INSTITVTIONVM
SIVE
Primorum totius Iuriſprudentiæ elementorum
LIBRI QVATVOR.
DN. IVSTINIANI SACRATISSIMI Principis authoritate iuſſuq; compoſiti,

Commentariis Accurſii, & multorum inſuper aliorum doctorum hominum ſcholiis atque obſeruationibus illuſtrati.

Non ſine locupletiſſimo cùm verborum tum rerum Indice.

Acceſſit ipſius IVSTINIANI Imperatoris vita, ex variis auctoribus opera Ægidii Pertini Fori Eccleſiaſtici Ioſaienſis.

VENETIIS, M D LXXXI.

EGIDII PERRINI ARREMARENSIS
IN IVSTINIANI VITAM,
AD CLARISSIMVM VIRVM IOANNEM Raguyerum Abbatem Arremarensem, Epistola nuncupatoria.

IVSTINIANI Principis res gestas memoratu dignas, in diuersis sparsas authorib⁹ summa vigilia, curaq́; nuper à nobis collectas, & in vnum veluti fascem cōpressas, tibi offerimus (clarissime vir) vt & ipsius Imperatoris, & eorū qb⁹ cū illo, vel intercessit amicitia, vel efferbuit bellū, varios mores, ingenia, affectus, vitia, religionē, variasq́; virtutes contēplari queas, atq; adeo, vt rerum omniū memorabiliū per id tēporis gestarum multiplici notitia mentem recrees. magna n. te historiæ oblectatione (vt exteras tuas virtutes omittā) teneri in ꝯfesso est. In quas ego totus iampridē incubuissem, nisi earū prædicationi vnicā tuā reluctari modestiā subinde vidissem. Quę hinc certe est, vt cū laudanda libenter facias, ea tamen fecisse te nō libenter audias. Ab his igitur (qui ita velle te haud dubie scio) prudens facesso, simulq́ue te oro, vt siqñ labor hic noster, quem tua suscepi causa, inuidę multorum iudicio eleuatus, mordicus à detractoribus impetatur, quod vitare nemo mehercule poterit, nisi qui nihil omnino scribet, eius tu in primis assertor mihi sis, atq; ꝓpugnator. Vale.

IVSTINIANVS maior, Iustini primi ex sorore nepos, genere Thrax, ignotis parētibus & obscuris natus, maiores nullos habuit claros, sed vel armētarios tm̄, vel suarios. In pueritia Iustini auunculi, ex boum custode gregarij militis facti satelles fuit pedissequus. hinc Iustino ex gregario ad Imperatorium culmē fraude sublato, per oēs dignitatū honores gradatim ascendens, ab eo est ad prætorij præfecturam euectus, consulq́; designatus. Nono aūt Imperij anno Iustinus eundē adoptauit primū, deīn cōsortē Imperij fecit, & quarto post mēse decessit. Quo vita functo, Iustinianus Imperauit solus. Non ergo naturalis Iustini fili⁹ fuit Iustinianus (vt voluit gl. in proœ. Insti. & alius quidā nō indoctus) sed adoptiuus solū, & ita intelligi dēt tex. I §. est & aliud. de don. & in § pe. quib. nō est permis. fa. test. Iosti. ciui. Inciderūt aūt Iustiniani principat⁹ primordia in eū, qui quintus & vicesimus fuit supra quingentesimū humanæ salutis annū. Quo aūt auspicio ad Imperatoriā puenerit dignitatē, scribit Ammon. monach⁹ lib. 2. vbi multa narrat, q̄ à fide historica mihi vidētur prorsus aliena, atq; in primis Iustinianū ipsum post acceptū Imperiū vulgare scortū sibi matrimonio copulasse, & ob id in grande suorum procerum odiū incidisse, ac plerosq; ex capitali sola dānasse. Duas habuit vxores, alterā Antoninā, si Ammonio credimus Antoninę Belisarij vxoris sororem, quam priuatus in delitijs habuerat cōcubinā. Alterā vero Theodorā, cuius ab eo frequens fit in authēticis mētio, & huius meminerunt plerique oēs p̄ter Ammoniū historici, qui de Iustiniani rebus scripsere: nihil tñ hic penitus liberorū ex duabus reliquit vxoribus p̄ter vnicā filiam Iustini iunioris matrē. Nec mirū vsu. n. sæpe venit quēlibet prope illustriū virorum, aut sine liberis interire, aut tales plerunq; filios habere, vt melius fuerit rebus humanis consultū, si sine posteritate decessissent. Sed vt ꝓpositū repetam⁹ opus, plurima certe & maxima bella nō suo sed legatorū suorū marte gessit Iustinianus. Nam p Mundū sui exercitus ducē Dalmatiā inuasit, & Solonā vrbē

Iustinianus Iustini ex sorore nepos.
Iustinianus Suarij filius.
Iustinianus à Iustino Imperatore adoptatus. Declaratus Insti. locus.
Iustinianus qñ regnare cœpit.
Ammonius monach⁹ à fide historica alien⁹.
Iustinianus meretricē ducit vxorem.
Iustiniani vxores duæ.
Antonina Iustin. vxor.
Theodora Iustin. vxor.
Iustinia. vnicā habuit filiā.
Magni plerunq; viri filios habere inutiles.
Mundus dua Solonā capit.
Io. præfectus Mauros opprimit.

munitissimā vi cepit, in qua victoria Mundus ipse cū filio occisus est. Mauros quoq; Aphricā infestantes ductu Ioannis p̄fecti sui oppressit: inde Belisarium patricium hominē Græcū, militaris disciplinæ peritissimum, in Persas rebelles cum exercitu misit, quos ille breui deuicit, & tota Imperij Ro. in toto Oriēti asseruit: cū victoria redeuntē, & aureo curru triūphantē magna lętitia Iustinianus recepit, idemq́; dua triumpho insignis, & bello clarus in Aphricā mox profectus, Vandalorum gentē deleuit, & Gilimerē eorū regem vi cepit. catenisq́; aureis vinctum (quòd ferro ligatū eum se nō ducturū promisisset) Cōstantinopolim vna cū sorore, & regia familia in triūphum egit anno 74 vt scribit Volat. vel vt Pau. diaconus vult. 96 ex quo Gensericus in Aphricā primū ingressus est. Cū aūt ad conspectum Imperatoris venisset, iussusq́; esset rex adorare Iustinianum, fert eum pleno ore semp risisse, atq; interrogatū, dixisse ridere se fortunæ humanę vicissitudinē, vt q modo rex fuisset, iam seruus. Hic Belisarij triumphus maior fuit, quā Persicus & pretiosior. Supellex. n. Regis distincta auro lapillisq́; & margaritis, ac septem vasa auro plena, & nonnulla gemmis in triumphū acta sunt. vt scribit Pomp. Lætus in rebus Gothicis. Post hæc Aphricā repetentes Vandalos redintegratis viribus bellū reuocantes, Iustiniano subdit, ac penitus deleuit, interfecto eorum Rege Gontarith sub pacis dolo (Nam dolus, an virtus, quis in hoste requirat?) victor. inde Romam reuersus, crucē aureā librarū cētum pretiosis gemmis ornatā, in qua res ab eo gestę cælatæ fuerunt, diui Petri Basilicę obtulit. hic Vandalorū finis fuit, anno videlicet quinto & centesimum, ex quo Aphricā primum occupauerunt, vt ipsemet Iustinianus scribit in l. 1. in prin. C. de off. pręf. prę. Aphri. & in proœ Insti. §. 1. cū ait. Post tanta tēporū spatia. Quamuis Procopius dicat Vandalorum finē fuisse captio Gilimere. qd verum esse nō pōt, cū postea, vt diximus, vires ipsi redintegrarint. Ob quas tā insignes victorias memorabile illud tēplum, qd agiam sophiam Gręci vocant, i. sanctam sapientiam CHRISTO Opt. Max. Est. n. Christus patris sapiētia, Constantinopoli incomparabili magnitudine cōstruxit. Condidit & sanctum Paulum, locum [illegible] pupillis, vt refert Suidas, dicatū. His Iustiniani successibus perculsus Theodatus Gothorum Rex. per legatos conatus est bellū, qd ei à Iustiniano imminebat, deprecari. Nā cum Amalasunta mulier cordata, & Iustiniano ꝯfœderata mortuo Atalarico eius filio Gothorū Rege adhuc impubere. eū in regno socium asciuisset, isq́; beneficij collati immemor ipsam iussisset necari, audita Iustinianus eius morte, graui mox in Theodatum exarsit iracundia. Sentiens ergo Theodatus sibi infensum esse principē, apud eū factorū impunitatē impetrare ꝯnixus est. nec eā obtinuit, fuissetq́; ei ꝯtinuo bellū illatū, sed vt sine maiore Italię motu ea res ꝯficeret, legati in Galliā missi sunt à Iustiniano, ad Clodomirū Frācorū Regē, qui magnis muneribus datis facile obtinuerunt, vt Theudebertus alij Theodebertū vocāt, eius necessarius ex Narbonensi Gallia nihil moueret, dū in Italia bellaretur. Hac igit̃ cura leuatus Iustinianus, ꝯceptas ꝯ Theodatū belli vires in Vitigē, Theodato interim è medio sublato, ꝯuertit, & Belisariū ad liberandā Italiā ꝯ Gothos misit: qui Neapolim primū vi cępit, hic Romā cum exercitu volē-

Belisarius Persas vicit.
Belisarius triūphat aureo curru.
Vandali funduntur à Belisario.
Gilimer Rex catenis aureis vincitur.
Gilimer Iusti. adorare iuss⁹ pleno ore sēp ridet.
Fortunæ humanæ vices.
Belisarij triūphus.
Gūtar. th vincitur.
C.V. annos Vāndali Aphricā occuparunt.
Procopius.
Sophiæ tēplum à Iustinia. cōditum.
Sanctus Paulus.
Theodat⁹ Gothorū rex.
Amalasūta necat.
Causa odij Iusti. in Theodatum.
Clodomir⁹ hic rex erat Aureliorum filius Clodonei regis primi Frācorum Christiani.
Thrudebert⁹ Rex Metensiū & Galliæ Narbonēsis Clodonei ex fratre nepos.

Vitigis Gothorū Rex
Vitigis à Belisario captus in triumphū agitur.
Theodebertus fœdifragus.
Theodoricus Clodouei filius.
Fran. Gothos fugant.
Græcos, q fundūt Buccellin⁹ Amingus.
Franci à Narsete superati.
Francus Iustinia-n⁹ quare dictus.
Ioannes Faber nesciuit historias.
Frāci Galliam occuparunt ante tempora Clodouei.
Blōdus historicus.
Regino monach⁹ Narses. Ioannes. Tritemi⁹. Mathæus palmeri⁹
Franci apud Cānetum uicti à Narsete.
Belisarij ad Theudebertum epistola.
Totilas Gothorū rex.
Totilas Italię ciuitates cladib⁹ afficit
Roma incēditur à Totila.
Roma fine ullo habitatore relicta.
Totilas flagellū dei cognominatus.

te populo ingressus, varia belli fortuna cū Vitige sæpe cōflixit: ac tandē eū apud Rauennā cū vxore, liberis, præcipuisq; Gothorū procerib. ac magna vi auri atq; argenti captū, ad Iustinianū Constantinopolim deduxit. Narrāt historiarū scriptores, atq; in primis Procopius, Theodebertū Francorū Regem fœderis cū Iustiniano prius icti, vel immemorem, vel potius violatorē. huius belli initio octodecim Burgundiorū milia in Vitigis auxiliū misisse: quē Vitigim cū Belisarius vicisset, Frācos quoq; ipsos belli socios & auxiliares vicisse creditur. Adde quod idem Theudebertus Francorū Rex, vt scribit Procop. cū sexaginta hominū milibus velut Volaterranus, Theodericus huius Theudeberti pater cū armatorū milib⁹ octoginta, in Italiā postea veniens, & Gothorum & Belisarij copias improuiso īpetu dissipauit, & mox cū pabuli penuria in varios languores incideret, vt est Gallorū fatū, Italiā infesto agmine petentiū, cū paucis est in Galliā reuersus dimissis I Italia Buccellino & Amingo ducibus, qui & ipsi aliquanto post tēpore à Narsete superati & occisi cū reliquo exercitu in Italia fuere: vt scribunt Anto. Sabel. Procop. & Paulus Diacon. Ob quas victorias Iustin. forsan se Francū vocat quamquā Ioann. Fab. haud satis historiæ gnarus, in proœmio Institutionum ciuiliū, non de nostra sed Germaniæ Francia Iustinianum cognomēto Francū dici falso putat. Nā ante tēpora Clodouei ipsius Theudeberti aui, Frācos ipsos Sicābricos, seu (vt Faber vult) Germanicos, in penitiorem commigasse Galliam, eamq; totam fere occupasse nemo vel mediocriter doctus ignorat. Procopio adstipulatur Blondus Foroliuiēsis de inclinatione imperij Romani, Francos à Iustiniano victos esse asserens. Ad hæc Regino Monachus libro annaliū primo author est Narsetē Iustiniani patriciū, cū Buccellino & Amingo Theudeberti Francorum Regis ducibus (qui Italiā deprędabantur) pugnasse, eosq; interfecisse. Reginoni subscribit Ioannes Tritemius de origine Frācorū, & ipse et Ammon & Matthæus Palmerius Florentinus in Chronico eosdem Francorum Duces prope Tarentū fuisse à Narsete oppressos affirmās, velut Rapha. Volater. scribit apud Canneium Campaniæ oppidū. Scribit Procopius in lib. 5. de bello Gottico, Belisariū in huius belli initio hęc ad Theudebertū scripsisse: Satius est secura sua vt quisq; possideat, quam dum aliena nimiū appetit, de suis rebus periclitetur. Superato Vitige, Gothi, qui per Italiam remanserant, absente Belisario, regem sibi eligunt Totilam, magni animi virum, qui cōfestim Florentiam obsedit: sed à Iustiniani ducibus (quos Belisarius in Italia dimiserat) repulsus est, qui cū paruo interdictū tempore Neapolim cepisset, Belisarius ad curā belli Italici rursus a Iustiniano delectus, in Italiā reuersus est. interim Totilas Rex, Italię ciuitates miris cladibus direptionibusq; afflixit, Romāq; infenso agmine ingressus diruptis, incēdijsq; tertia parte murorū euersa, ciuesq; varie iactanit, & vrbē penitus desolatā, ac sine vllo habitatore reliquit. Narrat Procopius Romā quadraginta diebus in solitudine fuisse, & tredecim emicuisse flammam. Pari crudelitate Florentiā in Hetruria solo æquauit: quibus cladibus Dei flagellū cognominatus est, vt scribit Raphael Volaterr. in gestis Gothorū. Verū Platina in Leone primo non húc, sed Attilam flagellū Dei vocitatum esse vult. Blondus, Foroliuiēsis de inclinatione Romani Imperij author est, capta à Totila vrbe Rusticianam nobilē mulierem, Romæ inter mendicantes inuentam, eo iudiciū à Gothis fuisse arreptam q Theodorici regis statuas frangi fecisset, in patris sui Symmachi & Boetij cōiugis vindictā, q Theodorici iussu fuerāt interfecti de facto nihil ambigebatur. Cæterū mulieris pietas, & amor in defunctos plus valuit apud Totilam, quā regia maiestas, absoluta a rege est, ac nequa vis illi fieret, diligenter cautū. Scribunt Procopius & Petrus Crinit⁹, Belisarium ad Totilam (cum is de euertēda vrbe Romana cogitaret, vt eū à tā nefando cōsilio deflecteret) literas his verbis misisse. Si hoc bello victoria ad te declinabit, Romamq; deieceris: rē haud sane alienā, sed tuā perdetū ibis: sin victus eris, seruata vrbe gratias immortales, deleta vero humanitatē nullā à victore expectare debes, Vale. quam quidē epistolam refert Procopius, Totilam sæpe perlegisse, eiusque animo eius admonitionē accepisse, & ab incœpto diruendæ vrbis opere destitisse. Verum cum media iā plus parte deflagraret, tota fere incendio cōsumpta est, vnde & Francorū Rex Totilæ eius filiā ambiaius vxorem peteti, nuptui dare nnluit. quod diceret eū non esse Italiæ regē, qui Romam rerū dominam, & Italiæ caput incendisset. Belisarius aūt Romam desolatā protin⁹ occupat, & incredibili celeritate communit. Septē n. & viginti dierū spatio, fossa, vallo, propugnaculis, omnifariamq; munitionibus, aduersus oēm vim carrariā, hostilemq; impetum ipsam vrbē instruxit: Totilamq; iterū reuertētem magna vi repulit: quem si fugientem Belisarius fuisset persecutus Gothicæ victoriæ laudē Narseti ademisset, post cuius digressum claues vrbis Constantinopolim ad Iustinianū misit, vt sciret vrbem iterū à se in libertatem esse assertam. Deniq; cum imparē viribus se esse cerneret, nec fortuna (quæ ab initio fuit) perseueraret, per Antoninā vxorem, quam ipse pmiserat, à Iustiniano missionē impetrauit, vt scribit Procopi⁹. Alij à Iustiniano reuocatū ferunt ob falsam affectati Imperij suspicionē, quod. l. Vitige capto, Gothi ei omnes regnū Italiæ obtulissent: quod tñ, vt scribit Procopius, omnino recusauit: vtcunq; res habeat, cōstat hercle eū post multas victorias, & peractos triūphos, exitum tandem habuisse magnis plerunq; viris, & optime de Repub. meritis rhem. Nam Iustiniani iussu, siue Triboniani eius Cancellarij, cuius prima apud ipsum principem erat authoritas, odio quo potius inuidia, seu veteris (vt diāt) belli suspicione excæcatus est, eidemque oculi crudeliter exempti: qui tam graui. tamq; iniqua oppressus fortuna, tuguriolum sibi prope viam construi fecit, in quo reliquum vitæ transigeret, victum quæritās, & hoc subinde prætereuntib. dictitans: Date stipem Belisario, quē rerum prospere gestarū magnitudo extulit, inimicorum inuidentia excæcauit. Hæc Procopius, & Petrus Crinitus. Ammonius vero monachus scribit reuocatū quidem à Iustiniano per inuidiā fuisse Belisarium, ac patriciatus dignitate priuatum, q cum priuatā ageret vitam, duodecim milia hominū semper secum haberet, Iustinianum vero Imperio à Floriano deiectum restituisse, atq; ob id in Iustiniani gratiam eum redijsse, Italiamq; denuo cum exercitu aduersus Francos petijsse, & ad postremum cū paucis ꝯ multos Francos fortiter magis, q̄ prudēter præliantē occubuisse. Et qui multarum sui triūpho gentiū captiuos adduxerat reges, à Francorum legato victum, vita simul & nominis sui gloria spoliatū esse. Qua in re tm abest, vt Ammonio accedā, vt nihil minus credā. Veri. n. mihi simile non est Belisarium a Iustiniano reuocatū, belli missionem turpiter ac ignominiose passum, omnibusq; dignitatib. priuatum, duodecim milia hominum alere, vel cōsueuisse, vel potuisse, vt pote, cui ex facultates via esse poterant, vt tm hominum toleraret, nec si tantæ fuissent, permisisse Iustinianum credam. Fuit autem Belisarius vir alioquin militaris disciplinæ peritissimus, tanta ad hæc comitate, quanta dua illius ætatis, quod sciam, nullus: vt inuicta diuiti inopiq; comis, facilisq; semper occurreret. Exegit hic a militibus seuere abstinentiam, vt ne ex humili quidē plebe paterentur violari quenquā, nec militaribus vijs

ex

Florentia solo æquata.
Rusticiana Boętij uxor, Romæ inter mendicātes inuenta.
Theodoricus Gothorū rex Symmach. Theodorici iussu occisus Boętius philosophus & senator Romæ.
Belisarij ad Totilā epistola.
Roma rerum dña.
Romam Belisarius mira celeritate instaurat.
Belisarius missionē impetrat.
Gothi Belisariū regem facere voluerunt.
Solēt magni viri miserabilem plerūque exitū habere.
Belisarius excæcatus.
Belisarius stipem à prætereuntibus petit.
Belisariū victus excusat inuidentia excæcauit.
Belisari⁹ Iustinianū in regnum restituit.
Belisariū à Frācis occisum scribit Ammonius monach⁹.
Belisarij laus.

Militum disciplina sub Belisario maxima.

Miles insolens nihil victoriarũ parit.

Belisarij religio & pietas.

ex arboribus fruges pomave temere decerpi. Hæc disciplinæ militaris severitas præclaras illi peperit victorias. Quid enim victoriarum ab insolenti milite, quales hodie nostrates omnes fere videas, consequi possis? Porro subversa militiæ disciplina, cũ id militi liceat q̃ libuit, nihil expectari potest aliud in castris, quã seditio, quã pavor fuga, serviens & iniectũ cervicibus iugum. Iam & in eo non parvum bellicæ virtutis exemplũ extitit Belisarius: quod octo circiter Græcorum millia eius ductu ducenta fere Gothorum millia ex Italiæ possessione propemodum deiecerunt. Et cum bello talis esset Belisarius religio pietasque præcipue illi curæ fuit. Intulit enim ex Vandalorum, vt diximus, manubijs crucẽ auream centum pondo, gẽmis distinctam, beati Petri templo, Cerostrata itẽ duo magni precij. Ædificavit ære suo xenodocia duo. Fanũ quoq; vnum prædijsque ditavit: de cuius laudibus ita scribit Suidas. Belisarius dux corporis, cũ pulchritudine, tum proceritate ac faciei formositate facile omnes superabat: facilem & accessibilem vnicuiq; se præbẽs allocutione, adeo vt pauperi & inglorio cuique similis esset. Amor eius in milites, & agricolas inexpugnabilis: in milites quidẽ, omnium maxime sui temporis dona largiebatur: in agricolas tanta parsimonia ac providentia vtebatur, vt bellante Belisario, nullũ vnquam violari contigerit. Vendebantur.n. ad ipsũ omnia venalia iuxta sententiam, segetibus vero florentibus diligenter cavebat, ne alicuius prætereuntium iumentũ eas depasceretur. Fructus autem in arboribus maturos existentes nulli omnino tangere sinebat. fuit insuper prudens & valde fortis. Et in Belisario hę quidem fuere virtutes. Cæteri Iustiniani, præter Narsetẽ, duces, qui post illum in Italia exercitum habuerunt, multo inferiores habendi cõsilio, comitate, abstinentia: quo contigit, vt breui cum ipso duce belli quoq; fortuna sit mutata. Alij dicunt non dignitate privatũ Belisarium, sed fama belli Parthici (quod imminere videbat Iustinianus) ab eo à rebus Italicis in Græciam revocatum, idq; Pomponius Lætus, & Anto. Sabel. literarum monumentis tradidere. Eo autem in Græciam abscedente Germanus patricius Iustiniani Augusti frater patruelis vir impiger, & militari disciplina clarus, contra Totilam (qui absente Belisario Romam receperat, & eam instaurare civesq; revocare studebat) missus, in Illyrico morbo occubuit: in cuius locũ Narses Eunuchus à Iustiniano suffectus, Totilam primum, deinde Theiam reges superavit, & occidit. Valebat hic Narses plurimum gratia apud Augustũ, administrabatque eius aulam arbitrio suo, vir ad omnia virtutis opera natus, magnus quidem cõsilio, sed religione ac pietate maior qui multo plura sit votis consecutus, quam vi & armis. Iustinianus haud multo postquã Italia à Gothis, à Vandalis vero Aphrica armis vindicata est, atq; adeo postquam omnis Libya Romano Imperio reddita, multaque præterea ab eo interim bella feliciter gesta, vt eius gloria domi iuxta forisq; conspicua esset, ad civilem Reipublicæ statum in primis reparãdum animum appulit, & immensam legum congeriem ad communem studiosorũ vsum in brevem coarctavit formã: cũ incondita prius & sparsa civilis illa iuris corpulentia obrueret magis adolescentum studia, quam institueret. Nã ad duo fere millia librorum volumina in quinquaginta libros digessit, horũ coagestum Digesta appellant, sunt qui Pandectas vocent, quod iuris scientiæ omnimodã cõtineant doctrinã. Edidit & Epitomem legum, partitus materiam, alioquin vberrimam in quatuor libros, Institutiones passim vocant Novas quoq; leges, quas ipse statuerat, in vnum Codicem redegit, Novellamq; nuncupare voluit: hodie Voluminis nomen sibi vendicat Omnes dein principum constitutiones, quæ in multis sparsim voluminibus habebantur, in duodecim contraxit libros, Iustiniani Codice vulgo nuncu-

Germanus patricius Iust. frater patruelis.

Narses eũ Totilas a Narsete vincuntur. Theias occiditur.

Narsetis laus.

Narses plura votis quã armis est cõsecutus.

Iustinianus leges in epitomen redegit.

Duo millia librorum leges olim continebant.

Digesta. Pandectę. Institutiones, Novella. Volumẽ. Codex Iustiniani.

pant. Ex prædictis igitur palam est Iustinianum Imperatorem, primum quidem omnium post adeptum ab eo imperium, bella in Gotthos Vandalosque gessisse, atque his prospere confectis, immẽsa veteris prudentiæ volumina, Epitomen redegisse: id quod ipse testatur in Proœmio institutionum. §. Quorum vitam que ibi, Post tanta temporum spatia. & in l. ij in principio. ibi. post bella enim Parthica &c. C. de veteri iure enucleando. & in l. i. §. merito igitur. C. de Iustiniano Codice confirmando Nec obstat C. de emẽdan. codi. do. Iusti. in princip § igitur. vbi Accursius asserit Iustinianũ leges prius emendasse, quam arma tractasse. Nã licet in ipso Imperij sui initio leges antea sparsas in vnũ corpus colligere proposuerit, cœperitque: bellis tamẽ varijs ab instituto avocatus nihil ille perfectum aut absolutum reliquit, præter veterem illum Codicem quem finitis postea bellis, substituto illi novo Codice penitus abrogavit. Et hunc quidem in digerendis iuris voluminibus ordinem servavit. Nam antequam bella gereret Iustinianus, Codicem illum, quia à nobis nũc desideratur, ex tribus veteribus, Gregoriano scilicet, Theodosiano, & Hermoniano codicibus edidit. de in bellis de eo gestis, ex multis legũ milibus quinquaginta Digestorum libros contraxit. Tertio Institutiones civiles inde eum, qui hodie circunfertur, Codicem divulgavit. ac demum Novellas seu parvũ, quod vocant volumen in lucem emisit, vt recte scripsit Accursius in Proœmio Institutionum §. Hæc de iuris structura à Iustiniano compacta Pomponius Lætus, cæterique pene omnes historiarum scriptores memorię prodiderunt. Addunt Antoñ. Sabel. & Platina in Bonifacio ij. Iustinianum ipsum nõ modo iura condidisse, sed de Christi quoque Incarnatione pie simul & eleganter scripsisse. Cæterum tantum abesse putat Suidas Græcus iura à Iustiniano fuisse condita, vt eum ne elementariũ quidẽ fuisse, sed prorsus analphabetum. Quod si ita haberet, fieri meherele non potest, vt homo ignarissimus, & qui ne abecedarias quidem novit literas, tot veterum iurisconsultum scripta intellexerit. totque leges callere & in ordinem redigere potuerit. Consequens igitur esse dicetius, non Iustinianum (vtpote literarum omnino expertem, iurisque civilis prorsus imperitum, inter porcos & armenta genitum, natum, & educatum:) sed Tribonianum eius quæstorem virum doctissimũ Pandectarũ fuisse totiusque iuris architectũ: quod & ipse in proœmijs Insti. Digestorumq́ue plane testatus est. Multum itaque debet, cum in rebus bellicis Iustinianus Belisario, Narseti, Ioanni, ac Mundo inclytis belli ducibus: tum vero in civilibus. Triboniano, Dorotheo, ac cæteris eiusdem farinæ viris, qui ipsius Iustiniani gloriam domi militiæque famigeratã reddiderunt. Nam cum nulli unquã interfuerit bello, nec legem noverit vllam, multas tamen de hostibus victorias eum retulisse. iuraque cõndidisse, & ea omnia in ipsis cordis penetralibus clausa habuisse constans fama prædicat. Qua ex re maiorem retulisset gloriã Iustinianus, quam si Imperij fines longius protraxisset: nihilq́, ei ad summam defuisset laudem: si fons publici privatiq; iuris tali quo & pestilẽti authore caruisset, idest, si eo Triboniani viri, meherele improbi, impijque opera in condendis legibus vsus fuisset Iustinianus. Quod sanè efficit, vt eius inconstantia non parũ suggillaretur. Nam vt ait Suidas, Tribonianus, Græcus ac impius fuit, omnis religionis contemptor, & alienus in omnibus à fide Christiana, adulator, deceptor, & fraudulentus, qui Iustiniano regi persuasit eum non esse mortem oppetiturum, sed in cœlũ vna cum carne assumendum. Fuit autem quæstor Iustiniani, qui naturæ potentia & dotibus pollens, ad summum eruditionis fastigium pervenit, vt nemini sui tẽporis facundia & eruditione cederet. Cæterum studio avaritiæ vsque adeo deditus, vt ius fasq; venale haberet,

Iustinian. prius bella gessit: deinde iura digessit.

Accur. lapsus.

Codices duos fecit Iustinianus.

Ordo librorũ iuris.

Codex vetus.

Digesta. Institutiones. Codex novus. Novella.

Iustinia. scripsit de Incarnatione.

Iustinianus inter porcos genitus & educatus.

Tribonianus iuris architectus.

Iustinianus nec bellũ gessit vllum, nec legem novit.

Tribonianus vir improbus & à Christo alienus.

Triboniani mores & ingenium.

Trebonianus studio pecuniæ feliciter semper incubuit.

Tribonianus leges fixit precio atque refixit.

singulis diebus, vt plurimum leges irritas, ac ratas faciens: prout vsus eorum, à quibus pecuniam acceperat, requirebat: cùm annos multos in honore vixisset, morbo tandem decessit, studio pecuniæ semper quoad vixit feliciter incumbens, nec vnquam vlla prorsus iniuria ab aliquo affectus: Quod scilicet sermone blando, comique erat, vt auaritiæ notam abundantia eruditionis facile obscuraret. Procopius tamen libro belli Parthici primo refert fuisse Tribonianum vna cum Ioanne, vt populi seditiones ad tempus sederat à Iustiniano quandoque deiectum vt non absimilem illi fuisse arbitrer, quem Vergilius libro vj. notat, qui leges fixit precio, atque refixit. Qui Procopius cum Proculũ laudare vellet: Erat, inquit, Proculus imperatoris assessor magistratum quæstoris gerens, vir in primis iustus, & procul ab omni auaritia: ideo neque aliquam legem in alicuius gratiam conscripsit: vt iam Triboniani improbitas nemini ignota esse debeat, tametsi eum Iustinianus vbique laudet, verum facile est fucum imponere regi. Adde, quod Tribonianus, & qui cũ eo operã consarcinandis iuris ciuilis libris dederunt, immansam illam legum multitudinem, in clementiũ medicorum more ad viuum resecantes, accisas nobis Pandectas verius, quam compendiosas (vt Gulielmus Budæus vir doctissimus rectissime scribit) dederunt, nimia enim religione verentes, nade fere, vedicitur, duodecim Tabularum hausisse aliquid viderentur, id est, de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de liquido tantum & nitido promere volunt, aridiora procul dubio volumina, nec suum quorundã satis explenda reliquerunt prorsus vt in Pandectis struendis dormitasse verius credantur, quam recte aliquid & compendiose digessisse. Iustiniani anno, ex quo imperare cœpit, quadragesimo, vel vt alijs placet, vndequadragesimo, cum annum agens quadragesimum Imperij habens suscepisset, amens & stultus iampridẽ factus in ægritudinem tandem incidens, Iustinum ex filia nepotem, consortem Imperij fecit, caputque eius diademate ornauit, fortunęque fauentis signũ in eius cubiculum misit, nec multo post ingrauescente morbo, non sanus mente decessit. Qui ex quo Augustalem adeptus est sedem, veterem Romani Imperij gloriam inclinatã iam prope & collapsam, in pristinam vindicauit maiestatem, eamque mirum in modum auxit, & firmiorem, quam antea reddidit, maximus certe & augustissimus princeps, nisi auaritiæ & delitijs Eutychiani tenus fuisset. Nam licet in ipso principatus sui limine orthodoxus in primis fuerit, atque Christianissimus (authoribus Suida Græco, ac Io. s. Pont. Max. in epistola, inter citatas in fi. C. de sum. Tri. & fide catho. & eius nomen Ioan. Fab. in sanctorum catalogo apud historicos scriptum se legisse dicat: vulgoqua id multis iam seculis in Aurelianum alijsque iuris ciuilis scholis receptum sit, eorum videlicet bidelis Iustinianum inter diuos relatum palam proclamantibus) graui tamen postea hæresis Eutychianæ infamia respersus est. Cum prius Calcedonense cõcilũ, quo ipsius Eutycheus opinio dãnata est, probare se asseruisset, literis hac de re vna cum muneribus ad Ioann. eum, quẽ nuper dixi, secundũ publice missis. Quod & ipsemet testatur in l. 4 ad fi. C. de sum. Tri. & fide catho. & in Auth. de eccle. tit. col ia. A quo Agapetus primus pontifex max. ad eum à Theodato Gotho ad excusandum Amalasiuntę mortẽ orator missus, de Eutychiana hæresi diu tentatus, constantissime tenuendo dixisse fertur, Ego ad Christianissimum principem venire optaui. sed Diocletianum inueni, qua ter monnis libertate effecit, vt permotus princeps ad sanitatem redierit, Anthemiũque eius authorem mali, Constantinopolitanũ præsulam, in exilium miserit, & Mennam catholicum in eius locũ suffecerit, in quã tamen heresim haud ita multo post relapsum esse eũ in confesso est, instigante præsertim Theodora Augusta,

Proculus vir probus.

Tribonianus accisas magis quã compendiosas fecit Pandectas.

Iustinia. vixit ann. 80.

Iustinianus imperauit annis 40.

Iustinianus amẽs interijt.

Iustinianus auarus.

Iust. Ioan. Fa. scribit inter diuos relatum.

Iustinianus hæreticus.

Agapetus I Pontif. Max.

Agapeti libere dictum.

Anthem. hæreticus.

& Triboniano eius quæstore viro à Christiana religione prorsus alieno. Hæc siquidem Theodora cum Siluerio pontifici, mortuo Agapeto iussisset, vt pulso Menna Constantinopolitano antistite Anthemium ab exilio reuocaret, idque negasset Siluerius se facturum, quod pontifica dignitate incolumi præstare nõ posset, excanduit fœmina insolens, & quæ sibi nihil non licere arbitrabatur, scripsitque ad Belisariũ, vt Siluerio pulso, Vigilium diaconum (cuius impulsu Anthemiũ restitui Theodora petebat) in eius locum substituat. Belisarius rei bellicæ intentus, Antoninæ coniugi negotium dat, quæ subornatis à Vigilio testibus (qui Siluerium dicerent consilia agitasse de vrbe Romana Gothis prodenda) hominem cogit se dignitate abdicare, palliòque deposito monastica se cuculla inducere, sicque in Pontiam relegatus insulam breui post tempore decessit, ac tandem in martyrum ordinem relatus est, cuius festũ celebratur duodecimo calendas Iulias. Qui Siluerij legendam, quã vocant, scripsere: dicunt eum ab æmulis accusatũ, quod per literas & nuntios Vitigi pollicitus esset, Asinariã se Gothis portam noctu patefacturum, Lateranensi domui, quantum pontifex incolebat, proximam, eamque ob rem à Belisario appellatum, abisque accidisse, vt cum Siluerius ad ducem veniret, assideret ille Antoninæ coniungis lecto, quæ ex Neapoli accersita languebat adhuc è via, & vt est mulierum in potestatibus intemperies, insolensque & importuna loquacitas: vbi hæc, Siluerium ad se venientem vidit procul, stulula voce correptum inclamat. Quo mea, bone vir, quo ve Belisarij mei merito, tua Gothis prodimur opera? Sic illa, ac ne potestate quidem Siluerio diluendi criminis facta, pontificium ei cultum detraxit, ac se poni iubet. Et hæc quidem gesta sunt Iustiniano palam non iubente, inconstantiæ argueretur: cum & ipse Anthemium in exiliũ misisset, sed cõniueret omnia ferente Siluerio ad hũc modũ Vigilij fraude & calumnia relegato. Vigilius ipse ex Theodoræ Augustæ Antoninæ Belisarij coniugis sententia, pontificiam sedem accipiens, qui cum in creatione sua Theodoræ imperatrici promisisset reuocaturũ se Anthemium, paulo ante vt dictum est, ob hæresim Eutychianam à Constantinopolitano pontificatu pulsum cœpit imperiosa mulier instare, vt Anthemium restitueret, quod se facturum Vigilius cùm pertinaciter negaret, malis promissis standum non esse asserens, indignata Theodora Vigilium vi ad se adductum & fœmineæ mandata facere nolẽtẽ, ita cædi iussit, vt parum ab internitione abfuerit, eumque in Euphemiæ templũ furtim elapsum, & indeà tortoribus violẽter extractum, iniectáque in eius collum laqueo per totam vrbem ad vesperam vsque distractum, tandem in carceres mitti præcepit vbi aliquandiu panis duntaxat fuit illi cibus, & aqua potus. Clerici autem qui eum secuti fuerant, partim in exiliũ acti, partim vero in metalla damnati sunt. Tam fœdã ignominiã, & verbera, & laqueos, & carceres passus est Vigilius, in domino principali, Iustiniano ipso (qui paulo ante venientem eum Constantinopolim summa cum veneratione exceperat, ac præcedente clero & populo, ad Augustissimum Sophiæ templũ perduci iusserat) non solũ, vt par est credere, audiente, sed vidente &, & patienter ferente. Adde, quòd cum alterum iam annum pene exactum in vinculis fuisset Vigilius tentauit Iustinianus per Pelagium (qui Roma ad eum venerat rogandum, vt Totilam ab euertenda vrbe Romana auerteret) flectere eius animum, vt Anthemium restitueret: ad postremum qui sententiam mutare noluit, flagro adhibitus est permissu principis, ac per vrbem iterum laqueo distractus, & demum in carceres reiectus. Inde plures annos I vinculis fuit Vigilius, nec prius solutus, quã Narses extremã manũ reb. Gothicis imposuit. Hæc ideo scripsi, vt intelligat cupida legum iuuentus, nõ tam pium fuisse Iustinianum

Menna Constantinopo. præsul.

Iustinianus in hæresim relapsus.

Theodora Augusta male sentiens de fide. Siluerius Pont. Max. Belisarius.

Antonina Belisarij vxor Siluerium Pontificatu priuat.

Syluerius inter martyres relatus.

Asinaria porta.

Mulierũ intemperies.

Vigilius in Siluerij locũ suffectus.

Vigilius malis promissis stare recusat.

Vigilius cæditur.

Vigilius ignominiose à tortore per vrbẽ Constan. trahitur.

Pellagius.

Vigilius iterum per vrbẽ Constã. distractus.

Vigi. Narsetis interuẽtu vinculis solutus.

nam, quam Ioannis Fab. scripta praedicat. Verum fertur ipse Iustinianus inclinante iam, & ingrauescente eius aetate parum fuisse, vt diximus, mentis compos, quam nacta occasionem Theodora Augusta, vt erat mulierum animus gloriae & principatus appetens, magnam administrationis partem ad se traxerat. Inciderunt in Iustiniani huius principatum administrationes pontificum Romanorum septem quorum primus Felix quartus, qui vt morientes vngerentur, instituit Bonifacius secundus, qui sanxit ne episcopus sibi sacerdotij successorem legeret, & profanam à clero plebem, cum res fieret diuina, discreuit. Tertio loco Iohannes secundus, qui Anthemium haereticũ Constantinopoleos archiepiscopum damnauit, cuius Iustinianus damnationem per literas publice laudauit. l. 4 §. suscipimus. ver. & sanctorũ patrum. C. de summa Trin. & fi. Cath. & gratiosa ad eum misit dona, anteã scyphum gemmis ornatum, & alia multi precij munera, quę Vaticano templo illata sunt. verum eo mortuo Iustinianus, mutata mox voluntate, in Eutychianam haeresim lapsus, eam constantissime eatenus amplexus est, donec ipsum Agapetus ad veram reduxit fidem, quam nec ille diu integram seruauit. Hic est illa Ioannes qui scripsit epistulam, inter Claras. C. de summa Trini. & fi. Cath. Agapetus quoque primus, quem à Theodato Gotthorum Rege ad Iustinianum Imperatorem, qui Amalasuntae reginae vltioni imminebat missum fuisse nuper diximus, eumq́; ab haeresi Eutychiana ad orthodoxam reuocauit fidem, quo vita functo, iterum desipuit Iustinianus. Ad haec Siluerius primus vir sanctus, qui calumniam passus est apud Belisarium accusante Vigilio diacono, vt paulo ante à nobis scriptum est. Dein, & Vigilius ipse eius nominis primus, quem nuper nemini varijs contumelijs, verberibusque tortu Theodorae fuisse affectum, quod Anthemium haereticum ab exilio reuocare nollet, in quib. & extinctum eum veterem calumniae culpã optimo fine compensasse scribit Raphael Volaterranus, Alij nõ extinctum scribunt, sed longo carcere fuisse detentũ, ac tandem Narsetis precibus liberatum Romamq́; reuertentem calculi morbo Syracusis periisse. Ab hoc Vigilio synodus quinta Constantinopoli, Iustiniano adhuc inhumanius agente celebrata est, vbi contra Theodorum Coriarium statutum fuit, vt virgo Maria Theotocos idest, Deipara, seu Dei mater appellaretur, Anno à Christi natali 440 vnde & diuam annam Theotoci, idest, Dei genitricis matrem esse recte dicimus: licet in ecclesiasticis illis libris, quae breuiaria vulgo appellant, Theodoci matrem eam esse corrupte scriptum sit. Quod si vera sunt haec, quae de quinta synodo authore eodem Vigilio, sub Iustiniani principatu cõgregata scripsimus (sicut certe verissima esse nemo nescit literatus) à fide haud dubie abhorrent, ac velut ex diametro distãt, q̃ de eadem re in literas misit Gratianus in decretis canonicis, is namque non Vigilij pontificatu, sed Iulij quintam ipsam synodum vniuersalem fuisse coactam author esse fertur in capitulo, sexta. & capitulo sequenti §. Quinta decima sexta distinctione. Quod nulla ratione fieri potuisse tã mehercle palam est, quàm coeli sydera clara. Nam duo tantum pontifices maximi Iulij nomen fuera adepti, quorum vterque multis à Iustiniano distat seculis, de Iulio enim secundo, nihil ambigitur, quippe quẽ vidimus ipsi, nongentis amplius post Iustinianum annis. Priorem autem Iulium Constantini magni principatus habuit, qui longo temporis interuallo eum, quem nuper dixi, Iustinianum ante cessit; inter quem & Iustiniani Imperij primordia, viginti intercessere Romani pontifices. Ex quo constat quintũ concilium non Iulio praeside, vt sentire videtur Gratianus, sed Vigilio Iustiniani contemporaneo fuisse indictum. Caeterum malim ego dicere textum in dicto §. Quinta, esse corruptum, & ex puncta ibi dictione Iulij in eius locum Vigilij, verbum esse substituendum, quam fateri tantum virum, tam foede, in re maxime aperta fuisse lapsum. Simili errore laborauit Paulus diaconus, in Iustiniano minore quintam synodum tempore Iulij factam fuisse falso asserens. Vigilio ita, vt proximo est loco à nobis proditum, vita functo, Pelagius primus extremis Iustiniani temporibus sacram Romae tenuit sedem, qui vt clerici septem horas canonicas, pensum seruitutis ecclesiasticae quotidie obirent constituit. Et vt haeretici secularium manu coercerentur, si ad sanitatem trahi aliter nõ possint. Conijciuntur in principis huius tẽpora viri ingenio & eruditione illustres, Cassiodorus Rauennas, qui ex consule monasticam amplexus vitam, non pauca de rebus diuinis scripsit, cum multa prius de republica scripsisset senator. Priscianus Caesariensis, qui in grammatica arte iam multa scripsit, quam nemo ante eum alius. Arator carminum conditor, quibus Euangelicam est historiam complexus: Iustinianus Valentinae ecclesiae antistes, rerum diuinarũ studio non obscurum nomen adeptus. Dionysius Abbas, qui Romae Paschalem calculum mira arte composuit. Probantur & Facundi scripta ea tempestate in Eutychianos edita. Adde & Amalasuntam Atalarici Gothorum regis matrem, cui tantam fuisse indolem scribit Cassiodorus, vt sine veneratione eam viderit nemo, & pro miraculo fuerit audire loquẽtem, cum Graece Latineq́; sciret egregie, & linguas omnium gentiũ teneret, quibus aliquid adhuc commercij fuit cum Populo Romano, quę cum filium bonis artibus, moribusque instituere conata esset, optimo eius consilio nihil ęque obstitit, ac eorum qui puerum regebant auaritia, nihil minus ad suas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quam frugi & moderatũ habere principem. Habuit illud Iustiniani seculũ, & viros sanctitate claros Benedictũ monasticę vitę institutorem in Cassino monte. Maurum eius discipulum in Gallia, Germanum & Genouefam Parisijs. Apud Scothos Brigidam. In Italia Siluerium pontificem martyrij lauream sub eodem Iustiniano adeptum, ac demum Clodoueum primum Gallorum regum Christianum, qui sub ipso ineuntis Iustiniani principatus articulo fatalem obijt diem.

F I N I S.

Marginal notes (left):
Iusti. fieri diuos nõ fuit relatus.
Iustinia. extremis die. mẽtis ipsos fuit.
Mulier principatus appetẽs. Iust. imperãte sedere pôtif. Ro. 7.
Felix. 4. Pon. Max.
Bonifa. 2. Pont. Ma.
Lex 3. & epla inter claras. C. de sum. Triu. scriptae sunt antequã Iusti. in haeresim laberetur.
Agapetus 1. Pontif. Max.
Siluerius 1. Pontif. Max.
Vigili9 1. Pont. Ma.
Theotocimi Anna dicta Correctus locus in vita diuę Annae.
Gratian9 à qbusdã vt lapsos Iulij Ponti. Ro. duo tñ fuere. Iulius 2. Pont. Ma. Iul. 1. Ponti. Max. sedit tẽpore Cõstantini magni.

Marginal notes (right):
Vigilius Iustiniani cõtẽporaneus.
Gratianus à calũnia defensus
Pauli diaconi lapsus.
Pelagius 1. Pontif. Max.
Viri illustres tẽpore Iustin.
Cassiodorus. Priscianus. Arator.
Iustinianus antistes.
Dionysius abbas. Facundus.
Amalasũta Regina Graece. Latineq́; docta.
Auaritia aulicorũ principi perniciosa.
Principũ institutores ab auaritię vitio alieni esse debent.
Benedict9 abb.
Maurus abbas.
German. antistes.
Genouefa.
Brigida.
Siluerius marty.
Clod rex.

Carmina Rubricarum primi libri Institutionum, quæ sunt numero vigintisex.

Iustitia, ius natura, personaq; subsunt.
Ingenuos, debent libertini sociare.
Non oīs dominus seruos sic liberat, vt vult.
Fusia lex iuris alieni, patria virtus.
Nubet, adoptauit, soluet, tutela, dabitq;
Agnatos, capitis, patronos, atque parentes.
Est fiduciarius tutor, est Attilianus, & author.
Finit curator, teneatur, satisdare tutor.

De iustitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure personarum. De ingenuis. De libertinis. Quib. ex cau. ma. non licet. De lege Fusia Caninia tollē. De his qui sui vel alie. iu. sunt. De patria pote. De nuptijs. De adoptionibus. Quibus mod. ius pa. po. sol. De tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. De capitis dimi. De legitima patronorū tutela. De legitima parentū tutela. De fiduciaria tutela. De Attil. tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. De authoritate tutorū Quib. mod. tut. finitur. De curatorib. De satisdatione tut. vel cura. De excusa. tut. vel cur. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt vigintiquinque.

Res, corpus, seruit vsufructus sit & vsus.
Est vsucapiens, est donans, est alienans.
Quero, testari, miles, permittere non vult.
Exhæres, hic instituit, bis substituendo.
Infirmat vel ïofficit, hæres qualia legat. (dex.
Hinc adimit, Falcat, cōmittit, singula, Co-

De rerum diuisione, & acquirendo ipsarū dominio. De reb. corporalibus & incorporalibus. De seruituti. rustico. prædio. & vrb. De vsufructu. De vsu & habitatione. De vsucapionibus, & longi temp. præscr. De donationibus. Quibus alienare licet, vel non. Per quas personas nobis acquiritur. De testamentis ordinandis. De militari testa. Quibus non est permis. facere test. De exhæredatione liberorū. De hæredib. instituendis. De vulgari substitu. De pupil. substi. Quib. mod. test. infirment. De inoffi. test. De hær. qual. & diffe. De legatis. De ademptione legato. De lege Falcidia. De fideicōmissarijs hæred. & ad senatusconsultum Trebel. De singulis rebus per fideicommissum relictis, De codicillis.

Rubricæ tertij sunt triginta.

Fert intestatus, agnatus, Tertyl & Orfic.
Cognatus gradibus, seruus, libertus inhærent.
Signo libertos, possessus: & arrogo querens.
Post addicta bona, successio dupla recessit
Obligore, verbis, duo, cum seruis stipulantur
Diuidit, est & inutilis atque fideiubet omni.
Litera, consensus, emit, & locat, hinc sociabit.
Et post mandatū quasi cōtraho, quærito, tollo.

De hæreditatibus quę ab intest. deferuntur. De legitima agna. successione. De senatusconsulto Tertylliano. De senatusconsulto Orficiano. De successione cognatorum. De gradib. cognationum. De seruili cognatione. De successione libertorum. De assignatione libertorum. De bonorum possessionibus. De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicuntur. De successionibus, quæ fiebant per bono. venditiones, & ex senatusconsulto Clau. sublatis. De obligationibus. Quibus mod. re contra. obligatio. De verb. obli. De duob. reis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilib. stipu. De fideiussoribus. De literarum obligationibus. De obligation ex consensu. De emptione & vendit. De locatione & conductione. De societate. De mandato. De obligationibus, quæ quasi ex contrac. nascuntur. Per quas personas nobis obligatio acquiritur. Quibus modis tollitur obligatio.

Rubricæ quarti sunt octodecim.

Delictum, rapit, Aquilius, iniuria subsit
Et quasi delinquēs ago, vel gero noxia paupe
Per quos, satisdabo, perpet. et excipies replica-
Sunt interdicta, cum pœnis, officioq; *(bo.*
Publica iudicia reperis in fine locata.

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. De vi bon. rapt. De lege Aquil. De iniurijs. De obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur. De actionibus. Quod cum eo qui in aliena est potestate negotium gestum esse dicitur. De noxalibus actionibus. Si quadrupes paupe. fecisse dicatur. De his per quos agere possumus. De satisdationibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hęres & in hæredes transeunt. De exceptionibus. De replicationibus. De interdictis. De pœna temere liti. De officio iud. De publicis iudicijs.

Finis titulorum Iustitutionum, qui sunt numero nonagintanouem.

Digesti veteris C L V. Rubr. continentur. L X V. carminib. sequentibus, eo textis artificio, vt præter principale intentum, aliquid sententię videantur. habere, quorum declarationē subiunximus. Et primo primi libri.

Ius

Ius, & origo patent, leges quoque parte priori.
Costituit, status, ac alienus adoptat, & est res.
Datq; senatores, consul, pratorius, verbis.
Sūt quęstor, prętor, vigilū prafectus, habēdi.
Officium pariter proconsulis vtile noscas.
Fult his Augusti, prases, vel Casaris addi.
Censor Alexandri, ius mādat, et assidet inde.

De iustitia & iure. De origine iuris ciuilis, & om. magist. & successione iuris prudentium, De legibus & senatuscon. & lon. consuetudine. De constitutionibus prin. De statu hom. De ijs, qui sui vel alieni iu. sunt. De adoptionibus, emancipationibus, & alijs mod. quib. pa. potestas sol. De rerum diuisione & qualitate De senatoribus. De offi. consulis. De offi. præfe. præt. De offic. præfec. vrb. De officio quæstoris. De officio prætoris. De officio præfecti vigil. De officio proconf. & leg. De officio præfecti Augustalis, De officio præsidis, De offi. procur. Cæsaris, & rationalis. De offic. iuridici Alexandriæ. De offic. eius, cui mandata est iurisdictio. De officio assessorum.

Secundi libri Rubricæ.

Est iurisdictio, statuens in parte secunda.
Si quis ius dicens, vocat in ius, non ierit tunc.
Iustit lex, vt eant, qui sunt in iura vocati.
Eximat hos nemo, leges quos satisdare cogūt.
Si noxalis agas, per quem fit, cautio sisti.
Feriat, edendo, pactum, si transigat vllus.

De iurisdictione omni. iudi. Quod quisque iuris in alium statuerit ipse eodem iure vtatur. Si quis ius dicen i non obtemp. De in ius voc. Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuit. In ius vocati, vt eant, vel satis aut cautum dent. Ne quis eū, qui in ius uocat, ui eximat. Qui satisdare cog. vel iuramento promittant, vel suæ committatur promissioni. Si ex nox. causa agatur, quemadmodū caueatur. De eo per quem factum erit, quo minus quis iudicio sistat. Si quis cautionibus iudicio sistendi cā fac. non obtemperauerit. De ferijs & dilat. & diuersis temporibus earum, & ex quibus causis feriæ non impediuntur. De edendo. De pactis. De transactionibus.

Tertij libri Rubricæ.

Postulat, infamat, procurat nomine terna.
Gesta negotia sunt his, atque calumnia iūcta.

De postulando. De ijs qui notantur infamia. De procuratoribus & defensoribus. Quod cuiusq; vniuersitatis noīe, vel cōtraeā agetur. De negotijs gestis. De calūniatoribus.

Quarti liberi Rubricæ.

Restituit quarta, metus, et dolus, et minor hic sunt.
Diminuit, maior. alienat, & arbiter hic est.
Nauta, caupones, stabularius abdita reddāt.

De in integrum resti. Quod metus cā gestum erit. De dolo malo. De minoribus vigintiquinque annis. De capitis dimin. Ex quibus causis maiores vigintiquinque an. in integrū restituantur. De alienatione mutandi iudicij causa facta. De receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt, vt sententiā dicāt. Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituāt.

Quinti libri Rubricæ.

Iudiciis quinta, exhæres q̄ritur, petit heres.
Si pars hæredis, sic possessoria poscat.
Iungas heredem fideicommissa petentem.

De iudicijs, & vbi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioso testa. De pe. hæred. Si pars hæred. pet. De possessoria hæreditatis petitione. De fideicommissaria hæreditatis petitione.

Sexti libri Rubricæ.

Vendicat & sexta, tractans de Publiciana.
Vectigalis ager, aut emphyteuticus est hic.

De rei vendicatione. De Publiciana in rem actione. Si ager vectigalis, vel emphyteuticarius petatur.

Septimi libri Rubricæ.

Dans vsumfructū par: septima, crescere, sedit
Amittatur, res quæ consumenda, petatur:
Dat seruus operas habitatio, si cauet vtens.

De vsufructu: & quēadmodum quis vtatur fruatur. De vsufructu accre. Qñ dies vsusfructus legati cedat. Quibus modis vsusfructus, vel vsus amittatur. De vsufructu earum rerum, quę vsu consumuntur, vel minuuntur. Si vsusfructus petatur vel ad alium pertinere negetur. De operis seruorum. De vsu & habitatione Vsufuctua. quēadmodum caueat.

Octaui libri Rubricæ.

Vtere seruitijs octaua parte locatis.
Prædia dant vrbes, & rus communia multis.
Ni mihi seruitiū bene vendico, perdere possū.

De seruitutibus. De seruitutibus vrbanorum prædiorum. De seruitutibus rusticorum prædiorum. Cōmunia prædiorum tam vrbanorum, quàm rusticorum. Si seruitus vendicetur, vel ad alium pertinere negetur, Quēadmodum seruitutes amittatur.

Noni libri Rubricæ.

Quadrupedē nona dabit Aquiliā quoq; legē.
Effundunt multi, noxalis vt actio detur.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Ad legem Aquiliam. De ijs, qui deiecerunt, vel effuderunt. De noxalibus.

Decimi libri Rubricæ.

In decima fines regis, ac ercisc ere possis.

Diuisis

Diuisis tandem communibus, exhibeamus.
Finium regundorum. Familiæ ercifcundæ. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

Vndecimi libri rubricæ.

Vndecima iudex interrogat, iturad ipsum, Seruos corrumpunt, fugitiuos alea, mensor. Funera cum sumptu, debes inferre sepulchro.
De interrogationibus in iure faciendis & interroga.act. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur. De seruo corrupto. De seruis fugi. De aleæ lusu, & aleatori. Si mensor falsum mod.dix. De relig.& sumpti.fune. De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.

Duodecimi libri rubricæ.

Res credit, iurans in litem pars duodena. Condic.ob causam, cui turpis causa superfit. Ac indebita si sint, condices sine causa.
De rebus creditis, & si certum petatur. De iureiurando, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali. De in litem iur. De condi.causa dat. causa non secuta. De condictione ob turpem, vel iniustam causam. De cōdictione indebiti. De condictione sine causa.

Tredecimi libri rubricæ.

Tredecimam furti, & legis condictio tangit. Triticu, dans loca certa, statuta pecunia sistit, Cōmoda, cū reliqs dabit actio pignoris ampla.
De condict. furtiua. De condic.ex lege. De condic.triticaria. De eo, quod certo loco dari oportet. De constituta pecunia. Commodati, vel cōtra. De pignoratitia actione, vel contra.

Decimiquarti libri rubricæ.

Exercet, iactum bis septima: et institor hic est: Actio, quætribuit, patet ac aliena potestas. Ne dentur natis, Macedonia lex vetat æra.
De exercitoria actione. Ad legē Rhodiam de iactu. De institoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo, qui in potestate aliena est negocium gestum esse dicetur. ad senatusconsultum Macedonianum.

Decimiquinti libri rubricæ.

In decimaquinta describo peculiū, et annum. Post de in rem verso, quod iussu iungere fas est.
De peculio. Quando de peculio actio annalis est. De in rem verso. Quod iussu.

Decimisexti libri rubricæ.

In sextadecima mulier lege Velleianum. Compensare vetant leges si depositum sit.
Ad senatusconsultum Velleianum. De cōpensationibus. Depositi vel econtra.

Decimiseptimi libri rubricæ.

Septima post decimā mandatū pro socio dat.
Mandati, vel contra. Pro socio.

Decimioctaui libri rubricæ.

Octauadecima tibi vendo, diem adijciendo, Committens, heres vendit, rescindo periclum. His exportandos debes adiungere seruos.
De contrahenda emptione & venditione: & de pactis inter emptorē & venditorem. & quæ res venire possint. De in diē addictione. De lege cōmissoria. De hæreditate, vel actione vendita. De rescindenda venditione: & quando liceat ab emptione discedere. De periculo & commodo rei venditæ. De seruis exportandis. vel si mancipium ita venierit, vt manumittatur, vel contra.

Deciminoni libri rubricæ.

Emptiō post decimā nona, locat, æstimat actor Tes permutatas, præscriptis addito verbis.
De actionibus empti. & venditi. Locati & cōducti. De æstimatoria actio. De rerum permutatione. De præscriptis verbis, & in factum actionibus.

Vigesimi libri rubricæ.

Pignora pars vicena tibi dabit, ac hypothecas. Post pignus tacitum: sint quæ res: qui potiores. Distrahitur pignus: tādē quoq; soluitur illud.
De pignoribus & hypothecis: & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahatur. Quæ res pignori, vel hypothecæ obligari possunt. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt. De distractione pignorum, vel hypothecarum. Quibus modis pignus, vel hypotheca soluitur.

Vigesimiprimi libri rubricæ.

Edictum ædilis vectat vicesimaprima. Euincam si res: quæ vend.tur: excipiatur.
De ædilitio edicto, & redhibitoria, & quanto minoris actione. De euictionibus, & duplæ stipulatione. De exceptione rei venditæ & traditæ.

Vigesimisecundi libri rubricæ.

Vsura, fenusq; probat vicena secunda. Instituit: & testes: simul ignorantia duplex.
De vsuris, & fruct. & causis, & omnibus accessionibus, & mora. De nautico fœ. De proba. & præsum. De fi.instru. & amissione eorū. De testibus. De iu. & fac.igno.

Vigesimitertii libri rubricæ.

De sponsalibus: & ritu docet ante suprema. Ius pactum: fundus dotalis iungitur istis.
De sponsalibus. De ritu nupt. De iure doc. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

Vigesimiquarti libri rubricæ.

Vir, ma coniugibus donat: diuortia tangens.
De donationibus inter virum & vxorem. De diuortijs & repudijs.

Finis titulorum ff. Veteris.

Infor-

Infortiati. C V. rubricæ, versibus X L V I. annotantur.

Quando coniugio dos est repetenda soluto.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

Terminat hęc rubrica vigesimumquartum librum.ff.Veteris.

Primi libri rubricæ.

Impensas dotis, res amotas dabo prima.
Agnosce ventrē, ventris quoq; nomine mitto.
Nomine si ventris mulier, de concubinis fit.

De impensis in rebus dotalibus factis. De actione rerum amotarum. De liberis agnoscendis, & alendis à parentibus. De ventre inspiciendo, custodiendoque partu. Si vētris nomine mulier in possessionem missa eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur. Si mulier ventris nomine in possess. calumniæ causa esse dicatur. De concubinis.

Secundi libri rubricæ.

Dat tibi tuitelas, etiam testando secunda.
De confirmando, de legitimis, dare possunt,
Tutores videas hic, qui petat, atque ministret.
Author, & ex facto, de suspectis sociabunt.

De tutelis. De testamentaria tutela. De cōfirmando tutore, vel curatore. De legitimis tutoribus. De tutoribus vel curatoribus datis ab his, qui ius dandi habent. Qui petant tutores, vel curatores: & vbi petantur. De administratione & periculo tutorum & curatorum. De authoritate & consensu tutorum, vel curatorum. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri possunt. De suspec. tutor. & curato.

Tertij libri rubricæ.

Excusat terna pars, educat, & rationes.
Vtile, pro tutore gerit, falsus quoq;, mandat.
Atque magistratus tenet, & de rebus eorum.
Iura dari suadent curatorem furioso

De excusationibus tutorum, & temporib. earum. Vbi pupillus educari debeat, vel morari, & de alimentis præstandis. De tutelis & rationib. distrahendis. De cōtraria & vtili actione tutelæ. De eo, qui pro tutore; vel curatore negotia gessit. Quod falso tutore authore gestum esse dicetur. De fideiussoribus & mandatorib. tutorū vel curatorū. De magistratibus conueniendis, vel heredib. eorum. De rebus eorū, qui sub tutela, vel cura sunt, sine decreto nō alienandis, vel supponendis. De curatorib. furioso & pdigo, vel alijs extra minores dandis.

Quarti libri rubricæ.

In quarta, testator, posthumus, irrita, deleet.
Hæredes statuo, vulgares substituendo.
Conditio instituit, & post delibero iure.

De testamentis, & qui testamenta facere possunt. De liberis & posthu. hæredibus instituendis, vel exhæredandis. De iniusto rupto, & irrito facto testamento. De ijs, quæ in testamento delentur, inducuntur, & inscribuntur. De hæredib. instituendis. De vulgari, & pupillari substitutione. De conditionibus institutionum. De iure deliberandi.

Quinti libri rubricæ.

Testator miles in quinta, acquirit & hæres.
Monstrat aperire, quis omittens Syllanianū.
Si quis testari prohibet, ius Codicis addat.

De militari testamento. De acquirenda vel amittenda hęreditate. Quēadmodū testamenta aperiantur, inspiciantur, & describantur. Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio mō possideat hereditatē. De senatusconsf. Syllaniano & Claud. Si quis aliquem testari phibuerit, vel coegerit. De iure codicillorū.

Sexti libri rubricæ.

Sextus dat primò legata notanda libellus.

De legatis & fideicommissis primo.

Septimi libri rubricæ.

Septimus inde liber tractat legata secundo.

De legatis & fideicommissis secundo.

Octaui libri rubricæ.

Ter quoque legata notat octauus liber ipsa.

De legatis & fideicommissis tertio.

Noni libri rubricæ.

Annua nona tenet, vsumfructū quoq; legat.
Seruitus, & dos hic legantur, & optio, vinū.
Instructus fundus, sunt et legata peculi. (lex.
Additur his legata rubris penūs, atq; supel-

De annuis, & mēstruis legatis, & fideicommissis. De vsu, & vsufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum, vel fideicōmissum relictis. De seruitute lega. De dote prælegata. De optione legata. De viuo, tritico, & oleo legato De fundo instructo, vel instrumēto legato. De peculio legato. De penu legato. De suppellectile legata.

Decimi libri rubricæ.

In decima parte legas alimenta, vel aurum.
Liberat, ac adimit, dubiis, q̄ nōie pœnæ (fert.
Norma Catonis hēt, pro nō scriptis, quibus au

De alimētis & cibarijs legatis. De auro & argento mundo, ornamentis, vnguentis, vestibus, vel vestimentis, & statuis legatis. De liberatione lega. De adimendis, vel transferendis legatis. De rebus dubijs. De his, quæ pœnæ nomine relinquuntur. De regula Cato. De ijs, quę pro non scriptis habentur. De his quibus, vt indignis hær. auferuntur.

Vndecimi libri rubricæ.

Cōditio vndecia mōstratur, lex quoq; falcīt,
Si cui

Si cui plus fuerit legatum, quàm licitum sit.

De conditionibus & demonstrationibus, & causis & modis eorum, quæ in testamentis scribuntur. Ad legem Falcidiam. Si cui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.

Duodecimi libri rubricæ.

Est Trebellius, atque dies cedit duodena,
Ut pro legatis caueat, legataq́ seruet.

Ad senatusc. Treb. qñ dies legatorum, vel fideicommissorum cedat, vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur. Vt in possessionem legatorum, vel fideicõmissorum seruandorum causa esse liceat.

Tredecimi libri rubricæ.

Terna post decimam est possessio parte bonorũ.
Si tabulæ extabũt, mutus bona possidet īfans,
Præteritis contra tabulas possessio datur.
Legatum præstans, bona dotem cõfero ventri,
De coniungendis, edictum Carbo notauit.
Vult bona possessor tabulas retinere, secundũ,
Quando parens laxat, ex milite, iura patroni,
Obsequium nati debent præstare parenti.

De bonorum possessionibus. Si tabulæ testamenti extabunt. De bonor. poss. furioso infanti, muto, surdo, cæco, competenti. De bon. poss. contra tabulas. De legat. præstandis contra tabulas bono. poss. petita. De collatione bonorum. De collatione dotis. De vẽtre in possess. mittendo, & curatore eius. De coniungendis cum emancipato liberis eorum. De Carboniano edicto. De bonor. possess. secun. tabulas. Si apparente quis manumissus sit. De bonorum possessione ex testamento militis. De iure patr. De obsequiis à liberis & libertis parentibus & patronis præstandis.

Decimiquarti libri rubricæ.

Libertorũ sunt opera, & bona parte suprema,
Urbis libertos, assignas, fraude patroni,
Si nulla extabunt tabulæ, datur, undeq́ liber,
Legitimus, cognatus adhuc succedo, gradusq́,
Unde vir ac vxor, miles non competit omni,
Lex dat, & ordo, suis, addatur Tertylianum.

De operis libertorum. De bonis libertorũ. De libertis vniuersitatum. De assignandis libertis. Si quid in fraudem patroni factum sit. Si tabulæ testamenti nullæ extabunt. Vnde liberi. Vnde legitimi. Vnde cognati. De successorio edicto. De gradib. affinitatis & cognationis, & nominibus eorum. Vnde vir & vxor. De veteranorum & militum successione. Quib. non competit bonorum possessio. Vt ex legib. senatusve consultis bonorum possessio detur. Quis ordo in bonorum possessione seruetur. De suis & legitimis heredibus. Ad senatuscõsultum Tertylianum & Orficianum.

Finiunt Carmina titulos omnes Infortiati ingeniosa serie comprehendentia.

Digesti noui CLXXIIII. Rubricæ, versibus LVI. elucidantur.

Primi libri rubricæ.

Prima noui dat opus pars, infectũ quoq; dãnũ.
Hinc arcetur aqua pluuialis, de publicanis.
Donatis, causa mortis donatio subsit.

De operis noui nunciatione. De dãno infecto, & de suggerundis, & protectis. De aqua pluuia arcenda. De publicanis & vectigalib. & commissis. De donationibus. De mortis causa donationi, & capionibus.

Secundi libri rubricæ.

Parte manumissi sunt, et vindicta secunda.
Urbica, mancipia, per testamenta relaxas,
Per lege commissas, libertates, & ademptas.
Unde status liber, veniens non liberat, aurum.
Natali causa, non proclamare licebit,
Ingenuus, defunctus erit, collusio tecta.

De manumissionibus. De manumissis vindicta. De manumissionibus, quę seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur. De manumissis testamento. De fideicommissariis libertatibus. De ademptione libertatis. De statu liberis. Qui sine manumissione ad libertatatem perueniunt. Qui & à quibus manumissi liberi non fiunt. De iure aureorum annullorum. De natalibus restituendis. De liberali causa. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Si libertus ingenuus esse dicatur. Ne de statu desuuctorum post quinquennium quæratur. De collusione detegenda.

Tertii libri rubricæ.

Tertia res quærit possessa, vsucapiendo.
Soluit, mens, hæres tribuit, donata, relicta,
His pro legato, pro dote, suo superaddes:

De acquirendo rerum dominio. De acquirenda, vel amittenda possessione. De vsucapionibus, seu vsurpationibus. Pro soluto. Pro emptore. Pro hær. Pro dona. Pro derelicto. Pro legato. Pro dote. Pro suo.

Quarti libri rubricæ.

Iudicat & quarta, confessis, cedit, eatur,
Iudex est author, cum priuilegia credit,
Separo, curator, in fraudem facta resoluo.

De re iudicata De confessis. De cessione bonorum. Quibus ex causis in possessionem eatur. De bonis authoritate iudicis possidendis. De priuilegiis creditorum. De separationibus. De curatore bonis dando. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur.

Quin

Interdicta bona, legataq́, quinta notabis, (sũt
Ne vis tabulis sacer, & loca, publicus hic
Post fruitur, reficit, fluminibus, prior ætas,
Nauigat, & ripa, de vi, sic possideatis,
Estq́, superficies, iter, actus, quotidiana,
Istis de riuis addas, de fonte, cloacis. (*bor.*
Quod vi, clamve, remisso, p̃caria ceditur ar-
Glãs, et liber homo satus exhibeatur, vtrobi.
Cum de migrando, iungatur Saluia dictũ.

De interdictis, seu extraordinarijs actionibus quæ pro his competunt. Quorum bonorum. Quorum legatorum, ne vis fiat ei qui in possessionem missus est. De tabulis exhibẽdis. Nequid in loco sacro fiat. De locis & itineribus publicis. Nequid in loco publico, vel itinere fiat. De loco publico fruendo. De via publica & itinere publico reficiendo. De fluminibus, & ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quo peius nauigetur. Nequid in flumine publico ripaue ei⁹ fiat, quo aliter aqua fluat quam priore æstate fluxit. Vt in flumine publico nauigare liceat. De ripa munienda. De vi & vi armata. Vti possidetis. De superficiebus. De itinere actuq; priuato. De aqua quotidiana & æsti. De riuis. De fonte De cloacis. Quod vi aut clam. De remissionibus. De precario. De arboribus cædendis. De glande legenda. De libero homine exhi. De liberis exhib. vel deduc. Vtrobi. De migrãdo. De saluiano interdicto

Sexti libri rubricæ

Excipio sexta: res iudico, tempora scribens.
Sunt dolus, & iurans lites, ac actio iuncta.

Exceptionibus seu præscriptionibus, & præiudicijs. De exceptione rei iud. De diuersis & temporalibus præscriptionibus: & de acceptionibus possessionum. De doli mali & metus exceptione. Quarũ rerum actio nõ datur. De litigiosis. De actionib. & oblig.

Septimi libri rubricæ.

Septima verba duo, tradit seruo stipulanti.

De verborum obligationibus. De duobus reis constituendis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum.

Octaui libri rubricæ.

Parte fideiussor patet octaua, nouo saluo.
Acceptat, prætor saluam, solui, ratã haberi.

De fideiussoribus, & mandatoribus. De nouationibus & delegationibus. De solutionibus & lib. De acceptilationibus. De prætorijs stipulationibus. Rem pupilli vel adolescentis saluam fore. Iudicatum solui. Rem ratam haberi, & de ratihabitione.

Noni libri rubricæ.

Delictum, furtum, tignũ pars nona tenebis.
Liber erit, caupo, si furta familia fecit,
Furtum cesa, rapit bona, tũc incendo, libello.
Criminibus violant, & concutiunt, abigei,
Dum præuaricor, atq; recepto, balnea, frãgis
Expilat hæredes, quos crimine stellio fallit,
Terminus, illicita collegia, dat popularis.

De priuatis delictis. De furtis. De tigno iniuncto. Si quis testamento liber esse iussus fuerit, & post mortẽ dñi ante aditã hæreditatẽ surripuisse, aut corrupuisse quid dicatur. Furti aduersus nautas, caupones, stabularios Si familia furtum fecisse dicatur. Arborum furtim cæsarũ. Vi bonorũ raptorum. De incẽdio ruina, naufragio. De iniurijs & famosis libellis. De extraordinarijs criminibus. De sepulcro violato. De concussionibus. De abigeis. De præuaricatoribus. De receptatorib. De furibus balnearijs. De effractoribus & expilatoribus. De crimine expilatæ hæreditatis. De crimine stellionatus. De termino moto. De collegijs & corporibus illicitis. De popularibus actionibus.

Decimi libri Rubricæ.

Publica iudicia decima sunt parte notata.
Accusans, custos, est maiestatis amator,
Punit adulterium, vis publica priuaq;. sica,
Pompeia, de falsis, lex Iulia repetundis,
Carior annona fiet, si sacra peculor.
Ambitus admittit, plagiaria Turpilianũ,
Sepe requiro eos, quos q̃stio, pœnaq, mulctã,
Damnabo, mortem, deportatis. dato passos.
His punitorium coniungo cadauera tandẽ.

De publicis iudicijs. De accusationib. & inscriptionibus. De custodia & exhibitione reorum. Ad legem Iuliam maiestatis. Ad legem Iuliam de adulterijs coercendis, & stupro. Ad legem Iuliam de vi publica. Ad legẽ Iuliam de vi priuata. Ad legem Cornel. de sicarijs. Ad legẽ Pompeiam de parricidijs. Ad legem Cornel. de falsis, & senatusconsulto Liboniano. Ad legem Iuliã repetundarũ. Ad lẽgẽ Iul. de annona. Ad legem Iuliam peculatus: & de sacrilegiis, & de residuis. Ad legẽ Iuliam de ambitu. Ad legem Fauiam de plagiariis. Ad senatusconsultum Turpilianũ, & de abolitionibus criminum. De requirendis reis & absentibus damnandis. De q̃onib. De pœnis. De bonis damnatorum. De bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi cõsciuerint. De interdictis & relegatis & deportatis. De sententiam passis & restitutis. De cadaueribus punitorum.

Vndecimi libri Rubricæ. (*quo,*
Vndecima appellat, q̃d nõ licet, est, quis, & à

Quando,

Quando, suscipiã, dimittã, nihilq; nouabo,
Rescindit causam, tutor, prouincia, cegit,
Mors interueniat, de fisci iure, reuersis,
Militat, in castris, quis bona de veteranis.

De appellationibus & rela. A quibus appel. non licet. Quis & à quo appellatur. Qñ appellandû sit, & intra quæ tẽpora. De appel. recipiendis vel nõ. De libellis dimiss. Nihil nouari ap. interposita. Quæ sententiæ sine appel. rescind. An per aliû causæ app. ag. possint. S tutor, vel curator, vel magistratus creatus appellauerit. Eum, qui appellauerit in prouincia defendi. Apud eû à quo appellatur aliam câm agere compellendû. Si pendente appel. mors interue. De iure fisci. De captiuis & postli. reuersis. De re militari. De castrensi peculio. De priuil. veteran.

Duodecimi libri rubricę.

Municipales, eisq; decurio parte suprema.
Albus. muneribꝰ, vaco, sꝰ immune tenẽdo.
Legatus, ciuis, decernit, opus populare,
Nundina, pollicita, varias dat cognitiões,
Sunt proxenetæ cauti de censibus autti.
Significata subit verborum regula iuris.

Ad municipales: & de incolis. De decurionibus, & eorum filijs. De albo scribẽdo. De muneribus & honor. De vocatione & excusatione munerum. De iure immunitatis. De legationibus. De administratione rerum ad ciui. perti. De decretis ab ordine faciendis. De operibus publi. De nundinis. De pollicitationibus. De varijs & extraordi. cognit. De proxenetis. De censibus. De verborum & rerum signific. De regulis iuris.

Finis titulorum ff. Noui.

Codicis Iusti. Rubricæ ferme omnes nouẽ subiectis versibus comprehenduntur.

Primi libri rubricæ.

Pars prior officia, leges, & sacra docebit.

Officia. De officio præfe. præto. Ori. Offi. præ. præ. Aphr. Offi. præf. vrb. Offi. magistri militû. Offic. quæstoris. Offic. magistri officiorû. Offi. comi. sacra. largitio. Offi. comi. rerum priuatarû: Offi. comi. sacri pala. Officio proconf. & lega. Offi. comi. sac. patrim. Offi. co. Orient. Offi. pfe. Augusta. Offi. vicarij. Offic. prætoris. Offi. recto. prouinciæ. Offic. præfect. vigilum. Officio ciuilium iudicum. Offic. militarium iudic. Offi. diuerso. iudic. Offic. eius qui vicem alicuius iud. vel præsi. obtinet. Offic. iud. Alexan.

Leges. De legibus & constitut. prin. Manda. prin. Senatusconsul. Vetere iure enucleãdo. Iuris & fact. ign. &c. Nouo Cod. facien. Iustin. Cod. cõfir. De emend. Iust. Cod. &c.

Sacra. De summa Trinit. & fide catho. Sacrosan. eccl. Episc. & cler. Episcopali audiẽtia. Ne sanct. baptisma iteretur. His iungãtur illi, qui faciunt contra sacra, vt est titulus. De hæret. & apostatis. Nemini licere sig. sal. Iud. &c. Ne Christianû manci. Paga. & sacrifi. Ijs, qui ad eccl. cõfugiunt. Ijs qui in eccl. ma. Statuis & imagi. Ijs qui ad stat. confug.

Si quos titulos, & hic & in sequentibus omiserimus, illos pro tuo arbitrio sub quo voles verbo collocabis, aut alia (si mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videãtur, neq; nos cui tum breuitati, tum vtilitati studuimus, dente canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Trãsigo, restituo, gero, postulo parte scda.

Transigo. De transactionib. Pactis. Et quia talia fiunt qñq; mediantibꝰ arbitris: ideo de receptis arbitris, in fine libri ponitur, & de iureiuran. propter calum. dando.

Restituto. De in inte. rest. Filiosa. mino. Fideiuss. min. Si tu. vel cur. interuenerit. Si in cõi eademq; câ in integrû restitutio postuletur. Si aduersus rem iud. Si aduersus vend. Si aduersus dona. Si aduersus liberta. Si aduersus transac. Si aduersus sol. Si aduersus dotẽ. Si aduersus delict. Si aduersus vsuc. Si aduersus fiscû. Si aduersus credi. Si minor ab hær. se absti. Si vt omissam hæred. vel. bon. posses. vel quid aliud exquirant. In quib. cau. restit. Qui & aduersus quos. Si minor se maio. dix. Si sæpius in integ. restit. Ijs, qui veniam ętа. imp. Si ma. fact. Vbi & apud quem cog. in integ. rest. arg. fit. Reputatio. quæ fi. Etiam per procur. causam rest. In integ. restit. postulat. Restit. mili. Vxor mili. Tempor. in integ. resti. Quibus ex causis maiores.

Gero. De negotijs gestis. Procurato. Ijs quæ vi, metusve causa gesta sunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocando.

Postulo. i. aduoco. De post. Aduo. diuer. iudic. Aduo. diuer. iud. Aduo. fisci. Errore adu. Vt quę desunt. aduo. Et quis postulare non possunt, qui infames sunt: ideo, Ex quibus cau. ir. infa.

Tertij libri rubricæ.

i. conqueritur. i. diuidit.

Tertia ius dicens quritur fernit, petit, occat,

Ius dicens. De iudicijs. Sportulis & sump. in diuersis iud. faciendis & de executoribus litium Peda. iudi. Qui pro sua iurisd. iudices dare dariue possunt. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. perso. stan. in iud. ha. Vt nemo inui. agere. Ordine iudiciorum. Litis conte. Plus peti. Dila. Ferijs. Iurisdictione omnium iudi-

iudicū. Quando Imperator inter pupil.vel uid.cognoscat,& ne exhibeatur. Vbi de cri-mine agi oportet. Vbi de possessione agi oportet. Vbi fideic. pe. oportet. Vbi conue-niatur, qui certo loco dare promisit. Vbi in rem actio. Vbi de hæredit.agitur, Vbi de ra-tiocinijs. Vbi causa status agi debeat. Vbiquis decuria. Vbi senator, vel clariss. In quibus causis militantes fori præscript. vti non pos-sunt. Vbi causæ fisca. Quando liceat vnicui-que sine iudice se vindi.

Quæritur. De inofficioso testamēto. Inoffi-ciosis donationibus. Inofficiosis dotibus.

Seruit. De seruitutibus, & aqua, Vsufru-ctu & habitatione, & ministerio seruorum.

Petit. De petitione hęreditatis. Rei vend.

Occat. Familiæ erciscundæ, idest, hære-dita.diuidendę. Communi diuidundo. Com mun a vtriusque iudicij. Finium regundo-rum, Consortibus eiusdem litis.

Quarti libri rubricæ.

Actio, contractib⁹, testes quarta referātur.

Actio. De actionib. & obligationibus. Vt actiones ab hærede & contra hærdem inci piant. Ne vxor pro marito conueniatur. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. post manu.teneatur. Quādo fiscus vel priu Hær. actio. Ex delictis defunctorum. Constitu. pec. Rebus cred. & iureiur Si certū petatur. Suffrag. Prohibi. seque pecu. Condictione indebi. Condictione ob causam. Condi. ob turpem causam. Condic. furti. Condict. ex lege. Pignorati.actio. Institο. & exerci. Quod cum eo, qui in alie. po. Per quas personas nobis acquiri. ad senatusconsultum Maced. ad senatusc. Velle Non nume pec. Compen satio. Hære. vel actio. vendi. act. emp. & ven. Aedili.actio.

Contractus. De cōmodato. Vsuris. Nauti-co fœnore. Depositi, Mandati. Si ser. extero se emi man. Pro socio. Contrahenda empt. & vendit. Quæ res vendi non possunt. Quæ res exportari non debent, Eunuchis. Patrib. qui filios distrax. Rescindenda vendit. Qñ liceat ab emptione discere. Si propter pu-bli.pensita. Sine censu vel reli.peric. & com-mo.rei venditæ. Si quis alteri vel sibi. Reb. a-lie.non alien. Cōmu. rerū alie. Rē alienā ge rēt. Pactis inter empto. & venditorem. Si ser-uus expor.vene. Si mancipiū ita fuerit alien. vt manu-mir. Monopolijs. Nundinis & mercator. Ve-ctigali. & commiss. Noua vectigalia insti-tui non posse. Commer & mercat. Rerum permutat. Locati. Iure emphyteut.

Testes. De testib. & alijs specieb. proba-tionum, videlicet, De proba. Fide instr. cui adhæret titulus, Plus valere quod agitur.

Quinti libri rubricæ

Quinta dabit nuptias, tutelarumq; figuras.

Nuptias. De sponsalib. Si rector prouin-cię, vel ad eū ptinentes spōsalitias dederint arrhas. Donatiōe añ nup. Nuptijs. Incestis. & inutilib.nuptijs. Interdicto mřimonio in-ter pup. & tutor. Si quacunq; præd. potesta. Si nup.rescrip.pe. Secundis nuptijs. Si secun dò nupserit mulier. Dotis promiss. Iure do-tium. Rei vxoriæ actio. Pactis conuentis tā super dote, quā sup donatione ante nuptias. Dote cauta nō nume. Don.inter vir. & vxo. Repudijs. Soluto mřimonio, queadmo. dos petatur. Si dos constante matri.solu. fuerit. Ne fideiuss. vel mand.do.denē. Rerum amo. Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur Fundo dotali. Diuortio facto, apud quem liberi morari vel educari debe. Alend.libe. Concubinis. Naturalibus libe.

Tutelarum. De test.tute. Confir.tuto. Le-gi tute. Qui pe.tuto. Et breuiter prosequere vsq; ad finē huiusce libri: & omnes ferme titu.huic verbo accomodatos iudicabis.

Sexti libri rubricæ.

Sexta libertos, & testamenta notabo.

Libertos. De seruis fugitiuis, & libertis. Furtis, & seruis corruptis. Operis liberto-rum. Bonis libert. Si in fraudem pat.à liber-tis alienatio facta sit. Obsequijs patronorū præstandis. Libertis & eorum liberis. Iure aureorum annulorum.

Testamēta. De testō militis. Qui testa. fa-cere poss. Testa. Hær.instit. & subst. & restitu. sub cond.fa. Impub. & alijs substi. Necess. ser.hære.instit. Libe.pter. Posthu.hær. instit. Iure deliber. Repudiā & abstine.hær. Quem admodum testam. aperiant. Edic. diui Adr. tollen. Si quis aliquē test. phibuerit. His qui-bus vt indignis hæreditates auferunē. Codi-cillis. Legatis. Et quia in testamētis qñq; ver-ba ponūtur obscura; iō est ibi tit. De verbo-rum & rerum signi. Si omissa sit causa test. Iunge hic materiā bonorū possessionisque huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri rubricæ.

i.septima. i. appellat non ter. (ter.

Hepta manumittit, pscribit, puocat haud

Manumittit. De vindicta lib. & apud con-siliū manumissione. Testa. manumiss. Lege Fusia Caninia tollenda. Fideicom. liber. De diti.liber. tollēda. Latina libertate tollenda. Cōi seruo manumisso. Seruo pigno. da. ma.

Seruis Reip. manumitten. Iis, qui à non dñis manumittunt. Qui manumitti non possunt Qui non possunt ad libertatē peruenire. Qui bus ex causis serui pro p. libertat. accipiunt. Ingennis manumi. Cõia de manu. Lib. causa. Asse. tollen. Quib. ad lib. procla. non licet. Ordine cognitionũ. Collusione detegenda. Ne de statu. defun. post quinquen. quæratur.

Præscribit. De longi temporis. præscri. Pe cu. eius, qui liber. mer. Senatusconsultum Claud. nudo iure quiritum. Vsucapione pro empt. Vsucapioni pro dona. Vsucap. pro dote. Vsucapione pro hærede. Cõia de vsucapio. Vsucapioni. transfor. Acquirenda & retinenda possess. Præscri. longi temp. In quibus causis cess. longi tēp. præscri. Quib. non obijcitur longi temp. præscr. Si aduersus credito. Quadrien. præscrip. Ne rei do. uel templo. uendicatio long. except. summo. Præscriptio. triginta vel quadraginta annorum. Annua. exceptio. Alluuio. & paludi.

Prouocat haud ter. Ne liceat in una eademq; cā tertio prouocare. Appellatio. Tempo. & repara. appel. Quando prouocare non est necesse. Quorum appellatio. non recipiuntur. Si pendente appellatiõe mors inter ue. Iis, qui propter metũ iudicis non appel. Si unus ex pluri. appel. Si de moment. possess. fuerit appellat. Et quia appellatiões emittuntur à sententijs. ideo præsupponendi sunt tituli de ipsis sententijs loquentes: & sunt hi, De sententia præfect. prætorio. Quomodo & quando iudex sententiam proferre debet. Senten. ex breui. recitand. Sentētijs & inter loc. omnium iud Sentētia, quę sine cer. quan titate prolata est. Sententijs, quę pro eo quod interest profer. Si à non competenti iudic. iudicatum esse dicatur. Pœna iudicis q male iudicat. Sentētiam rescindi nõ poss. Fructi. & litiũ expensis. Re iudicata. Executores rei iudicatæ. Vsuris rei iudicatę. Si plures una sententia condēnati sunt. Quib. res iudicata non nocet. Comminatio, vel epi. Si ex falso instrumento vel testimonio iudicatum sit. Pau cos, q restant, titulos pro arbitrio applicabis.

Octaui libri rubricæ.

Pignorat octaua, interdicit, dat, stipulatur.

Pignorat. De pigno. & hypothec. In quibus causis pignus tacitē contrahatur. Si aliena res pignori data sit. Quæ res pignori obligari possunt. Qui potiores in pignore habeantur. Iis, qui in priorum creditorum loco succedant. Si anti. cred. pign. uen. Si res communis pignori data sit. Prætorio pig. Si in cā iudicata pignus captum sit. Si pignus pignori datũ sit. Partu pign. & omni causa. Remiss. pig. Etiam ob chirographa. pecu. pignus tenet. poss. Distractio pig. Debito. uenditi. pignoris impedire non possunt. Si uenditor pigno. agat. Luitio. pigno. Si unus ex pluri. hæred. Si pign. conuen. Iure dominij impetran. Pac. pigno. Creditores euictio. pig. non hab. Et hmõi rubricæ concernũt ius qđ quis hēt in rebus. Addamus per quandã similitudinē rubricas concernentes ius qđ in perso nis habemus, vt sunt, de Patria potestate. Adoptiones. Emancipationes liberorum. Ingrati liberi. Postliminij. reuertē. Infan. expo. Infir. pœn. cœlibat. Iure liberorum.

Interdicit. De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Vnde vi. Si per vim, vel alio modo absent. pturbata sit poss. Vti possi. Tabul. exhibē. Libe. preca. & Saluia no interdicto. Aedificiorum priuatorum. No ui operis nunciatio. Ope. publi. Ratiocinia. operum publicorum.

Dat. pro donat. De donationibus. Donationi. quæ sub modo. Reuocand donationib. Donationibus causa mortis.

Stipulatur. De contrah. & commit. stipul. Duob. reis stipulantibus & promittentibus. Fideiussor. Nouatio. & dele. Solut. & liberat. Acceptila. Euictio. Si quid omissum sit, tu illud conformitate perfecta pro arbitrio ad ali quod supradictorum reducere poteris.

Noni libri rubricæ.

Vltima multiplici pars crimina lege flagel (lat, i. punit.

Nonus liber Codicis re uera crimina uaria punit, incipiens per rubricam, De ijs qui accusare non possunt. Accusa. & inscriptio. Exhiben. & intro. reis. Custod. reorũ. Istos & reliquos sequentes titulos per ordinē car mini superiori aptissimos iudicabis, nisi distorto traharis iudicio.

Rubricarum omnium colligationes & continuationes ex Azonis summa excerptæ, & hic nunc primum impressæ, magnam lectoribus afferent eruditionem.

Et si nonē illa superius explicata, tibi forsitan prolixiora uidentur: materiã ipsam totius Codicis quatuor suppositi uersiculi eno dare poterunt, quos veterem castigantes impressionem, sic imprimendos curauimus.

Materia nouem librorum Codicis.

Sacrat prima, secũda parat, Ius tertia dicit.
Contrahit & quarta, nubere quinta docet.
Testatur sexta, libertos septima penit.
Pignorat octaua, crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

Tabula

TABVLA TITVLORVM Institutionum Imperialium.

Tabula ampla comprehendens omnes Paragraphos Institutionum Imperialium, secūdum ordinem alphabeti.

in sum-

si quis

Explicit Tabula omnium paragraphorum Inſti. Impe.

TABVLA FACILIS ET AMPLA comprehendens secundum numerum foliorum omnes materias singulares, ex textu, glossis, & postillis extractas.

fauore

L

M

Man-

natura,

patri

repe-

simi-

T

testa-

Finis tabulæ materiarum.

INSTI-

INSTITVTA NE VOCANDA SINT HAEC IVRIS CIVILIS.

Elementa, an Institutiones.

ET si inter multos iamdiu obtinuerit Instituta vocari hæc iuris prudentiæ elementa, quippe quum & Sypontinus Instituta interdum decreta legum atque sanctiones dici affirmet, & ita Iustinianum opus suum Elementorum inscripsisse (id quod & ipse alibi agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ ἰνστιτοῦτα Ἰουστινιανοῦ, vt Budæus in Institutionibus suis annotauit: & Politianus in Epistolis testetur Martianum Iurisconsultum sedecim libros institutorum conscripsisse, & Vlpianum duos item institutorum, Paulum quoque duos institutorum, & ita alios non paucos. Nos tamen Laurentium Vallensem atque alios humanitatis professores magis sequimur, qui Instituta magis interpretantur bonos mores consilio & ratione sumptos, domesticamque disciplinam, quæ literis non mandantur, sed obseruantur communi opinione virorum bonorum per quandam consuetudinem. Vnde & apud Valerium Maximum titulus est de institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus, Nam is inquit, quanquam triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoque formandam quàm optimis institutis mentem infantium iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans instituta & mores. Hæc Quintilian. Institutiones autem sunt præceptiones, quibus instituuntur, & docentur homines: vt sunt libri ab eodem Quintiliano inscripti, Institutiones oratoriæ, à Lactantio Institutiones diuinæ, ab Erasmo Institutio principis Christiani, ab Aldo Institutiones grammaticæ: & ita ab aliis multis authoribus: vt hinc scilicet hoc opus Institutiones, dici intelligas, quòd præceptiones ac documenta quædam seu elementa iuris præsertim ciuilis contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum iuuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miscellaneorum capit. lxxxiiii. commeminit his verbis, Institutiones hæ quæ vocantur in iure ciuili: Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen doctisque aliis viris compositæ: etiam Græcè scriptæ sub eodem prorsus intellectu reperiuntur, nisi quòd ritus quidam, consuetudinesque Romanorum veteres vberius aliquando & latius in Græco ipso, quàm in Latino Codice referuntur, vt peregrinis hominibus atque à Romanorum more consuetudineque alienis res tota penitus innotesceret. Hactenus ille. Quorum te voluimus monitum: humanissime lector, vt cum iuris prudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas. Vale.

IN NOMINE Domini Nostri Iesu Christi. [a]

Imperator Cęsar, [b] Flauius, [c] Iustinian⁹, [d] Alemanic⁹, [e] Gothic⁹ [*] Fräcicus, Germanic⁹, [†] Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, [f] felix, [g] inclytus, [h] victor, [i] ac triũphator, [k] semp August⁹, [l] cupidæ legũ iuuẽtuti [m] salutem.

INCIPIT [n] **Procemium.**

ARGVMENTVM.

Imperatorem nõ solũ decẽt arma, sed et leges quo belli pacisq; tẽpore Respublica rectè gubernetur.

IMperatoriam maiestatẽ [o] nõ solùm armis [*] deco-

IN NOMINE DOMINI. Iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primò ponitur inuocatio diuini nois, p quã Deus veneratur, ibi. In nomine Dñi. Secundo ponitur descriptio imperatoris cui minis proprij & appellati oi, tanq̃ cã efficiẽs: ibi, Impator Cæsar. Tertio ponit̃ cui p̃sens liber dirigitur: ibi, Cupidæ legum iuuẽtuti. Quarto ponitur quidã ti particularis, ad nigrum proximè sequens: Incipit Procemium. Ang. Are.

Non continuatur iste tit. quia continuatio debet fieri ad pxima. l. 2. ff. de sta. ho. Vnde cũ sit principium, nihil ante se habere põt ad quod cõtinuetur. §. discipuli. in procemio Digest. & l. proximus de ver. sig. Christophorus Poreus.

[a] Iesu Christi. Ex hoc, nota q̃ Christianus fuit: aliàs non posset imperare, i. imperij iurisdictioñẽ exercere: vt in auth. iusiu. quod pręsta. in prin. ibi. & cõicator Ecclesiæ. col. 2. vbi dr̃ q̃ quilibet administrator debet iurare se esse communicatorem sanctæ catholicæ Ecclesię. sic & aliàs incipit, vt C. de offi. pręf. p̃ t. Aphri. l. in nomine Dñi. & in auth. de armis. in prin. col. 6. Ex hoc. n. sequitur bonum initium, melius medium, & optimus finis: vt in auth. quomodo opor. epis. §. j. ver. bene autem. coll. 1. & gl. t. in auth. de hę re. & Fal. in prin. coll. t.

[b] Cæsar. A Cęsare Augusto. qui regnabat tpe natiuitatis Christi: iuxta illud. Exijt edictũ à Cæsare Augusto, vt describeret̃ vniuersus orbis: i. vt quilibet ęstimaret bona sua. & exinde quilibet Imperator dictus ast Cæsar. 2 Vel dr̃ Cęsar, qa fuit cęsus de vẽtre matris suæ. ADDITIO. Vel quoniam magnam cæsariem pilorũ habebat: vt hic per Io. Fab. Et not. q̃ debet coronari triplici corona, scilicet ferra, argentea, & aurea: de qua gl. in cle. j. de iurein. & an gesta per ipsum ante coronationem teneãt, cõmuniter determinatur q̃ sic: vt per Ang. & do. Cristoph. hic.

[c] Flauius. Quia erat de familia Flauiorum: vel qa decẽt Flauius. vt dici ff e. i prin. Alij habẽt: flauus: qa talis erat coloris. nã erat rube⁹. sed melior pria sñia.

[d] Iustinianus. Quia fuit filius Iustini. vt j de don §. est & aliud. & j̃ quib. non est per fa. testa §. pe. Sed l decre. contra dist. 16. habeo librum. vbi dicitur, q̃ fuit filius Constantini. Sed forte ibi loquitur [4] de alio Iustiniano quã hic. Vel dic q̃ fuit filius Cõstãtini. quia successit ei in regno. Vel dicitur à iustitia quã semper coluit. & subditis iniunxit colendam vt C. de sum. tri. & fi. catho. l. t.

[e] Alemanicus. Hoc nomen, & oĩa sequẽtia noĩa sunt ob euẽtu sibi imposita: vt puta. quia vicit Alemanos: & sic de alijs: vt in auth. de hę. & Fal. in prin. col. t. & hęc oĩa sunt nomina prouinciarũ, quas deuicit.

[f] Pius. A Pio Antonino: vt in auth vt lic. de cęte. coll. vij. §. hoc simile. versi. faciamus. autem Accur. ADDITIO. Vel pius à pietate animi: vt C. de sum. tri. & fide cat. l. j. l prin. & C. de nup. l. imperialis in prin. & C. de cad. tol. l. vnica. vls respon.

[g] Felix. A virtute animi: vel felix, idest prosper: quia omnia sibi ad votum succedebant.

[h] Inclytus. A gestis magnificis. Accur.

[i] Victor. in fugiendo hostes. Accur.

[k] Triumphator. Post victoriam. gloriosus enim erat ob magnifica gesta sua.

[l] Semper Augustus. Quia huius debet esse propositi quilibet Imperator, vt augeat: licet hoc nõ semper faciat. [4] sic in definitiõe matrimonij: vt j̃. de pa pot. in prin. licet interdũ diuidat̃: vt C. de repu. l. ꝯsensu. sic i definitione iustitiæ: vt j̃. de iustit. & iu. in prin. s̃m io.

[m] Cupidæ legũ iuuẽtuti, s. mittit suã grãtiã, seu salutẽ, & hunc librum.

[n] Incipit. More rectè scribentiũ p̃mittit Procemiũ, i quo reddit lectorẽ attentũ, docilẽ, & beneuolũ. Attentũ cũ dicit, summis vigilijs. nã per hoc q̃ ipse vigilauit, reddit nos attẽtos, vt vigilare debeamus. nã ius ciuile vigilantibus scriptũ est: vt ff. q̃ in frau. cre. l. pupill⁹. in fi j̃. eo. pr. §. ibi. summa prudentia. Docilẽ, cũ dicit & cũ sacratissimas cõstitutiões antea cõfusas, &c. vt j̃. e. §. oẽs. Docilẽ. n. facit, q̃ summã rei breuiter cõprehẽdit. nã p hoc q̃ ipse abbreuiauit, poteriũt amodo facili⁹ edoceri. Beneuolũ. i. bonæ volũtatis ad addiscẽdum, vt ibi dicit, & q̃ priori cpe. & ibi, summa itaq; ope: vt j̃. eo. §. cũq;. in fi. & §. summa itaq, &c.

IMperatoriã. Diuiditur i tres partes principales totum hoc proęmiũ vsq; ad fi. li cẽt Io. de Pla. diuidat in quinq;. Nã primo ponit in qbus debet versari Imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio, nos ad studiũ exhortat̃ ostẽdendo fructus, q sequunt̃ ex assiduo studio. Secunda ibi, In §. quorũ. Tertia ibi: Summa itaq;. Iterum prima, diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictũ. Secundo, ponit tres casus. Secunda ibi, Vt vtrũq;.

CASVS. Quidã iuuenis instabat corã Imperatore dicens: dñe Imperator valde miror, & oẽs ẽt mirant̃: vos estis miles, & quilibet Impator est miles: vt ff. de mili. test. l. 1. vbi Imperator alios milites appellat cõmilitones. Ex quo ergo estis miles, armis debetis itẽdere & nõ legib. & tñ ꝯtrariũ facitis: qa legib. tñ itẽditis. Fecistis. n. fieri vnũ Codicẽ ex antiqs trib. Codicib. s. Hermogeniano, Theodosiano. & Gregoriano: & ex alijs extrauagãtib. Itẽ fecistis cõpilari librũ Digest. seu Pandectarũ ex antiqs voluminib. dispersatis. Itẽ p̃cepistis trib. viris peritis s. Triboniano, Theophilo, & Dorotheo, vt librũ Institutionũ cõponerẽt. Dicite ergo mihi quare hoc facitis: & quare intẽditis legib. tñ. & non armis, cũ sitis miles & sic armis debeatis intẽdere: vt C de iu. deli. l. fi. circa prin. Ad hoc rñdet benignè Imperator assignans duo tempora. s. tempus belli, & tempus pacis: & dicit. Fili mi, sic tibi rñdeo: Decens est, vt qlibet imperator munitus sit his duobus temporibus, s. armis, & legibus: & hoc iõ, quia si his duobus tẽporibus est munitus Imperator: vtrunque tẽpus poterit rectè gubernare, & tẽpus belli. & tps pacis. Nã tẽpus belli gubernabit p arma. & vsum armorũ: & sic efficiet̃ victor. & triũphator. Tẽpus autem pacis gubernabit per legem, & vsum legis: & sic puniet maleficia delinquentium: & per hoc fiet religiosissimus, & sanctissimus, malefica puniendo: valde religiosum est. & sanctũ punire maleficiã, seu malefactores. & hoc vsque. ibi, quantum, &c.

[o] Imperatoriã maiestatẽ. i. Imperatorẽ, qui est in maiestate: vt C. de leg. & ꝯsti. l. digna. Similis est loquẽdi ornatus. j̃. qb. mo. ius pa. po so. §. filius. ibi, Imperatoriã celsitudinẽ. Et no q̃ antipophorizat rñdẽdo ad

Institutionum Imper. a maie-

[1] An adeo hic tit. & alij possit vt textus allegari, & cõtra doc. cõcludũt q̃ si ẽ in ea oratio perfecta. vt l ti. qđ quis. iur. & fi. mi. q̃ tũc possũt vt tex. allegari. aliàs autem non possũt allegari p decisione iuris, vt planius videre poteris per Ang hic. Et Mãdo. in t. quęst. t j. Reg. cancel. nu. j. & in 2. q. 16. Reg.

[2] Intelligẽ de quadã Frãcia q̃ est i Alamania: de qua fit mẽtio in ca. j. extra de spõsal. Blõdus j̃. li. 7. de inclinatione Impij Ro. Egid. Per.

[3] Anticus dictus est ab Antis deuictis. sunt autẽ Antici populi Istri fluminis accolæ. q bus cũ ос gotũ Iustinianum fuisse testis ẽ Procopius de bello Gothorum.

[4] Vel̃ melius à Iulio Cæsare eius auunculo, s̃m Bal. Ioã Fab. Chri. hic.

[5] Et hic q̃a ibi loquitur de Iustiniano sub quo sexta Synodus celebrata fuit tpe Agathonis p̃p̃: vt avj. dist. sexta. sub. Iustiniano aũt cu ius leges leguntur: celebrata fuit quinta synod⁹ tpe Vigilij Papæ vt d. c. sexta.

[†] Seneca li. j. de clemẽtia, testat̃ hunc titulũ ambitiosè principũ maiestati à populo tributũ.

[4] Sicut fuit i donatiõe facta p Cõstantinũ Papę Syluestro & vr̃ non valere. ꝯtrariũ tñ tenet gloss. sing. s̃m Bal. in. l. ij §. cũ vrbem. ff. de offi. pręf. vrb. Sed de hoc vide pleni⁹ p Petr. de Bel. pt. q̃ multum subtiliter & melius quã aliqe hãc materiam hic pertractat. Vel dic q̃ nõ potest minuere imp ũ donãdo, vel vẽdendo. Bartol.

[*] Hinc Polybius li. 6. scribit.

ratã, [a] sed ẽt legib. oportet [b] esse armatã, [c] vtrunq; tp̃s, & bellorũ, [d] & pacis [e] rectè possit gubernari, [f] & princeps [g] Romanus, nõ solũ in hostilibus [h] p̃lijs victor existat, sed ẽt p legitimos tramites [i] calũniantiũ [k] iniquitates expellat: & fiat tã [*] iuris religiosissimus, [l] quã victis hostib. triũphator magnificus.

Quantis vigilijs, quantisve sudoribus sese circa arma, & leges habuerit. ab ipso effectu probat.

Quorũ vtranq; [m] viã cum summis vigilijs, [n] summaq; prouidentia [o] annuẽte Deo [*] [p] pfecimus. Et bellicos [q] quidẽ sudores nr̃os Barbaricæ [r] gentes sub iuga nostra redactæ [s] cognoscũt: & tã Africa, [t] quã aliæ innumeræ puinciæ [u], post tanta tẽporũ spatia, nr̃is victorijs à cęlesti numine præstitis, iterũ ditioni

tacitam quæstionem, hanc. s. quare Imperator nõ facit quod suum est. s. armis s otendere: cũ milites magis arma scire, q̃ iura oporteat: vt C. de iu. deli. l. scimus. §. arma. Ad qđ rñdet, Imperatoriã maiestatẽ &c.

[a] Armis decoratã. Quæritur quare quod erat armorũ attribuit legibus, & econtra? Rñdet s vt ostenderet alterũ alterius auxilio semper egere: vt C. de iu siti. Co. cõfir. l prio. & ff. de rei ven. l. qui restituere. in princi. Vel dic ppriè ponit: nam arma sunt ad decorẽ: leges sũt ad armãdum. vnde dicitur: militant oẽs que &c. vt C. de aduoca. diuer. iudi. l. aduocati. Et leges dicuntur armare homines: vt C. ad leg. Iul. de adult. l. eum vir nubis. Vel ideo posuit, vt euitet malus sonus [3] verborum. scilicet cacephaton, idest, turpis sonus.

[b] Oportet. idest, opportunum est.

[c] Armatam. s. Ad hanc vtilitatẽ quę sequitur. Accu.

[d] Et bellorum. Et sic quo ad vsum armorum.

[e] Et pacis Sic quo ad vsum legum. Accu.

[f] Gubernari. Alterũ legib. s. tp̃s pacis: alterũ armis. s. tp̃s belli. ADDITIO. Vñ Io. Fab. saluãdo gl. dicit, q tpe belli non seruant iura s. de facto: sanctius tñ esset, q iustitia illo tpe fieret, q̃ alio tpe. Dicit tñ, q illo tempore belli non debet rigor seruari omnino: vt extra de trans. c. fi. & 29. dist. c. sciendum.

[g] Et princeps. i. Imperator. ADDITIO. Intellige strictè & propriè ẽm gl. magnã in cle. 1. de bap. Vel in dubio. ẽm Ang. hic, aliàs secus: vt no. gl. in c. fundamenta. §. proinde. de elect. lib. 6.

[h] In hostib. Qui sint hostes, dicitur ff de cap. & post li. reuer. l. hostes. & ff. de ver. sig. l. hostes. Acc.

[i] Per legitimos tramites, i leges, quæ sunt via gradiendi: sicut tramites eũdi ẽm Io. bene dico calũniãtes puniri p leges. nã in criminibus, siue ordinarijs, siue extraordinarijs, [*] ad similitudinẽ supplicij punit calũniator: vt C. de accu. l. fi. & ff ad Turp. l. & si priuatis. vbi dr̃. Et in priuatis, & in extraordinarijs criminib[9] oẽs calũniosi ex ordinẽ pro qualitate admissi plectunt: itẽ in ciuilib. mõ pecuniaria pęna, modo sacramẽto calumniæ, n. ñ nota infa. vt j̃ de pę. te. lit. psr totũ, & j̃. de ac. §. si quis agens. & C. de plus peti. l. vnica. & de iudi. l propterandum. §. & si quidẽ vbi punit contumax in expensis. Vel dic, q septẽ genera pœnarũ vocat legitimos tramites: vt ff de pœn. l. 6. in fi. & l. 7. & 8. Vel dic. q magistrat[9] vocat tramites p quos iura redduntur, nam parũ valeres iura esse in ciuitate, nisi essent qui executioni mãdarent: vt ff. de ori. io. l. 2. §. post originẽ. [4] qui puniunt in criminalib puniũt & in ciuilib. in expẽsis, & in vinctico: vt ff. de iu. i eũ quem. q vltima. [5] rectior est. Ac.

[k] Calumniantiũ. Calũniator est, qui falsa crimina scienter intẽdit: vt ff. ad Turp. l. j. in prin. & facit ad hoc ff de ijs qui no. infa. l. athletas. § calũniator. [6] Quid sit sit prauaricator, & tergiuersator. dr̃ in p̃dictis legib. Acc. ADDITIO. Tñ hic calumniantium, capitur generaliter pro omnibus delinquentibus.

[l] Religiosissimus. No. q rẽ fieri religiosum p leges. oẽ ipsæ sunt sacræ [*] vt C. de legi. & cõsti. l. leges. [5] Item no hic quatuor pportionalia s. arma, vsus armorum, victoria, triumphus. Item leges, vsus legum, calumniæ repulsio, & iuris religio.

Quorum. Diuiditur in duas partes. Primo, dicit q Impator pfectè se habuit circa arma, & circa leges. Secũdò hoc suũ dictũ probat ab effectu. Secũda ibi, Et bellicos. Itẽ secunda subdiuidit. nã primo exemplificat qualr se habuit circa arma. Secũdo. circa iura. Secunda, ibi, Oẽs verò populi. CASVS. Adhuc stabat iuuenis añ principem: & iterũ quęsiuit: Dñe Imperator dixistis s. q quilibet Impator debet esse munit[9] his duobus tpib. s. armis, & legibus. & vos dñe Iustiniane qualiter estis muniti de his duobus tẽporibus? Rñdet mitissim. certè fuim vtroque tẽpore munit[9] s. armis, & legibus. Nam circa arma probè me habui: & circa leges diutius vigilaui & hoc vsque ibi, Et bellicos.

[m] Quorum vtranq;. Si ista debẽt esse in principe, tu Iustiniane quid fecisti? Resp. quorum vtranque.

[n] Cum summis vigilijs. i. cũ summo labore quo ad leges. nã ius ciuile vigilantib. & non dormiẽtib. scriptũ est: [7] vt ff. quæ in frau. cre l. pupillus. § fi. Acc.

[o] Prouidẽtia. s. quo ad arma. Et no. tres huius stat[9], oẽ memoriã p̃teritorũ. sciam p̃tiũ, puidentiã futurorũ.

[p] Annuẽte Deo Deo gr̃as refert, cui[9] auxilio triũphũ meruit obtinere: vt C. de off p̃f. pręt. Aph. l. 1. in prin.

Et bellicos. CASVS. Instabat adhuc iuuenis corã Iustiniano Imperatore, & dicebat. Dicite mihi qualiter circa arma vos habuistis: qa dixistis. s. proxi. §. q circa arma vos habuistis pbe. & qualiter circa leges: qa s. proxi. dixistis, q circa leges diutius vigilastis. Iustinianus rñdet, dicens prio qualiter circa arma se habuit Et dicit. Si vis scire qualiter circa arma me habui. q̃ras ab inimicis meis, quos subiugaui, & superaui, & deuici. Et q̃ras ab oĩbus de puincia, quę appellatur Aphrica: quia debes scire, quod antiquissimo tpe illa prouincia, s. Aphrica, & aliæ innumerabiles prouinciæ erant subiectæ imperio Romano: & Romani perdiderunt illas pnincias: & steterunt ille prouinciæ longissimo tpe extra iurisdictionẽ Romanorum, s. per spatium centũ quinque annorũ: & tandem ego Iustinianus per meam probitatem, valentiã, & sapientiã recupesaui eas & subieci Imperio Romano. & hoc vsque ibi, Omnes vero.

[q] Et bellicos. Quod coniunctim dixerat dicendo, vtranque viam &c. nunc diuidit. dicendo primo qualiter se habuit circa arma. Accur.

[r] Barbaricæ. Barbari sunt, qui extra Romanũ imperium sunt, & maximè hostes.

[s] Redactæ. De nouo.

[t] Tam Aphrica. Sub qua multæ prouinciæ cõtinentur. ADDITIO. Dic quod septem: vt C. de offi. præf. pręt. Aphri. l. 1. §. Deoq; auxiliante. Ange.

[u] Prouinciæ. Sic construe: tam Aphrica, quam aliæ numerosę prouincię iterũ additæ. i. adiunctę ditioni Romanæ. i. iurisdictioni, nostroq; imperio post tanta &c. protestamur, [8] nostris victorijs à cœlesti numine præstitis nam istæ prouinciæ prius fuerunt de Romano Imperio: post defecerunt. & post centũ quinque annos redierunt: vt hic, & hoc innuit qñ dicit iterum, [9] & qñ dicit post tanta temporum spatia &c. vt C. de offi. pręf. pręt. Aphr. l. 1.

Rempob. duab. rebus rectè guberna-ri, domi ɔcordia, foris virtute ac fortitudine. Quin imo teste Cice. l. 1. offi. parũ ẽ arma eẽ foris, nisi sit cõsiliũ dom. quo loco vrba nas res p̃ferendas esse bellicis cẽset. Qua d re vide quæ scripsit eleganter Viglius I rubri. de mil. sest. insti. li. 2. quo loco tractat, vter maiore honore dignus sit. Iurisconsultus ne, an miles.

[a] Ista sequuntur Io. Fab. & Angel & cõcludũt hic doct. militi bodie esse p̃ferendũ.

[2] Ista est vera secũdũ Pet. de Bel. pert.

[3] ista reprobat p Pet. de Bellapert.

[4] Mãdo. in xx. cõs. executo. I ver. parũ esset.

[*] Priuatea crimina & extraordinaria q sint no. gl. s. in d. l. & in priuatis. Egi. Per.

[5] Seqt̃ iš Ang. & est tõ ẽm eũ qoia pœnam deli ctis à lege impositã index exequitur.

[6] Qui in ordinarijs crimi nib. puoitur sitũ dioe supplicij, in exordinarijs more iudicis, vt not. in l. fin. & ibi gl. & doc. C. de tran sact. Ang.

[*] Hãc dicẽdi rõnẽ nõ admittit Vallensis præcaprio. ex Theophilo tñ commodius reddit la. Curti. ita verteos. Atq; tñ ita constituẽdo venerabilẽ se pbeat, q̃ deuictis hostibus magnificè triumphet.

In quibusdã exemp. annuẽte domino, vt & paulopost dño propitio.

[*] Harũ pfessores dñr ab Vlpiano Sacerdotes in l. 1. de iust. & iu. & Seruius Sulpitius appellat à Fab. Quĩtiliano iuris antistes.

[7] Cõcor. sed in ca. nũciaũ. 84. distin. bñ facit tex. l 1. fi .o. ff. ex q. ca. ma.

Omnes [b] idest p

Romanæ, nostroq; additę Imperio ꝓtestant. Omnes [a] verò populi legib. tā à nobis ꝓmulgatis, [b] quā cōpositis [c] regunt. Et quū sacratissimas cōstitutiones antea cōfusas [d] in luculenta ereximus cōsonantiā: [e] tūc nrām [f] extēdimus curā [g] ad immensa [h] veteris prudētię volumina: & op⁹ desperatū, [i] quasi ꝑ mediū ꝓfundū [k] eūtes cœlesti [l] fauore iā adipleuim⁹. [m]

Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus viri illustres Iustiniani mandato, pro faciliori iuuenum eruditione, Institutiones composuerunt.

Cumq; hoc [n] Deo pro

Omnes. CASVS. Quæsiuit iuuenis ab Imperatore: Dñe Imperator, dixistis quomodo vos habuistis probè circa arma: nūc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et resp. Imper. Fili mi circa leges me habui, q. quasi omnes hoies de mundo vtuntur legib. nitentum Imperatorum: quas leges in melius reformaui. Ecce eñ erant olim tres Codices. s. Hermogentanus, Theodosianus, Gregorianus, & aliæ constitutiones extrauagātes sparsim positæ, per quaternos, & leges prædictorum trium Codicū, & aliarum cōstitutionum extrauagantiū, quę valde erāt cōfusæ: sed ego Iustinianus ex illis tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus constitutionibus feci fieri vnum C. clarum & elucidatum. Secundo loco ego Iustinianus habui respectum ad aliqua volumina desperata, & immēsa seu prolixa, & infinita: & ex illis voluminibus desparatis compilari feci librum Dig. seu Pandectarum: & quasi per medium profundum vadens iam per Dei gratiam adimpleui illud opus Digestorum, seu Pandectarum. & hoc vsque ibi, Cumque Fran. de Are.

[a] Omnes verò: Vsque huc dixit, qualiter bellicam curam habuit: nunc qualiter legalem. Accursi.

[b] Promulgatis. Scilicet à nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem rudem, & naturæ occultā iuris laqueis innodare. Componere aūt, est difficile promulgata in ordinem compendiosè redigere: vt in componendo socius fuerit, in promulgādo solus. ADDITIO. Vel dic, q. promulgare legem, est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronunciare, patefacere, prodere, vel manifestare, sed componere propriè est disponere, constituere, quasi simul ponare vt patet in gloss. seq.

[c] Compositis. Scilicet ab alijs, quas reformauimus in melius. Vel dic cōpositis à nobis: quasi diceret, cōpilatis à nobis: quasi simul positis à nobis: quales sunt leges ff. & C. & aliorum Imperatorum. suas. n. & promulgauit, & composuit. ADDITIO. Et hanc differentiam notant Ioan. de Pla & Io. Fab. hic pro statutis, quæ debent propriè & strictè intelligi.

[d] Confusas. Scilicet in tribus Codicibus positas, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano: vt C. de no. Cod. fac l. i. in prin.

[e] Consonantiam. Scilicet in vnum Codicem, quem nō habemus: sed ex eo factus est iste, quem habem⁹. Vel dicimus consonantiam, vt nulla possit ibi ꝯtrietas reperiri, nullaque superuacua similitudo: vt C. de vet. iur. enu. l. i. circa prin.

[f] Tunc nostram. Idest, statim post compositionem illius Codicis fecimus Digesta.

[g] Curam. Et sic ex paucis, & tenuioribus ralevari ad summam, & plenissimā iuris emendationē peruenire ꝓperauimus: vt C. de vet. iu. enu. l. i. circa pri. Acc.

[h] Ad immēsa. Nā erāt tricies cētena milia versuum (i. legū, vel paragraphorū, vel rhsorum) duo milia librorū & aliæ multæ leges: vt C. de vet. iur. enuc. l. 2. §. sed cū omnia. & in proęm in ffōrum §. & antea.

[i] Desperatum. Scilicet à Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.

[k] Profundum. Reperit enim omnium legum traminem (qui ab vrbe Romana cōdita, & Romuleis descēdit temporibus) ita esse confusum, vt in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur C. de vet. iur. enu. l. i. in prin. Accur.

[l] Cœlesti fauore. Subaudi mediante ꝯ.

[m] Adimpleuimus. Post Digesta ergo, & post primā cōpositionē Codicis, quē nō habemus, factus fuit hic liber. sed tñ ante compositionem secundi Codicis, quem habemus, vnde & quod hic dicitur, quandoq; per C. corrigitur: vt facit de anno viiii: qui obtinet, secūdū hūc librū in restitutione minorum, & maiorum: vt ꝫ. de actio §. rursus. secus est per Codicem in dictis restitutionib. vt C. de temp. in integ. rest. l. fi. Item in secunda eius cōpositione facit mentionem Institutionum iam compositarum vt C. de emend. iust. Cod & secunda elus editione l. j. §. fin. Accur.

Cumque. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, qualiter mandauit fieri hūc librum. Secundo ponit causas per quas. Secunda ibi, vt liceat.

CASVS. Quæsiuit iterū iuuenis ab Imperatore. Domine Imperator, nōna aliter adhuc vos habuistis circa leges? Respondet Imperator, audi fili mi: condito Codice, & digestorum volumine, nolui adhuc quiescere: sed misi pro tribus sapiētibus eutię meę. s. pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignate quæstoria tunc positus. Item misi ꝓ Theophilo, & Dorotheo, qui erant illustres viri, & antecessores nostri: quia fortè fuerant cū præcedentibus Imperatoribus: quos tres viri de tribus poterant cōmendari. Primo de diletia: quia valde intenti, & soliciti erant erga artem legalem. Secundo de sciētia: quia valde erāt sapientes. Tertio de fidelitate: quia pręcepta mea taciter suscipiebant: & ad effectum fideliter perducabāt: sicut iam multoties vidi, & exemplo cognoui. & cum fuerunt in præsentia mea, ego rogaui eos & pręcepi eisdē, vt mea authoritate, & meis suasionib⁹ librum Insti. i. instituta componerent, quod fecerunt. Et hic liber Institutionū fuit bonus triplici rōne. Primo fuit bonus ad hoc vt rudes scholares, qui proponunt audire iura, cū primus studeant in istis institutionibus à me Iusti. compositis, non autē studeant in antiquis Institutionibus, quæ fabulas continent. Istæ enim Institutiones vtiles sunt, quia nihil inutile cōtinent: & nihil perperam. i. male positū, vel iuri contrarium, & nihil inusitatū: sed continent solūmodo ea, q sunt vtilia, & iuri consonantis, & quotidie emergentia, seu eueniētia, & accidentia. Secūdo bonū fuit hunc librum Institutionū cōponere: quia scholares rudes volētes studere in his Institutionib⁹, pl⁹ scient, & addiscent in vno anno, quam olim addiscebant vsq; ad quadriennium: qñ ab antiquis Institutionibus suum studium inchoabant, siue incipiebāt. Tandem in fine huius partis quintę dirigit sermonē suum Imperator Iustinianus iuuenibus, siue scholaribus rudibus, occasione quorum istū librum Institutionū fieri fecit, dicens: O iuuenes, principiū legalis scientiæ habetis à me Iustiniano, scilicet, librum Institutionum, & finem legalis scientiæ similiter à me habetis, s. Codicem, quem feci fieri ex tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus constitutionibus: quia primo anno studij leguntur Instituta, & vltimo anno studij legit Codex, & ambo sunt libri Imperiales, seu Imperatoris, & à me Iusti. compositi. Et sic debetis vos iuuenes valde gaudere de tanto honore: quia principium, & finem studij habetis à me Iusti & hoc vsque ad §. igitur Fran de Are.

[n] Hoc. Scilicet volumen Digestorum, & Codicis.

testimonijs sunt: eū hic notoriū, cuius occasione, Io. hic plene examinat materiā notorij.

Quæ dictio propriè sum pta significat bis: vt hic & ff. de leg. 3. l. fideicōmissa. § si qs decem, impropriè, verò pluries significat: vt ff. de edē. l. veluti. § hęc vox. Ange. ꝓmulgare. Componere ꝯ.

* Dic ꝓmulgo. i. est diuulgo, publico, palā ꝓnūtio. Festi⁹, leges ꝓmulgātur cū primū i vulgus eduntur. cōponūtur autem quando fiunt, ergo istæ leges ab alijs fētās ꝓmulgauit: suas verò & cōposuit. & ꝓmulgauit. Egid. Per.

* Hodie verò sunt tantū. 62. libri. tam ffōrum, q̄ C. sunt āt solū leges 12707.

nam ff. vetus haber leges. 2928. Infortiat. 1234. ff. nouum. 1983. C. 3608. tres li. C. 954. Egi. Per.

Institutiones factæ sunt ante Codicem.

pitio a pactū est: b Triboniano c viro magnifico, magistro, & exquæstori d† sacri palatij nr̃i, necnō e Theophilo, & Dorotheo viris illustrib. f antecessoribus g† nostris (quorum h omnium solertiam, & legū scientiā, & circa nr̃as iussiones fidē, iā ex multis rerum argumētis i accepimus) k conuocatis, mādauimus l specialiter, vt ipsa nr̃a authoritate, nr̃isq; suasionib. m Institutiões n cōponerent: vt liceat vobis o† prima legū cunabula p nō ab antiquis fabulis q discere, sed ab Imperiali r splēdore appetere: & tā aures, quàm animi vestri nihil inutile, s nihilq; perperā positū, t sed quod in ipsis u rerum obtinent argumētis, accipiant. Et quod priore tēpe vix post quadrienniū priorib. contingebat, vt tunc constitutiones Imperatorias legerent, x hoc vos à primordio y ingrediamini, digni z tanto honore, tantaq; referri felicitate: vt & initium a vobis, & finis b legū eruditionis à voce principali c procedat.

Secta sunt institutiones in libros quatuor, quibus quid olim in vsu erat, quidve hodie imperiali lima emendatum fuerit traditur.

a Deo propitio. Idest, Deo coadiuuante.

b Peractum est. Idest, completum.

c Triboniano. Hoc nomen, & sequētia sunt datiui casus. & etiam dictio conuocatis, construitur cum illo verbo inferius mandauimus.

d Exquæstori. Pro suo simplici ponit. s. quæstori. No. quod tribus modis dicit quæstor. Primo ille, qui quærebat pecunias tributorū per mundum, & seruabat. Secundo ille, qui quærebat capitalibus causis. Tertio, qui stabat vt legeret libros principales, qui candidatus principis dicebat. & ita hoc tertio modo accipitur hic, vt ff. de off. quæst. l. j. in fi. & de ori. iur. l. ij. §. deinde cū ærariū. Vel dic secundum Ioā. quod iam fuit in illo offō, sed nūc non est. Inde exquæstor. i. extra quæstuтam positus. Vel dic eas tertio esse nomē dignitatis: vt exconsul: vt C. de aduoca. diuer. iud. l. petitione. ibi. egredientem.

ADDITIO. Istæ tamen expositiones recidunt in vnū: quia ex administratione posit⁹ q̃s retinet dignitatē. C. vt dign. ord. ser. l. ij. li. 12. sm Ioan. Fab & Ang. hic.

e Necnon. Not. quod duæ negationes faciunt vnā affirmationem: vt hic, & ff. de verb. sign. l. duobus.

ADDITIO. Tu dic hoc verū, si fiunt circa idē neq; resultet sensus iuri cōtrius, aliàs secus: vt in §. si verò. l auth. de ijs, q ing. ad ap. col. v. Itē plures negationes in numero pari affirmāt. in dispari negāt: nisi aliter cōstet de mente proferentis: sm Io. Fa. & Ang. hic. pro quibus, & alijs huc spectantibus vide Mand. in Gl. Facni. §. nec non electioni.

f Illustribus. Quatuor sunt ordines dignitatū. Maximi, vt super illustres. Magni, vt illustres. Medij, vt spectabiles. Minimi, vt clariss. quos specifica, vt in authen. de appel. §. j. s. j. & 4. col. 4. & in auth. vt ab illustribus & qui supra eam dignitatem sunt col. v. Sūt & infimi. & defensores ciuitatū. & magistratus municipales: & isti non habent merū imperium: sed superiores sic. Accur. ADDITIO. Vnde versus.

Illustris primus: medius spectabilis: imus,
Vt lex testatur, clarissimus esse probatur.
Et superillustris præponitur omnibus istis

g Antecessorib. Scientia, vel ætate: vel qa fuerāt cū precedētib. Impatorib. ADDITIO Aut antecessores dicti sunt ab anteceddēdo, qd̄ puta an Impatorē pro tribunali sedētē sederent. Vide si libet, Alci. li. dispūctionū j. c. 12. q ambigit assessores ne legēdū sit. an antecessores.

h Quorū. Hic est interpositio vsque illuc, cōuocatis & c. Et no. q in trib. cōmendant, quæ sunt buic arti Ientiū. Primo in solertia. i. in cautela, vel ingenij scientia: vt l. j. C. si ma. fac. alie fac. sine decre. ia. hab. Dr̃ aut solers. i à solū, q est totū, & ars artis: quasi tot⁹ ex arte cōsistēs: vt ē doctus aduocatus, qui sæpe publicis, ac priuatis in rebus lapsa erigit sua Industria, cāu perditā restaurās, fatigata reparās: si litibus multo ope piratis finē impones. & quēadmodū miles sfarnuu clypeis, & thoracibus Rempublicā, sic aduocat⁹ periti⁹ gloriosa voce, & solertia patriā, parētesq; saluat, & protegit. C. de aduo diuer. iudi. l. aduocati. Itē i legū magistra sciētia. Eligendus est n. talis magister. q in se laudabilē vitā probis moribus mōstrauerit: & docēdi perit: & facūdiā dicēdi, interpretandiq; subtilitatē, & copiam disserēdi se habere patefecerit: vt C. de profes. q in vr. cons. l. l. li. 12. Itē in fidelitate. nā ex quo hactenus fideles extitetūr, præsumetur pro eis. ff. de re mil. l. nō omnes. §. à barbaris: de præteritis. n. summimus coniecturam ad futura. ff. de accu. l. si cui. §. eisdem. & qñq; occultā coniecturā sumimus ad præteritū, vt C. ad leg. Iul. de adul. l. si ij qui adulterij. vide glos. in c. scribā, de præsump.

i Ex multis rerum argumentis. Idest. ex multis rebus, vel negotijs, quæ sunt argumenta. Acc. ADDITIO. Vnde dicit prouerbium. Opus laudat magistrum. sic in auth. de monacis. §. sancimus.

k Accepimus. Idest, recepimus. Accur.

l Mandauimus. Idest, præcepimus.

m Suasionibus. In bonam partē accipe. aliàs In malā accipitur: vt ff. de ser. cor l. j §. persuadere. & C. de fur. & ser cor l. si quis seruo alieno suaserit.

n Institutiones. Ideo sic dictas: quia i statū Romani iuris nostrā erigūt Intelligētiā: vt j ti. j §. his igitur.

o Vobis. Loquitur iuuenibus.

p Cunabula. Per simile loquitur. quia sicut in cunis Infantes primo morant: ita iuris præceptor Institutiões primo legere dēt. sic ff. de off. pf. p l. 1. §. his cunabulis.

q Fabulis. Quia I antiquis institutionibus erāt fabulæ quæ fabulæ, nec vera nec verisimilia continebāt, secundū Tullium ii. t. de inuentione. ADDITIO. Et ideo tangit hic Ang. quib. libris sit fides adhibenda.

r Ab imperiali splēdore. i. ab imperatore, qui splēdet.

s Nihil inutile. Quo ad animū, vel nihil inutile. i. fustratū: vt patet ex eo qd̄ dicit §. proxi. ver. & qd̄ & c.

t Perperam positum. Quo ad aures. Vel dic, idest, malè positum. & contrarius.

u In ipsis. i. in ipsa rei veritate: vel In ijs, q̃ quotidie emergere possunt. Non autē inueniuntur hic ea, quę non pñt euenire. quia de his nō curāt legislatores: vt in auth. vt fine prohi. ma. debi. & cred. §. quia vero. coll. 7. & ff. de leg. & senatusc. l. iura. & l. seq.

x Legerent. Nam & olim à principio legebant Imperiales constitutiones, i. institutiones antiquas, vt in procemio Digest. §. discipuli. Acc.

y Primordio. i. tm̃ primo anno pficieris. quæ tū pficiebatis I quatuor. Et no. q adulat nobis Impat. Ac.

z Digni. Vos dico digni &c.

a Initium. Scilicet liber iste.

b Finis. Idest, Codex. Nā primo anno Institutiones legi debent: in quinto legitur Codex: vt in procemio ff. orum §. pro responsis. ibi, quibus si bene Acc.

c Principali. i. principis. Et not. quod hæc scientia caput

† Ex quæstori aut exquæstori Tribonianū vocat, q quæstura functus fuisset, quæstoriū dicimus. tāetsi diuersū sentiat Alcia. lib. dispunct. 4. c. 3.

Quæstori legēdum, cum teste Suida Iustiniani quæstor fuerit: & j. si. de libert. §. & de ditiitios dr Triboniano viso excelso. quæstore nro, &c. Vide ad hæc si libet Crinitū lib. de hone. disscipli. x. c. 12.

† Alci. li. parerg. 8. c. x. putat legēdū pfessoresdici à Iusti. antecessores: q p eā schola sticis, eos docendo. quam sententiā sequit' Frāc. Balduin⁹ in cōmēt. ad has Institutiões hoc ipso. Emilius āt Ferre. I notis suis ad Istitut. existimat Antecesso ris appl̃one digniтatē, aut officiū significari ab antecedēdo: quēad modū & proiores dicti sunt à secundo. i. ab impe- rando.

† Egid. Perdieit ante cessoribus abante sedeo. i. pñsideo. nam ante & p in cōpositione idē sūt. hi autē antecessores dicebant tpe Iustiniani, quos nunc vulgo pñides, seu pñdētes vocamus, q principis locū in cōuētis bus publicis obtinent.

† In quibusd. exē. vt liceat nobis. atque ita legit Emilius Ferr.

1 Et hic I iure diuersis noib⁹ nūcupat', . s. susceptor, & opiator, vt C. de exact. trib. l. missi.

2 Et Ideo pñtes: & rectores etiā tatū nō debeent posse igerere pœnā sāguinis, vt hic per Ange. vide Io. An. l ele. j de offic. deleg.

4 Not. ex verbo actu nō pñsumi quē bonū vel malū seu meretorē: sed ex plurib. actib. vt puta si aliqs plures bene. & corrèctè impsit librū pñsumit.

Igit̄ [a] post libros qnquagita [b] Digestorū, [c] seu Pandectarū, [d] ī q̄bus oē ius antiquū collectū est, quos [e] † per eundem virū excelsum Tribonianū, nec non cæteros [f] viros illustres, & facūdissimos cōfecim⁹, in hos quatuor libros easdē [g] īstitutiones partiri iussim⁹, [h] vt sint toti⁹ legitimæ scientię prima [i] elementa: in quibus [k] breuiter expositū est, & qđ antea obtinebat, [l] & qđ postea desuetudine [m] inumbratū, Imperiali remedio illuminatum est.

Institutiones compositas legit in primis Iustinianus, ac recognouit: denique plenum robur accommodauit.

Quas ex omnibus antiquorū Institutionibus, & præcipuè ex commentarijs Caij [n] nostri tam Institutionum, quàm rerū quotidianarū, [o] alijsq; multis cōmētarijs cōpositas: cū tres [p] viri

caput hēt, & finē licet in alijs artib. hoc nō fit, licet vilissimę sint. vt in proœmio Digest. §. sed quia. Accu.

[a] Igitur. Iste §. diuidit in duas partes. Primo ponit qualiter mandat diuidi hūc librū ī quatuor libros. Secundo ponit, quid contineatur in his quatuor libris. Secunda ibi, in quibus. Item prima subdiuiditur ī duas partes. Nam primo ponit dictū, secundo eius causam. Secunda ibi, vt sint.

CASVS dicit Imperator Iustinianus ī hoc §. quasi se commēdans. Quid feci ego post omnia prædicta, & post cōpositionem Codicis & post op⁹ Digestorum, seu Pandectarum (quam compilationē Digestorū feci p Tribonianū, & sapiētēs alios) & post librū Institutionū? Ego præcepi prædictis trib. s. Triboni. Theo. & Doro. vt volumē instit. quod fecerant, in quatuor libros diuiderent, quod fecerūt. Primus liber durat vsque de rerum diuisione. Scđs⁹ de hęreditatibus ab intesta. Terti⁹ de obligationibus. Quartus abinde vsque ad finē huius voluminis. & hoc ita feci. s. lib. instit. ī quatuor libros partiri, ad similitudinem quatuor elementorum. s. aquę, terrę, ignis & aeris: qa sicut ex his omne corpus gubernatur humanū: ita ex hoc volumine institutionū p quatuor libros partito, seu diuiso iuuenes sustētantur. i. adiuuantur, vt postea possint securè accedere ad libros legales: ex quo ī istis institu. primo studuerint. Et hoc vsque ad §. in quibus. Francis. Aret.

Igitur. Ita continua secūdùm Ioan. quia prędictorum virorum scientiā, & authoritatē probauimus, nec per alios poterat commodius expediri: igit̄ mādauimus p eos diuidi. vel quia ab imperiali splēdore approbat̄. & ideo mandat diuidi. vt melius possit intelligi. ff. de verb. sig. l ij. §. cuiusque.

[b] Quinquaginta. Qui comprehendūtur intra Digestum vetus. & infortiatum, & Digestum nouum.

[c] Digestorum. ideo dicuntur digesta, quia oīa ibidē dicenda digeruntur. & soluuntur. Accur.

ADDITIO Dicebant qdā, q̄ olim Digestū scribebat̄ p duplex dd, vel per d, & g & postea per vitiū scriptorū corruptū fuit, sed hoc nō est verū. imò debet scribi p duplex ff. [1] qa ille liber fuit Digestus secūdario p duos Fridericos Imperatores: à quorū cuiuslibet noie sumpta ē prima lr̄a f. & sic erūt duo ff.

[d] Pandectarū. A pan. quod est totū: & decten, qđ ē doctrina: [2] qa ibi ē doctrina oīum iurisconsultorū. vt C. de vet. iu. enu. l. 1. § sed cū oīa. ī h. vt hic seq̄t.

[e] Quos. s. quinquaginta libros Digestorum. Accur.

[f] Nec nō cęteros. s. ij. ex pmissu Iustiniani electos: vt C. de vet. iu. enuc. l. 1. §. 1. & l. 2. §. quæ omnia.

[g] Easdē institutiones. i. eadē instituta. vnde collige hunc librū sūp. ū ex volumine Digestorū. vel ppriè dicit institutiōes, quas mādauit fieri: nūc mādat partiri nā partitio animū legentis incitat, mentē itelligētis pparat, memoriā artificiosè reformat: vt j. de le. § sed non vsq;. & ff. de doli mal. & met. excep l. j.

[h] Iussimus. q. d. Institutiōes iussimus fieri ex libris antiquorū: ita vt continerent q̄cq̄d rebus, quę ī pręseuu æuo in vsu vertuntur, cōsentaneū est: vt C. de vete. iur. enuc. l. ij. §. sed cum prospeximus. Accur.

[i] Prima elementa. Quia sicut ex quatuor elementis omnia corpora conficiuntur, vt terra, & aqua, & igne & aere. i. ex viribus horum quatuor elementorū totus mundus gubernatur: ita hic liber cōprehēdit oīa iura. Et not. q̄ terra est frigida, & sicca: aqua frigida, & humida: ignis callid⁹, & sicc⁹. aer callid⁹, & humid⁹. Primū habet naturā melancholiæ. Secūdum. s. aqua, phlegmatis, ignis cholerę, sanguis respondet aeri.

In quibus. CASVS. Quidā qęæsiuit ab Imperatore: Domine imperator, quę est materia istarum Institutionū? Et ipse respon. sicut ex auro, & argento, seu ex materia auri fit annulus: ita istę Institutiones factæ sunt ex eo, qđ olim erat ī vsu ex legibus antiquis, & ex eis legibus antiquis, quæ ī vsu esse desierūt. Sed ego Iustinian. eas illuminaui, & ad vsum reduxi ī hoc libro Institutionum eas componendo, siue faciēdo eas cōponi. h. d. vsque ad §. quas ex omnibus.

[k] In quibus. Scilicet institutionibus.

[l] Obtinebat. [4] i. erat in vsu, & nunc desijt. Accur.

[m] Desuetudine. No. legē tolli p desuetudinē: [5] vel p cōtrariam cōsuetudinem: & iterū eandē cōsuetudinē p superuenientē legē tolli: sic ff. de sepul. viol. l. 1. §. diuus Adrianus. in gl. 3. & ī auth. de hære. & fal. §. j. aliàs. §. sed qm̄. col. j. Et subijcit. Ab imperiali &c. est optimum exemplū. C. de iud. l. rem non nouam.

Quas ex oībus. CASVS. Dicit Iust. pdicti tres viri. s. Tribo. Theop. & Doro. cōposuerūt has institutiones ex antiqs institutionibus, quas nō habemus ex cōmētarijs, i. glossis Caij: quas gl. fecit ipse Caius ad expositionē prædictarū institutionū antiquarū, & ad expositionē cuiusdā libri, q̄ appellat̄ liber rerū quotidianarū, & ex multis cōmētarijs ab ipso Caio factis. Et prędicti tres sapientes, s. Trib. Theop. Doro. qui hunc librum composuerūt, & ipsum cōpositum (sicut diximus) in quatuor libros diuiserūt, tā bene cōpositū, & diuisum in nostra pręsentia attulerunt, quem nos ipsi legimus, & bene compositum inuenimus sic, quòd illum librū institutionū approbauimus, & plenū robur ei accomandauimus, ita quòd volumus vt tantū valeant leges istarum Institutionum, quantū valēt leges in nostro Codice positę extra casum: vel quantum valent leges positę in ff. & hoc vsque ad §. summa.

Quas. Scilicet Institutiones. & accipe legimus, & recognouimus, s. esse compositas ex omnibus &c.

[n] Caij nostri. Commētarijs dico factis super libros Institutionum antiquarum.

[o] Quotidianarū. [6] Liber erat sic appellatus eo q̄ in singulis diebus gerenda à magistratibus continebat, qualiter iudicarent.

[p] Cum tres. Interpositio est.

Summa itaque. CASVS. In hoc §. cōcludit Iustinianus: & loquitur iuuenibus, seu rudibus dicēs. O iuuenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & viriliter in eo studere. Et postquam ipsum studueritis: & ī ipso & alijs libris legalib. seu alios libros legaliū sciueritis, vos eritis gubernatores reipublicæ, & nostrarū ciuitatum, seu prouinciarum,

qđ adhuc hn̄. & correctè, imprimet ex mēte Pet. de Bel. pt. & aliorū.

† Quod.

Digesta vnde dicātur.

[1] Multo aľr Alcia. li. 3. disp. cap. 16. & aľr Laur. Val. ī Raudensē versus finē.

[2] Vide Budeū ad l. 1. ff. de iust. & iu. in fi.

[3] Hęc verior scđm Ang quia iste liber non ex iure ffonū, sed ex cōstōnibus, imperatoris ᵽfect⁹ est: vt patet ī. §. ꝓxi. Elemēta & eorū qualitates sunt quatuor.

[4] Obtinere, Quot modis dicam⁹ Mādo. in glo. Facu. §. sanè. ī vers. obtinebat.

[5] Hoc est verū si in tali vsu fuisset simpliciter⁹ vsus cōtri⁹: aľs sec⁹ de quo vide j. tit. 2. §. ex nō scri pto: scđm Ang. & est de mente Pet. de Bel. pri. & Io. de Pla. hic. Et de lege extrauagāti, & statuto vsu nō receptis, Mādo. in c. qō. 22. Regu. nu. 3. & seq. Ordo literæ.

[6] Et ideo aduerte, q̄ ea quæ quotidie versant̄, & q̄ vtilia sunt magis debent attēdi: vt dicit tex. ff. de lib. leg. l. legatū, ī princ. scđm Ang. hic.

Vergili^c. propter sapientiam, & doctrinā vestram: quia ciuiēs viri periti, & docti eligantur in remp. regendā, quā laici. & hoc dicit tota ista constitutio. Fran. de Arec.
a Ope. Quantum ad corpus. Vnde Verg. Labor improbus omnia vincit. Accur.

prudentes prædicti nobis obtulerūt: & legim^o, & recognouimus: & plenissimum nostrarū Constitutionum robur eis accommodauimus.

Alacri, indefessoq; studio, huic disciplinæ incūbendum suadet, ac vberrimos fructus pollicetur.

Summa itaq; ope, a & alacri b studio has leges nostras c accipite: & vosmetipsos sic eruditos ostendite, d vt spes e vos pulcherrima foueat toto legitimo opere plecto, f posse etiam nostram g rempublicam in partib. ei^o h vobis i credēdis, k gubernari. Datum Constātinop. xj. Cal. Decem. D. Iustiniano PP. III. Cōs.

b Et alacri. Affectio: enim operi suo nomen imponit: vt C. ad leg. Cornel. de fiscar. l. j. ff. de fur. l. q iniuriæ. in princ.
ADDITIO. Vñ Ang. T. in proœ. ponit hos vers. Si quis forte velit iurisconsultus haberi: Cōtinuet studiū, velit à quocūq; doceri: In vigilet, nec veniat cū tortura laboris. Fortior insurgat, cūctisq; recētior horis.
c Leges nostras. Scilicet Institutionū. Accur.
d Ostendite. Idest, ita proficite in hoc libro, vt ita morib. informati sitis. Nā boni mores pl^o, q̄ diuitiæ operant: vt ff. de tu. & cur dat. ab his. l. scire. §. cū reliquis, ibi neque enim. ff. de verb obli. l. si quis stipulatus, in fine.
e Vt spes. Idest, hæc spes sit de vobis nostram rempublicam posse gubernari.
f Perlecto. Idest, lectis alijs libris.
g Nostram: Aliàs vestram.
h Eius. Reipublicæ. Accur.
i Vobis. Idest, à vobis credēdis, lectis & alijs libris, vel si habes credēdā. i. cōmittēdā vobis datiuè legit. & hoc dico illo opere perlecto. i. cū quinquēnio legeritis. nā tūc opus cōsumatur, vt l. pœmio ff. eo. §. sed qa soluti. Et qd dicit in partib. eius, ideo est: qa multæ sunt partes ei^o: vt pfectura, cōsulat^o, & aliæ multæ: vt patet ex tractatib. de officijs l Digest. & l Cod.
k Credēdis. i. quia creditur. secundū primā expositionē, vel si habes, credendum. dic vt in gl. j. Accur.

DE IVSTITIA ET IVRE.

1 YRS cōtinuanomē sequitur Nic. Iustinianus tractaturus 1 iura populi Romani, pręmittit de iustitia, quę est mater iuris, & ideo ab ea incipit: sic obligatio mater est actionis: 2 vt ff. de proc. l. licet. § ea obligatio. & ideo præmittitur in tractatu: vt j. de obl. in prin. & de act. in prin.

2 Scilicet matiuę. Iason in §. j. j. de ac. ADDITIO Aduerte hic inquantū in gl. dr, q iustitia est mater iuris, dic hoc verū, si cōsideret. i^o, pvtē in actu: sec^o si put est in habitu hois: qa ius, & iustitia tunc fuerunt: & sunt simul omni spe. Ias.

Quæstio. l Et iure. s. quod ius iustitiā prosequit, vt minister, vel fili^o. Sed quare de hoc ponit l ti. cū l textu nihil dicat definiēdo, licet diuidēdo sic? Rūdēt qdā: ideo nō ponit in textu de iure, ne grauaret rudes animos, sm Po. quod nihil est. 3 Vel dic hoc plerūq; fieri: vt aliquid ponat in ti. qd in textu nō ponit. vt C. de rel. & sump. fun. & de lud. alex. nam nihil in tex. dr de ludo alex. Vel dic (quod est verius) vt definiat: vt dicemus. j. eo. ti §. iuris pcepta in glo. 4

3 Et bene secundū Por.

4 Et ibi ista op. approba. p Bar. & Por. Diuisio'

IVstitia Totus iste tit. quinque habet partes. Nam in prima ponit definitionem iustitiæ. In secunda ponit definitionem iurisprudentiæ. In tertia declarat quo ordine, & qua via tractandæ sunt leges. In quarta describit pręcepta iuris, vel definit ius, sm opinionem quam teneo. In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi, Iurisprudētia. Tertia ibi, His igitur generaliter cognitis. Quarta ibi, iuris pcepta. Quinta ibi, huius studij. Christoph. Porc.

Institutionū, seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi principis. Liber I.

TITVLVS I.

DE IVSTITIA 1 & iure.

Iustitiæ, & iurisprudentiæ definitio.

IVstitia † m est cōstās & perpetua volūtas, ius suum cuiq; tri-

Iustitia. CASVS. In prima parte solū dr de pria parte tit. s. de iustitia. & in ipsa prima parte definit iustitia. Et est sciendū, q hæc prima pars in qua definit iustitia, dupliciter pōt intelligi, vno mō vt loquit de iustitia diuina: alio mō vt loquit de humana iustitia. Si vis intelligere de diuina iustitia, pone casum. Deus qui est iustus, habet volūtatē constantē. i. firmam stabilē. & ppetuā. i. non temporalē, sed semper duraturam, tribuendi vnicuiq; ius suum. i. benemeritis paradisum. malè meritis infernū. Si adt vis itelligere secundo modo. i. de humana iustitia: sic pone casum. Homo iustus habet. i. habere debet voluntatem tribuendi vnicuiq; ius suum. Et pone exēplum in iudice iusto, qui debes habere voluntatem absoluēdi innoxios, & inculpabiles, & puniendi criminosos. Et sm hanc secundam expositionem, illa duo vocabula posita in definitione iustitię. s. cōstās. & perpetua, sunt abijcenda. & remouenda ab ipsa definitione: qa iudex qui est homo humanus, nō est constans in volūtate, nec perpetuus. In secunda parte incipit tractare de secunda parte tit. s. de iure: in qua secunda parte sic forma casum. Ego quęsiui à Iustiniano Imperatore. O dñe, videaris mihi ad hāc qōnem: Nos dicimus quotidie, quod bonum est habere iurisprudentiam. Dicite ergo mihi, quid est iurisprudentia: vel quis dicat habere iurisprudētiā? Et certè Impator inde dicēs, q ille dr habere iurisprudentiā, qui scit cognoscere res diuinas, & humanas: & qui cognoscit iustum, & iniustum. Tertio dicit, ex quo vidimus in prima parte, qd est iustitia & ex quo vidimus in secūda, qd est iurisprudentia: ēt videam^o qualiter leges sunt docēdę, & quo ordine. Et certè leges sunt docendæ hoc modo: qa scholares, q volunt audire iura ciuilia, primo debēt incipere à leuib. s. ab hoc libro Institu. postea debēt ascēdere ad grauiora. s. ad librū Digestorū, & Codicis. Et reddit ideo quare sit incipiendum à leuib^o: quia si incipiant à grauiorib^o. s. à libris Digestorū, & Codicis: vnum de duob. malū accidet, seu eueniet: qa aut rudis pp nimiā difficultatē deseret, seu relinquet pfus studium: aut si non deserat, hoc est pp nimiam difficultatem non dimitiat studium: cum magno labore ad hoc perueniet, quinetiam cum diffidentia: quia non habebit spem, nec fiduciam, quod vnquā aliquid sciet, seu perueniet ad fructum scientiæ: ad cuius fructum citius peruenisset, si à leuioribus studium suum inchoasset, hoc dicit. Franc. de Aret.

m Iustitia. Hęc iustitię definitio pt itelligi de diuina iustitia. q. d. Diuina iustitia ē vo ūtas 5 cōstās, & ppetua &c. & sm hoc hęc verba in ea posita sunt plana.

† Iustitiā hic accipe p habitu animi volentis quicquid ei scripserit cōstās, & ppetua ratio. Vide Fran. Balduinum hic: q definitionē hanc pulchrè explicat, ac defendit aduersus Rodulphum Agricolā.

5 Idest Intentio. Aug.

buẽdi. † [a] iuris prudẽtia est diuinarũ, atq; humanarũ rerũ notitia, [b] iusti, atque iniusti scientia.

Leuiora primũ, exinde altiora tradenda sunt, ne tyrones rei perplexitate, & varietate deterriti, aut studia deserant, aut maiori cum sudore tardius huiusce disciplinæ notitiam assequantur.

His igitur [c] gñaliter cognitis, [d] & incipiẽtib. [e] nobis [f] exponere iura pop. Ro. ita videntˀ posse tradi [g] cõmodissimè, si primò leui [h] ac simplici [i] via, post deinde diligẽtissima [k] atq; exactissima [l] iterpretatiõe [m] singula tradantˀ. alioq si statim ab initio rudẽ adhuc & ĩfirmũ animũ studiosi, multitudine, ac varietate rerũ onerauerimˀ: duorũ alterũ, aut desertorẽ studiorũ efficiemus, aut cũ magno labore, sępe ẽt cũ diffidẽtia (q [n] plerũq; iuuenes auertit) [o] seriˀ ad id pducemˀ, ad qđ leuiore via ductˀ, sine magno laborẽ, & sine vlla diffidẽtia maturiˀ [p] pduci potuisset.

Tria sunt iuris præcepta ad quæ quicquid in iure scriptum est, refertur. Publicum ius publicam vtilitatem respicit, priuatũ verò singulorum peculiare commodum.

Iuris pcepta [q] sunt hęc, Honestè [r] viuere † alte

Sed nõne iniustũ fuit. [2] qđ tñ datũ fuit mercenario in sero venienti, quantũ illi, q mane venerat? qđ tñ Dei iustitia laudat: vt ff. de an. leg. l. 2. & de ver. sig. l. 2. §. cuiusq; I Rñ. illud diuinũ, vel mysticè, vel allegoricè debet intelligi. q. d. tñ habebis de paradiso ille, qui decedit in hoc vltimo sæculo, si facias bonum, quantũ ille, qui decesserit in primo sæculo, vt patet in his versib. Vinea culta fuit cultores præmia quærũt. Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Sic Deus ostendit, quod quandocũque venimus, Arripiamus iter, certi de munere simus. Vel dic secundũ io. [3] quod de fragili hominis iustitia loquitur. q. d. iustitia humana, vel quæ est in hoĩe, est voluntas cõstans &c. & secundũ hoc illa duo verba, constans & perpetua, abijciũtur extra: [5] quia hoĩ nõ possunt conuenire: cum scriptum sit, qđ septies in die cadit iustus & illud: Nunquã in eodẽ statu pmanet: vt in auth. de non ali. aut permu. §. vt aũt col. ij. Itẽ qđ in fi. dicit. suũ vnicuiq; tribuens: intellige, quantũ ad affectionẽ: q a ad actũ nõ põt. q. d. habẽs affectũ tribuẽdi: sicut ĩ in ii. proœmij dr de Augus. sic & de matrimonio, qđ est indiuiduũ: vt ĩ. de pa. po. in prin. licet interdũ diuidatur, vt patet C. de rep. l. cõsensu. Vel tertio [4] expone, vt in summa huiˀ tituli, vt voluntas, i. mẽs. constans. i. bonũ: quasi habitens mẽtẽ bonˀ. Sed Tullius sic desinit. Iustitia [5] est habitus animi cõi vtilitate seruata, suam cuilibet tribuens dignitatẽ. sed ſm Pla. Iustitia est virtus, quæ plurimũ põt I ijs, quæ minimũ possunt. Vel prout ego credo. iustitia [6] est animi cõgrua dispositio in singulis reb. recte dijudicans. Acc.

ADDITIO. Quæ fuit modũ, in quo voluit emendare Iustinianum. & ideo vos dicite, qđ hic iustitia definitur gñaliter, ad argumẽta verò breui distinctione facilè sic rñdebitis. Aliqñ ɔsideratˀ iustitia put est in abstracto: & tũc iustitia est ɔstãs, & ppetua Aliqñ vero cõsideratˀ put est in ɔcreto, vt est posita I corpore hominũ administrantium: & tũc dr corruptibilis: nõ rõne essentialitatis iustitię, sed rõne mali cõtinẽtis, hoc est, praui hominis ſm Christ. Porc.

[a] Tribuendi. Vt honestè viuat sibi. & sic alterũ non lædat: imò proficiat, vel dic ius suum i. hoĩs meritũ.

[b] Notitia. Potest rectè legi, vt illa dictio scientia, sit ablatiui casus: vel eõ sit noĩatiui casus & hęc dictio notitia, sit ablatiui casus. sic ĩ. titu. j. in prin. [7] Sed nunquid secundum hoc oportet, qđ quicunq; vult iurisprudens, vel iurisɔ̃sultꝰ esse, debeat theologiã legere? rñ. nõ: nã in corpore iuris hęc oĩa inueniuntur: vt C. de sum. tri. & fide cath. & de sacrosan eccl. & de epis. & elc. & I auth. sub multis titulis: vbi specialr de diuinis tractatur. Item quę est differentia inter iustitiam, & ius, & iurisprudentiã I Resp. Iustitia est virtus: ius est virtutis exequutiuũ: iurisprudentia est sc̃ẽtia illius iuris. Item iustitia est summum bonum ius mediũ: iurisprudentia, infimum. [8] Itẽ iustitia vult tribuere vnicuiq; ius suum: ius vero coadiuuat iurisprudentia docet qualiter illud fiat. Accu.

[c] His igitur. Nunc vult dicere, qualiter leges sunt docendæ. Accur.

[d] Cognitis. Idest, visa definitione iustitiæ, & iurisprudentiæ.

[e] Et incipientib. Datiuè potest legi cum verbo, infra videntˀ vel ablatiuè, vt superius respiciãt, & hęc verior. Accur.

[f] Nobis. Loquuntur cõpilatores huius libri in persona Iustiniani, qui debet exponere per eos.

[g] Tradi. Scilicet iura populi Romani.

[h] Leui. [9] Quo ad subtilia verba Accu.

[i] Simplici. Quo ad sententiam.

ADDITIO. Et ideo positionibus debet sine plica responderi. nisi essent respõdenti captiosæ vel rei, de qua agitˀ natura ipsam exigeret. Ang.

[k] Diligentissima. Quo ad subtilia verba.

[l] Exactissima. Quo ad subtilem materiam, & sententiam. Accur.

[m] Interpretatione. Idest facili sententia.

[n] Quæ scilicet diffidentia.

[o] Auertit. No. ĩ inconstantiam: [10] sic ff. de procu. l. in cãæ. in prin. & in auth de mona. §. cogitãdũ. col. j. vñ Salomon. [11] Tria sũt mihi incognita. & quartum penitus ignoro. Via colubri super lapidem, Via auis volantis in aere, Via nauis in medio maris, quartum difficilius, Via iuuenis in adolescentia sua. [12] Vnde dantur in inte test. eorum facultatibus: vt ĩ. de hære. quali & diff. §. extraneis. Accur.

ADDITIO. Et ista patent hic versibus. Cum sit pœna grauis cognoscere quæ via nauis, vel colubri, vel auis, pueri grauior via quauis.

[p] Maturius. Hic nota prouerbiũ: Qui vadit planè, vadit sanè.

Iuris præcepta. CASVS. Hic incipit quarta pars, in qua dr, qđ ius nostrũ ciuile vno de trib. accipitur: aut pcipit, vt quis honestè viuat: aut pcipit. vt q̃s alterũ nõ lędat: aut vt vnus hõ ius suũ vnicuique tribuat. De primo ponitur exẽplum in gl. quæ incipit, Quantum ad se &c. De scđo ponitˀ exemplum, qđ nõ debet vnus alteri iniuriã inferre I ff eo. l. iij. de quo ponit exẽplũ, vt iudice, q vnicuiq; debet suum ius tribuere, put ĩ. dixi I definitione iustitiæ. Frã. de Ar.

[q] Iuris præcepta. i. iura præcipientia, præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod istorũ trium. Nã nõ omne iˀ præcipit: imò quoddã punit, quoddã vetat, quoddam permittit: vt ff. de legi. & se. l. legit. quoddam consulit: vt ff. de rei vend. l. is qui destinauit. & quoddam hortatur: vt C de transact. l. agere.

[r] Honestè. quãtũ ad se, q honestas & circa matrimonia ẽ: vt ff. de ri. nupt. l. semp & circa mores seruatˀ vt ff de tu. & cu. da. ab his. l. scire oportet. § pe. & vl.

ADDITIO. Et ideo dicit Ang. mulierẽ honestè viuere, quæ viuit scđm mores loci, sed castè viuere nõ intelligitˀ, q trãsit ad secunda vota, s. respectu mariti defuncti, vel filiorũ eius, sed respectu aliorum secus.

[1] Cõcor. cum hoc I prin. 12. q. ij. can. cũ deuotissima, & glo. in c. fons sup ver. iustitia eñ. de ver signi.

[2] Dic qđ nõ, qa pfam. tanqñ moderator rei suę potuit in ea taliẽ legẽ statuere: vt C. mãd. l. in re mandata. ſm Pe. de Belui. Por. & Ia.

[3] Et bñ Angel. & Porc. & ẽ de mente omnium. scrib.

[4] Nihil ẽ qa Intelli gunt ꝑus hoĩ ɔueniret posse. Frãc. Ang. & Ias.

[4] Istud ẽ diuinare: ſm Petr. hic.

[5] ista põt esse vera ſm Pe. de Be. p. hic.

[6] ista dis plicet Pe. de Bel pt.

[7] Imo vtrunq; est nominatiui casus, ſm Chris. Por. quia pũctˀ sub verbo notitia obstat vim copulæ ad ea quę adducit Mãdo. in Gl. Facul. § habita. in ver. S. Rom. Ec. col. iij. in iij. Itelle.

[8] Hoc verũ ſm doctor. hic. si ɔsiderentˀ

hęc verba quo ad ordinẽ prioritatis, & posterioritatis: & tũc dic sũmũ, i. primũ & c. vt ĩ. de iure psonarũ. s. prin. aliàs secˀ. Bart. Fa. Ang.

[9] Not. ex gl. intellectꝰ qđ sciẽtia debet tradi perˀ de facilibus: scđo de difficilib. Ange.

† Sic dẽ in proœ. Decret. in glo. honestè. & in princ. Decret. e. humanũ genus.

[10] Quæ nõ admittunt Iter viuos ĩ ɔtrab. nosatis circa idẽ si actˀ valet: seu circa diuersa si finiɔnes aliàs secˀ. Ange.

[11] Prouerb. cap. xxx.

[12] Aliàs vla almę, seu adolescentulæ. Mãdo. in Gl. Facul. §. necnon electioni, in ver. Alma.

rum[a] nō lædere, suū[b] cuique tribuere. Huius studij[c] duæ sunt positiones.[d] publicū, & priuatū. Publicum ius[e] est, quod ad statum rei Romanæ[f] spectat.[g] Priuatū est, quod ad singulorum vtilitatem pertinet.[h] Dicendum est igitur de iure priuato[i] quod † tripertitum est.[k] Collectum est.n.ex naturalib⁹.[l] pceptis, aut gētiū,[m] aut ciuilib⁹.[n]

a Alterum non lædere. Vnde illud: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris: vt in Decre. in priu.

b Suū. Vt non solū nō lædat: sed etiā adiuuet. 1 nā nō sufficit abstinere à malo, nisi fiat qđ bonū est: vt arg. in decre. lxxxvj. di. nō satis. Sed nonne hæc verba accipiunt̃ hic, sicut ſ. l definitione iusti tiæ, in fi. Rñd. non, Imò ibi hæc tria cōprehendit: hic aūt il lud solū, qđ extra illa duo prima relinquitur. Et not. quòd in hoc reprobo 2 opin. Py. & aliorū, qui dixerūt, quòd l hoc titulo non definiebat̃ ius: quòd est ars boni, & æqui, cuius meritò quis nos sacerdotes appellet. Nam dico, quod hęc verba, quæ hic sunt, eandem præstāt. Nam quòd hic dicit præcepta iuris, per hoc dicit ars: i. cū ars sit collectio multorū præceptorū. Item per hoc quod dicit honestè viuere, alterū nō lædere, valet tantum, quantum boni, & æqui. Item per hoc quod dicit, ius suū vnicuique tribuere, colligo cuius merito q̃s nos sacerdotes appellet. i. sacra vł iura sua cuilibet mi ui strantes: vt hic, & ff. eo. l. j. ij. respons. 3

Huius studij. Diuidit̃ in quatuor partes, sicut sūt quatuor dicta. Ange. CASVS. In hac quinta, & vltima parte ſigora casum sic. Ex quo vidimus qđ ē iustitia: itē ex quo vidimus, quot, & qualia sunt iuris præcepta: est sciēdū vltimo loco, quòd ius nostrum ciuile in duas partes diuidit̃. s. in ius publicū, & priuatum. Et primo dicit, quid dicatur ius publicū. Et certè ius publicum dicitur illa pars iuris nostri, q̃ tractat de vtilitate totius mundi. quod dic, vt in glo. q̃ incipit. Et consistit. Secūdo dicit, quid dicatur priuatum. Certè ius priuatum dicitur illa pars iuris nostri, quę tractat de vtilitate singulorum: puta vt fundus meus ab altero possessus restituatur mihi: vł puta vt debitor meus, quod debet mihi, soluat. & alia l finita exēpla posses ponere. Taudē dicit: ex quo vidimus, quid est ius publicū: nunc videndū est, quid est ius priuatum. Et sciendum est, quòd ius priuatū est collectum ex præceptis trium iurium. s. ex præceptis iuris naturalis. Item ex præceptis, vel pręceptio iuris gentium. Item ex pręceptis iuris ciuilis. Et de his pręceptis iuris naturalis, gentium, vel ciuilis pone exēpla, vt in gl. quę incip. In iure enim Franc. de Aret.

c Huius studij. Idest artis adipiscendæ per studiū.

d Positiones. i. species. ſm Pla. sed ſm Azo. sic. i. sup duob. generib. non specieb. ponitur hæc ars studio lagendi descēda. Nec enim placet, q̃ ex multitudine rerū multa dicantur iura. sic enim diceretur ius aliud equinum, quod super equo tractaret, aliud asininū. & sic de singulis. sed ego credo, q̃ iste non fuit Py. intellectus, sed ille, qui est pręceptoris mei. 4 Accur.

ADDITIO. Pro concordia dicendum est, ſm Por. q̃ species sumit dupliciter. Vno mō dialecticè, & tunc sumit̃ p specie pdicabili de plurib. differentib. numero. & hoc mō Pla. intellexit, quā speciem Azo genus appellauit. Alio mō capit̃ spēs legāliter p vno quoque indiuiduo. l. eum qui ędes. ff. de vsuc. vt etiā no. in l. legato ff. de leg. j. gl. in l. ij. ff. si cer. pet.

e Publicum ius. Et cōsistit in sacris, in sacerdotib. & magistratib. ff eo. l. j. §. publicum. & in auth. vt li. ma. & aux. §. fi. versi. quia vsrò. col. vij & C. de sum. tri. & fide catho. l. inter claras. & ff. de orig. iu. l. ij. §. post originem. Gloss. in d. §. publicū, in verb. in sacris declarat hanc. Egi. Pec.

f Rei Romanæ. Idest Romani Imperij. sic ponitur. ſ. de pat. pot. §. ius autem.

g Spectat. s. principaliter. nā & singulorū est vtilitas, Rē. publicam saluā cōseruari Accur.

h Pertinet. Scilicet principaliter: secundario aūt ad publicā vtilitatē pertinet. expedit enim Reipub. &c. vt ſ. de his, qui sunt sui, vel alien. iuris. §. nam Antoninus.

i De iure priuato. Sed qđ de publico? Rñ. nō dicet in hoc libro: sed dicitur. ff. de iu. fis. & C. e. ti. & in alijs tit. sequentibus: & ferè per oēs tres libros Codicis: vbi de iure pub. tractatur. Et nūquid illud est tripertitè collectum? Respond. sic, vt statim dicam, & ex eisdem præceptis. Cum ergo eadem sint exempla publici, & priuati, quare de priuato tantum dixit quod ast tripertitè collectum? Respon. quia plura erat de eo priuato dicturus. item cum fecisset hunc librum causa rudium, nolebat eos multum aggrauare, quod fecisset, si tractasset de iure pub. in hoc lib.

K Tripertitū est. In iure enim priuato, vt in suo toto tripertita sunt pręcepta naturalia: vt hic, Neminē cū alterius dāno fieri locupletē: 5 vt ff. de pdi. ide. l. nam hoc natura. Item gentium: vt quod quisq; ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur: vt ff. eo. l. j. ij. & iiij. Item sunt præcepta ciuilia: vt pręcepta de vsuca. quia de priuata vtilitate est vsucap. vt ſ. de vsuca in prin. ibi, ne dominia & c. Et sic publicū est ex eisdē exemplis. & pone eadem exempla: vt ecce à iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius Respublica. A iure gentium, vt liceat Respu. propulsare iniuriam. Item à iure ciuili, vt Respub. vsucapiat. sicut priuatus, quæ exempla posuim⁹ supra statim in verbo, iure priuato.

l Naturalibus. Idest iuris naturalis. 6

m Aut gentium. Idest pręceptis iuris gentium 7

n Aut ciuilibus. Præceptis. 8

Margin notes (left):

1 Ista gl. pstat arg. an q̃s teneat adiuuare aliquē q offendit & dr q̃ de iure ciu. tenetur iuuare verbis (sicut) pondo me honesto mō; vt ij q. vij. ca. negligere, sed secundū leges regulariter non teneor ad iuuarai vt l. metū. §. sed licet. & ibi Bal. ff. qđ met ca. Tulli. li. j. de offic. ſ. Qui alterū nō defēdit si pōt(inq̃t) tam in vitio ē, quā si patriā, aut parentes desereat. Egid. Per. Aut aūt inueniat excōicationem se ipsum offendēs, dic q̃ sic ſm Bart. Pe. d̃ Bel. Per. & Auge. hic.

† Aliàs tripartitum.

2 Et hā ſm Porc. q̃uis Ias. dubitet d̃ iure nāli.

3 Similes gl. sūt in l. iustitia §. j. ff. de iust. & iur.

4 No. q̃ Azo fuit pręceptor Accur.

Margin notes (right):

† Ius nāle dici nō pōt, nisi cōstitutū sit: alr. n. ius nō esset. neque quicquid nāla est, id continuo ius nāle est. sed id duntaxat, qđ hoiem tacere, aut nō facere nālis rō iubet, qđ inde nāle esse deprehendit̃. q̃ idē obseruatū esse videam⁹ à cæteris quoq; animantib⁹. q̃ nō nisi nā, & sensu ducuntur.

5 Istud exēplū reprobatur p Bald. & Porc. hic. & p Bal. l §. j. ſ. tit. proxi.

6 vt suā prolē nutrire.

7 Vt suo dño parere.

8 Scilicet. quod pmisit p supposnē, soluere.

TITVLVS II.

DE IVRE NATVRALI, gentium, & ciuili.

Quod naturalis instinctus oia animātia docuit, ius naturale dicitur: vt mares fœminas appetere liberos pcreare: procreatosq; educare (quæ etiam cū brutis cōmunia habemus) hoc iure impellimur.

IVS naturale est, † quod

DE IVRE NATVRALI &c.

Dictum est suprà, quòd ius priuatum est collectum ex naturalib. preceptis gentium, & ciuilib. nunc de eis dicit, & primò de iure naturali.

IVS naturale est. Totus iste ti. diuiditur in quinq; partes. Primò, ponit de iu. nāli. secundò de iur. gē & ciui. Tertiò ponit vnā diuisione iuris ciui. Quartò, rediēs ad ius ciuile, & nāle, ponit vnā dēā inter ipsa iura. Vltimò, ponit circa q̃ versat̃ i⁹ ciu. Secūda ibi. Ius autē ciuile, Tertia ibi cōstat aūt. Quarta ibi, Sed nālia Quita ibi, Oē aūt. Et hoc prin. ēt diuidit̃ in tres ptes. Primò, ponit definitionē iuris nālis. Secūdò, declarat illā. Tertiò, pbat p effectū. Secūda ibi. Nā ius. Tertia ibi, Hinc descendit. CASVS. Quidā scholaris rudis accessit ad Prin. Iust & corā eo talē pposuit qōnē: Dñe Imp dicite mihi, qđ ē i⁹ nāle? Imperator rñdit ei, i⁹ nāle ē qđdā i⁹ quo iure oia aīalia sūt instructa & perita à nā. i. a Deo. Vł i⁹ naturale ē qđdā ius,

ter, quo iore natura.i.Deus oĩa aĩalia instruxit, & docuit. & in idem per oĩa tecidis hęc positio casus cum prima. Bene dico, oĩa aĩalia: quia nõ solum habet locũ in hoibus, sed i oib⁹ aĩalib. siue in cœlo.i. in aera nascant: vt aues: siue i terra, vt alia aĩalia, siue ĩ aqua nascant, vt pisces.

Videm⁹ etenim.i. videre possumus oĩa aĩalia, nedũ hoĩes eẽ perita hui⁹ iuris naturalis .h. d. vsq; aduersũ. Hinc descẽdit. In quo ponunt duo, vel tria exẽpla de hoc iure naturali. Mouet. n. mascul⁹ ad cõiũgẽdũ se fœmellę: vel vir ad cõiungendũ se fœminę: q cõiũctio vocatur matrimonium, ſm iura ciuilia. Secũdũ exẽplũ ẽ tale: iure isto naturali mouetur homo, & fęmina ad procreãdos, & nutriendos liberos.i. filios. Nã isto iure naturali mouẽtur hoĩes, & fęminę ad cõmiscendũ se adinuicẽ: quã coniunctionẽ faciũt, ideo vt liberos procreẽt: & eidẽ liberis procreatis mouent eodẽ iure naturali ad eosdem liberos alendos, & nutriendos. Fran. de Are.

natura [a] oĩa aĩalia docuit. Nã ius [b] istud nõ humani [c] generis propriũ est, sed omniũ aĩalium, quæ in cœlo, [d] quæ in terra, [e] quę in mari [f] nascunt. Hinc [g] descẽdit maris, [h] atq; fęminę cõiũctio, † [i] quã nos matrimoniũ [k] appellam⁹. hinc liberorum procreatio, [l] hinc educatio. [m] Videm⁹ etenim cætera [n] quoq; animalia istius iuris [o] peritia censeri. †

Quod quæq; ciuitas sibi ius statuit, ius ciuile dicitur, quasi ipsius ciuitatis peculiare: quod verò rationis iudicio ab omni populo custoditur, ius gentium vocatur.

a Ius naturale est. Quod natura.i. Deus i & nominatiuè, & ablatiuè pot leg. sic ĩ. n.j. § j. Et no. q a quatuor a modis ius nale ponit. Qñq; pro iure gẽtiũ: vt j. de re. di. §. singulorũ. Qñq. pro iure pactorũ: & sic pro iure prætorio: vt ff. de pac. l. j. Qñq; pro eius cõtrario. s. pro eo, qđ rescindit pacta: vt in rest. min. vt ff. de mi. l. j. Qñq; pro instinctu naturę: vt hic. & ff. e. l. j. §. ius aũt naturale. Sed secundũ can. ius naturale dr, qđ in lege Mosaica, vel in Euãgelio cõtinet. vt in prin. Decre. Et istud (qđ) hic ẽ noĩatiui casus, qñ hęc dictio (natura) est ablatiui casus, & cõ rst accusatiui, quan. (Natura) ẽ noĩatiui: & tũc dic natura.i. Deus. ADDITIO. Dic ſm Porc. q hoc relatiuum (qđ) erit accusatiui casus, & verbũ (natura) erit noĩatiui. Nam hoc verbũ (docuit) in textu positũ pôt regere duos accusatiuos diuersos: vt in gl. or. in l. successores. C. ad l. Fal. & habetur in l. eam quã, C. de fideic.

b Nã ius. Bene dico oĩa aĩalia. Nã ius istud &c. non solum est hominũ, sed cõe omniũ animaliũ. Accur.

c Humani. Idest hominum.

d In cœlo. Idest in aere: vt aues, quæ in arboribus, & aere nascuntur. vt ĩ. de rer. di. §. apum.

e In terra. Vt feræ bestiæ, quæ in suis lusteis.i. cubilibus nascuntur: & etiam quædam aues.

f In mari. Vt pisces. Idẽ dico & si in qualibet alia aqua nascuntur.

g Hinc.i. ab hoc iure naturali. s. Deo. qui primo Adã Euæ coniunxit & in paradiso deliciarũ posuit. Acc.

h Maris. Idest, masculi.

i Coniunctio. s. animorũ, non corporũ: vt ff. de regu. iur. l. nuptias. ADDITIO. Est tñ differẽtia ſm Ang. quia secuto solo cõsensu possibilis est separatio per ingressum monasterij: vt C. de epis. & cle. l. Deo nobis, circa prin. & i Decre. ex publico. de conuer. cõiug. secus autem secuta carnali copula.

k Matrimonium. Idest effectum matrimonij. Et sic not. q matrimoniũ quoad originem est de iure naturali s. a Deo: vt hic dr. 3 de iure gentiũ etiã dici potest quia ab eo receptum est. 4 De iure ciuili etiam dici potest: quia formam ei adiunxit, & solẽnitaté: ſm Azo. vt patet ĩ. de nupt. per totum titulum: cũ dicit à quarundã nuptijs abstinere necesse est: vt ff. de ritu nup. per totum. vnde debet dici de iure ciuili: vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile.

ADDITIO. Intellige hoc nisi quo ad prohibitionem graduum ĩ lineę ascẽdẽtis, vel descendẽtis. vel ẽt collateralis in primo gradu: q a dr de iure diuino. c. litteras. §. fané. versi opinioni. & §. seq. extra de restit. spo. item quo ad formã verborũ est de iure cano. sed quo ad instinctũ coniunctionis, seu cãm finalem, s. conseruationẽ indiuidui, est de iure naturali, secundum Christoph. Por. h. c.

l Hinc liberorum procreatio. Nã Deus operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus.

m Et educatio. Nã hoc iure, scilicet naturali mouetur parens ad educationem filiorum suorum potius, quam alienorum: vt ff. vnde lib. l. scripto hæred. in fi. & ad hoc etiam tenetur patruus: nisi pro se sit n sufficiẽs: vt ff. de lib. agn. l. si qs. §. sed & si filius. & §. deniq;.

n Cætera. Scilicet animalia præter homines.

o Istius iuris. Scilicet naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim, q auis volat, piscis natat, gallina oua calefacit: mouentur isto iure naturali.

Ius autem. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertio ponit exemplum secundi membri. Secunda ibi. nam quod. Tertia ibi. Quod verò.

CASVS. Quidam scholaris accessit ad principem & talem proposuit quæstionẽ. Domine Imperator, dicite mihi, quæ differẽtia est inter ius gentium, & ius ciuile: & ideo quæro: quia volo vnum ius ab illo scire discernere. Imperator respondit: Amice dico tibi q oẽs populi, qui vtuntur iure scripto, & iure nõ scripto, pro parte vtuntur suo proprio iure. s. ciuili. & pro parte vtuntur iure communi omnium hominũ. Secundò, dicit scholaris. Domine imperator, vos loquimini sic obscuré, q nõ intelligo vos. Quid est hoc dicere, quod omnes populi, qui vtũtur iure scripto, & iure nõ scripto, pro parte viunt suo proprio iure: & pro parte vtũtur iure communi omnium hominũ. Dicit imperat. Quod dixi tibi, q viunt pro parte suo proprio iure sic intellige. q ius, qđ sibi facit quilibet populus, illud est propriũ ius illi⁹ populi, vel ciuitatis, & appellatur ius ciuile, idest, ius propriũ illius ciuitatis: puta statuta municipialia, quæ ĩ singulis ciuitatibus fiunt. Tertiò dicit Imperator, q illud ius, quo vtũtur omnes gentes de mundo naturali rõne, idest d scretione est inductum: appellatur q; ius gentiũ. i. ius, quo omnes gentes de mũdo vtuntur. Et sic modo aperta est differentia inter ius gentiũ, & ciuile: quia ius ciuile est propriũ cuiusq; ciuitatis ius vero gentium est commune omnib⁹. Quartò dicit Iustinianus Non solũ quidẽ alij populi vtuntur pro parte iure proprio, idest, ciuili: & pro parte iure cõmuni omnium hominum. idest iure gẽtium: sed etiam populus Romanus hoc facit: quia pro parte vtitur suo iure idest, suis proprijs statutis & pro parte vtitur iure cõmuni omniũ hominũ, idest. gentium. Quinto respondet Imperator cuidã tacitę obiectioni: quia possent aliqui dicere: Domine Imperator, vos fecistis mentionem nunc de iure gentiũ & ciuili, dicatis de natura vtriusq. iuris, Dicit Imperator, excusando se Ego hoc dicam in competenti loco, scilicet, in § pen. vbi dicit. q ius gentiũ est immutabile, & ius ciuile mutabile secundum expositionem istius. §. vel alio modo intellige istã quintam particulam vt in glo. quæ incipit s. iura gentium. Et hoc totũ in prima parte principali. In secũda parte assignat

† Aliàs coniugatio.

e Hęc nõ est iegis intentio: & nã hic accipitur pro virtute insita cuilibet rei. Bar. Nic. Fabr. & Placeo.

a Placẽ. & Ias. ponunt quinque: quos vide hac pro eosdẽ.

3 Vel alr ſm Ioan. Fa. ne parẽtes sint incerti de filijs, quos alere tenẽtur, ideo nãlis dicta e matrimonium.

4 Vel quo ad substãtiã cõsensus.

† Censeri, i. referri in numerũ eorũ, q huius iuris perita sunt vt latius ostendit ratione supra ab his q cẽsentur capere vel patrino., tamẽ Budæus existimet, cẽseri, hoc loco significare idẽ qđ admirationi esse. Vide Bud. in Anno. in Pand. ad l. j ff. de iustit. & iur.

Educatio si cõsideret inspecto' naturæ istinctu, est de iure naturali: si prout est redacta ad necessitatẽ, ẽ de iure ciuili. l. si qs à liber. §. fin. ff de lib. agno. nã pt cogitur iure ciuili alere liberos vt de Sophocle scribit Tull in Cat. Igl. Peri.

Ius [*] aũt ciuile a iure, gentiũ distinguit, [a] qđ oẽs populi, qui legib. & morib. [b†] regunt, partim suo ꝑprio, [†] partim cõi [c] omniũ hominum iure vtuntur. Nã qđ quisque populus ipse sibi ius cõstituit, [†] id ipsius propriũ ciuitatis est; vocatq; ius ciuile, [d] quasi ius ꝓpriũ ipsius ciuitatis. Qđ verò naturalis rõ [e] inter oẽs hoĩes ꝯstituit, id apđ [f] oẽs populos peræq; custodit, vocaturq; ius gentiũ, quasi quo iure oẽs gẽtes vtunt. [g] Et populus itaq; [h] Roman⁹ partim suo [i] ꝑprio, partim cõi omniũ hominũ iure vtit. Que singula [k] q̃lia sint, suis locis ꝓponemus. [l]

Ius ciuile à sua quaque ciuitate, vel legislatore nomen sortitur, iuris tamẽ ciuilis simpliciter prolati appellatione ius Romanorum (tanquam nobilius) significamus.

Sed ius quidẽ [m] ciuile ex vnaquaq; ciuitate appellat: [n] veluti Atheniẽsium. Nã si qs velit Solonis, [o] vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, nõ errauerit. [p] Sic.n.& ius, [q] quo Romanus populus vtit, ius ciuile Romanorũ appellamus, vel ius Quiritũ [r] quo Quirites vtunt. Romani.n.á Romulo, Quirites á Quirino [s] appellant. Sed quoties nõ addimus nomẽ, cuius sit ciuitatis, [t] nr̃m [u] ius [x] significam⁹. Sicuti cũ poetã dicimus, nec addimus nomẽ, subauditur apud Græcos egregius Homerus: apud nos Vergili⁹. [y]

gnat Iustinianus secũdam dr̃iam inter ius gentiũ, & ius ciuile, quę secunda pars cõtinet quatuor partes, vt s̃ dixi. In prima particula. h.d. Quamuis ius gentium nõ habeat denominationẽ ab aliqua ciuitate: quia nõ dr̃ ius gentiũ Romanorũ: vel ius gentiũ Bononiensium: tñ ius ciuile habet denominationẽ ab ea ciuitate, i. qua factum est: vt ecce statuta, q̃ fiebãt apud ciuitatẽ Athenarũ per suos sapientes, scilicet Solonem, & Draconem, possunt dici ius ciuile Atheniensium. Secũdò, adducit simile, q᷑ statuta facta Romæ ꝓñt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritũ: quia Romani appellabantur Quirites à quodam eorum rege, qui Quirinus appellabat. Tertiò dicit, Sed quid dicem⁹, si simpliciter dicatur ius ciuile, nec addatur nomẽ ciuitatis, in qua factũ ẽ illud ius, de quo iure intelligimus? Respond. per excellentiã intelligitur ius ciuile de iure ciuili Romanorum, i. de statutis eorum. Quartò, adducit simile. Ecce cum dico, poeta, & ei non addo nomen propriũ: per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos: vel de Virgilio apud Latinos. h.d. vsque ad § ius autem gentium.

a Diuiditur.i. vnum ab altero sic dignoscitur. Acc.

b Legibus & moribus. Nam quidam sunt, qui reguntur tantum moribus: & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines syluestres: [3] etiam quidam, qui legibus tantum & non moribus.

c Communi. Idest, eo iure, quod est in communi apud omnes, siue scriptum sit, siue non.

d Ius ciuile. Vt sunt statuta terrarum: quę intra municipalia dicuntur: vt C.de eman. li. l.j.& sic dr̃ ad dr̃iam iuris naturalis, i. iuris gentium. & ita accipitur hic. Secundo mõ dr̃ ius ciuile [s] lex xij. tabularum: vt ff. de iust.& iu.l. ius ciuile.§. hoc igit. Tertio, dicitur ius ciuile omne ius, qđ nõ est prætoriũ, & sic accipit ff. de iusti. & iu.l. ius autem ciuile. in prin.& §. ius prætoriũ. Quarto, dicit disputatio prudentum, quæ fuit facta super l.xij. tab. vt ff. de orig. iur.l.ij.§. hæc disputatio.secundũ Ioã. Quinto, quicquid scriptũ habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cum dicitur Est enim sanctissima res ciuilis sapiẽtia quę pretio nummario non est æstimãda: vt ff. de var. & extraord. cogn.l.j.§. proinde. Sexto, dicit quoties adijcit aliquid iuri naturali, vt i matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt i vsucapionib. vt j. de vsuca. l. prin. [3] Vel addit iuri gen. vt in tutela inuẽta à iure ciuili originaliter: vt j. de tut. l. prin. vel detrahitur, vt i potestate seruorũ restricta: vt j. de his, qui sui vel alieni iuris sunt. §. sed hoc tẽpore. hoc enim ius ciuile dicitur, vt ff. de iustitia & iu.l. ius ciuile. j. rñ.& hęc exẽpla sunt ibi notata. Ac.

e Naturalis ratio. No. q᷑ ius gentium naturali rõne est inductum: vt hic, & j. de rer. di. §. singulorũ. vnde est ius immutabile: vt j. eo. §. sed naturalia. Acc.

f Id apud. Nunc soluit. Accur.

g Vtuntur. Vt est religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus: [4] vt ꝯ violentiam tẽn stamus: vt ff. de iust.& iu.l.j. in fi.& l.ij. item conuentiones, siue pacta, quæ apud omnes gentes valẽt: vt j. eo. §. ius autem gentium, & ff. de pac.l. iuris gẽtium. in prin.

h Itaque. Quia oẽs populus vtitur, partim iure cõi, & partim &c.

i Suo. Quod pro se tm̃ cõposuerat: aľs esset lex generalis: vt j. eo. §. lex.

k Quę singula. Scilicet iura gentiũ. & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effect⁹ eorũ iuriũ dicet j. de rer. diui. §. singulorũ. vsq; ad fi. ti. vbi dr̃ qualiter acquiruntur dominia iure gẽtium. Itẽ j. de vsuc. & ti. seq. in qb. dr̃ qualiter acquirunt dñia iure ciuili. & secundum hoc refert ad proxi. dictũ. & illud intelligas de iure ciui. Ro. generali. Vel aliter dic, ꝓponemus j. eo. ti. §. pe. vbi dicit alterũ de iuribus variabile. vt ciuile: alterũ non. vt gentiũ. & secũdũ hoc nõ refert ad proximũ dictũ: sed ad id, qđ dicit s̃. Nã &c. & etiã. Quod verò &c.

l Proponem⁹. Sed vbi Rñ. fortè j. de rer. di. § singulorum. & refertur nõ ad ꝓximũ [5] dictũ, sed ad id qđ dictũ est. Nã qđ quisq; &c & ibi. Quod vero &c.

m Sed ius quidẽ. &c. diximus populos commune, aut proprium ius habere: sed &c.

n Ciuitate appellatur. Idest nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile, debet ei imponi.

o Solonis. Nomina sunt cõpositorum statutorũ in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Bono. statutũ a cõpositorib⁹ inuẽtũ, & ꝯsilio ꝯfirmatũ.

p Non errauerit. Imò bene dixerit.

q Sic.n. & ius. Quod pro se tm̃ cõposuerunt: aliter esset generalis lex: vt j. eo §. lex est. & de hoc. s. iure ciuili generali põt hic intelligi, vel loqui. Accur.

r Ius quiritum. Pro eodem, licet nomina mutet.

s A Quirino. i. Romulo Qui fuit eorũ rex, dict⁹ à q̃ris, q᷑ est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur.

t Ciuitatis. Sed simpliciter dicitur ius ciuile.

u Nostrũ. s. Romanorũ. p excellẽtiã. ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fab. q᷑ in supplicãdo pro præbenda ecclesiæ cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret: quia sufficit, quod dicatur in ecclesia Lugdunensi, vel Parisiẽsi, & q᷑ ita de facto vidit obseruari.

x Ius. Scilicet ciuile Romanorum, si est proprium, vel generale, si est factum vt sit generale.

y Vergilius. idẽ in Apostolo. nã Paulus i diuina scriptura

[*] Aliàs ius aũt ciuile, vel gentiũ ita diuiditur oẽs &c.

[†] Mores quãr loco accip.ẽ di. iiij. vi de Budæũ ad l. ius ciuile. ff. de iust.& iu.

[†] ꝑprio. abundat.

[†] Qđ sibi licitu est. ꝯtr. c. q̃ i ecclesia tũ. in gl. j. § prin. tx. c. ꝯtr. & in c. venerabilem. i gl super verti. Lothari⁹ ex. de elect.

[3] Oẽs tñ sunt de iemine A-dæ. Io. Fa. ius ciuile sex modis dr̃.

[3] Ista gl. est magis lis ẽm Ange. a i fecẽ dũ, quot modis capit ius ci.

[3] In hoc §. q̃a eo iure omnia erant cõia ẽm Iaso. hic, aliàs si gl. ꝓsuppone ter. q᷑ i lo iure esset dare medi & in i. eẽr falsa, vt p Iac d Are. Bal & Al l e.l l. ius ciuile. ff. de iust.& iu.

[4] Ter. est no. ẽm Ia. in l. j. §. & q̃ħaľr ff. de ven. in posse. mi. quẽ Bald. reputat si gulatẽ in l. mfes. C. ad Tertu. & cui po-tu⁹ sic patendũ. vide p Ang. hic.

[5] Ista gl. ꝯdicit gl. ꝓced. sed ambę sũt bonæ, vt referat ad primum dictũ, vel ad remotũ: cũ ẽm ambas expõnes loquamur de iure gẽtiũ. vel ciuili. ẽm Nico. Quirinna vnde dr̃.

orta intelligit. Idē vbi dr sapiens, intelligit Salom. Ius autem. Primo ponit vnū dictū. Secundo ponit id, quare iusgentiū fuit inuentū. Tertio ponit effectus: siue ponuntur inuentiones iurisgentium. Secūda ibi, Nā vsu. Tertia ibi, Bella. CASVS. Quāuis in superiori §. tractauerit de iuregentiū, & ciuili: quia tamen de iuregentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat repetendo ēt de eo, quod dixerat. Et diuidit hunc §. in tres partes: sicut supra dictum est. In quarū prima parte dicitur, quod ius gentiū est cōe omnibus hominib. de mundo. Secundo reddit rationē quare ius gentium fuit inductum, quæ ratio talis est: Homines indigebant aliquibus statutis, & ideo multa inter se statuerunt, quę dicuntur iusgentium: & maximè bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iuregentium: quæ seruitutes sunt cōtrariæ iuri naturali quia de iure naturali omnes homines liberi nascebātur. Tertio dicit, quòd ex hoc iuregentium sunt introducti quasi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vsque ad §. constat.

Diuisio.

† Per hūc textum Pau. dicit verbum hoc gentes, comprehēdere mares, & fœminas.

Cōis vsus, humanaq́; necessitas iurisgentiū originem dedere, Ex hoc itaque iure orta sunt bella, sequuta captiuitates, & seruitutes, ac contractus ferè omnes introducti.

Ius autem [a] gentium omni humano [b] generi cōmune est. Nam vsu [c] exigente, & humanis necessitatibus, gētes † humanæ iura quædā sibi cōstituerūt. Bella [d] etenim orta sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes, quæ sunt naturali iuri cōtrariæ. Iure.n. naturali oēs hoēs ab initio [e] liberi nascebātur. Et ex hoc iuregentiū omnes penè [f] cōtract⁹ introducti sunt: vt emptio, & venditio, † locatio & cōductio, societas, depositum, mutuum, & alij innumerabiles. [g]

nō cōsiderat: sed prout loquitur in maleficijs, reprobat per l. j. ff. de fur. vt per Ange. & Christoph. hic.

[g] Innumerabiles. Idest, non facile ad numerandum habiles: vt j. de rebus corpo. & incorpo. in princ.

Cōstat. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secūdo ponit exemplum primi mēbri. Tertio exēplū secundi mēbri. Secunda ibi, Scriptū. Tertia ibi in §. Ex nō scripto. Item secūda subdiuidit in duas partes. Primo ponit, qd est ius scriptum. Secundo ponit exēpla. Secūda ibi, Lex.

Diuisio.

CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius titu li. Item vidimus de iuregentium ī. §. prox. Item vidimus de iuregentium. & ciuili mistim ī. §. ius aūt ciuile. vsq; ad §. ius aūt gentium Sed quia de iure ciuili nō plenè tractatū est. ideo tractabit in hoc. §. & seq. vsq; ad §. sed naturalia Et ideo diuide aliter hūc §. quā. ī. secundùm Fran. de Aret. in sexdecim partes, vsq; ad §. ex non scripto. In prima parte dr. quod ius nrm ciuile diuidit in duas partes. s. in ius scriptū, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinem Grecorū, q. similiter iure scripto. & iure non scripto vtebant. Secundo dicit. quod primo est videndū de iure scripto. Et est sciendum, quod ius scriptū cōstat ex sex partib. iuris. s. ex lege. & plebiscito: ex senatusconsulto, ex principum placitis, prætorum edictis. & ex rñsis prudentū. Tertio dicit, quid est lex. Certè lex dicit illa, quā Roman⁹ populus faciebat cōsule senatorum interrogante populum, vt ecce qn emergebat aliqua qō quæ nō erat soluta per aliquā legem, populus pulsabatur cū campana. Ad arengam. Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur pop. Rom. & tunc loquebat magistratus senatorum: & dicebat populo ibi congregato: Dñi mei, talis qō emergit de nouo: quam qōnem non reperim⁹ decisam in nostro iure: placet ne vobis, quod ad decisionem illi⁹ ita, & ita statuat? Et populus simul, vel diuisim clamabat, vel clamabant dicētes: Sic fiat, vel sic fiat, & sic illud taliter cōstitutum dicebatur lex. Quarto dicit, quid si plebiscitum. Et certè plebiscitum dr illud ius, quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorū interrogante plebē. Ecce.n. qn emergebat aliqua qō pertinēs ad plebem, seu plebeios, quæ non erat soluta per legem aliquam: pulsabat cū quadam alia campana. Ad arengam. Ad arengā, Ad arengam. Et sic congregabat plebes Romana Et sic tunc surgebat magistratus. s. tribun⁹ plebis, & dicebat plebi, Talis qō emersit, placet ne vobis, quod ad decisionē illius sic, vel sic statuatur. Et ipsi clamabant dicētes. Fiat sic & sic ergo illud taliter constitutum appellabatur plebiscitum. Quinto dicit, Diximus, quod lex fit à populo, & plebiscitum à plebe. Sed quæ dfia est inter populum, & plebem? Resp. populus est genus: quia appellatione populi omnes ciues Romani cōtinent. scilicet nobiles patricij, & senatores, & ignobiles plebs verò sine patricijs. & senatorib⁹ cęteros ciues significat. Sexto respondet cuidam tacitæ quæstioni nam posset aliquis dicere: Nunquid tantum valent plebiscita quantū leges? Et dicit quod sic, de quo fuit facta quędam lex, quę appellatur Hortensia in qua cōtinetur, quod plebiscita obtinent vim legum. Septimo quid est senatusconsultum? Et certè senatusconsultū est statutum à senatorib. cōpositum, sicut leges à senatoribus

[a] Ius autem. Autem pro sed, & repetit de iuregentium, vt aliquid addat.

[b] Omni humano. Sed nunquid plura humana gña sunt? Resp. nō: expone [1] ergo. i. omnibus hominib.

[c] Nam vsu. Ab initio enim pauci erāt homines: indigue runt tñ aliquo cōi vsu: & quāto plures fuerunt, tāto magis suas cōstitutiones habebāt. & statuta: puta vt nullus vineam, vel ortum alterius intraret. & hoc sequitur: & probatur ff. de iusti. & iur l. ex hoc iure.

[d] Bella. Sed quō à iure descēdit bellū. cum sit à iure phibitū: vt ff. de vsufru. l. æquissimū. Rñ. loquit de eo, qd à populo Romano est indictū hostib⁹: vt ff de cap. & postli. reuē. l. hostes: §. i bello. [2] Itē ppulsare violentiā: qd ē licitū vt ff. de iust. & iur. l. vt vim. & ff de vi & vi ar. l. j. §. vim vi, cū moderamine tñ: vt C. vñ vi l. j. ADDITIO. In quo moderamine requiritur primo debita instrumentorū pportio, quamuis sm Io. Fabr aggredientem sine armis possim cum armis repellere, si aliàs tutè me defendere nequeo. Secundo quod fiat incontinenti. i. in ipsa actus flagrantia, in defensione personę, vel ante. quā diuertant ad extraneos actus, in defensione rerum. Tertio quod nō ad vindictam: in quo attendit modus facti, qualitas psonarum, & potentia. Et no. secundū Ias. quod ipsa ppulsio est de iure naturali: sed cum moderamine est de iuregentium, secundùm Ang. hic.

[e] Initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt sic. nos contra: nam seruus nascit. vt j de iure perso. §. serui. & ff. de nata. resti. l. interdum. Accursius.

[f] Penè. Penè dicit [3] pp quatuor contractus: vt pp stipulationem: vt j. de act. § de consti. Item pp literarum obligonem: vt j. de lit. obli Item pp contractū emphyteuticum: vt j. de loc & condu. § adeo. Item pp sponsalitiam largitionem. i. donationem pp nuptias: vt in auth. vt spo. larg § j. & ij. coll. ix Et nota quod hic dr omnes cōtctus esse de iuregentiū: sed nō omnes obligationes. Nam quæ ex maleficio, vel quasi sunt, non sunt de iuregentium, sed vel à lege xij tab. vel ab alia lege.. ADDITIO. Prout glo. loquitur in quasi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod Ius gentium

[1] Vel expone omni. i. toti, secūdùm Nic. & Io. Fab.

Bellū est à iure introductū.

[2] Imò à quocūque etiā priuato pro suo recuperādo: & de licētia superioris si per ipsū recuperare nō valeat, & hoc nedū cōtra suū detinētes, sed & tra eos iuuantes. secundū Io. & doct.

[3] Idem Bar. & Ne co & vide gl. similē i l. ex hoc iure ff de iust. & io. & in L. legitima. ff. de pac.

† Nomine ēptionis, & vēditionis hoc loco intelligēdā esse pmutationē, putat Emilius Ferret⁹ in notis suis in hūc ipsum locū: cū emptio non consistat sine pcio eoq́ne innumerata pecunia: num mi autem nō sint inuente iuregentiū quorū iustitū, inqt, refert ad Epineias lōge post liberū patrem, quē Plin. lib. vij. natus. histo. tradit inuenisse emptionem & venditionem.

Ius ciuile ex scripto cōstat, & non scripto. Iuris autem scripti partes sunt sex, quæ recta serie pertractantur.

Constat autem ius nostrū a quo vtimur, aut scripto, b aut sine scripto; vt c apud Grēcos d τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, Scriptū aūt e* ē lex, plebiscitū, senatusconsultū f* pricipū placita, magistratuū edicta, rñsa prudētiū. Lex ē, g qđ populus Rom. senatorio magistratu interrogante, veluti h Cōsule, i cōstituebat, Plebiscitū est, qđ plebs plebeio magistratu iterrogāte, veluti k tribuno, constituebat.

Plebs autem à populo eo differt, quo species l à genere. Nā appellatione populi, vniuersi ciues significantur, cōnumeratis ēt m patricijs, n & senatoribus. † Plebis aūt appellatiōe, sine patricijs & senatoribus cæteri ciues significant. † Sed &

toribus promulgare. Octauo respondet cuidā taciteę quæstioni nā aliquis posset dicere: Senatusconsulta videnť superflua: nōne sufficiebāt leges, & plebiscita? Rñdet dicēs, q senatusconsulta nō sunt superflua. Nā populus Romanus erat in tātū augmentatus, quòd erat quodam modo impossibile, q sępe qñ debebāt fieri aliq̄ leges nouę, q populus & plebs cōgregari possent. & ideo vtile visū fuit populo q senatores possent iura condere sine populo, & plebe: & sic quando cōgregabatur populus, cōsul senatores interrogabat. Nono, qđ ē principis placitū. Dicitur lex imperialis. nam qđ principi placuit: pro lege seruať. Decimo, rńdet cuidam taciteę qōni, Nam posses aliquis quęrere. Quare princeps pōt legem facere? Respon. Quia populus Romanus transtulit in eū principē omne ius suum, & Imperium: & maximè potestatē legis condendę. Vndecimo dicit, q imperator pōt facere legē. vt dixi: ergo id qđ instituit Imperator, seruať pro lege, ēt si ī modū epistulæ faciat: vt ĵ. de his, q sui vł alie. iur. sunt. §. fi. Vel ita si inter litigātes cognouit, & definitiuè pronunciauit. volēs q illa sententia esset lex vt C. de legi. & cōstit. l. fi. Vel ēt si apponat in lege. quā facit, hoc vocabulū, edictali, vel edicto: vt C. de secun. nu. l. hac edictali. Duodecimo, q leges imperiales propriè appellantur ꝯstitutiones. Tertiodecimo dicit. q legum, siue ꝯstitutionū imperialiū quædā sunt ꝑsonales, quædā generales. Personales dicunť, quæ ad alias personas nō extēdūtur. Ecce si alicui ob meritū, idest, propter suum meritū princeps indulsit. i. pepercit. qa deliquit ꝯ principē. & princeps videns istum, q bene sibi seruierat, dat sibi suā gratiā: ista gratia quā dat sibi princeps, non transit ad aliā personam. Ideo dicitur in textu, quòd priuilegiū personale nō transgrediť personam, cui tale priuilegiū cōceditur. Aliæ vero generales cōstitutiones sūt in omnibus alijs hoībus. Quatrodecimo dicit de magistratuū, siue p̄torum edictis: dicēs q prætorū edicta obtinent vim legum. Etiā dicit, q hoc ius prætorū potest etiā honorariū appellari, ab honore ipsorū p̄torū, qui faciebant huiusmodi ius. Quintodecimo dicit, q isti p̄tores Romani erāt multi. & ex his erant quidā, qui appellabanť ædiles curules: q similiter faciebant suas leges super certis articulis, vł capitulis: quæ leges sunt pars iuris p̄torij. Sextodecimo dicit, quæ sūt respōsa prudentū. Et certè responsa prudentū dicunť sententię. & opiniones illorum sapientū Romanorum, quibus permissum erat a principe iura cōponere, q iurisconsulti appellabantur: quæ responsa eorū tantam habebant potestatem, quòd nullus iudex poterat contra eorum responsa semel pronuntiare. Franc. de Are.

a Ius nostrum. Idest, ciuile Romanorū, de quo diximus: ī. e. sed ius. Largè vocatur ius ciuile, quicquid scriptū habemus de iure generali: vt diximus ī. eod. in glo. vt sunt statuta terrarū &c. ibi, quinto &c. Itē quicquid habem⁹ de moribus hic comprehendit, s. generalibus: vt patet ex inferioribus.

b Scripto. De hoc dicit vsque ad §. j. ex non scripto. & de non scripto ibi dicet. Accur.

ADDITIO Nō tamē est necessaria scriptura ad substantiam legis: sed ad probationem tantū, arg. l. contrahitur. ff. de pig. secundum doct. hic.

c Vt. Pro sicut.

d Apud Græcos. Nam Græci vtebantur iure scripto, & non scripto: vt ĵ. eo. §. & non inelegāter. Accur.

ADDITIO. Græcum quod in textu est, ita vertas: legum aliæ quidē scriptæ: aliæ verò nō scriptę. Budæus verò in adnotationib. ad Pandectas hoc ipso titu. legit, to men agraphō, to de nomicō, sed tn idem recidit.

e Scriptum autem ius. Scilicet ciuile Romanorū: de quo dixit ī. eod. §. sed ius. Accursius.

f Senatusconsultum. Quare dicti sunt cōsules, no. ff. de ori. iuris. l. ij. § exactis.

g Lex est. Hæc definitio quo ad sententiā concordat cum ea, quæ est ff. de legi. & senatusc. l. j. 1 licet quo ad verba dissentiat. Definiť & alio modo: lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quę sumitur ex lege Græca. ff de leg. & senatusc. l. 2. Item definiť tertio modo, vt in alia lege Grēca colligitur in eo. tit. de legi. & senatuscon. l. j. Accur.

h Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ī. §. prox. nā facta cōuocatione populi Romani, magistrat⁹, idest, senatus non totus, sed qui maior erat omnib⁹, interrogabat populum, scilicet cōsulendo. an sic placeret, 2 & sic ad libitū populi fiebat: vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde. j.

i Consule. Nam consul vice omnium senatorum interrogabat populū. & sic ipsi senatores videntur interrogare. Nam quj per aliū facit, per se facere vi. vt ff. de vi & vi ar. l. j. § deiecisse & ff de admin. tut. l. ita aūt. gessisse. 3 Nā rectè omnia nostra facimus, quibus à nobis authoritas impertitur: vt C. de vete. iur. e nuc. l. j §. sed si quid. ver omnia.

k Veluti Exemplificatiuè ponitur: vt ī §. prox. erat enim vnus nomine tribunus, qui pęerat plebeijs. & eorū magistratui: qui interrogabat plebeios: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. postea. ver. mox cū reuocata. & §. ijsdē tēpib. & multas leges habemus de his. vt de leg. Aql. vt ĵ. de leg. Aquil. §. ex. hoc tn capite. & ne p̄sides accipiant nisi esculenta: vt ff. de offic. procon. l. solent. §. fi. & ff. de offi. præsi. l. plebiscito.

ADDITIO. Sed hodie nec illa, si habent salariū, vt ibi no. secus in delegatis. extra de rescrip. c. statutum. §. insuper. lib v. Ioan. Fab.

l Species à genere. Est autē genus, quod prædicatur de pluribus differentibus specie: vt animaliū aliud rationale, aliud irrationale, & sic se hēt po pulus (vt sequiť) ad nobiles, & ignobiles. 4 Species aūt est, quod prædicaťde pluribus differētibus numero: vt hominū alius Titius, alius Seius, sic se habet plebs. nam minores tantum comprehendit, vt sequitur.

ADDITIO. Et sic valet argu. de specie ad genus affirmatiuè. vt l. ij. §. doli. ff. vi bon. rap. nō aūt negatiuè. l. duobus. § si quis. ff. de iureiur. secundū la. hic.

m Etiam. Quasi dicat, nō solum populi appellatione viles connumerantur, sed etiam patricij.

n Patricij. Qui erāt quasi patres principis, vt ĵ. quibus modis ius pat. pote. sol. §. filius. 5

Sed

a Aliàs scriptum autē ius, &c.

* Aliàs plebiscitum, senat⁹consultus, &c.

† Cōcor. tne post electionē, gl super ver. nulla ten⁹, post princi. ibi tic nomine populi ex de electio. & gl. in c sedes 1 ver. maiores, pro pè fi. ibi, p ebis ade applfone extra de rescrip. Abiidāt, quo vtimur

† Certè olim plebe cōune banť eq̄tes, postea in ordinē suum illi quoq, acceperunt. vt noc lo co ex Plinio anno tauit E. mil. Fert.

1 Imò dić ſm Porc. q ibi definiť lex ꝑ quidditatē & substātiā & ꝑ effect⁹. q ex ea sequuntur: hic verò ꝑ cās efficiētes, seu in esse ꝑducētes.

2 Et iō dicit Ange. q nō valeret statutū. l cuius confectione cōstaret, q nō fuerit ꝯsilio ꝑ priorē facta ꝑposito, secus tñ in dubio. Ang. Aret.

3 Debet tñ l libello exprimi, q ꝑ te, vel alium tuo noīe tale qd cōmissum fuerit: aliàs agendo ꝯ te. & ꝑbādo ā alio tuo noīe capoliante, nō obtineret secūdū Ioā. Fa. & An.

4 Excipiūtur tñ clerici, vbi ē eorū ꝑiudicio agiť ſm Pan. ca. j. ex. de vita & honest cle. & Iaso. hic. Aliàs, cōcedat.

5 Pñcij q dicanť vide Budæū ad l. vlt. ff. de senatoribus, & Alcia. ad li. C. xij. tit. de ꝯsu. & non spar. pecu.

a Sed & plebiscita. Videbantur minus valere, quasi loco, & argumento sumpto ab authoritate: qa maior est patritiorũ, & senatorum authoritas: vt C. de leg. l. humanum. & ff. de eden. l. si quis ex argen. §. j. sed hoc sublatum est per legem latã ab Hortensio Rege, vt sequitur, & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum esset. versi. mox cum reuocata.

b Lege Hortensia. Sic dicta ab Hortensio, qui pacem composuit inter nobiles, & plebeios: & inter cet hoc statuit, vt valeret plebiscitum.

a Constituit. Nam poterat facere legẽs vt hic. & ff. de legi. & senatusscon. l. non ambigitur.

d Legis sanciẽdæ causa. Nam idem est ũ ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire. Accu.

e Consuli. Idest, interrogare. Nam antea populus interrogabatur. vt ĩ. eo. ti. §. plebiscitum. & sicut populus interrogabatur prius. sic postea senatores (qui cẽtum erant numero) interrogabãtur à cõsule: 1 vt C. de per. hære. l. fi. I princi. & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde qs difficile.

Sed & quod. iste § diuiditur in quatuor partes. Nã primo ponit dictum. Secundo eius rationẽ. Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat. & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi: Quodcunque, Quarta ibi, Planè.

e Dicit sñ Angel. q̃ quis loco senatorũ hodie iure cesserint cõsiliarij, seu decuriões, non tñ possẽt sup principi tciet uatis statuere, puta ad famã, seu 1ᵃ genituræ aliquẽ restituere, spurios legitimare, aut veniã ætatis cõcedere.

2 Lamodo sit iustũ, & honestũ s̃m Angel. & Iac. hic: p ea q̃ pulchrè not. Bal. in l. qđ ex libera. C. de ope. lib.

3 Idẽ Nic. & est de mẽte omniũ scrib.

4 Quod e verum s. municipalẽ, vt ĩ. eo. §. oẽs. seu particula sem: dum nõ hẽat collegiũ approbatũ nõ aũt generalẽ. vt per Io. Fab & Ange. Arct. hic.

plebiscita a lege Hortensia b lata non minus valere, quã leges cęperunt.

Senatusconsultum est, quod senatus iubet, atq; cõstituit. c Nam cũ auctus eẽt populus Romanus in modũ, vt difficile esset in vnũ eum cõuocari legis sanciendæ cã: d æquum visum est, Senatum vice populi cõsuli. e *Quod princeps animo legis cõdendæ statuit, legis vim obtinet: et cõstitutio dicitur, ligatq; oẽs, modò generalis sit: qđ si ob certæ personæ meritũ odiũve emanarit, ad exemplũ nõ trahitur: et cũ personalis sit, personã nõ egreditur.*

Sed & qđ principi placuit, f legis g hẽt vigorẽ: h cũ lege Regia, i q̃ de eius Imperio k lata est, populus ei, l & in eum oẽ Imperiũ suũ, & ptãtẽ cõtulerit. m Quodcũq; ergo Imperator p epistolã n cõstituit, vel cognoscens decreuit, o vel edicto p pcepit, legẽ q eẽ cõstat. Hęc sunt, r q̃ cõstitutiones appellantur. Planè ex his q̃dã sunt psonales, s q̃ nec ad exẽplũ trahunt: qm̃ nõ hoc princeps vult. Nã qđ ob meritũ t idulsit alicui, u vel si quã x pęnã irrogauit, x vel si cui sine exẽplo y subuenit z psonã nõ trãsgredit. a Alię aũt cum gñales sint, oẽs proculdubio tenent. b

Prætorum edicta vim legis habent: ædilitiumq; edictum pars est iuris prætorij.

Prætorũ quoq; edicta c nõ modicã d obtinẽt iuris authoritatẽ. Hoc ẽt ius honorariũ solem' appellare: qđ e q honores gerunt, i. magistratus, f authoritatẽ huic iuri dederunt. g Proponebãt & ædiles curules h edi-

f Placuit. Causa faciẽdi cõem legẽ. 2 & generalẽ alias nõ esset lex cõis: vt sequit: & C. de sen. & inter. om iu. l. ex stipulatione. Nã ibi dicit, nõ ois vox iudicis est sententia. & sic non ois vox principis est lex.

g Legis. Quam non habemus.

h Habet vigorem. Idest, lex est, & pro lege seruatur.

i Lege regia. Hac lege cautum fuit, 3 vt ptãs legis faciendæ trãsiret de populo ad principẽ, vt hic & ff. de orig. iu. l. 2. § nouissimè, & facit ad hoc ff. de cõst. pri. l. j. vbi sunt eadẽ verba. Et hanc legẽ Regiã nõ habemus. Nã facta fuit super regno. i. Imperio trãsferẽdo.

k Imperio. Transferẽdo de populo ad principem.

l Ei. s. principi quo ad honorẽ: & in eũ quo ad onus.

m Contulerit. Idest, transtulerit. sic vt ipse populus amodo nõ habeat hoc ius. sic C. de vet. iur. enu. l. 2. §. hoc autem. & de leg. & constit. l. fi. Sed alij dicunt, q̃ adhuc populus potest facere legem. 4 & quod dicit solum principẽ hoc posse: verum est solus. idest, nullus alius solus, secundum Ro.

n Per epistolam. Vt ĩ. de his. qui sui, vel alie. iu. sunt §. dominorum. & ff. de constit. prin. l. 1.

o Decreuit. Sedens pro tribunali dando sententiam definitiuam: vt C. de leg. & cõstit. l. fin. Nã interlocutio principis non habet vim legis, nisi hoc expressum sit à princip. vt ead. l. fin. C. de legi. Accursius.

ADDITIO. Dic hoc verum esse, scilicet definiendo præter ius: & præsentibus partibus. aliàs nõ. vel etiam interloquendo, dũ modo in corpore iuris claudatur, secundum Angelum hic.

p Edicto. Vt C. de legi. & consti. l. ij. & de secun. nup. l. hac edictali.

q Legẽ. Generalem. quã potes cognoscere quatuor modis. 5 Vt C. de legi. & cõsti. l. leges. vel specialem: vt sequitur.

r Hæ sunt. s. quas cõstituit Impe. Acc.

s Personales. Dum modo l iuris corpore non sint clausę. 6 aliàs omnes sunt generales: 7 vt C. de iusti. Cod. confirmãdo. l. vnica. in § fin. Accursius.

t Ob meritũ. Quia multũ seruierat principi: 8 & ideo aliquam pœnam, quã debebat ille pati propter delictum, quod fortè fecerat, ei remisit. Accur.

u Alicui. Pœnã merenti.

x Irrogauit. Scilicet nõ merenti: vel merenti, sed maiorem fortè, quã qua esset dignus: vt pęna eius mer' sit multoiũ. vt ff. de pœnis. l. aut facta. § fi. Accur.

y Sine exemplo. Idest, vt alij non caperent exemplum. Ac.

z Subuenit. Vt clericis, quibus indulta sunt specialia: vt l auth. vt cle. apud prop. epis. & C. de epi. & cle. l. cum clericis. & l. omnes qui, & curiæ, & alijs: vt C. de le. & cõst. l. ij. Sed nunquid intelligit sine exemplo subuenire, si cui simpliciter rescribat? Respond. sic, dummodo non sit ibi aliquod signũ ex his quatuor, quæ dicuntur C. de leg. & consti. l. iiij.

a Nõ transgreditur. ff. qđ quisque iur. l. j. cõtra. Sed distingue, an ad sui postulationẽ sit cõcessum: quo casu trãsgredit. vt ibi. aliàs nõ, vt hic, & ff q. quisque in. l. j. 9 Et sic soluit aliud ptra. C. de fru. qđ li. exp. l. fi. Vel dic ad vtrũque cõtra qđ ad aliud extendit: hoc ẽ dicere, vt alius habeat priuilegiũ. Vel dic, 9 q illud est speciale in alia l. C. de fru. & li. ex pen. ppter æqualitatẽ in iudiciis obseruãdã. ar. C. de postu. l. p nidendũ. Vel melius licet egrediatur personã, nõ est tñ generale ius: nec videt alius. s. aduersarius prorsus: cum sit contingens occasione controuersiæ.

b Tenent. Idest, ligant. Accursius.

c Edicta. Quæ scripta erant in albo prætoris: vt ff. de iur. om. iu. l. si id qđ in 1. in. Accu. ADDITIO. Et prætores hodie sunt præsides prouinciarũ, habẽtes sub se officiales tot' territorij: vt est ptãs Florentiæ. An.

d Non modicam. Sed magnam.

e Quod. Idest, ideo quia.

f Magistratus. Scilicet ipsi prætores. vt ff. de iustit. & iure. l. ius autem. §. ius autem prætorium.

g Dederunt. Vt ff. de ori. iur. l. ij. §. eo tempore.

h Ædiles curules. A cura dictæ. Obseruabãt enim nomina

5 Aliàs & si cui.

6 Aliàs n.

* Cõcor. in proœ. Decreta. in gl. vlt. post prin. ibi. Et indulgẽtia. & c. j. s gl. post prin. extra de calũnia.

1 Sequũtur Nic. Io. de Pla. Pote. & Ias. dicit tñ Ioan. Fab. quod sex modis.

6 Idẽ Nico. & Fab.

7 Istã gl. & seq. in ver. irrogauit, sequuntur Ang. & ẽt Io. de Pla. & Por.

8 Fallit in casib. notatis hic p Ange.

9 Istã approbat, Bartol.

ruina, vel incendijs ædiũ deformaret vrbis aspect⁹.
a De quibusdã causis. Vt de morbis, & morbosis, & vitiosis aĩalib. vt patet. ff. de ædi. edi. l. i. ADDITIO. Dic hoc verũ respectu actiõis redhibitoriæ sec⁹ respectu actiõis, q̃ro minoris, q̃ durat p annũ, ſm An. hic.

ctum de quibusdam causis: a quod & ipsum iuris honorarij b portio ẽ. *Iure consultorũ sententiæ (quibus à Cæsaris iura ĩterpretandi facultas data erat) responsa prudentium dicuntur: quæ vsq; adeò iuris pondus obtinebãt, vt nec cuiquã iudicũ ab his recedere fas eẽt.* Rñsa prudẽtiũ sunt sniæ, c & opiniones d eorũ quib. pmissũ erat de iure rñdere. † Nã antiquitus cõstitutũ erat, vt essent, q iura publicè e interpretarent: quibus à Cęsare f ius rñdẽdi datũ est: q iuriscõsulti appellabantur: quorũ oĩum sniæ, & opiniones eã authoritatẽ tenebãt, vt iudici g recedere à rñso eorum nõ liceret, vt est constitutum. h

Consuetudo moribus vtentiũ comprobata vim iuris scripti habet: hæc tamen ab Atheniensibus, illa à Lacedæmo. ortum habuit.

Sine scripto * ius venit, i qđ vs⁹ approbauit. † Nã diuturni k † mores ↄsensu l † vtẽtiũ cõprobati, legẽ imitant. m Et nõ n inelegãter ĩ duas species ius ciuile o distributũ eẽ vr. Nam origo p eius ab institutis q duarũ ciuitatum Athenarũ, s & Lacedęmoniorũ, * fluxisse vr. In his. n. ciuitatibus ita agi solitũ erat, vt Lacedęmonij quidẽ magis ea, quæ p legib⁹ obseruabãt memoriæ mãdarent: Athenienses verò ea, q̃ in legib. scripta comprehendissent, * custodirent.

b Honorarij. Qualiter? Respond. quia ædiles erant ex prætorib. i vt ĩ. de diui. stip. §. prætorias. & ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ.
c Sententiæ. Snĩa est firma. & indubitata tñ. secundùm Io. s
d Opininnes. Opinio est cum dubitatione respõsio. j secundùm Ioan.
e Publicè. idest. quorum interpretatio fiebat publica authoritate cõcessa à principe, vt Vlp. Pap & similes, qui fecerũt leges. ff. de ori. iur. l. ij. §. post originem. & §. iuris ciuilis sciẽtiam.
ADDITIO. Hodie tñ snĩa doctorũ est pbabilis, & nõ necessaria: vt no glo. in l. j. circa fi. C. de leg. & legendi, seu interpretandi licentia in doctoratu collata, operatur, vt hæc possint publicè fieri: qđ alias non liceret. l. j. C de stud. lib. vr. Ro. lib. i i.
f A Cæsare. Augusto: vt ĩ. in primo titu. ponit̃. Acc.
g Vt iudici. Scilicet nulli.
h Vt est constitutum. Idest, sicut ipsi constituerunt.
Ex nõ scripto. CASVS. Vidimus de iure ciuili scripto i §. pracedenti vsq. huc Nũc hic sequit̃ videre de iure ciuili nõ scripto. Et ẽ scidẽdi q istę §. vsq; ad §. sed naturalia diuiditur in duas partes principales. In prima parte dicitur, q ius nõ scriptũ est illud, quod vsus populi Romani, vel alterius populi approbat. & obseruat: qđ ius quãuis i scriptis nõ sit redactũ, tñ obtinet vires, & vicẽ legis scriptæ. secũdo ied dat rationẽ, quare ius ciuile in duas ptes diuidit̃. s. ius scriptũ, & in ius nõ scriptũ: vt ĩ. §. cõstat. Et est rõ qa leges Romanæ habuerũt originẽ à duab ciuitatib. Græciæ. s. Lacedæmonia. q̃ vtebat̃ iure ñ scripto .i cõsuetudine vel viu. & habuerunt etiã ortũ leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scripto.
i Ex non scripto ius venit. De iure scripto vidimus: quod in sex partes diuidit̃, sequitur de nõ scripto: vt supra eod. § constat.
k Diuturni. Sed quanto tẽpore vsus facit mores, vel cõsuetudinẽ? Res. x. an. vt ff. qui & à q b. ma. li. nõ fi. l. cum fideicõmiss. §. Aristo. licet secundum quosdã exigat̃ tẽpus cuius nõ extet memoria: ar. ff de aqua plu. ar. l j. in fi. & ff. de aqua quo. & æsti. l. i §. duct⁹. & C. quæ sit lon. consuet. l. cõsuetudinis. & C. de sac. san. eccl. l. fi. 4 Item quia dr̃ longa, vt patet in ti. C. eo. & ff. eo. longa autem x. ann dr̃ vt ĩ. de vsuca. §. j. sequitur ergo, q x. an. fit robusta. 5 Sed nunquid semel sufficit vt intra x. ann. secundum eam iudicet? Res. non: Imò debet ad minus bis secundũ eã iudicari: 6 vt C de epis. au. l. 3. in fi. vel q̃rimoniã, vel ij bellũ propositũ ↄ cõsuetudinem talẽ spernere: vt ff. de legi. & se. con. l. de cõsuetudine. Nunquid ergo id dicatur exeplis? Rñ. nõ: vt C. de sen. & interlo. om. iu. l. nemo iudex. & facit ff. de off. præ. l. sed licet. Sed ex consuetudine, quæ approbatur exemplis, & sic conceditur aliquid per obliquum. quod directò non cõceditur, sic arg. ff. quæ res pign. oblig. pos. l. Aristo. in fi sic econtra, peto ex promissione, quę promissio probatur. ex longo vsu: vt ff. de vsu. l. cum de in rẽ verso.
l Consensu. Alias nõ potest esse cõsuetudo: cũ dicatur cõsuetudo. quasi communis assuetudo, & error consuetudinẽ impediat: vt ff. de le. & se con. l. quod non ratione.
ADDITIO. Dic hoc verum, si error durauit, vel consuetudo sit penitus irrationabilis: puta contra fidem, ius naturale, vel diuinum: seu inductiua peccati. Sed si superuenit sciẽtia, vel error fuit circa causam impulsiuã: quãuis sit seuera, & minus rationabilis. tamen valet saltẽ in casu suo, vt ibi nisi expresse pei legem, vel constitutionem reprobetur: secundum communiter doct. hic.
m imitantur. Idest tantũ valet consuetudo vbi lex scripta non est, quantũ lex vbi scripta est Et no. tres virtutes cõsuetudinis, imitandi legẽ. vt hic. Itẽ interpretandi legem, vbi lex est dubia: vt ff. eo. l. si de interpretatione in fi Item corrigendi: vt ff de legi. & cõs. l. de quib. in fi. & ĩ. c. §. ea verò. Quod distingue, aut est gñalis cõsuetudo per totũ mundum. & tunc vincit legem vbique: vt ff. de leg. & senatusc l. de quib⁹. § fi. aut specialis: & tunc vincit legem in eo loco, vbi est: vt ff. commu. pręd. l. venditor. §. si cõstat: dummodo post legẽ fuerit inducta: alias vincitur à lege superueniẽte: vt ff de sepul. vio. l. 3. §. diuus in alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, sed vincitur à lege: vt C. eo. l. cõsuetudinis. & hoc secundum Ioan. & Pyl. licet alij aliter distinxerint.
ADDITIO. Et sic gl. dupliciter restringit illam legẽ: & cum ea transeunt cõiter doct. sed c. fi. de consue videtur dictam legẽ intelligere. nisi consuetudo esset rationabilis. & legitimè præscripta. Ias.
n Et non. Hic §. cõis est ad duo supradicta. s. ad ius scriptum, & non scriptum, ideo bene est hic §.
o Ius ciuile. Large accipe: vt no. in §. ↄstat. ĩ. c. i gl. j.
p Origo. idest, lex xij. tabul. quæ fuit origo totius iuris ciuilis. & principium.
q institutis i. ordinamẽtis Nam Romanus pop. decem viros pro isto iure misit, qui x. tabulas eburneas tetulerunt tam de iure scripto Atheniensium, q̃ nõ scripto Lacedæmoniorum: sed quia postea aliquid deerat, vel emendationem desiderabat: data fuit potestas per vnum annum his decem viris, vt ius, & leges corrigerent addendo, & detrahẽdo: & si opus eẽt interpretarent, q vt ea facerẽt, duas tab. addiderũt: & sic l. xij. tab. ex accidẽti dicta ẽ: vt ff. de ori. iu. l. 2. §. j.
Sed

5 Hoc nõ reperit̃ iure cautum secũdũ Nico.
a Idẽ Nico. Ange. & Pla.
4 Approbat̃ p Nico. Ange. & Ioã. de Plat.
† In vul. exẽp. quibus pmissum erat iura condere.
4 Ista est falsa: qa tac t⁹ populi ↄsensus ex quo īducit̃ cõsuetudo, semp est cõtinuus, & præsumitur spatiũ decem annos. & hoc in cõsuetudine. p quã ius cõstituit̃. sed ĩ ea. p q̃ ĩ i⁹ acquirit̃, seruat̃ de iure ciuili vt no. ĩ l. cũ de in rem vers. ff. de vsu. & l. sicet tis annis. C. de pac de iur. canonico, distingue an hẽat titulum vel nõ & an sit ↄ i⁹ cõe, vt p Io. Fab & Ang. hic
3 Et hæc est cõis opinio ſm Christ. & Ias. hic: nisi de iure cano. i io bus ecclesiasticis. vbi requirit̃ spatiũ 40. annorum secũdũ Ioã. Fab. & Ange hic.
6 Hoc verũ in cõsuetu. cõcernente iudicia. alia. secundũ Ange. hic, aliàs sufficiũt duo actus, etiã extraiudiciales, dũmodo sint notarij. aliàs relinquit̃ arbitrio iudi. secũdũ cõiter doct. hic
* Aliàs ex non scripto.
† Cõcor. cum hoc tex. c. cęterum. cum glo. ij. extra d' test. cog.
† Tacito. nam si expresso, esset l. municipalia ſm Nico. de Neap.
† Ita q bis est iudicatũ hr̃ p consuetudine E. gi. Per.
* In q bus dã exẽpl. & Lacedęmonis.
* Aliàs deprehẽdissent.
Lex 12. tabularum vñ ortum habuit.

Sed naturalia. CASVS. Iste §. dupliciter pōt intelligi. Vno mō, vt faciat dfiā inter ius naturale qđ est cōe oīb. animalibus, quod est immutabile: & ius ciuile cuiusq; ciuitatis. qđ est mutabile. Ecce enim ciuilia iura, & statuta alicuius ciuitatis, Romanæ, vł alterius, tolluntur per nouā cōsuetudinem ɔ̄riam. Alio modo pōt intelligi, vt dīfferentiā faciat inter ius gentiū, quod est cōe omnib. hominibus ex vna parte: & ius ciuile ex alia parte. h. d. vsq; ad §. oē autem. Fran. de Are.

Ius naturali rōne apud oēs gētes obseruatū, & ciuile, in hoc discrepāt, quoniā primū immutabile ē, reliquū verò consuetudine, aut cōtraria l. mutat.

Sed naturalia [a] qdē iura, q̄ apđ oēs gētes peręq; obseruant, diuina quadā ꝓuidētia cōstituta, semp firma, atq; imutabilia [r] pmanēt. Ea verò, q̄ ipsa sibi quęq; ciuitas cōstituit, [b] sępe mutari solēt, vel tacito cōsensu [c] populi, vel alia [d] postea lege lata.

Ius commune ad personas, res, vel actiones spectat: & à dignioribus sumendum exordium.

Omne [e] autē ius, quo vtimur, vel ad pſonas [f] ptinet, vel ad res, [g] vel ad actiones. [h] Et prius de personis videam⁹. nā parū est ius noscere, [*] si pſonæ, [i] quarū cā constitutū est, ignorentur. [k]

a Sed naturalia. Hic §. pōt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouent oīa animalia ad aliquid faciendum: vt no. ɔ̄. eo. ti. in prin. sed qđ dicit esse immutabile, est ɔ̄ id quod de seruitute dicitur: q̄ est ɔ̄ ius naturale: & ius præualet: vt ɔ̄. e. §. ius autē. Sed dic, nō derogat ob hoc, licet nō seruetur in illo casu: nā nihilominus bonū. & ęquū est [1] Et eodē mō rn̄deo ad illud qđ dr ɟ. de cap. dim. §. qđ autē qđ ē ɔ̄. Vel ibi nō tollit cognatio: sed ius [2] succedēdi. Itē eodē mō, vt plus rn̄deo ad illud qđ de vsucapione dr ɟ. de vsuc. in prin. qđ constat esse ɔ̄ ius naturale: vt ff. de cōd. I. de. l. nā hoc natura. [3] Vel dic, q̄ iste loquitur de iure gentium: quod patet ex illa litera, Quæ apud omnes gentes & ɟ. eo §. quod verò naturalis. Accur.

b Constituit. De consuetudine speciali, vel lege municipali scripta.

c Tacito consensu. Scilicet contraria consuetudine: vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus. in fine.

d Vel alia. Idest contraria statuto: & sic redduntur singula singulis.

Oē autē. CASVS. In hoc §. de iure ciuili tractat: & sic de tertia parte ti. Et dr, q̄ totum nostrum ius ciuile diuiditur i tres partes. In prima parte tractat de pſonis. In scđa de rebus. In tertia de actiōib⁹. Secūdo dicit, Primo videam⁹ de pſonis, tanquā de dignioribus. Et reddit rō quare primo de pſonis est videndū: quæ rō talis est: qa nihil ꝓdest scire iura, nisi primo sciremus de pſonis, & cōditionib. pſonarū: quarū personarum cā, seu gratia, & earum fauore iura cōdita, & composita sunt: hoc dicit vsque ad finē.

e Omne. Quid sit ius, & qualiter diuidat dixit: nūc differentiam inter ipsa iura ponit.

f Ad personas. De hoc dicitur ɟ. in toto primo libro vsque ad ti. de re. diui.

g Ad res. De hoc dr ɟ lib ij & 3. vsq; ad ti. de oblig.

ADDITIO. Et quid appellatione rei mex conueniatur, vide per Ang. Aret. hic.

h Ad actiones. De his dicitur ɟ. de actio.

i Personæ. Nā hō est dignissima creaturarū: vt ff. de ædil. edi. l. vlt ī fine. in prin. vn̄ Ouid. Pronaq; cum spectēt aīalia cætera terrā. Os hōi sublime dedit: cęlū que videre iussit: & erectos ad sydera tollere vult⁹. Et Ver. Igneus ē ollis vigor, & cęlestis origo. Seminib⁹.

K Ignorent. Et sic statim ponit de iure personarum. Et nota hic quod dignīora præponēda sunt. sic ɟ. de bo. pos. § aliam vero, in glo. altiori. & per hoc faciamus multas formationes titulorum.

Hic Cicero li. 5. de republica legē naturę cōstantem, & sempiternā atq; et immutabilē appellat.

1 Hoc est quāuis in se est, scilicet: licet: l abstractā vīgeat semp vniformiter: sed q̄ tum est i cōcreto, pōt in aliquo mutari: ſm Ang. hic.

2 Ista est vera ſm Ang hic.

3 Et not. q̄ ea quæ sunt d necessitate naturæ, nō mutātur, vt hic. sed ea q̄ sunt de pſumptiōe, sic vt leonis feritas, & hoīs mansuetudo: sub qb⁹ ī species ma gis accidens, quā natura: qđ īducit in arg. ad reprīsalias ɔ̄ aliquos puta Ferrariēses ɔces sas. vt per Angel. & Ias.

Ouid. 1. d Metam. & Virgil. 1. 6. Enei. Mercu. Trismegistus, mirā dū qd dixerit hominem.

DE IVRE PERSONARVM

Quia oē ius aut ad pſonas, aut ad res, aut ad actiones pertinet [4]. I. 1. ff de sta ho. §. 1 sup. tit. 1 §. fi. Cū ergo persona quibuscunq; reb. digniores sint, l. iustissime. in prin. et ff. de adi. edic. ideo ab eis exordium faciturus: subdit de iure personarum. Secundum Por.

4 Istā cōtinuationem sequitur Pe. de Bel. pert. hic.

TITVLVS III.

DE IVRE personarum.

Prima personarum diuisio: exinde libertatis, & seruitutis finitio.

SVMMA [1]

Summa. Totus iste ti. diuiditur in sex ptes. Nā primo ponit diuisiones pſonarū. Secūdo definitionē libertatis: ibi. Et libertas. Tertio definitionem seruitutis ibi. Serui⁹. Quarto quare dicant serui: ibi. Serui autē. Quinto quot modis qs efficiat seruus: ibi. Serui aūt: Sexto ponit dfiā inter seruos, & liberos: ibi. In seruorū. Aretin.

[•] Aliàs nosse. Diuisio.

CASVS. Ad euidentiam diuide hunc titu. aliter quam sup. ſm Frā. de Are in septem partes. In quarū prima ponit qdā diuisio pſonarum, q̄ diuisio talis est Dr. n. quod ois homo de mundo aut est liber, aut seruus. Scdo dicit. qd est libertas. Vn̄ libertas est qdā ptās concessa hominib à iure naturali, quæ cōsistit in hoc. vt ipsi homines possint facere quicquid voluerint: nisi efficiātur serui de iuregentium: vel nisi se faciant seruos de iure ciuili. Tertio dicit quid est seruit⁹: & dicit q̄ cum ius gentium multa statuerit iuxta hoc est vnū statutum, & vna cōnstitutio ordinata a iure gētiū, vt qs sit subiectus alteri. & subijciat dn̄o alieno: q̄ cōstitutio, siue statutum est ɔ̄rium iuri naturali: qa ſm ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & nascebantur. Quarto dicit, quare serui habent hoc nomen serui. Et certè serui dicuntur non à seruiendo, sed à seruando. Nam olim, & in tpe præterito, si aliquis capiebat aliquem hominē in pręlio, siue in bello, plerunq; Imperatores præcipiebant capienti, i. illi qui illum hoīem in bello cœpetat. ne occideret illū hoīem captiuū: sed vēderet, vel seruaret. Quinto dicit q̄ serui, qui capiunt in prælio. ph'rei appellari mācipia: qa manu capiunt in ꝑlio. sexto dicit, q̄ qdā non sunt serui ab ipsa natiuitate, sed postea efficiunt, qđ accidit, i. euenit, qńq; de iuregē. vt qn̄ aliqs capit in ꝑlio, tūc. n. efficit seruus capiētis: qńq; de iure ciuili: vt qn̄ libe. hō patit se vēdi eo pacto. vt partē ꝑcij habeat, vt si vado ad aliquē hoīem, & sibi dicor veni, ego sum liber. sed ñ habeo pecuniā: scio ēt q̄ tu modicā pecuniā habes. sed scis qd faciemus: inueni vnū emptorē. & dic q̄ tu habes vnū seruū: & tu me vēdes: sed tu iurabis mihi, q̄ de ꝑtio quod nēbis de me. mediā partē mihi trades, & alius dicit qd volt. Iste talis liōe. homo qui passus est venundari. & accepit partē ꝑcij de eo, ipse efficitur seruus de iure ciuili: & efficit emptoris. Septimò dicit. q̄ liter seruos nulla est dfīa: quia tam est seruus vnus, quam alter. Sed inter liberos multæ sunt differentiæ: quia quidā sunt ingenui, quidā libertini, quidam latini, quidā dedititij: vt in duobus tit. seq. Fran. de Are.

l Summa. i. prima. qa & aliæ sequunt: vt ɟ de his, qui

5 Sūmus quot modis dicat Mādo. in gl. Facul. i superiori pro. dum de sūmi Pontificis denominationib. tractat in vert. Episcopus.

itaq; diuisio de iure personarũ hęc est: q̃ oẽs homines, a aut liberi sũt, aut serui. b Et libertas c q̃dẽ ẽ ex qua ẽt liberi vocanẽ, naturalis facultas ei°, qđ cuiq; facere libet: nisi si q̃d vi, aut iure phibetur. Seruitus aũt est cõstitutio d iuris gentium, qua qs dñio e alieno cõtra naturam f subijcitẽ.

Serui à seruando dicti sunt: cum magis intersit reipublicæ captiuos seruos viuere, quã mori ingenuos: mancipia verò quasi manu capta dicũẽ.

Serui aũt ex eo appellati sũt, q̃ Imperatores captiuos védere, * ac p hoc seruare, g nec occidere solẽt: qui ẽt mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu capiunẽ. h

Seruorum quidã naturaliter serui, quidã iure gentium, quidã verò iure ciuili. Et qui ex ancilla nascitur, seruus nascitẽ.

Serui autẽ aut nascuntur, aut fiunt. i nascunẽ ex ancillis k nostris: fiũt aut iure gẽtiũ, idest ex captiuitate: l aut iure ciuili: m cũ hõ liber maior n

qui sunt sui. vel alie. iur. in prin & ĩ. de tu. § prin Vt dic. Sũma i. maxima. qa partim est de iure naturali: vt libertas. & partim de iure gẽtiũ. vt seruit°. quorũ vtrumque. s. ius naturale. & gentiũ. antiqui° est iure ciuili: vt ĩ de re. di. §. singulorũ. 2 Vt dic. summa, i. breuis sic ĩ. de obliga. §. i. ADDITIO. Et est hæc bona. secũ dũ oẽs, quia breuior esse nõ potest: vt ff. de cõdict. indebi. l. § summa. & ff. de eo qđ certo loco. l. qđ si Ephesi. in fine. Prima etiam communiter approbatur secũ dũ Christoph. hic. a Omnes homines Sed pone quod hic sint duo homines: vnus liber, & alius seruus, tũc hæc propositio ẽ falsa. 2 Dic q̃ pluralis 3 oratio cõuertitur in singularem & tunc est vera. & nõ falsa: vt ff. de conditio. & dem. l. falsa. §. fina. & ff. de peti. hæred. l. diuus. 10 fi. glo. penul. & de origi. iur. l. aj. §. exactis. de verb. sig. l. non sit. Econtra singularis ponitur pro plurali. 4 vt eodem titu. l. in vsu. ff. de testa. tut. l. si quis ita. §. j & die has quæstiones positas. ff. de sta. hom. l. j. b Aut serui Sed quid de statulibero? videtur liber. ff. si ex noa. cau. aga. l. fi. Sed cõtrã est: vt ff. de stat. li. l. stat. lib. 5 Idem quid de ascriptitio. vel cẽsito? Videtur quòd serui sint: vt C. de agric. & cens. l. ne diu tius. in fi. & l fi. lib. aj. & C. in quib. cau. colo. do acc. pos. eod. lib. aj. l. fin Sed contra est, secundum Ioã. 6 (licet alij aliter distinxerũt) qđ possint fieri clerici, & ꝯ dominorum voluntatem: quod non est in verè seruis. vt C. de episco. & ele. l iubemus. §. seruos. & in authen. de san. epis. §. ascriptitios. col. ia. item in dubio pro libertate iudicandũ est. vt ff. de reg. iur. l. libertas. & quod in cõtrarijs legibus cõtinetur, loquitur quo ad seruitia, quib° est astrictus. quare poterũt prædicti & facere testamẽtũ, 7 & ferre testimoniũ. & alios actus ciuiles exercere, nec alienari possunt sine solo: vt C de agri. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item quid de monaco, vel regulari canonico? Respond. liberi sunt: & ideo possunt reddere testimonium. 8 quod dic vt diximus in auth. de mõ. §. cogitandũ. col. j. licet quo ad actus quosdã fingantẽ mortui. 9 vt i auth. de mõ. §. illud. & §. si quis autẽ. col. j. & in auth. de nup. §. per occasionem colla. 4.

c Libertas, Hæc definitio tribus modis potest legi. Primo secundũ Ir. vt definiatur libertas eo iure, quo inuenta est, i. naturali. & sic etiam serui, secundum hoc sunt liberi. nã & ipsi possunt facere qđ volunt, nisi qđ vi, i. de facto, vel iure, i. aliquo phibentur. & hæc verba, ex qua etiã liberi &c. possunt esse de definitione. nam & ipsi liberi vocantur secundum idẽ ius: vt ĩ. de lib. §. j. Alij dicunt definiri libertatem liberi, non libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi. nõ ex secunda, scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo, alia i libero, & secundum eos verbum, vi, exponitur vt prius. 10 Sed nec prima, nec secũda, placet. q̃ serui sint aliquo iure liberi. cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali: vt ĩ. §. seruitus. Et exponc. vi, idest iure gentium: quòd quadam necessitate induxit seruitutem, scilicet per captiuitatẽ, vt supra tit. j. §. ius au

tẽ. & iure: scilicet ciuili, q: sido maior xx. an. vendit se ad pretiũ particip. vt ĩ §. serui. q. d. liber quilibet est, nisi fiat seruus iure gẽtium, vel ciui. hæc verba ex quo etiam liberi &c. nõ oportet 11 quòd sint de definitione, sed quendã effectum libertatis demonstrant. Accursios.

d Constitutio. id est, vnũ de statutis iuris gentium, nam & alia multa statuit ius gentiũ: vt ĩ. ti. j §. ius autẽ. sed hodie dici potest serui tus de iure ciuili formatione. 12 nã alia olim: & alia hodie ẽ hæc potestas: vt ĩ. de his: qui sunt sui vel alien. iur. § pen. quare est de iure gẽtium inuentione: sed de ciuili. forma tione: vt ff. de iusti tia & iure. l. ius autẽ ciuile. ADDITIO. Et dicit Christopho. quòd hic forma dat esse rei, & ab ea sit denominatio, quãdo actus sine ipsa procedere non potest, quod non est in seruitute: & ideo denominatur à iure gentium.

e Dominio Aliquando sine dñio: vt ff. de rer. di. l. j. §. j. ibi, nã res. ff. pro derel. l. fi. ad idem. ff. de stip. ser. l. quod seruus & ff. de li. cau. l. si vsumfruc.

f Contra naturã, i. ꝯ ius naturale, qđ eo iure oẽs liberi sunt: vt ĩ de lib. §. j. & ĩ. tit. §. ius autem. Acc.

g Seruare. Nota seruũ dici à seruando, & nõ à seruiẽdo. sm Isidorũ, 13 sed tabellio dicitur seruus publicus à seruiendo: vt ff. de adop. l. nec ei & l non enim aliter. & ff. rẽ pupilli saluã fo. l. ij. qui tñ seruus non potest esse: vt C. de tab. l. generali. lib. a. Accur.

h Capiuntur. ff. de statu homi. l. 4. in fine.

i Fiunt. Ex accidenti.

k Ex ancillis. Licet patrẽ liberũ habeant. vt ĩ. ti. j. & C. de rei ven. l. partũ. Quid si ex adscriptitio & libera? Resp. sequitur ventrem: vt in auth. con. quæ ex adscri. & li. na. §. j. col. v. ADDITIO. istã seqẽ Ang. hic: & ratio diuersitatis est fauor ipsius partus. cui matris conditio prodest vno de tribus tp̃ibus. s. cõceptionis, natiuitatis, vel medio tp̃e: patris vero tp̃e conceptionis tantum, qñ est causa efficiens: & de cætero nihil habet, sm eundem Ang.

l Captiuitate. Quæ occasione belli contingit: quod est de iure gentium: vt ĩ. tit. prox. §. ius autem.

m Iure ciuili. Et est tertius modus: vt C. de asser. tol. l. j. § pe. est & quartus: vt per ingratitudinẽ reuocationis in seruitutẽ. vt in auth. vt liberti de cętero. §. j in fi. & §. illud verò. col. vj.

n Maior. In quo facto sunt quatuor necessaria, scilicet quòd sit maior xx. an. vt hic, & C. de libe. cau. l. si ministeriũ. itẽ & vt eo animo pretij accipiat partẽ: vt hic. & C. de lib. cau. l. non ideo. Itẽ & quòd verè habeat partẽ: vt ff. qui. ad lib procla. nõ licet. l. j. 14 item quod vendatur ignoranti cõditionem vẽditi: vt ff. de lib. cau. l. libertis. §. si quis sciens, itẽ & quoniam. vt hic sciat conditionẽ suam: vt ff. si liber ingenu° esse di. l. ij. & si quid horũ defuerit: iure cõi prouocat in ingenuitatem. aliàs non poterat prouocare in ingenuitatẽ, nec ẽt si manumittatur: vt ff. de sta. ho. l homo liber. & ff. de lib cau. l. cum pacto. nisi redderet pretiũ, & dominus sponte acciperet. nec enim dominus pretium accipere compellitur. licet quidã contradi-

1 hæc falsa est sm Chro. hic q̃a ẽt formalis cãtur à iure ciuili: vt in §. pen. Infra eo. a istã glo. sequũtur Nicol. de Neapo. & Ias. hic qa qñ aliqd vlr pponi tur. si ps vlis ẽ falsa: tota oratio reddiẽ falsa, vt l. si is q ducenta. §. verũ ff. de re. du. 3 Mãdo. latè in gl. Facul. §. Ac ẽt, in ver. locũtenentes. colũ. 4 & seq. 4 intelige istud verũ qñ ẽ collectiuũ, vel rationis paritat, seu cõnexitat hoc induci. l. si cui lana. ff. d le. 1. aliàs secus sm Io. Fab & Ang. hic. 5 Hoc est quo ad q̃dã hi pro libero, & quo ad q̃dã p seruo: vt no. in l. fin. si ea noxa. can. agaẽ. sedm oes doct. hic. 6 istã cõiter approbant oẽs doct. hic: & est expssum extra d: iu. c. 2. 7 Die hoc verum inter extraneos, sm Ioan. Fab.

8 Dũmodo iurent eũ dictã suis superioris. Ioan. Fa. & Angel hic. * Alias vẽdere iubenr. 9 Dic sm Pe. d Bel. p. q̃ non reputantur mortui q̃o ad act° ciuiles, sed bñ quãd ad ea quę sunt ꝯ suã professionem. 10 Istam reprobaẽ Ang hic: ex facti impedimento nõ tolliẽ libertas: vt pbaẽ. in l. ꝯficiunẽ. ff. de iur. eo. & per hoc ẽt reprobaẽ hic sm opin. 11 Istam cõiter tenẽt doct. hic. 12 Hoc ẽ verũ quo ad id qđ addiẽ nõ quo ad id cui additur. Ias. 13 Fa istã glo. habea q̃ etymologia seu allusio vocabuli sumitur ab eo qđ fieri solet secũdũ Ias. hic. 14 Scilicet fictè sm Ioan. Fab. vel qđ effectũ ca quo lex voluit eũ de pretio participare.

contradicant, vt ff si lib. inge. esse dic. l. 2. c. fi. & C. qn liceat ab empt. disc. l. c. & j. titu. 1. in fi. Vnde versus. Annis viginti cuuené, qui venditur, esse vult iuste & pretio quo venit participare. Rursus ad seruú, qui venditur esse putate: Et propriá scire qui venit conditionem. Sed numquid habet in integrum restitutioné, cum sit minor 25. maior tñ 20. Rñ. nó: quia non est mirá da tanta solénitas: quia non est locus restitutioni, vbi res mutat statum protsus amittendo: vt ff. de mi. l. si ex causa. §. Pōponius. ff. de in integ. resti. l. diuus. Sed nūqd patri, vel affini potest seruo ratio, vel p officiú iudicis, vel p rei vē dicationé vulé, cú ad eorum ignominiá respiciat: vt ff. de cei ven. l. 1. §. 1. & de lib. cau. l. 1. a. 3. 4. & 5. Rñ. non: vt ff. de ca. di. l. cure las. §. si libertatē. li cet quidá dicerent contra argu. dictatum legum. Sed certè ibi non mutarerat statum, sed mutare volebat.

viginti annis ad pretium participandum sese venundari [a] passus est.

Inter seruos nō est differentia, vt vnus sit magis seruus, quam alius: inter liberos verò differētiæ sunt multæ. Ange.

In seruorum conditione nō est differentia. [b] in liberis autem multæ, [c] aut enim sunt ingenui, aut libertini.

TITVLVS IIII.

DE INGENVIS.

Qui liber nascitur, ingenuus est: quinetiam quauis ad ingenuitatē pertinet matris conditio spectatur. Ad hæc sufficit matrē aut conceptionis, aut natiuitatis, aut medio tēpore liberā fuisse, vt quis ingenuus dicatur.

Ingenuus † est is, qui statim, vt natus est, liber est: siue ex duobus [d] ingenuis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero [e] libertino, & altero ingenuo. Sed & si quis ex matre nascitur [f] libera, † prē verò seruo, igenuus nihilomin⁹ [g] nascit: quéadmodum

a Venúdari, Idé si quolibet alio titulo patiat se transferri. Ial. ú qd verú est, si aliqd lucrú sentiat: vt C de li. cau. l. si ministerio. & ff. d li cau l. si vsufructú. §. j.

b Nulla est differentia. Sed vr j: nã quidam sunt in dignitate, [c] quidam non, vt inf de iniur. §. sed pœna. & ff. de vsuf. l. sed & si quid. §. j. Item quidam ordinarij, quidam vicarij: vt j. qd cum eo §. cum auté. Item alij veterani, alij nouitij vt ff. de ædil. edic. l. fi. §. fi. & ff. de pub. l. interdú §. quoties. vbi dr qui sunt nouitij, qui veterani. Sed dic, quod nullus est magis seruus, quam alter: licet quo ad actus, & quo ad militias, & similia, sit differentia: licet olim magis vnus quam alter esset seruus: vt C. de nudo iure quiri. tollé. l. vnica. nam olim quidam habebant nudú dominiú in seruis, quidam plenum, quidam semipleoum.

c Multæ. Quidá ponút hic falsam notá. vt duo [2] sint multa: arg. ff. ad Syl l. 1. §. hoc rescriptú. Sed certè ibi sunt etia appellata, [3] non duo tm. Dic ergo quod quatuor sunt differentiæ liberorum hoīum: vt ingenui, libertini, Latini, & dedititij: vt hic, & j. tit. j. de libet. §. libertinorum, arg. ff. vi bo. rap l. 4. §. 1 secundo respon. prit prima est in Auth. de depo. & renunciationibus. in prin. ibi, cum & alia multa. colla. 6.

DE INGENVIS.

Quia supra dixit de iure personarum: quarum quædam sunt serua, quædam sunt libera: liberorum autē quædam ingenui, quidam libertini: ideo de his tractaturus præmittit de ingenuis, tanquam de digenoribus.

INGENVVS. Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat qualiter quis dicatur ingenuus. In secunda qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, Cum autem. Prima subdiuiditur in quinque. Nam in prima ponitur dictum. In secunda illud declaratur. In tertia respondetur tacitæ quæstioni. In quarta alteri quæstioni respondetur. In quinta deciditur incidens q̄stio. Secunda ibi, Siue ex duobus. Tertia ibi, Sed & si quis. Quarta ibi, Et ecōtrario Quinta ibi, Ex his. CASVS. Pro clariori euidentia diuide hunc titu aliter quam supra śm Franc. de Arct. in septem partes. In prima parte dicitur, q si aliquis nascat ex patre, & matre ingenuis: siue ex patre & matre libertinis, siue nascat ex vno ingenuo, & altero libertino: q nihilominus ingenuus é ab ipsa natiuitate. Secūdo dicit idé. 1. q est ingenuus, si nascat ex patre seruo, & matre libera, i. ingenua, vel libertina: quia ingenuus é idé, qd liber. Etiā libertus est seruus effectus liber p manumissioné. Tertio dicit idé. s. q quis est ingenuus si nascat ex libera matre, & incerto patre: vt is, qui nascit ex meretrice ille est ingenu⁹: quia nascit ex matre libera. si libera sit & incerto patre: quia ignoratur quis sit eius pater: quia cui pater est populus, pater est sibi nullus. Quarto dicit. q si mater fuerat libera tpe quo peperit: quá uis fuerit ancilla tpe quo grauida erat: tñ is, q ex ea nascitur, est ingenuus, i. liber: quia ingenuus est, qui statim vt natus est, liber est. Et ratio dubitandi erat, quia videbatur q natus ex ea esset seruus: quia quando ipsa illum concepit, erat serua, sed decidit in contrarium. Quinto dicit, quod idem est econtra: vt si qñ ipsa illum pariebat, erat libera & qñ ipsa illum concepit erat serua. q nihilominus ipse est liber. Sexto dicit, quid auté dicemus si tempore, quo concepit, erat ancilla, & hic fuit manumissa, & aliquo tépore stetit in libertate, postea facta est ancilla da nouo: ita quod tépore partus inuenitur similiter ancilla: an is puer, qui nascitur ex ea, erit ingenuus i. liber? Et dr q sic: quia sufficit ei, qui in ventre est &c vt in textu. Septimo dr in §. cum autem. quòd si aliquis liber homo possideretur tanquam seruus, & postea manumitteretur talis manumissio non noceret ei, vt ob hoc, idest propter seruitutem aliquam fiat, quio sit ingenuus, quia nec primo verè seruus erat, sed ingenuitatem suá retinebat. h. d. vsque ad finem. Franc.

Ingenuus. Quandoq; aliter: quia per sntam: vt ff. de sta homi. l. ingenuum. Item per restitutionem natalium: vt ff. de nata. resti. l. s. & l. patrono. §. fina.

d Ex duobus. Sic construe, siue ex matrimonio, subaudi constante ex duobus ingenuis editus, &c. Et sic expone omnia sequentia capitula. ADDITIO. Quandoque tamen ex duobus seruis nascitur liber: vt 10 l. cum inter. C. de fideicom. libe & ff. eo. titu. l. cum veró. § apparet, & l. si quis rogatus. secundum Ioan. Fab. & Ang. hic Idé in alio casu in l cum Syllaniannm. C. de his. qui. vt indignis.

e Ex altero Sic C. de oper. lib. l. quod ex liberta.

f Nascitur Secundum se. Accur

g Nihilominus. Quia ventris status semper consideratur: vt hic. & 10 auth. cōstitutio quæ ex adscript. §. 1. col. 5 & C. de rei vē. l. partú. [4] nisi in casu: vt C. de ser. fugi. l fi. & nisi in murilegulo: vt C. de murile l. qui autem patre. & l. ingenue & l. hi qui. lib aj & hoc iure Romano, secus iure Longobardorum: quia semp

Instit. Imper. b in dete-

Marginal notes (left):

fidē: śm Io. Fa. vel ad effectu ex quo lex voluit eú de p̄tio participare. & ad l. placet. ff de acq. here. Rñ. qd loquitur de acquisitis p seruú iam factú: hic veró p liberú tpe quo ad seruitutē pgrediē, secúdúm Christop.

Seruorú q. idé ná vna est: ná oés æq̄ subijciūtur alterius dño. Iterum ift eorú artificia. ac officia. & p eode nomina varia erant qua de re vide quæ scribit Alex. ab Alex. li. 1. Geo. dierú. c. 15 & Aemil. Fer. hic.

[c] Idest i meliori statu, & opinióe: nó aút in dignitate ppria. p l. gñali. C. de tab. lib. 6. An.

[2] Credit hic Pe. q hæc dictio duo. ipor tet pluralitaté, sed nó multitudinem.

[3] Idem An. hic. Istá continuationé sequit Pe. de Bel. p. hic.

Marginal notes (right):

† Cócordat cum hoc pri. c. t. ad cta gl. ex de purga. can. Rctió in integrum ob datur minori 25. anno. qui se védidit.

† Quo ad statum filius matré sequitur. sed quo ad originé, & honorem patré: & ió quia quo ad libertaté leges inspexerút qd certius é: sed mater semp est certa, ió ei⁹ condó inspicit. Cyn. Ægi. Per.

* Idem si quis intauit se ingenuum ad uersario deferente ff. de iniur. l. enim q. §. si libertus. Ægi. Per.

[4] Dic istud verú distinctè in nó edito ex legitimo matrimonio, aliàs quo ad statum libertatis seqt matrem: sed quoad originé, familiá, & honores, sequit patrem secú dum oés scrib. hic: & ióné diuersitatis vide E. tl. j. § pen. in additi

super glo. in verbo. ex ancillis.

In deteriorem statum trahitur: vbi sit matrimoniũ. aliud si concubinatus: nam tunc seruatur ius Romanum, quod sequatur ventrem. Accur.

a Libera. Puta meretrice.

b Sufficit. Quantum ad conditionem: secus quantum ad honores: vt ff. de sena. l. filiũ. & l. liberos §. fi. & secus quo ad patriã: vt ff. ad muni. l. assumptio § filius. & ff. mãd. l. si procuratoré. & ff. pro socio. l. si id quod. §. si filius. & ff. de nego. gest. l. sed an vltro.

modum qui ex matre libera a & incerto patre natus est, quoniam vulgo cõceptus est. Sufficit b autẽ liberam fuisse matrem eo tempore, quo nascitur, licet ancilla conceperit. Et econtrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eum, qui nascitur, liberum nasci: quia non debet calamitas c matris ei nocere, qui in ventre est. Ex his illud quæsitum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla facta postea pepererit: liberum, an seruum pariat? Et Marcellus probat liberum nasci. sufficit. n. ei, qui in vtero est, liberam matrẽ, d vel e medio tempore f habuisse, vt liber nascatur: quod verum est.

c Calamitas. Quasi cadamitas: quia iterũ fuit facta ancilla. & sic quodam modo rursus cadit in seruitutem.

Et sic spectatur initiũ, facit cap. 1. cũ gl. sup ver. cõceptio. extra, q fil. sint legi.

ADDITIO. Et est rõ sm Christopho. hic, qa partu iã cõcepto est ius ingenuitatis quæsitũ, quod nõ debet tolli &c. per regulã iuris, id quod nostrũ. Et sic procedit ĩ natis tantũ, vel conceptis antea: secus si post, nisi adhuc viueret auus: quia et tunc parentũ macula non noceret filijs, sm Io. Fab. hic. de quo Ange. se remittit.

Mãdo. sup gl. facul. § ac tam, in ver. vel Vicetegẽtem, vers. vel pro saltem.

d Liberam matrem. facit ad hoc C. si man. ita fue. ali. vt ma. l. si iusta.

e Vel. Pro saltem. Accur.

f Medio tẽpore. ff. de acq. rer. do. l. adeo § cum quis.

g Cum autem. sup dixit qualiter contingat ingenuitas. nunc qualiter perseueret. Accur.

h Non officit. Nisi post manumissionẽ talem quinquennio ita steterit; vt ff. si liber ingenuus esse dicatur l. 2. sed illud hodie correctum est: vt hic: & C. vbi causa sta. agi debeat. l. fi.

Scriptura præconizata facit fidẽ apud omnes.

i In seruitute. Idest, in statu seruili. Accur.

k Manumissum. Scilicet de facto ADDITIO. Dic quod ratio dubitandi potuit esse: quia manumissio tanquam priuatio præsupponit habitum: vt l. decẽ. ff. de ver. ob. sed ratio decidendi fuit: quia ex quo interuenit de facto, etiam præsupponitur seruitutẽ de facto præcessisse: quod non præiudicaret ingenuitati. secundum Ang. & Christoph. hic.

vltã gl. reputat Ange. singula & verã hic.

Dic natales hic sumi pro statu in quo quis nascitur: vt d. l. 2. ibi. nõ in quibus. aliter sumit hoc in e. l. ibi, illis. n. nata lib. Agi. Per.

l Natalibus. Idest, ingenuitati. quæ probatur per natales. Erant autem natales scripturæ cum annis dñi, & præconizatæ, quæ dicebant, Lucium esse natum, & ingenuum & deinceps sic erat, nisi tunc contradiceretur. vnde & in legẽdis sanctorũ intitulatur natale sancti Nicolai, qñ moritur, quasi tũc nascatur nunquam moriturus: & scribuntur gesta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas quæ est de iure naturali. & oẽm hominem dicit esse liberum. vnde bene dicitur, seruus iste restituitur natalibus, id est. illi libertati, quã habet de iure naturali ff. de na. resti. l. 2. & ff. de sta. ho. l. imperator.

m Officere. Nisi vendiderit se: vt sup. ti. 3 §. penul. tunc enim nõ redit in statum pristinum: vt ff. de sta. homi. l. homo liber. quæ est contra. Accursius.

DE LIBERTINIS.

Hic ponitur secunda pars diuisionis posita in text. super titu. 3. §. fina. & ista est continuatio huius titu. Aretin.

Putatiua seruitus natalium splendori non officit: nec facto secuta manumissio, quicquam ingenuitati detrahit.

Cum autem g ingenuus aliquis natus sit, non officit h ei, in seruitute i fuisse, & postea manumissum k esse. Sæpissimè. n. constitutum est, natalibus l nõ officere m manumissionẽ.

TITVLVS. V.

DE LIBERTINIS.

Libertini qui dicantur, quid manumissio, et quo iure introducta.

Illud annotato, Priuationem nequaquam posse præcedere habitum. Ad hoc noniter emergẽtia, nouo egere auxilio.

Libertini sunt,

Libertini. Tot⁹ iste tit. diuiditur in quinque partes. Prĩo ponit, qui sunt libertini. Scdo, qd sit manumissio. Tertio, quot modis serui manumittant. Quarto, qd serui luin pñt manumitti. Vlto, qualiter de iure antiquo stat⁹ libertino rũ erat tripertitus, & correctiones status libertinorũ. Secũda ibi. Manumissio. Tertia ibi. Multis. Quarta ibi. Serui verò. Vltima ibi, Libertinorũ. Areti.

CASVS. Principiũ huius tituli vsque ad § libertinorũ. diuide aliter, quã ĩ secundũ Fran. in octo partes. In prima dĩ quod libertini sunt illi, qui verè erant serui, & manumissi sunt per dominos suos. Secundo dicit, quid est manumissio: de qua in prima parte habita est mentio. Et certè manumissio dicitur, quando dñs dat libertatem seruo. nam ante, quã manumittat seruus, est in ptãte dñi sui. Sed post q̃ ipse seruus est manumissus, ipse liberatur ab illa ptãte. Tertio dicit. qp manumissio est primitus, idest primo inuenta à iuregentium, nõ aũt à iure naturali: quia ius naturale prius fuit. quam iusgentiũ. ideo sm ius naturale hoĩes erant liberi: & sic non erat cognita seruitus. & p ñt nec manumissio, sed post ea per iusgentiũ seruitus. & manumissio est inuenta. Quarto dicit. qp ex prædictis, q̃ superiori parte diximus, patet qp sm ius naturale vnum erat genus hominum, s qa erant oẽs hoĩes liberi: sed postea per iusgentium cœperunt esse tria gña hoĩnũ. s ingenui. siue liberi, serui, item libertini. s illi. qui primo fuerunt serui & postea manumissi sunt. Quinto dicit in §. multis. qp manumissio seruorũ põt fieri quinq; modis. Nã qñq; põt fieri manumissio in eccl'ia corã epo. & populo, vt C. de his. qui ĩ eccl'a manumittunt. p tert. qñq; põt fieri manumissio vindicta. i. rũ quadã virga p̃cutiendo ter ĩ. illũ. quẽ manumittit: dicendo ter, aio te liberũ: aio te liberũ: aio te liberũ, & ista manumissio fit causa cognita corã iudice. & in iudicio. Qñq; põt fieri manumissio in pñtia amicorũ: vt qñ dñs manumittit seruũ suũ. & uocant amicis suis, & in pñtia eorum, qñq; põt fieri manumissio per epistolam seruo suo missam: vt qñ dñs mittit literam, siue epistolam seruo suo: in qua epistola cõtinet, qp ipse emit seruũ. quẽ manumittit. & dat sibi libertatẽ: vel in qua epła dr. volo seruem, qp deinceps sis liber. tũc valet talis manumissio. Qñq. manumissio relinqt ĩ testõ. vel codicillis, vel alia quacũq; volũtate. Sexto dicit. qp seruũ non

qui ex iusta [a] serui- tute [b] manumissi sunt. Manumissio autem est de manu missio .i. datio liber tatis. [c] Nã quãdiu aliqs in seruitute est, manui [†] & [d] potestati [e] suppositus est & manumissus liberatur a [*] ptãte. Quæ res [f] a iure gentium originẽ sumpsit: vtpotè cum iure naturali oẽs hoies liberi nascerentur: nec esset nota manumissio: cum seruitus esset incognita. Sed postquã iuregentiũ seruitus ingenuitatẽ [*] inuasit, secutũ est beneficium manumissionis. Et cum vno cõi noie oẽs hoies appellarentur, iuregentium tria hominum [g] genera esse cœperunt: liberi. & his contrariũ serui, & tertium genus libertini, qui desierant esse serui.

Multimodè etiã inter vinos q̃ in vltima voluntate manumissio exercetur.

Multis autẽ modis manumissio procedit: aut.n. ex sacris constitutionib. in sacrosanctis ecclesijs [h] manumittuntur [i] aut vindicta, aut inter amicos, [k] aut p epistolã, aut per testm̃, aut per aliã quamlibet [l] vltimã voluntatẽ. Sed & alijs [m] multis modis libertas seruo cõpetere põt, qui [n] tam ex veteribus [o] q̃ ex nostris [p] cõstitutionib. introducti sũt.

Manumissio (cũm voluntaria sit iurisdictionis) vbique, & quocunque tempore fieri potest.

Serui [q] verò a dñis semp manumitti solent: adeò vt vel in transitu [† r] manumittantur: [s] veluti cùm prætor: aut præses, aut proconsul in balneũ, [t] vel in theatrũ [u] eant.

[9] Manus .i. potestas, Psal. 48. Deus redimet animam meam de manu inferi. Aeg. Per.

[*] Alibi a Dñi potestate.

[*] Ingenuitatem nõ est in aliquib' codicib.

[†] Hęc bona scđm Christop. qa si d' facto manumiss' fuisset, nõ eẽt libertin' sed ingenuus: vt j. ti. j §. si.

[†] Istę dnę expõnes displicẽt Por. & Angel.

[†] Idem Ange. hic.

[4] Sed hoc falsũ scđm Iac. quia virtus distributa recipit incremẽtũ: vt ff. de lega. 1. l. legatis § ornatricib vel dat eã quã hẽt I potentia: & sic non eandẽ numero, sed spẽ, vt Io. Fab Ang. Christop.

[5] Istã rep̃bãt cõiter doct. hic per regulã. l. traditio. ff. d' ac. re. do.

[6] Mãdo. in Gl. Facu. §. Nos q. in ver. & col. t.

[7] Et bñ scđm Pe. Vindicta quid.

non solũ efficiunt' liberi quinq; modis, sed & sine manumissione, qui modi in veterib. & nouis constitutionib. ptinent' & pone exempla: vt in glo. Septimu dicit quod solis dominis licitum est seruos suos manumittere. Octauo dicit, q quando manumissio fit corã iudice: nõ est opus tunc, q iudex sedeat: sed etiam eo ambulante ad balneum, ad spatiandum, ad theatrũ .i. ad locum publicũ ciuitatis, vel ad aliũ locum põt fieri corã ipso manumissio. h. d. vsque ad §. libertinorum. Franc.

[a] Ex iusta .i. vera sic e §: vt j. tit. j §. semel [1] vel iusta: qa adeo iustè seruierunt domino: vt meruerint manumitti. [2] vel dic iusta: quia est de iure gentium: vt supra ti. 2. § seruitus. & ff de iusti. & iu. l. manumissiones.

[b] Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus. vt sup. tit. j in pri. licet grãmatici dicãt eum libertinũ. sed & manumissũ libertinũ dicunt

[c] Datio. Idest detectio scđm Irn sic ff de acq. rer. do. l. adeò. §. cum quis. in si ibi, eã enim grana. Vel scđm Plac. Ioan & Azo q dat libertatẽ, quam prius ille seruus non habebat. aliàs si diceremus dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari [3] vt j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidem nulla remanet, cum non habeat, nisi vnam [4] aut quã non habebat, quod est absurdũ Sed dic, q dat quã non habebat [5] & hoc plerunque contingit, quod quis dat, qđ non habebat: vt inf qui. ali. li. §. j & ff. de vsufr. l. quod nostrum. & ff. de acq. re dom. l. non est.

[d] Et. Pro idest. [6]

[e] Potestati. ff. de insti. & iu. l. manumissiones. & l. ex hoc. § si ff. de iu. codi l. diui. Accur.

[f] Quæ res. Id est manumissio.

[g] Tria genera. Sic erat vnũ & addita sunt tria: ergo sunt quatuor? Resp. [7] non sequit', nã si habes tres filios & nascatur hodie vnus: incipis habere quatuor filios, & prius habebas tres, ergo septẽ, quod falsum est: quia quod primo erat, cõputatur in sequentem numerum. simile. ff. quemadm ser. amit. l. j.

[h] Ecclesijs. Scilicet sub aspectu populi. & antistitis, & interueniente qualicunque scriptura vice actorum: vt C. de ijs, qui in eccl. manu. l. 1 & 2. Accur.

[i] Vindicta. Idest causa cognita coram prætore, qua tũmodo poterat antiquitus maior 20 ann manumittere: vt inf. ti. j. § eadẽ, q̃ ideo dr dari vindicta: qa Vindicius quidã seruus Vitelliorũ primo sic fuit manumissus. ff. de ori. iu. l. 2. § in initio. & § cum placuisset. vers' initio successionis fuisse. Vel (vt quidam dicunt) scđm Boetium in Top. vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebat' manumissus, & dicebat prætor, ter aio te liberũ esse more Quiritum. argu. C. si aduer. li. l. 2. ibi, vindictæ &c. Accur.

[k] Inter amicos & in hoc, & seq. casu necessarij sunt quinque testes: [8] vt C. de la. li. tol. l. j. §. sancimus. & §. sed & si quis.

[l] Quamlibet. Vt in codicillis, vel in testõ minus solenni, quod valet inter patrem, & filios: vt C de testa. l. hac cõsul. § ex imperfecto.

ADDITIO. Ac si dicat, quod manumissio facta in testõ non solẽni valet, vt facta inter viuos: nõ vt in testõ: p gl. in l. t § 1. C. de lat. li. tol.

[m] Sed & alijs. præter supradictos.

[n] Qui scilicet modi.

[o] Ex veterib. Scilicet. ex legib aliorum imperatorum: vt C. quib. ex cau. ser. pro præ. li. ac per totum. Accur.

[p] Nostris. Vt C cõmu. de manu. l. fina. & in authẽ. de man. prin. § 2. col. 1. & in authent. de mo. §. 1. collat. 1.

[q] Serui q. d. Quãcunque etiã inuiti: vt C. de testa manu. l. fina. §. si verò quidam. licet secus sit in filijs: vt in auth. quib. mo. nat. effi. sui § genera liter. c. 7.

[r] Trãsitu. Idest, dũ transit & est ratio quia sine eo fieri poterat. vnde aliud est quando manumissio poterat fieri sine p tore: vt infrà ti. 1. §. eadem Item aliud est in cõtentiosa iurisdictione, quæ. s. redditur in inuitum: [10] vt ff de ver. ob. l. inter stipulantẽ. §. 1 & C. de dila. l à procedente. Acc.

[s] Manumittantur Nu. q dicit instituere, vel liberare, si prætermisit dationem libertatis.

[t] In balneum Tunc enim videbatur nõ valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

[u] In theatrum. Idest in locum vbi homines stant ad videndum: & dicitur à theomai, q est videre, & idem multo magis, si aliò quocunque vadat.

Libertinorũ. Iste §. diuiditur in sex partes, primo tãgitur, qualiter status libertinorũ erat tripartitus olim. Secũdo qualiter redactus est ad vnũ cũ correctione facta p eũ. Tertio id. q gñaliter dixerat, specificat in deditiijs q fuerãt expulsi Quarto de latinis, Quito, qualiter oẽs libertos reduxit ad vnum ius. Sexto, q alijs ẽt modis serui efficiuntur liberi. Secũda ibi, Sed dedititiorũ. Tertia ibi, Et dedititii. Quarta ibi, latinos. Quinta ibi. Et oẽs. Sexta ibi, Multis Aret. CASVS. Supra in prin. huius ti. est habita mẽtio de libertinis: iõ adhuc prosequit': & est sciendũ. q iste §. diuiditur in sex partes, sicut ã. in diuisione Aretini dictũ est. In prima dicitur, q iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nã quidam erant serui manumissi, qui plenã cõsequebant' libertatẽ. & illi fiebãt ciues Romani: qdã minorẽ cõsequebãtur, & illi appellabãtur Latini. Et isti Latini fuerũt inducti p legẽ Iuniã Narbonam, quorum talis erat status, seu cõditio, q in vita, seu dũ viuebant erãt liberi: & in morte, seu dũ moriebantur, fiebant serui,

[8] Hoc verũ in vltima voluntate: nã inter viuos sufficiũt duo secũdũ Io Fa. & Nico. Aeg. Per.

[†] Id ẽ dũ vadit, rõ qa ẽ act' voluntari' iurisdictionis. iõ nõ requirit' q index sedeat. secus si lit rõtentiosa. j. Para. 28. Elegit Salomonẽ, vt sederet in throno Aegi. Pet.

[9] Illud dictũ glo. sequit' Ia. hic.

[10] Hoc reprobat Ias. quia ẽt manumissio reddit' in inuitũ, & remittit ad not. p Bartol. & Bal. in l. 2. de offi. procons.

Libertinorum multiplici statu exploso vnica omnium hodie est conditio, quandoquidem omnes ciues Romani efficiuntur.

Libertinorum autem status tripartitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur: modo [a] maiorem, & iustam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: modo minorem: [b] & Latini [*] ex lege Iunia Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege Aelia Sentia [1] deditij. [c*] Sed quoniam deditiorum quidem pessima conditio iam ex multis temporibus in desuetudinem abierat. Latinorum verò nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas [d] omnia augere, & in meliorem statum reducere desiderans, duabus constitutionibus [e] hoc emendauit, & in pristinum statum reduxit: quia & a primis vrbis Romæ cunabulis vna, atque simplex libertas competebat, [f] idest eadem, quam habebat manumissor: nisi quòd scilicet libertinus [g] sit, qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios [h*] quidem per constitutionem nostram expulimus: quam promulgauimus inter nostras decisiones: per quas suggerente nobis Triboniano, viro excelso quæstore nostro, antiqui iuris altercationes [i] placauimus. Latinos autem Iunianos [k] & omnem, quæ circa eos fuerat, obseruantiam, alia constitutione per eiusdem quæstoris suggestionem correximus: quæ inter Imperiales radiat sanctiones. Et omnes [l] libertos nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumittentis, nec in manumissionis

Quidem consequebantur inferiorē libertatē. & illi appellabant' Deditij, quasi dediti. & dati seruituti: seruiebant.n. q̄diu viuebant i. durante vita eorū erant serui. morte fiebant liberi, & peculium eorū remanebat hæredibus: & isti fuerunt inducti per legē Æliā Sētiā, & hanc legem statuit Rex Romanorum, qui Ælius Sentius dicebatur. Latinos autem fecit Rex Romanorum, qui dicebat' Iunius Norbanus, qui statuit, q̄ quicunque subiugarent de nouo ī imperio Romano, esset ī vita sua liber: & in morte eēt seruus: & peculium ipsius Romanis assignaretur. Deditiorum autem pessima erat conditio: & propter hoc abijt in desuetudinem, idest recessit à cōsuetudine: & amplius non est cōsuetudo, quod sint tales hoīes deditij. Latinorū autē conditio parum frequentabatur in orbe, vel in vrbe. Et propter hoc Iustinianus volens omnia augere, & augmentare, & reducere in meliorem statum, fecit duas constitutiones, vnā scilicet C. de la. lib. tol. l. vnica. aliā. C. de ded. liber. tol. l. vnica. In quibus cōstitutionibus cauet, quòd hodie Deditij, & Latini non habeant locum, nec sint in vsu: sed quilibet, qui manumittitur, efficiatur eodem modo. Et dominus qui manumittit, appellatur patronus & ille, qui manumittitur, appellatur libertus: quasi à seruitute liberatus. Et hæc quidem erant iure antiquissimo antequā veniret p̄dicta praua cōditio Latinorū, & Dedititiorū. Tertio dicit Dedititios esse sublatos p̄ p̄dictā constitutionē C. de dedi. li. tol. l. vnica. quę constitutio est vna de quinquaginta decisionibus: quam constitutionem composuit Iustinianus ex cōsilio Triboniani peritissimi viri quæstoris sui. Quarto concludit, dicens, q̄ omnes manumissi plenā libertatē hodie consequuntur nec refert. i. non est differentia, cuius ætatis sit manumittens. i. ille, qui manumittit, nec et refert per quē fiat manumissio: cum multi sint modi manumittendi: vt s. eo ti. §. multis. in prin. Vltimo dicit quod nos habemus s. eo. § multis. q̄ multis modis pōt fieri manumissio: hoc amplius est sciendum, q̄ hodie sunt multi modi, siue casus, in quibus serui plenariè efficiuntur liberi, q̄nque etiam sine manumissione: in quibus casibus olim. i. in tempore præterito fiebant Latini. h d. vsque in fi. Franc.

Libertinorum idē erat de seruis vt C. de nu. in. qui vi. tol. l. i §. i Accur.

a Modo. Idest, aliquando.

b Minorem, idest, mediam: vt j. de ca. di. §. i & ff. de an. & arg. leg. l. qui lancem. secundum Ioan.

c Deditij. Idest, vocabant' Deditij: & erant inducti hac lege Ælia Sentia: quæ & multa alia induxit. Et erant hi toto tpe vitæ suę serui: & tunc fiebant liberi cum moriebantur: quod proderat: quia bona (vt peculium) a dño non occupabātur: sed in Latinis aliter fiebat: vt colligitur hic ex eo quod minus habebant Deditij, quā Latini: vt j. de suc. lib. §. fi. Accur.

ADDITIO. Facit l. i. §. illud. C. de la. li. tol. & facit secundum Io. Fab. contra illos qui se faciūt milites, vel fratres minores ī mortis articulo ff. de mil. testa. l. fi. & ff. de vsufru. lega. l. Titio cum moritur. Ang. Aret.

d Pietas. Idest nos qui sumus pij.

e Cōstitutionibus, vt C. de lat. lib. tol. l. i & C. de dedit. lib. tol. l. i.

f Competebat. Scilicet manumissis. secundum hoc nota tria tempora in primo, & vltimo, deinceps. i. idē iuris est, sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum: vt j de suc. li. § vlt.

g Libertinus. Ex quo contingit multiplex effectus primus circa obsequiales operas, scilicet, quæ sunt in faciendo: vt de assurgendo, & seruiendo. siue in non faciendo, vt de non vocando in Ius sine venia, quæ ipsa natura patrono debentur etiam sine impositione: vt C. de In ius voc. l. venia. & ff de condi. in d. l si non sortem. §. libertus Et si vocauerit in ius patronum, sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc. l. pe. & vlt. qui aurei accipiuntur quilibet pro vno solido: vt inf. de pœn. te. li § fi. Et ex his iuribus sumitur arg. quòd aureus pro solido accipitur in iure nostro. (Sed ex quo pro eodem delicto tales sententię promulgant', eædem intelliguntur esse dandæ filio emancipato, si sine venia patrem in ius vocauerit: vt C de in ius vo. l. fi) Item contingit reuocatio in seruitutem propter offensam: vt ff. de lib. & eorum libe. l. si manumissus. & alia multa. [2] Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea, quæ ipsa natura debentur: vt in auth. vt liberti de cætero. § i col 6 quæ contra. [3] Tu dic: vt nō in d. l. si manumissus.

h Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel q̄d cōiunctim dixerat, nūc diuidit. Acc.

i Altercationes. Quas non habemus. Sed quare non erant serui, sicut illi, qui penitus sunt serui: cum tēpore vitæ suæ seruire cogerentur? Rn. secundum Ioan. quòd erant liberi, licet seruire cogerentur: vt C. commu. de manu. l. i. § finantem proprietarius.

k Iunianos. Idest, ex lege Iunia Norbana inductos: vt s. eo §. libertinorum.

l Oēs. Sic construe: & omnes libertos decorauimus l. honorauimus ciuitate Romana, idest plena liberta-

tate

* Idest, debebant ciues Romani quo ad priuilegia eōs, sicut Latini erant: non autē quo ad honores, & magistratus Romę cōsequēdos. Ag. Per.

† Aliàs de deditiorū numero.

* De deditijs vide Angel. Polit. an. miscellaneorū. ca. 84. & Alc. lib. dispu. 2. c. 21.

r Istam glo. sequit' Ange. hic.

* Vide Val. & Anto. Raud. Ægi. Fer.

Libertus quas operas debet patrono.

2 De quibus vide gl. & l. fi. C. de bon. lib.

3 Sed hoc reprobant doctores hic nisi patronus renūciet expresse.

Ordo literæ.

manor: vt supra eo. §. libertinorum.

a Discrimine. Idest nulla differẽtia habita nec ętatis manumissi: vt etiã infans possit manumitti, imò etiam in ventre: cum quantũ ad hoc habeat̃ pro iam nato: vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. nec dñi manumittentis: dũ tñ habeat xx. ann. vt j. tit. j. §. eadẽ. nec in modo manumittẽdi, s. l testã. seu inter viuos quoquo mõ. vt j. ead. §. multis.

ADDITIO. No. q licet verba sint gñalia, restrĩgi tñ pñt, & debẽt p aliã l. specialiter loquẽtẽ, cõcor. l. q̃uis. ff. de in ius vo. l. vt gradati. §. sed si lege. ff. de mu. & ho p Bar. i l. j. ff. qđ vi aut clã. p cano. in c. irẽ oĩ q. ex. đ ref. spo. & iõ si statutũ dictauerit, q ꝯ instrm publicũ nulla possit opponi exceptio: põt tñ opponi, si alio statuto permittatur, secundum Christo.

Alias donauimus.

modo discrimine [a] habito (sicut iã antea [b] obseruabat̃) ciuitate Romana [c] decorauim⁹. [d] multis modis additis, [e] per quos possit libertas seruis cũ ciuitate Romana, q̃ sola [f] est i pñti [g] pstari.

TITVLVS VI.

QVIBVS † EX causis manumittere non licet.

Manumissio facta inter viuos in creditorũ fraudẽ

b Antea. Scilicet, quàm veniret ista praua cõditio.

c Ciuitate Romana. Idest, plena libertate.

d Decorauimus. Idest, honorauimus.

e Additis: Scilicet a nobis eis, quos habuimus j. e. §. multis autem. & sunt additi nouem. Primus, si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus, si ancillam vendiderit, ne prostituatur, & prostituta fuerit, vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem prostituit postea. Tertius, si serui pileati * defuncti funus præcesserũt. Quartus, si expressit eũ velle esse Latinum. Quintus, si sub conditione relicta libertate hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali dño superatus seruus fuerit, & pretium pro eo dño solutũ fuerit. & ipse postea receperit. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus. si coram actis filium nominauerit seruũ suum. Nonus, si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus. Et probantur hi modi C. de la. libertate tollen. l. vnica. §. sed scimus. vsque in finem legis.

Serui libertatem cõsequuntur nouẽ modis.

** Videuo stras annotatiões hic. Egid. Per.*

f Sola. Scilicet libertas plena.

g In præsenti. Idest. in consuetudine.

† Qui & ex quibus causis manumittere nõ pñt in aliqb⁹ Codicib⁹. h Istã cõtinuatiõnẽ sequit̃, & tenet Pers. de Belu. hic. Diuisio.

QVIBVS EX CAVSIS MAnumittere non licet.

De varijs modis manumittendi dixit: sed quia non omnibus manumittere licet, nec ex omnibus causis: de hoc nunc subiũgit secundum Por.

NON tñ. Iste titulus diuiditur i octo partes. Primo, qualiter qui inter viuos in fraudẽ creditorum seruum proprium manumittere nõ potest. Secũdo, qualiter in vltima voluntate cũ libertate hæredẽ instituit. Tertio, qualiter i vltima volũtate instituit simplr. Quarto, qualiter præsumat̃, q manumittat in fraudẽ creditorũ. Quinto, qualiter minor xx. annis prohibetur manumittere, nisi certis causis. Sexto, q̃ sunt causę iustę. Septimo, an causa semel approbata possit improbari. Octauo, si quis attigerit decimũ & octauum annũ, potest in testamento manumittere. Secunda ibi, §. Licet autem. Tertia ibi, Idemq. Quarta ibi, In fraudem. Quinta ibi, Eadem lege Sexta ibi. Iustę autem. Septima ibi, Semel. Octaua ibi, Cum ergo. CASVS. Ad euidẽtiã no. q in hoc tit. ponũtur duo casus speciales, in quibus dñs non põt seruos suos manumittere. Primus qñ in fraudem creditorũ fit manumissio: quia tunc non valet exemplum, vt qñ aliquis debitor debet aliq̃ã pecuniã, & nihil habet in bonis, vel saltem nõ habet bona sufficientia ad soluendũ suis debitorib⁹. nisi vendat, vel det insolutũ seruos: & istos suos manumittit, vt illos nõ det suis creditorib. i solutũ & vt eos creditores frustret debito suo: tũc talis manumissio non valet, quia est facta in fraudem suorum creditorũ, idest, vt fraudet, seu defraudet suos creditores debito, nisi in casu, scilicet quando ipse dominus instituit seruum suum hæredem, & liberum eum esse vult. in prin. tit. vsque ad §. Eadem lege. Secundus casus est, qñ dominus est minor xx. ann. qa similiter nõ valet, nisi in casu, s. corã iudice, & causa cognita fiat manumissio. hoc dicit vsque ad finẽ ti. Et hoc præsupposito, dic in hoc prin. q quamuis videatur ex his, quæ s. titu. prox. habuimus, q quilibet possit seruum suum manumittere: tñ sciendum est, q non est licitum cuique volenti manumittere seruum suum, illum manumittere: quia si habeo creditores, & in eorum fraudem seruos meos manumittam. vt efficiar non soluendo, nihil ago. hoc dicit vsque ad §. Licet autem. Franc.

iure non subsistit: licet tamen domino quantumuis obærato seruũ suum liberum hæredemq́ facere: modo nemo alius ex testamento extiturus sit hæres.

NON tamen cuicunq; [h] volẽti manumittere licet: nam is, qui in fraudem [i] creditorũ manumittit, [k] nihil agit: [l] † qa lex Aelia Sẽtia † [m] impedit libertatẽ.

† Frequẽs est hæc apud Iuris consultos loctiou, vt in l. vl. ff. de lib. & posth. & in l. nisi ff de tutel. & ratio. distr. habei que nonnihil puerbialis schematis, quo significat̃ inanis, & frustranea alicuius opera.

h Nõ tñ cuicunq;. Quamuis s. ti. j. §. multis. & §. si. dictum sit quemlibet manumittere posse. non tamen &c. [i] sic j. de exhære. lib. in prin. Accur.

i In fraudem. Hoc expone j. eod. §. in fraudem.

k Manumittit. Scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate. s. nõ instituendo. nam tunc esset liber, & hęres: vt j. proxi. §. & ff. qui, & a quibus. l. si mortis.

i idem Per. hic.

ADDITIO. Et dicit hic Iason, q si in testamento ponatur clausula. q valeat iure contractus, erit irreuocabile: quia contractus in eo celebratus, reuocari non potest, vt hic, de quo vide Bar. & Ange. in l. stipulat o hoc modo, ff. de verbo. obli.

l Et sic ẽ nulla ipo iure: aliàs .n. eẽt irreuocabilis: vt l. et si siue. §. sed q Papinianus. ff de minor. secus in alijs reuocabilibus: vt l. si sciẽs. in si ff de cõtra. empt. & ita no. glo. in l. si nouali in prin. ff. de noxa Ias.

l Nihil agit. s. vt nocent creditoribus, vt ff. qui & a quibus. l. si mortis. sibi tamen nocet, si velit reuocare, vt C. de ser. pig. da. manu. l. si creditoribus.

m Quia lex Aelia Sentia. Similis est ratio, quia lex vult, vt j. de vsucap. §. furtiuæ. & illa inhibet vsucap. res furtiuæ. Accur.

† Sic legis voluntas p rõne citari potest sm Por. Egid. Per.

Licet Autem. Diuiditur iste §. in quatuor partes. Primo ponit vnum dictũ. Secundo illud restringit. Tertio ponit rationẽ primi dicti modificati. Quarto rationem rationis. Secunda ibi, Si modo. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS. Sed quid domine Imperator, iam video, q regula sit et statutum est, q debitor manumittens in fraudem creditorũ nihil agit, pro Deo dicatis mihi, quæ fuit ratio huius statuti? Ad hoc respond. Iustinianus dicens, Amice, ratio huius statuti est. quia in hoc, quãdo debitor in fraudem creditorũ manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatem. Sed domine, p Deo, nunquid generaliter hæc regula est vera, ita quòd nullam patiatur

Licet a autē dño, qui soluēdo non est, in testō seruum b† suum cū libertate hæredē instituere, vt liber fiat, hæresq; ei solus, c & necessarius: d si mō ei nemo alius ex eo testō hęres extiterit: aut quia nemo hæres scriptus sit: aut q̄a is, q scriptus est, qualibet ex cā hr̄s ei non extiterit, e Idq; eadē lege f Aelia Sētia prouisum est, & rectè. g Valde.n. pspiciendū erat, vt egentes h hoīes, q̄b. alius hęres extiturus nō esset, vel i† seruū suū necessariū hr̄dē haberent, k qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo l nō faciēte, m creditores res hr̄ditarias serui n noīe vēdāt: ne iniuria o defunct⁹ afficiat.

Seruo simpliciter (nulla libertatis mentione facta) instituto, censetur etiam data libertas.

Illud annotato, Concesso aliquo, etiam id concessum videri, sine quo illud consistere non posset.

Idemq; iuris est, & si sine libertate p seruus hæres istitutus est. Qđ nostra constitutio q nō solū in dño, qui soluēdo non est, sed gn̄aliter cōstituit noua humanitatis rōne: vt ex ipsa scriptura r instōnis s ēt libertas ei cōpetere videatur. Cū non sit t veri simile, eū, quem hr̄dē sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationē, seruum remanere voluisse, & neminem sibi hæredē fore.

In creditorum fraudem manumissio facta videtur, si manumissoris facultates tempore, quo manumittit, æri alieno pares nō sint, vel datis libertatibus impares sunt futuræ.

instantiam? Ad hoc respon. Iustin. & dicit, quod non: certè licitum est domino, qui soluendo non est, seruum suum cum libertate in testamēto suo hæredem instituere: licet hoc in fraudem faciat creditorum, vt iste seruus fiat liber, hæresque necessarius dño suo. & hoc est verum, si nullus alius institutus fuit in illo testamento? aut fortè, q̄a istitutus morte pueētus est, aut quacunque alia cā impeditus hæres existere nō potuit, aut fortè noluit, & hoc eadem lege Aelia Sentia prouisum est: vt liceat dño, qui soluendo non est, seruum suū sibi hęredem necessarium instituere. Et dñe, p Deo, q̄ est rō legis Aeliæ Sētię, vt pmittatur in casu isto dño seruum suum manumittere? Et respon. Iusti. Certè amice optima fuit rō: multum.n. prospiciendū erat, vt egeni homines, quibus nullus hr̄s esset extiturus, saltē seruum suum hæredem habeāt necessarium, qui quidē seruus hęres institutus creditorib⁹ dñi possit satisfacere: vel si ipse nō satisfecerit, creditores res hæreditarias nomine serui instituti distrahant, ne memoria defuncti, si nomine ipsius res hæreditarias distraherent, quadam iniuria afficiatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Idemque iuris. Franc. de Aret.

a Licet. Id est, licitum est.
b Seruum. Scilicet vnum, & non plures: vt ff. de hære. insti. l. ei qui soluendo. in fi. cum l. seq. & aliam in fraudem creditorum: 1 vt C. de nece. ser. l. 1. in prin. etiam nisi specialiter pignori datus fuerit: vt ff. de hære. insti. l. pignori. qui non potest fieri necessarius, nisi dominus creditori satisfaciat, vt d. l. pignori.
c Solus. Et in casu etiam cum alio: vt ff. de hæred. insti. l. si is. & l. qui soluendo.
d Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres: vt j. de hær. quali. & diff. §. j. nisi in tribus casibus, quos habes ff. de hær. insti. l. si seruo.
e Non extiterit. quo vltimo casu seruus institutus est hæres.
f Eadem lege. s quæ prohibuit: eadē & ex iusta causa concedit: vt hic, & j. eo. §. eadem. Accur.
g Et rectè. Scilicet est prouisum.
h Egentes. No. q̄ prodest paupertas: 3 quia fauetur paupertati. sic ff. de transf. l. cum hi § si in annos. & C. de epi. & cle. l. si quis ad declinandam. § pen. ff. de offi. præt. l. libertas. §. fi. 3 Arg. contra. ff. de excus. tut. & cu. l. spadonem. §. fi. & in Auth. de testa. §. j. col. 7. & illud.
Pauper vbique iacet. Licet contra dicatur.
Cantabit vacuus coram latrone viator. Accur.
i Vel. Pro saltem.
k Haberent. Sic ff. de interrog. act. l. & quia. in prin. & j. de bono. poss. §. quos autem.
l Eo. Seruo, nunc libero facto.
m Non faciēte. i. nō satisfaciente creditoribus. Accu.
n Serui. Quondā: sed mō liber est. ADDITIO. Et de hac dictione quōdā, vide gl. singularē. l. j. sup verbo. olim. ff. de ope. no. nū. & in §. sed aliqñ. j. d. vsu. & Mādo. in gl. Paul. §. sanè. in ver. quōdā.
o Iniuria. Quo ad famā: q̄ ēt post mortē q̄nq. dānat: vt ff. de acc. l. ex iudiciorū.

Idēq; iuris est. Diuidit in tres partes. Primo ampliat §. pcedentē. Secūdo ampliationē extendit. Tertio rōnem subdit. Sēda ibi. Quod nostra. Tertia ibi. Cū non sit. CASVS. Dñe, iā video q̄ licet dño, qui soluendo nō est, seruū suū cū libertate hr̄dem instituere. Sed ponamus q̄ aliquis instituat seruū suū hęredē, nulla facta mentione libertatis: nū qd valebit talis istitutio? Ad hoc rñ. Iusti. q̄ sic. nam certe idē iuris erit, qñ aliquis seruū suū hęredē instituit omissa datione libertatis, ac si eundē cū libertatis expressis instituisset. Et hoc nostra constitutio nō solū in dño, qui soluēdo nō est, quadā noua humanitatis rōne. sed in quolibet dño seruum suū instituere generaliter constituit: vt ipse seruus institutus ex ipsa istitutione beneficiū libertatis obsequatur: licet dñs ipsum instituendo libertatem non expresserit: cū non videatur verisimile dñm, qui seruū suū sibi hr̄dem elegit, voluisse ipsum in seruitute remanere, licet dationem libertatis prætermiserit: & ita neminem sibi hæredem existere. hoc dicit vsque ad § in fraudem. Franc.
p Sine libertate. Nō q̄ dicat, instituo te sine libertate: quia sic nō esset hæres: vt statim dicetur in fi. huius §. sed prætermisit dationem libertatis: vt in fi. §.
q Cōstitutio. Qua fit liber. & necessarius hæres: vt C. de necessa. ser. hære. insti. l. quidam in prin. Acc.
r Scriptura. Sic ex datione tutelæ: vt j. qui dari tut. pos. in prin. de qua pdixit mō: & C. de nec. ser. l. qdā.
s Institutionis. Arg. q̄ aliquo cōcesso, illud conceditur sine quo illud esse non pōt: vt ff. de iur. om. iu. in l. s.
t Cum non sit. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit: 4 vt j. de hæred. insti. § i. quæ est contra.

In fraudē. Diuidit iste §. in tres partes. Primo qualiter p̄inmat manumissio in fraudē. Secūdo oñ pp fraudē īpediat manumissio sīna libertas. cū rōne. Tertio ex rōne infert. Sēda ibi. Præualuisse. Tertia ibi, Itaq;. CASVS. Dñe Imperator, vos dixistis mihi s. q̄ debitor, qui manumittit in fraudē creditorū, nil agit. p Deo exponatis regulam istam, & dicatis mihi: quis in fraudem manumittere dr̄? Ad hoc rñ. Iusti. & dicit: Amice

1 Sic quędam sunt pmissa in vltima voluntate q̄ non inter viuos. secūdū An. Ægi. Per.
2 Nequa enim opprobrio carere pt, cuius bona publicè veneunt. Hinc Cic. p Quintio, Hercula, inquit, cui⁹ bōa ex edicto possidentur, huius fama ois, & existimatio cū bonis simul possidentur. De quo libelli in celeberrimis locis pponuntur. huic ne perire q̄dē tacitè obscure q̄; licebit, & q̄ ibidē subsequūtur in eādem sententiam.
3 Sic eadē lex vnum pmittit, & phibet diuersa rōne. Pet. Aegi. Per.
3 Trussa est: imò paupertas nūquā pdest. sed in quibusdā casib. potius paupertati fauet. quā diuitiis sm Pe. de Bel. p. & dixit c. j. in d. l. si qs ad declinandā. §. fin. qd à tali pdesse liberet nos De⁹.
2 Vbi pœna erat extraordinaria, & pecuniaria, aliàs secus. vel. fi. ff. de in ius voc. et l. Pedi⁹. ff. de incēd. rui. nauf. Ang & la.
4 Et vide ibi gl. sup verbo innouationem. sed Chris. hic esponit nuua, i. singularis q̄a alia rōne lex antiqua moueri non potuit, argo. ea. erit lex. j. dist. & l. icire leges. ff. de legi.

Amice. certè ille dr in fraudem creditorũ manumittere, qui iam eo tpe, quo imponit libertates, est solueñdo. sed post per dationem libertatis desinit esse soluendo. & hæ sunt vera de rigore iuris. Prævaluisse tñ le æquitate non aliter reuocari libertates nisi debitor manumittens animũ fraudãdi habuerit, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperant hoïes plus habere in suis facultatibus, q̃ habeãt. Sic igitur demũ intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse. qui soluendo non est: cum vtroq; mõ creditores fuerint defraudati, & cõsilio manumittẽtis, & re ipsa. i. qa sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit, ita in rei veritate fraudati sunt ambo: ita q̃ iam datis libertatibus, bona eius creditorib⁹ nõ sufficiãt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Eadem lege Aelia Sẽtia. Franciscus.

In fraudem [a] antẽ creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, soluendo [b] non est: [c] vel qui datis libertatibus desiturus est soluendo esse. *Non aliter poterit semel data libertas impediri, nisi & decipiendi animo, & ipso rei euentu fraudati fuerint creditores.* Prævaluisse [d] tamẽ videtur (nisi animum quoque fraudandi manumissor habuerit) non impediri libertatem: [e] quamuis bona ei⁹ creditoribus non sufficiant. Sæpe [f] enim de facultatibus suis amplius quàm in his est, sperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, cũ vtroque modo [g] fraudantur creditores, idest, & consilio [h] manumittentis, & ipsa re, eo quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

Minor annis viginti non aliter seruum manumittere potest quàm causa cognita, & iusta manumissionis causa: quæ autem sint iustæ causæ, hic traditur.

Eadem [i] lege Aelia Sentia dño minori [k] viginti annis non aliter manumittere pmittitur, q̃ si vindicta [l] apud consiliũ, [m] iusta cã manumissionis adprobata, fuerint manumissi. Iustæ aũt manumissiõis cãę [n] hæ sũt: veluti, si quis patrem, [o]

Illum obligatorium, quia fuit fraudulentum. Eadẽ. Iste §. cum §. seq. diuiditur in tres partes. Primo ponit, qualiter minor 20. ann. non potest manumittere, nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sunt causæ iustæ. Tertio limitat vnã prædictarum causarum. Secunda ibi. Iustæ. Tertia ibi. & seruus.

CASVS. Dñe, si vidi vnum impedimentum manumissionis, quod interuenit rõne fraudis: nunquid est adhuc aliqd aliud impedimentum, qđ obest manumissioni? Ad hoc rñ. Iustin. q sic. Nam certè eadẽ lege Aelia Sentia statutum est dñm minorem 20. ann. non posse aliter seruum suum manumittere nisi sta cã manumissionis fuerit apud iudicem approbata. Sed postea domine, pro Deo dicatis mihi, quæ sunt iustæ causæ manumissionis? Ad hoc respondet Amice, istæ causæ manumissionis sunt iustæ: veluti, si quis habeat filium, vel filiam, naturalẽ ex ... aut fratrem, aut sororem aut nutricem, aut pædagogum, aut ed ... suum, aut eum, qui aiuit. & velit manumittere: aut si quis velit collactaneum suũ manumittere: aut seruũ suum gratia procuratoris habẽdi qui manumissus nõ minor 17. an. manumittatur, vel si velit manumittere ancillam, vt eã ducat in vxoré. Nam certè omnes istæ causæ iustæ videntur. ita tñ in hoc casu minori 20. annis. ancillam suã manumittere permittit. si intra sex menses à tempore manumissionis connumerando vxorem ducat, nisi aliqua iusta causa superueniens matrimoniũ impediat. & h. d. vsq; ad illũ §. semel. Fran. de Are.

[a] In fraudem. Sic ff. eodem titu. l. qui & a qui. ma. l. non fi. l. in fraudem.

[b] Soluendo. Cum & sciat se habere creditores: vt ff. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

ADDITIO. Et dicit Ange. q hoc probatur, si erat de facto suo, & non de longinquo. Arg. l. fi. pro suo. & est tex. in l. si quis cũ haberet ff. q̃ in frau. cre.

[c] Non est. Et tunc erit peius soluendo.

[d] Prævaluisse. Nã quidã dicebant, q sufficiebat solus euẽtus: & alij dicebant, q exigebatur vtrunque, s. fraus, & euẽtus: & illa sñia præualuit. Tũ ex prædictis videbatur sufficere euentum solum tantum, &c.

[e] Non impediri libertatem. Hic diligenter attende, q si directè detur libertas: nõ solũ inter viuos, sed etiam in vltima voluntate duo necessaria sunt. s. cõsiliũ, hoc est fraus, & euentus vt hic. & ff. eo. l. in fraudẽ. & C. eo. l. i. in fideicõmissaria sufficit solus euentus: vt C. qui ma. nõ poss. l. fi. Et est rõ: quia facilius libertas de facto data ab hẽde reuocatur, quã à defuncto (cuius dispositio videbatur lex) vt: ff. de fideicõ. lib. l. 4. §. si in fraudem. Alia ratio no. C. eo. l. fi. In alijs autem alienationibus, quæ in fraudem creditorũ fiunt: dic vt j. de act. §. item si quis in fraudem.

[f] Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni. quomodo põt esse animus bonus: cũ ipsa veritate fraudẽt eos? Rñ. Sæpe. n. &c. Sed arg. contra C. de rescin. ven. l. si quis.

ADDITIO. Solue istud cõtrũ. & dic q hoc procedit in vltimis voluntatibus, nisi cõtrium aliqua suadeat qualitas: vt in auth. sed cum testator. cum glo. C. ad leg. falci. ibi verò inter viuos in rebus immobilibus. seu mobilibus, & præsentib. quæ peruenerunt ab antiquo aliàs secus, sm Ang. Are. hic.

[g] Cum vtroque modo. Scilicet cum fraus, & euẽtus interuenit, vt subijcit. & facit ad hoc ff. qui. & a qui. ma. l. non fi. in fi. l. in fraudem.

[h] Consilio. Nota Quem teneri de consilio. Sed contra ff. man. l. a. §. fi. sed hic fuit fraus; ideo fuit tale cõsiliũ

[i] Eadem. Scilicet, de qua habita est mentio sup. eo. in princip.

[k] Minori. Sufficit ergo si non sit minor 20. ann. etiã si non sit maior vt quia tetigit vltimũ diem vicesimi anni: vt ff. de manu. l. 1. sicut in testamento, fauore sui: vt ff. de testa. l. qua etate.

ADDITIO. Quando aũt tempus cœptũ habeatur pro completo, vel nõ, distingue vt no. per Christoph. hic.

[l] Vindicta. Hoc expone: vt s. ti. j. §. multis.

[m] Apud cõsiliũ. Idest, apud locũ illũ, vbi habetur sup hoc cõsiliũ. l. deliberatio. & sic ponitur id, qđ hẽ pro eo vbi hẽ: vt ff. de iusti. & iu. l. pe. §. fi. Vel dic apud eos, qui præsunt consilio: vt sunt oẽs habentes ordinariã iurisdictionẽ, etiã minimi magistratus: cum hoc sit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offi. procon. & le. l. 2. & in Auth. de defen. ci. §. insinuandum. in fi. & in gl. & quicquid. & gl. pe. col. j.

[n] Iustæ autem manumissionis causę. Facit. ff. de ma. vin. l. si minor. cũ l. seq. vsque ad l. apud. vbi iustæ causæ connumerantur: connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum à periculo vitæ, vel infamiæ liberauit seruus: vt ff. de manumis. vin. l. iusta. Accur.

[o] Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum

Libertas in fraudẽ data an possit reuocari.

[g] Præsumitur aũt fraus, si sciat se habere creditorem: vt l. si qs cũ hẽret. ff. quæ in fraudem. Aegi. Per.

[a] Quia si erã nõ est voluntas testãtis: vt est tex. nota. sm Ias. in l. si pt. l. prin. ff de his, q̃ in frau. nã nõ vr mandasse illicitũ s. q fraudẽtur creditores. l. creditor. §. fi. ff manda. Item nec hẽdis, qs vr facere ex debito nõ sua voluntate: vt sit tex. in l. j. C. de li be. & eorũ libe. & ita hãc gl. approbat Ias. Quis Ange. teneat gl. l. cõtra.

[i] Et quot alijs modis cõsiliũ sumatur Mãdo. in Gl. Facul. §. habita ff vet. consilio.

[4] Et hæc vera sm q̃ text. nõ superfluit cũ cõsiliũ. & verbũ vindicta: expositũ vt in gl. 2. s. de libe. sint diuersa: & sic ẽ speciale hic, vt hęc manumissio fiat in loco maiorũ: quia exigit plenã causæ cognitionem. aliàs secus: vt ibi no.

[5] Ista gl. relata ad textũ est falsa: qa tunc manumissio nõ competit iure magistratus. nec ẽ de legabilis: vt ff. e. l. 2. cũ gl. 1. sed pcedit in maiore manumittẽtẽ, sm Pe. Angel. & Ias. hic.

suum patrem, vel ecõtra : vel frater fratrẽ suum, siue sororẽ ? Rñ. bene potest : vt quia instituit dominus filium serui sui hæredem, vel filium ancillæ, vel econtra : & sic de alijs, quo casu sic institutus fit liber, & dñs est omnium bonorũ, quorũ dñs fuerat testator : vt sup. eo. §. t. & ff. de acqui. pos. l. cum hæredes. in princi. Item potest esse, vt si habeat quis filiũ ex ancilla sua : nam est seruus, & filius : vt C. cõmu. de manu. l. fi. & cõ. si seruus habeat filiũ ex domina : nam filius est & liber, & dominus : cum ventrem sequatur quo ad statum : vt C. de rei vẽdi. l. partum. licet possint ipse, & dña accusari : vt C de mu. q̃ se. ppi. l. j. & j. de hæt. insti. §. t.

aut matrẽ, filium filiãve, aut fratres, sororesve naturales, [a] aut pedagogum, [b] aut nutricẽ, aut educatorem, aut alumnũ, [c] alumnamve, aut collactaneum [d] manumittat, aut seruum, procuratoris habendi gratia, aut ancillam matrimonij habendi causa : dum tamen intra sex menses in vxorem ducatur, [e] nisi iusta causa [f] impediat. Et seruus, qui manumittitur, procuratoris habendi gratia, non minor decem & septẽ [g] annis manumittat.

Semel approbatum, siue iustum siue iniustum sit, non potest reprobari.

[a] Naturales. Et legitimos : vel naturales tantum. Acc.

Pædagogus.

[b] Pędagogum. Scilicet qui ab initio instruit pueros. & dicitur a pais, quod est puer, & agogos. qđ est ductor : quasi ductor, siue gubernator puerorum.

[c] Alumnum. Passiue. quem, vel quam alumnus aluis, vt differat à superiori educatore.

[d] Collactaneum. Qui simul mecum lactatus : quem fratrem bononienses appellant.

[e] Ducatur. Præstito super hoc sacramento : vt ff. de manu. vind. l. si collactaneus. in fi.

[f] Iusta causa. Vt infirmitas. quæ tribuit dilationẽ : vt ff. si quis cau. l. 2. §. 3. & 4. & ff. de re iudic. l. quæsitũ, vel alia quælibet iusta : vt ff. ex qb. cau. ma. l. j. in fi.

Procurator est duplex.

[g] Decem & septẽ annis. Sed quomodo minor 25 an. potest esse procurator : vt C. de procu. l. exigendi. & ff. de procu. l. minor ? Rñ. hic ad negotia fuit, non autẽ in iudicio eẽt põt. [i] sic aliàs est differẽtia inter hos procuratores : vt ff. man. l. si procuratorem. §. j. Acc.

[i] Et hæc veritas hodie decisa in c. qui gñali ter. de p̃cu. lib. 6. fallit tñ in casu dictæ l. exigendi. sm do. hic. Et sic nota q̃ vbi articulus dubius de iure ciuili, est clarus de iure cano. sequimur ius cano. et in terris imperij : sm Por. Egid. Fer.

Semel autem. CASVS. Dñe iam video q̃ non licet minori 20. an. seruũ suũ sine iusta causa manumittere. Sed ponamus, q̃ aliquis minor 20. ann. volens manumittere seruũ suũ allegabat iustã cãm corã iudice, puta q̃ seruus ille, quẽ voluit manumittere, fuit sibi socius in armis, vel in scholis : & iudex illã cãm tanquam iustam approbauit : vnde talis minor seruo imposuit libertatẽ : postea procedẽte tpe apparuit illam cãm fuisse iniustam : nunquid occasione illius causæ non iustæ, poterit libertas data reuocari ? Ad hoc respon. Iusti. q̃ non. Cã. n. à iudice semel approbata, siue iusta, siue iniusta fuerit, nunquã postea retractabitur. & hoc vsque ad illum §. cum ergo.

[h] Causa. Scilicet manumissionis.

[i] Approbata. Scilicet apud consilium.

[k] Siue falsa. Quasi dicat, si dicit filium, licet nõ sit, vel patrem, vel similia : licet hæc ita non sit. secundũ quosdã, quod reprobo, cum id quod falsum sit, nihil sit, nec præstet causam : vt ff. de verb. sign. l. Paulus. & C. si ex fal. instr. per totum. ff. de except. l. qui agnitis. Vnde dic vera, idest, iusta, falsa, idest, iniusta : vt quia dicit eum socium meum fuisse in armis, vel in scholis, q̃ inducebã pro iusta causa, & talis fuit cã, vel similis approbata, licet non debuerit approbari.

& sic vera ponitur p̃ iusta. sic ff. de leg. i. l. si fideiussor. §. t. & ff. de in integ. resti. l. omnes. sic econtra iusta pro vera : vt s. tit. t. in prin.

[l] Non retractatur. Sic ff. de manu. vind. l. iusta. quia nihil facilè immutãdũ est ex solẽnib. vt ff. de in integ. rest. l. diuus. Sed cõtra. ff. de excusa. tu. l. sed & reprobari. j. rñ. sed hoc fauore libertatis : illud fauore sanitatis. Acc. ADDITIO. Ex hac gl. dicit Bal. q̃ potestas, qui dedit vicarium vsque ad annum si ignarus reperiatur, potest remouere, & hoc fauore Reipu. quam debet administrare secundum Christopho.

Semel aũt causa [h] approbata, [i] siue vera sit, siue falsa, [k] nõ retractatur. [l]

Minori annis viginti non ante a licet proprijs seruis testamento libertatem dare, quàm decimum octauum annum attigerit.

Illud nota, Mediã viam eligendam.

Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiã cõstitutus [m] eẽt : eueniebat, vt qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamentũ [n] facere, & in eo sibi hęredẽ ĩstituere, legataq; reliquere posset : tñ si adhuc minor esset

Cum ergo. Diuidit iste §. in quatuor partes : quia primo ponit vnũ dictũ. Scdo ĩ illud adducit plures rõnes. Tertio pro eo adducit alia rõnes. Quarto ad concordiam reducit, mediã eligens viam : & rõnem annectit. Secũda ibi, Quod nõ erat. Tertia ibi, Secundum. Quarta ibi, Ideo nos.

CASVS. Dñe, iam video quid statuit lex Aelia Sentia circa minores manumittere seruos suos volẽtes. quid vobis vr de statuto l. Aeliæ Sentiæ : nunquid hodie obseruandum est ? Ad hoc respondet Iustinianus dicens, Amice, certè nobis videtur prima facie ex statuto l. Aeliæ Sentiæ quoddã ius intolerabile emergere. Cũ enim minoribus 20. ann. authoritate le. Aeliæ Sentiæ certus modus manumittendi sit statutus : ex hoc statuto cõtingebat : vt licet minor, qui quatuordecim annos impleuerit, testm̃ posset condere, & in eo hæredẽ instituere sibi, & legata relinquere : si tñ adhuc minor 20. ann. fuerat, libertatẽ vni seruo dare nõ poterat, qđ non vr aliquatenus ferendũ. Cum. n. huiusmodi minori omnium bonorũ suorũ libera dispositio in testõ concedatur. satis vr absurdum. q̃ ei beneficium manumittendi denegetur. Quare enim non similiter, vt de ceteris rebus suis, ita & de seruis suis in vltima voluntate, quemadmodũ voluerit disponere conceditur : vt ipsis libertatis bñficiũ possit impertiri ? Hoc non vr rationi consentaneum. Veruntamen cũ libertas inæstimabilis res sit, & idcirco minori 20. ann. eã præstare seruis suis antiquitas prohibuit : ideo his rationibus moti, quodammodo viam mediã eligimus, & nõ aliter minori 20. an. p̃cedimus dare seruo testõ libertatẽ, nisi compleuerit 17. ann. & parum 18. an. attigerit. Cum enim antiquitas huiusmodi ætatis hominibus pro alijs in iure postulare concesserit, non videmus rõnem, cur stabilitas iudicij sui in tñ eos iuuare nõ credatr, vt saltẽ in dicta ætate cõstituti, libertatem seruis suis in vltima voluntate possint imponere. h. d. vsque ad fi. Fran. de Aret.

[m] Constitutus. Nã cũ dicit sine causa non posse manumitti : ergo ecõtra cum cã valet manumissio. sic ff. de eden. l. si qs ex arg. §. prætor. & §. prohibet. & ff. de pact. l. iurisgentiũ. §. prætor. & §. dolo malo.

[n] Testamentum. Si est masculus : fœmina vero in duodecimo : vt ff. de testa. l. qua ætate. & ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. Casus.

Sed

a Sed cum libertas. Vsque huc allegando innuit, quod eodem tempore possit manumittere, quo testari: nunc econtra duas rationes considerat: & quia inaestimabilis est libertas: vt si vendat quis se, pretium ad venditorem non transit: imò penes emptorem eundem dñium remanet.

viginti annis, libertatem seruo dare non posset. Quod non erat ferendum. nam cui tutorũ suorum bonorũ in testõ dispõ data erat, quare nõ similiter ei, quẽadmodũ alias res, ita & de seruis suis in vltima volũtate disponere, quẽadmodum voluerit, permittimus: vt & libertatẽ eis possit prestare? Sed cũ libertas a inaestimabilis res sit, & pp hoc ante vicesimum aetatis annum antiquitas libertatem seruo dare prohibeat: ideo nos mediam b quodam mõ viã eligentes, nõ aliter minori xx. annis libertatẽ in testõ dare seruo suo cõcedimus, nisi decimũseptimum annum impleuerit, c & decimũ octauũ attigerit. Cũ.n. antiquitas d hmõi aetati, & pro alijs postulare e cõcesserit: cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam seruis suis possint peruenire? f

f Peruenire. Interrogatiuè legas, & respon. non est ratio, quare sit diuersum: est ergo idem ius statuendum, vt ff. de verb. ob. l. a Titio. in fi. nam vbi est eadem ratio, idem ius statuendum est: vt ff. ad l. Aqui. l. illud. & C. ad l. Fal. l. vlti. Accur.

TITVLVS VII.

DE LEGE FVSIA* Caninia tollenda.

Potest quis in testamento omnibus seruis libertatem dare cessantibus omnibus alijs impedimentis sicut inter viuos, non obstante statuto legis Fusiae Caniniae. Aret.

Lege Fusia † Caninia † certus g modus h constitutus erat in seruis testõ manumittendis: quam i quasi libertates impedientẽ, k & quodãmodo inuidã, l tollendã esse censuimus. cũ satis fuerat inhumanũ, viuos quidẽ licẽtiã habere

---

vnde est inaestimabilis: vt hic, & ff. de te iud. l. libertas. & ff. de tabu. exhi. l. j. §. fin. & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deferiendum: vt C. da testa. l. testamenta. quare visis allegationibus soluit, mediam eligẽs viam. sic J. de rer. diui. §. cum ex aliena. licet sit argum. cõtra. ff. de neg. ges. l. Nesennius. in fin. & ff. da in rem ver. l. si pro parte. §. idẽ quaerit. ADDITIO. Dic, quod ant maior est pręsumptio pro vna parte, quam pro alia: & tũc non eligitur media via: vt l. Nesennius. & quod ibi no. glo. contra sniam Rustici. in fi. secus, qñ nõ asset maior pręsumptio maior pro vna parte quam pro alia. ita no. in l. sed & si lege. §. adeo. ff. de pet. hęr. Ang. Are. & Ias.

b Mediam. Nota mediã viã * sectãdã. sic ff. si pars hęr. pet. l. antiq. & J. de rer. di. §. cũ ex alie.

c Impleuerit. Sed hodie ex quo testari possunt, & libertates relinquere possunt: vt in authen. vt spon. lar. col. 9. §. 1. quod exaudi, si in vltima voluntate velit quis libertatem relinquere. quod patet ex hoc verbo relinquere: quod in d. auth. saltem in summario Bar. positum est, quod ad morientes * tantum spectat: vt ff. de tabu. exhib. l. j. §. fi. Sed quid si inter viuos velit quis manumittere? Rñd. non potest: nisi habeat 20. annos, vel nisi causa cognita sit. cum nec liber iste, nec Authen. loquatur, nisi in vltima voluntate. Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aeliae Sentiae, cum non sit correctus: vt C. de appell. l. praecipimus. in fine.

ADDITIO. Et sic aliàs de contractu ad vltimas voluntates bonum sit argum. l. seruum filij. §. eum qui. ff. de leg. 1. imò secundum Ias. aequiparantur in terminis proprijs: vt J. titu. proxi. & C. eo. tit. not. secundum communiter doctores quod lex noua corrigens in vno casu, non trahitur ad alium similem rationem habentem, vel aequiparatum.

d Antiquitas. Vt ff. de postu. l. 1. §. initium.

e Postulare. Idest. desiderium amici sui, vel alienum sui coram iudicibus exponere: vt ff. de postu. l. 1. §. 2. non autem pro se poterit esse in iure: vt C. de auth. praest. l. clarum. & est ratio: quia quando pro alio accedit, sibi imputet, qui tali commisit causam suam, vt ff. de mino. l. cum mandato. pro se verò non, quia semper restituitur. Accur.

DE LEGE FVSIA. &c.

Viso in quibus causis manumissio fieri possit, & quia interdũ manumissio fieri phibetur a lege Fusia Caninia: ideo de eo nunc subdit. Porcus.

Lege Fusia. Diuiditur in tres partes. Primò, facit mentionem legis Fusiae Caniniae. Secũdò eã corrigit. Tertiò aliã rõnẽ assignat. Secunda ibi, quam quasi. Tertia ibi, Cũ satis.

CASVS. Accessi ad Iustin. & ita quaesiui ab eo: Dñe. vos vultis tractare de lege Fusia Caninia. Dicatis mihi, quid statutum fuit in illa? Ad hoc respõdet Iustinianus dicẽs, Amice, in lege Fusia Caninia certus fuit modus constitutus in seruis in vltima volũtate manumittẽdis: vt, licet quis inter viuos arbitrio suo posset seruos manumittere: tamen in testamento vltra quam ij. vel iij. forte propter prohibitionem legis Fusiae Caniniae, non poterat libertatem praestare. quam quidem legem Fusiam Caniniam quasi inuidam, & libertatibus impedimentum afferentem, tollendam esse iudicauimus, & eam in perpetuum silere existimauimus, & ad ipsam tollendam tali ratione moti eramus. Satis enim videbatur nobis absurdum, atque inhumanum viuos habere licentiam totam familiam suam arbitrio suo manumittere. nisi aliquatenus iusta causa impedimentum manumissioni praestaret, & huiusmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. hoc dicit Franc. de Aret.

g Certus. Vt vltra duos, vel tres fortè non possent manumittere in vltima voluntate, vt J. eo. in fi.

h Modus. Idest, numerus.

i Quam. Scilicet legem Fusiam Caniniam, fortè a quodam, qui Caninius nominabatur, inductam, vt in Publiciana dicitur, vt J. de actio. §. namq; si cui. in fi. nam canis seruabat naturam, qui stat in palea, qui nec sibi potest habere paleam, nec alij permittit accipere, sic nec sibi poterat tenere seruos, quia moriebatur, vt J. de don. §. 1. nec libertatem patiebatur eis dari. vnde meritò Canina dicitur, vt sit conueniens nomen rei. vt J. de dona. § est & aliud.

k Impedientem. Idest impedimentum afferentem.

l Inuidam. Not. contra inuidos. sic C. de cadu. tollend. in princip.

Addit

Sed hoc reprobat Chro. hic per l. 1. ff. quib. ad liber. pro cl. nõ lic. & per gl. sup verb. maior. in §. pen. J. de iu. pers. ad istum tex. videt quod hic nõ libertat, sed seruitas putatiua aestimat cum emptor putet esse seruũ vt no. in d. glo.

Si est pręsumptio maior pro vna parte quam pro alia, non eligitur. Ang. & Iaco. Egid. Per.

Hęc gl. est sing. ad hoc quod statutũ in vltima volũtate nõ extendit ad dispositionem inter viuos: sm Ang. & Iaco. Egid. Per.

Sufa sñ J eũ data valet: sed restringit per l. iniez. test. l. qui & maiores. ff. si ad. uer. rẽ iu.

Ista rõ gl. non est bona sm Ange. hic. rõ dic ali vt gl. ed.

Istã cõnuationẽ sequitur Pe. hic.

Fusia P. Fl. in inscript. l. 37. de cõ. & demõ.

Vide annotati. nrat hic, Egl. Per.

Huius legis Fusiae Caniniae nõ fa cile apud veterum quẽquã, mẽtionẽ reperies, praeterquam apud Flauium Vopiscũ, qui in vita Taciti. Seruos, inquit, oẽs vrbanos manumisit vtriusque sexus, intra centũ tñ, Ne Caninia trãsire videretur.

ADDITIO. Intellige istam glo. esse veram actiuè, non passiuè, ſm Por. vnde Ora. Inuidiam placare paras virtute relicta: vt l. nec quicquam. §. ſi. de officio procons. & leg.

a Familiam. Ideſt, omnes ſeruos, qui familia dicuntur: vt ff. de ver. ſig. l. pronunciatio. §. ſ.

b Cauſa. Vt ſiaus, vel ætas manumittētis: vt ſ. titu. 1. in prin. & §. ea.

c Moriētibus. Sed quomodo poteſt aliquid eis adimi, cū nihil habeant: nam mors omnia abſtulit: vt in Authen. de nup. §. deinceps. col. 4. Reſpon. dic morientibus, ideſt, ad mortem tendētibus: quia laborabāt in extremis, vel quaſi, vel etiā erant ſani, ſed timore mortis hoc faciebant vt ff. de don. cau. mor. l. 3. 4. 5. & 6.

d Adimere. Nota hic argum. quòd ea, quæ ſunt iure viuos, trahūtur ad voluntates vltimas. ſic econtra. ff. de pactis. l. pactum. & C. de leg. l. ſin. ff. de pignor. actio. l. non eſt mirum.

totam ſuam familiā a libertate donare, niſi alia cā b impediat libertatem: morientibus. c autē huiuſmodi licētiā adimere. d

---

TITVLVS VIII.

DE HIS QVI SVI vel alieni iuris ſunt.

Hic ponitur ſecunda diuiſio perſonarum cum ſubdiuiſione alterius membri. Et cognito vno de contrariis, cognoſcitur et reliquum: cùm contrariorum ſit eadē diſciplina. Areti.

Sequitē de iure pſonarū, alia diuiſio. e Nā qdā pſonæ ſui iuris ſunt, f quædā alieno g iuri ſubiectę. Rurſus earū, q̄ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in ptāte h parentum, aliç ī poteſtate dñorū. Videamus itaq; de his, q̄ alieno iuri ſubiectæ ſunt. Nā ſi cognouerimus, q̄ iſtæ pſonæ ſunt: ſimul intelligemus, i q̄ ſui iuris ſunt. Ac pri⁹ inſpiciam⁹ de his, q̄ in ptāte dñorū ſunt.

Et ſi olim domino ſeruū occidere impunè liceret, hodie tamē in eū non (niſi ex legitima cā) ſæuire licebit, quinimò vſq; adeò dominorum aſperitas coercetur: vt ſi intolerabilis ſit, ſeruos iuſto pretio venundare cogantur: cùm Reipublicæ interſit, ne quis re ſua abutatur.

In poteſtate iaque dominorum ſunt ſerui. Quæ quidem poteſtas iuris gē-

---

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI. IV. &c.

Poſita prima diuiſione perſonarum. reſtat videre de ſeruis. Textus ſeipſum ſatis continuat.

Sequitē. Totus iſte ti. diuidit in quinq; partes. Primò ponit duo genera perſonarum Secundò, qui ſunt in ptāte dñorū & quo iure fuit introductū eorū dñiū. Tertiò, ponit nouū ſtatutū, reſtrigēs ptātē circa mortē, & puniēs ꝯ facientes. Quartò, aliā reſtrictionē ptātis ēt circa ſæuitiā de occidendo. Quintò ponit verba noue cōſtitutiōis. Secūda ibi. In poteſtate. Tertia ibi. Sed hoc tpe. Quarta ibi. Sed & maior. Quinta ibi, Cuius, Et diuiditur hoc principium. Primò. ponit vnam diuiſionem perſonarū bimembrem. Secūdo ſecundum ſubdiuidit mēbrum. Tertio dicit ſe velle tractare de ſecundo membro ſubdiuiſionis Secunda ibi. Rurſus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Areti.

CASVS. Dicit Iuſtin. continuando ſubſequentia præcedētibus. Viſa prima diuiſione de iure perſonarum, quædā alia diuiſio ſubſequitur talis: Quædā n. pſonæ ſui iuris ſunt, qdā alieno iuri ſubiectæ ſunt. Illarū q̄ alieno iuri ſubiectæ ſunt, qdā in ptāte parentū ſunt, qdā in ptāte dñorum. Sed dñe de quib. vultis prius tractare: vtrū de his q̄ ſui iuris ſunt, an de his, q̄ alieno iuri ſubiectæ ſunt? Ad hoc reſp Iuſti. q̄ primo dictuins eſt de his, q̄ alieno iuri ſubiectæ ſunt. Nā ſi cognouerimus. quæ ſunt illæ perſonæ, q̄ alieno iuri ſubiectæ ſunt, certè ſimul intelligemus. q̄ ſui iuris ſunt. Vñ videam⁹ prio de his pſonis, q̄ ptāti dñorū ſubiectæ ſunt. Et h. d. vſq; ad illū. §. in ptāte itaq;.

e Alia diuiſio. Quæ eſt de iure ciuili, cū in ea iūs gēnū diſtinguat: vt ff. de iuſti. & iu. l. ſus ciuile. ſuperior autē quam habuimus ſ. de iu. perſo. j. rñ. eſt de iuregentium cum non ſit ſeruitus iure naturali cognita: vt ſ. de lib §. 1.

f Sui iuris ſunt. Hic reſtringitur primū mēbrū primæ diuiſionis poſitæ. ſ. de iu. pſo. vt nō cōprehendat quoſdā liberos hoīes. ſ. filioſfam.

g Itē ſtatim cum dicit alieno iuri &c. ampliat ſecundum membrum dictæ diuiſionis: vt cōprehendat ēt quoſdam liberos. ſ. filioſfa. Cū ergo ſiat additio, & detractio dictę diuiſioni, iam eſt de iure ciuili hęc diuiſio vt ff. de iuſti. & iu. l. ius ciuile. At ſuperior de iure pſonarū fuit ſm ius naturale. & gentium, vt ibi diximus, & idō imutabile, vt ſ. de iure na. gen. & ciui. §. pen. Accur.

Quędam alieno. Quędam neutro. Ut e teneniuri vt filij. quorum patres ſunt capti ab hoſtibus: vt ſ. quib. modis ius pat. pot. ſol. §. ſi ab hoſt bus. Nā & aliæ quædā ſunt in pendēti: vt ff. de vſufru. l. ſed & ſi qa interdum. §. j. & in Auth. de nō eligen. §. hoc autem. colla. j. & hoc ſecundum quoſ lam. Nos contra. ª nā ſui iuris ſunt. cum enim pater ſit ſeruus hoſtium, & in eorū ptāte: vt ff. de iure perſo. §. ſerui. ergo alium habere nun poteſt in ptāte: vt ff. de acq. rer. dom. l. l. homo liber. §. quicquid. ff. de acqui. poſ. l. cum hæredes. circa med. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. ſi euenerit. & præterea eorum ratio. vel ſententia eſt abſurda, qui dicunt, q̄ hæc diuiſio recipiat medium: vt C de ſen. paſ. l. ſi. circa prīnc.

ADDITIO. Et de hoc dic. vt p Ang. in d. §. ſi ab hoſtib.

h Poteſtate. 6 Hoc verbum quinque modis accipitur: vt ff. de verb. ſign. l. poteſtas.

i Simul intelligemus. Nam vt dicit Ariſtoteles: Contrariorum eadem eſt diſciplina: vt hic. & j. de tute. j. rñ. & ff. eo. l. j. 7 Et eſt hic arg. q̄ per notitiam vnius immediatorū peruenitur ad alterius notitiam. & faciunt ad hunc §. ff. de procu. l. Pomponius. §. ſed & ſi. verli. nam cum. & ff. eo. l. 1. & ff. de præt. ſti. l. j. §. ſtipulationum iſtarum. j. de tute. circa princi.

In poteſtate. Diuiditur in tres partes. Primo ponit, qui ſunt in poteſtate dñorum. Secundo, vñ dicta poteſtas deſcendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi. Quæ quidem. Tertia ibi. Nam apud. Ang. Aret.

CASVS. Domine. iam video, q̄ vos prius intenditis tractare de Dominica poteſtate: dicatis ergo mihi. ſi placet, qui ſunt in poteſtate dñorum: & vnde deſcendit poteſtas, quā dñi habent in ſeruos? Ad hoc reſpon. Iuſtinianus dicens, certè in poteſtate dominorum ſunt ſerui: & hæc poteſtas, quam habēt domini in ſeruos, de iure gentium eſt, quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gētes perpendere poſſumus peræquè dominis in ſeruos vitę necisque poteſtatem fuiſſe. & quodcunq; per ſeruum acquiritur: id domino acquiri cenſetur. Cum igitur ius gētium ſit, quod peræque apud omnes gentes cuſtoditur, manifeſtum eſt

Facit ad ſtatutū, quo cauetur, ſi qs portauerit ſiumētū extra, & reperiatur in via ptriās, q̄ non debet puniri, q̄ nō portauit: ſicut qui moritē nō dū mortuus eſt, ſm Porc. AEgi. Pet. Arg. ii pōt de ꝯtē hus ad vltim. volūtates.

Hoc verū ſi ꝯtē⁹, & vltima voluntas cōtēnerūt l. zōnis idē tirate. Fa. Ang. Aegi. Pet.

a Idem. b Imo ē de iuregētium, ſm Petr. hic.

c Quod ē verū quo ad ptiam ptāté. ſec⁹ quoād dominicā: j. eo. §. in ptāte, qd̄ diſtigue: vt in §. ſerui. ſ. de iure pſonarum.

f Iſta gl. hoc reprobat, quia ſtatuit eos eē ſeruos, qd̄ eſt falſum ſm Angel. & Por. hic.

a Et male. & Por. Agi. Pet.

a Dic q̄ iſpecto futuro ſtatu ſunt in pēdenti: ſed inſpecto præſenti ſūt ſui iuris. Porci. Aegi. Pet.

6 Poteſtas quot modis accipiat Mādo. I Gl. Facul. l ver. ptāte. §. Et tpſa.

7 Qd̄ ē verū in directo ꝯtrijs, & quo ad cognitionē, vt hic. ſecus quo ad effect⁹ vel iuris diſpōnē: vt cōtraria eſt rō. l. inter ſtipulātē. §. ſacrā. ff. d ver. ob. & l. 1. ff. ſol. matr. & l. pen. C. de ſol.

...tium [a] est. Nam apud oēs peræque gentes animaduertere [b] possum⁹, dñis in seruos vitæ, necisque potestatē esse: [c] & qđcunq; per seruū adquiritur, [d] id dño [e] adquiri. [f] Sed hoc tempore nullis hominibus qui sub imperio nostro sunt, licet [g] sine causa legibus [h] cognita [i] in seruos suos supra modum sæuire. Nam ex constitutione [k] diui Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienū seruum [l] occiderit.

Nimia dominorum asperitas in seruos coercetur. Et ex causa cogitur quis rē suā vendere: et insta de precātibus nō est denegandus assensus. Item officialis fraudātis legē punitur. Ar.

est istam potestatem a iuregētium originē sumpsisse, & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hoc tpe. Franc.

[a] Iurisgentium. Idest, de iuregentium introducta, vt supra. de iur. per so. §. seruitus.

[b] Animaduertere. Idest, in animo vertere, & cogitare, vt dicit Ca.

[c] Esse. Impropriè ponitur pro fuisse, vt statim colligit, & ff. eo. l. i. & erat eadē patris in filiū: vt colligitur secundum vnam literam ff. de lib. & posth. l. in suis. & j. de noxa. act. §. fi. in prin. & in gl. i. C. de patria potesta. l. fina.

[d] Adquiritur. Scilicet iullē ẽni quosdā: vt ff. de acquir. poss. l. quod seruus. l fi. Sed certè hoc esse non potest: nam si acquiritur, ergo domino: quia sibi non: vt j. per quas perso. no acqui. § item vobis. & ff. de acqui. hære. l. placet. quare dic, q̃ semper domino quæritur, etiam si quid per dolum, vel metum seruus acquirat: vt ff. pro empto. l. 2. §. Celsus. & §. Pomponius. & §. si seruus. [1] Sed hoc solo inspecto. an quæratur, puta si seruus stipuletur operas a libertu: vt ff. de stipu. seruo. l. antepen. vel si aliud factum sit in stipulatione: vt ff. de stip. seruo. §. sed cum factum, nisi in casibus. quod dic, vt j. de stip. ser. §. sed cum. Nec obstat d. l. quod seruus. quia non quærit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed nunquid libertas data a dño, vel à lege (quod fit interdum: vt C. de seruis qui pro præmio liber. acc. per totū. & in auth. de mona. §. 2. col. 1.) dño quæritur? Responde non. nam licet quæratur seruo, libero tamen non potest dari libertas: vt j. de act. §. sic itaque. & ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. si homini. tamen eo ipso momento sic fit liber, vt dñm non habeat. [2] Et sic hęc oppositio est de puncto, sic & aliis: vt hic vadit Romam, & hic facit murum, non est tamen verum eum iuisse, vel opus fecisse: licet sit in vltimo momento perficienda. Similis quæstio fit. ff. quod met. cau. l. extat.

[e] Domino. Vel quasi domino: vt fructuario & bon. fid. poss. quibus quæritur ex duobus causis: vt j. per quas perso. nob. acqui. §. de his.

[f] Acquiri. Nota hic duos effectus dominicę potestatis: & est tertius: vt non ioi queetur in dñm, nisi in casibus: vt C. de quæst. l. 1. & l. seruos Accur.

Sed hoc tempore. CASVS. In hoc §. vsq; ad finem talis est. Domine. iam video, quæ sit potestas dominorum in seruos secundum iura antiqua: nunquid licebit dñis adhuc eandem potestatē in seruos exercere? Respond. Iustin. q̃ non. Nam hoc tempore nullis hominibus, qui sub nostro imperio sunt, licet sine causa legibus approbata in seruos suos supra modum sæuire. Ex constitutione enim Diui Pij Anto. cauetur: qui proprium seruum occiderit sine legitima causa, non minus puniatur, quàm qui alienum seruum interfecisset. Et non solummodo illos, qui seruos occidunt, puniri iubemus: sed etiam hi, qui maiorē asperitatē quā æquū sit, in seruos exercent, eiusdem principis constitutione coercentur. Nam idem princeps consultus à quibusdam pręsidibus prouinciarū quid iuris esset de his seruis, qui propter sęuitiam dominorum ad ędes sacras, & ad statuas principum confugiunt: in rescripto suo præcepit, vt si sæuitia dñorum circa ipsos seruos intolerabilis videatur, cogantur ipsi domini seruos bonis conditionib. vendere: & precium de seruis venditis habitum dominis detur. Sed domine, quid videtur vobis de hoc statuto diui Pij Anton. Et certè dicit Iusti. nobis videtur ipsum rectè statuisse. Expedit. n. Reipubl. ne quis re sua male vtatur. Et verba scripta ipsius principis ad Aelium Marc. proconsulem missa, sunt hæc: Dominorū quidem potestatē in seruos suos illibatā esse, idest, non diminutam à quo quam, nec cuiquam hominū ius suum in aliquo detrahi æquum est, verumtamen in casu isto ipsorum dñorū interest, ne auxiliū contra eorum sæuitiam, vel intolerabilem iniuriam ipsis seruis instè deprecātibus denegetur. Nā si permitteretur eis sæuitiam suam in seruos suos exercere: aut fortè seruos suos occiderent: aut eos fugitiuos efficerent: & sic ipsis seruis & eorum precio carerent. Et ideo tu Aeli Mar. de querelis seruorum, qui ex familia Iulij Sab. pp eius sæuitiam ad statuas principum confugerunt, diligēter cognosce: & si tu cognoueris eosdem durius habitos, quam æquum sit, & intolerabili iniuria affectos, venundari iube: ita quod decætero in potestatem Iulij Sabini non reuertantur, & si idem Iulius Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, scias nos hoc delictum aduersus se seuerius executuros, hoc dicit. Franc. de Are.

[g] Licet. Idest, licitum est.

[h] Legibus. Quia si seruus sciat insidias dño parari, & ipsi auxilium non tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. Sed & si accusauerit eū criminaliter (excep. crimi. læsę maiest.) aut si dñm viderit periclitantem, & non adiuuerit, vel se immiscuerit vxori suæ, vel alijs modis.

[i] Cognita. Vt quia eum vxore sua inuenerit: vel in simili delicto, quo casu etiam occidere licet: vt ff. de verb. obli. l. qui seruum, & ff. de lega. 1. l. quid ergo. la j. §. si hæres. & ff. ad legem Iuliam de adult. l. marito. §. 1. si autem aliàs deliquerit, vel domino non obedierit: legitimè eum corrigere potest, non tamen vltra modum boni viri arbitrio comprehensum: vt C. de emenda. seru. l. 1. Sed nunquid sine causa verberare potest? Respon. sic modicè, secundum Io. [3] vt C. de emenda. ser. l. 1. Pla. dicit q̃ non, aliter si nimis corripiat sine culpa, tenetur vel vendere, vel dare: vt hic sequitur, & ff. eodem titulo. l. 1.

ADDITIO. Hęc gl. communiter approbatur. & dicūt docto. idem in marito erga vxorem, & in megistro erga scholarem, in patre erga filiū, in Abbate erga monacum: quia potestas tributa megistro erga scholarem, intelligitur tributa marito in vxorem l. sed & si quęcunq; §. fin. ad leg. Aqui. Christopho.

[k] Constitutione. Cuius verba sunt. j. eod. §. fi.

[l] Alienum seruum suū. Sed certè qui alienū seruū occidit, lege Aquiliā tenetur: vt ff. ad leg. Aquiliam l. secunda. in princip. & infra ad legem Aqui. in prin. quæ actio hic locum habere non potest, cum non domino, imò contra dominum daretur: quod esse non debet: vt ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. legis. Sed dic, quòd hoc, quod hic dicitur, est verum quantum ad criminalem pœnam legis Corn. de sica. vt j. de pu bli. iud. §. item lex. quę pœna tam in seruis, quàm in liberis locū habet: vt ff. ad leg. Cor. de sica. l. j. §. 1. [4] Interdum etiā ciuiliter tenetur, si alterius interest, vt etc.

[1] Et hoc cōiter secundum doc. in dominio, vel ēt possessione ex re peculiari acquisita. vbi ē mulū iutie: & idō non op⁹ ē animo, cū acquiratur ēt ignorā ti. l. cū pater. §. intdo. ff. de le. 2. secundū la. se. rus l. ea q̃ hēt multum facti. vt l. prin. glo. & ista ēa pñt di cta de filio respectu patris, vel fratris, quo ad illicitè acquisita, vt hic p An.

Intellige istud verū s ijs, quę nunquā pñt q̃ si domino, sed bñ ipsi seruo aliàs sec⁹ etiā momēto: vt dic l. Placet. in gl. alleg. fin laf.

[3] Ista opinio Io approbatur hic p Pet. de Bel. p. & Ang.

[4] nisi probaret eū nō ex vulneribus mortuū. vt qa post triduum surrexit: & eum balnea iuisse: vt no. glo. in l. 1. C. de emēd. seruo. fin laf. hic.

vt creditoris: vt ff. de pig. l. seruũ si quẽ qois, vel fructuarij: vt ad legẽ Aquil. l. sed & proprietatis. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

Sed &. Diuiditur iste §. in quinque partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud exemplificat. & rõnem reddit. Tertiu ponit verba rescripti, de quo fit mẽtio in principio §. Quarto cõcludit. Quinto minaẽ officiali si obseruãti legẽ istã. Secunda ibi, Nã Antoninus consult⁹. Tertia ibi, Cuios rescripti. Quarta ibi, Ideoq;. Quinta ibi, Qui Sabinus.

a Maior. Idest. magna, vel maior quã æquum sit.

b Cõsultur. Idest, interrogatus sic ff. de pac. l. item quia. §. si. vnde illud. Cõsulo te querens. tibi consulo, consilium dans. Accur.

c Aedem sacrã. Ad quæ loca olim, & hodie ꝯfugiunt. circa quę distingue, vt diximus i Auth. de mãd. pri. §. neq; autẽ. in glo. cogentur. colla. j.

ADDITIO. Et inuoantur ſm Ioan. Fab. & Ange. qñ sine armis, nullo pręcedẽte delicto, sed propter dñi sęuitiam, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt: vt hic, aliàs non: vt l. si seruus. & l. si §. adijciunter, vers. & hoc quidem C. de his, qui ad eccl. confug. & c. inter alia. extra de immu. eccl. Sed de iure canonico non inuatur delinquens in ecclesia c fio. es ita eod. titu. aliàs sic, nisi esset publicus latro: vt dicto c. inter & idem per omnia itelligas de cœmeterio: vt 17. q. 4. c. si quis contumax Ang.

Sed & maior a asperitas dominorum eiusdẽ principis constitutione coercet. Nã Antoninus consultus b à quibusdã pręsidibus ꝓuinciarũ de his seruis, q ad ædẽ sacrã c vel ad statuas † principũ cõfugiunt, præcepit, vt si intolerabilis videaẽ sæuitia dominorum, cogantur d seruos suos bonis conditionib. e vendere: vt pretium dñis daretur: & recte. f expedit. n. Reipublicæ, ne sua re quis malè g vtaẽ. h Cuius rescripti ad Aeliũ Martianũ i missi verba sunt hęc: Dominorũ k quidẽ potestatẽ i seruos suos illibatã l esse oportet: nec cuiquam hominũ ius suũ detrahi: sed dñorum interest, m ne auxilium ꝯ sæuitiam, vel famẽ, vel intolerabilẽ iniuriã n denegetur o his, qui iustè deprecãtur. Ideoq; cognosce de querelis eorũ, qui ex familia Iulij Sabini ad sacrã * statuã cõfugerũt: & si vel durius habitos, quã ęquũ est, vel infami p iniuria adfectos eẽ cognoueris: venire iube, ita vt i ptãtẽ dñi nõ reuertanẽ. Quòd * si meæ cõstõni fraudem q fecerit: sciat me * admissum seuerius exequuturũ.

d Coganiur. Nota hic, quòd aliquis cogitur vendere rem suam.

e Bonis cõdõnibus s. vt pretium habeat: & ad dñm primum non reuertatur vt ĩ. §. proxi. versicu. sed hoc. & ne simili pœna anteriorum afficiantur, vel ne exponantur, vel prostituantur, vel exportentur, vel vendantur amodo: vt j. proxi. §. & §. si. Accur.

f Rectè. Scilicet præcepit.

g Malè. Quia interest principis locupletes sub se habere subiectos: vt in Auth. vt iud. sine quoquo suffr. §. cõsiderauimus. col. ij. quod non contingeret, si cuilibet seruos suos liceret occidere. Et nota, q illud idẽ quod interest priuati principaliter, & Reip. interest secundario: vt supra dixi de iusti. & iur. §. fi. Ang. cõtra. ff. sol. ma. l. etiam. §. licet. & l. si constante §. si maritus Accur.

h Vtatur. Nota, q qñq; distrahitur res inuito dño ꝓpter odium dñorum: vt hic, qñque fauore religionis: vt ff. de relig. l. si quis sepulcrum quandoque fauore libertatis: vt j. de don. si. qñq; fauore vltimæ voluntatis: vt ff. de leg. j. l. si fideiussor. §. meminisse. & hoc est ꝯ regulam, vt C. de ꝯh. emp. l. inuitũ. Acc.

i Martianum. Proconsulem Africæ: aliàs Eutlec, seu Vticæ vrbis: vt ff eo l. ij prin.

k Dominorum. Hinc inde allegat. & primo duas pro dominis rationes vel dicta ponit.

l Illibatam. Idest, non diminutam.

m Interest. Idest eis proderit, vt seruos nõ pdãt. & dic, denegeẽ, s a nobis. vel dic, interest. i. ad eos ptinet. ne denegeẽ. i. à dñis: cũ forte vxor, aut filij, vel alij dñi familiares inferãt hoc. sed prima verior.

n Iniuriã. Quã patiunẽ iure naturali inspecto, nõ iure ciuili: vt j. de iniu. §. ser.

o Denegeẽ. Sic ff. de offi. præfec. vrb. l. j. § quod autem.

p Infami. Idest, infamata, seu magna iniuria.

q Fraudẽ. Vel euidentẽ, quia nõ obedit, vel callidam, dicens non esse illũ seruum, qui fugit.

* Hic mos fugiẽdi ad statuã manauit à seruo Vectij Pollionis equit. Ro. qui fugit ad pedes Augu. Cęsaris, apd ipsum Vectium cœnitantis. Vide Senecam. Porro ne qs i alteri⁹ inuidiã ad statuas t imaginesve confugiat, censuit Senatus, vt est relatum à Calistrato in l. capitaliũ §. ad statuas. ff. de pœnis.

* Ad ſacram. ob est in quibusdam exemp.

* Aliàs Sabinus.

* Alibi. sciat me hoc admissũ aduersus se seuerius exequuturum.

TITVLVS IX.

DE PATRIA potestate.

IN potestate r nostra sunt liberi nostri quos ex iusti s nuptijs procreauimus. nuptiæ t autẽ, siue mrimoniũ, est viri & mu-

DE PATRIA potestate.

Quia suprà dixit de his, qui sunt in potestate dominorũ: sic subiungit de his, qui sunt in ptãte parẽtũ. vt promiserat supra ti. i § i. Aret.

IN potestate. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictũ in genere, qui sunt liberti in nostra ptãte. Secũdo, definitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio, qui habent filios in potestate. Quarto, ex prædictis infert specificando quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius autem. Quarta ibi, Qui igitur CASVS. Accessi ad Iustinianum, & quæsiui ab eo, Dñe vos vultis tractare de patria ptãte, dicatis ergo mihi, qui sunt in patria potestate. Ad hoc respondet Iustinianus dicens: In potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreauimus. Sed quid domine? iam video q sunt in patria pote. dicatis mihi, quid est matrimonium, seu nuptię? Ad hoc resp. Iustinia. q nuptiæ, siue matrimonium est viri, & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ retinens consuetudinem, & hoc vsque ad illum §. ius autem. Franc. Accur.

r In potestate. Hoc verbum multis modis sumitur: vt s. proxi. tit. diximus. §. j.

s Ex iustis. Quæ sint iustæ, dicitur j. tit. prox.

t Nuptiæ. Et dicuntur ab obnubendo i. velando: quia velatæ incedere debent, vt ait Isido. Sed matrimoniũ dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat. i &. hæc duo nomina (licet diuersis rationibus) idem significãt. Item coniugiũ & conoubium, & consortiũ. vt ff de rit. nup. l. in eo inte. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoque inter seruos accipiatur: vt C. de ser. fug. l. fi. inter quos propriè dicitur contuberniũ: vt C. de incest. nup. l. cum ancillis.

† Cõcor. cum hoc tex. c. vlti. extra. de conuer. in fid. i me. ibi cũ autem. Vide Alcia. lib. dispu. 2. c. 22.

* Solue ſm doct. hic. Et dic nõ teneri de culpa, vt ibi: sed de sęuitia, & dolo, vt hic. q ex facti qualitate ꝓsumuẽ: vt l. i. ff. de do. excep.

* Et ideo ab ea potius, q à patre denominaẽ. quia maiora sustinet onera. Est. n. antepartum onerosa, in partu dolorosa: & post partũ laboriosa. vt extra. de puer. & fide ca. ex literis.

Coniun-

lieris coniunctio, a indiuiduam b vitę consuetudinem continens.

Patria prās iure Romano instituta fuit, soliq; Romanis ppria, ac peculiaris est.

Ius autē c potestatis, qđ in liberos habem⁹ propriū est ciuiū Romanorum. d Nulli.n. alij sunt homines, qui talē in liberos habeant ptātē, qualē nos habemus.

Filij ex legitimis nuptijs progeniti, omnesq; per filiorū stipitem descendentes, in patria sunt potestate: ex filia verò nati, nequaquam.

Qui igit ex te, & vxore e tua nascitē, in tua f ptāte est. Itē, qui ex filio tuo, & vxore eius nascitur, i. nepos tuus, & neptis: æquè in tua sunt potestate, & pnepos, & proneptis, & deinceps cęteri. Qui autem ex filia tua nascuntur, in ptāte tua non sunt, g sed in patris eorū.

TITVLVS X.

DE NVPTIIS.

Masculi decimumquintū annū attingentes, et fœminę decimūtertiū iustas coeunt nuptias: quas in potestate cōstituti, nō, nisi patre assentiente, contrahere possūt, modo talis sit pater, qui consensum præstare valeat.

IVSTAS autem nuptias inter se ciues Romani contrahunt...

---

1 Ista gl. videt' male dicere per l. qui fuerit. ff. de condi. & demō. & pl. nu pnas. ff. d re. iur. & 27. q. 2. in prin. Angel.

a Coniunctio. Animorum, non corporū tm. 1 vt ff. de reg. iur. l. nuptias. & illa coniunctio animorū significat vnionē, quę consistit inter Deum, & iustā animam. Vnde Apostolus Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cū eo. Reliquum. s. coniunctio corporum, designat conformitatem, quæ cōsistit in carne inter Christum, & sanctā ecclesiā. i. humanum genus. Vnde euangelista. Verbum caro factum est: & habitauit in nobis.

ADDITIO. Vide ca. debitum, extra de biga.

b Indiuiduā. Quo ad affectionē: sic Ī. de iusti. & iu. l prin. Actu enim plerunq; fit separatio, tam iure veteri, quam nouo permittente: vt C. de repud. l consensu, in prin. & in authen de nup §. si ergo. colla. 4. & in authen. vt lic. mat. & auię. §. quia verò. colla. 7. 2 Sed nunquid hāc affectionē habet aliq's ad cōcubinā quādoq;? Certè sic: & iō adijcias huic definitioni, diuini, & humani iuris cōicatio 3 vt ff. de ri. nup. l. 1. Diuinis quia eiusdem sectæ debent esse: vt non sit vnus Christianus, & alter Iudęus: vt C. de iudæ. l. ne quis. Humani 4 quia forum viri sequitur vxor: vt ff ad muni. l. si § ij. sed secus est in concubina, vel qualibet minus legitima vxore: vt ff ad muni. l. de iure. § fi. licet cōcubinatus iure pmittente sit. ff. de cōcu. l. in cōcubin. in fi.

Neque valet oppositio de matre ad filium: quia ibi non est talis consuetudo. qualis ad vxorē: vt Ī. tit. 1 §. ergo. & in auth. quomod opor epis §. 1. col. j. & §. volumus autem ibi, Sed aut solæ. &c.

Ius autem. CASVS. Dic dicatis mihi si placet, quantū proprium est ius pat. pot. Ad hoc rñd. Ius patr. pot. qđ in liberos habemus, propriū est ciuiū Romanorū i. liberorum omniū de Romano Imperio. Nulli enim hoies sunt. qui talē potestatē habeant in liberos, qualem nos habemus. Sed dic, dicatis mihi, qui sunt in pat. pot. Ad hoc rñ Insti. A nece. diximus, q; illi sunt in pat. po. nostra, quos de iustis nuptijs procreauim⁹. Ex hoc igitur manifeste liquet, q; illi: qui ex te, & legitima vxore tua nascuntur, in tua potestate sunt, vt proprij tui filij, & qui ex filio tuo, & vxore eius nascūtur, vt nepotes: & idē est in pronepote, & cæteris deinceps per masculinā lineā descendentibus. Sed quanquā dixerim nepotē natos ex filio. in tua esse ptāte: secus tñ in nepotib. natis ex filia. Nā qui ex filia tua nascuntur. in potestate tua non sunt, sed in potestate patris eorum & hæredum eorum vsque ad fi. 5 Fr. de Are.

c Ius autē Quod consistit in septē. Primo quia necessitate famis pater filium vendere potest, vel obligare: vt C. de pat qui fil. distr l 2. Secūdo. quia ab eo in ius vocari nō potest: vt C. de in ius voc l. fi. Tertio: quia nec cū eo agēdo, nec eū habere possumus: vt ff. de iudi l lis. Quarto: quia per eum acquirimus: vt Ī. per quas perso. no. acqu. §. Quinto. quia in iudicio ꝯ aliam sine licentia nostra esse non potest: vt C. de bo. quæ lib. l finali §. 1. 4 Sexto, quia eo inuito sua bona aduentitia administramus: vt Ī. per quas pers. no. ac §. j Quidam tamē dixerūt, q; alimenta ad inuicē hoc iure præstantur, quod falsum est: eum in emancipatis ēt hoc sit vt ff. de lib. agn l. si quis a liberis. in prin. Item ciuilis obligatio inter nos esse nō potest: vt Ī. de inutil. stip. §. item inutilis. 4 Est & octauum, vt possim petere filium in meam potestatem. Circa quod distingue: quia aut à nullo detinetur, aut ab aliquo. si ab aliquo: volens, an inuitus. Primo casu petam eum per officium iudicis ff de li. exhi. l. j. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agā: vt Ī. de ac. § præiudiciales, non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditatem. in qua sa ctus est hæres: vt ff. de acqui. hæredi. l. si quis mihi. §. iussum & de libe exhib. l. si eum In secundo eadem aux lia lo. um habent, & plura. s. rei vendicatio de iure Roma. vt ff de rei ven. l. 1 In tertio lo eum habet interdictum de lib. bo. exhi. Item actio in rē de Iure Quiritum: vt ff. de rei ven. l. 1. §. 1. & de lib. exhib l. 1. j. respon. Accur.

d Romanorum. Idest, omnium, qui sunt de Rom. Impe. aliæ verò gentes quadam, vt seruos tenēt filios: vt Sclaui, aliæ vt prorsus absolutos, vt Frācigenę, ideo cautè dicit Ī. talem qualem.

ADDITIO. Dum dicit, q; Filij Francigenarum non sunt in potestate parentum: adde q; hanc gl. in hoc reputat vnicam, & singu. Bal. in c. 1. §. si duo fratres. aliàs ille § est c. 2. in titu. de fratri. de nouo benefic. inuesti. Hāc ēt gl. Bal. cōmendat in c. 1. an maritus suc. vxo. in benefi. & vide totum in l. pe. in fi. chat. C. qui test fac. poss. & in d. c. 1. an mari. succ. vxo. in benefi dicit Bal. q; ista gl. est singu. Et eam ēt dicit sing. Ia. ad hoc quod Rex Franciæ non est sub Imperio Romano. Ias.

e Et vxore. Aliud si ex concubina: vt inf. ti. j. §. fi. vel incesto coitu natus: vt in auth. quib. mod. natu. effic. leg. col. 6. § fi.

f in tua. Si tamen tu sis tui iuris, non aliàs: vt ff. ad l. Iul. de adul. l. sic eueniet.

g Non sunt. Quia qui nascuntur, patris familiam sequuntur: vt Ī. de legi. agna. tu. §. 1.

ADDITIO. Et in hoc sequitur conditionem pris, vt ff de sta. hom. l. cum legitimæ.

DE NVPTIIS.

Suprà · tit. proxi. in prin. dictum est, quòd in potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreamus ideo hic subiungitur inter quos dicta iusta nuptia cōtrahuntur.

IVstas autem. Iste ti. diuiditur in 8. partes. in prima ponit qui psit ꝯhere matrimoniū, & qualiter, subijciendo quōnē de filio & filia furiosis. Secundo ibi. Ergo non oēs. ibi ponit generaliter, & specialiter: quasdam esse personas, inter quas non potest esse matrimoniū, s. inter ascendentes, & descendentes. Tertio ibi, inter eas.

---

a Sed de Iure canonico nullo mō est pmissus: quia quilibet fornicatio simplex est peccatū mortale. vt c. ad nutum. de hæreti. in cle. & 32. q. 4. c. nēc & ca nemo. s. n Ange. hic.

1 Scilicet sp̄ūh. nec sufficeret spalis. siue vsis. Idē nec rationabitio postea sequens: vt no. gl. I. l. j. §. sed vsum. ff. de usu. & hec veranisi finnoll cum pse agat, vel ob veniat. Idē nisi in cā erumitali, vel i casib. vbi pñ nō q̄ nē vsus tractus: s n Ang. hic. Item nisi tñ tu tor alicuius, vel p curat. ca. q ñ gha. lis. de p cu. l. 6. ia.

4 Adde hic septimum sm doct. quia l attentantibus delictis filius, qui est in ptāte patris, nō excusatur pp iussū patris. & in delictis atrocioribus minus punitur. si et nō excusetur in toto: vt ff. de reg. iur. l. ad ra. sm Bel. petu. hic.

† In scripis quibus exempla. legitur de iustis nuptijs.

5 Ista obtinuit ratio nē sequitur P. de B. l. perusca & Angelus.

ter se ciues Romani [a] contrahunt, qui secūdum præcepta [b] legum coeuntīma sculi quidem puberes, [c] fœminæ autem viripotentes: [d] siue patres familiarum [*] [e] sint, siue filij familiarum: dum tamen si filij familiarū sint, consensum habeant parentum, quorum sunt in potestate. [f] † Nam hoc fieri debere, & ciuilis, [g] & naturalis [h] ratio suadet intantum, vt iussus parentis præcedere debeat. [i] Vnde [k] quæsitum est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorē ducere possit. [l] Cumque super filio [m] variabatur; nostra processit decisio: [n] qua [o] permissum est ad exemplum filiæ furiosi, [p] filium quoque furiosi posse, & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare, secundum datum [q] ex nostra constitutione modum.

eas. vbi ponit inter quas personas ex collateralib. etiā coniunctis per adoptionem pōt fieri, & non fieri matrimonium. Quarta ibi, Affinitatis. vbi ponit inter quas personas non pōt fieri matrimonium rōne affinitatis. Quinta ibi, illud certum. vbi ponit qualiter matrimonium prohibet̄ rōne seruilis cognationis. Sexta ibi. Sūt & aliæ. vbi ponit generaliter quasdā esse alias psonas, inter quas nō potest constitui matrimonium. Septima ibi. Si aduersus annullat matrimonia cō tracta cōtra iuris p̄cepta, & quicquid secutum est exinde. & punit cōtra facientes. Octaua ibi, Aliqñ. vbi ponit de filijs naturalibus, & quomodo possunt legitimari. Item pars principalis diuiditur i tres partes. Nam in prima ponit dictum generale. In secunda illud declarat. In tertia determinat incidentem qōnem. Secunda ibi, Masculi. Tertia ibi, Vnde quæsitum. Ṡm Por. CASVS. Accessi ad Iustin. & ita quæsiui ab eo, Domine vos vultis tractare de nuptijs: dicatis igitur mihi, quæ sunt iustæ nuptiæ? ad hoc rñ. Iust dicens q̄ iustæ nuptiæ sunt, quas inter se ciues Ro. i. liberi hoīes secundum præcepta legū contrahunt. videlicet masculi puberes. & fœminæ viri potentes & hoc est verum. siue sint patresfami. qui nuptias ꝯtrahunt: siue filijfa. dumtamen filijfa de consensu parentum, in quorū sunt potestate, nuptias ꝯtrahant. Nam q̄ filiusfa de cōsensu parentū, in quorū est potestate, debeat contrahere, rō ciuilis, quā naturalis tam suadet: in tm̄ etiam q̄ iussus parētū in matrimonio a fil. fa cōtrahēdo p̄cedere debeat. vnde qa consensus parentū requiritur, apud veteres dubitatū fuit, & q̄sitū, vtrum filiusfa. alicuius furiosi possit nubere. & ꝯtrahere matrimonium, cum pater furiosus cōsentire non possit? Et certè licet de filia de facili consentirent antiqui s. q̄ ipsa possit sine cōsensu pr̄is nubere: in filio tñ varij in varias sētias declinauerūt: sed tādem ad hm̄ōi dubitationē veterū sopiendā: nostra processit constitutio: cuius authoritate p̄missum est, vt ad exemplum filiæ furiosi, filius furiosi sine paterni cōsensus interuentu vxorem ducere possit, ṡm tamen modum in eadem consti. expressum in d. vsque ad §. ergo. Fran.

[a] Ciues Romani. Idest liberi hoīes: vt sup de lib. §. fi. serui ergo non faciunt matrimoniū, sed contubernium: vt hic, & C. de incest. nup. l. cū ancillis. & in auth. de nupt. §. si verò decretum. vers. si verò ab initio, col. iiij. Sed aliud est iure canonū, quod præualet. vt in authen. de eccle. ti. in prin. & in gl. col. 9. vbi dicitur. q̄ canones sunt seruandi pro legibus.

[b] Præcepta. Quæ sunt ī. eo. ti. p̄ totū & ff. eo & C. e. ti. p̄ totū, vt colligemus in magna gl. ī. eo § sunt & alij.

[c] Puberes. i. maiores 14. ann. vt ī. qui mo tu. fi. i prī.

ADDITIO. Hæc glo. non bene loquitur. nam licet quoad tutelas. & testamenta ille appelletur pubes qui 14 annū compleuit. si vir sit, aut 12. si mulier fuerit: quo tñ ad matrimonia contrahenda appellantur puberes q̄ primum coire possunt: non igitur in matrimonio copulando pubertas cognoscitur ex annorum numero, sed ex potestate coeundi e puberes, extra de despon. impu. secundum Christoph.

[d] Viripotētes. Idest maiores 12. annis. ī. q̄b. mo. tu. fi. j resp. sed in spōsalib. 7. anni sufficiunt. vt ff. de spōsalib. l. in sponsalib. Sed nunquid hodie xv. an. sunt necessarij ad matrimonium: vt in auth. de tēp. non sol. pe. § nouimus. col. 7. resp. lex illa cōsuetudinem, & frequentiam hominum ponit, aliud de iure, vt hic. Item quid si aliquis ante, quàm istud tempus attingat, inueniatur sit sufficiens ad matrimonium? Videtur q̄ nubere possit, vt ff. quā. dies le. ce. l. pe. quasi fœlici diplomate vsus: vt ff. de verb. obli. l. continuus § cum ita. [*] Sed ꝯdico: imò. l. Iul. de adulterijs, & stupro commisso poterit puniri: vt ff. de adult. l. inter liberas. j sch. & est pro hoc ff. de cō. l. j § fi. Si autē de facto intra dictum tēpus vxorem quis acceperit, nō est vxor, cū ad ætatē prædictā peruenerit: vt ff. de ri. nupt. l. minorem.

ADDITIO. Pro notatis in hac gl. vide c. puberes. ex̄ de despō. impu. vbi opinio gl. videtur reprobari. Et pro fine huius gl. vide c. j. de despon. imp. l. 6. An aūt mulier possit ꝯtrahere matrimonium ante xij. ann. Dic ṡm Io. de Pla. q̄ sic, vt puta pp̄ pacem: vt e. x. de desp. imp. Item si malitia suppleat ætatem: vt e. j. de coniug. seruo. & e. de illis de despon. impu. quia maius periculum est in ea: quam in masculo: propter calidiorem sanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem sexus: vt in gl. quæ incipit Nam de filia.

[e] Patres familiarum. Scilicet. qui sunt iuris sui: cuiuscunque ætatis sint. sic matresfa. Sed filij, & filiæfa. qui sunt in potestate, cuiuscunque ætatis sint: vt ff. de his, qui sui sunt, vel alie. iur. l. nam ciuium. Accur.

[f] In potestate. Quid ergo de emancipatis? Videtur idē: vt C. eo. l. viduæ. sed illud consilium est. [5] non præceptum. Quod autem possit filius emancipatus, dicitur ff. de contractib. l. j. § si emancipatus. & ff. de ritu nup. l. filius emancipatus.

[g] Et ciuilis. Quia est in potestate de iure ciuili Ro. vt sup. tit. j § ius.

[h] Et naturalis. Quia pater: vt ff. de testi. & tu. l. 2. vel quia proauus: vt inf. de pup. substi. § 2.

[i] Debeat. Aliàs non valet: vt ff. de sta. hom. l. Paulus respondit. [6] Videtur tñ consentire, nisi contradicat expressè: vt ff. de spon. l. in sponsa. in fi.

[k] Vnde. Quia patris consensus exigitur.

[l] Possit. Videtur q̄ non, cùm pater non possit consentire: vt ff. de iu. cod. l. x. § furiosus.

[m] Super filio. Nam de filia facilè consensum fuit: quia fortè calidior sanguis est in ea: vt auth. de non eligen. § cum igitur, collatio j. vel verius propter fragilitatem sexus. Arg. inf. quib. alie. licet, in princi. sed prima non placet.

[n] Decisio. idest sententia vel lex: vt C. eo. l. si furiosi.

[o] Qua. Decisione.

[p] Furiosi. Idem & si captus fuerit, & absuit pater per triennium, vel si nescitur an viuat, vel non: vt ff. de ritu nup. l. si nepos. § fi. & l. si ita.

[q] Secundum datum. Scilicet, cum authoritate curatoris patris, & dote, secundum quantitatem patrimonij patris data: vt C. eodem. l. si furiosi in fi. sed iure canonum sufficit consensus eorum, de quorum matrimonio agitur, sed illud fortè in alijs, non in filijsfamilias intelligitur, vel credo, quod hoc corrigitur: quia ita honesta est res contrahere matrimoniū, sicut & int.

[*] Aliàs paterestam. filiæ. sic in fra filijfa miliás.

† Simile est in c. fa. i. c. ij. c. ꝯ de cle. cōiu. vbi matrimonia ꝯcta p sacerdotes cēnt contubernia.

† Ita ꝯtrahentes si debēt cōtinere affectū ac enutrita ū filiorum, quos in animo alteri iūgere cupiūt id q̄. exēplo Bathuelis qui Rebeccam filiā suam collocaturus Isaac, consuluit ipsius filiæ voluntatē, Ge. 24.

[a] Citra tñ dñi præiudicium c. j. & ibi. glo. ex. de coniug. seruo. quam verū intellige. nisi dño sciente, & non ꝯdicente: vt C. de lat. li. tol. vel altero ꝯiugū errare i ꝯdōne psonæ. si errantis fiat condō deterior. alias sec°. ṡm Io. Fa. & Angel.

[5] Idē Mā do de Ae ta. minn. c. 4. de pue. si. nu. 11.

[4] Dic q̄ de iure ciui. pubertas attēditur ex annis: vt l. si vxor § si minn. ibi mox apud ff. ad l. Iu. li. de adu. & l. minorē ff. de ri. tu nup. & ita loquitur gl. hic sed de iu. ca attenditur pubertas ex potestate coeūdi vt ca pit. puberes de despon. im.

[5] Si cōtiliū sit tenerētur ē de necessitate obedirēdū: secus si pfectiōis. gl. est ord. in ea. ad an. res. de ęta. & qual. q̄ est gl. fin.

[6] Qd verū est de honestate, non de necessitate. vt 27. q. 2. c. sufficiat. in gl. j. & 17. qō 4. hoc factū ī gl. & ex̄ de sponsa. c. cū locum. & de rap. c. cū causa. Vel qd̄ hoc ē verū ē de iure ci. secus de iu. can. Aeg. Per.

Ascendentes cum descendentibus naturali, vel adoptionis vinculo coniunctis nuptias celebrare nequeūt, idemq; iuris est, & si emancipatione soluta sit adoptio.

Ergo [a] nō oēs [b] nobis vxores ducere licet. nam a quarundā [c] nuptijs abstinendum est Inter eas.n.psonas, quæ parentum † liberorumve locum inter se obtinent ꝯhi nuptiæ non pñt, veluti inter patrem, & filiam, vel auum, & neptem, vel matrem & filiū, vel auiam, & nepotem, & vsque in infinitum. [d] † Et si tales persone inter se coierint; nefarias, atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hæc adeo vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentū, liberorumve loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio iungi: intantū vt etiā dissoluta adoptione idē iuris [e] maneat. Itaq; eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

Inter fratrem, & sororem ex vtroque, vel altero parente prognatos cōiugium consistere nequit: quod ius ad adoptiuos fratres (quandiu adoptionis vinculum permanet) etiam trahitur: eo verò soluto, nil obstat nuptiis contrahendis.

Inter eas quoq; personas, q̄ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædā similis obseruatio: sed nō tanta. [f] Sanè.n. inter fratrem, sororemq; nu-

& intrare monasterium: [r] vt in auth. de sanct. episc. §. sed & hoc præsenti. colla. 9.

Ergo. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit rationem dicti. Tertio suum dictum specificat. Quarto ponit, quid resultat cōtrahendo cum aliqua de ꝓhibitis hic. Quinto extendit ad filios adoptiuos: Secunda ibi, nam à quarundam. Tertia ibi, Inter eas. Quarta ibi, Et si tales. Quinta ibi, Et hæc adeo. CASVS. Dicit iustinianus inferendo ex præcedentibus: ex quo dictum est supra, ꝗ liberi homines, qui secundum præcepta legum coierūt, iustas nuptias cōtrahunt, ergo manifeste patet, ꝗ non licet nobis quamlibet vxorem indistinctè ducere. Nā à quarundam mulierum nuptijs, cum quibꝰ leges cōtrahi vetāt, abstinendum est. Nā inter eas personas, q̄ parentes, vel liberorum loco inter se obtinent, nuptiæ ꝯhi nō pñt: veluti inter patrē, & filiam, vel auū, & nepotem, vel matrē, & filium, vel auum, & neptem nuptiæ prohibitæ sunt. Et nō solum inter istas personas, sed etiam inter omnes superiores, & inferiores directo existentes vsque in infinitum. Et si tales personæ inter se coierint, nefarias, atque incestas nuptias inter se contraxisse censentur: & hæc in tantum sunt vera, vt etiam si aliqui per adoptionem loco parentum, vel liberorum tibi esse cœperint: inter eos tamē nuptiæ consistere non possint, & licet etiam per emancipationem adoptio dissoluta fuerit: idem tamen iuris erit: vt si aliquam adoptaueris tibi in filiam, aut neptem: licet postea eam emancipaueris: eam tamen in vxorem ducere non poteris. hoc dicit vsque ad §. inter eas. Franciscus de Areti.

[a] Ergo. Quia secundum præcepta legum fiunt matrimonia. ergo &c.

[b] Non omnes. Scilicet mulieres.

[c] Quarundam. Scilicet mulierum.

[d] In infinitum. Adeo, vt si Adam hodie viueret, non posset habere vxorem, secundum Ioan. vt ff. de ri. nup. l. nuptiæ consistere. ADDITIO Et hæc vera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non: vt ff. de ri. nup. l. & nihil. secundum Io. de Pla. & Ang.

[e] Idem iuris. Vt non possint coniungi. ADDITIO. Dic secundum Petr. de Bellapert. ꝗ hoc est propter publicæ honestatis iustitiam alias dictam: iterum: quia in copulandis nuptijs semper inspicitur honestas: vt l. semper. ff. de ri. nup. secundum Io de Plat. & Ang.

Inter eas. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere in transuersalibus. secundo illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinē. Tertio de coniunctis per adoptionem. Quarto infert ex prædictis vnum casum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed si. Quarta ibi, Et ideo. CASVS. Domine, iam vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibꝰ in linea recta: an eadē sit obseruatio in linea transuersali? Rñdet Iustinianus ꝗ sic. Nam certè inter eas psonas, q̄ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est qdā obseruatio: licet non tanta, quanta est in linea directa. Nā certè inter fratrē & sororē nuptiæ omnino prohibitæ sunt: & hoc siue habuerint eundē patrem tm̄. & matrē diuersam: siue eandem matrem tantū, & patrē diuersum. Et non solummodo inter fratrem, & sororem naturales nuptiæ prohibitę sunt, & inter adoptiuos. Nam si aliqua mulier cœperit tibi esse soror p adoptionē: quandiu durat adoptio, inter te, & ipsam nuptiæ consistere non possunt: si tamen per emancipationem postea dissoluta adoptio fuerit. iam cessat tibi soror esse: vnde eam i vxorem ducere poteris: cum nec naturali, nec ciuili iure tibi coniuncta sit. Et non solummodo si ipsa fuerit emancipata, eam ducere poteris, sed etiam si a pr̃e emancipatus fueris, nihil inter te, & ipsam nuptijs cōtrahendis obstabit. Vnde si quis generum suum velit adoptare: primo debet filiam suam emancipare: & similiter si quis voluerit nurum suam, idest vxorem filij sui in filiam adoptare, primo debet filium suum eiusdem mulieris maritum emancipare. nam si esset in potestate eiusdem: nuptiæ non possent inter eos consistere. Et non solum prohibitæ sunt nuptiæ inter prædictas personas, sed etiam non licet alicui fratris sui, vel sororis suæ filiam ducere, nec etiam neptem: licet ipsa in quarto gradu sit. Cuius enim filiam ducere vxorem quis non potest, nec eius neptem ducere poterit. Sed licet filiā sororis naturalis in vxorem ducere non poteris: secus tamen est in filia sororis adoptiuæ. Nā filiam sororis illius mulieris, quam pater tuus in filiam adoptauit, ducere non prohiberis vxorē: quia neque iure naturali, neque iure ciuili filia sororis adoptiuæ tibi coniuncta est, Sed etiam filiam, vel neptem sororis naturalis vxorem ducere non poteris. Liberi quoque duorum fratrum, vel sororum, vel liberi fratris ex vna parte, & sororis ex alia, nuptias inter se contrahere possunt. Item amitam tuam vxorem ducere non poteris: nec etiam materteram: quia parentum loco habentur. Et eadem ratione magnam amitam. & magnam materteram vxorem ducere prohiberis. hoc dicit vsque ad §. affinitatis quoque. Franciscus de Aretio.

[f] Sed non tanta. Scilicet vsque ad gradum septimū. secundum canones: vt xxxv. quæstio. 5. capit. progeniem & capit. de consanguenitate. & capitulo, in copulatione. & capitulo, nulli. Sed secundum leges vsque ad quartum: vt infra eodem. §. fratris. idem hodie iure canonico: [t] vt extra de consanguinita. & affi. c. nō debet

[r] Matrimonium ꝯhere, ita honestū est, sicut monasterium intrare: & ideo sicut tenet ingressus monasterij sine cōsēsu curatoris ita tenet & matrimonium sm̄ Ægi. Per.

† Quorū appsone veniunt parentes, & liberi i infinitū: secūdum la.

† Siue ex legitimo coitu nati sint, siue non. l. & nihil. ff. de ritu nupt. sm̄ Aug. hic. Ægi. Per.

[t] Scilicet exclusiuè. sed de iure ciuili, inclusiuè: vt ī eo. §. duorū. & ideo hin: gl. reprehendit hic 'a.

debet, & ea. vlt. Sed iſi aliter accipitur gradus ſecundū canones, quā ſecundum nos: vt dices ī. de grad. cog.

a Quandiu. Sic ff. de ver obli. l. ſi ſtipulatus fuero. in ſi. alias ſi ſtipuler § 1 ſic ff. de lib. & poſthum. l. ſi quis poſthumos. in fine.

ptiæ prohibitę ſunt: ſiue ab eodē patrē, eademq́; matre nati fuerint, ſiue ex altero eorū. Sed ſi qua p adoptionē ſoror tibi eſſe cœperit: quādiu a qdē cōſtat adoptio, ſanè inter te, & eā nuptiæ cōſiſtere nō pñt. Cum verò p emancipationē adoptio ſit diſſoluta: b poteris eā vxorē ducere. Sed & ſi tu emancipatus fueris: nihil eſt īpedimento nuptijs. Et ideo conſtat, ſi quis generum c adoptare velit: debere eū d antea e filiā f ſuam emancipare. & ſi quis velit nurum g adoptare: debere eum antea filium ſuum emancipare.

Filiā, vel neptem fratris, vel ſororis ſuæ non pōt quis ducere in vxorem. Areti.

Fratris verò, vel ſororis filiā vxorē ducere nō licet. Sed nec neptē fratris, vel ſororis quis ducere poteſt: quamuis † quarto gradu ſint. † Cuius h enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

Filiā ſororis adoptiuæ pōt quis ducere in vxorē. Are.

Eius i verò mulieris, quā pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere, quia neq; naturali, neque ciuili iure k tibi coniungitur.

Filij duorum fratrum, vel ſororum poſſunt ſimul contrahere matrimonium inter ſe. Ang. Iure tamen pontificio, cui potius in his adhærendum eſt, duorum fratrum filij legitimo coniugio copulari non poſſunt, teſte Accurſio hic. cui ſubſcribunt Doctores.

Duorum l aūt fratrū, vel ſororū liberi, vel fratris & ſororis cōiungi poſſunt.

Nepos cum amita, etiam adoptiua, vel matertera matrimonium non contrahit, nec etiam cum magna amita, & magna matertera. Aretin.

Item amitam, m licet adoptiuam, n ducere vxorem non licet. item nec materteram: o quia parē tum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnā quoque amitam, & materteram magnam p prohiberi vxorem ducere.

b Diſſoluta. Quia ipſa eſt emancipata vt differat a ſequenti caſu.

c Generum. Ideſt, maritum filiæ.

d Enim. Scilicet patrem.

e Antea. Ideſt, primo.

f Filiam. Hoc ideo: quia emācipatione facta deſinit eē agnata patri: ergo per patrem non pōt fieri agnata tali filio adoptiuo: vt ff. de adop. l. qui in adoptione. hodie verò non deſinit: vt ī. de legi. agn. ſuc. § fi. & ita hoc cōſiliū hodie nō valet. ADDITIO. Sed hæc glo. communiter reprehēditur: quia & ſi nō quo ad facultatem ſuccedendi. deſinit tñ quo ad familiæ nomen. & ad cōtra. § ſed hodie. ī si. s. reſpon ſecundum Chriſtophorum, quòd quãuis in poteſtatem non tranſeat iura tamen adoptionis cōſequitur: vt C. de in ius voc l. fi. & l. adoptiuum. Vel ſecundum Iaſonem tranſit. ſed habetur pro non tranſeunte: vt d. l. fi. Iaſ.

g Nurum. Ideſt, vxorem filij: vt probatur infra eo. § affinitatis.

† Vnica tō eſt huius: quia ego ſū illi loco parētis, nam quarto gradu dicitur. ciuil. ſſu cōtra hi nuptię. Ægi. Pec.

† Alias, ſit. ſ. ne ptis ſororis, aut fratris, q ē mihi iūcta quarto gradu & ſiue referas ad filiā ſororis quia hæc nō eſt mihi iuncta niſi tertio gradu. Ægi. Per.

† Vel melius ſecundūm Iaſ. dic. vt ī. i gl. ſup. verbo materteram magnā. in fi.

Fratris. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum. Secundo illud extendit. Tertio rationem reddit. Secunda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

h Cuius. Sed opponitur. filiam aui. vel auiæ nō poſſum ducere: tamen neptem poſſum, quæ eſt mihi conſobrina: vt ī. eo. tit. § duorum? Rñ. hanc regu. ſtrictè intelligi in eo caſu, in quo loquitur & in omni ſimili. ſ. qñ ego. & ille cuius filiam ducere non poſſum ſumus in gradu primo ad ſtipitem. & in poteſtate eiuſdē: & ſic eius, ſcilicet fratris, & ſororis meæ filiā &c. & hoc in naturalibus, ſec⁹ in adoptiuis. vt ī §. pxi. ADDITIO intellige iſtud verum quando per adoptionem non contrahitur cognatio: vt ibi, ſecundū m Ang & Iaſ alias ſecus.

i Eius. Sic conſtrue, non videris impediri ducere vxorem filiam eius mulieris quam pater &c.

k Ciuili iure. De naturali conſtat: De ciuili ſic probò, illa filia ſororis adoptiuæ non eſt in poteſtate matris: vt ī. de hære qua. & d. §. qua de cauſa, ergo non tranſit in poteſtatem illius, qui adoptat matrem, licet mater tranſeat: quia illi tranſeunt cū alijs, qui ſunt in poteſtate: vt ī. tit. 2. §. illud. & ff. de adoptio. l. ſi pater. at ipſa mater adoptata eſt mihi coniuncta per agnationem per patrem, in cuius poteſtate eſt ff. de adopt. l. q in adoptionem. Accurſius.

Duorum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit de duobus cōſobrinis. Secundo de amita. Tertio de matertera Secunda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materterā.

l Duorum. Hoc ſecundū leges: vt hic, & C. eo. l. celebrandi. ſec⁹ iure cano a Vel dic hunc §. loq de adoptiuis. ſecus in naturalib. Accur.

a Et hoc cōiter tenetur ex quo ſequitur quod filij Iudæorum obſeruantium hūc §. nō ſunt legitimi qā tñ eis. quam nobis hæc lex correcta eſſet. arg. l. Iudæorum. C. de iud. Ang.

m Amitam. Quæ eſt ſoror patris.

n Adoptiuam. Ab auo paterno.

o Materteram. Nota cauſē, quia nō repetit adoptiuam materteram &c. quia matertera, vel auunculus non fit adoptione, vt hic & ī. eod. §. eius. & ff. eo l. ſi qua. §. fi. ſed contra videtur. ff de ritu nup. l. p adoptionem. § pe. Reſpon. illud intelligitur qñ adopto in nepotem, quaſi ex filia natū, vel in pronepotem quaſi ex nepote nato ex filia: quod poſitū, ſicut ſi nullum haberem filium: vt ī. titu. 1. §. licet. tunc enim ſoror, & frater eius, loco cuius filij facta eſt adoptio, eſt matertera, & auunculus: alij mihi filij ſunt, vt patet: & ſic non imitatur naturā: quia aliter nepos ex filia naturali, & legitima non eſt in poteſtate: hic aūt cum ſuis concordantijs loquitur, quando aliquam adopto in filiās hęc quidem non erit matertera filijs natis ex alia mea filia naturali, & legitima. Sed quæ eſt ratio diuerſitatis? Reſpon quia altero caſu, ſcilicet quando adopto in nepotem ex filio: eſt commodū materteræ, & auunculo: quia maiores quidem parentes imperant minoribus: quod ſecus eſt in aduerſo caſu. ex hac dependet alia, vt naturales, & legitimi ſunt adoptiuo ſubiecti. & eſt ridiculum, e contrario caſu eſſet æquum. ADDITIO. Hanc rationem reprobant Chriſtoph. & Iaſ hic: tum quia inter collaterales non eſt huiuſmodi reuerentia: vt not. in § inter cas. ſup. eod. tum quia idem videretur dicendum in patruo, & amita. Item quia eſſet contra verſ. eius verò. ī. eo Et aſſignat aliam rationem: quia in d § fi. adoptatus agnaſcitur exiſtenti in agnatione adoptantis, puta filiæ: hic autē non exiſtentibus, puta filijs filiæ. quod fieri non pōt: vt ff. de adoptio. l. qui adoptionem.

p Materteram magnam. Magna matertera ſoror auiæ maternę eſt: amita magna ſoror aui paterni eſt: vt ī. de grad.

grad cogna. §.4. Sed qd de fratre aui materni? Rñ. est patruus magnus: vt C.de sue edic.l.j.licet Pla. §.vt ibi notat. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibentur; vt ī.eo.§.fratris? Respon.quia hæ personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parētū: vt in hoc §. & quia ipsa est in primo gradu stipitis: vt no.ī.eo.§. sed nec nepté. Et sic no.cauté, q̄ ordo transuersalium subdiuiditur in tres partes ī.ī. & ex latere: vt ī. de grad.§.iij.iiij.v.& 6.& maior est abstinentia versus superiores: vt hic.& inferiores, vt ī.eo.§.fratris.quàm transuersales: vt ī. eo§.duorum.

1 Ista cōiter approbatur: ꝑ qua facit glos in §. quarto gradu. in verbo, auuncul⁹. ī. de gradi.ſm la.

Affinitatis veneratione, eā q̄ olim mihi priuigna, nurus, socrus, vel nouerca extitit, vxorē ducere non licet, multoq; minus licebit, si adhuc mihi sit priuigna, nurus &c.

Quoties eiusdem dispōnis duæ sunt rōnes, sublata è duob. altera, nō ob id cessat dispō reliq̄ remanēte.

Adfinitatis quoq; veneratione a quarundam [a] nuptijs abstinere necesse e. Vt ecce priuignā, [b] aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtræq; filiæ loco sunt. [c]

Affinitatis, Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam ꝓhibitionem in gñe Secundo, illā ꝓhibitionem exemplificat in nura & priuigna. Tertio, rationē ꝓhibitionis factę de nuru, & priuigne assignat. Quartò, dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto, rationē dictæ modificationis assignat. Sexto, modificat ꝓhibitionem circa priuignam. Septimo rationem dictæ modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vterque. Quarta ibi. Quod ita scilicet. Quinta ibi, Quia eadē. Sexta ibi, Item si. Septima ibi, Qui duas.

Dominc. iam vidi da impedimentis nupt. interuenientibus rōne cognationis, tam ex linea directa, quā ex transuersali. Nunquid adhuc plura sunt impedimenta nupt. Respon. Imper. q̄ sic. Nam non solum rōne cognationis: sed etiam rōne affinitatis impediuntur nupt. Rōne enim affinitatis à quarundam mulierū nuptijs abstinendum est Nam priuignam, vel nurū tuam vxorem ducere prohiberis quia vtraque illarum tibi loco filiæ est: sed hæc specialis prohibitio locum habet, si fuit nurus tua, & nunc non est: vel si fuit priuigna tua, & nunc non est. Nam si est adhuc nurus tua.i. si adhuc ꝯstat matrimoniū inter ipsam, & filium tuū adhuc viuentē: naturali, gñali, & cōi rōne tibi nubere non poterit: quia viuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuiuis alij nubere poterit. Eadem enim mulier duobus viris simul nubere non potest. & idem iuris est in priuigna tua. Nam priuigna tua, si adhuc est priuigna tua, idest, si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis ꝓhibitio nuptiarum inter te, & ipsam ꝯhendarum locum non habet: q̄a durante matrimonio inter te, & matrem eius gñali, & cōi rōne non poteris cum ipsa ꝯhere. quia eodem tempore duas habere vxores non poteris. Et non solū inter has personas prohibentur nuptiæ rōne affinitatis, sed etiam inter plures alias. Socrum.n. tuam, idest matrem vxoris tuæ, vel nouercam tuam, idest, vxorem patris tui vxorē ducere prohiberis: quia vtraq; istarum loco matris tibi est, & hæc similr ꝓhibitio spālis, sicut in casu superiori, tunc demū locū habet, cum solutū fuit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca.i. si adhuc patri tuo nupta est, gñali rōne nuptiæ inter te, & ipsam prohibētur: quia viuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuiuis alij nubere pōt: quia eadem mulier duob⁹ simul. & eod. tpē nupta esse nō pōt & idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socrus.i. si adhuc filia eius tibi nupta est: gñali rōne cū ipsa contrahere prohiberis: quia simul duas vxores habere non poterit. Sed ponamus, q̄ Petrus filiū ex vxore legitima habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus q̄ Petrus mortua vxore ꝯhit mřimoniū cū Berta, certè durante mřimonio inter Petrum & Bertā, fili⁹ Petri quē habuit ex alia vxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licitè poterit mřimonium ꝯhere: & licet filij ex mřimonio inter Bertam, & Petrum ꝯcto nati, eorū fratres sint communes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniunguntur. Sed ponamus, quid si diuortiū sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam; modo quæritur, verū Petrus quondam maritus Bertæ possit contrahere cum filia Bertæ ex secundo matrimonio nata? Et videbatur q̄ sic. nam ista filia Bertæ non est priuigna Petri quondam mariti Bertæ: quia priuigna ꝓpriè dicitur filia vxoris tuæ, quam habuit, aut quā tibi nuberet: sed ista filia nata fuit ex secundo mřimonio post diuortiū inter Bertam, & Petrū celebratū: ergo nō est ꝓpria priuigna Petri. Iulian⁹ tñ in hoc casu dicit ab huiusmodi mulieris nuptijs rōne honestatis esse abstinendum & hoc ꝓbat per duo argumenta à simili. Sponsa enim filij non est nurus patris, & tamen à nuptijs hmōi mulieris abstinendū est: quia neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris contrahere poterunt. A simili concludit: licet enim huiusmodi filia non sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h d. vsque ad § illud certum. Franciscus.

Quod ita, s. accipi debet, si fuit nurus, aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus tua est: [e] *idest, si adhuc nupta est* [f] *filio tuo: alia ratione* [g] *vxorē eam ducere nō poteris: quia eadem duobus nupta esse non pōt. Item si adhuc priuigna tua est, idest, si mater eius tibi nupta est: ideo eā vxorē ducere nō poteris, q̄a duas vxores eodem tēpore habere non licet.* [h]

Cū socru, vel nouerca ꝑsenti, vel ꝑterita matrimoniū cōtrahi nō pt. Are.

Affinitatis. Est autem affinitas regularitas personarum ex nuptijs ꝯiunctarū oī carens parētela s. sanguinis: [1] vt ff. de gra. affi. l non facile. §. affines. & §. sciendum est. ideo dī ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest, [2] sed secundum canones etiā sine nuptijs. [3] Sed cum vxor videatur affinis viro: quare permittitur matrimonio vti? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis: [4] sicut vnitas nō est numerus, sed principium numeri. Accur.

* Sic verba ꝑteriti tpis sunt abnegatiua pñtia ſm Por. Egi. Per.

1 Vel idē dī affinitas, quia vnus tendit ad finē alteri⁹ & ecōuerso: secundūm Christoph.

2 Hoc reꝓbat Ange. quo ad mřimoniū ꝓhibendū, ꝑ l. adoptiu⁹. §. ꝑ pudorē. ver. idē tñ. ff. eo & ff de ri. nupt. l. nihil interest?

3 Vid ca. discretionem. & c. semp. ex. de eo qui cons. 95. vao.

4 Contrariū tenēt Christop. & Ias. in vxore, licet sit secus in sponsa.

[a] Quarundam. Scilicet mulierum.

[b] Priuignam. Hęc nomina exponuntur statim ꝑxi. in versi. quod ita &c.

[c] Loco sunt. Facit ad hoc ff. solut. matri. l. quia. & l. rei iudicatæ. §. fina.

[d] Accipi debet. Scilicet hæc prohibitio

[e] Nurus tua est. Quæ contineant̄ appellatione istarum, dic, vt ff. de rit. nup. l. adoptiuus. § nunc videamus.

[f] Nupta est. arg sumit̄ hic. & ex ꝑxi §. q̄ si quis habet gñale auxiliū, nō debet petere spāle: vt ff. de mi. l. i tauisæ. j rñ. & de ver. ob. l. doll. & ff. de ed l. q̄dā sūt.

[g] Alia ratione. Non solum supradicta.

[h] Non licet. Imo efficitur infamis: vt C. ad legē iul.

instit. Imper. e de

de adul.l.enm qui. ADDITIO Idē in hāte duas sponsas, vel concubinas. seu vxorem.& cōcubinam: vt est gl.no.in §.si vero effusa.super verbo. consisten te.in Authen.quibus modis nat.effi.sui. licet de facto non obseruetur: vt hic per Ias.

vit vxori deficiēte omni parētela,& excluso fisco. vt C.vnde vir,& vxor.l.prima.& in authen.ibi assignata. Accur.

l Priuigna.Quia illa est priuigna mea, quæ ex mea vxore est nata,antequā esset vxor, & fœminini ille est priuign°, qui ex ma rito natus fuit antequam suus esset ma ritus, vt ī.eo §.affinitatis.& §.socrum. Sed hæc postea fuit nata.Tamē dicit Iulianus abstinendum rōne honestatis, vt subijcit, & ff. de ritu nuptiarum. l si qua. §. si vxor, & l. semper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam &c. Accur.

Socrum. Diuiditur in quatuor partes: quia primo ponit vnū dictū ꝓhibitiuū,cum rōne.Scdo illud modificat.Tertio modificatū declarat circa nouercam, cum rōne. Quarto declarat circa socrū, cum rōne. Secunda ibi, quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqn. Quarta ibi, Item si.

a Socrum. Quæ sint hæ personæ, dic vt ff.eo.ti. de ritu nup. l.adoptiuus. §.nunc videamus.

b Prohibitum. Iure aff. & ad hoc referetur illud. Quod & ipsum &c.

c Affinitate. Hęc litera sibi ꝯtria videtur. nam si dissoluta est affinitas, nō ergo debent nuptię ratione affinitatis impediri. Sed dic dissoluta &c.idest, dissolutio matrimonio, propter quod cōtingit affinitas: sed ipsa affinitas nō est dissoluta.

ADDITIO. Concordat cum hac glo. ca. fraternitatis. §.porro.& ibi glo.xxxv.q x quo ad matrimonium; secus quo ad alia, vt iij.quæst.vij.§.affinitatis Ang.

Socrū [a] quoq; , & nouercā prohibitum [b] est vxorē ducere, quia mřis loco sunt. Quod & ipsum dissoluta demum affinitate [c] ꝓcedit. Alioqui si adhuc nouerca [d] est: idest, si adhuc patri tuo nupta est, communi iure impeditur tibi nubere, qa eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc socrus est, idest, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impediuntur tibi nuptiæ: quia duas vxores habere non potes. [e]

Filius ex vxore præmortua contrahere pōt matrimonium cum filia vxoris ex marito præmortuo.

Mariti [f] tū filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel ꝯ, [g] matrimoniū rectè ꝯhūt, licet habeant [h] fratrē, sororemve [i] ex matrimonio postea [k] contracto natos.

Etiam ob publicam honestatē. à quibusdam nuptijs abstinetur, quamuis nullū cognationis, vel affinitatis obstaculū adsit.

Si vxor tua post diuortiū ex alio filiā ꝓcreauerit, hęc non est qdē priuigna [l] tua, sed Iulianus ab hmōi nuptijs abstineri [t] debere ait. Nā constat, nec sponsam filij nurū esse, [m] nec pris sponsam nouercam esse: rectius [n] tū & iure facturos [o] eos qui ab hmōi nuptijs abstinuerint.

Inter seruos ēt manumissos cognatio impedit matrimoniū cōtrahendum.

Illud certum est, seruiles [p] quoque cognationes [q] impedimento nuptijs eē, si forte pr̄, & filia, aut frater, & soror manu

m Nuram esse. Licet sit sponsa, tamē non est nurus antequā eius fiat vxor. [x] & econtra. licet sit sponsa patris, quia tamen non est vxor patris adhuc, ideo non est filij nouerca: vt hic, & ff. de ritu nup.l. si qua. §. j. & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendū: vt subijcit, Rectius &c.

n Rectius. A simili concludit, in casu proposito primo in hoc §.

o Facturos. Scilicet scimus: vel constat.

Illud certum est.

t Ista reprobant Io. Iab. & Ange.hic. quia non reperit iure cautū, & ꝯtrarium ibi notquam sequ. Io.de Pla. eā sequat.

x Quæ orit etiā ex sponsalibus de futuro,& de facto contractis, vt rō possit ꝯhi cū alio quo primi ꝯheutis cōsanguineo: vt c. vnico. de despon. impub. in 6. An.

t Idem si sponsa alicuius, quā nullus cōsanguineorū sponsi pōt ducere vxorē, vt l c. spōsā. ex. de sponsa. & matri.

d Nouerca. Sic dicta, quasi nocens: [x] arcus, vel qa noua est arca, quasi sine fructu,& facit ff.de inoffi.testa l.3.in fine.& l.4.

e Non potes. Aliàs non possit, scilicet eodem tēpore subaudi: vt ī.prox.§.

f Mariti Licet inter se frater,& soror prohibeāntur: vt ī.eo.§.inter eas tamen. &c.

g Vel contra. Idest contrario.

h Habeant. Illi minores.

i Ex matrimonio. Maiorum.

k Postea. s post natiuitatem istorū, & sic aduerbiū, postea, determinat dictionē ꝯtcto. Vel dic q determinat verbum, habeant. & dic ꝯtcto, scilicet prius. [t] Nam qui ex eo matrimonio, scilicet maiorum, nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi qui natus est, vel nata prius ex fœmina. Idem dicas ecōtra q erit frater, vel soror ex parte patris illi, qui fuerat ex illo patre natus: & tū isti nullo iure sibi adinuicem iunguntur. viro enim cognati vxoris iunguntur,& non alijs cognatis viri. Item ecōtra, quia cognati viri vxori iunguntur, non autem alijs cognatis vxoris. [s] Vnde reprobatur quorundam opinio qui dixerunt, q nullus de arbore ducit alium. Nam in ea continentur cognati viri,& vxoris: & tamen iungunt, vt hic ctr. Nec inter se ante matrimonium inter duos cognatos viri,& vxoris contractum succedunt, vt C. commu.de succes.l.amitæ, nec postea.nisi fiat facis

[x] Imò quasi noua dom° princeps à patre superinducta, quasi νόαρχος ad accersendam familiā.

t Intellige pri°, s. quam isti duo ꝯ hāc matrimonium Ias.

s Facit ca pi.pe.& c. quod sup his. ex. de cōsang. & affinit.

CASVS. Domine, vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus, tam ratione cognationis, quàm etiam ratione affinitatis: nunquid adhuc sunt plura impedimenta nuptiarum? Respondet Iustinianus quòd sic. Non solum enim impediūtur nuptiæ ratione cognationis inter liberas personas, sed etiam inter seruos. Nam seruiles cognationes præstant impedimentum nuptijs: veluti si pater,& filia manumissi fuerint. & frater,& soror. Nā inter istas personas obstante cognationis impedimēto, licet ad libertatem peruenerunt, nuptiæ consistere non possunt. Sūt & aliæ personæ multæ, quæ propter diuersas causas inter se matrimoniū ꝯhere ꝓhibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorum, seu Pandectarum enumerari permisimus.b.d.vsq; ad §.si aduersus. Frenc.

x Sic per sola sponsalia non ꝯhit affinitas, sed p nuptias sm Ang.

p Seruiles. Idest, dum durant serui.

q Cognationes. Idest, cōsanguinitates, q sunt inter seruos,& impediunt nuptias inter eos. Item affinitates, vt hic, & ff. de ritu nup.l.adoptiuus.§ seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos: vt ī.de capi.dimin. §.quod autem? Sed illud in iure succedendi,& in tutele. vel hæreditatedi, hoc autem in iure sanguinis, quod nullo iure ciuili tolli pōt: vt hic.& ff.de reg iur.l.iura sanguinis.& per cōsequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nōne & alia ratione inter eos matrimoniū impeditur, qa sunt serui, vt ī.eo.j.respon.& C. de incest. nup.l.cum ancilla? Rñd. durante seruitute hęc sunt quo impedimēta:& eis manumissis durat hoc vnum, vt sequit.

Manumissis

a Manumissi fuerint. Vel ambo: & tunc tantũ est impedimentum sanguinis, vel vnus tantum: & tunc duo sunt quæ impediunt: vt modo diximus.

b Enumerari. Possunt autem enumerari quatuordecim modi cum his, quos in hoc ti. habemus. Primus est ratione seruitutis: vt ꝫ. a. r. th. & C. de inceſt. nup. l. cum ancillis. Secũdus est ratione ætatis: vt masculi minores 14. annis, fœminæ minores 12. vt in fin eod. & respon. Tertius est ratione sanguinis: quod in tria diuiditur, ascendentes, descendentes, & collaterales: vt ꝫ. eod. §. ergo. & § inter eas. & §. fratris. & §. et⁹. & §. duorum. Quartus ratione adoptionis: vt ꝫ. eo. §. ergo. & §. inter eas. in fine vtriusque. Quintus rõne affinitatis præsentis, præteritæ, & futuræ: vt ꝫ. e. § affinitatis. & §. socrum. & § si vxor. Sext⁹ ratione matrimonij. Nam si habet vnam, non debet habere alteram eodem tempore, aliàs est infamis: vt ꝫ. eo. §. socrum. in fi. & §. affinitatis. in fi. C. ad leg. Iul. de adul. lege eum. Septimus per senatusconsultum, qđ vetat fieri matrimoniũ inter tutorem, & curatorem, & filios eorũ ad quandã pupillam. & adultam suã, vel patris: r vt C. de interdict. matrimo. inter tuto. l. 1. Octauus per legem Papiam, & Iuliam. scilicet, inter senatores, & eorum liberos, & libertas, vel alias vilis conditionis fœminas: vt ff. de ritu nup. l. lege Iulia. & C. de nupt. in l. si libertam. qđ capitulũ hodie correctum est: vt in Auth. vt libe. decr. §. si quis aũt. colla. 6. Nonus est, vt inter præsidem, & sibi subiectam ratione iurisdictionis: vt C. de nup. l. & si contra & C. si quacunq; præd. pot. l. j. Decimus est per constitutionem principis: vt cum ea quã quis de sacro fonte leuauit: 3 vt C. de nupt. l. si quis alumnam. in fi. idem seruatur de ipsa cummatre: licet nostro iure cautum non reperiatur. 5 Vndecimus est ratione honestatis: vt ꝫ. eo. §. si vxor. & ff eo. l. si qua. Est & duodecimus rõne ordinis annexi, vt cum clericis in sacris ordinibus constitutis: vt in Auth. quomo. oportet episco. §. neque aũt. colla. 1. & in Authen. de sanct. epi. §. si quis. collat. 9. 4 Est & tertiusdecimus: vt in monialib. & cõuersis monachis: licet non sint in sacris ordinibus constituti: vt in Auth. de monachis. §. antep. collat. j. & in Auth. de nup. §. distrahuntur, versic. per occasionem coll. 4. Et est decimusquartus in muliere rapta, quæ ꝓprio nubit raptori, quod prohibetur. vt in Auth. de rap. mul. quæ ra. nubunt §. 1. coll. 9.

ADDITIO. Isti autem modi possunt comprehendi his ver. Ætas cõditio. numer⁹. monachatus & ordo.
Optio, nobilitas, sanguis, tutela, potestas,
Fons iacet, affinitas, raptus repugnat, honestas:
Irrita quæ faciunt cõnubia legib⁹, hæc sunt. Ang.

Si aduersus. Iste §. seq. diuidit in 6. partes. Primo ponit dictũ suũ annullans. Secũdo infert. Tertio rõnẽ assignat. Quarto infert alium effectũ quo ad nomen. Quinto infert alium effectũ quo ad exactionem dotis, & donationis ꝓpter nuptias. Sexto addit alias pœnas. Secunda para ibi, itaque. Tertia ibi. Nã nec. Quarta ibi. Vnde solet. Quinta ibi, Sequitur ergo. Sexta ibi, §. sequen. scilicet ibi.

missi fuerint.

Ponit generaliter quasdã esse personas, inter quas nõ potest constitui matrimonium. Ang.

Sunt & aliæ personæ, quæ propter diuersas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digestorũ, seu Pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari b permisimus.

Ubi nuptiæ contra legũ interdicta celebratæ fuerint, ibi neque nuptiarũ, neq; viri, neq; uxoris, neq; dotis vllũ ius erit vel appellatio: at has cõtrahentes pœnas hic traditas, aliasq; plures incurrunt.

Si aduersus ea, quæ diximus, c aliq coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque d hi qui ex eo coitu nascunt, in potestate patris nõ sunt: sed tales sunt (quantũ ad patriam potestatẽ e pertinet) quales sũt hi, quos mater vulgo f concepit. Nam nec hi g patrem habere intelliguntur: cũ & his pater incertu⁹ sit. h vnde solẽt spurij appellari i παρὰ τὴν σποράδην, i ἀπάτορες, quasi sine patre k filij. Sequit l ergo, vt dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni. m

Quærit. CASVS. Domine, iã vidi satis de impedimentis nuptia. dicatis mihi, qualiter puniuntur illi, qui contra præcepta legũ iniustas nuptias contrahunt? Ad hoc respõdet. Iustinian⁹ dicens, q si aliquid aduersus præcepta legum tradita superius egerint, nec erit ibi vir, neque vxor, neque matrimoniũ, neque dos ibi intelligitur: nec filij ex illo coitu illicito potestati patris subijcientur. Sed quantũ ad potestatẽ patris pertinet, tales erũt, quales sunt hi, quos mater vulgò concepit. Nã nec hi vulgo concepti patrem habere intelliguntur: quoniam pater eorũ incertus est. vnde solent filij spurij appellari à Græca voce sic dicti: vel quasi vulgo concepti. vel quasi sine patre filij. vnde dissoluto tali illicito coitu, dos per actionẽ ex stipulatione repeti non poterit. Cum enim ibi nullum intelligatur matrimonium, neq; dos ibi esse poterit: & si dos ibi non sit, sequitur q repetitioni dotis locus esse non poterit. Et nõ solum istas pœnas patiuntur illi, qui prohibitas nuptias ꝯtrahunt. sed innumeræ aliæ pœnæ, q in sacris constitutionibus continentur, eis infliguntur. & h. d. vsque ad §. aliquando. Franc.

c Diximus. Vt supra eo. per totum. & etiam adiecimus in proxi. §.

ADDITIO. Vide Clemen. j. de consan & affin.

d Itaque. Bene infertur: vt ĩ ti. 1. in prin.

e Ad patriam potestatem. Propter hunc casum posuit de nuptijs post titulum de patria potestate.

f Vulgò. Scilicet, qui patrem demõstrare non possunt, vel illicitum: ꝗ. vt ff. de sta. ho. l. vulgo.

g Nec hi. Scilicet vulgò concepti: vel dic, hi de quibus loquimur. s. illicitè concepti.

h Incertus sit. Cui pater est populus, pater est sibi nullus & oĩs, Cui pater est populus, nõ habet ille patrẽ. & ꝭm hoc dic his. s. vulgò cõceptis. Vel dic his. s. incestuosis: & tunc dic iuxta fictionem est incertus.

i A Græca voce sporaden. Sporaden Græcè, dr̃ Latinè vulgò, passim, & sparsim. ADDITIO. & ita legi vult Alciatus. lib. prætermissorum. j. in dictione spurius, nec perperã, vt video: cũ in vetustis meis exemplaribus eius dictionis vestigia inuenerim.

k Sine patre. Iure ciuili inspecto.

l Sequitur. Bene infert, cũ. n. sine matrimonio esse non potest, s. dos. & vbi nõ est dos, actio dotis nõ est; vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi, Sicut enim &c.

m Exactioni. Scilicet per actionem ex stipulatu, quę datur pro dote: vt ĩ. de actionibus. §. fuerat. Sed nunquid p condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam dati fuerit, nec causa fuit secuta? Respondet Placentin. quòd sic, siue ignorans, siue sciẽs dederit: vt ff. de condictione sine causa. l. finali.

Matrimonium 14. modis impeditur.

3 Sec⁹ est iure can. vt ẽ pe. ex. de sec. nupt. ꝭm doct.

2 Mãdo. sup signa giç de dispen. mfi. ver. cognatio spiritualis.

1 Iste modus ẽ sup fluus ꝭm las. quia posit⁹ est ꝫ. i quto.

4 Secus 1 ꝯstitutus 1 nõ sacris, vel minoribus. ordinib. q si i cedat i habitu, & cõ sora gaudẽt priuilegio. c. si qs suadẽte 17. q. 4. i priuilegio fori. vt c. 1. de cle. cõiug. lib. 6.

† In vulgati editione sic scriptũ erat vel à græca voce σποράδην quasi vulgò ꝯcepti: vel Sp. i. quasi sine patre filij. atque ita legisse vr Theoph⁹ græcus in suorum paraphrasibus.

† Rõnem huius etymo. reddit Plutar. in Romani qõ. ita scribens. Quũ veteres lquit, Roma. cõplura nominavnis lris, aut binis, ternis vel signarẽt ve luti P. Cn. Ser & Sex. hoc ẽ publios, Cneus, Seruius, & Sextos. q patrũ forẽt prænomia. Spuriũ itidẽ binis lris ita notabãt, Sp. q descripto & orbatos patẽtib. indicabat: qui si quos sine parẽtib. dicerẽt, Sp. tantũ scriptitabãt Quo factum ẽ vt spurios ẽt vocarẽt eos q secreto gñe crederentur. Vide Cr. li. de honne. discip. xx. ca. v. & Catellia; nũ Cnitã i dictione Spurij.

? Hoc verum nisi vterq; s. masculi⁹. & fœmina, vel alter tantũ ignoraue rit. quia tunc filij sũt legiti. c. ij. in fi. q fil. sint leg. & sue cedunt parẽti ẽt sciẽti. ca. ex tenore. ex. eo. ti. & nõ quę eos dicit spurios dẽt probare. ꝭm Ange. bic.

sed so. dat talem condictionem, ignoranter nō scienter danti: vt C. de condi. ob cau. da. l. s. & ff. de cond. cau da. l. 1. §. fi. & l. 2. nec immeritò: cum turpiter dāti nulla sit repetitio: vt ff de cond. ob turp. caus. l. ob turpem. & hæc omnia locum habent, quando nō fuit secutum matrimonium.

concubinatus, aliàs contra: vt C. de con. l. v.

ADDITIO. Et tunc quid si cū ea p dispensationē matrimonium ɔ̃xerit? vide Christoph. & Iason. hic.

h Constitutione. Vt C. de natu. lib. l. cum quis

i Instrumentis. Sed nunquid sine instrumētis est matrimonium tale? Dicunt quidā q nō: vt Pla. & Azo, qui decorati maximis dignitatib faciunt matrimoniū: vt ī Auth. vt lic. ma & aui. §. quia verò legem du dum. colla. 8. melius aie. ff quib mo. na. eff. leg. §. illud quoq; vers. hæc ergo casta: coll. 6. Sed dic q matrimonium nudo cōsensu perficitur sine scriptura: vt in Authen. de nupt. §. nuptias. collat. 4. & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti. nō sunt legitimi, si dotalia instrumēta non sunt facta: ut hic. & facit ad hoc C. de natu. lib. l. cum quis, & l. nuper & l. fin. & in Authen. de hære. quæ ab intest. def. §. 1. colla. 9. & in Authenti. de fi. ante do. instru. na. circa med. coll. 5. & in Authen. de incest. nup. §. fi. col. 2. & de trie. & semis. §. fi.

k Constitutio. Vt C. de na. li. l. nuper. sed si non fecerit eam sibi vxorem: adhuc tñ hmōi naturales sunt alēdi à patre. Item succedunt ex testamēto in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parētibus iam defunctis: aliàs liberi in vnam vnciam tñ permittunt naturales succedere. superiores qñ ipsi tñ supsunt, nō impediunt eos, nisi in sua legitima, quæ superioribus debet. ab intest. verò duas habēt vncias paternæ substantiæ cū matre eorum viriliter diuidendas, qñ nō sunt ascendentes, nec descendentes. Alunt & ipsi patrē. & hoc in licitè natis: sed nō. si illicitè nati fuerint, tunc ab oī beneficio sunt exclusi: vt in auth. qui. mo. na. effi. sui. §. discretis. vsque in fi. consti. colla. 6.

a Prohibitas. Per aliquem de quatuordecim modis, licet Ir. has pœnas iposuerit tantum eis, qui incestas nuptias faciunt, vel nefarias; nō qui aliàs inutiles: vt in Auth. de incest. nup. §. 1. colla. 2.

b Alias pœnas. Vt est amissio bonorū, & incursus infamię: vt C. de incest. nup. l. qui contra. & l. si quis incest. hodie verò & confiscatio bonorum, & exilium, & cinguli, siue dignitatis depositio, & verberatio simil eis imponitur. vt in Auth. de incest. nupt §. sancimus. col. 2.

locus sit. Qui aūt prohibitas[a] nuptias ɔ̃hunt; & alias pœnas[b] patiuntur: quæ sacris constitutionibus continentur.

Naturales liberi curiæ oblati legitimi fiunt: et patris potestatem subintrāt. Itē ex ea nati, cū qua iustas contrahere nuptias licebat, connubio subsecuto, dotalibusq; instrumentis confectis, æq; legitimi censentur, atque qui ex matrimonio nati sunt.

Aliqñ aūt euenit, vt liberi, q statim vt nati sunt, in ptāte parentū nō sunt,[c] postea rediganť in ptātē patris: qualis est is, qui dū naturalis[d] fuerat, postea curiæ[e] datus ptāti patris subijcitur. Necnō is,[f] qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus interdictum[g] fuerat, sed ad quam[†] pr̄ cōsuetudinem habuerat: postea ex nostra constitutione[h] dotalibus instrumentis[i] compositis in potestate patris efficitur. Quòd & alijs liberis, qui ex eodē matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio[k] præbuit.

Potestas patria ēt adoptione constituitur, cuius duæ sūt species: altera arrogatio dicitur, altera adoptio: illa pricipis authoritate eos, qui sūt sui iuris arrogamus: hac verò ī alterius ptāte existētes īperio magistrat' adoptam'.

TITVLVS XI.

DE ADOPTIONIBVS.[†]

Non solum autem natura-

Aliqñ. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ī. ti. proxi. pcedēti, q illi sunt ī ptāte parētum, q ex iustis nuptijs pcreantur: nūquid sunt aliqui, qui statim, vt nati sunt in ptāte parentū si sīnt? Et dicit Imperator, q sic. Cōtingit .n. q licet aliqui in ptāte patris beneficio natiuitatis ab initio non fuerunt, postea tñ legis authoritate potestati patris subijciuntur, vt in tali casu: pone q aliquis habeat tm̄ filium naturalē, si pater iste filium naturalē seruitio principis, vel præsidis prouincię det, vel curiæ alicuius ciuitatis offerat, per istā oblationē filius patris potestati subijcitur, & sut legitimi filij in bonis patris cum cæteris legitimis in omnibus consequitē. Item pone, q aliquis habeat licitam concubinam ad quam consuetudinem habeat: cuius matrimoniū legibus non sit interdictum, & ex ipsa in concubinatu prolem procreauerit: si postea maritali affectione ductus vir contrahat matrimonium, & dotalia conficit instrumenta scđm nostræ cōstitutionis tenorem, nō solū filij post dotalia instrumenta procreati, sed ēt ante matrimonium celebratum nati, tanquam legitimi patris potestati subijciūtur, & iura legitimorum in bonis patris beneficio nostræ constitutionis obtinebunt. h. d. vsque ad fi. Franc.

c Parentū nō sunt. Hoc mirabile p duo ɔ̃bat exēpla.

d Naturalis. Scilicet tantum.

e Curiæ. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris non est: vt hic. & ī. ti. j. in prin. facere in potestate, detur in seruitiū Imperatoris, vel præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij:[t] vt in Authen. qui. mo. na. effi. sui. §. si quis igitur. col. 6. Accur.

f Necnon is. Nunc ponitur aliud exemplum.

g Interdictum. Nam aliam vxorem non habuit spe

[t] Qđ Ange. intelligit verū si dē, nō verè: qđ no. pro statutis: vt est sex. in l. 3. C. de nat. li. & quare succedant, vide hic p eū.

[†] Aliàs quā, & solam.

[a] Dic q hodie de iure can. ēt ī terra īperij sine dictis instrūs tenet matrimonium, & filij efficiunť legitimi: ut hi in c. tāta, qui fil. sint legit. ſm Ange. & Ias. hic. Filij naturales tñ, an succedant.

[f] Dic q de iure cano. debentur eis alimenta. de hoc ē tex. singul. in c. cū haberet. ex. de eo qui cogn. consan.

[†] Gellius li. 5. c. 19. docet adoptionē genus esse tñ situs, seu cōmigrationis in alienā familiam, quo loco explicat veterē cōsuetudinē eius, item q adrogatiōis. vetustissimum autem eē adoptionis vsum ex eo constat, quòd Moses adoptatus sit à filia Pharaonis, vt hī Exo. c. 2.

DE ADOPTIONIBVS.

Quia supra dixit de nuptijs ex quibus acquiruntur filij legitimi, & naturales: ideo nunc de adoptionibus ex quibus acquiruntur filij legitimi tantum. Vel sic, supra qualiter filij nostri sunt in nostra potestate dixit: nunc autem qualiter alieni efficiūtur potestate nostra. Ang. Are.

Non solū. Iste ti. diuidiť in nouē partes principaliter. Primo ponit, q adoptiui sunt in potestate adoptantis. Secūdò, qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertiò, primū dictū limitat, & declarat. Quartò de Ipubere, q se ad arrogandū dedit. Quintò, q adoptans debet saltē adoptatū præcedere 18. an. Sextò, qñ aliquis vt nepos, vel pnepos adoptať. Septimò, in qbus ɔ̃ueniūt, & in quibus

bus non adoptio, & arrogatio. Nono, quod serui ado ptati à dominis sunt liberi. Scda ibi. Adoptio. Tertia ibi, Sed hodie. Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi, Minorem. Sexta ibi, Licet autem. Septima ibi, In plurimis. Octaua ibi, Illud. Nona ibi, Apud Catonem.

CASVS Accessi ad dñm Iustinianum et & ita pposui coram eo, Dñe, vos vultis tractare de adoptionibus pro Deo, quæ rō mouit vos ad tractandũ hic de adoptionibus? Ad hoc rñ. Iust. dicẽs: Amice, s. tractauimus de iis, qui sunt i pa po. & qa ñ solũ naturales liberi & legitimi de quib. s. diximus, sunt in parẽtum potestate, sed & adoptiui: ideirco de adoptiuis hic tractare stẽdim. Et hæc vsq; ad §. adoptio autẽ.

a Naturales sub. & legitimi: quare distingue, quia filiorũ alij sunt naturales, & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati: vt hic, & s. de pa. po. in princ. Alij naturales tantum, nati ex concubinat vt s. tit. j. §. fina. Alij legitimi tantum: vt adoptiui, de quibus hic titu. loquitur. Alij nec naturales, nec legitimi iuris præsumptione, vt incestuosi, vel aliàs illicitè nati: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. fi. colla vj. Alij sunt, qui prius non fuerunt legitimi, sed nunc sunt, i. efficiuntur duobus modis: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. j. & s. tit. j. in fi.

b Adoptamus. Scilicet in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri: vt hic, & ff. eo. l. j. sed hodie distinguitur. vt j. eod. §. sed hodie.

Adoptio. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit in genere dictum bimembre. Secundo exemplificat, & ponit exemplum primi membri. Tertio exemplum secundi membri. Secunda ibi imperatoris. Tertia ibi. imperio. CASVS. Domine iã video, quę ratio mouet vos ad tractãdum de adoptio. dicatis ergo mihi, si placet, quot modis fiat adoptio? Rñ. Iust. q; adoptio fit duob. modis, scilicet rescripto principis, aut imperio alicuius magistratus. Sed domine ponatis mihi exemplũ, qñ fit adoptio rescripto principis, & in quo casu fit imperio magistratus alicuius. Ad hoc respo. Iust. q; quando aliquis adoptat eum q sui iuris est, tunc necesse est fieri adoptionem authoritate, siue rescripto principis. & hęc species adoptionis, quandu. s. ille qui sui iuris est, alienæ potestati subijcitur: est primo, & speciali nomine arrogatio. Imperio autem magistratus adoptantur illi, q sunt in potestate parentum, siue obtineant primũ gradũ liberorum, qualis est filius, & filia, siue inferiorẽ gradum obtineant: vt nepos, neptis, & deinceps pronepos. & proneptis. Et hoc vsque ab §. sed hodie.

c Adoptio. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatium eorũ, qui liberos nõ habẽt penè, i. ferè naturam imitans. Sed certè & ab ijs, q liberos habens, fit adoptio: vt ff. e. l. nec ei §. præterea. & j. eo. §. licet. quare sic potest simpliciter definiri, Adoptio est legitimus actus, per quem fit quis filius, qui non est, penè naturam imitans, & hæc est veritas: vt ff. eod. l. j. & j. eod. §. minorem.

d Rescripto. Hoc est, vel ante ipsum principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum à principe: vt C. eo. l. ij. io fin. & l. arrogatione. Sed quid si imperator nõ esti Rñd. nõ põt fieri, licet imperium semper sit. vt in Auth. quomo. opor. episc. §. fi. colla j.

e Magistratus. Scilicet cuiuscunq; ordinarij, et defensoris ciuitatis: qui minimus est: vt in Auth. de defen. ciu. §. nulli. colla. iij. Nec mirũ, cũ sit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offi. procons. & leg. l. secunda.

f Arrogatio. Quia adoptator interrogatur, an velit, eũ quẽ adoptat sibi iustum filium esse, & adoptatus, an id fieri patiatur: vt ff. eod. l. 2. Vnde versus.

Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse.

les [a] liberi, secundũ ea, quæ diximus, in potestate nr̃a sunt, verumetiam ij, quos adoptamus. [b]

Authoritate principis arrogantur, qui sui iuris sunt, sed magistratus imperio, qui sunt sub potestate alterius. Areti.

Adoptio [c] aũt duobus modis fit: aut principali rescripto, [d] aut imperio magistratus. [e] Imperatoris authoritate adoptare quis potest eos, eãsve, qui, quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dr̃ adrogatio. [f] Imperio magistratus adoptamus eos, easve: qui, quæve in potestate parẽtum sunt: siue primũ gradũ liberorũ obtineãt, qualis ẽ fili9, filia: siue inferiorem, [g] qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

Filiusfamilias extraneo in adoptionem datus, extranei potestatem minime subintrat, quãuis illi intestato succedat. Datus verò cuius ascendentiũ, eius ptãti subijcitur.

Annotato, Duo vincula vno fortiora esse.

Sed hodie ex nostra cõstitutione, [h] cum filiusfamilias à patre naturali [i] extraneæ personæ in adoptionem datur, iura patris naturalis minimè dissoluuntur, nec quicquam ad patrẽ adoptiuũ transit: nec in ptãte eius est: licet ab intestato iura successiõis eis à nobis tributa [k] sint. Si verò pater naturalis [l] nõ extraneo

Patris adopto suum, sed patris permanet idem. Acc.

g inferiorem. Idest, sequentem.

Sed hodie. Diuiditur in duas partes. Primo ponit quando pater dat filium in adoptionem extraneo. Secundo quando dat auo materno vel paterno. Secunda ibi. Si verò pater. CASVS. Domine, vos dixistis mihi supra, q; illi qui adoptantur, sunt in potestate patris adoptiui, nunquid hoc indistinctè est verum? Ad hoc respondet Imperator dicens. Amice, certè secũdum iura antiqua omnes adoptiui indistinctè transibant in potestatem patris adoptantis: hodie autem secundum iura noua secus. Nã hodie statutum est in nostra constitutione, cum filius naturalis à patre suo naturali alicui extraneæ personæ in adoptionem datur, si pater naturalis filium suum naturalẽ dederit in adoptionẽ auo sui filij materno, vel etiã proauo materno: vel si ipse pater naturalis à patre suo emãcipatus fuerit, & filium auo, vel proauo paterno in adoptionem dederit: in hoc casu, qñ iste filius datur in adoptionẽ alicui de ascendentibus in linea directa: quia in vnam personam concurrunt naturalia, & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui: vtpote naturalis cognationis vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo annexum: & ideo in familiam, & potestatem huiusmodi patris adoptiui amodo efficitur: & hæc vsque ad illum §. Cum autem impubes. Franc.

h Constitutione. Vt C de adop. l. cum in adoptiuis.

i Naturali. Et legitimo.

k Tributa, Idest, in prædicta constitutione. & facit ad autem §. j. de hære. quæ ab intest defe. §. sed ea omnia. versi. inuenimus. & j de eahære. lib. §. circa adoptiuos. & j. de inoffi. testa. §. 2.

l Pater naturalis. Et legitimus.

[Left margin notes:] Tu dic q iste tex. posset sta re sine subaudi tiõe, si referretur ad § fin. pcedẽ. sñ aduertẽ qa ibi nõ loquif de natura libus tñ, quia ibi naturales tñ nõ sũt i pt̃ate, vt ibi dr: sed qñ sunt legitimati. Las. — Istis de finitionẽ sequit lo. de Plate. hic. — Et sic ẽ delegabilis: qa cõ petit iure magstr. l. j. de off. eius cui mã. est iu. nec plenã causæ cognitionẽ requirit.

[Right margin notes:] vt p Ret. in l. nec q equã. §. vbi decr. ff. de offi. procons. & leg. Las. 4. Sed de lu. can. sic ret authoritate apostolica: cũ mottuo Imp. succedat ecclesię i ad ministratione: vt c. licet. ex tra. de fo. cõpe. Am Ange & Las. hic. — No. ar. q in mrimonio cõtrahendo sposus debet prius interrogari quã spõsa de quo vide gl. 1 l. 2. in pri. ff. eo. — Etiã cõ currẽtib9, legitimis, & natura libus, quã uis inter se nil habeant parentelæ: quod no. Am Ang. & iõ non transit in ptãte, qa p emancipationem priuat hæreditate vtriusque Am cõem opi. vt l. cũ in adoptiuis. C. eo. sed cũ hodie ne mo emancipet' iuitus. §. ghã liter. l. au then. qui. mo. na. efficie. sui vt iste § essa correct9. da quo vi de la. hic.

sed auo filij sui mŕno, [a] vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, [b] etiã auo † vel ꝓauo simili modo [c] pŕno, vel mŕno filiũ suũ dederit in adoptionem, in hoc casu, quia concurrũt [d] in vnam personam, & naturalia, & adoptionis iura, [e] mane: stabile ius pris adoptiui, & naturali vinculo copulatũ, & legitimo adoptionis modo [t] constitutũ, vt & in familia, & in ptãte huiusmodi patris adoptiui sit.

Impuberis arrogatio, cã cognita celebratur: caueatq; arrogator se bona arrogati (si itra pubertatẽ obierit) illis restituturum, ad quos peruentura erãt adoptione non facta.

Cum autem [f] impubes per principale rescriptũ [g] adrogatur, causa cognita [h] adrogatio [i] fieri pmittit, & exqritur causa adrogationis, an honesta [k] sit, expediatque pupillo. Et cũ qbusdã cõditionibus adrogatio fit, idest, vt caueat [l] adrogator personæ publicæ, [m] † si intra pubertatẽ pupillus decesserit, restituturum se bona illis, q si adoptio facta non esset, ad successionẽ eius venturi [n] essent.

Arrogatus nõ nisi cã cognita emãcipatur: cui ꝓpria bõa restitui dẽnt, iubeturq; arrogator qrtã bonorũ suorũ illi relinquere.

Item non aliter emancipare eum potest adrogator, nisi causa [o] cognita dignus emãcipatione fuerit, & tunc sua bona ei reddat. Sed & si decedẽs

[a] Materno. In cuius ptãte prius non erat: sed modo efficit, vt subijcitur: vt j. de pat. pot. in fi. Accur.

[b] Emancipatus. Aliàs cũ esset in ptãte aui, quõ adoptaret eum quem habet? Certè non põt plus esse quã filius, vel nepos: vt hic, & ff. eo. l. si pater. §. si duos. & intellige emancipationis tpe filium nõ esse cõceptũ, qui nũc datur in adoptionẽ. aliàs in potestate aui remansisset. vt j. ti. j §. fin.

[c] Simili modo. Idest, similẽ faciat distinctionẽ. nã materno ꝓauo idistinctè: paterno verò ſm qd̃ mõ distinxit in auo, dat in adoptionem.

[d] Cõcurrunt. i Sed si ego adoptem filiũ fratris mei: nũquid potestati meæ subijcit? Rñ. ſm Ioan. ꝙ non: & quod hic dr naturalia expone. id ẽ natiualia, quia ab eo auo contrahit natiuitatem, & originem, quod non est in filio fratris mei.

[e] Iura. Vnde præferendus est ei, in quem vnum iur tantum concurrit, & sic duę rationes, vel plures præualent vni: vt in Authen de cõsang. & vter. fra. §. quia igitur. ver. vult autem. in gl. meliores, colla. vij. & C. de edi. diui Adr. tol. l fi. nisi vna sit melior duabus: vt colligitur. ff. de inoffic. testam. l. nam & si. & ff. vnde lib. l. scripto.

[f] Cum autem. Diuiditur in quinq; partes. Primo quòd arrogatio fiat causa cognita. Secũdo quod fiat iusta causa. Tertio ponit modũ sub quo fiat. Quarto quòd nõ potest arrogator ipsum emancipare sine cã. Quinto quod quartam partem bonorum suorum eidem siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Secunda ibi, Et exquiritur. Tertia ibi, Et cum. Quarta ibi, item non aliter. Quinta ibi, Sed & si. Acc.

CASVS Dñe, vos dixistis mihi, ꝙ illi, qui sui iuris sunt, authoritate principis arrogantur. Pone igit ꝙ sit aliquis impubes sui iuris, qui habet opulentam hæreditatem: nunquid poterit quilibet indistinctè authoritate principis ipsum arrogare, & in ptãtem suam redigere. Ad hoc respo. Imperator ꝙ non. Cum enim aliquis impuber arrogat, in hoc casu arrogatio non indistinctè. i. non inconsultè pmittit, sed quæritur causa arrogationis, an sit honesta & an ipsi impuberi expediat. Item arrogatio fit cum quibusdam cõditionibus, videlicet vt pater arrogator caut. cũe cũ fideiussionib[9] promittat, vt si ipse pupillus arrogatus ante pubertatem decesserit: restituat omnia bona sua integrè illis qui si adoptio nõ esset facta ad eius successionem fuissent venturi: Item non aliàs poterit iste pater arrogator istũ impuberẽ authoritate principis arrogatum emancipare, nisi prius causa cognita dignus inuentus fuerit emancipatione, & tũc necesse habet eidem omnia bona sua restituere. Itẽ si iste pater arrogator istum filium impuberem in testamẽto suo exhæredauerit, vel inter ipsos viuos ipsum sine causa emancipauerit, iubetur quartam pŕimonij sui eidem arrogato relinquere, prẹter bona, quæ ad patrem arrogatorem transtulit: & præter ea bona quorum vsumfructum post arrogationem patri arrogatori acquisiuit. h. d. vsq; ad §. minorem nat. Franc.

[g] Rescriptum. Vt quia sui iuris est: vt j. eo. in prin.

[h] Cognita. Quę autẽ in causæ cognitione vertunt. p ordinẽ scripta sunt. ff. eo. l. si pf. §. in arrogationibus & l. seq vsq; ad §. fi. Et quædam etiã hic dñs in persona impuberis, quæ & ibi dicuntur. ADDITIO. De qb[9] vide Ang. hic. qui dicit ꝙ si fuerint quęsitæ vel per delegatũ à principe: vt l. r. C. eo. vel etiam p ordinarium ipsius impuberis: quamuis non bene pũuntiauerit, actus tñ tenebit: vt no gl. in l. eum hi §. si prætor. ff de trans. Ang Aret.

[i] Arrogatio. Vt qa sui iuris est, vt j eo. in pcin.

[k] An honesta. Idest nõ eo ꝓposito: vt ei[9] res deuoret: vt ff. eo. ãnec ei. §. eorum.

[l] Vt caueat. Idest, vt cautionem promittat, sine fideiussore tamen. C. de verb. signifi. l. sancimus.

[m] Personæ publicæ. Hoc est tabellioni q seruus publicus dr: vt C. eo. l. 2 alias enim seruus putur tabellio esse non potest: vt C. de tabul. l. gñali. lib. x. Sed certè ideo sic dicitur. quia publicè seruit.

[n] Venturi. vel iure successionis ex testõ, vel ab intestato. vel dic ti. vniuersali, vel singulari, vt legatari[9]. omnibus enim consulitur hac ratione pupillo decedente in pupillari ætate: aliàs si postea: pupillaris substõ euanescit vt hic, & ff. eod. tit. nõ aliter, & l. his verbis. & j. de pup. subst. §. j. Sed nõne sine hac cautione facta admittunt supradictæ personæ ex testõ? Rñ. non, cum testm̃ sit ruptum minima capi. di. s. arrogatione: j. quib. mo. test. infi. §. non tm̃. [2] Item nunqd legitimi sine hac cautione admitterent? Rñ. nõ: qã põt arrogator omnia iure peculij occupare, vt ff. de cast. pec. l. ij. [3] Hæ: tñ cautio omissa, ꝓ facta hr: vt ff. e l. his verbis. in fi. vt & aliàs. C. de rei vxo. act. l. vnic. §. r. Sed quare legitimi non stipulant, ẽt vltra pupillarẽ ætãtẽ: cũ & postea erant admittendi ad successionem si adoptio facta non esset? Rñ. illud est de fortuna. & aduentitium erat, vndẽ non fuit cõsiderãdũ: vt ff. qui, & à qui. l Iulianus. potuissent enim post pubertatem test. fecisse: vt j. qui. ex cau. §. cum ergo.

[o] Nisi causa. Veluti si ita hẽt instituit iste adoptat[9]. si emãcipatus fuerit: & tũc quartã pdit. [4] quã tunc deberet habere de bonis arrogantis, vt j. pxi. tñ. & ff. si quid in frau pat. l. fi. ſm quosdam. Vel dic. ꝙ tunc non pdit quartã: vt j. pxi. rñ. ꝓbat. qd̃ cum isto cõtinuatur: [5] & qd̃ in d. l cõtinet, intelligit qñ erat iusta cã ꝯ filiũ: vt qa ꝓuocabat prem ad irã: & in tñ vt & exhæredari potuerit: & bñfic. ũ collatũ, vel ꝯferẽ dum

† Alibi auo paterno, vel ꝓ auo.

† Aliàs cõtractum.

[r] Nota ex hac gl. ꝙ ad hoc vt filius existẽs in potestate patris ꝑ adoptionem transeat i ptãtẽ alterius, necesse ẽ ꝙ detur in adoptionẽ affini, q sit de ascendẽtibus, puta auo pŕno, vel mŕno, qa nepos ab auo trahit originẽ, & sic ponit nãlia, i. natiualia, aliàs si det affini collaterali, puta fratri patris, non transit. simile glo. habes C. eo. l. pen. §. si verò pf. & e. tñ j istã glo. est tex. in §. in plurimis, in princi. in ver. nõ extraneum. j. eo. las.

† Personã publicã hoc loco interpretat Theophilus tabellionẽ. Notarius nõ põt eẽ seruus, sa tisdatio arrogatorie quib[9] prodest.

[1] Et iõ ex alijs substitutione h[9]: qa nõ filij, sed ptis tñ eẽ sec: quod non rũpit ꝑ arrogationem filij, peterẽ rus ab arrogatore tãquã debitũ arrogati ſm doct. hic.

[3] Secus tñ si præmoreret arrogator ex quo ẽt tabulæ pupillares cõualescerẽt, vt hic per Ang.

[4] Ista est vera secũdũ ioã. de Pla. & eã tenet glo. & Sal. i l. 2. C. eo.

[5] Et hæc est vera secundũ doct. hic: q dicũt hãc quartã debere dari in vltima volũtate pp verbũ relinquere hic positũ. secus i alijs bonis pp verbum tunc las.

pater eũm exhæredauerit, [a] vel viuus sine iusta causa emancipauerit: iubetur [b] quartã [c] partem bonorum suorum ei relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum transtulit, & quorum commodum [d] ei postea adquisiuit.

Quod natura fieri non põt, nec arte poterit: ars .n. natura est imitatrix.

Minorẽ natu [e] maiorẽ non posse adoptare placet. Adoptio enim naturã imitatur: [f] & pro monstro est, [g] vt maior [h] sit filius, q̃ pater. Debet itaque is, qui sibi filiũ per adoptionem, vel adrogationẽ facit: plena pubertate, idest, octodecim annis [i] præcedere.

Carens filio põt alium adoptare in locum nepotis, vel pronepotis. hoc dicit. Aret.

Licet aũt & in locũ nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis, vel deinceps adoptare, q̃uis filium quis non habeat. [k]

Potest quis filium alienum in nepotem suum, et nepotem alienum in filiũ suum adoptare.

Et tam filiũ alienũ quis in locum nepotis adoptare potest, quam nepotem in locum filij. [l]

Quando quis adoptat aliquem vt nepotem ex filio suo legitimo, et naturali, vel legitimo tantũ, debet internenire consensus filij: sed non econtra, quando auus dat in adoptionem nepotẽ suũ ex filio. Aret.

Sed siquis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quẽ hẽt iã adoptatũ, vel quasi ex illo, quẽ naturalẽ ĩ sua ptãte hẽt, eo casu & fili⁹ ꝯsentire dẽt: [m] ne ei inuito suus hæres

---

cum reuocari: vt C. de reuo. don. l. fi. & in auth. vt iu. deczetero. §. illud. ver. qui etiam. col. 6. & ẽm hoc intellige pro. respon. quod sequitur.

a Exhæredauerit. Vel præterierit: vt ff. eo. l. si arrogator. Accursius.

b Iubetur. Nota, non cauet sic se relicturũ: tunc enim nõ valeret: vt C. de inuti. stip. l. ex eo. & C. de inof. testa. l. si qñ. §. j. sed ei iubetur p legem vt sic faciat.

c Quartam partem. Quid ergo si alios filios sex, vel plures habeat: adquid hic plus, quam alij habet? Respond. sic. secundùm Bulg. qua si debeat Iputari ei quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartam suæ partis per cõdictiõnem, ex l. diui Pij: vt hic, & ff. eod. l. si arrogator. & ff. de inoffic. testa. l. Papinianus §. si qs impubes. & hoc ad instar naturalium, & legitimorum: vt ff. de inoffi. testam. l. Papinianus. §. quoniam. & D. de inoffi. testam. l. cum quæritur. & leg. parentibus. Absurdum est enim hunc legitimum plus iuris habere, quam naturalem, & legitimum: vt ĩ. eo. §. sed hodie. in fin. Accur.

ADDITIO. Et hanc approbant cõiter doctores, & an sit hodie aucta hęc quarta per authẽ. nouissima. C. de inoff. testa. vide gl. in §. hoc obseruandum. in Authen. de trien & semis.

d Commodum. Repete, & pręter ea bona. s. aduentitiæ, quorum commodum filius arrogatus post arrogationem acquisiuit patri, s. vsumfructum. nã & hæc acquisita restituit: non dico vsumfructum ipsum, quẽ debet lucrari pater: vt C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. si quis itaque. ad instar mariti in rebus dotalib. vt ff. fam. ercis. l. si filia. §. j. & sic hoc verbũ præter, non excludit: vt hic, & ff. de pig. act. l. 1. in fi. & ff. de proc. l. sed & hæ. §. pen. & facit ff. de vulg. substi. l. sed si plures. §. in arrogato.

Minorem natu. CASVS. Dñe ego sum quidã iuuenis, & habeo amplum, & magnum patrimoniũ meum: & habeo quendam vicinum valde discretũ, & prouidũ virum iam bene sexagenarium: cuius cõsilium in multis extitit mihi fructuosum. possumne ipsum arrogare, vel adoptare in filiũ? nunquid licet mihi hoc facere? Rñ. Imp. ꝙ non: quia certè minor natu maiorẽ adoptare, vel arrogare nõ poterit: & hoc tali rõne: quia adoptio imitatur naturã: sed ꝯ naturã. & pro monstro esset, ꝙ filius maior esset tpe patre. vnde dico tibi, ꝙ ille qui p arrogationẽ sibi filiũ facere vult: debet plena pubertate, i. 18. ann. filium arrogatum, vel adoptatũ excedere. Item non solũ põt qs adoptare, vel arrogare aliquẽ in filiũ, sed etiã in locum nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis potest quis adoptare: quãuis etiã filium non habeat, & tam filium alienum potest quis adoptare in locũ nepotis, quã etiã alienum nepotẽ ĩ locum filij, sed si aliquis in locũ nepotis aliquẽ adoptet, quasi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quẽ habet in potestate: in eo casu filius patri adoptanti debet ꝯsentire, ne ipse nepos ipso inuito adoptatus, suus hęres agnascatur. Si enim filius adoptioni a patre factæ consentiat: tũc mortuo auo iste nepos adoptatus in potestate pris, suus hæres efficietur, sed in hoc casu consensus filij requiretur, secus tamen est in casu econuerso. Nam si auus nepotem ea filio natum alij in adoptionem dederit, non est necesse consensum filij interuenire. hoc dicit vsque ad §. in plurimis. Franciscus Aretin.

e Natu. Idest, natiuitate. sic. ff. de minor. l. j. §. j.

f Imitatur. Plerunque, quandoque tamen non: ut j eo. §. sed illud & §. in plurimis.

g Pro monstro est. Idest, nõ secundum naturam, sed contra naturam: vt & aliàs. ff. de statu ho. l. non sunt liberi.

h Maior. Scilicet tempore, non persona.

i Octoderim annis ✦ .j. tot annos debet habere plᵉ adoptans, quã adoptatus, qui faciunt vnam plenã pubertatẽ tanti tpis. Sed nũquid qui plures adoptat, debet pluribus vicibus pręcedere in tanto tpe? Rñ. nõ, vt puto: cum secũdum naturam etiam in vno anno ex diuersis fęminis, vel ẽt vna possit habere filios plures, & in hoc adoptio imitat̃ naturã, vt hic. Et no. plurib. modis dici plenã pubertatẽ. nã itẽrdũ q̃tuorcim anno. vt j. quib. mo. tut. fini. § j. & ĩ. titu. j. j. rñ. alias xv. vt in authẽ. de temp. nõ so. pec. super dote. §. generaliter. col. vij. alias xvij. ann. vt ĩ. qui man. non pos. §. si. & ff. de postu. l. j. §. pueritiã. interdum 18. anno. ✦ vt ff. de ali. & cib. leg. l. Mela. Accur.

✦ Ætates sũt septẽ. ĩfantia durat ad vij. annũ. pupillaris ętas ad 14. i. mas. pueritia. seu pubertas ad 18. adolescentia, seu plena pubertas ad 25. iuuẽtus, seu virilis ætas ad 50. & qñque ad 60. senectus ad 80. decrepitas ad 100. ann. Egi. Per. ✦ Sed hęc gl. aut male, aut improbe loqtur, ẽm Christ. qa nullũ tps plenã pubertatem constituit nisi 18. ann. Ang.

k Non habeat. Vel licet vxorem non habeat: qnn casu tamen est contra naturam: vt ff. eo. l. & qui vxores. Accur.

l In locum filij. Item nepotem ex vno, quasi ex altero natum: vt ff. eo. l. si pater. §. qui duos. non autem loco fratris: vt C. de hære. insti. l. nec apud.

m Consentire debet. Quod non est in alijs cognatis, q possent sperare successionem: vt ff. eo. l. cũ adopt. Et si quidẽ filius cõsentiat, bene est: & recideret nepos adoptiuus in pñtem suã. s. filij mortuo pre: vt ff. eo. l. si quis nepotẽ. Si aũt nõ cõsentiat filius, tũc agnasceretur. idest, appropinquat̃, seu agnatus sit ei. l. auo hic nepos. & suus efficitur hęres, etiam filio inuito: nec recidit in potestatem eius: siue dicas eũ succedere, vt filium, licet non sit filius, siue vt nepotem, quasi ex

alteto filio præmortuo natū: quo casu æqualiter cū patruo admittatur: vt ꝭ.de hær. quæ ab intesta §.cū autem. Alij dicunt hoc totum, ei inuito, idest, filio inuito: & agnascatur, i. iuxta eū quasi nascatur quo ad successionē, quod satis in idē redit. Alij hoc totū, ei inuito, idest, auo inuito: qui voluntate filij proposuerat adoptare: nunc autem cōtra propositum suum facit. & hic dicitur inuitus ratione ꝓpositi primi. Et secūdū istos, hic nepos inuito auo. & filio adoptat⁹ nō succedit vna cū filio: sed demum eo mortuo. prima verior ē. Sed quare hic filius impediret matrimoniū sui filij, etiam auo volente, & nō impedit hunc ciuilem actum? vt ff.de rit. nupt. l. oratione. § j. Respond. quia matrimonium est vinculum magis indiuiduū: vt ĩ.de patr. pot. j. respon.

ADDITIO. Et sic ista gl. intelligit hunc text. tripliciter ibi, ei inuito. Primo diuisim, vt exponat̃ ei, scilicet auo inuito, scilicet filio. Secundo. & tertio cō iunctim, vt illa verba in totū referantur, vel ad filium, vel ad auum: cōtra quæ facit d.l. si quis nepotum. Ias.

adnascat̃. Sed ex ꝯrio, si auus ex filio nepotē det ĩ adoptionē: nō est necesse filium consentire. a

Adoptiuus pater adoptatū filium in potestate sua constitutum, vel arrogatum, alteri in adoptionē dare potest, haud secus q̃ naturalis pater possit.

In plurimis b aūt cāis assimilat̃ is, q adoptat⁹, vel adrogatus est, ei q ex legitimo mr̃imonio natus est. & iō si qs p Imperatorē, vel apud p̃torē, vel p̃sidem ꝓuinciȩ nō extraneū c adoptauerit: p̃t eū dē ĩ adoptionē alij dare.

Qui secundum naturā liberos generare nequeūt, nec secundum artem sibi parare queunt.

Sed & illud vtriusq; d adoptionis cōe est: q & hi, q generare nō p̃nt: e quales sunt spadones, f adoptare possunt: castrati autem non possunt.

Fœmina nō potest adoptare, nisi eidem ꝓꝑ amissos liberos ex principis indulgentia concedatur.

Annota, Fœminas filios in potestate non habere: quò fit, ut iuribus p̃tātis patriæ minime fruantur.

Fęminæ quoq; adoptare nō p̃nt: g qa nec naturales liberos ĩ sua p̃tāte habē̃t: h sed ex ĩdulgētia i principis ad solatiū liberorum amissorum k adoptare possunt.

Adrogatus non solum in adrogantis conuolat potestatem: sed etiam liberi, quos in potestate hebat.

Illud propriū est adoptionis illius, quæ per sa-

a Consentire. Sed videtur q sic. nam læditur filius in duob. & in hereditate, siue in bonis quę ad filium suum proponebat ex voto transmittere: vt ff. vnde libe. l. scripto herede. quod non facit: vt ꝭ de hære. quę ab intest. defer. § at hi. & qa in potestatē filius trāsit, quare in patris sui naturalis potestatē non reciderit iure isto veteri: vt ĩ e j.rñ. Ad primū respondeo quia alio modo potest euitare, instituēdo eum. Ad secundum dico, quòd nō potest æstimari patria potestas: vt ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. secūdū vulgarem: s Sed hodie vtrumque timor cessat. nā & succedet, & in suam potestatē recidet: vt C. de adop. l. eum in adoptiuis. §. scimus. & ĩ. eo. §. sed hodie ∽.

In plurimis. CASVS. Dicit Iustinianus, q in plurimis ille qui adoptatus. vel arrogatus est, assimilatur ei, qui ex legitimo matrimonio procreatus est: vnde si quis eum qui sui iuris est authoritate principis arrogauerit: vel eum, qui in parētis p̃tāte est, nō extraneum apud prætorem, vel præsidem adoptauerit: poterit eundē, ac si esset filius suus naturalis, & legitimus, alij in adoptionem dare. Et non solū præ dicta in vtraque specie adoptionis cōia sunt, sed etiā illud vtriusque speciei adoptionis cōmune est, q illi, qui generare non possunt nihilominus adoptare possunt, quales sunt spadones. Ab hoc tamē generaliter excipiuntur castrati, quibus natura beneficiū generandi denegauit. Castrati enim adoptare non possunt. Et idē est in fœminis. Fœminæ enim neque adoptare, neque arrogare possunt: & hoc ea ratione: quia nec naturales liberos habē̃t in potestate: verum

Pr̃ia p̃tās inęstimabilis.

s Sed facit ꝭ. glos. ꝭm iaco. qa si de re æstimabili agit̃ ꝑiudicio: vr̃ necessati⁹ eius ꝯsensus.

tamen ex indulgentia principis ad solatiū liberorū pro Repub. amissorū eis adoptare permittitur. h. d. vsque ad §. illud proprium. Franc.

b In plurimis. Quandoque enim est contra: vt ꝭ.de hæred. quæ ab intesta. §. minus, secundum Azo. Item in eo, q adoptiuus pater non tenet eū instituere: vt ꝭ. de hæredita. quę ab intesta. §. sed ea omnia. versic. tum nec necessitas.

c Extraneum. Vt sic transeat in suam potestatem: vt ĩ. eod. §. sed hodie ∽.

d Vtriusq;. Quarū vna hodie vocatur arrogatio. alia adoptio: vt ꝭ. eo. §. imperatoris.

e Non possunt. Qui omnes eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahit castratos, qui genarare nō possunt, idest, caste sic natos, vt nū quam potuerint generare ∽.

f Spadones. Quib. testiculi, vel genitalia ab ic sa sunt cultellu, vel spatha, & est ratio: quia fortius est impedimentum naturæ, quàm accidentis: vt hic, & ff. de libe. & posthum. l. sed est quæsitū §. j. & ij. Et nota, q vulgariter promiscuè appellantur. Accur.

g Nō possunt. Sed ipsæ arrogari possunt: vt ff. eo. l. nam fœminæ. Accur.

h Habent. Nota fœminas non habare filios in potestate, & facit ad hoc ff. de suis & legi. nulla. & ꝭ. de hære. qual. & differ. §. cæteri. & ff. de ꝯtra tab. l. illud. § ad testamenta. Accur.

i Sed ex indulgentia. de nouo iure concedenda: a vt C. eo. l mulierem ∽.

k Amissorum. In acie principis. vt hic in nult & ꝭ. de excu. tut. §. sed & si in bello. ff. de inoffi. test. l. si su specta. §. si Sed nunquid & tūc habebit in potestate? Videtur q sic, cū beneficia principum sint extendēda: vt in Authen. consti. quæ de digni. § pen. colla. vj. & ff. de consti. princ l. fin. Sed tamē contradico ad instar scilicet naturalium. nam naturam imitatur adoptio: vt ĩ. eo. in §. minorem. s & facit ad hoc. C. eo. l. mulierem. Accur.

illud proprium. CASVS. Dñe, iam vidi in quibus species adoptionis. & arrogationis cōueniūt, & in quibus differunt. Nunquid est adhuc alia differentia inter eas? Resp. Imperator. q sic. Nam illud est propriū, & speciale adoptionis illius, quæ per sacrū oraculum, idest, per principem, & rescriptum principis fit: vt si ille, qui se in arrogationem dederit, liberos in potestate sua habuerit: non solum ipse in potestatem patris arrogatoris transeat, sed etiā omnes liberi eius, quos in potestate habet, potestati arrogatoris tanquam nepotes vnà cū eo subijciantur: & hoc factum fuit in persona diui Augusti, quēdā Germanicum in filium arrogare volētis: & iste Germanicus nolebat consentire: vnde non potuit procedere arrogatio

Spadones q dicant̃, q̃dque interfit inter spadones, castratos thlasias, & eunuchos, nemo meo iudicio meli⁹ explicat, q̃ Anton. Augu. li. emendatio. j. c. s. vide ēt q̃ de hac re scrib. Alc. I l. spadonū. ff. de verbor. & rer signififica.

a Scilicet à principa non aūt à comitra palatino, secūdū An. per id qd̃ hic dicit & ꝑbastardo per eū legitimādo.

s Et ad ꝭ rlū tradēt hic doct. q imò debēt moderari ꝭm i⁹ cōe .l. ex facto. in prin. ff. de vul & pu sub.

facto sua, sed diuus Augustus cuidam nomine Tiberio iniunxit, vt ille Germanicū arrogaret: quo facto princeps arrogauit Tiberium, & ille habuit Tiberiū in filium, & per consequēs Germanicum filium adoptiuum Tyberij habuit in nepotem. Et hæc dicuntur vsq; ad §. apud Ca. Franc.

a Oraculum. Id est, per principē, vt de eo, qui sui iuris est & ideo transit & hodie in potestatem arrogatoris: vt §. eo. in princi. Ideo sic dictum: quia oramus, siue deprecamur eū vt in talibus pręster authoritatem. Accursius.

b Liberi. Omnes nati & nascituri. & etiā reuersuri ab hostibus: vt ff. e. l. si paterfamilias. in prin. fallit hoc ff. de oper. libert. l. operæ.

c Diuus Augustus. Hic Imperator volebat adoptare quendā nomine Germanicum, & hic Germanicus noluit cōsentire, vnde non poterat procedere adoptio: vt J. titu. j. §. si pater. & ff. eo. l. ij. in prin. vnde Augustus callidè suasit cuidā nomine Tyberio, vt illum Germanicum adoptaret. quod fecit: & hūc Tyberium postea arrogauit princeps: quare & per cōsequens habuit Germanicū loco nepotis.

crum oraculum a fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solùm ipse potestati adrogatoris subijcitur: sed etiam liberi b eius in eiusdem fiunt † potestate, tanquā nepotes. Sic etenim diuus Augustus c non antea Tyberium adoptauit † quàm is d Germanicum adoptasset: vt protinus e adoptione facta f incipere: Germanicus Augusti nepos esse.

Seruus à domino adoptatus, vel apud acta filius nominatus libertatē nanciscitur.

Apud Catonē bene scriptū refert antiquitas, seruos † si à dño adoptati g sint, ex hoc ipso posse liberari. † Vnde & nos eruditi in nostra constitutione h etiam eū seruum, quē dñs actis i interuenietib. filium suū noīauerit, liberū eē cōstituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum non sufficiat. *

d Is. Tyberius.

e Protinus. Idest, statim.

f Adoptione facta. A principe.

Apud Catonem. CASVS. Dhe, iam video quid iuris, quando aliquis adoptat liberum hominem: dicatis mihi, si placet. quid iuris est, si aliquis dominus adoptauit seruum suum? Respon. Imperat. dicens. Amice: antiqui referunt in hoc casu se meminisse bene scriptum apud Catonem, vt si serui fuerint adoptati, posse eos consequi libertatem. Vnde nos authoritate Catonis eruditi, illos seruos, quos dominus actis interuenientibus in filios adoptauerit: in constitutione nostra liberos esse constituimus. licet hoc eis ad ius filij consequendum nō possit sufficere: & hæc sunt, quę dicuntur vsque ad fi. ti. Fran. de A. et.

g Adoptati. Scilicet à domino. ab extraneo autē nō potest etiam libertus: vt ff. eo. l. si pater in fi.

h Constitutione. Vt C. de lat. lib. toll. l. vnica §. similj quoque modo.

i Actis. i. coram iudice: dicendo hæc verba. veni huc fili, k secundum Azo. vel vt puto, coram iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde facta fuit scriptura, non tamen res peruenit ad perfectionem: vt differat à proximo casu superiori. Aliud si extra iudicium talia fierent, vel agerentur: vt C. de liber. cau. l. pe. & sic collige ex hoc, & superiori tex. spō. quod si id quod ago, nō valet vt ago: valet tñ, vt valere potest: sic C. de latin. liber. toll. l. vnica. §. similj quoque modo. Argumen. contra. ff. de iu. codi. l. i. &

ff. de pact. l. si vnus. §. acceptilatio.

ADDITIO. Respondent doctores, quod ibi constabat testantem nolle codicillari.

QVIBVS MODIS IVS PAT. &c.

Suprà visum est quomodo dominica potestas constituatur, & constituta tollatur, subsequenter visum est qualiter patria potestas causetur. Sequitur de iure videre, quibus modis dissoluatur, secundum Fortium.

TITVLVS XII.

QVIBVS MODIS ius patrię potestatis soluitur.

Mortuo patre, mox sui iuris filius efficitur: mortuo verò auo, ita demum nepos sui iuris euadit, si non superstit ei pater, in cuius recidat potestatem.

Videam^9 nūc quibus modis hi, qui alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur.

Videamus. Titu^9 iste titul^9 diuiditur i sex partes. Primò, qualiter dissoluatur patris potestas morte naturali. Secundò, qualiter morte ciuili ex delicto prouenięte. Tertiò, qualiter per dignitatē à filio acquisitā. Quartò, qualiter per captiuitatem patris, vel filij. Quintò, quali et emancipatione. Sextò, qualiter per dationē in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi cum autē. Tertia ibi, Filius. Quarta ibi. Si ab hostibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Itē hoc principium subdiuiditur in quatuor: quia primo ponit de quo est tractaturus. Secundo qualiter aliàs supra dixit de seruis. Tertio qualiter filij liberentur à patria potestate, generaliter respō. Quarto dictam respōsionem diuidit. Secunda ibi. Et quidem. Tertia ibi. Hi vero. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS. In prin istius tit. dicit Iusti. continuando processum suum. Videamus nūc de illis, qui alieni iur. subsunt qualiter à nexibus illius iuris liberentur. Sed tū de liberatione seruorum qualiter à do. po. lib. nihil i hoc ti. dicetur. Qualiter. n. serui de potestate dñorū eximantur: per ea quę in ti. de liberti. & de manumis. ser. diximus exponitur. Sed quia dñe Imp. video quod vultis tractare in ti. isto qualiter liberantur liberi à ptāte paren. Dicatis ergo mihi si placet aliquem modū tollendi pat. po. Ad hoc rñ. Imp. dicens, Amice liberi in pa. pot. existētes per mortē naturalē parentis sui iuris fiunt. hoc tñ non est sine distinctionis remedio accipiendū. Nā mortuo patrefa. liberi in primo gradu existentes, vtpotè filius, vel filia generaliter sui iuris efficiuntur. sed per mortē aui nepotes, qui in eius ptāte fuerūt, nō omnino sui iuris fiūt: sed ita demū, si post mortē aui in pris sui naturalis ptātē non sunt recasuri. vñ si tpe mortis ipsius aui pater ipsorū nepotū vixerit. & in patris sui naturalis ptāte fuit: nec ante mortē eius de ptāte sua exiuit In hoc casu nepotes ex eo post mortē aui in potestatē eius recidūt: nec per mortē aui sui iuris efficiunt: sed si moriēte auo pater nepotū, aut mortuus fuerit, aut per emācipationē de pris sui ptāte liberatus, tūc nepotes ex eo, qui in potestatem patris iā mortui, vel emancipati

* Dic, quod oraculū ē quod ad oro nē alicuius, vel per eius precessū ē: vel ē diuina volū tas ore hominis expressa, per gl. § l. digna vox: C. de legi. Et de viuæ vocis oraculo plenius quam per alios per Mādo. in glo. Facu. §. Et ipsa, l ver. fungatur. Egi. Per.

† Aliàs, veniunt.

† Huius adoptionis meminit Sueto. in vita Tiberij Cæsaris

† Et sic ex scholaribus alicuius acquirit vt hic, & in ca. per tuas. cum gl. sup. verbo appellauit, post medium, ubi hoc est lite ar. ex quod fil. fine legit.

† Hic tex. est singulā m lac. de Raue. ad hoc, quod probans se filiū alicuius vel probare se legitimū. Egi. Per.

Idē si huiusmodi verba blāda, & adulatoria proferantur in te

stamentis quę disponūt. i. Paulus. §. Paulus. ff. de fideicō. libert. enūciatiua adū an debeāt verificari, puta si dicatur, Semproniū filium, vel fratrē hæredē instituo. vide hic per An.

* Aliàs et nō sufficiat.

emãcipati recidere non possunt per mortem aui, sui iuris fiunt. h. d. vsque ad §. cum autem. Franc.

a Et quidem. quasi dicat, quid sit circa seruos de absolutione potestatis eorum, diximus supra de libe. §. j. & §. multis.

b A potestate. Subaudi dominica.

c Parentis. Strictè accipe pro his tantum. qui sunt superiores ex linea masculina. Nam fœminæ nõ habent in potestate filios: vt ĩ. et. l. j. §. fœminę. generalius accipitur ĩ. titu. ij. §. j.

d Eo. s. parente.

e Hoc. Scilicet qđ dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

f Patre. s. familias. subaudi supra quem nullus est ratiõe potestatis.

g Non omnimodo. Idest generaliter.

h Sed ita. Scilicet fiunt sui iuris.

i Eorũ. s. nepotum.

k In potestate. Et non exiuit, nã si exiuit, & postea rediit: quia est arrogatus: non recideret filius in potestatem eius, vt ff. de adoptio. l. si pater filium. & est ratio: vt ibi not.

ADDITIO Scilicet, quòd ius semel quæsitum nepoti nõ debet tolli per arrogationẽ. per regulã iuris, ius nostrũ. Alia enim rõ ibi posita reprobatẽ. quod facit vt post impetrationem vacaturæ ouibens non obtineat: etiam si vxor moriatur. Ang.

l Is. Scilicet filius prædictus.

m Mortuus est. Scilicet filius prædictus.

n Sui iuris. Nisi in casu. vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset: vt in Authen. consti. quę de digni. §. illud. colla vj.

Et quidem a quemadmodum liberentur serui à potestate b dominorum, ex his ĩtelligere possumus, quæ de seruis manumittendis superius exposuimus: Hi verò qui in potestate parentis c sũt: mortuo eo, d sui iuris fiũt. Sed hoc e distinctionem recipit. Nã mortuo patre f sanè omnimodo filij, filiæve sui iuris efficiuntur. Mortuo verò auo non omnimodo g nepotes, neptesq; sui iuris fiunt: sed ita, h si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt. Itaque, si moriente auo, pater eorum i viuit, & in potestate patris sui est: tunc post obitum aui in potestate k patris sui fiunt. Si verò is, l quo tempore auus moritũ, aut iam mortuus est, m aut per emãcipationem exijt de potestate patris: tunc ij, qui in ptãtem eius cadere non possunt, sui iuris n fiunt.

Deportatio patris, aut filij patriæ potestatis vinculum soluit, restitutio verò principis, id in pristinum statum reponit.

Cum autem, is qui ob aliquod maleficiũ in insulam deportatur, o ciuitatem amittit: sequitur, vt qui eo modo p ex numero ciuiũ Romanorum tollitur, perinde quasi * eo mortuo, q desinãt liberi in potestate eius esse. Pari r ratione & si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit esse in potestate parentis. Sed si ex indulgentia * prin

nus retinent in potestate liberos suos: & similiter in casu conuerso, liberi relegati in parentum potestate nihilominus remanent. Et non solũmodo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas. sed etiã in hoc casu. Nã si aliquis pœnæ seruus effectus fuerit desinit habere liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi. quis intelligitur fieri seruus pœnæ? Ad hoc respon. q̃ illi serui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui bestijs subijciuntur. Et hæc vsq; ad illum. §. filiusfamil. Franc.

Cum autem. Dictum est ĩ. qualiter soluitur patria potestas morte naturali: nunc ponit, quando morte ciuili. Accursius.

o Deportatur. Hic no. quod hæc sententia deportationis vt valeat. l. vt statum, & ciuitatem perdat non potest dari, nisi à quatuor iudicibus scilicet ab imperatore, vel ab eo, qui eius vice iudicat: & à præfect. prætor. & à præfect. vrb. ff. de pœn. l. ij. §. j. & de lega. iij. l. j. §. à præfecto. & ff. de inter. & releg. l. Iter pęnas. §. j. Idem credo in senatoribus, q̃ parem sententiam, l. parem. habent effectum principi, vel maiorem, quam prædicti: vt ff. a qui. appel. nõ licet. l. j. §. j. r Si autem alius iudex talem sententiam det. non valet: nec mandatur executioni, nisi princeps approbet eam, vel insulam siue locum assignet: vt ff. de lega. iij. l. j. §. ij. & §. deportatos. & ff. de iniusti. & irri. testa. l. si quis. §. eius. in gl. j. Quæ autẽ sint delicta pro quibus in insulã debent deportari: dicemus. ĩ. de publi. iudi. per totum titulum, sed relegare potest quilibet, qui habet merum imperium: vt ff. de inter. & rele. l. relegatorum. j respon. Et nota q̃ primo de media. s secundo de relegatione, tertio de maxima dicit. Prima, & vltima tollunt patriã potestatem: sed relegatio non sic, cum status nõ sit mutatio, nec capi. diminutio.

p Eo modo. Idest, per istã deportationem in insulã.

ADDITIO. Et ex isto tex. not. Ange. q̃ dictio perinde. importat similitud. nem: sed non omnimodam, maximè in pœnalibus: vt per Barto. in l sacrilegij ff. ad leg. Iul. pecu.

q Mortuo. Not. deportatum mortuum, s. ciuiliter. sic. ff. de contra tab. l. j. §. quidã filium. & ff. pro soc. l. verum. §. societas. vel s. intereunt.

r Pari. Hic no. vbi est eadem, vel similis ratio, idem ius constituatur. sic. ff. de ver. obl. l. à Titio. circa fi. & ĩ. quod cum eo, qui in alie. po §. si igitur. j fi. & ff de eden. l. quędam. §. nũmularios. in gl. quia. & ff ad leg. Aquil. l. aliud. Argu. contra. ff. de collat. bon. l. si quis in fi. j. respon. ibi. hoc in patre.

ADDITIO. Solue s̃m Io. Fab. & Ang. hic, q̃ ibi non erat eadem ratio per omnia.

Cum autem. Diuiditur in quinque partes, Primo, de deportatione patris, Secũdo, de deportatione filij. Tertio, de indulgentia principis. Quarto de relegatis. Quinto, de seruis pœnæ. Secunda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, Sed si ex indulgẽtia. Quarta ibi, Relegati. Quinta ibi, Pœnæ. Accu.

CASVS. Domine laudabiliter video qualiter morte naturali tollitur patria potestas: nunquid pluribus modis tolli poterit? Respon. Imperator q̃ sic. Nam non solum morte naturali, sed etiã ciuili tollitur patris potestas. Si quis enim ob aliquod maleficium perpetratum per sententiã deportationis ciuitatem amiserit: sequitur vt liberi eius, qui aliquãdo tollitur de numero ciuiũ Romanorum, perinde desinant in sua potestate esse, ac si morte naturali I potestate eius esse desinerent. Eadẽ ratione & si liberi in potestate existentes deportati fuerint: per deportationem desinunt in potestate parentũ esse. Et hæc sunt vera durãte deportatione. Nã si ex indulgentia principis restituti fuerint: per omnia pristinum statũ recipiunt. Et hæc omnia vera sunt in deportatis: secus tamẽ est in relegatis. Nã parentes relegati nihilomi-

* Facit q̃ graduatũ noiatũ q̃ vxore postea ducta & ea demũ mortua priori b⁹ noiationibus vti nequeat. Egi. Per.

Deportare possũt quatuor iudices.

* Aliàs perinde ac eo mortuo.

* Aliàs principali. In quibusdã exemp. pœnę aũt pro seru⁹, &c.

s Sed rũc vr obstare l. j. C. de sen. p̃f p̃t. Pro cuius sol. las. dubitat. dr̃ ces à sentẽtijs Senatorum fortè non posse iam supplicari.

s Contrariũ tenet las. p l. 3. ff. d inte. & relega. de quo. ĩ. de cap. diminu. in princip.

Princi-

cipis [a] restituti fuerint, per oia pristinum statũ [b] recipiunt. Relegati autẽ patres in insulam, in potestate liberos retinẽt. [c] Et ex contrario, liberi relegati in potestate parentum remanent.

Seruitus pœne patriam potestatem tollit. Ange.

Pœnę [d] seru⁹ effectus filios in ptãte habere desinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum [e] damnãtur, † & qui bestijs [f] subijciunt.

Sola patriciatus dignitas filium à patria potestate eximit.

Filiusfamilias si militauerit, [g] vel si senator, vel consul factus fuerit, remanet in ptãte patris. Militia enim, vel consularis dignitas de patris potestate filiũ nõ liberat. [h] Sed ex constitutione [i] nr̃a summa † patriciat⁹ [k] dignitas illico [l] Imperialibus codicillis pstitis, filiũ à pr̃ia potestate

a Principis. Aliàs principali. Sed nunquid per alium poterit restitui? Rñ. non, nisi fortè per senatorẽ, qui potest restituere ad statum, vt ff. de postulan. l. j. §. cũ qui. ver. de qua, & §. an autem.

b Statum. Scilicet quantum ad honores, vel ordines, & similia, vt C. de sent. pas. l. prima. ergo & patriam ptãtẽ, & hoc vult dicere. Sed 𝔠 dicit C. de sen. pas. l. in insulã. & l. si pr̃. Sulu. hic spãliter ad oĩa fuit restitut⁹. sm M. & sic facias punctũ ibi, per oĩa. hanc reprobo: quia semper intelligitur ad omnia restitui, nisi cõtradixerit expressim: nam verbum, restituo, generale est: vt ff. de v. sur. l. videamus. 2. §. in Faulana. Alij hoc intelligunt ad patrẽ reuerẽtiam tantum referendum, cui debet restitui filius in potestatem: sed filio restituto non sic, quia sic noceret ei restitutio, arg. C. de legi. & con. l. quod fauore. Sed hanc opinionem reprobo. nam libertus deportatus: & restitutus in liber..nitatem recidit: vt ff. de iure pat. l. siue libertus. Dic ergo interesse vtrum princeps dicat hæc verba. restituo te & tunc ad oĩa restitutus vr̃. vt hic an, hęc, indulgeo tibi, quo casu de pœna tm̃ remittenda cogitasse vr̃, vt in contrarijs. argu. C. de sen. pas. l. generalis. & l. tutor. & l. cũ indulgentia. & C. de gene. abo. l. fi. Accur.

c Retinent. Nota dr̃iam inter deportatum, & relegatum quo ad familiam: vt hic. & 3 proxi. 3 §. itẽ hic bona retinet, ille non: vt ff. de interd. & releg. l. j. itẽ hic ciuitatẽ retinet, ille nõ, vt ff. d interd. & rele. l. relegati. & l. relegatorum. § siue ad tempus. & §. ad tẽpus. Item q hic ad tempus, vel in perpetuum. ille autem tantùm in perpetuum deportatur, vt ff. de interd. & relegat. & l. relegatorum. §. hæc est differẽtia. sed in libertate non est differentia. nam vterque liber remanet, vt ff. de bon. damn. l. sed & si alij. §. j. Sed bannitos nostri temporis quibus cõparabimus: Rñd. si tantum est maleficium, vt etiam cum ciuitate bona sua publicentur vel dic iure, vel de consuetudine ciuitatũ, tunc deportato comparabo. aliàs relegato, vt arg. ff de bonis dam. l. j. 3 non autem dico, q possit deportare à præside de iure, vt 3. § proxi. diximus, nec relegari aliquis potest à defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero relegatio, vt in Auth. de defen. ciui. § nulla. in fin. §. col. iij.

ADDITIO. Vñ versus. Qui deportant' semper pœna cruciatur. Pœna relegatis est ipsis estque perennis.

d Pœnę. Idest, supplicij. Supplicium. n. suus dñs est, non fiscus, vnde ei nihil quærit, vt ff. de ijs, q pro non script. hab. l. iij. Sed nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio, vt in Authen. de nup. §. quod autem. & § si verò. col. quarta

ADDITIO Dic istud esse verum si remanet viu⁹ secus si in eo fiat executio mortis naturalis: vel saltẽ pns ab habente ptãtem capitaliter condemnetur. qa eius testamentum non valet, nisi in malè ablatis restituendis: sed in absente secus, quia valet testamentum, secundum Angelum hic.

e In metallum. Idest, in opus metalli ad fodiendum metallum, vel etiam portandum, & hi ne fugerent, ligabantur, & pundere quodam opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij vero erant, qui dicebantur damnati in opus metalli: & hi non tanto põdere opprimebantur. & qui hinc fugiebant, in metallum ponebantur. Alij verò erant, qui in ministerium, vel in seruitium metallicorum tantum ponebantur. & hoc si perpetuò fieret, erant serui, aliàs 𝔠: vt ff de pœnis. l. aut damnũ. §. inter eos. & § quisquis. & §. in ministerium. Sed quid si prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferri, vel alicuius similis conditionis? Rñ. in vicinam prouinciã mittebãtur, 3 vt ff. de pœnis. l. aut dãnum. § est pœna. Alij sunt in opus publicũ ppetuò dati, vel ad tempus, qui sũt similes relegatis: vt ff. de pęnis. l. quidã, sed huiusmodi pœnæ non sunt in vsu hodie. Accursius.

f Bestijs. Deducendis fortè, vel etiam vt comederet cum eis, vel alia bestialia faceret. de hac pœna dic vt no ff. de pœn. l. qui in vltimo.

Filiusfamiliar. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo reddit rationem. Tertio excipit à dicto. Quarto assignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, Sed ex constitutione. Quarta ibi, Quis enim. CASVS. Dñe pono q aliquis filiusfamilias factus fuerit miles, & senator, vel cõsul: nunquid liberatus à patria potestate? Rñ. Imperator q non, Nam militia, vel consularis dignitas filium à patria potestate non liberat, sed ex constitutione nostra summa dignitas patriciatus filiũ à vinculis patriæ potestatis liberat. Quis enim patiatur patrem quemlibet posse filium suum à nexibus suæ potestatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celsitudinem non valere eum, quem sibi elegit patrem, ab aliena eximere potestate? q. d. hoc nullatenus est tolerandum: & ideo prædictæ dignitatis adeptione filius incontinenti à patria potestate liberatur. Et hic vsque ad illum §. si ab hostibus. Franciscus.

g Militauerit. Idest, miles factus fuerit. ad quod multa sunt necessaria. vt in authen. de man. princ. §. fin. versicu. si quidem, in gl. 2. colla. 4. diximus etiam in l. penult. ex quibus causis maio. vbi sex requiruntur ad hoc, q qs sit miles. Vel dic militauerit, idest, in exercitio militiæ fuerit.

h Non liberat. Hoc est iure isto, nam nulla dignitas præter patriciatum releuat filium à potestate patris, vt subijcit, sed hodie 12. sunt dignitates, quæ liberãt aliquem hominem curialem à curiali conditione, vt C. de decur. l. fi. lib. 10. & illæ eędem liberant à patria potestate, vt in Auth. consti. quæ de dig. §. 1. & §. generaliter. collat. 6. vnde cum sit ibi consul, corrigatur quod de eo dicitur.

i Constitutione. Vt C. de consulibus. l. fina. libro duodecimo.

k Patriciatus. Erat enim patritius, quasi principis pater. vnde Salustius, O patres conscripti, nam scripta erant eorũ nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorum, vel aliàs.

l Illico. Hoc est spãle in patritio, & consule hodie, etiam vt sola collatione, idest, datione codicillorum, idest, dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium

hanc

† Aliàs dantur.

Deportat⁹ & relegatus differunt.

3 Hoc verũ nisi esset relegatus in perpetuũ: q a põt sibi p insulam adimi ps bonorũ. l. relegati. in fi. & l. relegatorũ. §. ad tps. ff. eo. titu. Ang.

3 Ista cõiter reprobãt doct. hic Ingenu⁹ ex supplicio nõ fit seruus.

3 Quod facit sm Christ. q vacãte lege p mortẽ plati, si opus sit chrisma cõferendi fint epi vicini: & est gl. in ca. si eps à paganit. de sup. negl. pla. lib. 6.

† Vide in hunc locũ Alci. in 12. lib. C. ti. de consu. & non spar. pec. & Budæũ 3 l. vlt. ff. de senato rib. vterqs. n. Accur. taxat 3 interpretatione dictionis patritiatus.

liberat.[a] Quis enim[b] patiatur, patrem quidē posse per emancipatiōis modum potestatis suę nexibus filium liberare: imperatoriam aūt celsitudinem nō valere eū, quem sibi patrē[†] elegit,[c] ab aliena eximere ptāte.

Captiuitate patris aut si suspendet magis q̄ intereat ius patriæ potestatis pp postliminij ius. Retrò enim fingitur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus regressus est.

Si ab hostibus[d] captus fuerit parens quamuis seruus hostium fiat: tñ pendet[e] ius liberorum ꝓpter ius postliminij:[f] Quia ij, qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint: omnia pristina iure recipiunt. idcirco[g] reuersus[*] etiam liberos habebit in potestate: quia postliminium fingit eum, qui captus[h] est, in ciuitate semper fuisse. Si verò ibi decesserit: exinde, ex quo captus[i] est pater, filius sui iuris fuisse videtur. Ipse quoq; filius, nepos've si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus propter ius postliminij, ius quoque potestatis parentis in suspēso esse. Dictū est aūt postliminiū, à limine, & post.

[†] Vnde eū, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. Nā limina sicut in domo finē quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen, veteres voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus.

stat sui iuris & sine administratione: in alijs decem, tunc demum cū cœperit administrare: vt in Authē. cōstitu. q̄ de digni. §. j. in glo. codicillos. colla. vj. quæ est C. de epis. & cler. auth. sed dignitas. & C. de decur. l. fina. lib. x. Item in tertio casu cum ordinatur episcopus: qui est & vltra supradictos casus: vt in Authent consti. quæ de digni. §. palam. colla. vj.

ADDITIO. Et nota q̧ vbi elec. est necessaria ex parte vtriusque: quia eligentes cogunt eligere: & electus cōsentire: q̄ uis ius ex sola electione & absenti. & ignoranti. l. illud. ff. de tu. & cura. das. ab his. Sed si non sit necessaria ex parte electi: vt in episcopo, nō quęrit ius ante acceptationem. c. si tibi absenti. de præben. lib. vj. Item vbi sit electio per viam facultatis, vt à populo, vel dño. Sed est speciale in Patritio, & cōsule, vt hic. Auge.

[a] Liberat. Scilicet dignitas.

[b] Quis enim. Quasi dicat. si quilibet pater etiam vilissimus filium suum emancipat, quando vult: vt infra. eo. §. admonēdi. & §. præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patritij. quasi dicat: cum ipse pater patritij possit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis. & verberibus: vt in Auth. constit. quæ digni. j. respō. colla. vj. quare & ipse imperator &c.

[c] Elegit. Quod raro fit: vt C. de consulibus. l. fi. lib. xij. secundum M.

Si ab hostibus. diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur, quando pater fuit captus. Secundo quando filius. Tertio declarat quid sit postliminiū. Secunda ibi, Ipsa quoque Tertia ibi, Dictū est. Arc.

CASVS. Dñe vos dixistis mihi, q̧ per mortem ciuilem tollitur pat. po. nunquid generaliter est verū? Respond. Imperator q̧ non. Nā si aliquis paterfa. ab hostibus captus fuerit: Quamuis seruus hostium efficiatur: tamen pat. pote. omnino non extinguitur: sed propter ius postliminij in tempus futurū suspēditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur, si in ciuitaté reuertant̄: omnia pristina iura iure postliminij recipiunt. vnde & iste pater ab hostibus captus si reuersus fuerit. liberos in ptāte habebit: qa ius postliminij eū qui ab hostibus captus est, si postea reuersus est, fingit in ciuitate semp fuisse. Si verò apud hostes decesserit: filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius, aut nepos ab host. b. captus fuerit: ius pat. pot. in suspēso erit iure postliminij. Sed dñe dicatis mihi si placet, vnde dr̄ postliminium? Ad hoc rñdet Imperator, q̧ postliminium dictum est à limine, & post. Nam cum qui ab hostibus captus est, cū postea ad fines nostros redierit postliminio reuersum rectè dicimus. Sicut. n. limina in domibus quendam finē faciunt: ita finem Imperij limen esse, omnes veteres voluerunt. vñ etiam limen dictum est. quasi finis, & terminus quidam. & hac rōne, est. vt qui ab hostibus vltra limē, id est, vltra metam. & finem imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed pone q̧ aliquis sit captus citra fines imperij: & ibidem victis hostibus recuperatus: nunquid censet̄ ipse postliminio reuersus? Et vr̄ q̧ nō, cū fuerit intra limen, id est, metam. vel finem imperij? Respon. imperator, q̧ iste postliminio redijsse censetur. Et hæc dicūtur vsque ad illū §. præterea. Franc. de Arc.

[d] Ab hostibus. Hostes sunt quibus popul' Romanus bellum indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff. de cap. & postli. re. l. hostes.

[e] Pendet. Hic colligitur quoddam hominum genus esse in pendenti vt diximus supra, de ijs qui suor sui vel alie. iuris. § primo. Sed certè q̄d hic dicit. pendet, verum est propter iuris fictionē, nam quo ad veritatem sui iuris est filius: vt ff de testament. l. lege Cornelia. in fine. & ff. de liberis & posthumis. l. penultima. & C. de senten. pass. l. final. ibi. quod maximè &c. & ff. ad Macedonian. l. prima. §. primo. nam pater seruus est hostium: vt §. de iu. persona. §. serui. ergo alium in potestate habere non potest: vt ff. ad legem Iuliam de adulterijs l. sic eueniet. Dic ergo, quòd nulla præterita, vel præsentia pendent in specto statu præsenti. sed futuro: vt in fra de verborum obligation. §. conditiones.

ADDITIO. Etiam quo ad testamentum, vel contractus filij super aduentitijs acquisitis ante captiuitatem, nec in alium translatis quouis titulo, præterquam hæreditario: alias secundum Angelum Aretinum: sed secundum Iasonem non pendet contractus filij: nisi patris præiudicium concernat.

[f] Postliminij. Est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & moribus, & legibus constitutum: vt colligitur ff. de cap. & postl. reuer. l. postliminium. j. respon. Accursius.

[g] Idcirco. Quia reuersi omnia iura recuperant.[1]

[h] Captus. Et reuersus: vt ff. de cap. tetro.

[i] Captus. Intra fines nostros, nec vltra deductus.[2] ita impropriè reuersus dicitur postliminio. Vel dic captus fuerat vltra fines: tunc dicitur etiam redijsse ante, quam ad limina redeat: quia sic recuperat statum licet impropriè. & facit ad hunc §. ff. de capti. l. in bello. §. j. item ad idem. ff. de vi, & vi arma. l qui possessionem.

Præterea. Diuiditur in sex partes. Primo, qualiter per emancipationem liberatur filius à patria ptāte.
Secundo

[†] Patrem §. senatorem inqt Nebrissl. in lexico suo iuris ciuilis in ver. pater.

[*] Reuersus parēs. aliquibus Codici'.

[†] Seruius sh, vt in topicis ad Trebatiū testat̄ Cicero: dici vult à post, & liminiū, illud ꝓductionē est verbi, sicut in finitimo, legitimo, ædituo non plus est timū quam meditulio, tullium.

Hostes q̄ dicant̄. Filius capt' ab hostib' l veritate est sui iuris.

[1] Excepta possessione rerum suarū. l. deniq; & l. nec vtilem. ff. ex qui. cau. ma. Ias.

[2] Quia fuit recuperat' ab equū excederet fines. Ang. Per.

Secũdo, qualiter fiebat emancipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, q̃ pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quinto, q̃ pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sexto, q̃ nepotem pōt emancipare retēto filio in potestate, & ecōtra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi, Et p̃terea. Sexta ibi, Admonendi. Are.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tollitur patria potestas: nũqd adhuc tolli poterit plurib. modis? Rñd. q̃ sic. Nã certè post supradictos modos tollit̃ emãcipatione p̃ria potestas. Sed Dñe, dicatis mihi qualr̃ fit emancipatio? Ad hoc rñ. Imper q̃ aliter olim fiebat emancipatio, & aliter hodie fit. Nam olim, aut p̃ antiquã legis obseruationem fiebat, q̃ p̃ imaginarias venditiones, & manumissiones ab imaginario emptore factas celebrabatur: aut p̃ imperiale rescriptũ: sed nr̃a p̃uidẽtia hæc p̃ quandã constitutionẽ i meliorem statum reformauit. Statutum enim est constitutione nostra, vt antiquorum fictione sublata parentes ad competentes iudices, vel magistratus directa via intrent: & ibidem filios, vel filias, & deinceps liberos cæteros à sua potestate dimittant: & ex tempore emancipationis factæ eadem iura præstantur parenti in bonis liberorum ab ipso emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti: & etiam si aliquis eorum emancipatorum impubes fuerit, parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam nanciscitur. Et hæc vsque ad §. admonendi. Franciscus.

Ab eo postliminium dictum est: quia * ad idem limẽ reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus victis hostibus recuperatur: postliminio redijsse existimatur.

Emãcipatio apud quẽuis magistratũ (ẽt citra antiquã solennitatẽ) facta patriæ potestatis vincula soluit: verum pater ex emancipati bonis sibi iure debitã portionẽ consequitur: illiusq́; (si impubes sit) legitimam tutelam.

Prǽterea [a] emãcipatione quoque desinunt liberi [b] in potestate parentum esse: sed emancipatio antea qdẽ, vel p̃ antiquam legis obseruationem procedebat, [c] quę per imaginarias [d] venditiones, & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto. [e] Nostra autem prouidentia, etiam hoc in melius per constitutionẽ [f] reformauit: † vt fictione [g] pristina explosa, [h] recta via [i] ad cõpetẽtes iudices, vel magistratus [k] parentes intrent [l] & filios suos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps à sua manu [m] dimittant. Et tunc [n] ex edicto [o] p̃toris ĩ bonis [p] huiusmodi filij, vel filiæ, nepotis, vel neptis, qui, quæve à parẽte manumissus, [q] vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quæ tribuũtur patrono [r] in bonis liberti. Et præterea si impubes sit filius, vel filia, vel cæteri, ipse

* Aliàs quia eodem limini reuertebatur qui missus erat.

[a] Præterea. Non solum supradictis modis, sed præterea &c.

[b] Liberi. Generale nomen est ad omnes inferiores: vt ĩ. tit. 2. § fin.

[c] Procedat. Idest, ea demum ad effectum perducebatur. Accur.

[d] Per imaginarias. Idest, fictitias. [1] sic & ff. de re. iu. iur. l. imaginaria. nam pater vendebat filium pro vno nummo fortè, & emptor eum manumittebat. vt hic, & ff. de capi. dimi. l. liberos. § 1. & C. eo. l. fi. j. in. & facit ad hoc ĩ. de testa. §. 1. & p̃pter hoc dicebantur si in capite minui. Sed cum hodie talia nõ fiant, vt sequitur, nũquid dr̃ capite minui? Rñ. sic: quia statũ suũ mutat ad minus. vt ĩ. de ca. di. j. rñ. & §. minima.

[e] Ex imperiali rescripto. Et hoc modo etiam sine vẽditione fiebat: vt puto.

ADDITIO. Et erat ratio. s̃m Ang. hic, quia frustra precibus imploratur, quod datur à iure l. s in gl. fin. ff. ad munic.

[f] Per constitutionem. Vt C. de eman. lib. l. fi.

[g] Fictione. Aliàs functione, idest, vsu. aliàs factione.

[1] Quæ vẽdõnes. & ex cõsequẽti manumissiones: licet essent nullę, quo ad cõmodũ ĩ hẽtium. l. nuda. ff. d ĩh. emp. & § fi. ĩ. de lege. tñ ad eorũ incõmodũ bñ valebãt: vt hic per Ias.

ADDITIO. Quæ fictio non debet deduci in generes puta quòd contractus sit simulatus, sed in specie. & qualiter præsumatur, vel probetur per testes, vide per Angelum hic.

[h] Explosa. idest, expulsa. sic ĩ. de fideicom. hæredi. §. sed quia stipulationes.

[i] Recta via. Vel indirecta: non euro, vel dic, idest, recto iure.

[k] Vel magistratus. Quoslibet, etiam si non habent merum imperium, vel ministrum: vt in Auth. de defen. ciui. §. iusiurã dum. vers. & quęcunque aliud. & ibi gl. colla. 3. & etiam extraordinarios: vt duo Bononien coram iudice Mutin. vt ff. de mann. vind. l. etiam § fina. & C. de iudi. l. vlti. aliàs pen.

[l] Intrent. Si iudex est in domo. idem vbicunq; sit, dũmodo nõ sit in loco turpi: vt ff. de iust. & iu. l. pe. ff. de arbit. l. cũ dies §. pen.

[m] Sua manu. idest, debet capere eũ per manum, & relaxare eum per verba ad hoc idonea. [2] Vel dic manu idest, potestate. nam quando que & non capta manu emancipatur: vt C. de eman. lib. l. penul. Accur.

[n] Et tunc idest, ex tunc. nam prius occupat pater omnia iure peculij: vt ĩ. qui nõ est per. mis. fac. test. §. 1 & est simile tunc ff. de condi. & demo. l. 4. in fi. & si cer. pe. l. lecta. circa prin. ibi tunc eo amplius & in gl. tunc. & ff. de vul. subst. l. in pupillari. §. 1.

[o] Ex edicto. Scilicet posito ff. si à pa. quis fue ma. l. j. in fi. primi respons.

[p] In bonis. Acquirendis, vel acquisitis: vel à patre sibi nunc collatis.

[q] Manumissus. idest, emancipatus. impropriè enim ponitur. vt ff. quando act. de pecu. est anna. l. prima. §. alienatio.

ADDITIO. Quod est verum de stricto iure C. secus de iure ff. secundum Ias. propter l. Pantonius. ff. si à pa. quis fue. manu.

[r] Patrono. Patronus autẽ succedit liberto in totum ab intestato, filijs non extantibus: ex testamento in tertia parte bonorum liberti: liberis extantibus, in nihilum. licet olim esset aliter: vt ĩ. de succes. lib. §. j. & 2. & § sed nostra. Sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdũ fallit. nã interdum habet totũ pater, vt si filius turpem personam instituit hæredẽ: vt ff si à paren. quis fue. manumis. l. Pantonius. in prin. Interdũ nihil ex successione. vel alio modo: vt in sex casibus, scilicet, quando pretium emãcipationis accepit pater à filio. Item quando filius est miles, & habet castrensia: vt ff si à pa. quis fuer. mano. l j. §. si parẽs & §. est & alius & ff de mil. testa. l. si à milite. § fi & l seq. Item filijs alijs patris licet hæredibus non datur: vt ff. si à pa qs fue. manu l. j. §. si secus est ĩ filijs patroni. Item qñ emancipauit coactus: vt ff. si à par. quis

† Reformauit in melius. In significatione accepit vt ecque Quĩctil. alter li. 12. c 6. Apollonio Miloni Rhodi rursus reformãdũ ac velut recoquendũ se dedit. Alter verò sup sign. Glæ tit. de reformationibus.

[2] Et ita cõiter obseruatur, s̃m Ang. qñ sit liter p̃ñtes, secus si inter absẽtes. vt hic leg. C.

Patronus qualr̃ succedit liberto.

postli.reuer.l.si me tibi. Accursius.

a Ex ea nascitur. Secus in ancilla prægnante manumissa, vel alienata: vt ī. de inge.§. sufficit. * ff. de acqui.rer.domi.l si.& C.de proba l.matrem.

b Et quidem. Hoc est secundum præceptum: & repete scire oportet, quod neque &c.

ex ea nascit, a in ptãte tua nascit. Quód si post emãcipationem, vel adoptionẽ cõcept9 fuerit, patris sui emãcipati, vel aui adoptiui ptãti subijcitur.

Pater non cogitur inuitus emancipare filium, nisi ex causa.

Et quidem b neq; naturales c liberi, neque adoptiui vllo penè d modo possunt cogere parẽtes de potestate sua eos dimittere.

c Naturales. Subaudi, & legitimi, nã naturales tñ nõ sunt in ptãte: vt ī. de nu. ptijs.§.fin.

d Penè. Hic no. talé regulam, quod nullus filius pōt compellere patrem vt emancipet eum: quod fallit in quatuor casibus: & ideo dic t penè, vt si pr agnouerit legatum sibi relictum has cõtemplatione, vt liberos emanciparet. nam tūc cõpellit extra ordinem emãcipare: vt ff. de cõdi. & demon.l.ij cui legatum. Item si Tit9 adoptauit priuignũ suum, compellitur emancipare eum eo pubere facto, si probauerit sibi non expedire esse in potestate: vt ff. de adop. l. nonnunquam. & l.seq. Item in quolibet adoptiuo: vt ff. de mino.l.j.§. si quis minor. Item si filiæ peccandi necessitatem imponat: vt C. de episc.aud l. si lenones. Item si filium malè, & cõtra pietatem affecerit: vt ff. si à pa. quis fue. ma.l. fin. Item econtra filius nõ potest compelli, vt emancipetur. * vt in Authen. quibus modis nat effi sui.§.generaliter.colla.vij.

ADDITIO. Nisi ex prædictis causis. secundũ Bart in l.quidam cũ filium. de verb.obli.& Ias. hic. Sed Ang. tenet 3riũ, nisi qñ filius agnouisset legatum sibi relictum cõtemplatione emancipationis. & not. in d.l. quidam.ex eisdem causis, quem posse inuitum emancipari, ex quibus potest exhæredari.

* Nõ est fauor libertatis vt l. q in ventre. ff. de statu ho. Egid. Per.

Emãcipare filiũ pater cogit in quatuor. casibus.

* Etiã si ptem male tractet, &c. secundũ Ioh. de Pla. & Angel. hic. Egi. Per.

TITVLVS XIII.

DE TVTELIS.

Ponit triplicẽ speciem personarũ. Et cognito vno de cõtrarijs, cognoscitur et reliquum hoc dicit. Are.

Transeamus nunc ad aliam e diuisionem psonarum, Nã ex his f psonis, quæ in ptãte non sunt, g qdã vel in tutela sunt, vel i curatione, qdã neutro h iure tenent. videamus ergo de his, q in tutela, vel curatione sunt. ita.n. i intelligemus cęteras personas, q neutro iure tenent. Ac prius dispiciamus de his, quæ in tutela sunt. k

Illud ex tutelæ finitione nota, tutorẽ primariò personæ tuẽdæ causa datum, secundariò bonorum.

Est autem tutela (vt Seruius l definiuit) vis † ac ptãs m in capite li-

DE TVTELIS.

Imperator continuat hunc tit. Vel sic. Dictum est suprà de quadam diuisione personarum: quia quædam sunt sui iuris, quædam alieno iuri subiecta sunt. Verum quia est reperire aliã diuisionem: quia quidam sunt in tutela &c. ideo sequitur videre de tutelis.

Transeamus nũc. Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo subdiuidit primũ mẽbrũ personarũ positũ ī. tit. de his qui sũt sui vel alieni iur. Secũdo definit, qd sit tutela. Tertio, qui sũt tutores, & vnde dicantur. Quarto, qui sunt illi qui possunt tutores ex testamento dare. Secunda ibi, Est autem. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Arecn.

CASVS. Iustinianus dicit hic continuando processum suum. Nunc transeamus ad aliam diuisionẽ personarum. Nam ex his personis, quæ in potestate non sunt: quædam sunt in tutela, vel in cura: quędã neutro iure tenent. vnde videamus de illis personis, quæ sunt in tutela, vel cura. Nam cognitis illis personis, quæ sunt in tutela, vel cura: cæteras quoq; personas, illas videlicet quæ neutro iure tenẽtur, simul intelligemus. Prius n. inspiciamus de illis personis, quę sunt in tutela. & hæc dicunt vsq; ad illum.§. Est autẽ tutela. Franciscus.

e Ad aliam. Nam diximus duas: vt ī. de iur. pers. in princ. & suprà de his qui sui vel alieni iuris sunt. in prin.

f Ex his. Not. ergo, quod hic subdiuit illud membrũ: quædam sui iuris sunt: quod est oppositum illi, quędã alieno iuri subiectæ sunt: vt supra, de his qui sui vel alieni iuris sunt.

g Non sunt. Qui ergo in tutela, vel cura sunt, sui iuris sũt. Filiusfamilias ergo non potest habere tutorem, vel curatorem: vt hic, & C. de curat. furio.l. fin. in prin. * Sed contra C. de senté. pa s.l. fi.§. j. quia fili9 eius, qui est apud hostes, est in tutela: & tamen non est sui iuris: vt supra tit. j.§. si ab hostib9. sed ibi verè non erat in potestate, cum pater deportatus esset, vt diximus supra tit. j.§. cum autem.

h Neutro. Nec tutela. nec cura.

i Ita enim. Quia contrariorum eadem est disciplina, vt hic, & suprà, de his qui sui vel alieni iuris sunt. in principio.

k In tutela sunt. De alijs dicetur. ī. de cura.

Est autem. CASVS. Domine, iam video, quod vultis de illis tractare, qui sunt in tutela. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Respond. Iustinianus definiendo tutelam. Tutela (prout Seruius iuriscõnsultus definit) est vis, ac potestas &c. Et definitionis partes in casu mutari non possunt & hoc vsque ad illum §. Tutores autem sunt &c. Sed domine, iam video quid est tutela, dicatis ergo qui sunt tutores? Ad hoc respondet Iustinianus, quòd tutores sunt, qui eam vim, & potestatem acceperunt: ex qua vi, & potestate nomen suum acceperunt. Nam dicuntur tutores à tuendo, quasi tuitores, idest defensores: sic æditui dicuntur, qui ædes tuentur. Et hæc vsque ad illum §. permissum.

l Seruius. Nomen est Iurisconsulti. & facit ad hũc §. ff. eodem. l. j.

m Vis, ac ptãs. Idest, violenta potestas. * Nam dat tutor inuitus: cum. n. sit munus publicum, vt ī. de excu. tut. & cura. in prin ibi, exemplo cęterorum muneum, ergo inuitus datur. vt C. de decur. l. nullus. libro decimo. Item inuito datur, vt ff. de tu. & cura. da. ab his. l. necnon. & ff. de tute l. ij. Vnde patet, quod hic est alia potestas, quam patris in filium, dñi in seruum: cum illa ad cõmodũ sit. vt ī. per quas perso. nob acqui.§ j. & supra. de his qui sui vel alieni iuris sunt §. secundo. hæc verò ad onus tenetur enim de dolo & lata culpa. vt C. arbit. tut. l. ij. Item per hoc quod datur inuito, differt à curatore, qui volenti datur: vt ī. de

† Vis ac ptãs I definitione tutelę idẽ ferè significãt, nisi quod per vim significat facultas, quam ex ingenuitate quis habet, ptãs aũt facultaté legibus cõcessam indicat. Quot aũt modis ptãs accipiat, & ptãtis significationes explicat Mãdo in Gl. Facul §. & in ipsa, in ver. ptãte.

* Nisi in his in quibus patria authoritas, vel cõsensus nõ sufficit: vt q̃a nõ de ipsius, sed filij cõmodo, vel incõmodo tractat: quo casu dat curator bonis, vt l. fi. §. fin aũt in secũda. C. de bo. q lib. cuius sola auth. In criminalibus, vel actionib9 psonalib. pōt filius esse in iudicio, vt p Ang. & Ias. hic.

* Et erit figura Endiadis Mãdo. in Gl. Facult. §. Et taxam. gl. j.

bero, a ad tuendũ b eum, qui propter f. ętatem c se ipse defendere nequit, iure ciuili d data e ac permissa.

Ille est tutor, in quē cadit definitio tutelæ. Aret.

Tutores aũt sunt, qui eã vim, f ac potestatẽ hñt, ex q̃ re ipsi g nomẽ acceperunt. Itaque appellantur tutores, quasi tuitores atq; defensores. h sicut æditui dicuntur, qui ædes i tuentur.

Cõcessum est patri, impuberibus filiis, quos in prãte hẽt, testõ tutorem dare.

Item nepotibus modo eo mortuo non sint in eorum patrũ recasuri potestatẽ.

Permissum est itaq; k parentibus, liberis impuberibus, l quos in potestate m habent, testamẽto n tutores o dare: & hoc in filios, filiasq; ꝓcedit oĩmodo. Nepotibus verò, neptibusq; ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum, in potestatem patris sui non sunt recasuri. Itaq; si filius tuus mortis tuæ tempore in potestate tua fit: p nepotes ex eo non potuerunt q ex testamẽto tuo tutores r habere quamuis in potestate tua fuerint, scilicet quia mortuo te in patris sui potestatem recasuri sunt.

Posthumo quoq; (qui si viuo patre natus esset, i eius potestate futurus fuisset) testamẽto tutor dari põt.

Cùm aũt in compluribus s alijs causis posthumi pro iam natis habeantur: & in hac causa placuit, non minus posthumis, quàm iã natis testamẽto tutores dari posse: si modò in ea causa sint, vt si viuis parentibus na-

vt ĩ de cura § item inulti & ff eo.l.ij §. si pupillus. vel dic, vis ad cogendum, potestas ad imperandum.

a Libero. Nam nisi sit liber pupillus, non potest habere tutorem, cum si seruus sit, nõ sit sui iuris, quod est necesse: vt ĩ. eo. in prin. Item & si dubius est, pt habere tutorem, vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. ei qui. Est tñ casus, vbi seruo datur tutor, vt ff. de tutor. & curat da ab his l. si impuberi j. respõ. cui tñ legi signatur contra. ff. ad Treb. l. si res aliena. §. si seruus. & l. cogi. §. si. & his duabus est alia contra. ff. eod. titu. l. mulier. §. non est. Quæ legum contrarietas ita soluitur: cum libertas fideicõmissaria, & hæreditas relinquit ab eodem præstãda, poterit seruus cogere, vt institutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam seruo tutor. vbi verò ab vno hæreditas. & ab alio libertas relicta est: nõ potest, nisi prius præstita ei libertate. tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & sibi restituere, secundum Ioan.

b Ad tuendum. Per hoc etiam remouet patriam potestatem, quæ non est ad tuendum, sed ad gubernandum prout vult. & sibi acquirendum.

c Per ætatem. Ad differentiam curatorum, qui dantur furiosis, & mentecaptis, qui propter morbum se defendere non possunt. vt ĩ. de cur. §. furiosi. Accur.

d iure ciuili. Nota tutelam esse de iure ciuili. licet omnes fere contractus sint de iure gentium: vt ĩ. de iur. nat. §. ius autem.

e Data. Scilicet à lege, vel iudice: permissa verò à testatore dr: vt ĩ. eo. §. permissum. Vel dic, data personæ principaliter: permissa secundario rebus: vt ĩ. tit. j. §. certæ. & ĩ. de excu. tuto. §. datus.

f Eam vim. Quæ est dicta ĩ. proxi. §.

g Ea qua re ipsa. idest vi, & potestate.

h Defensores. Et sm hoc etiam curatores sunt tutores, secundum Ioan. & plerunq; sic appellantur; vt ff. de leg. iij. l. cum filio. §. j. & ff. de minn. l. j. §. ij.

ADDITIO. Hãc gl. reprobat Ias. q a licet allusio vocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio; vt no. Bar. in l. j. de test.

i Qui ædes. Vt est præfectus vigilum, & qui eum eo de nocte vadunt: vt ff. de offic. præfe. vigil. l. iij. §. sciendum. Accur.

Permissum est. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud modificat. Tertio modificationem exẽplificat. Secunda ibi Nepotibus. Tertia ibi, itaq; Aret. CASVS. Domine, ex quo vultis tractare de tutelis, & testamẽtaria tutela, quæ dignior est: dicatis ergo in primis, qui possunt dare tutores in testõ, & quibus? Ad hoc respond. Amice, permissum est parentib. qui liberos tpe mortis in potestate hñt, liberis suis impuberibus in testamẽto suo dare tutores, & hoc in filijs, & filiabus gñaliter locũ obtinet, sed secus est in nepotibus, & neptibus, & ceteris liberis in remotiori gradu cõstitutis. Nepotib⁹ enim & neptibus ita demum possunt parentes in testamento suo tutores dare, si post obitum eorũ huiusmodi nepotes in patris sui potestatẽ recasuri nõ sunt. vnde si in tempore mortis me filium tuum, & ex me nepotes, & neptes in potestate tua habeas, nepotes & neptes in testõ tuo tutores accipere nõ poterunt, licet in potestate fuerint: quia statim post mortem tuam in potestatem patris sui sunt recasuri. Sed pone Domine, iam video q parentes in testamẽto suo liberis suis impuberib⁹ tutores dare possunt, sed nunquid permittitur parentibus dare posthumis suis tutores in testamento? Respond. Imperator q sic. Nam cum plurib⁹ alijs causis posthumi pro iam natis habeantur, statutum est in hac causa nõ min⁹ posthumis, quam etiam iã natis tutores à parentibus in testamento dari posse: & hoc est verum, si in hac causa sint posthumi, vt si viuis parentibus essent nati, in eorum potestatem caderent. Et hæc vsque ad illum §. sed & si emancipato. Franciscus.

k Permissum est itaq;. Quia quædam gñaliter vidimus de tutelis: & omnis tutela est vel testamentaria, vel legitima, vel datiua, itaq; prius de testamentaria, vt pote de digniore videam⁹ in hoc tit. & seq. De legitima aũt dicetur ĩ. de leg. agna. tu. vsq; ad tit. de Atti. tu. de datiua dicetur ĩ. de Atti. tu. per totum.

l Impuberibus. Etiam inuitis: vt ff. de tu. l. muto. hoc etiam prætori, & præsidi licet: vt ff. de tu. cura. dat. ab his. l. nec non. & l. nec mandante. § fina.

m In potestate. Naturalibus et dare possunt in ijs, q sibi relinquuntur: vt C. de confir. tu. l. fin.

n Testamento. Vel codicillis testamento confirmatis. vt ff. de test. tute. l. iij.

o Tutores. Sed non curatores, vt ĩ de cura. in princ.

p Tua sit. Et nunquam cauit, alioquin non recidit, vt ff. de adopt. l. si pater filium. & de hoc dicit ĩ. tit. j. §. j. Accursius.

q Non poterunt Licet miles sit testator: vt ff. de testa. tut. l. secunda.

r Tutores. Si aũt filius, vel emancipatus est, vel mortuus, tũc neptes ea eo sunt sui iuris mortuo auo. vt ĩ. tit. j. §. j. in fi. vnde ex testamento aui possunt habere tutorem, vt hic innuitur.

s In compluribus. Vt quoties de commodo eorum quæri

f Per hoc differt à patria potest. à qua filius non liberatus pubertate. vt pupill⁹ à tutela sm Nic. Egid. Per.

Tutor qñ que seruo datur.

t Et est ratio, quia tunc non dr̃ dari tutor psonæ, sed hereditati si ne rebus. l. pe. §. j. ff. de test. tute. & si dixeritis, nonne tutor datur personæ? Respond. verũ qñ datur à lege, vel à iudice, q habet subditos i potestate, vt à testatore habẽte pupillũ i potestate, secundũ Christo.

quæritur: vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. non si de cõmodo aliorum: vt ff. de verb. signi. l. quod dicimus. vel si incommodo matris: vt ff. de sta. ho. l. Imperator. II. quo casu non habetur pro iam nato.

a Fierent. Vt quia ex vxore nasciturus erat, vel nurus: aliud si ex cõcubina, nisi in his q̃ sibi dimitteret: vt C. d cõfir. tu. l. si tales. n. tunc non nascerentur in potestate. s. sup. §. si.

fcerent, sui hr̃des, & in ptãte eorũ fierent. a

Emancipato inutiliter testamẽto datur tutor, datus tamẽ ẽt sine inquisitione à iudice cõfirmãdus ẽ.

Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit testamento: confirmãdus b est ex snia p̃sidis omnimodo, idest, sine inquisitione. c

Sed & si emãcipato. CASVS. Dñe tam video q̃ pmissum est parentibus liberis suis impuberibus in sua potestate existentibus in testamento suo dare tutores: sed pone, quòd pater in testõ filio emancipato dederit tutorem, nunquid valet in casu isto tutoris datio? Rñd. q̃ non: sed tñ licet in casu isto de iure nõ teneat tutoris datio: si tñ de facto pater in testamẽto suo filio emancipato tutorem dederit: iste tutor à patre de facto datus ex præsidis sententia cõfirmandus est omnimodo, idest, sine inquisitione. Et hæc dicuntur vsq; in si tit. Franc.

b Confirmandus. Non ergo valebat datio per se: cũ non esset in ptãte: vt s̃ eo §. permissum. Sed nũquid hic tutor confirmatus dr̃ testamentarius: quod si esset, pręferret legitimo, vt j. tit. 2. in prin. an datiuus, quod põt admitti, & facit pro hoc ff de verb. sign. l. lege 1 & in Auth. de defen. ci. §. si decætero. col. 3. sic legitimus tutor huic pręfertur: vt j. de Atti. tut. in prin. a & ideo glossauit, idest, sine inquisitione, nõ q̃ vellet eum confirmari. si alius esset legitimus: sed quia non quæritur an sit locuples, vel non. Sed ar. contra. ff. de cur. fur. l. si furioso puberi.

c Sine inquisitione. Idest, quia non satisdat, s. rem pupilli saluam fore. Item locuples sit, vel nõ. hoc. n. quæritur: vt ff. de cõfir. tu. l. j. Sed aliud in mr̃e dãte tutorẽ filio. ibi. n. & si nõ satisdet, tñ cũ inquisitione datur, vt d. l. dr̃ & C. de cõfir. tu. l. 1. Sed quare diuersum in matre dante tutorẽ filię? Rñ. in memoriam pręcedẽtis potestatis: vt ff de quęst. l. vnius. §. seruus, primo. & ff. qui pe tuto. l. fi. facit ad hoc j. de satisd. tu. & cura. in prin. & ff. de liber. agno. l. 1. §. Iulianus. & C. de epis. aud. l. de creationibus. Sed argumentum contra. ff. de in lit. iuran. l. videamus.

TITVLVS XIIII.

QVI TESTAMENTO tutores dari possũt.

Filiusfamilias etiam testamento rectè datur, Itẽ proprius seruus cum libertate. quin etiam si nõ facta libertatis mentione tutor datus sit, tacitè libertas data videtur, ni errore quasi liber datus sit.

DAri autẽ tutor pt̃ testamento, nõ solũ paterfamilias, d sed etiã filiusfamilias. e Sed & seruus proprius testamento f cũ libertate rectè tutor dari põt. Sed sciẽdum est, eum & sine libertate g tutorem datum, tacitè libertatem directã h accepisse videtur.

QVI TESTAMENTO tutores dari possunt.

Dictum est suprà in §. permissum. tit. 1. quibus dantur tutores. Restat videre, qui possunt dari tutores, ideo ad hoc videndum ponitur hic titulus. Areti.

DAri autẽ. Totus iste titulus diuidit in quinq; partes. Prio qui pñt tutores dari. Scdo quõ seruus alienus põt in testõ tutor dari. Tertio qñ furiosus, vel minor tutor dat. Quarto qñ ad certũ tempus, vel sub conditione, vel certæ rei datur. Quinto qñ filiis, vel filiabus detur: quibus datus videatur. Secunda ibi, Seruus autem. Tertia ibi, Furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filiabus. Et hoc principium subdiuidit in quatuor partes. Primo q̃ paterfamilias, & filiusfamilias pt̃ tutor dari. Secundo qñ seruus proprius dat cum libertate. Tertio q̃ si sine libertate, tunc tacite videt sibi data libertas. Quarto quando credebatur liber. patet de se patẽt. CASVS. Dñe, tam vultis tractare, qui pñt tu. da. in testõ. Ad hoc resp. Imp. Amice, tutor in testamento dari potest. non solum paterfamilias, sed ẽt filiusfa & non solum liberi homines in testamento tutores dari pñt, sed etiam serui. Nam quis seruũ pprium i testõ suo cũ libertate tutore dare potest. & nõ solũ si libertatem expresserit, tenebit tutoris datio: sed etiã si proprium seruum sine libertate in testamento tutorem dederit. Ex ipsa enim datione tutelæ ipse seruus videtur directam libertatem accepisse: & per hoc administrationem cõsequitur. & hoc verum est quando testator, qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi libertum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit Et hęc vera sunt i proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testõ datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus vr̃. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruũ eo modo dederit tutorẽ, videlicet cum adiectione, cum liber erit, inutiliter dedisse intelligitur. Sed pone, quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quendam furiosum tutorem, vel fortè minorem viginuquinq; ann. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imperat. q̃ si furiosus, vel minor viginti quinque ann. tutor datus fuerit: tunc demum tutor erit, cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior viginti quinque ann. extiterit. Et hæc vsque ad illum §. ad certum tempus Fran.

d Paterfamilias. Nisi sit mut⁹, vel surdus. ε qa tutor & loqui, & audire dẽt: vt ff. de tu l. 1. §. pe. & §. fi.

ADDITIO Et iõ taciturnitas, seu patientia tutoris non haberetur pro authoritate: vt no gl. in l. 1. ff. de autho. tut posset tñ esse procurator ad negotia, sed non curator: vt per Ang. & alios hic

e Filiusfamilias. a Cum. n. tutela sit ius publicũ: vt j. de excu. tu. in prin. non curat ius patr. pot. vt ff. ad Treb. l. nã quod j. fin. ff. de his que sui vel alie. iu. sunt. l. filiusfamilias. quo casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc. n. s. qñ agnouit, in solidũ: vt ff. de tu. l. si filius. & ff. de admi. tu. l. Lucius Titius.

f Testamento. Sed à præside tutor dari non potest seruus: vt C. qui dari tut. pos. l. in seruili.

g Et sine libertate. Non ex p̃sso hoc, q̃ sine libertate det, sed omisit libertatis datione: vt s̃. q ma. nõ pos. §. licet. in fi. & C. de neces. ser. l. quidam. §. ilo. Ac.

h Directam. Imò videtur q̃ fideicommissariam:

Tutor cõfirmatus est datiu⁹ & nõ testamentarius.

a Imò si facit secũdũ d. qa date non vr̃ qui ex necessitate confirmat, vt hic in verbo, omnino. arg. l. sem legatam. ff. de adi. lega. Sed meli⁹ pbat i l. 3. ff. de cõ fi. tut. vbi cum assimilet testamentario, patet q̃ non est idẽ l. qd Nerna. ff. depos.

a Dic, q̃ cñs opi. est in cõtrariũ ppter ordinem titulorum.

e Scilicet penitus: aliàs sec⁹ l. fin. ff. de legi. tuto. Itẽ hoc verũ in psonalib⁹ vt hic ẽt si talis morb⁹ superuenerit: qa desinit ipso iure ẽe si ad modus labiorum intelligeret. vt hic p Bal. Secus tñ i muneri. patrimonia lib⁹. l. oẽs §. 1. ff. de muner. & homi.

a Nam i his, q̃ sũt publici iuris, fili⁹ hr̃ p patre. maximẽ in his q̃ repsentant duplicẽ psonam, vt sunt magistratus, sed in his in quib⁹ repræsen. simplicẽ psonã, vt i testamẽti factione nõ hr̃ pro p̃re, s̃m Nico. Egi. Pet.

ri: & p hoc rectè tutorē esse. Planè si p errorem quasi liber tutor datus sit: [a] aliud dicendum est. [b]

Alienus seruus sub conditione libertatis futura tutor in testamēto creari potest: proprius autem sub conditione prædicta tutor inutiliter datur.

Seruus aūt alienus purè inutiliter [c] testō dat᷑ [d] tutor: sed ita, cum liber erit, vtiliter dat᷑. Proprius autem seruus inutiliter eo modo [e] tutor datur.

Tutor creatus, qui est inhabilis ratione alicuius accidentis annexi tēporale impedimentū præstantis: eo cessante, tutor efficaciter erit. Are.

Furiosus, vel minor vigintiquinq; annis tutor testō dat᷑, tutor tūc erit, cū cōpos [f] mētis, aut maior viginti quinq; an. fuerit fact⁹.

Ad certū tēpus, ex certo tēpore, vel sub conditione, et ante hæredis institutionem tutor dari potest, secus autem ad rem certam, vel causam. Aret.

Ad certū tēpus, [g] vel ex certo [h] tpe: vel sub conditione, vel ante hæredis [i] institutionē posse dari [k] tutorem non dubitatur. Certæ autem rei, [l] vel causę [m] tutor dari non potest: quia personæ, [n] non causæ, vel rei, tutor datur.

Filiorū appellatiōe, posthumi quoque primi gradus continentur, non etiā vlterioris: liberorum autē appellatio, et nepotes, ceterosq; descēdentes includit: posthumi verò nomen quoscunque liberorum gradus cōplectitur.

Si quis filiabus suis, vel filijs tutores dederit: etiā posthumæ, vel posthumo [o] dedisse videtur: qa filij, [p] vel filiæ appellatione, & posthum⁹, & posthuma cōtinentur. Quid si nepotes sint: an appellatione filiorum † & ipsis tutores dati sint? Dicendum est, vt & ipsis quoq; dati videantur, si modò liberos dixerit.

vt C. de fideicō. li. l. & si nō adscripta. [z] §. Sed certè hic testō hoc fit, ibi alia voluntate. puta codicillis, vel per epistolam. Vel dic, q̄ ibi alienum credebat, hic suum sciebat. Item alia rōne non videt᷑ valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt ff. de test. tut. l. testō tutores. R̄n illud intellige in passiua significatione: in qua ēt seruus dr̄ habere testamenti factionē, vt J. de hæredum qual. & diff. §. testamenti.

a Datus sit. Scilicet propsius seruus. licet hoc nō sit verisimile: vt C. de rescin. ven. l. quisquis. sed forte ex causa hæreditaria nouiter habebat: vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius. & J. de vsucap. §. quod autem.

b Dicendum est. Scilicet vt neq; liber neq; tutor sit. Idem multò magis in alieno. vt ff. de fideicō. li. l. generaliter. § si quis tutorem. & ff. de testa. tu. l. si quis tuto.

c Inutiliter. Scilicet vt statim sit: sed cum liber erit.

d Datur. quia directò nō erit liber, sed [z] p fideicōmissum: vt ff. de test. tute. l. si hæreditas. §. fi. & C. de fideicom. lib. l. & si non adscripta.

e Eo mō. Scilicet cum liber erit. nā nō erit tutor, lucilis. n. dr̄ ēt ipso pp inutilem adiectionē: vt ff. de stip. ser. l. sed si sibi. [s] . vel aliter inutiliter, qa p nō adiecta hr̄. & erit tutor, ac si non esset adiecta: vt & aliàs. J. de hæred. insti. §. impossibilis. vel die tertio ſm P. nō erit tutor nunc, sed conditione extante. hæc nō placet: quia sic non esset differentia inter suum. & alienum, [ʒ] sed prima verior est: vt ff. de regu. iur. l. actus.

ADDITIO. Quę lex procedit etiam in testamentaria tutela, quando scilicet conditio est prohibita: vt hic, aliàs secus: vt J. proxi. §. secundum Io. Fab. & alios hic.

f Compos. Siue hoc dictum fuerit à testatore, siue non: vt ff. eo. l. si hæreditas. §. si furiosus. & facit ad hoc ff. de iudi. l. cum furiosus. i. respon.

Ad certum. CASVS. Domine quidam sub conditione dedit tutorem, nunquid tenet datio in isto casu? Respon. Impe. quòd sic. Nam ad certum tempus, & ex certo tempore. & sub conditione, & ante hæredis institutionem tutorem dari posse non dubitatur. Certæ autem rei, vel causæ tutor dari non potest, quia tutor principaliter personæ, & non causæ, vel rei datur. & hoc in secunda parte vsque ad illum § Si quis filijs. Franciscus.

g Ad certum tempus. Vsque ad Pasca.

h Ex certo. Idest, à pascha tertio in antea: vt ff. de actioni. & obl. l. obligationum. §. j.

i Vel ante hæredis. Contra videbatur J. de leg. §. ante hęredis. Accursius.

k Posse dari. A testatore, non a iudice: vt ff. de regu. iuris. l. actus. Accur.

l Certæ aūt rei Scilicet Aphricanæ, vel Syriæ vtiliter dat᷑: vt ff. de testamē tu. l. si tamen tutor.

m Causæ Scilicet certæ: vt ad rei vendi. sed videtur contra C. de in lit. dan. tut. l. ad litē. sed ibi tutor pro curatore ponitus. Item videtur contra. ff. de testamen. tute. l. si tū tutor. sed ibi vniuersitati rerum datur, non rei certæ.

n Personæ. Scilicet pupilli principaliter, vt eum instruat bonis moribus, & ēe salaria præstet magistris eius: vt ff. de administrat. tuto. l. cum plures. §. cū tutor & C. de alimen. præstan. l. fi. ad hoc enim principaliter datur: secūdariò autem rebus dat᷑: vt J. de excus. tuto. §. datus. sed in curatore econtra nam principaliter rebus, secundario personæ dat᷑: vt C. de nup. l. in copulandis.

Si qs &c. CASVS. Ponamus. Titius in testō dedit tutorem liberis suis in hunc modum: Filijs, & filiabus meis Mæuiū tutorem do. & postea decessit vxore prægnante relicta: demum procedente tempore peperit posthumum, & posthumā: nunquid in casu isto istis posthumis tutor datus vr̄? Ad hoc rñd. Imperator q̄ sic. Nam ex quo filijs. & filiabus tutorem dedit: & posthumo, & posthumę intelligit᷑ dedisse. Filij. n. vel filiæ appellatione posthum⁹, & posthuma continentur. Sed pone, q̄ nepotes posthumi nati sunt ex vxore filij. quam pater tpe mortis habuit in potestate: nunquid huiusmodi posthumis nepotib⁹ tutores dati intelliguntur? Respon. Imperat. q̄ refert, quibus verbis vsus est testator dando tutorem. Nam si testator dixit sic, liberis meis tutorem do: tunc non solum filijs, sed etiam nepotibus posthumis dedisse intelligitur. Cæterum si pater dādo tutorem ita dixit, filijs meis tutorem do: in hoc casu filiorum appellatione nepotes non continebuntur. Aliter. n. nepotes & aliter filij appellantur. Sed si pater ita dixit, posthumis meis tutorem do, posthumorum appellatione non solū filij posthum., sed ēe cæteri liberi in remotiori gradu nascituri continebuntur h. d. vsq; ad fin. Francis.

o Posthumo. Scilicet filio.

p Quia filij. Hæc dictio filij, cōprehēdit posthumū, & posthu-

s Ex quo nn. q̄ promouens ad dignitatē scienter inhabilē, vr̄ cū eo dispensate si pōt nō alias. l. 2. C. si seru⁹ aut liber. ad decu. ascrip. lib. x. ſm Ang. De quo p Mādo. in §. q̄st. Regu. can. d̄ idioma. nu. 4.

• Dic q̄ testōr vr̄ rogare hęredem vt seruū hūc emat, & manumittat, secundū Nico. Egi. Per.

a Imò ibi vitiat᷑ inutilis adiectio, ſm Ang. hic.

ʒ Quamuis opin. Pla. sit reprehēsibilis: ista tñ nō reprehensionis est falsa p l. sed si ue͂ reditas. §. fi. ff. de testa. ma. secūdū Ange.

† Vide in hanc rem Alci. lib. iij. par. ca. xiiij.

& posthumi: cũ masculinũ possit ꝯcipere fœmininũ. sed hęc dictio filię, non cōprehendit vtrunque: & sic nec posthumũ. cũ fœmininũ non concipiat masculinũ: vt ff. de leg. 1. l. si ita scripsi. in prin. & ff. de l. 3. qui duos. & i. seruis legatis, 3 itē no. q appellatione natorum, et non nati continentur, cũ de eorũ cōmodo tractatur: vt ff. de statu ho. l. qui i vtero. & ?. ti. 1. § cũ autem. & facit ff. de test. l. si quis ita. §. 3. & l. si qs filiab. & l. q si.

Cæterum si filios a non continebuntur. b Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. c Planè, si posthumis dederit, d tã filij posthumi, q̃ cœteri d liberi continebunt.

TITVLVS XV.
DE LEGITIMA agnatorũ tutela.

Cessante testamentaria tutela locus est legitimæ; quæ quidē ad proximos defertur agnatos, non ēt ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti; cognati verò per fœminei sexus personas.

QVibus e autē testamento tutor datus non est, his ex lege duodecim tabularum f adgnati sunt g. tutores, qui vocantur legitimi.

Sunt autem adgnati † cognati per virilis sexus cognationem coniun h cti, quasi à patre conna-ti, i veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius neposue ex eo, i item patruus, k & patrui filius, neposue ex eo. At qui per fœminini sexus personas cognatione iunguntur, adgnati l non sunt, sed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ m tuæ filius non est tibi adgnatus, sed cognatus, & inuicem tu illi eodem iure n coniungeris: quia qui ex ea nascuntur, patris, nō matris familiam o sequuntur. †

a Si filios. Scilicet dixerit. Accu.

b Non continebũtur. Scilicet nepotes.

c Appellantur. ab omnibus in vsu, vel consuetudine: sed secundum verã significationē verbi quia filius dicitur à philos (quod est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet. quem aliquis diligit' pᵉna dilectione: vt ff. de verb. sig. l. liberorum. §. sed & Papyrius. quæ videt contra.

d Cæteri. Etiam nati, secundũ quosdã, quod falsum est: vt ff. de verb. sign. l. nomen. Dic ergo, cæteri, s. ex filijs nascituri, qui sui posthumi sunt per leg. Velle. vt ff. de in iusto rup. test. l. posthumorum. & ĩ. de exhæ. li. §. posthumi. & ff. de libe. & posthu. l. Gallus. j. respon.

e Vide glo. in c. gnali: de ele. lib 6.

Illa loñ d. legit. Planè si posteris. nos mit I l. q d si nepotes ff. de test. sue. vnde ad verbũ hic locus desũptus est, admonuimus, i Pad. Flor. scripsũ esse, si posthumis dederit. Natorum appllōne cōtinent mōdũ nati. Filius vnde dr.

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTE.

Suprà duobus titu. præcedentibus dictum est de tutela testamentaria, hic autem ponitur de tutela legitima quæ sequitur testamentariam. Ange.

QVibus aũt. Totus iste ti. diuidit i quatuor partes. Primo ponit qualiter lex xij. tab. dat agnatos in tutores pupillis, deficiētibus tutoribus testamentarijs. Secũdo qui sunt agnati, & qui nō sunt. Tertio qualiter intelligẽda sunt illa verba posita hic in principio: videlicet, q b. aũt i testō tutor datus nō sit. Quarto, qualr ius agnationis perimit. Secũda ibi, Sũt aũt. Tertia ibi. Qđ aũt. Quarta ibi. Sed agnationis. Et subdiuiditur hoc principiũ in tres partes: quia primo dicit qualiter deficiente tutela testamentaria vocantur legitimi. Secũdo, qui sint agnati. Tertio, qui cognati. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, At qui.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de legit. agnato. tute. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiusmodi tutela? Respondit Imperator, quod deficiente testamentaria tutela locũ habet legiti. agnat. tute. Nam quibus impuberibus liberis tutor in testamento à parente datus nō fuerit: his ex lege xij. tabu. agnati sunt tutores: & isti agnati ex lege xij. tabula. ad tutelam vocati legitimi tutores appellantur. Sed pone. domine, iã video quando legitima agnat. tut. habet locũ. & vnde descendit. dicatis modo mihi, qui dicuntur agnati? Respond. Impera. q agnati sunt cognati per virilis sexus cognationē coniũcti. & dicunt agnati, quasi à patre cōnati: quia ab eodē patre natus, tibi agnatus est, vt fratris filius, & etiam nepos ex eo. itē patruus est tibi agnatus, & filius patrui, & nepos ex eodem filio patrui natus. Sed qui per fœminini sexus cognationes iũguntur, nō sũt agnati, sed aliàs naturali iure cognati. vnde amitæ tuę filius nō est tibi agnatus: sed tantum naturaliter cognatus: quia per fœmininã lineam, scilicet per amitam tuam tibi cōiungitur: & tu inuicem illi eodem iure coniungeris: quia qui agnascuntur, patris, non matris familiam sequuntur. Et hæc vsque ad §. Quod aũt lex. Franc. de Aret.

e Quibus. Scilicet pupillis.

f Duodecim tabularum. Quos ipsa lex vocat verbis, & sententia: & nisi gerãt, eorum periculo agitur: vt ff eod. l. legitimos. aliàs autem quandoque ex sententia legis dantur: nō ex verbis: vt ĩ. titu. ij. & 3.

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præstito iuramēto de vtilibus faciendis, & prætermittēdis inutilibus: promittendo etiam expressè ipsum pupillũ defendere, & satisdare rem pupilli saluam fore, non ante administrabũt, quàm sibi per iudicem administratio decernatur. leg. 3. §. final. ff. de administra. tuto. Angelus.

g Agnati sunt. Si sint maiores xxv. ann. vt ĩ. de fidu. tu. in fi. & minores lxx. ann. aliàs excusantur: vt ĩ. de excu. tu. §. item maior.

h Cognati. Nomen ergo cognationis generale est: agnationis nomen speciale. nam omnis agnatus est cognatus: sed non conuertitur: vt hic, & infra, de legitim. agnat. successio. primo responso. & ff. eo. l. sunt autem.

i Ex eo. Filio fratris.

k Patruus. Repete si fuerit natus eodem patre cum patre tuo: alioquin est cognatus: vt C. de leg. hær. l. fi. §. sed nec. & §. cum autem.

l Agnati. Etiam si masculus interueniat: vt puta si sint duo fratres vterini: filius vnius fratris filij fratris sui patris nō erit agnatus, sed cognatus, inspecto fœmineo sexu propter quē ad inuicem sunt cognati, secundũm Ioan.

m Amitæ. Sed ipsa amita est tibi agnata: quia p patrem tuum tibi coniungitur.

n Iure. Scilicet cognationis.

o Familiam. Idest, agnationem: licet & aliàs multas habeat significationes hæc dictio, familia: vt ff. de ver. sig l. pronunciatio. § familię, facit C. de verb. sig. l. fi. & ĩ. de pat. po. §. fi.

† Ad hoc vt aliqui sint agnati, oportet q habeãt communē stirpē masc. generis: vt patruus meus & pater si sũt ex eodem pře. Itē q ipsi nō hãne matrem sm fœm. gnis: & sic filius amitæ meæ non est mihi agnatus. Egi. Per.

† Cōcor. c. ex parte M. cũ glo. vni. i prĩ ex. de appe. & c. 2. iuncta gl. sup vers. prāte. de puer. isid.

Cognatio & agnatio se habent sicut genus & species.

Quod autem. CASVS. Domine, Titius laborans liberis suis impuberibus, quos in potestate habuit tempore mortis, Meuium tutorem dedit, sed viuente adhuc Titio testatore decessit Meuius: et isti impuberes adhuc tutore carent. Agnati autē proximi ab onere administrationis se nituntur excusare tali ratione. Dicunt enim, quod legitima agnatorum tutela ex l. xij. tab. locum habet, cum tutor in testamento datus non est. Cum autem in testamento patris sui filijs impuberib⁹ tutor datus fuerit: dicunt se ab onere excusari. Domine, pro Deo dicatis mihi, quid iuris est in hoc casu? Ad hoc rñd. Imper. dicens: Amice, isti agnati frustra nituntur se excusare in hoc casu ab onere tutelæ, male enim intelligunt l. xij. tabu. quæ ab intestato proximos agnatos ad tutelam vocat. Non enim hanc significationem habet tantum, vt si ille, qui tutorem in testamēto dare poterat, omnino testamentū nō fecerit, tunc demū vocētur agnati: sed etiam si quantū ad tutelam pertinet intestatus decesserit, quod tantū valere potest, si is, qui in testamento datus fuerat, viuente testatore decesserit. Cum igitur in hoc casu proposito id contigerit, manifestum est, quod agnati ab onere tutelæ non poterūt prædicta ratione excusari. Et hæc vsque ad illū § sed adgnationis. Franc. de Aret.

Quantū ad tutelam pertinet, is intestatus decessisse videtur, qui cum testatus sit, tutorem testamento non dedit, aut datio effectū sortita nō fuit.

Quod autem lex duodecim tabularū ab intestato vocat ad tutelā adgnatos: non hanc habet significationem, [a] si omnino [b] non fecerit testamentum is, qui poterat tutores dare: sed si (quantum ad tutelā pertinet) intestatus decesserit: quod tunc quoque accidere intelligitur: cum is, qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

a Significationem. Scilicet tantum.

b Si omnino. Vel aliud contingat, quod. tantūdem valeat quod diximus ∫. de hæt. quæ ab intest. j tit. s. & facit ff. quod cuiusque vni. no. l. j. § & quidem.

ADDITIO. Et ille propriè hr intestatus, qui potuit testari, & nō est testatus: sed dr intestabilis, qui testari nō potest, quod no pro statutis, ſm Christop. & Ias. hic. Et deficiente testamētario, legitimo, vel datiuo, quis in locum deficientis admittatur, an legitimus, an datiuus: vide Ange. hic.

Sed agnationis. CASVS. Domine, iam video, quando habet locū leg. agna. tu. & qui sunt agnati: & etiam quomodo intelligantur verba l. xij. tab. quibus agnati vocantur ad tutelam: nunquid est aliqua differentia inter ius agnationis, & ius cognationis? Respond. quod sic: quia ius agnationis oībus modis capitis diminutione plerunque permittitur. Nā nomen agnationis à iure ciuili deriuatum est. sed ius cognationis, quod ab origine nomē sumpsit, & à iure naturali descendit, non omni capitis diminutione mutatur. Ciuilis enim ratio ciuilia iura corrumpere potest: naturalia autem nequaquam. hoc dicit vsque ad finem. Francis.

Agnati præferunt cognatis in duobus. Agnatorū prorogatiua facilè pdit.

c Sed agnationis quidem ius. Nota diligenter hunc §. Est autē ius agnationis. & ius cognationis, siue cognatorum. Agnati enim habent ius prærogatiuū ad cognatos, scilicet, vt præferantur in hæreditatib⁹ agnatorum mortuorum: vt ∫. de legit. agnat. suc. primo responso item præferuntur in tutelis agnatorum paruulorum: vt ∫. eodem titu. prim respons. his autē deficientibus, in hæreditatibus, & tutelis cogna-ti suo iure admittuntur: inter quos etiam agnati vocantur, qui desierunt esse in iure agnatorū, vel desierunt habere iura agnatorū. vt per cap. di. vt ∫. de hære. quæ ab intest. §. admonendi. illud autē ius prærogatiuum, quod habent agnati: quia vltra communia habēt per l. xij. tab. facilè perdunt: vt omnibus modis capitis dimi. idest, per omnem capi. di. vt per maximā, vel per mediam: de quibus duabus non est dubium: cum & iura cognationis perdantur: vt ∫. titu j. §. quod autem. item per minimam tollitur ius agnationis, vt hic dicitur, & ff. de capit. dimi. l. tutelas. nisi i. duobus casibus tantum. [i] vt inter fratres, licet alter emancipetur: vt C. de legi. tuto. l. itj. & iiij item inter patrē & filium: vt ∫. de leg. agn. suc. §. fin. & propter hos duos casus, qui de minima cap. di. excipiuntur, dicit hic plerunque.

Agnationis ius (cū ciuile sit vinculum) capitis diminutione tollitur: cognationis verò non ita. Annotatio, Nil tam naturale esse, quàm eo genere quodq; dissolui, quo ligatum est.

Sed adgnationis quidem ius [c] omnibus modis † capitis deminutione † plerunque perimit. Nam [d] adgnatio, iuris Ciuilis nomen eū. [e] Cognationis verò ius non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere potest: naturalia [f] verò non vtique, [g]

at iura cognationis nō commutantur omnibus modis: quia non tolluntur minima capit. diminu. & est ratio, vt subijcit.

d Nam. Pro quia.

e Agnatio iuris ciuilis nomen est. idest, a l. xij. tab. est inducta hæc prioritas agnatorū: sed ius cognationis est naturale nomen: [a] nā rōne sanguinis hoc nomen impositum est: vnde & vnū ius ciuile pōt per aliud facilè tolli: vt hic, & ff. de reg. iur. l. nihil est.

f Naturalia. Idest, iura cognationis sic dicta: quia ea quis cōsequitur per natiuitatē: vt ∫. de adopt. §. sed hodie. in fi §. non sic de facili tolluntur.

g Vtique. Idest, certè non tolluntur capitis diminutione: cū sint immutabilia hæc iura: vt ∫. de iu. nat §. sed naturalia. Itē nec ea, q naturalē æquitatem hñt: vt ff. de cap di l. eas. & l. legatū. Item not. quia quædam cognatio est ciuilis tantū, vt per adoptionē: vt ff. de ado l. q in adoptiuuem. Item naturalis tantū vt ad filios naturales tñ. Item naturalis, & ciuilis, vt ad eos, qui legitimi sunt. & de hac intelligit hic: vt ff. de grad. aff. l. nō facilè. §. j. Item not. quia ciuili iure hæc. s. tutela, & hæreditas tribus modis deferuntur: vt ex verbis, & sentētia legis xij. tab. vt i agnatis. Itē ex sententia tñ. ∫. de leg. pa. tu. & ∫. de fiduc tu. item ex alijs legibus veteribus, vel nouis: vt C. de ca di. l. tutelas. quā quidam mediam vocant. Nunquid ergo hæc omnia facilè perduntur per omnem ca. dimi? Rñd. sic in duob. primis tantum [i] nō in tertio, vt hic, & i d. l. tutelas. item quæro. an futuras tutelas acquirēdas, & hæreditates tñ tollat: an etiā præteritas adimat? Rñd. futuras tantū, vt ff. vnde lib l. fi. Quid enim potuit diuinare lex deferens hæreditatem, vel tutelā de futura ca. di. vt C. de testa. l. iubemus. in fi. Certè nullo modo: vt ff. mand. l. fideiussor j. respo. Hodie verò istam differentiam agnationis quærere nō oportet: cū agnati ante cognatos nihil habeāt: vt in Auth de hære. ab intest. venien. §. ex ijs col. ix. Item nota quod licet prædicta iura cognationis tollantur maxima, & media capitis diminutione: ipsa tamē consanguinitas nō tollitur, vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis.

† Idest per oēm capitis diminutionē.

† Nebrissen. i lexico suo iuris ciui. i dictiōe diminutio, annotatū esse ait à Ludouico Bol. i Pandect. Flor. semp per e, scribi nō per i, deminuo: deminutio.

i Ista gl. refert ad ius nouū. de quo in l. j. ff. eo. secus de iure antiquo, vt ibi no. Auge.

f Et iō si flaminem via verbis naturalibus i puta fili⁹ pr, mr, & frater, & soror, nō attēdim⁹ i⁹ ciuile. sed solū naturale, vt sic cōprehēdat et naturalis, & spurius, & etiam seruus: vt d. l. tutelas. ſm Aug. hic.

i Et quis ratione defertur per noīa naturæ, puta pri, vel fri: sūt importātia agnatione: quod facilius tollit & sic non ob. d. l. tutelas. ſm Ias. Cōsanguinitas nunquā tollitur.

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

Continuatur, quia supra visum est de legitima agnatorum tutela, & quia ius agnationis capitis diminutione corrumpitur §. fin. supra titu. primo. meritò sequitur videre de capit. diminu. Por.

TITVLVS XVI.

DE CAPITIS deminutione. †

Hoc principiũ non summatur: quia breue, & q̃ ponit definitionem. Are.

EST autẽ capitis deminutio, prioris status[a] mutatio: †.b eaq; tribus modis accidit. Nã aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quã quidã mediã[c] vocant) aut minima.

Qui perdit ciuitatẽ, & libertatem: patitur maximã capitis diminutionẽ.

Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul & ciuitatem, & libertatẽ amittit: quod accidit ijs, qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate[d] sententiæ: vel libertis[e] vt ingratis erga patronos condẽnatis: vel ijs, qui se ad pretiũ participandum venundari passi sunt.[f]

Per deportationem, vel aquæ et ignis interdictionem contingit media capi. diminutio. Aret.

Minor, siue media capitis deminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit ei, cui aqua, & igni interdi-

† Quidã putãt dictionem, prioré, abundare: eã tñ non omisis Theophilus in græcis Institutionib.

† Mutationes in numeras videre poteris apud Mando. Gl. Facul. §. volẽtes. I vers. mutatur.

EST autem. Totus iste titul⁹ diuiditur in quinque partes. Primo ponitur quid sit capitis diminutio, & quotuplex sit. Secundo de maxima capitis diminutione. Tertio de media. Quarto de minima. Quinto remouet certa dubia: Secunda ibi. Maxima. Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus aũt. Et hæc diuisio sufficit, licet alij aliter diuidant. CASVS. Domine iam video, q̃ vultis tractare de capit. dimi. Dicatis igit͛ mihi quid est capi. diminutio? Respond. Imperat. q̃ capitis diminutio est prioris status cõmutatio. Sed pone Dñe, video quid est capi. di. sed si placet dicatis mihi quot modis fit capitis diminutio. Et rñ. Imper. q̃ capi. dimi. fit tribus modis. Aut. n. est maxima capitis diminutio: aut minor, quam quidam mediam vocant: aut minima. Sed pone: domine, iã uideo, quot modis fit cap. dimi. Dicatis ergo mihi, qñ locum habet capi. dimin. maxima, qñ minor, & qñ minima? Ad hoc rñd. Impera. dicens q̃ maxima capi. dimi. est qñ aliquis ob aliquod enorme delictum ciuitatem, simul & libertatem amittit. quod contingit in ijs, qui atrocitate sententiæ serui pœnę efficiuntur: vel etiam in libertis, qui pp ingratitudinem ꝯ patronos commissam in seruitutem redigũtur: vel etiam in ijs, qui maiores xx. annis ad participandum pretium suæ venditionis sa venundari passi sunt. Minor autem, siua media cap. dimin. est, cum aliquis ob delictum suum ciuitatem amittit. sed tñ retinent libertatẽ: qđ in eo accidit, cui ignis, & aqua interdicitur, & qui [in] insulã deportatur. Minima capi. dimi. est, cũ q̃s ciuitatẽ simul, & libertatem retinet, qui statum suũ tñ comutat: quod accidit in ijs qui sui iuris fuerunt, & se in arrogationem postea dederunt: & ita alieno iuri per speciem arrogationis subiecti esse cœperũt. Et similiter in casu cõuerso. s. cum ij, qui alieno iuri subiecti sunt, per emancipationẽ sui iuris efficiuntur: veluti si filiusfa. emancipatus à patre fuerit. Nã in hoc casu minimã capi. di. pati intelligitur. Et hęc dicũtur vsq; ad illum §. seruus autem. Fran. de Are.

a Status. Hic status cõsistit in tribus: in libertate, ciuitate, & familia. i. iure agnationis. Cum. n. primũ. i. libertatem quis perdit, per cõsequens & duo vltima perdit, & sic maximam cap. di. patit͛. Cũ verò secũdũ pdit: per cõsequens perdit & vltimũ, sed nõ primum & tunc dr̃ media ca. di. 1 Cum verò vltimum perdidit, non perdunt͛ duo prima: & tunc minimã cap. di. patit͛, vt ĩ. §. 1. 2. & iij. & ff. eo. l. fi. Sed P. dicit statũ hominis. i. conditionem, in qua quis plurimum pôs

1 Et sic ad pdisionẽ maioris sequit͛ pditio minoris; si inetat: vt hic & l. fi. ff. eo alias noni ve. l. relegatorũ. §. pôr. ff. de inter. & relega. imò regula est in contra sust vel l. q indign. ff. de sena. s̃m Ang. hic.

b Mutatio. Non ergo accipit͛ hic ad literam, vt dicatus capitis dimi. qñ caput abscindit͛: sed qñ status mutatur, vt caput status dicatur: vt ff. ad Tert. l. j. §. capitis. Sed vr̃ hæc definitio non conuerti cũ suo definito. nam morte patris filius mutat statum, quia fit sui iuris: vt ĩ. quib. mo ius patr. pot. sol. §. j. nõ tñ dicitur capite minui. vt ff ad mace. l. si filiusfa. §. fi. Sed dic subaudiri hic, facto hoīs interuenieñ: 2 vt emãcipatione, vt deportatione patris. vel simi lr mõ, vel ẽt quasi facto, qđ dico ꝓ p fi lios arrogati: qa vnã cũ patre mutant statum, vt ff. eo. l. liberos. ĩ. de adop. §. pe. Arg. cõtra in Authen. consti. quæ de dig. §. palam. coll. 6. vbi nõ ab homine, sed à lege q̃s effici͛ sui iuris. Et moriẽte patre non interuenit factum hominis imò magis dei. Quid si interficiatur pr̃? Rñ. idẽ, quia mors semper Dei dispositione aduenit.

2 Hanc subauditionẽ improbat la. & ad ꝯrã rñd. q̃ ibi filius non mutat familiã, & sic nec statum. l. familię. ver. cũ iure. ff. de ver. si. Illud exẽplũ repro bat͛ per l. j. ff. de inter. & relega.

3 Ista cõi ter tenet͛ [illegible] d. l. 2. i gl. allegata s̃m Ang.

ADDITIO

Dicite. q̃ mors semp ꝑuenit diuina dispõne, vnđe illud, Homo es, ergo morieris. & illud Phi. Separat͛ hoc ab hoc tanquam ꝑpetuum à corruptibili. Et Seneca, Prima dies dedit extremum; sed modus mortis relictus est ꝓprio arbitrio & libero: vñ scriptum est, Sapiens dñabit͛ astris, de quo disputant theologi. Chri.

c Mediam. Sic. ff. de au. & ar. l. qui lancem. & ĩ. de libertinis. §. libertinorum.

d Atrocitate. Est aũt atrox, & dura hæc sententia, licet iustè feratur: vt ĩ. q b. mo. ius &c. §. pęnę autem sed hodie propter huiusmodi pœnas nemo ingnuus fit seruus. vt in Auth. da nup. col. iiij. §. quod autem prius. & § seq. Accur.

e Libertis. Scilicet condemnatis vt subijcit, & qđ dicit ingratis, alias est igrati. i. ingratitudini. q̃ reuocatio fit per actionem ingrati: vt dicunt quidam: vt C. de lib. & eod. lib. l. pen. vel per vtilem rei uen. s̃m alios ad istar donationis causa mortis, quæ reuocatur: vt ff. de do. ca. mor. l. si mortis causa res. vel (q̃ est verius) accusatione, vel actione extraordinaria, p quam officium iudicis implorat: vt C. de lib. & eorum lib. l. non est. 4 & fit hæc reuocatio pp omnẽ offensam, & ẽt leuem: vt C. de lib. & eo. lib. l. ij. non autem fit pp omissionem obsequij: vt C. de lib. cau. l. solo. nisi in casu, vt cum denegat alimenta: vt ff. de lib. agn. l. alimenta. § imperatores Nam tunc etiã occidere vella videtur eum: vt ff. de lib. agn. l. necare. 4 & hoc nisi remiserit ius patronatus: tunc eñ aa his causis solũ reuocatur, ex quibus & donatum: vt in Authẽ. vt lib. decę. §. illud collat vj. quæ causæ sunt numeratæ. C. de reu. do. l. vlt. & hæc vera sunt cum quis ex volũtate ꝓpria manumittit: vt C. de lib. & eo. lib. l. j. & ij. sed si non ex voluntare, nõ reuocatur vt C. de lib. & eo. lib l. j. Sed quid si manus in patronũ iniecit. Rñ. Dãnat͛ in metallũ: si verò conuicia dixerit mittitur in exilium: vt ff. de tur. pa l. j.

4 Idẽ i filio emancipato, & vasallo patri, vel domino alimenta denegãtib⁹: & i donatario omniũ bonorũ, vel maiorit parũ. vt no. gl. in d. l. fi. secus in paruæ q̃titatis, vt p Bald.

f Passi sunt. Hic multa sunt necessaria. vt ĩ. de iure perso. § penul.

ctũ † a fuerit: vel ei , q i insulã b deportatus est.

Per emancipationem, vel arrogationem contingit minima capitis diminutio. Aret.

Minima capitis diminutio est, cum ciuitas retinet, & libertas: sed status hoīs cõmutaẽ. qđ accidit ijs, qui cùm sui iuris fuerint, cœperũt alieno iuri subiecti esse, c vel ȝ: d veluti si filiusfamilias à patre emãcipatus fuerit, est capite diminutus.

Nemo potest perdere, quod non habet. Vel sic, Priuatio præsupponit habitum. Are.

Seruus aũt manumissus capite non minuitur: e quia nullũ caput habuit.

Remotus à dignitate nõ perdit statũ. Vel sic, Qui non turpiter a dignitate remouetur: non dicitur capite minui. Are.

Quibus autẽ f dignitas magis, quàm status permutatur, capite non minuuntur, & ideo à senatu motos, capite non minui constat. g

Cognationis ciuiles effectus, non minima, sed media aut maxima capitis diminutione tolluntur.

Non ab re dixi ciuiles effectus: quoniã sanguinis iura nullo ciuili iure dirimi possũt: regula iuris.

Quód autem dictum est, h manere cognationis ius etiam post capitis diminutionem: hoc ita est, si minima capitis diminutio interueniat: manet.n.cognatio. i Nam si maxima capitis diminutio interueniat, ius quoque cognationis k perit, vtputa seruitute alicuius cognati: & ne quidẽ si manumissus l fuerit, recipit cognationẽ. Sed & si

a Interdictum. Hanc pœnam in vsu non habemus, sed eius loco successit deportatio: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. j. sed instar excõicatorũ habebantur, quibus talia denegabantur. Sed vt hunc ẽt fieri seruum licet hic denegetur. ff. de var. cog. l. cognitionum. in fi. ȝ, sed pdditur libertas, vt ibi dr, vt non possit facere testũ. cui sic est interdictum. vt ff. de inin. rup. testa. l. si quis filio §. eius nõ quòd fiat seruus verè.

b In insulam. Secus si in metallũ, vt ĩ qb. mo. ius pa. po. solui. §. pœne. in casu tñ ẽt libertatẽ pdit damnatus in insulã: vt C. vt nemo pri. l. 2. §. cum autem.

c Subiecti esse. Vt in arrogatis.

d Vel ȝ. Aliàs est in litera: si filius à pr̃e emancipatus fuerit, est capite minutus: & secundum hoc, est expositio huius verbi, vel ȝ. aliàs verò hoc totũ deest: & tunc idem subintelligo. Alij dicunt qñ sui iuris non est, transfertur in potestatem alterius, puta aui materni, vel ẽt paterni: vt suprà de adopt. §. sed hodie. qui casus est contrarius illi, quando qui sui iuris est, in arrogationem datur. Sed quare filiusfamil. cũ emancipatur, capite minui dicitur? Respond. propter imaginariam venditionem, quæ fiebat vt ĩ. q. mo. ius pat. po. sol. §. præterea. in princip. Sed cũ hodie non fiat hæc venditio, vt in eo §. continetur, videtur, q hodie non minuatur capite. Sed certẽ illa sola non erat ratio: imo & alia, quia mutat familiã: vt ff. eo l. liberos. in prin.

Seruus autem CASVS. Quidam manumisit seruum suum, nunquid in casu isto seruus manumissus capite diminutus censetur? Rñ. Impe. q non: seruus enim manumissus capitis diminutionẽ non patitur: quia ante manumissionem nullum caput habuit. Sed pone, q aliquis sit ab ordine senatorum remotus: nunquid in casu isto capite minuitur? Rñd. Imper. quod non. Nam dignitas eius, qui ab ordine senatorum remouetur, magis, quàm status commutatur. Cum igitur capitis diminutio sit prioris status commutatio, manifestum est ab ordine senatorum remotos nullam pati capitis diminutionem. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. quod autem. Fran. de Are.

e Non minuit. Idest, eius status non mutaẽ: cum primò nullum habuerit statum: vt hic. & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. seq. sed ȝ est C. de bon. proscrip. l. j.

a Sed dic. q ibi crimine capitali seruus accusaẽ, idest tali quod etiã aliàs in libero capitale. Item quid si quãdoque habuit caput: quia fuit liber. & nũc seruus est. & manumittatur? Rñd. idem: quia præsens tempus considero. Accursius.

f Quibus autem. Dixi aliquem aliquo de trib° modis capite minui, vt ĩ. eo. in prin. autem. pro sed: sed quibus dignitas. &c.

g Constat. Vt ff. de sena. l. j. & hic si fuerit remotus pp turpitudinem: non põt iudicare, vel testimonium dicere vt ff. ad leg. Iul. re. l. eadem. §. 1. & ff de sena. l. 2. Accursius.

Quod aũt. CASVS. Domine, vos dixistis mihi ĩ. tit. px. §. fin. quod ius cognationis durat ẽt post capitis diminutionem: nũ qđ generaliter hoc est verum in qualibet cap. dim. Ad hoc respõ. Imp. q non. Nã quod dictum est manere ius cognationis post capi. diminu. hoc intelligẽdum est dũ minima cap. dim. interueniẽte: quia per illam ius cognationis non perimitur. sed si maxima capi. dimi. interueniat: vt puta si aliquis de cognans in seruitutem redactus fuerit: tunc in casu isto ius cognationis amittit. & licet postea beneficio manumissionis ad libertatem perueneris, non tamẽ ius cognationis recuperabit. Et non solum maxima, sed etiam media cap. diminu. ius cognationis perimit, veluti si quis in insulam deportatus fuerit. Nam etiã in isto casu ius cognationis amittit. Et hæc vsq; ad illum §. cum autem. Franc. de Are.

h Quod autem dictum est. supra titulo proximo §. finali.

i Cognatio. Idest, ius cognationis à prætore inductum. ex quo ad bono. pos. vocantur per vnde cogna. ĩ. de hære. quæ ab intest. §. admonendi.

k Cognationis. Idest, ius succedendi, & ad tutelam vocandi perit, sed ipsa consanguinitas non perit: vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. cum sit de iure naturali, vt ĩ. de iure natu. § penult. & supra de nupt. §. illud contra. Sed qualiter cognans defertur, tmò agnatis: vt ĩ titulo j. in principio? Respond. post agnatos. vt ĩ. de hæred. quæ ab intesta §. admonendi.

l Si manumissus. Aliud si restitutus, ſm Ioan. vt ff. ad Tertyllia. § filio qui mortis. contra. & C. de sen. pas. l. si contra. & ff. de cõtra tabu. l. j. §. fin. & l. ij cõtra. a Item contra est in eo q hic dicit tolli ius cognationis per maximam, & mediam capitis diminu. ff. de reb. dubijs l. si cognatis. sed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale: vt ff eod l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuilis, quæ p adoptionẽ cõstituitur: vt ĩ. de leg. agna. suc. §. per adoptio & ff. de adoptioni. l. qui in adop. hic verò de naturali cognatione: vt ff. de gradibus affini. l. non facile, §. j. & sic ibi de minima capi. dim. loquitur. Item ȝ ĩ. de seruit. cogn. in fine. j. respon. Solu. hic loquitur in his qui primo fuerunt liberi, & postea serui: quod eo

rum

† De aquæ, & ignis interdictione vide Bud. in l. pen. ff. de do. int. vir. & vxo.

t Conuenit tñ in solidũ p obligationib' contractis sub patria potestate. vt l. j. §. j. ff. e. nisi I casibus no. I l. j. ff. qđ cũ eo. vbi j 6: excipere q nõ condẽnet nisi quatenus facere põt. l. pr filio. ff. qđ cũ eo. p Ange. & Ioã. Fab. hic.

a Ibi caper capitur naturaliter: hic ciuiliter. vt no. in l. ȝ. rea. Egid. Fer.

a Et est rõ ditiæ secũ Christ. qa restõ intelligitur vt fiat pleno iure, vt d. l. fin. sed manumissio delet rñ nubeculã seruitutis. l. manumissiones. ff. de iust. & iur.

tum delicto contingit: vnde nõ debent habere cõmodum: vt ff. sol. mat. l. si ab hostibus. §. 1. & ff. de mino. l. Papinianus. ibi. indignum &c. licet ibidem illa nõ corrigatur. ibi vero semper fuerunt serui. Vel illa noua corrigit istam. nam ex Græca constitutione illa est extracta, vt ibi df.

in insulam [a] quis deportatus sit: cognatio [b] soluitur.

Tutela defertur proximiori in gradu, & si plures sunt de eodem gradu, defertur ad omnes, hoc dicit. Aret.

Cum autem ad adgnatos tutela pertineat: [c] non simul ad omnes pertinet: sed ad eos tantum, qui proximiores gradu [d] sunt, vel si plures eiusdẽ gradus sunt, ad omnes pertinet: veluti si plures [e] fratres sunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

TITVLVS XVII.

DE LEGITIMA patronorum tutela.

Patroni ad libertorũ tutelã ex sentẽtia legis xij. tabu. vocantur: cùm ipsi intestatis libertis succedant. Vnde par est, vt is onus tutelæ subeat, ad quem hereditatis emolumentum pertinet.

[a] Sed & si in insulam. Hic ponit exemplum de media: sed supra. modo posuit exemplum de maxima.

[b] Cognatio. Idest, ius cognationis: vt §. proxi. § diximus.

Cũ autem. CASVS. Vos dixistis mihi suprà in tit. præceden. in prin. quòd tutela impuberum agnatorũ, ad agnatos ex l. 12. tabu. pertinet. Pono ergo, quòd plures sint agnati ex diuersis gradibus constituti: nunquid scilicet ad omnes pertinebit? Rñd. quòd non. Nam qđ dictum est tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendum est, quòd ad omnes ptineat, sed ad eos tantum, qui sunt in proximiori gradu constituti. vnde si plures sunt qui eundem gradum agnationis obtineãt, veluti plures fratres: omnes ex l. 12. tabu. ad tutelam vocantur. Et hæc dicuntur vsque ad fin. huius titu. Fran de Aret.

[c] Pertineat. Vt §. ti. j. j respon.

[d] Gradu. Facit ad hunc §. ff. de leg. 3. l. si plures. & §. de leg. ag. suc. §. si plures. & ff. de sepul. vio. l. 3. §. si ad plures. Hodie vero hic §. corrigitur: quia æqualiter tã ad agnatos, quã cognatos defertur tutela. sicut hereditas: vt in Auth. de here. ab intest. § si ex his. coll. 9.

ADDITIO. Et sic lex noua corrigens vnum ex specificatis à lege veteri, censetur etiam corrigere aliud: vt hic, & l. si quis seruo. C. de fur. & per Ang. in §. j. §. de iure naturali.

[e] Si plures. Aliàs isti duo versiculi desunt. Si plures fratres sunt, qui vnum gradum obtinent pariter ad tutelam vocantur. sed ego habeo. Accur.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.

Quia suprà visum est de legitima agnatorum tutela: & quia est alia, quæ appellatur legitima, scilicet tutela patronorum: ideo de ea tractaturus subdit de legitima patronorum tutela. Port.

EX eadem. Diuiditur in sex partes. Primo qualiter tutela libertorũ patronis deferat. Secũdo, quo vocat: & est legitima à l. xij. tab. proueniẽs. Tertio, illud p rõnẽ pbat. Quarto, cõfirmat p exẽplũ. Quinto exẽplũ pbat p rõnẽ. Sexto rõnẽ declarat. Secũda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cũ & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunque. Sexta ibi, Ideo aũt. Aret.

CASVS. Domine quare intendistis hic tractare de legi. pa. tut. Ad hoc rñd. Impe. Amice. tractauimus de leg. ag. tu. quę ex verbis, & sententia legis 12. tab. descendit: sed quia legi. pa. tu. ex mente eiusdẽ legis ad patronos, & libertos eorũ pertinet, idcirco de ea hic tractare intẽdimus. Et hęc eadem tutela legitima sicuti superior appellatur. Nõ tñ ideo legitima dicitur, quòd aliquid de ea noiatim in verbis legis 12. tab. expressè fuisset itroductũ. Sed dñe, pro Deo, quæ ratio mouit iurisconsultos ad talem interpretationẽ faciẽdã? Ad hoc resp. Impe. Amice; hæc fuit ratio. quæ mouit iurisconsultos. Lex. n. 12. tab. iussit hæreditates libertorum, & libertarũ ad patronos, & liberos eorũ pertinere, si intestati decessissent: vnde eo ipso crediderunt iurisconsulti veteres, quòd lex 12. tabu. velles, quòd etiam eorum tutela ad patronos, & liberos similiter deberet ptinere, & ad istam tacitam voluntatem præsumẽdã tali ratione mouebantur: quia lex 12. tabul. proximos agnatos ad hæreditates agnatorũ ab intestato mortuorũ vocat: & eosdẽ agnatos ad impuberum agnatorum tutelam vocat. similiter ergo in casu proposito dicebant, quòd sicuti patroni & liberi eorum ad successione libertorũ ab intestato ex lege 12. tabu. vocantur: ita debere eos ex mente eiusdem legis ad onus administrationis tutelæ vocari: quia plerunque vbi est successionis emolumẽtum, ibi & onus tutelæ esse debet. Sed domine, pro Deo, quare dixisti plerunq; ? Ad hoc resp. Impe. Ideo autem plerunque diximus; quia si aliqua fœmina filium suum impuberem manumiserit, ipsa quidem ad successionem eius ab intestato vocatur: alius tamen quam ipsa eiusdem tutor erit. hoc dicit vsque ad fi. Franciscus.

EX eadem [f] lege duodecim tabularum libertorum [g] & libertarum tutela ad patronos, [h] liberosq; eorũ ptinet. Quæ & ipsa [i] legitima [k] tutela vocat: nõ qa nominati ĩ ea lege de hac tutela caueat: sed qa perinde accepta est p interpretationẽ, [l] ac * si verbis legis introducta esset. Eo enim ipso, quòd hæreditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent,

* Aliàs atque.

[f] Ex eadem. Scilicet per interpretationem. non ex verbis eius, vt subijcit. & ff. de legit. tu. l. tutela. j. respons. Accur.

[g] libertorum. Scilicet impuberum.

[h] Ad patronos. Quocunque modo manumittentes: nisi libertas detur à lege: vt ff. de leg. tut. l. tutela. vsque ad fi. Accur.

[i] Quæ & ipsa. Quasi dicat. non solum aliæ quædam legitimæ sunt, sed & ista.

[k] Legitima. Scilicet ex mente legis. nõ ex verbis. † nõ tamen satisdant. nisi eorum personę sint vulgares & minus honestæ: aut modus tutelæ, quia magnum patrimonium, vel magna tutela nimis: aut persona. quia suspecta, vel non diligens in pupillum. vel non honesta: aut causa admittat. l. recipiat satisdationẽ: vt ff. eo l. legitimos. §. ij. licet alij legitimi indistinctè satisdent: vt §. de satisda. tu. §. j.

† A quib. licitũ est recedere sm Ange. pp tria. Prĩo pp iniquitatẽ insurgẽtẽ. Secundo pp legis rõnem repugnantem. Tertio pp eorũ vsũ loquendi cõtrietatẽ. l. librorum §. quod tñ Cassius. ff. de leg. 3.

[l] Per interpretationem. Scilicet iurisconsultorũ.

a Lex. Scilicet xij. tabu. vt j. de succ. lib. j. respon.
b Veteres. Scilicet sapientes.
c Legem. Scilicet xij. tabu.
d Vocat. Scilicet lex xij. tab. vt j. de leg. agn. suc. § j.
e Iusserit. Vt s. de legi. agna. tu. j. rñso. & sic notabis hic q. vbi est eadem æquitas, idem ius debet statui. sic ff. ad legē Aquil. l. illud. & ff. de furt. l. prima. §. primo.

Æquitas vbi eadē est, ibidē & idē ius statui debet.

✝ Nā vbi onus, & emolumētū, & ecōtra: vt 12. q. 4 charitatē. in c. accedētib. in glo. j. ibi itē vbi. ex tra. de pię script.

f Plerunque Quare hoc dicit, statim subijcit. & facit ad hanc regulam ff. de regulis iur. l. secundum naturam. & j. de contrahen. empt. §. cum autem. & C. de furt. l. si § sed cū in secunda. & C. de cadu. toll. l. j § pro secundo. & ff. de peric. & cōmo. rei vē. l. id quod.

g Tutor. Et ita apud alium est hæreditas, & apud alium tutela, scilicet agnatum, vel cognatū: vt hic, & ff. de legi. tu. l j. §. j. Item minor viginti quinque annis manu mittens succedet in hæreditate, vt patronus, nō tamen erit tutor: vt j. de fidu. tu. in fin. & C. de legit. tut. l. vlti. §. fi. ADDITIO. Et qualiter mr. auia, vel pronia possint esse tutrices vel curatrices: & an alijs præferantur legitimis, & transeundo ad secunda vota, vel inhonestè viuendo, quomodo tutrices esse desinant, vide Ang. hic.

iusserat lex a ad patronos liberosve eorū pertinere: crediderunt veteres, b voluisse legē, c etiam tutelas ad eos pertinere. ✝ Cùm & adgnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, d eosdem & tutores esse iusserit. e Quia plerunque vbi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Ideo autem diximus plerunque, f quia si à fœmina impubes manumittatur: ipsa ad hæreditatem vocatur, cū alius sit tutor. g

TITVLVS XVIII.

DE LEGITIMA parentum tutela.

Extensione iurisconsultorum pater emancipatus est legitimus tutor filio emancipato. Aretinus.

Exemplo patronorū recepta h est & alia tutela, q̄ & ipsa legitima vocaē. Nā si qs filiū, vel filiā, nepotem, aut neptem ex filio, & deinceps īpuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit. i

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

Quia suprà visum est de legitima patronorum tutela: & quia est & alia quæ legitima appellatur, vt parentum: ideo de ea subdit. Porcius.

Exemplo. Diuiditur ī tres partes. Primò, q. tutela, q̄ defertē emancipatori, est similia illi, q̄ deferē patrono. Secūdò, q. ēt est legitima. Tertiò, exemplificat. Secūda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Nā si qs. CASVS. Dicit hic Iusti. q. exemplo patronorum est alia tutela parentū p interpretationē iurisconsultorū ex mēte legis xij tab. recepta & sicut superior legitima appellatur, ita & ista. Nā si parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptē ex filio, vel deinceps impuberes emancipauerit: ipse legitimus tutor eorū erit. Et hęc dicuntur per totum titulum. Fran. de Are.

h Recepta. Scilicet per interpretationem iurisconsultorū. vt superior cum desinebat esse agnatus: nisi contracta fiducia emācipatet, quod hodie semper p̄sumitur. vt s. de legit. agna. succes. §. fi. vnde hodie est semper legitimus.

i Tutor erit. Scilicet q emancipauit, si ipse est maior xx. ann. vt j. tit. j. l si & facit ad hoc s. quibus modis ius patr. potestatis solu. §. & præterea si impubes, & j. titu. j j. respon.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Suprà visum est de legitima parentū tutela. Verū quia alia est, quæ fiduciaria appellatur, ideo de ea tractaturus intitulauit de fiduciaria tutela.

Est & alia. Diuiditur ī quinque partes. Primò, ponit dictum. Secūdò, illud exemplificat. Tertiò, ponit diuersum in filio patroni. Quartò diuersitatis rōnē assignat. Quintò, ponit aliud dictum. Secūda ibi, Nam si. Tertia ibi, Atqui. Quarta ibi, Quoniā. Quinta ibi Ita tamen. CASVS. In hoc princi. dicit Iusti. q. est quædā alia tutela, quæ appellatur fiduciaria, quæ habet locum ī tali casu. Si parens filium, vel filiam, nepotes, vel neptes ex filio vel deinceps impuberes emācipauerit, ipse legitimū eorū nanciscitur. sed mortuo ipso parente eorū denique legitimo tutore, si liberi eius virilis sexus perfectæ ætatis extiterint: ipsi eorundē impuberum emancipatoris post obitum parentis fiduciarij tutores efficiunē. Et hæc dicuntur vsque ad §. atqui. vbi dicit Iusti. q. hoc vr stare nō posse: & hoc tali rōne: q. si patronus legitimus tutor libertorū impuberū decesserit: liberi eius in eadem tutela ipsi parēti succedunt. & similiter legitimi tutores efficiūtur. à simili vr in casu proposito, q. sicut pater legitimus tutor erat, ita & filij sui in eadē tutela ei debebāt succedere: & similiter legitimi tutores existere. h d. vsque ad versi. qm̄. vbi rñ. Iusti: ad opinionē prædictā in hūc modū: nō est mirū, si secus fit in casu proposito de filio pronī. Nā in casu p̄posito si fili⁹ defuncti, q in fiduciariā tutelā fratris recidit, ī potestate pris sui semper fuisset: post mortē patris, sui iuris effectus fuisset, nec in potestate fratrum suorū aliquatenus recidisset: & sic nō eodē iure fuisset apud fratrē, quo extiterat apud patrē: donec in eodē tutela erit apud fratrē, in qua erat apud patrē. Sed secus est in liberto. Nā si seruus in p̄tāte dñi tpe mortis fuisset, eodem iure post mortē dñi futurus esset apud liberos ipsius dñi, in quo extiterat apud ipsum dñm viuentem. Nec igitur mirum. si idem manumissus incidit in eandē tutelā apud liberos patroni, in qua fuerat apud ipsum patronum. Et hoc vsque ad illum § ita tamē. Franc.
k Est & alia tutela. Idest, alio nomine vocata.
l Fiduciaria appellatur. De qua dicitur. j. §. quo defuncto. Accursius.

TITVLVS XIX.

DE FIDVCIAria tutela

Pater vigesimumquintum superans annum, filij sui ab alio emancipati, post aut mortem fiduciarius est tutor, item frater emancipati fratris: filius verò mortui patroni legitimus tutor erit.

Est & alia tutela, k quę fiduciaria appellaē. l Nam si pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel

Impube-

deinceps impuberes [a] manumiserit: [b] legitimā nanciscitur eorum tutelam. Quo [c] defuncto, si liberi [d] eius virilis sexus existant: fiduciarij tutores filiorū suorū: [e] vel fratris, vel sororis, [f] & cæterorū efficiunt. Atqui [g] patrono legitimo tutore mortuo liberi quoque eius legitimi sūt tutores: quoniam filius quidem defuncti, si non esset à viuo pr̄e emancipatus, post obitum eius sui iuris effi ceretur, nec in fratrum potestatem recideret, [h] ideoq; nec in tutelam: [i] Libert⁹ aūt si seru⁹ māsisset vtiq; eodē iure [k] apud liberos dñi post mortem eius futurus esset. Ita tñ hi ad tutelam vocantur: si perfectę [l] sint ætatis, quod nostra constitutio [m] in omnibus tutelis, & curationib⁹ obseruari generaliter præcepit. [n]

TITVLVS XX.

DE ATTILIANO Tutore, [o] & eo, qui ex lege Iulia, & Titia dabatur.

Cessante testamētaria, et legitima tutela, locus est datiuæ .i. a iudice dandæ.

Si cui nullus

---

a Impuberes. Nam si puberes, non erit eorum curator legitimus: vt ff de excu. tu. l. amicissimos. §. Lucius. 1 Arg. contra in auth. vt ij, qui ob. se hab. per. §. j colla. 6. ioan.

b Manumiserit. Idest, emancipauerit: vt ff. qñ act. de pecu. est ann. l. r. §. j & facit. ī. tit. n. j. & ff de leg. tu. l. tutela. §. fi. & l. seq.

c Quo. Scilicet patresa. qui erat tutor filiorum & nepotū. Accur.

d Si liberi. Qui remanserunt in potestate patris. idē puto & si filij fuerunt emācipati. Si autem tam impuberes. quā puberes remāserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestatem sui patris illi, qui filij sunt: sed fratres recidunt in tutelam fiduciariā semper: vt ī quibus mod. ius pat. pot. so lu. §. j & ī. de tut. §. permissum.

ADDITIO. Istā gl. reprehendit Ias. quia inne eris legitima ex mente & verbis L. 12. tabul. per text. in terminis in l. tut. in princip. ff ad Velleia.

e Filiorum suorum. Scilicet nepotum defuncti.

f Sororis. Sed certè frater vr̄ esse legitimus: vt C. de exce. l. aduersus. quę est ī. Sed certè qui fiduciarius ē, legitimus est per interpretationē. licet aliud nomen habeat. s. fiduciarius: & illum respectum habuit ibi, vt legitimum fiduciarium appellaret.

ADDITIO. istam glo. reprehendunt cōiter oēs docto. per hunc tex. in ver. atqui. & ad cōtrarium respondēt, q̄ loquitur in fratre nō emancipato: quē iter agnatos vocat l. xij. tab. secus ī emācipato, vt hic.

g Atqui. Pro certè. Aliàs atquin: & tunc dic, at pro sed: & quin pro certè, & est oppositio, quare filij patronorū sunt legitimi: vt ī. de leg. pa. tu. j rñ. & isti filij nō sic. ad quod rñdet: qm̄ filius. &c. Sed hæc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui non dicunt recidere in potestatem fratrum suorū: sed filij .i. nepotes erant recasuri in potestatē, ergo in tutelā legitimā. 2 Sed ideo, non recidunt filij iure hæreditario in potestatem. sed iure paternitatis, & filiationis, At seruus si non esset manumissus iure hæreditario erat futurus seruus apud filios dñi & nisi essent hæredes, non essent dñi: sed filius etsi non sit hæres patris: tñ filium suum in potestate habet: vt ī quibus mo. ius pa. po. so. §. j. Erat & alia rō iure veteri: qa emācipatione tollebat̄ ius agnationis minima cap. di. & inter patrē & filiū, nisi eēt emācipat⁹ ɔ̄cta fiducia, nedū inter fratres: vt C. de legi. tu. l. 4. & ī. de leg. ag. tut. §. fi. sed hodie corrigit̄. vt d. l. 4. C. & ī. de leg. agn. suc. §. fi. Vnde dicunt quidā, vt Azo hodie fiduciariam esse legitimam ex verbis, & sententia l. 12. tab. ex quo hæc secunda ratio cessat. sed potest dici contrarium, quia remanet prima.

ADDITIO. Forsitan facilius, & melius habebitur intellectus totius ti. si dixerimus solos fratres tutores fiduciarios suorū fratrū, & nūquā filiorū suorū, & exponam⁹ tex. in principio filiorū suorū, .i. defuncti, vel fratris: & exponetur vel. pro idest. vt sit sensus. q̄ liberi virilis sexus perfectæ ætatis sint tutores fiduciarij fratrū suorum, qui sunt filij patris defuncti, vt nouū est. & hoc euidēter apparet per rōnē quā subiungit tex. vbi sola de fratribus mentio fit. Ias.

h Recideret. Dicūt quidam, q̄ si nō esset emancipatus, nō erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus nō ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem, idest, in simili tutela.

i Nec in tutelam. Scilicet legitimam, sed fiduciariam Ac.

k Eodem iure Seruus enim si nō manumittatur, erit in potestate filij patroni iure hęreditario sed filius in potestate patris iure patrię potestatis. Acc.

Ita tñ. CASVS. Domine vos dixistis mihi, q̄ mortuo patre legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum, cæteri liberi eorundem fiduciarij tutores erūt. Est ne hoc generaliter verum sine distinctione ætatis? Resp. q̄ non. Nam impuberum emancipatorū liberi virilis sexus nanciscuntur tutelam, si legitimam ætatem .i. 25. ann. compleuerint, quod nostra constitutio non solum in fiduciarijs tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis & curationibus obseruari præcepit. Et hæc vsq; ad ti. Fran.

l Perfectæ. Idest, 25. an. nā quoties fit mētio de ætate perfecta. vel de maiore annis. de 25. annis intelligitur: vt C. de ijs, qui ven. æta. impe. l. fi & ff. de leg. 3. l. cum filio § fina.

ADDITIO. Et per quæ alia verba intelligatur hæc ætas: & an iste minor possit esse executor vltimæ volūtatis, procurator, iudex, arbiter, aduocat⁹ de antianis, vel de alio regimine ciuitatis: vide An. hic.

m Constitutio. Vt C. de leg. tu l. fi.

n Præcepit. Scilicet vt sit perfectæ ætatis, & est rōi vt ī. de excu. tu. §. minores 25. ann. Acc.

DE ATTILIANO TVTORE. &c.

Suprà visum est de testamentaria tutela: & subsequenter de legitima. Verùm quia cessante testamentaria, & legitima, opus est prouidere de datiua, ideo subdit de Attiliano tutore, Percius.

o De Attiliano tutore. Idest, de eo tutore, qui dabatur per legē factam ab Attilio: vt in tex. exponitur.

Si cui. Totus iste tit. diuidit̄ in quatuor partes. Primò. ponit ius antiquū circa datione tutoris. Secundò, ponit ius nouum. Tertiò, ponit ius nouissimū. Quartò, ponit nouū casum, videlicet, q̄ naturali æquitati ꝓuenit īpuberes esse sub tutoribus: & q̄ hni in tutela tenent ad rōnē reddēdam. Secunda ibi. Sed hoc iure. Tertia ibi, Nos aūt. Quarta ibi, Impuberes. Itē prima subdiuidit̄ in alias quatuor partes. Primò ex

quē us

---

1 Et hāc cōiter approbāt do cto. & ad ī. tridentes, q̄ loqt̄ in cæteris casibus ibi expressis: q̄ a nō ē dare curā legitimā: nisi ī furioso, prodigo, vt̄ mente capto. §. furiosi. ī. de curato. & l. de crea tionib. C. de epi. au di. cū si-

† In plerisque ex emp. desunt hæc verba. filiorū suorum, eaq; tāquā adulterina reiecit Emilius Ferretus atq; ēs Frācisc. Balduinus.

2 Istā partem dicit Ia. esse intricatā. nec obst. iste text. ibi. Filiorū suorū: qa debet intelligi .s. aui defuncti: & alternatiua vel. ponit̄ pro idest, cū eidat iter duo idem importantia: iuxta glo. in tit. ff. si ager

vectig. vl̄ amphyt. pe. nec se quēs sol. gl. est bona, q. sm eā idē eēt dicēdum ī auo emācipati.

Ætas perfecta quæ est.

quibus legib. ipse tutor debatur deficiente oi tutore testamentario, & legitimo, & à quibus dabatur. Secũdo, qñ testamẽtario dato sub conditione. vel in diẽ purè tutor datur. Tertio, qd si testamẽtari⁹ tutor sit captus ab hostib. Quarto, quomodo istę leges ab vsu secesserunt. & causam propter quam. Secũda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed his.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de datiua tutela: dicatis igitur mihi, qñ locũ habet datiua tutela, & à quibus danť tutores datiui? Ad hoc resp. impe. Amice: Si cui nullus omnino tutor neq; testamentarius, neque legitimus sit: tunc demum habet locũ datiua tutela. & illis, qui neque testamentariũ, neque datiuum habent tutorem, olim quidẽ secundũ iura antiquissima dabatur tutor authoritate leg. Attil. in vrb. Ro. à prætore vrbis, & à maiore parte tribunorũ plebis, sed in prouincijs dabať tutor eisdẽ à præsidibus prouinciarũ authoritate l. Iul. & Titiæ: & non solummodo si nullus tutor, sed etiã licet in testamento tutor datus fuerat, cũ sub cõditione, aut in diẽ certũ dabatur: nã si in testamento tutor sub conditione, aut in diẽ dabať: authoritate legũ prædictarũ, interim quis tutor dari poterat in defectũ tutoris sub conditione, vel in diẽ dati: q pendẽte cõditione vel die poterat administrare. Quandoq; etiã si purè datus fuerat tutor testamento, tñ nihilominus datiuus tutor locum habuit, quãdiu hæres ex testamẽto nõ adijt. tãdiu enim ex eisdẽ legibus tutor dabatur, & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectũ testamẽtarij datus desinebat tutor esse conditione, vel die adueniẽte, vel hærede ex testamento hęreditatẽ adeunte. Itẽ in alio casu pdictus tutor dari solebat. Nã si testamẽtarius tutor, vel ẽt legitimus ab hostibus captus fuerat: in defectũ tutoris capti alius tutor ex eisdẽ legibus dabatur: & iste loco capti subrogatus desinebat eẽ tutor capto in ciuitatem reuerso. Nã reuersus in ciuitatẽ administrationem tutelæ iure postliminij recipiebat. & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed ex his legibus. Franc.

omnino tutor [a] fuerat: ei dabatur in vrbe quidem à prętore vrbano, & maiore [b] parte tribunorũ plebis tutor ex lege Attilia: in prouincijs verò à præsidibus prouinciarũ ex lege Iulia, & Titia.

Quoties spes testamentarij tutoris pendet, datiuus habet locum: qui tutor est quousq; testamentarij impedimentum cessat. Are.

Sed & si in testamento tutor sub conditione, aut ex die certo [c] datus fuerat: quandiu conditio aut dies pendebat, ex eisdẽ legibus tutor [†] alius interim dari poterat. [d] Item si purè datus fuerat: quandiu ex testamento nemo [e] hęres existebat, [f] tandiu ex eisdem legibus tutor petendus erat: qui desinebat [g] esse tutor, si conditio [h] extiterat, aut dies venerat, aut hæres extiterat.

Impedimẽto superueniente tutori testamẽtario, quod tamen speratur tolli de iure cõi, datur interim tutor à iudice, qui desinit esse tutor, impedimento testamentarij cessante. Ar.

Ab hostibus quoq; tutore capto, ex his legibus tutor petebatur. [i] q desinebat [k] esse tutor, si is, q captus erat, in ciuitatem reuersus fuerat: nam reuersus recipiebat tutelam iure postliminij. [l]

Item lege Attilia, et lege Titia nõ cauebatur de satisdatione tutoris: ideo ex his desierũt tutores dari. Aret.

Sed ex his [m] legib⁹ [n] tutores pupillis desierũt dari posteaquã priũ [o] cõsules pupillis vtriusq; sex⁹ tutores ex inquisitione [p] dare cęperũt, deinde ptores ex constitutionibus. Nã supradictis [q] legib⁹,

† Quidã reijciunt hæc, alius interim.

[e] Nemo. Nam si vnus de pluribus hæredibus adierit, valet tutela: vt ff. de test. tut. l. si nemo. [z] Idem in libertate in testamento relicta: vt ff. de tes. ma. l. testamento. §. testamento.

[f] Existebat. Sed quid si nullus fuit istituť cũ pupillo: sed ipse pupillus est hæres? Potest dici, q authoritate iudicis adeat: vt C. de iu. deli. l. si infanti. & tunc valebit tutela. & incipit tutor administrare. Accu.

ADDITIO. Vide plenius hanc quęstionem per gl. in l. si nemo. j. ff. de testa. tute.

[g] Desinebat. Idest ille, qui sic erat datus in subsidiũ, desinebat, cũ testamentarius venit, vt subijcit.

[h] Conditio. Hic tutor tacitè, vsque ad diẽ, vel condõnẽ existentẽ datur, expssè non potest: vt ff. de reg. iur. l. actus.

ADDITIO. Quod procedit in cõditione intrinseca puenient ex natura rei: sm Christopho. vt hic, & l. muto. §. sub conditione. ff. de tute.

[i] Petebatur. Nec erat locus legitimę: vt ff. de leg. tuto. l. j. §. si apud.

[k] Qui desinebat. id est iste talis, qui arat datus in subsidium.

[l] Iure postliminij. Quo iure etiam omnia alia recuperat: vt ĩ. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus. nec de administratione interim tenetur hic reuersus: vt argu. ff. si quis cau. l. 4. §. illud sciendum.

[z] Etiam si fuerit in re certa, alijs vtr in ... adeuntib⁹, vt ibi notat Bart. p l j. §. si ex fundo. ff. de hrd. inst. Angel.

bus tanta sed non g l. Atilia, vel Titiæ. quia tlę sũt sub latæ vt ĩ. eo. §. sed ex his.

Sed ex his. CASVS. Dñe. iam vidi à quib. sm iura antiqua dabãtur tutores, dicatis mihi, si placet, qualiter illa iura antiqua correctionẽ receperunt. Et certè dicit ipse, frater, postquã cõsules ceperunt dare per inquisitionẽ tutores pupillis vtriusque sexus, & prætores per constitutiones nostras: tunc ex supradictis legibus desierunt tutores dari. Nam in illis legibus neque de cautione à tutoribus danda rem pupil. sal. fore, nec de cõpellendis tutoribus ad administrationem tutelæ quicquã cauebatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hoc iure vtimur. Franc.

[a] Tutor fuerat. Scilicet ex testamento. nam quãdiu testamentaria tutela superest, non est locus alij. Item nec legitima. nam nec datiua tunc locum habet: vt C. qui dari tut. poss. l. si sororis.

[b] Et maiore. idest à duobus. Erant enim tres. vt ar. C. de offi. præt. l. ij. & ff. de orig. iu. l. ij. § ijsdem.

[c] Ex die certo. Vt à paschate in antea sis tutor.

[d] Dari poterat. Et hodie datur. [s] vt ff. de test. tut. l. si quis sub conditione.

[s] Scilicet in his tri-

[m] Sed ex his. Nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura, quæ in hoc titu. notari possunt.

[n] Legibus. Scilicet, Atilia, & Iulia & Titia: vt eod. titu. in princip.

[o] Posteaquam primo. Aliàs, quàm primum.

[p] Inquisitione. Scilicet inquirẽdo facultates eorũ, an sint pares oneri iniuncto: vt ĩ. de excu. tut. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur, vt & aliàs in patre arrogatore: vt ff. de adopt. l. nec ei. §. eorum. & ĩ. de adopt. §. cum autem.

[q] Nã supradictis. Bene dico, q desierunt p has leges tutores dari, postea quã cõsules dederunt ex inquisitione. & bonum fuit propter duas rationes quas ponit

nit. Nam pro quia &c.

a Fore. Hanc cautionem pſtant tutores & cura. vt ff. rem pu. ſal. for. l. non quaſi. §. j. & l. ſi ad ſpecies.

b De compellendis. ſ. captis pignoribus, vt j. de ſatiſda. tut. §. penult.

Sed hoc iure &c.

CASVS. Dñe, iam video qualiter iura antiqua correcta ſuerunt, & qualiter ſm media iuris pruden tiā tutores dabant. Ideo dicatis mihi ſi placet: à quib dant hodie tutores ſecundum iura moderna? Ad hoc rñd. Impera. Amice, hoc iure hodie vtimur, vt præfectus vrbis, vel ꝓtor ſm ſuam iuriſdictionem: & in ꝓuincijs præſides, tutores pupillis poſſint dare. Et non ſolum præſides in ꝓuincijs hoc facere poſſunt, ſed ēt magiſtratus delegatione eis facta à præſidibus, videlicet ſi non ſint magnæ facultates ipſius pupilli. Et hæc ita obtinebant primo tēpore noſtri imperij. Nos tñ poſtea quia difficultatem eſſe in expectanda iuſſione pſidium perpendimus: huiuſmodi difficultates hominum per conſtitutionem noſtrā reſecare curauimus. Vnde in conſtitutione noſtra ſtatuimus, vt ſi facultas pupilli vſq; ad quingentos ſolidos valeat, defenſores ciuitatis, vnà cū eiuſdē ciuitatis religioſiſſimo epiſcopo, vel aliæ publicæ pſonæ, idest magiſtratus, vel iudices Alexandriæ non expectata iuſſione pſidum, tutores, vel curatores dare poſſint, legitima cautione rem pupilli ſaluam fore, ſecundum eiuſdem conſtitutionis normam à tutoribus interponenda, eorum videlicet periculo, qui huiuſmodi ſatiſdationem accipiunt. Et hæc vſque ad illum. § impuberes autem. Franc.

neq; de cautione à tutoribus exigenda, rem ſaluā pupillis fore, [a] neq; de cōpellēdis [b] tutorib' ad tutelæ adminiſtrationē, quicquā cauebatur.

De iure nouo, Romæ præfectus & prætor, i prouincijs præſides, vel magiſtratus eorū iuſſu, ſi facultates pupilli non ſunt magna, dant tutores. c Are.

Sed hoc iure vtimur, [c] vt Romæ qdē præfectus [d] vrbi, vel ꝓtor ſecundū ſuā iuriſdictionē: [e] in prouincijs āt Præſides ex inquiſitione tutores creēt [f] vel magiſtratus iuſſu [g] præſidū, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.

Iure nouo, ſi pupilli facultates aureis quingētis nō fuerint ampliores, a quocunq; iudice vna cū ciuitatis epiſcop. tutor datur, cautione ab eodem præſtita, rē pupilli ſaluā fore, cuius cautionis periculū ad recipientem ſpectat.

Nos autem per conſtitutionē [h] noſtrā hmōi difficultates hoīum * reſecantes: nec expectata iuſſione [i] Præſidū, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli, vel adulti vſque ad quingētos ſolidos [k] † valeat: defenſores ciuitatū, vnà [l] cùm eiuſdē ciuitatis religioſiſſimo antiſtite, vel alias [m] publicas pſonas. i. magiſtrat', vel iuridicum Alexandrinæ [n] ciuitatis, tutores, vel curatores creare, legitima cautela ſecūdum eiuſdē conſtitutionis normam præſtanda: videlicet eorum [o] periculo, qui eam [p] accipiunt.

Aequum eſt, vt regatur impubes, qui neſcit ſe regere.

3 Imò ēt ciuiles, ſc oīdū Ange. & Iaſ. vt l. j. §. q æs. & §. cura carnis. & l. iij. ff. de off. pf. vrb. & ſic nō obſtat l. ſolem'. § latrunculator. ff. de iud. ſufficit. n dare inſtā tiā. vt no. glo. c. q. ſ. ſicut vrge tu.

c Sed hoc iure vtimur. Hoc eſt tertium ius, quod erat tempore Iuſtiniani: & hodie eſt quartum additum quod eſt inf. proxi §.

d Præfectus. Ad præfectum cognitiones criminales, 3 ad prætorem ciuilia negotia veniebāt: vt patet ff. de offi. prę. vrb. per totum ti. & ff. de off. præ. per totum ti. Sed tutelam dabat vterq; , vt hic. Accur.

e Iuriſdictionem. Præfecti vrbis eſt iuriſdictio vſque ad c. miliaria, ſed prętoris Romę tm: vt ff. de off. præfe. vr. l. i. §. cum vrbem. & in ſum. Azo. de offic. prętoris. Dabunt ergo eum, & ei, qui eſt de ſua iuriſdictione: vt ſtatim in pręſide notabis.

f Creent. ſ. eum qui eſt de ſua iuriſdictione, dabit: vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ius dādi. Si verò ibi non inueniantur idonei: etiam in alio loco quæret, & pręſidi nūtiabit: vt ff. eo. de tu. & cu. da ab his l. dt uus. lic ei, qui ſit de ſua iuriſdictione: vel rōne originis, vel rōne poſſeſſionis, vel ratione domicilij: vt ff. e. de tu. & cu l. i. §. vlt. & l. diu'. Si aūt in altero horū triū locorum nō inuenit, ſed in quarto loco, reducendus eſt ad alterum locum de his trib': & ibi tutelam accipiet: vt C. qui pe. tut. vel cu. l. j. Accu.

g Iuſſu præſidum. Ergo delegat. Sed ꝯ. ff. de tu. & cu. da. l. nec mandante. Sed ibi mandatum eſt, qđ nō importat neceſſitatem, * hic iuſſus q importat. vt ff. q iuſ. l. j. §. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erāt magnę facultates pupilli, hic paruæ. Sed certè & ſi ſint paruę adhuc vr idē. nā datio tutelę ē mixti imperij: vt ff. d iu. l. muto. §. datio vbi dr. q ſol. datio. illi ſoli cōpetit, cui nominatī hoc dedit, vel lex, vel ſenatuſcōſultum, vel princeps. ergo nō pōt delegari: vt ff de of. eius cui mā. eſt iur. l. j. j tñ. Sed dic, q ñ pōt delegari nō hñti iuriſdictionē: ſed hñti ſic: vt ff. eo. de tut. & cu. da. ab his l. ius dādi. vt hic dr. Sed q ſunt magnę facultates? Rñd quinquaginta aurei: vt C. de defen. ci. l. i. Vel decem libræ auri: vt in Authen. de ap. §. 2. col. 4. vel cce aurei: vt in Authen. de defen. ci. § & iudicare. col. 3. Vel verius vſque ad quingentos 2 ſolidos ſunt paruę: ſi vltra. ſunt magnæ, vt infra proxi. §.

ADDITIO. Qđ verum. quò ad materiam iſtam, aliàs autem relinquitur iudicis arbitrio iuxta conſuetudinem. vulgi opinio. & qualitatem perſonarum: vt hic per doct.

h Per conſtitutionem. Quam non habemus.

i Iuſſione. i. delegatione, ſiue præcepto. Nam in hoc differt a mandato: qa mandatum ex voluntate eſt, ſed iuſſus neceſſitatis: vt ff. qđ iuſ l. j. §. 2 ff. man. l. j.

k Solidos. i. aureos: vt j. de pœ. te. litt. §. ſi. 4 quorum ſeptuaginta & duo faciunt libram auri: vt D. de ſuſ. & ar. l. q. ortes. lib. x.

l Vna. idest, ſimul.

m Vel alias. Hoc qñ extra ciuitatem, vt in municipio. nam magiſtratus municipalis dabit.

n Alexandrinę. Hoc qā tutor datur in ciuita. Alexandrina.

o Eorum. ſ. tabellionum, & aliorū non verò ipſorū maiorum iudicum, qui habent pōtem dandi tm: vt j. de ſatiſ. tut. & cu. § ſi qui ſunt contra.

p Eam. Scilicet ſatiſdationem &c.

Impuberes aūt. CASVS. Dñe, iā video à qb' dabant tutores olim iure antiquo: & et q' dant hodie ſecūdū conſtitutionem veſtrā. ꝓ deo dicatis mihi, ſi placet, qualiter hmōi impuberes ſunt in tutela. Ad hoc rñd. impe. amice. certe naturali rōne cōuenit: & iuri ꝯſentaneū eſt, vt īpuberes i tutela ſint: vt videlicet illi q pfectę ętatis nō ſunt aliorū tutela regāt. Sed dñe Imp. dicatis mihi ſi placet, quo iure cogunt tuto. finita tutela reddere rōnē ſuę adminiſtrationis, ad hoc rñ. Imp. Amice, cū tut. pupillorū, pupillarūq; negotia adminiſtrēt: finita adminiſtrōne actione tutelæ rōnē adminiſtrōnis ſuę reddere ꝯpelluntur. Et hęc vſq. l ſi Et impube

* Sed ſpō tanea obſequij ꝓſtatione. Egid. Per.

* Aliàs omnino.

† Solidus qd ſignificet, vide Bud. li. 5. de aſſe & partibus eius, quo loco explicat quid dicatur libra auri ſ iure &c.

Facultates, q dicātur magnæ.

2 Mādo. l. j. form. cōmiſ. in ver. attenta grauitate &c.

3 Ex quo infert Ia. q ſtatutū loquēs de moneta ſimplr debet intelligi ſm ꝓſumptionē alicui' ſtatuti. Sed inter ꝯhen. talis locutio ītelligit ſecūdū communem curſum regionis.

4 Mādo. in glo. Facul. §. Et ſ ipſa i ver. vnā.

Impuberes [a] aũt in tutela esse, naturali iuri [b] cõueniens est: vt is, qui pfectę ætatis non sit, alterius tutela regatur.

Tutela finita administrationis ratio redditur: nec ante conueniendus est tutor tutelæ iudicio, quàm officium expirarit.

Cũ ergo pupillorũ, pupillarũq; tutores negotia gerant, [c] post pubertaté [d] tutelæ iudicio [e] rationem reddunt.

TITVLVS XXI.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

Pupillus ẽt sine tutoris authoritate conditionem suam meliorem facere potest, deteriorẽ nõ põt: quo fit, ut in cõtractib. vltro, citroq; obligatorijs cõtrahẽtem sibi obliget, ipse autem illi non obligetur.

Authoritas autẽ tutoris in quibusdã causis necessaria pupillis est: in quibusdam non est necessaria. vt ecce, si quid dari sibi stipulẽtur, non est necessaria [f] tutoris authoritas, ꝙ si alijs promittant [g] pupilli, necessaria est [h] tutoris authoritas. Nanque placuit meliorẽ quidẽ conditionem suam licere eis facere, ẽt sine tutoris authoritate, deteriorẽ verò non aliter quã cum tutoris authoritate. Vnde in ijs causis, ex quibus obligatiões mutuæ nascunẽ: vt in emptionibus, & venditionibus, [i] locationibus, cõductionibus, mãdatis, depositis, [k] si tutoris authoritas nõ īteruenīat, ipsi qdẽ qui cum his ꝯhũt, obligantur, aut inuicẽ pupilli non obligantur. [l]

Hæreditatem adire, bonorũ possessionem petere, aut fideicommissariã hæreditatem suscipere, non nisi cum tutoris authoritate pupillus potest.

a Impuberes. Hic §. est generalis ad omnes præcedentes tit. de tutelis.

b Iuri. i. æquitati.

c Gerant. Alias gererunt, idest gesserũt, alias gerunt.

d Post pubertatem. Sed & añ. si finita tutela fuerit prius: vt ff. de tut. & ra. distr. l. nisi finita. alias (idest nisi esset finita tutela) nõ nascit᷑ actio tutelæ: sed aliæ actiones natæ sunt: sed nõ exercentur: vt ff. de tu. & ra. dist. l. si tutor. § fi. & l. sed non dantur.

ADDITIO. Rõ diuersitatis est: qa actio tutelę ẽgnalis: & sufficit eã semel nasci, & nõ sæpius p singulas causas, ẽm la. Angel. tñ tenet ꝯ istã gl. & de casib⁹ in quibus possit exerceri & durãte tutela, se remittit ad no. in l. ij. C. de admi tut.

e Tutelæ iudicio, i. actione tutelę quę dat᷑ in simplũ: & pp dolũ. & culpã latã. & leuẽ. Est & alia actio qua tutor tenet᷑ s de rõnibus distrahẽdis. sic .n. nõiat᷑: vt ff. de ꝯ act. tu. l. ij. & dat᷑ in duplũ, & pp dolum tñ: & in duplo cõtinetur rei psecutio. Prior dat᷑ ꝯ tutorẽ, & ꝯ hẽdes, posterior ꝯ tutorẽ tñ: vt ff. d tu. & ra. dist. l. j. §. pen & l. ij. Itẽ vna intentata. altera denegat᷑, licet plus sit i ea: & econtra: secus in actione tutelæ, & furti, quæ secum competit: vt ff. de tu. & ra. distr. l. j. §. in tutela.

Actio tutelæ. & actio d rõnibus distrahẽdis differũt.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

Dictum est suprà qualiter tutores creantur, hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant. & authoritatem præstare. Aret.

Authoritas autẽ. Totus iste titulus diuiditur i tres partes pricipales. Primo ponit in quib⁹ casibus necessaria est authoritas tutoris, & in quibus nõ. Secundo qñ ista authoritas debeat ipartiri. Tertio remouet quoddã dubiũ. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorẽ. Itẽ prima pars vsq; ad §. neq; tamẽ, subdiuidit᷑ in quattuor Primo ponit dictum bimembre. Secundo exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertio rationem annectit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secunda ibi, vt ecce. Tertia ibi, Nanque. Quarta ibi, Vnde in his.

CASVS Dñe, vos vultis tractare de author. tutor. nunquid semper est necessaria tutoris auth. Respon. Imperat. ꝙ non. In quibusdam enim causis non est necessaria, si .n. pupilli stipulantur sibi dari aliquid: tũ eo casu nõ est necessaria tut. autho secus est tñ in casu econuerso. Si enim ipsi pupilli aliquid alijs pmittant, ad hoc vt ipsi ex illa pmissione cũ effectu obligentur, necessaria est tut. author. Meliorẽ enim suam cõditionem possunt facere sine tutoris authoritate, deteriorẽ verò nequaquã facere possunt, nisi tutoris authoritas interueniat. Vnde in illis causis ex quib⁹ ex vtroque latere nascitur obligatio, vt in emptione, venditione, locatione, cõductione, mandato, & deposito, nisi tuto. auth. interueniat: illi qui cũ pupillis contrahunt, obligatur: sed pupilli eis nequaquam obligati sunt. Et hæc vsque ad illum §. neque tamen. Franciscus.

f Non est necessaria. vt C. de contrahen. & com. stipula. l. neq; & l. j. C. de authoritate præstan.

g Promittant. quia tunc est verisimile, quod malè agant. & facit ad hoc infra q bus alie. li. vel nõ. §. nunc admonẽdi. & §. at ex contrario. & j. de inu. stip. §. pupillus. & ff. de aequ. rer. domi. l. pupill⁹. & ff. de pact. l. contra iuris. [i] Idem de muliere super dote paciscente, vt ff. de pact. do. l. de die. Idem in alimentatio transigẽte, vt ff. de transa. l. cum hi. § quid ergo. Item facit. C. de contra. & commo. stipu. l. neque.

h Necessaria est. In duobus tamen casibus obligatur pupillus sine tut. autho. ff. de act. & ob. l. furiosus. vbi scilicet ex re actio venit.

i Venditionibus. Si autem pupillus petat rem ex venditione, repellitur exceptione doli mali nisi pcium dare velit: vt ff. de rescinden. venditio l. si id quod. §. vltim. in fine.

k Depositis. Pupillus tamen doli capax tenetur depositi, si quid doli commisit, vel locupletior factus sit, vt ff. dep. l. j. § an in pupillum. Accur.

l Non obligatur. Et sic not. quod contractus claudicat [t] quandoque, vt hic: & ff. de actioni. empti. l. Iulianus. §. si quis à pupillo. argument. contra. ff. de arbitr. l. litigatores. §. penul. & final. in Auth. de non eligen. secundo nub. §. prospeximus. coll. j.

Item hoc est verum nisi locupletior sit pupillus, aliàs excipitur si agat, & contra poterit agi, vt ff. de administratione tutorum. l. si minoris & C. pro emptore. l. finali. & eadem lege quinta. §. primo. & de rescindenda venditione. l. si id quod. §. fi.

Neq; tñ. CASVS Dñe, vos dixistis mihi. ꝙ licet pupillo meliorem facere conditionem suam sine tut. aut. Pono igitur, ꝙ aliqua lucrosa hẽditas delata sit alicui pupillo: nunquid poterit illam hereditatem sine tuto. aut. adire? Rñ. impera. quod nõ. Licet enim

t Intellige, ꝙ valet authoritas in cõtractibus ex quibus põt vtilitatẽ reportare: aliàs non: quia ẽt cũ authoritate donat nõ põt C. de admi. tuto. l. non omni. ẽm la. & Pot.

[s] De hoc qñ ꝯctus claudicat est bona gl. in c. de illis. ex d despõ. impu. quẽ vide. & l c. j. iũcta gl. si. cũ. d eo qui du. in matrimoniũ.

[u] Dic ꝙ hoc ẽ speciale fauore pupilli ẽm Ang

Neque tamen hæreditatem [a] adire, neque bonorum possessionem [b] petere, neque hæreditatem ex fideicommisso [c] suscipere aliter possunt, nisi tutoris [d] authoritate (q̃uis illis lucrosa sit) [e] ne vllum [f] damnum habeant. [g]

Tutor præsens debet authoritatem interponere, aliàs non valet.

Tutor autem statim in ipso negocio præsens, [†] debet[*] author fieri, [h] si hoc pupillo prodesse existimauerit: [i] post tempus [k] verò, vel per epistolam: [l] aut per nuntium [†] interposita authoritas, nihil agit.

Tutor sibi authorari nõ potest, nemo enim in rem suam author fieri potest.

Si inter tutorem, pupillumque iudicio [m] agendum sit: quia ipse tutor

enim dictũ fuerit generaliter Ꝭ. q̃ licet eis facere cõditionem suam meliorem sine tu. auth. hoc tñ fallit in casibus specialibus. Neque enim hęreditatem adire, neq; bonorũ possessionẽ petere, neq; hęreditatem ex fideicom. suscipere poterit nisi tu. auth. interueniat: quãuis lucrosa sit & hoc ideo statutum est, ne ille damnum inde habeat. & hoc vsque ad §. tutor autem. Franciscus de Are.

a Hæreditatẽ. Quæ ex testamento, vel ab intestato defert; scilicet iure ciuili: vt ff. de peti. hære. l. 1. 2. & 3. Et hæreditas est successio in vniuersum ius, quod habuit defunctus tẽpore mortis suæ deducto ære alieno: vt ff. de verbo. signific. l. nihil.

b Bonorum possessionem. Ex testamento, vt secundum tabulas, vel ab intestato, vt vnde liberi. & similes, quæ sunt omnes de iure prætorio: vt ĩ de bon. poss. §. quos autem. Et est bonorum possessio ius persequendi, retinendique patrimonij, quod cuiusque fuerit, cum is moritur: vt ff. de bon. poss. l. 3. §. bonorum. Hoc tamen in bon. poss. fallit in casu, cum pupillus non habet tutorem, tunc. n. prætor authoritatem tutoris potest supplere: vt C. qui admit. ad bon. poss. l. bonorum. Idem in hæreditate: C. de iu. delib. l. si infanti. in fi.

ADDITIO. Et alios casus in quibus iudex supplet defectum tutoris, vel impedimentum, vide per Ange. hic. Et procedũt in iurisdictione voluntaria, & qñ ca actis apparet, q̃ iudex facit ex certa scientia: item vbi tutor solus sufficeret: aliàs secus, secundum eum.

c Ex fideicõmisso. Vt per senatusconsultum Trebellianum: vt ĩ de fideic. hęr. § sed quia. Idem dico & si bona velit recipere causa seruandarum libertatũ. cum & ib. possit timere damnũ: quia est successio in vniuersum ius: vt ĩ. per quas perso. no. acqui. §. fi.

d Tutoris. idest, administratoris, cui administratio sit concessa in testamento: alioqui nõ valet: nam & si ab eo, qui tutelam non gerit, sciens aliũ gerere etiam. dñs non efficiat: vt ff. eo. l. 4. Item nunquid curatoris pupilli sufficit authoritas ad adeundam hęreditatem, vel bono pos. delatam pupillo? Rñd. non: vt ff. de appel. l. cum in vna. §. tutor. vsque ad fi. legis.

e Lucrosa sit idest, appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat damnosam: quia adeundo onerauit legatis, & fideicõmissis, & aliis oneribus: & ita obligaretur sed non potest obligari sine tutoris authoritate: Ꝭ. e. in prin. Sed si obijciatur: cessante causa &c. hoc ratiõ accidit q̃ hęreditas non sit onerosa: sed frequenter ꝯtrarium: & ad ea quæ frequentius accidunt, iura adaptantur: vt ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea.

ADDITIO. Et quamuis glo. in l. si quis mihi bona §. 1 in gl. hæreditatem. ff. de acqui. vel amit. hær teneat ꝯtrarium, ista tñ est veritas pro qua facit, quia necesse est adeuntem cognoscere causam suæ aditionis: puta ex testamento, vel ab intestato, tanquam agnatus, vel cognatus: vt l. qui in aliena. ff. de acq. hęr. quod pupillus discernere non pot. ẽt: secundum omnes hic.

f Ne vllum. Est & alia ratio, etiam si sit lucrosas quia litibus, & sumptibus vexaretur: vt ff. de mi. l. m. l. nothus 20. an. Et his eisdem rõnib⁹ nec in iudicijs ciuilibus, & criminalibus, põt esse sine tutoris authoritate: vt Ꝭ. si aduers. rẽ iud. l. cũ & minores & C. de

aut. pñt. l. clarũ. Nisi in quatuor casi⁹: vt in possessione momẽtanea: vt C. si per vim, vel alio mo. l. 1. & C. q̃ leg. pso. l. momentaneæ. in glo. 3. Item in violato thoro minor sine curatore accusatur: vt ff. de adul. l. si maritus 2. §. lex, sed hoc in adulto. Itẽ si veniã ætatis impetret: vt C. de his, qui ve. ęta. impe. l. 1. & 2. Itẽ in interdicto de libero homine exhibendo: vt ff. de liber. ho. exhib. l. quod & lex. §. sed & si mulier.

g Damnum habeãt. Quia fortè subest æs alienum latens. Accur.

Tutor autem. CASVS. Dñe, iam video in quibus casibus tuto. auth. debet interuenire, dicatis mihi, si tordi est, qualiter debeat interponi tut. auth. ad hoc respõ imper. Amice, tutor in ipso negocio à pupillo suo cõtrahendo debet personaliter interesse. & quod actum est à pupillo laudare, si hoc pupillo suo prodesse existimauerit. Nam tutoris authoritas post tempus, vel p epistolam interposita nihil agit. Et hæc vsque ad illum §. si inter tutorem. Fran. de Are.

h Author fieri. Idest probare, & laudare, quod fit p pupillum: vt ff eo. l. etiam.

i Existimauerit. Non enim compellitur. Primo, qa est iniquum. Secondo quia tenetur pupillo damnũ resarcire tutor: vt ff eo. l. si tutor. Acc.

ADDITIO. Sic enĩ filius nõ põt adire hęreditatem sine voluntate patris: vt C. de bo. quę lib. l. fi. §. pen.

K Post tempus. Scilicet nõ modicũ. aliàs valet authoritas: vt ff. de acq. hęre. l. si quis mihi §. iussum. quæ est ꝯ & est iõ quia videatur inesse, quę incontinenti fiunt: vt ff. si cer. pe. l. lecta. §. dicebam. & ibi gl.

l Per epistolam. No cautè, & redde singula singulis. nã dixerat duo, s. statim. ad quod refertur, post tempus &c. Itẽ in ipso negotio p̃sens, ad quod refertur hoc, p epistolam. q̃ inter absentes mittuntur. [*] vt ĩ. de obli. ex cõsensu. §. ideo. in fi. idem & si alio modo inutiliter authorizetur: vt ff. eo. l. 3. §. fi. & l. seq.

Si inter tutorẽ. CASVS. Dñe, iã vidi qualiter debeat interponi tut auth. dicatis mihi mõ, si aliquod iudicium agendũ sit inter tutorẽ, & pupillum: qd iuris est in casu isto? Ad hoc Imp. dicit. Amice, si iudicium inter tutorẽ, & pupillũ agendũ sit: in casu isto non protius tutor (vt olim cõsueuit fieri) constituet⁹? sed loco eius curator dabitur, & interueniẽte ipso curatore iudiciũ peragetur: & finito iudicio desinet esse curator. Et hęc dñt vsq; in fi. n. Fran. de Are.

m Iudicio. Scilicet rei vendicationis, vel alterius psonalis, vel realis actionis: pter actionẽ tutelę, q̃ cõtra tutorem erit danda: q̃ durante officio nõ dat⁹: vt ff de tut. & rõ. distra. l. nihil. §. fin & l. cũ adhuc. & idem in vtili generali nego. gesto. quæ datur contra curatorem adultis: vt ff. de admin. tu. l. cum curatore & C. de admin. tut. l. 3. & l. rationes. Sed certè nec aliæ videntur interim posse intendi: vt ff de tu te. & ra. distra. l. sed non datur. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, non dantur: sed per procuratorem sic: vt hic dr. Item nũquid hęc correcta sunt hodie per Authen. vt ij. qui ob. se. perhi. ha. rer mi. §. t. colla 6. ci nullus creditor. [*] vel debitor possit esse tutor vel curator? Respond. q̃ sic: nisi in tutore testamentario, in quo poterit adhuc hodie hic §. loqui, tom

fidei

[§] Si tñ sit infans, p solo tutori fieri restitutio. l. restituta. § fi. ff. ad Tre. & solus tutor adire. l. si infanti. C. de iu. delib. aliàs secur. l. pomit. C. eo. lic̃ põt solus bono. pos. agnoscere. qa in facto cõsistit: secũ Ang: & Ia.

[¶] Illã sequit Ang. hic.

[†] Istã rõnẽ sequit Bart. in l. pomit. C. de iu. delibe.

[¶] Contra riũ tenet Ias. qa pt cotquerl sine tutoris authoritate, q̃ suppletiu d cis præ sentia vt no. Bal. in §. itẽ sacra menta. in si. de pace iur. firm.

[†] Abundant hęreditates, aut p nde tium. ne. habentur in l. obligari. §. tutor. ff. eodẽ vnde διμάτιον hoc ad ỹbũ stupidũ est. Pe. no. possessio.

[*] P. õ ẽm Bar. quia cẽsus certior autẽ p §. agnationis de gradib. cogna. Egid. Per.

[*] Rõ quare sol⁹ pupillus ne qt adire hęrditatẽ, qa nõ hẽt discretionem: nec cognoscit cãs acqrẽdę hęrditatis, quod requirit⁹: vt l. pupillus. ff. de acq. hære. Egi. Per. Anto. Augu. emandatio. lib. 3 ca. 7. legẽdũ tenset, nec vllũ dãnũ habeat.

[*] Idẽ Tu. lib. epist. 2. epist. 3. Egi. Per.

iudicium vtrũ fiet tutorẽ & pupillum possit ẽẽ.

[*] Sic nec debitor, nec creditor ecclesiæ põt eẽ ministrator eiusdem Egi. Per.

fides talis tutoris ab ipso testatore sit ꝓprobata: vt ĩ. de satisda. tut. vel cur. §. j. & C. de episc. aud. l. de creationibus in prin. Vel idem in eo qđ in alijs, vt in ꝓd. auth. diximus. Itē & circa reales actiones huc §. hodie facimus loqui: cum in eis non sit obligatio, vnde Authen. cessat: vt ĩ. de act. §. j. Acc.

a Et ista ẽ cõis opi. si testator sciuerit: non si ignorauerit ẜm Auge.

in rem suam [a] author esse non potest: [b] non prętorius tutor (vt olim) [c] cõstituitur: sed curator [d] in locum eius datur: [e] quo interueniente, iudicium peragitur: & eo [f] peracto, curator esse desinit.

a In rem suam. Et pupilli, quæ sua dr, cum bene administrat: vt ff. de furt. l. interdũ. ij. §. qui tutelam.

b Author esse non potest. Facit ad hoc ff. de ver. sig. l. quod dicimus. & C. ne quis in sua causa. l. vnica. & C. de testi. l. oĩbus vt ff. eo l. v. j. rñ. arg. contra. C. de fideicõ. l. fin. ibi. cum ipse si bi iudex & testis & c.

s Ratio autem tractatus præsentis est: q̃a sequeretur, vt in eodem negotio esset quis actor, & reus, quod est inconueniens. Accur.

s Tñt ih I ꝯtriã ẽt Id ppriã sẽ authosate. & sibi soluere, ac tradere rem à ebitã ẽt Itr. obi'ẽ sine iudice: vt l. fistolas. ff. de ꝯh. ẽp.

☞ Dic, q̃ ibi impropriè dr iudex. & testis.

TITVLVS XXII.

QVIBVS MODIS tutela finitur.

c Vt olim. Nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius, quòd hodie non est. vt hic dicitur.

d Sed curator. C. de in lit. dan. tut. l. j.

e Datur. Etiã inuito: vt ff. de tut. l. ij. §. idē Cassius.

f Et eo. Scilicet iudicio.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Dictum est de ingressu tutelarum: & suprà titu. 2. de progressu, restat de fine: sicut est in operibus naturæ ingressus, processus, & finis. Acc.

Tutela multis modis finitur.

Notandũ est, quod modis qui tutelã finiri faciunt sunt octo: & ad istos oẽs alij modi possunt reduci. Et sunt hi, Suspicio, qñ tutor remouetur tã q̃ suspectus. Crimen, qñ ꝑꝑ crimen deportatur, vel i seruitutem redigitur. Mors naturalis pupilli, vel tutoris. Conditio adimpleta. Status. i. capitis diminutio, vbi status mutatur. vt qñ capitur ab hostib. vel arrogatur. Etas. s. pubertas. Tp̃s adueniẽs. s. si ad certũ tp̃s datus sit tutor. & sit finitũ tp̃s. Causa; qñ ꝑꝑ aliquã cãm tutor excusatur. Vnde versus. Suspicio, crimen, mors, conditio, status ætas, Tempus, causa solent tutelæ ponere metas.

Pupilli. Totus iste ti. diuiditur in vij. partes. Nã p̃io ponit qualiter pubertate tutela finit: & q̃ sit pubertas. Secundo, qualiter arrogatione, vel deportatiõe, vel seruitute pupilli, vel tp̃is finitione. Tertio, qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quarto, capitis diminutione tutoris. Quinto, etiã minima capi. dimi. pupilli. Sexto propter aduentum tẽporis, vel conditionis. Septimo propter remotionem factam de tutore. Secũda ibi, Item finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Præterea. Septima ibi, Desinunt. Itẽ prima subdiuiditur in tres. Nam primo ponit qualiter tutela finiatur pubertate. Secundo qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio, qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatẽ. Tertia ibi, Nostra autem. CASVS. Dñe, vos vultis tractare, quibus modis tut. fi. Dicatis ergo mihi aliquem modum, quo tutela finitur. Ad hoc respond. Imperator: Amice, dico tibi qualiter, q̃ pubertate pupilli, vel pupillæ tutela finitur. Cũ enim pupilli pupillæve puberes esse cœperint, à tutela liberantur. Sed dñe dicatis mihi qñ cẽsentur pupilli ad pubertatẽ peruenire? Ad hoc resp. Impe. Amice, aliter olim æstimabatur pubertas in masculis. hodie aliter. Veteres enim non solũ ex numero annorum, sed etiã ex insinuatione habitudinis corporis pubertatem in masculis æstimari volebãt. quam in fœminis ex aspectu corporis æstimari, impudicũ esse existimabãt. Nostra autem maiestas dignũ putauit esse castitate temporũ nostrorum hoc, quod ipsis antiquis in fœminis visum est esse impudicum, in masculos etiam extendere: Et ideo sacram constitutionem nostram promulgauimus: per quam constituimus pubertatẽ in masculis post decimumquartum annum completum initium accipere, sed normam antiquitatis i fœmineis ꝑsonis satis bene positam, in suo statu integram, & illibatam reliquimus: vt videlicet ipsæ fœminę post xij. ann. cõpletos, prout antiquit⁹ bene erat statutũ, viripotentes esse credantur. Secũdus modus finiẽdę tutelæ est, si pupillus dederit se arrogandũ alicui. Qualiter autem det se arrogandũ: vide ĩ. de adopt. Tertius est, si pupill⁹ deportetur. Quartus modus est, si pupillus efficiatur seruus: vt quia cũ sit libertus alicui⁹, reuocatur in seruitutẽ ꝑpter ingratitudinẽ. Quintus modus est, si ab hostibus pupillus capiatur. Sextus mod⁹ est, si alicui pupillo datus sit tutor in testamẽto hac forma: vt sit tutor vsq; ad certã cõditionẽ: puta vsq; dum nauis venerit ex Asia. Nam conditione existente definit esse tutor. Septimus est, si moriatur pupillus vel tutor. Octauus est si tutor patiatur maximã, vel mediã capi. diminutiõ. quia cuiuscunq; generis tutor sit, desinit esse tutor. Quid aũt si patitur tutor minimam capi. dimin. puta quia arrogandũ se dederit: an desinat esse tutor? Resp. si legitimus erat tutor, bene desinit esse tutor: sed si erat testamẽtarius, vel datiuus, tunc non definit esse tutor. Nonus modus finiendę tutelę est, si pupillus patiatur quancunque capi. dimi. quãuis de minima habuimus ĩ. in secundo mõ. Decimus, si alicui pupillo datus sit tutor in testamento hac forma, vt esset tutor vsq; ad certũ tp̃s: puta vsq; ad Pascha. Nam adueniente paschate, definit esse tutor. Vndecim⁹ est, si à tutela remoueatur tanquam suspectus: vt ĩ. de suspẽ. tut. & cura. ꝑ totum. Duodecim. si iusta ex causa se excusauerit à tutela, quã iam incœperat administrare: vt j. de excus. tut. per totum. b. d. vsque ad fi. ti. Franc.

Exploso impudico antiquorũ iudicio, tutela masculi anno xiiij. expleto finitur, fœmina verò xij.

Pupilli, [g] pupillæque cũ puberes eẽ cęperit, à tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non solùm ex annis, sed etiam ex habitu [h] corporis in masculis æstimari volebant.

Pupilli q̃ sunt.

g Pupilli. Nota, quod pupilli sunt, qui de potestate patris impuberis exierunt, vel morte, vel emancipatione: vt ff. de verb. signifi. l. pupillus. primo respon. licet impropriè dicatur aliquando pupillus, qui est in potestate: vt ff. de verbo. obli. l. fin. §. si pupillus. Accursius.

h Ex habitu. Idest, aspectione, vtrum haberet barbã vnam, vel alteram: vt j. innuit: & facit. ff. de minoribus. l. minor 25. anno. adito prętide ex aspectu &c. Et nota pro opinione Mar. qui secundum conscientiam dicebat iudicem debere iudicare: & facit ff. de fer. l. 2. in fi. & ff. fi. regundo. l. si irruptione §. fin. in glo. pen. Accursi.

Indicare an iudex dẽat ẜm ꝯscientiã.

☞ Dic, si q̃d est notũ iudici vt iudici, dẽt iudicare ẜm ꝯscientiã, si vt priuato, ẜm allegata. ẜm Pote. Qđ verũ est i iudice q. est ĩ. legẽ. nã si ẽ ĩ. vt Papa, & princeps, vtcũ q; ei nota veritas debet ẜm eã iudicare. l. i. C. si ad vers. ven. Egi. Per.

ADDITIO. Vide tu canonista no per gl. in c. r. extra

extra de off. ord & de off. & po. iud. dele. ea pastoralis. §. qa verò: in notab arg ꝫ. Hug. vbi gl. cõcludit iudicem ẜm allegata. & probata debere in nomine dñi iudicare. & conscientiam læsam deponere & ibi recitant illud dictum Psal. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. facit ét glo. in § si minus ꝫ. de actio. Opiniones in hac materia variç i varijs doctoribus inueniuntur, diuersa dantibus consilia, sed inter cætera vt cõsciẽtiã reddere tutiorẽ consilium Cæpolæ, quod inter suas cautelas continet. Prouenet (inquit) iudex in tali cõstitut⁹ anxietate, apud accusatũ i vi alium in ipsius iudicis locum subrogari petat, ipsum eundẽ iudicem in testem se producturum allegando, & eo pacto iudex à iudicãdi officio causa testimonij remotus deponet p accusato quæ sibi dictabit conscientia, contra quam facere est ad gehennam ædificare e literas. §. nos aũt versi. omne qd. de testi. spo. Consiliũ istud, quod re vera tutissimum putatur, fundamentum habet ex e. dilecto. extra. de testi

a Hoc etiam. Scilicet quòd sit iudicãdum per aspectum impudicum.
b Constitutione. Vt C. qñ tu. vel cur. esse desierit. l. fi.
c Credant. Facit ad hoc ꝫ. de nup. j. rñ.
d Adhuc impuberes i. i pupillari ętate adhuc existentes, vt hic, & ff. de ado. l. nec ei. §. eorum. & hoc cũ ꝯsensu oĩum tutorum: vt C. de auto. præstan l. fi.
e Redigatur. Ex ingratitudine, si sit doli capax, i non antem ex venditione, quia non nisi sit maior 20. ann. potest per venditionẽ fieri seruus, vt ꝫ. de iu. person. §. pen ꝯ est. C. de inoff. test. l. si quis. §. fi. Sed ibi de eo dicit qui doli capax non est.
f Certam i. specificatam, vt qñ Titius erit consul.
g Testamento. Not ꝙ dicit testamento, nam à lege, vel iudice non fit: vt ff. de reg. iu. l. actus.
h Morte. Naturali: nam de ciuili iam dixit ꝫ. ꝓxi. §. vbi dixit de deportato. & seruo facto per ingratitudinem, quia mors omnia soluit, nedũ tutelam, vt in

Cõiter tenet. Mã do. d ęta. min. c. 4. de pueritia. num. 49.

Mors oĩa. soluit.

bant. Nostra aũt maiestas indignum esse castitate nostrorum tẽporum existimans, bene putauit, qđ in fœminis ẽt antiquis impudicum esse visum est, idest, inspectionẽ habitudinis corporis, hoc ẽt a in masculos extẽdere. Et ideo nostra sancta constitutione b promulgata, pubertatẽ i masculis post decimum quartum annũ cõpletum illico initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos, viripotentes esse credantur. c

Varios tutelæ finiẽdi modos vsq; ad tituli calcem videre potes: quos breuiori compẽdio perstringere potius laboriosum, quam vtile fuisset.

Item finiť tutela, si adrogati sint adhuc impuberes, d vel deportati: itẽ si in seruitutem pupillus redigatur, e vel si ab hostibus capt⁹ fuerit.

Tutela cõditionalis finitur euẽtu cõditionis. Ar.

Sed & si vsque ad certam f cõditionem datus sit tutor testã: g æquè euenit, vt desinat esse tutor existente conditione.

Morte naturali pupilli, vel tutoris, tutela finitur

Simili modo finiť tutela morte h vel pupillorum, vel tutorum.

Capitis diminutione tutoris maxima, vel media, vel etiam minima pupilli omnis tutela finitur: minima aũt tutoris solum legitima finitur.

Sed & capitis deminutione tutoris, p quã libertas, i vel ciuitas k amittiť, oĩs tutela l perit. *Huius dicti ea est ratio, nã capitis minima diminutione tollitur agnatio.*

Minima aũt capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionẽ m dederit, legitima tñ n tutela perit, cæteræ o non pereũt. Sed pupilli, & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, p omnes tutelas tollit.

Temporalis tutela tempore adueniente finitur.

Præterea, qui ad certũ q tẽps testã dãtur tutores, finito eo, deponũt tutelã.

Qui remouẽtur à tutela pp suspitionẽ, vel qui in perpetuum excusantur: tutores esse desinũt. Are.

Definũt ẽt tutores eẽ, qui vel remouentur à tutela ob id, ꝙ suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa se excusant, r & on⁹ administrandę tutelæ deponunt, secundũ ea, quæ inferius s proponem⁹,

Authen de nup. §. deinceps. in prin. col. 4.
i Libertas. Et tunc maxima: vt ꝫ. de cap. diminu. §. maxima. Accur.
k Ciuitas. Et tunc media. vt ꝫ. de capi. dimin. §. minor. Accur.

l Omnis tutela. Etiã testamentaria, vel datiua: i cũ ea ꝗ sunt iuris nãlis, tollantur: 2 vt ꝫ. de capit. dimi. §. quod autem.
m Si se in adoptionẽ. Sed emancipatione filij legitima tutela ñ finiť, quia filiusfamil. legitim⁹ tutor esse ñ pt: cũ, s. pater eũ pcedit: 3 vt ꝫ. de ca. dimi. §. fi. 3 nisi in casu: vt tñm manumissis seruũ maternum delatum sibi, vt ꝫ. de legiti. patro. tut. §. j. 4 Et tunc defertur cum sui iuris erit, vt ff. fami. ercis. l. mariť.
n Legitima tantum. Sed quare hęc legitima tantum perit? Respond. quia agnatio perit minima cap dimin vt ꝫ. de legit. agn. tu. § fi. & legitima inter agnatos tñ cõsistit, vt ꝫ. de leg. agn. tut. j. respon.
ADDITIO. Die quòd hodie hoc nõ procedit, quia ita cognatis, sicut agnatis defertur tutela, vt no. gl. supra de leg. agna. tu. §. sed cum iste. licet capite minutus remaneat cognatus, vt ibi habetur, ergo tutela potest deferri. facit l. t. cum glo. in versi. prouidentia. & qđ ibi no. Bartol. ff. de legi. tute.
o Cæteræ. Scilicet testamentaria. & datiua. secundùm M. & Azo.
p Licet minima sit. Vt quia datur in arrogationem, vt sup. eod. §. i. Accur.

a Ista nõ gl. reprobatur p Ange. hic, qa naturalia sunt in u mutabilia. vt §. pen. ꝫ. de iu. natu.
3 Istud dicũ gl. icĩ ter reprobãt doct. per l. 3. §. pen. ff. de leg. tut vt qa pr̃ sit ipedims ipedimento naturali, vel ciuili, iudice hoc principaliter nonn agente, & qđ faciliter tolli non potest.
4 Quod pt̃ saltẽ cũ cõsensu p̃ris, secũdũ Ias. ꝙuis loã. fa. & Ange. teneãt indistinctẽ ꝯ. p l. fi. §. fi. sue aũe. C. de bo. ꝗ lib. Et, ĩ hoc casu gl. intelligit tu telã pđi p emãcipationẽ, ẽt reprehẽdiť, cũ tũc nõ iure agnatiõis, sed p̃ronatus tñ cõsiderẽť. vt ꝫ. de legi. pat. tut. p eo. Ang.

q Ad certum. Idem si ad incertum tempus, scilicet ad conditionem, vt ꝫ. eo. § sed & si. quæ conditio ad esse. & ad non esse se habere potest, vt j. de verb ob. § conditiones.
r Excusant. Scilicet in perpetuum, vt quia mutus. quod dic. vt ff. de mino. l. vetum. §. ex facto. Nam si ad tempus. non desinunt esse tutores: vt j. de excusa. tu. & cur § item qui Reipublicæ.
s Inferius. Vt j. de suspe. tu. ꝑ 10. ũ. & j de excu. tut. & cur per totum. Et no. ꝙ eisdẽ modis finitur cura.

Cura qñ finitur.

si

ſi quos hẽãnt pupilli curatores:& eodẽ tpe.vt C.qñ tu.vel cu.eſſe deſi.l.j.Adultorũ verò curatores ſuc finiunť cũ virilẽ vigorẽ cõpleuerit minor.ſ.25.ann. vt ff.de min.l.j.in ſi.& ĵ.ti j.j rh.niſi ad certã cãm, vel ſpeciem fuerint dati. Nã tunc finito negotio, finiť offm: vt ĵ.ti.j. §.fi. Itẽ curatores aliorũ, quã minorũ vt ĵ.ti.j §.furioſi & §.ſed & mẽtecaptis. tũc deſinũt,qñ ſanã mentẽ ṗdictę pſonę recipiunt: vt ff. de cur.fur.l.j.§ fi.

ADDITIO Nota.ꝙ eiſdẽ modis.qb⁹ finiť tutela fin ẽ etiã authoritas officij adiũcti tutori. qđ eſt in multis caſib⁹, vt ĵ.ti.j.§ interdũ.in verbo. idoneus & i l.potuit.& in l.pp. C.in quib.cau.tu vł cur.ha.tu.Nam finito officio principalis, et finitur illud coadiutoris adiũcti l.j.C.qñ tut.vel cur. eſſe deſie.& ideo coadiutor datus debili,vel ſuſpectu epiſcopo.de quo in c. venerabili.ex. de offi. deleg.deſinet morte prælati eſſe.p dictã legem primam. Iaſ. ADDITIO. Et de hoc coadiutore Mando.ſuper ſigna.Gratiæ.de coadiutoria.

TITVLVS XXIII.

DE CVRATORIBVS.

Adultis vſq; ad annum viceſimumquintũ curatores dantur ab eiſdẽ magiſtratibus à quibus & tutores: teſtamẽto autem non rectè datur curator: datus tamẽ à iudice confirmandus eſt. item volenti, non ẽt inuito (niſi in litem) curator dari poteſt.

MAſculi quidem puberes, & fęminę viripotentes vſque ad viceſimũquintũ annum [a] completũ curatores accipiunt;quia licet puberes ſint, adhuc tñ eius ætatis ſunt, vt ſua negotia tueri non poſsint. † Dantur autem curatores ab ijſdẽ magiſtratibus, [b] à quibus & tutores. Sed curator teſtõ non datur, datus [c] tñ cõfirmať decreto prętoris, [d] vel pręſidis [e] Item inuiti adoleſcẽtes curatores nõ accipiũt, [f] pręter quã in litẽ. [g] Curator [h] n.& ad certam cãm dari poteſt. *Cura furioſi, et prodigi cuiuſuis ætatis, lege duodecim tabularũ agnatis defertur, quibus deficiẽtibus à iudice datur curator: reliquis item maioribus viginti quinq; annis, qui in ea cauſa ſunt, vt rebus ſuis ſupereſſe non poſſint æquè à iudice decernitur.*

Furioſi quoque, & prodigi, [i] licet maiores viginti quinque annis ſint,

prætor quàm ad litẽ: tunc enim inuiſi cogunť:licet tutor ad certam cauſam dati nõ poteſt. Et hæc dicitur vſque ad illum §.furioſi quoque.Traue.

a Viceſimumquintum annum. Niſi impetrent à principe veniã ætatis, maſculi in 20.an. fœminæ in 18. vt C. de his qui ve. ęta.impet.l.i.& ij.Accurſius.

b Magiſtratib⁹. Id eſt.à prætore præſide.proconſule.præfecto Egypti: vt ff. de tut.& cur.dat.ab his.l.j. Item à præfecto vrbis.& à defenſore ciuitatis, vel Iuridico Alexãdriæ: vt ſuprà de Atti.tut.§.pe.& in Auth.de defen.ciui.§.iuſiurandũ:verſ.nulla.colla.3.& ff. de offic.pſe.vrb.l.1.§.itẽ ſolent.

c Datus de facto.

d Prętoris. Scilicet in vrbe.

e Præſidis.In prouincia.

f Non accipiunt. Secus i tutore: vt ff. de tut.& cura. da.l. necnõ. & de tut.l.2. vt diximus ĵ.de tu.§ eſt aũt. In gl.2.Itẽ vt ĵ.ff.de min.l.1.in ſio.Sed quod ibi dicit nõ cõmitti eis adultis res ſuas añ 25 ann.verũ eſt.vt ſint rata,q̃ fiunt p eos.committunť tñ vt hic. ſed remittuntur.vt ibi,& ĵ.de act.§.ſi quis agens.

g In litem.Tunc enim cogitur. [1] ſed pupillus in litem non cogitur:vt ff.de tut.l.qui habet.§. ſi pupillus.quod expone vt ibi.Accur.

h Curator.Quaſi dicat, non dubites de hoc, licet aliud ſit i tutore: vt ſupra,qui dar. tutores poſſunt. §.certæ.

Furioſi quoque. CASVS. Domine,iam video quibus dantur curatores ratione minoris ætatis.& à quibus dantur: nunquid ſunt aliqui alij, quibus dantur curatores? Reſpond.quòd ſic. Nam quidam ſunt, quibus dantur curatores ratione inordinati conſilij, vel ratione morbi, licet ſint maiores viginti quinque annis. Furioſi enim,& prodigi, quamuis legitimæ ætatis ſint: tamen ſunt in curatione agnatorum ex lege duodecim tabularum. Deficientibus autem agnatis,ſolent pręfecti vrbis, vel prætores in defectu agnatorum curatores dare.in ꝓuincijs verò præſides ex inquiſitione.Et non ſolum iſtis perſonis curatores dantur, ſed ẽt mentecaptis, & ſurdis,& mutis.& illis.qui perpetuo morbo laborant: qui ſuis rebus adminiſtrandis ſupereſſe non poſſunt, curatores dandi ſunt. Et hæc vſque ad illũ §.interdum. Fran.de Aret.

i Furioſi quoque, & prodigi. Not.hos duos accipere curatorem à lege, alij omnes ſunt datiui, vt caute hic colligitur. & infra proximo §. & C. de epiſcopali audientia l. de creationibus. Accurſius.

ADDITIO. Contra hanc gloſam tenent Bald.Io. de Pla.Por.& Iaſ.hic vt omnes accipiant à lege curatorem. qui ex defectu mentis ipſum ſibi petere nequeunt:licet Ang.teneat cum glo.

DE CVRATORIBVS.

Finita tutela, pupilli indigent curatoribus: ideo de ipſis ſubdit.

MAſcult Totus iſte ti. diuidiť in tres partes principales.Primo ponit de curatoribus datis puberib⁹. Scđo de datis illis, q laborãt aliquo morbo, vł vitio.Tertio de curatorib⁹ datis pupillis. Scđa ibi.Furioſi. Tertia ibi.Interdũ. Itẽ prima pars diuid.ĩ tres partes.Primo qualiter puberibus danť curatores. Secundo à quibus danť. Tertio,an inuitus quis cogať curatorem accipere.Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi. Item inuiti.Aret. CASVS. Dñe: vos vultis tractare de cur.dicatis ergo mihi, quibus danť curatores. & vſq.ad quantum tpš?Ad hoc reſpon.Impera.Amice, maſculis puberibus & fœminis viripotentibus à tpe pubertatis quo à tutela liberantur,dantur cura. vſque ad xxv. ann. completum.Licet enim huiuſmodi pſonæ puberes ſint,adhuc nihilominus ætatis talis ſunt, vt ſua negotia rectè adminiſtrare non poſſint Sed pone, Dñe iam video quibus dantur cur.dicatis modo mihi à quibus dantur?& reſpõ. Impe ꝙ curatores ab eiſdem magiſtratibus dantur, à quibus tutores.& in hoc conueniunt tut.& curato.ſed certè in alijs differunt:quia licet tuto.teſtõ denť,curatur tñ teſtõ dari non poteſt.Si tñ de facto datus fuerit curator,confirmatur ex ſententia prætoris in vrbe:& ex præſidis ſententia in prouincia. Item inuiti adoleſcentes non compelluntur curatores accipere,licet ſecus ſit in pupillis & hoc verum eſt quòd adulti inuiti non compelluntur curatores accipere,

† Marcus Antoninus Philoſophus primus cõſtituit vt oẽs adulti curatores acciperent non redditis cauſis, cũ ante non niſi ex lege Lectoria,vel ꝓpter laſciuiam,vel ꝓpter dementiam darentur. Ange.Gapo.me.

Tutores à quibus Iudicibus dantur.

[1] Etiã ſi ſit actor ſm Ang.& Iaſ. hic in §.j.ĵ. de tut gl.& Bar. in d.§.ſi pupillus, tenet ꝯtrã. Et nota, ꝙ ipſe curator nõ cogiť niſi ex cã. vt l.2. §.itẽ q̃riť ff.de cura.bõis dã.& dẽt eſſe præſens.& lȷ cet de cõſuetudine nõ cõficiat inuentariũ: ſatiſdat tñ ad inſtat tut. Ange.

Sed

a Sed solent. Scilicet agnatis deficientibus, vel non habilibus constitutis. vt C. de cur. fur. l. fi. § sin autem testamentum. Accur.

b Curatores dare. Et hoc ratione furoris, vel dementiæ, nisi istæ personæ sint minores xxv ann. & tunc ratione ætatis tutores, vel curatores recipiunt: vt ff. de tute. l. q habet. §. quod aut. s Itē nisi sint in potestate: vt C. de cura. fur. l. fi. §. 1.

c Dandi sunt. Scilicet ab his, quos modo in superiori §. diximus.

Interdū. CASVS. Domine, iam video qualiter dantur curatores quibusdam maiorib[9] xxv. ann. Et nunquid aliquibus alijs dantur curatores. puta si legitimus tutor idoneus non sit, in subsidiū eius curator datur: quia alius tutor dari non potest: Habenti enim tutorē: alius tutor non datur. Et non solum In subsidium legitimi tutoris datur curator, sed et quādoq; in defectum testamentarij, vel datiui datur curator. Si. n. tutor testamētarius vel à prętore, vel à pręside datus. nō sit idoneus ad administrationē, nec tñ fraudulēter negotia pupilli administrat, solet in subsidium curator adiungi. item in locum tutoris, qui nō in perpetuū, sed ad tempus ab administratione tutelæ aliqua rōnabili causa excusatur: solent curatores subrogari. Item si tutor aliqua aduersa valetudine, vel alia necessitate fuerit impedit[9], vt negotia pup. sui administrare non possit, & ipse pupillus vel absit, vel infans sit: poterit prætor in vrbe, vel præses in prouincia, quē velit actorē periculo ipsius tutoris decreto suo pupillo constituere. Et hoc dicit vsq. in fi. ti. Fran.

tñ in curatione sunt adgnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed solent [a] Romę prefectus vrbi, vel prætores, & in ꝓuincijs præsides ex inquisitione eis curatores dare. [b] Sed & mentecaptis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, (quia rebus suis superesse nō possunt) curatores dandi sunt. [c]

Si tutor pupilli, cuiuscunque generis sit, non est idoneus, vel si ad tempus excusatur: datur pupillo etiam curator.

Interdū aūt pupilli curatores accipiūt: vt puta, si legitim[9] tutor nō sit idoneus: [d] qm̄ hñti tutorem tutor dari non potest. [e]

Item si testō [f] datus tutor, vel à prætore, aut præside, idoneus [g] non sit ad administrōnē, nec tñ fraudulenter negotia administret, solet ei curator [†] adiungi. Item loco tutorū, qui nō in ꝑpetuum, sed ad tps [h] a tutela excusantur, solent curatores [i] dari.

Si pupillus sit infans, vel absens: & tutor infirmitate, vel alia necessitate impediatur: potest actor pupillo constitui.

Quod si [†] tutor vel aduersa valetudine, [k] vel alia necessitate [l] īpediatur quomin[9] negotia pupilli administrare possit: & pupillus vel absit, [m] vel infans sit: quem ve-

fallit. Sed cū litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem. ab ea non discedamus: vt ff. de leg. 3. l. nō aliter. & ff. de exerc. l. 1. §. si is. ibi. in re igitur. Sed quæ est ratio, cum vbique dari possit curator habenti curatorem, vel tutorem: Sed tutor non potest dari habēti tutorem? Respond. quod tutor, qui prius dabatur, habebat plenam potestatem. in fra tit. j. §. datus. & ī. de tu. §. j. ita qd̄ alium secū in eadē plenitudine admittere non potest, sed non sic in curatore, qui rebus datur: vt C. de nupt. l. in copulandis. Vnde tutor authorizatur hereditati adeūdę: qd̄ in curatore pupilli non est: vt ff. de appell. l. cum in vna. §. tutor. Sed nunne tota die inuenimus vnum pupillū plures habere tutores? vt C. de diui. tut. l. 2. Respon. illud est quando simul dantur. Nam quædam fiunt simul bene, quæ non valent si fiunt separatim, vt duorum reorū obligatio, vt ī. de duob. reis stipu. §. j.

ADDITIO. Nota gl. magistram, quæ plenè ponit casus. in quibus pupillo habēti tutorem tutor datur. Sed ī. §. fi. huius gl. facit l. 2. C. de test. tut. vbi simul nō dantur, & tñ vterq; administrat. Sed dic, qđ ibi simul dicuntur dari, habito respectu ad tēpus mortis quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Ang.

f Item si testamento. Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo, & testamētario minus idoneo.

g Idoneus. Idest sufficiens.

h Ad tempus. Excusatur n. aliquis, qñq; in perpetuum: qñq; ad tempus: vt patet per multa exempla. ī. de excu. tu. & cu. §. 1. & quasi per totum tit.

i Curatores. Vel et tutores: vt ī. prox. § dixi. s. pur iudici videbitur: vt C. in quib. cau. tut. ha. l. 1. & 2. Sed quid si pupillo tutor nō sit, an dari possit curator? Rñ. sic: & argumentum à ꝯrio sensu sumitur. ff. de tut. & cura. da. ab his. l. curator. quod est validū. ff. de offi. eius, cui man. est iur. l. 1. §. huius rei. Accu.

ADDITIO. Nisi sit contrarium legi. l. nemo C. de iur. om. iud. vel rationi naturali: vt C. de epis. & cle ri. l. conuenticula.

k Aduersa valetudine. Idest infirmitate: quæ valetudini, & sanitati contraria est.

l Necessitate. vt quia longo tpe absuturus est. vel sua maiora negotia habet pertractare. vel aliàs similes necessitates: vt ff. de procu. l. filiusfamil. § fi. & l. seq. & l. post litē & ll. seq. vsq; ad l. q sola. [4] Et nisi hmōi necessitas sit, nō potest secundum quosdam: vt C. qui da. tu. vel cu. pos. l. curatorem. & l. curator. imò certè & si quęcunq; alia sit iusta quoquo modo: vt ff. de admi. tu. l. decreto. [5] Et hæc eadē sunt in curatore: vt C. de app. l. si actor.

m Absit. Si enim pñs sit, & habet intellectū, etiā procuratorē eum authoritate tutoris facere pōt: vt

d Non sit idoneus. Vel rōne paupertatis. vel quia non est industriosus, vt decet: fidelis tñ est. & diligens: aliàs repelleretur prorsus: vt ī. de suspec. tu. §. pe. & fi. & C. de suspe. tu. l. pietatis. Et bene dico curatores. & non tutores, quoniam &c. Acc.

e Dari non pōt. Fallit hæc regula in casi. sex, vt si detur tutor loco tutoris surdi. vel muti, vel furiosi: vt ff. de tu. l. pe. [2] Itē & si habet tutorē rōne rerum vnius ꝓuinciæ. poterit habere aliū rōne rerū quae habet in alia prouincia: vt ff. de excus. tu. l. ꝑ litē. aliàs. l. licet. § fi. & C. in qui. cau. tu. ha. tu. da. po. l. fi. Item & mater antequam nubat, tutrix existens, aliū petit tutorē dari: vt in auth. de nup. § si verò etiam naturalium tutelā. col. 4. Sed nō est: quia abire nūc speratur: vt C. communia de leg. l. fi. §. s. Item & qñ ad tempus est relegatus: vel excusatus, vel remotus: nam interim tutor datur: vt C. in quib. cau. tu. ha. l. pe. Item si quis tutor sit apud hostes nō vt seruus, vt legatus, vel transfuga, alius datur: vt ff. de tu. [3] l. si quis tutor. Item si Reip. causa absit, potest alius dari: vt ff. de tu. l. quæsitum. & ff. de suspe. tu. l. 3. §. si quis absuturus. Sed ſm Placen. in his omnibus casibus tutor pro curatore accipit. & hæc regula nō

1 Et erūt tunc duo sctus ſm Bal. s. interdictio edmimistrationis subueniēs pdigalitati, & decretū tutelæ subueniens ætati. Et qh naturalis cū accidentali ꝑponderet, & ēƺi vide in §. ꝑmissū. in gl. 2. ī. de tu.

2 Qđ nō est verū l hñte dilucida interualla: vt l. nō solū. §. fi. & l. post susceptā. ff. de excus. tu. secus si perpetuo furioso: ſm Ang.

3 Idē in bānito q trāsfugæ equiparatus: ſm Ang. hic.

Tutor quare dari neqūit hñti tutorem.

† Curator. l. adiunctus sic ut coadiutor. las. ī. tit. j. §. fi. in glo. fin.

† Facit ad hūc §. c. significauit. cū glo. 2. ibi sed si ca. ex. de ap.

Tutores poterit plures pupillus habere.

4 Idē est ꝑ ꝑinimicitias nisi eēnt capitales: qa tunc esset tutor remouēd[9]. Ang.

5 Et ita ſm Ang. hic, & Bart. in l. actor. ff. rē ra. ha. ꝗuit idē Bartol. & Dy. in d. l. decreto teneāt, qđ possit et sine aliqua cā.

C.de proc.l.neque. Accu.

a Velit. Scilicet tutor.

b Actorem. Qui hic dicitur actor, aliàs adiotor dr: vt ff. de tute.l.solet. aliâs curator: vt ff.de tut.& cura.da.ab his.l.in oēm & C. de proc.l. neque. Et nota hic varia nomina eorum, qui allorum facta agunt, vt actur: vt hic iam dictum est. item tutor qui datur pupillis. ꝭ de tu.§.est autem. item curator, qui datur adulus, vel etiam furiosis, vel similibus: vt ꝭ. eod.10 prin.& §.furiosi. sed & mentecaptis. item procurator, qui aliena gerit negotia cū mādatu: vt ff.de procurator. l.j.item negotiorum gestor. qui sine mandato gerit: vt ꝭ de obligat.quæ ex quasi contract. §. j.itē œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo cum consensu fratrum, vel capituli. vt C.de sacrosan.eccle.l.iubemus.& C.de episcop.& cler.l.omnes.§.nihilominus.versic.hunc enim sine dubio. Item idem dicitur adochrisarius: vt in Authen.quomodo opor.episco.§.non aliter & §.neque autem.& §.si vero.ibi.præfectura.item syndicus,qui sic Græce dicitur, Latinè singulorum dicens causas: vt ff.de muneribus,& honoribus.l. munerum.§ defensores.Quandoque tamen actor & syndicus ꝓ eodem ponuntur: vt ff.quod cuiusque vniuersita.l.j.§. quibus. & §. pen.& l. item eorū.§.actor facit ad hoc ff de aothorita.tutorum, vel curatorum. per totum. Vel etiam dic, q differunt, vt ibi notatur, scilicet in d.l.1.quod cuiusque vniuersitatis, not § quib.in gl.syndicum.

ADDITIO. Hodie tamen non fit differentia in nomine,vt in cap. petino. extra de procuratoribus. Angelus.

t Dic. q imò differuns ꝭm lo Fab. qa curator à iudice: actor verò à iudicis decreto cōstituitur. Curator, Procurat. Negotiorū gestor, œconomus, Apocrisarius, Synditus.

lis a actorē b piculo ipsius tutoris, ptor, vel q puinciç pęrit dcreto pstituet.

TITVLVS XXIIII.
DE SATISDATIONE tutorum vel cura.

Soli testamentarij tutores, & ex inquisitione dati, immunes sunt a satisdādo: cæteri verò rem pupilli saluam fore satisdare coguntur.

NEtamen c pupillorū, pupillarúve, & eorū, qui, quęve i curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribusve cōsumantur, d vel deminuantur: e curet prætor, f vt & tutores, & curatores eo nomine satisdent. g Sed hoc non est perpetuum. h nam tutores testamento dati satisdare nō coguntur: qa fides eorum, & diligētia ab ipso testatore approbata est. i Itē ex inquisitione k tutores, vel curatores dati satisdatione non onerantur: quia idonei l electi sunt.

DE SATISDATIONE TVTORVM vel curatorum.

Iste titulus sic continuatur. Dictum est supra de tutoribus, & curatoribus: & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum, & curatorum eorundem.

NEtamen. Totus iste titulus diuidit' i tres partes principales. Primo ponit q tenent' satisdare & q non. Secūdo, q illi, qui non tenentur satisdare· si satisdent, præferunt' socijs in administratione. Tertio q officiales teneant' de satisdatione nō exacta. vel nō idonea. Secunda ibi, sed ti. Tertia ibi, tenendū. Item prima subdiuidit' in duas partes Nam primo ponit regulam. Secūdo ponit duas fallentias, secūda ibi, Sed hoc. CASVS. Dñe, iam video qualiter dant' tutores, vel curatores: nunquid ad libitum suum res pupillorum, vel adultorū sine metu periculi possunt administrare? Rñdet imperator quod non. Ne enim tutores, vel curatores res pupillorum, vel adultorū, vel cæterorum, q in curatione sunt, aut in totum cōsumant, aut in parte diminuant, curet prætor: vt & tutores, quam curatores satisdent rem pupilli saluā fore. Sed dñe, nunquid est hoc gñaliter verum, q oēs tutores, & curatores indistinctè ad prædictæ satisdationis interpositionem teneantur? Rñdet q non. Nam certe hoc qđ diximus tutores. vel curatores debere satisdare, non est perpetuum. Nam tutores testamento dati huiusmodi satisdationem præstare non coguntur. Et hoc tali ratione: qa fides, & diligentia eorum à testatore, qui eos in testamento dedit, satis ꝓbata videtur. Idem dico in tutorib cū inquisitione à iudice datis. Nam certè illi similiter huiusmodi satisdatione nō onerantur: quia idonei electi sunt. Et hæc vsq; ad illum.§. Sed si ex testamento. Fran. de Atet.

c Ne tamen Diximus dandos tutores vel curatores ratione ætatis.ne tamen &c. Accur.

d Consumantur. In totum.

e Deminuantur. Pro parte.

f Prætor. Sic & præfectus vrbis, & præses prouinciæ: vt ꝭ.tit. 2.§.j.

g Satisdent. Rem pupilli saluam fore: vt diximus ꝭ.de tute.§.fi.scilicet cum fideiussore: vt ff. rem pup. sal.fo.l. non quasi.in prin.& ff.de pię.stip. l. prętoriæ.iij & ff. qui satisd.cog.l.j. Accur.

h Perpetuū. idest gñaliter verum, aliàs perpetuū, .i.generale: vt C.de edicto.l.edita.aliàs pro tpe ponitur, scilicet quandiu vita durat. vt ꝭ. de ver.obli.§. at si ita.& ff.pro soc.l.j. vbi de hoc.

i Approbata est. Idem in curatoribus in testamento datis (licet curatores non dentur in testō, regulariter tamen, si dati fuerint, confirmantur decreto prætoris, vel pręsidis. sic ꝭ.tit.proxi §.ij.& tunc liberentur à satisdando, vt tutores) vt hic.& ff. de confir.tu.l.si filio.& l.in confirmando.& l.seq. & l vtilitatem. Secus in dato à matre: vt ff.de confir.tu.l.j. ad finem.l alias C.eo.tit.l.1. Sed quare secus? Rñ. qa firmum est cōsilium patris, a & non matris: vt ar. ꝭ.qui ali.le.in fi. & respon.& ꝭ.de tutu.§.1.Et qđ dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis dati dicam: vt ff.de test.tu.l.3. & facit ad hoc C.de episco.aud. l. de creationibus.

k Item ex inquisitione. Idest dati à iudice cum inquisitione, vt ꝭ.de Atti.tu.§.sed hoc iure.

l Idonei. Scilicet pręsumptione iuris i ꝯ quam non admittitur probatio in ꝯtrarium: sed si ꝯ apparet, tenebitur ille qui dedit: vt ꝭ. eod.§.sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi qui satisdat, si non habeat idoneam substantiā: licet sit cum inquisitione dat' vt C.de cura.furiosi.l.fi.§. & si quidē.& §.si verò nō talis. Item debent iurare isti omnes bene agere, idest, non prætermittere a vtilia, & non facere inutilia, vt in auth.vt hi qui ob. se p. hæres mi.§.si colla.vj. Si ergo nec testamentarij, nec datiui satisdāt, q erūt illi, qui satisdant? Respond. legitimi, nisi in casu, scilicet patronus liberto: vt ff.de legitimis tutoribus.l. legitimos.§.j.item datiui, quādo non fiunt cum inquisitione: vt C.de aothoritate præstanda.l 6.& nisi satisdent,

Perpetuū multipliciter sumit'. Mando.in sup ic ipr. Facul. Regen.i Gl. in ver. Al ppetuam. Curatores dati in testamento liberant' à satisdando: Tutor dat' à matre in testamento tenet' satisdare.

z Nota q cōsiliū pris.& sic masculi, est firmū, & bonū, & nō matris. sic fęminę est cōsilium debile.

Curator furiosi et cū inquisitione, datus satisdare debet.

a Etiā debet ꝓmittere cum satisdat pupillum indefensum non relinqre. item facere inuētariū. Itē recipere ad ministrationē ex decreto iudicis, excepto testamentario, q sua authoritate administrare pōt. Egi. Per.

Satisdatio è qb. tutorib. dāda est.

Tutorum genera quatuor dici possunt.

assident, non administrant: vt C. de tuto. & cur. qui satis. non dede. l. prima. & si. Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum, scilicet testamentarij, item legitimi, item, datiui cũ inquisitione, item datiui sine inquisitione, vt dictum est.

b An satisdare. Sic ĩ. he inuti. stip. §. alteri. in fi. Acc.

c Adscriptum. Scilicet in testamento vel aliter appareat eius voluntas euidenter. quia dixi in satisdatione quis pferri debet: quod si non fuerit adscriptũ quem maior pars elegerit, ille gerere debet. Accur.

Sed si. Diuiditur in quatuor partes. primo, quod contutor tenetur contutori satisdare, vt sit ad administratione præferatur. Secundo. quid fiet, si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate. Tertio. quid agendũ, cum tutores discordant in eligendo. Quarto extendit ad datiuos dictũ in testamentarijs. Sc̃da ibi. Quod si nemo. Tertia ibi. Sin autẽ. Quarta ibi. idem & in pluribus. Acc.

CASVS. Dixisti mihi, quòd tutores testamentarij. & cum inquisitione dati nõ satisdant, nunquid hoc est gñaliter verum? Respond. Imperat. q̃ non. Nam si duo. pluresve tutores in testamento dati fuerint, poterit vnus ex eis offerre satisdationem de indemnitate pupilli cõtutori, vel concuratori suo, & si ipse admittit huiusmodi satisdationem, et in administratione præfertur, sed tutor, vel curator non poterit per se à cõtutore, vel concuratore suo huiusmodi satisdationem exigere: sed offerre eam debet: vt electionem det cõcuratori, vel cõtutori suo satis accipere. & administrationem ei exponere: vt ipse solus administrare possit: & si nullus eorũ satisdationẽ hmõi afferat: tunc si testator in testamento expresserit. quis in administratione pferri debeat: ille solus administrabit. si verò à testatore de hoc nihil dictum fuerit: tunc quem maior pars eorum idoneum elegerit. ille solus administrabit. Sed si ita fuerit, q. in electione ipsi tutores, nec aliquatenus per se concordare potuerunt, Prætor partes suas interponet: & aliquem idoneũ administratorẽ eligere cõpellet. Idem iuris est in pluribus tutoribus, vel curatoribus ex inquisitione datis: vt videlicet maior pars possit eligere aliquem idoneum, qui solus negotia pupilli administret. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sciendum est autem. Fran.

Siquis ex pluribus testamentarijs, aut ex inquisitione datis tutorib. satisdationẽ offerat, is solus administrat, nisi alius ẽt offerret: nullo aũt satis offerẽte, is geret quẽ testator destinauit: q̃ si testamento scriptum non sit electo à maiori parte datur administratio: ipsos autem inter se in electione dissidentes, iubet prætor concordes esse.

Sed si ex testamento, [a] vel inquisitione duo pluresve dati fuerint: potest vnus offerre satisdationẽ de indẽnitate pupilli, vel adolescentis: & contutori suo, vel concuratori præferri, vt solus administret, vel vt contutor, aut concurator satis offerens pponatẽ ei, vt & ipse solus administret: † Itaque p se non põt petere satisdationẽ à cõtutore suo, vel concuratore, sed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel cõtutori suo, vtrum velit satis accipere, an satisdare. [b] Quòd si nemo eorum satis offerat: si quidem adscriptum [c] fuerit à testatore, quis gerat: ille gerere debet. Quòd si nõ fuerit adscriptũ: quẽ maior pars [d] elegerit, ipse gerere debet: vt edicto ptoris [e] cauet. Sin aũt ipsi tutores dissenserint circa eligendũ eũ, vel eos, q̃ gerere debent, ptor partes suas [f] iterponere debet. Idẽ & in pluribus [g] ex inquisitione datis cõprobãdũ est, idest, vt maior pars eligere possit, p quẽ administratio fiat.

Qui tenetur accipere satisdationem à tutore, si non recipit, vel minus idoneam, tenetur subsidiaria actione, quæ etiã transit contra heredes. Et potest tutor, vel curator cogi satisdare, etiam captis pignoribus. Aret.

Sciendum aũt est non

d Maior pars. Dummodo omnes velint per vnũ administrari. aliàs enim non cõpellerentur, sed omnes gerere possunt si velint, vt ff. de adm. tu. l. si plures. j. §. fi. & l. vel in partes [s] Et not. hic ar. q. stat maiori parti. sic. ff. de pact. l. iurisgentiũ §. vlt. & l. suum hæredem. §. fi. & l. maiorem. & l. seq. §. fin. & ff. de testib. l. iij §. j. ibi, aliàs numerus testium & e. ar. contra. ff. de ser. rust. præd. l. per fundum: & ff. cõmu. prædi. l. fi.

ADDITIO. Solut. ibi loquitur in constitutione indiuidui. pura seruitutis in qua omnes requiruntur, hic de administratione, quæ est diuidua. & penes vnum insolidum est possibilis secũdũm Bald. Vel ibi loquitur de re communi pluribus. vt vniuersis, hic verò in communi, vt singulis Quæ tamen regulæ fallunt in multis casibus, vt per doctores hic. Vide capit. 1. de ijs, quæ fiunt à main. par. cap.

r Reo iã postulãte vnum ex eis eligi, plures simul agere nõ põt, & si vnus velit diuidere, fiet diuisio eq̃ ter: is inter is p officium iudicis, ar. l. & pu to. ff. fami. erc. & l. cõmu. diuid. §. si duo. ff. cõi diui.

† Segnius enim expediuntur commissa negotia p̃ plures, dũ quisq; curã in sociũ reijcit. quo nõie Rex N. excies apud Isocratem p̃ferr monarchiã democratiæ.

e Edicto prætoris. Quod non habemus.

f Partes suas. idest, se, & officiales suos & milites iustitiæ. Sed cur non committitur fortunæ: [s] vt aliàs C. commu. de leg. l. fi. j. rñ. & ĩ. de leg. §. optionis? rñ. non ita alterius factum, scilicet pupilli possunt fortunæ committere, vt suum proprium. & concor. huic ff. de leg. 1. huiusmodi. §. si & ff de vsufr. l. si vsusfructus. j §. sed inter duos arg. contra in eo. ti. de vsufr. l. quoties duobus j. respon.

s Fortunæ, seu sorti q̃ cõmittenda sint Mat. do. in 14. q. 3. Regn. cãcel. nn. 12. & seq.

g Idem & in pluribus. Per omnia: vt ĩ. nisi quia hic à testatore non potuit scribi quis gereret: cum nihil dixerit de tutela: nam non darentur ex inquisitione si essent testamentarij vt ĩ. de Atti. tut. j respon.

Sciendũ. Diuiditur in quatuor partes. Primo quod officialis conuenitur subsidiaria actione. Secundo. quando, & in quibus casibus tenentur. Tertio ad heredes extendit. Quarto, ponit nouum casum: videlicet, quod tutor cogitur satisdare. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertia ibi. Quæ quidem. Quarta ibi, Quibus cõstitutionibus. Aretinus.

CASVS. Domine, iã video in quibus casibus tutores satisdationẽ rẽ pupillis saluã fore interponere debeant: Pone modo quod non fuerit pupillis per tutores bene cautum, qualiter in defectũ tutorũ, vel fideiussorũ ab eisdẽ receptorum subueniatur ipsis pupillis? Resp. Imp. Amice, in hoc casu optimũ remediũ.

a Sed si ex testamento. Duo ponit, & vnum tantum nunc prosequitur, s. de testamentaria: [r] sed in fi §. dicit de alio. item hæc eadem in curatoribus plurib. locum habent: vt ff. de admi. tu. l. j. § quod in tutoribus. Item quid in legitimis? Resp. idem cum sit eadem ratio: ne deterius negotia per plures exerceantur: vt ff. de admi. tut. l. si plures. j. §. quamuis. ver. apparet ergo. Acc. Vnde versus.

Segnius expediunt commissa negotia plures.

3 Imò vtriq; s̃m Ang. vsq; ad versic. q̃ si nemo. quia al indeſi autẽ loquat, p̃sa mñ̃ inde se ad interrogata l. si defensor. § qui me roga c. ff. de iure. actiõr.

solùm tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cęterisq́; [a] personis ex administratione rerũ teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiũt, [b] subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis [c] presidium † possit asserre. Subsidiaria [d] autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus, vel curatoribus satisdari non curauerunt: aut non idoneè [e] passi sunt caueri. Quæ [f] quidem, tam ex prudentium respõsis, [g] quam ex cõstitutionib⁹ [h] Imperialibus, etiam in hęredes eorũ extendit. Quib⁹ constitutionibus. [i] & illud exprimitur: vt nisi caueant [k] tutores, & curatores, pignoribus captis coerceantur. [l]

Actione subsidiaria non tenentur, qui tantũ dant tutores, sed qui satisdationem exigunt.

Neq; autem præfectus vrbi, [m] neq; prætor, neque præses prouinciæ, neque quisquam alius, cui tutores dandi [n] jus est, hac actione tenebiť: sed hi tãtummodo, q satisdationẽ exigere solent. [o] †

TITVLVS XXV.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum, vel curatorum.

beneficio legis ipsis pupillis indulgetur. Scire.n. debes, q nõ solũ tutores, vel curatores ex administratione sua pupillis, vel adultis, vel furiosis, vel cęteris qui in curatione sint, tenẽtur, sed etiam I magistratus, qui huiusmodi satisdationẽ à tutoribus, vel curatoribus accipiũt, vtilis actio subsidiaria dabiť: quæ quidem actio subsidiaria vltimum huiusmodi pupillis, vl adultis possit pstare subsidiũ. Et hæc actio subsidiaria nõ solum aduersus illos competit, q nõ idoneam cautionẽ à tut. vel curato. exponi passi sunt: nec solum aduersus magistratus datur: sed etiã tam ex prudentum responsis, q ex cõstitutionibus principis I hæredes eorum extenditur: nec inmeritò. In eiusdem enim constitutionibus expssè cauetur, vt tutores, vl curatores ad prędictam satisdationẽ interponẽdã per pignorũ captionẽ coerceantur. vnde cũ ipsi magistratus sibi legis beneficio poterant ab huiusmodi periculo canere: non est mirum, si ipsi, & etiã eorum hæredes pro sua negligentia teneantur. Scire tamen debes quod neq; præfectus vrbis, neque prætor, neque pręses prouincię, neque aliquis alius, qui ius dandi tutores habet, pdicta actione subsidiaria pupillis, vel adultis vel cęteris in curatione existentibus tenebuntur: sed solũ hi qui hmõi satisdationẽ accipere solẽt. Et hęc dicuntur vsque in finem tit. Franc.

[a] Cæterisq;. Vt furiosis. & mentecaptis: vt I. ti. j. §. furiosi. & §. sed & mentecaptis.

[b] Accipiunt. Vt magistratus, quod dic vt dicemus, J. eo. §. neque autem.

[c] Eis. Scilicet pupillis, & similibus. Acc.

[d] Subsidiaria. Scilicet tutelæ vtilis contra eum, qui malũ dederit tutorẽ, vel vtilis negotiorũ gestorũ, qsi malũ curatorẽ: nã eadẽ vtilis in magistratũ daľ quæ I administratorẽ directa datur, & vtriq; veniũt vt in prima: vt ff. de magi. con. l. fi. & C. e. l. pe. Subsidiaria autem dr pœnalis aptitudine: vt legis Aqliæ actio diciľ pœnalis aptitudine. vt J. ad l. Aqui. §. his autem. nã nec illa semper pœnalis est: nec hæc semper in subsidiũ datur: quia qñq; agitur antequam conueniantur oẽs tutores: vt colligitur ex his, quæ dicuntur in hac gl. circa fi. Quare ad hotum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor, vel curator, aut plures. Primo casu cõuenitur prius tutor, vel curator, & postea magistratus, vt hic. Si vero plures: & tũc aut oẽs gesserunt tutelã, aut curã, aut nullus, aut alter tm. Primo casu oẽs conueniuntur ante magistratũ: vt ff. de admi. tut. l. Lucius. 2. §. pen & de magist. con l. duo. In secundo idẽ: vt ff. de admin. tu. l. plures. 2. In tertio subdistingue, aut fuit diuisa tutelæ administratio per iudicẽ, vel testatorẽ, aut non: Primo casu pro sua gestione quilibet tenetur. & nõ pro alterius: & postea magistratus in subsidiũ. ff de admi. tu. l. Lucius. 2. §. pe. & C. de diui. tu. l. 2. Sed tamen in quatuor casibus vnus pro alterius parte tenetur, tñ post magistratum. scilicet, si tutorẽ, vt suspectum remouẽdũ nõ remouit, vel tardè remouit, vel remouendo intra pupilli prodidit. vel nõ exegit satisdationẽ rẽ pupilli saluã fore: cũ videret eum, nõ soluendo: vt C. de diu. tu. l. 2. & ff. de adm. tutu. l. Lucius. §. pe. Secundo casu cõuenitur primo gerẽs; secũdo magistrat⁹; tertio non gerẽs: nisi in dictis quatuor casibus: vbi conuenitur etiam qui nõ gessit añ magistratum: vt C. de diui. tut. l. 2. & ff. de admi. tu. l. etiam. & l. Emil. in fi. & l. tres tutores de hoc dixi in l. j. ff. de tute. & rat. distra. & in l. j. C. de transact.

ADDITIO. Et not. q in oĩbus prædictis casibus pupillus cõueniens tutorẽ, pfertur cæteris creditorib⁹. l. dabimus. ff. de priui. credit. secus si cõueniat iudicẽ. l. j §. priuilegiũ. ff. de magis. cõ.

[e] Idoneè. Aduerbium est: & facit ad hoc. ff. de magist. con. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

[f] Quæ. Scilicet tutelæ actio subsidiaria, vel negotiorum gestorum, vt diximus.

[g] Responsis. vt ff de mag. conue. l. j. §. sciendũ est. & l quod ad hæredem.

[h] Ex constitutionibus. vt C. de magis con. l. 2. & in alijs Græcis constitutionibus. sed aliter hęres tenetur, qui de dolo & lata culpa tantum, aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt ff de magi. conue. l. non similiter.

[i] Quibus constitutionibus. Scilicet Græcis.

[k] Caueant. Scilicet rem pupilli saluam fore.

[l] Coerceantur. Facit ad hoc ff. de admi. tu. l. j. J. eñ. & ff. de dam. infe. l. 4 §. 3. & ff. de lib. agn l. si quis à liberis. §. si quis ex his. & C. de suspec. tu. l. 3. & ff. de ven. inspi. l. 1. §. quid ergo.

[m] Vrbi. Scilicet Romanæ, [a] p excellentiã, vt I. de iut. nas. §. sed quoties. Itẽ facit ad hũc §. de magi. con l. j. Sed ɔ est. ff. de admi. tu. l. Emilius. [a] Sed distingue tria genera iudicũ, quidam pñt dare tutorẽ, & non exigere satisdationẽ, de quibus hic loquitur. Alij & dare, & exigere. de quibus ibi dicit. Alij exigere, & non dare: vt tabelliones: & aliquis miles iustitiæ, cui talia cõmittunť & isti teneuť in subsidiũ: vt I de Att. tu. §. pen & de mag. con. l. fi. Itẽ ęstimatores patrimonij pupillorũ, pp quorum prauã ęstimationẽ viltores fideiussores excepti sunt, vt ff. de ma. con. l. 1 §. diuus. qui erant dãdi pro rei qualitate: vt ff de in ius vo. l. j. & q sat. cog. l. si verò. §. 1.

[n] Dandi. Scilicet, tantùm.

[o] Solent. Aliàs debent. sed isti nec debent, nec solẽt, vt diximus.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum, vel curatorum.

De excu-

† Aliàs auxiliũ.

[a] Contra tñ tenet gl. in l. a ctio. ff. de neg. ge. & ibi Barto. vbi vide q sit actio directa. & q vtilis.

Tutores plures & magistrat⁹ quo ordine cõueniãtur pñt.

† Quales sũt defensores ciuitatũ. itẽque magistratus municipales qd vnde vim dicũtur.

apud eos .n. satisdatio exigi solet à tutorib. si ne ipsi eos dederunt, siue à pręside, q eos dederit, iussi sint satisdatione exigere. l j. in princi. & §. 1. versi. planè si p ses. ff de magistra. conuen.

[a] Mãdo. I Gl. Facu. §. Nec nõ eiectioni. in versic. vrbis.

[a] Gl. i I d. l. Emil. e similis huic.

[a] Et si differãt accipere satisdõnẽ. vel expedire processũ. vt hoc onus transeat ad successurem, poterunt conueniri in syndicatu: vt d. l. j. §. secundùm las.

De excusationibus tutorum, vel curatorum uñc dicit: quod supra qui.mo.tu.fin.promisit Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tu & cur & quia varijs ex causis excusari solent. ideo merito subdit de excusation tutorum, vel curatorum. Porc.

Liberorum numerus hic scriptus à tutelæ munere vacationem præstat: adoptiui verò liberi ita demum ad excusationẽ prosunt: si à quopiam ascendentiũ adoptati sint: non etiã si ab extraneo. Item nepotes ex filio præmortuo prosunt.

Excusantur autem tutores & curatores varijs ex causis.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sexdecim partes. Primo ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur qui impeditur negotijs fiscalibus, & reipub. Tertia ibi, Et qui potestatẽ, qualiter quis excusetur propter potestatem, & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur pp litem, præcedentem cum pupillo, vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur pp numerum tutelarum, Sexta ibi, Sed & pp, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatem. Octaua ibi, Similiter, qualiter quis excusetur propter imperitiam literarum. Nona ibi, Item propter inimicitias, qualiter quis excusetur propter inimicitias. Decima ibi, Item is qui, qualiter quis excusetur propter controuersiam status. Vndecima ibi, Item maior, qualiter quis excusetur pp ætatem. Duodecima ibi, Idem & in milite, qualiter excusetur propter militiam. Decimatertia ibi, Item Romæ, qualiter excusetur pp exercitium liberalium artium. Decimaquarta ibi, Qui autem, in quantum tempus potest quis se excusare. Decimaquinta ibi, Qui tutelam, qualiter quis excusetur à cura pupilli sui, vel vxoris suæ. Decimasexta ibi, Si quis autem, declarat q falsa excusatio nõ prodest. Item primã pars diuiditur in quinq; partes. Primo ponit, q plures, & variæ causæ sunt, quibus quis à tutela, vel cura excusat. Scdo ponit qualiter quis pp liberos excusat. Tertio quot liberi hñt excusare, seu pp quot liberos quis excuset à tutela, vel cura. Quarto fortificat dictum suum per similem rõnem diuertendo. Quinto declarat, qui liberi sint illi, qui præstãt excusationem. Secunda ibi, Plerunq;. Tertio ibi, Si.n. tres. Quarta ibi exemplo. Quinta ibi. Sed adoptiui.

CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita coram eo proposui: Dñe, vos vultis tractare de excu.tutor.vel cura. dicatis ergo mihi quibus mod.excu.tu. vel cu. ab onere administrationis? Ad hoc rñ. Imp. Amice, tutores, val curatores varijs modis à tutela, vel cura poterunt excusari. Qñq; enim per numerum liberorum suorũ merentur excusari siue hmõi liberi in ptãte sint, siue emancipati si tres liberos aliquis habuerit Romæ superstites, vel in Italia quatuor, vel in prouincia quinq;, à tutela, vel cura poterit excusari, & hoc ad modum aliorum munerũ ciuiliũ. Nã & tutelã & curã placuit eẽ munus publicũ: vñ sicut à cæteris munerib. publicis quis excusari poterit, ita & ab istis. Sed qd dñe Iustiniaue, vos dixistis p liberos què posse à tutela vel cura excusari: dicatis mihi p Deo, an illud locũ hẽat indistinctè in ōibus liberis? Rñ. Impe. quod tibi dixi gñaliter aliquẽ per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus & legitimis. Nã adoptiui liberi patri adoptiuo ad excusationẽ non proficiunt: liberi.n.naturales & ltimi extraneæ psonæ à patre naturali in adoptionẽ dati nihilominus ad excusationẽ psunt. & hoc vsq; ad versiculũ nepotes. I quo sic pone casũ. Vidimus q p liberos quis à tutela, vel cura excusat: sed quia appellatione liberorũ, veniũt nepotes: qritur à domi. Iustiniano, an istud se extẽdat ad nepotes? Rñ. Imperator, q non solum liberi in primo gradu existẽtes psunt sed etiã nepotes ex filio mortuo auo suo ad excusationẽ prosunt: quia in locum sui patris mortui succedunt, sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filij, hoc est patris nepotũ, auo psint, nepotes tñ ex filia ei prodesse nõ poterunt. Et hoc vsq; ad versiculũ, filij aũt, in quo sic figurat casus. Vidimus superius à principio ti. hucusq;, q liberi & nepotes ex filio excusant quem à tutela, vel cura. Sed qro dñe Iusti. an hoc verũ sit de filijs mortuis? Rñ dñs Imp. qd dixi tibi filios prodesse: intelligere debes, q filij superstites tñ ad tu. vel cur. oneris excusationẽ prosunt: mortui n. nõ psunt: & hoc vsq; ad versiculũ illũ, Sed si in bello. in quo sic ponitur casus. Ostensum est s. q liberi mortui nõ psunt ad excusationẽ tutelæ, vel curæ. Nunc quæritur ab Imperatore, quid si in bello pro Republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse possint? Et rñdet, Certè constat eos prodesse. qui in acie principis ceciderunt. Qui.n. pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. h.d. vsque ad §. Item diuus Marcus. Fran. de Arc.

Plerunq; tamen propter liberos, [a] siue in potestate sint, siue emancipati. [b] Si enim tres liberos superstites Romæ [c] quis habeat, † vel in Italia quatuor, vel in prouincijs [d] quinque, à tutela vel cura potest excusari, exemplo cæterorum munerum. [e] nam & tutelam, & curam placuit publicum munus [f] esse. Sed adoptiui

a Propter liberos. Superstites, & incolumes: vt ff. de vac. mu. l. 2.

b Emancipati. Nisi pater filio emancipato curator petatur: tunc enim non excusatur à cura emancipati: vt ff. eo. l. amicissimos. §. fi. 1 Vel dic, 2 q licet faciat contra stimulos naturales: tamẽ bene potest vt ibi innuitur.

c Romæ. Hoc est in ciuitate Romana. & vsque ad centesimum miliarium: vt ff. de offi. præfect. vrb. l. j. §. cum vrbem. Accur.

ADDITIO Secus si dixisset in vrbe, vel in vrbibus: quia vrbs muris cingitur: vt l. vrbis. ff de verb. signi. Et quid appellatione ciuitatis, vel patriæ cõtineatur: & quid si dicatur Aretium, Florentia &c. Angelus hic se remittit.

d In prouincijs. Sed nunquid illæ prouinciæ, quæ aliàs habent ius Italiæ, & hoc habebunt? Rñ. non: quia illud propter tributa cõceditur eis: vt ff. de cẽsib. l. & fi.

e Munerum. I. onerum ciuilium, vt decurionatus. secus si pñmonij siue onus: vt ff. de va. mu. l. sexũdecimũ. §. numerus. & §. patrimoniorũ. & l. his onerib. j. respõ. & C. de his qui nu. lib. vel pa. exe. mer. l. j. lib. x. Item secus in honoribus: vt ff. de vac. mun. l. iij. & l. in honoribus. 3 Item secus i onerib. q honori inhærent, vt de va. mu. l. sexũdecimum. §. numerus.

f 4 Publicum munus. Authoritate, nam dat inuitis: vt C. de decur. l. nullus. lib. x. facit ff. de verb. sign. l. pupillus §. munus. & l. munus propriè, & ff. de mu. & hon. l. j. §. illud. Sed cõtra ff eo. l. athletæ §. tutela. Sed non est publicũ munus, vt ibi dicitur, vtilitate:

† Quã verus sit ius triũ liberorũ, quã que multa olim priuilegia inducta sint in gratiã eorũ qui filios genuissent, eleganter explicat Frãc. Balduin. in cõmen. suis in hũc ipsum locũ.

1 Et ista est verior sm Ange. hic, quia beneficio qd habeo pp te nõ debeo vti ꝯ te: salté vbi tu participas de codé, sm Christo. p l. si iudex circũuento. ff. de mi. aliàs secus, vt s d. l. amicissimos.

2 Istã approbat Cy. in d. §. fi. & Angel. hic.

3 Ab eo tñ excusant ta. liberi, vt tenet gl. in l. si qs de curio. 2. C. de dec. lib. x. quã approbãt Angel. & Por. hic licet gl. in l. 1. C. de iis q nu. li. vel pa. &c. dicat quòd requiratur xvj.

licet authoritate fie, vt hic dicitur: sed vtilitate publicum est secundario: q a cepedit Reip. &c. vt ī. de his qui sui vel alie. iur. §. fi. litem contra ff. eo. l. spadone §. qui accepit, & l. non tantum. §. non omnia. Sed licet ibi generaliter remissionem publicorū munerum habuit: tñ generali remissione non continetur tutela, vel cura fauore pupillorum & adultorum: sicut & aliàs de generali dicto q̄dam excipiuntur: vt ff. de leg. j. l. vxorē. §. felicissimo. & ff. de procurat. l. Pomponius. j. respon. ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. Caius.

q sic. diuus enim Marcus rescripsit in Semestribus suis administreo tem res fiscales durante administratione posse se ab onere tutelę, vel curę excusare. h. d. vsque ad §. itē qui. In quo sic figura casum. Titius cū Reipub. absens datus est tutor, vel curator, quæritur ab Imperatore an possit se legitimè excusare? Resp. Imperator, q qui absentes causa Reipubli. dati sunt tut. vel curato. ab onere administrationis tut. vel cur. excusantur. h. d. vsq. ad ver. sed & si. in quo sic figuretur casus. Vidimus qualiter absent datus tutor, vel curator excusatur. Sed quid si aliquis datus tutor, vel curator Reipublicę causa abesse incipiat, an similiter excusetur? Respondet dominus Imperator, q non solum illi q in absentia dati erant, possunt excusari: sed et si primo fuerant dati tutores vel curatores, & postea cœperunt abesse causa Reipu. à tutela, vel cura excusantur, & interim curator loco eorum datur: quibus reuersis curator loco eorum subrogatus desinit curator esse: & ipsi administrationis onus recipiunt, nec in casu isto post reuersionem anni habent vacationem: vt Papinianus libro quinto responsorum scripsit. Hoc enim spatium indulgetur bis, q post reuersionē ad nouas tutelas, vel curas vocantur, non aūt eis, qui pristinæ administrationis onus recipiunt. h. d. vsque ad §. & qui potestatem.

liberi nō ꝓsunt: [a] ī adoptionē autē dati naturali p̄ri [b] ꝓsunt. Itē nepotes ex filio prosunt, vt in locū patris [c] sui succedāt, ex filia non prosunt. [d]

Ita demū liberi à præfato munere immunitatē præbent, si superstites fuerint, mortui verò non: nisi gloriosè pro republica in acie ceciderint.

Filij autē superstites [e] tātùm ad tutelæ, vel curæ muneris excusationē ꝓsunt, defuncti [f] autē non prosunt. Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est, an prosint. Et constat eos solo prodesse, qui in acie [g] amittuntur. Hi enim qui pro Republica ceciderunt, [h] in perpetuum per gloriam viuere [h] intelliguntur.

Procurator fisci excusatur à tutela, vel cura. Ar.

Item diuus Marcus in semestribus [i] rescripsit eum, qui res fisci administrat, à tutela vel cura quandiu administrat, [k] excusari posse.

Republicæ cā absēs, à tutela, & cura recēter delata excusatur: susceptā aūt quandiu abest, intermittit, reuersus verò intermissa onus statim reassumit.

Itē qui reipublicę causa absunt, [l] à tutela, vel cura excusantur. [m] Sed & si fuerint tutores, vel curatores dati, deinde Reipublicæ causa abesse cœperint, a tutela, vel cura excusant, [n] quaten⁹ reipublicę causa absunt,

a Non prosunt. Et hoc dico ad excusationem. vt hic. & ff. de vac. mu. l. sextūdecimum. §. adoptiui. maximè hodie, cum nihil ad patrē adoptiuum trāseat: vt ī. de adopt. §. sed hodie. Sed olim bene acquirebant ei, scilicet patri adoptiuo. Egi. Per.

b Naturali patri. Licet adoptiuo non prosint: vt ī. ꝓxi. respon. & secundum hoc puncta ibi, datis. Vel dic dati in adoptionē naturali patri, idest, auo vel proauo. prosunt s erroganti: cum transeāt in familiam eius: vt ī. de adop. §. sed hodie. in fi. §. & §. seq. & secundùm hoc fiet hic mentio illius noui iuris. & punctabis ibi, naturali patri.

c In locum patris. Apparet q eo mortuo tantum ꝓsunt: eo autem viuo non prosunt: vt hic cum dicit in locum patris &c. & C. de his qui nu. lib. l. 2. & j. lib. 10. Sed nunquid oēs loco vnius cōputantur? Rñ. quidam q non, Sed contra dicunt leges expresiè: nā loco vnius numerantur quotcunque sunt: vt in Græca l. ff. eod. l. 2. §. quotcunque. nem etiam in successione loco vnius computantur: vt ī. de hære. quæ ab intesta. §. cum filius. arg. ff. de contratab. l. j. § j.

d Non prosunt. Quia non sunt in potestate sua: vt ī. de patr pot. §. fin. hæc ratio non est bona: vt ī. eo. in prin. dicit. o de emancipato. vnde dicas, non prosunt auo materno: quia alij prosunt: vt C. de testa. milita. l. quinta. & ibi.

e Superstites. idest viui.

f Defuncti. idem & in non natis, licet conceptis: quia quo ad hunc casum non sunt pro iam natis: vt ff. eo. l. 2. §. qui autem in ventre. Accur.

g In acie. Scilicet principis: vt ī. de adop. §. fœminę.

h Per gloriam viuere. Not. mortuum viuere p gloriam: vt ff ad legem Aquil. l. qua actione. §. si quis in collatione. Et cō quis singitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati: vt ff. de contratab. l. j. §. j. & §. pen. in fi. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. si donator. vbi seruus viuit. & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile: vt ff de reg. iur. l. quod attinet & l. seruitutem.

Item diuus Marcus. [A…] Domine, iam vidi qualiter q̄s excusatur ab onere tutelę, vel curæ nū quid pluribus modis poterit cōpetere excusatio? Rñ.

i In semestribus. [*] Idest, in sex mensibus, quibus dabant operam studio, nā alternis sex mensibus dabant operā Imperatores bello, & studio, vt ff de origine iuris. l. 2. §. ex his. in prine. vltimæ chartæ. Vel dic, q nomen erat libri in illis sex mensibus compositi, quod in idem recidit.

k Administrat. Qui dicitur procurator fisci. & facit ad hunc §. suprà de eue §. item in loco.

l Absunt. Vel abfuturi sunt, vt ff. de procu. l. filiusfamilias §. fina.

[A… T…] Quie paria sunt esse, vel de primo sperari. l. pen. ff. de milit. testa. qđ facit an licētiatus gaudeat bñficio doctorū. de quo dic, vt ibi per docto.

m Excusan. Hoc primū rñ. loquitur, qñ eo existente in absentia Reip. causa datus fuit tutor, vel curator, quo casu perpetuo excusatur, si p 10 an. militauerit, vel cōpleuerit militiæ spatium, & non ignominiosè missus est. Aliàs qui intra quinquēnium missus est, puta qa infimus, nullā habet excusationē. qui post quinq; en. habet annū. q post 8. eo. hēt biennium, qui post 12. habet triennium, qui post 16. habet quadriennium, qui post 20 excusationem perpetuā hēt, vt dictū est. & ff. eo l. sed & militer. §. j. e. j 4. & 5. & § quandoque, vsque ad §. qui autem post. Accur.

n Excusantur. Si hoc postulauerint prius. & etiam alium actorē, vel curatorē petierint, aliàs non. vt C. si tu. Reip. cā. l. j. & ff. de admi. tut. l. tutores. §. per se.

Et qui

* Sic & generali dispensatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non cōtinetur bñficiū regulare Cluniacē. ordi. nisi ex ptimat. Egi. Per.

* Et sicut gñalis immunitas non extēditur ad mun⁹ publicū authoritate, & vtilitate priuatum, ita nec ad reale ordinarium, sed extraordinariū sic. vt no. Bart. & Dy. in d. §. q accipit.

* Tul. in somnio Scipio. dicit oib. q patriā ser uarūt, iuuerūt, auxerūt, certū esse in cęlo, & definitū locum, vbi beati sempiterno æuo fruūtur. Egid. Per.

c Idē in eo qui ingressus ē religionē cuā beati Francisci sm omnes hic arg. l. miles, & ibi glos. ff. de re iud.

* In dicto. Semestrium appellatiōe notari libros qb⁹ res gestæ, & administratæ sex mensibus explicabātur: vt & Annales, qui res vnius anni gestas continent dicti sunt.

* Et qđ parum distat, nihil distare vr ait Arist. Egid. Per. Milites à bello missi quotannos excusationis habent.

Et qui potestaté. CASVS. visum est superius de pluribus personis qualiter se possunt excusare à tut. vel cur. Nūc quæritur à domino Imperatore, an sint aliæ personæ, quæ possint excusari? Respon. Impera. q non solum prędicti à tutela, vel cura excusantur, sed etiā qui aliquā potestatē habent: vt præfectus vigilum, vel annonę, quia tūc illi à susceptione tutelæ. vel curæ durante officio suo se possunt excusare: vt diuus Marcus rescripsit: sed tutelam susceptā occasione potestatis non possunt deserere. Sed nūquid si aliqui datus tutor vel curat. habeat litem cū pupillo, vel cum adulto, poterit occasione illi[b] se excusare? Respond. q nō, nisi de omnibus bonis ipsius pupilli, vel fortè de hæreditate aliqua ipsi pupillo delata controuersia fuerit. In hoc enī casu excusatio habebit locum. Et hæc dicuntur vsque ad §. item tria. Aret.

& interea curator loco eorum datē, qui si reuersi fuerint: recipiunt onus tutelæ. Nec anni habent vacationem: vt Papinianus lib. v. respō. scripsit. Nam hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati.

Publicam habēs iurisdictionem à suscipienda tutela excusatur: susceptā autem non deponit.

Et q ptātem [a] aliquā habent, se excusare pñt, vt diuus Marcus rescripsit, sed susceptā [b] tutelā deserere nō possunt.

Propter litem quā quis habet cū pupillo non excusatur à tutela, nisi sit omnium, vel maioris partis bonorum. Aret.

Itē pp litē, quā cū pupillo, vel adulto tutor, vel curator habet, excusari non pōt, nisi fortè [c] de oībus bonis, vel hęreditate [d] controuersia sit.

a Potestatem. Vt quia sit præfectus vigilum, vel annonæ: vt ff. eod. l. administrantes. [1] & similes, qui potestates vocantur: vt C. de mod. mul. l. eos. sec⁹ si sit circa latus principis. exceptam enim non complebit: vt ff. eo. l. iurisperitos. in principio. Accursius.

b Sed susceptam. Vt ī. proxi. §.

c Nisi fortè. Imò & sine fortè. uel etiam si de maiori parte bonorum pupilli sit controuersia: vt ff. eo. l. ppter litem. j. respon. & facit C. eod. l. si vt allegas. & ī. de authori. tuto §. fin. & C. qui dare tuto poss. l. creditorem. sed hodie non potest creditor, vel debitor esse tutor: vt in Authent. vt ij, qui ob. se hab. per. § j. collatione vj.

d Hæreditate. Scilicet ipsi pupillo à patre delata, vel à quocunque non curo, propter magnitudinē enim litis ponit de hęreditate.

Item tria. CASVS Domine, nūquid sunt adhuc plures modi, quibus tutor, vel cur. ab onere administrationis poterunt excusari? Respon. quod sic: Nam tria onera tutelæ, vel curæ non affectatæ quandiu administrantur, tribuunt excusationem: ita tamē in eo casu isto intelligenda sunt tria onera, vt tut. vel cur. plurium pupillorum eiusdē hæreditatis, vt puta fratrū, vel nepotum, pro vna tutela computentur. Nam nō numerus pupillorum, sed separatio patrimoniorum facit plures tutelas, & non solum in prędictis modis locum habet excusatio. Et hoc vsque ad §. Sed & propter. Franciscus Aretinus.

e Itē tria onera No. dicit onera. quatuor enim posset habere tutelas, quæ sibi excusationem non darēt si sint leues, vel leuissimæ: vt hic. [2] item no. q dicit tria onera. tres enim posset habere, & tñ pro una computarentur: puta fratrū, vt sequit. Nō. n. numerus pupillorum plures tutelas facit, sed patrimoniorū separatio: vt ff. e. l. tria. & l. si ic. [3] Itē quod dicit non affectatæ, nota, vñ si dedisset operam, & sic affectasset eas habere, nō prodessent: quia non viderentur onerosæ: vt aliàs, qui data opera Reipublicæ causa abest: vt ff. ex quibus cau. maio. l. & qui data. & facit ff. si quis cau. l. 2. §. si tamen. & ff. ad leg. Corn. de fal. l. vxori. §. 2. iuxta illud. Hoc portat leuiter, quod portat quisque libenter. Itē hæc tria onera 1 domo vna esse sufficit: vt si pater, vel filius gerat, omnes excusantur: sed non cōputātur, nisi ob aliū tutorem teneantur: vt ff eo. l. diximus. §. fina. & l. seq. & ff. de ritu nupr. l. si qs tutor. Item Honorarius hoc nomine nō computatur: vt ff. e. l. spadonem. §. si curiositatis.

Tria tutelæ non affectata onera separatorum patrimoniorum, quandiu administrantur, immunitatem tribuunt.

Itē tria onera [e] tutelę non adfectatę, vel curæ, pstant vacationē, quādiu administrantur, vt tñ plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

Paupertas, infirmitas, & literarū imperitia simplicitati annexa vacationē à munere tutelæ tribuūt.

Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam diui Fratres, q per se diuus Marcus rescripsit, si quis imparē [f] se oneri iniuncto possit docere. [g]

Infirmitas excusationem præstat à tutela, vel cura. Aret.

Item propter aduersam

rū, vel ēt quarta superueniens sit breui tpe finiēda: puta ī. semestre. l. nō tātum. in prin. ff. e. [4] Ex quo textu infert Bart. vnū furtum magnū æqui pollerē tribus, & p eo furem suspendi posse. Et qūn intelligāt furtū vnum, vel plura, vide in l. eum qui. §. idē scribit. ff. de furtis Ang.

ADDITIO. Item duæ excusationes imperfectæ diuersi generis, puta duæ tutelæ cum duobus filijs: non faciunt vnam plenam. l. excusantur. §. amplius. ff. eo. & an vnus testis cum fama probet in criminalibus. Vide Ang. hic. Sed & pp.

Tutor p quam paupertatē à tutela excusatur.

Paupertas non excusat à tutela.

CASVS. Titius volens facere testm̄ suū, Męuiū vicinum pauperem. & adeo in rebus tenuem, vt non habeat vnde viuat, nisi ex suis operis, in suo testamento filijs suis impuberibus tutorem, aut puberibus curatorem instituit. Quærebatur à dño Imperat. an ista Mæuius propter suam paupertatē possit se excusare ab administratione huiusmodi tutelæ. Rñ. dominus Iustiquit excusatur à tutela, vel cur. propter paupertatem, si sit adeo pauper, vt non possit administrationi tutelæ, vel curæ intendere, sed habeat necesse operari, vt viuat. & hoc tam diui fratres, quā diuus Marcus rescripserunt. Et hanc paupertatem debet probare is, qui ad tutelam, vel curam vocatur. Fran. Are.

f Imparem. Idest si nō habeat rēs in bonis, [*] quā tum pupillus cui datur tutor: vt hic. ff. e. l. paupertas. Aliàs aūt dicitur pauper. qui non habet quinquaginta aureos in bonis: vt ff. de accu. l. nōnulli. Vel dic verius eum esse hic pauperē & imparem oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatem, vt tutelæ superesse non possit: cum fortè in agro eum tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio. cum hoc munus magis in obsequio personę, quā in aliqua erogatione consistat. unde paupertas talis nō nocet: dummodo possit superesse tutelæ: [4] vt ff. de muneri. & ho. l. curę. §. inopes. & ī. tit. j. §. fin.

g Docere. Idest probare.

Itē propter. CASVS Titius in extremis vitæ cōstitutus Męuiū in suo testamēto tut. aut cu. suis filijs dedit: qui quidem Mæuius adeo infirmitate detinebatur

1 Melius facit lex, abiectæ. §. gentiū. ff. eo. vbi dicit Barto. q officiales publici, vel Ausiaui sunt īmunes à gabellis vel collectis extraordinarijs nō or. Auge.

2 Itē si altera ipsa-

* Rō, q̄a onus tutelæ nō est reale, sed psonale. nec iniūgitur cui-quā respectu patrimonij, sed personæ secundum Angel. Egid. Per.

4 Ista cōmuniter approbatē per do.

valetudinem: a pp quā ne suis quidē negotijs interesse potest, excusatio locum habet.

Homo simplex & ignarus literarum habet à tutela excusationem.

Similiter eos, qui literas nesciunt: b excusandos esse, diuus pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

A capitali inimico tutor testamento datus excusatur: videtur n. datus, vt debitis implicetur, & negotijs innoluatur.

Itē si pp inimicitias c aliquem testō tutorē pr̄ dederit: hoc ipsum p̄stat ei excusationē: sicut per ɔ̄rium nō excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserant. d

Eò quòd quis non cognoscit patrem pupilli, nō excusatur à tutela. Are.

Non esse autem admittēdam excusationē eius, qui hoc solo vtit̄, q̄ ignotus e patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

Inimicitiæ capitales, si reconciliatio non sit secuta, præstant vacationem à tutela.

Inimicitiæ, quas quis cū patre pupillorū, vel adultorum exercuit, si capitales f fuerunt, nec recōciliatio interuenit: à tutela, g vel cura solent excusare.

Qui passus fuit controuersiam status à patre pupilli, hēt vacationē. Are.

Item is, qui status controuersiam à pupillorū h patre passus est; excusatur à tutela.

tur, vt suis rebus, seu proprijs negotijs interesse nequisset. iste Menι⁹ voluit se excusare ab administratione hmōi tut. vel cur. pp suam infirmitatē qua tenebatur, quærebatur à dn̄o Imper. an ista excusatio eum reddat immunē ab onere tut. vel cur. Respon. domin⁹ Imperator quòd ppter aduersam valetudinem, per quam quis proprijs rebus administrandis supersedere nō possit, excusatio locū habebit. h. d. Fran.de Are.

a Aduersam valetudinē. Vt si est surdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detēt⁹: vt C. qui morb. se excu. l. j. q morbus prout durauerit, excusat. Sed furor non excusat, sed interim curator datus, s̄m In. vt ff. eodem. l. nō solum. §. fi. & seq. duab. legibus, vsque ad §. sunt & alij. Sed quidam ex supradictis etiam si velint, nō admittūtur: vt surdus, & mutus: vt ff. de tute. l. 1. §. pe. & §. fin. Quare dic, q̄ quantum ad eos impropriè ponitur excusatio: vt j. eo. §. minores.

a Nā morb⁹ dat vacationem ipso iure, & sic volens non admittit̄. l. Inminibus. C. q. da. tu. po. Agi. Per.

Similiter. CASVS. Vidimus superius qualiter propter penuriam rerū tēporalium, & sanitatis quis à tutela excusatur: sed quia est alia penuria, q̄ dicitur ignorantia: ideo quærebatur à domino Imper. an imperitia literarum quē possit à tutela vel cura excusare: Resp. dominus impe. q̄ etiam ratione imperitię literarū possit quis à tut. vel cura excusari. Diuus enim Pius rescripsit eū qui literas nescit, ab onere administrationis tutelæ, vel curæ excusandum esse. Not. q̄ dictio, quāuis, in medio §. posita potest poni aduersatiuè. Itē potest poni correctiuè, sine determinatione, s. vt etiam imperiti literarum possint esse tuto. vel cura. si sint experti negotijs, & hoc vltimum verius est. h d. Franc.

b Literas nesciūt. Et simplices sunt, vel rudes, aliud si sunt sagaces in negotijs: tunc enim non excusantur, vt subijcit: quamuis &c. vt ff. eod. l. Athletæ. §. pe. & fi. not. literatū ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus: g vt C. de posttu l. 2. & in Auth. de iudi. § j. in glo. qui ex se col. 6. Et not. melioris conditionis esse sapientem, quam stultum.

g Sic de iure canonico illiterat⁹ nō pōt obtinere beneficiū: vt c. cum nobis. ex. de cōcess. prębē. vbi Inno.

Item si pp. CASVS. Si pater in testamento aliquē tu. pp inimicitias dederit: puta sic dicendo. Titiū tutorē pupillis filijs meis do, vt debitis supponat̄, & a pupillis vexet̄: eo ipso q̄ pr̄ hoc expressit, iste Titius tutor datus poterit se ab onere administrationis excusare: sicut p ɔ̄rium nō excusant̄ illi, qui promiserunt pr̄i pupillorum se eorundē tutelā administrare Sed pone q̄ datus fuit tutor quibusdā pupillis: & ipse hoc solū adducit in excusationē, q̄ erat ignotus patri pupillorū: nunquid rōne talis excusationis ab onere administrationis liberat̄? Rn̄. Imp. q̄ nō. Nā diui fratres rescripserūt non esse admittēdā excusationē eius, q hēt solū pro rōne, q̄ pr̄i pupillorū ignotus fuerit. itē si aliquis exercuerit capitales inimicitias cū patre pupillorū, nec postea reconciliatio interuenit: poterit se ab onere tute. vel curę excusare. rō in tis est. Et si aliqs stat⁹ qōnē à patre pupillorū passus erit, vel si ille quæstionem status moueat: in vero que casu locum habet excusatio. Et h. d. vsq; ad §. Itē maior lxx. Fran. Aret.

c Inimicitias. Vt qa ideo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo vexet̄. Et not. quòd trib⁹ casibus excusat inimicitia: vt si exp̄sserit, vt dictum est, vt hic. Itē & qn̄ interuenit post testamentū. Item & secundum quosdā & qn̄ ante testamētum: si tamē fuit capitale certamen. In quarto casu nō: vt si ante testm̄ facta fuit, & non capitalis: quia videtur remisisse ex quo s testamēto dedit tutorē: vt ff. e. l. Athletę. §. dat semissionem. prout est ibi in litera pri⁹, vt & j. eo. §. inimicitiæ.

Inimicitia tribus casib. excusat a tutela.

d Promiserant. Licet aliàs habeāt excusationē: vt hic, ff. de testa tu. l. ex snia. i fi. & hoc vbi pmisit, vel sic se iactauit. Quid autē si in testō se tutorē scripsit? Rn̄ nō erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pr̄ eum confirmauerit: vt in d l. ex snia. & tunc decretem erit tutor. & ff. ad l. Cor. de fal. l. vxori. §. j Accur.

e ignotus. Sed is excusatur, qui ibi domicilium nō habet, vbi datus est: vt ff. eo. l. fi. in fi.

ADDITIO. Quod est verū, s̄m Ang. si ibi ɔstitue ris domiciliū; aliàs adt nō est opus excusatione, cū à iudice dari nō possit: vt est gl. in l. neq;. C. qui da. tu. p os. Et qua actione teneat̄, si sponte gessit, & an testis debeat cognoscere ɔ̄heutes: vide hic, cū determinat q̄ sic, si deponat de facto contrahentis.

f Si capitales. Capitales accipe, vel quia accusabat eū de aliquo crimine, qd̄ igerebat pęnā capitis, i. status: vel qd̄ ingerebat pęnā sanguinis, vel insidiabat̄ vitę ipsius, s̄m Azo. Et no. hic fieri aliquid rōne inimicitię, qd̄ nō fieret aliàs. sic. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cū quidā. & l. licet aut. & ff. de lib. et su. l. si pariter. §. quod si adhuc. Nā inimicus iudex esse nō pōt: vt ff de pc l. filiusfamilias. §. fi. i. vel exilio.

Inimicitiæ dicuntur capitales dupliciter.

g A tutela. Vel datiua, vel legitima: si autem testamentaria, dic vt s. in gl. vt quia &c.

h A pupillorum patre. Vt quia pater pupillorum qn̄q; dixit, hunc, quē dat mō tutorē, suum seruum fuisse, vel libertum. Istæ n. sunt qōnes de statu: vt j. de ac. §. pręiudiciales. Et est rō: quia mortis accusationi hæc quæstio assimilatur: vt ff quod me. cau. l. isti quidē §. j. idem est ɔ̄. si hic mouet qōnē status ipsius pupilli: vt ff. eo. l. athletæ §. amplius. Accur.

Addi-

ADDITIO. Intellige istud verum, si nõ studiosè, vel p calumniam mouit quæstionem: vt ibi: aliàs secus. quod facit vt testis nõ repellatur à testimonio cõtra eum, qui ipsum accusauit, vel percussit studiosè, vt ipsum excluderet, secundùm Ange. hic.

Item maior.

Maior septuaginta annis à tutela se excusat: minor 25. nõ admittit. Are.

Item maior septuaginta annis a à tutela, & cura se põt excusare. † Minores autem xxv. annis, olim quidem excusabantur, nostra autem constitutione prohibentur ad tutelam, vel curam aspirare: adeò vt nec excusatione b opus sit.

Qua constitutione c cauetur, vt nec pupillus ad legitimã tutelam vocetur, nec adultus: cùm sit inciuile eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrandis egere noscuntur, & ab * alijs reguntur, aliorum tutelam vel curam subire. d

Miles militans tutor esse non potest.

Idem & in milite e obseruandum est, vt nec volens f ad tutelæ onus admittatur.

Docentes grammaticã, vel rhetoricam, vel medicinam, vel Romæ, vel in patria sua, intra numerum deputatũ, excusantur à tutela. Are.

Itẽ Romæ Grãmatici, g Rhetores, & Medici, & qui in patria sua has artes exercent, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationẽ.

Plures vacationis causas habens, si in quarundã probatione defecerit, alijs intra pscriptũ à lege tẽpus vti non prohibetur.

Qui autem vult se excusare, † si plures habeat excusationes, & de quibusdam non proba-

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tutores, vel curatores excusantur: nunquid adhuc poterunt pluribus modis excusari? Respond. quòd sic: quandoque enim excusant ratione ętatis. nã si maior lxx. annis tutor, vel curator datus fuerit, ratione ætatis se excusare poterit. Et non solum ratione senectutis, sed etiam ratione minoris ætatis, secundum iura antiqua, excusatio locum habebit. Minores enim xxv. an. olim ab onere administrationis tutelę, vel curæ excusabãt: hodie verò per cõstitutionem nostrã ad tutelæ, vel curæ administrationẽ aspirare prohibẽtur, in tãtum videlicet: vt de cætero excusatione opus non sit. Nam & si vellent, nullo modo admitterent. In cõstitutione enim nostra expressè cauetur, ut nullus pupillus ad tutelam legitimã vocetur, nec adultus. inciuile enim nobis uidet eos, qui in reb⁹ suis administrãdis alieno auxilio egere noscunt, & sub alijs reguntur, aliorum tutelam, & curam subire Et idem in milite in expeditione militari existente seruandum erit, ut ipse etiã uolens ad tutelæ, uel curę administrationem non admittatur. Et hęc dicitur usque ad §. Qui autem uult. Fran.

† Hic Casto apud Cic. in senectute, quã ob tẽ & legib⁹, & institutis vacat ætas nostra muneribus ijs, q non pñt sine viribus sustineri.

* Aliàs sub alijs.

a Septuaginta annis. s. iam. cõpleris: ut ff. de iure immu. l. iij. & ad Treb. l. qui filiũ. & filiam § j. aliàs nõ esset maior: ar ff. de mino. l. iij. §. minorẽ. 1 sed in alio personali publico munere statuit tps lv. ann. ut C. qui ætate. l. n. li. x. Et not. ratione senectutis aliqua fieri, quæ aliás non fierent. ut hic, & ff. de iura immu l. semper. j. respon. & C. de postul. l. prouidendum. b Nec excusatione. Sed larga significatione, etiã qui prohibẽtur excusantur: ut ff. de postul. l. j. §. initium. & C. q morbo. l. unica. & ff. de tutel. l. j. §. pen. & fin. & j eod §. penul. & fi. facit ad hoc ff. de regu. iur. l. eius est nolle. Accur.

1 Qñ aũt requirat annus cõpletus, vl sufficiat cœptus, vl qñ tps requirat de mo. nẽ vn ad momentum, dic vt ibi p gl Bart. & docto. Ange.

c Constitutione. C. de leg. tu. l. fi. & facit j. de fidu. tut. § fi. Accur.

d Subire. Facit ad hoc in Aut de sanct. epis. §. damna autẽ. ibi, qui enim alios. colla. ix & ff. de edẽ. l. si quis ex argen. §. prætor ait. ibi prohibet, & in gl. ui edat. e Idem & in milite. in militia existẽte: secus in ueterano: qd dic. ut diximus. j. e §. itẽ qui respublicę. Ad hoc aũt, q aliquis sit miles, sex sunt necessaria: ut diximus in Authen. de man. princ. §. fi. & in l pe. ff. ex quib. cau. maio. & j. de mil. test. super rub.

ADDITIO. Et refert Ang q milites nostri temporis gaudẽt priuilegijs, dommodo in eis sit eadem ratio, & causa priuilegij concedendi.

f Nec volens. & ita ipso iure non tenet datio: vt hic, & C. q da. tu. pos. l. militiæ, nisi à cõmissione det: vt ff. eo. l. pp magistratum. §. fi. 2 Aliud est in cœlesti milite, vt in clerico, q admittit vsq; ad quartũ gradũ: vt in Authent. de sanc. epis. §. presbyteros. collat. ix quã habes C. de epi. & cle. super l generaliter.

2 Sed Iac. de Aretio ibi tenet cõtrariũ, & illũ tex. intelligit i veterano.

ADDITIO. Dic q imò hodie vsque ad decimũ gradũ sicut ad successionem, secundùm Io. de Plat. per §. si vero neque. in Authen. de hæred. ab intesta. de iure tamen canonico omnis electus. vel pmutus episcopus, & monaci possunt suscipere tutelam ex causa pietatis, quamuis nõ cogãtur, nisi in subsidium, & pro miserabilibus personis. octuagesimasexta di. peruenit & xvj. q. j. c ghast in gl. j.

g Grammatici. id est magistri de grãmatica, & idem dicas de sequentibus. Et adiunge his sophistas, idest. Dialecticos: ita q oẽs q docent triuium, excusantur: vt hic, & ff. eodem. l. si duas. §. j. & hoc si docẽt Romæ, vbi est communis patria: vt ff. ad municip. l. Roma & hic Item si in patria sua. vt hic subijcit. Itẽ oportet, q sint intra numerum. habebat enim quælibet ciuitas numerũ secundum suam quantitatem, & Grammaticos. & Dialecticos, & Rhetores, & Physicos, siue medicos, ita tamen q nulla visita decem haberet, quibus hanc immunitatẽ daret: vt ff. eodem. l. si duas. §. fi Sed aliud videtur in ijs, qui docent quadriuium, vt Musicam, Astronomiam, Geometriã, & Arithmeticam, nã nõ videntur habere excusationẽ: vt ff. eod. l. Geometrę. Quid de legum doctoribus: Non excusantur. nisi Romæ: vt ff. eodem. l. sed & reprobari. §. fina. & § penul. vel nisi in cõsiliũ principis sint assumpti: vt ff. eodem. l. iurisperitos. Vltra numerum autẽ, vel extra patriam suam nemo excusatur: nisi sint multũ disciplinati: vt ff. eodẽ. l. sed & reprobari. §. amplius. Item philosophos, qui docent in naturalibus, cõstat excusationem habere: vt ff. eodẽ. l. sed & reprobari. §. amplius.

† Cõcor. cũ hoc §. c. pastoralis. cũ gl. super ver. audiant. in princi. ex. de excep.

Sciẽtię triniales excusant tutores.

Scientiæ qdriuiales nõ excusant à tutela.

Doctor leg. an excusetur à tutela.

Qui aũt vult se excusare. CASVS. Dñe. quidam datus fuit tutor, vel curator, qui multas, & uarias habuit excusationes: & quasdã ex illis pposuit, & alias proponere prætermisit: postea excusationes propositas in processu iudicij probare nõ potuit: nũquid alias excusationes, quas ab initio nõ pposuit, adhuc proponere poterit? Respondeo quòd sic, Qui enim se excusare uult: si plures babeat excusationes, & quasdam ex iis, in exordio litis propositas nõ probauerit: alias excusationes sibi competẽtes, licet ab initio omissas, attamen intra statutum tempus proponere

ponere, & probare non prohibetur. Et hæc vsque ad illum §. Qui autem excusare se volunt non appellant &c.. Fran de Aret.

a Et tunc sufficit ꝙ vnã probet, & hęc tẽpora ei currũt, ẽ si ignorauerit ius sibi competere se eundum doct. hic.

a Alijs vti. Dummodo initio omnes proposuerit, s̃m quosdam. alias non potest: vt ff. eod. l. scire oportet. §. sufficit. versi. scire autẽ. Vel quod verius est, secũdum Io. hic ꝙ illud quod ibi dicit, ꝙ similis est ei, qui se non excusauit, qui omnes prius nõ proposuit, verũ est quo ad non nominatas quas oportet ꝙ adhuc proponat. si non est lapsum tẽps: vt hic. & ff. eo l. pp litem. §. j. & ff de except l. nemo. & ff. de transa. l. cũ hi. §. si prętor. ꝟ. C. de inoffi. testa. l. ꝟ maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia sibi esset ꝯtrius. & ita verum est.

b Tempora. Quæ sint ista tempora. habes ĩ. proxi. §. Qui autem excusare ꝯ.

uerit: alijs vti a intra tempora b constituta non prohibetur.

Qui se à tutela immunẽ dicere vult, si intra cẽtum miliaria a loco, in quo tutor destinatur, constitutus sit: excusationis causas intra dies quinquaginta continuos, ex quo nouit se tutorem, proponat: qui verò suprà centum distat, pro singulis viginti millibus vnũ diem habet: & extra hos dies triginta, sic tamen vt collectis oĩbus nõ minus sint, quàm quinquaginta dies.

Qui aũt excusare se volunt, nõ appellãt: c sed intra quinquaginta dies d cõtinuos, ex quo cognouerũt e se esse tutores, vel curatores datos, se excusare f debẽt, cuiuscũq; gñis sint .i. qualitercunq; dati fuerit g tutores, si intra cẽtesimũ lapidẽ h sũt ab eo loco, vbi tutores dati sunt. si verò vltra centesimũ habitãt: dinumeratiõe facta viginti miliũ i diurnorũ, & amplius triginta dierũ: k q l tñ l (vt Scæuola dicebat) sic debent computari, m ne minus sint, quàm quinquaginta dies.

CASVS. Domine, Datus fui tut. cuidam pupillo, & ego habebã tres liberos in vrbe vel quatuor I prouincia, vel quasdam alias excusationes mihi competentes, vnde à datione tutelæ volebam appellare. iudex non admisit appellationẽ meam. dicatis mihi quid iuris est in casu isto? Ad hoc respon. Iustin. Amice, iudex contra te iustè processit. Qui enim ab onere administrationis tutelę, vel curę se voluerint excusare, ab ipsa datione nõ debent appellare: imò intra quinquaginta dies continuos connumerandos, ex quo nouerunt se datos esse tu. excusationes sibi competẽtes debent coram iudice proponere cuiuscunq; generis sint, hoc est, siue à testatore, siue à lege, siue à iudice dati extiterint. & hæc sunt vera, si intra centesimũ miliare à loco I quo dati fuerint, habitẽt. Alio enim modo facienda est computatio, si vltra centesimum miliare ab eo loco, in quo dati fuerant, habitẽt. Tũc enim pro singulis viginti miliaribus donec venerint ad locum, in quo dati fuerunt, computabitur eis vnus dies: & cum venerint ad eundem locum, numero resultanti ex computatione dierum, ex beneficio legis adijcietur spatium xxx dierum: intra quod poterunt se excusare. Sed tamen vt Scæuola dicebat: in hoc casu, si minor numerus ex computatione dietarum. & adiectione xxx. dierum resultet, quam spatiũ l. dierum: de æquitate ita erit facienda computatio vt illi qui habitant vltra cẽtesimum miliare ad suas excusationes proponendas, nunquam minus habeãt, quam l. dies. Et hæc dicuntur vsque ad illum § Datus autem tutor. Fran. de Arer.

Apellari an possit ab iniunctione munerũ.

c Non appellant. Sed cõtra ff. de app. l. cum in vna. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationẽ sed ab ipsa datione appellari non potest: vt hic. & ff. quan. appella. sit l. j. §. si quis tutor. Sed in alijs muneribus contra: quia à datione appellatur: vt C. de appella. l. hi qui. & C. de temp. & re ap. l. j. & C. de decur. l. ij. lib. x.

d Intra quinquaginta dies. Ita tamẽ quòd intra quatuor menses contineãtur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se fortè datum circa finẽ quatuor mẽsiũ: vt ff. eo. l. quinquaginta, arg. eius, quod est ff. ad legẽ Iul. de adul. l. mariti. § pręterea. & hoc secundũ quosdã. Vel dic, quod hi quatuor menses currunt à die cognitionis: sicut & quinquaginta. & hoc quantum ad eurium causæ. Sed initiũ est vsque ad quinquaginta dies, & sic parũ vltra duos menses potest hæc causa durare post l. dies: & sic intelligitur prædicta lex quinquaginta. Et quod ibi dicit in fi. ex die nominationis, subaudi & cognitionis. a alias verò regulariter triennio durant lites: vt C. de iudi. l. properandũ. in principio.

e Cognouerunt. Sed nunquid in dubio præsumetur eum scire, vel ignorare semper? Respõ. videtur quòd semper scire præsumatur, etiam ex de nominationis, saltem ex tunc, quando ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse. vt C. de peric. tut. l. si tutor. Sed tñ cõtradico, s. vt p̃sumatur semper eũ ignorasse: nisi probetur eius scientia: vt ff de admi. tut. l. hoc autem. & C. qui mil. poss. vel non poss. l. seruis. in gl. 2. lib. xij. & ff. de proba. l. verius. Nec obstat p̃dicta l. si tutor. quia ibi publicè erat notum: vnde nec iste tutor potuit ignorare. vt ff. de iur & fac. igno. l. regula. Vel qđ dicit ibi, idque liquidis probationibus ostenderis, s. eo quòd non probetur contra, vt aliter, vt ibi solet dici.

a Et hoc ne incidamus I absurdũ: videlicet ꝙ prius præscribat tẽpus cognitiõis, s. quatuor mẽsiũ quàm propositionis. s. quinquaginta dierũ: quod nõ cõtingit in d. l. mariti. cũ ibi oẽ tẽps detur ad initiã dũ accusationes, non aũt ad pficiẽdũ: & sic non obstat.

f Se excusare. Scilicet dando initium excusationi, vt modo diximus, & eam redigẽdo in scriptis: per libellum: vt. ff. eo. l. scire oportet. §. oportet autem. non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur: vt ff. e. l. excusare. Accur.

ADDITIO Quòd facit vt terminus dat⁹ ad opponendũ, seu excipiendum, intelligatur et datus ad opposita, seu excepta probandum, secũdm Christoph. hic.

f In scriptis nostra exem. legitur qđ tñ, vt Scæuola dicebat, sic debet cõputari.

g Dati fuerint. Siue à testatore, siue à lege, siue à iudice: vt ĩ. tit. j. §. ij.

h Lapidem. Idest, miliarium. lapidibus etenim signabantur miliaria.

i Viginti milium. Vt pro vnoquoque die viginti miliaria computentur: vt ff. si quis cau. l. j.

K Triginta dierum. Scilicet debet dari terminus. intra quem se excusent. Vel dic, excusare se debent facta dinumeratione xxx dierum &c.

l Qui tamen. Repete, debent se excusare intra illos triginta dies: qui tamen &c.

m Computari. Caueas ne fallaris in hac computatione. si enim p centũ miliaria abest. vel minus: tantũ habet dies quinquaginta, si autem abest vltra etiam per vnum miliarium, habet pro quibuslibet xx miliaribus vnam diem. & sic pro centũ miliaribus habet quinque dies, cum quinquies viginti faciant centum: Itẽ forte vnum diem: quia vltera est per miliarium vnum, vel parũ plus. Item triginta dies habet: & sic habet xxxvj. dies & ita est in deteriori conditione, qui remotior est. Sed tamẽ, vt subijcit, ita est faciẽda cõputatio. ne sint minus quàm quinquaginta dies. Et sic apparet, ꝙ nisi per xxj. dietas, vel plus sit vltra centesimum miliarium: nõ prodest adiectio triginta dierum: vt hic. & ff. eo. l. scire. §. aliud autem.

Datus

Tutor simpliciter datus totius patrimonij tutor est.

Datus autem tutor, ad vniuersum patrimoniū a datus esse creditur.

Cuius pupilli quis tutelam gessit, eius curam subire non cogitur.

Qui tutelā alicuius gessit, inuitus curator eiusdē fieri nō cōpellitur: b intātū, vt licet paterfamilias, q testamento tutorē dedit, adiecerit, se eundē curatorē dare, tñ inuitū eū curā suscipere nō cogēdū, diui Seuer⁹ † & Antoninus rescripserūt.

Maritus etiam si se immiscuerit in cura vxoris suæ, habet excusationem. Aretinus.

Datus autē tutor, CASVS. Dñe, quidam in testamento suo habens quinquagintaduo patrimonia in prouincijs, tutorem dedit sic dicendo, Titium tutorem do pupillo meo. Modo quæro à vobis, vtrū teneat̃ ex illa datione administrare res existentes in alia ꝑuincia, quam in qua habet domicilium: vł.n. mihi, ꝙ ipso iure non debeat teneri de administratione existentium in alia ꝑuincia: ita ꝙ non sit sibi opus aliqua excusatione vti. Ad hoc respondet Iustinianus. Amice, tutor in testō datus ad vniuersum patrimoniū pupilli datus intelligitur, vnde dicit̃, quod ipso iure non est liberatus ab onere administrationis alterius prouinciæ, sed si vult non tenere, necesse habet eatum nomine se excusare. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. qui tutelam.

a Patrimonium. Facit ff. eo. l. pp litem. §. fi. Sed ꝯ i. qui dat. tut. post. §. certe. Solue vt ibi.

Qui tutelam. CASVS. Dñe, datus fui tutor cuidam pupillo, & administraui tutelam eius. & iā pubertate adueniente finita est tutela. modo idē adultus quondam pupillus meus me petit in curatorem sibi dari, & iudex me inuitum cogere vult suscipere onus administrationis: ego q̄ro à vobis quid iuris est in hoc casu? Rñ. Impe. Amice, iudex te ad hoc cogere non potest. Qui.n. tutelam alicuius gessit, inuitus curator eidem fieri non compellitur: & hoc in tantum est verum, vt licet testator, qui in testō suo tutorem dederit, illum eundem curatorem se dare adiecerit, tamen in hoc casu diui Seuerus, & Anton. rescripserunt illum inuitum nullo modo cogendum esse ad ministrationem curæ suscipere. Item si maritus fuerit datus curator vxori suæ, ijdem principes rescripserunt eum posse ab onere curæ se excusare. licet administrationi rerum vxoris suæ se immiscuerit. Et hæc vsque ad illum §. si quis autem. Fran. de Aret.

b Non compellitur. Quasi sufficiat ei tantum seruisse: vt C. de neg. gest. l. tutori.

c Non cogendum. Fac. ad hoc C. eod. tit. l. curator. Sed contra est ad hunc §. C. eo l. liberos. §. fi. Sed speciale est i liberto, ı vt nō excuset̃ licet tutor fuerit.

d Maritum. Idem de sponsa: vt ff. eo. l j. §. fin.

e Curatorem. Sed ꝓcurator pōt esse: vt C. de procu. l. maritus. ideo autem non ponit hic tutorem: quia aliqua vxor non est pupilla: vt 3. de nup. in princ.

f Excusare. impropriè ponit̃ nam & si vellet nō admitteret̃: vt C. qui da tut. pos. l. maritus. Et est rō qa pp affectum vxor omnia sibi remitteret. Et hæc omnia sunt vera, vbi datus est curator postquā fuit sponsus, vel maritus, si verò prius fuit tutor, vel curator, non posset postea esse maritus: vt C. de interdic. ma. per totum tit. Item hic maritus, qui post matrimonium fuit datus curator ignorans forte, alium debet petere substitui: vt C. e. l. amplissimi: & l. licet. ADDITIO. Dic hoc esse verum de iure ciuili, sed aliter de iure canonico, vt habetur in cap. pen. extra de secund. nup. secundum Christophorum.

g Immisceat. Sed si alius, scilicet de prædictis q excusationem habent se immiscuit, non posset se excusare, vt C. si ex fal. al. l. ij. & iij.

† Alciat. li. dispū. iij. c. viij. in fi. dicit Eliū Verū vnà cū Antonino impasse. vt hic legēdū sit diui Verus, & Antoninus. Idē vult Nebriss. i lexico iuris ciuilis in dictione Antoninus Pius. tñ Antonius Bartolinus i fi. annota. suarū in leges ordine i-peratorū dicit post diuum Iulianū occisum Seuerū imperasse vnà cum filio Antonino, cognométo Caracalla, tu dispice.

ı Intelligere verū si spōte per pronum fuit liberatus: sec⁹ si p fideicōmissū. vt l. libertus. §. pe. & §. nequaquā. ff. eo ſm Ang. hic. Suspicio pp crimē quod cōmittit tutor, vł curator ſm Ang Egi.

a Istud dictū gl. reprobat̃ & est rō, qa reuocatio ꝓcuratoris pēdet à mero arbitrio domini i ve ꝟ. mād. §. item mādatum, secundū Ang. hic.

Ijdē rescripserūt, maritū d vxori suæ curatorē e datū, excusare f se posse, licet se immisceat. g

Falsis excusationibus liberatus non est excusatus. Aretinus.

Si quis aūt falsis h allegationibus excusationē tutelæ meruerit, non est liberatus i onere tutelæ.

Si quis autem. CASVS. Dñe, quidam datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationē suam dicebat se habere tres liberos in vrbe, cum nō haberet nisi vnū vel duos forte: & iudex admisit eius excusationē: & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi qd iuris est in casu isto? Rñ. Impe. Amice, q falsis allegationibus ab onere tutelę se excusat, nō est liberatus ab onere administrationis imò ex tempore dationis tenet̃, & iō dico tibi, ꝙ tutor tuus nō obstante excusatione sua quā p falsas allegatiōes obtinuit: de periculo administratiōis tibi tenetur. Et hæc dñt vsque ad fi. titu. Fran.

h Falsis. Vbi veritas fuit mutata, nā falsum nihil aliud est, quā immutatio veritatis: vt in auth. de fi. instru. in prin. col. vj.

Falsum est immutatio veritatis.

i Non est liberatus. Imò ex tpe dationis tenetur: vt C. si ex fal. al. l. j. in fi. & facit ad hūc. §. ff. de re iud. l. diuus. & de exce. l. qui agnitis & C. si ex fal. instr. per totum ti. Quid si est iniusta excusatio, licet non falsa vel non gratiosa? Respon. potest adhuc idem dici, vt non teneat in minoris præiudicium: vt C si ex fal. al leg. l j. Quid si per ignorantiam? Respon. idem: vt C. si ex fal. all. l. vlti. licet aliàs sentētia gratiosa teneat: vt ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. eum Prætor.

TITVLVS XXVI.

DE SVSPECTIS Tutoribus, vel curatoribus.

Tutores suspecti, à tutela remouēdi sunt, cuius rei cognitio magistratib. hic scriptis data est.

Sciendum est,

DE SVSPECTIS TVTORIBVS, vel curatoribus.

Quia supra visum est de tutoribus, & curatoribus, ac etiam eorum excusationibus: & quia hi aliquando non excusantur, imo inuiti tanquam suspecti remouentur, ideo de his subdit. Porcius.

Sciendū. Totus iste ti. diuidit̃ principalr in quinq: partes. Primo vñ habuit exordiū crimen suspecti. Scđo q pñt de suspecto cognoscere. Tertio qui pñt fieri suspecti. Quarto q pñt accusare tutorem de suspecto. Quītò qb. cau. qs sit suspectus, & si accusat̃ de suspecto. qd sequit̃. Scđa ibi, Datū. Tertia ibi, Oñdim⁹. Quarta ibi, Cōsequēs. Quinta ibi, suspectus. CASVS. Dñe. iā video, ꝙ vultis tractare de susp. tut. dicatis mihi, si sedet a io: vñ descēdit crimen suspcionis? Rñ. Imp. ꝙ ex l. xij. tab. descēdit. Et hęc vsq; ad illū §. datū est aūt. Sed pone: Dñe. iā video vñ descēdit crimē suspicionis: dicatis mō mihi, q pñt de hoc crimine cognoscere, & suspectos tu. ab administratione remouere? Rñ sust. remouēdi suspectos tu. ab administratiōe datū ē i⁹ Romę ptori, i ꝓuincijs āt ꝓsidib. ꝓuinciarū, et ēt delegato à ꝓcōsule. Et hęc vsq; ad illū. §. oñdimus.

Suspecti

suspecti crimē [a] ex lege [b] duodecim tabularum descēdere. Datū ē autem ius remouendi tutores suspectos Romæ [c] Prætori, [d] & in ꝓuinciis Præsidib⁹ [e] earū, & legato proconsulis. [f]

Suspecti crimen aduersus cuiuscunq; generis tutores intentari potest: patronus tamen tutor quasi suspectus remotus, infamiam non incurrit.

Oñdimus, [g] q possint de suspecto cognoscere: nūc videamus, q suspecti fieri possint. Et quidē oēs tutores [h] pñt fieri suspecti: siue sint testamētarij, siue nō sint, sed alteri⁹ [i] generis tutores. Quare & si legitim⁹ fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patron⁹ sit? Adhuc idē erit dicēdū: [k] dummō meminerimus, famæ patroni parcēdū [l] eē licet vt suspectus remot⁹ fuerit.

Suspecti accusatio quasi publica est. i. cuilibet de populo competens vsque adeo, vt etiā mulieribus (mō pro pietate aut propēso amore pupilli moueātur) accusare cōcedatur.

Cōsequēs est, vt videam⁹, qui possint suspectos postulare. Et sciendum est, quasi publicam [m] esse hanc accusationem: hoc est, omnibus patere:

[a] Suspecti crimen. Idest, huius criminis accusationem scilicet de suspecto. Vel simplicius crimen suspecti, idest, suspicionis.

[b] Ex lege. Ex quo est legitimum crimen, nunquid se inscribet qui accusabit? Respon. potest dici q̄ fiet vt ff. de priua. delict. l. fi. & de mun. & hono. l. rescripti. §. si qs. Alij contra, vt ff. eo. l. iij. §. præterea. Sed illud pōt intelligi quando sine accusatore res procedit. Aliud est si cum accusatore: vt dictum est ſ. Sed quæ erit hic pœna talionis, cum accusator nō sit tutor, vt remoueat? Respond. infamia: vt ĩ. eo. §. suspectus. ij. item quia quandoq; erit puniēdus vltra remotionem: vt ĩ. eo. §. sed si quis præsens.

[c] Romæ. Sic in Auth. de defen ciui. §. insinuandum. ibi, non habente. colla. tertia.

[d] Prætori. Et illi cui à ꝑtore mādata est iurisdictio: vt ff. eo. l. j. §. ij. Sed dicit quidam quantum ad cognitionem, non quantū ad remotionem: & dicit tātum esse speciale in legato à proconsule, vt ipse possit remouere: non sic in legato à præside. sed cognoscere tantùm potest.

[e] Præsidibus. Sub hoc vocabulo continetur ꝓcōsul. vt ff. de offi. præsid. l. j.

[f] Legato proconsulis i. delegato à ꝓconsule. Sed hic nō habet ordinariam iurisdictionem. ergo remouere non potest: vt ff. ad Turp. l. j. §. suspecti. quæ est ꝯ. Sed dicunt quidam nomen præsidis ibi gñale esse, vt etiam hunc delegatum, & sic omnem delegatum cōprehēdat: vt ff. de offi. præsi. l. j. [2] Sed verius est in hoc legato duo esse specialia. vnum est, vt de hoc crimine possit cognoscere & definire: vt hic, & ff eo. l. j. §. j. & §. cui aūt. & ff. de offi. eius cui man. est iuris. l. l. cognitio. Item & aliud. vt de omni crimine cognoscat. licet non ꝓmittet: vt ff. de offi. ꝓcō. l. solēt. Restat ergo, vt per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per istum. & prætoris. vt ſ. ꝓxi. dixi.

ADDITIO. Tu dic, q̄ si accusatio fit ad remouēdum, pōt cognitio demandari, non aūt remotio, nisi fiat à lege quia tunc potest demandari ipsius declaratio. Sed remotio per sententiam non pōt fieri, nisi per delegatum proconsulis, vel prætoris, vt hic, vel ēt principis, argu l. à iudice. C de iudi. Si verò fiat ad puniendum. nullus delegatus, nec etiam ipse prætor, sed solus præses prouinciæ cognoscit: vt dicto §. suspecti. & l. j. §. fin. cum l. seq. ff. eod. Ang.

Ostendimus. CASVS. Dñe, iam video vnde descendit crimen suspicionis, & qui pñt de illo crimine cognoscere, dicatis modo mihi. qui pñt accusari de suspicione? Et rñdet Imperator: De suspecto possunt accusari siue sint testamētarij, siue alterius gñis tutores. vnde & si legitimus sit. adhuc idē dicē dū erit, videlicet vt accusari possit. Sed pone q̄ sit legitimus tutor, vt patronus liberti sui, nunquid poterit de suspecto accusari? Respondet, certè sic: veruntamē famæ patroni parcetur; vt nihilominus integra maneat, quamuis vt suspectus remotus fuerit. Et hęc vsq; ad §. consequens est. Francis.

[g] Ostendimus. Vt supra proxim. §. & ff. de suspect. tut. l. j. §. ostendimus.

[h] Omnes quidem tutores. Idest, omnis gñis tutores, siue sint testamētarij, siue datiui, siue legitimi: nō autē oēs, idest. boni, & mali: quia boni ēt si pauperes sint, non remouent: vt ĩ. eo. §. vlti. ponit ergo genera singulorum tutorū, & non singula sub generibus posita, seu singula generum: sic & aliis ſ. quib mod. tute. fin. §. sed & capitis. & ĩ. de fideiusso. in principio. & ff. de pecul. l. quam Tuberonis. §. peculium. & ff. de iustit. & iure l. j. §. ius naturale. Sed nunquid eadem seruantur in quolibet alio curatore, puta furiosi, vel prodigi? Rñ. sic. vt ff. eod. l. iij. §. non ĩm. & §. sed & si quis. Acc.

[i] Alterius. Puta. datiui.

[k] Dicendum. Scilicet vt possit accusari & remoueri. Sed certe imò vr̄ debere curator adiungi tam patrono, quā cuilibet legitimo, nō aūt remoueri. vt ff. eo. l. si tutor. q̄ est huic ꝯtra? Rñ. illud est cōsiliū, uō præceptum. sic & aliàs ſ. de nup. l. viduæ. in gl. j.

[l] Parcendum. Sed qualiter parcetur cum condānatus ob dolum, statim sit infamis: vt ĩ. eo. §. suspectus autem? Respon. causa non exprimatur in sententia: vt ff. eo l. hæc enim. in prin. j. respon.

Consequens est. CASVS. Dicit Iustinianus cōtinuando mām suam. Ex quo vidimus qui pñt accusari super crimine suspicionis consequens est, vt videamus qui possunt accusare suspectos. Et sciēdū est hanc accusationē de suspecto, quasi publicā esse hoc est omnib patere. Non. n. solum masculi ad hāc accusationē procedere pñt, sed ēt mulieres ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini admittuntur. Sed licet mulieres admittantur, non tñ omnes: sed illæ solæ. quæ pietatis necessitudine ductæ ad hoc ꝓcedunt, vt puta mater ipsius pupilli, vel nutrix. vel etiam auia, vel soror. Et non solummodo istæ mulieres admittuntur, sed etiam si qua alia fuerit, cuius magnam pietatem Prætor intellexerit: quæ qdē mulier verecundiam sexui muliebri competentem non egrediatur, sed pietate quasi mota, iniuriam pupilli sustinere non possit: ad istam accusationem eā admittit. Sed hodie nunquid poterunt impuberes, q in tutela sunt, suos de suspecto accusare? Et rñdet q̄ non: sed licet impuberes tutores accusare non possint: puberes tamen in cura existentes curatores suos de consilio necessariorum suorū super crimine suspicionis arguere possunt. & ita diui Seuer⁹. & Antonius rescripserunt. Et hæc vsq, ad illum §. suspectus autem est qui. Fran.

[m] Quasi publicam. Ideo dicit quasi, qa nō cuilibet indistincte accusare permittitur: vt statim probatur. [3] Publica autem dicitur quasi populica, idest cuilibet de populo compętens: vt ĩ. de pub. iud. §. j.

Procedunt

† Suspicio ꝓp crimē qđ cōmittit tutor, vł curator s̄m Ang. Egi. Per.

Accusans de suspecto se debet inscribere quādo agitur criminaliter, secus si ciuilr.

† Idest cē crimē ciuile. Ioā. de Pla.

† Hinc inferunt nō nulli cognationē suspecti tutoris nō iure ĩperij, sed mixti eē: cū mādata iurisdictione imperiū qđ merū est non transfeat. l. j. & fi. ff. de offic. ei⁹ cui mā. est iurisdi. porrò legat⁹ ꝓcōsulis iurisdictionē nō hēt nisi à ꝓcōsule mā data l. legati. ff. de off. ꝓcō & leg.

[1] Quo ca su iudice ꝑ inquisitionē ꝓcedēte nō oportet crīm suspicionis exprimere, nec sequitur infamia, secūdùm Bal.

Legatus ꝓcōsulis duo hēt specialia.

Oēs tutores pñt fieri suspecti, an sic vera ꝓpositio.

† Et sic ꝑson⁹ remot⁹ à tutela nō efficit infamis [1] vt hic & in c. ꝑ tuas. I glo. super ver. amoueri. in me. ex. de simo.

[2] Sed secūdū hoc nūquā ꝓpriē esset dare iudicū publicū [3] cum semꝑ fœmiæ repellant. Dic ergo quasi pu. s̄m Ioan. Fab. quia desistens non incidit ĩ Turpilliau ũ vt d. §. suspecti. vł quia ꝑi ꝓ curatore cōstitui.

Quinimò & mulieres admittuntur ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini. sed eę solæ, quæ pietatis necessitudine ductæ, ad hoc procedũt: a vtputa mater, nutrix quoque, & auia, põt & soror. Sed & si qua alia mulier fuerit, quã p̃tor propensa b pietate intellexerit, sexus verecundiã nõ egredientẽ, c sed pietate p̃ductã nõ sustinere d iniuriã pupillorum: admittet eam e ad accusationem.

Impuberes de suspecto non accusant, sed puberes sic. Areti.

Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem curatores suos ex consilio necessariorum f suspectos possunt arguere: & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserũt.

Qui mala fide in tutela versatur (tametsi diues sit) suspectus est. Et qui tutor designatus est, nec adhuc administrationẽ attigit, quasi suspectus remoueri potest.

Suspectus g autem est, qui non ex fide h tutelã gerit, licet soluẽdo sit, vt Iulianus quoque scripsit. Sed & ante, quã incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspectum remoueri. i idem Iulianus scripsit: & secundum eum constitutum est.

Tutor ob dolum remotus, infamiam incurrit; ob culpam verò integra fama à tutela abit.

Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, k famosus est: l si

a Procedunt. Etiam impudicę. & facit ad hoc C. eo. l. pietatis. §. fi. & ff eod. l. j. §. consequens & ff. de pcu rat. l. fęminis, secus in alijs accusationib⁹: vt ff. de accusa. l. qui accusare. & secus in postulatione: vt ff. de postul. l. j. §. sexum. Sed contra ff. de reg. iu. l. ij. cum suis concord. So. hoc est speciale. Item in eo quod dicit matrẽ admitti, est contra ff. de in lit. iur. l. videam⁹. in prin. ver. sed nec. Sed certè si iuraret in litem pro filio, prius matri cõmitteretur, quasi esset iudex, quam si filij nomine accusaret: enim magis fit in iudicis arbitrio, vtrũ sit suspect⁹ iudicandus, vel non. Sed nõ si sacramentum est in arbitrio iudicis. maximè iure nouo, secundum quod nõ refrenatur secũdum quosdam: postquam est præstitum: vt in Authent. de iudi. §. oportet. col. vj. vel licet postea taxetur: tarò, vel parum minuit de eo quod iurauit. Accur.

b Propensa. Id est, magna. Accursius.

c Egredientem. Quod fecit Calphurnia: vt ff. de postulã. l. j §. sexum.

d Sustinere. Subandi posse.

e Eam. Scilicet fœminam.

f Necessariorum. Scilicet parentum. & facit ff. de in lit. iur. l. videamus. § adolescens.

Suspectus aũt est. CASVS. Dñe, iam video q possunt accusare de suspect. dicatis mihi si placet, quis intelligitur suspectus? Ad hoc rñ. Impe. q ille suspectus est, qui nõ ex fide tutelã pupilli sui gerit: licet soluendo sit. & ita Iulianus scripsit. Plus ẽt dicit, videlicet, quod tutor antequã incipiat tutelã administrare. poterit quasi suspectus remoueri. & hoc sm iustinia. constitutum est. Et hæc vsque ad illu §. suspectus autem remotus. Franc.

g Suspectus. Sic ĩ. eo §. nouissimè. Accur.

h Ex fide. Scilicet bona.

i Remoueri. Quia forte in alijs tutelis malè fit versatur: vt ff eo l 4 §. si aũt. & dic remoueri, sed nõ accusari: vt ff. eo. l. hæc enim. in fi. quæ huic est cõtraria. Vel ibi nõ possunt accusari suspecti ex verbis xij. tab. sed ex sententia sic, vt hic dicitur. Vel dic q ante quã gerat, ex dolo tantum accusatur suspectus: vt C. eod. l. 4. pro culpa non, k & quod dicitur in d. l. hæc enim. hoc verũ est quando ob ignauiam fecerũt, idest, administrauerũt: postquam verò cœperit gerere. & propter dolum, & propter culpã potest accusari suspectus: vt ĩ. proxi. §.

ADDITIO. Nec obstat l. patre furioso. ff. de his, q sui, vel alieni iuris sunt. vbi facilius impedit fieri, quam factum tollatur: quia illud procedit: vbi eadẽ est ratio: sed hic est maior ratio in iã producto in effectum plus delinquatur quam in producendo. arg. l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. emp. las,

Suspectus autem remotus. CASVS. Dñe, iam video quis est suspectus, sed pro Deo dicatis mihi, qs est effectus istius criminis? Ad hoc respondet Imperator: Amice, si quis remotus fuerit ab administratione sua propter crimen suspicionis, si quidem ob dolum infamis efficitur. Si verò ob leuem culpam, vel leuissimã fuerit remotus non efficitur infamis. Et non solum istũ effectum habet crimẽ suspicionis, sed etiã alium. Nam si aliqs fuerit de crimine suspicionis accusatus: quousq; cognitio finita fuerit, interdicitur ei administratio. & ita Papiniano visum est. Sed si aliqs huiusmodi crimine accusatus fuerit, & pendente cognitione decesserit accusatus, cognitio suspecti extinguitur. Itẽ si aliquis tutor copiam sui nõ fecerit, vt alimenta pupillo suo decernantur, pupillus in possessionẽ bonorum ipsius tutoris causa rei seruãdæ mittitur: & quæ per moram deteriora futura sunt, dato curatore venduntur. Liquet igitur q tutor, qui alimenta pupillo non præstat: vt suspectus remoueri possit. Si autem tutor præsens fuerit, per mendacium tamen alimenta pupillo decerni non posse ob inopiã pupilli dicat, ad præfectum vrbis mittetur puniendus: vt iurisconsul. placuit. sicut ille remittitur ad præfectum vrbis puniẽdus, qui per pecuniam ministerium tutelæ redemit. Item libertus si fraudulenter gessisse tutelam, vel curam filiorum, vel nepotũ patroni probatus fuerit, ad præfectũ vrbis similiter remittetur puniendus & in hoc casu vt ingratus accusari poterit. Nouissimè autem sciendum est, tutores, vel curatores fraudulenter administrantes res pupillares, omnino esse remouendos. Licet enim satisdationem offerat de indemnitate pupilli, tamẽ quia satisdatio maleuolum tutoris propositum non mutat. sed diuturnus malignandi facultatem præstat. remouẽdi sunt. Item suspectũ eum meritò putamus: qui moribus talis est, vt suspectus haberi debeat. Licet enim tutor, vel curator pauper sit: si tamen fidelis & diligens sit in administratione, nõ est vt suspectus remouendus. Et hæc vsque in finem tituli, Fran.

k Ob dolum expressum in sententia, puta sic, remoueo te: quia tu dolo tali fuisti. Accur.

l Famosus est. Excepto patrono: vt ĩ. eod. § ostendimus. in fi. & ff eod l. j. §. ostendimus. Sed quid si remouetur simpliciter, non expresso dolo, vel culpa? Videtur quòd semper remaneat integræ famæ: vt ff. eo. l. 4. in fi & l. hæc enim. §. quid ergo. Potest tamen distingui, vtrum accusatus fuerit ob dolũ, an ob culpam, an ob vtrunq; in primo fit famosus, in secũdo non æque. in tertio intelligitur semper ob culpã nisi in contrarium probetur. Pœnæ enim non sunt augendæ

Calphurnia fuit mulier inverecũda.

Ista solutio nõ est bona pp tex. in l. ij ff. eo.

Et hæc est bona sm quã accusatione rña. non in remotione fit differẽtia q inter ppculpã, sicut propter dolũ remoueri poterit & ne impediri administrare tutela distinctio nẽ Ange. hic nõ tamen de suspecto accusari, nisi pp dolũ sm la.

Culpa lata semper dolo comparatur nisi in tribus casibus. Fam æ pericul ũ cõparat periculo vitæ.

gendæ, sed molliendæ: vt ff. de pœn. l. pen. & de exce. rei iud. l. si testamento & ff. de libe. & posthu. l. cum quidam. & ff. eo. l. 1. & 2. §. respon.

a Ob culpam. Scilicet leuem, vel leuissimam. secus si propter latam: quia tunc videt infamis: vt ff. eo. l. l. impuberibus. § si fraus. Et est ratio: quia dolo comparatur: vt ff si men fal. mo. dix. l. 3. §. hæc actio & ff. de preca. l. quæsitum §. cũ quis que. & ff. depos. l qđ Nerua. nisi in duobus casibus. Primus est i criminibus publicis: vt ff ad leg. Cornel. de sica l. in lege. Secũdus in delatione sacramenti in litẽ. vt ff. de in li. iur. l. in acti onibus. §. sed i his. his enim casib. lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundum Azon & de lata etiã intelligi: vt sicut in perditione personæ dolo non comparatur, vt dictũ est: sic in perditione famę, vt non fiat infamis. nec obstat d. l. impuberib. ff. eod. quia de dolo intelligitur. 1 Vel dic vt 3. statim dicam in glo j. non similiter. in fi.

b Non æquè. Idest non similiter fit famosus dãnatus ob culpam leuẽ. sicut ille, qui remouet ob dolum, fit tamen infamis de facto. sicut & aliàs quis fit famosus de facto solo: vt in cõditionib. ex turpi causa descendentib. vt ff. de act. & obliga. l. cessat. Item in interdictis ex famosa cã similiter venientib. vt ff. de vi. & vi arma. l. neq; vñ vi. Sed vr. ꝓ ẽt ex culpa leui quis sit infamis: vt ff. de his qui no. infa. l. liberorũ. §. notatur. quæ est huic ꝯ. in eo quod ibi dicit ignorantiam iuris non excusare ab infamia. Sed certè potest dici. ꝙ iuris ignorãtia sit lata culpa: quod sic probo: quia omnes debent scire iura, exceptis paucis. s. mulieribus, minoribus, & militibus: vt ff de iur. & fact. ign l. regula. in prin. C. de legib. & constit. l leges sacratissimæ & C. de iur. & facti igno. l constitutiones. ergo si quis ignorat, est in culpa lata: cum culpa lata sit id ignorare quod oẽs sciunt: vt ff. de verbo. sig. l. latæ culpæ. non est ergo mirum, si est infamis: vt ff eod. l. impuberibus. §. fi. Vel verius secũdum Azo. lata culpa non infamat per sententiam dãnatum, sed ipso facto sic, si est tale factũ vt in dicta l. liberorũ. §. notatur. Et sic sunt tres casus, vbi lata culpa nõ comparatur dolo: vnus hic, duo in glo superiori, quæ incipit, scilicet, leuem &c.

1 Imò ibi lata culpa æquiparat dolo quò ad remouendũ tutorẽ, non quò ad infamandũ sm Aog. hic.

ob culpã, a nõ equè.* b

Accusatio de suspecto lite pẽdente interdicta est administratio: & suspecti accusatio morte expirat.

Si quis aũt suspectus postulatur: quoad c cognitio finiatur, interdicitur d ei administratio: vt Papiniano visũ est. Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit, posteaq; tutor, vel curator decesserit, f extinguitur g suspecti cognitio.

Latitante tutore ne pupillo alimenta decernuntur pupillus in possessionẽ bonorum illius mittitur, & quæ seruando seruari nõ possunt dato curatore vẽduntur: ac vtpote suspectus remouetur.

Si quis tutor copiã sui non faciat, vt alimẽta pupillo decernantur: h cauetur epistola diuorũ Seueri, & Antonini, vt in possessionẽ i bonorũ eius k pupillus mittatur: l & quę mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non prælstat alimenta.

Tutor præsens, qui per mẽdacium denegat alimenta pupillo posse decerni, remittitur ad præfectum puniẽdus. Idem in eo, qui per pecuniã tutelã acquisiuit. Et idem in liberto, qui malè administrat.

Sed si quis m pręsens negat propter inopiam alimẽta posse decerni, o si hoc per mendacium p dicat, remittendum p eum esse ad præfectum vrbi puniendum, placuit: q sicut ille remittitur, r qui data pecunia ministeriũ tutelę adquisierit, vel redemerit. l Libertus quoq;, si fraudulẽter tutelã filiorũ, vel nepotũ patroni gessisse probetur, ad pręfectum vrbi remittitur s puniendus.

Qui fraudulenter tutelam gerit, licet satisdationem de indemnitate offerat: tamen vt suspectus remouetur. Areti.

Prælatus suspectus an sit ab administratione remouendus.

a Quod. Idest, donec.

d Interdicitur. Arg. vt donec prælatus accusatur. ꝙ nõ debet administrare ecclesiastica bona. & facit ad hoc C. de sen pas. l. fin. ff. eod. l. impuberibus. §. fin. C. eo l. eum quẽ vt suspectũ. & ff. de sol. l. ꝙ si forte. §. j. ver. dico igitur.

ADDITIO. imò adiungit sibi alios cũ quo administrat sm Aog. Vide tu canonista notata in c. venerabili. de offic. deleg. in ver. suspectus. vbi cõcludit gl. ꝙ prælatus de dilapidatione denunciatus, seu accusatus, tãq̃ suspectus ab administratione nõ remouet lite pendẽte, nisi primo ꝓbet suspect⁹ de dilapidatione male administrãdo.

e Suscepta. Idest, incepta.

f Decesserit. s. accusatione pendente.

g Extinguit. Quia non nisi vt ab ea remoueat, insedit. sed ex quo mortuus est verè remotus est. & quod hic dicitur, si tutela morte tutoris finiat, idem est si quocunq; alio mõ finita tutela sit, vt ff. eo. l pen. §. pen.

h Decernãtur. Per iudicem.

ADDITIO. Ita ꝙ semper ex reditu patrimonii aliquod supersit. per tex. in l. ius alioren totum. §. 1. ff. vbi pu. edu. deb. Ang.

† Abondant hæc vel redemerit.

i Vt in possessionẽ. Sed mulcta iudici poterit. vt ff. de arbit. l non dist ogue mus §. si arbiter & facit ff. eo. l. impuberibus. § fi.

k Eius. Aliàs est in toris in tex. aliàs nõ est. sed sic subaud s. ff eod. l. impuberib.

2 Sed alij dicunt, eius. s. pupilli, vt ita administratio tutori auferatur.

2 Ista gl. approbat per Ange.

l Mittatur. Causa custodiæ: non vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupillo, si malè gessit tutor, sed de suo. vt ff vbi pup. edu. de. l. fi. in fi.

m Si quis. Scilicet tutor.

n Decerni. Puta si negat alimenta posse decerni, l. dari & quod sequitur, si hoc per mẽdacium &c. fit de responsione.

o Per mendacium. Quid si non dicat per mendaciũ, imò verũ dicat, nunquid de suo alere tenetur? Resp. non: vt ff vbi pup edu. de l. 3. §. fi.

p Remittendum. Sed non remouendum: vt ff. eo. l. tutor. §. tutor.

q Placuit. Hoc ideo quia maior pœna imponetur: q̃ remotio: vt ff. de officio præfect. vrb. l. 1. § ite solẽt.

r Remittitur. Scilicet puniendus extra ordinem: vt ff. de tut. l. in eos. 3 Et no. hic arg. ꝯ eos doctores, qui pecunia data sibi acquirunt scholares: vt ff. de off. præfe. vrb. l. 1. § item solent. & in Auth. vt ea quę dicuntur insinuatiua §. 1. col. 5.

3 Quæ remissio nõ l ciuilib. sed in criminalib. fit. Si enim iudex qui cepit malefactorẽ, cognouerit de delicto, non cog. remittere, nisi esset scõperẽs, vt hic. Ao. Arẽ.

s Remittitur. Ob hoc etiam vt ingratos accusari potest, vt C. de lib. & eor. lib. l. 1 & facit C eod. l. 1. & 2. & ff. eo. l. libertus, quæ est lex ij.

Nonis.

Nouisſimè [a] aũt ſciẽdũ eſt, eos, q fraudulẽter tutelã, vel curã adminiſtrant, ẽt ſi ſatis offerant, remouendos eſſe á tutela; quia ſatiſdatio † tutoris propoſitum maleuolum non mutat, ſed diuitius graſſandi [b] in re familiari facultatem præſtat. [c]

Mali mores, et non paupertas ſola, faciunt tutorem ſuſpectum. Aretin.

Suſpectum [d] eum putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper eſt, fidelis tamen & diligens, remouendus non eſt [e] quaſi ſuſpectus.

a Nouiſſimè. Ideſt, in vltima parte huius ti. ſic ff. de inſti.act.§.nouiſſimè.nam & ibi in vlti. par. tract. ſui Vlpianus ponit nouiſſime.

b Graſſandi.i.delinquendi: vel, i.animandi ad delinquendũ.ſic ff.de pœ.l.capitalium.§.graſſatores. Inde graſſor,aris.i.nitor ad malum.

c Præſtat. Facit ff. eodẽ l.ſuſpectus. & l. quia ſatiſdatio. Et facit in ar. ad qõnẽ talem: Si emi librum, & ante quam ſoluam pretium cõperiam alienũ, vel vitioſum, q non tenear ſoluere p̃tium: † Quia expedit potius nõ ſoluere, quã cautionẽ de reddẽdo in eũm euictionis, vel vitij recipere, q̃bus conſonat ff. de cõpen.l.3. Præterea lex dicit, quod non debet quis ſe cõmittere fragilitati cautionis.ff.ad Trebell. l.cogi. §. idem q̃rit. & C.in quib. cau.in integr.reſtit. non eſt ne.l.ſi.& C. quando le. vnicu.l.1.

ADDITIO No.quod quotieſcunque imminet euictio in limine 3ctus ãnte ſolutionem pretij: emptor non tenet ſoluere pretium, niſi vẽditor det idoneos fideiuſſores. adde l.ſi poſt perfectã. C.de euict. de quo per Bar. in l.1.§.ſtipulatio duplæ. & ff.de precio ſtip.& an venditor cõpellatur ſatiſdare iure actionis, vel ope exceptionis: dic q ope exceptionis: & ſolum tenetur reſpectu illius dũtaxat mouentis quæſtionem d.§.ſtipulatio.& ibi per Bart. Iaſ.

d Suſpectum. Nam tutorem ſuſpectum non facultates paruæ, ſed fraudulentia, vel callida cõuerſatio in rebus pupillaribus commendat. ideſt probat. Hæres vero ſolis facultatibus paruis ſuſpectus habetur creditoribus: vt hic, & ff de priui. credi. l. ſi creditores.

e Remouendus non eſt. Imò videtur q ſic: vt C.de tuto. & cura. qui non ſatiſdedit.l.1.quæ eſt huic contra.Solu. ibi non repellitur propter paupertatem: ſed quia non ſatiſdabat, hic autem ſatiſdedit. poteſt tamen iſte ſe excuſare: quod dic, vt ĩ.ti.1.§.ſed & p̃pter paupertatem. Eſt tamen huic curator adiungendus: vt ĩ.de cura.§.interdum. & C.eo.l.pietatis. §. quod ſi nihil.& C.de peti.tu.l.1.

† Satiſdatio ꝓpoſitũ maleuolũ non mutat: ſed diuti⁹ graſſandi facultatẽ ꝑſtat. con cor.e c.in § j. in gl. fin. extra. de ſol.

† Imò teneor dato mihi fideiuſſore l. ſi poſt ꝑfectã. C d euict.& l. fi. ff.de reſcin.vẽ & l.pe. ff.de pe & commo rei vẽ. q fideiuſſor qualiter teneatur, & in q̃b. caſib. p venditorẽ p̃itetur,& qd ſi malitioſè petaſs iuẽ quid ſi res vendita repetaſ alteri obligata, vide Ang. hic.

Inſtitutionũ, ſeu elementorum D. Iuſtiniani ſacratisſimi Principis. Liber II.

TITVLVS I.

DE RERVM † DIuiſione, & acquirendo ipſarum dominio.

Secundam iuriſprudentiæ partem, quæ eſt de rebus, pertractandam ſumit Imperator. Et ſummam rerum diuiſionem annectit.

SVperiore libro de iure pſonarũ [f] expoſuimus: modò [g] videamus de rebus, quæ vel in noſtro patrimonio, † [h] vel extra [i] p̃rimoniũ † noſtrũ hñr. [k]

DE RERVM DIVISIONE, & acquirendo ipſarum dominio.

Dictum eſt de perſonis, ſequitur de rebus: vt promiſit ſuprà de iure natu.gen.& ciu.§ fin de quibus dicit vſq; ad tit.de obli. Et in hoc medio dicitur qualiter acquiruntur res iure naturali: vt à §. ſingulorum vſque ad tit.de vſuc. Item qualiter iure ciuili: vt ab inde in antea. Itẽ qualiter iure ſingulari: vt vſque ad ti. de teſt. Item qualiter [a] *per vniuerſitatẽ: vt ex teſtã.vel ab inteſtato,vel ſimili modo: vt à ti.de teſt. vſque ad tit.de obl. Accur.*

a Iſta gl. tenet & ſequit Ang. hic.

SVperiore libro. Iſte ti. diuiditur principaliter in duas partes. Primo cõtinuat iſtũ librum ad p̃cedentẽ. Secũdo incipit tractatum. Secunda ibi, Modo videamus. Itẽ iſta ſecũda ſubdiuiditur principaliter in duas partes. Nã primo ponit de reb⁹ cõmunibus iure naturali, de publicis, de his quæ ſunt vniuerſitatis, & de ijs, quæ ĩ nullius bonis ſũt: & oĩa iſta per exempla elarificat. Secundo ponit qualiter res acquirantur de iure gentium, & eſſiciantur priuatorũ. Secunda ibi, Singulorum autem. Et illa ſecunda ſubdiuiditur loco ſuo. Redeo ad primam quæ ſubdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exempla de communibus. Secũdo de publicis. Tertio de ijs quæ ſunt vniuerſitatis. Quarto de ijs quę nullius ſunt. Secũda ibi, Flumina. Tertia ibi, Vniuerſitatis. Quarta ibi, Nullius autem. Aret.

CASVS. Dicit Iuſtinianus continuando proceſſum ſuum. Poſtquam in ſuperiore libro de iure perſonarum expoſuimus, modò in hoc ſecundo libro de rebus, q̃ in patrimonio noſtro, vel extra noſtrum patrimoniũ hñr, videamus. Sed pone: Domine, vos dixiſtis mihi ſuprà q vultis determinare de rebus, q̃ ſunt in patrimonio noſtro, vel extra. nunquid eſt iſta diuiſio ſufficiens? Ad hoc reſpond. quòd ſic. & q ſufficiens diuiſio præmiſſa ſit, tali ratione liquet: quia quædam naturali iure communia ſunt omniũ, quædam publica, quædam vniuerſitatis, quædam nullius: pleraſque ſingulorum: & ea quæ ſingulorum ſunt varijs ex cauſis acquiruntur, ſicuti ex inferioribus apparebit. Fran.

f De iure perſonarum. Ab illo titulo, de iure perſona vſque huc.

g Modo. Sicut propoſuimus ĩ. de iure naturali. §. fin. Accurſius.

h Patrimonio. ſ. aptitudine. Aptæ enim ſunt eſſe in patrimonio, vt res pro derelicta habita Acurſius.

i Vel extra. Scilicet aptitudine: quia nõ ſunt aptæ, vt ſint in patrimonio: vt ſunt res ſacræ, vel religioſæ, vt j.eod. §. nullius. Interdum tamen dictæ res ſunt in patrimonio, vt ſi ab hoſtibus ſint captæ: vt ff.de relig.l.cum loca. ſimiliter res profanæ extra patrimonium noſtrum ſunt, ſi religioſis adhærent: vt ff.de rei vend.l.quę religioſis.

k Habetur. Talis diuiſio hic ſumitur. Rerũ.n.aliæ ſunt in patrimonio, aliæ extra: quæ dr inſufficiens nam aliæ ſunt nec in patrimonio, nec extra, vt ſeruitutes: vt ff.de vſufructu lega.l.1.contra. Sed fo. dicit, quòd hic pueris * loquitur ſimpl'r nã quædã pro docendis pueris dicuntur. q̃ aliàs non dicerentur: vt ff.de act.& obli. l obligationum in fi.quod non eſt verũ ſimile, q pp pueros malè loquatur: vnde non placet.

† Res quot modis accipiat, Mando. in Gl. Facul. §. Actũ. in ver. reb⁹.

† Vt res pphanæ. l'or.

* Vt res ſanctæ & religioſę: ſic dr in l. j ff. e.ſ. rerũ q̃dã ſunt diuini iuris. q̃dã humani, i. q̃dã ſunt ĩ patrimonio, q̃dã extra. Egi. Per.

* Ex ſpia nõ p. nim⁹ vt vera ſint, ſz vt per ea addiſcens aliq̃ i diſcat, ſm Are. Egid. Per.

Alij dicunt hic de corporalibus rebus tm̃ loqui: qđ est falsum: quod colligitur ex continuatione huius tituli ad quatuor sequentes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis nostris: cum earũ nomine agamus, & excipiamus: vt ff. de acq. re. do. l. rē. & l. statuas. Quod antè in dicta lege dicitur eas non esse in bonis, nec extra, dicitur ideo: quia per se non censentur: vt est possessio signi in domo positi: qa non intelligitur signum, dum durat domus per se. vt ff. de vsucapio. l. eum qui.

Seruitutes sunt in bonis nostris.

[a] Rō qa non pñt stare sine rē, vel p-sona cui sunt. l. si aliena. §. hoc iure. ff. d vsuc. Egi. Per.

[a] Quædam. Hic fit alia diuisio.

[b] Cōmunia sunt. Non tamen agitur cōmuni diuidundo. secundùm Placen.

ADDITIO.

Quia non possunt stare sine re. vel persona, cuius sunt. l. si aliena. § hoc iure. eum si. ff de vsur. Ange. Aret.

Quædam [a] .n. naturali iure communia sunt [b] omnium, [c] quædam publica, [d] quædam vniuersitatis, [e] quædã nullius, [f] pleraq; singulorũ: quę [g] ex varijs causis cuiq; acquiruntur: sicut ex subiectis [h] apparebit.

Hæc quæ scribuntur hic, sunt communia omniũ; et ideo ad littus maris accedi potest, dummodo abstineatur à villis, & locis ibi positis. Aretí.

Et quidē naturali iure [i] cōia [k] sunt oīum hæc, aer, aqua, pfluēs, [l] mare, [m] & p hoc [n] litora maris. Nemo igit̃ ad litus maris accedere phibet̃: dũ tñ à villis, [o] & monumētis, [p] & ædificijs [q] abstineat: qa nō sũt iurisgētiũ, [r] sicut ē mare. [s]

Flumina & portus sunt publica. Et litus maris dicitur, quantò plus extē di potest. Aretin.

Flumina aũt oĩa, [t] & portus, publica sunt; ideoq; ius piscandi omni-

Publicũ quid.

[c] Omnium. Scilicet vsu, non proprietate: vt dicitur j̃. eodem. §. & quidem.

[a] Quot modis dicatur publicum, vide hic notabile p Angel. Egi. Per.

[d] Publica. [a] Quasi populica, scilicet omnium populorum: vt 3. titu. primo. § consequens & j̃. eodē. § flumina. Aliàs dicitur publicum, quod est huius populi, vel illius tantum, vt campus Martius: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. & hoc dicitur magis vniuersitatis. Accur.

[e] Vniuersitatis. Vt j̃. eod. §. vniuersitatis.

[f] Nullius. Vt j̃. eod. §. nullius.

[g] Quæ. Scilicet quæ sunt singulorum, nec enim ad superiora referunt.

[h] Ex subiectis. eodem. §. singulorum. vsque ad finem titu.

Et quidem. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo ex dicto infert. Tertio illationem restringit. Quarto rationem restrictionis assignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen. Quarta ibi, Quia non sunt. Aretin.

CASVS. Dñe dicatis mihi si placet: quæ sunt cōmunia omnium? Ad hoc rñdet: Amice, Certè naturali iure introductum est, q̃ communia sunt omnium animantium hęc, scilicet aer, & aqua de cœlo cadens, & mare. & p consequēs litus maris: cum sit eius accessio. Vnde dico tibi, q̃ nemo ad litus maris prohibetur accedere: dum tñ à villis, & monumentis, & ædificijs in litore positis se abstineat, qa hmōi villæ, & ædificia non sunt communia de iure gentium. sicut est ipsum mare. Sed dñe dicatis mihi in quantum durat litus maris? Ad hoc rñdet Impe. Amice, litus maris durat quatenus hyemalis fluct⁹ qñ maximus est, excurrit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum § flumina autem. Franci. de Are.

[i] Naturali iur. Idest, iure gentium, quod est naturali ratione inductũ, vt ff. de iusti. & iu. l. omnes. §. quod verò, de quo hic loquitur; vt j̃. eo §. singulorum. [a] & in fi. huius § nam iure naturali primæuo, etiam alia essent communia. Accur.

[a] Tu dic q̃ Imò de iure naturali pris-tino qa qñ imperatu ai placuit de iure gen. intel

[k] Communia. Non tamen agitur communi diuidundo. secundum Placen. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omnium, scilicet vsu, non proprietate, vt prædixi.

[l] Profluens. Idest, de cœlo cadens.

[m] Mare. Sic ff. d iniu. l. iniuriarũ. j. §. si qs me phibeat.

[n] Et per hoc. Idest, per consequens, cum sit accessio maris: argu. infra eodem, §. si tamen. Sed contra. ff. ne quid in loco publico. l. litora vbi dicitur litora esse populi Romani. Sed illud est verum, quo ad iurisdictionem: verè tamen sunt communia, vt hic. sic C. de quadriennij præscriptione. l. bene à Zenone. secus in ripa fluminis, quæ non est publica. licet flumen sit publicum, vt infra eodem, §. riparum. ibi, sed proprietas. Et potest esse ratio, quia innundatio fluminis rarò venit: & ideo potest eē vtilitas in proprietate ripæ. At mare assiduè inundat: vnde paruula esset vtilitas. non ergo proprietas quæritur: vt C. de bonis quæ liber. l. fina. §. fina. Accursius.

ligere. Illud expressit, vt l §. riparũ. & §. littorũ. j̃. eo. nec obst. arg. gl. qa loquitur de iurisdictione, quam sibi vendicauit populus Romanus ad alias res, aliàs non esset dñia inter cōe. & publicũ sm oēs doct. hic.

[o] Villis. Ab alio ibi positis. & habet duas significationes, dicitur enim casa, vel insula quædam, in qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel pp aquam illuc confugitur, vel fructus reponuntur: vt hic. & ff. de vsufr. l. arboribus. in prin. si verò ibi habitaretur, esset prædium vrbanum: vt infra de seruit. rustr prædio. § prædiorum. Item dicitur villa cōgregatio hominum.

[p] Monumentis. Quid sit monumentum, habetur de religio. l. ij. §. monu.

[q] Edificijs. Scilicet alijs.

[r] Non sunt iuris gentium, idest, communia de iure gentium, sicut est mare: imò eorum, qui ibi ædificauerunt, [a] vt ff. eod. l. in tantum.

[a] Dũmodo iniustè ædificauerunt. s. cū decreto ptoris, alias p quemlibet iure publico phiberi pnt scđm Ang. hic.

[s] Sicut est mare. Huic continua quod est j̃. statim. §. est autem.

Flumina autem. CASVS Domine iam video quæ sunt communia, dicatis modo mihi si placet, quæ sunt publica? Ad hoc respond. dñs. Amice, publica sũt omnia flumina perpetua, & similiter portus publici sunt. vnde dico tibi, q̃ ius piscandi in portu, & fluminibus omnibus, in communi publicè patet: & sicut ipsa flumina publica sunt, ita & vsus riparum ipsorum fluminũ publicus est &c. Et ideo naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibidem natis religare. & onus aliquod in his reponere cuilibet liberũ est, sicut p ipsum flumē nauigare. Sed quamquã dixerim tibi riparũ vsum publicum esse: secus tñ est in proprietate earum. Proprietas .n. illorum hominum est quorũ pdijs adhærent, eadem rōne proprietas arborum in ripis natarũ eorundem est: & sicut ego dixi tibi de vsu riparum, ita dico tibi, q̃ vsus litorum omnib. publicè patet, sicut vsus ipsius maris: vnde cuilibet liberum est casam. i. domunculam ibi ponere, in quam se recipiat, liberum est etiam cuilibet ex mari retia deducere & ibidem siccare: sed certè proprietas litorũ nullius esse intelligitur, sed eiusdē iuris sicut & ipsum mare, & q̃ subiacent mari, terra, videlicet & arena. & hæc dicuntur vsq; ad illum §. vniuersitatis. Fran.

[t] Flumina autem omnia. Scilicet perpetua: vt Padus, & Rhenus. quædam enim sunt priuata. vt fossata in agris posita, quę crescunt, & decrescunt, quæ qñq; currunt, qñq; non: vt ff. de flu. & ne quid in flu. l. j. §. ij. & ff. eo. l. nemo, in fi.

Omni

a Omnibus. nec qui fuit primo longo tpe piscatus, aliū superuenientem repellere pōt : vt ff. de vsuca. l. fi. nisi fortè spatio xxx. ann. vt ff. de diuer. & temp. pscrip. l. si quisquam. vel secundùm Ioan. intellige illam l. si quisquam, qñ erat in possessione piscandi. ADDITIO. In qua constituitur p prohibitionem alterius non contradicētis. Et an idem sit de molendino. & de multis alijs quæstionibus de hac materia vide Christophorum hic.

b Commune. Idest, in cōi omnib. paret, non autem est cōmune, ideo publicum. secundùm Io.

c Est autem littus. vt ff. de verb. sign. l. littus.

d Hybernus. Idest, hyemalis, quando vento vndę trahuntur. q. d. quantūcunque mare aliquo tēpore plus extenditur in hyeme. vel æstate, tantum est littus eius.

e Excurrit. Hic cōtinua quod est ī. e. §. littorum.

f Riparum. Idest, fluminis.

g Iuregentium. Idest, de iuregentium: vel id omnibus gentibus publicè patet.

h Earum. Scilicet riparum.

i Illorum. Scilicet hominum, quorum &c.

k Hærent. Sed quid si via publica est in medio inter flumen & agrum? Respond. idem * quod hic: vt ff. de acqui. rer. dom. l. Martius.

l In eisdem. Scilicet ripis.

m Eorundem. Sed quid. si piscator vult ligare: dñs vult incidere? Videt dñs præferendus. vt ī. de his q sui vel alie. iur. sunt. in fi. ibi, nec eniquam &c. & C. de Iudæ. l. nemo & ff. solu. ma. l. etiā. §. licet. * Sed contra credo: vt ff. de vsu & habi. l. fina. & ff. de vsufruc. l. æquissimum. §. item Nerua.

n Littorum. Scilicet maris vt sequitur.

o Publicus. ī. eo. §. & quidem. ibi, & p hoc &c cōtra. sol. dicit Pla. omnia esse publica. & econtra, scilicet ratione quorundam vsuum, vt ecce tam mare, quā flumina, & littora, & ripæ in vsu animantium sunt, & in bibendo, & in abluendo, & commorando. & similia q̄ exigit natura. Sed r⁹ piscādi, quod in his est, solum competit hominib. & retia siccandi, & quędā similia. poterit tñ dicit esse publicos, nō communes: Sed Ioan. dicit nulla communia esse publica, vel ecō. Ea enim demum sunt communia, quæ cum sint in vsu omnium animantium, tamen occupantib. cōceduntur: vt lapilli. & gemmę in littore maris: vt ī. eo. §. item lapilli. & ff. eo. l. item lapilli. Sed publica nō solum nō conceduntur occupanti. imò interdicta pponuntur, ne quid eis fiat. ne quid in loco publico, & de flum. & alijs titu. Præterea. quomodo potest esse. quod ait Placen. cum in diuisione supra posita vt ecelui duæ species oppositæ ponantur, cōmunia. & publica. vt ī. eod. in princi. Proinde quod dicit hic, publicus, idest cōmunis, vel publicus, quo ad vsum * communis verò quo ad proprietatem.

ADDITIO. Cuius respectū vera sit opinio Ioannis cōia sunt relicta sub suo iure naturali primęuo, quo omnia erant cōia: nec in aliquo sibi iusgentiū derogauit; cum pp eorum incomprehensibilitatem in solius Dei dñio remanserint. Publica verò, velut comprehensibiliora totius populi de mundo per iusgentium fuere applicata dominio.

p Iusgentiū, idest, de iuregentium.

q Maris. Scilicet vsus publicus est.

r Sicut retia. Hysteron proteron, idest, ordo conuersus: vt ff. eo. l. riparum.

s Eorum. Scilicet littorum.

t Nullius. Scilicet hominis singularis: omnium autē sunt: & sic differt ab illo §. nullius. infra statim posito.

bus a commune b est in portu, fluminibusq;. Est autem litus c maris quatenus hybernus d fluct⁹ maximus excurrit. e

Riparum usus publicus est, illarū verò dominiū ad eos ptinet, q proximiorū prædiorū domini sūt: littorū quoq; usus, quāuis publicus sit illorū tamē proprietas nullius ē.

Riparū f quoq usus publicus ē iuregētiū, g sicut ipsi⁹ fluminis. Itaq; naues ad eas appellere, † funes arborib. ibi natis religare, on⁹ aliqd i his reponere, cuilibet liberū est, sicut p ipsū flumē nauigare: sed pprietas earū h illorū i est, quorū pdijs hęrēt, k q̄ d cā arbores quoq; i eisdē l natę, eorūdē m sūt.

Littorū n quoq; vsus publicus o ē, & iurisgētiū, p sicut & ipsi⁹ maris: q & ob id cuilibet liberum est, casam ibi ponere, in quā se recipiat: sicut retia r siccare, & ex mari deducere. Proprietas āt eorū s pōt itelligi nulli⁹ t eē, sed eiusdē iuris eē, cuius & mare, & q̄ subiacet mari, terra, vel arena.

Quæ dicantur uniuersitatis, & non singulorum propria, et quæ in nullius bonis, exemplis docet.

Vniuersitatis † u sunt, non singulorum, quæ in ciuitatibus x sunt, theatra, y stadia, z & his similia, a † & si qua alia b cōmunia sunt ciuitatum.

Ea quæ sunt diuini iuris, ī nullius bonis sunt. Are.

Vniuersitatis. CASVS. Iam dixistis mihi supra de cōmunib. & publicis: dicatis mihi modo, si placet, quę sūt vniuersitatis? Ad hoc rñd. Vniuersitatis sunt, quę in ciuitatibus ad vtilitatem, vel ad delectationem populi fiunt; vt theatra, & stadia, & similia. & si qua alia sunt communia ciuitatum. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. nullius. Franc. de Aretio.

u Vniuersitatis. Quæ etiam publica quandoq; dicuntur, idest, vnius populi vt C. de sacrosanc. eccle. l. si. in princ. Sed aliter accipitur ī. eodem. §. flumina. nam loquitur ibi de illo, quod est publicum omniū populorum.

x In ciuitatibus. Et ciuitatum sunt.

y Tearra à theaomai, idest inspicio, vt in arena Veronensi.

z Stadia. Stadiū est octaua pars milliarij, quod Hercules currebat vno anhelitu, vt legitur in historijs.

a Similia. Quę sunt ad delectationem populi, vt laræ vię, & picturæ in palatio.

b Et si qua alia. Scilicet necessitatis causa facta, vt curia communis, palatium, nauigium, & sunt supradicta vniuersitatis dominio, & vsu. Sed Placen. dixit vsu tantum esse vniuersitatis. Alia sunt, quæ dominio, & fructu sunt vniuersitatis, non vsu: vt fundi, serui: vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac. § qui manumittitur. Et de verbo. signi. l. inter publica. & de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. i.

ADDITIO. Dicere ex mente doct. q hęc omnia dicuntur vniuersitatis, & quò ad dñium, & quò ad vsum communem, vt hic, & l. sicut. §. j. quod cuiusque vni. Est tñ differentia inter res vniuersitatis: q quædam vniuersitatis appellantur & quo ad dñiū, & quo ad vsum communem. vt sunt theatra, & stadia: quędam verò sunt vniuersitatis quo ad dñium, & quo ad vsum particularia: vt sunt prata vniuersitatis. ex quibus commodum percipitur in particulari. & ita dicunt docto. Christoph.

Instit. Imper. f Nullius

† Aliàs applicare fm Bolog in l. riparū. ff. e. sed idē est. Terēt. Applicare primū ad Chrisidē. Egl. I er.

† Hæc est sing. sententia Por. ad hoc. q via publica nō impedit ius cohærentiæ, hæc ē practica tabellionum ponentium pro cohęrentijs ēt agros, qui sunt vltra viam publicā. Egl. Pet.

† Et in hoc redditur vtilis pprietas. Idē ē fructibus ibi nascentibus. Nec obst. l. iij. § ne tñ. ff. de vsufru. quia vsus est cōis quātū ad ea tñ, q hic in tex. ponunt̃ puta siccare retia. &c. Ang.

Cōe & publicū differūt.

† Et tūc vera est op. Plac. vt cōia dicant̃ publica. sed non ecōtra respectu quorundam vsuum.

† Gl. vni. cit. prin. in c. cum nuncius. extra. de testi. induxit huc §. ad coadiuuandū illud ca. cum nuncius. vbi dr. q clerici phe ferre testimonium in cā suæ ecclesię.

† Abundāt, & his similia.

Theatrū. Stadium. Hercules fuit bon⁹ cursor.

Nullius autem sunt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ. qđ. n. diuini iuris est, id nulli⁹ in bonis est.

Res sacræ sunt q̃ ritè per pontifices Deo dedicata sunt, seu ad diuinũ ministeriũ deputata, q̃ nõ possunt nisi pro captiuitate hominum alienari. Are.

Sacræ res sunt, quæ ritè per pontifices [b] Deo cõsecratę sunt: veluti ædes sacrę, [c] & donaria, [d] q̃ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt:q̃ et [e] p nostrã constitutionẽ [f] alienari, & obligari ,phibuimus, excepta [g] causa redemptionis captiuorũ. Si quis aũt authoritate sua quasi sacrũ sibi constituerit: sacrũ non est, sed ,pfanũ. †[h] Locus autẽ, in quo ædes sacrę sunt ędificatæ, ẽt diruto ædificio, sacer adhuc manet. [i] vt Papinianus scripsit.

Religiosum locũ quisquis propria authoritate facere potest: mortuũ scilicet in propriũ fundum inferendo: ideo socius communem fundum inuito socio religiosum non facit: nec proprietarius contradicente fructuario.

Religiosum locum vnusquisq; [k] sua volũtate facit, dũ mortuũ [l] infert in locum suũ. In cõmunẽ aũt locũ purum [m] inuito socio inferre non licet. [n] in cõe verò sepulcrũ ẽt inuitis †[o] cæteris licet inferre. Item si alien⁹ vsusfructus [p] est: proprietariũ [q] placet, nisi cõsentiẽte [r] vsufructuario, locũ religiosum nõ facere. In alienũ locũ consentiente dño licet inferre, & licet postea ratum nõ [†] habuerit, quã illatus est mortuus, tamẽ locus religiosus fit.

Nullius adt. Ista pars vsq; ad §. singulorum diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quæ sunt in nullius bonis. Secundo ponit exẽplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secũda ibi, sacræ sunt. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ quoq;. Et quamlibet partem summabo per se.

CASVS. Dñe, iã vidi quæ sunt vniuersitatis: dicatis mõ mihi, q̃ sunt nullius? Ad hoc rñdet Imper. Amice. nullius sunt veluti res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: & hoc pater tali rõne. Hmõi enim res diuini iuris sunt: & quod diuini iuris est, in nullius hoĩs est. Sed pone. Dñe iam video q̃ ea, quæ nullius sunt, consistunt in sacris, & religiosis, & sanctis, dicatis ergo mihi, quæ sunt sacra? Respõ, Amice, sacra sunt q̃ ritè per põtifices Deo cõsecrata sunt: sicut ędes sacræ, & donaria &c. put iacet in litera vsque ad illũ §. religiosum. Franciscus.

[a] Nullius. Scilicet hominis, vel hominũ, nec pñt esse, sed sunt in bonis Dei, hominum cẽsura, si ue dispositione: & sic non obstat, quod posset dici de cõmunibus, & publicis rebus vniuersitatum: quę videntur nullius esse, quia esse possunt, & sunt hominum, licet non hominis singularis. [r] Item contra infra eodem. §. feræ, Solu. vt ibi.

[b] Pontifices. idest, papas, & episcopos. Sed nunqd Imperator dedicare potest: Videtur q̃ sic: vt ff. eodem l. sacra §. j. vbi dedicat, idest, potestatem dedicandi dat. nam olim Imperatores erant sacerdotes vt in canonibus dicitur. Vel dic dedicat alij, puta episcopo permittendo sine requisitione, vel cõcedit, scilicet requisitus.

[c] Aedes sacræ. Hic locus dicitur sacer, vt hic, & sanctus: vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus j. Item religiosus: vt in Auth. vt religiosæ domus.

[d] Et donaria. Aliàs dona. idest, thuribula, & cruces, & calices. Accur.

[e] Quæ etiam, scilicet donaria, non autem refertas ad ædes sacras nam illæ nullo modo possunt alienari. vt in Auth. de alie. & emphy. § & quoniam cognouimus. colla x. Accur.

[f] Constitutionem. Vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Accursius.

[g] Excepta. Nam hominum animæ quibuslibet rebus præponendæ sunt: vt C. de sacrosanctis ecclesijs. l. sancimus. j. in fine. [a] Item propter debitum, si quod habet ecclesia: vt in Auth. de alie. & emphy. §. hoc etiam super ipsis, colla. ix. Item propter alimẽta pauperum: vt xij. quæst. ij. ca. aurum habet ecclesia. Accur.

ADDITIO. Vnde versus. Vtilitas, incommodum, pietas que, necesse. Res alienari permittunt ecclesiarum.

[h] Prophanum, idest non sacrum.

[i] Sacer adhuc manet. Desinit tamen esse sacer, si ab hostib capiat: vt in fra, de inutil. stipul. §. j. & ff. de religio. l. cum loca. Item locus ille religiosus esse desinit. quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant: vt ff. eodem. l. sacra. §. illud. & de relig. l. antepenul. in fine.

Religiosum. CASVS. Domine, iam video, quæ sunt sacra: dicatis mihi. quæ sunt religiosa? Ad hoc respondet Imperator: Amice, religiosa loca sunt, in quibus corpora mortuorum sepulta sunt. Religiosum enim locum vnusquisque pro sua voluntate facit, dum in locum suũ mortuum infert &c omnia plana sunt vsq; ad §. sanctæ.

[k] Vnusquisque. Aliud in sacro: vt supra. eod. §. sacræ.

ADDITIO. Hodie tamen de iure canonico requiritur authoritas episcopi, c. penultı. in fin. extra de consecra. eccles. vel altar. Ista tamen ciuilis religiositas impediet loci alienationem, secundùm Ias. & Ange. hic.

[l] Mortuum. Scilicet totum, [s] vel saltem caput. cuius imagine cognoscimur: vt ff. de religio. l. cum in diuersis. in fine. Quid si partialiter caput est in diuersis locis? Respond. illum esse religiosum, vbi est maior pars: vt argumen. ff. de statu homi. l. quæritur. & infra de vulga. substitu. § & si ex dispari bus. Si autem æqualiter, neuter: secundùm Ioan.

ADDITIO. Et no. q̃ si pars inferior apparet, illa tanquam nobilior inspicitur. argum. l. quòd cõclaue. ff. de damno infecto. Angel.

[m] Locum purum. Idest. qui neque sacer, neq; sanctus, neque religiosus est. ff. de relig. & sump. fune l. j. §. purus autem locus. vide gl in c. abolendę. extra, de sepultu.

[n] Inferre non licet. Extraneos. nam ipse socius recte ibi sepeliri põt, etiam sine cõsensu cæterorum: maximè cum nõ est alius locus, in quo sepeliretur: vt de relig. & sum. fun. l. si plures.

[o] Inuitis. Hoc fauore religionis iam factæ, aliàs cõtra: vt supra proximo §. & ff. communi diuid. l. Sabinus.

[p] Vsusfructus. Scilicet loci puri, argum. ff. de vsu, & hab. l. finali.

[q] Proprietarium. Nisi consentiat fructuarius: vel nisi testatore, qui vsumfructum legauit, velit sepelire hæres, vt ff de reli. l. ij. §. si vsumfructum.

[r] Cõsentiẽte. Quid si primo cõsensit, post pœnituit

[Left margin notes:]

[1] Prophanum & sacrum opponuntur. Maod. su ꝑ j. com. gl. i.

[2] Sed dices tu. oĩa aer nec ẽ in bonis hominis singularis, nec hoĩs l cõmuni: Itẽ nec redire põt in bonis alicui⁹, ergo debuisset poni sub membro nulli⁹. So lu. q̃ aer sit in oĩb. sicet l nulli⁹ bonis ,puenit ra tio naturæ, & in oĩbus oĩb. appellat⁹ ẽ. sed res sacræ, sanctæ, & religiosæ sunt dedicatæ Deo facto hominũ, & adeo non oĩes, sed in nulli⁹ bonis appellatæ sunt. Christ.

[3] Idem dĩ in cap. præcipiamus, in princ. xij. q. j.

[Right margin notes:]

† Cõtra. c. cũ oĩs. § gl. j. post med. ibi Nisi rem concedãt de cõstit.

† Expungendã esse hoc loco negationem, quẽadmodum & l. l. in tit. §. religiosũ. ff. e. cẽset Ant. Augu emendatio. l. 2. c. 2. idq; ꝓbat cũ ex Pã. Flo. tum ex Theophilo Græco institutionũ interprete. atque ita huius loci sensus erit, locũ religiosũ fieri, si q̃uis nõ cõcedente dño illat⁹ sit modo id ratũ postea dñs habuerit.

† Nõ tñ fundũ totum, sed locũ cadaueris solũ efficit religiosum Ang.

[4] Idẽ gl. non repetitur in quis otĩ ginalib⁹, nec de ea facit mẽtionem doct.

any

ante illationem? Rñ. sufficis semel voluisse: vt ff de aqua plu. arc. l. in diem. & ĩ. proxi. §.

Sanctę quoque. CASVS. Domine, iam video, quæ sunt sacra, & religiosa: dicatis mihi, quæ sunt res sanctæ? Ad hoc rñ. Amice, sanctę res sunt veluti muri, & portę ciuitatis, H mõi. n. res quodammodo diuini iuris sunt: & idcirco in nullius bonis esse censentur. Sed domine, quare dicuntur muri sancti? Ad hoc respõ. Amice, idcirco muros ciuitatis sãctos legis authoritate, idest, firmos dicimus: quia pœna capitis constituta est aduersos eos, qui aliquid i muros deliquerint. vnde & illas partes legũ, qui bus pęnas cõtra earũ trangressores cõstituimus, sanctiones appellamus. & hęc dicuntur vsque ad § Singulorum.

a Muri Scilicet ciuitatis Romanæ. a Quid de ciuitate alia, vel castro? Rñ. nec ibi quicquã facere licet sine authoritate p̃sidis: vt ff eo. l. sacra. §. muros. Vel forte vniuersitati licet, non priuato: vt C. de ope. pub. l. omnes. ADDITIO. Ista gl. iuncto suo text. est no. ad hoc, quod illi stultè agunt: imò etiam contra ius, q domus cõstruunt cõiguas, seu adhęrẽtes muris ciuitatis, vel castri: vt ff eodem, leg. sacet. §. muros. Placen.

¶ Sancti quot modis sumatur, Man do. l Glo. Facul. §. Considerantis, in ver. sanctę.

s Et tale capite punit: vt l. fi. ff. e. in alijs autẽ est pœna extraordinaria ad arbitriũ iudicis: quod quã q. põt se extẽdere vsque ad mortẽ, si sit enorme delictum. An. Are.

Res sanctæ sunt portæ, & muri ciuitatum, quasi pœna legali firmatæ. Itẽ leges pœnales propriè vocantur sanctiones. Aret.

Sanctæ † quoq; res veluti muri, a & portę ciuitatis, quodãmodo diuini iuris sũt: & ideo nulli[9] i bonis sũt. Ideo aũt muros sanctos b dicim[9]; q̃a pęna capitis ꝯstituta est i eos, qui aliquid in muros deliquerint. c Ideo & legũ eas partes, qb[9] pœnas ꝯstituimus d aduersus eos, qui ꝯ leges fecerint, sanctiones e vocamus.

Hic exordium sumit postrema pars diuisionis rerum, quæ per vniuersum hunc secũdũ librũ, & eò amplius diffunditur. Rerũ dominia singulis hominibus, aut iure naturali, aut iure ciuili acquirũtur. Quibus igitur modis res fiat nostra natu

ibi, in §. thesauros. Quinta ibi, in §. per traditionẽ. CASVS. Domine, iã video, quę sunt naturali iure communia, & quæ publica, & vniuersitatis & quæ nullius. Dicatis ergo mihi, si places, quæ sint singulorum hominũ res? Et resp. Imper. dicens, qđ multis modis fiũt. Quarundam enim rerũ dominium nãciscimur iure naturali, qđ, sicut diximus, ius gentium appellatur: & quarundã rerum dominiũ nãciscimur iure ciuili. Sed pone casum. Dñe, iam video. q̃ rerum dominiũ acquiritur de iure gẽ. & de iure ciui. sed pro Deo dicatis mihi. de quo iure intenditis primo tractare? Ad hoc respon. Amice, commodius est à vetustiore iure incipere. Manifestum aũt est ius naturale vetustius esse: quod cũ ipso genere humano rerũ natura prodidit. Ciuilia enim iura nũc primo esse cœperunt, cum ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt. Et hęc dicuntur vsque ad § ferę igitur. Fran.

rali iure tradere incipit.

Singulorũ † aũt hominũ multis modis res fiũt: quarũdã enim rerũ dominiũ nãciscimur iure naturali, qđ (sicut diximus) f appellatur ius gentium: quarundam verò iure ciuili. g Commodius est itaque à vetustiore h iure incipere. palam est autem, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerũ natura i prodidit. k† ciuilia aũt iura tũc esse cęperũt, cũ & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Horum quæ subijciuntur dominio, præoccupanti iure gentium conceduntur, Et in alieno aucupata fera occupanti quæritur.

Annotato, alienum fundum domino reluctante ingredi nemini licere.

† Iste §. declarat quõ res adquirũtur iure gen. vsq; ad tit. de vsuca. ĩ. Egi. Per.

† Ex hoc loco facile ẽ intelligere qđ scribit M. Cic. lib. j. de legi. legem illã ualẽ fuisse ante, quã ciuitas vlla cõstituta esset: vt pote natã cũ ipsis hominib[9] quos ꝯtẽtos casulis, & collibus, certũ est diu ignorasse omnẽ politiam.

f Diximus. Sed vbi? Resp. ĩ de iu. natu. § i. ibi qđ verò naturalis Vel ĩ. de iu. na. §. sed naturalia. Vel meli[9] ĩ. eo §. & qđẽ. ADDITIO. Dic q̃ ista gl. videt̃ approbare vltimam opi. hic positã in glo. sed illa nõ videt̃ vera: vt in §. j. in ver. quod vero. ĩ. de iure natu. Angel.

b Sanctos. idest firmos à sancio sancis: non calce, vel lapidibus, sed lege firmatos, vt sequitur.

c Deliquerit. Scilicet trãscẽdendo, vel rũpẽdo: sicut fecit Rhem[9] frater Romuli: vt hic, & ff e l fi. vnde Lucan[9]: Fraterno primi maduerũt sanguine muri.

d Constituimus. Vt C. de leg. & const. l. non dubiũ. & similes. Accur.

e Sanctiones. In stricta significatione: q̃nq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege: vt C de nouo Co. fa. § quibus. ver. colligentes verò &c. Quandoq; largissimè pro collectione totius iuris ciuilis: vt in proœ. Digest. in prin.

Singulorum. Ista est secunda pars principalis huius tituli, q̃ diuidit̃ in q̃nq; partes principales. Primo qualiter acquiruntur nobis res, q̃ in nullius bonis sunt. Secundo, qualiter acquiruntur ea, q̃ sunt alterius, ea facto nostro, ex permistione, vel fabricatione. Tertio qñ vsufructuarius, vel bonæ fidei possessor facit fructus suos: & quid cõtineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnũ casum exceptiuũ à prima parte videlicet, quod ea, q̃ sunt in nullius bonis: non tñ in totum efficiunt occupantis. Quinto qñ per traditionem, vel non, in personã certam, vel incertam dominiũ transferatur. Secunda ibi, in §. cũ ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis aũt. Quarta

g Iure ciuili. Vt vsucapione, arrogatione, successione, deportatione, monacatione: de quibus incipiet dicere ĩ. de vsucap.

h Vetustiore. Sic ff. de iure immu. l semper.

i Rerum natura. Idest, Deus.

k Prodidit. Idest, statim cum procreauit Deus gentes, statim fuit ius gentium. Accur.

ADDITIO. Et potes exponere prodidit, idest, ad inuenit. inde ꝓdis[9] .i. adinuẽt[9]: vt ĩ si quad. paup. fec. di. in princ. Quandoq; etiam proditus. i. datus. ĩ. de act. §. huic autem, vers. qua de causa. Et sic accipe hoc loco non esset ineptum.

Feræ igitur. CASVS. Domine, iam video, q̃ vultis tractare de iure gentiũ, tanquã de vetustiore, dicatis ergo mihi, si placet, aliquem modũ acquirendi dñium de iure gentiũ? Ad hoc resp Iusti. Amice, feræ bestiæ, & volucres, & pisces, & oia animalia fera quæ in terra, & quæ in mari, & quæ in cœlo. i. in aere nascũtur, statim cũ ab aliquo capta fuerint, iure gentium occupantis fiunt: & hoc tali ratiõe. Mũdi enim animalia fera in nullius bonis eẽ intelligũtur: & quod ante nulli[9] est. id iure gentiũ (qđ naturali rõne introductũ est) occupanti conceditur. Nec interest quantum ad acquirẽdum dominium, vtrũ quis huiusmodi feras bestias, & volucres in suo pro

Feræ igitur bestiæ, & volucres, & pisces; & omnia animalia, quæ mari, cœlo, a & terra nascuntur, simul atque b ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim † ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. † Nec interest c feras bestias & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Planè, qui alienū fundū ingredit venandi, d aut aucupandi gratia, pōt à dño, si is præuiderit, prohiberi, ne igrediatur. e Quicquid aūt eorū ceperis, eousq; tuum esse intelligit, donec tua custodia coercetur. Cum verò tuam euaserit custodiam, & in libertatem f naturalē sese receperit: tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cū vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in cūspectu tuo vt difficilis. g sit eius psecutio. h

Licet fera sylvestris ab aliquo vulneretur, ita vt verisimiliter possit capi, tamen nō efficitur vulnerātis, nisi eā ceperit. Arc.

Annotato, Illud vulgatum, multa cadunt inter calicē, supremaq; labra.

Illud i quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi possit, k statim tua esse intelligatur. Et quibusdā placuit, statim esse tuā, & eousq; tuam videri, donec eam persequaris. quòd si desieris persequi, desinere esse tuā, & rursus fieri occupantis. Alij vero putauerunt non aliter tuā esse, quàm si eam ceperis. Sed posteriorē l sniam nos cōfirmamus, ꝙ multa accidere m soleant, vt eam non capias. n †

Apes, q̄ in nullius bonis sunt, occupanti cōceduntur, et earū fructus, sicut et aues: licet in aliena arbore capiātur. Dominus tamē à principio ingredi prohibere pōt. Et examē eorū tuum est, donec difficilis nō est persecutio. Ar.

prio fundo ceperit, an in alieno: & hoc est verū, nisi prohibitio domini intrare volētes præcesserit. Nam qui in fundū alienū ingredistur venādi, aut aucupādi gratia: poterit à domino prohiberi, ne ingrediatur, si dominus fundi eū præuiderit. Sed pone: Domine, iā video, ꝙ p occupationem huiusmodi ferarum, & volūcrū acquiritur mihi dominium: dicatis mihi quādiu durat mihi huiusmodi dominiū acquisitum? Ad hoc rñd. Amice, dico tibi. ꝙ quicquid prædictorum animalium ceperis, tādiu tuo dominio subiectū esse intelligitur, quandiu in custodia tua detinetur: sed cū tuā custodiam euaserit, & in pristinā naturalem libertatem se receperit. in tuo dominio esse desinit, & rursus sicut prius occupanti conceditur. Sed domine dicatis mihi, quando dicitur se recepisse in naturalem laxitatem, vel libertatem? Ad hoc resp. In naturalē laxitatem dicitur se recepisse cū vel omnino conspectum oculorum tuorū euaserit, vel ita sit in cōspectu tuo, vt impossibilis sit eius psecutio. Vnde super tali quæstione apud veteres multum fuit disputatum & quæsitum. Quidam venator, puta Titius quendam ceruum vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: ita ꝙ ceruus vulneratus capi poterat. Nam in casu isto dubitatur. vtrū dominiū cerui vulnerati incontinenti post vulnus inflictum intelligatur Titio vulneranti acquisitum. Et certè quidam veteres dixerūt statim post vuln⁹ inflictū huiusmodi ceruum vulneratū, fieri ipsius vulnerātis. & tandiu in eius dominio videri, quādiu eū persequitur. Et si Titius eum persequi desierit: dixerūt huiusmodi ceruū desinere in dominio Titij esse: & rursus occupanti concedi. Alij vero non aliter putauerūt huiusmodi ceruū fieri Titij, quam si eum Titius ceperit. Sed domine, quid dicitis vos super hoc? Certe dicit Iust. Nos posteriorem sniam tanquam iustiorē confirmamus: vt videlicet ita demum intelligatur Titij esse. si Titius eum ceperit. Multa enim solēt accidere impedimenta: vt Titius eum nō capiat. Et hæc dicuntur vsque ad §. Apum quoque. Franciscus

Feræ igitur. Quia à vetustiori incipiendum est, igitur &c. Acurtius.

a Cœlo. Idest aere. Accur.

b Simul atque. Idest, statim postquā &c. Sed nunqd res sacræ cōceduntur occupanti: vt §. e. §. nullius. Rñ. Res dicitur esse in nullius bonis sex, vel septē modis. Natura, vt hic, Facto, vt j. e. §. pe. Item tempore: vt ff. de acqu. re. do. l. nunquā. §. thesaurus. Et in his tribus locū habet hęc regula, nisi ꝙ in thesauro de æquitate dimidium domino soli restituitur: vt j. eod. §. thesaurus. Item censura: vt §. eo. § nullius. Itē casu, vt in hæreditate iacente, quę vicem domini repræsentat: vt j. de stip. seru. § prin. Item culpa hominis, vt si eijciam seruum ęgrotantē, vt C. de la. lib. tol. l. j. §. sed scimus. & ē hic. Item iuris naturalis constitutione: vt liber homo: vt ff. de verb. obli. l. inter stipulantē. §. sacram.

c Nec Interest. Quò ad acquirēdum dominium.

d Venandi. Aliud si cau. requirēdi fugitiuū meum: vt ff. de serui. fug. l. 1. vel glandis colligēdæ causa: vt ff. de gland. leg. l. j. vel vt recipiam pecuniā, quam ibi abscōdi: vt ff. ad exhiben. l. thesaurus vel si vindemiam, quā emi, tollere me vēditor prohibeat: vt ff. de actio. emp. l. qui pendentem.

e Ingrediatur. Quid si post prohibitionem quid ceperit? Respond. non facit suum: vt C. de rei ven. l. si fundum. & l. certum. & facit j. eo. §. apum. versi. planè.

ADDITIO. Dic istud verum secundū Ang. si fructus fundi cōsistebant i venatione, aliàs secus: vt tenet g'o. in l. diuus. ff. de ser. vr. præd & in l iij. ff. de acqu. rer. do. quamuis Por. sequatur istam glo.

f In libertatem. idest laxitatē, vt statim nō sequitur: vt ff. de acqui. rer. do. l. naturalem. & l. Pomponius.

g Difficilis. Idest, impossibilis. sic ff. pro soc. l. de illo. ʒ in gl. difficile. econtra. ff. de ijs qui deiec. vel effu. l. ij. Accur.

h Persecutio. Sic ff. de acqui. pos. l. iij. §. Nerua.

i Illud. Sic ff. de acqui. re. do. l. naturalem. §. illud.

k Capi. possit, cōsiderata natura hominis, & animalis, nō diuina possibilitate. licet nec omnino facilitatem considero.

l Sed posteriorem. Sic ff. de acquiren. rer. dom. l. in laqueum.

m Accidere. Licet enim probetur vnum, idest, eam vulneratam, nō tamen sequitur: vt capi possit: vt C. de proba. l. neque natales.

n Non capias. No. ꝙ inspicitur, qđ euenire potest &c.

❡ Quod in nullius bonis est, id occupāti cōceditur. & ad hunc §. & sequētes remittit gl. in c. si culpa. super verbo aīalia. an re si. gl. extra de iniurijs, & dā. da.

† Hinc Cice. li. 1. off. Sunt autē, inquit, priuata natura nulla, sed aut veteri occupatione: vt q̄ quondā in vacua venerunt &c.

Res dicitur esse i nullius hominis septē modis.

ʒ Scilicet ei autho ritate iudicis quā de facili pstabit. Sed in a-
lia re pendit ita de mū si aliqua ēs leuia præcedant indicia secundū Chris. Et an qs cogitur Iudicare fuit, vide Ias. hic.

† Et sic i rebus incertis nō pōt ferri snia certa, vt hic, & in cap. iuuenis. iuncta gl. 2. post principium. ex. de spō. & matri. & est arg. ꝙ ad ea quę frequentius accidunt, iura adaptantur: vt hic, & in c. literas. iuncta gl. sup verbo cōsueuerint. in me. § veri sic. itē ar. ad ea. extra. de despon. impube.

ʒ Idē vbi via publica, vel ē priuata & directa: secundū Ias. hic.

ʒ In nō rer. dēt intelligi p ut iacet & hoc totū stat in arbitrio iud. cis, vt sentit gl. super verbo capi. j. eo. secūdum Christ. Et notat hīc tex. Ang. pro eo ꝙ nō ritè capeus postea restituit liber tati pristinæ.

Apú [a] quoq; fera [b] naturaé, † Itaq; apes, q̃ i arbore tuo cõsederit, antequá à te alueo [c] iclu danẽ, nõ magis tuę intelligunẽ eẽ, quá volucres, q̃ in arbore tua nidũ fecerint. Ideoq; si alius eas icluserit: [d] is earũ dñs erit. [e] fauos quoque si quos effecerint, eximere qlibet põt. Planè integra re, [f] si puideris [g] igre dientem fundum tuum: poteris eũ iure ꝓhibere, ne ingrediaẽ. Examen [h] quoq;, qđ ex alueo tuo euolauerit, eo vsq; intelligiẽ esse tuũ, donec in cõspectu tuo est, nec difficilis ꝑsecutio eius est: alioquin occupantis fit.

Animalia quæ naturaliter sunt feræ, sed per accidens mansueta: tandiu sunt nostra, quandiu retinent consuetudinem eundi, & redeundi.

Pauonum quoq;, & columbarũ fera [i] natura est. nec ad rem ptinet, [k] ꝙ ex cõsuetudine euolare, & reuolare solẽt. nã & apes idẽ faciũt, quarũ [l] constat ferá esse naturá. Ceruos quoq; quidá ita mãsuetos habẽt, vt in syluá ire, & redire soleant: quorũ [m] & ipsorũ [n] ferá eẽ naturá, nemo negat. In ijs autẽ animalib. q̃ ex cõsuetudine abire, & redire solẽt, talis regula [o] cõprobata est: vt eousq; tua eẽ intelligãtur: donec animũ reuertẽdi habeãt. Nam si reuertẽdi animũ habere desierint, [p] etiá

---

sc ff. loca. l. si q̃s domum. §. idẽ q̃rit si sumptus. & ff. ad Treb. l. Lucius. §. pen. & ad leg. Fale. l. in quantitate. §. magna & ff. ex quib cau. ma. l. sed & si per prorẽ. §. si feriæ & ff. de ser. rusti. præ. l. q̃ sella § ij. & de dam. infect. l. qui bona. §. cũ inter. arg. tñ contra. ff. de pec. l. eo tempore. j. respons.

Aliàs Apium.

ADDITIO. Ibi euentus erat impossibilis, cum nihil esset in peculio, secundùm Angel. vel non erat ciuilis nec honestus, secundùm Christopho. de quo broeardo dic, vt per Ang. Aret. hic.

Plinius tñ nãlis hi. lib. xj. c. v. scribit, apes esse insecta q̃dã, neq; mãsueti gñis neq; feri, sed mediæ cuiusdã naturæ.

Apum quoque. CASVS. Iustinianus in hoc §. prosequiẽ materiam suã de prorsus feris. Et dicit, quòd natura apum fera est, idest non mansueta. vnde apes si in arbore tua consederint ante, q̃ à te in aloeo tuo fuerint inclusæ, nõ magis intelliguntur esse tuæ, quam volucres, quæ in arbore tua nidificauerint, vt de si huiusmodi apes in arbore tua confidentes aliquis alius incluserit, ipse earum dominus efficietur, & etiam si huiusmodi apes ante, quam à te fuerit inclusæ, aliquos fauos in arbore tua, vel in fundo tuo fecerint, quilibet eos eximere potest: verontamen si re integra prȩuideris aliquem ingredientem in fundum suum, poteris iure prohibere, ne fundum tuum ingrediatur. Sed pone, quoddam examen, idest, immensitas apum euolauit de alueo meo, in quo à me fuerat inclusum, ego quęro quandiu dominio meo intelligitur esse subiectum? Ad hoc respon. si examẽ ex alueo tuo euolauerit: tandio intelligitur esse tuũ, quandiu intelligitur esse in conspectu tuo: nec difficilis sit eius persecutio, alioqui si euasit conspectum tuum, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis sit eiꝰ persecutio, occupanti conceditur. Et hæc dicunẽ vsq; ad illum. §. pauonum. Fran.

a Apum. Concor. ff. de acqui. rerum domi. l. naturalem. §. apum.

b Fera. idest non mansueta.

Alueus duo significat.

c Alueo. Vas est vbi apes manent. Q̃nq; pro loco, vbi flumen currit, ponitur: vt j̃ eo. §. insula.

Scandalũ nmendũ est.

d Incluserit. Quod. Bul. facere noluit in his, & similib. dicens, magis timeo scandalum, quã futurũ iudicium, vt no. ff. de acquit. rerum. do. l. in laqueum.

e Dñs erit. Nec furti tenetur, vt ff. de furtis. l. apes.

f Integra re. idest antequam intrent, vel prius, quã eximantur.

g Prȩuideris. Quid si fuerit ingressus. an poterit retinere eum, vt det quod acceperit, cum homo quilibet possit prohibere, nequis intret fundum suum? Resp. cum dominus factus sit per occupationem, nõ video quare desinat esse dominus, arg. huius. §. qui tacitum prævidenti consuluit.

Examen triplicitẽr accipitur

h Examen. i. vniuersitas apum. aliàs pro approbatione ponitur, aliàs pro iudicio, vt C. de aduo. diuer. iudi. l. nemini. §. i. & fortè seruatur aliud de consuetudine in hoc §. & in superioribus duobos.

Pauonum quoque. CASVS. Domine. quidam habent pauones, & columbas, qui ex consuetudine solent euolare, & reuolare, modo quæro à vobis, vtrum natura hmõi pauonum, & colũbarum debeat censeri fera? Rñ. quod sic. nec obstat, quo minus natura pauones, & columbarum fera censeatur, ꝙ huiusmodi pauonum, & columbȩ ex consuetudine euolare, & reuolare solent. nam hoc idem faciunt apes. & tamẽ manifestum est, naturam earum feram esse. Hoc idem etiã in ceruis quandoq; contingit. Quidam enim ceruos ita mãsuetos habent, vt in syluas ire, & redire soleant. Nemo tamẽ negare põt naturam omnium ceruorum in genere, & etiam ipsorum singulorũ speciem feram esse. In his igitur animalibus accidentaliter mansuetis, quæ ex consuetudine ire & redire solent: alia regula à iure comprobata est. vt tandiu intelligantur tuo dominio subiecta esse, quandiu habuerint animum reuertendi. Nam si reuertendi animum habere desierint, in tuo dominio esse desinunt, & occupanti conceduntur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi. qualiter perpendam. ꝙ desierint habere animum reuertẽdi? Ad hoc respon. Amice, tunc intelliguntur desinere habere animum reuertendi, cum reuertendi consuetudinem deserunt. Et hęc dicuntur vsq; ad illũ §. gallinarum, vbi tractaẽ de animalibꝰ prorsus mansuetis: & casus eius planus est vsq; ad illum §. item ea quæ ex hostibus, Franc de Aret.

i Fera. i. non prorsus domestica. vel mãsueta. Accur.

k Nec ad rem pertinet. Idest, non obstat ijs, quæ diximus.

l Quarum. Scilicet apum.

m Quorum. Scilicet ceruorum in genere.

n Ipsorum. Scilicet singulorum in specie.

o Talis regula. Hic no. tria genera animalium. Mansueta, vt sunt gallinę: in quibus locum habet hęc regula, vt vbicũq; sint, dñi esse intelligantur: vt j̃. ꝑxi. §. item fera prorsus, & in his habet locum alia regula. quia occupanti conceduntur: vt s̃. eo. § feræ. & §. illud & §. apũ. & §. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter mãsueta: [t] & in his obtinet hęc ꝑsens regula: & facit ad hoc ff. eo. de acquitẽ. rerum do. l. naturalem. per totum, vsq; ad §. fina.

Animalium tria sunt gñia.

t Ista gl. reprehenditur per doc. hic, q̃ apum nã nõ adeo fera, quin mutari possit secundùm Por. hic.

p Desierint. Exteriora indicant animi secreta interiora. facit de ædil. edict. l. si tamen. §. ij. vnde versus. Intima per mores cognoscimus exteriores.

ADDITIO. Et hoc comprehenditur, si viso domino, vel familiaribus non redeunt vt solebant: nisi per aliquos dies hincinde, nõ tamen si in syluis aberrassent, secundùm Ang.

a Gallinarum. Scilicet omnium, vt statim innuit Vel dic singularum in speciem.
b Feras. Vt phasienos. Accur.
c Anseres. Scilicet domestici.
d Gallinæ. Scilicet tuæ domesticæ.
e Turbati. Vt per vulpē, vel miluum.

h Si euaserint. Animo, & corpore: vt ff. de capti. & postli. reuer. l. nihil. in princ.
i Recipiunt. Iure postliminij. vt 𝔍. quibus modis ius patriæ potesta. solui. §. si ab hostibus.
ADDITIO. Hodie tñ quantum ad personas, nō obseruant iura captiuitatis, & postliminij, nisi quantū ad res.

tua eē desinūt, & fiūt occupantiū. Reuertēdi autē animū videnṫ desinere habere tūc, cū reuertēdi cōsuetudinē deseruerint.

Gallina, & anseres domestici tui sunt, etiam si conspectum tuum effugerint: & qui eas accipit animo lucrandi, furtum committit. Aret.

Illud annota, Etiam in re modica & exigui pretij furtum fieri.

Gallinarū, a aūt & anserū nō est fera natura: idq; ex eo possum⁹ intelligere, ꝙ aliæ sunt gallinæ, quas feras b vocam⁹ itē alij sunt anseres, quos feros appellam⁹. Ideoq; si anseres c tui, aut gallinæ tuæ d aliquo mō turbati, e turbatæve euolauerint, licet cōspectū tuū effugerint: quocunq; tñ loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur: & qui lucrandi animo f ea animalia detinet, furtum cōmittere intelligitur. †

Etiam si hominem liberum ex hostibus ceperimus, de iure gentium noster fit: qui si exierit potestatem nostrā, recuperat antiquā libertatē. Aret.

Itē ea, q̄ ex hostibus g capimus, iuregētiū statim nra fiūt: † adeo qdē, vt & liberi hoēs ī seruitutē nostrā deducanṫ: q tñ si euaserit h nostrā ptātē, & ad suos reuersi fuerit, pristinū statū recipiūt. i

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur. Aretin.

Item lapilli, k & gēmæ, & cætera, quæ in littore maris † iueniunṫ, l iure naturali m statim inuentoris n fiunt.

Nata ex animalibus nostris nostra sunt. Aret.

Item ea, o quæ ex animalib. p dñio tuo q subiectis nata sunt, eodē iure r tibi acquiruntur.

Quod p alluuionē (.i. paulatim, et latēti incremēto) fundo nostro adijcitur

f Qui lucrādi animo. Scilicet vt habeat pēnas, vel oua. aliàs. n. non cōmittitur furtum, nisi lucrādi animus interueniet: vt ff. de fur. l. j. §. fi. Sed nunquid dol⁹ fit in vno ouo? Rñd. sic, sed de dolo non agitur in re minore duobus aureis: vt ff. de dolo. l. si oleum. § fi. & l. sequen. Sed quare nō agitur de dolo, cum quo egitur furti: vt hic? Resp. furtum fit plerunque: & ideo frequentius puniendum est: secundùm Ioan. vt ff de pœn. l. aut facta. § fina. s Et not. ex hoc. § ꝙ quælibet actio etiā pro vno nummo datur: vt ff. de damno infecto. l. si proprietarius. in fin. j. respon. & ff. de cōiug. cum emancip. lib. l. j. §. illud. Sed fallit in casibus: vt ecce si commodo tibi seruū. & tu eum alis: nō repetit à me expensas modicas: vt ff commo. l. in reb⁹. §. possunt. & ff. de impensis in rebus dot. fac. l. omnino. Et excepta actione doli, vt dictum est. Item excipe, quod est ff. de dam. infecto. l. ex damni. in princip. Accur.

item ea quę CASVS. Dñe. iam vidi qualiter dñium ferarum, & volucrum singulis acquiritur p occupationem. Nunquid plurium rerum dñium acquiri potest per occupationem de iuregentium? Rñ. ꝙ sic. Nam ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iuregentium nostro dominio acquiruntur, & hoc in tantum verum est, vt liberi homines, quos ab hostibus capimus, dominio nostro subijciantur, & in seruitutem deducantur. si tamen nostram potestatem euaserint, & ad suos corpore, & animo reuersi fuerint, pristinum statum libertatis iure postliminij recipiunt. Et non solum supradicta iuregentiū per occupationem acquiruntur, sed etiam lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium, quod naturali iure introductum est. inuentoris fiunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. item ea quæ ex animalibus. Franc.

g Ex hostibus. Vt quibus populus Romanus bellū indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes. & ff. de verbo. signi. l. hostes. & l. quos nos hostes.

k Lapilli. Scilicet ꝓtiosi. Et q̄ sit inter lapillos, & gēmas, & margaritas dñia: dic vt ff. de auro & arg. lega. l. & si non sint. §. fin.
l Inueniunṫ. Quæ tñ non sunt alicui⁹, aliàs ꝯ: vt 𝔍. eo. §. si. Accursius.
m iure naturali. Id est gentium: vt 𝔍. eo. §. singulorū. Accurs.
n inuentoris. ita demum si occupet siue apprehēdat, & non aliàs secundum Azonem. nam in superiori §. & in alijs præcedentibus de ijs, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde qd̄ idem prosequatur hic vicinitas scripturæ innuit: vt ff. de testa. l. hæredes §. sed & si noiam. ff. de lega. j. l. si seruus plurium. §. finali. Et aduerbium similitudinis, scilicet, item o quod est in principio §. apertè dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc separatus: vt infra eodem. §. thesauros. & ideo primum videnti, & inuenienti, non capienti quæritur.

Item ea quæ ex enimalibus. CASVS. Domine. iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nunquid pluribus modis acquiri potest? Respond. ꝙ sic. Nam ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iuregentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicuntur vsque ad illum § Præterea quod per alluuionem. Franc. de Aretio.

o Item ea. Nunc mutat stylum, & materiam. & dicit de ijs, quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in sequen. § præterea dicit de accessione concreta.
p Ex animalibus. Fœmininiṫ generis, siue rationalibus: vt ex ancillis: vt supra, de iure persona. §. serui. & C. de rei vendi. l partum. siue irrationabilibus: vt ff. de rei vendi. l. idem Pomponius scribit si frumentum §. idem scribit.
q Dominio tuo. Vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale. vt ff. de acquir. rer. domin. l. bonę fidei. §. fina. non ita in rationali: vt 𝔍. eod. §. in pecudum. & est ratio vt ibi.
r Eodem iure. Scilicet gentium.

Furti actio datṫ p modico. non autē actio de dolo.

e Hanc rōnē improbat Ioann. Fab. ꝗ dolus fit sine furto. sed nō ecō, dic ergo furtū esse improbius: & eius actio nē cōpetere de iure cōi: de dolo aūt de iure spāli cū sit qdā spēs restitutionis restrigēs ea q̄ ꝯsensus per tiū fuit necessaria l. j. ff. de dol. et go & c at. l. ei⁹ mili sis. §. milit mis sus. ff. de re milit. Ang.

† Facit l poe. decr. gl. vlt. vbi dī, ꝙ pro vna gallina furtū cōmittiṫ post me. gl. & gl. fi. in fi. e. cū sc. extra. de re iud.

† Hoc tñ ius gētiū interpraetatione fu mit à iure ciuili, vt nō militā mer cenario rū fiāt huiusmodi spolia sed publicentur. l. si captiuus. ff. de cap. & postli. reuer. vt ita poti⁹ reipub. sint quā ipsi⁹ occupātis aut poti⁹ ed Ducē principis quam ad ipsos milites. l. diuus. ff. de iure fisc.

† Maris abundat.

t Hoc verū ī vacātib. vbi hic. & l si Barsatorū. C. d̄ fideiuss. Quod nota p statutū loquēte d̄ eo q inuenerit bannitū. itē in nō vacātib. si possidētur alius non cōcurrat. aliàs sulo acquiriṫ aspectu.

s Dictio licē est repetibilis perdēnū clausularū qd̄ est verū si copulatiuè ponaṫ: secus si cōtinuat. vel Egi. Per.

t Istā gl. approbat B. hic.

u Fallit in leporibus hātib. vtrūq; sexū. Tertiū ipse lep⁹ est. & pulpamē tū qris. Egi. Per.

Præterea

Preterea. CASVS. Iustinianus in hoc §. dicit, q. prẹter supradictos modo acquirendi, de iure gentiũ acquiritur nobis dominium per accessionẽ cõcretã. Quod enim p alluuionẽ agro tuo flumẽ adijcit, iure gentiũ tibi acquiritur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, quid est aluuio? Ad hoc tñ. Est autẽ alluuio incrementũ latens. vnde illud per alluuionẽ agro tuo videtur adijci, quod ita paulatim, & successiuè adijcitur, vt licet tota die intuitũ figas, tñ ĩtelligere nõ possis quantũ in quolibet momento agro tuo adiectũ fuerit, verũ est tñ. q. istud latẽs incremẽtũ tibi iure accessiõis acquirit. Sed si impetus fluminis aliquã partẽ grossam ex prædio tuo detraxerit: & illã partẽ detractã vicini prædio appulerit: manifestũ est eã partem ex p̃dio tuo detractã nihilominus in tuo dñio p̃manere. si tñ longo tp̃e fũdo vicini tui adhæserit, ita q. arbores, quas secum traxit in fundũ vicini radices emiserint: ex tp̃e immissionis radicũ vident fundo vicini iure successiõis acquisitæ esse. Et hæc dicunt vsq; ad illũ §. insula. Frã.

nostrũ fit: quod verò impetu fluminis vicino prædio ademptũ est, et nostro accessit, vicini remanet: arbores aũt quæ fundo nostro adhæserũt, et tandẽ radices egerunt, nostræ fiũt.

Prẹterea qđ p alluuionẽ agro tuo flumẽ adijcit, [a] iure gẽtiũ tibi acqrit. † Est aũt alluuio icremẽtũ [b] latẽs. Per alluuionẽ aũt id vr adijci, qđ ita paulatim adijcit, vt itelligi non possit, [c] quantũ quoquo momẽto tp̃is adijciat. Quòd si vis fluminis de tuo p̃dio aliq̃ partẽ detraxerit, & vicini p̃dio attulerit: [d] palã ẽ, eã tuã p̃manere. Planè, si longiore [e] tp̃e fundo vicini tui hæserit, arboresq́ue, quas secũ traxit, ĩ eũ fundũ radices egerint: ex eo tp̃e vidẽtur vicini fundo adquisitæ [f] esse.

Insula in medio fluminis emergens, eorũ fit qui ab vtraq; fluminis parte proximiorũ sunt prædiorum possessores, pro modo .s. latitudinis (.i. frontis) cuiusq; prædij, quæ prope ripam est: at si in medio enata non sit, proximiori ripæ modo præscripto accedit: sed si alicuius ager ad formam insulæ à flumine redactus sit, eius remanet cuius fuit.

Insula, q̃ in mari nata ẽ, (qđ rarò accidit) [g] occupãtis fit: nullius.n. eẽ creditr. [h] At insula ĩ flumine [i] nata (qđ frequẽter accidit) si qdẽ mediã partẽ [k] fluminis tenet, cõis

[a] Adijcit. Ponendo iuxta tuum prædium.

[b] Incrementum. Idest, augmentum. Accur.

[c] Intelligi nõ possit. Licet tota die ibi figas intuitũ: & hoc pp̃ imbecillitatem naturalis visus: q. tã subtilia perpẽdere nõ potest. vt in cucurbita patet quæ citò crescit: quæ tamẽ percipi nõ põt, quantũ crescit quoquo momẽto tẽporis. Sed in quodã genere agrorũ cessat ius alluuionis: vt ĩ agris militib' assignatis à principe. qui limitati dñr: vt ff. eo. de acq. re. do l. in agris. Quę sit ratio diuersitatis, dicitur in ea. l. fi.

[d] Attulerit. Aliàs applicuerit. i. apposuerit, vt subijcit: puta crustam terræ forte vineatæ, vel arboratæ.

[e] Longiore. idest lõgo. s. tãto vt faciat radices, vt sequit: vel ẽt ipsa terra apposita vnitatem alteri terrę fecerit cui opponit: vt ff. de dã. infec. l. hoc amplius. §. ita demum : Sed quõ scitur qñ hæc vnitio, vel immistio erit facta? Respõ. per rusticos: quia talia sciunt: vt in auth. de non alien. aut permu. §. quod autem dictum est. col. 2. Accur.

[f] Acquisitæ. Vtilis tñ rei vendicatio priori domino datur, sm̃ M. vt ff. de rei ven. l. idem Pomponius scribit, si frumentum. §. de arbore. Sed nos cõtra: sed in factum ad ęstimationem damni: vt ff. de rei vendi. l. l. in rem j. §. item. Sed rei vendicatio non datur: vt ff. de dam. infe. l. hoc amplius §. Alphenus.

ADDITIO. Dic sm̃ Io. Fab. q. imò nec in factũ datur: vt d. l. hoc amplius. §. ita demum. ff. de dam. Infect. nec obstat. §. de arbore. quia ibi loquitur, qñ fuit facta vnitio actu sine facto hominis: hic loquitur, qñ fuit facta facto fluminis, & ideo cum quæritur de flumine, hoc videtur satis rationabile, fuit opinio antiquorum: sed opinio quæ hic nota. fuit Azo. quæ satis est æqua, secundùm Ang. hic.

Insula. CASVS. Domine, ponamus, q. aliqua Insula nascetur in mari, dicatis mihi, cuius iuris eẽ intelligatr? Resp. si aliqua isula ĩ mari nata sit, (qđ tñ rarò accidit) occupãti cõcedit. Nã ante occupationem nullius esse intelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula quæ in mari nascitur, q. occupãtis fit: secus tñ est de insula ĩ flumine nata. nã in flumine insula nata, (quod frequenter accidere solet) si quidem mediam partem fluminis teneat, cõis est eorum hominum, qui ab vtraque parte fluminis p̃pe ripã prædia possidẽt, videlicet pro modo latitudinis cuiusq; fundi, quę latitudo prope ripam sit. qđ si alteri parti fluminis p̃ximior est: eorum est tãtum, qui ab ea parte propè ripã prędia possidẽt. quod si ab aliqua parte diuisum flumẽ sit, deinde infra vnitũ, agrũ alicui' in formã insulæ redegerit: huiusmodi ager ad modũ insulæ diuisione fluminis circundantis redactus, eiusdem permanet, cuius ante diuisionẽ fluminis fuerat: Sed ponamus, quòd flumen naturalẽ alueũ penit' derelinquit, & ex alia parte ceperit fluere, dicatis mihi qd iuris ĩ isto casu? Ad hoc resp. q. si naturali alueo ĩ vniuersũ derelicto, ab alia parte fluere cœpit: tunc prior alueus à flumine derelictus, eorum incipit esse, qui prope ripam eius prædia possident pro modo latitudinis cuiusque agri, quæ latitudo prope ripam sit. Sed ponamus: nouus alueus iam occupatus, publici iuris incipit esse, sicut est ipsũ flumẽ. sed si post aliquod tẽpus ad priorem alueum flumẽ reuersum fuerit, nouus alueus iam à flumine derelictus, eorũ incipit esse qui p̃pe ripã eius prędia possident. Aliud tñ iuris est, si totus ager alicuius aqua inũdatus fuerit. Inundatio. n. aquę faciem fundi nõ immutat: & idcirco, si aqua à fundo recesserit: manifestũ est manere dominũ fundi, qui ante dñs fuerat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. cum ex aliena &c. Fran.

Insula. Dicitur locus vndique circũdatus aqua: vt hic, & ff. eo. l. adeo. §. insula. & l. insula. 1 aliàs quandoq; pro domo in mari posita, q̃ in salo posita est, sm̃ Iudo. item quandoq; pro qualibet domo: vt ff. de eo, quod certo loco da. l. 3. § si quis in insulam. Item nota diligenter ista responsa vsque ad §. alia sanè.

[g] Quod rarò accidit. Sed oppo nam ad ea, quę frequentius accidunt, potius iura adaptantur. vt ff. de legi & senatuscõ. l. nam ad ea. Resp quod illud verbum, potius, solutionem inducit, nam bene infertur, potius: ergo ad alia Accur.

[h] Creditur. Scilicet, antea.

[i] In flumine. Idest in medio fluminis.

[k] Mediã partem. Quod scilicet poterit sciri accepta

* In hãc sntam relatum ab Aggeno Vrbico Cassium Longinũ respõdisse. quicquid aqua labendo abstulisset, id possessorem amittere: cui imputandum est, q. ripã suã sine alteri' dãno non munierit aduersus iniurias fluminis.

† Quòd si nõ fecerit põt de directo vendicari.

* Egulnatius Baro hoc loco scripta occasiõe regulã tradit. qua definit, quid sequendum sit, quorumes iuris consu' tõrũ sniæ inter se pugnãres reperiũtur. ru eũ videto.

Insulæ tria significat.

1 Dic, q. ĩsularum alia ẽ naturalis, vt Corsica & Sardinia, alia casualis, vel accidẽtalis, q̃ in flumina sępe nascitur: ĩ mari perrarò.

Naturales insulę sunt prĩcipis, nõ in dñio patrimoniali, sed in dñio iurisdictionali: vt l. Insulę. ff. de iudi. & l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de off p̃s. sed d hac materia plenius videas hic per Ang.

chorda, & pūcto posito in medio īter vtrunq; agrū: & tunc si punctum est ex vna parte tantum, alij cedat: aliàs secundū qđ punctum extenditur: vt colligitur ff. eo. de acq. rer. do. l. inter eos. & l. seq. Ex his patet, quod pro diuiso possident insulam, & habent dominiū circundātes flumen: vt ff e. de acquir. rer. do. l. pro regione.

a Latitudinis. Existētes ab vna parte, cum plures sint ex vna parte, & vnius fundus latior est, q̄ fundus alterius: & in hoc tātum frontem agri considero: vt ff. eo. de acq. rer. domin. l. insula. in prin.

b Parte. Scilicet, superiori.

c Infra. Scilicet in inferiori parte.

d Vnitum. Scilicet flumen. i. coadunatum, & hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum &c. & tunc puncta ibi, Infrà.

e Alueus. A quo nunc vltimò recessit flumen.

f Incipit. quantū ad strictā rationē. nā de æquitate vix obtinet. i. non obtinet: vt ff. eodē. l. ad eo §. insula. in fi. Et not. hic, q̄ flumina vicem iudicum tenent: & dant, & auferunt dominia: vt hic. & ff. eo. de acq. re. do. l. ergo. §. alluuio. Accur.

g Speciem. Idest, faciē fundi. Sed contra ff. de flumin. & ne quid in flu. pub. l. 1. §. si fossa. in fi. §. Sed ibi totum occupauit, hic partem. Vel hic eodem impetu recessit, quo venit, ibi non: sed diu coopertum tenuit.

Flumina & iudices æquiparantur.

est eorū, q ab vtraq; parte fluminis prope ripam prædia possident. s. p̄ modo latitudinis a cuiuscū que fundi, quæ latitudo prope ripā sit. Quòd si alteri parti proximior sit, eorum est tm̄, qui ab ea parte prope ripā prædia possident. Quòd si aliqua parte b diuisū sit flumē, deinde infra c vnitū d agrū alicui⁹ ī formā īsulę redegerit, eiusdē permanet is ager, cui⁹ & fuerat.

Prior alueus à flumine derelictus, eorum fit, qui prædia secundum ripam propiora habēt: nouus verò incipit publicus fieri: flumine autem in antiquum alueum reuerso, nouus alueus derelictus, eis accedet, qui iuxta ripam agros habent.

Quòd si naturali alueo in vniuersū derelicto, ad aliā partē fluere cœperit, prior qdē alueus e eorū est, qui prope ripā eius p̄dia possident, pro mō, s. latitudinis cuiusq; agri, quę prope ripam sit.

Nouus autem alueus eius iuris esse incipit, f

h Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. quib. mod. vsus fruct. amit. l. si ager. Solu. ibi impropriè dicit amitti, scilicet. quantū ad cōmodū fruendi * Vel hic inundauit pp̄ impetum aquarum: ibi vt faceret alueum, vt probatur prędicto tit. l. quid tamen §. ager. Et hæc vera sunt quātum ad proprietatem, sed possessio indubitanter tēpore inundationis amittitur: vt ff. de acqu. posse. l. iij. §. Labeo & l. qui vniuersas. §. ij. & l. Pomponius j. resp. tamen i aqua recedente, etiam possessio restituenda est. vt ff. de iti. actuq; pri. l. j. §. sed & si quis.

* Vel forsè ibi capit̄ proprietas p̄ possessione, hic propriè, Egi. Per.

Cum ex aliena. Diuiditur in quinq; partes. Primo ponit thema Secundo quæstionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit responsionē. Quinto per exempla responsionem declarat Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multa. Quinta ibi, Vt ecce vas.

s Et est nō secundū Christ. qa possessio est facti, quæ solo ani-

CASVS. Domine. iam vidi plures modo acquirēdi dominium de iure gentium. Nunquid pluribus modis de iure gentium acquiri poterit? Respon. q̄ sic. Per specificationem de iure gentium acquiritur nobis dominiū. Cum. n. quis ex aliena materia & c.

Casus planus è. Vsque ad illum §. si tamen alienam. Franciscus Accur.

i Facta. Facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta: vt ff. de auro, & argento legato l. & si non sint. §. quid ergo. Ratio huius est. qa quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si certum petat. l. lecta. §. dicebam. & cap. officij, extra. de electio.

ADDITIO. Sed ibi species quantum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad hanc esse deficerent. Et ideo reprehenditur hæc glossa propter verbum fecerit. quod perfectionem significat: vt l. t. ff. quod. quisq. iuris.

k Ab aliquo. Scilicet bona fide. vt ff. ad exhibendum. l. de eo. §. si quis & suo nomine: at ff. de acquirendo rerum domin. l. adeo. §. cum quis. in principio, & l. quicquid §. secundo Item & tertium, scilicet. quòd non posset redire ad priorē materiam, secundū Ioannem, vt in fine huius §. Quid si duo specificauerunt: vnus bona fide, alius mala fide? Respon. comunis est domini, & specificantis bona fide. non autem mala fide: s vt ff. quibus ad libertā. proclamare non licet. l. si duo. Azo. Eodem modo quæro, & soluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit: & in vna habuit bonam fidam, & in alijs malam fidem? Item quid si in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item quid si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini?

ADDITIO Intellige secundum præcedentia, quod habeat bonā fidem. item quòd omnia sint paria, aliàs minus pretiosum cedet pretiosiori, secūdū omnes docto. hic, per l. quicquid. §. si. ff. eodem, de acquirend. rerum domi.

l Naturali ratione idest, iuregentium.

m Fecerit. Idest, detexerit quo ad spicas: vt ff. eo. de acquir. rer. domi. l. adeo. §. cum quis. in fine sic ē. de liberti. §. j.

mo depēdet, sed dñiū ē in tis. & l in re ɔsistit. Et iō possidēies p̄dia penes flumina, quæ sæpe solent inundari tpr̄ prope confinia belli, vel epidimiæ ratiō præscribunt.

cuius & ipsum flumē ē: idest, publicus. Quòd si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumē: rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripam eius prædia possident.

Ager impetu fluminis inundatus, nō desinit eius esse, cuius fuerat.

Alia sanè cā est, si cuius totius ager inūdatus fuerit: neq; .n. inundatio fundi speciē g cōmutat; & ob id, si recesserit aqua, palā est eū fundū ei⁹ manere, h cuius & fuit.

Cum ex aliena materia noua species confecta est, refert an ad eandem materiam, et pristina initia species reduci possit, an non possit: priore casu, qui dominus est materiæ, idē quoq; spēi dominus erit: altero verò casu, q̄ spēm r̄duxit, dominiū naciscitur.

Cum ex aliena materia species aliqua facta i sit ab aliquo, k quæri solet, quis eorum naturali ratione l dn̄s sit, vtrum is, qui fecerit, m an potius ille, qui materiæ dn̄s

s Imò forsè proprio, & bona fide secundū Chri.

Mulsum.

fuerit: vt ecce, si quis, ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ, aut oleũ, aut frumentũ fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino, & melle mulsũ a miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrũ, aut collyriũ b cõposuerit: vel ex aliena lana vestimẽtũ fecerit; vel ex alienis tabulis nauẽ, vel armariũ, vel subsellia fabricauerit. Et post multã Sabinianorũ, c & Proculianorũ ambiguitatem, placuit d media snia e existimantiũ: si ea spẽs ad priorẽ, & rudẽ materiã reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: f vt ecce, vas cõflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleũ, aut frumẽtũ ad vuas, vel oliuas, vel spicas g reuerti non põt: ac ne mulsum quidẽ ad vinum, & mel resolui põt. Quòd si partim ex sua materia, partim ex aliena h spẽm aliquã fecerit qs, veluti ex suo vino, & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrũ, aut collyriũ, aut ex sua lana, & aliena i vestimentum fecerit, dubitandum non est hoc casu eũ esse dominũ, k qui fecerit, cùm non solùm operam suam dederit, sed & partem eiusdẽ materiæ præstiterit.

Quod cuiusq; rei ornãdæ causa adhibetur, vt accessio principalis cedit: etiamsi pretiosius sit, quã ipsa res cui accedit.

Si tamen alienam l purpuram m vestimento suo qs intexuerit, licet pretiosior n sit purpura, tamen accessionis vice cedit vestimento. & qui dominus fuit purpuræ, aduersus eum, qui

a Mulsum. Idest, nectar, fide stalladiam.

b Collyrium. Idest, vnguentum ad oculos.

c Sabinianorum. Idest, Sabini, & suorum fautorũ, qui dixerunt speciẽ cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus econtra, scilicet vt specificanti tantũ cedat: vt ff. eod. l. adeo. §. cum quis.

d Placuit. Scilicet nobis. Accur.

e Media * sententia. Quæ nec vni in totum, nec alteri cõcordat, vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota medium seruandũ. sic §. quib. ex caus. manum. nõ licet. §. penul. Arg. * contra. ff. de nego. gest. l. Nesennius. in fin.

f Fecerit. Si & alia duo interuenerunt, quæ in principio huius §. diximus.

g Vel spicas. Et ita apparet, quod frumentũ cedit specificanti. Sed contra. ff. de acquir. rer. dom. l. adeo. §. cum quis, in fine §. Solu. hæc potuit gratia exempli pro pueris: secundùm Pla. quædam enim gratia docendi * dicũtur, quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum substantia. §. fin. Vel dic secundo secundũ Az. illam per istam corrigi. Item ad hæc omnia exempla in quibus dicimus, speciem specificanti cedere est contraria regula, quæ dicit, quod ex re mea est, vel nascitur, meũ est: vt ff. ad exhi. l. de eo §. si qs. in fi. & de rei ven. l. solum. §. meum. Sol. Illa regula locum habet in quinq; casibus. s. vbi dominus specificauit, item vbi alius eius mãdato: item vbi sine mãdato, sed ratum habet: * item vbi alius mala fide, & suo nomine: itẽ vbi bona fide, sed res põt ad priorem materiam reduci. quorũ nullus est hic. item si hæc vera sunt, quòd specificanti cedãt. contraria est regula, quæ dicit, neminẽ cũ alterius iactura fieri locupletiorẽ: vt ff de condi. indeb. l. nã hoc natura. Rñ. licet fiat sua species quo ad dominium: tamen actione in factum tenetur ad æstimationem: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item quæcunque & ff. de do. inter vir. & vxo l. si mulieri. §. & l. sequen.

h Ex aliena. Scilicet materia.

i Ex aliena Scilicet, lana.

k Dominum. Sed si non possit reduci ad priorem materiam, fit communis, habita ratione materiarũ: vt non cedat specificanti: vt ff. eodem. de acquirend. rerum domin. l. quicquid. § fina. in fi. itẽ fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit: vt ff. ad exhib. l. de eo. §. si quis. Accur.

l Si tamen alienam. CASVS. Titius manicã, vl gyronẽ de purpura aliena intexuit vestimẽto suo, modo quæritur, verum purpura cedat vestimento, vel vestimẽtum tãquam vilius, & minus pretiosum accedat purpuræ? Respond. quod purpura licet pretiosior sit: iure tamẽ accessionis cedit vestimento. & per consequens Titio domino vestimenti acquiritur. Veruntamen ille, qui dominus fuerat purpuræ, licet iã dominiũ purpuræ per accessionẽ amiserit, contra eũ tamen, qui subripuit, furti habet actionem, & condictionem furtiuam, quæ semel ei contra furem cõpetit: quã licet postea sine culpa sua à dominio cadat, non amittit. Nã huiusmodi res, quæ iure accessionis alteri rei cedunt: licet à priori domino vendicari non possint: à furibus tamen, & à quibuscunque alijs malæ fidei possessoribus per condictionem furtiuam, vel sine causa condici poterunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si duorum.

l Si tamen alienam. Hic incipit dicere de accessione, quæ fit humana natura operante.

m Purpuram, vt manicam, vel gyronem, si autem ipsa fila, puta in tela: tunc alia ratione est dominus fact⁹ purpuræ, scilicet iure specificationis: vt supra proximo § & præcedenti. hic autem §. aliquid vult adijcere supradictis, scilicet de acquisitione iure accessionis, ne ergo nil operetur adiungit hoc qđ nunc dixit vt ff. de legatis primo. l. si quando. in principio.

n Pretiosior. Nota pretiosius accedere viliori, * sic ff. de contrahen. emptio. l. si in emptione. Sed contra. ff. de ædilitio edict. l. iustissimè. Sed ibi speciale in homine. Sed contra infra. de fideiuss §. si fideiussores. Sol. vt ibi. Item loquitur hic §. quando dicta purpura gratia ornandi vestimenti fuit apposita. Sin autem econtra: vt vestimẽtum seruiret purpuræ, vt fortè eum seruaret: tunc cedet vestimentum purpuræ, vt in duabus legibus contrarijs: vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. quid ergo. & ff. de auro, & argẽto lega. l & si non sunt. §. peruenimus. Si autem neutrum causa alterius apponatur: tunc neutrum alteri cedit: & vtrũque possidetur: vt ff. de vsucapio. l. rerum mistura. §. quid ergo.

ADDITIO. Dic secundum doc. q neutrũ possidetur communiter. sed quodlibet de per se sic, vt not. in d. §. quid ergo. Ang. Are.

* Mediũ tenuere beati. hinc Lu. 22. ca. Ego in medio vestrũ sum. Egi. Per.

Solutiõ vna multas quæstiões terminat.

* Dic q in dubio. s. quolibet extremorũ æqualiter se habente, mediã via est eligẽda, sed vbi clarũ est pro altera parte, nõ: vt ẽn contra rio. Egi. Per.

* Nihil prohibet falsam legẽ exẽpli cã ponere, quo facilius intelligat.

Tulli⁹ de inuẽ. lib. 8.

Meũ est quod ex meo nascitur.

* Intelligas glo. qñ noie alieno speci ficauit, aliàs si nõ fuisset specificata noie dñi, non posset habere ratũ cum non sit factũ sui fauore. vt l. si pupilli. § si ergo. ff. de neg. gest.

* Hoc varũ qñ apponit pretiosi⁹ grã ornatus, aliàs sec⁹, qa ipsum vilius sequit nobilius. Egi. Per.

Suri-

surripuit, [a] habet furti actionē, & ꝯdictionē. [b] siue ipse [c] sit, q vestimētū fecit, siue alius. Nā extinctæ [d] res, licet vēdicari † nō possint, cōdici tñ à furibus, & qbusq; alijs possessoribus [e] possunt.

Materiarū cōfusio, dominorū volūtate, aut fortuitò facta, eius quod ex confusione factū est, cōionem inducit, specierū verò cōmistio, ita demum, si inuicem commiscentiū dominorū voluntas accesserit.

Si duorū [f] materiæ ex volūtate dñorū, [g] confusæ [h] sint: totū id corpus, quod ex confusione fit, vtriusq; cōmune est: veluti, si qui vina sua confuderint, aut massas argēti, vel auri cōflauerint. Sed & si diuersę materię sint, & ob id propria species facta sit, fortè ex vino, & melle mulsum, aut ex auro & argēto electrū, [i] idem iuris [k] est. nam & hoc casu cōmunem esse speciem non dubitatur. Quòd si fortuitu, & non voluntate dominorum confusæ fuerint, vel eiusdē generis materiæ, vel diuersæ, idem iuris esse placuit. [l] Quòd si frumentum [m] Titij frumento tuo mistum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune est, quia singula corpora, id est singula grana, quę cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. [n] Quòd si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant. [o]

a Surripuit. Si surripuit, aliàs istis actionibus famosis non tenetur.

b Et condictionem. Scilicet furtiuā, vel sine causa vt ff. de condi. sine cau. per totum.

c Siue ipse. Scilicet fur. nam fortè erat sartor.

d Extinctæ. Quantum ad dominium, qđ perdidit dominus eius, & ideo dicitur quantum ad eum extinctū: quia quandiu est intexta purpura, extincta est: nec potest vendicari, sed agi potest ad exhibendam, vt exhibeatur, & post vendicetur: vt ff. ad exhib. l. gemma. & ff. de rei vendi. l. in rem actio.

e Possessoribus. Veluti à prædonib⁹ & malæ fidei possessoribus, vt iste fuit: vt hic, & ĩ. de actio. §. sic itaque. ff. vsus fruct. quemadmodum. cau. l. fin. in fi.

Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo quando voluntate dominorū. Secundo, quando casu sunt confusæ. Secunda ibi, Quòd si fortuito. Item prima subdiuidit. Primo, quando eiusdē generis materiæ cōfunduntur. Secūdo, qñ diuersi generis. Secunda ibi, Sed & si diuersæ. Aret.

CASVS. Sed domine Imper. nunquid dñium de iure gentiū adhuc plurib⁹ modis acquiri poterit? Respon. q sic. Nam per cōfusionem materiarū acquiritur dñium de iure gentiū. Si enim materiæ duorū dñorum de voluntate, & consensu eorū cōfusę sunt, totum corpus, qđ ex confusione materiarū resultat, vtrique dominorū commune fit: veluti si aliqui vina sua confuderūt, aut massas argēti, aut auri in aliquod vas conflauerunt. Et ista sunt vera, qñ eędē materiæ confunduntur. Sed pone, q materiæ sunt diuersæ: nunquid idē iuris est? Respon. q sic. Si enim diuersę materię ꝯfusę fuerint, & ex illis materijs cōfusis aliqua species facta sit: veluti ex vino Petri, & melle Martini mulsum, aut ex auro Petri, & argento Martini electrum, in hoc casu nulla dubitatio est huiusmodi speciem ex diuersarū materiarum cōfusione de voluntate dominorū factam, communem esse. Sed pone, q diuersæ materiæ, vel materiæ eiusdem generis fortuito casu: & nō interueniente volūtate dominorum sunt cōfusę: nunquid idem iuris erit? Respo. q sic. Hoc tamen intelligo, nisi materiæ separari possint. Si enim separari possent, secus tūc esset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quod si frumentum. Franciscus de Aretio.

f Si duorum. Acquiritur dominium, nō solū specificatione: vt ĩ eodē §. cum ex aliena & §. quod si. & accessione. vt supra eodem §. si tamen, sed etiam confusione. vt hic. Item immistione. vt ĩ. proxi. §. qđ si frumentum.

g Dominorum. bene dicit dominorum voluntate. Nā si vnus dominus fecit inde speciē. i. mulsum, vel uas ex argento meo, & suo: sua est iure specificationis, non cōmunis: vt ĩ. eo. §. q si partim. & ff. de rei ven. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. j.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, vt vidistis in §. cum ex aliena. ĩ. eod. per glo. vt hic. Ange.

h Confusæ. Idest, simul fusæ.

i Electrum. * Genus vasis, vel species metalli, & ad hoc est ff. de aur. & arg. leg. l. pediculis. §. Neratius.

k Idem iuris. Vt sit cōe, vt subijcit.

l Placuit. Scilicet vt sit cōmune, nisi separari possit, veluti si sit ex ęre meo, & plūbo, vł argēto tuo species facta sit: quibus casibus separari potest: & quilibet vēdicat suum: vt ff. de rei vendi. l. idem Pōponius scribit si frumētum. §. sed si plūbum, & ff. de acqui. rer. do. l. lacus §. fina.

Quod si frumentū. CASVS. In hoc §. dicit Iustin. quòd si frumentum Titij frumento tuo mistum fuerit volūtate vestra: totum tñ Ind frumentū tibi & Titio cōe erit nā licet singula corpora. i. singula grana, ante mistionem in sua substantia durant: tñ ex consensu vestro per mistionem cōicata sunt, & hoc verum est, quando fuit facta mistio de voluntate vestra: si tñ casu frumentū mistū fuerit, vel si Titius nō volūtate tua id miscuit: non videtur huiusmodi frumentum p mistionē cōe esse. Singula. n. grana in sua substātia remanēt: & durāt in dñio eius, cuius fuerant añ mistionem. Nā in casibus istis qñ fit mistio sine dominorum voluntate, non magis intelligił frumentū cōe esse, quam grex ouium cōis esse intelligitur, si pecora Titij tuis pecoribus permista fuissent. vñ si totū huiusmodi frumentum retineatur à Titio, actio in rē aduersus Titiū competit, & iudex, qui in huiusmodi actione cognoscet, æstimabit quantum, & quale tuū frumētū fuerit: & tantundē frumēti, & eiusdē qualitatis, vel eiusdem æstimationis tibi faciet restitui. Et hæc dicuntur vsque ad illū §. cū in suo solo. Franc. Areti.

m Quod si frumentū. Diximus quando confundūtur vt separari non possint: nunc videndū est, quando singula corpora in sua substantia durant: quo casu dicuntur immisceri.

n Communicata sunt. Et ideo locum habet cōmuni diuidundo actio: vt ff. de rei vendi l. idem Pōponius scribit si frumentum. ij respon.

o In sua substantia durant. † sed nunquid idē si nra voluntate fuissent immista? Vł q sic: nostra enim contemplatio, vel voluntas non potest mutare substantiam granorum, quin semper diserera. & diuisa

† Alias vindicati, vt & fere semp I pā. Flor. vidicari, scripsiū te perias p vēdicari, & vindicationem pro vendicatiōe.

Electrum quid est. * Aurū † quo quinta argenti portio ē, electrum vocatur. Pli. li. 33. c. 4. & li. 37. cap. 2. vbi dicit. Succinū esse, de quo in Apoca. Et erat spēs electri Egi. Per.

Dñium varijs modis quæritur.

r Istam gl. nō credo eē Accur. quia non reperit in antiquis originalib⁹ nec de ea doct. aliquam faciunt mētionem.

Sed nec megis istis casib. cõe fit frumentũ, q̃ grex intelligit esse cõis, si pecora Titij tuis pecorib. mista [a] fuerint. Sed si ab alterutro vestrũ totũ id frumentum [b] retineatur: in rem quidẽ actio ꝓ modo [c] frumenti cuiusq; competit: [d] arbitrio autem iudicis cõtinet, vt ipse æstimet, quale cuiusq; frumentum fuerit.

Quod in suo, alienove solo ædificatur, solo cedit: materia verò dominium eius permanet, cuius & ante fuerit: nisi quis sciẽs in alieno ædificarit: tunc enim (cùm donasse videatur) etiam diruto ædificio materiã nõ vendicat.

Cũ in suo solo [e] aliqs ex aliena materia ædificauerit, [f] ipse intelligit dñs ædificij: quia oẽ qđ solo inædificat [g] solo cedit. Nec tñ ideo is, qui materiæ dñs fuerat, † desinit [h] dñs eius esse, sed tantisper [i] neq; vendicare eã potest, neq; ad exhibendũ [k] de ea re agere, ꝓꝓ legem duodecim tabularum, [l] qua cauetur, nequis tignum alienũ ædibus suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet, per actionẽ, quæ vocatur de

diuisa sint à se inuicem: quod vr esse ꝯ §. præcedentẽ. Sed respon. nõ est mirum. aliàs. n. simile reperimus, nonne tempus continuum est sui natura? cum tps sit mẽsura motus primi mobilis: qui motus est vniformis, & continuus: vt dicit Arist. in 8. Physicorũ. & tñ partes in ipsa contemplatione distinguimur, & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam ꝑteritũ, quoddã futurum: sic in granis frumẽti dicimus, quod licet eorum corpora sint discreta in suis terminis cõia tamẽ ea possumus facere, ita q̃ aliqua nõ sit particula in tuo grano, quam tu non communices mihi: nulla ĩ meo, quam ego tibi non cõmunicem: quod nõ esset deficiẽte nostra voluntate, sicut nec in tempora distincto generarentur diuersitates nostra significatione, vel respectu deficiente.

Tempus quid est. *Tẽporis diuisio.*

[a] Mista. Quod fit per errorẽ, quo casu dominium non transit: vt ff. eo. de acqui. rer. do. l. si procurator. vel vt melius pascãtur & facit ꝫ. ad legem Aquil. in prin vbi dicit, q̃ gregatim pascuntur. Sed contra ff. de sol. l. si alieni. Solu. ibi speciale est in pecunia numerata, vt ibi dicitur: vt ff. si certum peta. l. singularia.

[b] Frumentum. Nondum bona fide consumptum: tunc. n. in factum actio daretur: vt ff. ad leg. Aqui. l. qui occidit. §. si quis alienum vinum.

[c] Pro modo. Idest, mensura.

[d] Competit. Idest, q̃ cuilibet tantum frumentũ restituatur, quantum fuit suũ, qñ non apparet quantum fuerit suum: & hoc ꝓꝓ impossibilem discretionem: vt ff. de vsufruct. l. vsufructuarium. §. si in viuarijs. Si aũt apparet quod cuiusq; fuerit, hoc iudex æstimet, vt subijcit, ſm Azo. & secundum hoc dic quale, idest, quod. & sic cuilibet sua grana restituantur. Vel dic proxi. respon. arbitrio & c. esse de eo de quo est istud, s. qñ non apparet, quod fuerit suum. & hoc innuit hoc verbum quale: non. n. dicit quod sed quale: vt in qualitate officium versetur & quantitate, non autem in corpore: cum illud sit impossibile discernere. & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius. Et nota triplicem esse differentiam inter hunc § & superiorem. Species. n. dicuntur misceri, vt hic: materia confundi, vt ꝫ. sed P. econtra. Item hic remanet eadem substantia, ibi nõ. Item confusa fiunt communia, etiam sine dominorum voluntate, vt ꝫ. proxi. §. hic non.

Distĩguit duos §§.

Cum in suo. CASVS. Dñe, Titius in solo suo ædificauit ex materia aliena, modo quæro quis sit dñs illius ædificij: vtrum Titius qui ædificauit, an illa qui erat dñs materiæ? Ad hoc rñd. q̃ Titius ædificator dñs est ædificij. Cum. n. in solo suo ex aliena materia quis ædificauerit, dñs ædificij intelligitur: & hoc propter rationem iurisgentium qua dicitur, Omne quod in solo ædificatur, solo cedit. Et quamnis Titio directum dominium ædificij acquiratur, ille tamen qui dominus fuit materiæ dominus eius non desinit esse, sed vtile dñium retinet, sed tñ quandiu materia sua iuncta est ædificio, neq; eam vendicare, neq; ad exhibendum de ea agere potest: & hoc ꝓꝓ legem duodecim tab. qua cauet, neq; tignum alienum ædibus suis iniunctũ eximere cogatur. Veruntamen dño materiæ eadem leg. 12. tab. consulit. Nã cõpetit ei actio de tigno iniuncto: cuius beneficio ab eo qui iniunxit, vel iniunctũ habet, duplum consequi poterit. Sed pone, q̃ aliquis alienos lapides vel trabes, vel cæmenta in ædibus suis ponat: quid iuris erit tunc in casu isto? Ad hoc rñ. q̃ idẽ iuris est, q̃ si alienũ tignũ ædibus suis iniũxisset. Appellatione n. tigni, ois materia ex qua ædificia fieri pñt intelligitur. Sed dñe, quare ita statutũ fuit in l. duodecim tab. ne quis cogatur eximere aliena materiam ædibus suis iniunctã? Ad hoc rñd. Amice. hoc ideo statutum fuit in l. 12. tab. ne sit necessariũ ædificia ex aliena materia constructa rescindi, & vrbem ruinis deformari. Sed licet durante ædificio materia vendicari non possit: si tñ aliquo casu dirutum fuerit ædificium, poterit dñs materiæ materiã suã vendicare: & de ea ad exhibendum agere. & hoc est verum, nisi per actionem de tigno iniuncto duplum fuerit pro materia sua consecutus. Et hæc dicuntur vsque ad §. Ex diuerso Fran. de Are.

† *Hic limitat̃ regula, verba ꝑteriti tpis sunt abnegatiua pñtis, nã hæc sequẽtia. ratione ꝯdictionis vĩ ĩãdę, ampliãt etiã ad pñs secundũm Pot. Egid. Per.*

[e] Cum in suo solo. Suum est etiam, si alius habeat ibi vsumfructum: vt ꝫ. de hær. insti. §. 1. vbi ꝓprius seruus dr, in quo ꝓprietatem nudã habet testator.

[f] Aedificauerit. s. bona fide aliàs non. imo tignum suũ vẽdicaret, vt ff. de rei vẽ. l in rẽ. §. tignũ. [r] arg. à ꝯtrario sensu, vel ex ea exceptione, quę ibi ponitur, & iurabitur in litem, vt ibi no. Acc.

[r] Et q̃uis nõ possideat malæ fidei existẽs, ꝑ l. cũ q ędes. ff. de vsuc. conuenit̃ tñ qa dolo desijt possidere. l. is q dolo. ff. de rei vẽ. Et vẽdicabit̃ nõ q̃dẽ vt æstimet̃, sed vt in litẽ iuret̃ ſm Christop. hic.

[g] Inædificatur. i. in ipsa terra ꝯfigitur. Quid ergo de domo non affixa solo? Rñ. non cedit solo, vt ff. de acq. re. do. l. Titius. & facit ad hanc regulã. C. de ædi. pri. l. 1. idem in satis, & plantatis qđ hic in ædificatis dr: vt ꝫ. eo. § si Titius & §. qua rõne. vñ versus. Quicquid plantat̃, serit̃, vel inædificatur: in ẽ solo cedit, radices si tñ egit. Sed ꝯ hanc regulã est ff. de rer. diui. l. intantum. in prin. Sol. illud speciale est.

ADDITIO. Erat enim ibi ædificatum in cõmuni omnium solo, quo ad vsum, & nullius quo ad ꝓprietatem, quod ideo cedit ædificio, quia primo occupanti conceditur. Christoph.

[h] Desinit. s. ex causa ædificationis, sed ex alia causa potest desinere, vt ff. de vsuca. l. rerum mistura. § La beo. quæ huic regulæ signatur contraria.

[i] Tantisper. Idest, interim.

[k] Ad exhibendũ. vt. s. eximat̃, nisi mala fide fecerit vt ff. de rei vend. l. in rem. §. tignum. & ff. de tig. insun. l. fi. sed tunc nõ eximit̃: sed in litẽ iuratur, vt ff. de solu. l. qui res. §. fi. qa arbitrarię sunt istę actiões, vt ff. de in lit. iur. l. in actionib. & ꝫ. de act. §. præterea.

[l] Duodecim tabularum lex quędam fuit, de qua dic vt ꝫ. de iure nat. §. & non ineleganter. Accur.

De

a De tigno iniuncto. Qua actione tenea. & q iniunctum habet, licet nō iniunxerit: & q iniunxit, licet non possideat. sed altero soluente alter liberat. vt ff. de tig. q deie. vel effud. l. si verò. §. si id qd. & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam. l. comperit. § fi. Sed qd si velit magis rem reddere, & eximere, quam duplum pr̄stare? Respond nō auditur: quia propter publicam vtilitaté hoc fuit statutum vt infra eod. quod ideo &c & ff. de operis noui nun tia. l. prætor. & ff de lega. j. l. ex teta. §. si duobus. Ité nūquid hæc actio competit ét ꝯ eū. q bona fide iniunxit? Respō. sic: vt hic, licet ꝯ dixerint qdā. i Sed cōtra mala fide iniun gentem alia præter hęc auxilia cōpetūt: vt rei védicatio, ité ad exhibendū, item furti, ité furtiua cōdictio, ité hæc actio de tigno iniuncto: vt ꝯ. de act. §. sie itaque. & ff. de tigno iniuncto. l. t. in fi. & l. fi. Accur.

tigno iniuncto. a Appellatione b aūt tigni oīs materia c significat, ex qua ędificia fiūt. Quod iō prouisum est, ne ædificia rescindi necesse sit. Quòd si aliqua ex causa dirutū sit ædificium: poterit materiæ dominus, si nō fuerit duplum iam consecutus, d tunc eam vindicare, e & ad exhibendum de ea re agere. Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit: illius fit domus, cuius & solū est. Sed hoc casu materię dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligit f esse alienata: vtique si non ignorabat, se in alieno solo ædificare: & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest. g

Possidens fundum alienum, in quo bona fide ędificauit, potest expensas ædificij ope exceptionis retinere. Aret.

Certè illud cōstat, si in possessione cōstituto ędificatore, soli dn̄s petat domū suā eē, nec soluat p̄tiū materiæ, & mercedes fabrorū: h posse eū p ex ceptionē i doli mali repelli: vtiq; si bonę fidei k possessor fuerit, q ædificauit. Nā sciēti alienum solū esse, potest obijci culpa, q ædificauerit l temere in eo solo, quod intelligebat alienū esse. *†

b Appellatione. Facit ad hoc ff. de verbo. sig. l. tigni. & ff. ad exhib l. gemma. & l. tigni. & ff. de acqui. rerū dom. l. adeo §. cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idem dic in caupona, siue domuncula. vt sub ijs, quod ideo & c. ad hoc ff. de verb. signi. l. vrbana prędia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea. vt ff. de tigno iniuncto. l. 1.

c Materia. Vt cementa, & lapides.

d Consecutus. Hic est ꝯ. ff. de tigno iniu ncto l. fin. Sed ibi non eum effectu fuit cōsecutus duplū: quia licet exegit. non tn̄ percepit adhuc duplum, vt at. ff. de his. qui deie. vel effude. l. perceptione.

e Vendicare. Nulla tamen tis præscriptione obstan te in rei vendicatione, vt ff. de rei vend. l. in ré. §. fi. quia nec prius agere potuit, vt C. de an. exce. l. j. § fi. Aliud ergo si mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde xxx. ann. repellitur à rei vendicatione, vt C. de præscrip. 30. anno. l. sicut.

ADDITIO Quam commoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis conse quitur, aliàs esset absurdum secundum omnes doctores hic.

Ex diuerso. CASVS Dicit Iustinianus, q ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domū ædificauerit, dñium illius fit, cuius est solū. Sed certè in hoc casu secus est, quā in prædicto nā dn̄s materię proprietatem eius amittit: nā voluntate eius materia alienata intelligit: & hoc est verū, si non ignorat se i alieno solo ædificare: & ideo licet postea domus diruta sit, materiam tn̄ sua volūtate alienatam vendicare non poterit. Sed pone, q ille, qui in alieno solo bona fide ex sua materia ędificauit, sit i possessione illius ędificij. & dominus soli ab eo vendicet ędificiū qd iuris est i casu isto? Ad hoc rñ. Amice. certè illud cōstat. q si ędificatore constituto in possessione, dn̄s soli petat domum suam esse & non soluat p̄tium materiæ, & mercedes fabrorū, po terit per exceptionē doli mali repelli. & hoc verū si fuerit bonæ fidei possessor. Nā aliàs si ipse cōtra dominum vendicantem exceptionem dolis excepno nem ope replicationis tuuabitur. Scienti enim alienum fundum esse, ppria culpa obijci potest: videlicet q temere ædificauit in eo solo, quod intellexit alienum esse, & ideo beneficium retentionis non habebit. Et hæc dicuntur vsq: ad illum §. si Titius. Franciscus de Are.

f Intelligitur. Sic C. de ædif. priua. l. si is contra quem. Accursius.

g Non pōt. Quæ alienata est, nō potest vendicari. Sed contra C. de rei ven. l. ij. in fine. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ædifica uit: hic de sua in alieno. Quare dic. aut de mea materia & in meo ædificio: & tunc planum est. aut de aliena i meo: vt supra prox. §. aut de mea i alieno: vt hic: aut de aliena in alieno: vt in dicta l. contracta continetur.

h Fabrorum. i. magistrorū de lignamine, vel murorum. sic ff. de eo, quod cer. lo. l. iij. §. item Iulianus.

i Per exceptionem. Quæ locum habet vbicunque equum sit exceptionem locum habere. siue alia tépe tat, siue non: vt de excep. do. l. ij §. & generaliter. & arg. ꝯ. eo. §. litteræ.

k Bonę fidei. s. ab initio, & ex postfacto eum ędifica nit. nam si ante quàm ędificet, sit bonę fidei: & eum ędificat, malę fidei sit: eligi quędam media via: ita vt neq; vt malę fidei puniat, neq; vt bonę fidei expensas consequetur: quia permittitur abrasio: vt ff. de rei vendic. l. Iulianus lib. viij. Digestorum scribit. si in aliena, quę est huic contraria. & facit ad hoc ff. de mino. l. intta vtile. §. vendentibus.

l Ædificauerit. Cum de nouo ędificat. Et vt hęc plenè sciantur dic dum impendit in rem alienam, aut sua, aut meo noie. Primo casu loquit ille tit. de neg. gest & ff. & C. eo. ti. Si meo: tūc aut fructuū gratia, & tunc ex fructibus deducetur, aliàs nullos fructus intelligit: vt ff. fo. ma. l. fructus. & ff famil. ercis. l. fun dus qui. 2 Aut causa rei seruandæ. & aut de nouo faciendo, aūt nō: primo casu si bona fide, habeo exce ptionem non actionem. secundùm Ioan. & ꝯ. pxi & ff. de cōdi. inde. l. si in atea. & ff de doli mal exce. l. Paulus. sed M. ét actionem dabat. & est pro eo. ff de peti. hęre. l. hereditas. §. t. & ff. si pars hęre. pet. l. fi. & C. de rei ven. l. ij & l. domū. Sed ibi ipso gesto negotium fuit hęreditatium: quod necesse habuit facere vnde actionem dabat. Sed Ioan. ꝯ. vt dictum est. & fa cit etiam pro eo. ff. de rei védi. l. sumptus. & ff. de ac. emp. l. de mqi. & ff. de pet. hęr l plane. 3 Si verò ma la fide, tunc nec excipiendo, nec agēdo conseruo. vt hic: nā neminé mihi volui obligare. vt ff. cōmu diu. l. in hoc iudicium. secundùm Io. sed M. ét dabat nagotiorum

† Nec ob. l. de eo. in fi. ff. d do nat. inter virum & vxo. quia ibi tale tm̄, hic verò & iure, & volū tate dn̄i refragāte ędificatū fuit.

* Sic dolosi cōditio melior est, quā non dolosi, qa dolosus vtitur beneficio p̄scriptiōis nō dolosus verò nequaquā. sm Por. Egi. Pet.

Ędificati pōt quadrupliciter. Impensæ in aliena negotia facte qua liter recu perātur.

† Sanè sumptus necessarios possessor malæ fidei seruat p exceptionē doli i iudicijs i rem spāli bus. l. domū. C. de rei véd. l. in fundo. ff. eo.

2 Est tn̄ dn̄a sm Ang. quia per peti. hær. malę fidei possessor nō deducit expensas si fructus nō extét, sed bonæ fidei sic.

3 Si tn̄ l9 in ré, vel cūm habeat à domino, vt est emphi teuta, colonus, & similes, repetunt si probet q aio donādi fece rit sm Ange. hic.

Plātata, et sata eius fiūt, in cuius solo serūtur, aut plantātur: modo radices immiserint: bona fide tamen alienum ferens fundum, doli mali exceptione opposita sumptus, si quos fecerit, cōsequetur.

Si Titius alienā plātā ī solo suo posuerit: ipsiꝰ erit. Et ex diuerso, si Titiꝰ suā plantā in Męuij solo posuerit: Męuij plāta erit: si modò vtroq; casu radices egerit. antè.n. q̄ radices egerit, eius pmanet, cuius fuerat. Adeò aūt ex eo tpe, qūo radices egerit plāta, proprietas eius cōmutať, a vt si vicini arbor ita terrā Titij presserit, vt in eius fundū radices b egerit, Titij effici arborē dicamus c rō d enim nō pmittit vt alterius arbor esse intelligať, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et iō prope cōfinium arbor posita, si etiam in vicini fundū radices e egerit, cōis fit.

Qua ratione aūt plantæ, quæ terræ coalescunt, solo cedunt: f eadē ratione frumenta quoque quæ sata sunt, solo cedere intelligūtur. Cæterùm sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificiū, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea, quæ diximus, g ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienum fundum sua impensa bona fide consueuit. h

Scriptura quantumuis pretiosa cedit suppositæ chartæ: tabula tamen picturæ supimpositæ cedit.

Literæ quoq; licet aureæ sint, perinde chartis, i mēbranisve k cedūt, ac solo l cedere solēt ea, quę inędificanť, aut inserunť. ideoq; si in chartis, mēbranisve tuis carmen, m vel histo-

potiorū gest. actionē: vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo fecit. C. de rei. ven. l. ij. Sed ibi loquitur, qñ ex aliena materia, & in alieno impenditur: vt ibi plenè notatur. Si verò ī reficiendo, aut bona fidei & tūc necessarias, & vtiles p doli exceptionem, voluptarias per abrasionem seruamꝰ r nisi dominus vellet tm̄ dare, quantū posset habere his abrasis, & corresis: vt ff. de rei ven. l. in fundo. Si verò mala fide necessarias p officium iudicis, cū tū possideo, vtiles per abrasionē conseruo, voluptarias nullo modo: vt C. de rei ven. l. domnm. Hinc est quod dixit Bul. hic, quòd expēsas repetā qñq; per e. i. p actionē: vt ff. de ne. gestis. l. si pupilli. §. sed & si quis. Item per e. i. p exceptionē: vt hic. Item & p o. i. per officium iudicis: vt per l. C. de rei ven. l. domū: vt modo diximus. Et hæc in rei vend. locū habent. In petitione verò hæreditatis bonę fidei possessor seruat omnes: at malæ fidei possessor necessarias, & vtiles per officiū iudicis, aliàs p exceptionem doli re existēte meliori in qua factæ sunt: voluptarias verò eb radit: vt ff. de petitio. hæredi. l. plane in cęteris.

Impensę necessarię vtiles & voluptariæ.

Expensas repeto per a. e. & o.

Si Titius. CASVS. Domine Titius eradicauit plantā Mæuij & illam in solo suo plantauit. modo quæro à vobis, quis censetur dn̄s illius plātæ? Ad hoc rn̄d. Si Titius plantam Mæuij in solo suo plātauerit, ipsius Titij planta efficitur. Et similiter in casu cōuerso. si Titius suā plantā ī solo vicini plātauerit, dominiū plātæ vicino acquisitū ītelligitur, & hoc est verū in vtroq; casu, si planta radices egerit. Nā añ emissionē radicū, eius pmanet, cuius antea fuerat. Intantū autē ex eo tempore, ex quo planta radices emisit, proprietas ipsius plantę trāsfertur, vt si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissionē radicum ītelligatur esse Titij. Ratio enim naturalis nō permittit, vt arbor alterius esse dicatur, quàm eiꝰ, in cuius fundum radices egerit. vnde arbor prope confinium duorum fundorum posita, si in vicini fundum radices emiserit. per emissionem radicum cōmunis erit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. qua ratione.

a Commutatur. Sed videtur nō commutari cū primo domino rei ven. detur. vt ff. de rei ven. l. si frumētum. 3 §. de arbore, quæ est cōtra. Sol. licet ibi dicāt Varus & Nerua, Damus nō tamē sequimur, ergo nos damus, vel demus de æstimatione, sed nō de plantat vt diximus. s. eo. §. planè, si longiori tempore, &c.

3 Hodie seipsa idē tēpo sēquitur si fiuorum.

ADDITIO. Et hæc vltima cōiter approbatur.

per l. in rē. §. itē quæcunq; ff. eo. de rei ven. Christop.

b Radices. Omnes, vt differat à sequenti.

c Dicamus. imo videtur eius, in cuius fundo originē duxit: vt ff. arb. fur. cæ. l. si plures §. fi. Sol. hæc corrigit illā. 2 Vel dic ibi, poterat viuere arbor ex fundo primo, h. e non. Vel efficitur 3 Titij p parte. s. vt hic: non in totū, vt ibi.

2 Dic hoc non tenet, quia legū correctio est euitāda. An.

3 Ista est vera vt tenet gl. in d. § fi. secundùm Ang.

d Ratio. Facit ff. eo. s. de acquir. rer. do. l. adeo. in fi & l. seq. & l. qua ratione, &c.

e Radices. Pro parte, &c.

Qua ratione, &c. CASVS. Domine, Titius seminauit frumētū suū in solo vicini: modo quęro quis intelligitur esse dominus illiꝰ frumēti? Ad hoc rñ. Amice. eadē rōne, qua diximus. q plantæ, quæ in solo alterius radices egerunt solo cedunt. ea dem ratione frumēta, quæ ī alterius solo seminata sūt. solo cedere itelligunť & per cōsequens domino soli iure accessionis acquiruntur. & sicut s. diximus, q ille, qui in alieno solo ædificauit, si dominus soli ab eo vēdicet ædificiū, tutus se poterit aduersus dominum vēdicantem p exceptionem doli mali. nisi pretium materiæ, & impēsas in ædificio factas dominus paratus sit ei refundere: ita qui ī alieno fundo bonæ fide de suis impensis seminauit, si dn̄s fundi ab eo vendicet frumentum, eiusdē exceptionis auxilio tutus esse poterit, & hęc dicuntur vsque ad illum § literæ quoque. cuius casus planus est, vsque ad illum §. si quis. Franciscus. Accu.

f Solo cendunt. Vt s. proxi.

g Diximus. Supra. eodē. §. certe. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit, cōtra quē agam? Respon. contra seminantem non, quia nō possidet, nec dolo fecit, quominus possideret. item nec contra possidentem: quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eum teneri instar tigni iniūcti, qui tenetur etiam si positū ab alio habeat, vel teneat: vt diximus supra eodē §. cum in suo, per legem. ff. de ijs qui deiec. vel effu. l. si verò. §. si id quod positū. 4 Et eadem quæstio fit in plantis. & eodē modo soluitur: cum sit ratio similis: vt ff. mandat. l. Lucius. §. j. in fine, &c.

Si quis seminauit ex semine meo ī alieno fundo, agam contra dūm fundi.

4 Intellige totā hanc gl. si bona fide seminante, & in eo qui seminatū habet bona fide secundùm Fed. Egid. Per.

h Consueuit. Idest, plantauit, vel seminauit.

i Chartis. Vt de bombice: vt sunt hæ, quæ de Pisis veniunt. Accur.

k Membranisve. Quæ de membris animalium conficiuntur.

Membrana vnde dicitur.

l Solo. Vt s. eo. §. cum in suo.

m Carmen. Metrice, &c.

Histo-

riam, [a] vel orationē [b] Titius scripserit : huius corporis [c] nō Titius, [d] sed tu dominus esse videris. Sed si à Titio petas [e] tuos libros, tuasve membranas, nec impensas scripturę soluere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique si earū chartarū, membranarumvę possessionē bona fide [f] nactus est.

Titulo & bona fide alienum fundum possidēs, perceptos fructus suos facit : mala fidei verò possessor, etiam consumptos restituit.

Si quis ī aliena tabula pinxerit, [g] quidam putant, tabulam [h] picturę cedere : alijs videtur picturam, qualiscūq; sit, tabulæ cedere. [i] sed nobis videtur melius esse, tabulam picturæ cedere. Rediculum est enim, picturā Apellis, vel Parrhasij [k] in accessionem vilissimę tabulæ cedere. Vnde si à domino tabulę imaginem possidente is, [l] qui pinxit, eam petat, nec soluat precium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali submoueri. At si is, qui pinxit, eam possideat, cōsequēs est, vt vtilis actio [m] domino tabulæ aduersus eum detur. quo casu, si non soluat impensam picturæ : poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique, si bonæ fidei possessor fuerit ille, qui picturam imposuit. [n] Illud enim palam est, ꝙ siue is, qui pinxit, surripuit [o] tabulas, siue alius, [p] competit dño tabularum . [q] furti actio.

Bonæ fidei possessor facit fructus suos : nec eos sumptos cogitur restituere, secus si fuerit malæ fidei. Aretin.

Si quis à non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide [r]

a Historiam. Noui. & veteris testamenti idem dicā in sam'a, vel romantia. vel quolibet libro prosaico.
b Orationem. Ad Deum, vel ad populum, vel ad principem.
c Corporis. Idest. libri.
d Non Titius. Scilicet scriptor bonæ fidei.
e Petas. Directa in rem.
f Bona fide. Si autē mala, laborem donasse videtur: vt ī. eodē §. certè. Sed nūquid actionem scriptor habet reddito libro? Respō. sic, si bonam fidem habuit. actionē dico, scilicet in factū : vt ff. de rei vendic. l. in rem. §. item si quæcunque. si malā fidē habuit: nō habet actionē. quia nec exceptionē habet. vt hic. Sed cum hodie ꝓtiosior sit scriptura quā charta nunquid mutat hoc? Rñdens quidā, vt Azo. ꝙ sic : Nos ꝙ non. argu. C. de testa. l. sancimus. & C. de appel. l. præcipimus. in fin.
g Pinxerit. Siue bona fide. siue mala fide, secundùm Pla. nos contra. quia bona fide : vt ī. eod. §. ibi, vtique &c.
h Tabulam. Quid si in marmore? Resp. cōtra seruari forte. Arg. tamen contra. ī. de test. §. pen. ADDITIO Sed ibi loquitur in re separabili à materia, hic secus. Et ideo non actionē, sed exceptionē habet per istū tex.
i Cedere. ff. de rei vendi. l. in rē. §. sed id qđ in charta. contra. Sol. hæc corrigit illā. Vel distingue, [*] an pretiosior sit illa scriptura, quā tabula. secundū P. q ait locum habere. quod hic dicitur, si pictus est homo, non versus: bono [*] colore. non attamento. ADDITIO. Dic ꝙ glo. bene loquitur in hoc, sed malè sen, ꝙ dicit de viso : qa depictū semper exornat materiam. dummodo sit honestum, secundùm Christopho. hic
k Apellis, [3] vł Parrhasij propria nomina pictorū.
l Eam petat. Scilicet directa rei vendicatione: vt ff. de acquir. rer. domin. l. qua ratione. §. sed nō vt litteræ. secundùm Azonem.
m Vtilis actio. In rem non directa : quia desijt dñs esse. & sic est mirabile. ꝙ nō dominus à domino vendicat. sic contingit alias in Publiciana in quibusdā casibus. vt no. ī. de actio. §. aliæ.
n Imposuit. Hoc mirabile contingit hic, ꝙ cōditio possidentis est deterior. quā petentis, aliàs contra: vt ī. de interd. §. commodum. sic & aliàs ff. de noxali. l. si quis à multis. & ff. si ex noxa. cā aga. l. j. in fi. & l. ij. & ff. de peti. hęre. l. eam idem. Sed ad hoc respon. ꝙ in causa noxali esse poterit, quod secundo agēs nō probabit. Item in petitione hereditatis, si bona iura habuit in vincendo, hæc eadē habuit in defendēdo : & sic non est eorū cōditio deterior. Item cum hic habeat actionē pictor, si non possideat: multo magis exceptionē debet habere soluto pretio: vt ff. de superfi. l. j. §. quod autem. & ff. de regu. iur. l. cui damus. Sed nunquid domino quondam tabulæ idem conceditur, si possideat. si pretium picturæ soluat? Rñ. Ro. ꝙ sic : cum sibi actio detur. Ego contra : vt sit differentia inter dominū: & pictorem. Item quia præfertur, si ambo contra extraneū possidentem agant? Respon. is. qui directā habet actionem, id est, pictor, secundū Ioan. Sed nunquid si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris? Respon. sic : vt ff. de rei vendi. l. in rem § item quæcunque. versic. & quod semel. Sed quare aliud in picturis, quā in scripturis? Rñd. quia pictura pretiosior [*] est. quā scriptura, secundùm Io.
o Surripuit. Ante, quàm pingeret.
p Alius. Post picturam.
q Tabularum. Etiam. subaudi. nam & pictori contra extraneum furem datur. secundùm Azo. Vel melius (vt mihi videtur) hic loquitur, quando fuit surrepta ante, quam esset picta. sed etiam contra dominum tabulæ sibi surripientē posset dari pictori furti actio facto furto tabula iam picta: vt infra de obligation. quæ ex delict. nascuntur §. Aliquando.

Si quis. CASVS In hoc §. dicit Iusti. ꝙ si emerit aliquis fundum bona fide à non domino. quem tamen ipse crediderit dominum esse. vel causa donationis, vel qualibet alia iusta causa, quæ ad dominij translationem sufficiat, bona fide acceperit: iure gentiū, quod naturali rōne introductū est. fructus, quos inde receperit pro cultura, suos facit. vnde verus dominus postea vendicans ab eo fundum, qui eū emerit: de fructibus ab eo consumptis aduersus eū agere non poterit, secus est in malæ fidei possessore. Nā ille. qui sciēs alienum fundum possederit, fructus suos nō facit. vnde si dominus fundi ab eo fundum vēdicauerit: non solum fundū. sed etiam fructus cū fundo, licet ab eo consumpti sint, cogitur domino restituere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. is verò.
r Bona fide. Quæ in initio exigitur. s. vt credat sibi dantem habere ius distrahendi: vt ff. de vsuris. l. qui scit. §. si. [4] Nec obst. quod est: ff. de acqu. rer. domi. l. bonæ fidei. §. in contrarium, quia ibi opponēdo loquitur, non ponendo.

Iusta.

1 Si aūs sit scriptor ad mercedē, & sibi de suo labore non satisfiat. potest retinere quaternos, vt no gl. ī i. si nō fortē. §. si cētū. & ibi Barto & Bal. de cō di. Ide. & Cy. & do. in l. fi. C. commo. An.
2 Et hīc secūdùm An hic. p istū text.
[*] Hæc vera. nā iā in picturis. quā in scriptura inspicit qđ est pretiosius secūdū Auge. Egi. Per.
[*] Bñ loquitur de colore & attamento, sed de hoc, & viso non. qa nō est cōcedū qđ sit pictū, mō sit honestū. secundū F. Egi. Per.
3 Apellis & Parrhasij memīnit Plin. Is. na. hi. xxxv. ca. x. & alijs itē locis.
Vēdicat aliqñ nō dominus à dño.
Pictura ꝓtiosior ē scriptura.
[*] Hęc rō non vī ꝑpetua: q a scriptura ꝑtiosior eē pōs, & carior secūdū. Fa. Egi. Per.
4 Dic hoc verū in alijs q̄ ꝯtractibus ꝑterquā in emptionibus, quia in illis requirit. q duob' tēporib' habeas bonā fidē vid. licet tē poris ꝯtract', & ipe traditionis, vt est tex. in l. ij. ff. p empto. & quæ sit idē. d. ff. eien - sæ. ibi no. Ang.

fundū emerit, vel ex donatione, aliave qualibet iusta [a] causa ęquè bona fide acceperit, naturali rōne [b] placuit, fruct⁹, [c] quos pcepit, ei⁹ esse ꝓ cultura, [d] & cura. [e] Et iō si postea dn̄s supuenerit, & fundū vindicet: de fructib. ab eo cōsumptis agere nō pōt. [f] Ei verò, q alienū fundū sciēs possederit, nō idē [g] cōcessū est. itaq; cum fundo etiā fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere. [h]

Fructus à solo separati fructuarij fiunt, non etiā pendentes: ideo nondum perceptos ad hæredes non transfert.

Is verò, ad quem vsufructus fundi ptinet, non aliter fructuū dn̄s efficit, quā si ipse [i] eos pceperit. Et ideo licet maturis fructib⁹ nōdū tñ pceptis [k] decesserit, ad hęredes eius non pertinent: sed dño [l] ꝓprietatis adquiruntur. Eadem ferè & de colono [m] dicuntur.

Fœtus, lac, pilus, & lana sunt in fructu pecudum: partus verò ancillæ non dicitur in fructu: & ideo non pertinent ad fructuarium ancillæ. Aret.

In pecudum fructu ĕt fœtus [n] est, sicuti lac, pilus, [o] & lana. itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & suculi [p] statim naturali iure [q] dominij

a Iusta. Cum multæ sint causæ, siue tituli acquirendi: vt in ff. colligitur in varijs titulis sub tit. de vsuca. vsque ad titulum, de re iud. idem tamen & si titulum non habeat: vt arg. ff. fini. regund. l. iiij. §. post litem. versicu. sed ante &c.

b Naturali rōne. idest, iuregentium, de quo loqˀ hic tit. cui naturalis insita ratio est.

c Fructus. * .s. industriales. aliud in naturalib⁹: vt ff. de vsufr. l. fructus. Nec obstat ff. de acquir. rerum do. l. bonæ si dei. § prin. quod. n. ibi dicit oēs, exponitur siue facto possessoris, siue alteri⁹ pcepti, industriales tñ, vt ff. de vsur. l. qui scit. §. pterea. Sed naturalib fructibus consumptis, an teneatur possessor? Resp. Non tenetur possessor rei vendicatione: quia nō possidet, nec dolo desijt possidere: sed condictione sine causa tenetur in quantum locupletior est, ar. ff. si cer. pet. l. si & me &c.

ADDITIO. Sed si non sit effectus locupletior, non tenetur, nisi esset malæ fidei. Ang.

d Pro cultura. Vt segetes.

e Et cura. Vt lac, & pilus, & lana.

f Non potest. nec ad pretium: vt ꝟ. de offi. iud. §. & si hæreditas. versi. si verò. & ff. finiū reg. l. iiij. post litem versic. sed ante, si tamen extant. nō rei vendicatione, quia percipiētis sunt, sed officio iudicis tenetur reddere: vt C. de rei ven. l. certum. §. bona fide.

g Non idem. Vt faciat fructus suos.

h Cogitur restituere Distingue tñ: quia si habet titulum malę fidei possessor, de cōsumptis ꝯdictione sine * causa: de extantibus rei vendicatione tenetur, de percipiendis pp titulum excusat: vt C. de rei vendi. l. si fundum. nisi in quatuor casibus. Primo qñ emit ab eo, quem scit vēdere in fraudem creditorū: vt ff quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hāc. Secūdo, qñ emit ab eo, qui metu cōpulsus est, vt ff quod metus cau. l. sed & partus. Tertio, qñ emit ꝟ. interdicta legū sciens: vt C. de agr. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item in quarto. s. qñ emit à fisco nō solennitet vendente: vt C. de fide instr. & iure hastæ fi. l. j. t illi quatuor casus cuā no ff. quod met. cau. l. sed & partus & l. si fundum. C. de rei vend. si nō habet titulum. de consumptis condictione sine causa: de extantibus rei vendicatione: vt C. de condi. ex lege, l. pen. C de rei vend. l. si fundum. de percipiendis officio iudicis. ff. de rei vendi. l. si nauit. §. si.

Is vero. CASVS. Dñe, Titius habet vsumfructum in vniuersitate fundi: modo quęro à vobis, qñ Titius vsufructuarius dn̄s fructuum esse intelligatur? Ad hoc rñd Amice, iste ad quē vsufructus pertinet: non aliter dn̄s fructuū effici intelligitur, quā si huiusmodi fructus ipse perceperit, & in horreo suo reposuerit: & ideo si vsufructuarius maturis fructib⁹, & à solo separatis, nondū tñ in horreo suo repositis decesserit, ad hæredem suum huiusmodi fructus nō transmittit: sed dño proprietatis morte vsufructuarij acquiruntur. Et quæ de vsufructuario diximus, eadē ferè & de colono, qui nūmis colit, intelliguntur. Sed pone, q aliquis habeat vsumfructū in oue. vel in capra, vel in equo, vel in vacca: modo quęro, qd intelligitur esse in huiusmodi vsufructu? Ad hoc rñd. Amice, in pecudum fructu etiam fętus sunt: sicut lac, pilus, & lana, vnde dico tibi, quod agni, hœdi, & suculi, & equuli statim cum editi fuerint, naturali iure in dño vsufructuarij esse itelligunt, sed secus est in eo, q habet vsūfruct. ancillæ, quia ad dn̄m ꝓprietatis pertinet. Sed dñe, pro Deo quare nō fuit statutum partum ancillarum esse in vsufruc. sicut fœtus pecorum? Ad hoc respō. Amice, optimū rōne hoc statutum fuit. Absurdum .n. videbatur hominē in fructu esse: cum omnes fruct⁹ hominis gratia ipse Deus adinuenerit Sed si aliquis vsumfructum gregis habeat, & aliqua ouis perijt: vsufructuarius in locum demortuorum animalium ex fœtu submittere debet. & ita Iuliano visum est. Et similiter qui habet vsumfructum vinearū vel arborū, alias substituere debet. Rectè .n. colere debet fructuarius. & quasi bon⁹ paterfamilias vti. Et hæc dicūtur vsq; ad illum §. thesauros. in quo Iusti. determinat qualiter per inuentionem dñium acquiritur de iuregentium: & casus planus est vsq; ad illum §. per traditionem. Franc.

i Ipse. alio enim percipiente non fiunt sui, * sed fiunt bonæ fidei possessoris: etiam si eos alius percipiat: vt ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. vel aliter si iste percepit, non etiam hæres eius. nec enim ad hæredem transmittit. Accur.

k Perceptis. Vt si in horreo depositi * sunt, facit suos fructuarius: sed bonæ fidei possessor statim, vt à solo separati sunt: vt ff. qb. mo. vsufruc. ami. l. si vsusfr. Est & alia dfia: quia fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fidei possessor nō: vt ff. de vsufru. l. vsufr. l. legato, & de vsur. l. fructus.

l Domino. Sed per quam actionem? Respō. per rei vendicationem, cum dominus fit: vel condictione ex hac lege &c.

m De colono. Qui nūmis * colit. nā oēs fructus facit suos, vt vsufructuarius: sed differūt, qa colonus talis facit fruct⁹ suos statim, vt à solo decerpti sunt: vt ff. de fur. l. si apes. §. si. secus in vsufructuario, vt hic dr. Vel dicas de partiarijs: * vt ff. loc. & cōdu. l. cū in plures. §. mellem. sm Azo. Item differt. pp aliud: quia colonus transmittit ad hæredē: vt ꝟ. de loca. & condu. §. si. sed fructuarius non. vt hic.

n Fœtus. Quasi dicat, ita fœtus, sicut &c.

o Pilus. Bouis, vel ēt caprarum, ad borrā sellarum.

p Et suculi. Idest parui sues.

q Naturali iure. idest, gentium, de quo loquitur supra eod. §. singulorum &c.

Pertinet.

* Fruct⁹ industriales, q nō pueniūt sine hoīs idustria, vt vinū, oleū, frumentum. Naturales vo: q ipsa natura prouenīunt, vt poma, fœnum, Egi. Per.

* Conditio sine cā compet quotiesaliqd ē. vel fuit apud te sine causa. quod mea interest hēre. ff de cōd. sine causa. per totum. Egi. Per.

* Hoc ꝓcedit qa ille emit circūscripta solennitate iuris: secundū Chri.

* Et ē ratio, quia vsufructuarius administeculum facti desiderat: vt le. j. ff. qn dies vin. lega. ced. nec sola naturalis possessio, quā hēt, sufficit ad acquirēdū sine separatione nomine suo facta, sm Ang

* Idē est si nō cēnt ī horreo, sed tñ essent plene recepti, vt qa exausti à spicis, secūdum Por. Egi. Per.

Colonus & vsufructuarius.

* Colon⁹ q sub certa annua mercede pecunia numerata agros suscepit colēdos. Egi. Per.

* Partiarij sūt q tertiā colūt ꝓ parte dimidia, vel tertia, vel alia secūdum fertilitatem terræ, aut sterilitatem. Egi. Per.

fructuarij sunt. Part⁹ verò ancillæ ĩ fructu nõ est: itaq; ad dñm ꝓprietatis ꝑtinet.[a] Absurdũ[b] enim videbaẽ, hominẽ in fructus[c] esse: cũ omnes fruct⁹ rerũ natura,[d] gratia hominis comparauerit.

Debet vsufructuarius gregis de fœtibus submittere ĩ locũ demortuorũ: et similiter arbores: et vites ĩ locũ demortuarũ.ar. Sed si gregis[e] vsũfructũ qs hẽat: ĩ locũ demortuorũ capitũ ex fœtu[f] fructuari⁹ submittere[g] dẽt: (vt & Iuliano visũ est) & in vinearũ demortuarũ, vel arborũ locũ, alias debet substituere. Rectè.n. colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

Thesaurus, vel in suo, vel in religioso, vel in sacro loco inuetus efficitur inuentoris: in alieno verò casu fortuito inuentus, solum pro dimidia efficitur dominus inuentor: et dominus soli pro alia dimidia. Areti.

Thesauros,[h] quos qs ĩ loco[i] suo[k] inuenerit, diuus Adrianus naturalẽ æqtatẽ secutus, ei cõcessit, q eos inuenerit.[†] Idẽ quę statuit, si qs in sacro, aut religioso[l] loco fortuito casu[m] inuenerit. At si qs in alieno loco, nõ data ad hoc opera,[n] sed fortuitu inuenerit: dimidiũ dño[o] soli ꝯcessit & dimidiũ inuentori. Et conuenienter, siquis in Cæsaris loco[p] inuenerit: dimidiũ inuentoris, & dimidiũ esse Cęsaris statuit. Cui conueniens est, vt si qs ĩ fiscali loco,[q†] vel publico,[r] vel ciuitatis[s] inuenerit, dimidiũ ipsi⁹ eẽ dẽat, & dimidiũ fisci,[t] vel ciuitatis.

Rerum corporalium traditio à domino facta ex causa ad dominij translationem idonea, accipientem dominum facit.

[a] Pertinet. Quantum ad plenam proprietatem: nisi etiam & in partu sit vsusfruct⁹ legatus: vt ff. de vsufruct. l. vetus.

[b] Absurdum. Sic ff. de vsuris. l. In pecudum.

[c] In fructu. s. vt ipse sit fructus: sed tñ in eo relinquitur vsusfructus.

[d] Rerũ natura. Id est Deus. sic ĩ de iu. natu. in prin. vñ dr apud Ouidium. Pronaq; cũ spectẽt animantia cætera terrã. Os homini sublime dedit, cœlũq; videre. iussit & erectos ad sidera tollere vultus. Sic ff. de ædil. edic. l. Iustissimè. & ff. de fur. l. q vas § ex furtiuis. & ff. de peti. hær. l. ancillarum.

[e] Gregis. Grex est numer⁹ decẽ ouiũ, vel quinq; porcorũ simul & ꝯgregatim consistẽtiũ. vt ff. de abigeis. l. oues & facit ff. de vsu. l. tertiũ mistura. §. tertium.

[f] Ex fœtu. Aliũde enim nõ submittit, secũdũ quosdã, vel fortè submittet etiã aliũde. arg. ff. de vsufru. l. qd ergo §. sed quod dr. in fin.

ADDITIO. Hæc glos cõmuniter approbetur vt non solum ea fœtu aliarũ suppleat capita: sed & opus habeat aliũde quærere. & supplere. Christoph. & Ang.

[g] Submittere. Quæ submissio non fit, si in singulis capitibus sit vsusfructus. vt ff. eo. de vsufru. l. quid ergo. §. sed quod dicitur. in fine.

[h] Thesauros. Est autem thesaurus, pecunia ab ignotis dominis vetustiori tempore abscondita: vt C. de thesauris. l. j. lib. x. in prin. vel depositio pecuniæ, cuius memoria non extat: vt ff. de acquir. rer. do. l. nũquam. §. thesauros. q̃sq; impropriè dicitur: vt ff. de acquir. pos. l. peregrĩ. l. prin. & ff. ad exhi. l. thesauros

[i] Loco. Alias solo.

[k] Suo. Inte directo vel vtili: vt. feudatarius, vel emphyteuticatius, vel similes. [z] licet Placẽ aliud dixerit in his. Quid si mercenarius [l] dum laborat in alieno: vel creditor in pignore inuenit thesaurũ? Rñ dimidium eius est, in cuius fundo inuenitur. [4] & dimidium sibi acquirunt: vt ff. de acq. re. do. l. si is qui. §. quod si creditor.

[l] Religioso. Vt ff. de iure fisci. l. iij §. si in locis. ꝫ. Sol. hic corrigit secundùm B. vel hic secundum naturalem rationem: vt patet in litera: ibi. secundum eiusdem rationem, quæ præualet: sicut & in vsucapione contingit secundùm Ioan.

[m] Fortuito casu. Casus est inopinatæ rei euẽtus ex diuersis causis ꝓ eniens, ob aliud & aliud inceptis.

[n] Non data ad hoc opera. Alias totum dño redditur. tñ suo tamen loco potest operam dare nõ tamẽ magica artẽ, aliàs esset fisci: vt C. de thesau. l. vnlca. lib. x. Accur.

[o] Dño. Sed per quam actionem? Rñ. per rei vendicationem, cum dñs sit: vel ex condictione hac lege.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ nõ cedit emptori. sed remanet recõdito- tis. Ang. An aũt sufficiat solus oculorũ aspectus: vel etiam requiratur apprehẽsio. & quis præferatur: vide per Christophorum hic.

[p] In Cæsaris loco. Scilicet patrimoniali.

[q] Fiscali loco. Non tamẽ publicè deputato. Accur.

[r] Vel publico. Id est, publicè deputato.

[s] Ciuitatis. Quæ loco priuatorũ sũt: vt ff. de verb. signifi. ca. l. eum qui vectigal.

[t] Fisci. Sed si fisci partem suppresserit totum cũ altero tãto reddit: vt ff. de iure fisci. l. iij. §. fi.

Per traditionem.

CASVS. Dñe, iã vidi multos modos per quos acquiritur dñium de iuregentium, nunquid plurib⁹ modis põt acqri? Respond. q sic. Per traditionem. n. à domino factã. iuregentium, qđ naturali ratione introductum est, dominium nobis acquiritur. Nihil enim tam cõueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rei suæ dominium in alium trãsferre, ratam haberi: & ideo cuiuscũq; generis sit res corporalis, videlicet siue mobilis, siue immobilis, tradi potest: & à dño tradita alienatur. Et ideo stipendiaria, & tributaria prædia per traditionem eodem mõ alienari possunt. Sed domine, quę dicuntur prædia stipendiaria, & tributaria? Respon. Iustinia. Stipendiaria, & tributaria prædia dicũtur, quæ in prouincijs sunt. Sed licet in Italia non sint talia prædia, (cũ inter prædia prouincialia, & italica quantũ ad dominij translationem ex nostra constitutione nulla sit dña.) tamen si Italica prædia ex causa donationis, vel dotis, vel qualibet alia iusta causa ad dñij trãslationem sufficiente, à domino alij tradantur, sine dubio transferuntur, sicut prouincialia prędia, quæ eodem modo tradita fuissent. Sed licet dixerim tibi per traditionem transferri. hoc tamen non generaliter est verum: nã venditæ res, & emptori traditæ à domino, non aliter acquiruatur emptori, quã si emptor venditori pretium soluerit, vel alio modo eidẽ satisfecerit: puta dando ei fideiussorem, aut ẽt pignus: & hoc cauet etiam lex duodecim tabularum. Rectè tamen dicitur de iure gentium hoc effici. Veruntamẽ si vẽditor neq; pretio sibi numerato, neq; fide-

[†] Itẽ decẽ homines cõstituunt populũ, vel turbam, tres collegiũ, duo cõgregationẽ, & turbam. vt c. j. extra. de electi. secũdùm Christ. Et decem homines faciũt turbam. ff. vi bo. ra. l. ꝑtor §. j. & numerus charitum incipit cõ trinium: musarum verò numerus finit ipm. i. nõ debẽt esse in cõuiuio pauciores tribus, nec plures x. vt scribit Gelli. in noc. atti. & Macro. Igi. Per.

[z] Quid si cõcurrant vnus contra alterũ: vñam vo ꝫ tertiũ: qd in tis, itẽ qđ in vsufructuario. vel si reperiaẽ in fundo ꝑscripto, seu dotali, vide p Ang. hic.

[4] Qui ad hoc fodiẽ dum non fuit cõductus, aliàs secus: vt l. qui pro ptio §. ꝑ curator: vt in cæteris. ff. d ꝓ ca. Ange.

[l] Hic est falsum: vt l. is q ĩ alieno. § fi. ff. de re qt. re. do. Ange.

[†] Huius rei meminit Spartianus in Adriano.

[q†] Etsi partẽ ad fiscũ ptinẽtem suppresserit, totũ cum altero tanto cogit soluere. l. j. §. fi. ff. de iure. fisc. Egi. Per.

Quidã excp. hñc in loco publico, vel fisci, vel ciuitatis.

fideiussore, vel pignore sibi dato, fidẽ emptoris secutus, ei rem tradiderit: dicendũ est statim rem emptoris fieri. Sed pone. Procurator Titij de voluntate dñi vendidit mihi equũ Titij: & precio numerato equũ mihi tradidit: modo quęro, vtrum per tradionem à procuratore factam dominium equi videatur mihi acquisitum? Respond. quòd sic. Nihil enim interest, vtrum ipse dominus rem suam alicui tradat, an alius de voluntate eius: & ideo si alicui libera vniuersorum negotiorum administratio à domino pmissa fuerit: & ipse administrator ex huiusmodi negotijs aliquam rem vendiderit, & tradiderit: huiusmodi rem per traditionem accipientis facit. Et hæc dicũtur vsque ad illum §. interdum. Franciscus de Are.

Per traditionẽ quoq; [a] iure naturali [b] res nobis adqrunt: [c] nihil [d] .n. † tã cõueniẽs est naturali ęquitati, quã volũtatem [e] domini volentis rem suã in aliũ transferre, ratã haberi. & ideo cuiuscũq; [f] generis sit corporalis [g] res, tradi põt, & à dño [h] tradita alienatur. [i] Itaq; stipẽdiaria [k] quoq;, & tributaria [l] pdia eodẽ modo alienant. [m] Vocant aũt stipendiaria, & tributaria pdia, quę in prouincijs [n] sunt: inter quę, [o] necnõ & Italica pdia ex nostra constitutione [p] nulla est differentia. [q] Sed siquidem [r] ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur, [s] sine dubio transferuntur. [t]

Ita demum traditione rei vendita emptor dominus efficitur, si aut preciũ venditori solutum sit, aut fides de precio habita: et quod per alium facimus, ipsi quoque facere videmur.

Venditę † verò [u] res [x] & traditę, non aliter emptori adquiruntur, q̃ si is venditori pretiũ soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti expromissore, aut [*] pignore [y] dato. [z] quod quamquã cauet ex lege [a] duodecim tabularũ: tñ rectè dicitur, & iuregentium, id est, iure naturali [b] id effici. † Sed si is, qui vendidit, [c] fidẽ emptoris [d] secutus fuerit: dicendum est, statim rem emptoris fieri. [e] Nihil [f] autẽ interest, vtrum ipse dominus tradat alicui rẽ suã, an voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa sit. [g] Qua rõne,

[a] Per traditionem quoque. Non solum inuentione: vt ĩ. §. proxi.

[b] Iure naturali. Id est gentium: vt infra. §. proxi.

[c] Acquiruntur. Causa præcedente vera, vel putatiua, vt ve indebiti: aliàs non: vt ff. eodem. l. nunquam. & infra hoc §. ibi. Sed si quidem &c.

[d] Nihil. Imò Deo seruire, sed hyperbolicè loquitur. sic ff. de pact. l. prima, in princip. & ff. de actio. empti. l. ex empto. in princip. & C. de transac. l. non minorem.

[e] Voluntatem. Dum tamen sit legitima. nam cui bonis interdictum est, non alienat: vt ff. de cura. fu. l. j. in principio.

[f] Cuiuscunque. Idest siue mobilis, siue soli.

[g] Corporalis. Incorporales. n. tradi non possunt: vt ff. de acqui. rerum domi. l. seruus. § incorporales.

[h] A domino. Hoc quandoque fallit, & eius cõtrium inuenitur verum: vt ĩ. qui. alie. licet, vel nõ. Sed hoc est regulare: vt hic, & ff. eo. l. traditio.

[i] Alienatur. Idest dominium transfertur. Accur.

[k] Stipendiaria. Scilicet quæ militibus pro stipẽdijs dantur: vt ff. de rei ven. l. item si verberatũ. §. ij. & de euic. l. Lucius. & de acqui. rer. do. l in agris.

[l] Tributaria. Quæ tributa Romę reddunt.

[m] Alienatur. Per traditionem.

ADDITIO. Quę quot modis fieri intelligatur, vide Ang. Et an per verbum tradidit, positum in testamento probetur, vide Bal. & Christoph. hic.

[n] In prouincijs. Quasi dicat, talia prædia nõ sunt in Italia. Accursius.

[o] Inter quę. Scilicet prouincialia.

[p] Constitutione. Vt C. de vsuca. transf. l. vnica.

[q] Nulla est dña. Scilicet quantum ad dñij translationẽ: vt C. de vsucap. transfor. l. vnica. sed quantũ ad tributa est differentia. C. de epis. & cler. l. de his.

[r] Sed si quidẽ. Verè nulla est dña, & sed & si &c.

[s] Tradantur. Scilicet stipendiaria prædia, & tributaria. Accursius.

[t] Transferuntur. Scilicet prouincialia prædia, sicut Italica, & est verum in omnibus. nisi scriptura necessaria sit secũdũ Ioã. vt C. de instru. l. vnica. §. quod si prædia. Item sunt vera, si accipiens inducatur in vacuam possessionem, secundum quosdam. vt C. de probat. l. cum res. Ioã. contra, vt ff de fun. dot. l. si fundũ & de acqui. rerum do. l. homo liber. §. quicquid. sufficit enim induci in possessionem, licet non vacuam. Quod autem in dicta l. de probat. dicitur, demonstratiuè quòd sic euenerit, nõ causatiuè, dicitur.

[u] Verò. Pro sed; Accursius.

[x] Res. quæ loco pignoris à venditore teneri possunt, vt ff de act. empt. l. Iulianus. § offerri.

[y] Pignore. Quod sic intelligo, si placeat venditori aliud quam precium accipere: aliàs non: vt ff. si certum petatur. l. secunda. §. primo.

[z] Dato. Poterit ergo vendicare venditor rem, s. si nõ fuit de precio satisfactũ: vt ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed & si dedit mercedem. nisi emptor ibi precium offerat: vt ff. man. l diligenter. §. j an si & ff. de precario. l. ea quæ.

[a] Lege duodecim tabularum. Quę est ius ciuile: vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile §. hoc igitur. non solum gentium.

[b] Iure naturali. Sic dictum, qd naturali ratione inductũ fuit, vt ĩ. de iure natura. § quod vero. & §. sed naturalia.

[c] Vendidit. Et tradidit.

[d] Fidem emptoris. Quid si dedit diem ad soluendum? Respon. non facta solutione vendicat, secundũm Ioan. vt de pact. inter empt. & vendi. l. commissorię potest tamen contradici: quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis commissoriæ ponere. Itẽ quid si simpliciter tradat? Rñ. videtur sequi fidem, nisi contra probetur, vt quia fortè dicebat emptor præsentẽ se habere pecuniam: vt arg. ff. de pig. act. l. ij. Et argu. contra. ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed si dedit.

[e] Emptoris fieri. Nisi i casib. vt ff d iure fisc. l. si procurator. §. fina. & ff. de re iudica. l à diuo Pio. §. sed si emptor.

[f] Nihil. Quod. n. quis per aliũ facit, ipse facere vr: vt ff. de vi & vi arma. l. j §. deiecisse. & ĩ. de iniur. §. nõ solum. & ff. de iniur. l. item apud. § fecisse.

[g] Permissa sit. Vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate.

Nihil tam naturale quã volũtatẽ dñi rem suã i aliũ trãsferentis seruari. de iu... tano. trãsfert dñiũ per sñiam papę et sine traditione, vt i c. pposuit. cũ gl. sup verbo vocare. ex ð pcess. pb.

In qua & tradẽt, & accipiẽt cõueniant: puta q amb eam sciant vel credant subesse. Prędia stipẽdiaria prędia tributaria.

† Facit ad hunc § gl. ij. in c. si extra de pig.

Nã & M Ci. lib. ij. de Inuẽ. generalr scribit. q vel natura, vel cõsuetudine iura fuerũt pbata, eadem inde legũ metu sãcita esse: neq; tamen ppterea desinũt naturæ iura esse: & à mero ciuili iure, ac legitimo differunt.

Nã hæret ppriè pign⁹ nõ sunt qa adhuc sũt res sunt sicut ante traditionẽ. rõ qa pign⁹, & dñiũ nequeũt cõcurrere. l. neque pign⁹. ff. de regu. iur. Egi. Per.

Ex quo nõ principaliter, sed approbatiuè transfert dñiũ. inquã si approbat ipsum cõtractũ dãdo formã, vt nõ alr transeat, q̃ si fuerit de pcio satisfactum. Christop.

In cõtrã est veritas: quia ide vr habere fidẽ de pcio: & trãsfert dñiũ et si prestatus cẽt se nõ cõfidere vltra decẽ dies, secũdũ An.

Pactũ legis cõmissoriæ dr qñ aliqua res vẽdit ea cõditiõe q nisi pcium soluat ad certitudinẽ erit inempta: vt colligit ex l. 2. ff. de le. cõmis. Egi. Per.

si cui libera a vniuersorū negotiorū administratio pmissa fuerit à dño, isq; ex his negotijs rē vēdiderit, & tradiderit: faciet eam accipientis.

Qui rem suam iamdudum alicui ex causa ad dominium minus idoneè traditam, eidem postea iusto titulo concessit, dominium sine noua traditione transtulit.

Interdū ēt sine traditione nuda b voluntas dñi sufficit ad rē trāsferēdā: veluti si rē, quā tibi aliqs cōmodauerit, aut locauerit, aut apđ te deposuerit: postea vēdiderit tibi, aut donauerit, aut dotis noīe dederit. Quāuis.n. ex ea cā tibi eā non tradiderit: eo tñ ipso, q̄ patiť tuā eē, c statim tibi adqriť proprietas, perinde, ac si eo noīe tibi tradita fuisset.

Per traditionē clauium videtur traditū dominiū merciū venditarū. Are.

Itē si qs d merces in horreo depositas e vēdiderit, simulatq; f claues g horrei tradiderit emptori, transfert ℘prietatē h mercium ad emptorē.

Etiam incerta persona fortuita à domino facta traditio dominium trāsfert: ideo missilia in vulgus iactata, et res pro derelicto habita, apprehendentis fiunt. Quæ autem pro derelicto habita dicantur, & quæ non, subijcitur.

a Libera. Secus in generali procuratore, qui non habet liberam: vt ff. de procu. l. procurator cui, & l. procurator totorum. sed M. distinxit inter procuratorē totorum bonorum. vt ibi: & vniuersorum, vt hic.

ADDITIO. Dic plenè per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procurat. & quando, & quomodo dicatur libera cōcessio, vide per Bart. Ang.

Interdum. CASVS. Dixi suprà quòd nō solum traditione transfertur dominium: sed etiā quandoque sine traditione nuda voluntas dñi sufficit ad dñium rei suæ trāsferendum: vel ut si Titius aliquam rem tibi accommodauit, aut locauit, aut apđ te deposuit. nam si præterea eandem rem tibi vēdiderit, vel donauerit, aut dotis nomine dederit. quamuis eam tē ex causa vēditionis, aut donationis, vel dotis tibi non tradiderit eo tñ ipso, q̄ ipse patitur. huiusmodi rem tuam esse, statim per eum dominium eius tibi acquiritur, ac si eo nomine tibi eam tradidisset, & idem contingit in alio casu. Nam si quis vendiderit tibi merces in horreo suo repositas, & claues horrei tibi emptori traditæ sunt: dñiū tibi mercium acquisitum intelligitur. Et non solū voluntate transfertur dñium, quando habet voluntatem transferendi in personam certam: sed etiam aliquando voluntas domini sufficit ad dominiū rei suæ transferendū in personā incertam, vt in tali casu. Prætores, vel cōsules qñ missilia, idest aurū, vel argentum in vulgus ℘ijciunt, vt in multitudine populi ad huiusmodi missibilia concurrente, liberius possint pertransire: licet ignorēt, quantum quisque recepturus sit, tamen quia volunt vnumquenq; esse dominum eius, quod acceperit, statim accipientem dñum efficiunt. Et eadem ratione verius esse videtur, si aliquis rem pro derelicto à dño habitam occupauerit: statim ipsum occupantem dñm fieri. Sed dñe dicatis mihi, quomodo dř quid haberi pro derelicto? Ad hoc respon. Amice, illud pro derelicto habetur, quod dñs ea intentione abiecit, vt illud amplius in numero rerum suarū esse nolit: & ideo statim cum abiecerit, dominus eē desinit. vnde cum in nullius bonis sit, de iure gentium occupanti conceditur. Sed & alia causa proijciendi res est. vt qñ in tempestate maris causa exonerandę nauis eijcium̄. & id circo in huiusmodi reb. eiectis aliud ius statuiť. Nā huiusmodi res in tempestate maris eiectæ remanent in dominio eorum, qui eas eiecerunt: quia verū est dominos eas nō eo animo eiecisse, vt amplius eas nō haberent: sed quo magis ipsi cum naue exonerata periculum maris euadere possent: & ideo si qs huiusmodi res fluctibus expulsas, vel ēt in ipso mari cōsecutus fuerit animo lucrandi: furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum videtur distare ab illis rebus, quæ de rheda currente dñis non videntibus cadunt, hoc dicit. vsque ad finem. Franc.

b Nuda. s. à traditione. sic C. de pac. l. traditionib⁹. Item in alijs casibus dominium sine traditione dať qui possunt his legib⁹ notari. ff. de acquir. possess. l. j. §. si insserim. & §. idemq; & l. quod meo. § venditorem. & l. quarundā. Item C. de acquirē. possess. l. minus & C. de donat. l. j. & l. quisquis. 1 Item si volens tibi tradere dominium, nomine tuo me ℘stituam possidere. vel cōducam à te: vt ff. de acquir. poss. l. qđ meo. & de rei ven. l. quædam mulier.

c Tuam esse. Si res est præsens: vt ff. de rei ven. l. eius. & l. hæc si. Vel hic in vera venditione, ibi in ficta: vt ff. pro emp. l. 2. Item hoc est verum, si precium sit solutum, vel satisfactum: vt §. eod. §. venditæ.

d Item si quis. 2 Hic est casus, vbi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos ff. de rei vendic. l. si ager. in glos. fina.

e Depositas. Idest, repositas.

f Simulatque. 3 Idest, statim postquam: vt §. eo. §. fere. & j. de empt. & vendi. in prin.

g Claues. Aliter de consuetudine Daciæ: in qua cū aliquis vult legare, vel dare fundum ecclesiæ, sumit parum terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dñium: vt extra, de consue. c. ij. Est autem casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola voluntate transfertur possessio, & dominium ipso iure: vt C. de dona. l. quisquis. vbi retētio vsusfructus in re donata inducit traditionē possessionis & dominij per quandam iuris fictionē. Itē si relinquať ecclesiæ, vel ciuitati hæreditas, vel legatum, vel ei res aliqua doneť, aut vendatur: statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum.

h Transfert ℘prietatem. Et possessionem. Et qđ dixi de ℘prietate, verū est, si dñs est tradens: alias causam pręstat vsucapiendi, si hæc fiant coram horreo, & hoc ℘p pręsentem a visionem rei: vt ff. de contrah. emp. l. clauib⁹. & de acq pos. l. j. §. si insserim. Et sunt hæc in argu. vt si vendam equum, quē tradā per frenū, vel capistrum, vt dñium transeat. Accur.

ADDITIO Sunt multi casus, in quibus res nō apprehenditur. & tñ possessio transfertur. Per solum visum: vt ff de acquir. pos. l. quod meo §. si venditorem. Per venditionem rei commodatæ vel depositę: vt §. eo. § interdum. Per traditionē clauium, vt hic. Per traditionem instrumenti: vt l. j. C. de do. Per cōductionem de re propria factam, s. qñ quis etiam rē suam vult possidere nomine alterius. Vnde versus, Visu, siue rei mutuatæ venditione, Clauibus, & chartis, mea si cōduco scienter: Quāuis nō aliter deť. possessio transit. Vide in canonista notata l e. ex literis. in gl. fi. extra. de cōs. vide ēt glo. in ver. nuda. §. interdum. §. eo. quæ pro materia alleg. posuit sufficientes.

Hos

1 Et an habēs instrumentum crediti videať constitutus ℘curator, vide Ias. hic.

2 Ista gl. nō est Accursij, imò est additio. Dñiū sine traditione acquiritur.

3 Ista gl. nō est Accur. cum seq. super verbo claues. sed sunt additiones: 16 caue ne eas alleges ℘ ordinarijs.

a Dic visio nil agit sed traditio clauium, s. præsentia horrei, scđm Pot. Egid. Per.

Possessio sæpe trāsferť licet res nō apprehendatur.

Hoc amplius, [a] interdū & in incertā [b] personam collata volūtas dñi transfert rei proprietatē: vt ecce p̄tores & cōsules, cū missilia [c] iactant in vulg⁹, ignorāt, qđ eorū quisq; sit acceptur⁹: & tñ quia volūt qđ q̄sq; acceperit, eius eē, statim eū dñm efficiunt. Qua rōne verius esse vr̄, si rem pro derelicto à dño habitam occupauerit quis: statim eum dominū effici. Pro derelicto autē habetur, quod dominus ea mente abiecerit. vt id ī numero rerū suarū esse nolit; [d] ideoque statim dominus eius esse desinit. [e]

Proiecta in mare tempore tempestatis, vel cadētia de curru alicuius non fiunt occupantis. Aret.

Alia sanè causa [f] est earum, quæ in tempestate leuādæ nauis causa eijciuntur: hæ enim dominorum permanent: quia palam est, eas non eo animo eijci, quòd quis eas hēre nolit, sed quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus [g] expulsas, vel etiā in ipso mari nactus lucrandi animo abstulerit, furtū [h] cōmittit. Nec longè [i] videtur discedere ab ijs, q̄ de rheda [k] currente non intelligentibus [l] dominis cadūt.

TITVLVS II.

DE REBVS † CORporalibus & incorporalibus.

Corporalia tāgi possunt de sui natura: incorporalia verò non: licet in eis contineantur corporalia siue sint seruitutes reales, siue personales. Aret.

Quædā preterea [m] res corporales sunt, [n] q̄dam incorporales. [o] Corporales eæ sunt, quæ sui natura [p] tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurū, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. [q] Incorporabiles autē sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ

Missilia vnde dicantur.

[a] Hoc amplius. Scilicet est hic, quam suprà in alio casu: quia suprà semper in personam certam: hic in incertam.

[b] Incertam. Arg. contra ȷ̄. de leg. §. tutor. Accur.

[c] Missilia. Sic dicta: quia in populum mittuntur, siue proijciuntur, vt illuc currente multitudine possint p̄tores, vel consules pertransire: vt in coronatione dñi Papæ vidi: vt ff. pro der. l. si id quod §. id quod. & in auth. de consulib. coll. 4. §. spargere autem. ibi, argumētum verò &c.

Aliàs quid eorum.

[d] Nolit. Verè, vel legis interpretatione: vt in authen. de nup. § & multo potius. colla. 4. & C. de infan. expo. l. fin. & C. de la. li. tol. l. j. §. sed scimus.

[e] Desinit. Si abiecit, vel habere desijt rem immobilem: alioqui possessionē perdere potest, non dominium: vt ff. de acquiren. possess. l. si quis vi. §. differentia. & ff. p̄ derelic. l. 1. & 2.

ADDITIO. Aut stat in possessione, & habet animū habēdi pro derelicto, & non perdit dominium: vt dicta. l. si quis vi. §. differentia. ff de acq. posses. Aut exiuit de possessione: & tum etiam perdit dominium, & habetur pro derelicto. & ita tenet gl. secunda secundum vnam opinionē in d. §. differentia. quā ibi sequitur Bar. & doctores. Angel.

[f] Alia sanè causa: Aliàs alia causa, scilicet proijciendi: & ideo aliud ius statuitur. Vide c. excommunicationem. de rap. extra.

[g] Fluctibus. Idest, vndis.

[h] Furtum. ff. de furt. l. falsus. §. si iactum. contra. Solu. distingue animum proijcientis: quod patet, vt si librum apertum proijciam, secundùm Ioan vt ex hac lege, & illa colligitur: & arg. ff. de dam. infec. l. si finita. §. si quis meru. Item quid distat hoc furtum ab illo titulo. ff. de incen. rui. nau. Respon. hoc locum habet quando non in ipso naufragio aliquid quis furatur, ibi in ipso naufragio: ff. de inc. rui. naufr l. j. in fi. & l. ij. & ff. pro derelict. l. j. ij. & iij. Accur.

[i] Nec longè. Nam in aliquo distat, quia hoc sciente, illud ignorante domino fit: vt ff. de acquir. poss. l interdum. §. j.

[k] De rheda. Idest, de curru ducto ab equis.

[l] Non intelligentibus. Idest, non videntibus.

DE REBVS CORPORALIBVS & incorporalibus.

Quia visum est de secunda diuisione rerum, s. quòd quædam sunt publica, & quædam sunt nullius, & quædā singulorū &c. sequebatur de tertia diuisione videre, quæ ita se habet, q̄ rerū quædā corporales, quædā incorporales. de qua diuisione tractaturus intitulauit istum titulum, de rebus corporalibus, & incorporalibus. Porcius. Cōtinuatio.

Quedā. Totus iste titul⁹ diuidit̄ in quinque partes. Primo ponit vnam diuisionem rerum. Secundo definit res corporales, & per exempla monstrat. Tertio definit res incorporales, & ēt per exempla demonstrat. Quarto respondet cuidam tacitæ quęstiōi. Quinto prędicta extēdit. Secunda ibi, Corporales sunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rē. Quinta ibi, Eodē numero. Pone casū per teipsum: q̄a litera satis plana est. Diuisio.

† De his, & qd veniat appellatiōe rei plenè Mādn. in Gln. Facul. §. actū. in vet. rebus.

[m] Præterea. Idest, preter prędictam diuisionem, supra ti. tu. 1. in prin. ē alia: quia quędā communes, quędā publicę. quędam vniuersitatis, quædā nullius, quædam singulorū. Item quædam corporales, quædam incorporales: vt hic subijcit.

[n] Corporales sunt. Sic ff. de rerum diuisio. l. prima. § quædam.

[o] Quædam incorporales. Quid de hac diuisiōe nos iurisconsulti agemus? Respon. quia multa in corporalibus locum habēt, quæ non obseruātur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec vsucapiuntur regulariter: [r] vt ff. de acqui. rerum domi. l. seruus. §. incorporales. & de vsucap. l. vsucapionem. non vendicantur: vt ff. de rei vendic. l. vendicatio. ac non trasferuntur penitus: vt ff. pro socio l. j. ij. & iij. non possidentur: vt ff. de acquiren poss. l. iij. in princip.

ADDITIO. Et de ista dictione in, quid impotet. vide Christophorum hic ad notata in versic. incorporales.

[p] Sui natura. Nam secus, si propter difficultatem, vt res in profundo maris, vel cœlo affixa.

[q] Innumerabiles. Idest, non habiles ad numerandum. Ioannes.

[o] Abundant, sui natura. Rerū diuisiones quot sūt.

[r] Scilicet p se, sed cū rebus corporalib⁹ sic dūmodo cōcurrat scientia aduersarij, licet in alijs p̄scriptionibus non requiratur vt l. si. C. de p̄scri. lon. tem. secundū Ang. hic.

in iure cōsistūt: a sicut hēreditas, b vsusfr. c vs', & obligationes d quoquo mō e cōtractæ. Nec ad rē f ptinet, q in hēreditate res corporales continent. † Nā & fructus, q ex fundo g pcipiunt, corporales sūt: & id qđ ex aliqua obligatiōe nobis debet, plerunq; h corporale, est: veluti fund', hō, pecunia. nā i ipsum ius hēreditatis, k & ipsum ius vtendi, fruēdi, l & ipsū ius obligatiōis m icorporale est. Eodem numero n sunt iura o pdiorū vrbanorū, & rusticorum, quæ ēt seruitutes vocātur. p

TITVLVS III.

DE SERVITVTIbus prediorum rusticorum, & vrbanorum.

Animaduerte seruitutū quasdam à re rei deberi, (quas reales appellamus) quasdā verò à re personæ: de priorib. hoc titulo traditur: de reliqs proximioribus titulis discutietur.

Est autē seruitus realis (vt Bart. lib. viij. fforum. tit. de serui. in l. 1. definit.) ius prædio inhærens, ipsius vtilitatē respiciens, & alterius libertatem diminuens.

Rusticorū prædiorū seruitutes sunt, quæ rusticis prædijs (idest, gratia fructuum percipiendorum, aut colligendorū factis) debentur: vt via, iter, actus: & id genus similia.

Urbanorū verò prædiorū sunt, q̄ vrbanis prædijs (idest, ædificiis) debētur, quarū exempla profusè hic tradūtur. constituuntur aūt seruitutes, vt scribitur ad finē huius tituli.

Rusticorū q pdiorum iura r sunt hæc: iter, actus, via, aquæductus. Iter est ius eundi s ambulandi t hoīs. * n ēt iumētū u agēdi, vel vehiculū. Act' ē i' agēdi iumētū x vel vehiculū: Itaq; q hēt iter, actū non hēt: y sed q hēt actū, & iter hēt: z eoq; a vti potest ēt sine iumento. Via est ius eūdi, b & agendi, & ambulandi: nā iter & actum via in se continet. c Aquæductus est

a Quæ in iure consistunt. Idest sub hoc prędicabili ius, ptinētur: in quarum definitionib' ponitur hęc dictio ius I predicato: qualia sunt omnia iura, scilicet incorporalia: vt ff. de rer. di. l. j. §. quædam.
b Hæreditas. Vt ff. de verb. sign. l. nihil.
c Vsu-fructus. Infra. de vsufr. in pri.
d Obligationes. Infra. de obli. in prin.
e Quoquo modo. Idest, siue ex cōtractu, vel quasi, ex maleficio, vel quasi: vt j. de oblig. §. fi.
f Nec ad rem. Respondit tacitæ obiectioni. quasi dicat quomodo hæreditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales?
g Ex fundo. In quo vsumfructum habemus.
h Plerunque. Propter seruitutes, quę per actionē. vel obligationem debent vt j. de actio. § 1. & propter actionū cessionem: vt ff. man. l. procuratorem. §. fi. & ff. de rer vend. l. si hominem. aliàs Iulia. §. vsq; adeo. Accur.
i Nam. Pro sed, aliàs tñ, & melius.
k Ipsum ius hæreditatis. Idest, ipsa hēreditas, & sic in tribus siuè hæc tria sequūt.
l Fruendi. Scilicet vsusfructus.
m Ipsum ius obligationis. Idest, obligatio ipsa.
n Eodem numero. Idest, incorporalia.
o Iura. Idest, seruitutes.
p Vocantur. De quibus j. tit. proxi. dicitur statim. Me quibusdā quæritur, licet ad nos non pertineāt: vt de aere, fumo, & de flam animalis? Respon. secundùm Philosophos esse corporalia. Item quid de Angelis bonis, & malis, & anima hominis? Resp. hæc incorporalia esse.

CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de seruitutibus rusticorum prædiorum. dicatis ergo mihi. quid est iter? Ad hoc respon. Amice. iter est &c. prout cōtinetur in litera, & sic pone casum de ceteris seruitutibus vsque ad §. prędiorum vrbanorum. Franciscus.

q Rusticorum. Sic & ff. eod. l. j.
r Iura. idest, seruitutes. Et no. hic tria genera seruitutum, quędā à persona psonæ debentur: de quibus dicit supra de iure personarū. quædam ab vna re alteri rei: de quib' dicitur in hoc titulo. 1 quædam à re personæ: vt vsusfruct', & vsus, & habitatio: vt infra titulo primo, & secūdo. pōt & quartum dici, vt à psona rei debeantur: vt ff. de conditionib', & demonstrationibus l. Titio centum. §. Titio ij & de alimen. & cibar. legat. l. seruos.
s Ius eundi. Solus, vt per hoc discrepet à sequēti. Accur.
t Ambulandi. Scilicet, cum alio.
u Iumentum. Scilicet, separatum à se, vel armenta separeta à se, sed super equum ire potest. vt ff. de serui rusticor. pdiorū. l. qui sella. i pricipio. & l iter. Quandoque Iter nō est seruit': vt si vsufructuario detur à domino alteri' prędij: vt ff. si seruitut ven. l 1. §. 2. Tertio grossè dicitur quęli bet via. per quam itur.
x Iumentum. Ve' subtus, vel ante se, & idem si in vehiculum.
y Actum non habet. Per consequentiam.
z Iter habet. Quo ad commodū, non quo ad seruitutem. sunt enim duę seruitutes diuersę vt ff. si seruit. vend. l. loci. §. j. ff. de adimen. leg. l. 1.
a Eoq; Scilicet itinere contento sub actu.
b Fundi. Hæc verba expone: vt supra eodem. §. primo.
c Continet. Sed quæ est differentia secundum hoc inter actum, & viam? Respon. qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, & rectè ferre hastā. 2 quæ non permittitur habenti actum. vt ff. de serui. rusticorum prædiorum l. qui sella. § 1. Item certa vię latitudo est viij. pedum in directum, in angulis 16. nisi maiorem, vel minorem placuerit facere constituentibus: 3 quod non est in actu: vt ff. de seruit. rusticor. pręd. l. viæ: & l certo. §. latitudo. & l. via constitui. Accur.

1 Quæ postea q̄ sunt cōstitutę transeūt cū re ipsa ad quęcunq; vadāt: sec' si ēēnt promissę. Et in ipsa rū constitutiōe debet tū cōstituens fundi sentientia, quā is cui cōstruit, fundi dominantis insolidū hēe dn:ō. Ang.
* Hominis abundat.
† Dummodo ciuiliter gerat: & nō deuastet fructus.
2 Qđ no. p capitaneo. & cui cōcedit transitus p aliquā territoriū. Ang. & Ias.
3 Et si expressè in aliquo loco augusto concedat, valet saltem vt actus, sm Egid. hic.

† Sic cōuenit nō sēp seqt naturā cōtinentis: hinc ē, q si sol' fundus sit in peculio, nō sequit eo venditaio, q & ipsum peculiū vendicet. Egi. Per.
† Obseruādū hoc loco admonet Fran. Balduin', res hęreditarias, esse in hēdita te, sed nō eē ipsam hēreditatē. Hinc qui vendidit hēditatē non pitat euictioné rei alicuius hēditarię. l. 2. ff de hęr. vel actio. vend.
Fumus, & aer corporalia sūt.

DE SERVITVTIBVS PRÆDIOR.

Dictum est supra de rebus incorporalibus in genere, sequitur videre in specie: & ideo à seruitutibus initium facit, quæ sunt incorporales? vt supra tit. 2. in fi.

Diuisio. Rusticorum. Iste ti. diuiditur in quinque partes. Primo ponit de seruitutibus rusticorū prædiorū. Secundo de seruitutibus vrbanorū prędiorū. Tertio redit ad seruitutes rusticorū. Quarto ponit quare appellantur seruitutes prędiorum Quinto ponit qualiter dictæ seruitutes constituantur. Secūda ibi: In §. Prędiorū. Tertia ibi, in §. Inter rusticorū. Quarta ibi. Ideo autem. Quinta ibi, in §. Si quis velit.

Aqua

a Aquæducendæ. Siue inuentę, siue inueniendæ: vt ff.eo.l Labeo.

Prædiorum vrbanorum. CASVS. Dñe iam vidi quæ sunt serui. rusti.pdi. dicatis mihi si placet, q sunt ser. vrb. prædiorum? Ad hoc respond. Amice, seruitutes vrbanorū prędiorum dicuntur, quę ipsis ædificijs inhęrent. Dicuntur enim seru vrba. prædiorum, qm omnia ædificia, prædia vrbana appellamus, etiam si in villa posita sint. Non enim locus, sed materia vrbanum prædium efficit. Sed domine, si placet, ponatis mihi exempla de serui. vrba. prædio. Ad hoc respon. Amice, seruitutes vrba. præd. sunt hæ, vt vicinus onera vicini sui in ędibus suis sustineat: videlicet vt liceat vicino tignū de ędibus suis in parietem vicini sui immittere. Item vt vicinus stillicidiū vicini sui, vel flumen in cloacam. vel in aream suā recipiat, & etiam inter seruitutes prædiorū vrb. connumeratur hæc seruitus, ne quis ędes suas altius extollat, ne luminibus vicini officiat. Et hæc dicuntur vsq; ad §. inter rusticorum. Franc.

ius aquæducendæ, a per fundū alienum.

Seruitutes quæ ædificijs debentur, licet in villa cōstitutis, dicuntur seruitutes vrbanorū prædiorū.

Prędiorū vrbanorū sunt seruitutes eę, q ędificijs inhęrēt: ideo vrbanorū pdiorū dictæ: qm ædificia oīa vrbana pdia appellamus, etsi in villa b ędificata sint: Itē vrbanorū pdiorū seruitutes sunt, vt vicinus c onera vicini sustineat: vt in parietē ei⁹ liceat vicino tignū immittere: vt stillicidiū, d vel flumē recipiat qs ī ædes suas, vel in aream, vel in cloacā, vel nō recipiat: e † ne altius quis tollat f ædes suas: † ne luminibus vicini officiat.

nōnquid plures sunt seruitutes rust. præd. Ad hoc rñ. q sic, nam inter seruit. rust pręd. quidam recte putāt huiusmodi seruitutes cōnumerari: videlicet ius hauriendi aquā ex fonte vicini, item appulsum pecoris ad aquam: item ius pascēdi, item seruitutem calcis coquēdę, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad §. ideo autem Fran.

In seruitutibus rusticorum prædiorum computantur hic descripta.

Inter rusticorū prędiorum seruitutes quidā cōputari rectè putant aquę haustum, g pecoris h ad aquam adpulsum, ius pascendi, calcis coquendæ i arenæ fodiendæ.

Omnes supradicta dicuntur seruitutes prædiorum: quia sine prædijs esse non possunt.

Ideo aūt hæ seruitutes prędiorum appellantur, quoniam nisi prędijs cōstitui non possunt. Nemo enim seruitutem potest acquirere vrbani, vel rustici prędij, nisi qui habet prædium; nec quisquam k debere, nisi qui prædium habet. †

g Aquæ haustū. Scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem ex fonte vicini.

ADDITIO. Dic quæstī⁹ est necessariū p vtilitate fundi mei: vel ergo §. Neratius ff de seru. rusti. prædio.

h Pecoris. Scilicet cōstituti ad lætorandum agrum meū, & sic bibent, uel pascent in tuo uicino, agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed ꝫ ff. de alim. & cib. le. l. Mela §. nam & si haustus. in gl. personę. Rñ ibi psonales dicunt q a cum psona durant. arg ff de ser. rustic. p. d. l. pecoris. vel si nō habeo pdiū: etsi supra dicta expediāt, nō erit seruitus. sed magis aliud ius, scilicet pactionis, uel cōuentionis: vt ff de seruit. l. vt pomum. Accur.

i Calcis coquendæ Necessariæ ad domunculam in agro meo conficiendā propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

b In villa. Non. n. locus, sed materia facit vrbanum prędium, quod dic, vt ff de verb. sig. l. vrbana prędia.

c Vicinus. idest. domus vicini.

d Stillicidium. Quod stillat: & interdū directò cadit, interdum non pp ventum fortè: sed flumē directò cadit: & maxime p dochiam. i. canalem: vt de ser. vrb. pręd l. seruitutes. §. stillicidium. Accur.

e Non recipiat. Hoc, s. non recipere, est ius nō seruitutis: imò potius libertatis, & hanc negatiuam referas ad omnia exēpla pximè dicta. Vel dic: sicut recipere talia, est seruitus: ita eꝫ si desinit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus, & onus, sicut in præscribenda seruitute indigebā aliquo facto: sic eꝫ in præscribenda sua libertate īdiget facto. s. vt foramina obturet, vel similia faciat, quę non sunt necessaria in præscriptione libertatis contra rusticam seruitutem: & ideo tantum in affirmatiua lex dicit de eis, scilicet ius eundi, agendi &c. vt ff. de seru. vrba. præd. l. §. & ī. eo. circa prin.

ADDITIO Dic rōnem diuersitatis, q vrbanæ seruitutes sunt nobiliores, & magis interest Reipublicæ, q conseruent, quam rusticæ. & ideo si quędā foramina obturantur, quædam non. in nihilo aequ situs libertas, secundùm Ang. hic.

f Tollat, Vel non tollat: quod potest pdesse mihi ad lumina refulgenda. vnde dicit in lib. Machabæorum: Refulsit Sol in clypeos aureos: & resplenduerunt montes ab eis: vt ff. eod. de seru. vrb. pręd. l. si arborem. §. interdum Vel dic q tollat, vt sit seruitus, vt modo in alijs diximus.

Inter rusticorum. CASVS Dñe, vos dixistis mihi, q sunt seruitutes rustic. præd. & quę vrba. sed

Ideo aūt. CASVS Dñe. iam video, q sunt seruitutes tam rusticorū, quàm vrbanorum pdiorū: sed dicatis mihi, quare hmōi seruitutes dicuntur pdiales? Ad hoc rñ. imperator. Certè amice optima rōne dicunt pdiales pdictę seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine pdijs constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbanorum, vel rusticorum pd orum potest acquirere. vel alij debere, nisi pdium habeat. Sed pone Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prędiales, dicatis mihi qualiter constituuntur huiusmodi seruitutes? Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituūtur seruitutes hmōi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superiorib. vicino suo constituere, hoc pactis, & stipulationib efficere debet. Si aūt in vltima voluntate, pōt ēt testator testō suo hæredem institutū damnare, vt altius ędes suas non tollat. &c. put continetur in litera, hoc dicit vsq. ad finem tit. Frau.

K Nec quisquā. s. vt seruitus sit: obligatio tñ eē potest: vt ff. de euic l. fundū. ij §. j & ff. fa. ercis. l. hēdes. §. an ea sti. ver contra si promissor vix. &c.

ADDITIO. Et no. q debent esse dñi insolidum: aliàs fundo cōmuni nō pōt per vnum ex socijs libertas acquiri, nec seruitus imponi, quamuis sibi pindicet, alijs postea etiam singulariter cōsentientib⁹ pōt tamen pscribere seu petere declarari ipsam deberi. Itē pluribus socijs promissam vnus ea eis in aliorū pjudicium remitsere potest, secundùm Ange. hic.

Marginal notes:

† In nō nullis exēplarib. ue tustissimis desunt hæ uerba, uel non recipiat.

† Theophil⁹ hoc loco non cōstituit nouā speciē seruitutis, sed superiori cōiungit hæc uerba, ne luminibus &c. quasi red dant rōnem, & expliceant usum seruitutis altius non tollendi. A iurisc. tñ nostris secernū- tur hæ spēs seruitutum. uidi Fran. Bal. duin. hic.

1. Machabæ. 7. e.

† In ueteru. exēpl. desunt hæc, nec quisquā debere nisi q pdium habet. & certe ea ut adulterina reiecerunt Em. Fer. & Franc. Balduin.

Institut. imper. g 3 ius

a Ius.Ideſt aliquam ſeruitutem de ſuperioribus.
b Pactionib⁹.i.pactionalib⁹ ſtipulationib⁹. ſimilis expoſitio eſt ff de acquir. poſ.l. ſi rē.in fi. Vel pactionib.i.ɔ̄ctib.alijs, vt vēditione,& donatione,& quod ſubijcit ſtipſonib.i.obligationibus verborū tātum.

Edificare licet uſq; ad cœlū.

c Edes ſuas.Quib. ſeruitutib non impoſitis cuilibet vſque ad cœlū liberū eſt ædificare: vt ff. qđ vi aut clā.l. fi.§. pen.& de ſer.l.fina.
d Ducere.His deficientib.cuilibet res ſua libera eſt,& poterit alium prohibere volentē ingredi in ſuum agrum, vt ī. de rer.di.§. ferę. & §.plane.

† Dānare i.obligare: iqr Nebriſ.in leaico iu. ci. in dictione dāno.

Per omnem contractū, & etiam per vltimam voluntatem poteſt ſeruitus conſtitui. Are.

Si qs velit vicino aliqđ ius a cōſtituere, pactionib. b atq; ſtipulatiōib⁹ id efficere dēt. Pōt ēt teſtō qs hrdē ſuū dānare, † ne alti⁹tollat ędes ſuas, c ne luminib⁹ ędiū vicini officiat:vel vt patiaẗ eū tignū ī parietē ſuū imittere, ſtillicidiūve aduerſus eū hēre, vel vt patiaẗ eū p fundū ire, † agere, aquamve ex eo ducere. d

DE VSVFRVCTV.

Cōtinuatio.

Viſum eſt ſupra de ſeruitutibus realibus ſequitur videre de perſonalibus. ideo ſequitur de vſufructu, qui eſt ſeruitus perſonalis: vt l.1 ff.de ſeruitutibus: quia plures ſunt ſpecies ſeruitutis vt no.gl. ſupra titu 3.in princ.

† Et dies huius ſeruitutis ie gatę edit ab adita hrditate, nō à morte ſecundùm Nicol. Egid. Pet.

TITVLVS IIII.

DE VSVFRVCTV.

Vſusfructus ſeruitus eſt perſonalis, a re perſonæ debita: definitur autem hic à Iuſtiniano, conſtituiturq; tam inter viuos, q̄ in vltima voluntate. Itē vſusfructus à proprietate ſeparatus eſt.

Qualitas non pōt eſſe ſine ſubiecto, & ad remotionem ſubiecti ſequitur qualitatis remotio, ſeu accidentis. Aret.

Diuiſio.

Vſusfructus. Totus iſte tit.diuiditur ī quatuor partes. Primo ponit definitionem vſusfructus. Secundo qualiter conſtituatur. Tertiò ſuper quibus rebus. Quarto quomodo finiatur. Secunda ibi, Vſusfructus. Tertia ibi, Conſtituitur. Quarta ibi, Finitur. CASVS. Acceſſi ad Iuſtin.& ita propoſui coram eo: Domine, iam video, q̄ vultis tractare de vſufru. dicatis quid eſt vſusfructus? Ad hoc reſp. imperator: Amice, vſusfructus eſt ius vtendi, fruendi reb. alienis ſalua rerum ſubſtantia Et q̄ hæc definitio bona ſit, patet tali ratione: vſusfructus eſt ius,i.ſeruitus conſtituta in corpore: quo corpore ſublato & ipſum vſumfructum tolli neceſſe eſt. Et hęc dicuntur vſque ad illum.§ vſusfructus.

e Vſusfructus.Sic ff.eo.l.1. & 2.
f Eſt. ius.ideſt ſeruitus.& per hoc patet q̄ nō loquitur de ipſis fructib.fundi, q ſunt corporales:imò de iure vtendi: vt ī.de reb.cor.& incor.§.1. Sicq; per hoc verbū.ſ.quia expono ius.i.ſeruitut. remouet vaſallus, ſuperficiarius,& q alias vtile dñi ū habet. Item hoc ius eſt ēt pſonale: quia cū perſona extinguitur: vt ī.eo §.finitur. Item eſt forma quędā à proprietate ſeparata: cum apud vnum poſſit eſſe proprietas, apud alium vſusfructus: vt ff de acq. poſ.l.permiſceri. ius autē quod dominus fundi habet in fructib. percipiendis, eſt cum cauſa.i.cum proprietate vt ff. de exce.rei iud. l. ſi cum teſtamento §.pen.

Vſusfructus formalis.
Vſusfructus cauſalis.

g Alienis rebus. Nā ſua res nemini ſeruitutē dēt: vt ff.de ſer.vrb pđ.l.ſ ſecūr. & ff.ſi vſufr.pe l.uti frui.§ prin Itē qđ ſubijcit reb⁹,dic ſ. qbuſlibet. niſi vſu cōſumanẗ,ut ī.eo.§.cōſtituiẗ.& ff.ſi cer. pet.l.1.§ſi.
h Vtendi ad dīam creditoris, qui uti non debet pignore: vt ī.de obl.q̄ ex delic. na.§.furtum. Accur.
i Fruendi.Ad differentiam nudi vſus: in quo tantū vti,& non frui permittitur: vt ī.tit.j.in prin.
k Salua rerū ſubſtātia.i.pſtita cautione, vel ſatiſdatione de ſaluanda ſubſtantia rei, ſcđm quoſdā.& ſic dicūt cautionē eſſe de ſubſtātia vſusfructus, arg. p eis.C.eo.l.j.& ff.de vſuf.leg. l.vxori. Nos ī. dicim⁹.n. q̄ hęc cautio nō eſt de ſubſtantia vſusfructus.nā ſine ea vſusfructus ē.pl⁹ dico: qa ī caſib. nullo mō pſtaẗ.ff.vt le. vel fideicōmiſſ.no. c.l.j.§. ſi ad fiſcū.& C.đ bo.q li.l.fi.& ff. vſufru. quēad.ca.l. ſi vſusfruct⁹.§.illud & §.plane. l Dic ergo ſalua rerū ſubſtātia.i. ne pereat rerū ſubſtātia.q.d.tādiu durat vſusfruct⁹, q̄diu durat ſubſtātia.& hoc ſtatim probatur ibi: eſt autem &c.& ſic verba illa ſūt đ definitione.ſed non cautio.

† Hæc definitio uſusfruct⁹ ponitẗ etiā in gl. ſup uerbo utaẗ.in ca. fin extra. de pigno.

*V*Susfruct⁹ e ē † ius f alienis reb⁹ g vtēdi h fruēdi i ſalua k rerū ſubſtātia. † Eſt āt l ius m in corpore, quo ſublato, n & ipſū o tolli neceſſe eſt. Vſusfructus p à ꝓprietate ſeparationē recipit, idq; pluribus modis accidit: vt ecce, ſi qs vſūfructū alicui legauerit.nā hęres nudam q hēt ꝓprietatē, legatarius verò vſumfructū. Et ecōtrà, ſi fundum legauerit, deducto vſufructu, legatarius nudā habet ꝓprietatem, hæres verò vſumfructū. Itē alij vſumfru-

† Quāob rē ut dominus ꝓprietas ſalua ſit eā ſua īpenſa reficiet .l. hoc amplius.§.ul.† l.iter fructuarii. ff.de dā. infe. Hactenus tñ ut ſartam tectā que hēat, & modifica refectio tm ad uſu ptineat.l. hactenus. ff de vſufruct.

l Eſt aūt.ſ. vſusfru.
m Ius ideſt ſeruit⁹, vel forma corpori inhærens.
n Quo ſublato, idē corpore pempto: vt domo deſtructa: vel fundo chaſmate pempto. vel iumēto mortuo, in quo vſusfructus habetur: vt ff. pro ſocio.l. verum. §.pen.
o Ipſum.Scilicet ius vtendi, fruendi. Accur.

Vſusfructus. CASVS. Dñe, iam video quid eſt vſusfr. dicatis mihi ſi placet qualiter ɔ̄ſtituiẗ vſuſfr. Ad hoc rñ. Amice, vſusfr. recipit ſeparationē à ꝓprietate.& hoc pōt varijs modis contingere. vt ecce ſi Titius legauit tibi vſūfr.fundi ſui.nā in hoc caſu hæres inſtitutus nudam habet ꝓprietatem:& tu habebis vſūfr.à ꝓprietate ſeparatū.& ſimilr ī caſu cōuerſo, ſi Titius legauit tibi fundū deducto vſufr. nā ī hoc caſu tu legatarius habebis nudā ꝓprietatē: & vſusfr.penes hrdē Titij teſtatoris remanebit. itē poterit teſtātor in ſuo teſtō vni vſumfr. legare:alij vſuf. deducto, fundū legare pōt. Et hęc dicuntẗ vſq; ad illū uer. Sine teſtō. Sed pone. Dñe, iam uidi qualiter cōſtituiẗ vſusfr. in ultima uoluntate, nūqd alio mō ɔ̄ſtitui pōt? Rñd. ſic. inter uiuos. n. vſusfr. conſtitui pōt. Vñ ſi qs velit vſumfr. alij ſine teſtō conſtituere: hęc pactionib.& ſtipu inter uiuos efficere pōt. Hęc dicuntur vſq; ad illū uer. Ne rñ. Sed pone, Dñe, iam uidi q̄ uſusfr. formalis ſeparatẗ à ꝓprietate, & ꝓprietas nuda remanet: q̄ ergo utilitas erit ī ꝓprietate: Ad hęc rñ. Amice. magna utilitas ē ī ꝓprietate. Ne.n. ī vniuerſū inutiles ēēnt ꝓprietates, ſemp vſuf. à ꝓprietate ſeparato, ſtatutū eſt certis modis vſumf finiri. Et hęc dicuntur vſque ad illum §.conſtituitur. Fran.

s Quod eſt uerum reſpectu rerum q̄ uſu nō cōſumunẗ e aliās ſecu⁹ ut ī. eod. §.ɔ̄ſtituitur in fi. q̄uis Iaſ. dubitet p l.hoc ſenatuſc.§. j.ff.đ vſufrn.ea rec. q̄ vſu conſu.& ꝓpſālia huius glo.

p Vſusfructus.Sed oppono: ante ſeparationē nō eſt vſusf.ſed nec poſt ſeparationē recipit ſeparationem. Reſp. vſusfructus.l. qui poſtea dicitur vſusfructus.
q Nudam.Sic C.de mult.quę ſer propri.l.1.§.alij. ſic & C.eo.de ma.l.1.in prin.

Deducto

ctum, alij deducto [a] eo fundum legare potest [b] Sine testamento verò si quis velit vsumfr. alij cōstituere, [c] pactionib. [d] & stipulationibus id efficere debet. Ne tñ in vniuersum inutiles eēnt ꝓprietates, semp abscedēte [e] vsufr. placuit certis modis [f] extingui vsūf. & ad ꝓprietatem reuerti.

Vsumfructum in quibusuis rebus constitui posse explorati iuris est, solis exceptis, quæ vsu pereūt: quia salua nō manet rei substantia: quasi tamen vsusfructus in eis cōstituitur: quo casu vsufructuarius cautionem domino præstat (quæ loco proprietatis succedit) de tāta pecunia, aut rerum consumptarum iusta æstimatione vsufructu finito restituenda.

Constituitur aūt vsusfruct⁹ nō tm̄ in fundo [g] & ędibus, verū ēt in seruis, & iumētis, & cæteris rebus, exceptis ijs, q̄ ipso vsu cōsumuntur. Nam hæres, neq; naturali [h] ratione, neque ciuili [i] recipiunt vsumfructum: quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta, [k] quibus proxima est pecunia numerata. † Nanq; ipso vsu assidua permutatione [l] quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis causa senatus [m] censuit, posse etiam earū rerū vsumfructum constitui: vt tamen eo nomine hæredi vtiliter caueatur. Itaque si pecuniæ vsusfructus legatus sit: ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisdet [n] hæredi de tanta pecunia restituenda, si morietur,

[f] Deducto. No. deducto. si enim vni simpliciter fundū, alii vsumfruct. legauerit, ambo concurrunt in vsufructu: vt ff. de vsufru. accre. l. idē Neratius. §. non solum. & de vsufru. earū rerū, quę vsu consu. l. si tibi. ADDITIO. Quod est verum secundū Ange. qñ vtrunq; legatum erat speciale: secus si legatū vsusfru. esset vniuersale: puta omnium bonorum: qd̄ non obliget ad collectas, & ad debita hæreditatis, vide per Ange. ꝟ. in §. seq.

[b] Legare potest. Itē & alijs modis: vt ff. eo. tit. l. Proculus. datur autem cū inducitur in possessionem fructuatius & proprietarius patitur eum vti frui. vt ff. eo. l. 3. in prin.

[c] Constituere. Inter viuos.

[d] Pactionibus. Expone: vt ī. tit. j. diximus. § fin.

[e] Abscedente. i. separato existente. Et erit pro quæstione illa, quòd liber homo non poterit locare operas [a] suas in ꝑpetuū: ne libertas sit inutilis: qd̄ it. cōcessit: ar. de cond. & demon. l. Titio. §. Titio. ij. & de liber. ho. ex. l. j. Sed Ioan. contra: cū possit per substitutū seruire: [a] vt C. de. epi. & cle. l. qui squis censibus. §. fi. I gl. subrogato. & l. ad similitudinem. cum hoc non agatur, vt per se tantum operet̄: vt C. de cadue. toll. l. vnica. §. ne autem. & ff. de duob. re. l. nemo est. vel etiam possit interesse pręstare: vt ff de re iud. l. si qui ab alio. §. fi. Accur.

[f] Certis modis, vt ꝟ eod. §. finitur.

Constituitur. CASVS. Domine, iam video quid est vsusfructus, & quibus modis cōstituitur vsusfructus. dicatis modo mihi, in quibus rebus vsusfruct⁹ constitui pōt? Ad hoc respondet: Amice, constitui potest vsufruct. non tantummodo in fundo, & ædificijs: sed etiam in seruis, & iumētis, & pecoribus, & omnibus alijs rebus, tam mobilibus, quam immobilibus, exceptis videlicet ijs, quæ ipso vsu consumuntur. Nā in huiusmodi rebus, neque ciuili, neque naturali ratione vsufru. cōstitui potest: veluti in vino, & oleo, frumēto, vestimentis: quib⁹ similis est pecunia numerata. nam sicut prædictę res vsu consumuntur, ita pecunia numerata in ipso vsu assidua permutatione quodāmodo substātialiter extinguitur. Sed licet propriè in prædictis rebus vsusfruct. cōstitui nō possit: tamen senatus vtilitatis causa statuit huiusmodi rerum, quæ vsu consumuntur, quasi vsumfructum posse constitui: ita tamen, vt nomine earum rerum hęredi idoneè cautum sit. vnde si pecuniæ vsusfructus alicui legat⁹ sit, ipsa pecunia ita legatario datur, vt etiam in dominiū ipsius legatarij transferatur: sed legatarius satisdationem exponit hæredi de tanta pecunia hæredi restituenda, cū ipse legatarius morietur, aut capite minuet̄. & ita securitas cautionis apprehendēdę loco proprietatis remanebit. & similiter si vsusfru. aliarum rerum, quæ ipso vsu cōsumūtur, legatus fuerit, veluti vini, olei, & frumēti: huiusmodi res ita tradunt̄ legatario, vt eius fiant: sed tamen antequā tradantur legatario, æstimant̄ & legatarius satisdat hæredi se, cum morietur, aut capite minuet̄, tātum restiturū, quantum huiusmodi res tpe traditionis æstimatæ fuerāt. Ex prædictis igitur manifestū patet, q̄ senatus non fecit vsumfr. earum rerū, quæ vsu consumuntur, (nec enim poterat hoc facere) sed tamen per huiusmodi satisdationem hęredi expositam quasi vsumfructum in rebus huiusmodi vtilitatis causa constituit. & hæc dicuntur vsque ad illum §. finitur. Franc. de Aret.

[g] In fundo. etiam sterili: vt ff. eo. l. statuæ. §. j.

[h] Naturali. Quia non potest esse salua substantia, quod esse debet: vt ꝟ. eo. d. in prin.

[i] Ciuili. Quia transit in dominiū legatarij: vnde sibi seruire nō potest: vt. ff. si vsusfruct. peta. l. vti frui. in prin.

[k] Vestimenta. ff. eo l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. econtra. Sol. ibi loquitur de quibusdam vestimētis, quæ perpetuo durabant. hic de temporalib⁹. ADDITIO. Tu dic secundū Iac. q̄ ibi sit differentia quia vsufructuarius quantitatis habet etiam dominium, vt hic, non autem vsufructuarius vestimenti: vt ibi, secundū Angel.

[l] Permutatione. Nā quę hodie est mea, cras erit tua. sic extinguitur quo ad dominiū meū, quod desinit. sic. ꝟ. de rerum diui. §. si tamen. Item si cum alia misceatur, [a] extinguitur: vt ff de sol. l. si alieni.

[m] Senatus. Cuius nomen non habemus.

[n] Satisdet. Sed nōne hæc satisdatio, vel illa, qua satisdat legatarius, vel vsufructuari⁹ se vsurū arbitrio boni viri, pōt remitti à testatore? Rñ. si vt ff vt i pos. leg. l. si pecuniæ & de vsuf. l. j. & vt le. no. ca. l. pen. illa aūt satisdatio, quā p̄stat hæres de legato soluēdo, bene pōt remitti: vt ff. vt l. no ca. l. licet. & l. fi. Et est ratio: quia hæc satisdatio cōsiep atione hæredis interponitur: illa aūt de legato p̄stando, gratia testatoris, vt sua voluntas adimpleat̄: vt C. vt le. no. ca. aliàs vt in pos leg. Nō est ergo mirū si illud quod sua gratia introductū est, testator pōt remittere: aliud aūt si: vt C. de pact. l. si quis in cōscrib. & ff. de pact. l. pactū. & de ope. lib. l. cerdonē. & ad le. Fal. l. quod de bonis. § fi. ADDITIO. Imo æq. è de fauore hæredis ac de suo disponere potest secūdum Christop. per l. vnū ex familia § si rem. ff. de lega. ij. Et dicit ipse rationē. quia vno casu inuitaretur ad delinquendū: in alijs autem non. Aug. Aret.

[a] Hæc cōiter ꝓbat̄. similis est gl. in l. antiquitas. C. eo. ex hoc sequit̄, q̄ qs nō potest renūtiare iuri cedendi, nec se obligare ad ꝑpetuum carcerē, s̄m Ier. Egi. Por.

[a] Periculo tñ suo ēt si, fuerit approbatus à iudice prout requiritur. Itē debet esse talis qui aliàs principaliter ꝓ se esset idoneus. Ite verū si nō fuit electa industria ꝑsonæ, & nō possit per semet ipsum seruire, aliàs sec⁹, Aug.

† Hæc verba reiiciant̄ in glo. pen. ibi, item pec. numerata in c. fi. extra de pigno.

[a] Scilicet bona fide. aliàs secus s̄m Ang. Satisdatio, de legato soluēdo nō remitti à testatore, sed nō de vtendo fruē[n]do arbitrio boni viri. Fauori ꝓprio renūtiare licet.

c Morietur, aut capite minuetur. His enim duobus modis tantum amittitur vsusfructus: vt ff. de vsufructu ea. re. quę vsu consu. l. in stipulatione. & l. quoniam

b Satisdatur. A legatario.

a Estimatæ. s. eo tempore, quando dātur legatario. sic ff. de vsuf. ea. re. quæ vsu cōsum. l. si tibi vini. Accur.

d Poterat. Scilicet esi substātia in his non saluetur, & dominiū mutetur: vt 3. dictum est.

e Cautionem improprie. Nam satisdare debet. vt C. de verb. signi. l. sancimus. & ff. de vsufr. ea. rer. quę vsu cōs. l. tribus. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

aut capite minuetur. a Cæteræ quoq; res ita traduntur legatario, vt eius fiant: sed ęstimatis his, satisdat: b vt si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur, quanti hæ fuerint æstimatæ. c Ergo senatus nō fecit quidē earū rerum vsumfructū, (nec. n. poterat) d sed per cautionem e quasi vsumfructum constituit.

Vsusfructus finitur modis hic descriptis. Aret.

Finitur autem vsusfructus morte f vsufructuarij, † & duabus capitis g deminutionibus, maxima, & media, h & non vtendo per modum & tēpus: † i quæ omnia nostra statuit constitutio. k Item finitur vsusfructus, si domino proprietatis ab vsufructuario cedatur: Nā cedēdo l extraneo, nihil agitur: Vel ex cōtrario, si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit: m quæ res n consolidatio appellatur. Eo amplius constat, si ædes incendio cōsumptę fuerint, o vel etiam terræmotu, vel vitio suo corruerint: extingui vsumfructum, & ne areæ p quidem vsumfructum deberi. Cum autem finitus fuerit totus q vsufructus: reuertitur scilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

TITVLVS V.

DE VSV ET habitatione.

Hac quoq; seruitus vsus personalis est, idest, a re personę debita: itidem dicito in habitationis seruitute: quid autem differat vsus ab vsufructu, aperit Iustinianus.

Iisdem illis modis, quib' vsusfruct' cōstitui-

Finitur. CASVS. Domine, iā video quid est vsusfruct. & qualiter cōstituitur: & in quibus cōstitui potest. dicatis mō mihi, quib' modis finit' vsusfr. Ad hue resp. Amice, vsusfruct. naturali morte vsufructuarij finitur, & similiter morte ciuili, videlicet maxia. & media cap. diminut. vsufructuarii. finitur etiā vsusfructus, si vsufructuarius nō vtatur vsufructu p tēpus à lege statutum. & hæc omnia statuit nra constitutio. Et non solummodo prędictis modis finit' vsusfructus, sed et cessione. Nam si vsufructuarius domino proprietatis cesserit: finit' vsusfructus secus si extraneo cesserit, nā extraneo cedendo nihil agit, & similiter in casu conuerso, si vsufructuarius proprietatē rei in qua habet vsumfruct. acquisierit. finit' vsusfr. & huiusmodi acquisitio proprietatis appellatur cōsolidatio. Et non solum prædictis modis finitur vsusfr. sed etiā interitu ipsius rei, in qua qs habet vsumfruct. nā si ædes incendio in totum consūptæ fuerint, vel terręmotu, vel vitio proprio corruerint: cōstat vsumfr. extingui, nec areæ vsumfru. deberi. & hæc dicuntur vsque ad illū versi. cum autē, in quo pone casum sic. Domine, iam video, quibus modis finit' vsusfr. Dicatis mihi, si placet. quid iuris est. quādo totus vsusfruct. est finitus? Ad hoc resp Amice. cum totus vsusfr finitus fuerit, reuertitur statim ad suam proprietatē: & cōsolidatur eū ea. & qui primo erat dominus nudę proprietatis, incipit ex eo tempore plenā proprietatem. & potestatē in rem habere. hæc dicuntur vsque ad finem tit. Franc. de Aret.

f Morte. Scilicet naturali. Sed contra. ff. de nouat. l. si vsusfru Solu. non contradicit, ibi enim antequā essem vsufructuarius, delegaui: vnde ex eius p'sona cui delegaui, finitur: quia in eius p'sona incipit, si autē postea delegassem, ex mea persona finiretur. vt ff. de pericu. & commo rei ven. l. necessariò. §. si.

ADDITIO. Tu dic. q formalis vsusfru. in formalem transire non potest sed in causalem sic & econtra. & ideo ibi vtendi tantum cōmoditas ceditur, secundùm Ang. hic.

g Capitis. 3. de c. dimi §. j. ij. & iij.

h Maxima. & media. Quę mortes ciuiles sunt: vt ff. p soc. l. verum. §. societates, uersi. intereunt. non autē minima capitis diminutiōe: vt infra de acqui. per arroga in p. incip.

i Per modum & tēpus. Scilicet, vt bonus pfamilias. t Vel melius per modum & tempus, id est, per moderatum tempus, scilicet decem annorum inter pñtes, & viginti inter absentes, vt C. de vsufr. l corruptionem. Sed relictus ciuitati durat cētum annis: vt ff. eodem, l. an vsufr. frue. Actio verò cōpetens pro vsufructu, non tollitur ipso iure: cum tempus non sit modus tollendæ obligationis: sed per exceptionem dicto tempore tollitur, licet in alijs modis finiē di ipso iure etiam actio tollatur. vt ff. de act. & oblig. l. obligationum ferè §. placet.

t Imo tūc finit': sed agit' cōtra ac. l. Aquil. cautione interposita: vt l æquissimū. §. j. cum duab. seq. ff. de vsufru.

k Constitutio. C. de vsufru. l. corruptionem.

l Cedēdo. j. ut. j in fiu. primę casus contra Solu. hic dicit de iure utendi, qd cedi non potest. imò siue ad proprietatē redit, ut hic, & ff. de iur. do. l. si ususfructus. ibi, de ipsa fructuū perceptione. arg. ff. de pe n. & comm. rei vend. l. necessariò. § fin.

m Acquisierit. Scilicet finitur vsusfructus Accur.

n Quæ res. idest talis acquisitio.

o Cōsumptę fuerint. s. in totū: vt ff. eo. l si cui insulę

p Ne areæ. Sic ff. qui. mo. vsuf. ami. l. si per § pe ar. contra. ff de pi. act. l. domo. ADDITIO. Dic. q ibi loquitur in pignore: & ideo facilius extinguitur vsusfruct. quàm pignus. ne proprietas reddatur inutilis: iuxta prin. huius tex secundùm las.

q Totus. No. totus. s. n. pro. parte. non redit ad proprietatem: vt ff. qui. mo. vsusfr. amit. l. excepta. item si sint duo cōfructuarij vno perdēte, alteri accre. cit. vt. ff. de vsufru. accres. l j. §. pen.

Sic etiā eleuet & sentiur vsufructuarij termin beneficin suorum, ut in ca. fin. extra. de pigno. & ca. ult. in glo. ij. de pecu. cle ri. & eorū morte finit' usufructus: ut in dictis casibus.

t Theophilus uertit. τοῦ τρό- πω ῥητοῦ καὶ ὡρισ- μένῳ χρό- νῳ. quasi hic dictū sit per modū conuētū & statutū tempus. Et sic alibi legitur p modū, & tēpus.

Et in eo ligat' nie haberi ... ratio lu... cratiuo qd no. p statutis. Item finiatur p mutationem formæ ipsius rei, et in mel. ?. et si fuisset per proprietariū inchoata. l. vsufructuarius nouū ff. de vsufru.

DE VSV ET HABITATIONE.

Suprà tractatū est de vna seruitute psonali. videlicet, de vsufruc. hic sequitur de alia. Iisde illis. Totus iste ti. I tres partes diuidit. Prin ponit de vsu. scdo de seruitute habitationis. Tertio facit quandā pambulum,

tur, [a] ēt nud⁹ vsus cōstitui solet: [b] ijsdemq; illis modis [c] finiť, qb⁹ vsusfruc.desinit. Min⁹ [d] āt † iuris ē ī vsu, quā ī vsufructu: nā is, q fundi nudum hēt vsum, nihil vlterius hēre itelligiť, quā vt olerib. pomis, florib. fęno, [e] stramētis, [f] & lignis, ad vsum quotidianū [g] vtať. [h] In eoq; fundo hactenus ei morari licet, vt neq; dño fūdi molest⁹ sit, neq; ijs, p quos opa rustica fiunt, ipedimēto. [i] Nec vlli alij [k] i⁹, qđ hēt, aut locare, aut vēdere [l] aut gratis cōcedere pt: cū [l] is q vsumfructū hēt, possit hæc omnia [m] facere.

Habens vsum domus potest in ea habitare cum marito, vel vxore, & familia, & hospitem recipere: sed tale ius non potest alteri cedere. Aret.

Itē is, q ędiū vsū hēt, hactenus ius hēre intelligitur, vt ipse tm̄ [n] inhabitet: nec hoc ius ad aliuum trāsferre pt. † Et vix receptū esse vr̄, vt hospitē ei recipere liceat: & cum vxore, liberisq; suis, itē libertis, necnō psonis alijs liberis, quibus nō mini⁹, quā seruis vtitur, habitādi ius habeat. Et conueniēter si ad mulierē vsus ædiū pertineat, cum marito [o] ei habitare liceat.

Qui habet vsum serui, ipse tantum vti potest: & idem in iumento: sed si pecoris vsum habet, solum vtetur ad impinguandum agrum. Aret.

Itē is, ad quē serui vsus ptinet, ipse tm̄ opera, atq; ministerio ei⁹ vti potest: [p] ad aliū verò nullo mō ius suū trāferre ei cōcessum est. Idē. f. iuris est & in iumento. [q] Sed & si pecorū, vel ouium vsus legatus sit, neq; lacte, [r] neque agnis, neque lana vtetur vsuarius: [t] quia ea i fructu [s] sunt. Planè ad stercorandum agrum suum pecoribus vti pōt.

Angustior est seruitus vsus quàm habitationis: nam cui habitatio data est, non tantum inhabitādi ius habet, sed etiam alteri locandi, & accommodandi: cui verò vsus concessus fuit, ipsum solùm vti oporteat.

Sed si cui habitatio [t] legata, siue aliquo mō [u] cōstituta sit: neq; vsus [x] vr̄, neque vsusfruct⁹, [y] sed quasi ppriū aliqđ ius: quāquā habitationē habētibus, pp rerum vtilitatē,

Decisa-

---

buld, trāsiens ad alias materias. Secūda ibi, Sed si cui Tertia ibi, Hæc de seruitutibus. Litera satis plana est vsq; ad illū §. Sed si cui. ideo pone casum p teipsum.

[a] Cōstituiť. l. I testamēto, & īter viuos: vt ī. tit. j. §. j.

[b] Solet. Nisi quòd vsus pro parte cōstitui nō pōt: vt ff. eo. l. vsus pars: sed aliud in vsufr. vt ff. de vsufru. l. vsusfructus ab initio. Et ratio ē: quia diuidu⁹ est, quod non est in alijs seruitutib⁹. vt ff ad l. Falcid. l. ij. §. si vsusfructus. Non obs. si. duobus vsus constituiť. ij cōcursu partes fiunt: quia occasione, i. necessitate magis, quā ratione cōiungit: vt ff. de riuis. l. Labeo.

[c] Modis. Quos supra titu. j. §. finitur. habemus.

[d] Minus iuris. sed in casibus æquales sunt fructuarius, & vsuarius. vt in vsu. pecuniæ: vt ff. de vsufru. ea. re. l. hoc senatus. § fin. item in fundo de quo tantū fœnū tollitur, quātū soli sibi sufficit: vt ff e. l. fundi. & licet in sylua remota, ex qua vterq; ligna vendere poterit: vt ff. eo. l. diuus.

[e] Fœno. Idest, de herba.

[f] Stramentis. Id est. de melega. genus est bladi.

[g] Quotidianum. Quid si hodie vsus qui mihi sufficit, cōstituať. & cras ab alio in alio fundo cōstituatur? Res. luerus erit electiōi. vel gratificatiōi in toto, vel in parte. arg. ī. de le. §. si generaliter. & ff. de reg. l. fi.

[h] Vtatur. Nunquid in vino, vel ī frumēto, & oleo? et tū. quidā nullomodo. Alij cōtra, quorū sententia est vera: vt. ff. eo l. plenum. §. præter. Itē quis colet agrum? Res. Proprietarius, si volt. [j] aliàs vsuarius: vt ff. eo l. si domus vsus & ff. de vsufruct. l. hactenus.

[i] Impedimēto. Aliàs, idest, si alia de causa inuentat dominum, & eius familia poterit prohiberi: vt ff. eo. l. si habitatio. § h.

[k] Alij. Quasi dicat, nisi proprietario.

[l] Cum. Idest. quamuis.

[m] Hæc omnia. ī. tit. §. finitur, contra. Solu. vt ibi. Item ff loca l. locare. contra. Solu ibi, in prædialibus seruitutibus loquitur: hic in personalibus.

[n] Vt ipse tantum. ff. eo l. ij. § j. contra. Sol ibi. ponitur solū pro solitario modo, vt ff. de vsu & vsufruc. l. qui liberis. in prin.

[o] Cum marito. Præsenti, & futuro: vt ff. eo. l. cęterū. §. mulieri. [4] & generaliter oēs recipiet quos & masculi⁹ dūmodo honeste: vt ff. e l. nō solū. & l. nō aliter.

ADDITIO. Et induciť iste tex. vt statuta & sententiæ, quāuis sint stricti iuris: tamen recipiant interpretationem extensiuā in qb⁹ aliàs nō possunt sortiri effectum. quod not. secundùm Ang.

[p] Vti potest. Non autē locare ● pōt, si tamen aliquid cō ducat faciendum in eo. poterit uti opera vsuarij serui. Itē ipsi eidē seruo sua opera poterit locari. acquirit autē ex re, nō ex opera vsuario: vt d. eo. l. plenū §. fi. & l. seq. Accur.

[q] Et in iumēto. Facit. ff eod. l. plenum. §. sed si pecoris. vers. cul. sed si buuem. & § equini.

[r] Neque lacte. Nisi ● modico: vt ff. e. l. plenū. §. sed si pecoris. Alijs nullo modo, secundùm P. Ioan. contra. dicit enim omnibus his ad suum vsum, & lactum posse vti [§] vt i fundo supra diximus.

[s] In fructu. Sic supra de rer diui. §. in pecudum.

Sed si cui. CASVS. Dicit iuuenis: Domine Impera vidi supra qđ sit vsusfructus. & quid sit vsus: Nunc vellem scire. quid sit habitatio: an conueniat cum vsufructu, & cum vsu? Et respond. Imperator quod habitatio non est vsufructus, neq; vsus: sed quoddam ius medium, & proprium. item qui habet habitationē: nō solum ipse potest habitare in domo, cuius habitationem habet: sed etiam alij &c. Textus sequens est planus vsque ad sequen. tit. Franc.

[t] Habitatio. Siue dicatur habitatio, siue vsusfructus habitationis, idem est: vt C. eo. l. cum antiquitas.

[u] Aliquo modo. scilicet, inter viuos pactionibus. & stipulationibus. sic supra de seru. §. fina & de vsufru. §. primo.

[x] Neque vsus. Quia locatur vt C eo. l. cum antiquitas sed vsuarius non. vt ī. eo. in prin.

[y] Neque vsusfructus. Quia hæc nō finitur, nisi morte: vt ff e. l. si habitatio. circa prin. [6] sed vsusfruct⁹ multis modis: vt ī. de vsufr. §. finitur.

Cōcor. ad hoc §. e. fi. in gl. super verbo fruať. extra. de pign. vbi ponit tenor huius. §.

Cōcor. e. q in ecclesiarū. I gl. super verbo alienādi, circa pri. extra. de cōstit.

[3] Et cōsuerū q vsu psumūť. & est rō: qa ille vi deť etiam pprietas legata. l. qm. cum glo. ff. de vsufruct. earū rerū q vsu cōsu & §. ita que supra tit. proxi. Fran Chris.

[4] Qđ vero est quò ad pceptionē fructuū: non quoad ius alienādi.

[5] stramē nō genus bladi nō est. sed stipulæ sunt ac colmi post excusa grana collecti, vt dein de aīali. sub stern. culla fiant.

[6] Quę sit ratio. q̄ vsum ædiū habēs eas locare nō possit, habitationē habēs possit, pulchre explicat Eguinar. Baro hic. tu illū videto.

[7] Vt puta qa iussus pl⁹ fruct⁹ affert quā sit ne-

cessitate vsuarij.

[8] Sic nor. q̄ seruitutes psonales possūt alienari, pdiales si m Pet.

[9] Et qua literitelligať verba si nupserit. vel viduali vixerit, itē si nupta erit, vt vidua. in testō. politia: vide Ang. hic.

[•] Nec alteri concedere vtendū. si tn habeat vnicā bouē vsuariū, pōt cōiungere cū boue vicini vt alter - nis dieb⁹ vtať sm Ange. Egi. Pet.

[§] Nec vsque ad literam, sed ad vsum: & idē in cęteris fructibus. gl. I d. §. Sed si pecoris. licet loq. Plat. spāle esse indicat la ex Egi. Pet.

[§] Ista gl. cōiter approbať sm Ang. hic.

[†] Modico tn̄ lacte vti pōt neque. nā strictæ sunt interpretandæ defūctorū voluntates le. plenū. §. sed si pecoris. ff. e. Egi Pet.

[6] Et ideo non trāsit ad hæ-

secundũ Marcelli sniam nr̃a decisiõe [d] ,pmulgata, pmisim⁹, ñ solũ i ea degere, sed ẽt alijs locare. †

Præmissa epilogatione, facit quoddã præambulum, transiens ad alias materias.

Hæc de seruitutib⁹ [b] & vsufructu, & vsu, & habitatiõe dixisse sufficiat. De hĩditatib. aũt & obligationib. suis locis ,pponem⁹. [c] Exposuim⁹ [d] summati, qb. modis de iure gentiũ res adqrũtr: mõ videam⁹, qb⁹ modis legitimo, & [e] ciuili iure adquiruntur.

TITVLVS VI.

DE VSVCAPIONIBVS, & longi temporis pſcriptionibus.

Qui bona fide rem à non domino emerit, aliove iusto titulo habuerit, eam, si mobilis sit, annis vtique tribus: si immobilis, decennio inter præsentes, & inter absentes vicennio vsucapit.

IVRE ciuili [f] constitutum fuerat; vt qui bona fide [g] ab eo, qui dominus non erat, [h] cum crederet eum dominum esse, rem emerit: vel ex donatione, aliave [i] quauis iusta causa acceperit: is eam rem, si mobilis erat, anno vbique vno: si immobilis, biennio tantùm in Italico solo [k] vsucaperet: ne rerum † domi nia [l] in incerto eẽnt. †

[a] Decisione. Vt C. eo. l. cum antiquitas.

[b] Hæc de seruitutibus. Excusat se, quare de hæreditatibus & obligationibus nõ dicat: cum videatꝰ hæc dicere debere: vt ĩ. de reb cor. §. 1.

[c] Proponemus. s. ĩ. de hæred. insti. vsque ad tit. ĩ. de obligat. & exinde vsque ad titu. de actio.

[d] Exposuimus. Hæc continuatio refertur ĩ. de rerum diuisione §. singulorum.

[e] Et, pro idest.

DE VSVCAPIONIBVS &c.

Hic titulus continuatur per Imperatorem ad præcedentia vt visum est supra titu. prox. in fi. Quia suprà dictum est, qualiter res iure gentium nobis acquirantur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Arc. Et dic de vsucap. scilicet mobilium: sed præscriptio immobilium: [a] vt patet infra eodem in princip. & C. in quibus cau. cess. long. tempor. præ. l. 2. sed in ff. eod. vsucapio large sumitur per totum titu. & maximè in l. quare. Accur.

IVre ciuili. Totus iste tit. diuiditꝰ in nouẽ partes. Nã ponit primò, ꝙ ad vsuc. requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatiũ temporis. Secundò, ꝙ licet prædicta interueniant: non tñ procedit vsucapio pp naturã vel vitium rei. Tertiò rediẽs ad primã regulã ponit qualiter in re aliena mobili possit tradẽs habere bonã fidẽ. Quartò, ꝙ in rebus immobilib. nõ vitiis possessis mala fides authoris nõ nocet successori. Quintò ponit casũ, ĩ quo res furtiua pôt vsucapi. Sextò, an res fisci possit vsucapi. Septimò, qualis debeat eẽ res vel titul⁹. Octauo, an possessio authoris psit successori. Nonò, quãto tpe res aliena alienata a fisco vꝰ donata ab Imperatore vsucapiaꝰ. Secũda ibi, Sed aliqñ. Tertia ibi, Sed tñ. Quarta ibi, Qđ aũt. Quinta ibi, Aliqñ. Sexta ibi, Res ñ ei. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item prima subdiuiditur. Nã primo ponit ius antiquum. Secundò illud corrigit. Secunda ibi, Et cum. CASVS. Dixit iuuenis legũ studiosus dño Imperatori. Cũ essem in domo patris mei audiui à quodã viro antiquo, ꝙ quoddã pratũ situm prope vrbẽ in qua natus fui, pertineba t olim auo meo: & me in ista instigauit, ꝙ cõuenit possessorẽ dicti prati in iudicio vendicãdo ipsum pratũ, quasi ad me pertineret. Et cũ satis diu litigassemus, tandẽ aduocatus quidã doctissimus in legib⁹ interrogauit aduersariũ meũ quanto tempore possedisti illud pratũ; qui respondit: p viginti annos cũ titulo, & bona fide. Postea eius aduocatus opposuit in iudicio contra me præscriptionem: quãobrem absolutus fuit aduersarius meus à iudice, & ego in expẽsis condẽnatus fui. Ab illo tẽpore citra semper optaui fieri iurisperitus: & inter cæteros titulos iuris ciuilis desideraui scire materiam pscriptionum & vsucapionum. Deprecor igiꝰ maiestatẽ vestrã quatenus me doceatis, qd sit vsucapio, & longi tẽporis pręscriptio? Cui adolescẽti resp. Imperator: O dilecte iuuenis, nihil nobis vnquam delectabilius fuit, quã inuenũ syncerus amor ad leges perdiscendas. ideo nihil à te, quod petieris abscõdam, sed omnia ex scrinio pectoris nostri explanabimus tibi. Debes igitur scire, ꝙ maiores nostri aliter de vsucapionibus, & præscriptionibus sentiebant. quàm nos. Nam siquis aliquã rẽ bona fide ab eo, quẽ dominũ eẽ credebat, emerit, aut alio iusto titulo habuerit illam rem, si erat mobilis, vsucapiebat vno anno, si immobilis, biẽnio. & hoc in Italia tantum. ne rerũ dominia in incerto eẽnt. Nos verò vsucapionum, & pręscriptionũ ampliauim⁹. & tempora & loca. & constitutionem fecimus, qua ordinauimus, ꝙ vsucapiones cõpleanꝰ, nõ minori tempore, quam triennio in rebus mobilibus: pręscriptiones verò rerum immobiliũ inter pñtes cõpleãtur decem annis, & inter absentes viginti, non tãtum in Italia, sed in omnibus locis, vel prouincijs nostro imperio subiectis iusta causa possessionis præcedente. Franc.

[f] iure ciuili. Idest, l. xij. tabul vel Romanorum per excellentiam. vt ĩ. de iure na. §. quoties.

[g] Qui bona fide Quod præsumitur, si à domino credat se emere: vt ff de cõh emp. l. qui à quolibet, vel quia putat vẽdentẽ habere ius vẽdendi: vt ff. de ver. sig. l. bonę fidei emptor. ꝙ bona fides pręsumiꝰ semper. vt ff. de prob. l. verius. [r] Exigiꝰ aũt in vẽditione duobus temporibus bona fides. s. tempore contractus, & tẽpore traditionis. in alijs aũt ꝯtractibus ips traditionis sufficit: nec nocet posterior scia: secus in per. hę. vt ff. de pro sol. l. pe. & pro emp. l. 2. & C. vsuc. trãsfor. l. vnica. §. cum aũt ibi. hoc tãdmodo. & ff. de pet. hæred. l. sed & si. §. quod ab initio. Accu.

[h] Dominus non erat. Si enim erat dominus. & accipiẽs fit dominus per traditionem: vnde nõ vsucapit vt ff. eo l. sequitur. § lana & de cap. l. in bello. §. siqs seruum. & ĩ. de rer. di. §. per traditionem

[i] Aliave. Cum sint multę causę iustę, siue tituli: vt ff. de publi. l. j. §. sed cur, vsque ad l. enim qui.

[k] In Italico solo. idest, in Italia. non ergo etiam in prouincial, vt C. de vsu. trãsfor. l. vnica. circa princ.

[l] Ne rerum dominia. Hæc est ratio, quare vsucapio sit inducta. [2] & alia, scilicet vt aliquis sit litium finis: vt ff. pro suo. l. fin. Accur.

ADDITIO Dic, quòd istæ rationes hic introductæ processerunt propter bonum publicum: vt dicit tex. in l j. ff. de vsuc. de hoc vide Angel. hic.

sedes, nisi relicta esset in gaudimentũ. Et qd iuris qñ maritus relinqt vxorem dominam, massariã, & vsufructuariã: vide hic doct.

† Non est gratis concedere. l. si habitatio. In pri. ff. eo. qa legatũ habitationis vel legatum alimentorũ. ff. de alimen. leg. & ideo non pôt gratis pcedere: qa fieret ꝯ mẽtem institutionis, secundùm Nicol. Egi. Pet.

* Hanc differentiam improbat, hoc loco Eguinarius baro: quem omnino videas.

† Hæc rõ recitatur i c. vigilanti. cũ glo super verbo segnitiẽ. extra, de pscri.

† Originẽ, rõnẽ quę vsucapiõis eleganter, ac copiosè tractat Franc. Balduinus i prçludijs ad hunc titulum.

r Dic hoc verũ in rebus corporalibus. Item si habet titulũ verũ, vel putatiuũ, vt p Inn. in c. vigilanti. de pscrip. vel saltẽ vtatur iuris cõi. c. j. de pscri. lib. vj. aliàs secus. Et rõ est In corporalibus, qa qlibet res præsumiꝰ libera d. alu⁹ C. de serui. & aqua.

2 Puta qa sine ipsa semper hbe rem aliquem titulo esset incertũ, an cẽt effectus dominꝰ, vel qa aliàs esset difficile pbare dominiũ, Ias.

a Et cum hoc placitũ erat. Idest cũ istud placebat.
b Putantibus. Scilicet iureconsultis.
c Ad inquitendas. Vel amittendas.
d Præfata tempora. Scilicet anni, vel biennij.
e Resedit. Scilicet in animo.
f Maturius. Idest maturè.

Et cùm hoc placitũ erat, a putantib. b antiquioribus dñis sufficere ad iquirẽdas c res suas, pfata tpa: d nobis melior snía resedit, e ne dñi maturius f suis reb⁹ defraudent, g neq; certo loco h beneficiũ hoc concludatur. Et iõ cõstitutionẽ i sup hoc pmulgauim⁹, qua k cautũ est, vt res qdẽ mobiles l p triẽniũ, m immobiles verò p lõgi tpis possessionem (id est n inter præsentes o decennio, inter absentes viginti annis) vsucapiantur, p Et his modis non solũ in Italia, q sed ẽt in omni terra, quæ Imperio nostro gubernat, dominia rerum, r iusta s causa possessionis præcedente, adquirantur.

Homo liber, res sacra, vel religiosa, & seruus fugitiuus, non possunt vsucapi. Are.

Sed aliquando, etiam si maximè quis bona fide rem possederit, non tñ illi vsucapio vllo tempore t procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, u vel religiosam, vel seruum fugitiuum x possideat.

Furti, & violentia expulsina vitium vsq; adeò rei infigitur, vt furtiua res, & vi possessa, nec longi temporis curriculo, à quãtumuis bona fidei possessore vsucapi possint: tãtum abest, vt ab ipso fure, aut violento occupatore vsucapiantur.

g Defraudent. Quod iura nolunt: vt C. de vsufruct. l. corruptionem & de præscrip. xxx. ann. l. finali.
h Certo loco. Scilicet. solo Italico, vt olim. vt ꝫ. eodem.
i Constitutionem. C. de vsucap. transfor. l. j.
k Qua. Scilicet cõstitutione.
l Res quidem mobiles. Et se mouentes: vt. ff. de verb. signi. l. mouentium.
m Per trienuium. Quæ tempora tam præscriptionis, quã vsucapionis cõtinua sunt: vt ff. eo. l. nunquam. §. j. & in vsucapione sufficit tetigisse vltimũ diem. In præscriptione verò quæritur de momẽto ad momentũ: vt ff. eod. l. in vsucapionib. & ff. de act. & oblig. l in omnibus. Et est ratio quia vsucapio fauorabilis est, s præscriptio verò odiosa: vt C. de edic. diui Adria. tollen. l. fi. & ff de libe. & posthu. l. cum quidam.
n Idest. Quandoq; longũ tempus aliter ponitur: vt ff. de damno infe. l. si finita §. nõ autem. Itẽ aliud in personalibus actionibus: vt C. quib. non ob. longi temp. præscri. l. neque. & de consti. pecu. l. ij.
o Præsentes. Scilicet in eadem puincia degẽtes: sed absentes, in alia: vt C de præser. lon. temp. l. fina.
p Vsucapiantur. Propriè pro mobilibus accipitur: impropriè pro immobilibus quantum ad hunc titulum. sic ff de offic. procon. l. ij.
q Non solum in Italia. Ea differentia enim locorũ &c. vt C. de temp. in integ. resti. l. superuacuam.
r Dominia rerum. Ex hac litera voluit dicere M. q pscriptione x. vel xx ann. dominium quæratur, p eo est ff. eo. l. eum qui. in ñ. j. tñ. Bul. ꝯdicit, j arg. ff. de iureiur. l. si duo §. j. & C de pscrip. xxx. ann. l. si quis emptionis. in prin. & est ar pro M. ff. de pig. l. j. §. cũ prędium. & C. de pig. l. vsucapio, & quod hic dicit, & his modis, referas secundùm B. ad vsucapionem tantum, per quam secundum omnes dominium quæritur: vt C. de pact. l. traditionibus, vel quod dicit, dominiũ ponit ppriè quantum ad vsucapionem: impropriè verò quantum ad pscriptionem: hoc est pro effectu dñij, idest, vt possidentes habeamus exceptionem: nõ possidentes habeamus actionẽ vtilem: vt ff. de acq. re. do. l. rẽ ĩ bonis. & C. de pscr l. 30. ann. l. si quis emptionis. in prin. Et est ratio quare vsucapione magis dominiũ quęratur: quia mobilium rerum vtilis est possessio: vt ff. de acquir. pos. l. si rem.
s Iusta. Vel quasi: vt dicemus. j eo. §. error.

Sed aliqñ. CASVS Instat iuuenis cupidus sciẽtiæ legalis apud dñm Imperatorem. Dñe Imperator, supplico quatenus audiatis me patiẽter. Intellexi à vestra maiestate morem antiquorum, s. quanto tpe completi valebant vsucapiones, & pscri. Itemaudiui opinionem, & ordinationem vestrã, qualiter tpa, & loca vsucapionum, & præscriptionũ ampliastis. Sed generaliter locuti estis. scilicet si quis rem &c. Rei autem nomen est generale. Vellem igitur edoceri, si vsucapio, & præscriptio habeant locum in omnib. reb. indifferenter. Nam sunt quædam res sacræ. sunt quędam religiosæ, sunt liberi homines, sunt serui fugitiui: sunt quædam res furto sublatę: sunt res vi possessę: an si quis tales res bona fide possideat, possit eas vsucapere, seu præscribere? Ad quę quæsita respondet Imperator: Videmus te, egregie adolescens, ita esse subtili ingenio prælitum, quòd faciliter te in virum doctum in legib. euasurum speram⁹: quę res profectò nos summopere delectat: & vtinam tales adolescentes plures in nostra Repub. Deus nobis cõtulisset. Speramus. n. nostras puincias optimè p tales viros gubernãdas fore. Laudãdi. n. sunt, q singula perscrutari volunt, & plenius de oĩbus edoceri. Quapropter, qa in te videmus multũ inesse latentis energiæ, plenius te cupim⁹ instruere. & de qb. vltrò qsiuisti, ifidem⁹. q licet gñaliter locuti sim⁹ de reb. q possunt vsucapi. & pscribi: excipiunt tñ ab illa regula utra liberi homines, res sacræ, vł religiosę. serui fugitiui. res furtiuæ. res vi possessæ. Nã licet qs tales res bona fide possederit p tps prædictum: tñ nõ poterit eas vsucapere, seu pscribere. Lex. n. duodecim tabu. quæ est lex antiqssima, phibuit vsucapionẽ vel pscriptionẽ taliũ rerum. Quærit vltra scholaris. Serenissime, & clemẽtissime Impator quãto pl⁹ audio de hac materia tãto magis dubito. An hoc qđ maiestas vestra nũc pximè dixit debeat intelligi de ipsis furibus, q alienas res furant: an de his, q ipsi vi rapiũt: an de his, qui inuaserũt possessiones alienas p vim? Rñ. impator: O iuuenis. nõ debetis dicta nřa de talibus furib⁹, vi raptorib⁹, aut violentis hominib. intelligere. qa tales alia rõne nõ pñt vsucapere, vel pscribere: qa sunt malę fidei possessores: sed intelligẽda sunt de his psonis, q à talib. furib⁹, vi raptorib⁹, aut violentis hominib. tales res acquisiuerũt. quãuis bona fide à talib. acceperint. Et ideo in reb. mobilib. nõ faciliter ẽt bonæ fidei possessorib. acquiruntur res p vsucap. Nã qui sciens alienã rẽ vẽdiderit, vel ea alia causa tradiderit furtum eiusdem rei committit.
t Vllo tempore. Etiam quadraginta annorum: vt C. de prescrip long. temp. quæ pro lib. l. fi.
u Rẽ sacrã, vel religiosam. Nisi desinãt eẽ sacræ, vel religiosæ: quod fieri põt vt ff de reli. l. cũ loca. Accu.
x Seruũ fugitiuũ. Qui facit furtũ sui ipsius, vt C. de ser. fugi. l. j. Sed nũquid xxx. an. fugitiuus vsucapiẽt. Respon.

Seruus fugitiuus an xxx. annis vsucapiatur.

s Et sic comparatiuum p positiuo. ꝯcordan. habes per Q. Mand. in Gl. Facul. §. cõsiderantes, in ver. nobiliora. s.

s Quia solo fauore vsucapiẽtis nulla inspecta negl gentia perentis currit: sm Chri. qđ tñ est falsum p istũ text. ibi, putantib. & l. j. ff. eo. dic ergo rõne qa i reb⁹ mobilib⁹ vt plurimum agit de minori piudicio secũdùm Ias.

j Quem sequunt vltramõtani: vt refert. Chri. hic. & procedit sm aliquos qñ pscribit dño patiẽte & sciẽte: alias procedit opiu. Bu. vt refert Au. opin. tñ glo est cõmunis.

Furtiuę quoq; res, & q̄ vi a possessę sunt, nec si pdicto longo tpe b bona fide possessæ fuerint, vsucapi pñt. c nā furtiuarū d rerū lex duodecim tabularū, & lex Attilia inhibēt vsucapionē: vi possessārū, e lex Iulia & Plautia. † Quòd aūt dictū est furtiuarū, & vi possessarū rerū vsucapionē p leges phibitā eē, nō eò ptinet, f vt ne ipse fur, quive p vim possidet, vsucapere possit: (nā his g alia rōne h vsucapio nō cōpetit: quia.s. mala fide possidēt) sed ne vllus i alius, quáuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cā acceperit, vsucapiendi ius hēat. Vñ k in rebus mobilibus nō facilè pcedit, vt bonęfidei possessorib. vsucapio competat. l Nā sciens alienā rem vēdiderit, vel ex alia causa tradiderit, furtum eius committit.

Rem alienam bona fide possessam, vitioq; reali carentē, si quis bona fide accipienti, ex causa ad dominium idonea, tradiderit, tunc vsucapio procedit: licet in facto, vel in iure tradens errauerit.

Sed tñ id aliqñ aliter se habet. nam si hęres m rē defuncto commodatam aut locatā, vel apud eū depositam, existimans hæreditariam esse, bona fide accipienti n vendiderit, aut donauerit, aut dotis o nomine dederit: quin is, qui accepit vsucapere possit, dubiū non est: quippe cum ea res in furti vitium non ciderit: cùm vtique hæres, qui bona fide tanquam suam alienauerit, furtum non committat. Item si is, ad quem ancillæ vsusfructus ptinet, partum suum esse credēs

Respon. non, cū possessio retineat: vt ff. de acq. poss. l.3.§. per seruū. & l. rem quæ. in fin. ergo non currit vsucapio possidenti: vt C. de præscri. xxx. vel xl. ann. l. male. nisi ex tunc qñ ab illo cœperit possideri, vel steterit diu: quia ex tunc desinit possideri: vt ff. de acquiren. poss. l. 3. § si seruus. & l. per eum. §. per seruum.

a Vi. Scilicet expulsiua, non compulsiua: vt C. quod met. cau. l. si vi vel metu. in gl. fi.

b Prædicto longo tempore. Scilicet triénij, vel decem, vel viginti annis: sed 30. vel 40. ann. possunt: vt C. de pscri. 30. vel 40. annor. l. omnes. & l. sicut in rem. & de anna. except. l. 1. §. ad hæc. Accur.

ADDITIO Quod procedit in eo, qui ab ipso emit bona fide. aliàs secus de iure canonico, vt dixi supra.

c Possunt Nisi purgato vitio: vt j. eo. §. aliquando.

d Nam furtiuarū. Similis ratio, quia lex vult: vt s. quib. ex ca. manumit. nō lic. in prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas. Est & alia ratio: quia res vitiosæ sunt: vt j. eo. §. nouissimè.

e Vi possessarum. Scilicet si expulit & possedit: nec sufficit expulisse: vt ff eo. l. sequitur. §. si vi.

f Non eò pertinet. Scilicet tantum.

g Nā his. Scilicet possessoribus violētis, & furibus.

h Alia ratione. No. quod præualet generalis ratio speciali sic s. de nup. §. affinitatis. & §. socrum. arg. contra ff de eden. l quædam.

i Sed nec vllus. C. quod metus cau. l. si vi, vel metu. contra. Sol. hic de vi expulsiua: ibi de compulsiua quæ voluntatem, licet coactam habet in se: vt ff. qd me. cau. l. mulier §. pen.

k Vnde. Quia in rebus mobilibus alienis fit furtū contrectando: vt j. de obl. quę ex deli. nas. §. 1 & ex eo fit furtiua: & sic non vsucapibilis: vt s. prox. inde sequitur, quod in rebus mobilibus &c.

l Competat Sed videtur, q̄ culpa authoris non comitetur. i. non sequatur accipientem: vt ff. de diuer. & temp. prę l. an vitiū. & ff. de doli ma. exc l. apud Celsum. §. is cum legitima? Rñ. si vitium est rei, comitatur, vt hic: si psonę, comitat in vniuersum succedentē: vt C. de acq. pos. l. vitia. & C. communia de vsu l. si sed si in rem singularem succedat, non comitatur: vt ff de doli ma. exce. l. apud. §. de authoris. & C. de peti. & com. rei ven. l dolum. nisi qñ vtitur accessione temporis eius authoris: & ff. de acq. pos l. Pōponius. §. si. Sed hodie vitiū personę nocet singulari successori per auth. malæ fidei.

Sed tamen. CASVS. Dñe Imper. inquit iuuenis, quomodo pñt hæc fieri: & qua via pōt procedere vsucapio in rebus mobilibus? Respon. Impera. Certè dilecte iuuenis, si essetis vir grādęuus, & puectꝰ, iuste possemus vobis respōdere, q̄ dominus noster in Euangelio dixit Nicodemo: Tu es magister Israel, & hæc ignoras? Verū tamen quia estis tenerę ætatis: audiemus vos patienter. docebimusque vos quomodo vsucapio potest procedere in rebus mobilibus. Nam si aliqua res alicui cōmodetur, vel apud aliquem deponatur, vel alicui locata fuerit & ille cui cōmodata, vel locata erat, vel apud quē deposita erat, moriat, & hæres qui eidem succedit, aduerit hæreditatem eius: & inuenerit res illas in hęreditate defuncti, credēs eas eē de bonis ipsius mortui, easq; res alicui alij vendiderit, aut donauerit, aut dotis noīe dederit, aut quolibet alio titulo sufficiēte ad dominij translationē tradiderit: in his casibus nō est dubiū, quin ille, qui huius modi rē bona fide acceperit, eā vsucapere possit: quia in pędictis casibꝰ huiusmodi res mobilis ab hęrede bon. fid. & iusto ti. tradita, furti vitio non est affecta. Hæres enim, qui huiusmodi rem tanquam suā bona fide alienauit, furtum non committit. & nō solū in pdictis casibus habet locum vsucap sed ēt in alio casu. Nā si vsufructuarius ancillę crediderit partū eius vsusfr. esse, & idcirco partū ancillę credens esse suū, alicui bo. fi. emēti vendiderit, iste fructuarius furtū nō cōmittit. & hoc sm illā regulā gñalem, qua cauet, furtū sine affectu furandi nō cōmitti. Et non solū his modis, sed ēt alijs multis modis pōt accidere, vt quis rem alienā mobilem sine vitio furti in aliū transferat: & ita efficiat vt à bonæ fi. poss. vsucapi possit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. quod autem. Fran. de Are.

m Nam si hæres. Sic ff. eo. l. potest, & l. seq.

n Accipienti. An ipse hęres vsucapit titulo pro hærede? Resp non: vt ff. de diuer & tempo. prę. l cum hęres Alij contra si vellet ex sua persona continuare possessionem: vt C. de prę lon temp. 1. quod falsum est. Qñ ergo locum habet vsuca pro hærede, cū nec in suis hęredibus locum habeat: vt ff. pro hære. l. 2. §. filium & C. de vsu. pro hære. l. nihil? Respon. quando defunctus retinebat aliquam rem credens suam, sed non vsucapiebat. quia deficiebat titulus, & hæres est extraneus.

o Dotis. Pro filia. vel auia: nam & hic iustus est titulus: vt ff. pro dote. l. 1.

a Pro libero, & bona fide. Itē si sit paratꝰ subire iudiciū liberale: sm doc. hic.

a Sūt qn que gña violētiarū. Expulsiua, cum qs expellitur à re immobili. Ablatiua cū res mobilis aufert alicui: & hæ duę impediūt vsucapi. & pscri. Compulsiua, cū qs cogit eē suā alienare. Turbatiua, cū qs turbat in possessione. Inquietatiua, cū duo pten dūt possidere & alter alterū inquietat: & nulla illarū impedit vsuca. aut pscriptionem, sm Ior. & gl. in l. 1. C. qd met. cau. Egid.

a Cuius rei nō est. ne. f. male ficiū alienū potꝰ q̄ dñi nocere: gens causam dare. tē abalienandi. Equin. Baro.

Authoris vitiū an successorē comitetur.

a Et quæ sint realia, & q̄ p

ponalia ut tia, & an q̄ successurē agentē in iudicio possit opponi de uitio authoris, ut de Ange. hic.

Vsucapio pro hęrede qñ habeat locum.

Furtum

vendiderit, aut donauerit, furtū non cōmittit. [a] Furtū enim sine affectu [b] furādi nō cōmittitur [c] alijs [d] quoq; modis accidere pōt, vt quis sine vitio furti rē alienā ad aliquem trasferat, & efficiat vt à possessore vsucapiatur.

Vacua possessionis occupator, si cuipiam bona fide accipienti ex iusta cā eā tradiderit, vsucapiendi conditionem trāsfert. Annota, Furtū in rebus soli nequaquam cadere.

Quod autē [†] [e] ad eas res, quæ solo cōtinentur, expedit, ius ita procedit [i] vt si quis loci vacantis [f] possessionem, pter absentiam, [g] aut negligētiā [h] dñi, aut qa sine successore [s] decesserit, sine vi nanciscatur: quamuis ipse mala fide possideat: (quia intelligit se alienū fundū occupasse) tñ si alij bona fide accipienti tradiderit: poterit ei longa [k] possessione res adquiri: qa neque furtiuum, neque vi possessum acceperit. Abolita [m] est .n. quorundam veterū sententia, existimantium etiam fundi, locive [n] furtum [o] fieri. Et eorum vtilitati, qui res soli possident, principalibus constitionibus prospicitur: necui longa, & indubitata possessio auferri debeat.

Furtiua & vi possessa possunt vsucapi vitio purgato.

Aliquando etiam furtiua, vel vi possessa res vsucapi [p] pt: veluti si in

[a] Furtum non committit. Et ita vsucapietur. Sed nō ne fuit in re erratum: vt ℑ. de rer. diu. l. in pecudū. ergo vsucapio nō procedit: vt ff. eod. l. nunquā. ij in in princ. & l. si fur. §. j. Respo. hic errauit tradens, ibi accipiens: vt ex illis legibus colligitur. [i] Vel non prodest, vt ibi: sed non nocet: vt hic.

[b] Furtum enim sine affectu. Sed probo, q̄ sine affectu furtū committitur. Nam in interdictum vnde vi incidit sine affectu: quod est simile furto: ergo & furtum fit sine affectu: vt C. vnde vi. l. cum quærebat. §. j. ibi, & generali & ibi, cum talis &c. Rñ. In interdicto est affectus, licet non contra psonā certā: sed hic suū eē credebat.

[c] Non committit. Sic. ℑ. de obl. quæ ex deli. nas. §. placuit.

[d] Alijs. Vt si iusto errore credā me hæredem, cū nō sim: vt ff. eo. l. pōt. Itē mihi legatū, cum sit adēptum: vt ℑ. de act. §. si quis agēs. sic ff. p leg. l. 4. in fi. & aliàs vbicunque quis putat rem suam.

Quod autem.

CASVS. Dñe, vos posuistis mihi exēpla de vsuc. rerū mobiliū. sed dicatis mihi, si placet, qñ locū habet vsuca. rerū immobi. Ad hoc rñ. q̄ quò ad præscriptionē earū rerū, q̄ solo cōtinent̄ expeditius ita pcedit vsuc. vt si qs sine vi nactus sit possessionē alicui9 fundi vacatis, qđ pōt varijs modis cōtingere: aut videlicet pter absentiā dñi, aut porpter eius negligētiā, aut si dñs fundi sine successore decesserit, licet ipse qui occupauit ma. fi. possideat, cum intelligat se alienum fundū occupasse: si tñ alij bo. fi. accipienti hmōi fundū tradiderit: poterit ille cui traditur præscribere: & hoc iō: quia hmōi fundus nō videt̄ vitio affectus: cū ille qui fundū acceperit, neq; furtiuū, neq; vi possessum accepisse intelligat̄ ex quo iste fund9 nō fit furtiuus, patet tali ratione: qa res immobilis furtū fieri nō pōt. abolita est n. quondā veterū sentētia, q̄ putabant ipsius fundi, vł partis ipsi9 furtū posse cōmitti. Patet igit̄, q̄ cū huiusmodi fundus nō sit furtiuus, nec etiam vi possessus: præscribi possit. Principalibus enim cōstitutionibus pspectū est, ne aliqui eorū. qui res mobiles bona fide possident longa, & indubitata possessio auferri debeat. h d. vsq; ad §. aliquādo Frā.

[e] Quod autem. Hucusque de vsu rerū mobilium dictum est. nunc procedit ad ius immobilium.

[f] Loci uacantis. Locus interdū dicitur plenus, ut q̄ possidet̄. Interdum semiplenus: ut ille in quo aliquis est causa legatorū, vł rei seruādæ causa: ut ff de acq. pos. l. 3. § fi. de act. emp. l. j § j. Interdū vacu9: & hoc trib. mod. ut hic: sic. ff. de acq pos. l. si id qđ. Accu.

[g] Propter absentiā. Sed hoc uidetur falsum, q̄ propter absentiam amittat̄ possessio: ut ff. de acq. pos. l. clam. §. qui ad nundinas. Sed tamē hoc pp effectum absentiæ dicitur. s. obliuionē. q: quia longo tempore abfuit, præsumit̄ q̄ pro derelicto habuit, tēpus enim inducit obliuionē: & ita obliuione amittit̄ dñiū: vt ff. de dā. infec. l. si finita. §. non aūt, quod tps erit in arbitrio iudicis: vt ff. de iur. delib. l. j. § si & l. seq. dū modo longū sit, & obliuionē inducat, & animū retinendi habere desinat, vt ff. e l. furiū. §. j. ff. de acq. poss. l. quēadmodum. Acc.

[h] Aut negligentiā. Tantum vt respuat rei possessionē, quod facile fit: vt ff. de acq. poss. l. si quis vj. §. j & §. differentia.

[i] Sine successore. Idem & si cum successore. dūmodo nō fuerit apprehesa: vt ff. de acq. pos. l. cum hęredes.

[k] Longa. Scilicet x. vel xx. annis. Sed hic. §. duabus rationibus est hodie correctus. nā præsumitur hodie talis possessio violenta: vt C. vñ vi l. cum quærebatur. ergo non habet locum hæc præscriptio: vt ℑ. §. furtiuę. Item alia ratione: quia bona fides desideratur ab vtraque parte, aliàs 30. annorum tantum præscriptio curriit: vt in authen. vt spō sa, larg. § rursus. colla. 6. Accursius.

[l] Acceperit. Verè, non furtiuè.

ADDITIO. Quod verū intellige. siue debitor surripuit, siue alius, secundum cōmunem opin lz cet gl in vltimo casu variauerit: vt hic per Christoph.

[m] Abolita. Idest, perempta. Inde abolitio, idest accusationis peremptio.

[n] Locive. Idest, partis fundi. sed fundus totus dicitur: vt ff. de verb. signi. l. locus.

[o] Furtum. Et est simile. ff. eo l. quare. Sed contra ff. de furt. l. si quis vxori. §. si sulphurariæ. & l. si terræ. Solu. ibi non loci, sed terræ, quę eximebatur furtum fiebat. Et quod subijcit, & eorum &c. sic construe: & prospicitur principalibus constitutionibus, ne cui eorum qui possident res soli, longa &c. & tunc non est necesse, q̄ in textu sit, vtilitati. & sunt hæ principales cōstitutiones: vt C. de præscrip. long. temp. per totum. Accursius.

Vliqñ. CASVS. Dñe, dixistis mihi supra, q̄ res furtiuę, & vi possessę vsucapi non possunt: nunquid hoc generaliter est verū, q̄ res semel furtiua, & semel vi possessa nunquā possit vsucapi? Ad hoc rñ. q̄ non: Nam res quondā furtiua, vł vi possessa, aliqñ vsucapibilis efficit̄ veluti, si postea reuersa fuerit in domini potestatem. Tūc enim purgato vitio qđ vsucap eius impediebat. bene poterit eius vsucap pcedere. Et hæc dicunt̄ vsq; ad §. res fisci. Fran. Accur.

[p] Vsucapi. Duabus rōnibus stare non pōt, qđ hic dicitur. Prima, qa desijt esse vitiosa. vñ nō erit mirabile, qđ vł velle inducere cōtra id qđ est ℑ. e. § furtiuæ. Rñ. dic furtiua vel vi possessa. s. quondam. [2] Secūda: qa dñs non vsucap. cū sua sit: nec alius ab eo accipiēs, cū trāseat dñium: vt ff. e. sequit̄. §. lana. & § . tūc

in po

[s] Et est rō diuersitatis, qa in pscribēte requiritur necessariò bona fid. sed & iustus titu. quem hic error impedit: sed in tradente sufficit bona fides.

[†] Aliàs quo autē ad eas res, q̄ solo cōtinent̄ expeditius ita procedit &c. pcedit scilicet vsucapio, ita enim legit Fran. de Aret. in casu ad hunc §.

Locus est plen9, semiplen9 & vacu9.

[u] Hæc gl. sing. & vnica. Egi. Per.

Tempus obliuionē inducere, qua cōsequit̄ dominij perditio.

Dicit. §. esse correctum.

Abolitio quid est.

[2] Et hoc facit p sal uando dicto testis deponentis de filio alicuius qui iā sit mortuus: qa subaudit̄ fili9 Caij s. quondā &c. Christop. Porc. Et de subaudi tiōe dictionis quondā, vel olim Mandos in Glo. Paul. §. sanè, in ver. quondā.

In potestatem. Sed respond. vsucapi potest, idest, vsucapibilis est: vt si ab eliquo non domino alienatur non committente furtum eius, vsucapiet emptor.

a Domini. Vel quasi, vt tutoris, vel creditoris, si alienam rẽ debitor obligauit: vt ff. eo. l. sequitur. §. si pupilli & pro soluto. l. fin. aliud si suam: vt ff. eo. l. sequitur. §. si rem. Accursius.

b Reuerse Vel quasi: vt ff. de furt. l. quamuis. & ita q non possit ab eo auelli: vt. ff. eod. l. sequitur. §. tunc.

Quãdo aũt dicatur in potestatẽ domini reversa, pulchrè explicat Paulus in ff. l. iiij. § qd aũt. & §. tunc in ptãtẽ. ff. de vsucap.

dñi a ptãtẽ reuersa fuerit: † tũc. n. vitio rei purgato ꝓcedit ei⁹ vsucapio.

Res fisci vsucapi non possunt: ante tamẽ, quàm fisco denuntiata fuerint, vsucapiuntur. Aret.

Res fisci c nr̃i vsucapi non potest. d Sed Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nõdum nuntiatis, e bonæ fidei emptorẽ traditã f sibi rem ex his bonis g vsucapere posse. h & ita diuus Pi⁹, & diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserũt,

Non aliter res vsucapibilis est, nisi & vitio reali, aut quasi reali careat, & eius non sit commercium interdictum.

Nouissimè i sciendũ ẽ, rẽ talẽ esse debere, vt in se nõ habeat vitiũ, k vt à bonę fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta causa possidet.

Opinatio seu credulitas tituli vsucapionem non inducit.

Error l aũt falsæ cãę vsucapionẽ nõ parit: veluti, si qs cũ ñ emerit, emisse se existimãs possideat: vel cũ ei donatũ ñ fuerit, q̃si ex donatiõe possideat.

Bona fides in vsucapione ab exordio consideranda est, ideo defuncti bona fides vniuersalis successoris malã fidẽ excusat: cõtinuatur. n. defuncti possessio: et ex contrario, mala fides authoris hæredi, vtcunq; bonæ fidei, obest. Item authoris tẽpora singulari successori ad vsucapionem complendam accedunt, et cõtinuãtur.

Res fisci. CASVS. Domine, vos posuistis exẽplum de quibusdã rebus, quæ vsucapi non possunt: nũquid sunt plures in quibus nõ habet locũ vsucap. vel præscri. Respond. q sic. Res enim fisci nři vsucapi nõ possunt. & hoc est verum in reb. fisco acquisitis: sed secus est in acquirendis. nã Pap. scripsit, q si bonæ fid. emptor de bonis vacantibus, & nondũ fisco denũtiatis aliquem rẽ emerit: & eandẽ bo. fi. sibi traditam acceperit: poterit eam rẽ beneficio vsuc acquirere Et hoc idem diui Seuerus. & Anto. rescripserunt. Et hæc dicũtur vsque ad illũ §. nouissimè sciendũ. Frã.

c Fisci. Idest, imperij.

d Non potest. Triennio mobili, vel x. vel xx. ann. immobilis. Idẽ in patrimoniali principis: vt C. ne rei domi. vel templo l. j Idẽ in re ciuitatis: vt C. de sacrosan. ecc. l. fi. Idẽ i re ecclesiastica: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. Præscribunt̃ tamẽ dictæ res spatio xl. ann. excepta re mobili ecclesiastica nõ sacra, q triẽnio vsucapit̃. vt C. de pręscri. xxx. an l. omnes. & in auth. de eccle. ti. §. pro temporalibus. colla. ix & in auth. hęc constitutio innouat cõstitutiones. coll. 8. Item exceptis publicis, q̃ sunt vsui publico deputatæ: vt ff. de vie pub. l. viã. Itẽ res pupilli nõ vsucapit̃ vt ff. de acq. re. do. l. bonę fi. in fi. j resp. ibi, nec interest. a Itẽ res filij à patre alienata, nisi xxx. ann. à tẽpore quo ẽ sui iuris: vt C. de anne. exc. l. j in fi. & in auth. de nup. §. si vero expectet, coll. 4. Itẽ res data præsidi ꝯtra legẽ Iuliam repetundarũ: vt ff. ed leg. Iul. rep. l. quod ꝯtra legẽ Itẽ fundus dotalis: vt ff. de fun. do. l si fundũ.

a Ipse sñ in re aliene ꝑstat vsucapiendi cõditionẽ. Et not q vsucapio icepta cũ maiore, cõtinuat̃ ꝯ minorẽ: sed ex clausula gñali restitui pt, nisi lõgis̃simi tpis fuerit, q dormit durante pupillari ętate. An.

ADDITIO. Nisi fuisset inchoata ante, quem esset dotalis: vel haberetur respectus ad præiudicium alienantis tantum: quia valeret. Angelus.

e Nõdum nuntiatis. Ab eliquo, cum varię sint causę, quibus ad fiscum denuntiatio fieri solet: vt ff. de iure fisci. l. j. in princ.

f Traditam. Scilicet ab eo, qui acceperat possessionem horum bonorum.

g Bonis Scilicet alicui⁹ morientis sine hęrede, cui successit fiscus, non idem in ciuitate: vt C. de bo. vac. l. j. & l. vacantia. lib x. Accursius.

h Vsucapere posse. Scilicet triennio, vel x. vel xx. cũ habet titulum. si eũt titulum non habet, & vult ex tempore delationis sibi cõputare tps: habet quatuor annos: vt ff. de iu. fis. l. j. §. diuus. & de diuer. & temp. præs. l. inter. § j. Sed si ex tẽpore ex quo cęperunt ad fiscũ peruenire, xx ann. habet: vt ff. de iu. fis. l. j. §. præscriptio & hæc vera sunt siue in re singulari, siue in vniuersitate & sic loquit̃. ff. de pet. hę. l. ẽt si putauit §. itẽ si quis à fisco.

Nouissimè. CASVS Domine, iam posuistis mihi exemplũ. qñ hẽt locũ vsucap. vel præscriptiõi Sed pro Deo dicatis mihi regulã gñalem per quam possim cognoscere generaliter quando locũ habere poterit vsuc. vł præscrip. Ad hoc rñ. Imp. Amice, scire debes generaliter rem talem esse debere, vt in se vitium non habeat, ad hoc vt à bo. fi. emptore, vel ab eo q alia quacunq; ex causa ista possidet vsucapi, vel pręscribi possit. Sed domine, iam video, q res debeat carere vitio ad hoc quod possit vsucapi: sed nunqd sufficit ad vsuca. q possessor errore decept⁹ credat se iusto tit. possidere rẽ. quã sine titulo possidet. veluti, si per errorẽ credat se titulo donationis. vel emptionis possidere? Rñ. q non, error. n. falsæ causæ vsuc. nõ patit: veluti, si quis rem nõ emerit, & se eã emisse existimans, quasi titulo possideat emptionis, vł cũ res ei donata nõ fuerit, quasi tit. donationis se possidere, existimet, nam in his casib⁹ cũ in veritate titulus deficiat. vsuca procedere nõ poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. diutine. Fran.

i Nouissimè. Idest, in vltimis, vt breuiter dicã, sic §. de suspect. tut. § nouissimè

k Vitium. vel quasi: vt §. proxi. §. & §. aliquando. Sũt autem vitia, vt quia furtiua, vel vi possessa: vt. §. eo § furtiuæ. Nunquid precaria possessio est vitiosa? Respon. non. arg. ff commu. diuid. l. communi diuidũdo. §. inter prædones. Nũquid litigiosa? Respõ. nõ. vt C. de p̃scrip. long. temp. l. j. Nunquid clandestina? * Respond. non dicitur res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamẽ dicunt omnia supradicta esse vitia rerum. vt arg ff. de acquirend. posses. l. Pomponius. §. cum quis.

* Rem clandestinã nõ dicit, sed possessionem.

l Error. De errore facti loquitur, idẽ magis In errore iuris: vt ff. eod. l. nunquã. ij. in prin. Sed hic error facti quandoque prodest: vt ff. pro empt. l. quod vulgo. * & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro soluto. l. iij. & ff. pro suo. l. hominem. In quib⁹ casibus dicũt quidam locum habere titulum pro suo. & dictum in his, & alijs, qui à lege specialiter inueniũtur: vt ff de in. dot l. Proculus. secundùm Azo. Nos idem secundùm Ioan. in omnib⁹ & de his gratia exempli posuit lex, & titulo emptionis, vel simili vsucapiebatur: nõ pro suo tantum: vt tamen in emptore iustiorem errorẽ exigamus: vt ff. pro empt. l. ij. & l. iij i prin. Itẽ quid si nõ erret, sed sciti Respo. nõ potest sibi causam possessionis mutare: a vt ff. de acq. pos. l. iij. §. illud, & ff. eod. l. non solum. §. quod vulgo.

Error duplex est. * Ibi est iustissima cã erroris, quę dat cãm vsucapiẽdi: secundũ Bart. & gl. l d. l. qd vulgo. Egid. Per.

a Et nota q ad hoc vt ex iusta causa qs possis mutare secũdũ glo. in d. l. nemo oportet quod primã pos. penitus à se abdicauerit, secundùm Ang. hic.

Diuti-

Diutina. CASVS. Dñe, pater meus Titius possidebat alienum fundum, quem emerat à non dño, per octo annos continuos inter præsentes: & postea decessit Titius pater meus, & ego ei successi: eŭdem fundum inter præsentes per biennium continuum, vel ẽt p̃ trienniũ sine omni interruptiõe possedi: & ita tempus præscriptionis à Titio patre meo inchoatum compleui: sed veniens postea verus dñs cœpit eundum fundum à me vendicare: & ego obieci ei exceptionẽ p̃scriptiõis: & ipse replicauit præscriptionẽ per mortem patris mei esse interruptam. Domina, dicatis mihi si ope huiusmodi replicationis possit exceptionem præscriptionis elidere, & p̃ consequẽs in rei vẽdicatione obtinere? Respon. q̃ non. Nã diutina possessio, q̃ prodesse cœperat defuncto: & hæredi succedẽti de iure ciuili, & etiam bonorum possessori de iure prætorio succedẽti continuatur: nec per mortem ipsius defuncti interrumpitur: quamuis ipse hæres, vel bonorum possessor sciẽtiã habeat rei alienæ. & hoc verum, quando defunctus iustum habuit initium: secus est in casu conuerso. Nam si ipse defunctus iustum initium non habuit, possessio eius hæredi, vel bonorum possessori fidem habenti prodesse non potest, quod nostra constitutio non solũ in præscriptionibus, sed etiam in vsucap. obseruari constituit: vt videlicet inter defunctũ & eius successorem tempora continuentur. Et hæc non solum locum habent in eo qui succedit in titulo vniuersali: sed etiã qui in titulo singulari succedit. nam inter emptorem, & venditorem tempora debere cõtinuari diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Et hæc dicuntur vsq; ad §. edicto diui Marci. Franciscus de Aret.

† Pro ijs, & p̃ seq. §. Mand. sup Regu de Anna. quęst. 23.

Diutina [a] possessio, q̃ p̃desse cœperat defuncto, & hæredi, [b] & bonorũ possessori cõtinuatur. [c] licet ipse sciat [d] p̃diũ alienũ eẽ. Quòd si ille initiũ iustũ nõ habuit: hæredi, & bonorum possessori, licet ignorãti, possessio nõ p̃dest. Quod nr̃a cõstitutio [e] similiter [f] & ĩ vsucapionib. obseruari cõstituit, vt tẽpa cõtinuentur. †

Tẽpus venditoris coniungitur cum tempore emptoris. Aret.

Inter venditorẽ quoq;, & emptorẽ coniungi tẽpora, [g] diui Seuerus & Antoninus rescripserũt.

[a] Diutina. Scilicet decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel triennij: vt ff. q̃ & à qui. l. si cum fidei. §. Arist. & ȷ̃. eo. in prin. huius tituli. & C. eo. l. diutina. ‡ Accur.

‡ Aliqñ p̃ anno. Mand. inter casus Annales, post nu. 9.

[b] Et hæredi. Hæres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio; vt ȷ̃. de bo. pos. §. quos autem.

[c] Continuatur. Nisi ipsi hæredi tradita sit possessio: vt ff. eo. l. hæres eius.

[d] Sciat. ff. de acq. rer. do. l. quæsitum. ij. respon. contra Sol. ibi hæres sciebat rem esse eius, qui causam à testatore habet: vt legatarij: quod nocebat. hic alterius sciebat: quod non nocet ad vsucapionem.

Præscribit hæres cum mala fide.

[e] Nostra constitutio. vt C. de vsucap. transfor. l. 1.

[f] Similiter. Non solum præscriptione.

[g] Tẽpora. s. vt cõtinuentur, sed in hoc differt, quia in titulo singulari vtrunq;. s. emptorem, & vẽditorem bonam fidem habere oportet: vt ff. pro emp. l. 2. §. si eam rem. aliàs contra. secus in vniuersali tit. vt hic. Et est ratio. quia si hæres non adiret, hæreditas cõpleret: vt ff. eo. l. nunquam. §. vacuum. ‡ quia est eadem persona: vt in auth. de iureiu. à mor. p̃. in fi. j resp. ibi. cum vtiq; col. v. concor. cum hoc. §. ff. pro emp. l. ij. §. emptori & §. si defunctus, & fit hæc coniunctio ad lucrũ & ad damnum: vt ff. quemadmo. ser. amit. l. si quis alia. §. tempus.

‡ Et per Q. Mãdo. in 12. q̃ó. Regu. de Anna. nu. 2.

Edicto diui Marci. CASVS. Dicit Iustinia. q̃ edicto diui Marci ita cautum est, q̃ si aliquis emerit rem alienam à fisco vendente vt suam, & dominus rei rem suã ab emptore intra quinqueniũ postquam tempus vẽditionis lapsum fuerit non repetebat: postea emptor p̃ exceptionem quinquennalis p̃scriptionis dñm rei repellebat. Et hoc obtinebat vsque ad tempus dñi Zenonis. Postea autem constitutio bonæ memoriæ Zenonis, illis, qui à fisco vendente rem alienã vt suam, aliq̃d emerint. aut titulo donationis, vel alia quacunq; iusta causa acceperint, bene prospexit. nã in constitutione Zenonis cautum est, vt illis, qui à fisco alienam rem vendẽte vt suã aliquid accipiũt: statim securi fiãt & existãt victores siue agãt aduersus alios, siue ab alijs cõueniantur. Sed certè dñe vr̃ mihi, q̃ iniqua sit cõstitutio Zenonis, q̃ statuit ita veros dños per alienationẽ à fisco factam statim excludi. Ad hoc rñ. Amice, non est ita iniqua cõstõ Zenonis sicut tibi vr̃. nã in eadẽ cõstitutione & dñis rerũ p̃spectum est. Licet. n. aduersus emptores venire nõ possint, actiones tñ suas, si quas tibi in hypotheca, vel dñio rerũ à fisco alienatarũ putaueris cõpetere: p̃ eandẽ cõstitutionẽ vsq; ad quadrienniũ aduersus sacratissimum ęrarium poterunt exercere. Sed dñe, iam video q̃d dñs Zeno statuit in alienationib. factis à fisco vendente rem aliena vt suã. Sed ponamus q̃ Imper. vẽdat aliquã rẽ de patrimonio p̃prio, q̃d habuit ante diadema imperij q̃d iuris erit ĩ casu isto? Ad hoc rñ. q̃ idẽ iuris in casu isto erit q̃d statutum fuit in cõstõne Zenonis. Nam in constõne quã nuper promulgauimus de ijs, qui à nostro priuato patrimonio, vel à patrimonio venerabilis Augustę aliquid acceperint: statuimus eadẽ p̃ oĩa seruari, q̃ in p̃fata diuæ memoriæ Zenonis constõne continentur. Et hęc dicuntur vsq; ad fin. tit. Franc.

Alienam rem à fisco quouis titulo idoneo habens, mox tutus est, dominusq́; fit: ius aũt in re, vel ad rẽ sese habuisse confidentes ĩtra quadrienniũ aduersus fiscum experiri debẽt.

Edictio [h] diui Marci cauet, eũ, q̃ à fisco [i] rẽ alienã emit, [k] si post vẽditionẽ quinqueniũ p̃terierit, posse dñm rei exceptiõe repellere. Constitutio [l] autẽ diuæ memoriæ Zenonis bñ p̃spexit [m] ijs, q̃ á fisco p̃ vẽditionem, aut donationẽ, vel aliũ titulũ aliquid accipiunt: vt ipsi quidem securi statim [n] fiant, & victores existãt,

[h] Edicto. Idest, præcepto generali: aliàs prætorum dicũtur edicta: vt quod metus caus. & similia: vt ff. quod metus cau. l. si mulier. circa prin. Accurs.

Fiscus vẽdit rẽ vel vt suã vel vt alienã.

[i] A fisco. Vt à procuratore imperalium rerum. nam de patrimonialibus dicitur ȷ̃. eo. in fin.

[k] Emit. s. à fisco vẽdẽte vt suã, à quo edicto res minorũ excipiuntur vt C. si aduer. fis. l. fi. Si aũt vt alienã, vel q̃a cessatũ est ĩ solutione tributorũ, aliàs exiguntur. Et q̃ sit debitũ, & q̃ sit cessatũ: vt si aduersus fis. l. fi. & C. si p̃p pu. p̃e. l. fi. ij. rñ. fortè biẽnio: vt ff. loc. & cõdu. l. quo §. tutor. versi. quęro. item tertio, q̃ res subhastetur, & præconizetur: vt C. si propter pu. pen. l. fina.

ADDITIO. Et plura alia requisita vide per Ang. hic, & per gl. in l. j C. de fi. instr. & iur. hast. fis. li. x.

[l] Constitutio. C. de quadrienn. præscrip. l. omnes.

[m] Bene p̃spexit. Corrigendo edictum diui Marci.

[n] Statum. ff. de peti. hære. l. etiam si. § itẽ si quis, in

gl.

gl. emerit ꝟ. Sol. ibi, in vniuerſitate hic in re ſingulari loquit. Alij dicunt ꝙ hic corrigitur. i Et eodem modo (ſcilicet primo, nõ ſecundu) reſpon. ad l. Codi. de hære. vel act. ven l. j. item ibi erat res fiſci.

i Quadriennium. Niſi ſit minor, vel Reipublicæ cã abſens, vt C. de reſti. mil. l. neque.

h Actiones. Sed q̃? Reſpon. condictio ex hac lege, ſecũdũ Ioann. ſed P. in tem dabat hic nun dño contra dñm. arg. C. de hære. vel act. ven. l. j. contra. Solu. ibi de vniuerſitate ven dita, hic de re ſingulari.

c Conſtitutio. C. de quadrien. præ. l. bene à Zenone.

d A noſtra. idest à priuata noſtra ſubſtãtia: ſed ĩ. de fiſcali dixit, vt C. de quadrien præſcri. l. bene à Zenone. Accur.

ſiue experiant, ſiue cõueniant. Aduerſus ãt ſacratiſſimũ ærarium vſq; ad quadriẽniũ [a] liceat ijs intẽdere q̃ ꝓ dñio, vel hypotheca earũ rerũ, q̃ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdã competere actiones. [b] Noſtra aũt diuina ꝯſtitutio, [c] quã nuper ꝓmulgauimus, et de ijs, q̃ à noſtra, [d] vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc ſtatuit, q̃ in fiſcalib. alienationib. p̃fatæ Zenonianæ conſtitutionis cõtinent.

TITVLVS VII. DE DONATIONIBUS. †

Donatio cauſa mortis dicitur, quæ ob mortis imminentis, vel futuræ ſuſpicionẽ fit, quæ (ſemota veteri dubitatiõe) inſtar legatorum ferè per omnia redacta eſt. Reuocatur aũt donatoris conualeſcentia, et pænitẽtia, itẽ donatario præmoriente.

Est & aliud genus adq̃ſitiõis, [e] donatio. Donationũ ãt duo ſunt gñа: mortis cã, & nõ mortis [f] cã. Mortis [g] cã donatio eſt, q̃ ꝓp mortis fit ſuſpicionẽ: cum q̃s ita donat, vt ſi q̃d humanitus ei cõtigiſſet, [h] hẽret is, q̃ accepit: ſin aũt ſupuixiſſet: [i] is, q̃ donauit reciperet: vel ſi eũ donationis pęnituiſſet. [k] aut prior deceſſerit is, cui donatũ ſit. Hę mortis cã donationes ad exemplũ legatorum ...

DE DONATIONIBUS.

Iste tit. continuatur per Imperatorem. Dictum eſt ſupra de quibuſdam modis acquirendi, ſ. de acquiſitione quæ fit per vſucapionem & præſcriptionem. Nunc dicendum de alio modo acquirendi, quæ fit per donationem

Est & aliud. Totus iſte ti. diuidit in qnq; partes. Primo ponit continuationẽ cum diſtinctione bimembri. Secũdo de donatione cã mor. Tertio de donatione inter viuos. Quarto de donatione ꝓp nuptias. Quinto de vna acquiſitione de iure ciuili, q̃ eſt correcta. Scđa ibi in §. Mortis cã. Tertia ibi in §. Aliæ antẽ. Quarta ibi in §. Eſt & aliud. Quinta ibi in §. Erat olim. CASVS. Dñe. iam video qualiter per vſucap. & præſcrip acquiritur dñium rerum de iure ciuili: nunq̃d ſunt plures modi acquirendi dñiũ de iure ciuili? Ad hoc reſp. Iuſtin. ꝙ ſic. Eſt. n. ali⁹ modus ciuilis acquiſitionis, videlicet donatio. vnde hic de don. videndũ eſt, & hoc in j. parte. Sed pone in ſecunda. Domine, iam video, ꝙ vultis tractare de dona. ponatis mihi aliquã diuiſionem donationũ? Ad hoc rñ. Donationum duo ſunt genera. Eſt enim quædam donatio inter viuos, & alia cauſa mortis. Sed dñe, dicatis mihi quid cenſetur donatio cauſa mortis? Ad hoc rñ. Amice, dona. cauſa mortis eſt, q̃ fit ꝓp mortis ſuſpicionem: veluti ſi quis donat, vt ſi ipſum mori contigerit, remaneat dona. penes donatarium & huiuſmodi mortis cauſa don. trib⁹ modis reuocatur. videlicet ſi donator conualuerit, vel eum donationis ſuæ pœnituerit, aut ſi donatarius prius deceſſerit & huiuſmodi mortis cauſa dona ꝑ omnia ferè ad exemplum legatorum redacta eſt. Nã cum ante tempus noſtrũ veteres iuriſprudentes dubitarent, vtrum donationẽ cauſa mortis oporteret obtinere ſimilitudinem cum legato, an cum donatione ſimplici inter viuos: & quidã antiq. eã vellẽt donationi ſimplici comparare, & quidã legato: ob huiuſmodi diſcordiam antiquorũ ſopiẽdã à nobis ꝯſtitutũ eſt, vt huiuſmodi dona. cauſa mot. p oĩa ferè legatis cõnumeretur: & ſic omnino procedat quẽadmodum noſtra conſtitutio procedere conſtituit & vt breuiter de hac donatiõe expediam⁹: ſumma ſcire debes, ꝙ mortis cauſa dõatio eſt, cũ aliq̃s ita donat, vt magis velit ſeipſũ habere, ſi conualuerit, quã donatariũ: magiſq; donatariũ ſi moriat, quã hrẽdẽ ſuũ: ſicut Homer⁹ recitat Telemachũ his verbis expreſſis donaſſe Priço. Et hec dicunt vſq; ad illum §. aliæ autẽ. Franc.

e Acq̃ſitionis. Scilicet de iure ciuili: nã per ſtipulationẽ citum cõtrahebatur, ſcilicet donatio: q̃ ſcilicet ſtipulatio eſt de iure ciuili: ſed hodie fit nudo pacto: vt C. eo. l. ſi q̃s argẽtum. § fi. & ĩ. de act. § deꝯſtituta. Vel dic eam eſſe iuris ciuilis approbatiõe, nõ inuentione, ſed iuriſgentium: vt ĩ. de rerũ diui. §. per traditionem. Vel dic, ſui origo fuit de iuregentium vno modo, ſcilicet per traditionem: ac poſtea de iure ciuili fuit ille modus approbatus, & alius inuentus, ſ. per ſtipulationẽ. Tertio per Iuſtinianum additus eſt tertius, puta per nudum pactum. Accu.

f Et non mortis. Si largè hæc duo mẽbra accipiunt in textu nil deeſt, & ꝓpriè ponunt gñа. nam multę ſpecies ſub quolibet cõtinentur. & hoc approbo. Vel accipe ſtrictè ꝓ duabus ſpeciebus tantum donationum, ſ. ſimplicis inter viuos, & ſimplicis cauſa mortis. adde alias donationes, vt legatum, vt ĩ. de lega. in prin. Item donationẽ propter nuptias: vt ĩ. eo. §. eſt & aliud. Item & quod eſt ĩ eo. § fina.

g Mortis. Scilicet inſtantis, vel futurę: vt ff. eo. l. ij. iij. iiij. v. vj. ſi quidem vbiq; mors timenda eſt, cũ eius dies incertus ſit: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. ſeiatus. §. mortis. & de condi. & demon. l. j.

h Si quid humanitus ei contigiſſet i. ſ. ſi moriat: vt ff. de verb. ſig. l. ſi vulgari. §. fin. & debet hoc exprimi: aliàs non eſt mortis cauſa donatio. vt ff. eod. de mortis cau do. l. Seia. §. fi. niſi ex cõiecturis appareat eum velle donare cauſa mortis.

ADDITIO. Nota, ꝙ ad hoc, vt ſit donatio cauſa mortis, requiritur ꝙ fiat mẽtio mortis. Item no. glo. Bar. Ang. & Raph. & Imol. in d. l. Seia. §. fi. & glo. & Bar. in l. Seia. ff. de du. præleg. & Bart. in l. quæ dotis. in fin j. col. ff. ſolu matr. aliàs autem licet aliquis ſit in extremis cõſtitutus, ſi ſimpliciter donat, nec adijciat cauſa mortis, intelligitur donatio inter viuos. & eſt tex. ſingularis in d. l. Seia. §. fin. quod no. ſecundum Ang.

i Supernixiſſe. i. cõualuiſſet & ita trib. modis reuocatur. vt hic ſubijcitur, & ff. ſi cer. pet. l. nõ omnes.

k Pœnituiſſet. Qua voluntas eſt ambulatoria vſq; ad mortem.

a Et iſtã cõiter approbant oẽs: quia illo iure hac præſcriptio erat incognita. Ad l. c. rñ. ꝙ ibi conueniebatur ex natura rei q̃ continet credita & debita: non ex eo ꝙ eſſet aliena: q̃ ad rẽ ipſam ſ. hæreditatem nõ emptor ſed fiſcus cõueniebatur, Iaſ.

† Franciſcus Balduí. hoc loco refert Apellũ adſerere vidiſſe ſe exẽplar vetus haſũ inſtitutionũ cõſcriptum añ annos quadringentos in quo adhuc modũ diſtinctus erat hic d. donatiõe Titulus, vt prior pars q̃ tractat de Donationib. cã mortis, ſubſequatur tituliũ de Legatis. altera pars ſubijcitur tit. Mandati.

a Etiam ſi fit donatio cã mortis: ſm cõiter docto. de quo vide Ang. in §. in pſonã ĩ. de act. & Chri. ĩ. eo. in gl. manifeſtauerit.

* Hoc verum cum quid agit facinoroſe, ſecus vbi virt⁹ exercet. quia tũc non eſt timenda mors. Seneca: ſic diſcas quaſi nũquã moriturus, ſic viuas, quaſi cito moriturus: nil. n. mali ĩ morte ẽ. Tulli. viro forti nõ modo non timẽda mors ꝓ patria, eſt, ſed appetenda. Egi. Per. Donatio cã mortis nõ ẽ, niſi exprimat mors.

3 Mori multis quẽ ſignificam⁹, vt annotante Mãd. in Glo. Facule §. ſanè. ſ verſ. diẽ clamſit.

torũ a redactę sunt per oia. b Nã cũ prudẽtib. ambiguũ fuerat, vtrũ donationis, c an legati instar eã obtinere oporteret, & vtriusq; causæ q̃dã habebat d insignia, & alij ad aliud genus eã retrahebãt: e à nobis constitutũ est, vt per oia ferè legatis f cõnumeretur: & sic pcedat, quẽadmodũ nostra cõstitutio g eã formauit. Et in summa h mortis causa donatio est, cũ magis se quis velit i habere, k quã eũ, cui donat: magisq; eum, cui donat, quã hęredẽ suum. Sic & apud Homerũ l Telemachus donat Piræo. †

Τὸν καὶ Πείραιος πρότερος
μῦθον ἔειπε.
Τηλέμαχ' αἶψ' ὄτρυνον ἐμὸν
ποτὶ δῶμα γυναῖκας.
Ὡς τοι δῶρ' ἀποπέμψω, ἅτοι
Μενέλαος ἔδωκε.

Τὸν δ' αὖ Τηλέμαχος πε-
πνυμένος ἀντίον ηὔδα.
Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως
ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες
ἐν μεγάροισι
Λάθρῃ κτείναντες πατρῷϊα
πάντα δάσονται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐ-
παυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ
κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν
πρὸς δώματα καίρων.

Inter viuos donatio est, quæ nulla mortis suspicione fit, sed ex pura liberalitatis fontibus procedit: quæ solo consensu perfecta, temerè non reuocatur: egetq; publica insinuatione, si quingentorum aureorum summam prætergrediatur: in certis tamen casibus etiam citra insinuationem, effectum sortitur.

Aliæ autem m dona-

ad mortẽ: vt ff de adi. lega. l. iij. in fi. & q̃a donatio est ob causam, scilicet si moriar, & sic possum pœnitere: vt ff eo de mor. cau. do. l. senatus. §. j. in fi. & ff. de condi. cau. da. l. iij §. ij.

a Ad exemplum legatorum. Quantum ad vim & potestatem: q̃a sicut legata morte cõfirmãtur, ita donationes causa mor. vt reuocari non possint.

b Per omnia. Subaudi ferè, vt statim dicet: nam in minimis differunt.

c Donationis. Scilicet simplicis, & inter uiuos: aliàs non esset huiusmodi distinctio, cum omne legatũ sit donatio: vt patet ex definitione eius: vt ff. de leg. ij. l. legatum.

d Habebat. Scillicet donatio causa mortis. nã cum donatione inter viuos hẽt insignia: vt sit liberalitas. cũ legato. vt morte cõfirmet̃, & vt detrahatur Falcidia: vt C. ad leg. Fal. l. fi.

e Retrahebãt. Subaudi, & alij ad aliũ.

f Ferè legatis. Dicit ferè. quia in quibusdã discrepat à legatis. ecce. n. si donas Iaonos singulos: donatio vna est, sed legata plura: vt ff de don. cau. mort. l senatus. §. fi. Itẽ legatum ab hærede semper traditur: vt patet ex definitione legati. j. de leg. in prin. donatio autem vel ab hoc, vel ab alio. Item in donatione obligat̃ donans, in legato non. Item si testñ accuso: perdo legatum, non donationem: si tñ accuso vt falsum: ar. ff. de his quib. vt indig. l. post legatum. §. qui mortis. Item aliter substituitur in legatis, secundum quosdã: vt ff. de don. cau. mor. l. ei cui mortis. & de leg. ij. vt hęredib. Item filiusfamilias donat: sed non legat: vt ff. eo de mor. causa do. l. tam is & j. quib. non est permis. fac. testa. in prin. Item in legato tria tpa cõsiderantur. vt sit capax legatarius. vt j. de hæredũ quali. & dif. §. in extraneis. In donatione non: vt ff. de do. cau. mor. l. in mortis. Itẽ quia pro legato dat̃ interdictum quorum legatorũ. non p donatione. qđ dic vt in summa. C. quorũ lega. l. i. & in l. Marcell°. §. Paulus. ff. de do. cau. mor. Accur.

ADDITIO. Imò habet locum, quorũ legatorũ saltem in eo, quod excedit Falcidiam: vel si p donatarium sit occupata, secundùm Io Fab. & Ang.

g Constitutio. s. coram quinque testib. scriptura interueniente. vt C. eo. l. fina.

h Et in summa. Idest. vt breuiter de hac donatione expediamus: vt ff. eo. l. ij.

i Velit. idest, vellet.

k Habere. s. si superuixerit: vt ff. eo. l. senatus. §. j.

l Et sic apud Homerũ. i. sicut recitat poeta Homerus. q̃ Telamachus dictis verbis expressis donauit.

Aliç autem. CASVS. Dñe, iam vidi exemplum de do. cau. mor. & de eius effectu, ponatis mihi exẽplũ de donat. inter viuos. Ad hoc rñ. Amice, sunt q̃dã aliæ donationes, quæ sine aliqua mortis cogitatione fiunt: & hm̃oi dona. inter viuos appellant̃: & tales dona. legatis non comparantur. Si enim perfectæ fuerint, temerè reuocari non possunt. Sed dñe, dicatis mihi, qñ dicunt̃ perfectæ? Ad hoc rñ. Amice, huiusmodi donatiões pfectæ cẽsent̃, cũ donator voluntatẽ suę liberalitatis in scriptis, vl' sine scriptis donatarijs manifestauerit. puta p talia verba, dabo vel donabo tibi talem rẽ. & in nr̃a cõstitutione cautũ est huiusmodi donatiões semel pfectas traditiõis necessitatẽ ad exemplũ venditionis in se habere: vt sicut venditor rẽ vẽditã onnerato sibi ṗprio tradere cõpellit̃: ita donatori post emissã liberalitatis vocẽ authoritate nostrę cõstitutiõis tradẽdi necessitas iponat̃. Sed antiqui principes statuerunt donationes simplices summã ducentorũ aureorum excedentes, sine insinuatiõe scripturæ non valere, nũqd placet vobis, quod illud hodie obseruetur? Ad hoc respon. q̃ non. Nam cum constitutiones antiquorum principũ statuerunt huiusmodi donationes simplices excedẽtes summam ducentorum aureorum actis interuenientib. insinuari, nostra constitutio huiusmodi summã vsque ad quingentos solidos ampliauit, & statuit vsque ad quingentos solidos sine omni insinuatiõe valere donationes, & per eandem constitutionem quasdam species donationum introduximus, quæ licet quingentos solidos excedãt tamen nullam insinuationem desiderãt: sed in se sine omni insinuatione plenissimam habeant authoritatem. & alia insuper multa ad vberiorem exitum donationũ inuenimus: quæ omnia & singula ex constitutionib. nostris, quas super hm̃oi donationib. fecimus, manifestissimè colligi pñt. Sed dñe, vos dixistis mihi s. q̃ hm̃oi donationes simplices semel perfectæ nõ possunt reuocari: nunquid est hoc generaliter verum? Respon. q̃ non. Licet enim diximus tales donationes non posse reuocari. tamen sciendũ est, q̃ & si plenissimę sunt huiusmodi donationes: si donatarij ingrati extiterint erga donatores: licebit ipsis donatoribus per nostram constitutionẽ certis ex causis eas reuocare & hoc ideo statuimus, ne donatores, qui beneficiã suæ liberalitatis in alios contulerunt, ab illis iniuriam patiantur: secundum modos in nostra constitutione enumeratos. Et hęc vsque ad illũ §. est & aliud. Fran.

m Aliæ autem. Nunc prosequitur aliud genus donationis dictum est de donationibus causa mort. nunc de don. simplici, idest, inter viuos. h. d. Accur.

† Hoc versus quidã hoc loco addidit ex Homero li. 17. Odissea: neq; n. habentur in vet. exemplaribus quorum hęc est interpretatio. Hoc sermone vicissim Piræ° cõmonet vltro: Telemache ad nostras famulas age dirige sedes: Vt tibi, q̃ dederat Menela° dona reportent. Ad quẽ Telemach° sapiẽs ita fatur ore°: Piræe, haud eq̃dẽ hęc possũ dignoscere rẽs. Nãq; pcul si me spaciosa p atria tutũ Occidãt, rapiantq; sibi patria m. ôia tot. res. His te malo frui dões, quã quẽlibet horum. Quòd si illos fato, merita & mulctaue tu morte. Tũ mihi gaudenti referes dona omnia gaudens.

a Hoc intelligas, vt dicit glo. l. i. & t. ff. d 100f. test. & plene p lo d Imo in l. fi ff. d donat causa mor. An.

a Hoc est falsum secundũ Ange. ibi.

tiones sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiũt, quas inter viuos appellamus, quæ nõ omnino cõparant legatis: quę si fuerint perfectæ, temerè [a] reuocari non põt. † Perficiunt aũt, cùm donator suã volũtatẽ [b] scriptis, aut sine scriptis manifestauerit. [c] Et ad exẽplũ vẽditionis [d] nostra cõstitutio [e] eas ẽt in se habere necessitatẽ traditionis voluit: vt etiã si nõ tradant: [f] habeãt plenissimũ, & pfectũ robur, & traditionis necessitas [g] incumbat donatori. Et cùm retro principum [h] dispositiões insinuari eas actis interuenientib. volebant, si maiores fuerãt ducentorũ solidorũ: constitutio [i] nr̃a eã quantitatẽ vsque ad quingentos solidos ampliauit: quam stare ẽt sine insinuatione [k] statuit. Sed quasdã donationes inuenit, [l] * q̃ penitus insinuationẽ fieri minimè [m] desiderãt: sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia [n] insuper multa ad vberiorem exitum donationũ inuenimus, quę omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus, colligenda sunt.

Donatio inter viuos etiam perfecta, ex aliquibus causis reuocari potest. Aret.

Sciendum est tamen, quòd & si plenissimæ sint donationes: si tamen ingrati existant homines, in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem [o] licentiam præstitimus, certis ex causis [p] † eas reuocare: ne illi, qui suas res in alios cõtulerint, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, secundum enumeratos in constitutione nostra modos.

a Temerè. Ideo dicit temerè: quia quandoq; reuocantur: vt j.eo.§.sciendum.

b Voluntatem. Etiam nudo pacto: vt C. de dona. l.si quis argentum.§.fina. Accur.

ADDITIO. Si th̃ donetur. factum requiritur, stipulatio, & traditio. sicut olim. Item pręsentia donantis. & donatarij, vbi sit certæ personæ, secus si incertæ.

c Manifestauerit. Scilicet per verba futuri temporis: vt dabo, vel donabo, ad instar stipulationis vt ff. de verborum oblig.l.quinta.§.stipulatio. vel præsentis temporis: vt do, vel dono. cũ nudo pactu fiat: & pactũ etiam fiat per verba pręsentis temporis: vt C. eod. de do.l.si quis argentum.§.fina. ff. de pact.l.tale. in princip.& in glo. ij.

d Venditionis. Ex hoc verbo dicebat M. venditorem præcisè teneri ad rẽ tradẽdam. sic ff. de verbo.obliga.l. vbi autẽ non apparet. in fin. Ioan. contra. s. vt interesse dando * liberet: vt ff. de act.amp. l.j.in prin. & similitudo quæ hic fit, est in hoc, vt sicut necessitas imponit̃ venditori ad aliquid, sic & donanti: licet à principio nullus cogebat̃. vt C. de actio. & obliga.l.sicut. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Respond. si incipit à traditione, non: vt ff eod. de don.l.Aristo.in fin. s Si à pactione, sic: vt C. de iure do.l.j. Accur.

ADDITIO. Et est ratio: quia cum donatio sit doni datio. iste paciscens obligatur expressè ad dandum.l. senatus. §.j. ff. de don.cau.mort.& ideo non liberatur, nisi transferat dñium. secus autem, vbi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo infertur. q̃ p euictione hic agitur primæua actione quasi nõ dederit, etiam re nondum euicta in totum, vel p parte. Secus in venditione. vbi pro euictione noua nascitur actio, quasi per traditionem obligatione ablata quod not. pro pręscriptione, & libelli formatione secundum omnes hic.

e Constitutio. Vt C. de do.l.si quis argentum §.fin.

f Etiam si non tradantur. Idest, si tradere nolit donator. Accur.

g Necessitas. Per condictionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. eo. de do.l. eum qui. & C. eo.l.si quis argentum.§ fina.

h Retro principũ.l.eorũ, q ante nos fuerunt et nostra etiam patria. vt C. au. de do.l sancimus. in fine.

i Constitutio. Vt C. eo.l.pen.in fine.

k Insinuatione. i. scriptura facta in pręsentia publicarum personarum. s In actis, vbi superfluum est testes adhiberi: cum publica monumenta sufficiant: vt C. eo.l.data & l.in donationibus.

l Inuenit. s. nostra cõstitutio: vt si donetur in redẽptionem captiuorum, vel à magistro militum donet̃ militibus: vel in refectionem dom' donetur alieni: vt C. eo.l.pen. Idem & si donet Imperator, vl' ei donetur: vt in authen. da non alie.§. si vero minus. colla. ij. & in authẽt. vt nõ fiant pign. §.quia igitur. colla v. Idem in donatione propter nuptias: vt in auth. vt spon. lar. colla.ix. in princip. Idem in remissione vsurarũ futuri temporis: vt ff. eodem.l. Modestinus. Accur.

ADDITIO. Idẽ in donatione facta pro bene meritus l. Aquil. ff. eo. dummodo appareant, & eis proportionentur: secundum doctores.

m Minime desiderant. Licet quingentorũ solidorũ summam excedant.

n Alia. Veluti ne plures donationes diuersis temporib'. factæ coaceruent̃: vt C. eod.l. sancimus.§. si quis autem. Idem vt ij, qui pecuniam recipiunt in redemptionem captiuorũ, iurent se ibi bona fide expendere. Item vt sacramẽto domini domus quęstio dirimatur: vt C. eod.l.pen.in fin.

o Constitutionem. Vt C. de reuo.do.l.finall.

p Ex causis. Quinq; s. vt si atroces iniurias in eum effundat: vel impias manus inferat, vel graue damnũ in bonis, vel vitæ periculũ intulit: vel si legi dictę in donando nõ paruerit: vt C. de reuo.do.l.fi. Sed donatio liberto facta solo obsequio nõ pstito reuocat̃. aliud i libertate: vt C. de reuo.do.l.j. & de lib.cau l. solo. Est & hic arg. p dñn, vt his causis possit reuocare feudũ. sic in auth. vt lib. decr. §.illud verò. coll.6. & ff. de lib.agno. & alen. à paren. & e l.alimenta.

ADDITIO. Vñ versus. Quinq; modis pdo mihi q̃ donata fuere. Infero si dãnũ grauiter donantis in ęre. Huic p me si sit atros iniuria facta: Si sit persona manuali vulnere tacta. Qñ suæ vitę crudeliter insidiabor. Ingratus dño, re donata spoliabor. Ingratum factum dic me cũ fregero pactum. Ius aũt reuocandi donationem ex causa ingratitudinis, nõ trã sit ad hæredes, si defunctus facultatem reuocandi habuit.

Est & aliud. CASVS Dñe, iam vidi de don. simplici, q̃ appellatur dona. inter viuos, nunquid est aliquod aliud gen' donationis inter viuos? Ad hoc rñ. q̃ sic. Est enim quoddam aliud genus donationum. quod veterib. iurisconsultis penitus erat incognitũ: sed postea a iunioribus principibus fuit introductũ: & secun-

Donatio an possit fieri sine stipulatione.

q Vt hic & c. vlti. l gl. in fi. extra eo.

r Triplex ẽ interesse, Conuentum, vt p̃tiũ. quod conuenit. Cõe, vt quãti res cõmet valet. Singulare quod vt cumq; alicui ex aedit, sm gl. in l.j. ff de acti. emp. Egi. Pet.

r Nisi de ipsa ẽt nuda cẽt p missum. vt l.ij. C. de euic. se aũdũ Ange. & las. Iiẽ debet intelligi q̃ processerit conuẽtio salutẽ ordine intellectus, cũ aliàs ex sola traditione nõ transferat̃ dñium, secundũm Chri. hic.

s Puta qualiscũque iudicis etiam extranei, nec habet necesse eũ certũ liter ponere. Et pñt hæc omnia fieri, ẽt ex interuallo, q̃ si nõ interuenerint non annullãt totam donationẽ: sed p parte tñ in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renuntiari, & sine ea donationẽ valida ri: & an i simplici remissiõe ipsa insinuatio, Item in accessione debitoris citatio requirat̃, vide Ang & Ias. hic.

* Aliàs, instituit.

† Scilicet pp ingratitudinẽ vt hic dẽ & xvj. q. vij. c. inuentũ. & lvj. dist. c. satis peruersum: & extra de do ca. vlt.

Insinuatio quid est.

Donationes inter viuos certis ex causis reuocãtur.

Propter nuptias donatio (quæ olim ante nuptias dicebatur) non solū contracto matrimonio augeri potest, sed etiam constitui, & initium sumere.

Est & aliud genus inter viuos donationis, q̃d veterib. quidē prudentib. penitus erat incognitū: postea autē à iunioribus diuis principib' itroductum [a] est, quod ante nuptias vocabatur, & tacitam in se conditionem habebat, [b] vt tunc ratum esset cum matrimonium esset insecutum. [c] Ideoq; ante nuptias appellabatur, quòd [d] ante matrimoniū efficiebatur: & nunquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iustinus pater [†] noster [e] cum augeri [f] dotes & post nuptias fuerat [g] permissum: si quid tale [h] eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & constāte matrimonio sua cōstitutione pmisit. [i] Sed tū nomen inconueniens remanebat: cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incremētum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupiētes, & cōsequentia [k] nomina rebus esse studētes [†] constituimus, [l] vt tales donationes non augeantur tantum, sed etiam cōstante matrimonio initium accipiant: & nō ante nuptias, sed propter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exæquentur, [m] vt quemadmodum dotes constante matrimonio non solum augentur, sed etiam fiunt: ita & istę donationes, quæ propter nuptias introductæ sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo ētiā contracto [n] augeantur, & constituantur.

& secundum eos donatio ante nuptias appellabatur, & in se habebat tacitā cōditionē, vt videlicet tūc rata esset hæc donatio, & effectus haberet cū matrimonium esset subsecutū. Sed domine quare appellabatur ante nup. Resp. quòd ideo quia semper ante nu. fiebat, licet effectū nō hēret nisi nuptijs subsecutis: & nūq̃ post nup. celebratas talis donatio poterat inchoari. sed postea diuus Iustinus pr meus hmōi obseruationē semiplenè correxit. Nam cū permissum fuerat dotes constante matrimonio posse augeri, permisit in cōstitutione sua huiusmodi dōatio. ante nup. & post nupt celebratas ad similitudinē dotiū posse augeri: sed tñ nomē inconueniens penitus remanebat. nā ante nup. vocabatur vt prius licet ex cōstitutione sua post nup. tale susciperet incrementū: & ita augebatur post nup. tñ ante nup. appellabatur. Et ita manifestè patet, quod nomen non bene cōsonabat rei: unde nos plenissimo fini sanctiones tradere cupientes, & consona nomina reb. esse cupientes, vel studentes, in nostra constitutiōe statuimus, vt huiusmodi don. nō solum post celebratas nup augmētum suscipiat, sed etiam initiū suscipere possint. & in hoc dotibus pacificantur, vt quēadmodū dotes constante matrimonio non solū augentur, sed etiam de nouo fieri possūt, ita huiusmodi donationes, quę ppter nuptias introductæ sunt, non solū constāte matrimonio cōtracto augeri: sed etiā de nouo cōstitui possint. & hæc dicuntur vsque ad illum § erat olim &c.

[a] Introductum. Vt C. de do. ante nup. per totū tit.
[b] Habebat. Et hodie habet, si fiat donatio prius, nā & postea fieri potest: vt ī. eo §. sed tamen.
[c] Insecutum. De iure. & de facto.
[d] Quod. Idest, quia.
[e] Pater noster. Sic ī. quibus non est permiss. face. testamen §. cæcus.
[f] Cum augeri. Idest cum hoc non esset [z] Acc.
[g] Fuerat. Etiam ante &c.
[h] Tale. Puta, quia augeatur dos.
[i] Permisit. Scilicet diuus Iustinus: vt C. de don. ante nup. l. penu.
[k] Et consequentia. Ali's conuenientia. sic C. de epi. & cle. l. decernimus. in fi. gl. fi. & in summario. & de off. præfec. vrb. l. j. in fi. & de defen. ciui. l. defensores arg. contra. C. de consti. pec. l. j. §. pe. & ff. de adi. leg. l. 3 § conditio.
[l] Constituimus. C. de dona. ante nup. l. fi.
[m] Exæquentur. Si de nouo fiat donatio vel dos post matrimoniū, vel verus augeatur, ē æqualitas: vt C. de do. ante nupt. l. fi. §. si igitur dote. Si ante matrimoniū poterat esse inæqualitas: vt C. de pact. cō. l. ex morte in prin. Sed hodie æqualitas est ante & post in cōstituēdo, & in pactis lucrorū: vt quātū dat uxor i dotē tātū det in datione ꝑꝑ nuptias maritus. & sicut hic fit dominus dotis, sic illa donatiōis ꝑpter nuptias: vsumfructū tamē habeat maritus, ne accidat matrimonij oneribus dotē nō seruire. Nā æquitas suggerit, q̄ dos debeat esse ibi, vbi sūt onera mrimonij, vt ff. de iur. do. l. dotis fruct⁹. & l. plerunq; §. si serui. eum tamē dem reddatur vxori, ex qua donatiōe ꝯsulit mulieri soluto matrimonio, si res dotales non existant: & quia nō potuit alienare maritus, etiam ea cōsentiēte: [z] vt ī. ti. ꝑ xi. in pri. licet alias iuri hypothecæ possit renunciare: vt C. ad Velle. l. etiā. & l. iubem⁹. & in auth. siue à me. eo. tit. C. Et sicut dos vxori, sic & talis donatio tuta redditur viro, soluto matrimonio cū sit æqualitas: vt in authen de æqua. do. §. j. col. vij. est & sponsalitia largitas quādo sponsus spōse ꝑ verba de futuro, vel contra donat purè, nō respectu dotis, quæ similiter cōditionē matrimonij habet: vt C. de do. ante nup. l. cum veterum & l. si à sponso. Acc.

ADDITIO. Tu dic q̄ aliqn̄ fit ex mera liberalitate hoc expsso. q̄ nullo casu repeti possit. & habet locū l. si mater. C. de do. ante nu. aliqn̄ fit simpliciter nullo expresso: & tūc olim p̄sumebatur ex mera liberalitate, & erat irreuocabilis. l. ij. l. si filię. & l. si tibi. C. e. hodie verò ob cām futuri mrmonij. l. cū veterū. e. ti.

[n] Sed eo etiā cōtracto. Hodie hoc corrigitur in Authen. de æqua. do. col. vij.

Erat olim. CASVS. Dn̄e, vidi plures modos acquirēdi de iu. ci. nūq̄d adhuc reperiuntur plures modi ciuilis acqsitiōis? Respō. q̄ sic. Erat enī olim alius modus ciuilis acquisitiōis ꝑ ius accrescēdi, qd̄ quidē ius accrescēdi erat tale. Si duo habebāt seruū cōmunē, Petrus, & Mar. si Petrus solus inter viuos, vel in vltima volūtate cōmunē seruū manumitteret, libertas nō valebat: sed in eo casu pars Petri penitus amittebatur: & Mar. nolēti manumittere accrescebat: & ita seruus, qui prius cōmunis erat, totus Martino ꝑ ius accrescēdi acqrebatur, sed cū hoc pessimū fuerat exemplū seruū q̄dē manumissum libertate defrandari, & impositiōe libertatis humanioribus dominis dānū inferri) & seuerioribus lucrum acquiri: ideo hoc quasi inuidia plenum pio remedio per nostrā cōstitutionem duximus corrigendū: & inuenimus viā ꝑ quā-

[†] Patrem suum Iustinū vocat quod ab eo adoptatus esset: cum re vera fuerit eiusdē Iustini ex sorore nepos.

Dos, & donatio propter nuptias debēt esse ī ęqualitate &c.

Dos datur vt inde matrimonij onera supportētur.

[z] Aliàs cum hoc esset.

[†] hic est casus in quo filius corrigit patrē, nec obstat Auth. de nu. §. si vero expe. Egidi. Pet.

[z] Nisi post bienniū iterū cōsentiat & ex alijs bonis q̄ supsunt sibi sit cōsultum: nec tunc sibi pręiudicat nisi quatenus probetur versum i rem suā. Aug. Hodie tamē de cōsuetudine talis donatio nō cōstituitur, vt vult gl. in authē. ę qualitas. C. de pac. cō. & Bal. in authen. dos data. C. e. tit.

cū manumissor, quā socius eius manumittere nolēs, quā etiā seruus, qui libertatē accepit, nostræ permissionis beneficio cōmuniter perfruunt. Statuim⁹.n. vt libertas seruo cōmuni imposita debitum effectū sortiatur. Manifestū enī est antiquos legislatores in fauorem libertatis multa contra regulas communis iuris statuisse, & statuim⁹, quòd dominus qui libertatē imposuit, suæ liberalitatis stabilitate gaudeat: & socius indēnis conseruetur: & preciū serui manumissi domino manumittente seruū secūdū partē dominij ꝯstitutione definiti accipiat. Et hęc vsque in fin. ti. Fra.

a Exemplo. Sic C. de probati. l. exēplo.

b Nostram constitutionem C. de cōmu. seru. man. l. j §. ne autē. & §. sinautem socius.

c Cuius. scilicet libertatis.

d Communes. Scilicet: vt libertates per le. Falci. nō minuantur. Item vbi non valet testamentum, libertates non reuocantur. ff. de inoffi. testa. l. Papin. §. sed an & libertates. & §. fin. Idem ff. de fideicom. libe. l. generaliter. § si qui seruo.

e Definiuimus. C. de commu. ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. sinautem meius.

f Accipiente. Vel eo deposito: vt C. de com. ser. ma. l. j. §. ne autē. & §. sinautē socius. Et not. quòd cōpellitur quis vendere, quod est speciale contra regu. vt C. de contrahen emp. l. inuitū. & C. de iure delib. l. nec emere. qđ plenè nota in auth. de fideiuss. §. pen. col. j.

Libertatis fauor in quibus consistit.

* Aliàs seuerioribus.

* Aliàs accedera.

Vendere quis compellitur aliqñ.

Hodie si vnus ex dominis manumisit seruum cōmunem: seruus efficitur liber: et socius cōseruatur indemnis, dato sibi pretio partis suæ. h. d. Are.

Erat olim & alius modus ciuilis adquisitionis ꝑ ius adcrescēdi, qđ est tale. Si cōem seruū hñs aliquis cū Titio, solus libertatē ei imposuerit, vel vindicta, vel testamento, eo casu pars eius amitebat, & socio adcrescebat.

Sed cùm pessimū fuerat exemplo, a & libertate seruū defraudari, & ex ea humanioribus quidē dominis damnū inferri, sæuioribus * autē dominis lucrū adcrescere: * hoc quasi inuidiæ plenū pio remedio ꝑ nostrā cōstitutionem b mederi necessarium duximus.

Habet casum, in quo cōtra iuris communis regulas quis inuitus rem suam vendere cogitur.

Et inuenimus viā, per quā & manumissor, & socius eius, & qui libertatē accepit, nostro beneficio fruantur: libertate cū effectu procedēte; (cuius c fauore antiquos legūlatores multa ēt contra communes d regulas statuisse manifestū est) & eo, q eā libertatē imposuit suæ liberalitatis stabilitate † gaudēte: & socio indemni conseruato, pretiumq; serui secundū partem dominij, quod nos definiuimus, e accipiente. f

TITVLVS III.

QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Etiam vxoris accedente consensu fundi dotalis alienatio, & obligatio viro (quamuis ciuili iure dotis dominus sit) interdicta est.

Accidit aliquando, vt q dominus rei sit, alienare non possit; & contrà, qui dñs nō sit alienandæ rei potestatem habeat. Nam dotale prædium g maritus

QVIBVS ALIENARE LIcet, vel non.

Dictum est suprà de acquisitione facta per vsucapionem vel per donationem: nunc dicit per quos alienatio possit fieri, & per quos non. Are. Vel sic continua. Suprà dictum est quomodo efficitur dominus iuregentium, vel ciuili, hic tractare intendit de quadam specialitate: qua contingit circa eos, qui dominia rerum acquirunt: generale enim est, vt qui dominus est, possit alienare: & qui dominus non est, alienare non possit, hic in specialibus casibus contingit contrarium.

Accidit. Totus iste ti. diuidit in tres partes. Primo, qñ dominus non pōt alienare res suas. Secūdo ecōtra, quando non dominus alienat. Tertio redit ad primum casum. Secunda ibi, Contra autem. Tertia ibi, Nunc admonendi. Vel diuide subtilius. Primo, qñ prohibetur alienatio ꝑpter rē. quæ est inalienabilis. Secūdo quādo permittitur ex pactione. vel propter publicā vtilitatem. Tertio quando prohibet ratione personæ alienantis, vel ratione personæ in quā sit alienatio: qa pupillus est

CASVS. In prima parte dicit Iustinianus præmittēdo ea, de quibus intendit hic tractare: ali quando accidit, q ille, q dominus est rei, dominiū tamē eiusdē rei in alium transferre non possit, vt i casu isto, e conuerso similiter quādoque accidit, vt ille, q dominus non est, potestatem tamē dominiū trāsferēdi in alium habeat. & hæc dicūtur vsq; ad vers. nā dotale i quo talis figurat casus: Domine vos dixistis mihi š. q dominus rei aliquādo rem suā alienare non potest. ponatis mihi exēplū ad hoc. Ad hoc resp. Amice, ecce maritus licet sit dñs prędij dotalis, tamē in uita muliere pdiū sibi in dotem datū per legem Iuliā de fundo dotali, alienare ꝓhibet, & hypothecas earum rerum, quæ volente ēt muliere debant. quam legem Iuliā per cōstitutionem nostrā correximus, & in meliorem statum deduximus. cū enim prohibitio le Iul. tantummodo in rebus Immobilibus Italicis locum habebat: & alienationes rerum dotaliū. etiam in omni re. q̄ inuita muliere fiebāt, inhibebat: viri que remediū adhibuimus: & statuimus. vt non solū in Italia interdicta sit alienatio, vel oblig. earum dota. sed ēt in omni prouincia, quæ Romano subiecta est Imperio. & nō solummodo inuita muliere locū habeat huiusmodi prohibitio, sed alia neq; alienatio, vel obligatio. licet de cōsensu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc ideo statuimus. ne fragilitat sexus muliebris, quæ de facili ad consentiendū alienationi ꝑ blanditias mariti posset induci, in ꝑniciem substantiæ mulierum videatur conuerti, & hæc vsque ad illum §. contra autem. Franc.

g Dotale prædiū Scilicet inæstimatum: vt C. de rei vxo. actio. l. j. § & cum lex. versic. in fundo autē. s alias si æstimatum esset, posset alienari, nisi æstimatio fiat. vt sciatur quantum valet: vt C. de iu. dot l. quoties: & l. si inter virū. & de fundo dota. l. Et dic dotale. vel quasi: vt ff de fund dot. l. 3. & 4. Quid si res mobilis est? Respon. potest alienari. si maritus est soluendo. C. de fer pig. da. ma. l. 1. tacit. l. si ex lapidicinis. ff. de iu. do. Accu.

† Idē est ēt si fiscus sit socius qa a ꝯ inuito poterit seruus manumitti ſm Nico. per l. 1. C de va cti. & cōmis. Egid. Per.

s Et sic h s casib. vbi non pōt alienari an fideiussor da sus ē viro obligetur. vide Ias. hic.

Additio

inuita muliere a per legẽ Iuliã prohibeẽ b aliena re: c quãuis ipsius sit d dotis causa ei datum. quod nos, legẽ Iuliã corrigen tes, e in meliorẽ statũ deduximus. f Cùm.n. lex g in solis tãtummodò reb. locũ habebat, quæ Italicæ h fuerant, & alienatiões inhibeat, quæ inuita muliere i fiebat: hypothecas aũt earũ rerũ, ẽt volente ea: k vtrique l remediũ imposuimus, vt ẽt in eas res, quæ in prouinciali solo positæ sunt, interdicta m sit alienatio, vel obligatio: vt neutrũ eorum neque cõsentiẽtib' n mulieribus procedat: ne sexus muliebris fragilitas in perniciem o † substantiæ earum cõuertatur. p

Pignus non solũ ex debitoris pactione à creditore distrahi potest, quamuis dominus non sit, sed etiam si nulla pactio de vendendo pignore interuenerit, modo iuris præscripta forma seruetur,

Contra q aũt creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non sit, alienare r pot. † Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quòd voluntate debitoris intelligitur pignus alienari: qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, † si pecunia non soluatur. s Sed ne creditores ius suũ persequi impedirenẽ, t

ADDITIO. Sed iure canonico indistinctè valet alienatio vxore consentiente, & iurante. c. licet mulier. de iureiur. lib. vj. nisi prius iurasset se nunquam tali alienationi faciendæ velle consentire.

a inuita muliere. Ergo ea volente poterat, vt innuit. quod corrigitur statim.

b Prohibetur. Nisi prouocetur ad diuisionem fundi dota. ut C. de fun. do. l. fi. item nisi ex necessitate: ut C. de iur. cau. l. j. Item nisi ob uniuersitate: ut ff. de fun. do. l. j. Item nisi vertat ad utilitatẽ mulieris: ut ff. de iure dotium. l. fina.

c Alienare. Hoc largè accipias, siue dñiũ mutet, siue ius alijs cõstituat: ut C. de reb. alie. nõ all. l. fin. & l Auth. de nõ alie. §. alienationis. coll. ij. & ff. de fundo do. l. Iulianus. Accur.

d Ipsius sit. Scilicet de iure gẽtiũ, ut per traditionẽ: & ciuili, s. approbatione: secundũ Io. Alij dicũt de iure ciuili, s. fictiõe, nõ iure gentium: ut C. de iur. do. l. in rebus. Sed quod ibi dr de iure naturali vxorem dñam esse, verũ est primæuo iure, quo dr. Quicquid calcauerit pes tuus &c. nõ naturali, idest, iure gentium, sed rerum dña dr quo ad spem. & quantũ ad hoc, vt ex eis substẽtet: sicut filij dicunt dñi rerũ paternarum: vt j. de hære quali. & dif. § sui. vers. sed sui quidem. & C. de fur. l. quamuis. & C. rer. amo. l. j. vel dña est inspecto exitu. sicut filius dicitur dñs vt ff. de libe. & posthu. l. in suis. Accur.

ADDITIO. Circa hoc dicas, quod verum, & effectuale dñium habet maritus: sed fictum, & interpretatum habet vxor, ex quo cum viro viuit continuò, & pro sumitur eadem persona

e Corrigentes. In duobus capitulis, & in alijs non Accursius.

f Deduximus. vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. & cũ lex.

g Lex Scilicet Iulia.

h Italicæ, Idest, in italicis prohibebat alienationem, & hoc erat primum eius vitium. Accur.

i Inuita muliere. Sed ea volente concedebat, & hoc erat secundum vitium.

k Volente ea. Similiter prohibebat.

l Vtrique. Scilicet vitio.

m Interdicta. Quid si fiat? Rñ. vendicat maritus constante matrimonio cõtra factum suum veniens, cũ fuerit cõtra legem: vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum. circa fi. lib. xi. & de rei uẽ. l. doce. sed dissoluto eo mulier repetit: vt C. de iure do. l. in rebus. Idem in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ: quia pòt eam repetere prælatura durante: vt extra. de reb. eccle. nõ alie. c. si quis presbyterorum.

n Neque consentientibus. Speciale vt suo fauori nõ possit renunciare: quia etiam reipublicæ interest. vt ff. sol. mat. l. j. sic ff. de pac. do. l. de die.

o In perniciem. Idest, destructionem.

p Conuertatur. Similia sunt, vbi etiam dominus non alienat: vt C. ad legem Iul. ma. l. fin. & C. de hær. & ma. l. manichæos. §. pen. & C. de præd. decu. l. fi. lib. x & j. eo. §. nunc admonendi.

ADDITIO. Vnde versus, Coniunx, ecclesia, furiosus, menteque captus, Prodigus, atque minor, existent sub patre natus: Aduersans fidei, maiestatis reus isti: Res alienare proprias de iure vetãtur. Prætacto debet sub iure decurio sceribi. Aret.

Contra autem.

CASVS. Domine, iã uidi casum in quo dñs alienare nõ possit. Pro Deo ponatis mihi exẽplũ quando nõ dñs dñiũ rei in aliũ trãsferre põt? Ad hoc rñ. Amice, licet creditor nõ sit dñs rei obligatæ: tñ si ipse pignus ex pacto, vel lege alienauerit, dñiũ eius in alium transfert. sed forsan in primo casu. vide, licet quando ex pacto sibi facto à debitore pignus alienat, vt hoc fieri quia voluntate debitoris intelligit pignus alienare, quia debitor ab initio cõtractus pactum fecit, vt liceret creditori pignus vẽdere, si infra tempus statutum non solueretur. & ita in casu isto potiꝰ ex pacto, & voluntate debitoris vr dñium translatum, quam ex facto siue traditione ipsius creditoris. Sed certè non solum in eo casu quando pactum de distrahẽdo pignore à debitore interpositum est, licet creditori vendenti dñium pignoris ad alium transferre: sed ẽt quando authoritate legis pignus distrahitur. Ne ergo creditores ius suum persequi diutius impedirentur, & etiam ne debitores nimis citò rerum suarum dñium amittant: nostra cõstitutione vtrique parti prospectũ est. & per eandem cõstitutionem certus modus est inuentus, per quẽ quidẽ modũ pignorũ distractio possit procedere: cuiꝰ cõstitutionis tenore vtriusque partis indemnitati in eo casu, quando pactũ de distrahẽdo non intercesserit, sufficienter & abunde prouisum est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. nunc autem Fran.

q Contra. idest, econtrario.

r Alienare pòt. Idem in iudice. vt ff. si ex nox. cau. ags. l. ij. & j. de offi. iud. in fi. Idem in flumine vt ff. de acquir. rer. do. l. ergo § alluuio. Idẽ in Imperatore & Augusta: vt j. de vsuc. §. vlti. Idem in prælatis ecclesiarum: vt in authen. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. eccle. Idem in tutorib qui dñorum locũ obtinent: vt ff. de fur. l. interdum. §. qui tutelam. Idem in procuratore, qui habet liberam administrationẽ: vt j. de re. di. §. nihil aũt, idem in seruis habentib. liberam peculij administrationẽ: vt ff de pig act. l si cõuenerit. §. fi. & l. seq. Vnde versus, Princeps, Augusta, iudex, ac officialis, Tutor, curator, procurator, flũ uiusque; Creditor, exactor, prælatus, seruus habentur, His numero bis sex alienantes aliena.

s Non soluatur. Scilicet tempore constituto.

t Impedirentur. Vbi non esset pactio de pignore vendendo. Accur.

† Ad quẽ si prodest mulieri, & mariꝰ prouocare pòt. Ang.

Dotis dominiũ an sit mariti vel vxoris.

† Idest, ne fragilitate naturæ in tẽpestinã dedu cas inopiã. l. j. §. & cũ lex. C. de rei vxo. acti. Egi. Per.

† Et sic plꝰ iuris sibi aliũ trãsferre quã ipse hẽat. de quo vide gl. fi. t c. pastoralis. ex. de iure patr.

Alienãs quisque re petit, quod alienauit Dñi mulieris sunt quasi suas res alienare non prohibẽ.

† Nõ etiã sibi loco debiti habere. nam huiusmodi pactum legis cõmissoriæ in pignorib reprobatũ est. vt ponitur capciosum l. vl. C. de pac. pign.

a In qua nõ venit dolꝰ, nec quod possit dons nisi exprimatur. & tunc intelligitur de dona. Inter viuos non cã mortis: Et qualiter libera administratio cõcedatur, vide Ange. hic.

neq; debitores temerè [a] suarũ rerũ dñiũ amittere viderent: nr̃a cõstitutiõe [b] cõsutũ ẽ, & cert⁹ mod⁹ [c] impositus est, ꝑ quẽ pignorũ distractio pòssit ꝓcedere: cuius [d] tenore vtriq; parti creditorum, & debitorum satis abundeq; prouisum est.

Pupillo rerum suarũ sine tutoris authoritate ĩterdicta est alienatio: iõ mutuo datas pecunias accipientis non facit, sed aut extantes vindicat, aut bona fide consumptas condicit, aut si mala fide absumptæ sint, de his exhibendis agit.

Nũc admonendi sumus, neq; pupillũ, neq; pupillã, vllã rẽ [e] sine tutoris authoritate alienare posse. [f] Ideoq; si mutuã pecuniã sine tutoris authoritate alicui dederit: [g] nõ ꝯhit obligationem: [h] qa pecuniã [i] nõ facit [k] accipiẽtis: ideoq; vindicari númi pñt, sicubi extãt. Sed si númi, quos mutuo minor dederit, ab eo, qui accepit, bona fide [l] cõsumpti [m] sunt, condici pñt: [n] si mala fide, ad exhibẽdũ [o] de his agi pt.

Solutione debiti facta pupillo, eiusve tutori, ita demũ debitor plenissimã cõsequitur liberationẽ, si id iudicis interueniẽte decreto fieri contigerit. q si soli pupillo solutũ sit, et pecuniã adhuc saluam habeat, aut locupletior ex ea sit, exceptionis ope liberatur: alias nõ liberatꝰ.

[a] Temerè. i. nimis cito: vt J. de don. §. aliæ aut. in princip.
[b] Constitutione. C. de iu. do. impe. l. fi. §. j. & ij. Acc.
[c] Certus modus. Vt si actum sit de vendendo, iuxta ꝯuentionẽ vendere possit. Sed si nihil fuit dictum de hoc: nũtiabit semel, & tunc elapso biennio vendet: vt C. de iu. do. imp. l. fina. §. j. & ij. Si aũt dictum fuit, vt nõ vendat, ter nũtiabit, & tunc vendet. vt ff. de pigno. acti. l. si cõuenerit.

ADDITIO. Et inter denunciandum, quæ interualla sint necessaria: Item qd si emptor non reperiat, vel pignus plus vel min⁹ valeat quã creditum: item qd in pignore iudiciali, vel prætorio: & an huic bñficio de vendendo pignore possit renuntiari: vide Ange. hic.

[d] Cuius. Scilicet constitutionis.

Nunc admonendi. CASVS. Dñe iam vidi casum, in quo dñs alienare nõ potest. nunquid sunt plures casus, in quibus dñs rei suæ alienandæ ptãtem non habet? Et resp. q sic. qa neq; pupilli, neq; pupillæ sine tutoris authoritate vllã rẽ alienare pñt, licet dñi rerũ suarũ censeantur. vnde si pupillus alicui mutuã pecuniã tutoris authoritate non interueniente dederit, obligationẽ mutui non ꝯhit. & hoc ideo, quia pecuniã, quam mutuo dat, accipientis non facit, vnde si numi à pupillo sine tutoris authoritate mutuo dati existant, vẽdicari poterũt, si vñ ipse, qui nũmos à pupillo mutuo acceperit, eosdem bona fide consumpserit: ad exhibendum cũ eo agi poterit. Et licet dixerim tibi, q neq; pupillus, neq; pupilla rei suæ dñium sine tutore in aliũ trãsferre possint: econuerso tñ omnes res, videlicet tam mobiles, quam immobiles sine tuto. pupillo, vel pupillæ dari pñt: ita videlicet q dominium in eos trãsferatur, & ideo si debitor pupillo, vel pupillæ debitum soluerit, necessaria est ei tutoris authoritas. Si enim sine tutoris authoritate pupillo, vel pupillæ soluerit: beneficium liberationis non consequetur sed hodie euidentissima rõne in nostra ꝯstitutione, quã ad Cæsarienses aduocatos ꝓmulgauimus, statutum est: in qua quidem constitutione dispositũ est, ita demũ licere tutori, vel curatori debitorẽ pupillarẽ soluere, si primũ sine iudicio, & sine oĩ dãno sportularũ, & sine qualibet mercede tabulario pstanda hoc pmittat. Nã si iudex soluendũ pupillo ꝓnuntiauerit, & debitor post sniam iudicis interpositam soluerit, hmõi solutio plenissimam securitatem obtinebit: qm in nullo euentu poterit debitor post hmõi solutionem iterum inquietari. Si verò aliter quam in nostra cõstitutione dispositum est debitor pupillo soluerit, & pupillus huiusmodi pecuniam sibi solutam aut saluam habeat, aut aliàs locupletior facta sit: licet debitor per huiusmodi solutionem ipso iure liberatus non sit, tamen pupillus adhuc eandem pecuniam petat: poterit debitor ꝑ exceptionem doli mali pupillum iterum petentem tanquã de ꝑda solicitũ repellere. & hæc sunt vera, qñ pupillus habet pecuniam saluam. vel ex ea locupletior factus sit. Si verò pupillus hmõi pecuniam sine tut. authoritate sibi solutã, aut malè cõsumpserit, aut furto, aut alio casu amiserit: si iterum eandem pecuniam petat, inutilis erit debitori doli mali exceptio: quia nihilominꝰ ad solutionem iterum faciẽdam cõdemnabitur. & sibi imputet, qa debitũ sine tut. autho. & non ſm nostræ cõstitutionis tenorem pupillo soluerit. Similiter in casu conuerso pupilli vel pupillæ sine tu. autho. soluere nõ pñt, quia id quod sine tut. autho. soluitur non fit accipientis. Nullius enim rei alienatio sine tuto. authoritate eis concessa est. Et hæc vsque in finem tituli dicuntur.

[e] Vllam rem. Neque ratione proprietatis, neq; rõne possessionis, q animo retinet, licet corporalem sine tutore perdere possit: vt ff. de acqui. rer. domi. l. pupillus. & de acqui. pos. l. possessionẽ. Quid in adulto? Respon. si nõ habet curatorem, pot alienare, quæ seruandu seruari non possunt. si habet curatorem similis est prodigo. vt C. de in integ. resti. min. l. si curatorem, &c.

[f] Alienare posse. Sic J. de autho. tut. in princip. ff. de solu. l. quod si fortè. in fin. & l. pupillo. & ff. si certũ peta. l. non omnis. §. fin.

[g] Dederit. Id est, tradiderit, cũ dare sit accipientis facere: vt J. de act. §. sic itaq;. si poneres ꝓpriẽ, nõ haberet locum quod sequit̃. ideoque vendicari &c.

[h] Obligationem. Scilicet personalem ex mutuo.

[i] Quia pecuniam. Bona est ratio: vt J. quib. mo. re ꝯtrah. obli. in prin. & ff si cer. peta. l. ij. §. appellata.

[k] Non facit. Quod est necesse: quia dicitur mutuũ, quod de meo fit tuum: vt ff. si cer. peta l. ij.

[l] Bona fide. Credens eum maiorem: vt ff. ꝓ empto. l. ij. §. si à pupillo, vel ẽ errans in iure: licet sit argu. contra: vt ff pro emp. d. l. ij. §. si à pupillo.

[m] Consumpti. Quod fit expendendo. vel cum alijs immiscendo: vt J. de vsufru. § constituitur. & ff. de solu. l. si alieni.

[n] Condici possunt. Scilicet cõdictione certi ex mutuo reconciliato per cõsumptionem: vt ff si cer. pet. l. si à furioso. & l. seq. Itẽ stipulatione reconciliatur: vt C. si cer. pet. l. quamuis. Item vsucapione. vt ff. de iure do. l. proculus & no. J. quib. mod. re cõtrah. oblig. in princip in verbo. tuum fiat. & melius in §. itẽ is. in verbo mutuum, &c.

[o] Ad exhibendum. Quia tenetur, qui dolo fecit, quo minus possit exhibere. vt C. ad exhi. & sic iuratur in litem ex eo, quod interest pupilli cuius pecuniam redditam esse: vt ff. de in litem iuran. l. in actionibus. & l. nummus.

Temerè quot modis accipiatur Mandos. sup com. t4. hoc ver.

Et p pactum: nec est necessaria aliqua denominatio de pigno re iudicio, quod no. ꝑ limitatione l. si conuenerit. ff. de pign. An.

Non sũ alienare. aliud est enim amittere, aliud alienare ſm gl. i l. possessionẽ. ff. de acq. pos. Egid. Per.

Adulens an possit alienare.

Sic verba impropriant vt cõueniãt materiæ: oportet enim rebus cognatos eẽ sermones. ca. intelligentia. ex. de ver. sign. Egi. Per. Mutuum tripliciter reconciliatur.

Recte.

At ex cōtrario, omnes res pupillo, & pupillæ sine tutoris authoritate recte a dari pñt. Ideoq; si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris authoritas, alioqui non liberabitur. b Sed hoc ēt euidentissima ratione statutū est in cōstitutione, c quā ad Cæsarienses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi, quæstoris sacri nostri palatij, promulgauimus; qua dispositū est, ita licere tutori, vel curatori debitoré d pupillarem soluere, vt prius iudicialis sñia e sine oī dāno f celebrata, hoc pmittat; g quo subsecuto, si & iudex pnuntiauerit, & debitor soluerit, sequatur hmôi solutioné plenissima securitas. h Sinauté aliter, q̄ disposuimus, solutio i facta fuerit, pecuniā auté saluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior k sit, & adhuc eandem pecuniæ summá petat: l p exceptionem doli mali poterit submoueri. Qđ si malé cōsumpserit, aut furto, aut vi amiserit: nihil proderit m debitori doli mali exceptio, sed nihilominus cōdēnabit; n qa temerè sine tutoris authoritate, & nō s̄m nr̄am dispositionem soluerit. o

Pupillus sine tutoris authoritate non pōt debitū creditori soluere. Aret.

Sed ex diuerso, pupilli, vel pupillæ soluere sine tutoris authoritate nō possunt: p quia id, quod soluunt: non fit accipientis: cum s. nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.

TITVLVS X.

PER QVAS PERsonas nobis * adquiritur.

Adquiritur nobis non solum per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Are.

a Recte. Vt res fiat accipientis: nō vt debitor liberetur, & hoc sequitur.

b Non liberabitur. Scilicet debitor pupilli. Sed contra. ff de solu. l. si stipulatus fuero Rā. ibi pupillus erat adiectus, nec q̄ quā sibi debebat, cū ad solutionem tantum ponatur: vt l e. ti. de sol. l. quod stipular⁹, & l. qui res. § at vbi.

c Constitutione. Vt C. de admi. tu. l. sancimus, & l. cōstitutionem.

d Debitorem. Ex mutuo, vel simili causa, nō ex pensione, vl' redditu: vt C. de admi. tuto. l. sancimus. & l constitutionem.

ADDITIO. Tunc .n. sine iudice plenissimā securitatem consequitur, dummodo pensio, nec duos annos, nec cētum florenorū summam excedat, secūdūm Ange.

e Sententia Scilicet interlocutoria, quam præceptū vulgariter appellamus. vt si dicat. Decer* no, vl' præcipio tibi soluere, vel deponere: vt ff de mino. l. ait prætor. §. quid tamen.

* Sētētia interlocutoria & p̄ cepuā iudicis idē.

Hoc iure expressum en l. sacris. C. de proximis sacr. scrin. lib. 12.

f Siue omni damno. Vel sportularum, vel preciorum tabellionū. * Sed nūqnid debitor p sua parte soluet? Resp. non: vt C. de fruct. & lit. expens. l. fi. & facit sic C. de episc. aud. l. cum de nientis. §. fina & in auth. de sanct. epis. §. sportularum. collatione ix. Acc.

ADDITIO. Priuilegiū. n. litis ordinationē siue processum respiciens vni cōcessum trāsit ad aduersariū, secus si decisionem, nisi verba rescripti hoc sonent.

g Permittat. No. q̄ tutor & iudex necessarij sunt, secundū P. Sed scđm nos solus iudex sufficit: vt ff. de min. l. ait prętor. § qd tñ. & l. q̄ si minor. in fi. Acc.

ADDITIO. Et hoc est verū in casu nr̄o & in alienatione rerum mobiliū: alias in alienatione immobilium opus est vtroque. Ange. Acc.

h Securitas. Vt nec restitutio detur: secus in p̄dio alienato cū decreto, quia emptio ex volūtate, solutio de necessitate fit: vt ff. de mino. l. ait prętor § qd tñ & l. quod si minor. in fi. & C. de præd. mi. l. si quidē. Ac.

Solutio fit de necessitate.

i Solutio. Vt solt pupillo vel adulto curatoré hñti sine eo: vñ ipso iur̄ n̄ liberat. vt j. ibi, nihil p̄derit &c.

k locupletior. Quod est, si non est factus pauperior vt ff. de sol. l. pupillo. ibi. nam hoc ipso q̄. Accur.

l Petat. Et sic est de prædo sollicitus: vnde nō audietur: vt C. pro emp. l. eum qui. Accur.

Pupilli nō possunt soluere.

m Nihil proderit. Apparet ergo, quòd ipso iure nō est liberatus: si aūt cū authoritate tutoris, ipso iure liberatur: sed nec restitueretur minori perdita pecunia: vt C. si aduer. sol. l. j.

n Condēnabitur. Scilicet ipso minore petēte. vel alio suo nomine. i nō extraneo: vt ff. de sol. l. filius.

o Soluerit. Circa hāc diffusam materiā distingue, q̄ debitor pupillo soluit, aut cōseq̄t plenā, aut pleniorem, aut plenissimā securitatē. Si soluat pupillo sine tutoris authoritate & pupillus habeat saluā pecuniam, vel ex ea locupletior est: liberatur nō ipso iure sed exceptiōe, nisi esset adultus sine curatore: vt hic, & ff. de sol. l. in pupillo. Si autē soluat tutore authore, ipso iure liberatur. pōt tamē i integrum restitui, si non habeat rem salnam: vt. C. si aduer. solu. l. j nisi in quatuor casibus: vt C. de admi. tu. l. sancimus, & l cōstitutionē, quod eni legitimè factū est, ex euētu retractari nō debet: vt C. ad senatus con. Trebel. l. sancimus. Plenissima est si iudex interueniat cum tutore vel sine eo: vt ff de mi. l. ait prętor. § quid tñ. Et de hac materia ibi plene no.

i Vel ab eo causā habente, quia bñficiū restitutionis cedi pōt: & transit ad hæredē extraneū: vt l. quod si minor. ff. de mino. Ang.

p Non possunt. Distingua, aut id, qđ erat soluendum, nō poterat alienari sine decreto, quo casu decretū iterponē dum est in soluēdo vt ff. de reb. eo. qui sub tut. l. magis. §. si pupillus. aliàs non tenet, & potest vendicari quod solutū est, nisi cōsumpserit creditor: vt hic, & ff. si cer. pe. l. nō ois. § fi. Aut poterat, quo casu solus sufficit tutor, vel curator, vel adult⁹ nō habēs curatoré: nec restituunt, cū si sine decepti. Si sine tutore soluerit, nō liberat. nec dñiū trāsit, nisi p cōsumptioné, vt hic & si ff. cer. pe. l nō ois. §. fi. Et hoc qñ debitū erat ciuile & naturale. Si āt naturale tm̄, p restitutioné poterit repetere, si legitimè soluit, aliàs suo iure cō licet: vt ff. de cōdi. inde. l. interdum.

* Aliàs, cu. quo.

ADDITIO Et nle qa minor ętas facit mediū cōcludēdi. satis ē dicere se minoré indebite soluisse, & si nō exprimat per ignorātiā: quod aliàs in maiore requiritur, ne donasse videat, quod no. secundū Ang.

Horatius in primo sermonū.

PER QVAS PERSONAS &c.

Est mod⁹ i reb. sūt certi deniq; fines. Quos vltra, citraq; nequit cōsistere rectū. Nā licet multis modis res nobis acq̄rāt. vt à §. illo singulorū. de re. di. vsq; nūc tradidū ē: tñ certi sūt hoies p quos nobis acq̄rit, & sūt sex. s. p nos. p filios nr̄os, p s̄uos, p alienos: qb. vsū fru. habem⁹. p alienos, quos bona fide possidem⁹. p liberū hominé, qué bona fide possidem⁹. Est septim⁹ .s. ille i quo nudū * vsū habem⁹. Est octauus q̄ sq; vt liber hō. l. pcurator: de quibus hoc tit. dicit. Inf-

* Hoc verū si acq̄sitio emanat ex re nr̄a, vel operis serui: secdm Pet. Egid. Per.

fert aūt à quodā allo. j per quas perso. no. acq. oblig. quia ibi de obli. acqrēda. hic de rebus tractat. Acc.

ADDITIO. Adde q etiam sunt alij, qui acquirunt alijs: vt religiosi suo monasterio: vt ex. de stat. mo. c. cū ad monasteriū. § j. ibi, vnde si quicquā & bñficiati sunt beneficiis. C de epi. & cl auth. licentiā. Aret. Continua autē istū tit sic dictū ex. s de multis modis acqrēdi dñia: nūc sequit videre de personis, p quas dominia acquirunt. secūdū Por.

Dquiriti. Iste ti. diuiditur I tres partes principales. Primo ponit p quos nobis acquirat. Secundo illud exequitur singulatim, & I specie. Tertio facit præambulū transiens ad alios titulos & materias. Secūda ibi. Igitur liberi vestri. Tertia ibi. Hactenus. Iste ēt casus positione est facilis ideo vide p te ip n.

dignioribus, prīmo dicit.

ADDITIO. Facit ex. gl. ff. de edi. l. argen. in § edi.

e Olim. Antiquitatē primo recitat, & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoreti vt j. tit. prox. in princ. nam id quod tollit vel reformatur, nō debet eē I. ognitū: vt C. da ca. tol. l. unica. in fi.

ADquiritur vobis non solum per vosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habetis: a † item per seruos, in quibus vsumfructum b habetis: item per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona fide c possideтis, de quibus singulis diligētius dispiciamus.

Explosa veteri inhumanitate hodie bonorū aduentitiorum filij solus vsusfructus patri adquiritur, profectitiorum verò etiam proprietas quæritur.

Igitur d liberi vestri vtriusque sexus, quos in potestate habetis, olim e quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet castrēsibus peculijs) f hoc parētib. suis adquirebant sine vlla distinctione: g * & hoc ita parentū fiebat, vt etiā esset eis licentia, quod p vnū, vel vnā eorū adquisitū eēt, alij h filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunq; mō voluerant adplicare. Quod nobis inhumanū visum est, & generali cōstitutione i emissa, & liberis pepercimus, & parētib. honorē † debitū reseruauimus. Sācitū etenim à nobis est, vt si qd ex re k patris ei l obuenit: hoc sm antiquā obseruationē totū parēti adquirat. Quç.n. inuidia est, m qd ex patris occasione profectū est hoc ad eū reuerti? n Quod ex alia causa sibi filiusfamilias adqsiuit, hui* vsumfructū o patri quidē adquirat: dominium autem apud eū

† Veluti p seruos. & concor. in proœ. decre. in gl. j. circa princ. ibi vel seru* dicitur.

t Dūmodo stipulet mihi, aliàs acq sit stipulanti. & quāuis is teneatur mihi restituere p cōd. ctio nē sine cā vt l. pe. ff. de stipul. ser. Ange.

* In quibusdam exemp. legitur, si ne vlla distinctiõe vsusfructus & proprietatis.

† Ratio, qa monach*, & seruus equiparantur. ex cum odim. d pei uil. Egid. Per.

Pecalium ennali castrense.

· Facit ad hoc quod qui vnaqq; dispositiõe

a In potestate habetis: Vt j. eo. § j. & §. item vobis.

b Vsumfructū. Vt j. e. §. de his. Quid si nudū vsum? Rū. ex re nra acquirit, nō aūt ex opera: vt ff. de vsu & hab. l. p seruū. & j. p quas perf. no. acq. ob §. p eū quoq., I gl.

ADDITIO. Vbi videtur probari cōtrariū: & ideo dic quòd ex locatione operarum serui, vsuario nō acquirit, vt hic, sed ex ipsis in re v(uarij). vel cōducta sic: vt ibi, & l. plenū §. fi. ff. de vsu & habi. Ange.

c Bona fide: Vt j e §. idē placet, quæ bona fides in possidēte, nō in possesso requirit: vt. ff. de acq. pos. l. cū heredes. §. fi. & ff. de stip ser. l. si seruus ex testamēto & de acqui. re do. l. homo liber. in prin. & exigit bona fides in principio possessionis, & cōtinua in libero homine, quo ad aliquid acquirēdū p eū. nō in vsucapiune, qa nō vsucapit: vt ff. de acq. re. do l. q bona fide, § j. & C. de lō. tēp. pręs. quę pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucapionē. & quo ad fructus, in initio bonā fidē hēre: vt ff. de vsur. l. qui scit. §. vlti. & C. de usuca. transfor. l. unica. §. cū aūt. nec si. hoc tantūmodo. Acc. ADDITIO. Sed de iure canonico requirit bona fid. cōtinua usq. ad pfectionē pscriptionis. c. fi. cū ibi no. ex. de pręscri.. Et facit iste tex. quòd monacus trāsiens de uno monasterio ad aliud acquirat * secūdo bona fide possidēti.

Igitur. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & qd acquiratur. Secundo quādo per seruos nostros. & per quos. & qd acqrat. Tertio de acquisitiōe p liberā psonā, an possit acquiri, & quid. Secūda ibi. Itē vobis. Tertia ibi. Ex his. Itē prima subdiuidit in tres partes. Nam primo ponit ius antiquū. secūdo rationem correctionis. Tertio ponit suū statutū. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancimus. Aret.

d Igitur Quia de singulis dicere uult, de filijs, ut da

f Castrensibus peculijs. Idē in quasi castrensibus, etiā iure ueteri: ut ff. de col. bo l. j. § nec castrense, nō solū iure nouo: ut C. de bo. quç. li. l cū oportet. §. exceptis. & §. eadē obseruando. Est aūt castrēse, qd fili* fa. à quolibet in castris acqrit, nō acq. situr* alis: ut ff. de cast. pe. l. si forte, & l. castrēse Quasi castrēse est, quod magistri liberalium artiū, medici, clerici, & aduocati de publico acqrūt: ut C. de inoff. test. l. fi. ad pri. & C. de epi. & cle. l. sacrosāctę. & l. cum lege.

g Sine vlla distinctione aduentitij, vel pfectitij. pprietatis, vel usufruct*.

h Alij Scilicet. fratri, qd grauius esse vr: ut C. de bo. q li. l. cum oportet §. t.

i Constitutione Vt C. de bon. quç lib. l. cum oportet. Accur.

k Ex re. Largè pone. l. ppter rē, vt fructus ex rebus patris, vel occasione patris quocūq; mō qsita. † vt ff. de incē. rui. nau. l j §. ij. & ff. de vsu. l. l fideic. §. cū Pollidi*. & de vulg. sub. l. sed & si plures. §. I arrogato, & de cast. pec. l. si forte. & l. si castrēse. nisi aliunde fili* sit habiturus p se: vt ff. de iur. do. l. v. §. si pater Et sic ponit ex re. i. ppter rē ff. de acqui. hę. l. aditio. l fi. At. cōtra. ff. de pecu. l. eo tēpore. l fi. Arg. similiter contra. ff. de act. emp l. Julianus. §. si qd seruo. Accu.

ADDITIO. Sol. dictio, ex. propriè & strictè sumpta denotat Imediatū, vt ibi: secus si large, vt hic Bal. Ex pro, pp. & q item causam proximam, & Imediatam denotet Mando. in Proœ. glo. facul. in ver. ea.

l Ei. Scilicet filio.

m Inuidia. Scilicet filio, quia acquisiuit.

n Reuerti. Quasi dicat, nulla.

o Vsumfructū. Quē habet in aduētitijs, nisi remiserit. * vt C. de bo. q li. l. cū oportet. §. sin aūt res. Vel nisi ab aliquo sibi detnt, vel relinquat hoc pacto: vt ad patrē nō ptineat vsusfructus: vt in Auth. vt lic. mat. & auiæ. in prin. col. 8. Vel nisi succedat filius vna cum patre in hæreditate fratris, vel sororis: vt I Aut. de hær. quæ ab inte de §. si vero. col. ix Vel nisi seruus donet filiofamiliæ eo pacto, vt manumittatur statim: vt C. de bo. quç li. l. vlt. ad fi. Vel nisi quādo pater nolit consentire filio adeūti hæreditatē aliquā: vt C. de bo. quç. li. l. vlt. ad finem. Vel nisi parētes min* legitimè diuertēte bona filijs applicent, vt in Auth. vt nul. iu. §. qa verò qdā. col. 18. i. dē qn pf ɔtra ait incesta. nuptias: vt I Auth. de ince. nu. §. j col. j.

Additio

seruād* ē honor patris scdm Ang. Egi. Per.

† Quod ē verum, si detur necessaria ad bellū, aliàs distingue an detur à notit pro pe castras an aliàs, vt I d. l. si forte. I gl. alle. & ita potest intelligi l. j. C de castren. pe. li. xij. vbi latius ponitur hęc distinctio sm Ang. Peculium castrense.

‡ Scilicet licitè: & tūc id qd tribuetur personæ propter laborē. & industriā censet ad uētiuū & ipsius filij pprid aliàs ex delicto, puta vsuris, nec patet quæritur: nec fructibus cōferet: sicut nec cętera aduētitia. vt l. fina. C. de col. Ang.

* Hoc est bonū consilium pro filijs quorū patres sunt debitores, vt faciāt eos renūtiare vsufructui aduētitiorū. nisi hoc fiat in fraudē creditorū sm Por. Egid. Per.

ADDITIO. Et alios casus uide per Ang. hic, in quibus omnib[us] licet nõ habeat pater ius usufr. debet tamẽ habere cõmoditatẽ ipsi[us] iuris, nisi de ipsa l pacto uel remissione fiat expressa mentio, ut hic per eum.

a Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio unde ꝓuenerit? Respõ. quidam ex bon.s patris præsumitur habuisse, sicut si uxor habet, præsumitur ex bõis mariti: ut C. de dõn. inter uir. & uxo. l. etiam. & ff. de do. inter uir. & uxo. l. quintus. Nos contra, & distingue, an filius sit diligens, uel diues, & pater inops, uel econtra: ut ex bonis diligentis (alias diuitis) quæsitum fingamus ut C. arbit. tut. l. si defunctus. & ff. de hæred. uend. l. uenditor ex hæreditate, §. sed ubi hæreditatem. ibi, pretium n. hominis &c & ff. ad l. Fale. l. si hæres institutus, in princ.

ADDITIO. Et hæc est cõmunis secundùm An. licet Ioh. Fab. hic sentiat contrarium. & malè. quia in dubio nõ præsumitur delictũ: ut l. merito ff. pro socio: Ang.

b Procedat. Collige, peculiũ aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud rusticanum, siue paganum: quod diuidit in profectitiũ & aduentitium: ut C de inof. te. l. si. in princ. de quib. o[mn]ibus dicit in hoc ti. qd iuris sit. & C. de bo. q̃ li. l. cum oportet.

c Hoc quoque. Scilicet: ut parentibus honorem seruemus. & filijs parcamus.

d Dispositum est C de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. cum autem.

e Specie. Idest caso Accur.

f Vbi. In quo.

g Quæ acquisitionẽ effugiebãt. Idest patri nõ acquirebatur quantũ ad propietatẽ. Sed secundũ q̃ tẽpora locũ habebat qd hic dicitur? Secundũ antiqua nõ: quia sola castrẽsia, & quasi, nõ acquirebãtur, de q b. nihil detrahebat pater: ut C de bo. q̃ li. l. cũ oportet. § j. secũdũ moderna uerò nõ, q[uia] nõ erat adhuc statutũ in aduẽtitijs, ut nõ acquirãtur patri tpe huius legis antiquæ. q̃ recitatur hic. & sic quatuor iura hic successiuè ꝯsiderati. Antiquissimũ, quo sola castrẽsia, vel quasi, nõ acquirebãt; ut s. §. j. Antiquũ, ut tẽpore Cõstantini. quo res maternæ, & ex materna linea delatæ, ut nõ acquirãt patri statutũ est: ut C. de bo. mat. l. i. ij. & j. Tertio quod hic recitatur; ut pater emancipãdo filium de his maternis tertiã teneat pro premio. Quartũ quo cauetur, ut omnia aduentitia acquirant filijs, quantũ ad ꝓprietatẽ, patri quantũ ad usumfr.

remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna [a] accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat. [b]

Pater filiũ emancipans dimidiam vsusfructus aduenientium filio, remunerationis causa consequitur: quæ loco trientis dominij, quem olim habebat, successit.

Hoc quoq; [c] à nobis dispositũ est [d] & in ea specie, [e] vbi [f] parẽs emãcipãdo liberos suos, ex rebus, q̃ adquisitionẽ [g] effugiebãt, [g] sibi tertiã partẽ retinere (si voluerit) licentiã ex anterioribus cõstitutionibus [h] habebat, quasi ꝓ pretio quodãmodo emancipationis. Et inhumanũ qddã accidedat, vt filius rerum suarũ ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretũ, & qđ honoris ei ex emancipatione additũ erat, q sui iuris effectus eẽt, hoc per rerũ deminutionem decresceret. [i] Ideoq; statuimus, vt parẽs ꝓ tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiã [k] non dominij rerum, sed vsusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia [l] dimidia potiturus.

Seruus adquirit domino etiam ignoranti. Hæreditas verò sine iussu domini ab eo adiri non potest. Et tam proprietas quàm possessio per eũ domino adquiritur. Areti.

Item vobis † adquiritur, qđ serui vestri extra ditione nanciscuntur: siue quid stipulẽtur: [m] siue ex donatione, vel ex legato, siue ex qualibet [n] alia causa adquirant. Hoc enim vobis ignorãtibus, & inuitis obuenit: [o] ipse enim seruus qui ĩ potestate alterius est, nihil suũ [p] habere potest. Sed si hæres [q] institutus sit: nõ aliàs, nisi vestro iussu hæreditatem adire

cũ; ex quo corrigitur illud quod iure antiquo cautũ erat, ut hic. & s. §. j. & C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet.

h Constitutionib. Scilicet Cõstantini ante Iustinianũ, ut recitatur C. de bo. quæ li. l. cum oportet. §. pe.

i Decresceret. Ar. contra. s. de leg. pa. tu. p totũ & C. de ead tol. l. unica. §. pro secunda. Acc.

ADDITIO. Tu dic, q[uod] onus cum emolumento pecuniario põt cautare honoẽ. sed honor sine emolumẽto non põt esse causa oneris, quãuis quãdoq; contingat honorem esse sumptuosum.

k Dimidiã. Quam semper retinet, nisi expressè remittat: ut C de bo. quæ li. l. cũ oportet. Accur.

ADDITIO. Dic q[uod] in peculio profectitio est necesse, q[uod] pater expressè retineat: aliàs donare uidetur. l. donationes § pater. ff. de do. Et est ratio diuersitatis: quia profectitiũ pater potest adimere: & totũ ex ei[us] uoluntate dependet, ideo ei non prouidit, sicut in aduẽtitio: quod pater nõ potest adimere: cum proprietas sit ipsius filij. secundùm Ioã. Fabr.

l Pro tertia. Idest loco tertiæ. quã habebat o[lim] in bonis maternis tantũ pro prietatis, habet hodie dimidiã usufructus in omnibus aduentitijs: ut C. de bon. quæ. lib l. cum oportet. § penult. Accur.

m Stipulentur. Et ita obligationẽ domino quærit: ut j. per quas perso. no. ob. acqui. circa prin.

n Ex qualibet. Vt per occupationẽ, uel specificationem, uel inuẽtionẽ: ut s. de rer. diuisi. §. fere. §. cum quis & §. thesauros.

o Inuitis obuenit. Sic ff. de acqui. re. do. l. etiã inuitis. sic. & ff. de uerb. obl. l. seruus uetante. Arg. cõtra. in ff. de dona. l. hoc iure. §. non potest. Accur.

ADDITIO. Sol. dic. q[uod] inuitis acquiretur ipso iure: sed non incõmutab.iliter: ut ibi, argu. l. inuito. ff. de regulis iuris.

p Nihil suum. Scilicet ad suam utilitatẽ: sed ad domini utilitatẽ põt: ut j. de stip. seruo §. sed cũ factũ. quæ est contra. imò etiã ad suam utilitatem quando quærit si dominus seruo legatũ relinquat, ut C. de necess. ser. l. qđ si filio? Res. illud de æquitate, nõ ratione dicitur, quia in alimenta erat relictũ, ut C. de leg. l. seruis. & ff. de alimen. & cib. leg. l. seruo. aliàs autẽ non tenetur hæres, nisi uelit. Accur.

ADDITIO. Quod facere debet de urbanitate, si suam grauare nolit opin. ut ibi no glos.

q Sed si hæres. No. in hæreditate adeũda à seruo tria esse

Vt solas coniectura iuris, quæ est adulte[rij]. Egid. [...]ertinus.

Aliàs acquisitionẽ patris effugiebant.

Aliàs si uoluerat.

Peculium est multiplex.

Pater sin diuersa tẽpora diuersa iura habuit in bonis filij.

Aliàs incipit iste §. Itẽ quod serui. & ita cõmuniter allegatur. Sed tunc sub audi, nobis acquãtitur.

Beneficiũ confertur inuitum.

Seruus an possit habere aliqd suũ.

Hæreditas per seruũ adiri non potest, nisi tria cõcurrant.

a Non possidet. s. ciuiliter, sed naturaliter: ut ff. de acq. pos. l. naturaliter. ¶ unde utile interdictũ vñ vi sibi datur. vt ff. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi. b Sed habet. Sic ff de acq. pos. l. j. §. per eum sic ff. qui satis. cog. l. sciendum. §. 1. Accur. eod. l. prima. Sed ibi non dicit simpliciter excepta possessione, sed dicit excepta causa possessionis, id est, dominio, quod est causa possessionis secunda post vsucapionem: vt ff. de vsucapionibus. l. tertia.

per eũ sibi adquirere pôt. Fructuarius verò vsucapere nõ pôt. primũ, quia nõ possidet, a sed hêt b ius vtendi, fruẽdi. deinde quia scit c seruum alienũ esse. Non solũ aũt ꝓprietas ꝑ eos seruos, in quib. vsumfructũ habetis, vel quos bõa fide possidetis, aut ꝑ liberã ꝑsonã, q̃ bona fide vobis seruit, vobis adquiritur, sed etiã possessio. Loquimur aũt in vtriusque d persona secundum distinctionẽ, quam proximè e exposuimus: idest, si quam possessionẽ ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

Per prorsus extraneam personam (excepto procuratore per quem possessio, dominium, & vsucapiẽdi conditio nobis q̃ritur) nil nobis adquiri potest.

Ex his itaq; apparet, f ꝑ liberos homines, quos neq; vestro iuri subiectos habetis, neq; bona fide possidetis: item per alienos seruos, in quib. neq; vsumfructũ habetis, neque possessionẽ iustã: nulla ex cã vobis adquiri g posse. Et hoc est, quod dicit, per extraneã personã nihil adquiri posse: excepto eo, q̃ per liberã personam, veluti per ꝓcuratorem, placet non solùm scientib. sed & ignorãtib. vobis adquiri possessionem, h s̃m diui Seueri constitutionẽ. i & per hanc k possessionem ẽt dominium, si dñs fuerit qui tradidit: vel vsucapionem, aut longi temporis præscriptionem, l si dominus non sit.

Epilogando transit ad alias materias cum quodam præambulo

Hactenus tantisper admonuisse m sufficiat, quẽadmodũ singulæ res vobis adquirant. n nã legatorũ ius o quo & ipso iure singulę res vobis adq̃runt: itẽ fideicõmissorũ, vbi singulæ res vobis relinquunt: opportunius inferiore loco referem⁹. p Videamus itaq; nunc, quib⁹ modis per vniuersitatem res vobis adquirãtur. Si cui ergo hr̃des q facti sitis, siue cuius bonorum r possessionẽ petieritis, vel si quẽ adrogaueritis, s vel si cuius bona libertatum conseruandarum causa vobis addicta fuerint: t ei⁹ res oẽs ad uos transeunt. Ac pri⁹ de hęreditatib. dispiciamus: quarũ duplex cõditio est. nã vel ex testõ, u vel ab intestato ad vos ꝑtinent: Et prius est, vt de ijs dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniunt: qua in re necessarium est initium de ordinandis testamentis exponere.

TITVLVS X.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Annota, testamentum (vt Vlpian. lib. xxviij. Digestorum titu. eod. l. 1. plenis verbis definit) est volũtatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri voluit.

---

c Quia scit. Vnde non vsucapit, cum malam fidem habeat: vt supra de vsufruct. in principio.

d In vtriusque. Nota in tribus vtriusque dici. Vel melius dic vtriusque, fructuarii & bonæ fidei possessoris.

e Proximè. Vt supra eo §. de his. & §. idem placet.

f Apparet. Scilicet argu. à cõtrario sensu sumpto. nam si tantum per dictos homines acquiritur, ergo non per alios. vt ff. de offic. eius cui mã. est iur. l. 1. in princ. & sup. de tute. in princ.

g Acquiri. Fallit in tutore & curatore & similibus personis. vt dicemus infra de inuti stip. §. si quis alij.

ADDITIO. Videbitis ibi gl. plenam. qui potest pro alio stipulari, de quo latè per Bar. & doct. in l. stipulatio ista §. alteri. & §. si quis insulam. ff. de verbo. oblig. Ange. Aret.

h Possessionem. C. de acqui. pos. l. 1. & ff. de acquir poss. l. possessio quoque. §. & si possessio.

i Constitutionem. Quæ est C. per quas perso. no. acqui. l. 1.

k Per hanc. Ita q̃ & per procuratorẽ namque sola possessio (cum res inanimata sit) mihi non quærit. nam & per traditionem res mihi quæritur, & possessio, sed illa eadẽ & per me acquiritur: vt supra de rerum diuisio. § per traditionem. & supra eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo per solam possessionem acquiri dominium: vt hic, & C.

l Præscriptionem. Vobis scientibus: vt C. de acquiren. possessione l. 2.

m Admonuisse. supià de rer. diu. §. singulorum.

n Acquirantur. Per vos, & alios: vt in titu. isto.

o Nam legatorum ius. Respond. tacitæ obiectioni, quæ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.

p Referemus. Vt infra de leg. per totum. & infra de singu. re. per fideicom. reli. per totum. Ac.

q Hæredes. Scilicet de iure ciuili: vt j. de hære. instit. vsq; ad tit. de bon. possessionibus.

r Bonorum possessionem, scilicet de iure prætorio: vt infra de bono. possessio. per totum titulum.

s Arrogaueritis. j. de acquis. per arro. per totum.

t Addicta fuerint. Infrà de eo, cui lib. causa bona addic. per totum.

v Ex testamento. De quibus vsque ad tertium librum dicetur.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Iste titu. & sequẽtes continuantur per Imperatorem vt supra titu. primo §. fin. dic vt ibi. Vel dicas sic, & familiarius. Dictum est suprà in §. fina. titu. præcedentis, quòd per vniuersitatem res nobis acquiruntur: & per hæreditatẽ, & alios modos ibid. m positos. Verùm quia hæreditates quandoque deferuntur ex testamento, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamentis.

Testa-

Hęc est cõis opi. licet Raph. dicat §. cuius ẽt opinioni inhæret Ang. hic, quem videas.

Argumẽtum à cõtrario sensu ẽ in iure validũ.

Possessio nõ quæsit.

Testamentum † ex eo appellatur, quòd testatio mentis sit. † Sed vt a nihil antiquitatis penitus ignoretur: sciẽdum est, olim quidem duo genera testamentorum in vsu fuisse quorum altero in pace, & otio vtebantur, qđ calatis comitijs b † appellabant: altero, cũ in præliũ exituri essent, c qđ procinctũ * d dicebat. Accessit e deinde tertium

Testamentũ. Totus iste ti. diuidit̃ principaliter in tres partes. Nam primo ponit siue deriuationem, siue etymologiam testamenti. Secundo de testamentis in scriptis tam de iure veteri, q̃ de iure nouo. Tertio de testã nun cupatiuo. Secunda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa qdẽ. Itẽ sc̃da pars principalis subdiuidit̃. Nã p̃io recitat ius antiquũ, & multiplicẽ ordinatiunẽ testamentorum: & eorũ noĩa cũ eorũ correctiõe. Scđo de sigillatione faciẽda p testes. Tertio q testes p̃nt adhiberi, & q repellant̃ in testõ. Quarto q non refert, in qua mã testũ scribat̃. Quinto ponit vnũ casum, q de vno testõ p̃nt fieri plures scripturę. Secũda ibi, P̃nt aũt. Tertia ibi, Testes aũt. Quarta ibi, Nihil aũt. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hæc principaliter subdiuiditur in nouẽ partes. Primo ponit etymologiam vocabuli. Scđõ recitat duo gñã testõrum, q̃ olim seruabant. Tertio recitat tertiũ genus testõrum quđ ẽt iure ciuili fuit introductũ. Quarto ponit duo gñã testõrum in desuetudinẽ abijsse. Quinto ponit qualiter tertiũ genus partim desijt p desuetudinẽ. Sexto qualiter fiebant testamenta de iure prętorio. Septimo qualiter in confectione testõrum ius ciuile, & p̃torium coniunctum est, & ẽt cõstitutiones imperiales. Octauo magis declarat, quid est de iure ciuili, & quid de p̃torio: & quid de iure constõnũ in formatione testamenti. Nono qualiter p cõstõnes Imperiales additũ est q testator scribat nomen hr̃dis. Secunda ibi, Sed vt. Tertia ibi, Accessit. Quarta ibi, Sed illa. Quinta ibi, Quod verò. Sexta ibi, Postea. Septima ibi, Sed cũ paulatim. Octaua ibi, Vt hoc. Nona ibi, Sed his oib.

CASVS Dñe, iam video, q vultis tractare de testamentis, dicatis ergo mihi: vnde appellatur testm̃? Ad hoc rñ. Amice, testm̃ ex eo appellatur, qđ testatio mentis est, sed vt nihil antiquitatis penit⁹ ignoretur à iuuenibus, scire debes duo genera testõrum de iure ciuili antiquissimo in vsu fuisse: quorum altero genere vtebantur antiqui in pace, & otio: hoc genus testamenti in pace, & otio facti appellabãt antiqui calatis comitijs. & altero genere testamẽtorũ vtebantur, cum essent in expeditionẽ armorũ exituri: & hoc s̃m genus appellabant procinctum. Postea verò procedente tp̃e accessit tertium genus testamentorum: & hoc tertium genus appellabant p æs & libram: & hoc tertium genus ita appellabat̃: quia per quandã imaginariam venditionem fiebat coram quinq; testib ciuib. Romanis puberibus, libripende p̃sente, & eo qui familiæ emptor dicebat̃: & ita quodãmõ sex testes de iure ciuili antiquo in factione testi requirebãtur. Sed certè prima duo genera testamentorum, videlicet calatis comitijs, & procinctum ex veteribus temporibus in desuetudinẽ abierunt. Tertiũ verò genus, quod per æs & librã appellatur, licet diutius permanserit, tñ partim in vsu esse desijt. & hæc tria generã testõrum, videlicet calatis comitijs, & procinctum, & per æs & libram, ad ius ciuile referuntur. Postea verò de iure prætorio quędam alia forma faciendorum testõrum inuenta est. Nam de iure nulla emancipatio, vel imaginaria venditio requirebat̃: sed sigilla septẽ testiũ testamentis faciendis sufficiebant: quãuis iure ciuili antiquo sigilla testiũ nõ essent necessaria. Sed cũ postea paulatim, & successiue tã ex vsu hoĩũ, q ex emendationib. testõ. eorũ cęperit ius ciuile, & ius p̃torium in vnã cõsonantiã, & vniformẽ obseruationẽ eis ca factionẽ testõrũ consueuere: statutũ fuit, vt vno, & eodem tp̃e signa septẽ testiũ in testamentis adhibeãtur, quod ius ciuile antiquum quodammodo exigebat: & hm̃õi septem testes adhibiti in testõ subscribebant, quod ex cõstitutionib. inuẽtũ est & ex edicto prætoris signacula testiũ testamẽtis adponerẽtur, vt hodie hm̃õi ius testamentorum faciendorũ ex triplici fonte videat̃ esse deriuatũ. Nam testes, & eorũ signa vno contextu testamẽti celebrandi gr̃a à iure ciuili antiquo videnẽ descendere. Subscriptiones aũt testatoris, & testiũ ex cõstõnũ obseruatiõe adhibent̃: & sigilla, & numerus testiũ ex edicto p̃toris. Sed pone: Dñe, iã video qd obtinebat de iure antiquo circa facienda testamenta & qualiter antiquitas corrigit̃ p cõstõnes principũ, nunquid addidistis per constitutiones vestras? Rñ. q sic. Nã omnib. p̃dictis pp syncerttatẽ testamenti, vt omnis fraus excludat̃, ex nr̃a cõstõne hoc additum est, vt nomen hæredis p manum testatoris, vel si ipse nesciat, vel non possit scribere: p manũ publicã exprimat̃, & oĩa s̃m nostræ cõstõnis tenorẽ pcedant. Sed pone: Dñe, iã video quot testes debẽt signare testm̃: nunquid necesse est, q quilibet eorũ p̃prio sigillo vtat̃: Rñ q nõ. Possunt. n. oẽs testes vno sigillo, vel vno annulo signatorio signare testm̃. Quid. n. si septẽ annuli vna sculptura fuerint & eosdẽ hñtes characteres, nonne sufficiunt? Ergo eadem rõne sufficit, & si oẽs eodẽ annulo vtant̃: & ita Papin. visum est. Et nõ solum proprio, sed ẽt alieno signare p̃nt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. testes autem. Fran. de Are.

Testm̃ ex eo appellat̃. Ponit etymologiã: vt dr̃ lapis quasi lędens pedẽ: & argumentũ, quasi arguẽtẽ inuentũ: & sic mutuum qđ ex meo tuum fit: vt ff. si cer. pe. l. 2. §. appellata. & s̃m hoc codicillus põt dici testm̃. 1 Definit̃ aũt sic: testm̃ est voluntatis nr̃æ iusta sñia de eo, qđ quis post mortem suam fieri voluit: vt ff. eo l. 1. & est addendum, cum institutione hæredis: vt j. de leg. §. ante hęredis: quia sine hæredis institutione nullum dicitur testm̃: vt ff. de iur. codic. l. fi. & j. de fideic. hæ. in princ.

ADDITIO. Sed hanc gl. communiter reprehendunt doct. quia ponit defectum in iurisconsulto: vt d. l. 1. & exponunt iusta i. perfecta: vt probatur in l. cum filio. §. fi. ff. de leg. 3. quę perfectio est quadruplex. s. in materia, in forma, in solennitate, & quo ad confirmationẽ dupliciter: vt hic. Ang.

a Sed vt C. de cadu. toll. l. vnica. § & cum triplici, argu. contra in eodem titu. de cadu. toll. §. in pro non scriptis. Accur.

ADDITIO Sed dic. q licitum est scire, & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui, nõ ad decisionem. l. 1. in prin C de latt. lib. toll. & p Man do. in 1. q. 6. Regn. nume. 8. & in 3. quæst. 14. Regu. nume. 2 & 3.

b Calatis comitijs. i. bonis initijs, vel bonis conuẽtibus. Calos n. bonum interpretatur, comitia sunt conuentus. Vel à calo, quod est voco: quia vocatio psonarum fiebat, vnde calendæ dictæ sunt. Accur.

ADDITIO. Dic, q comitium propriè est, in quo coitur ad litium, & suffragiorum causas.

c Exituri essent. De domibus.

d Procinctum. Eo fortè q subcinctè fiebat. 2 Et in his duob. testamentis lites erat: vt j. eo. §. sed neq;.

e Accessit. Similiter de iure ciuili.

Hanc definitionem testamenti recitat gl. j. in c. 1. extra. de testament. & ibi vide concor.

Etymologiã hanc ridet Aulus Gell. li. noc. attica. 7 ca. 12. & Laurent. Val. lib. eleg. 6. c. 36. De qua re vide Vigl. in cõmentarijs suis hoc ipso titu.

Calata comitia q dicant̃, pulchrè Gell. lib. noc. atti. 16. ca. 27. ibidem multa in hãc rẽ de testamentis.

Aliàs in procinctu.

Lapis vñ dr̃. Argumẽtũ vñ dicit̃.

Tñ nõ est testm̃. vt l. fi. C. de codic.

Calor. Calendæ. Comitia.

2 Imo vetò eo, q tũc fieret cũ viri ad præliũ faciendum in aciem vocabantur: teste Aul. Gell. lib. 15 ca. 22.

genus testamentorũ, qđ dicebatur p ęs & librã, a .s. q̃ per emancipationẽ, † .i. imaginariã quãdam vẽditione b agebatur, quinque testibus, & libri pẽde, c ciuibus Romanis d puberibus e præsentibus, & eo, qui familiæ f emptor g dicebatur. † Sed illa qdẽ priora duo genera testamẽtorum ex veteribus temporibus i desuetudinẽ abierunt. Quod verò per æs, & libram h fiebat, licet diutiùs permanserit: attamen partim i & hoc in vsu esse desijt. Sed prædicta k quidem nomina testamentorũ ad ius ciuile l referebantur. Postea m verò ex edicto prætoris forma alia faciendorum testamentorũ introducta est. † Iure.n honorario n nulla emãcipatio desiderabat: sed septẽ testiũ signa sufficiebãt: cũ iure ciuili signa testiũ nõ essent necessaria.

Testamenti inscriptis solennitas partim iure ciuili, partim sacris constitutionibus, & prætorio iure nititur: conficitur autem tale testamentum testibus septem vno contextu adhibitis, & facto testamento subscribentibus, ac demum illud suis sigillis munientibus.

Sed cùm paulatim, tã ex vsu hominum, quàm ex constitutionum emendationibus cœpit in vnã consonantiam ius ciuile, & prætorium iungi: constitutum est, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuile quodãmodo o exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione p testiũ) quod ex constitutionibus q inuentũ est, & ex edicto prætoris) signacula testamentis imponerentur: ita vt hoc ius tripertitum esse videatur: & testes quidem, & eorũ præsentia, vno contextu r testamenti celebrandi gratia, à iure ciuili descẽdant: Subscriptiones autem testatoris, s & testium ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibeantur: Signacula autem, & testium s numerus edicto prætoris. Sed his omnibus à nostra constitutione propter testamentorum synceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per manus testatoris vel testium nomen hęredis exprimatur: & omnia secundum illius constitutionis tenorem u procedant.

Omnes testes possunt vno annulo proprio, vel alieno sigillare. h.d. Are.

Possunt autem omnes testes & vno annulo x signare testamentũ: y Quid enim, si septem annuli vna sculptura fuerint, secundum qđ Papiniano visum est? z Sed & alieno quoq; annulo licet signare testamẽtum.

Qui ex testamento capere potest, is testamentarius testis esse potest: sed personæ hic enumeratæ, quamuis testamenti factionem habeant: testamento testes adhiberi nequeunt.

Testes autem adhiberi

a Per æs, & libram. Proprium nomen testamenti.
b Venditionẽ. Sic ꝟ. qui. mo. ius pa. po. sol. §. pœterea.
c Libripende. Idest æstimatore, qui libri pendebat, vl' æstimabat familiã vno nũmo: deinde emptor mancipabat totam familiam cum omnibus bonis.
d Ciuibus Romanis. Idest liberis hominibus: vt ꝟ. de libe §. fin.
e Puberibus. Supra, quib. mo. tut. fi. in princip.
f Familiæ. Idest, hæreditatis: vt ff. de ver. sig. l. pnũtiatio. §. familiæ. Accur.
g Emptor. Qui erat loco hæredis: vt ꝟ. §. sed neque. Accu.
h Libram. Scilicet adæquatã i. æstimatam rem. & dicitur libra hæreditas: q qa sicut libra diuiditur in xij. vncias, ita & hæreditas: vt ꝟ. de hære. insti. §. hæreditas. vnde dicta adæquata libra, idest, hęreditas ęstimata.
i Partim. Quia numerus testium remansit.
k Et prædicta. Aliàs præfata. & ita allegatum quandoque inuenitur.
l Ad ius ciuile. Scilicet, quia ius ciuile inuenit.
m Postea. Scilicet de media iurisprudentia.
n Honorario. Idest prætorio: vt ꝟ de iure natu. §. prætorũ.
o Quodammodo. Quia cõputato libripẽde, & emptore, septem erant. Accu.
p Subscriptione. Vt subscribant se testamento affuisse, & cuius sit: vt ff eo. l. pe & antepe.
q Constitutionib⁹. Vt C. de testa. l. hac consultissima.
r Vno contextu. Idest, nullo actu interposito, nisi necessario naturæ: vt ff e. l. hæredes. in fi. & C. eo. l. cum antiquitas. Acc.

ADDITIO. Propter quę si aliq recedãt ante, quàm loco ipsorũ alij subrogentur: potest aliquid fieri, si immineat periculum vitæ testatoris, aliàs non.

s Testatoris. Si potest: vt C. eo l. iubemus.
t Testium. Si non potest testator scribere Sed hodie indistinctè per aliũ scribere põt nomẽ hæredis: vt in Auth. vt spon. lar. §. quia vero coll. 9.
u Tenorẽ. Est aũt tenor, si põt scribere, faciat: aliàs dicet corã testibus, & scribetur per aliquẽ, vel per aliquos de eis. aliàs non valet. imò falsi pœna tabellio tenetur: vt C eo. l. iubemus. in fin. Accur.

ADDITIO. Quod est verũ, quando solẽnitas nõ fuit obseruata. nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata, licet non scripta: vt l. fi. librarius. ff de reg. iur. Auge.

x Annulo. Scilicet habẽte characteres, qui signatorius dicitur: & sic est in eo sigillum, nõ autem alio signo: vt ff. eod. l. ad testi ũ. §. signũ, & de verb. signifi. l. signatorius.
y Testamentũ. Vel etiam linteũ. s. quo inuolutum est testamentum: vt ff. eo. l. ad testium. §. fi.
z Visum est. Hac ratione & cum tribus, vel paucioribus, vel plusibus potest signari testamentum. arg ꝟ. mã. §. is qui exequitur. alij dicunt tantum cum septem vel vno debere signari.

Testes autem.

CASVS. Domine, iam video quot testes debeant adhiberi in testamento. Dicatis modo mihi, qui possunt esse testes in testamento? Ad hoc respond. Amice, testes iure adhiberi solent hi, qui ex testamẽto capere possunt. Hoc tamen non est generaliter verum: quia neque mulier, neq; impubes, neque mutus, neque furiosus, neque ille, cui administratio bonorum interdicta est, neque famoso crimine damnatus, vel muliebria in corpore suo passus (quem lex iubet improbũ intesta-

Vide I hũc locũ Budæũ in adnot. ad Pãdectas ad l. ij. de orig. ius. quo loco qd sit fiduciaria venditio, & qd emancipatio, explicat.

Aliàs Et.

De emancipatione per ęs & librã vide Sue. in Augusto. & ibidẽ Beroaldũ in cõmẽtarijs. Plau. in cassi. ibi, vna libella liber effici possum. Oratius in hoc carmine. Si propriũ quoduis libra mercat⁹ & ęre. Oui. cum an, Meq; suũ libra nouit & ęre magis Val. Max. lib. ij. de iu. Triũ. §. Catul⁹ Luctati⁹. Alcia. li. parerg. iij & Vigliũ hic.

Nõ tamẽ intelligas primã testãdi originẽ à iure ciuili, aut prætorio esse: est enim iuris gentiũ, author Theophilo Græco institutionũ paraphraste I §. qd ius est gẽtiũ de iu. na. in gẽ. &c. quo loco testamentorum cõscriptionẽ recẽses inter ea q̃ sũt iuris gentium. Vide Vigliũ hic.

Emptor famil. q. l. hæreditatis. Fm Io. de Pla. Egi. Per.

Vno cõtextu est nullũ testamento immiscere actum. Egi. Per.

Idẽ dicit in e eũ esse. ex. sta eo. ti. Imò sufficit, qđ interrogãtus an velit talem eẽ hęredẽ vl' ita dispones. vt coram eo. testib⁹ & notario respondit, quòd sic. secũdùm Ange.

Anul⁹, & sigillũ pro eodẽ pleruũque ponũtur. Mãdo. in gl. Facul. §. & proprium, in ver. sigillũ in prĩ.

Cõcor. cũ hoc §. c. post cessionẽ. in glo. j. post princ. ibi & alieno annulo. ex ita de proba.

Aliàs anulo. & paulo post anuli.

intestabilemq; esse) in numero testiū ī testamētis cō dendis adhiberi possunt. Et hæc dicuntur vsque ad il lum §. sed cum aliquis Fran.

ne. quā quod est in veritate, sic ff. de sup. lega. l. 3. in fi. Arg. contra. j. de leg. §. si quis rem suam. 4

possunt ij, cum quibus te stamēti factio a est. Sed neq; mulier, b neq; ipu bes, c neq; seru', neq; furiosus, d neq; mutus, e neq; surd', neq; is, cui bonis interdictum est, f neq; ij, quos leges iubēt improbos, intestabilesq; g esse, possunt in numerum testium abhiberi.

Annota, Communem errorem ius facere, & veritati præferri.

Sed cum aliquis ex testibus, testamenti quidem faciendi tēpore liber existimabatur, postea autē seruus apparuit, tā diuus Adrianus Catoni, quam postea diui Seuerus & Antoninus rescripserūt, subuenire se ex sua liberalitate h testamēto: vt sic habeatur firmum, acsi vt oportebat, factum esset: cum eo tempore, quo testamentum signaretur i omniū cōsensu k hic testis liberi loco fuerit: nec quisquā eēt qui status ei quæstionem moueret.

Potest in vno, & eodem testamento esse testis pater cum filijs et fratribus, dummodo sit alienum: secus autem si propriū vel domesticum. Are.

Pater, necnon is, qui in potestate eius est, itē duo fratres, qui in eiusdē patris potestate sunt, vtiq; testes in vno testamento fieri possunt: quia

a Testamenti factio. Passiuè accipe 1 hic, vt bona sit acceptio: sed neque mulier & c. aliàs ei accipit actiuè vt j. de hær. qual. & diffe. §. testamenti.

b Neque mulier. In alijs autem casibus omnibus recipitur. præterquam in testamentis: vt ff. e. l. qui 1 testamēto. §. mulier. Ratio est. vt C. de fideicō. l. fin. & est minor falsitatis. Quid de hermaphrodito? Rn̄ si præualet in masculino sexu, recipitur. 2 vt ff. de sta. homi. l. quæritur. & de testi. l. repetundarum. §. j.

c Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Rn̄. aliàs (id est, præterquā in testamēto) posses testificari, 3 sicut & seruus: vt ff. de ver. sig. l. notionē. §. instrumentorum. & C. de hæret. & maniche. l. quoniam. in fin. sed hic nō: quia faciunt ad substātiam testamēti, vt hic dicitur.

d Neq; furiosus habeat. Nisi habeat dilucida interualla. ff eo. l. qui testamento. §. nec furiosus.

e Neque mutus. Qui nihil loqui vel audire potest: vt j. qui test fa. pos. §. item surdus.

ADDITIO Etiā si talē morbū habeat à casu. & scit literas, quis tūc possit testari secundū Ioan. Fab. hic.

f Interdictum est. Vel à lege: quia commisit in legem iuliā maiestatis: vt C. ad leg. iul. maiest. l. fi. Vel à iudice: vt ff. eo. l. is cui. in fi. j. resp.

g Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus vel muliebria passus: vt ff. eo. l. is cui. j fi. & l. cū lege. & ff. de testi. l. ob carmen. in prin

Sed cū aliquis. CASVS Dñe, quidā cōdidit testamētū: & i testamēto leptē adhibuit testes specialiter cōuocatos: & corā eis voluntatē suā vltimā declarauit: & nomē hæredis expressit: & testes subscripserūt, & testes sigillauit, quo facto decessit testator, mortuo testatore qdā ex testibus apparuit seruus, q tñ tēpore faciēdi testamēti liber ab omnibus putabatur. modo q̄ro verū istud testamentū debeat infirmari, quasi iuris solennitate nō seruata? Et resp. quòd nō. imò testamentum tāquam rite factū firmitatē obtinebit. Cū enim aliquis ex testibus tempore testamenti faciendi liber ab omnibus existimat: quamuis post eū seruus apparuerit, tam diuus Adrianus, q̄ diui Seuerus, & Antoninus Catoni super tali dubitatione quærenti scripserunt subueniēdum esse testamento ex huiusmodi libertate putatiua: vt sic ratum. & firmū habeatur, ac si vt oportet omnia facta fuissēt. Sc hoc tali ratione moti dixerunt: quia eo tēpore quo testamētū à testibus signabatur, iste testis cōmuni cōsensu omniū loco liberi hominis habebat, nec erat aliquis qui eo tempore status quæstionē ei moueret. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. pater. Fran.

h Liberalitate. Et sic plus valet quod est in opinio-

i Signaretur. Quidam hoc intelligūt generaliter vetū: vt siue ostendatur testamentū in scriptis cōditū siue nūcupatiuū, debeat ei credi: siue desierint testes esse, siue nō, & sic se habet consuetudo: vt argu. C. de edicto diui Adri. tol. l. fin. & C. de don. l. in donationibus, & arbi. tut. l. fi. Nos contra. si in nūcupatiuo de iure. & quod hic dicitur in testamento cōdito i scriptis loquitur. Si nuncupatiuo enī si proferatur, nō debet ei credi sine testibus: cum in eis consistat tantum substantia testamenti: ipsum tamē valet licet probatio deficiat 5 vt ff. de test. tu. l. duo. Quid si seruus fact' est; vel infamis, & velit recognoscere sigillū suū? Respond. nō admittitur: vt ff de Carb. edict. l. Carbonianū. §. duæ sūt causæ.

k Omniū consensu. Nota errorē prodesse. vt ff. de sup. leg l. iij. l fi & C. de lat. lib. tol. §. sed & si quis. & ff. de offi. præto. l Barbatius. Et error cōmunis facit ius, vt patet his versib'. Error cōmunis ius efficit, vt manifestat. Testificans seruus, qui liber creditur esse.

Pater. CASVS. Quidam fecit testamētum suum, & i testamēto suo adhibuit vij testes: inter quos fuit Petrus, & Marinus filius Petri, quem Martinum Petrus habuit in sua potestate: modo quæro, verum pater, & filius existens in potestate eius, scilicet Petri, possint esse testes in eodem testamento? Respond. q sic. Nam pater, & ille, qui in eiusdem patris potestate est, in eodem testamēto testes adhiberi possunt. Nil enī nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi posse. Et hęc dicunt vsq; ad illum § in testibus. in quo pone casum sic: Quidam cōdidit testamentū: & in testamēto suo filiū quē habuit in potestate testem adhibuit: modo quęro. verū de iure hoc potuit facere? Respon. quòd non. Nam testis non debet esse ille, qui in potestate testatoris est. Et nō solū repellitur ille à testimonio, qui ē in potestate testatoris, sed etiā q habet in potestate testatorē. vnde si filiusfa. miles post reuersionē de castrēsi peculio testetur: pater eius in suo testamēto testis adhiberi nō potest, nec etiā aliquis q ē in ptāte eiusdē patris. nō solum enī in alijs causis, sed etiā in testamētis domesticorum testimoniū reprobatū est. Et nō solūmodo supra dictæ psonæ repelluntʳ à testamētarijs testimonijs: sed etiā hæres scriptus, & pater eius q eū in ptāte habet. & etiā parentes hæredis scripti: & fratres qui in eiusdē patris potestate sunt: & etiā qui in potestate testatoris sunt, penitus à testamentarijs testimonijs repellunt: & hoc ea ratiōe: quia totum negotiū qd agitur inte faciēdi testamēti, creditur hodie inter hęredē, & testatorē agi: licet olim totū ius testamēti faciendi circa testes adhibēdos ɔturbatū fuerit: nā qdam veteres in illo testamēto, quod dicebaʳ p æs, & libram,

1 Istud nō placet Io. Fab. & & Angel. Mulier vbique testificari potest p̄terquā in testamētis.

2 Nā cū testiū p̄sētia sit ea iure ciuili. veteres autē ad solēnia nec mulierē, nec seruū nec impuberem ad mitterēt nō mirū si mulier testis in testamento esse p̄hibeatur. Viglius hic.

3 Idē An. qui dicit istam gl. esse no.

3 Quod est verum de eo qd vidit proximus pubertati: secus si proximus in fantiæ. Io. Fa. & An.

Opinio præteritur veritati.

4 Pro ista & glo. infra in ver. omnium vide omnino Lap. Alle. 8. 9. ver. venio ad secūm, post n. 8. & alijs sequent. & ibidē. Q. Mando. 1 Apostil.

5 Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars cōficeatur testamentū sic fuisse factū, ant testes deponāt antequam ipsorū defectus appareat: q tunc scriptura probabit absq; eo quod testes producant. Ang.

librum, familiæ emptorem, qui loco hæredis erat, & ꝯiunctos ei p ptātem à testimonijs testamētarijs repellebant. In primis autem duabus cōditionibus testamentorū, hæredi coniunctis per potestatem concedebāt testimonia in testamētis pstare, licet illi ijdem, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti debere eos psuadebant. vnde nos eādem obseruationē antiquorū corrigētes & qđ ab ipsis antiquis p suasū est. videlicet quòd hæres, vel cōiuncti ei p potestatem inter testes admittantur. licet hoc eis pmissum fuerat tamē in legis necessitatem transferentes, ad imitationē familię emptoris, q in tertio gñe testamētorum (vt dictum est) à testimonio repellebatur: merito hæredem, & coniunctos ei p potestatem ab huiusmodi testimonio repellim⁹: nec eis licētiam damus sibi quodammodo testimonia pręstare. vnde huiusmodi veterem cōstitutionem in qua hoc permissum fuerat, nostro Codici inseri non p misimus, & hæc dicuntur vsque ad illum §. legatarijs.

nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno [a] negotio adhiberi.

Testamentarij testes esse nequeunt, qui in testatoris est potestate, et qui testatorem in potestate hēt, item hæres scriptus, et qui in potestate eius sunt: quive eum habet in potestate, & fratres sub eisdem patrijs nexibus existentes quibus hæres, quicquid circa hæc placitum fuerit antiquitati.

In testib. aūt nō debet esse is, q in ptāte testatoris ē. Sed si filiusfamilias de castrēsi peculio post missionē [b] faciat testm̄: nec pr̄ eius rectè adhibeť testis, nec is, qui in potestate eiusdē patris ē. Reprobatū est. n. ea in re [c] domesticum testimoniū, †

In testamento non potest esse testis hæres scriptus in eo, nec pater, nec filius in potestate, nec frater in eiusdem patris potestate. Are.

Sed neq; hæres script⁹, neq; is, [d] q in ptāte eius est, neq; pr̄ eius, q eū habet in ptāte, † neq; fratres, q in eiusdē patris potestate sunt, testes adhiberi [e] pn̄t: quia hoc totū negotiū, quod agiť testamenti ordinandi gratia, ditur hodie inter testatorē, & hęredē agi. [f] Licet aūt totū ius tale conturbatū [g] fuerat: & veteres quidē familiæ emptorē, [h] & eos q p ptātem ei cōiuncti fuerāt, à testamentarijs testimonijs repellebāt: hr̄di [i] aūt, & ijs, q p potestatē ei cōiuncti fuerant, cōcedebāt testimonia in testamentis pstare: licet ij, q id pmittebāt, hoc iure minimè abuti [k] eos debere suadebant: tū nos eā obseruationē corrigētes, & qđ ab illis suasum est, i legis necessitaté trāsferentes, ad imitationē pristini familię emptoris, meritò nec hæredi, q imaginē vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neq; alijs psonis, q ei (vt dictū est) cōiunctę sunt, licentiā cōcedimus, sibi quodāmodo testimonia pręstare: ideoq; nec eiusmodi veteres constitutiōes nostro Codici inseri permisimus.

Cui legatum aut particulare fideicōmissum relictum testamēto fuit (cū ad eū non pertineat hæreditatis damnum nec emolumentum) testis in eo testamento esse potest.

Legatarijs, [l] aūt & fideicōmissarijs, q̄a non

a Alieno. Aliud si in suo: vt infra prox. §. & ff de testa. l. testis. Accu.

b Post missionem. Idest, remissionem. aliud si ante: vt ff. eo. l. qui testamēto. §. per contrariū. in gl. posse ⁊c.

ADDITIO. Et est ratio secundum gloss. ibi, in verbo posse. quia tunc testes nec rogati, neque ad solennizandum actum exiguntur: quamuis duo requirantur ad probandum veritatem Angel.

c In ea re. idem & in alijs: vt C. de testi. l. ij. [1] Sed quis est domesticus? Rñ. colonus, & adscriptitius, vł similes, vt C. de his, q ad eccl. ꝯfu. l. fi. §. sanè enim si seruus. [2] & C. de q̄st. l. pridem. itē vxor marito. & eꝯ: vt supra de vsu & habi. §. item is, item seruientes siue dapiferi. vt ff. de pœn. l. respiciendum. §. furta.

ADDITIO Intellige istud verum, si sint seruitores commēsales: vt quia viuant expensis domini: aliàs contra. nisi habuissent licentiā sine spe reuertendi: tempus enim productiōis, & depositionis inspicitur, secundùm Ioan. Fab. hic.

d Neque is. Nota q his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem ⁊c.

e Adhiberi. Quia eorum negotium est, cum lucrum & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit l. ij. §. in propria. [5] & vere eorum: quia &c.

f Agi. Cautè ponit agi, cum sit gñalissimum: vt ff. de ver. signi. l. Labeo. ij. in princ. & l. verba. habet enim se ad ius testandi & contractus. Accursius.

g Conturbatum. Nā olim hæres in duob. primis gñib⁹ testamentorum poterat esse testis: in tertio verò ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis, & sic erat turbatio iuriū: & ad ei⁹ similitudinē verus hæres hodie testis non erit, vt sequiť.

h Familiæ emptorem. Dicitur ille, q cōstituebať hæres per æs & libram ⁊c.

i Hæredi. Qui erat ex primis duob. gñibus testamētorum.

k Abuti. Sic C. de cad. tol. l. vnica. §. j. & ff. si fa. furt. fec. dic. l. fin. & supra, q bus ex caus. ma. nō licet. §. j. Accur.

Legatarijs. CASVS. Quidā fecit testamentum, & in testamento legauit Petro decem. verum tamen Petrum legatarium in testamento testem adhibuit: modo quæro, verū ille Petr⁹ legatari⁹ possit eē testis in illo testamēto, in quo sibi legatū relictum est? Et respon. q sic. Licet enim hæredes q sunt iuris successores, à testimonio repellantur: legatarijs tamē, & fideicōmissarij, qui nō iuris, sed rei singularis successores sunt, & alijs personis eis cōiunctis testimonium pręstare in testamentis nō denegamus imò etiam quadam cōstitutione nostra eis specialiter cōcessimus: & certè multo fortius his, qui in potestate legatariorum, vel fideicommissariorū sunt, vel qui eos in potestate habent, huiusmodi licentiā donauimus. Et hæc dicuntur vsq; ad illum. §. nihil autem interest. Franc. de Are.

l Legatarijs Discrepant hi iure veteri à fideicōmissarijs: vt j. de fideic. hęred. §. pterea. Sed hodie nō: vt j. de leg. §. sed nō vsq;. quidā §. hunc intelligunt, qñ legatum fuit repetitum à succedentibus ab intestato, vt tunc non videať ferre testimonium in testamento

† Ridiculum ē sicus in litę domesticis testimonijs pugnet. Tul li⁹ li. iiij. rheto. tit. j. Egi. Per.

† Verbū in ptāte, non solū refert ad liberos q sunt i ptāte, sed ēt ad eos quos redemisti ab hostib. l. q testō. in prin. ff. c. Egid. Per.

† Tu die q fili⁹ qñ nihil sibi q̄riť. pt q pře testificari scđm Ioā Fab. idē eꝯ in eo negotio ex quo nec patri, nec filio resultat ꝯmodū, vel interesse. & quid đ mře & fratrib. vide per Ang hic.

† Intellige verū i his, quos dñs attingit rōne dom⁹ suę, & in q̄n. habet aliquod ius: & sic ꝯdō naits i psona non in simplici colono: idē hoc verū i famil iarib. vilib. & qñ dñs eos p ducit. nec est qđ iter eos: aliàs secus secū dūm An.

† Est & alia rō. i. affectio, quā hñt adinuicē, ex qua p cedit iste tex. & t hodie in casib. i qb. pši nihil q̄riť, monaci tñ in monasterio pñt eē testes. e in super ex. đ test. Idē in hominibus vniuersitatis p ipsa vniuersitate, vel castro in negotijs ex q̄b. nō resultat cōmodū i particulari, sed cōi tñ. Ang.

† Propria eā est, cuius emolumentū, vel dānū ad aliquē suo noīe pertinet. Egid. Per.

iuris [a] successores sũt, & alijs psonis eis cõiunctis testimoniũ nõ denegamus: † imò in quadã nr̃a constõne, [b] & hoc specialiter eis cõcessim⁹. Et multo magis ijs, qui in eorũ ptãte sunt, vel q eos habent in potestate, [c] hmõi licentiã damus. [d]

Testamentum potest in qualibet materia scribi. Aret.

Nihil aũt interest, testm̃ in tabulis, an in chartis, [e] membranisve, vel in alia materia fiat.

Potest idem testamẽtum in pluribus codicibus scribi, quod quandoque necessarium est. Ang.

Sed & vnum [f] testm̃ pluribus codicibus conficere quis põt, † secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, qd̃ [g] interdum ẽt necessarium est, veluti si quis nauigaturus, & secũ ferre, & domi relinquere iudiciorũ suorũ contestationẽ velit, vel propter alias innumerabiles causas, quæ humanis necessitatibus imminent. [h]

Suprema voluntatis viua voce, coram septem rogatis testib. declaratio à testatore facta, nuncupatiuum testamentum dicitur.

Sed hęc qdẽ de testamẽtis, q̃ scriptis ɔficiunẽ, sufficiũt. Si quis aũt sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testm̃, septẽ testibus [i] [k] adhibitis, & sua voluntate corã [l] eis nũcupata, [m] sciat hoc pfectissimũ testm̃ iure ciuili, firmumq; cõstitutum.

VITVLVS XI.

DE MILITARI testamento. †

Miles in expeditione potest facere testamentum iure militari, quomodo vult. Aret.

---

mento iure: quia iuris successor est, q̃ in quota parte hæres institutus est. Accur.

a Non iuris. Sed rei, & sine onere. vt ff. mãd. l. si hęreditatem. ADDITIO Per hoc patet secus esse in fideicommissario vniuersali: quia habet loco hæredis. §. restituta. ĩ. de fideicommiss. hære. Ioan. Fab.

b Cõstitutiõe. Gręca. vel dic de illa, q est. ff. eo. l. qui testã. in prin. quę est Iustiniani per approbationem: vt C. de vet. iu. enucl. l. j. § sed si. in fi. vers. omnia enim merito. prima verior.

c In potestate. Itẽ tabellioni: vt ff. eo. l. Domitius. Accursius.

d Damus. C. de testi. l. omnibus. ĩ. sol. hic agit de vtrib. testamenti inter hæredem & alium agentem ɔ testm̃, aliàs cõiunctus p coniũcto non ferret testimonium, idest, vnus legatarius alij. Et secũdum hoc falsò hic sumitur argu. q socius in causa socij admittitur in testimonium. Vel dic hoc speciale, † vt coniunctus pro coniuncto admittat quasi in re sua, fauore testamenti, & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est: vt C. de leg. l. cum quęstio. in fin. & erit bonum argu. ĩ. dictum. Sed argu. contra est. C. de test. l. quoniam. in fin. Sed respondeo, [a] finis illius legis non refertur ad totum, quod erat dictum. Distingue tamen, an lucrum redeat ad eum socium, vt tunc non admittatur, aliàs sic: vt ff. qñ appel. sit. l. j. §. in propria.

Nihil autem. CASVS Dñe, iam nobis dixistis plures solennitates, quæ in testõ ɔdendo debent obseruari: sed pro Deo dicatis, in quo testm̃ debet scribi? Respon. Amice, non refert vtrum testm̃ fiat in tabulis, vel in chartis, membranisve, vel in alia materia, & ẽt vnum testm̃ põt in plurib. codicib. scribi, & valet causa necessitatis, veluti si quis extra patriã secũ ferre velit & domi relinquere suorũ iudiciorum contestationem, i. testm̃, vel pp alias innumerabiles causas, quę nobis imminent. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hæc quidem. Fran.

e In chartis. Sic ĩ. de rerum diui. §. literæ. Accu. ADDITIO Et dic in chartis etiam rasis: secus tamen in alijs instrumentis. Ang.

f Et vnum. Sic ff. eo. l. vnum.

g Quod. Scilicet vt pluribus codicibus fiat.

h Imminẽt. Sic in Auth. de cõsang. & vter. frat. §. q a legis. vers. si igit. ibi, multæ nanque sunt homini. co. vj. Sed nunquid ex his exemplis pbatur? Rñ. nõ sic e authentico: vt in authen. vt spon. lar. §. & hoc insuper. col. ix. & ff. de fide instr. l. quicunq;. & ff. de bo. pos. secundum tab. l. ij. §. sed & si vnũ. sed hic ambo sunt principalia. Accur.

Sed hęc quidem. CASVS. Dñe, iam video, quæ sit obseruanda solennitas in testõ in scriptis ɔdito: nunquid tota prædicta solennitas in testõ nuncupatiuo obseruari debet? Et rñd. q non. nam hæc quæ superadicta sunt de testamentis in scriptis conficiendis sufficiunt. Si qs enim voluerit facere testm̃ de iure ciuili sine scriptis, hoc ei facere licebit, si septẽ testes ad hoc ɔuocauerit, & voluntatem suam eis expresserit. & hoc testamẽtũ de iure ciuili factum constitutum est firmissimum, & firmum. & hęc dicuntur vsque in fin. tit. Franc. de Aret.

i Septem testibus. Quandoque nullus vocatur: vt si miles moriatur in bello, vt no. C. de testa. mili. l. milites. qñque vn⁹, vt imperatore vt C. e. l. omniũ. qñq; duo, [l] vt inter filios. vt C. eo. l. hac ɔsultissima. §. ex imperfecto. Vel si sĩ cẽtatio faciat testm̃ miles, vt ff de mil. testa. l. Lucius. qñq. tres, vel quatuor, vel paucio res. vt C. eo l. h non spali. qñq. quinque: vt in testõ rustici vt C. eo l. fi. §. fin. autẽ. qñq; septem quandoque octo: vt hic & C. eod. l. hac consultissima. circa princi. quandoq; octo. vt C. qui testa facere pos. l. hac consultissima. §. quæ in eundem. in gl. Accur.

k Adhibitis. i. rogatis vt intersint, & sint attenti: vt ff. eo. l. hæredes. §. pen. & in Auth. de test. §. & licet. in fi. §. colla. vij. Accur.

l Coram. Scilicet palam nominando hæredes: vt ff. eo. l. hęredes in princip.

m Nuncupata. Inde dicitur nuncupatiuum testamentum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Est autem miles, qui iurauit à signis non recedere: vt ff. ex qui. cau. maio. l. pe. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt. vt ff. eo. l. pe & per totum ti. Sunt & alia necessaria vt aliquis sit miles, vt diximus ff. ex quibus cau. ma. l. pe. & in Auth. de man. princi. §. fi. col. ij. Item miles dicitur a malo, quod sustinet pro alijs, vel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur. vt ff. eo. l. prima § miles. Accur.

ADDITIO. Continua illũ ti. ad præcedentem, sm Christoph. Pone sic, visum est ĩ. de testam. in genere: nunc sequitur videre de testamentis in specie. Vel aliter. visum est sup. de testamentis, quæ nunc secundum

* Sic etiã clericus potest ferre testimoniũ in cõsuę ecclesię: vt i e. oĩ nũer⁹. extra, de testib. vbi vide glo. vnicã de illa materia.

† Quod ideo vnũ appellatur: q a vnũ negotium & vna hæreditas sit: singulę si tabulæ, singulive codices fiunt cum sint originalia, & authentica oĩa, q̃ gręci ἀντίγραφα appellãt, ab eodem testatore, eisdẽq; testib. signata. Egui. Baro hic. Testiũ numerus q̃ i testamentis est adhibẽdus.

s Istã approbat Bar. in l. q testamẽto. ff. e. & idẽ hic Ange. & Pla hic.

s Idẽ Fa. hic.

t Etiam si sũt mulieres, & qui aliàs nõ essent idonei: vt ibi not. p Ang. Testes debẽt togati.

† Militã iura. reiqs militaris disciplinam quã diligẽter tractarit iurisconsultus vidẽ apud Vigliũ hic.

Miles vñ dicitur.

sm cõit iuris dispositionẽ, nunc sequit᷑ videre de illis, q̃ fiunt iure priuilegiato: vt est testm̃ miliiare: ideo &c. Aduertendum est, ꝙ in milite sex sunt necessaria ad hoc ꝙ habet priuilegia militib. cõcessa. Primo, ꝙ ense cingat᷑. ff. de milit. testa l. pen. Secũdo, ꝙ in numero aliorũ ponat᷑. & in matricula scribat᷑. ff. de mili. testa l. ex eo tpe. Tertio, ꝙ pstet sacramẽtum, ꝙ mortẽ non euitabit p republica, neq; à signis recedet. ff. ex q b. ca. ma. l. pe. & de his, q not. infam. l. ij. §. miles. Quarto, ꝙ stigma, i. nota publica brachijs suit inscribat᷑. C. de fabri. l. iij. lib. xi. Quinto, ꝙ examinet᷑. C q mi. nõ pos. l. j. lib xij. Sexto, ꝙ nõ sit negotiator. C. nego. ne mil. l. j. lib. 12. vnde versus:

Ensis, matricula, necnõ iuratio, stigma,
Ac examen, erunt isthæc in milite signa.
Vilia nec debet tractat negotia miles.

Miles cognoscitur per sex signa.

Vpradicta. Tot⁹ iste ti. diuidit᷑ principaliter i duas partes. Primo ponit de militib. testãtib. i tẽtorio eorũ, vl̃ in peculio castrensi. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secunda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis, siue exceptionis cum positione noui statuti. Secũdo qualiter priolegium concessum militibus, quòd possunt testari quomodo volunt, intelligat᷑. Tertio, ꝙ etiam miles mutus, & generaliter defectiuus potest testari. Quarto qualiter post missionem testatur. Quinto, ꝙ mutatio status ipsius militis, dummodo interueniat noua voluntas, non viriat testm̃ factum. Secunda ibi, Planè. Tertia ibi, Quinimo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi. Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iustinianum. & ita proposui coram eo: Dñe iam video, quòd vultis tractare de militari testamẽto, pro Deo dicatis mihi, quę ratio mouet vos ad tractandum separatim de militari testõ, nunquid illa quæ sunt è vobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc resp. Amice, qm̃ supradicta diligens obseruatio, quam de ordinandis priuatorum testamentis supra exposuimus, authoritate principalium constitutionum militibus pp eorum imperitiam remissa est: ideo hic specialiter de priuilegiatis militũ testamẽtis tractare intendim⁹. Quamuis. n. milites neq; legitimum numerum testium in suis testamentis adhibuerint, neq; aliam testamentorũ solennitatẽ obseruauerint: nihilomin⁹ rectè testant᷑. & hoc verum est, qñ in expeditione militari occupati sunt. nã vt ita demũ gaudeant priuilegio militari cũ in expeditiõe armorũ fuerint occupati. non immeritò nostra introducta est cõstitutio. Quocunque. n. modo volũtas suprema militis in expeditione occupati, siue i scriptis, siue sine scriptis inueniat᷑. valet ei⁹ testm̃ ex voluntate eius. Sec⁹ tñ est, qñ nõ est in necessitate militaris expeditionis. In illis. n. tpibus, q b milites in alienis, vel suis ędib. degunt: ad vindicandum sibi tale priuilegium neque quam poterunt adiuuari. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. Sed testari. Sed ponet Dicit Iustin. ꝙ quãquã priuilegiũ militib. ꝯcessum circa solẽnitatẽ testamenti post missionẽ ab expeditione militari finiat᷑. aliđ tñ priuilegiũ ꝯcedit᷑. eis circa substãtiã testamẽti dũtaxat: nã testari pñt milites ex castra militaris expeditionis existẽtes, quãuis filijfam. sint: iure tñ cõi in hoc casu, qñ morant᷑ ex castra. eadẽ obseruatio in eorũ testamẽtis adhibenda est. quã. s. in testõ paganorũ exposuimus: Et hęc dicũtur vsq; ad illum. §. plane. Franc.

Vpradicta diligens obseruatio [a] in ordinandis testamẽtis, militibus pp nimiam imperitiam [b] eorum, constitutionibus principalibus remissa est. Nam quãuis ij, neq; legitimum numerũ testium adhibuerint, neq; aliam testamentorum solennitatẽ [c] obseruauerint: rectè nihilominus testãtur: videlicet cũ in expeditionibus occupati sunt. quod meritò nostra constitutio introduxit. [d] Quoquo. n. modo voluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

Miles etiam filiusfam. tamdiu iure militari testãdi habet priuilegium, quamdiu in expeditione est: qui si extra castra degat, comuni omnium iure testari debet.

Illis aũt [e] tẽporib⁹, p q̃ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel suis ędibus degunt, minimè [f] ad vindicandũ tale priuilegiũ adiuuãtur. [f] Sed testari quidẽ, etsi filij familiarum [g] sint, pp militiam concedunt: iure tñ cõmuni [h] eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorũ [i] proximè exposuimus.

Licet remittatur solennitas iure agẽda, non tamen remittitur congrua probatio rei gestæ. Et licet lex priuilegiet aliquid factum: intelligitur tamen inquantum de facto legitimè appareat, et constet. Aret.

[f] Aliàs. vindicandum.

[g] Aliàs filijsfamilias.

[a] Obseruatio. Quę ꝯsistit i quatuor, vbi est in scriptis testm̃ ꝯdiuũ. vel in sola nũcupatiõe hæredis coram septẽ testib vt s. tit. j §. sed cum paulatim. & §. fi. & ff. de hẽd. insti l. j. §. qui neque.

[b] Impeitiã. C đ iu. del. l. fi. §. j. & C. de iu. & fa. ig. l. j.

[c] Solẽnitatẽ. Scilicet circa sigilla, & subscriptiones.

[d] Introduxit. Sed tunc demũ cũ in militia sunt, habent priuilegium: vt C. eo. l. pen. & hic subijcit.

[e] Autem, pro sed.

[f] Adiuuant᷑. Et not. ꝙ cessante causa cessat & effect⁹. & põt hic sumi arg ꝙ cessãte clerico ab ecclesia, [t] cessat præbenda. sic C. de episc. & cle l. generaliter. 2. in glo. fi. Sed ar ꝯ. ff. de post. l. j. § secundo loco. versi. sexum. quia Calphurnia dedit cãm edict. vnde cessante causa cessare debet edictũ, quod non est verũ. Sed hoc vltimum generale de causa impulsiua dicit: primum de finali, sine qua res esse non potest. [*]

ADDITIO. In dubio aũt præsumit᷑ esse impulsiua. vt per gl. sing. in l. ij. § fi. ff. de do. Ange.

[g] Et si filij familiarum. Licet hi alias phibeant᷑: vt s. tit. j. in prin. & ff. de dona. cau. mor. l. iam is §. j.

[h] Iure tñ cõi. Scilicet quantũ ad solennitatem, non quoad hoc, vt dicat᷑ querela ꝯ eius testm̃, sicut in alio veterano qui sui iuris est: vt C. de inof. test. l. fin. §. in bis. & ff. de inof. test. l. Papinianus. §. si qs militia. Itẽ hoc est verum, qñ est domũ reuersus: sicut s. pxi. dixit. aliàs sicut miles ali⁹ vtit᷑ spãli iure, sic iste, arg. ff. eo. l. ex militari. §. j. & l. testamenta eorum. §. fin.

ADDITIO. Hodie tñ, secundum cõem opi. in filiofa. milite per præteritionem factã sine causa annullatur eius testm̃. quãtũ ad institutionem. aut. ex causa. C. de lib præte. Si verũ cum causa, habetur pro exhæredato, & subiacet querelę, vt per Ang. hic.

[i] Paganorum. [*] A pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum.

[t] Scilicet ꝯtumaciter: vt qui citatus à superiore minimè intra tpt ꝯueniens veniat: secundum doct. hic. Et Mãdo. sop. sign. Gratię, de indul. percipiẽ. fructus in absentia.

[*] Dic ꝙ cessãte cã fi. non impulsiua, cessat effectus. secundum Pot. Egi. Per.

[*] Dic paganorũ. i. togatorũ à qb⁹ differunt milites. Plã. Milites à plebe annulis distinxere, sicut tunica ab annulis senatum. Egi. Per.

Planè de testamẽtis militum diuus Traianus Statilio Seuero ita rescripsit: a Id priuilegium, quod militantibus datũ est, vt quoquo mõ facta ab his testamenta rata sint: sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse: quod sine scriptura à nõ militantibus quoq; fieri põt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quęritẽ, conuocatis ad hoc hominibus, b vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quẽ vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribueret: põt videri sine scripto hoc modo esse testatus: & voluntas eius rata habenda est. Cæterum si (vt plerunque sermonibus c fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio; vel, Bona mea tibi relinquo: nõ oportet hoc pro testamento seruari.

Nec vllorum d magis interest, q̃ ipsorũ, quibus id priuilegiũ datum est, hmõi exemplũ nõ admitti: aliòqui non difficulter post mortẽ alicuius militis testes existerent, q̃ adfirmarẽt se audisse † dicentem aliquem se relinquere bona cui visum sit: & p hoc vera iudicia subuerterentur.

Miles licet sit mutus vel surdus, tamen testatur.

Quinimo e & mutus f & surdus miles testm̃ facere potest.

Miles post remissionẽ, vel extra castra existens debet iure cõi facere testamentum. Sed si fecerit testamentũ in castris iure militari, durat et post missionẽ si moritur intra annũ: licet post extiterit conditio institutionis. Aret.

Annotato, Conditionẽ in testamentis ad diem mortis testatoris retrahi.

Sed hactenus g hoc il-

Planè. CASVS. Domine, iam video, quòd testamentum de militibus mirabiliter est priuilegiatum. licet enim iuris solennitatem non seruauerit miles, tamen testamentum eius in castris conditum valet. Pone igitur, quòd aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatũ, & ipsum in suo testamento hæredẽ instituisse: hoc tñ neq; per ministrũ, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat: nũqd creditur eius assertioni: ita vt ad hæreditatem militis valeat admitti? Et tñ. q̃ nõ. De militanb. sm̃ testamẽtis diuus Traianus Statilio Seuero in consimili casu q̃rẽti rescripsit sic, O Statili Seuere, illud priuilegiũ qđ militatibus testamẽtis datum est, vt videlicet ea testamenta quocunque modo facta, rata sint, sic debet intelligi, vt omnino prius cõstet eos testamẽtum fecisse, quod etiam sine scriptura non solum à militãtib. sed etiam a non militantibus fieri põt. Vnde si is miles de cuius bonis quæstio apud te ventilatur, ad hoc conuocauit saltem duos homines, vt causa testandi coram eis voluntatem suam exprimeret & ita coram eis locutus est, vt declararet in pręsentia eorũ, quẽ vellet sibi hæredem esse, & cui vellet libertatẽ tribuere: potest videri etiam sine scripto hoc modo rectè fecisse testamentum, & voluntas eius supiema omnibus modis rata habenda est. Cæterum si causa ludendi vel demonstrandi alicui iocosè dixerit. Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo. sicuti plerunque sermonib. iocosis fieri solet. non oportet hoc pro testõ obseruari. Nec videmus in hoc priuilegio militari in aliquo derogare. Nec enim vllorum magis interest, quam ipsorum militum. quibus hmõi priuilegium datum est, huiusmodi exemplum pro testamentis non admitti: alioqui si tale testm̃ admitteretur. non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui dicerent se audisse militem relinquere bona sua alicui, prout eis videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequẽter subuerterentur. Et hæc vsque ad illum § quinimò. in quo reuertitur ad secũdum casum, determinãdo plenius de priuil. mil. quod circa substantiam testamenti ɔceditur militibus. videlicet vt quamuis sint filij familias, testari possint. sic & hic vt miles surd⁹. & mutus testamentum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. sed hactenus. Franc.

a Rescripsit. Vt ff. so. l. diuus. & iste §. est ibi lex sub eadem verborum forma & incipit, diuus Traianus.

b Hominibus: Saltem duobus 1 vt ff. eod. l. Lucius & ff. de testib. l. vbi. & hoc est quando in tentorio. si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato: vt C. eo. l. milites. 2 si autem est domi, iure communi vt I. eod. §. illis.

c Sermonibus. Fortè cã demonstrãdi, vt magister discipulo, vel ludi causa, vt ff. de actio. & oblig. l. obligationũ substantia §. si. vel affectionis: vt ff de tut. codici. l. litterę.

ADDITIO. Tu dic, q̃ nulla verba operãtur testm̃, nisi appareat, q̃ voluerit testari, & ad hoc se disposuerit secus in cõtractib⁹. vbi in dubio verba præsumuntur obligatoria, nisi aliud ex coniecturis appareat. An verbum relinquo, importet institutionem, legatum, vel fideicommissum. vide Ioan. Fab. hic.

d Nec vllorũ. Sic ĩ. ad legem Falc. circa princ. ibi. idque ipsorum. sic C. de testam. ven. l ratas.

e Quinimò. Habet priuilegiũ. 3 circa solennitatem: quinimò & circa substantiam testamenti: vt qui aliàs testari non posset, hic tñ possit: vt ff. eo. l. iiij.

f Mutus. Siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliqđ: & hoc iure militari: vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis vt ff. eo. l. iure militari. Accur.

ADDITIO. Dũmodo appareat ipsum sic voluisse testari p signa sua, quę p notos poterunt interpretari.

Sed hactenus. CASVS. Dñe. dicatis ergo mihi, quandiu durat priuilegium militarę circa solennitatem testa? Ad hoc tñ. Amice, hoc priuilegium circa solennit. testa. tandiu ex principalibus ɔstitutionib. militib. indulgetur, quãdiu militant & in castris degunt. Post missionẽ verò à castris, siue veterani, siue adhuc militantes extra castra fecerint testamentũ, id cõmuni iure omnium ciui. Ro. facere debent. Veruntamen illud test. quod in castris factum est, intra annum tantum valet Pone igitur. q̃ aliquis miles i castris fecerit testa iure militari, & hæredẽ sub conditione instituit, & postea iste miles iam decessit: si cõditio, sub qua erat hæres institutus, diu post annum. vel fortè post triennium extiterit: nunquid valebit illud testamentum militis? Et respon q̃ sic. Nam placet hoc testamentum, quasi militis valere, Cõditio enim retrotrahitur, & perinde habetur, ac si hæres purè institut⁹ statim post mortẽ militis adijsset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si quis ante militiam. Franc.

b Sed hactenus. Quidã dicunt hic nõ esse §. & asserunt, q̃ omne priuilegium, quod habet miles, pdit cam

1 Idẽ plen. Fa. & Ange.

2 Debet tñ aliquo mõ de volũtate cõstare vl p duos testes; vel p cõparatione literarũ, vel aliàs & facit vt remissa penit⁹ oĩ solennitate nõ de naturali, sed ciuili tãtũ itelligatꝰ. Ang.

†Hic tex. ẽ sing. ad hoc, q̃ testes q sũt phies in testõ debent audire vocẽ testãtis, & qđ pl⁹ est, ẽt videre ei⁹ faciẽ: nec suffi cis cotinua in medio: licet gl. in l. ij. §. idẽ Labeo ff. de aqu. plu. ar. teneat ɔ̃triũ, sed reprobat p l. si vn⁹ C. de test. Egi. Per. Idem Fab. Ang. & Ias.

lis [a] à principalibus cōstitutionibus cōceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionē [b] verò veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testm̄: cōi omnium Ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testm̄, non communi iure, sed quomodo voluerint: post missionē intra annum tm̄ valebit. Quid ergo si intra annū quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit: an quasi militis testamētum valeat? Et placet valere [c] quasi militis.

Testamentū factū ante militiam sine solennitate valet, si post militiam apparet de militis voluntate. Et idem si miles post testamentum fuerit capite minutus. Are.

Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentū, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [†d] illud, & q̄dā adiecit, [e] siue detraxit, vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis: dicendū est valere hoc testm̄ quasi ex noua [f] militis voluntate. Deniq; etsi in adrogationē datus fuerit miles, vel filiusfamilias emācipat⁹ est: testm̄ eius quasi ex noua militis volūtate valet: nec vr̄ [g] capitis deminutione irritum fieri.

Qui de quasi castrensibus testatur, iure communi testari debent.

Sciendum tamen est, q cum ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores leges, [h] q̄ principales cōstitutiones [i] quibusdam [k] quasi castrensia dederāt peculia: & horū quibusdā permissum fuerat, etiam in potestate degētibus: testari: nostra id cōstitutio [l] latius extendens, permisit omnibus, in his [m] tantūmodo peculijs testari quidē, sed iure cōmuni. [n] Cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est, nihil eorum, quæ ad

ad redit de militia. Sed nos dicimus §. hic esse & distinguimus [1] inter priuilegiū qd̄ habet, vt testetur qui aliàs testari nō potest, vt filiusfamilias, & mut⁹ vt illud duret post reuertionē: vt Ꝫ. pxi §. & §. sed testari. & ff. e. l. Titi⁹. in prin. Alia vero priuilegia, quę habet in testādo, finiuntur: [2] vt hic, & Ꝫ. eo. §. illis autē.

a Illis militibus, vt reliqua priuilegia. s. de numero testiū habeat in testādo. & sic non refert ad proximū §. Accu.

b Post missionē honestā. Scilicet finito tēpore militiæ, vel causariā, si ante ips ex necessitate recessit. [4] si aūt ignominiosa ē missio, desinit statī valere: vt ff. eo. l. testamēta eorū & C. eo l. ex testamēto. [†] Sed si miles ꝺ capitali crimine dānat⁹ fuerit: si qdē de cōmuni, vt homicidio, & simili non poterit amodo testari. ff. ꝺ vet. suc. l. j. § si. Si aūt militari, vt quia alienauit arma, vel similia, q̄ numerant. ff. de re mi. l. ij. & 3. l & idē etiā de fide rupta l nō pōt testari: vt ff. e. l. ex militari. aliàs poterit in castrensibus tm̄. si ei in snia pmissū fuerit, aliàs non, vt ff de iniust. rupt. testa. l. si qs filio §. irritū sit. vers. sed & si quis capite & de leg. iij. in l. ii quis. l prin. §. miles

ADDITIO. Ergo à cōtrario sensu in pagano erit sec⁹, imò testm̄ antea factū ab eo postea ex capitali snia moriēte, nō valet: nisi pēdēte appl̄one, vel supplicatiōe p gra ꝯsequēda, morereť. de hoc vide Ang. hic.

c Valere. Quia ꝯditio retrotrahitur: vt ff. de peric. & com. rei ven. l. necessario. §. q si pendēte. & ff. qui pot in pig hab. l. vlti. & facit. ff. eo. l. quod dicitur. & l. quod constitutum. Accur.

Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iusti. & ita pposui corā eo: Dn̄e, quidā an̄ militiā fecit testa. iuris solen nō adhibita: q a forte nō adhibuit nisi tres testes. ita q testa. nō valuit pp defectū solēnitatis. post ea idē miles fact⁹, & l expeditiōe militari occupat⁹ illud testa. resignauit. i. aperuit: & q̄dā adiecit siue detraxit, vel alio modo manifestauit se velle valere hoc testa. iure militari: modo q̄ro, verū hoc testm̄ quod ab initio nō valuit, ex voluntate militis cōualescere possit? Respon. quòd sic. nā in hoc casu testamentū valere dicēdū est quasi ex noua militis volūtate. Sed pone. Quidam miles fecit testm̄: & postea dedit se in arrogationē: & ita post testamentū passus est capitis diminutionē. vel quidā filiusfamilias an castren. peculio cōdidit testamentum, & postea à patre emancipatus est & ita capite dimin. est, nūqd in his casibus per capitis diminutionē irritatur test. Respon. quod nō: imo in vtroque casu valet testam. quasi ex noua militis voluntate: & nō videť capitis diminutione irritū fieri: quia sicut de nouo cap. diminu. iure ciuili. ēe primum testamētū facere pōt: ita vetus test. cap. diminu nō euanescit. Hæc dicunť vsq; ad illū §. sciendū est tñ. Fran.

d Resignauit. idest sigilla aperuit. & remouit: contrarium s. suo simplici.

e Adiecit. Vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. si miles.

f Ex noua. Nnt. q ab initio nō valuit. ex postfacto tamen conualescit.

g Nec videť. Quod resignauit postea. Vel dic. sicut nunc de nouo facere potest: sic vetus non rescinditur: & secundum hoc dic de noua voluntate s. taci. ta. Aliud in pagano: vt j. quib. mod. testa. infir. §. alio.

Sciendum tñ est. CASVS. Domine, iam video qualiter milites priuilegiati sunt circa factionē testa. & qualiter intelligendū sit priuilegiū datum militibus: & inquātū durat: vnde videť mihi. quod decætero posseius quiescere. Ad hoc resp. Amice, adhuc nō est locus quietis: imò certè in hoc loco sciendum est, q ad exemplū castrensis peculij tā anteriores, quā principales constitutiōes quibusdā psonis in dignitate cōstitutis in quasi castrēsi peculio specialiter cōcesserūt testari, qd quidē nr̄a cōstitutio latius extēdēs generaliter oībus quasi castrē. pec. habētib. in hoc permisit testari: iure tñ cōmuni obseruato, cuius tenore pspecto, licitum est, nihil eorum, quę ad prefatum ius ptinent, ignorare. Et hęc dicuntur vsque ad fin. tit. Franc.

h Leges. Scilicet, digestorum: vt ff. de colla. bo. l. j. §. nec castrense.

i Constitutiones. Vt C. de asses l. velut. & C. de aduo. diuer iud. l. fori. & aliæ plures. Accur.

k Quibusdam. Vt consulibus, & pfectis legionum, & psidibus prouinciarum, q sunt filijfamilias: vt, C. de inofficio. testam. l. fin.

l Constitutio. C. de inoffic testa. l. fin. Accur.

m In his. Scilicet castrēsi. & quasi nā l aduētitio nō potest. licet habeat proprietatē: vt C. de bo. q lib. l. fi. § filijs autem familias in gloss j. Accur.

n Iure communi. Nisi sit miles in castris: vt Ꝫ. eo. in princ. Item tale testa. non expugnatur per querelā inoffic. testa. [4] vt C. de inoffic. testa. l. fin.

1 Idem Pla. hic.

2 Ista est vera, et si sit surdus & mut⁹ à natura: vt possit testari, intelligēdo tamen, vt p Ang. j. §. prox. quā nis Io. Fa. teneat cōtrarium.

3 Et dicit Angel. q scholaris absens à studio p quinquēnium per dit priuilegium.

* Idē in scholare, qui si est patriæ post gradum doctoratus, vel miss⁹ ob morbum gaudet intra annū priuilegio scholastico. sec⁹ si est bannitus. Idē m Fur. Egi. Per.

† Resignare pro aperire & in alijs significationib⁹ Mando. super signa. Gra sse. de Resignatio.

4 Istud hodie est falsum, secundūm Ange.

QVIBVS NON EST PERMISSVM facere testamentum.

Dictum est suprà qualiter testamenta fiant, sequitur videre de personis, quæ testari possunt, et quæ non, quāuis fuerit ordo præposterus: quia si quæramus an valeat testamentum, prius videndum est, an persona testantis potuerit testari. l. si quæramus. ff. de testa.. Ang. Are.

præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII.

QVIBVS NON EST permissum facere testamētum. †

In parentum potestate constituti (etiā si paternus accedat consensus) iure testari nequeunt: his tamē adēptis, qui castrense & quasi castrense peculium habēt, idest, qui vel in castris, vel bonis literis militant: quib. super eo (haud secus quā si sui iuris eēnt) etiam inuito patre: testandi libertas data est.

Annotato, Castrensia, aut quasi, mortuo patre nō cōmunicanda fratrib.

NOn tñ [a] omnib. licet facere testm̄. Statim [b] enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt, † testamenti faciēdi ius nō habent: adeò quidem, vt quamuis parentes eis pmiserint, [c] nihilo magis [d] iure testari possint: exceptis ijs, [e] quos antea enumerauimus, & pcipuè militibus, qui in potestate parentū sunt: quibus de eo, quod in castris adquisierunt, permissum est ex constitutionibus [f] principum testm̄ facere. Quod quidē ius [g] ab initio tm̄ militantibus datum est, tam ex authoritate diui Augusti, quā Neruæ, [h] necnon optimi Imperatoris Traiani, postea verò subscriptione [i] diui Adriani etiam dimissis à militia, idest, veteranis [k] cōcessum est. Itaque siquidem fecerint de castrensi peculio testamētum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerint. Si verò intestati decesserint, nullis liberis, vel fratribus superstitib⁹, [l] ad parētes eorum iure communi [m] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus: quod in castris adquisierit miles, qui in potestate patris est, neq; ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, † vel aliter inquietare, neq; patre mortuo cū fratribus commune [n]. esse: sed scilicet propriū eius esse, qui id in castris adquisierit, quāquam iure ciuili, [o] omnium qui in potestate parentum sunt, peculia, [p] perinde in bonis parentum computentur, ac seruorū peculia in bonis dominorum numerentur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipuè nostris, [q] propter diuersas causas non adquiruntur. [r] Præter hos igitur qui castrēse peculiū, vel quasi castrēse habēt, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, inutile [s] est: licet suæ potestatis factus decesserit. [t]

ON tñ. sie ti. dñ uidit in septem ptes: q enumerāt septē grad⁹ psonarū. Et pṁo ponit de filiofa. Secūdo de impubere. Tertio de furioso. Quarto de prodigo. Quīto ponit de surdo, & muto. Sexto de cæco. Septimo de capto ab hostibus. Secunda ibi. Præterea. Tertia ibi, item furiosi. Quarta ibi. itē pdigus. Quinta ibi, itē surd⁹. & mutus. Sexta ibi. Cæcus. Septima ibi. Eius. Iste tit. est facilis in casus positiōe: ideo vide per te ipsum.

a Non tñ. Videbatur quālibet seruātē supradicta posse testari: sed cōtrariū ē i tredecim casibus, q in ti. isto p parte dicunt. i Et hoc ē q dicit, non tñ &c. & no j. e. § fin. Ac.

b Stati. i in primis, vl statim. j eo ipso.

c Permiserint. Sed cā mortis filius donate potest patre cōsentiente: vt ff. de don. cā mor. l. tā it. in fi. Et rō diuersitatis est, q testamentū ex libero, nō alieno arbitrio debet procedere: vt ff. de hær. insti. l. illa institutio Accur.

ADDITIO. Quāuis n donatio causa mort. sit vltima voluntas tamē magis cedit contractui: vt no j. de do. l prine.

d Nihilo magis. Idest nō ideo magis. habet enim in se negatiuam. sicut nihilominus affirmatiuā. Accur.

ADDITIO Aduerte, licet tex. dicat filios non posse testari: hoc tamē fallit, quando testanť ad pias causas: quia tunc possunt. c. licet. de sepul. lib. vj.

e Ijs. s. castrense, vel quasi castrense peculium habētibus, vt j. tit. proxi. §. fi.

f Constitutionibus. Extrauagantibus.

g Quod quidem ius. s. posse testari in castrensibus,

h Augusti quàm Neruæ &c. Quorum dicta non habemus. Accur.

i Subscriptione. Cuius verba nō habemus.

k Veteranis. s. filijs familias: de quibus hic loquitur.

l Nullis. Liberis, vel fratribus superstitib. nam liberi defuncti militis, & fratres patrē excludebāt: vt C. cō. de suc. l. fi. Hodie soli liberi militis. vt i Auth. d hę. ab intes ve. circa pilnci. ibi. si quis igitur. col. ix.

ADDITIO. Quibus nō extantibus succedit pater vna cum fratri. vt not. eo. ti. § si igiť defuncťus descēdētes, ver. si verò cū. dūmodo deferatur tāquā hæreditas: vt j. proxi.

m Iure communi. Nō hæreditario: sed tanquam occupātı peculiū profectitiū, vel aduētitiū: vt ff. de cast. pecu. l. ij. hodie videtur & iure hæreditario: vt in Aut. de hæt. ab inte. ve. §. si igitur defunctus descēdētes. colla. ix. Accu.

n Commune. Sic j. per quas pers. nob. acqui. §. j.

o Iure ciuili. s. antiquo. sic j. p quas perso. nob. acqu. §. j.

p Peculia s. aduentitia, & profectitia. nā castrēsia, vl quasi etiā iure veteri nō acquirebāntur patri: vt ff. de coll bo. l. j. §. nec castrense.

q Nostris. Et alienæ, & nostræ sunt: vt C. de bo. mat. & C. de bo. q li p ioiū.

r Nō acquiruntur. s. nobis patribus.

s Inutile est. Quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit. argum. j. tit. j. circa prin. ibi, aliòqui. Arg cōtra. C. de nup. l. & si contra. Solu. ibi nō valuit matrimonium ex primo. sed ex nouo post matrimonium consensu.

t Decesserit. Non idem de seruo testante, si fideicommissum sit relictum: quia valet, si datur voluntas: vt ff. de leg. uj. l. §. j.

† Huic tractatui adde, mulierib. olī prohibitū fuisse testari: tam apd̄ Athenienses. q̄ apud Romanos. donec in manū viri sēāsiteut, q prius eiāi i ppe suaquādā nicla. Hinc Cic. i Topicis ait, sc̄dm mulieris tabulas bonorum possessionē nō dari. Franc. Bald hic.

† Tamen vestales oli vt primū erant captæ, ius faciēdi testamentū adipiscebātur, licet prius eēnt i potestate parentū sm̄ beneficiū de vestalibus. Egid. Per.

† Ista gl. est approbata per Ang. hic. Filiusfamilias, licet testari non possit bene tñ potest donare causa mortis.

Nihilo magis & nihilominus, differunt.

† Profectitiū tñ filij peculiū eos vēdere posse aperte docet hoc loco Theophilus sic n. ille ait vt la. Curti⁹ vertit. Si qs granes alienū contraxit, & bona eius à creditoribus distrahantur. p fectitiū filij peculiū vna vēdiť, castrēse vero nequaquā. Tēporis tract⁹ nō cōualidat inualidū.

† Et hoc verū inde stricte si da psona hæredis, idē si i psona testātis: vt q sis intestabilis sec⁹ si tunc tat⁹ creditorib⁹ ser nos instituere nequeas: vt l ei q sol uēdo ñ d hæt. insti tu. defect⁹ quoq; solennitatis vt in nu. septem testiū rogatorum ex post facto confirmari non potest. nisi i casu le. j. C. de fidei cō. lib. sec⁹ si respiciat fauorē priuatū. l. filio pterito. ff de iniu. testa. An.

Impube-

Impubes non potest facere testamentum: nec etiam furiosus: nec factum conualescit: licet efficiatur pubes, vel sanæ mentis. Aret.

Annota, ab initio nullum, tractu temporis non conualescere: & versa vice, rem legitimè factam, etsi ad eum casum veniat à quo initium sumere nō potuit, nequaquā irritari.

Præterea † testm̄ facere nō pn̄t impuberes, a qa nullū eorū animi iudiciū b est: Itē furiosi, c quia mēte carēt. † nec ad rē ptinet, si impubes postea pubes, aut furiosus postea cōpos mentis fact⁹ fuerit, & decesserit. Furiosi d aūt si p id tp̄s fecerint testm̄, quo furor eorū intermissus est, iure testati e esse videnť, certè eo, quod ante furorem fecerint, testō valēte. Nā neq; testm̄ rectè † factū, neq; vllū aliud negotiū f rectè gestum postea furor interueniēs perimit.

Non valet testamentū prodigi factum post interdictum: sed prius factum sic. Aret.

Itē prodigus, g cui bonorum suorū administratio interdicta est, h testamentū facere nō pōt, sed id qđ antè fecerit, q̄ interdictio bonorum suorum ei fiat, ratum est. i

Mutus, & surdus possunt certis casibus condere testamentum: sed non semper. h.d. primo. Et vitium superueniens post testamētum perfectum, non nocet. Aret.

Itē surdus, & mutus nō semper k testm̄ facere pn̄t. Vtique aūt de eo surdo l loquimur, qui omnino non exaudit, nō qui tardè exaudit. Nā & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquitur. Sæpè .n. etiā literati, & eruditi m homines varijs casibus & audiendi, & loquendi facultatem amittunt. n

a Impuberes. Sed ex quo tetigerunt de vltimo die xiiij. vel xij. anni: satis est. fauore testamēti: vt ff. eo. de test. & q testa. fac. pos. l. qua ætate. Idem in vsucapione: vt ff. de vsucap. l. in vsucap. Secus in pscriptionibus odiosis: vt ff. de actio. & obli. l. in omnib. temporalibus. Itē secus, vbi est fauor eius q vult progare, vt in cōtractibus à minore factis: vt ff. de mino. l. iij. §. menorē.

b Iudicium. Idest discretio: vt ff. de iudic. l. cum prætor. §. non autem. versic. lege. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicatæ standum est: vt C. de re iudica. l. j. Quandoque pro instātia causæ triennij t vt C. de iudic. l. properandū, per totum. Qn̄que pro actione: vt iudicium familię erciscundæ, vel communi diuidundo, vt j. de off. iudi. §. si familiæ erciscundæ. & §. fina. Quandoq; pro lite, siue controuersia: Vt iudicium pendet super hęreditate: vt ff. ad Trebe. l. j secundo resp. Quandoque pro authoritate, vt negotia ecclesiastica non sunt disponenda laicorum iudicio, idest, authoritate, extra. de iud. c. decernimus. Quandoq; pro foro, vt cā iurispatronatus definiri debet ecclesiastico iudicio, idest foro. ca. quanto. extra, de iudi. Qn̄q; pro arbitrio. ff. qui satisd. cog. l. arbitrio. Si enim arbiter ast iudex: ergo arbitrium est iudiciū. Qn̄q; p vltima volūtate, • vt iudicium testatoris cassum esse non debet. C. de sacrosan. eccle. l. j. Qn̄q; p quæstione, vt ciuilis causa in iudicium, idest in quæstionem deducta cum criminali, post criminalē est distinguenda. C. de ordi. iudi. l. fi. Quandoque pro discussione siue iuris dispositiōe. vt in ti. de iud. ff. & C. Quandoque p potestate iudicandi: vt ff. de iudi. l. iudicium soluitur vetante eo, qui iudicare iusserat. Quandoque pro pnicie siue damnatione. vt ibi. Qui manducat & bibit indigne corpus & sanguinē Dn̄i. iudicium sibi manducat & bibit. Quandoque pro pœna, vt ibi. Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala. in resurrectionem iudicij & pœnæ æternæ. Quandoque pro pcessu iudiciali: vt c j. de iud. lib. vj. Et ista xv. significata iudicij possunt his versib⁹ comprehendi. Actio, lis, author, forus, arbiter, vltima velle: Quæstio, discret. sen. instant. discussio, pusse: Pernicies, pœna, processus iudicialis. ADDITIO. Facit ca. in iudicijs. de re iu. libro sexto.

c Idem furiosi. Repeta, non possunt testamentum facere.

d Furiosi. Hac ratione idem in mente capto dicam. vt arg. ff. de verbo. obl. l à Titio, in fine.

e Testati. Vt C. eo q test. fa. pos. l. furiosum. in prin. ADDITIO. Idem in dubio, si tempus testamenti erat remotum à tpe furoris, sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius act⁹ psumit̃ fuisse sanæ mētis, vel nō. Et qualiter pbetur furor vide Ang. hic.

f Negotium. Vt vsucapionē inchoatā: vt ff de vsucap. l. iusto. §. cū. vel possessionē q̄sitā: vt ff. de acq. poss. l. si is qui animo. sic ff. de pecu. l. quam Tuberonis. in prin.

g Prodigus. Prodigus est. q neq; finē, neq; modū habet in expēsis: vt ff. de cur. fur. l. j. Nā pdig⁹ dat danda, & nō danda: auar⁹ tenet tenēda: & non tenenda: largus mediū tenet inter vtrunque. ADDITIO. Vnde versus. Prodigus est, animi vitio retinenda profundens. Qui retinet dāda cupide, cēset auarus. Largus, q sumptū facit ex rōne liberer. Vide notata in r. ex parte extra, de consuet. in gl. ij.

h Administratio interdicta est. si dicas à iudice, planum est, si dicas à lege: vt quia crimen legis Iuliæ maiesta. commisit moltominus testatur: sed & tunc prius factū rumpit̃: vt C. ad legem Iuliam maie. l. fi. ADDITIO. Et sufficit, q fiat præconium publicè cum causæ cognitione, q nemo contrahat cū eo, vel quòd iudex declaret eum esse prodigum: vel det ei curatorem tanquam prodigo, seu aliter notorie prodigus existat.

i Ratum est. Quid si fiat interdictio, cum tamen non sit prodigus? Respond. fortè non valet interdictio: arg. ff. de tuto. & curator. dat. ab his. l. Seię. ı Sed contrarium verum est, cū sit facta cōtra ius litigatoris tantum: non contra ius legit. ff. quæ senten. sine appella. rescin. l. j. in princip & §. j. & C. quando prouoca. non est neces l. ij. ADDITIO. Vide capit. cum Inter, extra. de re indicata.

k Non semper. Sed quandoque possunt, secundum distinctionem sequentem.

l De eo surdo. Sic j. de inut. stip §. mutum.

m Eruditi. Scilicet in minoribus.

n Amittunt. Et maximè impij aduocati, ı vt in eo puniantur, in quo delinquerunt. c. literas. de tempo ord. c. pastoralis de iure patro. & c. fina. de immunita. eccle. li. cum simi. quia per quæ quis peccat, per hæc torquetur.

• Facit ad istum §. qđ dr̃ i c. sicut te nos. in sta gl. super ū. mentē. extra. de reg. Temporis tract⁹ nō qualidat inualidū.

† Valeri⁹ th̄ maximus, lib. vij. c. viij. author est centū viros pbasse testm̄ Tuditani perpetuo furore agitati, quo illa filiū hidē seri pscrat.

† Aliàs ritè.

• Hinc ludicare qn̄ que .i. in vltima voluntate aliqd relinquere licet. de sep. li. vj. Egid. Pet.

1. Cor. xj. Ioan. v.

Versus.

Prodig⁹, quis est.

ı Et hoc verū qn̄ datus est simpliciter curator impuberi tanquā puberi. vt l. si tutor pecuni. ff. d cur. & cura da ab his. secus si tanquā prodigo, cū nō sit, vt hic in si & est i 5 qa pupillū declarat natura sed pdigū ipse iudex, vel qa curatoris datio facili⁹ idest solo tactu tpis pdit vires, quā pdigalitas, vbi exigit̃ certitudo reditus ad sanā mētē. Ang.

ı Huc ptinent q̄ in ingratos Aduocatos scribit Quin. Mand. in tracta. de ingratitudine. cap. 83.

Dquiritur vobis non solum per vosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habetis: a † item per seruos, in quibus vsumfructum b habetis: item per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona fide c possidetis, de quibus singulis diligentius dispiciamus.

Explosa veteri inhumanitate hodie bonorũ aduentitiorum filij solus vsusfructus patri adquiritur, profectitiorum verò etiam proprietas quaeritur.

Igitur d liberi vestri vtriusque sexus, quos in potestate habetis, olim e quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet castrẽsibus peculijs) f hoc parẽtib. suis adquirebant sine vlla distinctione: g • & hoc ita parentũ fiebat, vt etiã esset eis licentia, quod per vnũ, vel vnã eorũ adquisitũ eẽt, alij h filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunq; mõ voluerant adplicare. Quod nobis inhumanũ visum est, & generali cõstitutione i emissa, & liberis pepercimus, & parẽtib. honorẽ † debitũ reseruauimus. Sãcitũ etenim à nobis est, vt si qd ex re k patris ei l obueniat: hoc sm antiquã obseruationẽ totũ parẽti adquirat. Quę.n. inuidia est, m qd ex patris occasione profectũ est hoc ad eũ reuerti? n Quod ex alia causa sibi filiusfamilias adquisiuit, huius vsumfructũ o patri quidẽ adquirat: dominium autem apud eũ

fert aũt à quodã alio. J per quas perso. no. acq. oblig. quia ibi de obli. acqrẽda. hic de rebus tractat. Acc. ADDITIO. Adde quod etiam sunt alij, qui acquirunt alijs: vt religiosi suo monasterio: vt ex. de stat. mo. c. cũ ad monasteriũ. § j. ibi, vnde si quicquã. & bñficiati suis beneficiis. C de epi. & cl. auth. licentiã. Acc. Continua autẽ istũ tit. sic dictũ est. J de multis modis acqrẽdi dñia: nũc sequit vi dere de personis, per quas dominia acqruntur. secũdũ Pet.

Dquirit. Iste ti. diuiditur in tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquirat. Secundo illud exequitur singulatim, & in specie. Tertio facit praeambulũ transiens ad alios titulos & materias. Secũda ibi. Igitur liberi vestri. Tertia ibi. Hactenus. Iste ẽt casus positione est facilis ideo vide per te ipsũ.

a In potestate habetis: Vt J. eo. § j. & § item vobis.

b Vsumfructũ. Vt J. e. § de his. Quid si nudũ vsum? Rñ. ex re nostra acquirit, i. nõ aũt ex opera: vt ff. de vsu & hab. l. per seruũ. & J. per quas pers. nu. acq. ob § per eũ quoq., i gl. ADDITIO. Vbi videtur probari contrariũ. & ideo dic quòd ex locatione operarum serui, vsuario nõ acquirit, vt hic, sed ex ipsis in re vsuarij, vel cõducta sic: vt ibi, & l. plenũ § fi. ff. de vsu & habi. Ange.

c Bona fide: Vt J e § idẽ placet, quae bona fides in possidẽte, nõ in possessio requiritur: vt ff. de acq. pos. l. cũ heredes. § fi. & ff. de stip ser. l. si seruus ex testamẽto & de acqui. re do. l. homo liber. in prin. & exigit bona fides in principio possessionis, & cõtinua in libero homine, quo ad aliquid acquirẽdũ per eũ. nõ in vsucapione, qa nõ vsucapit: vt ff. de acq. re. do. l. q bona fide. § j. & C de lõ. tẽp. praes. quę pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucaptionẽ & quo ad fructus, in initio bonã fidẽ hẽre: vt ff. de vsur. l. qui scit. § vlt. & C. de vsuca. transfor. l. vnica. § cũ aũt. versi. hoc tantũmodo. Acc. ADDITIO. Sed de iure canonico requirit bona fid. cõtinua vsq. ad pfectionẽ pscriptionis. c. fi. cũ ibi no. ex. de praescri. Et facit iste tex. quòd monacus trãsiens de vno monasterio ad aliud acquirat • secũdo bona fide possidẽti.

Igitur. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & qd acquirat. Secundo quãdo per seruos nostros, & per quos, & qd acqrat. Tertio de acquisitiõe per liberã psonã, an possit acquiri, & quid. Secũda ibi. Itẽ vobis. Tertia ibi. Ex his. Itẽ prima subdiuidit in tres partes. Nam primo ponit ius antiquũ. secũdo rationem correctionis. Tertio ponit suũ statutũ. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancitum. Acc.

d Igitur. Qu a de singulis dicere vult, de filijs, ut de dignioribus, primo dicit.

ADDITIO. Facit ex. gl. ff. de edẽ. l. argen. in § ędi. seruãd • & honor patris secũdũ Ang. Egid. Pet.

e Olim. Antiquitatẽ primo recitat. & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignotũ est vt J. tit. prox. in princ. nam id quod tollit vel reformatur, nõ debet eẽ incognitũ: vt C. de ca. tol. l. unica. in fi.

f Castrensibus peculijs. Idẽ in quasi castrensibus, etiã iure uereri: ut ff. de col. bo. l. j. § nec castrensia, nõ solũ iure nouo: ut C. de bo. quę. li. l. cũ oportet. § exceptis. & § cadẽ obseruando. Est aũt castrẽse, qd filius fa. à quolibet in castris acqrit, nõ acquisiturus alias: ut ff. de cast. pe. l. si forte. & l. castrẽse. Quasi castrẽse est, quod magistri liberalium artiũ, medici, clerici, & aduocati de publico acqrũt: ut C. de inoff. test. l. fi. ad pri. & C. de epi. & cle. l. sacrosanctę. & l. cum lege.

g Sine vlla distinctione aduentitij, vel profectitij, proprietatis, vel usufructus.

h Alij Scilicet. fratri, qd grauius esse vr: ut C. de bo. q li. l. cum oportet § i.

i Constitutione Vt C. de bon. quę lib. l. cum oportet. Accur.

k Ex re. Largè pone. i. propter rẽ, vt fructus ex rebus patris, vel occasione patris quocũq; mõ qsita. • vt ff. de incẽ. rui. nau. l. j § ij. & ff. de vsu. l. i fideic. § cũ Pollidius. & de vulg. sub. l. sed & si plures. § i arrogato, & de cast. pec. l. si forte. & l. si castrẽse. nisi aliunde filius sit habiturus per se: vt ff. de iur. do. l. v. § si pater. Et sic ponit ex re. i. propter rẽ ff. de acqui. hę. l. aditio. i fi. At cõtra. ff. de pecu. l. eo tẽpore. l fi. Arg. similiter contra. ff. de act. emp l. Iulianus. § si qd seruo. Accu. ADDITIO. Sol dictio, ex, propriè & strictè sumpta denotat immediatũ, vt ibi: secus si large, vt hic Bal. Et pro. pp. & qd item causam proximam, & immediatam denotet Mando. in Proce. glo. Facul. in ver. ea.

l Ei. Scilicet filio.

m Inuidia. Scilicet filio, quia acquisiuit.

n Reuerti. Quasi dicat, nulla.

o Vsumfructũ. Quẽ habet in aduẽtitijs, nisi remiserit. • vt C. de bo. q li. l. cũ oportet. § in aũt res. Vel nisi ab aliquo sibi detur, vel relinquat hoc pacto: vt ad patrẽ nõ ptineat vsusfructus: vt in Authẽ. vt lic. mat. & auiae. in prin. col. 8. Vel nisi succedat filius vna cum patre in haereditate fratris, vel sororis: vt i Aut. de haer. quae ab inte. de § si vero. col. ix. Vel nisi seruus donet filiofamilias eo pacto, vt manumittatur statim: vt C. de bo. quę li. l. vlt. ad fi. Vel nisi quãdo pater nolit consentire filio adeũti hęreditatẽ aliquã: vt C. de bo. quę. li. l. vlt. ad finem. Vel nisi parẽte minus legitimè diuertẽte bona filijs applicent, vt in Auth. vt nul. iu. § qa verò qdã. col. ix. i. idẽ qñ pr cõtraxit incestas nuptias: vt i Auth. de inte. nu. § j col. j. Additio

† Veluti per seruos. & concor. in proce. decre. in gl. j. circa princ. ibi vel seruus dicitur.

† Quod est verum, si deriui necessaria ad bellũ, aliàs distingue an detur à notis propter castra an aliàs, vel d. l. si forte, i gl. alle. & ita potest intelligi l. j. C de castren. pe. li. xij. vbi latius ponitur hęc distinctio secundum Ang. Peculium castrense.

† Scilicet licitè: & tũc id qd tribueretur personae propter laborẽ & industriã censet aduẽtitiũ & ipsius filij, propter aliàs ex delicto, puta vsuris, nec patri quaeritur: nec fructibus cõfert: sicut nec caetera aduẽtitia. vt l. fina. C. de col. Ang.

• Hoc est bonũ con filiũ pro filijs quorũ patres sunt debitores, vt faciãt eos renũciare vsufructui aduẽtitiorũ. nisi hoc fiat in fraudẽ creditorũ secundum Pet. Egid. Pet.

† Dũmodo stipulet mihi, aliàs acq. s. e stipulanti. & quãuis is teneatur mihi restituere per cõdictionẽ sine cã vel l. pe. ff. de stipul. ser. Ange.

• In quibusdam exemp. legitur, si nevlla distinctiõe vsusfructus & proprietatis.

• Ratio, qa monachus, & seruus ęquiparantur. ex eum quẽ. 2 pri uil. Egid. Pet.

Peculium monasticum castrẽse.

• Facit ad hoc quod qui vna quaq; dispositiõe

626

ADDITIO. Et alios casus uide per Ang. hic, in quibus omnibus licet nõ habeat pater ius usufr. debet tamẽ habere cõmoditatẽ ipsius iuris, nisi de ipsa i pacto uel remissione fiat expressa mentio; ut hic per eum.

a Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio unde ꝑuenerit? Respõ. quidam ex bonis patris præsumitur habuisse, sicut si uxor habet, præsumitur ex bõis mariti: ut C. de dõn. inter uir. & uxo. l. etiam. & ff. de do. inter uir. & uxo. l. quintus. Nos contra, & distingue, an filius sit diligens, uel diues, & pater inops, uel econtra: ut ex bonis diligentis (alias diuitis) quæsitum fingamus ut C. arbit. tut. l. si defunctus. & ff. de hęred. uend. l. uenditor ex hæreditate, §. sed ubi hæreditatem. ibi, pretium n. hominis &c. & ff. ad l. Falc. l. si hæres institutus. in princ.

ADDITIO. Et hæc est communis secundùm An. licet Ioh. Fab. hic sentiat contrarium. & malè. quia in dubio nõ præsumitur delictũ: ut l. meritu. ff. pro socio: Ang.

b Frocidat. Collige, peculiũ aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud rusticanum, siue paganum: quod diuidit in profectitiũ & aduentitium: ut C de inof. te. l. si. in prin. de quib. o[m]bus dicit in hoc ti. qd iuris sit. & C. de bo. q li. l. cum oportet.

remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna [a] accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat. [b]

Pater filium emancipans dimidiam vsusfructus aduenientium filio, remunerationis causa consequitur: quæ loco trientis dominij, quem olim habebat, successit.

Hoc quoq; [c] à nobis dispositũ est [d] & in ea specie, [e] vbi [f] parẽs emãcipãdo liberos suos; ex rebus, q̃ adquisitionẽ [g] effugiebat, [g] sibi tertiã partẽ retinere (si voluerit) [h] solidentiã ex anterioribus cõstitutionibus [h] habebat; quasi ꝓ pretio quodãmodo emancipationis. Et inhumanũ qdda accidedat, vt filius rerum suarũ ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretur, & qđ honoris ei ex emancipatione additũ erat, quod sui iuris effectus eẽt, hoc per rerũ deminutionem decresceret. [i] Ideoq; statuimus, vt parẽs ꝓ tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiã [k] non dominij rerum, sed vsusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia [l] dimidia potiturus.

Seruus adquirit domino etiam ignoranti. Hæreditas verò sine iussu domini ab eo adiri non potest. Et tam proprietas quàm possessio per eũ domino adquiritur. Areti.

Item vobis † adquiritur, qđ serui vestri extra ditione nanciscuntur: siue quid stipulẽtur: [m] siue ex donatione, vel ex legato, siue ex qualibet [n] alia causa adquirant. Hoc enim vobis ignorãtibus, & inuitis obuenit: [o] ipse enim seruus qui i potestate alterius est, nihil suũ [p] habere potest. Sed si hæres [q] institutus sit: nõ aliàs, nisi vestro iussu hæreditatem adire

ẽũ; ex quo corrigitur illud quod iure antiquo cautũ erat, ut hic. & ĩ. §. j. & C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet.

b Constitutionib. Scilicet Cõstantini ante Iustinianũ, ut recitatur C. de bo. quæ li. l. cum oportet. §. pe.

i Decresceret. Ar. contra. ĩ. de leg. pa. tu. ꝑ totũ & C. de cad tol. l. unica. §. pro secunda. Acc.

ADDITIO. Tu dic, quod nunc cum emolumento pecuniario põt causare honorẽ. sed honor sine emolumẽto non põs esse causa oneris, quibus quãdoq; contingat honorem esse sumptuosum.

k Dimidiã. Quam semper retinet, nisi expresse remittat: ut C de bo. quæ li. l. cũ oportet. Accur.

ADDITIO. Dic quod in peculio ꝓfectitio est necesse, quod pater expresse retineat: aliàs donare uidetur. l. donationes § pater, ff. de do. Et est ratio diuersitatis: quia profectitiũ pater potest adimere: & totũ ex eius voluntate dependet, ideo ei non prouidit, sicut in aduẽtitio: quod pater nõ potest adimere: cum ꝓprietas sit ipsius filij. secundùm Ioh. Fabr.

l Pro tertia. Idest locũ tertiæ. quã habebat olim in bonis maternis ratiõe proprietatis. habet hodie dimidiã usufructus in omnibus aduentitijs: ut C. de bon. quæ. lib. l. cum oportet. § penult. Accur.

a Hoc quoque. Scilicet: ut parentibus honorem seruemus. & filijs parcamus.

d Dispositum est C. de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. cum autem.

e Specie. Idest casu. Accur.

f Vbi. In quo.

g Quæ acquisitionẽ effugiebãt. Idest patri nõ acquirebatur quantũ ad proprietatẽ. Sed secundũ q̃ tempora locũ habebat qd hic dicitur? Secundũ antiqua nõ: quia sola castrẽsia, & quasi, nõ acquirebãtur, de q b. nihil detinebat pater: ut C de bo. q li. l. cũ oportet, § j. secũdũ moderna uerò nõ, qa nõ erat adhuc statutũ in aduẽtitijs, ut nõ acquirãtur patri tpe huius legis antiquæ, q̃ recitatur hic. & si. quatuor iura hic successiuè ꝯsiderati. Antiquissimũ, quo sola castrẽsia, vel quasi, nõ acquirebãtur; ut ĩ. §. j. Antiquũ, ut tẽpore Cõstãtini. quo res maternę, & ex materna linea delatę, ut nõ acquirãtur patri statutũ est: ut C. de bo. mat. l. i. ij. & ij. Tertiũ quod hic recitatur; ut pater emancipãdo filium de his maternis tertiã teneat pro pręmio. Quartũ quo cauetur, ut omnia aduentitia acquirantur filijs, quantũ ad ꝓprietatẽ, patri quantũ ad usumfr.

m Stipulentur. Et ita obligationẽ domino quęrit: ut ĩ. per quas perso. no. ob. acqui. circa prin.

n Ex qualibet. Vt per occupationẽ, uel specificationem, uel inuẽtionẽ: ut ĩ. de rer. diuisi. §. ferę. §. cum quis. & §. thesauros.

o Inuitis obuenit. Sic ff. de acqui. re. do. l. etiã inuitis. sic. & ff. de uerb. obl. l. seruus uetante. Arg. cõtra. in ff. de dona. l. hoc iure. §. non potest. Accur.

ADDITIO. Sol. dic. quod inuitus acquiretur ipso iure: sed non incõmutab. iter ut ibi, argu. l. inuito. ff. de regulis iuris.

p Nihil suum. Scilicet ad suam utilitatẽ: sed ad domini utilitatẽ pòtius ĩ. de stip. seruo. §. sed cũ factũ. quæ est contra. imò etiã ad suam utilitatem quandoque: et si dominus seruo legatũ relinquat, ut C. de necess. ser. l. qđ § illo? Res. illud de æquitate, nõ ratione dicitur, quia in alimenta erat relictũ. ut C. de leg. l. seruis. & ff. de alimen. & cib. leg l. seruo. aliàs autẽ non tenetur hęres, nisi uelit. Accur.

ADDITIO. Quod iacere debet de urbanitate, si suam grauare nulit opin. ut ibi no gl.

q Sed si hęres. No. in hæreditate adeũda à seruo etia esse

Vt solitas coniectura tur uis, quæ est adulte j. Egid. extinus.

Aliàs acquisitionẽ patris effugiebant. Aliàs si noluerat.

Peculium est multiplex.

Pater suis diuersa tẽpora diuersa iura habuit in bonis filij.

Aliàs incipit iste §. Itẽ quod serui. & ita cõmuniter allegatur; Sed tunc subaudi, nobis acquiritur.

Beneficiũ confertur inuitum.

Seruus an possit habere aliqd suũ. Hęreditas per seruũ adiri non potest, nisi ita cõcurrant.

per eũ sibi adquirere põt. Fructuarius verò vsucapere nõ põt. primũ, quia nõ possidet, a sed hēt b ius vtendi, fruēdi. deinde quia scit c seruum alienũ esse. Non solũ aũt ꝓprietas p eos seruos, in quib. vsumfructũ habetis, vel quos bõa fide possidetis, aut p liberã psonã, q̃ bona fide vobis seruit, vobis adquiritur, sed etiã possesio. Loquimur aũt in vtriusque d persona secundum distinctionē, quam proximè e exposuimus: idest, si quam possessioně ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

Per prorsus extraneam personam (excepto procuratore per quem possessio, dominium, & vsucapiēdi conditio nobis q̃ritur) nil nobis adquiri potest.

Ex his itaq; apparet, f p liberos homines, quos neq; vestro iuri subiectos habetis, neq; bona fide possidetis: item per alienos seruos, in quib. neq; vsumfructũ habetis, neque possesisoně iustã: nulla ex cã vobis adquiri g posse. Et hoc est, quod dicit, per extraneã personã nihil adquiri posse: excepto eo, q̃ per liberã personam, veluti per ꝓcuratorem, placet non solùm scientib. sed & ignorãtib. vobis adquiri possessionem, h ẽm diui Seueri constitutioně. i & per hanc k possessionem ẽt dominium, si dñs fuerit qui tradidit: vel vsucapionem, aut longi temporis præscriptionem, l si dominus non sit.

Epilogando transit ad alias materias cum quodam præambulo

Hactenus tantisper admonuisse m sufficiat, quēadmodũ singulæ res vobis adquirant. n nã legatorũ ius o quo & ipso iure singulę res vobis adq̃runt: itē fideicõmissorũ, vbi singulæ res vobis relinquunt: opportunius inferiore loco referem⁹. p Videamus itaq; nunc, quib⁹ modis per vniuersitatem res vobis adquirãtur. Si cui ergo hr̃des q facti sitis, siue cuius bonorum r possessioně petieritis, vel si quẽ adrogaueritis, s vel si cuius bona libertatum conseruandarum causa vobis addicta fuerint: t ei⁹ res oẽs ad uos transeunt. Ac pri⁹ de hęreditatib. dispiciamus: quarũ duplex cõditio est. nã vel ex testõ, u vel ab intestato ad vos p̃tinent: Et prius est, vt de ijs dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniunt: qua in re necessarium est initium de ordinandis testamentis exponere.

TITVLVS X.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

Annota, testamentum (vt Vlpian. lib. xxviij. Digestorum titu. eod. l. i. plenis verbis definit) est volũtatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri voluit.

Hęc est cõis opi. licet Raph. dicat §. cuius ẽt opinioni inhæret Aug. hic, quem videas.

Argumētum à cõtrario sensu ẽ in iure validũ.

Possessio nõ quæritur.

a Non possidet. s. ciuiliter, sed naturaliter: ar ff. de acq pos. l. naturaliter. i vnde vtile interdictũ vñ vi sibi datur. vt ff. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi.

b Sed habet. Sic ff de acq. pos. l. j §. per eum sic ff. qui satis. cog. l. sciendum. §. 1. Accur.

c Quia scit. Vnde non vsucapit, cum malam fidem habeat: vt supra de vsufruct. in principio.

d In vtriusque. Nota in tribus vtriusque dici. Vel melius dic vtriusque, fructuarii & bonæ fidei possessoris.

e Proximè. Vt supra eo §. de his. & §. idem placet.

f Apparet. Scilicet argu. à cõtrario sensu sumpto. nam si tantum per dictos homines acquiritur, ergo non per alios. vt ff. de offic. eius cui mã. est iur. l. i. in princ. & sup. de tute. in princ.

g Acquiri. Fallit in tutore & curatore & similibus personis. vt dicemus infra de inuti stip. §. si quis alij.

ADDITIO. Videbitis ibi gl. plenam qui potest pro alio stipulari, de quo late per Bar. & doct. in l stipulatio ista. §. alteri. & §. si quis insulam. ff. de verbo. oblig. Ange. Aret.

h Possessionem. C. de acqui. pos. l. i. & ff. de acquir poss. l. possessio quoque. §. & si possessio.

i Constitutionem. Quæ est C per quas perso. no. acqui. l. i.

k Per hanc. Ita q̃ & per procuratorē nanque sola possessio (cum res inanimata sit) mihi non quæritur. nam & per traditionem res mihi quæritur, & possessio, sed illa eadē & per me acquiritur: vt supra de rerum diuisio. § per traditionem. & supra eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo per solam possessionem acquiri dominium: vt hic, & C. eod. l. prima. Sed ibi non dicit simpliciter excepta possessione, sed dicit excepta causa possessionis, id est, dominio, quod est causa possessionis secunda post vsucapionem: vt ff. de vsucapionibus. l. tertia.

l Præscriptionem. Vobis scientibus: vt C. de acquiren. possessione l. 2.

m Admonuisse. supra de rer. diu. §. singulorum.

n Acquirantur. Per vos, & alios: vt in titu. isto.

o Nam legatorum iur. Respond. tacitæ obiectioni, quæ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.

p Referemus. Vt infra de leg. per totum. & infra de singu. re. per fideicom. reli. per totum. Ac.

q Hæredes. Scilicet de iure ciuili: vt j. de hære. instit. vsq. ad tit. de bon. possessionibus.

r Bonorum possessionem, scilicet de iure prætorio: vt infra de bono. possessio. per totum titulum.

s Arrogaueritis. j. de acquis. per arro. per totum.

t Addicta fuerint. infrà de eo, cui lib. causa bona addic. per totum.

v Ex testamento. De quibus vsque ad tertium librum dicetur.

DE TESTAMENTIS ordinandis.

Iste titu. & sequētes continuantur per Imperatorem vt supra titu. primo §. fin. dic vt ibi. Vel dicas sic, & familiarius. Dictum est supra in §. fina. titu. præcedenti, quòd per vniuersitatem res nobis acquiruntur & per hæreditatē. & alios modos ibid. in positos. Verùm quia hæreditates quandoque deferuntur ex testamento, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamentis.

Testa-

TEstamentum † ex eo appellatur, quòd testatio mentis sit. † Sed vt a nihil antiquitatis penitus ignoretur: sciẽdum est, olim quidem duo genera testamentorum in vsu fuisse quorum altero in pace, & otio vtebantur, qđ calatis comitijs b † appellabant: altero, cũ in plũ exituri essent, c qđ procinctũ d dicebat. Accessit e deinde tertium

TEstamentũ. Totus iste ti. diuidit principaliter in tres partes. Nam primo ponit siue deriuationem, siue etymologiam testamenti. Secundo de testamentis in scriptis tam de iure veteri, q̃ de iure nouo. Tertio de testõ nuncupatiuo. Secunda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa qdẽ. Iste scđa pars principalis subdiuidit. Nã primo recitat iure antiquũ, & multiplicẽ ordinationẽ testamentorum: & eorũ noĩa cũ eorũ correctiõe. Scđo de sigillatione faciẽda p testes. Tertio q testes pñt adhiberi, & q repellant in testõ. Quarto q non refert, in qua mã testm̃ scribat. Quinto ponit vnũ casum, q de vno testõ pñt fieri plures scripturę. Secũda ibi, Pñt aũt. Tertia ibi, Testes aũt. Quarta ibi, Nihil aũt. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hæc principaliter subdiuiditur in nouẽ partes. Primo ponit etymologiam vocabuli. Scđõ recitat duo gña testõrum, q̃ olim seruabant. Tertio recitat tertiũ genus testõrum qđ ẽt iure ciuili fuit introductũ. Quarto ponit duo gña testõrum in desuetudinẽ abijsse. Quinto ponit qualiter tertiũ genus partim desijt p desuetudinẽ. Sexto qualiter fiebant testamenta de iure prętorio. Septimo qualiter in confectione testõrum ius ciuile, & p̃torium coniunctum est, & ẽt cõstitutiones imperiales. Octauo magis declarat, quid est de iure ciuili, & quid de p̃torio: & quid de iure cõstõnũ in formatione testamenti. Nono qualiter p cõstõnes Imperiales additũ est q testator scribat nomen hředis. Secunda ibi, Sed vt. Tertia ibi, Accessit. Quarta ibi, Sed illa. Quinta ibi, Quod verò. Sexta ibi, Postea. Septima ibi, Sed cũ paulatim. Octaua ibi, Vt hoc. Nona ibi, Sed his oib.

CASVS Dñe, iam video, q vultis tractare de testamentis, dicatis ergo mihi, vnde appellatur testm̃? Ad hoc rñ. Amice, testm̃ ex eo appellatur, qđ testatio mentis est, sed vt nihil antiquitatis penit' ignoretur à iuuenibus, scire debes duo genera testõrum de iure ciuili antiquissimo in vsu fuisse: quorum altero genere vtebantur antiqui in pace, & otio: hoc genus testamenti in pace, & otio facti appellabãt antiqui calatis comitijs. & altero genere testamẽtorũ vtebantur, cum essent in expeditionẽ armorũ exituri: & hoc ſm genus appellabant procinctum. Postea verò procedente tpe accessit tertium genus testamentorum: & hoc tertium genus appellabant p æs & libram: & hoc tertium genus ita appellabat: quia per quandã imaginariam venditionem fiebat coram quinq; testib. ciuib. Romanis puberibus, libripende p̃sente. & eo qui familiæ emptor dicebat: & ita quodãmõ sex testes de iure ciuili antiquo in factione testi requirebãtur. Sed certè prima duo genera testamentorum, videlicet calatis comitijs, & procinctum ex veteribus temporibus in desuetudinẽ abierunt. Tertiũ verò genus, quod per æs & librã appellatur, licet diutius permanserit, tñ partim in vsu esse desijt. & hæc tria generã testõrum, videlicet calatis comitijs, & procinctum, & per æs & libram, ad ius ciuile referuntur. Postea verò de iure prætorio quędam alia forma faciendorum testõium inuenta est. Nam de iure nulla emancipatio, vel imaginaria venditio requirebat: sed sigilla septẽ testiũ testamentis faciendis sufficiebant: quãuis iure ciuili antiquo sigilla testiũ nõ essent necessaria. Sed cũ postea paulatim, & successiue tã ex vsu hoiũ, q ex emẽdationib. cõstitutionũ cęperit ius ciuile, & ius p̃torium in vnã consonantiã, & vnã formã obseruationẽ circa factionẽ testõiũ confluere: statutũ fuit, vt vno, & eodem tpe signa septẽ testiũ in testamentis adhibeantur, quod ius ciuile antiquum quodammodo exigebat: & huiõi septem testes adhibiti in testõ subscribebant, quod ex cõstitutionib. inuẽtũ est & ex edicto prætoris signacola testiũ testamẽtis apponerẽtur, vt hodie huiõi ius testamentorum faciendorũ ex triplici fonte videat esse deriuatũ. Nam testes, & eorũ signa vno contextu testamẽti celebrandi gfa à iure ciuili antiquo videnť descendere. Subscriptiones aũt testatoris, & testiũ ex cõstõnũ obseruatiõe adhibenť: & sigilla, & numerus testiũ ex edicto p̃toris. Sed pone: Dñe, iã video qđ obtinebat de iure antiquo circa facienda testamenta & qualiter antiquitas corrigiť p cõstõnes principũ, nunquid additũ sit per constitutiones vestras? Rñ. q sic. Nã omnib. p̃dictis pp syncerirtatẽ testamenti, vt omnis fraus excludať, ex nřa cõstõne hoc additum est, vt nomen hæredis p manum testatoris, vel si ipse nesciat, vel non possit scribere: p manũ publicã exprimať, & oĩa ſm nostræ cõstõnis tenorẽ pcedant. Sed pone: Dñe, iã video quot testes debẽt signare testm̃: nunquid necesse est, q quilibet eorũ pprio sigillo vtať: Rñ q nõ. Possunt. n. oẽs testes vno sigillo, vel vno annulo signatorio signare testm̃. Quid. n. si septẽ annuli vna sculptura fuerint. & eosdẽ hñtes characteres, nonne sufficiunt? Ergo eadem rõne sufficit, & si oẽs eodẽ annulo vtanť: & ita Papin. visum est. Et nõ solum proprio, sed ẽt alieno signare pñt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. testes autem. Fran. de Are.

Testm̃ ex eo appellať. Ponit etymologiã: vt dř lapis quasi lędens pedẽ: & argumentũ, quasi arguitè inuentũ: & sic mutuum qđ ex meo tuum fit: vt ff. si cer. pe. l. 2. §. appellata, & ſm hoc codicillus põt dici testm̃. f Definit aũt sic: testm̃ est voluntatis nřæ iusta snĩa de eo, qđ quis post mortem suam fieri voluit: vt ff. eo l. 1. & est addendum cum institutione hæredis: vt j. de leg. §. ante hæredis: quia sine hæredis institutione nullum dicitur testm̃: vt ff. de inr. codic. l. fi. & j. de fideic. hæred. in princ.

ADDITIO. Sed hanc gl. communiter reprehendunt doct. quia ponit defectum in iurisconsulto: vt d. l. 1. & exponunt iusta. s. perfecta. vt probatur in l. cum filio. §. fi. ff. de leg. 3. quę perfectio est quadruplex. s. in materia, in forma. in solennitate, & quo ad confirmationẽ duplicitet: vt hic. Ang.

a Sed vt C. de cadu. toll. l. vnica. § & cum triplici, argu. contra in eodem tito. de cadu. toll. §. in pro non scriptis. Accur.

ADDITIO. Sed dic. q licitum est scire, & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui, nõ ad decisionem. l. 1. in prin. C. de latu. lib. toll. & p Mando. in 1. q. 6. Regu. nuta c. 8. & in 3. quæst. 14. Regu. nume. 2 & 3.

b Calatis comitijs. i. bonis initijs, vel bonis conuẽtibus. Calos n. bonum interpretatur, comitia sunt conuentus. Vel à calo, quod est voco: quia vocatio psonarum fiebat, vnde calendæ dictæ sunt. Accur.

ADDITIO. Dic, q comitium propriè est, in quo coitur ad litium, & suffragiorum causas.

c Exituri essent. De domibus.

d Procinctum. Eo fortè q subcinctè fiebat. g Et in his duob. testamentis hæres erat: vt j. eo. §. sed neq;.

e Accessit. Similiter de iure ciuili.

† Hanc definitionem testamenti recitat gl. j. in c. 2. extra, de testament. & ibi vide concor.

† Etymologiã hãc ridet Aulus Gell. li. noc. attica. 7 ca. 12. & Laurent. Val. lib. eleg. 6. c. 36. De qua re vide Vigl. ũ in cõmentarijs suis hoc ipso titu.

† Calata comitia q̃ dicanť, pulchrè Gell. lib. noc. atti. 16. ca. 17. ibidem multa in hãc rẽ de testamentis.

† Alias in procinctu.

f lapis vñ dř. Argũ vñ dicať.

Tñ nõ est testm̃. vt l. fi. C. de codic.

Calor. Calendæ. Comitia.

g Imo verò eo. q tũc fieret cũ viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: teste Aul. Gell. lib. 15 ca. 22.

Per

a Per æs, & libram. Proprium nomen testamenti.
b Venditionẽ. Sic ĩ. qui. mo. ius pa. po. sol. §. præterea.
c Libripende. Idest æstimatore, qui libri pendebat, vel æstimabat familiã vno nũmo: deinde emptor illa numitrebat totam familiam cum omnibus bonis.

genus testamentorũ, qđ dicebatur p ęs & librã, a .s. q per emancipationẽ, † .i. imaginariã quãdam vẽditionẽ b agebatur, quinque testibus, & libri pẽde, c ciuibus Romanis d puberibus e præsentibus, & eo, qui familiæ f emptor g diceba tur. † Sed illa qđẽ priora duo genera testamẽtorum ex veteribus temporibus i desuetudinẽ abierunt. Quod verò per æs, & libram h fiebat, licet diutiùs permanserit: attamen partim i & hoc in vsu esse desijt. Sed prædicta k quidem nomina testamentorũ ad ius ciuile l referebantur. Postea m verò ex edicto prætoris forma alia faciendorum testamentorũ introducta est. † Iure.n honorario n nulla emãcipatio desiderabat: sed septẽ testiũ signa sufficiebãt: cũ iure ciuili signa testiũ nõ essent necessaria.

Testamenti inscriptis solemnitas partim iure ciuili, partim sacris constitutionibus, & prætorio iure nititur: conficitur autem tale testamentum testibus septem vno contextu adhibitis, & facto testamento subscribentibus, ac demum illud suis sigillis munientibus.

Sed cùm paulatim, tã ex vsu hominum, quàm ex constitutionum emendationibus cœpit in vnã consonantiam ius ciuile, & prætorium iungi: constitutum est, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuile quodãmodo o exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione p testiũ) quod ex constitutionibus q inuentũ est, & ex edicto prætoris) signacula testamentis imponerentur: ita vt hoc ius tripertitum esse videatur: & testes quidem, & eorũ præsentia, vno contextu r testamenti celebrandi gratia, à iure ciuili descẽdant: Subscriptiones autem testatoris, s & testium ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibeantur: Signacula autem, & testium t numerus edicto prætoris. Sed his omnibus à nostra constitutione propter testamentorum synceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per manus testatoris vel testium nomen hęredis exprimatur: & omnia secundum illius constitutionis tenorem u procedant.

Omnes testes possunt vno annulo proprio, vel alieno sigillare. h.d. Are.

Possunt autem omnes testes & vno annulo *x signare testamentũ: y Quid enim, si septem annuli vna sculptura fuerint, secundum qđ Papiniano visum est? z Sed & alieno quoq; annulo licet signare testamẽtum.

Qui ex testamento capere potest, is testamentarius testis esse potest: sed personæ hic enumeratæ, quamuis testamenti factionem habeant: testamento testes adhiberi nequeunt.

Testes autem adhiberi

d Ciuibus Romanis. Idest liberis hominibus: vt ĩ. de libe § fin.
e Puberibus. Supra, quib. mo. tut. fi. in princip.
f Familiæ. Idest, hæreditatis: vt ff. de ver sig l. pronũciatio. §. familiæ. Accur.
g Emptor. Qui erat loco hæredis: vt ĩ. §. sed neque. Accu.
h Libram. Scilicet adæquatã i. æstimatam rem. & dicitur libra hæreditas: qa sicut libra diuiditur in xij. vncias, ita & hæreditas: vt ĩ. de hære. insti. §. hæreditas. vnde dicit' adæquata libra, idest, hęreditas ęstimata.
i Partim. Quia numerus testium remansit.
k Et prædicta. Aliàs præfata. & ita allegatum quandoque inuenitur.
l Ad ius ciuile. Scilicet, quia ius ciuile inuenit.
m Postea. Scilicet de media iurisprudentia.
n Honorario. Idest prætorio: vt ĩ de iure natu. §. prætorũ.
o Quodammodo. Quia cõputato libripẽde, & emptore, septem erant. Accu.
p Subscriptione. Vt subscribant se testamento affuisse, & cuius sit: vt ff eo. l. pe & antepe.
q Constitutionib'. Vt C. de testa. l. hac consultissima.
r Vno contextu. Idest, nullo actu interposito, nisi necessario natura: vt ff e. l. hæredes. in fi. & C. eo. l. cum antiquitas. Acc.

ADDITIO. Propter quę si aliq̃ recedãt ante, quàm loco ipsorũ alij subrogentur: potest aliquid fieri, si imminet periculum vitæ testatoris, aliàs non.

† Vide I hũc locũ Budæũ in adnot. ad Pãdectas ad l. ij. de orig. iur. quo loco qđ sit fiduciaria venditio, & qđ emancipatio, explicat.

* Aliàs Et.

† De emancipatione per ęs & librã vide Sue. in Augusto. & ibidẽ Beroal dũ in cõmẽtarijs. Plau. in cassi. ibi, vna libella liber effici possum. Oratius in hoc carmine. Si proprium quod eius libra mercatus & ęre. Oui. cum at. Meq; suũ libra nouie & ęre magis Val. Max. lib. vj. de In. Trul. §. Catul' Luctati'. Alcia. li. parerg. lij & Vigliũ hic.

† Nõ tamẽ intelligas primã testãdi originẽ à iure ciuili, aut prætorio esse: est enim iuris gentiũ, auctor Theophilo Græco in Institutionũ paraphraste I §. qđ ius

r Testatoris. Si potest: vt C. eo l. iubemus.
t Testium. Si non potest testator scribere Sed hodie indistinctè per aliũ scribere pôt nomẽ hæredis: , vt in Auth. vt spon. lar. §. quia vero coll. 9.
u Tenorẽ. Est aũt tenor, si pôt scribere, faciat: aliàs dicet corã testibus, & scribetur per aliquẽ, vel per aliquos de eis, aliàs non valet. imò falsi pœna tabellio tenetur: vt C eo. l. iubemus. in fin. Accur.

ADDITIO. Quod est verũ, quando solẽnitas nõ fuit obseruata, nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata, licet non scripta: vt l. si librarius. ff. de reg. iur. Auge.

x Annulo. Scilicet habẽte characteres. qui signatorius dicitur: & sic est in eo sigillum, nõ autem alio signo: vt ff. eod. l. ad test ũ. § signũ, & de verb. signifi. l. signatorius.
y Testamentũ. Vel etiam linteũ. s. quo inuolutum est testamentum: vt ff. eo. l. ad testium. §. fi.
z Visum est. Hac ratione & cum tribus, vel paucioribus, vel pluribus potest signari testamentum. arg ĩ. mã. §. is qui exequitur. alij dicunt tantum cum septem vel vno debere signari.

Testes autem.

CASVS. Domine, iam video quot testes debeant adhiberi in testamento. Dicatis modo mihi, qui possunt esse testes in testamento? Ad hoc respond. Amice, testes iure adhiberi solent hi, qui ex testamẽto capere possunt. Hoc tamen non est generaliter verum: quia neque mulier, neq; impubes, neque mutus, neque furiosus, neque ille, cui administratio bonorum interdicta est, neque famoso crimine damnatus, vel muliebria in corpore suu passus (quem lex iubet improbũ intesta-

est gẽris dativ. natu gẽ. &c. quo loco testamentorum cõscriptionẽ recẽses inter ea q̃ sũt iuris gentium. Vide Vigliũ hic.

* Emptor famil. .i. hæreditatis. sm Io. de Pla. Egi. Per.

* Vno cõtextu est nullũ testamento immiscere actum. Egi. Per.

† Idẽ dicit in c. cũ esses. extra eo. ti. Imò suf ficit, qđ interroganti an velit talem eẽ hęredẽ vel ita dispone, vt corã eo. testib' & notario respondit, quòd sic. secũdùm Ange.

* Anul', & sigillũ pro eodẽ plerũque ponũtur Mãdo. in gl. Facul. §. & proprium, in ver. sigillũ in pri.

† Cõcor. cũ hoc §. c. post cessionẽ. in glo. j. post princ. ibi & alieno annulo. extra de proba.

* Aliàs anulo. & paulo post anuli.

possunt ij, cum quibus testaméti factio a est. Sed neq; mulier, b neq; impubes, c neq; seru⁹, † neq; furiosus, d neq; mutus, e neq; surd⁹, neq; is, cui bonis interdictum est, f neq; ij, quos leges iubét improbos, intestabilesq; g esse, possunt in numerum testium abhiberi.

Annota, Communem errorem ius facere, & veritati præferri.

Sed cum aliquis ex testibus, testamenti quidem faciendi tẽpore liber existimabatur, postea autẽ seruus apparuit, tã diuus Adrianus Catoni, quam postea diui Seuerus & Antoninus rescripserũt, subuenire se ex sua liberalitate h testamẽto: vt sic habeatur firmum, acsi vt oportebat, factum esset: cum eo tempore, quo testamentum signaretur i omniũ cõsensu k hic testis liberi loco fuerit: nec quisquã eẽt qui status ei quæstionem moueret.

Potest in vno, & eodem testamento esse testis pater cum filijs et fratribus, dummodo sit alienum: secus autem si propriũ vel domesticum. Arc.

Pater, necnon is, qui in potestate eius est, itẽ duo fratres, qui in eiusdẽ patris potestate sunt, vtriq; testes in vno testamento fieri possunt: quia

intestabilemq; esse) in numero testiũ i testamẽtis cõdendis adhiberi possunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed cum aliquis. Fran.

a Testamenti factio. Passiuè accipit hic, vt bona sit acceptio: sed neque mulier &c. aliâs et accipit actiuè vt ĩ. de hær. qual. & diffe. §. testamenti.

b Neque mulier. In alijs autem casibus omnibus recipitur. præterquam in testamentis: vt ff. e. l. qui i testamẽto. §. mulier. Ratio est, vt C. de fide:cõ. l. fin. & est timor falsitatis. Quid de hermaphrodito? Rñ si præualet in masculino sexu, recipitur, † vt ff. de sta. homi. l. quæritur. & de testi. l. repertu o darum. §. j.

c Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Rñ. aliâs (id est, præterquã in testamẽto) posses testificari, ‡ sicut & seruntur: vt ff. de ver. sig. l. notionẽ. §. instrumentorum. & C. de heret. & maniche. l. quoniam. in fin. sed hic nõ: quia faciunt ad substãtiam testamẽti, vt hic dicitur.

d Neq; furiosus habeat. Nisi habeat dilucida interualla. ff. eo. l. qui testamento. §. nec furiosus.

e Neque mutus. Qui nihil loqui vel audire potest: vt ĩ. qui test fa. pos. §. item surdus.

ADDIT. Etiã si talẽ morbũ habeat à casu. & scit literas, quis nõ possit testari secũdũ Ioan. Fab. hic.

f Interdictum est. Vel à lege: quia commisit in legem Iuliã maiestatis: vt C. ad leg. Iul. maiest. l. fi. Vel à iudice: vt ff. eo. l. is cui. in fi. j. resp.

g Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus vel muliebria passus: vt ff. eo. l. is cui. ĩ fi. & l. cũ lege. & ff. de testi. l. ob carmen. in prin.

Sed cũ aliquis. CASVS. Dic, quidã cõdidit testamẽtũ: & i testamẽto septẽ adhibuit testes specialiter cõuocatos: & corã eis voluntatẽ suã vltimã declarauit: & nomẽ hęredis expressit: & testes subscripserũt, & testãm sigillauit, quo facto decessit testator, mortuo testatore qdã ex testibus apparuit seruus, q stẽ tẽpore faciẽdi testamẽti liber ab omnibus putabatur. modo q̃ro vtrũ istud testamentũ debeat infirmari, quasi tutis solemnitate nõ seruata? Et resp. quòd nõ. imò testametum tãquam rite factũ firmitatẽ obtinebit. Cũ enim aliquis ex testibus tempore testamenti faciendi liber ab omnibus existimat: quamuis post ea seruus appareret, tam diuus Adrianus, q̃ diui Seuerus, & Antoninus Catoni super tali dubitatione quærenti scripserunt subueniẽdum esse testamento ex huiusmodi libertate putatiua: vt sic ratum. & firmũ habeatur, ac si vt oportet omnia facta fuissẽt. Et hoc tali ratione moti dixerunt: quia eo tẽpore quo testamẽtũ à testibus signabatur: iste testis cõmuni cõsensu omniũ loco liberi hominis habebat, nec erat aliquis qui eo tempore status quæstionẽ ei moueret. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. patet. Fran.

b Liberalitate. Et sic plus valet quod est in opinione. quã quod est in veritate, sic ff. de sup. lega. l. 3. in fi. Arg. contra. ĩ. de leg. §. si quis rem suam ⁊c.

i Signaretur. Quidam hoc intelligũt generaliter ve sũt vt siue ostendatur testamentũ in scriptis cõditũ siue nũcupatiuũ, debeat ei credi sine defecerint testes esse, siue nõ, & sic se habet consuetudo: vt argu. C. de edicto diui Adri. tol. l. fi. & C. de don. l. in donationibus, & arbi. tut. l. fi. Nos contra. ſ. in nũcupatiuo de iure. & quod hic dicitur in testamento cõdito i scriptis loquitur. I nuncupatiuo enĩ si proferatur, nõ debet ei credi sine testibus: cum in eis consistat tantum substantia testamenti: ipsum tamẽ valet licet probatio deficiat: ‡ vt ff. de test. tu. l. duo. Quid si seruus fact⁹ est, vel infamis, & velit recognoscere sigillũ suũ? Respond. nõ admittitur: vt ff de Carb. edict. l. Carbonianũ. §. duæ sũt causæ.

k Omniũ consensu. Nota errorẽ prodesse. vt ff. de sup. leg. l. iij. i fi. & C. de lat. lib. tol. §. sed & si quis. & ff. de offi. præto. l. Barbarius. Et error cõmunis facit ius, vt patet his versib⁹. Error cõmunis ius efficit, vt manifestat. Testificans seruus, qui liber creditur esse ⁊c.

Pater. CASVS. Quidam fecit testamẽtum suum, & i testamẽto suo adhibuit vij testes: inter quos fuit Petrus, & Marinus filius Petri, quem Marinum Petrus habuit in sua potestate: modo quæro, vtrum pater, & filius existens in potestate eius, scilicet Petri, possint esse testes in eodem testamento? Respond. q sic. Nam pater, & ille, qui in eiusdem patris potestate est, in eodem testamẽto testes adhiberi possunt. Nã enĩ nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi posse. Et hęc dicunt vsq; ad illum §. in testibus. in quo pone casum sic: Quidam cõdidit testamentũ: & in testamẽto suo filiũ quẽ habuit in potestate testem adhibuit: modo quęro, vtrũ de iure hoc potuit facere? Respon. quòd non. Nam testis non debet esse ille, qui in potestate testatoris est. Et nõ solũ repellitur ille à testimonio, qui ẽ in potestate testatoris, sed etiã q habet in potestate testatorẽ. vnde si filiusfa. miles post reuersionẽ de castrẽsi peculio testetur: pater eius in suo testamẽto testis adhiberi nõ potest, nec etiã aliquis q ẽ in ptãte eiusdẽ patris. nõ solum enĩ in alijs causis, sed etiã in testamẽtis domesticum testimoniũ reprobatũ est. Et nõ solùmodo supradictæ psonæ repellunt à testamẽtarijs testimonijs: sed etiã hęres scriptus, & pater eius q eũ in ptãte habet. & etiã parentes hæredis scripti: & fratres qui in eiusdẽ patris potestate sunt: & etiã qui in potestate testatoris sunt, penitus à testamentarijs testimonijs repellunt: & hoc ea ratiõe: quia totum negotiũ qd̃ agitur iure faciẽdi testamẽti, creditur hodie inter hęredẽ, & testatorẽ agi: licet olim totũ ius testamẽti faciendi circa testes adhibẽdos pturbatũ fuerit: nã qdam veteres in illo testamẽto, quod dicebat p æs, & libram,

a Istud nõ placet Io. Fab. & Angel. Mulier vbique testificari potest p̃terquã in testamẽtis.

† Nã cũ testiũ p̃sẽtia sit ex iure ciuili, veteres autẽ ad solẽnia nec mulierẽ, nec seruũ nec impuberem admitterẽt nõ mirũ si mulier testis in testamento esse p̃hibeatur. Viglius hic.

a Idẽ An. qui dicit istam gl. esse oo.

‡ Quod est verum dẽ eo qd̃ vidit proximus pubertati: secus si pro ximus in fantiæ. Io. Fa & An.

Opinio præfertur veritati.

4 Pro ista & glo. infra 10 ver. omnino vide omnino Lap. Alle. 8. 9. ver. venio ad secũ. post n. 8. & alijs sequent. & ibidẽ. Q. Mando. & Apostil.

‡ Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars cõfiteatur testamentũ sic fuisse factũ, ante testes deponãt an sequam ipsorũ defectus appareat: quia tunc scriptura probabit absq; eo quod testes producant. Ang.

nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno [a] negotio adhiberi.

Testamentarij testes esse nequeunt, qui in testatoris est potestate, et qui testatorem in potestate habet, item heres scriptus, et qui in potestate eius sunt: quive eum habet in potestate, & fratres sub eisdem patrijs nexibus existentes quibus heres, quicquid circa hæc placitum fuerit antiquitati.

In testib. aũt nõ debet esse is, q in pťate testatoris ẽ. Sed si filiusfamilias de castrẽsi peculio post missionẽ [b] faciat testam̃: nec pr̃ eius rectè adhibetur testis, nec is, qui in potestate eiusdẽ patris ẽ. Reprobatũ est.n. ea in re [c] domesticum testimoniũ, †

In testamento non potest esse testis heres scriptus in eo, nec pater, nec filius in potestate, nec frater in eiusdem patris potestate. Are.

Sed neq; hæres script⁹, neq; is, [d] q in pťate eius est, neq; pr̃ eius, q eũ habet in pťate, † neq; fratres, q in eiusdẽ patris potestate sunt, testes adhiberi [e] pñt: quia hoc totũ negotiũ, quod agit̃ testamenti ordinandi gratia, ditur hodie inter testatorẽ, & hęredẽ agi. [f] Licet aũt totũ ius tale conturbatũ [g] fuerat: & veteres quidẽ familiæ emptorẽ, [h] & eos q p pťatem ei cõiuncti fuerãt, à testamentarijs testimonijs repellebãt: hr̃di [i] aũt, & ijs, q p potestatẽ ei cõiuncti fuerant, cõcedebãt testimonia in testamentis p̃stare: licet ij, q id pmittebãt, hoc iure minimè abuti [k] eos debere suadebant: tñ nos eã obseruationẽ corrigẽtes, & qđ ab illis suasum est, i legis necessitatẽ trãsferentes, ad imitationẽ pristini familię emptoris, meritò nec hæredi, q imaginẽ vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neq; alijs p̃sonis, q̃ ei (vt dictũ est) cõiunctę sunt, licentiã cõcedimus, sibi quodãmodo testimonia pręstare: ideoq; nec eiusmodi veteres constitutiões nostro Codici inseri permisimus.

Cui legatum aut particulare fideicõmissum relictum testamẽto fuit (cũ ad eũ non pertineat hereditatis damnum nec emolumentum) testis in eo testamento esse potest.

Legatarijs, [l] aũt & fideicõmissarijs, q̃a non

---

libram, familiæ emptorem, qui loco hæredis erat, & coniunctos ei p pťatem à testimonijs testamẽtarijs repellebant. In primis autem duabus cõditionibus testamentorũ, hæredi coniunctis per potestatem concedebãt testimonia in testamẽtis pręstare, licet illi ijdem, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti debere eos psuadebant. vnde nos eãdem obseruationẽ antiquorũ corrigẽtes & qđ ab ipsis antiquis p suasũ est, videlicet quòd hæres, vel cõiuncti ei p potestatem inter testes admittantur, licet hoc eis p̃missum fuerat tamẽ in legis necessitatem transferentes, ad imitationẽ familię emptoris, q in tertio gñe testamẽtorum (vt dictum est) à testimonio repellebatur: merito hæredem, & coniunctos ei p potestatem ab huiusmodi testimonio repellim⁹: nec eis licẽtiam damus sibi quodammodo testimonia pręstare. vnde huiusmodi veterem cõstitutionem in qua hoc permissum fuerat, nostro Codici inseri non p̃misimus, & hæc dicuntur vsque ad illum §. legatarijs.

a Alieno. Aliud si in suo: vt infra pen. xi. § & ff de testa. l. testis. Accu.

b Post missionem. Idest, remissionem. aliud si ante: vt ff. eo. l. qui testamẽto. §. per contrariũ. in gl. posse.

ADDITIO. Et est ratio secundum gloss. ibi, in verbo posse. quia tunc testes nec cogati, nec que ad solennizandum actum exiguntur: quamuis duo requirantur ad probandum veritatem. Angel.

c In ea re. idem & in alijs: vt C. de testi. l. ij. † Sed quis est domesticus? Rñ. colonus, & adscriptitius, vel similes, vt C. de his, q ad eccl. cõfu. l. fi. §. sanè enim si seruus. † & C. de quæst. l. pridem. Itẽ vxor marito. & ecõ: vt supra de vsu & habi. §. item is, item seruientes siue dapiferi. vt ff. de pœn. l. respiciendum. §. furta.

ADDITIO Intellige istud verum, si sint seruitores commẽsales: vt quia viuant expensis domini: aliàs contra. nisi habuissent licentiã sine spe reuertendi: tempus enim productiõis, & depositionis inspicitur, secundùm Ioan. Fab. hic.

† Ridiculũ ẽ sine lite domesticis testimonijs pugnare. Tul li⁹ li. iiij. rheto. tit. j. Egi. Per.

† Verbũ in pťate, non solũ refert̃ ad liberos q sunt i pťate, sed ẽt ad eos quos redemisti ab hostib. l. q testã. in prin. ff. e. Egid. Per.

† Tu dic q filius qui nihil sibi quærit, p̃s p̃pter testim̃ caris secundũ Ioã Fab. idẽ eẽ in eo negotio ex quo nec patri, nec filio resultat cõmodũ, vel interesse. & quid de matre & fratrib. vide per Ang hic.

b Intellige verũ in his, quos dñs attingit tunc dom⁹ suę, & in quo habet aliquod iuris & sic cõductus persona non in simplici colono: licet hoc verũ in familiarib. vide lib. & qñ dñi eos pducit. nec est qđ liter eos: aliàs secus secũdum An.

d Neque is. Nota q his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem.

e Adhiberi. Quia eorum negotium est, cum lucrum & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit l. ij. §. in propria. † & vere eorum: quia &c.

f Agi. Cautè ponit agi, cum sit gñalissimum: vt ff. de ver. signi. l. Labeo. ij. in princ & l. verba. habet enim se ad ius testandi & contractus. Accursius.

g Conturbatum. Nã olim hæres in duob. primis gñib⁹ testamentorum poterat esse testis: in tertio verò ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis, & sic erat turbatio iuris: & ad ei⁹ similitudinẽ verus hæres hodie testis non erit, vt sequit̃.

h Familiæ emptorem. Dicitur ille, q cõstituebat̃ hæres per æs & librã.

i Hæredi. Qui erat ex primis duob. gñibus testamẽtorum.

k Abuti. Sic C. de cad. tol. l. vnica. §. j. & ff. si fa. furt. fec. dic. l. fin. & supra, quibus ex caus. ma. nõ licet. §. j. Accur.

Legatarijs. CASVS. Quidã fecit testamentum, & in testamento legauit Petro decem, vel vnum tamen Petrum legatarium in testamento testem adhibuit: modo quæro, verũ ille Petr⁹ legatari⁹ possit eẽ testis in illo testamẽto, in quo sibi legatũ relictum est? Et respon. q sic. Licet enim hæredes q sunt iuris successores, à testimonio repellantur: legatarij tamẽ, & fideicõmissarij, qui nõ iuris, sed rei singularis successores sunt, & alijs personis eis cõiunctis testimonium pręstare in testamentis nõ denegamus imò etiam quadam cõstitutione nostra eis specialiter cõcessimus: & certè multo fortius his, qui in potestate legatariorum, vel fideicommissariorũ sunt, vel qui eos in potestate habent, huiusmodi licentiã donauimus. Et hæc dicuntur vsq; ad illum. §. nihil autem interest. Franc. de Are.

l Legatarijs. Discrepant hi iure veteri à fideicõmissarijs: vt j. de fideic. hęred. § p̃terea. Sed hodie nõ: vt j. de leg. §. sed nõ vsq; . quidã §. hunc intelligunt, qñ legatum fuit repetitum à succedentibus ab intestato, vt tunc non videat̃ ferre testimonium in testamento

† Est & alia rõ. l. affectio, quã hñt adinuicẽ, ex qua p cedit ista lex. et hodie in castrẽsib. l. q b. ipsi nihil q̃rit̃, monaci tñ in monasterio pñt eẽ testes. c in super cx. đ test. Idẽ in hominibus vniuersitatis p ipsa vniuersitate, vel castri in negotijs ex q̃b. nõ resultat cõmodũ i particulari, sed cõi tñ. Ang.

† Propria cã est, cuius emolumentũ, vel dãnũ ad aliquẽ suo noĩa pertinet. Egid. Per.

mento iure: quia iuris successor est, q in quota parte hæres institutus est. Accur.

a Non iuris. Sed rei, & sine onere. vt ff. mād. l. si hęreditatem. ADDITIO Per hoc pater secus esse in fideicommissario vniuersali: quia habet' lo.o hæredis. §. restituta. Ī. de fideicommiss. hære. Ioan. Fab.

bo. pos. secundum tab. l. ij. §. sed & si vnū. sed hic ambo sunt principalia. Accur.

Sed hęc quidem. CASVS. Dñe, iam video, quæ sit obseruanda solennitas in testō in scriptis ɔdito r nūquid tota prædicta solennitas in testō nuncupatiuo obseruari debet.

iuris [a] successores sūt, & alijs psonis eis cōiunctis testimoniū nō denegamus: † imò in quadā nr̄a constōne, [b] & hoc specialiter eis cōcessim°. Et multo magis ijs, qui in eorū ptāte sunt, vel q eos habent in potestate, [c] hmōi licentiā damus. [d]

Testamentum potest in qualibet materia scribi. Aret.

Nihil aūt interest, testm̄ in tabulis, an in chartis, [e] membranisve, vel in alia materia fiat.

Potest idem testamētum in pluribus codicibus scribi, quod quandoque necessarium est. Ang.

Sed & vnum [f] testm̄ pluribus codicibus conficere quis pōt, † secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, qd̄ [g] interdum ēt necessarium est, veluti si quis nauigaturus, & secū ferre, & domi relinquere iudiciorū suorū contestationē velit, vel propter alias innumerabiles causas, quæ humanis necessitatibus imminent. [h]

Supremæ voluntatis viua voce, coram septem rogatis testib. declaratio à testatore facta, nuncupatiuum testamentum dicitur.

Sed hęc qdē de testamētis, q̄ scriptis ɔficiunt, sufficiūt. Si quis aūt sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testm̄, septē testibus [i] adhibitis, [k] & sua voluntate corā [l] eis nūcupata, [m] sciat hoc pfectissimū testm̄ iure ciuili, firmumq; cōstitutum.

VITVLVS XI.

DE MILITARI testamento. †

Miles in expeditione potest facere testamentum iure militari, quomodo vult. Aret.

b Cōstitutiōe. Gręca. vel dic de illa, q est. ff. eo. l. qui testō. in prin. quę est Iustiniani per approbationem: vt C. de vet. iu. enucl. l. j. § sed si. in fi. vers. omnia eni merito. prima verior.

c In potestate. Itē tabellioni: vt ff. eo. l. Dominus. Accursius.

d Damus. C. de testi. l. omnibus. ɔ. sol. hic agit de vitijs testamenti inter hæredem & alium agentem ɔ testm̄, alias vō iunctur p coniūcto non feret testimonium, idest, vnus legatarius alij. Et secū dum hoc falsò hic sumitur argu. q socius in causa socij admittitur in testimonium. Vel dic hoc speciale, [i] vt coniunctus pro coniuncto admittat quasi in re sua, fauore testamenti, & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est: vt C. de leg. l. cum quęstio. in fin. & erit bonum argu. ɔ. dictum. Sed argu. contra est. C. de test. l. quoniam. in fin. Sed respondeo, [2] finis illius legis non refertur ad totum. quod erat dictum. Distingue tamen, an lucrum redeat ad eum socium, vt tunc non admittatur, aliàs sic: vt ff. qñ appel. sit. l. j. §. in propria.

Nihil autem. CASVS Dñe, iam nobis dixistis plures solennitates, quæ in testō ɔdendo debent obseruari: sed pro Deo dicatis, in quo testm̄ debet scribi. Respon. Amice, non refert vtrum testm̄ fiat in tabulis, vel in chartis, membranisve, vel in alia materia, & ēt vnum testm̄ pōt in plurib. codicib. scribi, & valet causa necessitatis, veluti si quis extra patriā secū ferre velit & domi relinquere suorū iudiciorum contestationem, i. testm̄, vel pp alias innumerabiles causas, quę nobis imminent. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hæc quidem. Fran.

e In chartis. Sic ī. de rerum diui. §. literæ. Accu. ADDITIO Et dic in chartis etiam rasis: secus tamen in alijs instrumentis. Ang.

f Et vnum. Sic ff. eo. l. vnum.

g Quod. Scilicet vt pluribus codicibus fiat.

h Imminēt. Sic in Auth. de cōsang. & vter. frat. §. qa igit. vers. si. si igit. ibi, multæ nanque sunt homini. col. vj. Sed nunquid ex his exemplis pbabit? Rñ. nō sine authentico: vt in authen. vt spon. lar. §. & hoc insuper. col. ix. & ff. de fide instr. l. quicunq. & ff. de

Et rñd. q non. nam hæc quæ supradicta sunt de testamentis in scriptis conficiendis sufficiunt. Si qs enim voluerit facere testm̄ de iure ciuili sine scriptis, hoc ei facere licebit, si septē testes ad hoc ɔuocauerit, & voluntatem suam eis expresserit. & hoc testamētū de iure ciuili factum constituimus fortissimum, & firmum. & hęc dicuntur vsque in fin. tit. Franc. de Aret.

i Septem testibus Quandoque nullus vocatur: vt si miles moriatur in bello, vt no. C. de testa. mil li. l. militer. qñque vn°. vt imperatori vt C. e. l. omniū. qñqz duo, [3] vt inter filios. vt C. eo. l. hac ɔsulissima. § ex impfecto. Vel si i rēturio faciat testm̄ miles, vt ff de mil. testa. l. Lucius. qñq. tres, vel quatuor. vel paucio res. vt C. eo l. si non spāti. qñq; qnque: vt in testō rustici. vt C. eo l. fi. §. finauiē. qñq; septem gñaliter: vt hic & C. eod. l. hac consultissima. circa princi. quandoq: octo. vt C. qui testa facere pos. l. hac consultissima. §. quæ in eundem. in gl. Accur.

k Adhibitis. i. rogatis vt intersint, & sint attenti: vt ff. eo. l. hæredes. §. pen. & in Auth. de test. §. & licet. in fi. §. colla. vij. Accur.

l Coram. Scilicet palam nominando hæredes: vt ff. eo. l. hęredes in princip.

m Nuncupata. Inde dicitur nuncupatiuum testamentum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Est autem miles, qui iurauit à signis non recedere: vt ff. ex qui. cau. maio. l. pe & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt. vt ff. eo. l. pe & per totum ti. Sunt & alia necessaria vt aliquis sit miles, vt diximus ff. ex quibus cau. ma. l. pe. & in Auth. de man. princ. §. fi. col. iij. Item miles dicitur a malo, quod sustinet pro aliys, vel a mille, quia ex numero mille hominum eligitur. vt ff. eo. l. prima §. miles. Accur.

ADDITIO. Continua illū ti. ad præcedentem, s̄m Christoph. Porc. sic. visum est ī. de testam. in genere: nunc sequitur videre de testamentis in specie. Vel aliter. visum est sup. de testamentis, quæ fiunt secundum

* Sic etiā electi°potest ferre testimoniū in eo sęc ecclesię: vt i. c. cū nūci°. extra, de testib. vbi vide glo. vnicā de illa materia.

† Quod ideo vnū appellat, quod vnū i.e gotium & vna hæreditas sit singulis tabulis, singulisve codicibus fidem faciunt eum fint origi nalia, & authentica ola, q gręca αὐτόγραφα appellāt, ab eodem testatore, eisdéq; testib. signata. Egui. Baro hic. Testm̄ numerus q i testamentis est adhibēdus.

1 Istā approbat Bar. in l. q testamēto. ff. e. & idē hic Ange. & Pla hic.

2 Idē Fa. hic.

3 Etiam si sūi muliere, & qui aliās nō essent idonei: vt ibi not. p Ang. Testes debēt rogari.

† Militā iura. reiq; militaris disciplinam quā diligēter tractasse iurisconsultorum, vid apud Viglium hic.

Miles vñ dicitur.

sm cōis iuris dispositionē, nunc sequit͂ videre de illis, q̄ fiunt iure priuilegiato: vt est testm̄ militare: ideo &c. Aduertendum est, q̄ in milite sex sunt necessaria ad hoc q̄ habet priuilegia militib. cōcessa. Primo, q̄ ense cingat͂. ff. de mili. testa l. pen. Secūdo, q̄ in numero aliorū ponat͂. & in matricula scribat͂. ff. de mili. testa l. ex eo tpe. Tertio, q̄ pstet sacramētum. q̄ mortē non enitabit p republica, neq; à signis recedet. ff. ex qb. ca. ma. l. pe. & de iis, q̄ not. infam. l. ij. §. miles. Quarto, q̄ stigma, l. nota publica brachijs suis inscribat͂. C. de fabri. l. iij. lib. xi. Quinto, q̄ exami net͂. C q̄ mi. nō pos. l. j. lib xij. Sexto, q̄ nō sit negociator. C. nego. ne mil. l. j. lib. 12. vnde versus:
Ensis, matricula, necnō iuratio, stigma,
Ac examen, erunt isthæc in milite signa.

Miles cognoscitur per sex signa.

Vilia nec debet tractat͂ negotia miles.

Svpradicta diligens obseruatio a in ordinandis testamētis, militibus pp nimiam imperitiam b eorum, constitutionibus principalibus remissa est. Nam quāuis ij, neq; legitimum numerū testium adhibuerint, neq; aliam testamentorum solennitatē c obseruauerint: rectè nihilominus testātur: videlicet cū in expeditionibus occupati sunt. quod meritò nostra constitutio introduxit. d Quoquo.n.modo voluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

Miles etiam filiusfam. tamdiu iure militari testādi habet priuilegium, quamdiu in expeditione est: qui si extra castra degat, comuni omnium iure testari debet.

Illis aūt e tēporib⁹, pq̄ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel suis ędibus degunt, minimè f ad vindicandū tale priuilegiū adiuuātur. Sed testari quidē, etsi filij familiarum g sint, pp militiam concedunt: iure tn̄ cōmuni h eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorū i proximè exposuimus.

Licet remittatur solennitas in re agēda, non tamen remittitur congrua probatio rei gestæ. Et licet lex priuilegiet aliquid factum: intelligitur tamen inquantum de facto legitimè appareat, et constet. Aret.

Svpradicta. Tot⁹ iste ti. diuidit͂ principaliter i duas partes. Primo ponit d̄ militib. testā tib. i tētorio eorū, vl̄ in peculio castrensi. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secunda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis, siue exceptionis cum positione noui statuti. Secūdo qualiter priuilegium concessum militibus, quòd possunt testari quomodo volunt, intelligat͂. Tertio, q̄ etiam miles mutus, & generaliter defectiuus potest testari. Quarto qualiter post missionem testatur. Quinto, q̄ mutatio status ipsius militis, dummodo interueniat noua voluntas, non vitiat testm̄ factum. Secunda ibi, Planè. Tertia ibi, Quinimo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi, Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita proposui coram eo: Dñe iam video, quòd vultis tractare de militari testamēto, pro Deo dicatis mihi, quę ratio mouet vos ad tractandum separatim de militari testō, nunquid illa quæ sunt è vobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc resp. Amice, qm̄ supradicta diligens obseruatio, quam de ordinandis priuatorum testamentis supra exposuimus, authoritate principalium constitutionum militibus pp eorum imperitiam remissa est: ideo hic specialiter de priuilegiatis militū testamētis tractare intendim⁹. Quamuis.n. milites neq; legitimum numerum testium in suis testamentis adhibuerint, neq; aliam testamentorū solennitatē obseruauerint: nihilomin⁹ rectè testant͂. & hoc verum est, qn̄ in expeditione militari occupati sunt. nā vt ita demū gaudeant priuilegio militari cū in expeditiōe armorū fuerint occupati. non immeritò nostra introducta est cōstitutio. Quocunque.n. mod⁹ volūtas suprema militis in expeditione occupati, siue i scriptis, siue sine scriptis inueniat͂, valet ei⁹ testm̄ ex voluntate eius. Sec⁹ tn̄ est, qn̄ nō est in necessitate militaris expeditionis. In illis.n. tpibus, qb milites in alienis, vel suis ędib. degunt: ad vindicandum sibi tale priuilegium nequaquam poterunt adiuuari. Et hæc dicūtur vsq; ad illum §. Sed testari. Sed pones Dicit Iustin. q̄ quāquā priuilegiū militib. ɔcessum circa solēnitatē testamenti post missionē ab expeditione militari finiat͂, alid tn̄ priuilegiū ɔcedit͂, eis circa substātiā testamēti dūtaxat: nā testari pñt milites ex castra militaris expeditionis existētes, quāuis filijfam. sint: iure tn̄ cōi in hoc casu, qn̄ morant͂ ex castra, eadē obseruatio in eorū testamētis adhibenda est, quā s. in testō paganorū exposuimus: Et hęc dicūtur vsq; ad illum. §. plane. Franc.

Aliàs vindicandum.

Aliàs filijfamilias.

a Obseruatio. Quę ɔsistit i quatuor, vbi est in scriptis testm̄ ɔdiū, vel in sola nū cupatiōe hæredis coram septē testib vt s. tit. j §. sed cum paulatim. & §. fi. & ff. de hēd. insti l. j. §. qui neque.

b Imperitiā. C d iu. del. l. fi. §. j. & C. de in. & fa. ig. l. j.

c Solēnitatē. Scilicet circa sigilla, & subscriptiones.

d Introduxit. Sed tunc demū cū in militia sunt, habent priuilegium: vt C. eo. l. pen. & hic subijcit.

e Autem, pro sed.

f Adiuuant͂. Et not. q̄ cessante causa cessat & effect⁹. & pōt hic sumi arg q̄ cessāte clerico ab ecclesia, cessat præbenda. sic C. de episc. & cle l. gñaliter. 2. in glo. fi. Sed ar ɔ. ff. de post. l. j. § secundo loco. versi. sexum. quia Calphurnia dedit cām edict. vnde cessante causa cessare debet edictū, quod non est verū. Sed hoc vltimum gñale de causa impulsiua dicat: primum de finali, sine qua res esse non potest.

ADDITIO. In dubio aūt præsumit͂ esse impulsiua, vt per gl. sing in l. ij. § fi. ff. de do. Ange.

g Et si filij familiarum. Licet hi alias phibeant͂: vt s. tit. j. in prin. & ff. de dona. cau. mor. l. tam is §. j.

h Iure tn̄ cōi. Scilicet quantū ad solenitatem, non quo ad hoc, vt det͂ querela ɔ eius testm̄, sicut in alio veterano qa sui iuris est: vt C. de inof. test. l. fin. §. in bis. & ff. de inof. test. l. Papinianus. §. si qs militia. Itē hoc est verum, qn̄ est domū reuersus: sicut s. pxi. dixit. aliàs sicut miles ali⁹ vtit͂ spāli iure, sic iste, arg. ff. eo. l. ex militari. §. j. & l. testamenta eorum. §. fin.

ADDITIO. Hodie tn̄, secundum cōem opi. in filiofa. milite per præteritionem factā sine causa annullatur eius testm̄, quātū ad institutionem. aut. ex causa. C. de lib præte. Si verū cum causa, habetur pro exhæredato, & subiacet querelę, vt per Ang. hic.

i Paganorum. A pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum.

Scilicet ɔtumaciter: vt qa citatus à superiore minimè intra tpš ɔueniens veniat: secundum doct. hic. Et Mādo. sup. sign. Gratię, de indul. percipiē. fructus in absentia.

Dic q̄ cessāte cā fi. non impulsiua, cessat effectus. secūdùm Por. Egi. Per.

Dic paganorū i. togatorū à qb⁹ differūt milites. Pli. Milites à plebe annuli distinxere, sicut tunica ab annulis senatum. Egi. Per.

Planè de testamẽtis militum diuus Traianus Statilio Seuero ita rescripsit: a Id priuilegium, quod militantibus datũ est, vt quoquo mõ facta ab his testamenta rata sint: sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse: quod sine scriptura à nõ militantibus quoq; fieri põt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quęrit, conuocatis ad hoc hominibus, b vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quẽ vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribueret: põt videri sine scripto hoc modo esse testatus: & voluntas eius rata habenda est. Cæterum si (vt plerunque sermonibus c fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio; vel, Bona mea tibi relinquo: nõ oportet hoc pro testamento seruari.

Nec vllorum d magis interest, q̃ ipsorũ, quibus id priuilegiũ datum est, hmõi exemplũ nõ admitti: aliòqui non difficulter post mortẽ alicuius militis testes existerent, q adfirmarẽt se audisse f dicentem aliquem se relinquere bona cui visum sit: & p hoc vera iudicia subuerterentur.

Miles licet sit mutus vel surdus, tamen testatur.

Quinimo e & mutus f & surdus miles testm̃ facere potest.

Miles post remissionẽ, vel extra castra existens debet iure cõi facere testamentum. Sed si fecerit testamentũ in castris iure militari, durat et post missionẽ si moritur intra annũ: licet post extiterit conditio institutionis. Aret.

Annotato, Conditionẽ in testamentis ad diem mortis testatoris retrahi.

Sed hactenus g hoc il-

Planè. CASVS Domine, iam video, quòd testamentum de militibus mirabiliter est priuilegiatum. licet enim iuris solennitatem non seruauerit miles, tamen testamentum eius in castris conditum valet. Pone igitur, quòd aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatũ, & ipsum in suo testamento hæredẽ instituisse: hoc tñ neq; per ministrũ, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat: nũqd creditur eius assertioni: ita vt ad hæreditatem militis valeat admitti? Et tñ. q nõ. De militarib. aũt testamẽtis diuus Traianus Statilio Seuero in consimili casu quenti rescripsit sic, O Statili Seuere, illud priuilegiũ qd militantibus testamẽtis datum est, vt videlicet ea testamenta quocunque modo facta, rata sint, sic debet intelligi, vt omnino prius cõstet eos testamẽtum fecisse, quod etiam sine scriptura non solum à militãtib. sed etiam à non militantibus fieri põt. Vnde si is miles de cuius bonis quæstio apud te ventilatur, ad hoc conuocauit saltem duos homines, vt causa testandi coram eis voluntatem suam exprimeret: & ita coram eis locutus est, vt declararet in pręsentia eorũ, quẽ vellet sibi hæredem esse, & cui vellet libertatẽ tribuere: potest videri etiam sine scripto hoc modo rectè fecisse testamentum, & voluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Cæterum si causa ludendi vel demonstrandi alicui iocosè dixerit. Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo. sicuti plerunque sermonib. iocosis fieri solet. non oportet hoc pro testõ obseruari. Nec videmus in hoc, priuilegio militari in aliquo derogare. Nec enim vllorum magis interest, quam ipsorum militum, quibus hmõi priuilegium datum est, huiusmodi exemplum pro testamentis non admitti: aliòqui si tale testm̃ admitteretur, non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui dicerent se audisse militem relinquere bona sua alicui, prout eis videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequẽter subuerterentur. Et hæc vsque ad illum § quinimo. in quo reuertitur ad secũdum casum, determinãdo plenius de priuil. mil. quod circa substantiam testamenti cõceditur militibus, videlicet vt quamuis sint hij famitiat, testari possint, sic & hic vt miles surd⁹, & mutus testamentum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. sed hactenus. Plane

a Rescripsit. Vt ff. so. l. diuus. & iste §. est ibi lex sub eadem verborum forma, & incipit, diuus Traianus.

b Hominibus: Saltem duobus: vt ff. eod. l. Lucius & ff. de testib. l. vbi. & hoc est quando in tentorio. si autem 1 in conflictu belli, nullo etiam teste vocato: vt C. eo. l. milites. 2 si autem est domi, iure communi vt s. eod. §. illis.

c Sermonibus. Fortè cũ demonstrãdi, vt magister discipuli, vel ludi causa, vt ff. de actio. & oblig. l. obligationũ substantia §. fi. vel affectionis: vt ff de iur. codici. l. literę.

ADDITIO. Tu dic, q nulla verba operãtur testm̃, nisi appareat, q voluerit testari, & ad hoc se disposuerit: secus in cõtractib⁹, vbi in dubio verba præsumuntur obligatoria, nisi aliud ex conjecturis appareat. An verbum relinquo, importet institutionem, legatum, vel fideicommissum. vide Ioan. Fab. hic.

d Nec vllorũ. Sic ĩ. ad legem Fale. circa prin. ibi, idque ipsum. sic C. de rescin. ven. l. ratas.

e Quinimò. Habet priuilegiũ, circa solennitatem: quinimò & circa substantiam testamenti: vt qui aliàs testari non posset, hic tñ possit: vt ff. eo. l. iiij.

f Mutus. Siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliqd: & hoc iure militari: vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis vt ff. eo. l. iure militari. Accur.

ADDITIO. Dũmodo appareat ipsum sic voluisse testari p signa sua, quę p notos poterunt interpretari.

Sed hactenus. CASVS. Dñe. dicatis ergo mihi, quandiu durat priuilegium militarę circa solennitatem testa? Ad hoc tñ. Amice, hoc priuilegium circa solennit. testa. tandiu ex principalibus cõstitutionib. militib. indulgetur, quãdiu militant & in castris degunt. Post missionẽ verò à castris, siue veterani, siue adhuc militantes extra castra fecerint testamentũ, id cõmuni iure omnium ciui. Ro. facere debent. Verumtamen illud test. quod in castris factum est, intra annum tantum valet Pone igitur. q aliquis miles ĩ castris fecerit testa iure militari, & hæredẽ sub conditione instituit, & postea iste miles iam decessit: si cõditio, sub qua erat hæres institutus, diu post annum. vel fortè post biennium extiterit: nunquid valebit illud testamentum militis? Et respon q sic. Nam placet hoc testamentum, quasi militis valere, Cõditio enim retrotrahitur, & perinde habetur, ac si hæres purè institut⁹ statim post mortẽ militis adijsset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si quis ante militiam. Plane.

g Sed hactenus. Quidã dicunt hic nõ esse §. & asserunt, q omne priuilegium, quod habet miles, pdit cum

1 Idẽ plo. Fa. & Ange.

2 Debet tñ aliquo mõ de voluntate cõstare vł p duos testes: vel p cõparationẽ literarũ, vel aliàs & facit vt remissa pœn⁹ oi solennitate nõ de naturali; sed ciuili tãtũ intelligatur. Ang.

†Hic tex. ẽ sing. ad hoc, q testes q sũt pñtes in testõ debent audire vocẽ testãtis. & qd pl⁹ est, et videre ei⁹ faciẽ: nec sufficit cortina in medio: licet gl. in l. ij. §. idẽ Labeo. ff. de aqu. plu. ar. teneat cõtrã, sed reprobat p l. si vn⁹ C. de test. Egi. Per. Idem Fab. Ang. & Ias.

lis a à principalibus cõstitutionibus cõceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionẽ b verò veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testm̃: cõi omnium Ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testm̃, non communi iure, sed quomodo voluerint: post missionẽ intra annum tm̃ valebit. Quid ergo si intra annũ quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit: an quasi militis testamẽtum valeat? Et placet valere c quasi militis.

Testamentũ factũ ante militiam sine solennitate valet, si post militiam apparet de militis voluntate. Et idem si miles post testamentum fuerit capite minutus. Arc.

Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentũ, & miles factus, & in expeditione degens resignauit †d illud, & q̃dã adiecit, e siue detraxit, vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis: dicendũ est valere hoc testm̃ quasi ex noua f militis voluntate. Deniq; etsi in adrogationẽ datus fuerit miles, vel filiusfamilias emãcipat⁹ est: testm̃ eius quasi ex noua militis volũtate valet: nec vr̃ g capitis deminutione irritum fieri.

Qui de quasi castrensibus testatur, iure communi testari debent.

Sciendum tamen est, ꝙ cum ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores leges, h q̃ principales cõstitutiones i quibusdam k quasi castrensia dederãt peculia: & horũ quibusdã permissum fuerat, etiam in potestate degẽtibus: testari: nostra id cõstitutio l latius extendens, permisit omnibus, in his m tantũmodo peculijs testari quidẽ, sed iure cõmuni. n Cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est, nihil eorum, quæ ad

ad redit de militia. Sed nos dicimus §. hic esse & distinguimus 3 inter priuilegiũ qđ habet, vt testetur qui aliàs testari nõ potest, vt filiusfamilias, & mut⁹ vt illud duret post reuersionẽ: vt ĩ. pxi §. & §. sed testari. & ff. e. l. Titi⁹. in prin. Alia verò priuilegia, quę habet in testãdo, siniuntur: vt hic, & ĩ. eo. §. illis autẽ.

a Illis militibus, vt reliqua priuilegia. s. de numero testiũ habeãt in testãdo. & sic non refert ad proximũ §. Accu.

b Post missionẽ honestã. Scilicet finito tẽpore militiæ: vel causariã, si ante tp̃s ex necessitate recessit. 4 si aũt ignominiosa ẽ missio, desinit stari valere: vt ff. eo. l. testamẽta eorũ & C. eo l. ex testamẽto. 4 Sed si miles ꝺ capitali crimine dãnat⁹ fuerit, si qdẽ de cõmuni, vt homicidio, & simili non poterit amodo testari. ff. ꝺ vet. fue. l. j. l. si. Si aũt militari, vt quia alienauit arma, vel similia, q̃ numerant̃. ff. de re mi. l. ij. & 3. (& idẽ etiã de fide rupta) nõ põt testari: vt ff. e. l. ex militari. aliàs poterit in castrensibus tm̃, si ei in sñia pmissũ fuerit, aliàs non, vt ff. de iniust. rupt. testa. l. si qs filio §. irritũ fit. vers. sed & si quis capite & de leg. iij. in l. si quis. i prin. §. miles ADDITIO Ergo à cõtrario sensu in pagano erit sec⁹, imò testm̃ antea factũ ab eo postea ex capitali sñia moriẽte, nõ valet: nisi pẽdẽte appellõne. vel supplicatiõe ꝓ grã ꝯsequẽda. moretur. de hoc vide Ang. hic.

c Valere. Quia ꝯditio retrotrahitur: vt ff. de peric. & com. rei ven. l. necessario. §. ꝙ si pendẽte. & ff. qui pot in pig hab. l. vlt. & facit. ff. eo. l. quod dicitur. & l. quod constitutum. Accur.

Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iusti. & ita ꝓposui corã eo: Dñe, quidã añ militiã fecit testa. iuris solen nõ adhibita: q̃a forte nõ adhibuit nisi tres testes. ita ꝙ testa. nõ valuit ꝓp defectũ solẽnitatis. postea idẽ miles fact⁹, & i expeditiõe militari occupat⁹ illud testa. resignauit. i. aperuit: & q̃dã adiecit siue detraxit, vel alio modo manifestauit se velle valere hoc testa. iure militari: modo q̃ro, vtrũ hoc testm̃ quod ab initio nõ valuit, ex voluntate militis cõualescere possit? Respon. quòd sic. nã in hoc casu testamentũ valere dicẽdũ est quasi ex noua militis volũtate. Sed pone. Quidam miles fecit testm̃: & postea dedit se in arrogationẽ: & ita post testamentũ passus est capitis diminutionẽ. vel quidã filiusfamilias in castren. peculio cõdidit testamentum, & postea à patre emancipatus est & ita capite dimin. est, nũq̃d in his casibus per capitis diminutionẽ irritatur test. Respon. quòd nõ: imò in vtroque casu valet testam. quasi ex noua militis voluntate: & nõ videt̃ capitis diminutione irritũ fieri: quia sicut de nouo cap. diminu. iure ciuili, ẽt primum testamẽtũ facere põt: ita vetus test. cap. diminu nõ euanescit. Hæc dicunt̃ vsq; ad illũ §. sciendũ est tñ. Fran.

d Resignauit. id est sigilla aperuit. & remouit: contrarium si suo simplici.

e Adiecit. Vt ff. de iure cod l. conficiuntur. §. si miles.

f Ex noua. Not. ꝙ ab initio nõ valuit, ex postfactu tamen conualescit.

g Nec videt̃. Quod resignauit postea. Vel dic. sicut nunc de nouo facere potest: sic vetus non rescinditur: & secundum hoc dic de noua voluntate s. tacita. Aliud in paganu: vt ĩ. quib. mod. testa. infir. §. alio.

Sciendum tñ est. CASVS. Domine, iam video qualiter milites priuilegiati sunt circa factionẽ testa. & qualiter intelligendũ sit priuilegiũ datum militibus: & inquãtũ durat: vnde videt̃ mihi. quod de cætero possetis quiescere. Ad hoc resp. Amice, adhuc nõ est locus quieti: imò certè in hoc loco sciendum est, ꝙ ad exemplũ castrensis peculij tã anteriores, quã principales constitutiões quibusdã ꝑsonis in dignitate cõstitutis in quasi castrẽsi peculio specialiter cõcesserũt testari, qđ quidẽ nra cõstitutio latius extẽdẽs generaliter oĩbus quasi castrẽ. pec. habẽtib. in hoc permisit testari: iure tñ cõmuni obseruato, cuius tenore ꝑspecto, licitum est, nihil eorum, quę ad pręfatum ius ptinent, ignorare. Et hęc dicuntur vsque ad fin. tit. Franc.

h Leges. Scilicet, digestorum: vt ff. de colla. bo. l. j. §. nec castrense.

i Constitutiones. Vt C. de asses l. velut. & C. de aduo. diuer iud. l. fori. & aliæ plures. Accur.

k Quibusdam. Vt consulibus, & p̃fectis legionum, & p̃sidibus prouinciarum, q̃ sunt filijfamilias: vt C. de inofficio. testam. l. fin.

l Constitutio. C. de inoffic testa. l. fin. Accur.

m In his. Scilicet castrẽsi. & quasi nã i aduẽticio nõ potest, licet habeat proprietatẽ: vt C. de bo. q̃ lib. l. fi. § filijs autem familias in gluss j. Accur.

n Iure communi. Nisi sit miles in castris: vt ĩ. eo. in princ. Item tale testa. non expugnatur per querelã inoffic. testa. 4 vt C. de inoffic. testa. l. fin.

9 Idem Pla. hic.

3 Ista est vera. et si sit surdus & mut⁹ à natura: vt possit testari, intelligẽdo tamen, vt p Ang. ĩ. §. prox. quãuis Io. Fa. teneas cõtrarium.

3 Et dicit Angel. ꝙ scholaris absens à studio p quinquẽnium perdit priuilegium.

4 Idẽ in scholare, qui si est patriæ post gradum doctoratus, vel miss⁹ ob morbum gaudet intra annũ priuilegio scholastico. sec⁹ si est bannitus. Idẽ in Ioã. Egi. Pet.

† Resignare pro aperire & in alijs significationib⁹ Mando. super signa. Gra. rę. de Resignatio.

4 Istud hodie est falsum, secundum Ange.

præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII.

QVIBVS NON EST permissum facere testamẽtum. †

In parentum potestate constituti (etiã si paternus accedat consensus) iure testari nequeunt: his tamẽ adẽptis, qui castrense & quasi castrense peculium habẽt, id est, qui vel in castris, vel bonis literis militant: quib. super eo (haud secus quã si sui iuris eẽnt) etiam inuito patre: testandi libertas data est.

Annotato, Castrensia, aut quasi, mortuo patre nõ cõmunicanda fratrib.

NOn tñ [a] omnib. licet facere testm̃. Statim [b] enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt, † testamenti faciẽdi ius nõ habent: adeò quidem, vt quamuis parentes eis ꝑmiserint, [c] nihilo magis [d] iure testari possint: exceptis ijs, [e] quos antea enumerauimus, & ꝓcipuè militibus, qui in ꝑotestate parentũ sunt: quibus de eo, quod in castris adquisierunt, permissum est ex constitutionibus [f] principum testm̃ facere. Quod quidẽ ius [g] ab initio tm̃ militantibus datum est, tam ex authoritate diui Augusti, quã Neruæ, [h] necnon optimi Imperatoris Traiani, postea verò subscriptione [i] diui Adriani etiam dimissis à militia, id est, veteranis [k] cõcessum est. Itaque siquidem fecerint de castrensi peculio testamẽtum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerint. Si verò intestati decesserint, nullis liberis, vel fratribus superstitib᷒, [l] ad parẽtes eorum iure communi [m] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus: quod in castris adquisierit miles, qui in potestate patris est, neq; ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, † vel aliter inquietare, neq; patre mortuo cũ fratribus commune [n] esse: sed scilicet propriũ eius esse, qui id in castris adquisierit, quãquam iure ciuili, [o] omnium qui in potestate parentum sunt, peculia, [p] perinde in bonis parentum computentur, ac seruorũ peculia in bonis dominorum numerentur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipuè nostris, [q] propter diuersas causas non adquiruntur. [r] Præter hos igitur qui castrẽse peculiũ, vel quasi castrẽse habẽt, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, inutile [s] est: licet suæ potestatis factus decesserit. [t]

QVIBVS NON EST PERMISSVM facere testamentum.

Dictum est suprà qualiter testamenta fiant, sequitur videre de personis, quæ testari possunt, et quæ non, quãuis fuerit ordo præpostarus: quia si quæramus an valeat testamentum, prius videndum est. an persona testantis potuerit testari. l. si quæramus. ff. de testa. Ang. Are.

NON tñ. sic ti. diuidit̃ in septem ꝑtes: q̃a enumerãt septẽ g̃ra d᷒ ꝑsonarũ. Et prio ponit de filiofa. Secũdo de impubere. Tertio de furioso. Quarto de prodigo. Quito ponit de surdo, & muto. Sexto de cæco. Septimo de capto ab hostibus. Secunda ibi. Præterea Tertia ibi, Item furiosi. Quarta ibi. Itẽ ꝓdigus. Quinta ibi, Itẽ surd᷒. & mutus. Sexta ibi. Cæcus Septima ibi. Eius. Iste tit. est facilis in casus positiõe: ideo vide per te ipsum.

[a] Non tñ. Videbatur quẽlibet seruãtẽ supradicta posse testari: sed cõtrariũ ẽ i tredecim casibus, q̃ in ti. isto ꝑ parte dicunt̃. Et hoc ẽ q̃ dicit, non tñ &c. & no ĩ.e.§ fin. Ae.

[b] Stati. i. in primis, vl̃ statim. ĩ eo ipso.

[c] Permiserint. Sed cã mortis filius donare potest patre cõsentiente: vt ff. de don. cã mor. l. tã ic. in fi. Et iõ diuersitatis est, q̃a testamentũ ea libero, nõ alieno arbitrio debet procedere: vt ff. de hær. instit. l. illa institutio. Accur.

ADDITIO. Quãuis. n. donatio causa mort. sit vltima voluntas tamẽ magis cedit contractui: vt no ĩ. de do. l. princ.

[d] Nihilo magis. Idest nõ ideo magis. habet enim in se negatiuam. sicut nihilominus affirmatiuã. Accur.

ADDITIO Aduerte, licet tex. dicat filios non posse testari: hoc tamẽ fallit, quando testant̃ ad pias causas: quia tunc possunt. c. licet. de sepul. lib. vj.

[e] Ijs. s. castrense, vel quasi castrense peculium habẽtibus, vt ĩ. tit. proxi. §. fi.

[f] Constitutionibus. Extrauagantibus.

[g] Quod quidem ius. s. posse testari in castrensibus,

[h] Augusti quàm Neruæ &c. Quorum dicta non habemus. Accur.

[i] Subscriptione. Cuius verba nõ habemus.

[k] Veteranis. s. filijs familias: de quibus hic loquitur.

[l] Nullis. Liberis, vel fratribus superstitib. nam liberi defuncti militis, & fratres patrẽ excludebãt: vt C. cõ. de suc. l. fi. Hodie soli liberi militis. vel Auth. ꝗ hç. ab intes. ve. cir ca princi. ibi. si quis igitur. col. ix.

ADDITIO. Quibus nõ extantibus succedit pater vna cum fratri. vt not eo. ti. § si igit̃ defunctus descẽdẽtes, ver. si verò cũ. dũmodo deferatur tãquã hæreditas: vt ĩ. proxi.

[m] Iure communi. Nõ hæreditario. sed tanquam occupãs peculiũ profectitiũ. vel aduẽtitiũ: vt ff. de cast. pecu. l. ij. hodie videtur & iure hæreditario: vt in Aut. de hær. ab intes. ve. § si igitur defunctus descẽdẽtes. col. ix. Accu.

[n] Commune Sic ĩ. per quas pers. nob. acqui. §. j.

[o] Iure ciuili. s. antiquo. sic ĩ. ꝑ quas perso. nob. aequ. §. j.

[p] Peculia s. aduentitia, & profectitia. nã castrẽsia, vl̃ quasi etiã iure veteri nõ acquirebãtur patri: vt ff. de coll. bo. l. j. §. nec castrense.

[q] Nostris. Et alienæ, & nostræ sunt: vt C. de bo. mat. & C. de bo. q̃ li ꝑ totũ.

[s] Nõ acquiruntur. s. nobis patribus.

[s] Inutile est. Quia quod ab initio non valet, ea tractu temporis non conualescit. argum. ĩ. tit j. circa prin. ibi, aliòqui. Arg cõtra. C. de nup. l. & si contra. Solu. ibi uõ valuit. matrimonium ea primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

[t] Decesserit Non idem de seruo testante. si fideicommissum sit relictum: quia valet, si datat voluntas: vt ff. de leg. iij. l. §. j.

† Huic tractatui adde, mulierib. olĩ prohibitũ fuisse testari: tam apud Athenienses. q̃ apud Romanos. donec in manũ viri cõuenirent, q̃a prius erãt i ꝑpetua quadã tutela. Hinc Cic. i Topicis ait, sc̃dm mulieris tabulas bonorum possessionẽ nõ dari. Franc. Bald hic.

† Tamen vestales oli vt primũ erant captæ, iut faciẽdi testamentũ adipiscebãtur, licet prius essẽt i potestate parentũ ꝑm benefitiũ de vestalibus. Egid. Per.

† Ista gl. est approbata per Ang. hic. Filiusfamilias, licet testari non possit bene tñ potest donare causa mortis

Nihilo magis & nihilominus, differunt.

† Profectitiũ tñ filij peculiũ eos vẽdere posse aperte docet hoc loco Theophilus: sic n. ille ait vt la. Curat᷒ vertit. Si q̃s gratie q̃s alienũ contraxit, & bona eius à creditoribus distrahantur. ꝓfectiuũ filij peculiũ vna vẽdit̃, castrẽse vero nequaquã. Tẽporis tract᷒ nõ cõualidat inualidũ

† Et hoc verũ indistĩcte si de ꝑsona hæredis, idẽ si i ꝑsona testãtis: vt q̃a sit intestabilis: sec᷒ si oneratur᷒ creditorib᷒ ser nos instituere nequeat: vt l ei q̃ soluẽdo n̄ ẽ hær. insti tu. defect᷒ quoq; solennitatis vt in nu. septem testiũ rogatorum ex post facto confirmari non potest. nisi i casu le. j. C. de fidei cõ. lib. sec᷒ si respiciat fauorẽ priuatũ. l. filio ꝑterito. ff de iniu. testa. An.

Impube-

Impubes non poteſt facere teſtamentum: nec ēt furioſus: nec factū conualeſcit: licet efficiatur pubes, vel ſane mentis. Are.

Annota, ab initio nullū, tractu temporis non conualeſcere: & verſa vice, rem legitimè factam, ēt ſi ad eum caſum veniat à quo initiū ſumere nō potuit, nequaquā irritari.

Præterea † teſtm̄ facere nō pn̄t impuberes, a qa nullū eorū animi iudiciū b eſt: Itē furioſi, c quia mēte carēt. † nec ad rē ptinet, ſi impubes poſtea pubes, aut furioſus poſtea cōpos mentis fact⁹ fuerit, & deceſſerit. Furioſi d aūt ſi p id tp̄s fecerint teſtm̄, quo furor eorū intermiſſus eſt, iure teſtati e eſſe videnē, certè eo, quod ante furorem fecerint, teſtō valēte. Nā neq; teſtm̄ rectè † factū, neq; vllū aliud negotiū f rectè geſtum poſtea furor interueniēs perimit.

Non valet teſtamentū prodigi factum poſt interdictum: ſed prius factum ſic. Aret.

Itē prodigus, g cui bonorum ſuorū adminiſtratio interdicta eſt, h teſtamentū facere nō pōt, ſed id qđ antè fecerit, q̄ interdictio bonorum ſuorum ei fiat, ratum eſt. i

Mutus, & ſurdus poſſunt certis caſibus condere teſtamentum: ſed non ſemper. h.d. primo. Et vitium ſuperueniens poſt teſtamentum perfectum, non nocet. Aret.

Itē ſurdus, & mutus nō ſemper k teſtm̄ facere pn̄t. Vtique aūt de eo ſurdo l loquimur, qui omnino non exaudit, nō qui tardè exaudit. Nā & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui tardè loquitur. Sæpè .n. etiā literati, & eruditi m homines varijs caſibus & audiendi, & loquendi facultatem amittunt. n

a Impuberes. Sed ex quo tetigerunt de vltimo die xiiij. vel xij. anni: ſatis eſt, fauore teſtamētu: vt ff. eo. de teſt. & q teſta. fac. poſ. l. qua ætate. Idem in vſucapione: vt ff. de vſucap. l. in vſucap. Secus in pſcriptionibus odioſis: vt ff. de actio. & obli. l. in omnib. temporalibus. Itē ſecus, vbi eſt fauor eius q vult prorogare, vt in cōtractibus à minore factis: vt ff. de mino. l. iij. §. minoré.

b Iudicium. Ideſt diſcretio: vt ff. de iudic. l. cum prætor. §. non autem. verſic. lege. Quandoque ponitur pro ſententia, vt rei iudicatæ ſtandum eſt: vt C. de re iudica. l. j. Quandoque pro inſtātia cauſæ triennij: vt C. de iudic. l. properandū, per totum. Qñque pro actione: vt iudicium familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo, vt j. de off. iudi. §. ſi familiæ erciſcundæ. & §. fina. Quandoq; pro lite, ſiue controuerſia: Vt iudicium pendet ſuper hereditate: vt ff. ad Trebe. l. j. ſecundo reſp. Quandoque pro authoritate, vt negotia eccleſiaſtica non ſunt diſponenda laicorum iudicio, ideſt, authoritate, extra. de iud. c. decernimus. Quandoq; pro foro, vt cā iuriſpatronatus definiri debet eccleſiaſtico iudicio, ideſt foro. ca. quanto. extra. de iudi. Qñq; pro arbitrio. ff. qui ſatiſd. cog. l. arbitrio. Si enim arbiter eſt iudex: ergo arbitrium eſt iudiciū. Qñq; p vltima volūtate, • vt iudicium teſtatoris caſſum eſſe non debet. C. de ſacroſan. eccle. l. j. Qñq; p quæſtione, vt ciuilis cauſa in iudicium, ideſt in quæſtionem deducta cum criminali, poſt criminalē eſt diſtinguenda. C. de ordi. iudi. l. fi. Quandoque pro diſcuſſione ſiue iuris diſpoſitiōe. vt in ti. de iud. ff. & C. Quandoque p poteſtate iudicandi: vt ff. de iudi. l. iudicium ſoluitur vetante eo, qui iudicare iuſſerat. Quandoque pro pnicie ſiue damnatione. vt ibi. Qui manducat & bibit indigne corpus & ſanguinē Dñi. iudicium ſibi manducat & bibit. Quandoque pro pœna, vt ibi. Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in reſurrectionem iudicij & pœnæ æternæ. Quandoque pro pceſſu iudiciali: vt c. j. de iud. lib. vj. Et iſta xv. ſignificata iudicij poſſunt his verſib⁹ comprehendi. Actio, lis, author, forus, arbiter, vltima velle: Quæſtio, diſcret. ſen. inſtant. diſcuſſio, poſſe: Pernicies, pœna, proceſſus iudicialis. ADDITIO. Facit ca. in iudicijs. de re iu. libro ſexto.

c Idem furioſi. Repete, non poſſunt teſtamentum facere.

d Furioſi. Hac ratione idem in mente capto dicam. vt arg. ff. de verbo. obl. l à Titio. in fine.

e Teſtati. Vt C. eo q teſt. fa. poſ. l. furioſum. in prin. ADDITIO. Idem in dubio, ſi tempus teſtamenti erat remotum à tpe furoris, ſed ſi vicinum, tunc ex qualitate ipſius act⁹ pſumit̄ fuiſſe ſanæ mētis, vel nō. Et qualiter pbetur furor: vide Ang. hic.

f Negotium. Vt vſucapionē inchoatā: vt ff. de vſucap. l. iuſto. §. cū. vel poſſeſſionē q̄ſitā: vt ff de acqr. poſſ. l. ſi is qui animo. ſic ff. de pecu. l. quam Tuberonis. in prin.

g Prodigus. Prodigus eſt. q neq; finē, neq; modū habet in expēſis: vt ff. de cur. fur. l. j. Nā pdig⁹ dat danda, & nō dandas auar⁹ tenet tenēdat & non tenendas: largus mediū tenet inter vtrunque.

ADDITIO. Vnde verſus,
Prodigus eſt, animi vitio retinenda profundens.
Qui retinet dāda cupide, cēſet̄ auarus.
Largus, q ſumptū facit ex rōne liberer.
Vide notata in c. ex parte extra. de conſuet. in gl. ij.

h Adminiſtratio interdicta eſt. ſi dicas à iudice, planum eſt, ſi dicas à lege: vt quia crimen legis Iuliæ maieſta. commiſit: nolominus teſtatur: ſed & tunc prius factū rumpit̄: vt C. ad legem Iuliam maie. l. fi. ADDITIO. Et ſufficit, q fiat præconium publicè cum cauſæ cognitione, q nemo contrahat cū eo, vel quòd iudex declaret eum eſſe prodigum: vel det ei curatorem tanquam prodigo, ſeu aliter notorie prodigus exiſtat.

i Ratum eſt. Quid ſi fiat interdictio, cum tamen non ſit prodigus? Reſpond. fortè non valet interdictio: arg. ff. de tuto. & curator. dat. ab his. l. Seię. ι Sed contrarium verum eſt, cū ſit facta cōtra ius litigatoris tantum: non contra ius legis. ff. quæ ſenten. ſine appella. reſcin. l. j. in princip & §. j. & C. quando prouoca. non eſt neceſ l. ij.

ADDITIO. Vide capit. cum Inter, extra. de re iudicata.

k Non ſemper. Sed quandoque poſſunt, ſecundum diſtinctionem ſequentem.

l De eo ſurdo. Sic j. de inut. ſtip §. mutum.

m Eruditi. Scilicet in minoribus.

n Amittunt. Et maximè impij aduocati, ʒ vt in eo puniantur, in quo deliquerunt. c. literas. de tempo ord. c. paſtoralis de iure patro. & c. fina. de immunita. eccleſi. cum ſimi. quia per quæ quis peccat, per hæc torquetur.

• Facit ad iſtum §. qđ dī l. e. ſicut ienor. iuncta gl. ſuper §. mentē. extra. de reg. Temporis tract⁹ nō ꝯualidat inualidū.

† Valeri⁹ tñ maximus, lib. vij. c. viij. author eſt centū viros pbaſſe teſtm̄ Tuditani perpetuo furore agitati, quo ille filiū hērdē ſeripſerat.

† Aliàs ritè.

• Hinc ludicatꝯ qñque. l. in vltima volūtate aliqd relinquere licet. de ſep. li. vj. Egid. Per.

1. Cor. xj. Ioan. v.

Verſus.

Prodig⁹, quis eſt.

ι Et hoc verū qñ datus eſt ſimpliciter curator impuberi tanquā puberi. vt l. ſi tutor petiens. ff. d tut. & curata da ab his. ſecus ſi tanquā prodigo, cū nō ſit, vt hic in ſi & eſt rō qa pupillū declarat natura ſed pdigū ipſe iudex, vel qa curatoris datio facili⁹ ideſt ſolo tractu tpis pdit vires, quā pdigalitas, vbi exigit̄ certitudo reditus ad ſanā mētē. Ang.

ʒ Huc ptinent q̄ in ingratos Aduocatos ſcribit Quin. Mand. in ſtaſta. de ingratitudine. cap. 83.

Vnde nostra cõstõ [a] ẽt his subuenit, vt certis [b] casib⁹ & modis ſm normã eius possint testari, aliaq; facere, q̃ eis pmissa sunt. Sed siqs [c] post testm̃ factũ aduersa valetudine, aut quolibet casu mutus, aut surdus esse cęperit, ratũ nihilominus manet eius testamentũ.

Cæcus cum solemnitate cõi non potest facere testamentum, sed seruando quandam solẽnitatẽ spẽali ter ad hoc assignatã. Ar.

Cæcus [d] aũt nõ pt facere testm̃, nisi p obseruationẽ, [e] quã lex diui Iustini pr̃is nr̃i [f] ĩtroduxit.

Captus apud hostes testamentum facere non potest, sed prius factum, si ibi moriatur, ex l. Cornelia valet: si redeat, ex postliminio. Arc.

Eius, q apud hostes [g] est, testm̃ quod ibi fecit, non valet, [h] quãuis redierit. Sed quod, dũ in ciuitate fuerat, [i] fecit: siue redierit, valet iure postliminij, [k] siue illic decesserit, valet ex l. Cornelia. [l]

TITVLVS XIII.

DE EXHAEREDAtione liberorum.

Quisquis filium habens in potestate ritè testari vult, operaprecĩũ est, vt eum aut instituat, aut nominatim exhæredem faciat: illius etenim præteritione vsq; adeò nullum fit testamentũ, vt ẽt si viuo patre decesserit, nõ cõualescat. In filiabus autẽ cæterisq; p virilẽ sexũ descẽdẽtibus, longè diuersã rõnem tenuit antiquitas.

N*vt ex hoc textu degustare potes.*

NOn tamen vt

---

[a] Constitutio. vt C. qui testa. fac. pos. l. discretis.
[b] Certis. Vt mutus, & surdus casu, vel mutus tm̃, siue natura, siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat testm̃. Si aũt p aliũ scribere velit, impetret hoc à principe: vt ff. eo. de testa. & qui test fac. pos. si mutus. Itẽ si surdus tm̃ casu est, vel ẽt nã, testet si vult, si põt loqui articulatè, vt C. qui testa. face. pos. l. discretis. si aũt natura est surdus, & mutus, non põt, nisi sit miles: vt ʒ. titu. j. §. quinimò.
ADDITIO. Quidã dicũt dẽre intelligi de muto, & surdo à casu: & tunc miles testabit̃ de licentia principis in ijs casib. in quibus paganus non posset.
[c] Sed si quis. Sic ʒ. eo. §. pr̃terea, & §. si furiosi.
Testamẽti p cæcũ faciendi solẽnitas [d] Cæcus. Naturaliter. vel casu & orbatus vtroq; lumine. secus si vno tãtum: vt C. de excusa. tu. l. frater.
[e] Per obseruationem. Scilicet vt coram septem testib⁹, & tabellione, vel alio loco eius, si non inueniatur tabellio, dilucidius voluntatem suam declaret, & in hæreditatibus, & in legatis: & omnia in scriptis tenẽantur: vt C. eod. l. hac consultissima.
Legis Corneliæ fictio. [f] Patris nostri. Aliàs mei. sic ʒ. de do. §. est & aliud.
[g] Apud hostes. Scilicet vt captus, vel obses: vt ff. eo. de testa. l. obsides.
Testamẽtũ facere mutis phibetur à iure. [h] Non valet. Quia serui sunt, vel quasi: vt ʒ. de iure perso. §. serui, & ff. de libe. homi. exhi. l. ij.
[i] Fuerat. Ante captiuitatem.
[k] Postliminij. Quod fingit eum semper in ciuitate fuisse: vt ʒ. quib. mod. ius pat pote. sol. §. si ab hostib. non autem l. Corne. ita fingitur, & quod dicitur C. de cap. l. j & l. captum. impropriè ponitur lex Cornelia pro iure postliminij.
[l] Ex lege Cornelia. Quæ fingit eum prima hora captiuitatis mortuum, & sic liberũ: vt ff. eo. de testa. l. lege Cornelia. Aliud esset si nulla esset fictio, vt in seruo pœnæ facto vt ʒ. qbus mo. testa infir. § nõ tñ. Vltimo no q. istĩ sunt psonæ, & plures quæ testari nõ pñt. Filiusfamilias. Item seruus: vt ʒ. eo. in princi. ff. eo. de test. l. si tinus. Item impubes. Item furiosus. Itẽ mentecaptus. Item prodigus. Item mutus. Item cæcus. Itẽ surdus. vt ʒ. eo. §. prætereà & §. item furiosi. §. item prodigus & §. item surdus. & §. cæcus. Itẽ damnatus ad mortem naturalem. vel ciuilem. vt ff e. de test. l. eius qui § j. vsque ad fi. Itẽ obses: vt ff eo. l. obsides. Item de crimine famoso dãnatus: vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. Item de statu suo dubitãtes: vt ff. eod. l qui in domini & l de statu. Item monachus: vt in Auth de mona. § illud quoque. colla j, sed hodie ſm quosdã corrigitur: vt in Authẽ. de sanctis. ep. § § si qua mulier. colla. iij. Item is cui interdicit̃

‡ Intellige si sint dati p pace tenenda, & à populo Romano, in qb. habet locum & lex Cornelia secundũ Iod. Fab. aliàs si dati ab alia ciuitate, vel ciuitatĩo, non sũt serui. vt p Ange. h. c.

bonis à lege, vt C. de hære. & manichæ. l. manichæos, & ad legem Iuliam maie. l. vltima. Vnde versus.
Testari nequeunt, impubes, religiosus.
Morti damnatus, sub patre filius, obses.
Prodigus, & stultus, dubius, seruus, furiosus.
Crimine damnatus, cum muto, surdus: & illũ, Qui maiestatem læsit. cæcũ quoque iungas.

DE EXHÆREdatione liberorũ.

Iste titu. continuatur per glos. r. infra in nigro. Ange. Vel sic, dictum est suprà de testamentis, & eorum ordinat. oẽs: verum quia in testamẽtis quandoque liberi exhæredantur: ideo sequitur titulus de exhæredatione liberorum. Cõtinuatio.

NOn tñ. Tot⁹ iste tit. diuidit. principaliter in tres partes. Primo ponit qd iuris erat de iure antiquo circa exhæredationem liberorũ, & qua forma exhæredabãtur. Secũdo qualiter hodie exhæredari debeant. Tertio aliqua dubia circa pdicta subinfert. Secunda ibi, Sed hęc quidem. Tertia ibi, Sed si in expeditione. Item prima subdiuitur. Nam primo ponit quandam continuationem ad pcedentia. Secundo ponit qualiter exhædationem fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in potestate, & primũ locum, siue gradum obtinẽtibus. Tertio de liberis nascituris, vel de natis non obtinentibus primum gradũ. Quarto de emãcipatis. Quinto de liberis adoptiuis. tantũ & de eorũ exhædatiõe. Secunda ibi, Sed q filiũ. Tertia ibi, Posthumi. Quarta ibi, Emãcipatos. Quinta ibi. Adoptiui. Diuisio. CASVS Dñe, iã video de hac obseruatione solenni obseruanda in testõ: nunquid sufficit huiusmodi obseruatio ad hoc, q testamentum inexpugnabiliter valeat? Rñdet q nõ. Nõ n. vt oĩno valeat testamentum, sufficit pdicta obseruatio, quã ʒ. de testa. ordi. exposuimus: sed testator, q filiũ in potestate habet, eum vel hæredem in testamento instituere, vel nominatim exhæredare necesse habet. Si enim eũ sub silentio prætereiit, inutile erit testamẽtum: & intantum erit inutile, vt licet iste filius præterit⁹ viuente testatore mortuus fuerit, nemo tñ ex eo testamento hæres existere possit & hoc ea ratione: quia prætereito filio in potestate tempore facti testamenti existente, testam. ẽũ ipso iure nullũ fuit. & hoc verũ fuit in filijs masculis primi gradus, sed secus erat in filiab⁹ Nam nõ ita de filiab. vel alijs liberis vtriusq; sex⁹ in remotiori gradu cõstitutis apud veteres obseruabat̃. Neque enim exhæredabãtur, & tamen testamentũ propter hæredis præteritione non infirmabatur: sed ius accrescendi vsque ad certã portionem, id est dimidiam

omnino [a] [*] valeat testamentū, sufficit hęc obseruatio, quā supra [b] exposuimus: sed qui filiū [c] in potestate [d] hēt, curare debet, vt eū heredem instituat, vel exheredē nominatim faciat. Aliòqui, si eū silentio preterierit, [e] inutiliter testabit: adeò [f] qde, vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo [g] hæres ex eo testō existere possit: quia s. ab initio nō constiterit [h] testm̄. Sed non ita [i] de filiabus, & alijs per virilem sexum descendentibus liberis vtriusq; sexus antiquitati fuerat obseruatum sed si non fuerant scripti heredes, scriptęve, vel exhęredati, exhæredatæve, testamentū quidē nō infirmabat, [k] ius tamen accrescendi eis ad certam portionē [l] pręstabatur. Sed nec [m] nominatim eas personas exhæredare parentibus necesse erat: sed licebat inter cæteros [n] hoc facere.

Exhæredatio nominatim fit dupliciter. Aret.

Nominatim aūt quis exhæredari videtur, siue ita. exhæredetur, Titius filius meus exheres esto, siue ita, Filius meus exhæres esto, non adiecto proprio nomine: scilicet, si alius filius nō extet. [o]

Posthumi prateritione non protinus ab initio infirmatur testamentum, sed ita demum cum natus fuerit posthumus: quo non nascente firmum manet testatoris iudicium.

Posthumi quoq; liberi, vel hæredes institui [p] debent, vel exhære-

[a] Alias, omodo. dimidiā illi⁹ portionis, quā habituri essent ab intesta to, eis pstabatur. Nec so'ū fuit hmōi differētia inter filios masculos, & hmōi psonas. sed etiā alia: q: licet filij masculi nominatim debe:t exhęredari. nō tñ sup pradictas personas nominatim exhæredare parētib⁹ erat necesse: sed licebat eis illas psonas inter cæteros exhæredare. Sed dñe dicas tu mihi, qd est exhęredare nominatim? Ad hoc rñd. Amice, exhæredare nōiatim videtur, qui pprio nomine expressio exhæredat. veluti si testator dicit. Titius fili⁹ meus exhæres esto. vel non addito proprio nomine: sed appellation tñ: vt puta, si testator vnū solum filiū habuit. Et hoc dr vsq; ad illū §. posthumi quoq;. Franciscus de Aret.

[a] Non tñ vt oino. Licet dicta obseruatio. s. de test. or. solē nis sit: nō tñ &c. Vl sic. s. de ea obseruatione q̄ est circa fidem, & probationē, satis dictū est: nunc de ea, q̄ est circa pietatem dicendū est: & licet ea obseruatio, quę circa fidem est, satis diligens sit non tamen &c.

[b] Supra Scilicet in titu. de testa. ordin.

[c] Filiū. Etiā milite: vt ff. de lib. & posth. l. fili⁹ fami.

[d] In potestate. Secus i emācipato iure ciuili. sed idē iure prætorio: vt. j. eo. §. emancipatos Accur.

ADDITIO. Imò hodie preteritus dicit nullū ē de iure ciuili, sicut in ptāe cōstitutus: vt per glo. in § exhēdatos, in gl nouit, in auth. de hær. & fal. Ang.

[e] Præterierit. Scilicet nec instituē do, nec exhæredādo: vt. j. de hære. q̄ ab intesta. § eadem, nec ipso iure valet: vt C. de lib. præte. l. maximum.

[f] Adeo Scilicet inutiliter testabitur.

[g] Nemo. ff. de iniu. ru. test. l. filio §. si. cōtra. Sol. ibi filius viuit, hic nō Vel hic iure stricto, ibi æquo. [*] Ac.

[h] Nō constiterit. Aliud si constitit: licet postea rumpatur pria agnatione posthumi, qui postea morit: quia tūc reconualescit testamentū: vt ff. de iniusto rup. test. l posthum⁹. in prin. [1] & j. eo. §. posthumi. ibi, quo. l & filio &c. Nec est mirum: quia si ab initio rumpit agnatione posthumi: eo mortuo cōualescit. arg ff. de reg. iur. l. quod ab initio.

[i] Sed nō ita. No. ex vna parte ponit filios tñ ex alia filias, & oēs ex masculis vel fœminis descendentes.

[k] Nō infirmabat. Cōtra. j. e. §. sed feminini. Sol. vt ibi.

[l] Ad certam portionem. s. dimidiam eius, qd ab intestato habituri essent: vt C. de lib. pr. l. maximū. eis ca me. ibi, cum enim contra tabulas &c.

[m] Sed nec. Hęc est secunda differentia inter prędictas personas.

[n] Inter cæteros. s. hoc modo: vnū de filij meis exhęredo, vel vnū instituo, sic dico, reliquos exhęredo. nam nisi diceret cæteros exhæredo: licet dicat, filiū meum exhęredo, cū plures habeat: nemo exhæredatus videtur. vt ff. de liber. & posthu. l. ij. sed secus erit in istis, nam bene valet vt hic dicitur.

[o] Non extet. Itē alijs modis. vt omnes liberi mei sint exhæredati: & si sit vn⁹ tantum: vt ff. de libe. & posth. l. Titius. in prin. Itē si dixerit alia verba quęcūque, dummodo certa: vt ff. si cer. pet. l. certū, de iniusto ru. testa. l. posthum. §. nominatim & ff. de lib. & posthu. l. j. & ij. sed secus si dicat. filium meū instituo, cęteros liberos exhæredo, vel Seium extraneum instituo: liberos autem exhæredo. & hic non dicit omnes, vt non contradicat princi. gloss. [a] Nam dicor exhæredare filium inter cæteros: quia mistio fit cum cæteris in remotioribus gradibus constitutis. vnde non valet, cum debeant exhæredari nominatim, vt hic dicitur.

Posthumi quoq;. CASVS. Domine, iam video quid iuris est circa exhæredationem liberorū iam natorum, sed q̄d domine, si testator reliquerit vxorē pgnantem. nūquid necesse habet exhæredare vel instituere vterum? Rñd. q: sic. nam non solum nati liberi, sed etiā posthumi exhęredari debēt, vel hæredes institui: & in eo par omniū posthumorū cōditio est, q: quocunq; posthumo siue masculini sexus, siue fœminini pterito non valet testamentū: quia si nascatur posthumus, vel posthuma natiuitate eius rumpitur testamentū. vnde si mulier pgnans, de qua sperabatur posthumus nasciturus, ediderit abortiuum. nihil erit impedimento hęredibus institutis ad hęreditatē ex testamento adeundā. Nam iste abortiuus, qui mortuus natus est, vel contra formā humani generis editus, pro nō nato habetur. Sed licet in hac particula sit cōtradictio omniū posthumorum purificata: in alio tamen differunt. nā fœminini sexus posthumæ vel nominatim, vel inter cæteros solebāt exhæredari: prout placuerat testatori: ita tamē vt si testator hmōi personas inter cæteros exhęredaret, aliquid eis legaret. ne viderentur hmōi posthumę per obliuionem à testatore pteritæ esse: sed secus erat i masculis posthumis. Posthumos enim masculos, puta filiū, & deinceps, statutū ē nō posse aliter rectè exhęredari, nisi nominatim exhęredent. Sed dñe. pro Deo, qualiter pōt posthum⁹ nominatim exhęredari, si testator de sexu faciat mentionē? Resp. q: hoc modo. Quicunque mihi filius masculus genitus fuerit: exhæres esto. Et hæc dicunt de veris posthumis vsq. ad illum §. posthumorum. Franc. de Aret.

[p] Institui. Ista institutione ex pñti matrimonio nascituri, & ex futuro instituti videntur: vt ff. de lib. & posth. l. placet. & l ideoq;. [3] Quid in exhæredatiōe posthumorū, an omnes, siue ij q sunt in vtero tātū, an alij qui sunt nascituri ex pñti matrimonio vel futuro.

[*] Tu vero dicito. q: aut filius moritur viuo patre & testmē nō omnino nullū ē, vt hic. aut supui xit patri. & si dixit testamentum nullū, nō valet: si verò tacuit, & approbauit, licet iuris subtilitate. nullū sit, ex æquo tamē reconualescit, & id passim tenetur.

[1] Et ibi est casus i quo etiā hodie necessaria ē bonorum possessio, & alios vi gueri vide per Ange. qd est magnæ vtilitatis: quia eam liberi itra annū, cognati vero intra centū dies tātū, & non solū animo sed etiā præinre agnoscēt. Exhæredatio inter cæteros qualiter fit.

[a] Istā gl. reprehendit Ioan. Fab. hic.

[1] Et etiā filij postea adoptati, qui dicuntur posthumi ciuiles. l. sīgs posthumi. ff. e. An autem naturales tātum. & qd si instituat ventē vxoris suæ, vide per Ang. hic.

dari. Et in eo [a] par omnium [b] cõditio est, q̃ & filio posthumo, & quolibet ex cæteris liberis, siue fœminini sexus, siue masculini [c] præterito, valet quidẽ testamentũ: sed postea adgnatione [d] posthumi, siue posthumę rumpitur, [e] & ea ratione totum infirmatur. [f] Ideoq; si mulier ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortũ [g] fecerit: nihil impedimento est scriptis hr̃dibus ad hæreditatẽ adeundã. Sed fœminini quidẽ sexus p̃sonæ [h] vel nominatim vel inter cęteros exhæredari solebant: dum tñ si inter cæteros [i] exhęredarent, aliquid eis legaretur, ne viderentur p̃teritę esse p obliuionẽ. Masculos verò posthumos, i. filios, & deinceps, placuit nõ aliter rectè exhr̃dari, nisi nominatim exhr̃darentur: hoc. s. modo: Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto.

Ex filio nepos viuo patre suus auo hæres nõ est, quamuis in eius sit potestate, sed si viuo auo patrẽ mori contigerit, eius patris locum subintrãs quasi agnascendo suus hæres sit: idcirco institui vel exhæres fieri debet, ne illius præteritio aui testamentum infirmet.

Posthumorum [k] aũt loco [l] sunt & ij, q in sui hęredis [m] locum succedendo, quasi agnascendo [n] fiunt parẽtibus [o] sui hæredes: vt ecce, si quis filium, & ex eo nepotem, neptemve in potestate habeat: quia filius gradu p̃cedit, is solus iura sui hæredis habet: quamuis nepos quoque, & neptis ex eo in eadẽ potestate sint. Sed si filius eius viuõ eo moriaẽ, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius: incipit nepos, neptisve in eius locum succedere: & eo modo iura suorum hæredũ quasi adgnatione nanciscitur. Ne ergo eo modo rũpatur eius testm̃: sicut ipsum filium vel nominatim exhæredare debet testator, ne non iure faciat testamentum: ita & nepotem, neptemve ex fi-

futuro, intelligunẽ exhæredati? Rñ. non: cũ masculi debeãt nominatim exhr̃dari: vt j̃. e. §. masculos. Ac.

ADDITIO. Et hæc vera, licet glo. teneat contrariũ in d. l. placet, quã saluat Ioan. Fab. vbi essent apposita verba multiplicatiua, vel vniuersalia, quisquis, qcunq;, & similia, secus, si indefinita tantum, vt hic.

[a] In eod. Scilicet quod sequiẽ: quod & filio &c.

[b] Omniũ. Silicet posthumorũ ex se nasciturorum, & ex filijs suis, licet in iã natis non sit par cõditio, vt ĩ. eo. §. sed non ita.

[c] Masculini. Siue ex masculo, siue ex fœmina.

[d] Adgnatione. Id est, natiuitate. sic j̃. quibus mod. test. in fir. §. primo.

Posthumi hodie exhæredati nõ possunt.

[e] Rumpitur. Si vero exhæredabatur, de inofficioso agebatur: vt j̃. de inoff. testam. §. posthumi. Hodie vero exhæredati nõ possunt: vt C. de inoffi. test. l. si quis. §. legis.

[f] Infirmatur. Hic adde quod est ff. de mili. test. l. si filiusfamil. j.

[g] Abortum. Qui est pro non nato: vt ff. de verbo. signi. l. qui mortui. & C. de posth. hære. l. j. Acc.

ADDITIO Idẽ si semi nato mortuo antequam perfecte extrahatur. Secus tamẽ in nato exsecto ventre, qui non declinat ad monstrũ, dũmõ habeat pullum, etiam si vocẽ non emiserit. Vide Ang. hic.

[h] Personę. s. posthumę. nã iam natis fœminis nõ erat necesse legari. vt C. d̃ lib. præt. l. maximũ 1 fin. & ĩ. e. §. sed nõ ita.

[i] Inter cæteros. Hodie per cõstitutionem omnes nominatim: vt j̃. eo. §. sed hæc. vet nostra. Sed nouissimo iure non, cum non sint ingrati: vt in Auth. vt cũ de ap. cog. §. aliud. col. viij. Acc.

ADDITIO. Quæ causa debet exprimi, & per hęredem probari: vt in auth. ex causa. C. de libe. prętę. Angel.

Posthumorum. CASVS. Domine, iã video, & patet mihi qualiter exhæredanẽ liberi nati, & ẽi posthumi, nũquid sunt plures mõdi exhęredãdi, vel instituendi? Et respõ. quòd sic. Nam sicuti d. cũ est ve eos posthumos debere exhr̃dari vel instituti, ita & ij q loco posthumi sunt. Sed domine dicatis mihi. qui sunt ij, qui loco posthumi sunt? Ad hoc ride, Amice, loco posthu sunt ij, qui tẽpore testamẽti nõ erãt immeditatẽ adiũcti testatori: postea tñ adhuc viuente testatore in locum sui hæredit succedũt; & ita quasi agnascẽdo immeditate adiũgũtur testatori & sui efficiunẽ, vt patet in tali exemplo. Titius habet filium ĩ potestate sua: & ex eodem filio nepotẽ. hoc casu: q̃a filius vno gradu præcedit nepotẽ, solus filius iura sui hæredis habet, licet nepos & neptis ex eo in eius p̃tãte sint. vnde si Titij filius viuẽte adhuc Titio mortuꝰ fuerit, aut de potestate eius exierit, Icipit nepos ex filio natus in locum patris sui mortui succedere: & eo mõ quasi agnatione suus hæres efficiẽtur: cũ nullus in potestate existẽs eum p̃cedat: & iõ sic vt testator ipsum filiũ vel hæredem instituere, vel nominatim exhæredare debet, ita nepotẽ. vel neptem ex illo natesta habet exhæredare, vel hæredẽ instituere: nẽ forte viuo adhuc testatore, filio eius, qui immeditate erat ei adiũctꝰ mortuo vl̃ emãcipato, vel alio modo patria potestate liberato, nepos ex filio in locũ patris sui succedẽs, quasi agnatione eius rũpat testamẽtum. Et ista p̃uisio ad securitatem testatorum per legem Velleiam introducta est in qua quidem lege similis modus exhæredationis ad exemplum verorũ posthumorum demonstratur. Et hæc dicuntur vsq; ad illum § emancipatos. & casus eius est plenissimus vsq; ad §. sed hęc quidem. Franciscus Accursius.

[k] Posthumorum. Sic ff. de iniust. rup. testa. l. posthumorum. vbi omnino habetur iste §.

[l] Loco. Non tamen veri posthumi sunt: vt j̃. eod. §. hoc, in fine.

[m] In sui hæredis. Infra de hæredũ qualita & differen. §. sui.

[n] Adgnascendo. Idest. subeus, vel postea nascendo, sicut posthumus verus. non enim nascitur, cũ natus sit; vt supra de adoptionibus. §. primo. Vel dic agnascendo. Idest: incipiendo esse agnati, quo ad effectũ succedendi.

[o] Parentibus. Scilicet, masculis nam testamẽtũ fœminæ non rumpitur per legẽ Velleiam: vt ff. de lib. & posthum. l. Gallus. §. nunc de lege. ibi, nã & si ita verba sunt [t] sed per querelã irritatur: vt C. de inoffic. test. l. iij. & j̃. eod. §. mater.

[t] Nota p̃teritionẽ matris factã d̃ liberis nõ annullare testamẽtũ: qđ ideo procedit, q̃a p̃teritio matris habeẽ pro exhæredatione. vt videbitis. §. mater j̃. eo Christo.

Necesse

lio necesse est [a] ei, vel hæredem instituere, vel exhæredare: ne fortè eo viuo [b] filio mortuo, succedendo in locū eius nepos neptisve quasi adgnatione rumpat testamētū. Idq; lege Iulia Velleia [c] [*] prouisum est: in qua similis [d] exhæredationis mod' ad similitudinē posthumorū demonstratur.

Emancipati quoq; liberi institui, vel exhæredari debent: aliòqui eis præteritis (quamuis iure ciuili succursum non sit) iure prætorio bonorū possessio cōtra tabulas datur.

Emancipatos liberos iure ciuili, [e] neque hæredes instituere, neq; exhæredare necesse est: [f] quia nō sunt sui hæredes. [g] Sed prętor omnes tam fœminini [h] sexus, quàm masculini, si hæredes nō instituantur, exhæredari iubet: virilis sexus, nominatim: fœminini verò, inter cæteros: quia si neque hæredes instituti fuerint, neq; ita (vt diximus) exhæredati: [i] permittit [*] eis prætor, contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

Adoptiui quandiu in adoptantis nexib. constituti sunt, haud secus quam naturales liberi instituendi, vel exhæredandi sunt: adoptione verò soluta, impunè ab adoptante patre prætereuntur: quò tamen ad naturalē patrem, tanquam ab eo emancipati haberi incipiunt.

Adoptiui liberi quandiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdem iuris habentur, [k] cuius sunt iustis nuptijs quęsiti. Itaq; hæredes instituendi, [l] vel exhæredandi sunt, scd̄m ea, q̄ de naturalibus exposuimus. Emācipati verò à patre adoptiuo, neque iure ciuili, [m] neque iure, qđ ad edictū prętoris attinet, [n] inter liberos ɔnumerant. Qua rōne accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalē parentē attinet) quandiu quidē sunt in adoptiua familia, extraneorū [o] numero habeantur: vt eos neq; hęredes instituere, neq; exhæredare necesse sit. [†] cùm verò emancipati fuerint ab adoptiuo patre, [p] tunc incipiant in ea causa esse, in qua futuri essent, si à naturali patre emancipati fuissent.

Sublata veteri differentia, recentiori iure sancitum est, vt iisdem testamento modis, et mares, et fœminæ instituantur, vel exhæredes fiant, idq; in reliquis liberis, vt puta nepotibus, neptibus, & deinceps, necnon & in posthumis, & emancipatis filijs obseruare conuenit.

---

[a] Necesse est. Causatiuè, scilicet, ne rumpatur testamentum, vt sequitur, non p̄cise: vt C. de adop. l. pe. §. quæ in filio.

[b] Eo viuo, secus si post: vt ff. de iniuſ. rup. testa. l. si quis filio & i hoc differt à vero posthumo. Itē differt ab ascendentibus: vt ff. de inoffic. testa. l. pater filium.

[c] Velleia. Nomen est cuiusdā nouæ legis: sed ius Galli Aq. lij aouquius est. & loquitur in vero posthumo, vt statim dicā: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. si eius qui filium.

[d] Similis. In veris posthumis talis erat mod': si me mortuo naiceretur mihi filius intra decē menses. vt ff. de liberis & posthumis. l. Gallus j. rñso & §. j. ij. iij. & iiij. sic ergo & hic per leg. Velleiam, si suus hæres suus esse desierit viuo testatore: vt ff. de li. & posthu. l. Gallus. §. videndū est nunc. & in hoc habet locū lex Velleia. a sic etiam est paritas ab intest. vt j. de hær. q̄ ab intest. §. cum autem.

[e] Iure ciuili. Sic j. de hęr. q̄ ab intest. §. emancipati.

[f] Necesse est. Nam nihilominꝰ tenet testamētū: aliud in eo qui est in potestate: vt s. eod. in princi.

ADDITIO. Dic tam de iure ciuili, quia non erat cognitus: quā etiam de iure p̄torio: quia p̄tor habet illas pro tabulis, si septem signis sciuā signatæ sint. & dat bon. pos. secūdū tab. vt l cum tabulę. ff. de bo. pos. secundū tab. nec da uitio p̄teritionis curatur, secundùm Angel.

[g] Sui hæredes. Supple: & qui desierūt esse hæredes sui: aliàs non asset bona ratio, cum filij necesse habeāt patres instituere: licet nō sint patres sui hæredes ad filios. Filius aūt emancipatus per capitis diminutionē desinit agnatus esse, & remanet cognatus, q nō cognoscit à iure ciuili: vt j. de hæred. q ab intest. defer. §. emancipati: & s. de legi. agna. tute §. fi. & ff. de bon. pos. l. sed cum patrono. §. j. Acc.

[h] Fœminini. Licet in suis esset differentia inter masculos & fœminas iure ciuili: vt s. eod. § j.

[i] Exhæredati s. rite, aliàs eis exhæredato datur contra tab. vt ff. de bon. poss. ɔ tab. l. non putauit. §. nō quis. item etiam institutis datur contra tab. si alius cōmittat eis edictum: vt ff de contra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg p̄stan. per tot. bonor. posses. cōtra tab. l si duo.

[k] Habentur. Quoad adoptiuū patrē.

[l] Instituendi. Ab adoptiuo patre. Ac.

[m] Iure ciuili. Quod s iut ciuile (scilicet adoptionis) quo nocantur sui adoptiui ad hęreditatē, alio iure ciuili, scilicet: per emancipationē sublatum est, quod esse potest: vt s. de legi. agna. tut §. fin.

[n] Attinet. Quod nocat emancipatos: vt s. proximo §. & est ratio. quia desinūt esse filij. Sed naturales non possunt desinere esse filij per emancipationem: vt j. de hæred. q̄ ab intesta. §. minus ergo. ibi nec quia. Acc.

[o] Extraneorum. ff. de contra tabul. l. j. §. & sui iuris.

[p] Patre ff. de bon. posses. contra tabul. l. si emancipatus. §. penul. in fi.

Sed hæc quidem. CASVS. Dicit Iustinia. quòd huiusmodi differentias sexus, & modi exhæred. de quibus dictum est hucusque, vetustas, idest, media iuris prudentia introducebat: sed nostra constitutio differentias amouet, & nihil inter masculū, & fœminam, quantum ad modum exhęredādi, vel instituendi interesse existimauit. & hoc triplici ratiōe. Prima, quia vtręque personæ in procreatione hominum simili natura officio fungun tur. Secunda ratio: quia lex antiqua xij. tab. omnes tam masculos, quam fœminas pariter ad successiones parentum ab intesta. vocabat. Tertia ratio est: quia p̄tores secuti sunt l. xij. tabul. dando scilicet filiabus neuti & filijs pariter bono. posses. contra tabu. in totū: vnde nos his rationibus moti, simile, ac simplex ius antiquum, differentijs explosis, in filiabus, & filijs, & omnibus alijs per virilem sexum descendētibus non solū iam natis, sed etiā posthumis, introduximus.

[*] Scilicet testatoris. sec' in nepote post mortē vtriusq; orto: vt hic per doct.

[*] In P. Fl. vbiq; scriptum est, Iunia Vellea.

[a] Cuiꝰ lagie difficultates euitabis apponēdo talē clausulā, oēs natos, & nascituros, q mihi ɔgnasci poterūt, i tali re instituo. Quo aūt ad exhęredatione quasi posthumorū qui sūt iā nati & q̄ debet fieri nominati sic dices: talē nepotē, vel p nepotē, si q̄ meus erit, ex talē cū exhæredo: pro p̄ie. n. posthumi exhæredari hodie nō posiūt: vt p Io. Fa. & Ang. hic.

[*] Aliàs, p mittit.

[*] Verbū rite notat solennitatē iuris, recte verò iustitiā. sic sup. de mili. test. in pri. gl. I l. hoc eo lore. ff. de inof. test. Tulii. lib. j. rheto. te

stoclatione testium, inqt scribūt. testes rite affuerunt. Egid. Per.

[*] Quā potest sitēta tē & committere sui ito: vt l. nonnunquā. ff. de lega. p̄sta. Ange.

[*] Et ibi glo. declarat qd sit cōmittere edictū, & stipulationē cōmitti. Egid. Per.

[†] Refert tamen Valer. Max. lib. vij. c. vij. Max. Anc. Carseo'ani equitis Romani filiū à Suffenate auūculo adoptatū nihilo minus olī apud centum viros rescidisse patris naturalis testamētū, in quo p̄teritus erat. Adijcit p̄terea tātū fuisse l ea causa vincendi fiduciā vt L. Sextilius, & P. Popilius cōsanguinei p patre scripti hēdes nō ausi fuerint sacramēto contēdere cū adolescēte, & succubuisse ipsū. q eū sus fuerat obtendere. Franc. Baldui. hic.

ximus, & statuimus in cōstitutiōe nostra: vt omnes siue sui sui, siue emācipati aut instituantur hēdes, aut nominatim exhæredent omnes, siue sint iā nati, siue adhuc in vtero cōstituti, & postea nati sunt, eundē habeant effectū circa parētū suorū testamentum infirmādū, & hęreditatem à scriptis hæredibus auferendā, quē quidē effectū filij sui, vel emancipati pręteriti, vel exhēdati habere poterunt. Et hęc dicunt vsq; ad illum. §. circa adoptiuos, & casus planus est vsque ad finem. Franc. de Are.

a Sed hęc. Scilicet supradicta à principio tit. vsque ad §. emācipatis. Et dic hæc. s. differentiam sexus, & gradus, & modi exhæredationis: vt s. eodē, §. j. & §. posthumi. & §. sed fœminini. Non autem dicit de ijs, q̄ postea vsquemodo dicta sunt à §. illo. emancipatos.

b Vetustas. Idest, media iuris prudētia, vt statim sequitur.

c Cōstitutio. C. de lib. præte. vel exhæ re. l. maximum.

d In hoc. Aliàs enim multæ differētiæ sunt: vt ff. de sta. ho. l. In multis.

e Nihil interesse. vt in auth. quibus mod. nat. effi. sui. §. non autem. collat. septima.

f Quia. Prima ratio.

g Officio. Idest simili officio. vna n. indiget altera ad procreationem sobolis. & hæc est prima ratio l. 12. tab. vt C. de leg. hęred. l. legem.

h Lege antiqua. i argumētatur ex iure antiquo: sic ī. q manumiss. non poss. §. fin. & hæc secunda ratio.

i Videtur. Scilicet dando filiæ bon. pos. contra tabulas, in totum, licet non possit dicere nullum: vt C. de lib. præ. l. maximum. ibi, etsi pręteritus &c & hæc est tertia ratio. Accu.

k Simplex. ad differentiam antiquæ distinctionis vt supra eodem. §. j.

l Per virilē sexum. Quid est de descēdentibus per fœmininū? Respon. admittuntur, sed cum diminutione tertiæ partis. vt ī. de hęredita. quæ ab intesta. §. item vetustas. versic. diu. & C. de collatio. bono. l. illam. Accur.

Nota quòd ex 3 ex le. xij. tab. ita admittebāt ab intesta to fœminina, sicut masculus sm Ange.

Sed hæc a quidem vetustas b introducebat. nostra verò constitutio c inter masculos, & fœminas in hoc d iure nihil interesse e existimans, quia f vtraque persona in hominum procreatione simili naturæ officio g fungitur, & lege antiqua h duodecim tabularum oēs similiter ad successionem ab initio vocabātur, quod & prætores postea secuti esse videtur. i ideo simplex k ac simile ius, & in filijs, & in filiabus, & cæteris descendentibus per virilem sexum l personis, nō solùm iam natis, sed etiam posthumis introduxit: vt omnes siue sui, siue emancipati sint, vel hæredes instituantur, vel nominatim exhęredentur, & eundē habeant effectum m circa testamenta parentum suorum infirmāda, & hæreditatem auferendā, quē filij sui, vel emancipati habent: siue iam nati sint, siue adhuc in vtero cōstituti, postea nati sint. n Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisionem, quæ in nostra constitutione, o quā super adoptiuis tulimus, continetur.

Præteritio militis in expeditione testantis, si scit se habere liberos, pro exhæredatione habetur. Are.

Sed si in expeditione occupatus p miles testamentū faciat, & liberos suos iam natos, vel posthumos nominatim non exherędauerit, sed silētio pterierit, non ignorans, q an habeat liberos, silentium eius pro exhæredatione r nominatim facta valere, cōstitutionibus principū cautum est.

Matris, aliorumve per lineā maternā ascendentium præteritio vim exhæredationis obtinet; idcirco ad eorum successionem citra querelam aspirare non potest præteritus filius.

Mater s vel auus maternus necesse nō hūt liberos suos, aut hēdes instituere, aut exhēdare, sed pūt eos silentio omittere; nā silentiū matris, aut aui materni, & cęterorum per matrem ascendentiū tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filiū, filiamve, neque auo materno nepote, neptemve ex filia, si eū eamve hæredem non instituat, exhæredare necesse ē; siue de iure ciuili t q̄ramus

m Eundem habeant effectum. Quo ad cōmodum, diuerso tamē iure. nā suus pręteritus, & dicit nullum & contra tab. habet, si non vult dicere nullū, quādo præteritus est. Sed emancipatus tantū habet contra tab. vt C. de lib. præte. l. maximū. §. sancimus itaque &c. & ff. de leg. præstan. l. is, qui. Si autē exhæredētur, habent querelam omnes: vt ff de contra tabulas. l. non putauit. §. nō quæuis. & de inofficio. testa. l. Papinianus.

n Postea nati sint. Qui exhæredari nō possunt: vt diximus supra eodē, §. posthumi.

o Constitutione. C. de adoptio. l. cū in adoptiuis. & recitatur supra de adop. §. sed hodie.

p Occupatus. Quid si non est in expeditione? Respond. ius commune obtinet: vt supra de mili. testa. §. illis.

q Non ignorans. Si enim ignorat, non valet testā: vt C. de testamen. milit. l. sicut certi iuris.

r nisi fuerit eius animi, vt si filiū haberet esset exhęreti: vt ff. de militari testamento. l. qui iure militari.

r Pro exhæredatione. Ideoque querela inofficiosi testamenti agitur. sed hoc cū miles est paterfamilias: nā tūc nō pōt habere locū castrēse peculium, si enim esset filiusfamilias, non haberet locum querela: vt C. de inoff. testa. l si §. fin.

ADDITIO. Ista glo. hodie est falsa: vt no. ī. de mil. testam. §. illis autem. in gl. super verbo. iure tñ communi.

s Mater. Idem intelligo in silentio liberorum ad maternam lineam: vt C. de inoff. testam. l. eum filium. Accur.

ADDITIO. Et hęc vera quando fuit inserta causa, & tunc hoc quo ad matrem vel eius lineam habetur pro exhæredatione, & habet locū querela: vt hic. Quo autem ad patrem & eius lineam, si sit facta præteritio à filio in potestate, competit ius dicēdi nullum: si ab emancipato, datur contra tabulas. Sed hodie non expressa causa testamentum est nullum: vt §. j. in Auth. vt cum de app. cog.

t De iure ciuili. Quia non habet eos in potestate: vt infra de hęr. quali. & diff. §. cæteri.

Hęres suus p̄teritus habet duo remedia, emancipatus vnicum. Querela datur emancipatis.

s Etsi verba essent generalia apta comprehenda recōem naturam secundum sm Bald. licet Ang. dubitet hic. secus tamē ī paganis: vt hic p cū. Præteritio an habeant p exhæredatione.

Edict.

a Edicto. Quo emancipari voluntur: vt j. eod. §. emancipatos. quia eos non potest emácipare: vnde contra tabulas locum non habet: vt hic, & ff. de contra tab. l. illud. § testamenta.

b Eis. Scilicet descendétibus p lineá fœmininá. dat̃ũ & alijs, sed his maximè: vt C. de in offi. testa. l. filiam.

c Paulo post. Vt j. de inoffi. testam. p totum.

* Alias, pmittit.

siue de edicto a ptoris, quo ptor pteritis liberis ɔ̃ tabulas bonorũ possessionẽ pmittit, * sed aliud eis b adminiculum seruatur, qđ paulò post c vobis manifestum fiet.

DE HÆREDIBUS instituendis.

Continuatio.

* Continuatur hoc modo. vidimus de ordinatione testamentorum in titu. de testament. ordi. Verum quia causa efficiens fuit necessaria ideo postea posuit de personis testantium: vt in tit. de mil. testa. et qui testari nõ possunt in titu. quibus licet facere testamenta, vel non. alias est titu. quibus nõ est permissum facere testamentum. Verum quia in testamentis hæredes instituuntur: videndum est ergo de hoc titu. Arct. Vel sic. Visum est suprà de filijs tam natis, q̃ nascituris hæredibus instituendis, vel exhæredandis: nunc sequitur videre generaliter de extraneis hæredibus instituendis.

TITVLVS XIIII.

DE HAEREDIBVS instituendis. d

Liber homo, vel seruus proprius, vel alienus, potest hæres institui sine mẽtione libertatis. Et etiam intelligitur proprius, in quo quis habet nudam proprietatem. Arc.

Æredes instituere e pmissũ f est tam liberos hoĩes, quã seruos, & tam proprios, g q̃ alienos. † h Proprios aũt olim qdem ſm pluriũ ſnĩas non aliter, q̃ cũ libertate rectè instituere licebat, hodie verò ẽt sine libertate ex nr̃a constitutione i hr̃des eos k instituere pmissum est. Quod nõ p innouationẽ l induximus, sed qm̃ & æquius erat, & Attilicino placuisse Paulus suis libris, quos tam ad Masuriũ Sabinum, quàm ad Plaucium scripsit, refert. Proprius aũt seruus etiã is intelligitur, in quo nudam * proprietatem m testator habet, alio vsum fructum habente.

Seruus accusatus de crimine adulterij commissi cum domina sua non potest ante sententiam manumitti, nec ab ea hæres institui. Arc.

† Proprij, & alieni opponũtur Mand. in Gl. Facul. §. Et proprii. ver. Hic propriũ opponit̃ termino alienum.

* Hoc dicit rõne ɔ̃trarij, q a gerũdiũ importat necessitatẽ. gio. in ti. ff. de edẽ. videretur ergo q hic tractaretur de his q necessario sũt hr̃des instituẽdi, qđ est falsum. secũdum Ias. Egi. Fer.

d Instituendis. Idest qui possunt institui, * vt j. eodem vsque ad §. si plures. & §. fina. Item & qualiter debeant institui: vt j. eod. §. si plures. vsque ad § fina.

Æredes. Totus iste tit. diuidit̃ in septẽ partes. Primo ponit regulam gñalẽ, q non solum liberi, sed ẽt serui. & nõ tantũ proprij, sed ẽt alieni pñt hæredes institui. Secũdo declarat qualiter proprius seruus põt institui, & quis dicatur proprius seruus. Tertio quis dicatur alienus. & qũo põt institui. Quarto q non tãtum vnus, sed etiam plures possunt hæredes institui. Quinto ponit diuisionẽ portionum hæreditatis, & de effectu ipsius. Sexto de institutiõe sub conditione. Septimo, quòd etiam ignotus testatori põt hæres institui. Secunda ibi. Proprios autem. Tertia ibi. Alienus seruus. Quarta ibi, Et vnũ hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerunq;. Sexta ibi, Hæredes & purè. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidat vt diuidit hic glo. titu.

CASVS. Domine, vos vultis tractare de hæredibus instituendis. dicatis igitur mihi, qui possunt hæredes institui? Ad hoc respon. Amice, hæredes institui possunt tã liberi homines, quã serui. & tam proprij serui, quàm alieni. sed olim ſm sententias plurium non licebat proprios aliter instituere hæredes quàm cũ libertate expressè data sed hodie secus est, nam authoritate nostrę cõstitutionis, licet dño nulla mentione facta de libertate, proprios seruos in testamento suo hęredes instituere, hoc tamẽ de nouo non induximus: nã antiquitus Attilicinus iurisconsult9 hoc induxerat. Paulus ẽt in libris suis, quos tã ad Masuriũ Sabinũ, quã ad Plaucium scripsit, refert hoc idẽ Attilicino antiquo iurisconsulto placuisse. vñ q antiquit9 Attilicino, & Pau. placuit nostra ɔ̃stõ in legis necessitatẽ introduxit: & hæc dicunt̃ vsq; ad illũ §. pprius aũt seruus. in quo ponit sic casum: Dñe, vos dixistis mihi, q pprius seruus põt hęres institui. mõ dicatis mihi, quis dicat̃ proprius seruus? ad hoc rñ Amice, proprius seruus quoad hoc vt possit institui, intelligit̃ ẽt ille in quo testator habet nudam pprietatẽ, licet alius in eo vsũfructũ habeat. nam nihilomin9 ppri9 seruus itelligit̃. Et hęc dicuntur vsq; ad illum § est aũt. Fran. de Arct.

* Alias putatiuũ.

e Hæredes instituere. q. d. dominos instituere in bonis suis facere nam hæres idem est dominus * vt j. de hær. qual. & d. f. § fi. ibi pro hęrede. Item idem dixerũt, q a tunc subintrat hæres in dñium rerũ defuncti acsi eadem persona esset vt in auth. de lucelur à mori. §. j. ib., rum vtiq; col. v. & ff. qui. ex cau. ma l. cum miles, in fi.) resp. Accur.

* Aptitudine non actu, nam hæres nõ ẽ dñs bonorum testatoris an adità hæditatẽ, ſm Por.

ADDITIO. Non tñ est idem dñium, qđ erat penes defunctum: sed fingitur esse idem. Secus aũt in possessione. quam volens perdere, & in aliũ trãsferre, statim perdit, & noua rem tenetur statim, q est apprehensa: & intelligitur semper fuisse continuata, si interim à nemine fuit occupata. Ang.

Possessio hr̃dis an sit eadem, cũ possessione defuncti.

f Permissum est. Scilicet à iure.

g Proprios. Scilicet seruos.

h Alienos. Sic ff. eo. l. non minus.

i Constitutione. Vt C. de ne. ser. hære inst. l. cũ qdã.

k Eos. Scilicet proprios seruos.

l Non p innouatione. q. d. nõ induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idẽ dixerat Attilicinus, vt subijcit. Sed ɔ̃ j. q b. ea cau. ma. nõ licet. §. idẽq; iã tis. ibi. Noua humanitatis & c. Sol. ille iusti. nõ inuenit, sed rõnẽ reddi, cũ nõ sit verisimile & c. vt ibi. vel aliter Attilicino placuit, & Paulo: sed i legis necessitatẽ nõ deduxerũt. sic & j. de testa §. sed neq. hęres. Iustin. vero i legis necessitatẽ idoxit. vt ex ipsa institutione liber esse videat̃. t itẽ nunqđ corrigit̃ q aliàs dr̃. s. q purè instituitur, & sub conditione liber qđ expectat̃ cõditionis euẽtus: vt ff. eo. l fructu. §. & l. quoties. §. fi. & l. q filiũ. §.) Rñ. non quia istud locũ habet qđ. hic dr̃. qñ libertas nec est data expressè, nec fuit retardata: at ibi expressè fuit retardata.

† Tu dic ſm doct. q primo fuit t9 legis necessitate: postea abrogati, tertio p Iustinianũ iterũ ad legem reductum.

ADDITIO. Si aũt esset expressè inhibita, non valeret institutio: vt d. § idem. quę vtris Ang.

m Nudã pprietatẽ. Vt iste liber. & hæres necessari9 fit. vt j. e. j. rñ. sed tñ vsufruct. pinde ac si esset seruus adhuc: vt C. cõia de ma. l. j. § sin aũt pprietatium

Est tamen

Est tñ * casus, in quo nec cũ libertate vtiliter seruus à dña hrs īstituiť; vt cõstitutiõe a diuorũ Seueri & Antonini caue tur, cuiᵘˢ b verba hęc sũt: † c Seruũ adulterio maculatũ d non iure testõ manumissũ e añ sñiam ab ea muliere videri, quę rea fuerat eiusdem criminis postulata f rõnis é. Quare seqť, vt in eũdẽ à dña collata hr̃dis † istõ nulliᵘˢ momẽti habeať. g

Seruus in quo quis habet vsumfructum dicitur alienus: et ideo institutus cum libertate ab vsufructuario non consequitur libertatem ipsam. Aret.

Alienus seruus ẽt is intelligiť, in quo vsumfructum testator h habet.

Simplex proprij serui institutio eum & liberũ & domino necessariũ heredem facit, qui si viuo adhuc testatore libertate donetur, voluntarius efficitur. si ante ẽ à domino alienetur, nec liber, nec hæres fit, sed nouo domino hereditatẽ quærit.

Seruus aũt à dño suo hæres institutus, si quidem in eadem causa i manserit: fit ex testõ li-

Est tamen. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ȷ̃. q̃ dñs potest seruum suum in testamento hæredem instituere. nunquid est hoc generaliter verum, q̃ liceat cuilibet dño seruum suũ hæredem instituere? Et respond. q̃ non. Est enim casus, in quo non licet domino seruũ suũ hæredẽ instituere, quamuis libertatẽ eidem seruo se dedisse in testamento suo expresserit: & ita cauetur cõstitutione diuorũ Seueri, & Antonini, cuius constõnis verba sunt hæc. Rationis est seruum maculatum, idest accusatũ de adulterio cum domina sua cõmisso, non videri iure manumissum ante sententiam ab eadẽ domina sua q̃ fuerat rea postulata eiusdẽ criminis. vnde sequiť, q̃ ex quo manumissio i testamento suo non valet: nec eum institutione valere possit. Manifestum est igitur, q̃ institutio hæredis in eundem à domina collata nullius momenti habeatur. & hæc vsque ad illum § alienus seruus. Fran. de Are.

a Constitutione. s. Græca, quam non habemus. Acc.

b Cuius. Scilicet constitutionis.

c Verba hæc sunt. Quæ sequuntur.

d Maculatum. Idest accusatum. Nam aliàs est in litera, accusatũ. vt ff. eo l. his verbis. §. interdũ. vbi de verbo ad verbũ sunt ista, q̃ hic dicunť, excepto, q̃ nõ scribitur maculatũ vt hic, sed accusatũ. similis expositio dr̃ in libro Sapientiæ de Ioseph: Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura. mẽdaces ostẽdi, qui maculauerunt eũ. i. accusauerunt eum.

e Manumissum. Scilicet videri: vt postea subijcit: & dic manumissum simpliciter, nõ institutũ. & ex hoc infert quod sequitur, q̃ nec eum institutiõe fieri põt liber, vt subijcit: quare sequitur &c. Are.

f Postulata. i. accusata de eodem adulterio cũ seruo pprio cõmisso, p quo grauiter puniť vterq., vt C. de mul. q̃ ser. p. se iun. l. i. in prin. t Quid si cũ ex̃neo cõmisit adulteriũ? Rñd. nec tũc manumittiť vsq; ad xl. dies: vt C. de adul. l. 3. & ff de adul. l. si postulauerit. §. iubet. Item quid si adulteriũ tale commisit, nõ tñ accusať adhuc? Rñ. bene põt manumittere, 3 sed in crimine lęsę maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale non possit manumittere vel testari: vt C. ad leg. iul. maie. l. si & ff. de don. l. post contractum. & l. donationes. §. fi. Accur.

g Nullius momenti habeatur. Quia si valeret institutio valeret libertas: vt ȷ̃. eod. ȷ. respon. & ȷ̃. qui. ex cau. manu. non lic. §. i. & ita no. arg. q̃ vbi aliquid prohibetur fieri directo, similiter & per obliquum prohibetur. sic ff. de condi. insti. l. quæ sub cõditione. §. sed si sub. ibi, sed est verius. Item argu. quòd cassato principali, cassatur quicquid sequiť ex eo, vel ex his. vt C. de legibus & constitutionibus. l. nõ dubium. Accur.

Alienus seruus. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ȷ̃. quis intelligiť pprius seruus: dicatis mihi quis intelligitur seruus alienus? Ad hoc rñd. Amice, alienus seruus non solum dr̃ ille, in quo testator nihil iuris habet, sed etiã ille in quo testator habet vsumfructum. Et hæc dicunť vsque ad §. seruus autem à domino. Franc. de Aretio.

h Testator. Et ideo non põt eum cum libertate instituere: vt ff. eo. l. si alienum. in princ. 1 Sed q̃ dicie ad hūc §. ff. de bon. autho. indi. pos. l. in venditione. Sed certè quo ad alia est loco dñi, non quo ad hoc vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus esset à fructuario simpliciter sine institutione, erit tanquam liber quãdiu duraturus erat vsusfructᵘˢ: vt C. comun. de manu. l. j. §. si aũt fructuarius. Nũquid & hic seruus alienus hæres institutᵘˢ erit tanquam liber; licet verè liber nõ sit? Respõd. non: quia ex morte testatoris protinus erat futurus quasi liber, si valeret hoc quod agetur: vt argu. ȷ̃. de heredum quali. & diffe. in prin. Item & tunc erat vsusfructus perdendus vt ȷ̃. de vsufruct. §. finitur. vnde etiam sic esset quasi liber, donec duraret vsusfructus, quia nisi duraret post mortem testantis, nihil valet talia institutio, vt sit liber, sed dño suo hæreditatẽ q̃rit: vt ȷ̃. eo. §. alienus. Sed quid si erat vsusfructus repetitus in persona primi hr̃dis, vel ẽt vlterius, quod põt vt ff. quib. modis vsusfruct. amit. l. repe. in prin. Respon. tunc erit quasi liber toto illo tẽpore: vt in. C. communia de ma. l. i. §. si autem fructuarius.

Seruus aũt. CASVS. Dñe, iam video, q̃ proprius seruus à dño in testõ hæres institui potest: pro Deo dicatis modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc resp. Amice, institutio proprij serui à dño facta gloriosum habet effectũ. Proprius. n. seruus à dño suo hęres institutus, si in eiusdem dñi dñio vsque ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testõ liber & hæres, s necessarius. sed si testator viuus manumiserit, tunc post mortem testatoris adire hæreditatem suo arbitrio poterit: nã in hoc casu, qñ à viuo testatore manumissus fuerit, non cogitur hæres necessarius esse: quia non consequitur hæreditatem, & libertatem ex testõ domini. Ad hoc. n. vt hæres necessarius sit, necesse est eũ tam libertatem, quã hæreditatẽ ex dñi testõ habuisse. & hæc obtinent quando dominus viuus seruum institutum manumisit. Sed pone, q̃ dominus seruum proprium instituit, & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transtulerit. certe in casu isto mortuo testatore iussu noui domini debet iste seruus adire hæreditatem, & eam nouo dño acquirere, & ea ratione per eius aditionem iussu noui dñi factam nouus dominus hęres efficitur. Nã ipse seruus post institutionẽ alienatus nec liber, nec hæres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa hæres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eum alienando à libertatis datione videtur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum § alienus quoque. Fran.

i In eadem causa. Idest, seruus eiusdem domini. lo. vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. i. §. i.

* Aliàs. Est autẽ.

† Aliàs hr̃ditatis. alias neutrũ habetur, nec hr̃dis nec hr̃ditatis.

t Puniũtur aũt & dñæ & serui: quia verberati traduntur igni. & idẽ non esẽt i dño, q̃ cognouisset seruũ. vt no. gl. in l. 3. & pbatur i l. si. C. eo de. ma p. ratione qa maior honestas requiriť i muliere, quã in masculo: vt ȷ̃. dixi. Vñ tue pius esset hoc nĩo tpe q̃ famulus cognosceret dñam, quã si dominus cognosceret famulã, pp honestatem q̃ maximè requiriť i ipsa muliere.

Hoc est falsum: qa manumissio in ista 60. dies prohibeť. q cõputanť à die diuortij non accusationis. vt per Ioã. Fa. & Aug. hic.

1 Et ff. ad Sylla. l. 1. § dñi. de quo vide gl. in l. recte dicimus. ff. de verb. sig. Ang.

ber [a] hęresq; ei necessarius. Si verò à viuo testatore manumissus fuerit suo arbitrio adire hęreditatē pōt: quia non fit hæres necessarius: cū vtrūq; [b] ex domini testamento nō consequatur. Quòd si alienat⁹ fuerit: iussu noui dñi adire hr̄ditatē debet, & ea rōne per eum dominus fit hæres. nam ipse alienatus, neque liber, [c] neque hæres esse potest, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. [d]

Seruus alienus hæres institutus quærit domino suo hæreditatem, si iussu suo hæreditatē adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò ante, quàm adeat, fuerit manumissus: potest suo arbitrio adire. Areti.

Alienus [e] quoq; seruus hæres institutus, si in eadem cā durauerit: iussu [f] eius dñi adire hæreditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortē eius [g] ante, quā adeat: debet iussu noui domini [h] adire: at si manumissus ē viuo testatore, vel mortuo ante, quàm adeat, suo arbitrio [i] adire potest hæreditatem.

Seruus alienus potest instituti etiam post mortem domini sui, & etiā seruus hæreditarius, vel eius qui est in vtero. Aret.

Seruus etiam alienus post domini mortem [k] rectè hæres instituitur: quia & cum hæreditarijs seruis est testamenti factio. [l] Nondum [m]

[a] Liber. Nisi aliqua lex impediat libertatē: vt ff. eo. l. si non lex, ad fi. ri. vel cōditio: vt ff. e. l. quoties. §. fi. vel quia ex lege peruenit ad libertatē: vt ff eo. l. testamēto. ad fi. ti. secundū lo. [1] Itē fit liber à semetipso, nisi institutus fuerit ita: cum qr mihi hęres erit, Stichus liber & hęres esto: nā tunc à cohærede accipit libertatē: vt ff. de acqui. hęre. l. ex parte. Itē & ignorans fit hęres & liber: vt ff. si cer. petа. l. eius qui.

[b] Vtrunq;. Idest, hæreditatē & libertatē. nam vt liber sit & hęr necessari⁹, hęc duo consequi debet ex testamento domini: vt j. de hęr. qua. & diffe. §. j.

[c] Neq; liber. Directè enim libertas in seruo alieno nō pōt habere locū. sed in fusiuno pōt habere effectū. vt hic. sed aliud in legatis, quę adimunt hoc ipso, q alienant seruū: vt ff. de adi. le. l. seruo cū libertate. & est ratio: qa in legato spectat dies quo cedit, an sit manumissus: vt ff. qū dies leg. ce. l. si post. §. si eum.

ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue inspiciamus diem cedentis legati, siue diem aditæ hæreditatis, vtroq; casu reperitur alienus. vnde quēadmodum ē hęreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatū. & propterea noua redditur ratio: quia facilius legata reuocantur, quàm hęredū institutio. l. ex parte. ff. de adim. lega. cum enim facilius legata instituantur, facilius destruunt: vt in auth. ex causa. C. de lib. pte. Christoph.

[d] Alienauit. [*] alicui habenti factionē testamēti: vt ff. eo. l. seruum meū. in fi. j. respō. & hoc nisi redimatur ab eodē testatore, qui eū instituit, & postea eū alienauit: tūc. n. reuiuiscit libertas: vt ff. de ma. testa. l vērū & ff. e. l. quoties. §. h & l. si nō lex. & l. penult.

Alienus quoq;. CASVS. Domine, nō video, qs sit effectus institutiōis alieni serui? Ad hoc resp. Anitce alienus seruus hęres instituitur, si durauerit in eadē causa: debet iussu domini sui adire hrēdita ē & eidē per aditionē hæreditatē acquirere. Si verò alienatus fuerit à domino suo viuēte adhuc testatore: aut ēt post mortē testatoris, tamē ante, quā hæreditatē adierit: in hoc casu iussu noui domini debet adire hrēditatē. & hæc sunt vera, quādo iste seruus in seruitute remāserit. sed si à primo domino, vel à nouo viuēte testatore, vel mortuo ante aditionē hrēditatis manumissus fuerit. tūc liber factus suo arbitrio hæreditatē adire, & sibipsi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem alienus Franc.

[e] Alienus. Qui sic institui potest. cū liber erit, prius non: vt ff. de cōdi. institu. l. seruus alienus. & l. quia.

[f] Iussu. pcedente aditione: vt ff. de acqu. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum. [*] & ita domino quęrit, aliàs si seru⁹ nolit adire, (quod potest esse etiā domino iubente) non quærit: vt C. eo. l. cum proponas.

ADDITIO. Si tamē coactus adeat, valet aditio. Sed pater filia recusante, item monasterium monaco recusante adire, vel ante aditionem mortuo, possunt adire suo iure: vt per Angel. Are. hic.

[g] Post mortem eius. etiàm post iussū eius ante, quàm nō adiret: vt ff. de acqu. hære. l. Antistius. §. j. Accur.

[h] Noui domini. Hoc est enim in hæreditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dñs, vel sibi, si liber est tūc. sed in legato spectatur dies cessionis: vt si tēpore mortis legātis sit meus: licet alienem, tamen mihi debeatur legatum. vt ff. quādo dies le. ce. l si post §. 2. & ibi glo. in verb. statim.

[i] Suo arbitrio. Sic sup. eod. §. si vero. Accur.

Seruus etiam alienus. CASVS. Domine, iam video, q seruus alienus viuente domino, possit hęres institui: nūquid poterit institui post mortem domini? Et respond. quod sic. Seruus enim alienus post mortē domini hæres potest institui. & cū hrēditarijs seruis est testamēti factio. Nā hęreditarij serui acquirunt hæreditati, & per consequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum adita sustinet vicem psonæ defunctæ, nō hæredis futuri. vnde sicut si defunctus viueret. ex testamento capere posset, ita eo mortuo capere posset hæreditas: cum hæreditas quantū ad hoc vicem personæ defunctæ repsentet. Item non solū seruus alicuius iam nati institui potest, sed etiā seruus eius, qui in vtero est, rectè hæres institui poterit: quia quantum ad hoc qui in vtero est, pro iam nato habetur: cum in hoc casu de commodo eius tractetur. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem plurium. Franc.

[k] Post domini mortem. Verba legis sunt omnia, & secūdum hoc planum est, vel testatoris: quia sic dicat Instituo seruum hæredem post mortē domini. & pbatur hæc lec. ij. ff. e. l. qui filio. j. respon. nec obstat, quòd videatur in diem fieri hæc institutio: vt j. e §. hæres. quia incertus est dies mortis: vt ff de cōdit. & demonstr. l. j. §. dies autem. vnde valet. vt ff. e in l. in tempus. in prin.

[l] Testamenti factio Scilicet passiuè, nō actiuè: vt j. de hrēd. quali. & differ. §. testamenti; & iustio hæredum spectatur, si modo cū defuncto fuit. licet cū hærede instituto nō sit testamenti factio: vt ff. eo. l. seruus hæreditarius.

[m] Nondum. Bene dico seruū hæreditariū posse institui. quia nō est nullius, sed alterius. s. hęreditatis, quæ vicem defuncti obtinet.

[*] Ex hac glo. q fin. est, & ex l. in ea allegata, colligit ſm Bal. quòd vxor publica pfertur priuatæ. vnde dicit q p statutum posset derogari vltimæ voluntati p pterea q vox statuti vincit vocem testatoris, qa verū est pferenda, vt d. l testamēto. ff. e. Christ. vide de Tull. lib. j. Rethori. de Iudiciali cōstitutione. Egid. Per.

[*] Idest capaci hęreditatis. Egi. Per.

[1] Quod facit si ex statuto, vel lege requirat iussus, authoritas, consensus, vel voluntas & an pcedere debeat vel sequi: vide no. in l. fi. §. necessitatē. C. de bo. q li.

Dies cessionis spectatur in legatis.

Defuncti.

enim adita hæreditas personæ vicem sustinet, non hæredis futuri, sed defuncti: [a] cum etiã eius, qui in vtero est, [b] seruus recte hæres instituatur.

Seruus plurimum ab extraneo institutus, adquirit vnicuiq; pro parte dominica. Aret.

Seruus autem plurium cũ quibus [c] testamenti factio est, † ab extraneo [d] institutus hæres, vnicuique dñorũ, cuius iussu [e] adierit, pro portiõe dominij acquirit hæreditatem.

Quis põt et vnũ, et plures hæredes facere. Aret.

Et vnum hominem, & plures vsque in infinitũ, [f] quot quis hæredes velit [g] facere, licet.

Vniuersa quæuis hæreditas i vncias xij. (q̃ assis appellatiõe cõtinẽtur) scinditur: quarũ q̃libet certũ nomẽ à lege sortita est: potest tamẽ i plures, pauciores ve vncias (prout testatori libitũ erit) distribui.

Hæreditas † plerunq; [h] diuiditur in duodecim vncias, * quæ [i] assis appellatione [k] cõtinentur. Habent aũt & hæ partes [l] propria noia ab vncia vsq; ad assem, vtputa hæc: sescunx, [m] † sextãs, [n] quadrãs, [o] triens, [p] quincunx, [q] semis, [r] septũx, [s] bes [t] dodrãs, [u] dextãs, [x] deunx, [y] as.

[a] Defuncti. Et est forte ratio: quia defunctus est certus qs fuerit, sed nõ sic de hærede: qa & si certus sit institutus, poterit esse q̃ nõ adeat hæreditatẽ: q̃ potest desistere multis de causis: vt ĩ. q̃b. mo. test. infir. §. posteriore. & facit ad hunc §. ĩ. de stip. ser. in pri. & ff. de acq. re. do. l. in eodẽ. in fin & l. seq.

[b] Eius qui in vtero est. Cũ pro nato sit habẽdus, quo ad cõmodũ: vt ff de sta. ho. l. qui in vtero. & ff eod. l. eius. in princip.

Seruus autem plurium. A R G V. Domine, iã video qs sit effect⁹ institutionis, qñ seruus vnius instituit. Sed pone, q̃ aliquis instituat seruum plurium dominorũ: dicatis mihi, quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc respon. Amice. seruus plurium dominorũ cũ quibus testamẽti factio est, ab extraneo hæres institutus vnicuique dominorũ cuius iussu adijt hæreditatem, acquirit pro portione dominij, quam in seruo habet: & efficitur hæres. Sed pone: Domine, iã video q̃ per institutione serui plurium dominorũ plures hæredes institui possunt: est ne hoc verũ? Et respõ. quòd sic. nã & vnum hominẽ & plures vsq, in infinitum, quot testator voluerit, hęredes facere potest. Et hæc dicunt̃ vsque ad §. hæreditas. Franc. de Aret.

[c] Cum quibus. Scilicet, dominis

[d] Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris socijs hæreditas: qđ dic vt ff. pro soc. l. verum. §. si seruo communi.

[e] Iussu. Dic quòd sufficit vna iussio, licet sint plures domini. vt ff. de acqui. hære. l. seruus duorum ↄ.

[f] In infinitũ. Quid ergo si instituã omnes homines quicunque sunt in mundo? Videt̃ nullum esse, cum effectum habere non possit: puto tamẽ valere, vt hic. sed tamẽ non poterit confirmari aditione. propter summam difficultatem, vel impossibilitatem ↄ.

[g] Velit. Cum sua voluntas sit lex: vt in authen. de nupt. §. disponat. col 4.

Hæreditas. A R G V. Dñe, iã video q̃ possunt hæredes institui & qs sit effectus institutionis, p Deo dicatis mihi, qualiter diuidit̃ hæreditas Ad hoc res. Amice, hæreditas plerunque diuidit̃ in xij. vncias. q̃ assis appellatione continẽtur. habent autẽ hæ partes hæc nomina ab vncia vsq; ad assem: vt puta hęc, ses. cuna & c. prout in litera ptinet̃. Et hęc dicunt̃ vsque ad §. nõ aũt. In quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi, quòd hęreditas diuiditur in xij vncias: & propria noĩa vnciarũ mihi expressistis: nũquid generaliter oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et res. q̃ nõ semp xij. vncias in hæreditate oportet esse. Nã tot vnciæ assem cõstituunt, quot testatori voluerit. Si enim testator vnũ tantũ hæredẽ ex semisse instituerit: totus as in semisse cõtinebit̃. & hoc ideo: qa idẽ ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere nõ potest. & hoc est verũ, nisi sit miles, qui in castrensibus testari potest, & pagãnicis intestatus decedere, Sola enim voluntas militis in testãdo spectat̃. Cũ igitur aliquis in semisse vnũ tñ instituerit, & aliũ postea nõ instituerit, p̃sumit̃ in totum assem instituisse, & similiter in casu cõuerso: quia sicut ego tibi dixi, nõ semp esse necesse xij. vncias cõtineri in asse, ita & in quantascunque voluerit plurimas vncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicũtur vsq; ad §. si plures instituantur. Fran. de Ar.

[h] Plerunq;. Ideo dicit plerunque: quia quandoq: in plures vt ĩ. eo. § si plures. quãdoq. in pauciores diuiditur: vt ĩ. e. §. non autem ↄ.

[i] Quæ. Scilicet vnciæ simul collectæ.

[k] Appellatione. Id est significatione ↄ.

[l] Hæ partes. infra positæ, in quantitate differentes, vel dic melius hæ partes. scilicet vnciæ aij ad partes reda ctæ. est n. ad superiora faciẽda relatio.

[m] Sescunx. idest, vncia & dimidia. vt ff. de inoffi. do te stam. l. Papinianus. §. qm autẽ quarta, l si. Sed quare nõ posuit nomẽ. qđ vnciã signaret? Res. qa plura sũt negotia. q̃ vocabula. vt ff de p̃e. verb. l. natura. Et no. q̃ primũ & scđm & tertiũ & quartũ nomẽ interpretationẽ sumit. ex eo quod quotã designat hẽditatis portionẽ. Sescunx enim dicit̃ quasi semiuncia & vncia & est tertia ei⁹ litera s. nõ x. Sextãs quia sextã partẽ signa .i. duas vncias. Quadrans: qa quartã. & ita tres vncias signat. Triẽs, qa tertiã pte. & ita quatuor vncias signat Sequẽtia vero noĩa etymologiã hñt ex eo, q̃ certũ numerũ vnciarũ signãt. Dĩ. n quincũx, nõ quia quintã partẽ habet: sed quia qnq; denotat vncias. Semis, qa sex, & sic de singulis per ordinẽ. Itẽ no. q̃ nõ oẽs vnciæ q̃ signant̃ p ista noĩa, ptinent̃ in asse: licet hoc innuere videat̃. Sic enim pineret as lxxviij. vncias & dimidiã. Ideo aũt ponit has partes quia q̃libet põt in asse cõntineri. hac rõne & homo dicit̃ risibilis: & actio legis Aquiliç pęnalis dicit̃: vt ĩ. ad leg. Aquil. §. his verbis. Itẽ no. illa tria noĩa, as, põdus, libra. idẽ signare Item qnq, as ponitur p obolo vnde illud. Nonne duo passeres asse veneũt? vñ versus, as, obolus. pondus, as est possessio tota. i. hæreditas: vt hic. sed & pondus legare dicit̃ omne quod est in statera positũ. sed hic strictè accipitur pro pondere aij. vnciarũ. vnde dupondeũ. quasi. duplex pondus. s. xxiiij. vnciarũ: vt ĩ. e. § & si plures. & facit ad hunc §. ff. eo. l. seruum meum. §. fin.

[n] Sextans. Idest duæ vnciç, quasi sexta pars assis.

[o] Quadrans. Idest tres vnciç. quasi quarta pars assis.

[p] Triens. i quatuor vnciæ, quasi tertia pars assis.

[q] Quincunx. Idest quinque vnciç.

[r] Semis. Idest sex vnciç. s. dimidium assis.

[s] Septunx. Idest septem vnciæ.

[t] Bes. Idest viij vt olim des, quasi dempto triente.

[u] Dodrans. Idest ix. quasi dempto sextante ↄ.

[x] Dextans. Idest x. quasi dempto quadrante ↄ.

[y] Deunx. Idest xj. quasi dempta vncia.

[z] As. Idest aij quasi ęs.

Totus

Mãdos. de Eta. mi no. capi. a. de cõce ptio nu. 41. & seq vbi etiã declarat, & limitat.

† Passiua s. ij qui ex alieno testamento capere possunt. non enim põt istitui seruus, nisi eius dñs habeat passiuã testamenti factionẽ: vt ĩ. de hære qua lita & differẽ. §. in extraneis. Egi. Per.

Hęreditas iacens defunctũ, & non hęredem repsentat.

* Hæc gl. nõ est Accursij.

Hæredes institui possunt simul oẽs homines mundi.

Voluntas testatoris est lex.

† Cũ hoc §. concor c. Raynal dns. in gl. super ver. expressit. extra. de testam.

* Porro vncia in sextulas sex diuidi tur. pars ptinẽs sextulam & sextulç dimidiũ sicilicum appellet: huius mẽtio fit apud Scęuolam in l. libertο. §. filiũ ff. de annuis lega. Duella autẽ dicitur ea portio, q̃ sextulas duas continet. Semis autẽ vnciæ, q̃ sextulas tres continet, semũcia dicit̃.

* In vetustissimis exẽplar. nõ est, sescunx.

* Abundat, as.

* De asse, & partib⁹ eius vide Blõdũ li. ij. de Ro. istaurata: Bartholomæ. sõtiũ i Persium saty. vlti. Sex. Pompe. & Tul li. j. rhetο. de legitima consuetudine. §. ex ambiguo. Egi. Per.

Versus Extra signi ficat.

Assis partes declarantur.

a Totus as. Nam in totũ psumit̃ instituisse defunctus, cum alium non instituit. vt hic. & ff. eod. l. interdum §. j. Idẽ quoq; præsumit̃ in milite: vt C. de test. mil. l. iiij. §. nam. c Nisi. quod hic seq̃uit̃ nõ ad superius psi responsum, sed ad hoc quod sequit̃, refert, scilicet neque enim &c. Sed si oĩlas fecerit testamentũ in castrẽsib. põt decedere intestatus in paganicis: vt C. de testamen. mili. l. ij. Accur.

casu prædicto ille, qui sine parte institutus est, in semisse erit heræs. & idẽ iuris est, si plures sine parte instituti sunt. nã omnes in eã partem, quę assi deest, cõcurrũt & hæc sunt vera, qñ aliqua pars deest assi. sed pone, q̃ totus as completus sit: q̃a institui Publium in semisse. & Mæuium alio semisse: postea vnum vel plures sine parte institui: quid iuris est in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si totus as sit completus, oẽs instituti vocantur in dimidiã partem hęreditatis: & ille solus, qui sine parte institutus fuerit, vel etiam si plures sine parte instituti fuerint, in alteram partem uocabuntur. Nec etiam interest in eo casu, quando aliqui sunt instituti i certa portione, & postea ali⁹ sine portione institutus est, verum primus, vel medius an nouissimus sine parte institutus fuerit nã semper illa pars, quæ vacat, intelligitur data ei, qui sine certa portione institutus est. & hęc dicuntur vsque ad §. videamus. Francisc.

Et ista est cõmunis opi. licet Ang. putet de iure veri⁹ sic distinguẽdum, vt pcedat qñ verba põt aptari ad ius cõe: aliàs presumit̃ testat⁹ de iur speciali. l. si miles vnum ex fundo. ff. de milit. testamẽ.

b Intestatus decedere. Imò videtur quod sic. vt ff. de inoffic testam. l. nam & si parentib. §. pe. & fi. o. quæ est contra. Sed hoc verum ab initio: sed ex post facto potest: vt C. de inoffic. testa. l. cum duobus. Et nota hic idem iuris non esse in parte quo ad partem, quod est in toto quo ad totum vt ff. fami. ercis. l. in hoc iudicio. Argu. contra ff. de pac. l. iurisgentiũ. §. adeo. & §. seq & facit ad hunc §. ff. de regul. iur. l. in testamẽtis. Accursius.

ADDITIO. Et melius. l. ius nostrũ eod. tit. Et procedit iste tex. indistinctę, siue simpliciter sit facta institutio i re certa, vel parte, de reliquo si facta mẽtiõe: siue dixerit testator in residuũ se velle intestatum decedere. Ioan. Fab. & Ang. Aret.

per duodecim vncias esse oportet. nã tot vnciæ assem efficiunt, quot testator voluerit: & si vnũ tm̃ q̃s ex semisse (verbi gratia) hr̃dẽ scripserit: totus as a i semisse erit. Neq; .n. idẽ ex parte testatus, & ex parte intestat⁹ b decedere põt, nisi sit miles, c cuius sola voluntas in testãdo spectatur. Et ecõtrario põt q̃s in quotcũq; d voluerit plurimas vncias suã hr̃ditatem diuidere.

Qui partib. non designatis hæredes scripti sunt, æquis portionib. scripti videntur: qui vero iam aliquot in certis partibus instituti simpliciter instituuntur, quotquot sint, in residuo assis hæredes fiũt. asse autẽ toto distributo, qui sine partibus scripti sunt, semissem hæreditatis consequuntur.

Si plures instituantur hæredes: ita demũ in hoc casu partiũ distributio e necessaria est, si nolit testator eos ex æquis partibus f hr̃des eẽ: satis. n. constat, nullis partib. nominatis, ex æquis partib. eos hæredes esse. Partib. aũt in quorundam persõnis expressis, si q̃s alius sine parte nominatus erit: si q̃dẽ aliqua pars assi deerit, ex ea parte hæres fit. g Et si plures sine parte scripti sunt: omnes in eandem partem concurrũt. Si verò totus as, completus sit: ij, qui nominatim expressas partes habent, in dimidiam partẽ h vocantur, i & ille, vel illi omnes k in alteram dimidiam. Nec interest, l primus, an medius, an nouissimus, sine parte hæres scriptus sit. ea. n. pars data intelligitur, q̃ vacat.

Pars hæreditatis per testatorem non distributa accrescit hæredibus pro portionibus hæreditariis. Item econtra, si testator plus distribuit, quàm sit in hæreditate: tunc enim cuilibet hæredum decrescit pro rata. Are.

e Distributio. Idest, assignatio partium. quam scilicet partem velit testator quemlibet habere.

f Ex æquis partib⁹. Facit. ff. eod. l. quoties. § hęredes.

c Nisi sit miles. Nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus: vt C. dę test. milita. l. ij

d Quotcunq;. Et facit ff eod l. interdum §. paterfamilias. & l. seq. vsque ad l. ex facto.

Si plures. CASVS. Dñe. pone q̃ aliq̃s plures instituit hæredes: nunq̃d necesse est. q̃ testator exprimat partes in quib. eos instituit? Rñ. q̃ non: nisi voluerit eos ex dispatib. partibus hęredes eẽ. Si. n. plures hæredes instituuntur: ita demum necessaria est partiũ distributio, si noluerit testator hæredes instituẽdos ex æqualib portionib. succedere. Satis. n. manifestum est, q̃ si eos simpliciter instituat, partib. is hęreditatis in institutione non expressis. omnes institutos ex ęqualibus portionib⁹ hęredes esse intelligendum est. Sed pone, q̃ testator quosdam instituit in certis portionibus, puta Titium in triente, & Mæuium in sextante: & postea Semproniũ instituit simpliciter, nulla portiõe in eius persona expressa: dicas mihi. quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. Amice si plures instituant̃ certis partibus in quorũdã psonis expressis: & aliquis postea sine parte institutus fuerit: ille, q̃ sine parte institut⁹ est. si aliqua pars assi deest, ex ea parte institus⁹ itelligit̃. vnde in

g Hęres fit. Eadem est ratio in dupondio: vt ff. eod. l. item quod Sabinus. & ĩ. eo. §. & si plures Item est hoc verum, si testator non ignorat: vt ff. eo l. quo loco. §. j. quæ est contra. Accur.

h In dimidiam partẽ. Aliter eẽt si asse expleto scripsit ex reliqua parte hæres esto. tũc n. cum nihil reliquum sit, ex nulla parte hæres institutus est: vt ff. eo. l. itẽ quod Sabinus. § vnde. versi sed si asse. Accu.

i Vocantur. Scilicet illi, qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

k Omnes. Qui erant instituti sine partibus. Accur.

l Nec interest. Hoc refertur non ad proximum casum, sed ad superiorem, scilicet qñ pars vacat: idẽ tñ in secundo: sed non haberet locum ratio q̃ redditur Ea enim &c. vel dic q̃ ad pri. § & statim cum sic fit institutio. Intelligitur pars vacare & facit ad hoc ff eo. l. quo loco. §. tempor.

Videamus. CASVS. Domine. iam video quid iuris est, quando aliqua pars deest assi, & aliquis instituitur sine parte, sed pone, quòd aliqua pars præualet: & nemo sit institutus sine parte: vt in tali exemplo: testator instituit Publium in quadrante: & Mæuium in alio quadrante: & Titium in quadrante, & ita tres instituit ex quatuor partibus,

Videamus, a si pars aliqua vacet, nec tñ q̃squam sine parte sit hæres institutus, quid iuris sit: veluti si tres ex quartis partibus hæredes scripti sunt. Et cõstat vacantẽ partẽ singulis tacite pro hr̃ditaria parte accedere: & perinde haberi acsi ex tertijs partibus hr̃des scripti essent: Et ex diuerso, si plures hæredes scripti in portionibus sint: tacitè singulis decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertijs partib⁹ hr̃des scripti sint: perinde habeantur, acsi vnusquisq; ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

Si plures vnciæ, quã xij. sint distributæ, & alius sit ĩstitutus sine parte, fit trãsitus ad dupõdium. Arc.

Annota, dupondium appellat hæreditatem in 24. vncias distributam: quasi duo pondo, i. duo asses, sic in tripondio dicito.

Et si plures vnciæ, quã duodecim distributę sint: is, qui sine parte institut⁹ est, qđ dupõdio b deest, habebit. Idẽque erit, c si dupondius expletus sit, quæ oẽs partes ad assem postea reuocanẽ, d quãuis sint plurium vnciarũ.

Hæres potest institui purè, & sub conditione, non autem ex certo tempore, vel ad certum tempus. Si tamẽ sic ĩstituatur, valet institutio tanquam pura, vitiata tali adiectione.

Hæres purè, & sub cõditione institui põt: ex certo tẽpore, e † aut ad certũ tẽpus † non põt: veluti, Post quinquenniũ, quàm moriar: vel, ex calendis illis: vel, vsque ad calẽdas illas hæres esto. Denique diẽ adiectum haberi pro superuacuo placet: & perinde esse, acsi purè hæres institutus esset.

Impossibilis cõditio adiecta institutioni, legato, vel fideicommisso vitiatur, dispositione pura remanente.

bus mõ manifeste liquet, q̃ quarta pars hr̃ditatis vacat. dicatis mihi quid iuris est i casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si tres ex quartis partib hęredes instituti sunt: in hoc casu constat, vacantem partẽ singulis tacita volũtate testatoris ꝓ hęreditaria portione accedere: & ꝑinde erit, acsi ab initio singuli ex certis portionib. fuissẽt instituti. idẽ iuris erit i casu cõuerso. Nã si plures in portionib. instituti fuerit, singulis pro hæreditarijs portiõib decrescet: vt puta si inte i certis portionib. instituti sũt. nã si testator P. instituit in triẽte & Mæuium in alio triẽte, & Titium in alio triẽte, & Caiũ in alio triẽte, i hoc casu perinde erit. acsi vnusq̃sq; in quadrãte institut⁹ fuisset. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. & si plures vnciæ. Fran.

a Videamus. vt ff eo. l. interdum. §. Paterfamilias. vsq; in finem legis.

Et si plures vnciç CASVS Quidã instituit P. in semisẽ, & M. in besẽ. & ita plures vnciæ, quam duodecim sunt distributæ. & postea i stituit Titium sine parte. mõ q̃ro qd iuris sit in hoc casu Ad hoc rñ. Amice si plures vnciæ, quàm duodecim à testatore distributę sũt. & postea aliquis sine parte institutus fuerit: in hoc casu ad dupondium transeundũ erit: & q institutus est sine parte, quod deest dupondio habebit. & idẽ iuris est si dupondi⁹ fuerit completus: nam tunc transeundum est, ad tripondium, & sic deinceps: nec propter hoc augetur hęreditas, licet in plures vncias distribuaẽ: qa omnes partes distributę postea ad assem reuocanẽ. quãuis sint plurium vnciarum Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. hæres & purè. Fran.

b Dupondio Dicitur aũt dupondium, pondus, siue hæreditas in xxiiij. vncias diuisa. sic. n. pondus dr̃ ea quæ in xij. diuiditur: & tripondiũ quod in xxxvj & quadripondium, quod in xlviij. & sic de singulis.

c Idemq; erit. 1 idest, quod dixim⁹ si quis expleto asse fuit institutus hæres, in dimidiã vocaẽ: vel non expleto asse i vacantẽ partẽ vocaẽ. vt s. eo. §. partibus aũt. vel transcendente in vacantem vsq, ad dupondium, vt s. ꝓx rñso. Idem est etiam si dupondius sit expletus. Sed ꝯ. ff. eod. l. item quod Sabinus. in fin. l. vbi dicit, expleto dupondio institutum non habere partem vacantẽ vsque ad tripondiũ. Sed certè lmò dicit q̃ sic: si rectè illa litera intelligitur: & ita concordat. Item videtur cõtra ff eod. l ex vncijs vj. Sed certe, & illa est concordantia, si rectè ibi fiat cõputatio vnciarum Sed magis videtur contra, C. leg. l. eum qd. vbi dicit, nõ fieri transitum ad dupondiũ. vel tripondium: sed tñ videẽ adimi primo, quantũ cõfertur secundo. Sed distingue, aut voluit testator excedere assem, vel dupõdium: quod põt. vt s. eo. §. non aũt. & ita hic intelligiẽ. Aut noluit: & tunc habeat locum lex contraria Item & tunc quãdo dubium est, similiter locum habeat l. cum quęstio, q̃ est ꝯtra. Alij dicũt hanc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO. Aduerte diligenter, q̃ si nominatĩ assẽ expleuit, vñ transit ad dupõdium. aliàs non: vel qui nõ meliorabat § filijs. ff. e. Et de effectu an fiat transitus ad dupondium, vel non, vide Io. Fab. hic, qui infert q̃ si Papa ex certa scientia prouideat duobus de eadem p̃bendaiq̃ vterq; admittaẽ. extra. de rescript. ca. duobus: in si. lib. vj.

d Reuocantur. Hæreditas enim non ideo augetur, q̃ in plures diuiditur vncias, sicut nec libra, licet per solidũ, vel alium numerum diuidaẽ: & ideo quotam partẽ quis debet habere in dupõdio, totã potest partem habere de asse. vt hic & ff. eod l. ex vncijs.

Hæres. CASVS. Domine, quidam instituit hæredem sub conditione, nunquid valet talis institutio? Et respon q̃ sic. Nam hæres purè, & sub conditione institui põt: ex certo tñ tempore, vel vsque certum tempus non potest instituti: veluti si quis ita instituerit Titium post quinquẽnium quam moriar, hæredem instituo. In hoc enim casu nõ valet Institutio eo mõ quo facta est. Dies. n. in institutiõe adiectus ꝓ supernaeuo, siue pro non adiecto habebitur: & perinde erit, acsi Titi⁹ purè & sine diei adiectione institutus fuisset. Et hæc dicunẽ vsque ad illum § impossibilis conditio Franc.

e Ex certo tempore. Sed in diem incertum quis potest institui hæres, puta cum ipse poterit capere ex testõ, 2 vel cum ipse morietur: vel cum Titius morietur: vt ff. eo. l. in tẽpus & l. qui filio. primo rñ & ff. de lib. & posthu. l. filius à patre. primo rñso & C. e. l. extraneum. Miles autem potest etiam extraneum ex certo tempore, vel in certum tempus instituere: vt ff. de militari testamento. l. miles. & facit ad hunc §. ff eodem. l. hæreditas, argumentum tamen est contra ff. de reg. iuris l actus. sed ibi non loquitur de hoc actu, scilicet factionis testamenti: vnde interpretandum est. vt magis valeat quàm pereat: vt ff. de regu. iur l quoties.

Impossibilis. CASVS. Quidam Titium hr̃dem sic insti-

Dupõdiũ Pondus. Tripondium Quadripondiũ.

1 Hęc gl. diuidiẽ i quatuor partes. In prima declaratur. In secũda format vnũ ꝯtriũ ad istum vers. Idẽque. & sol uit. in tertia format aliũ ꝯtrium nõ ad istum versic. sed ad versic. sed & si plures. ꝓximè ꝓcedentem. In quarta format aliud ꝯtriũ, qđ ꝑtenet ad vtrunque versi.

† Rõ q̃a qđ nõ recipit diuisionẽ I re, nec i spe, sed hr̃ditas nõ recipit diuisionẽ in re, q̃a nõ põt q̃s decedere partim testatus, & partim intestatus, ergo nec in spe, sm Por. Egid. Per.

† Rõ. q̃a impossibile est, vt q̃ fuit semel hæres, desinat esse hæres, sm Nic. Egid. Per.

2 Qđ est verum q̃n capacitas est respectu hæredis tñ: secus si est respectu testantis: vt in spurio, d quo vide Ang. hic.

sic instituit. Titium hæredem instituo, si cœlũ digito tetigerit. Quæro à vobis, vtrũ valeat institutio ista? Respõdet q sic. Nam in hoc casu impossibilis conditio nõ vitiat, sed vitiatur & institutio pro pura hr. Impossibilis enim ɔditio in institutionibus, & legatis, & fideicommissarijs libertatib. adiecta, pro non scripta habetur, & pinde est, ac si nulla conditio fuisset apposita. Sed pone, quidã instituit hæredem sub pluribus conditionibus. nunquid oportet omnes conditiones adimpleri ante, quàm possit adire? Ad hoc rñ. Amice, si plures institutioni adscriptæ sunt cõditiones, distingue vtrũ per coniunctionem copulatiuam, vel disiũctiuam illæ conditiones sunt appositæ. nã si p ɔiunctionẽ copulatiuã, vt puta si illud, & illud factum fuerit, Titium hæredem instituo: necesse habet hẽs in hoc casu omnes conditiones adimplere. Si verò sub disiũctiua ɔiunctione plures ɔditiones appositæ sunt, vt puta si illud. aut illud factum fuerit, Titiũ necessarium meum hæredem instituo, in hoc casu tñ alteri obtẽperare satis est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Ij. quos nũquam Franc. de Arctio.

Impossibilis cõdõ [a] ĩ ĩsti tutiõib. & legatis, necnõ ĩ fideicõmissis & libertatib[a] pro nõ scripta [b] habet.

Ad veritatẽ copulatiua requiritur implemẽtum vtriusq; partis. Ad veritatẽ verò alternatiua sufficit verificatio alterius.

Si plures cõdõnes in ĩsti tutionib. adscriptæ sunt: si qdẽ cõiunctim, vtputa, Si illud & illud factũ fuerit, oĩb. parẽdũ est: [c] si separatim, [d] veluti, Si illud aut illđ factũ erit, cuilibet cõdõni obtẽperari satis ẽ.

Etiam penitus ignotus, et quem testator nunquam vidit, potest institui. Ar.

Ij, quos nũquã testator vidit, hr̃des ĩstitui pñt: veluti, si fratris filios [e] peregrinãtes, [f] ignorãs q eẽnt, hr̃des ĩstituerit. Ignorãtia. n. testãtis inutilẽ institutionem non facit. †

[a] Impossibilis ɔditio. Trib. modis põt dici ɔditio impossibilis. Vel de natura: vt si cœlũ digito tetigeris, hæres esto: vt ĩ. de inut. stip. § si impossibilis. [b] Item de iure: vt si patrem ab hostib. non redemeris, vel similis, nam hoc facere nos nõ posse psumit ius: vt ff. de condit. instit. l. conditiones. & l. filius. & in his duab. habet locum iste § impossibilis. Item de facto: vt si mõtem aureũ dederis, hæres esto. Et hoc casu nõ valet institutio, vel libertas cũ nec animus dãdi fuerit iuris psumptione: vt ff. de sta. lib. l. cũ hæres. §. j. Item est quædã quarta impossibilitas pp perplexitatem, quæ vitiat: vt hæc, si Titius hæres erit, Seius hæres esto: vt ff. de conditio. instit. l. si Titius. quæ l. est huic contra Sed certe hic de impossibilitate naturæ dicit: vt s. de inuti. sti. §. si impossibilis. Sed certè idẽ vt in primis duabus. q vitietur institutio: vt ĩ. de legatis. §. fin in gl. impossibilia. quæ est contra. Sed solue, vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. si mihi. § j. & ff. de condi. insti. l. j. Accur.

[b] Pro non scripta. Sed cur secus in ɔ̃ctibus. vbi vitiat contractum impossibilitas: vt ĩ. de inuti. stip. §. si impossibilis, & ff de act. & obl. l. non solũ? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis.

[c] Parendum est. Si sit potestatiua, vt hæc, si decem dederis. vel mixta, vt si iueris Romam. vt ff. eo. l. suus quoque. §. puto generaliter. si autem casualis, tũc sufficit primam [a] existere, vt ff. de condi. inst. l. si plures institutiones. Accursius.

[d] Si separatim. i. sub disiunctiue ɔiunctione. Idem in legato seruat. quod hic in institutiõe dr. Sed si in diuersis partib testamenti inseriat, nouissimæ debet obtemperari. [a] Sed in libertate directa cuilibet obtemperari sufficit: vt ff. de condi. & demõ. l. si sub diuersis in fideicõmissaria nouissimæ: vt ff. de ɔdi. & demõ. l. p fideicõmissum. & l qđ traditũ. s̃m Io. Et facit ad hũc § ff. de verb. oblig. l. si ita quis stipuletur.

Ij. quos. CASVS. Dñe, qdam instituit quosdã sibi ignotos hr̃des. nunqd valet talis institutio? Et rñ. q sic. Nã ij quos nũquã vidit testator hr̃des ĩstitui pñt, veluti si aliqs fratris sui filios peregrinãtes hr̃des instituit nõ ideo minus edit institutio, si testator ignorauerit q ẽent: ignorãtia. n. testatoris inutilẽ instõnẽ non facit. Et hæc cñr vsq; in fi. tit. Frãc. de Arc.

[e] Fratris filios. Vel ẽr suos seruos, vel quẽcunq; aliũ: vt C. eod. l. extraneum.

[f] Peregrinantes. Aliàs peregrinos: i. puta quia visitant limina sancti Iacobi, vel sãcti Petri. aliud si esset peregrinus i. deportatur, tunc enĩ institui non põt, vt C. eo. l. j. quæ est huic contra & ff. eo. l. sed & si in cõditione. § solemus. Item sunt & alij qui non possunt institui hæredes, vel habere commodum ex testamento, quos no. ĩ. de leg. §. legati.

TITVLVS XV.

DE VVLGARI substitutione.

Potest quis plures gradus heredum facere, et in subsidium substituere seruũ necessarium herede. Est autem substitutio, vt Accur. & interpretes, eo. tit. ff. in tit. definiunt, secunda conditionalis institutio. vulgaris autem substitutio, de qua hoc tit. disseritur, vt ex dictis scribentium in l. 1. ff. eod. colligere est, sic potest definiri: substitutio vulgaris est directa substitutio, in locum prioris institutionis effectum non sortientis facta, quæ à quolibet, & cuilibet fieri potest, nihil specialitatis habens.

Potest † autẽ quis in testa-

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Suprà dictum est de institutionibus primis, vt suprà eo. ti. §. 1. Nunc de secũdis, quæ substitutiones dicuntur, siue primo gradu fiant, [a] siue alio, vt infra eod. in prin. [b] Et quia vulgaris est magis communis, quia & à quolibet, & cuilibet fieri potest, ideo de ea vulgari præmittit. Accursius.

Potest. Totus iste tit. diuidit in quatuor partes, primo ponit q cuilibet liberũ est facere pluralitatẽ graduũ hæredũ. Scdo q loco vnius ĩstituti possunt plures substitui, & ecõtra. Tertio qñ partes sũt in institutione expressæ, & nõ ĩ substitutione. Quarto, qñ seruus alienus, vt paterfamilias instituit. Secũda ibi. Et plures. Tertia ibi, Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Et nota, quòd istud principium tex. cum § j. habetur ferè sub eadem forma verborum in l. potest. ff. de vulg & pupil. substi. CASVS. Domine vos vultis tractare de substitutione vulgari, dicatis ergo mihi qualiter fit vulgaris substitutio? Ad hoc resp. Amice, testator in testamento potest facere plures gradus hæredum vnde hoc modo habet fieri

Et ista I possibilitas aliqñ ponit in dispõe: & tñc si sic circa substantialia semp vitiat, si circa accedẽtalia, vel vltimis volũtatibus vitiat. Idẽ I ɔ̃ctib bonæ fi. & I iudicijs si à principio inerat, saltẽ vbi iudex eã nõ expssit. Aliqñ ponit in ɔdõe i & tñc I ɔ̃ctib. vitiatur. si iudicijs, vl arbitrijs vitiat sententiam. Cõditio ẽ triplex. Hæc est gl. diabolica scd̃m Pet. Fab. Angel. & Por. quia vbi sunt plures cõditiones I instõne debẽt oẽs obseruari. Egi. P. Xpd ẽ verũ I legatis. sed in insõnib. vẽ q pcio ri q extiterit: vt d. l. si plures. & isto casu põt verificari gl. pcedens. † Laudat ñ à Tesglio Cæsar Augustus hoc nõie q ignotorũ testamenta sibi delata nunquã agnouerit. Nã oĩs

hẽs post primũ dr secundus s̃m Boe. in topic. Plin. lib. vij. c. v. ex s̃nia Masurij iuriscõ. ibi secundo hærede l. agente. gl. I tit. ff. e. & C. de secũ. nupt. tex. in l. si filius q. i pcine. in ver. ex secundis. ff. eo. Sueton. th in Clau. c. de fauore eius, vocat tertios heredes secundo loco substitutos. Egi. Per. De forma huius substõnis vulgaris hr̃ in glo. in c. Raynu. super verb. literis. post prin. glo. ex de testa & vlt. volunt. [b] Differũt tñ. qa substitutꝰ ĩ re certa p verbum cõe nũquam trahit ad totũ: vt l. cogi. §. qualiter. ff. ad Tre. nisi esses substitutus ĩ quota alio nõ existente hr̃de. secus aũt ẽ in institutione, vt l. j. §. si ex fundo. ff. de hæred. inst. Ang.

mēto [a] suo plures gradus [b] hrēdū facere: vt puta, Si ille hrs nō erit, ille hęres esto, & deinceps in quātum [c] velit testator substituere [d] pōt, vt nouissimo [e] loco ī subsidiū vel [f] seruū necessariū hrēdē instituere possit.

Possunt plures in locum vnius, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicē substitui. Aret.

Et plures in vnius locū pōt substitui: vel vnus [g] in pluriū, vel singuli ī singulorū, vel inuicē [h] ipsi, [i] q hrēdes instituti sunt.

Quem testator instituendo prædilexit: eū et substituēdo prædilexisse creditur: ideo hæredes ex disparibus partibus instituti, et inuicē simpliciter substituti ex iisdem portionibus substitui cēsentur, ex quibus instituti fuerunt.

Et si ex disparib. partib. [k] hrēdes scriptos inuicē substituerit, & nullā mentionē partiū in substitutione habuerit, eas vr̄ in substitutione partes dedisse, quas in institutione expressit, [l] & ita diuus Pius rescripsit.

Si institutus fuerit cohæredi substitutus, & demum tertius substituto, substitutus admittitur ad partes vtriusq; neutro institutorum adeūte. Aret.

Sed si instituto hæredi [m] & cohrēdi suo [n] substituto dato, alius [o] substitutus fuerit: diui Seuerus & Antoninus sine distinctiōe [p] rescripserūt, ad vtrāq; partē substitutū admitti.

vulga subst. veluti, si testator primo ita instituat, P. hæredem instituo: & si P. hęres nō erit, M. ei substituo: & si M. non erit hæres, Ti. ei substituo: & sic deinceps inquantū testator voluerit, substituere pōt, p negatiua verba gradus substitutionis multiplicādo, & nouissimo loco si habet hrēditatē suspectā, seruū suum pōt hæredem de necessitate substituere: vt si fortè oēs alij hrēdi ta ē repudiauerint saltem seruū in subsidium heredem necessariū habeat. Et non solum vnus in locum vnius substitui pōt sed ēt plures in locū vnius substitui possunt. & etiā ipsi hæredes instituti inuicē substitui possunt, & vnus in loc.l plurium substitui pt: veluti si testator ita dixerit, P. & M. hæredes instituo, & eos sibi inuicē substituo. nam in hoc casu tacitè vulgariter, alter alteri itelligit substitutus. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. & si ex disparibus. Franciscus de Aretto.

[a] In testamento. In alia autem voluntate, quam in testamento: vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. s. huiusmodi substitutio, vt directò valeat, sicut nec institutio fieri pōt. vt j. de codi. §. pen. & C. de cod l. hæreditatem. [c] fit th in codicillis ex certa scientia, vt p fideicōmissum saltem directò substituitur per hæc verba, substituo, ad mittatur: vt ff. ad Treb. l. Scæuola respon nisi testator putaret se facere testamentum, & facere codicillos non destinasset, licet posset Nam tunc & substitutus in his, nec directò, nec per fideicommi. admitteretur, licet posset: vt C. de codi. l. fi. §. fi. §. illud quoque. & facit ff. eodem. l. postea. Accursius.

[b] Gradus. Ad similitudinem enim graduum sic dicunt, qui faciūt scalas, sic & dicitur gradus cōsang. vt ff. de grad. l. iurisconsultus. §. gradus.

[c] Inquantum. Idest, quot.

[d] Substituere. Scilicet potest.

[e] Nouissimo. Idest, vltimo, sic j. de sus. in. §. nouissime. Sed nunquid in alio nisi in vltimo fieri pt? Respon. non, cum n. ipse seruus omnino esse hæres cōpellatur. vt hic subjicit, & j. de hær. quali. & dif. § j. patet aliunm, qui esset ei substitutus, nō admitti. vs C. eo. de impub & all. substi. l. post aditam. Accursi.

ADDITIO. Et sic licet datio substituti vulgaris tollat sultatem in filio, non tamē tollit necessitatem in seruo, & intelligitur sunc collata substitutio in casu impotentiæ. Ang.

[f] Vel. Pro saltem.

[g] Vel unus. Scilicet substitui pōt in locū pluriuor.

[h] Inuicem. Sic j. tit. j. §. substituitur. & p talia verba fit substitutio compendiosa.

[i] Ipsi. Scilicet possunt substitui.

Et si ex disparib'. CASVS. Quidā fecit testamentum, & in testamento suo instituit tres hæredes ex disparib' partib. puta P. in sex vncias, M. in quatuor & Titium in duas: & postea adiecit, vos inuicē substituo: & nullas partes in substitutiōe expressit. mortuo testatore. P. in sex vncias institut' ante, quā adisset, decessit: vel fortè vnus portionē suam repudiauit. modo quęro in quas portiones substituti P. debeāt succedere? Ad hoc respō. Amice, si ex disparibus partib. hęredes institutos testator inuicem substituerit, & nullā mentionem partium in substitutiōe fecerit eisdem partes vidatur [l] substitutione dedisse, quas [l] institutione expressit, & ita diu' Pius rescripsit: vnde dico tibi, q in casu proposito M. institutus [l] quatuor vncias, quatuor vncias ex istitutione habebit, & Titius istitut' i duas, ex subsiōne ad duas sibi vocabitur. Eodem enim modo, quo eos testator dilexit in institutiōe, videtur eos in substitutione dilexisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Sed si instituto. Franci.

[k] Disparibus partibus Puta vnum in sex vncias, alium in quatuor, aliū in duas institutū ponas. nā si non adeat institutus in sex vncias, quatuor accrescunt habenti quatuor, & duę habēti duas vt hic, & ff. eod. l. si in testamento. & l si plures: & C. eod l. j.

[l] Expressit. Contra. ff. ad Trebel l. quoties. & l. non nunquam. sed hic loquitur, cum non expressit propria nomina, [l] nec pecuniam ex æquis partibus substituto dare iussit.

Sed si instituto. CASVS. Quidam fecit testamentum. & in testamento suo Titium & Seium hæredes instituit: & postea adiecit, si Titius hęres non erit, Seium cohæredem suum substituo: & si Seius hæres non erit, Męuium substituo. Mortuo testatore, Titius primo repudiauit. Seius secundo, modo Mæuius qui fuit substitut' Seij, vult admitti ex substitutione, modo vertitur quęstio, vtrum debeat admitti Mæuius ad totam hæreditatem, vel ad partē dimidiam? Et certe respondet, quòd ad vtrsnq; partem admittitur. & ita diui Seuerus, & Antoninus, in hoc casu requisiti, sine distinctione rescripserūt. Et hæc dicuntur vsque ad §. si seruum alienum. Frāciscus de Aret.

Sed si instituto. CASVS. Titius. & Seius instituti sunt hæredes: & Titio Seius substitutus. & Seio fuit substitutus Mæuius. primo Titius, secundo Sei' repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriusq; hæredis, vt hic, & ff. eodem. l. si Titius. & l. cohæredi. in prin. Accursius.

[m] Hæredi. Scilicet Seio.

[n] Cohæredi suo. Scilicet Titio.

[o] Alius. Scilicet Męuius.

[p] Sine distinct. oē. Scilicet ordinis pupillaris: vl' vulgaris

Abundant, substituere potest.

Hic tex. non negat seruo substitui posse, licet dicar vltimo loco institui, qa verbū pōt. nō inducit necessitatē. l. j. C. qūo & qn. l. non quicquid. ff. ð iud. Egid. Per.

[e] Nec ex hæredatio. & ex rsti[l] dubio testasi, sine ipsis sūt codicillari voluisse psumit l. illd. §. ita ctari. ff. de iur. co. & ait gl. singulatis in [l] verbis ciuilibus. ff. eo.

[a] Pro saltē. & quot alijs modis ponat Mand. in Gl. Facul. §. Actā. in ver. vel vicesegenē.

Aliàs fecerit.

Aliàs. s. substituto hęredi cohærēde substituto dato &c.

[l] Scilicet ipsos substitutos, qa tūc admittere et pro virili. idem si appellatiuo qā sic fuisse apparet de voluntate testatoris. vt l. verū. §. fi. ff. da re. dn qd aūt si aliā quos proprijs, alios appellatiua vel oēs simul vtrisque nominibus appellauarit, & qd si aliqui fuerint in substitutione pdicti, & vn' separatus vida hic Ang.

Vulgariter substitutus alieno seruo, quem testator liberum opinabatur, quã uis dominus iussu seruus hæreditatē adierit, ad partem hæreditatis admittitur: qualis aūt sit horum verborū, si hæres non erit, ĩterpretatio, hic traditur.

Si seruum alienum, quis patrēfamilias [a] arbitratus hæredē scripserit: & si hæres non esset Mæuium ei substituerit, isq; seruus iussu [b] dñi adierit hæreditatem: Mæuius substitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres non erit, [e] in eo quidē, quem alieno iuri subiectum esse testator scit, [f]

garis substitutionis, quasi dicat nō distinguit, si fuerit pupillaris vel vulgaris substitutio, & q̃ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio: & idē in vulgari. Sed hanc reprobant qdā: qa debet ibi esse ordo: vt primo principalis institutio, & postea substitutio fiat: vt ff. de vulga. & pupil. substit. l. ij. §. prius. Sed certè ille §. prius. corrigitur per seq. §. vsque in fin. dictæ legis. Sed ego reprobo: quia nō est hæc huius literæ intentio, sed hęc, quia sic fuit de facto, quòd non distinxerūt, enim ab eis quærebatur. Est tamen distinguendū i nobis, sicut & aliàs. ff. de iud. l. non pōt. in fi. & de postulan. l. Imperator. in fi. gl. lj. Item non dicitur hic de pupillari, sed de vulgari tantū: vt patet ex serie tit. per ; quod etiā reprobatur superior sententia, i qa in prin. gl. fuit dictum, secundum quosdam non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo, verum institutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel nullus. si enim vterque adiuit, substitutus repellitur. si cohæres tantū, s. Seius, idē, quia Mæuius repellitur. itē si venter, habet locū qđ hic dicit, s. q̃ Męnius habet totum si autem Titius tantum, s. primus hæres adeat. & Seius non, in partē repellitur, s. Mæuius. nam in partē repellitur quam adijt Titius: vt C. e. l. post aditā & ff. de vulg. sub. l. qui habebat filium. j respon.

[a] Et sea tantū procedit iste tex. itē in casu suo vbi. s. cohæredi substituto ē facta substitutio. nã e. n. quauis p ius accrescendi haberet sub stitut⁹ partē illius enī non fuit substitut⁹, si nulla tali in eis facta distinctiōe hoc ē diuisione, et habebit iuš substitutionis, & hæc fuit forte mēs istius literę: secus tñ esset ĩ pupillari, vel aliàs vbi ius accrescendi locū habere non posset vt per doct. hic.

Si seruum alienum. CASVS. Quidam fecit testamētū, & in testamēto suo seruum P. quē credebat liberum hoīem, hæredem instituit, & postea adiecit, & si institutus hæres nō erit. Mæuium ei substituo. mortuo testatore apparuit, quòd ille quē testator errore deceptus credebat fuisse liberū, & tanquā liberum hæredem instituit, seruus erat P. & ita iussus, P. domini adiuit hæreditatē, qui eā dicebat sibi acquisitam: ex aduerso Mæuius substitutus viriliter se P opponebat, & allegabat in hunc modū. Ego dñe P. dico, q̃ per aditionē serui tui in casu isto nō potest tibi acquiri hæreditas: quia testator errore deceptus credebat liberū seruū tuū. quē sibi hæredē instituit: vnde cum ĩ rei veritate nō tenuerit institutio facta: iō deficiente institutione, dico me ex substitutione ad totam hæreditatem admittendū, & te omnino repellendū. Sed in cōtrariū P. videbatur sibi posse defendere hæreditatē, in hunc modū allegando cōtrar. dicens: Domine Mæui, ego dico, q̃ veritas pferenda est opinioni. vnde cū in veritate seruus meus fuerit institutus, & si hæres nō esset, tu ei futurus eras substitutus. & ipse seruus iussu meo adierit hanc hędītatē, mihi per traditionē totā hæreditatē acquisiuit: & vulgaris substit. expirauit: & sic ex virtute vulga. substi. nihil iuris ĩ hac hęreditate poteris vendicare, cū aditione substitutio penitus sit extincta, & ita magis crescebat cōtentio inter P. dominum serui instituti & Męniū substitutum: & ideo supplicauit Impe. dicens, pro Deo domine, si placet termineris istā contentiunē, & dicatis quid iuris est in casu isto pposito? Ad hoc Rñ Amice, siquis alienū seruū patrēf. arbitratus hæredē instituerit, & si hęres nō esset, Mæuiū substituerit: licet iste seruus p errorē institutus, iussu domini adierit hęreditatē, nō tamē substitutio vulg. penitus euanuit: imò Męuius vulgariter substitutus ĩ partē hæreditatis acquisitæ admittēd⁹ est. Sed dñe, qualiter respō. ad allegationes hincinde ppositas? Ad hoc respō Amice, Allegatio domini pro seruo instituo, locum hēt in eo seruo, quem testator sciens esse seruū, hæredem instituit. Illa. n. verba, q̃ ponuntur in vulgari, Sed si hæres nō erit, in eo, quē testator in rei veritate scit esse seruum, intelligunt, si neq; ipse seruus institutus acquisierit sibi hæreditatē, neq; domino psenti, neq; futuro: quia tunc demum admittit substitutus, si in hoc casu prio ignorabat ipsum esse seruum: & ita non omnino obtines allegatio domini. Allegatio vero Męnij substituti locum habet in eo seruo quē testator sciēs hominē liberū instituit, & vulgariter substituit. Ista enim verba, s. si hēs non erit, in eo seruo, quē testator scit esse patremf. hoc significāt, si neq; ipse sibi acquirit hēditatē: neq; illi, cuius iuri postea subiectus erit: tunc. n. demū ad hęreditatē admittit substitutus, sed certe secus erat in casu proposito. nā testator credebat ipsum esse liberum, & in rei veritate seruus fuit: vnde nō est mirū, si aliud i. rñ. quā in ij. vel iij. statutū sit. Nec videat alicui nos aliqd durū in hoc casu statuisse. Nā ita Tiberius Cæsar in persona Parth. serui sui quondā à testatore per errorem instituti cōstituit. Franc. de Aret.

[a] Patremfamilias. Idest, liberum hominem. Accur.

ADDITIO. hoc verum, nisi error esset in ea personę qualitate, q̃ psumeretur causa finalis ipsius institutionis. puta in cōsanguinitate: vt l. si pater. C. de hæred. institu Ange.

[b] Iussu. Que n iussum necessariò oportet pcedere. vt ff. de acquir. hęr. l. siquis mihi §. iussum.

[c] In partem. Sed in quam? Respond. hæreditas in duas partes diuidit. & iterū vnus semis diuiditur in duas partes, q̃ sunt duæ quartę totius. & vnam harū particularū habet dominus instituti, aliā substitut⁹: vt ff. de hęr. instit. l. si paterfa. i fi. Sed de alio semisse quid erit? Respon. quidā, quòd substitutus habet, inspecta opinione testantis. s. qui credit institutū liberū fuisse: & ita p cōsequēs credit substitutū admitti, si hæreditatē sibi institutus non acquisierit, vel alij, cuius iuri postea subiect⁹ foret: vt in fi. huius § ergo si aliquod istorū duorū nō contingit, debet habere substitutus scdm opinionē testātis totā hæreditatē: sed quia nō erat liber, vt testator credidit. de æquitate datur dño ipsius quarta hęreditatis, & facit p hoc illud generale opinionē cōsiderandā: vt ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. in glo. si in re. & ff. de acqu. hę. l. is qui putat. Alij dicunt, q̃ domino dat cōsiderata veritate magis, quā opinione: quia verè seruus dñi factus erat ille. q institutus fuit: qđ verius esse vr, veritate magis attēta. vnde facit & illud generale. veritatem spectandam: vt j. de leg. §. si quis rem. Accu. Opinio an veritati ante ponenda.

ADDITIO. Dic quòd vlti. opi gl. est verior. & no glo. & doct. in d l. si paterfa. videlicet, quòd domínus serui habeat totū alium semissem. Angel. Aret.

[d] Illa enim verba Nunc mutat casum, nā ĩ dixit, quādo aliud arbitrabatur testator, & aliud erat. in bis autem duobus responsis, q̃ sequūtur, idem est id quod arbitratur testator. Accur.

[e] Si hęres nun erit. Quæ apponunt in substitutionibus vulgaribus.

[f] Testator scit. Et verū scit. Aliàs enim non diceretur scire: nisi esset. vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. item Labeo ait. eum quæritur.

a Erit. Scilicet liber factus.
b Neq; aliū. Idest, si neq; sibi, si liber fieret, vel dño suo præsenti, vel etiam futuro quęrat.
c Effecerit. Nam tunc quando non est aliquod istorum duorum, admittitur substitutus.

sic accipiunt: si neq; ipse hæres erit, a neq; aliū b hæredē effecerit. c In eo verò, quē patrēfamilias eē arbitrat, d illud significāt: si hæreditatē sibi, vel ei, cuius iuri postea subiect' e eē cœperit, nō adqsierit. f Idq; Tiberius * Cæsar in psona Parthenij serui g sui constituit. †

TITVLVS XVI.

DE PVPILLARI substitutione.

Qui liberos impuberes in suis habet sacris constitutos, non solum vulgariter, idest, si hæredes non erunt, sed et pupillariter si hæredes fuerint, & intra pubertatē decesserint, eis substituere potest: ideo primo casu contingente substitutus fit testatoris hæres, secundo verò casu ipsi pupillo hæres efficitur.

Liberis th suis impuberibus, quos in potestate quis habet non solum ita, vt supra diximus, i substituere potest: idest, vt si hæredes ei nō extiterint, ali' sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hęres: veluti, sigs dicat hoc modo: k Titius filius meus hæres mihi esto. l Et si filius m meus hæres mihi nō erit, siue hæres n erit, & pri' moriat, quàm in suā tutelā venerit, i. ante, quàm pubes o fact' sit, * tūc Seius hæres esto: quo casu, p siquidē nō extiterit hæres filius: tūc substitutus patri fit hæres. q Si vero extiterit hęres fili', & ante pubertatē decesserit: ipsi filio r fit hæres substitutus. nam moribus s institutū est † vt cum eius ætatis t filij sint, in qua ipsi sibi testamētum facere non possunt. parē-

d Arbitratur. Scilicet testator, subaudi, & verum arbitratur. Accur.
e Subiectus. puta quia vendidit se ad pretium participandum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.
f Acquisierit. Supple I litera. At in nostro casu primo, s. huius. §. aliud est. & aliud arbitratur: vñ ibi in pariē admittetur, vt ibi diximus. & hæc oia distinguēdo seruauit priceps qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitut', vt hic dicit. & ff. de hæ. ist. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talē distinctionē: quia oī hęredē aliquē īstituo. & si hæres nō erit, substituo: aut scio liberū, aut scio seruum: & tunc seruat' qđ in f. oīdo. & tertio ūñ. huius. § dē. Aut puto liberū falso, cū sit seruus: & tūc subdistinguo, aut p eū volui aut nolui alium fieri hæredem: quia hoc expssi, & tūc seruatur mea volūtas: vt C. de hær. institu. l. eum proponas. in glo. pe. ibi, item no. q̄ est huic cōtraria. Aut est dubium, an volui, vel non, alium fieri hæredem per eum; & tūc seruatur quod in prin huius. §. dicitur. Si autem puto seruum, cum sit liber, his casus indubitabilis est, s. quòd erit liber hęres.
g Serui Scilicet Instituti, 2 cui fuerat alius substitutus. Nā diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominū serui, & inter ipsum substitutum: vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. instit. *

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Continuatur, Quia suprà visum est de vulgari substitutione, & quia parentes nō solum vulgariter, verum etiam pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Tore.

Liberis Totus iste ti. diuidit' in sex partes. Primo ponit qualiter quis possit facere pupillarē substitutionem. Secundo de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertio redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, Quod etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quinto circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit. & postremè vsque ad quam quantitatem fieri possit. Sexto, quòd maiori vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi. Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi. Non solum. Quinta ibi. Quęcunque. Sexta ibi: Extraneo. Litera in hoc titulo est planissima: ideo pone casum per teipsum.

h Liberis. Nota ex hac litera tria esse necessaria. vt pupillaris substitutio teneat. Primum, vt sit de liberis, cui substituitur. nam extraneo substitui nō potest, vt infra eod. §. extraneo. Secundum, quòd sint impuberes. nam puberibus no potest substitui: vt infra eod. §. masculo. item tertio, quòd habeat in potestate: vt hac litera probatur p ordinem. emancipatis autem nō potest substitui: vt ff eod. l. ij. §. j. 1 Item est necessarium quartum quòd filij sint instituti, vel exhęredati, aliàs nullū eēt principale testamentū: vt. ī de exhæ. lib. in princi. & ff eo. l. j. in fi. vnde nec pupillare valeret: vt ī. eod. § liberis. & hæc omnia similiter in nepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui patris potestatē: vt ff. e. l. ij. §. planè posthu. aliàs cum sunt recasuri, nō valet testamentum: cū in ea causa sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi sint maiores.

i Ita vt supra diximus. Scilicet vulgariter supra ti. j. & hoc idem hic subijcit: vt si hęredes &c.
k Hoc modo. Hic caute no. quòd in primo ponit verba institutionis. Secūdo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris. Acc.

ADDITIO. Aliqui dicūt, quòd omnia sunt verba pupillaris substitutionis: q̄ etiam nō hęredi, & exhæredato fieri potest: cum hic tex. non intēdat exēplificare vulgarem Io. Fab.

l Esto. Hęc est institutio tantum. Accur.
m Et si filius. Ecce vulgaris. Accur.
n Siue hęres. Ecce pupillaris.
o Pubes. Bene facit quòd exponit: aliàs interdū pro xiiij annis: interdum pro xv. ann. ponitur hęc oratio, cum in suā tutelā venerit. ff. de leg iij. l. cū filio.
p Quo casu. Supradicto.
q Patri fit hæres. Et solt' patris habeat bona, secundùm Azon.
r Ipsi filio. Et nihilominus patri: vt ff e. l. paterfamilias. & bona pupilli vndecunque q̄sita sint, habet: vt ff. eod. l. sed si plures. §. ad substitutos, nisi in duobus casibus, vt in testamēto militis, & arrogatoris: vt ff: eo. l. sed si plures § 1 arrogatore. & §. ad substitutos: in fin. Accur.
s Moribus. aliàs à maioribus. vt C. de impu. & alii. substi. l. humanitatis.
t Ætatis. Vt masculi ante xiiij ann, fœminæ autem

ante

* Aliàs Titus. vide Alci. lib. dispunc. j. ca. ij & Catellianū. Cottā I dictione testm.

† Sic princeps pres se iudex I causa sua. eōcor. l. & hoc Tiberius. ff. de hę. inst. & eō huius tex. sit magis ex voluntate principis, quā ex subtilitate iōnū Egi. Per.

1 In dubio aūt er rat nō psumit, & tunc hoc cōsistit in alo testatoris, qui nō pbat nlū ex cōiectutis 1 qđ aūt in filio vel monaeo institutis oī datiōe vulgares quos testator ere debat esse sui iuris, vel etiam sciebat eē alieni. & an hæres primi instituti eē iure deliberandi pferat', an subs ltuens, vida Aug. hic.

2 Ista gl. nō est Accu. sed additto.

* Respōsum illud vide elegāter interpretatum simul & emendatū per Emil. Ferretum in nouis

suis ad Institutiones hoc ipso loco.

† Forma huius pupillaris substitutionis ponit' in ca. Raynutius in gl. sup vers. liberis post pri. extra de testa. Substitutio pupillaris hēt quatuor necessaria.

3 Et est ratio: quia substitutiōnes sunt ē iure ciuili sin quod emancipat' hī pro extraneis fallit tñ hoc I milite: vt l. miles ita. §. ex hæredato. ff. de test. mill. dū modo filius non sit I ptāte aut, aliàs secus l cū filius. ff. eod. titu.

* Abūdāt hæc, idest antequā pubes factus sit.

† Moribus aliquid inductū est, qđo accipiendū sit apud Iatīse. elegāter explicat Vigli' in cōmentarijs suis in hūc ipsum locū.

ante duodecim ann. ff. de test. l. qua ætate. & I. q ma nu. non poss. §. cum ergo.

a Excitati. Scilicet nos Iustinianus.

b Constitutionem. C. de impube. & ali. substitut. l. humanitatis.

c Certas psona. Scilicet filios mentecaptorū, si hēant: aliàs fratres mētecaptis: & aliàs quoscunq; volet: vt in d. l. humanitatis, continetur.

ADDITIO. Etiā supradictis existentibus, qui sunt spurij, vel naturales tm̄, aut etiam mentecapti. Angelus.

d Resipuerint. Idest, cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

e Ad exēplum. Et ita hæc vocat exēplaris substitutio. vnde vt plenè de his hēas notitiam, distingua quinq; gña substitutionum: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cōpēdiosa. Prima, s. vulgaris subdiuidit: quia alia expressa, vt q̄ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres vt §. proxi. Alia tacita, quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, vos inuicem substituo: vt ff. de hære. insti. l. cū in testamento. §. j. Item hæc quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres: vt ff. eodem. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eod. l. post aditam. Secunda autem, scilicet pupillaris similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres: vt supra prox. Alia tacita, scilicet vt si vulgariter tantum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligit pupillaris. & sic sub pupillari tacita vulgaris intelligit: vt ff. eo. l. nam [*] hoc iure. in princ. & C. de impuberum & ali. subst. l. quamuis. & hæc adueniente pubertate expirat, vt in fine huius §. Tertia, scilicet exemplaris sic ideo dicitur: quia ad exemplum pupillaris est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differūt: quia hæc etiam maiorib. fit, sed alia tm̄ impuberibus. Item vsque ad certā ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquartum annum: vel duodecimū annum in fœmina: vt §. e. § masculo, vel ēt minus tempus certum, non maius: vt ff. eod. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hęc exēplaris in in certum. Item in hac, s. exemplari, certæ personæ substituuntur, vt C. eo. l. humanitatis. in pupillari autē quilibet potest substitui. Quarta autem, idest breuiloqua, fit ita, duobus hæredibus institutis. vos inuicem substituo: & si ambo pupilli sunt, quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur, & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: vt ff. eo. l. nam [*] hoc iu. §. j. Quinta, s. compendiosa, fit his verbis aliquo instituto: quandocunq; decesserit, Titium substituo, & siquidem hoc fiat à milite pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat institutus: vt ff. de milita. testa. l. miles ita hæredē. § primo. nisi mater sit in medio, quo casu iure fideicommissi valet, si pubes iam factus decedat institutus: vt C. eodem. l. precib⁹. Si verò paganus, siue non miles, faciat eam, valet iur̄ directo, si moritur institutus in ætate pupillari. Si verò postea, tūc aut p hæc verba fit, substituo illum: & tunc trahit ad fideicommissariam, vt ff. ad Trebell. l. Scæuola. aut per hæc verba, te instituo, & si decesseris quandocunque tibi illum facio hæredem, & hæc nō valet: vt ff. eodem, l. verbis ciuilibus. Accursius.

tes eis faciant.

Qua ratione pōt pater filio impuberi pupillariter substituere, eadē poterit filio furioso, aut mētecapto exēplarē substitutionē facere: itaq; sicuti pupillaris pubertate adueniente expirat, ita exēplaris furore sedato, & sanitate mētis restituta euanescit.

Qua rōne excitati [a] ēt cōstitutionē [b] in nr̄o posuimus Codice, qua ꝓspectū est, vt siq mētecaptos habeāt filios, vel nepotes, vel ꝓnepotes cuiuscunq; sexus, vel grad⁹, liceat eis, etsi puberes sint, ad exemplū pupillaris substitutionis certas ꝑsonas [c] substituere, sin autē resipuerint, [d] eādē substitutionē infirmari. [*] & hoc ad exemplum [e] pupillaris substitutionis, q̄ [f] postquàm pupillus adoleuerit, [g] infirmatur.

Facta pupillari substitutione, censentur duo testamenta, vel vnum duarū hereditatum. Areti.

Igit̄ in pupillari substōne ſm ꝓfatū modū [h] ordinata, duo [i] quodāmodo † sunt testamenta: alterū patris, alterū filij, † tanquā si ipse filius sibi hr̄dē instituisset: aut certè vnū testm̄ est duarū causarū, idest, duarū hereditatum.

Pōt pater facere substitutionē pupillarem filio separatim clausam, & signatā: et disponere quod non aperiatur viuo filio, que dispositio valet, etiā si nō fuerit per se ita clausa, & signata. Areti.

Sin autē q̄s ita formidolosus [k] sit, vt timeat, ne fil.⁹ suus pupill⁹ adhuc ex eo, [*] q̄ palā substitutū accepit, post obitū ei⁹ periculo isidiarū subiaceat, [l] vulgarē q̄dē substōnē [m] palā facere, & i primis testamēti partib. ordinare debet. Illam aūt substi-

f Quæ. Scilicet pupillaris.

g Adoleuerit. Item finitur arrogatione impuberis: vt ff. de adop. l. nec ei. in fine. Item. si patris nō fuit hereditas adita vt ff. eodem, l. sed si. plures. §. si ex asse. Itē si nascit posthumus testatori: vt ff. eodem, l. si pater filium. Item per secundum testamentum, quod tamen nō valet: vt ff. eodem. l. si quis eum. §. fina. Item si testamentum patertum rumpatur per querelam in totum, aliud si pro par. e: vt ff. eo. l. in substitutione & de inofficioso testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberes. Sed contra tabulas bonorum possessio mota nō facit pupillarem substitutionem cessare: quia ibi non quæritur de viribus testamenti: vt ff. eod. l. ex duobus. §. fin & de inoffi testa. l. filius. §. j.

h Præfatum modum. Vt supra eodem, in principio.

i Duo. Nota, quòd duo dicuntur quo ad quidi quia duobus fit. nam instituitur hæres duobus, patri scilicet, & filio. item duarum hæreditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factum. & facit ad hoc ff. eodem. l. patris & filij. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæc scriptura. & ff. de bonorum possessio. secundum tabulas. l. si ita scriptum. §. fin. & l. vt bonorum ꝯ.

k Formidolosus. Idest, timidus, & meticulosus.

l Subiaceat. Quibus insidijs eum subijceret substitutus, vt haberet eius hæreditatem, vt fecit Zachasellus.

m Substitutionem. Scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat, vt supra eodē tit. in princip.

[*] In tm̄ q̄ cæteris ab hæreda tis, vel ex iusta causa ꝓteritis vnum tm̄ modo substitue re ꝑt. An.

Substitutio vulgaris.

[*] Sācim⁹ In nōnullis libris additur.

Substitutio pupillaris.

[*] Et sicut pr̄ pōt facere filio impuberi testm̄, ita ēt pōt eidē eligere sepulturā: vt hr̄ in c. d̄ vxore, iūcta gl. sup verbo, definitū. ex. de sepul.

Substitutio exemplaris.

Breuiloqua.

[*] Aliàs, iam hoc iure ꝯ. Compendiosa.

† Dictio quodammodo, est nota impropriæ tis: vt hic & l. I suis. ff. de lib. & posth. glo. in l. si me in vacuā. ff. de acq. r. pos. Egi. Pes.

† Et sicut pr̄ pōt facere filio impuberi testm̄: ita ēt pōt eidē eligere sepulturā, vt hr̄ in c. de vxore. iuncta gl. super verb. definitū. extra. de sepult.

† Et ē rō q̄a tūc impedit arrogat⁹ nō solum ex defectu ætatis testari sed ex alio defectu, q̄a est subiectus alterius potesti, cui ꝑ dationē pupillaris substituti potuit ꝓuideri i ſm Cbri.

[*] Alibi adhuc eō.

[*] Aliàs scribere.

Instit. Imper. K 3 Vocatur

tutionē, p quā si hęres ex titerit pupill[9], & intra pubertatē decesserit, substitut[9] vocat, [a] separatim ī īferiorib. partib. scribere [b] debet, eamq; partē ꝓprio lino, [c] ꝓpriaq; cera ꝯsignare, & i priori parte testamenti cauere, [d] ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc ipubere, aperiant. Illud palā est, nō iō minus [e] valere substōnē impuberis filij, ꝙ i eisdē tabulis [f] scripta sit, qbus sibi qsq; heredē instituisset: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

Substitutio pupillaris potest fieri nō solum filio instituto, sed etiam exhæredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vndecunque quæsita, quod locum habet etiam in posthumis. Aretinus.

Nō solū aūt hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parētes pñt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hęres is, quem ipsi voluerint, sed ēt exheredatis. [g] itaq; eo casu [h] si qd exheredato pupillo ex hereditatib. legatisve, aut donationibus propinquorū, atq; amicorum adquisitū fuerit, [i] id omne [k] ad substitutū [l] pertinebit. Quæcūq; diximus de substōne impuberum liberorū, vel hæredū institutorū, [m] vel exhęredatorū, [n] eadem etiam de posthumis intelligimus.

Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum: & , si non valet testamentum patris, non valet substitutio. Aret.

Liberis autem † suis testamentum nemo facere p̄t, nisi & sibi [o] faciat. [p] nā pupillare testamentum pars, [q] & sequela ē paterni testamēti, adeò vt si patris testm̄ non valeat, [r] nec filij quidem valebit.

Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei qui vltimus morietur. Aret.

a Vocatur Quę est pupillaris.

b Scribere. Vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: vt ff. eod. l. patris & filij.

c Proprio lino. Linū appellat ipsam chordulā, ꝙ fit de lino: vt videmus fieri in literis dñi Papæ, in quib. chordulis testamenti apponebātur septem sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, qa si alieno, vēdicaret dominus, & ita aperiretur. & consilium legis nullum esset. vel dic ꝓprio, idest, separatim ab alijs partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus: cum tantam cōstructionem, idest, ordinationē videat, & propter se? Resp. hoc ignorabit, an ꝓpter se, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accursius.

ADDITIO. Nec ideo innalidabitur istud consilium, qa sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur, quia illud verum, nisi de mente tacita, vel expressa testantis contrariū appareat: vt hic, & l. iam hoc iure ff. eod.

d Cauere. Idem ast & si hoc non caueat dum tamen separatim signet. Accursius.

e Non ideo minus. Quasi dicat diaim[9], quòd sic cautè fieri potest. Sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.

f Tabulis. Scilicet apertis. Accur.

g Exhæredatis. Scilicet substituere possunt.

h Eo casu. Scilicet quando exhæredato substituit.

i Fuerit. Vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur, vel legaretur.

k Id omne. Imò videtur: ꝙ tm̄ in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exhęredatum: vt ff. de mil. testa. l. miles. §. exhæredato ꝙ ast hunc ꝯtra. sol. ibi miles, emancipato substituebatur quod in alio, scilicet pagano non toleratur: vt ꝑ. eo. §. extraneo & ideo eum vnū pro eo inducitur, scilicet ꝙ potest substituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, scilicet quòd non potest substituere emancipato, nisi in his bonis, quæ sibi dedit: vt argu. ff. de inoffi. l. eum qui. in prin.

ADDITIO Imò existenti in potestate, quod patet, quia exhæredatur: quæ exhæredatio esset inepta in emancipato. vnde dic ꝙ ibi loquitur in milite, q instituto, vel emācipato potest substituere ꝓ parte, & pro parte non: secus in pagano. Ang.

l Ad substitutum. Qui substitutus nullo potest grauari legato, ēt in ea re, quæ pupillo fuit relicta, vt C. de leg. l. cum quidam. sed ipse exhæredatus sic in re sibi relicta: vt ff. eod. l. cohæredi. §. cū filię. in fi. §. [i] Et no. hunc §. non posse hodie habere locum, nisi talis sit impubes, qui possit esse ingratus: vt proximus pubertati, vt no. ꝯ q bus mod. tutel. fi. §. itē si in seruitutem. aliàs nō pōt exhæredari: vt C. de inoffi. test. l. si qs in suo. §. legis.

m Institutorum. Vt ꝯ. a in prin vsq; ad proximum. §.

n Exhæredatorum. Vt supra proxi. §.

o Et sibi. Hic not. quòd si filiū exhęredet, cui substituit: prius sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante, vel post valet institutio, vel substitutio: vt ff eo. l. ij. §. prius. & §. sed si quis. & § sed & si. & §. si.

ADDITIO. Sed hanc reprobant docto quia non habet rationem, & dicunt istum textum, & dictum § prius procedere, quando substitutio fit ex interuallo: secus si eodē contextu: quia non curatur quid pręcedat Ange.

p Faciat. Hoc fallit in milite, qui potest substituere pupillo: licet non instituat sibi aliquem hæredem: vt ff. de vulga. & pupilla. substitutio. l. secūda §. quisquis.

q Pars. Sic ff. quemadmodum testamenta aperiantur. l. penultima.

r Non valeat. Scilicet à principio: vt quia filius fuit pręteritus. vt ff. eodem. l. si quis eum. in fine legis, vel aliàs, scilicet non valet testamentum à principio: cum multi sint modi, quibus testamentum non valet: vt ff de iniust. rup. testa. l. j. Idem etiā si ea postfacto rumpatur in totum scilicet testamentum patris. Secus si pro parte tantum: quia tunc substitutio remanet: vt ff. eod. l. in substitutione & ff de inofficio. testa. l. Papinianus. §. sed nec. Itē hęc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testamentum. Aliter autem si iure prætorio: vt si per contra tabul. expugnetur testamētum: quia remanet substitutio vt ff. eodem, l. ex duobus. in fine & l. sequen. quæ huic legi contrariæ sunt. Sed certè aliud est, cum expugnatur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prætorio. vt ibi. nam prætor non potest facere esse, nec definere hæredem: vt infra, de bonorum possessio. §. quos autem. Item nota hic, quòd de alienis rebus quis testatur, vt pater de bonis filij. sic & aliàs ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cum hic. §. si dona-

† Proprio idest suo & quot modis dicat' ꝓpriū Mand. in Gl. Facul. §. & proprium.

a Docto res § pp publicam vtilitatē ad similitudinem rigni iniuncti. vt ꝑ lo. Fab. & Ange. hic.

† Et ē rō diuersitatis: quia substitutum exhæredati est simpliciter testā filij, ita ꝙ nō patris à quo nullā quotā hereditatis accepit. & iō § alieno testamento legare nō pōt: secus si ea eadē volūtate quotā hæreditatis haberet substitutus, & substitutio nō locus eē posset, vt hic. Ang.

† Facit ad hūc § ca. l nostra. § gl. j. in fi. extra, de sepul.

donator. versi. si miles. & ff. de iniust. rup. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundum quosdã: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. §. si. Sed de iure cõmuni aliter est: vt ff. de test. l. eius qui. §. j. & de iura. cod. l. conficiuntur. §. si post.

berls. §. hæc verba. & l. seq.

i Pro qua parte. Prout enim dilexit testator eos instituit æqualiter, vel inæqualiter, sic in substitutione præsumit: vt hic, & ff. eo. l. si pater. & ?. titu. j. §. & si ex disparibus.

Vel singulis a liberis vel ei, qui eorum nouissimus b impubes morietur, substitui c potest. Singulis quidẽ, si neminẽ eorũ itestatũ decedere voluerit: nouissimo, si ius legitimarũ hæreditatũ † itegrũ inter eos custodiri velit.

Pupillo substitutus dari potest certo, & proprio nomine, aut generaliter, his verbis (quisquis mihi erit hæres, filio meo impuberi sit hæres) quo casu qui ex testatoris iudicio hæredes fuerunt, pro hæreditariis portionibus substituti videntur.

Substituitur aũt impuberi, aut nominatĩ: d veluti, Titius, e aut generaliter: vt, Quisq́s mihi hæres erit. e Quibus f verbis vocantẽ ex substitutiõe impubere mortuo filio illi, qui & scripti sunt hæredes, g & extiterũt, h & pro qua parte i hæredes facti sunt.

Pubertate euanescit pupillaris substitutio nec lõgiorẽ habet progressum, quàm in pubertate vsq;.

Masculo igitur vsq; k ad xiiij. annos substitui potest, fœminæ vsque ad xij. annos, & si hoc tempus excesserit, substitutio l euanescit. †

Extraneo & puberi filio post aditam hæreditatem directo substitui non potest: sed per fideicommissum potest.

Extraneo verò, vel filio puberi hæredi instituto ita substituere nemo pót, vt si hæres extiterit, & intra aliquod tẽpus decesserit, alius ei sit hæres, sed hoc solũ permissum est, vt eum per fideicommissum m testator obliget n alij hæreditatẽ eius, vel totam, vel pro parte restituere, quod ius quale sit, suo loco trademus. o

TITVLVS XVII.

QVIBVS MODIS testamenta infirmentur.

Si quis facto testamento quempiam sibi seu in filium arrogauerit, vel ex suis descendẽtibus aliquẽ adoptarit, protinus quasi sui hæredis agnatione, quod prius fecerat, rumpitur testamentum.

Testamentũ iure factum vsq; eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentum,

a Vel singulis. potest enim esse, quòd quis habeat plures filios, & oẽs impuberes, si ergo cuilibet substituere vult, poterit. 2 si autem vltimo loco morienti, & hoc potest: vt hic, & ff. eodem. l. vel singulis. & hoc casu vno moriente defertur sua portio iure legitimo, scilicet per legem duodecim tabularũ ad fratres: vt hic, & infra de legitim. agnato. success. §. j. Sed certè ex eo, quòd tantum vltimo morienti substituit, videtur eos inuicem substituisse vsq; ad vltimum: & ita iure substitutionis magis, quam legitimo inter eos succedi videtur. vt ff. de legatis secundo. l. Titia Seio. § Seia. in fine. quæ est huic contra. Sed certè ibi dixit plus, scilicet, quòd non alienarent. qđ testator eis dimittebat. & ex hoc ibi dicitur iure substitutionis succedere: non quia vltimo tantum substituitur: vt ff. de legat. iij. l. is qui. in fine.

AUDITIO.

Et nota, quòd iste §. est lex. ff. eodem titulo. & incipit, vel singulis ideo non ab re sic §. iste debet incipere: & ita habent correcti codices.

b Nouissimus. Idest vltimus: puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, ei Titius hæres esto.

c Substitui. Scilicet pupillariter.

d Nominatim. Sic supra de exhæredatio. libero. §. nominatim.

e Hæres erit. Subaudi. sit hæres filio meo.

f Quibus. Scilicet generalibus verbis.

g Hæredes. Scilicet partis.

h Extiterunt. Scilicet ipsimet hæredes. 3 nã secus si alij ꝗrant. vtputa patri, vel domino, nam tales, scilicet, pater & dominus, qui sunt hæredes per filium vel per seruum. ex his verbis generalibus nõ admittuntur ex substitutione. Idem dicas de hærede hæredis: vt hæc notantur. ff. eo. l. cum filio. & l. qui liberis. §. hæc verba. & l. seq.

k Vsque. Ad xiiij. ann. scilicet, completos: nam pupilli esse desinunt: vt ?. quib. mod. tut. fi. in prin. sed intra hos annos potest substitui: vt ff. eo. l. si ita quis. & l. qui plures.

l Substitutio. Scilicet directa: si tamẽ aliqua verba inueniantur fideicõmissi in testamẽto iure fideicommissi valebit: vt C. de fideicõ. l. si frater tuus.

m Per fideicõmissum, quod 4 semper fecisse videtur, cum dicit. si filius meus quandocunq; decesserit, substituo ei Vitalem. quia verbum substituo, cum sit generale verbum, & ad directã. & fideicõmiss. substitutionem possit trahi: ad id restringetur, quod est rei aptius. idest ad fideicommissum: quia directa non habet locũ quandocunque decedit: & probatur hoc. C. de impube. & alijs subst. l. precibus. §. si verò substituo. 5 & ff. de vulga. substitu. l. cohæredi. § cum filiæ. & ff de legi. & seu. con. l. in ambigua. forte idem si dicat. Vitalis hæres esto. nam trahitur ad fideicõmissariam: qa de hæreditate restituenda rogasse videtur: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. j. respon. & l. Scæuola. Sed cõtra est: vt not. supra in distinct.

n Obliget. Rogando eum per fideicommissum, vt restituat. Accur.

o Trademus. Vt infra de fideicom. hær. per totum.

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmentur.

Vsq; nunc qualiter firmentur testamenta nunc qualiter infirmentur. nã nihil est adeo firmũ, quod non rumpatur in auth. de nupt. §. nuptias. col. 4.

Testamentũ. Totus iste ti. diuidit. in v. partes. Primo ponit qualiter testm̃ tollatur agnatione sui hædes nouiter adoptati: Secundo

1 Etiam vnica oratione. qđ facit, vt si filiabus legentur certa, & cuilibet pro qua libet, quã nis verbis sint cõiũctæ: nõ tñ habeãt ius accrescendi, vt l. huiusmodi §. quibus ita. ff. de leg. j. Ang.

† q.d. cũ substituit ei qui vltimo morietur, si vnus prmoriatur, eius portio deferẽ ad alios fratres: & hoc sit iure legitimo, s. per l. xij. tab. Egi. Per.

4 Alibi Titius hæres esto.

3 Quod facit ad materiã l. fina. C de edic. diui Adr. toll. cuius bñ. . . ficiũ daẽ hæredi scripto. Ang.

† Econ. si in ca. Rainutius. in glo. super versi. liberis aute me. ibi pupillaris ẽ. extra. de testa.

4 Tu dill genter expẽde hic glo. cuius contrariũ no. glo. in l. verbis ciuilib. ff. de vulga. & pupil. q́ vult. quoties substitutio directa sit, nũquã possit valere iure directo pp defectũ psonæ, q́ eam facit, vel cui fit, sed obliquaẽ iure fideicõ. q́ gl. vera ẽ, & hęc falsa cũ pcedenti sm Bal. hic, & Ioã. de Pla. Et vid Bar. in d. l. verbis ciuilibus.

5 Nota, q substitutio cõpendiosa facta verbis cõibus valet oi tpe vt fideic. & idẽ tenuit glo. s d. l. pcib9, & est cõis opi. licet aliq. dixerint, q in tra ipa valeat iure directo, post tẽpora verò iure fideicõ. & dicatis vt ibi Christ.

cũdo qualiter p secundũ testamẽtũ tollatur primũ. Tertio qualiter testamentũ irritetca.dim.testantis. Quarto an volũtas solẽnnis possit tolli nuda volũtate testantis. Vltimo, q etiam Impe. nõ capit ex testamẽto imperfecto. Secũda ibi, in §.posteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quarta ibi, Eadem oratione.

CASVS. Domine, vos vultis tractare quib. mod. infir. test. dicatis mihi primo, quandiu valet testamẽtum rectè factum? Ad hoc respõ. Amice, testa. iure factum semper valet, donec aliquo modo rumpatur, vel irritũ fiat. Sed quid domine, iam video quãdiu valet testa. dicas ix modo mihi, quãdo intelligitur testa. rumpi? Ad hoc resp. Amice, testa. ppriè dicitur rumpi quando in eodem statu manente testatore, ius ipsius testa. vitiatur, vt patet in tali exemplo. Quidã fecit testa solenne, & post testa. arrogauit imp.rescr. quendam sibi i filium. aut fortè per prætorem alt quẽ sibi adoptauit secundum tenorem nostræ constit. nam in casu isto per arrogationẽ, vel p adoptionẽ istius filij, qui nec est exhæredatus nec institutus. rumpit testa. sicut rumperet si post factũ testa aliquis suus heres testa agnasceretur. Et h d. vsque ad illũ §. posteriore quoque. Franc.

cùm in eodẽ statu manẽte testatore, ipsi[9] testamẽti ius [†] vitiatur. Si quis .n. post factum testm̃ adoptauerit [a] sibi filiũ per Imperatorẽ, eum, qui est sui iuris: aut per prætorẽ secundũ nostram constitutionẽ [b] eũ, qui in potestate parentis fuerit: testamentum, eius rumpitur [c] quasi adgnatione [d] sui heredis.

Posteriore testo ex quo quis iure ciuili aliquo casu adire potuit hereditatẽ (quãuis non adita fuerit) rũpitur prius testm̃. Posteriore quoq; testamẽto, quod iure perfectum est, superius rumpitur, [e] nec interest, extiterit aliqs heres ex eo, [f] an nõ. hoc.n. solũ spectatur, an aliquo casu existere [g] potuerit. Ideoque si quis, [h] aut noluerit hæres eẽ, aut viuo testatore, aut post mortẽ eius antè, q̃. hæreditatẽ adiret, decesserit: [i] aut cõditione sub qua hæres institutus est, defectus sit: in his casibus paterfamilias ĩtestatus moritur. Nã & prius testm̃ nõ valet ruptum à posteriore, & posterius æquè nullas habet vires: cum ex eo nemo hæres extiterit.

Etiã posteriore ritè facto testamento, in quo in certis rebus quispiã institutus fuit, primũ, cui hæres est vniuersalis, tollitur testamentũ: si nautẽ secũdis tabulis, vt priores quoq; vim obtinerẽt, iusserit testator: tunc qui ex re certa scriptus est, vniuersam hereditatem heredi, qui priore institutus est testõ restituere tenetur.

qualiter rũpit testa. arrogatione, & agnatione sui heredis: nunquid pluribus alijs modis rũpi põt? Et resp. Imp. q sic. nã certè primũ testa. de iure factũ rumpit per secundũ testa. iure factũ: nec in hoc casu refert, vtrum quis hæres extiterit ex secundo testa. an nõ. Nam hoc solum spectatur, quantum ad hoc. vt per secũdum rumpat primum: an aliquo casu ex secundo test. existere potuerit. Ideoq; si quis in secũdo testa. institutus, aut repudiauerit hæreditatem aut viuo testatore, aut post mortẽ eius ante, quã adierit, decesserit, aut fortè deficiente conditione sub qua fuit hæres institutus, esse non possit: in omnibus his casibus paterfamil. intelligitur intestatus decessisse. nã primum test. nõ valet: quia rupt p secundum cũ solẽni testa factum, & similiter secundũ. nullas vires habet, cum ex eo nullus hæres extiterit. & ita nec valet primum, nec valet secundũ. Et hæc dicuntur vsque ad §. sed & siquis, Fran. de Aret.

a Adoptauerit. Idest, arrogauerit.

b Constitutionem. Puta auus est, qui adoptat: vt C. de adopt. l. cũ i adoptiuis. & I. de adop. §. sed hodie.

c Rumpitur. Si autem eũ prius instituisset, nõ rumperetur. licet postea arrogaretur: vt ff. de lib. & posth. l. filio. §. fi. Si autẽ fuit exheredatus filius emãcipatus, & postea arrogetur, tũc nõ rumpitur, aut extiane[9], qui postea arrogatur. & tunc rumpitur: vt ff. de con tra tabu. l. nõ putauit. §. siquis emancipatum. Extraneum autẽ nepotem accipe, qui non est suus heres eum alius eũ præcedat. [i] aliàs frustra tunc exheredaretur: vt ff. de verb oblig. l. quidam cum filium. & de libe. & posthu. l. siquis posthumos. § si filium.

ADDITIO. Et hęc vera. quando ante testamentum fuit facta exhæredatio: quid antẽ si eodem, vel in vno testamento instituat, in alio postea simpliciter exhæredetur, aut si post ius quæsitũ exhæredatio conferatur? vide Ange. hic.

d Quasi adgnatione. Idest, sicut natiuitas alicuius posthumi. nam tũc certũ est rumpi: vt ff. de iniusto rupt. testa. l. j. in fi. & l. iij. in princ. & l. eet tnm. [z] & hoc in masculi testa. sec[9] in testa. fœminæ: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. nũc de le. Velle in fi. § & est ratio. quia præteritio matris habetur pro exhæredatione. I. de exhæred. lib. §. fi. sed de inoffic testam. agi tamẽ posthumus: vt C. de inoffic. testa. l. iij.

Posteriore quoq. CASVS. Domine, iam video

c Rumpitur. Hoc est verum secundũ quosdam, quãdo secũdũ nõ concordat cũ primo, aliàs durat primũ: vt C. de testa. l. sancimus. Sed certè hoc stare nõ potest. nã si valet secundum, nõ valet primũ: cũ idem nõ possit duo testa. facere: cũ ex secundo tantũ adeatur hæreditas. [3] Econtra in sentẽtia. nam valet prima, nõ secũda ab eodẽ & super eo lata: vt ff. de re iudi. l. iudex.

f Ex eo. Scilicet posteriore testamento.

g Existere potuerit. Nota non considerari quod est sed qd esse potest: vt hic, & ff. de here. instit. l. pater filio & ff. de iniu. rup. test. l. cũ in secundo. in princ. & §. in futurum. Sed contra. ff. de libe. & posthum. l. si filius.) Solu ibi secundum testamentum non valuit, etiam in principio: hic autem valuit, licet ex eo non adeatur hæreditas. Itẽ not. quòd id quod valet plus, rumpitur per id quod minus valet, sic ff de adimen. leg. l. legatum sub cõditione §. j. Argu cõtra. ff. de rescinden. vend. l. si id quod. in prin. & §. fi. dic vt ibi not. in gloss. j.

h Ideoq; si quis. Scilicet institutus hæres in ij. testa. Et iste versic. est exemplum, quãdo valet primum testa. & nõ extitit ex eo heres. & vide tertiũ exemplũ.

i Decesserit. Quare nõ transmittit, nec olim, nec hodie ad hæredes: vt C. de cad. tol. §. in nouissimo.

Sed & siquis CASVS. Domine, iam video qualiter rumpitur test. primũ per secundũ, licet secundũ test nõ habet effectũ. an pluribus alijs modis rũpi potest? Et resp. q sic. nam aliquãdo rumpit primũ p secũdũ ita tamen, quod vtrunq; valeat. si primũ valet iure fideicõmissi. nõ tãquã ex primo. sed tãquã ex secundo. vt liquet tali exemplo: Quidã facit testamentum solẽnitate obseruata. postea facit testamẽtum secundum

[†] Aliàs vis.

¶ Et intellige extraneũ ea extraneitate qua filius emancipatus & sic nõ ineptè exhæredatur: imò lex consuluit: vt §. posthu. mord. I. de exhær. libe. & ita bene sequent in glo. aliàs frustra. & cęt.

[a] Testamentum tamẽ ritè factũ postea p ingressum monasterij non irritatur: sed regulatur secundũ auth. si qua mulier. C. de sacr. sã. eccle. dic vt per Angel. hic.

Testamentũ sm prę fertur primo: sicut prima sententia p̃fertur secundæ.

[l] Hoc verum vbi sũt ex interuallo: aliàs si eodẽ cõtextu & corã eisdem testib[9] possunt duo originalia confici. Ioan. Fab.

cundũ similiter cũ debita iuris solẽnitate, & in secũdo testamento instituis hæredẽ in certis rebus, & cũ fecisset secundũ testamẽtũ, adiecit, Volo quòd illud quod dixi i primo testamẽto, valeat. In casu isto dubitatus, utrum primũ testamentũ videat ruptum p secundum? Diui Seuerus, & Antonin[9] rescripserũt primũ testamentum per secundũ sublatum esse: licet in secũdo testamẽto hæres i certis rebus sit institutus, & verba constitutionis prædictorũ principũ in hoc titulo inseruimos, & sunt verba constitutionis hæc. Imper. Seuer[9], & Antonin[9] Augu. Cocceio Campano salutem. Dubitari non oportet testamentum secundo loco factum, licet in eo in rebus certis hæres script[9] sit, perinde iure valere, ac si certarũ rerum mẽtio in eo facta non esset, sed tñ quũ hæres esset simpliciter institutus. Veruntamẽ in hoc casu hæres scriptus in secundo testamẽto debet esse contẽtus rebus sibi in secundo testamẽto datis. si sufficiant ad quartam totius, vel si nõ sufficiant, suppleta sibi quarta ex leg. Falcid. tenebitur vt fideicomm. hæreditatem hæredibus scriptis in primo testamento restituere, & hoc propter hæc verba inserta secũdo testamẽto, quibus testator expresit: vt prius testamẽtum valeret. Et his modis supradictis, videlicet arrogatione, & sui hæredis agnatione, & secundi testamenti constitutione, testamentũ iure factum rumpi intelligit &c. Cætera, quæ in hoc titu. dicuntur, planissima sunt.

eo legatarij, prætetquam in querela inofficiosi testamenti, de quo dic: vt per Ange. hic.

d Inseri iussimus. Hoc titulo statim.

e Aliud. Scilicet quod expresse confirmari potest primum in secundo, & aliàs: vt patet in sequentibus.

Sed & si quis [a] priore testamento [b] iure perfecto posterius æquè iure fecerit: etiam si ex certis rebus [c] in eo hæredẽ instituerit: superius tñ testam̃ sublatũ esse, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. cuius cõstitutionis verba & hic inseri iussimus: [d] cũ aliud [e] quoq; præterea in ea cõstitutione expressum sit. Imperatores [f] Seuerus, & Antoninus Cocceio Cãpano. [g] Testamentũ secũdo loco factũ, licet in eo [h] certarũ rerum hæres scriptus sit, perinde iure valere, [i] ac si [*] rerũ mentio facta non esset: sed teneri hæredẽ scriptum, [k] vt contẽtus rebus sibi datis, aut suppleta [l] quarta ex lege Falcidia, hæreditatem restituat ijs, qui in priore testamento scripti fuerãt, propter inserta fideicommissi verba secundo testamento, [*] quibus vt valeret prius testamentum, expressum est: [m] dubitari non oportet. Et ruptũ quidem testamentũ hoc modo [n] efficitur.

Per capitis diminutionem testamentũ propriè fit irritum. Et largo modo testamentum ruptum, vel iniustum dicitur irritum, & econtra. Aret.

Alio quoque [*] modo testamenta iure facta infirmantur: veluti, cum is, qui fecit testamentum capite deminutus sit. [o] quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. [p] Hoc autem casu [q] irrita fieri testamenta dicuntur, [r] cum alioqui [s] & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea, quę statim ab initio non iure fiunt, irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea post capitis deminutionẽ irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sanè commodius erat singulas causas [t] singulis [u] appellationibus distingui: ideo quædam nõ iure facta [x]

f Imperatores. Ecce verba constitutionis. Accursius.

g Campano. s. rescripserũt salutem.

h In eo. Scilicet secundo testamento.

i Valere. Accipe, dubitari non oportet: quod est infra. Accursius.

k Scriptum. Scilicet in secundo testamento.

l Suppleta quarta. Scilicet si res sibi datæ non faciant quartam.

m Expressum est. Nã testator noluit primum testamentum manere: & tamen non potuit, nisi inse fideicomm. ex tacita tamen voluntate, quæ ex secundo testamento percipitur, remanet primum: vt si dicã in secundo, ideo instituo talem, quia mortuus est quem instituetam in primo. nam si erraui, remanet primus hæres, & legata ex vtroque præstantur. scilicet a primo hærede: vt ff. de hære. instit. l. fin.

ADDITIO. Et sic ex qualitate præfationis colligitur causa finalis ipsius dispositionis: & tunc ab ea licitum est arguere. Angel.

o Hoc modo. Scilicet, tribus modis, per arrogationem, & agnationem: vt supra eodem. § primo. Item & per secundi testamenti compositionem: vt supra e. §. posteriore quoque. vsque huc.

o Diminutus sit. Licet minima capitis diminutiõe: vt infra eodem §. nõ tamen. in fine. & ff. de iure codicillorum. l. conficiuntur § si post factum testamentum. sed contra supra de militia. testamento. §. penultimo. Sed illud speciale est i milita. Potest & ali[9] modus irritandi testamẽtum adijci: quia per legẽ quandoque cassatur in duobus casibus: [a] vt in authentica. vt cum de appellatione cognosc. siquis de prædictis. & §. si vnum ex parentibus. coll. viij.

p Retulimus. Vt s. de cap. dimi.

q Hoc autem casu. Scilicet. cũ qs capite diminuitur

r Dicuntur. Scilicet, propriè.

l Alioqui. i. si impropriè dicere velim, & largè.

s Causas idest differentias.

u Singulis appellationibus idest proprijs nominibus. & facit ff. de supel. leg. l. Labeo. §. fin.

x Non iure facta. i. Vt sunt illa, quæ carent solẽnitate testium, Vel quando testator nõ habuit testamẽ

a Sed & si quis. Hic §. est lex ff. ad Trebel. & incipit, Si quis priore. Accur.

b Priore testamento Not. hic arg. pro sententia appellationis: vtrum ex ea. vel ex prima agatur. [*] Sed contra arg. C. de don. inter vir. & vxor. l. ex verbis Et simile potest notari in l. pen. eiusdem ti. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd agitur ex prima in criminalibus, idẽ in ciuilibus si lapsu temporis sit cõfirmata, puta quia est appellatio deserta, aliàs & per secundam sententiam, secundùm Ioan. Fabr. agit ex vtraque, sed secundùm Ang. ex secunda, ex qua etiã agitur, si sit contraria primæ.

c Ex certis rebus. Quia totũ habes, licet ex certa re sit institut[9], & ideo rumpit primũ testamentũ, vt hic & ff. de hære. instit. l. j. § i. ex fundo. in gl. initi ut[9].

ADDITIO. Et hoc verum, quãdo in eodẽ testamento non est datus alius cohæres, aliàs habetur lo

[*] Aliàs valere sic si &c.

[*] Abũdat secundo testamento.

[*] Dic q̃ aus prima lnsta sẽ poris lapsu: vt pote q̃a appellatio deserta, & agitur ex prima, aut cõfirmat p secũdã & ex ea agitur. glo. in l. hærea vbi Bart. C. de app.

a Aliàs, alio aũt, &c.

t Primus casus est quando ille qui cognouis se hæredem scriptũ in testamento, testatorẽ inopia laborantẽ nõ alimẽtauerit, imò illum passus est fame necari. Secũdus casus est, quãdo testatorẽ ab hostibus captũ non redemit: tunc Idignatione quadã hęredis testamentũ viribus vacuatus, propterea q̃ hæreditas ex eo non adit. secundum Christop.

a Isia gl. cũ duabus sequẽtib[9] non sunt Accursij, sed additiones.

ti factionem, & fecit: vel qñ filiũ in potestate cõstitutum præteriuit: vt l. j. ff. de iniust. rup. test.

a Rumpi. Scilicet, trib⁹ modis videlicet per arrogationem, per agnationem, & per secundi testamenti compositionem.

dicuntur, quædam iure facta rumpi, [a] vel irrita fieri. [b]

Capitis diminutione testatoris iure ciuili irritũ fit testamentum: quod tamen, si hæres mortis tempore pristinum statum recuperarit, iure prætorio conualescit: & ex eo secũdum tabulas bonorum possessio peti potest.

Non tñ per omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta per capitis diminutionẽ irrita facta sunt. Nã si septem testiũ signis signata sunt: [c] põt scriptus hęres ſm tabulas testamenti bonorũ possessionem agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, [d] & suæ potestatis [e] mortis tẽpore fuerit. [f] Nã si iõ irritũ factum sit testamentũ: quia ciuitatem, vel etiam libertatẽ [g] testator amisit: aut quia in adoptionẽ se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit, non potest scriptus hæres secundum tabulas [h] bonorum possessionem petere.

Simplici nudaq́; voluntatis expressione precedẽs ritè factum testamentum minime infirmatur, item posterioribus tabulis imperfectis non fiunt irrita priores perfecta.

Ex eo aũt solo [i] non põt infirmari testm̃, qd postea testator id noluerit [k] valere vsque adeò vt & si quis post factum prius testamentum posterius facere cœperit, & aut morte [*] præuentus, aut qa eum eius rei pœnituit, id non perfecerit, diui Pertinacis oratione cautũ sit, ne aliàs tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant: nisi sequentes iure ordinatæ, & perfectæ fuerint. [l] Nam impefectum testm̃ sine dubio nullum est. [m]

Siquis idcirco principem hæredem scripserit, vt aduersario, cum quo sibi lis erat, duriorem constitueret litigatorem, nulla est dispositio huiusmodi.

Eadem oratione expressit, [n] nõ admissurũ se hæreditatem eius, qui litis causa principem reliquerit [o] hæredem, neque tabulas non legitimè factas: in quibus ipse

b Irrita fieri. Vt per capitis diminutionem testatoris, vel quando hæres institutus non adit hæreditatem: quia tũc testamentum cõstituitur irritum: vt l. j. ff. de iniuſ. tu. tes.

c Signata sunt. Et postea testator capite diminutus est.

d Ciuis Romanus. Vt quãdo maximã vel mediam capitis diminutionem passus fuerit postea restitutus.

e Suæ potestatis. Vt in minima. Accursius.

f Fuerit. Et aliquo iudicio voluntatem primã retineat: vt ff. de bono. poss. secundum tabulas. l. qui ex liberis. §. testamento.

g Libertatem. Imò etiam facto seruo testatore: vt quia capiatur ab hostibus & ibi seruus moriatur. nam tunc valet testamẽtum: vt supra, quib⁹ nõ est per. fa. testamen. §. fina. q est cõtra. sed illud est propter fictionẽ legis Corne. vt ibi, & ff. de vulga. substi. l. lex Cornelia.

ADDITIO

Et tunc quando impedimentum tollitur per viam fictionis, vt ibi: vel restitutionis in integrum à principe: vt l. si quis filio. §. pe. ff. de iniust. test. reconualescit testamentum etiã de iure ciuili, nisi quo ad relictum tali mandato factũ, vel ipsius institutionem secundũm Ange. hic.

h Secundum tabulas. No. q de iure ciuili nõ admittitur. cum sit irritũ testa. sed de iure prætorio: quo inspecto, nõ potuit infirmari quod erat factũ: cũ circa talia ius prætoriũ non habeat vim: vt infra, de bo. pos. § quos autem. Accursius.

i Solo. Benè dicit solo: qa si plus interueniat, licet non sit perfectum, secundũ tñ quandoq; rumpit primum, vt in fi. huius § dicemus.

k Noluerit. Scilicet. dicendo hæc verba, nolo testamentum quod feci valere.

l Perfectæ fuerint. Imò quandoque & si sint imperfectę secũdę rumpunt primo factas: vt C. de testa l. sancimus. quæ est contra. Sed ibi tam ex cursu decẽnij, quam mutatione voluntatis illud euenit, non sola mutatione. Item cõtra. ff. de milit. te. l. eius militis. §. si militia missus. Sed ibi primũ erat minus solemne iure cõmuni inspecto; vnde facilè potuit rũpi. [ı] Itẽ cõtra. ff. de iniusto rup. test. l. ij. Sed ibi secundum licet non sit perfectũ iure communi est tamen perfectum iure militari vnde rũpit primũ. Itẽ contra. C. de testa. l. hac cõsultissima. §. si qs autẽ. Sed ibi in secũdo fuerũt instituti q & aliàs ab intestato successuri erant: vnde facile rumpit primũ testamentũ, in quo extranei sũt instituti. & facilius admittũtur venientes ab intesta. vt ergu. ff. de vulgari, & pupi. substitu. l. si filius. item cõtra. C. de test. l. nostrã. & ad idem cõtra. ff. si ia testa. nullę ex. l. j. § si hæres. Sed in istis legibus plus fecerat testator: vt rũperet primum: qa incidit, quod magis est, quàm si aliud testm̃ facere voluisset: arg. ff. de ijs q in testam. delen. l. ij. Item contra ff. de acqu. hær. l. Claudius. [*] Sed ibi nõ valet primum: non quia ruptũ sit à secundo, sed quia hæres institutus in primo non adiuit ex eo hæreditatẽ: vnde non valet testamentum, quod hæredẽ non hẽt: vt ff. de ijs quæ in testa delen. l. proxime nec potuit eã transmittere suo heredi adeundã vt C. de cadu. tol. l. unica § in nouissimo. itẽ contra. C. de his, qui. vt indig. l. hęreditas. Sed ibi dixit talia verba. q hæres erat indignus vel similia, q plus faciunt. quàm si simpliciter diceret, nolle prius valere: vel quàm si secundum cœpisset facere. & ideo ibi recedit à primo. Vel dic, illud quod hic dicit, esse uerum de iure directo, vt non rumpatur primum, sed tamen auferat ei hæreditas, vt in digno: vt ibi l. cũ hoc cogitauerit testator: vt arg ff. de condi insti. l. quidam. in fi.

m Nullum est. No. nihil esse, quod perfectũ non sit. C. de ijs qui. vt indi. l. cũ Syllanianũ § fi. Sed contra ff. quẽadm. testa. ap. l. ij §. testamẽti. Sed ibi abusiuè dicitur aliquid quod non erat perfectũ. item contra C. de testa. l. hac cõsul. §. ex imperfecto. Sed illud speciale est fauore liberorũ, vt ibi dicit: sicut & illud est speciale illis, vt difficili⁹ rumpat testator illud in quo ipsi instituti sũt: vt l Auc. de test. in p. §. pe col. 8.

n Expressit. Scilicet diuus Pertinax.

o Reliquerit. Scilicet solemni testamento, quod facit, vt

ı Vel dic quod ille casus non est ppriè excep⁹ à regula: qa hic primũ erat validũ. de iure cõi. sed ibi primum erat validum iure speciali ex priuilegio. Ang.

* Aliàs, mortalitate.

* Aliàs Clodius.

• Nisi declaret voluntatẽ suã factis corã testib⁹ & post ipsum decẽnij. l. sancimus. C. de testa. Egi. Per. Multa cõtraria format & soluit.

ob eá cám [a] heres instituτus erat, probaturű: [b] neq; ex nuda voce hæredis nomen admissurű: [c] neq; ex vlla scriptura, cui iuris authoritas [d] desit, aliqd adepturű. Secundű hoc diui Seuerus & Antoninus sæpissimè scripserunt. [e] Licet .n.(inquiunt) [f] legibus soluti [g] simus, attamen legibus viuimus. [h]

TITVLVS XVIIII.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Liberi indebitè exhæredati, inofficiosi querela proposita, parentũ possunt impugnare testamenta; quod ius parentibus quoque à liberis exhæredib. falsis competit, item fratribus turpi persona instituta, reliquis autem cognatis nõ conceditur hoc querelæ beneficium.

Quia plerunque parẽtes sine cã [i] liberos suos exhæredant, [k] vel omittunt, [l] inductũ est, vt de inofficioso testamẽto agere possint [l] liberi, qui [m] queruntur, [n] aut iniquè se exhẽdatos, [o] aut iniquè pteritos, [p] hoc colore, [q] quasi nõ sanæ mentis fuerint, cum testamentum ordinarẽt. Sed hoc dicitur, non quasi verè furiosus sit, sed recte quidem fecerit testamentum, non autem ex officio pietatis. † Nam si vere furiosus sit, nullum testamentum [r] est.

est, vt duriorem faciat aduersarium suis aduersarijs: [1] quæ institutio est odiosa, & inuidiosa: vt ff. de hæred. insti. l. penultima.

[a] Ob eam causam. Scilicet litis. nam si legitimas nõ probat, scilicet princeps, multo minus pbabit nõ legitimas. Accur.

[b] Probaturum. Id est, cõmẽdaturum.

[c] Admissurum. Id est, nisi solẽniter sit institutus, nolle et nomen hæredis habere. Accursius.

[d] Authoritas desit. Vt quia aliquid da sit pp qđ testamentum nõ valat, cum multa sint in ei9 factione necessaria: vt Ĩ. da testa. §. j. & ij.

[e] Rescripserunt. Vt C. de test. * l. ex imperfecto. *

[f] Inquiunt. Imperatores.

[g] Soluti. Vt ff de legi. & senat. consu. l. princeps. & facit ff. de iure fisci. l. fiscus. j. §. fina.

[h] Viuimus. Id est, viuere volumus. vt hic, & C. de leg. & cõstitu. princi. l. digna vox & facit ff. de lega. ij. l. quod principi. & l. seq. & ff. de leg. j. l. ex imperfecto. & ff. de inoffic. testa. l. Papinianus §. si Imperator.

ADDITIO. Imò cõ fiscũ in dubio est ferenda snĩa si causa sit merè lucratiua: aliàs secus, vt hic. Aug.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Qualiter ipso iure testamenta infirmentur supra ti. 1. dictum est. Nunc autem qualiter officio iudicis, idest, per sententiam iudicis intentetur querela inoff. testa.

Quia plerunq;. Totus iste ti. diuidit principaliter in duas partes. Prĩo ponit qb9 psonis cõpetat q̃rela. Scđo qñ q̃rela cesset. Scđa ibi, Sed hęc ita. Itẽ prima subdiuidit. Nam primo da querela descendẽtium cõ. testamenta ascendentium. Secundo contra, de querela ascendentium contra testamenta descendentium. Tertio de querela collateralium. Quarto, quod querela est remedium subsidiariũ. Secũda ibi, Non autem. Tertia ibi. Soror. Quarta ibi. Tam autẽ.

CASVS. Domine, vos vultis tractare de querela inofficiosi testamenti: dicatis mihi, si placet. quare q̃rela inofficiosi testamenti fuit introducta? Ad hoc rñ Amice, ideo fuit introducta. qa plerunq; patẽres ex linea paterna in testõ instituunt extraneos hæredes. & liberos suos sine iusta causa exhæredant: vel etiam ex linea materna præteteunt. idcirco in subsidium liberorũ introducta fuit querela inoffi. testa. vt liberi q cõqueruntur se à parẽtibus sine iusta causa exhęredatos, aut inique pręteritos, per querelam inofficiosi testamenti parentum suorũ testm̃ in quo iniustè à beneficio suæ successionis exhęredati sunt, aut ex linea materna pręteriti, possint expugnare. & eodem modo hæreditatem scriptis hęredib. auferre.

Et sub hoc verborum colore q̃relam pponẽt. quasi insanæ mentis fuissent parentes: cũ ordinarẽt testamẽtũ. Non aũt dicent parentes fuisse furiosos eo tẽpore, quo fecerunt testm̃, sed rectè quidẽ fecerũt testamentum: officium tñ pietatis circa sanguinẽ suũ omiserunt, liberos suos sine iusta causa exhęredando, vel pterеundo: & instituẽdo exneos. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Non aũt liberis: in quo Imperator determinat. qb. cõpetit querela inoff. testa. & plana est litera vsque ad illũ §. Sed hæc ita accipienda, in quo Imperator determinat qualiter quis excludit à querela inoffi. test. Et hęc similiter plana est vsq; ad illũ §. si tutor. Ad cuius euidentiam notandũ est. q. q semel approbãt testm̃ agnoscendo aliquid ex illo testamento: postea idẽ testm̃ reprobare non põt, & similiter in casu cõtio q scilicet teptubat testm̃, intentando querelam inoffi. testa. approbate, vel aliqd ex eo petere nõ potest. His breuiter prænotatis pone casum, sicut ponitur in apparatu. Cætera quæ dicuntur plana sunt vsqua in finẽ titu. Fran. de Aretio.

[i] Exhæredant. Hoc refertur ad eos qui ascendunt per lineam masculinam * & fœmininam. sed sequens clausula respicit tantum fœmininam.

[k] Vel omittunt. Hoc tm̃ ad fœmininam * lineam refert. Nam illarũ pteritio pro exhęredatione habet vt Ĩ. de exhæ. li. §. mater. Si aũt aliq̃s de linea masculina omitteret filiũ in potestate, nullum ipso iure esset testa. si emancipatũ filiũ omitteret, valeret sed p cõ tab rumpit: vt Ĩ. de exhę. li. in prin. & § emancipatos. hodie ẽt emancipatus pręteritus põt dicere nullum ipso iure: vt Ĩ. de exhæ. li. §. nostra. aliàs §. sed hæc quidem. & C. de lib. præte. l. maximum, Accur.

ADDITIO. Quod est verum, si sine legitima causa sit facta pręteritio, Alias contra tab. habet locum secundum communem opin. Ang.

[l] Agere possint. s. ab adita hẽditate intra quinquennium. [a] vt C. eo. l. scimus. §. si & l. si qs filiũ. in fine & ff eo. l. Papinianus. in si & C. in quib. causis in integr. restitu. non est necessa. l. ij. Et hoc pposita quadam petitione ad hoc, vt testm̃ rescindatur, quę nõ est actio pprie, nec accusatio, sed medium tenet, & quandoque actio, quandoque accusatio dicitur: sed proprius dicitur querela: vt no ff eo. l. posthumus. §. si quis ex personis. in gl. j. si quis. in si.

[m] Qui. Scilicet liberi.

[n] Queruntur. Idest, conqueruntur.

[o] Se exhęredatos. A qualibet linea.

[p] Pręteritos. Ab aliquo de linea fœminina.

[q] Hoc colore. Idest, hac honestate verborum.

[r] Nullum testamentum. Vt Ĩ quib. non est permissum facere testa. §. item furiosi.

Et ita si dubio psumit pp fiscĩ exire mã pcãiẽ. secus si pisuato: vt l. ex hoc §. sed & hæres. ff. de alien. iu. mu. causa fact. Angel.

† Q. d. si testm̃ est impfectũ nõ valet, ẽt si princeps sit i eo institutus. secundũ Alex. de Imol. Egid. Per.

† In hãc snĩam de eo. Pretinaca scribit Capitolin9 in eo. Legẽ tulit, vt testamenta priora non prius essent irrita, quam alia pfecta eẽnt: neva ob hoc fiscus aliqñ succederet. Ipseq; pfessus est, nullius se aditurum hẽditatẽ q aut adulatiõe alicuius delata esset, aut lite pplexa, vt legitimi hẽdes, & necessarij priuarent.

† Cõcor. c. j s gl. su p verbo, ab olbus. i fin. ex. de consti.

* Imò est Alex. Imperator vt d. l. bie citata. Egid. Per.

† Quia nihil cũ p-

priũ spe- rij. quũ legib viuat: vt d. l. Egi. P.

* Querelã inoffi. testa. aũt nouissimo iure locũ hẽre filio exhẽdato nulla expssa exhẽdationis ca. putat Vigli9 s præludijs ad hũc titu. aduersus receptã scriptum snĩam.

† Pietis .n. vt sqt Cic. li. as. veteris, ẽ p quã sanguine cõiũctis patriæq; bñuolis officiũ, & diligens tribuit cultus. Quid igitur pietate alienius, qua liberos pprios, hoc ẽ sua ipsi9 velut viscera negligere.

* Pone casũ de Tectio filio Tectij. apud Val. Maxi. lib. 7. de tast. tasciff. 9. C. autem. Egid. Per.

* pone casum đ Sapientia & eius filija apud eundem Val. Max. Egi. Per.

a Supplemẽtũ adit legitimæ ẽt ppareẽ tũ transmittit, & durat 30. annis sm̃ cõem opi.

Libero

Non aũt liberis tm̃ pmissum est testm̃ parentum inofficiosum accusare: verũ ẽt liberorum a † parẽtibus. Soror aũt b & frater † turpibus c psonis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus p̃lati sunt. d Nõ ergo e contra omnes hæredes agere possunt. f Vltra g fratres igitur & sorores cognati nullo modo aut agere possunt, aut agentes vincere. h

Querela inofficiosi nõ habet locum, vbi competit aliud remedium.

Tã autẽ naturales i liberi, q̃ s̃m nostræ constitutionis diuisionẽ k adoptati, l ita demum de inofficioso testõ agere pñt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possint. Nã, qui ad hæreditatẽ totam, vel partẽ m ei⁹ alio iure veniunt, n de inofficioso agere nõ pñt. Posthumi o quoq;, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

Cessat querela, vbi aliquid relinquitur: qa tũc ad supplementũ agitur.

Sed hæc p ita accipiẽda sunt, si nihil eis penit⁹ à testatorib. testõ q relictũ est, qđ nostra cõstitutio r ad verecũdiã naturæ itroduxit. Sin verò quãtacunq; hereditatis pars, vel res eis fuerit relicta, de inofficioso q̃rela quiescente, id qđ eis s deest, vsq; ad quartam legitime partis repleatur, licet nõ fuerit adiectum, t boni viri arbitratu debere eam compleri.

Qui officij necessitate coactus legatum ex eo, in quo exhæres factus fuerat, testõ petijt, nõ prohibetur illud inofficiosi querela impugnare: è regione ẽt, qui impugnauit, legato sibi in eo testamento facto minimè priuabitur.

Si tutor u noie pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatũ acceperit, cũ nihil erat ipsi tutori relictum à patre suo, nihilominus x poterit nomine suo de inofficioso patris y

a Liberorum. Parentib. s. est permissum eccusare filiorum testm̃, quando sunt ab eis exhæredati. & hoc accipe in filio pagano emancipato: aliàs si esset miles, non subijceretur querelæ. vt C. eod. l. fina in fine. Item si esset in potestate, testamentum ipso iure non valeret: vt ſ. quibus non est permissum facere testamẽ. I princip. & facit ff. eod. l. nam & si parentibus.

b Soror autem. Et frater. Hoc accipe in consanguineis & vterinis, vel consan. tm̃. nã vterini non possunt, vt C. eo. l. fratres. Et nota, quòd duo dicit iste §. primum, quòd frater, & soror possunt agere querela: secundum quod hoc verum est, quando turpes personæ instituuntur heredes.

c Turpibus. Scilicet infamib⁹ ipso iure vel per sententiam: vel etiam de facto. ADDITIO Et talis infamia iuris, vel facti est excludi à querela: vt l. in arenam C. eod. Ange.

d Prælati sunt. Idest, admissi sunt, & istæ turpibus personis, ablatiui sunt absoluti. Vel dic p̃lati sunt, i. præpositi turpib⁹ personis, datiue legendo.

e Non ergo. Hoc refertur ad primũ responsum: vel potius ad secundum. Accursius.

f Possunt. Scilicet de iure.

g Vltra. Hoc ad secundum, vel potius ad primum, si rectè inspiciatur series textualis.

h Agentes vincere. s. ẽt de facto agentes nõ vincerẽt melius ergo facerent. si se sumptib. inanib. non vexarẽt, vt ff. eo. l. j. Sed ſ. ff. e. l. posthum⁹. §. si qs ex his. Sed ibi nemo repulit agẽtẽ, repelli tñ potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? vr ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocent ab intestato, & fratribus æquiparentur, fortè & ipsis querela datur, vt in authen. de hær. ab intesta. ve §. reliquum. & in authen. vt fratrum filij. §. j. coll. 9. quę est in C. de legi. hęre. auth. cessante & arg. ff. de inoffi. testa. l. posthumus. I p in Sed respondent quidam, q non admittuntur ad querelam. & tñ vna cum eo. qui põt agere. admittuntur ab intestato, vt C. de inoffic. testa. l. fratres. & C. cõia de suc. authen. itaque. Vel posset rñderi, q admittuntur iure diuerso. nã frater agit querela & rũpit, & filius alterius fratris cum sit ruptum testamẽtum, admittitur ab in testato. Accur.

ADD. Si autem esset solus, à querela excluderetur. Ange.

i Naturales Scilicet & legitimi: nam naturales tantum non agunt in bonis patris, sed matris: vt ff. eod. l. si suscepta. §. j.

k Diuisionem Vt ab euo paterno, vel materno.

l Adoptati. Idest, arrogati, qui habent quartam ex constitutione diui Pij, vt ff. eod. l. Papinianus. § si qs impubes. Itẽ adoptati si auo paterno dati sunt, vt C. de adop. l. eum in adoptiuit. & ſ. de adop. §. sed hodie. & hoc prædixit.

m Partem. Scilicet quartam. si autẽ minus, tunc ad supplementũ agitur, vt ĩ. §. proximo.

n Veniunt. Idest, venire pñt: vt iure legati vel donationis, vt infra eod. §. pen. vel quia coñ filij, vel serui sunt instituti: vt ff. eod. l. nihil.

o Posthumi. Scilicet exhæredati. nã si præteriti, ipso iure rumpitur testamentum, vt ſ. de exhære. li. §. posthumi. sed hodie non possunt exhæredari: vt C. eod. siquis ĩ suo. §. legis.

p Sed hæc. Hoc refert ad supradicta à principio vsque huc.

q Testamento. Scilicet iure institutionis cum testamentum facit, vt in authen. vt cum de appell. cog. §. aliud. coll. viij. sed si aliam voluntatem facit sufficit quoquo relinquatur. vt in authentic. de triẽte & semisse. §. primo. colla. tertia.

r Constitutio. Vt C. eodem. l. omnimodo. Accursius.

s Est. Scilicet exhæredatis, vel præteritis.

t Non fuerit adiectum. Vt C. eodem, l. scimus. In principio.

u Si tutor. Testator extraneum instituit, & filium exhæredauit, & cuidam pupillo existenti in tutela filij sui legatum reliquit: quod petijt filius nomine pupilli sui, non tamen ideo repellitur à querela suo nomine. Sed contra. ff. eodem. l. fina. primo responso. Sed ibi certè aduocatus, vel procurator sponte faciebat, cum illa officia sint spontanea: vt ſ. mã. da. §. mandatum. at hic etiam ex necessitate: quia tutela ex necessitate suscipitur, vt ff. de tut & curat. da. ab his. l. nec non. & necessario geritur, vt ff. de admini. tuto. l. j. in prin.

x Nihilominus. Nam videbatur paternum iudiciũ approbasse, & sic non posse postea querela agere, sed tamen nihilominus potest. vt hic dicit.

y Patris. Scilicet ipsius tutoris, ipsiò erat exhęredatus. Accursi.

Pone casum de Vitellio lenone apud Val. Max. lib. vij. ti. vij. Egid. Per.

Pone casum in filio Teren. q patiẽ exhæredauit, sed Piso vrbis p̃fectus ĩ filiũ iudicauit: cũ aũt mouit patria maiestas, donum vitę, & beneficium educationis, vt ait Vale. maxi. l. vij. đ testa. resc. §. aũt. & ſ. eod. §. soror.

Dũmodo sint ex legitimo matrimonio nati. aliàs sec⁹, ẽt si p rescripium principis eẽnt legitimati. Itẽ pcedit iste text. siue sint exhęredati, siue preteriti: dũmodo legitimã in totũ, vel in partẽ non habeant, quia tunc agunt ad supplemẽtũ. vt hic per Ang.

Ista expositio est mala. qa arrogatis consulit alio remedio. s. per conditionem ex l. vt ibi. & l. si arrogator. ff. đ adop. igitur. &c.

Beneficio cuius pleni⁹ iue consequuntur, quam legati, pg accrescẽditur. qđ habent in testõ etiã ex cã patris vel rei, qđ habẽt legatarij, iuxta ea q̃ tractantur in l. quoties. de hær. in stit. C. in gl. vlti. vt hic nescie Bald. &c. Iac. de Ar.

Aduocati & pcuratoris officium est spõtaneũ.

Sed

a Sed si cõtrario. Hic testator filiũ suũ pupillũ exhẽdauit, & tutori, quẽ ipsemet pater filio dabat, legatũ dimisit. licet ergo agat de inoff. no e pupilli, & succũbat: tñ ad legatũ admittitur. Et ita no. arg. ex hoc & superiori respõso quòd quis agit aliquid interdũ nõ vt ipse, sed vt alius. simile. ff. de adop. l. si pater. §. qui duos. & ff. eo. l. is qui. §. si hæres & l. aduers⁹. §. j. & C. de admi. tut. l. cum q̃dã. & ff de cõpensa. l. pe. C. de dolo l. j.

b Igitur quartam Contrarium formatur ex eo, quod habes ĩ. eo §. sed hæc ita. vbi dicit etiã si minus quarta hẽt, nõ agit querela, sed ad cõplemẽtum So. hic loquitur ante Iustinianũ: vt C eo. l. cum quæritur & ff. eo. l. Papinianus. §. quoniã autẽ quartã arg. ĩ. secundum Iustiniani tempora, p legem. C eo l. omnimodo. Et illud igitur, quod est hic. ponitur inceptiuè. nõ illatiuè. sic. ff. de iust. & iur. l. ius ciui le. §. hoc igitur. vel lege illatiuè ex eo, quod habes ĩ. eo §. tam autem. in fi.

testõ agere. Sed si ecõtrario a pupilli noie, cui nihil relictũ fuerat, de inofficioso egerit, & superat⁹ est: ipse tutor, qđ sibi in testõ eodem legatum relictum est, non amittit.

Sufficit quòd filius habeat vnã quartã quoquo relicti titulo, ad hoc, vt excludatur à querela, siue sit vn⁹ siue plures. Ar.

Nouissimo autem iure institutionis titulo, legitimam relictam esse operæ pretium est.

Igiẽ quartã b quis debet habere, vt de iofficioso agere nõ possit, siue iure hæreditario, siue iure legati, c vel fideicõmissi: vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos, d in his tãtummodo casibus, quorũ nr̃a constitutio mẽtionẽ facit: vel alijs modis, e qui in nr̃is constitutionibus continentur. Qđ aũt de quarta diximus, f ita intelligendum est: vt siue vnus fuerit, siue plures, qbus agere de inofficioso testamento permittiẽ, quarta eis dari possit: vt ea pro rata eis distribuatur: idest, pro virili portione. g

c Iure legati. Sed hodie iure institutionis, si facit testamentem: vt in Autheo. vt eum de appellatio. cognos §. aliud. colla. viij. 1 Si vero alia si voluntas, sufficit quoquo relicti titulo: vt in Authent. de trien. & semiss §. j. collatio. iij.

d Inter viuos. Scilicet data ea conditione. vt hæc donatio inter viuos in quartã computetur 2 vt C. eo. l. si quando. §. generaliter. & hic subijcit.

e Alijs modis. Vt dotis causa. & donatiõis propter nup vt C. de inoffic test. l quoniam nouella.

f Diximus. Supra proxi §

g Pro virili portione. Vt. s. quilibet habeat quartã hui⁹ partis, quã habiturus erat ab intestato: vt C. eo. l. patẽribus. & l. eum q̃ritur. hoc tamẽ est hodie iure Auth. mutatũ. s. vt tertia detur, si sunt quatuor vel pauciores. Si vero plures sunt filij exhæredati, hñt dimidiam: vt in Auth. de trien. & semis. §. j. col. l. iij. q̃ est C. e. auth. nouissima. 3 Vnde versus, Quatuor aut infra, dãt natis iura trientẽ: Semissẽ vero dãt natis quinque vel vltra, Et no. in fi huius ti. q̃ quidã dicũt hũc ti. hodie nõ habere locum, nisi inter fratres tue pibus personis hæredibus institutis. & hæc fuit sola M. per auth. C de lib pte. vel exhæte. authen. non licet. & auth. ex causa Sed nos dicimus, q̃ habet locũ vt olim: quod plenè diximus in Auth. vt cũ de appel. cog. §. aliud. col. iij. in gl. nominati, in fi. & d. auth. ex causa nisi q̃ quædam ea. in d. auth circa querelã sunt innouata: vt q̃a olim nõ transmittebatur ad hæredem etiam suum, nisi esset pparata vt ff. eo. l. posthumus. §. fi & l. seq. hodie sic ad suũ hæredẽ: vt C. e. l. scimus. in fin. Item olim quarta dabatur, hodie triẽs vel semis, vt dictũ est. Itẽ olim filij se gratos esse probabãt: hodie hẽdes probant ingratos: vt C. eodem, l. omnimodo. in glo arguatur. Item no hunc ti. lo qui de gratus filijs. si eñ essent ingrati, nihil teneretur pater eis dimittere: vt in Authẽ. de hęr. & fal. §. exhæredatos. col. j. in glo. iuste. ibi. vt q̃a. & Authen. de immẽ. do. in fi. §. fi. Et sũt causæ ingratitudinis. xiiij quibus filij exhæredantur: & vij. quibus pater à filijs vt in Authẽ. vt cum de app. eo §. causas. & tres quib⁹ frater à fratre: vt l Auth. de nup. §. ingratitudinem. Accur.

ADDITIO. Istę omnes causæ facilẽ habentur per hos versus. Bis septẽ causis exhæres filius esto. Si patrem feriat, vel maledicat ei, Carcere detrusũ, si negligit ac furiosum, Criminis accuset, aut paret insidias: Si dederit grauia sibi dãna nec hoste redemit: Testari prohibet, aut det arena locũ: Si prauos sequitur vel amat genitoris amicam. Non orthodoxus, filia quãdo coit. Sed pater ex septẽ, si nau spernet honorẽ. Hũc accusabit, dita venena dabit. Testari vetat, aut vxorẽ diligit eius: Nõ redimit captum, dum furit, odit eum: Pellitur à frater causis tribus, vt si, Arguit hũc sceleris: vel ei vult tollere vitam, Vel si iacturam rerum sibi mouerit vnquam.

1 Quod ẽ verũ etiã in legitima q̃ debetur parẽtibus, & non sit necesse q̃ expresse relinquãt iure institutionis. an sufficiat relinquere pro legitima, vel falcidia: vide Ang. hic.

2 Quod satis vr exprimere si dixit, dono tibi hoc pro parte tua arg. l. pe. ta. in prin ff. de l. ij. Et est rõ illius glo. q̃a legitima debeatur ex bonis, q̃ reperiũtur tpe mortis l qbus nõ reperitur hæc donatio: cũ iã in vita patris pfecta exiuerat. Ang.

3 Idem in quarta debita parẽtibus; sec⁹ in debita fratribus. An autem portio vnius filij incapacis accrescat alijs, vide Ang. hic.

Pater filiũ xiiij. casibus, filius patrẽ septẽ. & fratrẽ fratrẽ tribus exhæredare potest.

a Figura est eodiadis. nã diuersa nomina l venã conueniẽtiã significat. sic ĩ. de tut. §. j ibi, via atq; potestas. i. violenta potestas Virg. Moleq; & mõtes, idest, mule mõtiũ. & pateris libamus & auro. i. pateris aureis. & in p̃dã, & partẽ i. partẽ p̃dę & C. de agri. & cens. lo ti. & l. iden oob s ibi legitimè vl ex pacto. i. ex pacto legitimo. C. de epi. & ele. Egi. Per. Et p Mando in glo. Fac. l. Et taxa. gloss. j. in prin.

TITVLVS XIX.

DE HAEREDVM qualitate, & differentia.

Triplices sunt hæredes. Angel. Aretinus.

Haeredes autem aut necessarij h dicũtur, aut sui & necessarij, aut extranei. i

Seruus proprius heres à domino institutus, dicitur necessarius: quia est heres velit, nolit: bona tamen, quæ post mortem domini quærit, propria sibi reseruantur. Aretin.

DE HÆREDVM QVALITATE & differentia.

Quia hæredes de quibus suprà dictum est, diuersi sunt: ideo de eorum differẽtia et qualitate, idest differentis qualitate a videamus. Accur.

Haeredes. Totus iste no tit. diuiditur principaliter in duas partes Primo ponit regulam, quòd hæredum sunt tria genera. Secũdo illa genera prosequitur, & declarat iteratum. Secunda ibi, necessarius hæres.

h Necessarij. Scilicet tantum.

i Aut extranei. De his autem omnibus hic tit. dicit per ordinem: vt infra proxi. § & §. sui. & §. cæteri.

Necessarius Diuiditur in tres partes. Nam primo prosequitur primũ genus hæredũ. s. qui sunt necessarij hæredes tãtum. Secundo prosequitur secũdum membrũ siue genus: videlicet, q̃ sunt sui & necessarij. Tertio prosequitur, qui sunt extranei hęredes Secũda ibi, Si autem. Tertia ibi, Cæteri qui. Item subdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primo quis sit hæres necessarius tantũ Secũdo rationẽ assignat quare sic vocatur. Tertio infert, cõsulendo testatori,

qui

qui non est soluẽdo. Quarto prouidet ipsi seruo. Secunda ibi, Ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi: Pro hoc tamen.

Necessarius [a] hæres est seruus hæres institutus. Ideoq; sic appellaĩ: quia siue velit, siue nolit, oĩno post mortẽ testatoris protinus [b] liber, & necessarius [c] hęres fit: Vnde [d] qui facultates suas suspectas [e] habẽt, solẽt seruum suũ primo, aut secũdo, aut ẽt vlteriori gradu hæredẽ instituere, vt si creditoribus satis nõ fiat, [f] potius ei⁹ hæredis [g] bona, quàm ipsius testatoris à creditoribus possideanĩ, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamẽ incõmodo, [h] illud ei cõmodũ pstatur, [i] † vt ea, quæ post mortẽ [k] patroni [l] sui, sibi adquisierit, ipsi reseruenĩ. [m] Et quãuis non sufficiant bona defuncti creditoribus, iterum tamen ex ea causa res eius, quas sibi adquisierit, nõ vęneũt. [n]

Ut quis sui noĩe dignus sit duo copulatim interuenire necessum est: vt. s. in potestate sit morientis, & priorem locum tunc temporis obtineat. quorum alterum nequaquam sufficere aperto iure ostenditur. & quanquam olim qui sui erant, hi quoque essent necessarij, iure tamen prætorio eis abstinẽdi beneficiũ conceditur.

Sui aũt & necessarij hr̃des sunt, veluti fili⁹, filia, nepos, neptisve ex filio: & deinceps cæteri liberi, qui in ptãte [o] moriẽtis mõ fuerint. Sed vt nepos, neptisve sui hęredes sint, nõ sufficit eũ, eãve in ptãte aui mortis tẽpore fuisse: sed opus est, vt pr̃ eius viuo patre suo desierit [p] suus hæres esse, aut morte intercept⁹, [q] aut qualibet alia rõne [r] liberatus à patris potestate: † tunc.n. nepos, neptisve in locum patris sui succedit. [s] Sed sui quidẽ hæredes ideo appellanĩ: [t] quia domestici [u] hæredes sunt: & viuo quoque

[a] Necessarius. Ad hoc vt sis necessarius, est necesse vt sis seruus testatoris tpe testamenti: vt hic, & ff. eod. de hęr. insti. l. si alienum in prin.

Item & tpe mortis: vt ĩ. de hęr. isti. §. seruus. j. Item q non sis alteri legatus. tunc enim legatario quæreret hæreditatem. & ipse ei⁹ esset: nisi idẽ seruus sibi substitut⁹ esset hæres, & liber. vt ff. de pupil. subst. l. si. §. j.

† Dic hoc verum siue insolidum, siue pro parte sit hæres: vt ibi no. glo.

[b] Protinus. Idest, statim, & si quidem purè institutus est, à seipso libertatem consecutus videtur vt ff. de acquir. hær. l. ex parte. & ff. de hæred. insti. l. sed & si in conditione. §. fi. & etiã ignorans: vt ff. si cer. pe. l. eius qui. in princi & in glos. status. & ff. de testamen. l. qui in domini.

[c] Et necessarius. nisi sis institutus sub hac conditione, si veller: quæ verba faciunt eum voluntariũ: sed in extraneo nihil operantur: vt ff. de condi. t. instit. l. verba. & ff. de hęr. institu. l. Cornelius Accursius.

† Qui in vno grauat. in alio releuatur. Egid. Per.

[d] Vnde. Quia necessarius.

[e] Suspectas. Vt q sciunt se nõ esse soluendo: & facit supra qb. ex causis ma. non lic. l. pri. & supra de vulga. substi. in priu.

[f] Satis non fiat. Scilicet, ab hoc seruo hærede. & libero instituto.

[g] Hæredis. Idest, serui instituti. & hoc ne defunctus iniuria afficiaĩ: vt ĩ. quib. ex cau. ma. nõ li. §. j. l fi.

[h] Incommodo. Quia inuitus hæreditati adstringitur. Accursius.

[i] Commodum præstatur. Sic & aliàs inuenitur in multis locis: vt qui ĩ uno casu grauaĩ, debeat ĩ alio releuari: vt ff de tutel. rand. l. eum qui in princi. in glo. probandi.

[k] Post mortem. Scilicet ante aditam hæreditatẽ: vt C. ad Sylla. de his qui. vt Indi. l. cum Syllanianum. Vel certè hic protinus videĩ adita hæreditat: & d. l. cum. Syllanianum. alio casu loquitur.

ADDITIO. Scilicet quando libertas est legata sine institutione, q̃ statim non cedit: vt i. vnica. §. libertatibus. C. de cadu. toll.

[l] Patroni. Idest, qui esset patronus, si esset liber in vita illius.

[m] Reseruentur. Separatione impetrata. si bona patroni no attingat. i. nõ inceperis administrare: vt ff. de sepa. l. j. §. fi. aliàs, i. si incepit administrare, nõ poterit postea impetrare separationẽ, nisi sit minor † vt ff. de min. l. ais prætor. §. nõ solũ. quo casu tñ, s. cum est minor separationẽ impetrabit: etiam si iã attigerit hæreditatem, non autem vt ab hæreditate se abstineat: vt ff. de acq. hær. l. necessarius. §. fi.

[n] Non vaeneunt. Id est non venduntur.

Sui autẽ. Iste §. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qui sunt sui & necessarij hæredes. Secundo hoc limitat & restringit. Tertio rationẽ reddit, quare dicuntur sui hæredes. Quarto rationẽ ponit, quare dicuntur necessarij. Secunda ibi: Sed vt nepos. Tertia ibi. Sed sui quidẽ. Quarta ibi, Necessarij.

[o] In potestate. Aliàs si sunt emãcipati, extranei sunt: vt infra eo. §. cæteri.

[p] Desierit. Impropriè ponitur: quia viuo patre non fuit hæres: sed dicit desinere quãtum ad id quod futurum erat sic, & aliàs: vt ff. vsufru. quemadmo. ca. l. iij § desinere.

[q] Interceptus. Scilicet filius, & aliàs est interẽptus, aliàs interceptus. i. exemptus ab hoc seculo.

ADDITIO. Vnde Ouidius in sua metamorphosi loquẽs de canis dicit, Colla intercepta videntur.

[r] Alia ratione. Veluti emãcipatione, vel deportatiõe: vt ĩ quib. mod. ius par. po. sol. §. pterea & §. cum autem.

† Vel si à pr̃ exhęredatus: tũc enim nepos ẽ suus hæres, & necessarius. l. q̃ i aliena. §. interdũ. ff. de acq. hær. Egid. Pet.

[s] Succedit. Ita vt etiam filius emancipatus repellaĩ & nepos. q remansit in potestate ex eo, vel alio filio natus admittatur. & hoc iure ciuili. quod nõ cognouit emãcipatos: quia erant capite minuti: vt ĩ. de hęred. q̃ ab intest. l. emãcipati. de iure autẽ ptorio solũ filij emancipati admittunĩ. nõ nepotes: vt d. §. emãcipati. sed per edictum de coniũgẽdis cum emãcipato liberis ei⁹, admitteĩ simul filius, & nepos: vt ff. d coniung. cũ emancip. l. j ij. respon Quod (idest, q simul nepos cum patre, vel fratre patris admittat) locum hodie haberet. cum sit sublata omnis differẽtia, q̃ fiebat occasiõe emancipationis: vt in Auth. de hær. ab intesta. §. j. colla ix. Accur.

ADDITIO. Quod est verum, quãdo ab intestato succeditur nullo facto testamẽto: vel facto, sed non solenniter, aut eo per q̃relã penit⁹ expugnato, secus si per contra tabulas de iure ptorio fili⁹ succedat: quia etiam hodie procedit dictus tit. de coniun gen. &c. Ang.

[t] Appellantur. Scilicet, supradicti filij, & nepotes.

[u] Quia domestici. No. filiũ domesticum pr̃i. Sunt & alij multi domestici: vt C. de ijs, qui ad eccl. cõfu. l. pręcenti.

patre quodammodo domini existimantur. [a] †

Vnde etiam siquis intestatus moriatur, prima causa est in successione liberorum. [b] Necessarij verò ideo dicũtur, [c] q̃a omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, q̃ ex testõ ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. [d] Sed his prætor permittit [e] volentib. abstinere * hæreditate, vt potius parentis, quã ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur.

Qui nõ est in potestate morientis tẽpore mortis, dicitur hæres extraneus. Ar.

Cæteri, qui testatoris iuri subiecti nõ sunt extranei hæredes appellantur. [f] † Itaq; liberi quoq; nostri, qui in potestate nostra non sunt, hæredes à nobis instituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de causa & qui hæredes à matre instituunt, eodem numero sunt: * quia fœminæ in potestate liberos non habent. [g] Seruus quoq; hæres à domino institutus, & post testamentum factum ab eo manumissus, eodem numero habetur. [h]

Extraneũ hæredẽ (qui ex testamento sibi delatã assequatur hæreditatẽ) tribus tẽporib. esse capacẽ in ra requirunt, testi. s. tẽpore, et mortis testatoris, et tẽ additionis: media autẽ tẽpora inter prædicta hæreditatis capessendæ eũ minime inhabilem reddũt.

In extraneis [i] hæredibus illud obseruatur, vt sit cum eis testamenti factio: [k] siue hæredes ipsi instituantur, siue ij, q in potestate eorum [l] sunt. & id [m] duobus * temporibus [n] inspicitur; [o] testamenti quidem facti tempore, vt constiterit institutio: mortis verò testatoris, vt effectum habeat. Hoc amplius, & cũ adit hæreditatem, esse debet cum eo testamenti factio; siue purè, siue sub conditione hæres institutus sit. Nam ius hæredis, eo maximè tempore inspiciendũ est, quo adquirit hæreditatem. Medio autem tẽpore inter factum testamentum, & mortẽ testatoris, vel conditionẽ ĩstitutionis existẽtẽ, mutatio [p] iuris ñ nocet hrdi: q̃a (vt diximus) tria tpa [q] inspici debent.

Testamenti factio capitur in actiua, & passiua significatione.

Testamenti autem factionem [r] nõ solum is habere videtur, qui testamentũ facere potest, sed

Adquirere

---

præsenti. §. sanè enim. & ibi gl. j. Accursius.

ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium, seruum, aut vxorem, non oritur actio ciuilis vel criminalis: cum sit domesticum: nisi esset magnum. quod no. secundũ Angelum hic.

[a] Existimant. Scilicet ex artificio iuris ciuilis: quod fingit eãdem personam patrem, & filium. vt C. de impu. & ali. subs. l. si in fi. Item eandẽ vocẽ vtriusq;: vt j. de inut. stipu. §. et qui. Item & idem videtur [1] dominus: quia in bonis patris aliter sicut ipse pater: sicut vxor dña dotis dr, & habere possessionem: vt C. de iure do. l. in reb. ad prin. & in gl. iure naturali. & C. qui pot. in pign. l. fin. [2] Itẽ & possessionem viuo patre habere videtur filius. vt ff. p hære. l. ij in fi. hinc est. q sola administratio dicitur transire ad filium, cum pater moritur: vt ff. de liber. & posthu. l. in suis.

[b] Liberorum, Vt infra, de hæred. quæ ab intest. §. j.

[c] Dicuntur. Scilicet dicti filij.

[d] Hæredes fiunt. Scilicet de iure ciuili inspecto, aliud de prætorio: vt sub ijcit. quod præualet.

[e] Prætor permittit. s. liberis in ptãte positis: nõ vt habeãt necessitatẽ adire pro rem: sed sufficit si se nõ immisceãt: vt ff. de acqui. hæred. l. ei q se. C. si mi. ab hęr. se absti. l. j.

[f] Appellantur. Sic C. de rei vxo acti. §. accidit. versic. extraneum.

ADDITIO. Alio modo dicitur extraneus ille cui nihil attinet. vel non est de ascendenti, aut descendenti linea, quę faciunt ad quæstionẽ de eo qui promisit nõ alienare in manum extraneam, secundùm Ioan Fab. & Ang hic.

[g] Non habet. Vt j de adopt. §. fœminæ.

[h] Habetur s. vt sit hæres extraneus, nã nõ cõsequitur iste vtrunq;: s. libertatem, & hæreditatẽ ex domini testamento. quod est necessa, vt sit hęres necessarius: vt j de hæred. instit. §. si varò à vino.

[i] In extraneis hæredib. [1] Iste §. habetur sub eadẽ verborũ forma in l. si alienum seruum ff. de hęre. insti. circa prin. vsque ad finem legis.

[k] Testamẽti factio. Passiuè accipe. s. vt possit capere ex testamento: Quod potest quilibet exceptis quibusdam quos not. j. tit. j. §. legari.

[l] Eorum. Nam seruo instituto, dñi persona inspicitur: vt j. de hære instit. §. seruus autem plurium.

[m] Id. Scilicet quod sit capax.

[n] Duobus tempori bus. Aliàs trib. aliàs duobus, sed in tria spectantur tempora, vt subijcit.

[o] Inspicit. [4] Testamẽti facti: vt cõstiterit instõ, & mortis testatoris, vt effectũ habeat, ita est textus in l. si alienũ. ff. de hęred. insti. & re vera melius, & ornatius quam hic.

[p] Mutatio. Vt q̃a medio tpe efficiat nõ capax. [3] tñ his trib. tpib. bene inuenitur capax: vt hic & ff. de hæred. insti. l. sed si in conditione. §. solemus. & l. si alienum. §. in extraneis. sed cõtra ff. de acqui. hæred l. si seruus eius qui. Sed certè quòd seruus in seruitute non dicebatur capax, vt ibi: ex psona domini principaliter erat: nam dominus erat nõ capax. vnde eo manumisso non nocet ei manumissio, cum psumatur nũc, q nũc fuerit capax. Item sunt arg. cõtra. ff. p empto l. ij. in principio. & in Authent. vt eum de appella. cogn. §. generalem. col la. vij.

ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in cõtractu emptionis concordat: sed cum loquitur in alis contractibus, cõtradicit: sed ibi loquitur in capace & qui non patiebatur defectum in persona sua, sed hic secus. Ang.

[q] Tria tempora. Scilicet in extraneo hęrede: sed in suo. & necessario exigitur vnum, secundùm Ioã. Scilicet tempus mortis: vt supra eod. §. sui. vel secundùm Azonem, etiam tempus testamenti inspicitur, tempus autem aditę hęreditatis non inspicitur: quia statim sunt hæredes patre mortuo, scilicet da iure ciuili: vt ff. de suis, & leg. l. in suis. In necessarijs autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamenti, & tempus mortis; vt ff. de hęred. insti. l. si alienum. j. respon. & l. seruum.

[r] Factionem. Scilicet in actiua significatione.

---

[a] Huc ptinet. qđ Plin. l panegyrico ait, domesticos hæredes bona, q sanguine, gẽtilitate, sacrorũ deniq; societate meruissent, nõ capere vt aliena sed vt sua semperq; possessa: ac pinde remissã illis vicesimã, q ab extraneis hę todib' fisco pẽdebatur.

[1] Ex quo seqr, q si gradiat' uolat' dn cat vxorẽ, ea mortua p̃ r vti sua nolatione ipe traia asi nuptias. facit sup. q b. mo. test. infir. §. nõ tñ. & ff. de adi. leg. l. i. in fi. & l seq. ꝯtũ no. j. qui. mo. i' pa. pote. sol. i apostilla sup gl. in potestat a Egi. Per.

[a] Dic q imò maritus ẽ dñs & possessor ꝯstãte matrimonio, non vxor. vt l. doce. cum ibi not. p gl. & doc. C. de rei ven. Sed mortuo viro dñiũ trãsferi i vxorẽ: & pinde est ac si semp fuisset apud eam.

vt d. l. si re bus. C. da lur. doti. sed si filiũ nõ trãsfer tur sed cõtinuatur. Vt l. in suis. ff. de li. & post.

† Et ideo filius est extraneus hæres mři: ex quo seqr, q suitas causat ex pria potestate, qua sublata tollit & ipsa suitas. Egid. Per.

* Aliàs abstinere ab hẽditate.

* Aliàs. eodẽ numero extraneorum sunt.

[3] Ista gl. nõ ẽ Acc.

[4] Ista gl. ẽt non est Accu. sed additio.

* Alias tribus.

[5] Nisi ex tali mutatione sacie indu ceretur repudiatio hrditatis, vt q̃a faceret actũ ꝯtrium incõpatibilẽ: puta si trãdo religionem fractũ mi norũ. Idẽ in eo quĩ impetrauit primũ beneficium vacaturũ: & interim duxit vxorẽ: vel habitum dimisit quo reassumpto, vel mortua vxore vacat bñficiũ, vt hic p Io. Fab.

a Adquirere. Scilicet potest.
b Factionem. In passiua significatione.
c Sibi. Si sunt sui iuris.
d Alij. Si sunt in aliena potestate: vt hic. & ff. de test. l. filiusfamilias. & facit ff. de flu. l. j. §. fina.
e Abstinēdo. Vt est suus hæres, cui datur abstinendi facultas per prætorem, vt supra eo. §. necessarij. Accursius.
f De adeūda. Nota hic quatuor propositiones, scilicet immiscere, & abstinere, quæ duo pertinent ad suos hæredes. Item adire, & repudiare, quæ duo pertinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque suus dicitur adire, & repudiare: vt C. de legit. hæred. l. defunctis.
g Deliberare. Intra annum deliberationis, petito tempore, & indulto ab Imperiali culmine, à nostris autē iudicibus intra nouē menses, & non nisi semel peti pōt, vt C. de iure deli. l. scim⁹ §. & hæc quidem. Accursius.
h Omnibus, nisi sint vsi iure cōi, vt ff. de mi. l. vetum §. item non restitui tur. Itē nisi tutauerit adultus super 3. dictum. vt in l. Fride. hae edictali. ti. de pace tenenda. §. itē sacramēta. l. ij. feud. quæ est in auth. sacramēta puberum. C. si aduer. vend.
i Succurrit. Vt ff. de mi. l. ait prætor. §. sed & si hæreditatē.
k Maiori. Scilicet cuidam propriuilegio.
l Veniam. Abstinendi. Accursius.
m Grande æs. Sic ff. de cōdi. indeb. l. ij. §. si quid & l. iij.
n Gordianus. Sed vbi sunt leges istorum Imperatorum? Respond. non habemus, sed habet mēmo eatum C. de iure deli. l. scimus. l. principio.
o Præstitit. Aliàs præstauit.
p Hoc. f. vt aliquis nō grauetur pp improuisū debitum, vel ēt puisum, si non est sufficiens hæreditas, vt C. de iure deli. l. scimus. §. ex omnib⁹. & hoc facto

Hęredes sui immiscēt & abstinēt; ad eunt & repudiant extranei.

* Idest eo iure quo quilibet eiligēs parte sta. vterēt: quia non euensus dāni restitutio nem idul get, sed in consulta facilitas. d. l. verū.

* Et sic iusiurametū interpositū tollit bñficium restitutionis secundum Fot. Egid. Per.

ēt qui ex alieno testamento vel ipse capere potest, vel alij adqrere, [a] licet non possit facere testm̄. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus testamēti factionē [b] habere dicūtur. Licet. n. testm̄ facere non possint: attamen ex testamēto vel sibi, [c] vel alij [d] adquirere pñt.

Extraneis hæredibus facultas libera est adire vel repudiare, nisi semel fuerit hæreditas adita, quia tunc non potest repudiari, nisi à minore. Aret.

Extraneis autē hæredibus deliberandi ptās est de adeunda hæreditate, vel nō adeunda. Sed siue is, cui abstinēdi [e] ptās est, immiscuerit se bonis hr̄ditatis, siue extraneus, cui de adeūda [f] hr̄ditate deliberare licet, [g] adierit, postea relinquendæ hr̄ditatis facultate nō habet, nisi minor sit vigintiquinq; annis. Nam huius ætatis hominibus sicut in cæteris oībus [h] causis, deceptis, ita & si temere dānosam hr̄ditatē susceperint, p̄tor succurrit. [i] Sciēdū est tn̄, diuū Adrianū ēt maiori [k] vigintiquinq; annis veniā [l] dedisse, cū post aditā hr̄ditatē grāde æs [m] alienum, qd aditæ hæreditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc quidē diuus Adrianus cuidam speciali beneficio præstitit, diuus autem Gordianus [n] postea militibus tantummodo hoc concessit.

Quisquis inuētarium rerū hæreditariarū ritè cōfecerit, tutus ēt contra deliberationē subire hæreditatē potest; creditoribus etenim eatenus tantū tenebitur, quatenus hæreditatis vires sese extendūt.

Sed nostra beneuolentia cōe oīb. subiectis imperio nr̄o p̄stitit [o] hoc [p] beneficiū: & cōstitutionē [q] tā æquissimā, [r] q̄ nobilissimā [s] scripsit: cuius tenorē si obseruauerint hoīes, licet eis adire hr̄ditatē, & intātū teneri, quantū valere bona hæreditatis cōtingit, vt ex hac cā neq; deliberationis auxilium sit eis necessariū, nisi omissa obseruatione nostræ cōstitutiōis, [t] & deliberandū existimauerint, & sese veteri grauamini [u] aditionis supponere maluerint.

Etiam nuda voluntate verbis, aut facto declarata, aditur hæreditas: facto autem declarat, qui se pro hærede gerit, idest hos actus exercet qui non nisi ab hærede, & domino fieri queunt.

Item extraneus hæres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimā [x] hæreditatem vocatus, potest aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda voluntate [y] suscipiendæ hæreditatis hæres fieri.

Inuētario si tñ præsentes sunt, intra tres mēses: si ab fuerint, intra annale spacium, vt C. de iure deli. l. scimus. § si autem dubius. & §. si autem à locis.
q Constitutionem. Vt C. de iure deli. l. scimus.
r Æquissimam. Quantum ad tractarum.
s Nobilissimam. Quantū ad sniam.
t Constitutionis. Quæ de cōpositione dicti inuentarij loquitur.
u Veteri grauamini. q. d. q. erat grauamen? Rñ. tenebat insolidū omnibus creditorib. & legatarijs etiam si excedant mensuram hæreditatis: vt C. de iure deli. l. fi. §. si verò postquam. Si autem petijt tps ad deliberādum, & fecit etiā inuentarium, creditorib. quidem tenetur insolidū, sed de legatis detrahit Falcidiam siue adierit hæreditatem intra deliberationis tempus, siue non recusauerit. sed si nō fecisset inuentarium, omnibus insolidū teneretur: vt C. de iure deli. l. fina. § si autem hoc aliquis. & §. si quis autem.
x Ad legitimam. f. iure ciuili aliud si iure prætorio, tunc enim necesse habet eorū prætore agnoscere: vt C. de iure deli. l. j. l. puberem. & l. suum. & C. qui ad. ad. bo. pos. l. vlt. ADDITIO. Dic q. sola agnitio bonorū possessionis facta corā p̄tore ē: nō autem corā notario sufficit, siue sit bonorū possessio secundum tabul. siue ab intestato, siue et Scab. vt est gl. sing. in l. fi. §. j. C. de cu. fu. l. ver. pro autiqua. Ange.
y Nuda voluntate. Oportet tñ. q. extrinsecus declaretur. Si quid ergo pro hærede velut hæres gessit. * vt hic dicit. tunc voluntatem illam declarat, nisi protestetur, se nō vt hæredem facere. vt hic. & ff. de acq. hære. l. p hærede. in princi. & l. gerit. Sed q. dicit hic nuda voluntate. est C. de iu. deli. l. potuit. Sed certè est necessaria voluntas, & actus. si ab actu incipias: sic & aliàs ff. de acquir. poss. l. quemadm.

* Alias, tamen milites tūmodo hoc ex tenore dat.

Inuētarij faciendi tempus. Inuentarium faciendi grauaminis.
* Et sic q̄d vulgo dr̄ hr̄ditatē volūtate posse adiri, intelligitur dūmodo hæc voluntas ad ex sit declarata secundum Fot. Egid. Per.

Gerit p hærede, q. aio cognoscit successionē, licet non attingat rē hr̄ditariā. l. gerit. ff. de acq. hær. Egid. Per.
* Quæ p testatio nō est necessaria vbi facit actū piū q. dilatione non recipit, nec reteuat vbi facit actū 3uis vt c. cum M. ferra. fm Io. Fa. & Angel. hic.

Pro hęrede a aũt gerere quis vr̃,si reb. hęreditarijs tãquã hęres vtat̃, vel vendendo res hæreditarias,vel prædia colendo, locãdove,& quoquo modo voluntatem suam declaret,vel re,vel verbo a de adeunda hæreditate: dummodo sciat eum, in cuius bonis pro hærede gerit, testatũ, intestatũve obijsse, b & se ei hr̃dẽ esse. c Pro hærede.n.gerere,est pro dño d gerere. veteres enim hæredes pro dñis appellabant. Sicut autẽ nuda voluntate extraneus hęres fit: ita cõtraria destinatione e statim ab hæreditate repellitur. Eum, qui surdus, vel mutus natus, vel postea factus est, nihil prohibet pro hr̃de gerere, & acquirere sibi hr̃ditatem: si tñ intelligit, f quod agit.

a Pro hærede. Idest factis ipsis gerendo pro hærede.

b Obijsse. Aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio. nam non videtur adire: vt hic,& ff. de acqui .hære.l.si is.& l.cum qui.

c Hæredem esse. Etiam purè.nam si sub cõditione, non ante existẽtem conditionẽ adiret: vt ff.de acq.hęr.l.is qui hæres.§.cęterũ. Sunt & alia necessaria.s. vt sit liber & sui iuris,q adit, aliàs nõ poterit, nisi iussu patris,vel dñi precedẽte: vt ff.eo.l.si quis mihi.§.iussum.& l.quoties.Itẽ oportet quod sit cõpos mentis: vt in fine huius tit. Item q sit maior 14.ann. aliàs non potest adire: vt C.de iure deliber.l.potuit.& l.si Ifanti.§.prin. Itẽ q sciat mortuum esse testatorem: aliàs nõ potest adire: vt ff. de acquirẽ.hæredita. l. is qui hæres, §.si quis dubitet. & l.qui hæreditatem. & l.neminem. & l. qui superstitis. Itẽ certus de conditione testatoris esse debet: vt ff. de acquir. hære.l.hęres.j. §. si. & l.seq.

a Aliàs verbis. In quibusdã verò asẽ pluribus vetustis apud diuum Victorem adijcitur vel literis.

ADDITIO. Simile habetis in l.illud si pars hæred.pet.& l.is qui putat.de acqui.hęr.hinc est qđ vulgo dr̃, q ille q vult adire hæreditatem, debet scire causam ex qua defertur: vt l. si is ad quem.de acqui.hære.secundùm Cristoph.

d Pro domino. Vnde herus,i.dominus: vt ff.ad legẽ Aqui.l.item Mela. §. itam & cum eo. vers.legis autẽ Aquiliæ. Item dicunt Teutonici, hęres. i.dominus.

e Destinatione. Dummodo & hoc actu extrinseco declaretur.argu.tamen contra.ff.de pecu.lega.l.non statim.Accursius.

f Intelligit. Non ergo demens vel furiosus.

DE LEGATIS.

Cõtinuatio. *Dic quod textus continuat istum titulum.Vel sic. Dictum est suprà, de testa. in quibus legata relinquuntur: nunc sequitur videre de ipsis legatis.*

Diuisio. POst hęc. Totus iste ti.diuidit̃ principaliter I qnq; partes. Primo cõtinuat se ad pcedẽtia. Scđo ponit definitionẽ legati. Tertio recitat, quot gña legatorũ olim erãt. Quarto illud corrigit. Quinto incipit tractare materiã legatorũ. Scđa ibi, Legatũ. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nostra aũt. Quinta ibi, Non solũ aũt. Et illa quinta suo loco subdiuidetur.

CASVS In hoc princip. dicit dñs Iustin. continuãdo processum suum. Post hęc quę diximus s.de test. videamus de legatis nũc: sed certè hęc pars iuris, quę circa legata versatur, vr̃ esse extra propositã materiam. nã locuti sumus suprà de illis solis iuribus, quibus per vniuersitatẽ nobis acquiritur. Igitur videtur mihi, q materia legatorũ hic nõ debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit: tñ cum diligenter de testamentis locuti simus, & de hæredibus, qui in testamentis instituunt̃: & cum legata relinquant̃ in testamentis, & ab hæredibus præstent̃, ideo potest in hoc loco non sine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicunt̃ vsque ad illum §. legatum itaq; ast. Fr̃ã.

TITVLVS XX.

DE LEGATIS.

Legatarijs triplici actione eorum persequi posse legata, concessum est: videlicet personali, in rem, & hypothecaria.

POst hæc g videam' de legatis, quæ pars h iuris extra positã i quidẽ materiã videtur: nã loquimur k de ijs iuris figuris, l quibus p vniuersitatẽ res nobis adquiruntur: sed cum omnino m de testamentis, n & de hr̃dibus, o qui in testõ instituuntur, locuti simus, non sine cã sequenti p loco potest hęc iuris materia tractari.

Definitio legati. An. Ar.

Legatum q itaque, est donatio r q̃dã s à de-

g Post hæc. Scilicet q diximus. s.de tes. ordin. hucusque

h Pars s. quæ est circa legata. & longa est: vt patet ff. eod. per multos tit.

i Propositam. s. per quas perso. no.acq. §.si. Accur.

k Loquimur. Idest locuti sumus. Et sic tempus p tempore ponitur: vt C. de ijs qui not.infam. l. si Posidonium. Vel loquimur, Idest loq deberemus, si materiam præceden. p sequeremur, sic l Auth. de consan. & vter.fra.§. si igitur. colla. vj.

l Figuris. Idest partibus. vel formis. q quatuor sunt: per successionẽ ciuilẽ, per prætoriam, per arrogationẽ, per addictionem cõseruãdæ libertatis causa: vt supra, per quas personas no.acqui. §.fin.

k Dic q pteritũ pfectũ suniũctiui in Scib. qñ nõ potest verificari in pterito trahit̃ ad futurum: vt l.cum stipulamur. ff.de verb. obl. sed in testamẽtis, & legibus q̃dam formã, & essentiã capiunt à futuro: sm Ang.

m Omnino. Idest, diligentissime.

n Testamentis. Vt s. de test.& trib. seq. titu Accur.

o Hæredibus. Vt s. de hær.insti. vsque huc. Accur.

p Sequenti. Quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post hr̃dis institutionem. Sed hodie cõtra in vtroque: vt j.de fideicom. hęre § præterea. & j. e. §. sed non vsque. & §.aute. Accur.

Legatum. Diuiditur in septem partes. Primo ponit qualiter definiatur legatũ. Secũdo quot erant olim gña legatorum. Tertio qualiter vnumquodq; genus legatorũ fiebat, q a erãt certa verba assignata. Quarto qualiter dicta verborum solẽnitas est hodie sublata. Quinto qualiter p Iustinianum omnes isti modi legandi, vel omnia ista gña legatorum sunt redacta ad vnam naturam: & legatarijs datur ius persequendi legata altero de trib' modis. Sexto remouet differẽtiam, quę erat inter legata & fideicommissa & ea adæquat. Septimo respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi. Sed olim. Tertia ibi, Et certa q̃dam. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nostra. Sexta ibi. Sed non vsque. Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi si placet, q d est legatum? Ad hoc respon. Amice legatum est donatio quędam à defuncto relicta &c. Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. Sed olim. Fran.de Aretio.

q Legatum. Sic ff. de leg. ij.l. legatum. sed aliter definitur, ff.eo. j.l. legatum est. ad finem tit.

r Donatio quędam. Sunt enim tres donationes: Instit.imper. l vt ff.

+ Quæ fit pp merita. Egid. Per.

s Scilicet cã mortis, inter viuos. & legatum. Egid. Per.

Sed non vsque. CASVS. Domine, iam video, q̃ fecistis satis vtilem constitutionem circa materiā legatorum: in qua quidē cōstitutione satis diligenter legatarijs prouisum est: vnde videtur mihi, quòd illa constitutio possit sufficere. Sed ad hoc respon. Amice, certè minus bene videtur sufficere. Non enim prædicta constitutione contenti sumus. Inuenimus enim, q̃ antiquitas stricto iure concludebat legata, & fideicommissis pinguiorem naturā indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta moti, necessariū duximus omnia legata omnibus fideicommissis penitus exæquare, vt de cætero inter ea nulla sit differentia. Statuimus enim eadē constitutione, vt quod hactenus legatis defuit, hoc ex natura fideicommissorū impleatur. si quid amplius etiam fuit in legatis, hoc fideicōmissis accedat: & per hoc fideicom. & legata per nostrā constitutionem exæquata sunt. Vnde dixi, Quare igitur coniunctim non tractaris de legatis. & fideicom. Ad hoc respon. Amice, ad hoc optima ratio nos induxit vt diuisim de illis tractare debeamus. Ne enim in his primis legum cunabulis coniunctim de lega. & fidei. tractando, adulescentibus studiosis difficultatem introducamus: vtile nobis visum ē separatim primo de legat. & postea de fideicommis. animos informare. vt ita natura vtriusq; iuris per se cognita, facile possint iuuenes de vtriusque natura erudiri, & permistionē eorundem subtilioribus auribus intelligere. Et hęc dicuntur vsque ad illum § non solum. Franc.

Sed non vsq; ad eam a constitutionē standū esse existimauimus. Cū enim antiquitatem inuenimus legata, quidem strictè b concludentem, fideicommissis autem, quæ ex voluntate magis c descendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquare: d vt nulla sit inter ea differentia, sed quod deest e legatis, hoc repleatur ex natura fideicōmissorum: & si quid amplius f est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis g pmistim de his exponendo studiosis adolescentibus quandam introducamus difficultatem: operæpretium esse h duximus, i interim separatim prius de legatis, k & postea de fideicommissis l tractare: vt natura vtriusq; † iuris co m gnita, facilè possit p̄mistionē eorū eruditi n subtiliorib. aurib. accipe.

Etiā res aliena potest legari: et hæres tenetur eā redimere, si pōt, & soluere: aliàs tenetur æstimationē præstare. Et hoc verum, si testator scit esse rē alienam: & agenti incūbit onus probandi. Aret.

Nō solum † aūt testa

a Sed non vsque ad eam. Idest non sumus cōtēti .s. dicta constitutione: imò & aliam fecimus circa istā, & eandem materiam: vt C. commu. de leg. l. ij. Prima tamen remouet differentiā quatuor generū leg. scilicet in quo erat differentia inter se. Secunda verò remouet differentiam inter leg. & fideicom. Acc.

b Strictè. Idest. stricto iure: sic vt ea testamento tm̄ debeantur. vt j. de fideicom. hære. §. præterea.

c Magis Scilicet quā legata: vt ab intestato ēt debeantur, vt j. de fideicom. hære § p̄terea Vel dic ex volūtate magis, quàm ex solemnitate testamenti. Acc.

d Exæquare. Quantum ad finem. & tractatum. non quantum ad verba. nam non dicitur hodie legataria libertas. & hæreditas: licet fideicōmissaria appellet. Item propter legatum non cogitur quis adire. sed propter fideicom. vniuersale sic. vt j. ad leg. Falci. §. quantitas. vers. ex diuerso. & ad Treb. l. qa poterat & j. de fideicom. hęre. §. ergo. versic. sed si recuset.

e Sed quod deest. in tribus enim deest vt j eod. §. post mortē & j de fideicom. hære. §. præterea. & j. de sing. reb. per fideicom. rel. in princip.

f Amplius. Scilicet vt ex necessitate deuē. quod nō erat in fideicommissis: vt j. de fideic. hęre. in princ.

g In primis legum cunabulis. idest, hoc volumine: vt s. in proœm. circa medium.

a Intelligo istam adæquatione pro cedere in legatis particularibus quò ad particularia: & in vniuersalibus quò ad vniuersalia: & nō aliter, vt p. do. hic. & in l. j. ff. de leg. j.

h Operæpretium esse duximus. Idest, pulchrum putauimus, & vtile, vt dicitur in Salustio.

i Interim. Idest. ante, quam veniamus ad illam cōstitutionem, vbi tractantur communia eorum.

k De legatis. Vt hoc titulo, & duobus sequentibus.

l. De fideicommissis. Vt j. de fideicō. miss. hęre. & alio ibi proximo titulo.

m Cognita. Idest. separatim.

n Eruditi. Sic s. de iust. & iur. §. his igitur generaliter.

Non solum. CASVS. Domine, iā video quid est legatum, & quot erāt olim genera legatorum, & qualiter authoritate vestræ cōstitutionis natura legatorum, & fideicōmissorum exæquata est: & quæ ratio vos induxit ad separatim tractandum primo de legatis, & postea de fideicommissis. pro Deo dicatis modo mihi, si placet, q̃ res legari possunt? Ad hoc respon. Amice, non solū res testatoris, vel hæredis legari potest. sed etiā aliena. Sed in hoc casu, quando testator rem alienam legat, hæres eius compellitur rem legatā redimere à dn̄o rei. si emere potest. Si enim nullo modo vel pro nō certo pretio redimere potest: ad eius æstimationem tenetur. & hoc verū est, si talis est res, cuius commercium haberi possit. Si enī res legata sit talis, q̃ super ea cōtrahere nō licet: tunc nec ipsa res, nec eius æstimatio debet: veluti, si testator alicui legauerit campum Martium, vel basilicas, vel tēpla, vel ea, quæ sunt publico vsui destinata. Nam in his casibus legatum nullius momēti est Sed qđ dicimus generaliter alienā rem legari posse, hoc ita intelligendum est. s. si testator quando legauit, sciebat rē alienam esse: non autem si ignorabat alienā esse: qa tunc forsitan si sciuisset eam alienā esse, nō legasset: & ita oīa hæc diuus Pius rescripsit. Sed pone casum: Quidam legauit Petro rem alienam: vnde mortuo testatore, Pe. illud legatū petebat ab hærede. Hæres autem ex diuerso ad sui defensionem allegabat testatorem ignorasse illam rem esse alienā: & idcirco dicebat se non teneri ad huius legati pręstationem. Legatarius verò in contrarium asserebat testatorē sciuisse rem alienam: & ita dicebat legatum valere, vnde magna fuit discordia inter hæredem, & legatariū super isto legato. Pro Deo Domine dicatis mihi, qđ iuris est in casu isto, videlicet, vtrum legatarius debeat probare testatorem sciuisse rem alienā esse: vel hæres debeat probare testatorem ignorasse? Ad hoc respondet: Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariū oportere probare scientiam testatoris: Non autem oportet hæredem probare ipsius ignorantiā: & hoc propter illam regulam generalem, qua cauetur, quòd semper necessitas probandi illi incumbit, qui agit. Igitur cum legatarius in hoc casu agat ad legatum sibi relictum præstandū, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed etiam in alio.

† Scilicet legati & fideicommissi. Egi. Pec.

† Cōcor. cū hoc §. c. si. cū glo. ij. ex. de test.

toris vel hȓdis [a] res, sed et̄ [†] aliena [b] legari pōt: ita vt heres cogat̃ redimere [c] eam, & pstare: vel si eam nō pōt redimere, [d] æstimationē ei⁹ dare. Sed si talis sit res cuius commercium non est, [e] vel adipisci [f] nō pōt: nec [g] ęstimatio eius debetur: veluti, si quis campū Martiū, vel basilicas, [h] [†] vel tēpla, vel quę publico vsui destinata sunt, [i] legauerit. nā nullius momēti tale legatū est. Quòd autē diximus alienā rē posse legari: ita intelligendū est, si defunct⁹ sciebat alienā rem esse, non si ignorabat. [k] forsitan .n. si sciuisset [l] alienā rem esse, non legasset. & ita diuus Pius rescripsit.

Annotato, ignorantiā in dubio præsumi: ideircò scientiam asserens onere probandi grauatur.

Et verius est [m] ipsum qui agit, i. legatariū, probar̃ oportere, sciuisse alienā rē legare defunctum: nō hȓdē probare oportere ignorasse alienā, quia semper necessitas probādi incūbit illi, qui agit. [n]

Rei hypothecatæ, quam testator cuipiā sciens, prudensq; legauerat, luitio ad hæredem spectat: nisi aliud sensisse testatorem appareat.

Sed & si [*] rē obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam luere. [o] Et in hoc quoque casu idē placet, qđ in re aliena, vt ita demū luere necesse habeat heres, si sciebat defunct⁹ rē obligatā esse. & ita diui Seuerus, & Anton. rescripserunt. Si tñ defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, nō debet hæres eā luere.

Legatarius rei sibi legata dominus ex causa lucratiua nactus, legatum nequaquam petere

casu: veluti, si testator legauit rem creditori suo obligatam. Nam in hoc casu idem placet, quod in superiori fit: vt videlicet ita demum necesse habeat hæres eā à creditore luere, si testator sciebat rē essa obligatā. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserūt. & hoc est verum, nisi appareat de cōtraria voluntate testatoris. Nā si testator voluerit legata suū luere, & hoc in testamento, & codicillis expressit: quāuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hæc dicūtur vsque ad illum §. si res aliena Fran.

[a] Hæredis. Et in his nihil refert, an scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt ĩ.e. §. si quis rem suam. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem suā. Idem de re cōmuni legata. secundū Io. vt ff. eod. l. v. §. j. & ij. sed certè ibi non valet legatum, nisi pro ea parte, p qua non est error.

ADDITIO. Idē si fiscus rē communē simpliciter legaret: quię non valeret, nisi pro parte sua. Et est ratio: qa cum pro illa parte legatū sit vtile. maior ratio facit vt ad eām referatur. non sic ĩ re penitus aliena Io. Fab.

[b] Aliena. Etiam hostium: [1] vt ff. eod. j. l. ab omnibus. §. etiam. secundū ioan. Item ab hostibus captæ vt ff. eod. j. l. seruus ab hostibus & l. id quod.

[c] Cogatur redimere. Speciale propter præceptum testatoris: sic ff. com. diui. l. cōmuni diuidundo § fi. Regulariter contra. vt C. de contrah. empt. l. inuitū.

[d] Non potest redimire. Vllo modo. quia non vult vēdere: vel si vult, tamē nimium petit pro pretio: vt ff. eo l. non dubium. §. fi. & de legat. j. l. idem iulianus. §. constat.

[e] Commercium non est. Idest, non potest super ea re contractus haberi.

[f] Adipisci. Passiuę accipitur. i. acquiri, vel haberi.

[g] Nec æstimatio. Si apud nullum est cōmerciū, vel etiā est, sed cum grandi difficultate. nō valet legatū: vt hic, & ff. eod. l. idem iulianus. § fi. nisi testator voluerit contrariū manifestè: vt ff eo. j. l. si quis inquilinos. ad fi. n. & ibi gl. iij. & nisi in alio casu: vt si liber homo sibi legetur, qui fuerat redemptus ab hostibus quo casu à pignore eximitur: vt ff. eo l. senatus. j § fi. Si autem cōmerciū. [*] est in cōmuni, sed nō est ei, s. à quo relinquitur: valet vt ipsum detur, vel eius ęstimatio: vt ff. e ij. l. mortuo boue. § Labeo. ij. respō. & sic intelligitur: ff. de leg. j l. sed si res. Si autem tatū ei nō est, cui pręstari debet: si propter suum delictū, vel sectæ diuersitatē, vt in Iudæo, & mancipio Christiano: vt C. ne Iud. Christia. mā. l. j. nō valet nec ęstimatio datur: vt ff. de leg. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. j. respon & de ver. ob. l. multum interest. Si propter status cōditionē, vel corporis vitiū: vt quia seruo militia, vel cōtracto legetur stipēdiū cursoris, si testator scit vitiū inesse, dat̃ ęstimatio: alias non: vt ff. de leg. iij. l. fideicō. §. si seruo alieno. & ff. eodē. j. l. filiusfamilias. §. si quid alicui. Accur.

ADDITIO. Vide gl. fere similē. ff. eo. j. l. sed si res aliena. facit gloss in l. multum. ff. de ver. obligation.

[h] Basilicas. Basilica Græce. Latinè regia domus dicitur. Accur.

[i] Destinata sunt. Vt via publica.

[k] Ignorabat. Quæ ignorantia nocet, nisi coniunctæ personę sit relictum: vt C. eod. l. cum rem alienam. & nisi cum relinquitur libertas seruo alieno: vt ff. de fideicom. liber. l. Paulus. j. responso. Quid si res legata fuerit euicta? Resp. si in specie, non teneri debet hæres de euictione: vt C. de euictio. l. hæres & ff de legatis. primo l. si à substituto. §. hæres. [1] Si ĩ genere, siue extra iudiciū, siue ĩ iudicio tradita fuerit legatario nō stipulā ti de euictione agere: ac si nihil sibi datum esset. si est extraneus, s. iste legatarius: vt ff. de leg. j. l. si domus. §. j. & l. non quocunque, & de lega. iij. l. qui concubinam. §. si heres. & de euict. l. heres. Si de coniūctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prelegatum, nō agit ne crescat inuidia inter eos: vt C. de bo. quę li. l. cum oportet. & ff. de leg. ij. l. cum pater §. euictis. Sed quando omnibus est prelegatum, omnes agunt: siue distributio prælegatorum sit per iudicem facta. siue per partes. Si autem à testatore, excipiendo seruantur, non agendo: vt C. communia vtriusque iud. l. si fratres. & ff. de leg. ij. l. cum. pater § euictis.

[l] Sciuisset. In eo casu quo ignorauit.

[m] Et verius est. Vt ff. de proba. l. verius. C. de rei vēdi. l. fi. & ibi gl. fi. & C. de edendo. l. qui accusare volunt. C. de excep. l. si quidē. ĩ. de interd § commodū. C. de act. & obli. l. negantes. & C. de prob. l. actor.

[n] Qui agit. Nisi qui negat, neget eius, & nisi præsumeret ius pro actore tūc enim probat reus negās: vt ff. de pbatio. l. ab ea parte & ff. de donati. inter vir. & vxorem. l. Quintus.

[o] Luere. Tribus casibus luit hæres, Si sciebat testator rem esse obligatam, vt hic item si ignorabat, s. d reliquit cōiunctæ personæ. vt C. de fideicom. l. prędia. vel pro tanto res erat obligata, quātū valet, vel pro maiori summa: vt de leg. j. l. si res obligata. § j.

Addi-

Quā scit esse alienā, & de qua est cōmercium Egi. Per.

[*] Aliēt, nec ipsa, nec ęstiatio &c.

[†] Basilicas vocabant veteres locos publicos & quasi regias aulas ĩ qbus iudicia exercebant̃ & venalia omnia p ponebantur. Eas ita ædificari debuisse scribit Vitruui⁹, vt ĩ superiore pte audiẽtia, ĩ inferiore negotia tractaret̃. Fran. Baldu. hic.

[1] Siue qñq; fuerit, siue nūq̄. dūmodo legat̃ sub cōditione si nostra efficiat̃. vł sit spes q̄ efficiat̃, aliès secus. Io. Fab. & Angel.

Legatum rei, cuius commerciū nō ē, nō valeat

[*] Cōmerciū dicit̃ de re, q̄ est in dñio alicuius, & p̄t subijci dñio alterius priuati. Egi. Per.

Basilica.

[*] Aliās. rē suā obligatam.

Legatū si euincat̃, an hæres defuncti teneatur.

[1] Nisi sciēs alienā: vel cōiunctæ personæ legas set scđm Io. Fab. hic, sed scđm An. tunc debet̃ per viā retentionis, nō actiōis si sit hæres, & cohæredibus est fuerit p̄legatū, vt hic in fi. gl. de qua materia vide plenius Ange. hic.

Legata res obligata p hęrede in tribus casib⁹ est luēda.

ADDITIO. Not. q̄ q̄ñ testator legat rem pignoratam, obligatam pro tanto, vel pluri quàm valebat: siue sciuerit, siue ignorauerit obligatam: tenet' hæres luere. Nam si teneretur legatarius, ex legato nullum commodum reportaret. Sed tñ dubium facit: quia quando obligatur res p tanto, vel pluri quam valeat, vt res ipsa haberi p alienata. facit quod no. gl. in l. qui habebat. ff. de legat. j. Sed q̄ñ legatur extraneo res aliena ignoranter, non tenetur hæres luere, ergo nec hoc casu, & hanc tenuit Rapha. sed hæc est communior. Iason. Aduerte diligenter. q̄ luo, est verbum æquiuocum ad quatuor, vno modo significat redimere, siue liberare: vt luo pignus ære. & sic accipitur hic. Secundo modo est sustinere siue pati. vel punire, vt fur luit pœnas. & crux luit mala, idest, punit. Tertio modo est purgare, vel expellere: vt lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum venereum, cum oues sunt in ardore cœundi. Vnde versus, Acre luo pign⁹, cruce pœnas, luce tenebras. Dicitur & luere, quando salitur ouis. Vel sic & breui⁹, Crux luit, æs, crepo, lua, mala, pignus, ouē, tenebrasq́ue. De hoc est gl. not. in l. licet certus. C. de locato & conducto.

Luo luis, hēc quatuor significata.

defuncti rē legatam legatarius amisit: sed hic non ex voluntate defuncti amisit emēdo. Quidam tñ dicūt æstimationē esse in obl'one: vt ff de cōdi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi sed verū in fi. Et not. quatuor casus, quib. peto id quod habeo. Prim⁹ est vbi res mihi data pōt auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. resp. Itē si habeo ex alia causa, quam debeā habere: quia non videor habere, cū pretiū absit: vt hic. Itē si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de so. l. etiam. & de verbo. obli. l. Iulianus. §. fi. Item si res deterior est dolo dātis: ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: vt ff. de dolo l. & eleganter. §. non solū. sed in bona fidei agitur ex primo cōtu. vt ff. commo. l. iij §. si reddit.

pōt: diuersum erit si ex onerosa: qui tamen lucratiuo titulo æstimationē rei adeptus fuit, non prohibetur ex aliorē ipsā petere.

Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo testatore[a] legatarius dñs factus fuerit: siquidem ex causa emptionis: ex testō actione pretium cōsequi potest.[b] Si verò ex causa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia[c] simili causa, agere[d] non pōt. Nam traditum[e] est, duas lucratiuas causas in eundē hominem,[f] & eandem rē[g] cōcurrere non posse.[h] Hac rōne[i] si ex duob. testamētis[k] eadē res eidem debeat, interest, vtrū rē, an æstimationem ex testamēto consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest:[l] quia habet eam ex causa lucratiua. si æstimationem, agere pōt.[m]

Etiā res futura, quæ tamen esse speratur, legari potest. Aret.

Ea quoq; res,[n] quę in rerū natura[†] non est, si

Si res aliena. CASVS. Dñe, quidam legauit P. rem alienam: & P. viuente adhuc testatore consecut⁹ fuit dominium illius rei. modo quæro, vtrū mortuo testatore P. rōne illius legati, cuius dñium habuit ante mortem testatoris, aliquid consequi ab eius hęrede possit. Ad hoc respond. Amice, si res aliena legata fuerit, & eiusdem dñiū legatarius viuo testatore cōsecutus fuerit: distinguendum est ex qua causa legatarius cōsecutus fuerit dominium rei legatę. nam si ex causa emptionis, vel alia causa onerosa dñium cōsecutus fuerit: nihilominus actione ex testa. æstimationem eiusdem rei ab hærede testatoris cōsequi poterit: si verò ex causa donationis, vel ex alia causa lucratiua, puta ex causa legati in alio testamento sibi relicti factus fuerit dominus rei illius. tunc decætero ab hærede nihil petere poterit: & hoc pp regulā iuris gñalem, qua cauetur duas lucratiuas causas in eundem hominem, & in eandem rē non posse directè concurrere. Et eadem ratione si ex duorum testamentis eadem res alicui legatario debatur: multum refert: verum legatarius rem, an æstimationem ex testamento prius cōsecutus sit. nā si ipsam rē habeat: aduersus hæredem alterius agere non poterit: cū ex causa lucratiua iam ipsam rē habeat. Si verò æstimationé illius rei consecutus prius fuerit: nihilomin⁹ ab hærede alterius ipsam rem cōsequi poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ea quoque res. Fran.

[a] Viuo testatore. Idem est, & si post mortem: vt j. §. si cui.

[b] Consequi pōt. Not. rōnē ponit, consequi. nam p̄tium petere non pōt, sed rem, quæ tantū est in obligatione. secundum nos: æstimatio tñ datur pp delictum: vt ff. de verb. obli. l. si seruum §. effectus. Sed cōtra nos est ff. de leg. j. l. si res mihi Respō. ibi, propter defectum iuris petendi, ex præsumpta volūtate

[c] Ex alia. Vt legati: vt ff. man. l. si hæreditatem non dotis promissione: vt ff. de acti & obli. l. ex promissione. Accur.

[d] Agere. Etiam si sua postea esse desinit: vt ff. de le. 2. l. Mæuius. §. duobus.

[e] Traditum. A iure: vt ff de acti. & obli. l. omnes. & ff. de le. j. l. si seruus legatus Stichum. Accurs.

[f] In eundem hominem. ff. eod. l. si seruus. § j cō. Sol. ibi per obliquum concurrunt, non directo: vt hic & arg. ff. de vulga. substit l. quæ liberis. § fi.

[g] Rem. Idest, speciem, aliud si quantitatem: vt ff. de leg. 2. l. Titia Seio. in prin.

[h] Non posse. Sed cur secus q̄ñ emit? Rñ. quia nec rem habere videtur: cum pretium ei absit, & loco rei successerit. vt ff. de peti. hæred. l. si & rem. & quod metus causa. l. videamus. & l. si ipsa.

[i] Hac ratione. Scilicet supradictæ regulę.

[k] Ex duobus testamentis. Scilicet duorum hominum, si enim vnius esset, primum per secundū corrigeret'. vt j. quib. mod. testa. infir. §. posteriore. Quid si in eodem bis legauit? Rñ. distingue spēm a quantitate:[*] vt ff. de leg j. l. plane vbi. §. si eadem. vsque ad illum § si coniunctim.

[l] Agere non potest. Vt ff de leg. j. l. plane vbi. §. si eadem. versi. sed si duorum contra, vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

[m] Agere pōt. ff. de leg j. hmōi. §. j. cō. Sol. ibi testatoris & hæredis testantis est eadē persona vt in Authen. de iureiur. à mo. in prin. coll. v. Vel ibi in secūdo legato commodū repræsentationis primi legati relictum vr, vt j. e. §. ex cōtrio: quia nun vr legari bis in duob. testamentis: ideo non habebit nisi semel.

Ea quoq;. CASVS. Dñe, pono. q̄ aliquis legauit rem, quæ tpe conditi testamenti in rerū natura nō erat. futura tñ sperabatur, nunquid valet legatum. Et tñ. q̄ sic. ea. n. res q̄ in rerum natura non est, si tñ futura speretur, rectè legari pōt: veluti si testator legauerit fructus, qui in fundo Sēptoniano nati erūt: vel si legauerit, quod ab ancilla natum erit. nam in vtroq; casu valet legatum. Et hæc dicūtur vsque ad illum §. si eadem res duobus. Franc. de Aret.

[n] Ea quoque res. Sic ff. de leg. 2. l. quod in rerū in princ. & de leg. j. l. etiam. Accursius.

[r] Quę leges nō faciūt ad ppositum: q̄a cū res sit euicta, nō pōt dici q. eam hēat, & petat: sed facit ff. de le. j. l. non quocunque. in princ. Est & alr⁹ casus quando res tradit', forma tn̄ē mutata: vt l. mulieris. §. res abesse. ff. de verb. sig. secūdùm. Ioā. Fab.

[†] Huc spectat q̄ scribit Mād. 107. q. 3. Regu. nu. 2. & 23.

[*] Vt scilicet spēs, vel ei⁹ æstimatio semel tm̄ peti possit: quātitas autem bis debēt. cuius tai rōne reddit Vlpian⁹ in l. planè. §. j. de le. j. qd eadē res sepius pstari nō pōt eadē autē summa volēte testatore multiplicari pōt.

a Futura est. Si aūt nec fuit res, nec est in rerū natura, nec erit: vt chimera. vel fuit, sed non est, vt homo mortuus, nō pōt legari: vt j.de inu.stip.in prin. Si aūt est dubium, an sit vel non sit in rerum natura: cauet hæres de psequendo & restituendo: vt ff. de le.j.l. seruo legato.§ fi. Idem in seruo legato, qui fugerat ante testm. aliud in eo, q fugerat post testm, qui scilicet est periculo legatarij: vt ff.eo.titu.l.cū seruus, & l. si seruus legatus.j.respon.

ADDITIO. Dic plenius & ordinasius per gl.in d.l.cū seruus. & ibi Bar. & do ff.de leg.j.& per gl.i l.si qs seruo.ff. de leg.ij & adda qđ no.gl.& doc.in l.qđ legat.ff.de iud Ang.

b Nanim erit. Et tunc cōperit sibi exactio: vt ff. de verb. obli.l. interdū.j.fi.

Si eadē res. CASVS. Dñe. quidam legauit eādem rem duobus P. & M. ego quæro, quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respon. Amice, si duobus eadem res legata sit: si diuisim vel coniunctim legetur, si ambo peruenerint ad legatum, diuiditur inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiandi deficiat: vt qa legatum peruenit in casum caduci: vt puta, quia legatarius decesserit viuo testatore: vel si quolibet alio modo deficiat, veluti per mortē ciuilem: tunc omnibus his casibus totum legatum ad legatariū iure accrescendi pertinebit. Sed Domine, iā video, quid iuris est, qñ eadem res legatur duobus: siue coniunctim, siue disiunctim: pro Deo dicatis mihi, qñ qs censetur legare coniunctim, & qñ disiunctim? Ad hoc respon. q coniunctim vt quis legare in hūc modum: veluti si quis dicat, Titio, & Seio hominem Stichum do.lego. Sed disiunctim videtur quis ita legare. veluti si dicat, Titio Stichum do, lego. Seio Stichum do, lego. nam in hoc casu etiam si expresserit eundem hominem, s. dicendo sic. Stichum do, lego, nihilominus eum disiunctim legare intelligitur. Et hæc vsque ad illum §. si cui fundus. Fran.de Are.

mō futura est, [a] rectè legatur: veluti fruct', q in illo fundo nati erūt, aut qđ ex illa ancilla natum erit. [b]

Eiusdem rei legatum duobus coniunctim, aut separatim factū vtriq, acceptanti æquis portionib. quæritur: si nautē alterius portio defecta fuerit, accrescēdi quodam iure ad collegatariū pertinebit.

Si eadē res duob. [c] legata sit, siue ꝯiūctim, [d] siue disiūctim [e] si ambo perueniāt ad legatū: scindit [f] inter eos legatū. [†] si alter deficiat: qa aut spreuerit legatū, aut viuo testatore [g] decesserit, [h] vel alio quoquo mō defecerit: [i] totū ad collegatariū ptinet. Cōiūctim [k] aūt legatur, veluti si qs dicat, Titio, et Seio hominē Stichū do, lego. Disiūctim [l] ita Titio hominē Stichū do, lego, Seio hominē Stichū do, lego. [m] Sed si expsserit, eundē hominē Stichū, æquè disiunctim [n] legatum intelligitur.

Si legati fundi proprietas ad legatarium onerosō titulo peruenerit, vsusfructus verò lucratiuo, proprietatis æstimationē iudicis officio tantum consequetur.

Si cui fundus alienus

si mihi, & posthumo legatur, qui oboriet postea: vt ff. eo.j.l.si duobus.§.fi. Tertius si mihi, & hæredi suo legatur: vt ff.eo j.l.plane vbi.§.si duobus. & sic sunt qnque casus. Econtra sunt tres casus, quib' deficit legatum: sed collegatario non accrescit Primus si mihi, & seruo suo legat. vt ff. eod.j.l. plane vbi.§. si coniūctim. Secundus si mihi & tibi res tua legatur: vt ff.eod.j l huiusmodi.§. si Titio. Tertius si mihi & non capaci legatur: vt ff.de legat.ij. l. si Titio.

K Coniunctim. Scilicet re & verbis: vt ff.de leg.iij.l.re coniuncti.

l Disiunctim. Scilicet verbis tātum. nam re sunt cōiuncti.

m Do, lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio: vt ff. de pupil.substit.l.si quis eum. & de adr. leg.l.j. in prin.& l. sicut? Respon sic, si probatur testatorē hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse, [†] non aliàs: vt ff.eo.j.l.si pluribus §.j.

n Disiunctim. idest verbis tantum. re tñ coniuncti sunt: vt ff de leg.iij.l.re cōiuncti. Sūt & alij re & verbis disiuncti, vt si ita dicam, lego Titio dimidiā serui. Sempronio lego dimidiam eiusdem serui: vt ff eo.ij.l.& Proculo. Nec obstat in eo.tit.de lega.ij.l. Mæuio in prin quia illa intelligitur qñ vnam dimidiam vtriq; legauit Et in istis non habet locum accessio.l.ius accrescendi, vt d.l.& Proculo. sunt etiā re disiuncti, sed verbis ꝯiuncti, vt si dico lego tibi & Sēpronio pro æquis portionib. Sunt & alij re, & verbis coniuncti, vt §. proxim. Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti verò vno modo tātum, simul admittuntur, scilicet re tantum. Coniuncti cū verbis tantum, & disiunctis ra. & verbis præferunt: vt ff de hæredib instituen.l si ita quis hæredes, & ff. de leg.iij.l.re coniuncti.§.penul.& § fi.

ADDITIO. Similem gl.habes in l.j.§.fina. ff. de vsufruct.accrescendo.

Si cui fundus. CASVS. Dñe quidam legauit Petro fundum alienum, postea legatarius, s. P. pprietatem eiusdem fundi emit, vel ex alia causa onerosa deducto vsufructu acquisiuit, procedente tempore vsusfructus eiusdem fundi peruenit ad P. per mortē, vel capitis diminutionem vsufructuarij, vel ex alia causa lucratiua. vsufructu finito & ad proprietatem reuerso: & ita legatarius fundum in plena pprietate habuit. modo P. nihilominus agit ex testamento contra hæredem, & petit totum fundum in plena proprietate ab hærede testatoris. modo quæro. vtrū P. legatarius rectè agere videatur? Et respon. q sic. Nam si fundus alienus legatus fuerit, & postea legatarius emerit proprietatem eiusdem fundi deducto vsufructu, licet postea vsusfructus ad legatarium ex causa lucratiua peruenerit, tamen ad fundum nihilominus actione ex testamento rectè agere poterit. & ita Iulianus ait. Contrarium tamen videbatur. nam si legatarius petat fundum in plena proprietate, quæ

proprietas

a Duobus. Quid si dicat, illi, aut illi lego? Respon. duo rei stipulandi esse videntur: vt ff.de leg.ij.l. si Titio aut Seio. Accur.

d Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem: vt ff de hæred.insti.l.si ita quis hæredes.

e Disiunctim. Idest, separatim: vt j. proxi.§.

f Scinditur. Viriliter, nisi simul duo coniuncti essent. qui locum vnius obtinent: vt ff. de hæredi. Instit.l. Tertius. & l.interdum.in prin. Accur.

g Viuo testatore. Nam si testatore mortuo legatarius decedat: ad hæredem suum legatum transmittit: vt C.de cadu.tollen.§ cum igitur.

h Decesserit. Post testamentum tamen: vt differat à sequenti.

i Defecerit. Scilicet legatarius: vt per mortem ciuilem Vel dic legatum, quod trib casibus deficit: & accrescit legatario. præter duos, qui ponunt hic. Primus si non est collegatarius in rerū natura tēpore testamenti, vt C.de cadu tollen.§.j.in princ. secūdus

Legatū in trib. casibus deficit. nec legatario accrescit.

† Inter ꝯiunctos sunt qui dā ab initio ptes, inter disiunctos aūt partes. cōcursu fiūt.l. planè vbi.§. si cōiunctim. ff. de leg. j. Porrò q cōiuncti faciāt partes iure digestorum, vel nō faciāt, subtiliter admodū tractat Zasius in intellectibus suis singularibus.

† Puta qn hoc expssit vt sub cōmemoratiōe primo legauit secūdo, vt fundum quē legaui Titio, lego Sempronio. aut hoc fecit ex interuallo Fa lo. Fab.

Legatarioū quidam sunt cōiuncti re tantū, alij re, & verbis: alij ꝓ sus disiuncti.

Legatum qnq; casibus deficit & legatario accrescit.

proprietas constat ex duobus, videlicet ex nuda proprietate, & vsufructu: si legatarius ex causa lucratiua habuit vsumfructū, videt quòd fundū in plena proprietate petere non potest. Ad istam tacitā obiectionem, quæ fieri posset, respō. Iusti. in litera dicēs quòd hæc obiectio non obstat: quia vsusfructus in petitione tali, videlicet quæ fit per actionē ex testamento. non obtinet partem dominij, sed vicē seruitutis. & ideo petēdo fundū in plena proprietate, non videtur petere illam partem rei, quę sibi obuenerat ex causa lucratiua, scilicet vsufructu & hoc est verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri, vt æstimationem vsusfruct. deducta, hęredem ad æstimationem nudæ proprietatis debeat cōdemnare. & hęc dicuntur vsque ad illum §. sed & si rem.

legatus sit, & emerit a proprietatē deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit: b & postea ex testamento agat: rectè eum agere, & fundum c petere, d Iulianus ait: quia vsusfructus e in petitione f seruitutis g locum obtinet. sed officio iudicis continetur, vt deducto h † vsufructu, iubeat æstimationem i præstari. k

Legatum rei propriæ legatarij non valet, etiam si post testamentum sua esse desierit. Aret.

Sed si rem legatarij quis ei legauerit: inutile est legatum: l quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest.

† Idest detracto à proprietate. sic Pia. deduco pedes de lecto. i. detraho, separo. Egi. Per.

a Emerit. Scilicet legatarius.

b Peruenerit. Scilicet morte vsufructuarij, vel capitis diminutiōe, vel simili cā. lucratiua tñ vt s. de vsufr. § finitur. & sic factus est casualis.

c Et fundum. idest proprietatem plenā de iudicis tamen officio aliter fit: vt j. sequitur.

d Petere. Hic repete, quod diximus s. eod. § si res. Accursius.

e Quia vsusfructus. Dixit fundū peti, & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietas constat ex duobus. s. ex nuda proprietate, & vsufructu. & iā habes partem. i. vsumfructū ex causa lucratiua, quomodo ergo petit fundus in plena proprietate? Rñ. vsusfructus hoc casu cū fundus petit in plena proprietate, nō obtinet partem dominij, sed vicē seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit esse sine re. & ideo non videtur peti ea pars rei, quę obuenit ex causa lucratiua, scilicet vsufruct. & hoc de rigore: sed contra de æquitate, vt subijcit.

Vsusfructus an sit pars dominij.

f In petitione. s. tali i. prędicta fundi per actionē ex testamēto, aliàs i multis locū dominij habet: vt ff. d dam. infect. l. qui bona. §. & superficiarij. & ff. de bo. aut. iud. pos. l. in venditione in prin. & ff fam. ercisc. l. & puto. §. ij. & ff de vsufruct. l. iij & v.

Vsusfructus i multis locum dominij habet.

ADDITIO Dic quòd non est pars dominij p̄dicatiua, seu subiectiua: vt posita specie ponat genus: sed est pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: vt per glo. in l. recte dicimus. ff. de verb. sign. Ange.

g Seruitutis. Scilicet realis.

h Deducto vsufruct. Idest æstimatione vsusfructus. quem scilicet vsumfructū ex causa lucratiua habet: ideo non debet plus habere, & s. eo. si res.

i Aestimationem. Scilicet proprietatis.

k Præstari. Scilicet ab hærede suo.

Sed si rē. CASVS Domine quidā legauit P. fundum ipsius P. modo quæro à vobis vtrū valeat? Et respon. quòd non. Nam licet s dictum sit alienā rē legari posse: si tñ aliena res propria ipsius legatarij est leganti: inutile est legatū. & hoc ideo: quia id quod proprium est ipsius legatarij, amplius eius fieri nō potest. & in hoc casu tertiū inutile est legatū, & nullius est momēti: quia nec ipsa res nec æstimatio debetur.

m † Et licet alienauerit n eam, non debetur, nec ipsa res, nec æstimatio eius.

Valet legatum rei testantis, licet testator putauerit alienam.

Siquis rem suam quasi alienam o legauerit, valet legatum. Nam plus valet, quod in veritate est, quàm quod in opinione. p † Sed & si legatarij esse putauit, valere constat, quia exitum q voluntas defuncti habere potest.

Ita demum rei legatæ alienatio, aut pignoris datio legatum adimit, si testatorem adimendi animo alienasse constet.

Si rem suam legauerit

Sed po. Quidā testator rem suā propriā eredēs esse alienam rem, quasi alienam legauit Pe. ego quæro vtrū valeat? Respon. Iusti. quòd sic, dicēs ita. Siquis rem suā quasi alienam legauit, in hoc casu bene valet legatū. nam plus valet quod est in veritate, quā quod est in opinione. Sed domine ponamus q testator putās rem suam esse legatarij, legauit: nūquid valet tale legatū? Rñ. quòd sic. In hoc casu legatum valere constat: quia voluntas testatoris volentis huiusmodi rē acquiri legatario, exitum habere potest. Et hæc dicuntur vsque ad §. si rē suam. Fran.

l Legatū. Vt ff de lib. leg. l. i ꝯtra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ non erat debitoris.

m Non potest. Sic j de actio. §. sic itaque. ff de leg. iij. l. cū quis. j. respon. & ff. de exceptio. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones, & de acqui. posses. l. 3. §. ex pluribus. Accur.

n Alienauerit. ff. de reg. Catn. l. j. in fi. contra. Sol. secūdū B. ibi viuo testatore alienauit, hic postea. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundū m Ioā. arg. ff. eo. l cætera. §. 1.

o Quasi alienam. idest credens alienam.

p In opinione. Nuc. sic ff. de man. vind l. si pater. §. quoties. ibi. plus est enī. & ff. de iur. & fact. ign. l. regula. §. qui ignorauit. arg contra. ff de acqu hęr. l. is qui putat. Sol. ibi de re, quæ consistit in animo.

q Exitū. i. effectum: vt ff. quemad. test. ape. l. vel negare. ibi. publice enim expedit suprema hominum iudicia exitū habere, i: res talis legatario acquiri pōt.

Si rem suam. CASVS. Quidam legauit P. fundū postea idē testator eundē fundum vendidit M. quæro vtrum valeat legatū: an verò videatur ademptū p alienationē factā à testatore? Rñ. iusti. quod in hoc casu sñia Celsi tenēda est: Celsus. n. in hoc casu existimat, si testator nō adimēdi aio fundū legatū vendidit, nihilominus ēē post alienationem deberi legatum. & hoc idem diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: & ijdem principes in quodā alio casu idē ius statuerunt: videlicet in tali casu. Quidā fecit testm, & in testō suo quędā prædia legauit Pet. & postea eadem prædia Pe. legata pignori obligauit. Nā rectè in hoc casu rescripserunt testatorem obligando prædia legata, legatum non videri ademisse: & ideo legatarius cum hærede experiri poterit actione ex testamento, vt prędia à creditore luanent. Et quod dixit supra quādo testator totam rem legatam alienauit, idē iuris est, & si partē rei legatæ alienauerit. nam in parte nō alienata ita demū valet legatū, si te

† Hic sentit intelligēd⁹ ē de re. cui⁹ legatarius plenū. ad hemiū dñi nō habet vt nec incremētū recipiat. & nullo modo ab eo auelli possit, als nō inutiliter legaret. p l. nō quocunq. ff. de lega. i. Et cōcor. cū hoc. §. tex. in c. inter dilectos. ad fi. cū gl. sup verb. q̄d med. ex. de fi. istr.

† Q̄ñ dicat pl⁹ eē id q̄d ī veritate ē, q̄ q̄d in opinioe: aut ꝯtra plus esse q̄d in opinione ē quā q̄d ī veritate pulchre explicat hoc loco Frā. Bald. Vide ēt ī eā rē Emi. Ferre. hic. Et oīno Lap. ī pulcherrima alle. 89. ver. venio ad ſm n. 9. cū pluribus seq. & Mādol. ī Apostil. ad eundē Lap.

† Hęc ſīfio nō est bona: qa quātū ad conualescentiā legati nihil refert. an viuo testatore rē sibi legatā propriam

testator, posteaque eam alienauerit: a Celsus putat, si nō adimēdi animo b vendidit, nihilominus deberi: c ideóq; d diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Iidē e rescripserunt, eū, qui post testamentū factum prædia, q legata erant, pignori dedit, f ademisse legatū nō videri: g & iō legatariū cum hr̄de eius agere posse, vt prædia à creditore luantur. Si h verò quis i partē rei legatæ alienauerit: pars, quæ nō est alienata, oīno debetur. pars autē alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

Liberationis legatum, tutum legatariū, eiusq; in posterum iuris successorē, reddit: Actionemq; ei aduersus creditoris hæredē, vt liber ab obligatione fiat, adquirit.

Siquis debitori suo liberationē legauerit, k legatum vtile est, l & neque ab ipso debitore, neque ab hr̄de ei⁹ pt hr̄s m petere, n neq; ab alio, o q hr̄dis loco fit: sed & pōt à debitore cōueniri, vt liberet p eum. Potest ēt quis vel ad tempus q iubere, ne hr̄s petat.

Debitor creditori debitū legando tunc vtiliter legāt, cùm qualecunque commodum creditor legato consequitur.

Ex contrario, si debitor r creditori suo s quod debet, legauerit: inutile est legatum: si nihil plus est in legato, quàm in debito, quia nihil am-

stator non adimēdi animo eā alienauerit. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. si quis debitori suo. Franc.

a Alienauerit. Vēdendo. sed donando indistinctè videtur adimere: nec distinguit an valeat donatio, vel non: & etiam si reuocetur: vt ff. de adi. leg. l. cū seruus: & l. rem legatā. & l. legatū sub conditiōe. §. j. si ex alia causa à donatione, distingue animū: vt hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatē: vt ff. de le. iij. l. fideicommissa. §. si rē. & ff. eo. ij. l. Lucius. §. pen. ibi, nisi hæres & ff. de prob. l eum qui.

b Nō adimendi animo. Qui animus aa hoc probat: quia si necessitate rei familiaris, nō videtur reuocasse: aliàs sic. quę distinctio in donatione non cadit: vt ff de adim. leg. l. rem legatā. & not. C. e. l. qui post. Acc.

c Deberi. s. rem legatario. arg ī. eo. §. non solum. vbi ab initio fuit alienata.

d Idemq;. Scilicet iuris esse.

e Idē. Scilicet imperatores Seuerus & Antoninus.

f Pignori dedit. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit: nunquid valet legatum? Respō sic, & nihilominu⁹ poterit petere debitū, nisi voluntas testatoris ostendat volentis compensare: vt ff. de leg. ij. l. creditorem. Accur.

g Non videri. Nisi sub dicta cōstitutione, idest, an habuit animum adimendi, vel nō. Vel dic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui post. & hoc qa primo valuit relictū, aliàs cōtra: vt C. de do. inter vir. & vxo. l. si maritus. ij & ff. de do. inter vir. & vxo. l. eum his status. §. si maritus. & ibi in gl. t.

h Si verò. Nota de toto ad partem.

i Quis. Scilicet, testator.

Siquis debitori. CASVS. Quidā habuit debitorē in c. & i testamēto suo legauit debitori suo liberationē. modo quęro, vtrū valeat huiusmodi legatū? Et rñ. Iust. q sic. nā si quis debitori suo liberationē siue quietanonē legauit: in hoc casu vtile est legatum. & neq; ab ipso debitore, neq; ab hærede debitoris, vel à quocūq; alio ei⁹ successore hæres testatoris aliqd cōsequi poterit. sed etiā debitor cui liberatio legata est cū hr̄de testatoris agere poterit, vt eū liberet. Et non solū in casu pdicto valet legatū, videlicet, qñ liberatio legata est: sed ēt si dilatio debiti legata sit. Pōt eñi testator iubere, ne hr̄s suus vsq; ad aliquod certū tēpus à debitore petat. Sed licet dixerim ibi valere legatū liberationis: secus tñ est in casu ɔuerso. Nam si debitor qđ debet pure creditori suo, eidē legauerit, inutile est legatū & hoc est verū, si nihil plus est i legato, quā i debito: qa in hoc casu legatarius nullā vtilitatē ex hmōi legato habitur⁹ est & hoc est verū qñ purè debitū legauit. sed si debitor quod i diē vel sub cōditione debet creditori suo purè legauit eidē: in hoc casu vtile est legatū, videlicet ppter modū repręsentatiōis: qa illud, quod primo erat ī diē, vł sub cōditione debitū. per legatū mortuo testatore purificatū est. Sed qd si viuo testatore dies venerit, vel cōditio extiterit: nūquid euanescit legatū. & certè videbatur quòd sic, cum debitum per aduētū dies, vel cōditionis iā sit effectum putum: & ita nihil amplius est in legato, quàm in debito. Papinianus tamē in hoc casu scripsit nihilominus valere legatum: & hoc ideo, qa ab initio tenuit. & certè sentētia Papiniani est vera. Nō enim placuit nobis sentētia quorundā existimantiū in hoc casu extinctum esse legatum: quia in eā causam peruenit à qua incipere nō potest. Et hæc dicūtur vsq; ad illū §. sed si vxori. Casus qui sequuntur planissimi sunt vsque ad illum §. si peculium. Fran. de Aret.

k Liberationem legauerit. Quod tribus modis fit. Primus peti nolo, vel quod debet, relinquo, vel actionē tamitto. & sic liberandus ē legatarius ab omni debito: vt hic & ff. de libe. leg. l. si quis rationes, & l. Aurelio. j. resp. Secundus est si negotium testatoris gessisset & testator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni debito liberatur, nisi ab eo, qđ penes eū sit, & ab eo, quod dolo fecit: vt ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. fin. cū suis cōcor. a vt in gl. fi. ibidem. Tertius si damnauit hæredem ne exerceat actiones. quo casu si bonam causam habet testator litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati uidentur: vt ff de libe. lega. l. petitur, si malā causam, nihil videtur legare: vt in eadem lege.

ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de libe. lega.

l Vtile est. Licet res sua sibi legari videatur: vt ff. de libe. lega l. j. j. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat: vt ī. eo. tit. §. tam autem. & ff. eo. j. l. fideicommissa. §. si rem. Accur.

m Hæres. Vel hæres hæredis, vt ff de lib. leg. l. 2. l fi.

n Petere. Cum effectu propter exceptionē: vt ff. de lib. leg l. 4 §. nunc de effectu.

o Hæredis loco fit. Sicut est bonorum possessor, & fideicom. vniuersalis: vt ī. de bo. poss. §. quos autē. & de fideicom. hære. §. restituta.

p Vt liberet. Per acceptilationē, si sol⁹ ē debitor. si habet correū sociū. idē, aliàs corre⁹ siue socius pacto est liberat⁹: vt ff. de li. leg. l. 4 § nunc de effectu. in fi.

q Ad tempus. Vt ff. de lib. leg. l. non solum nostrū. §. 2. Accur.

r Si debitor. Secus si aliue: quia interest creditoris plures reos habere: vt ff. de liber. legat. l. siquis decedens. §. si. alias incipit. iulianne.

s Creditori suo. Scilicet ciuiliter, & naturaliter. & cum effectu, & purè, aliàs valet: vt ff. de leg. j. l. si creditori per totam legem. & l. si nantem. Accur.

Nihil

alienauerit, an vero post eius mortē vt l. exterra. §. t. ff. da leg. t.

Ex hoc §. no do. q, si feudatarius feudi partē dño si rogato alienet, q duntaxat parte priuetur, quod nō placet Iacobo de Aret siquidē per cōtrauentionē in parte à toto feudo is cadat per l. si quis i gratu. §. si quis igno rans. ver. finaūt ff. ad Vallei. & l. etiā si pars. ff. de le. j. at de hoc plenius videbis p Bal. & Iac. Alua. in vij. feu.

Nisi p uēa pecunia esset pignorata q non sit verisimile eā redimi: vt l. q habebat. ff. de leg. iij. Ange.

Aliàs, ab illo.

Tenebitur tñ pure vel in grosso rationes reddere omissa scrupulosa inquisitione: vt l. si seruus vetitus. ff. da leg. 2.

Quia si non valet principale nec accessoriū. Egi. Per.

Nihil amplius. Sed quod hodie semper est plus.cū habeat statim rei legatæ dominiū, & hypothecariā aliarū rerū defūcti.Rñ.nō.vt ff.de leg.j.l.13.§ si rem. que plus tanti quatuor modis dicit.vt J.de act.§. plus autem.& iste modus non est aliquis de his.Acc.

b Et.Scilicet, creditori.

c Legauerit. Scilicet, debitor.

d Vtile esse.ff. de lega.1.l. debitor. in princip. contra,vbi est inutilis.Solutio, hoc corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est, non vtile, cum & aliam habebat actionē. Ipse est ta men & ista agi: vt hic. Accur.

e Constitit.Idest valuit Accur.

f Quia. Ratio illius falsæ opinionis Accur.

g Non potest.Nota argumen. pro vtraque parte ad hanc regulam. ff. de ver. bo. obliga. l.existimo.& l. pluribus.§. & si placeat. & de lib. , quæ pro non scrip.hab.l.si in me tallum.§.item si ser uo,& de seruis l.pro parte.

ADDITIO. De isto brocardo. dic vt per Dynum in regula. Factum de regul. iur. in vj. & per Bartol. in l. pluribus. §. 1. ff. de verbo. obligat. Angel. Aret.

h Plenior est. Scilicet in commodo repræsentationis: cū legatum statim, dos verò annua, bima, trima die olim:hodie post annū mobi lie. sed immobilia statim vt C.de rei vxor.actio.l. 1.§ cum autē.& ff.de dote præleg.l.1.§. verum est. Item de dote dat actio inquantum maritus facere potest,vel eius hæres: vt ff.soluto matr.l. etiam.j.te pō ar legatū insolidū nisi in Falcidia per beneficiū inuētarij, vt in Aut.de hær.& fal.§ si verò non fecerit.coll.1.Item si quæ pacta in præiudicium mulieris facta sunt,beneficio legati tolluntur: vt ff. de do. præle.l.1.1.respon.Accur.

i Dotem. illam dotem,quem non recipit Accur.

K Instrumēta dotis. Scilicet in quibus cōfessus fuit se recepisse dotem,quam non recipit: vt ff.de dot.p. leg.l.si.& l.eum scriptum.§. item ei quæ.

l In prælegando. Idest legendo, ebundat enim præ. vt ff.de dote præle.l.j.3.te pon.in glo. t.

m Si res. puta seruus Stichus. ADDITIO.Et sic seruus venit appellatione rei. Mandos. In Glo. Facu. §. Ac tam.in vet. tehus.

n Sine facto i.mora: quo caso de interitu teneretur ff.de verb.obli.l.si seruum.1 resp.de lege.1.eum res.

§.fi. Vel quia fine causa occidit: vt dicta l.si seruum. Aliud si cū causa:vt ff.de leg.1.l.quod ergo.§.si hæres.tenetur enim de dolo & leta culpa & leui: vt ff.eod. 1.l.cū res.§.sed si Stichus. ver. sed si culpa.& §.culpa Accur.

a Ista gl. dicit verū respectu hypothecæ. sed respectu dominij velut legatæ: vt ibi probatur. Aug.

z Ista est vera, quā etiā sequitur Barto. in d. l.de bitor.An.

Dicendo vxori, sin Por. Egid. Per. Quia nō cōstat quā dotē legauerit sin Pot. Egid. Pot.

Dotis legatū ema rito vxori factū, valet.

Mendos. intec eas Ao nales nu. 34.

De negligentia vero non tenet debitor actione pfo nali, nisi fuerit in mora,vel petat ter q fuit ere ditoris, vel negligentia si circa rem seu per emptionē subsistat tei debitæ. Auge.

plius ᵃp legatū habet. Quòd si in diē, vel sub cōditione debitū ei ᵇpurè legauerit, ᶜvtile est legatū propter repræsentationē. Quòd si viuo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, Papinian⁹ scripsit, vtile eē ᵈnihilo minus legatū, qa semel ɔstitit. ᵉqđ & verū est. Non.n.placuit snia existimantium extinctum esse legatum, quia ᶠin eam cām peruenerit, à qua incipere non potest. ᵍ

Dotis prælegatio vxori à marito facta iure subsistit propter cōmodū repræsentationis: dotem igitur (et si nullam dederit) consequetur vxor: modò certā dotis quantitatē testator legando expresserit.

Sed si vxori maritus dotem legauerit, valet legatū, quia plenius est ʰlegatum, q̄ de dote actio. Sed si quā non accepit dotē, ⁱlegauerit, diui Seuerus, & Antoninus rescripserūt, siquidē simpliciter ᵗlegauerit, inutile esse legatū, ᵗsi verò certa pecunia, vel certū corpus, aut instrumēta dotis ᵏin plegādo ˡdemōstrata sunt: valere legatū.

Si res legata facto hæredis etiam ignorantis præstari non potest, hæres tenetur: secus si non suo facto. Aret.

Si res ᵐlegata sine facto ⁿhrdis perierit, ᵒlegatario decedit. ᵖEt si seru⁹ alienus legat⁹, sine facto ᵠhrdis ʳmanumissus ˢfuerit, nō tenetur hrs. Si verò hrdis seruus legat⁹ sit, & ipse eum manumiserit, teneri ᵗip sum Iulianus scripsit, nec īterest ᵘsciuerit ˣan ignorauerit a se legatū eē. Sed & si alij donauerit ʸseruū, ᶻ& is, cui donat⁹ ē, eū manumiserit, tenet ᵃhrs, quāuis ignorauerit ᵇà se eū legatū esse.

Copulatorū altero pereūte, aliud æquè principale firmum manet, q si alteri fuerit accessorium, principali corruēte, et id qđ accedit corruere necessū ē.

Siquis ancillas cū suis natis ᶜlegauerit, etiam si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedit alienum.

o Periit. Vel non cōpereat: quo casu cauet hæres de dādo si ad eum redierit, & suis sumptibus recuperatur, quando post mortem fugit: aliàs,i. si in vita, sumptibus legatarij: vt ff. de legat.1.l.eum res §. Item si res. & de legatis 2.l.si quis seruum.10 prin.

p Decedit. Quia q in specie tenetur eius interitu liberatur: vt hic, & ff. de verb. obli.l.si ex legati.

q Sine facto. In hoc quoque,scilicet alie no seruo, potest admitti culpa: puta nō certificauit hæres dñm (qui sciuisset se posse vendere, non manumisisset) scilicet forte, cū videret eum velle manumittere: vt ff.eodem. 1.l. cum res.§. sed & si alienus.& §. penultimo, & finali, item si fuerit in mora emēdi. vt ff. de verborum obligationibus. l. si seruū.§.si autē alienus & dic facto, idest, culpa, vel mora.

r Hæredis. Contra de lega. præstand.l. nenque naturā.

s Manumissus. Nā manumiss⁹ similis est mortuo. vt ff.de solutionib.l.si mihi

a Aliàs in relegā do.

Secus si fit debitor quātitatis, qa nūquam perire pōt l. incēdiū C. si cer. pet. Egid. Per.

Falsa est hæc glos.

c Teneri. Scilicet. ad æstimationē, vt ff eo.1.l.siquis Inquilinos.§.1. & ff.q & à q l.hrt. Sed hic nō dicit teneri manumissionē. sed dicit q nō minus valeat legatum, scilicet quo ad æstimationem, Accur.

ADDITIO. Et valet & manumissio, qa dñium serui hæredis nō trāsit in legatariū: vt hic, & d.l.siquis inquilinos, sec⁹ in seruo hæreditario & sub cōditiōe legato. l. si seruū qui sub cōditione. ff. de manu. Ang.

u Nec interest. Cur secus vbi seruum tradebat tibi solutū quis manumisisset: vt ff.de cō.inde l.in summa.§.si seruum.quę est contrarium. respon. quia dabit scite, cum factum suum reculeatur: vt in Auth. de iure iur.à mo.t.respon.coll.v.

x Sciuerit. Scilicet ipse hæres.

y Donauerit. Scilicet hæres.

z Seruum. A testatore legatum: & erat hæredis.

e Tenetur. Ad æstimationem: vt § prox.dixi.

b Ignorauerit. Scilicet hæres.

c Suis natis. Alias suo nato.

dūt. [a] Idē est, [b] & si ordinarij [c] serui cū vicarijs legati fuerit, qa licet mortui sint ordinarij, tñ vicarij legato cedūt. Sed si seruus fuerit cū peculio legatus, mortuo [d] seruo vel manumisso, vel alienato, peculij legatū extinguitur. [e] Idem est, si fund' instructus, [f] vel cū instrumēto [g] legatus fuerit. † Nam fundo alienato, [h] & instrumēti † legatum extinguitur.

Grex etiam in vna oue retinetur: & legato grege veniunt oues adiunctæ gregi post testamentū. Idem est in legato adium.

Si † grex [i] legatus fuerit, & postea ad vnā ouē [k] puenerit, qđ supfuerit, vēdicari pōt. [l] Grege autē legato, [m] etiā eas oues, quæ post testamentum factum gregi adiiciuntur, legato cedere, Iulianus ait. Est autem gregis vnū corpus [n] ex distantibus capitibus, sicut ædium vnū corpus est ex cohærentibus lapidibus. Aedibus denique [*] legatis, colūnas & marmora, quę post testamentum factum [*] adiecta sunt, legato dicimus cedere. [o] †

Quicquid legato peculio adhuc viuo testatore accrescit vel decrescit, legatarij cōmodum, vel dānū respicit: quicquid verò mortuo testatore, nōdūm adita hæreditate accedit, ipsi seruo manumisso cedit: quòd si alij, quàm seruo legatum sit, quod ex rebus peculiaribus augmentum prouenit tantū consequitur legatarius.

Si peculium legatum fuerit, [p] sine dubio quicquid peculio [q] accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro, vel dāno est. Quòd si post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid seruus adquisierit, Iulianus ait, si quidē ipsi manumisso peculium legatū fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem adquisitum est, legatario [r] cedere: [s] †

[a] Cedūt. Quia duo legata sunt separata: vt ff. de pe. le. l. as si ancilla, quę est l. iij. Sed cōtra. ff. de vē. inspi. l. j §. es hoc. vbi dicitur q partus est portio viscerum matris. Respon. ib loquitur donec in ventre est.

[b] Idem est Sic ff. de pecu. lega. l. iiij.

[c] Ordinarij. Qui sunt hi; Dic vt ī qđ cum eo. §. cum autē.

[d] Mortuo Scilicet, viuo testatore, non si post. vt ff. de pec. lega. l. tunc inutile.

[e] Extinguit. Quia accessio est: vt ff. de pec. leg. l. j. & ij. Sed quare non ita in superiori casu? Resp. propter hominis dignitatem, quia non ita accidit: vt ff. de ædil. edi. l. iustissime. in prin. [l] Item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est cū peculio? Respō. idē. vt exprimere peculiū noceat: vt ff. de cō di. & demon. l. si in diem. in fi.

ADDITIO. Idē & si aliæ res erāt in peculio, eadē ratione. Si verò leget ordinarium cum vicarijs, & peculio, obtinet, quasi separet vicarios à peculio: vt l. si peculiū. §. si seruus. ī. de pecu. leg.

[f] Instructus. Huic primo articulo contradicit ff. de fundo instru. l. si cui. in fi. Sol. secundū Ro. hic simpliciter propter rudes sic loqt. Vel dic, q sit idē, quod ī patri. & vicarijs. & qđ sequit cum instrumēto referat ad proximū de peculio. Vel subtilius refert inter instrumentū fundi, qđ perit semper perempto legato fundi, & instrumentū patrisfam qđ non perit licet legatum fundi pereat. & hoc casu loquitur lex cōtraria, & alia contraria in eo. ti. l. j. ar. contra. ff de fund. instru. l. quæsitum. § si fundus &c § si instructo, quibus dicit, si fundus instructus legatus sit, instrumētū patrisfam. cōtinetur, non agri. sed ibi subaudi, tantū. Vel dic illā esse Pauli sententiā in l. si cui. istam Labeonis à Insti. probatam. & sic corrigitur illa.

[g] Instrumento Est aūt instrumentū apparatus [*] rerum diutiua permansuratum, sine quibus nō posset exerceri possessio: vt ff. de fun. Insti. l. quæsitū. j. rñ. Et sunt instrumenta fundi, quę fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt: vt de fundo instr. l. instrumenta. in princip.

[h] Alienatio: A testatore.

[i] Si grex Qui ex decem ouibus cōstat. vel quattuor, vel quinque porcis: vt ff. de abigeis. l. oues.

ADDITIO. Tres autē homines constituunt collegiū: vt l. Neratius ff. de verbor. signi. not. in c. r. extra, de elect. secundùm Christoph.

[k] Ad vnā ouem. Sic ff. quod cuiusq; vniuer. l. sicut. §. fin. & ff. eo. j. l. si grege.

[l] Vendicari potest ff. quib. mod. vsufr. amit. l. si cō tra. Solu. facilius perditur legatū vsus fructus, quàm proprietatis: vt argu. ff. eo. tit. l. re peti. §. rei mutatione. & ff. eo. j. l. si grege. in fi.

[m] Legato. Sic ff. eodem l. grege. sic ī. §. proxi.

[n] Corpus. Tria enim sunt corpora rerū. Vnū quod vno spiritu. i. elementatione continetur: vt homo, lapis. Secundū quod ex cohærentibus constat: vt domus, & armarium. Tertiū, quod ex distantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic. & ff. de viucap. l. rerum mistura. §. j & ff. de rei vend. l. in rē actio. §. at in ijs.

[o] Cedere. Sed columna vel tignū domus legati pute nō pōt: vt ff. de lega. j. l. cætera. ne vrbs deformetur. Accur.

Si peculium.

CASVS. Quidam in testamēto suo legauit peculium, & viuo testatore auctum ē: vel fortè diminutum est: modo quæro, cuius lucro, vel periculo huiusmodi augmentatio. & diminutio peculij ē? Ad hoc respō. Iust. generaliter, quod si peculiū legatū fuerit, quicquid viuente testatore peculio accesserit, vel decesserit: sine dubio legatarij damno, vel lucro cedit. & in hoc casu si augetur, vel diminuitur peculium viuente testatore. non refert, vtrum legatur seruo proprio cū libertate, an alicui extraneo. secus tamē est. si augeatur peculium post mortem testatoris ante aditam hæreditatē. nā si seruus hæreditarius aliquid acquisiuerit, vel alio modo peculium legatum augmētū susceperit: Iulianus ait, q si ipsi seruo manumissu peculium legatū fuit: quicquid ante aditam hæreditatē peculio accesserit, ipsi seruo legatario cedit. sed secus est, si peculium extraneo fuerit legatum. In persona enim extranei dies legati à morte testatoris in peculio legato cedit. & hoc est verū, nisi ea rebus peculiaribus auctum fuerit peculiū, In hoc enim casu augmentū ex rebus peculiaribus procedens legato cedere debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. peculium autem.

[p] Legatum fuerit. Seruo extraneo.

[q] Peculio. Nam & futurum peculium legari potest: vt ff. de pecul. legato. l. et quoq. & facit ad hoc supra proximo §.

[r] Legatario. Eidemque manumisso. Accur.

[s] Cedere. Nota tria tempora. ante mortē testatoris: & post

[*] Ex quo sequit, q mater ventre hēda ī nani, nō debet mercedē p partu in ventro. l. sed addes. §. si qs mulierē. ff. loca. itē nil debet p lupo. exist. te ī vētre matris, nota. doc. ī l. q ī vtero. ff. de stat. bo. Egi. Per.

[*] Sec' aūt esset ī fœtu anima slū bruto rū & his q non venit per modū principalis & accessorij vt si legaret equus cū asino: qa duo legata cēsētur. Et hęc sducūtur ad qstionē de igne dięie monasteriū: vt vitiato ingressu nō valeat bonorum dedicatio: nisi expse se & sua dedicasset, fm do. hic.

[*] Fūdi instructi legatū qđ differat à legato fūdi cum instrumēto, docet Anto. Augu. lib. emē. ij ca. iiij.

[*] Scilicet fundi: nō patris fa. gl. in l. si cui. ff. de fun. inst. Egi. Per.

[*] Ea hac sta cuiusq;

gl. nō: q licet grex nō possit nisi ex pluribus capitibus cōstitui. cōstitut' tñ semel gregis nomen retinet, & si ad capue vnū deuenerit: vt hic, & l. grege legato. cū l. seq. ff. eo. Idq. in proprietatis legato, qm secus in legato gregis vsus. l. qui. si grex ad pauciora x. capitibus deuenit, extinguit l. fi. ff. q. mo. vsusfruc. amitt.

[*] Instrumētū fundi qd sit, hic declaratur. Instrumētū patrisfa est qđ habet in cure pro subsidio personæ. Egi. Per.

[*] Aliàs, quoque.

[*] Factum abundat.

[*] Idē accedere, hoc est accrescere. aliter est in rº alterius venire: vt ī. e. §. t. ibi legatario cedere. itē legati ē cedere. itē incipere legatū deberi. ī. e. §. t. ibi. qa hm... Egi. Per.

[*] Idest in ius eius venire. Egi. Per.

650

& post, ante aditam hæreditatem: item & post. In primo tpe. s. quo nõ inuenitur cessisse dies legati, oẽs legatarij sunt pares. nã quicquid eo tpe acquirit seruus talis: ei, cui hoc peculium est legatum, acquiritur siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum: quia non cedunt legata,

Idest suis simo di legatũ scripit deberi à die aditæ hæreditatis. Egid. Per.

Aliàs, nostrũ fuerit peculium.

sic in tertio. s. sunt pares. In secundo distinguitur extraneus à seruo, vt hic. Nam quod legatum cedit extraneo à morte, hoc seruo ab adita hæreditate: quia nec libertas sibi prius debetur C. de cad. tol len. § cum igitur. & §. in nouissimo Nã pure legata, vel in diem certam relicta à morte cedunt: nisi in sex casib⁹, vbi ab adita hæreditate: vt C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouissimo. & ff quã do dies leg. ced. l. ij.

quia a huiusmodi legati dies ab adita hæreditate cedit. † sed si extraneo peculiũ legatũ fuerit nõ cedere ea legato, nisi ex reb. peculiaribus auctum fuerit. b

Datus libertati in vltima voluntate, peculium (nisi expressim legatũ sit) nequaquã petere potest: secus si inter viuos: si quid autem seruus, cui peculium quoque legatũ fuit, pro domino impenderit, non repetit. Item legata alicui libertate si rationes reddiderit, et reliqua intulerit, etiam legatum videtur peculium.

Peculium c autem nisi legatũ fuerit, manumisso non debetur: quamuis d si viuus manumiserit, sufficit, si non adimatur, & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserũt. Iidem rescripserunt, peculio legato e nõ videri id relictũ: vt petitionẽ f habeat pecuniæ, quã in rationes dominicas impẽderit. Iidem rescripserunt, peculium videri legatum cũ rationibus g redditis liber esse iussus est, & ex eo reliqua h inferre. i

Iura incorporalia possunt legari. Aret.

Tam autem corporales res legari possunt, quã incorporales. k & ideo quod defuncto debetur, potest alicui legari, vt actiones suas hæres legatario præstet, l nisi exegerit m viuus testator pecuniam. † nã hoc casu legatum extinguitur. †

Vt hæc vera qñ dies è certa & qñ. Si verò est certa an, sed incerta, qñ: vt qñ die mortis. & tũc si apponitur diẽ mortis legatarij: & hic p puro: si extranei, vt hæredis: hic p cõditionali sicut qñ dies penitus est incerta: sed qñ omnino est extitura: vt si sol, vt antichristus nascetur, hic p puro, s̃m Ang. hic.

Legata pura & cõditionalia quando cedunt.

i Inter quot legatũ seruo manumisso relictũ, est vnus: vt hic. Conditionalia, vel in diem certum relicta, ex die vel ex conditione existente cedunt, idest, trãsmittuntur ad hæredes. nam ante conditionem, vel diem venientem si decedit legatarius, non transmittuntur vt C. de cad. tollen. §. fin. autem. nisi in tribus casib⁹. Primus ff. de cõdi. & demõ. l. cõditiones. Secundus ff. e. t. l. iij. Tertius ff quando dies leg. ce. l. si cum præfinitione. Item verbum cedere, duas habet significationes. idest. incipere deberi: vt ff. de verbo signi. l. cedere. item cedere quantum ad transmissionem, vt accipitur C de cad. toll. per totum. & in vtraque potest hic acc pi.

a Quia. Bona est ratio. si enim prius cederet: idem esset quod in extraneo. Est & alia ratio: vt ff de pec. leg. l. denique. §. si vbi dicitur quod verisimile est eũ omne augmẽtũ ad ipsum ptinere voluisse, cui &c.

b Auctum fuerit. Scilicet peculium.

Peculium autem. CASVS Quidam cõdidit testãm: & in testõ suo Sticho, qui valde pingue habuit peculium legauit libertatem, nulla mentione facta de peculio, modo quæro. vtrum legando libertatẽ videatur legasse peculium? Et rñ. q non. Nam peculium nisi expresse fuerit legatum. seruo manumisso non debetur. & hoc verum est in vltima voluntate: secus tñ est inter viuos: quia si manumiserit: vt ei donasse peculiũ nisi illud expresse ademerit. & ita diui Seuerus. & Antoniu⁹ rescripserunt. Sed pone. Quidam legauit seruo suo peculiũ. iste seruus, idẽque legatarius multa de peculio impendit in rõnes dñi: & etiã dñi factus est debitor peculiaris. Modo quæro, vtrũ seruus mortuo testatore ab hærede dñi petere possit illud, quod in rationes dñi impenderit? Et rñ. q non. nam ijdẽ principes, scilicet Seuerus. & Antoninus in hoc casu rescripserunt peculio legato non videri id relictum seruo: vt petitionem habeat pecuniæ quam in rationes dominicas impẽdit, & hæc dicuntur vsque ad illum §. ijdem rescripserunt.

c Peculium. Sic C. de pecul. eius, qui li. me. l. j.

d Quamuis. Cur tam varie? Rñ. quia secundo casu, s. qñ inter viuos, aperte eius manumissor erat habiturus. vnde conuersa donatio præsumitur. s̃m Ioã. ff. man. l si verò non. §. inde Papinia. vel s̃m P. pp præoccupationem mortis: quia præsumitur auferre, si potuisset. vt in Auth. de trien. & sem. §. illud quoq;. ibi, præ tumultu mortis angustiatus &c. & C. qui testã. face. pos. l hac cõsultissime. §. et cum.

Iidẽ rescripserunt. CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatẽ his verbis, Volo, q seruus me⁹ redditis rõnibus liber sit: & de peculio reliqua soluant. i. ea in quib⁹ apparuerit eum mihi teneri: modo quæro, vtrum testator his verbis videtur legasse peculium? Et respond. quod sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium deberi legatum, cum rationibus redditis seruus liber esse iussus est, & ex ipso peculio reliqua iferre. & hæc dicuntur usque ad illũ §. tam aũt corporales res Cæteri casus, qui sequunt in parte ista planissimi sunt vsque ad §. illum. Legari autem.

e Peculio legato. Scilicet seruo. & etiam libertas fuit legata, aliud si extraneo: vt ff de pecul. leg. l. vi. §. fi. & l. si Sticho. Accursius.

f Petitionem. Nisi testator fuerit huius consuetudinis. vt redderet seruo quæ sibi debebat: vt ff. de pecu. leg. l. dominus Sticho § j. in fi.

g Cum rõnibus. Quasi diceret, si relinquo seruo libertatẽ rõnib. ab eo redditis: eo ipso & peculiũ legasse sibi videor. aliud est si libertatẽ relinquo, & rõnes reddere veto: quia nõ vr legatũ peculiũ. vt ff. de leg. j. l si seru⁹ vetit⁹. in fi. Rõnes aũt reddere dr, qñ a moto dolo & fraude reddit: vt ff. de fideicommis lib. l. Thais. §. Stichus.

ADDITIO. Et sic nota, q remissio redditionis rõnũ non cõprehẽdit reliqua. nec dolũ, seu latã culpã, sed scrupulosam tñ inquisitionem. qđ facit ad quæstionem de eo cui concessum est liberum arbitrium ita q non possit syndicari secundũ Ang. hic.

h Reliqua. Alias reliquas. idest. alia, quæ erant reddende. reddere. cum tam quædam reddiderat, vel et si nihil: vt ff de verb. sign. l. exterorum.

i Inferre. Repete, iussus est.

k Incorporales. i. actiones, & seruitutes: vt I. de reb. corp. & incorp. & ff. de le. j l. j. & l. extere in prin.

l Præstet: Sine cessione tñ vtiles habet legatarius: vt C. eo. l. ex legato. Accur.

ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, vel lis cœpta. l. quicunq; & auth nunc si hæres. C. de litig. secundũ Ange. Et not. q quãuis directam personalẽ exercere nõ possit. nisi cedatur poterit tñ exercere directam realẽ: quæ quia non oĩbus affixa est, transfert in eũ directa via. l. fine §. si cum l seq ff de cond. fur. Ang.

m Nisi exegerit. Nam si exegerit, semper in dubio præsume

i Istã rõnem reputat inefficacẽ Ioan. Fab. hic: cũ p manumissũ debeat operæ exhiberi filio, nec nisi ex cõuentione debent l j. C. de ope. lib. & l. si operarũ iudicio. ff. eod. vñ dicit ipse q iter viuos è maior effectio dñij: qa se priuat dñio serui, & eius serui tio qđ retinere potest, non sic vbi moriens dat, qđ sibi retinere nõ pot. eliàs rõnes videper Ang. hic.

† Si debitam.

† Nisi probauerit. non adimẽdi animo exegisse. l pe. §. n. ff. de adim. leg. Egid. Per.

præsumo voluisse legatum extingui: vt ff. de adimē. leg. l. pen. §. si & de lib. leg. l. non solum autē. § libetatio. nisi probetur contrarium. vel quia debitor vltro obruit eo non petente, vel quia exactam pro legatario deposuit: vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem.

a Aere alieno liberare. Nam vtilitatem habet.

b Res alia. Vt equus.

c Electio legatarij. Et à principio, & ex postfacto, secundū B. vt hic. & ff. de leg. 1. l. si seruus legatus §. cum homo. Sed Ro. à principio dabat electionem hæredi: sed ex cōtumacia transferebatur in legatarium: ar. ff. de ser. l. si cui. & C. de solu. l. 2. Io. distinguit, aut in genere generalissimo. vel subalterno, vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu non valet cum festucam, vel muscam dando liberetur, vel in eo genere, quod dialectici speciem appellāt: vt homo, & similia: & tūc subdistingue aut habebat in hæreditate seruos, & tunc legatarius eligit, dū modo non meliorem, vt hic & ff. eodē j l. legato. primo respon. & l. qui duos & de optio. legat. l. 2. Aut non habebat: & tunc hæres eligit. vt ff. de vino, tritic & oleo lega. l. 3. 1. respon. & l. 4. Si autē testator ex certis reliquit incertum: aut ipsa sensit de certo (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres, & eius voluntatem interpretatur: vt ff. eod. j. l. si quis à filio. § si quis plures. aut non sensit & tunc legatarius eligit: vt ff. de legat. 1. l qui duos. In domo autē in genere legata, si habet testator domos, vnam ex his eligit hæres si non habet & reliquit derisorium est legatum: vt ff. eod. 1. l. si domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum: cū vnius digiti possit fieri fundus: vt ff de iure dot. l. cū post. §. gener. & ff. eo. l. quod in rerū. §. si quis. & l. fo eus. de verb. signi.

d Conditionem Scilicet si eligeret.

e Et ideo. Bona ratio: vt C. de cad. tol §. si autem.

f Ex constitutione. Quæ est C. communia de leg. l. fina. in principio.

g In nostra constitutione. Scilicet prędicta.

h Eligere cupiente. Et alio aliud subaudi.

i Contra beneuolentiam. Idest, contra æquitatem, scilicet quod perirent. idest, de iure stricto perire deberent: vt ff. eo. 1. l. huiusmodi. §. fin.

k Et sorte. Vel, cū taxillis. vel alio modo. sic ff. de iudi. l. in tribus. 1 Sed quare iudex nō compellit eos ad consentiendum. vt ff. eo. 1. l. huiusmodi. in fine. Respondet imò hoc mō compellit. vel ibi compellit in actione eligenda, q datur iure, hic autem non compelli in eo, quod datur à testatore.

l Sententia Vt tamen exterit æstimationem præstet suarum partium: vt C. commu. de lega l. finali. in principio.

Facta legari possunt.

Sed & tale legatum valet, Damnas esto hæres meus domū illius reficere: vel, illū ęre alieno liberare.[a]

Legati in genere, † *electio est legatarij.*

Si† gñaliter† seru', vel res alia[b] legetur, electio legatarij[c] est: nisi aliud testator dixerit.

Optādi ius (quicquid antiquo iure seruaretur) hodie ad hæredes transfertur: plurib. autē quib. optio cōpetit vnicē circa optādū dissentientib. illius optione potior erit sententia ad quem sors deuenerit.

Optionis legatum, i. vbi testator ex seruis suis vel alijs reb optare legatariū iusserat, habebat olim in se conditionem:[d] & ideo[e] nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatum nō transmittebat. Sed ex constitutione[f] nostra & hoc in meliorem statum reformatum † est: & data licentia hęredi legatarij optare seruū, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nr̄a constitutione[g] additū est, siue plures legatarij extiterit, qb. optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo, siue vnius legatarij plures hr̄des sint, & inter se circa optādū dissentiant, alio aliud corp' eligere cupiēte:[h] ne pereat legatū (quod plerique prudentiū cōtra beneuolentiā[i] introducebāt) fortunā esse huius optionis iudicem, & sorte[k] hoc esse dirimendum: vt ad quem sors peruenerit, illius sententia[l] in optione præcellat.

Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt hæredes institui.

Legari autem illis so-

Legati autem. CASVS. Dñe, iam video, quę res legari possunt: dicatis mihi quib' legari possunt? Et ipse respondet, quòd illis cum quibus testamenti factio est, idest, ad quorum vtilitatem testamētum fieri potest. sed secundum antiqua iura multæ erant personæ, quibus legari non poterat. Incertis enim personis neque legata, neque fideicommissa reliqui olim concessum erat: & hoc intantum secū dum iura antiqua obtinuit, vt nec ēt milites incertæ personæ legari potuerunt. & ita diuus Adrianus rescripsit. Sed pone, Domine, iam video, q olim incertis personis legari non poterat, pro Deo, si places, dicatis mihi, quæ per sona tenebatur incerta? Ad hoc respondet, Amice, incerta persona videbatur, quam testator opinione incerta animo suo subijciebat, velut si quis dicat in hunc modum. Quicunq; filiā suam filio meo in matrimoniū copulauerit, hæres meus illi fundum Sempronianū dato. nam in hoc casu huiusmodi legatum incertæ personę videbatur relictum. & similiter in hoc casu, veluti si quis ita dicat, his qui post testamentū scriptū primi consules designati erunt, hæres meus centū dato. Nam in hoc casu incertæ personę sicut in superiori casu legari videbat'. & multæ aliæ species ispitui possunt, in quibus incertæ personæ legari videbatur, & incertæ personæ libertas dari, veluti si quis ita dicat, Illum seruum, qui primus ascenderit Capitolium, liberum esse volo. Olim enim libertas hoc modo data inutilis erat. & hoc ideo, quia placebat seruos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis personis legari antiquitus non posse, sub certa tamen demonstratione, idest, ex certis personis incertæ personæ, etiam olim rectè legabatur, veluti si quis ita dicat. Et cognatis tuis, qui nunc sunt, quicunq; filiam meam in vxorem duxerit, hæres meus illi fundum Sempronianum dato. Nam in casu isto licet incertæ personæ videbatur relictum, ratione tamen demonstrationis etiam olim valebat. Sed licèt dixerim tibi legata, vel fideicommissa incertis personis relicta olim non valere, cautum tamen erat in sacris constitutionibus talia legata, vel fideicommissa per errorem soluta repeti non posse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. posthumo quoque.

Fraga-

Scilicet infimo. q. d. si genus infimū legetur, datur optio legatario. Egid. Per.

Dic, si legat' genus gñalissimum, vt substātia nō valet. si subalternū vt aial. etiā nō valet. si infimū vt seru', equus. valet & dat' optio. si species, vt Stich', ēt valet. Egid. Per.

Cōcor. cū hoc §. c. inter cęteras. cū glo. super ver. quod cunq;. ex tra. de rescrip.

Aliàs, pdōnem tacitam.

Quia nō est verisimile testatorē voluisse id legare quod nō fuisset in spē pcessu rur. sed vbi electio ē hæredis vel debitoris potestdari vidɛtur, dū tn̄ nō sit oīno inutile: q̄a potuit testator vel credi sor cogitare quod daret minimū. Io. Fa.

Et hoc verū qñ dubiū oritur sup hac re, nec à lege decidi, & discordant & pjudiciū sui. aliàs si ad pjudiciū tertij iudex cōpellit, ad cōcordiā aliqā pcise, & aliqā cau sa cognitā dubiū aūt ē. facta pbatione dirimit, vt L. actor. C. de proba. Ang.

Reformare in meliorē statū, seu formam vtrque Quintil. ille li. 12 cap. 6. Apollonio Miloni (inquit) Rhodi. rursus reformādū &c. Hic verò sug sign. Gratianę. tit. de reforma.

Sorte plura dicimus. Quæ ul. Mand. in 14. q. 33. Reg. nu. 12. & seq.

lùm [a] poteſt, cũ quibus teſtamenti factio [b] eſt.

Neq; paganus, neq; miles poteraƚ olim ĩcertæ pſonæ relinquere: et q̃ dicatur perſona incerta, declarat per duo exẽpla. Ang.

Incertis verò pſonis, neq; legata, neq; fideicõmiſſa olim relinqui conceſſum erat. [c] Nã nec miles [d] qdẽ incertę pſonæ poterat relinquere, vt diuus Adrian⁹ reſcripſit. Incerta aũt pſona videbatur, quã i certa opinione aĩo ſuo teſtator ſubijciebat, veluti ſiquis ita dicat, Quicunq; filio meo filiã ſuã in matrimonium dederit, ei hæres meus illũ fundũ dato. Illud quoq; qđ ijs relinquebatur, qui poſt teſtm̃ ſcriptum primi conſules deſignati eſſent, [e] æquè incertæ pſonæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiuſmodi ſpecies ſunt.

Olim legatum ẽt libertatis, quæ eſt multũ fauorabilis, incertæ perſonæ factum erat inualidum.

Libertas quoq; incertæ pſonæ non videbaƚ poſſe dari, [f] qa placebat noiatim ſeruos liberari. [g]

Incertæ perſonæ ex certis perſonis, etiam olim legari poterat. Ang.

Sub certa [h] verò demõſtratione, i. ex certis pſonis incertæ pſonæ rectè legabatur, veluti, ex [a] cognatis meis, qui nũc ſunt, ſiquis filiam meam vxorẽ duxerit, ei hæres meus illam rem dato.

Licet legata incertis perſonis facta, olim eſſent inualida: ſi tamen per errorem ſoluta fuerant, repeti non poterant. Ange. Aretinus.

Incertis autẽ perſonis legata, vel fideicommiſſa relicta, & p errorẽ ſoluta, repeti nõ poſſe, [i] ſacris cõſtitutionib. cautũ erat.

Olim non poterat legari poſthumo alieno, ideſt, qui non erat teſtatori futurus ſuus hæres.

Poſthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur. [k] Eſt autem alienus poſthumus, qui natus inter ſuos, [l] hr̃s te-

[a] Solum. Et contra idem ſolus legat: vt ff. de legatis primo. leg. ij.

[b] Teſtamenti factio. In paſſiua ſignificatione accipe. vt ꝭ. de hæred qual & diffe. §. teſtamenti. Sed qui ſunt iſti, qui non habẽt teſtamẽti factionẽ? Reſpõ. incerta pſona: vt ꝭ. proxi. §. Item peregrinus, ſiue deportatus: vt C. de hær. inſti. l. j. Item i metallũ damnatus: vt ff. de ijs, quæ pro non ſcrip. ha. l. ſi i metallum. Item ſeruus de adulterio cũ domina cõmiſſo accuſatus. vt ꝭ. de hær. inſtit. §. ij. Item collegiũ, niſi ꝓhibetur licitum: vt C. de hær. inſt. l. collegiũ. Itẽ inceſtuoſi: vt i Auth. quib. mod. na effic. ſui. §. vi. col. vij. Itẽ hæretici maioris hęreſis: vt C. de hæretic. l. manichæos §. ipſos quoque, & §. ergo. Itẽ apoſtatæ: vt C. de apoſta. l. ij. qui ſanctã. Item mulier nubẽs intra annum à tẽpore mortis mariti: vt i Aut. de nup. §. j. col. iij. ADDITIO. Sed hoc hodie ceſſat ꝓpter dictum Apoſtoli: qa omnes pœnæ propter feſtinationem intra tẽpus luctus ſunt ſublatæ: non autem propter tranſitũ ad ſecunda vota. Ange. pro quibus vide etiam Mandos. inter caſus annales. nu. 19.

[c] Conceſſum erat. Hodie contra, etiã ante legem Gręcam inferiorẽ in paupeſibus: vt C. de epiſ. & cleri. l. id qđ. ADDITIO. Tu dic, quòd aut incertitudo eſt in perſona legantis, & valet legatũ: quia hęredi onus iniunctũ intelligiƚ. aut in perſona legatarij: & tũc aut certificãda ex futuro euentu, aut non. Primo caſu valet, etiam ſi erat incerta de incertis: vt l. ſiquis ita ſcripſerit ff. de rep. du. Secundo caſu valet, ſi per legẽ certificatur: vt d. l. id quod. C. de epiſc. & cler. ſed de hoc vide Ang

[d] Nam ne miles. Cuius ſcilicet militis volũtas ſeruatur pro lege, aliàs: vt C. de teſt. mil. l. j.

[e] Deſignati eſſent. In calẽ. Ianuar. ſortiebantur. id eſt incipiebãt honores adminiſtrare: & ante p tres mẽſes deſignabantur: vt ff de cõdit. & demonſtr. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

[f] Poſſe dari. Vt ſi dicat ita, Illum liberum eſſe volo q capitoliũ primus aſcẽderit, vel ſimile fecerit: vt ꝭ. proximo §. incertis. Vel Stichũ liberũ eſſe uolo, cũ habeat duos Stichos: vt ff. de ma. teſt. l. cũ ex pluribus.

[g] Seruos liberari. Aduerte quòd i aliquibus libris ſequitur iſta clauſula. Tutor quoque incertæ pſonę dari non poteſt, quam nõ inueniens in emẽdatis codicibus. & ſi ea, quę ſequuntur in textu & gloſſa diligenter inde perſpexeris: profectò eam prorſus ſuperuacuam iudicabis. [a]

[h] Sub certa. Sic ff. de le. præſt. l. iij §. hoc ampli⁹. ſic ff. de le. j. ſi ſeru⁹ legatus §. huiuſmodi. ſic ff de reb. dub. l. quidã. ſic ff. eod. l. legato. §. j.

[i] Repeti non poſſe. Quaſi naturale debitum: vt ff. de condict. indeb. l. Iulianus. in fi. & l. frater à fratre. in prin. ibi, naturalẽ enim, & l. ſi dominus. i fi.

Poſthumo quoq; CASVS. Domine, iã video plures perſonas, quibus olim legari nõ poterat, nũquid ſunt adhuc plures pſonæ, quibus olim legari non poterat? Et reſpond. quòd ſic. nã poſthumo alieno olim inutiliter legabatur. Sed domine, ſi placet dicatis mihi qs cẽſetur poſthumus alienus? Ad hoc reſpond. Amice alienus poſtumus eſt, qui inter hr̃des ſuos hæres teſtatoris futurus nõ eſt: ſicut nepos ex filio emãcipato cõceptus extrane⁹ poſthum⁹ erat ano. & hæc omnia ſupradicta ſecundum iura antiqua obtinebant: ſed nõ ſolummodo omnia ſupradicta ab eo. §. incertis. ſed etiam ſpeciem circa poſthumũ alienum correximus. Nã in Codice noſtro quædam conſtitutio poſita eſt: per quam quidem conſtitutionem etiam huic parti remediũ adhibuimus, non ſolũ in hæreditatibus. vt alienus poſthumus hæres inſtitui poſſit: ſed etiã in legatis, & fideicommiſſis. & hoc euidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Sed quanquam dixerim tibi incertis pſonis authoritate noſtræ conſtitutionis hodie legari poſſe: tutor tamen incertus non ſolum ſecundum antiqua iura, ſed etiam per noſtram conſtitutionem dari nõ debet. & hoc ideo, quia certo iudicio debet quiſque pro tutela ſuæ poſteritati proſpicere. & licet ſupra dixerim alieno poſtumo ſecundum iura antiqua legari non poſſe: alienus tamen poſtumus, & olim de iure prætorio, & hodie poteſt hæres inſtitui de iure ciuili. & hoc verum eſt niſi ſit in utero illius mulieris, quæ de iure noſtro vxor eſſe non poteſt. & hęc dicuntur vſque ad illum §. ſi quis in nomine.

[k] Legabatur. Sed nec inſtituebatur iure ciuili: vt ff. de liber. & poſthum. l. Gallus § ille caſus.

[l] Suos. Scilicet, quondam ante emancipationem, vt ſequitur.

[a] Hæc gl. nõ eſt Accur. Egid. Per.

[a] Aliàs &.

Futu-

statori futur' a nõ est. † Ideoq; ex emãcipato filio cõceptus nepos extrane' erat posthumus auo.

Hodie legatum incertæ personæ, aut posthumo alieno factum, valet. h. dicit iuncta glo.

Sed nec b huiusmodi species penitus ẽ sine iusta emendatione relicta: cùm ĩ nostro Codice cõstitutio c posita sit, ꝑ quã & huic d parti medemur, nõ solùm ĩ hæreditatibus, sed ẽt in legatis & fideicõmissis, quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit:

Tutor certus, et certæ personæ dari dẽt. h. d. cum gl.

Tutor aũt, nec per nr̃am c cõstitutionẽ incertus f dari debet: quia certo iudicio debet quis ꝑ tutela suæ posteritati g cauere.

De iure prætorio alienus posthumus etiam olim poterat hæres institui, & hodie potest: dummodo nasciturus sit ex ea, quæ vxor esse possit. Angel.

* Posthumus autem alienus hæres institui, & antea poterat: h & nũc potest, nisi in vtero eius sit, quæ iure nostro i vxor esse non potest. k

Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Aret.

Siquis † in nomine, l † cognomine, prænomine, agnomine † legatarij testator errauerit: cum * de persona constat, nihilominus valet legatũ. m. Idemque in hæredib' n seruatur: & rectè. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si a'io quolibet modo intelligantur, o † nihil interest. p

Falsa demonstratio nõ vitiat legum.

Huic proxima est illa iuris regula, Falsa demonstratione † legatum non perimi. veluti

a Futurus. Scilicet hæres.

b Sed nec. Quasi dicat non solum in posthumo, sed omnia supradicta ab illo §. incertis correcta sunt: vt argu. ff. eod. in l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamẽ.

c Constitutio Quam non habemus.

d Huic. Scilicet posthumo.

e Per nostrã constitutionẽ. Scilicet supradictam constitutionem Græcam. nec veteri iure: vt ff de testa. tut. l. tutor incertus.

f Incertus. Vt si ita dixit: illum tutorem do. qui primus de Tuscia venerit. nec incertę personę datur: vt ff de testament. tutel. l. tutor ita.

ADDITIO Et est ratio. secũdũ Ioannem Fab. quia quamuis postea certificetur, tamen potetit venire talis ut baldus, quò pupillo prius non erit cõtra id quod iura intendunt. incertæ tamen personę post certificandæ testamentarius dari potest. non datiuus: vt hic per eum.

g Posteritati. Id est filijs.

h Poterat. Scilicet de iure prætorio nõ ei utili: vt j de bo pos. sef j respon contra & ff. de lib. & posth. l. Gallus. §. ille. Acc.

ADDITIO Sol. ibi loquitur in posthumo alieno tẽpore testamenti nato non suo. qui postea succedẽdo in locum primi suus efficitur. hic vero etiam in eo, qui nunquam efficitur suus. Angelus.

i Nostro. Id est, Romano.

K Non potest. Sed q̃ est illa, quæ vxor esse non potest? Resp. multę sunt illę. quę vxores esse nõ possũt vt ĩ de nup. diximꝰ. §. si aduersꝰ. C. de inces. nu. l. 4.

Siquis in nominę. CASVS. Quidã fecit testamẽtum: & in testamento legauit cuidam c. sed tamẽ errauit in nomine legatarij. nã cũ deberet dicere, lego Titio, dicebat, lego Sẽpronio: vnde constabat de persona legatarij. modo quæritur, vtrũ huiusmodi error uitiet legatum? Et resp. q̃ nõ Siquis enim nomine, cognomine, vł agnomine. & prænomine legatarij errauit. si tamen de persona constat nihilominus valet legatum. & idem seruatur in hęredibus instituẽdis: vt si qs errauit I nomine, cognomine, agnomine & prænomine ipsius hęredis instituẽdi. nihilominꝰ valeat institutio. si de persona hęredis cõstat: & certè I vtroque casu hoc optima ratione statutũ fuit. Nomina enim signãdorum hominũ gratia inuẽta sunt. Igitur. si per quodcunque aliud indiciũ intelligant' nihil refert. vnde argumento huius regulæ euertur falsa nominatione legatũ nõ perimi. Est enim quędã alia iuris regula, qua cautũ est, falsa demonstratione legatũ nõ vitiari: veluti si quis ita legauerit. Stichũ seruum vernã Titio do lego. Licet enim Stichus non verna, sed emptus sit: si tamen de persona cõstat, nõ obstante huiusmodi falsa demonstratiõe, ualet legatũ. & similiter si ita demonstrauerit testator, Stichũ seruum meũ. quem à Seio emi, Titio do lego. Licet enim ab alio emptꝰ sit, nihilominus valet legatũ, si de persona serui constat: & sicut dixi tibi, scire debes quòd longè magis adiecta falsa causa legato, legatum nõ vitiat: veluti, si quis ita dixerit. Titio, q absente me negotia mea utiliter curauit vel gessit, Stichũ do lego, vel si ita dixerit, Titio: q patrocinio eius à capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego, nã si ita dixerit, valet legatũ. Licet enim Titꝰ legatarius negotia testatoris nunquã gesserit, neque testator patrocinio Titij legatarij capitali crimine liberatus sit. in vtroque tñ casu legatũ valet. sed aliud ius statutũ est, si huiusmodi causa cõditionaliter enũtiata sit: veluti, si quis dixerit hoc modo, si negotia mea curauerit. fundũ ei do lego nam in hoc casu ita demũ valet hoc legatum, si conditio extiterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. an seruo hæredi.

Siquis. Sic C. de testa l. si in nomine. Accu.

l In nomine. Nomen est genus: sed ponitur hic ꝑ specie sui, vt Albertus: quod dicitur proprium personæ nomẽ. Cognomẽ, quasi cõmune cognationis nomen. vt Asinellus. Prænomen quod causa differentiæ ponitur: vt si sint duo Tullij & vni superaddat' Marcus, & dicat' Marc. Tull. nã Marcus, est ꝑnomẽ. Agnomen est, quod imponitur ab euentu: vt Aphricanus, qui vicit Aphricam: Alemanicus & Gothicus. vt ĩ. in ti. procemij huius libri.

m Valet legatum. Sic ff. si cer. pet. l. certum. & C. eo. l. si Forridianum.

n In hæredibus. Scilicet si erret in eorum nomine.

o Intelligantur. Scilicet. à testante. & hoc in proprijs. In appellatiuis distingue secundùm Ios. An parum erret, vt si libros membranas appellet quo casu valet, maxime cum fuerit consuetꝰ sic appellare: vt ff. de lega iij. l. librorum. §. quod tamen Cassius An multum erret, & tunc contra: vt ff. eod tit. l. 4. & de supellec. lega. l. Labeo. in medio legis. §. sed de ijs. in fine.

p Nihil interest. Vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt C. de mu. no. l. 1. & ff. ad leg. Cor. de fal. l. falsi.

Vernam

† Hũc locum pulchrè explicat Ierius Taurellus I pludijs suis ad interpretationem legis Gallus. ff. de libe & posthum.

* Vide q̃ in hũc §. scripsit Alc lib. 9. parergõ. cap. 1.

† Siquidem.

† Vide in hunc locũ Alcia. lib. dispunct. 4. c. 1.

† Anto. Aug emẽda lib. 4. ca viij putat expungẽdã hoc loco vocẽ agnominis. cũ q' nius veteres nõ meminerit: tum etiã q' ñ exierit vetustiores. Addit præterea nihil appellatione agnominis significari. qd nõ abũde explicetur ꝑ dictionẽ cognomẽ. Porro qd apud veteres significarit, ꝑnomẽ, qd cognomen diffuse tractat Ermo. Ferr. I notis suis hoc ipso loco.

* Aliàs si.

† Quia nola imposita sũt ad res cognitionẽ: vt hic. & i. ad recognoscendos. C. de inge. mã. & sufficit q' res cognoscatur siue ꝑ se, siue per aliud l. certum peta. Egi. Per.

† Cõcor. c qa circa cũ glo. sup verbo, falsa cã. extra de cõsangui. & affin.

Nomen, cognomẽ, ꝑnomen, & agnomen differunt.

† Et est rõ ibi. qa nomẽ appellatiuũ tãquã naturalem ratı nõ potest sine mutatiõe essẽtię ipsiꝰ rei. cũ sit de substãtia: aliàs secus sed d' hac materia vide plenius hic per Ange.

si quis ita legauerit, Stichum seruum meum vernam [a] do lego. Licet enim non verna, sed emptus sit: si tñ de seruo cõstat: vtile est legatũ. Et cõuenienter, si ita demõstrauerit, Stichũ seruũ, quem à Seio emi: sitq; ab alio emptus: [b] vtile est legatum, si de seruo constat.

Falsæ causæ adiectione ita demũ legatũ permittitur si cõditionaliter enũtietur.

Lõgè magis [c] legato falsa cã adiecta nõ nocet, veluti cũ qs ita dixerit, Titio, qa me absente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita Titio qa patrocinio ei⁹ capitali crimine liberat⁹ sum, Stichũ do lego. Licet.n.neq; negotia testatoris vnquã gesserit Titi⁹, neq; patrocinio eius liberat⁹ sit: legatũ tñ valet. Sed si conditionaliter [d] enũtiata fuerit cã: aliud iuris est: veluti hoc modo, Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

Hæredis seruo purè legari non potest, sub conditione potest: effectumq́; sortitur tale legatũ, si verificatæ conditionis tẽpore ab hæredis nexib seruus solutus sit, domino autem (cuius seruus hæres scriptus fuit) indistinctè valet factum legatum: quod tamen euanescit, seruo hæreditatem iussu domini adeunte.

An seruo hrẽdis rectè legem⁹, quẽrit. & cõstat purè inutiliter [e] † legari: [f] nec qcquã pficere, [g] si viuo testatore de ptãte hrẽdis exierit: [h] qa qđ [i] inutile foret legatum si statim post factũ testm̃ decessisset testator, hoc nõ dẽt iõ valere, [k] qa diutius testator vixerit. † Sub cõditiõe verò rectè legatur seruo: vt requiramus, an quo tẽpore dies legati cedit, in ptãte hæredis non

[a] Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris dominatus.

[b] Emptus. Idem & si non emit: vt arg. ff. de vsuc. l. nonnunquam. §. fin. secus in venditione: vt ff. cõ trahen. emp. l. si quis fundum.

[c] Lõgè magis. Ideo dicit magis: qa verba falsæ demonstrationis sũt de substãtia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego, sed verba falsæ causæ nõ ita. Item quia causæ legandi non cohærent legato: vt ff. de cõdi. & demon. l. cũ tale. §. falsam causam. [e] Item quia hic donare præsumitur: vt ff. de condi. indeb. l. in summa. §. ei quoque. [d] Sed si cõditionaliter. Not. conditionẽ p si [1] apponi, & per cum: vt hic & ff. de cõdi. indeb. l. qui promisit. & ff. de verb. oblig. l. quodcunq. §. nõ solum. nisi in casu: vt ff. de tut. l. moro. § sub conditione. Modus p vt: vt C. de ijs. quæ sub mod. l. ij. Causa per quia: vt hic. Demonstratio fit ostẽdẽdo aliquid quod non est. vt supra pxi § & ff. eodem. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas. & primo: Falsa causa non nocet, vt hic. Cõditio nocet. si deficiat, vt hic, & ff. si cer. pet. l. cum ad præsens. & l. itaq. Modus idem qđ cõditio operatur: excepto q hic quod dat' sub modo, & ante, quã mod⁹ impleat', petit: cautione tñ interposita de modo implẽdo, quod non est in cõdõne: vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fi. & de annu. leg. l. liberto §. Lucius. & ff. eo. tit. l. si tib. In demonstratione distingue: vt ff. eo. j. l. si hic. §. j & l nõ quocunque. vnde versus, Scito quod vt, modus est, si cõditio, quia causa. vide ca. verum. extra de condi. appo.

An seruo hæredis. CASVS. Domine, quidam fecit testamentum: & in testamento suo Titium instituit hrẽdem: & Sticho seruo ipsius hrẽdis instituti legauit fundum, modo quæro, vtrum huiusmodi legatum valeat? Ad hoc respond. Instit. distinguendo, vtrum seruo hæredis instituti purè, vel sub conditione legetur. nam si purè legetur: inutile est legatum. nec quicquam proficit etiam si viuente testatore seru⁹ legatari⁹ de potestate hrẽdis exierit. illud.n. quod inutile foret, si statim post testamentũ factum testator decessisset, nõ debet ideo valere, qa testator diutius vixit. sub cõditione tñ seruo hrẽdis rectè legari põt: nam in hoc casu si tempore existẽntis cõditionis in potestate hrẽdis non sit, legatum valet. Sed quicquid diximus tibi, seruo hærede instituto, dño ipsius sine cõditione legari posse non dubitatur veluti si quis ita dixerit. Stichum seruum Semproni hæredẽ instituo. & postea adiecerit. Sempronio domino Stichi hæredis instituti fundũ do, lego. Nã in hoc casu quamuis statim post factum testamẽtũ testator decesserit: non tamen apud eum, qui hæres sit, dies legati cedere intelligitur. Per seruum n. institutum, si ante, quam iussu domini adierit hæreditatẽ, in alterius potestatem translatus fuerit: alij hæreditas acquiri poterit: vel si fortè ipse seru⁹ ante aditionem à dño suo fuerit manumissus, tunc tñ ipse hæres efficitur. & valet legatum: sed si ille seruus in eadem causa permanserit: & viuente domino, eodemque legatario, hæreditatem adierit, euanescit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante hæredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad finem tituli.

[e] Inutiliter. Sic C. de necessa. seru. hæred. institut. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur: vt ff. de alimẽtis & cibarijs legatis. l. seruos. [1] Nam cum sit purum: à morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollendis. § cum igitur. & domino ex persona serui acquirit: vt supra, per quas personas nobis acquiri. §. item vobis acquiritur. quod serui &c. sed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum, quia idem non potest esse hæres & legatarius: vt ff. de legatis primo. l. legatum est. § primo, Accursius.

ADDITIO. Quod est verum, si legatur sine libertate seruo testatoris vel hrẽdis, secus si alieno: qa cederet ab adita hrẽditate, nisi dies mortis & aditionis esset idem: vt l. si optio. ff. de optio. leg. quando vero cum libertate legatur, cedit vel à die competẽtis libertatis, si sit sub conditione relicta vel ab adita hæreditate, si vtrunque sit purum: vt §. in nouissimo. C. eo. ti. de cadu. tol. Ang.

[f] Legari. Propter confusionem hæredis, & legatarii. quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.

[g] Nec quicquam proficere. Quia actus morientium non possunt esse in suspenso, vt ff. communia prædi. l. fin. in fine & propter regulam Catonis, quæ sequitur.

[h] Exierit. Seruus legatarius.

[i] Quia quod. Hæc est regula Catoniana.

[k] Valere. Exceptis quibusdam casibus, vt cum res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

[a] Puta qa de necessitate dispositio nõ sequitur ex causa, aliàs secus vt hic p Angel.

[b] Mand. in Gl. Facul. in pr. in ver. fi.

† Rõ, qa hrẽditas nõ separatur à legato, & idẽ eẽe hrẽs, & legatarius eũ p seruũ sibi acqrat legatum. Egi. Per.

† Et sic qd ab initio nõ valuit, tractu tpis nõ conualescit. simile in c. 2. cũ gl. fi. ex. de eo qui duxit in matrimoniũ quam pol. per adul.

[g] Vel dic sm Ioan. Fab. q ibi testator legauerat seruo proprio, hic verò hæredis.

Non sit.

a Non fit. Nam si est adhuc seruus, non valet legatum. alias vales. sic. ff. ad legem Falc. l. si à seruo.

b Apud eum. idest apud eundem, s. dominum qui fit hæres per seruum: quia adhuc non est. Accur.

c Hæres fit, hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentum: non ideo statim dominus serui erit hæres per seruum. & legatarius p se: & ita non erit apud eum, idest eundem hæredē hæreditas & legatum: quod erat superiori §. imò ad hoc vt sit hæres per seruum: duo præcedere oportet, iussum domini. & obedientiam serui, & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tantum interim habebit dominus, sunt ergo separata hæreditas & legatum interdum: sed legatum apud dominum fit, hæreditas apud nullū, donec seruus, vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.

quosdam, vel dic verius, quod loquitur de ea, quæ est in C. de testamen. l. ambiguitates, & quod ibi dicitur, non ex mente, referas ad alia, non ad hunc ordinem.

l Ante hæredis institutionem. Quia primo potest legare rē, postea hæredem instituere.

fit. a Ex diuerso, hęrede instituto seruo, quin dño rectè ēt siue pdōne legeť, nō dubitať. Nā & si statim post factū testm̄ decesserit testator, nō tñ apđ eū, b q hr̄s sit, c dies legati cedere intelligiť: d cū hr̄ditas à legato separata sit: & possit p eū seruum alius hęres effici, si prius, q̄ iussu dñi adeat, in alterius potestatem translatus sit: vel manumissus ipse hęres efficitur: quibus casibus vtile est legatum. Quòd si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij e adierit, euanescit legatum.

Legata, et libertas hodie relinqui possunt ante hæredis instōnē, et postea, et inter instōnē, et substōnē. ar. Annotato, potius spectandum voluntatem, quàm scripturæ ordinem.

Ante hr̄dis institutionē inutiliter antea legabatur; f scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamentū intelligitur g totius testamēti hęredis institutio. Pari rōne nec libertas ante hæredis institutionem dari poterat. Sed quia g inciuile eē putauim⁹, scripturæ ordinē h qdē sequi, (qđ & ipsi antiqtati vituperādū fuerat visū) sperni aūt testatoris voluntatē: i p nr̄am cōstitutionē k & hoc vitiū emendauimus: vt liceat & ante hęredis institutionem, l & inter medias m hr̄dū institutiones legatū relinquere: & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilior est. n

Hodie ante, et post mortem hæredis & legatarij, & pridie mortis ipsorum, legari potest. Aret.

Post mortē quoq; hęredis, aut legatarij simili mō inutiliter legabať: veluti siqs ita dicat, Cùm hę res meus mortuus fuerit, do lego: itē, Pridie q̄ hr̄s, aut legatarius morietur. Sed simili mō & hoc correximus, o firmitatē huiusmodi legatis p ad fideicōmissorū similitudinē præstantes, ne in hoc casu deterior causa legatorum, quā fideicommissorum inueniatur. q

Hodie pōt pœna nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, nisi praecipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictū, vel probrosum. hoc dicit. Aretinus.

Pęnę quoque nomine inutiliter antea legabať, & adimebať, r vel trāsferebatur. Pœnæ aūt nomine legari videtur, qđ coercendi hæredis causa relinquitur, quò magis aliquid faciat, s aut nō faciat, t veluti si quis ita

m Medias. Quia primum instituit hæredem: & postea legauit & postea aliū hæredem instituit: & ita legat inter medias hæredum institutiones.

n Fauorabilior est. Nisi in duobus casibus: vt ff. de manumis. testament. l. cum ex pluribus. & de legat. j. l. siquis à filio. §. penult. & l. ferre. & ad Trebellia. l. si patroni. §. sed & si sine fructibus.

ADDITIO. Dic secundùm Ioan. Fab. q hoc non videtur verū. imò videtur idem vtrobique: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: secus in re legata. vbi autem libertas legatur: est incertitudo. & in re, & in persona, & sic vitiat: vt notat Dynus in regula. in obscuris, de regulis iuris, in sexto. Ang.

o Correximus. Vt C. vt actio. ab hære. & contra hære. leg. prima.

p Legatis. In stipulationibus idem: vt dicta l. prima. C. vt act. ab hæred. & contra hęred. l. j. C a... ne tamen, quia legatū sic incipis ab hærede, vel hæredi dari, q primo nullo modo fuit, z sed stipulatio fuit, licet inefficax, vt ff. de euiction. l. qui à pupillo. & l. si per imprudentiam. §. non mirum.

q Inueniatur. Vt ff. eodem, l. prima. & supra eodem titulo. §. sed non vsque.

d Intelligitur. Nā nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi volūtas: vt C. de hære. instit. l. cum proponas. & licet hr̄ditatis dies cedat ea adita, tñ legatum à morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollen. §. in nouissimo. vnde apud dominum erit legatum: sed hr̄ditas apud nullum: q poterit esse vel apud hunc: vel apud aliū si alienabitur. scilicet seruus prius, vt sequitur.

e Legatarij. Qui & dominus est.

f Legabatur. Aliud in ratione ēt olim: vt §. qui da. tu. poss. §. ad certum.

g Fundamentum. Cum sine illa nullum dicatur. ff. de iure cod. l. si & §. ti. iij. §. in primis. & de ijs, quæ in testa. delen. l. pe. ibi, Calphurnius.

h Scripturæ ordinem. Not. ordinem scripturæ non seruandum. sic ff. de solu. l. non enim. Sed §. arg. ff. de fideicomm. lib. l. generaliter. §. quid ergo. & in Authen. de hære. & Falc. §. inordinatum. col. j.

i Voluntatem. Repete vituperandum erat.

k Constitutionem. Quam non habemus secundum

r Admittebatur. Hæc verba expone, vt infra titu. primo.

s Aliquid faciat. Quod fieri vult, secundùm Ioannem, hoc adiecto, scilicet in pœnam hæredis se committere alias est conditio. & valet, vt ff. de ijs, quæ pœ. no. l. j. & ij.

t Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Seru⁹ hr̄s institut⁹ nō acquirit domino nisi duo concurrant.

Cōcor. cum hoc tex. capit. Raynal. dus. iūcta glo. super verbo, legauit pro pe fi. extra, d̄ tes.

Et sic legata pendere p̄hr testm̄ ordine literæ, sed ordine intellectus institutio præcedit. Egi. Per.

Cōcor. glo. ij. in prin. in c. cū tibi. extra. de tes.

Quod si verū si legauit post mortē hæredis, vel alterius, secus si post mortē legatarij: q statim ē nata obligatio vt in stipulatione: sicut not. gl. in l. cedere diē: ff. de ver. obl. Ang.

Colloca-

a Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo, Scilicet eã collocari.
b Non collocauerit. Scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.
c Alienauerit. Quod nolo.
d Nõ alienauerit. Nã vt alienauerit volo.
e Perquam. Idest, valde.
f Agnoscere. Scilicet posse: vt I. quib. mod. test. infir. § si. in fi.
g Obseruabantur. vt C. de tes. mili. l. j.
h Collauerit. Scilicet quod fieri nolo.
i Constituimus. Vt C. de ijs quæ pę. no. l. 1.
k Impossibilia. ff. de leg. j. l. si mihi & tibi. §. 1. I. Sol. ibi si erat impossibile, poterat .n. esse q diu vineret: & intra triduum posset id fieri, quod fieri volebat. Vel dic, q ibi voluit testator hędem constituere se soluturũ si decederet. s. testator intra triduũ: quod potuit, nõ autem soluere. Itẽ I. de hære. instit. § impossibilis. Solut. quidam dicunt: nõ valere sicut testator voluit, vt hic: valet tñ purè. vt ibi. Vel distingue secũdũm loã. aut apponitur conditio impossibilis hæredi, aut legatario. si hæredi, non valet legatũ, vt hic: si legatario, valet: vt ibi, & quære exempla. C. de his quæ pœ. no. l. 1.
ADDITIO Exẽplũ, qñ apponit̃ conditio impossibilis hæredi, siue onerato. vt det hrs, si cœlũ digito tetigerit: & tunc vitiat, quasi nõ stet per eũ quo min⁹ impleat, sed p impossibilitatẽ. Qñ legatario, siue honorato: vt tibi relinquo, si cœlũ tetigeris digito. & hæc nõ vitiat. sed vitiat̃, & p nõ adiecta hr. Et est rõ: quia nõ debet auferri beneficiũ honorato, cui ꝓuidere voluit testator. vide gl. no. in l. 1. ff de condi. insti.
K Impossibilia. De impossibili dic: pręcipit: hæredem transferre montem: aliàs ei adiecit cohæredẽ, vel aliam pœnam imposuit. De legibus interdicto, vt præcepit hæredi, vel legatario, vt daret inquilinos sine prędijs. De probroso: vt pręcepit reliquias suas in mare proijci, vel se eum vestibus sepeliri, aliàs pœnam imposuit. nam in prædictis, & similibus remanet hæres, & legatarius nec tenetur ad impossibile. vel legib. interdictum, vel probrosum, neo etiam ad pœnam: ideo quod impossibile, vel legib. interdictum, vel probrosum non impleuit.
l Legib. interdicta. Vt inquilinos sine prędijs, vt ff. de leg. 1. l. si quis inquilinos, vt patuit supra.

† Quam plurimis.

† Istas solutiones reprehendit Io. Fa. hic, & dicit q ibi ideo valet legatũ: q non ptinet im possibile; sed adiectio tpis est impossibilis quę nõ vitiat.
† Idẽ co hęredem.
† Idẽ ad idẽ gl. s. hæredi prius instituto. Egid. Per.
† Et hoc est pœna, quia ex quo Tit⁹ filiam dedit Seio vxorẽ. testator adiecit. i. adiunxit ei pro pœna ipsum Seium coheredem. Egid. Per.
† Sic ergo pœnæ noie legati pōr. vt hic, & in c. Rayna. iuncta gl.

scripserit. Hæres meus, si filiã suã in matrimoniũ Titio collocauerit, [a] vel ex diuerso, Si nõ collocauerit, [b] dato decem aureos Seio: aut si ita scripserit, Hæres meus, si seruum Stichum alienauerit, [c] vel ex diuerso, si non alienauerit, [d] Titio decem aureos dato. Et intantum hæc regula obseruabat̃, vt perquam [e] pluribus † principalib⁹ constitutionibus significaretur, nec principẽ quidẽ agnoscere [f] quod ei pœnæ nomine legatũ sit. Nec ex militis quidẽ testõ talia legata valebãt: quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabantur. [g] Quinetiã nec libertates pœnę noie dari posse placebat. Eò amplius nec hæredẽ † pœnæ nomine adijci.. † posse, Sabinus existimabat: veluti si quis ita dicat, Titius hæres esto: si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit, [h] Seius quoq; hrs esto. † Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquunt̃, licet pęnæ nomine fuerit relicta, vel adempta, vel in alium translata: nihil distare à cæteris legatis constituimus, [i] † vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet ijs, quæ impossibilia [k] sunt, † vel legib⁹ interdicta, [l] aut aliàs probrosa. [m] Huiusmodi enim testamentorum dispositiones valere, secta meorum temporum [n] non patitur.

ADDITIO Et hoc verum, vbi aliquid est per ius dispositum, vel consuetudinẽ: quod testator immutare non pōt: vt qa fortè ob ius publicum vel fauorem, aliàs secus. Ioan. Fab.
m Probrosa. Vt vestimẽta in funus: vt ff. de leg. 1. l. seruo alieno. §. fin. vel reliquias in mare. vt ff. de condi. institu. l. penul. in prin.
n Secta meorũ temporũ. i. ego qui in se quot ultimũ hoc tẽpore . nõ patior. sic de pac. l. si. in fi.

† Si hrs iubeat̃ facere impossibile, & si nõ faciat. legat̃ aliquid ab eo, nõ valet. l. 1. C. de ijs quę pœ. nom. rõ. qa nõ est imponenda si nõ iplenerit inpossibile l. in testõ ff. de ɔdi. & demonstrat. Egid Pet.
a In quibusdam exẽp. non est, translatione.

TITVLVS XXI.

DE ADEMPTIONE LEGATORŨ & TRANSLATIONE. [a]

Quod cuipiam testamento relictum fuit, põt eodem, alterove testõ quibuslibet verbis adimi, vel ad alium transferri.

Ademptio legatorũ (siue eodem testõ adimantur, [o] siue codicillis) [p] firma est. [q] sed & siue ɔ̃trarijs verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimatur, Non do, non lego: siue non contrarijs, sed

DE ADEMPTIONE &c.

Quia ambulatoria est defuncti voluntas vsque ad supremum vitæ exitum: vt ff. de adi. leg. l. ij § si & l. seq. ideo post data legata, & de eis adi. videamus. Accur.

Ademptio diuiditur in duas partes. Primo loquitur de ademptione Secundo de translatione. Secunda ibi. Transferri.
o Adimantur. Scilicet legata.
p Codicillis. Scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non aliter. Sed nos contra: vt in Auth. de testi. fideic. §. manifestum. col. ix. Acc.
ADDITIO Et est ratio, quia nõ est ridiculũ codicillos, ét contrarios per testamentũ confirmari: qa videmus agi ex contractu, vt cõtractus rescindatur. l. sed Celsus. §. 1. ff de contrahen. empt.
q Firma est. Vt si eodem testõ fiat, videatur nec datum: si alia voluntate, videatur datum, sed postea ademptũ: vt ff. de ijs q in testa. del. l. 1 in prin & ff. de leg. 1. l. si ita scriptum. sed vr̃, q nulla talis voluntas valeat, cum videat̃ sibi repugnare. vt ff. de reg. iu. l. vbi repugnantia. quæ est huic contraria. sed dic, q ibi dicit de repugnantia, quę fit propter simplicitatem verborum: vt ff. de condi. instit. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, qñ nõ apparet, quæ fit

a Hic titulus de ea adẽptione duntaxat meminit q expresse fit à testatore. At lt. 34. Pan. titu. est, de his q. vt indign. &c. in quo fit mẽtio de adẽptione. quę fit qdẽ à lege: sed ex ɔiectura tacita mente testatoris eius tituli breuẽ eã quidẽ sed elegãtẽ diluc idã synopsim, seu cõpendiosam enarrationem habes apud Frãc. Balduinũ in commen. suis ad hũc titulum.
† Aliàs, idest.
super vel bo. adijcię, ex. de testa.

vltima: quo casu neutra valet. Si aūt apparet, vltima valet: vt ff. eo. l. nihil prohibet. Accur.

a Alijs. Scilicet vt adimo, vel pœniteo ei⁹, qđ dedi, vel similia. imò & nuda voluntate p̄sumpta: vt si inimicus postea fact⁹ sit legatarij: vt ff. de adimē. leg. l. iij. in fi. & l. 4.

Legata voluntate p̄sumpta reuocantur.

ADDITIO. Idem si ab ignorante fiat ignorāti aliqd etiā post mortē: qđ si sciuisset testōr nō fuisset legaturus. Ang.

b Trāsferri. Facit ff. eo l. trāslatio. Accu.

c Et Seio. Sed si Sei⁹ est nō capax: nunqd adēptio à primo fcā valet? Rňdet sic: vt ff de le. j. l. planè. in princip. Accur.

alijs a qbuscūq; verbis. Trāsferri b quoq; legatū ab alio ad aliū pōt: veluti si quis ita dixerit, Hominem Stichū, quem Titio legaui, Seio do, lego: siue in eodē testō, siue in codicillis hoc fecerit. quo casu simul & Titio adimi videtur, & Seio c dari.

TITVLVS XXII.

DE LEGE Falcidia. †

Ne suprema testantium iudicia non adita hæreditate corruant, l. Falcidia cautum fuit, ne cupiam vltra bonorum dodrantē legatis exhaurire jus sit: alioqui quadrās hæreditatis per legē Falcidi. i. resecatur. et penes vnum plures ve hæredes remanet.

SVperest vt de lege Falcidie d dispiciam⁹, qua e modus nouissimè legatis impositus est. Cùm.n. olim lege duodecim tabu. libera erat legandi potestas, vt liceret vel f totū patrimoniū legatis erogare, (quippe cū ea lege ita cautū esset, vti quisq; g legassit, suę rei h ita ius esto) visum est, hāc legādi licētiā coarctare: idq; ipsorum testatorū i gratia prouisum est, ob id, ꝙ plerūq; intestati moriebant, recusantib. scriptis hæredib. pro nullo, aut minimo lucro hēditates adire. k Et cū super hoc l tā lex Furia, quā lex Voconia latę sunt: quarum neutra sufficiens ad rei consumationem videbatur, nouissimè m lata est lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare n liceat, quā dodrantē o totorū bonorū, i. vt siue vn⁹ hæres institutus sit, siue plures, apud eum, eosve pars quarta remaneat.

DE LEGE Falcidia

Qualiter minuantur legata ademptione vel translatione dictum est: nunc qualiter lege Falcid. minuantur: & ideo dicit, superest. Accur.

Differentia inter hunc titu. & sequentem habetur per hos versus. Tunc defalcarit, si per legata grauaris: Sed trebellabis cūm reddere cuncta rogaris.

Hęc lex Fal. plebiscitū ē cuius author fuit C. Falcidius tribunus plebis Augusti Cæsaris tpibus. eius meminit Eusebius in chronicis.

Cōtinuatio.

Diuisio.

SVperest. Tot⁹ iste ti. diuidit principaliter in quinq; partes. Primo continuat se ad pręcedentia. Secundo ponit effectum legis Falcidię, tam de iure legis xij. tabularum: quam de iure quo nos vtimur. Tertio ponit vnum dubiū, s. an hæres nō grauatus respectu sui cohēdis grauari possit detrahere Falcidiā. Quarto ad qd tēps redigat, vt inspiciatur, an lex Falci. hēat locum. Quinto qñ lex Falcidia imponit, qd est añ deducēdum. Secūda ibi. Cum.n. Tertia ibi, & cū q̃siui. Quarta ibi, Quantitas autem. Quinta ibi, Cū aūt.

CASVS.

Dñe, multa dixistis nobis circa materiā legatorū, & de adop. & transl. eorundē. vñ vř ꝙ ad aliquam aliā materiā decętero poteratis transire. Satis.n. vř ꝙ ea quæ iā dicta sunt circa materiā legatorū pñt sufficere. Ad hoc rñ Iust. Amice, nō bene tibi vř: imò circa materiā legatorum etiam insistendum est adhuc: nā ex quo de adēpt. & trāsla. legatorum vidimus: superest vt de l. Fal. p quā modus legatis nouissimè impositus est, dispiciamus. Sed pone: Dñe, iam video ꝙ vos vultis tractare de l. Fal. dicatis mihi, si placet, quare fuit introducta l. Fal. & qs sit eius effectus. Ad hoc rñ. Amice, lex Fal. optima rōne fuit introducta: & eius effectus fructuosus est. Cū.n. olim l. xij. tab. libera erat legandi ptās, intantū vt liceret testatorib. totū patrimonium suum per legata erogare, & nihil penitus apud hēdes scriptos relinquere (nā l. xij. tab. ita cautū erat, quod sicuti qsq; legasset rē suā, ita ius esset) idcirco vtile visum est legislatorib. hmōi liberā licentiam legandi coarctare: quia pp hmōi plerunq; moriebantur homines intestati, nā licet hæredes essent instituti: scripti tñ hæredes pp nullum hæreditatis lucrum ea nolebāt adire. & quāuis & super hmōi licentia legandi coarctanda tam lex Furia, quam Voconia latę sunt: neutra tñ earum ad rei consumationem sufficere videbat. vñ nouissimè lata est l. Fal c. qua cauet, ne liceat testatorib. plus legare quā dodrantē totorū bonorum, vt siue vnus hæres sit institutus, siue plures, apud eum qñ vnus esset institutus: vel apud eos, qñ plures essent īstituti, quarta pars totius patrimonij ipsi⁹ testatoris integra remaneat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. & cum quęsitum.

d Falcidia. Ideo sic dicta, quia. vt falx fœnum, sic hæc lex legata resecat. Vel dic à Falcidio authore: vt & Publ. à Publicio dicta: vt j. de act. §. aliæ.

1 Qui fuit ꝓful. & ideo Fal. resecat ipso iure: vt l. lineā. ff eo. secus si fuisset secundùm Ioā. Fab.

e Qua. Scilicet Falc.

f Vel. Pro etiam.

ADDITIO. Idem Mando. in Gl. Facul. §. Actum, in ver. vel vicegerentē, col. 3. & ibidē quot modis. vel, accipiatur.

g Vti quisque. Hęc sunt verba leg. xij. tabu.

h Suæ rei. Idem in sua re tota, quam ipse legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat. & potest vt hic. & ff. ad leg. Falcid. l. j. in Princip. & j. de leg. §. non solum.

i Ipsorum testatorum. Non tamen licet testatoribus eam renunciare, nisi in casu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. fina. & l si debitor argu. cōtra. C. de pac. l. penult. ibi. cum & alia regula si &c. Sed hodie per authen. sed cum testator. quæ est C. ad leg. Falc. contra.

ADDITIO. Quod est verum expresse: secus si tacitè, puta dicendo tota, vel integra legata soluas, nisi adijceretur, quod amplius hæres habere non possit &c secundùm Ange. In trebellianica autem idem dicas, quod in Fal. secundùm Ioan. Fab.

k Adire. Facit j. titu 1. §. sed quia hęredes. Accur.

l Super hoc. Idest, super coarctanda legandi licentia.

m Nouissimè. Idest. vltimo Accur.

n Legare. Vel etiam causa mortis donare. nam & ibi locum habet Fal. Item & in mortis causa capione: vt C. eod. l. penult. licet de hac quidam contradicant: & est pro eis arg. ff. eo. l acceptis. Item in fideicommis. vt C eo. l. 2. 2 Item in donatione inter viuos, quę morte confirmatur, non aliàs: vt C. eod. l. in donatione, & in his habet locum quod hic de legatis dicitur.

2 Quod est verū i fideicommis. particularib⁹. nō in vniversalib⁹ vt j. ti. 23. §. j.

o Dodrantem. i. nouem vncias totius hęreditatis.

fa

Nec enim dodrās dicitur: vt ʒ. da hære. insti. §. hæreditas. Si ergo fiat in ɔtrariū: de singulis pōt fieri sectio, i. quartæ partis detractio. & ipsa iure ꝓposita ēt rei vendicatiōe: vt ff. e. l. lineā. in fi. j. rñ & l. Plautius. & C. eo. l. s. Iam ergo nō est quæstio, an hęres possit retinere Falcidiam in vna re. nam non potest: vt in d. l. Plautius. [i] Sed aliud qñ quis legat partē bonorum, tunc. n. succurritur hęredi, siue rerum partes, siue æstimationē dare maluerit: vt ff. de legat. j. l. non amplius. l. j.

Hæredū quilibet partis suæ legatis exinanita quartā detrahere potest, quāuis cohæredis portio nullatenus grauata extiterit.

Et cum quęsitū esset, [a] duobus hrdibus īstitutis, (veluti Titio, & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, ꝙ nominatim ab eo data sunt, aut supra modū [b] onerata: à Seio verò aut nulla relicta sint legata, aut ꝙ partē eius duntaxat in partē dimidiā minuant: [c] an qa is [d] quartā partē [e] totius hrditatis, aut amplius habet: Titio nihil ex legatis, quę ab eo relicta sunt, retinere liceat, vt quartā partem suæ partis saluā habeat? [f] Placuit posse retinere [g] etenim in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda est.

Ut Falcidiæ locus sit, vel nō, quātitas patrimonij testatoris à morte spectāda est: ideo vt bona mortuo testatore, hæreditate iacēte aucta nihil obsunt hæredi, quin quartā de legatis detrahat, ita & diminuta nō prohibēt quin solida legata debeantur.

Quantitas autē pr̄monij, ad quā rō legis Falcidiæ redigit̄, mortis tpe [h] spectat̄. Itaq; (v. g.) si is, qui cētum aureorū patrimoniū in bonis habeat, centum aureos legauerit: nihil legatarijs prodest, si ante aditā hæreditatem per seruos hæreditarios, aut

Et cum quęsitum. CASVS. Domine, iam videō ꝙ effectus l. Falc. talis est, ꝙ testator non potest legare vltra dodrantem totorū bonorum, videlicet vt quarta pars patrimonij ipsius testatoris remaneat apud hæredes: siue sit vnus hæres scriptus, siue plures. Dicatis igitur mihi, quid iuris est in tali casu? Quidā facit testamentū, & in testamento suo instituit duos hæredes ꝓ æqs portionibus puta Titiū, & Seiū: & partē Titij aut totam exhausit legatis, quæ nominatim reliquit à Titio præstanda, quòd nihil penitus apud Titiū remansit: aut si aliqd remansit, supra modum tamē partē Titij onerauit. à Seio vero, aut penitus nulla legata reliqt: aut si quā ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadem integra penes ipsum Seiū remāsit: & ita quarta pars totius hæreditatis apud Seiū hæredē scriptum sine aliqua diminutiōe, & sine onere remāsit. vnde in hoc casu multum fuit dubitatum, & quęsitū, vtrum liceret Titio vltra quartam partē suæ portionis grauato aliqd ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio leg. Fal. quartam partē suæ portionis saluā habeat? Ad hoc rñ. Iusti. Amice, certè in quæstione proposita placuit, vt liceat Titio vti beneficio legis Fal. & de singulis legatis ab eo relictis in tantū detrahere, vt quartam partē suę portionis saluam habeat: non obstāte ꝙ quarta pars totius hæreditatis apud Seium cohæredē suū integra remaneat. Nā in singulis hęredibus ratio leg. Fal. habēda est: vt quilibet quartam suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quantitas autem. Franc.

[a] Et cum quæsitum esset. Facit ff eo. l. in singulis.

[b] Supra modum. Idest supra quartam. Accur.

[c] Minuant. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars assis. Accur.

[d] Is. Scilicet Seius.

[e] Quartam partem. Idest, tres vncias.

[f] Habeat. Hoc interrogatiuè lege: & postea responde, & placuit &c. Accur.

[g] Posse retinere. Scilicet quartā partē suę partis, quā iure hæreditario habet. nō autē datū causa adimplendę cōditionis sibi ab aliquo imputabit in quartā: nisi à statulibero eēt datū: & de pecunia hæreditaria, da qua ei dare pmittit̄: vt ff. e. l. id aūt. & de do. cā mor. l. qd statulibet. Itē nec legatū à cohærede relictū sibi imputatur: vt ff. e. l. in quantū. nisi testator hoc cauerit: [s] vt ff. eo. l. quod autem. s. respon. §. Marcellus.

Quantitas autē. CASVS. Domine, iā video, ꝙ beneficio leg. Fal. singulis hęredibus ꝓuisum est. sed dicatis mihi quo tēpore inspicitur, vt lex Falc. locum habeat? Ad hoc respō. Amice, quantitas patrimonij à testatore relicta, ad quam ratio le. Falci. reducitur. tempore mortis ipsius testatoris inspicitur: sicut manifestè liquet in tali exemplo: Quidam habuit c. aureos in bonis, ipse laborans in extremis condidit testamentum: & in testamento instituit hęredē & c. aureos legauit: & ita totum patrimoniū suum exhausit legatis: vnde mortuo testatore beneficium leg. Falc. locum sibi vēdicat. Sed quid si antequam hæres adierit hęreditatē, bona hæreditaria per seruos hęreditarios vel ex fœtu pecorum, vel ex partu ancillarum sunt aucta, quòd omnibus legatis insolidū solutis, hæres quartā partem totius hæreditatis, vel etiā amplius saluam habere possit? Et respond. quòd certè huiusmodi augmentū post mortem testatoris ante aditionem hęreditatis adueniens, legatarijs nō ꝓdest: sed nihilominus hæres beneficio legis Falcidiæ, quæ tempore mortis ipsius testatoris cōpetit, vtetur quartam partē à singulis legatis detrahēs. & idē ius in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmētum rerum hæreditariarum ante aditam hæreditatē nō potest prodesse legatarijs: ita diminutio rerū hæreditariarum eis non nocet. verbi gratia. Ponamus retento primo themate, quòd ille qui habebat c. in bonis, legauit lxxv. & ita reliquit quartam partem hęreditatis, vnde mortuo testatore ratio leg. Falcid. locum sibi vendicare nō poterit: si tamen ante aditionem hæreditatis bona hæreditaria incēdium decreuerint incendijs fortè, aut naufragiis, aut fortè ꝑ mortem seruarum, aut pecorum, vt lxxv. tempore aditionis in hæreditate vix inueniant̄, certè in hoc casu huiusmodi diminutio legatarijs nō nocet: imò nihilominus hæres ad præstationē legatorū insolidū tenetur. Sed fortè obijceret aliquis sic: Hoc videtur iniquum. videlicet compelli adire hęredē huiusmodi damnosam hęreditatem, & nihil lucrari. Ad istā tacitam obiectionem respond. Iusti. In litera, ac si facta esset sibi, dicens: Amice, hoc nullatenus dānosum est hæredi. nam liberum habet arbitriū non adire hęreditatem, & ita huiusmodi periculū euitare. vnde in hoc casu necesse est ipsis legatarijs cū hęrede de certa portione legatorū recipienda pacisci, ne hæres desarat testamentū: & ita deficiente, testamēto legata in eo relicta nō debeant̄. Hæc dicuntur vsque ad illum §. cum autem ratio.

[h] Mortis tpe. Supra, de leg. §. si peculiū cōtra. Solu.

[i] Hoc verū si plures sint legatarij, secus si vnus quia pōt ex rei necessitata, vel legatarij volun tate vt ibi & l. planè & l. sc. §. si sol⁹. ff. e. Vbi autē non cadit cōmoda diuisio diuidit̄ ad arbitriū iudicis, vt l. non amplius. ff. de fal. l. j. §. fin. de Trebellianica verò, vel legitima: dic vt habet in l. filiū quē habetē. C. fam. ercis. An.

[s] Hic gl. sequitur Fa. Pla. & Angel.

Instit. Imper. m 2 ibi

ibi remanet seruus quasi peculij dominus.

ADDITIO. In æstimatione tñ debitoris est secus: quia si post mortē testatoris & ante aditā hæreditatē efficiat̄ nō soluendo: cedit damno hæredis: si ecōtra, cedit lucro legatarioꝝ quo ad Falcidiam: vt l. cū quo. ff. eod. Et est ratio: quia est spes, quòd de inopia deueniat ad pinguiorē fortunam. l. si defunctus. ibi. nec enim paupe sibus. C. arbi. tute. Ioan. Fab.

ex partu ancillarū hæreditariarū, aut ex fœtu pecorum tm̄ accesserit hæreditati, vt centū aureis legatorū nomine erogatis, hæres quartam partē hæreditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legatis detrahat̄. Ex diuerso, si septuagintaquinq; legauerit, a & ante aditam hæreditatem intantum decreuerint bona (incendijs fortè, aut naufragijs, aut morte seruorū) vt nō amplius q̄ septuagintaquinq; aureorū substātia, vel etiam minus relinquat̄, solida legata debeant̄, b nec † ea res c dānosa est hæredi, cui liberū est nō adire hæreditatē, q̄ res efficit, vt sit necesse legatarijs, ne destituto testamēto nihil cō sequantur, cū hærede in portione pacisci. d

Falcidiæ ratio ita habēda est: primū omne æs alienum, funeris impensa, & seruorum pretia deducātur; exinde si, quod reliqui est, ex legatis exuperetur, vsq; adeò quorlibet minuuntur legata, vt viribus patrimonij consequentur: postremò ita Falcidia detrahitur, vt quadrantem hæres, dodrantē verò legatarij ferant.

Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deducit̄ æs alienum, e itē funeris f impensa, & pretia seruorū g manumissorū: tunc demū in reliquo ita rō habetur, h vt ex eo quarta pars apud hęredē remaneat, tres verò partes inter legatarios distribuantur, pro rata i scilicet portione eius, quod cuique eorum legatū fuerit. Itaque si finga-

a Legauerit. Scilicet tres partes hæreditatis, & quarta remanet, ita q̄ non habet locum Falcidia, quia centū habebat in bonis: vt supradictum est.

b Solida legata debentur. Aliās dicunt. Hoc locū habet, qñ res hæreditariæ nō legatę perierunt. Si autē legatę pereant, distingue: aut erant in pōdere, numero, vel mensura: & tūc idē qđ hic dicitur. c Aut non: & tunc aut incertum: vt puta hominem: & tūc idē quod hic. aut in certum ex certis: vt vnum de seruis suis & tūc si oēs pereāt. legatarij dānū est: vt ff. e. l. rōne. l. Falc. l. mortes. §. diligenter. & §. incertę. aut penitus certa vt Stichus, & tūc perit legatario, vt ī. de leg. §. si res legata.

c Nec ea res. Respondet tacitæ obiectioni quasi dicat, nonne erit iniquum cōpelli adiri, & nō lucrari, & ita damnum sentire?

d Pacisci. Idest aliquid oportet eos dare hæredi, vt adeat. Et ita not. quod nō per omnia etiā hodie sunt exæquata fideicommissa legatis, nec legata fideicommissis. nam fideicōmissarius cōpellit hęredē scriptū adire, & nihil ei dat: vt ī. tit. j. §. ergo si qdē. ver. sed si recusset, sed illud est in generalibus fideicōmissis, hoc in specialibus. Quæ autem sit differentia inter legata, & fideicommissa, dixi in l. 1. ff. de legat. j.

Cum aūt. CASVS. Dñe, video quare l. Fal. fuit introducta & qs eius effect⁹ sit: & quo tēpore spectat̄: vt l. Falci. locū sibi vendicet. pro Deo dicatis mihi, in quibus rebus locū sibi vēdicet. l. Fal. Ad hoc rñ. Amice, cū ratio l. Fal. petit̄ primo deducit̄ omne æs alienū. i. quicquid testator tēpore mortis alijs debebat, Item impēsæ circa funus testatoris factæ, & ēt pretia seruorū manumissorū sibi deducuntur, & facta tali deductione: tūc deinde in residuo habet locū ratio l. Fal. vt ex eo quarta pars integra apud hęredē remaneat & tres partes residuæ inter legatarios pro rata portione ei⁹, quod cuiq; legatariorū relictū fuerit, distribuātur. Ponamus igitur, q̄ aliquis habet patrimoniū cccc. aureorū, quadringētos aureos legauerit, certè in hoc casu quarta pars singulorū legatariorū de singulis legatis detrahi debet: vt per hmōi detractionē quartā partē c. hæres scriptus l. Fal. beneficio habeat, & hoc est verū: quādo tantū erat legatū, quātū erat in patrimonio. Sed pone tertio primo themate. s. q̄ ille, qui habet in patrimonio quadringētos aureos legauit ccc l. & ita viij. pars quadringentorū apud hæredē remaneat: in hoc casu hęres nō quartam, sed tantum octauā partē de singulis legatis detrahet, tertia parte octaua, quam saluam habuit, hac scilicet octaua à singulis legatis detracta. quartam totius patrimonij integrā habebit. Sed pone tertio primo themate. q̄ testator habens quadringentos aureos in bonis legauerit quingentos: & ita plus legauerit, quā erat in patrimonio. in hoc casu primo centū in qbus excessis patrimoniū, detrahenda sunt, idest, perinde habenda, ac si nō essent relicta: & postea quartam partē singulis legatarijs detrabet hæres. Et sic primo detrahendū ē, qđ vltra patrimoniū testatoris legatum est: & postea illud, quod ex bonis testatoris superest, apud hærdem remanere oportet. Et hęc dicunt̄ vsque in fin. titu. Fran.

e Aes alienum. Etiam q̄ ipsi hæredi debeatur tempore mortis, licet confusione sit factum indebitum: vt ff. eo. l. qui fundū, & C. eo l. irritum. 2 nisi expresse prohibeat: vt ff. e. l. si debitor creditore.

f Funeris. Non monumenti, vt ff. eo. l. j § fi.

ADDITIO. Nisi esset impēsa necessaria. puta quia esset dedecus sepeliri in terra secundùm Ange.

g Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos nō habebat, vnū vel plures emeret, q̄ honoris causa funus testatoris pileati antecederēt: quo facto statim intelligūtur manumissi: & sic illorū manumissorū detrahitur pretiū: & facit ad bene positionē. C. de lat. lib. tol. §. sed & qui domini. Vel dic quod testator alicui. x. legauit, vt alienū seruū redimeret legatarius, & manumitteret. de hoc enī legato nō detrahit̄ Falcidia, nisi de eo, qđ superesset fortè facta emptiōe: vt ff. de fideic lib. l. decē & ff. e. l. sed & si nō seru⁹. Si ās vt suū ꝓpriū legatari⁹ manumitteret: tūc nullā patitur Falcidiā legatarius. 3 & ita hæc pretia deducunt̄, vt Falcidiā nō patiant̄. vt ff. e. l. si seru⁹, & l. iulian⁹.

ADDITIO. Ex qbus legibus no. q̄ qñ vni legatus duo, quorū alterū tantū est defalcabile, q̄ de illo Falcidia ꝓ vtroq; deducit̄, secus aūt si diuersis esset legatum: vt no. glo. in auth. similiter. C. eo. Accur.

h Ratio habetur. Habita. s. æstimatione rerū. nō ex affectione, sed cōmuni æstimatione: vt ff. eo. l. pretia.

i Pro rata. Vt ita quartā detrahat hæres, si nihil ei dimiserat testator: vel si aliquid erat residuū penes eum adhuc detrahat ad supplectionē, vel quintā, vel etiam millesimam: vt ff. eo. l. in quantitate. §. fi. & facit ad hoc C. eod. l. ij & ff. eo. l. Plautius.

Legatæ rei periculū ad quē pertinet. ff. solu. matri.

2 Nisi talia essent legata vt species: puta salē vegetem vini. l. si vero. § fi. cū l. seq; ff. solu. matri.

† Ea res nō debet videre alicui dānosa, quā ipse volens fecerit. Reg. Per.

e Quod est verum hodie si fecit inuētariū, alias secus. l. i ipone da. C. eod.

legatū alicui vt seruū manumittat nō defalcatur.

3 Hodie tñ est clarū. q̄ de legato libertatis, & sic pro, si detrahit̄ Falcidia. auth. similiter. C. eo.

Fingamus

a Nuncupamus. Retento casu, quòd habebat in bonis quadringenta.

b Octaua Scilicet quadringentorũ, q̃ est quinquagin ta: & ita habebit hẽs prima quinquaginta. & hæc alia quinquaginta detracta, & sic centum, & sic quartã.

mus a quadringẽtos aureos legatos eẽ: & patrimonij quantitatẽ, ex qua legata erogari oportet, quadrigẽtorũ esse: quarta ps legatarijs singulis dẽt detrahi. † Quòd si trecentos quinquagita legatos fingam: octaua b dẽt detrahi. Qđ si quingẽtos c legauerit: initio quinta, deinde quarta detrahi dẽt. d Añ n. detrahendũ est, qđ extra bonorũ quãtitatẽ est, deinde qđ ex bonis apud hẽdẽ remanere oportet.

c Quingentos. Retẽto casu, q hababat i bonis quadringenta: & sic legauit vltra, quam haberet, s. centum.

d Detrahi debet. Im propriè hic ponit de trahi, quò ad id qđ excedit: & propriè quò ad quartã, q̃ ẽ i bonis. & sic semel positũ verbũ propriè, & improprie ponit: vt ff. de offic. procõ. l. 2. Item no. q hęc Fal. cessat in multis casibus: quos dicas vt diximꝰ i l. i testõ. in glo. ij C. ad legẽ Fale & in Authẽ. de hære. & fal. §. hinc nobis. col. j. Et istica sus patẽt in his ver. Falcidiam cessare facit pars debita natis. Dos, miles, vetitam, libertas, spõte solutum. Res vetitæ vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac hæres si non facit inuentaria subsit.

† Idest, à singulis legatarijs pro rata legatis tãtũ est auferẽdũ quãtũ sufficiat ad quartã totius hẽditatis q̃ apud hęredem debet remanere.

Verbũ semel positum proprie & improprie põt poni.

Falcidia in ej. casibꝰ cessat.

ADDITIO. No. diligenter hos versus, ex quibus habes, q Falcidia cessat in ej casib. Primo, in bonorum subsidio liberis relicto. Secundo, in legato dotis, quando videlicet maritus vxori dotem suam legat. Tertio, in testamento militis. Quarto, quando testator prohibuit illam detrahi. Quinto, in libertatibus relictis. Sexto, quando hæres non ignorans patrimonium defuncti spontè soluit, nõ retenta Falcidia. Septimo, quando testator aliquam rem legat, & prohibet illam e legatario alienari. Octauo, in legatis ad pias causas relictis. Non, in legato chartularũ, siue instrumentorum: quando videlicet aliquis legat instrumenta prædiorum aliquorum, quod quidem legatum affert vtilitatem probationis, quæ defalcari non potest. Decimo, cessat Falcidia propter crimen, siue delictum hæredis, qui tacitum legatum personę incapaci soluit. Vltimo, quando hęres inuentarium facere non curauit.

† Fideicõmissũ dr qa olim pendebat ex fide hęredis. Egi. Per.

† In quibusdã exẽplarib. solũ legitur de fideicõmissis.

TITVLVS XXIII.

DE † FIDEICOMMISSARIJS † HẼDITATIB.* & ad Senatuscon sul. Trebellianũ.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDITATIBUS: &c. ad Senatusconsultum Trebellianum.

Iustinianus post tractatum legatorum, de lege Falc. prius quàm de fideicommissis tractanit: quia lex Falc. a in legatis prius fuit inuenta, quàm in fideicommissis. secundum P. Vel sic dictum est de legatis: sed quia de fidei cõmissis sumus polliciti dicere: vt sup. de leg. §. sed ne imprimus: ideo de fideicommissis tractamus. Et quia fideicõmissorum aliud generale, aliud speciale: generale verò dignius, de generali primo videamus: vt infra eodem, in princ. & infra titu. s. in prin. Accur.

Cõtinuatio.

a Sumit hic Falcidia ĩpropriè, vt cõprehendat Treb. Egi. Per.

Diuisio.

NVnc transeamus. Totus iste ti. diuiditur in septem partes. Primo ponit, qualiter iure vetustissimo non de necessitate, sed verecundia quadam fideicomissa pręstabantur. Secundo quomodo tempore Augusti certis personis ex necessitatẽ pręstabantur: vel etiam de iure prętorio. Tertio quomodo fideicõmissa fieri debeat, vt valeat. Quarto, qñ restituta erat hẽditas, q ex senatuscõ. transibãt actiones oẽs in fideicõmissariũ. Quinto qualiter ex senatusc. Pegasiano hẽs institutꝰ poterat detrahere quartã: & qualiter dicto iure hẽs rogatus de tota hẽditate restituẽda, vt trãsirẽt actionẽs pro rata i fidicõmissariũ stipso interponebat, si hẽs volebat adire: si verò recusabat, ex dicto senatusc cõ. cogebat Sexto, Iustinianꝰ ista duo senatuscõsulta ęqparat: & oia q̃ senatuscõsultũ Trebel. statuit, eidẽ reseruat: & q̃ senatusc. Pegasianũ statuit, attribuit senatuscõ. Treb. tanqñ antiquiori. Septimo, circa mãm fidei cõmissorũ certos casus dubitabiles ponit. Secũda ibi. Postea. Tertia ibi, in primis. Quarta ibi, Restituit. Quinta ibi, sed qa hẽdes. Sexta ibi. Sed qa stipsiones. Septima ibi, Nihil aũt interest.

Fideicommissa ab hæredis fide nomen acceperunt: quæ licet nulla iuris necessitate, sed solo fidei pudore olim præstarentur, hodie tamen ad iuris necessitatem reducta sunt.

NVnc transeamus ad fideicõmissa: sed prius est, vt de hæreditatibus † fideicommissarijs videamus. Sciendum itaque est, a omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat.

a In quibusdam exẽp. hoc loco addit, & libertatibus.

† Quæ ẽe à Bar. i l. Seius. ad Treb. fiduciariæ dicuntur ex forma qua & hęres fiduciarius, i. fideicommissariꝰ.

CASVS. Dñe, multa iam dixistis nobis circa materiã legatorũ: pro Deo dicatis mihi, quid proponitis in hac materia facere? Ad hoc rñ. Amice, certè ex quo expedita est materia legatorum, nũc ad fideicom. transeundum est: & primũ de fideicom. hæreditatib. breuiter videamus. Et hæc dicunt vsq; ad illũ ver. sciendum est. in quo pone casum sic, Dñe, video quod vultis tractare de fideicõ. hær. dicatis mihi modo si placet, qualiter erant introducta fideicõ. & quare sic appellabantur? Ad hoc rñd. Amice, scire debes, q olim omnia fideicõ. tã generalia, quàm specialia primitiuis temporib infirma erant: quia nemo inuitus hmõi fideicom de quib. erat à testatore rogatus. soluere cogebatur: & pro filijs spurijs, & cæteris non capacibus, quib. testatores non poterant hæreditates. & legata in testõ suo relinquere, fuerũt fideicom. introducta. vnde sub hac cautela relinquebant. nam fideicom. qui capere poterant ex test. hęreditatem committebant: & ideo fideicom. appellata sunt: quia nullo vinculo iuris innodata erant: sed tñ pudori eorum committebant testatores hmõi fideicõ. soluere: sed nõ cogebant, & ita hoc vsq; ad tps diui Augusti obtinebat. postea verò prius diuꝰ Aug. gratia personarũ capacium (quia fide. c. defraudabant) motus, fideic hmõi ad iuris necessitatem induxit. vnde quia aliqñ p fidẽ suam, vel per ipsius principis salutem aliquis rogatus nõ soluebat fideicõ. ideo propter megnam quorundam pfidiã, q fidem implere recusabant, pcepit consulib. vt ipsi authoritatẽ suã interponerent: vt illi, q rogati essent fideic. soluere, ad eorũ præstationẽ cogerent, quia hoc iustum videbat, & populo expediebat, paulatim cõuersum est i assiduam iurisdictionem: & p pcessum tpis fauor fideicõ intantũ augebat, vt et ppriuus prætor circa huiusmodi fideic. crearetur: quem fideic. prætorem appellabant. Et hęc dicũtur vsq; ad illum §. in primis.

a Sciẽdũ itaq; est, q. d. tractaturis nobis de fideicõ.

Quib. [a] n. non poterãt hæreditatẽ, vel legata relinquere, si relinquebant fidei cõmittebant eorum, q capere ex testõ poterãt hæreditatẽ. † Et iõ fideicõmissa appellata sunt: qa nullo vinculo [b] iuris, sed tm pudore eorũ, q rogabant, continebant. Postea diuus Augustus primus semel, iterumq; gratia psonarũ [c] mot᷑, vel qa p ipsius salutẽ rogatus quis diceret, aut ob insignem quorũdã pfidiam, iussit cõsulib. authoritatẽ suã interponere. [d] Qđ quia iustũ videbat᷑, & populare [e] erat: paulatim cõuersum est in assiduã iurisdictionẽ: [f] tantusq; eorũ [g] fauor factus est, vt paulatim ẽt prætor pprius crearet᷑, [h] qui de fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant. †

Ad hoc, vt valeat fideicõmissum vniuersale, ex testamẽto debet hæres vniuersaliter ĩstitui, qui potest grauari de tota, vel parte hæreditatis capaci restituenda. Aret.

In primis igitur [i] sciẽdum est, opus esse, vt aliquis recto iure testõ hæres instituatur [k] eiusq; fidei committat᷑, vt eam hæreditatem alij restituat: aliòqui inutile [l] est testamentum, in quo nemo hæres instituitur. Cũ igitur aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto: potest adijcere, rogo te Luci Titi, vt cum primũ poteris hæreditatẽ meã adire, eam Caio Seio reddas, restituas. Põt autem quisque & de parte restituenda hæredem rogare. Et liberum est, vel purè, vel sub conditione [m] relinquere fideicommissũ, vel ex certo die.

Restituta hæreditate nomen hæredis indelebile apud restituentem remanet: in fideicommissariũ verò actiua, passiuaq; actiones transferuntur.

Restituta autẽ hæreditate is quidem, qui restituit, nihilominus hæres

quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne quid antiquitatis penitus ignoret᷑: itaq; dicamus de fideicom. generalib⁹ & specialibus, vt arg. ĩ. de test. in prin.

[a] Quibus. Vt spurijs. & in his nil innouat᷑. nã nec hodie valet [*] fideicõmissum: vt ff. de iu. fisci. l. nõ intelligit᷑. §. 1. 2. & 3. & C. de na. li. l. 1 & 2 & C. ad leg. Falc. & sm Azo. Sunt & alij q capere non poterãt vt supra de leg. §. legari. diximus, & in his omnibus nil innouatur: vt in muliere, quæ transit ad secunda vota intra tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non potest: vt C. de incest. nup. l. si quis incesti. & C. de secun. nup. l. 1.

[b] Nullo vinculo. Id est, nulla actione. sed per officium iudicis: vt ff. de verborum significatio. l. pecuniæ verbum. §. actionis.

[c] Personarum. Capacium dũtaxat, nõ earum quæ sunt nõ capaces: de quib. supra loquutus est & dic personatũ, quarundam.

[d] Interponere. Scilicet vt fideicõmissa præstentur generaliter in omnibus.

[e] Populare. Idest populo expediens.

[f] In assiduam iurisdictionem. Idest, vt assiduè. de hoc ius reddatur etiam ab alijs quam à consulibus. Accur.

[g] Eorum. Scilicet fideicommissorum.

[h] Crearetur. Vt ff. de orig. iur. l. 2. §. post deinde diuus. Accur.

In primis. CASVS. Dñe, iam video qualiter fideicõ. quæ olim erant infirma: postea per diuum Augustũ ad necessitatẽ iuris sunt introducta: p Deo dicatis mihi modo qualiter testator in testõ suo rogat aliquem soluere hmõi fideicom. Sed antequã Iustinianus soluat hanc qõnem, præmittit quoddã aliud. & dicit: Amice, inprimis sciendum est, q necesse est q aliquis hæres instituat᷑ in testõ: & postea fidei hæredis instituti committatur: vt illam hæreditatem alicui alij restituat. Si enim secus fieret, testamentũ inutile esset, in quo nullus hæres esset institutus: & per consequens ea, quæ in illo testõ relinquerentur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testõ sibi adscripsit hæredẽ: puta p talia verba, Lucius Titius hæres meus esto. poterit postea sic adijcere, Luci Titi hæres eum primum possis hæreditatem adire: eam Caio Seio reddas, & restituas. Et non solum de hæreditate restituenda potest testator rogare hæredem suum, sed etiam de parte hæreditatis alicui restituenda eum rogare põt: & liberũ est ipsi testatori vel purè, vel sub cõditiõe, vel ex die certo fideicõmis. tã generale, quam speciale relinquere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. restituta. Franc.

[i] In primis igit᷑. Scilicet qa ius fideicommissorum expositurI sumus, quoniã aũt fideicõmissa vniuersalia & singularia hoc, scilicet vt hæres primo instituat᷑, in sua habent natura cõmuniter: igitur de eo in primis notandũ est. sic & econtra dicitur, & cõtinuatur supra de le. §. sed in primis.

[k] Hæres instituatur. Potest etiã ab intestato. vt ĩ. eodem. § præterea. qui est contra.

[l] Inutile. Nota non valere testamẽtum sine hærede. sic ff. de ijs, quæ in test. del. l. proximè. §. Calphurnius Lõginus. & ff. de codicil. l. finali.

[m] Sub conditione. Quæ & à quo sunt implendæ conditiones, dic vt ff. ad Treb. l. facta §. si sub conditione.

ADDITIO. Secus tamen est in directa. §. hæres. supra de hæred. instit. Et est ratio. quia hoc ius hæreditariũ non est in suspenso: qa remanet penes hæredem: vt ĩ. proxi. §. Angelus.

Restitutæ. CASVS. Dñe, iam video qualiter testator põt rogare hæredẽ institutum, vt ipse alicui restituat totam hæreditatẽ vel eius partem. Sed pone. Quidam instituit Petrum hæredem, & rogabat eum per fideicommissum vt totam hæreditatem restitueret M. modo quæro à vobis, vtrum facta restitutione secundum voluntatẽ testatoris P. nihilominus debeat hæres censeri? Et respondet Iustinianus q sic. nam restituta hæreditate ille hæres, qui fuit institutus, nihilominus post restitutionẽ permanet hæres. Fideicommis. verò cui hæreditas restituitur qñque loco hæredis, quandoque loco legatarij habebatur: sed Neronis temporibus Trebellio Maximo. & Anneo Seneca existentibus consulibus factum fuit senatusconsultum Trebellianũ, in quo quidem senatusconsu. cautum est, vt si hæreditas ex causa fideicommis. alicui restituta sit, omnes actiones quę de iure ciuili ipsi hæredi, vel aduersus hæredem competerent. fideicommis. & aduersus ipsum post restitutionem hæreditatis ei factam darent᷑. & post illud senatusconsult. prętor actiones ipsi fideicõmis. & aduersus ipsum quasi hæredi & in eundẽ dare cœpit. & ita manifeste liquet, q secundũ senatusc. con. Treb. ille cui ex fideic. restituta erat hæreditas quantum

[*] Nisi tñ ipsis à patre relictũ esset ab extraneo per fideicõmissum nam tunc valeret. not. Spec. titu. de succe. ab intest. §. in primis. Cui⁹ rõnẽ esse ait Bald. q ipsis à iure relinqui prohibitũ non fit. At quã rõna possint efficaciter institui spurij, vide p Cepol. in 71. cau. q̃ incipit, Octaua cautela.

[*] Veluti olim non poterat à marito vxor hæres institui: si p fideicõmissũ fieri poterat, vt ad eã bona puenirẽt qđ indicat Fabius li. 8. c. 1. Frã. Balduin. hic.

[†] Quis aũt de fideicõmissis pri⁹ cognouerit Romę, tradit Quintili. lib. 3. cũ ait, Nõ debes apud prętorem petere fideicommis. sed apud consules: maior. n. ptoria cognitiõe summa est. Actu. infert huc q tradit Bu. in Pãde. li. j.

quantũ ad emolumentũ, & onus loco hæredis habebatur, & ista dicuntur in tertia parte vsque ad illum §. sed quia hæredes.

a Heres permanet. Not. quod semel est, semper erit, sic ff. de min. l. ex si fine. aliàs incipit. & si fine §. sed quod Papin. in fin. ibi, sine dubio hæres. & ff. de hæred. inst. l. ei qui soluendo. in fine. Accurs.

ADDITIO. Hoc obtinet in immutabilibus de natura, vel constitutione iuris, aliàs secus: ar. §. vt autem. in authen. de non alie. coll. j.

b Aliquando. Idest, si in vnum ius i vs per Treb. vt statim dicet. nam omnia transibant.

c Aliquando. Idest, secundum aliud ius non erat loco heredis, sed legatarij, vt per Pegasianum: secundum quod retinet institutus quartam: vt infra eodẽ. §. sed quia. & §. post quod.

d Trebellio. Et hinc dictũ fuit Trebellianum senatusconsultum: & Macedonianũ à Macedone: vt ff. ad Maced. l. j.

permanet: a is verò q recipit hr̃ditatẽ, aliqñ b hr̃dis aliqñ c legatarij loco habet. Et Neronis qdẽ tẽporib9, Trebellio d Maximo, & Anneio Seneca cõsulibus, e senatuscõsultũ factũ est, quo cautũ ẽ, vt si hr̃ditas ex fideicõmissi cã restituta sit, oẽs f actiões, q iure ciuili g hr̃di & ĩ hr̃dẽ cõpeterẽt, ei, & in eũ darẽtur, cui ex fideicõmisso restituta esset hr̃ditas. Post qđ senatusconsultũ ptor vtiles actiones ei, & in eũ, q recepit hr̃ditatẽ, h quasi hr̃di, & in hærede dare cœpit.

Pegasiano senatuscõsulto introductũ fuerat, heredẽ totã hereditatẽ restituere grauatũ, quadrantẽ detrahere posse, ne solo noĩe heres esset, actionibus tamẽ actiuis passiuisq; apud eũ remanentibus, nisi stipulatione sibi prouideret, vt damnũ, lucrumq; sibi, & fideicõmissario pro quota cõe foret: si autem intra dodrantẽ restituere rogabatur, tũc Trebelliano senatuscõsulto loc9 erat: ex quo tã heres, quã fideicõmissarius pro ratis portion. onera sustinebant.

Sed qa hr̃des scripti, cũ aut totã hereditatẽ, aut penè totã plerunq; restituere rogabanẽ, adire hr̃ditatẽ ob nullum, vel mini-

e Consulibus. Scilicet existentibus.

f Omnes. Imò non omnes, etiam per Trebellianũ: vt j. eo. § ergo cõtra. Sol. licet hic dicat, omnes: nõ tamen dicit tote, vel in totum secũdũ Ioã. i Vel dic. quòd quãdo de toto erat rogatus, habebat locũ quod hic dicitur. si autem retenta quarta de cætero erat rogatus habet locum, quod dicitur infra. Accur.

s Et sic verbum omnis, é distributiuum vniuersalium, tot9 vero particula sic: quod no. secundum Ange. Sed Ioã. Faber hoc tepore habet q tenet sequẽ tem sol.

g Iure ciuili. Vel etiã prætorio: dũmodo tales sint prætoriæ, quæ sunt transitoriæ: vt sunt persecutoriæ: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. & ff. eod. ad sena. Treb. l. j. §. quamquam. secus in pœnalibus: vt j. de act. § pœnales.

h Hæreditatem. Non facta cessione actionum. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

Sed quia hęredes. CASVS. Domine, iam video, quòd secundũ se. con. Trebel. cui restituebatur hęreditas, quo ad onus & emolumentũ loco hæredis habebaẽ. sed vos dixistis mihi supra, q hęreditas quo ad onus quandoq; habebatur. Ad hoc respon. Iustin. qa supra diximus, q hæredes scripti in testamento, toti9 hęreditatis resti. poterant grauari, nec p sena. consul. Treb. aliquod remediũ habebant: & ideirco hęreditatem ob nullum, vel minimũ lucrũ adire plerunque recusabant: cũ vel totã hęreditatem, vel ferè totã per fideicom. restituere cogebantur: vnde testamento ab hæredibus scriptis deserto fideicõ. in testamẽto relicta penitus extinguebantur: ideo postea tẽporibus Vespa Augusti, Peg. & Pusione existentibus consulibus factũ erat sena cõsul. Peg. in quo quidẽ sena. consul. statutũ fuit, vt liceret hęredi scripto, q rogatus esset per fideicõ. hęreditatẽ restituere, quartam totius hęreditatis retinere, sicuti beneficio l. Fal. ex singulis legatis quartã retinere concedebatur. Et nõ solum huiusmodi beneficiũ retentionis quartę in vniuersitate erat hęredibus cõcessum: sed etiã i singulis quoq; rebus per fidei. relictis eadẽ retentio quartæ ex

Peg. senatuscõ. hæredi indulgebaẽ. vñ post sena. cõs. Peg. heres scriptus occasiõe illius onera hęredi. aria sustinebat: ille verò q ex fide. cõ. partẽ hæreditatis recipiebat, puta dodrãtẽ, loco legatarij partiarij habebatur. i. illius legatarij, cui pars bonorũ legabaẽ. Nã huiusmodi species legati vocabat partitio: & hoc ideo, quia talis legatarius cum hęrede partiebatur hæreditatem: & in hoc casu stipulationes, quæ solebant inter hæredẽ, & partiariũ legatariũ interponi, eædẽ inter fide. cõ. & hæredẽ interponebantur, idest. vt lucrum & damnũ hæreditarium pro rata portione inter eos commune esset, vnde tunc demũ habebat locum senatusc. Trebel. quando non vltra hæreditatẽ, vel vltra dodrantẽ hæreditatis restituere rogabatur hæres: & in hoc casu ex senatuscon. Treb fiebat restitutio. & sine interpositione stipulationis actiones hæreditariæ in vtrũq;, videlicet hr̃dẽ scriptũ, & fideic. qui loco hæredis habebatur, p rata portione diuidebantur. si verò plus, quã dodrãtẽ, vel totã hęreditatẽ fideic. restituere rogabatur: tunc ex sena. Peg fiebat restitutio: & hrs, q semel adibat hæreditatẽ sua volũtate, & cõpulsus hoc fecerat: siue beneficio Peg. vsus sibi quartã retinebat, siue quartã sibi retinere nolebat: nisi per interpositionẽ supradictę stipulationis sibi pspexisset, vniuersa onera hæreditaria p senatuscõ. Pegasi sustinebat: quarta tñ ab hærede retenta ẽt ad cuitationẽ onerũ hæreditariorũ quasi partis p parte stipulationes interponebãtur, quæ solebãt inter, ons inter partiariũ legatariũ, & hæredẽ. Alter enim ab altero stipulabaẽ. vt vterque eorũ onera hęreditaria, sicut emolumentũ, p rata portione sustineret. si verò hrs scriptus totã hæreditatẽ fideicõ. restituebat in hoc casu emptæ vel venditę hæreditatis stipulationes inter ipsum hęred. & fideic. interponebãtur. & hæc dicuntur vsque ad illũ ver. Sed si recusaret. in quo ponit casum sic. Dñe, iã video i quo casu habebat locũ se. cõ. Treb. olim. & in quo casu locũ habebat Peg. & q fuit ratio suę intentiõis Pegasiani: & in qbus differũt illa duo senat. pro Deo, dicatur mihi si placet, si in aliquo casu habeãt cõuenientia illa duo senatusc. Ad hoc in. Iust. q sic, Dictum ẽ n. supra, qd iustũ est, qñdo hæres scriptus sua spõte adibat, & restituebat hr̃ditatẽ, sed certe si scriptus hrs recusauerit hæreditatẽ adire, qa dicit eã sibi suspectã esse quasi dãnosam: in hoc casu cauebaẽ sen. cons. Peg. vt desiderante fideic. sibi restitui hæreditatẽ iubẽte ptore scripti9 hęres hr̃ditatẽ adire. & restituere fideic. cõpelleretẽ & tũc oẽs actiões hæreditariæ ipsi fideicõ. & aduersus eũ cui auctoritate Peg. sen. facta fuisset restitutio. dabanẽ. & i hoc casu, qñ hrs coact9 hr̃ditatẽ restituit, stipulationes à Peg. desc. d. ẽ. cs nõ erãt necessariæ, qa sine interpositiõe cuiuslibet stipulationis simul hr̃di scripto. q coact9 hr̃ditatẽ restituebat, plena dabaẽ securitas. & oẽs actiões hr̃ditariæ ipsi fideic. & in eũ trãsferebanẽ.

In hoc enim casu vtrunq; sen. quo ad mentẽ cõcurre bat. Et hæc dicunt vsq; ad illũ §. sed qa stipulatiões.
a Recusabant. Sic ĩ. tit. j. in prin.
b Consulibus. Scilicet existentibus.
c Perinde liceret quartã. id est dicere, sicut p legem Falcid. defalcantur specialia legata: vt ĩ. ti. e. §. cũ aũt. & §. j. ita generale fideicõmissum defalcat per Pegasianũ senatuscõsultum, vt hic. Et no. triplicem esse quartam. Vna dicitur naturæ debita vt quæ debetur filijs, & filiabus, & inferioribus, & superioribus, & quibusdam trãsuersalibus: vt C. de inoffi. testa. l. cum quæritur. & l. parentibus. quę est aucta in auth. de trien. & se. §. 1. col. 3. & hoc dicitur debitum bonorũ subsidium: vt C de inoffic. dona. l. si totas. Alia est quæ debetur iure institutionis: vt ex singularibus legatis & fideicommissis: vt ĩ. ti. j. Alia quæ dicitur Trebellianica: vt j. eo. §. sed quia. licet fuerit per Pegasianũ inducta, vt hic. Item est quarta quędam, quæ debetur ex constitutione diui Pij filio arrogato, vt ĩ. de adopt. §. cum autem.

ADDITIO. Itẽ est & alia. quæ debetur concubinæ, quã quis acceperat ea intentione, quòd eam duceret in vxorem: quoniã si postea animo mutato illã expellat, tenet ei quartam partem suę substantiæ dare: vt in aut. qui. mod. na. ef. si. leg. § si igitur. alias, & meli⁹. §. quoniam autẽ. quasi circa fin. tit. col. vi.

d Permissa est. Per senatuscõ. Pegasi. s. ab hærede, non à legatario grauato alij dare, vel restituere. vt dicem⁹ j. § j.
e Post quod sena tusconsultum. Scilicet Pegasianum.
f Onera. Scilicet omnia.
g Partem. Scilicet dodrantem.
h Pars bonorum. i intelligas tamẽ sub nomine hę reditario, aliàs autem iste textus nõ procederet: quia ille cui relinquitur pars bonorũ, nõ sustinet aliqua onera: vt l. bonorum. ff. de verbo. significa. & nota. l. l. nõ amplius. §. fina. in gloss. fina. cum. l. sequenti. & ibi Bartol. ff. de legati. 1. & facit tex. cũ gloss. & Bartol. in l. mulier quę duobus. §. finali. ff. eodẽ ad senatuscon sul. Treb. Ang.

mum lucrũ recusabãt: a atq; ob id extinguebanẽ fideicõmissa: postea Vespasiani Augusti tẽporib. Pegaso & Pusione cõsulib⁹, b senatus censuit, vt ei, qui rogatus esset hrẽditatẽ restituere, pinde c liceret quartã partẽ retinere, atq; ex lege Falcidia ex legatis retinere cõcedit. Ex singulis quoque rebus, q̃ per fideicõmissum relinquuntur eadem retẽtio pmissa est. d

Post quod senatusconsultũ e ipse heres onera f hæreditaria sustinebat: ille aũt, qui ex fideicommisso recipiebat partẽ g hrẽditatis, legatarij partiarij loco erat, idest, eius legatarij, cui pars bonorũ h legabatẽ, q̃ species legati partitio vocabatur: qa cũ hẹrede legatarius partiebatur hẹreditatẽ. Vnde q̃ solebant i stipulationes inter hrẽdẽ, & partiariũ legatariũ ĩterponi, k eędẽ interponebanẽ inter eũ, qui ex fideicõmisso recepit hrẽditatẽ, & hrẽdẽ: i. vt lucrũ, & damnũ hẹreditariũ pro rata parte inter eos commune eẽt. l

Olim quãdo quis erat rogatus de restituendo dodrantem, ex senatuscons. Trebelliano actiones diuidebantur pro rata, sed si vltra dodrantẽ, tunc ex senatuscon. Pegasiano omnes actiones remanebant penes heredem, nisi stipulatio de diuidẽdo fuerat interposita: & hoc si sponte adibas: si autem coactus, ex senatusconsulto Trebelliano actiones omnes transibant in fideicõmissarium. Aret.

Ergo siquidem m non plus, quam dodrantẽ hæreditatis scriptus heres rogatus sit restituere: tunc ex Trebelliano senatuscõsulto restituebatur hrẽditas: & i vtrunq; actiões hẹreditarię pro rata parte n dabanẽ, in hæredẽ quidẽ iure ciuili, in eũ verò, qui recipiebat hrẽditatẽ ex senatusconsulto Trebelliano, tanquã in hæredẽ. At si plus, quã dodrantẽ, vel ẽt totã hẹreditatẽ restituere rogatus esset: loc⁹ erat Pegasiano senatusconsulto: & hæres, qui semel adierat hẹreditatẽ (si modò sua voluntate adierat) siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat: o ipse vniuersa onera o hẹreditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta quasi partis & pro parte stipulatiões interponebantur, tanquã inter partiarium legatarium, & hẹredem. Si verò totam hæreditatem restitueret: p emptæ & venditę hẹreditatis stipulationes interponebantur. q

Hæreditatem restituere grauatus, inuitus adire & restituere cogitur: quo casu in fideicommissariũ omnes transmittuntur actiones.

Sed si recusabat scriptus hæres adire hæreditatem, ob id quòd diceret, eã sibi suspectã esse,

i Solebant. Scilicet iure vetustissimo, secundùm Placenti. nam legatarius non sustinebat onera: & ideo hæ stipulatiõ interponebatur. Sed cum hodie legata fideicommissis sint adæquata: vt supra de leg. §. sed non vsq. & in fideicommisso diuidãtur onera inter hẹredẽ, & fideicõmissarium: vt infra proximo §. ergo. & §. sed quia stipulatiões. patet quòd hæc legata vniuersalia, seu particularia sine stipulatione debẽt transire cũ onere & facit ad hũc §. ff. de leg. ij. l. si quis seruum. § fin. & l. sequen. in princ. tit. Accursius.
k Interponi. Puta quando legabatur dodrans. Accur.
l Commune esset.
m Sed hae stipulatione non interposita oĩa onera erant hæredis rogati, occasione quartæ, quam retinebat. vt j. eod. §. proxim. versi. at si plus. Accur.
m Ergo siquidem. Tunc demum locũ habet senatuscõsultum Pegasianũ, quã do vel totum vel vltra dodrãtem hẹres rogatus est restituere, ergo &c.
n Pro rata parte. Supra eo. §. restituta contra. Solut. vt ibi in gloss omnes. Accursius.
o Vniuersa onera. Nisi stipulationẽ supradictum interposuisset. vt ĩ. e. §. sed quia. versic. post qđ & hic subijcit.
p Restitueret. Scilicet sponte. nã poterat quartã retinere p Pegasianũ: vt ĩ. e §. post quod.
q Interponebantur. Facit ff. de pec. l. si creditor, & ff. mand. l. hæredem. §. fi.

a Habes in ea glo. aliã l. l. in quartã. ff. ad l. Falc. & in l. filium. C. fa. erc.
b Not. quos charitas si p uocat ad beneficia spe lucri sitandos. Egi. Per.
c Ergo videt, q hęc quarta debeat dici Pegasiana potius q̃ Trebellianica. dic quòd sublatum est Senatusc.õsul. Pegasia. & eius authoritatẽ habet Trebel. vt j. e. §. sed quia. Egi. Per.
d Cõcor. cum hoc tex. e. Raynutius, in glo. super verb. Trebellianũ. ante mediũ extra. de testa.

Quarta est multiplex.

g Ista gl. nõ est Accur. sed additio.

e Ad hoc nõ procedit legata bonorum parte etiã facta exęquatione cum Bart. i d. §. sui.
o In plerisq; exẽpl. atque adeo ipsa Haloãdri editione scriptum est siue retinere voluerat, sed si recte, vt patet ex ver. Si verò totam hæreditatem quo loco casũ hunc decidit, qui noluit hęres retinere quartam: sed malu it integrã hẽditatẽ restituere. Certe Theophil⁹. nostrã hãc lectionẽ sequut⁹ est: sic. n. ille scripsit. Εἴτε παρακρατῶν τὸ τέταρτον εἴτε μὴ βουλόμενος παρακρατῆσαι, i. siue retinerit quartam, siue retinere noluerit.

Quasi

a Quasi damnosam. Licet causam nō assignet: qa variæ sunt hominū voluntates: vt ff. ad Trebe. l. qa poterat. ibi, non enim. Accur.
ADDITIO. Idē dicunt doctores hic in recusatione iudicis: qa sufficit simplex allegatio suspicionis cū iuramēto. nisi recusatio esset notoriè frustratoria: vt quia datus esset de communi cōcordia partium: & ideo interim ꝓcessus iudicis recusati est nullus ipso iure, quæ omnia obtinent de iure ciuili, & in terris Imperij. sed de iure canonico debet inseri causa, & probari coram arbitris cōmuniter eligendis. ca. suspicionis: extra. de officio deleg. & c. cum speciali. de appel. Ang. & Pore.

Iudicē recusāti, sufficit allegare suspicionem.

b Quo casu. Idest cum per Trebellianum restituitur tota. Vel dic per Pegasianum. scilicet in casu proposito vbi coactus adijt. si verò non coactus, sed sponte, secus: vt 3. e. §. si verò totum.
c Vtroque. Scilicet Trebelliano: qa nihil retinebat: & Pegasiano: quia cogebatur. & ita quo ad sententiam concurrunt, quo ad verba enim non concurrūt: cum alio casu vnū, & alio aliud loquebatur.

Sed quia stipulationes. CASUS. Domine, iā video in quibus sen. cō. Treb. & senatusconsul. Pega. differebant. & in quibus cōueniebāt. nūquid remanet adhuc hodie vtrunq; in suo vigore? Ad hoc respon. q non. Cum enim stipulationes ex Pegasiano senatuscons. descendētes nō solum modernis, sed etiā ipsi antiquitati displicuerint & Pap. hō excelsi ingenij easdē stipulationes in quibusdam casib' captiosas appellet: & nobis magis simplicitas, q difficultas i legib' placeat: ideo relatis nobis omnibus tā similitudinibus, quam differētijs vtriusq; senatuscōs. placuit abrogato sen. cōs. Pega. qd postea circa fideicō. hæreditates inuētum erat: omnē eius authoritatē sen. cō. Treb. attribuere: vt hodie ex solo se con. Treb. fideicōmissariæ hæreditates restituātur siue hæres ex voluntate testatoris quartam partē, siue plus, siue minus, siue penitus nihil retinuerit: & in eo casu, qn ex voluntate testatoris, vel nihil, vel min' quarta habet, liceat ipsi hæredi vel quartā, qn nihil penit' habet: vel quod deest quartæ, qn aliqd habet. min' tā quarta, ex nostra authoritate retinere. vel si fortè totā hrditatē per ignorantiā facti restituerit: liceat ei quartā repetere: & i hoc casu statuim' ex sen. cons. Treb. actiōes hrditarias, tā in hæredem, qui restituit hæreditatem, quam in fideic.

quasi dānosam: a cauebatur Pegasiano senatusconsul. vt desiderante eo, cui restituere rogat' eēt, iussu prętoris adiret, & restitueret hæreditatē: perindeq; ei, & in eū, qui reciperet hrditatē, actiones darentur, ac iuris est ex Trebelliano senatusconsul. quo casu b nullis stipulationib. est opus: quia simul & huic q restituit, securitas datur: & actiones hrditarię ei, & in eū trāsferunt, q recipit hrditatē vtroq; c senatusconsul. in hac specie cōcurrēte. *Exploso senatuscon. Pegasiano, & omni eius authoritate Trebelliano attributa hodie hæres restituere grauatus, quadrātem hæreditatis indistinctè cōsequitur, actionesq; inter eum, & fideicommissariū pro quota portione scindūtur: nisi aut totā hæreditatem spōte restituat, aut coactus adeat, quibus sine casibus quicquid commodi, vel oneris est in hæreditate, id totum in fideicommissarium deuoluitur.*

Sed qa d stipulationes ex senatuscōsulto Pegasiano descēdentes, & ipsi antiquitati displicuerunt: & quibusdam casibus e captiosas eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat: & nobis legib. magis simplicitas, f quam difficultas placet: iō omnibus nobis suggestis, g tam similitudinibus quā differentijs vtriusque senatusconsulti, placuit, exploso senatusconsulto Pegasiano, quod postea h superuenit oēm authoritatē Trebelliano senatuscōsulto præstare: vt ex eo fideicōmissarię hæreditates restituanē: siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartā, i siue plus, siue min', siue nihil penitus: vt tunc quādo vel nihil, vel min' quarta apud eū remanet: liceat k ei vel quartam, vel qd deest, ex nostra authoritate reti-

cui restituitur, ꝑ rata portiōe vtriusque cōpetere. & hæc locum habēt, quando hæres quartā sibi retinet. Si verò hæres totam hæreditatem fideicōmis. sponte restituerit: in hoc casu omnes actiōes hæreditarię fideicommiss. & aduersus ipsum dabuntur. Et nō solū, quæ dicta sunt transtulimus in senatusconsult. Trebelli. sed etiā illud, quo precipuū fuerat in senatusc. Pegasia. vt scilicet qn hæres scriptus recusabat adire, authoritate Pega. compelletur, & totam hæreditatem fideicōmis. restituere. & omnes actiones ad fideicōmis. & aduersus eū cōferre: & hoc etiā ad senatuscons. Trebellia. trāstulimus, uolentes, vt ex eo solo hæres compellatur adire & fideicommis. desiderāti hæreditatem restituere: in hoc casu nullo damno, vel commodo apud hęredē adire, & restituere coactum remanente. Et nihil in hoc casu fieret. verum aliquis hæres institutus ex asse, totam hæreditatem, aut pro parte restituere rogatus fuerit: an ex parte hæres institutus totam partem aut partem illius partis restituere sit rogatus nam & in hoc casu eadem iussimus obseruari. quæ in restitutione totius hæreditatis 3. diximus. & hęc dicuntur vsque ad § si quis vna, cuius casus planus est vsque ad §. præterea.

d Sed quia. Dixi interponi stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano &c. Accur.
e Quibusdam casibus. Scilicet propter solennitatē verbo. vt dicitr. vel tunc quādo is cui restituta erat, nō erat soluēdo: vnde inutilis erat stipulatio. Vel verius hos captiosos modos nescimus qui sint.
f Simplicitas. Not. simplicitatē amicā legibus. & facit 3. de leg. agn. succ. §. nos verò. & ff. de dol. l. ei in prin.
ADDITIO. Intellige de simplicitate, quę est cōtraria fraudi non autē de fatuitate: quia illa est dānabilis. l. 1. §. si ff. de suspect. tut. Et de hac simplicitate, & quot modis simplex accipit' plenè Quint. Mādo. in glo. Facul. §. volentes. in ver. simplicis.
g Suggestis. Hic not. q in sententia sunt allegationes repetendæ.
h Quod postea: Quia prius fuit Trebellianum.
i Quartam Scilicet de bonis hæreditatis. detracto tamen alieno ære: vt C. eo. l. & sine scriptura.
k Liceat. Etiā cōtra volūtatē defuncti iure illo scilicet institutionū. vt C. ad leg. Falcid. l si vt allegas. hodie fortè contra ſm quosdam: vt in Authentico de hęred. & Falc. §. si vero expressim. collatio. 1.

Simplicitas ē legib' amica.

pōr est fideicommissario volente quartā retinere dicatis deducere: & tūc tenet creditoribus ꝑ sua rata. de quo & quasi legatarijs teneat' vide per Angel. luc.

Solu-

nere, vel repetere solutū, [a] quasi ex Trebelliano se natuſcõſulto: ꝓ rata portionē actionibus, [b] tā ī hæredem, quā in fideicõmiſſariū cõpetentibus: Si verò totā hęreditatē ſpõte reſtituerit: [c] oēs hereditariæ actiones fideicõmiſſario, & aduerſus eū cõpetūt. [d] Sed ē: id, qđ præcipuū Pegaſiani ſenatuſconſulti fuerat, [e] vt qñ recuſaret hr̄s ſcriptus ſibi datā hæreditatē adire, neceſſitas ei imponeretur, totā hæreditatē volenti fideicommiſſario reſtituere, & oēs ad eū, & contra eū trāſferre actiones: & hoc tranſpoſuimus ad ſenatuſcõſultū Trebellianū: vt ex hoc ſolo neceſſitas hæredi imponat̄, ſi ipſo nolēte adire, fideicommiſſarius deſideret reſtitui ſibi hæreditatē: nullo nec dãno, neç cõmodo apud hęredē [f] remanēte.

Quod iuris eſt de toto quò ad totum: ide iuris eſt de parte quò ad partem. Ar.

Nihil autem intereſt: vtrum aliquis ex aſſe hæres inſtitutus, aut totā hæreditatē, aut pro parte reſtituere rogatur: an ex parte hæres inſtitutus, aut totam eam partē, aut partē partis reſtituere rogatur. Nam & hoc caſu eadem obſeruari præcipimus, q̄ in totius hæreditatis reſtitutione diximus. [g]

Hæreditatem deducta quarta reſtituere grauatus, pro ea parte hæreditaria onera ſuſtinet: quod ſi certa re quantumuis maxima, certave quãtitate præcepta, reſtituere, nulla tenus oneribus implicatur, ſed vniuerſa ad fideicommiſſariū connolant.

Siquis vna aliqua re deducta, ſiue præcepta, quæ quartam [h] continet (veluti fundo vel alia re) rogatus ſit reſtituere hæreditatem: ſimili modo ex trebelliano ſenatuſconſulto reſtitutio fiet [i] perinde, acſi quarta parte retenta, rogatus eſſet reliquā hæreditatem reſtituere. Sed illud intereſt, ꝙ altero caſu, .i. cū deducta, ſiue præcepta aliqua re reſtituitur hæreditas, in ſolidū ex eo ſenatuſconſulto actiones trāſferuntur, & res, quę remanet [l] apud hæredē ſine vllo onere hæreditario apud eū remanet, quaſi ex legato ei adqſita. Altero verò caſu .i. quum quarta parte retenta rogatus eſt hr̄s reſtituere hęreditatē, & reſtituit, ſcidunt̄ actiones, [k] & ꝓ dodrãte q̄dē trāſferunt̄ ad fideicõmiſſariū, pro quadrãte remanēt apud hr̄dē. Quinetiā licet vna re aliqua deducta, aut præcepta reſtituere aliquis hr̄ditatē rogatus ſit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur, æquè inſolidū trāſferūtur actiones. Et ſecum deliberare debet is, cui reſtituit̄ hæreditas, an expediat ſibi reſtitui. Eadē ſ. interueniūt, & ſi duabus, pluribusve deductis, præceptisve rebus reſtituere hæreditatem rogatus ſit, Sed & ſi certa ſumma deducta, præceptave, quæ quartā, vel etiā maximā partem hæreditatis conti

[a] Solutum. Propter facti, non iuris ignorantiam: vt C. ad leg. Falc. l. error.

[b] Actionibus. Scilicet creditorū, non legatorū. ſin. B. vt ff. ad ſenatuſc. Treb. l. 1. in ſi. & l. apud ꝗ. in. ſed & legatarijs reſpondet hr̄s, cū eis fideicommiſſaria portio non ſufficit: ſic ſi, vt totius hæreditatis quarta ſibi reſeruetur: vt ff ad Treb. l. 1. §. ſi ii. qui. ſecundùm Io. Sed Azo contra C. ad Trebel. l. ij. Sed illa ſecundum ſupradictam diſtinctionem intelligitur.

[c] Reſtituerit. Quæ reſtitutio fit re, & verbo. re, vt ſi patiatur res hæreditarias à fideicõmiſſario poſſideri, vel totas, vel aliquas earum, hac mente vt ſibi reſtituatur hæreditas. verbo autē ſic, reſtituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerū poſſeſſionem non tradam, & ex tunc res fiunt fideicõmiſſarij in vtroque caſu: vt ff. ad Trebellian. l. facta. in princ. Sed nunquid etiam ante factam reſtitutionem eſt fideicommiſſarius domin⁹? & vt C. commu. de legat. l. fi. §. ſed quia? Reſpond. non: quia ante reſtitutionem omnia facit hæres. & etiam manumitti ſeruum hæreditarium: quod non faceret, ſi alius eſſet dominus: vt ff. ad Trebellian. l. Marcellus. §. res. & l. ſi hæres inſtitutus. §. ſi hæres. Nec obſt. dicta l. fi. cõmunia de legat. quæ dicit dari rei vendicationem fideicommiſſario generali. nam eſt intelligendum ex quo hæreditas eſt reſtituta. Vel ſpeciale eſt in rebus alienatis, vt ante reſtitutam hæreditatem detur fideicommiſſario vtilis rei vendicatio.

[d] Competunt. Quia per omnia eſt vt hæres: vt ff. quod cum eo. l. ſi filius. §. finali.

[e] Fuerat. Vt ī. eo. §. ergo. verſ. ſed ſi recuſet.

[f] Apud hæredem. Cui etiam carebit fideicommiſſarius ac periculo eum indemnē futurum occaſione hæreditatis: vt ff. ad Trebel. l. cum hæreditas. & etiā pro futuris habet exceptionē: vt ff. ad Trebel. l. j. §. quandam. [1] Sed hæc cautio de qua hic dicitur, qualiter fit? Reſpond. per officium iudicis poſtulante eo, cui eſt reſtituenda hæreditas. vel quota pars, non autem ſi ſingulare fideicõmiſſum ſit relictum: vt ff. ad Trebellia. l. nam quod. §. non omnis. vel etiam poſtulante procuratore eius, cui ſit mandatum. nec ſufficit cauere de rato: vt ff. ad Trebellian. l. quidam. §. 1.

[1] Hoc verum facta reſtitutione: ſed aſi ipſam bñ cõuenit. l. ita th. §. q. ex trebelliano. ff. eodem. Angel.

ADDITIO. Et not. quòd procuratori ſimpliciter, & habēti ſpeciale mãdatum poteſt fieri reſtitutio hæreditatis: non autem procuratori in rē ſuam ſiue ceſſionario: vt eſt caſus mirabilis in l. ſi mulier. §. ex aſſe. ff de iur. do.

[2] Adeo vt etiam illa certa res, quæ quartam cõtinet, amittat, ſi coactus hęres adeat. l. ita th. §. ſi præceptis. ff. ad trebellia.

[g] Diximus. Vt ī. eo. §. ſed quia ſtipulationes. & proxi §. Et not. ꝙ idem iuris eſt in toto, quo ad totū, quod in parte, quo ad partem: vt ff. de acquiren. hæredi. l. ſi ſeruus. & ff. de vſucap. l. qui ſc. c. in princi. Argu. contra ff de euict. l. ex mille. in gloſſ. pro parte.

ADDITIO. Tu dic, quòd hæc regula procedit, quando eſt eadem ratio in parte, quæ in toto: aliàs non, vt in contrario.

[3] tus idē eſt in toto quo ad totū qd in parte quo ad partē, & econtra.

[h] Quartam. Vel etiam minus quarta: ſed tamen agitur ad ſupplementum, [4] vel retinebit: vt ff. eo. l. e. § ſi hæres præcepto. in fine.

[4] Et nūc pro eo qđ ſuppletur tenet̄ creditoribus qa illud videt̄ habere ad reſtitutionē quotæ.

[i] Remanet. Facit C. de hæred. inſti. l. quoties.

[k] Actiões. Scilicet creditorū, non legatorū. qđ dic, vt ī. e. §. ſed quia. in fine. Inſtitu-

net, rogat' sit aliqs hr̄dita tē restituere: idē iuris ē. † Quę aūt dixim' de eo, q ex asse istitut' a ē, eadē trāsferim' & ad eū, q ex parte hęres scriptus est. *Ille qui ab intestato bona defuncti ceperit, & ēt fideicommissarius, potest grauari de restituendo totā hæreditatē, vel partē hæreditatis .h. d. Aret.*

Pręterea intestat' quoq; moriturus pōt rogare b eū, ad quē † bona sua vel legitimo iure, vel honorario ptinere ītelligit: vt hr̄ditatē suā totā, partemve eius, aut rē aliquā (veluti fundū, hoiem, pecuniā) alicui restituat: c cū alioqui legata nisi ex testō nō valeāt. d Eum quoq; cui aliqd restituit, pōt rogare, vt id rursū alij aut totū, aut partem, vel ēt aliquid aliud restituat. e

Quis sit huius literæ sensus: acerrime inter iuris commentatores pugnatū est, ad extremūq; anhelitū vsq; laboratum: iuxta tamen receptiorē, & cōi calculo probatā sni. vah. d. Si quis legum solennia obseruare nolēs hæredis fide, ac legalitate fretus. fideicōmissum reliquerit, iusiurandū subire cogitur hæres, nū tale quid re lictū fuerit: quod si recusat ad fideicommissi solutionem arctatur: nec audiendus est, si minus solennem voluntatem alleget.*

Et qa prima fideicōmissorū cunabula à fide hęredū pēdēt, & tā nomē, f quā substātiā acceperūt, ideo diuus Augustus ad necessitatē iuris ea retraxit: g nup & nos eundē principē superare contendētes † ex facto, h qd Tribonianus vir excellentissimus quęstor † sacri palatij suggessit, ɔstitutionē i fecimus; p quā disposuim', si testator fidei hr̄dis sui ɔmisit, vt vel hr̄ditatē, vel speciale fideicōmissum restituat: & neque ex scriptura, neq; ex quinq; testium numero (qui in fideicōmissis legitim' k esse noscit) possit res manifestari, sed vel pauciores quā quinq;, vel nemo penitus testis interuenerit: tunc siue pater hæredis, siue aliquis quicunque sit, qui fidē hęredis elegerit, & ab eo restitui aliqd voluerit, si hæres perfidia tentus adimplere fidē recusat, negando rem ita esse subsecutam, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, † cū prius ipse †

a Institutus. Vt restituat retenta certa re &c.

Prætetea. CASVS. Dn̄e, vos dixistis mihi qualiter hæres oneratur ad præstationem fideicommis. sed nūquid poterit successorea ab itestato fideicōmis. similiter grauari? Rñ. Insti. q. sic, nam præter supradictos modos, quibus in testamento grauatur hæres ad restitutionem fideicōmissi, potest etiam quis si forte esset intestatus moriturus per fideicommissum rogare eum, quem intelligit sibi de iure ciuili, vel de iure prætorio ab intestato successurum, vt hæreditatē suam totam, vel partē eius, aut rē aliquam singularē, veluti fūdū, hominem, vel pecuniā alicui restituat. Sed licet hoc sit verum in fideicōmis. secus tamē est in legatis. Legata enim olim non nisi ex testamento valebant, & non solum successorem in vniuersitate ab intestato pōt quis grauare: sed ēt eum cui aliquid restituitur per fideicō missum potest rogare, vt illud rursus alij totum, aut pro parte restituat, aut ēt aliqd aliud, quod tñ idē valeat, & hęc dicuntur vsq; ad §. & quia prima.

b Rogare. in codicillis.

c Restituat. Ideo potest ab his fideicommissum relinquere: quoniam sua spōte relinquere legitimam hæreditatem videtur non instituendo alium: vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. i.

d Nō valeant. Sed quo iure hoc est verū? antiquo, i. nō: vt ff. de lega. j. l. i. Item nouo, i. non. vt C. commu. de lega. l. ij. Dic ergo anti quitori iure locum habere, quod hic dicitur. Vel dic, q dicta lex, de lega. secundum noua iura loquitur, secundum quę æquiparata sunt legata fideicōmissis. vt supra de lega. §. sed non vsque &c.

e Restituat. Etenim inquantum quis honoratur, & onerari pōt: vt j. o. tit. i § hoc solum. sed nūquid quartam retinebit? Respon. vt j. o. tit. i. §. hoc solum.

Et quia prima. CASVS. Dn̄e, iam video quid erat olim circa fideicommissum, & quid hodie obtinemus. Vn̄ cū satis manifestū sit, qd de antiquitate tollatur, & in quib. per vestram cōstitutionem circa fideicōmissum insistere debeamus: transeatis igit tñ placet ad aliquam aliam mām. Ad hoc rñ. Amice adhuc nō est ad aliquam aliā mām transeundū. Primo adhuc circa mām fideicō. insistendū est. Namq; prima fideicōmissorū cunabula à fide hr̄dū pēdebāt. & tā nomē, quā substantiā acceperunt. & ideo primus diuus August. vt s. dictū est, fideicōmissa ad legis necessitatem deduxit, & laqueis iuris innodauit. Igit nos eūdem principē circa figmēta fideicōmis. nuper superare ɔtēdētes. ex quodā facto p Tribonianum virū excelsum sacri palatij q̄storē nobis relato, quādā fecimus ɔstitutionē. qua statuim', vt si qs testator hæredem suum per fideicō. rogauit, vt vel hæreditatem, vel aliquod speciale fideic. alicui restituat, & hmōi voluntas testatoris, neq; ex aliqua solenni scriptura, neque per quinque testes, q in codicillis sufficiūt pbari possit, q fidē hęredis sui elegit: in hoc casu si hæres pfidia ductus fidem adimplere recusauerit negando tale onus à testatore sibi fuisse impositum, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, facto de calū. à fideic. prius pstito, necesse habebit hæres vel iusiurādū subire. vel fideic. siue gñale, siue speciale ab eo relictum fideicō. soluere, & ita p nram ɔstitutionem induximus. ne vltima volūtas testatoris fidei hæredis sui commissa depereat. Sed pone, q ille à quo fideic. petitur, postquam per sacramentū, aut p testes conuictus fuerit cōfiteatur fideic. a se relictū: ad legis tñ subtilitatē decurrat: videlicet allegādo ex minus solēni volūtate hoc fuisse relictū. certe i hoc casu i pœnā sui mēdatij: & nō obstāte huiū. defensiōe, ad fideic. pstationē omnino cogēd' est. Et hæc dicunt vsq; in fi. Frā. de Are.

f Nomen. No. nomen consequens rei: vt s. de do. §. est & aliud.

g Retraxit. Hæc iura sunt. §. eod. in prin.

h Ex facto. idest ex quæstione de facto.

i Constitutionem. Vt C. de fideicom. l. fina.

k Legitimus. No. testes quinque in codicillis necessarios esse: vt C. de cod. l. fi. & de fideic. l. fi ibi. sed siue quinque &c.

Iuraue-

Sane si qs rogat' hr̄di tatē restituere pce pro seruo & peculio ei': actiones de peculio cogetr suscipere: nec poterit reo noīe ɔuenire is cui restitutū est hr̄ditas. l. i. §. pe. ff. qñ de pecul. act. ē anna.

Dicēdo qsqs mihi hr̄s erit, & nō ē necesse exprimere pprium nomē. secūdū Ia. Egi. Per.

Et ideo quāuis di recto i codicillis relinq non possint. vt no. gl. in d. l. i. ff. de le. j. tñ relicta valēt vt fideicōmissa, & aliquomodo habēt effectū legati, nisi in libertatibus. & tutelis: ɔ q bus dic. vt j. de codicil. §. non tantum.

Non est improbū si qs aliū viuente vincere contēdat, nisi hoc fiat ad humanam gloriā. §. cogitādū. in verbo zelus ei &c. Authent. de mo. secūdum Pot. Egi. Per.

Alias, exqstor.

Idest, q aio calū niādi nō petit fideicōmissū: quo casu defert iuramentū hr̄di. secū dū Pot. Egi. Per.

Scilicet fideicommissari'.

Codicillis qnq; testes ad sunt.

de calũnia iurauerit: a necesse eũ † habere, b vel iusiurandũ subire, q̃ nihil tale a testatore audiuerit: vel recusantẽ, ad fideicõmissi vel vniuersalis † vel specialis solutionẽ coarctari: c ne depereat vltima volũtas testatoris fidei hr̃dis cõmissa. Eadẽ d obseruari censuimus, & si à legatario, vel fideicõmissario aliquid similiter relictũ sit. Quòd si e is, à quo relictũ dr̃, postquã negauerit, cõfiteatur quidẽ aliquid à se relictũ eẽ, sed ad legis subtilitatẽ f recurrat: omnino soluere cogendus est. g

TITVLVS XXIIII.

DE SINGVLIS rebus per fideicommissum relictis.

Etiam res singularis potest per fideicommissum relinqui, & tam ab hærede, quàm à legatario.

POtest tñ quis ẽt singulas res h p fideicommissum relinquere: veluti fundũ, argẽtũ, hominẽ, vestem, & pecuniã numeratã: vel ipsũ hęredem rogare, vt alicui restituat: vel legatarium: i quamuis à legatario legari non possit. k

Non tantum res testatoris: sed etiam hæredis, aut cuiuslibet alterius per fideicommissum relinqui potest. Et legatarius de re sibi legata sua, vel aliena, alteri restituenda potest grauari, dummodo non plus oneretur, quam honoratur. Et quando res aliena legatur: vel ipsa, vel eius æstimatio præstanda est. Aret.

Ammeta, Eatenus quẽ fideicõmissis grauari posse, quatenus honoratur.

Potest autem non solũ proprias res testator per fideicõmissum relinquere: sed & hæredis, aut legatarij, aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alterius. l Itaque & legatarius, & fideicõmissarius non solum de re rogari potest, vt eam alicui restituat quæ ei relicta sit, sed etiam de alia siue ipsius, m siue aliena sit. Hoc solum obseruandum est, ne plus quisquam rogetur alicui restituere, quam ipse ex testamento ceperit. nam qđ amplius est, inutiliter n relinquitur.

Cùm autem aliena res

a Iurauerit. Nam in omni casu erat olim iurandũ & in omni capi. vt C. de iur. calũ. l. 1. in princ. hodie sufficit semel iurare, vt in auth. de iis, q ingre. ad app. §. fina. colla. v.

b Necesse eum habere. Sed nunquid hodie corrigit hoc cũ nulli deferat inuitio: vt C. de iure iur. l. fi. & l. gñaliter § sed iuramẽtũ. ver. si autem? Respon. nõ, quia hæc est posterior cõstitutio Iustiniani: vt C. de fi. deicõ. l. fin & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare.

c Coarctari. Nota propter cõtumaciã non iurantis eũ cõdemnari: vt C. de iur. calumn. l. 2. §. penulti.

d Eadem. scilicet vt compellat iurare, vel soluere.

e Quod si. Dixi qñ contumax fuit non iurãdo. nunc qñ iurauit, & per sacramentum fuit confessus, vel etiam ante, quàm iuret, sed prius negauerat relictũ: vt in fine huius tit. dicemus statim.

f Subtilitatẽ. Quæ est, vt ex quo est voluntas nõ solennis, non valeant ea quę facta sunt, vt C. de fideicommiss. l. si veritas. & C. de testa. l. non dubium. §. illud.

g Soluere cogendus est. Sed quomodo coarctatur ex nõ solenni voluntate? sic ergo soluuntur inutiliter relicta, si cut & vtiliter, quod esse non debet. vt C. de fideicommiss. l. si veritas. quæ est contra. solu. quidã dicunt, quòd vbi solenniter testari voluit. & non fecit, habet locum lex 2ria: aliàs si noluit testari solenniter habet locum quod hic dicitur, vt ff de iu. cod l. 3. Sed hæc falsa est, quia & hic de testatore loquitur, qui solenniter facit vt ibi, si testator fidei hr̃dis sui commisit. Alij vt B dicebant esse distinguendum, an dicat heres, nõ est verum tibi legatum esse, in quo casu cogitur probare esse verum, & solenne, vt in cõtrario, eo saluo, vt si deferatur sacramẽtum iuret, vt supra prox. §. an dicat, nõ potes petere, quia est minus solenne, in quo casu cogitur, vt hic. Sed hoc nõ valet, quia secũdum hoc expediret ei negare, quod esse nõ debet vt ff. de trib. l. illud § penult. Dic ergo secũdũ Ioan. aut ab initio confitetur relictum, & tunc non tenetur ex non solẽni volũtate, vt in l. illa cõtraria. a Aut negauit, & tũc ex solenni volũtate nõ tenetur, sed postea per sacramentũ, vel p. pbationes cõpellatur, vt ita tõne sui mendacij teneat, vt hic, & arg. in auth. de tri. & semis. §. studium. & §. ad hoc.

De fideicommiss. generalib. sup. tit. 1. dixit, nunc de specialibus dicit. Accur.

POtest. Totus iste titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit de fideicõmisso pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba.

h Singulas res. Non solum generaliter, vt s. tit. 1.

i Vel Legatarium. Scilicet rogare, vt aliquid alicui restituat.

k Non possit. Antiquo iure inspecto, sed nouo iure aliter est. nam põt à quolibet, q cõmodũ quocunque mõ habet, legari, & fideicõmitti, vt C. com de leg. l. 1. § fin. & hoc statim subijcit.

ADDITIO. Dic secundùm Ioã. Fabr. q̃ accipiendo legatũ propriè forte non potest legari nisi ab hærede, sed fideicõmitti sic, vt l. si fuerit. §. 3. ff. de lega. 3. & quod ibi nota. maximè p Barto. sed quia legatũ, & fideicommissum idem sunt, & facta sunt hodie similia, & synonyma, ideo illa differentia hodie non tenet, vt dicta l. 2 § fi. C. communia de lega. & plenè no. per gl. & doct. l. 1 ff. de lega. 1 & ibi dixi supra de leg. 1. §. 3 sed ibi Raph. dicit, quòd iste text. nõ potest loqui de iure antiquo cum hic sit verbum, possit, dum dicit, legari nõ possit non autem dicit, legari non poterat &c. dic vt p eum. Ang.

l Alterius. Refert tñ an leget rem extranei, an hæredis. primo casu distinguitur an sciuerit alienũ, vel crediderit suam. secundo nõ, vt 3. de lega. §. quod aũt. & ff. de leg. 1. l. vnum ex familia § si rem.

m Ipsius. Scilicet legatarij.

n Inutiliter. Facit ff. de leg. 1. planè 2 §. fi. & l vidẽdum. & ff de leg. 3. l. 1. § sciendũ. & l. 3. §. iulianus. & l. si legatarius. in prin. Sed cõtra in dicta l. planè. §. si eius. Sed ibi fletur p legatariũ quo min⁹ meliorẽ accaperit

† Scilicet hęredem.

† Aliàs vniuersitatis.

† Et hæc lectura videt sãus p hart p istũ text. quem sequuntur Franc. Aeurti. M. fil. & alij dn vt refert Bart. l fi. C. co. & Angel. hic tenendum quã erat practica, quòd hr̃dr ab initio nõ negãri deiceret fideicõmissarius iuramentũ si testatur volens solenniter testari fidei suę cõmisisset tale legatum, quo iurante erit securus, 2 recusantem verò aget 2dictione ex isto §.

† Et quã uis ẽt in isto membro opi. lo. sit communis, tñ Ioan Fab. hic cũ impugnat ẽt si in testo vel codicei. fuerit relictũ, & rñdet ad l. si veritas, q qñ hr̃s negat li. 2test. legatari⁹ habet duo remedia, vel q deferat iuramentũ & obtinet iste §. & d. l. fi. vel q oneret se pbatione, & tũc sibi imputet, q a debet probare dispositionẽ solẽnem, vt ibi.

Legari potest à legatario.

† Nõ põt q̃s pl⁹ grauari, quã honorat, imò debet habere lucrũ l. 3. §. iulianus. ff. de leg. 2 Egid. Fer.

per fideicômissum relinquit, necesse est ei, q rogatus est, aut ipsam redimere, & præstare, aut æstimationem eius soluere.

Etiam libertas seruo per fideicommissum potest relinqui: & non tantùm seruo proprio, sed etiam alieno: vt quàdo poterit, ematur, et manumittat. h. d.

Libertas quoq; seruo p fideicômissum dari pôt: vt heres eû rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicômissarius. Nec interest, vtrû de suo proprio seruo testator roget, an de eo, qui ipsi[a] heredis aut legatarij, vel ét extranei [a] sit. Itaq; & alienus seruus, redimi & manumitti dêt. Quòd si dñs eû vendat: [b] si mô [c] nihil [d] ex iudicio eius, q reliquit libertaté, recepit: [e] nô statim extinguit fideicômissaria libertas: sed differtur: [f] quoad possit tpe procedente, vbicûque occasio serui redimédi fuerit, pstari libertas.

Directa libertati datus, testatoris libertus efficitur: fideicômissariam autem adeptus libertatem hæredis est libertus.

Qui aût ex fideicômissi causa manumittitur, non testatoris fit libertus, etiá si testatoris seruus sit: sed eius, qui manumittit. [g]

perit. vel melior videt esse qué elegerit, licet deteriorê elegerit: vt ar. j. de act. § pterea. Itê arg. côtra. ff. de leg. 2. l. Impe. § 1. ibi enim vero * &c. Sed hoc qd hic dicit intellige, qñ in quâtitate legat alicui, & in quâtitate oneraf: ibi aût qñ quâtitas daf, & in specie grauaf: quo casu tñ vr æstimasse specié suâ legatarius accipiendo quantitaté: vt ex eadé l. colligitur. [1] Itê côtra. ff. ad l. Fal. l. sed & si nô seruus in princi. Sed & ibi eodem modo respôde: qa quâtitas erat legata: & onus erat positum in faciédo. Sed cû quantitas legat. & in quâtitate grauaf sic vt hic loqtur, nûquid quartá iure Falcidiæ potest onerat[9] retinere: si ue sit legatarius, siue fideicômissarius q sic grauatus. Quidá dixit q sic: vt ar. ff. ad l. Falc. l. pœnales. § si. Nos contra: vt in e. tit. l. lex Fal. si interuenia t. §. nûquam. & de vulgari substitu. l. cohæredi §. cum filiæ.

ADDITIO. De quo dic vt p gl. in d. §. nunquâ & l. 1. §. denique. & ibi Bar. ff. ad Tre. & per Aug. hic notau.

[a] Extranei. Licet etiá crediderit suû: vt ff. de fideicô lib. l. Paulus. j. rñ. & l. a lieno. in princi. Sed in pecuniario legato distinguitur, sciuerit vel ignorauerit ré alienâ: vt j. de leg. §. quod auté. & § non solum. *

[b] Non vendat. Vel ét si vendat, sed vltra iustum pretiû védere vult. nâ tûc perinde est ac si nô vendat: vt ff. de leg. 2. l. non dubiû. §. fi.

[c] Si modo interpositio est.

[d] Nihil. Si enim aliquid etiá modicum relinquit alicui, vt uendat, & ille legatum accepit, compelli vendere: vt hic, & C. de fideicom. lib. l. liberi si te donatam. & C. ad leg. Falc. l. si ea cuius filium.

[e] Recepit. Scilicet dominus istius.

[f] Differtur. Quod differtur, nô aufert. sic ff de iud. l. eum furiosus. Arg. côtra. C. de inoffic. test. l. scimus §. fi. & de vsufru. l. si vsusfructus. [2] Itê no. q inspicitur, quod euenire potest sic ff. de iur. om. iud. l. si idem §. fi. in gl. adiudicari & ff. de adi. le. l. si seruo.

[g] Eius q manumittit. idest, hæredis, vel legatarij, vel fideicommissarij. C. de fideic. li. l. his quib[9]. Acc.

[1] Etiá ibi est casus l quo plus grauat qs quam honorat, secûdû Pos. Egid. Per.

[1] Et quando species eras sua: si vero aliena, pcedit text. hic. Vbi auté relinquif species, si simpliciter grauetur, hés locû iste text. si alternatiuè, procedit text. l. d. §. si cui.

* As l cô trariû facit tex. in d. l. alieno.

[2] De isto brocardo dic vt per Bart. in l. Iter stipulanté. §. sacramenta. ff. de verb. obl.

At is, qui directò ex testamento liber esse iubetur: ipsius testatoris libertus fit: qui ét Orcinus [h] appellaf. Nec alius vllus directò ex testamento libertaté habere pôt, quá qui vtroque tempore testatoris fuerit, & quo faceret testm̃, & quo moreretur. Directa autem libertas tunc dari videtur: cùm nô ab alio seruû manumitti rogat: sed velut ex suo [i] testamento [k] libertaté ei competere [l] vult.

Siue præceptiuis, siue rogatiuis verbis fideicommissũ fiat, valet. h. d. Acc.

Verba auté fideicommissorû hæc maximè [m] in vsu habent: peto, rogo, volo, mâdo, fidei tuæ cômitto, quæ pinde singula firma sunt, atq; si omnia in vnum congesta essent.

[h] Orcinus. Sic dictus ab orco. i. manumissus ab eo, q tédit ad orcû. i. infernû. Vel orthin[9] ab orthos, quod est rectum. Vnde orthin[9]. i. directo manumissus. Vel ab orce. qđ est caplo (nâ & inde archiorcus) qa multa capiunt manumissi in testaméto, l quo multa fiunt.

[i] Et suo. Non expectata manumissio ne ab alio facienda.

[k] Testamento. Vel etiá codicillis testamento côfirmatis: vt ff. de manumiss. test. l. libertas.

[l] Competere. Quæ côpetit hæreditate adita etiam ab vno ex pluribus hæredibus: vt ff. de manumiss. testa. l. testamé to manumissus. § testamento.

[m] Maximè. Ideo hoc dicit: quia quibuscunq. verbis relinq possunt: vt j. de lega. in princi. siue directis, siue precatijs: vt C. com. de le l. omne verbû. & facit ff. ad Treb. l. Scæuola.

ADDITIO. Et hoc verû. si verba importent dispositioné, idé fideicommissum, vel ad hoc exté di possit ex côiectu rata méte testatoris non aliàs: vt l. pẽ. §. pẽ. filios. ff. de leg. 3.

Orcinus qs & vnde dicif.

[f] Orcin[9] ob id dr q libert[9] sit defuncti, & iam ad Orcû missi. Alcia. lib. 1. preter miss. legit Orbinus sed aptior est vox Orcini. Theophilo dicitur ὀρκινὸς ἀπελεύθερος idest, Charonianus libertus à Charone: interior l postutore.

TITVLVS XXV.
DE CODICILLIS.

Codicillos etiam non testatus quiuis facere potest: porrò ante testamentum facti nulla expressa confirmatione, nouo iure indigent.

ANte Augusti têpora côstat, codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona etiam fideicommis-

DE CODICILLIS.

Quia testamenta & eorum accidentia dicta sunt: nunc de codicillis. i. de paruula, vel de minima scripta voluntate. Nam ideo codicilli dicuntur: quia in breuiori chartula, vel codice, quàm testamentum fiebant, & solû in eis quadá fideicommissa relinquebâtur: & tales sunt ad testamentum qualis est scapha ad nauem. Sed nunquid secundum hoc possunt fieri sine scriptura? Quidam dicunt quòd non: sed tamen dico etiam sine scriptura hodie fieri posse, licet fortè olim in scriptis tantum fierent: C. de bon. lib. l. si. in prin. Accur.

Côtinuatio.

Codicilli siue scripta fieri possût.

ANte Augusti &c. Iste tit. diuidif in quatuor partes. Primo qũo fuerit introductus vsus codicillorum. Secundo, qñ codicilli testamento confirmati valent. Tertio, an hæreditas directo possit dari, vel

Diuisio.

sa esse cœperũt) codicillos introduxit. Nã cũ decederet in Aphrica, scripsit codicillos testamẽto confirmatos, [a] quibus ab Augusto [b] petijt per fideicommissum, vt faceret aliquid. Et cum diuus Augustus voluntatẽ eius implesset: deinceps reliqui eius [c] authoritatem secuti fideicommissa præstabant: & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat, [d] soluit. Dicitur autem Augustus conuocasse sapientes viros, inter quos Trebatium quoque, cuius tũc authoritas maxima erat: & quæsisse, an posset recipi hoc, nec absonans à iuris ratione codicillorum vsus esset: & Trebatium suasisse Augusto, quòd diceret vtilissimum, & necessarium hoc ciuibus esse propter magnas, & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vbi siquis testamentum facere non posset, [e] tamen codicillos posset. Post quæ tempora cum & Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubiũ erat, qn codicilli iure optio admitterent.

Etiã ab intestato codicilli fieri possunt. Sed quãdo ante testamentũ fiebant: non aliter valebant, nisi erant in testamento confirmati. Hodie verò semper videntur confirmati. Ar.

Non tantum autem testamento facto potest qs codicillos facere, sed & intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. Sed cũ ante testamentum factum codicilli facti erant: Papinianus ait, nõ aliter vires habere, quã si speciali postea voluntate confirmentur. [f] Sed diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, ex ijs codicillis qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate, quã in codicillis expresserat, non recessisse.

Codicillis nec dari, nec adimi directo hereditas põt:

vel adimi in codicillis. Quarto, an q̃s possit facere plures codicillos. Secunda ibi, Nõ tantũ. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillis. CASVS. Domine, iã video, quòd vultis tractare de Codicillis, dicatis igitur mihi, si placet, qñ primo ius codicillorũ in vsu esse cœperit. & quis primo introduxit codicillos? Ad hæc rñ. Amice, ius codicill. tẽporib. diui Augusti primo i vsu esse cœpit: nam certum est ante Augusti tẽpora ius codicillorũ in vsu nõ fuisse: sed primo Lucius Lentulus, ex cuius persona etiã fideicom. sumpserũt originẽ, codicillos introduxit. Nã cum prædictus Lucius Lentulus, in Aphrica diem extremum clauderet, quosdam scripsit codicillos i testamento suo confirmatos, quibus rogauit Augustũ per fideic vt aliquid faceret. & cum diuus Augustus volũtatẽ suam in codicil cõtentã impleuisset: postea cæteri aucto ritatẽ pricipis secuti fideicõmissa pstabãt, & filia eiusdem Lẽtuli legata i codicillis pris sui cõtenta soluit. ad quorũ pstationẽ diuus Augustus iurisprudentes cõuocauit, inter quos erat Trebatius cuius tunc authoritas maxima habebatur: & ab eisdem iurescon. quæsiuit, an vsus codicillorũ recipi posset, & an nõ dissoni essent codicilli iuris rationi? Et dicitur Trebatium respondisse Augusto vtilissimum, & necessarium fore vsum codicillorũ, & maxime propter longas, & magnas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vt siquis testm̃ solenne pp impotentiã facti facere non posset, faceret saltẽ codi. quibus vltimã voluntatẽ declararet. vnde post illa tẽpora cum etiam Labeo iurisconsul. codicillos fecisset: iam nemini dubiũ erat, qnin codicilli iure optimo admitterentur. Et hęc dicuntur vsq; ad §. non tantũ autẽ.

[a] Cõfirmatos. Hic nota q̃ quatuor modis codicilli conficiuntur. aut enim in futurum cõfirmantur, veluti testamento prius facto, in quo dictum est, quicquid dixero in codicillis, valere volo: & postea codicilli facti sunt. Aut in pteritũ: veluti codicilli prius testamento facto postea cõfirmati sunt, & hi duo casus C. eo. l. siue in initio. Tertio fiũt cũ testõ: veluti cũ testator q testm̃ iplere nequierit, addiderit vt vim codicillorũ haberet: vt C. eo. l. fin. §. illud plane. ibi, nisi id ille &c. Quarto sine testamento, s. ab intestato: vt ff. eo. de iure codic. l. conficiuntur. & j. eo. §. non tantum. & C. eo l. non idcirco. hic autem fuerunt confirmati, vel ante, vel post.

[b] Augusto. Cui aliquid relinquebatur.

[c] Eius. Scilicet Augusti.

[d] Non debebat. Quia legata non debebãtur, nisi ex testamẽto iure antiquo: vt diximꝰ s. tit. 2. § pterea.

[e] Non posset. Propter impotentiã facti: vt quia non habet tot testes, q testamento conficiendo sufficiũt: secus si propter impotentiã iuris: vt ff. eodem. l. diui. §. codicillos. quæ est contra. Et probatur hæc solutio. ff. eodem. l. conficiũtur. §. codicilli.

Non tantum autem, CASVS. Domine, iã vidimus, quod primo Lucius Lentulus fecit codicillos testamẽto suo cõfirmatos. nunquid igitur requiritur de necessitate, quòd fiat testamentum ad hoc, q possint valere codicilli? Et respond. q non. Nam non tantum facto testamento potest quis codicillos facere: sed ẽt intestatꝰ decedẽs codicillos facere põt: & in eis fideicõmis. relinquere. Pap. tamẽ ait codicillos ante testamentum factos nõ aliter iuris necessitatem habere, nisi postea speciali voluntate testatoris, & in testamento cõfirmẽtur. Sed diui Seuerꝰ & Antoninꝰ rescripserunt ex codicillis ante testamentũ factis postea cum effectu fideicom. peti, licet in testamento subsecuto non fuerint expresè cõfirmati, si ita tñ appareat testatorẽ qui post factos codicillos fecit testm̃, à voluntate in codicillis expressa nõ recessisse, & ita non est necessaria specialis confirmatio, sed sufficit si non appareat de contraria voluntate testatoris. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. codicillis autem.

[f] Confirmentur. Scilicet expressim, vel etiã si quoquo iudicio retinetur prima volũtas: vt ff. eo. de iure codic. l. ante tabulas testamenti. sed ioan. contra. Nam siue ante, siue post fiant, semper videntur cõfirmati: vt hic dicitur statim, & ff. eo. de iure codic. l. si quis eum. §. si & l. ab intestato. Accur.

ADDITIO. In hoc tamẽ remanet hodie differẽtia sm̃ Io. Fab. quia quãdo expresè cõfirmant, valẽt iure directo, quę in his continentur. secus si tacite l. libertates. ff. de manu. test. & de test. tut. l. 3. quamuis glo. ibi tenet contrarium.

Codicillis autẽ. CASVS. Domine, iam video, q codicilli añ testamẽtũ, & post testamẽtũ fieri possunt, & ab intestato. Sed nũquid eandẽ potestatẽ habeant

[g] Nota, aliquãdo confirmatio pcedit suũ cõfirmabile factũ secdm Bal. & Sali. in d. l. siue i initio. C. eo. sit. q cps põt cõfirmare electionem fiendã p patronos ecclesiæ antequã fiat: quod not. vide l. cum antea. C. de arbi. an qs possit approbare laudũ antequã pferatur. & sic an primo quis possit approbare & cõfirmare electionem antequã facta fuerit. Angel.

nec institute hæredi cõditio adijci nec directò substitui: fideicõmitti aût pôt.

Codicillis aût hr̃ditas neq; dari, a neq; adimi † pôt, ne confundat b ius testamẽtorũ & codicillorũ: & ideo nec exhæredatio scribi. c Directò aût hr̃ditas codicillis neq; dari, neq; adimi potest. Nã p fideicõmissum hr̃ditas codicillis iure relinqtur. d Nec cõdõné hr̃di īstituto e codicillis adijcere, f neq; substituere directò g qs pôt. *Plures codicillos vnus facere potest omnes habẽtes effectum, secus in pluribus testamentis. Aret.* Codicillos autẽ ẽt plures h quis facere pôt: & nullam i solennitatem ordinationis desiderant.

bent codicilli, quam & testamentum? Ad hoc rñ q non: imò codicilli in multis differunt à testõ. Hæreditas.n.in codicillis nec directò dari, nec adimi pôt: & hoc ideo statutum est, ne ius testamentorum, & codicillorum confundat: vnde nec exhæredatio directò in codicillis scribi pôt: sed omnia supradicta in testamento fieri possunt. sed licet in codicillis hęreditas directò dari nõ possit: in illis tamen fidei commis. iure relinqui potest item nec cõditio hæredi instituto I codicillis adijci potest, nec etiam substitutio directò fieri. Et nõ solum in p̃dictis differunt codicilli à testamento, sed etiam in alijs: nam plures codicillos qs facere pôt, ita vt omnes valeant, & nullam solẽnitaté ordinationes verborum desiderant: licet secus in testamento Et hæc dicuntur vsque in fi.tit.

a Neq; dari. Directò, sed per fideicõmissum, siue ab eo quem prius fecerat hæredem. siue è legitimis, bene pôt relinqui: vt ff.e. de iur cod.l.2.§.si & C.eo.l.hæreditaté.& j.proxi.§.

ADDITIO. Et assignat gl. l.hæreditatem. rõnem differentiæ, quia non tñtum aufertur p fideicõmis. sicut directò aufertur Vel dic ẽm Sal. aliqua virtus attribuitur vni, q̃ non attribuitur alteri, vt l si. C.e. & maioré vim testamenta, quã codicilli habent, pp maiorem solennitatem in eo requisitam. Ang.

b Ne confundant. idest, ne istę duę voluntates sic misceantur, vt vna ab altera discerni non possit nã si idem significarét, quare diuersa nomina darentur vt C eod.l.si.idem.

c Scribi. Scilicet vt de iure valeat.

d Relinquitur. Sed qua actione hæc hr̃ditas, vel ẽt alia in codicillis relicta petentur? Rñ. quidam cõdictione ex l.vt ff de condictio ex lege.l.j. Vel dic vtili actione ex testõ, cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti vt ff.eo.de iure codici.l. 2.§.t.

e Instituto. Scilicet in testamento.

f Adijcere. Et cui conditioni adiectæ necesse parere non habet, sed in eius conditionis defectum de ademptione hæreditatis cogitasse videtur, vt ff.de condi.inst.l.penul.in fin. Sed fortè in vanum cogitauit vt ibi dixi.

g Directò. Si tñ substituerit, vr̃ rogasse per fideicõmissum, vt restituat: vt ff ad Treb.l.Scæuola.

h Plures. Vt etiam omnes valeant, nisi contrariam contineant voluntatem, vt C eod.l cum proponas. aliud in testamentis, vt ĩ. quibus mod.testa.infir.§. posteriore.& facit.ff.eo.l.diuus §.t.

i Et nullam. Scilicet de illis quatuor, quæ in testamento desiderantur, vel septem testium, vel sigillorum, vel q sua manu scribantur, vel q subscribant testes. vt ĩ.de test.§ t. Sed quædam solennitates & hic desiderantur, vt sunt quinque testes, vt diximus ĩ.tit.2.§.fin.

† Vt l. Scæuola. ff. ad Trebel.& vide Ioan. And.de testa.in c. si pater. in glo super verb. iterdum.vij.

† Idem cõtrios qa cõdõ apposita in testamento nõ pôt in codicillis remoueri, qa iũe pñté hr̃ditas dari vr̃ ĩ istũ text. nisi forsan ob fauoré liberorũ, p no.i l. diui. ff.eod. clausula tñ derogatoria apposita in testõ pôt in codicillis reuocari, vt p Ang. hic.

DE HÆREDITATIBVS, quæ ab intestato deferuntur.

Hic titulus est generalis ad omnes sequentes titulos vsque ad tit. de bonorum poss. vbi mixtim tractabit ex testamento, & ab intestato, sed textus huius tit. loquitur tantum de suis hæredibus, & sic aliàs ff. si cer. pet. & de rebus credi. vbi tractat de mutuo in specie tantum. Acc.

Institutionum, vel elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis. Lib. III.

TITVLVS I.

DE HAEREDITATIBUS, quæ ab intestato deferuntur.

Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic describũtur. Aretinus.

Intestatus † decedit, qui aut omnino testamentum non

ADDITIO. Iste tit. sic continuatur. Dictum est supra, de hæreditatib. quæ testamento facto deferuntur, nunc sequitur videre de hæreditatib. quę ab intestato deferuntur.

Intestat⁹ Tot⁹ iste ti. diuiditur i quatuor partes principales. Primo ponit quis dicitur decedere intestatus. Secundo, q prima cã est liberorũ, & qui sũt liberi, & sui. Tertio de emãcipatis quõ admittantur, & de adoptiuis. Quarto ponit aliquas suas correctiões. Secunda ibi, Intestatorum autem. Tertia ibi, Emancipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia.

CASVS. Dñe. iam video, q vos vultis tractare de hr̃ditatib. q̃ deferunt ab intestato. p Deo, si placet vobis, dicatis mihi quis intelligit decedere intestat⁹? Ad hoc rñ. Intestat⁹ decedere itelligit ille, q aut nullo mõ fecit testm: aut de facto quidé fecit testamentum, non tamen de iure vt pote, quia intis solennitate caruit, vel testamenti factionem non habuit: aut testamentum, quod iure fecerat, arrogatione ruptum fuit. vel capitis diminutione irritum factũ est aut si ex testamento solẽniter facto nullius hęres extiterit: omnibus enim his modis intelligitur quis intestatus decedere. & hæc dicuntur vsque ad illum §. intestatorum. Domine. iam video quis intelligitur decedere intestatus. dicatis modo mihi, si placet ad quos intestatorũ hęreditas pertinet? Ad hoc respondet, Amice, hæreditas intestatorum ex lege duodecim tabularũ: primo pertinet ad suos hæredes. Sed quid nomine Imperator, vos dicitis, q hæreditas intestatorum pertinet ad suos hæredes. dicatis mihi si placet, qui intelliguntur sui hęredes? Ad hoc respondet, Amice, sui hęredes intelliguntur, qui in potestate morientis sunt, de cuius hęreditate tractatur, veluti filius. & filia, nepos, & neptis, descendentes ex filio, pronepos. & proneptis: & per masculinã lineam directò descendentes: nec interest quo ad hoc vt hæredes censeantur, verum sint naturales liberi, an adoptiui. Nam adoptiui liberi tempore mortis in potestate existẽtes, sui hæredes intelliguntur: & nõ solum supradicti ex binis matrimonijs existentes procreati dicuntur sui hæredes, sed etiam necesse est eos inter suos hæredes cõnumerari, qui ab intestato non erant in potestate parentum: vtpote naturales, qui non sunt ex legitimo matrimonio

Cõtinuatio.

Diuisio.

† An adé idé sit intestatum decedere, qđ ab intestato, vi de p Bar. in l.Cẽturio. ff de vul. & pupil.& l.j. ff de suis & leg. per Bal. in l. ğnaliter. in princ. C. de isti. & substi. sub cõdi. & per Io. And I addi. ad Specu.tit. de succes. ab intest.

fecit: a aut non iure fecit: b aut id, qđ fecerat, ruptū c irritúve d factū est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. e

Intestatorum hæreditates suis hæredibus in primis deferuntur, in quorū numero sunt naturales liberi, quam primum legitimi (secundum præscriptos in l. modos) sunt effecti.

Intestatorū aūt hrēditates ex lege xij. tabular. primū ad suos hrēdes ptinēt. † Sui aūt hrēdes existimātur) i q in ptāte morientis fuerit: g veluti filius filiave, nepos neptisve ex filio, ꝓ nepos proneptisve ex nepote ex filio nato, h prognatus: i ꝓgnatave. Nec interest, vtrū naturales k sint liberi, an adoptiui. l

Liberi legitimati siue per oblationem curiæ, siue per subsequens matrimonium, de numero suorum hæredum sunt censendi. Aret.

Quib. m cōnumerari necesse est ēt eos, q ex legitimis qdē nuptijs, vel matrimonijs nō sunt ꝓgeniti, curijs n tñ ciuitatum dati, ſm Diualium o cōstitutionum, quæ super his positę sunt, tenorem, hęredum suorū iura nanciscuntur. Necnon eos, p quos nostræ amplexæ sunt constitutiones, q per quas iussimus, vt si quis mulierem in suo cōtubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos sustulerit: r postea verò affectione procedente, etiam nuptialia instrumenta s cū ea fecerit, & filios, vel filias

nio genitis postea tñ parentibus naturalibus curijs dati sunt: & ita in potestate patris redacti. Hi.n. beneficio diualium constitutionū, quæ super filijs naturalibus positę sunt, iura suorum hæredum nāciscuntur. Nec solum supradicti inter suos hæredes constituuntur: sed etiam illi, quos nřa cōstitutione statuimus, vt si quis aliquam mulierem in suo contubernio copulauerit: non tñ ab initio affectione maritali eā habuerit: erat tñ talis cum qua poterat habere legitimum coniugium, si ex ea prolem procreauerit: & postea maritali affectione interueniente eum eadem muliere instrā dotalia confecerit, & filios, & filias ex eadē habuerit: statuim⁹, dico, non solum posteriores liberos scilicet post matrimonium ꝯctū editos, legitimos, & in potestate patris esse. sed etiā priores. videlicet ante matrimonium editos, & hoc meritò statuimus. Nam isti liberi ante matrimonium nati, occasionē legitimi nominis etiam alijs post matrimonium natis præstiterunt. Rōne.n. affectionis, quam pater ad prolem primo procreatam habuit, & quia matrem eorum habuit in prole fœcundam, ideo eam sibi maritali affectione copulauit, & hoc obtinere censuimus, nō solum si post dotalia instrā cōfecta liberi nati fuerint, & extiterint, sed etiam si nulli post matrimoniū fuerint nati. vel etiā si aliqui fuerint nati, sed postea mortui. in omni.n. euentu censuimus liberos ante matrimonium natos maritali affectione secundum tenorem nostrę cōstitutionis postea subsecuta legitimos esse, & iura suorum hæredum in omnibus habere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ita demum. Franc.

a Non fecit. Vel quia nō vult: vel quia non pōt: vt pupillus, & furiosus: licet hi improprie intestati dicantur esse: quia & si vellent testari non possunt: vt ff. eo. scilicet de suis & legi. l. 1. in prin.

ADDITIO Quod no. secundùm Io. Fab. ꝯ. eos, q vendicant sibi bona intestatorū ex ꝯsuetudine: vel ꝓ terunt ex statuto. de quo, & an facto testō, & postea rupto habeat locum dictum statutum, q ab intestato præferantur agnati &c. vide latè p Ang. hic.

b Non iure fecit. Quia caruit solennitate testium vel non habuit testamenti factionem, & fecit.

c Ruptū. Arrogatione, vel agnatione posthumi. vt ī. q. mo. te. infir. j. rñ. Et nu. q nō est p oīa idē qñ rūpit. ac si nul'ū factū eēt, si tñ fecit codicillos: cum primo casu. f. qñ rūpit. legatū vt ex codicillis nō valeat, vt C. de codi. l. 1. in prin. secūdo sic: vt ī. de fidei com. hær. §. præterea. & ff. de iu. cod. l. si q̃s eā. in fi. j. rñ. & in l. ab intestato. & ī. ti. 1. §. nō tantū. Accur.

d Irritumve. Vt per capitis diminutionem testatoris: vt ī. quib. mo. test. infir. § non tamen. & facit ff. de verb. sign. l. intestatus.

e Extiterit. Sunt & alij duo modi: vt p q̃relam, vel contra tabulas testamento rescisso: vt C. de collat. l. vt liberis. Accur.

ADDITIO. Hoc verū si sit mora ad adiam hrēditatem. secus si post: quia p̄tor non pōt facere desinere quem esse hrēdem. §. quos autē. de bon. pos. Ang.

f Supra diximus. ī. de hrēd. qua. & differe. §. sui. Ang.

g Fuerint. Itē aliud est necesse. vt nemo eos p̄cedat. vt ibidē dicitur: vt supra de hære. quali. & diffe. §. sui.

h Ex filio nato. Aliud si ex filia. vt ī. de pa. po. §. filius.

i Prognatus. Idest, procul à me natus: quia in quarto gradu est mihi, qui vocatur abnepos: vt ī. de gradi. §. quarto. vel dic compositū poni pro simplici: idest, natum vel natam. & hic pone, p nepote prędicto. Vel dic melius. loquitur de omnibus descendentibus vlterioribus: & ideo dicit prognatus: quia vsq; in infinitū succedunt: vt in Auth. de hære. ab intest. §. 1. & sic propriè ponitur prognatus, idest, procul natus.

k Naturales. Idest, legitimi.

l An adoptiui. Quo ad hoc vt sui dicantū: nisi emācipati fuerint: tunc.n. interest, cū naturales emācipati iure p̄torio succedant, adoptiui nō: vt ff. de suis & legi. hæred. l. 1. §. suos. & ī. eo. §. minus. Accur.

m Quibus. Scilicet suis hæredibus.

n Curijs. Erat.n. curia siue corpus in qualibet ciuitate, q curia indigebat officialibus, vt negotia expedirentur: vt in Auth. de defen. ci. §. nulla. in fi. colla. iij. vnde qcunq. vellet nālē suū filiū dare illi curię vel ipsemet filius post mortē patris se offerre, nō extātibus legitimis, vel pater testō illud dicat, legitimus fiebat, vt in Auth. quib. mod. nat effi. sui §. quod verò. & §. si quis igit. col. vj. sicut fit remissio peccatorum ijs, qui vadunt vltra mare.

o Diualium. Idest, principum, scilicet Theodosij & Leonis: vt C de nat. lib. l si quis. & l. quoniam.

p Nec non eos. Scilicet, necesse est connumerari inter suos. Accur.

q Constitutiones. C. de na. li cum quis. & l. nuper.

r Sustulerit. Idest, habuerit.

s Instrumenta. In quibus contineatur matrimonium inter Titium, & Bertā esse ꝯtum, & dotē datā esse: q instrumenta dotalia, vel nuptialia dicunt. & sine his duob. s. scriptura, & dote dicit P. non valere matrimonium: quia lex plerunq; de his dixit tali casu: vt hic, & ī. de nup. §. si. non aliàs: vt ff. de regu. iuris. l. nupt.

† Intestatorū hrēditates ad quos, quo ordine deueniant, prim⁹ ꝯstituisse vr̄ Moses Hebręorum diuin⁹ legislator. qua de re vide Nume. c. 27. Porro cū hæc iuris ciuilis ps variè iactata, & tñ nō cōfusa esset apud Romanos Iustinianus edictis Nouellis cōstitutionibus, & in primis Cōstit. 118. certum & simplicē ab intestato succedendi ordinē præscripsit. Testari aliqui non licet, aliqui non pñt. Testam ꝑ duo rumpitur.

Intellige vt ibi p Io. Fab. Pet & Ange.

Imo quanto gradu ſm eūdē Nicol.

Prima est melior secūdū Nico. Et qñ cō positū ꝑ simplici. & ꝯ capiatur, tractat Mando. In Gl. Facult. §. sane. in vet. obtinebat.

Scilicet ab intestato, secus ex testō. & quo dio vt ꝑ Ange. i §. hodie ī. de adop. Ita hoc non obtinet i feudo. & de nouo, & si cū ꝯsensu dñi adoptetur. agnat⁹. c. adoptiu⁹. an si de feudo fu. ꝯtro. & de sue. fue. c. j. vt per Ioan. Fa. & Ange. Peccata remittuntur peregrinā tib.

habuerit: nõ solũ eos liberos, q post dotẽ editi sũt, iustos a & in ptãte patris esse: sed ẽt anteriores, † qui & ijs, qui postea nati sunt, occasionẽ legitimi nominis præstiterũt, b Quod obtinere censuimus, c & si nõ ꝓgeniti fuerit post dotale instrm ꝯfectũ liberi: vel ẽt nati ab hac luce subtracti fuerit.

Nepotes et infrà hos, etiã posteriores, tunc demum suorũ nomine digni sunt. si in potestate constituti, primarias ẽt partes ĩ gradu occupent. quod accidit si, qui eos præcedebat, viuo adhuc parente desierit in potestate esse.

Ita demum tñ nepos, neptisve, pronepos, ꝓneptisve suorũ hæredũ numero sunt, si ꝑcedẽs ꝑsona desierit d in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia rõne, veluti emãcipatione. e Nã si p id tẽp', f quo quis g morit, filı' in ptãte eius h sit: nepos ex eo i † suus hr̃s esse nõ põt. idq; & in cęteris deĩceps liberorũ ꝑsonis k dictũ esse intelligimus. Posthumi quoq;, qui si viuo parẽte nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes sunt. l

Suus hæres statim post mortem parẽtis efficitur hæres, ẽt ignorans, licet sit pupillus, et furiosus, & sine authoritate sui administratoris.

Sui autem hæredes sunt etiam ignorantes: m & licet furiosi sint, hæredes n possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus nobis adquiritur, ex ijs causis & furiosis adquiri potest. o Et statim morte parentis quasi p continuatur do-

nuptias. nos dicimus valere matrimonium: vt C. de nup. l. si vicinis. & in Auth. de nup. §. nuptias. colla. 4. sed non fieri liberos legitimos. vt in Authen. de trien. & semis §. fi. colla. 3.

a Iustos Repete iussimus.

b Præstiterũt. Scilicet primi. nam & ob hoc retinet qdã prius ꝯcubinas, 2 vt experiant an ex eis possint filios habere, vt postea accipiãt eas in vxores, vel repellant. quod scilicet vt repellantur, in vxore prohibitum est, vt in Authen. quibus modis natur. effic. legiti. §. quoniam. colla. vij. ADDITIO. Nota cautelam gl. quæ vult habere filios. sed dicta cautela nõ est bona quo ad animam, quia omnis fornicatio est hodie prohibita: vt dixi supra, de nuptijs §. si aduersus. & §. fin. Ang.

c Censuim'. Quasi dicat: non solum si nascãtur postea, & viuant cum primis, sina non nascãtur aliqui, siue etiã nascant. & moriantur, vt C. de natur. lib. nuper. Et nota, q etiamsi legitimos habẽt ex vxora quõdã: tñ hęc valẽt: 3 & siue ex libera, siue ex liberta, siue ex serua, quam postea manumiserit. & in vxorem duxerit, hæc seruantur: vt in Authẽ. de incest. nup §. fi. colla. iij. & in Authen. de trien. & semis. § fina. colla. 3. & in Authen. de filijs ante do. instrumenta natis per totum tit. colla. 3.

Ita demum. CASVS. Dñe, vos iam dixistis mihi ĩ. q nepos. & neptis, & pronepos. & proneptis, in numero suorum hæredum computant, si persona directò præcedens desierit in ptãte parentis esse, siue hoc contingat morte. siue capitis diminutione. Si. n. eo tpe, quo quis moritur, filium habuit in potestate: nepos ex eodem filio procreatus suus hæres suo esse non põt: quia pater eius gradu præcedens eum à iure sui hæredis excludit & idem est in ꝓnepote intelligendum & i cæteris liberorũ personis. Si. n. aliquis ex filio nepotem habuerit: ex eodẽ nepote ꝓnepos non poterit su' hæres existere. Nepos. n. i. pater ꝓnepotis ipsum ꝓnepotem tanquã in ra notiori gradu constitutum à iure sui hæredis excludit. Et hæc dicũtur vsque ad illum §. posthumi quoque.

d Desierit. Sed nonne filius præcedit nepotem ex altero filio vno gradu, vt ĩ. de grad. cog. §. primo gradu. & §. ij. & tñ nõ excludit, 4 vt ĩ. eo. §. cum filiusfa. non videtur præcedere, cum sui patris locum obtineat: vt in d. §. ĩ. eod.

e Emancipatione. Val capitis diminutione maxima, vel media, non autem captiuitate: vt ĩ. quibus modis ius patr. potest. sol. §. si ab hostibus. & ff. de suis, & legi. hęred. l. §. si filius.

f Nam si per id tempus. Contra ĩ. eod. §. cum autẽ quæritur. in princip. Sol. vt infra titu. j. §. proximus. Accur.

g Quis. Veluti auus.

h Eius. Scilicet aui.

i Ex eo. Scilicet auo.

k Personis. Cum omnes liberi appellentur: licet post tri nepotẽ ĩproprię. vt ff. de gradibus. l. iurisconsultus. §. parẽtes. & ff. de verbo. rum signific. l. liberorum.

Posthumi quoq; CASVS Domine, iam vos plures connumerastis mihi qui inter suos hęredes connumerari pñt. nunquid sunt aliqui alij à prædictis, qui debeant inter suos hæredes cõnumerari? Respon. quod sic. Non enim solum iam nati, sed etiam posthumi inter suos hęredes cõnumerãtur: & hoc est verum, si tales sunt posthumi, qui si suo legitimo viuo parente nascerẽtur: sui & in potestate eius essent futuri. Scire enim debes, quod sui hæredes siue iã nati siue posthumi etiam ignorãtes hęredes fiunt: & licet furiosi sint, nihilominus hæredes existere possunt, & hoc ideo: q ex quib. causis nobis ignorantibus acquirit. ex eisdẽ causis ẽt furiosis acqri poterit: & statim post mortem parentis quasi continuatur dominiũ inter suũ hæredem & defunctum, & ideo pupillis hæredibus suis nõ est necessaria tutoris authoritas. ad hoc vt acquiratur eis hæreditas: cum suis hęredibus etiã ignorantibus (vt supradictum est) acquirat hęreditas. nec etiam furioso suo hæredi consensu curatoris sui acquiritur hæreditas: sed ipso iure. & hęc dicũtur vsq; ad illum §. interdum autem. Franc.

l Sui hæredes sunt. Cum habeantur pro natis quoties de eorum cõmodis quæritur: 5 vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero Et nota, quòd posthumus dicitur proprie, qui post humationem patris nascitur: & dicit etiam impropriè ille, qui facto testamẽto nascitur: ff de iniust. rup. testa. l. 3. §. 1.

m Etiã ignorãtes. Et inuiti & statim, licet iure prætorio abstinere possint: vt supra, de hæred. qualit. & diff. §. sui. & ff. si quis omis. cau. test. l. j. §. prætermittitur. vers. qui sunt.

ADDITIO. Quod prætoris beneficium etiã si nõ impetretur, competit ipso iure. l. ei qui se immiscuit. ff de aquiren. hæred. Ang.

n Hæredes. scilicet sui. alias non: nisi per curatorẽ. secũdũ quosdã: vt C. de cura. fur. l si § tali itaque.

o Acquiri potest. Sic ff. de action. & obliga. l. si à furioso. in princ. & ff. si certum petatur. l. si à furioso.

p Quasi. Hoc ideo, quia in corporalibus dicit pro-

1 Idẽ An. in §. fi. ĩ. de nup.

a Istã cautelam sequuntur Angel. & Por.

† Cõcor. cum hoc text. c. cũ ta. cũ gl. t. ex. q fi lij sint legitimi. Mrimonũ sine scriptura & dote pt valere: sed nõ filij legitimati.

3 Quod verum intellige ẽt sine ipso rum consensu. & nulla data ipsis in strumento facta mentione. secus tñ in legitimatio ne facienda per rescriptum ẽm Ang. hic.

4 Idẽ Pa. Ma. & Ang.

† Nepos tñ ex alio filio præmortuo bene ẽẽt suus hr̃s vna cum isto filio viuo. Egi. Per.

5 Idẽ Ange. in §. cũ autẽ. ĩ. de tut.

Posthumus dicit dupliciter.

miniū: & ideo nec tutoris authoritate opus ē pupillis, [a] cū ēt ignorātibus adquiratur suis hǣdibus hæreditas. Nec curatoris assensu adquiritur furioso, sed ipso iure.

Qui ab hostib. captus suus esse desiit, ēt mortuo parēte regressus beneficio postliminij retrò semper suus fuisse fingitur. Item patre etiam post obitum maiestatis damnato, filius iure suitatis priuatur.

Interdū [b] aūt, licet in ptāte parentis mortis tpe suus hr̄s nō fuerit, tn̄ su[us] [c] heres parēti efficit̄, veluti si ab hostib. qs reuersus fuerit post mortē patris sui: ius.n. postliminij [d] hoc facit. Per contrariū autē hoc euenit, vt licet qs in familia defuncti sit mortis tpe, tn̄ suus hr̄s nō fiat: veluti si post mortē [e] suā pr̄ iudicat[us] fuerit pduellionis [f] reus, ac p hoc memoria [g] ei[us] dānata [h] fuerit. suū.n. hr̄dē habere nō p̄t: cū fiscus ei succedat: sed pōt dici, [i] ipso quidē iure eē suū heredem: sed desinere. [k]

Nepotes ex præmortuo filio, eorū patris locū assumētes simul cum patruo, vel amita aut successionē consequuntur, in stirpes. s. non in capita: q si ex præmortuis fratribus nepotes tantum supersint, quisq; proles in eam duntaxat partem succedet, quam pater, si superstes esset, assequuturus fuisset.

Cūm filius, filiave, &

---

priè continuatio: sed dñium est incorporale. Hoc reprobo, quia & possessio est res incorporalis: [?] & tn̄ vna cum alia cōtinuatur: vt ff. de acqui. poss. l. Pomponius. § præterea. & §. in doté. & §. si iussu, & §. sed & legatario. & § pe. Dic ergo impropriè fieri cōtinuationem: quia inter diuersa, non inter eadem fieri debet, sed pater, & filius vnum fictione iuris sunt: vt C. de impu. & alijs subst. l. fina. §. fin.

[a] Pupillis. Aliàs si est hæreditas extranei, & nō patris: tutoris authoritas, & pupilli actus necessarius est: nisi sit infans: quo casu sufficit tutor: vt C de iure deliber. l. potuit. & l. si infanti. §. pasente. & ff. de tuto. & cura. dat. ab ijs l. impuberi.

Interdum autem CASVS. Domine vos dixistis mihi s. q illi censentur sui hæredes, qui erant in potestate parentum tempore mortis eorum. nunquid est illud gñaliter verū, q existentes in potestate tempore mortis fiunt sui hæredes & nulli alij? Ad hoc rñdes, q non. Quandoque enim contingit vt licet aliquis i potestate parentis tempore mortis non fuerit, nihil. minus tamen suus hæres parenti efficiatur: sicuti contingit in filiofamil. ab hostibus capto. Nam si post mortem patris in ciuitatem reuersus fuerit, suus hr̄s patri efficitur. Ius.n. postliminij semper fingit eum in ciuitate fuisse, & sit per consequēs in potestate patris tempore mortis extitisse, & ita postliminium eum patri suum hæredem facit. Et non solū in hoc casu recipit prædicta regula instantiam: sed ēt in casu contrario. Contingit enim qñq vt licet quis in ptāte defuncti tēpore mortis fuerit, tamen hæres suus existere non possit: veluti si pater eius post mortem suam iudicatus fuerit reus pduellionis, & per hoc memoria eius damnata sit. nam in hoc casu, licet filius in potestate patris tempore mortis extiterit, suus hæres patri esse nō potest. Pater.n. cuius memoria per sententiam damnata est, suum hæredem habere non pōt: cum fiscus ei succedat. & hæc sunt vera de iustitia primitiua. sed hodie dici potest ipso iure filium suum esse heredem: licet postea sententia lata contra memoriam patris desinat esse suus heres. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. cum filius filiave. Fran. de Are.

[b] Interdum. Vt ff. de suis. l. j. §. sed si quis. versi. interdum. Accu.

[c] Suus. ff. de testa. l. lege Corn. in fi. contra. Sol. ibi ille qui fuit captus. non fuit reuersus: sed hic sic.

[d] Postliminij. Quod fingit eū semp in ciuitate fuisse: vt quib. mod. ius pa. pote. sol. § si ab hostibus.

[e] post mortē. No. quia delicta transire ꝯ hæredem etiam lite non contestata, vt lesæ maiestatis in duobus casibus, quando quis contra principem, vel rempublicā [?] fuit mortuus: aliàs non: vt ff. ad legē Iul. maiest. l. fi. & his duob. casib. hic tm̄ loquit̄. Item de residuis, & peculatus, & repetūdarum: vt ff. ad legē Iul. repe. l. fina. Item apostatarus: vt C. de apost. l. j. & l. apostatarum. in fi. Quædam ēt non transeunt lite nō contestata, vt omnia alia publica. vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. Alia contestata lite transeunt, aliàs non: vt omnia priuata delicta: vt C. ex delic. defun. l. j. & ꝟ. de perpet. & tempo. actio. §. non autem.

[f] Perduellionis. Ideo dicit perduellionis: qa p duellū fiebat certamē, si aliquis criminis huius dicebat̄ reus: q aliquid in ipsum principem, vel rempublicam fuisset molit[us], s̄m Pla. Et pōt dici hoc, & defendit quia & secundum iura Romana [?] videtur posse fieri debere pugna: & sunt aliqua ar. vt ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. & ff. de re iudi. l. commodit. & ff de ijs, q notant̄ infam. l. athletas. & de athletis. l. j. C. li. x. & ff. de excu tuto l. athletæ. in prin. & C. q res p'g oblig. pos. l. spē. & ff. de dona. l. donationes, in fi. his enim legibus habetur mentio de tali pugna: quæ nō fieret. nisi de iure esset. Vel dic perduellionis, id est hostilis criminis, nam perduelles hostes dicūtur: vt ff. de verb. sig. l. quos nos.

[g] Memoria. Nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari nisi à Deo, vt ff. quæ senten. sine ap. el. re. l. penult.

[h] Damnata. Hoc scilicet modo, pronuntio contra imperium Lucium fecisse: & ideo bona eius in fiscū inferri. nam per hoc memoria damnatur: & infamia quadam defunctus afficitur: [4] vt supra ex quibus causis man. non lic. §. j & ex tempore commissi delicti alienationes ab eo factæ non valebunt: vt C. ad legem Iul. maiesta. l. penul. in fi. & ff. de dona. l. donationes. §. fi. Accur.

ADDITIO. Ex hoc loco notari pōt, q de crimine alicuius etiam post mortem quærere licet. quod verū est si agitur propter bona, vel contra personā, & bona: secus si contra personam, vel de persona tantum: quia tunc non licet: cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc gl. not. in c. à nobis, secundo, de sent. excom. in notula. puta in hæresi & c. Iustum allegationes breuitatis gratia omitto, quas ibi videre poteris.

[i] Potest. dici. Scilicet verius.

[k] Desinere. Scilicet lata sententia. Nā nō facit ipso iure desinere hæredem suum esse tale delictum.

Cum filius. CASVS. Quidam decessit, qui tpe mortis habebat filiū in potestate, & ex altero filio præmortuo nepotes. Modo quæro, verum iste, qui gradu præcedit nepotes ex fratre suo, à successione intestati parentis illos nepotes debeat excludere? Ad hoc rñ. q nō. Cū n. filius, filiave, & ex altero filio pmortuo nepos

---

* Hoc verū secundū Bar. de iure ciuili: nō aūt de iure gētium.

* Sci licet Romano sū, arg. l. eū qui vectigal. ff. d' ver. sig. Idem in alijs ciuitatib. s̄m gl. in l fallaciter. C. de aboli. Quod est verum si nō recognoscit superiorē: aliàs sec[us], vt gl. in l. 1. in princi. ff. ad l. iuli. ma. dic vt per Ang. hic.

[3] De iure canonico est phibitum talib[us] pugnātib. ministrari sacramēta, maximè puocāti: vt ij. q6. iiij. monomachiā. & in Specu. de accu. §. sequit̄, ver. qd si Ang. hic.

[4] Idē Fa. Pla. & est singula. s̄m Ang. hic. Crimina an post mortem possint inquiri.

suo nepos, vel neptis extiterit, omnes simul ad hæreditatem vocantur: nec ille, qui gradu proximior est, in vlteriore gradu constitutus à successione excludit. Aequum. n. est visum esse, nepotes, & neptes in locum patris sui præmortui succedere. Igitur pari ratione si quis intestatus decedens habuerit nepotem ex filio præmortuo, pnepotē, vel pneptē: oēs pariter ad successionē vocantur intestati patris. Et quia in hoc casu placuit nepotes, & neptes, & pnepotes & pneptes in locū patris sui pmortui succedere: conueniens esse visum est in stirpes, & nō in capita eos hæredes esse: ita videlicet, vt filius ex vna parte existens dimidiā hæreditatis habeat: & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sint plures, alterā dimidiā consequātur: vt sicuti pr si viueret, vna cum fratre suo in vna dimidia totius intestato patri succederet: ita nepotes ex eo in locū eius succedentes ad portionem eius tantūmodo admittant. Et idē est si ex duobus filijs præmortuis nepotes, vel etiam neptes existant: & ex altero forte vnus, vel duo: & ex altero filio præmortuo tres, vel quatuor. Nam in hoc casu, sicuti in superiori ad vnum, vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hæreditatis aui intestati pertinet: ita & ad tres, vel quatuor, vel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinebit. Et hęc dicuntur vsque ad illū §. cum autem quæritur. Franc. de Aret.

ex altero filio [a] nepos neptisve existunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur, nec qui gradu proximior est vlteriorem excludit. Aequū [b] enim esse videtur, nepotes, neptesque in patris sui locum succedere. Pari ratione & si nepos, neptisve sit ex filio, & ex nepote pronepos, proneptisve, simul vocantur. [c] Et quia placuit nepotes, neptesve, Item pronepotes, proneptesve in parentis sui locum succedere, cōueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes [d] hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hæreditatis habet, & ex altero [a] filio duo, pluresve nepotes alterā dimidiam. Itē si ex duobus filijs [f] nepotes, neptesve existant, ex altero [g] vnum [h] forte, aut duo, ex altero tres, aut quatuor: ad vnum, aut duos dimidia pars pertineat; ad tres, vel ad iiij. altera dimidia.

Vt quis suus dici queat, etiam destituti testamenti tempus inspicitur: quo fit, vt qui nepos mortis aui tempore suus non erat, si tamen destituto testamento priorem locum occupat, sui hæredis iura nanciscitur: mō viuo auo conceptus fuerit: alioqui nullatenus admittetur.

Cùm † autē [i] quęritur, an quis suus hæres existere possit: eo tempore quærendum est, quo certum est [k] aliquē sine testamento [l] decessisse quod accidit, [m] & destituto † testō. Hac rōne si filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres institutus, & alio mortuo [n] postea certū fuerit hæredem institutum ex testō nō fieri hæredē, aut quia noluit eē hæres, aut quia non potuit: [o]

siue sint in eodē gradu siue in diuersis gradib. constituti. Dicatis ergo mihi, qn quærendū est an aliqs suus hæres esse possit? Ad hoc respondet, Amice, cū quæritur, an aliquis suus hēs existere possit, eo tpe quærendum est, quo certum esse cœperit eum intestatū decessisse. & hoc contingere potest, etiā testamento destituto, quod patet tali exemplo. Quidam qui habebat filium in potestate, & ex filio nepotem, cōdidit testamentum, & in testamēto suo quendam extraneū instituit hēdē, & filium proprium exhæredauit. mortuo testatore ante adiiā hæreditatem decessit filius exhæredatus: mortuo filio, extraneus hęres scriptus deseruit testamentum: vel forte quia noluit adire hęreditatem, vel morte, vel alia causa impeditus hæres eē nō potuit. in hoc casu cum certum esse potuerit hæredem institutū ex testō non fieri hęredē, nepos ex filio præmortuo suus hæres auo ab intestato existit: quia certum est patrē familias intestatū decessisse: & ita causa testamenti redacta est ad causam intestati, solus nepos suus hęres auo inuenitur. Et hæc obtinent, non solum si iste nepos viuente auo natus fuit sed et licet post mortē aui sit natus, viuo tñ auo cōceptus. Secus. n. esset, si post mortem aui conceptus fuerit, & natus: nam certè in hoc casu hæres auo existere non pōt, & hoc ideo: quia nullo iure cognationis patrem sui patris i. auum suum attigit. Auo. n. viuente oō.lum animal fuit: Et sicut ipse nepos post mortem aui pceptus, & natus, suus hęres auo esse nō pōt ita nec ille inter liberos cōnumerat, quē filius emācipatus post emancipationem adoptauerit. vnde cū hi, videlicet nepotes nati post mortem aui, & à filio emancipato post emancipationem adoptati, nō sint sui liberi, quantum ad hęreditatem de iure ciuili: neq; bonorum possessiones de iure prętorio petere pñt quasi proximi cognati. Et hęc de hęredibus dicta sufficiunt. Et hęc dicuntur vsq; ad §. emācipati autem & litera planissima est vsq; ad fin. tit. Franc.

a Et sic nepos assumit personā pris nedū ab intestato, sed & facto testō qd postea impugnatur. Quod est verum si succedit pr ei. hæreditario qā nēin sui dispositio, quæ talis est. csideratr i sec⁹ si tit. fideicommissarios quia cōsideratr affectio i ḡnāliter est maior erga filios, quā nepotes. Ang.

a Ex altero filio. Secus si ex filia: vt J. eod. §. Item vetustas. & J. eod. §. diui.

ADDITIO. Hodie secus, vt ibi nota. & in l. lege. in prin. C. de legi. hæred. Accur.

b Æquum. Vt in Authen. quib. mod. nat. effi. sui: §. ergo. ibi, quid enim legalius. colla. vij.

c Vocantur. Idem est & si per bonorum possessionem vocentur: vt ff. de cōtratabul. l. 1. §. vocant. Sed contra ff de contratab. l. 3. §. 1. Sol. non est contra: quia ibi præcedit filius: quia patris loco est adoptatus ad nepotem: vt J. eod. § ita demum. c.

d In stirpes. Infra tit. 1. §. hoc etiam addendum. In fin contra. Solu. vt ibi.

e Ex altero. Sic J eod. § si sic. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus §. proinde si ex duobus. sic & de suis & legiti l. nepotes.

f Ex duobus filijs. Præmortui.

g Ex altero. Scilicet filio.

h Vnus. Scilicet, nepos.

Cùm autem quæritur. CASVS. Dñe, iā video qui sunt hæredes: & qualiter sui hæredes succedāt,

i Cum autem. Eo diligenter notato, qui sunt sui hę redes, nunc nota quo tempore quærendum est, qui suus hæres sit.

k Certum est J. eo. §. ita demo. n. J. Sol. vt ibi dixi.

l Sine testamento Quod contingit vij. modis: vt J. eod. in prin. diximus, in glo extiterit.

m Quod accidi &c. Scilicet, vt videatur quis sine testamento decessisse. c.

n Filio mortuo. Scilicet exhæredato.

o Nō potuit. Morte præuentus: vt J. eo. §. Ita demū.

† Vide J. tit. j. §. proximo, qui declarat hūc. Egid. Per.

† Idest deseruo.

nepos auo suus hęres existet: quia quo tpe certū est intestatū decessisse patrēfamilias, solus ª inuenitur nepos. & hoc certum est. ᵇ Et licet post mortē aui natus sit: tñ auo viuo conceptus, mortuo ᶜ patre eius, posteaq; deserto ᵈ aui testō, suus hrs efficitur. Planè si & cōceptus, & natus fuerit post mortē aui, mortuo patre suo, desertoq; postea aui testō, suus hęres auo non existet: quia nullo iure cognationis patrē sui patris attigit. ᵉ Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emācipat⁹ adoptauit. Hi aūt, ᶠ cū nō sint sui (quantū ad hęreditatē) liberi: neq; bonorū possessionē petere possunt quasi pximi cognati. ᵍ hæc de suis hæredibus.

Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis nō venit: pretoris tamen beneficio per bonorū possessionē. Vnde liberi, perinde admittitur, ac si in eius potestate mansisset. Aret.

Emācipati aūt liberi iure ciuili nihil iuris habēt, (neque enim ʰ sui hæredes sunt, qui in potestate parentis esse desierūt) neq; vllo alio iure ⁱ per legē duodecim tab. vocātur. Sed prætor naturali ęquitate mot⁹, dat eis bonorū possessionē. Vnde liberi, pinde ac si in ptāte parentis tpe mortis fuissent: siue soli sint, ᵏ siue cum suis hæredibus ˡ cōcurrant. Itaq; duobus liberis existentibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in potestate fuerit: sanè quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hęres est, & solus suus hæres. Sed cū emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur: euenit vt suus hęres pro parte ᵐ hæres fiat.

Emancipati filij qui sese adoptandos extraneo dedere, ita demum naturali patri olim succedebant, si eo viuo finita esset adoptio: quæ si eo mortuo dissolueretur, nec ad eius, nec ad adoptiui patris successionē vllo iure peruenire poterant.

At ij, ⁿ q emancipati à parente in adoptionē ᵒ se dederūt, † nō admittunē ᵖ ad bona naturalis patris quasi liberi, mō cū is ᵠ moreretē i adoptiua familia fuerint. Nā viuo eo ʳ emancipati ab adoptiuo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso ˢ eēnt, nec nunquā i adoptiua familia fuissent ᵗ Et conuenienter, qđ ad adoptiuū patrē ptinet, extraneorū loco esse incipiunt. Post mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantū ad hunc adoptiuū patrē ptinet, æque * extraneorū ᵘ loco fiunt: & quātū ad naturalis pris bona ptinet nihilò magis liberorū gradū nāciscunē. Qđ iō sic placuit: quia iniquū erat, esse in ptāte patris adoptiui, ˣ ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos ei⁹, ʸ an ad agnatos. ᶻ

a Solus. Scilicet suus hæres.
b Certum est. Scilicet nepotem suum hęredem esse, cum nullus præcedat eum: vt ī. eod. §. i.
c Mortuo. Ante quàm adeatur ex testamento hæreditas, Vnde cōstat non trāsmitti ad filium de inofficioso querelam. imò etiam ea adita non trāsmittebat olim, sed hodie contra: ¹ vt C. de inoffi. test. l. scimus. § fina. & l. si quis filium. ibidem.
d Deserto. Scilicet ab hærede, qui non vult adire.
e Attigit. Nec. n. fuit proxim⁹ cognatus ei. s. auo viuo, quo viuo nōdū animal erat: vt ff vñ co. l. i. §. si qs pximus. Sed quoquid hodie p auth. succedit vt in Auth. de hed. ab intesta. §. i. col. ix. P. dicit q, sic: quia naturalis causa tantū spectatur. Ioan. contra: ² quia oēs iure pretorio, quo casu naturalis inspiciebatur, & admittabatē: vt sequitur: vt ī. eo. §. emancipati. & ff. de suis & legi l. Titius. & l. pe. ADDITIO. Et hæc est cōmunis opinio: vt per Ioan. Fab. & per Ang. hic.
f Hi autem. Scilicet cōcepti, & nati post mortem aui.
g Quasi proximi cognati. Idest, tanquā agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Resp. M. q sic: vt ff. eo. l. i in fi & in glo. fi. Ioan. contra: quia ibi de cōceptis prius natis postea loquitur, sed non si postea concipiuntur, & nascuntur, vt hic ³ & ff. de iniu rup test. l. si qs filio. §. nō fuisse.
h Neque enim. Bona ratio. vt ī. de hę. quali. & diffe. §. sui & ī eod §. i. ibi. sui autem &c.
i Neque vllo alio iure. Scilicet neque vt patroni neq; vt agnati, quos vocat lex xij. tab. vt ī. tit. i. in prin. & ī. de suc. li. in prin. aliàs econtra: vt ī. ti. i. §. fin.

¹ Idē Fab. Pla. & Angel.
² Sequuntur Io. Fa. & Ang.
³ Et hæc cōiter tenet: q hodie procedit qñ filius fuit ritè & instè exhæredatus, nec secuta aditio. iuxta glo. fi. o. i §. ex hæredatos. in Auth. de hæ. & fal. aliàs vtetur trāsmissionis bñ admittitur, vt p Ioan. Fab. & Ang.

k Soli sint. Scilicet emancipati.
l Cum suis hæredibus, Scilicet cum alijs, qui remāserunt in potestate.
m Pro parte. Scilicet dimidia: vt ff. de verb. signi. l. nomen filiarum. §. portionis.
n At ij. Scilicet vocant emancipati ad successionem patris sed ñ omnes. & hoc sequitur, at ij. &c.
o Adoptionem. Id est, arrogationem.
p Non admittuntur. ff. de cōtra tab. l. 3. § si quis filio. contra. Solu. ibi. nō valuit adoptio secūdum Io. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo. vt hic, an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdē. vt ibi: at. ī. de adop. §. sed hodie. Item in C. de adopt. l. pe § sed si quidem. ⁴ quæ est cōtra. Sol. illam intellige: vt ī. eod. § sed modo.
q Cum is. Scilicet pater naturalis.
r Viuo eo. Scilicet patre naturali.
s Ab ipso. Scilicet patre naturali.
t Fuissent. Vt ī. de exhæred. lib. §. emancipatos.
u Extraneorum. Si autem morte patris adoptiui facti eēnt iuris sui, durat agnationis ius inter eos, idest, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatū, vt sibi succedat: vt ff. de grad. affi. l. si filium naturalem & l. nō facile. §. cognationis &. ff. unde cognati. l. i. §. cognatio oē. & de adoptio. l. antepenul. M. Item & ipsi adoptiuo patri succedunt: vt ī. eod §. sed ea.
x Adoptiui. Post emancipationē. nō prius: vt ī eod. §. in testatorū versic. nec interest.
y Eius. Scilicet naturalis patris.
z Ad agnatos. Nā si non emancipati: certum est quod filij non succedunt naturali patri: & ita agnati succedūt: vt l. p[illegible].

⁴ Dic ista differentia est sm ius antiquū, quia sm nouū debet dici contra quia qñ datur ascendēti non admittitur ad successionem patris naturalis, qñ extraneo sic: vt ī. de adopti. §. sed hodie sm Ioan. Fabr. Sed tu dic melius sm Io de Pla. q hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptiuo. Ang.
† Et ij q ab ipso patre i adoptati sūt, hęc præcisa verba vl ad tex. sunt supplēda, vel textus ita legēd⁹ est. At ij, q amancipati, in arrogationē, & ij qui à patre in adoptionē dati sunt. aliàs Titto nianus viderēē pulchre balbuciat⁹: vt scribo ī. e. §. sed ea oia. in prin. Egi. Per.
* Aequè dictio hic nō cōiungit cum passiue. & de silua natura [illegible] §. & in ipsa [illegible] aeque.

supra primo. & ff. vñ lib. l. 1. Si adit emãciparet, fue cederent filij: vt s. pri. § Sed si e i eius potestate esset, ad quę bona naturalis patris pueneret quod est absurdũ & ꝯ regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. illa institutio. circa princip.

de legat. præstan. l. nonnunquam. Accur.

ADDITIO. Quod facit ad quęstionẽ, vt ex contemptu alicuius, qui debuit i electione adhiberi: & ipso nolente, cæteri q interfuerunt, possint eũ dicere nullam. Die vt io c. quod sicut. extra de electio. per Ioan. Fab. hic.

ADDITIO. Item qa tunc vf. q aufertur i quęsitũ agnatis quod est inconueniens. Et ex his nõ. q neque ex testõ, neque ab intestato potest asseq voluntas captatoria. Angelus.

Filius legitimus, et naturalis emancipatus vocatur ad bona patris naturalis beneficio prætoris. Sed filius adoptiuus emãcipatus nullo modo potest admitti ad bona patris adoptiui. Aret.

Min⁹ ergo iuris [a] hñt adoptiui filij, q̃ naturales. Naq; naturales [b] emãcipati bñficio ptoris gradũ liberorũ retinẽt, licet iure ciuili pdãt. Adoptiui verò emãcipati, [c] & iure ciuili pdũt gradũ liberorũ, & à ptore nõ admittũtur, [d] & rectè. Naturalia .n. iura ciuilis rõ [e] pimere nõ pt. [f] nec qa desinũt sui hrdes eẽ, pñt desinere filij filięve, aut nepotes, neptesve eẽ. Adoptiui verò emãcipati [g] extraneorũ loco incipiunt esse: [h] qa ius, nomenq; filij filięve, qđ p adoptionẽ consecuti sunt, alia ciuili rõne, i. emãcipatione perdunt. *Filius legitimus et naturalis in ptãte, vel emãcipatus, habet contra tabulas de iure prætorio si sit pteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc tẽporis: adoptiuus verò secus.*

Eadẽ [i] hęc obseruant, & in ea bonorũ possessione, quã ꝯ tabulas testamẽti parẽtis liberis pteritis, i. neq; hrdib. institutis, [k] neq; vt oportet [l] exhędatis [m] prętor pollicetur. Nã eos quẽ qui in ptãte [o] mortis tẽpore fuerint, & emancipatos, vocat ptor ad eãdẽ bonorũ possessionẽ. eos verò, q i adoptiua familia fuerint p hoc tps, quo naturalis parẽs moreret, repellit. [o] Itẽ adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, sicut [*] ab intestato, ita lõge minus ꝯ tabulas testamenti ad bona eius non admittit: qa desinũt in numero liberorũ eius esse.

Quãuis olim emancipato filio extraneo in adoptionẽ dato ad patris naturalis successionem consequendam bonorum possessio Vnde liberi, vel [n] de agnati denegaretur, ei tamen cognati bonorũ possessio omnibus demum liberis et agnatis deficientibus deferebatur.

Admonẽdi tñ [p] sum⁹, eos, q i adoptiua familia sũt, vel post mortẽ naturalis parẽtis ab adoptiuo pře emãcipati fuerint, intestato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorũ possessionẽ [q] vocantur, nõ admittant: alia tñ parte vocari, s. qua cognati defuncti vocant. Ex qua pte ita admittunt, si neq; sui hrdes liberi, neq; emãcipati [r] obstẽt, neq; agnatus qdẽ vllus interueniat. Añ .n. ptor liberos vocat tã suos hrdes, q̃ emancipatos: deinde legitimos [s] hæredes: deinde proximos [t] cognatos.

[a] Minus ergo iuris. Quia naturales emãcipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emancipati nõ: vt s. prox. in § ergo. &c.

[b] Naturales. Ex legitimi.

[c] Emancipati. Ab adoptiuo patre.

[d] Non admittuntur. Nisi fint d̃ suis quia ao⁹ adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit: vt ff. ad Tert. l. 2. § liberi aũt. ver. adoptiui.

[e] Ciuilis rõ. Idest, emancipatio. q de iure ciuili est: vt ff. de re. iur. l. actus.

[f] Non potest. Sic s. de leg. agn. tut. § si. sic ff de regul. iur. l. nihil tam.

[g] Emancipati. Ab adoptiuo patre: & post mortem nãlis: vt s. primo. §. ver. post mortem.

[h] Incipiunt esse. Not. q si emancipatur filius, vel filia, vel deinceps, non sunt sui hrdes: non tamen desinunt esse filij. vel filię.

[i] Eadem. Quæ obseruant in bonorũ possessione Vnde liberi. Sic in ꝯ tabulas bonorum possessione seruantur.

[k] Institutis. His enim institutis nõ dat hæc bonorũ possessio. nisi prætcri⁹ rompat testamentum: & huic scilicet instituto viam aperiat & hoc est quod dicitur, nisi præteritus committat edictum: vt ff de ꝯ tab. l. 1. si quis ex liberis. primo si autem pteritus nolit postquã semel agnouit. t institutus habet contra tabul. iure suo & secundum tabulas: quod est mirabile: nec expectat pteritum: vt ff. de contra tab. l. si post mortem. §. si. &

[l] Vt oportet. Scilicet masculi nominatim. fœmin. inter cæteros: vt s. de exhered. lib. §. primo.

[m] Exhæredatis. Cum ergo matris p tertio pro exhæredatione habeantur vt s. de exhę. lib §. vlt. cessat ibi ꝯ tabulas bonorum possessio: vt ff. de ꝯ tabu. l. illud. §. ad testmẽta.

ADDITIO. Et ẽ ratio: quia etiam te modo emancipatio obstaculo (id quod prętor principaliter intendit) nõ esset sera⁹ fœminę cum eos in potestate habeat, vt ibi. Angelus.

[n] In potestate. Emancipatis cõmittentibus edictum, non aliàs, secundũ Mar. vt ff. de ꝯ tab. l. iij. § si quis ex liberis. Sed Ioan. ꝯ. eam nullum dicere possunt & cõtra tabulas suo iure habent: vt ff. de leg. pręs. l. si duo. & C. de liberis præteri. l. maximum.

[o] Repellit. Scilicet prætor: nisi sint instituti, & alii cõmittant edictũ: vt ff. d ꝯ tab. l. nõ putauit. §. i adoptione & §. vt autem. Item contra ff de contra tabu. l. iij §. si quis filio. Solu. supra eo. §. at ij. Accur.

[p] Admonendi tamẽ. Licet hos duos qui sequuntur, non admitterim de iure ciuili: vt s. eod §. at ij. tamen admonẽdi sumus, idest, admonemus [*] &c.

[q] Ad bonorũ possessionem. Scilicet Vnde liberi.

[r] Emancipati. Qui sunt sui per prætorem: vt supra eodem. § emancipati.

[s] Legitimos. Idest, agnatos: vt infra. titu. primo. §. responso.

[t] Proximos. Sic ff. si tab. testa. l. j. sic ff. quis ord. in bono. posses. seru. l. j. Accur.

Alias ad bnanc.

Preterit⁹, qñ ij committit edictum.

x Imò idẽ est et si repudiat: vt est casus in l. nonnunquã. ff. de leg. pst. Ang.

Matris p teritiu hæ p exhęredatione.

[*] Aliàs si eus nec ab intestato; ita lõgè min⁹ ꝯ tabulas testamenti ad bona eius admittit.

[s] Dic vt l. is qui in ptãte. ff. d leg. pst nã vt hic est tex. clar⁹. licet p emãcipatis ptor adita uenerit bon. poss. quia erat eis necessaria: non tñ voluit eã denegare suis. imò pcessit in casu quo voluit i vs dictis iurib. qa q vocant ad ꝯ tab. de iure ciuili. vt l. 6. vult. ff. de ꝯ Ange.

[*] Sic ꝯ. de suc. liber. §. si. I pri. & ꝯ. de gradib. co. in prin. ff. de gra. affi. l. j. §. sed ad monẽdi. & l. ij. §. admonẽdi. e. tit. & ꝯ. de assig. li. l prin. legi. Per

Filius qui ad extraneũ patrem adoptione translatus est, omnia sui naturalis patris inuiolata iura retinet, perinde atque si in familiam alienam datus non fuisset: idcirco ei intestato, aut testato succedit: adoptiuo aũt patri ex intestato tantũ succedit: condito aũt testõ præteritus, testatoris nequaquã impugnat iudiciũ: nisi cuipiã ascendentium in adoptionem datus sit.

Sed ea oĩa [a] antiquitati q̃dẽ placuerũt, aliquã [b] aũt emendationẽ à nostra cõstitutione [c] acceperunt: quã sup ijs personis cõposuim⁹, [*] q̃ à patrib. suis naturalib. [d] in adoptionẽ alijs danł. Inuenimus etenim nonnullos [e] casus, in quib. filij & naturaliũ parentũ successionẽ pp adoptionem amittebant, & adoptione facilè p emãcipationem soluta, [f] ad neutrius [g] pr̃is successionẽ vocabantur. [h] Hoc solito more corrigentes, constitutionẽ [i] scripsimus, p quã definiuimus, qñ parẽs naturalis filiũ suum adoptãdum alij dederit, integra oĩa iura ita seruari, atq; si in patris naturalis ptãte permansisset, [k] nec penit⁹ adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tãtummodo [l] casu, vt possit ab intestato [m] ad patris adoptiui venire successionem. Testõ autẽ ab eo [n] facto: neq; iure ciuili, [o] neq; prætorio, [p] ex hr̃ditate eius aliqd persequi põt, neq; ꝯtabulas bonorum possessione agnita, neq; inofficiosi, [q] q̃rela instituta: cùm nec necessitas patri adoptiuo imponał, vel hr̃dem eum instituere, vel exhæredatũ [*] eum facere: vtpote nullo naturali vinculo copulatum: neq; si ex Sabiniano senatusconsulto [r] ex tribus marib⁹ fuerit adoptatus. nã & in hmôi casu, neq; quarta ei seruał: neque vlla actio ad eius [s] psecutionẽ ei cõpetit. Nostra aũt cõstitutiõe [t] exceptus est is, quẽ parẽs [u] naturalis adoptandũ susceperit. Vtroq;.n. iure tã naturali, q̃ legitimo ĩ hãc personam concurrente, pristina iura tali adoptioni [*] seruamus: [x] quẽadmodũ [y] si paterfamilias sese dederit adrogandum: quæ specialiter, & sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

Explosa veteri iniquitate, Diualibus constitutionibus statuitur, vt ex filia nepotes, pnepotesve cũ reliquis filijs & ex eis descendentib. ad materni aui successionem æquo iure vocentur, sed cum trientis diminutione: quæ etiam locum obtinẽt cùm nepotes vnà cum filijs aut filiabus superstitibus auie succedunt.

Itẽ vetustas [z] ex masculis pgenitos plus diligẽs, solos [a] nepotes, vel neptes, q̃ quęve ex virili sexu descẽdũt, ad suorum vocabat successionẽ: & iure adgnatorũ eos anteponebat. [b] nepotes aũt, q̃ ex filiabus nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerans, post adgnatorũ lineam eos vocabat, [c] tam in aui, vel proaui ma-

---

[*] Male lo quił hæc gl. nam ĩ §. p eam hic cita to, tex. nõ loqł nisi de arrogatis in q̃b. nihil corrigił hic. sed antiqua iura seruanł, vt patet ĩ fi. hui⁹ §. dic ergo duorũ alterũ, aut q̃ Triboniani lectio hic luxata est id de filijs à pr̃e in adopt. datis corrigẽs: q̃d nõ est in hoc tit. dictũ. cum nulla de his ĩ hoc tit. mentio fiat: aut quòd oportet extendere. §. at ij. ĩ. eo. vt ẽt de adop. intelligatus, quod vt fiat legas illum tex. vel ad eum suppleas: vt ibi dixi. Ægid. Per.

[*] Aliàs exposuimus.

[z] Opinionẽ istius glo. §. Pla. approbat Ang. hic. quo ad primã q̃õnẽ indistinctè, licet lo. Fa. videał stare cũ Pla. Item quo ad secundam: nisi operareł ipsi patri adoptiuo. arg. l. in rebus. §. põt. ff. commod. vł nisi pr nãlis ageret, & adoptatus nõ habebat vñ se alere posset, ar. l. pe. ff. de lib. agnoscen.

[*] Aliàs exhæredem.

[*] Aliàs ĩ tali adoptione.

[a] Sed ea omnia. Quæ ĩ. eo. §. at ij. dicta sunt, & ĩ. proximo §.

[b] Aliquam. Quasi dicat, quædam correximus, quædã retinuimus.

[c] Constitutione. Vt C. de adop. l. penultima.

[d] Naturalibus. Et legitimis.

[e] Nonnullos. Idest aliquos. Accur.

[f] Soluta. Scilicet post mortẽ. secus si ante: vt ĩ. e. §. at ij.

[g] Ad neutrius. Vt ĩ eo. § at ij. Accursius.

[h] Vocabantur. Hoc idem videtur etiam cõtingere hodie in casu, quẽ habemus infra hoc §. versicu. nostra autem. C. de adop. l. penul. §. sed hoc. Sed dic, q̃ auus adoptans tenetur ei relinquere quartã, vt filio arrogato: vt ĩ. hoc §. versicu. nostra. ibi, quemadmodum &c.

ADDITIO. Sed hanc reprobat glos. in d. l. pen. quia vbi destituitur omni remedio, sibi imputet qui se emancipari permisit.

[i] Constitutionem. Scilicet prædictam.

[k] Permãsisset. Nunquid ergo nõ pmansit? Rñ. imò pmãsit: vt ĩ. de adop. § Sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factũ, q. d. ac si de iure & de facto ĩ eius familia permãsisset.

[l] Tantummodo. Nunquid eũ in ius vocabit sine venia? Item nunquid alimenta tali filio dare tenetł? Rñ. non, p hãc literã: vt ĩ. de adop. § sed hodie. s P. dicit contra.

[m] Intestato. Idest, simul cum alijs naturalibus: vt C. de suis, & legiti. l. si te. nõ tamen succedit alijs consanguineis sui patris adoptiui: vt C. de adopt. l. pẽ. §. sed si quidem. in fin. Accur.

ADDITIO. Hoc verum de iure nouo: secus de iure antiquo: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem

[n] Ab eo. Scilicet adoptiuo patre.

[o] Neque iure ciuili. Quia non est in potestate sua.

[p] Neque prætorio. Quia non est emancipatus ab eo: vt ĩ. de exhæreda. lib. in prin. & §. emancipatos. & §. si.

[q] Inofficiosi. Supra de inoffic. testa. §. tam autem. cõtra. Sol. illa intelligitur secũdum distinctionem huius. §. vt ibi dicitur.

[r] Sabiniano senatuscõsulto. quod nõ habemus: sed dicebat. q̃ tres iuuenes arroganti offerebantur, vt vnum eligeret. quo casu magna erat hæc solennitas: vnde ex constitutione diui Pij quartam ei dabatur rogator: quod hodie non est in vsu: imò idem hoc casu: vt & alias. vt hic. & C. de adopt. l. pen. § quæ autem.

[s] Ad eius. Scilicet quartæ.

[t] Constitutione. Vt C. de adoptio. l. pe. §. si verò pater.

[u] Parens. Hoc in infinitum accipet vt ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes.

[x] Seruamus. Vt siue loco filij, siue nepotis, adoptetur, perinde habeał, ac si vere naturalis esset, scilicet filio præcedente nepotem: vt C. de adoption. l. penultima. § quæ in filio.

[y] Quemadmodũ. Quasi dicat, sic transit in hoc casu q̃ sequitur.

[z] Item vetustas. Correximus ius antiquum circa liberos primi grad⁹ naturales, siue adoptiuos: nunc circa vlteriores.

[a] Solos. In hoc malè. Accur.

[b] Anteponebat. In hoc bene.

[c] Vocabat. Scilicet vetustas, non ciuilis iuris authoritas, vt supra, sed prætorij: vt infra titulo primo. §. sed quia.

terni, a quâ in auiæ, vel proauiæ, siue paternæ, siue maternæ b successionem. Diui autē principes c nō sunt passi talē ꝯtra naturā † iniuriā sine cōpetenti emendatione relinquere. sed cū nepotis, & ꝓnepotis nomē cōe sit vtriusq; tā ex masculis, quā qui ex fœminis descēdūt, iō eundē gradū, & ordinē successionis eis donauerūt. d Sed vt amplius aliquid sit eis, qui nō solū naturę, sed ēt veteris iuris e suffragijs muniuntur: f portionē nepotū, vel neptum, vel deinceps (de quib. supradiximus g) paulò h minuēdam esse existimauerūt: i vt minus tertia parte acciperēt, quā mr eorū vel auia † fuerat acceptura, vel pr̄ † eorū, vel auus patern⁹, † siue matern⁹, qñ fœmina mortua sit, k cui⁹ de hr̄ditate agit̄: ijsq;(l licet soli sint) adeuntibus, adgnatos minimè vocabāt. Et quēadmodum lex duodecim tabularū filio mortuo nepotes, vel neptes, ꝓnepotes vel ꝓneptes ī locū pr̄is sui ad successionē aui sui vocat: m ita & principalis dispositio in locum matris suæ, vel auię eos cū iā designata partis tertiæ diminutione n vocat.

Quamuis olim existētibus ēt ex filia nepotibus quadrans hæreditatis agnatis trāsuersalibus defuncti deberetur, hodie tamen nō debetur. itē nepotes ex filia ex persona matris cum aui filio succedētes in stirpes succedunt.

Sed nos, cū adhuc dubitatio maneret inter adgnatos, & memoratos nepotes: quartā partē substātiæ defuncti agnatis sibi vēdicātibus ex cuiusdā cōstōnis o authoritate, memoratā qdē cōstōnē à nr̄o Codice segregauim⁹: neq; inseri eam ex Theodosiano codice in eo cōcessimus. nostra aūt cōstitutione p ꝓmulgata, toti iuri ei⁹ derogatū est, & sanximus, talibus nepotib. ex filia, vel ꝓnepotibus ex nepte, & deinceps supstitibus, adgnatos nullā partē mortui successionis sibi vēdicare, ne ij, q ex trāsuersa linea q veniūt, potiores ijs r habeant̄, q recto iure descēdūt. Quā cōstitutionē nostrā obtinere sm sui vigorē & tēpora, s & nūc sancimus: ita tñ, t vt quēadmodū inter filios, & nepotes ex filio antiqtas statuit u nō in capita, sed in stirpes diuidi hęreditatē, similiter nos inter filios, & nepotes ex filia, distributionē fieri iubeamus, vel inter oēs nepotes, & neptes, & inter pronepotes, & ꝓneptes, & alias deinceps psonas: vt vtraq; progenies, matris, vel pr̄is, auię, vel aui portionē sine vlla diminutiōe x cōsequat̄: vt si fortè vnus, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extēt, vnus, aut duo dimidiā, alteri tres, aut quatuor alterā dimidiā hr̄ditatis habeant. y

---

TITVLVS II.

DE LEGITIMA Adgnatorum successione. †

Post suos hæredes eosq, qui eorum loco habētur, agnatis proximus (idest, per virilis sexus cognationem iunctus) successio defertur: in quorū etiam albo sunt, qui ciuiliter (hoc est, per adopsionem) fiunt agnati.

Instit. Imper.

---

a Materni. Scilicet moriente masculo, da auius bonis agit̄: vt ī. ꝓx. §.

b Maternæ. Scilicet moriente fœmina, vt ī. proxi. §. Accur.

c Diui autem principes. vt C. de suis, & legiti. l. si defunctus. & C. de colla. l. illam. circa princ.

d Donauerunt. s. principes: sed non idem commodum vt sequitur.

e Veteris iuris. i. l. xij. tab.

f Muniuntur. Nota duas ratiões vincere vnam: vt ī. de adopt. §. sed hodie. in fin §.

g Diximus. Scilicet nullo modo, nisi in tertio ordine succedere: vt ī. proxi. §.

h Paulo. Nota parum da tertia parte totius rei dici. sic in auth. de exhi. & intro. te. §. sancimus. ī glo. nullum. col. v.

ADDITIO. Quod facit ad multa. imò in die q. hoc relinquit̄ arbitrio iudicis l. hæc adiāctio ff. de verb. sig. & l. eum futu. ff. de in litem iur.

i Existimauerunt. Scilicet principes.

k Mortua sit. Not. duos casus. Si enim morit̄ fœmina, nepotes, vel neptes ex masculis, vel fœminis in nihilū olim nisi post agnatos hodie cū diminutione tertiæ partis succedunt. Si morit̄ mascul⁹, nepotes ex filia tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.

l Ijsque. Scilicet. Qui descendunt ex fœmineo sexu.

m Vocat. ī. eo. §. cū filius. Accur.

n Partis tertiæ diminutiōe. Quod de hac diminutiōe tertiæ dicitur, corrigitur per sequēt̄ §. secundū M. sed nos secundū B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, s. quarta: si autem da hac tertia: sed per Authen. dicimus da hac tertia correctum. scilicet, vt æqualiter hodie veniāt: vt in Authentic. de trien & semiss. §. nequa illo colla. j.

o Constitutionis. Quam nō habemus vt sequitur.

p Constitutione. Vt C. de suis, & leg. l. fin.

q Transuersa linea. Sic in Authent. de non eligen. §. cū igitur, circa fin. collatio. i.

r Ijs. Scilicet nepotibus. & pronepotibus ex filia.

s Et tempora. Vt s futuris casibus tantum valeāt: vt C de suis, & legiti. l. vlti. Accursius.

t Ita tamen. Hoc qd̄ sequitur, est referendum supra ad §. diui. non ad proximum.

u Antiquitas statuit ī. e. ī. cū filius.

x Diminutione. Scilicet quartę, quę dabebatur agnatis. nō tertiæ, quæ debebat̄ patruis: vt supra ꝓ xj. §. diximus.

y Habeant. Imò in capita videtur diui di. vt infra titul. t. §. hoc etiam addendum. in fine. Sed ibi de collateralib. hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO. Nota, quòd non tātum nepotes, sed & pronepotes succedūt in stirpes. & veniunt per repræsentationem. cuius cōtrarium videtur dici in Authen. de hę redi. ab intest. vent. § huiusmodi. colla. nona. Ang.

DE LEGITIMA agnatorum successione.

† Contra naturā ē plus diligere nepotē ex virili sexu, q̄ fœmineo. fa. l. maximū. C. de lib. præ. Egid. Per.

† Si agit̄ de hr̄ditate patris ipsi⁹ auię Egid. Per.

† Si agit̄ de hęreditate mr̄is eius, scilicet patris

† Si agit̄ de hęreditate matris ipsius aui pater ni. & sic auiæ.

† Aliàs vnde legitimi, & vnda agnati.

Cōtinuatio.

Quia suprà titu. prox. dictum est qualiter succedant sui hæredes siue liberi: & quia post suos vocantur primo agnati, quam cognati: vt infrà eod. § fina. & l. post suos. ff. de suis, & le. ideo post titulum præcedentem posuit istum. Ang. Aret.

Diuisio.

S I nemo suus. Tot⁹ iste ti. diuidit in vij. partes. Prima quando admittit agnatus. Secunda quis est agnatus. Tertio, vsque ad quotum gradū agnati veniunt, & vsque ad quintas personas fœminas deuoluantur tam de iure vetustissimo, & de iure prætoris, quā etiā media iuris prudentia. l. xij. tab. & tempore Iustiniani. Quarto, q̄ beneficio agnatorum imperator addit vnum cognatū. Quinto, q̄ lege xij. tab. proximus agnatus vocatur. & quis dicatur proximus. Sexto, q̄ ea leg. xij. tabu. proximo repudiante sequens nō admittebatur: hodie verò sic. Septimo, q̄ filij emancipati hæreditas est legitima patri. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Cæterum, Quarta ibi, Hoc etiā addēdum. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi, ad legitimam. &c.

S I nemo [a] suus [b] hęres, vel eorum, quos inter suos hæredes prætor, [c] vel constitutiones [d] vocant, existat, [e] qui successionē, [f] quoquo modo [g] amplectatur: tunc ex lege duodecim tabula. ad adgnatum [h] proximum [i] pertinet hæreditas.

Agnati sunt illi, qui ex linea masculina descendunt, vel etiam ex adoptione: dummodo sint in priori gradu. Ang.

Sunt autem adgnati [k] (vt primo quoq; libro [l] tradidimus) cognati virilis sexus personis cognatiōe [m] cōiuncti, quasi à patre cōnati. Itaq; ex eodē patre † nati fratres adgnati sibi sunt: qui & consanguinei [n] vocantur: nec requiritur, an etiam eandē matrē habuerint. Itē patruus fratris filio, & inuicem [o] is illi adgnatus ē. Eodē numero sunt fratres patrueles, i. qui ex duobus fratribus procreati sunt. qui etiā cōsobrini [p] vocantur. Qua ratione etiam ad plures adgnationis gradus peruenire poterimus: Ij ēt qui post mortē patris nascuntur, iura cōsanguinitatis [q] nanciscuntur. Non tñ [r] oībus simul adgnatis dat lex [s] hǣditatē: sed ijs, [t] qui tūc proximiores gradu sunt, cū certū [u] eē cęperit aliquē intestatū decessisse. Per adoptionem quoq; [x] adgnatiōis ius cōsistit: veluti inter filios naturales, [y] & eos quos pr̄ eorum adoptauit. Nec dubiū est qn hi iproprię consanguinei appellent. Itē siqs [z] ex cęteris adgnatis tuis, veluti frater aut patru⁹, aut deniq; is q lōgiore gradu est, adoptauerit aliquem: adgnatus inter suos esse [a] non dubitaē.

† Duo fratres ex eodē patre dicuntᶜ cōsāguinei.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (nisi sorori) ad agnatorum successionem per media iuris prudentiā dabatur aditus: quāuis prætoris beneficio post omnes demum agnatos cognatosq; per vnde cognati, ad bo. pos. admittebantur. Hodie aūt constitutū est oēs agnatos, siue masculos, siue fœminas, pari rōne ad iura successionis ab intest. vocari.

Cæterum [b] inter ma-

[n] ... ti agnati non dicantur cōsanguinei: [r] vt ff. de suis & leg. l. ij & j. de suc. cog § vulgo.

[o] Inuicem. Scilicet filius fratris patruo.

[p] Etiam consobrini. Impropriè: vt j. de gradib. cognatio. § 4.

[q] Iura consanguinitatis, s. ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquirit: vt j. proxi mè diximus. Et est verum hoc si viuente eo de cuius hæreditate agitur, conceptus saltem erant: vt ff. de suis. & legi. hęred l. Titius. ibi, responde. & ff. vnde cog. l. j. § siquis proximior. Accur.

ADDITIO.

Aliās ex persona sua non succedit sed bene ex persona patris. Angel.

[r] Non tñ. Quāuis agnati vocentur ad hæreditatem, nō tamen &c.

ADDITIO.

Et sic uo. secūm Ange. d. spositionē absolutā debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accepit in emphyteusim: vel cui legatur aliquod pro se. & filijs suis: vt videantur esse vocati secundum ordinis charitatem. &c.

[s] Dat lex. Scilicet duodecim tabularum. &c.

[t] Sed ijs. Et omnibus ijs: vt j. eo. §. si plures

[u] Certum. Quod est cum, scilicet, facto testamento, qd euanuit qd dic vt j. §. proxi.

[s] Quid aūt in veteribus an dicant cōsanguinei vide Angel. hīc.

[a] Si nemo. etiam vnus: vt ff. de testa. tut. l. si nemo.

[b] Suus. j. tit. j. § j. Accursius.

[c] Prætor. Supra ti. j § emancipati. Accursius.

[d] Constitutiones j. tit. r. § quibus cōnumerari. & § item vetustas. ver. diui. Accu.

[e] Existat Dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt. Accur.

[f] Successionem, Defuncti. Accur.

[g] Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

[h] Agnatum. Capite non minutum: vt ff. de suis, & legi. hære. l. capitis.

[i] Proximum. Idest, qui proximior est defuncto. j. eo. § plures. & § proximus. Accur.

[k] Sunt autem adgnati. Sic ff. de legit. tuto. l. sunt autem. Accur.

[l] Libro. vt j. de leg. agn. tut. § sunt autem. &c.

[m] Cognatione. Cognatio est genus, agnatio species. vnde quisquis est agnatus, est cognatus, sed nō conuertitur.

[n] Consanguinei. Quasi ex eodē sanguine nati: cæte-

[x] Per adoptionē quoq;. Quasi dicat, nō solū iure naturali cōstituitur agnatio, sed etiā ciuili, vt per adoptionē, scilicet, quōlibet iure isto: vt ff. de adoptio. l. j. & j. de adop. in princ. sed hodie per eam tantū ex qua transit in potestatem arrogatoris: vt j. eod. ti j. § sed ea omnia. versi. nostra autē. sed tamē licet nō fiat agnatus, scilicet hodie: quia non transit in potestatem etiam arrogantis: succedit tamē ab intestato patri tantum, nō alijs patris agnatis: vt C. de ado. l. pen. §. sed ne articulum. ver. sed si quidem. &c.

[y] Naturales. Et legitimos, non tantū emancipatos Vt ff. de grad. affi. l. si filium. &c.

[z] Item siquis. Non solum pater, de quo dictum est.

[a] Inter suos esse. Idest, agnatus fit alijs agnatis adoptantis, & est cognatus fit: vt ff. de adop. eo. l. qui in adoptionem. &c.

[b] Cæterum. i. certè. vel aliter, lex quidem xij. tabul.

defecto-

feculos quidem adgnationis iure hǽreditas, * etiã si lõgissimo a gradu sint, vltro,citroq; capitur. Qđ ad fœminas b verò attinet: ita placebat, c vt ipsæ consanguinitatis d iure tantum capiant hæreditatem si sorores sint: vlterius nõ capiãt. masculi autẽ ad earũ e hǽreditates (etiã si longissimo gradu sint) admittanť. Qua de cã fratris tui, aut patrui tui filiæ vel amitæ tuę hæreditas ad te pertinebat: tua f verò ad illas non ptinebat. Quod ideo ita constitutũ erat: quia cõmodius videbatur,ita iura constitui:vt plerunque g hæreditates ad masculos h confluerent. Sed quia sane iniquum erat, i vniuersum eas i quasi extraneas repelli: prætor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis k nomine bonorum possessionẽ pollicetur,ex qua parte ita scilicet admittuntur, si neq; adgnatus vll', neq; proximior cognatus interueniat. l Et hæc quidẽ m lex duodecim tabul.nullo modo introduxit: sed simplicitatẽ * n legibus amicã amplexa simili mõ omnes adgnatos,siue masculos, siue fœminas cuiuscunq; gradus ad similitudinem suorũ inuicẽ ad successionẽ vocabat.Media aũt iurisprudentia, q̃ erat qdẽ lege duodecim tabularũ iunior, o imperiali autẽ dispositione anterior, p subtilitate quadam excogitata præfatam q differentiam inducebat, & penitus eas r à successione adgnatorum repellebat,omni s alia successione incognita:donec p̃tores. paulatim asperitatem iuris ciuilis t corrigentes, siue quod deerat implentes, humano proposi o alium ordinẽ suis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eos adiuuabant, & pollicebantur his u bonorum possessionẽ, quæ vnde cognati, x appellatur. Nos verò y legem duodecim tabularum sequentes, & eius vestigia hac in parte conseruantes, laudamus z quidem prætores suæ humanitatis: † non tamen eos in plenum huic causæ a mederi inuenim'. Quare etenim b vno, eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, c tam in masculis, quàm in fœminis æqua lance constitutis: d masculis quidẽ dabatur e ad successionem venire omnium adgnatorũ, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad adgnatorum successionẽ patebat aditus. f Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum eandẽ dispositionem exæquantes: nostra constitutione g sancimus omnes legitimas personas, idest per virilem sexum descendẽtes (siue masculini generis,siue fœminini sint) simili mõ h ad iura successionis legitimæ ab intestato vocari, secundum sui gradus prærogatiuã, nec ideo excludendas: quia consanguinitatis i iura,sicut germanæ, non habent.

† Vterinæ, vel cõsanguineæ

* Aliàs agnatiõis iure hæreditas.

* De qua simplicitate intelligere debeamus Mandos. in glo. Facul. § volentes in ver. simplicis. Simplicitas legib' amica.

† Deest hoc loco ablatiu', nominu; aut cã, eo scilicet loquendi genere, de quo admonet Ant. Augu. lib. emẽd. ij. cap. j. Ista gl. nõ est Accursij sed additio.

a Titulus quod modis accipiat Mando. in ij. quæst. 7. Regu nu. 2. & seq.

deferebat hęreditatem agnatis proximis. sed media iuris prudentiu cum distinctione: & ideo hic dicit cæterum, pro sed.

a Longissimo. Idest, decimo vt j. de succes. cog § fi.

b Feminas. Agnatas.

c Ita placebat. Nota cautè dicit placebat, & non placeri vt j. §. nos vero. & hoc erat per mediã iurisprudẽtium, nõ per. l. xij. tabu. neq; per prætorem: vt j. eod. § & hoc quidẽ. & §. mediu.

d Consanguinitatis. i. agnationis.

e Earum. Scilicet, fœminarum.

f Tua. Scilicet, hæreditas.

g Plerunque. Hoc propter consanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO. Et hinc sumiť ratio statutorũ cõmuniter per Italiã, quod stantibus masculis fœminæ non succedãt: quia statuta ex pte masculorũ sunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odiosa: vt hic p Angelum.

h Ad masculos. Sic supra titul. j. §. item vetustas.

i Eas, idest agnatas fœminas.

k Proximitatis idest cognationis.

l Interueniat. Nec aliquis suorũ: vt j. titu. §. admonendi in fin. §.

m Et hæc quidem. Quæ scilicet in §. cæterum. & § sed quæ dicta sunt.

n Sed simplicitate Remota differentia agnatorũ inter masculos, & fœminas. sic j. de fidcicõ. hæred. §. sed quia

o Iunior Et sic no. quòd lex xij. tabul. est vetustior, quam media iurisprudentia: & quã ius prætorium.

p Anterior. constitutione anterio-ri instruscripta. quæ est C. de leg. hære. l. lege xij. tabul. Accursius.

q Præfatã s. dictã j. eod. § cæterum.

r Eas. Agnatas fœminas, nisi sorores.

s Omni. Nam ordo cognatorũ non erat adhuc, Vel dic etiã deficientibus agnatis: ipsi tamen non vocabantur.

t Iuris ciuilis. Idest mediæ iurisprudentiæ. quod scilicet ciuilis dicitur vt ff. de ori. iu. l. ij. §. hæc disputatio.

u His. Scilicet mulieribus agnatis, vltra sorores.

x Vnde cognati. Sic dicta: quia per eam cognati vocantur. Accur.

y Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.

z Laudamus quidem p̃tores. s Not. q̃ ille est laudand', qui est inuentor alicuius ordinationis, siue dispositionis, licet non æquè perfectè adinuenerit: quia facilè est inuentis addere: vt l. j. C. de vete. iur. enu §. omnia enim. nostra. Ange. Aret.

a Huic causæ. Idest expulsioni agnatorum.

b Quare etenim. Bene dico fore prouidendũ agnatis fœminis: quæ etenim

c Titulis. s Idest nominibus. Accur.

d Constitutis. Idest, ordinatis.

e Dabatur. Idest, concedebatur.

f Aditus. Certè nõ erat ratio iusta vel sufficiens, licet aliqua sit: vt j. eo. §. cæterum. in fin.

g Constitutione. Vt C de leg. hæ. l. lege duodecim tabu. Accursius.

h Simili modo. Idest hinc inde. vel dicta fœmię vt mares

i Consanguinitatis. Idest licet non sint sorores. quę germanę vocãtur, quasi ex eodem germine natæ.

Exi-

fororis filij filiæve ad auunculi successionem vnà cũ filijs fratrum defuncti (nõ etiam cum ipsis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita.s.non in stirpes.

Hoc ẽt addendũ nſtræ cõstitutiõi existimauim^a, vt transferatẽ vnus tm̃mõ ^b grad^9 à iure cognatiõis in legitimã ^c successionẽ:vt nõ solũ fratris fili^9, & filia (scd̃m qđ iã definiuimus) ad successionẽ patrui sui vocentẽ: sed ẽt germanę ^d cõsanguineç, vel sororis vterinę ^e filius, & filia soli, & non deinceps ^f personę vnà cùm his ad iura auunculi sui ꝑueniãt:& mortuo eo, qui patruus quidẽ est sui fratris filijs, auunculus autẽ sororis suæ soboli: similimõ ab vtroque latere succedant, tãquam ^g si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniãt: scilicet vbi frater, & soror superstites ^h non sunt. His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cęteri gradus remanent penitus semoti: videlicet hæreditate nõ in stirpes sed in capita ^i diuidenda.

Licet sint plures agnati: tamen solus proximior in gradu vocatur. Et si plures sunt ĩ proximiori gradu, omnes simul vocantur. h.d. Ange. Aret.

Si plures sint ^k gradus agnatorum: apertè lex xij tab. proximũ vocat. Itaq; si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. ^l Et quãuis ^† singulari numero vsa lex duodecim tabularũ proximum vocet: tamen dubium nõ est, quin si plures sit eiusdẽ gradus oẽs admittanẽ. ^† Nã & ꝓpriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamẽ non dubium est, quin licet vnus sit gradus agnatorũ, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inspicitur tẽpore testamenti destituti quando testamentum factum est: alias autem tẽpore mortis testantis. Ar.

Eum proximiorẽ agnatum etiam dicimus qui destituti testamenti tempore proximior est.

Proximus ^m aũt (siqdẽ nullo testamẽto facto quisquã decesserit) ꝑ hoc tẽpus requiriẽ, quo mortuus est is, cuius de hẽditate quęriẽ. ^n q̃ si facto testamẽto quisquã decesserit: ꝑ hoc tẽpus requiriẽ quo certum esse cœperit nul ũ ex testamẽto hæredẽ exiturum. tũc enim ^o ꝓpriè q̃sq; ^• itestat^9 decessisse itelligiẽ. Qđ q̃dẽ longo aliq̃n tpe ^p declaratur. In quo spatio temporis sæpe accidit, vt proximiore mortuo proximus esse incipiat qui moriente testatore non erat proximus.

Lege duodecim tab. cessabat edictum successor um de gradu in gradum, (nisi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis persona defecta, sequentes in gradu personæ nequaquã admittebãtur, sed protinus alteri capiti deferebatur successio: quod hac constitutione emendatur.

Placebat ^q aũt in eo genere ^r ꝑcipiẽdarũ hęreditatũ successionẽ non esse: ^• idest, vt quãuis ꝓximus, q secundum ea, quę diximus, vocatur ad hæreditatem, aut spreuerit hæreditatẽ: aut ante, quam adeat, decesserit, nihilo magis ^t legitimo iure sequẽtes admittãtur. Quod iterũ prætores iure imperfecto corrigẽtes, nõ in totũ ^• sine adminiculo relinquebãt: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluso. Sed nos ^u nihil perfectissimo iuri deesse cupiẽtes, nostra cõstitutione, quã de iure patronatus, humanitate suggerẽte protulimus, ^x sancimus successionem in adgnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam: cum satis ^y absurdum erat, quod

^a Existimauimus. Vt ff. de legit. hære. l lege xij. tab. §. 1. & §. in his.

^b Tantũmodo. Id est, nõ vlterior, pro ximior tamẽ sic, vt ipsæ sorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt sequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. sed neque &c.

^c In legitimã. Scilicet agnatorũ. Acc.

^d Germanæ. i. natę ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.

^e Vterinę. i. natę ex eadẽ matre tãtum.

^f Deinceps. Idest, vlteriores, siue in gradu remotiores.

^g Tanquã. ^1 Not. ex hoc tex. quòd isti impropriè sunt agnati: & ideo non cõprehenderentẽ in statutis loquentib. de agnatis. Aug.

^h Superstites. Hoc corrigitẽ ꝑ auth. cessante. C. de leg. hęr. q̃ cũ his admittuntur. Idem & in alio q̃d subijcitur hic §. corrigitur: quia in stirpes fit diuisio hodie. sed post hos filios fratrũ fit diuisio in capita, vt l Authẽ. de hære. quę ab intest. §. si igitẽ defunctus neq. col. ix. & l Aut. vt fiat filij. §. j. colla. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in stirpes diuidi, verum est. quando cũ alijs, scilicet patruis vocãtur nepotes: ^2 aliàs in capita: vt hic.

^i In capita. ĩ. ti. j. in fi contra Sol. ibi de descẽdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accursi^9. vide glo. ĩ. §. huiusmodi. l Auth. de hæred. ab intest.

^k Si plures sint. Sic l Auth. de hęr. ab intest. ve. §. si verò neque fratres. coll. ix. & ff. de suis & legi. hęr. l. ij. §. hęreditas.

^l Habetẽ. Hoc corrigitẽ: vt ĩ. dixi per auth. cessante. Acc.

^m Proximus. Sic ĩ. tit. j. §. cum autẽ.

^n Quæritur. Sic ĩ. eod. §. sunt autem.

^o Tũc enim. Scilicet cũ nõ aditẽ hęreditas ex testamẽto.

^p Longo tempore. Idest post mortem.

^q Placebat. Scilicet ex l xij. tab.

^r In eo genere. s. iure successionis.

^s Successionẽ non esse. Idest, successorium edictum inter agnatos locum non habere, scilicet de persona in personã: sed inter cognatos fic: vt infra sequitur: vt ff. de success. edict. l. j. §. quibus. sed de ordine in ordinẽ, seu de capite in caput fiet vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & post in virũ, & vxorem, vt sequitur, vt ff. si ta. testa. nul. ex. l. j j. respon.

^t Nihilo magis. Id est, non ideo magis.

^u Sed nos. Loquitur Iustinianus.

^x Protulimus. Scilicet in Græco.

^y Cum satis. Ratio prima.

Apertè verũ. non tamen.

^1 Ista glo. ẽt nõ est Accursij.

Filij fratris succedũt cũ patruo: & in stirpes fit diuisio.

^2 Vnde si statutũ ẽ q̃ primos q̃ intrauerit castũ habeat eũ. & plures simul intrantẽ, simul habebũt eũ: & partiẽtur inter se ꝑ hunc text. Egi. Per.

^• Idest q̃ñ succedunt nepotes sine patruo superstite. ratio q̃ æqualiter distãt à defuncto, ergo ęqualiter debẽt succedeẽ vt ĩ. §. j. ibi quoniã si plures.

^• Scilicet æqualiter, & sic ꝑ capita.

^1 Nota ꝑ euidentia q̃ caput, siue ordo ẽ generali^9 & sũt quatuor, vnđ liberi: vnde agnati vnde cognati: & vir & vxor. & vnũquodque ipsorũ continet sub se plures grados, puta in vnde liberi. sũt primo filij: secũdo nepotes: tertio ꝓnepotes & sic deinceps: & eo dẽ modo ĩ quolibet capite &c.

^• Alias ꝓpriè etiã quisque &c.

Aliàs non in totum.

a Apertum est. Idest, successorium edictum de persona in personam.
b Maximè. Ratio 2.
c Gradu. Agnatorum.

Filius est pri agnatus.

d Ad legitimā. Est .n. filius agnatus patri pximus: vt ff. de suis, & leg. l. filius. quod ius non tollitur p capitis diminutionē: sicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. 4. Accur.

Aliàs sonus.

ADDITIO. Quāuis tñ pr succedat filio ab intestato, & sic fm tacitā eius volūtatē: vt l. conficiuntur. ff. de iure codi. non tñ cōtra voluntatē si ab ipso filio aliqd, vel tm̄ acceperit, qd satis sit ad legitimā. l. j. § parens. ff. si à par. quis sue. manu. de qua materia dic vt p An. hic.

In quibusdā exēp. q nō cōtracta fiducia &c. sed hic rectius. Nec Theophl. hoc loco negationē habet.

e Parens. Secus econtra: vt 3. titu. j. §. emancipati.
f Cōstitutione. vt C. de eman. li. l. fin.
g Contracta fiducia. Sic dicendo: ius succedēdi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiam sic emancipo te contracta fiducia
h Nō aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. secundum naturam. & 3. de legit. patro. tut. § fi. & j. de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui sentit incōmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata, & ęcōuerso. non est enim ferendus, qui lucrum amplectitur, onus autē subire recusat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pro secūdo. in fi. habent canonistę regulam iuris, qui sentit onus. de reg. iur. in vj.

Erat rō diuersitatis: qa pr multum cōferebat filio p emancipationē se expoliando priuilegijs patriæ ptātis. iō in recōpēsationē admittebat ad eius hæreditatē. Ang.

i Manumisisset. Idest, emancipasset. sic ff. quando act. de pe. est an. l. 1. §. alienatio.

matris ad filium, & econtra est. Aret. Differentia huius titu. & sequentis notari potest in his versibus. Matri dat mulla geniti bona Tertyllianum, Filis maternas tibi res dabit Orficianum.

cognatis à ptore aptū est, a hoc adgnatis esse reclusum: maximè b cùm in onere c qdē tutelarū & primo gradu c deficiente sequēs succedit: & qđ in onere obtinebat, nō erat in lucro permissum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hereditatem filii emācipati, si in emancipatione fuerat cōtracta fiducia. Hodie verò præsumitur contractā esse fiduciam. Aret.

Ad legitimam d successionē nihilominus vocat ēt parēs, e q ɔ̄cta fiducia filiū, vel filiā, nepotē, vel neptem, ac deinceps emācipat. qđ ex nrā cōstitutione f oīno inducit, vt emācipatiōes liberorū semper videantur quasi ɔ̄cta fiducia g fieri: cùm apud veteres non aliter h hoc obtinebat, nisi specialiter ɔ̄cta fiducia parens manumisisset. i

TITVLVS III.
DE SENATVSCONSULTO TERTYLLIANO.

Lege duodecim tabularū mater succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex constitutione senatusconsulti Tertylliani, si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aret. Annota. Filiam etiā nuptui datā in paterna semper residere potestate.

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vtebatur, & pponebat. k masculorū l pgeniē: & eos q p fœminini sexus necessitudinē m sibi iungunt, adeo expellebat, vt ne qdē inter matrē, & filiū, n filiāve vltro citroq; hēditatis capiēdæ ius daret: o nisi qd prætoris ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem bonorum possessione. Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustię o postea p emendatæ sunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad solatiū liberorū amissorū, q legitimam eorum r detulit hēditatem. Postea aūt senatusconsulto Tertylliano, qđ diui Adriani tpibus factū est, plenissime de tristi succesione matri, s nō etiam auiæ deferēda cautum est: vt mater ingenua triū liberorum ius habens, t libertina quatuor ad bona filiorum, u filiarumve admittatur intestato mortuorum, licet in potestate parētis sit, x

Diuisio.

Ex duodecim. Totus iste ti. diuiditur i quinque partes. Primo, qđ ex le. xij. tab. mr ad hēditatē filij, & eōtra nō admittebat. Scđo qualiter admittebatur ex senatuscōsulto Tertyllia. Tertio, q̄ psonę pponebant tunc matri. Quarto constitutionē Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferunt. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

Aliàs datur.

k Præponebat. Im propriè 2 nam cognatos nullo modo vocabat, vt sequit.

2 Nam pprie non dr pponi illi quòd nō sequit quāuis pprie pximus dicatur, quē nemo sequit: vt ff. vñ cogna. l. j. §. pximus. Ang.

l Masculorum pgenie. i. agnatos: vt 3. tit. j. in prin.
m Necessitudinē. i. cognationē. nā dicuntur cognati necessarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.
n Matrē. & filiū. Qui adinuicē sunt cognati: vt j. de succes. cog. §. vulgo.
o Iuris angustiæ. Nota ius dici angustiosum, aliàs iniquum dicit: vt j. de suc. lib. in prin. & ff. quod quisque iu. l. j. in prin.

Ius qñq; dicit iniquum.

p Postea. Post legē duodecim tab. & per diuū Claudiū, & per senatuscōsultum Tertyllianum, vt sequitur.

Successio liberorum est tristis. Egi. Per

q Amissorum. Scilicet in acie principis: vt arg. 3. de exe. tu. § prin. Vel dic, q ghalr statuit: vt C. de sol. test. l. liberi. pria verior est.
r Eorum. Scilicet filiorum.
s Auię. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in Auth. de hære. ab intest. §. consequens. colla. ix.
t Trium liberorū ius habens. Idest, tres habens filios, non aūt in potestate: vt 3. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vr etiam si ter geminos peperit: secundùm Ioan. vt ff. de verb. signi. l. ter enixa.
u Filiorum. Quod dic vt 3. de hære. quę ab inte. §. 1. & ij. & §. emancipati. & §. diui.
x Parentis sit. Scilicet mater. Et ita nota de iure Romanorū vxorē alicuius esse in potestate parentis. 3

3 Et ideo nō pōt testari, nec codicillari ēt cum consensu pris: vt g Ang. his.

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Cōtinuatio.

Post agnatos de quibus suprà succedunt cog. ideo sequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius sint cognati: tamen ex speciali prouisione sibi adinuicem vt agnati succedunt: vt infra de success. cog. in princip. ideò post alios agnatos, ante cognatos ponit de successione

non mariti, nisi quo ad debitum carnis. aliud de iure Longobardorum: vt hic, & C. de condict. inter. l. si vxor tua. & i Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit l. j. Tenetur tñ operari viro vxor: vt l. sicut cum ibi not. ff. de oper. liber.

Vxor nõ est i potestate mariti.

me. nã auus patri defuncti pręfertur: vt ff. eo. l. ęq̃ sanguinitatis mum. §. j. & pater mariti. nõ aũt auus solus pfert matri. Sic fallit in Auth. de aqua. do. § his ↄsequent. colla. vij. Itẽ in auth. qb. mod. nat. effi. sui §. d. ferentis. in gl. ↄiunge. colla. vj. Itẽ ff. qui pot. in pig. hab. l. Claudius. sic ff de iniust. rup. testa. l. pen.

vt scilicet cùm alieno iure subiecta est, iussu [a] eius adeat hæreditatẽ, cuius iuri subiecta † est.

Filij defuncti excludunt matrem vsq; in infinitũ. Idem in patre, & fratre, qui etiã matrẽ excludũt. Soror autẽ defuncti vnà cũ matre admittitur. Ar.

Præferunt aũt matri liberi [b] defuncti, [c] q sui sunt, quive suorum [d] loco sunt, siue primi grad⁹, [e] siue vlterioris. [f] Sed & filiæ [g] suæ mortuæ filius, vel filia pponit [h] ex cõstitutiõib. matri defunctę, [i] idest, auię suæ. Pr [k] verò vtriusq;, [l] nõ et auus & pauus matri anteponit, s. cùm iter eos solos [m] de hęreditate agitur. Frater aũt cõsanguineus tã filij, q̃ filiæ excludebat [n] matrem: soror autẽ [o] cõsanguinea pariter cũ matre admittebat. [o] Sed si fuerant frater, & soror cõsanguinei, & mr liberis [p] onerata: frater quidẽ matrẽ excludebat, cõis autem erat hęreditas ex æquis partibus fratribus, & sororibus.

Abiecta antiqui iuris ĩpietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ẽt si ter enixæ non fuerint) intestatorum successionẽ exclusis agnatis consequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui vnà cum matribus forma hic tradita succedunt.

Sed [†] nos cõstitutione, quã i Codice [q] nr̃o nomine decorato posuim⁹, matri subueniẽdum esse existimauimus, respicientes ad naturã, & puerperiũ, & periculum, & sæpè mortẽ ex hoc casu matribus illatã. Ideoq; impiũ esse credidimus, casum fortuitũ [r] in eius admitti detrimentũ. Si † enim ingenua ter, vel libertina quater nõ peperit: immeritò defraudabat successione suorũ liberorum. Quid. n. peccauit, [s] si nõ plures: sed paucos peperit? Et dedimus ius legitimũ plenũ matrib. (siue ingenuis, siue libertinis) & si non ter enixe fuerit, vel quater, sed cũ [t] tñ, vel eã, qui quæve morte intercepti [u] sunt, vt sic vocent in liberorũ suorũ legitimam successionem.

Mater præfertur omnibus alijs agnatis, exceptis fratribus & sororibus, & cum sororibus solùm venit ad dimidiam: et cum sororibus & fratribus pro virili. † Are.

Sed cùm antea cõstitutiones [x] iura legitimæ successionis pscrutantes partim matrẽ adiuuabãt, partim eã prægrauabãt: nec † insolidũ eã vocabãt, sed in qbuidã casib. tertiã ei partẽ abstrahẽtes cęteris [*] legitimis dabãt psonis, [y] in alijs ãt ↄriũ faciebant: [z] nobis visum est, [a] recta, & simplici via matrem omnibus psonis [b] legitimis antepo ni, & sine vlla deminutione [c] filiorum suorum successionem accipere: excepta fratris, & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes: vt

[a] Iussu. Scilicet iure antiquo, cũ quælibet hæditas pri p filium quęreret: vt ff. de acq. hær. l. q in aliena. in prin. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, s. exigitur iussus: vt C. de bo. quæ lib. l. fin. §. siue econtratio.

† Hęc tri. plex distinctio sublata est p. §. sed nos. ĩ. eo. Egid. Per.

ADDITIO. No. q i pfectitijs iuss⁹ hodie non est correctus, sed est necessari⁹ vt olim. Idẽ no. glo. in l. fin §. j. C. de bo. quæ lib. Aug.

[b] Liberi. Etiã adoptiui: & ita demum si ipsi succedere velint: vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

[c] Defuncti. Scilicet filij. de cuius hęreditate nũc agitur.

[d] Suorum. Quod dic vt s. de hęre. quę ab inte. §. j. & §. ij. & §. emancipati. & §. diui.

[e] Primi gradus. Vt filij.

[f] Vlterioris. Vt nepotes & similes.

† Aliàs sine cum.

[g] Sed & filiæ. Quasi dicat non solũ nepos ex filio masculo ex eiusdẽ matrẽ defuncti, sed & nepotes ex filia.

[h] Præponitur. Id est pręfertur.

[i] Defunctæ. Scilicet filiæ.

[k] Pater. Non adoptiuus: vt ff. eo l. ij. §. sed neque auus.

[l] Vtriusq;. Scilicet filij & filiæ, hoc est maternus huius mulieris volẽtis succedere filio mortuo.

[m] Inter eos solos. Scilicet auũ & matrem defuncti. Si ante sit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ẽt patri: vt ff. e. l. æquissimum. §. j. Et nor q hic fallit regula. si vinco vincentẽ &c. vt ff. de diuer. & tẽpo. pręsc. l. de accessionibus. §. nam q

Si vinco vincentẽ te, vinco te, quandoq; fallit.

† Quarta ↄ quo me indistinctè succedit. Egid. Per.

[n] Excludebat. Sed malè hodie: vt ĩ. eo. §. sed cum.

[o] Admittebat. Et bñ: vt ĩ. e. §. sed cũ.

[p] Liberis. Trib. vel quatuor: vt s. eo. §. postea autem.

[q] In Codice. Non in eo quẽ habemus: sed in primo C. remãsit: quę est C. de iure delib. l. s.

† Fœminæ q liberis percẽdis strenuã nauabant operam olim laudabantur. Egid. Per.

[r] Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios: cũ ex diuina gratia hoc descendat.

[s] Peccauit. Nam si peccatum ẽ, magis fuisset mariti: vt C. de leg. hę. l. lege xij. tab. in si j. respon.

[t] Eum. Scilicet cui succedere vult.

[u] Intercepti. Alias interempti.

[x] Constitutiones. Quas nõ habemus, secundùm Ioan.

[y] Personis. Patruo & filio, & nepoti patrui: vt C. eo. l. fin. in fi j. respon.

[z] Contrarium faciebant. i. nihil dabant nisi pędictũ.

† Idest in capita.

[a] Visum est. Vt C. eodem, l. fi.

[b] Omnib. psonis. Etiã patri defuncti nisi in vsufructu & toto, q̃ñ hẽbat defũctũ in ptãtẽ aliàs in bessẽ tñ. sed & in hoc casu hodie etiã in totũ habet: vt C. eod. l. fina. & de leg. hęr. l. de emãcipatis. Iure vero auth ascẽdentib. defert æqualiter paternis, & maternis: vt in auth. de hę. ab ĩte §. si igitur defunctus descẽdentes. coll. ix.

† Aliàs & nõ in solidũ. tu adde die q idẽ est dicere nec, qđ & nõ vt per Mãdos. in gl. Facult. § Et taxã. l vet. nec. vers Et ex ponemus nec cõicet. idest, & nõ cõicet.

ADDITIO. Dic q hodie filio defuncto relicta mre. & sorore, vł fratre aliter succedit, vt auth. de functo. C. eo. Ange.

[c] Diminutione. Quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. istius. §.

Quemad-

Cõmodū seorsũ tẽ ttat onus.

a Quemadmodũ. Quasi dicat, qui in vno honorat, in alio graue iur. ff. de iureiur. l. eum qui. in princ.
b Eam. Scilicet matrem.
c Simul Scilicet cum matre.
d Sorores. Hoc casu est hodie idẽ quod in seq. §. vt I Aut. de nup §. pe. & §. & quoniã. collat. 4

quẽadmodũ a eã b toti alij ordini legitimo præposuimus, ita oẽs fratres, & sorores, siue legitimi sint, siue nõ, ad capiẽdas hẽditates simul vocemus. ita tñ vt si qdẽ solę sorores d adgnatæ, vel cognatę, & mr̃ defuncti, vel defunctę supsint: dimidiã qdẽ mr̃, alterã verò dimidiã partẽ oẽs sorores habeãt. Si verò matre supstite, & fratre vel fratrib. solis, vel ẽt cũ sororib. siue legitima, e siue sola cognationis f iura hñtib⁹, intestatus qs, vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hęreditas.

Quæ filio suo impuberi intra anni spatium tutorem petere neglexerit, ab eius successione (si intra pubertatem decesserit) prorsus sit aliena.

Sed quemadmodũ nos matribus prospeximus, g ita eas oportet suæ soboli consulere: h scituris eis, i q̃ si tutores liberis non petierint: vel in locum remoti, aut excusati intra annum petere neglexerint: ab eorũ impuberũ k morientiũ successione meritò repellẽtur.

Filio non tantùm legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit.

Licet aũt vulgo q̃situs l sit filius, filiave: pot tñ ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

e Legitima. Quia sunt sorores ex vtroque parente.
f Cognationis. Quia sunt tantũ ex matre sorores.
g Prospeximus. In successione.
h Consulere. Scilicet in tutore petendo Accursius.

ADDITIO. Et dic petẽdo, s. intra annũ, vt hic. Et istam opi. dicit Angel. esse communẽ & eam teneur tanquam magis æquã per l. sciant. C. de legi hære. quamuis Bart. ibi & doct. velint quòd teneatur petere statim cũ potest nisi fuerit ipedita legitima causa. ita quod annũ non transcendat.

i Scitur. a eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui per. tut. l. cũ à matribus. & maiorib⁹. aliàs similiter non perdunt: vt C. si aduer delic. l. 3. t Ac.

t Et suffi cit eã esse minorẽ tẽpore mortis mariti etiã si postea maior facta intra annũ nõ petierit. Angel.

k Impuberum. Aliud si puberes moriantur. vt C eod. l. matres.
l Vulgo quæsitus. Nisi mater sit illustris. Sic econtra talis filius illustri matri non succedit: vt C. ad Orfic. l. si qua illustris.

ADDITIO. Idẽ si esset natus ex dãnato coitu: secus si ex cõcubina etiã illustri, vt pes Ang. hic.

DE SENATVSconsulto Orficiano.

Cõtinuatio.

Visum est tit. superiori qualiter mater succedat filijs per senatuscon. Terty. videamus nunc qualiter filij succedunt matri quod fit per senatuscõsultum Orficianum.

Diuisio.

Per contrarium. Totus iste ti diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius succedẽdi tollatur. Tertio qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittantur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato Secunda ibi, Sciendũ est. Tertia ibi, nõ si. Quarta ibi, Si ex plurib.

TITVLVS IIII.

DE SENATVSCONsulto Orficiano.

Filius, et nepos veniunt ad hæreditatẽ matris, & auia ab intestato ex senatuscõsulto Orficiano. Ar.

PEr contrarium m aũt liberi n ad bona matrũ o intestatarum admittuntur ex senatusconsulto † Orficiano, qd̃ Orficio, & Rufio consulibus factum est, diui Marci tẽporibus: & data est, tam filio, quã filiæ legitima p hæreditas, etiã si alieno iuri subiecti sint, & præferuntur q cõsanguineis, r & agnatis defunctæ matris. Sed cũ ex hoc senatuscõsulto nepotes, & neptes ad auiæ successionẽ legitimo iure nõ vocarent, postea hoc constitutionib. s principalibus emẽdatũ est: vt ad similitudinem filiorum, filiarumq;, & nepotes, t & neptes vocentur.

Successio ex Tertylliano, vel Orficiano non tollitur minima capitis diminutione.

Sciẽdũ ãt ẽ, hmõi successiões, q̃ ex Tertylliano, & Orficiano senatuscõsultis deferũt, capitis deminutiõe u nõ perimi, pp illã regulã, x † qua nouę hẽditates lẽtiæ capitis demiuutione nõ pereũt: sed illę solę, y q̃ ex lege

m Per contrariũ. i. Ecõtrario nam s. tit. t. tractatum est qualiter mater filio succedit: nũc dicit econtra. Vnde versus: Matri succedes ò nate per Orficianum. Inuidiã portat econtra Tertylianum. t Accur.

n Liberi. Strictè ponitur p filijs tãtũ: vt j. eo. §. j. vers. sed eum alias contra: vt ff de verb. signi l. liberorum.

t An ass in correlatiuis seruet ęqualitas: vid Bartol. in l. ij C. de eu. ex lu. li. xj. Angel.

o Matrum. Ingenuarum vel libertinarum vt ff. eo. l. j. j. respon. imò & ancillarum, dũmodo sit sibi facta mora 1 fideicomm. libertate præstandas vt C. eo. l. final.

t De quo & iñ libelli sup ea firmatione, quotque irrdẽ vt compe tat requirant, vide apud Ro. eod. titu. in lib. vij. parte.

p Legitima. Non quia lege xij. tab dare, imò denegabatur vt s̃ ti. j. in pri. sed senatuscõs. dat, quod vice legis obtinet: vt j. de exte. §. hæc exempli cã.
q Et præferuntur. licet filij
r Consanguineis. Idẽ, cognatis. Accu.

ADDITIO. Alibi exponit consanguineis, idest, fratribus: vt l. j. C. e. tit. & illa communiter tenetur. Ang.

s Constitutionib⁹. Quos non habem⁹.
t Nepotes. Idẽ in alijs descendentib. ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Rñ. non sic: vt s̃. de hæred. quæ ab intesta. §. eum autem dicimus.

t Idest q̃ ex nouis legib. dantur: vt ex senatusc. Terty. & Orfi. & l. tutelas, s si ff. de c. dim. Egi. Per.

u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliã omne ius etiam cognationis tollitur: vt s̃ de cap. di. §. quod autem.

Hęreditas p capitis diminutionẽ minimã quandoq; pdit, quandoq; nõ.

x Regulam. Cuius tenor est hic, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo responso.
y Sed illæ solæ. ff vnde lib. l. si. in fi. cõtra. Sol. Hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatuscõ

fulto

sulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi.
a Ex lege duodecim tabularũ. Sic ff.e.ad senatusc. Tert. & Orfi. l.j.§.capitis. sic ff.de suis & le.l.capitis.
b Deferuntur. Quare magis lege xij.tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionẽ minimam, quam senatusconsulto delata? Respon. quia illa agnatis defert. quæ agnatio per capitis diminutionem minimã tollitur: at senatusc. filio, qui matri est cognatus & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimã: vt ꝭ. de leg agna.tut.§.1.

duodecim tabularum a deferuntur. b

Etiam filius vulgò quæsitus ad hæreditatem matris admittitur.

Nouissimè sciẽdũ ẽ, ẽt illos liberos, q vulgo c q̃si ti sũt, ad mr̃is hr̃ditatẽ d ex hoc sen.cõs. admitti. e

Quoties plurib. legitimis hæredibus delata est hæreditas, non adeuntium portio adeuntibus adcrescit, qđ adcrescendi ius ad hæredes quoq; transfertur.

Si ex pluribus f legitimis hr̃dibus quidã omiserint hr̃ditatẽ: vel morte, vel alia cã g impediti fuerint quò minus adeãt, reliqs q adierit, h adcrescit i illorũ portio, & licet antè decesserint, k ad hr̃des tñ eorũ ptinet. l

c Vulgò quæsiti. Quia nõ habẽt certum patrem: vt ꝭ.de nup.§. si aduersus. multo magis in naturali tantum: vt C. eod.l.penul.
d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis, nisi erat mater illustris: tunc enim cũ legitimis ab intestato nõ veniũt, secus in naturalib. ex licita consuetudine procreatis: vt C. eod. l.penul.
e Admitti. Nunquid hodie succedit vulgò quæsitus? Videtur quòd non: vt in Auth.quib.mod. nat.effi.sui.§. viri. Sed tamẽ distingue, aut ex tali coitu, qui possit damnari, vt incest⁹, adulterij nefarij, & similis: quo casu non succedit, cũ ob hoc ipsum damnãd⁹ est: vt in dicta authen. & ff.solu.mat. l.si ab hostibus. t aut nõ: & tunc succedit matri, vt hic: non patri, cum sit incertus. nam & si habet certũ patrem naturalem, nõ tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, non extantibus legitimis, aliàs in nihilum: vt in Auth.quib.mod.nat.effi.sui. §. discretis.col.vij.
f Si ex pluribus. Iste §.est cõmunis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titu. & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff.eo.l.j.§. si nemo. & C.de cadu.tollen.§ his ita. Idem etiã est in his, qui de iure prætorio succedunt. vt ff.de bonor.possess.l.3.in fin. & l.4 & v.
ADDITIO. Nota, quòd iste §.est lex.ff. de suis & legitim.hæred & incipit. Si ex pluribus.
g Alia causa. Vt si defecerit conditio sub qua instituti erant. vt ꝭ quib.mod.test.infir.§ posteriore.
h Adierint. Sic ff.de leg. ij.l.cum pater.§. libertis. ibi, Cæterum prout.
i Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erãt instituti: vt C.de cadu.tol.§ his ita & ꝭ.de vulg.substi.§ j. 2 Itẽ nunquid est necesse iterum adire? Respon non nisi quãdo ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmentum: vt ff.de acqui.hæred.l.si sol⁹. in j.respon.& in fine legis.
k Ante decesserint. Quã accresceret eis. Vel dic ante, quã illi repudiarent, vel ante quã adirẽt illorũ portionem. non autem ante, quã suam partem adirẽt; imo adiuerant, vt sequitur, aliàs non transmitterẽt olim. vel hodie: vt C.de cadu.tol.§. i nouissimo. nisi in personis liberorũ, vt C.de his, qui ante apert.tab.
ADDITIO Hoc verũ, nisi in hæreditate ascendentium ex vtraque linea. nõ in hæreditate transuersalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos ad posteritatem non transmittitur. Sua transmittit ad quoscunque, etiam extraneos. dic vt per Angel.hic.
l Pertinet. Scilicet, augmentũ supradictum. vel potius illorum.

TITVLVS V.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Ubi defuncto neque suus hæres, neq; agnatus superest, tunc proximiores cognatos, idest per fœminas oriũdos, ad successionem vocat prætor, in quorum numero sunt emancipati agnati, solis tamen fratre, & sorore demptis.

Post suos m hęredes, eosque, quos inter suos hæredes prętor n & cõstitutiones o vocãt, & post p legitimos, quo numero sunt adgnati, p & ij, q quos in locũ agnatorũ, tã supra dicta senatusconsulta, r quã nr̃a erexit cõstitutio, s pximos t cognatos ꝑtor vocat, qua parte naturalis cognatio u spectatur. Nã agnati capite deminuti, quiq; x ex his progeniti sunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nõ habenẽ, y sed à prætore tertio

DE SVCCESSIOne cognatorum.

Continuatur per ipsum tex.ĩ prin. ad præcedentia. Vel sic & clarius. Quia supra de successione suorum & agnatorum dictum est: & quia post illos vocantur cognati: ideo sequitur de successione cognatorum.

Post suos. Iste ti. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio vsque ad quotum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi. Hoc loco.
m Suos. Vt ꝭ.de hæred. q̃ ab intest.§.j.& ĩ de serui cogn. §.j.
n Prætor. Vt ĩ. de hære. q̃ ab intest. §. emancipati.
o Constitutiones. Vt ꝭ.de hære.quæ ab intes.§ quibus.versic.nec non.§.& item vetustas.versi.diui.
p Agnati. Vt ꝭ. de legi.agn.suc.in prin.
q Et ij. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.
r Senatusconsulta. Vt ꝭ. proximis duobus titulis.
s Constitutio. Vt ꝭ de leg ag. succ. §.hoc etiam.
t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. siue vnus sit, siue plures. & inspicitur quis proximior sit eo tempore quo bonorũ possessio defertur: vt ff.eod. vnde cognati.l.prima.§. proximus. & §.gradatim.
u Cognatio. Nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorum possessio? Respond. etiã si fiat postea liber nõ datur: vt ff.eo.vnde cog.l j.§.pertinet, & l.1s qui. Sed nunquid adoptiuis: qa nõ videtur ibi naturalis causa? Respõ. sic. quia quibus agnascitur, & cognascitur. vt ff.eo. vnde cog.l.j.§.cognationem. Accursius.
ADDITIO. Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide ꝭ. de hær quæ ab intest.§.at ij, qui. vet.post mortẽ.l si.
x Quique. Breue debet esse illud.que.
y Non habentur. Vt ꝭ.ti.j.§.sciendum.

Tertio

† De æquitate tñ canonica, à parẽtibus sunt alẽdi.c. cum haberet, de eo qui du.I mat. quã pol.p adulter. ex quo inferũt do. ꝙ pater pôt relinquere bastardis ꝑ dote & alimẽtis, sed vltra in fraudẽ ñ relinquat ſm Ange. Dic ꝙ i hr̃ditate pars deficiẽs accrescit etiam inuitis. Fallit primo si iuſ spãli deficiat. itẽ ii ope exceptiõis. Itẽ si iure diuerso succedat. itẽ ſ plurib. partibus ꝓueniẽtibus ex plurib. hęreditatib. & ex eodẽ testamẽto ſm Ange.

† In scriptis exemplaribus legit, & licet ante decesserint, quã adierint ad &c.

† Legitimos. i. agnatos. Cõtinuatio.

* Aliàs quorum.

† Cognatio est de iure naturali, ideo capitis diminutiõe non tollitur. ꝭ. de cap.dimi. §. quod autem. E-ßt. Per. Diuisio.

ordine [a] vocanẽ: exceptis [b] solis tãtummodo fratre, & sorora emãcipatis, ñ ẽt liberis eorũ, quos [c] lex Anastasiana [d] cũ fratrib. integri iuris [e] cõstitutis, vocat q̃dẽ ad legitimã fratris hr̃ditatẽ, siue sororis: nõ ęq̃s tñ partib[9], sed cũ aliqua deminutione: [f] quã facile est ex ipsius cõstitutiõis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionẽ passi ñ sunt: tñ anteponit eos [g] & ꝓcul dubio cognatis. [h]

Transuersales per lineã fœmininam, & liberi in alterius familia adoptiua existentes vocantur ex isto ordine. Aret.

Eos ẽt, [i] q̃ p fœminini sexus ꝑsonas ex transuerso cognatiõe iũgunẽ, tertio gradu [k] ꝓximitatis noie ꝑtor ad successionẽ vocat. Liberi [l] quoq;, q̃ in adoptiua familia sũt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu [m] vocantur.

Vulgò quæsitus nõ habet agnationem, sed cognationem: ideo succedit matri, et alijs ex sua linea descẽdentibus isto ordine. Are.

Vulgò q̃sitos nullos habere adgnatos, manifestũ est. cũ adgnatio à p̃re sit, cognatio a matre. hi aũt nullũ patrẽ hẽre intelligunẽ. Eadẽ rõne ne ĩter se q̃dẽ pñt videri cõsanguinei esse: q̃a cõsanguinitatis ius spẽs ẽ [n] adgnationis. Tñ ergo cognati sũt sibi, [o] sicut & mr̃i cognati sunt. itaq; oĩbus [p] istis ex ea ꝑte cõpetit bonorũ possessio, qua ꝓximitatis noie cognati vocãẽ.

Agnati ad decimũ vsq; gradum, cognati verò in sextũ, ad hæreditates ex intestato admittuntur.

Hoc loco [q] & illud necessariò admonẽdi sum[9], adgnationis q̃dẽ iure admitti aliquẽ ad hr̃ditatẽ, & si decimo gradu sit, siue de lege xij. tabula. q̃ramus, siue de edicto, quo ꝑtor legitimis [r] hr̃dibus daturũ se bonorũ possessionẽ pollicẽ. Proximitatis [s] verò noie ijs solis ꝑtor [t] bonorũ possessionẽ ꝓmittit, q̃ vsq; ad sextũ [u] gradũ cognatiõis sũt, & ex septio [x] sobrino, sobrinaq; nato, natæve. [y]

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiusce tituli perfectã notitiã, verãq; graduum cognitionẽ intus, et in cute oculari quadã inspectione assequaris, ad cuiusdã arboris figurã, quæ non abre hic inseritur, accurrito. Ad hæc si, quid sit cognatio, quid gradus, quid linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocũ significationes scire concupiscas, amplissimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandect. xxxviij. lib. decerptus, omnia egregiè tibi suppeditabit.

Hoc loco ne- Necessa-

---

[a] Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi: vt ff. si tabu. testa. nul. extab. l. 1.
[b] Exceptis. Nam isti inter legitimos numerantur.
[c] Quos. s. fratres emancipatos & sorores. Accur.
[d] Lex Anastasiana. Quã non habemus, sed de ea habetur mentio C. de legi. tut. l. 4. & de legi. hæred. l. si §. 1. Accursius.
[e] Integri iuris. Id est non emãcipatis.
[f] Diminutione Tertiæ partis forte.
[g] Eos. s. fratres emãcipatos. Accur.
[h] Cognatis. Scilicet antepo̅nit: & sic vocanẽ cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.
[i] Eos etiam. Non solum agnatos capite minutos: vt supra &c.
[k] Tertio gradu Scilicet cognationis.
[l] Liberi. Vt ĩ. de hęred. quæ ab intest. § admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum est: vt habetur C. de adop. l. penult. Ang.

[m] Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.

Consanguinitatis ius est species agnationis. Consanguinitas est inter fratres.

[n] Species est. Nam agnatio genus est. Consanguinitas est illa, quæ inter fratres tm̃ est, vt ĩt. de suis & legit. l. ij. primo respon. & supra de legit. agnat. successio. §. 1.
[o] Cognati sunt sibi, Sic ff. eodem, l. si spurius.
[p] Itaque omnibus. Inter se & cum matre: vt ff. vnde cogn. l. hac parte.
[q] Hoc loco. Iste §. cõmunis est ad totũ istum titulum, & illum. ĩ. de legit. agnat. success. sic ĩ. titu. j. §. fina.

Proximitas.

[r] Ligitimis. Scilicet agnatis.
[s] Proximitatis. Id est, cognationis.
[t] Prætor. cautè tacet hic de iure ciuili. nã cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius.
[u] Vsq; ad sextum imò videtur, q̃ vsque ad quintum tantum vocenẽ tam agnati, quam cognati: vt ff de vetera mili. suc. l. ij. §. fi. Sed respon. illa etiam in castrẽsibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic. q̃ ibi ita erat de facto, s. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. [a] Dic, q̃ prima solutio ꝓbaẽ, & obstat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: sed ibi speciale: q̃a ius priuilegiatũ, quod nõ trãsit sicut ius commune. Ang.

[x] Ex septimo. Subaudi, qui sunt.
[y] Natæue. Sed nũquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij eẽ possunt, vt colligiẽ ĩ. ti. 1. § vj. Item & quare magis hi vocantur, quã alij in septimo gradu? Rñd. quia hi respiciunt inferi[9] lineã trãsuersalẽ, alij oẽs superius: vt arg. ff. vñ liberi. l. scrip. in fi. Sed nũquid corrigitur hodie distinctio huius § per Authent. de hæredi. ab intest. §. 1. col. ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia fit? P. dicit omnes in infinitũ succedere, & sic corrigi quod hic dicit. Nos oẽs vsque ad x. gradum vocamus: non autem trahim[9] agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus: idest velimus vt ĩ. de bo. pol. §. adhuc. arg. ĩ. de pa. cõ. l. lege. 1 & in Authen de nup § dein ceps. colla. 4.

ADDITIO. Q̃d dictum est, patet in authen. in suc. C. de suis & legi.

[a] Hic colligi ꝑt ex verbis gl. q̃ non liceat ducere arg. ab enũciatiuis verbis legis, q̃d sæpe accidit, vt hĩ l. ex his. C. de testa. mil. Cognati & agnati pariter succedũt hodie vsque ad decimum gradum.

[1] Sol. ibi maior tra hiẽ ad minorẽ quia ꝯstat partes in hoc tm̃ ꝯuenisse. ad hoc satis ꝯstat q̃ mẽte legis successionẽ ampliare volẽtis. Præterea cum text. hodie vocet cognatos & agnatos: ꝯstat eos eẽ ser. legitimos & vt legitimos succedere vsque ad decimũ gradũ. vt hic. arg. ĩ. e. in ꝑti. Ang.

† Similis tit. ẽ ff. de grad. affi. Continuatio.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniam in succedendo admittitur qui est proximior in gradu: vt cõprehendatur quoto gradu quis sit, ponitur iste tit.

Hoc loco. Iste titulus diuiditur in plures partes Primo continuat materiam. Secundo, incipat dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorũ. Secunda ibi, quare in. Tertia ibi, hactenus. Quarta ibi, Agnationis.

Diuisio.

cessariũ [a] est exponere, quemadmodũ gradus [b] cognationis numerent. Quare inprimis admonẽdi [c] sumus, cognationẽ aliã supra numerari, aliã infrà, aliã ex transuerso, [d] quę ẽt à latere dr̃. Superior cognatio est parẽtũ, inferior liberorũ, ex trãsuerso fratrũ, sororumve, & eorũ qui, quæve ex his generant: & cõuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem inferior cognatio à primo gradu incipit. at ea quæ ex transuerso numeratur à secũdo. [e]

Ponit personas primi gradus, tam ascendendo, quam descendendo

Primo gradu ẽ supra pr̃, mr̃: [f] infra fili⁹, filia. [g]

Auus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in secundo gradu. Aret.

Secũdo gradu sup. auus auia: j. nepos neptis: ex trãsuerso [h] frater, soror.

Proauus & aliæ personæ hic positæ sunt in tertio gradu cognationis. Ang.

Tertio gradu s. proau⁹, proauia: j. pronepos, proneptis, ex trãsuerso [i] fratris sororisq; filius, filia: & cõuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. Patru⁹ [k] ẽ frater patris, q Grecè [l] πατράδελφος appellat. Auunculus est frater mr̃is, qui Gręcè μητράδελφος dr̃: & vterq; ꝓmiscuè θεῖος appellat. Amita † est pr̃is soror, q̃ Græcè πατραδέλφη appellatur. Matertera verò matris soror quæ Græcè μητραδέλφη dr̃: & vtraque promiscuè θεία appellat.

Qui distat à stipite per tres personas, vel gradus, tam in linea ascendenti, quam descendenti: directò est in quarto gradu, sed in linea transuersali, si distat per duas personas. Aretinus.

Quarto gradu s̃ abau⁹, abauia. j. abnepos, abneptis. ex transuerso fratris, sororisq; nepos † [m] neptisve, & cõueniẽter patruus magnus, [n] amita magna, i. aui frater, & soror, item auunculus magn⁹, [o] & matertera magna, i. auiæ frater, & soror cõsobrinus, cõsobrina, i. qui quæve ex sororibus, aut fratribus procreant. * Sed quidam rectè consobrinos eos propriè dici putant, qui ex duabus sororibus progenerantur, quasi cõsobrinos: Eos verò, qui ex duob. fratribus progenerant, propriè fratres patrueles vocari: si autem ex duob. fratribus filię nascũt: sorores patrueles appellari. At eos, qui ex fratre, & sorore progenerant, amitinos propriè dici putant. Amitę tuæ filij consobrinum te appellant, tu illos amitinos.

Atauus, & atnepos, et aliæ personæ hic enumeratæ sunt in quinto gradu. Aretinus.

Quinto gradu s. atauus, atauia. j. atnepos atneptis, ex trãsuerso fratris, sororisq; pronepos, proneptis, & cõueniẽter propatruus, proamita, idest ꝓaui frater, & soror: & proauunculus, & ꝓmatertera, i. proauiæ frater, & soror. Item fratris patruelis, vel sororis patruelis, consobrini, & consobrinæ, a-

---

[a] Necessariũ. Sed quid ad nos de his? Respondet propter hæreditates, quæ p gradus deferunt & tutelas, & propter testimonia non dicenda: vt ff. eod. de grad. affini. l. iurisconsultus

[b] Gradus. Quid sit, dic vt j. eodem, § hactenus.

[c] Admonendi. Sic ff. eod. de grad. affini. l. i.

[d] Aliam ex transuerso. Hæc superflua videtur: vt ff. eod. l. stemata. contra. So. ibi in directa linea tantum loquitur, hic in directa.

Cognatio trãsuersalis quare nõ incipit à primo gradu.

[e] A secundo. Sed quare non à primo respon. cum ego patri meo sim in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio: sumus ergo in duobus gradib. ego cum fratre facto ascensu ad patrem, quasi p quendam gradum: vt ff. eod. l. iurisconsultus. § gradus. [1] sed nullus ex transuerso primo frater inuenitur: ergo non potest inueniri primus grad⁹ à latere: vt hic & ff eo. de gradu. affi. l. i. l. pri.

[1] In plano .n. de iur ciuili nõ est grad⁹, & iterũ à patre sed secũdus ad filiũ, & ẽ secundus grad⁹. de iure antẽ canoni. si ascẽditur ad stipitẽ. imò p talis etiã in linea plana fit copulatio, vt p Ang hic. & j. e. §. hacte-nus.

[f] Pater, mater. Si pater est mihi i primo, & ego sibi in alio primo: ergo sumus in duob⁹? Respon. non sequitur nã sum ei primo, ita quòd in eodem & fiet me & ipsum vnum tantũ gradũ facimus ad similitudinem fenestræ: nã quæ columnæ ex lateribus vnã faciunt fenestram, tertia autem adiecta fiet alia fenestra. & ita i gradu persona adiecta etiam vna deinceps facit gradum: vt j. eod. § hactenus.

† Amita dr̃ quasi à me ter.a vel quia a pře meo amata sit nã pl⁹ sorores à fratib⁹, quam fratres diligi solent Egid. Per.

ADDITIO.

Nota hanc gloss. quod ad faciẽdum vnum gradum primũ non sufficit ponere vnã personam, sed duæ personæ primę faciũt vnum gradum, quo primo gradu facto ex duabus personis vnaquæq; persona sola quæ postea adiungitur, facit aliũ gradũ ad similitudinẽ fenestræ: quia necessario ad perficiẽdum vnam fenestram requiruntur duæ columnæ: post ea vnaquæque columna superaddita facit aliam fenestram. Ang.

[g] Filius filia. Qui licet multi sint, omnes tamen sunt patri in primo: inter se autem in secundo, vt ff. de grad. affin. l. iurisconsultus. §. transeamus.

[h] Ex transuerso. Nunc de hoc gradu incipit: cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur: vt ff. eo. l. i. in prin.

[i] Ex transuerso. No cautè, quòd etiam illi, qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiorem, & inferiorem lineam: & sic reperies in sequẽ. gradibus, & quandoquè in parentibus: vt j. eo. §. 4.

[k] Patruus. Vnde versus: Sunt patrui patris fratres, amitæque sorores: Frater auunculus est, soror est matertera matris.

[l] Græce. [2] Idest patroos. vt clarè patet ex text. dicit frater patris, & mitroos, frater mr̃is & vterque potest dicit thelos. Similiter patradelphe, est soror patris: Mitradelphe vero, soror matris: & vtraque theia dicitur.

[m] Nepos. Hoc inferius respicit.

[n] Patruus magnus. Hoc refertur ad superiorem lineam transuersalem.

[o] Auunculus magnus. Hoc autẽ constat, quod qui est mei patris patru⁹, mihi erit magnus patru⁹, qui meæ matris auunculus est, mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ, vel auunculos mei patris? Respondit Ioan. omnem illum mihi esse patruum, vel auunculum magnũ, q est meo patri, vel matri simplex: vt ff. e. de grad. affi. l. iuriscon.

[2] Ista gl. non est Accu. sed additio.

† Hic dr̃ Nico. & Ang quod filius fratris dicit nepos, p hũc text. & in l. pfa cta. C. de don. quæ sub mo. sed hi textus nihil faciũt. dicit ẽm Dy. quod quisque capit nepos p filio filij. quisque & improprie pro filio fratris: vt in gl. 1. & in l. auunculo. ff. de don. cau. mor. tex. in x. Co. qui. mo. sen. §. similiter. sic Augustus Cæsaris nepos ex sorore dict⁹ est. Egid. Per.

* Aliàs qui ve ex fratrib⁹ progenerant, aut sororibus. Sed &c.

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius sobrino b propius sobrina: † hi sunt c patrui magni, amitæ magnæ, auũculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in sexto gradu.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex trãsuerso fratris, sororisq; abnepos, abneptis, & côueniẽter abpatruus, abamita, idest, abaui frater, & soror, abauunculus, abmatertera, idest, abauiæ frater, & soror. Item propatrui, proamitæ, proauunculi, promateteræ filius, filia. (Itẽ propioris sobrini, sobrinæve fili' filia. †) Item sobrini sobrinæq;, i. qui quęve ex fratribus vel sororibus patruelibus vel consobrinis, vel amitinis progenerantur.

Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, q̃ in agnatis. Aret.

Hactenus ostẽdisse sufficiat, queadmodum gradus cognationis numerẽtur. Nanq; ex his palã est intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata d persona gradũ adijcit: e vt longe facilius f sit respõdere, quoto quisque gradu g sit, quàm propria cognationis appellatione quemquam denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis similis est computatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalẽ, quàm intellectualem, ideo necessariũ est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aret.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cũ magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo necessariũ duximus post enarrationẽ graduũ, eos ẽt præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorũ inspectione adolescẽtes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. † k

l. iurisconsult'. §. patruus. & C. de successo. edict. l. j. Sed Ro. cõa.

a Filius, filia. isti nomina tiui regunt superiores genitiuos ab illo versu. item fratris &c. Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

b Propius sobrino. Quasi dicat, qui filius dicitur propius sobrino, & filia quæ dicitur propior sobrina.

ADDITIO. vel dic, & fortè melius, sensum textualem esse q̃ propior sobrinus. & propior sobrina sunt in quinto gradu. Et qui sint tales, declarat textus subiungens, Hi sunt patrui & cætera. Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ. & idem dicas de propiore sobrina, quòd scilicet sit filia & cætera. vt claré patat in arbore. Qui aliter intelligeret, arborẽ corrumperet.

c Hi sunt Subaudi in quinto gradu: lineæ collateraliũ ex parte ascendentiũ. scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicitur hic & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

d Generata quæq; &c. Hoc est verum, si vna ab vna nõ si plures ab vna: vt ff. eo. l. iurisconsultus. § trãseamus. & hoc est verum ex omni ordine graduum secundũ nos. i Sed secũdum canones ex latere transuerso aliud est. nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicũt in primo quem nos in quarto: ipsi in secundo, & sic de singulis, vt I Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum consideratio bona pp matrimonia: a nostra etiam bona pp hæreditates quę per gradus deferuntur: vt j. de bonorum possessio §. quos autem. ff. eodem, lege iurisconsultus. in principio.

ADDITIO. Item in statutis, & pactis, vbi de pacto non agit. fm Ang. hic no. hanc glo. quæ allegat quotidie. q̃ in concernentibus peccatum prævalet ius canonicum etiam in terris Imperij, & ecõtra in non concernentibus peccatũ, prævalet ius ciuile ẽt in terris ecclesię. vt per Ang. hic.

e Adijcit. Hic potest colligi definitio gradus. vt dicatur, Gradus est numeratio singularum personarũ cognatione, vel affinitate sibi coniunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera optime indicans. Dictus quasi lapideus gradus: vt ff. eodem, lege iurisconsultus Accursius.

ADDITIO. Gradus secundum doct. aliter diffinit. Gradus est distantia vnius personę ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantiũ personarum qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes: & quia vltra trinepotem, vel tritauũ vocabula non inueniuntur specialia sed superiores, & inferiores vocantur vt ff. eodem, l. fina. §. parentes. & hoc, quia sunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præscrip. verb. l. iiij. Sed vsque ad quem numeramus? Respon. vsque ad vij cognatorum, & vsque ad x agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & supra titul. j. §. fin. nisi ratione demonstranda vellemus vlterius numerare, nõ vtilitatis: licet decretistæ hic aliter dicant.

ADDITIO. No. q̃ decretistæ iurium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa, vt supra dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili: incipe ab vno. & computa ab illo descendendo ad personã mediam ex qua omnes descendũt & postea descende ab illa vsque ad aliam, quam vis cõputare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias à persona, ex qua descẽdũt personæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre. q̃ similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum, vt in cap. ad sedẽ. xxx. quæstione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octano, vel decimo.

h Eodem modo Scilicet adiecta persona.

i Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demissa per aures. Quã q̃ sunt oculis subiecta fidelib. Certior aure arbiter est oculus: Sc vt ait Candaules in Herodoto, magis incredulæ sunt hominibus aures, quam oculi. Egi. Per.

k Adipisci. Vnde quidam habent hic Arborem, Accur.

ADDITIO Et in rei veritate debet esse cum tex. & gl. illam sequitant.

q avi r oq iure si personæ de q b. agit. distant inæqualiter: toto gradu distat remotior.

a Ipsi. n. incipiũt à psona ex qua descẽdũt illi de quorũ gradu agit. Sed de iure ciuili incipim' ab vno ex istis de q bus agit. extẽdẽdo ad stipitẽ. & ab eo iterum descẽdendo ad aliũ & quoto gradu distat remotior, toto gradu distãt inter se. vt hic p doctõ.

φ Debemnt date doctrinã p modũ magis facilem. Egi. Per.

† Propi' sobrino qs dicat, q i. e. dicãtur sobrini, elegantet ac diffusè tractat Ant. Aug emẽdat. li. ij. c. v. Sunt nãr Sobrini, qui ex duob. cõsobrinis nascunt. Porro ꝓsobrini mei, filij ego ppius sobrinos ũ, quasi vno gradu propior quã sobrinus. Aliàs propior sobrinus propior sobrina.

† Hæc, q̃ parẽthesi inclusa sunt reijcienda eẽ tãquã nõ tha & adulterina cẽses Anto. Augu. eo ipso loco, quem mõ citauim' quę nec in ne tustis exẽpla. habẽtur. Debuisse autẽ ait Iustinianũ consobrinos cũ nepoub. sexto gradu enumerare.

† Et sic i directa linea ascendentium nõ est differentia:

nepos auo suus hęres existet: qa quo tpe certũ est intestatũ decessisse patrẽfamilias, solus [a] inuenitur nepos. & hoc certum est. [b] Et licet post mortẽ aui natus sit: tñ auo viuo conceptus, mortuo [c] patre eius, posteaq; deserto [d] aui testõ, suus hẽs efficitur. Planè si & cõceptus, & natus fuerit post mortẽ aui, mortuo patre suo, desertoq; postea aui testõ, suus hęres auo non existet: quia nullo iure cognationis patrẽ sui patris attigit. [e] Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emãcipat° adoptauit. Hi aũt, [f] cũ nõ sint sui (quantũ ad hęreditatẽ) liberi: neq; bonorũ possessionẽ petere possunt quasi ꝓximi cognati. [g] hæc de suis hæredibus.

Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis nõ venit: prætoris tamen beneficio per bonorũ possessionẽ. Vnde liberi, per inde admittitur, ac si in eius potestate mansisset. Aret.

Emãcipati aũt liberi iure ciuili nihil iuris habẽt, (neque enim [h] sui hæredes sunt, qui in potestate parentis esse desierũt) neq; vllo alio iure [i] per legẽ duodecim tab. vocãtur. Sed prætor naturali ęquitate mot°, dat eis bonorũ possessionẽ. Vnde liberi, pinde ac si in pt̃ãte parentis tpe mortis fuissent: siue soli sint, [k] siue cum suis hæredibus [l] cõcurrant. Itaq; duobus liberis existentibus, emancipato vno, & eo, qui tem pore mortis in potestate fuerit: sanè quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hęres est, & solus suus hæres. Sed cũ emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur: euenit vt suus hęres pro parte [m] hæres fiat.

Emancipati filij qui sese adoptandos extraneo dedere, ita demum naturali patri olim succedebant, si eo viuo finita esset adoptio: quæ si eo mortuo dissolueretur, nec ad eius, nec ad adoptiui patris successionẽ vllo iure peruenire poterant.

At ij, [n] q emancipati à parente in adoptionẽ [o] se dederũt, † nõ admittunẽ [p] ad bona naturalis patris quasi liberi, mõ cũ is [q] moreret̃ i adoptiua familia fuerint. Nã viuo eo [r] emancipati ab adoptiuo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso [s] eẽnt, nec nunquã i adoptiua familia fuissent [t] Et conuenienter, qđ ad adoptiuũ patrẽ ptinet, extraneorũ loco esse incipiunt. Post mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantũ ad hunc adoptiuũ patrẽ ptinet, æquè [•] extraneorũ [u] loco fiunt & quãtũ ad naturalis pr̃is bona ptinet nihilò magis liberorũ gradũ nãciscunẽ. Qđ iõ sic placuit: quia iniquũ erat, esse in pt̃ãte patris adoptiui, [x] ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos ei°, [y] an ad agnatos. [z]

[a] Solus. Scilicet suus hæres.

[b] Certum est. Scilicet nepotem suum hęredem esse, cum nullus præcedat eum: vt ĩ. eod. §. i.

[c] Mortuo. Ante quàm adeatur ex testamento hæreditas, Vnde cõstat non trãsmitti ad filium de inofficioso querelam. imò etiam ea adita non trãsmittebat olim, sed hodie contra: [r] vt C. de inoffi. test. l. scimus. § fina. & l. si quis filium. ibidem.

[d] Deserto. Scilicet ab hærede, qui non vult adire.

[e] Attigit. Nec. n. fuit proxim° cognatus ei. s. auo viuo. quo viuo nõdũ animal erat: vt ff. vñ co. l. i. §. si q̃s ꝓximus. Sed nunquid hodie p auth. succedit? vt in Auth. de hrd. ab intesta. §. j. col. ix. P. dicit q̃ sic: quia naturalis causa tantũ spectatur. Ioan. contra: [a] quia nec iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, & admittabať: vt sequitur: vt ĩ. eo. §. emancipati. & ff. de suis & legi. l. Titius. & l. pe. ADDITIO. Et hæc est cõmunis opinio: vt per Ioan. Fab. & per Ang. hic.

[f] Hi autem. Scilicet cõcepti, & nati post mortem aui.

[g] Quasi proximi cognati. Idest, tanquã agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Resp. M. q̃ sic: vt ff. ro. l. i. in h. & in glo. h. Ioan. contra: quia ibi de cõceptis prius natis postea loquitur, secus si postea concipiuntur. & nascuntur, vt hic: [s] & ff. de iniu. rup. test. l. si q̃s filio. §. nõ fuisse.

[h] Neque enim. Bona ratio. vt ĩ. de hę. quali. & diffe. §. sui & ĩ. eod. §. i. ibi. sui autem &c.

[i] Neque vllo alio iure. Scilicet neque vt patroni neq; vt agnati, quos vocat lex xij. tab. vt ĩ. tit. i. in pri. & ĩ. de suc. li. in prin. alias econtra: vt ĩ. ti. i. §. fin.

[k] Soli sint. Scilicet emancipati.

[l] Cum suis hæredibus, Scilicet cum alijs, qui remãserunt in potestate.

[m] Pro parte. Scilicet dimidia: vt ff. de verb. signifi. l. nomen filiarum. §. portionis.

[n] At ij. Scilicet vocant̃ emancipati ad successionem patris sed si omnes. & hoc sequitur, at ij. &c.

[o] Adoptionem. Id est, arrogationem.

[p] Non admittuntur. ff. de cõtra tab. l. 3. § si quis filio. contra. Solu. ibi. nõ valuit adoptio secũdum lo. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo, vt hic, an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdẽ. vt ibi: ar. ĩ. de adopt. §. sed hodie. Item in C. de adopt. l. pe. § sed si q̃dem. [4] quæ est cõtra. Sol. illam intellige: vt ĩ. eod. § sed monendi.

[q] Cum is. Scilicet pater naturalis.

[r] Viuo eo. Scilicet patre naturali.

[s] Ab ipso. Scilicet patre naturali.

[t] Fuissent. Vt ĩ. de exhæred. lib. §. emãcipatos.

[u] Extraneorum. Si autem morte patris adoptiui facti eẽnt tunc sui, durat agnationis ius inter eos, idest, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatũ, vt sibi succedat: vt ff. de grad. affi. l. si filium naturalem & l. nõ facile. §. cognationis &c. ff. unde cognati. l. i. §. cognatione. & de adoptio. l. antepenul. M. It in & ipsi adoptiuo patri succedunt: vt ĩ. eod. §. sed ea.

[x] Adoptiui. Post emancipationẽ. nõ prius: vt ĩ eod. §. in testatorũ versic. nec interest.

[y] Eius. Scilicet naturalis patris.

[z] Ad agnatos. Nã si non emancipati: certum est quod filij non succedunt naturali patri: & ita agnati succedũt: vt l. proxi.

[•] Idẽ Fab. Pla. & Angel.

[a] Sequuntur Io. Fa. & Ang.

[s] Et hæc differ tenet: q hodie procedit qñ filius fuit natũ & instẽ exhæredatus, nec secuta aditio. iuxta glo. fin. l §. ex hæredatos. in Auth. de hæ. & fal. aliàs virtute trãsmissionis bñ admittuntur, vt p Ioan. Fab. & Ang.

[4] Dic q̃ ista differentia est s̃m ius antiquũ, q̃a s̃m nouũ debet dici contra qa q̃n datur ascendẽti non admitti ad successionem patris naturalis, q̃n extraneo sic: vt ĩ. de adopti. §. sed hodie s̃m Ioan. Fabr. Sed tu dic melius s̃m lo de Pla. q̃ hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptiõe. Ang.

[†] Et ij q̃ ab ipso patre i adoptati sũt, hęc prędicta verba vł ad tex. sunt supplẽda, vel textus ita legẽd° est. At ij, q emãcipati, in arrogationẽ, & ij qui à parẽte in adoptionẽ dati sunt, alias Tribonianus videreť pulchre hallucinat°: vt scribo ĩ e. §. sed ea oĩa. in prin. Egi. Per.

[•] Aequè dictio hic nõ cõiungit cũ parisfor miter, & de illius natura Mãd. i pl. Iacul. § & in ipsa ve. æque.

supra prim. & ff. vñ lib. l. c. Si adeo emãciparet, sue ederent filij: vt Ĩ. pri. § & sic l eius potestate esset, ad quẽ bona naturalis patris ptinerẽt quod est absurdũ & ꝯ regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. illa institutio. circa princip.

de legat. præstan. l. nonnunquam. Accur.
ADDITIO. Quod facit ad quæstionẽ, vt ex contemptu alicuius, qui debuit l electiune adhiberi: & ipso nolente, cæteri q interfuerunt, possint ei dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra de electio. & Ioan. Fab. hic.

ADDITIO. Item qa tunc vt. ꝑ auferret iᵒ quæstiũ agnatis quod est inconueniens. Et ex his nꝰ. q. neque ex testã. neque ab intestato potest esse voluntas captatoria. Angelus.

a Minus ergo iuris. Quia naturales emãcipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emancipati nõ: vt Ĩ. prox. in § tign. &c.

b Naturales. Et la gitimi.

c Emancipati. Ab adoptiuo patre.

d Non admittuntur. Nisi fuerit fuisset quia auᵒ adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit: vt ff. ad Tert. l. 2. § liberi aũt. ver. adoptiui.

e Ciuilis rõ. id est, emancipatio, q. de inde ciuilis est: vt ff. de re. iur. l. actus.

f Non potest. Sic Ĩ. de leg. agn. tut. § fi. sic ff. de regul. iur. l. nihil tam.

g Emancipati Ab adoptiuo patre: & post mortem nãlis: vt Ĩ. ꝓximo. §. ver. post mortem.

h Incipiunt esse. Nos. ꝗ si emancipatus fuerit filius, vel filia, vel deinceps, non suns sui hẽdes: non tamen desinunt esse filij. vel filiæ.

i Eadem. Quæ obseruant̃ in bonorũ possessione Vnde liberi. & in ꝯ tabulas bonorum possessione seruantur.

k Institutis. His enim institutis nõ dat hæc bonorũ possessio. nisi præteritꝰ rumpat testamentum: & huic scilicet institutis viam aperiat & hoc est quod dicitur, nisi præteritus committat edictum: vt ff. de ꝯ tab. l. 1. si quis ex liberis. ꝑtuito si autem ꝑteritus nolit postquã semel agnouit. Institutus habet contra tabul. inte sũo & secundum tabulas: quod est mirabile: nec expectat ꝑteritum: vt ff. de contra tab. l. si post mortem. §. fi. &

*Alias ad quanĉ.

Præteritꝰ. quia cum mittis edictum.

Si modo idẽ est ei si re pudiat: vt est casus in l. non. anniquis. ff. de leg. pñ. Ang.

Filius legitimus, et naturalis emancipatus vocatur ad bona patris naturalis beneficio prætoris. Sed filius adoptiuus emãcipatus nullo modo potest admitti ad bona patris adoptiui. Aret.

Minꝰ ergo iuris [a] hñt adoptiui filij, q̃ naturales. Naq; naturales [b] emãcipati bñficio ꝑtoris gradũ liberorũ retinẽt, licet iure ciuili pdãt. Adoptiui verò emãcipati, [c] & iure ciuili pdũt gradũ liberorũ, & à ꝑtore nõ admittũtur, *[d] & rectè. Naturalia .n. iura ciuilis rõ [e] pimere nõ pt. [f] nec qa desinũt sui hr̃des eẽ, pñt desinere filij filięve, aut nepotes, neptesve eẽ. Adoptiui verò emãcipati [g] extraneorũ loco incipiunt esse: [h] qa ius, nomenq; filij filięve, qđ p adoptionẽ consecuti sunt, alia ciuili rõne, i. emãcipatione perdunt.

Filius legitimus et naturalis in p̃tãte, vel emãcipatus, habet contra tabulas de iure prætorio si sit ꝑteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc tẽporis: adoptiuus verò secus.

Eadẽ [i] hęc obseruant̃, & in ea bonorũ possessione, quã ꝯ tabulas testamẽti parẽtis liberis ꝑteritis, i. neq; hr̃dib. institutis, [k] neq; vt oportet [l] exhęredatis [m] prętor pollicetur. Nã eos quẽ qui in p̃tãte [n] mortis tẽpore fuerint, & emancipatos, vocat ꝑtor ad eãdẽ bonorũ possessionẽ. eos verò, q i adoptiua familia fuerint p hoc tp̃s, quo naturalis parẽs moreret̃, repellit. [o] Itẽ adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, sicut * ab intestato, ita lõge minus ꝯ tabulas testamenti ad bona eius non admittit: qa desinũt in numero liberorũ eius esse.

Quãuis olim emancipato filio extraneo in adoptionẽ dato ad patris naturalis successionem consequendam bonorum possessio Vnde liberi, vel, n de agnati denegaretur, ei tamen cognati bonorũ possessio omnibus demum liberis et agnatis deficientibus deferebatur.

Admonẽdi tñ [p] sumꝰ, eos, q ĩ adoptiua familia sũt, qve post mortẽ naturalis parẽtis ab adoptiuo p̃re emãcipati fuerint, intestato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorũ possessionẽ [q] vocantur, nõ admittant̃: alia tñ parte vocari, s. qua cognati defuncti vocant̃. Ex qua pte ita admittunt̃, si neq; sui hr̃des liberi, neq; emãcipati [r] obstẽt, neq; agnatus qdẽ vllus interueniat. Añ .n. ꝑtor liberos vocat tã suos hr̃des, q̃ emancipatos: deinde legitimos [s] hæredes: deinde proximos [t] cognatos.

l Vt oportet. Scilicet masculi nomina tim. fœminæ inter cæteros: vt Ĩ. de exhęred. lib. §. primo.

m Exhæredatis. Cum ergo matris ꝑ tertio pro exhæredatione habeatur: vt Ĩ. de exhę. lib. §. vlt. cessat ibi ꝯ tabulas bonorum possessio: vt ff. de ꝯ tabu. l. illud. §. ad testitutã.

ADDITIO. Et ratio: quia etiam te mots emancipationis obstaculo (id quod prætor princi paliter intendit) nõ esset ferꝰ fœmina cum eos in potestate habeat, vt ibi. Angelus.

n In potestate. Emancipatis cõmittentibus edictum, non aliàs, secundũ Mar. vt ff. de ꝯ tab. l. iij. § si quis ex liberis. Sed Ioan. nam nullum dicere possunt & cõtra tabulas suo iure habentur

Matris ꝑ tertio hꝰ ꝑ exhęredatione.

* Aliàs si cut nec ab intestato, ita lõgè minꝰ ꝯ tabulas testamenti ad bona eius admittuntur.

s Dic vt l. si quis in ꝑtãte. ff. de leg. pñ na vt hic est res. clarꝰ, licet ꝑ emãcipatio ꝑtor adiu ueneris bon. poss. quia etat eis necessaria: non tñ voluit eã denegare suis. imò ꝓcessit in casu quo voluit: vt dicitur in liberis qa q vocat ad ꝯ tab. de iure ciuili. vt l. 6. vu sãt. ff. de ꝯ Ange.

* Sic Ĩ. de suc. liber. §. fi. l pri. & Ĩ. ũ gradib. co. in prin. ff. de gra. affi. l. j. §. sed admonẽdi. & l ij. §. admonẽdi. e. tit. & Ĩ. de affig. ti. l prin. Egi. Pet.

z vt ff. de leg. ꝑs. l. sidũ. & C. de liberis præteritis l. maximum.

o Repellit. Scilicet prætor: nisi sint instituti. & eis cõmittat edictũ: vt ff. d. ꝯ tab. l. nõ putauit. §. si adoptiuus. §. vs autem. Item contra ff de contra tabu. l. liij §. si quis filio. So lu. supra eo. §. 2. & ij. Accur.

p Admonendi tamẽ. Licet hos duos qui sequuntur, non admiserim de iure ciuili: vt Ĩ. eod §. at sj. tamen admonendi sumus, id est, aduonemus * &c.

q Ad bonorũ possessionem. Scilicet vnde liberi.

r Emancipati. Qui sunt sui per prætorem: vt supra eodem. § emancipati.

s Legitimos. Idest, agnatos: vt infra, titu. primo. §. respon.

t Proximos. Sic ff. si tab. testa. l j. sic ff. quis ord. in bono. posses. seru. l. j. Accur.

Filius qui ad extraneū patrem adoptione translatus est, omnia sui naturalis patris inuiolata iura retinet, perinde atque si in familiam alienam datus non fuisset: idcirco ei intestato, aut testato succedit: adoptiuo aūt patri ex intestato tantū succedit: conditio aūt testō præteritus, testatoris nequaquā impugnat indiciū: nisi cuipiā ascendentium in adoptionem datus sit.

Sed ea oīa a antiquitati qdē placuerūt, aliquā b aūt emendationē à nostra cōstitutione c acceperunt: quā sup ijs personis cōposuim⁹, q à patrib. suis naturalib. d in adoptionē alijs danf. Inuenimus etenim nonnullos e casus, in quib. filij & naturaliū parentū successionē pp adoptionem amittebant, & adoptione facilè p emācipationem soluta, f ad neutrius g pris successionē vocabantur. h Hoc solito more corrigentes, constitutionē i scripsimus, p quā definiuimus, qñ parēs naturalis filiū suum adoptādum alij dederit, integra oīa iura ita seruari, atq; si in patris naturalis ptāte permansisset, k nec penit⁹ adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tātummodo l casu, vt possit ab intestato m ad patris adoptiui venire successionem. Testō autē ab eo n facto: neq; iure ciuili, o neq; prætorio, p ex hrēdi tate eius aliqd persequi pōt, neq; ꝯtabulas bonorum possessione agnita, neq; inofficiosi, q qrela instituta: cùm nec necessitas patri adoptiuo imponaf, vel hrēdem eum instituere, vel exhæredatū * eum facere: vtpote nullo naturali vinculo copulatum: neq; si ex Sabiniano senatusconsulto r ex tribus marib⁹ fuerit adoptatus. nā & in hmōi casu, neq; quarta ei seruaf: neque vlla actio ad eius s psecutionē ei cōpetit. Nostra aūt cōstitutiōe t exceptus est is, qué parēs u naturalis adoptandū susceperit. Vtroq; n. iure tā naturali, q legitimo ī hāc personam concurrente, pristina iura tali adoptioni * seruamus: x quēadmodū y si paterfamilias sese dederit adrogandum: quæ specialiter, & sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

Explosa veteri iniquitate, Diualibus constitutionibus statuitur, vt ex filia nepotes, pnepotesve cū reliquis filijs & ex eis descendentib. ad materni aui successionem æquo iure vocentur, sed cum trientis diminutione: quæ etiam locum obtinēt cùm nepotes vnà cum filijs aut filiabus superstitibus auiæ succedunt.

Itē vetustas z ex masculis pgenitos plus diligēs, solos a nepotes, vel neptes, q queve ex virili sexu descēdūt, ad suorum vocabat successionē: & iure adgnatorū eos antepo nebat: b nepotes aūt, q ex filiabus nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerans, post adgnatorū lineam eos vocabat, c tam in aui, vel proaui ma

* Male loquitur hæc gl. nam ī §. p eam hic citato, tex. nō loquitur nisi de arrogatis in qb. nihil corrigitur hic. sed antiqua iura seruanf, vt patet ī fi. huius §. dic ergo duorū alterū, aut q Triboniani lectio hic luxata est ad de filijs à pia in adopt. datis corrigēs: qd nō est in hoc tit. dicti. cum nulla de his ī hoc tit. mentio fiat: aut quòd oportet extendere. §. at ij. ī eo. vt ēt de adop. intelligatur, quod vt fiat legas illum tex. vel ad eum suppleas s vt ibi dixi. Egid. Per.

* Aliàs exposuimus.

x Opinionē istius glo. §. Pla. approbat Ang. hic. quo ad primā qōnē indistinctè, licet Io. Fa. videatur stare cū Pla. Item quo ad secundam: nisi operaretur ipsi patri adoptiuo-

a Sed ea omnia. Quæ ī eo. §. at ij. dicta sunt, & ī. proximo §.

b Aliquam. Quasi dicat, quædam correximus, quædā tenuimus.

c Constitutione. Vt C. de adop. l. penultima.

d Naturalibus. Et legitimis.

e Nonnullos. Idest aliquos. Accur.

f Soluta. Scilicet post mortē. secus si ante: vt ī. e. §. at ij.

g Ad neutrius. Vt ī eo. § at ij. Accursius.

h Vocabantur. Hoc idem videtur etiam cōtingere hodie in casu, quē habemus infra hoc §. versicu. nostra autem. C. de adop. l. penul. § sed hoc. Sed dic, q auus adoptans tenetur ei relinquere quartā, vt filio arrogato: vt ī. hoc §. versicu. nostra. ibi, quemadmodum &c.

ADDITIO. Sed hanc reprobat glos. in d. l. pen. quia vbi destituitur omni remedio, sibi imputet qui se emancipari permisit.

i Constitutionem. Scilicet prædictam.

k Permansisset. Nunquid ergo nō pmansit? Rñ. imò pmāsit: vt ī. de adop. § Sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factū, q. d. ac si de iure & de facto ī eius familia permāsisset.

l Tantummodo. Nunquid est in iure vocabit sine veniat? Item nunquid alimenta tali filio dare tenetur? Rñ. non, p hāc literā. vt ī. de adop. § sed hodie. i P. dicit contra.

m Intestato idest, simul cum alijs naturalibus: vt C. de suis, & legiti. l. si te. nō tamen succedit alijs consanguineis sui patris adoptiui: vt C. de adopt. l. pē. §. sed si quidem. in fin. Accur.

ADDITIO. Hoc verum de iure nouo: secus de iure antiquo: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem

n Ab eo. Scilicet adoptiuo patre.

o Neque iure ciuili. Quia non est in potestate sua.

p Neque prætorio. Quia non est emancipatus ab eo: vt ī. de exhæreda lib. in prin & §. emancipatos. & §. fi.

q Inofficiosi. Supra de inoffic. testa. §. tam autem. cōtra. Sol. illa intelligitur secūdum distinctionem huius. §. vt ibi dicitur.

r Sabiniano senatusconsulto. quod nō habemus: sed dicebat. q tres inuenès arroganti offerebantur, vt vnum eligeret. quo casu magna erat hæc solennitas: vnde ex constitutione diui Pij quarta ei dabatur arrogato. quod hodie non est in vsu: imò idem hoc casu: vt & aliàs. vt hic. & C. de adopt. l. pen. § quæ autem.

s Ad eius. Scilicet quartæ.

t Constitutione. Vt C. de adoptio. l. pe. §. si verò patet.

u Parens. Hoc in infinitum accipe: vt ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes.

x Seruamus. Vt siue loco filij, siue nepotis, adoptetur, perinde habeatur, ac si vere naturalis esset, scilicet filio præcedente nepotem: vt C. de adoption. l. penultima. § quæ in filio.

y Quemadmodū. Quasi dicat, sic transit in hoc casu q sequitur.

z Item vetustas. Correximus ius antiquum circa liberos primi grad⁹ naturales, siue adoptiuos: nunc circa vlteriores.

a Solos in hoc malè. Accur.

b Anteponebat. In hoc bene.

c Vocabat. Scilicet vetustas, non ciuilis iuris authoritas, vt supra, sed prætorij: vt infra titulo primo. §. sed quia.

no. arg. l. in rebus. §. pōt. ff. commod. vel nisi pernālis ageret, & adoptatus nō habebat vñ se alere posset, ar. l. pe. ff. de lib. agnoscen.

* Aliàs exhæredem.

* Aliàs ī tali adoptione.

Maternā

terni, [a] quã in auiæ, vel proauiæ, siue paternæ, siue maternæ [b] succesionem. Diui autẽ principes [c] nõ sunt passi talẽ ꝯtra naturã † iniuriã sine cõpetenti emendatione relinquere. sed cũ nepotis, & ꝓnepotis nomẽ cõe sit vtriusq; tã ex masculis, quã qui ex fœminis descẽdũt, idõ eundẽ gradũ, & ordinẽ successionis eis donauerũt. [d] Sed vt amplius aliquid sit eis, qui nõ solũ naturę, sed ẽt veteris iuris [e] suffragijs muniuntur: [f] portionẽ nepotũ, vel neptum, vel deinceps (de quib. supradiximus [g]) paulò [h] minuẽdam esse existimauerũt: [i] vt minus tertia parte acciperẽt, quã mr̃ eorũ vel auia † fuerat acceptura, vel pr̃ † eorũ, vel auus paternus, † siue maternus, qñ fœmina mortua sit, [k] cuius de hr̃ditate agit̃: ijsq; ([l] licet soli sint) adeuntibus, adgnatos minimè vocabãt. Et queãdmodum lex duodecim tabularũ filio mortuo nepotes, vel neptes, ꝓnepotes vel ꝓneptes ĩ locũ pr̃is sui ad successionẽ aui sui vocat: [m] ita & principalis dispositio in locum matris suæ, vel auię eos cũ iã designata partis tertiæ diminutione [n] vocat.

Quamuis olim existẽtibus ẽt ex filia nepotibus quadrans hæreditatis agnatis trãsuersalibus defuncti deberetur, hodie tamen nõ debetur. itẽ nepotes ex filia ex persona matris cum aui filio succedẽtes in stirpes succedunt.

Sed nos, cũ adhuc dubitatio maneret inter adgnatos, & memoratos nepotes: quartã partẽ substãtiæ defuncti agnatis sibi vẽdicãtibus ex cuiusdã cõstõnis [o] authoritate, memoratã qdẽ cõstõnẽ a nr̃o Codice segregauimus: neq; inseri eam ex Theodosiano codice in eo cõcessimus. nostra aũt cõstitutione [p] ꝓmulgata, toti iuri eius derogatũ est, & sanximus, talibus nepotib. ex filia, vel ꝓnepotibus ex nepte, & deinceps supstitibus, adgnatos nullã partẽ mortui successionis sibi vẽdicare, ne ij, q ex trãsuersa linea [q] veniũt, potiores ijs [r] habeant, q recto iure descẽdũt. Quã cõstitutionẽ nostrã obtinere ẽm sui vigorẽ & tẽpora, [s] & nũc sancimus; ita tñ, [t] vt queãdmodũ inter filios, & nepotes ex filio antiquitas statuit [u] nõ in capita, sed in stirpes diuidi hęreditatẽ, similiter nos inter filios, & nepotes ex filia, distributionẽ fieri iubeamus, vel inter oẽs nepotes, & neptes, & inter pronepotes, & ꝓneptes, & alias deinceps ꝑsonas: vt vtraq; progenies, matris, vel pr̃is, auię, vel aui portionẽ sine vlla diminutiõe [x] cõsequat̃: vt si fortè vnus, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extẽt, vnus, aut duo dimidiã, alteri tres, aut quatuor alterã dimidiã hr̃ditatis habeant. [y]

TITVLVS II.

DE LEGITIMA Adgnatorum successione. †

Post suos hæredes eosq; qui eorum loco habẽtur, agnatis proximus (idest, per virilis sexus cognationem iunctus) successio defertur: in quorũ etiam albo sunt, qui ciuiliter (hoc est, per adoptionem) fiunt agnati.

Insut. Impet.

[a] Materni. Scilicet moriente masculo, de cuius bonis agit̃: vt ĩ. ꝓx. §.
[b] Maternæ. Scilicet moriente fœmina, vt ĩ. proxi. §. Accur.
[c] Diui autem principes. vt C. de suis. & legiti. l. si defunctus. & C. de colla. l. illam. circa princ.
[d] Donauerunt. s. principes: sed non idem commodum vt sequitur.
[e] Veteris iuris. l. l. xij. tab.
[f] Muniuntur. Nota duas ratiões vincere vnam: vt ĩ. de adopt. §. sed hodie. in fin §.
[g] Diximus. Scilicet nullo modo, nisi in tertio ordine succedere: vt ĩ. proxi. §.
[h] Paulo. Nota parum de tertia parte totius rei dici. sic in auth. de exhi. & intro. re. §. sancimus. i glo. nullum. col. v.

ADDITIO. Quod facit ad multa. imò tu dic q hoc relinquit̃ arbitrio iudicis. l. hæc adiectio ff. de verb. sig. & l. cum furti. ff. de in litem iur.

[i] Existimauerunt. Scilicet principes.
[k] Mortua sit. Not. duos casus. Si enim morit̃ fœmina, nepotes, vel neptes ex masculis, vel fœminis in nihilũ olim nisi post agnatos hodie cũ diminutione tertiæ partis succedunt. Si morit̃ masculus, nepotes ex filia tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.
[l] Ijsque. Scilicet. Qui descendunt ex fœmineo sexu.
[m] Vocat. ĩ. eo. §. cũ filius. Accur.
[n] Partis tertiæ diminutiõe. Quod de hac diminutiõe tertiæ dicitur, corrigitur per sequẽtẽ §. secundũ M. sed nos secundũ B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, s. quarta: si autem de hac tertia: sed per Autheu. dicimus de hac tertia correctum, scilicet, vt æqualiter hodie veniãt: vt in Authentic. de trien. & semiss. §. neque illo colla. 3.
[o] Constitutionis. Quam nõ habemus vt sequitur.
[p] Constitutione. Vt C. de suis, & leg. l. fin.
[q] Transuersa linea. Sic in Authent. de non eligen. §. cũ igitur, circa fin. collatio. I.
[r] Ijs. Scilicet nepotibus. & pronepotibus ex filia.
[s] Et tempora. Vt ĩ futuris casibus tantum valeãt: vt C de suis, & legit. l. vlti. Accursius.
[t] Ita tamen. Hoc qđ sequitur, est referendum supra ad §. diui. non ad proximum.
[u] Antiquitas statuit ĩ. e. ĩ. cũ filius.
[x] Diminutione. Scilicet quartę, quę debebatur agnatis. nõ tertiæ, quæ debebat̃ patruis: vt supra ꝓ xj. §. diximus.
[y] Habeant. Imò in capita videtur diuidi. vt infra titul. t. §. hoc etiam addendum. in fine. Sed ibi de collateralib. hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO. Nota, quòd non tãtum nepotes, sed & pronepotes succedũt in stirpes: & veniunt per repræsentationem. cuius cõtrarium videtur dici in Authen. de hęredi. ab intest. veni. § huiusmodi. colla. nona. Ang.

DE LEGITIMA agnatorum successione.

† Contra naturã ẽ plus diligere nepotẽ ex virili sexu, q̃ fœmineo. fa. l. maximũ. C. de lib. præ. Egid. Per.

† Si agit̃ de hr̃ditate patris ipsius auię Egid. Per.

† Si agit̃ de hęreditate mr̃is cuius, scilicet patris

† Si agit̃ de hęreditate matris ipsius aui paterni. & sic auiæ.

† Aliàs vnde legitimi, & vnde agnati.

Cōtinuatio.

. Quia suprà titu. prox. dictum est qualiter succedant sui hæredes siue liberi: & quia post suos vocantur prius agnati, quam cognati: vt infrà eod. § fina. & l. post suos. ff. de suis, & le. ideo post titulum præcedentem posuit istum. Ang. Aret.

Diuisio.

SI nemo suᵘ. Totᵘ iste ti. diuidit͂ in vij. partes. Primo quando admittit͂ agnatus. Secundo quis est agnatus. Tertio, vsque ad quotum gradū agnati veniunt, & vsque ad quotas personas fœmininas deuoluantur tam de iure vetustissimo, & de iure prętorio, quā etiā media iuris prudentia. l. xij. tab. & tempore Iustiniani. Quarto, q̄ generi agnatorum Imperator addit vnum cognatū. Quinto, q̄ lege xij. tab. proximus agnatus vocatur. & quis dicatur proximus. Sexto, q̄ ex leg. xij. tabu. proximo repudiante sequens nō admittebatur: hodie verò sic. Septimo, q̄ filij emācipati hæreditat est legitima patri. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Cæterum, Quarta ibi, Hoc etiā addēdum. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi. ad legitimam.

SI nemo [a] suus [b] hęres, vel eorum, quos inter suos hæredes prætor, [c] vel constitutiones [d] vocant, existat, [e] qui successionē, [f] quoquo modo [g] amplectatur: tunc ex lege duodecim tabula. ad adgnatum [h] proximum [i] pertinet hæreditas.

Agnati sunt illi, qui ex linea masculina descendunt, vel etiam ex adoptione: dummodo sint in priori gradu. Ang.

Sunt autem adgnati [k] (vt primo quoq; libro [l] tradidimus) cognati virilis sexus personis cognatiōe. [m] cōiuncti, quasi à patre cōnati. Itaq; ex eodēpatre † nati fratres adgnati sibi sunt: qui & consanguinei [n] vocantur: nec requiritur, an etiam eandē matrē habuerint. Itē patruus fratris filio, & inuicem [o] is illi adgnatus ē. Eodē numero sunt fratres patrueles, i. qui ex duobus fratribus procreati sunt. qui etiā cōsobrini [p] vocantur. Qua ratione etiam ad plures adgnationis gradus peruenire poterimus: Ij ēt qui post mortē patris nascuntur, iura cōsanguinitatis [q] nanciscuntur. Non tñ [r] oībus simul adgnatis dat lex [s] hęreditatē: sed ijs, [t] qui tūc proximiores gradu sunt, cū certū [u] eē cęperit aliquē intestatū decessisse. Per adoptionem quoq; [x] adgnatiōis ius cōsistit: veluti inter filios naturales, [y] & eos quos pr̄ eorum adoptauit. Nec dubiū est qn hi iproprie consanguinei appellent͂. Itē siqs [z] ex cęteris adgnatis tuis, veluti frater aut patruᵘ, aut deniq; is q lōgiore gradu est, adoptauerit aliquem: adgnatus inter suos esse [a] non dubitat͂.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (nisi sorori) ad agnatorum successionem per media iuris prudentiā dabatur aditus: quāuis prætoris beneficio post omnes demum agnatos cognatosq́, per vnde cognati, ad bo. pos. admittebantur. Hodie aūt constitutū est oēs agnatos, siue masculos, siue fœminas, pari rōne ad iura successionis ab intest. vocari.

Cæterum [b] inter ma-

† Duo fratres ex eodē patre dicunt͂ cōsāguinei.

[a] Si nemo. etiam vnus: vt ff. de testa. tut. l. si nemo.

[b] Suus. I. tit. j. § j. Accursius.

[c] Prætor. Supra ti. j § emancipati. Accursius.

[d] Constitutiones I. tit. i. § quibus cōnumerari. & § item vetustas. ver. diui. Accu.

[e] Existat. Dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt. Accur.

[f] Successionem, Defuncti. Accur.

[g] Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

[h] Agnatum. Capite non minutum: vt ff. de suis, & legi. hære. l. capite.

[i] Proximum. Idest, qui proximior est defuncto. I. eo. § plures. & § prox. mut. Accur.

[k] Sunt autem adgnati. Sic ff. de legit. tuto. l. sunt autem. Accur.

[l] Libro. vt I. de leg. agn. tut. § sunt autem.

[m] Cognatione. Cognatio est genus, agnatio species. vnde quisquis est agnatus, est cognatus, sed nō econuerso.

[n] Consanguinei. Quasi ex eodē sanguine nati: cæterū agnati non dicuntur cōsanguinei: [r] vt ff. de suis & leg. l. ij & I. de suc. cog. § vulgo.

[o] Inuicem. Scilicet filius fratris patruo.

[p] Etiam consobrini. Impropriè: vt I. de gradib. cognatio. § 4.

[q] Iura consanguinitatis, s. ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquirit: vt I. prox. mē dicemus. Et est verum hoc si viuente eo de cuius hæreditate agitur, concepti saltem erant: vt ff. de suis. & legi. hęred. l. Titius. ibi. responde. & ff. vnde cog. l. j. § siquis proximior. Accur.

ADDITIO.

Aliàs ex persona sua non succedit sed bene ex persona patris. Angel.

[r] Non tñ. Quāuis agnati vocentur ad hæreditatem, nō tamen &c.

ADDITIO.

Et sic no. secūdū Ange. d spositionē absolutā debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accepit in emphyteusim: vel cui legatur aliquod pro se. & filijs suis: vt videantur esse vocati secundum ordinis charitatem.

[s] Dat lex. Scilicet duodecim tabularum.

[t] Sed ijs. Et omnibus ijs: vt j. eo. § si plures

[u] Certum. Quod est cuiē, scilicet, facto testamento, qd̄ euanuit qd̄ dic vt j. § proxi.

[x] Per adoptionē quoq;. Quasi dicat, nō solū iure naturali cōstituitur agnatio, sed etiā ciuili, vt per adoptionē, scilicet, quālibet iure isto: vt ff. de adptio. l. j. & I. de adop. in princ. sed hodie per eam tantū ex qua transit in potestatem arrogatoris: vt I. eod. ti. j. § sed ea omnia. versi. nostra autē. sed tamē licet nō fiat agnatus, scilicet hodie: quia non transit in potestatem extranei arrogantis: succedit tamē ab intestato patri tantum, nō alijs patris agnatis: vt C. de ado. l. pen. § sed ne articulum. ver. sed si quidem.

[y] Naturales. Et legitimos, non tantū emancipatos. Vt ff. de grad. affi. l. si filium.

[z] Item siquis. Non solum pater, de quo dictum est.

[a] Inter suos esse. Idest, agnatorum alijs. gnatis adoptantis, & est cognatus sit: vt ff. de adop. to. l. q in adoptionem.

[b] Cęterum. i. certè. vel aliter, lex quidem xij. tabul.

i Quid aūt in veteri iure an dicant͂ cōsanguinei vide Angel. hic.

ēcsicte-

sculos quidem adgnationis iure hǣditas, z etiā si lõgissimo a gradu sint, vltro, citroq; capitur. Qđ ad fœminas b verò attinet: ita placebat, c vt ipsæ consanguinitatis d iure tantum capiant hæreditatem si sorores sint: vlterius nõ capiāt. masculi autē ad earū e hǣditates (etiā si longissimo gradu sint) admittanť. Qua de cā fratris tui, aut patrui tui filiæ vel amitæ tuę hæreditas ad te pertinebat: tua f verò ad illas non ptinebat. Quod ideo ita constitutū erat: quia cõmodius videbatur, ita iura constitui: vt plerunque g hæreditates ad masculos h confluerent. Sed quia sane iniquum erat, ĩ vniuersum eas i quasi extraneas repelli: ptor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis k. nomine bonorum possessionē pollicetur, ex qua parte ita scilicet admittuntur, si neq; adgnatus vll⁹, neq; proximior cognatus interueniat. l Et hæc quidē m lex duodecim tabul. nullo modo introduxit: sed simplicitatē n legibus amicā amplexa simili mō omnes adgnatos, siue masculos, siue fœminas cuiuscunq; gradus ad similitudinem suorū inuicē ad successionē vocabat. Media aūt iurisprudentia, q̃ erat qdē lege duodecim tabularū iunior, o imperiali autē dispositione anterior, p subtilitate quadam excogitata præfatam q differentiam inducebat, & penitus eas r à successione adgnatorum repellebat, omni s alia successione incognita: donec p̄tores paulatim asperitatem iuris ciuilis t corrigentes, siue quod deerat implentes, humano proposito alium ordinē suis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eos adiuuabant, & pollicebantur his u bonorum possessionē, quæ vnde cognati, x appellatur. Nos verò y legem duodecim tabularum sequentes, & eius vestigia hac in parte conseruantes, laudamus z quidem prætores suæ humanitatis: † non tamen eos in plenum huic causæ a mederi inuenim⁹. Quare etenim b vno, eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, c tam in masculis, quàm in fœminis æqua lance constitutis: d masculis quidē dabatur e ad successionem venire omnium adgnatorū, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, adgnatorum successionē patebat aditus. f Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum eandē dispositionem exæquantes: nostra constitutione g sancimus omnes legitimas personas, idest per virilem sexum descendētes (siue masculini generis, siue fœminini sint) simili mō h ad iura successionis legitimæ ab intestato vocari, secundum sui gradus prærogatiuā, nec ideo excludendas: quia consanguinitatis i iura, sicut germanæ, non habent.

Vterinæ, vel cōsanguineæ

---

z Aliàs agnatiōis iure hæreditas.

a De qua simplicitate intelligere debeamus Mandos. in glo. Facul. § volentes in ver. simplicis. Simplicitas legib⁹ amica.

---

deferebat hæreditatem agnatis proximis. Sed media iuris prudentia cum distinctione: & ideo hic dicit cæterum, pro sed.

a Longissimo. Idest, decimo vt j. de succes. cog § fi.

b Fœminas. Agnatas.

c Ita placebat. Nota eautè dicit placebat, & non placeret vt j. §. nos vero. & hoc erat per mediā iurisprudētiam, nō per. l. xij. tabu. neq; per prætorem: vt j. eod. § & hoc quidē. & §. media.

d Consanguinitatis. i. agnationis.

e Earum. Scilicet, fœminarum.

f Tua. Scilicet, hæreditas.

g Plerunque. Hoc propter consanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO. Et hinc sumit ratio statutorū cōmuniter per Italiā, quod stantibus masculis fœminæ non succedāt: quia statuta ex pte masculorū sunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odiosa. vt hic p Angelum.

h Ad masculos. Sic supra titul. j. §. item vetustas.

i Eas. Idest agnatas fœminas.

k Proximitatis. Idest cognationis.

l Interueniat. Nec aliquis suorū: vt ī. titu. §. admonendi in fin. §.

m Et hæc quidem. Quæ scilicet in §. cæterum. & § sed qui dicta sunt.

n Sed simplicitate Remota differentia agnatorū inter masculos, & fœminas. sic ī. de fideicō. hæred. §. sed quia

o Iunior. Et sic no. quòd lex xij. tabul. est vetustior, quam media iurisprudentia: & quā ius prætorium.

p Anterior. constitutione anteriu-

ri infrascripta. quæ est C. de leg. hære. l. lege xij. tabul. Accursius.

q Præfatā s. dictā ī. eod. § cæterum.

r Eas. Agnatas fœminas, nisi sorores.

s Omni. Nam ordo cognatorū non erat adhuc, Vel dic etiā deficientibus agnatis: ipsi tamen non vocabantur.

t Iuris ciuilis. Idest mediæ iurisprudentiæ. quod scilicet ciuili dicitur: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. hæc disputatio.

u His. Scilicet mulieribus agnatis, vltra sorores.

x Vnde cognati. Sic dicta: quia per eam cognati vocantur. Accur.

y Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.

z Laudamus quidem ptores. i Nec. q̄ ille est laudand⁹, qui est inuentor alicuius ordinationis, siue dispositionis, licet non æquè perfectè adinuenerit: q̄a facilè est inuentis addere: vt l. j. C. de vete. iur. enu §. omnia enim nostra. Ange. Aret.

a Huic causæ. Idest expulsioni agnatorum.

b Quare etenim. Bene dico fore prouidendū agnatis fœminis: quas etenim

c Titulis. a Idest nominibus. Accur.

d Constitutis. Idest, ordinatis.

e Dabatur. Idest, concedebatur.

f Aditus. Certè nō erat ratio iusta vel sufficiens. licet aliqua sit: vt ī. eo. §. cæterum. in fin.

g Constitutione. Vt C. de leg. hæ. l. lege duodecim tabu. Accursius.

h Simili modo. Idest hinc Ide. vel dic ita fœminę vt mares

i Consanguinitatis. Idest licet non sint sorores. quę germanę vocātur, quasi ex eodem germine natæ.

Exi-

---

† Deest hoc loco ablatiu⁹, nomine, aut cū, eo scilicet loquendi genere, de quo admonet Anto. Augu. lib. emēd. ij. cap. j. Ista gl. nō est Accursij sed additio.

a Titulus quod mo dis accipiat Mando. in ij. quæst. 7. Regu nu. 2. & seq.

sororis filij filiæve ad auunculi successionem vnà cũ filijs fratrum defuncti (nõ etiam cum ipsis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita. s. non in stirpes.

Hoc ẽt addendũ nr̃æ cõstitutiõi existimauim⁹, a vt transferat̃ vnus tñmõ b grad⁹ à iure cognatiõis in legitimã c successionẽ: vt nõ solũ fratris fili⁹, & filia (scd̃m qđ iã definiuimus) ad successionẽ patrui sui vocent̃: sed ẽt germanę d cõsanguineę, vel sororis vterinę e filius, & filia soli, & non deinceps f personę vnà cùm his ad iura auunculi sui ꝑueniãt: & mortuo eo, qui patruus quidẽ est sui fratris filijs, auunculus autẽ sororis suæ soboli: similimõ ab vtroque latere succedant, tãquam g si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniãt: scilicet vbi frater, & soror superstites h non sunt. His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cęteri gradus remanent penitus semoti: videlicet hæreditate nõ in stirpes sed in capita i diuidenda.

Licet sint plures agnati: tamen solus proximior in gradu vocatur. Et si plures sunt ĩ proximiori gradu, omnes simul vocantur. h. d. Ange. Aret.

Si plures sint k gradus agnatorum: apertè lex xij tab. proximũ vocat. Itaq; si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. l Et quãuis † singulari numero vsa lex duodecim tabularũ proximum vocet: tamen dubium nõ est, quin si plures sit eiusdẽ gradus oẽs admittant̃. † Nã & ꝓpriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamẽ non dubium est, quin licet vnus sit gradus adgnatorũ, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inspicitur tẽpore testamenti destituti quando testamentum factum est: aliàs autem tẽpore mortis testantis. Ar.

Eum proximiorẽ agnatum etiam dicimus qui destituti testamenti tempore proximior est.

Proximus m aũt (siq̃dẽ nullo testamẽto facto quisquã decesserit) ꝑ hoc tẽpus requirit̃, quo mortuus est is, cuius de hr̃editate quęrit̃. n ꝙ si facto testamẽto quisquã decesserit: ꝑ hoc tẽpus requirit̃ quo certum esse cœperit nul ũ ex testamẽto hæredẽ exiturum. tũc enim o ꝓpriè q̃sq; · * itestat⁹ decessisse itelligit̃. Qđ q̃dẽ longo aliqñ tp̃e p declaratur. In quo spatio temporis sæpe accidit, vt proximiore mortuo proximus esse incipiat qui moriente testatore non erat proximus.

Lege duodecim tab. cessabat edictum successorum de gradu in gradum, (nisi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis persona defecta, sequentes in gradu personę nequaquã admittebãtur, sed proximus alteri capiti deferebatur successio: quod hac constitutione emendatur.

Placebat q aũt in eo genere r ꝑcipiẽdarũ hęreditatũ successionẽ non esse: s idest, vt quãuis ꝓximus, q secundum ea, quę diximus, vocatur ad hæreditatem, aut spreuerit hæreditatẽ: aut ante, quam adeat, decesserit, nihilo magis t legitimo iure sequẽtes admittãtur. Quod iterũ prætores iure imperfecto corrigẽtes, nõ in totũ * sine adminiculo relinquebãt: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluso. Sed nos u nihil perfectissimo iuri deesse cupiẽtes, nostra cõstitutione, quã de iure patronatus, humanitate suggerente protulimus, x sancimus successionem in adgnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam: cum satis y absurdum erat, quod

a Existimauimus. Vt ff. de legit. hære. l. lege xij tab. §. 1. & §. in his.

b Tantùmmodo. Id est, nõ vlterior, proximior tamẽ sic, vt ipsæ sorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt sequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. sed neque, &c.

c In legitimã. Scilicet agnatorũ. Acc.

d Germanæ. i. natę ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.

e Vterinę. i. natę ex eadẽ matre tãtum.

f Deinceps. Idest, vlteriores, siue in gradu remotiores.

g Tanquã. ¹ Noc. ex hoc tex. quòd isti impropriè sunt agnati: & ideo non cõprehenderent̃ in statutis loquentib. de agnatis. Ang.

h Superstites. Hoc corrigit̃ ꝑ auth. cessante. C. de leg. hęr. qa cũ his admittuntur. Idem & in alio qđ subijcitur hic §. corrigitur: quia in stirpes fit diuisio hodie, sed post hos filios fratrũ fit diuisio in capita, vt ĩ Authẽ. de hære. quę ab itest. §. si igit̃ defunctus neq;. col. ix. & ĩ Aut. vt fiat filij. §. j. colla. ix. Vel dic. quod dicitur in authen. in stirpes diuidi, verum est. quando cũ alijs, scilicet patruis vocãtur nepotes: ² aliàs in capita: vt hic.

i In capita. ĩ. ti. j. in fi. contra Sol. ibi de descẽdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accursi⁹. vide glo. ĩ. §. huiusmodi. ĩ Auth. de hæred ab inrest.

k Si plures sint. Sic ĩ Auth. de hęr. ab intest. ve. §. si verò neque fratres. coll. ix. & ff. de suis & legi. hęr. l. ij. §. hęreditas.

l Habet̃. Hoc corrigit̃: vt ĩ. dixi per auth. cessante. Acc.

m Proximus. Sic ĩ. tit. j. §. cum autẽ.

n Quæritur. Sic ĩ. eod. §. sunt autem. vers. non tamen.

o Tũc enim. Scilicet cũ nõ adit̃ hęreditas ex testamẽto.

p Longo tempore. Idest post mortem.

q Placebat. Scilicet ex l xij. tab.

r In eo genere. s. iure successionis.

s Successionẽ non esse. Idest, successorium edictum inter agnatos locum non habere, scilicet de persona in personã: sed inter cognatos sic: vt infra sequitur: vt ff. de success. edict. l. j. §. quibus. sed de ordine in ordinẽ, seu de capite in caput sic: vt de libertis in agnatos, de cognatis in cognatos, & post in virũ, & vxorem, vt sequitur, vt ff. si ta. testa. nul. ex. l. j j. respon.

t Nihilo magis. Id est, non ideo magis.

u Sed nos. Loquitur Iustinianus.

x Protulimus. Scilicet in Græco.

y Cum satis. Ratio optima.

Apert.

¹ Ista glo. ẽt nõ est Accursij.

Filij fraterna succedũt cũ patruo: & in stirpes fit diuisio.

* Vnde si statutũ ẽ ꝙ primus qui intrauerit castrũ habeat cẽtũ, & plures simul intrant, si simul habebũt cẽtũ: & partiẽtur inter se ꝑ hunc text. Egi. Pet.

² Idest quã succedũt nepotes siue patruo superstite. ratio qa æqualiter distãt à defuncto, et ergo ęqualiter debẽt succedere vt ĩ. §. j. ibique nõ si plures.

† Scilicet æqualiter, & sic ꝑ capita.

‡ Nota ꝑ euidentia ꝙ caput, siue ordo ẽ generali⁹ & sũt quatuor, vnđ liberi: vnde agnati vnde cognati: & vir & vxor. & vnũquodque ipsorũ continet sub se plures gradus, puta in vnde liberi, sũt primo filij, secũdo nepotes: tertio pronepotes & sic deinceps: & eodẽ modo ĩ quolibet capite, &c.

* Aliàs ꝓpriè etiã quisque &c.

Aliàs non in totum.

a Apertum est. Idest, successorium edictum de persona in personam.
b Maximè. Ratio 2.
c Gradu. Agnatorum.
d Ad legitimã. Est .n. filius agnatus patri proximus: vt ff. de suis, & leg. l. filius. quod ius non tollitur p capitis diminutionẽ: sicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. 4. Accur.

Filius est pri agnatus.

cognatis à prætore aptũ est, a hoc adgnatis esse reclusum: maximè b cùm in onere c qdẽ tutelarũ & primo gradu c deficiente seques succedit: & qđ in onere obtinebat, nõ erat in lucro permissum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hereditatem filij emãcipati, si in emancipatione fuerat cõtracta fiducia. Hodie verò præsumitur contractã esse fiduciam. Aret.

Ad legitimam d successionẽ nihilominus vocatur et parẽs, e q contracta fiducia f filiũ, vel filiã, nepotẽ, vel neptem, ac deinceps emãcipat. qđ ex nr̃a cõstitutione i oĩno inducit, vt emãcipatiões liberorũ semper videantur quasi contracta fiducia g fieri: cùm apud veteres non aliter h hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset. i

ADDITIO. Quãuis tñ pr succedat filio ab intestato, & sic sm tacitã eius voluntatẽ: vt l. conficiuntur. ff. de iure codi. non tñ 9 voluntatẽ si ab ipso filio aliqd, vel tñ acceperit, qđ satis sit ad legitimã. l. j. § parens. ff. si à par. quis fue. manu. de qua materia dic vt p An. hic.

• Aliàs I onus.

e Parens. Secus econtra: vt ĩ. titu. j. § emancipati.
f Cõstitutione. vt C. de eman. li. l. fin.
g Contracta fiducia. Sic dicendo: ius succedẽdi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiam sic emancipo te contracta fiducia.
h Nõ aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. secundum naturam. & ĩ. de legit. patro. tut. i fi. & ĩ. de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui sentit incõmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata, & econuerso. non est enim ferendus, qui lucrum amplectitur, onus autẽ subire recusat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pen secũdo. in fi. habent canonistę regulam iuris, qui sentit onus. de reg. iur. in vj.
i Manumisisset. Idest, emancipasset. sic ff. quando act. de pe. est an. l. 1. §. alienatio.

• In qbusdã exẽp. q nõ contracta fiducia &c. sed hic tetñ. Nec Theophi. hoc loco negationẽ habet.

• Erat rõ diuersitatis: q a pr multum cõfarebat filio p emancipationẽ se expoliando priuilegijs patriæ ptãtis. iõ in recõpẽsationẽ admittebatur ad ci9 hæreditate. Ang.

TITVLVS III.

DE SENATVSCONsulto Tertylliano.

Lege duodecim tabularũ mater succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex constitutione senatusconsulti Tertylliani, si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aret. Annota. Filiam etiã nuptui datã in paterna semper residere potestate.

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Cõtinuatio.

Post agnatos de quibus suprà, succedunt cog. ideo sequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius sint cognati: tamen ex speciali prouisione sibi admuicem vt agnati succedunt: vt infra de success. cog. in princip. ideò post alios agnatos, ante cognatos ponit de successione matris ad filium. & econtra est. Aret. Differentia huius titu. & sequentis notari potest in his versibus. Matri dat mæsta geniti bona Tertyllianum, Filij materna sibi res dabit Orficianum.

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vtebatur, & pponebat. k masculorũ l pgeniẽ: & eos q p fœminini sexus necessitudinẽ m sibi iungunt, adeo expellebat, vt ne qdẽ inter matrẽ, & filiũ, n filiãve vltro citroq; hr̃ditatis capiẽdæ ius daret: nisi q prætoris ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem bonorum possessione. Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustię o postea p emendatæ sunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad solatiũ liberorũ amissorũ, q legitimam eorum r detulit hr̃ditatem. Postea aũt senatusconsulto Tertylliano, qđ diui Adriani tpibus factũ est, plenissime de tristi successione matri, s nõ etiam auiæ deferẽda cautum est: vt mater ingenua triũ liberorum ius habens, t libertina quatuor ad bona filiorum, v filiarumve admittatur intestato mortuorum, licet in potestate parẽtis sit, x

Ex duodecim. Tr9 iste ti. diuiditur i qnque partes. Pmo, q ex le. xij. tab. mr ad hr̃ditatẽ filij. & c9 nõ admittebatur. Scđo qualiter admittebatur ex senatuscõsulto Tertyllia. Tertio, q psonę pponebant tunc matri. Quarto constitutionẽ Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferunt. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

Diuisio.

k Præponebat. Improprie 2 nam cognatos nullo modo vocabat, vt sequit.
l Masculorum pgeniẽ. i. agnatos: vt ĩ. tit. j. in prin.
m Necessitudinẽ. i. cognationẽ. nã dicuntur cognati necessarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.
n Matrẽ & filiũ. Qui adinuicẽ sunt cognati: vt ĩ. de suc cess. cog. §. vulgo.
o Iuris angustiæ. Nota ius dici angustiosum, aliàs iniquum dicit: vt ĩ. de suc. lib. in prin. & ff. quod quisque iu. l. j. in prin.
p Postea. Post legẽ duodecim tab. & per diuũ Claudiũ, & per senatuscõsultum Tertyllianum, vt sequitur.
q Amissorum. Scilicet in acie principis: vt arg. ĩ. de exe. tu. § prin. Vel dic, q ghaĩr statuit: vt C. de sol. test. l. liberi. prĩa verior est.
r Eorum. Scilicet filiorum.
s Auię. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in Auth. de hære. ab intest. §. consequens. colla. ix.
t Trium liberorũ ius habens. Idest, tres habens filios, non aũt in potestate: vt ĩ. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vr etiam si ter geminos peperit: secundùm Ioan. vt ff. de verb. signi. l. ter enixa.
v Filiorum. Quod dic vt ĩ. de hære. quę ab inte. §. l. & ij. & §. emancipati. & §. tibi.
x Parentis sit. Scilicet mater. Et ita nota de iure Romanorũ vxorẽ alicuius esse in potestate parentis.

• Aliàs datur.

2 Nam pprie non dr pponi illi quòd nõ sequit quauis pprie pximus dicatur, quẽ nemo sequit: vt ff. vñ cogna. l. j. §. proximus. Ang.

Ius gñq; dicit iniquum.

Successio liberorum est tristis. Egi. Per

• Et ideo nõ põt testari, nec codicilla ri et cum consensu pr̃is: vt p Ang. hic.

non

non mariti, ni si quo ad debitum carnis. allud de iure Longobardorum: vt hic, & C. de condict. infer. l. si vxor tua. & i Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit l. j. Tenetur tñ operari viro vxor: vt l. sicut cum ibi not ff. de oper. liber. me. nã auus patri defuncti præfertur: vt ff. eo. l. qui mum. §. j. & patre matri: nõ aũt auus solus pfert matri. Sic fallit in Auth. de æqua. do. §. his ꝯsequens. colla. vij. Itẽ in auth. q̃b. mod. nat. eff. sui. §. d. fretis. in gl. ꝯiunge. colla. vj. Itẽ ff. qui pot. in pig. hab. l. Claudius. sic ff de iniust. rup. testa. l. pen.

vt scilicet cùm alieno iure subiecta est, iussu [a] eius adeat hæreditatẽ, cuius iuri subiecta † est.

Filij defuncti excludunt matrem vsq; in infinitũ. Idem in patre, & fratre, qui etiã matrẽ excludũt. Soror autẽ defuncti vnà cũ matre admittitur. ar.

Præferunt aũt matri liberi [b] defuncti, [c] q sui sunt, quive suorum [d] loco sunt, siue primi grad[9], [e] siue vlterioris. [f] Sed & filiæ [g] suæ mortuæ filius, vel filia pponit [h] ex cõstitutiõib. matri defunctę, [i] idest, auię suæ. Pr [k] verò vtriusq;, [l] nõ ẽt auus & pauus matri anteponit, s. cùm iter eos solos [m] de hęreditate agitur. Frater aũt cõsanguineus tã filij, q̃ filiæ excludebat [n] matrem: soror autẽ * cõsanguinea pariter cũ matre admittebat. [o] Sed si fuerant frater, & soror cõsanguinei, & mr liberis [p] onerata: frater quidẽ matrẽ excludebat, cõis autem erat hęreditas ex æquis partibus fratribus, & sororibus.

Abiecta antiqui iuris ĩpietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ẽt si ter enixæ non fuerint) intestatorum successionẽ exclusis agnatis consequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui vnà cum matribus forma hic tradita succedunt.

Sed [nos] cõstitutione, quã ĩ Codice [q] nřo nomine decorato posuim[9], matri subueniẽdum esse existimauimus, respicientes ad naturã, & puerperiũ, & periculum, & sæpè mortẽ ex hoc casu matribus illatã. Ideoq; impiũ esse credidimus, casum fortuitũ [r] in eius admitti detrimentũ. Si † enim ingenua ter, vel libertina quater nõ peperit: immeritò defraudabaf successione suorũ liberorum. Quid.n. peccauit, [s] si nõ plures: sed paucos peperit? Et dedimus ius legitimũ plenũ matrib. (siue ingenuis, siue libertinis) & si non ter enixe fuerit, vel quater, sed cũ [t] tñ, vel eã, qui quæve morte intercepti [u] sunt, vt sic vocent in liberorũ suorũ legitimam successionem.

Mater præfertur omnibus alijs agnatis, exceptis fratribus & sororibus, & cum sororibus solùm venit ad dimidium: et cum sororibus & fratribus pro virili. † *Are.*

Sed cùm antea cõstitutiones [x] iura legitimæ successionis pscrutantes partim matrẽ adiuuabãt, partim eã prægrauabãt: nec † insolidũ eã vocabãt, sed in qbuidã casib. tertiã ei partẽ abstrahẽtes ceteris * legitimis dabãt psonis, [y] in alijs ãt ꝯriũ faciebant: [z] nobis visum est, [a] recta, & simplici via matrem omnibus psonis [b] legitimis antepo ni, & sine vlla deminutione [c] filiorum suorum successionem accipere: excepta fratris, & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes: vt

[a] Iussu. Scilicet iure antiquo, cũ quælibet hẽditas pñi p filium quęreret: vt ff. de acq. hær. l. q in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, s. exigente iussus: vt C. de bo. quæ lib. l. fin. §. siue econtra in.

ADDITIO. No. q. i pfectitijs iuss[9] hodie non est correctus, sed est necessari[9] vt olim. Idẽ no. glo. in l. fin §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

[b] Liberi. Etiã adoptiui: & ita demum si ipsi succedere velint: vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

[c] Defuncti. Scilicet filij, de cuius hęreditate nũc agitur.

[d] Suorum. Quod dic vt s. de hęr. quę ab inte. §. j. & §. ij. & §. emancipati. & §. diui.

[e] Primi gradus. Vt filij.

[f] Vlterioris. Vt nepotes & similes.

[g] Sed & filiæ. Quasi dicat non solũ nepos ex filio masculo excludat matrẽ defuncti, sed & nepotes ex filia.

[h] Præponitur. id est præfertur.

[i] Defunctæ. Scilicet filiæ.

[k] Pater. Non ado ptiuus: vt ff. eo l. ij. §. sed neque auus.

[l] Vtriusq;. Scilicet filij & filiæ, hoc est maternus huius mulieris volẽtis succedere filio mortuo.

[m] Inter eos solos. Scilicet aui & matrem defuncti. Si autẽ sit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ẽt patri: vt ff. e. l. æquissimum. §. j. Et nut q hic fallit regula, si vinco vincentẽ &c. vt ff. de diuer. & tẽ po. pręsc. l. de accessionibus. §. nam q

[n] Excludebat. Sed secus hodie: vt j. eo. §. sed cum.

[o] Admittebatur. Et hodie: vt j. e. §. sed cũ.

[p] Liberis. Trib. vel quatuor: vt s. eo. §. postea autem.

[q] In Codice. Non in eo quẽ habemus: sed in primo C. remãsit: quę est C. de iure deli. b. l. s.

[r] Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios: cũ ex diuina gratia hoc descendat.

[s] Peccauit. Nam si peccatum ẽ, magis fuisset mariti: vt C. de leg. hę. l. lege xij. tab. in fi j. respon.

[t] Eum. Scilicet cui succedere vult.

[u] Intercepti. Alias interempti.

[x] Constitutiones. Quas nõ habemus, secundũm Ioan.

[y] Personis. Patruo & filio, & nepoti paterni: vt C. eo. l. fin. in fi j. respon.

[z] Contrarium faciebant .i. nihil dabant nisi prædictis.

[a] Visum est. Vt C. eodem. l. fi.

[b] Omnib. psonis. Etiã patri defuncti: nisi in vsufructu & toto, qñ hẽbat defũctũ in ptãtẽ. aliàs in bõsiẽ nih. sed & in hoc casu hodie etiã in totũ habet: vt C. eod. l. fina. & de leg. hęr. l. de emãcipatis. Iure verò auth. ascẽdentib. defert æqualiter paternis, & maternis: vt in auth. de hę. ab inte §. si igitur defunctus deicẽdentes. collat. ix.

ADDITIO. Dic q. hodie filio defuncto relicta mre, & sorore, vel fratre aliter succedif, vt auth. defuncto. C. eo. Ange.

[c] Diminutione. Quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. illius. §. Quemad-

Vxor nõ est i potestate mariti.

† Hęc triplex diffe rẽtia sublata est p §. sed nos. j. eo. Egid. Per.

* Aliàs si ne cum.

Si vinco vincentẽ te, vinco te, quandoq. fallit.

† Quantũ ꝯ quo mr indistincte succedit. Egid. Per.

† Fœminæ q̃ liberis pereũdis strenuã nauabant operam olim laudabantur. Egid. Per.

† Idest in capita.

† Aliàs & nõ in solidũ. tu sic dic q̃ idẽ est dicere nec, q̃ & nõ vt per Mãdos. in gl. Facult. § Et tamẽ ver. nec. verf Et ex ponemus nec cõiicet. idest, & nõ cõiicet.

a Aliàs ceteris.

a Quemadmodū. Quasi dicat, qui in vno honorat, in alio grauet. ff. de iureiur. l. enim qui. in princ.
b Eam. Scilicet matrem.
c Simul. Scilicet cum matre.
d Sorores. Hoc casu est hodie idē quod in seq. §. vt I Aut. de nup §. pe. & §. & quoniā. collat. 4

Cōmodū sentiēs sētiat onus.

quēadmodū a eā b toti alij ordini legitimo præposuimus, ita oēs fratres, & sorores, siue legitimi sint, siue nō, ad capiēdas hr̄ditates simul c vocemus. ita tñ vt si qdē solę sorores d adgnatæ, vel cognatę, & mr̄ defuncti, vel defunctę supsint: dimidiā qdē mr̄, alterā verò dimidiā partē oēs sorores habeāt. Si verò matre supstite, & fratre vel fratrib. solis, vel ēt cū sororib. siue legitima, e siue sola cognationis f iura hn̄tib⁹, intestatus qs, vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hęreditas.

Quæ filio suo impuberi intra anni spatium tutorem petere neglexerit, ab eius successione (si intra pubertatem decesserit) prorsus fit aliena.

Sed quemadmodū nos matribus prospeximus, g ita eas oportet suæ soboli consulere: h scituris eis, i qp si tutores liberis non petierint: vel in locum remoti, aut excusati intra annum petere neglexerint: ab eorū impuberū k morientiū successione meritò repellētur.

Filio non tantùm legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit.

Licet aūt vulgo q̄situs l sit filius, filiave: pōt tñ ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

lij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius succedēdi tollatur. Tertio qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato Secunda ibi, Sciendū est. Tertia ibi, non simē. Quarta ibi, Si ex plurib.

TITVLVS IIII.

DE SENATVSCONSVLTO Orficiano.

Filius, et nepos veniūt ad hæreditatē matris, & auiæ ab intestato ex senatuscōsulto Orficiano. Ar.

PEr contrarium m aūt liberi n ad bona matrū o intestatarum admittuntur ex senatusconsulto † Orficiano, qđ Orficio, & Ruffo consulibus factum est, diui Marci tēporibus: & data est, tam filio, quā filiæ legitima p hæreditas, etiā si alieno iuri subiecti sint, & præferuntur q cōsanguineis, r & agnatis defunctæ matris. Sed cū ex hoc senatuscōsulto nepotes, & neptes ad auiæ successionē legitimo iure nō vocarent, postea hoc constitutionib. s principalibus emēdatū est: vt ad similitudinem filiorum, filiarumq;, & nepotes, t & neptes vocentur.

Successio ex Tertylliano, vel Orficiano non tollitur minima capitis diminutione.

Sciēdū āt ē, hmōi successiōes, q̄ ex Tertylliano, & Orficiano senatuscōsultis deferūt, capitis deminutiōe u nō perimi, pp illā regulā, x† qua nouę hr̄ditates lgīæ capitis deminutione nō pereūt: sed illę solę, y q̄ ex lege

e Legitima. Quia sunt sorores ex vtroque parente.
f Cognationis. Quia sunt tantū ex matre sorores.
g Prospeximus. In successione.
h Consulere. Scilicet in tutore petendo Accursius.

ADDITIO. Et die petēdo, s. intra annū. vt hic. Et istam opi. dicit Angel. esse communē: & eam teneor tanquam magis æquā per l. friant. C. de legi hære quamuis Bart. ibi & doct. velint quòd teneatur petere statim cū potest nisi fuerit (pedita legitima causa. ita quod annū non transcendat.

i Scituris eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui pet tut. l. cū à matribus. & matrib⁹. aliàs simpliciter non perdunt: vt C. si aduer delic. l. j. ₂ Ac.

k Impuberum. Aliud si puberes moriantur. vt C eod. l. matres.

l Vulgo quæsitus. Nisi mater sit illustris. Sic econtra ialis filius illustri matri non succedit: vt C. ad Orfic. l. si qua illustris.

ADDITIO. Idē si esset natus ex dānato coitu: secus si ex cōcubina etiā illustri, vt per Ang. hic.

₂ Et sufficit eā esse minorē tēpore mortis mariti etiā si postea maior facta intra annū nō petierit. Angel.

DE SENATVSconsulto Orficiano.

Cōtinuatio.

Visum est tit. superiori qualiter mater succedat filijs per senatuscon. Terty. videamus nunc qualiter filij succedant matri quod fit per senatusconsultum Orficianum.

Diuisio.

PEr contrarium. Totus iste ti diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius succedēdi tollatur. Tertio qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato Secunda ibi, Sciendū est. Tertia ibi, non simē. Quarta ibi, Si ex plurib.

m Per contrariū. i. E contrario nam s. tit. 1. tractatum est qualiter mater filio succedit: offe dicit econtra. Vnde versus Matri succedet ò nate per Orficianum, solidiā portas econtra Tertylianum. ₂ Accur.

n Liberi. Strictè ponitur p filijs tātū: vt j. eo. §. j. vers. sed cum alias contra: vt ff de verb. signi l. liberorum.

o Matrum. Ingenuarum vel libertinarum: vt ff. eo. l. j. §. respon. imò & ancillarum, dūmodo sit sibi facta mora l fideicomm. libertate præstanda: vt C. eo. l. final.

p Legitima. Non quia lege xij. tab. daretur, imò denegabatur vt s ti. j. in prī. sed senatuscōs. dat, quod virē legis obtinet: vt j. de exre. §. hæc exemple eā.

q Et præferuntur. licet filij

r Consanguineis. Idē, cognatis. Accu.

ADDITIO. Alibi exponit consanguineis, idest, fratribus: vt l. j. C. e. tit. & illa communiter tenetur. Ang.

s Constitutionib⁹. Quas non habem⁹.

t Nepotes. Idē in alijs descendentib. ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Rñ. non sic: vt s. de hæred. quæ ab intesta. §. cum autem dicimus.

u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliā omne iui etiam cognationis tollitur: vt s. de cap. di. §. quod autem.

x Regulam. Cuius tenor est hic, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo responso.

y Sed illæ solæ. ff vnde lib. l. fi. in fi. cōtra. Sol. Hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatuscōsulto

₂ An ætas in cortela tuis seruet æqualitas: vid Bartol. in l. ij C. de eo. ex lu. li. xj. Angel.

† De quo & iuē libelli sup ea firmatione, quotque itidē vt compe tat requirant, vide apud Ro. eod. titu. 10 lib. vij. parte.

† Idest q ex nouis legib. dantur: vt ex senatusc. Terty. & Orfi. & l tutelas, § si ff. de c. dim. Egi. Per.

Hęreditas p capitis diminutionē minimā quādoq; pditur quandoq; nō.

duodecim tabularum a deferuntur. b

Etiam filius vulgò quæsitus ad hæreditatem matris admittitur.

Nouissimè sciēdū ē, ētil los liberos, q vulgo c q̄si ti sūt, ad m̄ris hr̄ditatē d ex hoc sen. cōs. admitti. e

Quoties plurib. legitimis hæredibus delata est hæreditas, non adeuntium portio adeuntibus adcrescit, q̄ adcrescendi ius ad hæredes quoq; transfertur.

Si ex pluribus f legitimis hr̄dibus quidā omiserint hr̄ditatē: vel morte, vel alia cā g impediti fuerint quò minus adeāt, reliqs q adierīt, h adcrescit i illorū portio, & licet antè decesserīt, k ad hr̄des tñ eorū ptinet. l

TITVLVS V.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Vbi defuncto neque suus hæres, neq; agnatus superest, tunc proximiores cognatos, idest per fœminas oriūdos, ad successionem vocat prætor, in quorum numero sunt emancipati agnati, solis tamen fratre, & sorore demptis.

POst suos m hæredes, eosque, quos inter suos hæredes prętor n & cōstitutiones o vocāt, & post † legitimos, quo numero sunt adgnati, p & ij, q quos in locū agnatorū, tā supra dicta senatusconsulta, r quā nr̄a erexit cōstitutio, s ꝓximos t cognatos ꝓtor vocat, qua parte naturalis cognatio † u spectatur. Nā agnati capite deminuti, quiq; x ex his progeniti sunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nō habent, y sed à prætore tertio

Tertio

sulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi.

a Ex lege duodecim tabularū. Sic ff. e. ad senatusc. Tert. & Orfi. l. j. §. capitis. sic ff. de suis & le. l. capitis.

b Deferuntur. Quare magis lege xij. tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionē minimam, quam senatusconsulto delata? Respon. quia illa agnatis defert, quæ agnatio per capitis diminutionem minimā tollitur: at senatusc. filio, qui matri est cognatus & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimā: vt ī. de leg. agna. tut. §. t.

c Vulgò quæsiti. Quia nō habēt certum patrem: vt ī. de nup. §. si aduersus. multo magis tn naturali tantum: vt C. eod. l. penul.

d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis, nisi erat mater illustris: tunc enim cū legitimis ab intestato nō veniūt, secus in naturalib. ea lic. ta consuetudine procreatis: vt C. eod. l. penul.

e Admitti. Nunquid hodie succedit vulgò quæsitus? Videtur quòd non: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. vlti. Sed tamē distingue, aut ex tali coitu, qui possit damnari. vt incest⁹, adulterij nefarij, & similis: quo casu non succedit, cū ob hoc ipsum damnād⁹ est: vt in dicta authen. & ff. solu. mat. l. si ab hostibus. t aut nō: & tunc succedit matri, vt hic: non patri, cum sit incertus. nam & si habet certū patrem naturalem, nō tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, non extantibus legitimis, aliàs in nihilum: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. discretis. col. vij.

f Si ex pluribus. Iste §. est cōmunis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titu. & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff. eo. l. j. §. si nemo. & C. de cadu. tollen. § his ita. Idem etiā est in his, qui de iure prætorio succedunt. vt ff. de bonor. posses. l. 3. in fin. & l. 4 & v.

ADDITIO. Nota, quòd iste §. est lex. ff. de suis & legitim. hæred. & incipit. Si ex pluribus.

g Alia causa. Vt si defecerit conditio sub qua instituti erant. vt ī quib. mod. test. infir. § posteriore.

h Adierint. Sic ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. ibi, Cæterum prout.

i Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erāt instituti: vt C. de cadu. tol. § his ita & ī. de vulg. substi. § j. x Itē nunquid est necesse iterum adire? Respon. non nisi quādo ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmentum: vt ff. de acqui. hæred. l. si sol⁹. in j. respon. & in fine legis.

k Ante decesserint. Quā accresceret eis. Vel dic ante, quā illi repudiarent, vel ante quā adirēt illorū portionem. non autem ante, quā suam partem adirēt: imo adiuerant, vt sequitur, aliàs non transmitterēt olim. vel hodie: vt C. de cadu. tol. §. I nouissimo. nisi in personis liberorū, vt C. de his, qui ante apert. tab.

ADDITIO Hoc verū, nisi in hæreditate ascendentium ex vtraque linea. nō in hęreditate transuersalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos ad posteritatem non transmittitur. Sua transmittit ad quoscunque, etiam extraneos. dic vt per Angel. hic.

l Pertinet. Scilicet, augmentū supradictum. vel portio illorum.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Continuatur per ipsum tex. ī prin. ad præcedentia. Vel sic & clarius, Quia supra de successione suorum & agnatorum dictum est: & quia post illos vocantur cognati: ideo sequitur de successione cognatorum.

POst suos. Iste ti. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio vsque ad quintum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi. Hoc loco.

m Suos. Vt ī. de hæred. q̄ ab intest. §. j. & ī. de seru. cogn. §. j.

n Prætor. Vt ī. de hære. q̄ ab intest. §. emancipati.

o Constitutiones. Vt ī. de hære. quæ ab intest. § quibus. versic. nec non. §. & item vetustas, versi. diui.

p Agnati. Vt ī. de legi. agn. suc. in prin.

q Et ij. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.

r Senatusconsulta. Vt ī. proximis duobus titulis.

s Constitutio Vt ī de leg. ag. succ. §. hoc etiam.

t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. siue vnus sit, siue plures. & inspicitur quis proximior sit eo tempore quo bonorū possessio defertur: vt ff. eod. vnde cognati. l. prima. §. proximus. & § gradatim.

u Cognatio. Nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorum possessio? Respond. etiā si fiat postea liber nō datur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. pertinet, & l. is qui. Sed nunquid ad populis: q̄ nō videtur ibi naturalis causa? Respō. sic. quia quibus agnascitur, & cognascitur. vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. cognationem. Accursius.

ADDITIO. Sed hoc nō obtinet iure nouo. Vide ī. de hær. quæ ab intest. §. at ij, qui. ver. post mortē. l. si.

x Quique. Breue debet esse illud, que.

y Non habentur. Vt ī. tī. j. §. sciendum.

1 De æquitate tñ canonica, à parētibus suis alēdi. e. cum haberet, de eo qui du. i mat. quā pol. p adulter. ex quo in fertur do. q̄ pater pōt relinquere bastardis ꝓ dote & alimēnis, sed vltra in fraudē n̄ relinquat ſm Ange. Dic q̄ i hr̄ditate pais doticiēs accrescit etiam inuitis. Fallit p̄ri mo si iure sp̄āli deficiat. Itē ū ope exceptiōis. Itē si iure diuerso succedat. Itē plurib. partibus puenientibus ex plurib. hereditatib. & ex eodē testamēto ſm Ange.

† In seri ptis exem pla ribus legit. & li cet ante decesserint, quā adierint ad &c.

† Legitimos. s. agnatos. Cōtinuatio.

a Aliàs quorum.

† Cognatio est de iure naturali, ideo capitis diminutiōe non tolli tur. ī. de cap. dimi. §. quod autem. Egi. Per. Diuisio.

ordine [a] vocant: exceptis [b] solis tãtummodo fratre, & sorora emãcipatis, ñ ẽt liberis eorũ, quos [c] lex Anastasiana [d] cũ fratrib. integri iuris [e] cõstitutis, vocat q̃dẽ ad legitimã fratris hr̃ditatẽ, siue sororis: nõ æq̃s tñ partib[9], sed cũ aliqua deminutione: [f] quã facile est ex ipsius cõstitutiõis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionẽ passi ñ sunt: tñ anteponit eos [g] & ꝓcul dubio cognatis. [h]

Transuersales per lineã fœmininam, & liberi in alterius familia adoptiua existentes vocantur ex isto ordine. Aret.

Eos ẽt, [i] q̃ p fœminini sexus psonas ex transuerso cognatiõe iũgunt, tertio gradu [k] ꝓximitatis noie p̃tor ad successionẽ vocat. Liberi [l] quoq;, q in adoptiua familia sũt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu [m] vocantur.

Vulgò quæsitus nõ habet agnationem, sed cognationem: ideo succedit matri, et alijs ex sua linea descẽdentibus isto ordine. Are.

Vulgò q̃sitos nullos habere adgnatos, manifestũ est. cũ adgnatio à p̃re sit, cognatio à matre. hi aũt nullũ patrẽ hẽre intelligunt. Eadẽ rõne ne ĩter se q̃dẽ pñt videri cõsanguinei esse: q̃a cõsanguinitatis ius spẽs ẽ [n] adgnationis. Tm̃ ergo cognati sũt sibi, [o] sicut & mr̃i cognati sunt. itaq; oĩbus [p] istis ex ea pte cõpetit bonorũ possessio, qua ꝓximitatis noie cognati vocãt.

Agnati ad decimũ vsq; gradum, cognati verò in sextũ, ad hæreditates ex intestato admittuntur.

Hoc loco [q] & illud necessariò admonẽdi sum[9], adgnationis q̃dẽ iure admitti aliquẽ ad hr̃ditatẽ, & si decimo gradu sit, siue de lege xij. tabula. q̃ramus, siue de edicto, quo p̃tor legitimis [r] hr̃dibus daturũ se bonorũ possessionẽ pollicet. Proximitatis [s] verò noie ijs solis p̃tor [t] bonorũ possessionẽ ꝓmittit, q vsq; ad sextũ [u] gradũ cognatiõis sũt, & ex septio [x] sobrino, sobrinaq; nato, natæve. [y]

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiusce tituli perfectã notitiã, veramq; graduum cognitionẽ intus, et in cute oculari quadã inspectione assequaris, ad cuiusdã arboris figurã, quæ non abre hic inseritur, accurrito. Ad hæc si, quid sit cognatio, quid gradus, quid linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocũ significationes scire concupiscas, amplissimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandect. xxxviij. lib. decerptus, omnia egregiè tibi suppeditabit.

HOc loco ne-

Necessa-

---

[a] Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi: vt ff. si tabu. testa. nul. extab. l. 1.
[b] Exceptis. Nam isti inter legitimos numerantur.
[c] Quos. s. fratres emancipatos & sorores. Accur.
[d] Lex Anastasiana. Quã non habemus, sed de ea habetur mentio C. de legi. tut. l. 4. & de legi. hæred. l. si §. 1. Accursius.
[e] Integri iuris. id est non emãcipatis.
[f] Diminutione Tertiæ partis fortè.
[g] Eos. s. fratres emãcipatos. Accur.
[h] Cognatis. Scilicet anteponit: & sic vocant cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.
[i] Eos etiam. Non solum agnatos capite minutos: vt supra &c.
[k] Tertio gradu. Scilicet cognationis.
[l] Liberi. Vt i. de hered. quæ ab intest. § admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum est: vt habetur C. de adop. l. penult. Ang.

[m] Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.

Consanguinitatis Ius est species agnationis Consanguinitas est inter fratres.

[n] Species est. Nam agnatio genus est. Consanguinitas est illa, quæ inter fratres tñ est, vt ff. de suis & legit. l. ij. primo respon. & supra de legit. agnat. successio. §. 1.
[o] Cognati sunt sibi. Sic ff. eodem, l. si spurius.
[p] Itaque omnibus. Inter se & cum matre: vt ff. vnde cogn. l. hac parte.
[q] Hoc loco. Iste §. cõmunis est ad totũ istum titulum, & illum. i. de legit. agna succes. sic i. titu j. §. fina.

Proximitas.

[r] Ligitimis. Scilicet agnatis.
[s] Proximitatis. Id est, cognationis.
[t] Prætor. cautè tacet hic de iure ciuili. nã cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius.
[u] Vsq; ad sextum imò videtur, q̃ vsque ad quintum tantum vocent tam agnati, quam cognati: vt ff de vetera mili. suc. l. ij. §. h. Sed respon. illa etiam in castrẽsibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic. q̃ ibi ita erat de facto, s. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. Dic, q̃ prima solutio ꝓbat, & obstat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: sed ibi speciale: q̃a ius priuilegiatũ, quod nõ trãsit sicut ius commune. Ang.

[x] Ex septimo. Subaudi, qui sunt.
[y] Natæue. Sed nũquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij eẽ possunt: vt colligit. j. ti. t. § vj. item & quare magis hi vocantur, quã alij in septimo gradu? Rñd. quia hi respiciunt inferi[9] lineã trãsuersalẽ, alij oẽs superius: vt arg. ff. vñ liberi. l. scrip to. in fi. Sed nũquid corrigitur hodie distinctio huius § per Authent. de hæredi. ab intest. §. 1. col. ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia fit? P. dicit omnes in infinitũ succedere. & sic corrigi quod hic dicit. Nos oẽs vsque ad x. gradum vocamus: non autem trahim[9] agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus: idest velimus vt j. de bo. pol. §. adhuc. arg. ꝯ. de pa. cõ. l. lege. 1 & in Authen de nup § deinceps. colla. 4.

ADDITIO. Qd̃ dictum est, patet in authen. in suc. C. de suis & legi.

[a] Hic col ligi p̃t ex verbis gl. q̃ non liceat ducere arg. ab enũciatione verbis legis, qd̃ sæpe accidit, vt hf l l. ex his. C. de testa. mil. Cognati & agnati pariter succedũt hodie vsque ad decimum gradum.
[b] Sol. ibi maior trabit ad minorẽ quia ꝯstat partes in hoc tm̃ ꝯuenit se. ad hoc satis ꝯstat d̃ mẽte legis succes sionẽ ampliare voléti. Præterea cum text. hodie voce cognatos & agnatos: ꝯstat eos esse legitimos & vt legitimos succedere vsque ad decimũ gradũ, vt hic. arg. i. e. in pri. Ang.
[c] Similis tit. ẽ ff. de grad. affi.

Continuatio.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniam in succedendo admittitur qui est proximior in gradu: vt cõprehendatur quoto gradu quis sit, ponitur iste tit.

HOc loco. iste titulus diuiditur in plures partes Primo continuat materiam. Secundo, incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorũ. Secunda ibi, quare in. Tertia ibi, hactenus. Quarta ibi, Agnationis.

Diuisio.

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius sobrino b propius sobrina: † hi sunt c patrui magni, amitæ magnæ, auũculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in sexto gradu.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex trãsuerso fratris, sororisq; abnepos, abneptis, & cõueniẽter abpatruus, abamita, idest, abaui frater, & soror, abauunculus, abmatertera, idest, abauiæ frater, & soror. Item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. (Itẽ propioris sobrini, sobrinæve fili⁹ filia. †) Item sobrini sobrinæq; i. qui queve ex fratribus vel sororibus patruelibus vel consobrinis, vel amitinis progenerantur.

Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, quàm in agnatis. Aret.

Hactenus ostendisse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerẽtur. Nanq; ex his palã est intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata d persona gradũ adijcit: e vt longe facilius f sit respõdere, quoto quisque gradu g sit, quàm propria cognationis appellatione quemquam denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis similis est computatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalẽ, quàm intellectualem, ideo necessariũ est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aret.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cũ magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo necessariũ duximus post enarrationẽ graduũ, eos ẽt præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorũ inspectione adolescẽtes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. † k

l. iurisconsult⁹. §. patruus. & C. de successo. edict. l. j. §. sed Ro. con.

a Filius, filia. Isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo verb. item fratris &c. Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

b Propius sobrino. Quasi dicat, qui filius dicitur propius sobrino, & filia quæ dicitur propior sobrina.

ADDITIO. vel dic, & fortè melius, sensum textualem esse quod propior sobrinus. & propior sobrina sunt in quinto gradu. Et qui sint tales, declarat textus subiungens, Hi sunt patrui & cætera. Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ. & idem dicas de propiore sobrina. quòd scilicet sit filia & cætera. vt clarè patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborẽ corrumperet.

c Hi sunt Subaudi in quinto gradu: lineæ collateralis ex parte ascendentium. scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicitur hic & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

d Generata quæq; &c. Hoc est verum, si vna ab vna nõ si plures ab vna: vt ff. eo. l. iurisconsultus. §. trãseamus. & hoc est verum ex omni ordine graduum secundũ nos. i Sed secũdum canones ex latere transuersu aliud est. nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicũt in primo quem nos in quarto: ipsi in secundo, & sic de singulis, vt I Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum consideratio bona propter matrimonia: a nostra etiam bona propter hæreditates quę per gradus deferuntur: vt j. de bono rum possessio §. quos autem. ff. eodem, lege iurisconsultus. in principio.

ADDITIO. Item in statutis, & pactis, vbi de pacto non agit. secundum Ang. hic no. hanc glo. quæ allegat quotidie, quod in concernentibus peccatum prævalet ius canonicum etiam in terris Imperij, & econtra in non concernentibus peccatũ, prævalet ius ciuile et in terris ecclesię, vt per Ang. hic.

a Adijcit. Hic potest colligi definitio gradus, vt dicatur, Gradus est numeratio singularum personarũ cognatione, vel affinitate sibi coniunctarum, quota gradu vna persona distat ab altera optime indicans. Dictus quasi lapideus gradus: vt ff. eodem, lege iurisconsultus Accursius.

ADDITIO. Gradus secundum doct. aliter diffinit. Gradus est distantia vnius personę ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantiũ personarũ qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes: & quia vltra trinepotem, vel tritauũ vocabula non inueniuntur specialia sed superiores, & inferiores vocantur vt ff. eodem, l. fina. §. parentes. & hoc, quia sunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præscrip. verb. l. iiij. Sed vsque ad quem numeramus? Respon. vsque ad vij. cognatorum, & vsque ad x agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & supra titul. j. §. fin. nisi ratione demonstrandi vellemus vlterius numerare, nõ vtilitatis: licet decretistæ hic aliter dicant.

ADDITIO. No. quod decretistæ contrarium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa, vt supra dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili: scipe ab vno. & computa ab illo descendendo ad personã mediam ex qua omnes descendũt & postea descende ab illa vsque ad altam, quam vis cõputare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias à persona, ex qua descẽdũt personæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium. & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit graduum, vt in cap. ad sedẽ, xxx. quæstione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo.

h Eodem modo Scilicet adiecta persona.

i Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demissa per aures. Quã quæ sunt oculis subiecta fidelib. Certior autem arbiter est oculus: Et vt ait Candaules in Herodoto, magis incredulæ sunt hominibus aures, quam oculi. Egi. Per.

k Adipisci. Vnde quidam habent hic Arborem, Accur.

ADDITIO Et in rei veritate debet esse cum tex. & gl. illam requirant.

† Propi⁹ sobrino quasi dicat, qui idẽ dicatur sobrinus, eleganter ac diffusè tractat Ant. Ang emẽdat. li. ij. c. v. Sunt autẽ Sobrini, qui ex duob. cõsobrinis nascunt. Porro propior sobrini mei filijs ego propius sobrinos sũ, quasi vno gradu propior quã sobrinus. Aliàs propior sobrinus propior sobrina.

† Hæc, quæ parẽthesi inclusa sunt reijcienda cẽ aliquã no tha & adulterina cẽset Anto. Augu. eo ipso loco, quem mõ citauimus quę nec in vetustis exẽpla. habẽtur. Debuisse autẽ ait Iustinianũ consobrinos cũ nepotib. sexto gradu enumerasse.

† Et sic in directa linea ascendentium abest differentia i

e Ipsi. n. incipiũt à psona ex qua descẽdũt illi de quorũ gradu agit. Sed de iure ciuili incipim⁹ ab vno ex istis de quibus agit, excẽdendo ad stipitẽ, & ab eo iterum descẽdendo ad aliũ & quoto gradu distat remotior, toto gradu distãs inter se. vt hic p doctõ.

gautroq; iure si personæ de quib. agit. distant inæqualiter: toto gradu distat remotior.

† Debemus dare doctrinã per modũ magis facilem. Egi. Per.

COGNATIONIS SPIRITVALIS, studiosissimis quibuscunque, præsertim ecclesiasticis, apta, & vtilis materia.

CHRISTOPHORVS Porcius, iuris vtriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spiritualis materiam hic luculenter tractauit: eius mentem verbis non mutatis referre non erit absonum, neque à proposito alienum. quæ verba talia sunt.

Quæritur, an ratione cognationis spiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quod inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem spiritualem, & filiam susceptam ex sacro fonte, & hoc si ista cognatio spiritualis fuerit causata siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. 30. quæst. 4. cap. si quis vnus.

Addite prædictis, quòd si maritus, & vxor tenuerint aliquem, vel aliquã ad baptismũ, vel chrisma, quilibet eorum efficitur compater, vel commater. d. ca. si quis vnus. & hoc verum, quando tempore cognationis spiritualis contractæ constabat inter eos matrimonium: secus si ex post facto fuerit cõtractum. ca. Martinus Bertam. extra, de cogna. spiritu. cum sua gl. Econtra autem si tenueris ad sacrum chrisma, vel sanctum baptisma filium, vel filiam meam ex alia muliere, quàm vxore, non efficitur tibi commater. c. qui spiritualem. 30. qõ. 4. Ratio, quia in contrahenda cognatione spirituali maritus, & vxor copulãt sibi actiones, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia sunt duo in carne vna d. c. si quis vn. si.

Sed quid si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptisma, an concubina efficiatur commater? Videtur ꝙ sic. Nam sicut vxor hoc casu ideo efficitur commater: quia est eadem caro cum marito d. c. si quis vnus. ita de concubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cum ea. 32. q. 4. ca. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum sententia magis placet: quia absurdè dictum videretur, ꝙ spiritualitas super re improbata causaretur: ex vtraque scriptura, & hominũ opinione. Non obstat, ꝙ concubina & fornicator dicãtur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, idest, duo conueniunt in eodem opere carnali. & ita exponit gloss. in d. cap. in eo. Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit sibi commater ante matrimonium? Dicite quòd sic capit. post vxoris obitum. 30. quæst. 4. Sed quid de filijs duorum compatrum: an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite quòd sic, siue nati fuerint ante compaternitatem, siue post, dummodo matrimonium non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. ca pitu. 1. & capit. super eo. extra. de cogna. spiritu. Christophor. Porcius iuris vtriusque doctor acutissimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligentia huius materiæ, quòd cognatio spiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit post contractum, oritur ex datione duorum sacramentorum duntaxat: quæ sunt baptismus, & confirmatio: non autem ex aliorum datione, seu ministratione. patet in ca. fi. de cogna. spirit. lib. 6. Ratio est, quia in baptismo renascitur: & chrismatio frontis ipsum confirmat: quod non est in alijs sacramentis. Io. And. in d. c. fi.

Nota alterius, ꝙ ex hac cognatione 20. sunt casus prohibiti, scilicet 10. ratione baptismi, & 10. ratione confirmationis, ratione enim baptismi contrahitur cognatio spiritualis impediens, & dirimens, vt dictum est.

Primò inter has personas.

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatum, & vxorem baptizantis prius cognitam:
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem:
Parentes baptizati, & vxorem baptizantis prius cognitam.

Secundò inter has personas, videlicet inter.

Baptizatum, & suscipientem:
Baptizatum, & vxorem suscipientis prius cognitam:
Baptizatum, & filios suscipientis:
Parentes baptizati, & vxorem suscipientis prius cognitam.

Ecce decem casus prohibiti ratione baptismi. Totidem in confirmatione reperies, in qua sunt, confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui scilicet ponit fasciolam supra frontem post confirmationem episcopalem. De hac vide tex.

tex.cum glo.in c.j.de cogn.spir.lib.6.ista clarissimè referantur per carmina sequentia.

Spiritualis ab his cognatio fit sacramentis,
Quæ sunt: baptismus: ac confirmatio frontis.
Personasq; decem connectit quodlibet horum.
Baptizans, huius vxor si cognita primo,
Ac eius nati sunt abluto sociati;
Cum consorte thori, baptizans atque parentes
Fonte sacro loti, sunt tali funeligati,
Baptizans, & suscipiens hic æquiparantur.
In confirmato totidem reperire licebit.

HAEC NOTA DILIGENTER: quia singularia sunt, & plurimum vtilia: nec est plures casus reperire, qui mrimonium dirimant.

Quæritur ad propositum materiæ præsentis de qstione quotidiana, & apud vulgares satis dubia. Pone quòd duo, vel plures tenent aliquem in baptismo, nunquid isti inter se efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) dicit φ non, vnde possunt adinuicem contrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinarius, & concubina non prohibentur matrimonium contrahere: vt in c.tanta extra. qui filij sint legi.ita & isti qui sunt compatres spirituales respectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit tex.& ibi glo. in ca.fi.30.quæst.4.vbi dicitur φ maritus,& vxor non debent aliquem simul de sacro fonte leuare, ne infamentur de facto. nam vulgares existimant illos esse compatres. Hæc sunt verba Abba.Sicul in c. Martinus. extra de cogna.spiritua.De hoc in summula pauperum.

Vnde versus.

Masculus & mulier puerum de fonte leuantes
Legitimè iungi poterunt; nec sunt prohibendi.

Quæritur vlterius: Pone, quod tenui aliquam puellam in baptismo: volo contrahere cum eius sorore, an possim? Dicendum quòd sic. pater enim spiritualis bene tenet matrimonium 30.q.3.c.vlti.

Vnde versus.

Duco mea nata germanam spiritualis.

Quæritur insuper: Pone, quòd filius meus tenuit in sacris fontibus filiam, volo cum illa filia postquam ad annos nubiles peruenit contrahere: an liceat? Dic quòd sic. Potest enim pater sumere filiam spiritualem filij sui carnalis: quia licet cognatio spiritualis de patre ad filios descendat:vt c.1 & c.super eo.extra,de cogna.spiri.non tamē ascendit de filijs ad patrem, cùm iure cautū non reperiatur: & edictum de matrimonio prohibitorium est; adeo, quòd cuilibet licet cōtrahere, nisi expressè prohibeatur. c.cum apud.extra,de sponsa.& matrimonio. Hoc notat Ioannes Theutonicus glo. decret.in c. fina.30. qō.3. Hoc idem recitat & approbat Io.Andr.in c.1.de cogna.spiritua.lib.6.

Vnde versus.

Esse mei nati coniunx, mihi spiritualis
Filia legitimè poterit, nec iure vetatur.
Descendunt, & non ascendunt talia vincla.

Multò plura de huiusmodi materia possent adduci: sed pro nunc hæc sufficiunt. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatio spiritualis possit contrahi, recurras ad Bar. in l.Gallus.§.forsitan.ff. de liber.& posthum. ad Angel.Aret. in §.illud. Institu.de nupt. Ioann. Andre. in regula, Potest quis per alium.de regu.iur.in sexto.& ad Panormi.in cap.veniens.extra, de cog.spiritua. Decisionem tamen communem, & magis approbatam potes notare per versus sequentes: in quibus patet, quòd licet matrimoniū per procuratorem possit contrahi.cap.fina. de procurato.lib. 6. non tamen cognatio spiritualis.

Vnde versus.

Procurator habet nodos vincire iugales.
Non tamen hoc nexu domino dat spirituales.

Pro præmissis & alijs huc spectantibus vide omnino Quint. Mando. super signa Gratiæ.titu.de dispensatio: matrimo.versicu.cognatio spiritualis triplex est, cum ijs quæ sequuntur.

DEO GRATIAS.

Hactenus fœde hic hallucinatum est. Nã quum trinepos fratris dicatur quasi tertius eius nepos, sicut tritauus quasi tertius auus. l.fi.§.sexto gradu.ff.de grad.affi. Clarum est, quòd filius trinepotis fratris, non potest dici quadrinepos ipsius fratris, quippe qui quartus eius nepos non est, sed tertij tantùm nepotis ipsius fratris filius. Quamobrem reposuimus in hac penultima cellula (fratris trinepotis filius, filia) sicuti & in vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Nam nepotem trinepotis fratris, eiusdem fratris quadrinepotem, idest, quartum nepotem esse nemo ambigit, non quinquenepotem, vt praua hactenus inoleuit consuetudo. Ex aduerso item huius arboris latere, in penultima cellula sic emendauimus (Sororis trinepotis filius filia) expunctis his verbis (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horum verborum locum (Sororis quinquenepos, quinqueneptis) Substituimus hæc, Sororis quadrinepos quadrineptis. Qua autem ratione moti id effecimus, vide gloss. vsque ad quintum.§.multis alijs.infra,de succes.liber. quæ non vocat filium trinepotis quadrinepotem, sed trinepotis filium. Et ratio est: quia vltra tritauum, & trinepotem non reperiuntur vocabula specialia, vt vult idem Accursius, & rectè in §.hactenus.supra,eodem.hoc pacto locus hic nimia temporum vetustate iam pene obsoletus, impureque temeratus, germanæ lectioni nobis authoribus nunc primum, vt spero restituetur. Egidius Perrinus.

Arbo-

ARBORIS CIVILIS DECIMUM AD GRADUM DESCENDENTIS PECULIARIS DECLARATIO.

Gradus, lineæ, & consanguinitatis definitionib. omissis, sequendum, quod numeratio personarum quæ sunt in cellulis, est numeratio graduum, habito respectu ad cellulam vacuam: a qua oēs sumunt numerū, exceptis ijs, q. p gentiuū nolant. Hæc Ioā. And. nomine sui bidelli Petruciū vult vocari. Puncti q superiores sunt. computatione iuris can denotāt. illi aūt q inferiorē locū retinēt, cōputationē ciuilis iuris exprimunt. qd canonico subesse ipsa graduū situatio declarat. Ex prędicta cōputatione, si diligenter inspicit, apparet, q in ascendentium, & descēdentiū numeratione ius vtrūq. cōcordat: quia in eis p̄sona addita p̄sonæ per carnis p̄pagationem, gradum adijcit. Vt aūt hæc arbor cū̄ctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

Prima, Ascendentium, & descendētium, quot sunt personæ, de quib. quæritur, computatis intermedijs vna dēpta, tot sunt grad⁹ inter eas Verbi gratia: Abau⁹ distat à Petrucio quatuor gradib⁹: & sic de alijs.

Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantū gratia hæc arbor fuit hic impressa) talis est: Collateraliū in linea æquali quoto gradū quis distat à communi stipite, eodem duplicato distant inter se, vel sibi attinent. vt P. & p̄nepos propatrui distant vij. gradib⁹, cum abauum stipitem facis. Nam secundum leges quælibet persona gradū facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia. collateraliū in linea inæquali quot sūt p̄sonæ, stipite dempto, tot sunt gradus. vñ P. distat p̄ patruo q nq; gradib⁹. Ab ei⁹ filio, sex: & sic de alijs. Non inutile forsitan iudicabit, si aliquid de cōputationis diuersitate inter ius ciuile. & cano. subiūxerimus. In legibus ubi nihil aliud ipsa graduum mētio facta est: nisi vt hæreditas, vel successio ab vna ad alteram personam inter consanguineos deferatur. In canonib. verò ob hoc p̄genies computat. vt apiē nō sciet vsq. ad quotam gn̄ationem à consanguineorū nuptijs sit abstinendum. Hac ergo de causa quia hęreditates nequeunt deferri, nisi de vna ad alterā personam idcirco curauit secularis Imp. in singulis personis singulos p̄ficere gradus. Quia verò nuptię sine duab. nō valēt fieri personis, ideo sacri canones duas in uno gradu constituere personas. Hæc habent plene c. ij. xxxv. q. v. & ferme per totam illam q̄stionē. Et hoc idem not. hic Christopho. Porc. in verū. circa primum, ibi, secunda differentia. & Ioan. Andr. in declaratione huius arboris.

CHRISTOPHORI PORCI IN ARBOREM & ipsius intelligentiam quæstiones plurimum vtiles.

Pro declaratione iuris cano. & ciuil. & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinent ad illam, quædam videnda sunt Primo qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico secundum vtriusque iuris cōnuenīē diuersitatem. Secundo vsque ad quem gradum deferuntur hæreditates, & tutelæ. Tertio vsque ad quem gradum copula matrimonialis impeditur. Quarto vsque ad quem gradum possit Papa dispensare.

Circa primū dicite, q quo ad lineam ascendentiū nulla est dñia inter ius ciui. & ius cano. Vtroq; n. iure p̄r & m̄r sunt in primo gradu ascendentiū. & similiter filius & filia descēdētiū: & sic ī & ſ. in infinitū qa in dinumeratione graduū in linea ascendētiū & descendētiū vtrunq; ius habuit respectū ad stipitē, s. ad primū parentē. vt hic, cū gl. xxxv. q. v. ad sedē. In linea trāsuersali inter ius ciuile, & ius can. duplex est dñia. Prima. qa iure ciuili frater, & soror sūt in secūdo gradu. iure canonico sunt primo: Rō differētiæ sumit ex regula iuris ciuilis, q̄ dicit, q vnaqueq; p̄sona adiecta nouū gradum gñat, vt hic in. ver hacten⁹ Vnde cū ego sim in primo gradu patri meo, si nascat mihi frater, vel soror, ex generatione huius p̄sonæ causat nouus gradus. & consequenter appellatur in secundo. Sed iure can. ideo appellatur in primo: qa ius canonicum nō cōsiderauit dinumerationē graduum in linea transuersali, habito respectu ad stipitem. i. cōem parentē, sed cōsiderauit, q duo fratres, duæ sorores tribunt initium lineæ transuersali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos cōstituit Secūda differentia est, quia iure ciuili regula tradit, q in linea transuersali sola persona adiecta nouū gradū facit, vt hic iure aūt canonico p̄ regula tradit, q ad causandum nouum gradum duæ personę requirantur, dicto c. ad sedem. Ratio differentiæ, qa ius canonicum dinumerat gradus rōne copulæ matrimonialis, vnde sicut ad causandum copulam matrimonialē requirit cōcursus duarū p̄sonarū: ita ad causandū gradū quo ad eā. Sed ius ciuile dinumerat grad⁹ quo ad hęreditates, & tutelas. vnde cū tutela. & hęreditas deferat de vna persona in aliam: nil mirum, si vnaquæque persona generat nouū gradum. Ista fuit cōpositis in dicto capit. ad sedem.

Quo igit ad inhibendam, vel permittendam copulam matrimonialem dinumerabuntur gradus secūdum ius canonicū: quo aūt ad tutelas, & hęreditates deferēdas, connumerabuntur secundū ius ciuile. *Matrimoniū vsque ad quem gradū prohibetur.*

Circa secundum dicite quod vsq; ad decimū gradum deferunt hęreditates & tutelę: vidistis ī. iii j. §. b. cum sua gl & ī de capit. diminu. § fi. de leg. ag. ture. in tex. & in gl.

Circa tertiū dicite, q olim erat p̄hibita copula matrimonialis vsque ad septimū gradū agnationis vel cognationis inclusiuè: hodie aūt est p̄hibita vsq; ad quartū gradū inclusiuè, dinumeratiōe facta sm ius cano. c. nō debet. extra, de cōsan. & affi Sed hic dubitat, pone, q vnus sit in quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediat copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existētē in quarto gradu, illa impedit Si inspiciamus personā existētem in quinto gradu, p̄mittit Dicite, q copula est p̄mittēda: quia quoto gradu remotior distat a stipite eōde gradu distat à quolibet descendente. c. fi. extra de consan & aff. illud tñ est palam, q inter ascendētes, & descenderes est p̄hibita copula matrimonialis in infinitū. vñ si Adam viueret, vxorem habere non posset §. inter eas. & ibi gl. ī de nup.

Sed quid de gradu affinitatis? Dicite q licet olim rōne affinitatis esset p̄hibitio vsque ad tertiū gen⁹ vt aliqui dixere: veritas tñ hodie est, q solum p̄hibetur quo ad genus primum: vt no gl. iij. c. non debet. extra de consangui. & affinitate.

Sed nunquid p̄ cōiunctionē illicitā causat affinitas? In hoc articulo non parcā in totū verecūdię, Arch. xxxv. q. iij. exordinatiā. dixit p̄ hāc dissolui mřimoniū: & in hoc bene, sed nō causari affinitatē. p̄pterea qa affinitas est irregularitas personarum ex nuptijs descendentium. l. non facile. §. affines ff. de grad. vbi ergo nō sunt nuptiæ, ibi non causat affinitas. sed gl. tenuit cōtrariū in §. affinitatis ī. de nu quę cōmuniter comprobatur per. c. tuę & & per c. Iordane. & p c. discretionem. extra. de eo qui cogno. consang. vxo. suę. *Affinitas an cōtrahatur ex coitu illicito.*

Stat igitur conclusio, q per illicitam coniunctioné ɔ̃hitur affinitas. Sed qui si quis nõ intrauit claustra vuluæ, in circuitu tñ palpitauit, vel feras reseruauit sed opus non expleuit, an ɔ̃hatur affinitas, gl. in d.c. extraordinaria dicit q non. Itẽ dicit illud quod nõ dico. Dicit Innoc. q ad causandum affinitatem, requiritur concursus vtriusq; seminis. Sed tñ causa euitãdi peccata, ius canonicũ & sancta mater Ecclesia sine dubio præsumũt ex copula concursum vtriusq; seminis, & maris, & feminę interuenisse. c. iuuenis. ex. de spõ. Adde te prædictis, q si aliquis promiserit alicui illam accipere in vxorem, postmodum habeat copulã cũ ea sine alijs verbis, intelligitur validum matrimonium extitisse ɔ̃ctum: nec eum alia contrahere posset, sed matrimonium postea cum alia contractum esset dissoluẽdum. c. is qui fidem extra. de sponsa.

◆ Hoc loco nõ esse affigendũ nouũ titulũ, sed totũ hũc locum appẽdicẽ esse tituli de Gradibus cognationum existimat Fran. Baldoin. hoc ipso loco nec vllã in vetust. exẽp. esse hic sectionẽ, atque huiꝰ suæ sniæ authorẽ laudat Theophilũ græcum institutionũ paraphrastẽ.

Circa quartum dicite breuiter, q in gradu ascẽdẽtiũ & descendentium non posset Papa dispensare, vt culpa matrimonialis ɔ̃hat. Non posset. n. Papa dispẽsare, q filia patri copuletur. Item nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non posset Papa dispẽsare, quod fratri soror nubat. Itẽ nec in gradu secũdo linea existente inæqualiter. vñ nõ posset dispẽsare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea verò æquali bene posset dispensare, vt cõsanguineo copuletur. & ita côiter ɔcludit in c. literas. extra de resti. spol. facit c. gaudemus. extra. de diuor.

Matrimonium semel ɔ̃ctũ an possit per Papã dissolui.

Sed an Papa possit dispensare, vt matrimonium semel ɔ̃ctum dissoluat? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem ɔsumatũ, aut nõ, priore casu nõ põt, posteriore aũt sic: qa primo casu effecti fuere duo in carne vna: secundo verò nõ itẽ qa matrimoniũ ɔsummatũ sortitur naturam ex constitutione diuina, contra quã non potest Papa dispensare. c. proposuit & ibi, §. ius extra. de concess. præb. sed matrimonium non consummatum sortitur naturam ex constitutione Ecclesię, contra quã Papa bene potest dispensare. Ista est glos. ordina. in ca. ex publico. extra. de conuer. coniug. in glo. fi.

Sed nũquid maritus, & vxor possunt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimonium per ingressum religionis: secus si copula fuerit subsecuta. nisi vterque concordauerit q vterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in seculo, sit talis conditionis. & qualitatis, q nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum. vt quia sit ætate confectus. cap. quidam. cap. verum. cap. vxoratus. & cap. cum sis præditus. extra. de conuer. coniug.

TITVLVS VII. DE SERVILI cognatione. †

Cognationem seruilem, i. sanguinis necessitudinem q serũorum filij cũ parẽtibus habẽt, antiqua iura nõ adiuuabãt, hodie aũt serui nati, et deĩde manumissi, nõ modò parẽtib. ẽt libertate donatis ex intestato succedũt, et parentes eis, sed ẽt sibi inuicem, & cum reliquis fratribus ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad successionem vocantur.

Illud certum ᵃ est, ad seruiles cognationes illam partem edicti, ᵇ qua proximitatis ᶜ noĩe bon. possessio p̃mittitur, nõ pertinere. ᵈ

Diuisio. Illud certum. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit verum serui habeãt ius cognationis cõtractæ in seruitute. Secundo infert ex cõnibus præpositis videlicet q nõ semp seq̃t, q q prior est i gradu, q potior sit i iur. Tertio illa melius declarat. Secũda ibi, Repetitus. Tertia ibi, Amotis.

CASVS. Dñe. iã video, q vos velitis tractare d̃ serui. cog. & specialem tractatum facere Nam vos dixistis mihi supra ti. de succes. cog. circa quos in bono. pos. vnde cog quam prætor primis agnatis pollicetur, sola naturalis causa spectatur: nunquid igitur cognati in statu seruili concepti, & nati, & postea manumissi p bono. pos. vnde cog. in tertio ordine causa naturali inspecta sibi inuicem potuerunt succedere? Ad hoc r̃ndet Iustin. q nõ illud n. certũ est, eandem partẽ edicti prætoris qua bo. pos. iure cogna. permittitur, ad seruiles cognationes antiquitus nõ pertinere. Nec. n. illa antiqua lege talis cogna quo ad onus tutelæ, vel ad cætera onera ciuil. computabatur: vnde visum erat hmõi cog. seruilem quo ad emolumentum successio non computari: nec quo ad onera computabatur. & hæc vsq; ad nostra tempora ita obtinebant: sed nos per cõstitutionem nostram, quam pro iure patron fecimus, (quod quidem ius patron. vsque ad tp̃s nostrũ satis obscurum atq; nube plenum, & vndiq; cõfusum fuerat) & hoc suggerẽte humanitate statuimus, vt si qui in consortio seruili cõstitutus ex libera, vel seruilis conditionis muliere liberũ, vel liberos habuerit, vel econuerso mulier serua ex libero, vel seruo liberos cuiuscunq; sexus habuerit, & tandem parẽtibꝰ, & liberis ex seruili vẽtre natis ad libertatẽ peruenientibus, vel dum fortè ipsę mulieres liberę erãt. & ita liberi ab illis nati Igenui. & postea patris. qui hmõi liberos in seruili statu procreauerit, ad libertatẽ puanerint, statuimꝰ dico, in omnib. his casibꝰ. vt oẽs hi liberi ad successionem patris, vel matris ab intestato admittantur, iure patron. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberos non solum in parentum successionem, sed etiam parentes in liberorum mutuã successionem authoritate prædictæ cõstitutionis nostrę specialiter vocamus: & hoc obtinere statuimus, siue hmõi liberi ex seruili matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum alijs, qui post libertatem parẽtum concepti, & nati, ad successionem vocentur, siue ex eodem patre, vel eadẽ matre, siue ex alijs nuptijs procreati fuerint, & hoc statuimus ad similitudinem eorum: qui ex iustis nuptijs procreantur. Et hoc dicit vsque ad illũ §. repetitis itaque. Cætera plana sũt vsque finem tit. quia non põt casus poni nisi secũdum quod litera iacet. h. d. Franc. de Aret.

ᵃ Illud. Aliàs est hic titulus, de seruili cognatione, aliàs non Accursius.

ᵇ Edicti. Sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: vt ff. quis or. in bon. pos. l. j.

ᶜ Proximitatis nomine. Idest, cognationis, vt sequitur: vt ff. vnde cog. l. j. §. pertinet.

ᵈ Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur: vt C. commu. de successi. l. seruus. nisi in tribus casibus: vt C. de ijs qui. vt indi. & ad Sylla. l. pen & C. de sui. & legi. l. apud nostros ᵃ & ad Orfi. l. fina.

ᵃ Sed illud procedit fictione postliminij: vt ibi. not. Ange.

Computa-

DE SERVILI COGNATIONE.

Quia suprà de cognatione, & successione cognatorum libera conditionis dictum est: nunc quia naturali iure in ᵃ spectio inter seruos etiam cadit cognatio: & dubitari posset, an inter seruos esset successio: de seruili cognatione, merito subdit. Nec obstat, quòd inter illum tit. de succes. cog. & illum sit titu. intermedius. de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continuatio non vitiatur. l. 109. §. fina. ff. de duobus reis. Pare.

ᵃ Obtinuano.

a Computabatur. Hæc videtur mala ratio: cũ magis iure prætorio, quod naturalem eã intuebaẽ, debe ret ꝯputari: vt ĩ. de hẽ quę ab inte. §. emãcipati. quã ciuili. Sed dic q. ẽt ad alia, vt ad tutelas, & similia: nisi quo ad nuptias: vt ĩ. de nup. §. illud. & ff. d rit. nup. l. adoptiuus. §. seruiles. i Sed nũ-q̃d dñs ex sui psona succedit cognatis serui? Rñ. nõ: vt hic dicitur. Accur.

ADDITIO. Not. ergo aeq̃ tl domino ab intes. sicut ex testamẽto. Et est ratio quia ius solũ defert hæreditatem ab intest. secundum quod seruus nihil est l. quod attinet. ff de re. iur. sed ex testamento defert voluntas testantis, quam ius sequitur. Aliud tñ est in monaco, & monasterio: vt l. Deo nobis. C. de ep & cle.

b Nostra tempora. Loquit Iustinianus.

c His. Scilicet parentibus.

d Ipsi. Scilicet parentes.

e In seruitute. Idem donec serui erant.

f Peruenerint. Scilicet parentes.

g Veniant. Aliud si liber factus seru⁹ iterũ manumittat vt ff. vñ cog. l. is q contra. & ĩ. de cap. di. §. quod aũt. quia est ibi, quod sibi imputetur. Sed nũquid etiam iste, qui ex in l. is qui hodie succederet naturali cã spectã: vt C. de suis & legi hær auth. in successione? Respõ. non secundum Ioã. quia prætor natura lẽ causam intuebatur: & tamẽ nõ vocabat eum vt dictũ ẽ. itẽ ecõtra. C. de suis & legi. l. ex libera. Sol hic nouum ius. Vel i ibi loquitur, quãdo nec de facto erat matrimonium Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiões.

h In alterius successionem, idest, parentes liberis, & econtra excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri eidem fratri suo. & ita frater liberti præferẽ patrono. & hoc secundũ quosdam, vt hic. Sed Ioan. cõtra: pfert enim patronũ fratri i vt ff. de bon. lib. l. liberto. ff. de suis & leg. l. intestato. in prin. & ĩ. ti. j. §. sed nostra. versi. si autem sine.

nam nec † vlla antiqua lege talis cognatio cõputabaẽ. a Sed nostra constitutiõe, quã pro iure patronatus fecimus (quod ius vsq; ad nr̃am tempora b satis obscurũ, atq; nube plenum, & vndiq; confusum fuerat) & hoc humanitate suggerẽte cõcessimus, vt siquis in seruili constitutus cõsortio, liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cõditionis muliere: vel ecõtra, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscũque sexus: & ad libertatẽ his c peruenientibus, ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatẽ meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipsi d in seruitute e eos habuerint, & postea ad libertatẽ peruenerint: f vt hi oẽs ad successionem patris, vel matris veniãt, g patronat⁹ iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorũ parẽtũ successionẽ, sed etiã alterum in alterius successionem h mutuã vocauimus, ex illa lege i specialiter eos vocãtes: siue soli inueniãtur, qui in seruitute nati, & postea manumissi sũt: siue vnã cum alijs, q post libertatẽ parentũ cõcepti sunt, siue ex eodẽ patre, siue ex eadẽ matre, siue ex alijs * nuptijs ad similitudinẽ eorũ, qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

Cùm de intestatorum successione agitur, liberorum prima habetur narratio. qui ẽt, si gradus sint remotioris quoscunq; ascẽdentes, et cognatos quãtũuis pximiores excludũt.

Repetitis k itaque omnibus, quæ iam tradidimus, l apparet, nõ sem per eos, qui parem gradũ cognationis obtinẽt, pariter vocari: eoq; ampli⁹, ne eũ quidem, qui proximior sit cognatus, semp potiorem esse. Cùm. n. prima cã sit suorũ hrẽdum, & eorũ, quos inter suos hæredes enumerauimus: m apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem esse, quàm fratrẽ, aut patrem, matremq; defuncti: cùm aliòqui pater quidẽ, & mater (vt suprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate morientis fuerit, n an non: quòd vel emancipatus, vel ex emãcipato, aut ex fœmineo sexu o propagatus est.

Nouissimo tamen iure, agnationis & cognationis sublato discrimine, omnes simul aequo iure succedunt: ita tamen, vt eorum prior habenda sit ratio, qui sunt gradu proximiores.

Amotis p quoq; suis heredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, adgnatus, qui integrum ius habet q adgnationis, etiam si lõgissimo gradu sit, plerunque r potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos, s vel

z Not. q in seruis quo ad matrimonium nihil impediendũ ẽt post manumissionẽ debet eẽ cognatio: vt d. §. illud. quia etiã dicitur esse affinitas: vt d. §. seruiles. Ang.

† q. d. seruos nõ habere cognationẽ quod fallit quòad matrimonia. Egid. Fer.

a Hęc nõ est bona: qa nõ appatet expressè de correctione: vt ar. l. præcipimus. l. fi. C. de app.

* Aliàs si ne ex alijs qualicũq; copulatione nati sunt ad similitudinem &c.

i Ex illa lege. Scilicet supradicta Græca. Accur.

k Repetitis. Hic §. communis est ad omnes titul. ĩ. hoc libr. iij. positos. & idem in seq. proxi. §. Sic & aliàs. ĩ. de suc. co. §. vlti. & ad Orfi § fin.

l Tradidimus. A principio tertij libri.

m Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos. vt ĩ. de hæred. quæ ab intesta. §. j. & §. quibus connumerari. & §. emancipati.

n Fuerit. Hoc subdiuiditur.

o Ex fœmineo sexu. Qui tamen cum diminutione tertiæ partis succedit hui⁹ legis tempore. ĩ. de hære. quæ ab intesta. §. item vetustas. versi. diui. hodie sine diminutione: vt in Authẽ. de trien. & sem. §. nec non. col. j.

p Amotis. Idest, cessantibus suis Fallit adhuc hæc regula, qui prior est in gradu &c. vt eod. §. toties. Accur.

q Integrũ ius habet. Idest capite minutus non est sit ĩ. de suc cog. j. resp. in fin. nã secus esset, si esset capite minut⁹ quia illæ successiones, quę veniunt ex leg. xij. tab. pereunt p min. ca. di. vt ĩ ad senatuscon Orfic. §. sciendum.

r Plerunque. Propter fratrem, & sororem emãcipatos. vt ĩ. e. ibi, exceptis. Item propter quosdam cognatos, qui uocanẽ vt agnati: vt ĩ. de legit. agna. succe. § hoc etiã. Itẽ propter patrẽ, qui filium emãcipauit: vt ĩ de legit. agna. suc. §. fin.

s Nepos. Qui est in v. gradu agnationis

† Ista cõ nunc non approbaẽ per doct. hic.

a Pronepos. Qui est in sexto gradu agnationis.
b Auunculo, vel materterę. Qui sunt in tertio gradu cognationis.
c Prefert. In successiōe eius, q̄ tales habet agnatos.
d Toties. No. regulam bonā, vt C. cōmu. de succ. l. auunculo, & C. vnde lib. l. ij. Et ad eius euidentiā nota, tres esse ordines succedēdi. s. inferiores & superiores, & ex latere venientes: vt in Auth. de hę. ab inte. in princ. coll. ix. Primo descendētes in infinitū vocant vt s. de here. quę ab inte. §. j. & in Auth. de hęre. ab inte. §. j. col. ix. His cessantibus vocitur ascēdētes primò pater, & mater. secūdo auus, & auia, & sic deinceps: sic tñ vt fratres ex vtroq; parente defuncto coniuncti cū his superiorib. vocetur. licet quidā dicant cū patre, & matre tātum eos vocari. & alios superiores per fratres excludi. & pro nobis est Authē. de hæred. ab inte. § si verò cum ascendentibus. coll. ix. & ff. de suis & legi. l. ij. §. hæreditat. Superioribus cessantibus: primo fratet ex vtroque parente, & soror, & eorum filij. Secūdo ex altero tantū, & eorū filij. Tertio hęc regula obtinet, vt qui prior est in gradu &c. vt hic, & in Authē de hær. ab inte. §. si reliquū & §. si vero neq; fratet. & in Auth vt fratrū fi. §. j. col. ix. Accur.

ADDITIO

Dic q̄ hodie est sublata differētia agnationū, & cognationū, vt in d. § j. i Auth. de hęr ab inte. ven. col. ix. Christopho.

e Tradidimus. Vt s. §. proxim. & hoc eo. §.
f Exceptis. Excipit ab eo qđ s. dixerat. qui integrū &c.
g Pręferunt. Vt s. de succ. cog. j. resp.

in bonis libertorum est dare successionem: ideo de his subdit. Vnde nota quod dicit hic. Acc. de successione libertorum bassinè accipi. qualiter succedatur eis: non aliud, i. qualiter ipsi succedant alij.

pronepos a auūculo, b vel materteræ prefertur. c Toties d igit̄ dicim⁹, aut potiorē haberi eum, qui proximiorem gradū cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati sunt: quoties neque suorū heredū, quiq; inter suos hr̄des sunt; neq; adgnatiōis iure aliquis pferri debeat, secūdū ea, q̄ tradidimus: e exceptis f fratre, & sorore emācipatis, q ad successionē fratrū, vel sororū vocantur: qui etsi capite deminuti sunt, tñ pferunt g ceteris vlterioris grad⁹ adgnatis.

TITVLVS VIII.

DE SVCCESSIONE † libertorum.

Olim patronus habebat ex lege duodecim tabularum ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo herede relicto. Are.

Nunc h de libertorū bonis videam⁹. Olim i itaq; licebat liberto patronum suū impunè k testamento prę terire. Nā ita demū l lex duodecim tabularum ad hr̄ditatem liberti vocabat patronū, si intestat⁹ mortuus eēt libert⁹, hr̄de suo nullo relicto. Itaq; intestato mortuo liberto, si is suū hr̄dē m reliquisset; patrono nihil n in bonis eius iuris erat. Et siqdē ex naturalib. o liberis aliquē suū hr̄dē reliquisset, nulla videbat q̄rela. p Si verò adoptiu⁹ fili⁹ fuisset, apertè iniquū erat, nihil iuris patrono supesse.

Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiā habebat, non solum hærede instituto, sed etiam ab intestato relicto filio adoptiuo. Ipsum tamen patronum excludebant liberi, siue essent in potestate, siue emācipati, siue etiam in adoptionē dati: dummodo si instituti essent, aut præteriti, bonorū possessionem petissent. Aret.

Qua de causa postea q ptoris edicto hęc iuris inīq̄tas r emēdata est. Siue enim faciebat testm̄ libertus: s iubebat̄ ita testari, vt patrono partē dimidiā t bonorū suorū relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabat̄ patrono cōtra tabulas testamenti partis dimidię bonorū possessio. u Siue intestatus moriebat̄, suo † hr̄de relicto filio adoptiuo: dabatur eq̄uè patrono ɔ̄ hunc suū hæredem partis dimidiæ bonorū possessio. Prodesse aūt liberto solebant x ad excludēdum patronū y naturales z liberi, nō solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati: a si modo aliqua ex parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto prætorio petierant. nam exhæredati

Diuisio.

Nunc de libertorū. Totus iste ti. diuidit̄ in tres partes. Primo circa successionē libertorū ponit duplex ius antiquū. Secūdo ponit statutū circa successionē. & q̄ vsque ad quartū gradū agnati patronorū succedūt liberto Tertio ponit aliā nouā constitutionē circa personas & genera libertorū. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed hæc Aret.

h Nunc, quia hucvsque de bonis ingenuorum dixit.
i Olim. Scilicét. l. xij. tabu. & hoc est primū ius. quatuor enim tangit vt hic, & j. §. j. & §. postea. & §. sed nostra.
k Impune. Idest sine, timore testamenti rumpendi. Accur.
l Itaque demum. Et non aliter.
m Hæredē. Naturalē. vel adoptiuū, vt j. innuit.
n Nihil. Idest nullum ius, sed̄m sol.
o Ex natural. bus, Ad differentiam adoptiuorum.
p Querela. Idest non poterat patronus cōqueri. Accur.
q Qua de causa postea. Secundum ius.
r Iuris iniquitas. Dic vt s. ad se. cons. Tert in princi.
s Libertus. Nullū filiū habēs legitimū & naturalē, vt j. eo. §. prodesse.
t Dimidiā. Nisi in castris sint bona q̄sita: vt ff. de bo. lib. l. iij §. patronus. Acc.
u Bonorum possessio. Vnde legi. j. de bo. post. §. cumque.
x Solebant. Hoc iure prætor o. Nam de primo nō erat dubiū: vt s. ibi, itaque intestato &c.
y Ad excludendum patronum. Scilicet in totum.
z Naturales. Et legitimi.
a In adoptionem dati. Si instituti erant: vt sequit. alias

Nota singulariter aliā l. quia post nepotem qñ cōcurrit cū patruo vel auunculo qa q prior est in gradu potior est in iure, nec assumit p sonam patris sui. pater ibi q auūculus qui est in tertio gradu pręfer tur fratri consobrino, qui ē in quarto licet glo. j. tit. j §. multū. in versi. quo ad quintū gradū. aliter dicat: sed ibi dicemus. Angel.

† Legit quidā de successio. in bonis libertorū.

† Sic. ff. de bon. libert.

† Et sic adoptiu⁹ est suus hæres. sic s. eo. ver. si verò & s. de hær. quę ab intesta. de. fee. § j. Egi. pec.

Cōtinuatio.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM.

Suprà de successione ingenuorum visum est, Et quia

aliàs nec cõtra tab. datur eis: vt ff. de cõtra tab. l. nõ putauit. §. adoptio.

a Repellebãt. Quia pro mortuis habẽtur; vt ff. de cõ fun. cũ emã. di. l. j. §. sed & si patruus. nec à iur ei uils respiciũt: vt I Aut. de hę. & fal §. exhr̃datos. co. j.

b Postea Tertium ius.

dis. Sed nũquid ecõtra moriẽte filio, qui est libertus præponit pater patrono? Rñd. sic: vt ĩ. titu. j. de ser. cog. in fi. j. respon.

ADDITIO No. φ sicut patronus excludit p filios liberti, ita etiã per parentes liberti. & idẽ nu. glo. ĩ. titu. j. in ũ in ver. alterius. Ang.

nullo modo repellebant s patronum.

Per legẽ Papiã patronus vocabatur ad successionẽ liberti, vnà cũ filijs ipsius liberti pro virili: nisi tres vel plures fuissent liberi, vel libertus minus cẽtum aur. habuisset ĩ bonis: siue decesserit intestatus, siue condito testamento. Arc.

Postea b verò lege Papia adaucta sunt iura patronorũ, qui locupletiores libertos habebãt. Cautũ c ẽ. n. vt ex bonis ei⁹, q sestertiũ cẽtũ miliũ pr̃imoniũ reliq̃rat, †& pauciores, q̃ tres liberos hẽbat, siue is testõ facto, siue itestat⁹ mortu⁹ erat, virilis pars patrono deberetur. d Itaq; cũ vnũ q̃dẽ filiũ, filiãve hr̃dẽ reliq̃rat libert⁹: pinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio, filiave intestatus decessisset. Cum verò duos, duas ve hæredes reliquerat, tertia pars dẽbat p̃rono: si tres reliq̃rat, repellabãt patronus.

Abiecto antiquo iure, hoc vtimur. liberto minori cẽtenario. i. cui⁹ facultates minores sũt aureis cẽtũ, et p̃terito patrono libertum testãdi ius fuit: et tamẽ itestato nulla sobole relicta patronus succedit: φ si maior sit cẽtenario, et testatus fuerit patronũ, & p̃terierit tũc si careat liberis, vel eos exhæredes fecerit, patronis per contra tabu. bon. possessionem quadrantem oneribus liberũ, aut illius supplemẽtum, siquid forsan ei relictum fuerit consequetur.

Sed nr̃a cõstitutio, e q̃ pro oĩ, notione f Græca lingua cõpendioso tractatu habito cõposuim⁹, g ita hmõi cãm definiuit vt siq̃dẽ libertus, vel liberta minores cẽtenarijs sint .i. minus cẽtũ aureis habeãt substantiã (sic. n. h legis Papiæ summã interp̃tati sumus: vt p mille sestertijs, vn⁹ aureus cõputeĩ) nullũ locũ i habeat patron⁹ in eorũ successione, si testm̃ fecerit. k Sin autẽ intestati decesserit, nullo liberorũ relicto: tũc patronat⁹ ius (qđ erat ex lege xij. tab.) integrũ reseruauit. l Cũ verò maiores centenarijs sint: si hr̃des, vel bonorũ m posses sores liberos habeant, n siue vnũ, siue plures cuiuscũq; sex⁹, vel grad⁹: ad eos o successiões parẽtũ deduxim⁹, patronis oĩbus modis, p vnà cũ sua pgenie semotis. Sin aũt sine liberis decesserit: si q̃dẽ intestati, ad oẽm hr̃ditatem patronos patronasq; vocauimus. q Si verò testm̃ q̃dẽ fecerint, r patronos ãt aut patronas p̃terierit, cum nullos liberos haberẽt, vel habẽtes, eos exhr̃dauerint, vel mater, siue auus s mr̃nus eos p̃terierint, ita φ nõ possint t arguĩ inofficiosa eorũ testamẽta: tũc ex nr̃a cõstitutione u p bonorum possessionẽ ↄ̃ tabu. non dimidiam, vt antea, x sed tertiam partem bonorum liberti cõsequantur: y vel quod deest eis, ex constitutione z nostra repleatur, a siquando minus tertia parte bonorum suorũ libertus, vel liberta eis

a Nisi quãdo tractatur d por tiõe sua, cui accrescat. computat. n. i numero filiorũ: vt faciat augeri legitimam fratrũ: secus in fratre minore. & filia dotata p statutũ successiõe priuata. quia non possunt. An.

c Cautum. Scilicet lege Papia & malè: vt & aliàs. C. de cadu. tol. l. princ. Ac.

d Debeteţur. Ex lege Papia.

e Sed nostra. Quartum ius.

f Omniũ notione. Alias oĩ natione: aliàs oĩum notitia.

g Composuimus. Et huius, vt credo, habet mẽtio in multis locis: vt ĩ. tit. j. de ser. co. in prin. & ĩ. de leg. ag suc. §. fi.

h Sic enim. Interpositio est.

i Nullũ locum. Et in hoc non corrigit lex Papia. Et nota, φ prodest paupertas filio liberti sic & aliàs C. de epis. & cle. l. siquis ad declinandam. § sinautẽ in glos. pauperior.

a Vide q̃ scripsit in hũc locũ Anto. Augu. emend. lib. ij. cap. vij.

ADDITIO No. φ paupertas p̃dest: sed s tali p̃sest se libera not Dñe de quo in l. cum nõ facilẽ. in glo. fi. ff. si cui plusquã per legẽ Falci. & in l. si quis ad declinãda n. §. j. C. de epi. & cler. & ĩ authẽ. cui relictũ. C. de in. vi. tol. An.

k Fecerint. Scilicet in. liberti minores centenarijs.

l Reseruauit. Scilicet nr̃a constitutio. f. vt in totum succedas. vt ĩ eo. in p̃ia.

m Bonorum possessores. idest, filios emancipatos. vt ĩ. de hær. quæ ab intesta. §. emancipati.

n Habeant. Scilicet liberti.

o Ad eos. Scilicet liberos libertorum. qui tamen hæredes sui sunt si se abstinueri, vel missi hæreditati in integrũ restituti fuerint, dabit patrono ius succedendi: vt ff de bo. li. l. & si ex modica. §. si filius.

p Omnibus mo...

q Vocauimus. Etiam ante fratres liberti, quod dic: vt ĩ. tit. j. in fi. j respõ.

r Fecerint Scilicet ad extraneos.

s Mater siue auus. Quorum præteritio pro exhæredatione habetur. vt ĩ. de exhered. lib. §. mater.

t Nõ possint. Quia iusta causa ĩgratitudinis intercessit, q̃ sunt xiiij. vt in authen. vt cum de appell. cogn. § causas. coll. viij. quo casu nullo iure agũt: vt in Authent. de immen. do. § fi. in fin. col. viij. Sed quid si filium emancipatũ pater prçtereat sine causa, vnde contra tab. habet, non autem querelam, videtur admitti patronus. sed Rn hic largẽ accips de inoffic. vt etiam contineat per cõtra tabul. sic C. fami. ercis. l. filij. Accur.

Testamentũ inofficiosũ quandoq; cõtinet exhæredationẽ & præteritionem.

ADDITIO Nec obstat: quia hodie ad instar filij in potestate p̃teriti videatur posse dicere nullum &c. cum sit sublata differentia emancipationis & patr. pot. quia illud est verũ ab intestato, non autem ex testamento. Angel.

u Constitutione. Scilicet Græca. Accursius.

x Vt antea. Sicut erat de iure p̃torio: vt ĩ. eo. qua de causa. Accur.

Ius patronatus in multis cõsistit.

y Cõsequantur. Scilicet quæcunque ei. relicto: vt ff. de bo. lib. l. iij § fi.

z Cõstitutione. Scilicet eiusdict. de ex lege Græca: vt ff de condict. ex lege. l. prima.

a Repleatur. Præter hoc ius succedẽdi est & aliud ius patronatus. f. vt nõ voce-

vocetur ab eo i ius sine venia: vt C.de in ius vo.l.ij. Itē vt alat eum: vt ff.de lib agn.l.si quis à liberis.§. solent.item vt turpem actionē, vel exceptionem, contra eum nō proponat: vt ff.de do. ma.except.l apud Celsum.§ aduersus.& ff.da obse.l.honori.& l.parēs. Item vt possit eum in seruitutem reuocare: vt in Auth.vt lib. de ce.§. j.colla. vj.item vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerentiam: vt ff. de in ius voc.l. generaliter. Et hæc iura multis modis pduntur. Primo, si patronus remiserit: vt in Authen.vt lib.da cetæ.§. illud colla. vj. i Item si compulit libertum iurare ne accipiat vxorem, vel libertā nanubat: vt ff. de iure patro.l qui cōtra lagem. & l. adigere. Item si denegabat ei alimenta: vt ff. de bon.lib .l. si patronus nō aluerit. Item propter tertiæ partis concessionem: vt hic, & ff.da bon.libe l.etiam.§.toties. item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus: vt ff.de iur. pa.l.sue. Item si natalib⁹ restitutus est libertus: vt ff.de bo.li l. etiam. §.j. Item si mercedem pro futuris operis ab inuito liberto extorsit: vt C.de agno.liber.l si quis.§ si quis. Item si libertus domini mortem vendicauerit: vt ff.de iure patro. l.penul. Item, si eum patronus capitis accusauerit: vt ff.de bon. libert. l. qui eum maior.j ta s.on. Itē si non suis nummis ex prius est, vel à principe factionē liberā testamenti impetrauerit: vt ff.da bon.liberto.l.at si §.s.& ead.l.plane. Accur.

Ius patronat⁹ multipliciter perditur.

i Dic hoc verū quo ad ius succedēdi, remanet tñ sibi ius reuerentiæ quæuit te miserit si bi ius patronatue. ac etiā tali casu ex iuria non verbali, sed illata in psonā tantū pōt etiā eum i seruitutē reuocare: vt est tex.i l. fi. C.de lib. & cor.lib Ang.

reliquerit: ita sine onere, a vt nec liberis b liberti, libertæve ex ea parte legata, vel fideicommissa pstent: c sed ad cohędes d eorū hoc onus redūdet:

Liberto non tantùm patronus succedit: sed etiam coniuncti ipsi patroni vsque ad quintum gradū, in capita tamen: & qui proximior est patrono præfertur. Aret.

Multis alijs casibus, e à nobis in præfata constitutione cōgregatis, quos necessarios eē ad hmōi dispositionē iuris pspexim⁹: vt tā patroni, patronęq;, f quā liberi g eorū, nec nō qui ex trāsuerso latere veniunt, vsq; ad quintum gradū, h ad successionē libertorū, libertarū ve vocentur, i sicut ex ea cōstitutione intelligendū ē. vt si eiusdē patroni, vel patronę, vel duorum, duarūq;, pluriūve liberi sint; qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionē: & in capita, k nō in stirpes diuidat successio: eodē mō & in his, q ex trāsuerso latere veniūt, l seruādo. Penè m .n.cōsonātia iura ingenuitatis, & libertinitatis i successiōib. fecim⁹.

Differētia īter libertos est hodie sublata: & ideo prædicta procedunt in omnibus libertis: quia hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Are.

Sed hæc de ijs libertinis hodie dicēda sunt, qui in ciuitatem Romanā peruenerūt: n cùm nec sint alij liberti, simul & dedititijs, & Latinis sublatis: cum Latinorum legitimę successiones nullæ penitus erant: quia licet vt liberi vitam suam peragebāt, attamen ipso vltimo spiritu simul animam, atque libertatē amittebāt, & quasi seruorum, bona eorum iure quodammodo o peculij, ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. Postea verò senatusconsulto Largiano cautum fuerat: vt liberi manumissoris non nominatim p exhæredati facti, extraneis hæredibus eorū q in bonis Latinorum præponerentur. Quibus r etiam superuenit diui Traiani edictū, quod eundē hominem, si inuito, vel ignorante pa-

tra tabulas.

e Multis alijs casibus. Qui sequuntur statim.

f Patronæque. Vt ff.de bo.lib l.patrono. a

g Liberi. Vt ff.de bo.li.l. si pater exhæredato.& l.si ex patronis.§.Iulianus.

h Vsque ad quintum gradum. Nunquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittatur? Videtur quod nō. hoc dicit vsque ad quintum gradum. siquis tamen velit contradicere, illud p se inducet, quòd nō omnes ascendentes sui patris loco succedūt: vt j. de hæred. quæ ab intestato §. cum filius.& in Authen.de hære.ab intesta.§.j.colla.ix.

ADDITIO. ista gloss. non procedit duplici ratione. Primo, quia hic nō assumitur persona alterius, vl cum altero pariter succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum, vt per Angel. hic.

i Vocentur. Per nostram constitutionem: licet olim per bonorum possessionem, tāquam ex familia vocarentur. vt j.de bonor. possess §. sunt autem. versic. quinto tanquam.

k In capita. Cum eodem gradu plures inueniantur: alias patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff de bonis liberto.l. si libertus præterito.§ si libertus.in fine.

a Ex quo l. no. q̄ licet filij patrōi vt sua cedant liberto nō sit necesse q̄ sint hędes paterles debēt tñ esse tales q̄ patri, vel matri succedere possint. Ang.

Successiō libertinorū & igenuorū nō i pliciter differt.

l Et ē ratio quia i successiōe igenuorum plures descēdentes ex vnū habētur vt vn⁹ i secus tñ successiōe liberti. vt hic. fallit i patronis ecclesiæ. vt i c. cū plures. de iure patronatus.

a Sine onere. Sit Authē.de hære.& fal §. nō autem. colla.j. Accu.

b Liberis. Quibus dantur aliàs legata. etiā rupto testamento per contra tabulas: vt ff.de leg præst. pta tab. bono.pos.pe.l.j.

c Præstentur. Sed cum filij sint, quare nō excludūt patronum: vt j.eo.§.cū verò maiores? Respōdet, bi filij erant ingrati: vt j.eo.§.si verò. Vel dic, q̄ hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicunt: vt ff.de verbo. sign.⁹.liberorum.& eos pręcedit eorum pater: & eis talia legata dabant. vt ff de lib.pre. l.j.§.genera.

d Ad cohæredes. Sed nunquid in solidum tenebuntur cohæredes? Respōd. non: vt ff.de lrgatis tertio.l. finali.§.fina & de vulgari substitutione.l.& si con-

l Veniunt. Scilicet ab ipsis patronis.

m Penè. Propter tria dicit. penè. & quia hic vsq. ad quintum gradū succedūt, vt hic dicitur. aliàs vsq; ad decimum, vel sextū: vt j.de suc.cog. § fi. itē: quia hic in capita succedunt, vt hic dicit. aliàs nō ita: vt j.de hær.quę ab intest.§. & qa placuit.aliās est.versi.in §.cū filius, l itē: quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: qd nō est ita i ingenuis. licet M. contra dixerit: vt ff.de bo.lib.l. si libertus pterito.§. si libertus & de legi. tuto.l. tutela.§. si duo.

n Peruenerunt. Idest qui facti sunt plenè liberi.

o Quodammodo. Non enim est verè peculium, cum sint liberi: vt C.de inoff. test.l.si.in si.

p Nominatim. Quid hoc sit, dic vt supra, de exhære.lib.§.j.

q Eorum, Scilicet manumissorum.

r Quibus. Scilicet Latinis.

Ad

trono ad ciuitatẽ Romanã [a] venire ex beneficio principis festinarat, faciebat qdẽ viuũ ciuẽ Romanũ, Latinũ verò morientẽ. Sed nr̃a cõstitõne [b] pp hmõi cõdõnũ vices, & alias difficultates, cũ ipsis Latinis ẽt legẽ Iuniã, & senatuscõsultũ Largianũ, & edictũ diui Traiani in ppetuũ [c] deleri censuimus: vt oẽs liberti ciuitate [†] Romana fruant̃, & mirabili mõ quibusdã adiectionib. [d] ipsas vias, q̃ in Latinitatẽ ducebãt, ad ciuitatẽ Romanam capiendam transposuimus.

TITVLVS IX. DE ADSIGNATIONE libertorum.

Patrono duos, pluresve liberos in ptãte habẽti concessum est libertũ vni liberorũ assignare: per quã assignationẽ is cui assignatur, solus efficitur patronus, et successor in bonis liberti, alijs liberis prorsus exclusis: q̃ si is cui assignatio facta fuit sine sobole decedat, ad ceteros ius patronatus transfertur. Itẽ emancipatione eius, cui fuit assignatus libertus, assignatio prius facta euanescit.

IN summa (qđ ad bona libertorum attinet) admonendi sumus censuisse senatũ: [e] vt quãuis ad oẽs p̃roni liberos, q eiusdem gradus sunt, ęqualiter bona libertorũ ptineãt: [f] tñ licere parẽti, vni ex liberis adsignare libertũ, vt post mortẽ eius [g] solus is patronus habeat̃, cui adsignat⁹ est: & cęteri liberi, q ipsi quoq; ad eadẽ bona nulla adsignatiõe interueniẽte, pariter admitterent̃, nihil iuris ĩ his bonis habeant: sed ita demũ pristinũ i⁹ recipiãt, si is, cui adsignat⁹ ẽ, đ cesserit nullis liberis relictis. Nec tm̃ libertũ, sʒ ẽt libertã ñ tm̃ filio, [h] nepotive, sed ẽt filię, neptive adsignare permittitur. *Vni ex liberis in potestate põt libertus assignari in omni voluntate, & quibuscunque verbis. Aret.*

Dat̃ ãt hęc adsignãdi facultas ei, q duos, pluresve liberos [i] ĩ ptãte hẽbit: vt eis, quos ĩ ptãte hẽt, adsignare libertũ, libertãve, liceat: Vñ q̃rebat̃, si eũ, cui adsignauit, postea emãcipauit: nũ [k] euanescat [l] adsignatio? Sed placuit euanescere, qđ & Iuliano, & alijs plerisq; visum est. Nec itereſt, an testõ q̃s adsignet, an sine testõ: sed ẽt q̃buscunq; verbis [m] hoc patronis pmittit̃ facere, ex ipso senatuscõsulto, qđ Claudianis tẽporib. fctm̃ ẽ Sabellio [†] Rufo, & Asterio Scapula ɔsulib⁹. [*]

TITVLVS X. DE BONORVM possessionibus.

Bonorum possessiones introduxit prætor, iuris ciuilis emẽdãdi, impugnãdi, et coadiuuãdi, seu cõfirmãdi gratia: q̃ tã ex testõ, q̃ ab intestato competũt: ex testõ quidẽ duæ, ab intestato verò octo, quarum quatuor, vtpote superuacuas resecauit Iustinianus: et ad sex ordinarias oẽs redegit: septimãq; extraordinariã adiecit: cui locus ẽ, quoties noua lege bon pos. ex testamento, vel ab intestato alicui defertur.

IVS bonorum

---

[a] Ad ciuitatem Romanã. Scilicet vt ciuis Romanus efficeret̃, impetrando ius aureorũ annulorũ, vel natales: qđ inuito patrono non est faciendum: vt ff. de nat. re. l. 2. in fi. & l. pen. & fi.

[b] Cõstitutione. Vt C. de la. lib. toll. per totum. Accur.

[c] In perpetuum deleri. No. q̃ qñ fit abrogatio alicuius iuris intelligitur esse perpetua: quia lex semper loquitur, & est in viridi obseruãtia: vt l. Arriani. C de hære. Ang.

[d] Quibusdam adiectionibus. Scilicet decem, vel xj. capit. vt C. de la. lib. toll. per totum.

Ista gl. nõ est Accursij.

[†] Alciat. lib. parer gon. j. ca. 16. putat adiectiones hoc loco accipi p modis adseq̃ndi ius ciuitatis Romanæ.

DE ADSIgnatione libertorum.

Cõtinuatio.

Suprà visum est, quemadmodum patroni, et eorum liberi succedant libertis. Verum quia liberti interdũ consueuerunt adsignari liberis patronorũ, ideo de hac assignatione subdit. Pete.

Diuisio.

IN sũma quod. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo q̃ pt̃ pt̃ vni ex liberis libertũ assignase: & ille solus liberto succedit. Scđo declarat q̃bus liberis hoc fieri pt̃ Tertiò, quibus verbis, & in qua voluntate. Secũda ibi, Datur aut̃. tertia ibi, Nec interest. Accur.

[e] Senatum. Cuius verba sunt. ff. eo. de assig. lib. j.

[f] Pertineant. Nulla scilicet facta assignatione.

[g] Eius s. patroni.

[h] Filio Etiã posthumo: vt ff. eod. de assig. lib. l. fin.

[i] Pluresve liberos. Nam in vno nõ est necesse. Accur.

[k] Num, Idest, an.

[l] Euanescat. ff. eo. l. verũ ei. §. Sol. fm l. la. ibi valet assignatio facta emancipato, vt ibi: licet emancipatione hoc pdat̃, si antea facta fuerit assignatio vt hic ar. ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. sacerdotio. vl̃ dic secũdũ Azo q̃ in l. contraria non dicit fieri assignationem in emancipatum: sed quærit an soli fieri in potestate possit. sed nec in d. l. de arbi. dicit solui cõpromissum, sed nõ cõpelli sententiam dicere. Accur.

ADDITIO. Requiritur ergo, vt assignatio teneat. q̃ filius sit in ptãte vt hic: siue sit exhęredatus, vel nõ: siue iã natus, siue posthumus: vt l j.

[m] Quibuscunque verbis. Etiã nutu. [s] vt ff e. l. j. §. assignare & purè, vel subcõditione. ff. eo. l. assignare.

[s] Quod facit vt obligatus assignare reddit⁹ nõ teneatur tradere fũdos, nec dñiũ eorũ: sed sufficiat dicere. su p tali fundo recipiatis, de quo vide Ioã. Fab. hic.

[†] ff. eo. l. j. Velleio Rufo &c.

DE BONORum possessio.

Cõtinuatio.

Suprà visum est, de hæreditatibus quæ ex testamento: & ab intestato deferuntur iure ciuili, & partim iure prætorio. Verùm quia prætor interdũ emendauit, interdum confirmauit ius ciuile, in successione testati & intestati, dando bonorum possessionem, ideo subdit de bonorum possessionibus.

[*] Ant. Aug. lib. emẽd. iij. c. vij legẽ dũ putat ex Pand. Flo. Velleo Rufo. & Hosterio Scapula ɔsulib⁹. & I q̃busdã codicib⁹ legit̃ Suillio Rufo. & Hostorio Scapula ɔsulib.

IVs bonorum. Totus iste tit. diuidit̃ i quatuor partes. Primo ponit causas ppter quas fuit introducta bono. possessio. de iure prætorio. Secundo ponit quas bono. possess. prętor facit. Tertiu imperator quotidam corrigit, & emẽdat. Quar

Diuisio.

to

to quantum tempor. & quale statutū sit ad cognoscendam bonorum possessionem. secunda ibi, Sunt autem bonorum. Tertia ibi, Sed eas quidem. Quarta ibi, Cum igitur plures.

CASVS. Dñe. iam video, q vos vultis tractare de bonorum possessionibus, dicatis igitur mihi, si placet, quare bonorū pos. inuentę fuerit? Ad hoc rñdet, Amice, ius bonorū possess. introduxit prætor gratia antiqui iuris emendandi. Nec n. solum in hæreditatibus intestatorum antiquum ius per bonorū possess. emendauit prætor, vt supra dictum est: sed etiam in hæreditatibus eorum, qui facto testamento decesserūt. Nam olim si alienus posthum⁹ ab aliquo esset institutus, quamuis iure ciuili hæreditatē adire non poterat, vtpote, quia institutio non valebat, iure tamen prætorio iuuabatur, & ad bono. possess. admittebatur. Et ita loquitur hoc casu, qualiter prætor vetus ius, & facto testamento per bonorum possess. emendauit. Sed licet hoc de iure antiquo obtinebat, hodie, tamen per nostram cōstitutionem huiusmodi posthum⁹ alienus rectè institui potest, vtquā iure ciuili non incognitus. sed quanquā dixerim tibi, q prætor introduxit bonorum pos. gratia antiqui iuris emendandi: aliquando tamen neque emēdandi, neq; impugnandi antiqui iuris, sed magis confirmandi gratia prætor bonorū possess. pollicetur. Prætor. non solum indigentibus à iure ciuili exclusis, sed etiam non indigentibus suum tribuit auxilium. Nam & illis, qui in testamento facto hæredes instituti sūt, & de iure ciuili adire possunt, bonorū possessionem secundum tabulas testamenti pollicetur. Item ab intestato suos hæredes, & cognatos ad bonorum possessionem admittit. Hi tamen omnino bonorum possessione remota de iure ciuili ad hęreditatem admittuntur. Et hęc dicuntur vsque ad illū §. Quos autem. Franciscus.

possessionis [a] introductū est à prętore emēdādi [b] veteris iuris gratia. Nec solùm in intestatorū hæreditatib. vetus ius eo modo prætor emēdauit, [c] sicut suprà dictum est: sed in eorum quoq; qui testamento facto decesserint. Nam si alienus posthumus [d] hæres fuerit institutus, quamuis hǽreditatē iure ciuili adire nō poterat, [e] cū institutio non valebat: honorario [f] tñ iure bonorum possessor [g] efficiebatur: videlicet cum à prætore adiuuabatur. Sed & is, [h] à nostra cōstitutione [i] hodie rectè his istituitur, quasi & iuri ciuili nō incognitus. [k] Aliqñ tamen neque emendandi, [l] neque impugnandi [m] veteris iuris, [n] sed magis confirmandi gratia prætor pollicetur bonorum possessionem. Nam illis quoq; qui rectè testamento facto hǽdes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionem. [o] Item ab intestato suos hęredes, & agnatos ad bonorum possessionem vocat. sed & remota [p] quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

Prætor solus non facit quem hæredem, sed loco hæredis. Aret.

Quos autem solus vocat prętor ad hæreditatē, [q] hæredes quidem ipso iure non fiunt. nā prætor hǽdem facere non pōt. [r] Per legem enim tantum, vel similem iuris constitutionē hæredes fiunt: veluti p senatusconsulta, [r] & constitutiones principales. sed cum eis prętor dat bonorum possessionem: loco hæredum constituuntur: [s] & vocantur bonorū possessores.

[d] Alienus posthumus. Quis sit, dic vt supra de lega. §. posthumo.

[e] Non poterat. Vt I. de legatis. §. posthumus. contra Sol vt ibi.

[f] Honorario. ff. eod. l. non est. §. vbicunque. contra. Sed hic specialiter ex illa regula excipiunt per ipsum prętorem: & quo ad hoc derogant illi regulæ generali, quia nō est dubium, quin generi per speciem derogetur: vt ff. de pœnis. l. sanctio legū.

[g] Bonorum possessor. Secundum tabulas.

[h] Sed & is. scilicet posthumus alienus Accur.

[i] Cōstōne. Scilicet Græca: vt I. de lega. §. posthumus.

[k] Non incognit⁹. Sed cognitus. Nam constitutiones sunt de iure ciuili: vt ff. de iust. & iur. l. ius autem ciuile.

[l] Neq; emendandi. Vt supra eodem. primo respō. Et dic emēdandi, idest supplend.

[m] Neq; impugnādi. Vt supra proxi. resp. dic, idest, corrigendi.

[n] Veteris iuris. scilicet ciuilis.

[o] Bonorum possessionem. Nota tres vias prætoris.

[p] Remota. Quare ergo fecit prætor? Rñ. vt successorib. via ampliaret: vt I. e. §. quos. sic. ff. de leg. ij. l. cū filius §. varijs. Arg. C. ff. naut. cau. stab. l. idē. §. is l an sit. & §. sed si gratis.

ADDITIO. Dic, quòd imò concordant: quia ibi & si non necessarium, vtile tamen fuit prætorē se intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur, vt ibi, quod non semper erat de iure ciuili, secundùm Ang. hic.

Quos autē. CASVS. Dñe. iam video q prętor succurrit non solum indigentibus: sed pro Deo nūquid est & alia differentia inter eos, qui de iure prętorio, & eos q iure ciuili succedunt? Ad hoc rñdet, q sic. Illi. n. quos solum prætor ad successionem vocat, ipso iure hæredes nō sunt. Nam prætor hęredes facere non potest. Per legem. n. tantum, vel per similem constitutionem iuris, velut per senatusconsulta vel per constitutiones principum fiunt hæredes: sed illi quib. prętor dat bono pos. loco hęredum cōstituuntur, & in bonorum possessionem loco hæredum inducuntur: & bonorum possessores appellantur. Et hæc dicitur vsque ad illum. § adhuc autem.

[q] Ad hæreditatem. Idest, ad successionem. vt emācipatos ab intestato, & cognatos.

[r] Per senatusconsulta. Tert. & Orfic.

[s] Constituuntur. Vt C. de suis & legiti. hæred. lege fina.

ADDITIO. Idem in succedentibus ex constitutione alicuius Baronis vel Marchionis: quia censet esse ius

[a] Ius bonorum possessionis. Idest, bonorum possessio, q est ius persequendi, retinendique patrimonij. quod cuiusque, cum is moritur, fuerit: vt ff. eo. l. iij. §. bonorum. Accur.

[b] Emendandi. Idest supplendi. quia minus plenè dixerat ius ciuile, nō cognoscens emancipatos: vt I. de hæred. quæ ab intest. § emācipati. sic ad legē Rhodiam de iactu. l. vl. § j & fina. Vel dic, emēdandi p prīc. vt in agnatis fœminis. vbi ius prætoriū q ius ciuile induxit: vt I. de legitima agna. suc §. cęterū. vel. sed quia & in posthumis: vt I. §. prox.

[c] Emendauit. Expone vt supra.

* Tu verò vide: quæ hic apud Por. & ibidē de triplici posthumo ibidem l ad. di. Ias.

Generi p speciē derogatur.

* Huius rōnē vide apud Alci. lib. j. parergō. c. j.

* Elic̄ de hinc doctor. aliud esse bonorū possessionē, & aliud possessionē bonorū, q altera iuris sit, altera verò facti. Quæ q d sint, vide hic apud Bal. Ioa. Pla & p lat. in ad di. ad Por. At cur ita appelletur vide apud eūdem Por. au. v.

Prætor ampliat successionis materiã vlterius, q̃ sit per legem duodecim Tabularum. h. d. Aret.

Adhuc aũt & alios complures a grad[us] p̃tor fecit in bonorũ possessionibus dandis, dum id agebat, ne qs b sine successore moreretur. Nã angustissimis c finib. constitutũ per legem duodecim Tabularum ius percipiẽdarũ hęreditatũ, prætor ex bono, & æquo dilatauit.

Decem bonorum possessiones hic ennumerãtur, quarum duæ primæ cõpetunt testõ facto, reliquæ verò ab intestato. Ange.

Sunt aũt bonorũ possessiones ex testõ quidẽ hæ: prima q̃ p̃teritis liberis d datur, vocaturq; Cõtra tabulas. e † Secunda, quã omnibus iure scriptis hęredibus prætor pollicet, ideoq; vocatur Secundũ tabulas. f Et cùm de testatis † prius locutus est, ad intestatos transitum fecit. g Et primo loco h suis hęredibus, & ijs qui ex edicto prætoris inter suos hæredes connumerantur i dat bonorum possessioné, quæ vocatur Vnde liberi. k Secundo legitimis l hęredib. Tertio decem personis, quas extraneo manumissori m præferebat. Sunt aũt decẽ personæ hę, pater, mater, auus, auia, tã paterni, quã materni, item filius, filia, nepos, neptis, tã ex filio, quam ex filia: frater, soror, consanguinei, vel vterini. Quarto cognatis n proximis. Quinto tanquã ex familia. o † Sexto patrono p patronęq; liberisque eorum, & parentibus. Septimo q viro, & vxori. Octauo cognatis manumissoris.

Bonorum possessiones contra tabulas, & secundum tabulas: item Vnde liberi, & Vnde legitimi, siue agnati, hodie sunt necessariæ.

-sessio iure prætorio. Et notã quòd non habet nisi actiones vtiles, nec ciuiles efficiunt̃ p̃torię secundũ Ang.

Adhuc autẽ. CASVS Domine, iã video quase prætor introduxit bonorum possessio. & in quo differant illi, qui admittunt̃ da iura ciuili, ab his q de iure prætorio admittũtur. nunquid ẽ aliqua alia ratio, quæ mouit prætoram, vt ipse successiões ampliaret? Et ipse respond. quòd sic. Adhuc eñ omnes alios gradus in bonorum possessiõ. dandis facit prętor. Multum enim studuit prætor ad hoc, ne aliquis sine successione moriatur, & ideo ius percipiẽdarum hæreditatũ per legẽ duodecim tabularum finibus angustissimis constitutum prætor ex bono, & æquo (bonorum possessioné introducendo) dilatauit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sunt autem bonorũ possessiones. Cuius casus est planissimus vsque ad illũ § Sed eas. Franc.

a Cõplures Quàm lex duodecim tabularum, vel quã in dictat.

b Ne quis. Sic ff. de interrog. act. l. & quia in prin.

c Nam angustissimis. Nam sui hęredes, & agnati tantum: succedebãt de iure ciuili, ius integrum habẽtes quia nõ sunt emãcipati, de allijs enim non dicit: vt §. de hæred. quæ ab intesta. § j. & de legi. agna. suc. in princi.

d Prętęritis liberis. Siue emãcipatis, siue nõ: vt C. de lib. præ. l. maximum. circa prin. Accur.

ADDITIO. Non tamen datur exhæredatis: tũ nec institutis, nisi a cõmisso edicto per prætęritos: vt l. non putauit. in prin. & §. fi. de bon. pos. contra tabul. licet adhuc dictus prætęritus nõ petat, nec amplius petere possit contra tabulas secundùm Ange.

e Contra tabulas. Sed quare datur suis contra tabulas: cum ipso iure nullũ sit testamẽtũ: vt §. de exhę. li. in prin. Rñ. duas habet vias, Vnã de iure ciuili, p quam potest dicere nullũ. Aliam de iure prætorio, per quam nõ dicit nullum sed annullandũ: cũ nec fieri, nec deũnere possit hæres de iure prætorio: vt C. de li præ l. fi. & § eo. §. quos autem. Item quare cõtra tabulas dicitur ex testamento: cum magis cõtra testamentum dici deberet. cũ rumpit testamentũ: vt C. de col. l. vt liberis? Respond. ideo sic dicitur, quia sine testamento competere nõ potest. Item quare hãc præmisit, cum secũdum tabulas dignior sit? Rñ. quia donec ista competit, & illa dari nõ potest vt ff. de cõtra ta. l. illud. §. fi. & de sẽ. nup. l. j §. æquissimũ. j respon. Item nunquid hæc parenti datur cõtra ta. filij emancipati. Resp. sic, ad instar patroni: vt ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. & ar. ff. de bo. dã. l. fi. sic ff. si ta. test. nul. exta. l. j.

f Secundum tabulas. Sic ff. si ta. test. nul. exta. l. j. Et hoc quando testamentum factũ est in scriptis, alias secundũ nũcupatio nem: vt C. de secun. tabu. l. 2.

g Fecit. Sic ff. si ta. testa. nul. exta. l. 1. in princip.

h Primo loco. Scilicet inter ea, quæ ab intestato deferũtur. Et no. hũc ordinẽ qui sequitur, in edicto fuisse: sed nõ in obseruãdo: vt §. sequitur.

i Cõnumerantur. Vt §. de hæred. quæ ab intesta. §. ij. & §. emancipati.

k Vnde liberi. Quid erit econtra si filio emãcipato mortuo? Responde, pater habet bonorum possessionem, Vnde parentes, vel Vnde liberi vtiliter: cum æqua ratione vocent patrẽ ad hæreditatẽ filij: vt ff. de inoffic. testamẽ. l. nam & si. ff. vnde libe. l. scripto. Vel dic Vnde legitimi, cum semper cõtracta fiducia eum emãcipet: vt §. de legitima agnato. successiõe. §. si itẽ nũquid filio in bonis matris datur hæc bonorũ possessio? Rñd. non: vt C. de suis & leg. hæredib. l. fi. Item nunquid in alijs vlterioribus ex linea descendentib. supradicta seruant̃. s. vltra filios? Rñ. sic, cũ oẽs inferiores dicant̃ liberi: vt ff. de ver. sig. l. liberorũ. in prin.

l Secundo legitimis. Idest agnatis, & eis qui eorũ loco sunt, vt §. de leg. agnat. suc. § j & 2. & §. hoc ẽt. & ff. vnde legi. l. ij. § hæc autem. ij. & l. j.

m Tertio. x. Personis quas extraneo manumissori. i. ei qui emebat filiũ à patre, & postea eũ manumittebat. a nõ sic fiebat olim emãcipatio: vt §. q. mo. ius pa. po. sol. § præterea. vel melius: vt §. §. quæ autem.

n Quarto cognatis. Qui iure ciuili nõ vocantur: vt ff. vnde cog. l. j. §. respon. &. §. de suc. agna. j. respon.

o Quinto tanquam ex familia. Quæ dabatur patrono liberto moriente intestato: sequent dabat̃ eadẽ liberto moriente cum testamẽto, secũdum quosdã. Vel dic. b q hæc familiæ s agnatis trãsuersalib[us] patroni dat̃ vsq; ad quintũ gradũ. vt ff. de ver. sign. l. pnũciatio. §. familię. & § e. §. cuiq;, & §. de suc. li. §. multis. Sequẽs patrono & descẽdentib. & ascendẽtib[us] vsq; ad quintũ gradũ. Prima eñ nõ valet cũ hic tractetur tantum de ijs quæ ab intestato deferuntur.

p Sexto patrono. Quare p̃lo agnati patroni vocant̃. q̃ ip si patroni[us] est. c hic ordinẽ edicti fuit si qualit̃ succedi d facto debeat: & hic error i alijs casib. inueni̊.

q Septimo Deficiente parẽtela & fisco excluso d vt C. vnde

1 a Cõmittere edictũ, i. aperire edictũ institutũ, de contra ta. qđ facit prætęritus petendo. glo. in l. ilij. §. si q[us] à liberis ff. de cõtra ta. nã institutũ eo ipso q alij sunt prætęriti habent bo. pos. cõtra tab. gl. in le. si post mortẽ §. fi ff. d bo. pos. cõtra tab. & nõ solũ aperitur edictũ prætęritorũ, sed etiã g nascituri. l. illud §. fi. ff. de contrac. Egi. Per.

† Idem fere operat̃ bonorum possessio cõtra tab. & querela inofficiosi testamẽti sed ista de iure prætorio, hæc de iure ciuili. Egi. Per.

† Aliàs, de testamẽtis.

b Etiã si sit nullũ testamentũ: vt quia sine eã p̃teritus sit sicut de filio supra dictũ est, & hęc vera in ascẽdẽtibus p masculinum sexũ secus si p fœmininum. quia dat̃ quærela tantũ. l. illud. §. ad test. ff. de cõtra. Ang.

c Et quo iure veniat ad bona filij emancipati.

d His verbis. Tanquã ex familia, ius gentilitatis significari putat Alcia. lib. parergõ. j. c. aij. quo loco pulchrè explicat q dicerẽtur gentiles.

a Placet Fa. & Angelo.

b Idẽ Io. Fa. Ange. & Ias.

c Idem § dic. scrib.

d Idẽ Angel.

C. vnde vir & vxor .l. prima.

Sed eas. Dominе iam video quod prętor decem bono. possess. introduxit: duas ex testamento, & octo ab intestato. nunquid remanēt omnes in statu suo? Ad hoc respon. quod nō. Nam licet supra dictas x. bono. pos.

X. Bonorū possessiones.

Sed eas † quidē prætoria introduxit iurisdictio: à nobis tñ nihil incuriosum a prętermissū est: sed nostris cōstitutionibus b oia corrigentes, ꝯ tabulas quidē, & secūdū tabulas bonorū possessiōes admisim⁹, vtpote necessarias c ꝯstituras necnō ab intestato, Vñ liberi, & Vñ legitimi, bonorū possessiones.

Bonorum possessio Vnde decem personæ, est hodie sublata, et in eius locū bonorum possessio Vnde cognati, est collocata. Ang.

Quæ autē in prętoris edicto quinto loco d posita fuerat, idest, Vndedecem personæ: eā pio proposito, & cōpendioso sermone superuacuā ostēdim⁹. Cū enim pręfata bonorū possessio decē personas præponebat extraneo manumissori: e nostra cōstitutio, f quā de emācipatiōe liberorū fecimus, oībus parētibus eisdēq; manumissorib. g ꝯtracta fiducia h manumissionē i facere dedit: k vt ipsa manumissio l eorū hoc in se habeat priuilegiū, & superuacua fiat prædicta m bonorū possessio. Sublata igit prædicta quinta bonorū possessione, i gradū eius sextā antea bonorū possessionē induximus, & quintam fecimus: quā prætor proximis cognatis pollicetur.

Bonorū possess. Tanquā ex familia, et Vnde liberi patroni, patroneq, et parētes eorum, sunt sublatæ. Are.

Cumq; antea septimo loco fuerat bonorum possessio, tanquā ex familia, & octauo, Vñ n patroni, patronęq;, & parētes eorū, vtranq; p cōstitutionē quā de iure patronat⁹ fecimus, penit⁹ euacuauimus. Cū.n. ad similitudinē successiōis igenuorū, libertinorū successiones posuimus, o quas vsq; ad quintū gradū tātūmodo coarctauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differētia: sufficit eis p tā cōtratabulas bonorū possessio, quā Vñ legitimi, & Vñ cognati: ex qb. pñt sua iura vēdicare, omni scrupulositate, & inextricabili errore duarum istarum bonorum possessionum resoluta.

Etiā hodie viget bonorū possessio Vnde vir et vxor, et certū locū occupat. Et bonorū possessione Vnde cognati manumissoris prorsus sublata, remanent tātum sex bonorum possessiones ordinariæ. Ang.

prætor ex sua iurisdictiōe introduxit: a nobis tamē nihil sine cura & studio prętermissum est: sed per nostras constitutiones omnia corrigētes: duas bono. pos. ex testamento à prætore introductas, videlicet cōtra tab. & secundū tabu. vtpote necessarias constitutas, diximus: nihil penitus circa eas immutantes: & similiter ab intestato bono. poss. Vnde liberi, & bo. poss. Vnde legitimi, in suo ordine, & vigore remanere pmisimus. Illam autē bon. po. quæ appellatur Vnde decem personæ, & quę in edicto prętoris quinto loco posita fuerat, enumeratis videlicet duabus bono posse. eā ex proposito, & compendioso sermone superuacuam eē ostendimus. Cum enim prædicta bon. poss. decē personas supra enumeratas extraneo manumissori præponebat, id est illi, qui non contracta fiducia su. cedendi emancipauerat: nostra constitutio de emancipatione liberorum facta, omnibus parētibus liberos manumittentibus, hoc gaudere priuilegio concessit, vt ex ipsa liberorum emancipatione (licet hoc modo ni aiut expræsse) fiduciā succedendi tacitè videātur cōtraxisse. Manifestè ergo liquet prædictā bon. pos. Vnde decē personę superuacuā esse: cū nullos hodie manumissos nostrę constitutionis authoritate (vt dictum est) contracta tacite fiducia succedēdi i bonis manumissi nisi liceat manumittere. Sublata igitur q.nta bo p ill. i gradum eius & locū, & illā bo. pos. quæ antea sexta fuerat videlicet bo pos. Vnde cognati, p nostrā cōstitutionē induxim⁹. & eandē quintā fecim⁹: & cū olim i ed ctō prętoris septima loco posita fuerat bo pos. quasi ex familia & octauo loco bo. pos. Vnde liberi patroni patronæque & parentes eorū: vtrāque p nostrā cōstitutionē de iure pa. factā euacuauimus, Cū .n. ad similitudinē successiōis ingenuorū, libertinorū successiōes vsq; ad quintū gradū coarctātes posuerimus: sufficiūt prædictis personis tā ꝯtra tab. bon. pos. quā Vnde legitimi, & vnde cognati, p quas possunt pdictę personę sua iura vēdicare omni scrupulositate, & inexplicabili errore duarū prędictarū bo. pos. sen. o.a. & bon. pos. vnde vir, & vxor, quæ inter veteres bon. pos. in nono loco posita fuerat in suo vigore seruauimus. & alteri loco i. sexto eam posuimus, decimam verò bon. pos. quæ appellabat Vnde cognati manumissoris p pter prædictas causas merito abrogauimus: vt tātum sex bon. poss. ordinariæ permaneant suo vigore pollentes. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sequētes. Fran.

Sed eas. Scilicet supradictas decē bonorum possessiōes.

a Incuriosum. Id est, sine cura.

b Constitutionib. quæ sen asserūt in Græco. Accur.

c Necessarias. Id est vtiles: sic ff de offi præ. l. j. in prin.

ADDITIO. Dic imò aliquæ sūt necessariæ: vt j. eo. § fi. & c. Ang.

d Quinto loco. Scilicet connumeratis bo. pos. ex testamento & ab intestato.

e Manumissori. Expone: vt j. §. iii. Vel dic, q extrane⁹ manum. ssor est ipse pater, quando nō ea contracta fiducia emancipat. Sed si quæras quare sibi ipsi præfertur? Respon sane intelligas vt pater auum, cū ēmancipauerit nepotem præcedat, vel si ipse pater emancipauit inuenitur tamen ceteras personas, quę eum præcedunt.

f Constitutio. C. de eman. lib. l. fi.

g Manumissoribus Idest, emancipatoribus.

h Contracta fiducia. Idest, saluo iure succedēdi Ac.

i Manumissionem. Idest emancipationem.

k Dedit. Idest, concessit.

l Manumissio. Idest emancipatio.

m Supradicta bo pos. Vnde decem personæ.

n Constitutionem. De qua habuimus mentionem de suc. lib §. sed nostra.

o Posuimus: vt j. de suc li §. multis.

p Sufficit eis tam cognatis quā agnatis, patroni Addi-

* Alias vnde liberi patroni.

* Alibi vtraq; p constitutionem nostram.

Extranei manumissor

ADDIT. LO. Qui excludunt agnatos, & cogna tos ipsi° liberti: vel liberto sine liberis ff. de bo. lib. nec ei fit iniuria: quia si stetissent in seruitute, non habuissent cognationem. &c.

a Altiori. Hinc trahe, quòd digniores altiori loco se dere debēt & est altior qui proximior domino est, tirones verò posteriori: vt C. de tiro. l. fi. lib. xij & ff. de aqua plu. arcē l. j. § pe. & C. de offi. testo. pro l. porionis. Accur.

b Decima bene dico sexto poni. & hoe dico sublata decima. Accur.

c Enumeratas. s. en §. cumque. &c.

Septima eas. A

Domine. sa video qualiter, correxistis ius pretorium circa bonorū possess. à pretore introductas. & qualiter quatuor per vestram constitutionē sublatis, sex tantummodo bonorum possessio. fecistis. pro Deo dicatis. si placet: vtrū q d est aliqua alia bonorū possessio? Et respon. quòd sic: nam sex prædictas bonorum poss. ordinarias septima extraordinaria subsecuta est quā q̄ ḋ septimam extraordinariam prætores optima ratione introduxerunt: & hæc septima extraordinaria omnibus his cōpetit, quibus vt detur bonorum possessio, lege, vel nouo iure, vel senatuscōsulto cautum est quam quidam se primam extraordinariā bonorū poss.

Aliā verò honorū possessioné, q̄ Vñ vir & vxor appellaē: & nono loco inter veteres bonorū possessiones posita fuerat, & ī suo vigore seruauimus, & altiori [a] loco, i. sexto eam posuim°: decima [b] quoque bonorū possessione, q̄ erat Vñ cognati manumissoris pp̄ causas enumeratas [c] meritò sublata: vt sex tantummodo bonorum possessiones ordinariæ permaneant, suo vigore pollentes.

Si lex dat alicui bonorum possessionem de nouo ex testamēto, vel ab intestato: illa dicitur septima extraordinaria. Aret.

Septima eas secuta, quā optima rōne [d] ꝑtores introduxerunt. Nouissimè .n. ꝑmittitur [f] edicto ijs ē: bonorū possessio, q̄bus vt detē, [e] lege, vel senatuscōsulto, [g] vel cōstitutione [h] cōprehēsū est: quā neq; bonorū possessionib. quæ ab intestato veniūt, neq; ijs, q̄ ęx testō sunt, pretor stabili iure connumerauit: sed quasi vltimum, & extraordinarium [i] auxilium (ꝓ res exegit) accommodauit ijs, s. qui ex legib. senatuscōsultis, constitutionibus ve principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

Ne diutius creditores suis actionibus experiri remorentur, ac percūctādo eludantur, liberis, & parentibus annis [j] spatium, agnatis vero & cognatis dierum centum ad petendā bonorū possessionē præfinitur: portio aūt non petentis pari in gradu accrescit: vel si nullus extiterit, per edictum successorium qui insequētis sunt gradus admittuntur.

Cū igiē plures [k] spēs successionū ꝑtor īntroduxisset, easq; per ordinē disposuisset, [l] & ī vnaquaq; specie successiōis sæpe plures extēt dispari gradu ꝑsonę, ne actiōes creditorū differrent, [m] sed haberēt quos cōuenirēt: & ne facilè in possessioné bonorū defuncti mitterent, & eo mō sibi ꝓsulerēt, iō petēdę bonorū possessioni certū tēpus præfiniuit. Liberis [n] itaq; & parētibus, tam naturalibus,

prætor. neq; bonorū possessionib. q̄ ab intestato. neque eis q̄ ex testō sunt, stabili iure connumerauit: sed quę que ex testamento & quę que ab intestato, quasi vltimum, & extraordinarium auxilium prout res exigit, accommodauit illis, qui ex legibus, vel senatuscon. vel principū constitutionibus nouo iure ex testō, vel ab intesta ad successionem veniūt. Et h. d. vsq; ad illum §. Cum igitur plures species. Cęteri casus vsque in fi. tit. plani sunt.

d Introduxerunt. Vt ff. vt ex legi. & senat. l. j. j. respon.

e Vt detur. s. bonorum possessio. Et nota duo [s] esse necessaria, vt hæc bonorū possessio competat. scilicet vt lege caueatur, vt bonorum pos. detur, & q̄ de iure ciuili non possit succedere, aliàs competit Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. iij. & ff. vt ex legi. & sena. l. j. § fin. Accur.

f Lege. Ponunt quidam ex testamento: vt C. de inoffi. test. l. iij. § sed cum ei. et eo, q̄ filius natus in puerperio institutus præsumitur. ab intestato ponunt exēplū in agnatis fœminis, & in quinquaginta cognatis: q̄ efficiunē agnatis similes: vt s. de leg. agn. suc. § hoc ēt. Verunq; reprobo: [s] quia nulla lex expressè dat supradictis bo. pos. sed eos succedere dicit. Ergo nō datē hęc septima, sed vnde legitimi: vt ff. vnde legit. l. j. pone ergo exemplū ex testō ī posthumo alieno instituto: vt s. e. § i. [4] qui incipit. nam si alienus. item tam ex testamento, quàm ab intestato. pone exemplū in eo qui decessit apud hostes. l cu ius bonis datur bonorum possessio ex lege noua Corne. ff. de bonorum poss. l. j. §. sed & cum.

g Senatuscōsulto. Orfic. & Tert. vt ff. vnde leg. l. 2. in principio & § fin. nam eis datur bonorum pos. ibi, & non succedebant de iure ciuili: vt supra ad Tertyl. ī principio. debet ergo dari hic: vt ff. vnde legi. l. j.

h Constitutione. Ponunt exemplum supra de legit. agna. suc. § hoc etiam. Item C. de eman. libe. l. fin. Sed hoc reprobo. cum lege nō caueatur eis dari bono. possess. Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. j. Patet tamen dici, quòd ibi subaudiatur maximè, & hic stabit prima expositio. Vel melius dic, si aliq̄ua noua cōstitutio fieret de nouo, quæ daret bonorum possessionem, ex ea daretur hæc septima.

i Et extraordinarium. No. duob modis fieri bonorum possessionem extraordinariam: quia vaga, vt hic. item quia non tribuit ius: vt Carboniana. & si venter mittatur in possessionem: & illa quæ datur gratia agnoscendæ litis quæ datē [*] sine causę cognitione: vt ff. de carbo. edict. l. iij. § causæ. & de ven. in posses. mit. l. vbicunq; §. interdū. & de inoffi. test. l. Papinianus § i. & aliæ cum causæ cognitione: vt ff. de bo. poss. l. j. § si causa & quis ordo in bonorum pos. ser. l. a. § dies. & §. in bonorum. &c.

k Plures. Quia decem, quarum sex remāserūt ordinariæ. vt s. eod. §. aliam. vsque ad § septima.

l Disposuisset. Alio modo in edicto, quàm de facto competit: vt diximus s. eod. tit. §. sexto.

m Differrentur. Sic ff. de suc. edic. l. j. j. respon.

n Liberis Naturalibus & emancipatis & emancipātibus: vt ff. de suc. edict. l. j. § fin.

Et ad hoc ipsorum pōt officiū tu dicas, non autem agi actione iā intentatum secūdum Ioan. Fab. hic.

Aliàs, ꝑmittitur.

Imò quatuor requiruntur. Iasō in l. fi. C. vnde legi.

[s] Placet Ale. in l. fi C. vnde leg. in 4. col.

[4] Dic hoc exemplū nō est bonū fm doct. quia de iure nouo succedūt, de iure ciuili ergo habent Vñ legitimi: vt ff. vnde leg. l. iij. & iure antiquo ꝑtor dabat bono pos. ergo iste cessat. vt s. de le. §. posthumo. Ang.

Carboniana possessio ius nō tribuit.

[*] In seriptis exemplaribus est dans.

[s] Hodie aūt sine petitiōe, & sine causę cognitione, & durōe corā iudice agnoscunt, argu. l. pe. & h. & quod ibi not. p gl. & doc. C. qui admit. ad bono. poss. &c. Ang.

Anai

a Anni spatium &c. In bonorē sanguinis: imò non videtur cōiūctādi: cū velut ad ꝓpria bona veniāt: vt ff. eo de suc. edic. l. j §. largi⁹ & de li. & posth. l. i. suis.
b Adcrescit. Partes. nnon petentium accrescunt pe tentib. vt C. quan. non pe. par. pe. acc. l. j.

a Et hoc verū est ipso iure qh eodē iure succedūt, sicus si dicetio: vt hic p Ange.

b Sic sua cuiq; no cet mora. Egid. Per.

c Ex successorio edicto. Hoc intellige in cognatis, sed inter agnatos successorij edictū locū non habebat: sed hodie vtroq; locum habet. vt supra de legi. agna. suc. §. place bat.

d Pollicetur. Scilicet prætor.

e Non esset. Exclusus tamen tanquā fili⁹ admitti pōt vt agnatus. & exclusus vt agnatus, admitti tur vt cognatus, vt sibi succedere videatur: vt ff. de success. edi. l. j. §. sed videndum.

ADDITIO. Tu dic q simplex repudiatio, vel relata ad hæreditatem, cōcernit omne ius. & oēs vias succedendi, qh habet substitutum. secus si ad ius adeū di: quia ad illud tantum refertur, quod exprimit: nisi eēt adiecta causa generalis. puta quia hæreditas eēt dānosa, vel similis: nam ex tali ratione repudiatio ad vtrunque refertur, secundùm Ang. hic.

f Repudiauerit. Intra suum tempus.

g Admittutur. Vt C. eo. l. fi.

h Dies vtiles. In quibus tria cōcurre re oportet, scilicet quod iudicis copia sit, item actoris, itē rei, vt ff. de diuer. & tem. præsc. l. j & ff. quis ordo in bon. pos. ser. l. j. in princi. & § dies.

ADDITIO. Hoc verū intellige de iure antiquo. Itē in illis bo. pos. q tribuunt ius: secus in alijs, vt est bon pos. quæ dat gratia liris agnoscendæ. Itē Cat boniana, & quæ ventris nomine: de qb. an tribuat ius in pos. & an hodie procedant & in eis locum habeat iste tex. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistinctè in omnib. bo. pos. dies dicuntur vtiles: etiam si iudex pro tribunali non sedeat. & incipiunt currere à die scientię: & currunt quandiu noo dubitat, an sibi competat bon pos. secundùm Ang.

i Principes. C. qui admit. ad bonorum possessionem l. penul. & l. fin.

k Pro petenda. Erat enim alia edictalis, quæ ex edicto mortui prætoris competebat: hanc nō erat necesse petis: vt ff. de bo. pos. l. iij. §. sed si nemo. Alia decre

quā adoptiuis in petenda bonorū possessione anni spatiū, a cęteris aūt adgnatis, vel cognatis, cētū dierū dedit. Et si b intra hoc tps aliqs bonorū possessionē nō petierit, eiusdē gradus psonis adcrescit: b vel si nullus sit, deiceps cęteris bonorū possessionē pinde ex successorio edicto c pollicet, d acsi is, qui pcedebat, ex eo numero non esset. e

Primo repudiante bonorum possessionē statim sequens incipit currere tempus. Ares.

Si qs itaq; delatā sibi bonorū possessionē repudiauerit: f nō quousq; tps bonorū possessioni pfinitū excesserit, expectatur: sed statim cæteri ex eodē edicto admittūt. g

Dies ad bonorū possessionem agnoscenda prefixi vtiles sunt, non continui: et bonorū possessionē citra solennitatem coram iudice agnoscere sufficit.

In petēda āt bonorū possessione dies vtiles h singuli ꝯsiderant. Sed bñ anteriores pricipes & huic cāæ puiderūt, ne qs p petēda k bonorū possessione currat: l sed quocūq;

talis. q à prętore viuo decernitꝰ. l & hoc olim solēnē reti hodie sufficit quocunq; mō dicat se velle agnoscere, q iudicialis dici pōt. qa in iudicis pñtia agnoscit vt hic. & C. q admit. ad bō. pos. l. pa & fi. Itē nunqd hodie bonorū possessiones locū habeāt? Rñ. sic: nā & eas pponere qs pōt. & ꝯ tabulas ne cessaria ē filio emācipato & pterito: itē vñ vir, & vxor, ne cessaria vt. & olim aliæ nō erāt necessa tiæ, sic nec hodie: eis tñ vti possumus Alij ꝯ, cum nouus modus succedendi sit inuentus: vt in Auth de hær. ab intest. p totū. colla. ix.

l Ostenderit. Corā quocunq; iudice.

mō admittentis eā l iudiciū (intra statuta tñ tpa) ostēderit, l plenum habeat earum beneficium.

TITVLVS VI. DE ACQVISITIONE per adrogationem.

Quamuis omnia adrogati bona (his dēptis quę capitis deminutione pereunt) arrogatori patri olim pleno iure acquirebantur, hodie tamen solus aduentitiorum vsusfructus (instar naturalium liberorum) illi quęritur.

Est & alterius generis p vniuersitatē successio, m quæ neque lege duodecim tabularū, neque prætoris edicto, sed eo iure, quod consensu n receptum est, introducta est. Ecce. n. cum paterfamilias sese in adrogationem dat: oēs res o eius corporales, & incorporales, quæq; ei debitæ sunt, adrogatori antea p quidē pleno iure adquirebantur: exceptis ijs quę p capitis deminutionem q pereunt, quales sunt operarum, r obligationes, & ius adgnationis. s t

DE ACQVISI- tione per &c.

Quia bona quæ nobis acquiruntur titu. vniuersali, aut acquiruntur per aditionem hæreditatis, aut per bo. poss. aut per arrogationem, aut per adiectionē bo. causa libertatum conseruandarū. §. fi. sup. per quas perso. no. acqui. ideo visō sup. de hær. & bo. pos. sequitur videre de acquisitione per adrogationem. Perc.

Est & altetius. Totꝰ iste tit. diuiditur in tres partes. Primo vñ fuit introducta acquisitio p arrogationē. Secūdo postea illud declarat tā de iure antiquo quàm, moderno: & qd arrogatori acquirat. Tertio an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secunda ibi, Ecce enim. Tertia ibi, Sed ex diuerso.

m Successio. Vt ff. pro soc. l actione. §. morte vnius. ver. societas.

n Consensu. Scilicet arrogantis, & arrogati.

o Omnes res Et eiusm filij: vt ꝯ. de adop. §. illud.

p Antea. Idest, iure veteri.

q Per capitis dimin. Scilicet minimam, nam dādo se in arrogationem, minimam capitis diminutionē patitur: vt ꝯ. de capi. dimi. §. minima.

r Operarū. Hoc intellige de opis, q à libertis debentꝰ & nō trāseūt ad hēdē extraneū: vt sūt obsequiales. q. i. faciendo ꝯsiliūt. s. assurgere, & similia: vt ff. de ope. lib. l. liberti. Itē in fabrilib. incertis: vt ff. de ope. li. l. si operarū iudicio, aliud si ꝯduxerit iste arrogatus operas alicuius. Nā istæ arrogatori quæruntur.

s Ius agnationis. Ius succedēdi, quod quit per agnationem

a Hodie tñ recessit ab aula, qa nec decreto, nec patris citatione opus est, vt d. l. fi. secūdum Ang.

b In scriptis extem platib. & qbusdam impressis legitur cæteri.

c Aliàs admittētus eumq; ad iudiciū & c. in scriptis exemplaribus sic, si admittentis ea iudicium intra statuta &c.

d Aliàs indicium.

e Hęc glo. non est Accursij. Diuisio.

f Perdit arrogatus agnationē, i. ius succedendi tāquā agnatus, sed nō tā quamcognatus. Egid. Per.

g Operas obsequiales debēt liberti patronis.

tionem consequitur. & hoc hodie est: vt ꝟ. eod. §. mortuo. Item ius petendæ bonorum possessionis perit, si ante eam petitam arrogandum se dederit. aliud si iam petijt, vt ff. vnde lib. l. fina. & de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. Accu.

vsus etenim & vsusfructus, licet his antea cōnumerabant: attñ capitis deminutiōe minima eos tolli nostra ꝓhibuit cōstitutio. [a] Nūc aūt [b] nos eādē adqsitionē q̄ p adrogationē fiebat, coarctauim⁹ ad similitudinē naturaliū parētū. [c] nihil. n. aliud, nisi tm̄mō vsusfructus tā naturalib. parētib. q̄ adoptiuis p filiosfamilias adqririt in ijs rebus. q̄ extrinsecus [d] filijs obueniunt, dñio eis integro seruato.

Arrogati filij in arrogatoris vita defuncti successio ad arrogatorem pertinet: nisi supersint, qui ei præferantur. Item pro debitis ante arrogationem contractis, non tenetur arrogator.

Mortuo aūt filio adrogato in adoptiua familia, ēt dñiū rerū eius ad adrogatorē pertrāsit: nisi supsint alię p̄sonę, [e] q̄ ex cōstitutione nr̄a patrē in ijs, quæ adquiri non possunt, [f] antecedant.

Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Aretin.

Sed ex diuerso, pro eo quod is debuit, qui se in adoptionē dedit, ipso qdē iure adrogator non tenetur, sed nomine filij conuenitr: [g] & si noluerit eū defendere, pmittitur creditorib⁹ p cōpetētes nr̄os magistratus bona, q̄ eius cū vsufructu futura fuissent, si alieno iuri nō subcisset, possidere: & legitimo modo ea disponere.

ADDITIO. Ius tñ adeūdi de iure ciuili instinctè retinet, & forsā ēt inuitus adire cogi potest ad instar nāls.

[a] Cōstitutio. C. de vsufru. l. corruptionam. Accur.

[b] Nunc autem. Aduersat ei, quod supra dicetat, q̄ omnes res acquirebantur arroganti.

[c] Naturalium parentum. Vbi in aduentitijs tñū vsusfructus quęritur, vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet.

[d] Quæ extrinsecus. Idest in aduētitijs.

[e] Alię personę. Vt descendentes ex filio arrogato, vt C. cōmun. de succe. l. fina. vbi est cōstitutio de qua hic fit mentio. Item si hic arrogatus esset impubes, & impubes decederet, admitterentur & alij ex stipulatione, vt ff de adoptio. l. non enim aliter. & l. his verbis. & l. hæc autem & supra de adopt. §. cum autem. Sed quid in patre naturali, à quo hic arrogatus erat emancipatus? Rñ. Pla. eum præferri arroganti: sed hodie fratres vtrinque cōiuncti vocant cū arrogante. vt in Authen. de hęre. ab intesta. §. consequens. colla. ix.

[f] Non possunt. Vt sunt aduentitijs, profectitia enim sibi nō auferuntur.

[g] Conuenitur. De facto. nam nō tenetur de iure: sed de ijs, quæ contraxit postquam fuit arrogatus, tenetur de peculio, vt ff. de peculio. l. l arrogatorē & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio: vt ff quibus ex caus. in possessio. eatur. l. Fulcinius. §. si quis. Accur.

Arrogato quæ p̄sonæ succedere debent.

[a] Qd̄ verū intelli ge. vbi ar rogatus ē sibi in secūdo gradu. vt qa est arrogatus tāq̄ nepos, alias secus secūdum Ang hic.

[a] Qd̄ verū n̄ ꝫcit de pecul. alioq̄ si sibi hereditas delata fuerit, distinguitur, an iussu pr̄is quæsierit vel nō. & an fili⁹ repudiet, & pr̄ adiuerit pro se & ꝫ sicut fit in naturali, & legitimo, vt l. fi. §. j. C. de bo. quæ libe. Angel.

DE EO, CVI LIBERTATIS causa bona addicuntur.

Suprà visum est de acquisitione, quæ fit per arrogationē, & sic titulo vniuersali, verum, quia est & alia, quæ fit per addictionē bonorum, libertatum conseruandarum causa. §. fina. supra per quas perso. nob. acqui. ideo subdit de eo cui libertatum causa bona addicuntur. Pare.

Cōtinuatio.

TITVLVS XII.

DE EO, CVI LIBERtatis cā bona addicuntur. [†]

Si hæreditas illius, qui libertates reliquit, nō adeatur, potest ille cui libertas est relicta, vel alius petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus, et erit tanquam successor defuncti: & serui & quibus libertas directò, vel per fideicommissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forent à fisco occupata. Aretin.

Accessit nouus casus successionis [n] ex constitutione [i] diui Marci. Nā si ij, q libertatē acceperūt [k] à dño in testō, [l] ex quo nō adi tur [m] hēditas, [n] velint bona sibi addici libertatū cōseruandarū cā: audiuntur. Et ita diui Marci rescripto ad Pōpilium Rufum cōtinet. verba rescripti ita se habent. Si Verginio Valenti, qui testō suo libertatē quibusdā adscripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea cā bona eius esse cępe runt, vt venire [o] debeat: is, cuius de ea re notio ē, aditus rōnē desiderij tui habebit: vt libertatū, tā earum, q̄ directò, quàm earum, q̄ per speciē fideicō missi relictæ sunt, tuendarum gratia addicantur tibi: si idoneè [p] creditoribus [q] caueris de solido, quod cuique debetur, soluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data

Accessit. Tot⁹ iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit acquisitionem causa libertatis conseruandæ. Secundo illud per rescriptum diui Marci probat. Tertio verba dicti rescripti interpretatur. Quarto illud suppiet. Secunda ibi. Et ita diui. Tertia ibi, Hoc rescri p. o. Quarta ibi, Sed cum multas. Accu.

[h] Nouus casus successiuus. & est hic quartus succedēdi modus, vt supra. p quas person. nn ac quir. §. fin. Accur.

Ex constitutione. Cuius verba sunt ꝟ. eo. §. si Verginio.

[k] Acceperunt. Destinatione.

[l] In testamento. Idem priuilegiū datur cuilibet petenti bona hac contemplatoine: vt C. de testa. ma. l. fi. Accur.

ADDITIO. Et is præfertur qui præuenit: vt ibi in dicta l. fina. §. sancimus.

[m] Non aditur. Scilicet ab hærede.

[n] Hæreditas. Quomō ergo valet, qđ in eo relictum est: C. de fideicom. l. cū quam? Respon. hic speciale est.

[o] Venire, i. vendi.

[p] Idoneè. Fideiussoribus vel pignoribus. vel fide habita: vt, ff. de fidei commis. lib. l. iij. §. addici.

Creditoribus vel omnibus, vel vni nomine omniū: vt ff. de fidei commiss. Instit. imper. p.

Diuisio.

[†] Addicere qd sit vide Budęū in annn. ad Pādectas tit. de in diē addictione. & Nebri. in lexico iur. ciui. in dictione addicere. Significat enim ferè hoc ritu. addici, idē qđ adiudicari p iudicē, vñ hęc erāt prætoris verba, do, dico, addico.

[p] Nota casum vbi priuatus. pōt stipulari p alt tero ꝯ l. stipulati rita. §. alteri. ff. de ver. ob. & in §. alteri. ꝟ. d verbo obl. & est id fauore libertatis, vt facilius possit dari expedimentū quo libertatem serui cōsequentur. Ang.

est: perinde liberi erunt, acsi hęreditas adita esset. [a] Ij aūt quos hæres manumittere rogatus est: à te libertatē cōsequentur: ita, vt si nô alia côditione velis tibi bona [†] addici, q̃ vt ij ēt q directò libertatē acceperunt, tui liberti fiant. [b] Nā huic [c] ēt volūtati tuę, si ij, de quorum statu agitur, consentiant [d] authoritatē nostrā accōmodamus. [e] Et ne huius rescriptionis nostrę emolumētū alia rõe irritū fiat, si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, q reb. nostris attendūt, [f] sciāt cōmodo pecuniario pferēda [g] esse libertatis cām: & ita bona cogēda, [h] vt libertas ijs salua sit, qui eam adipisci potuerunt, acsi hæreditas ex testamento adita esset. [i]

Bonis addictis cessat venditio ipsorum. Aret.

Hoc rescripto subuentū est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorum à creditorib. possideanē, & veneāt. [k] Certè si fuerint hac de cā bona addicta: cessat bonorū vēditio. Existit .n. defuncti defensor, & quidē idoneus, qui de solido creditorib' cauet.

Addictio bonorum tunc demum habet locum, cū defunctus reliquit libertates ex testamento, vel ab intestato. Aret.

In primis hoc rescriptū toties locū habet, quoties testō libertates datę sūt. Quid ergo si quis intestatus decedens, codicillis libertates dederit, neq; adita sit ab intestato hæreditas, an fauor ?stitutionis debebit locū habere? Certè si intestatus decesserit, & codicillis dederit libertatē: cōpetere eā, [l] nemini dubium est. tunc.n. cōstōni locū eē verba ostēdūt, cū nemo successor, [m] ab intest. existat. Ergo quādiu icertū erit, vtrum existat, an nō: cessabit cōstitutio. Si verò certū esse cęperit neminē [n] existere: tūc erit cōstōni locus.

Licet ille, qui repudiauit hæreditatē possit in integrū restitui, & iterū adire: tamen addictio semel facta, & libertates non cessabunt. Aret.

Si is, qui in integrū restitui pōt, abstinuerit hęreditate, an quāuis pōt in itegrū restitui, posit admitti constitutio, & bonorum addictio fieri? [o] Quid ergo si post addictionem libertatum cōseruandarū cā factā, in integrū sit restitutus? vtiq; nō erit dicēdū reuocari libertates, quia semel cōpetierunt.

Si libertates datæ fuerint inter viuos, datur addictio bonorum: sed reuocatur in dubium: an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

Hęc cōstitutio, libertatū tuēdarū cā introducta est. Ergo si libertates nullę sunt datæ, cessat hæc cōstitutio. Quid ergo si viu' dederit libertates, vel mortis cā, & ne de hoc qraē, vtrū in fraudē creditorum, an nō factum sit, idcirco velint sibi addici bona, an audiendi sint? Et magis est, vt audiri debeant, & si desiciant verba constitutionis. [†]

Supplet rescriptum diui Marci.

Sed cum multas diuisiones [p] eiusmodi cōstitutiōi deesse pspeximus, lata est à nobis plenissima ?stitutio, [q] in qua multę species [r] collatę sunt, quibus ius hmôi successionis plenissimum est effectum, quas ex ipsius lectione cōstitutionis potest quis cognoscere.

TITVLVS XIII.
DE SVCCESSIONIBVS quæ fiebant per bonorum venditiones, ?

---

commiss.lib.l. 4.§. addici.versic.creditoribus.

a Adita esset. Nota mirabile, quod ex hac pactione serui fiūt liberi: vt Orcini vt hic. & ff.de fideicōmis. lib.l.4. §.ij. ad. Qui sint Orcini: & vnde dicātur, dictum est s̄. de sing. reb. per fideic.relic. §.pen.

b Tui liberti fiant. Subaudi, hoc tibi cōcedimus, sed operas neque Orcinis, neq; ab eo manumissis imponet, vt ff. de oper.libet.l.si quis hac lege.

c Nam huic. Subaudi concedimus.

d Cōsentiāt. Aliās in seruitute remaneant: & quem nolunt habere patronum, babebunt dominum, C.de ma.testa.l.fi.§.4.

ADDITIO. Vide quod no. in dicta l. si quis quod dicitur hic, obtinet vbi extrane' petit addici. Sec' si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas, qm etiā pōt petere dissentiētibus alijs. Ang.

e Accomodamus. ff.de fideicom.lib.l.4.§ ij qui.

f Attendūt Vt pcuratores nostri.

g Præferendā. Hoc est, quia competent libertates. Accur.

h Cogenda i. accipienda per fiscum.

i Adita esset. Olim prius fiscus admittebaē bonis nō aditis ab alio. & etiam aditis, dummodo esset bona soluēdo, aliās aditio ab alio facto valebat. vt ff. de fideicommis. li.l. iiij.§ pen. hodie indistinctè admittiē, vt C.de test manumis.l.fi § pen.

k Veneant. Idest, vendantur.

l Eam. libertatem. Accur.

m Successor. Non quid ex testō, vel ab intestato erit iste hęres l Rhd. neutrum dici potest. Dic ergo hūc anomalum successorem eē, sicut illum, qui succedit hęredi non implēti defuncti voluntatem. vt in auth.de hęr.& fal.§.in omnib.col. j.& iura sepulcrorū habet, vt bonorum possessor, vt ff de fideic. liber.l.3.3.§.is autem cui.

n Neminē Hæredem ab intestato.

ADDITIO. Puta quia repudiauit, vel lapsus est terminus præfixus ad instātiam petentis bona sibi addici. Sed si solum ad instātiam creditorum fuisset præfixus, haberet̄ p hærede. Ange.

o Fieri. Et respondeo fieri vt ff. de fideicom. liber.l.iiij. §.j. Accur.

p Diuisiones. Idest casus.

q Cōstitutio. C.de testa ma.l.fi.

r Species. Idest, casus.

DE SVCCESSIONIBVS &c. — Cōtinuatio.

Suprà visum est de multiplici specie successionis: sed quia sunt quadam, quæ hodie sunt sublata, vt est illa quæ fiebat per bonorum traditionem, vel senatusc Claudianum, ideo subdit de successionibus sublatis. Porc.

Erant

---

† Sic ff. d̄ fideic. li. l.iiij.§.ij. qui ad.

† Licet verba legis deficiāt, si tū legis mēs viget, habebit locum legis dispō: & ideo ib legis locū habet, licet ve ba deficiant: sm Ange. Egi. Pet.

Diuiſio.

ERant ante prædictam. Totus iſte titulus diuiditur in duas partes. Primo tollit venditiones & ſucceſſiones. quæ ex eis fiebant. Secundo quæ fiebant ex Senatuſconſulto, Secunda ibi, Erat.

& ex ſenatuſconſulto Claudiano.

Succeſſio facta per venditionem bonorum debitoris eſt hodie ſublata. Are.

ERant ante pdictam ſucceſſionem olim, & aliæ per vniuerſitatem ſucceſſiones, qualis fuerat bonorum emptio, a quæ de bonis debitoris venditis, * per multas ambages b fuerat introducta. & tūc locum habebat, quando iudicia ordinaria c in vſu fuerant. ſed cū extraordinarijs iudicijs poſteritas vſa eſt, iō cum ipſis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt: d & tantummodo creditorib. dať officio iudicis bona e poſſidere (& prout vtile eis viſum eſt) ea diſponere. qđ ex latioribus Digeſtorum libris f perfectius apparebit.

Succeſſio, quæ fiebat per ſenatuſconſultum Claudianū, ē hodie ſublata. ar.

Erat & ex ſenatuſconſulto Claudiano miſerabilis per vniuerſitatē adquiſitio, cū libera mulier ſeruili amore bacchata g ipſam libertatē p ſenatuſconſultum amittebat, & cū libertate ſubſtātiā: h qđ indignum noſtris temporibus eſſe exiſtimātes, & à noſtra ciuitate deleri, & non inſeri noſtris Digeſtis conceſſimus.

1 Not. ꝙ ſæpe vbi venditio ponit̃ pro emptiõe: & cõtra, & aduerte quod fortius dico, ꝙ licet ſimpliciter dicať vnū: intelligitur de vtroq;, qa ſunt correlatiuæ: vt l. fi. C. de indict. vidu. col. & l. j. ff. đ accepti. Angel. Et ꝙ correlatiuorū idē ſit ius etiā in ſtatutis iuris correctorijs pbat Mādo. in 7. qſt. 13. Regu. peſt an. 10.

a Emptio. Ideſt venditio: 1 vt ſequitur. ſic & ff. de acti. empt. l. veteres, Accurſius.

ADDITIO. Quod facit vt pęnale diſpoſitū in vno, pūta vendente, habeat locū etiam in emēte, cum ſint correlatiua.

b Ambages. Nam pponebat creditor actionem: & ſi cadebat à ſyllaba cadebat à cauſa. Si verò nō cadebat, bona đ bitoris abſentis, vel præſentis vendebat ſua authoritate: qđ hodie nō eſt, vt hic, & C. de formul. & impedi. l. prima, & ſecunda.

c Ordinaria. Ideſt ſolennis.

d Expirauerunt. Id eſt, ceſſauerunt.

e Bona. Scilicet omnia: vt ff. quibus ex cau. l. poſſeſ. eat. l j. ſed hodie pro męſura debiti declarati: vt Auth. de exhibē. & intro. re. §. ſi vero ſeme. col. v.

* Aliàs vēdentis.

ADDITIO. Dic hoc verū, quādo agitur perſonali, ſecus ſi agatur etiam hodie reali, vľ hypothecaria: quia iura antiqua remanent incorrecta. & ſic ſit miſſio in ſolidum in poſſeſſio vt no. gl. in verb. proſequitur. in authen. ei qui. C. de bo. aut. iud. poſſ. & in l. 3. in glo pen. C. de procur.

Ebrius & mulier luxurioſa æquparāť.

f Liberis. Vt ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat. per totum. & de bon. auth. iud. poſſ per totum.

g Bacchata. Ideſt, capta, vel decepta. vt enim vino quis capitur vel bacchio, ita & amore. Item feruore amoris nihil vehemētius inuenitur: vt in Auth. qb. mod. nat. effic. legi. §. illud. verſi. nouimus. col. vi.

ADDITIO. Et maximè in iuuenibus. Vnde verſus.

Militat in teneris annis amor hoſpes amantis,
Atque in canicie ridiculoſa Venus.

Facit c. cum iuuentute. extra. de præſump.

h Subſtantiam. Si coniungebat ſe alieno ſeruo, & cōtra domini nuntiationē. vt C. ad ſe. con. Clau. l. j.

DE OBLIGATIONIBVS.

Cõtinuatio.

Hic incipit tertia pars principalis diuiſionis totius iſtius operis, gratia commodioris diuiſionis, et etiā materiarum, facit l Caius. §. 1. ff. de leg 3. cum ſi. ibi not. quoniam hic tractatur de tertia parte, ſiue de tertia materia, in qua verſatur ius noſtrum, quoniam verſatur circa tria, aut circa res, aut circa actiones, et obligationes, vt ſuprà de iu. natu gen. & ciui. § ſin. vſque huc tractauit de perſonis, & rebus, vt dicit glo. iſtis igitur aliam & tertiam partem faciemus de obligationibus, & actionibus, & per conſequens de tertia materia totius iuris ciuilis. Arct. Accur. autem ſic continuat iſtum titu. Dictum eſt ſuprà de perſonis 1. i. de rebus in ſecundo, & tertio vſque huc. Nunc de actionibus debet dicere: vt ſuprà de iure nat. §. ſi. ſed quia obligatio mater eſt actionis: vt ff. de procura. l. licet. §. ea obligatio. Ideo præmittitur de his obligationibus: & ideo dicit hic, Nunc tranſeamus ad &c. Accurſius.

TITVLVS XIIII. DE OBLIGAtionibus.

Tertiam iuris ciuilis partem expoſiturus, de obligationibus, vnde actiones ceu ex matre oriuntur, titulum generalem, atque deinceps earū ſpecies proponit: quò prælibatis obligationibus, naturas actionum maturius aſſequatur.

NVnc tranſeam* ad obligationes. Obligatio i eſt iuris vin-

Diuiſio.

NVnc trāſeamus &c. Totus iſte titulus diuiditur in quattuor partes Primo ponit definitionem obligationis. Secundo ponit vnam diuiſionem obligationis. Tertio ponit ſecundam diuiſionē. Quarto illā diuiſionem in aliā ſubdiuidit. Secunda ibi, Omnis autem Tertia ibi. Seqnēs Quarta ibi, Prius eſt.

Obligatio nū qdā ē ciuilis tāū, qdam naturalis tāū, qdā ciuilis & naturalis ſimul.

CASVS. Quæſiui ab Imperatore ſic Domine, cum curā adhibueritis ad res, & ad perſonas, ad quid proponitis vos transferre? Reſpondet Imperator, Nunc &c. Quæſiui etiam vltra ſic. Domine, quid eſt obligatio? Reſpondet ipſe, Obligatio eſt iuris vinculum &c. Sed quia vnum quodque tunc perfectè cognoſcitur, cum in ſe, & in ſuis partibus demonſtratur, ideo dominus Iuſtinianus data definitione dat obligationis diuiſionem: vt ſic de obligat. in ſe, & in ſuis partibus plenius, & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dominus Iuſtinia. oblig. diuiſionem generaliorem, & breuem, & ſecundo ſpecialiorem, & primam continentem. Itē primo diuidit. Secundo membra diuidentia exponit, & ſic vno modo ponitur caſus. Aliter autē ponitur ſecundum dominū Guliel. ſic caſus. Ego iuuenis volens legalibus fulciri nutrimētis accessi ad Iuſtinianum & talia verba propoſui corā eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quòd nunc eſt ad tract. de obligat. tranſeundū; pro Deo dicatis mihi, quid eſt obligatio, Frater, dicit Iuſtinianus, obligatio eſt &c. Franciſcus.

* Et hęc ſnia cōis habet vel lz cet Vltramont. nec naturalē, nec ciuilē natā velle de quo habetur i l. cum quis. C. de iur. & facti igno. & cū his ſentit Iac. ab Are. tametſi glo. ſequitur hic Porc. quē tu videro.

i Obligatio: Videtur quod nulla obligatio definiātur. nam ciuilis ſola non habet effectum exigēdi: vt patet in obligatione literarū ante biēnium * vt J. de liter. obl. Item patet in omni obligatione ciuili, &

naturali simul. nam si pactum fieret de nō petēdo, tollit̄ naturalis, & remanet ciuilis: vt ff. de sol. l. Sti chum aut Pamphilū. § naturalis, & tamē non habet effectū istum: vt j. de excep. § præterea. Item nec na turalis: quia nec per eā fit actio, licet impediatur re petitio, vt ff. d do l. hoc iure §. fi. & ff. d cōd. indeb. l. iudex. & l. Iulianus. Sed dic q simul vtraque hic definitur. ītē si bona ē definitio: er go conuertitur cum suo definito. Vbicū que ergo est iuris vī culū, est obligatio: & econtra, vbi non est tale iuris vinculum, non est obliga tio, ergo nec fideius sor adhiberi potest: vt ff. de verb. obli. l. j. §. 2. Icipit. si q ita.

culū, [a] quo necessitate [b] adstringimur [c] alicuius rei [c] soluendæ secundum [d] nostræ ciuitatis iura.

Ponit primam diuisionē obligationum: quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ.

Omnium autem obligationū summa [e] diuisio [f] in duo genera deducit̄: namq; aut ciuiles

l. fi. quod est falsum: quia naturali obligationi acce dit: vt j. de fideiuss. l. princ. Sed dicas q hic est dece ptio nā si dicas non est obligatio, scilicet ciuilis, & naturalis, vera est. si dicat obligatio, scilicet nulla, etiā naturalis, falsa est. & sic vis est in dict one obli gatio. vbicūque enim dico, q naturali obligatione quis tenetur. intelligo de iure gentiū: quia cōuenit solis hominibus, & omnibus.

[a] Iuris vinculū. Idest, iur vinciens: & sic est ter in corporalis: vt §. de re. cor & inco in fi. vt enim boues funibus visualiter ligant̄, sic homines verbis ligant̄ intellectualiter: vt ff. de verb. sign. l. rei § j.

ADDITIO iuxta illud, Verba ligāt hoies, tauro rū cornua funes. Cornu bos capit̄, voce ligat̄ homo.

[b] Necessitate. Tunc enim verè debitor est cum ne cesse habet soluere: vt ff de verb. sig. l. debitor. & ita secundum hoc nulla obligatio, cui opponitur exceptio. defi nitur hic. quod verū est, si opponatur exceptio ideo quia desijt esse vinculū naturale, vel ciuile. Nā quæ dā exceptiones proponūtur etiā quando vtrunque vinculum adest. vt Macedoniani, & Velleiani. Sunt enim effectualis obligationis duæ radices, vna na turalis, s. q̄ consensu nascit̄, q̄ inter omnes fieri potest etiā inter seruos, & hæc naturalis dr̄: vt ff. de pac. l. j. §. adeo, hęc radix obligatio consensu tollitur: vt ff. de sol. l. Stichū. §. naturalis. q̄a nil tā naturale &c. vt ff. de reg. iur. l. nihil tam. sed hæc naturalis vim non habet exigendi. impedit tamē soluti repetitionē. vt ff. de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. Huic quādoq; accedit ciuilis ēt radix, q̄ illi naturali faciē dat vel formā, vel vestē, vt possit parere actionem. Et hęc ciui lis tollit̄ cōtrario ciuili actu, nō naturali, vt per acceptilationē: vt j. quib. mo. tol. obl. §. j. aliās. §. itē p acceptilationē. Itē per sententiam remanēte natu rali: sed hoc nō est ipso iure, sed per exceptionē vt ff de cōd. inde. l. Iulian⁹. sñia enim est de iure ciuili: cū omnia iudicia sint de iure ciuili, vt diximus §. de iur. na. §. ius aūt. I gl. vt sunt &c. p. i. ff. de orī. iu. l. 2. §. his legib⁹ latis. versi. hæc disputatio. Et hęc ciuilis nō adhęret seruis, cū nil sint respectu iure ciuili: vt ff. de reg. iu. l. seruitutē. & l. quod attinet. itē filio cōtra patrē, vel ecōtra, nō nascitur: vt ff. de cōd. ind. l. fra ter à fratre cū īter eos nō possit esse iudiciū: vt ff. de iud. l. lis. iure ciuili īpediēte, rōne patrię potestatis vt §. de pat. pot. §. 1⁹ aūt. Acc. ADDITIO. Hodie tñ § aduētitijs fortè nascit̄ ciuilis obligatio, quāuis du rante patria potestate, ꝯtra eū nō exerceat̄. 1 Ang.

[c] Rei. Velcertā facti: q̄a verbū rei generale est: vt ff. si cer. pe. l. j. in fi. & ff. de ver. si l. rei. ADDITIO. No. appellatione rei factū cōtineri. ex quo dixerunt ali-

qui, q si statuto caueat̄, q pro quacunque re petita soluatur solidus p libra, q habebit locum in facto petito: quod verū limitat hic Bal. quādo tale factum petitū erat æstimabile: vt librum scribi, domū ędifi cari, & fossam fodi. Si aūt esset inęstimabile, vt facere vxorē cōsentire, tūc nihil esset soluē dū: q̄a verba statuti debēt intelligi in casu possibili: hoc est quo res ęstimari pos sit. i. si solū ff. de ac. & obli. & l. si ideo. C. de ijs qui. vt indi. & ad Syll. Christo.

sunt, aut prętorię. Ciuiles sunt, quę aut legib⁹ [g] cō stituuntę, aut certo [i] iure ciuili cōprobatæ [h] sunt, Prætorię sunt, quas prætor ex sua iurisdictiōe cō stituit, [i] quæ etiam honorariæ [k] vocantur.

Ponit secundam diuisionem obligationum, quæ est quadruplex.

Sequens diuisio [l] in

[d] Secundum. Istud secundum potest re ferri ad totā difini tionē. q d. obligatio hic definitur secun dum iura Romana, idest, secundū leges. & sic ciuilis, & natu ralis hic simul definitur. Vel dic q refertur tantū ad principiū, scilicet iuris vinculū. Et quod dicit quo adstringimur. s. quādoq; est ciuilis, & naturalis, quā doq; nō, vt quādo est naturalis sola, vel ciuilis sola. & secundum hoc quælibet definitur hic: non etiā natura lis vel ciuilis sola. Vel dic, q ponitur remotiuè hęc dictio, secundum, q d. illa obligatio est iuris vinculū, q̄ est secundum ius, nō cōtra ius. ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. veluti. & secundū hoc refertur ad primum. Vel dic q refertur etiam ad illam dictionem soluendā. nā secundum ius sunt faciendę solutiones, vt res æque bona soluatur. vt ff. si cer. pe. l. cū quid, & ff. cōmo. l. j. §. si reddita. Item cōgruo loco & tempore: vt ff. de sol. l. si soluturus. itē de euictione promitti debet: aliàs non videtur soluere. vt ff de verb. obl. l. Iulianus. §. qui fundum. & ff. de cond. cau. dat. l. fi. de euict. l. ij. Item per competētes actiones, & iudices fiat solu tio: aliter nō valet sententia, nec solutio fieri debet: vt C. si à non compe. iud. l. fin.

Omniū autem. CASVS. Obligationis posita de finitione, hic ponit eius duplicem diuisionē, q̄ pa tet in litera; dū tamē sciatur, quòd prima diuisio su mitur respectu iurium à quibus procedit obligatio liber: secūda verò procedit à causis, propter quas in troducunt̄ obligationes: quia omnis obligatio est ex contractu vel quasi &c. Franciscus de Aretio.

[e] Summa. Idest, prima: vel summa. idest, breuis sic §. de iure perso. in prin. est enim quādoq; maior: vt infra. eod. §. finali.

[f] Diuisio. Diuisio est innumerabilis materię breuis compositio. & diuisio ad multa facit, vt diximus in proœmio. §. penul.

[g] legibus. Vt legis Aquiliæ obligatio: vt infra de le ge Aquil. in prin. Item de pauperie per legem duode cim tabularū. ff si qua. pau. fec. dic. l. prima. primo re spon Item furti nec manifesti: vt infra. de noxali. §. sunt autem. Secus autem est de furto manifesto: q̄a illa obligatio est prætoria: vt j. de perpe. & tempo. act. §. furti quoque.

[h] Iure ciuili comprobatæ. Vt sūt obligationes iure gētiū inuētæ, vt §. de iur. nat. § 1⁹ autē. quę à iure ci uili sunt comprobatæ: ff. de iust. & iur. l. ius ciuile.

[i] Cōstituit. Vt obligatio ex furto manifesto: vt j. de perpe. & temp. act. §. j. Item ex rapina: & vbicunq; prętor aliquam obligationem inducit: vt patet per mul tos titulos: vt ff. de iust. & iure. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

[k] Honorariæ. Quia prætores honores gerebant, q̄d dic: vt §. de iure nat. §. prætorum.

[l] Sequens diuisio. Scilicet obligationum.

Ex contra

Aliàs adstringit̄. Definitio bona conuertit̄ cū suo definito.

Obligatio effectualis habet radicem naturalē & ciuilē. Obligatio ciuilis tollitur p acceptilationē & sententiam. Obligatio ciuilis quibusdā personis non adhæret.

Et idē ait Bald.

[e] Dictio, certo non est hoc ico temere addita: q̄uis eā Theophil⁹ reiecit. indicat̄ enī discrimē q̄d dam iuris Prætorij, q̄d olim duplici noīe fuit incertū iustū q prætores nō dicerens iu ex edicto perpetuo, tum q se querent̄ solā æquitatis regulā, quę obuarias rerū circunstātias à q̄b⁹ pēdet, à Cicerone quoq; dicit̄ ius icerrum. Fran. Balduin. hic.

[a] Summa quot modis accipiat̄, Mando. in sup script. gl. Facul. in ver. cōns. verl. Es dicitur summus.

a Ex ȝctu. Vt ĩ. vsq; ad tit. de obli. q̃ ex quasi ȝctu.
b Ex quasi ȝctu. Vt ĩ. de obli. ex quasi ȝctu. Sequentes duo titu. vsq; ad quartum librum, sunt cões. s. per quas perso. nob. acqui. & quot mo. tol. oblig.
c Aut ex maleficio. Vt ĩ. de obi. ex malefi. vsq; ad titu. de oblig. ex quasi malefi.
d Ex quasi maleficio. vt ĩ. de oblig. ex quasi mal. & subandi, aut ex varijs figuris causarũ: vt ff. de act. & obl. l. j. i prin.
e Ex ȝctu. Propriè ponit quo ad illos ȝct⁹, vbi binc ide nascit obl'o. impropriè quo ad alios: vt ff. de verbo. sign. l. Labeo. sic ff. si cer. pet. l. certi cõdictio. in princ. & de offic. ꝓconsul & leg. l. ij.
ADDITIO. No. appellatione ȝct⁹ intelligi porià ȝctũ vltro, citroq; obligatoriũ. ꝓ quo l. Labeo. ff. de ver. sig. Ex quo dicit Bal. q̃, si stain to caueat, q̃ q̃ si petierit debitũ ex ȝctu ltra decẽ ann. cadat à iure suo: nõ habat locũ in creditore ex mutuo: q̃a ille non est ꝓpriè ȝctus. cum solũ recipiens obligetur: non autem numerans. Christopho.
f Equè. Vt supra. Accur.
g Re contrahuntur. Vt infra tit. proximo.
h Verbis. Vt ĩ. tit. ij. vsq; ad tit. de lit. oblig.
i Literis. Vt ĩ. de lit. oblig.
k Cõsensu. Vt ĩ. de obli. ex consensu, cũ seq. tit. Sed q̃ est dĩa inter actioné, & obl'onem, & ȝctum? Rñ. ȝctus est verbor. conceptio, vel consensus: vt patet ff. de verb. obli. l. stipulationũ. § stipulatio, & est facti. vt ff. de cur. fur. l. consilio. in fi. Obligatio est, quę inde nascitur. vt arg. ff. si cer. per. l. ij circa fin. Actio est, quod postea inde surgit, & sic nullum est aiterũ: vt ff. de ꝓcura. l. licet §. ea. & ĩ. tit. ij. in prin. & hęc duo sunt iuris, vt in definitionibus patet.

Contractus, obligatio, & actio differunt.

quatuor species diuidit. Aut .n. ex ȝctu [a] sunt, aut quasi ex ȝctu: [b] aut ex maleficio, [c] aut quasi ex maleficio. [d]

Obligationes ex cõtractu sunt in quadruplici differentia. Ang.

Pri⁹ est, vt de ijs, q̃ ex ȝctu [e] sunt, dispiciamus. Harũ equè [f] quatuor sũt species. Aut. n. re ȝhunt, [g] aut verbis, [h] aut literis [i] aut consensu: [k] de qbus singulis dispiciam⁹.

TITVLVS XV.
QVIBVS MODIS RE cõtrahitur obligatio.

QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Continuatio istius tituli ad praeced. patet suprà titu. proximo in fine. Ang.

Diuiso.

RE cõtrahit. Totus iste ti. diuidit in quinque partes. primo ponit da mutuo. Sedo de indebito soluto. Tertio de cõmodato. Quarto de deposito. Quito de pignore dato. Secunda ibi. in §. is quoque. Tertia ibi, Item is. Quarta ibi, Praeterea. Quinta ibi, In §. creditor quoque. CASVS. Domine, supra dixistis mihi, quòd obligationum quae ex cõtractu nascuntur, quatuor sunt species. Quarum prima est, q̃ re contrahitur obligatio. Domine pro Deo dicatis mihi, qualiter re contrahitur obligatio? Et dñs Imper. respondet, q̃ mutui datione contrahitur obligatio re. Sed dñe, ꝓ Deo in quibus rebus cõsistit mutui datio? Ad hoc respon. dominus imper. q̃ mutui datio cõsistit in his rebus, quae consistunt pondere, numero, & mensura: veluti vino. oleo, frumẽto &c. hoc est in rebus istis, quae sunt vt quantitas, non vt species: quas res aut ſ numerãdo, & hoc refert ad pecuniã numeratã, aut in metiendo, & hoc refert ad vinũ, oleum, & frumentũ: aut in appendendo, & hoc refert ad aes, aurũ, & argentũ, l hoc dam⁹. vt accipiẽtium fiant & de natura mutui est, vt nõ idẽ corpus reddat, sed in eod. gñe. Trãsit. n. dñium rei mutuatae in accipiẽtẽ: licet teneat de corpore aequaiẽti in eod. gñe. Ideo. n. dr mutuũ, q̃a de meo fit tuũ. Sed dñe vos iocadie loqmini da ȝctu mutui: sed pro Deo q̃ actio nascitur ex isto ȝctu? Rñ. Imper. q̃ nascit ex isto ȝctu q̃daã actio, q̃ vocat certi ȝdictio specialis. & h. d. dñs Guido. Vel aliõ mõ pone sic casum: Posuit Iusti. determinar do spẽs obl'onis, & specierũ spẽs. Vñ primo de prima specie subdit exẽplum. Dixi et ei, Dñe, vos dixistis mihi s. quod cñqta re ȝhit obl'o, sed dicatis si placet. qñ ? Rñ Imp. re ȝhit &c. Et quia cõsistit primo in mutui datione: iõ ȝsequenter determinat, in quib. consistit mutuũ siue mutui datio: ibi, Mutui. Consequenter modum designat. & addit rõnem. quare sic appellat ibi, Vnde &c. In fine dicit, q̃ actio ex eo nascit datet minãdo, & ita q̃nq; principaliter in hoc tẽxo conoueniet. Fran.

Mutuũ ex eo dictũ, q̃ de meo tuũ fiat, in ijs reb. tantũ consistit quas numero, pondere, vel mensura constantes in hoc damus vt eorum fiant, à quibus recipiuntur, & ad nos non illa ipsa, sed eiusdem qualitatis alia reuertantur.

RE [l] ȝhitur [†] obligatio, veluti mutui datione. Mutui [m] aũt datio [†] in ijs reb. cõsistit, q̃ pondere, [n] numero, mẽsurave cõstant: veluti, vino, oleo, frumẽto, pecunia numerata, aere, argento, auro: quas res aut numerando, [o] aut metiẽ-

† Hoc prine rñdet tit. de reb. cred. ff. Eg. Per. Aliàs, obligatio

l Re ȝhitur. In primis no. vestiri pactum id quod est nudum vj. modis Re, vt hic. Verbis, vt ĩ. ti. j. Literis, vt ĩ. de li. ob. Cõsensu, vt ĩ de obl. ex ȝsen. Cohaerentia ȝctus, vt si iuxta ȝctum apponat aliquod pactũ ante vel post, vt C. de pact. l. petens. & ff. de pac. l. iurisgentiũ §. quinimo. Item interuentu rei. vt in ȝctibus innominatis, ex quib. nascit actio demũ re secuta. vt C. de rer permu. l. ex placito. Sed quid differt ea q̃ vestit ra. ab ea, q̃ interuẽtu rei vestit? Rñ. prima habet vestimẽtũ & robur statim cũ nascit: nã tacitã agitur, vt reddat mutuũ vel cõmodatũ. ff. si cer. pet. l. cũ quid. Sed in alia dudum fortè postea: qñ res traditur. C. de pact. l. petens. & C. de rer. permu. l. ex placito. Et adde duos modos: vt no. d. §. q̃nimo. i gl. j. scilicet qñ vestit legis auxilio: * quod est quoties nudum pactum actionem parit, vt in donatione: vt ff. de pact. l. legitima. item rat principio, vt in pollicitatione facta reipub. vt ff. de pol. l. j. Accur.
ADDITIO. Item vestitur pactum authoritate legis. vt C. de do. l. si quis argentum. sed iste modus comprenditur sub praedi. Item iureiurando: vt ff. de oper. lib. l. vt iurisiurandi.

Et dr pactũ nudũ qd̃ stat in puris finibus cõuẽtionis: aliàs, si irã sit in propriũ nomẽ ȝctus, vel formã seu solennitatẽ, vel cãm, per quam robur & efficaciã assumit, erit vestitum. Ang.

m Mutui. Not. q̃ quatuor debent esse in mutuo. natura, vt ad hoc sic inuenia, vt mensuret, vel ponderet, vel numeret, sicut est l pecunia vt ff. de ȝhen. empt. l. j. Item consuetudo. Itẽ aptitudo vt ad numerum vel ad pondus suae naturę aptetur Itẽ actus. s. vt datur ſm naturam suam. Nam si dedato pecuniã in sacculo non numeratam, vt tantundem reddas, non erit mutuum, sed innominatus cõtractus. Vide hos rasur. ff. si cer. pet. l. ij. §. ij.

* Hoc nõ recipit Azo, quẽ sequitur hic Bal.

n Põdere. ff. si cer. pet. l. ij. §. itẽ mutuũ. ĩ. Sol. ibi large accipit nomẽ pecuniae: vt ff. de leg. j. l. talis. Accu.
o Numerando. Vt pecuniam.

a Maciendo. Vt vinum, oleum, frumentum &c.
b Appendendo. Vt æte, & argento, & auro. Sed quid si librum ad pondus dedero? Rñ. non est mutuum: quia consideratur ɔsuetudo, & aptitudo, & natura rei talis: sic ff. e. l. 2. §. 1. itẽ quid si pecuniã in sacculo vt speciem? Rñ. non est mutuũ, qa actus mutuo similis exigitur, vt ff. de leg. 1. l. plane vbi. §. 2. versi. sed hoc ita erit.

Vide, q in huc locũ scribit Aut Aug. li. emẽd. iij. ca. vij.

c Et qñque. Incidẽter. n. quandoq; eadem, quia non indiget ea: vt argu. ff. si cer. pet. l. qui pecuniam. sed cum accipit, eius debet esse propositi, vt aliud reddat, vt ff. si cert. pet. l. 2. in princip. Accur.

Aliàs, quon. am.

Aliàs, vnde &c.

Aliàs, certi condictio.

d Qualitatis. Idest bonitatis, quod tacite semper præsumitur agi: vt ff. si cer. pet. l. cũ qd. §. 2.
e Inde. Quia fit accipientis. Accur.
f Tuum fiat. Componitur .n. ex integro, & corrupto, vt hic, & ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata: Et no. q licet deseruire nomini, quia noia debẽt esse consonantia rebus: vt ĩ. de do §. est & aliud. Et no reconciliari mutuum trib. modis, vt no. ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata. in gl. ij. & ĩ. eod. §. item is. in gl. mutuum &c.

Mutuum vnde componitur.

ADDITIO. Quib. adde duos alios modos, s. pp superuenientiam dnij in mutuantẽ ex causa de præterito, vt l. pinde. ff. si cer. pet. Item ratihabitione secuta, vt l. si pcurator. ff. de condi. inde. & hæc vera in mutuo mere naturali, alias merè ciuili cursu biẽnij. Item ciuile, cui natura cooperatur, recõciliat stipulatione, siue præcedat, siue sequatur, vt per Ang. hic.

do, aut appẽdẽdo. in hoc dam⁹, vt accipiẽtium fiãt. & qñq; nobis nõ eędẽ res, sed aliæ eiusdẽ naturę, & qualitatis reddantur. Inde ẽt mutuũ appellatũ est, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuũ fiat: & ex eo ɔ̃ctu nascitur actio, quæ vocatur condictio.

Indebito per errorẽ soluto perinde re obligatur recipiens, atq; si ei mutuũ factum fuisset: idcirco in eo cõdictitia actio datur. Impuberes autem sine tutore indebitum recipientes, nihilomagis re obligantur, quàm ex mutuo.

Is quoq;, q nõ debitũ accepit ab eo, q per errorẽ soluit, re obligatur, daturq; agenti contra eũ pp repetitionẽ cõdictitia actio. Nam perinde ab eo condici potest, si apparet eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. Vnde pupillus, si ei sine tutoris authoritate indebitum per errorem datum est: non tenebitur indebiti condictione, non magis, quàm mutui datione. Sed hæc species obligationis non vi-

g Condictio. Scilicet specialis, q de mutuo datur: q hic appellat à quibusdam, si certum petatur. vt ff de condic. trin. l. j. Sed dic, q condictio certi ex mutuo specialis dat. Est & alia gñalis, q datur ex omni causa & ex omni ɔ̃ctu, ex quo certum petit, ut ff. eo. de reb. cred. l. certi condict o in prin. Sed nunquid ad interesse datur certi condictio? Quidam dicunt q non, vt ff. si quis in ius voc nõ ier. l. fi. Nos dicimus q sic. & q d. l. dicitur incerti condictio. dic idest, certi condictio, quæ datur ad interesse, quod est incertum. & est ratio, quia licet prima facie sit incertum, certificatur tamen per iudicẽ, vt ĩ. de act. §. curare. secus si ad factum, quia etiam in sententia non certificat quantitas, vt ff. de ver. ob. l. vbi autem. §. quid qd. & ff. de re iud. l. siquis ab alio. §. fina.

Cõdictio certi speciali.

Cõdictio certi gñalis.

Interesse petit cõdictione certi.

Et pro hoc alleg. Ange. hic casum in l. ij. C. de inuti. stipula. Non est. n. in potestate actoris quãtitas interesse, sed spectat ad iudicem.

Is quoq;. CASVS. Dixi Imperatori, Dñe, iam bene vidi qualiter mutuo re ɔ̃hitur obligatio. ɔ̃hitur ne alio modo? Ad hoc rñ. dñs Imp. q sic: quia non solum qui mutuũ cepit, re obligat, sed etiam ille, q indebitum sibi per errorem solutum recepit, re obligatur. vnde si aliquis putat se tibi teneri in centũ, cũ i veritate nõ teneat, & illa tibi soluerit, re obligatus es ei, & competit sibi ɔ̃ te condictio indebiti, quæ datur pp indebita soluta. Nam ab eo, q indebita recipit à sibi soluente per errorem, potuerunt ɔdici per condictionem indebiti: sicut ab eo, qui accipit mutuam pecuniam, potest illa pecunia condici per cõdictionem certi specialis de mutuo. & ita nũc ista duo paria sunt in effectu, & in mõ obligationis. Sicut. n. qui mutuam pecuniam recipit, tibi re obligatur, & põt ab eo pecunia recepta condici per condictionem certi specialis de mutuo: sic & iste qui indebitum recipit ab eo, qui indebitũ soluit per errorem, re obligatur. & ab eo põt pecunia illi ɔdici. Sicut ergo paria sunt in ponẽdo, siue in affirmando, sic & paria debẽt esse in negando. vnde sicut pupill⁹, si sibi mutuaret pecunia non tenebit: sic nec tenebitur, si indebitum sibi fuerit solutũ. In fine dicit, q quædam iniuria videtur fieri huic speciei: eo q ponit inter species, quæ ex contractu oriũtur, eo q ille qui indebitũ soluit, credens se teneri, cũ in non teneatur, magis intendat distrahere negotium, quam ɔ̃trahere eo q soluit intẽdit deliberare. Frãc.

Facit ad hunc §. c. vlt. cũ gl. j. ab med. ibi indebitũ iuris nãlis. extra de solu. vbi est bona glo. de mã repetitiõis indebiti.

Respondet hic §. ti. de ɔdi. inde. ff.

Aliàs ei

h Per errorem. Aliud si ex certa sciẽtia: vt ff. de condit. inde. l. i. & ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. & C. de iur. & fact. igno. l. cum quis. Accur.

ADDITIO. Ex quo no. modũ concludendi esse quod indebitum soluit per errorem iuris, vel facti, prout fuerit, & est necesse hoc exprimere, nisi qualitas personæ agentis esset causa dandæ ɔdictionis, vt in pupillo, in demente, vel furioso. Angelus.

i Condictitia actio. Idest, cõdictio indebiti, q dat pp indebita soluta si facta sint accipientis, vt ff. e. de ɔdi. indeb. l. indebiti. §. j. aliàs nulla condictio dat nisi dñium sit trãslatum, vt ff. vsufru. quemad. ca. l. si & ĩ. de act. §. sic itaq;. & §. appellamus. Itẽ ad augumẽta naturalia, vt ff. eod. de cõd. indeb. l. indebiti. non ad ciuilia, vt C. eo. l. i. & inquantum locupletior est accipiens si bona fide percepit, vt ff. eo. l. si nõ sortẽ. § libertus. aliàs si sciens acceperit. in totum, vt ff. e. l. in summa. §. si seruum. & qñq; furti: vt ff. de condi. fur. l. quoniam. vel dic vt ibi.

Cõdictio indebiti ad qd datur.

Si pro quia. Mãdu. in pœ. Gl. Facul. In ver. si. Indebitũ accipiens in certis casib. restituere non tenetur.

k Ab eo. Scilicet qui soluit.
l Condici. Et cui solutum est.
m Si apparet. Si. idest, qa. Sed vr hic dici. q primo appareat indebitum, & sic pbet ante, quam actio pponatur, & ita ante lit. ɔtesta quod est falsum, nisi i casu, vt C. de tes. l auth sed & si qs. Sed rñ. hoc verbũ pt, qd hic est, itelligit cũ effectu, s. vt ɔdẽnet reus.

Scilicet actione ex eo ɔ̃ctu ẽc si ad eum aliqd peruenit. tenet tamẽ nec cõdictiõe sine eã, vel ad exhibendũ, vt l. iij. l prin. ff cõmo. Et idẽ dicas de proximo infantiæ ẽt sm Ange.

n Accepisset. Vnde tenetur, nisi in casib. vt si soluit ex causa, quę inficiatione crescit: vt C. eo. de cõd. ide. l. ea quæ. item ex causa pietatis, vt ff. eod. l. cum is. §. si mulier. Itẽ transactionis, vt ff. eo. l. in summa. Item rei iudicatæ, vt C. eod. l. j. Item scientiæ vt ff e. l. j. & hic dr. Item iuramenti. vt ĩ. de act §. itẽ siquis postulauerit. Et aliàs vt no. ĩ. de obli. quę ex quasi ɔ̃ctu § fi. & ẽt in l. eleganter. §. fi. In gl. fi. ff. de ɔdi. indeb.
o Vnde pupillus. Sed si pupillo solueris indebitum per errorem credens teneri non poteris ɔ̃ pupillum agere condictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo. sed ista obligatio non videtur ex cõdictione descendere, quia soluit pupillo per errorem &c.
p Mutui. Quia neutra, nisi factus locupletior.
q Datione. Sed qualiter teneť ex mutuo? Distingue: aut est infans, & tũc nullo modo, teneť. vt ff. eod. de condi.

da cõdi.inde.l.quod pupillus.& ff.de act.& ob.l. pupillus aut maior infante: & tũc si tutori promittat nullo iure debet: vt ff. de aut.tuto.l.pupillus. si alij promittat & sine tutore: naturaliter ãtum tenet. vt ff.de noua.l.j.si cum tutore, et ciuiliter & naturaliter obligat. sed restituitur. vt ff. de autb.tu.l. Ipuberes. & C.si tuto. vel cur. Iter. per totum. Et i adulto hãbẽte curatorẽ idẽ qđ in pupillo: vt C. de I inte.restit.min.l.si curatorẽ.aliter enim, idest si curatorem nõ habet, ciuiliter & naturalr tenet. e sed restituit Et hæc oĩa fuor vere oĩs fact⁹ sil locupletior i vel qa sit salua pecunia, vel I eiũ rẽ var sa: vt ff.de solu.l.in pupillo. nic enim tenetur & ciuiliter, & naturaliter, & cum effectu: vt ff. eod.l. oaturaliter.§ fin.& l.seq. & ff. cõmod. l. ij. Hic ergo eisdam modis & de indebito tenetur, vt dicitur. Et no. similitudinem inter mutuũ, & Iodebitum, qđ valet ad multa: vt ff.e.i.indebiti. §.j. & ij. vbi reconciliatur indebitum eisdem modis, quibus mutuum.

conducta, quod nec est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum.

a Itẽ is cui.q.d. nõ solũ in duobus superioribus casibus, s.quãdo aliquis accipit mutuũ, vel quãdo accepit indebitũ, obligatur re: sed etiam in hoc casu. Acc.

f Quic ĩ tẽdit libera solutum.

e Nisi cõtrahat su p re cui⁹ alienatio ẽ interdicta: qa nõ obligatur sine decreto.l.ad re soluendã. C. de præ. minor. Angel.

f Item ẽ dicto tapacitiual. in reperẽ dis. ff. de lega. j. Egi. Per.

def ex ɔ̃ctu e ɔsistere, cũ is, q soluendi aĩo dat, magis voluerit negotium distrahere, q̃ contrahere. f

Nõminus re obligatur, qui commodatũ accepit, quàm qui mutuũ, in hoc tamen differunt, q mutuum accipiens rei dominium assequitur, & ob id aduerso casu non liberatur: is autem cui commodatur, dominus non fit: qui quamuis rei custodiẽde exactissimam curam præstare debeat: de casu tamen fortuito (nisi culpa præcesserit) minimè tenetur.

Itẽ a is, cui b res aliqua vtẽda dat, c .i. commodatur, re obligat: & tenet commodati actione. Sed is ab eo, qui mutuũ accepit, longè distat. Namq; d nõ ita res datur, vt eius fiat, e & ob id de ea ipsa re f restituenda g tenetur. Et is quidem, h qui mutuũ accepit, i si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit; veluti, incendio, ruina, naufragio, k aut latronũ, hostiumve incursu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, sane quidẽ exactã l diligẽtiã custodiendæ rei præstare iubet: nec

ADDITIO. No. q si cõmodauero tibi aliquam rem, re obligatir, vt possim cõtra te egere cõmodati actione. Sed differẽtia est inter illũ, qui mutuũ accepit, & illũ cui cõmodata est res: qa si ɔmodauero tibi equũ meũ, ego nõ do tibi eũ, vt tu⁹ fiat, & ideo teneris mihi & d eadẽ re restituẽda. sec⁹ i mutuo: qe si mutuo tibi non teneris mihi reddere eãdẽ rẽ sed aliam rẽ eiusdẽ naturę, & æquẽ bonã. Alia est differentia: quie qui mutuũ accepit: si casu fortuito amiserit qood accepit mutuo, veluti incendio, ruina, naufragio, aut incursu latronum vel hostium: nihilominus possum agere ɔtra eũ ex mutuo; Sed ɔmodatarius diligenter debet custodire rẽ sibi cõmodatam: nec sufficit, si adhibeat talẽ diligẽtiam in custodiẽdo, qualem In suis rebus solet adhibere: si alius hõ diligẽtius potuerit custodire. Si verò propter maiores casus cõmodatari⁹ rẽ sibi cõmodatam amiserit, nõ tenetur: dum tamẽ propter culpem suam casus iste nõ aueneerit. aliòqui si tibi cõmodauero scyphum meũ, vt haberes i domo tua, & tu forsitan tecũ in peregrinatiõe attuleris, & Incursu latronum amiseris, vel naufragio, teneris mihi de eo restituendo, vel ad eius æstimationem.

Comodatũ & mutuũ differunt duplicitet.

a Ex contractu. Nec est, imò ex quasi cõtractu: vt J. de oblig. ex quasi contractu. §. item is. Aliquid tamẽ tacitè geri, propter quod est positus hic casus inter obligationes ex cõtractu: vt ff. eo.l. si in area. j. resp. & ff. commo.l. si it qui.§ .vlti.

Itẽ is cui &c. CASUS. Expeditis duob⁹ modis quibus re cõtrahit obligatio, s. mutui datione, & indebiti solutione, superest aliud gen⁹. Per quod re cõtrahit obligatio, s per cõmodatũ. Si enim res alicui vtẽdi gratia detur .i. cõmodetur, re obligat: & tenetur actione cõmodati. Sed diceret aliqs. Dñe. satis patet similitudo Inter illũ qui recipit mutuũ, & illũ q recipit cõmodatũ. qe vterq; re obligat. sed si placet dicatis mihi, q est differẽtia inter eos? Frater, dicit ipse, differẽtia est: quia q mutuũ recipit, fit dñs rei mutuatę, si dñs fuerit ille, qui rẽ sibi mutuauerit: qui aũt cõmodatũ accipit, nõ fit dñs rei cõmodatæ: vnde tenet restituere idẽ corpus, quod accepit. Dñe Iusti dixi ego, nũquid alia differẽtia inter eos reperitur? Vtiq; dicit ipse. Ille enim qui recipit mutuũ, re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitũ nequaquã liberatur. sec⁹ in illo q recipit cõmodatũ quoniã is exactam custodiã tenet præstare circa rẽ sibi cõmodatã. si tñ eã per casum fortuitũ amiserit, non tenet: & hoc verũ est, nisi culpa sua præcessit casum illũ. Sed domine pro Deo ponatis mihi exẽplũ de culpa fortuitum casum pręcedẽte. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argẽteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad ɔuiuiũ inuitaueras, vtaris, & tu eos tecũ peregrè portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo quòd tua culpa præcesserit casum illũ. Sed domine. pro Deo dicatis mihi, quando dicitur res propriè cõmodata. Frater dicit ipse: Res tunc dicitur cõmodata propriè esse, quãdo nulla merces interuenit: i qe si merces interuenisset, diceretur potius locata, vel

c Dat.i.tradit. a quia date est dominium trãsferre: vt l.vbi autem.§.fi. ff.de verb.oblig. & J. de act.§. sic itaq;, quod non fit in re commodata. Christoph.

d Namque. Primæ differentia inter mutuum & cõmodatum.

e Vt eius fiat. quod est in mutuo.

f De ea ipsa re. Quod non est in mutuo.

g Restituenda. Etiam non deterior: aliàs non videtur reddita, vnde tenetur ad interesse: vt ff. commo. l.ij.§ reddita.

h Et is quidem. Secunda differentia.

i Mutuum accepit. Hic no. mutuũ esse triplex. Naturale tantũ, s.quãdo fit numeratio sine stipulatiõe de soluendo. Ciuile tantũ, quãdo stipulatio interuenit de soluẽdo sine numeratiõe. Ciuile & naturale, quãdo numeratio & stipulatio interuenit. vt ff. si cer. pe.l.ij. Itẽ no. q deficit mutuũ ratione rei, vt i fure: vt ff. eo.l.ij.§. mutui. & §. appellata. & ratione personæ: vt ff. si cer.pe.l. si à furioso. & ratione dissensus: vt ff. si cert.peta.l. si ego pecuniã. & l. si me & Titiũ. Reconciliatur autem mutuum cõsumptione: vt ff. si certum pet.l. nam & si fur. stipulatione: vt C. si cert. pe.l. quamuis vsucapione ad instar alienæ pecuniæ datæ In dotem. vt ff. de iure dot.l. Proculus.

k Naufragio. Hic nota fortuitos casus melius. quã in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus C. de pignor. actio.l. quæ fortuitis.

l Exactã. Alias. exactissimã a & sic ponit positiu⁹

Ista glo. nõ est Accursij.

Mutuũ ẽ triplex.

Mutuum deficit triplicitet. Mutuũ reconciliat pluribus modis.

a Sic i feri ptis exemplaribus legitur.

pro superlatiuo. Et distingue: q̃a interdũ solus dolus venit in cõmodato: vt si cõmodo vxori meæ vt cõpta veniat ad me: vt ff.e. cõmo. l. si vt certo. §. nũc videndum. & §. interdũ. Quãdoq; dolus, & culpa leuis: vt si cõmodo tibi scyphũ, vt cões amici inuitentur ad cœnã: vt ff. eo. cõmo. l. in rebus §. hoc ita. Interdũ leuissima, & hoc generaliter, vt hic. Interdum casus, vt si culpa præcedit casum: vt hic sequitur, & ff. eod. l. in rebus. circa prin. cip. versi. alioquin.

Commodatari⁹ de quibus teneatur.

ADDITIO. Si quæri᷑ an ĩ cõmodato cõmodatari⁹ teneatur de dolo, lata culpa vel leui: dic ex mẽte doc. ĩ d. l. Si ut certo. q̃ si cõtractus celebratur gratia dãtis, tunc recipiẽs tenetur solũ de dolo & lata culpa. Sed si gratia recipiẽtis tantum, tunc tenetur d̃ dolo & oĩ culpa, sed non de casu fortuito, nisi culpa præcedat casum, vt hic. Si gr̃a vtriusq;, tũc de dolo, lata culpa, & etiã leui. Quid si res commodata sit æstimata ante, quam commodetur? Dic q̃ æstimatio semper addit vnã speciem obligationis primæ, vt per glos. & Bar. in d. l. si vt certo. secundum Ias. & Christopho.

Vis maior quæ dicat̃, pulchrè Budæ⁹ ĩ ann. ad Pandectas ti. de loc. & cõ. l. si merces. §. uis maior.

Aut ẽt post eius moram. i. quod te. ff. si cert. pet.

sufficit ei [a] tantã diligẽtiã adhibuisse, quantam suis rebus adhibere solitus est: si modo alius diligentior poterat eã rẽ custodire: sed propter maiorẽ vim † maioresve casus [b] nõ tenetur: si modo non ipsius culpa † is casus interuenit. Aliòqui, si id qđ tibi cõmodatũ est domi, peregrè tecũ ferre malueris: & vel incursu hostiũ, prędonumve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelligitur, si nulla mercede [c] accepta, vel cõstituta, res tibi vtenda data est: aliòqui mercede interueniẽte locatus tibi vsus rei videtur. gratuitum enim debet esse commodatum. [d]

Depositarius obligatur re, et tenetur de dolo. h. d. & Aret.

[a] Ei. Scilicet commodatario.

[b] Casus. Scilicet alios.

[c] Mercede. Sic ĩ. loca. § j. sic ĩ. manda. §. fina.

Cõmodati declaratio generalis.

[d] Cõmodatum. Commodatum est, si dedi tibi rẽ meam, vt vtaris: nec ide accepi mercedẽ. si verò merces interueniat, erit locatio, & conductio, gratuitũ enim debet esse cõmodatum: ideo tenerit ad exactissimam diligentiam sic. ĩ loca. §. j sic ĩ. mand. §. si.

Præterea. CASVS. Hic prosequitur Iusti. quartũ modum quo contrahitur re obligatio: dicẽs. quod p̃ter p̃dictos modos re cõtrahit̃ obligatio, s. in deposito. vnde si tu rẽ tuã penes aliquẽ deposueris, ipse te sibi obligat̃ & cõpetit tibi actio depositi: depositarius tñ non tenet̃ nisi de solo dol. subaudi. & de lata culpa: de alio vero non. vñ si rẽ depositã p modicam culpã amiserit depositarius, non tenet̃. q̃a est quod imputet̃ deponẽti. Suæ. n. facilitati imputare debet & cõqueri. qui rẽ suã custodiendam amico tradidit negligenti. Itẽ dicit Imperator in §. creditor. q̃ non solum dictis quatuor modis re cõtrahitur obligatio sed etiã creditor, qui pignus accepit à debitore, re obligat̃. & tenetur de re restituenda quã accepit, pignoratitia actione. Sed domine, dixi ego, tenetur ne de leui culpa? Resp. q̃ nõ: quia pignus vtriusque gratia datũ est, creditoris, vt magis pecunia sua in tuto sit, & debitoris, quia forsan non crederetur ei pecunia. & propterea sufficit vt exactã diligentiam adhibeat: & hæc est illa, quã rebus suis adhibere solet: quã si

præstiterit, quanquã pignus amiserit, nõ tenet̃: & nihilominus creditum petere poterit. h. d.

[e] Præterea. i. præter supradictos modos accipiens depositum re obligat̃. Vnde si deposui penes te rẽ meã, mihi obligaris: & possum agere cõtra te actiõe depositi ad rẽ mihi restituendam & teneris ex solo dolo, si dolum cõmiseris: sed si negligenter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiã suã amiserit furto, debet sibi imputare qui custodiendã rẽ suam amico suo tradidit negligenti: vt dicit̃ in fi. huius §.

Præterea [e] & is apud quẽ res aliqua deponitur [f] re obligatur, teneturq; actione depositi: quia & ipse de ea re, quã accepit restituendã tenet̃, siquid dolo [g] cõmiserit: culpæ [h] autẽ nomine, i. desidię, ac negligẽtiæ non tenetur. Itaq; securus est qui parũ diligenter custoditã rẽ furto amiserit: quia q̃ negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare [i] debet. [k]

Depositi declaratio.

Pignoris quoque obligatio re contrahitur; quæ quia vtriusque cõtrahentis gratia celebratur, creditorem de dolo, & leui culpa tantum, obnoxium reddit.

Creditor. [l] quoq; † qui pignus accepit, [m] re obligatur. quia & ipse de ea re, quam accepit, restituẽda tenetur actione pignoratitia. [n] Sed quia

[f] Deponitur. Idest custodienda datur. vt ff depo. l j.

[g] Dolo. Not. in deposito solum dolũ venire: vt hic & ff. depo. l. j. §. illud. itẽ venit lata culpa, q̃ pro dolo accipit̃: [1] vt ff eodem. l. quod Nerua. Quandoque leuissima, vt si hoc fuerit pactum: vt ff. eo. l. j. § sæpe. Item si fuit in culpa. quia portauit rem depositam per locum periculosum: vt ff. commo. l. in rebus. § j. & l. si vt certo. §. interdum. Item mora facta in restitutione: vt ff. depo si. l. si in Asia. §. si & hic, & superior si militer tenetur de casu.

[1] Et sic est tex. dicat solo dolo not q̃ licet lex taxatiuè loquat̃: tñ extẽditur ad casum similẽ: vt hic per Ang.

† Hic §. rñdet tit. ff. de pig. acti.

Dolus.
Culpa lata.
Culpa leuis.
Culpa leuissima.

[h] Culpæ. Scilicet, leuis.

[i] Imputare. Sic. ĩ. pro so. §. si. & ff. de min l. eum mãdato. § fina.

[k] Debet. Hic nota aliud esse dolum, vt q̃ñ est machinatio studiosa: vt. ff. de do. l. j. §. ij. Aliud latã culpam vt non intelligere quod oẽs intelligunt. vt ff de ius. & fa. ignu. l. regula. §. si fili⁹. & de ver. sig. l. lata. Aliud leuẽ. vt desidię & negligẽtiæ: vt hic. Aliud leuissimã, vt si quocunq; modo potuit præuidere, & non prouidit. vñ furtũ fieri nõ pt sine leuissima culpa: vt ff. p so. l. cum in duobus. [2] vel incendiũ nasci, licet non noceat inculpabilibus: vt ff. de of. pręf. vig. l iij. §. j. & ff. de peri. & commo rei ven. l. si vẽdita. & l. proxi. §. Aliud casum fortuitum, qui. s. præuideri non potest vt l. prox. §. & C. de pig act. l. quæ fortuitis.

[2] Cum leuissima tñ adhuc est casus fortuitus sec⁹ si sit leuis. & sic tutelli git̃ qđ nota. in l. nauta ff. naut. cau. sta. Actio hypotheca - ria & a - ctio tutelæ quãdo nascunt̃.

[l] Creditor. Creditorem accipe ex omni causa: vt in authen. de fideius. §. si. & de ver. sig. l. si eus.

[m] Accepit. Nota cautè ponit accepit, aliter nõ dr̃ re obligari sed pignus creditori etiã nuda cõuẽtione tenet̃. vt ff. de pig act. l. j. & hypothecaria sibi nascit̃ ad pign⁹ illud pręquẽdum: vt ĩ. de ac §. item Seruiana.

ADDITIO. Pro hac glo. vide tex. in l. greg. §. & in superficiarijs. de pign.

[n] Actione pignoratitia. Quæ nascit̃ demũ soluta pecunia, vel alias satisfacto: vt ff. de pig. act. l. si rem. §. ob. Sic in actione tutelæ, quæ demum finita tutela nascit̃. vt ff. de tut. & ra. dist. l. si tutor. §. ti. & l. seq licet

Et haec quidam dicant etiam prius eã nasci, sed non intercest cõis tari: vt no. in d. §. omnia.

opinio sea Exactam. Propriè ponitur, non superlatiuo: vt cũdũ lo. T. eod §. & Is. non enim tenetur de exactissima: vt ff. de Fab. & pro pig act. l. si cum venderet. §. venit. & l. seq. Accur.

cedit Idl. b Quam. Scilicet exactã diligentiam.

c Fortuito casu. Sed quis probabit hunc casum? Ref. creditor pbat se amisisse: vt C. de pig. act. l. si cre ditor. Itẽ debitor p babit dolum vel cul pã creditoré cõmi sisse: vt ff. de pba. l. In exceptionib. & l. quoties. §. q dolo, Sed tertio creditor pbat casum, si vult euadere: t i licet Bul. aliter distinxe rit: vt not. in d. l. si creditor. Accur.

d Securum esse. Re pete, placuit.

Stractè qñ est talis casus qui committi pôt sine culpa, vt bonũ in cursus, aliàs debe bat pbare in tali casu culpã nõ cõmis sisse. Ang. Cur aũt pro pecunia numerata non competit triticaria mite fom niant hic doct. in reddenda ratione, q̃buslibet vide hic apud Por. Tu vero cũ Zasio l. l. tritici. d vet. ob. dicito id esse ob id q̃ sub ap pellatiõe tritici veniãt opes frumenta riæ oẽs q̃ in terra serunt, vt & veteres intellexe rũt. Itẽ & q̃ in peco ribus pñstebãt, ex cepta pe cunia nu merata, ac p inde triticatiã adictionẽ veteribus dictã, ubi vt gl. ibi sẽtira tri ticer exi stimaride Zasius.

pignus vtriusq; grã daf, & debitoris, quo magis pecunia ei credaf: & creditoris, quo magis ei i tuto fit creditũ: placuit suffi cere, si ad eã re custodien dã exactã [a] diligẽtiã adhibeat: quã [b] si ṗstiterit, et aliquo fortuito casu [c] rẽ amiserit: securũ eẽ, [d] nec impediri creditũ petere.

TITVLVS XV.

DE VERBORVM obligationibus.

DE VERBORVM obligationibus.

Ista continuatur ad praecedentia, vt patet in text. suprà de oblig. in fi. Are.

Verbis. Tot° iste titulus diuidi in quatuor partes. Primo ponit qualiter obli gatio verbis ẽhitur, & quae actio ex ea resultet. Secũ dò quibus verbis olim & hodie concipient. Tertio, quot modis stipulatio fieri pôt. Quarto, illud per exẽ pla declarat. Secũda ibi. In hac re. Tertia ibi, Omnis stipulatio. Quarta ibi, Pure veluti. CASVS Quasi ui à Iustin. Dñe. qualiter obligatio contrahitur verbis? & rñ. Ex interrogatione praecedente. & responsione subsequente, cũ qd dari, fieriue stipulamur Ex qua obligatione verborũ duae ṗficiscuntur actiones, s. cer ti cõdictio ex stipulatione, & actio ex stipulatu, si res incerta deducatur in stipulationẽ. Sed dñe, quod est nomẽ verb. obli. Et rñ. dñs imp. q̃ vocaf stipulatio. Sed dom. ne, quare dicitur hęc obligatio, stipulatio? Ite ad hoc res q̃ hoc est ideo: quia stipulũ apud veteres firmum appellabatur, à stipite descẽdẽs: & ideo hęc obligatio tanquã firma vocabatur stipulatio. Franc.

e Ex interrogatione. s. praecedente. & responsione se quente: vt hic, & C. de vsur. l. j. alias non valeret.

f Dari. s. certũ, quod appareat, quid, quale, vel quan tũ sit l. obligatiõe: vt ff. e. l. stipulationũ & l. seq. Ac.

g Fieriue. Vel etiam non fieri. vt T. eo. l. vbi autẽ. §. id quod. & T. eo. §. fi. Acc.

h Stipulamur. Est autem stipulatio verborũ conceptio. qua aliquid dare, vel facere promittimus &c. vt ff. eo. l. v. §. Stipulatio. Accur.

i Ex qua. Scilicet obligatione verborum.

k Cõdictio. s. certi, generalis: de qua dicit T. ti. j. di ximus circa prin. Item & triticaria locũ habet. vbi petitur certum, vel incertum, nisi petatur* pecunia numerata: vt ff. de tritic. l. i.

l Ex stipulatu. Si autem incertũ quid mihi debeaf, non ex stipulatione. sed alio ẽctu, agitur cõdictione in certi. nã dico q̃ est propriũ nomẽ actionis: vt ff. com di. inde. l. sed & si me. §. j. vbi de de hoc notant. Accu.

m Si incerta. Nisi in casu: vt C. de rei vxor. act. in prin. Sed qui si promitto aliquid in genere? Respo. non valet. nam dan do musca[m] liberatur. oportet n. q̃ alĩ qua certitudo ibi sit, vt homo, vel equus, quae certis finib. cõtineatur. aliàs non valet: vt ff. eo. l. ita stipulatus. in prin. & ff. de iure do. l. cũ post. § gener à socero. Accur.

buscunque verbis (modo vterque contrahentium quid alter velit intelligat) fieri potest.

Verbis obligatio cõtrahitur ex interrogatiõe, [e] & rñsione, cũ qd dari, [f] fieriue [g] nobis stipulamur: [h] ex qua [i] duę ṗficiscũtur actiões: tã cõdictio [k] certi, si certa sit stipulatio, quã ex stipulatu, [l] si incerta [m] sit, q̃ [n] hoc nomine inde vtit, q̃ stipulũ [o] † apud veteres firmũ [p] appellabatur, fortè à sti pite † descendens. †

Olim requirebatur quedam solennitas in stipulatione, quae hodie est sublata: nec refert qua lingua fiat interrogatio, et responsio, dummodo se intelligant. Are.

n Quae. Scilicet. Stipulatio.

o Stipulum. Alludit vocabulo. sic T. de testa. in princi. & ff. de acquir. pos sessio. l. j. in principio. nã nomina cõsonantia debẽt esse rebus: vt T. de dona tio. §. est & aliud.

p Firmum. Nam & baculum. vel stipitem paleae dabat vnus alteri pro inue stitura, vt hodie fit in Marchia: sed in Lombardia bibunt: alibi per mãtellum Inuestiunt. sic ff de pactis. l. j. Accur.

ADDITIO. Ista tamen Inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de cõsuetudine sic. Idẽ j beneficialibus de iure can. per eam n. possessio nõ acquirit, vt hic p doctores. In hac re. CASVS. Quęsiui a legislatore sub qua forma fieret stipulatio? Et dicit legislator. i. ipse Iust. Frater recitabo tibi antiquitatẽ circa hoc: & et nouitatẽ, & recitat primo antiquitatẽ, dicens, q̃ an tiquitas erat q̃ p illud idẽ verbũ, p qd fiebat interrogatio debebat fieri responsio. mutata, s. persona se cũda à parte quaẽtiis in pmã personã à parte resp. dentis. Verbi gratia, Spõdes? Spõdeo. sed hęc solemni tas identitatis verborũ per dom. Leonẽ fuit sublata p constitutione suã, quã habes C. de contrah & com mi. sti. l. omnes. Vnde constitutio illa Imperatoris de solennitate verborũ si euacuit: sed Intellectũ cõsõ nãtẽ inter partes desiderauit, vt stipulẽtes adinuicẽ se intelligerẽt: nec euacuit illa ẽstitutio p q̃ verba sic ter stipulatio dũmõ fieret p verba ad stipulationẽ idonea & istã ẽstõnẽ approbat hic Ius. & sic pa et sub qua forma dẽr ho tie fieri stipulatio. Sed q̃d dñe, si bene video. q̃ solẽnitas verborũ. q̃ olim necessaria erat ad stipulationẽ. hodie est sublata. sed dñe pro Deo posset ne stipulatio fieri diuersis linguis? Ad hoc rñ. & dicit. q̃ si refert, quacunq; lingua fiat sti pulatio, siue Gręca siue alia dũmodo ẽhẽntes se ad I uicẽ Intelligãt. Nec ẽ necessariũ, q̃ ambo vna lingua vtãtur: sed prius vnus vna lingua qrere. & ali° altera lingua rñdere pôt: & nihilomin° valet stipula tio: dũ th verba apta fuerit ad stipulationẽ, & vterq; alterũ Intellexerit. Nã duo ẽt Brittones verbis Gallicis contrahere possunt, & Galli Brittonicis verbis: dum modo se intelligant. vnde Graeci Latina lingua contrahere

† Stipulũ In hac significatio nem, quã dicit Iust. apud lati nos non reperiri asserit Ca tellianus Cotta in Memorabilib° suis & stipula tionẽ à sti pe potius deduci. q̃ circa stipẽ. i. pecu nia maxi me consi stat.

† Stipula ri ẽ stipẽ i pecuniã obligare. Valer. Ma xi lib. j. Egi Pet.

† Alciat. lib. Parer. gon. j ca. xxxix. legendũ pu tat. ἀπὸ τῶ στερεῶ qd apud graecos στερεὸς significet firmũ ac solidum.

contrahære possunt. Fran.

a In hac re. Scilicet stipulatione contrahenda.

b Faciā. Quæ omnia dici debebant in stipulatione, vel aliqua de his. sic ĩ. de sing. reb. per fideic. rel. §. fi. sed hodie vel vnum ex his, vel etiam aliud dūmodo aptum sufficit: vt j. eod §. versi. sed hæc. qui cōtinuari debet cum isto §.

stipulatione facta, debet͂ qđ promissū est: sed nō pōt peti antequā dies venerit: & die aduenięte, vel stāte adhuc nō potest peti promissū: nisi tota dies sit præterita, siue elapsa: qa incōmutabiliter nō possumus dicere, q̄ nō soluerit sua die, i. apposita vel p̄fixa antequam totus dies fuerit elapsus.

In hac re a olim talia verba tradita fuerūt: Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fidepromittis? Fidepromitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo. Facies? Faciā. b Vtrum autē Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua c stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si vterque stipulantium d intellectum eius linguæ habeat: nec necesse est, eadē lingua vtrunque vti: sed sufficit congruenter ad interrogata respondere. quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed hæc e solennia verba olim quidē in vsu fuerūt: postea autē Leonina constitutio f lata est, quæ solennitate verborum sublata, sensum, g & consonantem intellectum ab vtraq; parte solū desiderat, quibuscunq; h tandē verbis expressum est. I

Stipulationis pura statim cedit dies, et petendi ius cōpetit: stipulationis verò in diem quāuis statim dies cesserit, non tamen antea promissum peti potest, quam etiam tota dies, in quā stipulatio facta fuit, prætererit.

Oīs stipulatio, aut purè, aut in diē, aut sub cōditione fit. Purè, veluti. Quinq; aureos dare spondes? idq; confestim i peti pōt. In diē, k cū adiecto die, quo pecunia soluat͂, stipulatio fit: veluti, x. aureos primis l calendis Martijs dare spondes? Id aūt quod in diē m stipulamur, statim quidem debet͂: sed peti prius, quā n dies venerit, non pot. o At ne eo quidē ipso p die, in quē stipulatio facta ē, q peti pōt: † qa totus is dies arbitrio soluētis tribui debet. r Ne que enim certum est, eo die, ĩ quē promissum est,

c Lingua. Vt Assyria, Latina, Græca, vel alia: vt ff. eo. l. j. §. fina.

ADDITIO.

Dūmodo se ĩtelligāt alias esset necessari⁹ interpres. idē in teste in Illyrico nato, cuius lingua non intelligit͂: quia iudex eū interrogabit per interpretē Et si ipse iudex, & notarius. vel ēt notarius sol⁹ sit ĩterpres, sufficeret: imò ipsius scriptura vel instrumētū facere fidē ēt cōtra nūtium, vel testē dicētes aliter denuntiasse, vł deposuisse quā scriptū sit. & hæc vera ĩ iudicijs ciuilib. secus ĩ criminalibus vt per Ang. hic.

d Stipulantiū. Propriè & ĩpropriè dr. sic ĩ Aut. d ęqua. do. §. j. col. vij & sic improprie ēt promittēs dicitur stipulari: vt hic, & ff. de condic. Indeb. l. si non sortē § si decem ↄ.

e Sed hæc quæ diximus supra, eod. §. in hac.

i Confestim. Idest statim: vt ff. eo. l. eū qui calendis. §. fi. & hoc nisi eatiōe loci sit in diem: vt j. eo. §. loca. vel ratione rei, quæ adhuc non est in rerum natura vt j. de exce. §. ante pe. & ff. e. l. Interdū. ĩ prin. i & de eōd. & demō. l. j. §. fi. Sed ad qđ fit pmissio. cū nō incōtinēti soluit? Rň. nō ē sic praue intelligendū verbū confestim, vt veniat statim cū sacco parat⁹: vt ff. de solu. l. quod dicimus. sed aliquod spatium puta decē dierū dandū est vt. j. de inut. sti. §. fi. & ff. de constit. pecu. l promissor. sic cuā fere vbique consuetudo Interpretatur, vt intra decem dies fiant præcepta à Potestatibus, quæ est bona legū interpres: vt ff. de leg. & senatuscons. l. l. si d̄ interpretatione &c. cum dilectus. extra. de consue.

k In diem. Scilicet fit stipulatio, sed nū qđ stipulatio, est actus ciuilis? Resp. sic: vt j. de act. §. de constituta. ergo non debet recipere diem, nec ēt conditionē: vt ff de reg. Iur. l. actus. Sed dic, q̄ hic actus ibi non computatur, sic In nouatione vt dicitur. ff. de noua. l nouatio. Et illa regula, actus, habet locum in suis numeratis casibus.

l Primis. Superflue hoc dicitur. ff. eo. l. eum qui calendis. in prin.

m In diem. Aliud si ad diem. nam tunc vsq, ad diē tenetur, & non post. vt ff. de act. & obl. l. obligationum fere. §. 1. & dic. quod idem est dicere ex die, qđ in diem: vt d. l. in prin & hic.

n Priusquam. Nam cessit, sed non venit dies. quod dic: vt ff. de ver. sig. l. cedere ↄ.

o Nō p̄t. Sic ff. si cer. pet. l. certū ↄdī. In prin. & si petat repellit͂ per exceptionē: vt j. de exce. §. prętetea.

p Ne eo quidem ipso. Nisi ab initio sic dicat. Hodie dare spondes? quo casu pura: vt ff. eo. l. liber homo. §. decem, sed si est pura: ergo peti nō potest ante decem dies. Ita enim determinatur verbum, cōfestim. ĩ. eo §. omnis. & in l. ff. eod l. liber homo. dr̃ quod eadem die: ergo male. Sed ibi expressa est dies.

q Facta est Scilicet vt soluatur.

r Tribui debet. Hic no. q̄ōnem de facto: Iudex statuit terminum peremptoriū partibus ad audiēdam sniam, puta diem Iouis: vna partium non veniente eadē die, quæro quando debeat ea sententia ferri? an die

Et sic pe fieri sine interrogatione. glo. ll. spōsio. ff. de ver. sign. Egid. Per.

t Non est tñ ibi nata actio, vł obligatio: qa cū sit icertū, an fruct⁹ nascātur, vel non: dies, quæ tacitè Iest habet͂ pro cōditiōe: vt l. r. ff. de ↄdit. & dem. An.

† Nisi ita concepta sit stipulatio, hodie dare spondes? tunc .n. statim peti pōt. l. liber homo. §. decem. ff. de ver. oblig.

Stipulatio an possit fieri sub conditione ↄ. In diē & ad diē differunt.

Cōfestim determinatur per x. dies.

* Vnde si annua capies, non valet. l. t. §. fi. ff. eo. qa conceptus mentis debet dephendi p verba, nō per signa, Bart. tñ refert de quodā q p motū labiorum quęlibet loquētem intelligebat, Egid. Per.

Stipulatio fieri dēt verbis aptis.

f Constitutio. Vt C. de contra. & com. stip. l. omnes.

g Sēsum. Aliàs cōsensū. s. verbis * expressū ab vtroque. & in cōtinenti: vt ff. e. l. j. I prin. & §. q p̄sens. & §. siquis ita interrogēt, licet verba inuolia fuerit ĩserta: vt ff. eo. l. quę extrinsecus. alias si diceret verba ex p̄lla non exigi, non differret ab his contractib. qui ↄsensu contrahuntur: vt j. de obl. ex cōsen. j. resp. Ac.

h Quibuscunq; habilib. tñ ad hoc. Quid. n. si dicā a, & velim repręsētare, pmittis: tu dicas b & velis repręsentare promitto? non valet. vt ff. de cōsti. pec. l. q autem. §. fi. in glo. fin. & l. seq. & ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. ibi, sic idonei sunt.

Omnis stipulatio. CASVS Dixi Iusti. Dñe, procedatis ĩ materia: & dicātis mihi aliquā stipulationū diuisionē. Et rñ. q̄ omnis stipulatio, aut ē pura, aut ĩ diē, aut sub cōditiōe. Sed dñe, posuistis istā trimembrē diuisionē ponatis de primo exēplū si placet. Et rñ. q̄ stipulatio fit pure. Nā si quærā a te sic: frater v. aur. dare spondes? & tu rńdeas, pmitto. ista stipulatio dicit͂ pura: & ideo illud, quòd in istā stipulationē deductū est, statim peti pōt: nō tñ sic intelligēdū est, vt statim veniat cū sacco paratus Sed dñe, iam vidi qualiter fit stipulatio purè: sed qualiter in diē? Rñ. dicēs. In diē fit stipulatio: veluti si dicat stipulator, Promittis mihi in primis cal. Iunij x. & promissor rńdeat, promitto. Ista stipulatio est in diem: & statim

datum nō esse a prius, quàm b is præterierit.

Stipulatio annua quoad quis viuet, pura, & perpetua est, sed post mortem stipulatoris obstat exceptio heredi. Are.

Annota, Tempus ipso iure non posse tollere obligationem, sed exceptionis ope.

At si ita stipuleris, Decē aur. annuos, c quoad viuā, † d dare spōdes? & pure facta e obligatio itelligit, & ꝑpetuat: f † q ad tēpus non pōt deberi, sed hæres petēdo, pacti exceptione submouebitur.

Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Aret.

Sub conditione stipulatio fit, cū in aliquē casum g differtur obligatio: h vt si aliqd factū fuerit, vel nō fuerit, cōmittat stipulatio: veluti, Si Titius consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?

Stipulatio sub negatiua cōdone concepta; cū viuo stipulatore ipleri neqat, comortuo effectū sortitur.

die statuta: vel sequenti? Et videtur q nō die statuta: quia, vt in ꝯtib. tota illa dies videt sua: vt hic. & pro hoc est ff. de ferijs. l. more Romano. per quam legem etiam si media nocte venisset, satis sufficeret. vnde patet, q ea die ferri non debuit. Item alia rōne: quia post peremptorium debet eam partem absentem citare index: vt ff. de iudicijs. l. & post edictum. & inter vnā citationem, & aliā debet esse spatium decē dierum olim, vt ff. de iudi. l. per interuallū, hodie triginta dierum. vt in Auth. de liti. §. omnem. colla. viij. & secundum consuetudinem Bononiē. vnius diei. vnde patet, q in die peremptorij nō debet ferri. Sed i illa l. & post edictal. ex ponit, debet. i. potest. Item videtur contra, quòd in die peremptorij debeat iudicari. vt C. quando prouoc. non est ne. l. cū non eo die. Item si sit ita prope sero, vt certū sit eā partem amplius non posse venire, debet iudicare in die peremptorij: vt ff de verb. oblig. l. cum stipulatus sum mihi à Proculo, & l. liber homo. in h Et hęc verior opinio. Sed tamen post vesperas statim, vel in ipsis vesperis debet ferri: vt in Authen. de iudic. § sedebunt. colla. vj. sed nec in nocte debet ferri sententia & ita paulo post excessum vesperatum debet iudicari. Et ita quidam electi ad quoddam consilium de facto iudicauerunt.

ADDITIO. Nisi iurisdictio iudicis sit peritura. Et hæc ꝓcedunt in definitiua. nō in interlocutorijs: quæ etiam de nocte ferri pōt. & ab opin. istius gl. quā ēt tenuit Bar. & Bal. dicit Ang. non esse recedendum. & an die sequenti peremptorium possit ferri sententia, vide pulchrè per eum hic.

a Datum non esse. Idest, nō sit hoc verum incommutabiliter.

b Prius quam Vt ff. eo. l. quicquid. §. fina. & ff. de pig. act. l. si necessarias. §. si annua.

At si ita stipuleris. CASVS. Supra vidimus, q ille, qui ꝓmittit, non pōt conuenire cum effectu quousq; dies venerit sed dñe quid diceretis de illa stipulatione qua quis mihi ꝓmittit decē quo ad viuā? Frater, dicit ipse: ista stipu pura est, & ꝑpetuò obligatus est ꝓmissor. vnde si pura est, possum singulis annis quādiu viuam, agere ad decē in principio cuiuslibet anni. & hæres ēt me' de rigore iuris pōt agere, sed submonebit per exceptionem pacti tacti de non petendo, quasi videat tacitè pactum fecisse, q ego possim petere dū viuo, hæres autē meus nō possit. Illud autem (vt dicunt) pactum tacitū est inductū à potestate iuris ab isto vero l stipulatione insertō: videlicet quoad viuā. Eo. n. ipso, q fuit mihi ꝓmissum illud annuum quoad viuere, per hoc tacitè videor pactus fuisse, ne hæres meus petat & h. d. et la gatur illud at. s. quod ponit in princip. §. aduersatiue, videlicet sic: ita est, quod illa stipulatio in diē, q est in proxi. §. non est pura. at. pro ied.

c Annuos. Aliud si dixerit, singulis annis. Nam primo casu in initio cuiuscunq; anni, secūdo in fine cōmittit stipulatio: quia sit est in legato sic relicto: vt C. quādo dies leg. ced. l. j. & ff. quādo dies leg. ced. l. nec semel. Vñ versus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni: vt dicet ī. de inuti. stip. §. q hoc anno. & ff. eo l. q hoc anno. Sed nunqd est vna stipulatio. vl' plures? Rñd. vna est: vt ff. eo. l. si Stichū. §. j. licet legata sic relicta sint plura: vt ff. de do. cau. mor. l. senatus. §. fina. Sed quæ est rō? Respon. quia semel in stipulatione inspicit con ditio stipulantis: vt si sit filius, acquirat patri: & vna est actio: vt ff. eo. l. si filius. sed i legatis pluries consideratur. s. singulis annis; cum singulis annis cedat dies legati, & plures sint actiones: vt ff. de annuis legatis. l. cum i annos. & qñ di. leg. ced. l. cum in annus. Sed M dicebat hanc esse differentiam. quia in stipulatione est vna verborū conceptio: sed quantum ad rei vtilitatē plures sunt, sicut legata. & facit ꝓ eo. ff. eod. l. pluribus. §. j. Sed ibi certe ꝑ alia verba fuit facta, s. per hæc: annua, bima, trima die, vel dic q ibi quintundam sententia recitatur. Nec obstat, quod vna est conceptio: nam & in legato vna est conceptio.

d Quoad viuam. Idest donec viuam.

e Purè facta. scilicet rōne primi anni: sed rōne sequētium est in diē quo ad quid. quia ante annū nō debetur: & conditionalis quo ad aliud, nā aliās nō debetur, nisi viuā, arg. ff. eo. l hoc iure. & l. in illa. Vel dic, q est Pura abnegatiuè. i. non conditionalis.

f Perpetuatur. Idest, donec viuat. sic ff. ꝓ socio. l j. secundum quosdā. imò dic, ꝑ omnia secula ēt post mortem, nā ipe non tollitur obligatio, ipso. s. iure.

h vt sequit: vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum fere. § placet. & ff. de seru. l. seruitutes. sed per exceptionem, vt sequitur. sed hęres petendo &c. vt ff. de actio. & obli. l. obligationum fere. §. placet & ff de seru. l. seruitutes.

Sub conditione. CASVS. Dixi Iusti. Dñe iā vidi exemplum de primo mēbro diuisionis nostrę. s. qualiter fit stipulatio purè: & ēt de secundo membro. s. qualiter fit stipulatio in diem. ponatis modo, si placet, exēplū da tertio membro. i. qualiter fit stipulatio sub ꝯdōne. Et ad hoc rñ. dñs Iusti. q sub conditione fit stipulatio, cum in aliquem casum promissio differtur: hoc est ad aliquid, quod indifferenter se habet ad esse, & ad non esse: veluti, si aliquid factū fuerit, promittis mihi x. vel si aliquid factū nō fuerit. ꝓmittis mihi decem? Et primo ponit exemplum conditionis, quæ fit per verba affirmatiua: vt puta, Si Titi' factus fuerit ꝯsul, v. aureos dare spōdes? Frā.

g In aliquem casum. Idest, in aliquam fortunā inopinatam: vt possit se habere ad esse, & nō esse, qd in futuris tantum est: vt ī. eod. §. conditiones.

h Differtur obligatio. Nam ante euentum cōditionis obligatio cessat: vt ff. si cer. peta. l. si omnis. & sic ea pendēte nō est debitor, sicut nec hęres sub ꝯdōne institutus interim est hęres, vt ff. fa. erc. l si marius. Arg. ꝯ. C. de consti. pe. l 2. in eo quod dicit conditionale debitum posse cōstitui: quod nō posset, nisi eēt debitū: vt ff. de consti pe. l. j. Sed dic, q sufficit debitū spe, itē nec aliud interim deberet. vt ff. de cōsti. pe. l. ad quod

† Quoad viuam, in diem vitæ meæ, ad mei seu meā vitam & quoad moriar idem est dicere. Mādos. in Gl. Facul. §. Ac ēt, in ver. obtineat.

† Neque eñ semel nata obligatio tolli tempore. certis modis inuentis ad eam tollendam, de qb' ī. ti. q. mo. toll. obli. Snīa die ꝑfisa debet ferri ēt absente altera partium.

Promitto x. aureos annuos, & singulis annis, differūt.

r Hoc verū vbi nō ennmerātur anni, siue aliqd qd psonæ nō cohæreat fit ex parte stipulatoris implēdum, siue nihil, dūmodo ex cursu tp̄s debeat stipulatio cōmitti. als si in euentū alicui' ꝯdōnis: vel expsiè fuerit anni dinumerati est secus, vt p Ang. hic.

s Nisi expresiè, vel tacite ex stipulantis paupertate ꝑ alimentis deducta cēsent. & ita sm Bart. pōt saluari gl. in l. stichū. §. hmōi. ff. eod. licet sit magna diuinatio. vl' dic, q quo nes agitur d mnī supplenda obligatione. infinitas est euitandas vt l. fidei commiss. §. si deoc. ff. de leg. 3. Ang.

l.id quod.ite are ȝ. ff. ex quib.cau.in posses. cat.l.in possessione.& ff.de ver sig. l.creditores Sed tõne spei creditores dicunt. vt j eo. §.ex cõditionali.

ADDITIO. Impropriè th: ,ppriè aũt creditor est, q fidem alterius credendo secuturus est. Et ita in telligitur statutum de eo q credidit faciens mentionẽ: secus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quocũque modo alium habeat obligatum dummodo non in diem, vel sub conditione. Angel.

uenire in stipulationẽ: imò & loca stipulationibus inseri pñt, puta si dicam sic, Promittis te mihi daturum decem Carthagini? & tu rñdes, Promitto, & huiusmodi stipulationes licet purę videãtur: re ipsa, tñ habent tacite temp⁹ adiectum, quo aliquis ire, vel mittere possit ad locum illum, in quo promisit pecuniam se daturum. vnde si aliquis ita stipuletur Romæ: hodie Carthagini dare spõdes ista stipulatio nõ valet, cũ repromissio sit impossibilis, & ratione huius impossibilitatis vitiatur huiusmodi stipulatio.

Si qs ita stipulet̃, Si in Capitoliũ nõ ascẽdero, [a] dare spõdes? [b] pinde erit, ac si stipulat⁹ eẽt, cùm † morietur, [c] sibi dari.

Conditionalis stipulationis spes transmittitur ad hæredes.

Ex cõditionali † stipulatione, tm̃ spes ẽ [d] debitũ iri: eãq; ipsã spẽ i hr̃dẽ trãsmittimus, [e] si prius, q̃ conditio extet, mors nobis contigerit. [f]

Si certo loco solutio facienda destinetur, etiam pura stipulatio tacitam habet diem, qua scilicet ad locum verosimiliter perueniri possit.

Loca ẽt inseri stipulationi solent, veluti. Carthagini dare spõdes? quæ stipulatio licet purè fieri videatur, tñ re ipsa habet tempus [g] adiectũ, † quo ,pmissor vtat̃ ad pecuniã Carthagini dandam. Et ideo siquis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spondes? inutilis erit stipulatio: cũ impossibilis [h] sit repromissio.

Iam propriè conditionẽ dicimus quæ futurũ respicit, idcirco conditio, quæ ad præsens aut præteritũ refertur, stipulationẽ conditionalem non reddit, sed aut puram, aut nullã.

Conditiones, † quę ad præsens, vel pręteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationẽ, aut oino non differunt, veluti, si Titius consul [i] fuit: vel, Si Męuius viuit, dare spõdes? Nã si ea ita nõ sunt, nihil valet

† R6. qa ex stipulatione conditionali nõ potest agi prius, quã conditio sit purificata: sed nõ põt purificari ante mortẽ ergo &c. Eg. Per.

Si quis ita stipuletur. CASVS. Ponit exemplum conditionis prolatę per verba negatiua dicens, q si aliquis stipuletur, Promittis mihi decem, si Capitolium non ascendero, bene valet talis stipulatio, sed perinde est, ac si stipulator stipulatus esset eum moreret, decẽ sibi dari. nam in vtroq; casu demum post mortẽ stipulatoris potest illud, qd in stipulationẽ deductũ est, peti cum effectu. Nota q cõditio alia respicit temp⁹ futurum: vt supra eod. sub conditione. alia præteritum, & alia præsens.

† Vide j. de inuti. stip § qs sub. q hũc §. declarat. Egid. Per.

[a] Si in Capitoliũ nõ ascendero. Supra posuit in affirmatiua ,ɔdõne & negatiua: nunc in negatiua tñ.

[b] Dare spondes. Scilicet v. aureos, vel aliqd aliud.

[c] Cũ moriet. Similes sunt istę duę stipulationes in hoc, quia mortuo stipulãte in vtroq; casu cõmittitur vt hæredes agant. nam põt oblo. ab hærede sic incipere vt C. vt act. ab hære. & ȝ hære. l. j. Dissimiles ĩ hoc, qa prima conditionalis, secunda in diem: quem diem certũ est euenire, vt ff de condi. indeb. l. nam si. licet nesciamus qñ: vt ff. de condi. & demon l. j & in Authen. de nupt. §. deinceps. colla. iiij.

Ex conditionali. CASVS. Aliqs stipulatus est aliqd sibi dari sub conditione q pendet: nunqd habet statim alium sibi obligatum, s illum à quo stipulatus est? Et rñ q non. imò ex conditionali stipulatione tantum spes est in debitũ: & si contingat ipsum decedere ante, quam conditio exstat, ipse istam spem transmittit ad hæredem suum.

Diem cedere. & venire differunt.

[d] Spes est. Non autem cessit, vel venit dies: sed in pura statim cedit, & venit. ff. de verb sign. l cedere, sed in illa quæ est in diem: statim cedit dies legati, sed non venit. supra eo. §. in diem.

[e] Transmittimus. Sic C. de ijs q ante aper. tab. l. j.

[f] Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hęredem non transmittit: vt C. de cad. tol. §. sin aũt aliqd. Rñ in stipulatione interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere & suis hæredi: vt ff. de proba. l si pactum quod non est in legatario cuius nullum factum interuenit. & eodem modo responde in hæreditate conditionali.

Legatari⁹ ɔditionalis legati spẽ non transmittit.

Loca etiam inseri. CASVS. Supra dictum est, q in stipulationem quandoque dies, qñ que conditio venit. Et non solũ illa, quę supra dicta sunt, possunt

Loca etiam. Non solum conditio vel dies.

[g] Tempus. Quod bon⁹ iudex arbitratur. quod die, vt ff. eodem l. continuus. §. cum ita.

† Aliàs, iniectum. Quædam versita ex ẽp. habẽt interiectum.

ADDITIO. Nota. quòd licet in actibus iudiciarijs tẽpus itinerãdi sit statutum certum, vt viginti miliaria singulo die. vt l prima. ff. si quis cau. (& die vt ibi per Bar & doc.) tamen in ɔtractibus non est determinatum: sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare & locum, & periculum, & qualitatem personæ. vt l. continuus. §. primo. & ibi vide Bartolum & Imol. ff. eodem. Ang.

† Cõditiones ppriè sunt d futuro, non aũt de pñsenti, seu præterito Mand. in 18. q. 32. Regu. nu. 16.

[h] Impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitiatur: vt j. de inuul. stipu. §. si impossibilis. nisi vterque haberet ibi pcuratorẽ, & egisset quilibet cum suo, vt eadem die fieret solutio: vt ff. eodem. l. fina. § si inter eos.

Conditiones quæ. CASVS. Quæsiui à Iustiniano. Dñe supradictum est, q stipulatio conditionalis est, cum differtur in aliquem casum. Sed dñe, nunquid omnis stipulatio est incerta, quæ fit per hanc coniunctionem, si? Rñd. dñs Iustin. q non: nam ea quæ sunt præsentia, vel præterita, non dicuntur pẽdere: sed ea quæ sunt futura, ppriè dicuntur pendere: quasi diceret: tunc intelligitur stipulatio sub conditione. qñ differtur in aliquem casum futurũ. Quando autem in aliquem de pterito, vel de præsenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imò aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quæ per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem, si Mæuius viuit? & tu rñdeas, Promitto. si viuit tempore conceptę stipulationis, statim valet stipulatio: si autem non viuat tempore conceptæ stipulationis, non valet, imò statim infirmatur & ita stipulationes, quæ concipiũtur in aliquem casum pręsentem, vel præteritum: quanquã illi casus nobis sint incerti, quia tñ quoad naturam naturantem sunt certi, non morantur &c. Franc.

[i] Consul fuit. Sic ff. si certum peta. l. itaque. & l. etiam ad pręsens tempus, patet etiam in l. conditio. ff. de verborum obligatiõe.

Natu-

stipulatio. sin autem ita se hñt, statim valet. Quæ.n. p rerū naturā [a] sūt certa: n morant [b] obligationē: licet apd nos icerta sīt.

Factū in stipulationibus deduci posse explorati iuris est, quibus (cum interesse præstādo à facti obligatione eximatur promissor) ubi utile est pœn. ādijci: propter eius quod inter est difficilem probationē.

Nō solū res in stipulatū deduci pñt, sed ēt facta: vt si stipulemur fieri aliqd, vel non fieri. & in hmōi stipulationib. optimū erit pœnam subijcere, [c] ne quantitas [e] stipulationis in icerto sit, ac necesse sit actori probare [f] q eius intersit. Itaq; si quis, vt fiat aliqd stipuletur: ita adijci pęna debet. Si ita factū non erit, tunc pœnę noie x aureos dare spondes? Sed si qđā fieri, [g] qdam non fieri, [h] vna eadēq; cōceptione stipuletur qs, clausula [i] hmōi erit adijcienda. Si aduersus ea factum erit, [k] siue qd ita factū nō fuerit [l] tūc pœnę noie x. aur. dare spōdes?

TITVLVS XVII.

DE DVOBVS reis † stipulandi † & promittendi. †

Ne credito hic reos à reatu, siue delicto dici: sed eos reos stipulandi dicimus, qui duo pluresve ab aliquo sibi quid dari, aut fieri stipulantur, quibus simul respondetur: promittendi verò reos qui separatim interrogati, cuipiā idē dare, aut facere singuli promittunt: proinde qđ duobus reis stipulandi debetur, singulis in solidum debetur: et è regiōe quod plures promittendi rei spoponderunt, singuli solidum dare tenētur: unius tamen solutione, aut receptione vtriusque perimitur obligatio.

Et stipulandi, & promittendi duo, pluresve rei fieri pñt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem

---

[a] Naturam. Ergo nec futura morantur obligationem. nam etiam illa per rerū naturam certa sunt: vt de iud l. sed & si restituat. §. si. cōtra. Sed dic, quòd aliud ē esse certum per rerum naturam, idest. p naturalem cursum naturæ: p quam sola præterita, & pñsentia sunt certa, & ita hic accipitur. Et etiam illa futura certa sunt, quę non habent se ad vtrum libet: vt si moriar. nam & hæc nō morantur obligationē: vt ff. de condic indeb. l. nam & si. & l. præced. & seq. & ff. de nouat. l. si pupillus. §. qui sub conditiõe. Et aliud est in natura rerum. i. in sciētia Dei. i. qua omnia, q̄ sunt, vel fuerunt, vel futura sunt teste Boetio tāquā præsentia sunt. Item & aliàs, sunt mille anni ante oculos eius tāquam hesterna dies, quæ præterijt. & dicitur prima natura naturata sed secunda natura naturãs: quod idem est quod ipse Deus.

[b] Non morantur. Idest, nō suspēdunt siue differunt. Accu.

[c] Incerta sint. ff. de regu. iur. l. in totum contra. Sol. illa loquitur in his, vbi præsens solennitas exigitur: vt septem testes in testamēto: vt ī. de testam. §. j. Vel loquitur in alijs casib⁹. vbi certa scīa & intellect⁹ de præsenti exigitur in cōtractibus puris: vt C. de donatio. l. nec ignorans, nec inuitus. hic autem in conditionali.

Non solū res. CASVS. Supradictum est de stipulationibus, q̄ consistunt in in dādo: nūc tractādū est de stipulationibus, quę consistunt in faciendo. vnde dicit Iusti. non solum res possunt deduci in stipulationem, sed & facta. puta cū stipulor aliquid à te fieri, vel non fieri in futurū. & si nō fuerit factū secūdm stipulationem, potero agere ɔtra te, & petere interesse meū. & quia difficile erit probare interesse, propterea dat Insti. consilium stipulatori, vt adijciat pœnā in stipulatione quā petere poterit stipulator, si non fuerit factum secundum stipulationem: & ita nō habebit necessario probare quāti sua interest. Et docet in litera qualiter pœna debet stipulari, dicēs. q si aliquis stipulet aliquid fieri, veluti turrim, ita adijcere debet. Et si turrim nō feceris, decē aureos dare spondes nomine pęnę? Contingit autē aliquādo. q in eadē stip. stipulet quis aliquid fieri, & aliquid non fieri: puta, Stipulor à te, vt eas Romam, sed q nō eas p Florentiā, & in istis stipulationibus in qb⁹ stipulor aliquid fieri. & nō fieri, ita erit pœna adijciēda, si ad uersus ea factū fuerit. i. si iueris per locū prohibitū: sed ita factum non erit, idest, si non iueris Romā decem aureos dare spōdes? Et hæc dicuntur vsq; ad fi. Non solum. De stipulationibus quæ in dando consistūt hucusq; diximus: nūc de ijs, quæ i facto ɔsistūt.

Pœnam subijcere. Sic ff. de pręt. stip. l. fin. vbi dat simile consilium.

[e] Quantitas. ff. de arbit. l. non autem. contra. Sol. non interest quo ad hoc, vt valeat cōpromissum. interest tamen quo ad vtilitaté stipulationis.

[f] Probare. Sed quo modo interesse probatur? Respond. per testes, vt hic innuit. & C de sentent. quę p e. l. j. §. j. nisi petat ex dolo alterius: quia tunc per solū iuramētū: vt ff. qd vi aut clā. l. semp §. in hoc interdicto. & §. sequen. & C. vndé vi. l. si quando. & C. de int. dom. impe. l. j.

[g] Quædā fieri. Puta ire Romam.

[h] Quædam non fieri. Puta per Florētiā non ire.

[i] Clausula. Scilicet pœnalis. Accur.

[k] Factum erit. Hoc redditur secūdo dicto.

[l] Factum nō fuerit. Hoc refertur ad primū. Et si ex vno capite sit pęna cōmissa nō cōmittetur pl⁹: vt ff. de arb. l. si duo §. si nisi hoc actum sit vt pluries committatur: vt ff de transactionib. l. qui fidem.

ADDITIO. Item nisi sit apposita sup facto iterabili, vel contineret plura capitula: si ratione interesse petatur sm Ioan. Fab. hic. Et nota quòd iuramentū de non contrauenjendo habet vim istius clausulæ: item facit, vt actus valeat eo meliori modo quo potest. Angel.

DE DVOBVS REIS STIPVLAN. &c.

Quia in stipulatione de qua dictum est ī. tit. i. plures personæ interueniunt quandoque, quarum quadā dicuntur rei stipulandi, aliæ rei promittendi: ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi. Acc.

Et stipulandi. Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Prīo ponit de duob. re. stipulandi qualiter fiant. Secūdo de duobus reis promittendi. Tertio pon. effectus ipsius obligationis plurium reorum. Quarto sedit ad duos reos promittēdi. Secūda ibi. §. duo pluresve. Tertia ibi, Ex huiusmodi. Quarta ibi, Ex duobus. CASVS. Quæsiuit à Iustiniano qualiter possunt fieri duo pluresve rei stipulādi vel promittēdi. Et respon. dicens: quòd hoc pacto: si postquā duo stipu-

---

Natura ē duplex.

[a] Not. ex gl. cō ditionem i futurum colla tas quę ne cessariō habēt existētiā, nō differre obligationem q verum simitā. si pferātur p tale qd qđ tēpus significat, promitto cū moriēris. §. id aūt. ī. de inuti. stipulati. Chris.

[l] Rei Inq̄s Emi lius Ferre tus in notis suis ad hūc titulū dicunt quorū res in iudicio tractatur. Allegat hic tem & Ciceronē & Nonū: ex illum video.

[t] Re⁹ stipulandi ē reus, credēdi. i. cui debet res. si q ei res credat sed qa res ei e dat, vl pfide sit ac si crederet. Egid. Per.

[t] Reus promittēdi ē reus debēdi. i. qui rē sibi credita dēt & eā promittit solueř. & no. q reus actiuè est reus stipulādi, sed passiuè est reus debēdi seu promittendi. Egid. Per.

[a] Tu vero i hoc qua ratione probet interesse, adde st in ca. fi. extra. qđ me. can. & aptius I. c. si diligenti. extra. de for. cō. & ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdicto. & iij. q. iij. c. qđ frater. & p Inn. i c. fi. quod me. cau. & Bar to. in l. nu mo. ff. de duob. reis ad fin. Ad des quoq; qđ licet

nil de eo qd inter- sit, phanu fit, si tamen indi ei aliunde vt poie ex informatiōib⁹ qbusdā officio ei⁹ recepris cō- stet: debe at ipse iudex condē nanonē facere. vt l. j. C. de sen ié. q p eo qd iter. & ibidem p Bart. & l. semp. i gl. alle. hic. Et facit qd no. idē Bar. in l. si qd ex Pā philo. ff. de lega. ij.

stipulati fuerint eādem rem ab eodem, ipse post amborum interrogationem respundeat, vtrique vestrū dare spondeo verbi gratia: pone quod sum stipulat⁹ à Titio in hūc modum. Promittis mihi Stichum? & Petrus incōtinenti post meam stipulationē, & ante promissoris respon sionē stipulatus fuerit ab eodem Titio sibi dari eundē Stichum: & ipse post ambas interrogatiōnes respondeat, Vtriq; vestrum dare spondeo: & ego & Petrus effecti sum⁹ duo rei stipulandi. Sed pone, domine quid si mihi primo stipulanti Stichum promiserit? deinde Petro stipulanti ex interuallo eūdē Stichum pmiserit? Respon. domin⁹ Iusti. dicēs, quòd nos. sci licet, ego, & Petrus sumus duo creditores in eadem re: sed nō sum⁹ duo rei stipulandi vnius obligationis, sed diuersarū obligationū. Vna .n. obligatio mihi est acquisita, & alia Petro stipulanti ex īteruallo: quia natura duorum reorū stipulandi hæc est, vt nihil sit medium inter stipulationē vnius, & alterius, sed si statī post vnam stipulationem fiat alia, qualiter intelligi debeat ex sequentibus apparebit. Francisc.

promissor rñdeat, Spondeo a vtputa cū duob. separatim stipulātib. ita pmissor rñdeat, Vtriq; vestrū dare spōdeo. Nam si pri⁹ Titio spopōderit, deinde alio interrogāti spōdeat: b aliā, atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei c stipulandi.

Si duo promittant eidē eandē pecuniā, efficiūtur duo rei promittendi. Ar.

Duo, pluresve rei promittendi ita fiūt: Męui x. aureos dare spondes? & Sei, eosdē x. aureos dare spondes? si rñdeāt singuli separatim, Spondeo. d

Natura duorū reorum est, vt quilibet teneatur insolidū: sed vnius solutione, & receptione tollitur obligatio vtriusque. Are.

Ex huiusmodi obligationibus, e & stipulationibus solidū singulis debetur, & promittentes singuli insolidum tenentur. In vtraque f tamen obligatione, vna res vertitur, & vel alter g debitum accipiendo, vel alter h soluendo, omniū perimit i obligationem, & omnes liberat. k

Etiam diuersitas temporis adiecta solutioni nō facit cessare constitutionem duorum reorū. Are.

Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel sub conditione obligari potest: l

Reus stipulandi. — Et stipulādi. Hic dicitur reus stipulandi, qui rē aliquam, vt pecuniam stipulatur à re, nō à reatu dict⁹. Et ecōtra reus prumittendi, qui aliquam rem pmittit: vt ff. e. l. j. aliàs reus tantū debitor dicitur: vt pa

Reus promittendi. — tet C. de iur. cal. l. 2. aliàs dicitur reus, qui cōuenitur: vt C. de iud l properādum. §. & siquidē. & die vt ff. eod. l. j. Potest dici & alio respectu reus stip. & promittendi: vt dicitur in glo. Accur.

Reorū debendi vel credendi cōstitutio an per interuallū impediat. — a Spondeo Hoc adiecto, vt sint duo rei in solidū ēt iure veteri: vt ff. eo. l. reos §. si & §. cum in tabulis.

b Spōdeat. Ex interuallo: puta si diuerterit ad alios actus extraneos: vt ff eo. l. duos §. h. alias si nō est extraneus actus contra diceret d. l. ei, qd modo dixerat tbi, nam si prius. & quod dicitur. ff eo. l. 3. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd interuallū magnum, puta vnus diei, cum actu extraneo, vitiat cōstitutionē duorū correorum, si interueniat inter interrogationem & respōsionem: aliàs si inter obligationē vnius perfectam, & alterius perficiendam, non vitiat cōstitutionem correorū expressam, sed tacitam sic, saltē in duobus reis credendi.

c Nec credūtur duo rei. Scilicet vt vna sit obligatio. & vnius rei, sed sunt creditores duo, & diuersarū rerum. vt j. eod. §. ex huiusmodi.

Duo pluresve. CASVS. Dixi Iusti. Domine ī. dixisti qualiter fiāt duo rei stipulādi, ponatis si placet exēpla de duobus reis promittēdi? Resp dominus Iusti. dicēs sic: In duobus reis promittēdi sunt duo, q stipulantur ab eodē. sed vbi sunt duo rei promittēdi vnus stipulatur à pluribus. Vnde scire debes quòd duo rei prumittēdi ita fiūt, si fuero stipulatus i hūc modū, Mæui promittis mihi decē aureos? & ipse respondet, pmitto, & postea sine interuallo dixero Seio. Sei promittis mihi eosdē x. aureos, quos stipulat⁹ sum à Męuio; & ipse respō. promitto. isti sūt duo rei debēdi, vel promittēdi. sunt enim duo debitores debentes eandem rem. Francisc.

d Spondeo. Hoc acto vt fiant duo rei, & insolidū: vt ff. eo. l. reos § fin.

Ex huiusmodi. CASVS. Dixi Iustin. Iam vidi qualiter fiant duo rei stipulandi & promittendi. pro Deo dicatis mihi, qs est effectus earum obligationum? Ad hoc respon. Iusti. quòd ex stipu. huiusmodi solidum singulis debetur, sup. reis stipulandi: & solidum debēt singuli. s. rei promittēdi: quia vterq. eorum insolidū obligatus sit singulis eorum stip. solidū debetur sed licet insolidum teneātur, vel solidum singulis debeatur, tamen vna res sola obligatione vertitur. vnde si fuerit duo rei stip. & ita duo creditores: si tamē vnus eorum recipiat illud, quod deductū erat in stipulationibus: Ille qui recipit, perimit obligationem singulorum: vnde ab altero reo stipulādi liberatur promissor. & si fuerint duo rei promittendi, & ita duo debitores eiusdē rei, si alter rē illā soluat, perimit oblig. illam, & liberatur alter. Franc.

e Obligationibus. Hoc refertur ad reos promittendi: & quod sequitur & stipulationibus, ad reos stipulandi: vt probatur j̄ statim.

Obligatio eadē pōt esse vna & plures. — f In vtraque. idest, vtriusq; obligatione, nam vna est quo ad vnum effectum: vt ff eo. l. 3. in fi. sed plures sunt. quia plures tenentur, vt hic.

g Alter. Scilicet reorum stipulandi.

h Alter. Scilicet reorum promittendi.

i Perimit obligationem. Ille. qui accepit.

K Liberat. Ille qui soluit. Similis lectio, seu implicatio verborū est. ff. de arbit l. si duo. in princ. Vel dic quòd quilibet istorum refertur ad vtrunque supradictū. & possunt fieri in stipulatiōe duo rei, & i quolibet genere obligandi: vt ff. eod. l. eandem.

Ex duobus reis &c. CASVS. Quæsiui à Iusti. an vnus de duobus reis promittēdi aliter possit obligari. quā alius? Et videt quòd non: quia videtur, quod æqualitas omnimoda, siue paritas debeat esse iter duos reos debendi: dicit tamen, q ex duobus reis pmittēdi alter purè. & alter sub conditione obligari potest. puta x fui stipulatus à Titio pure, & eadem x fui stipulatur à Martino sub cōditione. Isti duo intelligūtur esse duo rei debendi: & licet Mart. sub cōditione obligetur: non ideo minus petere potero illa x à Titio, q mihi purè est obligatus quanquam adhuc pēdeat conditio. & hoc dicit. Francisc.

Obligatio an possit imparitatem cōtinere. — l Potest. Sed nonne est hic imparitas? quod esse non debet: vt ff eodem l. eandē §. sed si quis. Respond. secundum M. quod ibi regulariter dicitur. fallit hic: vt ff. eodem l si ex duobus. §. fina. Alij vt P dicunt q hic non est imparitas: cū adueniente conditione, vel die, ambo æqualiter teneantur: sed adhuc medio tēpore

a Et huic post oēm disceptationē asti pulaē ias.

pore remanet im paritas: quare dic * q in quanti te debita, vel te quę debetur, non potest esse impari tas, vt ibi, sed in alijs potest, vt hic, & ff. eod. l. si ex duobus. §. fina.

a Quo minus. Sed aduenlente cõdõne sociũ poterit conuenire mãdati sm quosdam. vel vetius nego. gest. vt C. eo. l. j. Patet ergo cõstitui posse purè duos reos debẽdi & quẽlibet insolidum conuenitur vt C. eod. l. j. Hodie ꝰ: etiã si hoc actũ ẽ expressim, * nisi altero absente, vel inope existẽte: vt in Authẽ de duob. reis. §. j col. ij. & authen. hoc ita eo tit. C. nisi renũtiatum fuerit illi constitutioni. vt C. de pact. l. pen. & ff. de mino. l. si iudex.

Rei debẽdi insolidũ nõ pñt cõueniri.

a Hæc quasi mirabile notat, atq; excusat la. quẽ video hic esse magno certè sibi futuro emolumẽto.

nec impedimento erit dies, aut conditio, quò minus a ab eo, qui purè obligatus est, petatur.

TITVLVS XVIII.
DE STIPVLATIONE seruorum.

Si quid hereditarius seruus iacente adhuc hereditate stipuletur, futuro heredi acquiritur. Itẽ vtcũq; cõcepta fuerit serui, aut filij stipulatio, dño aut patri protinus quaeritur.

Seruus ex psona dñi b ius stipulãdi habet. Sed & hæreditas in plerisq; c psonæ defuncti d vicẽ sustinet: ideoque † qđ seruus hęreditarius ante aditam hæreditatẽ stipulaẽ, adqrit hr-ditati: e ac p hoc ẽt hrdi postea facto adquiriẽ.

Seruus, siue filiusfam. à quocunque stipuletur, & in cuiuscunq, persona stipulationẽ cõcipiat: acquirit domino, et patri. Are.

Siue aũt dño, siue sibi, f siue cõseruo suo, siue impsonaliter g seruus stipuleẽ, dño adqrit. Idẽ iuris est & in liberis, q in ptãte pñis sunt, ex quibus causis adquirere h possunt.

Seruus factum, (nam ipsius personam respiciens stipulando, sibi non domino quaerit.

Sed cùm factũ i i sti pulatione continebitur: omnimodo k psona stipulantis continet: l vel uti si seruus stipuleẽ, vt sibi ire agere m liceat.

DE STIPVLATIONE seruorum.

Suprà tit. 1. & tit. praeceden. dictum est de stipulatione liberarum personarum, Verùm quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus intitulauit de stipulatione seruorum.

Cõtinuatio.

† Ergo pt stipulari tacẽte hæreditate, q a psonã defuncti repręsentat. Egi. Per.

Diuisio.

Seruus. Totꝰ iste ti. diuidiẽ in tres partes. Primo, q seruus stipulãdo acquirit dño. & cuiuscunq; psona stiplõ cõcipiaẽ. Scdo excipit à regula, q factũ nõ acquiriẽ. Tertio si sint plures dñi, p diuersis portionibus acquiritur. Secunda ibi, sed cũ factũ. Tertia ibi, Seruus cõis. CASVS. Quæritur à Iusti. vtrum serui haberent ius stipulandi? & videbaẽ quod non, cũ stipulatio sit actus ciuilis. & quantũ ad ius ciuile seruus pro mortuo habetur, & resp. dñs Iust. q quãquã seruus quantum ad personam suam propriam p mortuo habeaẽ: ex psona tñ dñi sui põt habere iꝰ stipulandi. Sed diceret aliquis, Dñe. hoc verũ est, si seruus habet dñm, sed qñ non habet dominum, puta dum hęreditas iacet: nunquid valet stipulatio? Et rñ Iusti. q sic: quia hæreditas in casu isto vicem domini sustinet. vnde si seruus hæreditarius ante aditã hæreditatem stipuletur, acquirit hæreditati, & sic hæredi futuro. Franc.

b Domini. Qui dominus caput est serui, vt ĵ. de noxal. §. omnis. ex sua. n. persona nihil potest: vt ff. de gul. iur. l. seruitutẽ. & l. quod attinet, nisi ex quo manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capit. dimin. l. hodie.

c In plerisq;. Hoc propterea dicit: quia hæreditati furtum fieri non potest. nisi in tribus casibus: vt ff. de fur. l. hrditatis. & l. sequẽ. item propter vsumfr. qui seruo hæreditario promitti nõ potest, vt hęreditati quæratur: vt ff. eo. l. vsus fructus. †

ADDITIO. Et est ratio secundum doct. quia sine persona cui accidit, deberi non potest.

d Defuncti. Nõ hrdis, vt hic, & ĩ. de hr. insti. §. seruꝰ. & ff. de acq. her. domi. l. hrditas. Et q sit ratio, quare psonã defuncti, & si hrdis sustinet: dic vt d. §. seruꝰ.

Dñs ẽ caput serui.

Hrditati furtũ fieri nõ põt.

† Itẽ pp insitom q sequiẽ ad adeũdam hrditatẽ seruo hæreditario delatã. ibi enĩ nõ poterit hrditas loco dñi hẽri. l. hrditas ĩ multis. ff. de acq. her. dom.

e Hæreditati. Sic ff. de stipu. l. j §. quoties autem.

Siue autem & c. CASVS. Dixi Iust. Dñe. vidi q si seruꝰ stipuletur aliquid dari dño suo: q illud domino suo acquireret: sed pone, q nõ dño suo, sed sibi stipuleẽ aliquid dari: acquiritne dño suo? Rñ. Iusti. dicens, q siue seruꝰ stipuletur dño suo, siue sibi, siue cõseruo suo, siue impsonaliter, idest, psona non adiecta, omnib. istis modis quatuor dño acquirit. Item iuris est in filio: qui qualitercũque stipuleẽ, patri suo acquirit ex his causis, per quas pater p filiũ acqrere potest. Fran.

f Siue sibi. Nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione: quo casu dño nõ acquiriẽ: vt ĵ. proxi. §. & cũ operas liberto stipulatur: † vt ff. eo. l. antepe. & in alijs casibꝰ, quos not. ff. e. l. j & l. seq. Sed nunquid fiater põt stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic q sic: quia seruus conseruo stipulari potest, vt hic. igitur fiater fratri. argu. C. de diuer. rescrip. l. j. item, quia vox filij. vox patris intelligitur: & vox serui, vox domini intelligitur: vt ĵ. de inutil. stipul. § si vero qui. & § post mortem.

g Impersonaliter. Nullius facta mentione, idest, vel proprio nomine, vel appellatiuo: vel facta mentione de nomine appellatiuo, sed nõ proprio vt ĩ. de exhæ. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monaco stipulante. Ang.

h Acquirere. Vt ea causa profectitia, & aduenticia isto iure. quod dic, vt supra, per quas personas nobis acquir. §. primo.

Sed eum facti & c. CASVS. Supra dictũ est, q quocunq; modo seruus stipuleẽ q dño acquirat, sed hoc est verum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone, q seruus aliquod factũ stipuletur, puta, vt liceat ei ire, agere, tunc seruus per hanc stipulationem dño nihil acquirit, sed sibi soli. vnde si dominus vellet ire agere, bene posset prohiberi, ne iret, vel ageret. Franc. de Are.

i Cum factum. Sed si stipulatus seruus sibi scribi librum. & de factum. nonne acquirit dño? Rñ. sic. & quod hic dicitur, sed cum factum & c. idest, à seruo faciendum, & non ab alio, vel etiam a domino.

ADDITIO. Tu dic secundùm Angel. quod factum si personæ serui inhæreat: à quocunque siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non acquiritur domino alias secus. Ioan. Fab.

k Omnimodo. Sic ff. de vsu & habita. l. plenũ. §. si vsus.

l Continetur. Sic ff de condi. & demonstra. l. q hæredi. Accursius.

m Ire agere. Hęc verba expona, vt ĩ. de ser. prin & ff. de ser.

† Nec valet talis stipulatio. q cũ psona cohęrẽtis de psona serui re dñm trãsite si pñt. Item quia operas nemo nisi dominus stipulaẽ: valeret tñ si eas vel impsonaliter, vel dño stipularet, vt p Ang. hic Stipulari ire & stipulari inter differunt.

de ser. tusti præd. l. j. Et no. q̃a hic p̃ verba loquit̃ aliud si per nomen puta iter tunc. n. domino acquiritur: vt ff. eod. l. si communis.

a Non etiam dominus, Subaudi. phiberi nõ debet: quasi diceret, debet phiberi. Sed contra I. p̃ quas p̃ son. no. acqui. §. nõ solũ. & supra de his, qui sunt sui vel alie iur. §. j. Sed nõ est ꝯ: q̃a & hic acquirit̃ domino cõmodũ. nam ad sui domini vtilitatem ibit seruus.

Seruus cõmunis &c. CASVS. Supra dictum est qñ seruus vnius stipulat̃, sed do mine, quid iuris est si seruus cõmunis stipulatur? Et resp̃õ. Iustin. q̃ si seruus cõmunis stipulet̃ aliquid sibi dari impsonaliter, vel dñis sub nomie appellatiuo: acquirit vnicuique domino pro portione dñij, non p̃ portiõe virilis: nisi vnus ex dominis iusserit eum stipulari: tunc enim iubenti acquiritur: vel si nullius eorum iusserit ei, ipse tñ alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro dño suo, tunc per hanc stipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit quid iuris sit, habes in gl. Fran.

¶ Fallit primo qñ stipulatur vni ex dominis nominatim secũdo si iussus vnius pcedit, tertio si res stipulata nõ posset acquiri alteri ex dominis. Egid. Pet.

ipse. n. tm̃ phiberi nõ debet: nõ etiã dñs a eius.

Ex cõis serui stipulatiõe vnicuiq; dominorũ p̃ portione. s. dominica acq̃rit̃: nisi vnius domini iussu, aut noĩe stipulatus sit: qđ autẽ vni dominorũ quæri nõ potest, alteri accrescit.

Seruus cõis stipulando, b vnicuiq; dñorũ p̃ portione dominij adquirit: nisi iussu vnius eorũ, aut nominatim c alicui eorum stipulatus est: d tunc. n. soli ei acquiritur.

Seruus cõmunis stipulãdo rẽ quæ non põt vni ex dominis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aret.

Quod seruus cõis stipulatur, si alteri ex dominis adquiri non põt, solidum alteri adquiritur: veluti si res, quã dari stipulat⁹ est, vnius domini sit. e

¶ Rõ. q̃a nõia appellatiua sequentia sistẽ demõstratiuè, nõ dispositiuè. Egid. Pet.

b Seruus communis stipulando. Impersonaliter. vel sibi, vel dñis suis sub nomine appellatiuo, aliud si ppria nomina expresserit nã tunc acquirit p̃ virili, non p̃ portione dñij. Sed quid si pprium nomen. & appellatiuum? Rñ. si præponat pprium, pro virili, si appellatiuum præponat, p̃ dñica: vt ff. de stipu. ser. l. si communis seruus ita stipuletur, Lucio Titio. & ff. de statulibe. l. ita. §. j. Accur.

c Nominatim. Proprio nomine: vt I. de exhær. libe. §. j. vel appellatiuo: dũmodo intelligat̃ de quo dño dicat. vt C. de libe. præte. l. ij & iij. & ff. si certũ peta. l. certum. Accur.

d Stipulatus est. Hoc disiunctim, i. diuisim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue, ex cuius re: vt si ex re iubentis sibi quæratur, aliàs nominato: vt C. per quas person. no. acquir. l. fi. §. & ff. eod. l. proinde. §. fin. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Quod seruus cõis. CASVS. supra dictum est quid iuris sit, qñ seruus communis stipulat̃ sibi dari aliquid: & dictum est, q̃ vtrique dñorum põt acquiri. sed dñe, quid iuris est, si seruus communis stipuletur aliquid, quod alteri dñorũ acquiri nõ põt: veluti si res quam seruus stipulatus est, sit alterius dominorum: cum res sua sibi acquiri non possit? Et respon. Iustin. q̃ tunc necessarium est, q̃ alteri acquiratur, hoc dicit. Fran.

e Vnius dñi sit. Nam cum sua sit, amplius ei q̃ri nõ põt: vt I. de leg. §. sed si rem. & ĩ. de actio. §. sic ita q̃. restat ergo vt soli alteri quærat̃. Aliud si ea re vnius stipulet̃ q̃a tunc omnib. quæritur, sed cõi diuidũdo iudicio redderetur, i. cum aget communi diuidun. p̃ isto seruo, potest etiã deducere, q̃ socius suus lucratur etiã ex stipulatione facta ex rebus suis & reddit̃ illi, ex cuius rẽ quæritur: vt ff. eo. l. si ex re. § j.

DE DIVISIONE STIPVL.

Suprà dictum est de stipulationum materia. Verũ quia earum multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum. Porc.

Continuatio.

TITVLVS XIX.

DE DIVISIONE stipulationum.

Prætoria stipulatio est, quæ est inducta ab edicto prætoris, iudicialis à iurisconsultis, vel alijs partibus iuris, quàm à prætore: conuentionalis à sola partium conuentione: cõmunis quandoque à prætore, quandoque à iurisconsultis inducta est. Are.

Stipulationum aliæ sunt iudi-

Diuisio.

Stipulationum. Tot⁹ iste tit. diuiditur in duas partes pncipales. Primo ponit diuisionẽ stipulationis. Secũdo illã p̃ exempla declarat. Secũda ibi, Iudiciales.

CASVS. Tradit Iustin. diuisionẽ stipulationum: modo singula membra diuisionis per exempla declarat. Et primo ponit, quæ sunt iudiciales, dicẽs, q̃ illæ sunt iudiciales stipulationes, quæ a mero iudicis officio proficiscũtur. quod sic intellige, scilicet quæ pficiscunt̃ ab officio iudicis mercenario. & appellat̃ iudicis officiũ mercenariũ, qñ aliquid expeditur per iudicem, pp quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia: aliquis vsucepit rem meam, quam à non dño emit bonafide, ego egi ꝯ eũ rei vendicatione, & litem cum eo sum contestatus: lite contestata compleuit vsucapionem, nõ obest ei litis contest. quò ad cursum vsucapionis complẽdę. Sed secus est in præscriptione: quia si tandẽ completa vsucapione probem illam rem meã esse, tenetur illã mihi restituere, & ita licet quo ad cursum non noceat sibi litis contest. tñ quo ad effectũ vsucapionis ei obest: & debet iudex ipsum facere cauere, q̃ nõ cõmisit dolũ in re illa. seruũ forsan petitũ alienando, vel manumittendo, vel aliquo alio mõ: vt ff. de rei ven. l. si post acceptũ. Et illã cautionẽ debet iudex facere interponi per officium mercenarium: & sic accipe, qđ litera dicit, mero: q̃a nunquã prætor viuus, vel mortuus de hoc intromisit: sed lege iubente interponit̃ hmõi cautio: vt in cautione: de dolo p̃ l. prius alleg. ff. de rei vẽd. l. si post. & subdit exempla duo. primum est veluti de dolo cautio. Secũdum dr̃ esse quædam stipulatio iudicialis, Si enim ago ꝯ aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautionẽ, q̃ in re pignorata nõ cõmisit dolum seruitutes admittendo, vel aliquo modo ius ĩpserit: vel de psequẽdo seruo se: Si. n. al q̃s meum abstulit à me seruũ meũ. & illum postea pdiderit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituẽdo eius pretio. Prætoria autẽ pprie est illa stipulatio pp quã aditur iudex viuus ad hoc, q̃ illud exequatur, quod mortu⁹ iudex promisit, vel præcepit. Cum. n. prætor moriens præceperit. q̃ ille cuius domus minatur ruinã, caueat de dãno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illi⁹ pcepti, hoc est ad hoc, vt faciat ipsum, cuius domus minat̃ ruinã, cauere de dam. infect. ista cautio, siue stipulatio prætoria nuncupat̃. In versi. prætoriæ. Iusti. manifestat per exempla, q̃ sunt prætoriæ stipulationes, q̃ pficiscunt̃ à mero prætoris officio, i. puro, ita

ciales, a aliæ prætoriæ, b aliæ cōuentionales, c aliæ cōes, d tā prętoriæ, quā iudiciales. Iudiciales e sunt duntaxat quæ à mero iudicis officio f proficiscunt: veluti de dolo cautio, f vel de psequēdo seruo, g qui in fuga est, restituendo-ve h precio. Prætoriæ i sunt, q̄ à mero k prætoris officioso proficiscūtur veluti damni infecti, l vel legatorum. m Prætorias aūt stipulationes sic exaudiri oportet, vt in his ēt contineātur ædilitiæ n† nam & hæ à iurisdictione prætoris veniunt. o Cōuētionales sunt, q̄ ex cōuētione vtriusq; partis concipiuntur; hoc est, neque iussu iudicis, neq; iussu prætoris, sed ex conuentione contrahētium, quarū p totidem genera sunt, quot (pene q dixerim) rerum contrahendarū. r Com-

tia q̄ nō iudicis officio interponant, veluti dāni inf. cti cautio, & legatorū. & dicunt stipsones ædilitias sub ptorijs stipulationibus ɔtineri: ita q̄ si animal tibi vendam: & de vitijs (prout teneor) caueam: dicitur ista cautio, quamquam sit ædilitia, ptoria. Frā.

Stipulationum. Simile per omnia. ff. de ver. oblig. l. stipulationum. 2.

a Iudiciales. Qñ iudex cognoscit de aliqua causa, & pendēte causa incidēti facit iterponere cautionē, & dicunt, iudiciales à iudice.

b Prætoriæ. Qñ nō aditur iudex alia de cā, sed principaliter vt talis cautio interponat veluti dāni infecti, & cautio legatorū pstandorū: & talis est dña iter ea quæ dicta sunt. Sed cū hic ponat ptoria, vt species opposita iudiciali: quare ff. de præto. stip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Rñ. ibi. aliter accipitur iudicialis, f. à iudicio: hic à iudice: vt ff. manda. l. Lucius.

ADDITIO. Gloss. ista non intellexit bene differentiam sed melius dicit j. eod. in verbo veniunt. Cristophorus.

c Conuentionales. Quæ ex conuentione partium fiunt, & de his certum est, & planum.

d Communes. Veluti rem pupilli saluam fore: q̄a principaliter potest adiri iudex vt interponat cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non satisdedit rem pupilli saluam fore: & sic dicitur prætoria. Pōt vero adiri iudex non principaliter, vt cautio illa interponat, sed ex alia causa: veluti cum pupillus non habet tutorem, pōt petere coram iudice, & iudex q̄ dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautione sē pupilli saluā fore: & ita dr̄ iudicialis. Item quidā dicunt illam cautionem rem ratā haberi, esse cōem, quia qñque interponitur à procuratore actoris, quādoque à procuratore rei: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & is qui. Vel alia rōne dr̄ cōmunis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit: iudex ex officio suo debet facere, vt cautio rem ratā haberi, interponatur: & tunc est iudicialis. Prætoria est, quādo quis promisit mihi q̄ promitteret rē ratam haberi: modo volo, q̄ promittat. & sic principaliter ad istam stipulationem vado ad prætorem vt ipsa interponatur. Residuum gl. (quę in alijs impressionibus hic communiter ponitur.) in fi. glo. huius tituli habetur.

e Iudiciales. Scilicet stipulationes.

f De dolo cautio. Vt si ago pignoratitia: caueas ne seruitutes dolo pdideris, vt rei ius aliquo lęseris. vt ff. de pig. act. l. creditor. Itē si rei ven. agam p re. quam vsucepisti: iā lite contestata caues de dolo, ne alienaueris, vel manumiseris seruū: vt ff. de rei vē. l. si post. sic & ff. mand. l. si procuratorē. §. pe. & l. seq.

g De persequendo seruo. Vt si meum mihi abstulisti seruum, quē postea perdideris, caueas de eo psequendo, vel eius precio restituendo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. vers. q̄ si homo. Itē emptor qui redhibet, & non habet seruū, quem reddere debet, quia aufugit. debet cauere vēditori de psequendo seruū: vt si haberi poterit, illi restituat: vt ff. de ædil. edi. l. sed hibere. §. fi. sic & ff. de condict. cau. da. l. si pecuniam. § penul.

h Vē. Pro vel.

i Prætoriæ. Stipulationes.

k A mero. Idest, puro: sic quod nō iudicis officio, s. tali, quali in superiori casu: vt statim dicam. Accu.

l Damni infecti. Vt ff. de dā. infect. l. ptor ait. §. de eo. versi. in eū q. Dicit & alio respectu prætoria illa, q̄ ab initio exigitur: siue sit prætoria inuentione, siue ciuili, siue alio quocunque modo inuenta: ex eo, scilicet q̄ ptor eam approbat, vt ff. de verb. signi. l. lege. & hoc sensu cōprehendit prætorias, & iudiciales & cōmunes. & oēs pretorias conuentionales: & ita accipitur ff. de pręto. stipul. l. j. sic est de adoptione. ff. de adopt. l. 2.

m Vel legatorum. Vt ff. vt leg. vel fideicom no. ca l. prima. primo respon.

n Ædilitiæ. Scilicet stipulationes: vt si animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo: vt ff. de ædil. edi. l. itaque. & l. si venditor.

o Veniunt. Cum ędiles erant ex prætoribus: vt ʒ. de lore na. §. ppon ebant. Sed q̄ erit itelligibilis differētia inter prætorias, & iudiciales cum hoc ti. accipiat prætoria, vt iudicialis? Rñ quia prætoria ptore mot, tuo inducta est: sed iudicialis à iurisconsultis alijs. Itē in prætoria inuenies iudicē ob hoc ipsum principaliter adiri: sed in iudiciali per consequentiam: vt patet ex supradictis exemplis. Item iudiciales vagæ sunt per totum corpus iuris, sed prætoriæ licet & ipsæ sint vagæ, cōprehensæ tñ sunt simul in vno ti. vt ff de præto. stip. l. j. Itē potes notare quartā differentiam, vt notatur ff. de verb. oblig. l. v. §. 2.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Ioā. addit dicens: quia prætoriæ sunt, quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur: & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

Conuentionales sunt, quæ &c. CASVS. Quæsiui à Iust. q̄ essent stipulationes conuentionales? Et rñ. q̄ illæ sunt stipulationes cōuentionales, q̄ sunt, vel fiunt ex conuentione ɔhentiū: hoc est, neq; iussu prætoris, neque iussu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot sunt genera conuentionalium stipulationum? Respō. tot ferè sunt, quot dicimus esse genera rerū contrahendarum, & in quibusdam valet cōtractus: verbi gratia, vēditio in quibusdam valet, in q̄busdam non valet stipulatio ff. de contrahen. emp. & vēdi. l. & liberi. & l. liberi homini. §. fi. & j̄. titu. pxi. j. respon. Franc. de Are.

p Quarum. Scilicet conuentionalium.

q Penè. Ideo dicit penè. quia in quibusdam valet alius cōtractus: vt venditio in libero homine. & similib. vt ff. de ɔhen. emp. l. & liberi. & l. liberi hominis. & j̄. de ɔhen. emp. §. fina. in quibusdam non valet stipulatio: vt j̄. tit. j. primo respon. §. j.

r Rerum ɔhendarū. s. esse genera. i. quot possumus dicere esse genera contractuum. tot sunt genera stipulationum, idest vbicunq; pōt ɔhi, ibi pōt stipulatio interuenire. nam stipulatio propriè non est contractus: vt ff de verb. sign. l. Labeo.

Cōmunes fuit &c. CASVS. Quæsiui à Iusti. q̄ essent cōmunes stipulationes. Et ipse rñ. dicēs, q̄ cōmunes stipulatiōes sunt, veluti rē pupilli salu. fore.

† Mera officium hic vocat, qd vulgo dr̄ nobile. Nec aliud signi ficat hoc loco, Merum, quā solū. itaque Theophil' trāstulit hic ψιλόν. Frāc. Balduin. hic.

* Hęc Balduin non placet, quem tñ hic videto.

Cautio rem pupilli saluā fore, est cōis.

Cautio rem ratā haberi, est cōis.

† Harum stipsonū Ædilitiarū mētio est apud Varronē de re rus. li j. Emptor inqt stipulatur prisca formula sic, Illasce oues, qua de re agitus, sanas rectè esse, vti pecus ouillū, qd̄ sanū rectè est extra luscā, surdā minā. i. ventre glabro, neq; de pecore morboso esse, habereq; rectè licere hęc sic recte fieri spondes?

Stipulationes prætoriæ, & iudiciales multipliciter differūt.

r Hanc quoq; dāt aliq. vt per lo. Fabr. hic. q̄a da dā. infecto, quāuis sit protia, p quēlibet ēt magistratū expediri potest. vt l. j. & l. iiij. §. j ff. de dā. infec. nisi fortè dicat ibi spāle pp periculū moræ. Angel.

Stipulatio.n.quæ interponitur rem pupilli saluã fore est communis : quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi : & iudex viuus hoc exequi, si alter res hmõi nõ possit expediri. Similiter stipulatio de rato est cõis: quia prætor mortuus præcepit, quod caueret de rato à procuratore actoris: & quandoque præcipit iudex viuus quod caueat de rato. Alio etiã mõ dicitur cautio de rato cõis, quia interponitur à procuratore actoris principaliter & quandoque à procuratore rei dr: vel quandoque interponitur in iudicio, & quandoque extra : vt hic in gl.

Alia habetur exigitur.

Cautio petitur à tutore quandoque principaliter, quandoque incidenter.

munes a sunt, veluti rẽ saluã fore pupillo (nã & prætor b iubet, rẽ saluã fore pupillo caueri : & interdũ iudex, c si aliter hæc res expediri nõ põt) d vel de rato e stipulatio.

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei, quæ non est, nec esse potest in rerũ natura, non valet: secus si posset ĩ nostro dominio haberi. Are.

Omnis res, quæ dñio nostro subijcitur, f in stipulationem deduci põt: siue mobilis g sit, siue soli. At siquis rem, q̃ in rerum natura h non est, aut esse nõ potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichũ qui mortuus sit, quem viuere credebat, i aut hippocentaurũ, k t qui esse non possit, inutilis l erit stipulatio.

Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet: siue purè, siue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

a Communes. Ab negantiũ lege, i. non prætoriæ tãtũ, vel iudiciales tãtũ, vel conuentionales tãtum: sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti põt : & quò ad hoc habet naturam prætoriæ: si petitur tutor, & per consequẽs præstatur satisdatio, In hoc habet naturã iudicialis : vt ff. de satis.tu.§. t. Sed de hoc dic plenius: vt ff.de ver.obl.l.v.§. prætoriç. vbi est hic tit. de verbo ad verbum. Item si petatur hæc satisdatio ab altero tutorum, vel curatorum : ex consequentia petitur, & non præcisè : vnde & in hoc habet naturam iudicialis. vt ff. de admin. tut.l. 3. j.respon.& ĩ.de satisda.tut.vel cura.§. t.& § 2. Vel dic cões alio modo.vt ĩ. eo.§. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse communis.

ADDITIO. Dic quod hæc gl.secuta fuit errorẽ suũ, quod illa appellatur cautio prætoria, propter quam interponendam iudex principaliter aditur : illa vero appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex nõ principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata, secundùm Christoph.

b Prætor. Scilicet mortuus : cuius verba non habemus, sed sententiam : vt sup. de satis.tut.in princip.& §. 1.

c Iudex. Scilicet viuus.

d Non potest. Quia sponte non vult satisdare ex præcepto mortui prætoris : vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

e De rato. Hæc est cõis alia ca, quã superior. nam hæc est cõuẽtionalis quandoque vt si fiat extra iudicium ex cõuentione: vt ff.rem ra.hab.l.interdum. Itẽ iudicialis qñ interponitur à procuratore actoris : cũ dubiũ est an sit procurator: vt C.de procu.l.j.& de satis.l.j.alias non põt res expidiri, cum non admittatur: vt ĩ.de satisd.§. pen. Alij dicunt eam communem. f de rato: quia à procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff.de procu.l non solum.§. si status.& §. est & alius casus. & §.vlt & l.Pomponius.§.ij.& l. si defunctus.§.vlti.Accur.

Cautio de rato ẽ cõis.

ADDITIO. Et hæc melior, ideo quod dicantur communes, quia partim per prætores, vt in procuratore actoris: partim per iurisconsultos, vt in procuratore rei. fuerit inuentæ, vt nic: Cautio aũt, q̃ ex forma statuti indicitur: si sit factum à toto populo, vel repræsentantibus ipsum, dicetur ciuilis. Si verò ab episcopo, duce, vel marchione: dicitur prætoria. Aug.

Cautio à statuto inducta an sit ciuilis, an prætoria.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Suprà in tit. de verborum oblig. dixit in genere de stipulationibus interpositis ab vno : verum quia tam ex parte creditoris, quàm ex parte debitoris aliquãdo plures personæ interueniunt, & sunt duo rei : ideo subiecit titulum de duobus re. Verum, quia non tantum stipulatio interponitur a libero, sed etiam à seruo : ideo subiecit titulum de stipulatione seruorum. Verũ quia stipulatio non est simplex, sed multiplex: ideo postea annexit titulum de diuisione stipulationum, vt supra titu. prox. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & quia hoc potest contingere multis modis : ideo ponit hic istum titulum, de inutilibus stipulatio. Angel. Aretin.

Cõtinuatio.

Omnis res. Quoniam iste t.l. est valde longus, & habet plurimos §§.& vnusquisque habet materiam de per se, ideo non diuidam: quia esset valde lõga diuisio. CASVS. Quæsiui à Iusti. super quibus rebus posset fieri stipulatio. Rñ.dñs Iustin. quod super illis, quæ dñio humano subijci possunt: siue illa sit mobilis, siue immobilis : dum tñ sit subijcibilis commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari, quod nõ est in rerum natura, licet fuerit. puta Stichũ iam mortuum, aut rem, quæ esse non põt, puta hippocentaurum, non valet stipulatio.h.d. Franc. de Aret.

f Subijcitur.i.subijci. põt. Sunt.n. quædam res q̃ nõ põt esse in nostro dñio. vel quia nec sunt, nec fuerũt i.in rerũ natura: vt ĩ. prox.§.vel si sunt, impossibile est de natura, vt in Sole, & Luna, & similib. vt ĩ.e §. si impossibilis. vel de facto, vt aureum montem : vt ff. de statulib l.cum hæres.§.j. vel de dominũ dispositione: vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ, & publicæ, & in vsu publico existentes: & aliæ similes: vt liber homo ex sui natura, vt ĩ.prox.§.& ĩ.de rerum diui. j.respon.& § nullius.& ff.de verb.oblig.l. inter stipulantem.§.faciam.Accur.

g Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, continentur: t vt ff.de verbo. signi .l. mouentium. Accur.

h In rerum natura. Idest, apud aliquos homines. sic ĩ.de verb.obl.§.conditiones. Accur.

i Credebat Maximè subaudi. nã idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortẽ : vt ff. de consti.pec.l. promissor.& ff.de ver.ob.l.inter stipulantem.quæ est contra.

ADDITIO. Et sic res ipsa & in stiplone, & i petitione, & in cõdẽnatione deduci debet. in eius tamẽ æstimationẽ fieri executio.l. si seruũ.§. effect⁹.vbi gl. In verbo possi.& docto.ff.de verb.obl.Aug.

k Hippocentaurum. Animal fortè natum ex equa, & tauro: quod nũquam fuit visum. vnde Horatius. Humano capiti ceruicem pictor equinam iungere si velit &c.

l Inutilis. Idest, vitiosa, quia contra ius est.

t Hippocentaurus est homo equo mistus, ab hippos. quod est equus, & centron i. pũgere. vide Diodo & Vergil.in vij. Hiero. in vita Pauli dicit cẽtaurũ ab Antonio visũ. Plin. in vij. aut se vidisse hippocentaurũ in melle allatũ Claudio principi. ex Egypto. ergo cõtra hũc text. q dicit impossibile esse cẽtaurũ reperiri, tu cogita. Egid. Per.

Dñiũ in quibusdam reb. haberi nõ possumus.

t Iura autem & actiões sub simplici bonorum apploне cõtinentur: & sunt q̃dã spẽs de per se, q̃ secũdũ rem cui aduciuntur, mobilia, vel imobilia esse indicantur. Sm Ange.

Idem

Idē iuris est, [a] si rem sacrā, [b] aut religiosam, [c] quā humani iuris esse credebat: vel publicā rē, quæ vsibus [d] populi ꝑpetuò exposita sit, vt forū, [e] vel theatrum: [f] vel liberum hominem, quē seruum esse credebat, [g] vel cuius cōmercium [h] nō habuerit: vel rem suā [i] dari, quis stipuletur.

Annota, Euentum rei ad quem præsens status non tendit, nequaquam considerandum.

Nec in pendenti erit stipulatio ob id, quòd publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & commercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris esse desinere pōt: sed protinus [k] inutilis est. [†]

Annota, Etiam quòd à principio valuit, si ad eū perueniat casum à quo initium sumere nequit, vitiari. Mandos. in 20. q. 32. Regu. nu. 3.

Item contra, [l] licet initio vtiliter res in stipulatum deducta sit: si tamē postea in aliquam eorum causam, [m] de quibus supra dictū est sine facto [n] promissoris deuenerit,

Idem iuris &c. CASVS. Supradictū est, q̄ inutilis est stipulatio, siquis stipulat᷑ dari sibi hyppocētaurū, qui esse nō potest. Similiter inutilis est stipulatio, siquis stipulatur dari sibi rem sacram vel religiosam, quā credebat esse humani iuris: vel publicā quę publico vsui deputata est, vt forū, vel theatrū, vel liberum hominem, quem seruum esse credebat: & rē cuius commercium habere nō potest: vel rē suam sibi dari. & si dicas, videt᷑, quòd istæ stipulationes nō debent esse, vel dici inutiles, sed magis in pendēti, eo quod illud, quod modo publicum est, potest priuatum fieri, & ex libero homine potest seruus fieri, & sic de alijs, & sic stipulatio potest valere, nihil dicis. Stipulatio enim, cū iuribus nitatur, ex præsenti illicito valet, vel inutilis est, & hoc dicit. Supra dictum est, q̄ si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberū hominē: non valet stipulatio, licet postea fact᷒ fuerit seruus: vel si aliquis ipse stipulatus dari sibi rem suā, licet postea aliena facta fuerit, non valet stipulatio: vel econuerso si fuerit aliquis stipulatus rē alienā sibi dari, si postea facta fuerit sua, nō valet stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rē priuatam, & postea fiat sacra, & sic de alijs, nō valet stipulatio. Quotiescunq; enim sine facto ꝓmissoris illud, qđ stipulatur, deductū est in eū casum, à quo incipere non possit, nō valet stipulatio. Scire enim debes, quòd si ego stipulor mihi dari rē sacram, vel religiosā, vel liberum hominem, non valet stipulatio. Sed pone q̄ sic dicam. Promittis mihi Petrū, qui liber est, cū fuerit seruus: vel rem sacram, vel religiosam cū facta fuerit priuata, & sic de alijs: quid iuris erit? certe non valet stipulatio. Quæ enim de natura sua à dominio nostro exempta sunt, in stipulationem deduci non possunt. & h. d. Fran.

Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. Aliēa res vendi pōt, sed nō obligari.

[a] Idem iuris est. Scilicet vt sit inutilis. Accur.

[b] Sacrā. Licet nō valeat stipulatio. vt hic: valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur: vt ĩ. de ꝯtrah. emp. §. fi. & ff. de cōtrah emp. l. liberi, & l. sed Celsus. Sed quę est ratio? Rñ. quia in venditione non est necesse transferri dominiū, in stipulatione sic: vt ff. de contrah. emp & vend. l. si ita. §. si & in gl. fi. Et est similis ratio, quare quis potest rē alienā vēdere vt ff de cōtrahen. emptio. l. rem alienam, sed nō obligare: vt C. quæ res pignori obliga. poss. l. q̄ filios. .i. quia in pignore debet ius cōstitui creditori, quod sibi det hypothecariam actionem: in venditione sola traditio cū obligatione euictionis sufficit: vt ff. de pign. l. & quę nundum. §. quod dicitur. & de actio empt. l. ex empto. Accur.

* Nisi sit bonæ fidei possessor vt l. si ab eo ff. de pigno. & est ratio: qa ille reputatur quasi dñs: vt ĩ. de act. §. alius.

[c] Religiosam. Hæc verba, sacram, & religiosam, expone: vt ĩ. de re. di. §. nullius. & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc verū, qñ res in totum est sacra, vel religiosa: si autē esset pro parte, tan valeat stipulatio empti, vel alia diuisio: vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ang.

[d] Vsibus. Aliàs si nō esset in vsu publico, pōt alienari: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. j. respon. & l. pacta. §. fin. ite ff. de via publica l. viam.

[e] Forū. Scilicet vbi redditur ius: vt ff de iust. & iur. l. pen. vel rerū venaliū. Sed forus est bursa. Accur.

Forū & forus.

ADDITIO. Itē forus dicit᷑ locus exercēdarum litium: vt cap. forus. extra. de verb sig. Item calcatorium .i. locus, vbi vua calcatur: quod pede calcātis teratur. Dicuntur etiam fori tabulata nauiū ab eo quòd incessus ferant. Itē spectacula, hoc ē loca erecta, vt ex his spectetur. Itē forus, dicitur foramen illud, ꝑ quod temus immittitur, à forando. Vnde versus, Causas᷑, venditque forū, signatq; foramen. Alta fori loca sunt, darque carina foros. Hostien. dicit, quod forum in neutro genere ponitur ꝓ territorio eiusq; iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere, vnde tota diœcesis dicit᷑ territorium episcopi. xvj. q. vij. c. omnes Basilicæ.

† Cōcor. cum hoc text. cap. ad audiē tiā. iūcta glo super ver. habet circa mediū. extra de spōsa.

[f] Theatrum. Expone: vt ĩ. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accur.

[g] Credebat. Idem si sciebat: vt ĩ. ꝓxi. & ff. de verbo. obli. l. inter stipulantē. §. sacrā. ibi. casū enī &c.

[h] Commercium. Generale nomen est ad omnes cōtractus. Vnde dicitur aliquis habere cōmerciū rei, quādo per emptionē, vel alio modo potest eā habere quare Iudęus non habet cōmerciū Christiani mancipij. vt C. ne Christian. man. Iud &c. vnde si Iudæ᷒ Iudæo promittit tale mancipiū, non valet: vel Christia. Iudęo: vt hic. si autē Christiano ꝓmittat Iudęus, valet: vt ff. de verb. obli. l. multū interest. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. si. aliàs incipit Aphricanus.

Commercium cōprehēdit oēs cōtract᷒.

[i] Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri nō potest: vt ĩ. de leg. §. sed si rē. & ĩ. de act. §. sic itaq;. nisi ratione possessionis apud aliū constitutæ: vt ff. de contrahē. emp. l. si in emptione. §. iij. vel nisi sub ꝯditione, dū tamē adueniēte cōditione stipulatoris res esse desierit. vt ff. de verbo. oblig. l. si rem meā. & l. existimo.

Stipulatio rei suę an valeat.

[k] Protinus. Idest, statim: quia pura stipulatio suspēdi nō pōt, vt ff. de stipu. seruo. l. vsusfructus. secus in alijs actibus viuorū: vt ff. com. pręd. l. fi. in fi. Accur.

Stipulatio pura non suspēditur, sed bene alij actus.

ADDITIO. Puta per euentū cōfirmationis, q̄ ex postfacto fieri potest: sed tamen ipse actus in veritate nō pēdet, sicut nec stipulatio: sed interim, vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dominij translatio, vel eius acquisitio, pendere dicitur & hæc vera in actibus puris.

[l] Item contra. Idest, contrario modo quàm supra dixit, quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea desijt. nunc econtra, qñ prius non sacra, sed postea sit.

[m] Eorum causam. Idest, sacra, vel religiosa, vel similis: vt ĩ. proxi. §. Accur.

[n] Sine facto. Quod est cū erat res aliena: aliàs si sua, semper suo factu factum videtur, etiā si alienauerit post tēp᷒ stipulationis. Idē & si erat aliena: dūmodo post mortem: vt ff. de verb. obl. l. si seruum. §. j. & ij.

extinguitur [c] stipulatio. Ac nec statim ab initio talis stipulatio valebit, Lucium Titium, cùm seruus erit, dare spõdes? & similia [b] quæ natura sui dñio nostro excẽpta sunt, in obligationẽ [c] deduci nullo modo possunt.

Alieni facti promissio inutilis est: facti autem proprij vtilis.

Si quis aliũ [d †] daturũ, facturũve quid promiserit, nõ obligabitur: [e] veluti, si spõdeat Titiũ quinq; aureos daturũ. Quòd si effecturũ [f] se, vt Titius daret, spoponderit: obligatur.

Stipulari nemo potest vt alteri (quàm ei cuius iuri subiectus sit) aliquid detur, aut fiat.

Si quis alij, quàm ei, cuius iuri [g] subiectus sit, stipuletur: nihil agit. [h]

Adiecto solutionis obligatio nõ quæritur, ei tamẽ rectè soluitur: talisq; solutio obligationem perimit: tenetur tamẽ adiectus mãdati actione proposita stipulanti, qđ accepit, restituere.

a Tu vero dicas, ideo ibi actum nõ vitiari, licet in eũ casum perductus esset, a quo cœpisset non poterat, quod ille casus ad eundẽ finem pertinebat ad quẽ & causa ipsa: nempe vt legatũ valeret, sm Fort.

c Extinguitur. Arg. contra. s. de leg. §. si quis debitori. vers. quod si viuo.

b Similia. Puta rem sacram, cum erit profana, & sic de singulis. s. sacra vel religiosa: vt j. prox. §.

c In obligationẽ. Scilicet istã. hoc est stipulationem.

Si quis. CASVS. Quidam promisit, quod dominus episcopus daret mihi decem. valet ne ista stipulatio? Dicitus quod non, quia videtur factum alienum promisisse. si tamen promitteret se facturum, vel præstaturum, vel procuraturum, quod alius aliquid mihi faceret, factum suũ promisisse videtur: & ideo stipulatio valet: & ex ea obligatur. & hoc dicit. Et ad instantiam illam, quæ ponitur in glo. contra regulam istam de eo qui cauit dominum suum rẽ ratam habiturum: respondet, non vt factum alienum promisisse: sed interesse rei. qui conuenitur: si dominus suus pro quo agit, ratum non habeat, & similiter est in alijs instantijs. Franc.

† Facit ad hunc §. quod dicitur in ca. ex rescripto. in gl. fi. in fi. extra de iureiu.

d Alium. Prorsus extraneum.

e Non obligabitur. Et est ratio: quia nemo alienum factum promittere potest: vt hic, & ff. de verb. obl. l. stipulatio ista in princ. nisi pœna promittatur: vt j. eod §. versa vice. nisi in casibus, in quibus præsumitur interesse promissi, nisi fiat. vt in cautione iudicio sisti: vt ff. de ver. ob. l quoties qs. Itẽ in stipulatione ista, habere licere: vt ff. de ver. obl. l. stipulatio ista, i. respon. Item in stipulatione de rato: vt ff. rẽ ra. hab. l. in stipulatione. Itẽ in stipulationibus ædilitijs. vt sanũ esse seruũ venditũ. vel non furẽ, & similia: vt ff. de euic. l. si ita qs. Itẽ in stipulatione rẽ pupilli saluã fore. nã cum sit prætoria, exigitur fideiussor: vt ff. de præ. stipu. l. prætoriæ. Stipulatur ergo pupill[us] his verbis à fideiussore. Promittis rem meã saluam fore per tutorem, vel curatorẽ? nam & his verbis ab eis stipulaturi: vt ff. rẽ pup. saluã for. l. j & l. cũ pupillus. Præterea nõne quis semper promittit per se. & suos hæredes ea facta. quæ per aliũ possunt explicari: vt C. de contrah. stip. l. fi. licet contra sit si non potest per alium fieri: vt ff. e. de verb. obl. l. centesimis. §. id quod & C. de cadu. tol. l. vnica. § ne aũt? Respõ. Nõ est alius hæres, quam testator: imò idẽ præsumitur: vt in auth. de iureiur à mo præ. §. j. col v.

Factum alienum quandoq; licite promittitur.

a Et hoc ideo ibi: quia pœssis contractus empti dis de cui[us] natura tenet ex facto solum eiũ estraneorum, puta de euictione, secundum Ang. sm Ioan. Fabs. contra, quia eiũ tunc nõ. nisi de facto suo, vel hæredis tenet vel quãti interest, vel pœnã promissam.

ADDITIO. Adde sm Ang alios casus: puta quando promisit alium dare, vel facere id, ad quod promissor tenebatur. Item quãdo iurauit: quia facit valere omni meliori modo, quo potest: vt l. cum pater, §. filius. ff. de leg ij. Ang.

f Effecturum. Tunc enim suũ factum manifestè promittit. Idem si dixit se curaturũ: vt fiat: vt ff. si cert. peta. l fina.

Si quis alij. CASVS. Pone, quod ego stipuler dari ei centũ, cuius iuri nõ sum subiectus: valet ne ista stipulatio? Et dicit Iust. quod nõ cõsiderata stipulationis natura inuẽta enim fuit stipulatio, vt per stipulationẽ vterusq; sibimet aliqd acquirat. Sed licet stipulãdo extraneo aliqd acquirere nõ possim[us]: tñ in psonã alterius solutiuuẽ possum[us] cõferre. Verbi gratia, promittis mihi x. aut Seio, & tunc bñ valet huiusmodi stipulatio. Obligatio enim mihi stipulãti acquisita est: solutio tñ põs fieri. adiecto, me inuito: & cõtingit promissoris plena liberatio. Cõpetit tñ stipulatori cõtra adiectũ actio mãdati propter id, quod solutũ est. h. d. Extra casum nu. specialẽ casũ, i quo si soluat debitor alij quam ei cui soluere debet, puta adiecto s. alternatiue, liberatur. Not. quòd vox patris ẽ vox filij, & econtra. Franc. de Aret.

g Iuri. idest domino, vt seruus domino, cui cuiacq rit: vt s. per quas per. no. acq. §. Itẽ nobis. Itẽ reuerentia paterna. vt filius patri: vt s. per quas p. no. acq. §. j. Item obediẽtia: vt monachus monasterio cui querit, & se & alia: vt in auth. de monach. §. illud col. j. Idem dicas de seruo fructuario. Idẽ de vsuario. Idem de seruo bona fide possesso: & libero bona fide possesso, qui ex duabus causis quærunt: vt s. per quas ps. no. acq. §. de his, & §. idem placet.

h Nihil agit. Et est ratio: quia inuẽtæ sunt &c. vt j. e. § alteri. & ff. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. fallit tñ in casib. 16. In primis, vt si stipulantis intersit: quia sit tutor eius, cui stipulatur rẽ pupilli saluã fo. Secundo, quia procuratori stipuletur dñs. Tertio, si stipulatur creditori: vt j. e. §. sed si quis stipulet. vers. & si creditori. & ff. de ver. obl. l. stipulatio ista. §. si stipuler. & §. si quis insulã. Quarto fallit in oĩb prætorijs stipulationibus: vt ff. de præ. stip. l. in omnib. vt est dãni infecti. ff. de dã. infe. l. dãni. § fi. Itẽ iudicatum solui, & similes: vt ff de proc. l. in causæ. § fi. [2] Itẽ fallit in procuratore præsentis: vt ff. de verb. ob. l si procurator: & ff. de proc. l qđ procurator. [3] Itẽ fallit i actore municipũ: ex cuius pacto quæritur municipib. Itẽ in curatore furiosi, & cõsimiliũ personarũ, & in so ibus: vt ff. de cõsti. pe. l. cũ qui. §. si actori. Itẽ fallit in institore. nã tibi actio ex pacto institoris quæritur: vt ff. de institο. l. j. in fi. & l. 2. Itẽ fallit i iudice, vel notario. vel simili psona publica: ex quorũ pactis & stipulationib alteri quæritur: vt ff. rẽ pup. sal. for. l. 2. 3 & 4. l sbs. & in auth. de caecu. & ijs qui cõ. §. i. col. 7. & in auth. de hær. ab int. [.] ex his. colla. ix. Itẽ fallit i creditore, ex cuius pacto quærit actio debitori: vt ff. de pig act. l. si cũ vẽderet. j. rñ. Itẽ fallit, si auus paciscat dotẽ reddi nepti, quã et in potestate nõ habet: vt ff. so. ma. l. Caius Seius. Itẽ fallit in procuratore vẽdentis: vt ff. d ac. emp. l. Iulian[us]. § si procurator. Itẽ fallit i cõmodante, si paciscat alij sẽ restitui. Itẽ fallit i cõmodãte faciẽte simile pactũ: vt ff. depo. l. publia. & C. ad exhi. l. si res. Itẽ fallit in donãte simile pactũ faciẽte l euẽtũ alicuius cõditionis: vt C. do. quæ sub modo. l. quoties. [4] Itẽ fallit, si pr stipulet filio, vel alij posito sub sua potestate post mortẽ suã. s. patris. Nam & filio quæritur, licet hæres nõ sit: vt ff. de verb. ob. l. quicunq;. §. si qs itã. Si verò pure & nõ post mortẽ: ipsi stipulãti quærit: vt ff. de verb. ob. l. dñs seruo. His. n. casibus ex pacto vel stipulatione alterius. alteri quæritur, nõ alias: vt hic. & C. per quas pers. no. acqu. l. j. Cũ. n. sint speciales, nõ sunt trahẽdi ad obsequẽtiã: vt ff de leg. & senatuscon. l. quod vero. Sed M. dicebat hos casus facere regulam: & si quis casus esset contra illud speci-

Stipulatur alter alteri 16. modis.

[2] Etiam si formet verba in psona domini. & est ratio authoritas iudicialis per quã interpondunt. ff de diu. stipu. circa princi. Ioã. Fabr.

[3] Nec refers in cuius persona verba cõcipiant: vt p Ioan. Fab. hic.

[4] Hoc operatur dominiũ rei, quod est in persona illi[us] cui stipulatur. Ex quo colligẽ stipulationem alteri factã sup re sua valere, & tenet. sm Christop.

speciale esset: & quod hic regulariter dr. & j. eo §. alteri. & C. p quas pso. no. acq. l. j. dicebat iure directo non valere. sed vtiliter acquiri posse. & secundum eum semper ex pacto alterius quæritur: quod falsum est, cum parum interesset, directo, an vtiliter quæreretur, vt ff. de nego. gest. l. actio. Accur.

a Acquiratur. Scilicet tantum.

b Seio Non tñ hæredi eius: vt ff. de verbo. obliga. l. cum quis. Item hoc intellige stante hui⁹ adiecti nõ mutatio. aliàs ꝯ: vt ff. de so. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam à stipulante, aliàs cõtra: vt ff. de soluti. l. si qs stipulatus fuerit decẽ. §. primo. Item licet solui possit adiecto, non tamẽ agere potest adiectus: vt ff. de ꝯstit. pec. l. sed & si filiofam. in fin. & l. si vero.

c Inuito eo. Qui stipulatur.

d Contingat. Nisi in casu: vt ff. de eo quod certo loco l. j. §. idẽ iulia. Sed ibi facta fuit solutio alibi, quã fieri debuit. vñ venit interesse: vt ff. de actio. §. loco. l quo non potuit dño piudicare accipiendo forte adiect⁹, vt ff. de reg. iur. l. nõ debet. licet & ipse dominus posset: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum in fi. & l. fina. in fine.

Solutio an possit fieri adiecto.

Planè solutio ẽt in extraneã personã cõferri põt: veluti si quis ita stipuleẽ, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidẽ stipulatori acqrat⁹ a solui tñ Seio b ẽt inuito eo c rectè possit, vt liberatio ipso iure cõtingat, d sed ille e aduersus Seiũ habeat mãdati f actionẽ.

Si quis sibi et alteri copulatiuè stipulatur dimidia tãtũ stipulatori debetur.

Annota, Ea est ratio: nã extranei adiectio inutilis, vtilem pro parte stipulatoris vitiare non debet stipulationem. Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.

Quòd si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus non sit, dari decem aureos stipulatus est: valet: g qdẽ stipulatio: sed vtrũ totum debeatur stipulatori, qd⁹ in stipulationẽ deductum est, an verò pars dimidia: dubitatũ est: sed placuit, non plus, h quàm dimidiam partem ei adquiri.

Si pater stipulatur filio, acquiritur sibi. Aret.

Ei verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulat⁹ sis, tibi adqris, i qa vox tua, tanquã † filij † sit, k sicuti & filij vox, tanquã tua intelligitẽ in ijs rebus, quæ tibi adquiri l pñt.

Responsio interrogationi non conueniens stipulationem nullam efficit, & qui interrogatus simpliciter respondet, cum omnibus interrogationi connexis qualitatibus respondisse censetur: quandoquidem ad omnia in interrogatione deducta refertur simplex responsio.

e Ille. Scilicet stipulator.

Adiectus cui soluitur, diuersa actione tenetur.

f Mandati. Nunquid adiectus mandati semp tenetur? M. dicis q sic, vt hic, & ff. de verb. obl. l. Iulia. §. fin. Nam semper tacitum mandatum, & si non expssum interuenire dicebat & in absentia, & sine nuntio, vel epistola, quod est ꝯ legem. ff. de procu. l. j. §. j. Quare dicemus, q mandati agitur si interuenerit mãdatum: vt quia præsente adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verb. obli. l. Iulia §. fi. & mãd. l. qui fidẽ. alias agit nego. gesto. cum non sit pcurator, vt ff. de sol. l. vero procuratori. §. interdũ, & j. de oblig. quæ ex quasi contract. in princi.

ADDITIO. Nota bene hanc glo. qua actione tenatur. & ista sunt vera, nisi adiectus esset animo sibi donandi: vt d. l. Iulia. §. j. & ibi Bar. de verbo. obl. In dubio autem nõ videtur adiectus animo donandi. vt l. si eum autum ff. de solu. Angel.

Quod si quis. CASVS. Supra dictum est, q si stipuler alteri dari, quã ei qui iuri meo subiectus est, nõ valet stiplo. Sed pone, q aliquis stipuleẽ, aliquid dari sibi, & extraneo, valetne ista stiplo? Rñ. q sic: sed nunquid in totum? Resp. q non, sed p parte dimidia, s. p parte stipulatoris. Super isto §. quæri põt quare ita est, q si ego emero fundũ mihi & extraneo p decẽ, valet totus ꝯctus: vt ff. de cõtrah. empt. & ven. l fundus. si autem stipulatus fuero decem dari mihi, & extraneo, nõ valet stipulatio i totũ sed p parte? Rñ. contractus emp. & vendi. celebratur, tam gratia emptoris, quàm venditoris, vnde tam emptori quam venditori expedit q valeat ꝯctus: nisi in totum valeret venditio, ꝯctus, vtriusque gratia celebrati dr, in detrimentum alterius partis redundaret: quod esse non debet. Sed si dicas: põt esse, q non expediret emptori, q emptio in totũ valeat semper. Ad hoc dico: q sibi imputet. Regulariter. n. loquendo. gratia vtriusque ꝯctus hmõi dicitur fieri. Nõ sic autẽ est in stipulatione. Semper enim expedit pmissori, q stipulatio potius valeat in parte, quam in totũ. hoc dicit. Franc.

g Valet. Scilicet pro parte dimidia, vt subijcit, vt ff. de eo quod cer. lo. l. 3. §. si qs. Et collige, q nõ vitiaẽ vtile i p inutile. sic ff. de ver. ob. l. 1. §. sed & si mihi. arg. ꝯ ff. de arbit. l. parui. aliàs Pedi⁹. §. 1. & dic vt ibi.

h Non plus. Vt ff. de verb. obli. l. si mihi. Sed ꝯ ff de ꝯhen. empt. l fundi. Sed dic vt ibi.

Ei qui. CASVS. Supra dictũ est, q si stipulor aliqd dari extraneo: non valet stipulatio. Sed pone q stipuler aliqd dari ei, q iuri meo subiectus est, vt puta filio, vel seruo: valet ne stipulatio illa? Dr q sic, quia vox patris, vox filij itelligiẽ & hoc verũ est q valet stipulatio in rebus illis, q patri possunt acquiri p filium: vt in bonis aduentitijs proficis: In bonis aũt castrensibus, vel quasi non valet h. d. Fran. de Are.

i Acqris. Sic. ff. de verb. obli. l. dñs seruo. & C. de ꝯh. & cõmit. stip. l. ij & ff. de pac. l. hæredi. §. nos antẽ.

k filij sit. Cum vna psona censeatur pater, & filius: vt C. de impo. & ali subst. l. si sic, & in seruo, & dño est eadem vox: vt j. eo §. post mortem.

l Acqri põt. Vt pfectitio peculio, & aduẽtitio quo ad vsumfructũ: vt s. p quas pso. nob. acqui. §. 1. Are.

Præterea inutilis. CASVS. Dixi lusti. Dñe, ꝯ. dixistis multos casus, in quibus inutilis est stiplo, sed præter illos sunt ne alij casus, i quib. stipulatio inutilis sit? Et rñ. q sic. Quotiescunq;. n. ille qui promittit, ad ea quæ interrogatus est, non rñdet, veluti si dicat aliquis, Promittis mihi decem? & tu rñdeas, Promitto quinq;: vel econuerso: vel dicat aliqs. Promittis mihi decẽ? & tu rñdeas, Promitto, si nauis venerit ex Asia: vel alicui stipnlãri in diẽ, vel sub ꝯdõne, tu rñdeat. psenti die, vl purè: dũ tñ illud exprimas: videlicet, psenti die, vel purè, rñdeo, nõ valet stipulatio. Si. n. stipulanti in diẽ, vel sub cõditione, rñderet, & non exprimeres, q præsenti die, vel purè promitteres, valete stipulatio, & videretis in eandem diem, vel purè spondisse. Non enim necesse est in rñdendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expressit quæ enim in præfationibus dicuntẽ, in responsionibus repetita creduntur. vt ff. de ver. obl. l. Titia. §. idẽ rñdis. Itẽ dr, q si ad ea quæ interrogata sunt, nõ rñdeat pmissor, ñ valet stipulatio. Hoc itelligas nisi

s Vtile p inutile in diuiduis nõ vitiatur, secus in indiuiduis. Qui. tl. Mãdo. in 9. qõ. Regu. de idio. nu. 6. & seq. Et inducta forma vitiaẽ. Idẽ Mã. l. l 24. q. 1. Reg. de Non. iud. in c. for. sup. num. 19. iuxta 2. editio.

† Fili⁹ est pars viscerũ patris. Aristo. in 5. Ethico. vñ Christ⁹ loa. vt Ego inqt in patrẽ, & pẽ i me manet. Egi. Per.

† Quia pẽ & fili⁹ cẽsenẽ una psona & cõcos. gl. in ca. sup eo. ibi: & pẽ, & fili⁹ ex. de testa. & ca. tua nobis in gl. sup ver. lucro. cic ea medi. ex. đ dec. Vtile per Inutile nõ vitiaẽ. Filius & pẽ cẽsent eadem p sona.

Stipulatio semp vitiaẽ ex rñsione diuersitate.

diuersitas placeat stipulanti. Quæ autẽ diuersitas vitiet stipulationẽ, vtrum ea quæ est in qualitate, vel in quantitate, vel in specie: habes. in glosa ordi. nõ tamen sufficienter. hoc dicit Franc.

a Inutilis est. interdum in totũ: interdũ pro parte.

b Non rñdeat. Scilicet congruè. diligẽter tñ attẽde, q̃ vbicunq; ẽ diuersitas, si incontinenti placet diuersitas stipulatori, valet stipulatio: vt ff. de ver. ob. l. j. §. cũ adijcitur. Si autem non placeat, † aut est in qualitate, aut in q̃titate aut in specie diuersitas. in primo casu nullo mõ valet, vt hic: ibi, aut si ille &c. & ff. eo l. j. §. cum adijcitur & & si qs simpliciter. Si verò in quantitate: in eo quod cõsonat, valet, siue detrahat, siue adijciat: a vt ff. de ver. obli. l. j. §. si stipulanti. q̃ est ꝯ in alio nõ, vt hic: ibi, veluti &c. Si autem in specie: aut ꝓmittit̃ vna species ꝓ altera: & tunc non valet: vt ꝟ. eod. §. si de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè: & tunc valet in alia, non in adiecta. vt ff. de verbo. oblig. l. j. § sed si. Si autem plures stipuletur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio. & valet in eo qđ rñsum est, aut disiũctiuè: vt, illã, aut illã rem ꝓmittis? quo casu valet: siue ad vtrũq;, siue simplr rñdeat. & in vtraque. Si verò in vna, non valet etiã in ea. sed in summis non vitiatur alternatiua, si rñdeatur ad vnã tantum: vt ff de ver. obl. l. 1. §. si quis. & l. inter stipulantem. §. si stipulantem. Acc.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secundùm Ioan. Fab. quia in speciebus talis rñsio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur. Sed in alternatiua summarũ minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem, aut quinque ff. eo. & ideo de ea interrogatũ & responsum esse videtur.

c Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicũtur, in contractibus repetita creduntur: vt ff. de ver. ob. l. Titia. §. idem respondit.

Præterea inutilis est a stipulatio, si quis ad ea, q̃ interrogatus fuerit, non respondeat: b veluti, si quis decẽ aureos à te dari stipuletũ, tu quinq; promittas, vel ꝯ: aut si ille purè stipuletũ, tu sub conditione promittas, vel contra: si modò. s. id exprimas, idest, si cui sub conditione, vel in diem stipulãti tu respondeas, Præsenti die spõdeo. Nam si hoc solum respondeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse: neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit. † c

Inter dominum, & seruum, patrem, & filium non contrahitur stipulatio. Aretin.

Item inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, q tuo iuri subiect[us] est: vel si is à te stipuletur. d Sed seruus quidem non solùm domino suo obligari non põt, e sed nequidem vlli alij. Filij verò familiarum alijs obligari possunt. f

Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. Are.

Mutum neq; stipulari, neq; ꝓmittere posse, palàm est: † qđ & in surdo receptũ est: qa & is, q stipulatũ, verba ꝓmittentis: & is qui ꝓmittit, verba stipulantis audire debet: vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: sed de eo, qui omnino non audit.

Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aret.

Furiosus nullum negotiũ g gerere põt: h qa non intelligit, quod agit.

to aũt personæ obligatur. & sic loquitur Auth. Fra.

Item inutilis. Quãtum ad ciuile vinculũ, sed nãliter ꝯhitur. vt ff. de cõdic. indeb. l. si id quod. & l. frater à fratre. §. j. vnde fideiussor accedit. vt ꝟ. de fideiuss. in prin. Et hæc vera sunt, nisi in castr. pec. vel quasi. nã tũc est loco patrisfamil. vt ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de coll. bon. l. j. §. nec castrẽse. tunc enim & cũ patre obligatur: & agitur cum effectu: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

d Stipuletur. C. de pac. cõ. l. pactũ dotale. ꝯ. Solu. maximè, ‡ ibi positum abũdat. sic C. de testa. ma. l. fi. §. t.

e Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

f Obligari possunt. Ex omni causa: vt ff. de iud. l. tã ex ꝯtractibus, & conueniri insolidum durante patria potestate, authoritate tñ patris interueniẽte: ad qđ pater cõpellitur officio iudicis: vt C. de bonis quę libe. l. cum nõ solum. §. j. 4 & postea, nisi in sex casibus qui sunt ff. quod cum eo. l 2. Excipe duos casus vt in mutua pecunia, ex qua nõ tenet̃ cũ effectu propter exceptionem Macedoniani, neque pateri vt C. ne filius pro patre. l. j. item in voto, vel Deo, vel Reipub. facto: vt ff. de polli. l. si quis rem. § voto. Nam licet aliàs scilicet ex contractu, vel quasi conueniatur à prælato maiore loci illius: hic tñ non conuenitur: vt C. de epis. & cle. l. nulli & in Auth. de eccle. ti. §. si quis col. 9.

Mutum. CASVS. Quæsiui à Iustin vtrũ mutus stipulari posset? Et rñ. dicens, q̃ mutus neq; stipulari põt, neq; ꝓmittere, & rõ hui[us] ẽ: qa stipũo fit vno interrogante, altero rñdente: & sic vtroq; loquẽte. Idẽ dicit de surdo pp defectũ auditus. Qui. n. stipulat̃, exaudire debet ꝓmittentẽ: & q ꝓmittit, verba interrogantis similiter exaudire debet. & hoc planũ est. Quod tñ de illo surdo intelligitur, qui oĩno non exaudit: & nõ de illo qui tardius exaudit. Qui. n. tardè exaudit ꝓmittentẽ, & stipulantẽ põterit exaudire, quãquam illicò: & ita stipulari & ꝓmittere põt. Itẽ q̃siui à Iusti. de furioso, an posset verbalẽ obligationẽ ꝯhere? & dicit q̃ non. Nullũ. n. negotium furiosus rectè gerit: quia nõ intelligit quod agit. Fran.

g Nullũ negotiũ. s. obligatoriũ. idẽ in ꝓdigo, cui bonis interdictũ est. ff. eo. de ver. ob. l is q. qa furioso similis est: vt. ff. de cura. furio. l t. primo rñ. & ff de reg. iu l. furiosi. Idẽ i mẽte capto. vt ꝟ. de cur. §. j.

ADDITIO. Idem l fatuo. Et intellige de his qui oĩno nihil rõnis sapiunt: alias secus, secũdùm Ang.

h Potest. Scilicet ciuiliter.

Pupillus. CASVS Quęsiui à Iust. an pupill[us] posset rectè stipulari? rñ. q̃ pupill[us] oẽ negotiũ rectè gerat,

† Subaudi nec expressè displiceat: quia nũc non esset locus d. §. cũ adijcitur, nec huic materię. Ioã. Fab.

a Nisi esset actum stipr̃onẽ nõ valere nisi sub toto: vel nisi validitas stipulationis noceret stipulãti: vt l. si decẽ. ff. loc. & hæc vera qñ stipulatio, & rñsio ẽ de toto, & parte numerabili: aliàs si de toto integrali, & parte ꝓpria, vel ĩpropria: dic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

† Rñsio iuxta interrogata intelligi debet. Mãdos. in xj. q. 33. Regu. num. 10.

Obligatio nãlis inter patrẽ & filiũ põt ꝯsistere.

‡ Maximè. & similes dictiões q̃que abundãt. Mãd. in Gl. facul. §. nec qui l ver. ꝓsertim, ver. Qñq; dictiones ꝓsertim.

† Neque enim stipulatio cõfici põt nisi vtroque loquente. l. j. ff. đ ver bo. obli.

4 Scilicet captiui pignorib[us]. Et si nullo modo velit consentire, si fili[us] agat & p[a]t[e]r sit p̃sens: repellitur à iudicio: sec[us] si p[a]t[e]r sit absens longa absentia, vt̃ filius cõueniatur. Ang.

a Tu tñ intellige gl. hãc de ꝓdigo, & & mente capto, cui bonis interdictum sit aliòq; obligaretur, quãuis manifestè, ac apertè ꝓdig[us] cẽt, sm Bald.

rit, dum tamē tutoris authoritas intercedat. & hoc quando necessaria est, scilicet, cū se alteri velit obligare: alterū tamē sine tutoris authoritate bene pōt obligare. In versiculo, Sed quod diximus, pone sic casum. Supra dictum est, q pupillus rectè gerit oē negotium: ergo cum infans sit pupillus, omne negotium rectè gerit: vel ita stipulari & promittere rectè poterit. sed non est ita simpliciter. Et ad hoc respōdēt legislator dicit, qđ dictū est de pupillo intelligendū esse de eo, qui proximus est pubertati: & etiam de illo q aliquem habet intellectū. Infantes enim, & illi, qui proximi sunt infantiæ, non multum distãt à furiosis: qa nullū habēt intellectū. Sed deinde statim corrigit iam dictum suū quò ad vnum membrum, dicens, quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia sunt censendi tanquā furiosi: sed habent idem iuris, quod pubertati ꝓximi, scilicet, q cū tutoris authoritate se alijs possint obligare. & sine tutoris authoritate sibi alios obligare possint. Sed potest ne filiusfam. impubes authoritate patris sui alteri obligari patris authoritate ꝑcedente: sicut potest pupillus tutoris authoritate? Et respon. quòd non. & huius ratio potest esse: qa si tutor male præstiterit authoritatē pupillo suo, pupillus habebit illum sibi obligatum, nō sic autem filius patrem. Fran. de Are.

Qui infantiā excessit, aliū sibi obnoxium, ēt sine tutoris authoritate, reddere potest, ipse autem obligari non potest.

Pupillus [a] oē negotiū rectè gerit: [*] ita tñ, vt vbi tutoris authoritas necessaria sit, adhibeaẽ tutor: veluti, si ipse obligetur, [b] nã aliū sibi obligare, ēt sine tutoris authoritate [c] pōt. Sed qđ diximus de pupillis, vtiq; de ijs verū est, q iā hñt aliquē intellectum: nã infans [d] & qui infantiæ proxim' [e] est, nō multū [f] à furioso distãt: quia hmōi ætatis pupilli nullū habent intellectū. Sed in proximis infantiæ, ꝓp vtilitatē eorū, benignior [g] iuris interpretatio facta est: vt idē iuris habeant, [h] quod pubertati proximi. Sed qui in potestate parentis est impubes, [i] ne authore quidem patre [k] obligatur.

Conditio impossibilis vitiat stipulationē: conditio verò necessaria facit eam haberi pro purā. Are.

Annota, conditionē impossibilem negatiue conceptam, cum potius necessaria, quàm impossibilis dicatur, stipulationem non vitiare, nec suspendere, sed puram reddere.

Si imposßibilis cōditio obligationib. [l] adijciaẽ, nihil valet stipulatio. † Impoßibilis aũt cōditio habeẽ, cui natura [m] impedimēto est, quo minus existat: veluti, si quis ita dixerit: Si digito cœlū attigero, dare spondes? At si ita stipuletur: Si digito cęlum non attigero, dare spondes? purè [n] facta obligatio intelligiẽ: ideóque statim, [o] peti pōt.

a Pupillus. Scilicet pubertati proximus: vt sequiẽ. & est ratio, quia intellectum habet: vt ff. de reg. iur. l. in negotijs. Accu.

b Obligetur. Scilicet alij.

c Authoritate. Sic. j. de author. tut. in princi. sic ff. de pac. l. contra iuris ciuilis.

d infans. Idest, vsque ad septem annos: vt C. de iure delib. l. si infanti. primo respon.

e Infantiæ proximus. Idest, vsque ad decem annos & dimidiū: & sic ꝓximus respicit infra. sed cū dico pubertati ꝓximū, a decē annis & dimidio supra intellige. nã sic in masculis debet fieri dimidiatio: in fœminis ĩ nono & dimidio: vt j. qui. ex cau. ma. non lic. §. si & j. quib. mod. tut. finia. j. respon.

f Non multū. Nã distat aliquantulū. vt in hęreditate, quã transmittit infans: vt C. de iure delib. l. si infanti. §. j. secus i furioso: vt C. de cur. fur. l. fi. §. sinautẽ & hoc secundū Azo. Sed certè sic potest dixisse: qa vnus paruus, alter magnus, alter cōtinuum tēpus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo. distat in stipulando ĩ hoc: qa infans sine intellectu interdū stipulatur: sed furiosus nūquã: vt ff. rē pupil. sal. fore. l. seruum pupilli. Itē dicit non multum, propter ꝓximum infantiæ, qui intellectū habet: & ideo colligitur statim quod hic dicitẽ ibi, sed in proximis. Ac.

g Benignior. Quam supra dictum est. Accur.

h Idem iuris habeant. Vt alios sibi obligent: alijs vero non obligentur sine tutore, vt j. prox. §.

i Impubes. Aliud si pubes. nam obligatur ac si esset sui iuris: vt ff. eodē de verb. obliga. l. fi. §. j. nisi in duob. casib': vt j. eod. §. itē inutilis. diximus.

k Patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum ĩ cū tutore authore obligetur? Respond. quidam, quòd ob hoc ipsum datur tutor. sed patria potestas est ad corrigēdum. & est pro eis C. de bo. quę lib. l. fina. §. sin autem. Vel dic q tutorem habet obligatū, si male authoratur, patrem nō: vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. sub hac tamē, ver. non autem hypothecã. Accur.

ADDITIO.

Hoc verum, qñ de pupillo mere obligando tractatur: secus si de mera vtilitate: quia potest etiam sine patre. Si verò potest esse vtilitas, & damnū: puta quando vsusfructus, vel aliquid patri qri potest, quo casu de iure nouo pater legitimã administrationē habet, sufficit ipsius authoritas nō i alijs. vt l. si infanti. C. de tu. del. An.

Si impossibilis. CASVS. Supra habuistis multa exempla inutiliū stipulationum, adhuc ponitur hic vnum, scilicet cum impossibilis conditio stipulatiōi adijcitur: & appello impossibilē cōditionem, illam, scilicet cum natura impedimēto est: vt puta hominē in statu isto existentē cœlum digito tãgere. vnde ista stipulatio, Promittis mihi decē, si cęlum digito tetigeris. inutilis est: sed si negando cōditione impossibilē ꝓmittat aliquid alicui stipulãti: vt puta, Promitto tibi decē, si cęlū digito non tetigeris, pura est stipulatio: & quod stipulatur, incōtinēti peti potest. hoc dicit. Nota, quòd impossibilis conditio vitiat stipulationem. Franciscus.

l Obligationibus. Quibuscūque: vt hic, & ff. de act. & oblig. l. nō solū. [a] Secus est in vltimis volūtatib. quia tūc pro non apposita habetur: vt j. de hęre. instit. §. impossibilis.

m Cui natura. Non ita si verborum perplexio sit: vt ff. de condi. institu. l. si Titius. Ioã. contra. tunc enim quandoque non diceretur impossibilis, licet nō posset existere: vt ff. de verb. obli. l. si Titius. secundum Azo. & facit ad hunc. §. ff. de reg. iur. l. impossibiliū: & ff. eo. l. impossibilis. §. j.

n Purè. Idest sine conditione, etiam si dies esset apposita. vt ff. eo. l. in illa stipulatione § fi.

o Statim. Cum spatio tamen, quo solui possit: vt j. eo. §. fi. ff. eo. l. cū qui calēdis. Et hoc dixit j. de verb. obli. §. omnis stipulatio. Accur.

* Negotiū hoc loco accipe ꝓ cōtractu. nam aliàs nō oē negotiū rectè gerit pupillus: cū testari nō possit. j. quibus nō est permissum fac. testa. §. ꝑterea. Et quot modis negotiū capiaẽ vide Mandos. in glo. Facul. §. cōsiderantes, in ver. negociorū.

Proximus pubertati. Hæreditas transmittitur ꝑ infantē, sed nō per furiosum. ſ Stipulatur quãdo que īfãs, nō autem furiosus. Mandos. de Ætat. mino. tit. de pueritia, cap. 4. a num. 35.

Filius impubes etiã cum authoritate patris non pōt obligari.

† Quia ĩpossibilium nulla est obligatio: vt hic. & l. c. ad audiētiam. Innocē. gl. sup verb. habere. post prin. extr. de spō. & ma. Et fa. cap. vlti. cum glos. super ver. Impossibilis. extra de cōdi. appo. [a] Et dum gloss. ibi soluit cōtrariū de l. si militem. C. de condi. ob caus. est contraria huic glos. ista tamē est verior. Nec obst. cōtra. qa cōcor. cū hic & ibi cōditio & causa impossibilis annullet effectum. nō enim ad conficiendum agiẽ, sed solum ad reuocanda mãdatã. secūdum Ioan. Fab.

Item verborum. CASVS. Supra dixisti dñe, multa exempla de inutilibus stipulationibus: sed pro Deo, quid si inter absentes fiat stipulatio, valet ne stipulatio? Rñ. quod non, sed est inutilis & hoc scilicet, quod stipulatio inter absentes concepta inutilis sit, hoc ideo est: quia viam, siue materiam alterca̅di co̅tentiosis hominibus praestabat. Cum enim aliquis ab aliquo sibi promissum per stipulationem peteret: & instrume̅tum in quo fuit promissum, pro se produceret in medium: in huiusmodi casib. solebant promissores saepissimè contra stipulatores talib. uti allegationibus. Fratet quanquam in instrume̅to contineatur, me tibi hoc, vel illud promisisse: ista tamē stipulatio nullius est mome̅ti, cū ego non essem praesens tali die in loco in quo conficiebatur instrumentum: vel etiam cū tu nō esses praesens: & stipulatio inter absentes concepta sit inutilis. Et ideo propter celeritatem dirimēdarum litium introducta fuit à domino Iustiniano quaedam constitutio, quā habes C. de contrahen. & comm. stipula. l. optimam. quam scripsit ad Caesarienses aduocatos: in qua cautū est, quod huiusmodi scripturis, quę partes praesto fuisse indicant, omnimodo fides adhibeatur: nisi ille, qui talibus vtitur allegationibus, scilicet dicendo aliquā partium absentem fuisse manifestissimis probationibus veluti per scripturā aliā, vel per testes idoneos, quibus nulla possit opponi exceptio, probauerit se, vel aduersarium suum in alio loco fuisse, quam vbi instrumentum confectum erat. h. d. Fran.

Stipulationis contractus partium praesentiam expostulat: publicae tamen scripturae partes praesentes fuisse enarranti usque adeo fides adhibetur, ut nisi absentiam allegans eam legitima probarit, perpetuò illi stetur.

Item verborū [a] obligatio inter absentes [b] cōcepta, inutilis est. Sed cum hoc materiā litiū cōtētiosis hoībus praestabat, [c] fortè post tēpus [d] tales [e] allegatiōes opponētibus, & nō [f] praesentes fuisse, vel se, vel aduersarios suos cōtēdentibus: ideo nostra cōstitutio [g] propter celeritatē dirimendarū litium introducta est, quā ad Caesarieses aduocatos scripsimus [h]: per quam disposuimus, tales scripturas [i] quae praesto [k] esse partes indicant, omnino [l] esse credendas, nisi is, qui talibus vtitur improbis [m] allegationib. manifestissimis [n] probationibus, vel per scripturā [o], vel per testes idoneos [p] approbauerit, toto eo die, [q] se, vel aduersarium suum alio loco fuisse.

[a] Item verborum. Sicut per conditionem impossibilem, ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

[b] Absentes. ita intellige absentē, vt audire non possit: vnde si est in turri, vel à remotis, & clamet, valet stipulatio, si se audiat. [1] arg. ad Syll. l. 1. §. eo. [2] aliàs accipitur multis modis: vt ff. de ver. sign. l. absentem. & no. in Auth. de fideiuss. §. j. Sed cōtra est ff. de do. inter vir. & vxo. l. ea q. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius verba etiam inter absentes nunc repetuntur. Item contra. ff. de pact. l. Labeo. in prin. Sed aliud in pacto quolibet alio, quod sine huiusmodi solennitate fieri pōt. Sed stipulatio nō: vt ff. de pac. l. j. in fi. & ī. de act. §. de constituta. Item ꝯ. ff. de spō. l. 4. & l. 5. Sed potest dici ibi speciale. vt valeant inter absentes. Vel dic, quod & per stipulationem fieri possunt sponsalia, & tunc inter praesentes, vt hic. Item consensu solo, possunt fieri sponsalia. & tunc etiam inter absentes, vt d. l. 4. Acc.

ADDITIO. Et haec vltima communiter tenetur in l. 1. in prin. ff. eo.

[c] Praestabat. Antiquitus.

[d] Post tempus. Post ideo dicit: quia quādo conueniuntur post tempus ꝯtractus, talia opponuntur. Accursi.

[e] Tales. Quales subiicit statim, & non &c. Accur.

[f] Et non. Ecce allegationes.

[g] Constitutio. Vt C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimam.

[h] Scripsimus. Loquitur Iustinianus auctor illius cōstitutionis.

[1] Sub. & intelligat.

[2] Et dicit stat illum dici vicinū cuius vox audiri potest, si ex ostio clamauerit. Egid. Tec. Sponsalia fiet absentes. & praesentes hęc pōt.

[i] Scripturas. Sed qd si vnus proferat instrumentū, in quo cōtineatur cōtrahentes fuisse praesentes Romę, tali die, alter quod Bononiae. Dicūt quidā, quod neutrū credit. Alij, quod bonus iudex debet animaduertere, cuius potius credēdū sit: vt si stipulator ipso tēpore tenebat scholas Bonon. statur illi instrumēto, quo continetur ipsum fuisse Bononiae.

[k] Praesto. Idest, praesentes.

[l] Omnino. Nota standum scripturae, nisi cōtra probetur. sic C. de prob. l. cum precibus. & ī. eod. §. si scriptū & ī rne. j. §. fi. & hoc quādo formā habet publicam, aliàs si priuatam: si pro scribēte, non valet: si contra scribentem, valet, si est cum causa: vt in Authen. de instru. à mo. § j. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. Accur.

ADDITIO. Scilicet sola: sed cū adminiculis sic: puta si à trib. testibus sit annotata: pro tertio tamen si persona scribēs sit legalis, scriptura priuata facit semiplenam probationem: per Ioan. Fab. & Ang. hic.

[m] Improbis. Scilicet prima facie, quae forte probae apparebunt tandem. sic C. de epis. & cler. l. omnes q. circa prin. secundùm Ioan.

[n] Manifestissimis. Quia contra scripturam.

[o] Scripturam. Scilicet aliam, quod est melius.

[p] Idoneos. Omni exceptione maiores, idest, quod nulla exceptio poterit eis opponi: vt C. de contrahen. & com. stip. l. optimam. Accur.

[q] Toto eo die. No. quod dies debet inseri in instrumēto & alia sunt necessaria, vt dixi in auth. vt pponatur nomen Imperatoris. & facit C. de diuer. re. l. si qua. Sed quomodo hoc probabitur, cū dies instrumēti nō debeat exhiberi: vt ff. de edendo l. j. §. editiones? Resp. tribus modis petitur instrum edi. Primo, vt fundet intentionē ex instrumento reus actor: vel reus ex instrumento actoris fundet exceptionē. cū neutro casu aduersarius vteretur, qd nō debet esse: & tūc nulla pars instri debet exhiberi: vt C. de eden. l. si in fi. & C. de testi. l. nimis. Secundo. s. qū aduersarius vsus est, nā tunc editur, vt videatur, an aliquid possit ei opponi: & tunc exhibetur, sed sine die, & ꝯsule: ne materia detur falsum fabricandi: vt d. l. ff. de eden. l. 1. §. editiones: & ff. quēad. testa aper. l. j. §. 1. Tertio, vt de falso accusetur: [2] & tunc ēt cū die, & ꝯsule est exhibendum: vt hic, & C. de contrahen. & com. stipu. l. optimam. & C. de fi. instru. l. fi. Alijs aūt modis petuntur instrumēta edi vel tradi per varia genera actionum: vt ff. de eden. l. quędā personę sunt. sed dictis tribus modis petuntur edi. i. demonstrari. Item quo modo hoc est, quod hic probat reus, ꝯ iuris ordinē, vt C. de eden. l. qui accusare? Resp. hoc propter praesumptionē, quae est contra eum propter scripturā: vt ff. de pac. l. iurisgentium §. quod fere. Itē nunquid duo testes hoc probātes. s. alterum ꝯhētium abfuisse, sufficiunt? Resp. sic: vt ff. de testib. l. vbi. Sed nonne instrumentum vicem duorū tenet: vt C. de fi. instru. l. in exercendis. quare videtur, quod in dubio pro instrumento stetur. Sed certè non directè ꝯdicitur instrumento, sed per obliquum, scilicet fuisse in scriptura quadam facta Romae, vel vt testis, vel vt contra-

Instrumēta duo si sint eiusdem diei, sed diuersi loci, cui statur.

Scripturae an semper standum sit.

Instrumēti editio tripliciter petitur fieri.

[2] Siue criminaliter siue ciuiliter & ꝯtra quācunque partē instrumenti falsitas opponatur, si alio bono modo pbari nō possit: aliquā illa pars tn edit, cōtra quā opponit: debet tamen ante exhibitionem accusator se subscribere ad poenam talionis: vt per Io. Fab. & Ang. hic.

cõtrahens. Si verò cõtra eam directè dicitur, plures quã duo exiguntur, vt vincant ſcripturã: vt ff. de te ſti. l. iij. ibi, aliàs numerus &c. Vel dicas ẽt hic exigi tres. Sed nũquid ſi aliqui teſtes dicas pro inſtrumẽto, vel in eo ſcripti, vel nõ: tot, vel plures erũt neceſſarij ↄtra inſtrumẽtũ? Rñ. ſic: quia in ſtrumentum per ſe uicẽ duorũ tenet: vt dictũ eſt. Itẽ & pter ipſum ſunt ꝓbationes, vt ponis. vt ff. de pig. l. cõtrahit. itẽ quod dicit eo die, ide dicas, ſi alio tali quod hic eſſe nõ potuit: vt ar. Ϡ. de ver. ob. §. loca. Accur.

quo [a] conficiebatur inſtrumentum: ſeſe, vel aduerſarium ſuum in alijs locis eſſe. [b] *

Actiones hodie ab hæredibus & contra hæredes initium capere poſſunt.

Poſt mortem ſuã dari ſibi nemo ſtipulari poterat: [c] non magis, quàm poſt ei⁹ mortẽ, [d] à quo ſtipulabatur. Ac nec is, q in alicuius ptãte eſt, poſt mortem eius [e] ſtipulari poterat, quia patris vel dñi voce loqui videret. [f] Sed & ſiquis ita ſtipularetur, Pridie [g] quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare ſpondes? inutilis erat [h] ſtipulatio. Sed cũ, vt iam [i] dictum eſt, [k] ex cõſenſu cõtrahentiũ ſtipulationes valeãt, placuit [l] nobis etiã in hunc iuris articulum neceſſariã inducere emẽdationẽ, vt ſiue poſt mortẽ, ſiue pridie, quàm moriatẽ ſtipulator, ſiue ꝓmiſſor, ſtipulatio concepta ſit, ſtipulatio valeat. [m]

Præpoſtera ſtipulationis conceptio inutilẽ minime reddit ſtipulationem.

Item ſiquis ita ſtipulatus erat, Si nauis cras * ex Aſia venerit, [n] hodie dare ſpõdes? inutilis erat ſtipulatio: quia prępoſterè [o] concepta eſt, Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſẽ reijciendã exiſtimauerit: [p] nobis placuit, [q] & huic perfectũ robur accommodare, vt nõ ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus [r] valeat huiuſmodi conceptio [s] ſtipulationis.

Stipulatio cum moriatur promiſſor, vel ſtipulator, vel poſt mortem tertij, valet etiam de iure veteri. Arc.

* Alias, fuiſſe.

ADDITIO.

Ex hac gl. no. q duo teſtes probantes ꝑ indirectũ cõtra inſtrumentum, faciunt vacillare inſtrumentum. qa probant affirmatiuã: & ẽt voces viuæ magis eredũtur, quã mortuę. Auth. ſiquis aliqd. C. de teſt. Chriſtoph.

[a] Quo: Vel etiam alio. dummodo ſit tantũ remotus locus, in quo dicit fuiſſe tempore, quo dicitur inſtrumentum fuiſſe factum, quod hic nõ potuit eſſe: vt ff de verbo. obl. l. vlti. §. fi. & Ϡ. de verbo. ob. §. loca. Accurſ.

[b] Eſſe. ideſt, fuiſſe. ſic Ϡ. de his q ſũt ſui vel alie. iur. §. in poteſtate.

Poſt mortem. CASVS. In §. iſto recitat nobis Inſti. antiquã formã ſtipulationũ. & eã corrigit. Olim enim ita fuerat, q ſi aliquis ſtipularetẽ ita: Promittis mihi decẽ poſt mortẽ tuã? nõ valebat ſtipulatio: eo q poſt mortem ſtipulatoris, vel promiſſoris, qui quod in ſtipulationẽ deductum eſt, ſolueret, vel reciperet, ex iure vetuſtiſſimo, qd in fine huius. §. corrigitẽ, neq; ab hæredibus, neque cõtra hęredes incipere poſſet obligatio. Similiter ſi is qui in poteſtate alicu⁹ eſſet, vt patris, vel domini, ſtipularetẽ ſibi aliqd dari poſt mortẽ patris, vel dñi, nõ valebat ſtipulatio olim. ſicut ſi ipſe pater, vel domin⁹ ſtipularetẽ aliqd poſt mortẽ ſuã ſibi dari: quia filius, vel ſeruus voce patris, vel dñi loqui videtẽ. Similiter ſiquis olim ita ſtipularetur. Pridie quã moriar: vel Pridie quã morieris, promittis mihi decem? nõ valebat ſtipulatio. Sed demũ iam dicta corrigit Iuſtin. dicens, q cũ ſtipulationes valeant, quæ conſenſu cõtrahentiũ ſunt cõceptæ. ſibi placuit hũc iuris articulũ emẽdare, ſtatuens, vt ſiue poſt mortẽ, ſeu pridie quã moriatẽ, fuerit quis ſtipulatus aliquid ſibi dari, vel promiſit aliquid ſe daturum, valeat ſtipulatio. h. d. Fran.

* Addas qđ imo iure ff aliaqui ſupuacanea eſſet correctio. l. fi. C. de cõtrah. & cõ mit. ſtip. Nec huic obſtabit l. quodcũque. §. nõ ſolum. ff. eod. quo niã loquitur in ſtipulatiõe, cum moriar. de quã in ſequen. §.

[c] Nemo ſtipulari poterat. Scilicet iure vetuſtiſſimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §. *

[d] Non magis. Quia nec hęc valebat. Accur.

[e] Eius. Scilicet patris, vel domini.

[f] Videretur. Vnde ſicut patre, vel domino ſic ſtipulante, erat ſtipulatio inutilis: ita & ſeruo talia verba dicente vel filio: vt hic, & Ϡ. eo. §. ei qui. & facit C. de impu. & ali. ſubſti. l. fi.

[g] Pridie. i. die ꝓcedẽti mortẽ: vt ff. de ſer. l. pridie.

[h] Erat. Scilicet, olim.

[i] Sed cum, vt iam. Nunc corrigitur.

[k] Dictum eſt. Sic Ϡ. de verb. obliga. §. ſed hæc.

[l] Placuit. Vt C. de contrah & com. ſti. l. ſcrupuloſam.

ADDITIO.

Et ſic qſi conſtat de mente cõtrahentiũ, ſm eã fit interpretatio etiam in his, quę ſtricti iuris sũt, quod facit, vt ſtatutum recipiat interpretationẽ extenſiuam ẽt actiuã: ſi ſic cõſtet de mente ſtatuentiũ, aliàs ſecus. vt per Ang. hic.

[m] Valeat. Scilicet ſtatim: efficax autẽ erit poſt morte. vñ ab herede, & cõtra hæredem incipient actiones hodie, qđ olim nõ erat: vt Ϲ de act. ab hær. & cõtra hære. l. j.

Itẽ ſi quis. CASVS. Supra vidimus ſtipulationem vnã, q olim erat inutilis, & adhuc recitat vnum caſum in quo olim erat ſtipulatio inutilis: hodie tamẽ vtilis ẽ. Olim enim ſi aliqs ſtipulabatẽ ita. Si nauis venerit ex Aſia, hodie dare ſpõdes? inutilis erat talis ſtipulatio propter præpoſterationẽ. Inutilis enim iſta ſtipulatione, q datio euentũ conditionis debeat pręcedere. Sed cum præpoſteram ſtipulationẽ in dotibus non exiſtimauerit reijciendam, placuit Iuſti. & huic ſtipulationi non obſtante præpoſteratione perfectũ robur accõmodare: vt non ſolum in dotibus, ſed & in alijs valeat ſtipulatio præpoſtera, & ꝑpoſtere cõcepta. h. d. Fran. de Are.

* Alias, non eſt, cras. Et ſane Anto. Auguſt emẽdatio. l. j. c. ix. tractãs de interpunctionibus huius loci. non ad dit eã dictiunẽ ad monet tamen eam haberi in græcis Inſtitutionibus Theophili.

[n] Veteri. Poſt hoc verbum venerit, eſt punctũ: & ſubaudi quandoque, vel vſque ad annum. ſi autẽ eſſet poſt illam dictionẽ hodie, nõ eẽt ſtipulatio inutilis etiam iure veteri, ſed vtilis & cõditionalis: vt Ϡ. de verb. oblig. §. ſub conditione.

Dupliciter literã exponit.

[o] Prępoſterè. Primo enim debet venire nauis ſecundum naturam conditionalis ſtipulationis, vel cõditionis, quam dari hodie.

[p] Exiſtimauerit. Scilicet cum ita ſtipulabatur mulier, ſi ſine liberis deceſſeris, promittis mihi dotẽ reddere, vt de ea poſſim teſtari cũ pri⁹ teſtari proponebat, & ea mortua dotem reddi vt C. de iur. dot. l. ſi mulier. vel dic ſecũdũ Ioã. enim ſtipulatur maritus ſic, Si dabis mihi x. promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & poſtea dare debebat.

[q] Placuit. Vt C de reſtibus. l præpoſteri.

[r] In omnibus. Scilicet o ligationibus.

[s] Conteptiu. Exactio tamẽ fit poſt cõditionem exiſtentem

l.id quod.lič arg. ĵ. ff. ex quib.cau.in possess. eat.l.in possessione & ff.de ver sig. l.creditores Sed tñe spei creditores dicunt. vt ĵ eo. §.ex cōditionali.

ADDITIO. Impropriè th: ꝓpriè aūt creditor est, q fidem alterius credendo secuturus est. Et ita intelligitur statutum de eo q credidit facienti mentionē: secus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quocūque modo alium habeas obligatum dummodo non in diem, vel sub conditione. Angel.

† R6. qa ex stip ľo ne condi tiōali nō poiest agi prius, quā ꝯditio sit purificata: sed nō ꝓōt purificari ante mortē ergo &c. Egid. Per.

Si qs ita stipulet, Si in Capitoliū nō ascēdero, [a] dare spōdes? [b] pinde erit, ac si stipulat[us] eēt, cùm † morietur, [c] sibi dari.

Conditionalis stipulationis spes transmittitur ad hæredes.

Ex cōditionali † stipulatione, tm̄ spes ē [d] debitū iri: eāq; ipsā speī hēdē trāsmittimus, [e] si prius, q̄ conditio extet, mors nobis contigerit. [f]

Si certo loco solutio facienda destinetur, etiam pura stipulatio tacitam habet diem, qua scilicet ad locum verosimiliter perueniri possit.

Loca ēt inseri stipulationi solent, veluti. Carthagini dare spōdes? quæ stipulatio licet purè fieri videatur, tñ re ipsa habet tem-

Si quis ita stipuletur. CASVS. Ponit exemplum conditionis prolatę per verba negatiua dicens, q si aliquis stipuletur, Promittis mihi decem, si Capitolium non ascenderis, hęc valet talis stipulatio, sed perinde est, ac si stipulator stipulatus esset cum moreret, decē sibi dari. nam in vtroq; casu demum post mortē stipulatoris poterit illud, qd in stipľonē deductū est, peti cum effectu. Nota q cōditio alia respiciat temp[us] futurum: vt supra eod. sub conditione. alia præteritum. & alia præsens.

† Vide ĵ. de inutil. stip § qs sub. q hūc §. declarat. Egid. Per.

[a] Si in Capitoliū nō ascendero. Supra posuit in affirmatiua ꝯdōne & negatiua: nunc in negatiua tm̄.

[b] Dare spondes. Scilicet v. aureos, vel aliqd aliud.

[c] Cū morier. Similes sunt istę duę stipľones in hoc, quia mors suo stipulātē in vtroq; casu cōmittitur vt hæredes agant. nam pōt obl'o. ab hærede sic incipere vt C. vt act. ab hære. & ȝ hære. l. j. Dissimiles ī hoc, qa prima conditionalis, secunda in diem: quem diem certū est euenire, vt ff de condi. indeb. l. nam si. licet nesciamus qñ: vt ff. de condi. & demon l. j & in Authen. de nupt. §. deinceps. colla. iiij.

Ex conditionali. CASVS. Aliqs stipolatus est al. qđ sibi dari sub conditione q pendet: nunqd habet statim aliū sibi obligatum, s illum à quo stipulatus est? Et th̄ q non. imò ex conditionali stipulatione tantum spes est in debito: & si contingat ipsum decedere ante, quam conditio existat, ipse istam spem transmittit ad hæredem suum.

Diem cedere. & venire differunt.

[d] Spes est. Non autem cessit, vel venit dies: sed in pura statim cedit, & venit. ff. de verb sign. l cedere, sed in illa quæ est in diem: statim cedit dies legati, sed non venit. supra eo. §. in diem.

[e] Transmittimus. Sic C. de ijs q ante apes. tab. l. j.

[f] Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hęredem non transmittit: vt C. de cad. toll. §. sin aūt aliqd. Rñ in stipulatione interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere: & sic hæredi: vt ff. de proba. l si pactum quod non est in legatario: cuius nullum factum interuenit. & eodem modo responde in hæreditate conditionali.

Legatarius ꝯdōnalis legati spē non transmittit.

Loca etiam inseri. CASVS. Supra dictum est. q in stipulationem quandoque dies, qñ que conditio venit. Et non solū illa, quę supra dicta sunt, possunt uenire in stipulationē: imò ēt loca stipulationibus inseri pñt, puta si dicam sic, Promittis te mihi daturum decem Carthagini? & tu rñdes, Promitto, & huiusmodi stipľones licet purę videatur: re ipsa, tñ habent tacite temp[us] adiectum, quo aliquis ire. vel mittere possit ad locum illum, in quo promisit pecuniam se daturum. vnde si aliquis ita stipuletur Romæ: hodie Carthagini dare spōdes ista stipulatio nō valet, cū repromissio sit impossibilis, & ratione huius impossibilitatis vitiatur huiusmodi stipulatio.

pus [g] adiectū, † quo ꝓmissor vtat ad pecuniā Carthagini dandam. Et ideo siquis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spondes? inutilis erit stipulatio: cū impossibilis [h] sit repromissio.

† Aliàs, iniectum. Quædam vetusta exēp. habēt, interiectum.

Iam propriè conditionē dicimus quæ futurū respicit, idcirco conditio, quæ ad præsens aut præteritū refertur, stipulationē conditionalem non reddit, sed aut puram, aut nullā.

Conditiones, † quę ad præsens, vel pręteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationē, aut oīno non differunt, veluti, si Titius consul [i] fuit: vel, Si Męuius viuit, dare spōdes? Nā si ea ita nō sunt, nihil valet

Loca etiam. Non solum conditio vel dies.

[g] Tempus. Quod bon[us] iudex arbitratur. quod die, vt ff. eodem l. continuus. §. cum ita.

ADDITIO. Nota. quòd licet in actibus iudiciarijs tēpus inoerādi sit statutum certum, vt viginti miliaria sin gulo die. vel l prima. ff. si quis cau. (& dic vt ibi per Bar. & doc.) tamen in ꝯtib[us] non est determinatum: sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare. & locum, & periculum, & qualitatem personæ: vt l. continuus. §. primo. & ibi vide Bartolum & Imol. ff. eodem. Ang.

† Cōditiones ꝓpriè sunt d futuro, non aūt de p̄senti, seu præterito Mand. in 18 q. 32. Regu. nu. 16.

[h] Impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitiatur: vt ĵ. de inutil. stipu §. si impossibilis. nisi vterque haberet ibi pcuratorē, & egisset quilibet cum suo. vt eadem die fieret solutio: vt ff. eodem. l. fina. § si inter eos.

Conditiones quæ. CASVS. Quæsiul à Iustiniano. Dñe supradictum est, q stipulatio conditionalis est, cum differtur in aliquem casum. Sed dñe, nunquid omnis stipulatio est incerta, quæ fit per hanc coniunctionem, si? Rñd. dñs Iustin. q non: nam ea quæ sunt præsentia, vel præterita, non dicuntur pēdere: sed ea quæ sunt futura, ꝓpriè dicuntur pendere: quasi diceret: tunc intelligitur stipulatio sub conditione qñ differtur in aliquem casum futurū. Quando autem in aliquem de p̄terito, vel de præsenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imò aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quæ per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem, si Mæuius viuit? & tu rñdeas, Promisso. si viuit tempore concepte stipulationis, statim valet stipulatio: si autem non viuat tempore conceptæ stipulationis, non valet, imò statim infirmatur & ita stipulationes, quæ concipiūtur in aliquem casum presentem, vel præteritum: quanquā illi casus nobis sint incerti, quia tñ quo ad naturam naturantem sunt certi, non morantur &c. Franc.

[i] Consul fuit. Sic ff. si certum peta. l. itaque. & l. cūm ad pręsens tempus, patet etiam in l. conditio. ff. de verborum obligation.

Natu-

Natura è duplex.

Naturam. Ergo nec futura morantur obligationem. nam etiam illa per rerũ naturam certa sunt: vt de ind l. sed & si restituat. §. si. cõtra. Sed dic, quòd aliud ẽ esse certum per rerum naturam, idest, p naturalem cursum naturæ: p quam solu præterita, & psentia sunt certa, & ita hic accipitur. Et etiam illa futura certa sunt, quę non habent se ad vtrum liberi vt si moriar. nam & hæc nõ morantur obligationẽ: vt ff. de condic indeb. l. nam & si. & l. præced. & seq. & ff. de nouat. l. si popil. lur. §. qui sub condi tiõe. Et aliud est in natura rerum. i. in sciẽtia Dei, I qua omnia, q sunt, vel fuerunt, vel futura sunt teste Boetio tãquã præsentia sunt. Item & aliàs, sunt mille anni ante oculos eius tãquam hesterna dies, quæ præterijt. & dicitur prima natura naturata sed secunda natura naturãs: quod idem est quod ipse Deus. Non morantur, idest, nõ suspẽdunt siue differunt. Accu. incerta sunt. ff. de regu. iur. l. in totum contra. Sol. illa loquitur in his, vbi præsens solennitas exigitur: vt septem testes in testamẽto: vt I. de testam. §. j. Vel loquitur in alijs casib⁹, vbi certa scia & intellect⁹ de præsenti exigitur in cõtractibus pueri: vt C. de donatio. l. nec ignorans, nec inuitus. hic autem in conditionali.

Not. ex gl. cõditio nec I futurum colla cas quę necessariã habẽt existẽtiã, nõ differre obligationem, verum simile, si conferatur p tale qd qd tẽpus significat, promitto cũ morieris. §. id aũt. j. de inuti. stipulati. Chri.

stipulatio. si autem ita se hñt, statim valet. Quæ. n. p rerũ naturã[a] sũt certa: ñ morant[b] obligationẽ: licet apd nos icerta sit.

Factũ in stipulationibus deduci posse exploratu iuris est, quibus (cum interesse præstãdo à facti obligatione eximatur promissor) vbi vtile est pœn. ĩ adijci: propter eius quod inter est difficilem probationẽ.

Nõ solũ res in stipulatũ deduci pñt, sed ẽt facta: vt si stipulemur fieri aliqd, vel non fieri. & in hmõi stipulationib. optimũ erit pœnam subijcere,[u] ne quantitas[c] stipulationis in icerto sit, ac necesse sit actori probare[t] q eius intersit. Itaq; si quis, vt fiat aliqd stipuletur: ita adijci pęna debet. Si ita factũ non erit, tunc pœnę noie x aureos dare spondes? Sed si qdã fieri,[b] qdam non fieri,[a] vna eadẽq; cõceptione stipuletur qs, clausula[t] hmõi erit adijcienda. Si aduersus ea factum erit,[k] siue qd ita factũ nõ fuerit[l] tũc pœnę noie x. aur. dare spõdes?

Non solũ res. CASVS. Supradictum est de stipulationibus, q consistunt in in dãdo: nũc tractãdũ est de stipulationibus, quę consistunt in faciendo. vnde dicit Iusti. non solum res possunt deduci in stipulatione m, sed & facta. puta cũ stipulor aliquid à te fieri, vel non fieri in futurũ. & si nõ fuerit factũ sedm stipulationem, potero agere ptra te. & petere interesse meũ. & quia difficile est probare interesse, propterea dat Insti. consilium stipulatori, vt adijciat pęnã in stipulatione quã petere poterit stipulator, si non fuerit factum secundum stipulationem & ita nõ habebit necessario probare quãti sua interest. Et docet in litera qualiter pœna debet stipulari, dicẽs, q si aliquis stipulet aliquid fieri, veluti turrim, ita adijcere debet. Et si turrim nõ feceris, decẽ aureos dare spondes nomine pęnę? Contingit autẽ aliquãdo, q in eadẽ stip. stipulet quis aliquid fieri, & aliquid non fieri: puta, Stipulor à te, vt eas Romam, sed q nõ eas p Florentiã, & in istis stipulationibus in qb⁹ stipulor aliquid fieri. & nõ fieri, ita erit pœna adijciẽda, si aduersus ea factũ fuerit. i. si iueris per locũ prohibitũ: sed ita factum non erit, idest, si non iueris Romã decem aureos dare spõdes? Et hæc dicuntur vsq; ad fi. Non solum. De stipulationibus quæ in dando consistũt hucusq; diximus: nũc de ijs, quæ i facto ꝯsistũt.

Pœnam subijcere. Sic ff. de pęn. stip. l. fin. vbi dat simile consilium.

Rei Ingr Emilius Ferre

TITVLVS XVII.

DE DVOBVS reis † stipulandi † & promittendi. †

Ne credito hic reos à reatu, siue delicto dici: sed eos reos stipulandi dicimus, qui duo pluresve ab aliquo sibi quid dari, aut fieri stipulantur, quibus simul respondetur: promittendi verò reos qui separatim interrogati, cuipiã idẽ dare, aut facere singuli promittunt: proinde qd duobus reis stipulandi debetur, singulis insolidum debetur: et è regiõe quod plures promittendi rei spopenderunt, singuli solidum dare tenentur: vnius tamen solutione, aut receptione vtriusque perimitur obligatio.

Et stipulandi, & promittendi duo, pluresve rei fieri pñt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem

Quantitas. ff. de arbit. l. non autem. contra. Sol. non interest quo ad hoc, vt valeat cõpromissum. interest tamen quo ad vtilitatẽ stipulationis.

Probare. Sed quo modo interesse probatur? Respond. per testes, vt hic innuit. & C de sentent. quę p e. l. j. §. j. nisi petatur ex dolo alterius: quia tunc per solũ sacramẽtũ: vt ff. qd vi aut clã. l. semp. §. in hoc interdicto. & §. sequen. & C. vnde vi. l. si quando. & C. de ior. dom. impe. l. j.

Quædã fieri. Puta ire Romam.

Quædam non fieri. Puta per Florẽtiã non ire.

Clausula. Scilicet pœnalis. Accur.

Factum erit. Hoc reddit secũdo dicto.

Factum nõ fuerit. Hoc refertur ad primũ. Et si ex vno capite sit pęna cõmissa nõ cõmittet plus: vt ff. d arb. l. si duo §. si nisi hoc actum sit vt pluries committatur: vt ff de transactionib. l. qui fidem.

ADDITIO. Item nisi sit apposita sup facto iterabili, vel contineret plura capitula: si ratione interesse petatur sm Ioan. Fab. hic. Et nota quòd iuramentũ de non contraueniendo habet vim istius clausulæ: item facit, vt actus valeat eo meliori modo quo potest. Angel.

tur in notis suis ad hũc titu. hi dicunt quorũ res in iudicio tractatur. Allegat sẽ rem & Ciceronẽ & Nonnũ: tu illum videto.

Re⁹ stipolandi ẽ reu. credẽdi. i. cui debet res. si q ei res credat sed qa res ei credat, vl pinde sit ac si credet. Egid. Per.

Reus pmittẽdi ẽ reus debẽdi. i. qui rẽ sibi credita dẽt & eã pmittit sol uet. & no. q reus actiuè est reus stipulãdi, sed passiuè est reus debẽdi seu promittendi. Egid. Per.

Tu vero I hoc qua ratione pbet Iteresse, adde vt in ca. si. extra. qd me. cau. & aptius I c. si diligenti. extra. de for. cõ. & ff. de vi & ui ar. l. j. §. in interdicto. & iij. q. iij. c. qd frater. & p Inn. i c. si. quod me. cau. & Bar to. in l. nemo. ff. de duob. reis ad fin. Addes quoq; qd licet

DE DVOBVS REIS STIPVLAN. &c.

Quia in stipulatione de qua dictum est I. titu. i. plures personæ interueniunt quandoque. quarum quadã dicuntur rei stipulandi, aliæ rei promittendi: ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi. Acc.

Et stipulandi. Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Prio ponit de duob. re. stipulandi qualiter fiant. Secũdo de duobus reis promittendi. Tertio pon. effectus ipsius obligationis pluriũ reorum. Quarto redit ad duos reos promittẽdi. Secũda ibi. §. duo pluresve. Tertia ibi, Ex huiusmodi Quarta ibi, Ex duobus. CASVS. Quæsiui à Iustiniano qualiter possunt fieri duo pluresve rei stipulãdi. vel pmittẽdi. Et respon. dicens: quòd hoc pacto: si postquã duo stipu-

nil de eo quod interfit, probandum fit, si tamen iudici aliunde vi potest ex informationibus quibusdam officii sui recepiis cōstet: debeat ipse iudex condēnationē facere. vel l. j. C. de sen tē. q pro eo quod inter. & ibidem per Iust. & l. semp. i gl. alle. hic.

Et facit quod no. idē Fat. in l. si quid ex Pā philo. ff. de lega. ij.

stipulati fuerint eidem rem ab eodem, ipse post amborum interrogationem respondeat, vtrique vestrū dare spondeo verbi gratia: pone quod sum stipulatus à Titio in hūc modum. Promittis mihi Stichum? & Petrus incōtinenti post meam stipulationē, & ante promissoris responsionē stipulatus fuerit ab eodem Titio sibi dari eundē Stichum: & ipse post ambas interrogationes respondeat, Vtriq; vestrum dare spondeo: & ego & Petrus effecti sumus duo rei stipulandi. Sed pone, domine quid si mihi primo stipulanti Stichum promiserit? deinde Petro stipulanti ex interuallo eūdē Stichum promiserit? Respon. dominus Iusti. dicēs, quòd nos. sei licet. ego. & Petrus sumus duo creditores in eadem re: sed nō sumus duo rei stipulandi vnius obligationis, sed diuersarū obligationū. Vna .n. obligatio mihi est acquisita, & alia Petro stipulanti ex interuallo: quia natura duorum reorū stipulandi hæc est, vt nihil sit medium inter stipulationē vnius, & alterius. sed si statim post vnam stipulationem fiat alia. qualiter intelligi debeat ex sequentibus apparebit. Francisc.

promissor rñdeat, Spondeo [a] vtputa cū duob. separatim stipulātib. ita promissor rñdeat, Vtriq; vestrū dare spōdeo. Nam si pri⁹ Titio spopōderit, deinde alio interrogāti spōdeat: [b] alia, atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei [c] stipulandi.

Si duo promittant eidē eandē pecuniā, efficiūtur duo rei promittendi. Ar.

Duo, pluresve rei promittendi ita fiūt: Mæui x. aureos dare spondes? & Sei, eosdē x. aureos dare spondes? si rñdeāt singuli separatim, Spondeo. [d]

Natura duorū reorum est, vt quilibet teneatur insolidū: sed vnius solutione, & receptione tollitur obligatio vtriusque. Arc.

Ex huiusmodi obligationibus, [e] & stipulationibus solidū singulis debetur, & promittentes singuli insolidum tenentur. In vtraque [f] tamen obligatione, vna res vertitur, & vel alter [g] debitum accipiendo, vel alter [h] soluendo, omniū perimit [i] obligationem, & omnes liberat. [k]

Etiam diuersitas temporis adiecta solutioni nō facit cessare constitutionem duorum reorū. Arc.

Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel sub conditione obligari potest: [l]

lo. Sei promittis mihi eosdē x. aureos, quos stipulatus sum à Mæuio: & ipse respō. promitto. isti sūt duo rei debēdi, vel promittēdi. sunt enim duo debitores debentes eandem rem. Francis.

[d] Spondeo. Hoc acto vt fiant duo rei, & in solidū: vt ff. eo. l. reos §. fin.

Ex huiusmodi. CASVS. Dixi Iustin. iam vidi qualiter fiant duo rei stipulandi & promittendi. pro Deo dicas mihi, qs est effectus earum obligationum? Ad hoc respon. Iusti. quòd ex stipu. huiusmodi solidum singulis debetur. sup reis stipulādi: & solidum debēt singuli. s. rei promittēdi: quia vterq, eorum in solidū obligatur: & singulis eorum stip. solidū debetur. sed licet insolidum teneātur, vel solidum singulis debeatur, tamen vna res sola hobligatione vertitur. vnde si fuerit duo rei stip. & ita duo creditores: si tamē vnus eorum recipiat illud, quod deductū erat in stipulationibus: ille qui recipit, perimit obligationem singulorum: vnde ab altero reo stipulādi liberatur promissor. & si fuerint duo rei promittendi, & ita duo debitores eiusdē rei, si alter rē illā soluat, perimit oblig. illam, & liberatur alter. Franc.

Reus stipulandi. [a] Et stipulādi. Hic dicitur reus stipulandi. qui rē aliquam, vt pecuniam stipulatur à te, nō à reatu dict⁹. Et ecōtra reus promittendi, qui aliquam rem promittit: vt ff. e. l. j. aliàs reus tantū debitor dicitur: vt patet C. de int. cal. l. 2. aliàs dicitur reus. qui cōuenitur: vt C. de iud. l properādum. §. & siquidē. & dic vt ff. eod. l. j. Potest dici & alio respectu reus stip. & promittendi: vt dicitur in glo. Accur.

Reus promittendi.

Reorū debendi vel credendi cōstitutio an per interuallū impediat.

[a] Spondeo. Hoc adiecto, vt sint duo rei in solidū & iuris veteris: vt ff. eo. l. reos §. si & §. cum in tabulis.

[b] Spōdeat. Ex interuallo: puta si diuerterit ad alios actus extraneos: vt ff eo. l. duos. §. fi. aliàs si nō est extraneus actus contra diceret d. l. ei, qd modo dixerat ibi, nam si prius. & quod dicitur. ff eo. l. 3. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd interuallū magnum, puta vnius diei, cum actu extraneo, vitiat cōstitutionē duorū correorum, si interueniat inter interrogationem & respōsionem: aliàs si inter obligationē vnius perfectam, & alterius perficiendam, non vitiat cōstitutionem correorū expressam, sed tacitam sic, salté in duobus reis credendi.

[c] Nec credūtur duo rei. Scilicet vt vna sit obligatio, & vnius rei, sed sunt creditores duo, & diuersarū rerum. vt j. eod. §. ex huiusmodi.

Duo pluresve. CASVS. Dixi Iusti. Domine tu dixisti qualiter fiāt duo rei stipulādi, ponatis si placet exēpla de duobus reis promittēdi? Resp dominus Iusti. dicēs sic: In duobus reis promittēdi sunt duo, q stipulantur ab eodē. sed vbi sunt duo rei promittēdi vnus stipulatur à pluribus. Vnde scire debes quòd duo rei promittēdi ita fiūt. si fuero stipulatus i hūc modū, Mæui promittis mihi decē aureos? & ipse respondet, promitto, & postea sine interuallo dixero Se

[e] Obligationibus. Hoc refertur ad reos promittendi: & quod sequitur & stipulationibus, ad reos stipulandi: vt probatur j. statim.

[f] In vtraque. idest, vtriusq; obligatione, nam vna est quo ad vnum effectum: vt ff eo. l. 3. in fi. sed plures sunt. quia plures tenentur, vt hic. — Obligatio eadē pōt esse vna & plures.

[g] Alter. Scilicet reorum stipulandi.

[h] Alter. Scilicet reorum promittendi.

[i] Perimit obligationem. Ille. qui accepit.

[k] Liberat. Ille qui soluit. Similis lectio, seu implicatio verborū est. ff. de arbit. l. si duo. in princ. Vel dic quod quilibet istorum refertur ad vtrunque supradictū. & possunt fieri in stipulatiōe duo rei, & i quolibet genere obligandi: vt ff. eod. l. eandem ↄ.

Ex duobus reis &c. CASVS. Quæsiui à Iusti. an vnus de duobus reis promittēdi aliter possit obligari. quā alius? Et videt quòd non: quia videtur, quòd æquitas omnimoda, siue paritas debeat esse inter duos reos debendi: dicit tamen, q ex duobus reis promittēdi alter purè. & alter sub conditione obligari potest. puta x fui stipulatus à Titio purè, & eadem x fui stipulatus à Martino sub cōditione. Isti duo intelligūtur esse duo rei debendi: & licet Martin. sub cōditione obligetur: non ideo minus petere potero illa x à Titio, q mihi purè est obligatus quenquam adhuc pēdeat conditio. & hoc dicit. Francisc.

[l] Potest. Sed nonne est hic imparitas? quod esse non debet: vt ff eodem. l. eandē §. sed si quis. Respond. secundum M. quod ibi regulariter dicitur. fallit hic: vt ff. eodem l si ex duobus. §. fina. Alij vt P dicunt q hic non est imparitas: cū adueniente conditione, vel die, ambo æqualiter teneantur; sed adhuc medio tēpore — Obligatio an possit imparitatem cōtinere ↄ.

pote

a Ex huius post oem disceptatione asti pulat ias.

pore remanet imparitas? quare dic a q in quanti te debita, vel re quę debetur. non potest esse imparitas, vt ibi. sed in alijs potest, vt hic, & ff. eod. l. si ex duobus. §. fina.

a Quo minus. Sed adueniente ɔdōna sociū poterit ɔuenire mādatu fm quosdam, vel vertua nego. gest. vt C. eo. l. j. Patet ergo ɔstitui posse porē duos reos debēdi & quēlibet in solidum conuenire: vt C. eod. l. j. Hodie ɔ: etiā si hoc actū ē expressim, a nisi altero absente, vł inope existēte: vt in Anthē de duob. reis. §. j col. ij. & auth. hoc ita eo tit. C. nisi renūciatum fuerit illi constitutioni. vt C. da pact. l. pen. & ff. de mino. l. si iudex.

Rei debēdi insolidū nō psit ɔueniri.

a Hæc qua si mirabile notat, atq; excutit la quē video hic cū magno certè tibi futuro emolumēto.

nec impedimento erit dies, aut conditio, quò minus a ab eo, qui purè obligatus est, petatur.

TITVLVS XVIII. DE STIPVLATIONE seruorum.

Si quid hæreditarius seruus iacente adhuc hæreditate stipuletur, futuro hæredi acquiritur. Itē vtcūq; cōcepta fuerit serui, aut filij stipulatio, dño aut patri protinus quæritur.

Seruus ex psona dñi b ius stipulādi habet. Sed & hæreditas in plerisq; c psonæ defuncti d vicē sustinet: ideoque † qđ seruus hęreditarius ante aditam hæreditatē stipulat, adqrit hæreditati: e ac p hoc ēt hæredi postea facto adquirit.

Seruus, siue filiusfam. à quocunque stipuletur, & in cuiuscunq; persona stipulationē cōcipiat: acquirit domino, et patri. Are.

Siue aūt dño, siue sibi, f siue cōseruo suo, siue impsonaliter g seruus stipulef, dño adqrit. Idē iuris est & in liberis, q in ptāte pris sunt, ex quibus causis adquirere h possunt.

Seruus factum, quam ipsius personam respicient stipulando, sibi non domino quærit.

Sed cùm factū i ī stipulatione continebitur: omnimodo k psona stipulantis continef: l veluti si seruus stipulef, vt sibi ire agere m liceat.

DE STIPVLATIONE seruorum.

Cōcinnatio.

Suprà tit. 1. & tit. preceden. dictum est de stipulatione liberarum personarum, Verùm quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus intitulauit de stipulatione seruorum.

† Ergo pt stipulati iacēte hæreditate, qa psonā defuncti repręsentat. Egi.

Per.

Diuisio.

Seruus. Tot9 iste ti. diuidit in tres partes. Primo, q seruus stipulādo acq irit dño, i cuiuscunq; psona stiplō cōcipiat. Scdo excipit à regula, q factū nō acquirit. Tertio si sint plures dñi, p dñicis portionibus acquiritur Secunda ibi, sed cū factū. Tertia ibi, Seruus cōis. CASVS. Quæsiuit à Iusti. vtrum serui haberent ius stipulandi? & videbaf quod non, cū stipulatio sit actus ciuilis. & quantū ad iur ciuile seruus pro mortuo habetur, & resp. dñs Iust. q quāquā seruus quantum ad personam suam propriam p mortuo habeaf: ex psona th dñi sui pōt habere ius stipulandi. Sed dicet aliquis, Dñe, hoc verū est, si seruus habet dñm, sed qñ non habet dominum, puta dum hęreditas iacet: nunquid valet stipulatio? Et rñ. Iusti. q sic: quia hæreditas in casu isto vicem domini sustinet. vnde si seruus hæreditarius ante aditā hæreditatem stipuletur, acquirit hæreditati, & sic hæredi futuro. Franc.

Dñs ē caput serui.

Hędītati furtū fieri nō pōt.

† tiē pp iussum q reqrif ad adeundam hędītatē.

Serno hæreditatio delatā. ibi eīn nō poterit hędītas loco dñi hēri. l. hędītas ī melius. ff. de acq. rer. dom.

b Domini. Qui dominus caput est serui, vt j. de noxal. §. omnis. ex sua. n. persona nihil potest: vt ff. de gul. iur. l. seruitutē & l. quod attinet, nisi ea quæ manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capit. dimin. l. hodie.

c in plerisq;. Hoc propterea dicit: quia hæreditati furtum fieri non potest. nisi in tribus casibus: vt ff. de fur. l. hędītariæ. & l sequētem propter vsumfr. qui seruo hæreditario promitti nō potest, vt hęreditati quæratur: vt ff. eo l. vsus fructus. †

ADDITIO. Et est ratio secundum docto. quia sine persona cui accidit, deberi non potest.

d Defuncti. Nō hędis, vt hic, & j. de hę. istit. §. seru9. & ff. de acq. rer. domi. l. hędītas. Et q̃ sit ratio, quare psonā defuncti, & si hędis sustinet: dic vt d. §. seru9.

e Hæreditati. Sic ff. de iniur. l. j §. quoties autem.

Siue autem &c. CASVS. Dixi Iust. Dñe. vidi q si seru9 stipuletur aliquid dari dño suo: q illud domino suo acquiretur: sed ponamus, q nō dño suo, sed sibi stipulef aliquid dari: acquirit ne dño suo? & rñ. Iusti. dicens, q siue seru9 stipuletur dño suo, siue sibi, siue cō seruo suo, siue impsonaliter, idest, psona non adiecta, omnib. istis modis quæritur dño acquirit. Item iuris est in filio: qui qualitercūque stipulef, patri suo acquirit ex his causis. per quas pater p filiū acqrere potest. Fran.

f Siue sibi. Nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione: quo casu dño nō acquirit: vt j. p. xi. §. & cū operas liberto stipulatur: g vt ff. eo. l. antepe. & in alijs casib9, quos not. ff. e. l. j & l seq Sed nunquid frater pōt stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic q sic: quia seruus conseruo stipulari potest, vt hic, igitur frater fratri. argu. C. de diuer. rescrip. l. j. Item, quia vox filij, vox patris intelligitur: & vox serui, vox domini intelligitur: vt j. de inutil. stipul. § et vero qui. & § post mortem.

g Imper sonaliter. Nullius facta mentione, idest, vel proprio nomine, vel appellatiuo: vel facta mentione de nomine appellatiuo, sed nō proprio: vt j. de exhæ. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monaco stipulante. Ang.

h Acquirere. Vt ex causa profectitia, & aduentitia isto iure. quod dic, vt supra, per quas personas nobis acquir. §. prim.

Sed cum factū &c. CASVS. Supra dictū est, q quocunq; modo seruus stipulef q dño acquirit, sed hoc est verum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone, q seruus aliquod factū stipuletur. puta, vt liceat ei ire, agere, tunc seruus per hanc stipulationem dño nihil acquirit, sed sibi soli. vnde si dominus vellet ire agere, bene posset prohiberi, ne iret, vel ageret. Franc. de Are.

i Cum factum. Sed si stipulatur seruus sibi scribi librum. &. hoc factum. nonne acquirit dño? Rñ. sic. & quod hic dicitur, sed cum factum &c. idest, à seruo faciendum, & non ab alio, vel etiam à domino.

ADDITIO. Tu dic secundū m Angel. quod factum si personæ serui inhæreat: à quocunque siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non acquirit domino alias secus. Ioan. Fab.

k Omnimodo. Sic ff. de vsu & habita. l. plend. §. si vsus.

l Continetur. Sic ff. da condi. & demonstra. l. q hæredi. Accursius.

m Ire agere. Hęc verba expone, vt j. de ser. prin & ff. de ser.

g Nec valet talis stipu. q cū psona cohęreāt de psona serui ad dñm trāsire n pōt. Item quia operas nemo nisi dominus stipulaf: valeret tñ si eas vel impsonaliter, vel dño stipularef, vt p Ang. hic Stipulati ire & stipulati iter differunt.

de ser. rusti præd. l. j Et no. q̃a hic p verba loquit̃ aliud si per nomen puta iter tunc. n. domino acquiritur: vt ff. eod. l. si communis.

a Non etiam dominus, Subaudi. ꝓhiberi nõ debet: quasi diceret, debet ꝓhiberi. Sed contra. C. p quas p son. no. acqui §. nõ solũ. & supra de his, qui sunt sui vel alie iur. §. j. Sed nõ est 𝔷r qa & hic acquirit̃ domino cõmodũ. nam ad sui domini vtilitatem ibit seruus.

ipse. n. tñ ꝓhiberi nõ debet: nõ etiã dñs a eius.

Ex cõis serui stipulatiõe vnicuiq; dominorũ ꝓ portione. s. dominica acq̃rit: nisi vnius domini iussu, aut nõie stipulatus sit: qđ autẽ vni dominorũ quæri nõ potest, alteri accrescit.

Seruus cõmunis &c. CASVS. Supra dictum est. qñ seru⁹ vni⁹ stipulãr. sed do nunc, quid iuris est si seruus cõmunis stipulatur? Et respõ. Iustin. q. si seru⁹ cõmunis stipulet̃ aliquid sibi dari impersonaliter, vel dñis sub nomie appellatiuo: acquirit vnicuique domino pro portione dñij, non p por. i. de virilinr: si vnus ex dominis iusserit eum stipulari: tunc enim iubenti acquiritur: vel si nullus eorum iusserit ei, ipse tñ alterum nominauerit, puta stipulatus est Seio dño suo, tunc per hanc stipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit: quid iuris sit, habes in gl. Fran.

1 Fallit primo qñ stipulatur vni ea dominis nominatim secũdu si iussus vnius pcedit, tertio si res stipulata nõ posset acquiri alteri ea dominis. Egid. Pet.

Seruus cõis stipulando, b vnicuiq; dñorũ ꝓ portione dominij adquirit: nisi iussu vnius eorũ, aut nominatim c alicui eorum stipulatus est: d tunc. n. soli ei acquiritur.

Seruus cõmunis stipulãdo rẽ quæ non põt vni ex dominis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aret.

Quod seruus cõis stipulatur, si alteri ex dominis adquiri non põt, solidum alteri adquiritur: veluti si res, quã dari stipulat⁹ est, vnius domini sit. e

Rõ. qa noia appellatiua sequentia stãt demõstratiuè, nõ dispositiuè. Egid. Pet.

b Seruus communis stipulando. Impersonaliter. vel sibi, vel dñis suis sub nomine appellatiuo. aliud si ꝓpria nomina expresserit nã tunc acquirit ꝓ virili. non ꝓ portione dñij. Sed quid si ꝓprium nomen. & appellatiuum? Rñ. si præponat ꝓprium, pro virili, si appellatiuum præponat, ꝓ dñica: vt ff. de stipu. ser. l. si communis seruus ita stipuletur, Lucio Titio. & ff. de statulibe. l. ita. §. j. Accur.

c Nominatim. Proprio nomine: vt i. de exhær. li be §. j. vel appellatiuo: dũmodo intelligat̃ de quo dño dicat, vt C. de libe. præte. l. ij & iij. & ff. si certũ peta. l. certum. Accur.

d Stipulatus est. Hoc disiunctim, i. diuisim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue, ea cuius re: vt si ex re iubentis sibi quæratur, aliàs nominato: vt C. per quas person. no. acquir. l. fi. §. & ff. eod. l. proinde. §. fin. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Quod seruus cõis. CASVS. supra dictum est quid iuris sit, qñ seruus communis stipulat̃ sibi dari aliquid: & dictum est, q. vtrique dñorum põt acq̃ri. sed dñe, quid iuris est, si seruus communis stipuletur aliquid, quod alteri dñorũ acquiri nõ põt: veluti si res quam seruus stipulatus est. sit alterius dominorum: cum res sua sibi acquiri non possit? Et respon. Iustin. q. tunc necessarium est, q. alteri acquratur, hoc dicit. Fran.

e Vnius dñi sit. Nam cum sua sit, amplius ei q̃ri nõ põt: vt i. de leg. §. sed si rem. & j. de actio. §. sic ita q̃ relia: ergo vt soli alteri quęrat̃. Aliud si ea re vni⁹ stipulet̃ qa tunc omnib. quæritur, sed cõi diuidũdo iudicio redderur, i. cum ager communi diuidun. ꝓ isto seruo. potest etiã deducere, q. socius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis & reddit̃ illi, ex cuius re quæritur: vt ff. eo. l. si ex re. § j.

DE DIVISIONE STIPVL.

Suprà dictum est de stipulationum materia. Verũ quia earum multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum. Porc.

Continuatio.

TITVLVS XIX.

DE DIVISIONE stipulationum.

Prætoria stipulatio est, quæ est inducta ab edicto prætoris, iudicialis à iurisconsultis, vel alijs partibus iuris, quàm à prætore: conuentionalis à sola partium conuentione: cõmunis quandoque à prætore, quandoque à iurisconsultis inducta est. Are.

Stipulationum aliæ sunt iudi-

Diuisio.

Stipulationum. Tot⁹ iste tit. diuiditur in duas partes pricipales. Primo ponit diuisionẽ stipłonis. Secũdo illã p exempla declarat. Secũda ibi, Iudiciales.

CASVS. Tradit Iustin. diuisionẽ stipulationum: modo singula membra diuisionis per exempla declarat. Et primo ponit, quæ sunt iudiciales, dicẽs, q. illæ sunt iudiciales stipulationes, quę a mero iudicis officio proficiscũtur. quod sic intellige, scilicet quæ ꝓficiscunt̃ ab officio iudicis mercenario, & appellat̃ iudicis officiũ mercenariũ, qñ aliquid expeditur per iudicem, p p quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia: aliquis vsucepit rem meam, quam à non dño emit bonafide, ego egi 𝔷 eũ rei vendicatione, & litem cum eo sum contestatus: lite contestata compleuit vsucapionem, nõ obest ei litis contest. quò ad cursum vsucapionis complẽdę. Sed secus est in præscriptione: quia si tantũ completa vsucapione probem illam rem meã esse, tenetur illã mihi restituere, & ita licet quo ad cursum non noceat sibi litis contest. tñ quo ad effectũ vsucapionis ei obest: & debet iudex ipsum facere cauere, q. nõ cõmisit dolũ in re illa. seruũ forsan peritũ alienando, vel manumittendo, vel aliquo alio mõ: vt ff. de rei ven. l. si post accepiũ. Et illã cautionẽ debet iudex facere interponi per officium mercenarium: & sic accipe, qđ litera dicit, mero: qa nunquã ꝑtor viuus, vel mortuus de hoc intromisit: sed lege iubente interponit̃ h̃mõi cautio: vt in cautione: de dolo p l. prius alleg ff. de rei vẽd. l. si post. & subdit exempla duo primum est veluti de dolo cautio. Secũdum dr esse quædam stipulatio iudicialis, Si enim ago 𝔷 aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautionẽ, q. in re pignorata nõ cõmisit dolum seruitutes admittendo, vel aliquo modo ius lęserit: vel de ꝓsequẽdo seruo se: Si. n. al- qs meum abstulit à me seruũ meũ, & illum postea pdiderit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituẽdo eius pretio. Prætoria aũt ꝓprię est illa stipulatio p p quã aditur iudex viuus ad hoc, q. illud exequatur, quod mortu⁹ iudex promisit, vel præcepit. Cum. n. prætor mortuus præcepetit. q. ille cuius domus minatur ruinã, caueat de dãno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illi⁹ ꝑcepti. hoc est ad hoc, vt faciat ipsum, cuius domus minat̃ ruinã, cauere de dam. infect. ista cautio, siue stipulatio ꝑtoria nuncupat̃. In versi. prætoriæ. Iusti. manifestat per exempla, q̃ sunt ꝑtoriæ stipulationes, q̃ ꝓficiscunt̃ à mero prætoris officio, i. puro,

ita

na q̃ nõ iudicis officio interponant, veluti dãni in fecti cautio, & legatorũ, & dicunt stipulationes ædilitias sub prætorijs stipulationibus contineri: ita q̃ si animal tibi vendam: & de vitijs (prout teneor) caueam: dicitur ista cautio, quamquam sit ædilitia, prætoria. Frã.

Stipulationum. Simile per omnia. ff. de ver. oblig. l. stipulationum. 2.

a Iudiciales. Quã iudex cognoscit de aliqua causa, & pendẽte causa incidẽti facit interponere cautionẽ, & dicunt iudiciales à iudice.

b Prætoriæ. Quã nõ aditur iudex alia de cã, sed principaliter vt talis cautio interponat veluti dãni infecti, & cautio legatorũ pstandorũ: & talis est dicta fieri ea quæ dicta sunt. Sed cũ hic ponat prætoria, vt species opposita iudiciali: quare ff. de præto. stip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Rñ. ibi, aliter accipitur iudicialis, s. à iudicio: hic à iudice: vt ff. manda. l. Lucius.

ADDITIO. Gloss. ista non intellexit bene differentiam sed melius dicit j. eod. in verbo veniunt. Cristophorus.

ciales, [a] aliæ prætoriæ, [b] aliæ cõuentionales, [c] aliæ cões, [d] tã prætoriæ, quã iudiciales. Iudiciales [e] sunt duntaxat quæ à mero iudicis officio [f] pficiscunt: veluti de dolo cautio, [f] vel de psequẽdo seruo. [g] qui in fuga est, restituendo-ve [h] precio. Prætoriæ [i] sunt, q̃ à mero [k] prætoris officio so proficiscũtur veluti damni infecti, [l] vel legatorum. [m] Prætorias aũt stipulationes sic exaudiri oportet, vt in his et contineãtur ædilitiæ [n] nam & hæ à iurisdictione prætoris veniunt. [o] Cõuẽtionales sunt, q̃ ex cõuẽtione vtriusq; partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neq; iussu prætoris, sed ex conuentione contrahẽtium, quarũ [p] totidem genera sunt, quot (pene [q] dixerim) rerum contrahendarũ. [r] Com

♦ Merũ officium hic vocat, qd vulgo dr nobile. Nec aliud signi ficat hoc loco, Merum, quã solũ. itaque Theophil⁹ trãstulit hic μερόν. Frãc. Balduin. hic.

a Hęc Baldus. non placet, quem cũ hic vide to.

Cautio rem pupilli saluã fore, est cõis.

Cautio rem ratã haberi, est cõis.

c Conuentionales. Quæ ex conuentione partium fiunt, & de his certum est, & planum.

d Communes. Veluti rem pupilli saluam fore: qa principaliter potest adiri iudex vt interponat cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non satisdedit rem pupilli saluam fore: & sic dicitur prætoria. Põt vero adiri iudex non principaliter, vt cautio illa interponat. sed ex alia causa: veluti cum pupillus non habet tutorem, põt petere coram iudice, & iudex q dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautione rẽ pupilli saluã fore: & ita dr iudicialis. Item quidã dicunt illam cautionem rem ratã haberi, esse cõem, quia qñque interponitur à procuratore actoris, quãdoque à procuratore rei: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & is qui. Vel alia rõne dr cõmunis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit iudex ex officio suo debet facere, vt cautio rem ratã haberi, interponatur: & tunc est iudicialis. Prætoria est, quãdo quis promisit mihi q̃ promitteret rẽ ratam haberi: modo volo, q̃ promittat. & sic principaliter ad istam stipulationem vado ad prætorem vt ipsa interponatur. Residuum gl. (quę in alijs impressionibus hic communiter ponitur.) in fi. glo. huius tituli habetur.

e Iudiciales. Scilicet stipulationes.

f De dolo cautio. Vt si ago pignoraticia: caueas ne seruitutes dolo pdideris, vt rei ius in aliquo lęsetis. vt ff. de pig. act. l. creditor. Itẽ si rei ven. agam pro re, quam vsucepisti: iã lite contestata caues de dolo, ne alienaueris, vel manumiseris seruũ: vt ff. de rei vẽ. l. si post. sic & ff. mand. l. si procuratorẽ. §. pe. & l. seq.

g De persequendo seruo. Vt si metu mihi abstulisti seruum, quẽ postea perdideris, caueas de eo psequendo, vel eius precio restituendo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. vers. q̃ si homo. Itẽ emptor qui redhibet, & non habet seruũ, quem reddere debet, quia aufugit. debet cauere vẽditori de psequendo seruũ: vt si habere poterit, illi restituat: vt ff. de ædil. edi. l. redhibere § si. sic & ff. de condict. caus. da. l. si pecuniam. § penul.

h Ve. Pro vel.

i Prætoriæ. Stipulationes.

K A mero. Idest, puro: sic quod nõ iudicis officio. s. tali, quali in superiori casu: vt statim dicam. Accu.

l Damni infecti. Vt ff. de dã. infect. l. prætor ait. §. de eo. versi in eũ q. Dicit & alio respectu prætoria illa, q̃ ab initio exigitur: siue sit prætoria inuentione, siue ciuili, siue alio quocunque modo inuenta: ex eo, scilicet q̃ prætor eam approbat, vt ff. de verb. signi. l. lege. & hoc sensu cõprehendit prætorias, & iudiciales & cõmunes. & oẽs pretorias conuentionales: & ita accipitur ff. de pręto. stipul. l. j. sic est de adoptione. ff. de adopt. l. 1.

m Vel legatorum. Vt ff. vt leg. vel fideicom no. ca. l. prima. primo respon.

♦ Harum stipulationũ Ædilitiarũ mẽtio est apud Varronẽ de re rust. li j. Emptor inquit stipulatur prisca formula sic. Illasce oues, quas de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouillũ, qd sanu rectè est extra luscã, surdã minã, i. ventre glabro, neq; de pecore morboso esse, habereq; rectè liceret, hęc sic rectè fieri spondes?

Stipulationes prætoriæ, & iudiciales multipliciter differũt.

n Ædilitiæ. Scilicet stipulationes: vt si animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo: vt ff. de ædil. edi. l. itaque. & l. si venditor.

o Veniunt. Cum ędiles erant ex prætoribus: vt ĩ. de iure na. §. ppon ebant. Sed q̃ erit intelligibilis differẽtia inter prætorias, & iudiciales cum hoc ti. accipiat prætoria, vt iudicialis? Rñ quia prætoria prætore mortuo inducta est: sed iudicialis à iurisconsultis alijs. Itẽ in prætoria inuenies iudicẽ ob hoc ipsum principaliter adiri: sed in iudiciali per consequentiam: vt paret ex supradictis exemplis. Item iudiciales vagæ sunt per totum corpus iuris, sed prætoriæ licet & ipsæ sint vagæ, cõprehensæ tñ sunt simul in vno ti. vt ff de præto. stip. l. j. Itẽ potes notare quartã differentiam, vt notatur ff. de verb. oblig. l. v. §. 2.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Ioã. addit dicens: quia prætoriæ sunt, quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur: ♦ & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

♦ Hanc quoq; dãnãt aliq. vt per Io. Fabr. hic. qa de dã. infecto, quãuis sit prætoria, p quẽlibet ẽr magistratũ expediri potest. vt l. j. & l. iiij. §. j ff. de dã. infec. nisi fortè dicat ibi spãle pp periculũ moræ. Angel.

Conuentionales sunt, quæ &c. CASVS. Quæsiui à Iust. q̃ essent stipulationes conuentionales? Et rñ. q̃ illæ sunt stipulationes cõuentionales, q̃ fiunt, vel fiunt ex conuentione ɔhẽtiũ: hoc est, neq; iussu prætoris, neque iussu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot sunt genera conuentionalium stipulationum? Respõ. tot ferè sunt, quot dicimus esse genera rerũ contrahendarum, & in quibusdam valet cõtractus: verbi gratia, vẽditio in quibusdam valet, in qbusdam non valet stipulatio ff. de contrahen. emp. & vẽdi. i, & liberi. & l. liberi homini. §. fi. & j. titu. pxi. j. respon. Franc. de Are.

p Quarum. Scilicet conuentionalium.

q Penè. Ideo dicit penè. quia in quibsdam valet alius cõtractus: vt venditio in libero homine. & similib. vt ff. de ɔhen. emp. i. & liberi. & l. liberi hominis. & j. de ɔhen. emp. §. fina. in quibusdam non valet stipulatio: vt j. tit. j. primo respon. §. j.

r Rerum ɔhendarũ. s. esse genera. i. quot possumus dicere esse genera contractuum. tot sunt genera stipulationum, idest vbicunq; põt ɔhi, ibi põt stipulatio interuenire. nam stipulatio propriè non est contractus: vt ff de verb. sign. l. Labeo.

Cõmunes sunt &c. CASVS. Quæsiui à Iusti. q̃ essent cõmunes stipulationes. Et ipse rñ. dicẽs, q̃ cõmunes stipulatiões sunt, veluti rẽ pupilli salu. fore.

Stipulatio.n. quæ interponitur rem pupilli saluā fore est communis : quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi : & iudex viuus hoc exequit̃, si aliter res hmōi nō possit expediri. Similiter stipulatio de rato est cōis: qa p̃tor mortu⁹ p̃cepit, q̃ caueret̃ de rato à procuratore actoris: & qñ que præcipit iudex viu⁹ q̃ caueat̃ de rato. Alio ēt mō dicit̃ cautio de rato cōis, qa interponit̃ à procuratore actoris pprię & qñq; à procuratore rei dr: vl̃ qñq; interponit̃ in iudicio, & qñq; extra : vt hic in gl.

Aliàs habetur exigitur.

Cautio petitur à tutore qñ que principaliter, qñq; inci denter.

munes [a] sunt, veluti rē saluā fore pupillo (nā & ptor [b] iubet, rē saluā fore pupillo caueri : & iterdū iudex, [c] si aliter hæc res expediri nō pōt) [d] vel de rato [e] stipulatio.

[a] Communes. Abnegauè lege. i. non prætoriæ tm̃, vel iudiciales tm̃, vel conuentionales tm̃ sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti pōt : & quò ad hoc habet naturam prætoriæ: si petitur tutor.& p consequēs pręstatur satisdatio, in hoc habet naturā iudicialis : vt ff. de satis.tu.§. 1. Sed de hoc dic plenius: vt ff. de ver. obl. l. v. §. prætoriç. vbi est hic tit. de verbo ad verbum. Item si petatur hæc satisdatio ab altero tutorum, vel curatorum : ex consequentia petitur, & non pręcitè : vnde & in hoc habet naturam iudicialis. vt ff. de admin. tut. l. 3. j. respon. & j. de satisda. tut. vel cura. §. 1. & § 2. Vel dic cōes alio modo. vt j. eo. §. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse communis.

ADDITIO. Dic q̃ hæc gl secuta fuit errorē suū, q̃ illa appellatur cautio prętoria, pp quam interponendam iudex principaliter aditur : illa vero appellatur iudicialis, pp quam interponendam iudex nō principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata, secundùm Christoph.

[b] Prætor. Scilicet mortuus : cuius verba non habemus, sed sententiam : vt sup. de satis. tut. in princip. & §. 1.

[c] Iudex. Scilicet viuus.

[d] Non potest. Quia sponte non vult satisdare ex pręcepto mortui prætoris : vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

[e] De rato. Hæc est cōis alia cā, quā superior. nam hęc est cōuētionalis qñq; : vt si fiat extra iudicium ex cōuentione: vt ff. rem ra. hab. l. interdum. Itē iudicialis qñ interponit̃ à procuratore actoris :,cū dubit̃ est, an sit procurator: vt C. de procu. l. j. & de satis. l. j. alias non pōt res expidiri, cum non admittat̃: vt j. de satisd. §. pen. Alij dicunt eam communem. s. de rato: quia à procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff. de procu. l non solum. § si status. & §. est. & alius casus. & §. vlt & l. Pomponius. §. ij. & l. si defunctus. §. vlti. Accur.

Cautio de rato ē cōis.

ADDITIO. Et hæc melior, ideo q̃ dicant̃ communes, qa partim p prætores, vt in procuratore actoris: partim p iurisconsultos, vt in procuratore rei fuerit inuentæ, vt hic: Cautio aūt, q ex forma statuti indicitur: si sit factum à toto populo, vel repręsentantibus ipsum, dicetur ciuilis. Si verò ab episcopo, duce, vel marchione: dicitur prætoria. Ang.

Cautio à statuto inducta an sit ciuilis, an pręt oria.

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei, quæ non est, nec esse potest in rerū natura, non valet : secus si posset ī nostro dominio haberi. Are.

OMnis res, quæ dñio nostro subijcitur, [f] in stipulationem deduci pōt: siue mobilis [g] sit, siue soli. At si quis rem, q̃ in rerum natura [h] non est, aut esse nō potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichū qui mortuus sit, quem viuere credebat, [i] aut hippocentaurū, [k] † qui esse non possit, inutilis [l] erit stipulatio.

Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet : siue purè, siue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Suprà in tit. de verborum oblig. dixit in genere de stipulationibus interpositu ab vno : verum quia tam ex parte creditora, quam ex parte debitoru aliquā do plures persona interueniunt, & sunt duo rei : ideo subiecit titulum de duobus re. Verum, quia non tantum stipulatio interponitur a libero, sed etiam à seruo : ideo subiecit titulum de stipulatione seruorum. Verū quia stipulatio non est simplex, sed multiplex: ideo postea annectit titulum de diuisione stipulationum, vt supra titu. prox. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & quia hoc potest contingere multis modis : ideo ponit hic istum titulum, de inutilibus stipulatio. Angel. Aretin.

Cōtinuatio.

OMnis res. Qm̃ iste ti. est valde longus, & habet plurimos §§. & vnusquisq; habet materiam de per se, ideo non diuidam: quia esset valde lōga diuisio. CASVS. Quæsiui à Iusti. super quibus rebus posset fieri stipulatio. Rñ. dñs Iustin. q̃ super illis, quæ dñio humano subijci possunt: siue illa sit mobilis, siue immobilis : dum tñ sit subijcibilis commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari, quod nō est in rerum natura, licet fuerit, puta Stichū iam mortuum, aut rem, quæ esse non pōt, puta hippocentaurum, non valet stipulatio. h. d. hanc. de Aret.

[f] Subijcitur. i. subijci pōt. Sunt. n. quædam res q̃ nō pñt esse in nostro dñio. vel quia nec sunt, nec fuerūt .i. in rerū natura: vt j. pxi. §. vel si sunt, impossibile est de natura, vt in Sole, & Luna, & similib. vt j. e §. si impossibilis. vel de facto, vt aureum montem : vt ff. de statulib. l. cum hæres. §. j. vel de huminū dispositione: vt res sacrę, & religiosæ, & sanctç. & publicç, & in vsu publico existentes: & aliæ similes: vt liber homo ex sui natura, vt j. prox. §. & j. de serum diul. j. respon. & § nullius. & ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Accur.

[g] Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, continentur: vt ff. de verbo. signi. l. mouentium. Accur.

[h] In rerum natura. idest, apud aliquos homines. sic j. de verb. obl. §. conditiones. Accur.

[i] Credebat. Maximè subaudi. nā idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortē : vt ff. de consti. pec. l. promissor. & ff. de ver. ob. l. inter stipulantem quæ est contra.

ADDITIO. Et sic res ipsa & in stipulatione, & in petitione, & in cōdēnatione deduci debet in cuius tamē æstimationē fiet executio. l. si seruū. §. effect⁹. vbi gl. in verbo posset. & docto. ff. de verb. obl. Ang.

[k] Hippocentaurum. Animal fortè natum ex equa, & tauro : quod nūquam fuit visum. vnde Horatius. Humano capiti ceruicem pictor equinam iungere si velit &c.

[l] Inutilis. Idest, vitiosa, quia contra ius est.

† Hippocentaurus est homo equo mistus, ab hippos. q̃ est equus, & centron. i. pūgere. vide Diodo & Vergil. in vij. Hiero. in vita Pauli dicit cētaurū ab Antonio visū. Pli. in vij. aut se vidisse hippocentaurū in melle allatū Claudio principi ex Egypto. ergo cōtra hūc text. q dicit im possibile esse cētaurū reperiri, tn cogita. Egid. Pet.

Dñiū in quibusdam reb. haberi nō possumus.

† iura autem & actiōes sub simplici bonorum applone cōtinent̃: & sunt q̃dā spēr de p se, q̃ secūdū rem eius aducuntur, mobilia, vel immobilia esse iudicantur. fm Ange.

Idem

Idē iuris est, a si rem sacrā, b aut religiosam, c quā humani iuris esse credebat: vel publicā rē, quæ vsibus d populi ꝑpetuò exposita sit, vt forū, e vel theatrum: f vel liberum hominem, quē seruum esse credebat, g vel cuius cōmercium h nō habuerit: vel rem suā i dari, quis stipuletur.

Annota, Euentum rei ad quem præsens status non tendit, nequaquam considerandum.

Nec in pendenti erit stipulatio ob id, quòd publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & commercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris esse desinere pōt: sed protinus k inutilis est. †

Annota, Etiam quòd à principio valuit, si ad eū perueniat casum à quo initium sumere nequit, vitiari. Mandos. in 20. q. 32. Regu. nu. 3.

Item contra, l licet initio vtiliter res in stipulatum deducta sit: si tamē postea in aliquam eorum causam, m de quibus supra dictū est sine facto n promissoris deuenerit,

Idem iuris &c. CASVS Supradictū est, q̄ inutilis est stipulatio, si quis stipulat᷑ dari sibi hyppocētaurū, qui esse nō potest. Similiter inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi rem sacram vel religiosam, quā credebat esse humani iuris: vel publicā quę publico vsui deputata est, vt forū, vel theatrū, vel liberum hominem, quem seruum esse credebat: & rē cuius commercium habere nō potest: vel rē suam sibi dari. & si dicas, videt᷑, quòd istæ stipulatiōes nō debent esse, vel dici inutiles, sed magis in pendēti, eo quod illud, quod modo publicum est, potest priuatum fieri, & ex libero homine potest seruus fieri. & sic de alijs, & sic stipulatio potest valere, nihil dicis. Stipulatio enim, cū iuribus nitatur, ex præsenti illicito valet, vel inutilis est, & hoc dicit. Supra dictum est, q̄ si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberū hominē: non valet stipulatio, licet postea fact⁹ fuerit seruus: vel si aliquis tuæ stipulatus dari sibi rem suā, licet postea aliena facta fuerit, non valet stipulatio: vel econuerso si fuerit aliquis stipulatus rē alienā sibi dari, si postea facta fuerit sua, nō valet stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rē priuatam, & postea fiat sacra, & sic de alijs, nō valet stipulatio. Quocunq; enim sine facto ꝓmissoris illud, qd̄ stipulatur, deductū est in eū casum, à quo incipere non possit, nō valet stipulatio. Scire enim debes, quòd si ego stipulor mihi dari rē sacram, vel religiosā, vel liberum hominem, non valet stipulatio. Sed pona q̄ sic dicam. Promittis mihi Patrū, qui liber est, cū fuerit seruus: vel rem sacram, vel religiosam cū facta fuerit priuata, & sic de alijs: quid iuris erit? certe non valet stipulatio. Quæ enim de natura sua à dominio nostro exempta sunt, i stipulationem deduci non possunt. & h. d. Fran.

Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. Aliēa res vendi pōt, sed nō obligari.

a Idem iuris est. Scilicet vt sit inutilis. Accur.

b Sacrā. Licet nō valeat stipulatio. vt hic: valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur: vt j. de ꝯtrab. emp. §. fi. & ff. de cōtrah. emp. l. liberi, & l. sed Celsus. Sed quę est ratio? Rñ. quia in venditione non est necesse transferri dominiū, in stipulatione sic: vt ff. de contrah. emp. & vend. l. si ita. §. si & in gl. fi. Et est similis ratio, quare quis potest rē alienā vēdere vt ff. de cōtrahen. emptio. l. rem alienam, sed nō obligare: vt C. quæ res pignori obliga. poss. l. q̄ filios. i quia in pignore debet ius cōst. ius creditori, quod sibi det hypothecariam actionem: in venditione sola traditio cū obligatione euictionis sufficit: vt ff. de pign. l. & quę nondum. §. quod dicitur. & de actio empt. l. ex empto. Accur.

† Nisi sit bonæ fidei possessor vel. si ab eo ff. de pigno. & est ratio: q a ille reputatur quasi dñs: vt j. de act. §. alius.

c Religiosam. Hæc verba, sacram, & religiosam, expone: vt §. de re. di. § nullius. & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc verū, qñ res in totum est sacra, vel religiosa: si nanque esset pro parte, an valeat stipulatio empti, vel alia diuisio: vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ang.

d Vsibus. Aliàs si nō esset in vsu publico, pōt alienari: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. j. respon. & l. pacta §. fin. sic ff. de via publica l. viam.

e Forū. Scilicet vbi redditur ius: vt ff de iust. & iur. l. pen. vel rerū venaliū. Sed forus est bursa. Accur.

Forū & forus.

ADDITIO. Itē forus dicit᷑ locus exercēdarum litium: vt cap. forus. extra. de verb sig. Item calcatorium .i. locus, vbi vua calcatur: quod pede calcātis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauiū ab eo quòd incessus ferant. Itē spectacula, hoc ē loca erecta, vt ex his spectetur. Itē forus, dicitur foramen illud, p quod temus immittitur, à foramine. Vnde versus, Causar᷑, vendiqne forū, signatq; foramen. Alta fori loca sunt, datque carina foros. Hostien. dicit, quod forum in neutro genere ponitur ꝓ territorio cuiusq. iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere, vnde tota diœcesis dicit᷑ territorium episcopi. xvj. q. vij. c omnes Basilicæ.

† Cōcor. cum hoc text. cap. ad audiētiā. iūcta glo super ver. habet circa mediū. extra de spōsa.

f Theatrum. Expone: vt §. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accur.

g Credebat. Idem si sciebat: vt j. ꝓxi. & ff. de verbo. obli. l. inter stipulantē. §. sacrā. ibi. casū eni &c.

h Commercium. Generale nomen est ad omnes cōtractus. Vnde dicitur aliquis habere cōmerciū rei, quādo per emptionē, vel alio modo potest eā habere quare Iudęus non habet cōmerciū Christiani mancipij. vt C. ne Christian. man. Iud &c. vnde si Iudæ⁹ Iudæo promittit tale mancipiū, non valet: vel Christia. Iudęo: vt hic: si aūt Christiano ꝓmittat Iudęus, valet: vt ff. de verb. obli. l. multū interest. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. si. aliàs incipit Aphricanus.

Commercíú cōprehēdit oēs cōtract⁹.

i Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri nō potest: vt §. de leg. §. sed si rē. & j. de act. §. sic itaq;. nisi ratione possessionis apud aliū constitutæ: vt ff. de contrahē. emp. l. si in emptione §. ij. vel nisi sub ꝯditione, dū tamē adueniēte cōditione stipulatoris res esse desierit: vt ff. de verbo. oblig. l. si rem meā. & l. existimo.

Stipulatio rei suę an valeat.

k Protinus. Idest, statim: quia pura stipulatio suspēdi nō pōt, vt ff. de stipu. seruo. l. vsusfructus. secus in alijs actibus viuorū: vt ff. com. prę. l fi. in fi. Accur.

Stipulatio pura non suspēditur, sed bene alij actus.

ADDITIO. Puta per euentū cōfirmationis, q̄ ex postfacto fieri potest: sed tamen ipse actus in veritate nō pēdet, sicut nec stipulatio: sed interim, vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dominij translatio, vel cui acquiratur, pendere dicitur & hæc vera in actibus puris.

l Item contra. Idest, contrario. nā supra dixit, quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea desijt. nunc econtra, qñ prius non sacra, sed postea sit.

m Eorum causam. Idest, sacra, vel religiosa, vel similis: vt §. proxi. §. Accur.

n Sine facto. Quod est cū erat res aliena: aliàs si sua, semper suo facto factum videtur, etiā si alienauerit post tēp⁹ stipulationis. Idē & si erat aliena: dūmodo post mortem: vt ff. de verb obl. l. si seruum. §. j. & ij.

extinguitur [a] stipulatio. Ac nec statim ab initio talis stipulatio valebit, Lucium Titium, cùm seruus erit, dare spōdes? & similia [b] q.n. natura sui dn̄io nostro exépta sunt, in obligationē [c] deduci nullo modo possunt.

Alieni facti promissio inutilis est: facti autem proprij vtilis.

Si quis aliū [d] † daturū, facturūve quid promiserit, nō obligabit: [e] veluti, si spōdeat Titiū qnq; aureos daturū. Quòd si effecturū [f] se, vt Titius daret, spoponderit: obligat.

Stipulari nemo potest vt alteri (quàm ei cuius iuri subiectus sit) aliqui detur, aut fiat.

Si quis alij, quàm ei, cuius iuri [g] subiectus sit, stipuletur: nihil agit. [h]

Adiecto solutiōi obligatio nō quæritur, ei tamē rectè soluitur: talisq; solutio obligationem perimit: tenetur tamē adiect⁹ mādati actione proposita stipulanti, qd̄ accepit, restituere.

a Extinguitur. Arg. contra. I. de leg. §. si quis debitori. versi quod si viuo.

b Similia. Puta rem sacram, enim erit profana, & sic de singulis. ſ. sacra vel religiosa: vt I. prox. §.

c In obligationē. Scilicet istā. hoc est stipulationem.

Si quis. CASVS. Quidam promisit, quod dominus episcopus daret mihi decem. valet ne ista stipulatio? Dicitur q̄ non, quia videtur factum alienum promisisse. si tamen promitteret se facturum, vel præstaturum, vel procuraturum. quod alius aliquid mihi faceret, factum suū promittere videtur: & ideo stipulatio valet: & ex ea obligatur. & hoc dicit. Et ad instantiam illam, quę ponitur in glo. contra regulam istam de eo qui cauit dominum suum rē ratam habiturum: respondet, non vī factum alienum promisisse: sed interesse rei. qui conuenitur: si dominus suus pro quo agit, ratum non habeat, & similiter est in alijs Instantijs. Franc.

d Aliū. Prorsus extraneum.

e Non obligabitur. Et est ratio: quia nemo alienum factum promittere potest: vt hic, & ff. de verb. obl. l. stipulatio ista in princ. nisi pœna promittatur: vt j. eod. §. versa vice. nisi in casibus, in quibus præsumit lex interesse promitti, nisi fiat. vt in cautione iudicium sisti: vt ff. de ver. ob. l quoties qs. Itē in stipulatione ista, habere licere: vt ff. de ver. obli. l. stipulatio ista, l. respon. 1 Item in stipulatione de rato: vt ff. rē ra. hab. l. in stipulatione. Itē in stipulationibus ædilitijs, vt sanū esse seruū venditū. vel non furē, & similia: vt ff. de euic. l. si ita qs. Itē in stipulatione rē pupilli saluā fore. nā cum sit prætoria, exigitur fideiussor: vt ff. de præ. stipu. l. prætoriæ. Stipulatur ergo pupill⁹ his verbis à fideiussore. Promittis rem meā saluam fore per tutorem, vel curatorē? nam & his verbis ab eis stipulatur: vt ff. rē pup. saluā fore. l. j & l. cū pupillus. Præterea nōne quis semp promittit per se. & suos hæredes ea facta. quæ per aliū possunt explicari: vt C. de contrah. stip. l. si. licet contra sit si non potest per alium fieri: vt ff. e. de verb. obl. l. centesimis. §. id quod & C. de cadu. tol. l. vnica. § ne aūt? Respō. Nō est alius hæres, quam testator: imò idē præsumitur: vt in auth. de iureiur. à mo. præ. §. j. col. v.

ADDITIO. Adde ſm Ang alios casus: puta quando promittit alium dare, vel facere id, ad quod promissor tenebatur. Item quādo iurauit: q a facit valere omni meliori modo, quo potest: vt l. cum pater, §. filius. ff. de leg. lj. Ang.

f Effecturum. Tunc enim suū factum manifestè promittit. Idem si dixit se curaturū: vt fiat: vt ff. si cert. peta. l fina.

Si quis alij. CASVS. Pone, q̄ ego stipuler dari ei centū, cuius iuri nō sum subiectus: valet ne ista stipulatio? Et th. iust. q̄ nō cōsiderata stipulationis natura Inuētа enim fuit stipulatio, vt per stipulationē vterusq; sibimet aliqd acquirat. Sed licet stipulādo extraneo aliqd acquirere nō possim⁹: tamē in psonā alterius solutionē possum⁹ cōferre. Verbi gratia, promittis mihi x. aut Seio, & tunc bñ valet huiōi stipulatio. Obligatio enim mihi stipulāti acq̄sita est: solutio tamē pōt fieri adiecto, me inuito: & cōtinget promissoris plena liberatio. Cōpetit tamē stipulatori cōtra adiectū actio mādati propter id, quod solutū est. h. d. Extra casum no. specialē casū, in quo si soluat debitor alij quam ei cui soluere debet, puta adiecto s. alternatiue, liberatur. Not. quòd vox patris ē vox filij, & econtra. Franc. de Aret.

g Iuri. idest domino, vt seruus domino, cui ei acq̄rit: vt I. per quas per. no. acq. §. itē nobis. Itē reuerentia paterna. vt filius patri: vt I. per quas p. no. acq. §. j. Item obedientia: vt monachus monasterio cui querit, & se & alia: vt in auth. de monach. §. illud col. j. Idem dicas de seruo fructuario. idē de vsuario. Idem de seruo bona fide possesso: & libero bona fide possesso, qui ex duabus causis quærunt: vt I. per quas ps. no. acq. §. de his, & §. idem placet.

h Nihil agit. Et est ratio: quia inuētę sunt &c. vt j. e. § alteri. & ff. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. fallit tamē in casib. 16. In primis, vt si stipulantis intersit 1 quia sit tutor eius, cui stipulatur rē pupilli saluā fo. Secundo, quia procuratori stipuletur dñs. Tertio, si stipulatur creditori: vt j. e. §. sed si quis stipulet. vers. & si creditori. & ff. de ver. obl. l. stipulatio ista. §. si stipulet. & §. si quis insuiā. Quarto fallit in oīb prætorijs stipulationibus: vt ff. de pręt. stip. l. in omnib. vt est dāni infecti. ff. de dā. infe. l. dāni. § si. Itē iudicatū solui, & similes: vt ff de proc. l. in causæ. § h. 2 Itē fallit in procuratore psentis: vt ff. de verb. ob. l si procurator: & ff. de proc. l qd̄ procuratur. 3 Itē fallit i actore municipū: ex cuius pacto q̄ritur municipib. Itē in curatore furiosi, & cōsimiliū personarū, & tutoribus: vt ff. de cōsti. pe. l. cū qui. § si actori. Itē fallit in institore. nā sibi actio ex pacto institutori quæritur: vt ff. de institu. l. j. in si. & l. 2. Itē fallit i iudice, vel notario. vl similī psona publica: ex quorū pactis & stipulationib alteri quæritur: vt ff. rē pup. sal. for. l. 2. 3. & 4. j chs. & in auth. de execu. & ijs qui cō. §. 1. col. 7. & in auth. de hæt. ab int. §. ex his. colla. ix. Itē fallit i creditore, ex cuius pacto quærit actio debitori: vt ff. de pig act. l. si cū vēderet. j. rñ. Itē fallit, si auus paciscat dotē reddi nepti, quā ēt in potestate nō habet: vt ff. so. ma. l. Caius Seius. Itē fallit in procuratore vēdēntis: vt ff. d ac. emp. l. iulian⁹. § si procurator. Itē fallit i deponēte, si paciscat alij rē restitui. Itē fallit i cōmodāte faciēte simile pactū: vt ff. depo. l. publia. & C. ad exhi. l. si res. Itē fallit in donāte simile pactū faciēte i euētū alterius cōditionis: vt C. do. quæ sub modo. l. quoties. 4 Itē fallit, si pr stipulet filio, vel alij posito sub sua potestate post mortē suā. s. patris. Nam & filio quęritur, licet hęres nō sit: vt ff de verb. ob. l. qcunq;. §. si qs itā. Si verò pure & nō post mortē: ipsi stipulāti q̄rit: vt ff. de verb. ob. l. dñs seruo. His. n. casibus ex pacto vel stipulatione alterius, alteri quærit, nō alias: vt hic. & C. per quas pers. no. acqu. l. j. Cū. n. sint speciales, nō sunt trahēdi ad cōsequētiā: vt ff de leg. & senatuscon. l. quod vero. Sed M. dicebat hos casus facere regulam: & si quis casus esset contra illud speci-

a Tu vero dicas. ideo ibi actum nō variari, licēt in eū casum per ductus esset, abs quo ęcpisse non potuit, quod ille casus ad eundē finem pertinebat ad quē & causa ipsa, nempe vt legatū valeret, ſm Pute.

† Facit ad hunc §. quod dicitur in ea. ex rescripto. in gl. si. in si. ex tra de iureiu.

Factum alienum quandoq; licite promittitur.

1 Et hoc ideo ibi: quia pœs sit contra ctus emptiōis de cui⁹ natura tenet ec facto psum etiā extraneorum, puta de euictione, secundum Ang. ſm Ioan. Fabr. contra, quia etiā tunc nō nisi de facto suo, vel hæredis tenet vel quātū interest, vel pœnā promisserit.

Stipulatur alter alteri 16. modis.

2 Etiam si formes verba in psona domini. & est ratio authoritas iudicialis per quā interponitur. ff de din. stipu. circa princi. Ioā. Fabr.

3 Nec refert in cuius persona verba cōcipiant vt p ioan. Fab. hic.

4 Hec operatur dominiū rei, quod est in persona illi⁹ cui stipulatur. Ex quo collige stipulationem alteri factā sup re sua valere. & tenet ſm Chrisstop.

speciale esset: & quod hic regulariter dr. & ideo §. alteri. & C. p quas pso. no. acq. l. j. dicebat iure directo non valere, sed vtiliter acquiri posse. & secundum eum semper ex pacto alterius quæritr: quod falsum est, cum parum interesset, directo, an vtiliter quæreretur, vt ff. de nego. gest. l. actio. Accur.

Planè solutio et in extraneā personā cōferri pōt: veluti si quis ita stipulet[a] Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidē stipulatori acqrat[a] solui tn̄ Seio[b] et inuito eo[c] rectè possit, vt liberatio ipso iure cōtingat,[d] sed ille[e] aduersus Seiú habeat mādati[f] actionē.

Si quis sibi et alteri copulatiuè stipulatur dimidia tātū stipulatori debetur.

Annota, Ea est ratio: nā extranei adiectio inutilis, vtilem pro parte stipulatoris vitiare non debet stipulationem. Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.

Quòd si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus non sit, dari decem aureos stipulatus est: valet:[g] qdē stipulatio: sed vtrū totum debeatur stipulatori, qd in stipulationē deductum est, an verò pars dimidia: dubitatū est: sed placuit, non plus,[h] quàm dimidiam partem ei adquiri.

Si pater stipulatur filio, acquiritur sibi. Aret.

Et verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulat[us] sis, tibi adqris,[i] qa vox tua, tanquā † filij † sit,[k] sicuti & filij vox, tanquā tua intelligit in ijs rebus, quæ tibi adquiri[l] pōt.

Responsio interrogationi non conueniens stipulationem nullam efficit, & qui interrogatus simpliciter respondet, cum omnibus interrogationi connexis qualitatibus respondisse censetur: quandoquidem ad omnia in interrogatione deducta refertur simplex responsio.

a Acquiratur. Scilicet tantum.

b Seio. Non tn̄ hæredi eius: vt ff. de verbo. obliga. l. cum quis. Item hoc intellige statu huius adiecti nō mutato. aliàs ꝯ: vt ff. de so. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam à stipulante, aliàs cōtra: vt ff. de solut. l. si qs stipulatus fuerit decē. §. primo. Item licet solui possit adiecto, non tamē agere potest adiectus: vt ff. de ꝯstit. pec. l. sed & si filiofam. in fin. & l. si vero.

c Inuito eo. Qui stipulatur.

d Contingat. Nisi in casu: vt ff. de eo quod certo loco l. j. §. idē iulia. Sed ibi facta fuit solutio alibi, quā fieri debuit. vn̄ veoit interesse: vt ff. de actio. §. loco. i quo non potuit dn̄o p̄iudicare accipiendo forte adiect[us], vt ff. de reg. iur. l. nō debet. licet & ipse dominus posset: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum in fi. & l. fina. in fine.

e Ille. Scilicet stipulator.

f Mandati. Nunquid adiectus mandati semp teneatur? M. dicit ꝙ sic, vt hic, & ff. de verb. obl. l. Iulia. §. fin. Nam semper tacitum mandatum, & si non expssum interuenire dicebat & in absentia, & sine nuntio, vel epistula, quod est ꝯ legem. ff. de procu. l. j. §. j. Quare dicemus, ꝙ mandati agitur si intercessit mādatum: vt quia præsente adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verb. obli. l. Iulia. §. fi. & mād. l. qui fidē. alias agit nego. gesto. cum non sit pcurator, vt ff. de sol. l. vero procuratori. §. interdū. & ī. de oblig. quæ ex quasi contract. in princi.

ADDITIO. Nota bene hanc glo. qua actione teneatur. & ista sunt vera, nisi adiectus esset animo sibi donandi: vt d. l. Iulia. §. j. & ibi Bar. de verbo. obl. In dubio autem nō videtur adiectus animo donandi. vt l. si eum aurum ff. de solu. Angel.

Quod si quis. CASVS. Supra dictum est, ꝙ si stipuler alteri dari, quā ei qui iuri meo subiectus est, nō valet stiplō. Sed pone, ꝙ aliquis stipulet, aliquid dari sibi, & extraneo, valetne ista stiplō? Rn̄. ꝙ sic: sed nunquid in totum? Resp. ꝙ non, sed p parte dimidia, s. p parte stipulatoris. Super isto §. quæri pōt quare ita est, ꝙ si ego emero fundū mihi & extraneo p decē. valet totus ꝯtus: vt ff. de cōtrah. empt. & ven. l. fundus. si autem stipulatus fuero decem dari mihi, & extraneo, nō valet stipulatio i totū sed p parte? Rn̄. contractus emp. & vendi. celebratur, tam gratia emptoris, quàm venditoris, vnde tam emptori, quàm venditori expedit ꝙ valeat ꝯtus: nisi in totum valeret venditio, ꝯtus, vtriusque gratia celebrari dr, in detrimentum alterius partis redundaret: quod esse non debet. Sed si dicas: pōt esse, ꝙ non expediet emptori, ꝙ emptio in totū valeat semper. Ad hoc dico[i] ꝙ sibi imputet. Regulariter. n. loquendo. gratia vtriusqde ꝯtus hmōi dicitur fieri. Nō sic autē est in stipulatione. Semper enim expedit pmissori, ꝙ stipulatio potius valeat in parte, quam in totū. hoc dicit. Franc.

g Valet. Scilicet pro parte dimidia, vt subijcit, vt ff. de eo quod cer. lo. l. 3. §. si qs. Et collige, ꝙ nō vitiat vtile[i] p inutile. sic ff. de ver. ob. l. 1. § sed & si mihi. arg ꝯ ff. de arbit. l. parui. aliàs Pedi[us]. §. t. & dic vt ibi.

h Non plus. Vt ff. de verb. obli. l. si mihi. Sed ꝯ ff de ꝯhen. empt. l fundi. Sed dic vt ibi.

Et qui. CASVS. Supra dictū est, ꝙ si stipulor aliqd dari extraneo: non valet stipulatio. Sed pone ꝙ stipuler aliqd dari ei, q iuri meo subiectus est, vt puta filio, vel seruo: valet ne stipulatio illa? Dr ꝙ sic, quia vox patris, vox filij intelligit & hoc verū est ꝙ valet stipulatio in rebus illis, q patri possunt acquiri p filium: vt in bonis aduentitijs proficit: In bonis autē castrensibus, vel quasi non valet h. d. Fran. de Are.

i Acqris. Sic. ff. de verb. obli. l. dn̄s seruo. & C. de ꝯh. & cōmit. stip. l. ij & ff. de pac. l. hæredi. §. nos autē.

k Filij sit. Cum vna psona censeatur pater, & filius: vt C. de impu. & ali substi. l. si sic, & in seruo. & dn̄o est eadem vox: vt ī. eo §. post mortem.

l Acqri pōt. Vt pfectitio peculio, & aduētitio quo ad vsumfructū: vt s. p quas pso. nob. acqui. §. 1. Acc.

Præterea inutilis. CASVS. Dixi iusti. Dn̄e, ꝙ dixistis multos casus, in quibus inutilis est stiplō, sed præter illos sunt ne alij casus, i quib. stipulatio inutilis fit? Et rn̄. ꝙ sic. Quotiescunq;. n. ille qui promisit, ad ea quæ interrogatus est, non rn̄det, veluti si dicat aliquis, Promittis mihi decem? & tu rn̄deas, Promitto quinq;: vel econuerso: vel dicat aliqs. Promittis mihi decē? & tu rn̄deas, Promitto, si nauis venerit ex Asia· vel alicui stipulāti in diē, vel sub ꝯdōne, tu rn̄deas, p̄senti die, vl puré: dū tn̄ illud exprimas: videlicet, p̄senti die, vel puré, rn̄deo, nō valet stipulatio. Si. n. stipulanti in diē, vel sub cōditione, rn̄deres, & non exprimeres, ꝙ præsenti die, vel puré promitteres, valere stipulatio, & videreris in eandem diem, vel puré spondisse. Non enim necesse est in rn̄dendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expressit quæ enim in præfationibus dicunt, in responsionibus repetita creduntur. vt ff. de ver. obl. l. Titia, §. idē rn̄dit. Itē dr, ꝙ si ad ea quæ interrogata sunt, nō rn̄deat pmissor. n̄ valet stipulatio. Hoc intelligas nisi

Solutio an possit fieri adiecto.

Adiectus cui solutum, diuersa actione tenetur.

i Vtile p inutile in diuiduis nō vitiatur, secus in induiduis. Qui ti. Mādo. in 9. qō. Regu. de Idio. nu. 6. & seq. Et inducta forma vitiat. Idē Mā. l. 24. q. 1. Reg. de Non. iud. in e. for. sup. num. 19. iuxta 2. editio.

† Filius est pars viscerū patris. Aristo. in l. Ethico. vn̄ Christus 102. vt Ego inque in patrē, & pr i me manet. Egi. Per.

† Quia pr & filius cēsent vna psona & obscur. gl. in ca. sup eo. ibi: & pr, & filius ex. de testa. & ca. tua nobis in gl. sup ver. lucro. ex ca. medi. ex. d dec.

Vtile per inutile nō vitiat. Filius & pr cēsent eadem psona.

Stipulatio semp vitiat ex rn̄sion diuersitate.

diuersitas placeat stipulandi. Quæ autē diuersitas vitiet stipulationē, vtrum ea quæ est in qualitate, vel in quantitate, vel in specie: habes. in glosa ordi. nō tamen sufficienter. hoc dicit Franc.

a Inutilis est. Interdum in totū: interdū pro parte.

b Non rōdeat. Sed licet congruè. diligēter tñ attēde, q̄ vbicunq; ē diuersitas, si incontinenti placet diuersitas stipulatori, valet stipulatio: vt ff. de ver. ob. l. j. §. cū adijcitur. Si autem non placeat, aut est in qualitate, aut in q̄titate. aut in specie diuersitas. In primo casu nullo mō valet, vt hic: ibi, aut si ille &c. & ff. eo l. j. §. cum adijcitur & & si qs simpliciter. Si verò in quantitate: in eo quod cōsonat, valet, siue detrahat, siue adijciat: a vt ff. de ver. obli. l. j. §. si stipulanti. q̄ est ꝯ. in alio nō, vt hic: ibi, veluti &c. Si autem in specie: aut ꝑmittit vna species ꝑ altera: & tunc non valet: vt j. eod. §. si de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè: & tunc valet in alia, non tñ adiecta. vt ff. de verbo. oblig. l. j. § sed si. Si autem plures stipuletur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio. & valet in eo qđ rñsum est, aut disiūctiuè: vt, illā, aut illā rem ꝑmittis? quo casu valet: siue ad vtrūq;, siue simplr rñdeat. & in vtraque. Si verò in vna, non valet etiā in ea. sed in summis non vitiatur alternatiua. si rñdeatur ad vnā tantum: vt ff. de ver. obl. l. 1. § si quis. & l. inter stipulantem. §. si stipulantem. Acc.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secundùm Ioan. Fab. quia in speciebus talis rñsio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur. Sed in alternatiua summarū minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem, aut quinque ff. eo. adeo de ea interrogatū & responsum esse videtur.

c Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicūtur, in contractibus repetita creduntur: vt ff. de ver. ob. l. Triia. §. idem respondit.

Præterea inutilis est a stipulatio, si quis ad ea, q̄ interrogatus fuerit, non respondeat: b veluti, si quis decē aureos à te dari stipulet̃, tu quinq; promittas, vel ꝯ: aut si ille purè stipulet̃, tu sub conditione promittas, vel contra: si modò. s. id exprimas, idest, sicui sub conditione, vel in diem stipulāti tu respondeas, Præsenti die spōdeo. Nam si hoc solum respondeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse: neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit. † c

Inter dominum, & seruum, patrem, & filium non contrahitur stipulatio. Aretin.

Item inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, q tuo iuri subiect⁹ est: vel si is à te stipuletur. d Sed seruus quidem non solùm domino suo obligari non pōt, e sed nequidem vlli alij. Filij verò familiarum alijs obligari possunt. f

Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. Are.

Mutum neq; stipulari, neq; ꝑmittere posse, palàm est: † qđ & in surdo receptū est: qa & is, q stipulat̃, verba ꝑmittentis: & is qui ꝑmittit, verba stipulantis audire debet: vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: sed de eo, qui omnino non audit.

Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aret.

Furiosus nullum negotiū g gerere pōt: h qa non intelligit, quod agit.

Item inutilis. CASVS. Nō solū in casib. qui p̄cesserūt, est inutilis stipl̃o, sed et in alijs: qa si fueris stipulatus aliquid ab eo, qui iuri tuo subiectus est: vł si is à te fuerit aliquid stipulat⁹, inutilis est stipulatio. Sed dña est inter seruū, qui est in pt̃ate, & filiūfa. q similiter est in pt̃ate: quia seruus neq; dño, neq; extraneo promittēdo obligat̃. Filius autē fami. patri suo nō obligatur præter quā in voto, & in mutuo. Sed videt̃ q̄ filiusfa. promittendo in voto obligatur, per l. In authen. de san. ep. sc. §. interdicimus, sed potest respondere distinguendo inter votū personæ. & votū rerū. In voto rerum nō obligat̃, in voto adr personæ obligatur. & sic loquitur Auth. Fra.

Item inutilis. Quātum ad ciuile vinculū, sed nāle ꝯhitur. vt ff. de cōdic. indeb. l. si id quod. & l. frater à fratre. §. j. vnde fideiussor accedit, vt j. de fideiuſ. in prin. Et hæc vera sunt, nisi in castr. pec. vel quasi. nā tūc est loco patrisfamil. vt ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de coll. bon. l. j §. nec castrēse. tunc enim & cū patre obligatur & agitur cum effectu: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

d Stipuletur. C. de pac. cō. l. pactū dotale. §. Soln. maximè, 1 ibi positum abūdat. sic C. de testa. ma. l. fi. §. r.

e Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

f Obligari possunt. Ex omni causa: vt ff. de iud. l. tā ex ꝯ ctibus. & conuenitur insolidum durante patria potestate, authoritate tñ patris interueniēte: ad qđ pater cōpellitur officio iudicis: vt C. de bonis quę libe. l. cum nō solum. §. j. 4 & postea, nisi in sex casibus qui sunt ff. quod cum eo. l. 2. Excipe duos casus vt in mutua pecunia, ex qua nō tenet̃ cū effectu propter exceptionem Macedoniani, neque pater: vt C. ne filius pro patre. l. j. item in voto, vel Deo, vel Reipub. facto: vt ff. de polli. l. si quis rem. § voto. Nam licet aliàs scilicet ex contractu, vel quasi conuentatur à prælato maiore loci illius: hic tñ non conuenitur: vt C. de epis. & cle. l. nulli & in Auth. de eccle. ti. §. si quis col. 9.

Mutum. CASVS. Quæsiui à Iustin. verū mutus stipulari posset? Et tñ. dicens, q̄ mutus neq; stipulari pōt, neq; ꝑmittere, & rō hui⁹ ē: qa stipl̃o fit vno interrogante, altero rñdente: & sic vtroq; loquēte. Idē dicit de surdo ꝑꝑ defectū auditus. Qui. n. stipulat̃, exaudire debet ꝑmittentē: & q ꝑmittit, verba interrogantis similiter exaudire debet. & hoc planū est. Quod tñ de illo surdo intelligitur, qui oīno non exaudit: & nō de illo qui tardius exaudit. Qui. n. tarde exaudit ꝑmittentē, & stipulantē pōterit exaudire, quāquam illicō: & ita stipulari. & ꝑmittere pōt. Itē q̄siui à Iusti. de furioso, an posset verbalē obligationē ꝯhere? & dicit q̄ non. Nullū. n. negotium furiosus rectè gerit: quia nō intelligit quod agit. Fran.

g Nullū negotiū. s. obligatoriū. idē in ꝓdigo. cui bonis interdictū est. ff. eo. de ver. ob. l. is q. qa furioso similis est: vt. ff. de cura. furio. l t. primo rñ. & ff de reg. iu. l. furiosi. idē i mēte capto: vt j. de cur. §. j.

ADDITIO. Idem in fatuo. Et intellige de his qui oīno nihil rōnis sapiunt: alias secus, secūdùm Ang.

h Potest. Scilicet ciuiliter.

Pupillus. CASVS. Quęsiui à Iust. an pupill⁹ posset rectè stipulari? tñ. q̄ pupill⁹ oē negotiū rectè gerat,

1 Subaudi nec expressè displiceat: quia tūc non esset locus d. §. cū adijcitur, nec huic materię. Ioā. Fab.

a Nisi esset actum stipl̃onē nō valere nisi sub toto: vel nisi validitas stipulatiōis noceret stipulāti: vt l. si decē. ff. loc. & hæc vera qō stipulatio, & rñsio ē de toto, & parte numerabili: aliàr si de toto integrali, & parte ꝓpria, vel īpropria: dic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

† Rñsio iuxta interrogata intelligi debet. Mā dos. in sj. q. 33. Regu. num. 10.

Obligatio nālis inter patrē & filiū pōt ꝯsistere.

1 Maximè. & similes dictiōes quę abundāt. Mād. in Gl. Facul. §. nec gui l ver. ꝑsertim, vtt. Q̄ sqt dictiones ꝑserum.

† Neque enim stipulatio cōfici pōt nisi vtroque loquente. l. j. ff. đ verbo. obli.

4 Scilicet captis pignorib⁹. Et si nullo modo velit consentire, si fili⁹ agat & pr̃ sit p̄sens: repellitur à iudicio: secus si pr̃ sit absens longa absentia, vł filius cōuenia tur. Ang.

a Tn tñ intellige gl. hōc de ꝓdigo, & & mente capto, cui bonis interdictum sit alioq obligaretur, quāuis manifestè, ac apertè ꝓdig⁹ eẽt, s̃m Bald.

Qui infantiã exceſſit, aliũ ſibi obnoxium, ẽt ſine tutoris authoritate, reddere poteſt, ipſe autem obligari non poteſt.

Pupillus ^a^ oẽ negotiũ rectè gerit: *ita tñ, vt vbi tutoris authoritas neceſſaria ſit, adhibeaẽ tutor: veluti, ſi ipſe obligetur, ^b^ nã aliũ ſibi obligare, ẽt ſine tutoris authoritate ^c^ pôt. Sed qđ diximus de pupillis, vtiq; de ijs verũ eſt, q iã hñt aliquẽ intellectum: nã infans ^d^ & qui infantiæ proxim⁹ ^e^ eſt, nõ multũ ^f^ à furioſo diſtãt: quia hmôi ætatis pupilli nullũ habent intellectũ. Sed in proximis infantiæ, pp vtilitatẽ eorũ, benignior ^g^ iuris interpretatio facta eſt: vt idẽ iuris habeant, ^h^ quod pubertati proximi. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ^i^ ne authore quidem patre ^k^ obligatur.

Conditio impoſſibilis vitiat ſtipulationẽ: conditio vero neceſſaria facit eam haberi pro pura. Are.

Annota, conditionẽ impoſſibilem negatiue conceptam, cum potius neceſſaria, quàm impoſſibilis dicatur, ſtipulationem non vitiare, nec ſuſpendere, ſed puram reddere.

Si impoſſibilis cõditio obligationib. ^l^ adijciaẽ, nihil valet ſtipulatio. † Impoſſibilis aũt cõditio habeẽ, cui natura ^m^ impedimẽto eſt, quo minus exiſtat: veluti, ſi quis ita dixerit: Si digito cœlũ attigero, dare ſpondes? At ſi ita ſtipuletur: Si digito cęlum non attigero, dare ſpondes? purè ^n^ facta obligatio intelligiẽ: ideóque ſtatum, ^o^ peti pôt.

tit. dum tamẽ tutoris authoritas intercedat. & hoc quando neceſſaria eſt, ſcilicet, cũ ſe alteri velit obligare: alterũ tamẽ ſine tutoris authoritate bene pôt obligare. In verſiculo, Sed quod diximus. pone ſic caſum. Supra dictum eſt, q pupillus rectè gerit oẽ negotium: ergo cum infans ſit pupillus, omne negotium recte gerit: vel ita ſtipulari & promittere rectè poterit, ſed non eſt ita ſimpliciter. Et ad hoc reſpõdẽs legiſlator dicit, qđ dictũ eſt de pupillo intelligendũ eſſe de eo, qui proximus eſt pubertati: & etiam de illo q aliquem habet intellectũ. Infantes enim, & illi, qui proximi ſunt infantiæ, non multum diſtãt à furioſis: qa nullũ habẽt intellectũ. Sed deinde ſtatim corrigit iam dictum ſuũ quò ad vnum membrum, dicens, quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia ſunt cenſendi tanquã furioſi, ſed habent idem iuris, quod pubertati pximi, ſcilicet, q cũ tutoris authoritate ſe alijs poſſint obligare. & ſine tutoris authoritate ſibi alios obligare poſſint. Sed poteſt ne filiusfam. impubes authoritate patris ſui alteri obligari patris authoritate pcedente: ſicut poteſt pupillus tutoris authoritate? Et reſpon. quòd non. & huius ratio poteſt eſſe: qa ſi tutor male præſtiterit authoritatẽ pupillo ſuo, pupillus habebit illum ſibi obligatum: nõ ſic autem filius patre. n. Fran. de Are.

a Pupillus. Scilicet pubertati proximus: vt ſequiẽ. & eſt ratio, quia intellectum habet: vt ff. de reg. iur. l. in negotijs. Accu.

b Obligetur. Scilicet alij.

c Authoritate. Sic. ĩ. de author. tut. in princi. ſic ff. de pac. l. contra iuris ciuilis.

d Infans. Ideſt, vſque ad ſeptem annos: vt C. de iure delib. l. ſi infanti. primo reſpon.

e Infantiæ proximus. Ideſt, vſque ad decem annos & dimidiũ: & ſic pximus reſpicit infra. ſed cũ dico pubertati pximũ, ſ à decẽ annis & dimidio ſupra intellige. nã ſic in maſculis debet fieri dimidiatio: in fœminis ĩ nono & dimidio: vt ĩ. qui. ex cau. ma. non lic. §. ſi & ĩ. quib. mod. tut. finia. j. reſpon.

f Non multũ. Nã diſtat aliquantulũ. vt in hęreditate, quã tranſmittit infans: vt C. de iure delib. l. ſi infanti. §. j. ſecus ĩ furioſo: vt C. de cur. fur. l. ſi. §. finaũt & hoc ſecundũ Azo. ſed certè ſic poſſet dixiſſe: qa vnus paruus, alter magnus, alter cõtinuum tẽpus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo. diſtat in ſtipulando ĩ hoc: qa infans ſine intellectu interdũ ſtipulatur: ſed furioſus nũquã: vt ff. rẽ pupil. ſal. fore. l. ſeruum pupilli. Itẽ dicit non multum, propter pximum infantiæ, qui intellectũ habet: & ideo colligitur ſtatim quod hic diciẽ. ibi, ſed in proximis. Ac.

g Benignior. Quam ſupra dictum eſt. Accur.

h Idem iuris habeant. Vt alios ſibi obligent: & alijs vero non obligentur ſine tutore, vt ĩ. prox. §.

i Impubes. Aliud ſi pubes. nam obligatur ac ſi eſſet ſui iuris: vt ff. eodẽ de verb. obliga. l. ſi. §. j. niſi in duob. caſib⁹: vt ĩ. cod. §. Itẽ inutilis. diximus.

k Patre. Sed quæ eſt ratio de hoc ad pupillum: cũ tutore authore obligetur? Reſpond. quidam, quòd ob hoc ipſum datur tutor, ſed patria poteſtas eſt ad corrigẽdum. & eſt pro eis C. de bo. quę lib. l. fina. §. ſin autem. Vel dic q tutorem habet obligatũ, ſi male authoratur, patrem nõ: vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. ſub hac tamẽ, ver. non autem hypothecã. Accur.

ADDITIO.

Hoc verum, qñ de pupillo mere obligandu tractatur: ſecus ſi de mera vtilitate: quia poteſt etiam ſine patre. Si verò poteſt eſſe vtilitas, & damnũ: puta quando vſusfructus, vel aliquid patri qri poteſt, quo caſu de iure nouo pater legitimã adminiſtrationẽ habet, ſufficit ipſius authoritas nõ ĩ alijs. vt l. ſi infanti. C. de iu. del. An.

Si impoſſibilis. CASVS. Supra habuiſtis multa exempla inutiliũ ſtipulationum, adhuc ponitur hic vnum, ſcilicet cum impoſſibilis conditio ſtipulationi adijcitur. & appello impoſſibilẽ cõditionem, illam, ſcilicet cum natura impedimẽto eſt: vt puta hominẽ in ſtatu iſto exiſtentẽ cœlum digito tãgere. vnde iſta ſtipulatio, Promittis mihi decẽ, ſi cęlum digito tetigeris. inutilis eſt: ſed ſi negando cõditione impoſſibilẽ pmittat aliquid alicui ſtipulãti: vt puta, Promitto tibi decẽ, ſi cęlũ digito non tetigeris, pura eſt ſtipulatio: & quod ſtipulatur, incõtinẽti peti poteſt. hoc dicit. Nota, quòd impoſſibilis conditio vitiat ſtipulationem. Franciſcus.

l Obligationibus. Quibuſcũque: vt hic, & ff. de act. & oblig. l. nõ ſolũ. ſ Secus eſt in vltimis volũtatib. quia tũc pro non appoſita habetur: vt ĩ. de hęre. inſti. §. impoſſibilis.

m Cui natura. Non ita ſi verborum perplexio ſit: vt ff. de condi. inſtitu. l. ſi Titius. Ioa. contra. tunc enim quandoque non diceretur impoſſibilis, licet nõ poſſet exiſtere: vt ff. de verb. obli. l. ſi Titius. ſecundum Azo. & facit ad hunc. §. ff. de reg. iur. l. impoſſibiliũ: & ff. eo. l. impoſſibilis. §. j.

n Purè. Ideſt ſine conditione, etiam ſi dies eſſet appoſita. vt ff. eo. l. in illa ſtipulatione § ſi.

o Statim. Cum ſpatio tamen, quo ſolui poſſit: vt ĩ. eo. §. ſi. ff. eo. l. cũ qui calẽdis. Et hoc dixi ĩ. de verb. obli. §. omnis ſtipulatio. Accur.

*Negotiũ hoc loco accipe p cõtractu. nam aliàs nõ oẽ negotiũ rectè gerit pupillus: cũ teſtari nõ poſſit. ĩ. quibus nõ eſt permiſſum fac. teſta. §. pterea. Et quot modis negociũ capiaẽ vide Mandos. in glo. Faeul. §. cõſiderantes, in ver. negociorũ.

Proximus pubertati.

Hæreditas tranſmittitur p infantẽ, ſed nõ per furioſum.

ſ Stipulatur quãdo que ĩfãs, nõ autem furioſus. Manduſ. de Æta. mino. tit. de pueritia, cap. 4. num. 15.

Filius impubes etiã cum authoritate patris non pôt obligari.

† Quia ĩpoſſibilium nulla eſt obligatio: vt hic. & ĩ e. ad audiẽtiam. iuncta gl. ſup verb. habere. poſt prin. ext. de ſpõ. & ma. Et fa. cap. vlti. cum gloſ. ſuper ver. Impoſſibilis. extra de cõdi. appo.

ſ Et dum gloſſ. ibi ſoluit cõtrariũ de l. ſi militem. C. da condi. ob cauſ. eſt contraria huic gloſ. iſta tamẽ eſt verior. Nec obſt. cõtra. qa cõcor. cũ hic & ibi cõditio & cauſa impoſſibilis annullet effectum. nõ enim ad conficiendum agiẽ, ſed ſolum ad reuocanda mãdata. ſedm Ioan. Fab.

cõtrahens. Si verò cõtra eam directè dicitur, plures quã duo exiguntur, vt vincant scripturã: vt ff. de te sti. l. iij. ibi, aliàs numerus &c. Vel dicas & hic exigi tres. Sed nũquid si aliqui testes dicas pro instrumẽto, vel in eo scripti, vel nõ: tot, vel plures erũt necessarij cõtra instrumẽtũ? Rñ. sic: quia instrumentum per se uicẽ duorũ tenet: vt dictũ est. Itẽ & pter ipsum sunt pbationes, vt ponis. vt ff. de pig. l. cõtrahẽ. Itẽ quod dicit eo die, itẽ dicas, si alio tali quod hic esse nõ potuit: vt ar. Ĩ. de ver. ob. §. loca. Accur.

ADDITIO. Ex hac gl. no. q duo testes probantes p indirectũ cõtra instrumentum, faciũt vacillare instrumentum. qa probant affirmatiuã: & et voci viuæ magis creditur, quã mortuæ. Auth. siquis aliqd. C. de test. Christoph

a Quo: Vel etiam alio. dummodo sit tantũ remotus locus, in quo dicit fuisse tempore, quo dicitur instrumentum fuisse factum, quod hic nõ potuit esse: vt ff de verbo. obl. l. viii. §. fi. & Ĩ. de verbo. ob. §. loca. Accursi.

b Esse. Idest, fuisse. sic Ĩ. de his q sũt sui vel alie. iur. §. in potestate.

* Alias, fuisse.

quo [a] conficiebatur instrumentum: sese, vel aduersarium suum in alijs locis esse. [b]

Actiones hodie ab hæredibus & contra hæredes initium capere possunt.

Post mortem suã dari sibi nemo stipulari poterat: [c] non magis, quàm post eiꝰ mortẽ, [d] à quo stipulabatur. Ac nec is, q in alicuius ptãte est, post mortem eius [e] stipulari poterat, quia patris vel dñi voce loqui videretur. [f] Sed & siquis ita stipularetur, Pridie [g] quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare spondes? inutilis erat [h] stipulatio. Sed cũ, vt iam [i] dictum est, [k] ex cõsensu cõtrahentiũ stipulationes valeãt, placuit [l] nobis etiã in hunc iuris articulum necessariã inducere emẽdationẽ, vt siue post mortẽ, siue pridie, quàm moriatur stipulator, siue pmissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat. [m]

Præpostera stipulationis conceptio inutilẽ minime reddit stipulationem.

Item siquis ita stipulatus erat, Si nauis cras [*] ex Asia venerit, [n] hodie dare spõdes? inutilis erat stipulatio: quia præpostere [o] concepta est, Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, non esse reijciendã existimauerit: [p] nobis placuit, [q] & huic perfectũ robur accommodare, vt nõ solum in dotibus, sed etiam in omnibus [r] valeat huiusmodi conceptio [s] stipulationis.

Stipulatio cum moritur promissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. Are.

Post mortem. CASVS. In §. isto recitat nobis Insti. antiquã formã stipulationũ, & eã corrigit. Olim enim ita fuerat. q si aliquis stipularetur ita: Promittis mihi decẽ post mortẽ tuã? nõ valebat stipulatio: eo q post mortem stipulatoris, vel promissoris, qui quod in stipulationẽ deductum est, solueret, vel reciperet, ex iure vetustissimo, qd in fine huius. §. corrigitur, neq; ab hæredibus, neque cõtra hęredes inciperet posset obligatio. Similiter si is qui in potestate alicuiꝰ esset, vt patris, vel domini, stipularetur, sibi aliqd dari post mortẽ patris, vel dñi, nõ valebat stipulatio olim. sicut si ipse pater, vel dominꝰ stipularetur aliqd post mortẽ suã sibi dari: quia filius, vel seruus voce patris, vel dñi loqui videtur. Similiter siquis olim ita stipularetur. Pridie quã moriar: vel Pridie quã morieris, promittis mihi decem? nõ valebat stipulatio. Sed demũ iam dicta corrigit Iustin. dicens. q cũ stipulationes valeant, quæ consensu cõtrahentiũ sunt cõceptæ: sibi placuit hũc iuris articulũ emẽdare, statuens, vt siue post mortẽ. seu pridie quã moriatur, fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, vel promisit aliquid se daturum, valeat stipulatio. h. d. Fran.

c Nemo stipulari poterat. Scilicet iure vetustissimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §. *

d Non magis. Quia nec hęc valebat. Accur.

e Eius. Scilicet patris, vel domini.

f Videretur. Vnde sicut patre, vel domino sic stipulante, erat stipulatio inutilis: ita & seruo talia verba dicente vel filio: vt hic, & Ĩ. eo. §. ei qui. & facit C. de impu. & ali. substi. l. fi.

g Pridie. i. die pcedẽti mortẽ: vt ff. de fer. l. pridie.

h Erat. Scilicet, olim.

i Sed cum, vt iam. Nunc corrigitur.

k Dictum est. Sic Ĩ. de verb. obliga. §. sed hæc.

l Placuit. Vt C. de contrah & com. sti. l. scrupulosam.

ADDITIO. Et sic qñ constat de mente cõtrahentiũ, fm eã fit interpretatio etiam in his, quę stricti iuris sũt, quod facit, vt statutum recipiat interpretationẽ extensiuam et actiuã: si sic cõstet de mente statuentiũ, aliàs secus. vt per Ang. hic.

m Valeat. Scilicet statim: efficax autẽ erit post morte. vñ ab herede, & cõtra hæredem incipient actiones hodie, qđ olim nõ erat: vt Ĩ. de act. ab hæt. & cõtra hæte. l. j.

Itẽ si quis. CASVS. Supra vidimus stipulationem vnã, q olim erat inutilis, & adhuc recitat vnum casum in quo olim erat stipulatio inutilis: hodie tamẽ vtilis ẽ. Olim enim si aliqs stipulabatur ita. Si nauis venerit ex Asia, hodie dare spõdes? inutilis erat talis stipulatio propter præposterationẽ. Innuitur enim ista stipulatione, q datio euentũ conditionis debeat pręcedere. Sed cum præposteram stipulationẽ in dotibus non existimauerit reijciendam, placuit Iusti. & huic stipulationi non obstante præposteratione perfectũ robur accõmodare: vt non solum in dotibus, sed & in alijs valeat stipulatio præpostera, & ppostere cõcepta. h. d. Fran. de Are.

n Veteri. Post hoc verbum venerit, est punctũ: & subaudi quandoque, vel vsque ad annum. si autẽ esset post illam dictionẽ hodie, nõ eẽt stipulatio inutilis etiam iure veteri, sed vtilis & cõditionalis: vt Ĩ. de verb. oblig. §. sub conditione.

o Pręposterè. Primo enim debet venire nauis secundum naturam conditionalis stipulationis, vel cõditionis, quam dari hodie.

p Existimauerit. Scilicet cum ita stipulabatur mulier, si sine liberis decessero, pmittis mihi dotẽ reddere, vt de ea possim testari? cũ priꝰ testari proponebat, & ea mortua dotem reddi: vt C. de iur. dot. l. si mulier. vel dic secũdũ Ioã. cum stipulatur maritus sic, Si dabis mihi x. promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & postea dare debebat.

q Placuit. Vt C de testibus. l præposteri.

r In omnibus. Scilicet obligationibus.

s Conceptio. Exactio tamẽ fit post cõditionem existentem

* Addas qđ imo iure ff aliquo qui superuacanea esset correctio. l. fi. C. de cõtrah. & cõmit. stip. Nec huic obstabit l. quodcũque. §. nõ solum. ff. eod. quonia loquitur in stipulatiõe, cum moriar. de qua in sequen. §.

* Alias, non est, cras Et sane Anto. August. emẽdatio. l. j. c. ix. tractãs de interpunctionibus huius loci. non addit eã dictionẽ ad monet tamen eam haberi in græcis Institutionibus Theophili.

Dupliciter literã exponit.

stantê: vt C.de test.l.præposteri.in fi. & facit ad hũc §.f.quod non sit curandus ordo scripturæ.ff.de pec. lega.l.quidā.in fi & glo.fi. §.de leg.§.ante. & ff.de solu.l.nec enim.

g Respondere debeamus. Si volumus in omnibus teneri, aliàs tenemur tantũ in his, in quibus respondemus: vt hic. Itē & sufficit simplex rñsio. vt diximus, cũ æquiparetur ei, quādo ad omnes respondet. ff. de verb.ob.l.Titia.§.Idem respōdit.& §.eo.§.præterea.

Ita aũt ɔcepta stipulatio, veluti, si Titi⁹ dicat, Cùm moriar, dare spondes? vel Cùm morieris? & apud veteres vtilis erat, a & nũc valet. Itē post mortē alteri b rectè stipulamur.

Verbum promisisse in scriptis repertum, importat stipulationem. Aret.

Annota, Ea est ratio, nā omnia solenniter acta præsumuntur.

Si scriptũ c in instrumēto fuerit ꝓmisisse aliquē perinde d habetur, atq; si interrogatione præcedē te responsum sit. †

Si plures res deducantur in stipulationem, & simpliciter respondet promissor, ad omnes tenetur: alias ad eas tantùm, in quibus respondet. Areti.

Annota, Tōt inesse stipulationes, quot res in stipulationem deductæ.

Quoties † plures res vna stipulatione comprehendunt: siquidē promissor simpliciter respōdeat. Dare spōdeo: pp oēs tenet. Si verò vnā ex his, vel quasdā daturũ se spopōderit: e obligatio i his pro quibus spopōderit, ɔhit. f Ex pluribus.n. stipulationibus vna, vel quãdã videnē esse perfectæ. Singulas.n. res stipulari, & ad singulas rñderi debemus. g

Vt alteri detur, vel fiat, stipulari non possum, quā doquidem alteri acquiri, nostra minimè interest: pœnam tamen, si promissa non præstantur, stipulari nobis non prohibemur.

Alteri h stipulari, vt suprà dictũ est, i nemo † pōt. Inuentæ.n. sunt huiusmodi stipulationes, vel obligationes ad hoc, vt vnusquisq; adquirat sibi, quod sua interest. Cæ-

Ita autē ɔcepta. CASVS. Supradictũ est, q huiusmodi stipulatio, Promittis mihi x. post mortē? inutilis erat olim: hodie tamē vtilis est. Sed q dices de ista stipulatione, Cũ moriar, dare spondes? Et respō.Iusti.dicēs q olim huiusmodi stipulatio vtilis erat, & hodie etiã vtilis est. Itē si quis ita stipuletur, Promittis mihi x. post mortē Titij? bene valet stipulatio huiusmodi vt hic. Franc.

a Vtilis erat. Vt ff.de bo.au. iudicis poss.l. hæreditariũ. Accursius.

b Alterius. Scilicet tertij.

Si scriptum fuerit. CASVS. Scriptũ fuerat in quodam instrumēto Petrũ promisisse Titio centũ: postmodũ Titio eius illa petenti p textu illius instrumenti Petrus opposuit in hūc modum. Frater, quanquã cōtineat in instrumēto me tibi ꝓmisisse centũ, tñ cōtinetur ibi, q interrogatio ꝓmissioni non præcesserit: vnde cũ nō valeat promissio in stipulatione, nisi interrogatio præcedat, nō poteris per illud instrumentum ad illa centum agere Quæritur ego à Iusti. i isto casu qd iuris, & resp. dñs Iust. q si scriptũ fuerit in instrumento quempiã aliquid promisisse: perinde habetur acsi interrogatiōe præcedente promissio facta esset. Cũ enim in instrumento contineat ipsum promisisse, videtur omnia solenniter acta. & hoc dicit. Franc.

c Si scriptum. Nunquid idē sit, si testes, dicāt aliquē promisisse: vt etiam tunc intelligat præcessisse interrogatio? Videtur q sic: vt C.de fide instru.l.in exercendis. Sed tñ cōtradico: vt C.de vsur.l.j.in glo.pe. Et est ratio sm Ioan. quia testes nō sic in iure instructi sūt vt instrumenta quæ à iurisperitis fiunt. Accur.

d Perinde. Nisi contra probetur: ut ff.de pact.l.iurisgentium.§.quod fere.

Quoties plures res. CASVS. Quidam stipulatus est sibi dari plures res, vt puta, Codicem, Digestũ, & Institutũ. Quæritur verũ valeat talis stipulatio? Et respon. q si respōdeat ꝓmissor, Promitto, omnia videtur promisisse. Si autem respondeat, Instituta ꝓmitto: pro solis Institutis contrahit obligatio. Singulas enim res stipulari, & ad singulas respōdere debem⁹ hoc dicit. Fran. de Areti.

e Sponderit. Aliàs respondrat.

f Contrahit. Imò videtur non valere, cũ sit diuersitas in respondendo: vt §.eod.§.præterea. Sed distingue, vt ibi diximus.

Alteri stipulari. CASVS. Suprà dictũ est, q nemo potest alteri stipulari, eò q inuentæ sunt hmōi obligationes ad hoc, vt vnusquisq; sibi acquirat, qd sua interest: sed non interest stipulatoris, quod aliquid alteri detur. Sed pœnam⁹ quòd aliquis velit alteri aliquid stipulari qualiter poterit hoc facere? Et respō. q pœna debet stipulari, videlicet sic. nisi ita factũ sit, vt comprehensũ est in stipulatione. verbi gra. Promittis Titio decem? ꝓmitto, & nisi illa decē dederis, ꝓmittis mihi viginti? Pœna autē adiecta in secũda stipulatione nō facit primam stipulationē, quę primo erat inualida, valere: sed metu pœnę, quod i prima stipulatione cōtentũ est soluit. Nisi enim dederit decē in prima stipulatione contēta, committit ellā stipulatio .f. i viginti. Cum autem quis stipulatur pœnam. non inspicit qd intersit stipulatoris, sed quæ sit quantitas in cōditione stipulationis, qd sic intelligunt quidã, q pœna non excedat duplum. Alij autem dicūt, quòd nō debet excedere quadruplum. Dominus autem Guido sic distinguit. Cũ autē pœna interponitur, aut interponitur p verba quantitatē designantia, cuiusmodi sunt duplum, triplum, quadruplũ: & talis pœna nō debet excedere quadruplum, aut p verba designantia qualitatē: & tunc quantacunque fuerit quãtitas etiam in centuplum, bene valet stipulatio. h.d. Frãc.

h Alteri. Sic ff.de verb.oblig.l. stipulatio ista.§.alteri. Accursius.

i Vt supradictum est. Supra, eo.§ siquis alij. hoc tamē fallit i multis casibus. vt ibi diximus. Et nota, q hic tribus modis alterũ stipulamur. Nã interdũ directã acquirim⁹ actionē, subaudi alteri stipulãdo, vt filius patri, seruus domino, & contra: vt §.eo.§. siqs alij. & §.et vero qui. quãdoq; vtilem: vt tutor pupillo & in similib⁹ ratiōe officij. vt seruus publicus: vt ff.de consti. pecu. l.cũ qui.§. pecul.& ff.rem pup.sal. fore.l.iiij. Interdũ nullam, & tūc necessaria est pœna, vt hic dicit. Itē no. quod hoc vltimo casu verba stipulationis, & sortis, & pœnę, possunt formari tribus modis. Aut.n.sic dico, Promittis mihi, quòd dabis illi. & eodē modo pœnã? Aut sic, Promittis illis, quod dabis ei. & eodē modo pœnã? Et in his duobus casibus nō valet, neq; sortis neque pœnæ promissio. Sed aliud, quãdo deberet vtilis vł directa acquiri. vt

Ordo scripturę attēdendus non est.

† Atque id q̃d est in dubio pię sumitur admittit. tñ probatio in contrariũ.l.iurisgentium. §.qd ferè. ff.de pa.

† Facit ad hũc § c. præterea. cũ gloss. ibi not. ar. extra de ver. signifi.

† Nam sępe testes sunt iuris peritiores nō. dic ergo q id ꝓuenit ex ratiōe intellectus: q ita cōcepi⁹ intellectus iudicat in instrumēto sed testes nō audiũtur super eo, qd percipiũt ratione intellectus, sed super eo, quod percipiũt sensu corporeo ad extra declarato.

† Hũc locũ intellige, aclim ita vt per Barto. ac glo. in l. stipulatio ista. §. si stipulatio ff. de verb. obl. & vide Angel. in § sed & si quis. j. e.

Stipulando alteri quãdoq; sibi actionē quęrimus, quãdoq; non. Stipulatio alteri facta potest trib. modis formari.

In primis duob. casibus, vt ff. de cõsti. pec. l. eum q. §. si actori. & §. Iulianus. & hic. Aut sic. Promittis mihi ꝙ dabis illi? aut pœnam tm̃ mihi stipulor: q̃a & tũc habet locum quod hic dr̃. Aut quarto modo dico, Promittis, ꝙ dabis mihi recipiẽti nomine eius, quo casu valet vtrũque: & ego illi cedam, cuius nomine stipulatus sum. vt ff. manda. l. si procuratorẽ. §. finali.

ADDITIO. Et hoc verũ, siue sim procurator habẽs mãdatũ, siue negotiorũ gestor, siue saltẽ generalis, vt mihi acq̃rã, & postea cedã, sicut procurator cum ratihabitione &c. vt l. fin. C. ad Maced. & l. si ego. ff. de nego. gest. vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

a Etiam ei. Scilicet stipulanti, cuius tñ non interest dari ei cui fuit stipulatus. nec mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, vt modo diximus, & facit ff. de recept. arbitr. l. cũ pœna. Sed contra. ff. de recept. arbi. l. aduersus. §. sed si cum. Sed ibi non directo contra arbitrium itur: & ideo inspicit̃ an intersit etiã in pœna: cum ad ea quæ frequẽter accidunt iura se referant: vt ff. de legib. l. nam ad ea. Item contra. ff. si q̃s in ius voca. l. 2. §. fi. 1 gl. intersit. Sed ibi in pœna prætoria, hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire: quia aduersarij non intererat: & ita per obliquum illa ratio redditur.

b Pœnã. n. cũ stipulat̃. no. ꝙ cautè ponit, stipulat̃. nã secus est cũ paciscit̃ tm̃: cũ pœna ex nudo pacto & incõtinẽti apposito, sicut vsura, nõ possit peti: vt ff. de ser. expor. l. seruus. in gl. 1. & C. de vsur. l. 3.

c Quæ sit quantitas. i. quæ sit quãtitas, & q̃ sit conditio. Inspicit̃ conditio, vtrum sit possibilis, vel probabilis, vel nõ, vt 3. eo. §. si impossibilis & j̃. e. §. qđ turpi. Quantitas verò q̃ sit inspicitur, vt quantacunque sit, petat̃ certi cõdictiõe, si est certa: aliàs si stipl̃o est incerta, actiõe ex stipulatu: vt hic & 3. de ver. obli. in prin. Ista. n. nomina, quis, & quę, substantię sunt significatiua, non quantitatis s. certę, vel taxatę, vel taxandæ: & hoc secundùm Azonem. Sed contra est, vt j̃. de actio. §. omnes. solue vt ibi. 1 Item contra. ff. de euic. l. si dictum. in prin. Sed ibi sic agebatur. Itẽ contra. C. de sponsa. l. mulier. §. quę omnia. Sed illud fauore matrimonij ne in infinitum pœna excedat. C. de inuti. stipu. l. ij. Alij, vt M. dicunt vsque ad duplũ: & in hoc cõsideratur hic quãtitas vt duplũ nõ excedat sm̃ eũ: vt C. de sen. quę pro eo qđ interest l. j. Alij, vt Ioan. distinguunt inter eũ, qui sciẽter promittet vltra duplũ, et sciat se nõ teneri, vt ille teneatur: aliàs nõ: vt ff. si quis cau. l. sed si quis. §. fi. Alij dicũt vsq; ad quadruplũ semper extẽdi, & nõ plus: vt j̃ de act. §. omnes. prima verior est. Accur. ADDITIO.

Quæ procedit, vbi datio quantitatis nõ est in oblig̃one: vt quia promittis daturum te centum Titio, ad ea. n. agere non possum: & sic facti obligationi pœna censetur apposita, sm̃ Ioan. Fab. & Ang. hic.

d In cõditione stipl̃onis. i. in pœnali stipl̃one q̃ est cõditionalis. s. si nõ pareat promissor principali promissioni. Accursius.

terum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planè si quis velit hoc facere: pœnam stipulari conueniet: vt nisi ita factum sit, vt est compræhẽsum, committatur pœnę stipulatio etiã ei, a cuius nihil interest. Pœnam enim cũ stipulatur b quis, non illud inspicitur, quod intersit eius: sed quę sit quãtitas c in conditione stipulationis. d † Ergo si quis ita stipuletur, Titio dari? e nihil agit. Sed si adiecerit pœnam, Nisi dederis, tot aureos dare spondes? f tunc committitur stipulatio. g

Quoties nostra interest extraneo dari, toties & stipulari possumus.

Sed & si quis stipulet̃ alij, cũ eius h interesset: † placuit stipulationem valere. Nã si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cesserit i administrationẽ cõtutori suo, & stipuletur rem pupilli saluam fore: q̃m interest stipulatoris fieri, quod stipulatus est (cùm obligatus futurus sit pupillo, si malè res gesserit) tenet obligatio. k Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit: stipulatio vires l habebit.

Et si creditori suo q̃s stipulatus sit, ꝙ sua interest, m ne forte vel pœna cõmittat̃, vel prędia distrahãtur, quæ pignori data n erant: valet stipulatio. o

Promissio facti alieni non vales, nisi apposita sit pœna. Aret.

Versa vice, p q̃ aliũ facturum promisit: videtur in ea esse causa, vt nõ teneatur, nisi pœnam q

e Titio dari. Vt promittis Titio, vel mihi, quod dabis Titio? Accur. fin.

f Spondes. s. mihi: alias non valet hoc, vt modo diximus. Accursius.

g Committitur stipulatio. s. pœna eo non dãte, nõ aũt illa inutilis efficitur vtilis, sed pœnæ metu, & illi statur: vt & alias. C. de arbitr. l. 1. Accursi.

Sed & si quis. CASVS. Supradictum est, quod nemo põt alteri stipulari: vñ quæritur, qualiter hoc sit intelligẽdũ? Et dicit Imperator, ꝙ hoc est sic intelligendum: nisi intersit eius qui stipulat̃. Nam si tutor, q̃ tutelam pupilli sui cœpit ministrare, cesserit administrationẽ cõtutori suo: bñ poterit a cõtutore stipulari rẽ pupilli saluã fore, & alteri stipulari, cũ eius intersit: eo, ꝙ si male administrauerit cõtutor tutelã, hẽret pupill⁹ tutorẽ, q̃ prĩo administrauit, sibi obligatũ. Et eadẽ rõne poterit aliq̃s aliq̃d stipulari procuratori, q̃ aliq̃d certa die à dño suo promisit sub pœna, ne pœna cõmittat̃, vel creditori suo, ne pignora sua distrahant̃. h. d. Frã.

h Eius. Scilicet stipulantis.

i Cesserit. Sic 3. de satisda. tuto §. ij alias. 3.

k Tenet obligatio. Nã vtilis actio pupillo datur: vt ff. de mag. conue. l. j. §. pen. Item ipsi stipulanti directa acquiritur, vt hic dicitur.

l Habebit vires. Interest enim mea procuratori meo solui, q̃ in rem meam expendit: vt j̃. manda. §. j. vel ex sic. tua gratia & mandantis.

m Quod sua interest. Quod, idest, quia.

n Data. Ab isto, qui nunc stipulatur.

o Valet stipl̃o. nõ vt procuratori, vel creditori actio cõpetat. sed q̃ stipulat⁹ est, aget actiõe ex stipulatu ad interesse quãti sua interest creditori, vel procur. fuisse solutũ: vt C. de iour. stil. l. si & ff. de ver. ob. l. liber hõ. §. si. & C. de do. l. cũ res. Vel sm̃ nos aget certi cõdi. ad interesse, quod promisimus. 3. de verb. obli. in prin. Acc.

Versa vice. CASVS. Supra dictũ est. ꝙ si aliq̃s alteri stipulet̃, nõ valet stipl̃o, nisi fuerit stipulat⁹ sic, si ita nõ factũ fuerit, vt in stipl̃one cõprehẽsum est, in casu prĩo. Nã si aliquis promiserit aliũ aliq̃d facturum, & stipulatur: non valet promissio, nisi pœnam promiserit, si illud non fecerit alius. h. d. Fran.

p Versa vice. Ad superiorem §. alteri.

q Pœnam. Sed & tunc ad pœnam tantum tenetur. & facit 3. eo. l. si quis alium.

item

† Cui nõ possit adijci pœna. vide hic p Ange. ex snia Iac. But. Bart. Ioã. And. in 3. co. ad medi. vers. solet eẽ du.

† Rõ q̃a hic deest causa finalis ob quã modus stipl̃onis adhibẽd⁹ est: q̃a q̃s stipulat̃ qđ sua interest. Egid. Per.

Pœna ex pacto nõ põt peti.

Quis & quæ, substãtiam significãt.

1 Dic ꝙ ibi loquitur in pœna legali, q̃ nõ excedit quadruplum, sed nos loquimur I pœna cõuentionali, q̃ põt excedere quadruplũ ex dispositione cõtrahentiũ. minus etiã agit̃ cũ lege quam cũ hoïe: vt l. si eũ dies. §. fi. & l. sequ. ff. de arb. Christop.

Item nemo. CASVS. Aliquis promisit tibi fructum fundi in futurum, valet ne huiusmodi stipulatio? Et respon. Iustinia. quod non. Nemo. n. rē suam futuram, in eum casum quo sua sit, vtiliter stipulatur hoc dicit. Franciscus.

ipse promiserit.

Nemo potest stipulari rem suam. Aret.

Itē nemo rē suā futurā, [a] in eum casum, quo sua sit, [b] vtiliter stipulat. [c]

Inutilis est stipulatio, si in re, quæ in stipulationem deducitur, dissensus versetur.

Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor: perinde nulla cōtrahit obligatio, acsi ad interrogatum rñsum nō eēt: veluti si hominē Stichū à te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichū vocari credideris. [d]

Stipulatio turpis, vel ex turpi causa descendēs non valet. Aret.

Quod turpi ex causa promissum est, [e] veluti si qs homicidiū, vel sacrilegiū se facturum promittat,

[a] Futuram. vt partum ancillæ, vel fœtum animaliū suorum, quæ sua futura sunt, vt i. de rer. diui. §. item ea. Item multo magis nō stipulerut rē. quę nūc est sua, vt sup. eod. §. 1.

[b] Quo sua sit. Hoc ideo, quia in eo casu quo sua futura nō est, valet stipulatio. ff. de ver. obli. l. si rem meam. Acc.

[c] Stipulat. Scilicet dari. & id. quia qd' suum est, amplius suum fieri non pōt vt j. de act. §. sic itaque. restitui nō possum stipulari: vt ff. de ver. ob. l. nemo. j. respond. & ff. vsufructu, quemadmodum cau. l. 1. §. sed quod diximus.

Si de alia. CASVS. Stipulatus sui à Titio in hunc modū, Promittis mihi animal? intelligens de equo. & ipse respon. Promitto, intelligēs de asino. valetne stipulatio? Et rñ. do. Insti quod non. Cum. n. de vna re senserit stipulator, & de alia promissor perinde nō valet stipulatio, acsi ad interrogatū responsum non esset: & hoc dicit. Et istum § bene intellige, nisi diuersitas illa placeat stipulatori: quia si sic, bene valet stipulatio. h d. Fran.

[d] Crediderit. Hoc est verum, qñ certum est eos dissensisse, vt ff. de ver. obl. l. cōtinuus. §. j. aliàs aūt si potest ſm vtriusq; intellectū valere, valet ſm intellectū promissoris: vt ff. de ver. obl. l. qui ea pluribus. & l. stipulatio ista §. eum qui. [t] Nec obest quod dicit minorem præstari debere: vt ff. de leg. 1. l. apud Iulianum. §. fero quia minor est, quam dare vult promissor: vt j. de act. §. præterea. Si autem secundum vnius intellectum tantum valere pōt, ſm eius intellectū valet. vt hodie dare mihi Bononiæ decem promittis? si. n. de hac Bononia in qua sumus intelligatur, valet, alias non: vt j. de verb. ob. l. quoties in stipulationibus. & de reb. dub. l. quoties. 2.

[t] Nisi fauorabiliº esset tertiū stipulatorē interpretari l. i ambiguo. ff. de reg. iu.

Quod turpi. CASVS. Stipulatus sui sic, Promittis mihi decē, si Titiū occidero, vel si furtum fecero? valetne hmōi stipulatio? rñd. quod non. Quod. n. ex turpi causa promissum est &c. Franc.

[e] Promissum est. Siue dicam, Promittis homicidiū facere? siue dicam, Promitto decem, quia promittis facere homicidium: vt ff. de ver. ob l. generaliter.

[f] Non valet. Huiusmodi. n. conditiones turpes, impossibiles psumunt à iure: vt ff. de condi. insti. l. si filius. vñ nō valet stipulatio vt i. eo § si impossibilis. Circa qd' tñ dic, quod aut ipsum qd promittitur, est turpe, vt facere homicidium & tunc non valet. nec ēt pœna apposita, vt ff. de verb. obli. l. gñaliter. & l. veluti. & l. si plagij. Idem dico, etsi sub cōdōne turpi, vt hic Aut si honestū promittat, sed tñ turpiter, vt dare decē, sed p metum vel p dolū: tūc valet quidē promissio facta, sed exceptione elidit: [*] vt C. de inuti. stip. l. dolo nisi in casu, vbi ipso iure nō valet promissio facta p metū, vt ff. qd met. cau. l. si mulier §. dos. secundū Ioan.

[*] Vel per indi. officium rescindit. l. si dolo. C. de inutil. stip. & l. inter positas. C. de trāf. l. si. §. j. ff. qd met. caus. qd hī in l. eleganter. ff. de dol.

non valet. [f]

Stipulatio cōditionalis transit ad hæredes stipulatoris, et promissoris. Aret.

Cùm quis sub aliqua cōditione stipulatus fuerit, licet ante conditionē decesserit, postea existente conditione hæres eius agere pōt. [g] Idem est & ex promissoris parte.

Qui promittit certo tēpore dare: nō pōt cōueniri, nisi totus terminus sit elapsus.

Qui hoc anno, [h] aut hoc mēse dari stipulatus est, nisi omnibus partibus anni, vel mensis præteritis, [i] nō rectè [†] petet. *Promissori datur tempus habile ad soluendū. Are.*

Si fundum dari stipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere, nisi tantum spatium præterierit, quo traditio fieri

Cū qs. CASVS. Stipulatº sui à Titio dari mihi decē, sub aliqua cōdōne. añ, quā existeret cōdō decessi postmodū existente cōdōne, quæro vtrum meus hēs agere possit ex ista stipulatione? Et rñd. Iustin quod sic. Eodē modo, si me stipulatore viuēte demū añ cōdōnis euētū decedat promissor postmodū si existat cōditio, poterit agere cōtra hæredes promissoris. Franc.

[g] Agere pōt. Hoc in contractibus. vt hic. & i. de verb. ob lig. §. ex conditionalig. aliud in relictis. vt C. de cadu. toll. §. si autem aliquid. & ff. de manu. test. l. si ita scriptum fuerit. in si. legis. Et facit ad hunc §. ff. de periculo & commo. rei vē. l. necessario. §. quod si pendente. j. respon.

[†] Nota quia hoc tps fauore promissoris, vñ debet interpretari in eius fauorem, vt demū anno fini to teneatur, secus si dixisset annuū promitto qa hoc tēpus est appositum fauore stipulatoris. Egi. Per.

Stipulatio an vitietur pp turpitudinem.

Solutio qñ fiet, si hoc anno promissum sit.

Qui hoc anno. CASVS Stipulatus sui à te dari mihi decē hoc anno, vel hoc mēse, quæritur qñ possim istā decē, petere? Et rñ impet. quod omnibus partibº anni vel mensis præteritis possum petere, aliud aūt est, si stipulatus sui mihi dari aliquod annuum, quia tūc in principio anni potest peti. h. d. Fran. de Are.

[h] Qui hoc anno. i. qui stipulatus est his verbis. Promittis hoc anno vel hoc mense. Et nota quod iste §. est lex. ff. de ver. ob. & incipit. qui hoc anno. Acc.

[i] Præterit. i. elapsis. sed secus est in relictis fauore vltimæ volūtatis nā in capite anni pstatio fit: vt C. qñ di. leg ced. l. j. vel distingue, aut promittit p hęc verba, hoc anno, vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio: vt hic, & ff. de ver. ob. l. q hoc anno. & l. cū qui certatū. Aut annuū, & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in cōtractu fiat promissio ſm Io & B vt ff. de condi. & dem. l. si in annos. & ff. qñ di. leg ced. l. nec semel. Vnde versus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni: Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed quid si vsque ad forum tem promiseris? Videtur quod statim incepto foro possit agi: vt ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus.

ADDITIO. Et hanc ap. Ang. hic, pp dictionem vsque, quæ de proprio significato excludit vt l. 1. ff. de pig. act. secundùm Ang.

Si fundū. CASVS. Promisi fundū & hominem purè. quæro ergo cū ista stipulatio sit pura, verū ex ea incōtinenti possim agere? Et resp. Iusti. quod nō. nisi tantum tempus præterierit, quo traditio fieri possit. & h. d. Super aūt isto tx. solebat aliquādo à quibusdā fieri tale quæstio. quare apud antiquos ista stipulatio. promittis mihi pridie q moriar, erat inutilis, hæc aūt, Promittis mihi

mibi x. cum moriar, apud antiquos erat vtilis? q̃dã istud quare reputat̃ ꝑ irrita, cũ ius antiquũ hodie sit correctũ. sic tñ respõdetur. Incertior est dies mortem præcedens, quã dies mortis dicat°, vt s plurib. & ꝓpter maiorẽ incertitudinẽ dies proxima morti dicebatur apud antiquos sti pulatio in diẽ proximã morti: nõ sic aũt in diẽ mortis. Franc.

a Fieri possit Cum commodo promissoris: vt ff. de ver. si. l. nepos Proculo nec tamen nimiũ expectaretur, licet prius nõ possit soluere: vt ff. de verb. obli. l. continuus. §. illud. Item & si incõtinenti potest, nõ tamen iõ statim exigitur: vt ff. de sol. l. quod diximus. Quoddã ergo tempus mediũ eligimus. s. x. dierũ. secundum quosdã: vt ff. de constit. pe. l pro missor. vel die arbitrio iudicis. cũ lege nõ sit determinatũ: vt ff. de lor. delib. l. j. in si qui iudex statuet tẽpus quoddã. nec nimiũ, nec minimum: vt ff. de sol. l. tauũ. & tẽ ra. hã. l quo enim §. j. & j̃ de off. iud. j. rñ. Item nunquid idem in quãtitatibus, quod in speciebus hic dicitur? Resp. non, imo tempore tanto quantum iudicatis datur, expectatur, vt ff. de iudi. l. si debitori. §. qua. uor mẽsiũ. 2 vt C. de vsur. rei iudica l. ij. secundum quosdã. vel verius dic: vt no. ĩ. de ver. obliga § omnis. in glo. j. statim &c.

Promissor an statim conueniri possit.

Quibus pendentibus capi peterit, nisi satisdet q̃ adueniẽte termino satisfaciet: nec interim compẽsare, vel aliqd opponere poterit, quia tale tẽpus miseratio nis causa cõceditur secũdũm Ang.

possit.

TITVLVS XXI.

DE FIDEIVSSORIBUS.

Quandoquidẽ nõ semper ei qui ꝓmittit tutũ est credere, cautius erit aliũ assumere, qui obligationẽ illã in se recipiat promissore quoq; remanente obligato, quẽ fideiussorem à fide promissa appellamus, qui quidem cuius obligationi vtcunque contractæ, etiam si naturalis tãtùm sit, accedere potest.

PRo eo, qui ꝓmittit, b solẽt alij obligari, q fideiussores appellanẽ: quos hoĩes c accipere solẽt, d dũ curãt, vt diligẽtius sibi cautũ sit. e

Omni obligationi accedere potest fideiussor, et ciuili tantùm: & naturali tantùm: & non tantùm pro homine libero, sed etiã pro seruo. Aret.

In oĩbus aũt obligationib° f adsumi pñt. i. siue re, siue verbis, siue literis, siue cõsensu g ɔ̃cte fuerint. At nec h illud qdẽ ĩterest, vtrũ ciuilis, i an naturalis k sit obligatio, cui l adijciẽ fideiussor: adeo m qdẽ, vt ꝓ seruo n quoq; obligeẽ, o siue extraneus sit, qui fideiussorem à seruo accipiat,

DE FIDEIVSSORIBVS.

Continua sic, Visum est de ijs, qui principaliter obligãtur ex pluribus contractibus. Verùm quia, vt hic dicit textus in principio, pro eo qui obligatus est, solet accedere fideiussor: ideo post illos titulos subijcitur iste de fideiussoribus. Aretinus.

PRo eo. Totus iste ti. diuiditur ĩ v. partes. Primo qualiter fideiussores accipiuntur. Secũdo ĩ qua obligatiõe accedere possũt. Tertio quãdo sũt plures fideiussores, an insolidum vel pro parte quilibet obligetur. Quarto, q̃ non potest fideiussor obligari, quam principalis, & quãdo dicitur in plus obligari. Quinto, quando solẽnitas intrinseca præsumitur. Secũda ibi, in oĩbus. Tertia ibi, si plures. Quarta ibi, fideiussores. Quinta ibi. In stipulationib. CASVS. Quæsiui à iusti. vñ procederẽt fideiussores, siue ortũ haberẽt (Certè dicit ipse, sępè cõtingit. q̃ vnus principaliter obligaẽ & alius pro eo introducẽdo obligaẽ, q fideiussor appellatur. & fideiussores istos accipiunt creditores, dũ curant vt tutius sibi caueatur. Fran.

b Promittit. Scilicet principaliter. s. per stipulationem. & idẽ si quocunq; alio modo quis obligetur: vt j̃. eo. §. j. & ff. eo. l. j. Nunquid autem accessoriæ obligationi accedere fideiussor potest? Resp. sic: vt ff. eo. l. Grece. §. si & de pign. act. l. si rem. § j.

c Quos homines. Idest fideiussores.

d Solent. Scilicet creditores.

e Cautũ sit. Et ẽ cautũ sine dubio: vt j̃. de repli. §. si.

ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cũ fideiussorib°, sed plenior cũ pignorib°, simpliciter verò prolata ab homine intelligitur sina fideiussorib°: secus si à lege vel à prętore, nisi procederet vltra declarando nudam cautionem sufficere. Ang.

In omnibus. CASVS. Quæsiui ab Imperatore, an fideiussor accipi possit solũmodo à debitore, qui est verbis obligatus? Resp. dicens quòd fideiussor potest accipi in omni obligatione, siue sit obligatio contracta re, siue verbis, siue consensu: & plus dico, q̃ fideiussor potest dari pro obligatione ciuili tãtum, & pro naturali tantum, & pro ciuili & naturali: vnde cum seruus domino suo possit naturaliter obligari: potest & dare fideiussorem domino suo in id, quod ei naturaliter debet. & etiam extraneo: & erit ille fideiussor à seruo dat° domino naturaliter & ciuiliter obligatus: licet tñ debitor principalis sit tñ naturaliter obligatus: quod mirum videẽ: cũ plus non debeat esse in accessione, quã in principali obligatione: vt j̃. e. ti. §. fideiussores. Ad quod respõdet quod plus loco, vel tẽpore, vel re, vel causa nõ potest esse ĩ fideiussore. quã in principali debitore: tamẽ circa illud idẽ qđ debet principalis debitor, potest esse efficacior obligatio fideiussoris, quam principalis debitoris. Fran.

f In omnibus autem obligationibus. idest in omni specie obligationũ, dũmodo nõ sit cõtra legẽ: vt ff. eo. l. cum lex. Sed cõtra. C. ne fideiuss. do. den. l. j. Sol. illud speciale est. 3 Item in præsentib. & futuris negotijs potest accedere fideiussor: vt ff. de iudic. l. non quemadmodum. & j̃. eo. §. fideiussor.

g Consensu. Siue etiam ex maleficio vel quasi: vt ff. eo. l. Grece. §. sed & si ex delicto.

h Nec. Idest. non.

i Ciuilis. Scilicet tantum. vt pro eo, qui fuit confessus spe futuræ numerationis: vt j̃. tit. proxi. habet tamẽ eandem exceptionem, quam reus. vt C. de nõ numera. pecu. l. penul. in fine. & l. iã mandatori. Et sic nota, ciuili tãtum obligationi accedere fideiussorẽ: vt hic. & dicta l. dicitur. & ff. eodem. l. fideiussor obligari § 2.

k Naturalis. Scilicet vt pro seruo, vt subijcit. & eo. l. fideiussor. § fideiussor accipi. ergo quantum ad dationem fideiussoris nõ interest, sed quo ad alia multa interest. s. inter ciuilem & naturalem obligationẽ vt ff. de const. pec. l. j. §. debitũ. & l. quod si maritus. §. si quis autem. Accurtius.

l Cui. Scilicet obligationi.

m Adeo. Idest, in tantum.

n Pro seruo. Qui seruus de iure naturali tenetur tãtum non ciuili: vt ff. de condi. inde. l. si id quod. & ĩ. de lib. § j & ĩ. de inutil. sti. §. itẽ inutilis. & huic naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere nõ potest: vt ff eo l. seruus initio & l. seq.

o Obligetur. Fideiussor. Qui pro eo intercedit.

3 Hoc verum in fideiuss. de dote conseruanda ꝓpter pẽdiã cuiusdam inter eos: vt ibi dicit text. quid autem de dote restituenda, vide in l. cõstante. §. quoties ff. sn. ma. Angel.

Seruus el uelitet ne quit obligari.

siue ipse dñs [a] in id, qđ sibi naturaliter debetur.

Obligatio fideiussoria est trãsitoria ad hæredẽ. Ar.

Fideiussor nõ tm̃ ipse obligatur, sed ẽt hęredem reliquit obligatum. [b]

Fideiussor potest adhiberi: etiam pro futura obligatione. Aret.

Fideiussor & p̃cedere [c] obligationẽ, & sequi põt.

Si plures sint fideiussores pro eodẽ interuenietes, in solidũ tenentur singuli: diui tamen Adriani beneficio si omnes litis contestatæ tẽpore soluẽdo existãt, in viriles scinditur debitum: quod si vnus fideiussorum neglecto diui Adriani beneficio solidum debitum exoluerit: frustra à confideiussoribus viriles repetere nitetur: sed ei cũ principali debitore experiendum est.

Si plures sint fideiussores, quotquot erũt numero, singuli in solidũ tenentur. [d] Itaq; liberũ est creditori, à quo velit solidũ petere. Sed ex epistola [e] diui Adriani cõpellitᷣ creditor à singulis, quod mõ soluẽdo sunt litis contestatæ tpe, partes [f] petere. Ideo que si qs ex his fideiussoribus eo tpe soluẽdo nõ sit: hoc cęteros onerat. [g] Sed si ab vno fideiussore creditor totũ cõsecutus fuerit, huius solius detrimẽtum erit, si is, [h] pro quo fideiussit, soluẽdo non sit: & sibi imputare debet, cùm potuerit iuuari [i]. ex epistola diui Adriani, & desiderare, vt pro parte in se detur actio.

Fideiussoria obligatio accessoria est principali, quo fit vt maior principali esse nequeat: minor autem queat.

Annota illud vulgatũ. Qui citò dat, bis dat.

Fideiussores ita obli-

a Dominus. Non idẽ contra, vt dominus seruo possit fideiussorẽ dare. Et est ratio, qa talis fideiussor obligãdo se seruo per consequens domino obligat. Itẽ pro eodẽ & domino obligatur: quod rẽ nõ potest, vt idem pro eodẽ, & apud eundẽ possit obligari. vt ff. e. l. si quis pro eo. §. j. & l. Vranius. & ff. ad Vellia. l. tutor Accursius.

Fideiussor, an sẽper relinquat hęredem obligatum.

Fideiussor. CASVS. Si aliquis pro debitore aliquo fideiubeat, non solum ipse est obligatus, quã diu viuit sed etiam si decesserit, relinquit hæredẽ obligatum. & huius ratio est: quia ex cõtractu teneiur hæres

b Relinquit obligatũ. Siue hoc dictũ sit siue nõ. & idẽ in oi obligatione ex cõtractu, vel quasi in ipsa re principali: vt hic, & ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Sed quid si ad pœnam furti obligatus est, vel alia actione, vel obligatione, quę nõ transit ad hęredes? Respon. Non puto teneri ex hoc casu hæredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio: vt argu. ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarũ. & j. de act. §. fuerat aũt. [1] & facit ad hunc §. ff eodem. l. iiij. §. finali.

[1] Hoc verum intellige quando simpliciter pro illa actionẽ vel delic. fideiubet secus si pro pœnam, vel certã summã, licet pro delicto cõmiserit vel pro eo quod iã erat cõdemnatus: qa cõtra hæredẽ trãsit: nisi sub cõdictione promisisse. t. Io. Fa. & Auge.

Fdeiussor. CASVS. Pone quòd aliquis ita fideiussit pro Titio. Fideiubeo pro Titio tu in id quod sibi credes, vel in id quod sibi credidisti: valetne talis fideiussio? Respo. quod sic & hoc est. quod in istis duobus §§. dicitur. Francisc.

c Fideiussor & p̃cedere. Puta fideiubeo in id quod sibi credes, vel credidisti, vel credis. Nam in his tribus temporibus potest accipi, vt hic, & ff. de vsufru. earum rerum, quæ vsu con. l. quoniam. §. fi.

Si plures. CASVS. Pone, quod pro quodam debitore penes suum creditorẽ quatuor fideiusserũt. nũquid isti plures fideiussores tenẽtur insolidũ? Resp. Iusti. quod sic. & liberum est creditori à quo petat, si velit exigere solidum, de rigore iuris primitiui: sed postea inuenta fuit epistola diui Adriani, in qua cauet, quod inter omnes fideiussores, qui sunt soluẽdo tempore litis cõtestatæ diuidatur obligatio. sed si tẽpore litis contestatæ vnus inueniatur non soluẽdo, cæteros onerat: Sed pone, cũ quatuor sunt fideiussores, quod vnus conuẽtus à creditore, solidũ soluerit quid iuris in illo casu? Respon. Iusti. quod si principalis debitor non sit soluendo. hoc erit suum detrimẽtũ. & sibi debet imputare, quare totũ soluit: qa potuisset se iuuisse epistola diui Adriani. h. d. Franci.

d Tenentur. Idem est in pluribus mãdãtibus, vel in bentibus: vt ff quod iussu. l. fi. Sed videtᷣ iure nouo, quòd pro parte sua tantũ quilibet teneatur ipso iure vt iam non sit necessaria epistola, de qua subijcitᷣ hic nisi expresse in solidũ promittatur: & sic videtur cõtrarij qđ hic dicitur: vt in Auth. de duo. reis. §. j colla. vij. Vel verius (vt puto) dicta auth. loquitᷣ in pluribus reis debẽdi: in quibus ẽt iure veteri videtᷣ fuisse cautum, vt pro partibus tenẽatur: vt ff. de duo. re. l. reos. At secus sit in fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum, vt ipse reus pro quo intercedit. & ita habebit locũ epistola hodie, vt olim.

ADDITIO. Et ista cõmuniter approbatur. Adhibentur enim isti pro securitate creditorũ. eo. in princi. secus in duobus reis & ideo &c. Io. Fab. & Ang.

e Ex epistola. Sed vbi est hæc epistola? Responde, non habemus eam scriptam: multoties tñ de ea mẽtionem facit lex, vt hic, & C. de consti. pec. l. fin. & ff. eod. l. inter fideiussores. & l. seq.

f Partes. Hæc tamẽ epistola fallit in v. casibus: vt in fideiussoribus tutorum qui non implorant beneficium, licet tutores implorent: vt ff. rem pup. saluam fore. l. fina. & ff. de tut. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. Item. fallit in fideiussore fideiussoris: vt ff. eod. l. si plures §. fi. Itẽ fallit, quãdo cæteri fideiussores soluẽdo non sunt tpe litis cõtestatę: vt infra subijcit statim. Itẽ fallit, quãdo eiusdẽ summę sunt fideiussores, sed non pro eodem debitore: vt ff. eo. l. si à Titio. Item & quando infitiatᷣ: vt ff. eo. l. si dubitet. §. ita. Sed nũquid hęc exceptio epistolę est perẽptoria vel dilatoria? Videtᷣ perẽptoria: quia prorsus perimit id quo opponitur. Itẽ ecõtra videtur dilatoria: qa ante litẽ contestatam opponi debet, vt hic quare videtur dilatoria: vt C. de prob. l exceptionẽ. Sed dico eã quasi anomalã, cũ nec perẽptorias prorsus imitetur, quæ vsq; ad sniam opponuntur: nec dilatorias, quæ tantum differunt: vt j. de excep. §. hæc exẽpli. & C. sen. rescin. non poss. l. peremptorias. [a] Sed quid si soluit, nunquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Vt quod sic, vt in Velleia. vt ff de condi. inde. l qui exceptionẽ. & ff eo. l si contendat. Sed cõtra dico: quia nõ inuenio, quòd sit sic fauorabilis, & quia suum recipit: vt ff. de condi. inde. l. repetitio.

Exceptio diuisionis fallit in quinque casibus.

Exceptio epistolæ diui Adriani ẽ anomala.

[a] Tu dic, quod ẽt vsq; ad sniam potest opponi: vt no. in gl. i l. fideiussor. C. eo. an autem post sententiam vide Aug. hic.

g Onerat. Argu. contra ff. ad leg. Rhod. de iact. l. ij. §. si quis Accursius.

ADDITIO. Solu. ibi non erat fideiussor obligatus, nisi pro sua parte.

h Si is. Scilicet reus.

i Iuuari. Facit ff. eo. l. vt fideiussor.

Fideiussores. CASVS. Quæsiui à Iustinian. verũ fideiussores ita possint obligari, quod plus debeãt, quã debeat debitor principalis? Et rñd. Iustin. quòd non.

Obli-

gari non possunt, vt plus debeant, quàm debet is, pro quo obligãtur. [a] Nã eorũ obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus [b] in accessione pōt esse quã in principali re. At ex diuerso, vt minus debeant, obligari pñt. † Itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque rectè obligatur, contra [c] verò obligari non potest. Item si ille purè promiserit, fideiussor sub conditione promittere potest: contra [d] verò non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus est enim [e] statim aliquid dare, minus est post tempus dare.

Fideiussor soluens pro reo, habet contrà eũ mandati actionem. Are.

Si quid autẽ fideiussor pro reo soluerit: [f] eius recuperãdi cã habet cũ eo mãdati iudiciũ. [g] Græcè [h] ẽt fideiussor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω λέγω. † sed & si dixerit θέλω, * siue βούλομαι, * sed & φημί: * pro eo erit, ac si dixerit, λέγω. †

Solennitas intrinseca interuenisse præsumitur, quandoque scriptura verba apta sunt illam comprehendere.

In stipulationibus fideiussorum, sciendũ est hoc generaliter accipi: vt quodcunque scriptũ sit quasi actum, videatur ẽt actum. [i] Ideoq; constat, si quis scripserit se fideiussisse: videri omnia solenniter [k] acta. [l] †

Obligatio.n.fideiussoria accessoria est princi.obligationi. Plus n.non debet esse in accessione, quã in principali oblone: sed econuerso bene pōt esse. Si.n. principalis debitor obligetur in decem, bene pōt fideiussor obligari in quinq., q fideiussor obligetur in viginti hoc esse nõ posset. in versi. Itẽ si ille, casus est talis. Supra dixi, q in maiori quãtitate nõ pōt teneri fideiussor, q̃ debitor pricipalis. Idẽ dico in tpe: nõ enim pōt esse, q fideiussor teneat pure qñ principalis debitor sub cõdõna obligat: q a sic i plus teneret fideiussor, q̃ debitor pricipalis: q a pl⁹ intelligit nõ solũ i quãtitate, sed ẽt i tpe min⁹ & pl⁹ intelligit. ecõuerso aũt nõ pōt obligari pure. hoc dicit.

Cōcor. l. fideiussores & l. in parté. ff. eod.

[a] Obligantur. Sed nũquid in idipsum in quo re⁹ tenetur, saltẽ remanat obligatus: qñ in plus fideiussit? Quidã dicũt q sic. pro qb⁹ est hoc gñale. Vtile p inutile nõ vitiat: vt ff. eod. l. si à reo §. j. & C. de dnn. i. si qs argentum. §. sed in his omnib⁹. Nos cõtra. scilicet quòd in nihilo teneatur: & est pro nobis ff. eod. l. Græcè. § illud.

ADDITIO. Collige ex glo. duas opiniones Prima q vbi fideiussor fideiubet in plus, quã reus principalis debet, obligat p cõcurrente quantitate & p hac sententia allegat primo. l. si à reo. ff e. l. si hacte nus. in fi. ff. de consti. pecu. l. rogatus, in fin. ff. mãda. allegat vulgaris regula: Quia vtile p inutile vitiari non debet, regula iuris: vtile: lib. vj. Christopho.

[b] Nec plus. Contra hanc regulã est. ĩ. de rer. diui. §. si tñ rem alienam. item ff. de cõtrahe. emp. l. si in emptione, in prin. ibi, nec refert. itẽ ff. de solu. l. qui res. §. mihi decẽ. & §. qui stipulat. & §. mihi Romæ. Sed his omnib. da generalẽ solutionem, vt sic expo nas hanc literã, non plus esse pōt in accessione &c. .i. in accessoria obligatione, sm Ioan. item ꝯ ff de iud. l. non quemadmodum. Sol. ibi nõ est plus: quia licet fideiubeat ante reum, non tamen plus tenet. Item contra supra eod. §. j. versi. at nec. Sed ibi nõ est plus en modo, quo dicitur plus. Dicitur enim plus quatuor [a] modis, quorum nullus est ibi: vt ĩ. de act. §. plus autem. Accur.

[a] An aũt his quatuor modis ꝯiungat i. amplius fideiussorem, atq; reum obligari: vide hic p Ioan. Pla.

ADDITIO. Et est ratio: q a in dictis quatuor modis disparitas pueniᵗ ex facto stipulatoris: ideo sibi imputet. Disparitas vero in efficacia. seu substãtia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo sibi magis succurritur.

[c] Contra. i. si reus quinq; pmisit, fideiussor decẽ.

[d] Contra verò Si reus sub conditione pmittat, & fideiussor purẽ. Accur.

[e] Plus est enim. Facit ad hoc ff. de ver sig. l. si cui. §. si. & ĩ. de actio. §. plus aũt. & ff. de solu. l. solidum. & ff. sol. mat. l si constante. §. quoties. Accur.

Si quid. CASVS. Supra dictum est, q inter fideiussorẽ & creditorẽ est oblo verborũ, sed q̃ est oblo liter fideiussorẽ & principalẽ reũ? Et rñ. iust. q si aliquid fideiussor p reo soluerit, habet ꝯ eum actionẽ mãdati: & ita quãquam verborũ obligatio, q̃ est stricti iuris, sit inter fideiussorem, & principalẽ debitorẽ, est obligatio mãdati, q̃ est bonę fidei. Fran.

[f] Soluerit. Sine per iudicẽ, siue nõ: vt ff. mãdati l. idẽq;. §. fideiussores. Sed ẽt in casib. quatuor añ, quã soluat, agit mãdati: vt si hoc dictũ sit, vt ad ips teneat. Item si fuerit cõdẽnatus, item si cœpit bona sua dissipare reus, item si diu steterit fideiussor i obligatione: vt C. mãda. l. si p ea. & ff. mãd. l. Lucius. [t] aliàs nõ agit ante, qu m soluat, sed soluere debet: vt ff. de ꝯdi. indebi. l. indebitã. Sed ẽt in his casibus nullo mõ agit: vt si p inanito, aut donãdi animo, aut in rem suã fideiussit: vt ff. mãda. l. si remunerãdi. §. si passus. & l. si p ta præsente. Item si hoc actũ sit. vt non agam: vt ff. man. l. si remunerãdi. §. Marcellus. item si mandatum non sit obligatorium: vt ĩ. mandati. §. illud. Item & si fideiussor non opposuit exceptionem, quam debuit opponere: vt ff. mãdati. i. si fideiussor. Accur.

Fideiussor i quatuor casibus agit antequã soluerit.

† idest mea fide iubeo ago.

* .i. volo idest ꝯsulto volo.

idest, affirmo.

† .i. dico.

[t] intellige d' arbitrio indicis: sedm cõem opi ni. & not. q a d̃buit stetisse in oblone: nec sufficeret q stetisset i pmissiõe tñ. vl' fideiussiõe.

[g] Mandati iudicium. idest, actionem, si intercessit mandatum, vel etiam eo præsente fideiussit: vt ff. mandati i. qui fidẽ & l. ex mandato.

[h] Græcè. Facit ff. eod. i. Græcè. j respon. & ĩ. quibus mo. tolli. oblig. §. j. versic. sed & Græcè. & supra, de verbo. obli. §. verum autem. Accur.

in stipulationib. fideiussorũ. CASVS. Stipulatio aũt in fideius. pōt esse cauta, & nõ cauta: si aũt cauta nõ sit, vt si instrũm dicat, quod ipse pmiserit creditori interroganti, nihilominus omnia præsumuntur solẽniter acta, quasi interrogatio pmissionem præcessisset. h. d. vsque ad finem. Fran.

[i] Etiã actũ. q. d. sic ita dicit scriptura, ac si verè ita fuisset factũ, qđ forte fuit vel nõ fuit actum, certe p sumit p scriptura, vt sic videat actũ: & est hæc scriptura priuata. dicit. n. si quis se &c. & ex eã vnde incontinẽti pręiudicat, nisi ꝯ pbetur: vt ff de nõ nu. pec. l. generaliter Et facit ad hunc §. ff. de ver obl. l. sciendum: & C. de contra. stipu. l. j & ĩ. tit. § si scri pti. in scriptura aũt publica consistat ei standũ multo magis, nisi ꝯ pbetur: vt C. de proba. l. cum precib⁹. & in Auth. de fide instru. §. si vero moriatur. l prin. § coll. vj. [a] item nota hic pręsumi omnia solẽniter acta quod probant supradictæ leges Accur.

[k] Solẽniter. idest, ẽt interrogationem factã fuisse: quam necesse est præcedere: vt ĩ. de ver. obl. in principio. & C. de commit. stipu. l. j.

[l] Acta. Sed ꝯ. ff. de pub. in rem actio. l. quęcunque. §. fina.

Et alios casus adde ad istã gl. vt per Ang. hic. [s] No. sm Ang. hic. q falsitas instri, itẽ solẽnitas vel error scribẽtis pñt pbari p testes, item simulationes, dũmõ ꝯtra⁹ fuerit sina scriptis celebratus, li cet i scriptis redactus fuerit: aliàs si in scriptis sit celebratus nõ repro bat nisi p ꝯtrã scripturã. De qua mã vide ĩ ti. j. §. item verborũ. Ang.

† Sic ẽt psumit p tũta indicis, q sit solennitas

ista, vide tñ đ hoc in ca. qib ꝫ de pba. & in c. sicut nobis in glo. in ver expri maẽ. post medi. de te iudi.

§.fin.Sol.ibi sunt extrinsecę solẽnitates de tutore & iudice, qui debent adesse, cũ pupillus vẽdit. At hic actus ꝓmissionis nullus est sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo, vel ꝓmitto, intelligit̃ interrogatio facta esse quasi pars ꝓmissionis: & sic ñ est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

TITVLVS XXII.

DE LITERARVM obligationibus. †

DE LITERARum obligationibus.

† Sic C. de nõ nume. pecu.

Iste tit. continuatur ad praecedentia. Quia supra visum est de obligationibus quæ contrahuntur re & verbis: ideo nunc ponit de his, quæ contrahuntur literis. Aretin.

Qui se mutuum accepisse, numerationis futuræ spe, in scriptis cõfessus fuerit, nisi intra biennij spatiũ nõ numeratæ pecuniæ exceptionem obiecerit, postea literis effectualiter obligatur.

Olim scriptura. Tot' iste ti. diuidit̃ i duas partes. Primo ponit qualiter olim scriptura obligabat̃, & eius correctionẽ & nouũ statutũ. Scdo ponit intra quantũ tempus olim & hodie potest opponi exceptio nõ numeratæ pecuniæ. Secunda ibi, Mutum. CASVS. Quæsiui a dño Iusti. quid esset obligatio literarum? Et rñ. dicens, ꝙ obliga. literarũ est illa q̃ neq; constat re, neq; verbo, cõsensu, sed literis, siue scriptura. Ista oblĩo literarũ fiebat olim cũ quadã solẽnitate, qua hodie non habemus. Oblĩo tñ illa inefficax est, quandiu ei põt opponi exceptio nõ numeratæ pecuniæ, ſ olim vsque ad quinquenniũ: sed hodie intra biẽnium. Ex ista aũt oblĩone nascit̃ actio, quæ vocatur condictio ex lege. ſ. tunc qñ non habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ, cum nõ sit verborum obligatio, si enim esset verborum obl. nõ haberet locũ iste ti. iste, sed ad præcedentes tit. esset recurrendum. Ad intellectũ tñ tam tex. quàm gl. isti' §. sciendũ est, ꝙ si aliquis confiteatur in iudicio se debere aliquid alicui, tũc valet ista cõfessio et si sine causa cõfiteat̃, cũ authoritas iudicis siue iudicij vicem causæ suppleat: vt ff. de inter. act. l. j. & ȝ. si autem extra iudicium facta sit confessio, aut est facta sine causa, & tunc non valet, aut cum causa & tũc distingue: quia aut apponit̃ causa mutui, & tunc in odium fœneratorũ potest opponi exceptio nõ nu. pec. intra biennium: & cõpellit̃ fœnerator ꝓbare pecuniã se numerasse. Aut opponit̃ causa dotis, & tũc intra mẽsem, vel annũ potest opponi exceptio nõ nume. dotis. Si aũt ex alia causa confiteat se debere, veluti causa empt. similiter incontinenti pręsumit̃ causa vera. & sic cõfitenti præiudicat. Idem quęrit̃, cum quis confitet̃ in scriptura se debere, quare nõ stat̃ scripturę pręcisè, sed põt opponi ꝯ eã excep. nõ nu. pecu. Dicas ꝙ multum refert, vtrum in scriptura ista contineatur sic, Nouerint M. in nostra p̃sentia constitutum cõfessum fuisse se debere tali ex cã mutui centum. Hæc n. scriptura nõ dicit pecuniam nõ nume. fuisse, sed confessum fuisse se debere tali: qd forsan spe futurę numerationis fecit, q̃ forsan nõ fuit subsecuta: & ꝓpterea ꝯ talem scripturam bene põt opponi excep. nõ nu. pec. nec sequit̃ ꝙ de necessitate tali stetur scripturæ, vt põt subtiliter idagãti liquere. Si aũt ita ꝯtineat̃ in scriptura. Nouerint ꝙ talis in p̃sentia nostra cõst. tutus numerauit, vel numerati fecit tali centũ. hic sit mẽtio p̃cisè in scriptura de numeratione facta: nõ scripturæ stare oportet. q̃a nõ põt hĩmõi literis excep. nõ nu. pec. opponi, sic scire debes, ꝙ ꝓp tres gradus existentes in scriptura. ſ. scripturę, stipulationis, & iuramenti, dicũt quidã tres sunt exceptiones rñdentes istis trib. gradib. Aut. n. cõfitet̃ quis se debere aliquid in sola scriptura. ſ. sine stipũlone, vel iurto, & ꝯ istã scripturã habet locum exceptio nõ nu. pecu. aut in scripturã in qua continetur stipulatio: & ꝯ istam opponitur exc. in factum, Aut in scriptura, in qua cõtinetur iurum, & ꝯ istam opponit̃ exc. doli. Alij dicunt, ꝙ exce. non num. pec. nõ est exceptio specialis, sed generalis cum qua concurrit exce. doli specialis. sed quia excep. doli non habet locum ꝯ paciẽ, vel pactionũ ideo adinuenta fuit exceptio in factũ, q̃ potest opponi ꝯ scripturas in tali casu. Multi aũt dicunt, ꝙ si debitor ante bienniũ exc. non nu. pec. opponat, & arcet creditorẽ ad ꝓbandũ pecuniã fuisse numeratã. post bienniũ et poterit ipsam opponere, sed nõ cũ tanto effectu: q̃a tũc necesse habebit ꝓbari pecunia nõ fuisse numeratam. h. d. Stan. de Are.

Olim scriptura [a] fiebat obligatio, q̃ nominib. fieri dicebat̃: † q̃ noia hodie non sunt in vsu. Planè [b] si qs [c] debere [d] se scripse

† Vnde & nomina facere, est debitorem sibi cõstituere. Ci. li. ȝ. offi. Emis homo cupidus & locuples ꝯ, quãd Pythius voluit: & emit instructos ꝯ noia facit: negocium cõficit.

a Scriptura. idest. solẽnitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subijcit.

b Planè. Licet dicta verba i vsu eẽ desierit: planè &c.

c Si quis. ſ. homo priuatus. Idem est si fiat p aliũ, dũmodo p publicã personam, aliud si p priuatã: vt C. de ꝓba. l. instrumẽta. arg ꝯ ꝯ. ff. de pign. l. fideiussor. §. j. sed ibi in scribentis præiudicium creditur.

ACCVRSIVS. Nota regulariter scripturã priuatã nõ facere fidẽ. Fallit qñ hęc scriptura aliqd ꝯtinet ꝯ scribentẽ: q̃a nõ est verisimile aliquẽ scribere ꝯ se, qđ veritati nõ innitat̃. arg. in l. exẽplo. cũ ibi no. C. de ꝓba. Fallit secũdo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem triũ testiũ fide dignorũ, auth. si q̃s vult caute deponere. C. qui po. in pig. ha. Christoph.

d Debere. ſ. ex causa mutui, & sine stipulatione: hęc enim verba nõ sunt apta ad stipũlonem: vt ꝯ de ver. obli. §. j. si autem sine causa, nõ p̃iudicat: vt ff. de ꝓba. l. cũ de indebitu in fi. Quid si stipulatio interuenit? Rñ. & tunc habet locũ effectus huius titu. nam exceptionem in factum põt opponere: vt C. de non nu. pec. l. cũ vitra. & hoc si spe futurę numerationis: aliàs si tanquam iam esset debitũ, cũ non esset, scienter confitetur, vt donare. aliàs, i. si non vult donare, sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: q̃a obijcit̃ exceptio: vt ff de reg. iur. l. cuius. & ff. de exce. do. l. ij. Et nota caute hic ꝙ p verba p̃ntis tpis fit hęc obligatio, vt p hæc, Scribo me debere, vel Cõfiteor me debere, vt hic dr: & sic est ꝯ opinionẽ nostram, qua dicimus obligationem literarum debere fieri per verba futuri tẽporis: vt C. de postu. l. si sub specie. vt, Scribo me daturum tibi x. ex causa mutui, ad instar stipulationis, quæ p verba futuri temporis tantum fit: vt ff. de verb. obl. l. stipulationum. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico, ꝙ per hæc verba nascatur nunc, & vt nunc. sed quasi etiam prius nata sit, si confiteor p verba p̃sentis, vel p̃teriti temporis & tacite C. de epis. aud. l. si præsens. & C. de non nu. pec. l. in ꝯtractibus. in princi. Vel apertius, non faciunt hæc verba vt obliger, sed vt obligatus p̃sumar: licet habeam [a] exceptionem. Vel verius, licet opponã p verba præsentis vel p̃teriti tpis, tñ semp intelliguntur futura. Quid. n. ꝓdest dicere, Confiteor me accepisse. a. vel debere x. ex causa mutui: & hoc scribã, nisi intelligatur, & ideo teddã ti item quid si dicam, Recepi ab illo x. ex causa mutui, & hoc scribã? Rñ. q̃dã nõ teneri, ꝓp supradictam rationem: q̃a p verba futuri tpis debet fieri. sed certè satis ꝓbo, ꝙ præsumat̃

Stipulatio tantũ fit p verba futuri tẽporis.

a Hęc gl. Pot. non placet. vt hic aum videto.

Obligatio fit tãtũ p verba futuri tẽporis.

rit, a quod sibi numeratum non est: b de pecunia minimè numerata, post multum c tẽporis exceptionem d opponere non pôt: hoc.n. sæpissimè constitutũ est. e Sic fit, vt & hodie f dum q̃ri non g pôt, scriptura h obligetur: i & ex ea nascat cõdictio, k cessante. f. verborum obligatione. l Multum m autem tẽpus in hac exceptione antea quidem ex principalib. constitutionibus n vsq; ad quinquẽniũ procedebat. sed ne creditores o diutius possint suis pecunijs p forsitan defraudari: per constitutionem q nostram, tẽpus coarctatum est, vt vltra biennij metas r huiusmodi exceptio minimè extẽdatur. s †

TITVLVS XXIIII.

DE OBLIGATIONIBUS EX CONSENSU.

etiat obligatus, sicut & cũ scribo me debere, vt hic. nec.n. verbis, imo reb lege impnitur* C. eõ de le. l.ij. Vel dic, q ibi intelligitur mutuum, vt prædixi.

a Scripserit. Idest scriptura confessus fuerit.

b Numaratũ non est. Aliás.n. si numeratũ asset: nõ literis, sed re obligatus esset. vt s. quib. mo. re cõtrahi. obl. j. respon.

c Multũ. Hoc exponitur j. proxi.

d Exceptioné. Scilicet nõ numa. pecu. q̃ pôt pponi, siue petat actor, siue nõ: vt eat. C. eo da nõ nu. pec. l. si quasi: & in scriptis secundum quosdam: vt in Authe. de temp. nõ so. pa. super dote. §. j. colla. vij. Vel forte illud speciale i dote. Primum tñ secundũm lo. verius est. Accur.

ADDITIO. Et hoc verum, vbi non prouocatus opposuit. Et est ratio, quia tunc obtinet vicem actoris, aliás secus. Angel.

e Constitutum ast. A multis Imperatorib. qui fecerunt leges tales. C. eo. per totum vsque ad l. generaliter. nam postea Iusti. sunt.

f Hodie. Hic loquit quasi supradicta loquant ante tpa Iusti. & nunc subijcit. quod hodie sit idem. Vel dicis. Hodie. i. postquã euenerit hoc tempus. s. quinquennium olim. hodie biennium: vt j. proxi. & sm hoc non debet esse, &c. in textu. Accur.

g Dum q̃ri non. Dum querimoniam pponere non pôt de exceptio. non numer. pecuniæ. ex quo euenerit tempus, obligabitur per scripturam ad dandã pecuniam non numaratam.

h Scriptura. Idest p scripturam. Sed certè vr nemi nem scriptura, vel literis obligari, sed intellectu, q ex literis percipitur & verbis. ff. de act. & oblig. l. nõ figura, quod quidam concedunt. sed certe vtcunque facit ad obligationé, & ipsa figura literatũ. & cõtra fas quam exprimunt & quo i d. l. dicitur nõ figura, s. sola. Item nunquid & per contrariam scripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli. vt si creditor sic scribat, Confiteor me non numerasse: vel te confessum non fuisse: vel illum soluisse? Rñ. sic. vt ff. de re iudic. l. nihil tam naturale est. Accur.

i Obligatur. s. ciuiliter & nãliter. post biennium quasi biennium pariat nãlem oblĩonem, nã ante erat ciuilis tñ, non nãlis cum nihil numeratum fuerat. Itẽ si ciuilis non esset, frustra diceretur habere locũ exceptio. Dicimus ergo, q sola ciuilis sit ante biennium, sed post biennium nãlis adijc. s. Vel, quod est veri*, non adijcit, sed prima ciuilis incipit habere vim naturalis & ciuilis. nã & stiplo est de iure ciuili. habet tñ effectũ naturalis oblĩonis & ciuilis: nam ciuilis p se non valet ad exigendũ, vt diximus s. de obli. §. j. Itẽ sic est in re iudicata. Adhuc tñ dicũt quidã, vt Io. & Hu. q si vult post biennium exceptionem opponere & pbare sibi non numeratam pecuniã q ad eũ s. s. sed ante bienniũ pbat creditor: vt C. eod. de non nu. pec. l. si ex cautione. qđ certè est æquũ, & ita biennium hoc solũ operat, q pbationis conuertat onus & et p his facit. quod alias dicit. q non fiant illicitæ exactiones. vt ff. de offi. præsi. l. illicitas Sed certe alt ret de iure vr. s. vt nullo modo admittatur etiã probans. nam sacramentũ nõ pôt d. s. ere, quod est ipsa ac probationis: vt C. eod. l. in c̃tractibus. §. illo. & C de iure delib. l. si. §. licẽtia. Sed certe satis credo primũ verũ & æquũ. Nec obstat, quod de iuramẽ dixi, quia ex parte illius l. in c̃tcibus. non habet iuramentũ vim pbationis, si non vult aduersarius: vt C. de re. cre. & iureiur. l. generaliter. §. sin autem.

ADDITIO. Ex hac gl. collige, q ille q opponit exceptionem non nu. pec. ante biennium, nõ tenetur probare fundamẽtum suæ exceptionis, hoc est pecuniam non fuisse numeratã: imò agens tenetur probare illã fuisse numaratam. Christopho.

k Condictio. Scillicet ex illa l. C. de nõ num. pecu. l. in contractibus.

l Verborum obliga. Idest, stipulatione, q̃ verbis fit. nã tunc titulus iste cessat. & habet locum s. de ver obli. q̃ñ accepit: vel habet locum exceptio in factum: vt C. eo tit. de nõ nu. pecu. l. cum vitia, quando non accepit.

Multũ aũt. CASVS. Quia s. dixit Iusti. q exceptio non nu. pe. post multũ tps opponi nõ poterat, ideo hic exponit, quid est multũ tps, dicens q hoc tps erat olim vsq, ad quinquẽniũ: sed ne creditores suis pecunijs defraudarent pp lõgũ tps intra quod olim potuit oppo. exceptio nõ nu. pec. illud tẽpus per constitutionem Imperatoris vsq; ad bienniũ est coarctatũ: ita q intra bienniũ possit illa exceptio opponi cũ effectu: post bienniũ vero nõ cũ effectu: sed cũ onaret creditorem ad pbandum pecuniã fuisse numeratam. poterit etiam post bienniũ pbare hoc: vt s. dictum est, h. d. vsque ad fi. ti. Fran.

m Multum. Quia post multũ tempus exceptioné pponere non pôt: vt s. modo dixi. quid sit multũ, exponit hic. Et not. multum * p quinquennio ponitur sed diu p decennio ponitur. vt ff. qui & a qui. l. si eum fideicommissaria. §. Aristo.

n Constitutionib. Quas non habemus.

o Sed ne creditores. Non solum illi, sed veri.

p Suis pecunijs. Subaudi, &c. Nã occasione huiõi si daramus longum tempus, & veri debitores interdũ talia opponerent: & ita occasione licitu committeretur illicitum, quod esse non debet: Imo etiam licitũ coarctat, vt vitetur illicitum: vt hic, & in authen. de ecele. re. non alie. in prin. col. t.

q Per constitutionem. Vt C. de non num. pec. l. in contractibus.

r Vltra biennij metas. Sic C. de omni agro deser. l. qui agros. lib. xj.

s Minime extendatur. Et hoc sẽ mutui. si vero diu ex alia causa confiteatur in scriptis, ve' ut emptionis, vel similis inconuenienti præiudicat sibi. nec potest cõ pbari, nisi per aliam scripturam: vt C. de nõ nu. pec. l generaliter. Item hoc in debitore confitente: sed in creditore confitente sibi solutum xxx. dies statuunt: nisi in casibus, vbi incontinenti præiudicatur: vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. super retit & §. sed quoniam.

DE OBLIGATIONIBUS &c.

Suprà dictum est de obligationibus quæ verbis & literis contrahuntur: verum quia sunt alia quæ consensu contrahuntur; ideo de eis subdit. Christopho. Por.

Inst. t. i. super. r Consen-

* Et hoc si his q̃ numero põdere &c. constant. At in his q̃ nõ numero ac põdere cõstant, habet locũ exceptio nõ habitæ rei in quã exceptiones debet pbari se secũdũ For. hic.

Literarũ obligatio tollis pôt p scripturam.

Exceptio nõ numeratæ pecuniæ & post biennium pôt opponi.

Iusm est species pbationis.

† Cõcor. cum hoc tex. gln. j. ante me. ibi, & hoc est verũ, l c. vlti. extra. de solu.

* Dic q multum aut modi cũ iudicatur secũdũ mẽm subiectã: vel hoc moderat arbitrio iudicis. Egid. Per. Mulium quinquennium: & decenniũ cõprehendit.

Licita occasione, illicitum nõ debet cõmitti.

Cõtinuatio.

Diuisio.

COnsẽsu. Totus iste tit. diuidit in tres partes. Primo ponit quot casib. quis obligetur ex ɔsẽsu solo. Secũdo quere in his magis cõsensu solo, quã in alijs oblĩo ɔhit. Tertio ponit effectũ huius oblĩonis, ponẽdo dñã ites huc ɔctũ & stipulationẽ. Secũda ibi, Ideo aũt. Tertia ibi, Item in his.

CASVS. Quæsiuit à Iusti. Dñe, in quib. exemplis est hoc, q obl'o solo consensu ɔhit? Et tñ. q in emptione, venditione, locatione, cõductione, societate, & mandato. Sed quęsiui iterum. Dñe, quere dr bis quatuor modis ɔhi obl'õ consensu? Quia ad hoc q istis quatuor modis ɔhatur obligatio, nõ est necesse, q partes sint p̃sentes, neq; q interueniat scripture, neque etiã aliquid dari: sed sufficit, q cõtrahentes cõsentiãt: vnde isti ɔctus etiã inter absentes contrahi possunt, vel per epistolam, aut per nuncium. hoc dicit. Franciscus de Aretio.

Annota, in cõtractib. qui consensu perficiuntur, ea omnia venire, q̃ ex bono, et æquo præstari oportet: in stipulatione verò ea sola, quæ ex cõuentione partium expressim stipulationi adiecta sunt.

COnsensu [a] fiũt obligationes in emptionibus [b] venditionibus, locationib. [c] cõductionib. societatib. [d] mãdatis. [e] Ideo aũt istis modis obligatio dr̃ ɔsensu ɔhi: qa neq; scriptura, [f] neq; p̃ñtia omnimõ op' est, at nec dari q̃cquã necesse ẽ, vt substãtiã capiat obligatio, sed sufficit eos, q nego tia gerũt, cõsentire. Vñ inter absẽtes quoq; talia negotia ɔhunt, veluti p epistolã, [g] vel per nunciũ. Itẽ in his [h] ɔctib. [i] alter alteri obligat in id, qđ alterũ alteri ex bono, & æquo p̃stare oportet: [k] cum alioqui in verborũ obligationibus alius stipuletur, [l] † alius ꝓmittat.

a Consensu. Sic. ff. de actio & oblig. l. consensu. quæ est. l. 2. Accur.

b In emptionibus vt ff. de contrahen. empt. l. j. §. fin. & ĩ. tit. j. in princ.

c Locationibus. Vt ĩ. tit. ij. in princ. Accur.

d Societatibus. Vt ĩ. d' socio. in prin. Sed ɔ ff. p soc. l. 4. j. rñ. Sed certè ibi non negatur, quin consensu contrahatur societas: vnde non est contra.

e Mandatis. Sed nõne in stip'one cõsensus debet interuenire: vt ĩ. de verb. obl §. j. verb. sed hæc. & ff. de pac l. j. § pen. Rñ. ibi expressis verbis debet esse consensus: vt ff. de verb. obl. l. j. j. rñ. hic autem etiam sine verbis, & inter absentes: vt ĩ. proxi. ibi, inter præsentes tantum & ĩ. de inutil. stip. §. item verborum.

f Neq; scriptura. Hic cautè nota differẽtiam, quam facit inter hunc titu & superiores. Nam quod dicit, neq; scripturã, in hoc discrepat ab obl'one literarũ vt ĩ. ti. j. [g] item in eo, quod dicit. neq; præsentia, dicit pp verborum obligationem, quæ inter præsentes fit: vt ĩ. de inutil. stipu §. item inutilis. itẽ in eo, quod dicit non esse necesse quid dari: ideo dicit, vt discrepet ab illa, quę fit re: vt ĩ. quibus modis re cõtrahitur oblig. per totum.

Tu potes dicere ſm Ioann. Fab. q imò etiam iste tex. dicit ad differentiam ɔctus innominati, qui rei interuentu contrahuntur: vt l. ex placito. C. de rerum permu. Ang.

g Per epistolam. Vt ff. de rei vend. l. quædam mulier. ad finem situ. Accur.

h Item in his ɔctibus. CASVS. Ad intellectum istius. § scire debes, q stip'o dicitur stricti iuris. Sed quæritur, quando cõtractus dicitur stricti iuris? Ad hoc dico generaliter, q quotiescunq; in ɔctu nihil venit, nisi qđ inter partes expressè cõuenit: tunc ille ɔctus dr stricti iuris vñ rescripta demãdata iudicib. dicuntur tota die esse stricti iuris, eo q in eis nihil venit, nisi ea de quib. in eis cautũ est, & arbitriũ dr ẽt stricti iuris, eo q in arbitrio nihil venit p̃ter verba exp̃sse in ɔuentione siue in cõpromissione. Hoc p̃notato pone casum in isto §. sic: dixi Iusti. Dñe, vidi ĩ. b dñã g̃nalẽ inter hũc tit. & species superiores ɔhend. s. inter obl'onẽ, q fit re, & obl'onẽ verborũ, & obl'onẽ literarũ, sed dñe p Deo. dicis aliã diũem inter obl'onem q fit ex cõsensu, & obl'onẽ verborum? Et ille dix. dicis, Frater, ecce etiã aliã dñam. In obl'one. n. quæ fit ex consensu obligat hinc & inde alter alteri, in his etiam. q non sunt dicta in conuẽtione, ex bono, & æquo, ea p̃stari oporteat. In stipulatione aũt verborũ, nihil venit vltra id quod inter partes conuenit. h. d. vsque ad fi. tit Franc. de Are.

i Item in his. Fuit supios dña ad aliã gña obligationum: hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationẽ. Accur.

k Contractibus qui fiunt consensu.

k Oportet. q d. hincinde contrahitur obligatio etiã in ijs, quæ non sunt dicta. nam veniunt vsuræ post moram: vt ff. de actio. emp. l. Iulianus. § ex vendito. Idem est & in omnibus bonæ fid. iudicijs: licet non ex contractu, sed quasi nascantur: vt ĩ. de act. §. in bonæ fidei Accur.

l Alius stipuletur. q. d. necesse est, q omnia deducantur in stipulationẽ. nam aliàs nihil venit in talem obligationem: [m] vt ff de nego. gest. l. si pupilli. in fi. & l. quæ tantundem. Accur.

c Dic certũ q idem vt posse dici i omnibus pactis, q bus ɔhit obl'o ex ɔsensu. vt ff. đ so lu. l. j his. §. imperator. & tñ reguleriter non requiritur scriptura, nisi tñ in quatuor casibus hic descriptis, vt l. pactũ qđ bona fide. C. de pact. & sic vt q iste tex. sit de sectinus. dic ſcđm Ioan. Fab. q hic contrahũtur obl'unes efficaces, ibi nõ: vñ hic de obligationibus efficacib. loq intendit. Ang.

TITVLVS XXIII.

DE EMPTIONE & venditione. †

Emptio, et venditio sine scriptis cõtracta solo consensu perficitur, quã primũ de precio cõuenit, etsi nil sit numeratũ, aut arrhæ noĩe datũ. q̃ verò ĩ scriptis cõficitur, nõ aliter ꝑfecta est nisi instrumenta emptionis cõpleta, atq; in mundũ recepta, & partibus prælecta fuerint: q bus nõdũ absolutis, impunè cõtrahentibus ab emptione recedere licet: nisi arrhæ interuenerint: quas perdit emptor, venditor autẽ duplicatas restituit.

EMptio, & ven-

† Rõ differentiæ est, qa ibi stip. partes sunt p̃sentes, & imputat eis q omiserit, qđ in ɔ eorũ fit: hæc autẽ obl'o fit etiã inter absentes, sõ lex prouidet ipsis, vt ex bono & æquo eis succurratur. Egid. Per.

† Tit. de ɔh. emp. & ven. ff. correspõdet huic & de peri cu. & cõmod. rei ven.

m Nec est quid extrinsecus subintelligi: C. l. in stipulatio. §. Chrysogon'. l. in ɔuẽtionalib' & l. quicquid astringen dæ ff. de verb. obl.

DE EMPTIONE ET VENDI.

Suprà dictum est de obligationibus, quæ consensu contrahuntur: Verum quia illa consistunt aut in emptionib. & venditionib. aut locationibus, & conductionibus, vel societatibus, vel mandato: vt supra titu. 2. in princip. ideo de his tractaturus incipit de emptione, & venditione. Christoph. Porc.

Cõtinuatio.

EMptio. Totus iste tit. diuidit in v. partes. Primo, qñ emptio, & vẽditio ɔhet. & qñ ab ea possit recedi. Secundo, q precium debet interuenire. Tertio qñ emptio est perfecta, ad quẽ spectat periculũ rei vẽditæ. Quarto an sub ɔdõne possit emptio celebrari. Quinto quibus casib. emptio esse non possit. Secunda ibi. pretium aũt. Tertia ibi, Cũ aũt. Quarta ibi, Emptio

Diuisio.

tam

tum sub conditione. Quinta ibi. Loca sacra.

CASVS Quęsiui à Iusti. qualiter cōtrahit emptio, & venditio? Et respondet dicens, q emptio, & venditio contrahitur solo cōsensu, quàm citò fuerit de pretio conuentū: licet nō fuerit arrha data, neque precium, neq; aliquid loco precij: & hæc obtinent ex natura emptionis. & venditionis, quæ fiūt sine scriptura. In huiusmodi enim emptionibus, & venditionibus nihil à nobis innouatum est. Frā.

...ditio cōtrahit, a simul atque b de pretio cōuenerit: quamuis nondum pretium numeratū c sit ac ne arrha quidem data fuerit. Nā quod arrhæ d nomine datur argumentum est emptionis, & venditionis cōtractæ. e Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus, quæ sine scriptura f cōsistunt, obtinere oportet. nam nihil à nobis in huiusmodi emptionibus, & uenditionibus g innouatum est.

In his autem, † quæ scriptura conficiūtur, h non aliter perfectam esse venditionem, & emptionem cōstituimus, i nisi & instrumēta k emptionis fuerint cōscripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, à contrahentibus l autem subscri-

Emptio trib⁹ modis conficitur.

a Contrahitur. Hic nota tribus modis perfici emptionem. Vno modo, scilicet ex quo nō possunt discedere contrahētes: vt C. de actio. & oblig. l. sicut ab initio. secūdum quem modum etiā conditionalis emptio est perfecta. Secundo modo, quādo est pura: & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere: vt ff. de peri. & cōmo. rei vend. l. necessario. in princip. & ita contrahitur hic, sine perficitur. Tertio, quādo res traditur, dicit plus perfici adhuc, sine impleri: vt ff. de actio. empt. l. si quis rem alienam.

ADDITIO. Et istam inducit Ioā. Fab. ad decisionem quæstionis, an, & quando ex consuetudine domino, vel proximo per rei vendic. ius aliquod quæsitū esse censeatur. Angelus.

b Simul atque. Idest, statim postquam: vt supra de rerum diuisi. §. ferę. Accur.

c Numeratum. Nec aliud datum loco pretij: vt supra titul. j. in principio.

d Arrhæ. Vt ff. eodem, de contrahenda emptione. l. quod sæpe in principio.

e Emptionis, & venditionis contractæ. Non antē est de substantia contractus.

f Sine scriptura. idest, sine solennitate scripturæ.

g Venditionibus. Scilicet quæ fiunt sine scriptura.

In ijs autem. CASVS. Dñe supradictum est, q si fiat emptio, & venditio sine scriptis, solo cōsensu perficit: sed qd erit de emptio. & ven. quæ scriptura conficitur? Et respon. dicens, q aliter nō valet talis emptio, & venditio nec est pfecta, nisi instrumēta ab omni vituperio munda, manu alterius cōtrahentium fuerint conscripta, vel si ab alijs sint scripta, oportet q illa à contrahentibus sint subscripta, & si fiant p tabellionē oportet q illa scripta sint à partib⁹. subscripta. & approbata, vt accipiant cōplementū. Donec enim aliquid deest huiusmodi scripturæ pœnitentiæ locus est tā emptori, quā venditori sine aliqua pœna. & hoc verū est, si nō fuerit arrha data, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: quia tūc emptor à cōtu recedere pōt: perdit tamen arrhas: quas dedit. Si autē venditor, q arrhas recepit, à cōtractu recedere velit, poterit: sed restituet arrhas duplicatas ipsi emptori, et si super arrhis nihil inter cōtrahētes actum fuerit. hoc dicit. Quæri potest hic, si tabellio scripturā suam sup contractu emp. & vend. fecerit & eam p annū, vel biennū tenuerit, vtrū sit cōtrahētibus locus pœnitētiæ? & potest responderi q non, nisi cōtractus in scriptis celebretur: sine scriptura sic. Sed vlterius qri pōt. quis cōtractus in scriptis celebrari potest? Et rn. q sup hoc diuersæ sunt opi. Ni enim dicit, q cōtractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quādo ita cōuenit inter partes, q nō valeat cōtractus, nisi inde fiat scriptura. sed non inuenitur in l. cautum, Dominus autē Guid dicit, q contractus dicitur fieri in scriptis, quādo in prin. dictum est, q super contractu illo debeat fieri scriptura. vt C. de fide istr. l. cōtractus. Sine scriptis autē appellat cōtractus, super quibus nō cōuenit vt fieret scriptura: vel si fiat scriptura. tamen nō fit, vt per scripturā cōtractus meli⁹ valeat: sed solūmodo ad memoriam. Scire autē debes ad dilucidiorē huius materię intellectū, quòd in italia talis est consuetudo, quòd primo fit imbreuiatura, quādo super aliquo cōtractu à tabellione publico debet confici scriptura, & fit munda: quod nihil aliud ē, nisi noua scriptura principalis, q debet esse nō cancellata, nō viciata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione munda & postea vocantur partes, & legitur istud mundum corā partibus: & si cōsentiant partes, tūc dicit scriptura à partibus absoluta. Cū autem à tabellione fiunt subscriptiones: tunc est superscriptura completa. Et ista cōsuetudo, dixit dominus Iacob Bal. ab isto §. est deriuata. illa autē in hoc versiculo, hoc enim subsecuto, sine i scriptis, siue sine scriptis &c. sic intellige vtrunque §. quantum ad pœnam arrharum. Idem est, siue i scriptis, siue in nō scriptis fuerit vēditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiā. vnde referas hoc, quod dicit solummodo ad pœnā arrharū, & cōcordabit scriptura. Nā tunc quando cōtractus in scriptis celebrat⁹ est. & cōpletus: si velit emptor, vel venditor à contractu recedere, sustinebit pœnā arrharum: sed non solam. Si autem non fuerit cōtractus scriptura completus: volens recedere à cōtractu solam pœnam arrharum sustinebit. No. q solo consensu emp. & vend. pficitur. item no. q arrha nō est de substantia contractus. Item nota puniri arrhis illū contrahentem, quem pœnitet. Franc de Arec.

Vēditio fit in scriptis & sine scriptis.

h Scriptura cōficiunt. Patet hic. q alia est emptio, siue vēditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicit qñ hoc agūt cōtrahētes, vt nō aliter valeat cōtractus, nisi fiat scriptura, secūdū quosda qd nō vidimus i vsu. Alij dicūt: vt P. q sufficit, q cōtrahentes, vel aliqs eorū dicat i principio cōtract⁹, q inde scriptura fiat: licet nō dicat, q aliter nō valeat, nisi fiat. & hoc approbat i vt C. de fi. instru. l. cōtractus. ibi, illos cū quos i scripturis fieri cōuenit &c. Si aūt simpliciter fiat cōtc⁹, sed postea ad pbationē fiat scriptura: valet qd actū est, & ēt valuisset sine ea: vt ff. de pign. l. cōtrahe. Et eodē modo dico esse itelligēdū, vbicūq; dicitur lege cōtū aliquē in scriptis fieri, vel distractū: vt C. de test. l. testiū. & i Au. de test. § & licet. co. vij. Sed cū fiat i scriptis huiusmodi vēditio, & sine scriptura nō valeret, quare nō dicitur obligatio literarū? Res. quia aliud habet nomē. i. emptio: & verū est hoc nomē, at in mutuo nō est verū mutuatū esse: tūc enim re esset obligatio contracta: vt i. de lit. obl. §. plane.

i Cōstituimus. Præteriti temporis est, & dic vt C. de fide instrum. l. contractus.

k Instrumenta. Quæ vulgo rationes dicuntur, secūdum Ioannem.

l A cōtrahētib. Emptore, & vēditore. & talis subscri

† Eleganté admodum formulā emptiōis scripturæ oīs confectæ vide i cōmētarijs Frāc Balduini hoc ipso titulo.

i Et hæc vera ſm Ange. qñ cōtractus ad sui validitatem vel saltē probationē requirit scripturā de iure communi: siua municipali aut consuetudinario: vt no. in ca j. de eē. si. in vj. & in simili l. Instrumētis. C. de fide instru. alias secus ſm Ang.

ptio fit. & aliàs vbi ꝯtractus aliàs fit in scriptis: vt I Auth. de fide inst. alias de istrumēto. cautela. & fi. §. si quis igit. & §. sed & si quis aut inntoi, & §. se eo. vj.

u Finnt. Scilicet hæc instrumēta. & subaudi, nō aliter valeant, nisi & comple. &c.

b Completiones. Idest mundum coopletum.

c Acceperint. Scilicet ab eodem tabellione, & à partibus: vt subijcit.

d Absoluta. Vt q a lecta fuerint partibus, & laudauerint. Vel dic absoluta. i. subscripta.

u Sine pœna. Sed quomodo sine pœna: cū statim in arrhis eū puniat? Respond. sine pœna interesse & iurisiutandi in litem. Nā hæc pœna esset quātum ad soluentem, licet non quantum ad accipientē: vt ff. si qs tus di. non obt. l. j. §. fi. non aūt ab arrhis aliter liberatur: vt subijcit, ita tamen &c. Item iste talis non facit contra legem. C. de act. & ob. l. sicut. cum hæc lex sibi permittat. Et no. q huius legis pmissio est cū aliqua pœna: arg. contra in

Item emptore pœnitente eadem duo operatur.

ADDITIO. Et tūc nō totum, sed qđ pro arrhis duntaxat datum est duplicatur. Et no. q vbi vēditor se nomine emptoris possidere constituit, nō potest agere ex empto vt tradat: sed aut rei vendicatiōe, vel Publiciana simul, aut vti possideris: vt dicit gl. i auth. sacramenta puberū, C. si. aduer. ven. Ange.

pta: & si per tabellionem fiunt, [a] nisi & completiōes [b] acceperint, & fuerint partibus absoluta. [d] Donec enim aliquid deest ex his: & penitentiæ loc' est, & potest emptor vel venditor sine pœna [e] recedere ab emptione & venditione. ita tñ impunè eis recedere concedim', nisi iam arrharū nomine aliquid fuerit datū. Hoc enim subsecuto, siue in scriptis, siue sine scriptis venditio celebrata est: is qui recusat adimplere cōtractum, si quidē est emptor, perdit quod dedit: si verò venditor: duplum restituere compellitur, [f] licet nihil super arrhis expressum sit. [f]

Contractu emptionis certum debet interueni-re pretium: pretio autem in arbitrium tertij collato suspenditur effectus emptionis, vt si tertius arbitretur, valeat, eo non arbitrante, non valeat.

Pretiū autem constitui oportet. nā nulla emptio sine pretio esse potest. [h] Sed certū [i] esse pretiū [k] debet: alioq si inter aliquos ita ita conuenit, vt quāti Titius rē æstimauerit, tāti sit empta: inter veteres satis, abundeq; hoc [l] dubitabatur, constaret ne venditio, an non. Sed nr̄a decisio [m] ita hoc cōstituit, vt quoties sic composita sit venditio, Quanti ille æstimauerit: [n] sub hac conditione staret contractus: vt si quidem ille, qui nominatus est, [o] p̄tium definierit: [p] tunc

f Nihil expressum sit. Idest, nihil dictū fuit à partib', quid super arrhis fiat, altero pœnitente.

Pretium. CASVS. Supra dictum est, q emptio. & venditio cōtrahitur inter cōtrahentes: si inter ꝯhentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes scire, q oportet, q pretium sit constitutum, & etiam q certum pretium constituatur. Sed pone cum vellē equum amici mei emere: dixit mihi, q haberem equum illum pro tāto, pro quanto Titius communis amicus noster æstimaret: quid erit in isto casu? Et dicit imperator, q alibi ordina ū est, quòd si communis amicus noster definierit pretium, valeat contractus. Si autem ille qui nominatur, noluerit, vel non potuerit pretium definire, non valeat contractus. Idem etiam intelligitur in loca & condue in d. Franc.

Auth. cōstitutio, quæ de digni §. illud. col. vi. Sed [a] si nō est subscriptū, & tamē est tradita: an valeat translatio? Quidā dicūt q nō: vt C. de vsufr. l. vorea. Alij contra: vt C. si quis alteri vel sibi. l. multū interest in fi. & in gl. fi. & ff. de dolo. l. & elegāter. in prin. Distingue aut per errorem, aut scienter.

f Compellitur. Sed qua actione? Respon. ꝯdictione ex lege ista. & ex lege illa C. de fide instru. l. contractus. vel etiam per officium iudicis: vt ar. de rescin. ven. l. ij. Item per actionem ex empto, si tamē fiebat vēditio sine scriptis Nā si fieret in scriptis, nec esset modum completum nō ageret actione ex empto: cū nō esset adhuc vēditio, vt hic dicitur. sed per ꝯdi. ex leg. vel offic. iudi. vt dictum est. Sed nū quid vltra hanc duplicationem arrharū teneatur vēditor ad interesse, si n tradat, vt ff. de act. emp. l. j. & l. ex empto uers. idem Neratius? M. & Azo dicunt quòd nō quia sibi p̄iudicauit accipiēdo arrhas, sicut & aliàs sibi p̄iudicat qs sibi eligēdo: vt ff. de tri. act. l. qđ i hēdē §. eligere. Itē qa hoc videntur agere cōtrahentes inter se vt amissione. & duplicatione arrharū debeat esse cōtenti: ergo pro expresso est habēdū: vt ff. si cer. pet. l. eum quid. Item facit ff. de leg. ij. l. cū filius. §. varijs. B. & Ioā. contra. Dicūt enim adhuc posse agi ad hoc, vt tradat, vel ad interesse: ita vt arrhæ i interesse cōputent. [a] & facit pro eis ff. de mil. test. l. 4. & ff. de inof. testa. l. mater & C. de pact. dot. l. fi. facit melius ff. de act. emp. & vend. l. prædia. in fi. Sed [a] quid si dederit pro arrhis. & pro pagamento? Respond. pactum seruandum, idest, non potest discedere: vt ff. de pact. l. in traditiōibus. Et nota duo operari isto casu. vnū vt arrhæ debeant duplicari vēditore pœnitēte. Itē vt emptio remaneat firma, & agat ad interesse.

h Esse potest. Vt ff. eo. l. 2. & C eo. l. vlti.

i Sed & certum. Nota duo, & q pretium debet esse, & quòd certum.

K Pretium. Repetit de pretio, quod debet interuenire: vt addat duo. scilicet q sit certum, item in pecunia numerata. Acc.

l Hoc. Idest, de hoc.

m Decisio. Vt C. de contrah. emp. l. fi.

n Æstimauerit. Nota, q cautè ponit de tertia persona. Nam secus si in contrahentis arbitrium: vt dicemus j. eo. §. emptio.

o Nominatus est. Quid si in innominatum contulimus: vt vēdo, pro quanto æstimabitur? Respond. nō valet: instar locationis sic factæ: vt ff. locati. l. si merces in princi. nisi in uno casu, q est de pigno. l. ii fundus. §. finali. Accur.

ADDITIO. Sol. ex præcedentibus contractib', quorum occasione deuenitur ad venditionē, potest super declaratiōe pretij offi[illegible] iudicis implorari: vt ibi Secus si nullus præcessisset cōtract', vt hic. Ange.

p Definierit. Etiā iniquè: quia a persona incerta nō receditur: vt ff. de verbo. obl. l. si quis arbitratu. [a] & hoc verum est, q id, quod est de substantia cōtractus, apponit: sed secus si cōferatur quod est de accidente contractus. nam tunc ad arbitriū boni viri recurritur: vt ff de contrah empt. l. hæc venditio. & ff. pro socio. l. si ita contra. & l. societatem & ff. locati. l. si in lege. in princi. quę omnes huic sunt contrariæ. & hoc secundùm Ioānem. Sed secundùm Azo. hoc

a Hoc reȝdū nō est Accus. Egid. Per.

Venditor virum vltra arrharū duplicium ꝑdi tionem tenеatur ad interesse.

a Et sic ad interesse agit quatenus ē vltra arrhas q o pi. verius ſm Ange.

a Et ad dē hmōi ꝯtāarrha rū et ꝯtād p se, ab a. l. o is pro dict. ad qđ vide Cy. I. l. t. C qū liceat ab emp. discedere.

a Hoc reprobat doctor. quia qñ n̄ fuit arbitrat' recedit ab eius psona, etiā si de stando suæ sententiæ intarū fuerit. l. si libertus intauerit. ff. de ope. lt. & c. quintauallis. extra de iureiurā. Ang.

hoc redigit ad arbitriũ boni viri: & sic nõ ꝯdicunt dictæ leges. Nec ob. ff. de ver. obl. l. si quis arbitratu, q ibi non fuerat arbitratus. quo casu concedo non recurri ad boni viri arbitriũ. Sed qñ dr̃ iniquè definitũ? Rñ forte vltra dimidiam iusti pretij: vt ar. C. de rescind. vend. l. si voluntate. & l. ij. Vel (vt puto) iudicis officio expeditur. at si minor sit deceptio, dũmodo nõ minima: vt ff. de in integrum restitu. l. scio. Nã non tantum sibi committitur in alienis, quantũ ipsis dominis liceret: vt ff. solu. mat. l. etiam. §. j. & l. si constante. §. si maritus.

Sed an si iniquè statuat pretiũ, minimè. nã id nõ ꝯuenitur iudicio bonæ fidei, in quo simplex arbitrij appellatio ita accipiẽda est, vt boni viri arbitrio intelligatur. l. si in lege. ff. locati. & condu.

a Persoluatur. Ita q̃ fiat accipiẽtis, vt ff. de actioni. empti. l. ex emp. §. j. etiam vsuræ post moram vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.

b Tradatur. Cautè dicit tradatur, & nõ detur, nam non tenetur facere accipiẽtis, sed de euictione se obligare: vt ff. de actio. emp. l. ex empto. in prin. Sed nũquid præcisè tenetur ad rem tradendam? M. dicit, q sic, & fa cit ꝓ eo quod hic dr̃, omnino tradatur &c. vt ff de rei vend. l. qui restitue re. & ĩ. de donat. §. aliæ. Sed B. contra: dicit enim eum liberari præstãdo interesse, & facit pro eo. ff. de act emp. l. j. in fi. & l. ex empto § & ex empto. ver. idem Neratius scri. & C. de act. emp. l. 4. Sed forte hic posset distingui, an venditor habeat rem, & tunc sententia M. tenet per suas leges, an non habeat rem: & tunc, aut dolo, & culpa desijt eam habere, in fraudẽ puta emptoris: & tunc sententia B tenet. Aut sine dolo, & culpa. & tunc non tenetur venditor: vt ĩ. eo. §. cum aut. Esset enim valde iniquum (quod ait B.) vt sic compellatur æstimationem pro re recipere. vt ff. si cer. pe. l. 2. §. 1. & C. de fideicom. l. b. i fi. Itẽ sic improbè pacta tum pete, cum prætor dicat, pacta seruabo: vt ff. de pac. l. iurisgentium. §. ait prætor.

Venditor an teneatur p̃cisè ad rẽ tradẽdã, vel ad interesse.

c Ad effectum perducatur. Scilicet iã dicto modo, scilicet per traditionem rei, & pretij: vt ĩ. quibus modis tolli. oblig. §. fina.

d Ex empto. Nota, q ex empto emptor, ex vendito, venditor agit. vt hic, & ff. de actio. emp. l. ex empto. j. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito

e Pro nihilo. Vt nec ad boni viri arbitrium recurratur, vt nõ diximus, sed legatũ nõ: ideo nõ est ꝓ nihilo sic relictum: vt C. cõmu. de leg. l. si duobus. §. sed & si quis. Sed ibi fauore vltimæ volũtatis, ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum distinctione, an fuit datum arbitrium conditionaliter, an nõ iuxta l. 1. cũ materia ff. de leg. 2. Item quo ad substantiam legati, non quo ad pœnæ commissionem: vel. multa. in prin. ff. de condi. & demon. Ang.

omnino s̃m ei⁹ æstimationẽ † & pretium ꝑsoluat, a & res tradat, b & venditio ad effectũ ꝑducat: c emptore quidem ex empto d actione, venditore ex vendito agente. Sin aũt ille, qui nominatus est, vel noluerit, vel non potuerit ꝑtiũ definire, tunc ꝓ nihilo e eẽ venditionẽ, quasi nullo pretio statuto. f Qđ ius cũ in venditionib⁹ nobis placuit: nõ ẽ absurdũ & in locationib. g & ĩ cõductionib. trahere.

Vendita rei pretium in numerata pecunia consistere debet, non etiam in alijs rebus: alioqui facile discerni non posset, vter emptor & venditor sit: sic nec quæ res vendita, quodve pretium: ideo tũc potius permutatio dicetur, quæ separatim ab emptione speciem parit.

Item pretiũ h in numerata pecunia cõsistere debet. Nã in cęteris reb⁹ an pretiũ esse posset valde q̃rebatur; veluti an hõ, aut fund⁹, aut toga alteri⁹ rei p̃tiũ esse posset. Et Sabinus, & Cassius ẽt in alia re putabãt i p̃tiũ posse cõsistere. vñ illud est, qđ vulgo dicebat, ꝑmutatione rerũ emptionẽ † & vẽditionẽ ꝯhi: eamq́; speciẽ emptionis & vẽditionis vetustissimã esse: argumẽto q́ vtebantur Græco poeta k Homero, q aliquã partẽ exercitus Achiuorũ vinũ sibi cõparasse ait ꝑmutatis quibusdã rebus: l his verbis. m

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέστασαν, οἶνον ἄγουσαι, Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες, Ἀχαιοί, Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

f Pretio statuto. Sine quo esse non potest venditio: vt in prin. huius §.

g Et in locationibus. Vt ff loca. l. si merces. in prin.

Item pretium. CASVS. Supra dictum est, q duo requiruntur ad hoc, q valeat emptio, & venditio, videlicet q pretium constituatur, & q certum pretium: & adhuc tertium est necessarium, s. q sit in pecunia numerata. Sed nõne si dedero tibi equum pro vino, & ita equum pro vino ꝑmutauero, erit emptio, & vẽditio? Et respondet Impe. dicens, quòd super hoc apud antiquos quærebatur, & Cassius, & Sabin⁹ dicebant, q sic. Dicebãt enim q permutatio erat vetustissima species emptionis, & venditionis, & hoc probãt argumento Homeri dicẽtis q aliqua pars exercitus Achiuorum vinum sibi emit permutatis quibusdam rebus vino & ita permutatio dicitur emptio secundum Homerum. Sed diuersæ scholæ authores aliud sentiebant. Dicebant enim aliud emptionem, aliud permutationem. quia in permutatione non potest parere, quæ res nomine pretij data est, & quæ data non est. Quòd autem vtraque videatur vendi, & loco pretij dari: hoc nulla ratio permittit. Sed Proculus dicebat permutationem esse speciem separatam ab emptione, & venditione, & eius sententia prævaluit. Sed domine, quid videtur vobis de sententia Cassij & Sabini, quæ vtitur authoritate philosophorum? Et respondet, q sententia Proculi melior est, & rationibus validioribus vtitur. h. d. Fran.

h Item pretium. Dixit pretium debere certum esse: nunc dicit, q in numerata pecunia.

i Putabant. Sed malè, vt infra dicam.

k Poeta Homero. Nota argu. quod authoritates authorum, & philosophorum sunt in causis allegãdæ. sic ff. de solu. l. si pater. §. nam & Aristoteles. & ff de iudi. l. proponebatur. & ff. de statu homi. l. septimo. Sed interdum redarguuntur: i vt hic, & ff. de ser. diui. l. in tantum. §. si & l. sed diui.

l Rebus. puta equis.

m His verbis. Scilicet Græcis, quæ legi non possunt. Accursius.

ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Versus Homeri sunt in septimo Iliados, quorũ interp̃tatio hæc est, Affuit ex Lemno ratibus tunc copia vini, Cęsaq́ insignes redimũt hinc vina Pelasgi. Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus Tergora diripiens hinc protulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpora capta. Egidius Perrinus. Vides igitur mentem tex optime probari per istud Græcum.

† Pro hac opinione facit illud Iust. lib. 3 Emi singulas res nõ pecunia, sed cõpensatio mercium Licurg⁹ iussit, auriq́; & argẽti vsũ velut omniũ scelerum materiã sustulit. Plutarch⁹ in ane eũ ferreũ nũmum pendisse. Egid. Per.

Vid Budeũ in anno ad Pandectas, in l. 1. ff. de ꝯ hẽ. empt. & Alciat. li. præter. ij. hoc ipso titu.

i Et malè. nã hic nõ redarguitur dictum Homeri, sed Sabini iurisconsulti dictũ alia Homeri auctoritate reprehenditur: Egi. Per.

Diuersę scholę a authores ꝯ sentiebāt: aliudq; eē existimabant pmutationē rerū, aliud emptionē, & vēditionē: alioqui nō posse rē expediri, b permutatis reb. q̄ videatur res venisse, & q̄ pretij nomine data esse; nā vtranq; videri & venisse, & pretij nomine datā esse, rationem nō pati. Sed Proculi sñia dicentis permutationem propriam esse speciē contractus c à venditione separatā, meritò præualuit: cum & ipse alijs Homericis versib. † adiuuaretur, & validiorib⁹ † rationibus argumentaretur, quod & anteriores diui principes admiserunt: & in nostris Digestis d latius e significatur.

Absoluta vēditione, rei vendita cōmodū et periculū (licet res nondū tradita sit) ad emptorem pertinet: modo neq; dolus neque culpa venditoris interuenerit: aut periculū custodia vsq; ad traditionem venditor susceperit.

Cū aūt emptio, & vēditio ꝯtcta sit, (qđ effici diximus, f simulatq; de p̄tio cōuenerit) cū sine scriptura res agit, periculum rei venditæ statim g ad emptorem pertinet: tametsi

Græci enim pro vino dederunt aliq̄ æs, alij ferrum. alij coria, alij ipsos boues, alij mancipia.

a Scholæ. Singularis numeri est hic. Sic infra de mā dato. §. is qui exequitur.

b Expediri. idest, cognosci.

c Specie ꝯtus. Scilicet innominati. Nam nō habet nomē suū: vt ff. de rerum perm. l. j. §. itē empti. Sed quare dr innominatus, cum ita curiale nomē habeat? Rñdet, quia illi ꝯtus sunt nominati, qui statim vt fiunt, pariunt actionem: vt ff. de pac. l. iurisgentiū. in prin. siue nant consensu, vt vēditio: vt ꝯ. eo. l. prin. siue re, vt mutuū, vt ꝯ. quib. modis re contrahi. obl. in prin. At permutatio nec ex pacto parit actionem nec ex re: sed parit ex vtroque. s. postea dudum re interueniē te ex pacto primo. vt subtiliter colligitur C. de rer. permutat. l. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio pręscriptis verbis: vt j. de actio. §. actionum. & condictio ob causam: vt ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. t.

ADDITIO. Nc. q sunt quidam ꝯtus nominati, & quidam innominati: de quibus in dicta l. iurisgentium. in prin. ff. de pac. in l. naturali per totum. ff. de præscrip. verb. & naturam talium contractuū habes in gl. vnde dixerunt quidā, q donatio erat ꝯtus innominatus: quia ex se non pariebat actionē, cum detur condictio ex l. si quis argentum. C. de donat. Christophorus.

d Digestis. Vt ff. eod. l. j. §. j. Accur.

e Latius. i. melius & aptius in ff dicitur quam hic.

Cum autem emptio. CASVS. In superiorib. dictū est, q emptio & venditio ꝯhitur simulatq; de pretio cōuenerit: licet adhuc res nō sit tradita, neq; pretiū solutū: & hoc si sine scriptura ꝯta fuerit vēditio. Si enim aliqua venditio ꝯhitur in scriptis poterit tam emptor, quàm venditor impunè à ꝯtu recedere, donec totum fuerit completum. Cum igitur dicat legislator post ꝯtum completum periculum rei venditę ad emptorem pertinere: apparet, q periculum rei venditæ pertinet ad emptorem postquam de pretio fuerit conuentum: completur aūt dr ꝯtus vt ex præcedentib. patet, quam cito de pretio conuentum est, quamuis emptori res tradita nō fuerit, sed penes vēditorem perierit. vnde seruus si fuerit vēditus, & ante quam emptori tradatur. sine dolo. & culpa venditoris penes venditorē decesserit, vel aliqua parte sui corporis læsus fuerit, emptori perit: & nihilominus necesse habebit venditori integrū pretiū restituere, si nondum pretium fuerit solutum. Idē et est, si ędes venditæ ante, quam tradant, totæ, vel aliqua ex parte sui incendio consumptæ fuerint, vel fundus vēditus ante, quā tradat, vi fluminis totus, vel ex aliqua parte ablatus sit: vel inundatione, vel aliquo modo deterior sit factus: qa semper emptoris damnū erit. Quicquid. n. sine dolo. & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est: periculum autem ad emptorem pertinet. Sed pone, q in re vēdita, ante, quā tradatur, aliquod lucrum cōtingit. puta res vendita p alluuionem. vel aliquo alio mō longè melior est effecta, cuius erit lucrū? Et rñdet dñs Iusti. q emptoris: quia secundum naturam est, vt eum sequātur commoda, quē sequunt incommoda. hoc dicit. Fran. de Are.

f Diximus. Supra eo. in prin.

g Statim. sed certè imò nō statim: sed nouem sunt necessaria. Primum q vēditio fiat non in scriptis, aliàs. s. si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mūdū eēt cōpletū: vt hic, & C. de fi. instr. l. ꝯtrac. & C. de pericu. & commo. rei vendi. l. cum inter. Itē q fiat purè, aliàs nō perit emptori. licet secus si facta sit deterior: vt ff. de pericu. & com. rei vē. l. necessariò. §. quod si pendente. versi. sanè si extat. Item q sit facta vēditio in specie. nam si in genere, vt puta, vendo hominem: non perit emptori ante traditionem. vt ff de peric. & cōmo. rei vēdi. l. cum qui. & l. quod si neq; in gl. j. Item q sit certa species: quia si sub incertitudine sit venditat licet sit species, non tñ spectabit semp periculum ad emptorem: puta vendo Stichum, aut Pamphilū primus. n. moritur periculo venditoris. vt ff. de ꝯhen. empt. l. si in emptione. §. si emptio. Item q alio mō pereat, quam publicatione rei. nam tunc non perit emptori: vt ff. loc. l. si fundus. Item q nullum pactū sit insertum, q periculum venditorem respiciat. nā tunc non periret emptori: vt ff. eo. de peri. & cōmo. rei ven. l. si in vēditione. in prin. & j. prox § q si fugerit &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictū secundùm B. siue generaliter secundùm M. vt diximus. ff si quis cau. l sed & si quis. §. quęsitum. t itē q venditor non fuerit in culpa. vel dolo, quare res pereat: vt j. pro. §. item q non sit in mora. nam tūc qui vltimam fecit moram, sibi perit: vt ff de peri. & com. rei venditæ. l. illud. & hoc est verum hoc casu. s. siue res p̄tinta erat penes emptorē: siue non. sm Io. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. si. licet M. distingueret ff. de rei ven. l. item si verberatū. §. si. itē q nō sit res, q degustationem desideret: vt vinum & zinziber & similia. Nā tūc distinguit an vēdat in specie: & tunc post degustationē est periculū emptoris. An i gñe: & tunc sunt duo necessaria. vt sit emptoris periculū. s. degustatio, & mensura siue pondus: & hoc sm Io & R. & Hu. vt ff. de peri. cō. rei ven. l. j. in princi. & §. j. Sed Azo dicit, q i vino sit speciale, q statim facta vēditione, & ante degustationē sit emptoris periculū, si sit in specie venditio vt ff. eo de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. in his. sed nunquid distinguitur periculum peremptionis à deteriorationne vino venditio in mensura. vt in venditione conditionali diximus modo per l. ff. de peri. & cō. rei ven l. necessariò. §. q si pendente. vt sic effusionis periculū ad venditorē, acoris & mucoris ad emptorem pertineat? Bul. ait q sic: quia hoc sub quadam condōne fit. l. si degustetur. Sed certe tū semel mutauit consiliū postea & me ratos

a Facit illud Plin. li. 33. quātū feliciore æuo, cum res ipsæ ꝯmutabantur inter se: vt Troianis tēporibus Homero credi conuenit. ita. n. vt opinor, cōmercia vict⁹ gratia inuenta alios ferro emptitasse tradit. Seruius in versu illo Georgi. Quis Milesia magno Velle ra mutentur. hic ait magno mutentur idest, magno pretio ꝯparent. Egid. Per.

† Hi apud Homerū leguntur in 6. Illiados, latinè sic. Iuppiter eripuit mirè hic p̄cordia Glauco, Qui cū Tidide demens crepitātia mutat Arma sub ætatis auto visenda corusco. Vel sic declara vltimū versum, vt apud Aristo. lib. 5. Et hic. c. 9 Pro qui nouécetum, pro ferro tradidit aurū. Ibi enim dī Glaucū arma aurea permutasse cum æreis, non autē ærea

rum aureis emptitasse at mus. Egid. Per.

† Pro hac opinio. facit illud Iusti. li. 3. Emi singulas res nō pecunia, sed compēsatione mercium, Lycurg⁹ iussit: aurūq; & argentū vsum velut omnium scelerū materiā sustulit. Plutarch⁹ tñ ait eū ferreū nummū percudisse. Egid. Per.

t Cantela tñ est, q maxime casus & terribiles exprimantur q a cfa ghalis sub sequēs nō nisi ad alios minores, vel æquales referē: vt in clem. 2 de peni. imò vbicūque qs tenet de casibus intelligi de cōsuetis & solitis & non aliter l. si stipul. § si. ff. eo. Ang.

adhuc ea res emptori tradita non sit. Itaq; [a] si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ędes totę, vel aliqua ex parte incendio consumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit, siue etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, longè minor, aut deterior esse cęperit: emptoris damnum est: cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium soluere. Quicquid enim sine dolo, & lata [a] culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. Sed & si post emptionem fundo aliquid per alluuionem accesserit: ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum eius esse debet, cuius periculum est. [b] Quòd si fugerit homo, qui venijt, [c] aut surreptus fuerit, ita vt neque dolus, neq; culpa [d] venditoris interuenerit: animaduertendum [e] erit, an custodiam eius vsque ad traditionem venditor susceperit. [f] Sanè enim si susceperit: ad ipsius periculum is casus [g] pertinet. si non susceperit, securus est. Idem & in cæteris animalibus, cæterisq; rebus intelligimus.

Annota, Quoties quis ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur: aliòqui secus.

Vtique tamen vendicationem rei, & condictionem [h] exhibere [i] debebit emptori: quia sanè qui rem nondum emptori tradidit, adhuc ipse dominus est. † Idem etiam est de furti, & damni [t] iniuriæ actione. [k]

Etiam sub conditione potest emptio celebrari: et accidentalia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aret.

Emptio tam sub conditione, quàm purè contrahi potest. Sub conditione, veluti, si Stichus intra certum diem tibi placuerit, [l] erit tibi em

---

...tio: quia aliud est in alia conditione, quę non est in potestate venditoris: aliud in hac quę in potestate est: cum possit denuntiare emptori vt gustet & accipiat, aliàs potest effundere: vt ff. de peri. & com. rei ven. l. j in fi. Et sic indistinctè periculum ante mensuram est venditoris. Accur.

[a] Itaque. Nunc ponit exempla.

[b] Periculum est. Facit ff. de pericul. & com. rei. ven. l. id quod. & de reg. iur. l. secundum naturam. & supra de leg. pa. tut. §. fin.

Quod si fugerit. CASVS. Dixi Iustiniano. Domine, supra dictum est quod iuris est, si res vendita antequam tradatur penes venditorem deterior fiat, vel pereat: sed modo quæro, quid iuris sit si seruus venditus post completam venditionem, antequam tradatur fugerit vel surripiatur: ad quem spectabit periculum istud fugæ? Et respon. dominus Iustin. dicens quod si sine dolo, & culpa venditoris fugerit, vel surreptus fuerit animaduertendum est primo, verum venditor aliquod fecerit pactum cum emptore, per quod in se receperit periculum fugæ, vel surreptionis: veluti si custodiam serui venditi in se susceperit vsque ad traditionem: Tunc enim periculum tam fugæ, quam surreptionis ad venditorem pertinebit: & de omni periculo contingente tenebitur. Aliqui autem dicunt, quod etiam adstringitur per illud ad pretium generale, si periculum contingat. Si autem nihil conuenerit inter emptorem, & venditorem tunc erit periculum emptoris. Sed qualiter poterit ei subueniri: cum non sit dominus serui: eo quod seruus non traditur, sed magis seruum illum à venditore possit petere vel rei vendicatione vel condictione furtiua? Et respondere potest ad hoc. quod emptor aget contra venditorem ad hoc, quòd venditor cedat ei tam vendicationem, quam condictionem furtiuam. Idem dic etiam, si damnum datum fuerit in seruo vendito post contractum perfectum: quia actionem legis Aquiliæ sibi competentem propter damnum in se datum post contractum tenetur venditor cedere emptori. hoc dicit. Franc.

[c] Venijt. Idest venditus est.

[d] Neque culpa. Etiam tali qualis in commodato gratia vtriusque partis contracto venit: vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. custod. & ff. commo. l. si vt certo § interdum.

[e] Animaduertendum. Idest distinguendum.

[f] Susceperit. quod pactum valet: vt hic. & ff. eod de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. & ff. de peric. & commo. rei ven. l. j. §. j. Accur.

[g] Is casus. Etiam leuissima culpa contingens, secundum Io. non vero fortuito: licet M. contra: vt C. de pig act. l. quæ fortuitis.

[h] Condictionem. Scilicet furtiuam. quæ scilicet soli domino dabatur: vt hic, & ff. de condic. furti. l. j.

[i] Exhibere. Sed cedendo actiones istas. & hoc quando non fuit in culpa, aliàs non liberatur cedendo: vt ff. pro socio. l. de illo. in princip. quæ est contra.

[k] Et de damni. Puta, si fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datum sit damnum: vt in principio huius. §. nam hæc actio damni iniuriæ domino datur: vt ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. legis.

Emptio tam. CASVS. Quæsiui à legislatore: Domine, vultis ne plura dicere de emptione, & venditione? Et ipse respon. dicens: Frater adhuc præter prædicta scire debes, quòd emptio tam purè, quam sub conditione contrahi potest. Et ponit exemplum de emptione facta sub conditione: quia puta emptio omnibus manifesta est. Et est exemplum suum tale. si emptori dicat venditor in hunc modum: Si Stichus intra certum diem, veluti hinc ad quindecim dies, tibi placuerit, erit tibi emptus pro decem: hæc est emptio sub conditione. hoc dicit. Et nota ad intellectum huius §. quòd cum tria sint in emptione, scilicet commercium, pretium & res, duo prima non possunt conferri in arbitrium alterius contrahentium, hoc est emptoris: veluti, si dicat venditor emptori sic. Vendo tibi rem pro quanto volueris. Secus autem est, quando datur à venditore emptori optio in re ipsa: veluti cum conuentum est de emptio, & dicit venditor emptori sic. Si res tibi placeat hinc ad dies octo, sit tibi empta pro tot. Sed dicet aliquis, semper intra terminum illum potest emptor dicere, quod res sibi non placet: & ita in potestate emptoris erit, vtrum contractus valeat, an necne. Certè verum est. quòd per obliquum, & implicitè est hoc in potestate sua, sed directè non, neque expressè. Expressa enim nocent, non expressa non nocent. Franciscus.

[l] Placuerit. Sed videtur quod in alterius contrahentium arbitrium conferatur emptio, quod esse non potest: vt C. eo de contrahen. emp. l. in vendentis, vel ementis, & ff eo. de contrah. empt. l. quod sæpe. § j. quę sunt contra. Sed dic rem ipsam hic conferri in arbitrium emptoris. Aliud si commercium, vt sit tibi empta si vis, vel pretium

---

[t] Vel ab eo die in antea periere pensionem vasis. Et hoc verum quando est appositum tempus ad mensurandum, alias debet conseruare donec vasa erunt sibi necessaria. & hæc procedunt in vino: secus autem in alijs rebus quia propter hoc effundi non poterunt. Angel.

[a] Lata, non est in aliquibus conditibus.

[t] Porro vindicare rem nemo potest nisi qui eius dominus est. l. in rem actio. ff. de rei vendicat.

Emptio an possit in alterius contrahentium arbitrium conferri.

pro quãto voles, vt dictis legibus cõtrarijs. t Item opponit, hæc venditio, q hic fit non videtur cõditionalis: vt ff. eo. de cõtrahen. empt. l. iij quæ est cõtra. Sed certè ibi fuit empta purè, sed resolutio debebat sub ꝯditione fieri. at hic sub ꝯditione facta fuit: vnde nõ potest impleri, nisi impleta conditione: vt ff. e. l. hęc venditio in prin.

a Aureis tot. Puta decem.

Loca sacra. CASVS. Quæsiui à Iustin. vtrum possum emere loca sacra, vel religiosa? Et resp. dicens, q loca sacra & religiosa huiusmodi sunt, iter, forum, & basilica. Et qui emit. & hoc verum est de publicis, quæ publico vsui destinata sunt, cuiusmodi sunt forũ, & basilica. secus autẽ est in rebus, quæ sunt in patrimonio publico, vt cœmeterium. Et hoc est verũ, si sciens quis huiusmodi res emerit. si aũt quis ignorãs emerit decept⁹ à vẽditore, credens ea prophana, vel priuata: tunc sibi competit actio contra venditorẽ ad interesse. Idem iuris est, si hominem liberum deceptus à venditore pro seruo emerit. h. d. Franciscus. Aret.

ptus aureis tot. a

Emẽs ignorãter rẽ, q̃ non est in cõmercio, habet contra venditorem actionem ex empto ad ĩteresse. Ar.

Loca† sacra, b vel religiosa, itẽ publica (veluti forũ, basilicã) frustra qs sciẽs † emit. q̃ tñ si ꝓ ꝓphanis, vel priuatis c decept⁹ à vẽditore qs emerit: habebit actionẽ ex empto, q d nõ hẽre ei liceat: vt cõsequat qđ sua interest, eũ deceptum nõ esse. Idẽ iuris est, si hominẽ liberum ꝓ seruo emerit. e

TITVLVS XXV.

DE LOCATIONE & conductione. †

Sicut emptio, & venditio solo cõsensu simul atq; de pretio cõueniũt perficiuntur: ita locatio, & conductio quã primũ merces constituta est: quæ vsq; adeò emptioni similis est, vt eisdẽ regulis cõstet: idcirco si locationi incerta merces interuenerit, à contrahentibus tamen postea certificanda, non propriè est locatio, sed innominatus contractus.

L Ocatio, f & ꝯductio ꝓxima est g emptioni, & vẽditioni, ijsdẽ iuris regulis cõsistit. † Nã vt emptio, & venditio ita ꝯhit, si de ꝑtio h cõuenerit: sic & locatio, & cõductio ita ꝯhi intelligit, si merces i cõstituta sit. & competit locatori qdẽ locati k actio, cõductori verò cõducti. Et q̃ supradiximus, l si alieno arbitrio m ꝑtiũ promissum * fuerit: eadẽ & de locatione, & cõductione dicta esse intelligimus, si alieno arbitrio merces ꝓmissa fuerit. Qua de cã, n si fulloni o polienda,

b Loca sacra. Quæ sint ista. habes j. de re. diu. §. flumina. & §. nullius. & §. religiosum.

c Priuatis. Redde singula singulis. nam priuata contraria est publicę. prophana sacræ, & religiosæ. a & facit ff. eod. de contrahend. emp. l. & liberi & l. qa. & l. liberi. Accur.

d Quòd. Idest, quia.

e Emerit. Ignorans: vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

DE LOCATIONE ET conductione.

Text. continuat titul. Quia locatio est similis emptioni: vt in tex. & ff. eod. l. i. ideo post emptionem sequitur videre de locatione. Aret.

L Ocatio. Totus iste tit. diuidit in v. partes. Primo ponit quòd iste ꝯtus habet similitudinẽ cũ ꝯtu empt. Secundo illud per exẽpla declarat. Tertio, qd veniat in isto contractu. Quarto ad quid tenetur cõductor. Quinto, an iste cõtractus trãseat ad hęredẽ. Secũda ibi, Nam vt emptio. Tertia ibi, In §. cõductor. Quarta ibi, Qui pro vsu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

CASVS. Quæsiui à Iustin. Quæ esset natura locationis & cõductionis? Et resp. dicens, q proxima est emptioni, & venditioni. Eisdẽ enim regulis ꝯsistunt isti duo cõtractus. nã sicut emptio, & venditio cõtrahunt, simul atq; de pretio ꝯuenerit: ita locatio, & cõductio, cũ certa merces, i. pretiũ fuerit inter eos cõstitutũ contrahit. q sicut in præcedenti cõtractu actio ex empto dat emptori, & actio ex vendito datur venditori: sic in isto cõtractu actio ex locato datur locatori, & actio ex conducto datur cõductori, & dicit q locatio, & conductio proxima est emptioni, idest, vicina quo ad tractatum, & quo ad sententiã. Sed domine, satis vidi, quòd isti duo contractus consistunt ijsdem regulis. habetisne plura exempla? Dicit, q sic: quia sicut si vendidero rem pro pretio: quod Petro iustũ visum fuerit, si pretium definiuerit Petrus, valet cõtractus. si autẽ nõ fuerit arbitrat⁹, quod sit iustũ pretium, nõ valet cõtractus: vt s. titu proximo dictum est: sic est in contractu locationis, & cõductionis: quòd si aliquis dominum suam locauerit alicui, pro quanto Petrus æstimauerit, si Petrus ęstimatione definiuerit, valet contractus, si non definiuerit, nõ valet contractus h. d. Franc. de Aret.

f Locatio, Sic ff. eo l. ij. Accur.

g Proxima est. Quo ad tractatũ, & quo ad sententiam.

h Si de pretio. Vt s. titu. j. pretiũ aũt.

i Si merces. s. certa, & in pecunia numerata: vt ff. de posi. l. j. §. si quis seruũ. & ff. de præsc. ver. l. naturalis §. at cũ dotẽ. Vnde partiarius colonus, qui partẽ domino reddit fructuũ, impropriè dicit ꝯductor. imò socius magis: vt ff. eo. l. si merces. §. vis maior. Accu.

ADDITIO. Et ideo emptor cogetur stare tali colono, quod no. pro limitatione no. in l. emptorẽ. C. eodem. Angelus.

k Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio competit: vt s. titu j. §. sed & certum esse pretium. in fin.

l Supra diximus. Vt s. ti j. §. sed & certum esse. Ac.

m Arbitrio ff. eo. l. si merces. j. respon.

Qua de causa. CASVS. Versic. iste non refert ad versic. proximè dictum, & præcedentẽ: sed ad illud quod dictũ est in prin. tit. quia sicut emptio, & venditio contrahitur, quam cito de pretio conuenitur, scilicet, certę pecunię: ita si i pecunia numerata fuerat merces cõstituta ꝯtrahitur locatio, & cõductio: qua de cã si i pecunia numerata nõ fuerit certa mihi res cõstituta, nõ valet cõtractus locationis, & conductionis. Pone ergo. q tradidero vestes meas poliẽdas, nulla certa mercede cõstituta, dicit ne cõtractus locationis, & cõductionis? Et rñ. q non. Qualiter ergo agetur inter me. & ipsum, cũ non possit agi locati. & conducti? Et resp. dicens, q agetur præsc. ver. h. d. Fran.

n Qua de causa. Quia dixi certum debere pretium interuenire.

o Si fulloni. Est aũt fullo qui lauat, siue tingit, siue polit.

† Tu dic q omnia ista sunt de substantia cõtractus q in voluntatẽ alteri⁹ cõtrahentiũ cõmittunt. si nõ põt ẽt p verba importantia arbitriũ boni viri. hic autẽ non substãtia, sed accidens, vel qualitas committit. Ange.

† Facit ad totum istũ. §. c. de iure. cũ glo. fi. extra. de iure pa. & ca. j. cum gl. j. de re li. & ven. Ian.

† Secus si ignorãs, quia tenet cõtract⁹, nõ vt consequatur tẽ venditã, sed interesse. & l. & liberi. ff. eo. & si venditor ignorat: soluit precium tantũ. si sciẽs soluit interesse totale. l. emptorẽ. in fi. & glo. fina. ff. de act. empt. Ign. Per.

† Sic ff. locati. & conductori.

a Mãdos. super. 3. commil. gl. 2. i.

† Mãdos. in glo. Facul. §. tamẽ, in ver. & quod,

vers. Non nunquã quod, pro quia.

† Multa tamen esse iuris regulas, quę non possunt vers. quæ cõtra emi cõtenit, annotauit hoc loco Frã. Baldui. eu illum videto.

* Aliàs ꝓmissum

Colonus partiari⁹ nõ est cõductor.

Fullo. polit.

curandave, aut sarcinatori [a] sarcienda vestiméta qs dederit nulla stati mercede ɔstituta, sed postea [b] tm̃ datur[c], quãtũ inter eos cõuenerit: ñ ꝓpriè locatio, & cõductio ɔhi intelligit, sed eo noie [c] actio ꝑscriptis verbis [d] datur. *Locatæ rei merces in numerata pecunia cõsistere debet: aliòqui si in specie consistat, non locatio quidẽ, sed innominatus cõtractus est, ex quo præscriptis verbis actio oritur.*

Preterea sicut vulgò q̃rebat, [e] an ꝑmutatis rebus emptio, & vẽditio cõtraheretur: ita q̃ri solebat de locatione, & cõductione, si fortè rẽ aliquã vtendã siue fruendã tibi aliqs dederit, & inuicem à te vtendã, siue fruendã aliã rem acceperit. Et placuit nõ esse locationẽ, & cõductionẽ, sed propriũ genus ɔctus: veluti, si cùm vnũ bouẽ quis haberet, & vicinus eius vnũ, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicẽ boues cõmodarẽt, [f] vt opus facerent, & apud alterum, alterius bos perierit: [g] neq; locati, neq; conducti, neq; commodati cõpetit actio: qa nõ fuit [h] cõmodatũ gratuitũ: verum præscriptis verbis [i] agendum est.

Emphyteusis constitutio (id est, cum prædii perpetuò fruendũ annua pensione constituta cuipiã cõceditur) neq; venditio, neque locatio est, sed propriã contractus speciem parit: in qua si de rei periculo nihil inter contrahentes actum sit, totius rei interitus ad dominum, particularis verò ad emphyteutam spectat.

Adeò aũt [k] aliquã [l] familiaritatem inter se videntur habere emptio, & venditio, [m] item locatio, & cõductio: [n] vt in quibusdam causis quæri-

Sarcinator.

polit. Accursius.

[a] Sarcinatori. Sarcinator est, qui facta vestiméta resarcit: vt dicemus j. mã. in fi. & proprius dixisset sartor, secundum aliquos, à sarcio, sarcis.

ADDITIO. Tamen etiã bene stat sarcinator, & dicitur à sarcina: & est propriè ille, qui plurimũ vestrũ sumit, & aliqñ ponit̃ pro furore: vt hic.

[b] Postea. Nota, postes. nã prius re nõ secuta, i. nondũ tradita ad reparandũ, actio non datet: vt C. de rerum permu. l. ex placito.

[c] Nomine. Quasi ex nouo contractu nominato: vt ff. de præscr. ver. l. i.

Merces quãdoq; est certa, quãdoq; incerta; quãdoq; nulla.

[d] Præscriptis verbis. j. man. §. fin. cõtra. sed distingue, aut certa merces interuenit & tūc agit̃ locati: vt j. eodẽ. in princip. aut incerta & tunc præscriptis verbis agit̃, vt hic: aut nulla, & tũc est mandatum: vt ff. de præscriptis verbis l. si tibi polienda. & in contrario.

ADDITIO. Intellige si res erat solita locari, aliàs secus: vt l. naturalis. §. at cum do ff. de præscrip. verb. Ang.

Præterea sicut. CASVS. Dixi Iustin. Domine, bene perpendi per exempla superiora, q̃ isti duo contractus scilicet emp. & vend. loc & conduct. magnã habent ad inuicẽ familiaritatem, siue conuenientiã: quid amodo super illis ostẽdere proponitis? Frater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostẽdere in alio exemplo, sicut enim dictũ fuit in præced. q̃ apud veteres dubitabat̃, verũ empt. & ven. posset esse in permutatione & dictum fuit q̃ non: ita solebat quæri de loc. & cõduct. verũ posset fieri in rerũ permutatione. & dicit̃ q̃ non, sed est proprium gen⁹ cõtractus. Pone enim q̃ ita conuenerit inter me, & te, q̃ si ego non haberem nisi vnũ bouem, & tu similiter vnum, q̃ tu haberes boue meũ ad arandum vna cum tuo per duos dies, & ego tuũ haberem postea ad arandũ per alios duos dies. & bos meus apud te tua culpa perierit, q̃ actio mihi competit cõtra te? non actio emp. & vẽd. quia non est certum pretiũ conuentũ inter nos neque loca. & conduct. quia non est certa merces cõstituta inter nos. neque cõmodati, non enim erat gratuitũ. Quid ergo erit? Et respon. q̃ præscriptis verbis est agendum. hoc dicit. Franc. de Aret.

[e] Vulgò quærebatur. supra. tit. j. §. Item pretium.

[f] Commodarent. Impropriè ponitur, vt sequitur.

[g] Bos perierit. Sua culpa. aliàs non tenetur, cum vtriusque gratia contractum sit: vt hic. & ff. de præscrip. verb. l. si gratuitam. §. si margarita. & ff. commod. l. si vt certo. §. nunc videndum.

[h] Quia non fuit. bona ratio: vt j. quib. mod. re contrahi. oblig. §. commodata.

[i] Præscriptis verbis. Quæ cõpetit ex cõtractibus tribus innominatis, do vt des, facio vt facias, do vt facias: vt ff. de præscr. verb. l. naturalis. §. j. ij. & 3. aliàs dat̃ ex pactis incontinenti appositis: vt C. de re. permu. l. rebus, aliàs datur qñ dubiũ ẽ de noie contractus: vt ff. de præsc. verb. l. j. §. ii. & l. 2. 3. & 4.

Præscriptis verbis agitur tripliciter.

Hoc verũ si sup accidentalibus apponatur: secus si sup substantialibus, vt l. pacuũ. ff. de contra he. emp. Ang.

Adeo autem. CASVS. Dixi Iustin. Domine per exempla supradicta perpendi, quòd est maxima familiaritas inter cõtractũ istũ, & præcedentẽ. quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas potest patere in isto casu, in quo dubitatur, an sit cõtractus loca. & conduc. vel contra. emp. & vend. Pone ergo, quòd ego tradiderim alicui sub annuo censu aliquod prædiũ de meis fruendum dicens, q̃ quandiu pensio prædij domino ꝓdij, vel eius hæredi solueretur, nõ liceret domino, neque eius hæredi, cõductori, neque eius hæredi, vel ei cui cõductor, hæresve eius prædium vendiderit, aliove modo alienauerit auferre. de contractu tali dubitabatur apud antiquos, verũ esset cõtractus emp. & ven. eo, q̃ conductori nõ potest dominus auferre prædiũ, quãdiu pẽsio fuerit soluta. rursum potest iste cõtractus sapere naturã loca. & conducti, eo q̃ quolibet anno soluit̃ certa pensio. super hoc dubitauerũt antiqui vsq; ad tempora christianissimi Zenonis, qui dicebat cõtractũ istũ nec eẽ empt. & vẽd. neq; loca. & ɔduc. sed cõtractũ emphyteuticũ, qui dicit proprius contractus & suam ꝓpriã habet naturã. Sed pone q̃ tanta fuerit sterilitas in prædio sibi dato in emphyteusim ꝑpetuã, ita q̃ ɔductor nihil possit de fructibus illius prædij suscipere. cuius erit detrimentũ, vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ? Et respon. Iusti. q̃ Zeno ita ordinauit in isto cõtractu. q̃ si aliqua cõuẽtio facta est inter ipsum, q̃ prædia dedit i emphyteusim, & emphyteutam, q̃ conuẽtio illa obseruet̃: si autẽ nihil conuenerit inter eos, aut est periculum totale: & tunc detrimẽtũ illud pertinet ad dominũ, ita q̃ non teneatur emphyteuta pro tẽpore illo sibi reddere pensionem. aut est particulare detrimẽtũ: & tunc erit periculum emphyteutæ. h. d. Franc.

[k] Adeo autem. Quia ijsdem regulis, & cõstitutionibus consistunt: multa ergo habent inter se cõmunia.

[l] Aliquam. Aliàs non est in litera aliquam.

[m] Et venditio. Scilicet ex vna parte.

[n] Et conductio. Scilicet ex alia.

Verum

soleat, vtrum emptio, [a] & venditio contrahatur, an locatio, [b] & conductio. vt ecce de prædijs, quę perpetuo, [c] † quibusdam fruenda traduntur, † idest, vt quandiu pēsio, [d] siue redditus [e] pro his domino præstetur, neq; ipsi conductori, neq; hæredi eius, cuive conductor, hæresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunque modo alienauerit, [f] auferre liceat. [g] Sed talis cōtractus: quia inter veteres dubitabatur, & à quibusdā locatio, à quibusdā vēditio existimabatur: lex Zenoniana [h] lata ē, quæ emphyteuseos [i] † contractus propriam [k] statuit naturam, neque ad locationē, [l] neq; ad venditionē [m] inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam. & siquidē aliquid pactū fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis [n] esset contractus: si autē nihil de piculo rei fuerit pactum: tunc, si quidē totius rei interitus accesserit, ad dñm [o] sup hoc redundare piculū: si autem particularis, [p] ad emphyteuticariū huiusmodi damnū venire. † quo iure vtimur. [q]

Conuentio vt ex artificis materia opus fiat mercede certa constituta, vēditio est: quod si ex conductoris materia, locatio est.

Item quæritur, si cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro suo [r] certi ponderis, certæque formę [s] annulos ei faceret, & acciperet (verbi

a Verū emptio. Quod videbatur. cū talis datio alienatio sit: vt in Auth. de nō alie. §. alienationis. col. 2. quod locatio non facit: vt ff. eo. l. non solet. Accur.

b An locatio. Quod videbatur, cum mercedem solvere teneretur.

c Perpetuo. Aliter accipit ff. p soc. l. i.

d Pēsio in pecunia.

e Redditus. In specie.

f Alienauerit. Cū multi sint modi alienādi: vt ff. de publi. l. 3. 4. 5. & vi.

g Auferre liceat. Interdū autē datur ad certū tēpus. Interdū in tertiam personā, vel generationē, cū omnia pacta super hoc cōtractu habita valeāt: vt j. per §. sed ecclesia datur in emphyteusim vsque ad tertiā generationē tantū: vt in Auth. de non alie. coll. ij. §. emphyteusim. Vel vt puto etiā in pperpetuū datur, vt quilibet priuatus, vt hic & in Authē. de alie. & emphy. §. licentiam. collat. 9. Acc.

ADDITIO. Tu dic de iure canonico cui stādum est, quod aut fit sine solēnitate, de qua habetur 12. q. 2. sine exceptiōe. & in c. 1. de reb. eccle non alie. in 6. & in c. nulli extra eo. ti. & tūc nō valet vllo mō: aut fit cū dicta solēnitate, & valet: sed oēs etiā exnunc trāsibit. An. Pro quibus, & alijs hoc ptinētib. vid. Mād. sup signa. grę. ti. si l ent. (dentem.

h Lex Zenoniana. vt C. de iu. emph. l. t.

i Emphyteuseos. Emphy Græce. Latinè dicitur meglioratio. hoc ideo: quia olim tantum sterilia dabantur, vt meliorarentur: sed hodie nō tantū sterilia dantur, sed etiā fertilia, nisi in eccle ia quæ dat sola ea, quę congrue videntur œconomo & alijs gubernatorib. ecclesiæ. sic C. de san. eccl. auth. ppetua quoque. Accur.

k Propriā. Agitur ergo cōdictione ex lege ad omnia obseruanda, quæ cōuenerunt. Sed nunquid emphyteuta potest alij dare in emphyteusim? Rñd. sic, vt in hoc §. in auth. de nō alie. eur permut. §. alienationis. col 2. Itē nunquid illud vtile dominiū qd solū habet trāsfert in eū? Rñ. sic, cū rei vēdicatio vtilis sibi detur, vt ff. si ager vec. l. j. & iij. Sed qualiter aget primus emphyteuta cōtra eum, vt eū expellat? Rñ. rei vendicatiōe, q licet de iure sibi nō cōpetat exceptio sñ opponi nō pōt: quia replicaret: & sic si dñs dominū vinciri vt C. de transac. l. vbi. vbi de facto tñ egit. & vincit, & ff. de excep. rei iu. l. siquis. Vel vtitur eget pscriptis verbis, vel dic ex lege Zenonis ed mercedem.

l Neq; ad locationē. Imò differt in septē. Nā hic etiā in specie pstatur pēsio. sed ibi in pecunia tantū. vt hic scripsimus. Itē hic possidet naturaliter. sicut fructuarius. vt ff. de acq. pos. l. naturaliter. sed cōductor nō. vt C. comu. de vsuc. l. j. Itē hic habet dominiū vtile. sed cōductor nō: vt ff. e l. nō solet. Itē hic cōtractus fit in immobilibus tantū, ille etiā mobilib. vt in Auth. de alie. & emph. §. licentiā. col. ix. Itē agitur hic condictione ex lege: ibi, ex conducto. Item hic contractus Iuris ciuilis est. ille naturalis. vt hic dicitur. Itē est hic in scriptura, ille etiā sine ea vt C. de iure emphy. l. 3 & j. de oblig. ex cōsensu. vt j. eo. in prin.

m Neque ad venditionē. Quia hic pensio præstatur, ibi tantū semel pretium. Item ob hoc res reuocatur, sed ab emptore, non p venditorem: vt C. de rei vend. l. ciuile. Itē hic vtile transit dominiū, ibi directū: vt j. de rer. diuisi. §. per traditionem.

n Naturalis. Idest iuris gētium, quod naturali ratione est inductū: vt j. de iu. natu. §. quod verò. hic enim est de iure ciuili, vt & alij: vt j. de actio. §. de cōstituta pecunia.

o Ad dominū. Vt pensionem non habeat. Accur.

p Particularis. Idest medietatis, vel minus. sm M. & ioan. Arg. ff. de vsufru. l. etiam. & de ver. sig. l nomen filiatum. §. portionis. & ff. de dam. infec. l. inter quos. §. demni. & de contrahen. emp. l. domum. Nos dicimus, si aliquid etiā parū remanetis, damnū emphyteutę esse. erg huius §. & C. eo. l. j. De hoc dātur tales versus. Res perijt tota: tūc nil debit ēphyteuta. Si p parte perit, nō ita liber erit.

q Vtimur. Sūt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cōtractu, vt de reijciēdo emphyteuta, si nō soluerit pēsionē p triēniū: vt C. eo. l. ij. §. j. & i Auth de nō ali. §. scire. col. ij. Itē & si velit emphyteuta vēdere, q dño primo denunciare debet: vt C. eo l. fi. §. j. Accur.

ADDITIO. Quod dictū ē emphyteutā posse expelli nō soluta pēsiōe p triēniū verū est in emphyteuta priuato: quia emphyteuta ecclesiæ cessans p biēniū in solutiōe expelli pōt. auth qui rē. C. de sec. san. eccl. & no. C. datur. emphy. l. ij. in gl. repellere. & ex de loca. c. potuit. & in Auth. de nō alie. §. scire in gl. hominū coll. 2. Sed in simplici colono indistinctè biēniū expectatur: vt ff. de loca. l quęro. §. inter locatorem.

Itē quæritur. CASVS Per exēpla superiore vidistis familiaritatē inter istos cōtractus, adhuc est familiaritas mirabilis in exēplo seq. v. g. cōueni cū quodam aurifice, vt de suo argento mihi faceret scyphū certę formæ, certiq; pōderis: quæritur modo vtrū inter me & ipsum videatur emp. & ven. vel lo. & cōdu. Cassius dicit, q in casu quantū ad materiā est emp. & vē. quantū vero ad operā est cōd. & lo. Iusti. aūt dicit, q merito placet sibi, q ex toto sit emp. & ven. quia perinde est, ac si aurifaber scyphū de argento suo fecisset & postea mihi factū vēdidisset. Sed pone, q cōueni cum aurifabro, vt de meo argēto mihi scyphū certi pōderis certæq; formę & mēsurę faceret: qd iuris in isto casu? Et sñ Iusti. q nō dubiū, quin sit locatio & cōduc.

r Suo scilicet, artificis.

s Formę s. demonstratę: sed quid si certa non est mate-

Sic exponit gl. x q. ij. i §. perpetua. quę ponit quot modis accipitur hęc dictio ppetuo, pro qua dictiōe vide Mandos. in superscrip. glo. Fieul. in ver. ed p petuū, & § vo'ētis, in ver. p petuo.

Huiusmodi agri si publici erāt, tanī sunt vectigales à iuriscō sulto dicuntur in l. j. ff. si ager vecti. vel emphyt. Emphyteusis datur ad vera tempora.

Cōcor. cum hoc tex. e vlt. cū gl. j. in princ. eod. tit. eo. ti. Emphyteusis vnde dicitur.

Imò etiā quædam actio spālis quę vocatur actio emphyteusis. sn Bart. l. j. ff. de condi. ex lex. & Angel. hic. Dñs vindicat non domino. Emphyteusis à locatione in septē differt.

Nisi cō duenisset ad nō mo dicum tē

puta vt ff. si eger vecti. per ioan. Feb.

Emphyteutica res si pereat, cui erit damnum.

Colonus tamē pp sterilitatē minus pēdit. etiā si substantiā rei integrā habeat. l. licet. C. da loca. q rñ ratio sterilitatis Colono habenda sit licet colligere ex l. si merces. §. vis maior & ex l. ex cōduc. §. j. ff. loca.

Emphyteusis duo tacita pacta continet.

materia demonstrata? Respond non interest: vt ff. de contrahen. emp l. conuenerit. & l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione suo.

Conductor auté omnia. CASVS. Dicit dñs Iusti. ꝙ conductor omnia, secundum quod cõuenit in conuẽtione, facere debet: si autẽ aliquid eẽt omissum, ita ꝙ in cõductione de eo nihil esset actũ: veruntamẽ inter eos debet illud qđ fuit omissum ex bono, & æquo ꝑstari: puta si conductor in mora fuerit soluendę pensionis. Nam licet de vsuris nihil actum fuerit, tenet̃ tñ ad vsuras, & ecõuerso, licet nihil actũ fuerit de ostijs reficiendis, nihilomin⁹ adhuc tenet̃ locator, & hoc vult dicere litera præsens.

a Legem. idest, pacta: vt ff. depos. l. j. §. si cõueniat. Accur.

b Ex bono. & æquo. Vt vsuras post moram: vt C. eod. l. præses. Item eõ, nã ꝯductor agit vt domus & ostia sibi repatent: vt ff. eo. l. ex conducto. in princip.

Qui ꝓ vsu aut vestimẽtorũ. CASVS. Quidã ꝯcessit mihi iumentũ suum, aut vestimentum suum aut argentum vtendum ꝓ certa mercede, quæritur qualẽ custodiam in ista re mihi concessa ꝑstare tenear? Et rñ. Iusti. ꝙ talem diligentiam teneor præstare. qualem paterfam. diligens ꝑstaturus esset. & ita expone, diligentissimus. i. diligens. & hoc est: quia vtriusque gratia celebratur cõtractus. hoc dicit. Franc.

gr̃a) decẽ aureos: vtrũ emptio & vẽditio, an locatio & conductio ꝯhi videat̃? Cassius ait, materiæ qdẽ emptionẽ & vẽditionẽ ꝯhi, opę ãt locationẽ & cõductionẽ. Sed placuit tm̃ emptionẽ & vẽditionẽ ꝯhi. Qđ si suũ aurũ Titius dederit, mercede ꝓ opera cõstituta: dubiũ nõ ẽ, qn locatio, & conductio sit.

Quæ partiũ expressa cõuentione promissa fuerũt, necnon & quæ ex bono, et æquo præstari debent (licet de ijs conuentum non sit) hæc in contractu seruanda sunt.

Cõductor aũt oĩa ſm legẽ a cõductionis facere debet: &, siquid in lege ꝓtermissũ fuerit, id ex bono, & æquo b præstare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aret.

Qui ꝓ vsu, aut vestimentorum, aut argẽti, aut iumẽti mercedẽ aut dedit, aut ꝓmisit: ab eo custodia talis desiderat̃, qualẽ diligentissimus c pr̃familias suis reb⁹ adhibet: quã si ꝑ

c Diligentissimus. idest, diligens. sic exponit̃ ff. eo. l. si merces. §. qui columnam. nam cũ vtriusq gratia fiat locatio, non venit exactissima diligentia: vt ff. eõ. l. si vt certo. §. nunc videndũ. Alij ꝓpriè ponunt, & dicunt speciale in his rebus, quæ facilè põt frãgi.

ADDITIO. Et hęc vltima videtur communioꝛ, diuersitatis nõ fundatur sup facili haũ rerũ fragilitate: ideoque dilig ntior cura est adhibenda. c. vbi periculum. de elect. in vj. Christoph.

d Amiserit. Vel damnum datum sit, quod præuideri non poterat: vt ff. eo. l. sed & de damno.

Mortuo conductore. CASVS. Quæsiui à Iusti. sic, Quidam conduxit sibi hospitium, intra tpa conductionis decessit cõductor & successit hęres eius in cõductione: poteritne alteri domũ locare? Et rñ. Iust. ꝙ sic, quod intellige, iure loca. & conduc. non autẽ iure societatis. h d. vsque ad finem.

e Conductore. Proprietatis, secus in vsufructu. vt C. de vsufru. l. si domina. Vel dic vt ibi, ff. de iure dot. l. si socius. in fine.

f Succedit. Vt C. eo. l. viam. sed an moriẽte scholare, vel recedente. substituere põt? Rñ. sic de iure cõductionis, sed rõ societatis ꝓhibet. q̃ ꝑualet, vbi certa persona eligitur: vt ĩ. tit. j. §. soluitur.

e Et hæc vera vbi eius vsusfruct⁹ cõstituit̃. secus si fructus vsq; ad certũ tp̃s vendant̃, vel locentur: vt hic per doct.

stiterit, & aliquo casu fortuito eã rẽ amiserit, d de restituẽda ea nõ tenebit̃.

Contractus locationis ad heredes transit conductoris. Aret.

Mortuo conductore e intra tpa cõductionis, hæres eius eodem iure in conductione succedit. f

TITVLVS XXVI.

DE SOCIETATE.†

Et oĩum bonorũ, et certæ negotiationis coiri põt societas: in qua quæ circa eã lucrũ aut damnũ pacta sunt, seruari oportet; quod si nihil conuentum sit, equas partes & in lucro, & in damno inuicem referre decet. in hac tamẽ socij pacisci queunt, vt alteri plus lucri, alteri plus damni obueniat: quinimò & quòd vnus lucri partem ferat, de damno verò non teneatur.

Annota. Id lucrũ dici qđ omni dãno deducto superest.

Societatẽ coire solemus, aut

DE SOCIETATE.

Iste titu. sic continuatur. Dictum est suprà de quibusdã cõtractibus, qui fiunt cõsensu: verum quia societas est etiam contractus, qui fit consensu, vt patet supra, de obli. ex consensu. § 1. ideo sequitur titu. de societate. Accur.

Est autem societas (vt ait Marcus Tullius) duorum pluriumve conuentio honesta a contracta ad vberiorem quæstum, & commodiorem vsum.

Societatem. Totus iste tit diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus possit contrahi societas. Secundo quæ partes possint esse in lucro, & dãno, & si non fuerint à partibus expressę. quæ intelliguntur. Tertio quãdo societas, & quomodo finitur. Quarto ad quid socius tenetur. Secunda ibi, Et quidem, Tertia ibi, Manet autem, Quarta ibi, Socius socio.

Cõtinuatio.

† Sic ff ꝓ socio.

a Nã malorũ non est societas. l si à reo. §. id qđ. ff đ ñ deiu. ergo si ẽ inhonesta dẽ cõuẽticula l. cõuẽticulã. C. de episc. & cle. ab historicis cõiuratio vocatur. Egi. Pet. Diuisio.

CASVS. Dixi Iustinian. Domine, bene perpendi per supradicta, quod iam de societate eras tra ctaturus. pro Deo qualiter contrahitur societas? Et respondet dominus Iustinianus, quòd solemus contrahere societatem omnium bonorum, quam Græci cœnopraxian appellabant: aut vnius negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi: & tunc æqualiter participabunt lucrum, & damnum. si autem super partibus lucri aut damni aliquid statuerint: tunc quod inter eos conuenit, seruabunt Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titium duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia ad Seium verò duæ partes damni, tertia verò lucri, valet ne ista conuentio: & dicitur quòd sic. Quintus tamen Mutius dicebat, ꝙ talis conuentio erat contra naturam societatis, & quòd non valebat. Seruius autem Sulpitius dicit, quòd talis pactio valeat. quod inte conuentionis intelligi potest etiam ita cõtrahi, quòd vnus pecuniam conferat, alius autem nihil; lucrum tamen inter eos communicabunt. quia sæpe alicuius ꝓuidẽtia, vel opera pecuniæ ꝑualet. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, quòd vnus

habeat

habeat partem lucri, partem aűt damni nő ferat. va let ne pactum tale in societate? Dicit Seruius ꝙ sic, ita tñ ꝙ si sit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compensatio lucri cum damno: & illud solum, qđ superest, dicatur lucrum. hoc dicit.

striæ, quam alterius ff. eod. l. si nő fuerit in prin. Ibi, si verò placuerit ſm Azo. cum societas sit fraternitatis ius: vt ff. eo. l. verum in fi j. rñſ. ioã. ꝫ. & subaudis in l. illa, si nő fuerint maximè. Alij idem, quod ioã. sed tali ratione, qa iure conuentionis valent, nő societatis. ff. de polli. l. j. § si conuenerit Accur.

totorū a bonorū, quam Græci specialiter κοινοπραξίαν, l appellãt: aut vni⁹ alicuius negotiationis, veluti mãcipiorū vẽdendorū, emẽdorũq;, aut olei, aut vini, aut frumẽti emẽdi, b vẽdẽdiq;. Et qdẽ si nihil de partibus lucri, & dãni nominati cõuenerit, æquales c .f. partes & ĩ lucro, & ĩ dãno spectant. Quòd si expressę d fuerint partes: hę seruari debẽt. Nec.n. vnquã dubiũ fuit, qn valeat cõuẽtio, e si duo inter se pacti sint, vt ad vnũ quidẽ duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad aliũ tertia. f

Valet cõuentio inter socios, vt maiorẽ partẽ lucri ferat alter quã dãni, et ecõtra: et ẽt ꝙ lucrum particeps alter, et dãnũ non sentiat. Et lucrũ dicitur, quod superest omni damno deducto. ※ Are.

De illa sanè cõuẽtione q̃situ̅ est: si Titius & Seius inter se pacti sint, vt ad Titium g lucri duæ partes ptineant, dãni tertia: ad Seiũ duæ partes dãni, lucri tertia: an rata debeat haberi cõuentio? Quint⁹ Mutius ꝯ naturam societatis talem pactionem esse existimauit: & ob id nõ esse ratã habendam. Seruius h Sulpitius (cuius snia præualuit) ꝯ sensit quia sæpè quorundam

ita preciosa est opera in societate, vt eos iustum sit conditione meliore in societatem admitti. Nam & ita coiri posse societatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tñ lucrum inter eos cõe sit: qa sæpè opa alicuius pro pecunia valet: Et adeo i contra Quinti Mutij sententiam obtinuit: vt illud quoque constiterit, posse cõuenire, vt qs lucri partem k ferat, de dãno nõ teneã, qđ & ipsum l Seruius conuenienter sibi m fieri existimauit. Qđ tñ ita intelligi oportet, vt si ĩ alia re lucrũ, in alia damnũ illatũ sit: cõpensatione facta, solũ quod superest intelligatur lucro esse.

Pars in lucro adiecta, in damno quoq; adiecta videtur, & è diuerso.

Illud expeditũ est, si ĩ vna causa pars fuerit expressa: veluti in solo lucro, vel in solo dãno: ĩ altera verò omissa: ĩ eo quoque qđ ꝑtermissum est, eandẽ partem seruari. n

Renuntiatione soluitur societas, quo fit, vt q̃ post renũciatione obuenere, cõicanda non sint: nisi callide quis societati rẽnũciarit, vt solus expectatũ lucrum cõsequeretur.

Manet autem societas

a Totorum. Idest, omniũ. & expresse: vt ff. eo. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nã hoc nomẽ .s. totus, tota, totum, totaitem ad vnam rem signat. ADDITIO. Hoc verum si ad vnam adijcit alias si ad vniuersitatẽ, de illa tãquã de vno prædicatur. Ioan. Fab.

b Emendi. Item dnob. alijs modis, scilicet simplr. vt ff eo l. coitr. & l. nec adiecit. Item v. ni⁹ rei: vt ff eo. l. societas Accur.

c Æquales. Sic ff. de hęde. insti. l. quoties. § hęres. & ꝫ. de hære. insti. §. si plures. & ff. eo. l. si non fuerint. & dic æquale fuisse capital. Accur.

ADDITIO. Aliàs erit in arbitrio iudicis considerãtis sociorum operis. Et nõ. ꝙ licet capitale, ita nec lucrum durante societate extrahi potest Ang.

d Expressę. Etiam in solo lucro: vt ꝫ. eo. §. illud.

e Conuentio Scilicet talis vt sequit.

f Tertia. Scilicet pars lucri & damni.

g Ad Titium. Computatio hic ita expedita hat, vt si lucrũ in vna re, in alia verò dãnũ ꝯtigerit, vt si deducto omni dãno lucrũ superest, vn⁹ in duas partes, alius in tertiã partem admittatur eius lucri. Si verò tãtum damnum superest: is q duas partes dãni ferre debet: in rebus, quę supersunt, tanto minus quam alter accipiat: quantum faciat tertia pars damni. vt ff. eo. l. Mutius.

h Seruius hic. Seruius sibimet contradicere videt. vt ff eo l. Mutius. sed non est verum nã ibi dicit da facto hoc esse non posse, scilicet vt damnum, & lucrum sit in eadem societate: cum damnum lucro, & econtra lucrum damno deducto intelligatur: vt ĩbi dicitur. & ꝫ. eod versi & adeo.

i Et adeo Hæc pacta inæqualia tunc demum locũ habent, quando alter plus contulit operæ, vel indu

ADDITIO. Ista cõmuniter approbatur: vt per Christopho. hic. Et hęc vera intellige, quando vel de vtroque, vel de altero tãtũ aliqd inter partes cõuẽtũ est. Si verò nihil, sed simpliciter tñ sit ꝯtracta societas: dic vt p Ang. hic.

k Partem. Non totum: aliàs esset Leonina. i. vt dr in fabula Aniani, vel Esopi, & ff eo. l. si nõ fuerint. §. si. & l. si vero. §. sed si priuĩ ĩ fi.

l Quod & ipsum. Scilicet dictu in hoc proximo casu.

m Cõuenienter. Idest, conueniens suæ sententiæ, quam dixit ꝫ. eo. §. de illa.

Illud expeditum. CASVS. Pone duo mercatores societatem adinuicẽ ꝯtraxerunt: & super hoc literas confici fecerunt: in quibus cõtinebatur ꝙ lucrũ si quod inter eos contingeret, diuideretur: & nulla fuit facta mẽtio de damno, quid iuris in hoc casu? Rñ. ꝙ eadem est rõ obseruanda in damno, ꝙ & in lucro est expssa, & ecõuersu. hoc dicit.

n Seruari. Nota eandem esse rationem cõtractatorum. sic ff. de leg. iij. l. fin §. fi. ff. famil. ercis. l. si filia. §. Papinianus. Arg. contra ff. de libe & posthum. l. cõmodissimè & ff. loca. l. ea lege. j. respo. & ff. de neg. gest. l si quis negotia.

Manet aũt. CASVS. Supra dictũ est, qualiter societas ꝯtrahitur, restat nũc videre, qualiter dissoluitur. Dicit ergo Iusti. ꝙ societas inter aliquos tandiu manet, quandiu perseuerauerint in eo consensu, cum autem alter eorum societati renuntiauerit: dissoluitur societas, si aũt callide renũtiauerit, ad hoc, ꝙ ipse solus aliquod lucrum sentiat: illud lucrum solus non habebit, sed tenetur illud lucrũ socio suo cõicare ĩ hãc aliqđ lucrũ aliũde sẽtiret, q̃ sibi sperabat,

ł qñ

Quidã hoc loco legunt κοινωνίαν πάντων, atque appriè appellari eã q̃ magis re ipsa ꝯtrahitur quam ꝯsensu: vt magis videatur esse cõio, quã societas. Theophilus tamẽ hac dictione hoc loco vsus ẽ.

Si nõ sit expresse dictũ, ꝙ sit oĩum bonorũ: sed tunc vñ esse contra vniuersorum q̃stu veniũs. i. si quod sit lucrũ ex empt. vendi. loca. condu. & sic tacere nocet ſm gl. in d. l. coiri. Egi. Pet.

Idest si nõ habito respectu ad lucrũ de certa quãtitate cautũ sit, puta volo x. annua tim: et si ꝯcedẽs pecuniã in se periculũ suscipiat, ſm Ang. hic.

Iniquissimũ n. genus societatis ẽ, in qua quis dãnũ nõ ẽt lucrũ spectat: vt ibi dicit. Egi. Pet.

eo vsq; donec in eodem consensu pseuerauerint. At cùm aliqs renunciauerit [a] societati: soluit societas. Sed planè siquis callidè [b] in hoc renútiauerit societati, vt obueniens aliquod lucrũ solus habeat: veluti, si totorum [c] bonorũ socius, cùm ab aliquo hæres esset relict*, in hoc renunciauerit societati, vt hereditatem solus lucrifaceret: cogitur hoc lucrũ cõmunicare. Siquid verò [d] aliud lucrifaciat, quod nõ captauerit: [e] ad ipsum solũ pertinet. Ei verò, cui renũtiatũ est, quicquid omnino post renũtiatam societatem adquiritur, soli cõceditur. [f]

Adijciuntur quatuor modi, quibus finitur societas, scilicet, morte socij, negotio finito, publicatione, & bonorum cessione.

Soluit adhuc societas etiã morte [g] socij: quia qui societatẽ contrahit, certã personã sibi eligit. Sed & si consensu pluriũ societas cõtracta sit: morte vnius socij soluitur, & si [h] plures supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit. [i] Item si alicuius rei [k] cõtracta societas sit, & finis negotio impositus est: finitur societas. Publicatione [l] quoque distrahi societatẽ manifestum est: scilicet, si vniuersa bona socij publicentur. nã cum in eius locũ alius [m] succedat, pro mortuo [n] habetur. [o]

Item si quis ex socijs mole debiti prægrauatus bonis suis cesserit, [p] & ideo propter publica aut priuata debita [q] substãtia eius veneat: [r] soluit societas. Sed hoc casu, [s] si adhuc consentiat in societatẽ, noua videtur incipere societas.

Socium in communi re tantum adhibere diligentiam, quantã in propria sufficit: ideo eo nomine tantum tenetur, siquid in communibus rebus segnius egerit, quàm in suis.

Socius socio vtrum eo nomine tantum teneatur pro socio actione, [t] si

quõ societati renũciauit. l. ex insperato sibi euenit, id totũ habebit: quicquid autẽ lucratus fuerit ille, cui renunciatũ est, post renunciationẽ illi soli acquirit.

a Renũciauerit. Præsenti socio, non absenti, vt ff. eod. l. sed & socius. § si absenti.

b Callidè. Idem & si intẽpestiuè renũtiet: item & si expediat non renũtiari: vt ff. eod. l. actione §. Labeo. & l. sed & si socius. §. fin.

c Totorum. Idest, omniũ, hoc expressõ: vt ff. eo. l. iij. §. j. aliàs contra. vt ff. eod. l. nec adiecit.

d Si quid verò. Alias siquidem. sic ff. ex quib. cau. in pos. eat. l. Fulcin. §. quod si aduersus. sic ff. eo. l. actione § diximus.

e Non captauerit. Idest, non præcogitauerit.

f Conceditur. Nota hic v. modos soluendæ societatis, & sequẽtibus quatuor §§ Sunt & alij duo, vt interẽptione rerũ naturaliũ, vel ciuiliũ. vt ff. e. l. verũ. §. pen. incipit, societas. Item cũ ab alio stipulor animo nouandi. vel iudicium cũ aliquo dicto animo nouãdi: vt ff. eo. l. actione. j. respõso.

Soluitur Adhuc. CASVS. Non solum per renũciationem de qua dicitur s. soluitur societas, sed & morte: vnde non succedet socio superstiti hæres I societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti: & tunc etiã dicitur contrahi societas, & si plures contraxerunt adinuicem societatem, si vn* illorũ decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter cõuentũ fuerit inter eos. In § itẽ si alicuius rei &c. dicit Imperator quòd nun solum duob* modis supradictis dissoluit societas: imò & tertio modo, scilicet, quãdo finis impositus est negotio, ꝑpter quod cõtraxerunt adinuicem societatem. In § publicatione. casus talis est: iã vidistis tres modos soluendi societatẽ: modo ponit hic quartus modus, quo soluitur societas, puta ꝑ publicationem omnium bonorum suorum in fiscũ propter suum delictum. Quando enim fiscus loco suo succedit, pro mortuo habetur.

Item siquis. iam vidistis quatuor modos, quibus soluitur societas. Itẽ quinto modo soluitur societas: veluti si vnus ex socijs cesserit bonis, ne in carcerem detrudatur: si tamẽ adhuc alter in ipsum cõsenserit noua videtur contrahi societas.

g Morte. Idem est in tutela, secus in deposito, & mandato. vt ff de his qui not. infa. l. furti. §. illud.

h Etsi. idest, quamuis. Accur.

i Cõuenerit. Scilicet vt duret inter superstites etiã vno moriẽte: non autẽ ad hæredem transit: etiã ex pacto: vt ff eod. l. adeo. & l. nemo. nisi in societate vectigalium: vt ff. eo. l. verũ. §. in hæredem. & l. adeo. j. respon. & nisi denuo consentiant: vt ff. eo. l. plane.

ADDITIO. Itẽ nisi iuramento hinc inde apposito: quia fortè de iure canonico teneret etiã in ꝑsona hæredis, nec morte vnius ex socijs solueretur. per e. cum contingat. ex tra, de iureiur. sm Ioan. Fab. hic.

k Item si alicuius rei. Vt duo tabernarij de vendando vinum in foro.

l Publicatione. Quæ publicatio fit propter delicta: vt ff. de bon. dam. l. j. j. responso.

m Alius. Aliàs alter, scilicet fiscus.

n Pro mortuo. Sic ff. eo. l. actione. §. publicatione. Accur.

o Habetur. Sed quid si hic socius, cuius bona publicata sunt ratione operæ socius erat non rerum, quod esse potest: vt s. eod. §. de illa. versic. nam ita? Respon. idem eũ libertatem, vel vitã, vel ciuitatem amittat: vt ff. de bo. dã. l. j & j. proxi. §. inuitur. in fi.

p Bonis suis cessa sit. Quod facere potest, ne in carcerem detrudatur: vt s. de actio. §. fina. * & de cess. bon. l. j.

q Debita: Quia fisco, vel priuatis debebat: vt ff. eodem l. actione. §. j.

r Veneat. Idest, vendatur.

s Sed hoc casu. Quasi dicat. non sicut superiori, proximo, scilicet, quando bona fuerunt publicata. nam hic viuens, & in ciuitate existẽs sibi postea acquirere potest: vt ff. de cess. bon. l. v.

Socius socio. CASVS. Dixi Imperatori. Domine iam vidi quinq; modos, quibus societas soluitur: modo quæro, vtrũ socius socio suo teneatur. propter dolum, vel etiam propter culpam, vel etiam ex negligẽtia teneatur? Et respon. Imper. q non solum ex dolo tenetur, sed etiam ex negligentia. Sed domine, quã diligentiam debet præstare socius? Respondet quòd non exactissimam, sed eandem, quã in rebus suis solet pręstare. vnde si in rebus suis solet esse negligens quanquam in omnibus rebus sit diligens, nõ tenet sed debet de se cõqueri, qui parum diligentem sociũ sibi assumpsit. h.d.

t Pro socio actione. Quę est directa ab vtraq; parte: vt j. de pę teme. litig. § ex quibusdam. & finita societate nascitur: vt C. eo. l. tandiu. nisi in casu: vt ff. eo. l. acu-

Vel ei* Procenatori: aliàs nõ teneri nisi in ꝑiudicium renunciãtis. Ange.

Societas multis modis soluitur.

Captare hoc loco accipitur ꝑ eo quod est blãditijs quibusdã ac illecebris obsequijsq; & laudationibus venari, vt sic dixeri. Hinc & captatoriæ institutiones. ff. de hær. institu. l. captatoriæ: Hinc & captãda hæreditas C. de transa. l. si maiores. & apud Oratiũ lib. ij. sermonũ Captes astutus vbi que Testamenta senum.

* Ratio quia in societate eligit industria personæ, & licet hæres non sit socius, tenetur tamẽ inchoata à defũcto perficere. l. hæres socij. ff. eod. Egid. Per.

* Non tñ cedens liberatur à creditoribus, sed in postea qñ tis habet beneficiũ ne conueniatur nisi in quantum facere potest. l. iij. ff. de cess. bon. Egid. Per.

Cessio bonorũ quæ te hic.

l.actione.§.si communis.versic.nonnunquam.
a Passus est.Qui de solo dolo tenetur, & lata culpa quæ dolū repræsentat:vt ff. deposi.l.quod Nerua.& ff.si quis test.lib esse iussi.fue.l.j. §.ooo autem.
b Teneri. Nisi alter tantam culpam præstiterit, quantam & iste, & afferret par damnū: quo casu compensatur culpa: itē dolus cum dolo. vt ff. de compensa.l.si ambo in princ. de dolo.l. si duo.
c Solet. Ante contractā societatē. & io hoc discrepat à depositario,qui vt in præsenti tenetur: sic ff.deposi.l.quod Nerua. sic est in eo, cum quo habeo rem communem sine societate: vt ff. famil. ercisc.l.hæredem.§. non tantum.
d Qui parum diligentem.sic §.quibus mod. re contrah.oblig. §.præterea.

Depositarius solum tenetur de dolo & lata culpa.
† Scilicet si nūc esset diligētior: aliàs secus : vt p gl.in l. cum duobus §. j. ff.eod.
† Atque in eā quidem sententiā ex Celsi authoritate respondit Vlpia.socios inter se dolū & culpā pstare oportere.l. cum duobus. §. venit. ff. pro socio.
† Sic ff. mandati.

quid dolo cōmiserit,sicut is, q deponi apud se passus est: a an etiā culpæ, idest, desidiæ atque negligētiæ nomine,quæsitū est. præualuit tamen etiā culpæ nomine teneri b eū. † Culpa autem non ad exactissimam diligētiam dirigenda est. Sufficit.n. talem diligentiam communibus rebus adhibere socium,qualem suis rebus adhibere solet. c Nam qui parum diligentem d socium sibi assumit: de se queri, sibique hoc imputare debet.

DE MANDATO.

Obligationum alia re contrahuntur, alia verbis, alia literis, alia consensu: vt supra de obliga. Item eorum quæ ex consensu,alia per venditionem, alia per locationem,& conductionem, alia per societatem, alia per mandatum: vt supra de obliga.ex consensu. in principio. De tribus primis dixit,nunc de quarta, idest, de mandato. Accur.

TITVLVS XXVII.

DE MANDATO.†

Mandatum obligatorium contrahitur pluribus modis: nec obligatur quis si mādatarij gratia tantum mandet.

Mandatum e cōtrahitur quinq; modis: f siue sua tantùm gratia aliquis tibi mandet, siue sua & tua,siue aliena tantùm, siue sua & aliena, siue tua & aliena. At si tua tantum gratia mandatum sit: superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio, g nec mandati inter vos actio nascitur.

Eius gratia fieri mandatū dicitur, cuius emolumentum respicit.

Mandantis tātum gratia interuenit mandatū: † velut, si quis tibi mandet, vt negotia eius gereres, h vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo sponderes. Tua gratia, & mandantis, veluti, si mandet tibi, vt pecuniam sub vsuris i credere

& te,& Titio. Acc. ADDITIO. Et exēplifica; vt ff. eo.l.si procuratorē.§.si tutores. vbi totor mandat cō tutori suo, vt seruū necessariū emat pupillo.& sic gratia mādātis,& mādatarij,& pupilli ꝯhit̃ mādatū.
g Obligatio. Nisi dolus, & calliditas intercedāt: vt ff. de regul. iur.l. consilij.

Mandātis tantum. CASVS. Quæsiui à Iustin.dñe, qualiter pōt interuenire mandatū gratia mādantis tātū? Et resp. q tunc mandantis gratia interuenit mādatū, cū mādat tibi aliqs, vt negotia ei9 geras, aut fundū ei emas,aut pro eo fideiubeas: & si tale mādatū susceperis, de necessitate obligaberis:quanquā ab initio tibi liberū sit suscipere mandatū, vel nō suscipere, & h. d. & super illa gl. & tūc quia suscepit, intellige q si bene gessisset, nō esset obligatus Item si malè gessit,oō ꝑpter hoc est obligatus. Sed si malè gessit, cū ei esset mandatū, obligabitur eodē mō ac si ita esset mandatū vt nō ageret. & gessit tua gratia,& sua Et tn. q tūc hoc modo contrahitur ,sed malè impleuit. Modo sumit io ver. tua gratia.&c.Quæsiui à Iustin.qualiter mandatum contrahitur.quādo aliquis tibi mādat. vt sub vsuris pecuniā credas ei, qui rē suā esset mutuaturus.vel si fideiussor datus tibi, mādet tibi volenti agere ꝯtra eum,vt periculo suo experiaris cū reo principali,vel si idē fideiussor tibi mādet,vt suo periculu stipuleris à quodā, quem delegabit tibi eo tempore, quo cœpisti agere contra eum. Qualiter.n. homini mandata contrahantur,tam mādātis gratia quam mandatarij, patet cuilibet intuēti.& sumus l vers. & aliena &c. Modo videam9 qualiter aliqs mādat gratia alterius tantum,exemplum est planū,velut ,si māder tibi aliqs, vt Petri negotia gereres.qđ nō est gratia tui,nec sui.imò solū gratia Petri,& sic de alijs exemplis.In ver. sua & aliena &c.ponit exēplum qualiter mādatum cōtrahitur gratia sua,& aliena. & nihil ad vtilitatem suā:& est exemplum tale:veluti,si de cōmunibus negotijs sibi, & Titio,tibi mandet aliquis,vt sibi,& Titio fundū emeres,vel vt pro eo & Titio penes aliquem spondeas.h.d.Frā.

e Intellige si sit cōsilium rei honestæ: nec esset aliàs facturus. Et tū qui ex hoc dānificat9 fuerit, indistincte tenetur, per Ang. hic.
† Mādatū importat voluntatē spōtaneā: iussum necessitatē: rogatio si emanat à supiore, preceptum. Hinc vulgo dici solet, rogatio dñi pceptū est. Ouid. est orare ducū species violēta iubendi. Et quasi nudato supplicate esse potens. Ausoni9. Blādo iussa late imperio. vide gl.in l. j. l vers. sed ego.ff. qđ iussu. Eg. Peri.

Mandatum,Totus iste ti.diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatum cōtrahitur, & illud per exempla declarat. Secūdo q fines mādati nō sunt prætereundi. Tertio,quō mandatū finiatur,& qn mandatū possit renunciari. Quarto, q mādatum debet esse gratuitū. Secunda ibi, Is qui. Tertia ibi Rectè.Quarta ibi, In summa. CASVS. Quæsiui a Iust.de mandato quot modis ꝯhsint. & ipse considerans respondet, q sex modis. Dicit. n q mandatum quinq; modis obligatorijs cōtrahitur. Aut enim tua gratia ꝯtrahit̃ &c. aut alijs quatuor modis enumeratis in litera. Sextus autē modus non est obligatorius: quia quando aliquis tua gratia tantū mandat,nullum est mandatum, nec aliqua nascitur obligatio,sed quinque modis pcedentibus obligatio cōtrahitur.& ex his mandati actio nascitur.

e Mandatum. Mandatū est officium gratuitū ab eo, qui susceperit exhibendū. alit enim fiat gratis incipit esse locatio. si non erat facturus alias tale factū: ideoq; locari ꝯsueuit: vt j.eo.§. fi.& fit per verbum rogo,volo,mando,supplico.& similia:vt ff.e.l.j §.j.
f Quinq; modis. Imò videt̃ q sex, vt sequitur.Sed dic quinque.s.obligatorijs.Vltimū n.s.qn tua gratia non est obligatoriū: vt ff.eo.ti.l. ij.§ fi.Itē secūdū lo. est quoddā aliud sextū obligatoriū, vt cum sua gra.& tua,& aliena aliqs tibi mādat, vt emas fundū ꝑ me

h Geteres.Et tunc quia suscepit mandatum, nō quia gessit, tenetur. vt ff.eo l.si remunerandi.§. j.
i Sub vsuris.In hoc est vtilitas mutuātis ꝑpter vsurarū lucrū. Sed ꝯ. ff. de vsu. l. cū quidā.§.si pupillo.io fi.Sed ibi debet subaudiri tm. Vel dic non sunt pp lucrum inductæ leges principaliter, vt ibi, secundario tñ sic,vt hic dr. Acc. ADDITIO. Sol. aliter secundū doc.aut vsuræ debent ex stipulatu: q a stipulatū expsse deductę sunt: & tūc lucrū sapiūt, & loquit̃ hic. Aut debentur vsurę pp morā, siue negligentiam non soluēus,& tunc non sapiunt lucrū: q a tāquam

quam interesse præstantur, & loquitur d. l. cum qui dam. §. si pupillo. Christoph.

a Ei. Puta procuratori mandantis.

b Ipsius. s. mandātis. Et in hoc est vtilitas mādātis.

c Mandet. Scilicet fideiussor. Et hoc casu agetur contra fideiussorē mandantem actione mādati, non ex stipulatione prima si nouādi animo hoc mādatū intercessit: vt ff. eodem, l. si mandato meo, in fine legis. Si autem non nouādi animo, agetur ex prima causa: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fine.

Sed certè ibi fuit fraudulētū cōsiliū: vt ff. de reg. iur. l. consilij. Item fallit, vt ff. ad legem Aql. l. liber homo. j. ch. & j. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. nō solū. in prin. & §. Proculus & ff. quod vi aut clā. l. semp. §. j. & ff. de furt. l. si quis vxori §. cum Titio. & ff de ser. corrupt. l. j. primo respons. & §. persuadere, sed hoc in maleficijs, ideo nō datur mandati tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actiōibus. Item aliàs facturus nō erat in prædictis casibus, aliàs obtinet hæc regula: vt hic, & ff. eodem, l. si remunerādi. § plane. Sed certè nec his casib. videt teneri: vt j. proxi. §. sed hic non tenetur illi cui tale consilium præstitit, vt ibi: sed illi in cuius læsionem cōsuluit, vt hic dicimus. Vnde dici potest, quòd nec his casib' fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, scilicet cui consilium præstitum est: nisi in casu illius l. fina. ff. de dolo. l. q si cum scires, & illius legis ff. de proxene l. 2.

ADDITIO. Eandem gl. habes ff. eo. l. ij. §. fina.

res ei, a q in rē ipsius b mutuaret: aut si volēte te agere cū eo ex fideiussoria causa, mādet c tibi, vt cum reo agas periculo mādātis: vel vt ipsius periculo stipuleris ab eo, quā tibi deleget in id, qđ tibi debuerat. Aliena aūt tm̄ causa interuenit mandatum: veluti si tibi aliqs mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundū emeres, vel vt ꝓ Titio sponderes. Sua, & aliena: veluti si de communib' suis, & Titij negotijs gerēdis tibi mandet, d vel vt sibi, & Titio fundū emeres, vel vt ꝓ eo, & Titio sponderes. Tua, & aliena, veluti si tibi mādet, vt Titio sub vsuris crederes: qa si sine vsuris pecuniā crederes, e aliena tm̄ gr̄a intercedit mādatum.

Mandatum gratia mādatarij tantū factum, potius cōsilium, quā mādatū est: quamobrem mandātē non ligat: cū ex cōsilio ēt pernicioso nemo obligetur: nisi vt certa ꝑsona mutuet, mādatū fuerit.

Tua tātū gratia f interuenit mādatū: veluti si tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorū colloces, quam fœneres: vel ex diuerso: pecunias tuas fœneres potius, quā in emptiones prædiorū colloces. Cui' generis mādatū magis cōsiliū, quā mādatū est, & ob id nō est obligatoriū: qa nemo ex cōsilio g mādati h obligat, ēt si non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum i cuique sit, apud se explorare, an sibi expediat consilium. itaq; si otiosam pecuniam domi te habentē hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquā emeres, vel eam crederes, quāuis non expediat eā tibi emisse, vel credidisse, non tm̄ tibi mandati tenetur. Et adeò hęc ita sunt, vt quæsitum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mādatum: qa nō aliter k

d Mandet. Hic agi pōt duabus actionibus, mandati scilicet contra mandantem, & negotiorum gestorum contra Titium, quæ datur & mandanti: vt C. de nego. gest. l. si mandatum.

e Crederes. Scilicet mandauerit.

Tua tantum gratis. CASVS. Vidistis iā qualiter quinque modis obligatorijs cōtrahitur mandatum, licet etiam sexto modu cōtrahitur mādatum, sed non fit obligatorium: veluti si mādet Titi', vt pecunias tuas potius fœneres, quā in emptionem prædiorū colloces, vel econuerso, & hmōi obligatio plus sortitur nomen consilij, quā mandati, & hac de causa nō est obligatorium, & illud patet euidenter, quia nemo ex huiusmodi consilio obligatur. quamquam mandatario non expediat, nisi in casibus exceptis: & hoc ideo est, quia liberum est suscipienti consilium penes se explorare, an susceptum consiliū sibi expediat, necne, & pp hoc si te pecuniam habentem monuerit aliquis, vt ex ea rem aliquā comparares, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mandati, licet tibi non expediat eam emisse, vel alicui credidisses & hæc vera sunt, cū mandatum fit sine assignatione certę personę. Sed pone q mandabat tibi aliquis, vt Titio nominatim crederes pecuniam, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certè secundū sententiam domini Sabini dicendū est, q sic, quia forte aliter non credidisses Titio, nisi tale mandatum suscepisses. Franc.

f Tua tantum gratia. Hic antē addunt doc. sextū modum. quod dic vt s. eo. in prin. in glo imò videtur &c in fine glo.

g Ex cōsilio. Nota bonā regulā. quę de consilio non teneri. Fallit tū in casibus, qui his. legibus dicūtur: vt ff. de do. l. quod si cum scires. & ff. de ꝓxene. l. ij.

Cōsilium non facit quem teneri, nisi in casib' quibusdā.

h Mandati. Scilicet actione.

i Liberū. Scilicet suscepto cōsilio, sed suscepto mādato necesse est consumari, secundùm Io. nisi congruo tempore renūtietur, vt j. eod. §. mandatum. & ff. eod. l. si mādauero. §. fi. & ff. commo. l. in commodato. §. sicut.

k Non aliter. Hoc esse videtur pro opin. Plac. q dixit duo, scilicet vbi consulo certæ personę mutuari, teneor ita demum, si aliàs facturus non eras. Vbi autem non est designata aliqua persona, non teneor etiam si aliàs facturus non erat. Sed Ioan. in vtroq; casu dicit contra. Nam primo indistinctè teneor, siue alias eras mutuaturus, siue non. secundo autē, cum distinctione, non aliàs. & facit pro eo ff. eodē. l. si remunerādi. §. plane. & supra eodem. §. tua & aliena. in fi. & ff. de negot. gest l. tertia. in fi. & lege quarta. Nec obstat quod hic dicitur: quia & si aliàs etiam facturus erat, tenetur, qui mandauit, vt dictum est: vnde potest subaudiri maxime, quia non aliter &c.

ADDITIO. Hæc opinio Ioan. velut communiori approbatur: de quo in l. si remunerandi. §. plane. ff. eo. Christophorus.

Illud quoq;. CASVS. Dixi Insti. Dñe s. vidimus qualiter mandatum cōtrahitur quinq; modis obligatorijs, & etiam sexto modo non obligatorio, quid

Titio credidisses, quã si tibi mandatum esset.

Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores non valet.

Illud quoq; mandatũ non est obligatorium a quod ꝯ bonos mores b est: veluti, si Titius de furto, aut de dãno faciendo, aut de iniuria faciẽda mãdet tibi: licet .n. pęnã istu' facti nomine ꝓstiteris: c non tñ vllã habes aduersus Titium d actionem.

Mandati fines excedere nequaquam licet: aliòqui excedenti (quatenus excesserit) mandati actio denegatur.

Is qui exequit̃ mandatum, e non debet excedere fines mandati. vt ecce, siquis vsq; ad centum aureos mãdauerit tibi, vt fundũ emeres, vel vt pro Titio spõderes: neq; pluris emere debes, neq; in ampliorẽ pecuniã fideiubere: aliòqui non habebis cũ eo mãdati actionẽ: f adeò quidẽ, vt Sabino, & Cassio placuerit, et si vsq; ad centũ aur. cũ eo agere volueris, inutiliter te acturũ. Sed diuersæ scholæ authores rectè vsq; ad centũ aur. te acturũ existimant, quę sñia sanè benignior est. Qđ si minoris emeris, habebis, s. cum eo mãdati actionem: g quõ q mandat, vt sibi centũ aureorum fundus emeret, is vtiq; mandasse intelligitur, vt minoris (si possit) emeretur. h

Mandatum re integra reuocatum extinguitur: rem autem integram appellamus, siquando nihil quod ad mandati consummationem attinet, vel factum, vel inchoatum sit: morte quoq; mandantis re integra contingente euanescit mandatum: mandatario tamen mortem, aut reuocationem ignorantis subuenitur.

Rectè i quoq; mãdatũ ꝯtractũ, si dũ adhuc integra res sit, reuocatum fuerit: euanescit. k † Itẽ, si adhuc integro l mãdato mors alterutrius interueniat, i. vel eius, qui mãdauerit, vel illius, q mãdatũ susceperit: soluitur mãdatum. † Sed vtilitatis causa receptum est, si eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse, executurus fueris mandatum: posse te agere mandati actione:

quid modo plus dicetis? Et dñs Iustĩ. videt: Frater: vna cum pdictis scire debes, q sicut mandatum gratia tua tñ, non est obligatorium, sic nec ꝯsilium seu mandatũ de re turpi: veluti si tibi mãdet aliquis vt furtum facias, vel iniuriam aut damnum alicui inferas, hmôi nõ obligant quem. & si mãdatarius præstiterit pœnam ei ꝯ quem deliquit: attamen aduersus mandantem nullam habebit actionem. Fran.

a Non est obligatoriũ. et si iuramentum interccederet: vt in Auth. sacramenta puberum. C. si aduersus vend. Sed hoc fallit in consilio, siue fraudulento, nisi ꝯsiliũ fuerit solũ. §. j. col lat. v. & facit ad hunc. §. ff. eo. l. si remunerãdi. § rei turpis. & l. si mandauero. ij. §. qui ędem. & ff d arb. l. si cũ dies. § compromisso. & ff. de iniur. fit. §. quod turpe & ff. de verb. obligatio l. generaliter & l. sequ. & ff. de cõdic. institu. l. cõditiones j. & ij.

b Cõtra bonos mores. Hic quæritur, quid si mandans tibi, vt illi nomine meo iniuriã inferres, an teneor tibi. Rñ. vtique arg. ff. de dã. infect. l. damni. §. si mandato.

c Præstiteris. Scilicet ei, cui commissum est maleficiũ, vt pœnam dupli. & ita licet interfit mãdatarij: tamen non agit, quia nec interesse fingitur. vt ff. de cond. institu. l. si liui. in fine. & melius ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. in hn.

d Titium. Scilicet mandantem.

e Is qui exequitur.

CASVS. Dixi Iusti. Dñe. bene vidi quot modis, & qualiter ꝯhitur mandatum: pro Deo dicatis mihi, qualiter mandatarius tenet̃ exequi id, quod sibi dat̃ in mandatis? Dicis ipse. Scire debes q si manderet alicui sub certa forma, nõ debet mandatarius illã formam excedere. nã si aliquis tibi mãdasset, vt ei fundũ emeres, veluti p centũ, vel vt p Titio in tãta pecunia spõderes. nec teneberis pluris emere, nec i ampliorẽ pecuniã fideiubere: q si feceris, ad id qđ expẽderis ꝓdictã actionẽ ñ habebis. vnde Cassius & Sabinus dicebãt in hoc casu, q nõ competeret sibi actio ꝯ mandantẽ et p cẽtum aureis in mandato comprehẽsis: & hoc si contra formã mandati plus expenderis: Aliter tamen obtinuit secundum opinionem aliorũ, quòd vsq; ad pecuniam in forma mandati comprehẽsam agere poteris. Sed pone q ir eius mandaui, vt emeret mihi fundũ p cẽtũ aureis p minori ꝓtio illũ cõparauit: nũquid habebit act. ꝯ me? Et certe sic: quia tunc videor mãdasse, vt dictũ fundũ p minori ꝓtio emeret si posset. litera est plana vsq; ad fi. sic Fran.

e Mandati. s. certæ formæ. Nam qñq. habet certã formã: & tunc habet locum qđ hic dr. vt ff. eod. l. diligenter. qñq. non: & tunc bona fide facere debet: vt ff. eo. l. iij. & probatur etiam hæc distinctio ff. eod. l. si quis pro eo.

f Mãdati actionẽ. Sed neo certè nego. gest. ꝯm B & Ioã. & est p eis. C. de nego. gest. l. vlt. & ff. de nego gest. l. qui aliena. §. libertos. & de pecu. l. si creditor. §. j. Sed M dabat vtilem nego gest. actionem & respondebat illi l. fin. de negot. gest. qa specialis ibi fuit ꝓhibito. 2 Sed certe miror de hac opinione, cum videat̃ lex expedita. q etiã vtilem denegat expressẽ: vt ff. e. l si p te. & ff de ędil. edic. l. j §. causa.

g Mandati actionem. Pro pretio dato: vt ff. de in rẽ ver. l. si fundum.

h Emeret. Est autẽ illa ratio: quia maiori summæ minor inest: vt hic. & ff. de verb. oblig. l. j. § ij. & l. inter stipulantẽ §. ij. & ff. de receptis arbit. l. dic. §. si plures.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mãdat̃, respicit damnũ vel vtilitatem mandantis, vel mandatarij: secus si tertium tantum: quia nõ potest ampliari nec restringi tanquam odiosum, vt in c. cui de non sacerdotali. de præben. in vj. Ioan. Fab.

i Rectè. Nam si non rectè, non est necesse reuocari: vt s. eo. §. illud.

k Euanescit. Speciale est in mandato, vt sic facile reuocet̃ p voluntatẽ vnius partis tñ in alijs n. ꝯctibus non sic. vt C. de act. & oblig. l. sicut. q est ꝯtra hunc. Et est ratio. quia hic non statim interest, & ideo non statim hincinde nascitur obligatio, quæ ex interesse datur. vt ff. eod. l. si procuratorem. §. mandati actio. & facit ad hunc §. ff de iurisdic. l. & quia. & ff. de minor. l quod si minor §. Scæuola. & C. de repu. hære. l. si & ff. de ri. nup. l. plerq;.

l Item si adhuc integro. Sed vsq. quò dicitur integrum? Resp. Si mãdata fuit emptio donec arrhas dederit, vel alias se emptori obligauerit. & idem in similibus.

1 Quia talis iurẽ velut peccati nutritiuũ, nec ꝯctũ si nominat. c. nõ est. ꝯ reg. iur. li vj. Egi. Per.

1 et hoc verum in quibus pactis q ideo tu piu dinis vel publicæ vtilitatis principaliter improbat̃. Secus si secundario vel in odiũ creditoris aut pp defectum sensus: vt imbecillitatẽ personæ improbet̃, quia tunc ꝯfirmant. Et qđ dr nõ valere iuramentũ ꝯ legẽ. intellige de canonica nõ aũt de ciuili: vt per Aug.

2 Quo casu nõ habet et vtilẽ, nisi in causis pijs & necessitatis, puta alẽdo liberos. vel faciendo id qđ tendit ad exonerationem, vel euasionẽ personæ, seu infamiæ mandantis, vt p Io. Fab. & Ange. hic.

† Simile in c. l causis. vbi res non esset integra, cum glo. sup verb. integra. ex rta. d cle.

† Nisi mãdatum sic exequendum post mortem, vel mandãs de necessitate teneatur exequi. Egi. Per.

milib. Et (vt breuius accipias) si iã cœperit interesse mandatarij, non est res integra, aliàs sic: arg. ff. e. l. si pcuratorẽ. §. mãda l. Si verò nõ est res integra, nõ finis̃ mãdatũ, nisi in iudicio: vt ff. de iud. l. cũ ex Sctis. §. fin. [i] Sed quid prodest, si nõ finitur mandatum re nõ integra? Respon. quia per hęredem cœpta negotia debent cõsũmari. ff. pro soc. l. si. licet noua inchoare necesse nõ sit: vt ff. de ne. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo. & ff. p soc. l. hæres socij. quod non est re integra, cum nullũ cœptum sit.

hoc seruitium: vel recognoscam, & tunc nõ põt peti quicquam: vt C. eod. l. salariũ. & ff. eo. l. q mutuã. §. salarium. [4] Aut certum ghe, licet incertũ specie, vt dabo tibi equum, vel par vestimẽtorum: & tunc potest dici, q valeat cõuentio salarij: cũ non sit prius incertum: vt ff. eo. l. si fideiussor. in gl. j. secus in ijs, q põdere, vel numero consistunt: vt ff. de leg. j. l. si hominem. Si autem certũ omnino: tunc aut stipulatione pmittit̃, & tunc certi conditione petit̃. Si aũt sine stipulatione, & incõtinenti aũ mãdatum vel post: petitur actione ex eo cõtu, s. contaria mãdati informata. Si autem ex interuallo, scilicet postquã contrahentes ad alia diuertissent negotia, petitur officio [*] iudicis: vt C. eodem. l. j. & ff. eodem. l. salarium. & C. de pact. l. petens. & de duobus reis. l. duos. in fine. Accursi.

aliòq [a] iusta, & pbabilis ignorãtia [b] tibi dãnũ afferret. [c] Et huic [d] simile est, qđ placuit, si debitores manumisso dispẽsatorĩ Titij p ignorantiã liberto [e] soluerint, liberari eos: [f] cum aliòq stricta iuris rõne nõ possent liberari: [g] quia alij soluissent, q̃ cui soluere debuerint.

Mandatum suscipere, voluntatis est: susceptum verò adimplere, necessitatis: nisi congruo tẽpore illi renuncietur, q si aut non renuncietur, aut intempestiuè renũciatũ sit, mãdati actio aduersus mandatarium competit, nisi iusta ratione excusetur.

Mãdatũ non suscipere cuilibet liberũ est, susceptũ aũt cõsummãdũ est, aut quãprimũ [h] renunciãdũ: vt p semetipsum, aut p aliũ eãdẽ rẽ mãdator exequat̃. Nã nisi ita renuncie̅t, vt integra causa mãdatori reseruet̃ eandẽ rẽ explicãdi, nihilominus mãdati actio locum habet, nisi iusta causa [i] intercesserit, aut non renunciandi, aut intempestiuè renunciandi. Mandatum & in diẽ differri, & sub cõditione fieri potest.

Mãdatũ debet esse gratuitum, aliàs transit in alium contractum. Are.

In summa [k] sciendũ est, mandatum nisi gratuitũ sit, in aliã formã negotij [l] cadere. Nã mercede [m] cõstituta, incipit locatio, & cõductio esse. Et, vt generaliter dicamus, quib. casib. sine mercede suscepto officio mandati, siue depositi cõtrahit̃ negotiũ: his casibus interueniente mercede [n] locatio, & conductio intelligitur cõhi. Et ideo si fulloni [o] polienda, curandave quis dederit vestimenta, aut sarcinatori sarciẽda, nulla mercede constituta, neque promissa: mandati competit actio. [p]

TITVLVS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBUS quæ quasi ex cõtractu nascuntur.

[a] Aliòqui. [a] Idest si non posses agere. Accur.

[b] Probabilis ignorãtia. Quæ est in facto alieno: vt hic, & ff. eo. l idem q. §. penul. aliàs nõ ẽ pbabilis: vt ff. ad Velleia. l. quamquam. & C. de rescin. vend. l. quisquis. & ff. de ç di. edic. l. 1. §. causa.

[c] Afferet. Quod esse non debet.

[d] Et huic. Scilicet proximo casui.

[e] Liberto. Idest dispensatori, & seruo. Accur.

[f] Liberari eos. Facit ff. si cer. petat. l. eius qui in prouincia. & C. de solu. l. si eum seruus.

[g] Non possent liberari. Nisi in casibus, vt j. quib. modis tol. obl. in prin. dicemus.

[h] Quàm primum. Scilicet potest fieri.

[i] Iusta causa. Puta casus fortuitus. nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuissima secundum B & Ioã. vt C. eodẽ. l. In re mandata. & l. a procuratore. Alij dicunt de leuissima mandatarium non teneri: sed de dolo tantum, quando gratia mandantis tantum sit: vel de leui culpa, quando vtriusque gratia, instar aliorum contractuũ: vt ff. de reg. iur. l. contractus Sed primũ videtur verius: cum hic contractus multum differt ab alijs contractibus.

ADDITIO. Tu dic, quòd de lata, leui, vel leuissima culpa eatenus tene̅t quatenus id quod venit in mandato exactam, vel exactissimam requirit diligentiam. Angel.

[k] In summa. Idest, breuiter amodo hunc titulum expediamus.

[l] Negotij. Idest, contractus. [3]

[m] Mercede. s. vt mercede: vt quia aliàs nõ erat periturus madato, si aũt aliàs periturus erat, & cõstituat aliquod salariũ gratia remunerandi, non minus erit mandatum. vt ff eod. l. si remunerandi. j. respo. Et ad huius rei euidẽtiã distingue: quia aut est incertũ te, & ghe: puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi

[n] Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt dicim' j. loca. in prin. Item hæc regula generalis ẽ vera: nisi sit talis psona, quæ non consueuerat locare opas suas, vel res talis quæ nõ consueuerat locari, tunc enim non locati sed præscriptis verbis agitur: vt ff. de præscrip. verb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

[o] Fulloni Fullo est, qui lauat, & tingit pannos. & & etiã polit eleuando superflua. Sed sarcinator econtra, qui sarcit, & addit, vbi est scissum vestimentũ, vel pannus, & consuit. Vnde dicitur, Iste habet sarta tecta: quia cum essent fracta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus: vt ff. de vsufruc. l. hactenus. Et dicitur sarcinator à sarcina: & significat proprie eum qui plurimum vestium sumit. Aliquãdo etiam pro sutore accipitur, vt hic.

[p] Actio. Imo videtur pręscriptis verbis competere, vt j. loca. §. 1. sol. vt ibi.

DE OBLIGATIONIBVS † QVÆ quasi ex contractu nascuntur. †

Tituli istius continuatio sumitur ex §. sequent. suprà tit. de obligationibus. Vbi dicitur, q obligationum quadã sunt ex contractu, quadam ex quasi contractu &c. Et quia dictum est suprà de obligationibus ex contractu, sequitur de obligationibus ex quasi contractu, & etiam hic continuatur in tex Aret.

[Margin notes:]

[a] Tu dic q in mãdatarij dictione res desinit eẽ integra ẽt p solã citationẽ. in mandato verò pcuratoris ad iudicia si fit actoris, pet lit. cõtes. si rei, sufficit q dñs p eo sciẽte, vel volẽte satis dederit. In pcuratore autẽ ad negocia sufficit fecisse pparamẽta necessaria: puta sine quibus principale negotiũ expediri nõ põt. Ang.

[a] Aliòq p si non. & q conditionem faciat. MS dos. in 6. gõ. Regu. de vnio. an. 5.

Mandatarij de quatuor tenetur.

[§] Negociũ quot modis accipiat̃ Mãdo. in Gl. Facult. §. cõsiderãtes. i ver. negociorum.

Salarium interueniens in mãdato an peti possit, & qõn actione.

[4] Põst cõ officio iudicis peti sicut qñ nullo mõ fuit promissum: dũmodo non constet, q si ne pstatis verbis gratis fuisset paritur*. Ang.

[*] Ex hac gl. collige qualiter salarium aduocati & pcuratoris petit̃ officio iudicis, idẽ est de pbytero q celebrãdo facit aliqua seruitia pro aliquo, q nõ per actionem, sed iudicis officio petet salariũ. Egi. Per.

Fullo. Sarcinator.

[†] Alias deest q. Sic ff. & C. de. nego gest.

Cõtinuatio.

POst gña. Tot⁹ iste ti. diuidit principaliter in duas partes. Prio ponit ꝯtinuationē tituli, d̄ quo ē tractatur⁹. Scdo illud p exē pla declarat. Secūda ibi, Igit cum quis. CASVS. Isti ti. ꝯtinuat Iusti. cū præcedē tib. ita dicēs. q post gña ꝯctuum enumerata, dispiciendū est de quibusdā ꝯctibus siue obligationib q ex ꝯctu ꝓpriè nascū tur: quia tñ nō oriū tur ex maleficio, nec ex quasi maleficio supple per totum titulum istum, vt bona sit illatio, nec ex ꝯctu, vt dictum est in princip relinquitur ergo, q ex quasi ꝯctu nascantur: vnde de huiusmodi ꝯctibus, siue obligationib. ponit domi nus. Iustinia. plura exempla. Et primū exemplum est tale. Aliquis gessit negotia absentis alicui⁹ sine mādato. ex ista gestione nascuntur duę actiones, i. nasci possunt. Si enim bene gesserit negotia absentis, datur sibi actio nego. gest. ꝯtria ꝯ eū, cuius negotia gessit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem malè gessit, datur actio negotiu. gest di recta ei, cuius negotia gesta sunt, ꝯ gerē tem. Sed dnc, q̄ est differentia Iter has duas actiones? Et dicit. q quo ad effectum nulla est differentia, sed subtilitate iuris talis est differentia, quòd actio illa, quæ datur domino contra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur gestori contra dominum, vocatur contraria, vt dictum est, & nascuntur istæ duæ actiones, vt supra dictum est, quando aliquid sponte, & sine mandato accedit ad negotia alterius gerēda, vt puta absentis: & si ea bene & vtiliter gerit, habet enim cuius negotia gerit, & ignorātem, & inuitum sibi obligatum. & hoc maximè vtilitatis causa factum fuit, siue institutum, scilicet de negotiis negotiatorum, qui subita festinatione compelluntur abesse, nulli demādata negotiorum suorum gestione, deserta relinquerentur, quod contingeret, nisi huiusmodi actiones negotiorum gestoribus darentur. Nullus enim sine mādato accederet ad negotia aliena gerenda, si de eo, quod impendisset, ad illud recuperandum nullam haberet actionem. In versicu. Sicut autem, Casus est talis: Supra dictum est, quòd ille, qui sine mandato vtiliter gessit negotia absentis, si aliquid de suo impendit, potest illud recuperare per actionem negotiorum gestorum contrariam, eodem modo: & econuerso, scilicet si malè se habuerit gestor in gerendo negotia absentis, dño tenetur actione negotiorum gestorum directa, & hac rōne ad reddendas rōnes administrationū suæ tenetur gestor præstare exactā diligentiā, & non sufficit, q talem diligentiam adhibeat, qualē in rebus suis adhibere solet, & hoc est verū, si alius diligentior eo accessisset ad negotia illa gerēda, si ipse ea non gessisset. h. d. Franc.

Valet argumentum à sufficienti partium enumeratione. Aretin.

POst gña [a] ꝯctuū enumerata dispiciamus ēt de ijs obligationibus quæ quidem nō propriè nasci ex ꝯctu intelligūtur, sed tñ quia nō ex maleficio [b] substantiam capiunt, quasi ex ꝯctu nasci videntur.

Cùm quis absentis negotia sine mādato curauit, hincinde ex quasi contractu nascitur obligatio: ex qua duæ proficiscuntur actiones. altera negotiorū gestori aduersus dominū (siquid eius nomine vtiliter impenderit) competit. altera verò domino cōtra gestorem, vt administrationis rationem reddat: qui quidem si minus diligenter quam oportebat gesserit, tunc ēt de leuissima culpa tenetur, cū alius commodius negotia erat administraturus.

Igit [c] cū qs negotia absētis gesserit: vltro, citroq; [d] inter eos nascunt actiones, q̄ appellant negotiorū gestorū. sed dño quidē rei gestę aduersus eū qui gessit, directa ꝯpetit actio: negotiorum autē gestori [e] contraria. [f] quas ex nullo ꝯctu propriè nasci manifestū est. qppe ita nascunt istę actiones, si sine mādato [f] quisq; alienis negotijs gerēdis se obtulerit. Ex qua cā ij, quorū negotia gesta fuerint, etiam ignorantes obligantur, [z] idq; [g] vtilitatis causa receptum est: ne absentiū, qui subita festinatione coacti, nulli demandata negotiorum suorum administratione peregrè profecti essent, [z] desererentur negotia: [h] quæ sane nemo curaturus esset, si de eo, quod quis impendisset, nullam [i] habiturus eē actionē. Sicut aūt is, qui vtiliter gessit negotia, dñm hēt obligatū [k]

[a] Genera. Idest, maneries, vel diuersitates cōtractuum: vt ī de obli. §. si. vsque huc.

[b] Ex maleficio. Subaudi, vel quasi. vt sit bona argumētatio. sic infra, de obligation. quæ ex quasi malef. in princip.

[c] Igitur. Quia de his obligationibus, quæ ex quasi cōtractu nasc. dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex sola prouenit amicitia. vt ī. eo. §.

[d] Vltro, citroq; [z] Idest, hincinde possibile est eas nasci. nā ex vna parte tantum quādoque agitur, vt si alterius non interest, sed sua tantum.

ADDITIO. Nō verba legalia significare habilitatem, & potētiam, licet semper significare non possint: vt no. supra de iustit. & iure, in princip secundùm Christophorum.

[e] Negotiorum autem gestori, licet ēt vnum negotium sit gestum. ff. de nego gest. l iij. §. j. versi. negotia. sic ī. vi bo. rap. in princ. & ff. vi bo. rap. l. ij § quod ait prætor.

[f] Sine mandato. scilicet eius, cuius negotia gesserit. & sic soluitur. C. de neg. ge. l. si mandatum.

[g] Idq;. Scilicet vt repetat, qd impendit, nisi denunciatio inhibeat: vt C. de nego. gest l. si paterna affectio: vt C. eo. l. si paterno. & l. quod in vxorē. & ff. e. de neg. ge. l. is qui. Vel obsequiū, quod est si libertus patroni negotia gerat: vt C. eo. l. officio. His o. casibus nihil repetitur, aliòqui q̄nq; repetitur inquantum locupletior est, vt dicemus j. § proxi.

[h] Desererentur negotia. quod in multis noceret: vt ff. eo. l. j. Actus.

[i] Nullā. Cū nemine sit verisimile suā pecuniā iactare vel effundere: vt ff de ꝓb. l cū de indebito. §. q. n.

[k] Obligatū. s. insolidū: dūmō sit vtiliter cep. ū negotiū, licet diuersus exitus sit secutus: vt ff eo. l. sed an vltro § j. in casib. tñ nō tenet insolidū, vt si pupilli⁹ est, cui⁹ negotia sunt gesta. itē si animo depredandi gessit. vt ff. eo. de neg. gest. l. si pupilli. j. rū. & §. sed & si quis negotia mea. l. itē & si ad noua [n] negotia gerenda accessit: vt ff. eo. l. si quis negotia. Itē si pacto [n] hoc actum est: vt C. eo. l. negotiū. itē & si fuit in culpa gerens: vt ff. eod. l. siue hæreditaria. itē si fuit in mora. vt ff. de leg. j l. cum res. §. fina.

Negotiorū gestor certis in casib. si repetit q̄ impēdit. Quoties in ꝯctu vtrinq; sū par est, vtrasq; nascit actio directa. Quoties verò potior est alterius cār hic nascetur directa, inde cōtraria. Porrò directa actio vocatur etiam principalis. l. I cōmodato. §. j. ff. cōmod. Frā. Balduin[c] hic. Negotiorum dña nō semp insolidū tenetur. [z] Vltro, citroque opponuntur. Mād. in Gl. Facul. §. volentes, in ver. ctia. [n] Noua, i. soluta. sūe .n. tria genera negotiorū. ꝯtinuū. insolitū. & desertum gl. si solitus l. si negotia. ff eo. Egi. Per. [z] Pacto. i. si casū cepit in se per pactū. Egid. Per. Negotiorū gestor, de quo tenetur.

Addi-

ADDITIO Et est ratio: quia in oībus istis casib⁹ gerens tenetur & de casu fortuito: & in eis nō suffi cit esse cœptū vtiliter, nisi vtilitas pduret: vt no. gl. in l. si negotia in verb. sit solitus ff. de neg. ge. Ang.

a Ad exactissimā no. Gestorē interdū de dolo solo, & lata culpa teneri, vt si ad deserta negotia accessit. ff. de nego ge. l. iij. §. interdum. Quandoq; de dolo, lata culpa, & leui: & hoc regulariter: vt C. e. l. tutnri. & ff. eo. l. si pupilli. §. si. Quandoq; de leuissima: vt quando alius diligentius volebat administrare, vt hic dicitur, & ff. eo. l. si pupilli. §. videamus, quandoq; de casu: vt in his casibus, vbi agitur in quantum dominus locupletior est, vt modo §. diximus in eo § Accur.

ADDITIO. Et hæc vera in gestis. de neglectis aūt tenet: siue gerere incepit, & postea dimisit: siue nō incipit, dummodo à principio, vt oīa gesturus accesserit. Idē si non vt omnia gestur⁹, si aliàs diligēs erat gesturus: alias secus Angel.

Tutores quoque. CASUS. Viso vno exemplo de obligationibus, quæ ex quasi contractu nascūtur: videndū est de alio. Non solum enim gestores negotiorū sine mandato tenētur quasi ex cōtractu: verum etiā tutores, q tutelæ officio tenētur, ex quasi contractu obligātur. Nullū enim negotiū inter pupillū, & tutorē geritur: sed quia nō tenetur ex cōtractu, nec ex maleficio vel quasi supple: ex quasi ꝯtractu teneri videt, & nascitur actiones hinc inde. Ex ista enim obligatiōe nascit actio directa pupillo cōtra tutorē. cōtraria verò nascit tutori cōtra pupillū ad petēdū si aliqd impēdit de suo in negotijs pupilli: aut si aliqd est ei ab futurū, vt si pro pupillo alter fuit obligatus. h. d. Frāc.

negotiorū gestorū: ita & ꝯ iste quoq; tenet, vt administrationis reddat rōnem: quo casu ad exactissimā a quisq; diligentiā compellitur reddere rōnē, nec sufficit talē diligētiā adhibere, qualem suis reb⁹ adhibere solet: si modo alius diligētior eo cōmodius administraturus esset negotia.

Ea quæ inter tutorem & pupillum ex gestione tutelę oritur obligatio, ex quasi contractu nasci dicitur: ex qua tutelæ actio directa, & contraria resultat: prima pupillo datur, vt tutelæ rationē consequatur: reliqua tutori, vt quod ei pupilli nomine abest, recuperet.

Tutores b quoque, qui tutelæ iudicio tenent, nō propriè ex ꝯtractu obligati esse intelligunt (nullum .n. negotiū inter tutorē & pupillū ꝯhit) sed quia sanè nō ex maleficio c tenent: quasi ex cōtractu teneri vident. Hoc aūt casu mutuæ sunt actiones. Nō tantùm .n. pupillus cùm tutore habet tutelę actionem: d sed & ꝯ e tutor cum pupillo habet cōtrariam tutelæ, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus: f aut rem suam creditoribus eius obligauerit.

Habentes rem aliter quā ex contractu societatis cōmunem: vltro citroq; ex quasi contractu obligantur: quæ obligatio actionem familiæ erciscundæ & communi diuidundo producit.

Item si inter aliquos communis res sit sine societate: g veluti, q pariter eis legata, donatave esset, & alter eorum alteri ideo teneatur cōmuni diuidundo iudicio, q solus fructus ex ea rē percepit, aut q socius eius h solus in ea rem necessarias impensas fecerit: nō intelligitur ex contractu propriè obligatus esse: quippe nihil inter se contraxerunt: sed quia ex maleficio i non tenetur: quasi ex ꝯtractu teneri videtur. Idem iuris k est de eo, qui cohǣdi familiæ erciscundæ iudicio ex his causis l obligatus est.

b Tutores. Scilicet quondam. nam quandiu est tutor, non oritur obligatio: vt ff. de tu. & ra. distra. l. si tutor. §. si & l. sed non datur. Azo.

c Ex maleficio. Subaudi vel quasi, vt bona sit illatio. Accursius.

d Actionem. Scilicet directam, tenetur & alijs actioni⁹ tutor, vt diximus §. de Atil. tut. §. si. Et ita habes hoc §. actionē tutelæ directā, & cōtrariā esse ex quasi contractu. Quid de actione protutelæ; Respon. idē, cū ad instar actionis tutelæ sit inducta: vt ff. de eo, qui pro tu. neg. ge. l. j. §. pro tutore.

e Cōtrariā. Quā finita tutela demū intendit, vt modo diximus de directa: vt ff. de cōtr. act. tu. l. j. §. finito. Ac.

f Obligatus. Vnde absfuturum est: quod perinde est acsi iam abesset: vt ff. de nego. gest. l. 2. in fi. & l. si q mandato in fi.

Item si inter aliquos &c. CASUS. Vidistis iā duo exēpla de obligationibus, quę ex quasi cōtractu nascunt: modo ponit hic dominus Iusti. tertiū exēplū, dicens. Si inter aliquos fuerit res aliqua cōis sine societate, vt qa eis pariter fuerit legata, vel donata: si vnus eorū alteri teneatur iudicio cōmuni diuidundo: & hoc, vel quia alter inlus in re cōmuni fecerit impensas, vel quia ipse solus fruct⁹ ex ea receperit. idē nō intelligit ꝓpriè nō obligatus ex contractu, eo q nihil inter se ꝯtraxerint. sed quo niā ex maleficio. vel quasi supple nō tenet ex quasi contractu teneri videtur. Idē iuris videtur de eo, q cohæredi suo obligatur, vel quia cohæres in re communi fecerit impēsas necessarias: vel quia ipse solus fructus perceperit: cū .n. inter se non contraxerit, nec ex maleficio sit obligatus vel quasi, ideo ex quasi cōtractu obligatus videt. h. d. Frā.

g Sine societate. Tunc .n. ageretur ꝓ socio, .s. si esset societas. Videtur tamē q hic §. sibi ipsi contradicat. nam nūc dicit q nō est societas; & post ea dicit socius eius &c. Sed dic, q non est societas vera, sed quædam incidens: nam vera contrahitur consensu: vt §. de oblig. ex consen. in prin. Hæc autē præter spem: vt in hoc § dicitur.

h Socius eius. Idest cōsors eius. Impropriè enim ponitur, vt modo diximus.

i Ex maleficio. Subaudi, vel quasi: vt sit bona illatio: vt §. eod. in princi. & facit ad hunc §. ff. fa. er. l. hæ. rede §. non tantum, in fi. & ff. commu. di. l. 2. in fi. ꝯ. respon. & ff. pro soc. l. vt ii pro socio. & l. actione. §. si post distractam. Accur.

k Idem iuris. Non per omnia: quia superint, scilicet communi diuidūdo pro rebus singularibus competit, hæc autem ad vniuersitatem: vt §. e. prox. & ff. ꝓ socio. l. pro socio arbiter. Item superior pluries intēdi potest: hæc autem semel tantum: vt ff. fam. erci. l. si filia. §. familiæ. & C fami. erc. l. j.

l Ex his causis. Quas superiori §. diximus.

Alias sed ex cōtrario.

Actio tutelæ directa, & contraria est ex quasi contractu.

i Et sic præsupponit, quod nō cōmuni diuidūdo, quod est falsū per l. 2. ff. cōi diuidun. igit dicit tex. sine societatei quia aliàs esset contract⁹ & non quasi, i. de quo hic intendit. An autem expensę ꝑ vnum ex fratribus factæ debeāt sibi postea in diuisione imputari vide Ioh. Fab. hic.

Hæres quoq; &c. CASVS In proximo §. dictū est, q̃ hĩs si sit cohæredi obligatus ex causis supradictis. s. si fruct⁹ rei cõmunis solus perceperit, vel si co hæres suus in rẽ cõmunẽ impẽsas fecerit necessarias, q̃ tunc ex quasi contractu intelligitur obligatio cõtracta. Sed quid dicetur de hærede, qui obligatus est legatario: obligaturne ex quasi contractu? Et resp. dñs Iust. dicens, q̃ ex cõtractu non est obligatur legatario, eo q̃ nullũ negotium gessit legatarius cũ hærede, neque cũ defuncto, nec ex maleficio, nec ex quasi supple, quare itelligit̃ obligatus ex quasi contractu. h. d. Franc.

a Ex maleficio. Subaudi, vel quasi.

b Intelligitur. Scilicet actiõe ex testamẽto: vt Ī. de legat. §. nostra. Rei vẽdicatio autẽ quæ datur. vt in eod. §. dicit, nunqd ẽ ex quasi cõtractu? Rñ. non puto: quia nõ est obligatio. vnde non debet dici ex cõtractu, vel quasi: vt ĩ. de actio. §. j. Idem. s. qd̃ i rei vẽdicatione, de hypothecaria dico, quæ similiter legatarijs datur: vt C. cõmu. de leg. l. j. & in d. §. nostra. Ī. de leg.

Aditione hæreditatis quasi contrahere hæres cum legatarijs dicitur.

Hæres quoq; legatorũ noĩe non propriè ex ɔ̃ctu obligatus intelligit̃ (neq; .n. cũ hærede, neq; cũ defuncto vllum negotium legatari⁹ gessisse propriè dici pōt) & tñ, quia ex maleficio a non est obligatus, quasi ex cõtractu debere intelligitur. b

Qui recipit indebitum solutum per errorem, ex quasi contractu dicitur obligatus ad restituendũ illud. Aret.

Annota. Videto paragraphum, Is quoque suprà, quibus modis re contrahitur obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitum soluit, quasi ex ɔ̃ctu debere vr̃. c Adeò .n. non intelligitur propriè ex contractu obligatus esse, vt certior rationem sequamur: magis (vt suprà dixim⁹) d ex distractu, quàm ex contractu possit dici obligatus esse. Nam qui soluendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, vt distrahat potius negotium, quàm contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, e ac si mutuum ei daretur: & ideo condictione. f tenetur.

Si in eo causarum genere, quæ inficiando duplantur, indebitum fuerit, repetitio cessat: ideo quod ex lege Aquilia, vel legato religionis, & pietatis intuitu venerabilibus locis facto, solutum est, non repetitur.

Ex quibusdam g † tamen causis repeti non potest, quod per errorem h nõ debitum solutum sit. Sic nanque definierunt veteres. Ex quibus cau-

c Sed vnde nascit̃ hic quasi cõtractus, vel vñ oritur actio ex testamento? Resp. adeundo hæreditatẽ, hæres quasi ɔtrahere videtur. vt ff. quib. ex cau. in poss. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. seq. Itẽ quid de petitione hæreditatis? Res. & hęc est ex quasi contractu: cũ tñ nõ contraxerit, qui possidet pro hęrede, vel pro possessore: nec etiã deliquit, vel quasi. vnde sequitur ex argumẽtis, quæ fiũt in hoc titulo, q̃ sit ex quasi cõtractu. item quid de actione finiũ regundorum? Resp. idem. quia & illa habet similitudines multas cum actione familiæ erciscundæ. & cõ nuni diuidũdo, & cũ petitione hẽditatis: vt ĩ. de actio. §. quędā. & ff. de pe. hær. l. si bonæ fidei. §. petitor autem hæreditatis. & l. sed & si lege. §. petitio hæreditatis.

Item is, cui. CASVS Iam habuistis multa exẽpla de oblig. quæ fiunt ex quasi contractu: Adhuc restat vnum exemplum, veluti siquis credẽs se debere Titio cẽtum, cum in veritate sibi in nullo teneret̃, per errorem soluerit indebitũ: habet Titiũ, cui ista centũ soluũtur indebita, obligatum, & nõ ex contractu propriè: imò videtur magis ex distractu obligatus. Dicitur ex distractu: quia q̃ soluendi animo pecuniã dat, potius eã dare videt̃, vt distrahat, quam vt cõtrahat. nec ex maleficio est obligatus, vel quasi supple, q̃a per diuisionẽ illã Ī. de obliga. §. sequẽs diuisio, apparet q̃ ex quasi ɔtractu obligatus est. vnde iste qui indebitũ accepit pinde obligat̃. ac si mutuũ ei daret̃, & hoc verũ est quãtũ ad effectũ obligãdi, q̃ nõ quatũ ad nomẽ obligationis, vel actiõis. h. d. Fr.

d Debere videtur. Nã eo ipso, q̃ soluit, aliquid negotij cõ trahere videt̃: vt ff. de cõd. inde. l. si in area. Cum ergo sit ex quasi cõtractu: ad quid ponitur hæc cõdictio indebiti inter actiones, siue obligatiões ex contractu, Ī. qui mo. re cõtra. ob. §. j. quæ est huic cõtra? R. espõ. vt ibi in fi. §. diximus. in glo. conductitia.

ADDITIO Rñde, q̃ ideo hæc cõdictio indebiti fuit apposita inter obliga. quæ re contrah. nõ quia dicatur prouenire ex cõtractu, sed quia nõ pōt sine re sustẽtari. ibi igit̃ posita fuit, vt eius substãtia denotet̃. hic aũt etiã posita fuit, vt eius sinuetur origo: q̃a ex quasi cõtractu trahit originem. Christophor.

d Supra diximus. vt Ī. quib. mo. re cõtrah. oblig. §. is quoque. Accur.

e Obligatur. Scilicet benignitate inspecta, quæ præualet: vt C. de iudic. l. placuit. nam nemo dẽt locupletari cũ aliena iactura: vt ff. de cõdi. indeb. l. nã hoc natura.

f Cõdictione. Scilicet, indebiti & ita trãsit dominiũ in accipientẽ, aliàs n. cõdictio nulla daret̃, cõtra iurẽ: vt ff. v. sufru. quẽad. ca. l. fi. Sed cõtra ff. de acq. re. do. l. si pcurator. So. multũ interest an error sit in obligatiõe, an in re primo casu trãsit dñiũ, vt hic dicit̃, & cõdictio orit̃. Secũdo verò, nec transit dñiũ, nec orit̃ actio. vñ agẽs exceptione repellitur, vt ff. man. l. seruum Titij. Ac.

Ex quibusdã. CASVS. Iste §. nõ est propriè pertinens ad titulũ istũ: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito. Et pone casum. Supra dictum est, q̃ si aliquis soluit alicui indebitũ p errorẽ, q̃ ille qui idebitũ recipit, soluẽti obligatur ex quasi cõtractu, & iste qui soluit à recipiente, pecuniã illã repetere pōt. Aliqñ tñ in aliis casi bus non est ita: veluti, siquis soluerit indebitum ex causa illa, q̃ ex inficiatione crescit. Est & aliud exẽplũ in legato relicto: & hoc verũ erat, sed nõ in oĩ legato. Quatuor. n. olim erãt genera legatorum. s. per vẽdicationẽ, p dãnationẽ, p siniendi modũ. & p p̃ceptionẽ: vt ĩ. de le. §. j. Illud aũt beneficiũ p qd cresceret legatũ per inficiationẽ, solũmõ locũ habebat in relicto p dãnationẽ. sed cũ vna hodie sit natura oĩum legatorũ, & ẽt fideicõmissorũ: vt Ī. de le. §. nostra aũt cõsti. ideo non distinguit̃ hodie qualiter legetur, sed cui leget̃. Si. n. sacrosan. ecc. vel alijs venerabilibus locis, quę religionis, vel pietatis intuitu decorant̃, aliqua legata sint. huiõi legata p inficiationem crescunt, & in huiõi locis legata indebita soluta non repetuntur. h. d. vsq; ad fi. Fran.

g Ex quibusdam. Iste §. non facit ad hũc titulum, sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximam materiam de indebito.

h Quod per errorẽ. Licet ponat vnũ casum tantum in

Imo differũt: q̃a rei vendi. nulla præcedẽre obligatione ex solo dominio cauiat̃: sed hypothecaria ex cõuentione. & præsupponit ob. personalem ẽẽ vel fuisse: adeo in ea die idẽ qd̃ in actiõe ex testamẽto: s̃m Io. Fab. & Ange. hic.

Locupletari nemo dẽt cũ aliena iactura.

Error an impediat dominij translationem.

† De hoc § & gl. facit mentionẽ gl. 1. in cap. 1. extra. de sol. Et hic §. respicit titulũ de condic. inde. ff. & C.

in quo solutum per errorē indebitum, nō pōt repeti: tñ & alij sex sunt. Vt si scienter solute indebitū: nā non habet locum repetitio: vt ff. de cond. ind. l. j. Item pp sententiam solutū ēt indebitum non repetitur. vt C. de condi. ind. l. j. Item pp transactionem: vt ff. de condi. inde. l. in summa. in prin. versi. & quidē. & C. eod. l. ij. Itē si iurauit quis sibi deberi ēt indebitum deferēte aduersario, qa fuerit solutum, nō repetitur. vt ff. de iureiuran. l. nā postea. §. j. Item qñ soluit in causa, quæ per inficiationem crescit: vt ff. eo. de condic. inde. l. elegāter. §. fi. in gl. fi & C. eo. de condic. inde. l. ea quæ. & his dicitur. Item causa pietatis solutū indebitū nō repetitur: vt ff. de condi. indeb. l. cum is. §. si mulier. Item si est ab alio debitū licet sit indebitum ab eo qui dedit: vt C. de pet. hære. l. de hæredit.

ADDITIO. Intelligesi nomine debitoris soluerit: aliàs secus. l. si pęn. §. j ff. de cōdic. inde. Ange.

sis inficiādo lis crescit, ex ijs causis nō debitū solutū repeti nō posse, veluti ex l. Aql. [a] itē ex legato. [b] qđ veteres qdē in ijs legatis [c] locū hēre voluerūt, q̄ certa cōstituta, per dānationem [d] cuiq; [e] legata fuerant. Nostra autem constitutio [f] cum vnam naturam omnibus legatis, & fideicommissis indulsit, hmōi augmentum in omnibus legatis, [g] & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatarijs [h] hoc prębuit: sed tantummodo in ijs legatis, & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis [i] vel pietatis [k] intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluantur, non repetuntur. †

a Ex lege Aquilia. Vt si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem, video. n. confiteri me damnum dedisse. quod ab alio datum est. Nam si à nullo datum est, non impediar repetere, sicut nec mihi præiudicat confessio mea, si a nullo datū esset damnum: vt ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius. l. fi. & l. seq. & ff. de interro. act. l. qui seruum. §. j. & §. ij. in fi. Sed nunquid hæc sunt vera siue in iure, siue in facto erret is qui soluit? Rñd. cum lex illa C. eo. tit. de cōd. ind. l. ea quæ. non distinguat, nec ego distinguā: & est arg. ff. vt in pos. le. l. j. Sed qdā distinxerūt. vt si errauit i iure, nō repetat: si i facto, repetat. Primę tñ sniæ sto. vt ff. eo. de cōdi. inde. l. sed & si me putem. Sed cō hūc §. est. ff. de cōd. inde. l. elegāter. §. fi. Sol. illa erat pęnalis à principio, hęc aūt ea īficiatione: vt hic dicitur, & j. de act. §. sed furti.

b Item ex legato. Quod & ipsum per inficationem crescit: vt j. de act. §. item mista Accur.

c In ijs legatis. i. indebite solutis, quantum ad solnentem: debite tñ quantum ab alio, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc secundum quosdam. Sed B. cō. dicit enim de indebito à quolibet, & sic differt à superiori proximo casu, & est speciale in hoc legato de quo hic dř. alias aūt. i. in alio legato distinguo, aut soluitur scienter indebitum legatū quocunque modo. & tunc nō repetitur: vt ff. de cōdi. inde. l. fideicommissum: Si autem per errorē iuris, idem est, vt non repetatur si est debitū naturaliter, sed ciuiliter indebitū: vt C. ad leg. Falc. l. error. nisi sit minor, qui repetit vtroq; casu per restitutionem in integrum. vt C. si aduer. sol. l. ij. Si verò per errorē facti, repetitř: vt C. de cōd. ind. l. fideicōmissū.

d Per damnationem. Vt per hæc verba, Dānas esto heres, illū ęre alieno liberare: vt j. de l. §. sed & talis.

e Cuique. Aliàs cuicunque.

f Constitutio. Vt C. commu. de leg. l. ij.

g In omnibus legatis. i. in omnib. gñib. legatorū, quorum quatuor erant genera: vt j. de leg. §. j.

h Legatarijs. Vt eis solutum indebitū non repetatur.

i Religionis. Vt monasterijs.

k Pietatis. Vt hospitalia & similia, q̄ nominanř in Auth. de nō alie. §. nos igitur. colla. ij.

TITVLVS XXIX.

PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ADQUIRITUR.

Obligatio acquiritur etiam per seruum, vel filium: per seruum quidem in totum, per filium autem quo ad commodum vsusfructus. Aret.

EXpositis generibus obligationū, [l] quæ ex cōtractu, vel quasi ex cōtractu nascūtur: admonendi sumus, adquiri nobis non solum per nosmetipsos, sed per eas quoque personas, quæ in nostra potestate sunt: veluti per seruos, & filios nostros. vt tamen [m] quod

PER QVAS personas nobis obligatio adquiritur.

Continuo istum titu. vt hic in nigro, in principio. Dictum est supra de obligat. tam de illis qua contrahuntur re, verbis, literis, & consensu, quam de alijs. Nunc sequitur videre per quas personas nobis acquiritur obligatio.

EXpositis. Totꝰ iste tit. diuidiř in tres partes. Primo ostendiř quō nobis acquiriř p illos, q sūt in totum in dñio, vel potestate nostra. Secundo quō per illos in quibus habemus aliquod ius, vel q seruiunt nobis bona fide. Tertio quomodo acquiritur per illos. qui sunt in dñio nostro pro parte. Secunda ibi, Item per lib. ros. Tertia ibi, Communem &c.

CASVS. Dicit Iusti. q̄ nō solum p nosmetipsos nobis acquiritur aliquid, sed ēt p eos, quos in ptāte habemꝰ veluti per seruos, ac filios nostros. Sed dic, est ne dřa inter illud, quod acquiriř alicui per seruum. & illud quod acquiritur alicui per filium? Et rñ. q̄ sic. Quod enim ex obligatione aliqua per filiū meum mihi acquiriř, illud mihi acquiritur quo ad vsumfr. filio aūt quo ad proprietatē. C. de bo. quæ libe. l. fin & hoc verum est, nisi obligatio fuerit ex castrensi peculio. vel quasi. tūc. n. nec quo ad vsumfr. nec quo ad proprietatem patri acquiriř, quod ex tali oblōne filio debetur. Ex omni enim causa aduētitia acquiritur proprietas rei filio per obligationē in personam filij factam: & vsusf. patri: & competit ēt actio patri. & non filio. h. d. Franc.

l Quæ. s. obligationes. Sed qđ differt hic ti. à superiori ti. per quas perso nob. acqui. Rñ. ille dicit de rebus acquirendis: hic aūt de obligatione. vt ibi diximus. item quid differt iste ab alio ti. de stipu. ser. cū ibi de obligatione dicat? Rñ. Ille specialis est in obligationibus quęsitis per stipulationē: hic aūt in omni gñe obligationum loquitur acquirendo per filium, vel seruum, præterquam si sint ex castrensi peculio, vel quasi: quibus casibus nec ad proprietatem, nec ad vsumfructum patri acquiritur: vt C. de bo quæ lib. l. cum oportet. §. ij.

m Vt tamen. Aliàs est attamen aliàs, vt quod. & hic similiter subauditur tamen.

---

1 QĀ crescat p inficiatione decla rat glo. j. ij & iij. l. l. ea quæ. C. eodem. Egi. Per.

2 Vel dic rōnē, qa vř soluisse pp dubiū pōa tionis, vt euitet dolū ex quo insurgit qdā ficta trāsactio q̄ repetitionē impedit.

3 Not. q̄ quāuis q̄s cōfitendo se cōmisisse delictū sibi p̄iudicet ciuiliter ad pœnā tēpotalem: tñ secus, si agiř criminaliter ad pœnā corporalem. Rō diuersitatis est: qa ibi licet arbiter suorū bonorū, hic verò non est dñs suorum mēbrorū vide An. hic. Egi. Per.

4 Et ē rō. qa licet esset cū indebitū tñ nō cessat coniectura pietatis, q in pedit repetitionē vt l. cū is. §. mulier. ff. de condic. inde. p̄sertim cū nō sic euidēter relictum nō esse, si-

Ac pin de cōstar patri per filiū qri. & qualiter stipsone filio acqraf, vide hic apud Bal

cut dānū datū non esse, apparere non possit. Ange.

1 Rōnē exceptionis i duobus casib. q hoc §. cōtinentur, pulchrè explicat Frā cisc. Balduin. hic. tu illum videto. Cōtinuatio.

Diuisio.

[a] Acquiritur. Nisi ab alio possideat seruus: qui possessori nec dñium, nec possessionē quærit, si nō ex re eius cōparauit: vel ex opera sua: nec dño si ex re bonæfidei possessoris, vel opera sua acquisiuit quia eū non possidet: vt ff. de acquir. rerum domi. l. si seruus j. respon. & l. homo liber. §. fi. l. j. §. sed p eum. qñq; nullo mō possidet, licet detineat, vt qñ scit liberum esse. vt ff. de acqui. pos. l. qui vniuersas §. j. & ff de proba. l. si quis liberum.

[g] Vsumfructum. In quibusdā libris est in litera. vsum fructum, vel vsum, * & ſm hoc vt q p eum seruū i quo habeo vsum, ex duab. causis acqrā. Sed ɔ ff. de vsu, & habi. l. p seruum in prin. Sol. dicūt qdā illud corrigi. Vel dic ſm Ioā. q illud verbū. ex duab. refferatur ad solū vsumfructum: alterū verò si ex ra. ad vinasiū. & hic erit in litera cōfusio: sicut C. de colla. l illā, & J. q test. da tut. pos. §. si qs. Sed in alijs libris nō est, vel vsū: & tunc planū est, & nullum est ɔrium. Accur.

* Et hanc recipit Aloander.

p seruos nostros nobis adqrit, [a] totū nrum fiat; qđ aūt p liberos, quos in ptāte habemus, ex obligatione fuerit adqsitū, hoc diuidatur ſm imaginē [b] rerum pprietatis, & vsusfructus quam nostra decreuit constitutio: [c] vt quod ab actione commodum perueniat, huius vsumfructum quidē habeat pater, pprietas aūt filio seruet, scilicet patre actionem [d] mouente secūdū nouellæ nostræ cōstitutionis diuisionem. [e]

Liberi, & serui alieni bona fide possessi, & serui vsufructuarij & vsuarij acquirunt nobis ex re nostra, & ex opera ipsorū. Aret.

Itē p liberos hoīes, [f] & alienos seruos, quos bona fide possidemus, adqrit nobis: sed tm ex duabus causis, idest, si quid ex opis suis, vel ex re nostra adqrant. Per eū quoque seruū, in quo vsumfructū, [g] vel vsum habemus, similiter ex duabus istis causis nobis adqrit.

Seruus communis acquirit dominis cōmuniter pro portiōe dominica, nisi vni, vel iussu vnius fuerit stipulatus. Aret.

Cōem seruū p dñica [h] parte dominis adqrere certū est: excepto eo, q nominatim vni stipulando, aut per traditionē accipiendo, illi soli adquirit: veluti cum ita stipulatur, Titio domino meo dare spondes? Sed si dñi vnius iussu seruus fuerit stipulatus: [i] licet antea dubitaretur, tamen post nostram decisionem res expedita est, vt illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iussit, vt suprà dictum est. [k]

[b] Secundum imaginem. Quasi dicat, hæc diuisio imaginariè, & intellectualiter. nā visibiliter fieri non pōt: cū sint incorporalia, q non diuidunt: vt ff. de acq. rer. do. l. seruus. §. incorporales. & J. de reb. corp. & incorp. j. respon. & J. de vsufr. in prin.

[c] Constitutio. Vt C. de bon. quæ libe. l. fina. §. vbi autem. Accur.

[d] Actionem. Proprietas tamē ipsius actionis est filij, vt hic dr. & hoc obtinet hodie in oībus aduētitijs. Sed olim tantū quinq. actiones filiofamilias cō petebāt rōne pprietatis: vt iniuriarum quod vi aut clam, depositi, commodati, & actiones in factum: vt ff. de acti. & obli. l filiusfamilias. & l. in factum. has tñ pater exercebat vel suus pcurator, non filius: vt ff. de iniur. l. sed si vnius. §. ait prætor. & §. filio. & l. pater. in fin. nisi pr abesset: vt ff. de iudi. l. si longius. §. j. quod etiam in mutuo erat: vt ff. si cer. peta. l. cum filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio pprietas. vt hic dicitur.

Filiusfamilias olim v. actiones competebant rōne proprietatis, quas tamē non exercebat. Aduentitiorum p prietas filij est.

ADDITIO. Dic vndecunq; dictę actiones in factum descendant, vel ex edictis prætorum, vel ex interdictis, & est rō: quia prætor vsus est æquitate, & illa tantum motus. & in illis nō tantum quæritur patri, quando aliquid non remanet penes filium: vt l. j. eum ibi not. C. qui admit. ad bon. pos. ergo non mirum, si omnes actiones in factum filiusf. competebant, & ita dicit Bar. in d. l. in factum. Ang.

[e] Diuisionem. Quam diuisionem longum esset hic dicere, sed dicitur plenè per ordinem in d. l. C. de bo. quæ libe. l. fina.

Item p liberos homines. CASVS. Non solum p filios nostros. & seruos nobis acquirit, sed etiam p liberos homines, & seruos alienos quos bona fide possidemus, nobis aliqd acqrit: sed hoc intellige in duob casib. s. si ex operis suis aliquid acquirant, aut ex re nostra: & similiter per seruum illum in quo vsumfru. habemus, vel vsum secundum aliam literā, vt pater in notula, ex duabus causis nobis aliquid acquiritur. h. d Franc.

Liber homo qñq; bona, qñque mala fide possidetur.

[f] Per liberos homines. Not. q liber homo quandoque bona fide possidet, vt qñ possessor credit eū seruum esse, & suum, & qñq; malafide, vt qñ credo eū seruum esse, & scio meū non esse: vt ff. de acqui. poss.

ADDITIO. Tu dic, ſm doct. vsuarium posse vti operis serui in suis fundis, non autem eas alteri locare. Ang.

Communem seruum. CASVS. Supra dictū est, quòd per seruos nostros acquirimus: sed nūquid per seruū communem possumus nobis acquirere? Et rñ. q p seruū cōem domino acquirit. quod intelligo vt sic dicendo. Dñis meis dare spondes? fiat stipulatio, s propria nomina in stipulatione inserendo. Tunc. n. pro virilibus portionibus dñis acquiretur. Et hoc verum est, nisi nominatim vni eorum rē stipulatus fuerit, vel vni tradiderit. Itē quæsitū à Insti. Dñe. si vnus dnorum seruo communi iusserit. q aliquid sibi stipuletur, ipse autem seruus alterum (cui voluerit acquirere) nominauerit in stipulatione: cui acquiritur per stipulationem illam? Et rñ. q ei q iussit. & non ei quē nominauit, sic ponunt multi casum l isto vlti. rñ. Sed si dñi, & sic vult gl. ordi. q ita ponat: sed dñs Guido dicit, q iste non est casus isti ver. quāquā veritatem ptineat: iste n. casus quem habes C. pes quas pers. nob. acq. l. ij. & non istius tñ. & hoc patet per hoc q dicit in fi. istius ver. ibi. supradictū est. Pōt ergo sic poni casus: Sed qd si vnus ex dñis iusserit seruū cōem aliquid stipulari, cui acqrit p stipulationem istam? Et rñ. dī. q. licet ante tpa huius libri in tali casu dubitaret vtrum duob. dñis, an iubenti stipulationem istam acquireret: tñ post compositionem huius libri est quæstio ista expedita, scil: cet q iubenti tantum acquiret: vt supra dictum de stipulatio. seruo. § vlti.

Seru⁹ vsufructuari⁹ queris nobis ex re & operis: sed vsuarius & re tãtum.

[h] Pro dominica. Nisi cum ppria nomina eorum stipulationi inseruit, vbi pro virilibus portionibus acquirit, vt ff. de stip. ser. l. si communis seruus.

[i] Stipulatus. Scilicet simpliciter vel sibi, vel domino iubenti, vt statim sequitur. aliàs nullum esset dubium vt J. de stipu. seruo. §. penul.

[k] Supra dictum est J. de stip. ser. §. penul.

Quibus

TITVLVS XXX.
QVIBVS MODIS tollitur obligatio. †

Eius qđ debetur solutio à debitore, vel à quouis ipsius nomine facta, oēm obligationē perimit: quo fit vt solutione principalis euanescat fideiussoria obligatio: & versa vice idem dicito.

Tollit̃ a autē oīs † obligatio b solutiōe ei⁹, qđ debet̃: vel si qs cōsentiente creditore c aliud ꝓ alio soluerit. Nec interest, q soluat: vtrū ipse q debet, an alius ꝓ eo. liberat̃ .n. & alio soluēte: siue sciēte, siue ignorāte debitore, vel īuito eo solutio fiat. d Itē si reus soluerit, etiam ij, qui pro eo interuenerūt, e liberātur. Idē ex ɔ̄rio cōtingit, si fideiussor soluerit: non enim ipse solus liberatur, f sed etiam reus.

Acceptilatione (.i. imaginaria quadā, et ficta solutione, mutua interrogatione, et respōsione concepta) verborū obligatio tātum tollitur: reliquae vero obligationes ex re, consensu, et alio quouis modo contracta, nō antea soluuntur q̄ in Aquilianā stipulationem, i. verborum obligationem deducantur: vt sic demū acceptilatione sopiri queant.

QVIBVS MODIS TOLLItur obligatio.

Visum est suprà de obligatione inducenda, sequitur videre de obligatione dissoluenda, siue tollenda: quia nihil tam naturale est, q̄ vnum quodque vinculo, quo ligatur dissolui posse. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. h. d. Aret.

Tollitur. Totus iste titul⁹ diuidit̃ in quatuor partes. Primo ponit̃ qualiter tollatur obligatio solutione. Secūdo qualiter acceptilatione. Tertio qualiter nouatione. quarto qualiter cōsēsu. Secūda ibi, Itē per acceptilationem. Tertia ibi, Praeterea obligatio. Quarta ibi, Hoc amplius.

CASVS. Scire debetis, quòd obligatio tollit̃ per solutionem eius, quod debet̃. Sed nūqd tollit̃ obl. si debitor soluat aliđ quā debeat̃: puta si asinū dederit ꝓ pecunia quā debebat? Et respō q̄ sic dum tn̄ volēte creditore fiat. Regulariter em̄ loquēdo inuito creditore aliud pro alio solui nō pōt. Sit ergo, vt iā dictum est, solutione eius, quod debet̃, tollitur omnis obligatio: sed verū est, si ipse debitor soluat qđ debet̃. siue aliquo nomine debitoris, etiam debitore inuito, & ignorāte. h. d. Ad intellectum glossae signatae super illo verbo. Omnis obligatio &c. scire debes q̄ omnis obligatio tollitur solutiōe eius qđ debetur, et si fuerit ciuilis tantū. Et ad inductā in contrariū. ff. de sol. l. qui hominē. §. fi. resp. dominus Iusti. q̄ speciale est ibi. q̄ aliud operetur solutio, quā credebat soluens, & pone casum, qualiter aliquid solū ciuiliter obligat̃. pone q̄ aliqs mihi cētū numerauit: & ita naturaliter, & ciuiliter sum obligat⁹, fecit mihi postea pactū de nō petēdo: & ita tollit̃ obligatio naturalis, & remanet ciuilis. Sed si post illud pactū factum de nō petēdo ignorās sibi soluero qđ debebā. non liberor à ciuili oblig. per istā solutionē: quia operat̃ repetitionē: vnde liberationē parere nō pōt: vt l. p̄dicta l. qui hominē. Et in superioribus dictum est, q̄ hanc liberat̃ debitor solutione eius, quod debetur. Sed nunquid p istam solutionem liberantur fideiussores? Et respōd. q̄ sic. & ecōuerso si soluat fideiussor creditori, quod ei debetur, liberatur principalis debitor. h. d. Fran.

a Tollitur. Aliàs tollitur, aliàs soluitur. ✠ Si tollitur, ergo non renascitur de caetero: vt ff. de solu. l. quotes. §. arcā. vers. in perpetuum. & de noxa. l. si alienos & C. de remi. pig. l. cum ex causa. & de sen. pas. l. si debitor. vbi magis suscitatur solutio eius, quod debet̃ quā tollatur vt ff. de noua. l. electio §. fi. Sed ibi ęquitatis ratione, nec sublata dicitur.

b Omnis obligatio. Siue re, siue verbis, siue literis, siue cōsensu. nā de his s. dictū est à tit. de oblig. vsq; huc. Sed nūqd est idē in ijs, quae ex maleficio sūt, vel quasi? Rñ sic. ✠ Itē hęc sunt vera, siue ciuilis, & naturalis fuerit obligado simul, siue naturalis tm̄: vt hic, & ff. ad l. Fal. l. si pupillus. in prin. Sed nunqd ciuilis tātum tollitur solutione eius, quod debetur: videt̃ q̄ non: vt ff. de sol. l. qui hominē. §. fi. & hoc qdā dicūt. Sed cōtradico, si enim sciens me debere ciuiliter tm̄, sicut ecōtra si nudo pacto tibi decē debeā. & soluā cā meae fidei implēdae: quare nō liberor: vt ff. de cōdi. inde. l. fideicōmissum. Qđ aūt l. d. l. qui hoīem, dicitur: ideo est, quia aliud operatur solutio, quā crederat soluens. s. repetitionē: cū errabat credēs se teneri naturaliter, non ergo mirum, si non facit quod credebat soluēs. s. liberationem. Item est contra ad hoc t. rn̄. l Auth. vt ij qui ob. se hab. p haec res §. si verò taeuerit. col. 6. 1 Solu. illud spaciale est. Item contra. ff. de solu. l. si rē meam. Item contra ff. de verb. obl. l. Iulian⁹. §. qui fundū. Item contra ff. com mo. l. 3. § si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, si tn̄ fuit facta sicut debuit fieri: vñ pro non facta quātū ad hoc habet̃. Itē ɔ̄ id quod subijcit, q̄ demū sciente creditore soluitur aliud ꝓ alio ff. de leg. 1. l. non amplius. §. fi. & l. si domus. §. 2. & 3. & ff de aur. & ar leg. l. 1. §. fi. & C. de do. l. si qs argentū ff. de sol. l. qui hoiem. & ff. de ver. ob l. inter stipulantem. §. pen & l. si seruus. In quibus legibus dicitur, q̄ liberatur quis soluendo aliud pro alio. Sed haec specialia sunt, hoc autem regulare.

c Consentiente creditore. Interdum tn̄ etiam aliud pro alio soluitur creditori et inuito: vt diximus in Auth. de fideiuss. §. pen. in gl. coarctū. col. 1. & quosdam ex his notauimus. s. proxi.

d Solutio fiat. Pater hic, q̄ beneficiū cōfertur in inuitum. Sed contra. ff. de regu. iur. l. inuito. Sol. illa regula in priuilegijs loquitur, haec aūt l alijs. Vel dic q̄ non potest directò, potest tamen per medium. prima verior est. 2 Sed nunquid ecōtra pōt fieri alij solutio inuito creditore? Resp. non: vt ff. de don. l. si Stichū. §. fi. nisi creditori creditoris soluatur: vt ff. de neg ge. l. si liber. vel procuratori creditoris: vel et cui extiterit haeres creditor, vel futuro debitori, vel similibus personis quae numerantur. ff. de sol. l. solutam. & ff. de pig. act. l. solutum. § solutam.

e Interuenerūt. Vt sūt fideiussores, & mādatores, & spōsores, vt ff. de exce. & i. oēi. & C. de nō nu. pe. l 4.

f Ipse solus liberat̃. Scilicet fideiussor. & siquidē soluat noīe suo, 3 liberatur ipso iure, reū aūt liberat p exceptionē: vt ff. man. l. si qs l fi. & l. Papi & ff. de pet. hęr. l si qd possessor in prin. Si verò noīe rei, liberat ipso iure reū: vt ff. de neg. ge. l. soluendo. & ff. de noua. l. si Stichum. in fi. Sed si hoc verum est, q̄ liberatur reus soluente fideiussore, quomodo cedat actionē creditor fideiussori qđ facere debet: vt ff. de sol. l. modestinus. & ff. de fideius. l. fideiussoribus. q̄ sunt ɔ̄ hāc legē? Rñ. Illud pōt fieri ante solutionē. s. cessio, vel etiā postea, hoc acto prius, quia vt inesse.

Cōtinuatio.

† Eis modis dissoluēdarum obligationū. quos hoc titulo Iustin. recenset addi pñt duo. Interit⁹ speciei debitae cōtingens extra moram, aut culpā debitoris: eo .n. debitor liberatur. l. qđ seff. si cer. pet. l. si ex legati. ff. de ver. obliga. Aliter est obligationis cōfusio: vt cum credi tor debitoris hęs existit. l. si debitori creditor. ff. de fideius. Franc. Bald. hic.

† Cōcor. cum hoc prin. capi. l. cum sua gloss. post med. ibid. itē tollit̃ solutione. extra. de reg. iur. in an is.

a Hęc fuit gl. Accur. in vetari Ipress. Veneta & scriptis ex amplatib. Egi. Per.

✠ Ex hac glo. habes q̄ obligatio ex maleficio. vł quasi solutiōe facta dānū passo tollit̃. qđ verum est qñ pœna nō est applicāda fisco: quia ius publicū pacto priuatorū nō tollit̃. l. ius publicum. ff. de pac. Eg. Per.

1 Dic q̄ ideo in p̄dictis legib⁹ solutio non parit liberationem, quia fuit facta aut aliter quàm debuerit, aut alteri quā debuisset. formāda est igit̃ regula p hunc modū. Solutio ei⁹, qđ debet̃ facta pleno iure p̄sonae cui debet̃, debitor liberat̃, & cessabūt oia cōtraria. Christop.

2 Tu dic q̄ contrariū loquit̃ vbi beneficiū respicit cōmodum contradicētis tātum: secus si etiā alterius. l. toto ti. de mune. & ho. & hic Ang.

3 Quod indubio pręsumitur nisi essent ęque principaliter obligati: vt duo rei & duo tutores: q a tūc simpliciter soluendo totalē actionem quae ambos ligat, dissoluit, ✠ Ang.

Item per acceptilationem tollitur obligatio. Est autē acceptilatio imaginaria [a] solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur [b] hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? & Titius respondeat, Habeo. Sed & Græcè [c] potest acceptilatio fieri: dummodo sic fiat, vt latinis verbis solet exigi. ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα, ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) [d] tantùm eæ soluuntur obligationes, quę ex verbis cōsistunt: non etiā cætera. [e] Cōsentaneū [f] .n. visum est verbis factam obligationem, alijs posse verbis dissolui. Sed & id, quod alia ex causa [g] debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui. [h] Sicut autem quod debetur pro parte rectè soluitur: [i] ita in parte debiti acceptilatio fieri potest.

probatur hæc solutio. ff. de fideiuss. l. cū is. Itē non hic vnā solutionē parere plures liberatiões & facit ꝟ. de duo. re. §. ex huiusmodi & ff. de ar. l. si duo. Acc.

Itē p acceptilationē. CASVS. Iam vidistis vnū modum principalem obl. tollēdæ, est & alius mod⁹ obli. tollendæ principalis, vt p acceptilationē. Sed domine qd est acceptilatio? & respōd. q̄ acceptil. est imaginaria solutio. Si enim creditor debitori suo illud, quod sibi debet ex ver. oblig. remittere velit, poterit hoc facere in hunc modū, si patiatur debitorem hæc verba dicere: Domine creditor, quod tibi debeo per stipulationem, habesne acceptum? & respōdeat creditor, Habeo: liberat⁹ est debitor, ac si creditor soluisset ei quod debuisset. Item videbatur aliquibus, q̄ stipulatio posset fieri per verba latina tm̄, & nō per verba græca, & quasi ad istā dubitationē resp. Iusti. dicens, q̄ non solū per verba latina, sed et per verba Græca potest fieri acceptilatio. dum tamen per verba Græca sic fiat, sicut exigitur per verba latina, & dissoluuntur per acceptilationē obligationes verbis solūmodo contractę: quia ɔsentaneū est iuri, obligationē verbis contractam, verbis posse dissolui. Ad intellectum huis notulę signatę super illo verbo certè distinguere debes vtrū acceptilatio sit inutilis ratione rei, super qua cōcipitur: vt si super debito ɔditionali cōcipiatur: quia talis acceptilatio inutilis est. & quāquam nō habeat hanc vim acceptilationis, attamē habet vim pacti. & sic itellige illas leges, ff. de rescin. vē. l. cū emptor. & ff. de accep. l. acceptilatio. Aut ratione cōceptionis ineptæ: vt si tibi dicā, Quod ego tibi debeo habesne acceptum in diē? & tu ipse rñdeas. Habeo acceptū & talis acceptilatio inutilis nō habet vim pacti, & sic itelligo. l. an inutilis. ff. de accept. in ver. Sicut aūt. Casus est talis. Quæsiui à legislatore, an acceptilatio possit fieri I parte debiti, sicut fit in toto. th. dicens, q̄ acce. pōt fieri pro parte debiti, sicut pōt fieri pro toto. h. d. & sumus in versic. est autē prodita in quo dic: Tractatum est ꝟ. q̄ oblig. alia à verbali potest deduci stipulationem, & tunc tolli potest per acceptilationem: hic autē dicit q̄ est prodita quædam stipulatio, quę vulgo Aquiliana appellatur. Aquili⁹ enim, qui valde fauorabilis erat ad stipulationes dissoluendas, adinuenit istū modū dissoluendi, & liberandi per acceptilationē debitorē illum, qui ex quocūque cōtractu alio teneretur, q̄ ex contractu verbali sicut potest liberari per acceptilationem is, qui verbis est obligatus. Adinuenit ēm stipulationem quādam, in quā possent deduci omnes aliæ obligationes, quę in stipulationem deductę, per acceptilationem tolli possunt. Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouat, Qualiter autem cō[fi]ci debeat hęc stipulatio, oaprate magis laboriosum e[st], quam subtile. Apertissimè enim de hoc traditur in litera. Et h. d. vsq; ad illum §. præterea.

[a] Imaginaria. Idest, ficta. sic ff. de reg. iur. l. imaginaria. Vel dicit̄ imaginaria .i. p momentū duratura. sic in Auth. quomo. opor. epis. circa prin. §. neque enim idiota. in glo. one imaginariū. col. j. & in Psal. In imagine pertransit homo &c.

ADDITIO. Ipsa tamē acceptilatio habet̄ p solutione: vt l. si ex pluribus. ff. de accep. vt in simili et dicimus de iuramento, quod habet̄ loco solutiõis inter deferentem. & iurantem: non tamen etiā est propriè solutio. vt l. duobus. §. j. & ibi gl. in verbo, solutionit. & doct. ff. de iureiur. Ang.

[b] Vt patiat̄. Et etiā respondeat ei. vt ꝟ. eo. § est autē. in h. §. nā sola patientia nō prodest.

[c] Sed & Grçce, nō solum latinis, sed et græcis verbis, dum tamen aptis ad hoc vt sequitur. & facit ꝟ. de ver. obl. §. verū & de ver. oblig. l. j. §. si. Accur.

Porro Grçcorum quæ hic adiecta sūt is est sensus, Tot denarios acceptos habes? acceptos habeo.

[d] Vt diximus. Supra eo. §. ibi, qđ. n. ex verborū. Acc.

[e] Cęterę. Scilicet q̄ sunt de iure gentiū. cū acceptilatio est, quę est ciuilis actus: vt ff. de reg. iur. l. nemo. nō possit iura gen. tollere: vt ꝟ. de leg. agna. tu. §. si q̄ sunt vetustiora, & firmiora: vt ꝟ. de re. diu. § singulorū. Sed nūquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio, vt literarum, & emphy. & similes, vt diximus ꝟ. de iure natu. gen. & ciui. §. ius aūt? Rñderut nō: cum solam obligationē verbis inductā tollat, vt hic dicit̄. Sed certè licet nō possint tolli iure acceptilationis .s. obligatio iuris gentium, & alię ciuiles. tñ possunt iure pacti etiam acceptilatione facta secūdū lo. vt ff. de rescin. ven. l. emptio. & l. cū emptor. Quod generaliter etiam dicebat M q̄ vbicunq; fieret acceptilatio inutilis, q̄ habeat vim pacti. & facit pro eo. ff. de pact. l. si vnus. §. pe. vbi de hoc. At B. totum contrarium. & erat pro eo. ff de accep. l. an inutilis. j. respon. & ff. de cōsti. pecu. l. j. §. cū qui. Sed nos dicim⁹ idem, quod M. vbi fuit inutilis ratione rei. vt dictū est. Item idem quod Bulg. vbi est inutilis ratione cōceptionis, & facit pro nobis. ff. de acceptila. l. si acceptolatum Accu.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis: quia minus est peccatum, quod ꝓuenit ex alieno facto, vt in primo casu, quā quod prouenit ex propria culpa, vt in secundo casu. Ioan. Fab.

[f] Consentaneum. Et facit ad hoc ĵ. eo. §. fin. & ff. de reg. iur. l. nihil est tā. & C. quando lic. ab emp. disce. l. 2. & ff. de pact. l. ab emptione.

[g] Ex alia causa. Scilicet, quàm verb.

[h] Dissolui. Scilicet ipsum debitum. Et nota mirabilem proditionem. nam cum nō pateretur cōtractus alius tolli suo cōtrario actu, scilicet per acceptilationem, decipitur, & deducitur in quendā nō prorsus contrarium actum, vt in stipulationem: qđ est obligatoriū. & sic fit nouatio indistinctè iure illo. vt ĵ. e. §. præterea. & C. de actio. & oblig. l. obligationū fere. §. fin. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem, vt hic dicitur.

[i] Recte soluitur. Scilicet volente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluitur? Rñd. aut confitetur de toto debitor: & tūc nō pt soluere nisi totū: vt ff. de vsuris. l. rursus, §. Lucius. quę est huic cōtra. nisi volen-

• Hu. gl. residuum nō est Accursij qui oē græca quidē elementa nouit: vt nota. sup. de empti. & vē §. item priū in gl. his verbis Egid. Per.

Acceptilatio inutilis ratiōe rei habet vim pacti secus si est inutilis ratiōe conceptionis ineptæ.

Solutio particularis an creditore inuito possit fieri.

volenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffitet, & tūc pars cōfessata tantū recipiet ab inuito. vt ff. si cert. pet. l. quidam existimauerunt. & hoc etiam casu pōt intelligi quod hic dicitur.

Est autē prodita stipulatio, q̄ vulgo Aquiliana appellatur: p quā contingit, vt omniū rerū obligatio in stipulatū deducatur, & ea per acceptilationē tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligatiōes: & à Gallo Aquilio ita cōposita ē, [a] qcqd te mihi ex quacūq; cā dare [b] facere oportet, oportebitve, p̄sēs, ī diève, aut sub cōditiōe: [c] quarūcunq; rerū mihi tecum est actio, [c] quęq; aduersus te petitio, [d] vel aduersus te p̄secutio est, vel erit: q̄dq; tu meū habes, tenes, possides, dolove [e] malo fecisti, quò min⁹ possideas: quāti q̄q; earū rerū res [f] erit, tātā pecuniā dari stipulat⁹ [g] ē Aulus Agerius, spopondit Numerius Nigidius. q̄d Numeri⁹ Nigidius Aulo Agerio spopōdit, id haberet ne à se acceptū, Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit, Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

Nouatio est prioris debiti in aliā obligationē trāsfusio: quo fit, vt anteriori obligatione sublata noua cō stituatur: q̄ olim noue p̄sonæ interuētu (ēt q̄ naturaliter tātùm obligari posset) inducebatur: eadē verò interueniente persona, ita demum nouatio facta erat, siquid priori obligationi posterior adijceret, vel detraheret: hodie autem nūquam inducta censetur nouatio, nisi expressim à cōtrahētibus hoc agatur: aliàs anterior firma manet, & posterior loco incrementi accedit.

Preterea [h] nouatiōe [i] † tollit̄ obligatio: veluti si id qd' tibi Seius debebat, à Titio dari stipulatus sis. Nā iteruētu nouę p̄sonę, [k] noua nascit̄ obligatio: & prima tollit̄ trāslata in posteriorem: adeò vt in-

[a] Ita cōposita est. Idest his verbis, quæ sequūtur qcquid te &c. Idem habes. ff. de accep. l. & vno. §. eius rei. Et nota quòd non potest sic legi, q̄n aliqua ver. sint hic superflua. Item nunquid vnū solum ex his duobus, scilicet dare vel facere, sufficit, scilicet dare: cū solū quod erat dandum, in hac stipulatione deducit̄: vt j. ibi, tantā pecuniā &c. Rñ. sic. arg. ī de verbo. obliga §. sed hæc solēnia. & C. de dona l. fi.

[b] Dare. Vbi debes dominium trāsferre: vt j. de act. §. sic itaque. & ff. de ver. obli. l. vbi autē non apparet. §. fi.

[c] Actio in personam: at petitio ī rē: persecutio vtrunq; continet: vt ff. de act. & oblig. l. actio in personam.

[d] Petitio. In rem.

[e] Ve. Pro vel.

[f] Res. Idest, æstimatio.

[g] Stipulatus. Nūc mutat personas: de secūda enim trāsit ad tertiā. Et nota q̄ etiā realis actio deducitur in stipulatione facta rei æstimatiōe. & ipsa pecunia siue rei æstimatio deducit̄ in stipulationē, & in acceptilationē. Nam ipsa res nō potest, cum nemo rem suā possit stipulari sibi dari: vt ī. de inutil. sti. §. ij. Sed quomodo deducā æstimationem, cū non debeatur? Respō. imò quasi debita est: liberat̄ enim exceptione quasi a rei vendicatione, si præstat æstimationē: vt ff. de rei vē. l. eius rei. & l. seq Si autem ipsam rē in acceptilationem deducam: valet iure pacti, secundùm B. vt diximus. ī. eo § quo genere. Accur.

ADDITIO. Tu dic. q̄ quamuis actio realis nec obligationem, nec officiū iudicis præsupponat: præsupponit tamen quandā æquitatē, ex qua dat̄ actio: & illa æquitas nouatur per acceptilationem. Ang.

Præterea nouatione. CASVS. Iam vidistis, q̄ duobus modis tollitur obli. tollit̄ etiā tertio modo scilicet nouationē voluntaria: veluti, si illa decē q̄ debes Seio, Seius stipulatus sit ab aliquo alio, quā à te animo nouādi: quia tūc tollit̄ prima obligatio, interuentu nouæ p̄sonæ: & noua nascit̄ obligatio, prima obligatione translata in posteriorē. adeo ēt, q̄ si nō valeat noua obligatio, prima per secundā nihilominus tollit̄, veluti, si à pupillo sine tutoris authoritate fueris stipulatus illud qd̄ tibi debebā. Omnino ēt amittit̄ actio tua, eo quòd prima obligatio sublata est & sic inutilis est actio quo ad effectū experiēdi: est tñ aliqua. s. naturalis: Sed pone i Supra dictū est.

q̄ si creditor stipulatus fuerit à pupillo id, qd̄ debitor pupilli sibi debet: tollitur obligatio ipsius debitoris. Sed scire debes, q̄ nō idē iuris est, si creditor stipulat⁹ est à seruo alicui⁹ animo nouādi illud, qd̄ debitor sibi debet, cū enī secūda obligatio nulla sit ipso iure, neque naturali, neque ciuili: p̄inde remanet prior debitor obligatus, ac si nō esset aliqua nouatio facta, verbi gratia: Vbi enim p secundā obligationem debet tolli prima: oportet q̄ secūda sit aliqua, puta naturalis, vel ciuilis. Item verū. sed si eadem, casu est talis: Supra dictū est, q̄ interuentu nouę personæ non nascit̄ obligatio. sed pone, q̄ stipulatus fui à debitore meo & ex alia quacūque causa, quàm ex stipulatiōe mihi debebat: dicit̄ne in hoc casu fieri nouatio, cū in hoc casu noua persona non interuenerit? & rñ. q̄ sic, si aliquid noui interuenerit in secūda obligatione. i. stipulatiōe ista: veluti, si conditio, vel dies, vl' fideiussor obligationi adijciatur: scire tamen debes. q̄ si cōditio in nouatione addita existat, valet nouatio: si autē nō existat non valet, & sumus l. ver. Sed in quo die. Supra dictū est, q̄ nouatio fit interuentu nouæ personæ, vel etiā eiusdē, dūmodo fiat p dies, vel conditionis adiectionem, vel subiectionē. sed scire debes. q̄ apud antiquos hoc verū erat q̄ his modis fiebat nouatio. dum tamen animo nouandi fieret: & ita quòd sæpè diuersæ præsumptiones inducebantur ad probandum, q̄ animo nouandi fieret: vnde sup hoc apud antiquos magna fuit altercatio. & propter hoc dicit dominus Iusti. Fecimus quandam cōstitutionē ad huiusmodi altercationes tollēdas: In qua cauetur. quòd tūc demū intelligat̄ fieri nouatio interuentu nouæ personæ (vt dictum est) quādo hoc expressè actum est inter cōtrahentes q̄ propter nouationem prioris obligationis hoc fiat. alioqui si hoc nō fuerit expressè actum, nō intelligitur fieri nouatio interuentu nouæ personæ: sed accedit secunda obligatio primæ, & manet vtraque obligatio. Fran.

[h] Præterea. Non solum solutione, vel acceptilatione, vt dictum est ī.

[i] Nouatione. Si fiat per stipulationē, vt subijcit, siue per iudiciū, vt si aliquis nomine meo iudicium suscipiat animo nouādi. vt ff. de solu. l. solutionē. & ff. de in rem verso. l. si pro patre & ff. de verb. obl. l. scire debemus. in fi. j. respon.

[k] Nouæ personæ. Etiā si hoc non agitur vt fiat nouatio iure isto, hodie contra: vt j. eo. §. sed cum.

A pa-

* In quibusdā exemp. desunt hęc, aut sub cōditiōe: eaq; omisit Emi. Ferretus. Persecutio continet actionem & petitionem.

s Res p æstimatione, & quot aliis modis capiatur Mādos. in glo. Facu. §. Ac ēā. in ver. rebus. Actio realis potest in stipulationem deduci.

† Nouatio ē prioris obligationis ī aliā transmissio, vt prior perimatur, & noua constituatur. l. j. ff. de noua. Egi. Per.

terdū licet posterior stipulatio inutilis sit: tamen prima novationis iure tollatur: veluti, si id quod Titio debes, à pupillo a sine tutoris authoritate stipulatus fuerit, quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberat̃, & posterior obligatio nulla est. b Non idē c iuris est, si à servo quis fuerit stipulatus, nam tūc prior perinde obligat᷒ manet, ac si postea null᷒ stipulatus d fuisset. Sed si eadē persona sit, à qua postea stipuleris: ita demū novatio fit, e siquid in posteriore stipulatione novi sit: fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Quod autē f diximus, si cōditio adijciatur novationem fieri, sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam novationem, si conditio exciterit: aliòqui, si defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidē inter veteres constabat, tunc fieri novationem, cùm novandi g animo in secundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quādo novandi h aīo videret̃ hoc fieri, et quasdā de hoc p̄sūptiones alij ī alijs casib. ītroducebāt: i ideo nostra processit constitutio, k quę apertissimè definiuit: tūc solùm novationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quòd propter novationem prioris obligationis prioris obligationis cōvenerunt, aliòqui & manere pristinam obligationē, & secundā rei accedēre, l vt maneat ex vtraq; cā obligatio, s̃m nostræ constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

Contractus qui consensu contrahitur, contrario consensu re non secuta dissolvitur.

f Et ita cōmuniter tenet̃ nisi virtute talis naturalis obligationis soluisset: quia tūc cōtra sol. & contra oblig. restitueret̃. Aug.

* Hęc clausula vsq; ad illā qd̄ ēt, nō est Accursij.

Servus nō pōt obligari fideiubendo.

Stipulor significat interrogo.

Novatio triplici iure fit.

a A pupillo. Qui naturaliter tenetur: vt ff. de nova. l. j. in fi. si est maior infante. aliàs nec naturaliter: vt ff. de act. & obli. l. pupillus.

b Nulla est. Sed nunquid restituitur creditor in priorē debitorem? Quidam dixū q̄ sic: vt C. de repu. l. j. §. 1. & ff. de fideiuss. l. si Titius. §. huic. quæ est contra. & quod hic dicit̃, res amittitur, scilicet, iure communi: sed non per restitutionem, vt dictum est. Alij, vt Plac. dicunt hanc in impubere, (quasi stultè accepit hic creditor tā parvulum) illam in pubere loqui. Vl̃ verius, refert an minor iunctur, vt non teneatur per beneficium restitutionis: & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorē, vt ibi. An verò non restituatur: q̄a non est necesse, cum tātum naturaliter sit obligatur: f vt ff. de novatio. l. j. in fi. & tūc nec creditor restituit̃, vt hic: nec etiam tunc quando dolo creditoris minor fuit obligatur: vt ff. de fideiuss. l. si Titius. §. fin. (Vnde * huic doloso non succurritur. quia frustra legis auxiliū invocat, qui cōmittit in legem. ff. de mino. l. auxiliū. in fine & l. si ex causa. §. nunc videndum. & ad Velleianum. l. si decipiēdi.) Quod etiam in muliere distinguitur: nam restituit̃ in primum debitorem actio ea subducta per Vellianum: vt C. ad Velle. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: vt ff. ad Velle. l. quidam. & d. l. si Titius. in fi. At secus esset, vbi nulla esse secunda obligatio, vt in servo subijcitur, quia non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedēdo quoquo modo: vt ff. de fideiuss. l. servus inscio & l. sequen. Idem etiā in infante dicam qui secundo se obligaverit. Nā cū nulla sit, non tollitur prima, cū non habeat in quē trāseat. Quidam tamē dixerunt naturaliter servū teneri, etiam fideiubendo, quod falsum est. nā nec aliter tenet̃, nisi naturaliter, cuius occasione domin᷒ tenetur de peculio: at hic nō tenetur: vt ff. de peculio. l. iij. §. si filiusf. & facit ad hunc §. ff. de fideiussor. l. si Titius. §. huic similis.

c Non idē. Sed quæ est ratio diversitatis inter hūc §. & superius responsum? Respond. quia ibi saltē naturalis obligatio fuit, hic nulla in servo, vt ibi diximus. itē hoc ideo: quia pupillus potuit obligari naturaliter & civiliter cū authoritate tutoris: & p̄ eū, scilicet, creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur & posterior non manet. Servus autem nullius authoritate potest obligari civiliter: ideoque non imputatur: scilicet creditori. vnde etiā actio prior durat.

ADDITIO. Dic q̄ servus non potest esse fideiussor alicuius, nisi ex causa peculiari: vt l. 3. §. filius familias. ff. de pecul. Ang.

d Stipulatus. Idest interrogatus. Stipulor enim, Idest, Interrogo. secūdùm Priscianum. sic accipitur ff. de condi. inde. l. si non sortem. §. si decem〜.

e Novatio fit. Nota hic tria iura circa novationem. Antiquissimum, vbi etiā si nihil novi intervenire, fiebat tamen novatio: vt ff. de actio. & obligat. l. obligationum ferè. §. fina. Item novum, vbi novatio p̄sumptiuè fiebat, quoties novi q̄d interveniret: & semp̄ intelligebatur hoc agi. vt hic, & ff de nova. l. 2. Itē tertiū, quādo hoc expressim diceret̃: vt C. de novatio. l finali. Vel dic tantùm (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebat̃, expressè, vel tacitè. vt ff. eodem, de novatio. l. 1. & novo iure (si id exprimatur: vt ī eod. §. proximo. & in d l. obligationum ferè.) novum interveniebat, scilicet, stipulatio pœnalis. & facit ad hoc supra quibus modis testamen. infirm. §. ff de re iudicata. l. iiij. §. si ex conventione. & §. sed & si pignora.

ADDITIO. Et not. q̄ casus, in quibus olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura novationis hodie non corriguntur: quia in illis fit novatio saltem ope exceptionis. Ang.

f Quod autem. Facit ff. de nova. l. quoties.

g Cum novandi. Expressè. vel tacitè.

h Quando novandi. Scilicet tacitè.

i Introducebant. Et alij in alijs: vt quia forte aliquid novi in obligatione erat adiectum: vt ī. eo. §. versicu. sed si eadem〜.

k Constitutio. vt C. de novatio l. si. Accur.

l Accedere. Fit tamen exactio tantum semel de ea. vt ff de reg. ius. l. bona fides.

Hoc amplius. CASVS Iam vidistis tres modos principales tollendæ obligationis: quarto etiā modo obligationes, quę consensu nascuntur, contrario cōsensu tollūtur, veluti, si cōvenerit inter me, & Titium vt fundum Tusculanum habeam emptum pro centum: deinde nondū precio soluto, nec fundo tradito, placuerit inter nos, quòd ab emptione, & venditione discedatur, invicem liberamur. & sic per cōtrarium consensum tollitur obligatio consensu cōtracta

tracta. Idē & intelligar in omnib alijs ɔ̄ctib. ex consensu descendentibus. h vsque ad finem.

Hoc amplius, ex obligationes, quæ cōsensu ᵃ ɔ̄hunt, ɔ̄ria voluntate dissoluũtur. Nam si Titius, & Seius inter se consenserint, vt fundum Tusculanũ emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum secuta, idest, neq; precio soluto, ᵇ neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem est in conductione, & locatione, & i omnibus cōtractibus, qui ex consensu descendunt: sicut iam dictum est. ᶜ

Finis tertij Libri.

a Quæ ɔ̄sensu. ✱ Sc licet solo, sed ǭ sunt hę: Rñd. ennmerant̃ ī. de obli. ex consensu. Item in quibusdã ex maleficio, vt nudo ɔ̄sensu etiã tollant̃ ipso iure, vt iniuriarũ, itẽ furti, & similes, vt ff. de pact. l. si tibi decẽ. §. q̃dã actiones. ¹ aliq̃ nō ipso iure tollunt̃ consensu, s. pacta de nō petẽdo, sed p exceptionem: vt ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. Accur.

b Neq; pretio soluto. sed quid si partem precij soluat? Rñ. non est res integra, & ideo nō recaditur nudo consensu, sed ita demum si hincinde facta sit restn traditio: vt C. qñ lic. ab emp. disc. l. 1. & ff. de pac. l. ab emptione. & est rō vtrobiq;: quia nihil est tã conueniẽs naturali ęquitati, q̄ eod. genere quodq; dissolui. quo ligatũ est: vt ff. de reg. iu. l. nihil.

c Dictum est ī. eo. §. & no. in fi. huius tl. xij. esse modos per quos tollit̃ obligatio tam ciuilis, quàm naturalis ipso iure, vt nullę maneãt reliquię. Per solutionẽ: vt ī. e. in prin. Item per acceptilationem: vt ī. eo. §. item per acceptilationem. item per nouationem voluntariam: vt ī eo §. prꝫterea. & ī. proxi. §. Item per nouationem necessariam. vt per sententiã, & contestationẽ litis, vt si alius meo nomine subeat pro me iudicium aio nouandi, & libarandi me: vt ff. de noua. l. delegare. §. j. & l. aliam. Item p compansationem: vt j̄. de act. §. penul. & § in bonæ fidei. item per delegationem: vt ff de noua. l. delegare. j. rñ. Item per ɔ̄fusionam debiti: vt ff. de iuſ. l. si debitori creditor ² Item per obiationam, consignationem, & depositionem: vt C. de so. l. obsignatione. & ēt ipso iure: ff. deposi. l j. §. si pecunia. in fin. §. Item per interitum speciei: vt ff. de verb. obli. l. si ex legati. Itẽ maleficio sua mora non præcedente, vt per cōstitutionem, si quis in tantam, vel per edictum diui Marci. vt C. vnde vi l. si quis in tantam. & ff. quod met. cau. l. extat. & ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. pen. Itam nudo ɔ̄sensu qñq;: vt in hoc §. Item nudo pacto, vt in maleficijs. Sed & alijs modis tollitur non vtraq;. s. ciuilis & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per sententiam: vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. Item remanet ciuilis, & tollitur naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem, ³ & iusiurãdum: vt ff. de sol. l. Stichum §. naturalis, Ipsa etiam ciuilis sic eliditur, vt non habeat vigorem: vt infra de except. §. prꝫterea. Item sunt & alij modi, quib. tollitur obligatio per exceptionem: quos habemus j̄. de excep. per totum. Accur.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ ex delicto nascuntur.

Hanc continua, vt in princip. huius titu. continetur. Dictum est suprà, de obligationibus ex contractu, & ex quasi contractu, Verùm quia est reperire obligationes, quæ sunt ex delicto, & ex quasi delicto: ideo videndum est de ipsis. Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores, & generaliores, ideo de ipsis prius videndum est.

Institutionum, siue elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis. Lib. IIII.

TITVLVS I. DE OBLIGATIOnibus quæ ex delicto nascũtur. †

Omnis obligatio ex delicto nascitur ex re, idest, ex maleficio. Aret.

CVm sit expositum libro superiori de obligationib⁹ ex

CVm sit. Totus iste ti. in nouem partes diuidit̃. Primo ɔ̄tinuat istũ librũ ad librũ p̄cedẽtẽ, Secūdo ponit desinitionẽ, allusionẽ, & diuisionẽ furti ibi. Furtũ ast contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorũ, eorum pœnã annectẽdo: ibi. Manifestũ est. Quarto ī quib. rebus fiat furtum, & quando fur excusetur: ibi, Furtũ autem fit. Quinto quãdo quis pręstat opem: ibi, interdũ furti: Sexto quando illi, qui sunt in potestate alteri⁹, dño, vel patri furantur: ibi, Hi qui. Septimo cui competit actio furti: ibi, Furti aũt actio, Octauo an impubes committens furtum teneatur: ibi, In summa. vltimo ponit quæ sit vera pęna furti manifesti.

CASVS. Cum igitur in superiorib. satis dictum sit de obligat. quæ ex ɔ̄tractu, vel quasi contractu nascuntur. nunc tractãdum est de obligationib. quę ex maleficio, vel quasi descẽdunt. Scire tamen debetis, ꝙ obligationes ǭ nascunt̃ ex contractu in quadruplici genere reperiuntur, vel in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamẽ quæ nascuntur ex maleficio in vno genere reperitur. semp enim nascuntur ex re ipsa, idest. ab ipso delicto perpetrato, veluti ex furto. aut damno. aut iniuria h. d. Sed sup §. isto dubitari potest super id, quod dicit, ꝙ obligationes ex ɔ̄ctu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio nascuntur, sunt vnius gñis. Et quia sicut obligationes, quæ ex cōtractu nascuntur, aliquando ex re, aliquando ex verbis, aliquando ex literis, aliquando ex consensu nascuntur: sic obligationes quę ex maleficio oriuntur. aliquando fiunt re, vt patet in furto: aliquando verbis, vt patet in cōtumelia: aliquando literis. vt patet in libello famoso ad infamiã alicuius composito. quid est ergo quod dicit obligationes ex maleficio esse vnius generis magis, quam obligationes ex contractu? Si dicas, quod omnes nascuntur ex re ipsa, idest ex maleficio ipso: sic similiter & ex alia parte omnes obligationes ex contractu nascuntur. Ad hoc dicas, ꝙ ex vno fonte nascuntur obligationes ex maleficio, ideoque omnes sunt eiusdẽ generis. vnde licet omnes sint odiosæ, & stricti iuris, & diuersam hẽant pœnam: secus tamẽ est in obligationib quæ nascuntur ex contractu: quia diuersam sortiuntur naturã secundum diuersam contractuum qualitatem. Quædam enim sunt obligationes bonæ fidei, quædam stricti iuris. Item obligationes quæ fiunt ex maleficio, statim obligant maleficio commisso, sic autẽ nō est in obligationibus, quæ nascuntur ex contractu. Sed diceret aliq̃s: Nōne actio iniurię dissimulatione aboletur?

¹ Obligationes ǭ solo ɔ̄sensu ɔ̄hunt̃, solo dissensu soluũtur. l. nihil tã. ff. de reg. iu. Egi. Per.

² Hoc verũ intelligẽ quo ad pręiudiciũ partis: nō fisci, vel reipu. sicut ecōtra princeps faciendo grãm malefactori, nō tollit ius pœnæ q̃sitæ parti. Ange.

³ Intellige facta ɔ̄grno loco, & tpe: & sola sufficit in iudicio. Idẽ ẽt̃ indicũ si res sit immobilis: als secus: q̃a requirit̃ ɔ̄signatio & depositio. Ang.

✱ Proinde addas, ꝙ creditor reddẽs instrumentũ, vt tacitum pactũ inire de nō petẽdo & tō solã nãlẽ oblig. tollit. l. Labeo. la ij. ff. de pac. Secus aũt in pignoris redditione, per quam nō vr̃ remissum debitũ. Et rō diuersitatis est, ꝙ instri redditio: nullã affert aliã vtilitaẽ, q̄ debitũ remissionem: ꝙ verò pignoris redditio. De qua vide per Bart. in l. itẽ qa. & dicta l. Labeo, & hic per Por.

† Sic ff. de furt. Egi. Per.

ꝯctu, a & quasi ex ꝯctu: b seqꝰ, vt de obligatiōib. ex maleficio, c & quasi ex maleficio dispiciamꝰ. Sed illæ d qdē (vt suo loco tradidimꝰ) in quatuor gña diuidunt: e hę f verò vnius gñis sunt. nā oēs ex re nascūt, i. ex ipso maleficio: veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. g

Furtum latius, clariusq; sic definitur. furtum est cōtrectatio rei alienæ, inuito domino fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, vel possessionis.

Furtū est ꝯtrectatio h fraudulosa: lucri faciēdi grā, vel ipsiꝰ k rei, l vel ēt vsus m eiꝰ, possessionis n ve, qđ lege naturali o † ꝓhibitū ē admittere. Furtū āt vel á furuo, i. nigro dictū est, ꝙ p clā, & obscurè fit, & plerūq; noctè, vel á fraude, vel á ferēdo, i. auferēdo: q vel á Gręco r sermone, quo φῶρας appellant fures: Imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας, dixerunt. *

Qui cum re furtiua eo peruenerit, quo furtum perferre destinarat, vbi nus locorum deprehensus fuit: fur est manifestus: qui si ad locum destinatum iam aduentarit, etiam si demum cum re prehendatur, non manifestus dicitur.

Furtorum autem duo sunt genera: manifestum, & nec manifestum.

aboletur? quare ergo ipso maleficio nō videret malefactor obligatus? Rñ. imò debetes contrarium concludere: si enim aboletur dissimulatione, ergo nata fuit. hoc dicit Franc.

a Ex contractu. Vt ȝ. de obliga. ex contractu. vsq; ad ti. de obliga. ex quasi contractu.

b Quasi ex contractu. Vt supra de obliga. quæ ex quasi cōtractu. Acc.

c Ex maleficio. Caue tibi: qa licet hic promittat dicere de omnibus his. 1 nō tñ dicit in hoc titu de iis q̄ sūt ea quasi maleficio: sed dicet ĵ. de oblig. ex quasi maleficio. Nec etiam de omnibus, quę ex maleficio. sed de solo furto agitur in hoc tit. sicut & aliàs rubrica est generalior, quam sit text. vt ff. si cert. peta. & de con. certi. & C. de rebus cred. & iure iur. Nam non dicit ibi de reb. cred. sed in sequentibus tit. post illum.

ADDITIO. Nota. ꝙ non est inconueniens. ꝙ rubrica sit aliquando generalior text. de quo dic vt dictū est ȝ. in rubrica procemij. Ang.

d Sed illæ. s. quæ sunt ea contractu: non autem repetit eas: quæ sunt ex quasi contractu.

e Diuiduntur. Scilicet re, verbis, literis, & consensu: vt supra de obli. §. fi.

f Hæ, i. quæ sunt ea maleficio, vel quasi.

g Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & consultio: vt ff. de iniur. l. j. §. iniuria. Itē literis infamatorijs: vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. §. si quis librū & ĵ. de iniur. §. j. Sed certè & tunc ex maleficio fit, & sic re fit: quia maleficium fit verbis, vel literis: & sic habet locum, quod hic dicitur. Accur.

Furtum &c. CASVS. Quæsiui à legislatore qđ esset furtum, & quid rapina &c. Et ipse primo ponit definitionem de furto, dicens ꝙ furtum est cōtrectatio rei alienæ inuito dño. & exponit hoc nomen rei di. siue ipsius rei, idest ꝓprietatis. siue possessionis. & istud furtū communiter fuit ꝓhibitum à lege diuina s. p præceptum illud. Nō furtū facies. h. d. Franc.

h Furtū est cōtrectatio &c. & facit extra de elec. c. dudum. ij. circa prin. in ver. retinēdo. & ibi gl. furtum. hæc 2 exigitur in furto, & sine ea nō fit furtū: licet volūtas, vel alia verba, vel scriptura interueniat: vt ff. eo. l. siquis vxori. §. siquis asinum. & l. inficiando. in prin. & l. 1. § sola. Qñq; tñ sine contrectatione, vt in charta rasa: vt ff. eo. de fur. l. qui tabulas. §. fi. & l. siquis vxori. §. siquis asinum. Sed certè ibi cōtrectatio intercessit, cum generaliter contrectationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio. Accur.

i Fraudulosa. Hoc ideo dicit, qa si credat sibi licere. nō facit furtū: vt ĵ. ti. j. §. quia tñ. Item si credat dñm permissurum. non facit furtū. ĵ. eo. §. placuit. in duob. tñ casib. vi furtum fieri ēt sine fraude furandi. vt in eo qui saccum pecuniæ surripuit. Nam etiam sacci nomine furti tenetur: licet saccum non proposuerit furari, sed pecuniam: vt ff. eod. l. qui saccū. Sed certè licet non principaliter, secundario tñ voluit saccum surripere. Alius casus est: vt ff. de ꝯdi. cau. da. l. pen. §. sed si suus. in gl. fi. Item subaudi ad diffinitionem. quæ fit inuito dño: nam eo volente non pōt cōmitti furtum, vt infra eod. §. placuit.

k Vel ipsius. Scilicet rei, idest proprietatis ipsius rei.

l Rei. Subaudi mobilis. Nā de immobili non potest fieri furtū: vt ȝ. de vsuc. §. quod aūt, nisi in casu, vt in creta. Sed certè tñ illa ē mobilis: vt ff. eo. de fur. l. si cretæ. Itē subaudi, corporalis. nam de incorporalib. nō fit furtū: cum nec contrectatio in his esse possit: vt de ac. re. do. l. seruus. §. incorporales. Item subaudi, alienæ: quia rei meę si facio furtum. in eo quod est meum, sed secus in communi: vt ff. eodem, l. si socius. 2 idem & si est nulliꝰ vt hæreditariæ rei non fit furtum: vt ff. eo. l. hæreditarię. & ideo dixi subaudiri, alienæ.

m Vsus. Vt habes exēplū ĵ. eo. tit. §. furtum aūt fit. Sed qualiter quadruplicat hic? Rñ. vsus æstimatio tātum quadruplicat, vt nō plus extendat pœna quam delictū: vt C. de pœ. l. sancimus in fin. & facit ff. eo. l. vulgatis. in fi. & l. si quid fu. j. rñ. §. j. & §. ij. & l. verū est. Alij dicunt etiam ipsam ꝓprietatem debere æstimari: quia non pōt separari vsus à proprietate: vt ff. eo l. qui iumenta. & l. si vēdidero. §. cum autem. Prima tamen verior est: vt nota. in l. ij. C. de seru. fug.

ADDITIO. Dic primā opi. ꝙ vsus tñ quadruplet tenet gl. in l. ij. C. de ser. fug. & ibi Cy. & docto. 1 gl. in l. qui furtum ff. de condic. fur. & istam opin. sequitur Bar. in dicta l. qui iumenta. ff. eo. Aug.

n Possessionis. Et hoc dico ipsam possessionē duplicari, cū aliud sit preciū rei, aliud possessionis: vt ff. vti pos. l. si duo. §. fi. & subaudi quod hoc fecerit animo lucrādi, aliàs non est furtū: vt ff. eo. l. j. §. j. Accu.

o Lege naturali. i. diuina vñ illud. Non facies furtū &c. itē illud. Qđ tibi nō vis fieri, alij ne feceris.

p Quod. Idest, quia.

q Auferendo. Quia fur. Aufert.

r A Gręco. Phor. Græce, dicitur fur latine. & phoras, i. fures & epautophoto. i. manifestus fur. s. qui cū re deprehenditur, & est, indeclinabile. nam apud Græcos aduerbium est, aliàs dicitur autophotos.

Furtorū aūt &c. CASVS. Satis ȝ. dictū est: quid est furtū. & vñ dicat. modo dicendum est, quot sunt genera furtorum, & dī ꝙ duo: quia furtum aut est manifestū, aut nō manifestū. Imo diceret aliquis, ꝙ quatuor sunt gña furtorū. Aliud est manifestū, aliud nō manifestū, aliud cōceptū, & aliud oblatū. Et tñ ꝙ nō est ita: qa cōceptum, & oblatū posuit species potius. quā gña. Et dubitatur super hoc, quod in isto §. dicitur, ꝙ si extraneus viderit furem rem meam furtiuè asportantem, ꝙ pp visionē extranei fur ille dicit manifestus. & ita actione furti manifesti tenetur mihi ad quadruplū. & ita visione extranei mihi acquiritur

1 Dic ꝙ ista gl. nō fuit necessaria: qa Impator non dicit ꝙ in isto tit. sit de oīb. maleficijs tractaturus: sed in isto lib. Ang.

† Furtorum gña, & pœnas copiose explicat Ant. Augu. emen. lib. 4. c. 4.

† Furtum prohibitū est iure naturali, vt hic & l. j. ff. eo. Iustinus li. 2. Nullū crimen apud Scythas furto grauiꝰ qui sine nāli iātū vtebantur. idem dī iure diuino. Exo. 20. Nō furtum facies, & Leuiti. 19. & Deutero. 5. & Exo. 21. Qui furatꝰ fuerit hominē, & vendiderit, morte moriatur. Vide gl. in l. j. §. 1ꝰ naturale. ff. de iust. & iur. Egid. Per.

2 Hic incipit glo. Accur. quod precedit, non est ipsius. Egid. Per.

* Aliàs Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

2 Dic tñ ꝙ licet socius possit cōmittere. furtū tñ non ꝓsumitur vt l. merito. ff. pro so. qđ est verum qñ sociꝰ vult se ad eum vsum ad quē est destinata 1 vt l. Sabinus. & l. si ædes. ff. cōi diuid. secꝰ si aliter vteretur: ita ꝙ auferat socio cōmoditas partis suæ, vt d. l. Sabinꝰ. ita dixit Bar. in d. l. si socius. Ang.

Nam cōceptum & oblatum species [a] potius actionis sunt furto cohęrētes, quā genera furtorū: sicut inferius apparebit. [b] Manifestus fur est, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ † appellant: nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtū fit: veluti, qui in domo † furtū fecit, & nōdum egressus ianuam deprehensus fuerit: & qui in oliueto oliuarum, aut in vineto vuarum furtum fecit, quandiu in eo oliueto, aut vineto deprehensus fuerit. Imò vlterius furtū manifestum extendendū est, quandiu eam rem fur tenens visus, vel deprehēsus fuerit: siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel ab alio [c] antè quam eò peruenerit, quò * deferre, vel deponere destinasset. [d] Sed si ptulit, quò destinauit: tametsi deprehēdatur cū re furtiua, non est manifestus fur. † Nec manifestū [e] furtum quid sit, ex ijs, quę diximus, intelligitur. nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

Varia furtorum genera, ex quibus quoq; varia actionū species prodibant, hodie in desuetudinē abierūt. Qui sciēs prudēsq; rei furtiua & receptator & occultator est, furti nō manifesti obnoxius sit.

Conceptū furtum dicitur, * cum apud aliquē testibus præsentibus [f] furtiua res quæsita & inuenta sit. nam in eum ꝓpria actio constituta est, [g] quamuis fur non sit, quę appellatur concepti. Oblatum furtū dicitur, cùm furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit: vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum, qui dederit conciperetur. nam tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum, qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. Est etiam prohibiti furti actio aduersus eū, qui furtum quærere testibus præsentibus volentē prohibuerit. Præterea pœna cōstituitur edicto prætoris per actionē furti non exhibiti aduersus eū, qui furtiuam rē apud se quæsitam, & inuētam non exhibuit. Sed hæ actiones, scilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, nec non furti non exhibiti in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuæ hodie secundum veterem obseruationem non fiat: [h] meritò ex cōsequētia, [i] etiam pręfatæ actiones ab vsu communi recesserūt; cū manifestum sit, quòd omnes

quiritur actio: quod est cōtra illud generale. Per liberā psonā nihil nobis adqri. Ad hoc dicūt qdā, ꝙ hoc est speciale in odium furti: sicut & in odiū furis hoc introductū est, ꝙ aliquis teneat act. furti ppetuo: cū aliæ prætoriæ actiones pœnales sunt annales. Alij dicunt, ꝙ in isto casu mihi acquiritur actio nō per liberam personam: sed ex delicto furis mihi acquiritur, cū eo modo vitiator. h. d. Franc.

[a] Species. Idest, casus. Accur.

[b] Apparebit. Vt j. eo. §. conceptū, & §. oblatum. Accursi.

[c] Ab alio. Per hoc videtur infringi regula, per liberā psonā nihil acquiri: vt C. per quas person. no. ac. l. j. qd̄ falsum est: qa magis ea delicto suo proprio, quā alterius facto hoc euenit: vt ff. de vsu. l. si quis sol otioni. § si & ff. quod ui aut clā. l. prohibere. Et sunt hæc vera. nisi in casu. s. cum se occultauit ille cui fiebat. Nā licet fur visus fuerit. tn̄ est fur non manifestus: vt ff. de fur. l. si quis in seruitute §. exterū.

[d] Deponere destinasset. Iōānium ſm Hug. vt si vltra muo tes perferre destinasset: tamē si deprehēdatur ante erit fur manifestus.

[e] Nec manifestū. s. qa cōtrariorū eadē est disciplina: vt supra de his q sui vel alie. iur. sunt. §. j. & facit ad hunc a. ff. e. l. ij. iij. iiij. v. vj. vij. & viij.

Cōceptū furtum &c. [illegible] Dicit Iust. Dn̄e, satis vidi quid est furtum manifestū: & ex consequēti quid est furtū nō manifestū, sed intellexi à vobis fieri mentionē de furto cōcepto, & oblato. vn̄ quęro Dn̄e, quid est furtū conceptū? Et dicit Imp. Frater hodie furtum conceptum non est in vso: olim tamē erat talis eius natura, ꝙ si aliquis credebat rē furtiuā in domo alicuius esse, ad eam cū magna pompa veniebat: & si domin⁹ dom⁹ rē restituere nolebat, quāquā n nō esset fur, dabatur tamē dn̄o rei contra eū actio furti concepti: Olim quoq; erat alia species furti quæ vocabat̄ oblatum: & habebat olim loci actio furti oblati i tali casu. Pone sic: Quidā erat amic⁹ meus specialis, & penes eū erat res furtiua deposita. ipse aūt vidēns, ꝙ res furtiua cū magna diligētia qrebat̄ plus diligēs suā honestatē quā meā. penes me rē illā furtiuā deposuit: deīde fuit res illa furtiua penes me inuenta. vnde teneor ego actione furti concepti, & ille, qui penes me rē illā deposuit teneť mihi actiōe furti oblati, ad resarciendum quicquid illis soluero. cōuentus act. furti concepti. Fuit etiā olim quædā act. quę vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eū, qui me qrere prohibuit testibus præsentib⁹ rem furtiuā, quam in domo sua esse dicebam. & adhuc ex edicto prætoris fuit instituta ac. furti nō exhibiti aduers⁹ eū qui rem furti quęsitā, & penes eum inuentā nō exhibuit. sed oēs istę actiones videlicet furti cōcepti, oblati, prohibiti non exhibiti, quæ propter inquisitionem rei furtiuæ olim erant adinuentæ. hodie in desuetudinem abierūt. quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locū nō habeat, eo ꝙ hodie omnes, qui rem furtiuam sic receperint, & occultauerint, furti non manifesti teneant̄. Item quęsiui à Iustinia quę esset pœna furti manifesti? Respond. quòd pœna furti manifesti est quadruplum, non manifesti autem duplum. Fran.

[f] Testibus præsentibus. [t] Nota, quòd magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur, facit l. hæredes palam. in principio ff. de testa. Angelus.

[g] Constituta est. Scilicet olim. Accur.

[h] Non fiat, imò fit. vt ff de ser. fug. l. j. §. hoc autem sed illud est spiriale in persona serui.

[i] Ex consequentia. Hæc non est semper bona consequentia: vt ioblata solennitate, ideo id tollatur, qd̄ cum solennitate fit: vt ꝫ de verb. ob. § sed hęc & C. de fur. & imp. sub. l. j. & ij. Accur.

* Idest in ipso furto admisso, scilicet deprehensū. Alcia. aūt lib. ij. prætermisso. tit. de furtis, legēdū censet.

Idest forē manifestum.

Libera persona alij non acquirit.

† Duo faciunt furtū manifestū loc⁹, i quo furtum cōmisit, & apprehensio seu clamor ante quā peruenerit ad locū destinatum. Egid. Per.

* Alias ꝗ sic, & ifra quæ destinauit. Disciplina eadem est contrariorum.

† Ex verbis legis duodecim tabularū sumptum est, inquit Budæus: olim enim nec ꝓ nō dicebant. Cic. li. iij. de legib. Senator qui nec aderit, aut cū, aut culpa esto. Dequo ēt, & quot alijs modis nec accipiat, Mandos. in gl. Facul. in §. Et tam. i ver. nec.

* De furto concepto itē ꝗ de oblato, vide Alcia. lib. Parergon. v. ca. viij. Vide etiā Anto. Augu. eo. loco, quem s. §. j. citauimus.

† Ista gl. non est Accursij.

Pœna

qui scientes rẽ furtiuã susceperit, & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt. Pœna manifesti a furti, quadrupli est, tã ex serui b q̃ ex liberi psona: nec manifesti, c dupli. d

Quæuis indebita aliena rei contrectatio inuito domino facta, furti alligat contrectantem: qua propter, qui re aliena abutitur furtum committit.

Furtũ aũt fit non solũ cũ quis intercipiendi cã rem alienã amouet: sed generaliter cũ quis alienam rẽ inuito domino contrectat. Itaq;, siue creditor pignore, siue is apud quẽ res deposita est, ea re vtatur: siue is, qui rẽ vtendã accipiat, i alium vsum eam transferat, quàm cuius gratia ei data est, furtum cõmittit: veluti, si qs argẽtũ vtendũ acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè secũ tulerit: aut si qs equũ gestandi cã f commodatum sibi, lõgius aliquò duxerit: quod veteres scripserunt de eo, qui in aciẽ equum perduxisset. g

Contrectans rem, quã contrectare credit probabiliter domini voluntate, furti non tenetur.

Placuit tñ eos, qui rebus cõmodatis aliter vterentur, quã vtendas acceperint: ita furtũ cõmittere, si se intelligãt h id inuito domino facere: eũq; si intellexisset nõ permissurũ: i at si permissurũ credat, extra crimẽ videri: optima sanè distinctione: quia furtũ sine affectu furandi nõ cõmittitur. k

Qui ẽt inuito domino cõtrectare falsò credit, si id volẽte domino faciat, furti reus non est: excipe alienũ seruũ improbum sollicitatorem: quippe qui etiam si domini applausu, eius rem assequutus fuerit, furti obnoxius est: nihilominus serui corrupti iudicium subiturus.

Sed & si credat aliquis inuito domino se rem cõmodatam sibi contrecta-

a Pœna manifesti. Quæ est de iure prætorio: vt ĩ. de perpe. & temp. §. j. Accur.

b Ex serui. Hoc tamen casu seruus pro noxa dari poterit: vt ĩ. de noxa. act. in princi.

c Nec manifesti. Scilicet quæ descendit ex lege xij. tab. vt ĩ. de no. §. sũt autẽ. Sed quare mi nor pœna iure l. xij. ta. imponitur, quã per prætorẽ? respõ. quia maius delictũ est: vt ĩ titu. prox. in prin. prætere a tẽpore l. xij. tab. pauperiores erant homines: vnde minores pœnæ imponebantur: vt ĩ. de iniur. §. pœna. Accur.

d Dupli. Nisi in casu: vt C. de seruis fu. l. mancipia. Acc.

Furtum autem fit &c. CASVS. Quæritur à Insti. qualiter fieret furtũ? Respõ. dicens, q̃ non solũ fit furtũ, quãdo animo intercipiendi. i. furandi proprietatẽ aliqs quippiã amouerit: sed ẽt cum aliquis rẽ inuito domino contrectat. vnde si creditor pignore vtatur, vel depositarius re deposita penes ipsum: vel res quę ad vnum vsum conceditur, in aliũ trãsferatur, quã cuius gratia data est: omnibus his casib⁹ furtum fit. Vnde scire debes, q̃ illi, qui habent rem sibi ad vnũ vsum cõmodatam, si in aliũ vsum cõuertãt, ita demũ furtũ committũt, si se intelligant inuito dño hoc facere. Sed pone quid si credat se inuito dño hoc facere, sed dominus hoc ratum habeat, fit ne furtũ in hoc casu? Rñ. q̃ non. Vnde ad hoc q̃ commodatarius conuertens rem sibi commodatã in aliũ vsum, quam in eum ad quẽ cõmodata erat, furtũ faciat, duo exiguntur, videlicet, q̃ credat se inuito domino hoc facere, & credat eũ non permissurum, h. d. vsque ad §. sed & si. Franc.

e Inuito domino. Et quandoque volente: ĩ. eo. §. vnde illud. Accur.

f Gestandi causa. Idest, ducendi.

[illegible] No. cõtra illos, qui accipiunt in cõmodatum equum vsq; ad villam, & postea ducunt eum Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

g Perduxisset. Idẽ est & si alij cõmodauit, species, n. furti est de alieno largiri: vt ff. eo. l. si pignore. §. j.

h Intelligant. Et est ratio: quia voluntas distinguit maleficia: vt ff. eo l. qui iniuriæ. in si. j. resp. & facit. C. ad l. Corne de sica. l. j & ff. si cer. pe. l. quod te. patet in c. cum voluntate. extra de sen. excom.

i Permissurum. Quid si hoc credidit. s. dominũ permissurũ. sed stulte credebat? Resp. furti nõ tenetur: cũ nõ fiat furtũ absque affectu vt hic subijcit, & ĩ.

de vsuca. §. itẽ si is. & facit. ff. de fur. l. inter oẽs. §. recte. Sed actione ex eo contractu. vt commodati vel simili, bene tenetur: vt ff. eo. l. qui re sibi cõmodata. Sed secus, si stultè opinor te permissurũ rẽ tuã accipere: vt ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. Accur.

* ADDITIO. Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monacho corruptis an habeat locum pœna istius §. dic vt vt per Ang. hic.

k Non committitur. Nisi in duobus casibus, vt dixi ĩ. eo. §. Accur.

Sed & si CASVS. Supra dictum est. quòd furtum non fit, nisi contrectatione rei alienæ. & domino inuito. & ita necesse est. q̃ duo concurrant, scilicet, quod contrectans credat se inuito domino contrectare: & quòd domino inuito contrectet. & quia ita est: ideo quæritur, virum verum esset furtum cõmissum in tali casu: Titius accessit ad seruum meum, & eum sollicitauit hoc modo: Serue nequam. vade furare domino tuo res illas: & cum eis venias ad me ad castrum meũ, & ego bene defendam te cõtra dominum tuum. Seruus autẽ illa accessit ad me dominum suum: & intimauit mihi omnia hæc. Ego aũt volens Titiũ in furto deprehẽdere, dixi illi seruo meo. Serue bone, & fidelis sup multa te cõstituã. vñ volo. q̃ res illas capias & fugias ad Titiũ sollicitatorẽ. Seruus aũt ille de volũtate mea res illa detulit ad Titiũ: veniopostea. & res meas furtiuas, seu furatas, simul cũ seruo meo inuenio apud Titiũ: facio eũ in iudiciũ cõueniri, & intẽto cõtra eũ actionẽ furti. quã serui corrupti. Ex aduerso aduocati Titij ipsum viriliter defendentes, dicunt se paratos esse ostendere. quòd neutra ista rũ actione teneatur, Innotuit enim iã nobis tota veritas, Actione .n. serui corrupti non tenetur, dicũt ipsi: quia seruus non est corruptus: quia nõ habet res illas me inuito: sed magis me volẽte: & iussu meo sue tunc sibi deportatæ. Super ista quæstione olim fuit magna dubitatio: cõstitutio tñ domini Iust. statuit, q̃ teneatur actionib⁹ ambabus: quia quãtũ in eo fuit, ipse res illas inuito dño contrectauit. & ẽt seruũ corrupit. Et propter hoc statuit. q̃ prædictis duabus actionibus teneatur, vt auferatur occasio delinquẽdi: ne fortè si in casu isto impunit⁹ remaneret, ex huius impunitate alij tẽtarẽt seruos alienos corrũpere, q de facili possent corrũpi: quãuis iste bon⁹ nõ fuit corrup⁹. h. d. & litera plana est vsq; ad §. interdũ quoq; furti. Fr.

Furtum.

Sic Lucæ xviij. Si aliquẽ defraudaui, quadruplum reddo. Et Exod. xxij. Siquis furatus sit bouẽ, aut ouẽ. quinq; boues p vno. & quatuor oues pro vna restituet si nõ habuerit quod pro furto red dat, ipse venundabit. Et nota q̃ de furto quę lices non debet fieri eleemosyna, exẽplo Zachæi: sed potius reddi domino cũ quadruplo: vt c. sin. xiij. q. v. Eg. Per.

Furtum facit qui de alieno largitur.

Iratur pl⁹ punit quam lex xij. tabularum.

Hoc nõ est Accur. [illegible] Fer.

re, dño autem volente id fiat: dicitur furtũ [a] non fieri. Vñ illud q̃sitũ est, cũ Titius seruũ Mæuij solicitauerit, vt quasdã res dño [b] subriperet, & ad eũ [c] perferret, & seruus id ad Mæuiũ pertulerit: [d] Mæuius autẽ dũ vult Titiũ in ipso delicto deprehendere, pmiserit seruo quasdã res ad eũ perferre: vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cũ nobis sup hac dubitatione suggestũ est, & antiquorũ prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdã neq; furti, neq; serui corrupti actionẽ prçstantibus, quibusdã furti tantummodo: nos hmõi calliditati obuiam euntes, p nostrã decisionẽ [e] sancimus, non solum furti actionẽ, [f] sed & serui corrupti ꝯ eũ dari. Licet [g] .n. is seru⁹ deterior à solicitatore minimè factus est, & ideo non concurrant regulæ, [h] quæ serui corrupti actionẽ introducunt: tñ consiliũ corruptoris ad perniciẽ [i] probitatis serui introductum est: vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquã si re ipsa fuisset seruus corrupt⁹: ne ex hmõi impunitate [k] & in alium seruum, qui facilè posset corrumpi, tale facinus à quibusdam [l] perpetretur.

In filijs in potestate potest etiam furtum committi. h.d. Arc.

Interdum ẽt liberorũ hominũ furtũ: [m] veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nr̃a sunt, subreptus fuerit.

Debitor qui surripit rem pignoratam creditori, furti tenetur.

Aliqñ aũt etiam suç rei furtum quis committit: veluti si debitor rem, quã creditori pignoris causã dedit, subtraxerit. [n]

Furti quoque actione tenetur non modò qui furatur, verũetiã qu opẽ, et consilium ad id patrãdum præstat, eademq; pœna qua fur condẽnandus est: qui si consilium tantùm dederit, nõ tenetur.

Interdũ quoq; † furti

[a] Furtum. Vt furti actio nascatur, furtum tñ fit secundum quosdam. Sed certè imò nec furtum fit: vt ff. eo. l. inter omnes. §. penul.

[b] Domino. Scilicet Mæuio. Accur.

[c] Et ad eum. Scilicet Titium.

[d] Pertulerit. Idest, dño hoc renũtiauerit: vt C. de fur. l. si quis seruo alieno p̃suaserit.

[e] Decisionem. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. si quis seruo alieno persuaserit.

[f] Furti actionem. Speciale est, quod hic dr: aliàs non fit furtum volenti: vt s. pximo. §. & ff. de do. inter virũ & vxo. l. de eo. in fi. quæ est §. Sed vr, ꝙ nec hoc casu debeat esse speciale: vt C. de ser. fu. l. quicunque. § fin. Sed ibi incipit malitia à dño: hic autẽ ab ipso corrumpente. Accur.

[g] Licet. Idest, quamuis. Accur.

[h] Regulæ. Quas regulas habem⁹ ff. de seruo corrup. l. j. in princi. & per totum titulum.

[i] Perniciem. Idest, destructionem.

[k] Impunitate. Sic⁹ infra tit. j. §. sed nedum talia.

[l] Quibusdam. Item & vt vnius pœna sit metus multorum: vt C. ad legem Iuli. rep. l. j. Et nota hoc § puniri affectum, & si nõ sequatur effectus. [1] sic C. de episcop. & cleri. l. si quis non dicam. & C. de ijs, qui. eccel. cõfu. l. præsenti. Argu. contra. ff. de pœ l. cogitationis. Sed certè hæc cogitatio iam deuenerat ad aliquem actum: vnde non erat nuda. Accur.

ADDITIO. Tu dic circa istam materiam, ꝙ aut quis non cogitat delinquere, nec agit, nec perficit: & regulariter non tenetur. fallit in casu l. quisquis. C. ad leg. Iuliam maie. & l. 1. C. de lib. & eorum liber. Aut cogitat tantum: & iure poli punitur, nõ fori. Aut cogitat & agit, sed non perficit. & tunc ciuilis actio non datur, nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali autẽ distingue: quia pro delicto accessorio, puta, quia fregit ostium, vel fenestras, punitur: nõ pro principali, nisi processerit ad actũ proximum ipsi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit, & perfecit sed non cogitauit: & tũc siue culpa id euenerit, siue casu, semp tenetur: dũmodo culpa præcellerit casum: mitius tñ punitur, quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Quando autem agit, cogitat, & pficit: clarum est ipsum fore puniendũ: nec est locus pœnitentiæ. l. qui ea mẽte. ff. e. fallit in l. 2. ff. de extr. stel. Angelus.

[m] Furtum fit. Non rõne dñij, sed maleficij: & ibi ex hoc maleficio ñ ciuiliter, sed criminaliter agit̃. Nã cũ sit liberum corpus, non recipit æstimationẽ: vt j. de oblig. quæ quasi ex del. § ob hominem. criminaliter autem extra ordinẽ ageretur: vt ff. eodem. l. fina. & de priua. delic. l. fina. mater vero non agit, sed & pater non agit condictione furtiua: cũ ipsa ad possessionẽ vel proprietatem cõpetat, quorum neutrum in filio habet locum: vt ff. eod. l. cum qui. §. an pater. versicu. si filius. & l. mater. in princip. & §. liberorum. & ff. de acquiren. possess. l. cum hæredes. §. fin. & ff. de rei vendicat. l. prima. §. per hanc.

ADDITIO. Istam gloss. reprobant doct. quia imò ciuiliter agitur, & duplicantur operæ, vel damna, quæ pater sustinuit: qui licet non propriè, largo tamen modo habet in filium dominium, & possessionem: quod patet, quia habet rei ven. de iure Romano: vt l. j. §. j. ff. de rei vendicatione.

[n] Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua: vt ff. de vsucapionibus. l. sequitur. §. si rem. & ff. pro emp. l. si rem. Vnde dic, ꝙ quandoque est res furtiua, & fit furtum, & nascitur actio furti: vt ferè in toto hoc titulo, & ff eodem, & C. eodem. Interdum nullum eorum est: vt si re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur: vt supra eodem. §. hi qui. Interdũ furtum fit, & actio nascitur, sed non fit res furtiua, vt hic dicitur.

Interdum quoq; furti. CASVS. Scire debes, ꝙ quandoq; tenetur ille, qui furtum non facit: & hoc reperitur in illo, cuius ope, & consilio furtum factum est: cuiusmodi est ille, qui de manu tua pecuniam, seu nummos excusserit, vt ab alio surriperentur: & etiam qui tibi volenti euadere restitit, vt alius res tuas caperet: necnon & ille, qui panno rubro, vel aliquo alio modo oues, vel boues fugauerit, vt alius abigeus eas surriperet. Et hoc verum est, si hoc eo animo fecerit, vt ali⁹ eas surriperet. Si enim per lasciuiam hoc fecerit, & nõ vt ab aliquo alio surriperentur, tunc non tenet̃ actione fur. sed l. Aquil. Cum autem ope vnius alius furtum fecerit, ambo

ait.

Furtum nõ fit volenti.

Affect⁹ punit̃, licet nõ sequat̃ effectus.

[1] Sic Metellus Celer Sergiũ dãnauit, & nõ facinus sed animus si quõnẽ deduct⁹ est: plusq; voluisse pec care nocuit, q̃ nõ peccasse profuit. Vale. maxi. lib. vj. de pudic. Egid. Per.

Corp⁹ liberũ, est inestimabile.

Cõdictio furtiua ad possessionẽ, vel pprietatẽ cõpetit.

Fur. furtiua res & condictio furti quãdoque separatur.

† De mã huius. §. vide in e. qui eũ f. re. iuncta gl. extra. de fur.

actiõe furt. tenent. Et caue tibi, q̃ bene scias literã, & naturam distinguere. q̃a, quod iam dictũ est, q̃ ille cuius ope fit furtum, tenet act. fur. intellige de eo, q opem expressam prębuit: sicut si aliquis furtũ volenti facere, sciens quid ipse facturus esset, accommodauit scalas, vt fenestram ascendat, & frangat. nam aliter vult litera sequens. s. q̃ ille, qui prębet consilium tantum facienti furtum, act. furti nõ teneantur: veluti si aliqs solũ cõsiliũ dederit alicui facienti furtum quia tunc actione furtiua non tenebitur. h. d. Et ita habes in hoc §. tres casus. vnus est quando aliquis opem, vel cõsilium expressum p̃buit furtum facienti. secundus quando opem, vel consiliũ tacitũ. tertius, quãdo solum cõsilium, & non opem. In primis duobus casibus tenetur act. furt. in tertio non tenetur. h. d. Franc.

a Furti tenetur. Nõ manifesti: licet etiã deprehendat: vt ff. eo. l. is qui.

b Alius. Facit ad hoc ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum §. si quis de manu mihi. & ff. eod. l. furti. §. penult. & l. qui seruo.

c Per lasciuiam. Idest, stultitiam.

d In factum. Idest, vtilis legis Aquilię, si corpora lęsa sint: alioqui subsidiaria, vt j. ad leg. Aqui. §. si & §. pen.

e At vbi. Aduersatur proximo dicto, vbi dixit dari in factum.

f Supponit. Nota hic dari consilium solo facto, aliàs dicitur cõsilium hominis intentio, vel propositum: vt ff. eod. l. si quid fur § j. Item dr̃ consilium, quod alij datur, bonum, vel malum: vt ff. eod. l. in furti. §. pen. in fi. Item consilium dicitur, quod capitur à multis: vt C. de leg. & consti. l. humanum.

g Non tenetur furti. Cum aliàs esset facturus furtũ et siue consilio huius, aliàs. i. si non erat aliàs facturus: tenetur vterq; ff. de fur. l. qui seruo. & de verb. sig. l. sępe. Aliud vr̃ in actiõe serui corrupti: vbi tenet et si aliàs esset facturus. nec n. oportet laudando augeri malitiam: vt j. ad leg. Aquil. §. cęterũ & j. de actio. § in quadruplum. & ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. Sed quę est ratio? Respon. quia hic agitur de delicto secuto post p̃suasionẽ, non autẽ ex ipsa p̃suasione. Et ideo distinguit, an erat aliàs facturus, vel nõ sed in alijs casib. ex ipsa persuasione agitur, quicq̃d postea sequat: vt j. eo. § vnde illud dummodo non ex interuallo nimio sequatur: vt ff de ser. corrup. l. in hoc. & l. Neratius. Item est ẽ j. de iniu. §. non solum. Sed ibi non erat aliàs facturus, & fecit.

tenet qui ipse furtum nõ fecit: qualis est is, cuius ope, & cõsilio furtũ factũ est. In quo numero est, q tibi numos excussit, vt alius eos raperet: aut tibi obstiterit, vt alius b rem tuam exciperet: aut oues tuas, vel boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorũ p lasciuiã, c & nõ data opera, vt furtum admitteret, factum est: in factum d actio dari debet. At vbi e ope Mæuij Titius furtum fecerit: ambo furti tenẽtur. Ope † & consilio eius quoq; furtũ admitti vr̃, q scalas fortè fenestris supponit: f aut ipsas fenestras, vel ostium effringit, vt alius furtum faceret: quive ferramenta ad effringendum, aut scalas, vt fenestris supponerent cõmodauerit, sciens cuius rei gr̃a cõmodauerit. Certè, q nullã opẽ ad furtũ faciendũ adhibuit, sed tm̃ consiliũ dedit, atq; hortatus est furtũ faciendum: non tenet furti. g

Si quid filius patri furto surripiat, furtum facit, idq; furtiuum efficitur, & ea propter usucapi- *le. filius tamen furti conueniri minimè potest: opem autem, & consiliũ illi prestans potest.*

Ij, q in parentũ, vel dñorũ ptãte sunt, si rẽ eis surripiũt, furtũ qdẽ faciunt: & res i furtiuã cãm 'cadit: nec ob id h ab vllo vsucapi põt, antequam in dñi ptãtem reuertatur: sed furti actio non nascitur: i quia nec ex alia vlla causa põt iter eos actio nasci. Si verò † ope, & consilio alterius furtum factum fuerit: quia vtiq; furtũ cõmittitur, cõueniẽter ille furti tenet, quia verũ est, ope, & cõsilio eius furtum factum esse.

Actio furti competit illi cuius interest furtum factum nõ esse. Aretinus.

Furti aũt actio ei cõpetit, cuius interest k rem saluã esse, licet dñs non sit. Itaq; nec dño aliter competit: quã si eius interfit rem non perire. Vñ ↄstat, creditorẽ de pignore surrepto furti actione agere posse, ẽt si idoneũ debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incũbere, quã in personã agere. Adeò quidem, vt quãuis ipse debitor eam rem surripuerit: nihilomi-

Si, qui in &c. CASVS. Meus filius, vel seruus meus codicem meum mihi surripuit: nunquid possum ẽ eũ agere act. fur. Rñd. q̃ non. res tñ ipsa i furtiuã cãm deuenit, vnde vsucapi nõ põt antequam in dñi ptãtẽ reuertat. Si tñ aliqs filio meo, vel seruo mihi furtum facienti ipsum consilium, & opem dederit: tenebitur actione furti. Franciscus.

h Nec ob id. quod verum est, scilicet rem furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit lis ęstimata, vel dominus vendiderit furi t 4 vt ff. eodem. l. quamuis. in fi. tit. Accu.

i Non nascitur. Nisi sit filius habens castrense peculium, vel quasi castrense. vbi filius tenetur patri. & pater filio. Idẽ de vxore. quod hic de filio dicitur. vt ff. eod. l. si quis vxori. l prin & l §. j.

Furti autem actio &c. CASVS. Dixi legislatori: Domine iam bene video in qbus potest fieri furtum: quia nedum in re aliena sed & in re propria. Sed domine, pro Deo cui competit actio furti? ipse respon. dicens, quòd act. fur. competit ei, cuius interest rem nõ fuisse surreptam, quamuis nõ sit dominus rei surreptę: quia etiam ipsi domino rei non competit nisi eius interfit furtum factum non esse. vnde si creditori res obligata surripiatur: domino rei scilicet, debitori, non competit actio. fur. sed magis creditori ipsi quamuis enim creditor habeat actionem personalem, per quam possit à debitore suum ↄsequi, si idoneus fuerit debitor: tñ tutius est ei pignori incumbere, quam in personam agere. & hoc vult innuere: quia si debitor creditori pign' surripuerit, poterit creditor contra debitorem actione furti experiri. hoc dicit.

k Cuius interest. Etiam modicè: vt j. tit. j. §. fina. & ff. vi

† Cõcor. cũ hoc §. ca. si cul-pa. iuncta glo. super ver. tulisti. extra. de iniu. & dã. da.

t Quid sit lasciuia pulchrè Bude. in anno ad Pãdectas. ti. de loca. & cõduct. l. ex conducto. §. sed & si labes.

s Consiliũ quot modis capiat. Mando. in Glo. facul. §. Habita, in ver. consilio.

s Dic vt per. Bart. in l. nõ solũ. §. si ex mandato. ff. da iniu: aduertas tñ q̃ isto casu cõcedẽdũ est, q̃ tenetur da dolo, vel. si tũ sciret. ff. de dolo. Auge.

† Sic, licet aliàs vbi principale nõ tenet nec accessoriũ l. grecè. §. illud. ff. de fideiusso. hoc tamẽ fallit hic quia licet principalis faciens furtũ nõ teneat. tenetur tñ persuasor. Vide Bar. in l. si qs Terno. ff. eo. Egid. Per.

4 Idem si redeat in dñi potestatem. de quo dic vt per An. in §. aliquando. j. eod.

Furti agit cuius interest.

ff. vi bo. rap. l. 2. §. in hac actione. versi. sed ideo additi. ité oportet, q interfit ex iusta causa, & pbabili. ut sit malefici possessor, vel huius rei fur, furti nõ ageret: vt ff. eo l. itaq. circa prin. ver. sed furti. & l. eũ q emit §. is adt. Sed si bonũ initium habuerit: vt quia sibi cõmodaui, vel locaui, habet actionẽ furti. Et hic casus, l quo fur furti agere põt: vt ff. e. l. qui vas. §. si ego ti bi. ver. quia non debueras. ibi, furtum admiseris.

a Competat. Cõtra debitorem, qui surripuit.

b Actio furti. Res tamen non fit furti ua, vt dixi supra eo. §. aliquando.

Item si fullo. CASVS. Supra positũ est vnum exemplum, l quo actio furti datur ei, cuius interest, licet nõ sit dñs, vt dictum est in creditore. Hic ponit aliud in fullone, & sarcinatore Si. n. fullo, vel sarcinator vestimenta mea, q sibi curanda, sarcinandave certa mercede constituta dedi, fur to amiserit: mihi si cõpetit actio furti, eo q mea nõ interest, vestimenta illa non fuisse surrepta, cum iudicio locati à fullone æstimatio nem vestimentorũ meorum consequi possim Et ſamus in verſ. Sed & bonæ fidei &c. Iam habuistis duo exempla, vl tria: in quibus com petit actio furti illis quorũ interest furtum factum nõ fuisse. Hic adhuc ponit quoddam exempli de eodem. Si enim bonæ fidei emptor à nõ domino rẽ emerit, & ei fuerit tradita, & postea surrepta, quanquam nõ sit dominus, sibi nihilominus competit actio furti, sicut & creditori. Sciré tamen debes, quod aliter ful loni, vel sarcinatori nõ cõpetit act. furti, nisi sing soluendo, ratio, quia nihil est periculo eius, qui nihil habet. Similiter si pro parte fuerit soluendo fullo, vel sarcinator: domino, non fulloni competit actio. h d. Fran de Are.

c Fullo. Fullo & sarcinator q fini, dic vt Z. mãd. § fi.

d Cõstituta. Supple in pecunia numerata, aliàs actio non esset locatio: vt ff. ... §. ... seruã. ff. depos.

e Sed & bonæ. Facit ff. eo. l. itaque.

f Possint. Imò videtur, quod semper dominus debeat furem ... vt ff. loca. & conduc. l. cũ in pla tes. §. vestimenta. Sed ibi de actione in rem, vel condictione furtiua dicit: hic autem de actione furti.

g Idem est. Vt furti actio competat dño, & facit ad hunc §. ff. de condictione sine causa. in l. si fullo.

Fur furti quandoq; agit.

† Rõ, qui nõ habet qd reddat, eius periculo nihil est. l. itaq. ful lo. prin. ff. e. Et ina nis est actio, quã inopia debitoris excludit. l. nã is. ff de dolo. Egi. Per.

a Ista gl. nõ est Accur. sed ad duo.

nus creditori cõpetat[a] actio furti.[b]

Qui alienæ rei custodiẽ da exactam curam præstare tenetur (vtputa fullo, & sarcinator) re furto sublata, contra furem experiri possunt: modo integrè soluendo existant.

Itẽ si fullo[c] poliẽda, curãdave, aut sarcinator sarciẽda vestimenta mercede certa cõstituta[d] accepit, easq; furto amiserit: ipse furti hẽt actionẽ, nõ dñs: qa dñi nihil iterest, eã rẽ nõ perire: cũ iudicio locati à fullone, aut sarcinatore rẽ suã psequi possit, Sed & bonæ[e] fidei emptori surrepta re, quã emerit, quãuis dñs ñ sit, oĩno cõpetit furti actio, quẽadmodũ & creditori. Fulloni verò, & sarcinatori non aliter furti actionẽ cõpetere placuit, q̃ si soluẽdo fuerint, hoc est, si dño rei ęstimationem soluere possint.[f] † Nam si soluẽdo nõ sint: tunc qa ab eis suũ dñs conseq nõ possit, † ipsi dño furti cõpetit actio: quia hoc casu ipsi interest, rem saluam esse. Idem est,[g] & si in parte soluendo fuerit fullo, aut sarcinator.

Qui è duabus experiũdi vijs alterutram elegerit: ita demum alteri renuntiasse videtur, si sciẽs prudẽsq, plures sibi cõpetere, alteram intentarit: q si aut nescius, aut dubitans egerit, nil prohibet, quin iam instituta actione omissa, sibi competentem alteram proponat.

Quę de fullone, & sarcinatore diximus, eadẽ & ad eũ cui cõmodata res ẽ, trãsferenda veteres existimabant. Nã vt ille fullo mercedẽ accipiendo, custodiã pstat: ita is quoq;, qui cõmodatũ vtendi cã accepit, similiter necesse habet custodiã pstare. Sed nostra prouidẽtia ẽt hoc in nostris decisionibus[h] emẽdauit: vt in dñi volũtate sit: siue cõmodati actionẽ aduersus eũ, qui rẽ cõmodatã accepit, mouere desiderat, siue furti, ad uersus eũ, q rẽ subripuit: & alterutra earũ electa, † dñm nõ posse ex pœnitẽtia ad alterã[i] venire actionẽ: sed siquidẽ furẽ elegerit, illũ qui rẽ vtendam accepit, penitus liberari: sinautem commodatori veniat aduersus eum, qui rem vtendam accepit,[k] quidem nullo modo cõpetere posse aduersus furem furti actionem: eum autem, qui pro re cõmodata cõuenitur, posse aduersus furẽ furti actionem, & nullo modo commodator, nisi ignarus rei surreptæ. Si commodatarium actione cõmodati egerit primo, ex hoc enim non obiicitur sibi obstaculum à iure ei comperta, quin possit agere, nisi à commodatario sibi fuerit satisfactum. h. d. Franc.

Quæ de fullone. CASVS. Supra dictum est, quòd si vestimentum fullo nt, vel sarcinatori curandum, vel sarcinãdum tradiũm surreptum fuerit, quòd fulloni, si soluendo fuerit, non domino competit actio furti. Item intelligas, si res fuerit surrepta cõmodatario: quia si fuerit soluendo, commodatario, & non sibi competit actio, quia ad rem rellituendam non tenetur. & hæc vera fuerunt secundum iura antiqua. Dñs tamen Iustinianus in quadam cõstitutione, quam habes. C. de furtis, & seruis corruptis, l. fi. §. tales itaq;, hoc emẽdauit. Statuit enim, quòd in electione commodatoris sit, vtrum velit agere cõ commodatarium actione commodati, vel aduersus eũ, qui rem surripuit actiõe furti, & si dominus vnam istarũ actionum elegerit, ad alteram non potest redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduersus furem, commodatarius penitus liberatur: si autem contra commodatarium moueat actionem, non poterit postea cõtra furem agere: sed commodatarius, qui à cõmodatore conuenitur, poterit aduersus furem habere

† Tu id vbi aduersus duos, aut plures qt optionẽ habere, qñ sibi vno semel electo in alio, prudicet, & qñ ei variare liceat, vide diffusè p Bart. in l. nonnunquã. ff. de culi. bon.

h Decisionibus. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. fin. §. tales itaque.

i Ad alteram. Vnde actio furti hoc casu non est ambulatoria.

ADDI. Et de dictione penitus, vltra istum tex vide tex. in l. fi. C. de noua. Ang.

k Ipsi. Scilicet commodatori.

habere actionẽ, [a] ita tñ, si dñs sciens rẽ esse surreptã, aduersus eũ, cui res cõmodata fuerit, peruenit: [b] Sin aũt nesciꝰ, & dubitans rẽ surreptã esse apud eũ, cõmodati actionẽ instituerit, postea autẽ re cõperta voluerit remittere q dẽ cõmodati actionem, ad furti aũt actionẽ puenire, tunc licentia ei concedit, & aduersus furẽ venire, obstaculo nullo ei opponendo: qm̃ incertus constitutus mouit aduersus eũ, qui rem vtẽdam accepit, cõmodati actionẽ: nisi dño ab eo [c] satisfactum fuerit: tunc etenim omnino furem à dño quidem furti actione liberari, suppositum [d] autem esse ei, [e] qui pro re sibi cõmodata dño satisfecit: cum manifestissimum [f] sit, ẽt si ab initio dñs actionem commodati instituerit, ignarus rẽ esse surreptam: postea autẽ hoc ei cognito, aduersus furẽ transierit: oĩno liberari eũ, q rẽ cõmodatã acceperit, quẽcunq; cãę exitũ dñs aduersus furem habuerit. eadẽ definitione obtinẽte siue in parte, siue ĩ solidũ soluẽdo sit is, q rẽ commodatam acceperit.

Depositarius qui tenetur de dolo non habet furti actionem, sed dominus, hoc dicit. Are.

Sed is apud quẽ res deposita est, custodiam non præstat: sed tm̃ in eo obnoxius est, si quid ipse dolo [g] malo fecerit. qua de cã si res ei surrepta fuerit: quia restituendæ eius rei noĩe depositi nõ tenetur: nec ob id eius interest, rẽ saluã esse: furti agere nõ potest: sed furti actio domino competit.

Impubes nõ tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Ar.

Cùm ex furandi doloso animo furtum cõsistat, is tantum furti tenetur, qui doli capax est.

In summa [h] sciendũ est, quęsitũ esse, an impubes rem alienã amouendo, [i] furtũ faciat. Et placuit, quia furtũ ex affectu furãdi cõsistit, ita demum obligari eo crimine impuberẽ, si proximus pubertati [k] sit, † ob id ĩtelligat se delinquere. †

Duplum aut quadruplũ, quod in furti actione venit, ad pœnæ persecutionẽ tantùm pertinet, cũ præterea res ipsa furto subtracta, aut à quocunque possessore per rei vendicationem, aut ab ipso fure eiusq; hærede per condictionem furtum extorqueri queat.

Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tñ ad pœnæ persecutionẽ pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dñs: quã aut vindicando, [l] aut cõdicẽdo ꝑt auferre. Sed rei vindicatio q dẽ aduersus possessorẽ ẽ: siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. cõdictio autẽ aduersus furem ipsum, hæredem ve eius, licet nõ possideat, competit.

TITVLVS II.

DE VI BONOrum Raptorum.

Quisquis res alienas rapit, nõ tãtũ furti obnoxius est, sed ẽt vi bonorũ raptorum actione conueniri potest, quæ intra annum à cõmissa rapina in quadruplum, post verò in simplũ datur, ita q in quadruplo etiam rei persecutio contineatur: eius enim triplum in pœnã, simplũ verò in rem computatur.

Onus sentient habeat lucrum.

[a] Habere actionẽ. & pœnam exactam domino restituere non cogitur: quia vbi periculum, ibi commodum: vt C. de fur. & seruis corrup. l. fi. §. sed cum. in fi. §.

[b] Peruenit. Agendo contra eum actione commodati. Accursius.

[c] Ab eo. Scilicet cõmodatario.

[d] Suppositum. Scilicet furem.

[e] Ei. Scilicet commodatario.

[f] Cum manifestissimum. Bene dico q eligendo vnam, repellitur ab altera: nisi sciens à principio fuit cum &c.

Sed is apud quẽ. CASVS. Dictum est ĩ. de fullone, & cõmodatario, qualiter eis competit actio ꝓ re aliena: modo videamus de depositario, vtrum si res apud aliquẽ deposita fuerit depositario competat act. furti. Non enim tenetur nisi de dolo. & ita non interest suam rem non fuisse surreptã. si autẽ in dolo fuit, non dabitur sibi actio, ne ex malitia sua actionem consequatur. hoc dicit. Francis. de Aret.

[g] Dolo. Suprà quibus modis re cõtra. oblig. §. præterea. & C. depo. l. j. §. pen. & l. fina. & idem quod hic habemus. ff. eodem, l. eum qui §. is autem.

In summa. CASVS. Dixi Iustin. Domine, quid plura vultis dicere in titulo isto? Iam tantum dixisti de materia ista, quòd generatur tædium Deo, & toti mundo. Et respond. Iustin. Frater, vt breuiter hunc titulũ expediamus, scire debes, quòd apud antiquos quęsitũ fuit verum impubes rem alienam amouendo, furtum facere possit, & placuit domino Iusti. quòd si impubes animum furandi habuerit, & in ipsum posset cadere istud delictum, hoc est, si sit proximus pubertati: quòd actio. fur. teneatur. h. d. Fran.

[h] In summa. Idest vt breuiter hunc ti. expediamus.

[i] Amouendo. Nota q furtum fit contrectando, & amouendo, & sine eo nõ fit: vt l. ei qui. ff. eo. Angel.

[k] Proximus pubertati. A decimo anno & dimidio, scilicet vt supra diximꝰ de inutil. stipu. §. furiosus. & facit ad hunc §. ff. eodem, l. impuberem. & ff. ad Sylanianũ l. excipiuntur. & ff. de reg. iu. l. pupillus.

Furti actio. CASVS. Quæsiui à Iusti. de natura furti, scilicet ad quid detur actio furti? Et respon. Iustin. quòd act. furti, siue sit ad duplũ siue ad quadruplum datur ad pœnam, & non ad rem suam persequẽdam. datur etiã domino alia actio, scilicet rei vẽdicatio & cõdictio furtiua. Scire tñ debes, q rei vẽdicatio datur contra quẽlibet possidẽtem, condictio furti datur contra furem & eius hæredẽ. h. d. vsque ad finem tit. Fran. de Are.

[l] Vendicando. Idest dominium petendo si extet.

[m] Condicendo. Id est, in personam agendo condictione furtiua. si consumpta sit. & facit ad hunc §. ff. de condictio furtiua. l. si pro fure. § furti. & l. in condictione. & Inst. de actionibus. §. sic itaque. & C. de furtis. l. ancillę.

† Callistratus in l. non tantũ. in pri. ff. de excusa. tut. interpretatur pupillorũ ætatẽ prope pubertatem esse si tantum semestre tps ad pubertatem desideret. Proximus pubertati quit.

† Et sic ẽt delictis doli capacitas supplet ætatẽ vt hic. & l. c. fi. idem glo. super verbo prudẽtia. ex. de despõ. impub.

Cõdictio furtiua.

DE VI Bonorum raptorum.

Viso

Cōtinuatio. *Visô de furto, sequitur de rapina: & consequenter vt potes videre supra tit. s. in prin.*

Q Vi † res alienas a rapit, tenetur quidē etiam furti, b (quis enim magis alienā rem inuito domino contrectat, quàm qui vi rapit? c ideoque rectè dictum est, eum improbum furem esse) sed tamen propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum: & est intra annū d quadrupli: e post annum, simpli: quæ actio vtilis f est, etiam si quis vnam rem, licet minimam rapuerit. Quadruplum autem non totum † pœna est, † sicut in actione furti manifesti diximus: g sed in quadruplo inest & rei persecutio, vt pœna tripli sit: siue comprehendatur h raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum i enim esset, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quam qui clàm k amouet.

Si quis rem suam, aut quam suam opinabatur, penes alium cōstitutam, violenter aut rapuerit, aut inuaserit, is dominus sit, à domino cadet, si non sit, post rei restitutionem eiusdem quoque æstimationem vim passo præstare cogitur.

Ita tamen l competit hęc actio, si dolo malo

Diuisio. Q Vi res. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Prio. q raptor & fur inæqualiter puniūtur. Secūdo, qn quis rapit rē suā, vel alienā putās eē suā. Tertio, q.d sit subiectū i hac actione, videlicet, q.d debet deducere actor. Scda ibi, Quia tamen. Tertia ibi, Sanè in hac. CASVS Dixi iusti. Dñe, iam vidi, q ille, qui rem alienā clā surripit, tenetur act. fur. sed quid dicetis de illo, qui rē alienam vi rapit? Et resp. q illa similiter actione furti tenet. Nullius. n. magis rē inuito dño contrectat, quā qui eam vi rapit, vnde improbus fur dicit, & p ista Iprobitate pror Itroduxit actionem vi bo. rap. & est intra annū quadrupli post annū verò simpli. & datur propter vnam rem vi raptā, quanquam aliter secus videretur propter verba in numero plurali posita à ptore I noīe actiōis. s. vi bo. rap Et sumus in vers. quadruplū aūt &c. Supra dictū est q actio vi bo. rap. intra annum datur in quadruplū. post annum verò in simplum: quæro vtrū quadruplum istud sit totū pęna I Et rñ. q nō & in isto quadruplo simplū inest, & triplū est pœna: siue comprehendatur raptor in delicto, siue nō. Non. n. debet esse melioris conditionis raptor, quam fur. h.d. Frā.

a Alienas. Largè accipe, vt et si sint communes, idē sit quo ad socij partem: vt ff. de fur. l. si socius. Acc.

b Furti. Scilicet non manifesti. etiam si deprehendatur. secundum P. quod falsum est: imò si deprehendat, manifestus est, & in quadruplū potest conueniri: vt ff. de fur. l. si vendidero. § cum raptor. i aliàs si non deprehendatur, non manifesti tenetur: qua actione si fuerit actū, minuitur vi bo. rap. nisi in id quod excedit: vt ff. e [illegible] Item in casu nec manifesti, necnō manifesti tene[illegible]: vt si quis ex domo, I qua nemo erat, rapuerit, sed tantū hac actione vi bo. rap. tenetur, secundùm P. vt ff. de fur. l. si quis de domo Sed hoc est falsum: quia ibi erat actio furti nō manifesti: & tō amplius cessat actio furti: & ideo datur hęc c actio vi bo. rap quia excedit, & in id quod excedit: vt d. l. ff. eo ti. t. & ff. de act. & ob. l. qui seruum. §. fi.

c Qui vi rapit. Quasi dicat nullius vt hic. & ff. quod met. cau. l. cum exceptione. §. qui vim. Acc.

d Annum. Scilicet, vtilem: vt C. eo. l. fi. & l. res. & C. de noxa. l. pen.

e Quadrupli. Nisi in casu quo agitur de duplum tantum: vt C. de pag. l. Christianus. quę est huic contra. Sed illud est speciale.

f Vtilis. Idest, efficax, & directa. Vel dic q directa competit, qñ plures res raptæ sunt: sed vtilis quando vnum tantum bonum raptū est i. vna res rapta est. Et facit ad hoc q pluralis oratio. s. raptorum, trahatur ad singularem. ff. de cōdi. & dem. l. falsam. §. vlt. & ff. de neg. ge. l. 3. §. hæc verba, vers. negotia. & ff. de pet. hęre. l. regulariter, & l. licet.

g Diximus. Vt supra tit. s. in fine.

h Comprehendatur raptor. Sed quomodo potest raptor non deprehēdi cū dicatur eripere, quasi de manu auferre: vt ff. ne quis eū qui in ius. l. 4. §. 1. Respon. distingue animum auferētis: vt si erat animus ei palam, & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat: tñ est raptor. Sed fur est, qui habet animū, vt faciat clā, licet interdū deprehendat: ex qua deprehensione efficitur manifestus: vt arg. s. ti. 1. §. furtum autem à furuo. ADDITIO. Vult dicere gl. q fur manifestus semper tenetur vi bono. rapt. sed non manifestus ita demū, si habuit animū &c. Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vnico contextu, siue vnico tempore fit, licet plures res simul asportentur: ex quo non veniret quis furca suspendendus, nisi esset egregium, quod pluribus paruis præualeret. vt hic per Ang.

i Ridiculum. Bene dixit, siue nō. ridiculum. n. &c.

k Qui clā Idest, fur nec manifestus. Nā raptor tenet in quadruplū: hic aūt. s. fur nō manifestus in duplū tm. vel triplū cū re surrepta, sed q palā furat, certū est in plus teneri, quā raptorē: cū in quintuplū eum re teneatur. Acc. ADDITIO. Et ē rō diuersitatis secundum Ang. quia raptor se exponit morti, & ideo cū incurrat maius periculū in psona, leuius punitur in pœna pecuniaria. ar. l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his q no. infa. Vel dic q ex rapina inducit crimē publicū: & in hoc grauat: quia à quolibet de populo pt accusari: nō in alio alleuiatur: ar. l. eū qui. in prin. I gl pbandi. ff. de iureiu. Quare aūt in vi bo. rap. ptor eādē pęnā I manifesto, & nō manifesto imposuit, cū lex xij. tab. & ipse ptor I furto diuersas Iposuerit? Dic esse rōnē pp eādē animū rapiēdi, qui semp requirit.

Ita tñ. CASVS. In isto § dicit q act. vi bo rap. ita cōpetit, si aliquis rē alterius dolo malo rapuerit. Ceterum si aliquis errore ductus rē alienā credens esse suā, eā alteri rapuerit, iure primitiuo non tenet acti. vi bo. rap. Sed ne inueniat via, per quā raptores suā malitiā impunè possint exercere: cōstitutionib⁹ principum est prouisum, ne alicui liceat rē mobilē vel immobilē, licet suā esse dicat, vel æstimet, alicui p vim auferre, si 3 hoc statutū venerit: si sit dñs rei, q eam capit, cadit à dominio suæ rei Si aūt res aliena fuerit, debet eam primo restituere, & postea in pęnā sui delicti ęstimationē rei pstare. & illud si solū habebit locū in reb⁹ mobilib⁹, sed et immobilibus, vt ex hac cā ab oī rapina hoīes se abstineāt. h.d. Fran.

l Ita tamen. Aliàs quia tamen: sed istud quia, videtur superfluum. Vel pone: quia pro sed. Aliàs ita tamen, & tunc est planior.

Aliàs addit vi.

Quia pœna est tripli tantū: & rei psecutio simpli. & ita ambo faciūt quadruplū: licet glo. in verbo extra. dicat cōtra. Egi. Per.

Nōnulli locum hunc ita legūt: pœna est, & extra pœnā rei psecutio ē sicut in &c.

Sed hoc est falsum secundum Bart. I d. l. si vēdidero. quia op⁹ est: vt acciamet p l. 2 & l. si q̄s in servitute. ff. de fur. Ange.

Sic habes q minor pœna Inducta à lege non tollitur p maiorem, Inductam ab alia lege, nisi quatenus cōcurrūt, secundum Bart. I l. 1. ff. eo. Egid. Per.

Actio vi bonorum raptorum ē duplex.

Raptor, & fur distinguuntur.

Raptor in minus tenet quā fur manifestus.

Insti. Imper. t 2 Abso-

qs rapuerit. Nā q aliquo errore ductus rē suā esse existimās, & imprudens iuris eo aīo rapuerit, quasi dño liceat ēt p vim rē suā auferre à possessorib. absolui [a] debet. Cui.s. cōueniēs est, nec furti teneri eū, qui eodē hoc animo rapuit. Sed ne, dū [b] talia excogitātur, inuenia tur via, [c] p quā raptores impunè suā exerceāt auaritiam: melius diualibus cōstitutionibus [d] p hac parte prospectum est, vt nemini liceat vi rapere, vel immobilē, vel se mouentē. licet suā eandē existimet: sed siqui cōtra statuta Principū fecerit, rei qdē suæ dñio cadere: [e] sin autē aliena res sit post restitutionē eius, ēt æstimationē eiusdē rei præstare. Quod non solum in mobilibus rebus, q̄ rapi pñt, constitutiones obtinere censuerunt: sed etiam in inuasionibus, quæ circa res soli [f] fiunt: vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

Is cuius interest rapinam factā non fuisse, quāquam dominus non sit, vi bonorum raptorum actionem mouere potest: vt id scilicet cōsequatur, quod sibi abesse docuerit.

Sanè in hac actione [g] non vtiq; expectatur, rem in bonis [h] actoris esse. Nam siue in bonis sit, siue non: si tñ ex bonis sit, [i] locum hæc actio [k] habebit. Quare siue locata, siue cōmodata, siue ēt pignorata, siue deposita [l] sit res apud Titium, sic vt intersit eius eam rem p vim auferri (veluti, si in deposita re culpā quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel qd aliud iuris, vt intersit eius non rapi: dicendū est ei cōpetere hāc actionem, non vt dñium [m] accipiat, sed illud solum, qd ex bonis eius, qui rapinam passus est, idest, qd ex substantia eius ablatum esse proponatur. Et generaliter dicendū est, ex qbus causis furti actio cōpetit in re clam facta, ex eisdem causis omnes habere hanc actionē. [n]

TITVLVS III.

DE LEGE †
Aquilia. †

Primo legis Aquiliæ capite cautum est, vt qui alienum seruum, aut quadrupedem, quæ coriī numero est, quæ gregatim pasci consueuerint, iniuria occiderit, quanti ea res eo anno retrorsum plurimi fuerit, tā tū domino præstare cogatur.

DAMNI iniu-

---

[a] Absolu. Scilicet ab actióne vi bonorum raptorum iudicis sententia, vt quidam dicunt: vel ipso iure, secundùm Azonem. [1] argu. ff. de publ & vectiga. l. commissa §. fina.

[b] Sed ne, dum. Pro tamen, secundum quosdam: vel pone propriè.

[c] Inueniatur via. Sic s. titu. 1. §. vnde illud.

[d] Constitutionib⁹. Vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. Et in alijs sequentibus vsque in fin. titu. sed hic prosequitur tātum tenorem illius l. si quis in tantā. Super qua materia longū esset hic dicere: cū plures q̄stiones ibi moueant sup prædic.

[e] Cadere. Repete, prospectum est, & ēt ibi præstare: nec est necesse ponere, cogit. vel debet: q̄ vera nō inueni in libris emēdatis.

[f] Res soli. Propriè [2] quandoq. tamen impropriè vt de nēt. emp. l. 1. sed res mobilis dicitur occupatio: licet etiam quandoque immobilia dicantur occupari: vt C. de rei vē. domum. in gl. 1.

Sane in hac. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, competit mihi hæc act. res demū si dns fuero rei. Resp. q imò, siue in bōis ei⁹ fuerit res rapta, siue in bonis videlicet eius, qui ius aliquod habuerit in rei vt quia sibi fuit commodata, vel ipignorata, siue locata, vel deposita, vel aliqd iuris habeat in ea: ita q eius intersit modo nō rapi. Semper. n. cōpetit ista actio, nō vt dominiū rei rapiæ accipiat: sed q res sibi rapta restituat. Et vt breuiter me expediam: ex quacūque cā potest cōpetere alicui actio furti propter furtū dam in re: ex omni consimili causa potest dari actio vi bo. rap. propter rapinā in re factā. h. d. Fr.

[g] In hac actione scilicet vi bo. rapt.

[h] In bonis idest, in dominio: vt ff. de acq. rer do. l. rem in bo & l. statuat. & ff. de verb. sig. l. bonorum appellatio. Vel si etiam bona fide possideamus, vt ēt est.

[i] Ex bonis sit. Vt aliquod ius habeat: vt statim per exempla probat.

[k] Hæc actio. Scilicet vi bonorum raptorum. [3]

[l] Deposita. Promissa custodia à depositario: vt s. t. d. 1. §. pe. Vel ēt commisit culpam, vt sequitur. [a] Vel etiam si pretiū accepit depositionis, non tamē quasi mercedem, tenetur eidem: vt ff eo. l. 2. §. dicet aliquis. aliòqui esset locatio: vt s. manda. §. fin.

ADDITIO. Dic vt habetur in l. naturalis §. 2. in glo. si res. ff. de præs. & fa. cit l. 1. §. si quis seruum in gl. non datur. ff depo. Angel.

[m] Dominiū idest dominij æstimationē: vt ff. quod met. cau. l. si mulier. §. q possessionem. & ff. vti pos. l. pen. §. fin.

[n] Hanc actionem. Facit ff. vi bo. rap. l. 2. §. & generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Post maleficium rapinæ sequitur de damno, quod per legē Aquiliā punitur. Acc.

Damni. Tot⁹ iste tit. diuiditur in duas partes. Et primo tractat de primo cap. l. Aq. secundo tractat de tertio capite. secunda ibi, Capite tertio. Itē prima subdiuiditur: quia prio ponit verba primi capitis l. Aquil. Secūdo illa interpretatur. Secunda ibi, Quod autē non præcise. Itē secūda principalis subdiuidit in duas partes. Nā primo ponit verba. secundo interpretat. Secunda ibi, itaq; si quis. CASVS. Si aliqs dederit mihi cānū [illegible] ad dānū [illegible] vnicū instituitur actio p l. Aqui. Et sciendum est, q l. Aquil tria sunt capita. videndū est ergo de primo capite. In primo autē capite est cautū. vt si aliquis seruū alienū, alienāve quadrupedē quæ in pecudū numero sit iniuria occiderit: quāti pretij ea res in anno proxi. præterito fuerit, tantū dño dare cōdemnet. In vers. Quod autē, dic casum. Potius inatet aliter verbis Galli Aquilij. q aliquantulū sunt obscura, intēdit Imp. verba illa per ordinē exponere. & primo exponit quare n̄ sufficit sibi dicere præcisè, siqs hominē alienū, alienāve quadrupede occiderit, sed adiecit q pecudū numero sit. hoc. n. adiecit ad [illegible], q si aliqs oc-

---

Marginal notes:

[1] Et vira que opin est vera. s. prima si fuerit in iudicio deductū. Item secū da si nun fuit deductū in iudicio: vt per doct. hic.

[2] Hæc gl. nō est necessaria.

[3] Occupā tur mobilia, inuaduntur immobilia. Æg d. Fer.

In bonis & ex bonis differunt.

[a] Dic q si commisisset dolum non haberet actionem furti, nec aliā actionē: nec ex improbitate sua consequit actionē. vt not. in d § pe. & facit l. itaque. ff. de fur. Ange.

Si non est in aliquib. codicibus. Continuatio.

Diuisio.

† Hic large sumit l. pro plebiscito q̄a Aquilius tribunus plebis hāc rogauit. Ægid. Fer.

† Sic ff. ad l. Aquiliam.

occiderit vrsum meum, vel leonem; vel aliam ferã bestiam. q non debeat puniri per primũ caput legis Aquiliæ, eo q non sunt de numero pecudũ illarũ, quæ gregatim pascuntur, idest in pascuis custodiuntur, sicut eq. muli, oues, & boues, capræ, & similia. Sed domine de suibus qd dicem⁹ rcõst nent ne sub pecudũ numero? Et rñ. dicẽs q sic: quia gregatim pascuntur. & hoc confirmat per authoritatem antiquorum: dicens, q sic voluerunt Homerus, & Elius Martianus. Francisc. de Areti.

riæ actio [a] constituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite [b] cautum est, vt siquis alienum hominem, alienãve quadrupedem, quę pecudum numero sit, iniuria [c] occiderit: [d] quãti ea res in eo anno [e] plurimi [f] fuerit, tãtum dño [g] dare dãnetur. Quòd autẽ nõ præcisè de quadrupede. sed de ea tantùm, quę pecudum numero est, cauet: eò pertinet, vt neq; de feris bestijs, neq; de canib⁹ cautũ esse intelligamus: sed de ijs tantum, q̃ gregatim propriè pasci dicunt, quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. † De suibus quoq; idẽ placuit. nam & sues pecudũ appellatione continẽtur: quia & hi gregatim [h] pascuntur: sic denique & Homerus in Odyssea ait, sicut Elius Martianus in suis institutionibus refert. [i]

† Δήεις τόνγε σύεσσι παρ-
ήμενον, αἱ δὲ νέμονται,
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ,
Ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Qui casu occidit, lege Aquilia non obligatur; qui autem aut dolo, aut culpa, obligatur.

Iniuria [k] aũt occidere intelligit, qui nullo iure occidit. Itaq; qui latronẽ [l] insidiatorem occiderit: nõ tenet, vtiq; si aliter periculũ effugere nõ põt. Ac ne is qdẽ hac lege tenet, qui casu occidit: si modo culpa eius nulla inueniatur. nã alioqui [m] nõ minus [n] ex dolo, q̃ ex culpa quisq; hac lege tenet. Itaq; siqs dũ iaculis ludit vel exercitat, trãseuntem seruũ tuum traiecerit: distinguit. [o] Nã si id à milite in eo cãpo, vbi solitũ est exercitari, admissum est: nulla culpa [p] ei⁹ itelligit. si alius tale quid ad miserit: culpæ reus est. [q]

a Iniuriæ actio idest, actio legis Aquiliæ. q̃ competit p damno dato. idest, destructiõe alicuius rei facta. [1] Nã sic dicitur damnũ diminutio patrimonij: vt ff. de dam. infec. l. 3. sin autẽ rẽ alterius surripere, licet videaris damnum inferre, tñ nõ infers tale. q per hunc titu. tenearis, sed actione furti vt ff. eodem. l. si seruus seruum. §. si oliuã. & §. idem & in sylua.

b Primo capite. Habebat enĩ hęc tria capita, siue capitula. & de primo capite dr hic, Secundũ aũt nõ est ĩ vsu. De tertio dicitur ĩ eo. § capite secundo & ff. eod. l. 2. Accursi.

c Iniuria. Idest. non iure vt ĩ. eo. §. iniuria.

d Occiderit. Nota occiderit, nã si alio mõ læserit, ex tertio capite agit vt ĩ. eo. §. capite tertio. Accur.

e In eo anno. Scilicet præterito.

f Plurimi. Habita ęstimatione nõ ex affectione singulorũ. sed cõi æstimatione: vt ff. eo. l. si seruũ meũ.

g Domino. Vt ff. eod. l. item Mela. §. ita & eũ eod. versi. legit autẽ Aquil. vel quasi domino vt fructuario. vel alij qui habet ius in re: vt ff. eod. l. item Mela. §. fi. l. sequen.

h Gregatim pascuntur. Facit ff. de leg. iij. l. legatis seruis. §. pecoribus.

i Refert. * Duo hæc carmina Gręca ex Odyssea Homeri lib. xiij. deprompta sunt. quorũ hic est sensus. Inuenis autem illum suibus assidentem iuxta Coracis saxum, ac fontem &c.

Iniuria aũt. CASVS. Exponit Iustl. illud verbũ positũ pri⁹. iniuria occiderit. dicens, q ille iniuria occidit, q nullo iure occidit & manifestat p exẽpla qualiter quis põt iure occidere. qa hoc vr alicui dubium. Vnde dicit. Si enim seruum meum latronem diurnum, dum iã telo se defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occidere videtur. & ideo nõ tenet, & hoc intellige ita, si nõ possit occisor alio modo euadere periculũ. idẽ dicit de eo, q casu occidit seruũ alienũ, si si fuerit ĩ culpa & dolo. & de hoc ponitur tale exemplum. Quidã milites ludebãt cũ iaculis in campo eis deputato ad se exercitandos: si seruus alienus ibi transitũ fecerit ad ludum respiciendum, eum tñ eius non interfit: si eũ aliquis falletum se exercitantium traiecerit, non intelligit miles esse in culpa: & ideo nõ tenetur. Si aũt aliquis priuat⁹ hoc fecerit, cui⁹ nõ intererat telo iaijcere. culpę reus est: & ideo tenetur ex primo capite legis Aquil. eodẽ modo si miles ĩ alio loco, quam militibus ad se exercitandos destinato hoc fecerit, culpæ reus est: & tenebit. h. dicit. Frã. de Aret.

k Iniuria facit. ff. eo. l. sed & si quem cunq; §. iniuriam. ADDITIO. Ex quo tex. nota differentiam inter hanc actionẽ, & actionẽ iniuriarũ quia in illa non sufficit culpa, sed requirit contumelia. & dolus. ẽ & alia differentia: qa in hac agitur ad dãnum, sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam: & sapit instar causæ criminalis: vt ff. de iniur. l. prætor edixit. § j. Accursius.

l Latronem. Scilicet diurnum: vt tamen clamet: & ille se defendat, sed furẽ ẽt si se non defendat. vt hic subijcit: & ff. eod. l. 4. Accur. ADDITIO. Sed hoc est contra l. furem. ff. de sica. vnde dic. q est differentia inter insidiatorem, latronem, & furem: vt in Auth. vt nul. iud. §. pen. quia latronem insidiatorem itinctis possunt occidere indistinctè: vt ff. eod. furti l. 1. & 2. C. quan. li. se si. iud. vin. Si aũt sit fur, tũc debet distingui, aut est diurnur: & tunc si potest capi, vel à damno euadi: nõ debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, si interficiens nõ possit ei parcere sine periculo suo: vt dicit tex. in l. furem. ff. de sicarijs.

m Alioqui. Si culpa interueniat.

n Non minus. Idest, nõ plus ex dolo, quam ex culpa: cum etiam leuissima culpa in hanc actionem veniat: vt ff eo. l. in lege. ij. [2] Vel propriè lege: & cõuerte literam, non minus &c. idest, non minus ex culpa, quã ex dolo. sic & aliàs. ff. de pact. l. iurisgentium. §. pactorũ. in gl. non minus. & C. de secũ. nup. l. cum apertissimi. in gl. quantum filio. & ff. de pig. l. Paulus. §. domus. & est figura, hysteron proteron, id est, ordo conuersus. secundùm Ioan.

o Distinguitur. Vtrum commiserit dolo vel culpa. vel non.

p Nulla culpa. Nisi data opera factum est: vt ff. eo. l. item si obstetrix in fi. & l. nam sient.

q Re⁹ est. Quia hoc nõ est ei deputatũ. arg. in Auth. vt ij. qui obli. se habere perhi. res min. §. sin verò ta

[1] No. differẽtiã inter actionẽ furti, vel bonorũ raptorũ, & hãc: qa actio furti, vel bonorũ raptorũ competit quãdo rẽ meam tecum asportas: secus qñ occidis. vel destruis: qa tũc cõpetit hæc actio, licet vtroque mõ fit dãnũ & sic diminutio patrimonij qd bene no. Ang.

† Hic fœmineum põt cõprehẽ ce mascu. q: ẽt ea. pri intelliguntur quod oo. Ibi. Per.

* Hęc gl. nõ est Accur.

† Vide Alci. lib. parergõ. ij. tit. de leg. 3. nã alij versũ hunc substituunt. Κλαγγὴ δ' ἄσπετος ὦρτο συῶν μνάων idest grũnit⁹ autẽ ingẽs excitabat suũ stabulantium in qua, qd satò fit ĩ alalib. diuersi pastus. Græcè aũt q̃ hic habẽtur sic possis interpretari. Sectãtẽ videas, q erũt per pascua, porcos. Ad Coracis saxũ, iuxta fonteq; Arethusam.

[2] Pone exẽplũ. se cidũ Ol. in leuissima, si Titi⁹ aggrediẽte, tu resistis: venit alius ad dirimẽdũ vos, & tu resistẽdo volẽs percutere aggressorẽ percussisti mediatorẽ, teneri is: vt l. scientiã. § qui aliter. ff. eo. Ang.

euit collat.vj.& ff.eod.l.idem iuris. In fine.

• Item si putator. CASVS. Hic ponit aliud exemplū, in quo si in culpa fuerit, qui hominē occiderit, tenetur lege Aquil. si autē eum sine culpa occiderit, non tenet: & exemplum tale: Quidam putator ex arbore deiecto ramo seruum alicuius interfecit. Vnde quid iuris i isto casu sit, quæritur: & respondetur quòd distinguitur: quia aut illud factum est prope viam publicam, aut prope viam vicinalem: & tunc si nō proclamauit, videtur esse in culpa. & tenetur. si autem proclamauit, & qui transibat, hoc non obstante ꝓcessit, & sibi præcauere noluit: tunc putator extra culpam est, & non tenetur. Idem dico si propè locū aliquem vbi non erat ius cōuersandi, vel transeundi, ramo ex arbore deiecto, putator seruum alienum ibidem trāseuntem occiderit: quia tūc quamquā nō proclamauerit, extra culpam est, nisi de dolo putatoris constiterit: quem cum viderit, tamen nō proclamauit, in isto tamē casu semper præsumendum est pro putatore, scilicet enim esse extra culpam, & dolum, nisi dol⁹ possit probari. & sic intellige quod hic dicitur. in §. præterea. imperita. ponit adhuc bonū aliud exemplum, in quo si aliquis seruū alicuius occiderit si fuerit, i culpa, tenebitur, si autem non fuerit in culpa, non tenebitur. Si enim medicus seruum tuum secuit, & postea curationē eius reliquit & seruus tuus mortu⁹ est in culpa est medicus. & ideo tenebitur. & idem erit si imperitè eū secuit: & propter hoc mortuus est, in culpa enim est: & ideo tenetur. imperitia enim culpę annumeratur. hoc dicit. Fran.

Idem iuris est de milite, si i alio loco, q̄ q ad exercitādū militibus destinatus est, id admiserit.

Ex qualitate loci iudicatur damnum datum dolo, vel culpa incidentis h.d. Vel sic, In putāte dicitur adesse culpa, quando diligentia potuit prouidere; & non fecit. Are.

Itē si putator ᵃ ex arbore deiecto ramo seruū tuū trāseūtē occiderit, si ꝓpè viā publicā, aut vicinalē id factum est, neque ꝓclamauit, † vt casus euitari posset: culpæ re⁹ est. sed si ꝓclamauit, † nec ille curauit præcauere: extra culpam est putator. Aequè extra culpā esse intelligit, si seorsū à via fortè, vel i medio fundo cædebat, licet nō ꝓclamauit. ᵇ qa in eo loco nulli extraneo i⁹ fuerit versādi.

Imperitia culpæ adscribēda est: quo fit, vt qui omnes peritia, & virib. impar subierit, si ob eius imperitiam, vel imbecillitatem quid damni datum sit, culpæ reus dicatur.

Præterea si medicus, q seruū tuū secuit, dereliquerit curationē eius, & ob id mortuus fuerit seruus: culpę reus est. † Imperitia ᶜ † quoq; culpæ adnumerat: veluti si medicus † iō seruū tuū occiderit, qa malè eū secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

Si mulus, vel equus pp imperitiam, vel imbecillitatem mulionis, vel equitantis seruum alterius occiderit: tenet mulio, vel eqtās lege Aquilia. Are.

Impetū quoq; mularū, quas mulio pp imperitiā retinere nō potuit, si seru⁹ tuus oppressus fuerit, culpæ reus est mulio. Sed & si p ᵉ infirmitatē ᵈ eas retinere nō potuerit, cum alius firmior eas retinere potuisset, eque culpa tenet. Eadē placuerūt de eo quoq;, qui cùm equo veheretur, ᵉ impetū eius aut pp infirmitatem, aut propter imperitiam suā retinere non potuerit.

Pœnales actiones in delinquentis hæredes non dantur.

His autē verbis legis:

Impetu. quoq;. CASVS. Habebas mulionem quendam, qui seruum Titij impetu mularum quas pp imperitiam retinere nō potuit, oppressit. Vñ mulio iste in culpa est: & ideo tenetur. Si tñ propter infirmitatem eas retinere non potuit, alius tamen bene eas retinuisset, adhuc in culpa est, & tenetur. idem iuris est 1eo, qui ascēdit equum tuum, & propter imperitiam, vel infirmitatem eum retinere non potuit quia si equus seruū alicui⁹ oppresserit, ęque tenetur. Si autem satis fortis fuit mulio, & tamē aliquo casu fortuito per mulas, quas ducebat. vel equum quē ascendebat, seruus alicuius oppressus fuerit, nō tenetur: attamē infirmitas, vel imperitia alicuius nulli debet esse damnosa. hoc dicit. Francis.

ᵈ Infirmitatem. Non.n.debet infirmitatē suam in alterius læsionem cōuertere: vt ff. eod.l. Idem iuris. Accur.

ᵉ Vehebatur. Puta in rheda. vł vehiculo, vel etiam ipso equo.

His autem verbis. CASVS. Expositis. duobus mēbris positis supra, in princ. hic exponit tertiū membrum, scilicet hoc, quod dictum est ibi, quanti in eo anno plurimi fuerit: dicens, quod hoc nihil aliud est dictum: nisi quod si aliquis interfecit seruum tuum, si eo die quo interfecerit fuerit luscus, vel mancus, in anno tamen proximo præterito fuit integer, & pretiosior valde quam eo tempore, quo occisus fuerit, tenetur quanti in anno proximo præterito plurimi fuerit: & non quanti eo die quo occisus fuerit: & ideo dicitur hæc actio pœnalis de sua primitiua natura: quia obligat delinquentem non tanti, quantum damni datum est, sed aliquando longè pluris. Et propterea etiam in hæredem nō datur: in eum autem daretur, nisi vltra damnum iis æstimaretur. hoc dicit Et caue, quia quidam volūt dicere, q̄ hæc actio de sui primitiua natura non est pœnalis. sed pœnabilis solum. Dominus autem Guilielmus dicit hanc esse pęnalem de sui primitiua natura: sicut satis potest probari per literam istam, pœnalem autem esse huius legis, verum est. dicit ipse. In duplum. quod autem duplū præstet in hac actione, hoc contingit per inficiationem, & sic est pęnalis in duplum. & in pęnali de sui primitiua natura semper intellige. hoc dicit. Franciscus.

ᵃ Putator. Idest, qui putat vites in arboribus positas: vt in quibusdam terris sunt: vel etiam ipsas arbores. nam & arbores putantur.

ᵇ Licet non proclamauit. Nisi fortè dolo: vt ff.eo. l. si putator.

ᶜ Imperitia. Facit ff.de reg.iur.l. imperitia & ff. locati l.si quis fundum. §.Celsus.& §. si quis vitulos. & ff.de suspectis.tut.l. tutor quoque.§.fin.

ADDITIO. In isto casu medicus non tenetur de sicar. quia illa lex requirit dolum: vt l.j.C.ad legem Corneli. de sicar. & l.in lege.ff.eod. tit. ad legē Corneliam, de sicarijs.

ᵃ Sic clamans excusatur. & facit 5 eos q faciunt curtera a- quos. nā debēt dicere guarda, guarda. scd'm Bal. in l. si putator. ff eo. Egi. Per

ᵃ Scilicet tēpestiue non post factū. vñ sumpta est practica Pat. q tectores, domorū dum domos operiunt ponūt perticas ante domos suspēsas, vt transeuntes admoneantur. Egi. Per.

† Hoc verū in assurēte se peritum. Egi. Per

† Cōcor. cum hoc tex. cap. si culpa. cū glo. super ver. imperitia. extra. de iniur.

† Medicus tenet de culpa an faciē nō quidē do, in facto malè secando, & post factū dimittēdo, sm glo. in l. idem iuris. ff. eo. Egi. Per.

Aliàs & pter.

Quanti

Quāti id ī eo anno [a] plurimi fuerit, illa sententia exprimitur: vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit; qui in eo anno integer, aut p̄tiosus fuerit: non tanti teneat, quāti hodie erit; sed quāti in eo anno plurimi fuerit: Qua ratione creditum est, pœnalē esse huius legis actionē: quia nō solùm tanti quisque obligatur, quantū damni dederit: sed aliquādo longè † pluris. Ideoque cōstat in heredem eam actionē non transire: [b] q̄ transitura fuisset, si vltra damnū nunquā lis æstimaret. [c]

In lege Aquilia non modò illud damnum peremptı corporis æstimatur, sed eo amplius quicquid perempto eo corpore damni patimur: siue in amittendo, siue in non acquirendo consistat.

Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nō solùm perempti corporis æstimationem habendam esse, secundum ea, quæ diximus: [d] sed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore dāni vobis illatum fuerit: veluti, si seruum tuum hæredem ab aliquo institutum antè quis occiderit, quàm is iussu tuo hæreditatem adierit, nam hęreditatis [e] quoque amissæ rationem esse habendam constat: Item si ex pari mularum vnam, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit: vel ex comœdis [f] vnus seruus occisus fuerit: non solùm occisi fit æstimatio: sed eo amplius id quoq; cōputatur, quāti depretiati sunt, qui supersunt. [g]

Actio legis Aquiliæ non solùm ciuiliter, sed etiam criminaliter potest intentari. Are.

Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnū [h] persequi, & capitalis criminis [i] eum reū facere. Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

a Quanti id in eo anno. Materialiter hæc verba ponuntur, & habes ea. s. eo. tit. in prin.

b Non transire. Nisi ex damno locupletior factus esset: vt ff. eodē. l. inda Neratius. §. si infans. vers. eu. hanc. actionem.

c Aestimaretur. Opponitur de eo q̄ hodie plurimi fuerit, quam olim, & occisus est ab aliquo. Nam non videtur in hoc casu esse pœnalis hæc actio, ergo videtur transire debere in hoc casu ad hæredes. Sed non sequit. licet enim reperiatur sic in hoc casu, quòd non sit pœnalis: tamen nō est apta nata vt trāsire debeat: vt l hoc exemplo: aliquis nō videt, vel non videt actualiter: tamē ast aptus videre, vel videre naturaliter: vt ar. ff. de aqua quot. & æsti. l. j. §. quotidiana. & ff. de flumin. l. j. §. item fluminum.

AVDITIO. Et sic inspicimus p̄priam, & primæuā naturam actiōis & secundum illam iudicamus, non autē secundum accidētalem. facit quod no. glos. in l. si creditori. ff. de leg. j. Quando actio subrogatur & capit naturam alterius: intelligitur secundum naturam ordinariam, & propriam, & primæuā. quod nota Aret.

Illud non ex verbis legis. CASVS. Scire debetis, quòd nō ex verbis legis, sed ex interpretatione est. q̄ si aliquis seruum meum occiderit iniuria. nō solū actione legis Aquiliæ fiat æstimatio serui perempti, secūdam qd̄ iam dictu est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo p̄ illud corpus occisum dati in alijs rebus mais: veluti. si seruus meus institut⁹ fuerit hęres & antequam hæreditatē adiret ab aliquo fuerit occisus: non solum corporis mei serui fiet ęstimatio, sed hæreditatis amissæ est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex vno pari mularum vna occisa fuerit, vel si ex quadrigis equorum vnius occisus fuerit, vel ex commœdis vnus occisus fuerit: nō solum æstimatio corporis est habenda: sed si per vnius mortē alter, vel altera minus vtilis facta, vel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h d. Franc.

d Diximus. Per totum hunc titulum.

e Nam hæreditatis. In lege enim Aquilia damnum consequimur: & amisisse dicimur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur: vt ff. eo. l. proinde si seruum occidisti. & l. si seruum meum.

f Vel ex comœdis. Idest, qui cantabat de comœdia & vnus sine altero cantare nesciebat.

g Qui supersunt. Facit ar. contra. ff de actio. empt. si sterilis § aum per vēditorem. & de periaul. & commo. rei vend. l. fina.

Quid ergo si quis damnū dedissa sa nagec, probetur th̄ testib. aut instrumentis? Dices th̄ pp mē daciū eū dāndum in duplū. & vniuersum id qd̄ læsi interest duplicandū, alioqui in simplū deducendum erat, vt tradit gl. C eo. in l. cōtra negantem. Secus th̄ si actor non probet p̄ testes, aut instrumēta, sed tantum p̄ iuramentū, ipsi delatum. qm̄ cū relauatur à probandi onere, fiat condamnatio duntaxat in simplū l eumqui ff. de iure iu. Quid autē si deferēte reo ipsi actori iuramentū, actor ipse detrectat ingēs se velle testibus probare, ne condemnatio minuat: nunquid possit? & posse tradit gl. & Bar. an d. l. eū qui secundūm Pla.

Liberū. CASVS. I isto §. vltimo dicit Iustin. q̄ secundū quod iā dictum est, & si seruus meus iniuria iā occisus fuerit: si voluero cōtra eum agere ad persequendū damnū mihi datum in seruo meo occiso, possum hoc facere actione l. Aquil. ex primo capite, possum etiā si voluero criminaliter contra eū agere, & possum eum accusare l. Cornel. de sica. & hoc intellige, si dolose eum occidarit: secus autem est, si solum fuerit in culpa occisor. Sed quid domine satis vidi de primo capite. modo dicatis de secundo capite. Et respo Frater caput secundum in vsu nō est. hoc dicit Franciscus.

h Damnum. Scilicet, quanti fuerit in anno retro: vt s. eo. in princip.

i Capitalis criminis. s. l. Corneliæ de sica. vt ff. eod. l. inde Neratius. §. si dolo seruus. & §. sed & si. Nam & pro seruo occiso ea. l. agitur, vt pro libero: vt ff. ad le. Corne. de sic. l. j. § j. donec tamen agitur vna, nō poterit agi reliqua: vt ff. de pub. iud. l. iiij. & ff. vi bon rap. l. j § j. sed per actō vno aget reliquo: vt C. quando ci act. preiu. cri. l. j. & ff. vi bo. rap. l. 2. §. 1.

Capite tertio. CASVS. Supra vidi de capite primo. & scd̄o. restat videre de tertio cap. Et scire debes q̄ in capite 3. cauet de oī dāno, de quo nō est cantum in capite j, vnde tertiū caput locū habet, cū aliqs seruū, vel quadrupedē illā, quę pecudū numero est, vulnerauerit, vl occiderit. & sic caue tibi qa mors venit in isto capite s sicut in j. sed nō illis animalibus, in quibus venit in j. Itē damnū iniuria datū in cæteris aīalibus. & I cęteris rebus inalatis, hoc iij. capite vindicatur. vnde si quid fuerit inpeū, vel fractū, vstum, vel cæsum: actio ex hoc capite constituit. Scire th̄ debes, q̄ plura verba hic posuarunt iuris cōditores, q̄ necesse fuerit. Omnia em̄ verbo rapti cōtineri potuerit. Adhuc etiā scire debetis q̄ si aliqs ī alienū vinū, vel oleū aliqd miscuerit, p̄ qd̄ natura vini, vel olei corrumpat, hoc 3. capite l Aquil. teneť. Itē sient pro occisione: de qua in j. capite tractať per l. Aql pœna imponitur, si dolo, vel lata culpa facta fuerit occisio

Solue q̄ ibi in cōtractu, hic in delicto in quo venit oē interesse: vt ff. de fur. l. infitiādo. §. j. & ibi Bar. ff. de cōd. fur. l. iij. & ff. de vi & vi ar. i. interdictū & ad istos teat. facit l. apud iulianū. §. j. ff. de leg. j. vbi post mortē, & sic post delictū heres tenet: non solū ad seruū mortuum sed etiam ad hæreditatē in qua erat istitut⁹. l. si seruum ff. de uer. obliga. in princ.

Reliqua quæ (p̄ter mortē serui, aut quadrupedis, q̄ pecudū numero est) rebus nostris animatis, vel aīa carētib. dāna illata sunt, capite legis Aquiliæ tertio vendicantur. quapropter quisquis alteri vrendo, frangendo, depascēdo, secando, rumpendo, & id genus modis damnū fecerit, quanti ea res in diebus triginta retro proximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de omni cætero dāno a cauetur. Itaq; siquis seruum, vel eam quadrupedē, quæ pecudū numero est, vulnerauerit, siue eā quadrupedē q̄ pecudū numero nō est, veluti canē, aut feram bestiā vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio cōstituit. In cęteris quoq; omnibus animalibus, itē in oībus rebus, quæ anima carent, damnum iniuria datū hac parte vindicatur. Siquid.n. vstum, aut ruptum, aut fractum fuerit: actio ex hoc capite cōstituit: quanquā poterat sola rupti b appellatio ī omnes istas causas sufficere. c Ruptū † enim intelligit, quod quoquomodo corruptum est. Vn̄ non solū fracta, aut vsta, sed et scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perēpta atq; deteriora facta hoc verbo continent. Deniq; responsum est, si quis in alienū vinum, aut oleum id miscuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrumperetur: ex hac parte legis Aquilię eū teneri. Illud palam est, sicut ex prīo capite ita demū quisq; teneē, si dolo, aut culpa d eius homo aut quadrupes occis°, occisave fuerit, ita ex hoc e capite de dolo aut culpa, & de cætero damno f quemq; teneri. Ex hoc tamē capite nō quāti in eo anno, sed quāti in diebus triginta g proximis res fuerit, obligaē is qui damnum dederit. Ac ne (plurimi) quidē verbū adijcitur. h Sed Sabino rectè placuit, perinde habendā æstimationem, ac si etiam hac parte (plurimi) verbū adiectum fuisset. Nā plebem Romanam, i quę Aquilio tribuno † rogāte hanc legem tulit, contentam fuisse, q̄ prima k parte eo verbo vsa esset.

Directa legis Aquiliæ actio competit si corpori à corpore dānū illatū sit: q̄ si à nō corpore corpori, vtilis dabitur: si autem neque à corpore datum sit, neque corpus læsum, in factum actioni locus est.

Cęterū placuit, ita demum directā ex hac lege actionē esse, siquis præcipuè corpore suo damnū dederit. ideoq; in eū qui alio modo damnū dederit, vtiles actiones dari solent: veluti, siquis hominē alienum, aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur, aut iumentū ita vehementer egerit, vt rūperetur, aut pecus in tm̄ exagitauerit, vt præcipitaretur, aut siquis alieno seruo p̄suaserit, vt in arborē ascēderet, vel in puteū descenderet, & is ascendēdo, vel descendendo, aut mor-

& aliter nō, similiter & hic non debent puniri p̄p dānū datū de quo in tertio capite tractatur, nisi dolo, vel culpa hoc factum fuerit. Scire etiā debetis, q̄ in primo capite punitur occisor tanti, quanti plurimi fuerit res in anno retro: sed ī tertio capite fit ęstimatio, quāti fuerit ī triginta diebus retro, & nō reperitur hæc dictio, plurimi ī hoc tertio capite. sufficit. n. eam esse positam ī primo capite. intelligitur. n. hæc dictio, quanti plurimi &c. in primo capite posita, in tertio repetita. h.d. Francisc.

a Cætero damno. Quod.s. nō continetur in primo capite. vt ī. eo. in prin.

b Rupti. Quod verbum est legis tertij capitis.

c Sufficere. Sed nun est nouū, vt specialiter quibusdam enumeratis gńale subijciatur verbum in quo singula complectantur: vt ff. eo. l. si seruus seruum. §. inquit lex.

d Culpa. Etiam leuissima: vt ff. e. l. in l. Aquilia, & leuissima, aliàs non. vt ī. eo. §. iniuria.

e Ex hoc. Scilicet tertio, quod est loco secundi.

f Damno Idest, dāno dato in cæteris rebus.

g Triginta. Sed quare minus spacium ī tertio capite, quam ī primo apponitur? Respon. quia in primo grauius delīq̄t, & ideo grauius punitur: vt ff. de offi. p̄ęsi. l. diuus. & melius facit lex præcedens. Accus.

h Ac ne plurimi quidem verbum adijcitur, idest, non est positum in hoc tertio capite.

i Plebem Romanā. Ergo est plebiscitū. quod est verum: vt ff. eo l. 1. & supra de iu. natur. §. plebiscitum.

k Prima parte. Quę enim in præfationibus dicuntur, ✱ in contractibus repetita esse creduntur: vt ff. de ver. oblig l. Tr-tia. ✱ §. Idem respondit. & l. qui sic. & ff. de reb. dubi. l. si. & C fami. ercis. l. quoties. & ff. de condit. institu. l. cum seruus, & ff. de actio emp. l. venditor. hominis. & ff. de contrahen. emptio. l. qui fundum. & de legatis 3. l. in repetendis. & de conditionibus & demonstrationibus l. anis. & l. libertus. & ff de legatis 2. l. Latinus. & ff. de fundo instructo. l. 3 & l. Seiæ. §. Cato & ff. de pac. dotal. l. cum pater. Sed argumenta contraria sunt. ff. de ann lega. l. Seio. §. fina. & de fidei commiss. liber. l. finali. § finali. in glo. non videri. & in gl. finali & ff. de hæredibus instituen. l. item quod Sabinus. secundùm ioann.

Cęterum placuit.

CASVS. Scire debetis quod tunc demum habet locū actio legis Aquil. directa, cum corpore suo aliquis damnū dederit in corpus. quando autem aliquo alio modo, quàm corpore suo, aliquis dānum dederit in corpus, habebit contra ipsum actio legis Aquiliæ vtilis locū: veluti, si hominem alienū aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur: & similiter in alijs exēplis positis ī litera. Sed quid dicemus de illo, qui seruum alienum in fluuium deiecit, & is suffocatus fuerit? Rńd. q̄ non est dubium, quin corpore suo in corpus damnū dederit: & ideo act. l. Aqui. tenetur. Sed domine quid si alicui damnū datū fuerit à non corpore ī corpus, vt puta, si aliquis misericordia ductus seruū alicuius compeditum soluerit, vt effugiat quid dicemus ī isto casu? Resp. q̄ neq; dabitur in hoc casu actio legis Aquil directa, neque vtilis, sed actione in factū subsidiaria, quæ dat̄ pro dānis quæ in l. Aquil. non comprehenduntur, tenebitur. h.d. Fran.

Mortuus.

✱ Hic Accurs. pone fluxum legum. Egi. Pet.

† Aliàs interrogante.

† Appellatiōe rupti continetur omne, quod deterioratū est, seu per scissuram, effusionem, aut aliter Egi. Pet.

✱ Hoc verū nisi repeltio īducat vitium, vel ī ꝑratijs legibus. Egi. Pet.

tuus, [a] aut aliqua parte corporis læsus fuerit: vtilis actio [b] in eũ datur. Sed siquis alienum seruũ, aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit eò quòd proiecit: corpore suo dãnũ dedisse non difficulter [c] itelligi põt: ideoq; ipsa lege Aquilia [d] tenetur. Sed si nõ in corpore dãnũ fuerit datũ, neq; corpus læsum fuerit, sed alio mõ alicui damnũ cõtigerit; cũ non sufficiat, neq; directa, neq; vtilis legis Aquiliæ actio: placuit eũ, qui obnoxius fuerit, in factũ actione [e] teneri: veluti, si qs misericordia ductus [f] alienũ seruũ cõpeditũ [g] soluerit, vt fugeret. [h]

TITVLVS IIII.

DE INIVRIIS.†

Iniuria potest capi generaliter, & specialiter: & specialiter sumitur tripliciter. Are.

Generaliter [i] iniuria dicitur oẽ, quod non iure fit: specialiter, aliàs cõtumelia, † quæ à contemnendo dicta est, quam Græci ὕβριν appellant [k] aliàs culpa, quam Græci ἀδίκημα † dicũt, sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: aliàs iniquitas & iniustitia, [l] quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. Cum enim prætor, vel iudex non iure contra quẽ pronunciat, iniuriam accepisse dicitur. [m]

Iniuria non solùm committitur in corpus, vt verberibus, & pulsatione: sed etiam extra corpus, vt cõuiciis, famosis libellis, pudicitia attentata, alijsq; modis innumeris.

Iniuria [n] autem committitur, non solùm cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiam

---

Damni hanc causam, dam nũ fecisse videtur.

[a] Mortuus. Quia qui occasionẽ dãni dat, damnũ dedisse videt. vt ff. eo. q occidit. §. in hac quoq; actione ADDITIO Tu dic secũdũ Flo. ibi. q aut qs dat operã rei licitæ: & adhibet illã diligentiã, quã põt: & tunc nõ tenet de ijs, q postea sequuntur: vt d. §. in hac. in fine sec⁹ si nõ adhibeat diligẽtiam, aut dat operã rei illicitæ: qa tenetur: argu. ff. eo. l. itẽ Mele. in prin. & est gl. in c. sicut nobis. extra de rest. in ver. dederunt. Ang.

[b] Vtilis actio in eũ datur, s. legis Aquiliæ: & nihilominus: in factũ: vt ff. eodẽ l. itẽ si obstetrix. §. si quis hominem.

[c] Non difficulter. imo facile: vt ff. eo. l. qua actione. §. p.

[d] Lege Aquilia. id est directa actiõe legis Aquiliæ.

[e] In factum actione, i. subsidiaria.

† Quæ datur in subsidiũ vbi mẽs, & verba legis Aquiliæ desũt. Egi. Per.

pro damno dat. q lege Aquilia non cõprehenduntur. vel non tenentur: vt ff. eod. l. j. seruum. §. fi. & videtur hæc esse prætoriæ: vt ff. de p̃script. verb. l. quia actionum.

[f] Siquis misericordia ductus. sed si nõ duct⁹ misericordia, datur furti: vt ff. de dolo. l. & eleganter. § idem Labeo.

† Iniuriæ genus cõtinet multes spẽs sub se. i. speciales iniurias. s cõtumeliam, culpam, iniquitatẽ. iniustitiã. Tul. li. j. de off. ti. de duob. generib. iniustitię. Egi. Per.

[g] Compeditum. Est enim dolo proximum: vt ff. depositi. l. si hominem, primo. respon.

[h] Vt fugeret. Hic nota. quãdoque damnũ dat à corpore in corpus: & tũc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quãdoque à nõ corpore in corpus, vt patet per multa exempla j. proxi. §. Quandoque cõtrario de corpore in nõ corpus, vt si annulũ excusserit, vt in aquam caderet: vt ff. eod. l. si seruus seruũ. §. si quis de manu. Et in his duob⁹ casib⁹ habet locũ vtilis actio legis Aquiliæ: & nihilominus in factũ. sm Ioã. vt ff. eo. l. quemadmodũ § magistrat⁹ municipales. cũ vtroq. casu vtrãq; reperiã dari, sc͞dm Ioã. vt ff. vi bon. rap. l. ij. § si publicanus. Quãdoque à non corpore in non corpus, & tunc subsidiaria in factũ competit. vt ff. eo. l. si seruum. §. fina. De que actione in factum quot habet naturas: dic vt ff de p̃script. verb. in tit. & vt dicemus. j. de inter. §. fi.

† Tullius li. rhe. de deñ. Iniuria inquit, est q aut pulsione corpus aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat.

DE INIVRIIS. †

Post alia priuata delicta & de iniurijs ponit quod priuatum est delictum, idest non publicum nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantùm. Accur.

Generaliter. Totus iste tit. diuiditur in sex partes principales. Primo ponitur quot modis accipiatur iniuria, & qualiter cõmittatur. Secũdo ex cuius persona nobis iniuria illata intelligit. Tertio, q est pœna actionis iniuriarũ. Quarto quãdo iniuria atrox æstimatur. Quinto, q pro iniuria potest etiam criminaliter agi: & an tũc possit interueniente procurator. Sexto quando tollitur ista actio. Secũda ibi. Patitur autem. Tertia ibi. Pœna autẽ. Quarta ibi. Atrox: Quinta ibi, In summa. Sexta ibi, Sed hæc actio.

CASVS. Quæsiuit à Iustin. quid dicat fieri per iniuriam? Et respond. dicens, q generaliter dicitur fieri iniuria, quod nõ iure fit & ita ponitur hic pæuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia à contemnendo dicta: quam Græci appellabant sicut voluerunt. Quãdoque autẽ specialiter dicitur culpa, sicut sumitur in actione legis Aquiliæ, vbi ponitur damnũ iniuriæ datum, idest culpa facientis damnũ. Tertio modo similiter iniuria pro iniquitate, vel pro iniustitia. vnde cũ prætor vel iudex cõtra aliquẽ iniquè pronunciat: ille contra quem iudicatũ est, iniuriã accepisse dicit, sine iniustitiã. h. d. Franc.

† Ita sumitur hic sm gl. in l. j. ff. eo. Egi. Per.

† Quid à legunt ἔγκλημα Theophilus tamẽ hoc loco ἀδίκημα scripsit.

[i] Generaliter. Facit. ff. eo. l. j. Accur.

[k] Græci hybrin appellent. Hybris Græce dicitur cõtumelia Latine: vt asserit text⁹ AdiKeme, est culpa. Anomia iniquitas. AdiKia est iniustitie. Inde AdiKon, idest, iniustum.

† Hæc gl. nõ est Accursi. Egi. Per. Iniquitas, & iniustitia diuersa sunt.

[l] Iniustitia. Iniquitatem committit iudex, quãdo contra æquitatẽ pronunciat: iniustitiã. quãdo contra strictũ ius: iniquitatẽ & iniustitiam: quãdo contra vtrunque pronunciat. Accur.

[m] Accepisse dicitur. Scilicet ille cõtra quem est iudicatũ. Vel dic accepisse, idest fecisse iudicem. sic ff. de dam. infect. l. Proculus Accur.

[n] Iniuria autẽ. CASVS Scire debes in principio, q licet iniuria quatuor modis sumat vt ex p̃cedẽti responso liquet, attamen in toto isto titulo p̃prie sumitur iniuria pro cõtumeliã. Volui ergo scire à legislatore quomodo dicitur iniuria, siue cõtumelia committi. Et respon. dicens, q non solum cõmittit iniuria cum qs pugno pulsatus fuerit aut fustibus cęsus. vel verberatus: sed etiã si alicui conuicium alt quod dictũ fuerit. itẽ plus dico, quòd si aliquis vellet possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eũ nihil sibi debere, iniuriam cõmittit. itẽ dico, si aliquis ad infamiam alicuius libellũ famosum cõposuerit, aut scripserit, aut ediderit, iniuriã cõmittit: & si aliquis pudicitiã alicuius bonę matronæ attentauerit. vel manifesta assectatus fuerit: vel p̃textatum. i. masculũ, vel prætextatã. i. fœminam esse assectatus fuerit: & alijs pluribus mod. h. d. Fran. Arer.

Iniuria. hic prosequitur prout hoc titulo accipit.

Conuic

verberatus (f) erit, sed & si cui cõuiciũ (a) factum fuerit, siue cuius bona quasi debitoris, (b) qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, qui intelligebat (c) nihil eũ sibi debere, vel si quis ad infamiã alicuius libellum, aut carmen, aut historiã scripserit, composuerit, ediderit, (f) doloue malo fecerit, quo qd eorũ fieret: (d) siue quis matrẽfamilias, (e) aut prætextatũ (f) prætextatáve assectatus (g) fuerit, siue cuius (h) pudicitia attentata esse dicet: & deniq; alijs plurimis modis (i) admitti iniuriã, manifestũ est.

Quæ liberis, vxori, aut nurui irrogatur iniuria, parenti, marito, aut socero illata videtur: quo fit, vt quandoq; pro eadẽ iniuria plurib. personis iniuriarũ actio competat: viro tamẽ illatam iniuriã, vxori vendicare nõ licet.

Patitur aũt quis iniuriã, nõ solùm p semetipsum, sed etiã per liberos suos, quos ĩ ptãte habet: (k) itẽ per vxorẽ suam. (l) Id.n. magis prævaluit. Itaque si filiæ alicuius, quæ Titio nupta est, iniuriam feceris: non solùm filiæ nomine tecum iniuriarum agi potest, sed etiam patris (m) quoq;, & mariti nomine. Contrà autem, si viro iniuria facta sit, vxor iniuriarum agere non potest. Defendi.n. vxores à viris, non viros ab vxoribus, æquum est. Sed & socer nurus nomine, cuius (n) vir in eius potestate est, iniuriarum agere potest.

Ex iniuria facta seruo, non agit seruus, sed eius dominus, si iniuria in suã cõtumeliam fiat, vel fuerit atrox. Aret.

Seruis autem ipsis quidem nulla iniuria (o) fieri intelligitũ: sed domino per eos fieri videtur: non tamẽ ijsdem modis, quibus etiam per liberos, (p)

a Conuicium. Quasi conuicium: cum in vnum plures voces conferuntur: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. conuicium.

Additio. Nota q verbũ iniuriosum dicit siue in genere, siue in specie improperatur aliquod delictum cõmissum: vt not. Bart. Bald. & doct. in l. 3. in prin. ff. de lib. & posthu.

b Quasi debitoris. Cum nõ esset: vt hic & ff. eo. l. si iniuriæ. Accur.

c Qui intelligebat. Ea affectu enim fit iniuria: vt ff. eod. l. 3. sed quid si errat vere debitor? Adhuc videtur idẽ: cum nihil adeo durum sit quã familiarẽ pompam ullendi. Quid enim tam durum, tamque inhumanũ quam publicatiõe, pompaq;, rerũ familiariũ & paupertatis detegi vilitatẽ &c. vt C. quã. & q. debet quarta pars ea bo. defuncti. l. 2. §. 1. lib. 4. Sed dico q in sequenti casu, si iure eum prouocaui, vel meum debitorem appellaui, cũ essem: vt argum. c. ff. eod. l. eum, qui. in princi.

d Fieret. Nisi nocẽs erat. Nam peccata nocentium nota esse expedit: vt ff. eo. l. eum qui. in princip.

e Matremfamilias. Matremfamilias eã dicimus, q̃ est nõiæ authoritatis, & honestæ vitæ in domo sua: vt ff. de li. exhi. l. 3. § fina. & ff. de his, qui sunt sui vel alie. iu. l. nam ciuium.

f Prætextatum. Prætexta genus est vestis, qua nobiliores ciues Romani solebant vti. Vnde si alius, quã cui permissum erat deferre, deferebat in alicuius certæ psone ignominiã iniuriarũ tenebitur ille quem insectabatur: sic plerunque fit. Accur.

g Assectatus. Assectari, est frequenter sequi. sed attentare, est blando sermone pudicitiam alicuius impetere: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. aliud.

h Cuius. Idest alicuius.

i Plurimis modis. Qui notantur ff. eo. per totum. & C. eo. per totum.

Patitur aũt quis. Casus. Supradictum est, quot modis fit iniuria: modo videdum est, qualiter qs patitur iniuriã. Patitur autem quis iniuriã, non solum si aliquo prędictorũ modorũ ei directò fiat iniuria: vt puta quia conuiciũ ei dictum fuit, vel aliquo alio modo: sed etiã si liberis eius, quos in potestate habet aliquo prędictorũ modorũ fiat iniuria, pater dicitur passus iniuriã. vnde p iniuria facta vni psonæ, quãdoq; tribus quãdoq; quatuor datur actio iniuriarũ: velut, si facta fuerit iniuria filiæfamil. nuptæ, datur actio iniuriarũ patri mulieris: & etiã mulieri, & marito mulieris. Sed qd si marito fuit iniuria facta, potestne vxor agere pro iniuria sibi facta. & econuerso? Rñ. q non. Aequum enim est vxores à viris defendi & non maritos ab vxoribus. Quatuor enim personis competit actio iniuriarũ pro iniuria facta uni personæ in tali casu. Pone, quod aliqua filiafam. nupta filio meo sit, quem in potestate habebam. huic si facta fuit iniuria, cõpetit actio iniuriarũ nuptæ, & mihi socero p iniuria facta nurui meæ & et filiofa. marito mulieris: & et patri mulieris. h. d. Franc.

k In potestate habet. Si ille qui iniuriam facit, scit eos esse in potestate, licet ignoret, in cuius potestate sint, alioq nõ: sicut nec marito si mulierẽ viduã credat: vt ff. eo. l. eũ qui nocentem. §. fi. Acc.

l Per vxorẽ suam. Vel sponsam: vt ff. eod. l. Item apud. §. sponsam quoque.

m Sed etiã patris. Licet i potestate patris eius non esset: vt ff. eo. l. 1. §. item.

Additio. Ista glossa non est vera, per l. sed si vnius. §. ait prætor. versicu. idem est, & si emancipatus. ff eodem. & ibi vide glossam. præterea. si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatum fore patremfa. vt d. l. eũ qui. §. si ff. eod. ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est paterfam. scilicet, quando est emancipatus: secundùm Ioan. Fab. quod credo verum Ang.

n Cuius. Scilicet fœminæ, vel nurus.

Seruis autem. Casus. Supra dictũ est quod patitur aliquis iniuriam nõ solũ per semetipsum, sed & per vxorem suam, & per liberos suos, quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo q inspecto iure ciuili seruus p nullo habetur: sed domino serui fit iniuria per iniuriam factam seruo: sicut per iniuriã factam vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solũ enim i duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo: si vel in contumelia domini apertè facta fuerit seruo iniuria, licet non atrox. vel si seruus atrociter verberetur. Cæterum si aliquis contra seruũ tuũ conclamauerit, & eum leuiter pugno percusserit, nõ dabitur tibi actio iniuriarum. h. d. Franc.

o Nulla iniuria. Quantum ad hoc, vt agant scilicet inspecto iure ciuili, sed sic. inspecto iure naturali: vt ff. eod. l. eum qui. §. 1. & ff. de his q sunt sui, vel alieni iuris. l. ij & supra de his, qui sunt sui, vel alieni iuris. §. fi quæ est contra.

p Per liberos. Idest filios.

Atrocius.

Dicitur verberare qui alio modo quã pugnis percutit, ergo pugno percutiẽs, nõ puniretur pœna statuti punientis verberantem Egid. Per.

Scribit Cor. Tacitus lib. 1. Augustũ Cæsarem primũ cognitionẽ de famosis libellis specie legis maiestatis tractasse, cõmotũ Cassij Seueri libidine, qua viros, fœminas que illustres procacib. scriptis diffamauerat.

Prætextatus quis dicatur, docet Budæus in anno. ad l. vlti. ff. de senato. vbi & locũ hunc eleganter explicat. Vide etiã Anto. Augu. emendat. lib. 3. cap. 9.

Facit q̃ in augustos Aurelianenses, q quotidie ad se etant puellas, vt l. itẽ §. appellare ff. eo. se cui si colludendi, aut officij cã id fiat. d. l. itẽ §. meminisse. hoc verum si sit veste matronali. eadem. l. §. si quis virgines. Egid. Per.

No. sm Ioã. Fab. q̃ hæremitarũ, seu religiosorum habitũ assumẽtes, qui puniri pñt. Auth. de Sanctis episc. §. 1. Ang.

[g] Atrocius. Quàm æquum sit.

[b] Et quod apertè, Repete, & cum id cõmissum fuerit quod &c. Si autem non in dñi contumeliam, sed serui tantum. tñ adhuc non debet inulta relinqui à prætore: vt ff. eodem, l. item apud Labeonẽ. §. si quis sic fecerit.

tibi concedatur actio iniuriarum, quando in cõtumeliã tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc sunt, quæ in litera continentur. Franc.

[c] Dominus. imò ꝓ parte dñij. vt ff. eod. l. sed non, contra. Solu. [d] non contradicit si rectè intelligatur. Nam quilibet agit ratione dimidię: vt si duo sunt: vnꝰ nobilis, alius ignobilis: si seruus esset totus nobilis, ageret iniuriarum in xx. nũc ergo aget in decem: ignobilis autẽ ageret in decem, si esset totus suus seruus: nunc ergo aget in quinq; & ita quilibet pro parte sua: & ratio dignitatis habetur. Vel ibi erant pares per omnia domini.

& vxores: sed ita cũ qd atrocius [a] cõmissum fuerit, & quod apertè [b] ad cõtumeliam dñi respicit, [c] veluti siquis alienũ seruum atrociter verberauerit: & in hũc casum [d] actio ꝓponitur. At siqs seruo conuiciũ fecerit, vel pugno eũ pcusserit, nulla in eum actio dño competit.

Pro iniuria illata seruo cõi agit vterq; dominus: habita distinctione dignitatis vtriusque. Aret.

Si cõi seruo iniuria facta sit, æquũ ẽ, ñ ꝓ ea pte, qua dñs [e] quisq; ẽ, æstimationẽ iniuriæ fieri, sed ex dñorũ psona: [f] qa ipsis fit iniuria. quòd si vsusfructꝰ i seruo Titij ẽ, ꝓprietas Mæuij: magis [g] Mæuio [h] iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide, si facta fuerit in despectum nostrũ, competit nobis actio iniuriarũ. Aret.

Sed si libero homini, q tibi bona fide seruit, iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit, nisi in cõtumeliã tuam pulsatus sit: tunc.n. competit & tibi [i] iniuriarũ actio. Idẽ ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiente: vt toties admittatur iniuriarum actio, quoties in tuam cõtumeliam [k] iniuria ei facta sit.

Reiecta talionis pœna, quæ olim iniuriosis irrogabatur, hodie pecuniaria imponitur: vt. s. reus tanti cõdemnetur, quãti iniuriã passus æstimãdã duxerit, aut iudici taxanti æquũ visum fuerit: quippe qui pro dignitate illius cui infertur, pluris, minorisve iniuriam æstimabit.

Pœna autem iniuriarum ex lege duodecim tabularum [†] propter

[a] Ad contumeliã domini respicit. Hic duobus casibus domino datur actio: hoc est siue ad eius cõtumeliam fiat iniuria: siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus aget propter iniuriã seruo factam, non tamen serui noĩe, quasi seruo competat actio: sed in primo casu suo noĩe ꝓ iniuria, scilicet sibi commissa.

[d] In hunc casum. Non solum in superiore casu, quando ad contumeliã dñi facta est iniuria.

Si communi seruo. CASVS. Supra dictũ est, quod si seruo alicuius, q in totum alicuius est, fiat iniuria: q in duobus casib. actio iniuriarũ competit domino: sed pone, quòd in seruo cõmuni alicuiꝰ simplicis hominis, & alienꝰ nobilis viri ꝓ æqualibus partibus, fiat iniuria, ex qua nascitur actio iniuriarum, qualiter debet ista iniuria æstimari? Et respond. q non debet fieri iniuriæ æstimatio pro ea parte, pro qua quisq; eorũ dominus est: sed ex personis dñorũ, hoc est dignitatibus, hoc est dicere, q licet humilis persona tantũ habeat in seruo, quantum & nobilis: non tamen tantum debet in iuria sua æstimari, quãtum iniuria facta nobili. Ad legem autem inducitur per cõtrium. ff. eo. l. sed non est æquum. Respon. sic exponẽdo. sed non est æquum pro maiori parte, quã pro qua dñs est. damnationem fieri: hoc sic intelligo, q quilibet dominorum habebit dimidiam emendæ respectu ad suum totum. Si. n. seruus cui facta est iniuria. totus fuisset nobilis, æstimaretur iniuria sua xx. in idem sed quia non est nisi dimidius, æstimabitur decem, & ita æstimatio nobilis viri deducitur ad suum totũ. Aut illud æstimabitur habito respectu ad diuturnitatẽ. Si aũt seruus cui facta est iniuria, totus esset dñi ignobilis, nõ valeret iniuria nisi decẽ, cũ ergo nõ habeat nisi medietatem in seruo suo æstimabitur quinque. Alijs aũt modis soluitur ibidẽ. Sed quid si fiat iniuria seruo, in quo aliquis habet vsum fructum: cui competit actio iniuriarũ? Et rñ. q domino ꝓprietatis. Sed pone. q alicui libero homini, qui tibi bona fide seruit fiat iniuria: dabitur ne tibi actio iniuriarum? Et respond. q non, sed sibi. & hoc verum est, nisi in contumeliam tui dñi, cui bona fide seruit, sit vulneratus, vel pulsatus. Idem est in seruo alieno bona fide seruiente: vt nisi ꝓ iniuria ei facta

[f] Ex dominorum psona. Quasi dicat non ex serui psona.

[g] Magis. Quàm Titio.

[h] Mæuio. Nisi ad cõtumeliam vsufructuarij facta sit: vt ff. eo. l. itẽ apud Labeonem. § si vsumfructum. & § itẽ si liberum. ad fi. legis.

[i] Et tibi. Non solum ei.

[k] In tuam contumeliam. Nec minus ipse iniuriarũ ageret ideo in fructuario distingui oportet: vt ff. eod. l. item. §. item si liberum.

Pœna autem iniuriarum. CASVS. Dixi Iusti. Domine, dicatis mihi quæ pœna imponitur pro iniuria in actione iniuriarum. Ipse notat mihi antiquas fabulas: dicens, q antiquitꝰ imponebatur vna pęna ꝓ iniuria per l. xij. tabu. & alia per prætores postea & secũda. & vt breuiter dicam, membrũ pro membro, ꝓpter os verò fractum, vt si aliquis in ore perčuteretur, ita q sanguis vndique flueret, secundum dominum Guid. sunt pecuniariæ pœnæ cõstitutæ propter veterum paupertatem: quia ita pauperes erãt tũc, q satis puniebantur ꝓpter os fractum, si parum de pecunia soluerent. Maluerunt enim tunc temporis suspendi: quàm aliquid de pecunia sua dare: vel potest hoc, quod dicit, ꝓpter iniuriam paupertatem veterum, referri non ad proximum dictum, sed ad aliud, quod dicit, erat pœna talionis. Quod cũ ita pauperes erant olim, q nõ habebant pecuniam vnde satisfacere possent membrum ruptum: propter hoc fuit statuta pœna talionis: sed postea prætores circa naturam iniuriarum tractantes statuerunt, q pro iniuria agatur ciuiliter: & tunc debet iudex in tantum condemnare iniuriãtem, quanti ille cui fit iniuria. iniuriam sibi factam æstimauerit, vel minoris: secũdum quod sibi æquũ visum fuerit. Dicit etiam Iustiniã. quod pœna legis duodecim tabul. in desuetudinem abijt: pœna aũt à prętoribus introducta hodie habet locum: nam secundum qualitatem personæ, cui fit iniuria, crescit vel minuitur iniuriæ æstimatio. hoc dicit. Francisc.

Membrum

[f] Nota q maleficiũ nõ debet remanere impunitũ l. ita vulneratus. ff ad l. Aquil. Ex quo nota, q si iniuriã passus nõ potest agere ex forma statuti qa fortè non soluit collectas: tñ iudex ex suo officio potest iniuriãtẽ punire, vt d. §. si qs sic fecit, & est bonꝰ tex. & ibi Barto. in l. nõ solum. §. quãquã. ff eo. An.

[e] No. modũ libellãdi, & agendi, qa dñi debet dicere seruũ fuisse verberatũ in contumeliam sui, & ideo qa sibi iniuria illa ea est suo noĩe iniuriarum agit: finaliter alio modo, succũberet. Aoge.

[d] Vera solutio secundum Bart. in l. itẽ. §. fin. ff. eo. est, qa aut fit iniuria ad cõtumeliam dñorũ: & habet locum hic text. aut non, sed simpliciter fit seruo: & tũc loquitur lex cõtra. Eg. Per.

[†] De qua re vide apud Gell. lib. xx. c. j. disputã tem Sex. Cecilium iurisconsultũ cũ Phauorino philosopho.

membrũ a qdẽ ruptũ b talio c erat: pp os verò fractũ nummariæ pœnæ erant constitutę, quasi in magna d veterũ paupertate. Sed postea ꝑtores ꝑmittebant ipsis, qui iniuriã passi sunt, eã ęstimare: vt iudex vel tanti reũ condẽnet, quanti iniuriã passus ęstimauerit: e vel minoris: put ei visum fuerit. † Sed pęna qdẽ iniuriæ: q̃ ex lege xij. tabul. introducta est, in desuetudinẽ abijt. quã aũt ꝑtores introduxerũt (quę ẽt honoraria f appellat) in iudicijs frequentat. Nam ſm gradum dignitatis, vitęq; honestatẽ crescit, aut minuitur æstimatio g iniuriæ, qui grad' cõdẽnationis & in seruili ꝑsona nõ immeritò seruat: vt aliud in seruo actore, h aliud in medij actus homine, i aliud in vilissimo, vel cõpedito k ius æstimationis constituatur.

Lege Cornelia de iniurijs tenetur quis ẽt in tribus casibus hic specificatis: & domus nostra dicitur etiam cõducta. Are.

Sed & lex Cornelia l de iniurijs loquitur: & iniuriarum actionem introduxit: m q̃ competit ob eam rem, q͏ se pulsatũ n qs, verberatumve, o vel domũ suã p vi introitã esse dicat. Domum autẽ accipimus, siue in ꝓpria domo quis habitet, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

Atrox iniuria, grauius punitur: atrocem aũt iniuriã ex facto, loco, persona, & corporis parte qua læsa fuit, reputamus.

Atrox q iniuria † æstimat, vel ex facto: r veluti siquis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cæsus: vel ex loco: veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in cõspectu † ꝑtoris iniuria facta sit: vel ex ꝑsona: veluti si magistratus iniuriã passus fuerit: vel si senatori ab humili ꝑsona s iniuria facta sit: aut parẽti, patronove fiat à liberis, vel libertis. t Aliter. n. Senatoris & parẽtis patronique, aliter extranei, & humilis personæ iniuria ęstimat. Nonnũquã u & locus vulneris atrocẽ iniuriã facit: veluti si in oculo qs percussus fuerit. Parui aũt refert, vtrũ patrifamilias x an filiofamil. talis iniuria facta sit: nã & hæc atrox iniuria ęstimabitur.

Illata iniuria aut ciuiliter, aut criminaliter vl ciscitur: ciuiliter, quando multa iniuriato adiudicatur: criminaliter, si quando reus iudicis arbitrio extra ordinẽ puniendus cõmittitur. quo casu

a Membrum. i Puta manum vel pedem. ADDITIO. Nota ex tex. & gl. quid dicatur mẽbrũ: & habet in l. nõ sunt liberi. ff. de de statu hom. per gl. & doct. & an dens dicatur membrum. ht in l. cui dens. ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Ioan. de Imol. l. l ij. ff. de publi. iud. Ang.

b Ruptum. Idest, detruncatum.

c Talio. Idest, similitudo supplicij: vt mẽbrum ꝓ membro.

d Quasi in magno. Hæc est ratio nõ ad proximum, sed ad illud, quod erat pœna rationis. Accurs.

e Æstimauerit. Per sacramentum taxatione iudicis.

f Honoraria. Facit ȷ. de iur. nat. gen. & ciui. §. ꝓponebant.

g Aestimatio. Proposita actione iniuriarũ pro iniuria, q̃ anno continuo tollit: vt C eo. l. si non conuicij. nisi 1 casu, vbi anno vtili datur: & vt ff quod met. ca. l. si cum exceptione §. post annum.

h In seruo actore. Idest, castaldo.

i Medij actus homine. Qui mesonauta, alias mediastin' dicitur ff. nau. caup. stab. l. j. §. qui sunt, versic. nec. n. & §. caupones. versi. cęterum.

k Compedito. Id est, in eo seruo, qui nullã aliam affert vtilitatem: sed tantum ligatus stat.

Sed & lex Cornelia. CASVS. Scire debes, quòd pro omni iniuria de mũdo debet agi actiõe iniuriatum ex lege Cornel. de iniurijs. quod contingit in tribus casibus: puta si aliqs dicat se pulsatum, verberatũ, vel domum suam vi introitam, & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis concessa. h. d. Franc.

l Lex Cornelia. Ideo sic dicta. quia Cornel. Sylla pręfectus primus eam fecit: vt ff de accu. l. hos accusare. in fi. leg. s Accur.

m Introduxit. Scilicet d. l. Cornelia. in qua actione cõdẽnatio fit æstimatione iudicis: nõ iureiurãdo in litẽ: vt ff. eo. l. cõstitutionib'. Sed nunqd in his casib. qui tres sunt ex lege Cornelia, est hęc actio ꝑpetua? Dicunt quidã, vt M. q͏ sic: cum omnis actio ex lege descendẽs sit perpetua: vt ȷ. de perpe. & temp. act. in prin. Sed in ȝ dicit. n. semper eam anno continuo collat vt C. eod. l. si non conuicij. Et nota q͏ his tribus casib. est ciuilis, aliàs est vbique prætoria. cũ à pętore sit inducta: vt ff. eo. l. pretor. Accursius.

n Pulsatum. Sine dolore.

o Verberatũve. Scilicet cum dolore: vt ff. eod. l. lex Cornelia. §. j.

p Domum suam. i Facit ff. de sja. q de iec. vel eff. a. l. j. §. habitat.

Atrox iniuria. CASVS. Intellexi. Dñe Iust. superi' ñers mẽtionẽ de atroci iniuria. sed dñe, qualiter cognoscã atrocẽ iniuriã? Et ipse tñ. dicẽs, q͏ atrox iniuria quatuor modis cognoscit' videlicet ex loco dupliciter. s. ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Itẽ ex facto vt si aliqs vulneratus fuerit, vl grauiter læsus. & et ex ꝑsona vt patet ex litera. h. d. Franc. de Are.

q Atrox. Ideo atrox iniuria ab alia separat. q̃ sit maior, vt ꝑ hoc magis puniat: vt ȷ. eo. §. pœna ff. eo. l. pętor edixit. § atrocẽ & §. fin. & l. vulneris. & l. sequẽ.

r Ex facto. Magis, quã ex pretio rei. vt ff. de incẽ. rui. nau. l. Pedius. §. j.

s Humili persona. Quæ sit persona humilis. dic: vt C. de incest nupt. l. humilẽ.

t A liberis, vel libertis. Quib' aduersus parentes, & patronos agere pmittitur, si sit atrox iniuria facta eis à parẽtib', & patronis: vt ff. eo. l. prætor edixit. §. præterea quia in oculo, vel in ore: vt ff. eod. l. prætor. §. fin. & l. sequ. Accur.

ADDITIO. Dicas secundũ Sal. in l. iniquum. C. qui accu. non pos. q͏ licet pro leui iniuria filius in potestate non possit patrem solẽniter accusare: vt l. lit nulla. ff. de iu. tñ iudicis officium pôt implorare pro graui: vel. si lenones. C. de epis. au. Emancipatus quoque pro leui delicto non accusat. sed pro graui sic: dummodo ciuiliter agi non possit. alias secus, vt hic per doc.

u Nonnunquam. Idest, aliquando. & sic duæ negationes faciunt vnam affirmationem. Accursius.

x Filiofamil. Nisi quia facta iniuria filio, duæ actiones

Mẽbrũ qđo accipiat, & q̃ ꝓpriè dicant mẽbra, & q̃ sint membra ecclesiæ, latè Mand. in Gl. Facult. §. conside rantes, in ver. nobiliora, & l ver. membra.

† Iudex habet auctoritatẽ taxandi, minuendi, augendi, & prorsus tollendi. l. videamus. §. fi. & l. in actionibus. ff. de iniuriã. Egid. Per.

s Dic, licet glo. r. px §. & l d l. si non conuicij. nullã approbet, & ponat multas opi. tamẽ hic, & in l. lex Cor. hãc approbat, q͏ ista actio sit ciuilis in trib. casib'. §. pxi. ȷ. eo. An.

Lex Cornel. vnde dicitur.

Domus sua.

Ac... iu... an... na... em... ca...

§ rela... suu... suu... sem... pore... min... facit... no. B... l. gr... argẽ... de a... arg. le... Ange... quoe... dis he... lautu... mat ꝑ... tinu iu... subiect... mũm, sõne a... iuncti, de plen... p Mide... in Gl. E... cul. § A... ẽi, in ve... suus.

† Coco... cũ hoc... e. vl. in g... sup vers... trocẽs... extra d... dona. vb... recitat te... notẽ bui'... §. & glo. j... paulopost... me. & l. c... fin. extra... de ꝑse. ec... cl. vl alt.

† Nã atro... cior est q̃... sit in con... spectu. Lꝑ... tor edi... xit. in fin. ff. eod. Egid. Per.

tes nascuntur: & vtriusque exercitium competit pa tri: vt ff. eo. l. sed si vnius. §. filiofamilias & l. pater sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

In summa. CASVS. ille qui passus iniuriam, potest agere de iniuria sibi illata ciuiliter, si voluerit, vel criminaliter. Si autē ciuiliter agat, æstimatiōe facta. secundum quod supra dictū est. iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter tunc extraordinaria pœna ē imponenda. Hoc autem vult semper obseruari domin⁹ Iustin. quia illustres, & supillustres iniurias sibi illatas p procuratores agere possunt, tam criminaliter, quam ciuiliter, secundum tenorē constitutionis Leonis, quam habes C. eo. l. fi. id quam recurre. Franci.

a Agere. Et sic tollitur vnum iudiciū per aliud: cū vtrūq; sit proditum ad vindictam. vt ff. eo. l. prætor §. j. & l. quod se nat. sconsultū i fi. in gl. fi. secus si alterū esset de re familiari: vt C. quando ciui. actio crimina. ppiu l. l. j. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarū. nihilominus potest agi lege Aquilia ad damnum, & cōuerso. Nec enim actione iniuriarū agitur ad damnum, vt ad damnum, sed vt ad contumeliam. vt ff. eo. l. item apud Labeonem §. siquis seruo verberato.

procurator interuenire nequaquā potest: nisi qui iniuriā persequitur, vel se defendit, aut illustris, aut superillustris sit.

In summa sciendum est de oi † iniuria, eū † q passus est posse, vel criminaliter agere, a vel ciuiliter. Et siquidē ciuiliter agat: æstimatiōe facta, secundum qd dictū est, b pœna c reo imponitur: sin autē criminaliter, officiū iudicis extraordinaria d pœna reo irrogatur: hoc videlicet obseruādo qd Zenoniana cōstitutio e introduxit, vt viri illustres, f † quiq; sup eos sunt, & p procuratores possint actionem g iniuriarū criminaliter vel perseq. vel suscipere, secundum eius tenorem, qui ex ipsa manifestius apparet. h

Etiā qui curauit vt cuipiam per alium iniuria fieret, iniuriarū tenetur.

Non solū aūt is iniuriarū tenetur, qui fecit iniuriā, i. qui percussit: verum ille quoq; tenetur qui dolo fecit iniuriam, vel qui

† Seu leuis sit, siue atrox: q̄a q̄ iouū dicat, nihil excludit. Egi. Per.

† Scilicet solū non quilibet de populo. q̄a iniuria est crimē priuatū, taliter l libello famoso. Egid. Per.

† In aliis vbicūque potest imponi pœna corpo. nō admittitur procurator: neque agendo. neque defendēdo. secūdum Bar. Egid. Per.

b Dictum est: vt s. eod §. pœna, in fine. §.

c Pœna Pecuniaria, scilicet actori danda.

d Extraordinaria. scilicet, capitis vel status, si iudici sedeat, vel pecuniaria inferenda fisco, non actori: vt ff. eo. l. fi. Actor.

ADDITIO. Et sic vbi pœna est in arbitrio iudicis, potest suum arbitrium extēdere vsq; ad mortē: quod est verū pensata & attentata facti qualitate. l. pedius. §. j. ff. de incen. ru. nau. Itē ex hac gl. elici potest, q si agitetur de crimine ad pœnā pecuniariā fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

Pœna arbitraria ad mortē extenditur.

e Constitutio. Vt C. eo. l. fi.

f Illustres. Hi sunt qui tm̄ nomine illustres sunt, & non dignitate. illi autē sunt sup eos, qui dignitatem & administrationē habent: i supra quos nemo est. nisi Imperator, † quod dic vt not. in Authen. vt ab illustr. & qui supra eos sunt. coll. v.

† Dic vt per glo. & oēs doct. in l. fi. C. eo. Angel.

g Actionem. Idest, accusationem Et est speciale in accusatione. alias contra: vt ff de procur. l. licet §. ad actionem. & ff. de pu. iud. l. pe. § ad crimen.

h Apparet. Dic ergo hic casum eius legis

Non solum. CASVS. Scire debes q non solum tenetur actione iniuriarū qui fecit iniuriā: sed ille qui procurauit. vt ab alio fieret. h d Franc. de Are.

i Vt cui. Idest, alicui. vel cuius, idest, alicuius.

k Mala. Idest. maxilla.

l Perculeretur. Sed videtur, q ex tali consilio non teneat: vt supra de obli. quæ ex delicto nascunt, §. ope. in fine. §. Sed dic vt ibi diximus. Itē argu. cōtra. s. mand. §. tua tātum. ibi, quia nemo ex consilio.

procurauit, vt cui i mala k pugno perculeretur. l

Actio iniuriarum non nascitur, nisi ab initio iniuriatus ad animū suum iniuriā reuocauerit. Vel sic secundum glos. Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Ar.

Hec actio dissimulatiōe m abolet. & iō siqs iniuriā dereliquerit: hoc ē statim passus ad animū suū nō reuocauerit: n postea ex pœnitentia remissā iniuriā nō poterit recolere.

Hæc actio. CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriā, & ego dissimulauerim, si pœniteam postea, & velim agere iniuriarū: non possum. hoc dicit Francis.

m Dissimulatione. Vt si risi, vel lusi, vel comedi cum eo postea. Item tollitur etiā nudo pacto ipso iure: vt ff. de pactis l. si tibi. §. quædā actiones. Sed nunquid est nat. etiam statim facta iniuria an ita demum si dicar, ad animū reuoco? Quod vltimum dicit B. vt dicunt. Sed verū imò ē nata statim. nec enim ex reuocatione ad animum, vel ex verbis talib⁹ nascitur hæc actio, sed ex cōtumelia: vt ff. d pactis. l. si vnus §. pactus. Itē quon odio abolentur hæc, nisi essent nata ?certe oul lo modo: vt ff de in iusto rupt. testamē. l. nam & si. §. post defectum. & ff. de verborum obligation. l. decem.

Actio iniuriarum quomodo tollitur.

TITVLVS V.

DE OBLIGATIONIBUS, q quasi ex delicto nascuntur.

Obligatio ex quasi delicto oriri dicitur, quādo nō ex dolo malo, sed magis imperitia quadā, et minus prudē delinquitur: quo pacto et iudex per imprudētiam perperā pronunciauit, facit litē suā, i. damnū eius litis, vt equitati iudicantis videbitur, læso restaurare cōpellitur.

n Non reuocauerit. Idest. aboleuerit Non enim oportet dicere, ad animū reuoco: sed sufficit si remaneat irat⁹. & ei nō reconciliet. † Sed qd si i vltima voluntate in pœnitentia remittit quasi coact⁹ morte, & postea conualet: nunquid renascitur? Videtur q sic: vt arg supra de do. §. mortis causa. Itē q̄a coact⁹ remāsit: vnde pcator tantū nō habet: vt ff. qd met. causa. l. j. Sed cōtradico quia fuit semel extincta: vnde in perpetuū resuscitari nō potest: vt ff. de solo. l. qui res. §. aream. ibi. in perpetuum. Itē pręsumo. q perpetuo voluerit remittere, siue cōualuerit, siue nō. nam aliàs non potuit bene pœnitere, præsumitur ergo eū non fuisse immemorē suę salutis: vt C. ad leg. Iu. repe. l. fi. Itē est cōtra ad id, quod hic dicit. nuda voluntate tolli hanc actionem. ff. de nego. gest. l. Pōponius. ibi nā quomodo &c. & ibi not. glo. nuda: sed certe ab initio tollit nuda voluntate & simplici & vnius tātum. sed si semel ad animū reuocauerit, nō remittitur per nudam voluntatem: sed p voluntatē nudam verbis, vel pacto expressam, sic etiā ipso iure. vt dictum est g l. ff. de pact. l. si tibi. §. quædam.

† Dic. vt ff. de adi. lega. l. filio §. Seia. & vide l. 3. §. fina. ibi Bart. eo. tit. Angel.

DE OBLIGATIONIBVS &c.

Quia

Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de ijs, quæ ex maleficio sunt. Accur.

SI iudex a litem suam b † fecerit, c non propriè ex maleficio obligatus vr̃, sed qa neq; ex maleficio, neque ex cõtractu d obligatur est, & vtiq; peccasse aliquid itelligitur, licet p imprudentiã: ideo vr̃ quasi ex maleficio teneri, & inquãtum de ea re æquũ religioni iudicantis videbitur, e pœnam sustinebit.

Si ex ædibus quas quis inhabitat quidpiam deiectum, effusumve fuerit, quod transeunti damnũ ĩtulerit, aut ea parte qua vulgo iter fit aliquid suspensum habeat, cuius casus periculosus sit, ex qua si delicto obligatus pœnas hic descriptas incurrit.

Item is, cuius cœnaculo, vel proprio ipsius, vel conducto, in quo gratis habitat, f deiectum effusumve aliquid est, ita vt alicui noceret; quasi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem nõ propriè ex maleficio obligatus itelligitur: quia plerunq; ob alterius culpã tenetur, aut serui, aut liberi. † Cui sim lis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id po-

SI Iudex. Totus tit. diuiditur in duas parte principales. Primo ponit casus in quibus qs obligat ex quasi maleficio. Secundo qua actiõe his casibus agatur. Secũda ibi, a In his autem. CASVS. In toto tit. isto nihil aliud dicit, nisi q ponũtur qdã exempla, qbus quidẽ exemplis tenet aliquis ex quasi delicto: & inter omnia exẽpla primũ exẽplum est de iudice, q cognoscens inter me, & aduersarium meũ, per suã imprudentiã, vel imperitiã cõtra iustitiã meã pronũtiauit credens equũ de me facere. Ille enim iudex dicit litem facere suã: hoc est damnũ alterius in se trãsferre. in id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suã me lęsit. Sed quo genere dicemus ipsum mihi obligatũ? Re p vt superius dictum est. q cum nõ sit obligatus ex contractu, nec ex quasi contractu, eo q neq; cõtraxit, neq; quasi cõtraxit, neq; ex maleficio: qa credebat benefacere: ex quasi delicto obligat. Sed p Deo, Inquantũ sustinebit iudex iste imperitus pęnã? Respon. q inquantũ ęquũ visum fuerit iudici maioris hoc est secũdũ quod plus, vel minus iudex maior viderit ipsũ errasse. Secus enim est si circa certa, & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philosophię hoc dicit. Fran.

a Iudex. Siue sit paterfamilias iudex, siue filiusfamilias. sed quãdo est filiusfam lias, pater de peculio tenetur inquãtũ fuit in peculio: cũ filiusfamilias litẽ suam fecit, vt ita sint duo specialia: & quia dat ie peculio, licet sit quasi maleficiũ, quod nõ est aliast vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. si filiu' fa. Itẽ quia inspicitur tempus, quo fecit litẽ suã in cõdemnãdo: licet aliàs rei iudicatæ tẽpus spectet: vt ff. de pe. l. qsitũ & probant hęc ff. de iudi. l. si filiusfa. Vel dic q filius conuenit. † vt no. ind. §. si filiu' fam. Acc.

ADDITIO. Not. q iste titu. non habet locum quando iudex per dolũ vel corruptelam tulit sentẽtiam: quia tunc tenetur proprie ex delicto: vt etiã not. Bart. in dicto. l. si filiusfamil. Ang. Aret.

b Litem suam. Idest, cõtrouersiam, vel litigiũ: vt in id teneat ipse in quo læsit aliquẽ: & hoc qñ p ignorantiã, vł imperitiã: vt j. sequit. Nã si dolo, tũc si habet locũ hic titulus: sed ex maleficio tenet. & sit infamis: vt C. de pę. iu. qui ma. iu. l. fi. Sed nũqd hęc omnis in arbitro locũ habent? Dicit loã. q sic. vt C. de pact. l. siquis in cõscrib. Alij cõtra, cũ possit pęna peti cãtũ, nec sentẽtia valeat: vt C. de ar. l. j. & l. ij. & maximè secũdum noua iura, q loquũtur cũ est iuratũ ab arbitro, vel à partibus. sm q nihil eis erit pter sacramẽtũ vt in Auth. de iu. §. qa verò. vers. si aũt ex ignorãtia. coll. vi. Sed certè sententia prima vera est: nec obstat hæc Auth. qa nihil erit ei. i. arbitro pter sacramentũ &c. s. vt possit cogere partes suo stare iudicio, vel eis. l. partibus. Nam vocabit alterã partẽ p iuramẽtũ, sed & cõtra arbitrũ nihilominus ager. vt dictum est. & per actionem in factũ. vt j. eo. §. fi.

c Fecerit. idest, male iudicauerit.

d Ex contractu. Vel quasi.

e Videbitur. Vt si dubitauit circa legẽ Fusiam Caniniam, durius puniatur. si autem in l. illa, Gallus Aquili', minus puniturũ a & hoc quando nõ fuit data pecunia iudici vł pmissa: alś grauiores pęnę sequerentur: vt C. de pę. iud. q ma. ind. s. auth. nouo iure. & facit ad hoc rñ. ff. de var. & extraor. cog. l. fi. Ac.

Item is ex cuius cœnaculo. CASVS. Iam vidistis vnum exemplũ, vbi obligatus est aliquis nõ ex cõtractu, neq; ex quasi cõtractu, neq; ex maleficio, sed ex quasi maleficio est obligatus. Modo ponit hic aliud exemplum: vt ecce. Si de cœnaculo alicuius fuerit aliquid eiectũ, vel effusum ex quo aliquis lædit: iste de cuius cęnaculo illud eijcitur, vel effunditur, est obligat' nõ ex cõtractu, neq; ex quasi contractu, neq; ex maleficio: quia ipse non eiecit: sed ex quasi maleficio. i. quò ad id quod imminet, quasi deliquisse videat eo q vsus est opera maiorum hominũ. Et possum cõiungere sequentem versiculum, si ex certa scientia non facio: vt per exẽpla distinguã. Et sumus in versiculo, Cui similis est. Iã vidistis duo exempla, in quibus est obligatus ex quasi maleficio: adhuc ponit aliud exẽplũ parũ differẽs à scdo. Ecce, si aliquis habebat aliquid positũ, vel suspensum sup viã publicã, quod nocere posset transeuntibus, qui ita pariter positũ, vel suspẽsum, tenetur ex quasi delicto, vel maleficio, quanquã nemo lęsus fuerit. dũ tamen id quod positũ est, vel appẽsum, lędere possit aliquẽ si ceciderit: & punitur ex scdo edicto de eiectis, & effusis l decẽ aureis licet nihil nocuerit. Non. n. inspicit hic euẽtus sed quid euenire põt. In eiectis verò, vł effusis tũc demũ puniẽdus est qs, cum p eiectum vel effusum alicui nocitũ fuerit. Sed dñe, p Deo, q est pęna de eiectis vel effusis? Ex resp dom. iust. q ex primo edicto de eiectis, vel effusis pęna est dupli dãni dari. Si aũt liber hõ interfectus fuerit p eiectũ, vel effusum: tũc cõstituta est pęna quinquaginta aureorũ. si autẽ veniat liber homo, & p eiectum, vel effusum ei nocitum sit: tũc punitur inquãtum iudici ęquum videbit. Debet enĩ iudex cõputare impẽdia i curatione facta, & operas eius qb' caruit: fortè si scriptor manu dextera mutilatus est, vel alibi est vulneratus, ita q scribere non põt: vel quib' caruerit: vt puta scriptor est, & manus est abscissa, qua scribere solebat. qđ tñ difficillimũ ẽ enarrare. dicit gl. q si referas ad ipendia. sed ad operas qbus caruit &c. Licet enim ita esset qđ solebat quolibet anno decẽ libras scribẽdo lucrari, nõ tamẽ propter hoc sequit, q in posterũ faceret. Posset enim cõtingere, q non inueniret q operas suas cõduceret. & hoc vult dicere litera ista. h. d. Fran. de Ar.

f Habitat. Hospes plane nõ tenet, sed is q hospitiũ dede-

a Idem in tabellione male faciẽte instrumẽtũ sm Nico. de Neapo. Egi. Per.

† De peculio cũ pater conuenit cõuenitũ.

Arbiter si facit litẽ suam an sit puniẽdus sicut iudex.

a Et idem si fuerit secutus intellectum multorũ doctorũ in vna lege, q habet plures itellect' licet ille nõ sit cõmunis, vt dicit Bar. in l. cũ p latis. l. fi. ff. de re iu. di. valeret tamen ea lis sententia: vnde opus esset appłone, & iudex appellatiõbus posset sequi aliã opi. & aliũ intellectũ: & retractare, vel cõfirmare sẽtentiã, vt no. Bart. in l. 4. §. hoc autẽ iudiciũ. in si. ff. de dam. infe. De hac materia vide lau' per Ange. hic.

† An t vxoris. Eg. Per.

dederit: vt ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. pe. Acc.
ADDITIO. Nota q̃ quã quis debet citari ad domum solitæ habitationis, nõ sufficit citari ad hospitiũ. iuxta l. iiij. §. prætor. & ibi late Bar. ff. de dã. infe.
a Id positum. Licet ipse non posuerit.
b Si ceciderit. Nõ enim spectatur, vt noceat.
c Pœna. Præstãda.
d Decem aureorũ. Vel solidorum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. si vero. § pęnult. & § fin. & ibi dicas actionem in factum esse annalẽ: vt ff. de pnal. actio. l. fin.
e Constituta est actio. Perpetua, quæ hęredi datur, sed in hęredem nõ datur: vt ff. de ijs q deie. vel effude. l. si vero. §. hæc autem actio.
f Quinquaginta. Ideo certa pœna statuitur: quia non potest æstimatio liberi corporis fieri: vt ff. ad legem Rho. de iactu l. ij. §. ij. Et competit hęc actio intra annũ, & nec hæredi nec in hæredem datur: cum sit pœnalis & popularis: quę prius datur ei, cuius magis interest: vt ff. de ijs, q deie. vel effu. l. si vero. §. quę autem.
g Actio datur. Perpetua sibi: sed alij puta hęredi pro eo si mortu⁹ est, annalis dať: vt ff. de ijs, q deiec. vel effude. l. si vero plures. §. hęc autem actio. ibi, sed si libero &c.
h Est factus. Quia difficillimum est ęstimare futuras operas.

glo. secundum quod in ghordi. est. Idẽ est in filiofa. quo ad hoc, scilicet vt semper teneatur filiusfa. insolidum, siue simul cum patre habitauerit, siue seorsum à patre. sed tñ qñ filius litem suam facit, pater tenetur de peculio, licet filius seorsum habitauerit, quamquã in casu, qñ filiusfamil. aliquid appositum habet, quod nocere possit, pater non teneatur Franc.

situ a aut suspẽsum habet, qđ p̃t, si ceciderit, b alicui nocere. quo casu pœna c x. aureorũ d cõstituta est. De eo verò, qđ deiectũ effusumve est, dupli quãtũ dãni datũ sit, cõstituta est actio. e Ob hoiem verò liberũ occisum quinquaginta f aureorũ pœna cõstituiť. Si verò viuat, nocitumq; ei eẽ dicať: quãtũ ob eã rẽ ęquũ iudici vĩ, actio dať. g Iudex .n. computare debet mercedes medicis præstitas, cæteraq; impendia, q̃ in curatione facta sunt: p̃terea operas, qbus caruit, aut cariturus est ob id, q inutilis est factus. h

Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum à patre aliquid fuerit proiectũ, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litẽ suã: pater non tenetur. Are.

Si filiusfamilias seorsum i à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum, effusumve fuerit, siue quid positum, suspẽsumve habuerit, cuius casus periculosus est: Iuliano placuit, in patrem nullã esse k actionem, sed cum ipso filio agendum esse. Quod & in filiofamilias iudice obseruandum est: qui litem suam fecerit. l

Nauis, caupona, & stabuli exercitio præfectus, si ij quorum opera vtitur, furtum, aut dolum in naui, caupona, & stabulo cõmiserint, ex quasi delicto obligatus, eorum factum præstare debet.

Item exercitor m nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dolo, aut furto, qđ in naui, aut caupona, aut stabulo factũ erit, quasi ex maleficio n teneri vĩ: si modò ipsius nullum est maleficium, sed alicuius eorũ, quorũ opera nauem, aut cauponam, aut stabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio, neque ex con-

Si filiusfamilias &c. CASVS. Supra dictũ est, q̃ si aliquid de hospitio patrisfa. eiectum, vel effusum sit, quod alicui nocuerit: vel si aliquid positum, vel suspensum fuerit ĩ. viã publicã, cui⁹ casus transeuntib. sit periculosus: qualiter agatur ꝯ patremfa. ex edicto de eiectis, vel effusis. Sed pone, q̃ ex domo alicuius filijfa seorsum à patre habitantis fuerit aliquid eiectum, vel effusum, quod alicui transeunti nocuerit, vel aliqd habuerit appensum &c qđ iuris ĩ isto casu: dubitur ne actio in patrem? Et rñ. Iuli. q̃ nõ dabiť in patrẽ aliqua actio, nec ẽt actio ex peculio, sed ꝯ filiumfa. est agendum. Hoc etiam idem obseruandum dicit litera in filiofa. iudice, qui per imperitiã suam litem suam fecit, & per imprudentiã. Hoc autem exponunt quidam. q̃ si filiusfa. per imperitiam litem suam fecerit: si seorsum à patre habitauerit, non tenetur pater etiam de peculio. Si autem cũ patre habitauerit, pater de peculio tenetur. Sed dominus Guido pro constanti ponit, quòd si filiusfa. per imperitiam litem suã fecerit: siue seorsum habitauerit à patre, siue cum patre. hoc nõ refert. Semper n. filius tenetur insolidum. pater aũt peculio tenetur, &

i Seorsum. Idest, separatus à patre.
k Nullam esse. Etiã de peculio: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effud. l. j. §. si filiusfamilias.
l Litem suam fecerit. Scilicet si cum patre habitauerit, alias pater de peculio tenetur: vt. de iu. l. si fili⁹familias, secundũ Ioann. Vel dic idem, scilicet vt teneatur ipse filiusfamilias, habitet cũ patre, vel non. (sed secundùm Azonem pater hic teneť de peculio, vt dictum est p. l. ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusfamilias.) Filio verò cõdemnato, & ibi pater tenetur de peculio: cũ videatur quasi contrahi cum filio: vt ff. de noxal. act. l. & si condemnatus. & ff. de pec. l. iij. §. idem scribit.
Item exercitor. CASVS. Non solum in exemplis prædictis teneť q̃s, siue obligatur ex quasi maleficio: sed similiter potest conuenienter poni exemplum de exercitore nauis, aut caupone, aut stabulario. Si enim aliquod furtum, vel damnum fuerit factum in naui, vel caupona, vel stabulo per aliquem eorum, quorum opera vtitur magnus exercitor nauis, vel stabuli, vel dominus caupone ex quasi maleficio obligatur: quia deliquisse videtur, qui opera malorum hominum vtitur. In omnibus autem quatuor exemplis siue casibus supradictis potest aliquis per actionẽ ĩ factũ, quæ hęredi datur, sed non contra hęredem, cõseq illud in quo sibi obligantur prędicti. hoc dicit vsq; ad finem tituli. Franc.
m Item exercitor. Quis sit, dic vt infra, quod cum eo §. ij. Accursius.
n Quasi ex maleficio. Idest, actione in factũ in duplũ, vt ff. naut. cau. stab. l. fina. & ff. fur. aduer. nau. cau. stab. l. prima. Item est & alia in factũ actio, quæ est ex eo cõtractu de recepto: vt ff. nautę, caup. stab. l. j. in prin.
ADDITIO. Et hic dicit Ioan. Fab. quòd si dominus fuit condemnatus ex facto nautarum, ab eis potest repetere: argum. l. si colonus ff. de aqua pluuia arcenda. & l. si vero. §. cum aut. ff. de ijs, qui deiec. vel effude.

Ex con-

a Scilicet facile, alias non tenetur. Egi. Per.
b Vnde vbi lex cõsiderat, qđ potest euenire, nõ debemus requirere quid actualiter euenerit, secũdũ Bar. Egi.
Aureus & solidus idem.
c Nota illã rex. qñ sit ꝯtributio p p iactũ, nõ fit computatio liberi hominis. facit l. sed aedes. §. siqs mulierem. ff. locati. Angel.
d Cicatricũ autem nulla bet ęstimatio qa liberũ corp⁹ nõ ęstimat. l. si ff. eo. Egi. Per.
e Quia dubiũ est q̃diu viuet, & quandiu erit vtilis ad operãdum. Egi. Per.

f Secus si esset hospitiũ, vel si nõ ẽ factũ a familia: qđ verũ nisi receperit saluũ fore. Egid. Per.
g Quia ĩ culpa est, q vtitur opera malorum. Egi. Per.
h Dic sm An. q̃ ista vltima vr verior: qa ex ꝯtractu, vĩ quasi p̃ teneť de peculio nõ aũt ex delicto, vel quasi.

a Ex contractu. Vel quasi.
b Aliquatenus culpæ reus. Facit ff. ad legem Aqui. l. si seruus seruum. § Proculus &. ff. fur. aduer. nau. cau. sta. l. j. §. penultimo.
c In his autem casibus, s. supradictis omnibus.
d Hæredi. Patitur iniuriã. Sed in casu de infesso non dat hæredi: vt diximus s. eo. §. Itẽ si vel ad hominem. Et nota hic differẽtiã inter actionẽ ex maleficio & quasi ex maleficio: nã vbi ẽ ex maleficio si plures sũt, quilibet insolidũ cõuenitur: sed secus in hac actiõe ex quasi maleficio: vt s. d. pdic. fur. l. j. & ff. nau. ca. sta. l. j. & l. fi. §. si plures. Itẽ in actiõe ex maleficio vn⁹ sol uẽdo n liberat aliũ: sed in hac sic: vt ff. nau. cau. sta. l. licet. §. possum⁹ & d. l. j. de pdic. fur. Itẽ iure nõ ce duntur act. ex maleficio: vt ff nau. ca. sta. l sed & ipsi. sed in act. de ea quasi maleficio ceduntur: vt d. §. possum⁹. Datur et hæc actio si cessa. vt ff. de ijs qui de te. vel eff. l. si vero plures. § cũ aũt. item hæc ꝑhalius datur hæredibus actorũ, vt hic, quam illę, quæ sunt ex maleficio: vt j. de perp & tem. act. §. sed hæd. h⁹.
e Aduersus hæredem. Vt ff. de indi. l. Iulianus autẽ: & ff. nau cau. sta. l fi. §. hæc iudicia.

Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio, differunt.

tractu [a] sit aduersus eũ cõstituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus [b] sit, ꝗ opera malorũ hominũ vteret: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

Ex quasi maleficio agitur actione in factũ, q̃ nõ trãsit cõtra hæredẽ. Are.

In his aũt casib. [c] in factum actio competit: quæ hæredi [d] quidem datur, aduersus hæredẽ [e] autem non competit.

TITVLVS VI.
DE ACTIONIB. [f]

DE ACTIONIBVS

Titulus iste continuari potest: vt dicit gl. sup. in tit. de obli. quam sequitur Bal. hic. Vnde nota diligenter glo. Accur. positam super titulum, qua soluit aliquas notabiles quæstiones, dicens sic.

f De actionibus, ideo ponit in plurali, quia plures actiones sunt: vt j. eo. p totũ. Sed cũ sint plures, quare in singulari numero defin: s. vt j. eo. §. j? Rñ. licet sit numeri singularis: tñ ponit vt genus, vt in alijs definitionib. cõtingit: & sub se continet oẽs actiones. Itẽ quare nõ dicit de agendo? Rñ quia illud est facti, hoc iuris. Accur. ADDITIO. Vult dicere gl. ꝙ gerundia denotant actũ, ꝑut est in facto, vt est in exercitio: quia deriuant à verbo quod significat agere, vel pati sed hic nõ tractat de actionibus, ꝑut sunt in actu: sed ꝑut sunt iuris. ita dicunt doct. hic.

Actio in singulari recte definitur.

1 Istã sequuntur, Cy. Fab. & Angel. & Ias.

2 Hãc secũdã cõtinuationẽ aliquali impugnat Iac. But. vide hic p dominũ Ias.

3 Istã primã partẽ sequunt Fa. Ange. & Ia.

4 Quatro mõ capit ꝑ administratione, vt i §. iusiurandũ. in Auth. vt iudic. sine quoquo suff.

S Vperest. Tot⁹ iste ti. diuidit i tres partes principales. Primo ponit ꝯtinuatio isti⁹ ti. ad ꝓced. materias. Secũdo definitur actio Tertio ponit diuisiu omniũ actionum. Secunda ibi prope principiũ. Actio autẽ nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

CASVS. Dicit Iusti cõtinuãdo ꝓcessum suum: Ex quo expeditum est primo de ꝑsonis. & rebus superest vt iam de actionib. loquamur. Sed pone: Dñe, iã video, ꝙ vos vultis tractare de action. dicatis ergo mihi, quid est actio? Ad hoc rñ. Iustin definiendo actionem sic, quod actio nihil aliud sit, quam ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. & hoc vsq; ad aliud §. omnium autem actionum. Franc.

g Superest. Sed qd superest: Rñ. forma vt s. de in. nat. §. fi. Vel dic quòd supra tractatum est de obligation. quarũ filiæ sunt actiones: vt ff. de procura. l. licet § ea obligatio. & s. de verbo. obli. in prin. ideo de filia pòst matrẽ ponit [1] quasi ordine successorio.

h Actio autem. Nota ꝙ actio quandoq; pro actu ponitur vt in Auth. de non alie. §. finimus in fi. gl. actio. coll. ij. & C. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius porrectum. in prin. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. j. §. sciendũ. circa med. Quandoq; pro accusatione criminali: vt C. quãdo ciui. acti. cri. ꝑ. l. j. Quandoq; pro iure agendi vel persequendi [1] vt hic. & ff. e. l. nihil. [4] Item nota ꝙ aliud, qđ de actione hic dr, voluit Pla. dicere de causa, s. ꝙ causa sit actio: vt sicut apud dialecticos dr argumẽtum, quod ea propositione, assumptione. & cõclusione consistit, non tantum ꝯclusio: sic apud legistas actio causa agendi dicatur: vt si dicam: conuenio te ad decem, quia vendidi tibi equũ pro a. sit idẽ ac si dicerem ago contra te actione ex vendito: Sed Azo dicit (quod & verum est) aliud esse causam, & aliud actionem. Nã obligatio est causa. & mater actionis: vt ff. de ꝓcur. l. licet. §. ea obligatio. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio: sic aliud est causa, & aliud actio. item quia vendidi, est factum: [5] sed actio est ius: vt ff. de cur. fur. l. ꝯsilio. §. j & fi. & hic. Item pôt esse ꝙ vẽdidi, & nõ competat mihi actio: quia mihi solutũ est: vel quia remisi. vnde hæc verba, quia vendidi, nõ sunt actio. Item nomina certa actionum sunt inducta, scilicet ex empto & similes: nec hoc inductum est, vt causa sit actio Si quis ergo hoc velit dicere, non pôt cum lex nõ dicat: vt ff. de supel. leg. l. Labeo. in fi. Itẽ si causa esset actio: frustra diceret lex, mutari actiõis nomẽ, cum agit de dolo patroni, vel parentis, vel similium ꝑsonarũ: de quorum dolo non agit ꝑ actionẽ de dolo, sed ꝑ actionẽ in factum. [6] Nam ad quid mutatur nomen, cum tñ causa maneret eadẽ, si esset ius in sola causa? Concludo ergo & dico, [7] quod aliud est causa, & aliud est actio: itẽ licet dicerem, ꝙ nomina sunt actionũ ex empto, & similes, easue tñ, quia nõ sunt actiões, sed actionum nomina: sicut hæc dictio homo, non est homo, sed significat hominem.

i Nihil aliud est. Patet ergo, ꝙ olim aliud erat. [8] erat. n. conceptio verborũ formata à magistratibus: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. deinde ex his & §. omniũ. vnde formula vulgaris dicebat. vt ff. de fur. l. si seruus nauem. Sed hodie hæc solennitas est sublata: vt C. de formu. & impe. l. j. & ij. etiã circa interdicta est sublata hmõi solennitas: vt j. de interdictis. § fi. [9] Sed quæ erat olim differentia inter actionem. & interdicta? Nam interdicta erant verborum cõceptiones: vt j. de interdictis. in princ. Rñd. vt diceimus ibi. [10] At hodie nulla est dñia inter interdicta, & actiones: cum interdictum nihil aliud sit, quam actio ꝑtoria: vt in lta de interdictis. §. fi.

ADDITIO idem tenuit glo. in tit. ff. de inter dic. quæ reprehenditur per Bart & doct. ibi, quia est differentia inter actionẽ, & interdictum, sicut inter matrem, & filiam. cum ea interdicto oriatur actio in factum: vt in § fin. j. de interdictis.

k Quàm ius. Scilicet ciuile, vbi est actio ciuilis: vel prætorium, vbi actio prætoria est, nã ciuiles actiões & præ-

Non sumatur: quia Imperator definiendo procedit: nec possunt definitiones breuius sũmari. Are.

Annota, Tertiam iuris ciuilis partem, quæ actiones respicit, aggreditur Imperator: quas meritò tractatui obligationum, vtpote à matre postposuit, cum ab obligationibus, originem ducant.

S Vperest, [g] vt de actionibus loquamur. Actio aũt [h] nihil aliud est, [i] quã ius [k] [l]

Actio & causa sũt diuersa.

1 Quã hic capi ꝑ ul si Mãd. in Gl. Fabul. §. act. in ver. quã. & pri⁹ ponis alia significata dictionis quã.

4 Franciscus Hotomanus in cõmentarijs suis quos in hunc titulũ scripsit elegãtissimos, putat hoc loco t⁹ positũ ꝑ vis trãspositione. s. literarũ: sicut ẽtio in diffinitiõe tutelę vis ꝑ i⁹ positũ ẽ ꝓcedit, in illũ video.

5 Istũ argumẽto impossibile est videre, secũdũ Ioan. Fab.

6 Verbis reperatã. Bar. in l. Ifamẽ. ff. d pu. iud.

7 Et hã Dyn. Fab. Angel. & Ias.

8 Imò idẽ in substãtia. Ange. & Ias.

9 Istã gl. reprobat Ias. ib dic aliter vt ꝑ eum.

10 Dic ꝙ olim erat dñia solũ in mõ loquẽdi. Ni co. Fa. & Ias.

Actio est ius de iure ciuili q̃ prætorio.

& pretorias, dico hic definiri. Item nota, q actio est ius quo psequimur, sed obligatio est ius pp qd psequimur. Et si quæratur, quod sit istud ius, vel naturale, vel ciuile, vel prætorium, vel gentiū? 1 Rñ. qs ciuile, vel prætorium, vt mō diximus. Nec facias magnam vim ibi, quia cū multas habeat significatiões hęc dictio ius: vt ff. de iusti. & in. l. pen. & fi. hoc est ēt vnū de significatis eius, vt dicatur ius agendi vel persequendi. Sed ad cuius differentiam ponitur in definitione ius, cum singula membra posita in definitiona habeant suum ministerium? Rñ. ſm M. q ad differentiam rerum corporaliū hic ponitur: vt det intelligere, q actio sit res incorporalis, quod verū est: vt ꝟ. de reb. corp. & incorp. §. j. Vel melius dicas ad drñ officij iudicis, qd nō est actio: 2 vt ff. de min. l. qd si minor. §. fi. licet M. dicat, q officium iudicis est actio: & est pro eo, quod dicit lex, in actione iniuriarū fieri æstimationē iudicis officio, vt ꝟ. de iniur. §. pœna aūt. & §. in summa. Sed certè actio iniuriarum est actio, cui inhęret officium iudicis: non tñ illud officium est actio: sed in facto 3 potius hoc cōsistit: ius. n. petēdi p actionē mihi cōpetit, qd per hoc officiū iudicis mitigatur. 4 sed quid petit? 5 Rñ. qd æstimauero, nā debeo æstimare. licet iudex possit refrenare. est tñ quoddā aliud officiū, quod vicē sustinet, & obtinet actionis, vt dicemus ꝟ. eo §. ꝑterea in fi. §.

persequendi a *in iudicio* b *quod sibi debetur.* c

Prima actionū diuisio hec est, vt q̄dā reales sint, q̄dā personales. Personalibus etenim cum eo experimur, qui nobis aut ex cōtractu, aut quasi, vel ex delicto, aut quasi, obnoxius est: realib. verò quotiescū que cū eo agimus q nullo iure nobis obligatur, rei tamen nostræ possessor est.

Omniū aūt actionum

a Persequendi. Hoc dr̄ ad drñam exceptionum, quę dantur reis, p quas defenduntur. Sicut. n actiones sunt arma actorum, ita exceptiones sunt 6 arma reorum: vt ff. de excep. l. 2. in prin. & §. illud.

b In iudicio. Hoc dicit ad drñam eorum, quæ fiūt, licet ēt extra iudicium: non tñ sunt 7 actiones, 8 vt si nocturnū vel diurnū furē, vel militē desertē militiam quis capiat: vt ff. ad leg. Aqui. l. 4. & C. qñ lic. vnicuiq; siue iudi. se vind. l. 1. & 2. Itē & pp debitorē fugitiuum, quē capere possumus: vt ff. de ijs, q in frau. cre. l. ait ꝑtor §. si debitorē. licet quidā 9 exponant l. illam ibi. q captus fuit authoritate iudicis. Accur.

ADDITIO. Dic idē in oībus personis, q ptinēt ad obedientiā perpetuā, de quo nō fit qō: vt in monaco, fratre, vel vxore, qa si aufugiāt, poterunt capi propria authoritate: vt p Bald. in l. j. C. vbi qs decu. alia ve cond. conuen. secus si esset quæst. Ias.

c Quod sibi debet. Hoc duob. modis exponit: vel ad differentiam realis actionis, ſm Azo. & ita strictè accipitur hæc definitio pro personali actione tm̄, 10 sicut accipitur ff. eo. l. actio in personam. Vel largius, 11 vt ēt realem contineat, non tñ officium iudicis: vt ff. eo. l. actionum genera, quandoque largissime, vt etiam iudicis officium contineat: illud, s. quod est loco actionis: vt per qd restitutio minorum petitur: vt ff. eo. l. actionis verbo. Vel ponūtur hæc verba ad drñam criminalium actionū per quas non persequor mihi debitum, sed ad vindictam, & ſm hoc etiam realem actionem dicas definiri hic. licet. n. non sit obligatus, qui realiter tenetur: vt j. eo. §. 1. ibi, aut cum eo agit, qui nullo &c. verum est personaliter: grosse 12 tñ potest dici, q sit realiter obligatus. Et facit pro hoc, vt etiā realis hic definiatur: quia verbum debere. & ad actionem in rē, & ad actionem in personam refertur: vt ff. de verb. sig. l. pecuniæ. §. fi. Item facit q est in definitiōe verbum persequendi, quod est cōe tam ad realem, quā ad personalem actionem: vt ff. eo. l. actio in personam. Itē facit j. eo. §. 1. in prin. vbi actio realis spēs est actionis, sicut psonalis. & ita largè accipio hic verbū debet. sed in stricta significatiōe verbi huius debere, tm̄ alienū, & non meum mihi debet, vnde psonalis actio tm̄ definiri vr. 13 vt j. eo. §. sic itaque. & ꝟ. de leg. §. sed & si rem. Sed certè qbq; ago ēt ad id, quod mihi non debetur: vt C. de pact. l. si pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id, quod non est debitum: sed ad id, qd ex nudo pacto conuenit. Sed certè illud nāliter erat debitū qd nudo pacto debebat: 14 vt ff. de fideius. l. fideiussor. § fideiussor. Vel nō agit ibi ad id, qd nudo pacto debatur, sed ad id, quod verè debetur, sed prætextu eius ↄsequitur ēt qd nudo pacto debet: vt ff. de verb. sig. l. si cui. 15 itē oppono de popularib. actionib. Nā in eis nō dr̄ debitū, & tñ petit: vt ff. de po. act. l. pe. Sed non obstat, quia saltē post lit. cōtest. debet. Vel dic, qa & sibi debitū psequit. nā cū toti populo sit debitum: ergo & sibi. 16 item oppono de actione iniuriarum: quia non dr̄ esse in bonis: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. itē non ad debitū, sed ad vindictam competit: vt ff. de col. bo. l. 3. §. emancipatus. & tñ est seria. Rñ. non est in bonis, vt transeat ad hęredes: vt ff. ad leg. Falc. l. pœnalis. Item licet detur ad vindictā: tñ pōt deberi mihi pp id, qd est in æstimatione vindictę: vel pp id, qd est in alterum vt vindicta. itē oppono de petitione hrēditatis. Item de actione de peculio. Nā in his agit ēt antequā sit penes possessorē, vel antequā sit i peculio: vt ff. de pe. hær. l. 4. & l. si quo. & ff. de pe. l. qūiū. in prin. & ff. de li. le. l. siquis seru. §. idē. Sed dic esse subandiēdū hic, vel deberi sperat. 17 Vel dic, q qñ fuit actio ꝓposita, fuit efficax tm̄ ꝓ eo, qd tunc erat penes successorē, vel in peculio & postea cū augebat, eatenus & actionis efficacia crescebat: cum vniuersalis, vel in aliquo vniuerso fuit petitio: vt ff. de in. l. solemus. item opponitur de actionibus quas intēdūt aliq ꝓ alijs, vt ꝓcurator, & tutor. & ꝑlatus, & similes. nā agunt. & tñ nō sibi debitum petunt. Sed dic q quasi dñi sunt: vt ff. ꝓ emp. l. qui fundū. §. si tutor. Vel dic sibi. idest ei cui actio competit, quæ intenditur. Vel subaudi: quod sibi debetur: vel cuius nomine agitur, huius alternatiuæ secunda pars est vera.

Omniū autem. Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc tit. ponuntur, sex diuisiones actionū, quas enumerat per ordinē gl. magistralis in §. sunt præterea. j. eo. Et ibi gl. addit alias sex diuisiones, q ponuntur in alijs locis extra hunc titulū. Prima diuisio actionum est, quæ respicit causam materialē: quia quædam actiones sunt reales, quædam personales, quædam cām mistam habentes. Et ista pars durat vsque ad §. sed istę. Secunda diuisio est, q respicit cām efficientem, quia quædā ciuiles, quædā prętoriæ. Et durat vsq; ad §. sequens. Tertia est respiciens cām finalem, quia quædam sunt rei persecutorię, quædam pœnales, quædā mistæ rei, & pœnæ. Et durat vsq; ad §. omnes. Quarta est respiciens causam formalem: quia quædā dantur ad simpliū, quædam ad duplum, quædam ad triplum, quædam ad quadruplum, vsque ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substantialem: quia quædam sunt bonæ fidei, quædam stricti iuris: ibi vsq; ad §. sunt præterea. Sexta est respiciens persecutionis effectum: quia qdā sunt persecutoriæ solidi, qdā nō, vsque ad finē. vt sequitur Bal. hic. item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo mēbra declarat. Secunda ibi. Nanque. nā totus iste titulus procedit per diuisiones actionum. CASVS.

1 Sequūtur eam Dyn. Nic. Bal. Ang. & Ias.

2 Et bene Ias. hic.

3 Idest ex facto.

4 Et sic officium iudicis nō est facti: sed cō sistit i facto: puta in exercitio.

Ius ad qd ponit in diffinitione actionis. Officium iudicis an sit actio.

5 Idem Angel. & Ias.

6 Sequūtur Bart. & Angel.

7 Idem Pla. Ang. & Ias.

8 Singularis est ſm Bald.

9 Et male. Aug.

10 Quod nota pro statutis, i quib. verba sunt strictè intelligēda. l. 3. §. hæc verba. ff. de nego. gest. & l. qcq d. ff. de ver. oblig. quod procedit qñ pht aliqd operari. Man dos. in 3. q. Reg. de Nō tollē. In. quæst. nn. 2.

11 Idem Ioā. Fa. & Nic. in gl. sup verbo quamuis. ꝟ. e. §.

12 Ista gl. est not. q vba multoties intelligunt grosso mō nō sit statutis. Pla. Ang. & Ias.

13 Imo ēt realis ſm cōiter doc. hic.

14 Ista sol. nō ꝓcedit ſm doc. quantū ad materiā text. nostri.

15 Ista continet merā versutiā, vt p doc. hic.

16 Ista reprobat cōiter per doct. hic.

17 Sed hęc reprobat, quia arguit imperatorē de insufficientia.

Diuisio actionū.

Accessi ad Insti & ita proposui coram eo: Dñe, ego satis bene video, quid est actio: pro Deo dicatis mihi, si placet, aliquã compendiosam viam, vel diuisioné actionis. & ad hoc rñ. Iustin. amice, libenter dico tibi: quia omnium actionum, quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios, vel delegatos, vel etiã apud arbitros cõpromissarios de quacunque re corporali, vel incorporali agitur, summa diuisio in duo genera diducit. aut

quib[9] inter aliquos [a] apud iudices, [b] arbitrosve [c] de quacũq; re [d] q̃rit, sũma [e] diuisio ĩ duo gña diducit: Aut.n. in ré sunt, [f] aut ĩ psonã. Nãq;

¶ Quę sit inter iudices arbitrosq; dñia, eleganter explicat Frã ciś. Hotoman. in §. hę itaque discretis. ff. eo.

enim omnes actiones sunt in ré, aut in personam. Et q̃ ista diuisio sit bona, liquet tali rõne. Nã quicunq; in iudicio experitur, aut agit cũ eo, qui obligatus est ex ɔ̃ctu, vel quasi: aut ex maleficio, vel quasi: aut alijs quibusdã, l. ex varijs causarum figuris: & in hoc casu, qñ agit ɔ̃ eũ qui in aliquo prædictorum modorum obligatus est, proditæ sunt actiones in personam: per quas actor intendit aduersarium suum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cum eo, qui nullo iure sibi est obligatus, mouet tñ ei cõtrouersiam de aliqua re: & in hoc casu proditę sunt actiones in rem. Cum ergo quicunq; agit: aut agit ɔ̃ eũ, qui sibi obligatus est: & tunc ɔ̃ eũ habet locũ actio in personam: aut ɔ̃ eum, qui nullo iure est sibi obligatus: & tunc habet locum actio in rem. & plurib. modis agi non põt, liquet igitur manifestè, q̃ supradicta diuisio bona sit. Sed dne, iã video, q̃ diuisioné vestram satis probabili rõne confirmastis pro Deo, si placet, ponatis mihi familiare exemplũ qualiter agitur cum eo, qui nullo iure est obligat[9]. Ad hoc rñ. Imper. Amice ponamus q̃ aliquis possideat aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat esse suam: & ille qui possidet, dicat rem illam suam esse. Nam in casu isto, si Titius rem illã suam esse intendat & à possessore iure dñij eam védicet: tunc actio in re locum habet. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. æquè si agat. Franc.

2 Quia relatiuũ qs vel q adiũctũ alicui gñalitati sine copula, illã restringit. l. ea ta tũ adiectio. ff. de leg. 3.

a Inter aliquos. Vr innuere, q̃ aliæ actiones sunt q̃ coram alijs proponuntur. sed non est verum. Acc.

3 Idé Io. Fab. Pla. Ang. & Ia.

ADDITIO. Sol. 1 dic, quod hic relatiuũ stat declaratiuè, quia adijcitur qualitati conuenienti vnicuique contento sub genere.

3 Illã sequuntur Bald. & Pau. in d. auth gñaliter.

b Iudices. ordinarios, vel delegatos.

c Arbitrosve. idest compromissarios. nam apud eos actiones 2 proponendæ sunt: vt hic, & ff. de arbit. l. 3. Accur.

ADDITIO. Est et libellus offerendus: vt C. de arbi. l. cum antea. §. exceptis videlicet. in gl. conuentum, circa fi. sed ɔ̃, secundum Pla. C. de epis. & cler. auth. generaliter. Ad quod resp. 3 quia ibi non de libelli oblatione loquitur: sed de remissione cautionis, quæ consensu partium fieri potest: vt ff. de ferijs. l. 3. primo respon.

4 Vt ẽt fa ctũ comprehendat. Bart. in l. j. ff. si cer. peta. Et q̃ appone rei veniãt latè Mõd. in Gl. Fac. §. Ac tã, in ver. rabus

d De quacunq; re. Generaliter accipe verbũ rei 4 vt ff. si cer. pet. l. 1. in fi. nam pro corporalibus, & incorporalibus competunt actiones: vt ĩ. e. §. proxi. et §. ij. & ff. si ser. vendi. l. 1. & 2. in prin.

e Summa. Idest, prima quo ad tractatum, [5] vel summa. idest breuis. breuior. n. esse non põt, q̃ bimébris, sicut ista est. Sed opponitur. ĩ. §. quædam. Rñ. quia & illæ sunt reales, qñ ad res agitur. Item in personam, qñ ad personales præstationes agitur: 2 imò et si simul agatur non tamen egrediuntur hãc diuisionem, cum sint in rem, & in personam, nisi enim sic exponeretur. iam multę inuenirẽtur breuiores: vel ĩ. eo. §. aliæ. & §. actionum. & alię quædam diuisiones, quæ breuiores inuenirentur.

5 Et hoc ideo, quia p eam cognoscitur et mediata & immediata actionum lis.

ADDITIO. Dic, melius facit tex. in l. quis er-

go casus. ff. de pecu. Sed contra gl. instatur: quia actio in rem scripta rem comitatur, & tamen nõ est realis: vt infra eodem. § quædam. sed solue vt ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re, & ipsi rei cõpetit, & ɔ̃ ipsam rem: vt hic. & in simili dicim[9] futuræ debita fundo. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. fin. & sic in actione psonali in ré scripta: vt d. §. quædam. Angel.

agit vnusquisque aut [g] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex ɔ̃ctu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones in psonam, p quas [h] intẽdit [i]

f Aut enim in ré sunt. ideo in rem dicuntur: quia rem concomitantur: 6 vt ff. de publ. l. imperatores. & in personam: quia non recedunt à persona obligati, vel hæredis eius, cuius eadem est persona: vt ff. eod. l. actionum genera. §. 1. & 2. & in auth. de trie. iuran. à mor. præst. in prin. coll. 5.

6 Imò gdanť occasiõe directi dominij, vel quasi.

LIBELLVS IN ACTIONE in rem: siue in rei vendicatione.

Nanque agit. In actione in ré, siue rei védicatiõe si libellũ quis formare velit non poterit nisi ɔ̃ possessorem: quia possessio parit in rem actioné aduersario: vt C. de ali. iudi. mutan. cã facta l. vnica. vel ɔ̃ illum, qui dolo desijt possidere: vt ff. de noxali. act. l. electio. ff. de reg. iu. l. qui dolo. extra de iudi. c. dilecti. pp quod sic interroget reum, cũ vult experiri ɔ̃ eũ, vtrũ possideat. vel dolo desijt possidere, ne frustra experiatur: vt ff. de rei vend. l. qui petitorio. & cogitur respondere. & in iure facienda est interrogatio, & responsio: vt ff. de interrog. act. l. qui seruũ. § qui iure & l. 1. in prin. & si neget se re[9] possidere cum possideat, amittet possessionem. & transferetur in actorem propter mendacium suum: vt ff. de rei ven. l. fina. in prin. & si non possideat liber erit, nisi dolo desierit possidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt ff. de proba. l. quoties. §. qui dolo. Si verò dicat verè se possidere cum possideat: tunc formabitur libellus in hunc modum: Propono, siue dico ego a. contra b. q̃ ipse detinet rem meam: vñ propono rei vendicationem contra eum, & peto ré ipsam mihi adiudicari: & ipsum b. ad restitutioné mihi condemnari. Nec miretur aliquis, q̃ ego dixi, qui detinet: & non dixi, qui possidet. nã ideo dixi: quia multi detinent rem, qui nõ possidét: & tenentr rei vendicatione. Hic. n. solũ cõndetur libellans in rei vendicatione, q̃ habeat reus facultaté rei restituendæ, vt ff. de rei ven. l. officium. & licet actionis nomen editum nõ sit in libel. sufficit tñ assignare causam Angu. C. de edic. diui adri. toll. l. fin. & ff. si cer. pet. l. certum, maximè hodie per no. Decr. domini Alexandri Papæ, extra. de lib. oblatione c. si quidam tamé ɔ̃trium dicunt per legem ff. de eden. l. 1. & C. de edendo. l. edita. Et erit causa petendi in hoc lib. talis. Vnde cum mea sit, peto illam rem mihi restitui. Hoc verum est, q̃ in omnib. actionibus sufficit pponere cãm: nisi talis sit causa, q̃ plures pariat actiões. tunc. n. nomé actionis est exprimédũ: vt ff. de trib. l. quod in hæde. § eligere & ff. de legatis. & fideic. secundo. l. cũ filius. §. varijs. & ĩ. quod cũ eo. § is quoq;. circa fi. & in gl. h. oportet ẽt quantitaté & qualitaté rei exprimere, si sit res mobilis. & hoc per legem ff. de rei vendicatione. l. in rem. prima.

7 Ista gl. & gl. posita in verbo dare. & gl. i ver. intẽ. declaranť p̃ in gesta glo. magistra. in isto §.

g Aut. hoc aut, respicit aliud aut, quod est ĩ eod. aut cum eo &c.

h Per quas. Scilicet personales actiones.

i Intendit. 7 Scilicet vnusquisq; re, vel actor.

Dare.

aduersariũ ei dare, [a] aut facere [b] oportere, & alijs qbusdã modis. [c] Aut cũ eo agit, q nullo iure [d] ei obligat⁹ ẽ, mouet tñ ei de aliqua re ꝯtrouersiã: quo casu ꝓditæ actiones in rẽ sũt: veluti, si rẽ corporalẽ [e] possideat [f] qs, quã Titius suã esse affirmet, possessor aut dñm ei⁹ se ẽẽ dicat. [g] nã si Titius suã eẽ intendat: in rẽ actio est.

Etiã pro incorporalibus rebus in rem proditæ sunt actiones, confessoria, s. & negatoria: prior quidẽ ei qui sibi personalẽ, siue realẽ seruitutem vrbani vel rustici prædij debitã contendit, conceditur: altera pro libertate vendicanda contra vicinum agimus, cuius seruitutes in re nostra esse negamus: incorporalium autem rerum huiusmodi actiões ab ijs, quæ pro incorporalibus rebus competunt, in hoc differunt, quòd illa possidenti

[a] Dare. Cum dario est in obligatione: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. § fi.

[b] Facere, cum factum sit in obligatione: vt si promisisti scribere librũ, quod petitur actiona ex stipulatu, vt s. de ver ob. in prin.

[c] Et alijs quibusdã modis. i. ex quasi ꝯtractu & ex quasi maleficio (nec enim de his s. dixerat) quod reprobat: [1] qa ex quo dixit de ijs, q sunt ex ꝯtractu vel ex delicto: p cõsequẽs & de his, quæ sunt ex quasi cõtractu. & ex quasi delicto, dicit: vt s. de obliga. quæ ex quasi cõtra. in prin. & s. ti. 1. in prin. [2] Vel dic oia ista supra eẽ cõprehensa: sed sunt supradicta intelligenda, vbi pcise agebatur ad dãdũ, vel faciendũ: hic autẽ qñ non præcise, sed sub alternatione. vt hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia s. nõ dixit, q pcise qd fieret. D c ergo hic de condictione furtiua loqui, quæ est personalis: non tamen ex cõtractu, vel quasi, vel ex maleficio, vel quasi, sed ex varijs figuris caũ oritur: vt ff. de act. & obl. l. 1 in prin. Itẽ de interdictis omnibus potest dici q oia sunt personalia: vt ff. de interdic. seu extraor. act. l. j. §. fi. non tamen iura ordinario, sed extraordinario sunt introducta: vñ nõ obtinentur sub hac diuisione ex cõtractu, vel quasi ex maleficio, vel quasi ex delicto: tñ, vel pp delictũ qñq; dantur, vt in interdicto vnde vi ꝑ videt: qñq; non, vt in interdicto, quod vi aut clam, qñ contra eum, qui non fecit opus, sed factum habet datur: vt ff quod vi aut clam. l. 3 §. clam. & l. compatit. § fi. Et vt breuiter dicam, ille tertius artic. qui dicitur ff eo l. 1. in prin. ex varijs figuris &c. est quod hic dicitur. & alijs quibusdam &c. Acc.

[d] Nullo iure. Nota hic q ille, qui rẽ meã tenet, non est mihi ideo obligatus, sed rõne possessionis: [3] ed possum cõuenire: vt C. de alie. iud. mut. cau. facta. l. 1. Sed oppo. teneris mihi ad rem restituendã: ergo es obligatus. resp. non est verum. [4] quia verbũ tenetur, duobus modis accipitur. Nã si dicas, teneris ideo quia ex natura actionis sis mihi obligatus, falsum est: si verò dicas: teneris: quia per officiũ iudicis debet tibi necessitas imponi, vt restituas: verum est. vt ff. de rei ven. l. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris. ergo es obligatus, non sequitur.

ADDITIO. Et est ratio, quia officium iudicis nalis ꝓsopponit obligationẽ l. qui per collusionẽ in fi. ff. de act. emp. l. Quintus I pr. n. & fi & gl. 2. ff. de annu. lega. nisi largo modo, secundũ quod dicit Bar. in l. fi. ff. de iniur. & vide gl. s. in prin in verbo, debetur. Ang.

[e] Rem corporalem. Bene dicit corporalem: quia in corporalia non vendicantur: [5] vt ff. de rei vend. l. vendicatio.

[f] Possideat. No. In actione in rẽ ex parte actoris alterũ duorũ [6] debere interuenire. s. dominiũ: vt ff. de rei ven. l. in rem actio. & hic. vel quasi dñium. [7] vt in emphyteuta, superficiario. & in bonæ fidei emptore. & similib. [8] vt j. eo. §. aliæ. & ff si ager. vect. vel emph. l. 1. §. fi & l. 2. & l. 3. & ff. de superfi. l. 5. in fi. 1. respõ & §. quod ait. item ex parte rei similiter duorũ alterũ. s. possessionẽ, vl quasi: vt qa dolo desiit possidere, vt hic, & ff. de interr. ac. l. qui seruũ. §. in rite. & l. si seruus, & de nox. act. l. electio. §. 1.

ADDITIO. Ista gl. vix põt saluari, nisi loquatur de rei ven. specialiter: quia illa nunquam competit nisi in possidentem, vel quasi.

[g] Dicat. Hoc non est necesse probare [9] vel dicere: sed ex volũtate di hoc: vt C. de edẽ. l. qui accusare & de rei vend. l. fi. & j. de interdi. §. cõmodum. Accu.

Aequè. Supra §. primo ponitur de actionibus in rẽ ꝓ rebus corporalib⁹: nũc pro reb⁹ incorporalibus. Et sunt duæ actiones, cõfessoria. & negatoria. Et diuidit iste §. in duas partes. Primò ponit de actiõe confessoria. q intentat pro seruitute cõstituta cõseruãda, vel custodiẽda. Scdõ ponit de actione negatoria, q competit dño negando aduersario suo ius esse seruitutis & sic cõpetit pro libertate conseruãda. Scda ibi, Cõtra quoq;. Itẽ totus iste §. sex facit. Primo ponit exẽplũ de confessoria, q datur pro seruitute psonali. Scdõ dat duo exẽpla de cõfessoria ꝓ seruitute reali rusticana. Tertio ponit quatuor exempla de cõfessoria pro seruitute reali vrbana. Quarto ponit plera exempla de negatoria. Quinto ponit differentiã inter actiones reales, quæ cõpetunt pro reb⁹ corporalibus. & inter eas, q cõpetunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quãdam exceptionem. Secunda ibi. Vel p fundũ. Tertia ibi. Eiusdem. Quarta ibi. Cõtra quoque. Quinta ibi. Quod genus. Sexta ibi Sane.

CASVS. Accessi ad Iusti. & ita quæsiui ab eo, & dixi Domine iã vidi de act. in rem. & vnde actio in rem habet locũ pro dominio rerum corporaliũ: sed nunquid sunt plures actiones in rẽ? Et rñspo. Iusti. q sic. Sicut enim dixi tibi, q actio in rem locũ sibi vẽdicat quãdo aliquis rem corporalem aliquã iure dominij in iudicio intentat suã esse: eodẽ modo dico tibi, q si aliquis ius vtendi fruendi sibi esse in fundo, vel ędibus vicini sui dicat, vel si dicat ius sibi esse ducendi aquã in fundum suũ per fundũ vicini sui, in omnibus his casibus actio cõfessoria locũ habebit. & nõ solum in seruitutibus rusticorũ prædiorum vendicãdis locũ habet in rem actio cõfessoria: sed & in seruitute vrba. prædio. Eiusdem. n. generis est actio, quæ de iure vrbanorum prædiorũ competit: veluti si aliquis agat se habere ius, ne vicin⁹ suus altius ædes suas tollat. vel si aliqs dicat se habere ius prospiciendi in fundum vicini sui, vel ꝓijciẽdi aliquid de fundo suo in fundũ vicini sui: Aut si agat ius sibi esse immittẽdi tignũ de ædibus suis in ædes vicini sui. & sic in his oibus superioribus casibus actio confessoria locum habet in rem. Sed quid domine? Iam satis mihi liquet de cõfessoria in rẽ, q habet locũ in vendicatione rerũ incorporaliũ: nũ qd plures sunt actiones in rẽ, q locum habere pñt i rebus corporalibus? Ad hoc rñ. do. Iusti. q sic. Nã sicut ego dixi. q in seruitute rustic. uel urba. præd. uendicandis locum habet confessoria in rem, eodẽ modo dico tibi in casu econuerso, q si aliquis negat te habere seruitutem rusticorum, vel vrbanorũ prædiorum, competit ei actio in rem negatoria. Nã de usufructu & de seruitu. prędi. Itẽ de ser. ur. præ. ꝑ

[1] Imo approbatur per Bart. Nic. Aug. & Ias.

[2] Hãc primã expositionem licet glo. reprobet, tñ eã sequunt' cõmuniter doct. hic, & inducũt ad hoc l. 1. ff eo. vñ da hic ꝑ do. Ias. q longè tradetur, ap-ppsona ꝯctus veniat quasi contractus.

[3] Vel ratione nudæ detentiõis. Ange. & Ias.

[4] Idẽ Io. Fab. Pla. & Ias.

[5] Idem Io. Fab. & alij I apparatu. Nic. & Ia. in gl. seq.

[6] Imò alterũ quatuor. s. dominiũ directũ, utile, vl quasi, uel ius in re. Dy. Nic. Ang. & Ias.

[7] Displicet Nico. Fab. & Angel.

[8] Dic hoc nõ vr bene dicas, qa tmò habet tãtũmodo publicianã: vt j. c. §. sed iste alias si haberet vtile dominium, vt dicit gl ꝑ ferre dominio directo l. 1. §. 1. ff si ager vect.

nel emph. & tamen hoc est falsũ: quia regulariter excludit à uero dominio. l. pen. & qd ibi no. ff. de pub.

[9] Omnis ꝓbãdi assumere si uult Nico. Fab. & Ang.

dicę sunt in rē actiones negatorię: veluti, si quis agat ius vtendi fruēdi in fundo suo, vel in ędibus suis aduersariū suū habere: vel si aliquis agat ius nō esse aduersario suo eūdi vel agēdi per fundū ipsius aduersarij, vel quādo sic dicat aduersariū suū nō habere ius ędibus sui ipsius actoris, vt ipse actor nō teneatur alti⁹ tollere ædes suas: vel si quis dicat aduersariū suum nō habere ius ꝓspiciendi per fundū suū vel proijciēdi aliquid in fundū suū: vel si quis agat i⁹ nō esse aduersario suo mittēdi tignū ex ædibus aduersarij in ædes suas.

concedūtur, hę vero nō.

Aequè [a] si agat [b] qs ius sibi esse † fundo fortè, vel ædibus vtendi [c] fruendi, vel per fundum vicini eūdi, * vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio est. [d]

Nā in oībus casib. his, sicut in superiorib. habent locum actiones in rē, sed tñ negatorię. Sed hoc gen⁹ tñ negatoriæ. s. actionis, i reb. corporalib. locū nō habet. Nā licet in his casib. supradictis agat possessor negatoria, & hoc in reb. incorporalib. In reb. tñ corporalib. ille agit, qui non incumbit in possessionem: quia nō est aliqua actio corporalis à iure ꝓdita, beneficio cui⁹ actionis possit negare illam rem corporalē actoris esse. Sed licet tibi dixerim regulariter, quod possidenti & detinēti in reb. corporalib. non competat actio: in vno tñ casu ille qui possidet, nihilomin⁹ actoris partes sustinet: sicut in latioribus Digestorū lib. apertius apparebit. Et hæc dicūtur vsq. ad illum §. sed istę. h. d. Acc.

Libellus pro seruitute personali.

Est quædam actio realis, quę datur ꝓ seruitute vēdicāda, siue sit realis, siue ꝑsonalis: vt hic. §. æquè. & ff. si ser. vend. l. ij. & primo circa seruitutem personalem formaᵗ libellus. Est aūt seruit⁹ ꝑsonalis vsusfructus, quem habemus in reb. alienis: vt ff. de vsufruct. l. j. & ī. de vsufruc. §. constituit. & ī. de vsu & habi. in prin. forma igitur libellum primo in seruitute ꝑsonali in hunc modum. Dico ego b. ꝯ c, quod ipse habet prædium, in quo habeo ius, siue seruitutem vtendi fruendi: vnde ꝓpono cōfessoriam actionem ꝯ dictū c, & peto dictā seruitutē mihi adiudicari: & ipsum c, vt patiatur me vti frui condemnari. In qua etiam actione sufficit causam proponere: vt supradictum est. & proponetur ita. Vnde cum habeam ius vtendi, fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodē modo formabis libellū in eo, qui habet tantum vsum, dimittendo hoc verbū frui, & potest addi sic Et quia tanto tempore me ꝓhibuit, & impediuit vti frui: peto dictum c, in fructibus, quos percepissem: vel percipere potuissem, mihi condemnari. & hoc per l. j. ij. iij. & l. fi. ff. si vsusfru. pe.

Libellus pro seruitute reali.

Circa seruitutem realem forma sic lib. sed primo sciendum est, quod seruitus realis nō potest deberi, nisi vterq; habeat prędium: vnus vnum quod seruiat, alter aliud cui seruitur: vt ī. de ser. §. ideo autem. & ff. commu. præ. tam rust. quā vrb. l. j. in fin. Seruitutes rustic. pdio. sunt iter, via, actus, & aquæ ductus: vt ff. de serui. rusti. prædio. l. j. in prin. Forma ergo sic libellū in ser. rust. pręd. Dico ego a, ꝯ b, quod habeo seruitutem eundi per fundum suum ad fundum meum: vnde ꝓpono confessoriam ꝯ ipsum b, & peto ipsam seruitutem mihi adiudicari: & ipsum, vt patiaᵗ me vti hac seruitute mihi condemnari. Eodem mō formabis in alijs seruit. rustic. prædiorū, & loco actio. si vis potes ponere causam, & assignare, scilicet, hāc. Vnde quia ius habeo eundi: & formabis, vt in libello superiori continetur.

[a] Aequè. Scilicet datur actio in rem.

[b] Agat. Scilicet actione confessoria. Quòd sic vocetur, legitur. ff. si ser. ven. l. ij. in prin.

[c] Vtendi. Hęc seruitus est personalis: sed sequētes reales: vt ff. de serui. l. j.

[d] In rem actio est. Scilicet confessoria.

[†] Esse, inquit Frāc. Hotomanus hic, ꝓ sentis tēporis demonstrationē continet, ergo hic de præsenti seruitutis dominio, non de futuro, hoc est, nō de debita seruitute agimus, sed nostra iā, nobisque adquisita.

[*] Additᵘʳ in aliquibus codicib⁹, agendi.

Eiusdem generis [e] est actio de iure prædiorum vrbanorū: veluti, si quis agat ius sibi esse [f] altius ædes suas tollēdi, [g] * ꝓspiciēdive, vel proijciendi aliquid, vel immittēdi tignum in vicini ædes.

[e] Eiusdem generis. Scilicet vt sit in rē.

[f] Ius sibi esse. [s] no. quod cōfessoria ponitᵘʳ verbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis, & ex hoc cōprehenditᵘʳ mediū cōcludendi i huiusmodi actionib⁹: de quo dic, vt per Angel. hic.

[g] Tollendi. Vt si eras in quasi possessione seruitutis dom⁹ meę, ne mihi liceret altius tollere: me volente ędificare, debeo agere negatoria, & ita hic interseritur exemplū negatoriæ: vt ff. si ser. vē. l. & si fortè. §. j. In hac. n. seruitute negatoria verbis affirmatiuis, & cōfessoria negatiuis ꝓponitur: vt ff. si ser. vend. l. loci. Alia verò exempla quæ ponuntur, bene ponuntur in confessoria vsque illiuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confessoria: vt si talem mihi debeas seruitutem, vt altius teneas ędificatum: vt ff. de serui. vrb. præ. l. si arborē. § interdum. & l. eum debere.

Libellus pro seruitutibus vrbanorum prædiorum.

Contra quoque. Seruitutes vrbanorum prędiorū sunt, vt seruitus ꝓspiciendi, vel immittēdi tignū in vicini ædes. & aliæ similes: vt ī. hoc § ęque, ver. eiusdem. & ff. de serui. vrba. præd. l. j. & for. libel. in qualibet istarū act. hoc modo. Dico ego c, contra a, quòd ego habeo ius immittēdi tignū de domo mea in ædes suas: vnde propono cōfessoriā cōtra ipsum, & peto dictū ius, siue seruit. immittēdi tignū mihi adiudicari: & ipsum a. vt nō patiaᵗ vti tali seruitu. mihi condēnari. & in libel. potes edere causam pro actio. & erit causa talis. Quia seruitutem habeo immittēdi tignū de ędibus suis in ædes meas, vnde peto &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in alijs seruit. vrba prædio excepta seruitu. alti⁹ non tollendi, in qua lib. habet formari verbis negatiuis, scilicet, hoc modo: Dico ego a. cōtra b. quod ipse nō habet ius altius tollendi ędes suas. quia ego habeo seruitutem in ædes suas altius nō tollendi: vnde ꝓponendo confessoriam cōtra ipsum b, peto seruitutē altius nō tollēdi mihi adiudicari: & ipsū ne alti⁹ tollat, mihi peto cōdēnari. Et in ista, sicut i alijs pōt loco actionis causa proponi, hoc modo: Vnde cum habeam serui. in ædes suas altius nō tollendi, peto &c.

Libellus in actione negatoria.

Est & alia realis actio, quę cōpetit pro seruitute neganda tam in rustico prædio, quā vrbano & appellatur negatoria: vt ff. si ser. vē. l. ij. in princip. & hic in versi. contra. Super quo formandus est lib. & in rust. præ. & vrb. Sed primo in ser. rusti. præ. formaᵗ libellus hoc modo, Dico ego a, contra b, quod cum ipse sit in quasi possessione serui. eundi per fundum meum ad fundum suum, & ipse nō habeat seruitutē in fundo meo, proponēdo negatoriā cōtra ipsum b, peto absolui à tali seruitute. In isto lib. pōt poni causa loco act. vnde cū seruitutē nō habeat eundi, peto &c. Similiter in alijs seruitu. pręd. vrba. formatur, negando. scilicet. vt act. sit negatoria, & causa similiter. Vnde cū non habeat ius istius seruitu. peto &c. Petam etiam in actio negatoria, quę datur pro seruitu. vrba. prædio. denegandis, sic formari libel. Dico ego c, contra b, quòd cum ipse sit in poss. immittendi tignum de ædibus suis in ędes meas, & ipse non habeat ius

[s] Ista gl. nō est Accur. sed additio.

[*] Quęritur hoc loco Hotoma. quō fieri pōt vt dñs ædium agat ius sibi esse ædes suas altius tollēdi, cum id pati vicinus teneatur, & naturaliter & ciuiliter. l. altius. C. de seruit. & aqua. cū præterea res sua nemini seruiat. l. vti frui. ff. si vsusfruc. peta. quē nodū subtiliter admodū dissoluit, tamen illū vide eo longè enim aliter eā quęstionē dirimit quā hactenus fecerint reliqui interpretes.

[a] Displicet Dyn. Nico. Ioā. Fa. & Ange. & dicit ias. quod est derisio.

Cōtra [a] quoq; de vsu fructu, & de seruitutibus prædiorū rusticorū, item pdiorū vrbanorū, inuicē quoq; pditæ sunt actiones: [b] vt siqs intēdat ius nō esse aduersario vtēdi, fruēdi, eūdi, agēdi, aquāve ducēdi, itē altius tollēdi, [c] pspiciēdive, vel pijciendi, immittēdive: istæ quoq; actiones [d] in rem sunt, sed negatiuę. [1] Qđ genus actionis [e] in ɔtrouersijs rerū corporalium pditū nō est. Nā in his [f] is agit, q non possidet: ei verò qui possidet, [g] nō est actio pdita, p quā neget rē actoris esse. [h] Sane vno casu, [i] q possidet, nihilomin' is actoris partes obtinet: sicut in latiorib' Digestorū libr. opportunius apparebit. [k] [l]

Iam secunda actionū sectio pertractāda capitur: & primo de in rem prætorijs. Qui iusto titulo ab eo quem dominū credebat, rē traditā accepit, si prius rei possessione ceciderit, q̄ vsucapionem absoluerit, is aduersus possessorē Publicianam in rē actionem intentare potest: vt perinde ei restituatur, acsi vsucapione eius rei dominiū nactus fuisset.

Sed istæ quidem actio-

tus immittēdi tignū in ędes meas, peto &c. Et sic formaƒ li. I alijs seruit. vrba. pd. denegādis, formado p verba negatiua Similiter formaƒ sic. qn negaƒ seruitus altius non tollendi, in qua nō formabitur libellus verbis affirmatiuis, sed negatiuis, hoc mō: Dico ego a, ɔ̄ b, q eū ipse sit in quasi pos. ser ui ędium mearum, ipse habet serui. in ædes meas, ne mihi liceat illas alti' tollere: ideo peto pronunciando negatoriā actio. ɔ̄ ipsum b, ab hmōi seruitute absolui, & ipsum, ne me altius tollentē impediat, mih' ɔdēnari. & causa I hoc libello pponiƒ talis: Vnde cum ipsa nō habeat seruitutem I ædibus meis, ne liceat mihi alti' tollere, peto &c.

a Contra. i. contrarium. Nā supra de confessoria, p quā seruitutes debētur: nunc de negatoria, per quam seruitutes denegantur: vt ff. si ser. vend. l. ij. in princip.

b Proditæ sunt actiones. Scilicet negatoriæ.

c Altius tollendi. Exemplum confessorię. 1 In his enim exemplis omnibus repetitur nō. Vel dic, nō. repeti, 2 non ad hoc exemplum, sed ad alia sic. Sed quæritur hic, quare nomina talia dantur talibus actionibus? Rñdet Pla. quia negatoria negatiuis verbis pponitur, confessoria verò affirmatiuis. Hęc opinio reprobatur in seruitute altius tollendi: ibi enim cōfessoria negatiuis, negatoria affirmatiuis 3 verbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturam, quam verba. vt confessoria ideo dicatur: qa ad hoc vt ɔfiteatur se debere, datur: negatoria autē, quia negatur. Item quare istę dicuntur in rem? Rñdet: quia ad similitudinem rei vendicationis danƒ. Sicut n. illa rōne dñij, vel quasi datur, sic & istæ: vt ecce rōne dominij datur confessoria, scilicet dn̄o fundi cui seruitus debetur: vt ff. si ser. ven. l. ij. §. hoc autem. & ratione quasi dominij, vt fructuario, creditori 4 & superficiario. 5 Itē Publiciana daƒ ei cui seruitus est constitua à non dño fundi: vt ff. de remis. l. j. §. Idē Iulianus. & de suph. l. j. §. fi. & si vsusfruc. pet. l. j. & de publi. in rem acti. l. si ego. ij. & iij. ch. Item sicut rōne possessionis. vel quasi daƒ rei vendicatio: sic & hæc confessoria rōne verę possessionis aduersus eum qui possidet agrum, qui seruitutē debet: vt ff. si vsusfru. pet. l. vti frui. §. vtrum. vel quasi possidet vt ff si vsusfruc. pet. l. fina. Hoc idem in negatoria: nam ipsa ratione dominij datur dño fundi, qui negat seruitutem debere, vtilis aūt quasi dño quia ius habet in fundo, quem negat seruitutē debere: vt ff. si ser ven. l. ij Et eɔ̄ rōne possessionis intenditur ɔ̄ eum qui possidet rem ratione vsusfruct': vt ff. de acq. poss l. generaliter. vel quasi possidet. vt si re vtatur propter illam seruitutem quā sibi dicit debitam: in quibus non est vera possessio sed naturalis. arg. de seruit. vrb. præd. l. si ę les. §. libertas & §. seq. & ratione horū n. & similium. dicitur in rem. Item nota, qđ dicit Pla q negatoria ita demū daƒ. si fuerit seruitus cōstituta, & postea amissa. sed falsu

est. competit enim si nulla fuit: vt ff. si ser. ven. l. loci. §. competit. & l. fistulas.

d Istę quoq; actiones. De quib. I. pxi. §. dixit. Nam ad pximas est facienda relatio: 6 vt ff. de legat. j. l. si seruus plurium. §. fi. & de test. l. hæredes. §. sed & si non sit. nā aliq non sunt negatiuæ, sed affirmatiuæ: sed I eo qđ dicit, in rē sunt. pōt ad vtrunq; referri.

e Quod gen' actionis. Scilicet negatoriarū, & affirmatiuarū. Et not. q nomē actionis largè hic ponitur: 7 alias vbiq p psonalib. sūit. vt diximi' I. eo. § j.

f In his. Scilicet in causis rerum corporalium.

g Possidet. In solidum. Si n. duo asserant se possidere, & vterq. vincit, poterit alter vēdicare: vt ff. vti possid. l. si duo. in fi. j. respon.

h Neget rem actoris esse. Hæc verba restringunt 8 pręcedentia. s. ei vero, &c. Nam hoc perpetuò verū est, q aliàs non datur actio possidenti per quam neget rē actoris eē. sed pōt poni cas', vt possessor habeat actionē, p quam dicat se dñm esse: vt ff. de rei ven. l. officiū. & ff. vsufru quemad. cau. l. si vsufructus noīe. Cōstat enim cōmodatariū nō possidere: & cōmodātem possidere: vt ff. cōmo. l. rei Idem in conductore, & locatore: vt ff de vsucap. l. non solum. § j. Alij dicunt: 9 legem illam, officium, loquitqn alius non possidens agit, vt sic rōne detentationis talis agaƒ. sūt & alij. vt Bul. & Ioan. q dicunt, q eo ipso q agit possessor rei vendicatione, renunciat 10 causę possessionis: cum hoc sit impossibile, te possidere, & vendicare posse. prima verior est. Accur.

i Vno casu. Vt in duplicib. iudicijs: vt ff de iud. l. in tribus. & j. eo. §. qdā & ff. vti pos. l. si duo §. j & j. de interdi. §. tertia. & ff. fa. ercis. l. j. 11 Vel dic, q dicit de qualibet exceptione pponenda. Nec. n. hic dicit q sit actor: sed cause dicit, q partes. siue onera actoris sustinet, secundum Io. vt ff. de excep. l j.

ADDITIO. Dic, nec etiā placet hoc Pet. & Dy. quia secundum hoc essent plus, quàm mille casus. Vnde Pet ponit exemplū. qn re' suscepit in se onus probandi, scilicet q res petita pertineat ad eum. & non ad actorem: vt l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum p acet hic Ioā. Fabr. nam litera nō dicit, actor, sed, vicem actoris sustinet. & sic non est pprię exceptio. sed quędam illatio. Ang.

K Apparebit. vt ff. de iudic. l. in tribus, secundum primum: vel ff. de excep. l. agere etiam.

Sed istę. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, & declarat actiones pręcedentium paragraphorū fore ciuiles. Secūdo ponit de actionib. prętorijs: ibi, aliæ autem. Item ista secunda subdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus in rem prætorijs. Secūdo ponit de personalibus. Secunda inferius in §. in personā. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit quando res petitur quasi vsucapta, quæ non est. Secundo, quando vsucapta est: & petitur ac si vsucapta nō esset, secundū ib. in §. rursus. Item prima subdiuidiƒ.

Quæ in prędictis spēbus dātur nō q. dē ad seruitutem, sed ad libertatem adserēdā, pter quā in specie altius nō tollendi. Qua de re vide quæ scribit Frā. Hotoman. hoc ipso loco.

1 Aliàs q agit.

2 Ridiculū est sm Dy. & Io. Fab & Ia.

3 Imò Dy. & Ias.

4 Habendo respectū ad mediū ɔcludēdi. Ang. & Ias.

4 Ista duo exempla displicēt Dyn Bar. Ioan Fab. Pla Ang. & Ias.

5 Istud exēplū placet Nico. Fab. Pla. An. & Ias. & idē dic I emphyteuta, & vasallo.

Hoc verum si adsit alia non possit fieri. Dyn. & Nico.

6 Aliàs.

possessoris esse. quam lectionē vt amplecti Fran. Hotom. hic.

Quis sit is casus d quo sētit hoc loco Iusti. pulchrè pter cęteros explicat Fran. Hotom. hic.

7 Idem Nicol.

8 Sequuntur Ang. & Ias.

9 Ista displicet Angel. & Ias.

10 Hoc verum qn agit occasione illius possessionis, q erat penes ipsū & per semetipsū possidebat, & sciebat se possidere. Angel. & Ias.

11 Hoc exēplū sequit Dy. hic: sed Io. & Pet. ɔ̄. qa exceptio dbet esse da regula: nā I reb. incorporalibus possidēti nō datur actio, nisi in vno casu: sed secundū gl. essent plures, q̄ mille. Præterea I istis duplicib. iudicijs, q agit, nō negat rē actoris esse, nec agit rei vē. pur litera requirit. Ange.

nes quarum mentionē [a] habimus, & si quæ sunt similes, [b] ex legitimis, [c] & ciuilib' causis descē dūt. Aliç aūt [d] sunt quas prętor ex sua iurisdictione comparatas habet tā in rem, [e] quàm in personam: quas & ipsas [f] necessarium [g] est exemplis ostendere: vt ecce, [h] plerunque [i] ita permittit prætor in rem agere, vt vel actor dicat [k] se quasi vsucepisse, quod nō vsuceperit: [l] vel ex diuer

Nam primo ponit de actionib. prætorijs in rem. Secundo de eis duo ponit exempla. Secunda ibi, Ecce plerunque. Primū exemplum prosequitur, ibi, Nāq. si cui. Secundum in §. rursus. iam allegato. Aret.

CASVS. Dñe iam posuistis mihi vnam compendiosam diuisionem actionum, & membra diuisibis per dilucida exempla declarastis. Pro Deo nūquid sunt plures diuisiones actionū? Et rñdet Iusti. q. sic. Nam actiones quædam sunt ciuiles, q. dam prætoriæ. Istæ enim actiones, de q bus superius mentionem habuimus. & siquæ eis aliæ similes sunt, ex legitimis, & similib causis descendūt. i. ciuiles sunt, aliæ autem actiones sunt, quas prætor introduxit ex sua iurisdictione. Sed domine, nūquid prætoriæ diuidi pōt? Et respondet q. sic. Prætoriarum enim quædam in rem, quædam in personam sunt. Prętor enim quasdam actiones ex sua iurisdictiōe comparatas habet iam in rem, quam in personam: quas & ipsas p̄torias necessarium est i. vtile exemplis ostendere. Et hoc vsque ad illū versiculū, ecce plerunque &c. In quo pone sic casum. Dñe, vos dixistis mihi supra q. prętoriarū actionum, quędam sunt in p̄sonā: & promisistis q. easdem per exempla mihi ostēderetis. Ad hoc rñdet Iusti. Amice, libenter. Ecce plerunque prætor permittit in rē agere: ita vt actor dicat se aliquam rem quasi vsucepisse, quam in veritate nō vsucepit: & sic vtili in rem actione prætoria ita vendicat suam esse, quasi vsucepisset. Et non solum in casu isto locum habet actio prætoria in rē, sed in casu ꝯuerso. Q̄hq; enim ita permittit prætor in rem agere, vt aliquis dicat aduersarium suum rem quasi non vsucepisse, quam in veritate vsucepit: & ita eam rem ab eo prætoris auxilio auocat, quasi eam nunquā vsucepisset. Sed pone. dñe pro Deo dicatis mihi exēplū familiare, i quo actor dicit se quasi vsucepisse rē, quā in rei veritate nō vsucepit. Ad hoc respōdet, Amice, dabo tibi bonū exemplū: Nam pone, q. aliqua res alicui causa iusta, Puta, Petro à nō dño tradita sit, veluti ex causa emptionis, vel donationis. aut ex causa dotis, aut ex causa legatorum, vel ex alia simili causa apta ad dñij translationē: & necdum Petrus bonæ fidei possessor illius dominiū beneficio illius vsucapionis adeptus sit: Si possessionem illius rei aliquo casu amittat. nullam habet de iure ciuili directam actionem in rem ad illam persequēdam. ita enim proditæ sunt actiones in rē de iure ciuili. vt quis ratione dominij rē suam vendicaret. Cum igitur de iuregentium puta per traditionem, non sit illius rei dominus effectus: neque de iure ciuili, puta per vsucapionem, liquēt manifestè, quasi omne beneficium iuris ciuilis in hoc casu Petro sit p̄lensum. Sed quia prætori, qui naturali ęquitate mouetur, durum videbatur in hoc casu Petro possessori bonæ fidei deficere penitus actionē, quandam actionem de æquitate introduxit, beneficio cuius actionis Petrus qui possessionem amisit, dicit se eam rem quasi vsucepisse, & ita prætoria in rē vendicat suā esse: sicut si in rei veritate eā vsucepisset, & directa in rem ciuili eam vendicaret. & ista actio de æquitate p̄toris in hoc casu introducta Publiciana appellatur: quæ ideo sic appellatur: quia primum à Publicio prætore in edicto proposita est. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. rursus ex diuerso. Fran.

Sed istæ. Latenter accedit ad secundam diuisionē, scilicet aliæ sunt ciuiles, & aliæ p̄toriæ: & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duab. s. de actione in rē, quæ datur ꝯ eum, qui dolo desijt possidere. Vr enim prętoria: vt ff. de nox. act. l. ... §. j. Sed & ciuilis vr inspecta persona actoris. qui de iure ciuili admittitur ad agendum: vt ff. de rei vendicat. l. in rem actio. Sed dic eam ciuilem [1] inspecta potius persona actoris, quæ dignior ē: vt ff. de do. ma. exce. l. pure §. fi. Et hæc consideratio semper habetur. nā hæreditatis petitio di prætoria. qn bonorū possessori datur, vel fideicōmissario: licet ꝯ possidētem pro hærede, vel pro possessore detur & eꝯ si detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis: vt ff. de pe it. hær. l. i. Semper enim iudicamus an actio sit ciuilis, vel prætoria, inspecta persona actoris. [2] Secūdo quæritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: [3] vt ff. commodati. l. in commodato §. sicut. Et quod di eo. ti. ff. commo. l. i. in prin. in gl. ait prætor quæ est gl. i. vel approbando. vel cōfirmando di cit, non inueniendo: sicut & de petitione hæreditatis dī. ff. si pars hæreditatis petat. l. i. in prin. Sed rñ ipsa ciuilis est: cum sit ex senatuscōsulto, & centūuiralis dicat: vt ff de pet. hære l item veniunt §. cū antequam. & C de hæred petit l. fi. in prin. Omnes. n. actiones, quæ oriūtur ex his quinque partib. iuris, s. legibus, senatusconsultis, plebiscitis, principū placitis, & rñsis prudentum, ciuiles sunt. [4] Quæ vero à magistratibus, vel prætorum edicto descendunt, prętoriæ sunt: vt ī. de iu. nat §. cōstat. vsq; ad §. ex non scri. & ff. de inst. & iu. l. ius antē. & ī. de perp. & tēp. act. in prin. Aliæ aūt præter duas supradictas certę sunt, vtrum sint prætoriæ, vel ciuiles. Accur.

[a] Quarum mentionē. Scilicet expressam, vt de quibusdam dictum est.

[b] Et si quæ sunt similes. Vt quę sunt ex contractu, vel quasi vel ex delicto, vel quasi: & quæ descendūt ex varijs figuris causarum: vt ī. eo. §. i. & 2.

[c] Ex legitimis. Idest. ex lege xij. tabul. & pro idest ciuilibus. Vel dic ciuilibus, idest, ex authoritate iuris prudentum, & eorum responsis. nam totum est ius ciuile: vt ff. de iust. & iu. l. ius autē ciuile. & de ori. iur. l. 2. §. nouissimè.

[d] Aliæ autem. [5] Aduerte, q. hic doctores ita distinguunt hunc § incipiendo ibi, Sed istæ quidem, rñ cōmuniter allegatur in materia Publicianæ. § aliæ hic, & non superius incipiendo.

[e] Tam in rem. Idest, tam in rem tantum, quam in personam tantum. Nec. n. aliqua prætoria [5] inuenitur, quæ sit mista, scilicet in rem, & in personam: licet ciuilis talis inueniatur: vt ī. eo §. quædam. Et primo hic de realib. dicit vsq; ad §. in personam. & postea de personalibus dicet. Acc.

[f] Ipsas Scilicet prætorias: quasi diceret, non solum ciuiles, quas expusuimus.

[g] Necessarium. Idest vtile: quod enim medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotijs: vt in Authen. hæc constitutio lun. in prin. collat. 8. Nec enim necessitas in principe poni potest: vt ff. de leg. & senatuscons. l. princeps. item quia per exempla apertius intelligitur: vt hic. & C. de transac. l. vs responsum. & ff. de col. bo. l. prætor. §. videamus.

[h] Ecce. Hoc est primum exemplum, quod exponitur statim ibi, nanque &c.

[i] Plerunq;. Quia hoc semper dicere non poterit: scilicet ꝯ dñm, nisi in casibus: vt statim dicemus.

[k] Dicat. Agendo Publiciana.

Vel

[1] Inuentione sed extensione dī p̄toria. Fab. Angel. & Ias.

[2] Imò inspecta origine. Bal. & Ias.

[3] Sequuntur eam Fab. & Ange.

[l] idest vt actor, tanquā vsucepit qđ nō vsucepit, dicat suam eē. significans enī particula (quasi) hoc loco idē ꝓprię qđ in quā. veritas per. de asti, ñ autem idem quod fermè, sicut dicimus publicianam dari quasi dño .i. ei q possidet, ac si dñs eēt nō aūt intelligēdū ē dari ei, q fermè dñs est. Hæc ex Fran. Hotomano hic.

[4] Sequuntur gl. Angel. & Ias.

[5] Ista gl. nō est Accur.

[6] Sequuntur gl. Fab. Ang. & Ia.

a Vel ex diuerso. Hoc exponitur. j. §. rursus.
b Possessor. i. dominus quondam, ad quē rediit tūc possessio. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

Libellus in actione Publiciana.

Nanq; si cui. Hic tractatur de actionibus praetorijs realibus. & primo de Publiciana, i qua qualiter formet libellus, est videndū. Vnde sciendum est, quod actio Publiciana competit quādo res aliena traditur ex iusta cā. vñ si cadat à poss. aliquo casu poterit hac actione agi contra possessore, nisi sit dñs qui possidet: vt ff. de Publ. l. j. §. pe. & fi. & §. eo. §. praeterea. vers. ecce plerunque. Formabis ergo sic in hac act. lib. Dico ego a, contra b, quod ipse detinet rem mihi traditā ex causa emptionis, quā quasi vsucepi, vnde propono Publicianā contra ipsum b. peto ipsam rē iure quasi dominij mihi adiudicari, & eū dē b. ad eius restitutionem condēnari. In hoc libello licet nomen actionis nō proponatur, sufficit vt cā edatur, quae talis est. Vnde cū ipsam rē quasi vsuceperim, peto &c. vt in praedicto §. ecce plerunque. vel possit assignari pro causa hoc, vnde cum ipsa fuerit mihi tradita ex causa emptionis, peto &c. & est eadē prima cum ista: quia traditio ex iusta causa parit vsucapionem; vt ff. de Publ. l. j. ij. iij. & iiij.

so a possessor b dicat, aduersariū suū non vsucepisse, quod vsuceperit.

Actio publiciana dicitur pratoria, et datur ex aequitate praetoris illi, qui rem nactus est à non domino ex aliquo iusto titulo, qui esset aptus ad dominij translationem: et datur quasi ipse rem vsuceperit. Are.

Nanque si cui ex iusta causa c res aliqua tradita d fuerit, (veluti ex cā emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum eius rei dominus effectus e est: si eius rei possessionē casu f amiserit: nullā g habet in rē directā h actionē ad eā persequendā: quippe ita proditae sunt iure ciuili actiōes, vt quis dominium suum vindicet. i Sed quia sanè durū erat, eo casu k deficere actionē: l inuenta est à praetore actio, m in qua dicit n is, qui possessionem amisit, eam rem se vsucepisse, quàm vsu non

c Ex iusta causa. i. ea aliquo cōtractu, qui descendit ex iusta causa. i. ex affectione vtriusq; partis: vt ff e. l. in omnibus rebus. ad fi. tit. quam affectionē iustā est seruatis: vt j. de rer. diuisio. § per traditionem. Et hoc dūmodo 1 talis titulus fuerit aptus dñium trāsferre, licet nō transferat: qa traditio nō plus trāsfert, quam sit apud eū, qui tradit: vt ff. de acquir. rer. do. n. l. traditio. Et nominant huiusmodi cōtractus. ff. de Public. l. j. in fin. & l. ij. iij. 4. v. vj. & vij. si vero cōtractus non est habilis transferre dominiū, nō cōpetit Publiciana: vt ff. de Pub. l. quaecunq; . §. j. & fi.

d Tradita. A non domino.

e Dominus effectus. Per vsucapionē. Nam per traditionem dominus factus nō fuit. Si autem altero illorum modorum factus dominus fuerit, Publiciana ei nō dat̃ sed directa rei vendicatio, vt ff. de Public. in rem actio. l. j. in prin & §. j.

f Casu. Imo & quocunque modo. Nam & si p furtum, vel rapinā, 2 vel aliam vim amiserit: non tamen habet in rē actionē directam, sed hāc, licet habeat, & alias actiones. vt furti, vel vi bonor. rapt. & similes: vt j. de obli. quae ex delicto §. sed & bonę fidei. & j. vi bo. rap. §. fi.

g Nullam. De alijs autem realibus cōstat: sed de hac rei venditione dubitatur.

h Directam. Sed nunquid Publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidā dicūt quod sic, dicētes, quod vtile dominiū habet cui Publiciana competit. & dicunt hanc esse causam Publicianę: sicut directū dominiū est causa directę actionis i rē: vt ff. de rei vē. l. in rē act. in prin. Alij dicūt, 3 quod nec vtile dominium habet, cum ille, qui vtile dominiū habet, etiā contra dominū agat: vt ff. si ager vect. vel emphyt. pet. l. j. ij. & j. quod nō est in Publiciana: vt ff. de Publiciana. l. pe. & fi.

i Vendicet. Hoc videtur falsum. nam aut habeo dominium, & tunc non vendico quod habeo: si nō habeo, nec sic vendico: vt ff. de rei vēdica. l. in rē actio. j. resp. Item dominiū est ius & res incorporalis: quomodo ergo vendicatur? Sed dic dominium. i. rē ratione dominij.

k Eo casu. Scilicet isto supradicto.

l Deficere actionē. Quod erat scd̃m ius ciuile.

m Actio. s. Publiciana, vt statim subijcit: aliàs nisi praetor actionis nomen diceret, in factum daretur, sicut ex ciuili obligatione nouā datur condictio ex lege, si non caueatur de nomine actionis: vt ff. nau. caupo. stabula. l. & ita. §. ait praetor. in gloss. ij. & ff. de condictio. ex leg. l. j.

ADDITIO Nota glo. secundum Dyn. quā tene menti pro regula, quae actio cōpetat ex remedio ciuili, vel praetorio: pro qua facit tex. ff. de adult. l. quod ex bir. Sed cōtra hoc opponitur de l sed & si possessio. in prin. de rerū. cōiuncta glo. in. ver. dandā. vbi actio in factum, & Publiciana videtur esse idē. Sed tu respon. vt ibi per gl. & doct. Ang.

n Dicit. Et sic vr̃, quod praetor permittit mentiri: quod Placē. cōcessit 4 idē in sequentibus casibus tribus. & facit C. de bo. mat. l. j. vñ sic libellū formabat, Peto talē rem, quā possides, & quā emi, vel alia simili iusta causa habui à non domino: qa dico me vsucepisse. Nā licet haec verba: qa dico me vsucepisse & c. directā rei vendicationē magis videbatur inducere tñ ex adiunctis Publicianā signant. Alij dixerūt ita esse formādū, Peto talem rē, quā dico meā: sed quia forte nō possem probare meā. propono Publicianā. 5 Alij dicūt vtranque alternatiuè proponi. s. rei vend. & Publicianam. hoc modo, Peto talem rē iure directi dominij vel quasi, & hāc approbat consuetudo. 6 Sed certe duę primę nō placent, quia quomodo diceret rem suā vsucepisse, cū hoc non sit verū? sic enim peieraret in sacramēto calū. vt C. de iureiur. propter cal. dā. l. ij. Sed illi respondent, quia hoc facit lege permittente, vnde non peierat. ff. qui satis. cog. l. fi. Sed nec vltima placet, qa vnā debet eligere, & nō pluribus agere act. vt ff. de reg. iu. l. nemo. §. quoties. Dic ergo quarto esse formandū in hunc modū libellū: Peto rem talem mihi restitui iure quasi dominij, pinde ac si vsucepissē. Verbū n quasi, positū j. e. §. alię, hic repete, & similitudinatiuè ponatur. nō affirmatiue i. dicere, sicut vendicatē quoad effectū re verè vsucapta, ita nūc quasi vsucapta. & Ita in sequentib⁹ casibus. Ex praedictis patet, & quae; sunt necessaria, vt det Publi. s. traditio, vel quasi. qd̃ dico pp res incorporales q̃ tradi nō possunt, vt ff. de acq re. domi. l. sed & uus §. incorporales. ff. de publi. l. j. & l. traditionem. §. j. Secundo, quod ex titulo apto ad mutationē dominij vt hic dicit, vt ex vēditione, vel similib⁹. itē quod à non domino acceperit, Nā aliàs dominiū esset translatum ff. eod. de publi l. j. in prin ibi, à nō domin & ibi no. Itē quarto, quod bona fide acceperit: vnde credidit se dominum factum esse tunc. 7 vt ff. de pub. in rem act. l. eum qui furioso. §. praetor.

1 Idem Fab. Ang. & Ias.

2 No. gl. quod furtu & rapina nō cōnumerantur inter casus fortuitos. Angel.

Actio Publiciana vtrum competat habenti vtile dominium.

3 Et bene Nic. Fab. & Ia.

Actio in factū est Praetoria, condictio ex lege, est ciuilis.

4 Et male. Fa. An. & Ia.

5 Dic quod istas duas libellādi formas. glo. infra reprobat. & bene secūdū doc. & maxime reprobat istam vltimam, quia hodie nō est necesse exprimat nomē actionis in libello. vt in c. examinata. & ibi. An.

6 Et etiā si certitudo erat probabilis. Ia.

7 Et bene Nic. Fab. Ang. & Ia.

cepit:& ita vindicat suam esse, quæ actio Publiciana appellatur: quoniam primũ à Publicio [a] pro re in edicto ꝓposita est.

Quemadmodũ Publiciana pro re nondũ vsucapta recuperanda dat, ita ex diuerso rescissoria actio pro re, q̃ vsucapta est à parte rehabenda, si quis itaque Reipublicæ aliave quauis cã absens rẽ p̃sentis vsuceperit, domino cõcessum est, reuerso possessore (impetrata prius restitutione vsucapionis) statim intra annum rescissoriam actionẽ instaurare: perindeq; rem petere, atq; si vsu nũquam capta fuisset.

Rursus ex diuerso, si

Quinto, q̃ credat se dominum hodie non esse, cum proponit eam: aliàs esset sibi contrarius. Sed tñ duo prima ex his quinq; sunt difficilia agẽri. s. ꝓbatio traditiõis, & tituli: reliqua cõsistũt in intellectu agẽtis, cũ sint de sua cõscientia, [1] quę p testes ꝓbari non possunt. Sed qd si dubitat hodie vtrum actor fuerit dñs, vel nõ? Rñ. salua fide ꝓponat qđ sibi melius vĩ, vel rei vẽdicationẽ, vel Pub. Sed qñ penitus est in dubio, proponat Publicianã: & in ea obtinebit, nisi aduersarius probet actorem huius dñm fuisse: quòd si probet, dabitur ei rei vendica. qui enim egit actione Public. & succubuit: nõ repellit à rei vẽdicatione directa. Idẽ ɔ̃: vt ff. de euict. l. minor. §. si seruus. licet quidã dixerunt ɔ̃ in vtroq; casu: quia ius suũ vndecunq; & qualecunq; in primo iudicio deduxisse vĩ: vt ff. de excep. rei iudic. l. si mater. §. eandẽ. Sed expone vndecunq; & qualecunq;. i. siue de iure ciuili, siue de iure gentiũ dũmodo directũ: vt ff. de rei vendi. l. in rem act. in princ. At illi dicebant, siue directum, siue vtile & ita patet, q̃ cũ sint cõtrariæ [2] rei vẽdicatio directa, & Publicia. vno libello proponi non pñt: vt C. si ser. ex. l. j. sed ex consuetudine ɔ̃rium seruatur. Nã vtraq; simul proponitur: licet sup. vna probationes tñ inducat: ne sibi ɔ̃rius sit. qđ certe est cõtra d. l. C. & regulam illam. ff. de reg. iur. l. nemo §. quoties & hoc ex parte actoris. Ex parte aũt rei spectamus an possideat, vel dolo desierit possidere: vt in rei vẽdi. diximus. Nã ɔ̃ omnem possidentẽ dat. præterquam ɔ̃ dñm: vt ff. de Publi. l. pen. & l. fi. Sed etiam ɔ̃ dñm datur in sex casibus [1] Primus est, si à non dño emi qui postea vero dño successit, & ad eũ possessio redierit: nam licet sit factus dñs, tenetur tamen Publ. vt ff. de rei vend. l. si à Titio. Secundus est, si rem à non domino emi, & postea verus dominus voluerit à me vendicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illum redijt, agam Publiciana. & si excipiat de dominio, ego replicabo: quia quandoq; eo agente fui absolutus: vt ff. excep. rei iudi. l. si quis rem. Tertius est. si egi noxaliter contra bo. fid. poss. serui, & ipse dedit mihi eũ pro noxa: siue enim contra me possidẽtem verus dominus agat, siue eo possidente ego agã Public. obtineo: vt ff. de noxa. l. & generaliter. & l. præcedẽti. in fi. Quartus est, si ego fui missus i poss. vicinæ dom⁹, quam aliquis bona fide possidebat, possessore nõ cauente: & postea verus dñs inueniatur possidere vi forte. & vnde vi interdictũ. & Public. habeo: vt ff. de damno inf. l. damni. §. si pupillus. versi. non solum. Quintus etiam adijcitur. vt si rem possideo, & eam non dolo, sed culpa desij possidere: & hic litis æstimationem tantum, secundum ius vendicanti præstiti, vt ff. de rei ven. l. qui restituere. si postea res ad dominum redeat. agam Public. contra eum: vt ff. de rei vendic. l. si culpa. Vel expone s. illiam: vt habeat vtilem actionem, quam actor directã haberet, quasi nomen emisse videatur. Sextus adijcit, si me mandante rem meam vendidisti. sed me prohibente tradidisti emptori, hac act. vel exceptione defenditur. Præterea etiam contra me dominum hac actione agitur, vt ff. de Publ. l. Papinianus.

ADDITIO. No. hanc gl. quę ponit casus, in quibus datur Publ. contra dñm. idem not. in l. fi. ff. eo. Et a Iserte, q̃ licet Angel. in d. l. fin. addat casum l. Papinianus. ff. eo secundũ lec. Dyn. l. ibi, q̃ procurator vendidit rem domini, tamen non est opus q̃ addatur: quia habes hic gl. ordi. cum dicit, Sextus adijcitur si me mandante rem meam vendidisti pondera ibi, meam, & sic mandantis. Ang.

[1] Ista gl. est singu. sm Bal. i c. bonæ. 2. de postul. prælato.

[2] Origine. nã effectu sunt æquipollentes. Ia.

[1] Istã gl. vsque ad fi sequuntur Nico. Dyn. Fa. & Ia.

[a] A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta: vt s. de l. Aquil. ex hoc tamen capite.

Diuisio.

Rursus. iste §. diuiditur in duas partes. Primo ponit de restitutione danda præsenti contra absentem. Secundo addit, & extendit ad alios multos casus. Secunda ibi, Quod genus.

CASVS. Duo sunt hic posita. s. rursus, quæ est dictio iteratiua: & ẽt hęc dictio, ex diuerso dictionẽ iteratiuã ideo bis posuit, quia sicut s. tractauit de prætoria in rẽ, sic & hic, licet aliquis posset dicere, q̃ hic tractet de prætoria i psonã: in pluribus tñ rescissoria in rẽ. & ẽt fuit rõ. qm̃ Io. in arbore act. posuit inter act. reales referens se ad ea, quæ frequẽtius accidũt & contingũt. Et ita rñd. do. Iac. de Bel. reprehẽdẽti dñm Io. eo q̃ rescissoriã inter reales ordinauit in arbore sua. Ex diuerso aũt dicit: qa hic tractauit de actione p quã actor negat aliũ vsucepisse qđ vsuceperat i superiori. §. tractauit qualiter actor affirmat se vsucepisse qđ nõ vsucepit. Qualiter aũt absens rẽ pñtis p̃t vsucapere, habes s. gl. Itẽ scire debes, q̃ i isto §. no. secũda cã instĩtionis ti. de maiorib. restituẽdis, Prima. n. cã fuit, ne absentes à pñtibus lęderent. vel si lęderent. vt restituerent. & de ista cã tractatũ est s. proxi. §. Secunda cã fuit, ne lęderent p̃sentes ab absentib⁹. & de ista secũda cã tractat §. iste. s. de restituendis pñtibus ɔ̃ absentes. Sed qd si ambo essent absentes? restituerentur ne vnus ɔ̃ aliũ? Rñ. q̃ sic. Bene n. restituit priuilegiatus ɔ̃ priuilegiatũ, vt ecclesia ɔ̃ eccleũã, & minor ɔ̃ minorẽ. Tria. n. principaliter debes scire circa istũ §. Primũ est, qñ & quibus det restitutio, & de hoc vsque huc dictũ est. Secundũ est, intra qđ tẽpus detur restõ: de quo diuersimodè dicunt, vt habes not. super l. quo tpe militiæ. C. de resti. mi. & ff. ex qui. cau. ma. l. ab hostib⁹. §. sed quod simpliciter. Dñs aũt Iac. dicebat q̃ tẽpus ipsius nõ mutat: sed est semper quadriẽniũ cõtinuũ: sed cũ aliq̃s tẽpore læsus sit, tẽpus ad hoc bene mutat. Tertium est de rescissoria. Doc. aũt dicũt, q̃ nõ est ꝓpriũ nomen act. & dicebãt, q̃ minores restituuntur ac. & minores off. io. Dñs Ia. dicit ɔ̃riũ. Dicit. n. l. q̃ simili mõ restituuntur maiores, & minores: vnde dicebãt, q̃ nihil aliud est rescissoria. quã actio, q̃ primo ante vsuca. vel præscri. fuit directa, modo est vtilis. Itẽ qd est q̃ dicit hũc lib. corrigi p C. cũ liber iste postea factus sit, & ante Pand. Codex factus sit: vt s. in proœ n. §. & cũ sacratissimas? ad hoc resp. q̃ verum est, q̃ Imp. primo ad Imperiales cõstitutiones curã suã direxerit & ex tribus Codi. s. Hermog. Greg. & Theo. fecit fieri vnum, C. quem suo felici nõie nuncupauit: deinde erexit curã suam ad immensa iuris prudentiæ volumina &c. Et tertio librum istũ mandauit componendum: vt s. habetur in proœ. præalle. §. sed postea videns imperiales constitutiones vagari extra corpus iuris, mandauit postea dissolui Cod. & quod inserentur illæ cõstitutiones: & sic factum fuit: vnde constitutio illa, q̃ corrigit lib. istum, est vna de constitutionibus.

Libellus in actione rescissoria.

Hac

quis cùm Reipublicæ [a] causa abesset, [b] vel in [d] hostium [c] potestate esset, rem eius, qui in ciuitate esset, [e] vsuceperit: permittitur domino, si possessor Reipublicæ causa abesse desierit, tunc intra annum [f] rescissa [g] vsucapione [†] eam petere: idest, ita petere, vt dicat, possessionem vsu nō cepisse, [h] & ob id suam rē esse. Quod genus actionis, [i] & alijs quibusdā [k] simili æquitate, motus prętor accommodat: sicut ex latiori Digestorū, seu Pādectarum volumine intelligere licet.

Quæ in creditorū fraudē alienata fuerāt, pide à q-

[1] Hic tractatur de actione rescissoria, in qua qualiter formet lib. est videndū. Sed primo sciendū est quod actio rescissoria locū habet, cum absens causa reipu. vel captus ab hostibus, vel ex alia cā necessaria, vel probabili vsucepit rem pśentis, vel pśens rem absentis ex causis prędictis: vt in hoc §. rursus. & ff. qui. ex cau. ma. in integ. restitu. l. 1. & 2. vnde tenuar so absente formabitur lib. in hūc modū. Dico ergo a. contra b. quod ipse in absentia mea rē meā vsucepit: vnde supplico vobis domine iudex, implorando officiū vestrū, quatenus rescindatis vsucapionē, vt ea rescissa possim rē meā petere quasi eā non vsucepisset. Quo impetrato, poterit agere vtili rescissoria rei vendica. Nec erit proprium nomē actionis hoc quod dico rescissoria, sed adiectio qualitatis. & illa, quæ primo erat directa. dabitur vtilis: vt C. qui. ex cau. ma. in inte. resti. l. 1. & C. de postli. reuer. & de redemp. l. ab hostibus. 1.

Rursus ex diuerso. idest contrario. Nā supra affirmando, & se vsucepisse dicit: hic negando, & aduersarium non vsucepisse dicit. Accur.

[a] Reipublicæ. Scilicet ciuitatis Romæ: vt ff de ver. sign. l. eum qui. Idem tamen ex generali clausula posita. ff. ex qui. cau. ma. l. 1. in fi. Idem in cæteris ciuitatibus dicendū est: vt ff. ex quib. cau. ma l. sed & si per prætorem. §. pen. Idem etiam si causa municipij absentis: [1] vt ff ex quib. cau. ma. l. legatis.

[b] Abesset. Alias absens esset. Iste qui abfuit Reipublicæ causa rem pręsentis duobus modis potuit vsucapere. s. per se: & quia rē illam secum detulit, siue domi dimisit, & animo possedit: vt dicit de eo qui ad nundinas profectus est: vt ff. de acq. poss. l. clam possi. §. qui ad nundinas. Item per alium, s. per filiū vel seruum, vt statim in captiuo dicemus.

[c] Vel in hostium. Qui sint hostes, dicitur ff. de cap. l. hostes. & ff de verb. sig. l. hostes. s. quibus populus Romanus bellū indixit, vel qui Populo Rom. bellū indixerunt. Si ergo ab alio quis capiatur, nunquid hoc locū habebit, quod hic dicitur? Credo quod sic: [2] sicut quando abest causa alterius ciuitatis, vel municipij: vt s. dictum est. In hoc aūt differunt. quia nō fiunt serui talium hostium: vt ff. de cap. l. hostes. & sic poterit facere testam. quod aliàs non posset: [3] cū esset seruus: imò & eius obses non posset: vt ff. de test. l. eius qui. & l. obsides. Accur.

ADDITIO. Idē si princeps, vel Papa, siue eius legatus de cōmissione Papæ, alicui ciuitati subditæ ecclesiæ bellū indixerit: quia capti efficiūtur serui, & eorū bona efficiuntur capiētiū. & sic in oībus his habebit locum fictio postliminij. quod no. pperuò.

[d] Potestate. i. seruitute. [4] Aliàs accipit pro iurisdictione, vt cū dicimus, potestas habet hoīes de districtu in potestate. i. iurisdictione. Itē ponit pro obediētia, in qua potestate est monachus sub abbate, & clerici sub platis. Item ponit pro dilectiōe siue pietate. & hæc patria potestas dr: vt ff. de ver. si. l. potestatis. Sed quo iste ab hostibus captus poterit vsucapere, cū ipse ab alio possideat: vt s. de iu. pso §. serui ergo ipse possidere nō pt: vt ff ad l. fal. de adul. l. sic eueniet. ibi, in sua. n. &. ff. de acqui. re. do. l. homo lib. §. generaliter quid. ergo nec vsucapere. vt ff. de vso. fine possessione? Rñ. vsucapit p filiū. vel p seruū i re peculiari [5] vt ff. ex qui. cau. ma. l. itē ait ptor. §. hæc aūt. & l. denique. & l. ait ptor §. hi plane. & ff. de vsuca. l. Insto. §. fi. Sed nec vr, quod seruum possit captiuus vsucapere: vt ff. de vsuca. l. neq; seruus. Sed dic quod illa loquitur in cā non peculiari: quod verū est. vel loquitur ipsa veritate inspectā [6] hic aūt iure postliminij inspecto, quod prævalet veritati: vt s. quib. mo. ius patr. pot. sol. §. si ab hostibus.

ADDITIO. Doctor. cōiter sequuntur glo. & do. Ias. ita probat hic Ang. quē videas. & dū textus noster dicit, quod captiuus ab hostibus pt vsucapere. sac. exemplificat de actiōe psonali, i qua currit præscriptio, non ex possessione præscribentis, sed ex solo cursu temporis, negligentia petentis: vide per eum.

[e] In ciuitate esset. q. d. qui nō abest. Quid ergo, si vterq; abest. & alter alterius rē vsucapit? Rñ & tūc habet locū hæc restitutio: [7] vt ff. ex quib. cau. ma. l. fi. vr aūt desinere abesse, cū domū rediit, vel redire potuit finito negotio, pro quo erat absens, & tūc dr desinere abesse, nisi iusta cā impeditus fuerit in redeundo: statuuntur enim ei xx. milliaria diurna: vt ff ex quib. cau. ma. l. sicut. §. tādiu. Et sic patet, quod de necessaria absentia tunc intelligitur: [8] alias secus: vt ff. ex quib. caus. ma. l. hi qui. & l. seq. sed verbum deserti, hic positum strictius ponit. i. quod possit conueniri. Item ecōtra, si præsens rē absentis vsucepit: vt ff. ex quib. cau ma. l. 3 §. verba & tunc siue cōpleta est tota vsucapio in præsentia. i. intra modicum tēpus: siue in absentia, siue postea parum. idē est: et ff eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

[f] Annū. s. vtilē qui cōstat ex 365. dieb.: vt ff de statul. l. cū hæres. § Stichus. In quibus actor habebit facultatē agēdi: nec impediretur p se, nec p reū. nec p iudicē. Nā hęc tria necessaria sunt vt vtilis dies aut annus curret: vt ff. de diuer. & tēp. pręscri. l. 1. Hodie verò in oībus restitutionibus quadriennium cōtinuum cōputatur. C de tēp. in inte. rest. l. fi. & ita no. hic, quod hic liber corrigitur p C. in hoc anno vtili generaliter secundū quosdā. Sed dico secus: quia illa tm in restitutionibus dicit: vnde in illis remanet vtilis annus.

[g] Rescissa. Per in integ. resti. petitā à iudice viuo: vt subducatur tēpus vsucapionis, quo fuit absens: vt C. de resti. mili. l. 3 sicut & minores petūt: vt ff. de excep. l. exceptiones, q. psonæ. in fi. Et hoc ipsum. s. quod postulare ptr. à moruo pǭtore cōceditur eis: vt ff e. l. j. p totū. Restituit ergo eos ptor vtiosus, [9] vt sic agāt antiqua actione, ac si res nō esset vsucapta, vel actio pscripta & ideo actio ad quā restituitur, dr rescissoria, quod sit nomē propriū actiōis, sed q erat primo realis, siue personalis directa, nūc dr vtilis: vt C. ex quib. caus. ma. l. fin. & de cap. l. ab hostibus. [10] Alij dicūt [11] quod statim eo reuerso habet rescissoriā: & dicūt esse propriū nomē actionis & sic dicūt, quod maiores iure actiōis, sed minores officio iudicis restituūtur. Dicūt tñ, quod hęc rescissoria actio efficaciā nō hēt, antequā insufflet in eā prætor spiritū vitæ dādo restitutionem, quod satis recidit in primā opinionē. Nam semper verū est hoc, quod à prætoris motu edicto hoc fit: & authoritate prætoris vini.

[h] Vsu nō cepisse. Et sic vr concedere mētiri, quod P. cōfitetur. Sed dic quod nō mentitur, sed dicit sibi restituēdū ac si vsucaptū nō esset: vt s. proxi. §. diximus.

[i] Actionis. Scilicet rescissoriæ supradictæ. Accur.

[k] Quibusdā. Vt si rē absentis vsucapiat præsens. [12]

Item

[1] Per actionem quę ob id vocatur rescissoria de qua pulchrè Frāc. Hot. hic.

[2] Dic idē si esset absens p facto vnius villæ, vel castri: qa largo modo dr abesse causa reipub. vt not. gl. i l. legatis. al le. j. Ang.

[3] Et bñ: qa qñ pśens ē ab absentē datur restitutio nō refert de causa absentiæ. Ang. & Ia.

[3] Sequuntur hāc gl. Ang. & Ia.

[4] Melius dixisset. i. dominio. Ni. & Ias.

Et quot modis potestas accipiatur. Mandos. in gl. Facu. §. Et in ipsa. in ve. pātre.

[5] Sequitur hāc gl. Ia.

[6] Idē Dy. Ang. & Ia.

[7] Istā gl. approbāt Angel. Ias.

[8] Qñ absens cōtra pśentē restituitur: aliàs nō fit distinctio sm Ias.

Recepta ac cōis resolutio ast quod si vsucapio sit p maiori parte cōpleta i absentia, & finita in absentia, ille absēs restituitur, ad tempus absentis dūtaxat reliquum verū tpis ad vsucapitalis cō modū cedat. Et ita doct. in l. qd tempore. C. de resti. mili.

Et hæc op. cōiter approbatur in d. l. fin.

[9] Istud. ergo quo petitur restitutio, ast officiū iudicis: facit l. qd si minor. §. fi. ff. d minor. & est ear. i ter minis. i l. si qs stipulatus. ff. a q. cau. maior. & hi cōprobant tōgē qa quoniam verba leg. referūtur ad iudicē tunc ex illo edicto oritur officiū iudicis: vt no. glo. in l. si tutor. C. de col. & habetur i l. iij. ff de alim. & ci ba. leg. & not. plenè Bar. in l. j. ff. de condi. ex leg. sed hoc adictum est huiusmodi. vt l j. i fi. ff ex q. cau. mat. Igitur &c. Angel.

[10] Istæ duæ leges nihil faciūt ad propositum.

[11] Et malè secūdū doct. hic.

[12] Istam tenēt Dy. & Bal.

Item si absens fuit probabili causa, vt studiorū. Itē in vinculis positus: vt ff ea quib. ex cau. ma. l. 1. & l. sed & si per prętorē. in si & l. seq. & de illis legibus j. facit mentionem, cum dicit de volumine ff. vete. rum.

Itē si quis. Diuiditur in duas partes. Primo ponit̄ dictum, ex quo tacita quæstio Secūdo determinatio quæstionis Secūda ibi. Permittit̄. De rescissione alienationis. s. qualiter possim petere

buscumq; possessoribus per creditores prius in bonorū debitoris possessionem missos reuocari possunt at que tradita non fuissent, & semper in debitoris patrimonio mansissent.

Itē si quis † in fraudē a

per rescissoriā rē meā absente me vsucaptā. vel præteri piam rescissa vsucapione per beneficiū restitutionis satis est dictū s. in materia sua. Nunc aūt vidēdū est de quadā alia reuocatione, quæ fit alio casu, videlicet de reuocatione, q̄ fit à creditore, qñ debitor in fraudē creditorū mala fide alienat. Et circa hanc materiā dicit legislator breuiter, q̄ si debitor mala fida in fraudē creditorum alienauerit, permittit̄ creditoribus bona fide reuocare ab ipso ea, quæ sunt alienata, proinde ac si bona illa remansecint in bonis debitoris illius. Vñ hic tractat de alia reuocatoria, quā fecit in proœ. §. q̄ vocat̄ Pauliana. Sed vr̄ in prin. q̄ prætor p̄mittat mentiri hic sicut in duob. proxi. §§. Et resp. q̄ nec hic, nec ibi parmittit p̄tor mentiri. ipsa. n. verba hic posita sunt, sicut in bonis debitoris mansissent: & verba posita superius, acsi nō vsucepisset. effectū denotanti q. d sicut in rescissoria permittitur ei qui fuit absens cā Reipublicæ, vel alia iusta causa, dū res sua vsucapta fuit, in effectu agere, ac si rē suam non vsucepisset aduersarius: eo q̄ fingit lex rem non esse vsucaptam, rescissa vsucapione per beneficium restitutionis: & sicut prætor fingit hoc nō esse vsucaptū, quod in veritate est vsucaptū, remouēdo vsucapionē de medio: & sic fictio hęc veritati pręiudicat: sicut & alibi in fictione legis Cor. quæ fingit captiuum mortuum, præmortuū prima hora captiuitatis, & fictione postliminij: vbi fingit̄ captiuum fuit semper fuisse in ciuitate: vt ff. de capti. & postl. re. l. postliminiū. & l. pater. § si & l. qđ si filius. ne & in ista reuocatoria permittitur creditoribus rē debitorit in eorū fraudē alienatā, acsi nō esset alienata, petere. Sed vr̄, q̄ malè ponit̄ in litera hæc dictio iteratiua itē, cū in prę. §. tractatū sit de reuocatoria in rē: cum Pauliana sit in p̄sonā. Cū igit̄ sumus in tractatu prætoriarū realiū, sicut patet j. & s. & in illo §. in personā. vbi de personalibus agetur: malè vr̄ hic inserere actiones prætorias personales: & malè vr̄ hic poni hęc dictio itē, iteratiua: cū quasi de alia materia hic tractet. Ad hoc rñd. Non est dubiū, quin Pauliana, de qua principaliter in hoc §. tractatur, & aliæ de quibus fit mentio. s. Pauliana, Fauiana & Caluisiana. ff. de vsu. l. videamus. 2. §. in Fauiana, inter personales sint: tamen eas inter prætorias interserit propter similitudinem, quam habent in reuocando, iō dicit. itē super isto §. pōt formari vnū quare. tale: Reuocat̄ per Paul. quod in fraudem creditorū à debitoribus est alienatum: per Caluisia. aūt & Fauian (quanquam super hoc sit dissensio) reuocat̄ illud quod i fraudē patroni est à liberto alienatū. Quare ergo cum necesse sit, q̄ probetur fraus tā emptoris quā vēditoris ad hoc, q̄ creditor possit reuocare illud qđ in fraudem eius est alienatū. in reuocatione q̄ fit à patrono rei alienatæ in eius fraudē à liberto suo, sufficit, q̄ probet fraudē alienantis solū? Ad hoc dr̄ q̄ creditor, qui agit Pau. reuocat alienata ab eius debitore nō soluto pretio: & p̄p hoc grauatur: quia tam emptoris, quā venditoris fraudē necesse habet probare. Patronus aūt qui vult reuocare alienata in eius fraudē necesse habet soluere pretium emptori: & ideo in hoc releuatur: quia nō habet necesse probare, nisi fraudem alienantis. Sed do mine, quę est ratio huius diuersitatis, q̄ plus debeat grauari patronus, quā creditor qui reuocat? Frater de cre iust. Rō vna iam dicta est s. quia qui I vno grauatur, in alio debet releuari p̄ l. ff. de iureiu. l. eū q. in prin. in gl. probādi. Alia rō est ista, & magis specialis, quia patronus q̄ reuocat, certat de lucro captando, creditor āt de dāno vitando. De act. autem Pau. Faui. & Calui. diuersimode sētiūt. Quidā. n. sicut Car & omnes antiqui vsq; ad Io. & Azo. dixerunt. q̄ Caluisiana datur patrono, & Pauliana creditori. & Fauiana vtrique. Et pro sa allegabant l. ff. de vsu. l. videamus. 2. §. in Fauiana. Dixerūt. n. q̄ in l. illa dicit litera, per quas. vnde isti fecerūt tales versus. Cal. pa. sed Pau. cre. Fauiana cauebit vtrique. Io. & B & eorum sequaces dixerunt, q̄ Fauiana patrono, Pauliana creditori, & Caluisiana dat̄ vtrique. per alios versus, Creditor à Paulo, Fauioq; patronus amerur: Istis Caluisius cōis amicus habetur. Do. Guid. dicit, q̄ Pauliana datur soli creditori, secūdum quod omnes alij dicunt: quia Caluisiana, & Fauiana dantur soli patrono, & nunquā creditori: nec meminit se vidisse legem: quæ dicat Fauianam, vel Caluisianam dari creditori, nisi in l. videamus. de vsu. sit ista litera per quas, quod non credit: cōia enim est litera, per quam: & non per quas. Franc.

† Sessio debitor.

Libellus in actione in factum, quæ & Pauliana dicitur.

Hic de alia prætoria & p̄sonali tangit̄: & illa dat̄ creditori ad reuocādū ea, q̄ in fraudē eius sunt alienata: & appellat̄ Pauliana, siue in factū, de qua ff de vsur. l. videamus. 2. §. in Fauiana & ff. de his, q̄ i fraude cre. l. hæc in factū. Et ponit̄ hæc act. inter reales, p̄p quandā similitudinē, quā habet cū rescissoria. q̄a sicut p̄ illā rescindit̄ vsucapio, ita & p̄ hāc traditio, vt in hoc §. item si qui. & forma in ea libel. sic, Dico ego c. cōtra b, q̄ debitor meus alienauit, & vēdidit ei in fraudē bona sua, & ego iussus fui ex iusta p̄sidis possidere bona ipsius debitoris: vnde proponēdo cōtra ipsum Paulianā act. peto possidere illa bona, ac si non essent tradita ipsi b, & bo. pos. in ma trāsferendā adiudicari peto Causa istius act. est hæc. & q̄a in fraudē alienauit, peto &c & sufficit. q̄ loco act. ponat̄ cā sic: Vnde cū in meā fraudē debitor alienauerit, peto &c. Et datur ista Pau. ad reuocanda corporalia, actio vero in factū datur ad incorporalia, s̄m quosdā. Sed dicas, q̄ Pau. non est proprium nomen act. sed quædam adiectio: & datur actio in factum, tam pro corporalibus, quam pro incorporalibus.

Libellus in actione fauiana.

Actio verò Fauiana datur patrono ad reuocandū ea. quę libertus in eius fraudem alienauit & eodem modo formabis lib. sicut in Pau. vel in act. in factū. de qua est hic proxi. dictum.

Libellus in actione Caluisiana.

Caluisiana verò actio datur vtrique. s. tam creditori, quam patrono: in qua eodem modo form. lib. sicut in prædic. action.

a In fraudē. No. q̄ vterq; tā debitor, quam receptor oportet q̄ fraudē participet, . qñ titulus nō est lucratiuus: si aūt est lucratiuus, (puta donationis: vt si dedit: & hoc intellige ad hoc vt creditor possit reuocare alienationē) tunc sufficit fraudē debitoris tīn interuenire. vt C. de reuo. ijs quæ in frau cre. l. pen. & ff. quæ in fraud. credito. l qui autem. §. hoc edict. & §. similiq; modo. Et de hac frauda no. bonam distinct. quia aut adhibetur à debitore alienante inter vinos

a Secus si patrono reuocat alienata quocunq; titulo quā nis solus libertus participauerit. fraudē Angel. & Iai.

creditorū [a] rē suā [b] alicui tradiderit [c] bonis eius à creditoribus possessis [c] ex sniā pſidis [d] pmittit [e] ipsis creditorib. rescissa traditione eā rem petere: [f] idest, dicere eam traditā non esse, & ob id in bonis debitoris mansisse. [g] *Seruiana quoq;, et quasi Seruiana, quae et hypothecaria dicitur, in rē praetoriae sūt. Prima locatori cōpetit in res inquilini, vel coloni, edib', vel fundo locato inuectas: q̄ pro merce de locationis (etsi nihil cōuenerit) tacitè hypothecata sunt: altera verò reliqui creditores pignora et eorū hypothecas persequūtur: nec refert, an cuius noie experiuntur pignus sit, idest, in re mobili tradita, an verò hypotheca, idest, in re soli consistens:*

viuos, aut i vltima voluntate, vt à liberto in fraudē patroni similiter fiet viuos: vel in vltima volūtate. si in vltima voluntate: vel aut p legata, aut p libertates: & si p libertates, aut directas, aut fideicōmissarias. Si debitor in fraudē alienet inter viuos, vno casu praesumit fraus scilicet qñ omnia alienauit: vt ff. eo. quę in fraudē cre. l. omnes. §. Lucius. [c] Si autem non omnia, non praesumitur: sępè enim de facultatibus suis amplius, quam in eis est, sperant homines: vt ℥. qui ma. nō po. §. in fraudē. debet ergo eam probare creditor. Et haec distinctio per omnia seruatur, etiam in patrono: vt ff. de probat. l. patronus. & l. quoties. §. qui dolo. In vltima voluntate si legatum, vel fideicommissum in fraudē creditoris reliquit, solum euentum inspicimus, licet fraus nō interuenerit: vt in donatione cā mortis: vt C. de iure delib. l. fin. §. si verò creditores, cum legata nō debeantur, nisi deducto ęre alieno: vt ff. eo. quae in fra. cre. l. qui autē §. pen. & ad Trebel. l. j. § is qui quadringēta. Idem in patrono per omnia, si libertus in fraudem legauit, vel fideicommissum reliquit, vel donauit causa mortis. nam solum euentum inspicimus: vt ff. si quid in frau. patr. l. j. in prin. & §. j. In libertatibus autem in fraudem relictis, distingue directas à fideicommissarijs. In primo enim casu cōsilium, & euentum: in secundo euentum tantum inspicimus: vt C. qui ma. non pos. l. fi. & l. j.

[a] Creditorum. Large accipe p omni eo, cui aliquid debetur: vt ff. de ver. signi. l. creditorū & l. creditores. & l. si eui. & in Auth. de fideius. §. penul. colla. j.

[b] Rem suam. Scilicet corporalem, ex eo quod dicit, tradiderit. Idem tñ est i incorporalibus, vt patet per multa exempla. ff. q̄ in frau. cre. l. j. ij. & 3. vsq; ad legem. qui autem.

ADDITIO. Nota sing. illā l. in principio, q. si debitor repudiat hęreditatem, vel legatum, vel alio mō, & titulo poterat acquirere, & nō vult: imò repudiat & in fraudem, & despectum creditorum: an habeat locum ista materia? Dicitur ibi q. non: quia dūmodo non diminuat de suo patrimonio, non habet locum dispositio huius §. quod nota bene Ang.

[c] Possessis. Idest possideri iussis: nec n. re ipsa à creditorib. fuerant possessa bona debitoris, cū ipse alienauerit. Vel dic [z] possessis q̄ rem: ferant, & nō sufficiebant: vt ff. eo. l. ait praetor, quę Lucius.

[d] Pręsidis. Puta quia fuit condemnatus, & nō satisfecit cōdemnationi intra tempus. Vnde missus fuit actor in posses. bo.

[e] Permittitur. Intra annum vtilem. ff. de ijs quae in frau. cre. l. j. primo rñ. de eo tamē qd' peruenit ad eum, vel quod dolo fecit, quo min' perueniret, ppetuo datur: vt ff. e. l. ait ptor, quę Lucius. § haec actio.

ADDITIO. De ista materia excussionis vide hic laiè per doc. & refert hic Ias. casum singu. in authē. contra, rogatus quis. C. ad Treb. vbi etiā in ter vēd. est necessaria excussio bonorum.

[f] Eam rem petere. Sed qua actione? Respon. Pauliana. quae dat creditori ad reuocanda corporalia, sed in factū ad reuocāda iura: vt ff. de vsur. l. videmus. ij. §. in Fauiana. & ff. eo. q̄ in frau. cre. l. hac in factū. [3] Vel verius dic quòd nulla dicit Pauliana, nisi ad eius: quia à Paulo fuit inducta, sed in factū Pauliana dr. quae ad reuocanda corporalia, & incorporalia competit, & dat contra accipientem, & haeredem eius in quantum ad eos peruenit, & nō restituto ei pño vt ff. eo. l. ait ptor, quae Lucius. §. fi. & l seq. & l. si debitor. & l. ex his. in eū autē, qui in fraudē alienauit, actio nō datur, cum nudus sit, nisi ita fraudulēter dispersit: vt res apparere nō possit, quo casu etiam in carcerem detrudet: vt ff. eo. l. fi. §. fi. Est & Fauiana, quae datur soli patrono ad reuocanda ea, quae libertus in fraudē patroni alienauit inter viuos, vel in vltima volūtate, quo minus patronus habeat tertiam: vt ff. si quid in fraud. patro. l. j. in prin. & § j. & supra de success. lib. §. sed nostra constitutio. Est & Caluisiana, & ipsa tam patrono, quàm creditori competit: vt ff. si quid frau. patro. l. in Fauiana. Quidam tamē dicunt contra in eo. qd' de Fauiana dictū est, arg. ff. de vsur. l. videam'. ij. §. in Fauiana. Sed certè ita dicit ibi litera, per quam. & sic refertur ad proximam tantū scilicet Paulianam. Et istae duae imitantur naturā superioris in factū Paulianae. sed q̄ro, quare sunt hic hę positae inter reales ptorias: cum ipsae personales sint: quod probat p id quod dicit litera. In Fauiana quoq;: vt ff. de vsur. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Na proximè dixerat de personalibus: vnde cōtinuat eā cum personalibus, & probat ff. si quid in frau. patr. l. j. §. haec actio. Sed resp. [4] qa similitudinē habet cū superioribus duobus casibus in eo, q. sicut ibi p-mittit aliqd dicere quod nō sit, vel esse faciēda aliqua ac si nō processissent, quę processerūt: sic & hic. Itē sicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo sed in hęc ita dici debēt haec reales, sicut superiores: quod quā concesserunt. Sed respon. hic non petitur qd' meum fuerit: vt in superiori casu, nec quasi meū, vt in Publicia. vt ℥. eod. §. aliae. Nec obst. j. proxi. quia hypothecaria est in rem: nec tamē meū petitur, vel quasi, quia ibi quod peto, peto quasi meū. idest, possessionem per hypothecariam actionē, vel Seruianā. Hic autem neque possessio, neq; dominium est meū. nec fuit: imò in accipien è transiuit, licet in fraudē sit alienatum: vt ff. de contrahen. emp l. si sciēs. in fi. & predictae tres actiões reuocatoriae dicunt. [5] Sed vnde oritur haec act. Respō. ex quasi maleficio qñ dolus fuit in vendente, & emente. Si autē in vendente tantum: tunc potest dici ex quasi cōtractu, si agit cōtra illum possidentem. Sed nunquid habet retentionē, vt ab eo nō reuocetur, si vult soluere, qd' sibi creditori reuocare volenti debetur? Quidā negat: vt arg. ff. re. amo. l. si cū dos § fi. & l. seq. Sed cōtradico instar posterioris creditoris, si vult soluere priori, qd' sibi debetur, potest habere retētionē: vt ff. de euic. l. euict' qd' dic: vt ff de ijs q̄ i fra. cre. l. ait ptor §. illud.

[g] Mansisse. Videtur argo q. pmittat mentiri: quod non est verum, sed ita petit, ac si mansisset in bonis debitoris: vt ℥. eo. §. aliae & §. rursus.

Item Seruiana. Diuiditur in tres partes. Primo q. actio Seruiana, vel quasi Seruianā ait ptoria. Secūdo quę sit differētia inter actionem Seruianam, vel quasi. Tertio, quae sit differētia inter pignus, & hypothecam. Secūda ibi, Seruiana autē. Tertia ibi. Inter pignus. CASVS. Adhuc prosequit Insti. materiam suam

[1] Si cui nō sua spōte, aut volūtate tradiderit, sed inuit', vt pote ex cā iudicati: nō poterit ea res reuocari ab eo, qui suū recepit, quem n. ptes inuitū soluere cogat, impune nō soluere inīquū est l. q. autē. §. apud Labeonē. ff. q̄ in frau. cred. Frā. Hotoma. hic.

[3] Qui tex licet loquatur in alienatione lucratiua: tñ ēt habet locū in ñ. oneroso: vt est gl. i l. q testitui § ver. modū. & ibi Bar. ff. da pb. & ista pcedunt sm Ias. qñ venditio olum bonorū eēt facta p valde minori p̄tio quam valerent. Idē si nō oīa bona, sed maiorē ptē alienauit, vt est gl. no. i l. nomē. §. si lio. l ver. oīs substātia. ff. de leg. 3.

[2] Istā tenēt Nic. Pla. Ioan. Fab.

[3] Hāc gl. intelligunt ducto. in alienatis inter viuos, sed i vltima volūtata dat vel p-dictio indebiti, vt hypothecaria: vt l. fi. § si vato creditores. C. de ius. deli.

[4] Dic q. sunt pionales in tem scriptae. Nic. Ioan. Fab. & Ia.

[5] Et sic tenet gl. q. hę reuocatoriae sint mata pionales: sed d. Ias. in hoc ra pbat glo. & tenet q. sint in rē scriptę. vide hic p eundē.

[6] Vide meliorem text. in l. pior. C. q. pot. in pi. hab. Ias. Diuisio.

utique enim hypotheca-ria semper locus est.

Itẽ † Seruiana, a & qua si Seruiana, q̃ ẽt hypothecaria vocatur, ex ipsius p̃toris iurisdictione substã-tiã capiunt. Seruiana aũt experitur qs b de rebus coloni, c q̃ pignoris d iure pro mercedibus fun di e ei tenenẽ. † Qua-si f Seruiana aũt ẽ, qua creditores pignora, hypo thecasve persequuntur. Inter pignus aũt & hypo thecã, quantũ ad actionẽ hypothecariã attinet, ni-hil iterest, g Nã de qua

suam dicens, q̃ nõ solũ p̃cedentes sent prætoriæ in rem, sed ẽt Seruiena. & quasi Seruiana, q̃ & hypothecaria vocaẽ & statim dicit effectum vtriusq;. Seruiena.n.competit locatori, siue dño domus p rebus coloni, q̃ pignoris iure p mercedib.fundi, vel dom⁹ ta citẽ obligant. Quasi Seruiena aũt vocaẽ alia, p quam creditores pignore. hypothecasq; p̃sequũtur. Quæ at sit differentia iter ista tria nomine, Seruiene, & quasi Seruiana, & Saluianũ interdictũ, q̃ videnẽ noia Synonyma: satis pot sit patere ex notula literæ. Et licet hypothecariæ reuocet nudam possessionem, & Saluianum interdictum similiter, tñ differunt: quia qui intendit Saluianum interdictum, non habet p̃bare nisi vnum: scilicet q̃ ille. qui conduerit domum, tẽpore cõductionis possedit res illas. In Seruiana verò debet probare duo. Dominus autem lec. hic agitabat vnum verbum, de quo nunquam fecerunt mentionem glossatores. s. quare vna actio vocaẽ Seruiane. alia quasi Seruiena. Et ad istam quæstionem ita respõdebat. Actiones vocanẽ veræ. & directæ in casu isto. in quo sunt extensæ. Seruiana autẽ sicut ex primitiua sui natura est, intendebatur ꝯ colonũ. & certẽ postea extẽdebatur ꝯ quemlibet alium debitorẽ: & tunc per extensionẽ sortita est nõm quasi Seruianę. Vel sic. melius: Seruiana dicitur illa actio, q̃ nobis seruit verè. sicut aliquis dicitur nobis verè seruire, qñ gratis seruit. Sic autem est de actio. Seruiana. Qñ.n. domum meam tibi locõ, non conuenio tecũ. q̃ res illatæ mihi sint obligatæ: & tñ tũr: & ita sine pacto interueniente res illatę mihi obligatę sunt, & p eis competit mihi Seruiana. Item volui scire à legislatore, q̃ sit differentia inter pignus, & hypothecam ad hoc, quia in fine prox. § dixit, q̃ quasi Seruiana est actio, per quã creditores pignora, hypothecasve persequũtur. Et ipse tñdet, q̃ nulla est differentia inter pignus & hypothecã, quo ad actionẽ hypothecariam. Nam quæcunq; res fuerit à debitore creditori obligata: siue fuerit tradita, siue nuda cõuentione sine traditione sibi obligata semper potest creditor illam rem à quocũque possessore petere per hypothecariam actionem. In alijs tñ facimus differentiã inter hęc verba. Dicimus.n. q̃ pignus p̃priè dr̃ res obligata, & tradita creditori, Res dico mobilis. Qñ aũt aliqua res nude ꝯuẽtione sine traditione obligatur, eã dicimus appellatione hypothecæ contineri. h.d. Sed vr̃ in principio q̃ litera dicat falsum, cũ dicat, q̃ inter pignus, & hypothecã nulla est differentia: quia actio hypothecariæ datur habenti possessionem ff. de pig. l. & quæ nondũ sunt. §.j. sed qui habet pignus, habet detẽtionem ad minus: quare ergo non põt habere actionem hypothecariam? Frater qui habet pignus, sine dubio quãdiu habet pignoris possessionem, siue detentionem, non habet hypothecariam: sed si pignus traditum fuerit, postea amissum, vel si pignus alij p̃cario concesserit: sic competit creditori hypotheca. & postea cantẽ dicit in notula: vt hac actione peti possit à quolibet possessore. & hoc est quod dicit. Plane.

Libellus in actione Seruiana, & quasi Seruiana.

Hic tangiẽ de Seruiana, & quasi Seruiana, q̃ ẽt hypothecaria vocatur: in quibus qualiter formetur libellus, est videndũ. Sed primo sciendum est, quòd Seruiana datur domino fundi in rebus coloni, q̃ pignoris vlcẽ, vel iure p mercedib. fundi eidem tenẽtur: vt i hoc §. itẽ Seruiana. & ff. ex quib. cau. pig. tacit. ꝯhi. l. ij. Formaẽ ergo in hac actione sic libell⁹. Dico ego a. ꝯ b. q̃ bona, q̃ sunt illata & inuecta in fundũ meum, sunt mihi obligata p mercede fundi, vnde p̃ponendo Seruianam, siue hypothecariam ꝯ ipsum b, peto illa pignora mihi tradi, & eũdẽ b. ad restitutionem eorundem pignorũ mihi condemnari. Causa aũt p ista actione poterit poni hæc. s. Vnde cum bona illa vbicunque sint, ipso iure taciẽ mihi sint obligata, peto &c. Eodem modo for. li. in act. illa hypothecariæ, siue Seruiana, q̃ daẽ dño dom⁹ in bonis inquilini in eadem domum illatis. Quasi Seruiana. siue hypothecaria daẽ creditori ad pignora sua p̃sequẽda: vt ꝯ de act. §. itẽ Seruiana & sic for lib. in ista quasi Seruiena. Dico ego c. ꝯ d, q̃ ipse detinet equũ meũ, quem ipse mihi obligauit p decem lib. vnde proponendo ꝯ ipsum hypotheca. peto dictum equũ mihi tradi, & ipsum ad restitutionẽ ipsius equi ꝯdemnari. Et cauta erit in hoc libello, quã sufficit p̃ponere: scilicet hæc. Vnde cum dictus equus sit p decẽ lib. mihi obligatus, peto &c. Hæ verò act. s. Seruiana, & quasi Seruiana, q̃ hypothecaria vocantur, sunt in rẽ: vnde dantur contra quemlibet possidentem.

a Item Seruiena. Quasi dicat, non solum Publiciana, & rescissoria reales sunt, & prętoriæ, de quib⁹ dictum est: sed etiam duæ istæ capiunt vim ex p̃toris iurisdictione. idest p̃toriæ sunt: vt hic, & ff. de pac. l. si tibi. §. de pignore. Accur.

b Quis. Scilicet dñs fundi: siue sit patriciens, siue nũmis colet. Item ẽs p deterioratione domus, vt ff. in quibus cau pig. vel hypothec. taci cõtrahi. l. ij. licet ex locato sit actio. vt ff. loc. l. qui fundum.

c Coloni. Sub vel inquilini, nam & eius res sũt tacitè obligatæ: vt in quib. cau pig. vẽ hypot taci. ꝯhi. l. ij. Et est colon⁹ in villa, inquilinus in ciuitate: vt ff. de acq. possess. l. res pignoris. Differentia tñ est inter has duas tacitas obligationes nã in rusticis ita demũ, si dñs sciat inducta, & illata: in vrbanis, siue sciet. siue nõ. Et est rõ: quia sãcta rusticitas oĩa palam habet: sed inquilin⁹ multa ẽt eiã apportat. q̃ locator ignorat: vt C. loc. l certi iuris. Ita tñ i vtroq; si eo animo sit inducta, vt ibi sint p̃petuo, non ad tp̃s: vt ff de pign. l. debitor. & in quibus cau. pig. vel hypothe. tac. contr. l. in prædijs. §. j.

d Pignoris. Scilicet taciti.

e Fundi. Vel domus: vt ẽ. dictum est.

f Quasi. Hæc dictio ponitẽ ad dr̃iam superioris, vt ita q̃ ne tñ Seruiana dr̃, à seruendo fortè dicta: cum omne ius aut in acquirẽdo. aut in seruãdo, aut in amittendo ꝯsistat: vt ff. de le. & se. cõ. l. fi. Sed q̃ est differẽtia inter Ser act. & Saluienũ interdictũ. cũ illud ed idẽ competere videaẽ vt ꝯ de inter § interdictũ? tñ. quia in Ser. oportet q̃ creditor p̃bet debitorem fuisse dñm tpe obligationis: vt ff. de pig. l. & q̃ nondũ sunt. §. j. sed in Saluiano sufficit, q̃ p̃bet eũ possedisse. vt colligitur. ff de sal. interdi. l. j. in pri. & diximus. ꝯ de interdi. §. interdictum.

g Nihil interest. Nisi in sono vocis vt ff de pig. l. res hypothecę. §. itẽ pignus. imò & ẽt quãtũ ad actionẽ vr̃ interesse. Nã p̃scriptio habenti pign⁹ nõ currit cũ possideat: sec⁹ i hypothecaria. cui currit p̃scriptio interdũ x. 6 Interdũ xx. 7 interdũ xxx. 8 interdũ el. 9 annorũ: vt C. si aduers cre. l. j & ij. C. de præscri. a xx. vel

Seruiane actio qd differat eb interdicto Saluiano, nullus meo iudicio haerenus explicuit acutius q̃ tñ. Hotomanus hic.

In qua actione duo sunt necessaria: Primũ, vt expressa cõuentio interuenerit inter dñm & colonum sup obligandis rebus inducendis i fundum. l. eo iure. ff. In qbus cau. pignũ vel hypothe. argumento ẽt lum pio ee l. item qa ff. de pac. & l. licet. ff. i quib. cau. pign. Secundũ, vt sciat dñs q̃ res è colono in fundũ inuectæ sint l. certi iuris C. de loc.

vide Sub. Hotoman. hic.

1 Ista gl. est sing secũdũ Angе. & Ias.

2 Etiam p alia obligatione Ang.

3 Et ita cõiter tenẽ: licet vltramontani ꝯtra.

4 Iste gl. & cẽs similes reprobanẽ cõiter per scriben.

5 Hypotheca adẽ dr̃ ab hypo. qđ est sub, & thesis, positio: quia sit suppositio vẽ obligatio, q̃ idem sũe vt p̃baẽ p titu. de reb. eccl. nõ ali. vel suppo.

6 Hoc verũ qñ res possidetur p alium à debitore habente bonam fidem & titulum, & inter p̃sẽtes. Pla. & la.

7 Hoc verũ qñ res possidetur p aliquẽ & inter absentes. Pla. & la.

8 Hoc verũ qñ res possideẽ p alium à debitore nõ habente titulũ nec bonã fidẽ. Pla. & Ias.

9 Hoc verũ ẽt qñ res possideẽ p ipsummet s̃m la.

xxx. vel xl. an. l. cũ notissimi. & de an. excep. l. j. §. j.

a De qua re. Mobili, vel immobili: tradatur credito ri. vel non: corporalis. vel incorporalis sit, excepta tñ vrbana ser. quæ non potest obligari, ne ruinis ciuitas deformetur: vt ff. de pig. l. is qui. §. fi. & l. seq.

ADDITIO. Dic q̃ attenta ratiõe gl. si esset seruitus vrbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari, vt puta, obligo tibi seruitutẽ altius nõ tollendi, donec pecunia nõ soluat. nã tũc valeret. ita dixit Bart. in dicta l. si is q. §. fin. Aug.

b Hac appellatiõe. Scilicet hypothecaria, vt hac actione peti possit à quolibet possessore.

c Maximè. Hoc abdat: 1. vt C. da testa. ma. l. fin. §. ij. Duo enim oportet interuenire, vt sit pignus, & quòd tradatur creditori: vt hic & quòd mobilis sit cũ pignus à pugno dicat: vt ff de ver. si. l. plebs. §. pignus Si autẽ mobilis est, & nõ tradatur: itẽ si immobilis est tradatur vel nõ, hypotheca est. Patet ergo q̃ quatuor sunt prętoriç actiões in rẽ. s. Publiciana, & rescissoria & Seruiana. & quasi Seruiana. Itẽ aliæ duç reales prçiudiciales: vt j̃ eo §. prçiudiciales Est & alia q̃ daẽ supficiario, qñ quis ad nõ modicũ tps cõduxit: vt ff. da superfi. l. j. in fi. j. rñ & § qđ ait & l. fi. & ff de rei vẽ. l. superficiario Est & octaua act. in rẽ: vt q̃ daẽ meũ passo nã illa prçtoria est in rẽ: vt ff. qđ me. cã l. metũ. §. volẽti Sũt & aliæ s. bono. possessoria hæreditatis petitio: itẽ fideicõmissaria hæreditatis petitio. Prima daẽ ei q̃ succedit p prçtorẽ. Scđa ei, cui p Trebellianũ hẽditas restituta ẽ: vt ff. đ bo pos. hæ. pe. l. j. & 2. & ff de fidei. hę. pe. l. 1. & 2. & 3. & sic x. sunt prçtoriç in rẽ. in psonã. Iste §. vsq; ad §. pœnales. tractat de trib. act. psonalib. & ppetijs. Et hoc principiũ vsq; ad §. actiões sẽ. diuidit: qa in pricipiu pmitit de actiõe de cõstituta, & de peculio. Itẽ & de iuramẽto in gñe, & scđo in specie. & de vnaquaq; dicit. Scđa ibi, de cõstituta. Itẽ prima subdiuidit: qa p:so ponit, qualiter olim erat in actione constituta & receptitia: hodie verò sunt oia redacta ad cuustituta, Secũ la ibi, sed ex nostra.

1 Maximè, & similes dictiões nõ nunquã abundãt. Mandos. In gl Facu. §. Nos qui vet. pserum.

re. a inter creditorẽ, & debitorem cõuenerit, vt sit pro debito obligata: vtraque hac appellatione b continetur. sed in alijs differentia est: Nam pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiã traditur creditori, maximè c si mobilis sit: at eam, q̃ sine traditione nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione coutineri dicimus.

Hactenus de prætorijs in rẽ: nunc de ijs quæ sunt in personã, quæ quamuis innumera sint, de tribus tantum hic differitur.

In personã d quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet prætor: veluti de pecunia e cõstituta, cui similis f videbatur receptitia. Sed ex nostra constitutione, g cùm &, si quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ constitutæ transfusum est, & ea h quasi superuacua iussa est cum sua authoritate à nostris legib. recedere. Itẽ prætor i proposuit actionem de peculio seruorum, filiorumque famili arum; * & eam ex qua quæritur, an actor iurauerit, & alias k cõplures.

Quisquis, quod à se aliove debetur, sese soluturũ nudo pacto constituat, actione de constituta conueniri potest.

De cõstituta † autem pecunia l cũ omnib. m agitur, quicunq; pro se, vel pro alio soluturos se cõstituerint, n nulla o scilicet stipulatione in-

CASVS. Nou solum prætor introduxit act. in rem, sed atiã in psonã. Cum igitur supra dictũ sit de realibus prætorijs. restat de psonalib. prçtorijs tractare. Prætoriarũ aũt psonaliũ actionũ ad minus duæ sunt actiones. Prætor aũt quasdam introduxit act. in psonam, quæ sunt persecutoriæ, & nõ pœnales, & quasdã introduxit pœnales. in primo igiẽ mihi ponit exẽpla prætoriarum act. in personam, q̃ non sunt pœnales. primũ exemplũ est in actione de cõsti. pec & illi actioni erat olim similis actio, q̃ dr receptitia. sed si quid antea plenius habebat, hodie in actionç de cõsti. est trãsmissum: & ea tãquã supua-

eua hodie constitutionib. principalib. iussa est recedere ab aula. Secundum exemplũ est in actio. de peculio. Prætor enim proposuit actionẽ de peculio seruorũ. vel filiorũ. Tertiũ. n. exẽplũ est de act. in factũ, q̃ descendit de iureiu. Prætor. n. introduxit actionẽ ex iuramento, in qua solum quæriẽ an actor iurauerit. & nõ solũ has act. psonales, & act. pœnales introduxit prætor, sed & alias plures. & h. d.

d In personã. Quasi dicat dictũ est de realibus prtorijs, sequiẽ de personalibus prætorijs, licet & de quibusdã personalibus supra interposuerit. §. item si quis.

e De pecunia. Vt ff. de consti. pecu. l. 1. in princ.

f Cui similes. s. quo ad quędã. quia vtra que dabatur. vbi qs cõstituebat se soluturũ p se, vel alio: sed & dissimilis videbatur: quia actio de cstituta p his tñ tribuebatur in cõstitutione deductis cõpetebat, i qb. mutuũ cõsistit. s. q̃ pondere, numero, & mensura cõtinentur: sed receptitia, qñ aliæ res cõstitutione deducebanẽ: sed hodie pro oĩbus competit actio de cõstituta: cum omnes res appellatione pecuniç cõtineãtur: vt C. da consti. pe. l. ij §. pe.

g Constitutione. Vt C. de constit. pec. l. ij.

h Ea. Scilicet receptitia. Acc.

i Item prætor. Hæc capitula exponuntur j̃. proxi. §. Et ideo hic non dicas.

k Et alias. De quibus dicet j̃. §. pœnales.

De cstituta aũt pecunia. CASVS. Supra prox. §. posuit Iusti. tria exẽpla prtoriarũ act. psonaliũ pęnaliũ quorum primũ fuit de const. pec. Sed dixi ei, Dñe, pro Deo dicatis mihi effectũ act. de cõst. pe. & qñ agiẽ ac. de cõst pec. siue cui cõpetit actio hæc? Frater, dicit ipse, ista actiõe agitur cõ oẽs illos quicunq; p se, vel p alio se aliqđ soluturos cõstituerũt: dũ tñ nõ interponaẽ aliqua stipulatio: nã si stipľo eẽt interposita, teneteẽ iure ciuili. & si actiõe prtoria. h. d.

l De cõstituta sit pecunia. i. hac actiõe q̃ sic vocaẽ.

m Cũ omnib. s. aptis aliàs obligari pro se, vbi pro se interuenit cstitutio: vel pro alijs, vbi p alijs interuenit constitutio. sic ergo furiosus, 2 cũ nec p se, nec p alijs obligeẽ, nec cõstituere se debere põt Idẽ in pdigo, & similibus. Itẽ mulieres, cũ aliàs p se tantũ obligentur & hæ constituent pro se tantũ, & nõ pro alijs: vt ff. de const. pe. l. j. §. j. & 2. Acc.

n Constituerint. Vt puta p hæc verba, Cõstituo me soluturũ qđ ego, vel ille debeat, & similia: vt ff. de cõstu. pe. q. aũt in fi. & l. seq. 3 & hoc ita, si sit debitũ, quod precedat, siue ciuile, & naturale simul, siue naturale tantum, siue prætorium: secus si ciuile tantum: vt ff. de consti pe. l. j. §. pe. & fi. & l. 3. §. 1.

o Nulla. Ergo ex nudo pacto oritur actio hic, quod est

* Aliã familias.

† Quid sit constitutum. & ob cuiusmodi debita sit hæc actio inducta, & an cõpetat vbi ciuilis efficax intẽdi potest, pulchrè explicat Fran. Hotom. hic.

2 Idem de pupillo secundum las.

3 Et iuxta hãc gl. ponit hic las. vnũ notabile q̃ si quis cõstituat Titium si deinssorẽ pro se: valebit tale constitutũ: secus si nõ pro se, sed p alio: vt hic p eũ

est cōtra ius cōmune positū ff. de pact. l. iurisgētiū. §. sed cū nulla & §. quinimo & §. vt puta. versi. idē Marcellus. & versi. idem responsum. & C. de pact. l. legē. Et est hoc ideo fortè speciale: quia sicut vnū pro eo, qui constituit indueit, vt nō teneat, nisi elapsis decē diebus: vt ff. de cōst. pec. l. promissor. cum aliàs statim teneat: vt ff. de verb. obli. l. eum qui calendis. §. quotiens. & de verbo. signo l. cedere diem. & sic aliud contra eum, vt ex nudo pacto teneatur: vt argu. ff. de iureiur. l. eum, qui. in prin. Sunt & alij ad huc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt certe I donatione hodie. [1] licet olim fuerit necessaria stipula. vt C. de dona. l. si quis argentū. [2] §. fin. aut. Item si mulier dotē siue stipul. iubet dare marito suo: vt C. de do. pro. l. ad exactionem. & de rei vxo. actio. l. j. §. j. [3] Itē si quis ob honorem decretum, vel decernendum palā pollicitus fuerit, id est, sine interrogatione vt ff. de pollicita. l. j. §. j. & l. pactū. Idē in nautico fœnore: vt ff. de nautico fœnor. l. periculi. l. fi. [4] Itē in accessione frumenti, vel vini, vel olei, vel hordei vt C. de vsuris l. frumenti. Item in vsuris ciuitati promissis: vt ff. de vsur. l. etiam. Aliàs autem propter sui frigiditatem nudum pactum actionē parere non potest.

ADDITIO. Adde alios casus, vt puta in curia mercatorū. arg. l. Quintus Mutius. ff. man. & ibi Bar. Item si fieret in iudicio. quia tūc fingitur stipulatio. Item quādo per pactū nudum aliquid abest parti, si non seruet promissa: quia tunc ei non seruanti dat̄ actio de dolo: vt est tex. no. in l. eleganter. §. seru. ff. de dolo. vt hic per doct.

[a] Iure ciuili. Vel actione ex stipulatu. vbi certū est in stipulatione: vel cōdictione certi, q̄ ex stipulatione oritur. vbi est certū: vt I. de verb. obli. in prin. q̄ stipulatio ē à iure ciuili inducta. vt hic: cū de iure gētiū ipsa nō fuerit: licet alij cōtractus fuerint de iure gentiū: vt I. de iure natu. gen. & ciuili. §. ius aūt. Non autē dī ideo de iure ciuili, q̄ non habeat in se vinculū naturale: imò habet: quia sine consensu nō valet, q̄ cōsensus est de iure naturali: vt ff. de pact. l. j. §. pe.

Libellus in actione de constituta pecunia.

Hic tangitur de actionibus prætorijs personalibus: in quibus qualiter formatur libellus est videndū. Et primo de act. de consti. pec. est videndum. Et nascit̄ ista act. quoties aliq̄s cōstituit se soluturū, qd ipse debet, vel alius. vt ff. de cōsti. pe. l. qui aūt. in fi. & l. seq. dum tñ sit debitū ciuiliter, & naturaliter: vel naturaliter tantum: secus si ciuiliter tantū: vt l. j. §. pe. & l. iij. §. j. in d. tit. Vnde sic formabis lib. Dico ego a, cōtra b, q̄ ipse constituit se soluturū decē libras, quas ipse mihi debebat causa mutui: vnde proponēdo ac. de cōst. pe. cōtra ipsum, peto eūdem mihi in dictis decē libris cōdēnari. Et erit causa istius act. hęc. s. Quia constituit se mihi soluturū quod debet mihi, ideo peto &c. Sed si pro alio constituit se decē libras tibi soluturum, formabis in narratione sic libellū: Vnde cum ipse pro tali cōstituerit se decem libras mihi soluturum, peto &c. Et eodem modo formabis si ex alia causa, quàm ex mutuo debeatur.

Actiões aūt. CASVS. Dixi dño Insti. Dñe tā vidi effectū primi tit. p̄ Deo dicatis mihi de secūdo exēplo, quare inuenta fuit de peculio actio? Rñ. frater, æquū fuit q̄ istæ act. inuenirent̄ p̄ quas cōtra patrē vel dominū posset agi ex cōtractu filiorū fa. vel seruorū: q̄ licet actiōe d̄ peculio de iure ciui. nō teneāt̄ vt prec. vel domini, æquū tñ est q̄ peculiotenus teneatur. eo q̄ peculium est quasi patrimonium filiorū, vel seruorum. h. d.

terposita. nā alióqui, si stipulanti promiserint, iure ciuili [a] tenentur.

Pro filij vel serui contractu eatenus pater aut dominus actione de peculio impeti possunt, quatenus peculij vires patiuntur.

Actiones aūt de peculio [b] iō aduersus patrē, [c] dominūve [d] cōparauit p̄tor: qa licet ex cōtu filiorū, seruorūve ipso iure [e] nō teneantur, æquū tñ est peculiotenus (qđ veluti patrimoniū est filiorum filiarūmque, item seruorum) condemnari eos.

Si deferente reo actor eum sibi debitorem iureiurando asseuerarit, vsq; adeo plena fides illi adhibetur, vt omissa quæstiōe, an deberetur, in factum actio iurāti aduersus reū competat.

Libellus in actione de peculio.

Hic tangit̄ de act. de peculio. quę dat̄ cōtra dominū ex cōtractu sui serui: vt I. qđ cū e. i pt. & etiam cōtra patrem nōie filij. Formabis ergo sic, sic libel. Dico ego a, cōtra b, q̄ vendidi d, seruo suo equū pro x. quare ipse b, de peculio serui sui d, mihi tenet̄: vnde proponēdo cōtra ipsum b, act. ex vēdito. peto quatenus est I peculio ipsius serui sui d, vsq; ad quātitatē illorū a. ipsū b, mihi cōdēnari. Et aduerte quia hæc dictio, de peculio, nō est propriū nomē act. sed est qđa adiectio: sicut exercitoria. institoria. & tributoria, ar. l. iij. § Iulianus ff de pec. Et erit causa in hac ac. talis. s. Quia vēdidi quā sufficit proponere loco act. s. sic. Vnde quia pro x. vēdidi peto &c. Similiter cōtra patrē ex cōtractu filij pōt sic formari libellus: Dico ego a cōtra b, q̄ vēdidi c. filio suo, quem ipse habet in potestate, equū pro x &c. De filio in potestate feci mentionem, quia qui sui iuris est, peculiū habere nō potest. vt C. de inoffi. test. l. fi. in fin.

[b] De peculio. Volunt quidā dicere hæc esse propria noīa actionū. s. de peculio, & de in rē verso, & qđ iussu: ité exercitoria. & tributoria & institoria: ex eo q̄ leges plerūq; appellant eas actiones: vt hic. Sed verius est vt adiectiue ponātur sic enim dicitur mandati actio de peculio: vt ff. de pe. l. iij. §. cui cōgruit. [f] Ac.

[c] Patrem. Scilicet respectu filij. Accur.

[d] Dominum ve. Scilicet respectu serui. sunt enim correlatiua.

[e] Ipso iure. s. ciuili qđ nō valet vt alter ex alterius p̄sona obliget̄ & sic pater nō debet teneri p̄ filio, in respectu iure ciui. sicut eo respectu pro seruo nō debet teneri dñs: q̄a seruus p̄ nullo est in respectu iure ciui. vt ff. de re iu. l. qđ attinet. Sed tñ p̄tor æquitatē considerat: vt q̄a peculiū quasi patrimoniū est filij, vel serui vt subijcit: q̄a peculiū ē. qđ sibi qs parsimonia q̄rit [6] vt ff. de pec. l. peculiū. I prī. verè tñ nō ē pr̄imoniū filij peculiū. vt C. de inof. test. l. fi. in fi. Item nec serui: vt ff. de ver. ob. l. liber homo. ij in fi. j. respō. Ideo tñ quia quasi patrimoniū est, patrē pro filio, dūm p̄ seruo teneri dicit. Diligenter tñ distingue verū cōtrahat filius vel seruus: vel quasi cōtrahat, itē verū delinquat, vel quasi. Si cōtrahat quilibet illorū dominus, vel pater actione ex eo cōtractu tenetur in peculiū. In cuius condēnatione deducitur ex ipso peculio quid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dñs seruo mutuauit: vel aliàs secum contraxit. itē deducitur quod debetur ijs, qui sunt in potestate dñi. vel tutela, vel cura: sī vidrat̄ dominus prætuenisse: vt ff. de pec. l. sed si damnū. § j. & ij obligatur enim seruus domino naturaliter. vt I. de fideius. §. j. & sūt hęc cōmunia in seruo & filio, excepta causa mutui: ex qua nec filius, nec pater tenetur: sec9 in seruo: vt j. ti. j. § illud & C. ad Mace. l. pe. Itē quæ dicta sunt qñ cōtrahit filius, vel seruus: eadē quādo quasi cōtrahit: vt si alte-

[1] Ista gl. cōmuniter approbatur per doc. quia etiam hodie nō oritur actio, sed condictio ex lege. ppter ipsum pactum.

[2] Ista lex habet locū in donatione causa & ppter nuptias & l donatione præsumpta. Ias.

[3] Iste §. nō procedit hic, cū fingat̄ tacitè stipulatio. Fab. Plat. Ang. & Ias.

[4] Et est ratio q̄ ipsum periculū facit ca. nauigātis, ex tra. de vsur.

[f] Ista secūda opi. cōmuniter tenet̄ hic per doct. Seruus p̄ nullo reputatur.

[6] Istud declarat̄ per Bar. in ti. ff. de pec. Ias.

Pater pro filijs, & dominus p̄ seruis ao tenentur. Actio de peculio.

Itē siquis postulante a aduersario iurauerit, b deberi c sibi pecuniā, quā peteret, neq; ei soluat: iustissime d accōmodat ei talē actionē, e p quā nō illud q̄rit, f an ei pecunia debeat, sed an iurauerit. † *Qui edictū in albo p̄toris positū corruperit, vel qui vocat patrē, vel patronū in ius sine venia, & eximens dolo aliquē vocatū in ius, vel eximi faciēs te netur actione p̄toria. Ar. Annota. Hic de tertio p̄toriarum actionū genere: quas iā pœnales appellamus: qa ad pœnā nō et rei persequēda cā competūt.*

alterius negotia gessi: vt ff. de neg. gest. l. si filius. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater, vel dominus quoq; tenetur de in rē verso: qn. s. filius in rē patris, vel seruus in rem dñi conuertit, & est insolidum vsq; ad quantitatem versam: vt j. tit. j. §. in rē. Azo. Sed de peculio agitur quatenus peculium durat: vt j. eo. §. sunt præterea. & j. titu. j. §. in rem autē. 1 Item est actio, quod iussu, q̄ est insolidum: qn filius, vel seruus, iubente domino, vel patre contraxit: videtur. n. c̄hi cū ipso patre, vel domino: vt ff. quod iussu l. j. §. fin. sicut sunt aliq ttes. s. exercitoria. quæ datur c̄ dñm nauis, qui p̄posuit magistrum nauis seruū suum: & eius rei gratia c̄ctum fuit. Et ideo dr̄ exercitoria: quia exercitor dr̄ dñs nauis. Item institoria, quæ habet locum, qn aliquis seruum suū tabernæ vel stationi præposuit. 2 Item tributoria, qua agit ita q̄ dñs vocatur in tributum: vt j. tit. j. §. introduxit. & § institoria. 3 & §. j. In delictis aūt, & quasi delictis idem olim seruabat in filio & seruo, vt p noxa dari possent: vt j. de noxa. in fi. tit. Sed hodie pro seruis tantum agitur noxaliter: vt ibi dr̄. & pro delictis: vt j. de noxa in pri. & ff. de noxa l. j. & in quasi delictis: vt si seru⁹ habitās cum dño, habuit suspensum, vel appensum, vel effudit aliquid qd̄ alicui nocuit. vt ff. de ijs, qui deiec. vel eff. de l. j. §. si seruus. & l. si vero. § prætor. nisi in duob. casibus: vt ff. de ijs qui deiec. vel effu l. j. §. cū seruus. vbi non habitat cum dño & ff. de mi. l. quod si minor. §. si seruus. Porrò licet in delictis, & quasi agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur si locupletatus est dñs: in quantum id peculium locupletius 4 est: vt ff de iud l. tam ex contractibus ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa.

Itē siquis postulante. CASVS. Dixi Iusti Dñe, iam vidi nām duorum exēplorū. nunc, si placet, dicam mihi nām tertij exempli. s. actionis in factum. q̄ datur ex iuro: scilicet qn habet locū hæc act. & ipse rñ. Frater, dicit ipse, Si aliqs petierit x. ab aliquo, dicens illa sibi deberi: & reus sacramentum sibi detulerit: & actor delato sibi iuramento iurauerit illud esse sibi debitum quod petitum est: in isto casu accōmodat sibi prætor actio. per quam quæritur, an iurauerit, vel non: & nō an sit debitum: quia iuramentum hic pro veritate est acceptum. Fran.

Libellus in actione in factum ex iureiurando.

Hic tangitur de iureiurādo præstito ex delatione iudicis, vel partis aduersæ, ex quo orit actio in factū si iuret nō adiecta causa, ex qua dicat sibi deberi. s. si iuret informiter, si aūt adijcias causam ex qua dicat sibi deberi, veluti ex mutuo, vel si similibus, orit actio ex illa causa. & tūc dr̄ iurasse formiter quasi forma siue causa adiecta, vt l. si duo. § si qs iurauerit. versi. Idē dicemus. & §. Marcellus ff de iureiuran. & ideo forma in illa libellum sic. Dico a, contra b, quod cum peterem ab ip'o x causa mutui, ipse detulit mihi iuramentū, & ego simpliciter iuraui, q ipse mihi debebat illa decem, vnde proponendo act. in factum ex iureiurando prouenientem peto dictum b. in dictis x libris mihi cōdēnari. Causa i isto libello erit talis. Quia iuraui, quæ poterit poni loco actionis. Si autem iuraui formiter, idest, adiecta causa, vt. s. quia ex causa mutui debebat, tunc dicam. Vnde quia proponendo condictionem certi, quæ nascitur ex mutuo, iuraui ex causa mutui mihi deberi, peto &c.

Item siquis. Scilicet actor. Accur.

a Postulāte. Idest, petente reo, vel deferente, si. n. sine voluntate aduersarij iurauerit, nihil p ficeret iurā: vt ff. de iurein. l. iij. in prin.

b Iurauerit. Vel ei remissum fuerit: vt ff. de iureiurā. l. nun erit. §. fi. & l. sequen. & C. de reb⁹ cred. l. actori.

ADDITIO. Idē si post acceptatū iuramētum etiam antequam iuretur pœniteat deferen. eius quia habetur pro remiss.

c Deberi. Sic simpliciter: s. non adiecta causa, quare debeat. qd̄ informiter dicimus: si aūt cū forma, veluti, qa vendidit: tūc agit actione vtili ex eo c̄ctu, nascens ex sacramento cū p veritate accipiat: & aduersario similiter actionē tribuit, ac si vere c̄ctus p̄cessisset. Idē est i alijs c̄ctib⁹: vt ff. de iureiur. l. si duo. §. si qs iurauerit & §. idē dicim⁹. & § Marcell⁹. Itē circa actionē realē si rem suā esse iurauerit: dat actio i rē vtilis. p̄terea in factū c̄ detorentē tm̄, vel hēdē, vt ff. de iureiur. l. nā postea §. fi. & l. seq. Et ita actori licet. dū dat in factū, interdū vtilis ex eo c̄ctu, & vtilis in rē. Ex parte aūt rei, si iurat in actione p̄sonali: tūc exceptionē tm̄ parit. Si aūt in actione reali, tūc distinguit, an iurauerit rē petitoris nō esse: quo casu exceptio tm̄ dat. an suā esse: quo casu ēt actio. si res ad actorem redeat, nō c̄ aliū. & hoc quod dixi in actore, habet locū, si iurat ex sacramēti delatione, sed si iurat ex traditione facta occasione iniurandi, tunc Publiciana dat c̄ quemlibet: cum sit iusta causa traditionis, vt ff. de iureiu. l. nā postea. § fi. & l. quia & l seq. & de Public l. j in fin. vsq; ad l. cū qui. Nec obstat in eo tit de iureiu. l. cum qui. §. si parenti. quia ibi verbum, duntaxat, dñm tm̄ excludit. c̄ quem Publiciana non datur: vt ff de Publicia. l. pen. & fina.

ADDITIO. Hæc gloss. In ista parte fina communiter reprobatur. vide hic ad longum per dominum Ias.

d Iustissimè. Quia propter sacramentum datur.

e Actionem in factum. C. de reb. cred. l. actori.

f Nō illud quærit. Etiā si periurium vellet p̄bare: quia sufficit diuina vltio, vt ff. de dolo. l q si deferēte. & l seq & C. de re. cre. l. ilj nisi in casib. vt C. de re. cre. l. fi & de iureiu. l. admonendi. Et nota, q hoc sacramentum quod est de re, vt ff. eo de iureiu. l. quoties. l. de veritate, vt ff ad l. Cor. de fal. l. j. §. qui in rationib triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex voluntate datur, suscipitur. & recusat. & extra iudiciū fit vt ff eo. de iureiu. l. iusiurandum quod. Item necessariū, quod necessitate imposita à iudice defert, & suscipit, vt arg. ff. de in lit. iuran. l. fi. Nec enim pōt hoc sacramentū referri, vel recusari, nisi prætendat iusta causa recusatiōis. vt C. de re. cre l. generaliter. § fin aūt. Item iudiciale quod sic dicitur à iudicio, qn. s. pars parti sacramentum in iudicio defert, qd̄ non est necesse subire 4 sed pōt recusari & referri, vt C de reb cre. l. delata. & l. gnaliter. §. fin aūt sed in re veteri nō poterat recusari, vt ff eo l. manifestę. 5 Sed secundū P. ita demum actio in factum dat ea sacramento, si sñia non subsequat. aliàs quare oriret actio i factū, cū ea sñia eadē oriretur vt C. de re cre. l. actori. Sed nos c̄. licet. n. duę sint, & ad idem & eo nōie, nō nocet, vt ff. de act. emp. l. nō ē nouū. & ff. de fide-

Vers. § In §. præterea. Actio qd̄ iussu.

† Quā sit etā iusiurādi religionē, Romani olim existimauerit, facile est intelligere ex Cic. in 3. li. Off. & ex loco quo d̄ Regulo meminit. ex Gell. li. 7. Noct. Att. c. xviij.

Iuīm triplex est.

Actio exercitoria.

Actio institoria.

2 In ista sūā vide casum singularē, in l. fi. ff. de exer.

Actio tributoria.

3 Versicu l⁹ est sub §. igitur.

4 Et non vltra: vt l. iij. §. ex furtiua. ff. de pec.

Et additio id quoq; verū esse § filio ante suiam. Sed si fili⁹ ex dilecto, vel quasi cōueniat actione i factū, dat in patrē quoq; in factū vsq; ad peculij quātitatē. d. l. iij. §. idē scribit. ff. de pecu. & l quod ait. & l. cū dēnat⁹ ff. de noxa. s̄m Dyn. Ex quo addas ēt q si seru⁹ deliqt, tñ dat in dominū actio & exquatenus peculiū locupletior⁹ est: sed aduersus dñm noxalis actio p̄ponit̄ ex q̄ ad peculiū deuenit.

Infra rei qñq; exceptionem, qñque actionem parit.

4 Potest q̄a iā p̄bauit, vel se offert p̄baturū c. ij. extra. de p̄ba. Itē si semel reuocatū velit pars iterū deferre. vt l. siqs iusiurādū. C. de reb. cre.

5 Docto. tñ cōiter teoēt, q d. §. tñ aūt nō corrigit sed declarat dictam l. manifestę. vt per scribētes hic.

fideiusso.l.hæres à debitore.:semel tamē fiet exactio tantum: vt ff.de verb.obli.l.q his. & de regul.iur.l. bona.fides.

Pœnales quoq;. CASVS. Multæ diuisiones cō suetunt notari in hoc §. adhuc tamen non habuimus principalr nisi duas: quarū prima est, q omnis actio aut est in rē, aut in p̄sonam. Secūda est, q oēs actiones aut sunt ciuiles, aut prętorię. Sub materia autem prætoriarum multę sunt diuisiones, quia prætoriarum, alię sunt in rem, alię i p̄sonam. item actionum prætoriarum personalium aliæ sunt pœnales, aliæ non pęnales. De prętorijs autem actionib. non pœnalib. personalib. dictum est ſ. in p̄xi.§. De prætorijs aūi personalib. videndum est in litera præsenti. Non solum.n. dicit insti. introducit prætor actiones personales non pœnales, imò & multas prætorias personales pœnales. & de hoc ponit tria exempla. Primū est, q p̄tor introduxit tertiā actionem p̄toriam personalem pœnalem in eum, q album ipsius corrupit. Secundum est, q p̄tor introduxit actionem p̄toriam personalem pœnalē in eū, qui patronum parentē ve in ius vocauerit antequā hoc à iudice impetrasset. Tertiū est, q prętor introduxit actionem p̄toriam personalem pœnalē in eū, qui in ius vocatum vi exemit: vel aduersus eum, cuius dolo fuerit exemptus. h.d. Franc.

> Pœnales quoq; [a] actiones p̄tor penè [b] multas ex sua iurisdictione introduxit: veluti aduersus eū, qui quid [c] ex albo [d] eius corrupisset [e] & in eū, [f] q patronū, [g] vel parētē [h] in ius vocasset, [i]

[t] In vetustis exemplarib. nō scribit' dictio, penè Egi.Per.

Libellus contra corrumpentem album prætoris.

Hic de act. pœnali tangitur: & primo de illa quæ datur de albo p̄toris corrupto Erat. n. albū p̄toris, dealbatio quædā posita in eminenti loco in quo erat scriptum de citando aliquem, vel de aliquo p̄cepto gñali, vel speciali: vt ff. de alb. scri.l.j. & ij. Et est pœna l. aureorum statuta ꝯ corruptorum malitiam: vt ff. de iur. om. iu.l. si quis. Forma ergo in hac act. sic libellū. Dico ego a, ꝯ b, q ipse corrupit albū prętoris: vnde proponendo contra ipsum actio. in factum. peto ipsum in l. aurei nomine populi mihi cōdemnari. ista.n.act. popularis debet dici à populo, quia iura populi tuetur: vt ff de pop. act.l.ij. Et erit causa isti' actionis hæc: Quia album prætoris corrupit, quæ poterit poni loco actionis.

[1] Istā gl. cōiter reprehen- dūt, doc. qa pœna istius edicti nō habet locū nisi i corrūpēte albū p̄torie gñale, & p̄petuū: secus in speciali: puta d̄ citando aliquē: sed tūc hēbit locū pœna arbitraria, cū nō sit taxata à iure, p l. j. §. expilatores cū seq. ff. de effr. & expilator.

Libellus in actione in factum, quæ datur patrono vel patri contra liberum vel filium &c.

Est & alia actio in factum, quę datur patrono contra libertum, vel patri contra filium: & illa habet locum, quando libertus patronum in ius venia non impetrata, vel filius patrem vocat: vt C. de in ius vocan.l.ij. & hic in versicu. veluti. & est pœna illius l. aureorum: vt ff. de in ius voc.l.penul. Forma ergo libellum sic in hac actione. Dico ego a, contra b, libertum meum, q ipse me vocauit in ius nō impetrata venia: & ideo incidit in edictum. & tenet' ad pœnā l. aureorum. vnde p̄ponendo ꝯ ipsum act. in factum, peto eundem mihi condemnari in l. aureis nomine pœnæ. Et erit causa istius actionis. quia me patronū in ius vocauit: non impetrata venia, quæ p̄poni pōt loco actionis. Et eodem modo si pater agat ꝯ filium, hac actione formatur libellus. Sed caue, quia hæc actio non dat' ꝯ filiū, qui est in potestate: quia etiam impetrata venia non posset patrē in ius trahere: vt C. de in ius voc.l. fin. quia nulla lis inter patrē & filiū esse potest, nisi de castrensi peculio, vl' quasi: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

[a] Pœnales quoq;. dictū est ſ. de p̄torijs rei p̄secutorijs, nunc de pœnalibus p̄torijs. Sed quæ est differentia inter pœnales, & rei p̄secutorias? Rñ. multæ. qa pœnales prętoriæ sunt annales excepta acti. furti. vt insra de perpe. & temp. act. in prin. sed rei persecutoriæ sunt p̄petuæ: vt ff. de act. & obli.l. in honorarijs. Item pęnales odiosę sunt, rei p̄secutorię non: vt ff. de pœ.l. interpretatione. Itē pœnales non transeunt ꝯ hæredes, nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit cōtestata: vt C. ex deli. defun.l.j. sed persecutoriæ sic. vt ff. de act. & obli.l. ex ꝯtrāctib'. Item, vbi plures tenentur rei persecutoria, vno soluē te, cæteri liberantur, non in pœnali: vt C. de condic. furt.l.j & ff. de lib. cau.l. vlti. & ff. ad legem Aqui.l. item Mela. §. si plures. Accur.

[s] Ite, sola in corpore. sed regula fallit, q̄n id qd erat soluēdū, nō debebat ex pœna delicti, sed fortè ex ꝯtrac. Itē fallit in nobilib' vel aliàs honestis personis. Itē nolente eo, nec petēte cui pœna pecuniaria erat applicāda. Itē fallit in pœna extraordinaria, puta mulcta. Itē fallit in minimis trāsgressionib': vt hic per doct.

[b] Penè. Idest ferè, vel melius dic, quod abundat: nā verè multæ sunt, & sanè in vetustis codicib. nō habetur, & prorsus vacat.

[c] Quid. idest, aliquid.

[d] Ex albo. Erat. n. album, dealbatio q̄dam posita in loco eminenti: vt apparet in Auth. de lit. §. omnem. ibi. voce. p̄conum &c. colla. viij. in quo albo erat scriptum, vel de citādo aliquo, vel de alio p̄cepto generali, vel speciali: [1] vt ff. de albo. scrib. l.j. & a ff. de iurisd. omn. iudi.l. si quis id.

[e] Corrupisset. Vel positum sustulisset, quamuis nō corruperit: & siue per se, siue p alium: & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliū, & est in quinquaginta aureos: vt in d l. si q̄s. & l. seq. tenet' etiā ille corruptor l. Corneliā de falsis: vt ff. ad legē Cor. de fal. l. pen. cuius pęna est deportatio, & omnium bonorū publicatio: in seruis etiam vltimum supplicium: vt ff. ad legem Corneliam de fal. l.j. in fine. [2]

[f] In eum. Scilicet filium, & libertū dat' actio in factū: q̄ est similiter pœnalis (vt superior) in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri, & si libertus non possit soluere dictam pecuniā, castigabit'. [3] Idem fortè in filio: licet noxaliter non det' vt ff. eo. scilicet de in ius voc.l.pen. & ꝯ. de noxa. in fin. superior tamen punit solum dolum: hic solum factum considerat: vt C. de in ius voc.l venia.

[2] Istā pl mā partē sequit' Ia.

[g] Patronum. Subaudi vel patronā: itē filios & parētes eorum: vt ff. de in ius voc.l. iiij. § j. Et accipe hic patronum, qui manumisit: vel p quo iudicatum est in causa igenuitatis & libertinitatis. Vel si ex causa fideicōmissi manumisit. Vel si emit eo pacto, vt manumitteret, & manumisit, vel nō manumisit, sed ex ꝯstitutione diui Marci peruenit ad libertatē: vt ff de in i' vocā. l. adoptiuū. §. j. & l. is quoq;. & l. sed si hac lege. Itē libertos patroni accipe mares, & fœminas, & parentes etiam adoptiuos: vt d.l. sed si hac lege. §. liberos quoq;. & parentes Accur.

[3] Nisi ēt magna cā. Nic. Fab. Aug. & Ias.

[h] Vel parentem. Et hic accipe marem, & fœminā, & vsq; infinitum: vt ēt si Adā viueret, nō posset vocari in i' sine venia. Itē nō refert, si sunt legitimi parētes, vel naturales: vt ff. de in ius voc.l. 4. §. j. 2. & iij. l. parentes. & l. patris. & l adoptiuum. in prin.

[5] Cū quæ secūdum Ioan. Fab. trāseunt cōiter doctor. sed Ias. dicit quòd l- mò ap p̄bant aliā opinionē vt de nō cōmistat' pęna, quę sōne citationis venit committēda.

[i] In ius vocasset. i. iuris experiēdi causa vocasset: [5] vt ff. de in i' voc.l.j. & hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis. nam & tunc, s. q̄n causa est criminalis, ēt cum venia non pōt: [4] qa non conceditur: vt ff. de in ius vocā. l. sed & si. §. prętor ait. & ff. de accu.l. qui accusare. in fi. & l. hi tñ. §. ij. Sed qd si solum libellum dedit? Respon. non incidit in hoc edictum: vt ff. de in ius voc.l. libertus l j. Item quid si non veniat vocatus? Rñ. semper incidit, sed facili' remittitur hæc pœna, q̄n vocatus non venit: vt ff. de in ius voc.l. quamuis. Sed quidam dicunt vocantem nullo mō cadere in edictū, si vocatus non venit ex p̄dicta l. quāuis. & hoc ideo quia verba cū effectu sunt accipiēda: vt ff. ne quis eū, qui in i' vocatus est, vi exi.l. pen. §. docere. sed prima snia verior est: [5] qa in d.l. quāuis, nō dicit, q nō incidat in edictū, sed q nō remittit' pœna, nisi causa cognita. Itē nunqd [6] hæres

[6] Ab illo versic. vsque ad fi. non est gl. Accur. sed additio secundūm Ias.

hęres pôt vocare in ius sine venia? Et certè si extraneus est, pôt: vt ff. de obse. pstan. à liber. l. hęres. filius noo pôt vocare io ius sine venia. Sed quare secus in hærede liberti & in hærede patroni? Rñ. In primo odiũ versat. quod debet restringi. in secundo fauor, q debet prorogari: vt ff. de lib. & posthu. l. eum quidam. item si alter agat tutorio noie. vel curatorio, arg. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. §. fi. & l. quæsitum. Ratio: quia nemini officium suum debet esse damnosum. vt ff. quem admo. testa. ape. l. sed & si quis ex signatoribus.

cũ id non ĩpetrasset. a Itẽ aduersus eũ, b q vi exemerit eũ, q ĩ ius vocaret, cu iusve dolo ali' exemerit, & alias inumerabiles. c

Actiões qb. q̃ritur, an qs

a Cum id non impetrasset. idest, non petisset. & nõ accepisset, debet. n. à priore sic petere; Dñe. permitte mihi vt possim conuenire patrẽ, vel patronũ meum. vt colligit. j. de pæ. te. litι. § fi. & ff de in ius voc. l. j. & 4 § j. Illud ẽt quæro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis oẽum, qui in ius vocari nõ possunt. q enumerant ff. de in ius voc. l. ij. & si nõ fiat, q cadat in pęnam? Quidã dicũt q sic, alij q nõ, quia hęc pęna in eum tm̃ statuitur, qui incidit in edictũ. at illæ personæ in edicto nõ cõtinent: qđ maximè pbat ex hoc §. Aliter tñ puto eos puniendos, put placuerit iudici, ad similitudinem istorũ. d Sed nũqd hæc petitio hodie est correcta, vt qa habent hodie liberti ius osculum, & regeneratιonis. vt in Auth. vt liber. dece. §. j. colla. vj. Rñ. non, quia & ibi reseruãtur iura patronis, maximè obsequialia. q oatura debent. Superiora quantũ ad libertũ plana sunt. I filio distingue, aut erat emancipatus, aut i ptãte. si emancipat' erat, habẽs locũ superiora: si verò in ptãte, tũc nec cũ venia, nec sine venia pôt cõuenire patrẽ: vt C. de ius voc. l. fi. & ff. de act. & obli. l. actiones. nisi pcastrensi, vel quasi castrẽsi peculio: vt ff de iud. l. lis nulla. & tũc cũ venia: vt ff. de I ius voca. l. adoptiuũ. §. j. e & hoc cũ agit ꝯ patrem. Si aũt ꝯ extraneum: tunc ẽm vetera iura tñ v. a... es filiusfamil. competebant: vt ff de act. & obl... l. filiusfam. & l. in factum actiones. Sed hodie oẽs veniẽtes ex aduentitia causa: vt dicit ĩ. per quas person. nob. acqui. §. j. tem quæro quis iurabit de calumnia. cum filiusfa. in iudicium erit? Rñ si fili' emãcipat' petit à veniã patrẽ cõueniat, iurabit fili' si maior est, aliàs curator ei dabitur ad ad litem, vt in Auth. vt lic. mat. & auię. §. j. in fi. coll. viij. si aũt sit in potestate patris, & agat de castrensi: vel quasi castrensi peculio, tunc iurat filius, cum paterfamilias habeatur: vt ff. ad Mace. l. ij. si verò esset minor, datur curator liti, non personę. cum sit in potestate: vt C. de cur. l. fi. in prin. & de bon. quæ lib. l. fi. si aũt p patre. Si aũt ꝯ extraneum agat filius. si agat pater eius nomine, pater iurat. vt C. de iureiu. pp calũ. dan. l. ij §. quod obseruari. Si filius fortè patre absente, vel secundum veteres leges in v. casibus, vel secundũ nouas in omni aduentitia causa iurat filius, cum suo nomine agat. & maior est, si modo pater in aduentitijs nõ habet vsumfru aliàs pater ageret, & cõderet, & iuraret, vt C. de bon. mat. l. j. in prin ci. vbi verò filius iurat: licet pater non habeat vsumfru. debet pater consentire filio agenti, & cõdenti: vt C. de bo. quę li. l. fi. in prin.

ADDITIO. De isto iuramento vltra hanc glo. vide per gl. in l. ij. §. quod obseruari. C de iureiuran. propter calum. dan.

b Item aduersus eũ. Cum scilicet dat actio in factũ pęnalis: vt ecce cum vocarẽ Titiũ in ius, qui tenebat mihi actione temporali: dũ esset in itinere, detinuisti eum vi: vel capiẽdo eũ p personã, vel faciẽdo dolo, vt ali' eũ detineret, & tantũ, q dies actionis meę exiuit: teneris. n. mihi quanti iurauero in litẽ; & sic est actio pęnalis ex parte mea, quia vltra rei veritatẽ forte iurabo, & ex parte tua, q a dat mihi aliquid, & tibi nihil adest: vt ff. nequis eũ, q in ius vo. vi ex. l. penn. §. j. Sup hoc §. primo q̃ro, cum duo sint tituli: vt ff nequis eũ, qui in ius vocatos vi ex. & alius titu. de eo p quẽ factũ erit, de quo fit mẽtio in hoc §. Rñ. de primo. q a ide orit actio ex vtraq. parte pęnalis, vt dictum est, sed ex alio ẽ pœnalis ex parte rei tñ: cũ ad interesse actoris detur: vt ff. de eo p quẽ fact. erit. l. fi. j. in. Item primus de quo fit mentio hic, cõsulit actori iteratum: vt patet in l. j. & iiij. §. eximere. ff. ne quis eũ, qui in ius vo. a vi exi. At secundus consulit vocato, non solum vocãti: vt ff. de eo per quem factum erit. l. j. §. si re'. in fi. & l. fi. j. rñ. f Itẽ primus habet locũ, qñ aliquis exemptus est ante satisdationẽ. & post in ius vocationẽ: sed secũdus post satisdationẽ, s. factã in iudicio sisti, & alias quæ firmãt iudiciũ: vt ff. de p̃ro. stipu. l. j. in prin. Et patet hæc dĩa in ordine illorum titulorum. Itẽ primus, qñ vi exẽptus sit qs: at secũdus ẽt si sine vi: vt patet in l. j. §. si dolo. de eo p quẽ factũ est, & in nequis eũ qui. l. j & ij. l fi. g Vel satia dici pt, q de vtroq. hic loquit: qa licet duo sint illi tituli, tñ de vno edicto sunt. Item & q dicat pęnalis actio ẽt illa, q ex vna parte tñ ẽ pęnalis. Sup hoc § secundo q̃ritur: Nunne per cõuentionem solam ẽt iure veteri perpetuabat actio: vt ff. de act. obli. l. cõstitutionibus. non solum per noua iura: vt ff. de pię sert. asa anno. l. cum notissimi & l. sicut? Rñ hic nõ per executorem, sed per suam denuntiationem eum conuenerat. h Vel verbũ quasi, positum in d. l. constitutionib. assertiuè ponit, nõ similitudinariè: & secundum hoc hodie esset correctum. quod hic dicit. Vel dic i q talis fuit conuentio in illa l. cõstitutionib. quæ pro lite contesta. habebatur: vt quia actio erat tpalis. & libellus fuit principi dat': vt C. qñ li. pri. da. ll. cõ. fac. l. j & ij Vel dic etiam lo q leges veteres circa personales actiones loquunt. vbi non perpetuant per executorem: sed lex illa. cum notissimi & l. sicut in tem. loquunt in reali. vnde adhuc etiã hodie non corrigitur quod hic dicitur.

ADDITIO. Hanc etiã impugnant doct. qa d. l. sicut. & d. l. cum notissimi. loquuntur tam in personalibus, quàm in realibus: secundum Ias.

Libellus in actione in factum contra eum qui debitorem &c.

Præterea datur actio in factum ꝯ eũ, qui debitorẽ alicuius vocatum in ius vi detinuit, vel dolo detineri fecit, vt ipse liberaret eũ à tpali obligatione, qua obligatus esset, & datur in ipsum actio in quantum actor iurauerit in litem ꝯ ipsum. vt ff. de quis eum, qui in ius voc. est vi exi. l. pen. §. j. Et format libell' in hunc modum: Dico ego a. ꝯ b. q ipse debitorem meum in ius vocatum vi detinuit, quo minus in iudicio compareret, vt ita liberaretur debitor actione, qua mihi tenebat: vnde ppono do actionem in factum ꝯ ipsum b. petẽ eundem b. quantum in litem iurauero, mihi cõdemnari. Et causa isti' actionis est: Quia vt eremit à iudicio meum debitorẽ, & ita actione qua mihi tenebat, liberatus est, quã cãm sufficit exponere loco actionis. Eodẽ mõ format ꝯ eũ q pcurauit, vt alius eximeret. Sed qd si nõ vi, sed alio mõ pcurauit quo minus venires? Dic q nũc habet locũ actio in factũ, q pcedit ex eo edicto, Per quem factũ erit: quo minus i iudiciũ veniret, & dat ad interesse actoris: vt ff. de eo per quem fac. erit. l. fi. j. rñ. Et hæc est dĩa inter hanc actionem, & superiorem, quæ descendit ex eo edicto. Ne vis fiat ei &c. Et in vtraq; eodem mõ formabis libellum. sed in prima facies mẽtionem de vi: in secunda nequaquam.

c Innumerabiles. Imò numerari possunt, sed dicunt

d Nota, q in criminalib. & pœnalib. pcedit de similib. ad similia. secundũm Ang. hic.

e Idẽ dicas vbicũque filius in potestate pôt agere contra patrẽ: vt no. per gl. in d. l. lis nulla.

f Et in hoc q actio in factũ desẽdẽs ex edicto de quo in isto §. sit mere pœnalis. ex parte actoris & rei, licet doct. antiq tenuerint ꝯ gl. tñ Io. Fa. & alij doctor. moderni tenẽt cum gl. vt per Ia. hic.

g Hãc impugnant doct. cũ sit eadem cõ an satisdationẽ, q pust ergo idẽ tus, vt per Bart. in l. j. ff. de eo p quẽ fa. erit.

h Istã approbãt oẽs moderni doct.

i Ista gl. reprobatur quia hæc nõ loquitur qñ quis iudiciali authoritate imò iussu maioris iudicis fuit citat'. l. iij. §. j. ff. ne qs eũ q.

j Displicet Ias. & est de mẽte aliorũ.

innumerabiles? quia de facili nõ possunt enumerari, tivũ dr non posse fieri quod vix fieri põt: vt ff. de vet. fig. l. nepos Procul͛o. Enumerat ergo aliquas, vt ē actio in factũ de calũniatorib⁹: de qua dicet͛ ĩ. §. quadrupli. Item actio, Quod metus causa. itẽ furti manifesti. itam servi corrupti in duplum. de quibus dicem⁹ ĩ. e. §. omnes autẽ actiones. Sunt & alię in factum. vt de effusis & eiectis, & de appẽsis: vt ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. si vero. § praetor. Et alię multę sũt quas enumerare non expedit Accur.

Actiones pœnales pretoriæ sunt multæ.

sit liber, an servus, libertus, an ingenuus, filius, an non, præiudiciales in rem sunt, quarũ prima civilis est, reliquæ verò prætoriæ: iõ sic dictæ: quia magnũ in eis p̃iudicium versatur, cũ p eas de statu hoĩs q̃ratur, aut qa cæ

Præiudiciales aũt. CASVS. Supra dictum est. q̧ sub materia p̃toriarũ multę sunt divisiones. Quędam enim sunt actiones p̃toriæ in rem, & q̃dam in personam. Prętoriæ aũt in rem subdiuiduntur: quia quædam sunt pœnales, & quædam non pœnales: sicut iã supra dictum est. Modo redeundum est ad alterum membrum divisionis primæ prætoriarum: s. ad prætorias in rem: & de illis scire debetis, q̧ realiũ actionum prætoriarum quędã sunt præiudiciales, de quibus hic tractat, & quædam nõ præiudiciales, de quibus dictum est supra. & ponit Iustin. tria exempla in isto § in honorem sanctę Trinitatis de actionib. prætorijs p̃iudicialibus. Primum exemplum est de actione in rem; per quam quæritur, an aliquis sit liber, vel servus simpliciter. Secundum exemplum est in actione per quam vẽdico te in libertum meum. hęc enim actio est prætoria, & realis, & præiudicialis. Tertium exemplum est in actione, qua te dico filiũ meum esse heredem. & vendico te in filium. tu autẽ ecõtra viriliter te defendis, hæc n. actio similiter est realis, & prętoria, & pręiudicialis. Scire tñ debetis, q̧ vna illarum trium actionum ferè legitimam habet causam, idest ferè est civilis, illa. s. qua quæritur, an aliquis sit liber, vel servus. Cæterę autem duæ bene sunt prætoriæ. h. d. Franc.

Libellus in actionibus præiudicialibus.

Hic loquit͛ de p̃iudicialibus actionibus. Et primo videndum est de illa qua q̃rit͛, an aliquis sit liber, vel servus: & habet locum, qñ aliquis vendicat sibi in servum eũ, qui est in potestate, & possessione libertatis: vel qñ is, qui est in potestate servitutis, vendicat sibi libertatem. In primo forma sic libellũ. Dico ego a. ɔ̃ b. q̧ licet ipse b. sit in possessione libertatis, est tñ servus meus: vnde vendico ipsum in servitutem. & peto eundem mihi adiudicari. Et ɔ̃ si b. sit in possessione servitutis Titij, sic formabitur libellus, Dico ego b. ɔ̃ c. q̧ licet ipse c, me possideat in servitute, sive in libertinitate: liber tñ sum. vnde vendico me in libertatem, & peto me liberum pronunciari, & ipsum c, ne me impediat vti libertate mihi condemnari. Item forma sic libellum in illa præiudiciali, qua quæritur, an aliquis sit libertus, vel ingenuus. Dico ego b ɔ̃ c, q̧ licet sit in possessione ingenuitatis tñ est libertus meus: vnde vendico ipsum in libertum, sive in libertinitatem: & peto ipsum tanquam libertum meum mihi adiudicari. & econtra si c a b, possideatur vt libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c, ɔ̃ b, q̧ licet possideat me vt libertum, tamen sum ingenuus: vnde vendico me in ingenuitatem, & peto me ingenuum p̱nunciari, & ipsum b. ne me impediat vti ingenuitate, mihi ɔdẽnari. Itẽ in illa p̃iudiciali, qua q̃ritur, an quis sit filius alicuius, an nõ, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cõtra b, q̧ licet ipse sit in possessione sui iuris: tamen filius meus est. vnde vendico ipsum in filiũ, & peto eũ in filiũ mihi adiudicari. Econuerso formabit͛ sic libellus: Dico ego a. ɔ̃ b. q̧ licet ipse possideat me in filiũ: tñ dico me nõ esse filium eius: vnde vendico me in p̱priam libertatem, & peto me nõ filium eius iudicari, & ipsum a, ne me impediat vti p̱pria libertate, vt extraneum mihi condemnari. Istæ autem actiones dicuntur præiudiciales. vt h. e. quia pręiudicant omnibus alijs actionibus, vel quæstionibus, sive criminalibus, sive civilibus: quia primo

teris q̃onibus p̃iudicium faciãt: vt s. interea sileãt, quandiu hæ ventilãtur.

Præiudiciales a actiones in rem esse videntur: † quales sunt, per quas quæritur, an aliquis liber, vel libertus sit, an servus: * vel de partu agnoscendo

† Præiudicium quotupliciter accipiat͛ in iure, & an p̃iudiciales actiones recte diaerit Iustin. cũ in Pand. sub titulo de exceptionibus trac̃tet͛ de p̃iudicijs s pulchrè explicat Frã. Hotoma. hic.

quæritur &c. vt ff de ordi. iud. l. j. & ij. in prin & ff. de ordi. cog. per totum.

a Pręiudiciales. Pro constanti ponit q̧ hæ p̃toriæ sunt: cum l. tractatu p̃toriarum ponantur, & sunt in rem: quia res petit͛, & vendicat͛. Vnde q̃rit͛ quare nõ posuit has ĩ. inter reales p̃toriae? Rñ. quia 1 q̃dã de eis est civilis. vnde eius occasione, & de ceteris hic dicere reservauit. Et sunt tres. Prima est per quam q̃ritur, an aliquis sit liber, subaudi, vel servus. Secunda, an aliquis sit libertus, subaudi, vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo p quam q̃ritur, an quis sit filius vel non: vt oĩa ɔsequat͛, q̃ filius ĩ parte ɔseq debet: aliàs aũt agitur de partu agnoscendo pp alimenta tñ. & tunc filiationi non præiudicatur: qa summatim q̃ritur, vt ff de lib. agno. l. j. §. iulian⁹. & l. si q à liberis ali § si vel parens. & ff de his, q sunt sui vel alie. iu. l. si iudex. licet videat͛ ɔ̃ C. de or. cog. l. ij §. si sed dic vt ibi. Sed dicunt quidã. & malè, q̧ tantum duæ sunt, & de duabus primis faciunt vnã hoc modo. an aliquis sit liber, i. ingenuus, vel libertus. & hęc vna. Aliam vero de partu agnoscendo nõ nũmerant. Sed prima opin. verior est: cum sit commodi⁹ singulas causas singulis appellationib. distinguere vt ĩ. qui. mo. test. infir. §. alio aũt mõ. Itẽ quia postea dicit, Cæteræ verò &c. & ita loquit͛ de plurib. excepta vna. 1 In prima ergo vbi q̃rit͛, an sit liber, vel servus, dico q̧ sive servus agat contra dñm, dicẽs se esse liberum, sive cɔ̃ dñs ɔ̃ servum, & servus sit in possessione libertatis: quod hęc actio in rem, quę intenditur, est præiudicialis: vt ff. de lib. cau. l. liberis. §. fin. Item dico sive patronus vendicet libertum in libertinitatem, sive libertus se vendicet in ingenuitatem: vtraque est p̃iudicialis: vt ff si lib. ingen. esse dica. l. fin. in prin & §. fin. Intenditur etiã hoc casu officium iudicis: vt ff. de iureiuran. l. si duo patroni. in prin & ff. si lib. inge. esse dica. l. j. & ij. & ff. de rei vẽ. l. j §. j. idẽ dicas l tertia. vt sive agat pater petẽdo filium in filiationem, vel filius dicat se non filium: erit p̃iudicialis, & directa hincinde. Sed quidã dicunt. q̧ directa dat͛ patrono, parenti, & dño: sed illa q̃ dat͛ liberto, filio, & servo, est ɔ̃tria: q̃d nulla lege cautũ Invenitur: licet aliæ quædã inveniantur directæ, & ɔ̃riæ. vt mandati, depositi, & similes. 3 Sed qualiter formant͛ libelli in his? Rñ sic, Peto Io. in filium meum iudicari. vt mihi patri debitam pręstat reverentiam. & alia q̃ patri à filijs debentur & idem in patrono: & ex tunc lata snia, alimenta patri & patrono præstabuntur: vt ff. de lib. agno l. si q à liberis. in pri. §. solent. quia snia. p veritate accipit͛: vt ff. de statu hom. l. ingenuum. Et p̱batur hęc libelli formatio C. de fideicõmis. l. j. in servo & dño sic. Peto in servum meum talem p̱nunciari: quia eum meũ dico. Itɔ̃ servus, vel libertus, vel filius dicet, Peto me nõ inquietari à Titio, q me in servũ vel libertũ vel filiũ tenet: qa me tali vinculo nõ subesse dico: vt C.

* Emil. Ferr. reiacit hæc, an seru⁹.

Præiudiciales actiones quare dicantur.

1 Ista rõ cõiter reprobatur quia s̃m hoc deberet poni ĩ. in tractatu civilium. & sic post § sed istę.

2 Hic approbant oẽs, quia pluraliter locutio nõ põt eẽ ɔ̃tia memorati numero q̃ duob⁹. l. vbi numerus. ff. de test.

3 Hęc gl. cõiter approbat͛: licet postea sit sibi ɔ̃ria ibi. itẽ quo inse adscripti ij &c.

vt C. de ing. ma. l. diffamari. Vel sic. Peto vt ingenuus, vel liber, vel nō filius pronuncietur cōtra Titiū: quia sim se rei veritas habet. Et differt hęc ab ea, qua petit pater filium in potestatē ex iure Ro. nato: cū ibi tantū de potestate quęrat, hic aūt de filiatiōe: vt ff. de rei vendic. l. j. §. j. & hic dicitur. Itē hæc prętoria, vt hic illa ciuilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus s. de patr. pot. §. ius autē potestatis. Item quare dicuntur prǣiudiciales? Respōde secūdum quosdam: quia

scendo. Ex quibus [a] **ferè** [b] **vna illa legitimā** [c] **cām hēt, p quā qrit, an aliquis liber sit:** [d] **cæteræ ex ipsius prætoris iurisdictiōe substantiā capiunt.**

Eam rem, quæ nostra est

[c] Hæc opi. secūdum eas nō est vera: quia quocūq; modo proponantur semp sūt prǣiudiciales.

in modū exceptionis proponantur, [1] & ita prǣiudicant. vt si agas cōtra me hęreditatis petitione, & ego obijciā tibi, quod sis seruus defuncti, vel quia ipse defunct⁹ seruus fuit: vt ff. de petitio hæ. l. siquis libertatē, sūe nō possit esse lis inter nos: vt ff. de iud. l. lis nulla. & s. de obl. q ex del. §. ij. qui etiā facit pro hac sententia. C. de ord. cog. l. j. & de petitio. hęre. l. liber. & ff. siquis ingenuus esse dicatur. l. fin. Alij dixerunt ideo dici prǣiudiciales: quia sententia lata super his fit prǣiudiciū omnibus alijs quæstionibus: vt ff. de statu hominum. l. ingenuum & ff. de lib. agnoscē. l. j. §. fina. & l. ij. Sed certè secundum hoc etiā querela inofficiosi testamenti dicit̄ prǣiudicialis: quia prǣiudicat alijs q̄stionib⁹: vt ff. de inoff. test. l. Papinian⁹. §. fina. Sed contra hanc sententiam est. ff. de libe. causa. l. si seruus. Sed ibi nō fuit pronunciatus ingenu⁹ vel collusio ibi fuit. [2] Vel dic secūdum Ioannem, q prǣiudiciales ideo dicunt̄: quia omnes alię q̄stiones, q̄ interim inter eas personas mouentur, debent silere: vt C. de ordin. cogni. l. j. & iij. & ff. de lib. causa. l. ordinata. & ad hoc facit optimè. ff. de noxa. l. penul. j. responso. Nisi esset talis causa, q̄ ageretur, etiam si constaret eum esse seruum, quod est quandoque: vt ff. de iud. l. vix. Sed secundum hoc cum q̄ritur inter patronum & libertum de libertinitate: nō est hęc q̄stio prǣiudicialis: cum alię q̄stiones interim inter eos possint exerceri, venia tamen petita: vt supra eodē. § & in eum. Sed dic q illę q̄stiones quiescunt, q̄ nō competerent, si constaret eum esse liberum: vt ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. pen. & fin. Item quid si nulla alia q̄stio moueatur: nonne tunc istę dicuntur prǣiudiciales, cum nō habeant cui prǣiudicent? Azo dicat quòd non. Sed Ioan. contra. Inspicitur enim aptitudo: quia habilis est esse prǣiudicialis, sicut Augustus dicit̄, licet nō semp augeat: vt s. in suo proœmij. Itē nunquid sunt plures prǣiudiciales, nisi tres? Respondeo sic, [3] vt hęreditatis petitio. Nam tunc cessant omnes alię q̄stiones, donec ista intenditur: vt ff. de petitione hęreditatis. l. siquis libertatem & l. diuus in fine l. licet hodie contrarium sit, vt C. de petitio. hęreditatis. l. fin. §. j. & ij. Item quo iure adscriptitij, coloni censiti, & similes petunt̄? Res. vtili prǣiudiciali non directa: & ipsi coloni petuntur in libertatē contraria prǣiudiciali vtili, non directa. Ideo vtili: quia liberti sunt, non serui: vt in Auth. de sanctissimis episcop. §. adscriptitio. & § si seruus. collat. ix. Item ideo prǣiudiciali, quia parū à seruis distant quo ad seruitia, q̄ facere debent: vt C. de agrico. & censi. l. ne diuti⁹. lib. xj. Sed alij dicunt, quod officio iudicis petunt̄, & petunt: vt C. in quibus causis coloni, censi. domi. accusare poss. lib. xj. Sed certè officium iudicis non potest locum habere ad futuras prǣstationes. [4] vt ff. de vsur. l. 3. Alij dixerunt habere locum negatoriam, & confessoriam vtilē & q̄ datur directa in seruitutibus alijs, hęc vtilis hic detur, quod nihil est. [5] Item siquis ad aliqua annua seruitia teneatur, quo iure petitur, vt cōdemnetur, vt prǣstet in posterum, &

[2] Hęc opin. reputat à docto. derisoria.

[3] Imò nō sunt nisi tres, capiēdo prǣiudicialem in quantū prǣiudicat personę. Ia. & est de mēte aliorum, &c.

Coloni, adscriptitij & similes, quo iure petuntur.

[4] Nisi ratione prǣsensis iurisi & dū glo. dicit, q nō competit officium iud. in hoc reprobat: quia imò competit istis adscriptitijs & censitis cōpetit officium iudi.

[5] Imo. Io. Fa. & Ias.

ipse quo iure petit absolui? Respon. satis puto, q iudicis officio hoc fiat: siue promissa fuerint hęc seruitia, siue ex consuetudine debeantur hæc seruitia, siue ipsa prǣstita longo tempore ex promissione petuntur: vt ff. de vsuris. l. cum de in rem verso, quę promissio probabit̄ ex longo vsu, [6] vt ibi.

actione personali non assequimur. ineptè igitur agit, qui rem suam sibi dari petit: cùm dare sit dominium trāsferre: excepta tamē cōdictione furtiua, q̄ aduersus furē competit.

ADDITIO. Et nota q verba sententię, Cōdemno te ad soluēdū par caponū tali domino omni anno, secundum quod tot antecessores fecerunt nullā penitus conditionē faciūt, sed condēnatus simpliciter tenetur: vt per Barto. in l. cū qui. §. Iulianus. ff. de constit. pecu. & in extrauagan. ad reprimendum. in ver. prout. Mandos. in proœ. gl. Facul. in ver. vt. vers. Huc spectat illud quòd si Imp.

[6] Si allegetur tunc efficax. Baldu. & Pla.

[a] Ex quibus. Scilicet tribus prǣiudicialibus quæstionibus. Accur.

[b] Ferè. Ferè ideo dicit, quia in ciuilibus q̄stionibus quatuor cōsiderantur. s. actor, re⁹, iudex, & ipsa res. Hic autem est idem qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia prǣtor introduxit de partu agnoscendo, & senatuscon. confirmatur.

[c] Legitimam. s. de iure ciuili.

[d] Liber sit. Subaudi vel seruus.

Sic itaque. Aduerte diligenter q hic §. difficilis sic clarè potest summari. Actor pro re sua nō pōt intentare actionem personalem ad dandū contra aliquos, nisi contra fures: cōtra quos omnis condictio degenerat. Sic declaro: quia condictio non competit, nisi quando dominium est translatum: sed in furto dominium rei subtractę non transfertur: & tamē cōdictione furtiua ipse tenetur, igitur condictio degenerat. Ex hoc habes, q nemo potest condicere rē suam prǣterquam à fure. Vel sic & clarissimè summat̄. Qui debet intentare actionē realē, nō potest intētare personalē: cū sint distinctę. hoc dicit. Et diuiditur iste §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulā generalē illatiuā ex prǣcedentibus. secūdum glo. sed secundum doct. epilogatiuam. Secundo ponit vnam fallentiā. ibi, Planè. Tertio naturam actionum realiū, & personalium, & earum differentias: ibi, Appellamus. Itē prima subdiuiditur, quia primo ponitur q̄dam illatio, seu epilogatio, ex supradictis. secūdo ponit rationes. Secunda ibi, Nec enim, &c.

CASVS. Inter oēs principales diuisiōes actionū hæc principalior est. s. q actiones aut sunt in rē, aut in personam. Hęc enim diuisio locū habet in iure ciuili, & in iure prǣtorio. Cum igitur superius dictum sit, q actiones q̄dam sunt in rē, & q̄dam in personā: & etiam q̄dam sunt reales, & q̄dam personales: & hoc siue sint ciuiles, siue prǣtoriæ: sic itaq; discretis. & diuisis actionib. s. q q̄dā sunt in rē, & q̄dam sunt in personā necessariū ē naturā vtriusq; videre. Natura aūt actionis realis est, vt per eā petat aliquis rē suā sibi restitui. Ista aūt natura realis nō tangitur hic, nisi in fi. § quasi incidēter: vt ibi dicit̄, qualis sit aduersus eos hęc in rē actio, per quā aliquis rē suā petat. Natura aūt actionis personalis est, vt eam petat quis rem alienā sibi dari. Certū est ergo aliquē nō posse petere rē suam per actionem personalem, per quā personalē dicat aduersariū dare oporteret: quia qđ meū est, meū amplius fieri nō pōt. sed dare, ē accipiētis facere: quare nō potest agere aliqs ad rē suā petēdā actione personali quia intēdit aduersarium suū dare oportere: hoc verū est communiter loquēdo. in quibusdam tū casib. possunt petere rē meam per actionem personalem, vt patet in cōdictione furtiua, quanquam. n. hoc regulariter sit verū, quòd actione personali non possit quis rem

suam petere in odium tamen furis est statutũ ꝯtrarium in hoc casu: vt.s.ꝯtra fures actio ad petitionẽ dupli,si quidẽ sit furtũ non manifestũ: vel ad quadruplũ,si sit manifestum: cõpetat domino ad rem suã recuperandã ꝯdictio furti:q̃ est ꝑsonalis actio: non obstante,quòd dominus rei est, & eam potest vendicare.Fran.

Libellus in condictione certi generalis.

Hic agitur de cõdictione, & primo dicendum est, q̄ ẽ q̃dã condictio certi generalis, quę datur ꝓ omni eo,qd̄ debetur: vt ff.si cer. pet.l.certi. & in ea forma sic lib. Dico ego r. ꝯ l.q̄ ipse mihi debet equum ex causa emp. vñ ꝓponendo cõtra ipsum condic. certi. peto eundem l.ad traditionem equi ex causa præmissa mihi condemnari. Eodem modo forma lib in ista generali condict. si aliqua alia causa tibi certum debeatur.

Sic itaq; [a] discretis actionib^9, certũ est, non posse actorẽ suam rẽ ita ab aliquo petere, si apparet eũ dare oportere. Nec.n. qd̄ actoris est,id ei dari oportet, [b] s.quia dari cuiquam id intelligitur, qd̄ ita datur, vt eius fiat: nec res, quę iam actoris est, magis [c] † eius fieri pōt. Planè odio [d] furũ, quò magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, vt extra pœnam dupli,aut quadrupli, rei excipiendæ nomine fures, etiam hac actione teneantur,si appareat [e] eos dare oportere, quamuis sit aduersus eos, etiam hæc in rem actio, [f] per quã rem suam quis esse petit.

Reales actiones ad vindicandum dantur: personales verò quas etiam abusiuè cõdictiones appellamus, ad dãdum,vel faciendum competunt.

Appellamus autem in

Libellus in condictione certi specialis.

Item sunt aliæ cõdic. speciales: vt condict o certi ex mutuo,condic.certi ex stipul.condi.inde. sine cã & similes,in quibus formatur lib sicut in generali condictione.sed tantum n ó in condictionib. generalibus assignatur cã: quia alicui non datur aliqua condictio ex re sua,sed tantum pro eo, quod debet ex cã alia nisi ex causa furtiua.illa.n.pro re sua tantummodo datur ꝯ furem,& eius hæredẽ: & est speciale in ea, vt pluribus act.teneatur fur: vt in hoc § sic itaque.vt ff.vsufr.quemad.ca.l.si.

[a] Sic itaque. Formatur hoc itaq; ex illa diuisione, quæ sit s.eo.§.1.q.d.dictũ est,q̃ sunt in rẽ actiones, & q̃ in personã: itaque sic eis discretis.i.separatis, & diuisis,patet q̄ hæc regula ẽ vera: quia ꝑsonalis actio,q̃ cõpetit ad dãdũ, nõ cõpetit ꝓ re sua alicui, vt hic.Ideo dixi ad dandũ: quia ad tradendũ bñ pōt dari actio ꝑsonalis:vt cõmodati, depositi: & similes.& ita est vis inter dare,& tradere, vt hic subijcit,& ff.de act.emp.l.ex empto.in prin. & ff.de ver. ob.l.vbi aut. in fi.& l.si rem tradi,& l.nemo.& qd̄ subijcit,si apparet.i.quia apparet eũ dare oportere, & ita agitur in ꝑsonam.vt aliquid detur.Sed quidã dicunt,vt P. q̄ hæc verba,si apparet eum dare oportere, sunt nuntiua cuiuidam actionis.Acc.

ADDITIO. Dic q̄ illud,quod hic dicit gl. ſm Pla.nihil est dicere,sed tex. vult dicere.si apparet.i. si agat dare oportere:quia mediũ concludendi non debet esse illud, sed ad tradendum,vel constituendum:vt dicit gl.Ang.

[b] Oportet. idest.oportet q̄ non detur.est enim impossibile q̄ detur, vt subijcit:quia dare est accipientis facere, vt subijcit.nec res quæ &c.

[c] Magis.Sed opponitur,pluries deberi pōt:vt ff.de exec.rei iud.l & an eadẽ §.actiones,in fi §. ergo pluries dominiũ pōt fieri meũ.Sed non sequit. nã licet pluries debeatur, tñ semel facta sua nõ debet plus fieri sua:vt ibidẽ dr,& ff.de acq.pos.l.ij. §. ex pluribus.& s.de leg.§.sed & si rem legatarij, nisi iterum desineret esse sua:vt ff de ver.ob.l.si rem meam.

[d] Planè odio sed i quo vertitur istud odiũ Rñ. [1] quia in cõd. furtiua quis de facto infamat apud bonos,& graues viros vt ff.de obse.ã lib.& li.l. honori.licet nõ infamia iuris: vt ff.de act & obl.l.cessat. sed in rei ven.neq; de facto, neq; de iure infamat. itẽ multa veniunt in cõdic.furtiua, q̃ nõ veniũt in rei ven. vt quia interitu rei nõ liberat: [2] sed i rei vẽ. sic: vt ff de cõdi. fur l 1 re.& id malũ est furi, q̄ ẽt hac actione teneat. Itẽ sicut prodest alicui plures habere reos debitores: vt ff.de lib.leg.l.si qs decedens.§ si & habere plures actiones: vt ff.de le.2.l.cũ fili^9. §. varij s. ita ẽ ꝯ debet ei nocere,si pluribus teneatur actionib^9, licet ẽt nulla alia sit vtilitas. Itẽ nũquid vna tollit per aliã? Dic q̄ sic: vt ff.de cõdic.fur.l. si ꝓ fure § furti.Ac.

[e] Si appareat.idest, qa apparet eos &c.

Idest.dicere actiõe in personã. Sed videtur hoc stare non posse: nam certũ est eũ qui agit dominũ fuisse ergo & nunc est:qa sine facto suo dñiũ ab eo discedere nõ potuit: vt ff de reg iu.l.id quod nostrum.& C.de prob.l.siue possideris,ergo nõ pōt agere, vt sibi detur,qd̄ est suum,& tñ hic dicit q̄ sic. Sed dic relationẽ esse faciendã ad genus. non ad speciem.q. d.ea actione, per quam aliàs agitur ad dandum.s. ꝑsonali.sed hic nõ ad dandũ intendit. Et ita est mirabile, q̄ rem meã per personalẽ actionẽ peto restitui.aliàs ꝯ: vt ff quemadm.vsufr.cau.l.si. & ff.de cõdi.inde.l.si vrbana. Sed ẽ speciale,vt hic dr. Vel dic agi etiam ad dandum.s.possessionẽ dandam, quam amiseram per furtum. [3] vt ff.de acq poss. l. rem quæ nobis, & ff.de condi.tri.l.2.

[f] In rem actio.Idest. rei vẽdicatio:pro dñio de iure ciuili vel gentium quæsito intenditur: vt ff de rei ven.l. in rẽ act. Itẽ no. q̄ hic §.lo.ũ habet i quolibet malæ fidei possessora alienæ rei. nõ solũ in fure: vt s de re.diui.§. si tamen. & ff.de cõd. tri.l j in fi & l.2.in prin. [4] interdũ ẽt ꝯ bonæ fidei possessorẽ dat condictio rõne possessionis: vt ff.de condic. inde.l.indebiti. §.sed & si nummi Sed nunquid etiã rem suam potest quis ẽt à nõ fure per cõdictionem sine cã condicere: vt ff.de cõdi sine cau. per totum? Rñ ſm quosdam.ibi dr condictio actio personalis: nõ tñ talis ꝑ quã intendatur.vt aliquid detur. Alij dicunt, q̄ si alicubi inueniatur cõdictio sine cã pro re sua competere: de vsu intelligendum est.

ADDITIO. Dic ſm Io.Fab.q̄ prima ẽ verior: nam per eam non agit dominus ad dandũ, nisi ꝯtra furem, supple & malæ fidei possessorem, vt hic in gl. sed ad restituendum, vel fortè ad possessionem agi debet. ſm Ange.

Appellamus autẽ. CASVS. Iam dicta est natura realium actionum, & personalium: quia realis datur ad rẽ suã persequendã, personalis aũt ad debitũ. Modo quia de realibus,& personalib^9 dixerat actionibus.dñs Iustinianus ad vberiorem earũ doctrinam,plus de illis in litera præsẽti determinat, & dicit.q̄ appellamus actiones in rẽ, vendicationes: & ideo vbi in C.& ff.tractatur de realibus actionibus,ab illis, qui etiã legum compositores,intitulatur titulus De rei vendicatione.Actiones autẽ in ꝑsonam, quibus dare vel facere oportere aliquid intendimus,vocamus condictiones. Et ita oẽs actiones

[a] Si parret, legendum putat Fran. Hotomanus,id n. verbũ solitũ apponi in formulis iudiciorum docet ex Ci.& Sex. Põpeio.

† Cõcor. eum hoc text.c.inter dilectos. aute fin. ibi, cũ iura legũ. cũ gl sup ver. quod meum.ex tra. de fi. instru. & gl in c.si diligenti, super ver sic. iustus titu. post princ.ibi, & qd̄ meum ẽ. ex. de rescri.

Actio ad dandũ & ad tradẽdum differunt.

Dare est accipientis facere. Meũ amplius meũ fieri non potest.

[2] Istã gl. sequitur Ias. & est de mente aliorum.

[1] Odio furis qa semꝑ fur dr i mora, & morosus interitu rei nõ liberatur. Ias.

[3] Istæ solutiões reprobãtur a doctoribus, vide hic ꝑ eos.

[4] Dic ſm Io. Fab. q̄ gl. ꝓcedit in malæ fidei possessore cõtrectãte rẽ mobilẽ:q scienter cõmiatur furtũ. C. qd̄ cũ eo.l. si liberũ. & de fur.l.si alienum sed ego intelligo generaliter in oĩ malæ fidei possessore, qui rẽ aliquã detinet scienter cõtra volũtatẽ dñi: quia ꝯ eũ pōt cõdici. & agi ad dãdũ l. sigs nec enim. § j. Ang.

rē qdē actiões, Vĩdicationes: a † in psonā verò actiones, qb. b dare, aut facere oportere intendit, Cõdictiões. c Cõdicere .n. est denũciare, d prisca lingua: nũc verò abusiuè e dicimus cõdictionẽ actionẽ i psonā eē, qua actor intendit dari sibi oportere. Nulla .n. hoc tpe eo noie denunciatio fit.

Nũc tertiā actionũ diuisionẽ exorditur Iustin. §. q̃ q̃dā rei persecutoria sũt, q̃dā pœnales, q̃dā mistam cām habentes. Persecutoria rei dicũtur, q̃ eius rei, q̃ nobis abest, et alteri adest, persequēdæ cā cõparatæ sunt: et io oẽs et reales, et psonales ex contractu, dempta depositi actione ĩ quatuor casibus, rei persecutoria sunt. Pœnales les quib. merā pœnā persequimur: vt actio furti: & id genus alia. Mista, quæ tā pœna, quā rei persequẽdæ causa instituta sunt, hoc est, ĩ quib. rei persecutio in pœna cõtinetur: vt vi bon. rap. l. Aquil. et ea quæ inficiando crescunt.

Sequēs f illa diuisio est, ꝙ quædam actiones rei persequendę gratia cõparatæ g sunt, quædam pœnæ persequendę, quędam mistæ h sunt.

Rei persecutoria sunt omnes in rē actiones, et ẽt in personam ex contractu descendentes, excepta depositi actione, quæ in quatuor casib. mista ẽ. Ang.

nes personales de mundo condictiones pñt dici. & hoc erat olim cõsonū effectui actionis in psonā: sed hodie non est ita. In actionib. n. personalib. olim fiebant denunciationes, quæ fiebant p verba solennia in actione personali tñ: & quicunq; cadebat à sylla ba, cadebat à causa. Alijs modis exponitur ista denũciatio in notula. Sed hodie cessãt istæ denũciationes: & propterea vocantur abusiue actiones in psonam. h. d. Franc.

a Vēdicationes. Siue rerũ corporaliũ, de quibus est C. de rei vendi. per totũ. & ff. de rei vēdi. per totum. siue rerum incorporalium, de quib⁹ est ff. si vsusfruc. petat. per totũ. & ff. si ser. vend. per totum. siue sint directæ, siue vtiles istę vendicationes: vt ff. de publ. per totũ. & ff. si ager vectig. per totum.

b Quibus. ideo dicit quibus, q̃a sunt & aliæ. 1 quib nõ intẽdimus dare facere, sed restitui: vt commodati actio, & depositi, & similes: & istæ non appellantur condictiones in stricta significatione accepto vocabulo, vt hic dr. 2 Vel dic ꝙ ẽt in actione cõmodati, & depositi: & similib. intẽditur dari, 3 vel fieri, s. ipsa detẽtatio rei quasi ipsum factũ possit quis in stipulationẽ deducere: vt ff. de ver. obli. l. vbi autem non apparet ff. qui id. qđ non fieret, nisi aliquid daretur: eum suę rei nulla sit stipulatio, sed alienę tantum: vt ĩ. de inutilibus stipulationibus. §. j.

c Condictiones. Scilicet appellamus.

d Denunciare. Dicunt quidam, ꝙ qui volebãt aliũ cõuenire, primo sibi denunciare debebant: vt argu. ff. de ser. vrba. prædio. l. quidam. Sed hoc non placet: qa ex volũtate, aut bonitate, vel vrbanitate hoc fit, non necessitate. Sed hic 4 ꝙ hæc denũciatio. fiebat p magistratus, cũ actiones cõstituebant. vel dabant: vt ff. de ori iur. l. 2. §. omnium. quod est hodie sublatum. vt in fine huius. §. dicitur & C. de for. l. j. & 2.

e Abusiuè. Verè abusiuè dr cõdictio. i. actio in personam, quia non bene consonat nomen rei, quam significat: quod fieri deber, vt ĩ. de don. §. est & aliud.

Sequent. iste. § vsq; ad §. Quędam diuidit in duas partes. Primo, ponit vnam sententiam principaliũ actionum, Secundo declarat eam per exempla. Secunda ibi, Rei persequendæ. CASVS. dicit glossator & malè, ꝙ hic ponit quarta diuisio. Si enim loquamur de principalibus diuisionibus, quę traduntur à prædecessoribus nostris, non est nisi tertia principalis. Prima enim fuit hæc. Actionum quædam sunt in rem, & quædam in personã. Secunda fuit hæc, Actionum quædam sunt ciuiles, & quædam prætorię. Tertia autem principalis est diuisio ista. Connumerãdo autem subdiuisiones pręhabitas cum principalib. diuisionib. hæc est quarta diuisio. Prima. n. fuit hęc, ꝙ omnis actio aut est in rem. aut in personam. Secunda hæc est, omnis actio aut est ciuilis, aut est prætoria. Tertia hæc est, p̃toriarũ alia in rē, alia in psonā. Quarta hæc est. omnis actio psonalis p̃toria, aut est pęnalis, aut nõ pęnalis. Quinta est, p̃toria, in rē, aut est p̃iudicialis, aut non prędiudicialis. Et hęc de qua agimus in p̃senti, ast sexta. Supponendo ergo ꝙ sit tertia diuisio principalis: venio ad casum, in hunc modum: Post duas diuisiones principales de qbus ŝ. dictũ est, ponit hic Iustinianus tertiā diuisionem principalē: & est talis diuisio. inter omnes actiones de mundo. quędam sunt inuentæ causa rei persequendæ, & quædam causa persequendæ pœnæ, & q̃dam mistę, tam gratia rei persequendæ, quam pœnæ. Rei persequendæ ẽt inuentę sunt omnes reales actiones, & ferè omnes personales, q̃ ex cõtractibus nascũtur, veluti cum aliquis re cum mutuã vel in stipulatiõni deducit petit. & de hoc etiã põt haberi exẽplum in commodato. & mãdato. et p socio, & in actione ex empto, & vēdito, & locato, & cõducto. Personales, q̃ ex cõtrib. nascunt. ideo dixi. ad differentiam illarũ, q̃ ex delictis nascunt. Ferè aũt ideo dixi, pp quandã actionem personalē q̃ ex cõtu procedit, & tamen in quatuor casibus est persecutoria rei, & pœnę. Hæc autem est actio depositi. Si enim rem meam penes te deposuerim causa incendij, vel ruinæ, vel tumultus, vel naufragij, & postea non vis mihi eam restituere, vel dolum in ea feceris: conuenire potes in duplum hoc dicit. Videtur ꝙ ista diuisio sit eadem cum diuisione superius habita. q̃ est, ꝙ actionum prætoriarum personalium quædam est non pęnalis, & quædam pęnalis. Fratre non est eadem. Hæc enim diuisio est in cõtu ciuiliũ. vnde hic dicitur, ꝙ ciuiles quædam sunt pęnales & quædam non. Prior autem fuit in cõtu prætoriarum. & sic nõ est vna, & eadem cum altera. item scire debes, quòd actiones mistæ dicuntur duobus modis. Vno modo dicitur actio mista, quæ continet rem, & pœnam. & de tali mistione loquitur hic. Alia enim mistura est, ꝙ quædam actiones dicuntur mistæ: quia sunt in rem, & in personam. Et de illa mistione habes. ĩ. eod. §. quædam. h. d. Franc.

f Sequent. Hæc est tertia diuisio actionum. In hoc titulo. Accursius.

g Comparatæ. Idest, adinuentæ.

h Mistæ Sed nunquid quædam sunt, quæ nullum horum habent? vt si ago nequid fiat in loco sacro, vel sancto: vel si factum est, vt tollatur: & aliæ similes, quæ neque ad rem, neque ad pœnam, neque mistim se habent, sed vel ad rei reuerentiam, vel ad publicam vtilitatem dantur? Respond. satis ad rei persecutionem, scilicet diuinæ, vel reipublicæ pertinent, cuius nomine agere videor, vel etiam meo nomine. 5 cum cuiuslibet intersit Deum venerari, vt C. de hær. l. 4. Accur.

† Vindicationes, legẽdum contẽdit Fran. Hotoma. in que eā rē laudat potissimum Gellium nocti. Attic. li. 20. ca. 12. Certe in Pan de Flo. vindicatio & vindicare vbiq; repertas p eo. ꝙ in vulgatis editionibus vēdicatio vendicaē scriptum est.

1 Istā gl. tenēt Io. Fab. Pla. Angel. & Ias.

2 Hāc approbant docto. qa hic semper loquitur, solū de actionib. q̃ cõpetunt ad dandum: sed istæ cõ qb. in gl. cõpetunt ad reddēdũ, seu restituendũ l. iiij. §. si reddita. & l. si vt certo §. rē tibi dedi. ff. cõmo.

3 Nihil ē Fab. Pla. An. & Ias.

4 Idē Io. Fab. Plac. Angel. & Ias & est sing. s̃m Angel. & Ias.

5 Ista gl. bñ dicit, & cum ea transeūt cõiter doctores hic.

Rei persequendæ causa comparatæ sunt omnes in rem actiones. a Earũ verò actionũ, quæ in personam sunt: eæ quidem, quæ ex contractu nascuntur, ferè b omnes rei persequendæ causa comparatæ videntur: veluti quibus mutuam pecuniam, vel in stipulatum deductam petit actor: c item cõmodati, depositi, mandati, pro socio, ex empto,

Rei persequendæ. Iste §. diuiditur in quinq; partes. Nã primo ponit de actionib. rei persecutorijs. Secundo de actionibus mistis ex contractu descendentibus. Tertio ponit vnã regulã vel summulã in actionibus ex maleficio descendẽtibus. Quarto illud per exempla declarat. Primò ponendo de actionibus pœnalibus. Secundo de actionibus mistis. Secunda principalis est § ver plane. Tertia in §. ex maleficijs. Quarta in §. pœnam. Quinta in ver si. sed & legis.

Libellus in actione ex stipulatu.

Hic tangitur de actione ex stipulatu: & hæc datur, qñ aliquid incertũ promittitur vt ĩ. de ver. obli. in prin. & formatur sic libel. Dico ego a, ꝯ b. q; ipse promisit mihi facere domum per stipulationẽ, & quia non fecit, propono ꝯ ipsum actionem ex stipulatu, & peto ipsum ad interesse meũ (quod æstimo decẽ) mihi condemnari. istius libelli formatio potest elici ex l. si quis ab alio. §. si quis ff. de re iudi. Et licet nomen act. non ponatur in libello, sufficit tñ ponere causam hanc, scilicet: quia domum per stipulationem mihi facere promisit, & non fecit.

Libellus in actione commodati.

Item in actione commodati, de qua hic, formatur sic libellus: Dico ego m, ꝯ a, q; ego accommodaui sibi Codicem meum ad scribẽdum: vnde propono act. commodati ꝯ eum, finito vsu ad quẽ Codex fuit accommodatus: & peto eundem a, ad restitutionẽ Codicis mihi condẽnari. Et erit causa in ista actione, quã sufficit proponere, hæc: Quia accommodaui sibi Codicem meum ad scribendum, & vsus finitus est.

Libellus in actione depositi.

Item in actione depositi, de qua etiam hic formatur sic libel. Dico ego i, ꝯ l, quod ego deposui penes eũ Digestum meum, vnde proponendo ꝯ eundẽ l, actionem depositi, peto ipsum ad restitutionem Digesti mei mihi condemnari. Et erit causa in ista act. quã sufficit proponere, talis, quia deposui. Et aduerte q; datur in simplum act. depositi, nisi in his casib. s. qñ depositũ est causa incendij, tumultus, ruinæ & naufragij: in quib. casib. si depositarius inficietur, tenetur ad duplum: vt hic, § ver plane, & ff. depo. l. 1. Et formatur sic libellus: Propono ego l, contra t, q; ego ob timorem incendij Digestum meum apud ipsum deposui: & quia inficiatur depositum, proponendo contra ipsum actionem depositi: peto eundem t, mihi in duplum condemnari. Et erit causa in hac act. quia deposui apud ipsum rem, & ipse inficiatur est. Item eodem modo forma libellum, qñ petitur in alijs quatuor casibus, s. qñ causa tumultus, incendij, ruinæ, & naufragij, depositum est.

Libellus in actione mandati.

Itẽ in actione mandati, de qua etiam hic formatur sic libellus: Dico ego t, ꝯ s, q; ego sibi mandaui, vt emeret mihi equum, & ille suscepit mandatum, sed illud non impleuit: propter quod damnificatus sum ad valorem decem librarum, & tantum æstimo interesse meum: vnde proponendo ꝯ ipsum actionem mandati, peto eundem s, in decem libr. noie interesse mihi cõdemnari. ista n. actio tunc demum competit, qñ recipit interesse: ad interesse enim datur: vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. mandati actio.

Libellus in actione pro socio.

Est & actio pro socio, de qua etiam in hoc §. & habet locum quando societas inter aliquos contrahitur cõsensu: vt ff. pro soc. l. vt sit. & nascitur finita societate, vt C. eo. l. tandiu. & formatur libellus sic, Dico ego t, q; s, & ego inijmus societatem emẽdi vinum vsque ad centum libras: vnde cum ipse socius nomine societatis tantum de vino emerit, peto partem vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad restitutionẽ dictæ partis ipsum mihi condẽnari. Et erit causa in ista actiõe talis: quia contraximus societatẽ, & similiter datur propter dolum vel culpam socij: vt ff. pro socio. l. nemo & l. seq. & C. eo. l. 4.

Libellus in actione ex empto.

Item & hic agitur de actione ex empto: in qua sic forma libellum: Dico ego t, ꝯ s, q; ego emi equũ ab eo pro decem libris, vnde proponendo ꝯ ipsum actionem ex empto, peto eundem ad restitutionem equi mihi condemnari. Ex parte aũt venditoris poterit fieri Dico ego s, ꝯ t, quod ipse dabet mihi decem ex venditione talis equi, quem sibi vendidi & tradidi: vnde proponendo ꝯ ipsum act. ex vendito, peto ipsum t, in illis decem libris mihi condemnari. Et erit causa in hac actione talis: Quia vendidi & tradidi.

Libellus in actione locati.

Est & finaliter actio locati, de qua hic: in qua sic forma libellum: dico ego b, contra c, q; ego locaui sibi domum talẽ vsque ad annum pro mercede decem librarum constituta mihi, & promissa ab eodẽ c. vnde proponendo contra ipsum actionem locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et econtra conductor proponet hoc modo: Dico ego c, contra b, q; ego conduxi talem domum ab eo pro mercede decem librarum sibi promissarum: vnde proponendo contra ipsum actionem ex conducto, peto eundem b, vt domum conductam ad habitandum mihi tradat condemnari.

a In rem actiões, s. q decem sunt: vt diximus ĩ. eo. §. itẽ Seruiana. Sed certè vr. q; sunt oẽs pœnales, nã in eis iuratur in litem: vt ff. de rei vend. l. qui restituere. & ff. de in li. iur. l. in actionibus. Sed dic q; illud. s. iur. in litẽ nõ fit iure actionis, sed officio iudicis: vt ĩ. eo §. præterea. in fi. §. vnde non dicuntur pœnales. Alij tñ dicebant, 1 q; ideo non dicebantur pœnales, quia nõ originaliter illud fit, q; crescant per iuramentum in litẽ, sed ex contumacia: vt ff. de in lit. iur. l. 1. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, q̃ quod incidenter. Sed certe actio depositi in quatuor casib. ab initio est rei persecutoria, & tñ dicitur pœnalis inspecto, q; crescit ex contumacia: vt ĩ. proxi. & ĩ. eo. §. quadrupli. aliàs §. at ille. vnde primam responsionem approbo.

ADDITIO. Secundũ doc. hæc gl. vr aduersari gl. magnæ positæ in §. pœnales. in ver. item aduersus. in prin. ĩ. eo. q vt concludere: quod ibi illa actio dicatur pœnalis. quia iuratur in litem, & tñ secundum eos cõstat. q; illud iurm venit offi. iud. sicut in qualibet alia actione. & dicunt hanc g'o. esse veriorem.

b Ferè. Ferè, dicit propter actionem ex stipulatu. per quã pœna petitur nec inspicitur quid interest. vt ĩ. de inuti. stip. §. alteri 2 in quodam, quod est falsum. 2 Imò propter actionem depositi in quatuor casib. vt ĩ. subijc. t. item propter actionem redhibitoriam, quæ datur in duplum aduersus venditorem: qui neq; pretiũ neque accessiones soluit: vt ff. de ædil. edi. l. redhibitoria.

c Petit actor. Ad vtranq; autem 3 . l. ad mutuam & ad eam pecuniã, q in stipulatum deducta est, certi condictio: vt ff. si cer. peta. l. si quis certum. & sup. de

1 Iuramentum in litem præstatur in actionib. realibus. 1 Idẽ Ange. & Ias.

2 Quia ibi loquitur de pœna cõuentionali, hic de legali. Ang. & Ias.

3 Glo. sequuntur Angel. & Ias.

de ver. ob. in prin. ita q ad mutuũ detur ɔdictio ſpecialis da mutuo: vt ĩ. quib. mo. re contr. ob. in prin. ad pecuniã deductam in ſtipulationẽ dat ɔdictio certi genaralis, ſi certum ſit: vt ĩ. de ver. obl. in prin.

a Conducto. Sed nouna omnes iſtæ dãtur ad interaſſe, etiam quod eſt extra rem: vt ff de act. emp. l. 4. i prin. argo peto aliquid, quod tibi nõ adeſt, ergo ſunt pœnales. c Sed dic trib. modis dici actiones. a primo illa q hinctnde pęnalis: vt furti, & ſimiles. quando peto mihi, quod mihi non abeſt, & quod tibi adeſt, & hoc modo acceptæ dicuntur hi a iſtę nõ pœnales. Secũdo qñ eſt pęnalis ex parte vna, ſcilicet ex parte rei tantũ: qđ eſt vbicunq; actoris intereſſe excedit id quod reo abeſt: & i hac ſignificatiõe actiones iſtę dicunť pœnales, ſ. ex empto, & ſimiles: & ẽt rei vendicatio, qñ in litem iurauit. Et q inſpecta pſona rei tantũ pœnales dicanť, probatur ff. de eo p quẽ fac. erit l. t. §. ſi plures. & l. ſi. & ĩ. eo. §. pœnales. 3 Tertio dicitur pęnalis inſpecta perſona actoris tãtum: vt ſi accepiſti ab aliquo aliquid, vt me accuſa: cuſares per calumniam. nam repeto, licet nihil mihi abſit, à te. ſ. cui adeſt. vt probatuť ff. de cal. l generaliter. §. illud etit notandum.

b In duplũ. ſ. ſi reus inficietur: vt ĩ. eo. §. furti. Acc.

c Ipſius. ſ. hæredis. ex dolo. n. defuncti in ſimplum tantũ, vt ff. depo. l. t §. t. Et rõ quare in his quatuor caſibus datur in duplũ & in alijs in ſimplũ eſt: qa hic ex neceſſitate deponitur: nec potuit præuidere apud quem deponeret, vt ff depo. l. t. §. merito.

1 Dic q illud intereſſe nõ venit in re actionis, ſed officio iudicis. Fab. Angel. & Iaſ.

2 Magiſtralis gl. ſecundũ Ang. hic.

3 Iſtã gl. ipugnant Io. Fab. & Ia. hic. Eſt enim ridiculum q actiones, hic enumeratæ, & exteræ bonęfidei ppea qđ in eis intret i litẽ, ſint pęnales: p ea q habenť ĩ. in d. §. pœnales. in gl. magna, i ver. item adverſus. in prin.

vendito, locato, conducto. a Planè, ſi depoſiti agatur eo nomine, quòd tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum ſit, in duplum b actionem prætor reddit: ſi modò, cum ipſo, apud quem depoſitum ſit, aut cum hærede eius de dolo ipſius c agitur: quo caſu miſta eſt actio.

Actionum deſcendentiũ ex maleficijs quedã ſunt perſecutoria pœna tantũ, quedam miſta tam rei, quam pœnæ, primum per vnum, vltimum per tria exempla declarat. Aret.

Ex maleficijs verò ꝓditę actiones, alię tantum pœnæ perſequendæ cauſa comparatæ ſunt: aliæ tam pœnę, quàm rei perſequendæ: & ob id miſtæ ſunt. Pœnam tantum

Ex maleficijs. CASVS Iã vidiſtis vnã diuiſionem in qua cauetur q actiones, aut ſunt introductę rei pſequẽdę cã, aut pœnæ tm̃, aut ſunt miſtæ. & de illis, q ſunt introductæ tantũ rei perſequẽdæ cã, iam habuiſtis: q ſunt omnes reales actiones: & ferè oẽs perſonales, q deſcendunt ex ɔtribus. Modo vult tractare de actionibus procedentibus ex delictis: quarũ quædã ſunt pœnæ perſecutoriæ tm̃, & quędã rei tantum. & quædã miſtæ, tam pœnæ, quam rei, & ſic perſequitur partes illas primæ diuiſionis hic poſitæ in §. ſequens illa diuiſio. Et primo tractat de actionibus ex maleficijs procedentibus pœnã tantũ perſequẽtibus. & de hoc ponit vnum exemplũ. ſ. in actione furti. Si. n. agatur actione furti manifeſti ad quadruplũ, ſiue non manifeſti ad duplũ, totum duplũ, vel quadruplũ eſt pœna: qa propter iſtã actionem cõpetit domino rei vendicatio ad rẽ ſuam vendicandã, ſiue illa fur rẽ ſuam poſſideat, ſiue aliquis alius. & pter hoc datur condictio furtiua ɔ furem, ſum in ver. Vi aũt bon. rap. In ſuperioribus dictum eſt de actionibus deſcendentibus ex delicto, q perſequuntur pœnam tantum: modo videndum eſt de alijs actionibus, quę ꝓficiſcuntur ex delictis, & ſunt miſtæ, tam rei, quã pœnæ. Et de hoc ponit duo exempla. Primũ eſt in actione vi bo rap. q dať intra annũ ad quadruplũ: & de illo quadruplo triplũ eſt pœna: & ſimplũ pro rei perſecutiõe: & ita eſt miſta. & ɔtinet rẽ, & pœnã. Scđm exemplũ eſt in act. l. Aqui. q qñ dať ɔ inficiantem, eſt in duplũ: & vnũ ſimplũ eſt pœna & aliud pro rei pſecutione: & ita ſimiliter eſt miſta, qa cõtinet rẽ, & pœnã ɔ inficiantem. Et etiam poteſt eſſe miſta actio l. Aquil. veluti, ſi aliquis ſeruũ meum occiderit, q tẽpore quo occidebať luſcus fuit, vel aliter fuit ita deterioratus, q vilis pretij erat: in anno tñ retro magnæ æſtimationis, vel magni ꝓcij fuerat: tunc cõdẽnabiť occiſor quãti plurimi fuit in anno retro, ex primo capite. In ver. Itẽ miſta. caſus ẽ talis. Vidiſtis ĩ. de realibus actionibus, quę ſunt rei pſecutoriæ tantũ: & ẽt de pſonalibus, quæ deſcẽdunt ex ɔctu: quæ ſunt reales ferè omnes: & de actionib. pſonalibus, q deſcẽdunt ex delictis, q ſunt pœnæ perſecutoriæ tantum: & ẽt de actionibus deſcẽdẽtib. ex delictis, q ſunt miſtę: modo itẽdo dicere de quadã actione pſonali, q nõ deſcẽdit ex cõtractu nec ex delicto, ſed eſt pſonalis n iſta, q deſcẽdit ex quaſi contractu: & eſt miſta tam rei, quã culpæ: & de hac venio ad exemplum. Quidã teſtator fecit teſtũ: ipſe aliquid reliquit alicui eccleſiæ, vel alicui venerabili loco, hęres teſtatoris diſtulit ſoluere id legatum, donec in iudiciũ vocaretur: ille heres conuentus actione ex teſtõ, quæ deſcendit ea quaſi contractu, condemnandus eſt in duplum, & hoc dicit. Fratet actio iſta ex teſtamẽto de quã ht mentio in iſto §. deſcendit ex quaſi contractu: vt ĩ de obl. quæ ex quaſi ɔtu naſcunť. Alij voluerunt dicere, q proſequitur hoc modo materiã ſuã inchoatam & q hic tractatur de delictis: & propter delictum eſt hoc q condemnatur ad duplũ, videlicet, quia diſtulit ſoluere, donec in iudiciũ euocaretur. ſed dico, q ex procraſtinatione, & pro mora ſua condemnatur in duplum: vnde dico, q deſcendit actio iſta ex quaſi contractu. h. d. Fran de Aret.

Libellus in actione Furti manifeſti.

Ex maleficijs. Hic tangiť de act. fur. manife. i qua ſic forma lib. Dico ego a. ɔ b, q ipſe palã ſurripuit equũ meũ: vñ ꝓponẽdo ɔ ipſum act. furti manifeſti, peto eundẽ in quadã ſumma pecunię nõia pęnę mihi cõdẽnari. Et erit cã in hac act. qñ ſufficit proponere taliter Quia furtũ fecit manifeſtũ. Et eodẽ modo forma libellum in act furti non manifeſti, ſed hæc eſt differentia, quia in prima actione quadruplum eſt pœna vltra rei reſtitutionem: vt in hoc §. in ſecunda verò, ſcilicet furti non manifeſti, duplum eſt pœna vltra rei perſecutionem.

Libellus in actione vi bonorum raptorum.

Vi aũt bonorũ. In actiona verò vi bo. rap. de qua hic, ſic formaťlib. Dico ego a cõtra b, q ipſe à manibus meis talẽ rẽ vi rapuit: vñ ɔ ipſum actionẽ Vi bonorũ raptorũ proponens, peto eundẽ b, in quadruplũ (re in ipſo quadruplo cõputata) mihi condẽnari: vt in hoc §. vi aũt bon rap. & ĩ. de vi bon. rap. §. quadruplũ. In furto autem manifeſto totũ quadruplũ eſt pœna. Et erit cauſa in iſta actiona, ſicut dictum eſt: Quia talem rem rapuit de manibus meis.

Libellus in actione legis Aquiliæ.

Sed & legis Aquiliæ. Item in actione legis Aquilię ſic forma libellũ contra negantẽ: Dico ego c. ɔ b, q ipſe per culpã ſuã occidit ſeruũ meũ. quem æſtimo x. & ſi negat ſe ipſum occidiſſe, proponẽdo ɔ eũ act. l. Aquil. peto eundẽ b, in duplum, ſ. in 20. mihi condẽnari: vt vnũ ſimplũ ſit pro dãno dato: & aliud ꝓ pęna: q negauit. Contra cõfitẽtẽ autẽ formať libel. ſimiliter ſicut dictũ eſt ĩ. proxi. ſed ſimplũ petitur.

persequitur quis actione furti. siue enim manifesti agat quadrupli, [a] siue nõ manifesti dupli: de sola pœna agit. Nam ipsam rem propria actione persequitur quis, idest, suam esse petens. [b] siue fur ipse eã rem possideat, siue alius quilibet. [c] Eo'am plius aduersus furem ẽt cõdictio [d] est rei. † Vi autẽ bonorum raptorum actio mista est: quia in quadruplo [e] rei persecutio continetur: pœna autem tripli est.

Sed & legis Aquiliæ actio de dãno iniuria dato mista est, non solùm si aduersus inficiantẽ in duplum agatur: sed interdum, etsi in simplum [f] quisq; * agat, veluti, si quis hominẽ claudum, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni precij fuerit. tanti.n. damnatur, quãtiis homo in eo anno plurimi fuerit, secundum iam traditam [g] diuisionem. Item mista est actio cõtra eos, [h] qui relicta sacrosanctis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis [i] legati, vel fideicommissi nomine, dare distulerint: [k] vsque adeò, vt etiam in iudicium [l] vocarentur: tunc enim & ipsam rem, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur, & aliud tantum pro

Erit autẽ causa in priori actione talis, s. quia damnũ dedit: & sic erit in primo casu pœna: in secũdo verò non. Præterea in alio casu est pœnalis: qa si agitur ex primo capite legis Aquiliæ æstimabitur res quãti plurimi fuerit retro infra annũ. Si verò agetur ex tertio capite: tunc æstimabitur res quãti plurimi retro fuerit intra xxx. dies: vt s. ad l. Aquil. § j. j. eo. & §. ex hoc eo capite & s. de act. §. sed & legis Aquiliæ. & tunc i ea sic forma libellum i. Dico ego c. cõtra K. quòd ipse occidit seruũ meum qui valet decem, sed hoc anno valuit triginta: vnde propo-nendo cõtra ipsum act. legis Aquil. quia debet mihi fieri cõdemnatio serui occisi, quanti retro plurimi fuerit intra annũ, peto eũdẽ mihi in xxx. condemnari. Eodẽ modo forma libellum, si agatur ex tertio capite: sed non fiet æstimatio, nisi quanti plurimi retro fuerit intra xxx. dies.

[a] Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtũ punitur quam non manifestũ: cũ clam facta magis punienda sint: vt ff. de admi. tuto. l. non existimo. & ff. de ritu nup. l. vlt. Rñ. imò magis delinquit qui palam, [1] quàm qui clam nocet: [*] vt s. de vi bono. rap. in princ. vnde magis punitur. vt ar. ff. de offi. præsi. l. diuos.

ADDITIO. Sed per hanc solutionem non respondetur contrario in gl. alleg. vnde dicas secundum Cy. quam cæteri sequuntur: quia iste textus procedit in omnino illicitis, contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita secundũm Ange.

[b] Petens. Scilicet rei vendicatione.

[c] Quilibet. Vt s. de obli. quæ ex delic. nasc. §. fi.

[d] Cõdictio. s. furtiua, q̃ soli domino dat. [2] & hæredi eius aduersus furem, & eius hæredem. vt ff. de cõdi. fur. l. j & l. v. & s. de obli. quæ ex de. nas. § fi.

[e] Quadruplo. Vsq; .s. ad annũ: post annũ in simplũ [3] vt s. de vi bo. ra. in prin. nisi in casu. vt si Iudæus cõtra Christianum agat, tunc in duplum tãtũ agit: vt C. de paga. l. Christianis. Sed nunquid aũt raptor tenetur actione furti manifesti? Dic q̃ nõ, secundũm P. quia in duplum tantum tenetur, si furti conueniatur: vt ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu vbi nec in duplũ tenetur secundum eum: vt ff. de fur. l. si quis ex domo, sed certè ibi erat actum actione Vi bo. rap. vnde sublata erat actio furti non manifesti. nisi in id quod excedit: vt ff. vi bo. rap. l. j & s. de act. & obl. l. qui iacuit. sed satis [4] videtur, q̃ etiam manifesti furti nomine conueniatur & in quadruplum vt arg. ff. de fur. l. si vẽdidero. §. cum raptor. & l. si quis ex domo licet Plac. cõtradixerit vt dictum est. [5]

[f] In simplum. Vbi contra confitentẽ datur nam tunc in simplum, & cõtra negãtem in duplum, vt hic & s. eo. § at ille. & C. de leg. Aquil. l. contra negantẽ. & ff. de iniu. l. cum qui.

[g] Iam traditã. Vt s. de l. Aquil. in prin. Nã ibi dicitur primũ caput legis Aquil. à tertio capite, ex quo tertio fit condẽnatio quãti res retro valuit in proximis xxx. dieb⁹: vt s. eo. tit. §. ex hoc capite. Itẽ adiũge [6] actionẽ quod metus causa. nam & ipsa mista est: vt ff quod me cau. l. si cũ exceptione. § j Accursi.

[h] Cõtra eos. Scilicet hæredes, vel alios qui legata vel fideicõmissis grauati sunt: qsi honorati sint pecuniariter, vt s. de sin. re. p fidei. relict. i prin. & ff. de leg. j. l. planè z. in fi.

[i] Venerabilib. locis. Quæ multa sunt, & enumerantur in auth. de nõ alie. §. nos igitur. coll. ij.

[k] Distulerint. Idest fraudulanter. [7] vel sine iusta causa: aliàs: nõ puniretur vt ff. si cert. pet. l. quod te. & ff. de vsur. l. sciẽdũ & ff. de pe. hæ. l. illud, in princip. Et nota quem puniri ex procrastinatiõe, vel dilatione illicita. sic ff. de edẽ. l. prætor. § sed & si seru⁹. in fi. Et est speciale [8] in his legatis. in alijs legatis vel fideicõmissis nõ præstatur duplum: sed vsuræ currũt ex mora, vel saltẽ post cõtestationem litis, [9] & fructus rerũ restituuntur, vt C. de vsur. leg. seu fideicõ. l. j. Item hæc legata habent in alio priuilegium, vt si indebitum soluatur, non repetatur: vt s. de obliga. q̃ ex quasi cõtractu. in fi. Quid si primo negauit, postea confiteatur? Resp. põt penitere [10] cum exponetur verotẽ à diobãndo: vt ff. de iureiu. l. cum qui. in pri. Arg. cõtra ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. in princ. Itẽ qd si cõfessus est, & postea negat? Res. punitur cum vltima mora noceat: vt de peri. & cõmo. rei vendi. l. illud. [11] Item quid si non inficietur, sed dicat non valere, vel aliã proponat rationalẽ causam? Rñ. quidã, q̃ puniatur: na innaniatur via. per quam negantes suã exerceant auaritiã. vt s. de vi bono. rap. §. quia tñ. Alij cõtra. [12] quod verũ puto, vt s. eo. §. at ille. Itẽ nunquid hoc in legato generali, & speciali locũ habet? Resp sic secundum Io. cũ vtrunq; sit legatũ: vt s. de fideic. here. §. fi. & C. de fideic. in prin. Item quid si duplũ nõ põt soluere? Respõ. luat in corpora. vt ff. de pœ. l. j. § generaliter. & C. de ser. fug. l. quicũq; § q̃ non & in glo. castigatio, & ff de in ius voc. l. pe. & fi.

[l] In iudicium. Quid si in iudiciũ non vocantur, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidã adhuc idẽ, vt duplentur. [13] sed hic lex contradicit. Item in dubiis pœnæ sunt molliẽdæ: vt ff. de pœ. l. interpretatione. Sed dicã currere vsuras, & fructus deberi ex mora. [14] & ipsa re. sine interpellatione dicam morã committi ad instar minorum, quibus legata debentur vt C in quib. cau. in inte. rest. nõ est ne. l. in minorũ. Itẽ quid si Reipublicæ, vel si eo relinquatur? Vid. tñe q̃ idem sit, quod hic dr̃. cum ius diuinum & publicũ simile sit: vt C. de sac. san. ec. l. fi. & l auth de nõ alie. §. si minus colla. ij. Sed dico cõtra: [15] quia pœnæ sunt molliẽdæ. vt diximus: vt ff. de pœ. l. pe. Itẽ qd in redẽptione captiuorũ l vt idẽ: quasi ista res venerabilis sit relictũ. Sed [*] certe non extẽdã. [16] s. id quod dr̃ in hoc §. ad hũc casum: cũ sit pœna. Itẽ quid si Deo vel

alicui

[*] Qũo aũt actione hac dicere possimus dari tẽ nobis oportere, q̃ nostra est, pulchrè explicat Frã. Hotomanus in §. Sic itaque. s. eo.

[1] Hoc verũ in his q̃ sũt de genere prohibitorũ secus in his q̃ possunt eẽ licita. Nico Bal. Ioan. Fab. Pla. Ange. & Iaco.

[*] Qđ nemo fere pene non fit. qa Beati, quorũ tecta sunt peccata. ps. xxxj. iuxta illud, Peché secret, est demy pardonné. Egid. Per.

[2] Idẽ Nicol.

[3] Idem Nicol. & Ias. & est de mente aliorum.

[4] Idem Dy. Ioan. Fa. & An.

[5] Cũ opi. istius gl. tribuit s. d. nõ a doct. hic.

[6] Idẽ Nico. Fab. Pla. & Ange.

[*] Aliàs quis.

[7] Idẽ prędic scrib.

[8] Idem Nic. Fab. Pla & Ia.

[9] Non est opus litis cõtestatione, secundum Ia.

[10] Hoc verum qñ ecclesia vellet vel cõfessiõe, & p eã probata legatũ, aliàs secus. Nic. Fa. Pla. & Ias.

[11] Hanc conclusionẽ, & præcedentẽ, limita nisi interuenisset iustus error: qa forte excusatur, vt p Ioh. Fa. hic.

[12] Istã gl. vsq; ad fi. sequuntur Nic. Fab. Pla. & Ia.

[13] Hoc verũ si negaretur. aliàs requiritur vocatio in iudiciũ. Ia.

[14] Ista gl. ast sing. & cundũ a.

[15] Fe bñ Ang. & Ia. De hac re vide Bar in l. contra negante. C. ad l. Aql.

[16] Imò secundum Fab. Ang. & Ia.

alicui sancto vel administratori, q̄ idē valent: vt in Auth de ec.ti. §. si qs in nomine.col. 9. & ff. ad l. Fal. l. 5. §. si quis. & §. ad municipiū? Rñ. locū habet hic §. quia venerabili loco est relictum: vt ff. de aonu. leg. l. aonua. §. à Titia.

ADDITIO. No. ex hac gl. q̄ in pena leb. nō fit extēsio de similib. ad similia, qñ pęnæ imponūtur habito respectu ad priuilegiū alicuius psonæ, ēt si ipsi casus essent à iure eq̄ parati: vt pulchrè p Iasonē hic, qui alligat duas glossas iuris canon. ꝯtrarias. vide per eum.

pena: a & ideo in duplū eius fit condemnatio.

Alia quoq; sunt actiões, mistam causam tam in rem, quā in personā habētes, cuiusmodi sunt tria diuisoria iudicia: in quibus quoties res (quæ commodā diuisionem accipere nequit) occurrit, pmittitur iudici, vni ex litigatoribus, eā in solidū adiudicare, et eū inuicē alteri certa pecunia cōdēnare.

a Pro pœna. Si hæc est ratio, vt sit mista: patet q̄ condictio ex l. illa. si qs in tantam. sit mista vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. Item & illa condictio, quæ datur ex l. Constantini: vt C. finium regund. l. si constiterit. & oēs illæ actiones, vbi res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est.

Cōdictio ex lege est sæpe mista.

Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud per exempla declarat. Tertio ponit, quæ possunt esse partes iudicis in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus tribus &c. Are.

CASVS. Dictum est ī. de quibusdā act. q̄ mistæ sunt tā rei, quā pęnæ ponit modo de q̄busdā mistis q̄ sunt tam in rē, quā in personā. Et sciatis q̄ posset dici, q̄ hic adijcitur tertium membrū illius diuisionis, qd̄ habuistis ī. eo. in prin. vbi dicitur, q̄ actionū q̄dā sunt in rē. & quædā in personā. Et ibi posset addi tertium mēbrū, qd̄ hic ponit, s. q̄ quędā sunt mistę vt ibi dictū est de actione hac, quę est mista in rē & in personam. Ponis hic do. Iusti mihi tria exēpla. Primū exemplū est in actione in factū, q̄ cōpetit cohæredib. de diuidenda hēditate. Scd̄m exemplū est ī iudicio cōi diuid. quod redditur inter eos, inter quos aliquid est cōe sine societate, vt diuidatur. Tertium exemplū est in act. finium regun. quæ habet locum inter eos, qui cōfines agros habent. Et in his tribus iudicijs licebit iudici ex bono & æquo vni rem adiudicare & illum cui res est adiudicata, in certa summa pecuniæ alij condemnare. h. d. Fran.

Libellus in actione familiæ erciscundæ.

Hic agitur de actione Fem. hæreis. quæ habet locum inter cohæredes & nascitur ex quasi ꝯtractu. vt ī. de obl. q̄ ex quasi contrac. nas. § idem iuris. dum isti ambo possideant, vel confiteantur se hēdes. & forte in eā formaī libellus sic: Dico ego g. ꝯ s. q̄ fuimus cohæredes in tali hæreditate: vnde propono actio. fem. erc. contra illum, pro illa hęreditate diuid. Et dico q̄ in ista actione, & duabus seq. permittitur iudici rem vni adiudicare, & illū alteri in certa summa pecuniæ condemnare, prout ipsi videbitur: & erit causa in hac act. Quia fuimus cohæredes.

a Ex mente Bald. Fab. Angel. & Ias. Actio familię erc. quare est mista.
† Quæ in rem quidē est ob dominiū quod co-

Libellus in actione Communi diuidundo.

Item simili modo formabis libellum in act. Cōi diuidūdo: q̄ habet locū inter eos, quibus est aliqua res cōis sine societate veluti legata vel donata: vnde oritur ex quasi contractu: vt ī. de obli. quæ ex quasi contrac. §. item si inter aliquos.

Libellus in actione Finium regundorum.

Est & actio finium regun. de qua hic loquitur: quæ ita formatur lib. Dico ego b. ꝯ c. q̄ iotet me, & ipsū hebabemus duos fundos, ipse vnū, & ego aliū, adeo confines, q̄ vix possent agrorū fines discerni: vnde proponēdo ꝯ ipsum act. Finium regund. dico ego & peto vt fines diuidātur, & merè discernātur, sic vt finalis iurgij qō, siue controuersia inter nos sopiatur.

Quędā actiones b mistam cām obtinere videntur, tam in rem q̄ in personā: qualis est familiæ erciscundæ actio, c † quæ competit cohęredibus de diuidenda hæreditate. Itē cōi diuidundo, d quæ inter eos redditur, inter quos aliquid cōmune e est, vt id diuidatur. Item finium regundorum f actio, qua inter eos agit, qui confines g agros

b Quędam actiōes. Hic adijcitur secundū quosdā 1 tertiū mēbrū illi diuisioni quā habes. ī. e. §. 1. vbi diximus.

c Familiæ erciscundæ actio. Ista ideo sic dicitur: quia familia pro hæreditate ponitur: & erciscūdę, i. diuidēdę. nā ercisco, cis. i. diuido diuidis, q. d. actio diuidendę hęreditatis. Itē ideo dr̄ mista: quia in qualibet re mihi adiudicata partē habeo iure meo, & quo ad hoc in rem itē partē vice cōsortis, & vt ab eo: quia portio mea erat sua: & quo ad hoc ē psonalis. 2 Vel ideo dr̄ mista: 3 quia in ea petunt dominia rerū corporaliū nō dari, sed tradi vel assignari pro parte sua: & in hoc dr̄ realis. Itē petunt fructus, si alter in eos percepit: vel ipse soluit impēsas factis & hęc petunt dari, & vt fiāt sua, cui dant, & propter hoc dr̄ psonalis: vt ff. fam. ercis. l. Itē labeo. §. familiæ. & ī. de obli. ex quasi contrac. §. Item si inter. & ī. eo §. sic itaq;. Sed quāto tpe durat? Rñ 30. ano. 4 inspecto potius, quod sit psonalis: vt C. de anne. excep. l. 2. Hic quęro ex quo nascitur? Resp. s̄m Mar. ex voluntate agentium: vt ff. fam. erc. l. 1. Sed certè imò ex contractu: vt ī. de oblig. quæ quasi contrac. §. item si inter. in fi. Accur.

d Cōmuni diuidundo. Quæ sunt hic locū personalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proximè diximus in actione familię ercis. & idē in primo casu, & facit ad hunc §. ff. cōm. diui. l. per hoc iudicium § sicut.

e Aliquid cōmune. Scilicet, sine societate, vel cum societate vt ff pro socio. l. quibus & l. si actum & ī. de obli. ex quasi contrac. § item si inter.

f Item finium regundorū. Scilicet est mista, vt hic. & ff finium regun. l. sed & loci. § in iudicio.

g Confines. Quid si domos habēt conuicinas? Rñ. non habet locū, si hinc inde sint domus: 5 vt ff. fi. regun. l. 4. in fi. §. hoc iudiciū. 6 vbi ponitur differentia inter ꝯfiniū & vicinū. Si autē ex altera parte tantū sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vtilis iudiciū finium regundorum: vt ff. fin. reg. l. 2. in princ. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliā. s. hæreditatis petitionē: 7 vt C. de petit. hære. l. hæreditatis & ff de petit. hære. l. si bonæ fidei. §. fi. 8 Item quid de oibus noxalib. actionibus? Videtur. n. quod sint in rem: quia ꝯ quemlibet possidentem secū dantur: vt ī. de noxa. act. §. omnis aūt. Item quid de actione de tigno iniuncto: nam & hæc datur contra quēlibet possidentem: vt ff. de tigno iniuncto. l. 1 in fi. Itē quid de actiōe, Qd̄ metus causa. nam & hæc quemlibet possidentē persequitur: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. § Pedius. Item quid de actione in factum, quæ datur ꝯ eum qui aliquid habet in loco publico positū: vt ff. ne qd in loco publico. l. 2. §. ante p. Itē quid de actione in factū, siue interdicto, Quod vi aut clam. nā & hæc

hæredes habeāt in parte sua. In psonā aūt ob p̄stationes, q̄ personales sunt. hinc elegāter sēt. p̄ pēt Vlpianus in l. itē labeo. § familiæ ff. famil. erciscun. Iudicium familiæ, erciscūdæ ex duob⁹ constare rebus, atque p̄stationibus, q̄ psonales sunt. Vide Frā. Hotoma. hic.
2 Gl. inaptè loquitur. Ias.
3 Istā sequit̄ Fab. Ang. & Ia.
4 Qñ alter tātum possidet tūc secus si ambo Ang & Ias.
5 Istā gl. sequunt̄ Fa. & An.
6 Dic & l. 2. in pri. eo. ti. & est ratio, q. a l agris facilius turbant̄ cōfinia, nō ita i vrbanis: iō id custi ēa sūt p̄ usū. Ang.
7 Imò ē realis origina licet habeat quasdā p̄sona'as p̄stationes. Ang & Ia.
8 Aliēt ē lex. sed & b lege. §. petitio.

hæc contra possidentē datur: vt ff. quod vi aut clā. l. cōpetit. in fi. Idē quid de actione ad exhibendum. nā & illa possidentē persequitur. sicut & cęterę superiores: vnde videntur oēs in rē: vt ff. de act. & oblig. l. actionū genera. Quidam dicūt eas anomalas. i. nec in rē. nec i psonā.

habent. In quibus trib. ᵃ iudicijs permittitur ᵇ iudici rem alicui ex litigatorib. ex bono & æquo adiudicare: ᶜ & si vni⁹ pars prægrauari videbit̄, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionū diuisionem properat.

Omnes autē ᵈ actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel

Sed dic omnes esse psonales: 3 vt patet in act. Ad exhibēdū: vt ff. ad exhiben. l. 3. § ē autē psonalis hæc actio.

ADDITIO. Dicūt doc. quòd omnes actiones de q. bus in gl. sunt personales in rem scriptæ. vt in d. l. iij. §. est autē psonalis. vbi gl. j. quę est magistralis.

a Tribus. Scilicet famil. erc. s. cōmu. diui. finium regū.

b Permittitur A lege. Accursi.

c Adiudicare. Et quod adiudicat̄, statim fit ei⁹ cui adiudicatur: vt ī. de offi. iudi. § fi.

Omnes autē. Hic ponit quartā diuisio actionū: vt dicitur in gl. quia q̄dam dantur ad simplum. q̄dam ad duplū. & triplū. & quadruplū. Et diuidit̄ in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud p multa exēpla in quolibet membro declarat: Tertio ponit aliquas differentias iter ista exempla. Secūda ibi, in simplū agit̄. Tertia ibi, Sed furti qdē, h. d. Ac.

CASVS. Post alias diuisiones superius positas ponit hic vnā aliam diuisionē do Iusti. q. talis est: Omnes actiones siue sint in rem. siue in psonam, sunt i simplū. aut in duplū, aut in triplū. aut in quadruplum. vltra autē quadruplū nulla actio pęnalis debet excēdi. Et sciendū est q̄ si diuisio posita ī in illo §. sequens diuisio esset quarta s̄m qd malè inuenitur scriptū i omnib. libris cōiter, nāc esset hęc quinta diuisio, p ut fere i oībus libris reperies: sed sicut ī dixi in illo §. sequens illa diuisio. ponit̄ tertia diuisio: & hęc est quarta, vt i fi. gl. signatæ sup illo verbo actionis. Addere etiam potes q̄ quidam dicūt. q̄ multū refert an aliquis stipulet̄ pœnam per verba repectiua significatiua. vel designātia qualitatē: & huiusmodi verba sunt. duplū, vel triplū, vel p verba simplicia: puta, promittis mihi c. nomine pęnę, vel ducēta, vel mille. In primo enim casu nō pōt esse vltra quadruplū. In secūdo potest esse etiā vltra quadruplum. & ium in versi. simplum &c. Dictū est ī. q̄ omnes actiones, aut sunt in simplū, aut in duplū, aut in triplum, aut in quadruplum: modo videam⁹ quę sunt istæ actiones, quibus agit̄ in simplum tantum. & enumerat eas in litera. h. d. Fran.

d Omnes autem. Hæc est quarta ₂ diuisio, quæ fit in hoc titulo.

e Vlterius. s. vltra quadruplum. Sed cōtra in l. Aquilia vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnā hęreditatē perditā. q̄ valet c. marcas ₃ vt ī. ad le. Aquil. §. illud Item cōtra de eo, qui vilē clauum de naue abstulit quare tota nauis perijt. nam ad totū damnū tenetur, qd̄ est in quadruplum & vltra excedit: vt ff. de incen. rui. nau. l. 3. §. senatus. Itē aliud cōtra i actione ex empto, vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex contaminatus est. vel occasiōe tigni vitiosi tota domus cōcidit: vt ff. de act. emp. l. Iulianus in prin. Sed certè his tribus cōtrarijs nō agit̄ ad aliud quod sit pęna, inspecta persona agētis: sed totū est suum interesse. Nā hunc § intelligo, qn̄ pœ ₄

nalis est actio ex vtraq; parte. Itē cōtra in eo, qui manumisit seruū alienū i psentia principis. nā duo mancipia domino, & tria similia dat fisco: & ita in quintuplum damnatur: vt C. de iis, qui à nō do. ma. l. fi. Itē cōtra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniā, ne mihi calumniā faceres & ab alio accepisti, vt mihi calumniā faceres, in octuplū mihi teneris: vt ff. de calumn. l. & generaliter. §. fi. Sed certè primo de casu pstat̄ pęna diuersis, nō vni: 5 nec ē ibi, aliqua pstatio vltra quadruplū. In scdo autē casu non vna actione habeo octuplū, sed duab⁹. Itē cōtra in eo, qd̄ dicit̄: si dedisti pecuniā, ne tibi fieret calumnia. nā tu repetis qd̄ dedisti: & ego in quadruplū

in quadruplum: vlterius ᵉ autem nulla actio extenditur. In simplum agitur: veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato: & denique ex alijs quamplurimis causis.

Quinq; actiones hic positæ dantur ad duplum. h. d. Are.

In duplum agemus: ve-

psequor: vt ff. de calū. l. siquis ab alio. i prin. Sed certe in duob. fit pstatio. & neutri vltra quadruplum. Item cōtra in eo. quod dicit lex manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensę: & ita pęna in immensum excedit: vt C. de libe. & eorum lib. l. si manumissus. Sed dic q̄ illa est accusatio, nō actio. Vel dic q̄ nō pstatur pœna habito respectu ad rē. Itē contra in eo qui surripuit seruum suū fiscalem, nā damnatur in xij. lib. argenti. & seruo restituēdo. C. de ser. fugis. l. siquis seruum. Sed ibi nō fit relatio ad ipsam rē, vel ad simplū: Est. n. hic §. intelligēdus, ⁶ qn̄ actio est pęnalis: & in pœna ad ipsam rē habet̄ respectus. 7 Itē ꝯ ī. de inuti. stipu. § alteri. Nā ibi nō inspicit̄ quāta sit pęna, sed inta exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rē. Vel dic aliud in pęna cōuentionali, vt ibi: aliud in legali, vt hic. Itē contra in eo quod dicitur eum, qui emit administratioNē. nam qui accepit pecuniā ab electo. quadruplum reddet, & sua bona cōfiscantur, & cingulo priuat̄: vt in Authen. vt iud. sine quoquo suf. §. sic igit̄ in fi. co. 1. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

In duplū. CASVS. Dictū est iā quæ sunt actiones q̄ dantur ad simplum: modo videndum est, quę sunt actiones, q̄ dant̄ ad duplū. Et de hoc ponit Iusti. quinq; exempla. Primū est actio furti nō manifesti. Sedm actio l. Aqui. Tertiū actio depositi in quatuor casib⁹. s. incēdio, ruina naufragio & tumultu. Quartū est actio serui corrupti. q̄ cōpetit contra eū, cui⁹ hortatu seruus alien⁹ quolibet modo deterior factus fuit. Quintū est actio ex testamento, quæ datur pro venerabili loco relicto, quod quidem legatum hęres distulit soluere donec in iudicium vocaretur. & h. d. Et not. q̄ magna est differētia inter ista quinque exempla: quanquam hic coniungantur tanquā essent actiones similes. Duæ enim actiones, furti non manifesti & serui corrupti à principio sunt pœnales. Aliæ duę. s. actio l. Aqui. & depositi i quatuor casib. non nisi per inficiationem. Tertiū autē habet singularem furtum: quia pęnalis est per inficiationē & p nimiam procrastinationem. & ad istam differentiā manifestandam habetis ī. eod. §. sed furti. Franc.

Libellus in actione Serui corrupti.

Hic tangit̄ de actione serui corrupti: & illa datur contra eum, qui seruum alienū hortatu. vel cōsilio corrupit i animo: vt ī. de ob. quæ ex malefi. §. vñ illud q̄siui. & de fur. & ser. corr. l. si quis seruo alieno suaserit.

3 In rem scripta. Ange. Ias.

Potest 2 sustentari quia. Ia.

3 Octo vna causa facit ma. ca. Ia.

Istam 4 sequitur Dyn. Nic. Fal. Ang. & Ias.

5 Bene dicit gl. Nā secus esset si vni. ff. de acti. & obli. l. cū ex vno. Possūt. n. plures actiōes ex eo crimine aequi diuersis. ī. de iniu. §. pati tur. nec vna remissa altera tollit̄. vt ff. de ine. l. j. §. fi. facit p p̄dictis. ff. de actio. & obl. l. quoties.

6 Idem Ni. Fa & Angel. dicit tamen Ias. q̄ pcedens solutio est verior etiā ad istud cōtra eū.

7 Ista solutio pluries reprobatur per Ia. quamuis placeat Fab. Pla. & Ia.

suaserit. & ff. de ser. corrupto. l. j § persuadere. & quasi per totum titu. Vnde in hac actione sic formatur libellus: Dico ego à te b, quod ipse persuasit seruo meo, vt aufugeret, & aufugit: & sic eum corrupit. vnde proponendo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet pro deteriorατione in decem, & pro pœna in alijs decem mihi condemnari. Et erit etiam in hac actione talis, scilicet. Quia seruum corrupit. quia sufficit proponere locum actionis.

a Furti nec manifesti. Vt i. de oblig. quæ ex delic. nasc. §. pœna.

b Ex lege Aquilia. Petit per sollicitationem vt j. eo. §. at ille.

c Ex quibusdam causis. Veluti quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum est: vt supra eodem. §. rei persequendæ

mine, qua actione? Fratres, conditione ex quadam l. noua, quæ in nostro C. refulget. Et sciatis, quia l. illam nouam inuenio hic, & forte fuit in C. veteri, quem non habemus, & constitutio ista, siue l. noua à l. condictitia emanauit. Erat. n. l. condictitia olim, sub qua erat multæ constitutiones. Sportulæ autem dicuntur salaria, quæ dantur officijs iudicis, & sic vocatur illud quod datur, pro eo quod datur, sportula. Sporta. n. vel sportæ, vel sportula est quoddam genus vasis. De istis sportulis habetur speciale titu. in principio tertij lib. C. de spor. Fraue.

luti furti nec manifesti, [a] damni, iniuriæ ex lege Aquilia, [b] depositi, ex quibusdam causis. [c] Item serui corrupti: † quæ competit in eum, cuius hortatu, consiliove seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut deniq; quolibet modo deterior factus sit. [d] In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur, [e] Item ex legato, quod venerabilibus locis relictum est: secundum ea, quæ suprà diximus. [f]

Qui maiorem summam ideo in libello complexus fuit, vt reus maiorib. grauaretur sportulis: eius damni, quod reus ob id passus est, triplum præstare cogitur: in quo tamen inest ipsius damni persecutio.

Tripli verò agimus, cùm quidam [g] maiorem vera æstimatione quantitatem libello [h] conuentionis inserunt, vt ex hac causa viatores, idest, executores litium ampliorem summam

Libellus in actione ex lege condictitia.

Hic tangitur de condictione ex lege, quæ nascitur ex lege condictitia: & datur ad triplum contra eum, qui maiorem summam in libello conuentionali, quam deberet, inseruit, vt aduersarius in præstatione sportularum grauaretur, vt in hoc §. tripli. & in ea sic formatur libellus. Dico ego, quod b, quod ipse in libello conuentionali contra me porrecto, maiorem summam, quam deberet inseruit, vt ob hoc me grauaret in præstatione sportularum: occasione cuius maioris quantitatis damnificatus sum in decem solidis, vnde proponendo contra ipsum b, condictionem ex lege, peto eum in triplum, scilicet in xxx. solidos, videlicet in x. nomine damni dati, & in xx. nomine pœnæ, mihi condemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorem proco, quod exegit maiores sportulas è reo quam deberet, secundum quantitatem in libello comprehensam, & formatur libellus mutatis mutandis: vt i. prox. scripsit.

d Deterior factus sit. s. in mente nam si in corpore, locum habet lex Aquil. vt i. de leg. Aquil. in pri. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior: vt ff. de ser. corrup. l. j. § persuadere, vsque in fi. & l. seq.

ADDITIO. Nota differentiam inter istam actionem serui corrupti, & actionem legis Aquiliæ pro seruo: quia illa competit, quoties in morib. seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locum, quando mores non mutantur, sed corpus læditur, vt ibi. Ang.

e Æstimatio deducitur. Vt omne cum ipsa re damnum [1] duplicetur, siue paruum erit res, quam secum seruus exportauerat, ad ipsum sollicitatorem, siue ad alium: vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio: Sed nunquid inter actionem fit hæc æstimatio, vel iudicis officio? Rñ. fit iudicis officio secundum Ir. ita sic in actione, quod metus causa. ff. quod metus cau. l. si cum exceptione. § j. & § quadruplaт. [2] Sed pro filio corrupto, vel pro filia qualiter agitur? Rñ. habet vtilem hanc actionem [3] vt ff. de ser. corrup. l. vt tantum §. j. vnde dicunt, quod veniet interesse patris consistens in operis filij, quia non vult operari. & cum sit corruptus, aliud quam opera non potest æstimari; quia liberum corpus non recipit æstimationem: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. fin. habet enim illam viam, ac si esset in bonis. & erit in eam, s. summam, quam ipse æstimauerit, suo iureiurando. vt de actione iniuriarum dicitur: vt i. de iniur. §. pœna. & ff. de iniur. l. constitutionibus. Vel dic quod primo æstimat iudex summam ad quam compatitur: vt arg. ff. de custo. reo. l. si quis reum.

f Diximus. i. eo. §. item mista. [4]

Tripli vero. CASVS. Dixi vobis exempla illarum actionum, quib. agitur in simplum. & illarum quib. agitur in duplum. Modo ponam vobis exemplum de quadam actione, quæ vocatur condictio ex lege noua. & ista datur in triplum. Scire aut debetis quod olim erat consuetudo, quod viatores. & nuncij iudicum, qui citationes faciebant, exigebant nomine sportularum magis, aut minus: tetis in iudice ... conuenis, secundum quod maior, vel minor quantitas erat petita. Quidam ergo ad hoc vt me reum grauaret in sportulis præstandis, executori maiorem quantitatem in libello suo inseruit, dic in l. quod quicquid damni reus passus est per malitiam actoris in isto casu, triplum consequetur ab actore. Sed do

g Cum quidam. Scilicet actores.

h In libello hic nota duo. Primo quod libellus est faciendus in causa, quod est verum iure nouo, vt hic, & C. de epis. & cleri. authe. generaliter. & C. de lit. contest. auth. offeratur. nisi in quatuor casibus: quos not. in Auth. de mand. prin. §. sit tibi coll. iij. [5] Aliud est iure veteri. [6] nam tunc non fiebat nisi ex voluntate: vt ff. de eden. l. j. nisi in casu: vt C. de dig. l. quoties l. b. xij. Item secundo not. quod quantitas certa est in libello comprehendenda, vel rei: & ita etiam in personali actione debet actor certificare reum: vt hic, & in Auth. de litig. §. ad excludendas. colla. viij. & ff. de rei ven. l. si in rem §. & si vestimenta. [7] Tertio no. quod sportulæ, vel salaria, quæ dabantur executoribus. i. nuntijs, qui faciunt homines repræsentari: & alias qui faciunt huiusmodi citationes, pro suis officijs dabantur, secundum quantitatem petitam. vt hic dicit. Sed hodie magis, secundum consuetudinem. [8] vel longitudinem itineris: vt C. de epis. & cle. auth. sed hodie. Et dicas quod hic dicit ex hac causa, esse causatiue, non obsecutiue dictum: Sed istæ sportulæ, quæ iudicib. dabantur, certæ sunt, nec crescunt, licet quantitas petita sit magna, nec decrescunt, licet sit parua: [9] vt in auth. de iudi. §. ne aut. colla. vj. item no. quod reus soluebat huiusmodi sportulas vt b c. & C. de epis. & cle. auth. generaliter. sed actor ei restituebat. nisi iusta causa eum vocasset. vt ff. de iud. l. eum quam temere. hic no. adhuc quod huiusmodi sportulæ quibusdam personis remittuntur, vel pauperib. vt i Auth. de mu. pri §. oportet. coll. iiij a quibusdam pauciores exigebantur, vt

† In hac tamen actione serui corrupti, iccirco actione ex lege Aquilia duplum non est extra rem, sed in duplo res ipsa continetur. l. vt um. §. in hac actione ff. de ser. corru. l. ait lex. ff. ad leg. Aquil.

e Scilicet tunc illarum, & æstimandum: secus in eo quod postea recepit quod facit vt ille qui deflorauit virginem, aut persuasit alicui vt semel vnum malum faceret, non tenetur de fornicationib. cum alijs viris vel cæteris malis. vt p. loan. Fa. & Ange. hic.

2 Illud impugnant contra dicto. hic, imo tuta venit iure actionis.

3 Sequitur hanc gl. Nico. Fa. Angel. & Ia. & idem in marito pro vxore, secundum eosdem.

4 Versic. est suo §. ex maleficijs.

5 Melius allegasset gl. §. sancimus. in Auth. de exhibeo. tab. Pla. An. & Ias.

6 In causa ciuili secus in criminali Fa. Pla. & Ias.

7 Ista secundam partem sequuntur An & Ias.

8 Idem Ias. licet Fab. & An dicant quod est de iure.

9 Dummodo excedat summam centum aureorum, Fab. Pla. Ang. & Ias.

tur, vt à clericis: vt C. de epis. & cle. l. cum clericis. & in authē. ibi posita. sed hodie. Alijs autē ꝑ priuilegiū principis viuentis remittitur in totū, vel ꝑ parte: vt C. de sport. & lit. expen. l. fina. Sed q̄ro si hę psonę, quę habent priuilegiū. s. de nō soluendo sportulas, sportulas soluant: an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam quod sic, ne fauor noceat eis: vt C. de legi. & consti. l. quod fauore. Alij dicunt q̄ non: quasi suo iuri. idest priuilegio, stultè renunciauerint, cum volentes soluerunt quod possunt: vt C. de pac. l. si qs in conscribendo, quod verius est. Si autē inuiti exacti sunt, in quadruplum ꝯ exactorem, vel executorem agitur: vt j. eo. § quadrupli. Sed cū hodie caueatur de duplo restituendo: vt in Authen de exec. § j. colla. vij. vt corrigi quod hic dr. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur, aliàs habet locum auth. prædicta.

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur, quia illa §. j. in Auth. de execu. & authē. libellū. C. de lit. contest. loquuntur in diuersis terminis, à textu nostro vide hic per dominum Ias.

mā sportularū [a] noīe exigerent, tūc. n. id quod ꝓp earū cām damnū pass' fuerit reus, [b] in triplū ab actore ꝯsequet: [c] Vt in hoc triplo et simplū, i quo damnū passus est, cō numeretur. Quod nostra constitutio introduxit, q̄ in nostro Codice [d] fulget, quam proculdubio est ex lege condictitia [e] emanare.

Iste §. summatus est cū §. omnes autē. & tamen in specie h. d. Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Ang.

Quadrupli autem agitur, veluti furti [f] manifesti, itē de eo, qđ metus [g] cā factū sit, deq; ea pecunia, [h] q̄ in hoc data sit, vt is, cui datur calumniæ cā negotium [i] alicui faceret, vel non faceret.

Annota, Executorem maiores iusto extorquentem sportulas, earū quadruplum restituere debere.

Itē ex lege cōdictitia [k] nostra constitutio [l] oritur in quadruplum [m] condemnationem imponens ijs executoribus litiū, qui contra nostrę cōstitutionis [n] normam [o] à reis [p] quicquā exegerint.

a Sportularum. Ideo sic dicuntur, quia in sportulis quibusdam oblationes huiusmodi ponebant. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

b Reus. Aliæ sportulæ q̄ iudicib. præstabantur, ab vtroque præstabant. vt in Auth. vt iud. sine quoquo suffra. § volumus. col. ij. Item istæ sportulæ quæ dabant executorib. dabantur ante lit. contest. idest post tradito libello. istę alię in contestatione causę dabatur iudicibus: vt in Authē. de exhib. §. sancimus. colla. v. & de iud. §. ne aūt circa hoc labor colla. vi.

c Cōsequet. Cōdictione ex hac lege Græca, vt subijcit q̄ erat in alio Codice, non autem est in eo, quem habemus. Et patitur actor hanc pœnam tripli siue sine dolo, siue cum dolo interuue, & sic causatiuè vel consecutiuè dr. Sed nouatur cām an. iiuic: vt C. de plus peti. l. j. sed certe ibi plus deliquit: quia in certamine negotij cautionē dr petitus exegit. vnde grauius punitur: vt arg. ff de offi. præsid. l. diuus.

d Codice. Quem non habemus.

e Ex lege ꝯdictitia. lex quædam erat, quæ condictitia vocabatur, & sub se quasdam ꝯstitutiones hēbat vt hic, & j. eo. § item ex lege condictitia Accur.

Quadrupli. CASVS. Dixi vobis duo exempla illarum actionum, quib. agitur ad simplum. & illarū quib. agit ad duplū. & earū quib. ag ad triplū. Modo videndum est de actionib. quæ dant ad quadruplum: & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti & per actionem, quod metus causa: & per actionem in factum, quę descēdit ex edicto de calumniatoribus. quæ locum habet, q̄n aliquid dat alicui, vt aliū calumniosè vexet. Datur. n. tūc actio in factum quæ est in quadruplum, ei ad cuius malū id datum fuerit. Quartum exemplū est in ꝯdictitia act. ex lege. vnde dicit Iust. q̄ ex nostra cōstitutione oritur, quę imponit pœnam quadrupli illis executoribus litium, qui plus exigunt, quàm fuerit statutū contra cōstitutionis nostræ normam.

Libellus in actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus.

Hic tangitur de actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus: & datur in quadruplum ad annum, post annum vero perpetuo in simplū: vt ff. de calum. l. j. in prin. & habet locum cōtra ipsum, qui à me aliquid recipit, vt me calūniosè non vexet. Et idē si ab alio recepit, vt me calūniosè vexet. in vtroque n. mihi datur actio ꝯ eum: vt ff. de calum. l. generaliter. §. fi. Et in ea sic forma bis libellum: Dico ego t. ꝯ a. q̄ ipse accepit decē à Mæuio, vt calūniosè me vexaret: vñ ꝓponēdo ꝯ ipsum actionē in factū, peto eūdē in quadruplum s. in decē quę accepit, & in xxx nomine pœne mihi condemnari. Et erit causa in ista actione quam sufficit ꝓponere, hæc. s. Quia decem à Mæuio accepit, vt mihi faceret negotium calūniosè. Si autem à te ipso accepit, vt te non vexaret calumniosè sic forma libellum: Dico ego t. ꝯ s. quòd ipse accepit à me decem, ne me calumniosè vexaret, & mouerit mihi litem: vnde ꝓponendo actionem in factum ꝯ ipsum. peto ipsum in quadruplum. s. in decem quæ accepit à me & in xxx. nomine pœnę condemnari. Et erit in hac actione causa talis. s. Quia decem à me accepit, ne calumniosè contra me moueret negotium.

f Furti. Facit j. de obli. quæ ex deli. nascun. §. pœna. Accursius.

g Quod metus. Scilicet actio. quæ ex contumacia fit in quadruplum: vt j. eo §. item actio, & vsque ad annum tantum: post annum in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione § j. Accu.

h De que ea pecunia. Scilicet actio in factum de calumniatorib. annalis i quadruplum, & perpetua in simplum: vt ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quę locū habet, si do alicui aliquid vt calūniosè aliquem vexet, datur. n. actio in factum ei, ob cuius malū data fuit non autem danti. Itē danti q̄n dedit, vt sibi negotium per calumniam non heret: & vt hic, & ff. de calum. l. j & l. & generaliter. §. fi.

i Negotium. Scilicet mali m.

k Lege condictitia. De qua dic, vt j. eod. §. tripli in fin. § diximus.

l Constitutio Quam non habemus. Accur.

m In quadruplū. Cuius quadrupli iure nouo triplū fisco. simplum damnum passo datur: vt in Auth. vt lit. iur. in exor. lit §. & hoc quoq.. colla. 9 & petitur per condictionem ex hac lege, quam non habemus: cum non sit cautum quo genere actionis agamus: vt ff de condic. ex lege. l. 1.

n Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

o Normā. Idest formam, certa enim erat forma in constitutione. quam non habemus.

p A reis. Idest conuentus.

Sed

Vide I hūc locū Alci. lib. dispun. j. c. 15.

Idest dubiū nō est, quidā legūt ꝑ proculdubio certū est, quę lectio mihi non multum arridet. Egi. Pet.

Locum hūc corruptū eē putat Emil. Ferretus, atq; ita restituendum, condictionē ex lege emanare. Fran. Hotomanus in cōmentarijs ad hunc itaq; etiam legit, ea lege ꝯdictitia emanare motus ꝑter authoritate Theophili, q ꝑ cōdictione, condictitia, vbiq; vertere cōsueuit. Itē Hotoma in §. itē ex lege. ex eiusdē Theophili authoritate legit. Itē ex lege cōdictitia ex nostra cōstitutiōe oritur &c. vt ite condictitia scriptum nominandi casu, ac subaudiatur, actio.

Idē Ias. q̄gd di-

cant Pla. & Angel.

Tu in hoc videto Alcia. hic disp. lib. 1. cap. 17.

Quoad medietatē: alia medietas in fi. causæ. Ange. & Ias.

Hęc gl. dicit ꝯtrā ci quod j. dicitur & ideo reprobatur Actio in factū de calūniatoribus.

Aliàs itē ex lege condictitia, q̄ à nostra cōstitutiōe oritur.

In iudicio. secus si extra iudiciū. Feli. licet Ias. contradicat.

Imo totū applicatur parti. Ang. & Ias. licet Fab. ꝯdicat.

Istā gl. sequunt cōiter doc. to.

Sed furti q̃dẽ nec manifesti. CASVS. Isti duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorem doctrinã. Quia enim superius isto tit. in §. in duplum, posuit quinq; actiones insimul, & pro similibus: cum tñ in multis sint dissimiles: ꝓpterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo, ad errorẽ illum remouẽdum ponit hic istos duos §§. In primo ergo §. dat differentiã inter illas q̃nq; actiones pro duplo, quas ponit s. eo. §. i duplũ. videlicet inter actionẽ furti nõ manifesti, & actionẽ leg. Aql. & actionẽ depositi in quatuor casibus, & actionẽ serui corrupti, & actionẽ ex testamento, quæ datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit, q̃ istarũ quinq; actionum duæ sunt, quę omnimodo sunt pœnales à principio, sc. demum inficiatiõe secuta, videlicet actio depositi ĩ quatuor casib9, & actio l. Aqui. Quinta autẽ actio singulare habet furrum. Est. n. pœnalis per inficiationẽ, & per nimiã procrastinationẽ, hoc dicit prim9 §. Et quod dicit in litera omnimodo sũt pœnales, non intelligas, q̃ per se sint in pœna, sed similiter omnimodo, s. à principio ambæ sunt pœnales, licet non secuta fuerit inficiatio. Franc.

Furti actio, et serui corrupti, earũ origine semper pœnales sunt: actio vero legis Aquiliæ, depositi ĩ quatuor casibus, et quæ pro legatis locis venerabilibus factus cõpetit, ex accidenti pœnales fiunt: hoc est, vel inficiatione, aut morosa dilatione; aliàs rei persecutoriæ sunt.

Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti à cæteris, de q̃bus simul locuti sumus, eò differũt, q̃ hę actiones omnimodo [a] dupli sũt. at illæ, i. damni iniuriæ ex lege Aquilia, & interdum depositi, [b] inficiatione duplicant̃. [c] in confitẽtem aũt in simplum dantur. Sed illa, [d] q̃ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, nõ solum inficiatione [e] duplicat̃, sed ẽt si distulerit relicti solutionem, vsque quo iussu magistratuũ nostrorũ cõueniat̃. In cõfitẽtem verò, & ante q̃ iussu magistratuũ ꝯueniat̃, soluentem, simpli redditur.

Qui illato metu quicquã ab altero extorserit, si illud iubente iudice restituat metũ passo, pœnam quadrupli euitat, quam non parendo incurrisset: & in hoc à cæteris, quæ in quadruplũ dãtur, differt, quod metus causa actio.

Itẽ actio de eo qđ met9 cã factũ sit, à cæteris, de q̃bus simul [f] locuti sum9, eò differt, q̃ eius natura tacitè cõtinet: vt qui iudicis iussu ipsam rẽ actori restituat, [g] absoluat̃. [h] qđ in cęteris casib. [i] nõ est ita, sed omnimodo q̃sque in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

[a] Omnimodo. De actiõe furti cõstat, q̃ semper est in duplũ: vt hic, & s. de obli. q̃ ex delic. nasc. §. pęna aũt. Idẽ de actione serui corrupti, nisi in casu i vt qñ maritus in vxorẽ datur. & ecõtra. vt hic, & ff. de ser. cor. l. duli verbũ. § hæc actio & l. fin. Vel dic omnimodo. i. siue neget, siue nõ: i nõ aũt in oĩ psona. Acc.

[b] Depositi. Alias est i litera de dolo depositi: & tũc dic actionem depositi propter dolum. Nã vtraque non põt habere locũ simul, s. de dolo actio. & depositi: vt ff. de dolo. l. 1. §. j. aliàs nõ est de dolo. & tũc plana est litera.

[c] Duplicãtur. Scilicet si legitimis probationibus, nõ iureiurando conuincantur: vt C. ad leg. Aquil. l. contra & ff. de iureiur. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic probatio per sniam non censetur legitima. Adde illam gl. in l. cum de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de proba. Ias.

[d] Sed illa. Scilicet actio ex testamento. Et construe. sed illa actio. s. ex testã. q̃. s. actio competit de ijs. q̃ sunt relicta ve. lo. duplicatur, non solum &c. Acc.

[e] Inficiatione. Bene dicit, inficiatione: quia si cõfitentur non tenentur, vel si iusiurandum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiu. l. eum qui. Acc.

Item actio &c. CASVS. Tu vidisti qualiter se purgauit à primo vitio: mõ i isto §. purgat se à secundo vitio: ponens differẽtiã inter quatuor actiones in quadruplũ, quas posuit quasi similes. s. eo. §. quadrupli. dicẽs, q̃ actio, Quod met9 causa, est i quadruplũ, verũ est nõ à principio, sed ita demum si iste fuerit cõtumax, & noluerit rẽ restituere obediendo primæ sententię. tũc enim debet sequi sentẽtia secũda, quæ est ĩ quadruplum. Alię autẽ oẽs ab initio sunt ĩ quadruplum. Fran.

Libellus in actione quod metus causa.

Hic tangit de actione, Quod metus causa, & illa datur cõtra eũ, qui metũ intulit, & cõtra quẽ liber possessorem. vt ff. qđ met. ca. l. si cũ except. §. in hac act. In qua sic forma li. Dico ego Titius contra Sempronium, q̃ ipse detinet rẽ mihi per metum ablatã: vñ ꝓponẽdo actionẽ, Quod metus causa contra ipsum peto eundẽ ad restitutionem rei mihi cõdemnari. Et tunc iudex cõdemnabit eũ ad restitutionẽ rei, & si restituere non vult, petetur ab eo quadruplũ in quo quadruplo ipsa res continetur: vt ff. qđ met. cau. l. si cũ exceptione. §. hæc autẽ actio. & tunc forma hoc modo libel. ũ. Dico ego Titius contra Sempronium. q̃ ipse rem mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet sit super hoc condemnatus: vnde proponendo ꝯ ipsum actionẽ. Quod metus causa. peto ipsum in quadruplum, s. ad rei restitutionem, & in triplum nomine pœnæ mihi cõdemnari. Et aduerte, q̃ si vult restituere ante sniam. liberabitur à pœna tripli, vt in hoc §. item actio. Et erit causa in hac actione quam proponere sufficit, hæc, s. Vnde cum per metum res ista sit mihi ablata, peto &c. Et datur hæc actio vsque ad annum tantum in quadruplum, post annũ vero in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. 1. & 2.

[f] Simul. Cautè ponit illud simul, i. vna cum eis, de quibus aliàs dixit: vt s. eo. §. quadrupli.

[g] Restituat. Vsq; ad definitiuam sniam. [1] quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Qđ metus causa, duæ feruntur sententiæ. Prima de restituenda re: Alia de dando quadruplo, re cõputãda in eo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptiõe. §. hæc aũt. Sed nunquid vtraq; est definitiua? Dic q̃ sic: quia vtraq; definit controuersiã: vt ff. de re iu. l. i. Alij dicũt esse admonitione quandam primam sniam: vt in Auth. de hęre. & Fal. §. si quis aũt non. coll. i. & ex eo, quod per primam sniam admonet̃, & tandiu expectatur, qui metum intulit, dr hæc actio arbitraria: vt s. eo. §. præterea. [2]

[h] Absoluatur. Scilicet à præstatione quadrupli.

[i] In cæteris casibus. Qui enumerantur s. eo. §. quadrupli. Accur.

[a] Quid importet ista dictio omnimodo, habetur in l. si cum exceptione §. quæren9. & ibi Barto, ff qđ met cau. & i l. gręce §. illud ff. de fideiuss. Ac ẽt importat ꝑpetuitatẽ actio. vt no. glo. i. & ibi Pe. de Anch. in cl. i. de vi & ho. cle. Ang.

[1] Dic. q̃ nõ est necessaria. nisi vna snia, quãuis duæ possit ferri. Angel. Sed Bart. ibi quem cõmer docto. sequũtur, tenet q̃ nõ est necesse, q̃ feratur nisi vna.

[2] Tu dicito q̃ cẽsetur definitiua q̃a definit negotiũ: sed alio respectu pt potius dici executio prię sentẽtiæ. quã noua snia sm Bar. i l. Titia. ff. da acuti.

Actio-

Actionum. Dividitur in tres partes. Nā primo ponit regulā generalē. Secūdo in specie ponit, q̄ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, q̄ licet olim erat dubitatio, tamē hodie clarū est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Acc.

CASVS. Multas divisiones actionum habuistis s. & post illas de quib. dictū est s. ponit hic quędā alia divisio. Et hoc est, quod dicit domin[9] fa. Divisio est hæc per se, non dependens ex præcedentibus. Et tractat iste §. vt dicit Ioan. de Iustitia posita, vbi non redditur alia ratio nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe divisio quam hic ponit talis: Actionum quædam sunt bo. fid. quędam stricti iuris: & enumerat hic xvij. actiō. bo. fid. Prima est actio ex empto, secunda ex vendito, & sic de alijs. Est & hæreditatis peti. de qua semper ante tempora Iustin. magna fuit dubitatio, vtrum esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tamen constitutio (dicit,) quā habes C. de peti. hær. l. vlt. disposuit esse eā bo. fid. De xvij. actione tractat in seq. §. Notare autē debes in principio, q̄ duplex est bona fides. vna, quæ est contraria dolo & fraudi. & hoc modo oēs contractus bonæ fidei sunt: in omnibus. n. debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides quæ antonomasicè vocatur bona fides, propter exuberantem fidem, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicuntur contractus in isto §. enumerati bonæ fi. Sed domine quæ est exuberantia fidei, quæ est in ista siue in istis actionibus? Resp. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono, & æquo: de quibus nō fuit actū inter partes. In contractibus aūt stricti iuris solū veniūt ea de quibus actum est inter partes. vt venirent. De act. depo. quando ipsa sit bo. fi. nemini venit in dubium, quantū ad aliquid. De ipsa tū dixerunt quidā antiqui, q̄ simpliciter est bo. fid. in quatuor tm̄ casibus, puta tumultus, incēdij, ruinæ, naufragij. Dn̄s autem Ia. dicit, q̄ act. depo. bo. fid. est. Franc.

Accipe quintam actionū sectionē, & quancunque hic enumeratam non inueneris, stricti iuris eam iudicato.

Actionū [a] aūt quædā bonæ fidei sunt, † quędā stricti iuris. Bonę fidei sūt [b] hæ: ex empto, vendito, locato, cōducto, negotiorū gestorū, mandati, depositi, [c] pro socio, [d] tutelę, [e] cōmodati, pignoratitia, [f] familię erciscūdæ

a Actionū. Hæc est quinta divisio actionū. Sed quare actionum dicit, & non contractuū? Resp. quia generalius, & plenius loquitur dicendo actionum, quam contractuum. Acc.

b Bonæ fidei sunt hæ. s. xvij. actiones, q̄ enumerātur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt. [1] aliæ aūt oēs sunt stricti iuris. Nam quancunque hic inueniam, stricti iuris eā iudicabo, [2] quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligenda sunt, vt s. de his, q̄ sui vel alie. iur. sunt §. videam[9]. Sed quare magis hæ dicunt̄ bonæ fidei, quam aliæ, nunquid eō, quia possit esse mala fides in alijs? Resp. non, quia in oī contractu debet bona fides interuenire: vt d. act. & obl. l. bonā fidē. Imo si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det cām contractui, non valet ipso iure: vt ff. de do. l. eleganter. in princi. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionē, vel per exceptionem doli: vt C. de inuti. stipu. l. dolo. Si verò incidit in contractum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu vt ff. de act. empt. & vendi. l. Iulianus. § si vē di. or. Sed in stricti iuris de dolo agit̄, vel excipitur, vt dictū est: vt ff. de dolo. & l. eleganter. §. nō solū. & ff. de ver. obl. l. si quis aliter. [3] Cum ergo dolus vtrobique puniatur, vel mala fides: ad quid bonæ fidei istæ dicuntur? Rn̄. aliæ stricti iuris dicunt̄: [4] quia non venit in eis, nisi qđ strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in contractibus stricti iuris: vt ff. de neg. ge. l. quia tantundē. & C. de vsu. l. 3 & de condi. inde. l. 1. sed in contractibus bonæ fidei fiunt vt ff. de act. emp. l. Iul. §. ex vēdito. & ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. itē in actionib. stricti iuris fructus nō veniunt ex mora, si petā quod nō fuit meū, nisi à tpe litis cōtestatæ. tunc. n. incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petā qđ aliqñ fuit meū, veniunt fructus ex mora: secus in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vsu. l. videamus. §. actionē. Itē non venit interesse. si rē dari est in obligatione: secus si rem tradi, vel fieri: vt ff. de ver. obl. l. vbi aūt. §. fi. & l. si fundum. & ff. de re iudic. l. si quis ab alio § fin. q̄ veniunt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. emp. l. 1. in prin. Ista ergo omnia, quæ vicem obtinent accessionum, non veniunt in contractibus stricti iuris, nisi vt dictum est. Nec obstat, q̄ veniunt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniunt, nō iure actionis: vt j. eo. § præterea. & § sed istę. in fi. Sed in bonæ fidei iure actionis [5] veniunt, præter vsurā, q̄ venit ex mora officio iudicis: vt C. depo. l. 4 & ff. de neg. ge. l. quia tantundē. Itē in bo. fid. iudicijs veniūt ea de quibus nec actū, nec cogitatū ē, [6] vt ruta, cæsa & similia: vt ff. de act. emp. l. fundi § si ruta & C. de act. emp. & vēdi. per totū. Itē ex hoc §. nota quandam differentiam circa compensationem, quam dic, vt j. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo q̄ exuberantius & pinguius iudex officiū suum ad ea quæ bonæ fidei sunt intendit, q̄ in contractibus stricti iuris. & fac t s. de obli. quæ ex consen. in fi. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Vnde de talibus dantur tales versus.

Empti, conducti, mandati, depositiq;.
Pignora, esciscunda, communi, pro sociòq;.
Dotis, & hæredis, tutela, commoda, gestor.
Præscriptis verbis, si mutat, siue licitur,
Ista bonæ fidei sunt, stricti cætera iuris.

ADDITIO. Vide q̄ usl. fere similem in c. cum venerabilis. extra de excep.

c Depositi. Hanc actionē dixit quidā esse stricti iuris in quatuor casib. qui enumerant̄. ff. depo. l. 1. §. 1. Sed lo. contra. [7] Et datur in duplum contra eum, qui depositum suscepit, de eo, quod dolo fecit, sed in hæredē defuncti, ex dolo defuncti, datur in simplū: sed hæres ex dolo suo tenetur in duplū, vt in d. §. 1. aliàs semper tenetur in simplū. qui depositum suscepit. Et est rō quare plus puniatur in prædictis quatuor casibus, q̄ enumerant̄ ff. depo. quia grauius est fidē fallere ei, qui ex necessitate deposuit, quā qui ex voluntate: vt d. l. 1. ff. deposi. §. merito. Sed nunqd in his casib. est bonæ fidei? Dicunt quidā q̄ non: arg. ff. de preca. l. 1. Nos contra: & dicemus q̄ sit bonæ fidei. nā cum lex nō distinguat, nec nos distinguere debemus.

d Pro socio, quę est vtrinq; directa ab vtraq; parte: vt j. de pœ. teme. litig. §. ea quibusdam.

e Tutelæ. Sed cum illæ tam contrariæ, quam directę inueniantur, nūquid omnes sunt bonæ fidei? Rn̄. sic in dubio, cum fauor sit extendendus: vt ff. de lib. & posth. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota, q̄ actio tutelę est bonę fidei. Idem dicas in actione pro tutela directa & contraria: vt puta in eo, qui gessit, vt tutor, cum non esset: vt nu. Bar. Dy. & Bal. in l. 1. § pro tutore. ff. eo. de eo, qui pro tu. vel cur. neg. gessit. Ang.

f Pignoratitia. Itā directa, quę debitori dat̄ soluto debito: vt s. qui. mo. re contra. obl. §. fi. quā contraria, q̄ datur creditori: vt ff. de pig. act. l. tutorē. §. contrariam.

ADDITIO. Quæ pignoratitia dat̄ debitori contra creditorē ad repetendum pignus traditū, & nascit̄ ipse solutionis

† Bonæ fid. actiones vñ sic appellatæ sint: & in quā significatione boni vocabulū veteres vsurparint, vi de hoc loco explicatū per Frā. Hotomanum.

Bona fides duplex.

1 Imò sūt 25. cōputatis actionibus contrarijs, quę eodē modo sūt bonæ fidei. An. & Ia. hic.

2 Gl. procedit in directis actionib[9] non in cōtrarijs bonæ fi. sm̄ Io. Fab. & Ang. hic.

3 Sed si cōtractus sit duplex, puta qa in cōtractu bonæ fidei interuenit stipulatio, tūc dolus dans cām cōtractui annullat ipso iure, vt p Bart. in d. l. dolo.

† Ista gl. nō respōdet ad q̄stiū. f. quare magis

actiones positę sūt bonæ fidei quam aliæ: ideo dic vt per Ias. in 2. notabili istius. §.

5 Et ē effectus, q̄ tunc si iudex omittat in sententia cōdemnatio, nihilominus posset peti iure actionis: secus si venirēt officio iudicis: vt est gl. 3 l. nō solum. in ver. cauete. ff. de rei vend.

6 Glo. sequitur Ias. licet displiceat Fa. & Fla.

† Hactenus progreditur Accur. gl. Egi. Per.

7 Ista opi. lo. cōiter approbatur per doct.

Actio pignoratitia est duplex.

lutionis vel satisfactionis creditori quomodocũq; de voluntate ipsius creditoris factæ: vt i. si rem. §.ois. vt ibi gl. Bar.& doc. ff.de pign.act. licet nascatur ex contractu dudum facto & initio: vt Ꝫ.quib.mod.re contrahi.obli §.fi. secundùm Ang.

§.Item quarto dicitur in factũ:q̃ est ex varijs figuris causarum: vt C.de sac.san.eccl. l sancimus. r.§. finaũt.quod quartum genus non põt sub regula cõprehẽdi, sicut nec mora: vt ff.de vsur.l.mora.l prin. Nunquid ergo stricti iuris semper? Rñ. sic, cum nõ inueniam, q bonæ fidei sit. Sed quidã dicunt, q in tertio casu vbi loco præscriptis verbis daẽ, quę competeret ex permutatione vel ęstimatione, sit bonæ fidei: quod est falsum: quia in uno oĩ cõtractu vbi certum debetur, habet locum certi condictio: vt ff. si cert. peta.l. certi cõdictio. & tamen nemo dicit aliquam condictionem esse bonæ fidei. Item quid de actione præscriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicũt quidam q bonæ fidei est: vt ff de preca. l.2. §. hoc interdictum. Sed in contradi to, quia nõ inuenit, quòd sit bonę fidei: vt ff.de preca l.2 §.hoc interdictum. Accur.

Ista cõiter approbãt doct. hic.

dę, [a] cõi diuidũdo, [b] pscriptis verbis, q̃ de ęstimato [c] pponiẽ, & ea, [d] q̃ ex pmutatione [e] competit, & hẽditatis petitio. [f] Quãuis .n. vsq; adhuc [g] incertũ erat, inter bonę fidei iudicia connumerãda hęreditatis petitio eẽt, an non: nostra tñ constitutio [h] apertè eam esse bonæ fidei disposuit.

Rei vxoriæ actione sublata, hodie dotis exigẽdæ, vel recuperãdæ causa, ex stipulatu actio cõpetit: q̃ illius in locũ subrogata, & bonæ fidei est, & tacitæ hypothecæ priuilegio suffulta: vsque adeò vt in ea mulier reliquis creditoribus simili hypotheca nitentibus longo interuallo præferatur.

[i] Fuerat antea & rei vxoriæ actio [i] vna ex bo. fidei iudicijs, sed cũ plenio rẽ eẽ ex stipulatu [k] actionẽ inuenientes, oẽ ius, qđ res vxoria antea habebat, cũ multis diuisionib. in actionem ex stipulatu, q̃ de dotib. exigẽdis pponitur, trãstulerim⁹: [l] meritò rei vxorię actiõe sublata, ex stipulatu actio, q̃ pea introducta est, naturam bonæ fidei iudicij tãtum i exactione dotis meruit, [m] vt bonæ fidei sit: sed

Actio cõi diuidundo.

Actio finiũ regũdorum ẽ stricti iuris.

[a] Familiæ erciscundæ. Quæ inter cohæredes datur: vt ff.fa mil ercisc. l.2 & Ꝫ. de ob.quæ ex quasi contrac. §.idẽ iuris.

[b] Communi diuidundo. Quæ datur inter eos, qui habẽt rem cõem non societate, vel sine, vt diuidatur: vt Ꝫ.de obliga.quæ ex quasi contrac §.item si inter aliquos. & no. Ꝫ.eo §.quędam. Sed quid de actione finium regundorũ? Rñ. quidam idem pp similitudinem quam habet cũ his duabus. vt Ꝫ.eod.§. quædam actiones. Sed ꝯdico: [1] cum hic de ea non inuenio, & põt eẽ rõ, quare secus sit in ista quam in alijs duabus: quia i ista id quod pure est meum, potest alteri adiudicari: vt ff fi reg.l.2.in fi. sed in alijs duabus communis res non propria adiudicatur: vt Ꝫ.de off.iud. § fi.

1 Cũ ista gl. cõiter transeũt doct.

Æstimatę rei cuius est periculum.

[c] De æstimato. Vt si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas, tuum sit: & est tunc periculũ accipiẽtis indistinctè: vt hic, & ff. de æsti. act. l. r. in fi. Si verò sic dixi, rẽ aut æstimationem reddas: tunc distinguitur, quis rogauerit: vtrum ego te de vendẽdo, an tu me de tradendo, vt sit periculũ rogantis: vt ff de præser. verb. l. si gratuitam. §. 1.

Actio q̃ nascię ex permutatione.

[d] Et ea. Scilicet actio præscriptis verb. s.

[e] Ex permutatione. Quæ nascitur demum ab altera parte secuta: & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito, s. nascię: vt C.de rer. permu. l.ex placito. Sed cum istis duob casib. sit bonę fidei: quo vbi stricti iuris erit? Rñ. vbi daẽ ex pacto incõti n'tu apposito, qđ euenit: vt ff de pact l.iurisgentiũ. §. sed cũ nulla & § quinimo. & est in: quia non inuenio q sit bonę fidei, nisi in duob. casibus. item in ꝯtibus tribus innominatis: do, vt facias: facio, vt facias. & in tertio, de quo diximus, do, vt des: qđ de permutatio. In primis. n. duobus, præscr. verbis actio est stricti iuris: sed in tertio est bonæ fidei: vt dẽ. In quarto ꝯtu innominato, s. facio, vt des, de do lo agitur, non præscriptis verbis, [2] vt ff de præscr. verb. l. naturalis. § quod si faciam, vt des. Itẽ in omni contractu vbi est incertum de nomine actionis, habet locum hæc actio: & est stricti iuris: vt ff. de præscr. verb. l.2. 3. & 4. Sed quid de actione in factũ, nunquid est bonæ fidei? Respon. quatuor sunt genera actionis huius in factum. Vnum, vt detur ex umni edicto, vel interdicto prætoris: vbi non dedit prætor certum actionis nomen: vt Ꝫ. de interd. §. b, & ff nau. cau. sta. l. & ita. §. ait prætor. in glo. ex edicto. secundo, vbi datur in subsidium legis Aquil. vt Ꝫ. de leg. Aquil. § fin. Tertio, vt datur vbicunque pscriptis verbis actio datur: & tunc eadem est, quod actio præscriptis verbis: vt ff. de præscri. ver l. j. in

2 Qđ verum vbi ex facto meo nihil tibi adest: alias secus, vt p Ias. hic ponentẽ et qualiter ex permutatione plures & diuersæ & ad diuersa tendentes cõpetant actiones.

ADDITIO. Nisi tale pactum sit ęstimatio, vel permutatio: vt quia ab vtraq; parte sit species certa præstanda: quia tunc talis actio præscrip. verb. est bonæ fidei. Ias.

[f] Hæreditatis petitio. Quæ datur ꝯ possidentẽ pro hærede, vel pro possessore. vt ff. de peti. hær. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

[g] Vsq; adhoc. i. vsq; ad tpa huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

[h] Constitutio. Vt C.de pet.hę:. l. fi. in fi.

Actio ex stipulatu pro dote cõpetit marito & vxori.

Fuerat antea. CASVS. Dñe intellexi, q 17. sunt actiões bo. fid. q̃ enumeranẽ in pximo supiori §. & 18. q̃ vocaẽ actio ex stipulatu p dote: de qua l pñti tractare intẽdimus. p Deo dicatis mihi, q̃ est ei⁹ natura? Frater, dicit epis, scire debes, q olim erat q̃dã actio. q̃ erat bo fi. q̃ vocabaẽ rei vxo ac. q̃ cõpetebat mulierib. ad dotes suas repetẽdas. & olim numerabaẽ 17 sed quicqđ olim erat in actione illa, hodie trãsfusum est in actionẽ ex stipulatu p dote: & illa penitus est sublata. Duo aũt bona erãt in illa actione, videlicet antiqua: q erat bo. fi. & ẽt tacitam habuit hypothecã: vnde dicim⁹, q actio ex stipulatu, quanquã stricti iuris sit ex sui primitiua nã: tñ q in oibus supplet nãm rei vxoriæ actionis, q̃ daẽ p do. dicimus, quod habet ista duo. s. q est bo. fi. & ẽt q tacitam habet hypothecam. h. d. Fran.

[i] Rei vxoriæ actio. Nomẽ erat actionis. Vel dic q factum denotat, i. rem ipsam: vel quia pro re vxoris competebat soluto matrimonio.

[k] Ex stipulatu Quæ similiter pro dote datur.

[l] Trãstulerim⁹. Vt C.de rei vxo.act.l pri. & cõpetit hęc actio ex stipulatu, siue marito, [4] vt ei dos deẽ. siue vxori, vel pri ei⁹. vt testatu. s. & siue vtiliter fuerit interposita stipulatio, siue ñ. tñ semp credię iaci. ẽ. & vtiliter interuenire, vt C.de rei vx. act. § j. nã & aliàs intelligię stipulatio tacita. vbi nõ est: vt ff. de ado l. his verbis. & ff. si cui plus q̃ p l. Fal. l. nisi. §. itẽ sciẽdũ.

4 No. q nõ tantũ vxori ad repetẽdã dotẽ psumię facta stiplatio, vt hic, sed ẽt ex parte viri ad cõsequendã dotem: & ex vtraque parte ioest tacita hypotheca: vt est tex. in l. r. § j. C. de rei vx. act. ibi, stipulatio - oẽ & hypotheca &c. Ang.

[m] Meruit. s. actio ex stipu. vt hic, & C.de rei vo. act.

§.sed

§. sed & si nō ignoramus. Aliàs enim stricti iuris esset ei non inueniaē. q̄ sit bonæ fi. & ī. eo. §. actionum.

a Tacitam. Scilicet actionem hypothecariam.

b Ei. Scilicet actioni ex stipulatu, vel mulieri.

Qd verū intellige, quātū ad priuilegiū tacitę hypothecæ: sec⁹ quo ad priuilegiū plationis. q̄a cōpetit mulieri, & est effectus: quia tūc est psonale, & nō trāsit ad aliū, nisi ad filiū: vt hic in gl. h. secus in primo casu, vt hic per doct.

c Hypothecam. Scilicet ex vtraq; parte, siue ex parte mulieris ad repetendā dotem, siue ex parte viri ad petēdā eā. Sem p. n. sunt ibi tacitæ hypothecæ: vt C. de rei vxo. act. § j.

d Creditorib⁹. Sed nunquid omnib. in distinctè? Rñ. secundum M. sic, siue primi habeant pignus exp. essum, siue nō. Sed hęc opinio non valet, quia l. distinguit: vt C. de iu. dot. l. vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant: vt C. de pri. fisc. l. quamuis & fiscus non pręfertur habentibus expressam: vt ff. qui po. in pig. hab. l. si pignus. ergo nec mulier. Secunda est opi. vt distinguatur inter pign⁹. tradiuū, & hypothecam. s non traditam: vt primo casu non præferatur mulier, secūdo sic. arg. ff. quib. mod. pig. ca. contra. l. pen. Sed & hanc reprobo: per id, quod est ī. eo. §. inter pignus. Tertia est opin. secundùm B. & Io. & Azo. vt habentibus tacitam hypothecam pręferatur, non autem habentibus expressam. lex. n. suū priuilegiū. quod dederat primis, eis adimere pręsumitur ppter mulierem, non autem id priuilegium, quod quis sibi adinuenisset: & hoc cautè probatur p. t. verba l. C. qui po. in pig. hab. l. fi. ibi, licet anterioris temporis priuilegio sit vallati &c. Accur.

e Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit ipsa. Nam alius non admittitur ad tale priuilegiū agens p dote, ēt hæres mulieris: vt C. de priul. do. l. j. nisi sit de suis hēdib. i. de filijs & alijs descendentib. mulieris: vt C. qui pot. in pig. hab. l. fi. in fi. Sed nūquid pcuratori mulieris dat̄ hoc priuilegium? Rñ. sic: vt ff. sol. mat. l. alia. & ff. de pcu. l. minor. §. quuniā. Itē quod hic dicit de dote sua, ideo dicit: quia aliud est in donatione pp nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegiū: C. q. pot. in pig. hab. l. fi. an fin. Sed qū mulier pōt experiri de dote? Rñ. solu. matri. nō pr⁹. nisi maritus ad inopiam vergat: vt C. de iur. dot. l. vbi. & ff. sol. ma. l. si constante. in princip. & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus. qui tamen non fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, non mulieri daretur vt C. de rei vxo. act. §. accedit. Si autem pater mulieris dederit dotē, patri actio, & filiæ simul dabitur, imò aliquantulū habet plus pater, qui agit & filia temp creditur cōsentire, nisi habeat iustam causam cōdicendi, & contradicat, vt ff. sol. ma. l. ij. § h. & l. non solum, & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia, nisi clade. idest re[...] est re, vel vi pater omnium suū fuerit diminuti: vt [...] quia vero [...] coll. vij. Sed nunquid patri hoc priuilegium dabitur? Vr q̄ nō: q̄a sua actione agit: vt ff. sol. mat. l. ij. §. voluntate. Ecōtra, quòd sic, vr, quia per hoc filiæ pūidet, cū pater hāc reseruare cogatur filiæ, vt dictum est, & hoc verum puto: vt hic dicitur, cuius prouidentia &c.

f Solus. Scilicet mulieris.

g Hoc induxim⁹. Scilicet vt alijs pferat.

Doté petens mulier an p ferat̄ omnib. creditoribus.

Quę dicitio est p sonalissima Mando. in cl. Facult. §. Et pprìū, in vers. p sins & in § hab. tu. I eo vel.

Mulieris heres i petitiōe dotis nō potit̄ priuilegio mulieris.

Hoc est verū i pcuratore simplici: si vero sit procurator in rē suā, distīgue vt p las. hic.

Scilicet pcuratoris, habet tū priuilegiū tacitę hypothecæ, vt p Ias. hic tā secundū nos.

&tacitā, a ei b dedimus hypothecā. c Preferri āt alijs creditorib. d ī hypothecis tūc cēsuim⁹, cū ipsa e mulier de dote sua experiat̄: cui⁹ soli⁹ f pūdētia hoc induximus. g

Quæ olim inter bonæ fidei iudicia, & stricti iuris circa cōpensationes fiebat differentia (vt. s. in illis ipso iure, in his opposita doli exceptione fieret compensatio) hodie sublata est: hoc igitur iure vtimur, q̄ quibuscūq; actionibus obiciatur cōpensatio, illud statim iure ipso aut perimit, aut minuit: de me depositi actionem, qua nulla compensationis exceptione tollitur.

In bonę fidei iudicijs libera potestas pmitti vr̄ iudici ex bono, & ęquo æstimandi, quātū actori restitui h debeat. In quo i & illud cōtinet̄, vt siqd ī- uicē pstare k actorē oporteat: eo cōpēsato, l ī reliquū is, cū quo actū ē, dēat cōdēnari. Sed & i stricti iuris iudicijs ex rescripto diui Marci, opposita doli mali exceptione, m cōpēsatio inducebāt. sed nr̄a constitutio n easdē compensationes, quæ iure aperto o nituntur, latius introduxit, vt actio-

4 Hoc verū intellige, qn̄ filia ēēt viua tempore quo pr̄ agit: t aliās secus: t vt hic per doct.

h In bonæ. Diuidit̄ ī tres partes. Primo qualiter cōpensatio fit ī bonæ fidei iud. Secūdo qualiter olim, & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quādā exceptionē. Secūda ibi, sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta.

CASVS. In superioribus dictū est, q̄ actiones sunt bonę fidei: & ēt p oppositum patet. quæ sunt stricti iuris: q̄a omnes præter eas, q̄ in alijs præcedentibus §§. enumerant̄. Modo intendit dñs Iustinianus psequi quandam largam materiam, quam habet iudex i iudicijs bonæ fid. Vberius enim, & pinguius exercet iudex officium suum in actionib. bon. fid. quam in actio. stricti iuris: adeo, q̄ ex ista vbertantia permittitur iudici ex bono, & æquo in act. bo. fid. æstimare quantū per actiones istas actori sit præstandum: in quo iudicis officio continet̄, vt si actor qui petit puta xv. reo tenetur in aliquo, puta in a compensatio eo, quod actor reo debet, iudex reum in solidos v. condemnabit, & fiebat ista compensatio in iudicio bonæ fidei ipso iure, sed in act. stricti iuris nō pōt habere locū compensatio, nisi opposita doli mali exceptione, & hoc erat inductum ex constitutione diui Pij, sed nostra cōstitutio (Dicit Imperator) induxit eandem cōpensationem ipso iure tam in stricti iuris iudicio, q̄ in bon. fid. vsq; ad contentam in petitione quantitatem, in omni actione, in qua petit̄ quantū, dū tātū en quātitas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rem, siue in personam: excepta actione depositi: in qua vr̄ absurdū aliquid compensationis nomine opponi, ne prætextu compensationis aliquis depositarum rerum exactione fraudaretur. hoc dicit. Fran.

h Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restitutudo: vt ff. de verb. sig. l. verbū reddendi. & hoc intelligas siue ī vsuris ex mora: vt ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. siue interesse agentis: vt ī. de obli. ex consensu. in fi. Accu.

i In quo. Scilicet officio iudicis.

k Præstare. Scilicet rei.

l Eo compensato. Scilicet apposita exceptione compensationis tantum.

m Doli mali exceptione. Quæ exceptio ideo dabatur: quia dolo facit, qui petit quod restituturus est: vt ff. de excep. dol. l. dolo. Et ita nota quantum ad effectū nulla est differentia, sed quantum ad verba, vel rigorem iuris.

5 Ista gl. male loquitur secūdum las. cū leges non verbis, sed rebus imponantur. l. ij. C. cōtra de le.

n Constitutio. Vt C. de compensa. l. fi.

o Iure aperto. Idest vbi quātitas hincinde debetur. Nam species ad speciem, vel species ad quantitatem, vel quantitatis ad quantitatem, si est quantitas vt ips[...]

species, non fit cōpensatio: quia non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. si cōuenerit. j. rñ. & ff. de ędic. in de. l. si nō sortē. §. si centū. & de impen. l reb. do. fact. l. quod dī. & l. fina. & ff. de pecul. l. si creditor. §. j. Sed nonne statim hic subjcit, ꝙ actioni in rem pōt obljci compensatio? ergo videtur fieri de specie ad quantitatē. Sed dic ꝙ fit rei vendicatio, quando re nō restituta intratur in litem, vel in veram æstimationē: vt ff. de rei vendica. l. qui restituere. Itē quid si hincinde debitū est in genera, vt debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? Rñ. fit compēsatio: vt ff. si pars hęre. per. l. j. §. item si cum me. ff. de hęre. instit. l. qui non militabat. j. respon. & ff. de leg. a. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Item quid si ab vna parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respo. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio; vt C. de compen. l. fi. §. penul.

Compensatio in q̄bus reb⁹ fit.

Ac nec exceptio nō numeratæ pecuniæ eiobijci pōt. l. i 9ctibus. §. sed quoniam. C. de nō nu. pec.

Compensatio fit ipso iure, sed debet opponi.

nes a ipso iure b minuāt c siue ī rē, siue in psonā, siue alias d quascūq; : excepta sola depositi e actiōe, cui aliqd cōpēsationis noie opponi, sanè iniquū eē credimus: † ne sub ptextu cōpēsationis, depositarum rerum quis exactione defraudet. f *Arbitrarias actiones eas cognominamus, quæ à mero iudicis arbitrio pēdēt,*

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatū posset de proximo liquidari: vt d. l. fi. C. de compen. quando autē oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad pbandum, vide hic per docto.

a Vt actiones. Accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

b Ipso iure. Adeo vt dixerint quidam non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certè imò est necessariū, vt opponatur, quod pbo trib. rationibus. Nam fideiussor cōuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: q̄ electio sibi non daretur si ius compensaret: vt ff. de compen. l. si quid. 1 Item & reus cōuentus eligit in quam causam compenset, si debeat ex plurib. causis: vt ff. de compensa. l. quod Labeo. Item lex dicit eum malè agere, cui objici pōt compensatio: vt ff. de compen. l verū. §. sicut. sed qui malè agit, habet actionē, sed eliditur exceptione: vt ff. qū di. vsusfru. leg. ced. l. j. in fi. Sed secundū hanc opin. quid adijciatur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Respō. qa doli mali tantum objiciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure. sed nūc etiā compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hincinde actio extinguitur: vt hic. & j. eod. §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit: vt ff. de excep. dol. l. ij. §. generaliter.

1 Nota illā casum & glo. ibi not. adducit plures alios casus, in q̄bus q̄s cōpēsat nō tñ sibi: sed debitorum alteri. dic vt ibi. Ange.

c Minuant. Scilicet compensationes.

d Alias. Actiones: vt. s. mistas, q̄ sunt quatuor: vt j. eo. §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officium iudicis, & similia: quæ actiones sunt largissimè accepto vocabulo: vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo Vnde & petitiones cautionum occasione damni infecti compensantur: vt ff. de dā. infecto. l. j. & l. qui bona. §. si quis. Accur.

Cōpensatio i multis casib. cessat.

ADDITIO. Hoc verū intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculū est in medio. alias secus: vt per Bar. in l. fina. § bina. ff. de condic. indeb.

e Depositi. Quod tu intelligas, qñ pecunia non signata est deposita: quo casu etiam similem reddere potest: vt ff. depo. l. Lucius & l. diem spōsaliorū. §. j. Si aūt esset depositio facta in specie. vel i pecunia, vt in specie, quod eē potest: vt ff. de leg. j. l. plane. j §. si eadem. versic. sed hoc ita. Tunc etiam alia rōne non objicietur compensatio: quia in specie non fit cōpensatio. Itēm quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione cōmodati: vt C. comm. l. sub pretextu. Sed certè Imò est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodetur: vt ff. commo. l. iij §. fin. Item cessat aliàs compensatio: vt qñ per violentiam mihi rem abstulisti: vt C. de compen. l. fin. in fin. 1 item & fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic, vt ff. de iure fisci. l. aufertur. §. qui compensationē. & C. de compensat. l. compensationes. & l in ea. Itē in curatore. q fraudauit publicam annonam: vt ff. de cōpensatio. l. ob negotium.

Species solæ commodant.

in quibus si iubente iudice reus non restituat rem, soluat, vel exhibeat, potest iudex ipsum quantū interesse parti perpenderit, pro arbitrio condemnare. Illud tamen pro viribus curet ius dicens, vt in his, alijsq; omnibus actionibus, certam ferat sententiam: etiam si petitio incerta sit.

Præterea quasdā actio-

1 Istud de violentia intelligas, vel ibi no. gl. & do. Angel.

f Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbiq; potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolos: vt ff. manda. l. si procuratorem. §. dolo. Item depositarius de dolo tantum aliàs tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

Depositarius de dolo tñm tenetur.

Divisio.

Pręterea Diuidit, in tres partes. Primo quare dicantur arbitrariæ Secundo q̄ sunt istę arbitrariæ. Tertio quid iudex in his possit. Secunda ibi. Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Aret. CASVS. Præter actiones de quib facta est mentio s. adhuc scire debetis, ꝙ sunt quædam actiones arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis dependentes. In quibusdam. n. actionib. nisi reus actori iudicis officio satisfaciat, veluti rem restituat cum rei vend. agitur. vel rem exhibeat, cum ad exhibendum agitur: vel soluat, cū aliquid certo loco est soluendum: vel ex noxali causa seruum dedat, cum noxaliter agit᷑ ꝯ ipsum: ille qui sic condemnat᷑ à iudice, reus. s. si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, pōt condemnari, vel ad interesse, vel vt in litē ꝯ eum iuret. & hoc dicit litera ista. pręterea, quasi dicat, istę actiones de quib⁹ ad præsens tractare propono, nec sunt bonę fidei, nec stricti iuris: sicut illę de quib. pximè tractatū, sed habent aliam quandam naturam per se: & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicūt, ꝙ sub bo. fid. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas sicut in ꝯtrib. bo. fi. Sed tu dic, ꝙ censentur stricti iuris: cum inter eas, quæ sunt bo. fid. non numerentur. Item videtur, ꝙ ista litera, vel ex noxali causa seruum dedat nō innuat, ꝙ dominus, qui conuenitur noxaliter, pręcisè condēnari debeat ad hoc, ꝙ seruum dedat pro noxa, cum lex dicat ęstimationem damni esse in obligatione noxæ, aut deditionem in liberatione: vt ff. de re iudic. l. miles §. aut noaç. Frater intellige. ꝙ facta fuit condemnatio in æstimatione damni, sed poterat eum tāre illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde capone literam, debet condemnari. Vel sic potest dicere, ꝙ omnia iudicia sunt absolutoria, ideo ꝙ si aliquis alicui in veritate debet decem, qui à creditore in iudicium vocetur: & in tali statu sit, ꝙ cōtra eum debeat ferri sententia: si tñ ante sententiam soluerit illud iudicium, quod debet esse condemnatorium, modo erit absolutorium:, & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo ꝙ seruus ignorante dño damnum dederit in rē alicuius: ille qui damnum passus est, agit᷑ ꝯ dominum. petens ꝙ damnū emendet. certè condemnabitur dñs ad æstimationem, nisi ante condemnationē dederit

nes [a] arbitrarias, i. ex [b] arbitrio [h] iudicis pēdētes appellamus: in quib. nisi arbitrio iudicis [i] is, cum quo agitur, actori satisfaciat: veluti rem restituat, [c] vel exhibeat, [d] vel soluat, [e] vel ex noxali [f] causa seruū dedat: [g] cōdemnari [h] debeat. Sed istæ actiones [i] tā in rem, [k] q̄ in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana: [l] Seruiana [m] de rebus coloni, quasi Seruiana, q̄ ēt hypothecaria vocatur. In personam: veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, [n] aut dolo malo [o] factum est. Item cum id, [p] quod certo loco ꝓmissum est, [q] petitur. Ad exhibendum quoq; actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus [r] & cæteris similibus [s] permittitur iudici ex bono, & æquo, secundum cuiusq; rei, de qua actum est, naturam [t] æstimare, quemadmodum actori satisfieri [u] oporteat.

seruū ꝑ noxa. & sum in versi. Sed istæ actiones &c. Dixi vobis ꝙ actionum stricti iuris q̄dam sunt arbitrariæ. Istarum sunt aut q̄dam in rē, q̄dam in ꝑsonā. Arbitrariæ in rem sunt, v ꝑuta Publiciana, & Seruiana. In ꝑsonā sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, q̄ est arbitraria actio: & actio ꝑ quam petit' pecunia certo loco ꝓmissa: & actio ad exhibendum. Et in omnib. istis casib. & similibus ꝑmittit' iudici ea bono. & æquo æstimare, s̄m rei nām in quantum actori satis fieri oportet. h. d. Franc.

[a] Actiones arbitrarias. Sed nunquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Respō. quidam, ꝙ bonæ fidei sunt: quia in iudicis arbitrio sunt: vt j. proxi §. in fi & ĩ. eo. §. in bonę fidei iudicijs. Sed hęc nō valet: quia officiū iudicis, quod in bo. fid. iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est: vt ff. de eo quod cer. lo. l. i. in bonæ fidei. Alij dicunt, ꝙ nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: imò est tertia species ad illam diuisionem. q̄ est ĩ. eo. §. actionū. & facit pro eis ff. de in lit. iur. l. in actionib⁹. §. planè. & ff. de vsur. l. in fideicōmissi. quæ est l. iij §. in his. hanc ēt reprobat: quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt, ꝙ verius est, ꝙ sint stricti iuris. cum bonę fidei nō inueniatur: vt ĩ. eod. §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima vera est: & eam sequuntur communiter scribentes hic.

[b] Ex arbitrio. Bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere: quod promptè dices esse verū in actione in rem. In personalibus autē, & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices ꝙ licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione: pœna tamen, idest interesse, vel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur: & ideo arbitrariæ dicuntur.

[c] Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria: cum primò restituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur: vt ff. de in lit. iurā. l. in actionibus. & ff. de rei vendi. l. qui restituere vel hypothecaria: vt j. ꝑat. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

[d] Vel exhibeat. Cum ad exhibendum agitur.

[e] Vel soluat. Scilicet cum certo loco soluendū est.

[f] Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

[g] Dedat. idest, det. Accursius.

[h] Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ: vt dicemus j. proxi §. in fine.

[i] Sed istæ actiones. Scilicet arbitrariæ.

[k] In rem. Separatim intellige: nā vna, & eadē actio nō potest in rem & in personam esse, nisi in quatuor casibus mistis: vt ĩ. eo §. quædam actiones.

[l] Publiciana. De qua habes ĩ. eo §. aliæ.

[m] Seruiana. De his duab. habes ĩ. eo §. seruiana. Ac.

[n] Metus Causa. Licet sit in ꝑsonam, vt hic. tn̄ in rē est scripta: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic vt ĩ. eo. § item actio.

[o] Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria: vt hic, q̄d est ideo, quia liberatur dolosus verū interesse ꝓstando, si restituere non possit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: vt ff. de do. l. arbitrio. in prin.

[p] Item cum id. Scilicet pecunia.

[q] Promissum est. Idem etiam si legatū sit relictum certo loco dandū: & idē si mutuū sit datū certo loco reddēdū. Nā in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria: vel ex testamēto arbitraria, s. in promissione, & legato, & mutuo: aliàs non. vt ff de eo quod certo loc. l. ij. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si. [3] Et quod hic dicitur, petitur, s. alibi, quam vbi fuerat ꝓmissum dari: & venit in ea vtilitas, tā agentis, quā rei: vt j. eod. §. ioco.

[r] Actionibus. Scilicet personalibus & arbitrarijs.

[s] Similibus, s. in rē, & sunt decē: de quib. dixerat ĩ. vel dic, ꝙ & aliæ sunt arbitrariæ, q̄ hic nō enumerantur: vt ecce actio in factū, q̄ dat' ꝯ nautā, cauponē, stabularium: vt ff. nau. ca. sta. l. j. in prin. Sed quidam dicūt eā nō esse arbitrariā, q̄a ibi nō ferunt' sn̄iæ duę. Item est actio in factū, q̄ dat' ꝯ Publicanum: vt ff. de pub. l. j. in prin. [4] Item actio finium reg. ff finiū reg. l. ij. in fi. & l. iij. Item actio redhibitoria: vt ff. de ædil. edict. l. redhibitoria. Item actio ex stipulatu, q̄ ꝓ dote repetenda datur: vt ff sol. mat. l. si filiusfamilias. §. maritū. Sed certè isto casu non ideo iurat' in litē: quia arbitraria sit, sed quia bonę fidei sit, vt ĩ. eo. §. fuerat. Item actio rerum amotarum est arbitraria: vt ff. rerum amo. l. si cum dos. in fi. Accur.

[t] Naturā, [5] idest bonitatē, dicunt q̄dā. Vel meli⁹, idest s̄m nām actionis arbitrariæ, q̄ intendit'. Nā triplex pōt modus cōdēnationis deprehendi in in arbitrarijs. Vnus, vt duæ sn̄iæ ferant', prima de restituenda re. & nisi restituat', fiat cōdēnatio in pœnā, vel interesse ꝑ delationē iurisiurādi in litē: vt patet in actione, quod met⁹ causa, & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendū, & similib⁹. Est & alius modus, vt vna feratur sententia & in ea statim interesse consideret' vt qñ certo loco aliquid dādum est: & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quātitate condemnationis fiat arbitriū, sed in qualitate, vt in act. noxali in qua arbitrat' iudex an liberet' dando seruū ꝑ noxa, q̄d est q̄si dān cognitione, vel ꝓhibere nō valēte deiiq. aliàs insolidū tenet': vt ff. de noxa. l. ij. in prin & l. in delictis. in pri.

[u] Satisfieri. Sed nōne hoc idē in bonæ fidei iudicijs fit? Rn̄. dic, ꝙ triplex est iudicis officiū. Primū, ꝙ obtinet actionis vicē. ꝑ q̄d officiū petunt' salaria aduocatorū, & restitutiōes maiorū, & minorū: vt ff. de mi. l. quā si minor. §. fi. Aliud est, q̄d bonæ fid. actionib. inhęret, q̄d iure actionis venit: vt ff de eo, q̄d cer. lo. l. in bonæ fidei. & vna cū actione ꝑit: vt ff depo. l. 4. Tertiū est, q̄d inhęret actionib. stricti iuris quibusdā, arbitrarijs. & hoc ex solo motu iudicis descēdit, vt quasi liberū sit ei hoc facere; sed in actionib. bo fid. adstringit' ad hoc. [6] Itē in actionib. bo fid. vna fert' sn̄ia: in his aūt plerunq; duæ, vt modo diligenter notauimus.

ADDITIO. Tu dic, secundùm Ias. ꝙ in actione bonę fidei officium iudicis eis deseruiens ꝓuenit ex natu-

[1] Aliàs si ne ex.
[2] Quàm multi. plex sit in hoc §. arbitrij significatio & q̄d sit arbitrari, docet hoc loco eleganter Frā. Hotoma. cui non placet opinio referentium locū hunc ad iurisdictionē, aut merū mixtūve imperiū: q̄ñ q̄dē hmōi litiū iudices priuati hoies plerūque erant, qui nec imperium, nec iurisdictionem, sed notionē dūtaxat habebāt.
[3] Ang. notat illā gl. ꝓ singulari: sed illā reprobat. videbis ꝑ eū & te ꝓbationē quā facit istā glo. q̄ approbat' cōmuniter ꝑ doct. & ei sequēs.
[4] Aduertas ꝙ Bar. in l. actionib⁹. ff. de in lit. iurā. i versi. actio habet locū & &c. dat vnā regulā, ꝙ ois actio in qua res nō restituit' s̄m ꝑceptū iudicis, dr̄ arbitraria, vt in ea hēat partē detestādi iu-

rameti lit. & fm illud gdnādi, siec sit actio bo fi. siue stricti iuris, ꝑsonalis, siue in rē, siue q̄cūq. actio sit, & allegat d. l. q̄ restituet. q̄d credo verū ꝑ ꝑ idētitatē rōnis, qa in oibus casib. cōuenit' maiestas ꝓportia, secundū Ange.
[5] Bar. & cōiter doctor. in d. l. si his reꝓbāt istā gl. & dīt ꝙ ois actio stricti iuris ꝑ adiectionē ioci ꝑt eē arbitraria s vt refert hic Ias.
[6] Sed gl. ĩ l. hoc edicto. § verbo, absoluēdū. ff. de pu. tenuit ꝯtrā: & illā sequit' Bar. post Dy. reprobata hac gl. s̄m Ia. Condēnatio i arbitrarijs, ꝑt fieri multipliciter.
Officium iudicis ē triplex. & nobile, & mercenariū n. est & mercenariū mistum.
[7] Natura quot modis accipiat', Alādof. lnj 4. com. in versi. de fui nā.
Vide Ia.

ex natura ipsarú, p quod statim, q debitor est i mora, potest códemnari ad vsuras, vel interesse, sed in actione stricti iuris prouenit ea quodã accidenti extrinseco: puta, quia nō præstatur res, in qua fuit facta códemnatio. & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

Curate. Diuiditur in tres partes. Prio mãdat iudici de ferendo certã sententiã sibi. Certæ pecuniæ. Secúdo limitat mandatum, si illud est possibile: ibi, Quanti. Tertio remouet vnú obiectú, ibi, Etiã si de incerta. CASVS. Supradictæ sunt multæ diuisiones actionum. adhuc ponet plures: sed in phri. §. dat quendã effectú actionis: & dicit, q si quædã actio corã iudice proponatur curare debet index vt quantum possibile est, & inquantú natura actionis hoc patitur, certam ferat sententiam. h.d. Frane.

a Possibile. Hoc iõ dicit: quia interdú non potest certam ferre sententiam. Quid enim si hõ in genere pmissus petitur, vel sub alternatiõe puta Stichú aut Pamphilú, aut damnú emendari, vel seruum p noxa dari? & tunc iudici non est possibile ferre certam sñiam: quia natura actionis non patitur: vt infra de offi. iudi. in princ. Idem dico in hæreditatis petitione. nã sicut sufficit in libello pponere vniuersaliter, ita & in sententia puta sic, Pronuntio te hæredem extitisse ex asse, vel ex semisse: & ideo tibi hæreditatem restituendam.

Iudex debet ferre sententiam certam, ēt super libello incerto. si incertitudo est in potestate iudicis. hoc dicit. Aretin.

Curare † autē debet iudex, vt omnino, quantú possibile [a] ei sit, certæ pecuniæ [b] vel rei [c] sententiam ferat, [d] etiam si de incerta [e] quantitate apud eum actum est. †

Quisquis olim re loco, tēpore, aut cã plusquã sibi debebatur petijsset, totã rē amittebat: sed D. Iustiniani constitutione cautum est, vt qui loco, quantitate, aut causa plus iusto petierit, atq; ex hoc damni aliquid aduersario inferatur, eius damni triplū restituat: si autem ante tēpus solutionis litē moueat inducias, quas ex conuentiõe debitori dederit, vel quæ ex natura actionis indulgentur, in duplum habeat debitor.

Siquis agens intētione sua [f] plus [g] cōplexus fuerit, q ad eū ptineat, à [*] cã cadebat. i. rē amittebat: [h] nec facilè i itegrú restituebat à Prætore, nisi minor erat xxv. ann. Huic [i] .n. sicut alijs i causis cã cognita [k] succurrebat, si lapsus iuuētute [l] fuerat, ita & i hac cã succurri solitú erat. Sanè si tam magna cã iusti erroris interueniebat, vt ēt cōstantissimus [m] quisque labi posset: ēt maiori xxv. ann. succurrebat: veluti si quis totú legatú petierit: post deinde prolati fuerint codicilli, qbus, [n] aut pars legati adēpta sit, aut quibusdã alijs [o] legata data sint, quæ efficiebant, vt plus petijsse videret petitor, quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata [p] minuebantur. [q]

Nam primo ponit regulam generalē iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secúdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuscuiusque. Secunda ibi, Plus autem. Tertia ibi, Re veluti. Aret.

CASVS. In superioribus dictum est de natura olum actionū: nūc aūt nihil aliud intēdit legislator ostendere, nisi qualiter abusores actionum puniantur. dicit ergo, q quotiescunque actor plus petit in intētione sua, quā sibi debeatur, quocunq; genere plus petēdi, cadit à cā, hoc est, rem quā petit, amittit: nec succurritur ei de facili à prætore per in integ. resti. nisi fuerit minor. Si enim minor xxv. annis aliqua facilitate lapsus petierit: tunc causa cognita succurritur ei: sed maioribus plus petētibus nullo mō succurrebatur, quin à causa caderent, nisi haberent magnā, & tāliā cām erroris: tunc.n. parcendum erat eis: & de hoc ponit duo exēpla. Primum est, quando aliqs maior petebat totū legatū: puta petebat legatū relictū sibi in testamēto: & per errorē, eum aliqua pars legati. vel forte solida legata in codicillis essent adēpta. quia tamen ignorauit, succurrebatur ei. Secundum exemplū est in maiore, qui integra legata petebat: & tamen tota erant alijs legata: ita quod locus erat Falcidiæ. Hoc erat olim i quolibet genere plus petend. s. q cadebat à causa nisi iustā causam haberet: vt §. dictum est: sed hodie non est ita: vt habebis infra, eo. §. Et hæc quidem antea Frane.

b Pecuniæ. Scilicet enim pecunia petitur.

c Vel rei. Quando alia res petitur, quæ in quantitate cōsistat, vel non: & hoc si certū est petitū. aliàs .n. non tenet sñia: nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur: vt C. de sent. quæ sine cert. quanti. l. hæc sententia. j. si autē est incertum, aut certificari pōt, vt si peto interesse. quod debet corã iudice probari. & deduci ad certitudinem: vt C. de senten. quæ pro eo quo. l interest. l. vnica. §. 2 & tūc locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito. & similib. quæ modo diximus: & tunc non habet locum iste §. Accursius.

d Sententiā ferat. Et in scriptis. vt C. de sent. ex breui. l. fi. nisi in quatuor casibus: vt l Auth. de man. prin §. si tibi. col. 2. & in Auth. vt iud. sine quoquo suff §. necessitatem. col. 3. & in Auth. vt cle. apud propr. epis. conue. §. 1. col. 6.

e De incerta. Vt de interesse.

Siquis agens. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit id quod erat in iure antiquo, q̄ qñ plus petebatur. Secúdo id, qd est de iure nouo. Sēda ibi, Et hæc quidē. Item prima subdiuiditur in tres.

f Intentione sua. idest in libello, vbi erat intentio sua. Accursius.

g Plus. Etiam tempore: vt ff de lib. leg. l. non solú. §. j & § fi. nam plus quatuor modis dicitur: vt inf. proxi. § & in omnibus his locum habet §. iste.

h Amittebat. Facit J. de excep. §. temporales. 2 & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco: vt C. de iu. fis. l. iustas. * lib. x.

i Huic. minori vigintiquinque annis.

k Causa cognita. Bene dicit causa cognita. Nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur: vt ff. de in integ. resti. l. omnes. Acc.

l Iuuentute. idest facilitate sua: idē multo magis, si dolo aduersarij: vt ff. de mino. l. 1. Acc.

m Constantissimus. Quia errauit in facto, in quo prudentissimi falluntur, vt ff. de iur. & fact. ign. l. 2.

n Quibus. Scilicet codicillis.

o Quibusdam alijs. Scilicet legatarijs.

p Legata. f. ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

q Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locū haberet. i. oportebat, vt legata defalcarent.

testhēdit hæc gl. quarta arbitrarijs iudex necessitat impertiri officium: sed nō necessitatur ad tale, vt cale: vt hic p ed.

† Cócor. e. licet in glo. super ver. possidētis. post prī. extra. de proba. & e. inuenis. i gl. 2. post prin. extra. de spon.

† Idē statutū est i arbitro t l. qd si §. Pompo ni⁹. ff. de arbi. Porto dupliçē incerti significatioē quā ad hūc tractauit atunet, vt l de p Frác. Hotoma. hic.

Sñia qliq; potest semper eē certa.

† Illud exemplū de seruo cōiter reprobat: ga in cā noxali iudex debet certā ferre sñiam, puta ad emendatioē dāni ut ī i obligatioē: ne illud solum vt hic p doc. Sñia est i scriptis ferenda.

* Aliàs sine à.

a Aduertas q litera in dicit, q idu eiq duplicanē, & q postea nō cogit litē suscipere, nisi refectis sibi expensis. & idē dicit tex. in c. i. extra, de plus peti. Ang.

* Addas & hos eum hac gl. q d.l. iustas vbi Bart. Nicol. de Neapo. & Ias. hic quamuis ? tenuerint Ios. Fab. Io. de Pla & Ange.

ad hoc, vt haberet hæres Falcidiam: quia dodrantē excedebat. vnde hæres debet detrahere Falcidiā: vt ī. ad l. Falc. §. 1.

a Plus autem quatuor modis. Vt omnibus his modis à causa videatur cadere iure antiquo. vnde isti quatuor modi plus petendi patent in hoc versu, Plus petitur causa, vel tempore, requa, locoque.

b Ratione. A simili per contrarium.

Plus autem. CASVS. Domine ī. dixistis, q̄ quicunq; petebas plus quocunque genere petēdi plus, cadebat à causa, & rem amittebat, nisi iustus error eū excusasset. Sed dñe, cum plus pluribus modis peti possit: dicatis mihi, quot modis plus petit? Ad hoc rūd. Dñs Iustin. sic: Quatuor .n. modis plus petitur. re, tempore, loco, causa. Re, vt si ille cui debentur decem petat xx. vel xxx. vel si ille cuius fundus est pro parte, totum petas: petit plus re. Tempore de hoc habuistis exemplum de eo, cui aliquid debet in diem, vel sub cōditiōe, si ante diē, vel conditionē existentē petat. Et sum to vers. sic. loco plus petitur. Supra vidistis duo exempla, i quibus plus petit, scilicet re, & tempore. modo videatis exemplum de eo, q̄ plus petit loco: & est exemplū in eo, qui quod certo loco stipulat° ē sibi dari, petit in alio loco, nulla facta cōmemoratiōe de loco in quo promisit promissor, vt puta si aliquis stipulatus fuerit à Titio aliqd sibi dari Ephesi, & illud petat Romæ sibi dari, iste plus petit loco, eo q̄ aufert cōmoditatē, vel vtilitatē promissori, quā habuit rōne loci, in quo promisit. Vñ in isto casu habet locū actio arbitraria loci in qua habebitur ratio vtilitatis, q̄ cōpetitura esset promissori, si soluisses loco illo, in quo promisit se soluturū. Et ista vtilitas in mercibus, velut i frumēto, oleo vino, & i alijs mercib° bene apparat. Merces enim i diuersis regionibus diuersa habēt ptia: vñ si decē modia frumēti promisi tibi Ephesi, & tu petas ea Romæ, aufers mihi magnā vtilitatē. modiū .n. qd nō valebas Ephesi nisi .x. valet forte Romæ xv. vel xx. & isti° vtilitatis hr̄ ebit ratio. Sed domine. qd dicetis vos de pecunia? Rñ. idē dico tibi de pecunia: q̄a plus expedit promissori pecuniā soluere in vno loco, quā i alio. eo q̄ in vno loco potest pecuniā sub leuioribus vsuris habere, quàm in alio. Sed qd si is q alio loco certo sibi aliquid dari stipulatus est, i eo tñ loco pecuniā petas, quo sibi promissa est? Respō. tūc rectè agit, nec habet locum arbitraria locū quia loci commoditas est salua promissori.

Summatus est iste. S. sup. tamen specialiter hoc habet: Plus petitur quatuor modis, s. re, tempore, loco, et causa: & primò tres primos modos exemplariter declarat. Ang.

Plus aūt quatuor modis a petitur: re, tempore, loco, & causa. Re, veluti, siqs pro decē aureis: qui ei debebant, viginti petierit: aut si is, cuius ex parte res est, totam eā vel maiorem partem suam esse intenderit. Tempore, veluti, siquis ante diem, vel ante conditionem petierit. a Qua.n. ratione, qui tardius soluit, quā soluere deberet, minus soluere intelligit: eadem rōne, b qui præmaturè petit plus petere c videtur. † Loco plus petit, veluti cum quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit, sine cōmemoratiōe d illius loci, in quo sibi dari stipulatus est. Verbi gratia, si is, qui ita stipulatus fuerit: Ephesi dare spondes? Romæ purè intendat sibi dari oportere. Ideo aūt plus petere intelligit: q̄a vtilitatē quā haberet promissor, si Ephesi solueret, adimit e ei pura intētione, Propter quā cām alio loco petēti arbitraria f actio proponit: g in qua. s. ratio habetur vtilitatis, q̄ promissori h cōpetitura fuisset, si illo loco solueret, quo se soluturum spopōdit. Quę vtilitas plerunque in mercibus maxima inuenit: veluti vino, oleo, frumento, q̄ p singulas regiōes diuersa habēt precia. Sed & pecuniæ numeratæ nō i omnibus regionibus a sub eisdem vsuris fœnerant. Siquis tamen Ephesi petat, idest, eo loco petat, quo vt sibi detur, stipulatus est, pura i actione rectè agit: idque ēt prætor monstrat: scilicet, q̄a vtilitas soluendi salua est promissori.

Summatus est iste S. supra: tamen specialiter hic declarat per exēpla, qualiter plus petitur causa. vnde nota, quod in alternatiuis cōtractibus in dubio est electio debitoris. concor. l. plerunque. infi. ff. de iure dot. Aret.

c Petere. Vt hic, & ī. de fideicomm. §. non solum.

d Sine commemoratiōe. Idest, sine vtilitate rei debitæ, vel interesse rei. nā est habenda rō eius vtilitatis, si sua interfuit loco destinato potius cōueniri. a Vel sine commemoratione, idest, mentionem faciente de ipso loco. nam locū ipsum vbi erat faciēda solutio, i libello ponere dēt sic, peto vt decē mihi soluas hic, vel vbi soluere promisisti: vt hic, & ff. de eo qd cer. loc. l. 2. §. fi. post hæc nisi soluat, poterit eum conuenire vbicunq; voluerit dummodo conuenius habeas ibi forū, nō alias: vt ff. de iud. l. hæres absens. in fi. Sed Pla. dicis, quòd scilicet vbicūq; poterat cū cōueniri, potest ibi etiam, vbi non habet forū. & est pro eo. ff. de iud. l. cum qui & ff. de consti. pe. l si duo. §. sed & certo Sed certé qd dictis legibus dicitus, vt quolibet loco possis cōueniri, verum est idonec, vbi conuentus habeat forū: vt ff. de mune. & hono. l. vt gradatim. §. 1.

e Adimit. Idest, adimere desiderat, non tamen adimere potest.

f Arbitraria. i. vtilis certi cōdictio ex stipulatu, vbi stipulatio intercessit, vt hic fuit vel vtilis cer. i cōdictio ex mutuo. vbi mutuū erat datū certo loco reddendū, vel vtilis actio ex testamento, vbi legatū est dandū certo loco. Nec enim est proprium nomē actionis: vt ff. de eo quod cer. loc. l. ij §. hęc autē actio & l si hæres & l aut si mutua. Accus.

g Proponitur. Idest, tributus, vel datus: vt ff. de eo quod cer. lo. l. quod si Ephesi.

h Promissori. Sed & actoris vtilitas attenditur, & vtriusque vtilitas simul attēditur: vt ff. de eo, quod certo lo. da. opor. l. ij. § sed non.

ADDITIO. Dic q̄ tenet: Te vel, si conueniatur in alio loco, semper æstimatur: sed nō actoris: nisi reus fuisset in mora vel culpa: vt no. gl. Bart. & doct. in d. l. ij. in prin. Ange.

i Pura. Idest, non habita mentione, vel ratione loci vbi erat facienda solutio, vt diximus ī. eo. §.

a Sanè si salis sit p̄dictio, quę oīno ex its sura est, nec vllū diem i se cōtineat, pura ē obligatio, p l. in illa stip. ff. de verb. obl.

† Dies. n. solutiōis, ē pars obligatiōis, nō secus re sūma ipsa. l. j. §. 1. ff. de eodem.

a Quære loā. Fab si est notorium, q̄ vtil° est debitori soluere i loco vbi agit, quā i loco cōuēto: tūc nunquid dēat actor mentionē facere de loco conuento: & dicis q̄ sic, quia petitor semp debet narrare formā obligationis: vt ī. proxi. §. i fi. l. hē quia aliquādo expedit. & facili° est debito sē soluere, qd ā notius est sibi ī eo. § p̄. etea igit. in fi. Ang.

a Aliàs, nō est. regionibus.

Huis

Huic autem, qui loco plus petere intelligit̃, proximus est is, qui causa [a] plus petit. vt ecce siquis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur: quia in eo genere stipulationis promissoris est electio, [b] vtrum pecuniam, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit [c] electionẽ aduersario, & eo modo suam quidem conditionem meliorẽ facit, [d] aduersarij vero sui deteriorem. Qua de causa talis in ea re prodita est [e] actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decẽ sibi dari oportere: i. vt eodem modo petere, quo stipulatus est. Præterea [f] si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat: aut generaliter vinũ stipulatus sit, & specialiter Campanũ petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit, [g] cui stipulatiõis iure liberum fuit aliud soluere, quã qđ petere tur. Quinetiam licet vilissimũ sit, qđ quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia sępè accidit, vt promissori facilius sit illud soluere, quod maioris pretij est. [h]

Summatus est is §. in §. siquis agens: tamẽ specialiter hoc habet. Hodie cõtra plus petentem tẽpore, duplicantur induciæ: & fit cõdemnatio ad oẽ damnũ litis: petens verò plus alijs modis, in triplũ sumptus, quem sustinuit, reus litis nomine est condemnandus. Angel.

Sed hæc quidem [l] antea in vsu fuerant: postea vero lex Zenoniana, [k] & nostra [l] rem coarctauit. Et siquidem tempore plus fuerit petitum: quid statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur constitutio. [m] si autem

Huic autem. CASVS Supra dictum est quod quocunq; gñe plus petendi olim plus petebat̃, cadebat à causa. & rẽ amittebat plus petens; qualiter autem plus petebatur re, vel tempore, vel loco. dictũ est supra Modo dicit dominus Iustinianus qualiter plus petit̃ causa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in isto §. & aliud in sequẽti. Primum exẽplum est tale. Si qs est stipulat' Stichũ, aut decem, vel viginti aureos. & postea petit Stichũ præcisè: plus petere causa videtur. Habuit enim electionem promissor soluendi datum, vel Stichum. vnde cũ precisè petat vnum, adimere sibi videtur electionem: quod ita plus petere causa videt̃: & ita olim cadebat à causa. Quid ergo debet facere stipulator? quid peteret? Respon. secundũ qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc est optimum verbum quotidianum: hoc est, eodem modo, quo stipulatus est. vnde qa stipulatus est alternatiuè: & alternatiuè dẽt libellũ suum conficere, vel formare. Et sum in vers. Prętetea si qs. Tu habes vnum exẽplũ de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iustinianus illud exemplum de eodem. Pl' enim petit causa ille, cui homo in genere pmissus est, si hominem certũ petat, & similiter est i vino, & in purpura, & in alijs. Generaliter enim q̃docunque aliquid debetur in genere: si certũ quid petatur, plus peti videtur: Videt̃ enim promissori adimere electionem: vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum est: qñ aliquid in genere pmissum est: & ille cui promissum est, certũ petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos dñe, si aliqd in genere esset promissum: & ipse præcisè petat illud quod vilissimum est in illo genere: videtur ne plus petere: Respon. q̃ sic, quia adhuc electionem soluendi pmissori adimere videtur. Sæpe enim accipit, vt pmissori facilius sit soluere illud, quod maiori precij est. Omnibus ergo istis modis dicit̃ plus peti: & quocunque istorum modorum plus petebat̃, cadebat plus petẽt à causa. Hodie non est sic: vt patet in pximo §. Francis.

[a] Qui causa. Hãc causam, electionem iam vocabit.

[b] Electio. Nisi cum iam vnũ contulerit, tũc enim alterũ, quod superest pręstabit. vt ff. de eo quod certo loc. l. non vtique. §. qui Stichum. & facit ad hunc §. ff. de iur. do. l. plerunque. in fine.

[c] Eripit. Idest, eripere vult.

[d] Facit. Idest facere vult.

[e] Prodita est. Idest data. Et est actiõ ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiuè pponenda, vt dicitur hic.

[f] Præterea. Hoc est aliud exemplũ, qualiter causa plus petitur.

[g] Tollit. Idest, tollere vult.

[h] Maioris pretij est. Facit ad hoc ff. loc. l. sed quæritur, §. j. & ff. de cõdi. & demõ. l. qđ traditũ est. & l. sequen. & ff. de in diem addi. l. si vẽditor. §. sed si neuter. & ff. de vsu & hab. l. fi. [s] & ff. de vsufruc. l. hactenus. §. fi. & l. sequen.

Sed hæc quidem. CASVS. A vtillo. §. siquis agens. vsq; nunc solum habuistis, q̃ quatuor sũt modi plus petendi. & quicũque aliquo istorum modorum plus peteret, cadebat à causa sua. pp quod dicit domin' Iusti. q̃ hoc videtur iniquum. & correctione dignũ, vt dicit: hęc antea in vsu fuerãt sed postea lex Zenonia. & nostra cõstitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet, q̃ null' à causa cadat, scilicet qui plus petit tempore, aut alio modo. Sed si plus petatur tempore, tũc in pœnam petentis plus tpe, duplicabunt̃ induciæ: Ita q̃ si illud, quod post annum debebatur, incontinenti petat non poterit illud petere nisi post biennium: & etiam necesse habebit adhuc soluere omnes expẽsas quas in lite reus fecerit. Si autẽ re, vel loco, vel causa plus petat? Rñ. Impe. q̃ tunc omne damnũ, quod sustinebit reus per pluris petitionẽ, resarciet sibi actor in triplum. h. d. Sed videt̃ per hoc, quod dr̃ hic, quod nõ habebit locũ id C. de plus pet. l. vnica. Rñ. imò, quia textu. ille in alio casu loquitur: vt patet in apparatu. pp mendacium enim ibi punitur.

[l] Sed hæc quidẽ. Scilicet q̃ diximus, vt plus petẽdo cadat à tota causa: vt s. eod §. siquis agens.

ADDIT. Et consuluit dñs Iason ad euadendum istas pęnas, q̃ in libello semper adijciatur illa salutaris clausula: saluo iure superflui &c.

[k] Lex Zenoniana. s. Græca, quã nõ habemus. Accur.

[l] Et nostra. Scilicet Græca, quam non habemus.

[m] Constitutio. Scilicet Gręca, vt diximus, cuius sententia in C. de plus pet. & in Instit. Imper.

[a] Tu verò p huius declaratiõe videas Bar. in l. Stichum sub Pãphilũ, in princ. col. 2. vers. reassume ergo. ff. de sol.

[s] Ista lex bene facit ad propositum, sed aliæ nihil faciunt. Ias.

hæc contra possidentē datur: vt ff. quod vi aut clā. l. cōcessit. in fi. Itē quid de actione ad exhibendum. nā & illa possidentē persequitur. sicut & cæteræ superiores: vnde videntur cōtra in rē: vt ff. de act. & oblig. l. actionū genera. Quidam dicūt eas anomalas, i. nec in rē, nec in psonā. Sed dic omnes esse psonales: vt patet in act. Ad exhibēdū: vt ff. ad exhiben. l. 3. § est autē psonalis hæc actio.

ADDITIO. Dicūt doc. quòd omnes actiones de quibus in gl. sunt personales in rem scriptæ. vt in d. l. iij. §. est autē psonalis. vbi gl. j. quæ est magistralis.

a Tribus. Scilicet famil. ercis. cōmu. diui. finium regū.

b Permittitur. A lege. Accursi.

nalis est actio ex vtraq; parte. Itē cōtra in eo, qui manumisit seruū alienū i pœnam principia. nā dno mācipia domino, & tria similia dat fisco: & ita in quadruplum damnatur: vt C. de his, qui à nō do. ma. l. fi. Itē cōtra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniā, ne mihi calumniā faceres & ab alio accepisti, vt mihi calumniā faceres, in octuplū mihi teneris: vt ff. de calumn. l. & generaliter. §. fi. Sed certè primo de casu pstatur pœna diuersis, nō vni: nec est ibi aliqua pstatio vltra quadruplū. In scdo autē casu non vna actione habeo octuplū, sed duab. Itē cōtra in eo, qd dicit: si dedisti pecuniā, ne mihi faceret calumnia. nā tu repetis qd dedisti: & ego in quadruplū

habent. In quibus trib. a iudicijs permittitur b iudici rem alicui ex litigatorib. ex bono & æquo adiudicare: c & si vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionū diuisionem properat.

Omnes autē d actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vlterius e autem nulla actio extenditur. In simplum agitur: veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato: & denique ex alijs quamplurimis causis.

Quinq; actiones hic posita dantur ad duplum. h. d. Are.

In duplum agemus: ve-

c Adiudicare. Et quod adiudicatur, statim fit eius cui adiudicatur: vt j. de offi. iudi. § fi.

Omnes autē. Hic ponit quartā diuisio actionū: vt dicitur in gl. quia quędam dantur ad simplum, quędam ad duplū, & triplū, & quadruplū. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud per multa exēpla in quolibet membro declarat: Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secūda ibi, in simplū agitur. Tertia ibi, Sed furti quidē. h. d. At.

CASVS. Post alias diuisiones superius positas ponit hic vnā aliam diuisione do Iusti. quæ talis est: Omnes actiones siue sint in rem, siue in psonam, sunt i simplū, aut in duplū, aut in triplū, aut in quadruplum. vltra autē quadruplū nulla actio pœnalis debet extēdi. Et sciendū est quòd si diuisio posita in illo §. sequens diuisio esset quarta sm qd malè inueniretur scriptū i omnib. libris cōiter, nūc esset hęc quinta diuisio, prout ferè i oibus libris reperies: sed sicut dixi in illo §. sequens illa diuisio ponitur tertia diuisio: & hęc est quarta, vt i h. gl. signatæ sup illo verbo actionis. Addere etiam potes quòd quidam dicūt, quòd multū refert an aliquis stipuletur pœnam per verba respectiua significantia, vel designātia qualitatē: & huiusmodi verba sunt, duplū, vel triplū, vel per verba simplicia: puta, promittis mihi c. nomine pœnę, vel ducēta, vel mille. In primo enim casu nō potest esse vltra quadruplū. In secūdo potest esse etiā vltra quadruplum. & sum in versi. simplum &c. Dictū est s. quòd omnes actiones, aut sunt in simplū, aut in duplū, aut in triplum, aut in quadruplum: modo videamus quę sunt istæ actiones, quibus agitur in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Fran.

d Omnes autem. Hæc est quarta diuisio, quæ fit in hoc titulo.

e Vlterius. s. vltra quadruplum. Sed cōtra in l. Aquilia vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnā hęreditatē perditā, quæ valet c. marcas: vt s. ad le. Aquil. §. illud. Item cōtra de eo, qui vilē clauum da naue abstulit quare tota nauis perijt. nam ad totū damnū tenetur, qd etiā in quadruplum & vltra excedit: vt ff. de incen. rui. nau. l. 3. §. senatus. Itē aliud cōtra i actione ex empto, vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex cōtaminatur est. vel occasione tigni vitiosi tota domus corruit: vt ff. de act. emp. l. Iulianus in prin. Sed certè his tribus cōtrarijs nō agitur ad aliud quod sit pœna, inspecta persona agētis sed totū est suum interesse. Nā hunc § intelligo, qn pœ

pstaquor: vt ff. de calū. l. si quis ab alio. i prin. Sed certe in duob. fit pstatio. & neutri vltra quadruplum. Item cōtra in eo, quod dicit lex manumissum in seruitutem reuoc. ex occasione leuis offensę. & ita pœna in immensum excedit: vt C. de libe. & eorum lib. l. fi. manumissus. Sed dic quòd illa est accusatio, nō actio. Vel dic quòd nō pstatur pœna habito respectu ad rē. Itē contra in eo qui surripuit seruum suū fiscalem, nā damnatur in xij. lib. argenti. & seruo restituēdo. C. de ser. fugit. l. si quis seruum. Sed ibi nō fit relatio ad ipsam rē, vel ad simplū: Est n. hic §. intelligēdus, 6 qn actio est pœnalis: & in pœna ad ipsam rē habetur respectus. 7 Itē cōtra j. de inuti. stipu. § alteri. Nā ibi nō inspicitur quāta sit pœna, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rē. Vel dic aliud in pœna cōuentionali, vt ibi: quā in legali, vt hic. Itē contrà in eo quod dicitur eum, qui emit administrationē. nam qui accepit pecuniā ab electo, quadruplum reddet, & sua bona cōfiscantur, & cingulo priuatur: vt in Authen vt iud. sine quoquo suf. §. sic igitur in fi. co. 2. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

In duplū. CASVS. Dictū est sā quæ sunt actiones quæ dantur ad simplum: modo videndum est, quę sunt actiones, quæ dantur ad duplū. Et de hoc ponit Iusti. quinq; exempla. Primū est actio furti nō manifesti. Secūdū actio l. Aqui. Tertiū actio depositi in quatuor casib. s. incēdio, ruina naufragio & tumultu. Quartū est actio serui corrupti. quæ cōpetit contra eū, cuius hortatu seruus alienus quolibet modo deterior factus sit. Quintū est actio ex testamento, quæ datur pro venerabili loco relicto, quod quidem legatum heres distulit soluere donec in iudicium vocaretur. & h. d. Et not. quòd magna est differētia inter ista quinque exempla: quanquam hic cōiungantur tanquā essent actiones similes. Duæ enim actiones, furti non manifesti & serui corrupti à principio sunt pœnales. Aliæ duę, s. actio l. Aqui. & depositi in quatuor casib. non nisi per inficiationem. Tertiū autē habet singularem futurum: quia pœnalis est per inficiationē & per nimiam procrastinationem. & ad istam differentiā manifestandam habetis s. eod. §. sed furti. Franc.

Libellus in actione Serui corrupti.

Hic tangit de actione serui corrupti: & illa datur contra eum, qui seruum alienū hortatu, vel cōsilio corrupit i animo: vt s. de ob. quæ ex malef. §. vlt. illud quidē. & de fur. & ser. corr. l. si quis seruo alieno suaserit.

3 In rem scriptæ. Ange. Ias.

Potest sustentari quia. Ia.

Octo vncias fuerūt. ma. cā. ia.

Istam sequitur Dyn. Nic. Fau. Ang. & Ias.

5 Bene dicit gl. Nā secus esset si vni. ff. de acti. & obli. l. cū ex vno. Possūt. n. plures actiōes ex eo crimine acqri diuersis. s. da in. In. §. patitur. nec vna remissa altera tollitur. vt ff. de iur. l. j. fi. facit quod pdicitis. ff. de actio. & obl. l. quoties.

6 Idem Ni. Pa. & Angel. dicit tamen Ias. quòd pœdens solatio est verior etiā ad istud cōtra rationē.

7 Ista solutio pluries reprobatur per Ia. quamuis placeat Fab. Pla. & Ia.

1 In hac est actione serui corrupti, sicut l actione ex lege Aquilia duplum non est extra rem, sed in duplo res ipsa continetur l. vt usu. §. in hac actione ff. de ser. corru. l. ait lex. ff. ad leg. Aquil.

2 Scilicet tunc illatu, & assimauit: fructus in eo quod postea tenetur qd factum vt ille qui deflorauit virginem, aut persuasit alicui vt semel vnum malum faceret, non teneatur de fornicationib. cum alijs viris vel ceteris malis. vt gloan. Fa. & Ang. hic.

3 Illud repugnans contet do cto. hic, imo totum venit iure actionis.

3 Sequuntur hanc gl. Nico. Fa. Angel. & la. & idem in marito pro vxore. se cidit eodem.

4 Versic. est sub §. ea maleficijs.

suaserit. & ff. de ser. corrupto. l. j § persuadere. & quasi per totum titu. Vnde in hac actione sic formatur libellus. Dico ego à Ϡ b, quod ipse persuasit seruo meo, vt aufugeret, & aufugit: & sic eum corrupit, vnde proponendo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet pro deterioratione in decem, & pro pœna in alijs decem mihi condemnari. Et erit etiam in hac actione talis, scilicet. Quia seruum corrupit. quam sufficit proponere loco actionis.

a Furti nec manifesti. Vt ī. de oblig. quæ ex delic. nasc. §. pœna.

b Ex lege Aquilia. Puta per iudicationem: vt ī. eo. §. at illæ.

c Ex quibusdam causis. Veluti quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum est: vt supra eodem. §. rei persequendæ

luti furti nec manifesti, a damni, iniuriæ ex lege Aquilia, b depositi, ex quibusdam causis. c Item serui corrupti: † quæ competit in eum, cuius hortatu, consiliove seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. d In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur, e Item ex legato, quod venerabilibus locis

d Deterior factus sit. s. in mente non si in corpore. locum habet lex Aquil vt ī de leg. Aquil in pri. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior: vt ff. de ser. corrup. l. j. § persuadere, vsque in fi. & l. seq.

ADDITIO. Nota differentiam inter istam actionem serui corrupti, & actionem legis Aquiliæ pro seruos quæ illa competit, quoties in moribus seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locum. quando mores non mutantur. sed corpus læditur, vt ibi. Ang.

e Æstimatio deducitur. Vt omne cum ipsa re damnum compleetur, siue peruenerit res, quam secum seruus exportauerat, ad ipsum sollicitatorem, siue ad alium: vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio: Sed nunquid iure actionis fit hæc æstimatio, vel iudicis officio? Rñ. fit iudicis officio secundum Ia. ita fit in actione. quod metus causa. ff. quod metus cau. l. si cum exceptione. § j. & § quæ duplatur. 2 Sed pro filio corrupto. vel pro filia qualiter agitur? Rñ. habet vtilem hanc actionem 3 vt ff. de ser. corrup. l. vt tantum §. j. vnde dicunt, quod veniet interesse patris consistens in operis filij, quia non vult operari, & cum sit corruptus, aliud quam opera non potest æstimari: quia liberum corpus non recipit æstimationem: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. fin. habet enim illam vtilem, ac si esset in bonis, & erit in eam, s. summam, quam ipse æstimauerit. suo iureiurando, vt de actione iniuriarum dicitur: vt ī. de iniur. §. pœna. & ff. de iniur. l. constitutionibus. Vel dic. quod primo æstimat iudex summam ad quam competit: vt arg. ff. de eafto reo. l. si quis reum.

f Diximus. ī. eo. §. item mista. 4

Tripli vero. CASVS. Dat vobis exempla illarum actionum, quib. agitur in simplum. & illarum quib. agitur in duplum. Modo ponit vobis exemplum de quadam actione, quæ vocatur condictio ex lege noua & ista datur in triplum. Scire aūt debetis quod olim erat consuetudo. quod viatores. & ministri iudicum. quæ citationes faciebant. exigebant nomine sportularum magis. aut minus reis in iudicio conuenitis, secundum quod maior, vel minor quantitas erat petita. Quidam ergo ad hoc vt me reum grauaret in sportulis præstandis, executori maiorem quantitatem in libello suo inseruit, dic in l. quod quicquid damni reus passus est per malitiam actoris in isto casu, triplum consequetur ab actore. Sed do

mine, qua actione? Frater, condictione ex quadam l. noua, quæ in nostro C. refulget Et sciatis, quia l. illam non inueni hic, & fortè fuit in C. veteri, quem non habemus, & constitutio ista, siue l. noua à l. condictitia emanauit. Erat. n. l. condictitia olim, sub qua etiam multæ constitutiones.

relictum est: secundum ea, quæ suprà diximus. f

Qui maiorē summam ideo in libello complexus fuit, vt reus maiorib. grauaretur sportulis: eius dāni, quod reus ob id passus est, triplum præstare cogitur: in quo tamen inest ipsius damni persecutio.

Tripli verò agimus, cùm quidam g maiorē vera æstimatione quantitatē libello h couētionis inserunt, vt ex hac causa viatores, idest, executores litium ampliorē summ-

nes. Sportulæ autē dicuntur salaria, quæ dantur nūcijs iudicis, & sic vocatur illud quod datur. per eo quod datur, sportula. Sporta. n. val sportæ, vel sportula est quoddam genus vasis. De istis sportulis habetis specialē titu. in principio tertij lib. C. de spor. Franc.

Libellus in actione ex lege condictitia.

Hic tangitur de cōdictione ex lege, quæ nascitur ex lege cōdictitia: & datur ad triplum cōtra eum, qui maiorem summam in libello cōuentionali, quam deberet, inseruit, vt aduersarius in præstatione sportularum grauaretur, vt in hoc §. tripli. & in ea sic formatur libellus. Dico ego. Ϡ b, quod ipse in libello conuentionali contra me porrecto, maiorem summam, quam deberat inseruit, vt ob hoc me grauaret in præstatione sportularum: occasione cuius maioris quantitatis damnificatus sum in decem solidis, vnde proponendo Ϡ ipsum b, condictionem ex lege, peto eum in triplum, scilicet in xxx. solidos, videlicet in x. nomine damni dati. & in xx. nomine pœnæ, mihi condemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorem pro eo, quod exegit maiores sportulas à reo quam deberet. secundum quantitatem in libello comprehensam, & formatur libellus mutatis mutandis: vt ī prox. scripsit.

g Cum quidam. Scilicet actores.

h In libello hic nota duo. Primo quod libellus est faciendus in causa, quod est verum iure nouo, vt hic, & C. de episc. & cleri. authe. generaliter. & C. de lit. cō: est a lib. offeratur. nisi in quatuor casibus: quos not. in Auth. de mand. prin. §. sit tibi coll. iij. 5 Aliud est iure veteri. 6 nam tunc non fiebat nisi ex voluntate: vt ff. de eden l. j. nisi in casu: vt C. de dig. l. quoties l. b. xij. Item secundo not. quod quantitas certa est in libello comprehendenda, vel res: & ita etiam in personali actione debet actor certificare reum: vt hic, & in Auth. de litt. §. ed excludendas. colla. viij. & ff. de rei ven. l. si in rē §. & si vestimenta, 7 Tertio no quod sportulæ, vel salaria, quæ dabantur executoribus. i. nuntijs, qui faciunt homines repræsentari: & alias qui faciunt hmōi citationes, pro suis officijs dabantur, secundum quantitatē petitā. vt hic dicit Sed hodie magis, secundum cōsuetudinem. 8 vel longitudinem itineris: vt C. de epis. & cle. auth. sed hodie. Et dicas quod hic dī ex hac causa, esse causatiuè, nō cōsecutiue dictū: Sed istæ sportulæ, quæ iudicib. dabantur, certæ sunt, nec crescunt, licet quātitas petita sit magna, nec decrescūt, licet sit parua: 9 vt in auth. de iudi. §. ne aūt, colla. vj. item no. quod reus solebat hmōi sportulas: vt h. c. & C. de epis. & cle. auth. generaliter. sed actor ei restituebat: nisi iusta causa eū vocasset. vt H. de iud. l. eū quem temere litē no. adhuc quod hmōi sportulæ quibusdā personis remittuntur, vel pauperib. vt ī Auth. de nū. ptis §. oportet. coll. iiij à quibusdā pauciores exigebantur, vt

5 Melius allegasset gl. §. sancimus. in Auth. de exhiben. reis. Pla. An. & Ias.

6 In causa ciuili secus in criminali. Fa. Pla. & Ias.

7 Istā secundam partē sequuntur An. & Ias.

8 Idē Ias. licet Fab. & An. dicit quod est de iure.

9 Dūmodo excedat summam centū aureorum, Fab. Pla. Ang. & Ias.

mã sportularũ † noĩe exigerent, tũc.n.id quod pp earũ cãm d.nũ pass' fuerit reus, in triplũ ab actore ꝯsequet: Vt in hoc triplo et simpl.ũ, ĩ quo damnũ passus est, cõ numeretur. Quod nostra constitutio introduxit, q̃ in nostro Codice fulget, quam proculdubio † est ex lege condictitia emanare. †

Iste §. summatus est cũ §. omnes antẽ. & tamen in specie h. d. Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Ang.

Quadrupli autem agitur, veluti furti manifesti, itẽ de eo, qđ metus cã factũ sit, deq; ea pecunia, q̃ in hoc data sit, vt is, cui datur calumniæ cã negotium alicui faceret, vel non faceret.

Annota, Executorem maiores iusto extorquentem sportulas, earũ quadruplum restituere debere.

Itẽ ex lege cõdictitia nostra constitutio oritur † in quadruplum condemnationem imponens ijs executoribus litiũ, qui contra nostrę cõstitutionis normam à reis quicquã exegerint.

tur, vt à clericis: vt C. de epis. & cle. l. cum clericis & in authẽ. ibi posita. sed hodie. Alijs aũt p privilegiũ principis viventis remittitur in totũ, vel p partẽ: vt C. de s. uct. & lit. expen. l. fina. Sed q̃ro si hę psonę, quę habent privilegiũ, s. de nõ soluendo sportulas, sportulas soluant: an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam q sic, ne favor noceat eis: vt C. de legi. & constit. l. quod favore. Alij dicunt q non: quasi sint iuri. idest privilegio, stultè renuntiauerint, cum volentes soluerunt quod possunt: vt C. de pac. l. si qs in conscribendo, quod verius est. Si autẽ inuiti exacti sunt, ĩ quadruplum ꝯ exactorem, vel executorem agitur: vt ĩ. eo. § quadrupli. Sed cũ hodie caveatur de duplo restituendo: vt in Authen de exec. § j. colla. vij. vt curtigi quod hic dt. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur, aliàs habet locum auth. prædicta.

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur, quia ille §. j. in Auth. de execu. & authẽ. libellũ. C. de lit. contest. loquuntur in diuersis casib. à textu nostro vide hic per dominum Ias.

a Sportularum. Ideo sic dicuntur, quia in sportulis quibusdam oblationes huiusmodi ponebant. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

b Reus. Aliæ sportulæ q̃ iudicib præstabantur, ab vtroque præstabant: vt in Auth. vt iud. sine quoquo suffra. §. volumus. col. ij. Item istæ sportulæ quæ dabant executorib. dabantur ante lit. contest. idest post tradito libello. istę alię in contestatione causę a dabantur iudicibus: vt in Authẽ. de exhib. §. sancimus. colla. v. & de iud. §. ne aũt circa hoc labor colla. vi.

c Cõsequet. Cõdictione ea hac lege Græca, vt subijcitur q erat in alio Codice, non autem est in eo, quem habemus. Et patit actor hanc pęnam tripli siue sine dolo, siue cum dolo intervenit, & sic causatiuè vel consecutiuè dt. Sed non nec cãm animũ: vt C. de plus peti. l. j. sed certe ibi plus deliquit: quia in certamine negotij cautionẽ de petitis exegit. vnde grauius punitur: vt arg. ff. de offi. præsid. l. diuus.

d Codice. Quem non habemus.

e Ea lege ꝯdictitia. lex quædam erat, quæ condictitia vocabatur. & sub se quasdam ꝯstitutiones hẽbat vt hic, & ĩ. eo. §. item ex lege condictitia. Accur.

Quadrupli. CASVS. Dixi vobis dum exempla illarum actionum. quib. agitur ad simplum. & illarũ quib. agit ad duplũ. & earũ quib. agit ad triplũ. Modo videndum est de actionib. quæ dant ad quadruplum: & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti & per actionem, quod metus causa: & per actionem in factum, quę descẽdit ex edicto de calumniatoribus. quæ locum habet. qñ aliquid dat alicui. vt aliũ calumniosè vexet. Datur. n. tũc actio in factum quæ est in quadruplum, et ad cuius malũ id datum fuerit. Quartum exemplũ est in ꝯdictitia act. ex lege. vnde dicit text. q ex nostra cõstitutione oritur, quę imponit pęnam quadrupli illis executoribus litium, qui plus exigunt, quàm fuerit statutũ contra cõstitutionis nostræ normam.

Libellus in actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus.

Hic tangitur de actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus: & datur in quadruplum ad annum, post annum vero perpetuo in simplũ: vt ff. de calum. l. j. in prin. & habet locum contra ipsum, qui à me aliquid recipit, vt me calũniosè non vexet. Et idẽ si ab alio recepit, vt me calũniosè vexet. in vtroq; n. mihi data actio ꝯ eum: vt ff. de calum. l. generaliter. §. fi. Et in ea sic forma bis libellum: Dico ego t, ꝯ s. q ipse accepit decẽ à Męuio, vt calũniosè me vexaret vñ ꝓponẽdo ꝯ ipsum actionẽ in factũ, peto eũdẽ in quadruplum s. in decẽ quę accepit, & in xxx nomine pęne mihi condemnari. Et erit causa in ista actione quam iussi erit ꝓponere, hæc. s. Quia decem à Męuio accepit, vt mihi faceret negotium calũniosè. Si autem à te ipso accepit, vt te non vexaret calumniosè sic forma libellum: Dico ego t, ꝯ s, quòd ipse accepit à me decem, ne me calumniosè vexaret. & moueret mihi litem: vnde ꝓponendo actionem in factum ꝯ ipsum, peto ipsum in quadruplum. s. in decem quæ accepit a me & in xxx. nomine pęnę condemnari. Et erit in hac actione causa talis. s. Quia decem a me accepit, ne calumniosè contra me moueret negotium.

f Furti. Facit ĩ. de obli. quæ ex deli. nascun. §. pęna. Accursius.

g Quod metus. Scil. est actio, quæ ex contumacia fit in quadruplum: vt ĩ. eo §. item actio, & vsque ad annum tantum: post annum in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione § j. Accu.

h Deque ea pecunia. Scilicet actio in factum de calumniatorib. annali i quadruplum, & perpetua in simplum: vt ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quę locũ habet, si do alicui aliquid vt calũniosè † aliquem vexet, datur. n. actio in factum ei, ob cuius maliũ data fuit non autem danti. Itẽ danti qñ dedit, vt sibi negotium per calumniam non heret: & vt hic, & ff. de calum. l. j & l. & generaliter. §. fi.

i Negotium. Scilicet mali m.

k Lege condictitia. De qua dic, vt ĩ. eod. §. tripli in fin § diximus.

l Constitutio Quam non habemus. Accur.

m In quadruplũ. Cuius quadrupli iure nouo triplũ fisco, simplum damnum passo datur: vt in Auth. vt lit. iur. in exor. sit §. & hoc quoq;. colla. 9 & petitur per condictionem ex hac lege, q̃ eam non habemus: cum non sit cautum quo genere actionis agamus: † vt ff de condic. ex lege. l. i.

n Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

o Normã. idest formam, certa enim erat forma in constitutione. quam non habemus.

p A reis. idest conuentus.

† Vide Iasõ hũc locũ Alci. lib. dispun. j. c. 15.

† Idest dubiũ nõ est, quidã legũt ꝓculdubio certũ est, quę lectio mihi non multum arridet. Egi. Per.

† Lõcunt hũc corruptũ cẽ putat Emil. Ferretus, atq; ita restituẽdum, condictionẽ ex lege emanare. Fran. Hotomanus in cõmentarijs ad hunc tractatũ legit, ea lege ꝯdictitia emanare motus ꝑ scr. authoritate Theophili, q ꝓ cõdictione, condictitia, vbiq; vertere cõsueuit. Itẽ Hotoma. in §. itẽ ea lege. ex eiusdẽ Theophili authoritate legit. Itẽ ex lege cõdictitia ex nostra cõstitutiõe oritur &c. vt sit condictitia scriptum nominandi casu, ac subaudiat actio.

† Idẽ Ias. Quod di-

cant Pla. & Angel.

† Tu in hoc videto Alcia. hic disp. lib. 1. cap. 17.

† Quo ad medietatẽ: alia medietas in fi. causæ. Ange. & Ias.

† Hęc gl. dicit ꝯtrari' quod ĩ. dixerat & ideo reprobatur Actio in factũ de calũniatoribus.

† Aliãs Itẽ ex lege condictitia, q̃ à nostra cõstitutiõe oritur.

† In iudicio. secus si extra iudiciũ. Fa. licet Ias. contradicat.

† Imo textũ applicant patti. Ang. & Ias. licet Fab. ꝯdicat.

† Istã gl. frequenter cõiter decio.

Sed

Furti actio, et serui corrupti, earũ origine semper pœnales sunt: actio verò legis Aquiliæ, depositi ĩ quatuor casibus, et quæ pro legatis locis venerabilibus factus cõpetit, ex accidenti pœnales sunt: hoc est, vel inficiatione, aut morosa dilatione; aliàs rei persecutoriæ sunt.

Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti à cæteris, de quibus simul locuti sumus, eò differũt, quod hę actiones omnimodo [a] dupli sũt. at illæ, i. damni iniurię ex lege Aquilia, & interdum depositi, [b] inficiatione duplicant. [c] in confitẽtem aũt in simplum dantur. Sed illa, [d] quę de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, nõ solum inficiatione [e] duplicat, sed ẽt si distulerit relicti solutionem, vsque quo iussu magistratuũ nostrorũ cõueniat. In cõfitẽtem verò, & ante quàm iussu magistratuũ cõueniat, soluentem, simpli redditur.

Qui illato metu quicquã ab altero extorserit, si illud iubente iudice restituat metũ passo, pœnam quadrupli euitat, quam non parendo incurrisset: & in hoc à cæteris, quæ in quadruplũ dãtur, differt, quod metus causa actio.

Itẽ actio de eo quod metus cã factũ sit, à cæteris, de quibus simul [f] locuti sum⁹, eò differt, quod eius natura tacitẽ cõtinet: vt qui iudicis iussu ipsam rẽ actori restituat, [g] absoluat. [h] quod in cęteris casib. [i] nõ est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

Sed furti quidẽ nec manifesti. CASVS. Isti duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorem doctrinã. Quia enim superius isto tit. in §. in duplum, posuit quinq; actiones insimul, & pro similibus: cum tñ in multis sint dissimiles: ppterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo, ad errorẽ illum remouẽdum ponit hic istos duos §§. in primo ergo §. dat differentiã inter illas quinq; actiones pro duplo, quas ponit ꝫ. eo. §. i duplũ. videlicet inter actionẽ furti nõ manifesti, & actionẽ leg. Aquil. & actionẽ depositi in quatuor casibus, & actionẽ serui corrupti, & actionẽ ex testamento, quæ datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit, quod istarũ quinq; actionum duæ sunt, quę omnimodo sunt pœnales à principio, sc. demum inficiatiõe secuta, videlicet actio depositi i quatuor casib⁹, & actio l. Aqui. Quinta aũt actio singulare habet factum. Est.n. pœnalis per inficiationẽ, & per nimiã procrastinationẽ, hoc dicit prim⁹ §. Et quod dicit in litera omnimodo sũt pœnales, non intelligas, quod per se sint in pœna, sed similiter omnimodo, i. à principio amb.æ sunt pœnales, licet non secuta fuerit inficiatio. Franc.

[a] Omnimodo. [1] De actiõe furti cõstat, quod semper est in duplũ: vt hic, & ꝫ. de obli. quæ ex delic. nat. §. pœna aũt. itẽ de actione serui corrupti, nisi in casu vt quã maritus in vxorẽ datur, & ecõtra, vt hic, & ff. de ser. cor. l. dolt verbũ. § hæc actio & l. fin. Vel dic omnimodo, i. siue neget, siue nõ: nõ aũt in ol psona Acc.

[b] Depositi. Aliàs est i litera de dolo depositi: & tũc dic actionem depositi propter dolum. Nã vtraque non põt habere locũ simul, s. de dolo actio, & depositi: vt ff. de dolo. l. t. §. j. aliàs nõ est de dolo. & tũc plana est litera.

[c] Duplicãtur. Scilicet si legitimis probationibus, nõ iureiurando conuincantur: vt C. ad leg. Aquil. l. contra & ff. de iureiur. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic probatio per iuram non censetur legitima. Adde illam gl. in l. cum de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de proba. tas.

[d] Sed illa. Scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio s. ex testõ, quæ s. actio competit de ijs, quæ sunt reli. ve. lo. duplicatur, non solum &c. Acc.

[e] Inficiatione. Bene dicit, inficiatione: quia si cõfitentur non tenentur, vel si iusiurandum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiu. l. eum qui. Acc.

Item actio &c. CASVS. Tu vidisti qualiter se purgauit à primo vitio: mõ i isto §. purgat se à secundo vitio: ponens differentiã inter quatuor actiones in quadruplũ, quas posuit quasi similes. ꝫ eo. §. quadrupli. dicẽs, quod actio, Quod met⁹ causa, est i quadruplũ, verũ est nõ à principio; sed ita demum si ista fuerit cõtumax, & noluerit rẽ restituere obediendo primæ sententię. tũc enim debet sequi sentẽtia secũda, quæ est i quadruplum. Alię autẽ oẽs ab initio sunt i quadruplum. Fran.

Libellus in actione quod metus causa.

Hic tangitur de actione, Quod metus causa, & illa datur cõtra eũ, qui metũ intulit. & cõtra quẽ libet possessorem. vt ff. qd met. ca. l. si cũ except. §. in hac act. In qua sic forma li. Dico ego Titius contra Sempronium, quod ipse detinet rẽ mihi per metum ablatã: vñ pponẽdo actionẽ, Quod metus causa contra ipsum peto eundẽ ad restitutionem rei mihi cõdemnari. Et tunc iudex cõdemnabit eũ ad restitutionẽ rei, & si restituere non vult, petetur ab eo quadruplũ in quo quadruplo ipsa res continetur: vt ff. qd met. cau. l. si cũ exceptione. §. hæc autẽ actio. & tunc forma hoc modo libellũ. Dico ego Titius contra Sempronium, quod ipse rem mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet his super hoc condemnatus: vnde proponendo contra ipsum actionẽ. Quod metus causa. peto ipsum in quadruplum, i. ad rei restitutionem, & in triplum nomine pœnæ mihi cõdemnari. Et aduerte, quod si vult restituere ante sniam, liberabitur à pœna tripli, vt in hoc §. item actio. Et erit causa in hac actione quam proponere sufficit. hæc, s. Vnde cum per metum res ista sit mihi ablata, peto &c. Et datur hæc actio vsque ad annum tantum in quadruplum, post annũ vero in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. t. & 2.

[f] Simul. Cautè ponit illud simul, i. vna cum eis, de quibus aliàs dixit: vt ꝫ eo. §. quadrupli.

[g] Restituat. Vsq; ad definitiuam sniam. [2] quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Qd metus causa, duæ feruntur sententiæ. Prima de re stituenda re: Alia de dando quadruplo, re computãda in eo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptiõe. §. hæc aũt. Sed nunquid vtraq; est definitiua? Dic quod sic: quia vtraq; definit controuersiã: vt ff. de re iu. l. t. Alij dicũt esse admonitione quandam primam sniam: vt in Auth. de hęre. & Fal. §. si quis aũt nun. coll. t. & ex eo, quod per primam sniam admonet, & tandẽ expectatur, qui metum intulit, & hæc actio arbitraria: vt ĩ. eo. §. præterea. [3]

[h] Absoluatur. Scilicet à præstatione quadrupli.

[i] In cæteris casibus. Qui enumerantur ꝫ. eo §. quadrupli. Accur.

[1] Quid importet ista dictio omnimodo, habetur in l. si cum exceptione §. quatenus, & ibi Barto, ff qd met cau. & l l. gręce. §. illud ff de fideius. Ac ẽt importat perpetuitatẽ actus, vt no. glo. i. & ibi Pe. de Anch. in cl. t. de vi & ho. cle. Ang.

[2] Dic, quod nõ est necessaria. nisi vna snia, quãuis duæ possit fieri. Angel. Sed Bart. ibi quem cõiter doctores sequũtur, tenet quod nõ est necesse, quod feratur nisi vna.

[3] Tu dicito quod cẽsetur definitiua, quia definit negotiũ t sed alio respectu potius dicit executio pię sentẽtiæ. quã noua snia sm Bar. l l. Titia. ff. de acqui. vt

Actio-

Actionum. Diuiditur in tres partes. Nā primo ponit regulā generalē. Secūdo in specie ponit, q̄ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, q̄ licet olim eēt dubitatio, tamē hodie clarū est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Arc.

CASVS. Multas diuisiones actionum habuistis s. & post illas de quib. dictū est s. ponit hic quędā alia diuisio. et hoc est, quod dicit dominus fa. Diuisio est hæc per se, non dependens ex præcedentibus. Et tractat iste §. vt dicit Ioan. de iustitia positiua, vbi non redditur alia ratio nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio quam hic ponit talis: Actionum quædam sunt bo. fid. quędam stricti iuris: & enumerat hic xvij. actiōes bo. fid. Prima est actio ex empto, secunda ex vendito, & sic de alijs. Est & hæreditatis peti. de qua semper ante tempora Iustin. magna fuit dubitatio, vtrum esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tamen constitutio (dicit,) quā habes C. de peti. hær. l. vlt. dispo suit esse eā bo. fid. De xvij. actione tractat in seq. §. Notare autē debes in principio, q̄ duplex est bona fides. vna, quæ est contraria dolo & fraudi. & hoc mō oēs Ɔ̄ctus bonæ fidei sunt: in omnibus. n. debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides quæ antonomasticè vocatur bona fides, propter exuberantem fidem, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicūtur Ɔ̄ctus in isto §. enumerati bonæ fi. Sed domine quæ est exuberantia fidei, quæ est in ista siue in istis actionibus? Resp. Fratet, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono, & æquo: de quibus nō fuit actū inter partes. In Ɔ̄ct. bus aūt stricti iuris solū veniūt ea de quibus actum est inter partes, vt venirent. De act. depo. quando ipsa sit bo fi nemini venit in dubium, quantū ad al quid De ipsa tñ dixerunt quidā antiqui, q̄ simpliciter est bo. fid. in quatuor tñ casibus, puta tumultus, incēdij, ruinæ, naufragij. Dñs autem Ia. dicit. q̄ act. depo. bo. fid. est. Franc.

Accipe quintam actionū sectionē, & quancunque hic enumeratam non inueneris, stricti iuris eam iudicato.

Actionū [a] aūt quædā bonæ fidei sunt, † quędā stricti iuris. Bonę fidei sūt [b] hæ: ex empto, vendito, locato, cōducto, negotiorū gestorū, mandati, depositi, [c] pro socio, [d] tutelę, [e] cōmodati, pignoratitia, [f] familię erciscū-

a Actionū. Hæc est quinta diuisio actionū. Sed quare actionum dicit, & non contractuū? Resp. quia generalius, & plenius loquitur dicendo actionum, quam contractuum. Acc.

b Bonæ fidei sunt hæ. s. xvij. actiones, q̄ enumerātur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt. 1 aliæ aūt oēs sunt stricti iuris. Nam quancunque hic inueniam, stricti iuris eā iudicabo. 2 quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligendi sunt, vt s. de his, q̄ sui vel alie iur. sunt §. videamus. Sed quare magis hæ dicunt bonæ fidei, quam aliæ, cum quid in quia possit esse mala fides in alijs? Resp non, quia in oī Ɔ̄ctu debet bona fides interuenire: vt de act. & obl. l. bonā fidē. Imo si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det cām Ɔ̄ctui, non valet ipso iure: vt ff. de do. l. eleganter. in princi. Sed in Ɔ̄ctu stricti iuris purgatur per actionē, vel per exceptionem doli: vt C de inuti. stipu. l. dolo Si verò incidit in Ɔ̄ctum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu: vt ff. de act. empt. & vendi. l. Iulianus. § si vēdi or. Sed in stricti iuris de dolo ag. vel excipitur, vt dictū est: vt ff. de dolo. & l. eleganter. §. nō solū. & ff de ver obl. l. siquis aliter. 3 Cum ergo dolus vtrinq. puniatur, vel mala fides: ad quid bonæ fidei istæ dicuntur? Rñ aliæ stricti iuris dicunt: 4 quia nō venit in eis, nisi qd̄ strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in Ɔ̄ctibus stricti iuris: vt ff. de neg ge. l. quia tantundē. & C de vsu. l. 3 & de condi. inde. l. 1. sed in Ɔ̄ctibus bonæ fidei sicut vt ff. de act. emp. l. Iul. §. ex vēdito. & ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. itē in actionib. stricti iuris fructus nō veniunt ex mora, si petā quod nō fuit meū, nisi à tpe litis cōtestatæ. tunc. n. incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petā qd̄ aliqñ fuit meū, veniunt fructus ex mora: secus in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vsu. l. videamus. §. actionē. Itē non venit interesse. si rē dari est in obligatione: secus si rem tradi, vel factū: vt ff. de ver ob. lig. l. vbi aūt. §. fi. & l. si fundum. & ff. de re iudic. l. siquis ab alio § fin. q̄ veniunt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. emp. l. 1. in prin. Ista ergo omnia, quæ vicem obtinent actionum, non veniunt in contractibus stricti iuris, nisi vt dictum est. Nec obstat, q̄ veniunt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniunt, nō iure actionis: vt j. eo. § præterea. & § sed istę. in fi. Sed in bonæ fidei iure actionis 5 veniunt, præter vsurā, q̄ venit ex mora officio iudicis: vt C. depo. l. 4 & ff. de neg. ge. l quia tantundē. Itē in bo. fid. iudicijs veniūt ea de quibus nec actū, nec cogitatū ē, 6 vt ruta, cæsa & similia: vt ff. de act. emp. l. fundi §. si ruta. & C. de act. emp & vēdi. l. si totū. Itē ex hoc §. nota quandam dr̄iam circa compensationem, quam dic, vt j. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo q̄ exuberantius & pinguius iudex officiū suum ad ea quæ bonæ fidei sunt: intendit, q̄ in contractibus stricti iuris. & fac t s. de obli. quæ ex consen. in fi. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Vnde de talibus dantur tales versus.

Empti, conducti, mandati, depositiq́.
Pignora, ercisunda, commune, pro socioq́.
Dotis, & hæredis, tutela, commoda, gestor.
Præscriptis verbis, si mutat, siue licetur.
Ista bonæ fidei sunt, stricti cætera iuris.

ADDITIO. Vide q̄ ost. ferè similem in c. cum venerabilis. extra de excep.

c Depositi. Hāc actionē dñr quidā esse stricti iuris in quatuor casib. qui enumerant. ff depo l. 1 §. 1. Sed in Ɔ̄. 7 Et datur in duplum Ɔ̄ eum, qui depositum suscepit, de eo, quod dolo fecit, sed in hæredē defuncti, ex dolo defuncti, datur in simplū: sed hæres ex dolo suo tenetur in duplū, vt in d. §. 1. aliàs semper tenetur in simplū, qui depositum suscepit. Et est rō quare plus puniatur in prædictis quatuor casibus, q̄ enumerant. ff. depo. quia grauius est fidē fallere ei, qui ex necessitate deponit, q̄ā qui ex voluntate: vt d. l. 1. ff depos §. merito. Sed nunquid in his casib. est bonæ fidei? Dicunt quidā q̄ non: arg ff. de preca. l. 3 Nos Ɔ̄: & dicimus q̄ sit bonæ fidei. nā cum lex nō distinguat, nec nos distinguere debemus.

d Pro socio. quę est vtriq. directa ab vtraq; parte: vt j. de pœ. teme. litig §. ex quibusdam.

e Tutelæ. Sed cum istæ tam Ɔ̄riæ, quam directę inueniantur, nunquid omnes sunt bonæ fidei? Rñ sic in dubio, cum fauor sit extendendus: vt ff. de lib. & posth. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota, q̄ actio tutelę est bonę fidei. idem dicas in actione pro tutela directa & Ɔ̄ria: vt puta in eo, qui gessit, vt tutor, cum non esset: vt no. Bar. Dy. & Bal. in l. 1. § pro tutore. ff. eo. de eo, qui pro tu. vel cur. neg. gessit. Ang.

f Pignoratitia. Ità directa, quę debitori dat soluto debito: vt s. qui. mo. re contra. obl. §. fi. quā Ɔ̄ria, q̄ datur creditori: vt ff. de pig. act l. tutorē. §. Ɔ̄rium.

ADDITIO. Quæ pignoratitia daf debitori Ɔ̄ creditorē ad recipiendū pignus traditū, & nascit ipe solutionis

† Bonæ fid. actiones vñ sic appellatæ sint: & in quā significatione, boni vocabulū veteres vtuntur. vt de hoc lo co explicatū per Frā. Hotomanum.

Bona fides duplex.

1 imò aūt 25. cōputatis actionibus Ɔ̄t. js. quę eodē mō sūt bonæ fidei. An. & Ia. hic.

2 Gl. procedit in directis actionib⁹ non in cōtrarijs bn nę fi fm Io. Fab. & Ang. hic.

3 Sed si cōtractus sit duplex. puta qa in cōtractu bonæ fidei intercessit stipulatio, tūc dolus dans cām cōtractui annullat ipso iure, vt p Bart. in d. l. dolo.

4 Ista gl. nō respōdet ad q̄sitū. s. quare magis

actiones positę sūt bonæ fidei quam aliæ: ideo dic vt per Ias. in 2. notabili istius §.

5 Et ē effectus, q̄a tunc si iudex omittat in sententia cō demnare. nihilominus potest iure actionis s sec⁹ si venirēt officio iudicis vt est gl. 11. ob solum. in ver. cauete. ff de rei vend.

6 Glo sequitur Ias. licet displiceat Fa. & Fla.

† Hactenus progreditur Accur gl. Iegi. Per.

7 Ista opi. Io. cōiter approbatur per doct.

Actio pignoratitia est duplex.

lutionis vel satisfactionis crediti quomodocūq; de voluntate ipsius creditoris factæ: vt l. si rem. §. ols. vt ibi gl. Bar. & doc. ff. de pign. act. licet nascatur ex contractu dudum facto & inito: vt Ī. quib. mod. re contrahi. obli §. fi. secundùm Ang.

§. Item quarto dicitur in factū: q̄ est ex varijs figuris causarum: vt C. de sac. san. eccl. l sancimus. t. §. fin aút. quod quartum genus non pōt sub regula cō ptehēdi, sicut nec mora: vt ff. de vsuc. l. more. i prin. Nunquid ergo stricti iuris semper? Rñ. sic, cum nō inueniam, q̄ bonæ fidei sit. Sed quidā dicunt, q̄ in tertio casu vbi loco præscriptis verbis daſ, quę competeret ex permutatione vel ęstimatione, sit bonæ fidei: quod est falsum: quia in uno ni cōtractu vbi certum debetur, habet locum certi condictio: vt ff. si cert. pe ta. l. certi cōdictio. & tamen nemo dicit aliquam condictionem esse bonæ fidei. Item quid de actione præscriptis verbis, quæ pro pręcario datur? Dicūt quidam q̄ bonæ fidei est: vt ff. de pca. l. 2. §. hoc interdictum. Sed contradicot ; quia nō inuenit, quòd sit bonę fidei: vt ff. de p̄ca l. 2. §. hoc interdictum. Accur.

de, a cōi diuidūdo, b p̄scriptis verbis, q̄ de ęstimato c p̄ponit, & ea, d q̄ ex p̄mutatione e competit, & hr̄ditatis petitio. f Quāuis .n. vsq; adhuc g incertū erat, inter bonę fidei iudicia connumerāda hęreditatis petitio eēt, an non: nostra tñ constitutio h apertè eam esse bonæ fidei disposuit.

Rei vxoriæ actione sublata, hodie dotis exigēdæ, vel recuperādæ causa, ex stipulatu actio cōpetit: q̄ illius in locū subrogata, & bonæ fidei est, & tacita hypotheca priuilegio suffulta: vsque adeò vt in ea mulier reliquis creditoribus simili hypotheca nitentibus longo interuallo præferatur.

Fuerat antea & rei vxoriæ actio i vna ex bo. fidei iudicijs, sed cū pleniorē eē ex stipulatu k actionē inuenientes, oē ius, qd̄ res vxoria antea habebat, cū multis diuisionib. in actionem ex stipulatu, q̄ de dotib. exigēdis p̄ponitur, trāstulerim⁹: l meritò rei vxorię actiōe sublata, ex stipulatu actio, q̄ p̄ea introducta est, naturam bonæ fidei iudicij tātum i exactione dotis meruit, m vt bonæ fidei sit: sed

a Familiæ erciscundæ. Quæ inter cohæredes datur: vt ff. fa mil ercisc. l. 2 & Ī. de ob. quæ ex quasi contrac. §. idē iuris.

b Communi diuidundo. Quæ datur inter eos, qui habēt rem cōem eum societate, vel sine, vt diuidatur: vt Ī. de obliga. quæ ex quasi contrac §. item si inter aliquos. & no. Ī. eo §. quędam. Sed quid de actione finium regundorū? Rñ. quidam idem pp similitudinem quam habet cū his duabus. vt Ī. eod. §. quędam actiones. Sed ɔ̄dico t 1 enim hic de ea non inueniam, & pōt rē iō, quare sicut sit in ista quam in alijs duabus: quia in ista id quod pure est meum, potest alteri adiudicari: vt ff fi. reg. l. 2. in fi. sed in alijs duabus communis res non propria adiudicatur: vt Ī. de off. iud. § fi.

c De æstimato. Vt si tibi rem meam do. & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas, tuum sit: & est tunc periculū accipientis indistinctè: vt hic. & ff. de æsti. act. l. 1. in fi. Si verò sic dicas, rē aut æstimationem reddas: tunc distinguitur, quis rogauerit: verum ego te de vendēdo, an tu me de tradendo, vt sit periculū rogantis: vt ff de præscr. verb. l. si gratuitam. §. 1.

d Et ea. Scilicet actio præscriptis verb. c.

e Ex permutatione. Quæ nascitur demum ab altera parte secuta: & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito, sic nascit: vt C. de rer. permu. l. ex placito. Sed cum istis duob casib. sit bonę fidei, qūu vbi stricti iuris erit? Rñ. vbi daſ ex pacto incōtinēti apposito, qd̄ euenit: vt ff de pact. l. iurisgentiū. §. sed cū nulla & § quinimo. & est rō: quia non inuenio q̄ sit bonę fidei, nisi in duob. casibus. Item in ɔ̄tibus tribus innominatis: do. vt facias: facio, vt facias. & in tertio, de quo diximus, do, vt des: qd̄ de permutatio. in primis. n. duobus, præscr. verbis actio est stricti iuris: sed in tertio est bonæ fidei: vt dē. In quarto ɔ̄tu innominatu, s. facio, vt des. de dolo agitur, non præscriptis verbis, 2 vt ff de præsc. verb. l. naturalis. § quod si faciam, vt des. Itē in omni contractu vbi est incertum de nomine actionis, habet locum hæc actio: & est stricti iuris: vt ff. de præscr. verb. l. 2. 3. & 4. Sed quid de actione in factū, nunquid est bonæ fidei? Respon. quatuor sunt genera actionis huius in factum. Vnum, vt detur ex omni edicto, vel interdicto prætoris: vbi non dedit prætor certum actionis nomen: vt Ī. de interd. §. fi. & ff nau. cau. sta. l. & ita. §. ait prætor. in glo. ex edicto. secundo, vbi datur in subsidium legis Aquil. vt Ī. de leg. Aquil. § fin. Tertio, vt detur vbicunque p̄scriptis verbis actio datur: & tunc eadem est, quod actio præscriptis verbis: vt ff. de præscri. ver l. j. in

ADDITIO. Nisi tale pactum sit ęstimatio, vel permutatio: vt quia ab vtraq; parte sit species certa præstanda: quia tunc talis actio præscrip. verb. est bonæ fidei. Ias.

f Hæreditatis petitio. Quæ datur ɔ̄ possidentē pro hærede, vel pro possessore: vt ff. de peti. hær. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

g Vsq; adhuc. i. vsq; ad tpa huius legis, vel nostræ constitutionis. de qua statim memoriam facit.

h Constitutio. Vt C. de pet. hęr. l. fi. in fi.

Fuerat antea. CASVS. Dñe lector, scias q̄ 17. sunt actiōes bo. fid. q̄ enumeranſ in p̄ximo supiori §. & tū. q̄ vocaſ actio ex stipulatu p̄ dote: de qua l pñti tractare intēdimus. p̄ Deo dicatis mihi, q̄ est ei⁹ natura? Frater, dicit ipse, scire debes, q̄ olim erat q̄da actio. q̄ erat bo. fi. q̄ vocabaſ rei vxo ac. q̄ cōpetebat mulierib. ad dotes suas repetēdas. & olim numerabaſ 17 sed quicqd olim erat in actione illa, hodie trāsfusum est in actionē ex stipulatu p̄ dote: & illa penitus est sublata. Duo aūt bona erāt in illa actione, videlicet antiqua: q̄a erat bo. fi. & ēt tacitam habuit hypothecā: vnde dicim⁹, q̄ actio ex stipulatu, quanquā stricti iuris sit ex sui primitiua nā: tñ q̄a in oibus supplet nām rei vxoriæ actionis, q̄ daſ p̄ do. dicimus, quod habet ista duo. s. q̄ est bo. fi. & et q̄ tacitam habet hypothecam. h. d. Fran.

i Rei vxoriæ actio. Nomē erat actionis. Vel dic q̄ factum denotat, i. rem ipsam: vel quia pro re vxoria competebat soluto matrimonio.

k Ex stipulatu Quæ similiter pro dote datur.

l Trāstulerim⁹. Vt C. de rei vxo. act. l pri. & cōpetit hęc actio ex stipulatu, siue marito, 3 vt ei dos detur, siue vxori, vel hæredi ei⁹. vt testatur. C. & siue viliter fuerit interposita stipulatio, siue n. tñ semp credituri. ē. & vtiliter interuenire, vt C. de rei vx. act. § j. nā & aliàs intelligit stipulatio tacita. vbi nō est: vt ff. de ado l. his verbis. & ff. si cui plus q̄ p l. Fal. l. nisi. §. itē sciēdū.

m Meruit. s. actio ex stipu. vt hic, & C. de rei vo. act. §. sed

Actio cōi diuidundo.

Actio finium regūdorum ē stricti iuris.

t Cū ista gl. cōiter transeūt doct.

Æstimatę rei cuius est periculum.

Actio quæ nascit ex permutatione.

2 Qd̄ verum vbi ex facto meo nihil tibi adest: alias sec⁹. vt p Ias. hic ponente et qualiter ex permutatione plures & diuersæ & ad diuersa tendentes cōpetant actiones.

3 Istā cōiter approbāt doct. hic.

Actio ex stipulatu p̄ dote cōpetit marito & vxori.

4 No. q̄ nō tantū vxori ad repetēdā dotē p̄sumit tñ. stip. vt hic, sed et ex parte viri ad cōsequendā dotem: & ex vtraque parte inest tacita hypotheca: vt est tex. in l. t. § j. C. de rei vx. act. ibi. stipulatio nē & hypotheca &c. Ang.

§.sed & si nō ignoramus. Aliàs enim stricti iuris esset: cū non inueniat̃. q̃ sit bonæ fi. & ĩ.eo.§. actionum.

a Tacitam. Scilicet actionem hypothecariam.

b Ei. Scilicet actioni ex stipulatu, vel mulieri.

c Qđ verū intellige, quātū ad priuilegiū taciteę hypothecæ: sec⁹ quo ad priuilegiū ꝑlationis. q̃a cōpetit mulieri, & est effectus: quia hic est ꝑsonale, & nō trā sit ad aliū, nisi ad filiū: vt hic in gl. h lecus in primo casu, vt hic per doct.

& tacitā a ei b dedimus hypothecā. c Pręferri ãt alijs creditorib. d ĩ hypothecis tūc cēsuim⁹, cū ipsa e mulier de dote sua experiat̃: cui⁹ soli⁹ f ꝓuidētia hoc induximus. g

Quę olim inter bonę fidei iudicia, & stricti iuris circa cōpensationes fiebat differentia (vt. s. in illis ipso iure, in his opposita doli exceptione fieret compensatio) hodie sublata est: hoc igitur iure vtimur, q̃ quibuscūq; actionibus obiiciatur cōpensatio, illud statim iure ipso aut perimit, aut minuit: de me depositi actionem, quæ nulla compensationis exceptione tollitur.

In bonę fidei iudicijs libera potestas pmitti vr̃ iudici ex bono, & ęquo æstimandi, quātū actori restitui h debeat. In quo i & illud cōtinet̃, vt siqd inuicē ꝓstare k actorē oporteat: eo cōpēsato, l ĩ reliquū is, cū quo actū ē, dēat cōdēnari. Sed & ĩ stricti iuris iudicijs ex rescripto diui Marci, opposita doli mali exceptione, m cōpēsatio induceb. t. sed nr̃a constitutio n easdē compensationes, quæ iure aperto o nituntur, latius introduxit, vt actio-

c Hypothecam. Scilicet ex vtraq; parte, siue ex parte mulieris ad repetendā dotem, siue ex parte viri ad petēdā eā. Semꝑ n. sunt ibi tacitæ hypothecæ: vt C. de rei vxo. act. § 1.

d Creditorib⁹. Sed nunquid omnib⁹ in distinctè? Rñ. secundum M. sic, siue primi habeant pignus expressum, siue nō. Sed hęc opinio non valet, quia l. distinguit: vt C. de iu. dot. l. vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant: vt C. de pri. fisc. l. quamuis & fiscus non pręfertur habentibus expressam: vt ff. qui po. in pig. habe. l. si pignus. ergo nec mulier. Secunda est opi. vt distinguatur inter pign⁹, & traditū, & hypothecam, & non traditam: vt primo casu non pręferatur mulier, secūdo sic: arg. ff. quib. mod. pig. ta. contra. l. pen. Sed & hanc reprobo: per id, quod est ĩ. eo. §. inter pignus. Tertia est opin. secundùm B. & Io. & Azo. vt habentibus tacitam hypothecam pręferatur, non autem habentibus expressam. lex. n. suū priuilegiū, quod dederat primis, eis adimere pręsumitur ꝓpter mulierem, non autem id priuilegium, quod quis sibi adinuenisset: & hoc cautè probatur per verba l. C. qui po. in pig. hab. l. fi. ibi, licet anterioris temporis priuilegio sit vallati &c. Accur.

e Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit Ipsa. Nam alius non admittit̃ ad tale priuilegiū agens ꝓ dote, & hæres mulieris: vt C. de priui. do. l. j. nisi sit de suis hęredib. i. de filijs & alijs descendentib. mulieris: vt C. qui pot. in pig. hab. l. fi. in fi. Sed nūquid ꝓcuratori mulieris dat̃ hoc priuilegium? Rñ. sic: vt ff. sol. mat. l. alia. & ff. de ꝓcu. l. minor. §. quotiẽ. f Itẽ quod hic dicit de dote sua, ideo dicit: quia aliud est in donatione ꝓꝑ nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegiū: g C. q. pot. in pig. hab. l. fi. in fin. Sed q̃ñ mulier pōt experiri de dote? Rñ. solu. matri. nō pri⁹, nisi maritus ad Inopiam vergat: vt C. de iur. dot. l. vbi. & ff. sol. mat. l. si constante. in princip. & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamen non fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, non mulieri daretur: vt C. de rei vxo. act. §. accedit. Si autem pater mulieris dederit dotē, patri actio, & filiæ simul dabitur, imò aliquantulū habet plus pater, qui agit & filia semꝑ creditur cōsentire, nisi habeat iustam causam ꝯdicendi, & contradicat. vt ff. sol. ma. l. ij. § fi. & l. non solum. & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia, nisi clade, idest rē [illegible] vel vi [illegible] [illegible] suū fuerit diminutū: vt [illegible] [illegible] quia verò omnia. coll. vij. Sed

nunquid patri hoc priuilegium dabit? Vr̃ q̃ nō: q̃a sua actione agit: vt ff. sol. mat. l. ij. §. volūtate. Ecō ẽtra, quòd sic, vr̃. quia per hoc filiæ ꝓuidet̃, cū pater hāc reseruare cogatur filiæ, vt dictum est. & hoc verum puto: 4 vt hic dicitur, cuius prouidentia &c.

f Solus. Scilicet mulieris.

g Hoc Induxim⁹. Scilicet vt alijs ꝓferat̃.

in bonæ. Diuidit̃ ĩ tres partes. Primo qualiter cōpensatio fit ĩ bonæ fidei iud. Secūdo qualiter olim, & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quādā exceptionē. Secūda ibi, sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta.

CASVS. In superioribus dictū est, q̃ actiones sunt bonę fidei: & ẽ ꝯ oppositum patet, quæ sunt stricti iuris: q̃a omnes præter eas, q̃ in alijs præcedentibus §§. enumerant̃. Modo intendit dñs Iustinianus ꝓsequi quandam largam materiam, quam habet iudex ĩ iudicijs bonæ fid. Vberius enim, & pinguius exercet iudex officium suum in actionib. bon. fid. quam in actio. stricti iuris: adeo, q̃ ex ista vbertate permittitur iudici ex bono. & æquo in act. bo. fid. æstimare quantū per actiones istas actori sit pręstandum: in quo iudicis officio continet̃, vt si actor qui petit puta xv. reo teneatur in aliquo, puta in x compensato eo, quod actor reo debet, iudex reum in solidos v. condemnabit, & fiebat ista compensatio in iudicio bonæ fidei ipso iure, sed in act. stricti iuris nō pōt habere locū compensatio, nisi opposita doli mali exceptione, & hoc erat inductum ex constitutione diui Pij, sed nostra cōstitutio (Dicit Imperator) induxit eandem cōpensationem ipso iure tam in stricti iuris iudicio, q̃ in bon. fid. vsq; ad concurrentiam in petitione quantitatem, in omni actione, in qua petit̃ quantū, dū tñ en quātitas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rem, siue in personam ĩ excepta actione depositi: in qua vr̃ absurdū aliquid compensationis nomine opponi, ne prætextu compensationis aliquis depositarum rerum exactione fraudaretur. hoc dicit. Fran.

h Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restituendo: vt ff. de verb. sig. l. verbū reddendi. & hoc intelligas siue ĩ vsuris ex mora: vt ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. siue in interesse agentis: vt ĩ. de obli. ex consensu. in fi. Accu.

i In quo. Scilicet officio iudicis.

k Pręstare. Scilicet rei.

l Eo compensato. Scilicet apposita exceptione compensationis tantum.

m Doli mali exceptione. Quæ exceptio ideo dabatur: quia dolo facit, qui petit quod restituturus est: vt ff. de excep. dol. l. dolo. Et ita nota quantum ad effectū nulla est differentia, sed quantum ad verba, 5 vel rigorem iuris.

n Constitutio. Vt C. de compensa. l. fi.

o Iure aperto. Idest vbi quātitas hincinde debetur. Nam species ad speciem, vel species ad quantitatem, vel quantitas ad quantitatem, si est quantitas vt [illegible]

Doté petens mulier an ꝓ fertat̃ omnib. creditoribus.

1 Quę dicto est ꝑsonal. sigma Mando. in Gl. Facult. §. Et ꝓpriū. In vers. ꝓ fini & in § hab ru. i eo vers.

Mulieris hęres ĩ petitiōe dotis nō potit̃ priuilegio mulieris.

2 Hoc est verū ĩ ꝓcuratore simplici, ñ vero sit procurator in rē suā, distinguẽ vt ꝑ Ias. hic.

3 Scilicet pręlatio nis. habet ꝗ priuilegiū tacitę hypothecæ, vt ꝑ Ias. hic secundo not.

4 Hoc verū intellige, q̃ñ filia est viua tempore quo pr̃ agit: ĩ alias secus: vt hic per doct.

5 ista gl. male loq̃tur secūdum Ias. cū leges non verbis, sed rebus imponantur. l. ij. C. cōia de le.

species, non fit cōpensatio: quia non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. si cōuenerit. j. rñ. & ff. de ꝯdic. inde. l. si nō sortē. §. si centū. & de Impen. l reb. do. fact. l. quod dr. & l. fina. & ff. de pecul. l. si creditor. §. j. Sed nonne statim hic subijcit, ꝙ actioni in rem pōt obijci compensatio? ergo videtur fieri de specie ad quantitatē. Sed dic ꝙ fit rei vendicatio, quando re nō restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationē: vt ff. de rei vendica. l. qui restituere. Itē quid si hincinde debitū est in genere, vt debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? Rñ. fit compēsatio: vt ff. si pars hęre. pet. l. j. §. item si cum me. ff. de hęre. instit. l. qui non militabat. j. respon. & ff. de leg. 2. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Item quid si ab vna parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respo. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio; vt C. de compen. l. fi. §. penul.

Compensatio in quibus rebus fit.

Ac nec exceptio nō numeratæ pecuniæ eis obijci pōt. l. 1 ꝯscribus. §. sed quoniam. C. de nō nu. pec.

Compensatio fit ipso iure, sed debet opponi.

nes a ipso iure b minuāt c siue ī rē, siue in ꝑsonā, siue alias d quascūq; : excepta sola depositi e actiōe, cui aliqd cōpēsationis noīe opponi, sanè iniquū eē credimus: † ne sub ꝑtextu cōpēsationis, depositarum rerum quis exactione defraudetᷓ. f *Arbitrarias actiones eas cognominamus, quæ à mero iudicis arbitrio pēdēt, in quibus si iubente iudice reus non restituat rem, soluat, vel exhibeat, potest iudex ipsum quantū interesse parti perpenderit, pro arbitrio condemnare. Illud tamen pro viribus curet ius dicens, vt in his, alijsq; omnibus actionibus, certam ferat sententiam: etiam si petitio incerta sit.*

Præterea quasdā actio-

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatū posset de proximo liquidari: vt d. l. fi. C. de compen. quando autē oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad ꝓbandum, vide hic per docto.

a Vt actiones. Accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

b Ipso iure. Adeo vt dixerint quidam non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certè imò est necessariū, vt opponatur, quod ꝓbu istib. rationibus. Nam fideiussor cōuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compensetur: q̄ electio sibi non daretur si ius compensaret: vt ff. de compen. l. siquid. † Item & reus cōuentus eligit in quam causam compenset, si debeat ex plurib. causis: vt ff. de compensa. l. quod Labeo. Item lex dicit eum malè agere, cui obijci pōt compensatio: vt ff. de compen. l verū. §. sicut. sed qui malè agit, habet actionē, sed eliditur exceptione: vt ff. quē. di. vsusfru. leg. ced. l. j. in fi. Sed secundū hanc opin. quid adijciatur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Respō. quia doli mali tantum obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure. sed nūc etiā compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hincinde actio extinguitur: vt hic. & j. eod. §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit: vt ff. de excep. dol. l. ij. §. generaliter.

Nota illū casum & glo. ibi not. adducit plures alios casus, in quibus quis cōpēsat nō tamē sibi sed debitum alterius. gl. dic vt ibi. Ange.

c Minuant. Scilicet compensationes.

d Alias. Actiones: vt s. mistas, q̄ sunt quatuor: vt s. eo. §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officium iudicis, & similia: quæ actiones sunt largissimè accepto vocabulo: vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo Vnde & petitiones cautionum occasione damni infecti compensantur: vt ff. de dā. infecto. l. j. & l. qui bona. §. siquis. Accur.

Cōpensatio i multis casib. cessat.

ADDITIO. Hoc verū intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculū est in medio. alias secus: vt per Bar. in l. fina. § fina. ff. de condic. indeb.

e Depositi. Quod tu intelligas, q̄n pecunia non signata est deposita: quo casu etiam similem reddere potest: vt ff. depo. l. Lucius & l. diem ꝓposalitiorū. §. j. Si autē esset depositū facta in specie, vel i pecunia, vt in specie, quod eē potest: vt ff. de leg. j. l. plane. j §. si eadem. versic. sed hoc ita. Tunc etiam alia rōne non obijcietur compensatio: quia in specie non fit cōpensatio. Itèm quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione cōmodati: vt C. comm. l. sub pretextu. Sed certè imò est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodetur: vt ff. commo. l. iij §. fin. Item cessat aliàs compensatio: vt q̄n per violentiam mihi rem abstulisti: vt C. de compen. l. fin. in fin. † Item & fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic, vt ff. de iure fisci. l. auferetur. §. qui compensationē. & C. de compensat. l. compensationes. & l in ea. Itē in curatore, q̄ fraudauit publicam annonam: vt ff. de cōpensatio. l. ob negotium.

Species solæ commodanᷓ.

Istud de violentia intelligas, vel ibi no. gl. & do. Angel.

f Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbiq; potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolus: vt ff. manda. l. si procuratorem. §. dolo. Item depositarius de dolo tantum aliàs tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

Depositarius de dolo tātum tenetur.

Præterea Diuidiᷓ in tres partes. Primo quare dicantur arbitrariæ. Secundo q̄ sunt istę arbitrariæ. Tertio quid iudex in his possit. Secunda ibi. Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Aret. CASVS. Præter actiones de quib. facta est mentio s. adhuc scire debetis, ꝙ sunt quædam actiones arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis dependentes. In quibusdam. n. actionib. nisi reus actori iudicis officio satisfaciat, vel nisi rem restituat cum rei vend. agitur. vel rem exhibeat, cum ad exhibendum agitur: vel soluat, cū aliquid certo loco est soluendum: vel ex noxali causa seruum dedat, cum noxaliter agiᷓ ꝯ ipsum: ille qui sic condemnaᷓ à iudice, reus. s. si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, pōt condemnari, vel ad interesse, vel vt in litē ꝯ eum iureᷓ. & hoc dicit litera ista. præterea, quasi dicat, istę actiones de quib⁹ ad præsens tractare propono, nec sunt bonę fidei, nec stricti iuris: sicut illę de quib. ꝓximè tractauī, sed habent aliam quandam naturam per se: & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicūt, ꝙ sub bo. fid. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas sicut in ꝯtrib. bo. fi. Sed tu dic, ꝙ censentur stricti iuris, cum inter eas, quæ sunt bo. fid. non numerentur. Item videtur, ꝙ ista litera, vel ex noxali causa seruum dedat. nō innuat, ꝙ dominus, qui conuenitur noxaliter, pręcisè condēnari debeat ad hoc, ꝙ seruum dedat pro noxa, cum lex dicat ęstimationem damni esse in obligatione noxæ, aut deditionem in liberatione: vt ff. de re iudic. l. miles §. aut noxę. Frater intellige, ꝙ facta fuit condemnatio in æstimatione damni, sed poterat euitare illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde expone literam, debet condemnari. Vel sic potest dicere, ꝙ omnia iudicia sunt absolutoria, ideo ꝙ si aliquis alicui in veritate debet decem, qui à creditore in iudicium vocetur: & in tali statu sit, ꝙ cōtra eum debeat ferri sententia: si tñ ante sententiam soluerit, illud iudicium, quod debet esse condemnatorium, modo erit absolutorium, & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo ꝙ seruus ignorante dño damnum dederit in rē alicuius: ille qui damnum passus est, agiᷓ ꝯ dominum, petens ꝙ damnū emendet. certè condemnabitur dñs ad æstimationem, nisi ante condemnationē dederit

nes [a] arbitrarias, i. ex [*] arbitrio [b] iudicis pēdētes appellamus: in quib. nisi arbitrio iudicis [*] is, cum quo agitur, actori satisfaciat: veluti rem restituat, [c] vel exhibeat, [d] vel soluat, [e] vel ex noxali [f] causa seruū dedat: [g] cōdemnari [h] debeat. Sed istæ actiones [i] tā in rem, [k] q̄ in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana: [l] Seruiana [m] de rebus coloni, quasi Seruiana, q̄ ēt hypothecaria vocatur. In personam: veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, [n] aut dolo malo [o] factum est. Item cum id, [p] quod certo loco ꝓmissum est, [q] petitur. Ad exhibendum quoq; actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus [r] & cæteris similibus [s] permittitur iudici ex bono, & æquo, secundum cuiusq; rei, de qua actum est, naturam [t] æstimare, quemadmodum actori satisfieri [u] oporteat.

seruū ꝓ noxa. & sum in versi. Sed istæ actiones &c. Dixi vobis q̄ actionum stricti iuris q̄dam sunt arbitrariæ. istarum sunt aut q̄dam in rē, q̄dam in ꝑsonā. Arbitrariæ in rem sunt, vt puta Publiciana, & Seruiana. In ꝑsonā sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, q̄ est arbitraria actio: & actio ꝑ quam petit̃ pecunia certo loco ꝓmissa: & actio ad exhibendum. Et in omnib. istis casib. & similibus ꝓmittit̃ iudici ex bono, & æquo æstimare, ſm rei naturam in quantum actori satis fieri oportet. h. d. Franc.

[a] Actiones arbitrarias. Sed nunquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Respō. quidam, q̄ bonæ fidei sunt: quia in iudicijs arbitrio sunt: vt j. proxi §. in fi. & s. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hęc nō valet: quia officiū iudicis, quod in bo. fid. iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est: vt ff. de eo quod cer. lo. l. in bonæ fidei. Alij dicunt, q̄ nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: imò est tertia species ad illam diuisionem, q̄ est s. eo. §. actionū. & facit pro eis ff. de in lit. iur. l. in actionib⁹. §. planè. & ff. de vsur. l. in fideicōmissi. quæ est l. iij. §. in his. hanc ēt reprobat: quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt, q̄ verius est, q̄ sint stricti iuris, cum bonę fidei nō inueniatur: vt s. eod. §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima vera est: & eam sequuntur communiter scribentes hic.

[b] Ex arbitrio. Bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere: quod promptè dices est: verū in actione in rem. In personalibus autē, & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices q̄ licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione: pœna tamen, idest interesse, vel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur: & ideo arbitrariæ dicuntur.

[c] Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria: cum primò restituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur: vt ff. de in lit. iurā. l. in actionibus. & ff. de rei vendi. l. qui restituere [a] vel hypothecaria: vt j. pa. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

[d] Vel exhibeat. Cum ad exhibendum agitur.

[e] Vel soluat. Scilicet cum certo loco soluendū est.

[f] Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

[g] Dedat. Idest, det. Accursius.

[h] Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ: vt dicemus j. proxi §. in fine.

[i] Sed istæ actiones. Scilicet arbitrariæ.

[k] In rem. Separatim intellige: nā vna, & eadē actio nō potest in rem & in personam esse, nisi in quatuor casibus mistis: vt s. eo §. quædam actiones.

[l] Publiciana. De qua habes s. eo §. aliæ.

[m] Seruiana. De his duab. habes s. eo §. seruiana. Ac.

[n] Metus Causa. Licet sit in ꝑsonam, vt hic, tñ in rē est scripta: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic vt s. eo. § item actio.

[o] Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria: vt hic, qđ est ideo, quia liberatur dolosus verū interesse ꝓstando, si restituere non possit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: vt ff. de do. l. arbitrio. in prin.

[p] Item cum id. Scilicet pecunia.

[q] Promissum est. Idem etiam si legatū sit relictum certo loco dandū: & idē si mutuū sit datū certo loco reddendū. Nā in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria: vel ex testamēto arbitraria, s. in promissione, & legato, & mutuo: aliàs non, vt ff de eo quod certo loc. l. ij. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si.

[*] Et quod hic dicitur, petitur, s. alibi, quam vbi fuerat ꝓmissum dari: & variat in ea vtilitas, cū agentis, quā rei: vt j. eod. §. loco.

[r] Actionibus. Scilicet personalibus & arbitrarijs.

[s] Similibus, s. in rē, & sunt decē: de quib. dixerat s. vel dic, q̄ & aliæ sunt arbitrariæ, q̄ hic nō enumerantur: vt ecce actio in factū, q̄ dat̃ ꝯ nautā, cauponē, stabulariū: vt ff. nau. ca. sta. l. j. in prin. Sed quidam dicūt eā nō esse arbitrariā, qa ibi nō ferunt̃ sniæ duę. Item est actio in factū, q̄ dat̃ ꝯ Publicanum: vt ff. de pub. l. j. in princ. [*] Item actio finium reg. ff finiū reg. l. ij. in fi. & l. iij. Item actio redhibitoria: vt ff. de ædil. edict. l. redhibitoria. Item actio ex stipulatu, q̄ ꝓ dote repetenda datur. vt ff sol. mat. l. si filiusfamilias. §. marito. Sed certè isto casu non ideo iurat̃ in litē: quia arbitraria sit, sed quia bonę fidei sit: vt s. eo. §. fuerat. Item actio rerum amotarum est arbitraria: vt ff. rerum amo. l. si cum dos. in fi. Accur.

[t] Naturā. [*] Idest bonitatē, dicunt q̄dā. Vel meli⁹, idest ſm nām actionis arbitrariæ, q̄ intendit̃. Nā triplex pōt modus cōdēnationis deprehendi in in arbitrarijs. Vnus, vt duæ sniæ ferant̃, prima de restituenda re. & nisi restituat̃, fiat cōdēnatio in pęnā, vel interesse ꝑ delationē iurisiurādi in litē: vt patet in actione, quod met⁹ causa, & in actione de dolo. & rei vendicatione, & in actione ad exhibendū, & similib⁹. Est & alius modus. vt vna feratur sententia & in ea statim interesse consideret̃: vt qñ certo loco aliquid dādum est. & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quātitate condemnationis fiat arbitriū, sed in qualitate, vt in act. noxali: in qua arbitrat̃ iudex an liberet̃ dando seruū ꝓ noxa, qđ est qñ dño ignorāte, vel ꝓhibere nō valēte deliqt. aliàs insolidū tenet̃: vt ff. de noxa. l. ij. in prin. & l. in delictis. in pri.

[u] Satisfieri. Sed nōne hoc idē in bonæ fidei iudicijs fit? Rñ. dic, q̄ triplex est iudicis officiū. Primū, q̄ obtinet actionis vicē, ꝑ qđ officiū petunt̃ salaria aduocatorū, & restitutiōes maiorū, & minorū: vt ff. de mi. l. qđ si minor. §. fi. Aliud est, qđ bonæ fid. actionib. inhęret, qđ iure actionis venit: vt ff de eo, qđ cer. lo. l. in bonæ fidei. & vna cū actione petit̃: vt ff depo. l. 4. Tertiū est, qđ inhęret actionib. stricti iuris quibusdā, arbitrarijs. & hoc ex solo motu iudicis descēdit, vt quasi liberū sit ei hoc facere: sed in actionib. bo. fid. adstringit̃ ad hoc. [*] Itē in actionib. bo. fid. vna fert̃ snia: in his aūt plerūq; duæ, vt modo diligenter notauimus.

ADDITIO. Tu dic, secundùm Ias. q̄ in actione bonę fidei officium iudicis eis deseruiens ꝓuenit ex natu-

[*] Aliàs si nec ex.

[*] Quàm multi. plex sit in hoc §. arbitrij significatio & qđ sit arbitrari, docet hoc loco elegāter Frā. Hotoma. cui non placet opinio referēntium lo cū hunc ad iurisdictionē, aut merū mistūve imperiū: qñ q̄dē hmōi iudiciū iudices priuati hoies plerūque erāt, qui nec imperium, nec iurisdictionem, sed notionē dūtaxat habēt.

[*] Ang. notat istā gl. ꝓ singulari: sed Ia. reprobat. vide hic ꝑ eū: & te ꝓbat rōnē quā facit istā glo. q̄ approbat̃ cōmuniter ꝑ doct. & et sequēs.

[a] Aduertas q̄ Bar. in l. actionib⁹. ff. de in lit. iurā. l versi. actio habet locū &c. dat vnā regulā, q̄ ois actio in qua res nō restituit̃ ſm ꝑceptū iudicis, dr arbitraria, vt iudex hēat potestatē deferendi iu-

ramētū in litē, & sic illud procedendi, siue sit actio bo. fi. siue stricti iuris, ꝑsonalis, siue in rē, siue q̄cūq; actio sit, & alligat d. l. q. restituet̃. qđ credo verū ꝑ ꝑ idētitatē rōnis, qa in oībus casib. contēnit̃ maiestas ꝓpria, secundū Ange.

[*] Bar. & cōiter doctor. in d. l. si hēr reꝓbāt istā gl. & dñt q̄ ois actio stricti iuris ꝑ adiectionē loci pt ēē arbitraria vt refert hic Ias.

[*] Sed gl. in l. hoc edicto. in verbo, absoluendū. ff. de pu. tenuit ꝯtrā: & illā sequit̃ Bar. post Dy. reprobata hac gl. ſm Ia.

Condēnatio in arbitrarijs, ꝑ sicere simpliciter.

Officium iudicis triplex. & nobile, mercennariū, & mercennariū mistum.

[*] Natura quot modis accipiat̃, Alādol. sey 4. com. in verbo de sui nā.

[*] Itē lib.

Iudex debet ferre sententiam certam, ēt super libello incerto. si incertitu do est in potestate iudicis. hoc dicit. Aretin.

Curare † autē debet iudex, vt omnino, quantū possibile [a] ei sit, certæ pecuniç [b] vel rei [c] sententiam ferat, [d] etiam si de incerta [e] quantitate apud eum actum est. †

Quisquis olim re loco, tēpore, aut cā plusquā sibi debebatur petijsset, totā rē amittebat: sed D. Iustiniani constitutione cautum est, vt qui loco, quantitate, aut causa plus iusto petierit, atq; ex hoc damni aliquid aduersario inferatur, eius damni triplū restituat: si autem ante tēpus solutionis litē moueat inducias, quas ex conuentiōe debitori dederit, vel quæ ex natura actionis indulgentur, in duplum habeat debitor.

Siquis agens intētione sua [f] plus [g] cōplexus fuerit, q̄ ad eū ptineat, à [h] cā cadebat. i. rē amittebat: [h] nec facilè ī itegrū restituebatᷓ à Prætore, nisi minor erat xxv. ann. Huic [i] .n. sicut alijs ī causis cā cognita [k] succurrebatᷓ, si lapsus iuuētute [l] fuerat, ita & ī hac cā succurri solitū erat. Sanè si tam magna cā iusti erroris īterueniebat, vt ēt cōstantissimus [m] quisque labi posset: ēt maiori xxv. ann. succurrebatᷓ; veluti si quis totū legatū petierit: post deinde prolati fuerint codicilli, q̄bus, [n] aut pars legati adēpta sit, aut quibusdā alijs [o] legata data sint, quæ efficiebant, vt plus petijsse videretᷓ petitor, quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata [p] minuebantur. [q]

hęc hēdit hac gl. q̄a ī arbitrarijs iudex necessitatᷓ impertiri officium: sed nō necessitatue ad tale, vlᷓ tale : vt hic p eū.

ex natura ipsarū, p quod statim, q̄ debitor est ī mora, potest cōdemnari ad vsuras, vel interesse, sed in actione stricti iuris prouenit ex quodā accidenti extrinseco: puta, quia nō præstatur res, in qua fuit facta cōdemnatio. & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

Curare. Diuiditur in tres partes. Prio mādat iudici de ferendo certā sententiā: ibi, Certæ pecuniæ. Secūdo limitat mendatum, si illud est possibile : ibi, Quantū. Tertio remouet vnū obiectū, ibi, Etiā si de incerta.

CASVS. Supradictæ sunt multæ diuisiones actionum, adhuc ponet plures : sed in pñti. §. dat quendā effectū actionis: & dicit, q̄ si quædā actio corā iudice proponatur: curare debet iudex vt quantum possibile est, & inquantū natura actionis hoc patitur, certam ferat sententiam. h. d. Franc.

a Possibile. Hoc iō dicit: quia interdū non potest certam ferre sententiam. Quid enim si hō in genere pmissus petitur, vel sub alternatiōe puta Stichū aut Pamphilū, aut damnū emendari, vel seruum p noxa dari ? [t] certe iudici non est possibile ferre certam sñiam: quia natura actionis non patitur: vt infra de offi. iudi. in princ. Idem dico in hæreditatis petitione. nā sicut sufficit in libello pponere vniuersaliter, ita & in sententia puta sic. Pronuntio te hæredem extitisse ex asse, vel ex semisse : & ideo tibi hæreditatem restituendam.

b Pecuniæ. Scilicet enim pecunia petitur.

c Vel rei. Quando alia res petitur, quæ in quantitate cōsistat, vel non: & hoc si certū est petitū. aliàs .n. non tenet sñia : nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur: vt C. de sent. quæ sine cer. quanti. l. hæc sententia. j. si autē est incertum, aut certificari pōt, vt si petit interesse, quod debet corā iudice probari, & deduci ad certitudinem : vt C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. 1 & sic locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito. & similib. quæ modo diximus : & tunc non habet locum iste §. Accursius.

d Sententiā ferat. Et in scriptis. vt C. de sent. ex breui. l. fi. nisi in quatuor casibus: vt ī Auth. de man. prin. §. si tibi. col. 2. & in Auth. vt iud. sine quoquo suff. § necessitatem. col. 3. & in Authen. vt cle. apud propr. epis. conue. §. 1. col. 6.

e De incerta. Vt de interesse.

Siquis agent. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit id quod erat in iure antiquo ī q̄n plus petebatur. Secūdo id, qd est de iure nouo. Scda ibi, Et hęc quidē. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primo ponit regulam generalē iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secūdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuscuiusque. Secunda ibi, Plus autem, Tertia ibi, Re veluti. Aret.

CASVS. In superioribus dictum est de natura oium actionū : nūc aūt nihil aliud intēdit legislator ostendere, nisi qualiter abusores actionum punianᷓ. dicit ergo, q̄ quotiescunque actor plus petit in intētione sua, quā sibi debeatur, quocunq; genere plꝰ petēdi, cadit à cā, hoc est, rem quā petit, amittit: nec succurritur ei de facili à prætore per in integ. resti. nisi fuerit minor. Si enim minor xxv. annis aliqua facilitate lapsꝰ plus petierit : tunc causa cognita succurritur ei: sed maioribus plus petētibus nullo mō succurrebatur, quin à causa caderent, nisi haberent magnā, & iustā cām erroris : tunc .n. parcendum erat eis : & de hoc ponit duo exēpla. Primum est, quando aliqs maior petebat totū legatū : puta petebat legatū relictū sibi in testamēto: & per errorē, cum aliq̄ a parte legati. vel forte solida legata in codicillis essent adēpta quia tamen ignorauit, succurrebatur ei. Secundum exemplū est in maiore, qui integra legata petebat: & tamen tota erant alijs legata: ita quod locus erat Falcidiæ. Hoc erat olim ī quolibet genere plus petendi. s. q. cadebat à causa nisi iustā causam haberet: vt ӡ. dictum est: sed hodie non est ita: vt habetis infra, eo. §. Et hæc quidem antea Franc.

f Intentione sua. Idest in libello, vbi erat intentio sua. Accursius.

g Plus. Etiam tempore: vt ff de lib. leg. l. non solū. §. j & § fi. nam plus quatuor modis dicitur : vt inf. proxi. § & in omnibus his locum habet §. iste.

h Amittebat. Facit j. de excep. §. temporales. [a] & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco : vt C. de iu. fis. l. iustas. * lib. x.

i Huic. minori vigintiquinque annis.

k Causa cognita. Bene dicit causa cognita. Nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur: vt ff. de in integ. resti. l. omnes. Acc.

l Iuuentute. Idest facilitate sua: idē multo magis, si dolo aduersarij: vt ff. de mino. l. 1. Acc.

m Constantissimus. Quia errauit in facto, in quo prudentissimi falluntur, vt ff. de iur. & fact. ign. l. 2.

n Quibus. Scilicet codicillis.

o Quibusdam alijs. Scilicet legatarijs.

p Legata. Ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

q Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locū haberet. i. oportebat, vt legata defalcarenᷓ.

ꝗ. Cōcor. c. licet in glo. super ver. possidētis. post pri. extra, de proba. & c. iuuenis. ī gl. 2. post prin. extra. de spon.

† Idē statutū est ī arbitro : p l. q d iā §. Pomponiꝰ. ff. de arbi. Porro duplicē incerti significationē quā ad hūc tractatū attinet, vl de p Frāc. Hotoma. hic.

Sñia q̄bq; nō potest semper eē certa.

1 Illud exemplū de seruo cōiter reprobatᷓ : q̄a in cā noxali iudex debet certā ferre sñiam, puta ad emendationē dāni, vel dī ī obligatione illud solum vt hic pdoc.

Sñia est ī scriptis ferenda.

* Aliàs sine à.

a Aduertae q̄ litera ibi dicit, q̄ Iudicię duplicanᷓ, & q̄ postea nō cogiᷓ litē suscipere, nisi refectis sibi expensis. & idē dicit tex. in c. 1. extra, de plus peti. Ang.

* Addae & hoc cum hac gl. q̄ d. l. iustas, hodie sit correcta, tenet gl. in d. l. iustas vbi Bart. Nicol. de Neapo. & Ias. hic quamuis ꝯ tenuerint loi. Fab. Io. de Pla & Ange.

Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus est is, qui causa [a] plus petit. vt ecce siquis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur: quia in eo genere stipulationis promissoris est electio, [b] vtrum pecuniam, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit [c] electionē aduersario, & eo modo suam quidem conditionem meliorē facit, [d] aduersarij vero sui deteriorem. Qua de causa talis in ea re prodita est [e] actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decē sibi dari oportere: i. vt eodem modo petere, quo stipulatus est. Præterea [f] si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat: aut generaliter vinū stipulatus sit, & specialiter Campanū petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit, [g] cui stipulatiōis iure liberum fuit aliud soluere, quā qđ peteretur. Quinetiā licet vilissimū sit, qđ quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia sępè accidit, vt promissori facilius sit illud soluere, quod maioris pretij est. [h]

Summatus est is §. in §. siquis agens: tamē specialiter hoc habet. Hodie cōtra plus petentem tēpore, duplicantur induciæ: & fit cōdemnatio ad oē damnū litis: petens verò plus alijs modis, in triplū sumptus, quem sustinuit, reus litis nomine est condemnandus. Angel.

Sed hæc quidem [i] antea in vsu fuerant: postea vero lex Zenoniana, [k] & nostra [l] rem coarctauit. Et siquidem tempore plus fuerit petitum: quid statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur constitutio. [m] si autem

Huic autem. CASVS Supra dictum est quod quocunq; gñe plus petendi olim plus petebat, cadebat à causa, & rē amittebat plus petens: qualiter autem plus petebatur re, vel tempore, vel loco, dictū est supra. Modo dicit dominus Iustinianus qualiter plus petit causa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in isto §. & aliud in sequēti. Primum exēplum est tale. Si qs est stipulat⁹ Stichū, aut decem, vel viginti aureos & postea petit Stichū præcisè: plus petere causa videtur. Habuit enim electionem pmissor soluendi decem, vel Stichum. vnde cū precisè petat vnum, adimere sibi videtur electionem: quod ita plus petere causa videt: & ita olim cadebat à causa. Quid ergo debet facere stipulator? quid petet? Respon. secundū qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc est optimum verbum quotidianum: hoc est. eodem modo, quo stipulatus est. vnde qa stipulatus est alternatiuè: & alternatiuè dēs libellū suum conficere. vel formare. Et sum in vers. Prçterea si qs. Tu habes vnum exēplū de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iustinianus illud exemplum de eodem. Pl⁹ enim petit causa ille, cui homo in genere pmissus est, si hominem certū petat, & similiter est i vino, & in purpura, & in alijs. Generaliter enim q̄documque aliquid debetur in genere: si certū quid petatur, plus peti videtur. Videt enim promissori adimere electionem: vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum est: qñ aliquid in genere pmissum est: & ille cui promissum est, certū petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos dñe, si aliqd in genere esset promissum: & ipse præcisè petat illud quod vilissimum est in illo genere: videturne plus petere? Respon. q sic, quia adhuc electionem soluendi pmissori adimere videtur. Sæpe enim accipit, vt pmissori facilius sit soluere illud, quod maiori precij est. Omnibus ergo istis modis dicit plus peti: & quocunque istorum modorum plus petebat, cadebas plus petēs à causa. Hodie non est sic: vt patet in pximo §. Francis.

[a] Qui causa. Hāc causam, electionem iam vocabit.

[b] Electio. Nisi eum iam vnū intercijt, tūc enim alterum, quod superest præstabit. vt ff. de eo quod certo loc. l. non vtique. §. qui Stichum. & facit ad hunc §. ff. de iur. do. l. plerumque. in fine.

[c] Eripit. Idest, eripere vult.

[d] Facit. Idest facere vult.

[e] Prodita est. Idest data. Et est actiō ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiuè pponenda, vt dicitur hic.

[f] Præterea. Hoc est aliud exemplū, qualiter causa plus petitur.

[g] Tollit. Idest, tollere vult.

[h] Maioris ptij est. Facit ad hoc ff. loc. l. Itē quæritur. §. j. & ff. de cōdi. & demō. l. qđ traditū est. & l. sequen. & ff. de in diem addi. l. si vēditor. §. sed si neuter. & ff. de vsu & hab. l. fi. & ff. de vsufruc. l. hacten⁹. §. fi. & l. sequen.

Sed hæc quidem. CASVS. A §. illo. §. siquis agens. vsq; nunc solum habuistis, q quatuor sūt modi plus petendi. & quicūque aliquo istorum modorum plus peteret, cadebat à causa sua. pp quod dicit domin⁹ Iusti. q hoc videtur iniquum. & correctione dignū, vt dicit: hęc antea in vsu fuerāt sed postea lex Zenonia, & nostra cōstitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet, q null⁹ à causa cadat, scilicet qui plus petit tempore, aut alio modo. Sed si plus petatur tempore, tūc in pœnam petentis plus tpe, duplicabunt induciæ: ita q si illud, quod post annum debebatur, incontinenti petat non poterit illud petere nisi post biennium: & etiam necesse habebit adhuc soluere omnes expēsas quas in lite reus fecerit. Si autē re, vel loco, vel causa plus petat? Rñ. Impe. q tunc omne damnū, quod sustinebit reus per pluris petitionē, resarciet sibi actor in triplum. h. d. Sed videt per hoc, quod dr hic, quod nō habebit locū id C. de plus pet. l. vnica. Rñ. imò, quia tum. ille in alio casu loquitur: vt patet in apparatu. pp mendacium enim ibi punitur.

[i] Sed hæc quidē. Scilicet q̄ diximus, vt plus petēdo cadat à tota causa: vt s. eod §. siquis agens.

AD. T. Et consuluit dñs Iason ad euadendum istas pęnas, q in libello semper adijciatur illa salutaris clausula: saluo iure superflui &c.

[k] Lex Zenoniana. s. Græca, quā nō habemus. Accur.

[l] Et nostra. Scilicet Græca, quam non habemus.

[m] Constitutio. Scilicet Gręca, vt diximus. cuius sen

Tu verò p huius declaratiōe videto Bar. in l. Stichum aut Pāphilū, in ptinc. col. 2. var. reassume ergo. ff. de sol.

Ista lex bene facit ad pposituin, sed aliæ nihil faciunt. Ias.

tentia est vt tempus debeat duplicari conuento, & omnes expensæ sibi restitui, vt j. de exceptio. §. hodie autem.

a Quantitate. Et sic re.

b Alio modo i. loco, vel causa: vt s. §. plus aũt. Ac.

c Diximus. Vs s. eo. §. tripli. & ibi huius nostræ constitutionis Græcæ sententia recitatur. sed si non solum petijt, sed et cautionem exegit post litẽ cõtestatã, remittitur debitum etiam hodie: 1 vt C. de plus pet. l. j. q est huic contraria. Si ante litem contestatã pœniteret, nõ punitur: 2 quia non petit. sed petere vult: vt ff. rem ratam habe. l. amplius nõ pe ti. & in dicta l. C. de plus pet. l. j.

d Puniatur. Scilicet cond ... lege illa Græca cuius effectum habuimus s. eod. §. tripli. & in hoc §. plus autem.

Si minus Diuidit in duas partes. Primo qñ minus petijt. Secũdo, qñ aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi, siquis aliud, Fran. Are.

CASVS. Vidistis iam de eo qui plus petit, qualiter puniebatur olim, & qualiter hodie punitur. Dominus Iustinianus, nihil volens dimittere indiscussum, adhuc tractat de eo, qui minus petit, quid iuris sit: & dicit, qui minus petit, hoc potest facere sine periculo, & in eodem etiam iudicio plus petere potest: quia ex constitutione bonæ memoriæ Zenonis fuit hoc introductum, quod ille qui minus peteret, posset in eodem iudicio plus petere. Et scire debetis quod hæc materia illius legis C. de eden. l. edita actio & ea quæ super repetitione illius legis dicuntur, possunt hic repeti. Quidam autem per §. istum voluerunt dicere, quod emẽdatio libelli, & mutatio possit fieri vsq; ad sententiã definitiuam: quia vsque ad sententiam definitiuam semper manet idem iudicium Doctores tñ nostri in hoc residentes omnes, quod ante litis contest. põt fieri emendatio, & mutatio & literã istam ita intelligunt: in eodem iudicio, idest ante litem contestatam. vel sic, in eodem iudicio, idest, apud eundem iudicem, non in eadem instãtia iudicij. vocatur tñ iudicium idem propter identitatẽ iudicis, & causarum. Fran. de Are.

e Intentione. i. in libello intentionis: & hoc per errorem si n scienter, donare psumitur, sm quosdã. Sed s. puto quod nunquã donare psumitur, nisi tunc qñ traditio fieret ab eo, qui donare psumitur: vt ff de re. iur l. cuius per errorẽ. hic aũt nõ erat datio, sed qdã abstinentia Vnde siue de reliquo sciat. qui agit, siue non tempore cœpti iudicij. locum habet §. iste.

ADDITIO. Ists gl. in fi. & relata ad tex. nostrum est vera. & secũdum Ias. vnica, & singularis, non tamen est simp aliter vera loquaciom dicit, nũquam præsumi donationem, nisi interueniat traditio. prosequere vt per eum.

f In eodem iudicio i. quandocunque ante finem reliquum petierit sine noua contestatione, secũdũ quosdam, vt hic dicitur, & hoc propter duas rõnes falsas. Vna, quia potest amendare libellum quandocunq; ante sententiam, vt dicũt. & est pro eis. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. & sic intelligunt C. de eden. l. edita. Altera rõ est, quia secundũ eos, et si nõ petat, vel pbet hoc actori tñ iudex si scit, debet secũdum suam conscientiã condemnare reum. & est pro eis ad hæc rõnẽ ff. finiũ regundo. l. si interruptiõe. §. ad officium. & in hac sola fuit dominus M. sed certè, secũdũm lo. positum est falsum & duæ rationes malæ Nam nõ potest qs immutare 3 libellum, nisi vsque ad litem contestatã nec etiã hodie post datum libellum, 3 quia sic dicit auth. quod non habes necesse in primo libello persistere: vt in Auth. de litig. §. om. r. em. colla. viij iitẽ, quia nõ videtur in iudicium venisse, quod post litis contestationem cõtingit: vt ff. de iud. l. nõ potest & ff. de exte. tei iudi. l. cum quæritur. & l. egit. Nec ob. quod hic dicitur, & quod dicit, eodem iudicio. Nam dic, idest, coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc causam, scilicet propter identitatem personarum, etiã vbi prorsus aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem: vt s. proxi. §. item non obstat. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detract. quia ibi ex eadem causa. & eadem actione, & ad idem agebatur, licet esset variatio in quodam beneficio, quod dominus habet per legẽ, vt possit pro noxa dare: vt j. de noxa. act. §. in summa. & ff de re iudi. l. miles. §. j. Item alia ratio non est bona: quia non secundum conscientiam, sed secundum allegata debet iudex iudicare & pronunciare. vt ff de off. præsi. l illicitas. §. veritas. nisi habeat conscientiam vt iudex: vt in dicta l & ff finium regund. l. si interruptione. §. ad officium. & hoc in singularibus iudicijs. 4 Sed quid in vniuersalibus? Resp. potest in eis adijci quandocunque ante sentẽtiam: vt ff de petit. hær. l. 4. & l. si quo tempore. & sic intelligitur. C. de de app. l. fin. §. fin.

g Constitutione. Scilicet. Græca, quam non habemus. Accur.

Si quis aliud. CASVS. Supra vidistis, quod iuris de eo qui plus petit. Sed quid si aliquis aliud pro alio petierit, vel in voam actionem pro alia proposuerit? Respondet quod non propter hoc periclitabitur ei aliquid, sed in eodem iudicio cognita causa errorem suum corrigere potest. h. d. Fran.

h Intenderit. Scilicet sibi deberi.

i In eodem iudicio Idest, apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium, pp identitatem personarum & iudicis: tñ vere aliud est. Sed nunquid nouæ dilationes dabuntur? Rñ. si potest esse instructus ex petitione prima etiam ad secundam, non dabuntur: cũ necessariæ non voluntariæ sint dãdæ dilationes: vt C. de dila. l. j. Nã si primo egit actione vel bonorum raptorum, & postea mutetur, & agatur actione furti: satis põt esse reus instructus. Si autẽ sint diuersæ petitiones, vt in hoc § dr, nouæ dilationes dãdæ sũt: vt C de dil. l j. Itẽ nũqd iterũ d calũnia iurabit? Respon.

quãtitate, a vel alio modo b plus fuerit petitũ: in omne, siquod fortè damnũ ex hac causa acciderit ei, quẽ plus petitum fuerit, commissa † tripli cõdẽnatione (sicut supra diximus) c puniatur. d

Qui minus q̃ sibi deberetur, [illegible]cialis libello petierit, nihil prohibet, quin coram eodẽ iudice quod reliqui ẽ petere possit: idẽ quoq; iuris est in eo, qui errans aliud pro alio sibi deberi intẽderit, cui etiam in eadem instantia errorem corrigere cõceditur.

Si minus † in intẽtione e sua cõplexus fuerit actor, q̃ ad eũ pertineat: veluti, si cũ ei decẽ aurei deberent, quinq; sibi dari oportere intenderit: aut si cũ totus fundus eius eẽt, partẽ dimidiã suam esse petierit: sine periculo agit. In reliquũ.n. nihilominus iudex aduersariũ in eodẽ iudicio f ei condemnat ex constitutione g diuæ memoriæ Zenonis.

Siquis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. Are.

Siquis aliud pro alio intẽdit: h nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio i cognita veritate, errorem suũ cor

1 Condẽnatione committi idest, qd vulgo dicimus cõdemnationẽ incurrisse. vt & pœnã cõmisisse dr, q in pœnam incidit.

† Idem Fab. Pla. & Ang.

2 Sequitur Bald. Fab. Pla. Angel. & Ias. & est gl. similis in e t. ex. tia de pl' pe.

† Gl. in e. inter dilectos. sup ver. addendi. dicit q arg. huius §. in libello sũt ponenda illa verba, saluo iure addendi &c.

3 Tu cautione te gl fallat, q s via ẽ verbo emendare modo immutare: quasi pro eodẽ quo ad iuris terminos sumatur, qd falsũ est: siquidẽ habẽt significatiũ longè diuersã. vel. edita. C. de edẽ. ibi emẽdari, vel mutari.

3 Cõtrariũ tenẽt Fab. Pla. Angel. & Ias. iudicium dr idem pp psonarũ idẽtitatẽ. Iudex tñ secũdum conscientiã debet iudicare.

4 Nota secundum Ias. quòd Iudex qui est supra legem, vt Papa, Imperator, vel Princeps, cuius iudicium hẽtur pro lege debet semper secundom conscientiam suã iudicare qualitercunq; eã habeat, siue ex actis, siue nõ: aliàs peccaret. Itẽ nota q executus tenet exeq sententiã ẽt s propriã conscientiam, nisi in causa criminali & corporali: quia tunc iudex n debet exeq s suã conscientiam, vt pulchrè per eum.

Resp. sic: quia potest & in hac causa calumniari: vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide. §. antep. & pen.

a Corrigere. Nota, q permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nũquid in veteri habet necesse persistere? Respon. non, secundum hanc legẽ. Sed hodie contra: vt i Anth. de lit. §. omnẽ. col. la. viij. & ita iniectabit veterem, & nouam, nisi reo absoluto in veteri. obijciatur exceptio rei iudicatæ in noua, vt quia sit eadẽ cã agendi, & eędẽ personę, & eadẽ res, licet alia sit actio: vt ff. de iureiur. l. duobus. §. exceptio. & ff. de except. rei iud. l. si mater. §. eandem. & l. cum quæritur. Vel nisi actio prima 3 ita se habeat ad secundam, vt electione tollat. quod in casibus cõtingit: vt C. de furt. l. j. & C. si seruus exte. se emi mã. l. j. & C. de codic. l. si. & C. de pact. interempto. & vendito. l. commissoriæ. & ff. de tribu. l. quod in hęredẽ. §. eligere. & ff. de lega. ij. l. cũ filius §. varijs.

b Intenderit. scilicet, sibi deberi.

rigere a ei permittitur: veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut si qs ex testamento dari sibi oportere intenderit, b qđ ex stipulatu debetur.

Adest sexta huius tractatus nouissima actionũ diuisio, vt quędã sint solidi persecutoria, quędã vero quibus non semper solidũ consequimur: quarũ aliquot exempla vsque ad tituli metas subijciũtur.

Sunt præterea quędam actiões, c qbus nõ semper solidũ quod debet nobis, psequmur: sed modò minus: vt ecce, si in peculiũ filij, seruive agam'. Nã si non minus in peculio sit, quã psequmur: in solidũ dñs, paterve cõdemnat. si verò min' inueniatur: eaten' cõdẽnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemadmodũ aũt peculiũ intelligi debeat, suo ordine proponemus. d

In dotis restitutionẽ condemnatur maritus, in quantum facere potest.

Annota. Maritũ dotis restituẽdæ nomine conuẽtum, non vltra q̃ facere possit condemnandum.

Itẽ si de dote ĩ iudicio mulier agat: placet eatenus maritum e condemnari debere, quatenus facere possit, idest, quatenus facultates f eius patiuntur. Itaque, si dotis quantitati concurrant facultates eius, in solidum damnatur: si minus, in tantum, quantum facere potest. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impensas g in res

Sunt præterea. Diuidit in duas partes. in prima ponit vnũ dictũ gñale, videlicet q nõ ois actio est psecutoria solidi. Scđo illud p plura exẽpla pbat. Scđa ibi, Vt ecce. Itẽ secũda subdiuidit. Nã primo ponit exemplũ d peculio, Scđo de dote, Tertio qñ agit cõtra patrẽ, patronũ, sociũ, vel donatariũ, Quarto qñ agit p cõpẽsationẽ, Quinto qñ agit cõtra illũ, q bonis cessit. Scđa ibi, Itẽ si de dote. Tertia ibi, Sed & si qs cũ parẽte. Quarta ibi, Cõpensationes. Quinta ibi, Cũ eo quoque. Legã tñ p particulas: vt clatius vnaquæque materia comprehendat.

CASVS. Iã vidistis in ti. de act. varias. & diuersas diuisiones actiunũ, Adhuc ẽt ẽ alia diuisio actionũ, q̃ innuit nobis Iusti. & vsq; in fi. ti. prosequit. & est diuisio ista talis: Actionũ q̃dã sũt, quib. psequimur solidũ, q̃dã quib. nõ solidũ, & quędã quib. min'. Et ponit exemplũ dicẽs, q p actionẽ, de peculio aliqñ psequimur solidũ: veluti si tẽpore lit. cõt. tantũ reperiat in peculio deducto omni eo, qđ de iure deduci debet, quantũ nobis debet. & quemadmodũ peculiũ intelligi debeat suo loco pponemus. Et sum in §. itẽ si de dote, iã vidistis exemplũ de vna actione. q̃ qñque psecutoria est solidi. qñ qñ nõ. Modo dabo vobis exemplũ de actione, quę qñque dat in solidũ. qñque nõ: & est exemplum de actione de dote. quę est persecutoria solidi, qñ marit' solidũ facere põt. Si autẽ nõ habeat vnde solidũ facere possit: tũc debet cõdẽnari inquantũ facere põt. & sumus in ver. Propter retentionẽ. Iã vidistis vnũ casum, in quo nõ consequtur mulier solidũ per actionẽ de dote. Hic ponit domi. Iusti. aliũ casum, puta maritus vtit retẽtione propter impensas factas in dote. h. d. Francis. de Aretio.

c Sunt præterea quędã actiones. Innuit hic quãdã diuisionẽ actionũ. s. q aliæ sunt persecutoriæ insolidũ, aliæ nõ. & hanc prosequit vsq; in fi. huius ti. & nõ ẽ ista diuisio de xij. diuisionibus, Nã prima est q aliæ sunt in rem, alię in personã: vt s. eo. olim. Secũda est, q alię sunt ciuiles, aliæ prętoriæ: vt s. eodẽ. §. sed istę qui dẽ actiones sũt. Tertia fuit 2 s. eo. §. sequens. Quarta s. eod. §. oẽs aũt actiões. Quinta s. eo. §. actionũ autẽ quędam sunt. Sexta est, q alię sunt temporales, aliæ sunt perpetuæ. Septima, q aliæ sunt trãsitorię ad hędes, alię non: vt j. de perpe. & tẽpo act. §. nõ omnes. Octaua est, q aliæ sunt famosæ, aliæ non: vt j. de pœn te me. lit. §. penu. Nona, q alię sunt directę, alię vtiles: vt ff. si quadru. paupe. fe. di. l. penul. Decima, quòd alię directę, alię cõtrariæ: vt s. de ob. quæ ex quasi cõtrac. §. j. & ij. Vndecima, q aliæ singulares aliæ vniuersales, aliæ gñales: vt ff. pro so. l. p socio arbiter, Duodecima diuisio; est q alię sunt simplices, alię duplices, vt famil. ercis. cõmu. diuidũ. fin. reg. & quædam interdicta: vt j. de interd. §. tertia diuisio. Est autẽ & extrauagans, de qua hic dicitur.

d Proponemus. Vt j. tit. j. §. cum autem.

e Maritum. Vel eius hæredes. l. filios cõmunes: secus in extraneis hæredib': vt ff. sol. mat. l. eti. filios mulieris. & l. maritum. & l. seq.

f Facultates. Vt tamen ipse maritus non egeat: 4 ff. de re iud. l. inter eos. & ff. de re. iut. l. in cõdẽnatione personarũ & hoc nisi dolo fecerit maritus, quomin' possit cautione exposita ab eodẽ de solido soluendo si ad meliorẽ fortunã peruenerit: vt C. de rei vxor. actio. §. cum autem. & ff. sol. ma. l. etiã filios. §. licet. & ff. pro so. l. verum est §. id quod. Itẽ nisi mulier ipsa esset paup. ita vt ad ipsius victũ tota dos esset necessaria. Itẽ si res dotalis, vel alia acquisita ex re dotali, extaret: quia non haberet locũ beneficium istius tex. vt per doct. hic

g Impẽsas. Dic q impensę aliæ necessariæ sunt, vt qb' nõ factis. res erat peritura, vel deterior futura. Aliæ vtiles, vt quib. nõ factis res nõ erit peritura, sed eis factis res ẽ melior futura. Aliæ voluptarię, q̃ tãtũ rẽ exornãt: vt ff. de ver. sig. l. impẽsæ. & ff. de impẽ. i re. do. fact. l. j. & l. qđ dr. j. § vtiles. & l. voluptarię. in primis impẽsis dic, q minuũt dotẽ ipso iure, si cõsistat in pecunia, & specie. vt si est fund' & pecunia i dotẽ data: quãtũ i fundũ impẽdit: tantũ in pecunia ipso iure deberi desinit. Si verò sol' fund' i dote sit, tũc si tñ expendit simul, vel diuersis vicib. quãti est fund': tũc ipso iure desinit esse dotalis, nisi mulier i tia annũ spõte marito impẽsas obtulerit. Si verò nõ tñ, ñ desinit eẽ dotalis: sed tãdiu tot', vel p patre retinet, quãdiu impẽsæ testimant: vt ff. de impẽ. i reb.

c Glossa intrat hic materiã cumulationis, de qua vide Bart. Bal. Sal. & Ias. in l. edita C. de edẽ. Ioan. Fab. & Angel. hic.

2 Potest sustineri, q tertia diuisio fuit in §. sequens.

3 Dic q in isto non ponũtur nisi sex diuisiões. prima in §. ij. secũda in §. sed istę. tertia in § sequẽs. quarta in §. omnes. quinta in §. actionũ sexta hic. Ias. & est de mente aliorum.

4 Et in hoe deducendo debet attendi modus circa duo Primo circa quantitatem rei considerãtis facultatib', & conditione personę: vt si possit operari, & habeat officium, vel artificiũ, sibi computet, & fiat deductio istarum operarũ: nobilis verò plus expẽdat, quã rusticus. Secundo circa quãtitatẽ temporis, puta annorum ipsi' mariti ẽ informã legis. l. hęreditatẽ. in princi. ff. ad l. Falcid. vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

do.factis.l.quod dicit.& ff de iu.do.l.siquis.§.pe.& fi.& hoc in necessarijs impensis. Si autem vtiles sūt, tunc per act.neg. gest.vel mādati, si mandato mulieris fecit, repetunt. Voluptariæ non repetuntur, et si mandato mulieris factę sunt: sed abradūtur sine lęsione prioris status: vt C. de rei vxo.act. §.sed nec ob impensas, & ff. de rei ven. l. in fundo.

i Et secūdum hāc distinctionem hunc §.intelligas. & quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatē, sed est impensa necessaria, vt dictum est: sed si vtilis vel voluptaria, nullo modo locum habet hic §.

a Dos. In pecunia consistens.

b Libris. Vt ff. de impens.in re.do.fa. per totum tit. Accu.

vt §.eo.§.in bonæ fidei.& C.de compen.l.fi.

i Ex eadem causa. Hodie ex quacunque causa, & in quolibet contractu bonæ fidei, vel stricti iuris. s vt §.eo.§.in bonæ fidei.

k Iam dictum est §.eod.§ in bonę fidei.

dotales factas, marito quasi retentio concessa est: quia ipso iure necessarijs sumptibus dos a minuitur: sicut ex latioribus digestorum libris h cognoscere licet.

In his quatuor casibus reus condēnatur, in quantum facere potest. Aug.

Sed etsi quis c cūparente suo, † patronove agat: item si socius cū socio d iudicio societatis agat, non plus actor consequitur, quàm aduersarius eius facere potest. e Idem est, siquis ex donatione f sua cōueniat. g

Cōpensationis exceptio obiecta petitiōis efficit, vt vltrò, citroq; debito cōpēsato, in eo iudex rerū petitori condemnet, quod reliquum tantum debet.

Cōpēsationes quoq; oppositę plerūq; h efficiūt, vt minus quisq; ɔsequat, q̄ ei debeatur. Nā ex bono, & ęquo habita ratione eius qđ inuicē actorē ex eadē cā i pstare oportet: * in reliquū eū, cum quo actū est, condemnat: sicut iam dictum est. k

Qui bonis cessit, quamuis postea pinguior arriserit fortuna: non tamen vlterius, quam facere potest, conueniendus est.

Cū eo quoq; , qui creditorib. l suis bonis cessit, si postea aliqnid adqsierit, quod idoneū emolumentū hēat: ex integro m in i[illegible] facere pt, creditores experiunt: īhumanū.n.. n erat spoliatū fortunis suis insolidū dānari.

TITVLVS VII.

QVOD CVM EO, † qui in aliena est potestate negotiū gestū esse dr̄.

Cognito contractu seruorum ad obligandum dominum, erit cognitum, quid de contractu filij ad obligandum patrem.

Sed & si quis. CASVS Præter actiones iam dictas, sunt & aliæ, quibus quandoque persequimur solidum, quandoq; non. Eiusmodi sunt illæ, quę dantur cōtra parentes, & patronos, & contra socium. Idem dico in actionibus, quæ competunt cōtra eum, qui cōuenit ex sua donatione. hoc dicit. Franciscus.

c Sed & siquis. Scilicet filius, vel libertus, q agunt venia impetrata: alias puniuntur: vt §.eod.§.pęnales.ver. veluti. Ibi. & in eum. Accur.

d Socio. Et se confitente socium: alias non datur ei hoc beneficium. vt ff. pro soc. l. si vnus. §. vlt.

ADDITIO. Quod verum intellige, si perseueret in negatione vsq, ad litem contest. & negauit in specie esse socium, alias secus: puta si in genere: vt nego narrata, prout narrantur &c. secundum doct. hic.

e Potest Quod semper accipe detracto tanto, quòd possit inde viuere conuentus: vt ff. de reg. iur. l. in cōdemnatione.

f Ex donatione. Idest, quando non potest soluere, cum donare pmisit. Accur.

g Conueniatur. Sc. licet condictione ex lege: vt C. de dona. l. si quis argentum. §. si autem. Et nota q hic solus conuenitur in quantum facere potest deducto ære alieno. vt ff. de re iudic. l. inter eos. §. j. & ij. & melius. §. fin.

Compensationes. CASVS. Supra, vidistis qualiter quandoq; p actiones persequimur solidū. & quādoque non. & hoc per naturā actionis, vt in superioribus patet. Hic autem dicit, q similiter per actiones quandoque non persequimur solidū propter cōpensationem factam, vel compositā ab homine, hoc dicit. Fran.

h Plerunque hoc dicit propter actionem depositi, & alias quasdam, in quibus non obijcitur cōpensatio:

Cum eo quoque. CASVS. Adhuc ponit dñs Institu. nobis aliud exemplū action. in quo exemplo, nō semper per sequimur solidum sed aliquando minus solido. Pone, q habebam debitorem, qui cessis bonis: deinde tamen ad pinguiorem fortunam deuenerit, intento cōtra eum actionē vtilem, quia mihi ante bonorū cessionem competebat directa: cōdemnabit ne in actiōe secunda insolidū? Respond. quod nō, sed inquantum facere potest. Inhumanum enim esset, q de postea acquisitis insolidum condemnaretur. hoc dicit. Fran. Acc.

l Creditoribus. Quod fieri potest, ante quàm debitū agnoscat, vel in iure confiteatur: vt ff. de cessionib. bon. l penultima. Prodest autem hæc cessio, vt non ducatur debitor in carcerem: vt C. qui bonis cedere poss. l. j. & quod in acquisito postea conueniatur, inquantū facere possit. vt subijcit.

m Ex integro. Videtur sibi ipsi cōtraria litera. q ex integro, & inquantum facere potest, conueniatur, vt subijcit. Sed sic intelligitur, q insolidū conueniat, quandiu potest soluere: hoc tamē est deducto lemp ne egeat: vt ff. de cess. bon. l. qui bonis. & ff. de reg. iur. l. in condemnatione.

ADDITIO. Vel dic & longè facilius. ex integro, idest denuo, siue iterū, vt sit vna dictio: & ita exponunt doctores petiti. Ex hoc s. q qui cessit bonis, potest iterum conueniri, si perueniat ad pinguiorē fortunam: verum est. nisi pro eo iam sustinuisset pęnas corporales, vel cessionē fecisset culo nudo super lapidē. de hoc glossa not. in verb. si habens. in c. sicut dignū. §. eos insuper. extra, de ho. & in ca peccatu. de regulis iuris. in vj.

n Inhumanum enim. Bene dico q inquantum facere potest ducto &c. non conueniatur. inhumanū enim &c.

QVOD CVM EO, † QVI IN ALIENA est potestate, negotium gestum esse dicitur.

Qualiter conueniamur ex contractibus, vel furtis nobiscum habitis, dictum est: nunc qualiter conueniamur ex habitis cum ijs, quos in potestate habemus. Accur.

Quia

Impensæ voluptuariç an possint abradi.

s Et hoc speciale in vxore, tamen ab alio cuius voluntate factæ fuissent in re sua bñ repetunt. l. j. §. si mutuatis. ff. de in rem ver.

† Quid si cū fratre? & putat Florentinus hic idē ius statuendum esse. cum enim patiō libertas .d concedatur. l. patronus. ff. de re iu. multo magis patētis literis hoc tribuendum est.

a Hæc pessimè sequitur iacundū quē vide plenius.

* In Veteri quibusdā exempl. Iudex in reliquū &c.

Cessio bonorum ta duobus p dest.

Cessiōe bonorum facta non semp conuenietur q cessit, et si ad pinguiorē fortunā peruenit.

† Aliàs quod cū eo contractū est q in aliena est potestate.

Cō. inuatio.

Via tamen. Totus iste tit. diuidit in sex partes. Primo ponit continuationem tit. Secundo, quod filius, & seruus equiparantur. ideo dictum in vno potest intelligi dictum in alio. Tertio prosequitur de actionibus seruorum qualiter, & inquantum eorum dominus tenetur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod non habet locum in seruo. Sexto redit ad contractum serui. Secunda ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igitur. Quarta ibi, Quae diximus. Quinta ibi, illud propriè. Sexta ibi, illud in summa.

CASVS. Supra tit. pr. sed & siquis cum parente. tractatum est de actione de peculio, quae datur contra parentem, vel dominum pro contractu facto cum filiofamilias, vel cum seruo, sed non plenè: & propterea dicit in hoc loco, quod de ea vberius tractate proponit: & occasione inde sumpta, tractat de omni negotio, quod gestum esse dicitur cum eis, qui in nostra potestate sunt. Dicit ergo, siue cum filiofamilias, siue cum seruo negotium gestum sit, quia in nominibus ferè eadem natura seruatur: & sine dubio in quolibet articulo possemus tractare, & exemplificare de ambobus: quia tamen in his duobus ferè eadem natura intelligitur: ne verbosa fiat disputatio, sermonem nostrum in personam serui, & domini dirigamus, & idem intelligamus in parentibus, & liberis: & de hoc tractabimus j. eo. §. illud propriè. ar. eius, quod dicitur, opus est, & de hac actione &c. voluerunt quidam dicere, quod hoc verbum, de peculio, est proprium nomen actionis, non contra: sed sunt adiectiones, & no. in fin. huius §. h.d. Fran. de Aret.

Antem

Via tamè † superius [a] mètione habuimus de actiòe, quae in peculium filiorum familias, seruorumque agitur: opus est, vt de hac actione, & de caeteris, quae eorundem nomine in parentes dominosve dari solent diligentius [b] admoneamus. Et quia fiue cum seruis negotium gestum sit, siue cum ijs, qui in potestate paretum sunt, eadé fere [c] iura seruantur: ne verbosa fiat disputatio, [d] dirigamus sermonem in personam serui dniq; idè intellectu ri [e] de liberis quoq;, & parentibus, quorũ in potestate sunt. Nã siquid in his [f] propriè seruetur, separatim ostendemus. [g]

[a] Superius. Vt supra, tit. j. §. actiones autè & §. sunt praeterea.

[b] Diligentius. Quàm supradictum sit, vel dic diligentius. idest, diligenter.

[c] Ferè. Hoc dicit propter Macedonianum, quod habet locum in filijs, non in seruis: vt. j. eod. §. quae diximus. & propter alios casus, quos ibi dicemus. Accur.

[d] Disputatio. No. contra multos doct. qui legendo, & consulendo multa, & inutilia effundunt, cum paucis vn possint. contra id quod dicit, quod gaudet breuitate moderni. nam in multiloquio non deest peccatum. facit l. ampliorem §. in refutatorijs. cum ibi no. per glo & doct. C. de appel. Ang.

[e] Ide intellecturi. Nã similiũ eadé est disciplina: vt hic, & ff. de i rè ver. l. ij. §. pinde. & § quoties.

[f] In his. Scilicet parente & filio.

[g] Ostendemus. Vt j. eod. § quae diximus.

Si igitur iussu domini. CASVS. Supradictũ est tractatũ erat de act siue adiectionibus actionum, quae

* Ista gl. nõ est Ac cursij.

* Similitudo tñ in vno nõ coarguit similitudinẽ in alio. vt no. p Anz. in l. ex facto. in no. ff. de vulga. & pup. sub.

cõpetant propter negotia gesta cũ seruis, & filijsfa. Videamus igitur primo de illa act. quae cõpetit propter negotium gestum cũ seruo iussu dñi. Dicit igit. quod si aliquis iussu domini cũ seruo cõtrahat, cum do mino cõtraxisse videtur: & ideo contra dñm ei actio datur insolidũ cũ hac adiectione, quod iussu & insolidum. Fidem enim domini sequi videtur, qui eius iussu cum seruo cõtrahit. Similiter posset poni exemplum in filio, cũ quo iussu patris contractum est: sed ne verbosa, i. ver borũ sit disputatio, idè intelligas in filio & patre, quod dicit in seruo, & dño. & sum in ver. Eadé ratione praetor & c. Vi distis duas actiones adiectiones insolidum, adhuc pter illas duas adiectiones praetor ppõit alias duas: quarũ vna vocatur exercitoria, & alia institoria: & pri mo ponit exemplũ de exercitoria. dicens, & tunc competit exercitoria, cum domin[o] nauis, siue nauta, qui exercere dicitur, seruũ suum magisterio nauis ppõ suit, & cum seruo illo contractum fuerit. Dat enim tunc contrahenti cõtra dñm nauis actio exercitoria insolidum eum praepositus est insolidũ, & quanquã lit era in seruo suo loquatur. idè tamè intelligas in ser uo alieno, vel in libero homine magisterio nauis praepositio, si cum eo contractũ fuerit eius rei gratia ad quã ppõsitus fuerit, & he trahit exercitoria nomen sumpta ab ipso dño nauis, qui aliũ praeposuerit alicui negotio, qui exercitor dicit, sed institoria econuerso trahit nomè ab eo, qui certo negotio ppõnit, qui institor appellat. & sumit in ver. institoria & c. Supra vidistis, qñ locũ habet exercitoria actio: modo videa tis qñ locũ habet istitoria: & certè habet locũ cũ quis praeponit seruũ tabernae, aut alieni negotiationi, & cum eo contractũ fuerit eius rei gratia, cui praeponitur. Tunc. n. dat actio contra eũ ex eo contractu, cũ hac adiectione institoria. Qui autè à domino ppõnit, institor appellatur. In vetũ istas tamè duas actiones & c. casus est talis. Supra diximus, quod locũ habet exercitoria, siue institoria. cum seruũ suum nauis vel tabernae, vel alicui rei, siue certae negotiationi dñs praefuerit. Istas etiam duas actiones praetor reddit & do nat: & si dominus seruum alienum vel liberũ homi nem alicui negotiationi praeposuerit: quia eadem ratio aequitatis in eo casu inuenitur h d. Fran.

Dominus tenetur ex con tractu serui in solidũ, si cõ trahi iusserit; vel si ipsũ, vel liberum hominem na ui, vel alicui alij negotia tioni praeposuerit, actionibus cognominatis, quod iussu, & exercitoria, & institoria. Ange.

Si igitur iussu domini [h] cum seruo negotium gestum erit: in solidum praetor aduersus dominũ actionem pollicetur: scilicet qa is, qui ita ẽhit, fidè domini sequi videt. [i]

Qui seruum, aut hominẽ liberum, naui, tabernae, aut cuiuis negotiationi pfecerit, in id quod eius rei nomine, cui praepositus fuerit, contractum est, in solidum obligatur.

Eadem ratione [k] praetor duas alias † insolidum actiones pollicetur:

[h] Dixit s. volẽtis cũ seruo cõtrahi, siue dirigat iussum ad seruũ, siue ad cõtrahentẽ cũ seruo, siue subscripserit, siue quocũq; mõ cõtractũ ratũ habuerit: vt ff. quod iussu. l. j. §. j. & §. sed & si serui chirographo & § si ratũ.

[i] Videtur. Vt etiam ab ipso domino debitũ condici possit: vt j. eo. § pe.

[k] Eadem ratione. Quia fidem domini sequi videtur. vt §. proxi. § in fi. Accur.

* Et hoc quidè in his q̃ con tracta sũt respectu ei[us] rei, cui praeficiun tur. Nã secus si aliter con tractũ sit, vt si ante ex mutuo à pfectis cõtractũ, praeficien tes conue niri possint.

Exercitoria actio. Exercitor, institoria actio. Institor. Et qd mutuũ pbentes huius modi negotiatoribus spectat vide hic apud ict. Pla.

quarum altera exercitoria, [a] altera institoria appellaē. Exercitoria tunc habet locū, cùm quis seruū suū magistrū naui ꝑposuerit, & quid cum eo eius rei grā, [b] cui ꝑpositus erit, contractū fuerit. Ideo aūt exercitoria vocatur: qa exercitor is appellatur, ad quē quotidianus nauis quęstus [c] ptinet. Institoria tunc locū hēt, cum qs tabernę fortè, aut cuilibet negotiationi seruum [d] suū pręposuerit, & quid cū eo eius rei cā, cui ꝑpositus erit, ꝯtractū fuerit. Ideo aūt institoria appellatur: quia qui negotiationibus ꝑponūtur, institores vocanē. [e] Istas tñ duas [f] actiones ꝑtor reddit: etsi liberū quis hominē, aut alienū seruum naui, aut tabernę, aut cuilibet negotiationi præposuerit, quia eadem ęquitatis [g] ratio etiam eo casu interueniat.

Si seruus in peculiari merce sciente domino negotians ex contractu quibusdam creditoribus obnoxius fiat: tūc siquid inde ēt domino debeatur, īter eū, cęterosq; creditores merces peculiares secundū ratā cuiusq; portiones inuicem contribuuntur. q si cui creditorum minus, quam oporteat cōtigerit, actione (qua tributoria dicitur) aduersus dominum experitur.

Introduxit & aliā prætor actionē, q̄ tributoria vocaē. Nanq; si seruus in peculiari merce [h] sciēte dño negotietur, [i] & qd cum eo eius rei cā [k] ꝯtractū erit: ita ꝑtor ius dicit, vt qcquid in his mercib' erit, quodq; inde receptū erit, id inter dñm, siquid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione distribuatur. & ideo tributoria vocatur: qa ipsi dño distributionē ꝑtor permittit. Nam siquis ex creditoribus queratur, quasi minus [l] ei tributū sit, q̄ oportuerit: hanc ei actionem accōmodat, q̄ tributoria appellatur.

Quod si ex contractu serui (ēt inscio domino initio) in domini vtilitatem versum est, id solidū soluere cogitur: in rē aūt versum intelligimus, siquid seruus impenderit, quo meliorē rē dominus habeat, aut nō deteriorē: vt exemplis aperitur. Quòd si versū nō fuit, eatenus tātū tenetur domin', quatenꝰ vires peculij sese extendūt.

Præterea introducta est

[a] Exercitoria. Quæ perpetuo hæredi & in hæredem datur: vt ff. de exerci. l. si tamen. §. fi. [1] Idē in institoria: vt ff. de institor. l. nouissime. idem etiam de in rem verso: vt ff. quando de pecu. act. anna. est l. quæsitum. in fine.

[b] Eius rei gratia. Bene dicit, eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui, vel enim esset ꝑpositus ad vehendū onus, ipse acceperit mutuam pecuniam, nō ad vtilitatem nauis, nō tenetur dominus: vt ff. de exercit. l. j. §. nō autem.

[c] Quæstus, idest ꝓuentus, siue lucrū. Sed magister appellaē, cui tot' nauis cura, idest gubernatio cōmēdaē: vt ff. de exer. l. j. §. magistrum nauis.

[d] Seruum. Vel liberum: vt in fine huius §.

[e] Vocantur. Nota q institoria à ꝑposito. sed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & supra proxi. §.

[f] Duas. Per hoc, quod dicit duas, excludit primā, quod iussu. Accur.

[g] Æquitatis. Not. q vbi eadē est æquitas, idem ius statuēdum est: sic ff. ad le. Aquil. l. illud. §. cū enim. in gl. in vltima & ī. qui. in pote. patr. pot. sol. §. pater tamen.

Introduxit. CASVS. Præter prędictas actiones, quod iussu, exercitoria, & institoria, adinuenit adhuc prætor aliā actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hęc actio, quando domino sciente, & iubente in mercibus peculiarib. negotiatur seruus. Tunc n. si aliquis in illis mercibus cum seruo ꝯtraxit, statuit prætor, q quicquid in illis mercibus cum seruo contractū est, vel inde receptum, q totum inter dominum, & creditores tributoria agentes distribuatur, & quia domino permittitur distribuere, si contingeret, q malè distribueret dominus, propterea in hoc casu accommodauit prætor hanc actionem siue adiectionem, creditori conquerenti de mala distributione. h. d. Quidam tamen dicunt, q non habet locum tributoria contra dominum, nisi in eo casu quando dominus iam malè distribuit. tu dic contra. Franc.

[k] In peculiari merce. Hoc cautè dicit, non in dñi

ea: vt ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. pen.

[i] Negotietur. Ad omnem quoque porrigitur negotiationem, vt ff. de tribu. l. illud. & l. 1. §. licet.

[K] Eius rei causa. Nota q ad hoc, vt competat ista actio, oportet q sit contractum illarum mercium cā, aliàs nō cōpeteret: vt per An. hic.

[l] Minus. Hāc actionem tributoriā dicunt quidam nō dari, nisi domin' primo distribuat: & dicunt, q cogitur officio iudicis: & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit minus. Sed dico, quòd ante & post competit, quia min' tribuit, qui nihil tribuit: vt ff. de tribu. l. illud. §. si cuius dolo. versic. minus. & argu. ff. de ver. signifi. l. minus. & l. verbū amplius. secundùm Ioan.

Præterea introducta. CASVS. iam vidistis naturam diuersarum adiectionum videlicet adiectionis, quod iussu, exercitoriæ, & institoriæ, & tributoriæ, adhuc præter istas sunt inuentæ à prætore aliæ adiectiones quarum vna vocatur de in rem verso, & alia de peculio. & sunt diuersæ à prædictis, quia sup. prædictæ actionum adiectiones, nūquā habent locum contra dominū pro cōtractu facto cū seruo, nisi hoc factum fuerit domino volente, sed istæ duæ adiectiones dantur cōtra dominū pro contractibus factis cum seruo domino ignorante, & nolente, adeo, q si sine domini voluntate negotium gestum sit: tamē siquid in eius negotium versum fuerit, id totum præstare tenetur dñs: & ad hoc potest agi actione ex illo contractu, cum hac adiectione, de in rē verso, si aūt non sit aliquid versum in rē eius: tunc pōt dñs conueniri quatenus est in peculio, deinde docet quid videtur versum in rem domini: dicens, q illud videtur versum, quod in rem eius necessario impēdit seruus, & de expensis necessarijs ponit multa exempla. Sed pone, q seruus alicuius, q sciēte dño in negotijs peculiarib. negotiatur, à Titio decē aureos acceperit mutuo. & quinq; aureos creditorib. suis soluerit: reliquos vero quinq; alio modo cōsumpserit, q illis quinq, quos in rē domini conuertit, debet domin' insoli-

[a] Dic hoc verum, si prima actio dabatur hæredi, vel cōtra hæredem: qa istæ non sunt propriæ actiones, sed adiectiones: vt hī in d. l. si tamen. §. fi. secūdū Ange.

Ius idem statuaē, vbi est eadem ęquitas.

[c] Nota ex illo §. penul. differētiā quia institoria habet locū in merce dominica, tributoria in merce peculiari. & si vna egi & succubui qa malè intentaui, possum aliā intētare. de quo dic, vt ibi per gloss. Ang.

actio de peculio, deque eo, [a] qd in rẽ dñi versum erit: vt quamuis sine voluntate dñi negotium gestum erit: tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid non fit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur. [b] In rem autẽ dñi versum intelligitur, quicquid necessario in rẽ eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam creditorib' eius soluerit, aut ædificio ruentia fulserit, aut familiæ frumentũ emerit, vel ẽt fundũ, aut quamlibet aliam rem necessariã mercatus erit. [c] Itaq; si ex decem [d] puta aureis, quos seruus tu' à Titio mutuos accepit, creditori tuo quinq; aureos soluerit, reliquos verò quinque quolibet modo consumpserit: pro q̃nque quidem in solidum damnari debes: [e] pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo, scilicet apparet, si toti decem aurei in rem tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium consequi posse. Licet [f] enim vna est actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione [g] agitur, ante despicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij æstimationem transit, quàm si aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum.

In peculio dicitur esse id, quod superest deducto eo, quod debetur domino, dũmodo nõ debeatur vicario serui. h.d. Aret.

Cum autem quæritur, quantum in peculio sit: antè deducitur quicquid seruus domino, [h] eive, qui in potestatẽ eius sit, debet: & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquando tamen id, quod ei debet [i] seruus, qui in potestate domini sit: nõ deducitur ex peculio: veluti si is [k] in

in solidum cõueniri: p alijs verò quinq; peculiotenus dñs cõuenitur. Si autem omnes decẽ aurei in rẽ domini versi fuissent, decem aureos consequetur per actionem de in rem verso. Licet enim vna sit actio, sine adiectio, qua de peculio, & de eo quod in rem dñi versum sit agitur: tñ duas habet condemnationes. Iudex ergo corã quo de in rẽ verso agitur, debet inspicere an in rem dñi versum sit, an non. Non .n. aliter debet venire ad æstimationẽ peculij, nisi aut nihil in rẽ dñi versum sit, aut totum. h.d. Fran.

[a] Deque eo. Caue tibi: quia de duabus actionibus simul dicit, s. de peculio, & de in rem verso.

[b] Patitur. Facit ff. de pecu. l. siquis ser uum. §. etiã. & hic adiũge §. cæterum. qui est infra.

[c] Mercatus erit. Facit ff. de in rem ver so. l. j. §. proinde.

[d] Ex decem. Quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri: vt § proxi §

[e] Damnari debes. Facit ff. de in rẽ ver so. l. si pro patre. §. idem.

[f] Licet. Hoc punctum quod est hic, ita prauè intelligũt quidam, q quicunque agit de peculio vel intentata illam formulam, & agere scilicet de in rẽ verso: vt hic, & ff. de in rẽ verso. l. filiusfamilias. in fi. & ff. de pecu. l. j. §. est autem, quæ opinio necessaria esse videtur. Nam cũ de peculio agitur, debita peculiaria computantur. & ita q seruus debet domino, & dominus debet seruo naturaliter: quia quod seruus impẽdit in rem domini, venit in actione de peculio: vt ff de pec. l. quam Tuberonis. §. in peculio. vers. sed & hic quod nihil aliud est, quam de in rem verso agi. & ita qui agit de peculio, & de in rẽ verso agit. Sed io dicit, q diuersæ sunt actiões, & actionũ formulæ, nec qui formulam vnius pponit, alterius formulã proponere videtur. Nec obst. d. l de pecul. l. j. § est autẽ. quia licet ibi videatur sub actione & edicto de peculio actionem de in rem verso pponere: tñ non demõstratur edictum, qd fit de peculio tñ sed gñale. quod dicit de omni eo, quod fit cum eo, qui in aliena est potestate: vt in ea. l. j. §. verba autẽ. Itẽ non ob. d. l. filiusfamilias, in fi. q̃a quo ad effectũ pponit de in rẽ verso, q pponit de peculio, si quo ad formulã: & eodẽ mõ expone qd hic dr, vna est actio de peculio & de i rẽ verso. i. ille, q ppo nit actionẽ de peculio, ↄsequit effectũ actionis de in rẽ verso. Et quod subiicit, duas hẽt cõdemnationes .s. actio de peculio, vnã. s. pro suo effectu, & aliam p effectu, scilicet actionis de in rem verso. Accur.

ADDITIO. Hæc opi. gl. q sunt diuersæ actiones verior est: quia habent diuersa nomina, & diuersa media concludendi

[g] Actione. Scilicet de peculio.

Cũ autẽ. CASVS. in fi. pxi. §. habuisti q vbi dãnũ intẽdũ est ad æstimationẽ peculij quñ nihil est i rẽ dñi versum, vel nõ totũ. Sed dñe p Deo dicatis mihi qualiter i isto casu debuit æstimari peculium? Frater rñ. cum quæritur quantum peculiũ sit: solum quod superest deducto eo, qd dño debet, & ẽt eo, quod illis debetur, qui in sua potestate sunt, vel tutela, illud qd superest, dr esse i peculio: & sum in versic. Aliqñ tñ. In intellexistis, q peculiũ intelligit illud, qd remanet deducto eo qd dño debet, & ẽt illis, qui in ei' potestate sunt: quñque tñ contingit, q dñs non primo deducit quod seruus suus da betur, puta si habeã seruum ordinarium & ipse habeat seruũ vicariũ, & ordinarius me' debeat mihi centum & vicario suo l. ego postea cõuẽtus act. de peculio p ↄctu serui ordinarij. prædeducã illa cẽtũ, q̃ mihi debebat. potero na deduce. a illa l. q̃ ser uo suo vicario debebat dr q nõ. Et rõ hui' ẽ hæc: q̃a leges imponunt reb', & nõ verbis. Si. n. dñs deduceret debitũ vicarij de peculio ordinarij. & illud poneret i peculio vicarij: hoc nihil aliud ẽẽt, q̃ vna manu auferre de peculio ordinarij, & alia manu poneret idẽ i peculio ordinarij, cũ peculiũ vicarij sit peculiũ ordinarij. h. d. F.

[h] Dño. s. debet. Cum. n. inspecto iure naturali seruus liber sit, appatet q naturaliter põt obligari ẽt dño suo: vt ff. de condic. indeb. l. si id quod. & ff. de pecu. l. nec seruus, & ĩ de fideiuss. §. j. Accur.

[i] Debet q d. Et id deducit, quod debet dare seruus ijs, qui sunt i potestate, vt ↄseruis suis, & filijs dñis, & pupillis dñi: vt ff. de pec. l. peculiũ autẽ. in princ.

[k] Si is. s. cui debet. puta habeo seruũ [a] castaldũ, q ordinarius dr, qui hẽt sub se aliũ, qui vicarius dr, si ordinarius aliquid debet vicario, & cõuenior de peculio ordinarij, non deducam quod vicario debet. & est ratio in promptu quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculiũ ordinarij & ita frustra fieret deductio, cũ semp maneret ordinarij peculium. Iplaus.

Actio de peculio, & de in rem verso sunt diuersæ.

Textum exponit.

Seruus ordinarius. Seruus vicarius.

[a] Castaldus is seruus dicit ab Alc. a. in cõmẽtarijs ad l. lecta ff. de rebus credi. in verbo. de domo. cui curæ, seu dom' cura est demandata.

a Ipsius. Scilicet ordinarij.
b Quod eo pertinet. idest, quod modo sub nube dixi: obtinet in hoc casu.
c Seruus. Scilicet ordinarius.
d Eius. Scilicet ordinarij.
Cæterum dubiũ.

de peculio, qui cõtrahit cum seruo, inuito vel ignorante dño. vnde videtur, q qui ɔ̃xit eo volente, quia iussu suo, non posset agere de peculio: sed tamen aliud est, ideo dic cæterum, pro sed.
f Sed erit stultissimus. Nota quẽ esse stultum, si eligat malam, cũ possit eligere bonam: vt in Authen. ut. quibus modis nat. effic. sui §. j. colla. vj. Vnde versus. Qui videt vtilius, & sumit deteriora: Absit ei tandus luminis absq; mora. Accursius.

ipsius a peculio sit: Quod eo pertinet, b vt siquid vicario suo seruus c debeat, id ex peculio eius d non deducatur.

Cui cõpetit actio institoria, vel exercitoria, vel quod iussu cõpetit ẽt de peculio, totius eius quod est in peculio, rõ est habenda: in tributoria, solũ eius cur ca qđ negotiatur. Quapropter quãdoq; expedit agi vna, quandoq; alia. Are.

Cęterũ e dubiũ nõ est, quin is quoq;, q iussu dñi ɔ̃xerit, cuiq; institoria, vel exercitoria actio cõpetit de peculio, deq; eo quod in rẽ dñi versum est, agere possit. Sed erit stultissimus, f si omissa actione, qua facillimè solidũ g ex ɔ̃ctu cõsequi possit, se ad difficultatẽ pducat pbãdi in rẽ dñi versum esse: vel habere seruũ peculium, & tñ habere, vt solidum sibi solui possit.

Hac inter actionem de peculio et tributoriã inest differentia: q in priori, quod domino debetur ante oĩa deducitur: in posteriori verò, dominus tanquam extraneus cũ cæteris creditoribus in tributum vocatur: item in illa, totius peculij ratio habetur: in hac, eius tantũ, in quo negotiatus est seruus: quo fit, vt quandoq; altera experiri expediat.

Is quoq; h cui tributoria actio cõpetit: æquè de peculio, & de in rem verso agere põt. Sed sanè huic modò i tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rẽ verso. Tributoria iõ expedit agere, quia in ea dñi cõditio pcipua nõ est, idest, quod dño debeẽ, non deduciẽ, sed eiusdem iuris est dñs, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio añ deducitur k quod dño debeẽ: & in id, quod reliquũ est, creditori dñs condemnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quòd in hac actione l totius peculij ratio habetur: at in tributoria eius tantum, quo negotiatur. m Et potest quisque tertia fortè parte peculij: aut quarta, vel etiã minima negotiari: maiorem autẽ partem in prædijs, vel mãcipijs, aut fœnebri pecunia habere: Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere n debet. Certè qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet.

Dicta de dominis, & seruis intelliguntur in parentibus, & liberis.

Quæ dixim' o de seruo,

CASVS. Dixi Iustini. Dñe, supra fecistis mentionem da adiectionib. & duas vltimo posuistis, scilicet de peculio. & de in rem verso: sed dñe, posuistis eas vltimo propterea, q non dantur in casibus, in quibus aliæ quatuor dãtur? Frater respõd. domiu' Iusti. oontimò nullũ dubium est, quin ille, q iussu dñi cõtraxit, possit etiam de peculio, vel de in rem verso agere. sed stultissimus est si omissa actiõe. Quod iussu, per quam facilè solidum consequi possit, transeat ad difficultatem pbandi in rem domini versum, vel pbãdi, q tantum sit in peculio, quòd solidum per actiones illas consequatur: & sumus in versicu. Is quoque. Scire debetis, q ille etiam cui cõpetit tributoria, põt agere de peculio, & de in rẽ verso. & quãdoque expedit plus agere tributoria: quia in tributoria non habet domin' priuilegiũ deductionis, seu pdeductionis, sed cũ alijs creditorib' vocatur in tributum. Aliquando (dicit) plus expedit agere de peculio: puta si non fuerit contractum in toto peculio, sed in quadam merce peculiari, q est in tertia, vel in quarta parte peculij: maior autem pars peculij non est pecunia: & tunc si agat tributoria, habebitur non in merce, sed in prædijs, & mancipijs, & fœnebri solum eius merces, in qua negotiaẽ, sed & id quod inde receptum est. Si autem de peculio agat, habebitur ratio peculij totius: & & ppterea debet q s cautè prouidere, & eligere illam actionẽ, quæ magis sibi proficere possit. Sed quicũq; potest probasse in rẽ domini versum, de in rem verso agere potest, vel dabet, hoc dicit. Francis. de Are.

g Solidum. Nota, q habẽs duas actiones: vnã ex qua solidum cõsequi possit, & aliam cum diminutione, debet intentare illã, ex qua solidum consequatur. Angel.
h Is quoque. Facit ff. de tribu. l. aliquando.
i Modo. Idest, aliquando.
k Ante deducitur. No. q in actione de peculio domin' est priuilegiatus: quia primo sui debiti ratio habetur: de quo supra eodem §. præterea. Ang.
l In hac actione. Scilicet, de peculio.
m Negotiatur. Et quod inde receptũ est: vt ff. de trib. l. procuratoris. §. mercis, versic. per hanc. & ĩ. eod. §. introduxit. Accursi.
n Eligere. Et postquam elegerit, non variabit, t vt ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. nisi fuerit deceptus quando primã elegit: vt ff. quod cum eo qui in alie. pot. l. sed si ex parte. §. finali.

Electio debet esse de meliori.

s Et variatio regulariter prohibeẽ Mandos. in 18. q. 32. Regu. ou. 13. nõ nũquã tñ admittiẽ, vt idem subdit.

Quæ diximus.
CASVS. Quæ diximus de illo, qui contraxit cum seruo, intelligatis & in eo qui cum filio, vel filia, nepote, vel nepte contraxit. Item licet idem sit de seruo quo ad dominũ, quod in filio quo ad patrem, & conuerso, aliquid tamẽ speciale est in filio, quod non habet locum in seruo, scilicet senatusconsultum Macedonia. quod prohibet filiofamil. mutuari, quod nõ loquiẽ de seruis. Quare autem senatusconsultum Maced introductum fuerit: melius habetis in litera, quã in aliqua parte iuris. hoc dicit. Franciscus.

e Cæterum. Diximus. ĩ. in illo §. præterea. q is agit
o Quæ diximus. A princ. tit. vsque huc.

Eadem

& dño, eadē [a] intelligimus, & de filio & filia, & nepote, & nepte, & patre, auove, cui[s] in ptāte sunt.

Qui filiofamilias in patria potestate constituto mutuā dederit pecuniā, is neque in patrē, neq; in filium (etiam postquam sui iuris effectus est) vllam habet actionem, Senatusconsulto Macedoniano ita constituente.

Illud propriè seruatur in eorū persona, qđ Senatusconsultū Macedonianū prohibuit mutuas pecunias dare eis qui in potestate parētis sūt: & ei q crediderit, denegat actio tā aduersus ipsum † filiū, filiāve, nepotē, neptēve) siue adhuc in ptāte sint, siue morte parētis, v[t] emācipatione suę ptātis eē cęperint) quā aduersus patrē, [b] auumve, siue eos habeat adhuc in ptāte, siue emācipauerit. Quæ iō senatus [c] prospexit: qa sæpe onerati ære alieno creditarū pecuniarū, q̄s in luxuriā cōsumebāt, vitæ parentum insidiabant.

Actione, Quod iussu, vel de in rem verso, vel institoria, vel exercitoria potest agi directò contra patrem, vel dominum ex contractu filij vel serui. Are.

Illud in summa admonendi sumus, id qđ iussu patris, dominive 9tractum fuerit, quodq; in rē eius versū erit, directò [d] quoque posse à patre, dñove condici, tanquā si principaliter cū ipso negotium gestū esset. Ei quoq;, cui * exercitoria, vel institoria actione tenetur, directò posse codici [e] placet: quia huius quoq; iussu cōtractū intelligitur. [f]

TITVLVS VIII.
DE NOXALIBVS actionibus.

Quoties alienus seruus noxā seu damnū cuipiā intulerit, actio noxalis aduersus dominum instituitur: quasi condēnatus fuerit, aut damnū soluere, aut ipsius serui datione, dāni vitare æstimationē: is tamē cui noxæ deditus est, quāuis dominus serui sit effectus, eum tamē postea damnum resarcientē manumittere cogitur.

a Eadem. Quantum ad actiones supradictas: sed in quibusdā non cōueniunt, [a] vt in mutua pecunia quod dic vt j. proxi. §. item filius pōt subire iudicium. & arbitriū, & patrem obligat quasi ex 9tractu de peculio, sed seruus non: vt ff. de pecu. l. j. §. si seruus. & §. idē seribit. & C. de iud. l. seruus. [t] Itē filius si deiubere potest: & patrem de peculio obligare: vt ff. de pecu. l. i. § si filiᵘ. sed seruus non. ff. de fide. iuf. l. seruus. & l. seq. & propter hoc dixit ferè. j. eo §. j.

b Aduersus patrē. Eum de peculio nō tenet pater: vt hic dicitur, & C ad senatusconsultū Maced. l. si filiᵘ. & contra colligitur. C. ne fil. pro patre. vel pater pro filio. l. i.

c Senatus. Scilicet senatusconsultum Macedonianum. vt ff ad Macedon. l. i. quod cessat in multis casibus, scilicet xj Primo, si fuerit miles filiusfa. vt C. ad senatusc. Mace. l. fi. Itē si dixerit se patrēf. vt C. ad senat. Mace. l. fi. Itē si publicè paterfa. videbatur: vt ff. ad senat. Maced. l. si quis patremfamil. item si fuerit in scholis: vt ff. ad senatusconsf. Macedon. l. sed Iulia § quod dicitur. & C eod. l. Macedo. Item si alij creditor ei soluit: vt ff. ad senatusconsf. Macedo l. sed Iulianus § penul. Item si factus paterfamilias debitum primum contractum quocunque modo agnouit: vt C. eo. l. Zenodorus. Item si versū in rem patris: vt ff eo. l. sed Iulianus. §. proinde si accepit. Item & si non accepit, vt verteret in rem patris, postea tamen vertit: vt ff. eo. l. sed Iulianus. §. proinde. ver. sed & si ab initio. Item cessat quando pater consensit, vel præsens nō contradixit: vt ff. eodem. leg. sed Iulianus. §. quanquam, & l. si tamen sciente, & C. eod. l. si permittente. Itē si postea pater ratū habeat: [g] vt C. eo. l. fi. in princi. Item si paterfami. factus soluere cœpit: vt ff. eod. l. sed Iulianus. § fin. & l. seq. Aliās autem locum habet vt non teneatur pater, vel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudem senatusconsul. vt ff. eo. l. si filiusfami. §. is autem. & l. sed Iulianus. §. mutui dationem.

Illud in summa. A[ddit]. Dixi Iustiniano Dñe, satis dixisti de natura istarum actionū. Frater, dicit ipse, verū est. Adhuc in summa debes scire, q si aliquis contraxit cum filio, vel cum seruo iussu patris. vel domini, vel in rem patris, vel domini aliquid versum fuerit, poterit agere cum patre vel domino acsi cum eo contraxisset, & ab eo condicere directa actione, vel institoria, vel quod iussu. vel alia. Ipse enim qui potest agere exercitoria, vel institoria, poterit agere directa contra dominum, vel patrem: quia iussu ipsorum contraxisse videtur. Semper enim, qui instituit, vel præponit, quasi iubere & velle videtur, quod cum eo ageretur. hoc dicit Franciscus de Aret.

d Directò. Idest, certi cōdictione directa, non adhibita hac adiectiōe de peculio, vel de in rem verso Sed nunquid supradicta sūt nomina. scilicet, qđ iussu, exercitoria, tributoria. de peculio, & de in rē verso, sunt nomina actionum? Respondēt quidam, quòd sic: & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicunt de actiōn. de peculio, & sic de singulis, vt patet etiam in rubrica cuiuslibet titul. Sed ioan contra. Dicit enim q sunt actionum adiectiones, nō actiones. & facit pro eo. ff. de negotijs gestis. l. mandati & ff. de pec. l. tertia. §. cui congruit.

ADDITIO. Nota, quòd istæ actiones sunt adiectiuæ, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. gloss. in l. si tamen plures. §. fina. ff. de exercit. & in l. tertia. §. si filiusfamilias. ff. de pecul. Angelus.

e Condici. Scilicet certi condictione, non adhibita hac adiectione, institoria. Item & de in rem verso: vt ff. de in rem verso. l. i. in princ.

f Intelligitur. Facit ff. de edendo. l. prætor. §, sed & si seruus. & ff. si cer. pet. l. si institorem.

DE NOXALIBVS actionibus.

Non solum ex contractibus eorum, qui in nostra potestate sunt, conuenimur: sed etiam ex delictis: & quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accur.

ADDITIO. Ad istam continuationem facit l. j. ff. eodem.

Vide hic § hoc xij differētias per Io. de Pla.

Qualiter autē fiat executio filio condēnato: habes j. tit. i. §. si Ang.

Regulariter cū filiusfamil. obligare pōt, dēpta hac mutui cā & voti, ita vt si si sit soluendo detrudat in carcerē: vt l. cum filij. C. q bo. cede. licet glo. sentiat cōtra. Et in hoc nō recte: vt in l. j §. sed vtrum, i vers. conuenit. ff. de mu. Et ad leg. si exceptio Macedo. fuerit omissa poste solam opponi potest, sicut plures aliæ, no. in l. tametsi. ff ad Ma. & C. de iuris & fac. igno. l. i.

Dic idem si tacitè ratū habuisse dicat, vt quia recepit ᵃ iterū pretas a filio cōtinētes q pecunias mutuo acceptas soluerit, & hic statim præstat de contra sua voluntate vt est tex. sing. l. l. si filiusfa. ff. ad Maced. Ang.

* Aliàs qui.

Quod iussu, exercitoria, & cæterę nō sūt actiones, sed actionū adiectiones.

Cōtinuatio.

Ex

Diuisio.

EX maleficijs. Totus iste ti. diuidit princi paliter in duas partes. Primo ponit quali ter deditio pro noxa habet locū in seruo delinquente. Secdo, an habeat locū ī filio familias. Secunda ibi. Sed veteres. notalibus actionibus. sufficeret pro toto titu In §. ta men isto dicitur. q. si dominus conueniat pro male ficio serui, dando seruum liberatur: & in isto casu li cet dominus p delicto serui, & nō pro facto suo ser num tradat ipsi actori: tamen dominiū trāsfert in ip sum actorem sicut transfert dominiū serui in tradēdo seruum pro proprio fa cto, puta si vēdidis set eū. Veruntamen scire debetis, q. si seru⁹ datus pro no xa, quæsita pecunia ab amicis suis dam nū velit resarcire: auxilio prætoris ma numittet: quod est mirabile: sed hoc est in fauoré libertatis h. d. Fran. de Aret.

CASVS. Quæsiui à legislatore. in quibus habet locum noxal. actio. Et ipse respond dicens, quòd introductæ sunt ex maleficijs seruorū. Et posuit exemplum in litera de diuersis maleficijs, pro quibus dant actio. noxales. in quibus noxal. actio si condemnat⁹ fuerit domin⁹ noxaliter cōuētus, liberum est ei solue re æstimationē dāni, vel dare seruum pro noxa. Sed domi ne, quid est noxa? dicit ipse: Noxa est ipsum corp⁹, quod delinquit, siue nocet: noxia ē ipsum maleficium, propriè loquēdo. promiscuè tamē vtimur his verbis: scilicet, noxia, & noxa, & sum in versic. Summa autē. In quo pone sic casum. Quæsiui à legislatore, quare fuit constitutum, quòd domin⁹, qui conuenitur act. noxali, possit liberari dando seruum p noxa? Et ipse, dicit ipse: hoc sūma ratione fuit introductū. Iniquū enim esset, si seruus per nequitiam suam domino suo vltra æstimationem corporis sui posset damnum dare: hoc dicit Franciscus de Aret.

EX maleficiis [a] † seruorum, veluti si furtum fecerint, [b] aut bona rapuerint, aut damnū dederint, aut iniuriā cōmiserint: noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato [c] permittitur, aut litis æstimationem [d] sufferre, aut ipsum hominē noxæ dedere. Noxa † aūt est ipsum corp⁹, quod nocuit, idest seruus: noxia [e] ipsum maleficiū: veluti furtum, damnū, rapina, iniuria. Summa autē ratione permissum est noxæ deditione fungi. Nanq; erat iniquū [f] nequitiā eorū vltra ipsorū corpora dominis damnosam esse.

Pro delicto serui dominus liberatur dando seruum pro noxa: & in damnum passum transfertur dominium: quod auocari potest si dominus emendet damnum, & velit eū manumittere. Aretin.

Dominus noxali iudicio serui sui nomine [g] conuentus: seruum actori noxæ dedendo liberatur: [h] nec minus [i] in perpetuum eius serui dominium à domino transfertur: Si autem damnū ei, cui deditus est, seruus resarcierit quæsita pecunia: auxilio [k] prætoris inuito dño manumittet. *Noxalium actionū quædam sunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Areti.*

Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus: veluti furti [l] ex lege duodecim tabularum: damni [m] iniuriæ ex lege Aquilia. Edicto prætoris: veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

Omnis ad quem seruus delinquens transit, noxaliter conuenitur: Et noxaliter etiam quis punitur pro delicto liberi hominis facti postea serui Aretinus.

[a] Ex maleficijs. Idem est, ex quasi maleficijs: vt ff. nau. caup. sta. l. fi. §. seruorū, & de hoc plenè diximus ī de act. § actiones autem.

[b] Furtū fecerint. Sup. extraneo. & idem in sequentibus articulis. Nam cū domino talia cōmittendo agi non potest. vt ī. de obliga. ex delicto. §. hi qui. & ff. de noxa. l. cum seruus.

[c] Domino damnato. Nescienti cum delinqueret seruus: vel scienti, tamen prohibere nolenti: aliòquin in solidum tenetur: vt ff. de noxal. act. l. ij. & l. in deli ctis. & C. eod. l. ij.

[d] Æstimationem Puta decem, ad quæ semp est ob ligatus: sed liberat dando animal. s. quousque actio ne iudicati conueniatur. vt ff. de re iud. l. miles §. decem & ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum præ diximus. Accur.

[e] Noxia. Vnde versus: Noxia delictū, delinquēs noxa vocatur. sed quandoque vno pro alio vtimur.

[f] Iniquum. Sed quandoque iniquum esset officiū alicuius esse sibi damnosum, sm Ioan. vt ff. de furt. l. si seruus communis. §. quod vero.

Dominus noxali. CASVS. quod iā dictū est de

[g] Serui sui [t] nomine. nota q. dominus tenet nomine serui. & ita debet fū dari libellus secūm Ang Aret.

[h] Liberatur. Sed cum seru⁹ nō sit in obligatione, sed dāni æstimat. &c: vt ff. de re iud. l. miles. §. decem. quomodo dādo seruum liberat. cum aliud pro alio, inuito creditore sol ui nō possit. vt ff. si ce. peta. l. ij. §. j. Resp. speciale est: quia iniquū est seruū nequitiā vltra ipsius corpus extendi: [t] vt supra eodem, §. summa.

[i] Nec minus. Quasi dicat, licet detur p alio, scilicet pro delicto vel æstimatione delicti: tamen dominium transfertur.

[k] Auxilio. Sed nonne iniquum est auferri, quod p petuo sibi quæsitum est, vt modo dixerat: & pro. ac ff. ter. amo. l. non enim. Sed certè est speciale fauore libertatis. sic & alias C. de patr. qui fil. distra. l. ij. & ff. si lib. ingenuus esse dic. l. ij. sic & ff. de bō. d. institu. l. pignoris. Accur.

ADDITIO. Et dicit hic Ang. q. redimens aliquē ab hostibus (qui hodie intelliguntur infideles) pōt eum retinere loco pignoris. vt seruiat sibi per quinquennium, nisi se redemerit. l. senatus. §. fi. ff. de le ga. j. & l. j. C. de captiuis.

Sunt autē. CASVS. Ego dixi Imperatori. Dñe, vellem scire, an actiones istæ noxales procedāt a iure ciuili, an à prætorio. Et dicit q. ab vtroq; iure pce dunt. Est enim vna actio noxalis q̄ pcedit a lege xij. tabula. scilicet actio furti non manifesti. Est & alia noxalis, quæ descendit à lege Aquil. s. damni iniuriæ, & aliæ sunt actiones noxales, quæ descendunt à iure prætorio: veluti vi bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

[l] Furti. Scilicet non manifesti. Nam actio furti manifesti est prætoria. vt ī. de perpe. & temp. act. §. j.

[m] Damni. Scilicet, actio.

Omnis

† Scilicet priuatis. nā ex publicis delictis ipse seruus accusationē sustinet. l. ij. C. de acc. l. bos accusāte. §. obiut. ff. illo tit. l. pen. §. vlti. C. de noxal. actio. nec ad publica delicta ptinet noxæ appellatio. Vnde & qui stipulat⁹ est seruū noxis solutū quæ ri nō pōt de criminib publicis. l. hæc stipulatio noxis. ff. de verb. obli. Fra. Balduinus hic.

† Vide q̄ hic anno tauit atq; in ibi quā calumnio se Valla hūc Iustiniani locū reprehendat. Egi. Per. Noxa & noxia differunt.

[t] Ista gl. nō est Accursij.

[a] Vel dic vt dicit Bar. in d. l. miles §. j. de re iu. quia imò seruus erat ī solutione: vnde ipsum soluēdo liberat: vt ar. l. si qs stipulat⁹ fuerit. ff. de solu. Ang.

Omnis aũt noxalis actio caput sequitur. Nã si seruus tuus noxiã cõmiserit: [a] quãdiu in tua potestate sit, [b] tecum est actio: si aũt i alteri⁹ ptãtẽ puenerit, cũ illo incipit actio esse. atsi manumissus † fuerit: directò [c] ipse tenet, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoq; directa actio noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam cõmiserit, & is seruus tuus esse cœperit (quod quibusdã casibus effici primo libro [d] tradidimus) incipit tecum esset noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

Ex delicto serui, ppriũ nulla cõpetit domino actio ẽt si postea alienetur, vel manumittatur. Idem in seruo alieno, q efficitur ipsius dñni passi. Itẽ ex delicto domini non datur actio seruo libero facto. ar. Annota, Quoties ab initio actionis ortus impeditur, quãquã res ad eũ casum pueniat, in quo nasci actio posset, nihilò magis suscitatur, vel oritur actio: è regione autẽ, quæ semel nata est obligatio, si in eum casum res perducatur, à quo initiũ capere non posset, euanescit.

Si seruus dño noxiã cõmiserit, actio nulla nascit. Nanq; iter dñm, & eũ, q in ptãte ei⁹ est, nulla obligatio [e] nasci pôt. Ideoque & si in alienam ptãtẽ seruus puenerit, aut manumissus fuerit: neq; cum ipso, [f] neque cum eo, cuius nũc in potestate [g] sit, agit potest: Vnde si alienus seruus noxiam tibi commiserit, & is postea in potestate tua esse cœperit: [h] interdicitur [i] actio: quia in eũ casum deducta sit, in quo consistere nõ potuit. [k] Ideoque licet exierit de tua potestate, agere nõ pôt. [l] quemdamodum si dñs in seruum suum aliquid cõmiserit: nec si manumissus, aut alienatus fuerit seruus, vllã actionẽ cõtra dominum habere potest.

Veteri iure filijfamil. noxiam inferentes, nõ secus atque serui, noxæ dedebãtur: quod vtpote asperũ, & inhumanũ hoc iure exautoratum fuit: cum filiusfa qui deliquit ipse conueniri possit.

Sed veteres qdẽ hoc & in filijsfamiliarũ masculis, & fœminis admisere. [m] Noua autem hominũ conuersatio huiusmodi asperitatem rectè respuendam esse existimauit: [n] & ab vsu cõi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur, filiũ suũ, & maximè filiam in noxã alij dari, vt

Omnis aũt. CASVS. Scire debitis, q oĩs actio noxalis caput sequitur. vnde si seruus tuus damnũ dederit, & postea incipiat alius eum possidere, agitur noxaliter ꝯ nouum dominum ipsum seruum possidentẽ, vel si manumissus fuerit, tũc poterit directò conueniri de delicto suo: & similiter contingit econuerso plerũq;, q ille qui tenebat directò primo ex delicto suo, postea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iusti. satis in litera. h. d.

[a] Commiserit. Scilicet extraneo.

[b] In tua potestate sit. Vel dolo fecisti quo minus sit. nam tunc vtilis noxalis locum habet: vt ff. eod. l. si bo. fid. & l. electio §. si is.

[c] Directò. Hic distingue an seru⁹ deliquit, an ꝯ eũ. primo casu si in dñm, non tenetur postea fact⁹ liber: vt I. de oblig. quæ ex delic. §. ij q. & ꝯ proæmio § & ff. de fur. l. serui & filij. Si in extraneum, tenetur directò, vt hic. Si autem contrahat, & fuerit cõnexa gestio illa, quã gesserit i seruitute, cum ea quam in libertate fecit, tenet, non aliàs: vt ff. de nego. gest. l. cũ actu. & C. an seru⁹ ex suo facto. l. iij. in fi. nisi in casu: vt C. de pet. hæredit. l. fin. §. pen. in fin.

ADDITIO. Alios et casus habet notatos l. l. cũ actu. in glo. reddere. ff. de neg. gest.

[d] Primo libro. Vt I. de iure pers. §. pe. Si seruus dño.

CASVS. Pone, q seruus deliquerit cõtra dominum suũ: certè de hoc nulla obligatio pducta est: quia nulla est actio ciuilis inter dominum, & seruum, & adeo hoc verum est, vt si nouum dominum cœperit seruus ille, qui ꝯ dominũ deliquit, obtinere vel si liber factus fuerit: non possit quondã dñs contra eum agere, nec nouum dominum noxaliter conuenire. Sed quid si seruus alienus aliquid deliquerit contra te, & postea factus fuerit seruus tuus poteris ne agere contra dominum quondam serui tui nunc ex illo delicto? Et respondet dominus Iustinianus q iam finita est illa actio, quæ primo cõpetebat. Deducta est enim in eum casum, à quo non poterat incipere: & quamuis postea illum seruum alienaueris, adhuc non poteris ꝯ eum agere, sicut nec poteris seruus alienat⁹, vel manumissus in quẽ dominus suus deliquerat agere, contra ipsum. hoc dicit. Franciscus.

[e] Obligatio. Idest ciuilis, sed naturalis fit: vt supra de fideius. § j.

[f] Cum ipso. Manumisso. vt hic, & C. eodem. l. j. in fi. Accur.

[g] In potestate. Cum alienatus est. Et facit ff. de pecul. l. & ancillarum. §. si seruus. vers. sed si aliano. Accursius.

[h] Esse cœperit. Ante litem contestatã. Nã post litem contestatam non intercidit: vt ff. eodem. l. si alienus seru⁹. Et est ideo quia imputatur ei quare alienauerit: vt ff. eod. l. quemadmodum. in princip.

[i] Interdicitur. Facit ff. de minor. l. verum. in fi. j. respon. & ff. de le. j. l. legata inutiliter. in fine.

[k] Non potuit. Scilicet noxalis actio. Et notã impediri, si deducatur in eum casum [l] à quo incipere non pôt. arg. supra. de le. §. ex contrario.

[l] Non potest. Argum. ff. de ca. & po. re. l. ij. §. t. alias, et ea. diui. l. secundũ. §. ei qui.

Sed veteres. CASVS. Dixi vobis qualiter dominus conuenitur actione noxali, & qualiter poterit se liberare dando seruum pro noxa illo: etiam habebat olim locum in filijs vtriusq; sexus. Noua autem cõstitutio recte respuendam hanc asperitatem existimat, & statuit hoc solum in seruis habere locum: & maxime quia veteres legum authores scripserunt filiosfamilias pro delictis eorũ conueniri posse. hoc dicit.

[m] Admisere. Iure veteri dabatur filius pro noxa, vt seruus vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus a domino. sed hodie non fit: [a] vt supra, de his q sui suos vel alie. iur. §. ij. & I. de iure perso. § iij. & ff. de libe. & posthu. l. in suis. in fi. & C. de pat. potesta. l. fin.

[n] Existimauit. Vt hic. & C. de fur. & ser. corru. l. apud antiquos. in fine. Accur.

† Et idem si seruus moriat: quia tunc extinguit crimen, & dñs liberat, et si dolo possidere desijt añ quã cõueniat: vel antequã in mora sit iudicij accipiendi. l. elegãter. §. si is quẽ. ff. co. fm. lo. de Pla. Furti non manifesti actio est ciuilis. Furti vero manifesti prætoria.

Seruus manumissus an teneat de gestis in seruitute.

[g] Mand. in 20. q. 12. Regu. ou. j.

Fili⁹ olim pro noxa dabat, & à patre licite occidebatur.

[a] Et ideo quia hoc nõ erat et de in Digestorũ necessario sequitur, q iste tex. debet intelligi ante iure Digestorũ. Ange.

Pend.

a Penè. Idest ferè, vel pœnę nominaliter, scilicet ꝑ corpus pęnæ, & tunc diphthongatur: quasi dicat, ꝑ corpus filij patientis pœnam.

b Pudicitiæ fauor. Nota ꝙ pudicitia est multum fauorizanda, facit l. nec ei. §. pe. ff. de adop. Ang.

penè a ꝑ filij corpus p̄ magis, quā fili⁹ pericliteť, cū in filiabus ēt pudicitię fauor b hoc bñ excludebat. Et ideo placuit, ī seruos c tātummō noxales actiones eē ꝓponēdas: cū apud veteres legum commentatores inuenerimus sępius dictū, ipsos fi: usfamilias d pro sui: d.lictis posse conueniri. e

TITVLVS IX.

SI QVADRVPES pauperiem fecisse dicatur.

Quoties quadrupes cōtra innatam sui generis cōsuetudinem cōmota feritate, lasciuia, vel alio quouis modo, damnū intulerit, actio noxalis aduersum quadrupedis dominū accōmodat: vt aut dāni æstimationē soluat, aut animal noxa dedat.

ANimalium f nomine, † q̄ rōne carent, si qua lasciuia, g aut feruore, h † aut feritate i pauperiē fecerit: noxalis actio k lege duodecim tabularū ꝓdita l est. Quæ aīalia si noxę dedantur, proficiunt reo ad liberationē: quia ita lex duodecim tabularū scripta est m vtputa, Si equus calcitrosus calce ꝑcusserit, aut bos cornu petere solitus, n cornu petierit. † Hæc autem actio in ijs, quæ contra naturam o mouentur, locum habet. Cæterum si genitalis p fit feri-

c In seruos. Idest, propter seruos.

d Filiosfamilias. Nō ēt patres: vt si filiusfamilias iudex litē suā fecerit malè iudicando: vt ff. de iudic. l. si filiusfamiliar. vł si damnū alicui dederit ꝓijcien do, eo separatim habitāte à patre, vt ī. de obli. q̄ ex quasi deli. §. si filiusfamil. & ff. de his, q deiec. vel effude. l. j. § si filiusfemilia. & d̄ his legib. dicit hic, cum dicit antiquos commentatores. Accur.

e Conueniri. Scilicet directò: vt ff eo. l. noxali. & l. seque. quib. filijs condemnatis datur in patrē actio in factū de re iudicata in peculiū: vt ff. eod. l. & si condemnatus. & ff. de pecu. l. iij. §. itē scribit. Sed quid si iudicium filius accipere noluit: imò contumaciter nō venit, an mitti actor debet in possessionē peculij ꝓfectitij? Vī ꝙ nō: q̄a ex delicto filij n debet cueniri pr̄, vt hic dr̄. Eꝰ vī ꝙ sic. q̄a aliàs dicit lex, ꝙ pōt cedere bonis in peculio tali, vt C. q bon. ced. pos. l. cū & filij, in eo quod dicit: vel à patre &c. Sed huic verbo tñd. Aldricus, quod dicta lex, cū & filij. loquitur de castrensi, vel de eo, quod habet à patre sibi euoti in castra, donatum, quod etiem castrense dicitur: vt C. fa. ercis cun. l. si filiusfamilias.

Cōtumacia filij, an faciat ꝙ actor mitti debeat ī peculiū ꝓfectitium.

a Obserua diligēter gl. hāc q̄ tradit dñam. l. Aquili. q̄ est aduersus liberū hominē, & noxalē q̄ aduersus seruū, ne postremò actionem I factum de pauperie, q̄ occasione quadrupedis dat. idem tradit gl. in c. si. super verb. aīalia. ex. de iniur. & damn. da. dicet tamen & Aquil. in seruū ēē noxalem, & in quadrupedē quoque.

SI QVADRVPES PAVPERiem fecisse dicatur.

De maleficijs seruorum dictum est: nunc de maleficijs irrationabilium animalium. Nam aut damnum dat homo liber, & tunc locum habet titu. suprà ad legem Aquil. per totum: Aut seruus, & tunc locum habet suprà titu. t per totum: Aut aliud animal, & tunc locum habet hic titu. Accur.

ANimaliū. Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo qñ actio de pauperie locum habet, vel non. Secundo loquiť qñ habet locū actio de ędil. edi. vel non. Secunda ibi, hęc autem, vel ibi, cęterum. CASVS. Quæsiui à legislatore qualiter ꝯueniamus nomine animalium, q̄ rōne carent. si damnum dederint? Et rñ. si animal tuū rōne carens. lasciuia, vł feritate damnum dederit, vel pauperiem fecerit alicui poterit ꝯ te agi actione noxali de pauperie, quę quidē actio descendit ex lege xij. tab. Poteris tamen liberari dando illud animal ꝑ noxa. Sed dñe, qualiter animal irrationale potest dare damnum, aut pauperiē facere? Et ipse rñdet, Frater, si equus tuus calcitrosus calce percusserit: aut bos tuus solitus cornu petere, cornu pedierit: damnū dant, aut pauperiem faciunt. & ꝑ ꝑ hoc locum habet actio, ſm quod de hoc in ꝓximo §. apparebit. Et sum in ver si. hæc aūt actio. Quęsiui à dño Iusti. Dñe, ꝑ Deo dicatis mihi, vtrum hæc actio locum habeat in omnib. animalibus, quę rōne carēt. Et rñd. Frater, hæc act. locum habet in omnib. animalibus quę carent ratione, dummodo contra naturā sui generis & consuetudinem moueantur, & alicui damnum dederint. cęterū si ex nāli feritate alicui dānū dederint, cessat hæc acti. vnde si vrsus à domino fugerit, & & alicui nocuerit, vel pauperiem fecerit: nō pōt domin⁹ citūr quondam conueniri: quia ex quo fera euasit, desinit esse dnr. Et sumus in versic. pauperies, in quo dic casumt Domine, pro deo exponatis, & dicatis mihi, q̄d est pauperies? Et respond. Frater. pauperies est dānū sine iniuria &c. Animalia autem irrationabilia, quæ ratione carent, nō possunt iniuriā facere: quia iniuria pertinet ad noxalem actionem. hoc dicit. Franc.

f Animalium. Scilicet quadrupedum: vt ff. eod. l. j. in princ. sed nomine damni dati à bipede vtilis locum habet: vt ff. eo. l. penult.

g Lasciuia. idest luxuria, t Vel dic facilitate, vt facit pullus.

h Feruore. idest amore, vt si equus tuus, vt equam meam adiret, ostium meū fregerit. & dī feruor, q̄a calefacit amor: vt in Auth. quib mod. nat. effi. leg. §. illud versi. sed nihil. colla. vj.

i Feritate. Idest crudelitate, scilicet sua, non sui generis natura: vt ī. proximo §.

k Actio. q̄ vocať in factū, vel simpliciter de pauperie.

l Prodita. Idest, adinuenta.

m Scripta est. Vt ī. tit. j. §. sunt aūt. & ff. eo. l. j. in pri.

n Solitus. Subaudi in vtroq; exemplo etiam. Nam idem est, & si non sit solitus, vt in prin. huius titu.

ADDITIO Hoc verū si fera nocens nō euasit, quæ habet consuetudinem redeundi: aliàs si euasit, nec vtili, nec directa tenetur dominus, etiā si postea redierit, arg. l. qui tec §. aream. ff. de iniu. Angel.

o Cōtra naturam. i. consuetudinem ghit etitur animalis, licet sit sua ꝯsuetudo, vt calcitret, vt ī ꝓximo §. nam maior pars equorum nō pessundat, & maior pars boum non cornu petit: quia equi, & boues dicunť mansueti. Et mansueta dicunť, q̄ gregatim pascunť: vnde ſm hoc canis non est in numero ferarū, nec mansuetorum. Nā maior pars canū nō ∗ mordet, & maior pars nō gregatim pascitur, sed vī ēt ꝙ in hic feris locum habeat hæc actio: vt ī. eo. §. fi. q̄ est contra. Sol. vtilis (vt ibi) locum habet, directa non: vt hic, & ff. eo. l. j. §. in bestijs. Accur.

p Si genitalis. Idest, si à genere habeat quod sit fera.

Ferias

† Cōcor. cum hoc toto pri. in c. si cul pa. innera glo. super verb. aīalia tua. extra. de iniu. & dāno da.

† Alias. pauora.

† De boue, q cornu petit, multa sunt in l. Mosaica sancita. exodi. 21.

† Cōcor. ca. si culpa. in gl. sup versi. aīalia. in me. extra. de iniur.

Et tunc dic, aut ꝑ idest, vt ponatur pro eod.

Equi & boues ∼. māsueti. Canes aliqui non mordent.

∗ Aliàs si ne non.

a Feritas. Idest, crudelitas.
b Actio. Scilicet directa.
c Vbi. Idest, postquam.
d Euasit. Vt ff. de rerum diui. §. feræ.
e Pauperies. Mirabilis est hæc expositio, & legalis: ideo sic fortè dicta, quia pauperiem ali quam facit: sicut & damnū deminutio, vel ademptio patri monij dicit' t vt ff. de damno infecto, l. tertia.
f Sensu caret. Quādoque tñ res inani mata iniuriā facere dicit' impropriè: vt ff cōmod.l. si vt certo. §. plane si sic commodaui.
g Hæc. Scilicet supradicta duo. & q nomine feræ bestiæ nō agatur hac actio ne, & q nomine māsuetæ noxalis et tantū agatur: vt ff. proxi. §. & l. princi pio tit.

Cæterū sciendū est. CASVS. Iā dictum est supra, q non habet act. noxa lis de pauperie lo cū, nisi animal fue rit sine ratione, & contra naturā sui generis nocuerit. & scire debetis, quod ędilitio edicto prohibitum est, ne qs habeat canem, verrem, vel aprum, vel aliud animal, quod stanseuntibus noce re possit, ea parte qua vulgo iter fit. & si hēat, & illud animal libero homini nocuerit: condemnabit' ille. qui illud animal habuerit. inquātū iustū visum fuerit iudicanti: non habendo deformitatis ęstimationem: quia deformitas humani corporis ęstimari non pōt. Si autem in alijs rebus dederit damnum, cōdemnabitur in dup'um. In vers. præter has autē, scire debetis, q si aliquod animal nociturum, & contra naturam sui generis est in eo loco, quo vulgo iter fit: præter act. in factū. quæ descendit ex ędilitio edicto, similiter habet locum ¶ eum act. noxalis, de pauperie vtilis. Sed dñe, si sic sit, ergo vos da tis duas act. pro eodem delicto. Fiater, verum est. Cū enim plures sint actiones pęnales ex eodem delicto descendentes: vna alteram concursu non tollit. hoc dicit Franc. de Are.

tas, a cessat actio. b deniq; si vrs' fugerit à dño, & sic nocuerit: nō pt quō dā dñs cōueniri: qa desijt dñs eē, vbi c fera euasit. d Pauperies e āt est dānū sine iniuria faciētis datū. Nec. n. pōt aīal iniuriā fecisse dici, qd sensu caret. f Hęc g quidē ad noxalē pertinent actionem.

Si quadrupes nō mansueta iuxta naturā sui generis damnū dederit in liberū corpus, non occidendo: dominus ex ædilitio edicto arbitrio iudicis cōdē natur: in alijs rebus in duplū. vel noxalis actio his duobus casibus cōtra dominū dirigitur: et pœnales actiones pro eodē facto concurrentes nō perimūt se concursu. Aret.

Annota, Quoties plures pœnales actiōes pro eodem facto competunt, cōcursu inuicem nequaquā se perimunt.

Cæterū sciēdū est, ędilitio edicto h phiberi nos, canē, verrē, aprū, vrsum, leonē i ibi habere, quà vulgò iter fit. & si aduersus ea factū erit, & nocitū k libero hoi eīse dicat': qd bonū, & æquū iudici vī, tanti dñs cōdēnet': l cæterarū verò rerū quanti damnū datū sit, dupli. Præter has m aūt ædilitias actiones, & de paupe rie locū habebit. n Nunquā. n. actiōes pſertim pęnales, de eadē re o cōcurrētes alia aliā cōsumit. p

sed impensarum tantū in curatione factarū, & operarum amissarum, & amittendarum: vt ff. eod. l. ex hac. Item condemnatur in duplum occasione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto: vt hic, & ff. de ædil. edic. l. quà vulgò. ij. respon. in fine.

m Præter has Idest pter hos modos agē di ædilitio edicto.
n Habebit. Scilicet vtilē: alias ¶. vt ff. e. §. hic aūt. Accur.
o De eadē re. Idest ex eo facto, & delicto.
p Cōsumit. Hoc est intelligēdū ꝓcursu. pceptiōe. n. vnaaliā ꝯsumit. Et ad eudē tñ istorū dic. q qñ cōpetūt plures actiones eidē, & ¶ eidē, aut oēs pęnales sūt, aut oēs rei pſecutorię, aut aliq pęnales, aliq rei pſecutorię. Prio casu subdistingue: aut oēs ex vno delicto, & tūc vna tollit aliā pceptiōe, f l d. qd excedit: & ff. vi bo. rapt. l. j. & ff. de ac. & obli. l. q sesud. & l. iā. & hoc cū ex vno delicto: aūt ꝓ eius u t vt hic dicit. vbi āt ex diuersis tñ ds, vna n tollit alterā, et pceptiōe: vt ff de priua. delic. l. nūquā. In pri. In secundo casu, qñ oēs sūt rei pseuutorię: dic q aut ¶ eundē dant' & tūc tollunt' adiuicē pceptiōe. n ꝯcursu: vt ff. loc. l. si merces. §. culpa. aut ¶ diuersos, & tūc n tollunt' et pceptione: vt ff. de tab. exhib l. locl. §. cōdēnatio. In tertio casu. f. qñ alia est pœnalis, & alte ra rei persecutoria: iterum subdistingue. q̃ ia aut est pęnalis originaliter, & tūc neutra p alterā tollit': vt ff. de fur. l. si pignore. §. cum furti & ff. de cōdic fur. l. si pro fure. §. furti. hoc th fallit in casu: vt ff. nau. cau stabul. l. & ita. §. si. quia ibi cōpetebat altera de iure cōi: altera de iure speciali. Aut nō est merè. vel originaliter pęnalis: & tunc vna per alteram tollit: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. licet.

Actiones plures si cui competāt, an vna intentata tollātur aliæ.

ADDITIO. Similē gl. habes ff. nau. caup. stab. l. & ita. quæ olim incipiebat. idem ait. §. fin. & in l. nunquā actiones. ff. de reg. iur. cuius regulæ tenor ponitur hic in fin. tex.

TITVLVS X.

DE IIS, PER quos agere possumus.

Actiones intentantur per nos, & per procuratores nostros: quorum vsus olim prohibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quando principalis agere, vel defendere impeditur. Ange. Aretinus.

NVNC admo-

a Ista pęna secundum glo. in l. qua vulgo, applicat' pro parte fisco, & pro parte partī alle. ff. de ijs qui deie. l si verò §. pe nul. secūdū Ang.

h Edicto. Posito ff. de ædil. edic. l. hic enim §. deinde. & l. sequenti.
i Leonem. Item lupum, panthetam, & generaliter omne animal, quod debeat nocere siue solutū, siue ligatum: ita tñ, q dānum nihilominus facere possit: vt ff. de ædil. edi. l. hi enim. & l. gñaliter. & l. seq.
k Et nocitum. In corpore. ita quod non sit moetuus alias ce. solidi debentur: l vt ff. de ædil. edic. l. quà vulgò. ij. respon. Accut.
l Condemnetur. Ratione deformitatis non habita,

DE IIS, PER QVOS &c.

Quia de actionibus diximus, videamus per quos exerceantur, & in hoc incipit, Nunc &c.

NVnc. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Primo ponit vnū dictū bimembre. Secundo vnum membrū assumit, & declarat tā de iure antiquo, quā hodierno. Instit. Imper. a Tertio

Tertio declarat quid est procurator, & tutor. Secunda ibi Alieno veluti. Tertia ibi, Procurator.

Accessi ad dnm iusti. & quaesiui ab eo, Dñe, qs est ille qui pōt p alio agere? Frater, dicit, ipse: Scire debes, q licitum est cuilibet nomine suo agere, vel nomine alieno. Nomine suo, sicut pro facto suo: nomine alieno, veluti nomine procuratorio, vel tutorio, vel curatorio. & sic seruat' hodie. Olim autem potuit quilibet agere nomine suo, sed nō nomine alieno. nisi in casibus positis in litera. Et quia antiquitas ista modernis dura videbatur, & magnā afferebat incommoditatem, quòd alieno nomine agere non licebat, eo qđ multis de causis impediebantur homines, quo minus res suas exeq possent, propterea cęperunt homines per procuratores litigare. hoc dicit. Francisc. de Aret.

nēdi sumus, [a] agere [b] posse quēlibet [c] hoiem aut suo noie, aut alieno. Alieno, veluti pcuratorio, tutorio, curatorio. cū [d] olim i vsu fuisset alterius noie agere nō posse, nisi p populo, p libertate, p tutela. Prçterea lege Hostilia pmissū erat furti agere eorū noie, [e] q apud hostes eēnt, aut Reipu. cā abessent, quive i eorū cuius [f] tutela essent. Sed qa hoc nō minimā icōmoditatem † hēbat q alieno noie neque agere, neq; excipere actionē licebat: cœperūt hoies per pcuratores litigare. Nam & morbus, & aetas, & necessaria peregrinatio, itēque aliç multae causae saepè hominib' impedimento [g] sunt, quò minus rē suam ipsi exequi possint.

Procurator constituitur verbis habilibus interpositis, etiam aduersario absente, & ignorante. Ang.

Procurator neq; certis verbis, [h] neq; pnte semper aduersario, imò plerunq; [i] eo ignorāte cōstituitur. Cuicunq; [k] .n. permiseris rē tuā [l] agere, aut defendere, [m] is tuus pcurator intelligit.

De tutoribus & curatoribus remittit.

Tutores, & curatores quemadmodum constituantur, primo libro [n] expositum est.

TITVLVS XI. DE SATISDATIONIBVS.

Antiquo iure, quisquis in rem, vel in personam suo nomine agebat, satisdare nō adstringebatur. alieno autem nomine agēs, rem ratam dominū habiturum praestare debebat. Caeterum reus in rē actione conuentus, siue suo, siue alieno nomine iudicium susciperet, satisdationis iudicatum solui, onere grauabatur: personali verò actione impetitus, ita demum si alieno nomine defendebatur.

Satisdationū modus alius antiqtati placuit, aliū nouitas per

a Admonendi sumus. Idest, admonemus.

b Agere. Scilicet hodie.

c Quemlibet. Scilicet idoneum, pp seruū, qui nec suo, nec alieno nomine admittitur: vt C. de iud. l. seruus. item propter pupillum: vt C. qui legi. perso. hab. per totum. Accur.

ADDITIO Ex hac gl. no. q lex generaliter loquēs recipit restrictionem ex habilitate siue idoneitate: vt l. vt gradatim. § & si. ff. de mun. & ho.

d Cum. Idest, quamuis.

e Eorum nomine. Scilicet si quis faceret furtū ca ptiuis vel respu. causa absentibus.

ADDITIO. Dic q haec rō fuit impulsiua s'm Ang.

f Cuius. Idest, alicuius. q d. procurator pōt agere nomine eorum, qui sunt in tutela captiuorum & reipublicae causa absentium.

g Impedimento. Sed quid si nullum sit impedimētum? Rñd. idem, vt ff. de proc. l. 1. §. vsus.

Procurator. CASVS. Accessi ad Dñm Iustin. & quaesiui ab eo, si procurator debeat institui certis verbis, & pñte aduersario? Et respon. dñs Iusti dicens, q certa solennia verba non oportet, esse quibus procurator constituitur, sed per quaecunq; verba constitui potest, dum tñ per verba ad hoc apta cōstituatur, & procuratur absente aduersario, & eo ignorante eo plerunq. constituitur. Sed dñe, qualiter constituuntur tutores, & curatores? Frater, hoc in primo libro habuisti. h. d. Fran.

h Neq; certis vbis. Imò qbuslibet, aptis tñ ad hoc, siue gnaliter, siue specialiter. In casib. tñ speciale mādatū exigitur, vt in interdicto de liber. hom. exhib: vt ff. de proc. l. Pomponius. in princ. Idem si mando alicui, q inueniat maritum filiae meae: vt ff. de ritu nupt. l. generali. in prin. Itē in cā suspecti tutoris: vt ff. de pcur. l. nō solum. §. fi. Itē qñ duos gñaliter facio pcuratores: nam neuter ab altero exiget, nisi habeat spāle mādatū: vt ff de pcur. l. itaq; & l. q duos. Itē in integrū restit. petēda: vt ff. de mi. l. illud. §. si talis.

i Eo. Scilicet aduersario.

K Cuicunq;. Scilicet habili, nō milti: vt ff. de pcu l. filiusfamil. §. veterani. Itē nō foeminae: vt ff. de pcu. l. fçminas. & l. neq;. itē nō hñti imminens īpedimentū, quare nō possit cogi: vt ff. de pcur. l. neq; foemina. Itē non minori 25. an. vt ff. de pcu. l. minor. Itē non furioso, vel muto: vt ff de pcu. l. 2. §. furiosus. & l. mutus. j. eñ. itē nō accusato de crimine capitali: vt C. de procu. l. reum. Acc.

ADDITIO Qui omnes prohibētur eē procuratores, nisi fuerit lis contest. Et est ratio: qa haec exceptio dēt opponi ante lit. contest. aliàs habilitatur psona procuratoris, vt hic per doctor. & in l. ita demum. & in l. exigendi. C. de procu.

l Rem suam. Ergo & vnam, & plures. ergo nuntius est procurator, quod verum est: vt ff. de procu. l. 1. §. primo.

m Defendere. Scilicet mandato interueniēte, aliàs simpliciter positum hoc verbum, defensor, intelligitur sine mandato: sed procurator, cum mandato est: vt ff. de procura. l. si procurator. §. per contrarium. & facit ad hunc §. ff. famil. erciscun. l. plane. in fine.

n Primo libro. Vt §. qui da. tut. pos. per totum. & de legi. agna. tu. per totum. & per alios seq ti. vsque ad tit. de satis. tu. & cur.

DE SATISDATIONIBVS.

Facta mentione procuratorum, à quibus satisdatio exigitur: competenter de satisdatione subiungitur. Accur.

Satisdationum. Totus iste ti. diuiditur in tres ptes. Primo ponit, qd iuris erat olim circa

No igit pp hominū necessitatē, & cōmoditatem vsum pcuratorū eē introductū q tñ ēt sine necessitate cōstitui pñs. Nā liberū ē cuilibet pcuratorē cōstituere, vel nō cōstituere posse. vt h. e. & l. j. § vsus. ff. de pcur. qđ tu limitabis, vt §. vsus notatur.

i Dic, q seruus nō pōt esse i. iudicio nisi i certis casib' de qb. i l. vix certis ff de iudi. Ang.

Mādatū spāle in multis casibus exigitur.

Procuratoris officium quibusdā est interdictum.

Cōtinuatio.

Diuisio.

vsum amplexa est. Olim .n. si i rē agebat: satisdare possessor [a] cōpellebat, vt si victus esset, nec rem ipsam restitueret, nec litis æstimationē: potestas esset petitori, aut cū eo [b] agēdi, aut cū fideiussorib. [c] eius. Quę satisdatio appellatur Iudicatum solui. Vnde aūt sic appelletur, facilè est intelligere. [d] namq; stipulabat quis, vt solueretur sibi, quod fuisset iudicatum. Multo magis is, qui in rē actione cō ueniebatur, satisdare cogebatur, si alieno noie iudiciū accipiebat. Ipse autē, qui in rē agebat, si suo nomine petebat, satisdare nō cogebat. Procurator verò si in rem agebat, satisdare iubebatur rem ratam dominum habiturum. Periculum [e] enī erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores verò, & curatores eodem modo, quo & procuratores satisdare debere, verba edicti [f] faciebant, sed aliquando his [g] agentibus satisdatio remittebatur. [h] Hęc ita erant, [i] si in rem agebatur. Si verò in personam ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur: [k] ab eius verò parte, cum quo agitur, siquidem alieno nomine aliquis interueniret: omnimodo [l] satisdaret: [m] quia nemo [n] defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quòd si proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in psonam: iudicatum solui satisdare nō cogebatur. [o]

Suprascriptis satisdationibus exauthoratis, hodie reus, quamuis actione suo nomine conuentus, de lite ad finē vsque prosequenda quandoque satisdatione idonea, quandoque iuratoria cautione cauere debet.

Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitur, siue psonali suo nomine, nullam satisdationem [p] p litis æstimatione

circa satisdationē in iudicio, siue q agbat noie suo, siue vt pcurator. Secūdo quid iuris sit hodie. Tertio extendit hanc legē ad omnes prouincias. Secūda ibi, Sed hodie hæc. Tertia ibi. Quam formam ✓.

CASVS. Modus satisdationis alius fuit olim, ali⁹ ē hodie. Apud antiquos ita erat olim, q quicunque cōueniebatur actione in rem, & suo nomine: ipse debebat satisdare sub hac forma, quod si vict⁹ esset, rem restitueret, vel litis æstimationē. & super hoc dabat bonū fideiussorem: & licebat petitori agere cum ipso reo, vel cum eius fideiussore, & ista satisdatio vocabatur olim Iudicatum solui, quoniam ponebatur pro iudicato soluendo: & multo fortius debebat præstare istam satisdationē, qui cōueniebatur in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim, qui agebat actiōe in rē? Frater, aut agebat nomine suo: & tunc non cogebat satisdare, dominum suū rem ratam habiturum: Periculum enim aliàs erat ipsi reo, ne ipse dominus iterū ageret pro eadē re. Tutores etiā, & curatores, qui agebant actione in rem nomine pupillorum, vel adultorum, eandē satisdationem interponere solebāt. Sed quid erat olim in actiōe personali? Frater, in persona actoris idem intellige, qđ in persona rei. In persona tamē rei est differētia, q in persona li actione reus, si suo nomine ɔuenitur, nullā satisdationē præstat de iudicato soluendo. Si autē alieno nomine conuenitur in actione personali: tunc necesse habet satisdationem præstare de iudicato soluēdo: q in aliena re nemo idone⁹ defensor sine satisdatione intelligitur. h.d. vsq; ad illum §. sed hodie.

Iudicatū solui.

[a] Possessor. Suo nomine conuentus.

[b] Cum eo. Scilicet reo victo.

[c] Aut cum fideiussoribus. Ex fideiussione ✓.

[d] Facile est intelligere. Cum nomē sit consequens rei: vt ꝟ. de dona. §. est & aliud.

[e] Periculum. Facit ff. de proc. l. non solū. §. litē aut. & de iureiur. l. nam postea.

[f] Edicti. Scilicet prætoris: quod edictū nō habemus.

[g] His. Scilicet tutoribus, & curatoribus. Sed quādo hoc? Respon. forsè tunc. quādo erat testamētarij. vel datiui. s per inquisitionem. Nam tunc nō cauebant de rato: vt ꝟ. de satisda tu. in prin.

[h] Remittebatur. Scilicet de facto.

[i] Hæc ita erant. Hic non debet esse § sm lo. quia & quod sequitur, est de antiquitate ✓.

[k] Agitur, Vt suo nomine agens non caueat. aliàs caueat rem ratam dominum habiturum: vt ꝟ. e. §. ipse autem. & §. procurator.

[l] Omnimodo. s. siue cum mandato. siue sine mandato.

[m] Satisdaret. s. iudicatum solui.

[n] Quia nemo. Nota antiquam regulam, quæ et hodie bona est: vt hic, & ꝟ. eod. §. si verò reus. & ff. de proc. l. nō videt. & l. qui pprio. §. q aliu .n ✓.

[o] Non cogebatur. In hoc solo casu differebat ab actione in rem. licet per multa verba hucusque inter eos ostenderit differentiam ✓.

ADDITIO. Dicit Ioan Fab. q hæc glo. rectè loquitur: q supponit, q olim cōuētus actione psonali si satisdabat & idem dicit ff. de proc. l. si procurator meus, in gl. nō datur. sed contrarium dicitur in ii. iu. solui. p quo ff. de so. l. cum quis §. de peculio. secundùm Ang. Sed hodie. CASVS. In superioribus dixi, q cōuentus actione in personā, non tenebat iudi sol. satisdare: sed cōuētus in rē actione suo nomine satisdare tenebat iudicatū sol. Sed hodie aliud est. siue enim hodie aliquis conueniatur in rē, siue in personam, & suo nomine, nō tenet satisdare de iud. sol. sed tenet satisdare iudicio sisti vsq, ad terminū litis: & in ista cautione qnq. statur suæ promissioni cū iureiurando aliqñ suæ nudæ promissioni: aliqñ fit ista cautio per bonos fideiussores secūm qualitatem personæ, si fuerit extraneus. Si enim fuerit patronus vel parens quilibet fideiussor pro idoneo habetur. h. d. Franc.

Litis æstimatio. Iuratoria cautio.

[p] Nullā satisdationē. i. nullā promissionē p fideiussores facere. Nā satisdatio per fideiussores fit: vt ff. q sat. cog. l. j. nā nec d defendēdo: nec de dolo, q absit, nec iudicatū soluere promittit: quę tria ɔtinētur sub clausula hac. s. iudicatū solui: vt ff. iud. sol. l. iudicatū solui. nec vllam aliam. nisi vnā quā subijcit. Sed cōtra nunquid actor aliquam facit satisdationē? Dic, q duas. Primo, q litē cōtestabitur vsq. ad duos menses cōnumerandos à die libelli porrecti: vt in Authe. de exeu. & his. §. j. col. vij. quę est auth. C. de li. oblat. l. libellū. Aliā, q psistet vsq; ad finē. & si cōuictus fuerit iniuste se mouisse litē, decimā partē litis noie expensarū dabit reo: vt in Auth. de li. §. ad excludēdas, col. vij. quæ est in C. de epi & elc. auth. generaliter, quādoque

Satisdare, est promissionē per fideiussores facere. Satisdatio duplex ab actore exigitur.

doqua tamen hæ duæ ex consuetudine non seruantur, nec sunt in vsu. Accur.

a Pro litis æstimatione. Iudicatum solui. Accur.

b In iudicio permaneat. Hæc satisdatio appellat iudicio sisti: vt hic patet, & ff. qui satisd. cog. l. 2. §. prætor ait. in fin.

tione a. dare cópellitur: sed ꝑ sua tm̃ psona, ꝙ in iudicio pmaneat b vsq; ad terminũ c litis: † vel cõmittit suæ promissioni d cũ iure iurando, (quã iuratoriã cautionẽ e vocãt) vel nudã promissionẽ, f vel satisdationẽ ꝑ qualitate g personæ h suæ dare compellitur.

Totíes actoris procurator rati cautionẽ pstare dẽt, quoties de mãdato dubitatur: quod ẽt in procuratore eorũ locũ sibi vendicat, qui alienarũ rerũ administratores sunt. rei autẽ consensu procurator (ẽt mandato munitus) iudicatum solui satisdare debet: à quo satisdandi onere releuatur, domino iudicialiter, vel extra, eius nomine cum clausulis opportunis, & bonorum hypotheca, de iudicato soluendo fideiubente.

Sinautẽ p procuratorẽ, lis vel infertur: vel suscipitur: in actoris quidẽ psona, si nõ mãdatũ i actis insinuatũ, k. est, vel præsens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmauerit, l ratam rem dominum habiturum, m satisdationem procurator dare cõpellitur; eodem obseruãdo, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales perso-

Et caue tibi in notãda differẽtia horum capitulorũ. hic enim primo loquitur, qñ immobilia nõ possidet: vt hic & ff. q satisd. cog. l. sciendũ est, in prin.

c Ad terminũ. Hoc est tẽpus definitiuæ sententiæ. Sed nunquid fideiussor tamdiu tenetur. s. quamdiu durat lis? Distingue aut fideiussit in certum tempus: & tunc tandiu tenet, & nõ vltra: vt C. de fideius. l. pe aut nõ: nec i causa publica, nec i scripsit: & tñc non tenetur vltra duos menses: vt dicitur d. l. pen. C. de fideius. Et est ratio: quia actor videtur sibi remittere, cum promiserit litem se contestaturum vsque ad duos mẽses: vt in Auth. de exe §. j. col. vij. Si autem in causa publica, vel in scripsit: tñc perpetuò, vel (quod est verius) vsq. ad tantum teneatur: tamen tãtum duret instãtia causæ: vt C. de iu. l properãdum in prin. Sed nunquid sub pœna fiet hæc satisdatio. R. h nõ, nisi cõueniat inter partes, sed interesse tantũ venit: vt ff. q satisd. cog. l. 3. §. fi. Sed si est promissa. & est statutũ tẽpus intra quod teneatur fideiussor. siquidẽ sex mensiũ est, intra alios sex menses poterit fideiussor morã purgare, si maius, non habet tñ nisi sex mẽses, intra quos pôt mora pœnæ purgari, si exhibeat reus: licet primum exhibitus si fuerit, q die vt C de fideiuss. l. antepe. 1 Sed quid si possidet immobilia tantũ, quæ valẽt. x. & conueniat in centũ: nunquid satisdabit? Resp sic. ad minus in eo, quod excedit: quia quod iuris est i toto quo ad totũ, idẽ erit in parte quo ad partẽ. vt ff. de acqu. hær. l. si seruus eius. & dixi in l. q de tota, in glos. dicta iunc. ff de rei vendi.

d Promissioni. Scilicet vbi possidet immobilia. Item propter priuilegiũ: vt C. de prin. agen. in re. l. fi. lib. xij de dig. l. quoties. eu. lib. item in casu, quãdo non possidet immobilia. vt C. vt omnes tam ci. quam eri. l. j. ibi, iuratoriæ tantum cautioni.

e Iuratoriam cautionem. Scilicet iudicio sisti.

f Nudam promissionem Repete, dare compellitur, vt œconomus, & alij clerici. vt in Auth. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria causa. col. ix.

g Pro qualitate. Vt si sit parẽs, vel patronus rei, vel actoris: vt quia vocet patronum. vel parentẽ, tũc enim quilibet fideiussor pro idoneo accipit: vt ff. in ius voc. vt eant. l. j. ij. & iij. ff qui satisda. cog. l. iij §. ij. & § quod ait ꝑtor. Sed nũquid hodie indistinctẽ satisdãdũ est: vt in Auth de exhi & intro. re. § susce pio. col. v. quæ est in C de lit. contest. auth. offerat? Resp. illa, secundum distin. huius l. intelligitur. Nã posteriores per priores intelliguntur: vt ff. de leg. & se na. l. sed & posteriores.

h Personæ. Scilicet rei.

Sinautẽ per procuratorẽ. CASVS. Supra dictum est. ꝙ si aliquis suo nomine conuenitur, quòd nunquam satisdabit de iu. sol. sed solũ pstabit cautionẽ vsq; ad terminum litis. Sed quid si litiget p procuratorem? Frater, per procuratorẽ potest actor litigare, vel reus. Et primo videamus de illis, qui litigant per procuratorem ex persona actoris. tñc enim necesse est, quòd caueat de rato si dubitetur de mãdato. Si enim constet de mãdato: tunc non tenetur cauere de rato. sed qualiter poterit constare de mandato procuratoris? Frater tibi dico: de mãdato procuratoris constabit, si mandatũ est actis insinuatũ: vel nõ dominus litis in iudicio est præsens, & in iudicio pcuratoris personam confirmauerit. Idem obseruandũ est de tutore & curatore volẽte agere per procuratorẽ: & in alijs quibuscunq; personis alienarum rerum gubernationẽ habentibus: vt in gl. & sum in ver. Si vero aliquis. in quo pone casum hic. Iã habuisti quid iuris sit, quando lis infertur ꝑ pcurator actoris: modo videamus, quid iuris sit, quando lis suscipitur per procuratorem rei. Tunc enim pôt reus præsens esse fideiussor procuratoris sui corã iudice: vel extra iudiciũ potest esse fideiussor sui ꝑcuratoris pro omnibus clausulis contentis sub illo verbo iu l. iudicatũ sol ita ꝙ teneat ꝑ il à satisdationem & eius hæredes eius debet etiã cauere procurator rei, quia reus veniet ad iudicium tempore sententiæ definitiuæ, vel si non veniet, ꝙ soluet omnia, q in definitiua sentẽtia fuerint: nisi à definitiua ipsa fuerit appellatũ. h. d. Hæc tamen vltima cautio in persona rei hodie non habet locũ: nec etiã aliæ duæ in ꝑsona actoris. s. quod caueat se cõtestaturũ litẽ intra duos menses: & ꝙ idem soluet decimam partẽ litis, si succũbat. vnde ꝙ satisdetur. in l. cauetur, sed in vsu nõ habetur. Fraue.

i Mandatum. Extra in factum.

k Insinuatum. idest. coram iudice demonstratum.

l Cõfirmauerit Repete nõ. nã cõfirmare pôt. & tunc satisdare nõ tenet. vt ꝭ. prox §. aliàs est in itera. nõ.

ADDITIO. Nota, quod quãdo procurator agit præsente domino, & cõfirmante, non potest ꝑcurator repelli defectu mãdati vl' vbi domin⁹ mittat litterat aduersario vl' iudici: vt l. si ꝑcuratorẽ ff. de ꝑcu.

m Habiturum. idest, ꝙ dominus habebit ratũ, quæ cõmittit, quando dominus scit, & potest habere ratum, & nõ habet: vt ff. rẽ ra. ha l. quo enim. §. j & ff. de so. l. ratum. 2 vbi dicitur, ratũ aũt habere dominus debet, cum primum certior factus est Hic tñ distingue. an sit certum habere mandatum, & tñc nõ cauet: vt hic & C. de satisda. l. j. Aut certum est, quòd non habet: & tunc etiã cum satisdatione non admittitur: vt ff de nego gest. l si pupilli. §. fin. Aut dubiũ est: & tñc secundũ P. est in electione rei, vtrũ exigat pbationem mandati à procuratore, an satisdationẽ recipiat. & est pro eo arg. in Auth. de col. §. eos. in fin.

Quæ ad id qd interest cõmittit. l. 2. ff. q sat. cog. datur qz aduersus fideiussorem actio i factũ & certi condictio generalis ßm gl. i d. l. 2. §. fina. Et adde Bar. in l. 1. ff. iud. sol. 1 hoc an habeat executionem paratam aduersus fideiussorẽ sine notio processu. & Baldu in §. si verò re⁹.

† Theophil⁹ vertit. μέχρι τέλους. hoc est, vsque ad finem. & l. ita, vulgo hunc locũ interpretãtur. Sed an hæc interpretatio possit cõmode referri ad omnes fideiussores, vide hic p Frã. Balduí.

1 Intelligas dispositionem hui⁹ l. pcedere in casu suo, videlicet in stipulatione prætoria & iudiciali, si aũt i stipulat. de cõuentionali: vt ibi notant Bald. Ange. & Salic. & no.

Bart. in l. 4. circa fi. ff. de cust. reo quod not. ßm Ang.

2 Dic, ꝙ ist. stipulatio rati cõmittit vt ad interesse, & sic ad totale, vel particula te interesse: prout ratũ pro parte, vel nullo modo habett vt i l. ꝑcurator. ff. rẽ rat. ha. & no. gl. & Bar. in l. 4. §. Cato. ff. ver. oblig. Ang.

næ, [a] q̃ alienarum rerũ gubernationem recepe-runt, litẽ qbusdã p alium inferunt. [b] Si verò aliquis conuenit: siquidem præsens [c] ꝓcuratorẽ dare paratus est: põt [d] vel ipse in iudiciũ venire, & sui ꝓcuratoris plenã per iudicatum solui satisdationẽ solenni stipulatione firmare: vel extra iudicium satisdationem expo nere, [e] per quã ipse sui ꝓcuratoris fideiussor exi stat [f] ꝓ omnib. iudicatum solui, satisdationis clausulis, [g] vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellit, [h] siue in iudicio ꝓmiserit, siue extra iudicium cauerit, vt tã ipse, q̃ hẽredes ei[9] [i] obligenẽ: alia insup cautela, vel satisdatione ꝓ ꝑsonam ipsius [k] exponẽda, [l] q tpe sententiæ recitandę in iudicium veniet: [m] vel si non venerit, omnia dabit fideiussor [n] quæ in condemnatione cõtinentur, [o] nisi fuerit prouocatum.

Quisquis absentis defensionem subire vult, eũ iudicatum solui satisdare operæprecium est.

Si verò reus præsto [p] ex quacunque causa non fuerit, & alius velit defensionem eius subire: nulla differentia inter actiones in rem, vel personales introducenda potest hoc facere: ita tamẽ, vt satisdationem [q] Iudicatum solui, pro litis æstimatione præstet. Nemo [r] enim secundum veterem regulam (vt iã dictum est [s]) alienæ rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

Experientia est rerũ magistra. Aretinus.

Quæ omnia apertius, & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documentis apparent.

fin. col. ix. sed ibi non loquit. de ꝓcuratore: sed de exactore tributorum. Sed Ioan. Ʒ. Dicit enim in electione ꝓcuratoris asse, quod duorum istorũ facere velit: qa quoties ad duo quis alternatiuè tenet. ei[9] est electio: vt Ʒ. de actio. §. huic. Bul. ait distinguebat, vtrum diceret, non habes mandatum: & tunc ꝓbet mandatum. an dicat, dubito: & tunc satisdat. Sed Ioan. opinio verior est. Præstat ẽt aliã cautionem procurator actoris. C. de defendendo eũ prò quo agit: vt ff. de procura. l. seruum. §. fin. aliàs denegatur ei actio: vt ff. d ꝓcu. l. mutus. §. pœna.

[a] Personę. vt sunt patres I bonis filio rũ: vt C. de bo. ma. l. j. & de bonis q̃ libe. l. fi. §. vbi autẽ. Item orphanotrophi, & brephotrophi: vt C. de episco. & cle. l. orphanotrophos. Itẽ œconomi vel actores vł syndici: vt ff. quod cu. v. ni. no. l. j. § quibus. & l. nulli. & l. item. §. j. & C. de sa. san. eccle. l. iubemus. ij. circa princip. ibi. nulli œconomo. & C. de epis. & cleri. l. omnes qui vbique. §. hoc nihilomin[9]. Item apocrisarij: vt in Authent. quo modo opor. epis. §. & illud colla. j. Itẽ magistratus nomine municipij [t] vt C. de in. ꝑp. calum. dan. l. ij § j. Isti enim possunt inferre p aliũ litem: vt hic subijcit.

[b] Per alium Inferunt. s. per ꝓcuratorem: quod est intelligendum, si prius ipsi litem contestentur, & sic litium domini efficiantur: vt C. de procur l. neq; alias non: cum non domini. sed administratores sint: & procurator à domino debet constitui: vt ff. de ꝓcu. l. j. in pri. Sed si ipsę supradictę ꝑsonę agũt. nunquid de rato cauent: vel de iudicato soluendo, si conueniuntur? Respon. non: vt C. de admini. tut. l. tutores debita, & l sancimus. ij. §. defensionẽ. Sed tñ in tutore videtur dicere lex Ʒ. si sit incertũ de officio suo: vt ff. de admi. tut. l. vulgo. Sed certè ibi nõ dicit, q debeat de rato cauere: sed q reus damnum non subibit, ꝓpterea q iste non sit tutor. Sed quæ est ratio, q ꝓcuratores satisdant. sed supradictę personæ non? Rñd. qa supradictæ personę quasi domini sunt: vt ff. pro empto. l. qui fundũ. §. si tutor. & C de epis. & cle. l. orphanotrophos. sed in ꝓcuratoribus secus, quia non sunt domini verè, sed fictè: vt ff. de procu. l. j. in princ.

[c] Pręsens. Pręsentem accipe, etiam si sit in ortis, vel in cõtinentibus ædificijs: vt ff. de procura. l. pręsens. & l. qui in foro & l & ideo.

[d] Põt. l. debet [a] secundum quosdã. dicunt. n. q si dñs est pręsens & ipse tñ debet fideiubere pro procuratore suo. Si autem absens est, procurator potest & debet fideiussores suos dare. & facit ꝓ eis. ff. iud. sol. l. si ad defendum. & ff. de procur. l. qui ꝓprio. in princ. Vel dici potest, quòd etiam si dominus est præsens, tamen potest procurator dare suos fideiussores: cum etiam sine mandato quilibet possit alium defendere: vt C. de satisda. l. j. & C. de ꝓcura. l. exigẽdi. & ẽt inuitum: vt ff. de solu. l. solutionem. & ita ꝓpriè accipitur hoc verbum, potest.

[e] Exponere. Actori vel notario scribenti ꝓcurationẽ ex cui[9] stipulatione quæritur actori vel sua actio: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi.

[f] Fideiussor existat. No. q domin[9] etiam extra iudiciũ potest pro suo ꝓcuratore fideiubere, & releuare eũ ab omni onere satisdãdi, fideiubendo pro eo notario, qui de suo mãdato est rogat[9]. vt l. si defunctus. in pri. ff. de procurat. Angel.

[g] Clausulis. Quæ clausulæ tres sunt. scilicet de defendẽdo reo: & de dolo quod abest, & qđ sonat ipsũ verbũ: vt ff. iu. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

[h] Compellitur. Per Iudicem. Accursius.

[i] Hęredes eius. Nam habet naturam hęc stipulatio, vt ad hæredes transeat, sicut illa iudicio sisti: vt ff. siquis cau. l. si eum §. qui iniuriarum ↄ.

[k] Ipsius. scilicet rei. Accur.

[l] Exponenda. A procuratore ↄ.

[m] Veniet s. reus, q litẽ prius cõtestat[9] est suo nõe.

[n] Fideiussor. Datus nunc à procuratore ↄ.

[o] Continentur. Ergo debet condemnari procurator præsens.

Si verò reus. CASVS. Intellexi §. pręcedentẽ in eo, qui præsens erat, & constituit ꝓcuratorẽ ad se defendendum. Si autem reus sit absens, siue conueniatur in rem, siue in personam, procurator eius debet satisdare iudicatum sol. pro litis ęstimatione: nec alio modo admittetur, quantumcunque bonæ famę fuerit: quia nemo &c. Franc.

[p] Præsto, s. post litem contestatam contra eum ↄ.

[q] Satisdationẽ. Nota, q siue interueniat ꝓcurator ante lit. cõtesta. vt ĩ. e. § si vero debet satisdare. siue postea: vt hic. & C. de consor. eiusdẽ li. l. ij Nec obst. quod dicitur, q debet fieri ante lit. contest. vt ff de ꝓcu. l. Pomponius. §. ratihabitionis, q a ibi interuenit ꝓcurator ante lit. contest. vbi autẽ postea interuenit, & postea [*] satisdat: vt dictum est.

[r] Nemo. s. ꝓcurator: vt ff. de ꝓcur. l. q ꝓprio. §. ij.

[s] Dictum est. Supra eodem. § ab eius.

Personæ alienatũ rerum gubernationem habentes.

Nota q magistratus municipalis ꝓ sua ciuitate vel municipio potest agere: vt est tex. in l iij. §. plane. ff. qđ vi aut clã. cũ ibi no ta. Ange.

Tutor an teneat cauere de rato.

Procuratores satisdãt nõ autẽ patres orphanotrophi.

[a] Põt. l. debet pro qua Inter prationa Mand. in proœ. Gl. Facul. in vet. debe-nt sic Ʒ debet pro põt, vt per eundem ibidem ↄ.

Defendit quilibet etiã sine mãdato.

Iudicatũ solui tres clausulas habet.

Et adde huiusmodi satisdationis effectũ esse, vt ꝓcurator ꝑcise cogat ad defendendum dominũ & iudicium suscipiendum. l. filiusfa. §. fi. ff. de ꝓcu. Item vt domini morte nõ finiat mãdatũ: vt l. si defunct[9]. ff. de ꝓcur.

a Regia vrbe. Scilicet Conſtantinopolitana. vel dic de veteri Roma. Accur.

b Caput. C. de veteri iure enuc. l. 1. §. nulla. & §. ſed & ſiquæ leges.

c Sequi. Imò nõ vr̃ inſpiciẽdũ, qđ ibi fiat: ſed qđ fieri debeat: vt ff. de offi. pſi. l. ſed licet. q̃ eſt ꝯ. Sed hęc ẽ intelligenda. qñ ex certa ſcia eſt conſuetudo, vel lex: nõ p errorẽ: vt ibi. & facit ad hãc ff. de le. & ſenatuſc. l. de quibus. Accur. ADDITIO. Hoc verũ, qñ lex tollit cõſuetudinẽ, aliàs vnaquæq; ciuitas abundat in ſenſu ſuo. & ſic obſeruare debet ſuã cõſuetudinẽ: & ex gñali pricipis pmiſſu inducere põt particulares ꝯſuetudines ẽt ꝯ leges, q̃b. ſtare dẽt: vt hr̃ in §. ex non ſcripto. ſ. de iu. na. gẽ. & ci. Quærõ tñ an in fideiuſſorẽ de iudicato ſoluendo fiat executio ſine nouo pceſſu. Et cõiter doc. dicunt q̃ ſic: vt in l. fi. C. de vſu. rei iud. & Bart. in l. j. ff. iu. ſol. per tex. in d. l. fi. vbi dr̃ ſtatim: q̃a dicto ſtatim, Iportat ſummariã cognitionẽ ſine ordĩe iudiciario, vt l. mométanea. C. vñ vi. dic vt in dictis iu tib. latius p doc. Ang.

Omnes ciuitates debent ſequi conſuetudinem ciuitatis Romanæ.

Quam formã non ſolũ i hac regia vrbe, a ſed ẽt in oĩb. noſtris prouincijs (& ſi pp imperitiã aliter forte celebratur) obtinere cenſemus: cũ neceſſe ſit, oẽs ꝓuincias caput b omniũ noſtrarum ciuitatum, ideſt, hanc regiam vrbem, eiuſq; obſeruantiam ſequi. c

TITVLVS XII.

DE PERPETVIS ET tẽporalibus actionibus, & q̃ ad hr̃des & in hæredes tranſeunt.

Quæcunque à iure ciuili inſtituta fuerunt actiones olim quidẽ perpetuæ erãt hodie verò certis ſunt finibus limitatæ: prætoriæ aũt ſi pœnales exiſtant, anno permuntur, dempta furti manifeſti actione: ſin rei perſecutoriæ ſunt, perpetuò dantur.

HOc loco admonẽdi ſum9, eas qdẽ actiones q̃ ex lege, d Senatusve cõſulto, e ſiue ex ſacris ꝯſtõnib. f ꝓficiſcunt, ppetuò † ſolere antiqtus cõpetere, donec ſacrę ꝯſtõnes tã i rẽ, quã i pſonã actionib. certos fines dederũt. Eas g verò q̃ ex ꝓpria p̃toris iuriſdictione pendent, plerunq; h

DE PERPETVIS &c.

Cõtinuatio. *Quia de actionibus eſt dictum: & quædam ſunt perpetuæ, & quædã non, ideo de his ponit: vt inf. eo. in prin. Item, quia quædã tranſitoria ſunt hæredibus, et contra hæredes: & de his ponit inf. eo. §. non autem Accur.*

ADDITIO. Sed melius reſideret iſte ti. Immediatè poſt tit. de actionibus, quia cõtinuatur à remotis nimium: cum non ſimus in prin. libri.

Diuiſio. HOc loco. Totus iſte tit. diuidit in tres partes. Pºio ponit regulã & exceptionem, ſ. quæ actiones ſunt perpetuæ. Secundo ponit regulam & exceptionem, ſ. quæ actiones ſunt tranſitoriæ ad hæredes. Tertio ponit nouum caſum. Secunda ibi, non autẽ omnes. Tertia ibi, ſupeſt.

CASVS. Scire debetis (dicit Iuſti.) q̃ q̃dã actiones erant olim prepetuę, hoc eſt, ſine tpis præfinitione durabãt: ſed hodie quædã ſunt perpetuæ, i. duratiuæ vſq. ad tẽpus à ſacris conſtitutionib. conſtitutum, hoc eſt, vſque ad triginta annos: cuiuſmodi ſunt illæ actiones. quæ deſcendunt à legib. & à ſacris conſtitutionibus Imperatorum. & ſenatuſ. ſed prætoriæ regulariter loquendo, & olim erant, & hodie ſunt annales: quia prætoris imperium & olim erat & etiam hodie eſt annale, & hoc dicit. Et caue tibi: quia pp hoc quod dicit litera, donec ſacræ cõſtitutiones tam in rem, quã in pſonam &c. nõ vult innuere. q̃ actiones in rẽ ſolæ erant perpetuæ: ſed hoc ideo dicit, quia tam in realibus quã in perſonalibus dederunt ſacræ conſtitutiones fines certos. & ſum in vet. Aliqñ. Sup. proxi. §. dixit Iuſti. q̃ plerumque ſunt annales prætoriæ actiones. Sed dic, quare dicitis vos, plerũq;. Et rñ. ideo, quia non oẽs p̃torias act. annales ſunt: ſed aliqñ ppetuę: hoc eſt vſq; ad tẽ nẽ ſacris conſtitutionib. ꝯſtitutũ duratiuæ: vt patet in bo. poſ. hæreditatis petitione. q̃ daſ ſuccedenti de iure p̃torio. Hæc. n. eſt ptoria & tñ ppetua, & idẽ i fideicõmiſſarijs: quia bo. poſ. aũt hr̃des de iure p̃torio: fideicõmiſſarij vero ſunt vtiles loco hæredũ: vnde cõiunctos immediatè vnum poſt aliũ habetis iſtos ti. l ff. vet. Similiter in pęnalib. & pętorijs q̃dã act. reperiuntur ppetuæ: vt act. furti manifeſti, q̃ à p̃toris iuriſdictione deſcendit. Abſurdum .n. videbatur actionẽ ita famoſam anno finiri. hoc dicit.

d Ex lege xij. tabul. vt fa. erci. vt ff. fam. erci. l. 1. Item noxali de pauperie: vt ſ. ſi quadr. pauper. fe. di. in pri. & ff. ſi quadr. paup. fec. di. l. 1.

e Senatusve conſulto. Vt hęreditatis petitio: vt ff. de pet. hę re. l. itẽ veniũt. §. pri die. & C. de peti. hæ. l. fi. in prin. Item ſi quis clauum de naui abſtulerit, cuius cauſa tota nauis perijt: vt ff. de incen. rui. nau. l. 3. § ſenatuſc.

f Conſtitutionib. Vt condic. ex lege. q̃ datur ex ꝯſtitutionib. quibuſlibet poſt 12. tab. cõſtitutis: vt ff. de cõdic. ex lege. l. vnica. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. quod ex his. & C. de do l. ſiquis argentum § fi. & ſ. de act. §. tripli. vel ex quacunq; alia parte iuris, vt plebiſcito: vt patet i l. Aqui. vt ſ. de leg. Aqui. § cæterũ & ff. ad leg. Aqui. l. 1. Nam quinq; ſunt partes iuris p̃ter p̃toriũ. vt ſ. de iu. na. § conſtat. & totũ eſt ius ciuile: vt ff. de iu. & iu. l. ius aũt ciuile. & actiones ex eo deſcendentes ſunt ppetuæ, vt hic dicit. i. ſine p̃finitione tpis, ſm antiqua tpa, ſed ſacræ conſtitutiones in perſonalib. metas impoſuerunt xxx. an. vt C. de pſc. 30. vel 40 an. l. ſicut. & l. oẽs. & C. qui. non obij. lon. temp. præſcr. l. neq; & C. de ann. exce. l. 1. & de conſti. pe. l. 2. in realib. aũt imponit meta p conſtitutiones in reb. mobil. trium ann. in immob. x. ann. inter præſentes. xx. inter abſentes: & hoc qñ tit. habet poſſeſſor: aliàs 30. ann. vt C de vſuc. transfor. l. 1. & ſ de vſuc. §. 1. ſ In hypothecaria ẽt, q̃ eſt in rẽ, certa ſtatuunt tpa vel x. vel 20. vel 30. vel 40. an. vt C. ſi ad uer. exe. l. diuturnũ. & C. de pręſcr. 30. an. l. cũ notiſſimi, & de anna. exce. l. 1. Sed quõ erat ppetua rei vẽdicatio. ſm antiqua tpa: imò tẽporaliſſima: vt ſ. de vſu. in prin. Rñ. q̃ hic dicit. q̃ erant perpetuæ. ſ. ꝑſonales. ſed meta impoſitos tã in realibus, q̃ in perſonalibus. Item caue tibi: quia duæ perſonales ſunt ciuiles. quæ durant per annũ tantum: vna iniuriarum. quæ deſcendit ex leg. Cor. vt C. de iniur. l. ſi nõ conuicij. in fi. Alia quæ datur ex l. Iul. repe. vndadatum: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. 2.

g Eas. Scilicet pœnales, & tunc non eſt neceſſe, plerunque: vel ſi habet plerunq;, expone, vt j. Acc.

h Plerunq;. Hoc dicit, pp prætorias rei perſecutorias. quę perpetuę ſunt: niſi in reſciſſoria, q̃ annalis eſt: quia ꝯ ius ciuile datur: vt ff. de act. & obli. in l. honora-

† De hoc verbo perpetuò quot modis accipiaſ, vide gl. x. q. 2. c. ea. n. §. perpetua. & p Mandoſ. in ſu perſcript. Gl. Facul. in ver. ad ppetuã, & in §. volẽtes, I verſ. ppetuò.

Actiones ex quinq; partib. iuris deſcendẽtes, ſũt ciuiles & ppetuæ.

Actiones reales q̃ꝫ to tempore durãt.

ſ Et nota, q̃ vltra titulũ requiritur ẽt poſſeſſio: nam ſine poſſeſſiõe nõ Ichoaſ vſucapio. l. ſine poſ ſeſſione. ff. de vſucap. licet aliqñ inchoata trahaſ ad fi. vt l. cũ piũ. ff. de vſuc. coniuncta l. 2. §. Sequo la. ff. ſiqs teſt. li. eẽe iuſ. fu An ge.

Prætoriæ rei pſecutoriç ſũt ppetuæ.

Prætoriæ pœnales ſunt annales.

honorarijs. §. sed eum rescissa & ī. de ac. §. rursus. & ȷ. eod. §. Item nisi in redhibitorijs, quę dantur ad tē pus, licet rei sint persecutoriæ. vt ff. de ædi. l. sciendum. §. si. quia dantur cōtra id. in quod conuenerūt contrahentes. Item fallit dicta regula. ff. quod fal. tuto. ant. l. huius actionis. §. has actiones, & q̄ in frand. cred. l. ait prætor. §. si debitorem. versi. annus. C. de do. l. fi. & ff. de eo per quē fac. est. l. j. §. pen. Si autē sūt pœnales ꝓ torię. locū habet qd̄ hic dicit̄, vt sint annales, siue pęnales ex vtraq; parte, siue ex altera tantū: vt ff. de cal. l. 1. & de i l^9 voc. l. pe. & ff. de alien. indi. mu. l. vł post annum. Accur.

ADDITIO.

Sed sm Angel. illa est pœnalis ex vna parte tantū: & ideo nō videt̄ bene excipi. Sed Bar. in l. 1 honorarijs. ff. de ac. & obli. cōcludit, q omnes rei persecutoriæ ex vtraq; parte sunt perpetuæ. Ex parte āt actoris rei persecutoriæ, & ex parte rei pœnales: finiuntur anno.

intra annum [a] viuere. Nā & ipsius prætoris intra annū erat Imperium. aliquando [b] tamen & in perpetuū extēdunt̄: idest, vsq; ad finē ex constitutionibus [c] īntroductū: quales sunt eæ, quas bonorum possessori, [d] cæterisq;, qui hęredis loco sunt, [e] accōmodat. Furti quoq; manifesti actio, quamuis ex ipsius prętoris iurisdictione proficiscatur: [f] tamen ꝑpetuò datur. absurdum enim esse existimauit [g] anno eam terminari.

Ex maleficijs pœnales actiones quamuis contra hæredes, non dantur, hæredibus tamen offensis dantur, excepta actione iniuriarum: actiones autē ex cōtra[l]tu dolo inito, aduersū hæredes (si nihil ex eo ad eos perueniret) minime competunt. Omnes tamen pœnales actiones, lite contestata contra hæredes transeunt.

Non autem [h] omnes actiones, quæ in aliquem aut ipso iure [i] cōpetūt, aut à prætore dantur: & in hæredem ęquè competūt, aut dari solēt. [k] Est enim certissima iuris regula: Ex maleficijs [l] † pœnales actiones ī hæredē rei nō cōpetere: [m] veluti furti, vi bonorū raptorum, iniuriarū, dāni iniurię. [n] Sed hr̄dib^9 [o] hmōi actiones competunt, nec denegantur, excepta iniuriarum actione, [p] & siqua alia similis in-

[a] Intra annum. s. vtilem. Nam de talibus annis prętores loquebant̄: vt patet. ff. de vi & vi arma l. j. §. qd̄ autē ait prętor versi. annus. & ff. de ædi l. edi. l. sciendū. §. fi. nisi in casu, vbi est iutilis ad sui principiū: sed continuus ad sui processum. vt ff. de cal. l. ann^9.

[b] Aliquando. Ecce quare dicit plerunque.

[c] Constitutionibus. De quibus dixit ī. eo. in princ.

[d] Bonorum possessori. Idest, cuilibet possessori, qui vult succedere de iure prætorio, qui habet hæreditatis petitionem bonorum possessoriā: de qua habes ff. de poss. hęre. pe. per totum. Accur.

[e] Hæredis loco sunt. Vt quibus restituta est hęreditas ꝑ fideicōmissum: quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria, de qua habes ff de fideicōmiss. hęred. peti. per totum. Et hę duę sunt rei persecutoriæ. Accur.

[f] Proficiscatur. Nota actionem furti manifesti esse prętoriam: sed nō manifesti est ciuilis: vt ī de act. §. sunt autem Accr.

[g] Existimauit. Scilicet. prætor. & idem in qualibet pœnali in eo, quod peruenit ad delinquentē: vt ff. de vi & vi ar. l. j. in prin. & ff. de do l. Sabinus.

Nō aūt oēs. CASVS. Expediuit iam dn̄s Iusti. primā partē tit. modo īcipit tractare de scdā parte. dicēs. Non aūt oēs &c. vnde quęsiui, verū oēs actiōes dant̄ hæredibus, & in hæredes? & rn̄ q nō. Certissima est enim regula iuris. q̄ dicit ex maleficio actiones ī hr̄des nō cōpetere: huiusmodi sunt actio furti, vi bo rap. iniuriarū. damni iniuriæ. quod itelligitur non conte. cōtra defunctū: etiā si ad hæredes furtū peruenerit per maleficiū. & possem cū isto. §. cōiungere illū §. pœnales actiones &c dicēdo, q pœnales act. descendētes ex maleficio lit. cōt. cū defuncto competūt vel dant̄ hęredib. eorū. q maleficiū passi sunt excepta actiōe iniuriarū, & siqua alia similis ī- hæredes transeunt. hoc dicit. Franc.

[h] Non autem. Hic ponit diuisionē, q aliæ sunt transitoriæ. aliæ nō: sed superior fuit, q aliæ erant perpetuæ, aliæ non: vt ī eo in prin.

[i] Ipso iure Scilicet, ciuili.

[k] Dari solent. Scilicet iure prætorio. Accur.

[l] Ex maleficijs. s. priuatis, vt subijcit in exemplis, & subaudi, vł quasi maleficijs: vt ī. de obl. ex quasi de li. § fi. ‡ Quid in publicis de quibus tractat̄ de publi. iud. Respō. idem, & plus: quia etiā lite contestata non transeunt cōtra hæredes: vt ff. de actu. l. ex iudiciorū nisi in quinq; casibus Primus est leg. Iul. maie. in duobus capitulis tantū ei^9 legis: vt ff ad le. Iul. maie l. fi. Secūdus est crimē hæresis: vt C. de Apostat. l. ij. & l. apostatarū. in fi. Tertius est crimen repetundarū. Quartus est de residuis Quintus peculatus crimen: vt ff. ad legem Iul. pec. l. fin.

[m] Non competere. Nisi lis fuerit ‡ cōte. vt ȷ. eod. §. pęnales. & ff. đ acc. l. ex iudiciorū. l fi. Itē nisi aliqd ad hæredē peruenerit, tūc. n. tenet̄: vt ff. de cal. l. 1 hæredē, & ff qd̄ met. cau. l. videam^9 In duob^9 tn̄ casib^9 est ꝯ: vt in act vi bo rap. q̄ nō datur in hr̄dē, licet ad hr̄dē aliqd peruenerit: sed furtiua dat̄ ꝯdictio: vt ff. vi bo. ra. l. 2. §. fi. Itē in interdicto vn̄ vi: qd̄ nō dat̄ in hæredē: sed i factū actio: vt ff. de vi ar. l. ij. §. fin.

[n] Damni iniuriæ. Legis. Aquiliæ actio.

[o] Sed hæredibus. Idest, hæredibus eorum, qui passi sunt hæc maleficia.

[p] Iniuriarum actione. Nam hęc non datur hæredi nisi lis contestetur: hoc ideo, quia nō est in bonis nostris ante lit. contest. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. j. & l. iniuriarum. j. in prin. in glo. ij. Est & alia ratio: qa nihil mihi de patrimonio abest, nec reo adest: vt ff. de col. bo. l. cū emancipati. § emancipat^9. Sūt & alię similes ei, vt subijcit ī q b^9 nec actori aliquid de pa-

Aliquando tn̄. Quia propter quandā generalitatē, quā vidistis modo in §. ꝓcedenti (vidistis eñ q certissima iuris regula est, q̄ dicit ex maleficio pœnales act. in hæredē nō competere, & habetis regulā istā. ff. de pri. delict.) videbat̄ à contrario sensu, q omnes act. quæ nō sunt pęnales ex maleficio dētur in hęredes: & sic oēs actiones ex ꝯtractu prouenientes dentur cōtra hæredes: ideo cōtra generalitatem istā sumptā à cōtrario sensu ex ista regula loquit̄ li tera ista, & dicit: Aliquando tn̄mē actio ex cōtractu nō dat̄ ꝯtra hæredē: vt puta si dolose versatus fuerit testator i cōtractu: & ex dolo testatoris ad hęredē res nō peruenerit. Et sm̄ in vers. Pœnales autem. Supra vidistis, q certissima est iuris regula, quæ dicit, quod ex maleficio petentis pœnales actiōes, de quibus supra dixit, si ab illis principalibus ꝓuis in eis lis fuerit cōtest. hæredibus dant̄: & in

cus si cō- mittēdo vt l. 4. §. fi. ff. d dā. infect. vt dic vt ibi per Bart. & Ang.

‡ Hue in fetto, q de iu. ca- no. & ida lieus, & i contracet b^9 fine ad hæredem quid per- uenerit, si ue non ꝑ uenerit, si ue cū de- fūcto fue rit lis cō- te. fine mi nimè, sē- per hæres tenet̄ in solidum. xvj. quęs. vij. ca. si epm. & 7. qō. ij. ca. epos. vbi glossa hāc decisionē ponit. & đ sepul. c. fi. & Inn. ca. ex literis. de rap. vnde infert̄ hæredem vsurarij defuncti ad restitutionē vsurarū teneri: vt in c. tua nos. đ vsur. & no. i ca. j. de vsur. li. vj.

Actiones ex maleficio i duob^9 casibus trāseūt in hæredes.

Iniuriarū actio non datur hæredi ratione duplici.

Iniuriarū actio aliquas habet similes conuenientias.

† Ex contractu aūt pęnales à ctiones etiā in hæredem dātur l. vlt. ff. de nau tico fœnore.

Actionis duplex diuisio.

‡ Dic q est verum i quasi delicto omittendo cōmisso, se-

trimonio abest, nec reo aliquid adest: vnde idē iuris est, quod & in ista. vt est actio in factū, quæ datur ꝯ libertū vocantē patronū in ius sine venia, in L. aureos. vel in filiū vocātē patrē: vt j. de pœ. reme. li. §. fi. & ff. de in ius voc. l. pe. Idē in popularibus actionibus: vt siqs habeat positum, vel suspensum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. si vero. §. q autē. Quidam dicūt idē de actione in factū de calūniatorib⁹: vt ff de ca. l. hæc actio. Sed certè ibi alia est ratio: quia habet cōdictionē ob turpē cau. vt ibi dicitur. Itē quia abest ibi aliquid actori, & adest aliqd reo: vnde non est similis §. dict.

lite cōtest. vt ff de ope. li. l. si operarū iudicio. Secūdus in patre repetente dotē filiæ, quæ à viro diuerterat, si decedat patre extraneo hærede relicto, etiam lite contest. vt C. de rei vxor. act. l. vnica. §. videamus.

ADDITIO. Nā eo ipso q mater morit, vel alter filia efficit sui iuris, statī actio consolidatur in filiam: vt d. §. videamus. licet pater fuerit litē cōtestatus. & sic propter hoc non facit transitum in suum hæredem. & sic est speciale in dote: quia est proprium patrimonium filiæ: vt l. 3. § sed verū. in fi ff. de mino. & facit l. Pomponius Philadelphus ff famil. er cifcun. Ang.

ueniatur. a Aliquando tñ ēt ex cōtractu b actio c contra hæredem non competit: veluti cùm testator dolosè d versatus sit, & ad heredem e eius nihil ex eo dolo peruenit. Penales autem actiones, quas supra diximus, f si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ: g & hæredibus dantur, h & contra heredes transeunt. i

Si pendente adhuc iudicio reus satisfecerit, ab obseruatione iudicij absoluendus est.

Superest, k vt admoneamus, q si ante rem iudicatam is, cum quo actū est, satisfaciat actori: officio iudicis cōuenit eū absoluere: l licet in ea cā fuisset iudicij accipiendi tēpore, vt damnari deberet: & hoc est, q antea vulgò dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.

TITVLVS XIIII.

DE EXCEPTIONIBVS.

Institutæ idcirco fuerunt exceptiones, vt qui ipso iure obnoxij sunt, iniquas petitorū actiones excludat: quod exemplis aperitur.

SEQVITVR, vt de exceptionibus dispiciamus. Compa-

a Inueniatur. Hic continuatur ille §. qui est j. eod. §. pœnales.

b Etiam ex contractu. Non solum ex delicto. Accur.

Dolus aliqñ dat cām contractui, aliqñ incidit in cōtractum.

c Actio. s. de dolo nata propter dolū adhibitū in contrahendo. Nam si dedit dolus causam cōtractui, non agit actione ex cōtractu, cum nullus sit: sed de dolo. vt hic & ff. de do. l. eleganter. in prin. Si enim esset incidens: ageretur actione ex eo ꝯtu, vt purgaretur dolus: vt ff de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & daretur in hæredes: vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Vel pone casum, q dolus fuit incidens vel superueniēs: & remanet ꝯtus: & non agitur ꝯ hæredē nisi peruenerit aliquid ad eū: vt in actiōe depositi, quæ datur in duplum ꝯ eum, qui dolum commisit in deposito causa tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij: sed in herede non datur in duplū de dolo defuncti, licet in simplum detur: vt ff. depo. l. 1. Itē quelis est actio in factū, quæ datur ꝯ agrimensorem: nō autem aduersus hæredē: vt ff. si mē. fal. mo. di. l. 3. pen. Itē in actione ex stipulatu iudicio sisti, in eo, q erat conuentus iniuriarū: vt ff. si quis cau. l. si eū. §. iniuriarum. Idē est in actione tributoria: vt ff. de tri. l. illud. §. fi. & de his casibus loquitur hic §. cū dixit ex ꝯtu in hæredem non dari qñq;. Aliàs autem ex ꝯctu agitur ꝯ hæredem, & de dolo defuncti regulariter: vt ff. de act. & obli. l. ex ꝯtibus. & l. ex deposit. quæ sunt huic contrariæ. & hanc specialitatem, si vis tenere primam opinionem, denotat hæc litera cū dicit, Aliquando tamen &c.

Actio depositi dec in duplū in quatuor casib⁹, nō tamen in heredem. Actiones ex cōtractu descēdētes quę non danť in hedes.

d Dolosè. Dolo dante causam ꝯtui. Vel dic incidenti, vel superuenienti, vt modo diximus. Acc.

e Ad hæredem. Sed si superuenisset actio in factū perpetuo contra hæredem, & contra defunctum daretur: vt ff. de dolo l. itaque. Sed de dolo olim intra annum vtilem, hodie intra biennium continuū datur: vt C. de do. l. fi.

f Diximus. s. eo. § nos autem omnes Acc.

g Contestatæ. Imò vt dentur hæredi, sola præparatio sufficit: vt ff. de inoff. test. l. posthumus. §. fi. los. Vel sine præparatione datur querela hæredi hodie.

Operæ liberto impositę nō trāseūt ad hęre. s ex traneum.

h Datur. Nisi in duobus casibus. Primus, cū agitur ad operas cōtra libertū. & moritur patronus extraneo hærede relicto: ad quē non transeunt operæ. &

i Transeunt. Nisi in duobus casibus. Primus in actione de dolo C. de do. l. fi. Secūdus in retractatione alicuius l servitutem vel libertatē aut. qui per collusionem pronuntiatus fuerat ingenu⁹: vt ff. ne de statu defun. l. 1. §. sed interdum.

Superest. CASVS. Ostā. quæ iam d [illegible] prin. tit. vsque nunc, in duobus cōsistunt, s. in vita. & trāsitu actionum. Modo vult dicere de officio iudicis. & partum deficit, quod non posuit hūc totū ti. de off. iud. sed residuum seruat vsq; ad ti. spec ... de of. iud. Dicit ergo Insti. Volo, q vos sciatis, q si iste qui conuenitur, ante condemnationē satisfaciat, of. iud. cōuenit eum absoluere, licet eras talis, qui debebas cōdēnari. Et licet istud iudiciū de sui natura debebat esse condemnatoriū, per solutionem tñ ante condēnationē factā fit absolutorium. & hoc est, quod vulgo dicitur, omnia iudicia esse absolutoria Fran.

k Superest. Hęc de vita. & transitu actionū secundū quod in titulo promisit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit: quod cum exponere debeat, iā pauca, vt modicum respiret, delibat. nā conceptū sermonem quis retinere potest? quia igitur iam concepit in animo tractare de offic. iud. quomodo poterit tacere, quin dicat aliqui thic?

l Absolutè. Scilicet ab obseruatione iudicij. nam principalis causa est sublata soluto nunc: vt s. quibus mod. tol. obl. in princ. Acc.

Cōtinuatio.

DE EXCEPTIONIBVS.

Quia exceptio tenet vicem actionis, vt ff de excep. l. 1. ideo post actiones ponit de exceptionibus. Vel quia de armis actorum vidimus, & de reorū armis videndum est: ideo dicit, vt sequitur. Accur.

Ofs. nā cōtrouersia cōstat ex intentiōe actoris, & depulsione rei. Hic quoniā tou⁹ causæ sta t⁹. de qua re vide Quintilianū. li. 3. c. 6.

SEquitur. Totus iste tit. diuidit in quinq; partes principales. Primo cōtinuat ad precedentia titulū. Secūdo ponit cām quare fuerūt exceptiones inuētæ. Tertio id demōstrat p exēpla, tā in actionib. realib⁹, quam in personalibus. Quarto ponit duplicē, vel potius triplicē diuisionē exceptionū. Quinto id exēplificat. Secūda ibi. Cōparatę sunt. Tertia ibi. Verbi gratia. Quarta ibi in § appellant vel potius l §. alioq. ex quā multis. Quinta ibi, Perpetuę. & peremptor. ę.

Diuisio.

Casus

CASVS. Viso de actionib⁹, sequit(dicit Iust.) vt de exceptionibus videam⁹. Et domine Iust. pro Deo Instruatis nos cōpetēter materiā de exceptionibus. Frater, dicit ipse, scire debes, quòd inuentę sunt, seu institutæ exceptiones ad defensionē reorū: sunt em̄ arma reorum Frequēter enim cōtingit. q actio cōpetēs actori, prima facie iusta videt: iniquū tñ esset reū condemnare. vt puta, si metu coact⁹, aliqd promisit: & ideo datur reo contra actorem exceptio de dolo, vel exceptio, qd metus cau Omnis enim exceptio adinuenta fuit ad actionem impugnandā. h.d. Fran. de Aret.

ratæ a autem sunt exceptiones defendendorū eorū b gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit: c tamen iniqua sit aduersus eum, cū quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, d aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti e quod nō debueras promittere: palàm est, iure ciuili te obligatum eē: f & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax g est: sed iniquū h est te cōdemnari. Ideoq; datur tibi exceptio, Quod metus causa: i aut Doli k mali, aut in factum, l cōposita ad impugnandam actionem.

Qui futuræ numerationis spe mutuum recepisse scriptis fassus fuit, exceptione non numeratæ pecuniæ tutus est.

Idem iuris est, siqs quasi credēdi causa pecuniā à te stipulatus fuerit, neq; numerauerit. Nam eā pecuniam à te petere posse eum, certum est. dare n. te oportet, cùm ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te cōdemnari: placet exceptione pecuniæ nō numeratæ te defendi debere. Cuius tēpora nos (sm qd̄ iā superioribus libris scriptū est m) cōstitutione n nr̄a coarctauimus.

Si debitori creditor non petere pactus fuerit, ex pacto præcedens obligatio perimitur, sed pacti conuenti exceptio aduersus creditorem agentem paratur.

Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, o nihilominus obligatus manet: quia pacto cōuento obligationes nō omnino p dissoluūtur: qua de cā efficax est aduersus eum actio, quam actor intendit, si apparet q eū dare oportere. Sed iniquū est contra pactionem eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

Qui iureiurādo delato se nihil debere asseruit, ipso iure liberatus non est, sed exceptione iurisiurandi munitus, æque siquis in rem conuentus, rem petitam suam esse iurauerit, nō propterea actor dominus esse desinit, verū exceptio iurisiurādi sibi postea vendicanti obstabit.

a Cōparatæ Aliàs Inuentæ Accursi.

b Eorum. Scilicet reorum. Nam ipsi sunt, cum quib⁹ agitur: vt ff. de iureiu. l. j. in pri. & i §. eo.

c Iusta sit. Prima facie.

d Dolo inductus. Hoc est in strictis iudicijs. I bonæ fidei autē iudicijs ipso iure non tenet cōtractus. ff. de do. l. & elegāter. in pri. Accur.

ADDITIO. Hoc verum in odiū dolosi, sed tn̄ sui p̄iudicium tenet cōtractus. & ex eo potest conueniri, nisi lea resistat actui: quia tūc ex neutra parte datur actio: vt est glo. in l. à diuo Pio. ff. de rit. nup. In gl. ij. & Bald. in l. j. C. plus val. quod agi. Angel.

e Pomisisti. Credent te debere, cū nō deberes: vt hic. & ff. de excep do. l. ij. §. circa.

f Obligatū esse. s. inspecto iuris rigore: de æquitate obligatus non es: vt ff. de li cau l. vel obligat⁹ est. §. obligatū. & ff. de ver. sig. l. si. creditor quæ sunt ꝯtra.

g Efficax est. scilicet, In sui substantia. Nam ciuiliter, & naturaliter est obligatus, & purè: sed non est efficax, quantum ad opem exactionis. Vel dic, efficax est inspecto genere, nam prima facie cōdemnandus videt. sed inspecta qualitate, quia fit dolo facta, vel metu, vel simili causa impediat, est inefficax. & ita expone in sequentibus.

h Iniquum. No q contra iniquitatem, & sic econtra ex æquitate datur reo exce. l. qui æquitate. ff. de do. ma. exce. Angel.

i Metus causa. Hoc quādo metu fuit cōpulsus.

k Doli. Hoc quando inductus fuit per dolum.

l In factum. Redde singula singulis, propositis casibus, sedm Ioā. Sed nōne hoc tertio casu, s. qn̄ per errorē promisit, dat doli exceptio? Certè sic: vt ff. de do. ma. exce. l. ij. §. circa. Qua re dic, q hæc actio i factū est proponenda in subsidium doli exceptionis. s. cōtra patronum & parentem, cōtra quos tur pes exceptiones nō opponūtur: vt ff. de do. ma. exce. l. apud Celsum. §. aduers⁹. & ita hic accipitur. Accur.

Idem Iuris. CASVS. Iā dixi vobis vnū exemplū, in quo videtur æquum prima facie, vt actor debeat obtinere. iniquum tamen inspecta psona rei: quia competēti exceptione potest se defendere. Et de hoc eodē recito vobis hic aliud exēplum, scilicet de eo, q causa credendi pecuniam, stipulatus est pecuniam sibi reddi: & postea pecuniā non numerauit. Vnde si agat stipulator competit promissori exceptio non numeratæ pecuniæ. h. d. Franc. de Aret.

m Scriptum est. s. de lit. obli.

n Cōstitutione. Vt C. de nō numerata pecunia. l. in cōtractibus.

Præterea si debitor. CASVS. Iam vidistis duo exempla in quibus prima facie æquum videt, q actor debeat obtinere: iniquum tamen videt inspecta persona rei: qui cōpetenti exce. se defendere potest. Modo ponit tertium exēplum, puta cū creditor fecerit debitori pactum de non petendo, sicut patet in litera.

o Peteretur. No. q pactum de non petendo tria operatur Nam tollit naturalē ipso iure: vt ff. de so. l. Stichum. § naturalis. Item elidit ciuilē: vt in hoc §. Itē obligat naturaliter paciscentem non petere. Nā & aliàs qs est obligatus naturaliter aliquid nō facere: vt nō facere furtū: vt i. de obli quę ex deli. nas. §. j.

p Non omnino. Quia non ciuilis, sed naturalis tantum: vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. In casib⁹ tamen & ipso iure vtrunque tollit pactū: vt in maleficijs factis, siquis paciscatur, ne agat. Item in pignore remisso per pactum: vt ff. eo. l. si tibi. §. quędam actiones. & §. de pignore.

q Si apparet. Oratio posita loco actionis, sedm P. Sed scdm Ioā. cōtra: vt diximus i. de act. §. sic itaque. Accur.

Sed sm Ange. iste text. non facit ad ppositū: qa loquitur qn̄ stipulatio fit sine causa, hic vero secus.

Quis autē metus in hoc requiratur, habes ex l. metum. cū multis alijs seq. ff. qd me. causa. nēpe q sit vel mortis vel cor poris cruciatus. Et adde q si post metum cessantē soluat quis, nō posset repetere, quoniam solutio illa vt spontè facta p̄cludit viā eum actionis, cū metus exceptioni. Secus tamē foret si solutio tēporis metus durātis, qui pmissionis tempore fuit. vt. l. ij. & ibidē p Barto. C. quod me. cau.

Pactum de non petēdo tres habet effectus.

Nota tū quod qui remittit actiones ex maleficio, nō videt remittere dānū vel interesse, vt p Dn. Bar Bald. & Angel. in §. quædā. vel i gl. alleg. vbi etiam vide, an per remissio nē ininitiarū factam i foro pœnitētiali tollantur istæ actiones ex maleficijs.

Aequè, si debitor creditore deferente iurauerit, nihil se dare oportere: adhuc obligat⁹ pmanet. sed qa iniquũ ē, a de piurio qri: defendit̃ p exceptionē iurisiurādi. In ijs quoque actionib⁹, qb. i rē agitur, æq; necessariè sunt exceptiões: veluti, si petitore deferēte possessor iurauerit, eā rē suā esse, b & nihilominus petitor eādē rē vindicet. Licet.n. verū sit, qđ intendit: idest, rem eius esse, iniquum tñ est possessorē condemnari.

Absolutio rei cõuenti primenā obligationem minimè tollit: absolutio tamen rei iudicata exceptionem adquirit.

Itē si i iudicio tecū actū fuerit, c siue in rē, siue in personā: † nihilomin⁹ obligatio durat, d & iõ ipso iure de eade re postea aduersus te agi pōt: sed debes per exceptionē rei iudicatæ adiuuari.

Hac prior est exceptionum diuisio. vt quadā ciuiles sint, quadā pratoria.

Hęc exēpli cā retulisse sufficiat. Aliòq̃ q̄ ex multis varijsq; causis exceptiões necessariæ sint, ex latioribus Digestorū, seu Pandectarū libris intelligi pt. Quarū quædam ex legibus, e vel ex ijs, q̃ legis vicē obtinēt, f vel ex ipsius prætoris iurisdictione g substantiā capiunt.

Iam adest posterior exceptionum sectio: vt quadā perpetua, & peremptoria sint, quadam temporales, & dilatoria: perpetua, et peremptoria sunt, qua & semper locum habent & causam principalē perimūt: dilatoria verò sunt, qua ad tēpus nocent, et actionē in tempus differre solēt, vt exceptio pacti ne intra certum tempus petatur, et similes: qua olim ante tempus agenti opposita, actionem omnino consumebant: hodie verò duplum induciarum debitori tribuunt. item finito tempore non antea actor audiendus est, quàm expensas litis refuderit.

Appellantur autem exceptiones, aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ:

Æquè si debitor. CASVS. Iā vidistis tria exempla, in quibus prima facie videtur æquū, q̃ actor debeat obtinere, iniqua tamen videtur suspecta persona reis: qa cōpetenti except. se defendere potest. Hic ponit quartum exemplū de eodē: puta in excep. iurisiurādi, cum iuramentū delatum fuerit debitori à vero creditore: & ipse se nihil debere iurauerit: si agat actor cōtra reū, qui iurauerit: defendere se potest reus per exceptionem iurisiurandi, & sū in versi. in ijs quoq. actionib⁹ &c. in superiorib. habuistis, qualiter exceptiones opponuntur cōtra actiones personales. Modo intēdit tractare de exceptionibus, quæ opponūtur cōtra eos, qui agūt actionib⁹ realibus: vt si rē tāquā meam vendicem, dicēs rē meam esse, & verum dico: quia res mea est. tamen iniquū esset, quod ipse reus, q iurauit, condemnetur cōtra stylum sui iuramenti. h.d Franc.

Iuramentum ↄtra leges non est seruandum.

a Iniquū est. Hic no. simile. ff. de in li. iu. l. fine. & ff. de iureiuran. l. nam postea. §. iureiurando dato. & ff. de dona. l. nem suffi-cit. hoc tamen fallit, quoties est contra leges iuratum: quia nō seruetur sacramentū: vt in Authen. sceni, nō solū. §. nō enim, siquis. col. v. quæ est C. de nupt. Authen. quod eis. & ff. de iur. pat. l. adigere. C. de le. & consti. l. non dubium. in fin. Itē quando veritas aliàs per testimoniū pōt inueniri: vt C. de reb. cred. l. fi. Item quando defertur sacramētum à iudice: vt ff. de iureiu. l. admonēdi. aliàs autē obtinet, quod hic dicitur.

† Hanc comparationem i genere cōstare sed i speciali vtriusq; cōditiōe multū in esse discriminis, docet elegāter hoc loco Franc. Bald. quē omnino videas.

b Rem suam esse. Distinguitur tamē verū iuret suā te esse, vel petitoris nō esse: qa si iuret suā esse, dat̃ sibi actio. & exceptio. sed si iuret petitoris nō esse: nascetur sibi exceptio cōtra petitorē tantū: vt ff. de iureiu. l. sed & si possessori. j. & ij. rñ. ibi non enim.

Iuro rem meā esse, & iuro tuam nō esse, differunt.

Itē si in iudicio. CASVS. Adhuc pter exceptiones illas, de quibus supra dictū est. quædā alia est exceptio, per quā pōt reus se tueri: veluti, si verus debitor p suam iudicis fuerit absolutus sentētialiter. Licet enim per imperitiā verus debitor absoluat̃, naturaliter tamen manet debitor. sed contra creditorem agētem poterit se tueri excep rei iu. & hoc dicit. Sed quid est, quod hic dicit̃, quòd ex sola naturali obligatione possit agi? Frater, dicit iusti. ex sola naturali à principio nō agitur: sed quādo naturalis & ciuilis fuerint coniunctę à principio, si tollatur vna ipsarū, ipso iure ex altera potest agi, licet agenti obstet exceptio. Franc.

c Actum fuerit. Subaudi. & fueris absolutus, sicut hic innuit.

ADDITIO. Intelligas istum text cum ista glo. q reus fuit absolut⁹: vt j. patet. Ang.

d Obligatio durat. Scilicet, si primo erat obligatus. vnde si soluat, nō repetit cum debitū soluet: vt ff. de cōdi. inde. l. Iulianus. & l. iudex. Et caue tibi quia per iusiurādū, & p pactum naturalis tollitur obligatio. & remanet ciuilis. vt ff. de iure iu. l. fi. in prin. & ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. Sed per sententiam tollit̃ ciuilis. & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde l. Iulianus. Sed cum actionē inducat res iudicata, vbi nulla omnino erat: vt C. de reb. credi. l. actori. quare nō tollit vbi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit. & inducit ea, quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilē tollit & actionem (q̃ est de iure ciuili) inducit: vt ff. de origine iuris. l. 2. §. deinde ex his. Ea autem, quæ sunt iuris naturalis, nō tollit: vt obligationē naturalem: vt argu. ℸ. de legi. agn. tu. §. fi.

Obligatio naturalis tollitur p pactum: sed ciuilis p sententiā.

Sententia est de iure ciuili.

ADDITIO. Istā glo. intellige de iuramento voluntario, & sic delato à parte partis non autē de necessario: quia illud habet eandē vim, sicut res iudi. vt l. ij. ff. de iureiur.

e Ex legibus. Vt nequis cōueniatur, nisi coram suo iudice: vt C. de excep. l. fi.

f Legit vicem obtinent. Vt in senatuscōsultis: vt ℸ. tit. j. in princ. sicut & exceptio Macedoniani, & Velleiani: vt ff. ad Mace. & Velleia. per totum tit. Accu.

g Prætoris iurisdictione. Vt de dolo malo, & met⁹ causa: vt ff. de except. dol. per totum. Itē pacti: vt ff. de pact. l. iurisgentium. § prætor ait. Accur.

Appellātur. Diuidit̃ principaliter in tres partes. Primo ponit duplicē distinctionē exceptionū: quia quędā sunt perpetuę, & quædā tēporales. item quędam sunt peremptoriæ, & quædā dilatoriæ. Secūdo ponit exemplū cuiuslibet. Tertio ponit quā pœnam olim patiebat̃, & quā hodie patitur, qui pēdēte dilatiōe legali, vł data ab hoīe, añ dilationē finitā egerit. Scđa ibi, Perpetuę, & perēptoriæ. Tertia ibi, Aliòq.

Diuisio.

Cesus

Perpetuæ & peremptoriæ sunt, q̃ semper [a] agẽtib. obstant, & semper rẽ, de qua agiť, perimũt: qualis est exceptio doli mali, & qđ metus cã factũ est, & pacti cõuẽti, cũ ita cõuenerit, ne oĩno pecunia peteret. Tpales atq; dilatoriæ sunt, q̃ ad tp̃s nocent, & tẽporis dilationem tribuunt: qualis est pacti cõuenti, [b] cũ ita ɔuenerit, Ne intra certum tp̃s ageretur, veluti intra q̃nquẽniũ. Nã finito eo tp̃e, non impediť actor rẽ exequi. Ergo ij, quib. intra certũ tp̃s agere volẽtib. objicitur exceptio aut pacti cõuenti, [c] aut alia similis: [d] differre debẽt actionẽ, & post tẽpus agere. Ideo .n. & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur. Aliò qui si intra tẽpus egerint, obiectaq; sit exceptio: neque eo iudicio quicquam consequebantur, propter exceptionem: neque post tempus olim agere poterant, cũ temerè rem in iudicium deducebãt, & cõsumebant, qua ratione rẽ amittebant. [e]

Hodie, si actor plus petat tempore, siue pendente dilatione, reo induciæ duplicantur, et idem reo actor in expensis factis in causa damnabitur, antè quarũ refectionem super principali negotio audiẽtia denegabitur. Aret.

Hodie autem non ita strictè hoc procedere volumus, sed eum, qui ante tempus vel pactionis, vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianæ constitutioni [f] subiacere censemus: quam sacratissimus legislator de ijs, qui tempore plus petierint, protulit: † vt & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, [g] si cõtẽpserit, in duplum [h] habeãt ij, qui talem iniuriam [i] passi sint: & post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis acceperint: vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obseruare.

CASVS. Supra vidistis multa de exceptiõib. adhuc aũt circa nãm excep. scire debetis, q̃ q̃dam exceptiones dicunť ppetuæ & peremptoriæ: videlicet illæ q̃ semp agentib. obstant. & semp rem perimunt de qua agitur, sicut est exemplũ de excep. doli mali. & de excep. pacti cõuentu, q̃n conuenit, ne omnino pecunia peteretur. i. sine tpis pfinitione. & istud est quod semper dicunt canonistæ, ecclesiam debere semper testari. & sum in versic. Temporales. Tu vidisti exemplum de exceptionibus peremptorijs, modo videas exẽplum de temporalibus dilatorijs, quę & tempore nocent: vt puta si sit pactum factum de non petendo vsque ad tempus (& hic habes aliquid de materia plus petitionis.) Si .n. aliquis creditor debitori suo fecerit pactum de non petendo vsque ad quinquennium, propterea actionem suam non perdit, sed intra quinquennium olim suam causam perdebat: nec amplius agere poterat: sed non vult dominus Iustinia. q̃ hoc hodie ita strictè procedat, sed vult in casu isto, q̃ locum habeat cõstitutio Zenoniana, de qua facta est supra mentio de act. §. sed hæc quidem, scilicet quod debeant induciæ duplicari: & post quinquennium duplicatum adhuc non auditur nisi omnes expensas, quas reus in litem fecerit, eo q̃ præmaturè eum conuenerit, reo soluat. & hoc ideo constitutũ est vt tali pœna perterriti actores, tempora litium doceantur obseruare.

[a] Semper Idest, sine præfinitione tpis: vt ff de do. excep. l. purè §. ff. [1] ita tñ, si ante sñiam opponantur vt C. sent. rescin. nõ pos. l. peremptorias. nisi in septẽ casibus, in quibus etiã opponi possunt post sententiam: vt ratione ætatis: vt C. sen. rescin. non pos. l. peremptorias. & ff de mi. l. minor. xxv. an. omissam. item militis: vt C. de iu. & fa. igno. l. j. itẽ in Macedoniano, & Velleiano: vt ff. ad Maced. l. tametsi. itẽ in donatore qui opponit. vt conueniatur in quantũ facere potest, etiam post sentẽtiam: vt ff de re iudic. l. Nesennius. §. fina. Item exceptio falsi procuratoris: vt C. de procur. l. licet. Secus si contra personæ procuratoris opponať exceptio: vt quia sit miles, vel mulier. quia talis exceptio est dilatoria, vt j. §. præterea. Itẽ vbicunq; dicerem nullum fuisse iudicium, vt q̃a fit venalis sentẽtia, vel falsis testibus, vel instrumẽtis iudicata: vt C. quando prouoc. non est nec. l. venales. vel eum Iudea sit nõ suus: vt C. si à nõ comp. iu. per totũ. [2] Item si iniquè à iudice cõpulsus, sit eo tpe, quo compelli non debuit: vt ff. de fe. [3] j. Sed dilatoria opponiť ante litem contestatã: sed probať post quã actor monstrauerit, quod asseruerit: [4] vt C. de prob. l. exceptione. & C. de excep. l. siq dem. Secus in exceptione fori: quia an in litem contestatã opponi & probari debet secũdum quosdam: vt ff. eo. l. pen. Sed qd de exceptione non numeratæ pecuniæ, nunquid est perpetua vel tẽporalis? Rñd. quidã anomalam eam esse. Nos dicimus; quòd est temporalis biennij scilicet, vel triginta dierũ: vt j. de lib. obl. §. fi. & C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. j. & §. super cæteris. Sed in hoc potest dici anomala: quod cum aliàs probet, q̃ excipit, hic tamen non probat: vt C. de nõ nu. pec. l. si ex cautione tua. Item quare in exceptione nõ numeratæ dotis? & eodẽ mõ solue: vt C. de dot. cau. ñ nu. l. fi. & auth. ibi posita. itẽ qd de ea, quæ oppon. ĩ, vt quis ɔueniať in quantũ facere põt? Rñ. eam esse tpalẽ: quia p̃sumo, q̃ aliqua acquiret: & sic postea poterit soluere: vt C. ar. tu. l. si defuncttus. Nã nõ repetitur qđ soluit: licet facere non posset commodè: vt ff. de condi. indeb. l. nam & maritus, quod fieret si esset perpetua, cum sit fauorabilis: vt ff. de cõdi. indeb. l. qui exceptionem. Et circa hoc vide quod no. in l. i. C. de iur. & fac. igno.

[b] Pacti conuenti. Scilicet exceptio.

[c] Pacti conuenti Scilicet vsq; ad quinquennium.

[d] Alia similis. Veluti siquis stipuletur id, qđ in vtero est, vel fructus futuros, vel domum certo loco ædificari, vel cũ Romæ esset, Ephesi dari stipulatus est: vt ff. de ver. obli. l. interdum. secundũ Azo.

[e] Rem amittebant. Facit j. de act. §. siquis agens. & ff. de li. leg. l. non solũ. §. fi. & C. de iu. & fa. l. instas. li. x.

[f] Zenonianæ constitutioni. Scilicet Græcæ, cuius meminit j. de act. §. sed hęc quidem.

[g] Cõtinet quod die, vt modo dixi per l. interdum. ff. de verb. obli.

[h] In duplũ. Sed vř q̃ nullã patiatur pœnã: vt ff. de pet. hęr. l. q̃ si in diem. in prin. q̃ est huic ɔ̃. Sed dic illã correcti uel melius, speciale est ibi, quia ad hoc solum agebať: vt eodem iure penes agentẽ haberetur, quo erat apud defunctũ: vnde nõ fuit plus petitũ.

[i] Iniuriam. Non tñ talem pp quam agere possent. Tali

s Et quot modis tẽpus accipiať Man dos. i. Gl. Facult. §. Nos qui hoc ver.

2 Hoc verũ intelligitur. q̃n post sñiam opponiť tale, ex quo apparet dicũ iudicẽ non habuisse iurisdictionẽ saltẽ in causa de qua iudicauit nec fuit facta prorogatio tacitè. vř expressè vt latè p Ang. hic.

n Alias, asseuerat. Egi. Per.

Exceptio ista dico me cõuenniẽdũ in quãtũ facere possum, est tpalis.

† In quo cõstituendo imitatus fuisse vř Claudium Cæsarẽ q. auctore Sueto. plerunque restituit actiones ijs, q. plus petẽdo excidebant iure agendi.

* At ea huiusmodi pœna locũ i petitiõe hæredi. non obtinebit q̃ ĕ gñalia in eaque actione, temporales, & conditionales continentur. l. q̃ si in diem. ff. de peti. hære. nisi post i specie peteret à debitore temporali vel conditionali, vt hic. quod facit ad itellectum gl. in verbo in duplũ. item non videtur habere locũ in sola libelli oblatione. s. dum descenditur ad litis conte. vt apparet ea litera q̃ ait litem inferre, qđ tamẽ itelligitur, dũ lis contestatur, vt j e. ex parte. extra. de verbo. sig. & per Bart in l. litẽ. C. de transa. & quod no. in l. amplius ff. rat. hab.

territi,[a] tempora litiũ doceantur obseruare.

Exceptionũ tertiũ genus est, quia quædã vocatur dilatoria iudicij personã respiciens, vt exceptio incompetentis procuratoris & similis. Aretinus.

Præterea ẽt ex psona sũt dilatoriæ exceptiões: quales sunt pcuratoriæ: veluti si p militẽ, aut mulierẽ[b] agere qs velit. Nã militibus nec pro patre, vel matre,[c] vel p vxore, nec ex sacro rescripto pcuratorio noie experiri pcedit: suis verò negotijs superesse sine offensa[d] militaris disciplinæ pñt.

Exceptio infamiæ procuratoris, quã antiquitus competebat, hodie tanquam minus frequentata exauthoratur.

Eas verò exceptiones, q̃ olim procuratorib' pp infamiã, vel dãtis, vel ipsius pcuratoris opponebant, cũ in iudicijs nullo mõ frequentari perspeximus, cõquiescere[e] sancimus: ne dum de his altercatur, ipsius negotij disceptatio proteletur.

TITVLVS XIIII.

DE REPLICATIONIBUS.

Quemadmodũ exceptio actionẽ excludit, ita exceptionẽ replicatio, et replicationem duplicatio. rursus triplicatio duplicationem, et deinceps vlteriores defensiones multiplicatis nominibus, vbi opus fuerit, proponi possunt.

Interdũ euenit, vt exceptio, q̃ prima facie iusta vr̃, tñ iniq; noceat.[f] qd' cùm accidit, alia allegatione opus est, adiuuãdi actoris grã, q̃ replicatio vocat̃, qa per eã replicatur, atq; resolui tur ius exceptionis: veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniã petat: deinde postea in contrariũ pacti sunt, idest, vt creditori

[a] Tali pœna perterriti. Facit C. ad leg. Iul. repe. l. 1. & ff. de pœ. l. capitalium. §. pe. & C. de inoffi. testa. l. si quis in suo, in fine primi respon.

Præterea etiam ex persona. CASVS. Scire debetis, q quædam exceptiones dilatoriæ sunt, q̃ quidẽ ex l. vel ex natura rei dantur, quędam sunt dilatoriæ, quæ ex persona dantur: veluti si aliquis per mulierem agere velit. Mulier enim nõ põt esse procuratori nisi pro patre: similiter miles non potest esse procurator patris, vel matris, vel alienius alteri', etiam si hoc per rescriptum Imperiale tibi fuerit indultũ. quod intelligo. nisi in rescripto inseratur clausula, Hoc non obstante &c. p causa tamẽ sua, vel iure suo sine offensa disciplinæ suæ, bene potest esse pcurator & agere. Et illud verbum ita intellexerunt quidã, q miles suis ppriis negotijs interesse potest, si per hoc non impediatur officiũ disciplinæ suæ: aliter non de hoc plena habes in gloss. Franc.

[b] Mulierem. Quæ pro alio agere nõ potest, nisi pro parentibus, si morbus aut ætas eus impediat: nec sit qui eorũ nomine agat: vt ff. de procur. l. fœminas. Accur.

Procurator eẽ potest infamis non aduocatus. Fallit in Romana curia, in qua infamis nõ põt eẽ pcurator. Mandos. in 8. q. 4. Reg. can cel. nu 7. vide eundem in p fa. 34. Regu. nu. 2. vbi intuebis in dolosos, & prauos pcuratores.

ADDITIO. Mater tamen non admitteretur pro filio minore etiam ad defendendum: nisi in causa appellationis: & est ratio; quia est maioris præiudicij, quam principalis. Ang.

[c] Nec pro patre, vel matre. Nisi p eorũ libertate, vt ff. de lib. cau. l. 3. quæ est 3. fm Ioan.

ADDITIO. Dic, q in isto casu dr̃ defendere causam propriam pro suo interesse, vt l. 1. 2. 3. & 4. ff de lib. cau. facit l non tantum. ff de appell.

[d] Sine offensa. i. hoc fit sine offensa disciplinæ. non autem sic intelligitur, vt hoc non possit fieri, si disciplina. i. exercitium militare offendatur, sed sine offensa datur sine non, præsumitur nõ offendi: vt hic. & C. de procu. l. qui stipendia.

Eas verò exceptiones. CASVS. Iste §. tota die in iudicio frequentatur ad probandum q infamis potest esse procurator, quãuis non possit esse aduocatus. & rõnem diuersitatis reddunt quidã: quia procuratio est tantum onus: aduocatio sũt est onus cum honore. His prælaxatis venio ad casum in hunc modum. Olim ita erat, q si tu eras pcurator Petri contra me: ego poteram repellere propter infamiam tuam, vel propter infamiam Petri: sed hodie non vult Iustin. q istæ exceptiones infamiæ iudicijs frequententur, ne, dum super eis altercatum fuerit, ipsius principalis negotij disceptatio proteletur. Fran.

[e] Conquiescere. Sed 3. ff. de postu. l. 1. §. secundo loco. & in §. hoc edicto. Solu. ibi de maxima infamia: hic de parua. Vel illud de aduocato, q emolumentũ tñ habet: hic in pcuratore, qui tantũ habet onus.

Aduocatus lucrũ: procurator onus habet.

DE REPLICATIONIBUS.

Quia exceptio per replicationem eliditur, ideo per cõsequẽs de replicatione dicit, vt infra ee. in princi. & ff. de except. l. 2. §. replicatio.

Cõtinuatio.

Interdũ. Tot' iste ti. diuiditur in duas partes principaliter. Primo ponit de replicatione, q̃ pdest actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones competẽtes reo principali prosunt fideiussori, & quæ non prosunt. Secũda ibi, Exceptiones autem. Diuiso.

CASVS. In superioribus dictũ est, q illud, quod videtur iustum prima facie ex parte actoris, videt̃ iniquũ inspecta persona rei petẽtis se defendere per exceptionẽ legitimã, & ad similitudinẽ illius scire debes naturam replicationis. Sæpius.n.contingit, q reus prima facie habeat exceptionẽ: sed forsan actor habet replicationem contra suam exceptionem: quia iniquum esset q sua exceptio posset nocere actori, cum exceptionem rei per sui replicationem possit elidere, & de hoc ponit hic exemplum, faciendo mentionem eius, quod dr̃ in §. pactus ne peteret. & fm in vers. rursus interdum &c. Supra habuistis, q replicatio dat̃ pprio actori 3 exceptionem rei. Sed qnq; contingit, q replicatio actoris aliqñ prima facie vr̃ iusta, sed inspecta rei persona, qui se per duplicationem competentem potest defendere, videtur iniusta. Iniquũ enim esset, q actoris replicatio ei noceret. & propterea datur ipsi reo 3 replicationem actoris duplicatio. & sic vlterius potest varietas negotiorũ ista nomina multiplicare. Contra.n. duplicationem rei datur actori triplicatio, & contra triplicationem actoris datur reo cõtra actorem quadruplicatio. Tunc enim plerunq; infringit suum propositum præcedens. & si naturam istarum omnium act. plenè velitis videre: hoc ex latioribus Digestorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep l 2. Fran.

[f] Noceat. Idest. non prosit, vel dic propriè, scilicet actori. Accur.

Conne-

a Conuenit. Idest, ita fuit conuentum.
b Excludi. Scilicet per exceptionem. Acc.
c Noceat. Idest, non prosit. Acc.
d Ea. Scilicet duplicatio. Acc.
e Digestorum. Vt ff. de excep. l. 2.
f Exceptiones.

CASVS. Iste §. deberet poni in fi. precedentis ti. hic tñ fatis conuenienter ponit: quia omnes replicationes exceptiones dicunt. Dicit.n. Iusti. I isto §. q omnis exceptio, q̃ cõpetit alicui reo, debet competere, & ei⁹ fideiussori. Parũ .n. vel nihil ipsi reo pdesset, nisi suo fideiussori competeret, qui recursum haberet ɔ̃ eum, & sum I ver. Sanè exceptiones &c. Dixi vobis sup. q exceptio, quæ competit reo, cõpetit & eius fideiussori. Hoc aũt fallit I vno casu. s. qñ debitor cesserit bonis. Hæc.n. exceptio fideiussoribus nõ prodest. Illi.n. q alios p reo obligãt, hoc maximè pspiciunt. q si reus principalis fuerit facultatib⁹ suis lapsus: possint à fideiussoribus totum suum debitum consequi. h. d. Francis.

f Exceptiones. Videtur q hic §. deberet esse in fi. superioris ti. Sed certè cum & replicatio sit exceptio, bñ ponit hic generaliter, tã ad exceptiones, quã ad replicationes pertinens. Acc.

g Fideiussoribus. Appellatiõe fideiussoris oẽm accessorem accipe: siue sit mãdator, siue fideiussor, siue alius: ex eo dict⁹ fideiussor: q p eliu fidẽ suam adstrinxerit. Et no. q dicit, plerunq;. quia exceptio reo cõpetens gratia suę psonæ: vt qa fit minor, fideiussori nõ cõpetit: vt ff. de mino. l. in causę ȷ in prin & ff. de exce. l. exceptiões. 2 in fi. l. Itẽ si est damnatus in oĩbus bonis suis rõne sui delicti: vt C. de fideius. l. 1. vel si cessit bonis: vñ p sunaliter ei subuenit ne I plus cõuenitur. quã I quãtum facere potest. vt I. de act. §. fi. & ȷ. e. lo fi. Itẽ vbicunq; quis in quantũ facere põt, cõdẽnatur. nã fideiussori nõ dat exceptio: i vt ff. p so. l. verũ. §. t. & ff. so. ma. l. alia. Vbi aũt exceptiões cohęrẽt rei, & nõ personæ: vt pacti cõuenti, & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt, vt hic ẽt inuito reo: vt C. de exce. l. defensiones. & ff. de excep. l. omnes.

Fideiussor est nomen generale: & dicit à fide.

Exceptiones reo cõpetentes, gr̃a personæ, fideiussori nõ cõpetunt, sed bene si rei cohęrent.

i Vt ff. de re iudi. l. & si fideiussor. in princ. nisi fideiussor vt defensor conueniatur, tunc enim vt defensori non vt fideiussori datur.

petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor: vt ita demũ cõdemnet, si nõ cõuenerit, ne eã pecuniã creditor petat: nocet ei exceptio. Cõuenit a .n. ita. Nanque nihilominus hoc verũ manet, licet postea in ɔ̃riũ pacti sint. Sed qa iniquũ ẽ creditorẽ excludi: b replicatio ei dabit ex posteriore pacto cõuẽto. Rursus interdũ euenit, vt replicatio, q̃ prima facie iusta est, iniq; noceat, c qđ cũ accidit, alia allegatiõe op⁹ ẽ, adiuuãdi rei gr̃a: q̃ duplicatio vocat: Et, si rursus ea d prima facie iusta videat, sed propter aliquã cãm actori iniquè noceat: rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur: q̃ dr̃ triplicatio. Quarũ omniũ exceptionũ vsum interdũ vlterius, quã diximus, varietas negotiorũ introduxit, quas oẽs apertius ex Digestorũ e latiore volumine facilè ẽ cognoscer.

In rem defensiones debitori cõpetẽtes (vt pacti de non petendo) fideiussorib. etiam competunt: quia si quid fideiussores pro reo soluerunt, id actione mandati ab eo repetunt: exceptiones verò in personam, (vt cessiones bonorũ, & id genus alia) ad fideiussores non porriguntur.

Exceptiones f autem quibus debitor defenditur, plerunq; accõmodari solẽt ẽt fideiussoribus g eius, & rectè: quia qđ ab ijs h petit, id ab ipso debitore peti vr̃: quia mãdati iudicio redditurus ẽ eis quod ij pro eo soluerint. Qua ratione, i etsi de non petenda pecunia pactus quis k cũ reo fuerit, placuit perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuenti illis quoque, l qui pro eo obligati sunt, acsi etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim, si debitor bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem, m si bonis * cesserit. Sed hęc exceptio fideiussorib. non dat: ideo, s. quia qui alios pro debitore obligat, hoc maximè n prospicit, vt cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab ijs, quos pro eo obligauit, suum consequi.

ADDITIO. Dic vt in l. pe. & lo l. cũ mãdatori. C. de nõ nu. pecu.

h Ab ijs. s. fideiussoribus.

i Qua. rõne. Exemplificat. Acc.

k Quis. s. creditor. Accur.

l Illis quoque. s. fideiussoribus, & similibus.

m Per exceptionẽ. Propter hũc casum dixit s. plerunq;. & propter alios, vt diximus.

n Maximè. Facit. I. de fideius. in prin.

* Aliàs si nõ bonis.

TITVLVS XV.

DE INTERDICTIS.

Interdicta olim nil aliud erant, nisi certæ conceptiones verborum latæ à prætore interdictum interponente, cùm inter duos de possessione agebatur. Ar.

SEquitur, vt dispiciam⁹ de interdictis, seu actionib⁹, o q̃

DE INTERDICTIS.

Quia interdicta vicem sustinent, sive obtinent actionum, ideo post actiones de interdictis proponitur inf. eo, in prin. Acc. — Cõtinuatio.

ADDITIO. Sed iste titu. congruentius positus fuisset ante tit. de except. vt fecit iurisc on. in Digestis: quia ante ti. de except. posuit istum ti. sed in hoc non est vis.

SEquitur. Tot⁹ iste ti. diuiditur I quatuor partes. Primo ponit, q olim erant interdicta. Secundo ponit vnã diuisionẽ Interdictorũ. Tertio ponit aliã diuisionẽ. Quarto ponit vnã aliã diuisionẽ Interdictorũ. Secũda ibi, Summa autem. Tertia ibi, Sequẽs. Quarta ibi. Tertia diuisio. — Diuisio.

CASVS. Dixi Iusti. dñe, bene video, q vultis tractare de interdic. quęro quę sunt ĩterdicta? Frater, dicit ipse. olim Iterdicta erant q̃dã solẽnis ɔceptio verborũ, p quã volebat p̃tor aliquid fieri vel phibebat. & maximè hoc faciebat, qñ disceptabatur de possessione vel quasi. h. d. Francis.

o Actionibus. s. in factum: vt ȷ eo. §. fi.

Con-

pro his exercent. Erãt autẽ interdicta formæ, atq; cõceptiones verborũ, [a] quibus prætor, aut iubebat [b] aliquid fieri, aut fieri prohibebat. [c] Quod tũc maximè [d] fiebat, cũ de possessione, [e] aut quasi possessione, [f] inter aliquos contendebatur.

Prima interdictorũ divisio est hæc, q quædã prohibitoria sunt, ut interdictũ, ne vis fiat ei, de mortuo inferendo, & similia. Quædam restitutoria, ut interdictum quorum bonorum, unde vi, & id genus alia. Quædam exhibitoria, ut de libero homine exhibendo, de liberis exhibẽdis et huiusmodi.

Summa [g] autem divisio interdictorũ hæc est, q aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, [h] aut exhibitoria. Prohibitoria sunt, quib. prætor vetat aliqd fieri: veluti vim sine vitio possidẽti, [i] vel mortuum inferenti, quò ei ius erit iferẽdi, [k] vel i loco sacro ędificari, [l] vel in flumine [m] publico, ripa

Interdicta & actiões olim differebant.

a Conceptiones verborum. i. dicere verba cõcepta & forma: a à prætore proponẽtur interdicta. Sed secũdum hoc, quæ erat differentia olim inter interdicta & actiones, cũ & actio erat formula: ut ff. de ori. iuri. l. ij. §. deinde ex his? R. ſi. quidam, ut præceptor meus Azo, quod interdicta formabantur in persona volẽtiũ ea intentare tantũ loquẽdo eis. unde interdicta inter duos dicuntur reddi à prętore loquẽte duob. ut j. eo. §. exhibitoria. & hoc etiam colligit. ff. sub multis titulis. in tractat. de interdict. sic enim dicitur, unde vi illum deiecisti &c. ut ff. de vi & vi ar. l. j. in pri. Item uti ædes de q. b. &c. ut ff. uti pos. l. j in prin. & sic de alijs. Sed actiões generaliter, & in p'o na omnium formabantur, ut quicũq. emerit, ex empto agat, & sic de ceteris: qd colligitur ff. de ori. iur. l. ij. §. omniũ & §. de his. Vel dic breviter differentiã talem fuisse: quia interdicta à prętoribus, sed actiones à cæteris magistratibus formabãtur: ut patet ex eo, q omnia interdicta sunt prætoria: ut ff. de interdict. per totum librum. Sed hodie nihil aliud est interdictum, quã actio prætoria in factum: ut j. eo. §. fi.

ADDITIO. Dic sm Io. Fab. Imò est aliud: & potest agi vel interdicto, vel actiõe in factũ, ad electionẽ actoris: ut ff. ne vis fiat ei. l. si quis. nullus. §. cum prætor ff. uti pos. l. §. restituendæ & no. ff. de vi & vi ar. l. j. §. fi. licet gloss. nor. idem quod hic in ti. ff. eo. sed Dy. reprehendit glo. & hoc est verum. Ang.

b Iubebat. Quod est in interdictis restitutorijs & exhibitorijs: ut j. eo. §. restitutoria & § exhibitoria.

c Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis: ut j. eo §. prohibitoria.

Interdictis quandoque litigatur super proprietate. Possessio potest pe[ti] sine interdicto. Res incorporales quasi possidentur.

d Maximè. Hoc ideo dicit: quia quandoq; p interdicta, nõ super possessione, sed super iure rei cõtenditur: ut patet in interdicto de mortuo iferẽdo, ubi licet iferre: & sepulcro inædificando, ubi licet inædificare: ut ff. de mo. infe. l. i. in prin. & §. prætor ait. Item quandoq; proprietatis & possessionis simul: ut ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. § fi & ff. eo. l. interdictorũ. §. q̃dã. Sed nunquid alio modo, q̃ per interdicta. i. de iure civili agitur de possessione? R. ſi. sic, ut per condictionem indebiti, ut ff. de cõdi. inde. l. indebiti § sed & si nummi. Itẽ per triticariã: ut ff. de cõdi. tri. l. j. in fi. & l. ij. Itẽ per condictionem ex lege ut C. de acquirẽ. poss. l. fi. in fi. & ff. de rei ven. l. fi. & C. loc. l. si quis. Accur.

e Possessione. Sive retinenda, sive recuperanda sive adipiscenda: ut j. eo. §. sequens divisio.

f Quasi possessione. Ut cũ contenditur de possessione iuriũ incorporalium, ut viæ, & itineris, & actus, & aqueductus: ubi nõ est vera possessio, sed quasi. ut ff. de acq. re. do. l. servus. §. incorporales: sed tamẽ est ibi quædã quasi possessio, & de ea retinenda competũt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me esse in quasi possessione prędictorũ iurium: ut ff. de iti. actuq; priva. per totũ & ff. de aqua quot. & æst. per totum. & ff. de ser. l. penul. & ff. si ser. vend. l. sicuti §. Aristo.

Summa autẽ. CASUS. Dixi vobis, q olim erãt interdicta quædã solennis exceptio verborũ, p quã &c. Modo volo, q sciatis primã divisionẽ interdictorũ: & est trimẽbris. Interdicta enim aut sunt prohibitoria, aut restitutoria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitiõis. utputa cũ aliquis sine vitio iussu iudicis vel aliquo alio legitimo modo possidet: prohibet prætor ei vim fieri. Item phibet ædificari aliquid in loco publico, vel in itinere solito. Item prohibet aliqd poni in flumine publico ripave eius, quo peius per flumẽ navigetur: & sunt in versic. Restitutoria sũt &c. Iã vidistis, quę sunt interdicta phibitoria: modo videatis, quę sũt restitutoria. Et dicunt restitutoria ab effectu restituendi: videlicet, cũ prætor iubet interdicto alicui restitui. Verbigratia, si ego sum bonorũ poss. de iure prętorio. prętor iubet mihi restitui quicquid aliquis de hęreditate illa, vel p hærede, vel pro possessore possidet: & illud competit mihi per interdictum Quorũ bonorũ. Et no. q cum dicitur, q interdictũ Quorũ bon. est restitutorium: sumitur hoc verbũ restituere impropriè. s. pro eo, qd est per se dandi: sicut & verbũ reddendi significationẽ per se dandi habet. Vel potes dicere, q propriè dicit hoc verbũ restituere habito respectu ad personã defuncti, qui res ipsas possedit, & hæres censetur eadẽ psona cũ persona defuncti. Sed diceret aliquis, Dñe, qualiter potest interdictũ Quorũ bon. esse interdictũ recuperãdæ possessionis: cũ sit interdictũ adipiscẽdę? Frater, verbũ restituendi sumitur impropriè, ut iã dictum ẽ. & sumus in ver. Exhibitoria &c. Iã vidistis, quæ sunt interdicta phibitoria & restitutoria: modo videatis, quæ sunt exhibitoria, & vocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibẽdi: cum. s. prætor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponũtur tria exẽpla in litera, quæ satis patent i ver. sunt tñ. Scire debetis, q tã phibitoria, quã restitutoria, quã & exhibitoria interdicta vocãtur: sunt tñ qui putãt, q solũmodo phibitoria interdicta debeãt dici & q magis debeant dici decreta, q̃ interdicta. Nos autẽ (dicit Iust.) dicimus, q omnia debent dici interdicta. quasi inter duos dicta, non habẽdo respectum ad hoc, q interdictũ resonat prohibitionem. h. d. Francis.

g Summa. i. prima, nõ minima: quia & de duobus membris aliqua inveniuntur: ut j. eo §. tertia.

h Restitutoria. Quãdoq; tñ quædã inveniuntur mista tã phibitoria, quã exhibitoria: ut ff. eo. l. j. §. interdictorũ. & ff. de li. hom. exhi. l. j. Nã petitur exhiberi, & prohibetur ionit. retineri. ADDITIO. Vide gl. d. §. interdictorum. quæ plenius loquitur. Ang.

i Possidenti. Ut si quis missus fuit in possessionẽ iussu prætoris: ut ff. ne vis fiat ei, qui in poss. mis. est. l. j. in prin. Nã iustè possidet, & sine vitio. q authore prętore possidet: ut ff. de acqui. poss. l. iustè.

k Inferendi. Quod interdictum est ff. de mor. infe. l. j. in prin. & §. hoc interdictum.

l Ædificari. Quod interdictum habes. ff. ne quid in loco sa. l. j. in prin. Accur.

m Vel in flumine. Et hoc habes ff. de flu. l. j. in prin.

& ff.

ue ei' aliqd fieri, quo pei' nauiget. Restitutoria sũt, qbus restitui aliqd iubet: veluti bonorũ possessori a possessionẽ eorũ, q qs p hærede, aut p possessore b possidet, c ex ea hrẽditate: † aut cũ iubet ei, q vi de possessione fundi deiect' sit, restitui possessionem. d Exhibitoria sũt, p q iubet e exhiberi: veluti eũ, de cui' libertate f agit, aut libertũ, cui patronus opas indicere g velit: aut parẽti h liberos, q i ptãte ei' sunt. Sũt tñ, q putãt, pprie iterdicta ea vocari q phibitoria sunt: qa interdicere sit denunciare, & phibere. restitutoria aũt & exhibitoria, pprie decreta vocari. Sed tñ obtinuit, i oĩa interdicta appellari: quia ĩter duos k dicuntur.

Iam secundã interdictorum diuisionem aggreditur. Quorum bonor. interdictum adipiscendæ possessionis gratia comparatum est, qđ iure pretorio succedenti cõceditur, pro adipiscenda. s. possessione hæreditariarum rerum, quæ apud eum sunt, qui pro hærede vel pro possessore possidet. Interdictum quoque Saluianum causa adipiscendæ possessionis rerum per colonum fundo illatarum (quæ tacitè pro mercede hypothecata sunt) contra quoscunque possessores datur.

Sequens diuisio interdictorũ hæc est: q quædã adipiscendæ possessionis cã cõparata sunt, quædã retinendę, quædã recuperandæ. Adipiscẽdæ possessionis cã interdictum ad commodatur bonorum possessori, quod appellatur, Quorum bonorum: eiusq; vis & potestas hæc est, vt quod ex ijs l bonis quisq;, quorum pos-

& ff. nequid in flu. pub. l. 1. in fine.

a Bonorum possessori. Nõ rerũ, sed iuris. s. succedẽdi de iure prætorio tantum: vt filio emãcipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum possessores ex bonorũ possessione edictali, & decretali. nã statim hñt hoc interdictũ dictũ, vt consequantur possessionẽ hæreditatis: quod appellatur. Quorũ bonorum: vt j. eod. §. adipiscendæ. Vtile verò datur illi qui succedit de iure ciuili, vel ex testõ, vel ab intestato: vt ff. quo. bo. l. 1. in pri. & C. quo. bon. l. j. Sed cũ est in hæreditatis petitiõe. Nã directa daẽ hrẽdi de iure ciuili: vtilis verò ei, qui succedit de iure prætorio: vt ff. de bon. poss. hæt. pe. l. 1. Est & aliud nouum auxiliũ per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hæreditatis, si testamẽtum apparet non vitiatũ, vel vituperatum in aliqua sui parte: vt C. de edic. di. Adr. tol. l. fi. Sed quare dicitur hoc restitutoriũ eum nunquam hic bonorum possessur habuerit possessionem? Respon. impropriè dicit restituere p dare: vt ff. de verũ signi. l. verbum reddendi: vt ff. de leg. 2. l. eum quẽdã. Vel dic q inspecta persona defuncti dicitur restitutorium: sed natura sui dicit adipiscendæ possessionis: vt ff. quorum bon. l. j. §. fi.

b Pro possessore. Duæ sunt viæ succedẽdi, scilicet, iure ciuili, & prætorio. Prima subdiuidit in possessorium per constitutionem diui Adriani, & petitorium, vt per petitionem hæreditatis directam. Itẽ secunda similiter subdiuiditur in possessoriũ, vt p interdictum, quorum bonorum, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionẽ bonorum, quę tenebat defunctus tempore mortis: vt hic. Item in petitorium: vt per petitionem hæreditatis bonorum possessoriam.

c Possidet. Vel dolo fecit quo minus possideat: vt ff. quorum bon. l. j. in prin. & expone hæc verba, p hærede & possessore, vt j. eo. §. pro hærede. & §. pro possessore. Accur.

d Restitui possessionem. Per interdictũ vñ vi. qđ intra annum locum habet p ijs, q non peruenerũt ad violentũ p alijs perpetuò. vt ff. de vi & vi ar. l. j. l. pe. & hoc si ciuiliter & naturaliter possideat deiectus. Si autem naturaliter tantum, vtile habet tñ tum, vt fructuarius. vt ff. de vi ar. l. iij. §. vnde vi.

e Iubet. Scilicet prætor.

f Libertate. Vt quia liber homo detinetur iniustus. quod interdictum habes ff. de lib. ho exhi. l. j.

g Indicere velit, i. iniunctas operas dicere velit, vel conuentas iniungere. quo casu ageret de libero homine exhibendo: vt ff. de li. ho. exhi. l. fi.

h Parenti. In hoc casu duo sunt interdicta, vnũ de liberis exhibendis, alterũ de liberis deducẽdis: vt ff. de li. ho. exhi. l. j. j. sfi. & l. j. j. resp. in prin.

i Obtinuit. Inter sapientes.

k Inter duos dicũtur, idest à prætore formantur: vt not. s. circa prin.

Sequẽs diuisio &c. CASVS. Supra vidisti vnã diuisionem interdictorũ, hic sequitur alia. & est hęc, scilicet q quędam sunt interdicta adipiscẽdæ possessionis gratia prodita, vel etiã inuenta, & quædam etiã retinendæ possessionis gratia: & quædam recuperandæ. Adipiscendæ possessionis gratia inuentum est interdictum, quorum bonorum, & quorum legatorum: quamuis de eo non fiat hic mentio: & Saluianum interdictũ. Per interdictum. n. Quorum bonorũ, potest ille cui bonorum possessio data est, petere possess. omnium rerum hæreditariarũ ab eo, qui pro hærede, vel pro possessore possidet. & sum in versi. Pro hærede aũt &c.

Dixi quòd interdictum. Quorum bonorũ, appellatur interdictum adipiscendæ possessionis. Sed domine Insinia. pro Deo dicatis mihi, quare sic appellatur. Frater, dicit ipse tantum vult hoc dicere, quòd nunc primum velit adipisci possessionem bonorũ, quorum possessionem nunquam habuit. Vnde si aliquis habuit possessionem bonorum, & postea eam amiserit, non competit ei hoc interdictum: sed magis interdictum recuperandæ possessionis. & sumus in versi. Interdictum quoque &c. iã habuistis vnũ exemplum de interdicto adipiscendæ possessionis: adhuc dicam vobis aliud exemplum de eodẽ. Interdictum enim Saluianum locum habet ad adipiscendam possessionem omniũ rerum, quas possedit colonus tempore illo, quo fundum meum conduxit: quæ quidem res pro mercedibus fundi tacitè mihi erant obligatæ, & competit mihi hoc interdictum vtile cõtra quemlibet extraneũ possidentẽ: vt sunt res, quas colonus tempore cõductionis possedit. cõtra colonum autẽ possidẽtem res illas, datur mihi istud interdictum directum. h. d. Franc.

l Quod ex ijs. Innuitur hic, q hoc interdictum etiã p vna re competat. Sed contra videtur, q sit vniuersale: vt ff. quorum bonorum. l. j. §. Sed certè nihilominus est vniuersale. licet ad vnam rem detur. sic enim est in hæreditatis petitione: vt ff. de peti. hæ. l. regulariter. & l. licet. quam constat vniuersalẽ esse: vt ff. de rei vendi. l. j. primo respon.

Posses.

Bonorũ possessor qs dr interdictũ quorũ bonorũ est duplex. s. directũ & vtile. Hẽditatis petitio est duplex.

† Hoc interdictũ adipiscendæ possessionis est vt ex §. sequẽti facilè est cognoscere. Restitutorũ aũt dr respectu psonæ rei restituentis. Sed & verbũ restituendi simplr, ac gñalr accipi p verbo Dãdi, qua in significatione & Reddendi verbũ plerunq; accipitur. l. verbũ reddẽdi. ff. de ver. sign. Restituere quoque sumitur pro dare.

† Hęc vltima verior, q alicer vera possessio nõ trãsferaẽ ad hæredẽ: vt l. cum hęredes. ff. de acq. poss. in princ. fingiẽ tñ trãsferri pręsertim decretalis bonorum possess. & hoc attento dr restitutoriũ, attẽta tñ veritate adipiscẽ.

dæ, & seruatur iste text. ibi, vbi dicit adipiscendæ. Ange.

† Legit quidem, qa interim dicuntur.

Interdictũ quorũ bon & petitio hęreditatis p vna sola re possunt competere.

sessio [a] alicui data est, [b] p hrde, [c] aut p possessore possideat, id ei cui bonorũ possessio [d] data ẽ, restituere debeat. Pro hrde [e] aũt possidere vr̃, q putat se hrdẽ esse. Pro possessore is possidet, q nullo iure rẽ hrditariã vel ẽt totã hrditatẽ, sciẽs [f] ad se nõ pertinere, possidet. Iõ aũt adipiscẽdę possessionis vocatur interdictũ, quia ei tñ vtile est, q nũc primũ conat̃ adipisci rei possessionẽ. † Itaq; si qs adeptus possessionem, [g] amiserit eã: [h] hoc interdictũ ei inutile est. [i] Interdictũ quoq;, qđ appellat̃ Saluianũ, adipiscendę possessionis cã cõparatũ ẽ: [k] eoq; vtit̃ dñs fundi de rebus coloni, quas is pro mercedib. [l] fundi pignori futuras pepigisset. [m]

Interdictum vti possidetis, & vtrobi, sunt retinendæ possessionis: quæ præsertim locũ habent, si de ꝓprietate alicuius rei futura sit controuersia. antequã.n. ꝓprietatis quæstio moueatur, vter ex litigatoribus possidere, & vter petere debeat, inuestigandum est: tum quia sine petitore, & possessore nullum super petitorio institui potest iudicium, tum propter commodum possessionis, in qua remanet is, qui possidet, quãuis dominus non sit, quoad petitor rem suã probauerit.

Retinendæ [†] possessionis causa cõparata sunt interdicta Vti possidetis, [n] & Vtrobi, cũ ab vtraq; parte de ꝓprietate [o] alicuius rei cõtrouersia sit, † & antè q̃rat̃, vter ex litigatorib. possidere, & vter petere debeat. [p] Nãq; nisi antè exploratũ fuerit, vtrius eorũ possessio sit, [q] nõ pt̃ [r] petitoria actio institui, qa & ciuilis [s] & naturalis [t] rõ facit, vt alius possideat, & alius à possidente petat. Et qa longè cõmodius est, & potius possidere, q̃ petere: ideo plerũq;, & ferè semper ingens [u] exilit contentio de ipsa possessio-

[a] Possessio. Scilicet decretalis.

[b] Data est. Scilicet Voce prioris viui: vel hodie corã quolibet iudice: vt C. qui admit. ad bo. pos. l. fin. Dic q nõ est necesse, q iudex, siue prætor, siue alius iudex bonorum pos. concedat: secundum Ang.

[c] Pro hærede. Sed nũquid hi cas. similes? Respon. non: vt C. in quibus caus. ces. long. temp pscrip. l. hæreditatem. ergo vsucapio nõ potest procedere. Sed contra ff quo. bono. l. j. primo rñ. Sed illud expone vt ibi.

[d] Bonorum possessio. Scilicet decretalis. Accur.

[e] Pro hærede. Hæc oratio quandoque accipit̃ pro vero titulo: vt ff. pro hærede. per totum. quandoque pro falso: vt quia credebat se hæredem cum non sit & ita hic accipitur, & quandoque agitur petitione hęreditatis: vt ff. de petitione hrditat. l. p hærede.

[f] Scient. Vnde si quærit̃ ab eo, quare possideat: dicit qa possideo: vel si dicat pro hęrede: tamen falsum scienter dicit: vt ff. de pet. hęredit. l q interrogatus.

[g] Possessioné. Quæ est facti. Accur.

[h] Eam. s. possessionem, quæ est facti.

[i] Inutile est. Sed aget amodo rei vendicatione, cũ sit dominus. Accur.

[k] Comparatum est. contra colonum directum, contra extraneos vtile: vt C. de Sal. interd. l. j.

[l] Pro mercedibus. Item & p damno, siquod intulit in eadem, vt ff. de Saluiano interd. l. j. & argu. ff. in quib. cau. pig. vel hypo. ta. contr. l. ij. ver. non solum.

[m] Pepigisset. Scilicet tacitè: vt C. loc. & cond. l. certi iuris. Sed quid interest inter hoc interdictum, & Seruianam actionem? Resp. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominũ tempore obligationis: vt ff. de pigno. l. j. §. cum prædium. in fi. & l. & quæ nondũ sunt. §. quod dicitur. Sed in interdicto isto sufficit, si probet ipsum possedisse: vt ff de Saluiano interdicto. l j. Accur.

Retinẽdæ possessionis &c. CASVS. Supra vidistis exemplũ de interdicto adipiscendę poss. modo videatis de interdicto retinendę pos. Retinendæ autẽ possessio. causa adinuenta sunt duo interdicta. s. interdictum Vti possidetis, & Vtrobi. Sed domine pro Deo, quando habent locum hæc interdicta? Frater, dicit dominus Iustinia. quãdo ab vtraque parte de ꝓprietate alicuius rei quæritur. & etiã quando de possessione eiusdem rei est cõtentio. quia quilibet eorũ dicit se possidere, vt aduersariũ ad onera ꝓbationis compellat. Tunc.n. datur hoc interdictum ad hoc, vt appareat vter eorum possideat, quia non pót actoris petitio institui, antequam appareat quis rẽ possidet. Quandiu enim quis rem detinet, eam petere nõ pót: sed quia longe commodius est rem possidere, quam petere: propterea super possessione frequẽter magna contentio existit. Sed domine p Deo dicatis mihi, quod est illud cõmodum possess. Frater, dicit ipse, magnum. quamquam enim ille qui possidet, non sit dominus rei: tamen si ille qui petit rem nõ potest probare rem illam suam esse, remanebit res illa penes possidentẽ. est etiam aliud: quia in dubio si iura possessoris & petitoris sint dubia. pro possessore iudicari solet. Franc.

[n] Vti possidetis. Quod de rebus immobilib. dicit, sed vtrobi de mobilibus: vt j. eod. §. sed interdicto. Accur.

[o] Proprietate. Ob hoc quidem cõparatum est sed & sine hac cõtrouersia proprietatis dabitur, vt si de sola possessione contendat̃ secundũ Ioannem.

[p] Vter petere debeat. Idest, vter sit actor. & vter reus.

[q] Vtrius eorum possessio sit. Idest, vter possideat.

[r] Non potest. Vt ff. de iu. l. inter litigantes. Accur.

[s] Ciuilis. vt quia paret actionẽ in rem aduersario: vt C. de alte. iu mu. cau. fa. l. j.

[t] Naturalis. Vt quia nemo à seipso posset petere secundum naturã: vt ff. de recep. ar. l. pen. & facit ad hoc bene ff. vti possi. l. j. §. hoc interdictum. ff. de acquiren. poss. l. exitus.

[u] Ingens, idest, magna, & hæc eadem contentio. & in aliis interdictis retinendę possessionis est: vt i illo de superficiebus: vt ff. de superfic. l j. primo rñso. Itẽ in illo de itinere actuque priua. & via priua. vt ff de itin actuq; priua. l. j. primo rñso. Itẽ de aqua quotidiana & æstiua. Item inter eos qui ducunt aquã per eundem riuum i qui corriuales dicuntur. Itẽ inter eos. q ex eodẽ castello: vt ff. de aqua quotidiana & æstiua l. j. primo respon. & §. si inter corriuales. amplissimè p §. ait prætor. quo ex castello. In his enim omnib. interdictis vbi de incorporalib. quasi possessione agitur: est idem modus agendi, qui in duobus illis. vnde in Digesto nouo ꝯtinuè post illũ titulũ Vti possi. illis suptadicti ponuntur per ordinẽ. Accur.

[1] Oportet tñ q nõ sit hæres ꝓ quo ta, vel ꝗ licet sit hęres aliter, habeat̃ ꝓ legatario vt l. quoties. C. de hęre. instit. cũ ibi notatis. Ang.

† Nã ea nõ ꝯtinuatur in hæredẽ, nec si eius q dẽ sit l. cũ hæreder. ff de acq. posses.

[2] Pro q. bus Mando. in Cl. facult. §. Ac ẽt, in ver. pro, vers. p ẽt & pon. mus.

Saluiani & actiõis Seruianæ differentia.

† Facit ad hũc §. quod dr̃ in c. licet. in gl. su g vet. titulum ibi, sed hoc nõ est verum. extra de ꝓbat. & in gl. sup verbo possideat r. an si. ibi, itẽ interdictum. extra. de ꝓbat.

† Aliqñ th hoc interdictũ dat̃ aduersus eum, q nec cogitat qdẽ se dñm, sed alteri molestus est, ne liberè vtat̃ re sua. l. iij. §. j. ff. vti possi.

Interdicta Vti possidetis & Vtrobi differunt.

Interdicta sunt multiplicia.

Corriuales.

f Possessione. No. q maximæ lites sunt in possessorio: quia, vt sequitur in textu, est maximum commodum possidere. Ang.

b Remanet. Facit C. de edi. l. q accusare. in fi. & C. de rei vē. l. res, quæ ē l. fi. & ff. si vsusfr. pe l. vti frui. Sed in interdicto &c.

CASVS. Iam habuistis de interdictis vti possidetis, & Vtrobi. quæ locum habent. sed dñe Iustiniane, quæ est differentia inter interdictum Vti possidetis, & Vtrobi? Frater, dicit ipse. scire debes q olim erāt duæ differentiæ inter ista duo interdicta: quarū vna adhuc remanet & alia est sublata. vnius remanet, & hodie est differentia, q quando de possessione imobilium tractatur inter duos, veluti de possessione fundi, vel ædium, tunc locum habet interdictum Vti possi. Pro possessiōe rerū mobilium datur interdictum Vtrobi. Sed domine, quæ olim fuit differentia, q hodie non est in vsu? Respondet, differentia fuit ista. olim in interdicto vti possidetis, vincebat ille, qui tempore iudicij, idest, tempore litis cōtestatæ cōperiebatur possidere nō vi, non clam, nō precario ab aduersario. Dicit autem Iustinianus, quod ipse vult, quod hodie quantum ad possessionem retinendam adæquata sunt hæc iura. hodie igitur in vtroq; modo obtinebit ille, qui se probauerit possidere tempore litis contestatæ, non vi, non clam, non precario ab aduersario. h. d. Fran.

Quia sæpiores sumus ad absoluendum, q ad cōdemnan dū. cōtra. c. vlt. & fi. cū gl. sup verbo humaniore. extra, de trans.

ne. a cōmodū aūt possidēdi in eo ē, q ēt si ei9 res nō sit, q possidet, si mō actor nō potuerit suā eē pbare, remanet b in suo loco possessor: pp quam cām, cū obscura sunt vtriusq; iura, contra petitorem iudicari solet. †

Vti possidetis pro reb. immobilibus, Vtrobi verò pro rebus mobilibus cōpetit. h. d. Aret.

Sed interdicto qdē vti possidetis, de fundi, vel ędiū c possessiōe cōtēditr Vtrobi d vero īterdicto, d rerū mobiliū possessiōe

Licet interdicta vti possidetis, et vtrobi, olim plurimū differrent; tamē hodie ille obtinet in vtroq; qui tempore litis contestata non vi, non clam, nec precario, ab aduersario possidet. Aret.

Quorū e vis, ac potestas plurimā inter se differentiā apud veteres habebat. Nā Vti possidetis interdicto is vincebat, q interdicti tpe f possidebat: si modò nec vi, nec clā, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem: ēt si aliū g vi expulerat, aut clā arripuerat alienā possessionem, aut precario rogauerat aliquem vt sibi possidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat, qui maiore h parte eius anni, nec vi, nec clā, nec precario ab aduersario possidebat. i Hodie tñ aliter obseruat. Nam vtriusque interdicti potestas, quantum ad possessionem k pertinet, exæquata est: vt ille vincat, & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, l nec precario ab aduersario litis contestatæ tempore detinet.

Etiam is possidere intelligitur, cuius noie alius est in possessione. Possessio aūt quamuis solo animo retineatur, solo tamen animo non acquiritur.

Possessio nō est pprię d mobilibus.

Possessio vnde dr.

Vtrobi vnde dr.

c Vel ædium. ff. Vti possidetis. l. j. primo responso. Accur.

d Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi. vt vtrum, ponatur pro ad, vel apud: vbi, ponatur pro quem: q. d. apud quem est, apud eum sit. Non fit autē mētio hic possessionis, cum mobilia proprie non possideantur. sed immobilia tantum: cum dicatur possessio, quasi pedum positio: vt ff. de acq. poss. l. i. in prin. Abusiue tamen tam mobilia, quam immobilia dicuntur possideri. Acc.

e Quorum. Scilicet duorum interdictorum.

f Interdicti tempore. Idest tempore, quo proponitur interdictum.

g Alium. Dummodo non aduersarium.

h Maiore. Scilicet quam aduersarius: vt ff. de verb. sige. l. maiore parte.

i Possidebat. Et sic citius vincebat in Vti possidetis, quam in Vtrobi. & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quam immobilia: vt ff. commo. l. i. & ff. de re iudica. l. à diuo Pio. §. i. & ff. de acquirenda possessione. l. si rem.

k Quantum ad possessionem. Nota quantū ad possessionem: nam quantum ad alia remansit differētia: vt olim, vt Vti possidetis in reb. immobilib9, & Vtrobi in mobilibus locum habeat: vt hic dicitur. & supra §. pximo.

l Nec clam. Cum multa sint genere violentiarum, quæ ad præsens omitto. De hac vi, quæ inquietatiua dicitur, q patit hoc interdictum: dic, vt si me ire, vel ædificare, vel aliquid in meo me facere prohibes, contendens te possidere, habet locū hoc interdictum: vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. & ff. qd vi aut clam. l. i. §. qd fit. Quid si ille nō ptendat se possidere, sed solū iniuriatur mihi? Resp. adhuc locū habet hoc interdictū: vt ff vti poss. l. si duo. §. si vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur: vt ff. de actio. emp. l. qui pēdentem. Quid si nec possessionis rōne, nec iniuriæ. sed quia seruitutem se habere contendit? Respon. si possidet, intentabo negatoriam, si ego possideo, intentabo hoc interdictum: vt ff. si seru. ven. l. s. § j. Clam autem possidet, qui clāculo me absente sibi possidere volēs ingreditur fundū meū, quē ego possideo. nec tñ suspicor me posse repelli: & ita me absente & inuito sæpissime facit: vt ff. qd vi aut clam. l. j. §. fi. & de acq. poss. l. clam. in prin. Ille enim qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic, q ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iret? Respon. non, imò animo retinet eam naturalem: vt facit fructuarius, qui solā naturalem habet. Vel dic, q si amittit eam, non tñ nocet: quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego possideam tūc, vt diximus per l. vti possidetis. l. si duo. §. si vicinus. Precario autē possidet aduersarius à me: vt si pcib. suis motus, concessi tibi pcario: vt ff. de preca. l. i. in prin & §. j & distingue in pcario: qa aut agitur, vt omnis possessio in accipientē trāsferatur, qd fieri pōt: vt ff. de preca. l. in rebus. & ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. si is qui. aut vt nulla. & hoc valet: vt ff. de prec. l. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalē tantū, qui accepit. & hoc valet: vt ff. de preca. l. & habet §. eum. : Sed nunquid in omni precario vinco habentem à me per hoc interdictū s. Vti possidetis? Rñ. nō illū qui habet omnē possessionem: cum hoc interdictum possessorē tueat,

Vis inquietatiua, q patit fieri dictū qd vi aut clā qualiter fit.

Clā possidere.

Possessor clandestinus hēt naturalē possessionē, & delectus ciuilem.

Precaria possessio.

: Dic, & s dubio p sumit naturalis tñ, dūmodo possessio translata. vt no. gl. Bar. & Ange. in d. §. eum.

vi ff. vti possid. l. j. §. j & §. 2. ergo vinco supradictos, etiam, si ego habebam possessionem ab alio vi, vel clam, vel precario: vt hic, & ff. vti possidetis. l. j. §. si & l. secunda. Accur.

Possidere autem. In interdicto Vtrobi, quam in interdicto Vti possidetis, quæ sūt interdicta retinendæ possessionis, ille vincit qui in possessione inuenitur tempore litis contestatæ. Sed domine, pro Deo dicatis mihi. qualiter aliquis dicatur possidere. & ipse respondet, Frater, dicit ipse, non solum dicitur quis possidere, si per se, hoc est si corpore suo possideat, sed etiā si corpore alterius possideat. quamuis eius iuri non sit subiectus: dum tamē nomine suo possideat, sicut per colonum & inquilinū, & depositarium, & commodatariū. & hoc est quod communiter dicitur, aliquē retinere posse possessionem per quemlibet, qui eius nomine est ī possessiona, & non solum per corpus suum, & per corpus alterius, qui ei⁹ nomine possidet, potest aliquis possidere, siue possessionem retinere, sed etiam solo animo potest aliquis possidere, seu possessionem retinere, licet ipse non sit in possessione, vel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deserendæ possessionis eam deseruerit, sed postea reuersus sit ad illam. hoc dicit. Franciscus.

CASVS. Iā habuistis, q̃ iā

Possidere autē vr̄ quisq;, non solū si ipse possideat, sed & si eius noīe aliqs in possessione [a] sit: † licet ei⁹ iuri subiectus non sit; qualis est colonus, [b] & inquilinus. Per eos quoq; apud quos deposuerit qs, aut qb. cōmodauerit: ipse possidere [c] vr̄. Et hoc ē, qd̄ dr̄: retinere [d] possessionē posse aliquē p quēlibet, qui eius noīe sit in possessione. Quinetiā animo quoque solo retineri possessionem placet: i. vt quāuis neq; ipse sit ī possessione, neq, eius nomine alius: tñ si nō relinquēdæ possessiōis aio, sed postea reuersurus inde discesserit: retinere possessionem videatur. Adipisci verò possessionē p quos aliquis pōt, secūdo libro exposuimus. [e] Nec vlla dubitatio est, quin aio solo adipisci possessionem nemo possit.

Etiā qui vi, clā, vel precario à spoliatore immobilem rē possidebat, interdicto Unde vi, quod recuperādæ possessionis est, eius rei possessionē à qua eiectus fuit consequitur: qui nimo q rē suā penes aliū constitutam violēter inuaserit, à dominio cadet: si autem aliena sit, rē deiecto restituet, illiusq́; æstimationē præterea præstabit. Ad hæc criminis, vel Iuliæ, de vi publica, vel priuatæ reus fit.

Recuperadæ possessionis cā solet interdici, si quis ex possessiōe fundi, vel ædium [f] vi deiectus fuerit. † nā ei proponit [g] interdictum Vnde vi: [h] p qd̄ is, qui deiecit, cogit ei restituere possessionem: licet is [i] ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat.

Hodie per vim spoliās, si dominus est, à dominio rei cadit: aliàs rem spoliatam & eius æstimationē restituit: qui aliàs lege Iulia de vi publica, vel priuata criminaliter punitur. Et armorum appellatione lapides & fustes continentur. Aret.

Recuperandę possessio. CASVS. Vidistis s. exempla de interdicto adipiscendæ possessionis, & ēs de interdictis retinendę possessionis: modo videndū est de interdictis recuperandæ possessionis. Recuperandæ autem possessionis interdictum, est interdictum Vnde vi, per quod cogitur deijciens vi deiectū restituere, scilicet in illam possessionem, à qua ipsū deiecit, licet deiectus ī deijciente vi, vel clam, vel precario possederit, quod videt̄ mirum: in gloss. tamen habes hoc expeditū vno verbo. scilicet, illud verbū ex interuallo, & hęc erat pœna violenti [illegible] qua: sed alio modo punitur hodie violentus iste p nouas constitutiones p l. siquis in tantam. C. vnde vi. cuius effectus talis est. siquis rem mobilem, vel immobilem inuaserit violenter: si dñs erat illi⁹ rei, quam inuasit violēter: dñiū illius rei amittit. si autē nō erat dñs illi⁹ rei, cōpellit̄ restituere, & soluere ęstimationē rei p violentiā possessę & oēs pęnæ istę imponunt̄ nō solū p actionē ciuilē, sed et p actionē criminalē. Pōt. n. q aliū vide possessione deiecit, accusari lege Iul. de vi priuata. si sine armis. si vero cū armis, d vi publica. Sed dñe, quid appellatis vos arma? Sunt. n. quidam, qui solummodo credunt cū armis deijcere cū qui loricatus. & cū gladio. & scuto & lancea, & cōsimilib. armis aliqnē deiecit. Frater, nō est ita: armorum n. appellatione, non solū scuta, gladios, & ēt cætera arma appellari volumus, sed ēt fustes, & lapides. Franciscus.

[a] In possessione sit. Caniè dicit: vt ff. de acqui. pos. l. siquis ante. §. idem Pomponius. ibi, non vt possideret. nam non possident isti nec ciuiliter, nec naturaliter, secundùm Ioan. s. colonus, & inquilinus, & similes: vt hic, & ff. de vsucap. l. nō solum. §. quod vulgo Sed M. dicit eos naturaliter possideret, vt ff. cōm. diuidund. l. communi diuidundo. §. neq;. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

[b] Colonus. Scilicet in villa, sed inquilinus in ciuitate vt ff de acqui. posses. l. re pignoris.

[c] Possidere videtur. Si ergo per aliū possidet, ergo non possidet: vt ff. de acquir. posses. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiori casu diximus.

[d] Retinere Licet animo retineatur, non tñ animo quæritur: vt ff. de acquir. pos. l. quemadmodum. & C. de acquir. pos. l. licet. & j. proxi. Accur.

[e] Exposuimus. Supra per quas p[illegible] nob. ac. §. ex his. Accursius.

[f] Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nam pro his competit vi bo. rap actio. vt ff. de vi & vi ar. l. j. § hoc interdictum. & §. illud. & §. plane. nisi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto: vt ff. de vi & vi ar. l. j § qui autem. Accur.

[g] Proponitur. Idest, datur.

[h] Vnde vi. Sed quare dicitur vnde vi? Rńd. qoia talia erant verba prætoris: vnde illū vi deiecesti &c. & ita à princ. verborū prætoris sumpsit denominationem: sicut & alia, vt quorum bonorum, & similia: vt ff. de vi & vi ar. l. in prin.

[i] Is. s. deiectus vt qa hodie expoliaui te: vel quia cœpi possidere rem tuam clā, vel ui: in sequēti uerò die me expulisti, tnā teneris mihi hoc interdicto. Secus si incōtinēti me deijcis: ut ff. de ui & ui ar. l. 1. §. eum igi. s. in gl. si & l. qui possessionem. Quod incontinenti accipe ante, quā ad alios actus extraneos diuertat:

Hic M. Tulli⁹ in orat. pro Cecinna dubiū nō esse ait, quin Cecina possiditeri cum erat eius colonus ī fundo.

Colonus & inquilinus nec ciuiliter, nec naturaliter possidēt.

Quonā aniē mō q̃rat, ac p dat possessio, qd itē ea sit, ac quotuplex, quo ue intellecta: nō ue facul sit, an ius dicēda, uide ac die ut p Bar. in l. j. ff. de acqui. poss. 6.

Idē & si in p̄dium cuius possessionem animo retinebat. Ingredi phibitus sit, aut in medio itinere deiectus sit ab eo q ipsa possessionē occuparit. l. j. §. interdictū autē. ff. de ui & ui ar. Ex quo loco apertè de finita est tota controuersia Cecinnæ, quam tot uerbis tenuit Cice. Fran. Balduinus. hic.

i No. istā gl. cū uer. sic. sequē. ti. q incōtinēti dicatur eadē die ut in hac gl. & uidatur. in l. ... in princi. ff. de uer. obl. Aug. Alibi incontinenti fieri dicuntur ea q triduū. infra triduū gerūtur. Mād. 19. q. 1 t Reg. cācel. nu. 3.

uertet, vt ff. de duo. re. sti. l. duos reos.

a Constitutionibus. Vt C. vnde vi. l. siquis in tanti.

b Supradiximus. Vt s. vi bo. rap. § quia tamen.

c Rei. s. proprietatis: sed interdicto Vti possidetis possessio æstimatur: vt ff vti pos. l. pe. §. fi. Accur.

pave eius aliquid fieri. Duplicia sunt, veluti interdictum Vti possidetis, & vtrobi. & hæc ideo vocantur duplicia: quia in eis vnusquisq; tam rei, quā actoris vicem sustinet. h. d. Fran.

f Duplicia. Similis potest fieri diuisio actionū ciuilium. Nā quædā duplices sunt, vt fa mi. erci. fi. regun. & communi diuidū. vt ff. de iudic. l. in tribus.

Sed ex constitutionibus a sacris (vt suprà diximus) b siquis rē p vim occupauerit, siquidem in bonis eius est, dñio eius priuat: si aliena, post eius restitutionem, etiam æstimationem rei c dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit: tenetur lege Iulia de vi priuata, d aut de vi publica: sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit: sinautem armis eū de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solùm scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides e † significari intelligimus.

Accipe tertiam interdictorum diuisionem.

Tertia diuisio interdictorum est, quòd aut simplicia sunt, aut duplicia. f Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus ē: qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is est, qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui: reus autem is est, à quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autē interdictorū alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt, veluti cū ptor prohibet in loco sacro, g vel flumine publico, h ripave ei* aliquid fieri: Nam actor est, qui desiderat, nequid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & vtrobi. i Ideo autem duplicia vocantur: quia par vtriusq; litigatoris in his conditio est, nec quisquā præcipuè reus, vel actor intelligitur, sed vnusquisque, tam rei, quam actoris partes sustinet.

Abiecta veteri proponendorum interdictorum solennitate, hodie pro eis in factum actio competit.

k De ordine, & veteri exitu interdictorum l superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem m ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictū, sed perinde iudicat sine interdictis, n acsi vtilis actio o ex causa interdicti red-

ADDITIO. Dic sm Io. Fab. q̃ imo Dy. tenet, q̃ in hoc interdicto sit æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti possid. sed ipse Ioan. Fab. dicit, q̃ ad proprietatem & ad possessionem potest fieri æstimatio secundum quod cōcludit Ang.

† Quod sequit̃ ad ditio est ad gl.

† Ac pariter q̃cūq; arma nata que sunt ad nocendum. quo ad ex sententia Bar. & Angel. vt gladius panis scilicet lorius, vel ad calamos tẽpe rādos cōparet p armis nō habeat: veluti nec dẽtes, nec vini amphoras, vtec*, aut cyathus, & hmōi similia: vñ sit vt dẽte premēs. i. petēsq; l statuti pœnā de armis pcutiẽte non incidat: vt hic per Ioann. de Pla. quem vide.

d De vi priuata. pœna autē hmōi legis ē tertiæ partis bonorum publicatio, si sine armis: & relegatio, si cū armis: vt j. de publi. iudi. §. itē lex Iulia de vi pub. & C ad leg. iu. de vi publ. l. quoniam. & l. 2. & ff. de accus. l. hos accusare §. omnib* + vnde versus: vis priuata reum deponit ab ordine rerum. Sed deportatur, si vis armata pbat̃. vide ca. 2. extra de ordin. cogn. in glo.

e Et lapides. Facit j. de publ. iud. §. itē lex. & ff. de vi & vi ar. l. 3. in princi. & ff. de verb. sign. l armorum. Sed nūqd debet aliquis expectare se primo percuti, quā pcutiat? Dicunt quidam quòd sic: vt argu. C. vnde vi. l. 1. & ff. ad legē Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Nos contra, sed sufficit iustus timor: vt ff. ad legem Aquil. l. sed & si quemcunque & ff ad leg. Cor. de sica. l. is qui. & ff. de vi & vi ar. l. 3. § qui armati. + Aduerte tñ, quod aliqñ vis infertur personæ, aliquando rebus: vt no. g. fi. in c. significasti. 2. de homicid. & ibi vide qualiter intelligitur illud commune dictum, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Vnde ubi concernit res immobiles. ui bon. rap. res mobiles. Lex iulia de ui priuata, & de publica qua libet punitur.

Tertia diuisio &c. CASVS. Finitis duabus diuisionibus interdictorum, quarū vtraq; est bimēbris: hic ponit dominus Iusti. tertiam: & est talis; q̃ interdictorum quædam sunt simplicia, & quæda duplicia. Simplicia aūt sunt illa, in quibus nō reperit̃ nisi unus reus, & unus actor. cuiusmodi sunt oĩa restitutoria, & exhibitoria. Duplicia sunt illa, i qbus quilibet reperitur reus & actor. Sed interdictorū quædam sunt prohibitoria: & istorum quædā sunt simplicia, quædam duplicia. Simplicia sunt, ueluti cū prohibet ptor i loco sacro, uel in flumine publico, ri

† Id qđ sequit̃ nō est Accu.

tribus.

g In loco sacro. Vt ff. nequid in loco sacro. l. 1.

h Publico. Vt ff. ne quid in flumi. pu torum.

i Vtrobi. Item interdictum de superficiebus: vt ff. de superfi. l. j. §. proponi tur. & dic: vt s. eo. §. retinendæ.

Actionū quædam sunt simplices: quædam duplices.

De ordine, & veteri &c. CASVS. Dixi Iustiniano: domine, quare non recitatis vos totā naturam, & solennitatē antiquorū interdictorū? Frater, dicit ipse, Superuacuum esset hodie de ordine, & solennitate antiqua interdictorū dicere. Nā quotiescūq; extra ordinē. i. solennitatē antiquā ius dicit̃ (quod hodie fit in omnibus iudicijs) nō est necesse interponere interdictum. Dñe, bene dicitis: sed bene dimitterē solennitatē interdictorū, si loco interdictorum essent mihi actiões proditæ à prætore. Frater, dicit Iust. tu poteris illas hodie proponere sine aliqua solennitate, sicut posses, si ea tibi dedisset prætor hodie. Similiter qñ dat tibi Prætor hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actionem in factum utilē proponere, perinde ac si istā actionē utilem prætor tibi accommodasset. h. d. Frau.

k De ordine. Idest, de antiqua solennitate que pponebātur interdicta sub certis formis: vt diximus s. eo. in prin. Acc.

l Exitu interdictorū. s. cū antiqua solennitate: sine ea tñ reddi pñt. & proponi, ut ff. de ope. no. nun. l. prætor ait §. nonnulli. Vel etiā in factum actio loco cuiuslibet itedicti: q̃ utilis uocatur. ut subijcit.

m Extra ordinem. Idest, extra antiquā solēnitatē. quod semper fieri uidetur, ut subijcit: ut s. de suc. sub. in prin. & ff. de neg. gest. l. actio. in fi. ti. & C. de form. & impe. act. subl. l. j. & ij.

n Sine interdictis. Scilicet solennibus.

o Vtilis actio. s. in factum, q̃ datur loco cuiuslibet

Institu. impe. & a inter-

interdicti. Et no. quatuor eẽ genera actiõis in factũ. Vna est, quæ ex omni edicto vel interdicto p̄toris datur, vbi specialis actio nõ daẽ, vt hic. Alia est legis Aquiliç subsidiaria, quando damnũ datur de nõ corpore in nõ corpus: vt supra ad leg. Aquil. §. fi. quç est ipsa prætoria: vt ff. de præs. verb. l. quia actionum. in fi. Tertium genus est extraordinariũ: quod ex varijs figuris causarũ est introductũ, quoties æquum est actioné dari, vt C. de sa. san. ec. l. sancim⁹. Quartum genus est quod æquiparaẽ actiõi p̄scriptis verbis, q̃ vna cũ ista in factũ ciuilis diciẽ vt ff. de p̄scrip verbis. l. j. in fi. & habet locum in tribus generib. negotiorum. Primo in contractibus innominatis tribus. do, vt des. do vt facias. & facio vt facias. vt ff. de p̄scri. verb. l. naturalis. §. j. ij. & j. Sed in quarto innominato contractu, scilicet facio vt des, habet locum actio de dolo: vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. qd̃ si faciam. Itẽ in secundo genere habet locum præscriptis verbis ex omni pacto incontinenti, ante, vel post apposito iuxta aliquẽ cõtractũ: vt C. de pac. inter emp. & ven. l. ij. & C. de pact. l. petens. Item in tertio genere vbicunq; dubitaẽ de nomine contractus. vt patet in exẽplis: vt ff. de æstima. act. l. j. & ff. de p̄scrip. verb. l. j. per totum, & l. iij. Quid sit actio in factum, & ad quid cõpetat tex. cum glo. est in l. quoties. ff. de præs. verb. & in l. in factum cum ibi no. ff. de act. & obli. Accur.

Actiõis in factũ, quatuor sunt genera.

Actio præscriptis verbis in tribus generib⁹ negotiorum habet locum.

† Hinc Isocrates legem Nicoclẽ admonebat vt eas leges ferret quæ nullius litis haberẽt seminariũ.

ADDITIO. No. hãc gl. quot sunt actiones in factum, & ad quid vnaqueque cõpetat: & adde gl. in l. quoties. ff. de pręs. ver. & tex. in l. in factum & ibi gl. ff. de act. & obli. Ange.

a Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

dita a fuisset.

TITVLVS XVI.

DE POENA TEMERE litigantium.

Litigatorum temeritas triplici pœna coercetur: periurij scilicet, pecuniaria, & infamia, siue ignominia: quarum singulas partes vsque ad tituli calcem persequitur.

NVnc admonendi sum⁹ magnã curã egisse eos, q iura sustinebant, b ne facilè homines ad litigandũ procederẽt. † quod & nobis studio est. Idq; eo maximè c fieri põt, q temeritas tam agentium, quàm eorum, cum quibus agitur, modò d pecuniaria pœna, e modò iurisiurãdi f religione, modò infamię g metu coercetur.

Reus, actor, necnon vtriusq; partis aduocati, iurisiurãdi religione pp calumniã, seu cauillatione euitãdã introducti, se se adstringere debẽt: alioqui nõ procedet iudiciũ. Annota, Negantiũ mendacia pœna quãdoq; dupli, quãdoq; tripli puniri.

Ecce enim iurisiurandum omnibus, qui conueniuntur, ex constitutione h nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus vtitur, nisi prius i iurauerit, q putans se bona instantia vti, ad contradicendum k peruenit.

Negans id, quod debet, aliquando in duplo punitur. Aret.

At † aduersus inficiantes ex quibusdam causis

de trib⁹ modis. s. vel pœna pecuniaria, vel iureiurando, vel metu infamiæ puniatur. h. d. Franc.

b Sustinebant. Scilicet magistratus, qui iura reddebant: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. post originem.

c Maximè. Idest, certè.

d Modo. Idest aliquando: & ita communiter exponitur quando bis, aut ter reperitur: vt supra quod cum eo. §. cæterum. ver. sed sane.

e Pecuniaria pęnæ Vt infra eo. §. At.

f Iurisiurandi. s. calumniæ: vt j. proxi. §. Sed quando? Respon. in futuro seculo: licet non in isto: vt C. de iureiu. l. ij. g

r Dic vt habeẽ in l. 4. & ibi Bar. ff. de crim. stel. & in d. l. ij. C. de iureiu. Ang. Periurus in alio sæculo punietur.

g Infamiæ. j. eo. §. ex quibusdam.

Ecce enim. CASVS. Dñe, vos iam dixistis, quòd temeritas litigantiũ modis pluribus coercetur: p Deo dicatis, si vobis placet, qualiter debeat primo coerceri: Frater, dicit ipse: primo debet p iuramentũ coerceri: quia omnib⁹ litigatoribus præcipitur, quòd iurẽt de calumnia. Franc.

h Cõstitutione. C. de iureiurã. propter calum. dan. l. ij. in princip.

† Aliàs pecuniaria pœna cum aduersus inficiantes, &c.

i Nisi prius. Non dicit, q prius reus, quàm actor iuret, sed prius quàm audiatur: actor autem priusquã reus iuret: vt C. de iureiuran. ppter calum. dan. l. ij. in princip. quæ est contra.

k Ad contradicendum. Nota diligẽter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, q bona iustitia venit ad agendum: vt C. de iureiu. propter calum. da. l. ij. in princip. Itẽ quòd nõ dabit, vel dedit aliquid iudici, vt proferatur pro eo sentẽtia. vt in authent. c. vt lite, iurent in exordio litis. col. ix. Item quòd nullam exiget, vel faciet probationẽ calumniosam: vt in authent. de ijs, qui ingre. ad appellan. §. fina. colla. tio. v. Econtra reus iurat hæc eadẽ: nisi q in primo capitulo iurat se vti bona contradictione. a Quid continere debeat iuramentũ calumniæ, not. glo. in c. j. extra de iuramen. calumn. vnde versus. Illud iuretur, q lis sibi iusta videtur. Et si quæretur verum non inficietur. Nil promittetur, vt falsa probatio detur. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur. a

Iuramentum de calũnia pręstatur tã ab actore quã à reo.

* Hactenus procedit gl. Accursij.

Iuramentũ de calumnia continet quinque capitula.

At aduersus. CASVS. Domine, bene vidimus qualiter iuramenti religione litigatorum temeritas coercetur: modo dicere debetis, si vobis placet, qualiter pęna pecuniaria compescitur. certè dicit ipse, bene verum est, quòd pœna pecuniaria litigatorum temeritas coercetur: quia quandoque actio, quç ea sui natura in simplum competit, propter inficiationem ipsius rei datur in duplum: veluti, si damni iniuriæ, & legatorum locis venerabilibus relictorũ nomine agitur, & tamen bene sunt aliquç actiones, quæ sine aliqua inficiatione dãtur plus quã in simplum, vt est actio furti manifesti, quæ datur in quadruplum. Franciscus de Aret.

a No gl. quç ponit ea quç debet iurare actor: & q̃ debet iurare reus. Angel.

Cõtinuatio.

DE POENA TEMERE litigantium.

Vsque nunc de propositione actionum dictum est. sed quia contingit eas interdum temere proponi: nunc de pœna temerè proponentium dicit. Accur.

Diuisio.

NVnc admonendi. Totus iste ti. diuiditẽ in tres partes. Primo cõtinuat tẽ. cũ ad p̄cedentia. Scdo ponit tres pęnas. q̃ temerè litigantẽ coercent. Tertio dictas pœnas singillatim p exempla declarat. Scda ibi, Idq̃, eo maximè. Tertia ibi. Ecce. n. CASVS Dixi. Iust. domine, tot. & tãta audiuimus: q tedio affecti sum⁹: & vos estis nobis tędiosus factus. Pro Deo dicatis nobis, quid amplius vos intẽditis dicere? Frater, dicit Iust. scire debes, q multũ studuerunt magistratus antiqui, q nõ de facili litigareẽ calũniose: & nos similiter circa hoc studeam⁹: quia hoc maximè fiet, vt temeritas litigãtiũ, tã actorum, quã reorum aliquo

a Tripli. Vt I. de actio. §. tripli. vbi quis p mēdaciū, aut dolum plus petens, quam debeat, in triplum cōdemnaē. Alij deponunt de libris illud, vel tripli, eo q subiecta exempla non sunt huic versi. apta.

Mendaciū facit quē puniri.

b Agatur. Item alibi vt C. de non num. pecu. auth. contra qui pprpriā. Item alibi vt si creditor negat sibi debitū solutum. Nam postea q sit debitū, probare cogitur: vt ff. de proba. l. cū de indebito. itē possessor negās se p. fide te: si probatur, perdit possessionem vt ff. de rei vendi. l. fi. & in Auth. de trien. & se. §. illud. & ibi glo. in verbo possessio. collat. iij. Item alias: vt ff. de iudic. lege, eum.

ADDITIO. Nota pœnas aliquas, quas patiē calūniose negār & maximè no. quando aliquis possidet. & negat interrogatus se possidere, quòd perdit possessionem, si de mendacio cōuincatur: vt l. fi. ff. de rei vendi. Ange.

c Est actio. Etiam à principio, non solum infitiatione: vt hic. & I. de actio. §. at ille. Accur.

Item actoris quoque. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, vidimus supra qualiter per iuramentum, & pœnam pecuniariā rei temeritas coarctatur: sed de actore quid dicetis? Certe, dicit ipse. nō solū reus, secundum q superius diximus, sed & actor compellitur subire calumniæ iuramentum, imò plus adhuc dico tibi, & nō solum reus, & actor iurant. sicut diximus, sed etiā vtriusq; partis aduocati iusiurandum subeunt: secundū quod est in alia nostra cōstitutione prouisum. & hæc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumniæ. quę in desuetudinē abijt, qua tenebatur actor, qui temerè litigabat, in decimam partem litis, quod nūquā inuētum est factum esse, vt hic dr: sed p hīc introductum est iusiurandum, & vt in expensis & dānis litis puniatur improbus litigator. h. d. Franc.

dupli, vel tripli a actio constituitur: veluti si damni iniuriæ, aut legatorū locis venerabilibus relictorum nomine agatur. b

Reus in certis casibus siue neget siue fateatur, vltra simplum condēnatur.

Statim aūt ab initio pluris, quā simpli est actio: c veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli. Nā ex his, & alijs quibusdam causis (siue quis neget, siue fateatur) pluris, quàm simpli est actio.

Actor de calumnia iurare tenetur. Aret.

Itē actoris d quoq; calūnia coercetē. Nā et actor pro calūnia iurare cogitē ex nostra constitutione.

Aduocati actoris & rei de calumnia iurare debent. Aret.

Vtriusq; et partis aduocati iusiurādū subeūt. e qđ alia nostra constitutione comprehensum est.

•Reiecta multa decima partis litis, quæ olim improbis litigatoribus irrogabatur: hodie quisquis iniq; litigabit, periurium incurrit, & damnū, impensasq; omnes victrici parti inferre cogitur.

Hæc aūt f oīa p veteri calūnię actiōe g introducta sunt, quæ in desuetudinē abijt: quia in partē decimā litis actores mulctabat: qđ nusquā factū eē inuenim⁹: sed p his itroductū ē & pfatū iusiurandū: & vt iprob⁹ litigator, & dānū, & ipēsas litis iferre aduersario suo cogaē.

Cōdenatus, vel pactus ex criminib. q̄ hic enumerātur, vel cōdēnat⁹ actionib. directis nō cōtrarijs, descēdentibus ex cōtractib. hic enumeratis, erat īfamis. Annota, directa dicūtur, quæ pupillo aduersus tutorem, mandanti aduersus mandatarium, deposi tori aduersus depositariū cōpetunt: & nō e regione. Annotato et, pactione īfamiā cōtrahi: nā q. cūq; ex delicto obnoxi⁹, pcio dato paciscit ignominiosus fit.

Ex quibusdam iudicijs damnati i ignominiosi fiūt: veluti furti, vi bonorum raptorū, iniuriarum,

dicta sunt. I. eod. §. j. supra eodem, §. item actoris. & §. proximo.

g Actione. Actio. n. quædam erat, qua tenebaē actor qui per calumniam. litigabat, in decimam partē litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorū in antiquum redijt statūt licet non iure illius actionis, sed p iudicis officium: vt in Auth. de lit. §. ad excludēdas. col. viij. f Et nota ex hoc. §. & ex dicto Auth. de lit. & ex l. ff. de reg. iur. l. qui iussu. §. nemo. & ex l. illud. ff. de pe et. hę. q. nisi improbè & calumniosè litigauerit, non debeat cōdemnari in expensis. vt ff. de iu. l. eum quē, & C. de fruct. & lit. expen. l. nō ignoret. licet in C. de iu. l. properandum. §. sin autē. in distictè dicat victū condemnati victori in expensis. 2 Sed est intelligendum cum iam dicta determinatione. si calumniosè agit. vt in Authentico de iudi cijs. §. oportet. collatio. vj.

ADDITIO. Nota ex glos. quod licet vna l. generaliter loquaē tamen p alias leges patiē limitationes & restrictiones: & sic lex passiue interpretationem passiuam: vt l. ge. prima. §. lex Falcid. ff. ad legem Falcidiam.

f Dic vt ibi p glo. & Ang. & vide text. & gl. Bar. Cy. Bal. & Sali. in auth. ghaliter. C. de episco. cle. se. dicit I. de satisd. §. sed hodie. & Bar l d. auth. ghaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite p sequenda & decima parte litis &c. nō est in vsu. Ang.

2 Expēsa rū ɔdēnatin an in distinctè fieri dēat nō attēto an qs iustè. an calumniosè litigauerit. & qs sit stilus Rotæ Romanę, qd in statutis, q victus victori in expēsis ɔdēnari debeat? plenè per Quint. Mādo. In xj. Quæst. Regu. de subro. nu me. 4. ca. ta. & seq.

Ex quibusdam iudicijs. CASVS. Vi sm qualiter iureiur. & pęna pecuniaria litigatorū proteruitas cōpescaē: videodū est qualiter metu infamiæ refrenet. & certè quædā sunt iudicia siue actiones in qbus siquis fuerit damnat⁹, īfamis efficiē, quas actiones litera enumerat & hoc intellige, qñ directè intentantur: quia tunc & non aliter damnatus in illis efficiē infamis. in actiones autē p socio, q̄ directa est ab vtraque parte, hoc est tam à parte intentantis, q̄ à parte eius ɔ quem intentatur, secus est: & ideo quicunq; sociorum in actione p socio fuerit condemnatus, infamis efficitur. Sed tū scire debes q differētia est inter actiones hic notatas descendentes ex ɔtetu, vel quasi; quia non solum illi, qui damnati sunt in actionib. descendētib. ex delicto hic nominatis sūt infames, sed etiā illi, q in illis acti. transigunt: q crimen videtur cōfiteri qui transigit. in actionibus autem hic nominatis descendentibus ex contractu, vel quasi, solum damnati fiunt infames: non autē illi qui transigunt. hoc dicit. Franc. de Are.

h Damnati. Scilicet suo nomine, nisi pcocauerint, nō si pcuratorio: vt ff. de ijs q not. infa. l. furti. §. si

Hic Cicero dictos p Sylla, Vos sequit dij p nates rest it, me hinc integro animo descēdere. Et Fabius li. xij. nō cōuenit eam oratori iustam tueri scientiā.

Aduocati partiū, an debeāt iurare.

quit. & hoc si à iudice ordinario vel delegato sit cõdemnatus. secus si ab arbitro: vt ff. de ijs qui no. infa. l. quid ergo. §. cum autem. versi. ex compromisso.

a Directis. Et ob id tutor conuentus à pupillo, & dãnatus infamatur. idem in alijs directis, secus si cõtra tutor pupillum faciat condemnari: vt hic, & ff. de ijs q no. infa. l. 1. Et nota q in casu etiã cõrio infamat: vt ff. de ijs qui no. infa. l. furti. §. mandati. Itẽ not. q quatuor hic ponuntur exempla de maleficijs: & quatuor de cõtractibus, vel quasi. Et ista cõtinẽtur his versib⁹: Iudice damnatos, infames reddit vbique, Quod vi diripitur, iniuria, furta, dolique. Actio mandati, tutelæ, depositique, Directo, si p socio communit vtrique.

b Sed & pacti. Scilicet precio æris fine iussu prætoris: vt ff. de ijs qui no. infa. l. in actionibus. & l. furti. § pactus. Accursius.

c Debitor sit. Vt ff. de infa. l. furti. §. finali.

de dolo: itẽ tutelæ, mãdati, depositi directis, a non cõrijs actionib⁹. Item p socio, q̃ ab vtraq; parte directa est: & ob id qlibet ex socijs eo iudicio dãnatus ignominia notaẽ. Sed furti quidem, aut vi bonorũ raptorũ, aut iniuriarũ, aut de dolo, non solũ damnati notanẽ ignominia, sed & pacti: b & rectè. Plurimũ. n. interest, vtrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit. c

Annota, Iudicia omnia à citatione exordiẽda eẽ.

Omniũ † aut actionum instituendarũ principiũ ab ea parte edicti pficilcitur: qua prætor edicit d de in ius vocando † vtiq;. n. in primis aduersarius in ius vocãdus est, idest, ad eũ vocãdus, qui ius dicturus sit. e Qua parte prætor parentib. & patronis, item parẽtibus, liberisq; patronorum, & patronarũ hũc præstat honorem, f vt non aliter liceat liberis libertisq; eos in ius vocare, q̃ si id ab ipso prætore postulauerint, & impetrauerint: in eum pœnam solidorum quinquaginta g constituit.

Omnium autem actionũ. CASVS. In proximo §. tractat dominus Iusti. qualiter puniatur temeritas litigantium metu infamiæ: hic tractat qualiter punitur temeritas litigãtium metu pœnæ pecuniariæ. Vel sic potest cõtinuari: Temeritas quãque consistit in perseuerando improbè litigando: quãq; aũs consistit temeritas in iur vocando. Cum ergo S. diaerit dñs Iusti qualiter punitur temeritas litigantium in perseuerando improbè litigando: modo dicitur qualiter punitur litigãtis temeritas, quæ est in ius vocãdo Dĩ ergo. q ptincipiũ instituendarũ actionũ ab edicto de in ius vocãdo pficiscitur, & explanat seipsum in textu, dicẽs, q in primis debet aduersarius in ius vocari coram iudice. sed quo ad istam vocationẽ in iur satis abundè prospexit prætor parentibus, & patronis. Statuit enim, quòd non liceret liberis, & libertis parentes, vel patronos I ius vocare ante, quàm à prætore hoc postulassent, & etiam impetrassent, & sic non suffi cit postulare: sed necesse est. q obtineat ante, quàm eos in ius vocent. Si quis autem eorum aliter eos in ius vocaret, statuit in eum pœnam quinquaginta solidorum. h. d Fran.

d Edicit. i. edictum pponit de in ius vocando: vt ff. de in ius vo. l. 3. §. prætor. & per totum ti. Accus.

e Dicturus sit. Vt ff. de in ius voc. l. 1.

f Honorẽ. Nota q patribus, & patronis est honor præstandus. & reuerentia: vt hic, & l. honori. & ff. de obse. à libe. & liber. paren. & patro. præstan. & habetur in l. vt vim. ff. de iust. & iu. Ang.

g Solidorum quinquaginta. Aliàs quasi inofficiosus castigatus si præ inopia pœnam soluere non possit: vt ff. de in ius vocan. l. pen. & fi. Et intellige hoc in emancipatis filijs, aliàs non posset esse iudicium inter patrem & filium: vt C. de in ius vocan. l. fi. & diximus. S. de act. §. in eum quoque. aliàs est versi. & in eum. §. pœnales quoque. Item nota hic, quòd aureus pro solido accipitur. cum ff. de in ius vocan. l. si libertus. & l. in eum. dicas Aureorum, & hic dicit solidorum. Itẽ nota, q septuaginta duo aurei faciũt libram auri, vt C. de susce. & arca. l. quotiescunque. lib. decimo.

TITVLVS XVII.

DE OFFICIO iudicis. a

Iudex debet iudicare secundum ius scriptum, vel consuetudinarium, & sententiam suam secundum naturam actionis propositæ ferre: quod primo ostenditur in noxali actione. Aretinus.

SVPEREST, b vt de officio iudicis dispicia

DE OFFICIO iudicis.

Iste ti. continuatur secundum Ioan. Fab. Quia visum est supra de actionibus. & quia officium iudicis loco actionis aliquando habetur: vt l. actionis verbo. ff de actio. & obli. ideo post actiones ponit de officio iudicis. Vel potest continuari, q iudicium cõsistit ex tribus personis, videlicet ex persona actoris, rei, & iudicis. vt cap. forus extra. de verbo. signi. sed supra dictum est de actionibus, & sic de persona actoris. de excep. & sic de reo: sequitur necessariò videre de tertio: & sic de iudice: & eius officio. Et istam continuationem infert glo. hic in nigro.

a SVperest. Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit generaliter quid spectat ad officium iudicis circa sententiã. Secũdo quid ad ipsum pertinet circa cõdemnationem malorum seruorum. Tertio quid in actione in rẽ. Quarto quid in actionibus vniuersalibus. Quinto quid in personalibus. Sexto quid in iudicijs diuisorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Et si in rem. Quarta ibi, Et si hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendum. Sexta ibi, Si familiæ erciscundæ.

CASVS. Viso de actionibus quomodo intentantur ab actoribus cõ reos: superest, vt de offi. iudic. dispiciamus, & in primis scire debes, quòd iudex tenetur ad hoc. vt ipse iudicet secundum leges. vel secundum constitutiones, vel secũdum mores, hoc est sm consuetudinem. Et sumus in versi. ideoq; si noxali. Dixi vobis supra, q iudex debet pronunciare sm leges: ita patet q dñm conuentum actione noxali condemnare debeat pro delicto serui: & debet eum condemnare in hunc modum: Lucium dominum talis serui Publio Mænio in decem solidos condemno: aut noxam dare permitto: quia leges volunt. q dñs damnum datum à seruo debeat resarcire, vel quòd possit liberari si velit seruum dare pro noxa. Sic. n. vult lex. q damni æstimatio sit in condemnationẽ, licet noxæ deditio sit in solutionem. Franc.

Superest. Sed vnde superest i. Rñ. quia de actionib⁹ diximus

Snia sup actione famosa an semp infamet.

Actiones octo sunt quæ infamant.

Hoc gl. residuum nõ est Accur. Egid.

Facit ad hunc §. ele. 1. iuncta gl. sup verbo citationes. l. fi. de iudic.

Hinc Plato dialogo octauo de legibus admonet nõ eẽ negligendas leges de in ius voc. putat eñ eam eẽ esse leuiorẽ. quã vt grauẽ legũ latorẽ multum occupare debeas.

Luat in corpore. q nõ habet i ære.

Aureus p solido sumitur. Libra auri cõtinet 72. aureos

Cõtinuatio.

a De officio iudicis grauiter, & copiose disserit Phauos nus philosoph⁹ apud Cellium lib. 14. ca. 2. Vide ẽt elegãtem admodũ tractatũ eiusdẽ argumenti Claudij Cantiunculæ.

Diuisio.

dizimus & de reis, sequitur, vt & de iudice q̃ sedet in medio dicamus, & eius officio, circa quæ versaẽ.
a In primis. i. principalius, vel inter principalia. Nã primo libellus dand⁹ est: vt C. de lit. cõte. auth. offeraẽ. & causæ examinatio præcedere debet hanc obseruantiam, quæ circa sentẽtiã adhibetur: vt C. de iud. l. iudices. Vel dic in primis. s. obseruantijs, s. circa sententiã adhibẽdis. Nam & alia sunt obseruãda, s. quòd detur in scriptis: vt C. de sen ten. ex breui. reci. l. fina. & sedendo i vt in authent. vt ab illustri. & qui super. §. sancimus. coll. v. Sed hoc est principale, quòd sedm leges iudicet, vt hic dicitur. Accur.

Libellus in causa est dãdus.

Sententia i scriptis, & sedẽdo ferẽda ẽ.

b Constitutionibus. Scilicet Imperatorum.
c Moribus. Idest consuetudine, quæ pro lege seruaẽ: vt supr. de iur. natura gentium & ciuili. §. ex non scripto. Sed quid si vnum eorũ alteri contradicit? Respond. constitutio legi antiquæ ꝑiudicat: vt ff. de legibus & senatuscon sul. l. non est nouum. & cõsuetudo ꝑiudicat vtrique, siue sit generalis: vt ff. de legibus, & senatusconsult. l. de qbus. in fin. siue sit specialis in illo loco, scilicet tñ sum, præiudicat vtrique: vt ff. commu. præd. l. vẽditor. §. si constat.

† In l. miles. §. j. ff. de re iud. non noxã dedere le git sed noxæ dedere. Egid. P r.
Constitutio legẽ, vtrunque ɔsuetudo vincit. ff. consuetudo est duplex.

mus Et quidem in primis a illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut constitutionibus, b aut moribus c proditum est.

Annota, hæc est ratio, nã domino noxali actione cõuento optionẽ iura concedũt, aut damnũ soluẽdi, aut seruũ noxæ dedendo, dãni euitãdi æstimationẽ.

Ideoq; si noxali d iudicio adit⁹ ẽ: e obseruare dẽt, vt si cõdẽnandus vr̃ dñs, ita debeat cõdẽnare: Publiũ Meuiũ Lucio Titio i decẽ aureos condemno, aut noxam dedere. f †

Iudicis est reũ singulari in rẽ, vel vniuersali actione cõuẽtũ ad rei fructuũq; restitutionẽ condemnare. qui si malæ fidei possessor fuerit, non mõ perceptos fructus, sed & quos percipere potuit, præstare cogitur, q. si bonæ fidei fuerit, cõsumptorũ et culpa nõ perceptorũ noĩe nequaquã tenebitur. post litis tamẽ cõtestationem nihil differt à malæfidei possessore, quo fit, vt omnium fructuum ratio à die litis contestatæ habenda sit.

d Noxali. idest super. Accur.
e Aditus est Scilicet iudex.
f Noxam dedere. Scilicet permitto. nã damni æstimatio tantum ast in cõdemnatione: vt ff. de re iud. l. miles. § j. & ij. alias esset incerta sentẽtia, quod esse non debet: vt ĩ. de act. §. curare.

ADDITIO De hoc, an iudex debeat ferre sentẽtiam certam, & an valeat sententia incerta, dic vt ꝑ Ang. in d. §. curare.

Et si in rẽ. CASVS. Vidistis qualiter iudex debeat formare verba sententię in actio. noxa. Sed dñe pro Deo dicatis, si placet, quale debeat esse officiũ iudicãtis in aliquot ĩ actio. reali? Fiaret, dicit ipse libenter. Nam aut videt iudex, quòd ferenda est sententia ɔtra petitorẽ: & tũc nihil aliud incumbit ei, nisi quòd absoluat possessorẽ: aut videt quòd est ferenda sententia cõtra possessorem. & tunc debet cõdemnare possessorẽ: vt rem cũ fructibus petitori restituat, & teneẽ cõdemnatus in ista actione reali, in cõtinenti rẽ cũ fructibus restituere. sed in actiõe ꝑsonali nõ teneẽ incõtinenti rẽ restituere: sed habet inducias à lege. Sed domine, qd si dixerit possessor condemnatus, quòd non possit rẽ restituere incõtinenti, & petat temp⁹ restituendi? Fiaret, si videat iudex, quòd calumniosus sit, & temp⁹ petat frustratoriẽ, nõ dabit ei tempus: & nisi rẽ restituerit, iurabitur contra eũ in litem. si verò frustratoriẽ nõ petat tempus, bene dabit ei iudex tempus intra qd̃ restituat, secũdum quod sibi videbiẽ: ita tñ, q. caueat g bonos fideiussores, q. si intra tẽpus, quod sibi datũ est, nõ restituat, q. æstimationem litis soluet. h. d. Fran.

Et si i rẽ actũ sit corã iudice, siue ꝯ petitorẽ iudicauerit, absoluere dẽt possessorẽ: siue ꝯ possessorẽ, iubere ei g dẽt, vt rẽ ipsã h restituat cũ fructibus. i Sed si neget possessor ĩ ꝑsenti k se restitueẽ posse, & sine frustratiõe videbiẽ tẽps restituẽdi cã petere, indulgẽdũ ẽ ei: vt tñ de litis æstimatiõe caueat cũ fideiussore, si intra tẽps, qd̃ ei datũ est, non restituerit.

In iudicio vniuersali ita fructus veniunt, sicut in singulari: & in vtroque iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur: secus in bonæ fidei possessore: nisi post litem contestatam. Aret.

g Ei. Scilicet possessori.
h Vt rẽ ipsam. Idẽ & si in personam. vt si res petatur vt possessa. ꝑ actionẽ, Quod metus causa, vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc à petitione actoris absoluitur, vel condemnaẽ i re petita.
i Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalibus, vt de pomis, & cerasis: & similibus? 1 an vero de industrialibus? Respond. de naturalibus nõ. quia illi aut extant: & tunc per rei vendicationẽ petuntur, sicut res ipsa, cum nullus etiã bonæ fidei possessor faciat suos i vt ff. de vsur. l. fructus. Aut non extant: & tunc non teneẽ: cum nec habeas, nec dolo fecerit quo minus haberet: sed condictione sine causa æstimatio debeẽ: vt ff. si cert. pet. l. si & me. & vtroq; casu cessat officiũ iudicis, de quo hic agitur: cũ iure actionis petantur. Itẽ de industrialibus non, si à bonæ fidei possessore ꝑcepti sunt: qa percipiendo eos, & separando à solo, suos facit & lucraẽ: vt ĩ. de rer. diui. §. siquis à nõ domino, siue habeat titulum, siue nõ: vt ff. quibus modis vsufruct. amit. l. si vsufructuarius, & ff. si. reg. l. 4. §. post litẽ. si autẽ nõ separauit, adhuc ipsius fundi sunt: vt ff. de rei vend. l. fructus. Sed dic de industrialib⁹ hic loqui, q sunt percepti, sed nõ consumpti à bonę fidei possessore, nam cũ sunt facti possessoris, nõ rei vẽdicatione, sed iudicis officio petunẽ. vt hic. & C. de rei vend. l. certum. §. bonæ fidei. Si autẽ malæ fidei sit, de consumptis tenebiẽ cõdictione sine causa: de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vẽdicatione qua petiẽ res, sed alia omnino: licet in petitione hęditatis sit secus: vt C. de rei vendi. l. certũ. j. respon. de percipiendis autem teneẽ officio iudicis: vt ĩ. eo. §. j. versicu. illorũ. & ff. de rei ven. l. si nauit. §. fin. Si verò malæ fidei possessor titulũ habeat, de consumptis tenetur cõdictione sine causa: de extantibus rei vẽdicatione, à percipiendis ꝓpter titulum excusatur: vt C. de rei vendic. l. si fundũ. nisi in quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur q habet titulum: quod dic vt supra diximus de rerũ diuisione. §. siquis à non domino.

k In præsenti. Nota in actione in rẽ incõtinẽti fieri institu. Imper. & 4 execu-

t Scilicet agatur nõ solũ si in rem.

1 Quid de oliua, & sylua an dicanẽ fructus naturales vel industriales t dic quòd dicuntur industriales i sicut seges i vt est textus in l si seruus seruum. §. si oliuã. ff. ad legem Aquil. & ibi doct. Ang.

Possessor malæ fidei quo iure tenetur fruct⁹ restituet.

executionẽ: secus in personalibus, quia quatuor mẽsium spatiũ datur: vt C. de vsu. rei iud. l. ij. & j. & fi. Et in criminali statim sententia est executioni mãdanda: vt C. de pœ. l. cum reus.

ab istis percipiendis excusatur, vt modo diximus.
d In vtraque actione. Scilicet in rẽ, & in petitione hæreditatis. Accu.
e Penè Penè dicit: quia in petitione hæreditatis veniunt eadẽ in actione qua res: sed in rei vendicatione alia est pro re, alia pro fructibus.

Et si hæreditas petita sit: [a] eadẽ circa fruct⁹ interueniunt, q̃ diximᵘ interuenire de singularũ rerũ petitione. [b] Illorũ aũt fructuũ, quos culpa sua possessor non perceperit, [c] siue illorũ, quos pceperit, in vtraq; actione [d] eadẽ rõ pene [e] habet, si pdo fuerit. Si verò bonæ fidei possessor fuerit, nõ habet rõ, [f] neq; cõsumptorũ, neq; non pceptorũ. Post inchoatã aũt petitionẽ, ẽt illorum fructuũ rõ habet, [g] qui culpa possessoris percepti nõ sunt, vel percepti consumpti sunt.

Conuento ad exhibendũ actione rem vtcunq; exhibere non sat est, vt liberationem cõsequatur, sed in eum causæ statum exhibenda est, in quo cœpti iudicij tempore erat: ideo pendente iudicio vsucaptã exhibendo non liberatur. Fructus quoq; medio tẽpore pceptos restituere cogitur, si tamẽ rei statim exhibendæ facultatẽ non habeat reus, dilationẽ cõsequetur cautione, s. prius præstita. q; si iussus à iudice exhibere, nõ exhibeat, aut se intra tempora exhibiturum non caueat, in id quod aduersarij interest, damnabitur.

Si ad exhibendũ actum fuerit: non sufficit, si exhibeat rem is, cũ quo actũ est: sed opus est, vt ẽt rei cãm debeat exhibere, i. vt eam cãm habeat actor, quã habiturus esset, si cũ primũ ad exhibendũ egisset, exhibita res fuisset. Ideoq; si inter moras exhibẽdi vsucapta [h] sit res à possessore, nihilominus condemnabit. Præterea fructuum medij temporis, idest, eius, quod post acceptum ad exhiben-

ADDITIO Nisi in casibus qui notant. al. j. q. 3. c. cum apud. gl. in c. quærenti. extra, de offi. deleg. in glos. quadrimestre. Primus casus est quando quis est confessus de crimine: differtur executio donec appareat, an velit in cõfessione perseuerare. Secundus est, cum sententia lata est contra mulierem prægnantẽ: differtur executio vsq; ad tempus partus. Tertiᵘ casus est quando princeps ex iracundia tulit sententiam: tũc enim differtur executio vsque ad triginta dies ad vidẽdum si princeps illam retractabit. Quartus est, quãdo insula est assignãda à principe, ad quã debeat malefactor deportari. Quintus est, si sententia est in seruũ lata, differtur executio, donec ratiocinia reddiderit dño. Vnde versus: in personali post menses quatuor: in re, Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminibus, sed casus excipe quinque. Cõfessus, prægnant, iratᵘ, & insula, seruus.

f Non habetur ratio. Hoc est verum per rei vendicationem, vel per iudicis officiũ, sed per condictionem sine causa sic, cũ bonum & æquũ sit: vt ff. si cer. pet. l. ii & ine. sed in quosdam.
g Ratio habetur. Nisi infans, vel pupillus fuerit possessor: vt ff. de rei vẽ. l. quod infans. §. j.

Si ad exhibendũ. CASVS. Domine, pro Deo dicatis si placet. quale sit officiũ in actio. ad exhibendum, quæ personalis est, licet sit in rem scripta? Frater dicit ipse, I act. ad exhibendum debet iudex iubere, q; res exhibeat & nõ sufficit, q; exhibeatur, nisi in eadẽ causa exhibeatur, in qua causa esset. si à principio fuisset exhibita. vnde si ille, qui iussus est exhibere rem, eam exhibere distulerit: & per eius morã fuerit res exhibenda à possessore vsucapta: nihilominus cõdemnat. ille, q iussus fuerit exhibere. Itẽ ratione fructuũ medij temporis, idest. eius tẽporis, quod intercessit post lit. cõtest. & rẽ iudicatã, debet habere iudex. Item Incontinenti debet exhibere ille, q rẽ exhibere iussus est sicut in reali condemnatus debet rẽ restituere incontinenti. & sic hæc actio ad exhibendũ psonalis est: vt ad exhiben. l. ij. tamen dicitur scripta in rem: q a in multis habet naturã realis actionis. Sed domine, quid si cõdemnatus in act. ad exhibendũ dicat q; incontinenti nõ potest rẽ exhibere? Frater, (dicit ipse) si videat iudex. q; sine frustratione petat tẽpus, infra qd rẽ exhibeat, debet ei dare tẽpus: sic tamẽ vt ipse caueat per bonũ fideiussorẽ se rẽ exhibiturũ: si autẽ nec iussu iudicis rẽ exhibere velit, nec cauere se postea rẽ exhibiturũ: tunc debet condẽnari actori quãti sua interest, non exhibitam rem fuisse. h. d. Franc.

Et si hæreditas. CASVS. Iã dixi vobis quale sit offi. iud. cũ aditur iudex in act. i rẽ: modo videamus quod est offi. iud. qñ aditur i act. mista, tã in rẽ, quã in psonam: vt in petitione hæreditatis: & qd debet iudex tũc facere. Et dico. q; idẽ debet facere in pe hę. qd in rei ven. quę dat pro singularũ rerũ petitione ad differentiã pe hær. in qua multæ res petunt. h d. quicqnid dicat litera, nõ est per oia idẽ: vt j. videbitis. Et sum in vers. illorũ aũt fructuum. Dixi fusti. sũ bene vidi, q; tã in rei vendic. quã in peti. hę. veniũt fructus pcepti iudicis off. quia debet iubere rest. tui cũ fructibus. Sed dñe, quid dicemus de fructibus percipiendis in eo. qui condemnat. peti hę. vel rei ven. Frater dicit fuit. aut fuit bonæ fid. pos. aut malę fidei. si fuit malæ fidei poss. tunc ferè idẽ est in rei vẽ. & pe. hæ. vt eodẽ modo teneat. malę fi. poss. de fructibᵘ, quos p culpã suã nõ percepit, i rei ven sicut pet. hę. si autẽ fuit bo. fi. poss. non tenet. de consumptis, nec de percipiẽdis, nisi post lit. contest. sicut pdo tenet. de fructibᵘ culpa sua. s. possessoris nõ perceptis, vel perceptis. & consumptis. h. d. Franc.

a Et si hæreditas petita sit, i. si hęreditatis petitione actum sit. & condemnatio secuta. Nam & ipsa est in rem, & in personam: vt j. de act. § quædam.
b Petitione. Vt restituant. fructibᵘ cũ re. vt j. prox. §.
c Non perceperit s. qui titulum non habebat, aliàs

h Vsucapta sit. Sed quomodo potuit vsucapi, cũ interruptione facta in actione ad exhibendum, videatur facta etiã in rei vendicatione: vt C. de anna. exceptio. l fins. Respon. secundũ Ioan. lex illa intelligitur in tribus casibus ibi litera positis. non aliàs: vt ff. ad exhibend l. Iulianus in fine. Alij dicũt illã generaliter intelligi per l. ff. de iudic. l. solemᵘ Et quod hic dicit circa res mobi'es intellige, in quibus non interrumpitur vsucapio per litis contestationem: vt ff. de rei vendicatio. l. si post. Prima sententia verior est.

† In eorũ tñ obligatione, & executiõe differ est. q; in rei vendi. fructi post litẽ cõtestatã percepti nõ veniunt iure eiusdẽ actiõis sed officio iudicis: & si ãte percepti sunt. propria actione peti debẽt. At in petitione hæreditatis oẽs fructus eius cõtinent eadẽ illa actione, qua petit hæreditas. Nam ipsi fructᵘ hæreditatẽ augẽt, & videnẽ pars eius esse. l. itẽ veniunt. §. fructus l. hæres furiosi. ff. de peti. hær. l. si post mortẽ. §. fructibᵘ. C. illo tit. Fran. Baldus. hic.

Sententia an statim sit executioni mãdanda.

Petitio hæreditatis est realis & personalis.

Vsucapio rerũ mobiliũ nõ interrumpitur per litis contestationẽ.

Actum

a Actum est. Et obtentum.

b Vt tamen caueat. Vt ĩ. eo. §. sed si neget. & ff. ad exhib. l. de eo. §. si post. ver. si insta.

c Condemnandus. De iā in iureiurando in litem. vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

dū iudiciū an rē iudicatā iṫercesserit, rōnē dēt hēre iudex. Quòd si neget re⁹, cū quo ad exhibēdū actū ē, a i pñti se exhibere posse, & tps exhibēdi cām petat, idq; sine † frustratione postulare videaẽ: dari ei dēt, vt tñ caueat b se restituturū. Quòd si neq; stati iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: ꝯdēnād⁹ c sit ĩ id, qđ actoris itererat, si ab initio res exhibita eēt.

Nunc quid iudici faciēdū incūbat in diuisorijs iudicijs paucis accipe. Si igitur fam. er. iudiciū inter duos, pluresve vertatur, iudicis est, singulas res singulis heredibus adiudicare, et si vni⁹ res p̄ualeat eundē pro eo quod plures est, certa pecunia cohæredi cōdēnare. Itē si vnius coheredū fructus ex re hereditaria pceperit, aut male in ea versatus fuerit; eo noīe coheredib⁹ condēnādus est. Idē per oīa in iudicio cōi diuidundo dicito, ēt si de vna re tantum lis sit: modo cōmodā diuisionē patiatur: quā si non patiatur, permutitur iudicem alteri ex litigatoribus rem ēt totam adiudicare, atque eundē alteri certa pecunia in rei locū inuicem condemnare.

Si familiæ ercisc. iudicio actū sit, singulas res singulis hr̄dibus adiudicare debet: & si in alterius psona prægrauare videatur adiudicatio: dēt hūc inuicē cohr̄di certa pecunia (sicut iā dictū est) cōdēnare. Eo quoq; noīe cohr̄di qsq; suo cōdēnādus est, ꝙ sol⁹ fruct⁹ hr̄ditarij fundi pceperit, aut rē hr̄ditariā corruperit, f aut cōsūpserit. g Quæ qdē similr īter plures quoq; q̄ duos cohr̄des subsequūt.

In actione cōi diuidūdo, si sint plures res cōes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & , si vna plus valet, quā altera, in pecunia cōdēnabit. Si verò vna res sit, q̄ diuisionē non accipiat, adiudicabit vni insolidū, qui cōdēnabitur consocio in pecunia. Are.

Eadē interueniūt, h etsi cōi diuidū. de plurib⁹ reb⁹ actū sit. Quòd si de vna re, veluti de fundo, siqdē iste fund⁹ cōmodè regionib. † diuisionē recipiat, partes ei⁹ singulis adiudicare debet. & si vni⁹ ps p̄grauare vr̄: is inuicē certa pecunia alteri cōdemnandus est. Quòd si cōmodè diuidi nō possit: i veluti, si hō fortè, aut mul⁹ erit de quo actū sit, tunc totus vni adiudicandus est: & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus est.

Si finium regun. iudicio tūc licet iudici ab antiqs agrorū finibus recedere, cū euidentiorib. modis, q̄ hactenus fuissent, nūc distingui nequeant: quo casu. partē ex alterius agro alteri adiudicabit: et eūdem alteri certa pecunia condemnabit: in hoc quoque iudicio etiam vertitur: vt siquis circa fines maliciose quicquā gesserit, vel metiri agros passus nō fuerit, puniēdus sit.

SI finium regundo-

Si familiæ ercisc. CASVS. Vidimus iā de offic. iudi. in act. simplicibus: modo videamus quale debet eē officium iudic. in act. duplicib⁹: vtpote in iudicijs diuisorijs & dicit, ꝙ si fam. er. iudicio actū sit inter duos cohæredes: debet iudex, si possit, singulas res singulis hr̄dib⁹ adiudicare, i primo vni vnā, & postea alteri alteram. & si aliqua res preciosa, vel magni p̄cij vni fuerit adiudicata: & ob hoc alter fuerit p̄grauatus: tunc debet iudex illum, cui res preciosa adiudicata ē, alteri in certa summa pecuniæ ꝯdēnare: vel qđ sibi visum fuerit, facere. Et si vn⁹ hr̄dum rem hæreditariā corrupit, vel solus fructus alicuius fundi percepit: eo hæredi eo nomine tenetur. & illud iudiciū quodāmodo habet locum inter tres cohæredes, vel quatuor, pluresve, sicut inter duos. Franc de Are.

d Debet. s. iudex. Accur.

e Dictū est. Supra de act. §. quædam actiones.

f Corrupuerit. No. ꝙ cohæres, qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem cōmunē, tenetur alteri cohære.di. isto iudicio. Ang.

g Consumpserit. vt hic. & ff. fam. ercisc. l. & puto. §. sed & si dolo.

Eadē interueniūt. CASVS. Iam habuistis de officio iudicis in iudicio fami. ercisc. Sed dñe, pro Deo dicatis, quod est officium iudicis in iudicio cōi diuidundo? Frater, (dicit Insti.) eodē modo debet se habere ĩ iudicio cōmuni diuidundo iudex, sicut in iudicio fami. erci. quia si aliq. qbus plures res sunt cōes, intēdant iud. cōmuni diuid. inter se, debet iudex, si plures res sint cōes, vni vnā, alteri alterā adiudicare. Si h̃ de vna re agāt, q̃ cōmodè diuidi possit, eam diuidere debet: & vni vnā partem, & alteri alterā partē adiudicare. Et, si pars vni assignata melior sit quā altera, quæ alteri assignat: tūc dēt iudex eū cui meliorē partē assignauit, alteri in quādā summa pecuniæ, secundū quod sibi visum fuerit, condemnare. Si autem res cōmodè diuidi non possit, tunc poterit iudex eam totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ condēnare. h. d.

h Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerū, & pecuniæ: vt ĩ. eod. §. si familię. aut circa dānata in rebus: vt ĩ. eod. § prius. & ff. com. diui. l 3.

i Non possit. Nota non posse fieri i quod sine commoditate fit: vt hic. & ff. de verbor. signif. l. nepos Proculo. itē nota corpus aliud diuiduū: vt fundus, qui diuiditur secundū voluntatem patrisfam. vt ff. de le. 1. l. qđ ĩ rerum natura §. 2. Aliud indiuiduū, vt hō: vt hic. & ff. de vsuc. l. rerum mistura. in prin.

Si finium regun. CASVS. Iam vidistis officium iudicis circa iudiciū fa. erc. & cōmu. di. Modo videatis qualiter se debet habere iudex in iudicio finiū regū. s. corā quo est controuersia. Et dicit Insti. ꝙ iudex ĩ isto casu debet inspicere, an necessaria sit adiudicatio: quod contingit in vno casu. videlicet, quando fines in tali loco erant positi quia propter loci naturam sæpius fi con-

* Si ergo frustratoriè petat, concedi à iudice nō debet: vt de dila. l. fiue patr. Nā pœna imitur ad versus eū q̄ dilatio nis subter fugit iudiciū: vt in ca. nullus dubitat. de præsū. debetq; p hmōi dilationibus frustratorijs puniri in expēsis, sicut & qui frustratoriè appellat. vt in clemen. si ante, de dolo, & contum. vsuræ excurrunt. l. fin. ff. de re iudi. & puniť extraordinariè. l. eius. §. nec temere. de appell.

i Mādos. ĩ gl. Facu. §. volētes, l ver. possit, in pri.

† Regio quot modis accipiat' Mandos. in gl. Facule. §. Necnon electioni, in ver. capitolinorum.

Corpus ē duplex.

a Tali pœna perterriti. Facit C. ad leg. Iul. repe. l. 1. & ff. de pœ. l. capitalium. §. pe. & C. de inoffi. testa. l. si quis in suo, in fine primi respon.

Præterea etiam ex persona. CASVS. Scire debetis, quod quædam exceptiones dilatoriæ sunt, quidẽ ex r. vel ex natura rei dantur, quędam sunt dilatoriæ, quæ ex persona dantur: veluti si aliquis per mulierem agere velit. Mulier enim nõ põt esse procurator, nisi pro patre: similiter miles non potest esse procurator patris, vel matris, vel alicuius alterius, etiam si hoc per rescriptum imperiale tibi fuerit indultũ, quod intelligo, nisi in rescripto inseratur clausula, Hoc non obstante &c. pro causa tamẽ sua, vel iure suo sine offensa disciplinæ suæ, bene potest esse procurator & agere. Et illud verbum ita intellexerunt quidã, quod miles suis proprijs negotijs interesse potest, si per hoc non impediatur officiũ disciplinæ suæ: aliter non de hoc plene habes in gloss. Franc.

territi, a tempora litiũ doceantur obseruare.

Exceptionũ tertiũ genus est, quia quadã vocatur dilatoria iudicij personã respiciens, vt exceptio incompetentis procuratoris & similis. Aretinus.

Præterea ẽt ex psona sũt dilatoriæ exceptiões: quales sunt pcuratoriæ: veluti si p militẽ, aut mulierẽ b agere qs velit. Nã militibus nec pro patre, vel matre, c vel p vxore, nec ex sacro rescripto procuratorio noĩe experiri ɔcediẽ: suis verò negotijs superesse sine offensa d militaris disciplinæ pñt.

Exceptio infamiæ procuratoris, quæ antiquitus competebat, hodie tanquam minus frequentata exauthoratur.

Eas verò exceptiones, q̃ olim procuratorib' pp infamiã, vel dãtis, vel ipsius pcuratoris opponebant, cũ in iudicijs nullo mõ frequentari perspeximus, cõquiescere e sancimus: ne dum de his altercatur, ipsius negotij disceptatio protelletur.

b Mulierem. Quæ pro alio agere nõ potest, nisi pro parentibus, si morbus aut ætas eos impediat: nec sit qui eorũ nomine agat: vt ff. de procur. l. fœminas. Accur.

Procurator eẽ potest infamis non aduocatus. Fallit in Romana curia, in qua infamis nõ põt eẽ procurator. Mandos. in 8. q. 4. Reg. can cel. nu 7. vide eundem in p̃ fa. 34. Regu. nu. 2. vbi incedit in dolosos, & prauos procuratores.

ADDITIO. Mater tamen non admitteretur pro filio minore etiam ad defendendum: nisi in causa appellationis: & est ratio, quia est maioris præiudicij, quam principalis. Ang.

c Nec pro patre, vel matre. Nisi pro eorũ libertate, vt ff. de lib. cau. l. 3. quæ est ꝯ. fm ioan.

ADDITIO. Dic, quod in isto casu dr̃ defendere causam propriam pro suo interesse, vt l. 1. 2. 3. & 4. ff. de lib. cau. facit l non tantum. ff. de appell.

d Sine offensa. i. hoc fit sine offensa disciplinæ. non autem sic intelligitur, vt hoc non possit fieri, si disciplina. i. exercitium militare offendatur, sed sine offensa datur sine non, præsumitur nõ offendi: vt hic, & C. de procu. l. qui, stipendia.

Eas verò exceptiones. CASVS. Iste §. tota die in iudicio frequentatur ad probandum quod infamis potest esse procurator, quãuis non possit esse aduocatus. & rõnem diuersitatis reddunt quidã: quia procuratio est tantum onus: aduocatio aũt est onus cum honore. His prætaxatis venio ad casum in hunc modum Olim ita erat. quod si tu eras procurator Petri contra me: ego poteram repellere propter infamiam tuam, vel propter infamiam Petri: sed hodie non vult iustit. quod istæ exceptiones infamiæ iudicis frequententur, ne, dum super eis altercatum fuerit, ipsius principalis negotij disceptatio protelletur. Fran.

e Conquiescere. Sed ꝯ. ff. de postu. l. 1. §. secundo loco. & in §. hoc edicto. Solu. ibi de maxima infamia: hic de parua. Vel illud de aduocato, q emolumentũ ibi habet: hic in procuratore, qui tantũ habet onus.

Aduocatus lucrũ: procurator onus habet.

TITVLVS XIIII.

DE REPLICATIONIBUS.

DE REPLICAtionibus.

Cõtinuatio.

Quia exceptio per replicationem eliditur, ideo per cõsequẽs de replicatione dicit, vt infra eo. in princi. & ff. de except. l. 2. §. replicatio.

Quemadmodũ exceptio actionẽ excludit, ita exceptionẽ replicatio, et replicationem duplicatio. rursus triplicatio duplicationem, et deinceps vlteriores defensiones multiplicatis nominibus, vbi opus fuerit, proponi possunt.

Interdũ. Tot' ista ti. diuiditur in duas partes principaliter. Primo ponit de replicatione, q̃ pdest actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones cõpetẽtes reo principali prosunt fideiussori, & quæ non prosunt. Secũda ibi. Exceptiones autem.

Diuisio.

Interdũ euenit, vt exceptio, q̃ prima facie iusta vr̃, tñ iniq; noceat. f qđ cùm accidit, alia allegatione opus est, adiuuãdi actoris grã, q̃ replicatio vocaẽ, q̃a per eã replicatur, atq; resoluitur ius exceptionis: veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniã petat: deinde postea in contrariũ pacti sunt, idest, vt creditori

CASVS. In superioribus dictũ est, quod illud, quod videtur iustum prima facie ex parte actoris, videẽ iniquũ inspecta persona rei petẽtis se defendere per exceptionẽ legitimã, & ad similitudinẽ illius scire debes naturam replicationis. Sæpius.n. contingit, quod reus prima facie habeat exceptionẽ: sed forsan actor habet replicationem contra suam exceptionem: quia iniquum esset quod sua exceptio posset nocere actori, cum exceptionem rei per sui replicationem possit elidere, & de hoc ponit hic exemplum, faciendo mentionem eius, quod dr̃ in §. pactus ne peteret & sum in versi. rursus interdum &c. Supra habuistis, quod replicatio daẽ pprio actori ꝯ exceptionem rei. Sed quãq; contingit, quod replicatio actoris aliquã prima facie vr̃ iusta, sed inspecta rei persona, qui se per duplicationem competentem potest defendere, videtur iniusta. Iniquũ enim esset, quod actoris replicatio ei noceret. & propterea datur ipsi reo ꝯ replicationem actoris duplicatio, & sic vlterius potest varietas negotiorũ ista nomina multiplicare. Contra.n. duplicationem rei datur actori triplicatio, & contra triplicationem actoris datur reo cõtra actorem quadruplicatio. Tunc enim plerunq; infringit suum propositum præcedens. & si naturam istarum omnium act. plenè velitis videre: hoc ex latioribus Digestorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep. l. 2. Fran.

f Noceat. idest. non prosit, vel dic propriè, scilicet actori. Accur.

Conue-

petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor: vt ita demū cōdemnet, si nō cōuenerit, ne eā pecuniā creditor petat: nocet ei exceptio. Cōuenit a enim ita. Nanque nihilominus hoc verū manet, licet postea in cōtrariū pacti sint. Sed quia iniquū est creditorē excludi: b replicatio ei dabit ex posteriore pacto cōuēto. Rursus interdū euenit, vt replicatio, quæ prima facie iusta est, iniquè noceat, c quod cū accidit, alia allegatiōe opus est, adiuuādi rei gratia: quæ duplicatio vocat: Et, si rursus ea d prima facie iusta videat, sed propter aliquā causam actori iniquè noceat: rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur: quæ dr triplicatio. Quarū omniū exceptionū vsum interdū vlterius, quā diximus, varietas negotiorū introduxit, quas oēs apertius ex Digestorū e latiore volumine facilè est cognoscere.

In rem defensiones debitori cōpetētes (vt pacti de non petendo) fideiussorib. etiam competunt: quia si quid fideiussores pro reo soluerunt, id actione mandati ab eo repetunt: exceptiones verò in personam, (vt cessiones bonorū, & id genus alia) ad fideiussores non porriguntur.

Exceptiones f autem quibus debitor defenditur, plerunq; accōmodari solēt et fideiussoribus g eius, & rectè: quia quod ab ijs h petit, id ab ipso debitore peti vr: quia mādati iudicio redditurus est eis quod ij pro eo soluerint. Qua ratione, i etsi de non petenda pecunia pactus quis k cū reo fuerit, placuit perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuenti illis quoque, l qui pro eo obligati sunt, acsi etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim, si debitor bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem, m si bonis * cesserit. Sed hęc exceptio fideiussorib. non dat: ideo, scilicet quia qui alios pro debitore obligat, hoc maximè n prospicit, vt cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab ijs, quos pro eo obligauit, suum consequi.

TITVLVS XV.

DE INTERDICTIS.

Interdicta olim nil aliud erant, nisi certæ conceptiones verborum latæ à prætore interdictum interponente, cùm inter duos de possessione agebatur. Ar.

Equitur, vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus, o quæ

---

a Conuenit. Idest, ita fuit conuentum.
b Excludi. Scilicet per exceptionem. Acc.
c Noceat. Idest, non prosit. Acc.
d Ea. Scilicet duplicatio. Acc.
e Digestorum. Vt ff. de excep. l. 2.

Exceptiones. Casus. Iste §. deberet poni in fi. præcedētis ti. hic tamen satis conuenienter ponitur: quia omnes replicationes exceptiones dicuntur. Dicit enim Iusti. in isto §. quod omnis exceptio, quæ cōpetit alicui reo, debet competere, & eius fideiussori. Parū enim vel nihil ipsi reo prodesset, nisi suo fideiussori competeret, qui recursum haberet contra eum, & sum in ver. Sanè exceptiones &c. Dixi vobis sup. quod exceptio, quæ competit reo, cōpetit & eius fideiussori. Hoc autem fallit in vno casu. scilicet quando debitor cesserit bonis. Hæc enim exceptio fideiussoribus nō prodest. Illi enim qui alios pro reo obligāt, hoc maximè prospiciunt. quod si reus principalis fuerit facultatibus suis lapsus possint à fideiussoribus totum suum debitum consequi. h. d. Francis.

f Exceptiones. Videtur quod hic §. deberet esse in fi. superioris ti. Sed certè cum & replicatio sit exceptio, bene ponit hic generaliter, tam ad exceptiones, quam ad replicationes pertinens. Acc.

g Fideiussoribus. Appellatiōe fideiussoris oēm accessorem accipe: siue sit mādator, siue fideiussor, siue alius: ex eo dict9 fideiussor: quod pro alio fidē suam adstrinxerit. Et no. quod dicit, plerunq;. quia exceptio reo cōpetens gratia suæ psonæ: vt quia sit minor, fideiussori nō cōpetit: vt ff. de minor. l. in causæ in prin. & ff. de exce. l. exceptiōes. 2 in fi. l. Itē si est damnatus in oībus bonis suis rōne sui delicti: vt C. de fideius. l. 1. vel si cessit bonis: vnde personaliter ei subuenit ne in plus cōueniatur, quā in quantū facere potest. vt Inst. de act. § si. & Inst. e. in fi. Itē vbicunq; quis in quantū facere pōt. cōdēnatur, nā fideiussori nō datur exceptio: t vt ff. de so. l. verū. § 1. & ff. so. ma. l. alia. Vbi autem exceptiōes cohęrēt rei, & nō personæ: vt pacti cōuenti, & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt, vt hic et inuito reo: vt C. de exce. l. defensiones. & ff. de excep. l. omnes.

Fideiussor est nomen generale: & dicitur à fide.

Exceptiones reo cōpetentes, gratia personæ, fideiussori nō cōpetunt, sed bene si rei cohęrent.

t Vt ff. de re iudi. l. & si fideiussor. in princ. nisi fideiussor vt defensor conueniatur, tunc enim vt defensori non vt fideiussori datur.

ADDITIO. Dic vt in l. pe. & in l. si mādatori. C. de nō nu. pecu.

h Ab ijs. scilicet fideiussoribus.

i Qua rōne. Exemplificat. Acc.

k Quis. scilicet creditor. Accur.

l Illis quoque. scilicet fideiussoribus, & similibus.

m Per exceptionē. Propter hūc casum dixit supra plerunq;. & propter alios, vt diximus.

n Maximè. Facit. supra de fideius. in prin.

DE INTERDICTIS.

Quia interdicta vicem sustinent, seu obtinent actionum, ideo post actiones de interdictis proponitur inf. eo. in prin. Acc. — Cōtinuatio.

* Aliàs si nō bonis.

ADDITIO. Sed iste titu. congruentius positus fuisset ante tit. de except. vt fecit iurisconsultus in Digestis: quia ante ti. de except. posuit istum ti. sed in hoc non est vis.

Sequitur. Tot9 iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quod olim erant interdicta. Secundo ponit vnā diuisionē Interdictorū. Tertio ponit aliā diuisionē. Quarto ponit vnā aliā diuisionē Interdictorū. Secūda ibi, Summa autem. Tertia ibi, Sequēs. Quarta ibi, Tertia diuisio. — Diuisio.

Casus. Dixi Iust. dñe, bene video, quod vultis tractare de Interdic. quæro quæ sunt interdicta? Frater, dicit ipse, olim interdicta erant quædā solēnis conceptio verborū, per quā volebat prætor aliquid fieri vel prohibebat. & maximè hoc faciebat, quando disceptabatur de possessione vel quasi. h. d. Francis.

o Actionibus. scilicet in factum: vt infra eo. § fi.

Con-

pro his exercent. Erãt autẽ interdicta formæ, atq; cóceptiones verborũ, a quibus p̃tor, aut iubebat b aliquid fieri, aut fieri prohibebat. c Quod tũc maximè d fiebat, cũ de possessione, e aut quasi possessione, f inter aliquos contendebatur.

Prima interdictorũ diuisio est hac, ꝙ quædã prohibitoria sunt, vt interdictũ, ne vis fiat ei, de mortuo inferendo, & similia. Quædam restitutoria, vt interdictum quorum bonorum, vnde vi, & id genus alia. Quædam exhibitoria, vt de libero homine exhibendo, de liberis exhibẽdis et huiusmodi.

Summa g autem diuisio interdictorũ hæc est, ꝙ aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, h aut exhibitoria. Prohibitoria sunt, quib. p̃tor vetat aliqd fieri: veluti vim sine vitio possidẽti, i vel mortuum inferenti, quò ei ius erit iferẽdi, k vel ĩ loco sacro ędificari, l vel in flumine m publico, ripa

Interdicta & actiões olim differebant.

a Conceptiones verborum. i. dicere verba cócepta & formata à prætore proponẽtis interdicta. Sed secũdum hoc, quæ erat differentia olim inter interdicta & actiones, cũ & actio erat formula: vt ff. de ori. iuri. l. ij. §. deinde ex his. R. quidam, vt præceptor meus Azo, quod interdicta formabantur in persona valentiũ ea intentare tantũ loquẽdo eis. vnde interdicta inter duos dicuntur reddi à p̃tore loquẽte duob' vt j. eo. §. exhibitoria. & hoc etiam colligit. ff. sub multis titulis. in tractat. de interdict. sic enim dicitur, vnde vi illum deiecisti &c. vt ff. de vi & vi ar. l. j. in pri. Item vti ædes de q. b' &c. vt ff. vti pos. l. j in prin & sic de alijs. Sed actiões generaliter, & in p̃sona omnium formabantur, vt quicũq; emerit, ex empto agat, & sic de exteris: qđ colligitur ff. de ori. iur. l. ij. §. omniũ & §. de his. Vel dic breuiter differentiã talem fuisse: quia interdicta à prętoribus, sed actiones à cæteris magistratibus formabãtur: vt patet ex eo, ꝙ omnia interdicta sunt prætoria: vt ff. de interdict. per totum librum. Sed hodie nihil aliud est interdictum, quã actio prætoria in factum: vt j. eo. §. fi.

ADDITIO. Dic sm lo. Fab. imò est aliud: & potest agi vel interdicto, vl' actiõe in factũ. ad electionẽ actoris: vt ff ne vis fiat ei. l. siquis missus. §. cum prætor ff. vti pos. l. §. restituendæ & no ff de vi & vi ar. l. j. §. fi. licet gloss. noi. idem quod hic in ti. ff. eo sed Dy. reprehendit glo. & hoc est verum. Ang.

b Iubebat. Quod est in interdictis restitutorijs & exhibitorijs: vt j eo §. restitutoria & § exhibitoriæ.

c Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis: vt j. eo §. prohibitoria.

d Maximè. Hoc ideo dicit: quia qñq; p interdicta, nõ super possessione, sed super iura rei cõtenditur: vt patet in interdicto de mortuo iferẽdo, vbi licet iferre: & sepulcro inædificando, vbi licet inædificare: vt ff. de mo. inf. l. i. in prin. & §. piguit ait. item qñq; p̃prietatis & possessionis simul: vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. § fi & ff. eo. l. interdictorũ. §. qdã. Sed nunquid alio modo, q̃ per interdicta. i. de iure ciuili agitur de possessione? R. fi. sic, vt per condictionem indebiti, vt ff. de cõdi. inde. l. sdebiti § sed & si nummi. itẽ per triticariã: vt ff. de cõdi. tri. l. j. in fi & l ij. itẽ per condictionem ex lege vt C. de arquiren poss' i fi. to fi & ff de rei ven. l. fi & C. loc. l. siquis. Accur.

Interdictis quandoque litigatur super proprietate. Possessio potest peti sine interdictis.

e Possessione Siue retinenda, siue recuperanda siue adipiscenda: vt j eo. §. sequens diuisio.

f Quasi possessione. Vt cũ contenditur de possessione iuriũ incorporalium, vt viæ, & itineris, & actus, & aquęductus: vbi nõ est vera possessio, sed quasi. vt ff. de acq. re. do. l. seruus. §. icorporales: sed tamẽ est ibi quædã quasi possessio, & de ea retinenda competũt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me esse in quasi possessione prędictorũ iurium: vt ff. de iti. actuq; priua. per totũ & ff. de aqua quot. & æst. per totum. & ff. de ser. l. penul. & ff. si ser. vend. l. sicuti §. Aristo.

Res incorporales quasi possidentur.

Summa autẽ. CASVS. Dixi vobis, ꝙ olim erãt interdicta quædã solennis exceptio verborũ, p quã &c. Modo volo, ꝙ sciatis primã diuisionẽ interdictorũ: & est trimẽbris. Interdicta enim aut sunt prohibitoria, aut restitutoria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitiõis. vt puta cũ aliquis sine vitio iussu iudicis vel aliquo alio legitimo modo possidet: prohibet prætor ei vim fieri. Item p̃hibet ædificari aliquid in loco publico, vel in itinere solito. Item p̃hibet aliqd poni in flumine publico ripave eius, quo peius per flumẽ nauiget: & sum in versic. Restitutoria sũt &c. Itẽ vidistis, quę sunt interdicta p̃hibitoria: modo videatis, quę sũt restitutoria. Et dicunt' restitutoria ab effectu restituendi: videlicet, cũ prætor iubet interdictũ alicui restitui. Verbi gratia, si ego sum bonorũ poss. de iure prętor. prętor iubet mihi restitui quicquid aliquis de hęreditate illa, vel p hærede, vel p͛o possessore possidet: & illud competit mihi per interdictum Quorũ bonorũ. Et no. ꝙ cum dicitur, ꝙ interdictũ Quorũ bon est restitutorium: sumitur hoc verbũ restituere impropriè. s. pro eo, qđ est per se dandi: sicut & verbũ reddendi significationẽ per se dandi habet. Vel potes dicere, ꝙ p͛prijè dicit' hoc verbũ restituere habito respectu ad personã defuncti, qui res ipsas possedit, & hæres censetur eadẽ p͛sona cũ persona defuncti. Sed diceret aliquis, Dñe, qualiter potest interdictũ Quorũ bon. esse interdictũ recuperãdæ possessionis: cũ sit interdictũ adipiscẽdę? Frater, verbũ restituendi sumitur impropriè. vt iã dictum ẽ. & sumus in ver. Exhibitoria &c. Iã vidistis, quæ sunt interdicta p̃hibitoria & restitutoria: modo videatis, quæ sunt exhibitoria, & vocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibẽdi. cum. s. p̃tor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de boc ponũtur ista exẽpla in litera, quæ satis patent i ver. sunt tñ. Scire debetis, ꝙ tã p̃hibitoria, quã restitutoria, quã & exhibitoria interdicta vocãtur: sunt tñ qui putãt, ꝙ solũmodo p̃hibitoria interdicta debeãt dici & ꝙ magis debeant dici de cetera, q̃ interdicta. Nos autẽ (dicit Iust.) dicimus, ꝙ omnia debent dici interdicta. quasi inter duos dicta, non habẽdo respectum ad hoc, ꝙ interdictũ resonat prohibitionem. h. d. Francis.

g Summa. i. prima, nõ minima: quia & de duobus membris aliqua inueniuntur: vt j. eo §. tertia.

h Restitutoria. Quãdoq; tñ quædã inueniũtur mista tã p̃hibitoria, quã exhibitoria: vt ff. eo. l. j. §. interdictorũ. & ff. de li. hom exhi. l. j. Nã petitur exhiberi, & prohibet' inuit' retineri. ADDITIO. Vide gl. d. §. interdictorum. quæ plenius loquitur. Ang.

i Possidenti. Vt siquis missus fuit in possessionẽ iussu prætoris: vt ff. ne vis fiat ei, qui in poss. mis. est. l. j. in prin. Nã iustè possidet, & sine vitio, q authore prętore possidet: vt ff. de acqui. poss. l. iuste.

k Inferendi. Quod interdictum est ff. de mor. infe. l. j. in prin. & §. line interdictum.

l Ædificari. Quod interdictum habes. ff. nequid in loco sa l. j. in prin. Accur.

m Vel in flumine. Et hoc habes ff. de flu. l. j. in prin. & ff.

ue ei⁹ aliqd fieri, quo pei⁹ nauiget. Restitutoria sūt, qbus restitui aliqd iubet: veluti bonorū possessori a possessionē eorū, q̄ qs ꝓ hærede, aut ꝓ possessore b possidet, c ex ea hṙditate: † aut cū iubet ei, q vi de possessione fundi deiect⁹ sit, restitui possessionem. d Exhibitoria sūt, ꝑ q̄ iubet e exhiberi: veluti eū, de cui⁹ libertate f agit, aut libertū, cui patronus opas indicere g velit: aut parēti h liberos, q i ptāte ei⁹ sunt. Sūt tñ, q putāt, ꝓprie iterdicta ea vocari q̄ ꝓhibitoria sunt: qa interdicere sit denuntiare, & ꝓhibere. restitutoria aūt & exhibitoria, ꝓpriè decreta vocari. Sed tñ obtinuit, i oīa interdicta appellari: quia ĩter duos k dicuntur.

Iam secundā interdictorum diuisionem aggreditur. Quorum bonor. interdictum adipiscendæ possessionis gratia comparatum est, qd iure prætorio succedenti cōceditur, pro adipiscenda .s. possessione hæreditariarum rerum, quæ apud eum sunt, qui pro hærede vel pro possessore possidet. Interdictum quoque Saluianum causa adipiscendæ possessionis rerum per colonum fundo illatarum (quæ tacitè pro mercede hypothecatæ sunt) contra quoscunque possessores datur.

Sequens diuisio interdictorū hæc est: q quædā adipiscendæ possessionis cā cōparata sunt, quædā retinendę, quædā recuperandæ. Adipiscēdæ possessionis cā interdictum ad commodatur bonorum possessori, quod appellatur, Quorum bonorum: eiusq; vis & potestas hæc est, vt quod ex ijs l bonis quisq;, quorum pos-

Bonorū & ff. nequid in flu. pub. l. 1. in fine.

a Bonorum possessori. Nō rerū. sed iuris. i. succedēdi de iure prætorio tantum: vt filio emācipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum possessores ex bonorū possessione edictali, & decretali. nā statim hñt hoc interdictū dictū, vt consequantur possessionē hæreditatis: quod appellatur. Quorū bonorum: vt j. eod. §. adipiscendæ. Vtile vero datur illi qui succedit de iure ciuili, vel ex testō, vel ab intestato: vt ff. quo. bo. l. 1. in pri. & C. quo. bon. l. j. Sed cū est in hæreditatis petitiōe. Nā directa daē hṙdi de iure ciuili: vtilis verò ai, qui succedit de iure prætorio: vt ff. de bon. poss. hær. pe. l. s. Est & aliud nouum auxiliū per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hæreditatis, si testamētum apparet non vitiatū, vel vituperatum in aliqua sui parte: vt C. de edic. di. Adr. tol. l. fi. Sed quare dicitur hoc restitutoriū cum nunquam hic bonorum possessur habuerit possessionem? Respon. impropriè dicit restituere ꝓ dare: vt ff. de verū signi. l. verbum reddendi: vt ff. de leg. 2. l. cum quidā. Vel dic q inspecta persona defuncti dicitur restitutorium: sed natura sui dicit adipiscendæ possessionis: vt ff. quorum bon. l. j. §. fi.

b Pro possessore. Duæ sunt viæ succedēdi, scilicet, iure ciuili, & prætorio. Prima subdiuidit in possessorium per constitutionem diui Adriani, & petitorium, vt per petitionem hæreditatis directam. itē secunda similiter subdiuiditur in possessoriū, vt p interdictum, quorum bonorum, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionē bonorum, quę tenebat defunctus tempore mortis: vt hic. Item in petitorium: vt per petitionem hæreditatis bonorum possessoriam.

c Possidet. Vel dolo fecit quo minus possideat: vt ff. quorum bon. l. j. in prin. & expone hæc verba, ꝓ hærede & possessore, vt j. eo. §. pro hærede. & §. pro possessoria. Accur.

d Restitui possessionem. Per interdictū vñ vi. qd intra annum locum habet ꝓ ijs, q non peruenerūt ad violentū, ꝓ alijs perpetuò. vt ff. de vi & vi ar. l. j. l. pri. & huic ti ciuiliter & naturaliter possideat dat iectus. Si autem naturaliter tantum, vtile habet tñ tum, vt fructuarius. vt ff. de vi ar. l. iij. §. vnde vi.

e Iubet. Scilicet prætor.

f Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus. quod interdictum habes ff. de lib. ho. exhi. l. j.

g Indicere velit, i. iniunctas operas dicere velit, vel conuentas iniungere. quo casu ageret de libero homine exhibendo: vt ff. de li. ho. exhi. l. fi.

h Parenti. In hoc casu duo sunt interdicta, vnū de liberis exhibendis, alterū de liberis deducēdis: vt ff. de li. ho. exhi. l. j. j. rñ. & l. j. j. resp. in prin.

i Obtinuit. Inter sapientes.

k Inter duos dicūtur, idest ĩ prætore formantur: vt not. s. circa prin.

Sequēs diuisio &c. CASVS. Supra vidisti vnā diuisionem interdictorū, hic sequitur alia. & est hęc, scilicet q quędam sunt interdicta adipiscēdæ possessionis gratia prodita, vel eciā inuenta, & quędam etiā retinendæ possessionis gratia: & quędam recuperandæ. Adipiscendæ possessionis gratia inuentum est interdictum, quorum bonorum, & quorum legatorum: quamuis de eo non fiat hic mentio: & Saluianum interdictū. Per interdictum. n. Quorum bonorū, potest ille cui bonorum possessio data est, petere possess. omnium rerum hæreditariarū ab eo, qui pro hærede, vel pro possessore possidet. & sum in versi. Pro hærede aūt &c. Dixi quòd interdictum. Quorum bonorū, appellatur interdictum adipiscendæ possessionis. Sed domine Iustinia. pro Deo dicatis mihi, quare sic appellatur. Frater, dicit ipsa: tantum vult hoc dicere. quòd nunc primum velit adipisci possessionem bonorū, quorum possessionem nunquam habuit. Vnde si aliquis habuit possessionem bonorum, & postea eam amiserit, non competit ei hoc interdictum: sed magis interdictum recuperandæ possessionis. & sumus in versi. Interdictum quoque &c. Iā habuistis vnū exemplum de interdicto adipiscendæ possessionis: adhuc dicam vobis aliud exemplum de eodē. Interdictum enim Saluianum locum habet ad adipiscendam possessionem omniū rerum, quas possedit colonus tempore illo, quo fundum meum conduxit: quæ quidem res pro mercedibus fundi tacitè mihi erant obligatæ, & competit mihi hoc interdictum vtile cōtra quemlibet extraneū possidentē: vt sunt res, quas colonus tempore cōductionis possedit. cōtra colonum autē possidentem res illas, datur mihi istud interdictum directum. h. d. Franc.

l Quod ex ijs. innuitur hic, q hoc interdictum etiā ꝓ vna re competat. Sed contra videtur, q sit vniuersale: vt ff. quorum bonorum. l. j. §. Sed certè nihilominus est vniuersale. licet ad vnam rem detur. sic enim est in hæreditatis petitione: vt ff. de peti. hæ. l. regulariter. & l. licet. quam constat vniuersalē esse: vt ff. de rei vendi. l. j. primo respon.

Posses.

Bonorū possessor q dr interdictū quorū bonorū est duplex. s. directū & vtile.

Hæreditatis petitio est duplex.

† Hoc interdictū adipiscendæ possessionis est vt ex §. sequēti facile est cognoscere. Restitutoriū aūt dr respectu psonæ testatoris. Sed & verbū restituendi simplr, ac generalr accipi pōt ꝓ verbo Dandi, qua in significatione & Reddendi verbū plerunq. accipitur. l. verbū reddēdi. ff. de ver. sign. Restituere quoque sumitur pro dare.

‡ Hęc vltima versio, q alij cet vera possessio nō trāsfer ad hæredē: vt l. cum hęredes. ff. de acq. poss. in princi. fingit tñ trāsferri pręsertim decretalis bonorum possess. & hoc attento dr restitutoriū, attēta tñ veritate adipiscē-

dæ, & seruatur ista text. ibi, vbi dicit adipiscendæ. Ange.

† Legit quidam, qa interim dicuntur.

Interdictū quorū bon & petitio hęreditatis ꝓ vna sola re possunt competere.

a Possessio. Scilicet decretalis.

b Data est. Scilicet Voce prætoris vivi: vel hodie corā quolibet iudice: vt C. qui admit. ad bo. pos. l. fin. Dic q̄ nō est necesse, q̄ iudex, siue prætor, siue alius iudex bonorum pos. concedat: secundū m Ang.

sessio [a] alicui data est, [b] ꝑ hr̄de, [c] aut ꝑ possessore possideat, id ei cui bonorū possessio [d] data ē, restituere debeat. Pro hr̄de [e] aūt possidere vr̄, q̄ putat se hr̄dē esse. Pro possessore is possidet, q̄ nullo iure rē hr̄ditariā vel ēt totā hr̄ditatē, sciēs [f] ad se nō pertinere, possidet. Iō aūt adipiscēdę possessionis vocatur interdictū, quia ei tm̄ vtile est, q̄ nūc primū conaẗ adipisci rei possessionē. † Itaq; si qs adeptus possessionem, [g] amiserit eā: [h] hoc interdictū ei inutile est. [i] Interdictū quoq;, qđ appellaẗ Saluianū, adipiscendę possessionis cā cōparatū ē: [k] eoq; vtiẗ dn̄s fundi de rebus coloni, quas is pro mercedib. [l] fundi pignori futuras pepigisset. [m]

Interdictum vti possidetis, & vtrobi, sunt retinendæ possessionis: quæ præsertim locū habent, si de ꝓprietate alicuius rei futura sit controuersia. antequā. n. ꝓprietatis quæstio moueatur, vter ex litigatoribus possidere, & vter petere debeat, inuestigandum est: tum quia sine petitore, & possessore nullum super petitorio instituti potest iudicium, tum propter commodum possessionis, in qua remanet is, qui possidet, quāuis dominus non sit, quoad petitor rem suā probauerit.

Retinendæ [l] possessionis causa cōparata sunt interdicta Vti possidetis, [n] & Vtrobi, cū ab vtraq; parte de ꝓprietate [o] alicuius rei cōtrouersia sit, † & antè q̄raẗ, vter ex litigatorib. possidere, & vter petere debeat. [p] Nāq; nisi antè exploratū fuerit, vtrius eorū possessio sit, [q] nō pt̄ [r] petitoria actio institui, qa & ciuilis [s] & naturalis [t] rō facit, vt alius possideat, & alius à possidente petat. Et qa longè cōmodius est, & potius possidere, q̄ petere: ideo plerūq;, & ferè semper ingens [u] exiliit contentio de ipsa possessione.

c Pro hærede. Sed nūquid hi tit. sunt? Respon. non: vt C. in quibus cau. cess. long. temp p̄scrip. l. hæreditatem. ergo vsucapio nō potest procedere. Sed contra ff quo. bono. l. j. primo tñ. Sed illud expone vt ibi.

d Bonorum possessio. Scilicet decretalis. Accur.

e Pro hærede. Hæc oratio quando que accipiẗ pro vero titulo: vt ff. pro hærede. per totum. quādoque pro falso: vt quia credebat se hæredem eum non hr̄ & ita hic accipitur, & quādoque egitur petitione hęreditatis: vt ff. de petitione hr̄dita. l. ꝓ hærede ⁊c.

f Sciens. Vnde si quæriẗ ab eo, quare possideat: dicit qa possideo: vel si dicat pro hęrede: se meu falsum scienter dicit: vt ff. de petit. hęredit. l. q̄ interogatur.

g Possessionē. Quæ est facti. Accur.

h Eam. s. possessionem, quæ est facti.

i inutile est. Sed eget ei modo rei vendicatione, cū sit dominus. Accur.

k Comparatum est. contra colonum directum, contra extraneos vtile: vt C. de Sal. interd. l. j.

l Pro mercedibus. item & ꝓ damno, si quod ꝯtulit in eadem, vt ff. de Saluiano interd. l. j. & argu. ff. in quib. cau. pig. vel hypo. ta. contr. l. ij. ver. non solum.

m Pepigisset. Scilicet tacitè: vt C. loc. & cond. l. certi iuris. Sed quid interest inter hoc interdictum, & Seruianam actionem? Resp. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominū tempore obl. gationis: vt ff. de pigno. l. j. §. cum prædium. in h. & l. & quæ nondū sunt. §. quod dicitur. Sed in interdicto isto sufficit, si probet ipsum possedisse: vt ff de Saluiano interdicto. l. j. Accur.

Retinēdæ possessionis &c. CASVS. Supra vidisti exemplū de interdicto adipiscendę poss. modo videamus de interdicto retinendę pos. Retinendæ enī possessio. causa cōmuenta sunt duo interdicta. s. interdictum Vti possiderit, & Vtrobi. Sed domine pro Deo, quando habent locum hæc interdicta? Frater, dicit dominus Iustinia. quādo ab vtraque parte de ꝓprietate alicuius rei quæritur: & etiā quando de possessione eiusdem rei est cōtentio. quia quilibet corā dicit se possidere, vt aduersariū ad onera ꝓbationis compellat. Tunc. n. datur hoc interdictum ad hoc, vt appareat vter eorum possideat, quia non pōt actoris petitio institui, antequem appareat quis rē possidet. Quandiu enim quis rem detinet, eam petere nō pōt: sed quia longe commodius est rem possidere, quam petere: propterea super possessione frequēter magna contentio existit. Sed domine ꝓ Deo dicatis mihi, quod est illud cōmodum possess. Frater, dicit ipse, magnum. quemquam enim ille qui possidet, non sit dominus rei: tamen si ille qui petit rem nō potest probare rem illam suam esse, remanebit res ille penes possidentē. est etiam aliud: q̄ in dubio si iure possessoris & petitoris sint dubia, pro possessore iudicari solet. Franc.

n Vti possidetis. Quod de rebus immobilib. dicit, sed vtrobi de mobilibus: vt j. eod. §. sed interdicto. Accur.

o Proprietate. Ob hoc quidem cōparatum est sed & sine hac cōtrouersia proprietatis debitur, vt si de sola possessione contendaẗ secundū Ioannem ⁊c.

p Vter petere debeat. Idest, vter sit actor. & vter reus.

q Vtrius eorum possessio sit. Idest, vter possideat.

r Non potest. Vt ff. de iu. l. inter litigantes. Accur.

s Ciuilis. vt quia parit actionē in rem aduersario: vt C. de alie. iu. mu. cau. fa. l. j.

t Naturalis. Vt quia nemo à seipso posset petere secundum naturā: vt ff. de recep. ar. l. pen. & facit ad hoc bene ff. vti possi. l. j. §. hoc interdictum. ff. de acquiren. poss. l. exitus.

u Ingens, idest, magna, & hæc eadem contentio, & in alijs interdictis retinendę possessionis est: vt i illo de superficiebus: vt ff. de superfic. l. j. primo resp. itē in illo de itinere actuque priuato. & via priua. vt ff de itin. actuq; priua. l. j. primo rāso. itē de equa quotidiana & æstiua. item inter eos qui ducunt equā per eundem riuum: qui corriuales dicuntur. itē inter eas, q̄ ex eodē castello: vt ff. de equa quotidiana & æstiua l. j. primo respon. & §. si inter corriuales. amplissimè p §. ait prætor. quo ex castello. In his enim omnib. interdictis vbi de incorporaliū quasi possessione agitur: est idem modus agendi, qui in duobus istis. vnde in Digesto nouo ꝯtinuē post illū titulū Vti pos. tit. supradicti ponuntur per ordinē. Accur.

Posse

† Oportet tñ q̄ nō sit hates ꝓ quo ta, vel q̄ licet sit hęres aliter, habeaẗ ꝓ legatario vt l. quoties. C. de hęre. insti tu. cū ibi notatis. Ang.

† Nā ee nō ꝯtinuatur in hæredē, nec si eius s q̄ dē sit l. cū hæredes. ff de acq. posses.

† Pro q. bus Mau do. in Cl. Facult. §. Ac ēt, in ver. pro, vers. ꝓ ēt & pont. mut.

Saluiani & actiōis Seruianæ differentia.

† Facit ad hūc §. quod dī in c. licet. in gl. sup ver. titulum ibi, sed hoc nō est verum. extra. de ꝓbat. & in gl. sup verbo possideat. ass. si. ibi, itē interdictum. extre. de ꝓbat.

† Aliqñ tñ hoc interdictū deẗ aduersus eum, q̄ nec cogitat qdē se dn̄m, sed alteri molestus est, ne liberè vtaẗ re sua. l. iij. §. j. ff. vti possi.

Interdicta Vti possidetis & Vtrobi. differunt.

Interdicta sunt multiplicia.

Corriuales.

a Possessione. No. ꝙ maximæ lites sunt in possessorio: quia, vt sequitur in textu, est maximum commodum possidere. Ang.

b Remanet. Facit C. de edē. l. q accusare. in fi. & C. de rei vē. l. res, quæ ē l. fi. & ff. si vsusfr. pe. l. vti frui. Sed interdicto &c.

da acquirenda possessione. l. si rem.

k Quantum ad possessionem. Nota quantū ad possessionem: nam quantum ad alia remansit differētia: vt olim, vt Vti possidetis in reb. immobilib^9. & Vtrobi in mobilibus locum habeat: vt hic dicitur. & supra §. primo.

CASVS iam habuistis de interdictis vti possideris, & Vtrobi, quæ locum habent. sed dn̄e Iustiniane, quæ est differentia inter interdictum Vti possidetis, & Vtrobi? Frater, dicit ipse, scire debes ꝙ olim erāt duæ differentiæ inter ista duo interdicta: quarū vna adhuc remanet & alia est sublata. vtilis ... ... & hodie est differentia, ꝙ quando de possessione imobilium tractatur inter duos, veluti da possessione fundi, vel ædium, tunc locum habet interdictum Vti possi. Pro possessiōe rerū mobilium datur interdictum Vtrobi. Sed domine, quæ olim fuit differentia, q hodie non est in vsu? Respondet, differentia fuit ista. olim in interdicto vti possiderit, vincebat ille, qui tempore iudicij, idest, tempore litis cōtestatæ cō periebatur possidere nō vi, non clam, nō precario ab aduersario. Dicit autem Iustinianus, quod ipse vult, quod hodie quantum ad possessionem retinendam adæquata sint hæc iura. hodie igitur in vtroq; modo obtinebit ille, qui se probauerit possidere tempore litis contestatæ, non vi, non clam, non precario ab aduersario. h. d. Fran.

Quia sa[...]iores sumur ad absoluendum, q ad ȝdenādi. ȝcor. c. vlt. § fi. cū gl. sup verbo humaniore. extra, de trans.

ne. a cōmodū aūt possidēdi in eo ē, ꝙ ēt si ei^9 res nō sit, q possidet, si mō actor nō potuerit suā eē ꝓbare, remanet b in suo loco possessor: ꝓp quam cām, cū obscura sunt vtriusq; iura, contra petitorem iudicari solet. †

Vti possidetis pro reb. immobilibus, Vtrobi verò pro rebus mobilibus cōpetit. h. d. Aret.

Sed interdicto qdē vti possidetis, de fundi, vel ędiū c possessiōe cōtēdit; Vtrobi d vero iterdicto, d rerū mobiliū possessiōe

Licet interdicta vti possidetis, et vtrobi, olim plurimū differrent; tamē hodie ille obtinet in vtroq; qui tempore litis contestatæ non vi, non clam, nec precario, ab aduersario possidet. Aret.

Quorū e vis, ac potestas plurimā inter se differentiā apud veteres habebat. Nā Vti possidetis interdicto is vincebat, q interdicti tpe f possidebat: si modò nec vi, nec clā, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem: ēt si aliū g vi expulerat, aut clā arripuerat alienā possessionem, aut precario rogauerat aliquem vt sibi possidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat, qui maiore h parte eius anni, nec vi, nec clā, nec precario ab aduersario possidebat. i Hodie tn̄ aliter obseruat. Nam vtriusque interdicti potestas, quantum ad possessionem k pertinet, exæquata est: vt ille vincat, & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, l nec precario ab aduersario litis contestatæ tempore detinet.

Etiam is possidere intelligitur, cuius noīe alius est in possessione. Possessio aūt quamuis solo animo retineatur, solo tamen animo non acquiritur.

i Nec clam. Cum multa sint genera violentiarum, quæ ad præsens omitto. De hac vi, quæ inquietatiua dicitur, q parit hoc iterdictū: dic, vt si me arare, vel ædificare, vel aliquid in meo me facere prohibes. cō tendens te possidere. habet locū hoc interdictum: vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. & ff. qd' vi aut clam. l. 1. §. qd fit. Quid si illa nō ptendat se possidere, sed solū iniuriatur mihi? Resp. adhuc locū habet hoc interdictū: vt ff vti possi. l. si duo. §. si vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur: vt ff. de actio. emp. l qui pēdentem. Quid si nec possessionis cōna, nec iniuriæ. sed quia seruitutem sa habere contendit? Respon. si possidet, intentabo negatoriam, si ego possideo, intentabo hoc interdictum: vt ff. si seru. ven. l. 1. § j. Clam autem possidet, qui clāculo me absente sibi possidere volēs ingreditur fundū meū, quē ego possideo: nec tn̄ suspicor me posse repelli: & ita me absente & inuito sæpissime facit: vt ff. qd' vi aut clam. l. j. §. fi. & de acq. poss. l. clam. in prin. Ille enim qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic, ꝙ ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iter? Respon. non, imò animo retinet eam naturalem: vt facit fructuarius, qui solā naturalem habet. Vel dic, ꝙ si amittit eam, non tn̄ nocet: quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego possideam iā, vt diximus per l. vti possidetis. l. si duo. §. si vicinus. Precario autē possidet aduersarius à me: vt si ꝓstrib. fuit motus, concessi tibi ꝑcario: vt ff. de preca. l. 1. in prin & §. j & distingue in ꝑcario: qa aut agitur, vt omnis possessio in accipientē trāsferatur, qd fieri pōt: vt ff. de preca. l in rebus. & ff. de acqui. poss. l. Pomponius. §. si is qui. aut vt nulla, & hoc valet: vt ff. de prec. l. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalē tantū, qui accepit. & hoc valet: vt ff. de preca. l. & habet §. eum. l Sed nunquid in omni precario vinco habentem à me per hoc interdictū s. Vti possideris? Rñ. nō tñ qui habet omnē possessionem: cum hoc interdictum possessorē tueat,

Vis inquietatiua, § parit hec dictū qd' vi aut clā qualiter fit.

Clā possidere.

Possessor clandestinus hēa naturalē possessionē, & deiectus ciuilem.

Precaria possessio. Dic, & i dubio p̄sumit na turalis tm̄ modo possessio translata. vt no. gl. Bar. & Ange. in d. §. eum.

t Vel ædium. ff. Vti possidetis. l. j. primo responso. Accur.

Possessio nō est ꝓpriē d mobilibus.

d Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi, vt vtrum, ponatur pro ad, vel apud: vbi, ponatur pro quem: q. d. apud quem est, apud eum sit. Non fit autē mētio hic possessionis, cum mobilia propria non possideantur, sed immobilia tantum: cum dicatur possessio, quasi pedum positio: vt ff. de acq. poss. l. 1. in prin. Abusiue tamen tam mobilia, quam immobilia dicuntur possideri. Acc.

Possessio vnde dr.

Vtrobi vnde dr.

e Quorum. Scilicet duorum interdictorum.

f Interdicti tempore. idest tempore, quo proponitur interdictum.

g Alium. Dummodo non aduersarium.

h Maiore. Scilicet quam aduersarius: vt ff. de verb. siga. l. maiore parte.

i Possidebat. Et sic citius vincebat in Vti possidetis, quam in Vtrobi. & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quam immobilia: vt ff. commod. l. 1. & ff. de re iudica. l. à diuo Pio. §. 1. & ff.

Institu. Imper. & vt

vt ff. vti possid. l. j. §. j & §. 2. ergo vinco supeadictos, etiam, si ego habebam possessionem ab alio vi, vel clam, vel precario: vt hic, & ff. vti possidetis. l. j. §. si & l. secunda. Accur.

Possidere autem. in interdicto Vtrobi, quam in interdicto Vti possidetis, quæ sūt interdicta retinendæ possessionis, ille vincit qui in possessione inuenitur tempore litis contestatæ. Sed domine, pro Deo dicatis mihi. qualiter aliquis dicatur possidere. & ipse respondet, Frater, dicit ipse, non solum dicitur quis possidere, si per se, hoc est si corpore suo possideat, sed etiā si corpore alterius possideat, quamuis eius iuri non sit subiectus: dum tamē nomine suo possideat, sicut per colonum & inquilinū, & depositarium, & commodatariū. & hoc est quod communiter dicitur, aliquē retinere posse possessionem per quemlibet, qui eius nomine est i possessione, & non solum per corpus suum, & per corpus alterius, qui ei⁹ nomine possidet. potest aliquis possidere, siue possessionem retinere, sed etiam solo animo potest aliquis possidere, siue possessionem retinere, licet ipse non sit in possessione, vel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deserendæ possessionis eam deseruerit. sed postea reuersus sit ad illam. hoc dicit. Franciscus.

CASVS. Iā habuistis, q. tā ...

Pos sidere autē vr̄ quisq;, non solū si ipse possideat, sed & si eius noīe aliqs in possessione [a] sit: † licet ei⁹ iuri subiectus non sit; qualis est colonus, [b] & inquilinus. Per eos quoq; apud quos deposuerit qs, aut qb. cōmodauerit: ipse possidere [c] vr̄. Et hoc ē, qđ dr̄: retinere [d] possessionē posse aliquē p quēlibet, qui eius noīe sit in possessione. Quinetiā animo quoque solo retineri possessionem placet: i. vt quāuis neq; ipse sit ī possessione, neq; eius nomine alius: tñ si nō relinquēdæ possessiōis aīo, sed postea reuersurus inde discesserit: retinere possessionem videatur. Adipisci verò possessionē p quos aliquis pōt, secūdo libro exposuimus. [e] Nec vlla dubitatio est, quin aīo solo adipisci possessionem nemo possit.

Etiā qui vi, clā, vel precario à spoliatore immobilem rē possidebat, interdicto Unde vi, quod recuperādæ possessionis est, eius rei possessionē à qua eiectus fuit consequitur: qui nimo q rē suā penes aliū constitutam violēter inuaserit, à dominio cadet: sin autem aliena sit, rē deiecto restituet, illiusq; æstimationē præterea præstabit. Ad hæc criminis, vel Iuliæ, de vi publica, vel priuatæ reus fit.

Recuperādæ possessionis cā solet interdici, si quis ex possessiōe fundi, vel ædium [f] vi deiectus fuerit. † nā ei proponit [g] interdictum Vnde vi: [h] p qđ is, qui deiecit, cogit̃ ei restituere possessionem: licet is [i] ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat.

Hodie per vim spoliās, si dominus est, à dominio rei cadit: aliàs rem spoliatam & eius æstimationē restituit: qui aliàs lege Iulia de vi publica, vel priuata criminaliter punitur. Et armorum appellatione lapides & fustes continentur. Aret.

Recuperandæ possessio. CASVS. Vidistis s. p exempla de interdicto adipiscendæ possessionis, & ēt de interdictis retinendæ possessionis: modo videndū est de interdictis recuperandæ possessionis. Recuperandæ autem possessionis interdictum, est interdictum Vnde vi, per quod cogitur deijciens vi deiectū restituere, scilicet in illam possessionem, à qua ipsū deiecit, licet deiectus à deijciente vi, vel clam, vel precario possederit, quod videt mistum: in gloss. tamen habes hoc expeditū vno verbo. scilicet, illud verbū ex interuallo, & hęc erat pœna violenti [illegible] qua i sed alio modo punitur hodie violentus iste p nouas constitutiones p l. si quis in tantam. C. vnde vi. eulus effectus talis est. si quis rem mobilem, vel immobilem inuaserit violenter: si dñs erat illi⁹ rei, quam inuasit violēter, dñiū illius rei amittit. si autē nō erat dñs illi⁹ rei, cōpellit̃ restituere, & soluere ęstimationē rei p violentiā possessę & oēs pęnæ istę imponunt̃ nō solū p actionē ciuilē, sed et p actionē criminalē. Fōt. n. q aliū vi de possessione deiecit, accusari lege Iul. de vi priuata. si sine armis. si verò cū armis, de vi publica. Sed dñe, quid appellatis vos arma? Sunt. n. quidam, qui solummodo credunt cū armis deijcere eū qui loricatus, & cū gladio. & scuto & lancea. & cōsimilib. armis aliquē deiecit. Frater, nō est ita: armorum n. appellatione, non solū scuta, gladios. & ēt cætera arma appellari volumus, sed ēt fustes, & lapides. Franciscus.

[a] In possessione sit. Caniè dicit: vt ff. de acqui. pos. l. si quis ante. §. idem Pomponius. ibi, non vt possiderēt. nam non possident isti nec ciuiliter, nec naturaliter, secundum Ioan. s. colonus, & inquilinus, & similes: vt hic, & ff. de vsucap. l. nō solum. §. quod vulgo Sed M. dicit eos naturaliter possiderer, vt ff. cōm. diuidund. l. communi diuidundo. §. neq;. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

[b] Colonus. Scilicet in villa, sed inquilinus in ciuitate vt ff de acqui. posses. l. ce pignoris.

[c] Possidere videtur. Si ergo per aliū possidet, ergo non possidet: vt ff. de acquir. posses. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiori casu diximus.

[d] Retinere Licet animo retineatur, non tñ animo quæritur: * vt ff. de acquir. pos. l. quemadmodum. & C. de acquir pos. l. licet. & j. prox. Accur.

[e] Exposuimus. Supra per quas perso. nob. ac. §. ex his. Accursius.

[f] Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nam pro his competit vi bo. rap actio. vt ff. de vi & vi ar. l. j. § hoc interdictum. & §. illud. & §. planc. nisi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto: vt ff. de vi & vi ar. l. j § qui autem. Accur.

[g] Proponitur. idest, datur.

[h] Vnde vi. Sed quare dicitur vnde vi? Rñd. quia talia erant verba prætoris: vnde illū vi deiecisti &c. & ita à princ. verborū prætoris sumpsit denominationem: sicut & alia. vt quorum bonorum, & similia: vt ff. de vi & vi ar. l. in prin.

[i] Is. s. deiectus: vt q̃ a hodie expoliaui te i vel quia cœpi possidere rem tuam clā. vel ui: in sequēti uerò die me expulisti, i nā teneris mihi hoc interdicto. Secus si incōtinēti me deijcis: ut ff. de ui & ui ar. l. 1. §. cum igit. in gl. si & l. qui possessionem. Quod incontinenti accipe ante, quā ad alios actus extraneos diuertat:

† Hic M. Tulli⁹ in orat. pro Cecinna dubiū nō esse ait, quin Cecina possidit rec: cum erat eius colonus l fundo.

Colonus & inquilinus nec ciuiliter, nec naturaliter possidēt.

* Quonā animo quæratur ac p dat possessio, qd itē ea sit, ac quotuplex, quo uc iure inducta: nū ne factū sit, an iur dicēda. ui de ac die ut p Bar. in l. j. ff. de acqui. poss. 6.

† Idē & si in p̄dium cuius possessionem animo retinebat. ingredi phibitus sit, aut in medio itinere deiectus sit ab eo q ipse possessionē occuparit. l. j. §. interdictū autē. ff. de ui & ui ar. Ex quo loco apertè de finita est tota controuersia Cecinæ, quam tot uerbis tuetur Cice. Fran. Balduinus.

i No. istā gl. cū uer sic. sequētem. q̄ incōtinenti dicatur eadē die ut in hac gl. & uide text. in l. cōtinuus. in princi. ff. de uer. obl. Ang. Alibi incontinenti fieri dicunt ea q̄ ī biduū, uel triduū geruntur. Mād. i 9. q. 1t Regn. cancel. nu. 3.

uertat, vt ff. de duo. re. sti. l. duos reos.
a Constitutionibus. Vt C. vnde vi. l. siquis in tantã.
b Supradiximus. Vt ĩ. vi bo. rap. § quia tamen.
c Rei. s. proprietatis: sed interdicto Vti possidetis possessio æstimatur: vt ff vti pos. l. pe. §. fi. Accur.

pave eius aliquid fieri. Duplicia sunt, veluti interdictum Vti possidetis, & vtrobi. & hæc ideo vocantur duplicia: quia in eis vnusquisq; tam rei, quã acto tis vicem sustinet. h. d. Fran.
f Duplicia. Similis potest fieri diuisio actionũ & ... nilium. Nã quædã duplices sunt, vt fa mi. erci. fi. regun. & communi diuidũ. vt ff. de iudic. l. in tribus.

Sed ex constitutionibus a sacris (vt suprà diximus) b siquis rẽ p vim occupauerit, siquidem in bonis eius est, dñio eius priuaẽ: si aliena, post eius restitutionem, etiam æstimationem rei c dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit: tenetur lege Iulia de vi priuata, d aut de vi publica: sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit: si autem armis eũ de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solùm scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides e † significari intelligimus.

Accipe tertiam interdictorum diuisionem.

Tertia diuisio interdictorum est, quòd aut simplicia sunt, aut duplicia. f Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus ẽ: qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is est, qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui: reus autem is est, à quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autẽ interdictorũ alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt, veluti cũ p̃tor prohibet in loco sacro, g vel flumine publico, h ripave ei[9] aliquid fieri: Nam actor est, qui desiderat, nequid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & vtrobi. i Ideo autem duplicia vocantur: quia par vtriusq; litigatoris in his conditio est, nec quisquã præcipuè reus, vel actor intelligitur, sed vnusquisque, tam rei, quam actoris partes sustinet.

Abiecta veteri proponendorum interdictorum solennitate, hodie pro eis in factum actio competit.

k De ordine, & veteri exitu interdictorum l superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem m ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictũ, sed pinde iudicaĩ sine ĩterdictis, n acsi vtilis actio o ex causa interdicti red-

ADDITIO. Dic sm Io. Fab. q; imo Dy. tenet. q; in hoc interdicto fiat æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti possid. sed ipse Ioan. Fab. dicit, q; ad proprietatem & ad possessionem potest fieri æstimatio: secundum quod cõcludit Ang.

d De vi priuata. pœna aũt hmõi legis ẽ tertiæ partis bonorum publicatio, si sine armis: & relegatio, si cũ armis: vt ĩ. de publi. iudi. §. itẽ lex iulia de vi pub. & C ad leg. iu. de vi publ. l. quoniam. & l. 2. & ff. de accu s. l. hos accusare §. omnib[9] + vnde versus: vis priuata reum deponit ab ordine rerum. Sed deportatur, si vis armata pbaẽ. vide ca. 2. extra de ordin. cogn. in glo.

e Et lapides, Facit ĩ. de publ. iud. §. itẽ lex. & ff. de vi & vi ar. l. 3. in princi. & ff. de verb. sign. l armorum. Sed nũqd debet aliquis expectare se primo percuti, quã pcutiat? Dicunt quidam quòd sic: vt argu. C. vnde vi. l. 1. & ff. ad legẽ Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Nos contra, sed sufficit iustus timor: vt ff. ad legem Aquil. l. sed & si quemcunque & ff ad leg. Cor. de sica. l. is qui. & ff. de vi & vi ar. l. 3. §. qui armati. + Aduerte tñ, quod aliqñ vis infertur personę, aliquando rebus: vt no. gl. h. in e. signifi. asti. 2. de homicid. & ibi vide qualiter intelligitur illud commune dictum, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Tertia diuisio &c. CASVS. Positis duabus diuisionibus interdictorum, quarũ vtraq; est bimẽbris: hic ponit dominus Iusti. tertiam: & est talis; q; interdictorum quædam sunt simplicia, & quædã duplicia. Simplicia aũt sunt illa, in quibus nõ reperiẽ nisi vnus reus, & vnus actor. cuiusmodi sunt oĩa restitutoria. & exhibitoria. Duplicia sunt illa, ĩ qbus quilibet reperitur reus & actor. Sed interdictorũ q̃dam sunt prohibitoria: & istorum quædã sunt simplicia, quædam duplicia. Simplicia sunt, veluti cũ phibet p̃tor ĩ loco sacro, vel in flumine publico, ri

g In loco sacro. Vt ff. nequid in loco sacro. l. 1.
h Publico. Vt ff. ne quid in flumi. per totum.
i Vtrobi. Item interdictum de superficiebus: vt ff. de superfi. l. j. §. proponi ; & dic: vt ĩ. eo. §. retinendæ.

De ordine, & veteri &c. CASVS. Dixi Iustiniano: domine, quare non recitatis vos totã naturam, & solennitatẽ antiquorũ interdictorũ? Frater, dicit ipse, Superuacuum esset hodie de ordine, & solennitate antiqua interdictorũ dicere. Nã quotiescũq; extra ordinẽ. i. solennitatẽ antiquã ius dicit (quod hodie fit in omnibus iudicijs) nõ est necesse interponere interdictum. Dñe, bene dicitis: sed bene dimitterẽ solennitatẽ interdictorũ, si loco interdictorum essent mihi actiões prodite à prætore. Frater, dicit Iust. sic poteris illas hodie proponere sine aliqua solennitate, sicut posses, si ea tibi dedisset prætor hodie. Similiter qñ dat tibi Prætor hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actionem in factum vtilẽ proponere, perinde ac si istã actionẽ vtilem prætor tibi accommodasset. h. d. Fran.

k De ordine. idest, de antiqua solennitate qua pponebãtur interdicta sub certis formis: vt diximus ĩ. eo. in prin. Acc.
l Exitu interdictorũ. s. cũ antiqua solennitate: sine ea tñ reddi põt. & proponi, ut ff. de ope. no. nun. l prætor ait §. nonnulli. Vel etiã in factum actio loco cuiuslibet interdicti: q̃ vtilis uocatur. ut subijcit.
m Extra ordinem. idest, extra antiquã solẽnitatẽ. quòd semper fieri uidetur, ut subijcit: ut ĩ. de suc. sub in prin. & ff. de neg. gest. l. actio. in fi. ti. & C. de form. & impe. act. subl. l. j. & ij.
n Sine interdictis. Scilicet solennibus.
o Vtilis actio. s. in factum, q̃ datur loco cuiuslibet

Quod sequiẽ ad ditio est ad gl.

Ac pariter q̃cũq. apta nata que sunt ad nocendum. quo fit ex sentẽtia Bar. & Angel. vt gladi[9] panis tri torius, vẽ ad calamos tẽpe rãdos cõparat[9] p armis nõ habeaẽ: veluti nec dẽtes, nec vini amphoræ, vtee[9], aut cyathus, & hmõi similia: vñ sit vt dẽtes premẽs, & percutiẽs statuti pœnã de armis pcutiẽte non incidat: vt hic per Ioann. de Fla. quem vide.

Vnde ui concernit res immobiles. ui bon rap. res mobiles. Lex Iulia de ui priuata, & de publica qualiter punit.

Id qd sequiẽ nõ est Accu.

Actionũ quædam sunt simplices: q̃dam duplices.

Institu. imper. & a inter-

interdicti. Et no. quatuor esse genera actionis in factum: Vna est, quæ ex omni edicto vel interdicto prętoris dantur, vbi specialis actio non dat, vt hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnum datur de non corpore in non corpus: vt supra ad leg. Aquil. §. fi. quę est ipsa prætoria: vt ff. de præs. verb. l. quia actionum. in fi. Tertium genus est extraordinarium: quod ex varijs figuris causarum est introductum, quoties æquum est actionem dari; vt C. de sa. san. ec. l. sancimus. Quartum genus est quod æquiparatur actioni præscriptis verbis, quæ vna cum ista in factum ciuilis dicitur: vt ff. de præscrip. verbis. l. j. in fi. & habet locum in tribus generib. negotiorum. Primo in contractibus innominatis tribus, do, vt des, do vt facias, & facio vt facias. vt ff. de præscri. verb. l. naturalis. §. j. ij. & §. Sed si quat in innominato contractu, scilicet facio vt des, habet locum actio de dolo: vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. quod si faciam. Item in secundo genere habet locum cum præscriptis verbis ea omni pacto incontinenti, ante, vel post apposito iuxta aliquem contractum: vt C. de pac. inter emp. & ven. l. ij. & C. de pact. l. petens. Item in tertio genere vbicunque dubitatur de nomine contractus. vt patet in exemplis: vt ff. de æstima. act. l. j. & ff. de præscrip. verb. l. j. per totum, & l. iij. Quid sit actio in factum, & ad quid operatur tex. cum glo. est in l. quoties. ff. de præs. verb. & in l. in factum autem ibi no. ff. de act. & obli. Accur.

ADDITIO. No. hac gl. quot sint actiones in factum, & ad quid vnaquęque operatur: & adde gl. in l. quoties. ff. de præs. ver. & tex. in l. in factum & ibi gl. ff. de act. & obli. Auge.

a Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

Actionis in factum, quatuor sunt genera.

Actio præscriptis verbis in tribus generibus negotiorum habet locum.

† Hinc Isocrates legem Nicoclis ad mouebat vt eas leges ferret quæ nullius litis haberent seminarium.

dita a fuisset.

TITVLVS XVI.

DE POENA TEmere litigantium.

Litigatorum temeritas triplici pœna coercetur: periurij scilicet, pecuniaria, & infamia, siue ignominia: quarum singulas partes vsque ad tituli calcem persequitur.

NVnc admonendi sumus magnam curam egisse eos, qui iura sustinebant, b ne facilè homines ad litigandum procederent. † quod & nobis studio est. Idq; eo maximè c fieri potest, quod temeritas tam agentium, quàm eorum, cum quibus agitur, modò d pecuniaria pœna, e modò iurisiurandi f religione, modò infamię g metu coercetur.

Reus, actor, necnon vtriusq; partis aduocati, iurisiurandi religione propter calumniam, seu cauillationem euitandam introductis, sese adstringere debent: alioqui non procedet iudicium. Annota, Negantium mendacia pœna quandoq; dupli, quandoq; tripli puniri.

Ecce enim iurisiurandum omnibus, qui conueniuntur, ex constitutione h nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus vtitur, nisi prius i iurauerit, quod putans se bona instantia vti, ad contradicendum k peruenit.

Negans id, quod debet, aliquando in duplo punitur. Aret.

At † aduersus inficiantes ex quibusdam causis

de tribus modis. s. vel pœna pecuniaria, vel iureiurando, vel metu infamiæ puniatur. h. d. Franc.

b Sustinebant. Scilicet magistratus, qui iura reddebant: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. post originem.

c Maximè. Idest, certè.

d Modo. Idest aliquando: & ita communiter exponitur quando bis, aut ter repetitur: vt supra quod cum eo. §. cæterum. ver. sed sane.

e Pecuniaria pœna. Vt infra eo. §. h Ac.

f Iurisiurandi. s. calumniæ: vt j. proxi. § Sed quando? Respon. in futuro seculo: licet non in isto: vt C. de iuret. l. ij.

g Infamiæ. j. eo. §. ex quibusdam.

Ecce enim. CASVS. Dixe, vos iam dixistis, quòd temeritas litigantium modis pluribus coercetur: pro Deo dicatis, si vobis placet, qualiter debeat primo coerceri: Frater, dicit ipse: primo debet per iuramentum coerceri: quia omnibus litigatoribus præcipitur, quòd iurent de calumnia. Franc.

h Constitutione. C. de iureiurã propter calum. dan. l. ij. in princip.

i Nisi prius. Non dicit, quod prius reus, quàm actor iuret, sed prius quàm audiatur: actor autem priusquam reus iuret: vt C. de iureiuran. propter calum. dan. l. ij. in princip. quæ est contra.

k Ad contradicendum. Nota diligenter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, quod bona iustitia venit ad agendum: vt C. de iureiu. propter calum. da. l. ij. in princip. Item quòd non dabit, vel dedit aliquid iudici, vt proferatur pro eo sententia. vt in authent. e. vt liti. iuren. in exordio litis. coll. ix. Item quòd nullam exiget, vel faciet probationem calumniosam: vt in authent. de ijs, qui ingre. ad appellan. §. fina. collatio. v. E contra reus iurat hæc eadem: nisi quod in primo capitulo iurat se vti bona contradictione. ♦ Quid continere debeat iuramentum calumniæ, nota glo. in c. j. extra. de iuramen. calumn. vnde versus. Illud iuretur, quod lis sibi iusta videtur. Et si quæretur verum non inficietur. Nil promittetur, vt falsa probatio detur. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

At aduersus. CASVS. Domine, bene vidimus qualiter iuramenti religione litigatorum temeritas coercetur: modo dicere debetis, si vobis placet, qualiter pœna pecuniaria compesatur. certè dicit ipse, bene verum est, quod pœna pecuniaria litigatorum temeritas coercetur: quia quandoque actio, quę de sui natura in simplum competit, propter inficiationem ipsius rei datur in duplum: veluti, si damni iniuriæ, & legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agitur, & tamen bene sunt aliquę actiones, quæ sine aliqua inficiatione dantur plus quam in simplum, vt est actio furti manifesti, quæ datur in quadruplum. Franciscus de Aret.

† Dic vt habet in l. 4. & ibi Bar. ff. de crim. stel. & in d. l. ij. C. de iureiu. Ang. Periurus in alio seculo punietur.

Iuramentum de calumnia præstatur tam ab actore quàm à reo.

† Alias pecuniaria pœna cum aduersus inficiantes, &c.

♦ Hactenus precedit gl. Accursij.

Iuramentum de calumnia continet quinque capitula.

a No gl. quę ponit ea quę debet iurare actor: & quæ debet iurare reus. Angel.

DE POENA TEMERE litigantium.

Vsque nunc de propositione actionum dictum est, sed quia contingit eas interdum temere proponi: nunc de pœna temerè proponentium dicit. Accur.

NVnc admonendi. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Primo continuat titulum ad præcedentia. Secundo ponit tres pœnas, quæ temerè litigatorem coercent. Tertio dictas pœnas sigillatim per exempla declarat. Secunda ibi, Idq; eo maximè. Tertia ibi. Ecce. n. CASVS Dixi. Iust. domine, tot, & tanta audiuimus: tedio affecti sumus: & vos estis nobis tędiosus factus. Pro Deo dicatis nobis, quid amplius vos intenditis dicere? Frater, dicit Iust. scire debes, quod multum studuerunt magistratus antiqui, quod non de facili litigarent calumniose: & nos similiter circa hoc studeamus: quia hoc maximè fiet, vt temeritas litigantium, tam actorum, quam reorum aliquo

Continuatio.

Diuisio.

Tripl.

a Tripli. Vt I. de actio. §. tripli. vbi quis p mēdaciū, aut dolum plus petens, quam debeat, in triplum cōdemnat. Alij depoount de libris illud, vel tripli, eo q̄ subiecta exempla noo sunt huic versi. apta.

b Agatur. Item alibi vt C. de noo num. pecu. auth. contra qui propriā.

dupli, vel tripli a actio constituitur: veluti si damni iniuriæ, aut legatorū locis venerabilibus relictorum nomine agatur. b

Reus in certis casibus siue neget siue fateatur, vltra simplum condēnatur.

Statim aūt ab initio pluris, quā simpli est actio: c veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli. Nā ex his, & alijs quibusdam causis (siue quis neget, siue fateatur) pluris, quàm simpli est actio.

Actor de calumnia iurare tenetur. Aret.

Itē actoris d quoq; calūnia coercet. Nā et actor pro calūnia iurare cogit ex nostra constitutione.

Aduocati actoris & rei de calumnia iurare debent. Aret.

Vtriusq; et partis aduocati iusiurādū subeūt. e qd̄ alia nostra constitutione comprehensum est.

Reiecta multa decimæ partis litis, quæ olim improbis litigatoribus irrogabatur: hodie quisquis iniq; litigabit, periurium incurrit, & damnū, impensasq; omnes victrici parti inferre cogitur.

Hæc aūt f oīa p veteri calūniæ actiōe g introducta sunt, quæ in desuetudinē abijt: quia in partē decimā litis actores mulctabat: qd̄ nusquā factū eē iuenim⁹: sed p his itroductū ē & p̄fatū iusiurandū: & vt iprob⁹ litigator, & dānū, & ipēsas litis iferre aduersario suo cogat.

Cōdenatus, vel pactus ex criminib. q̄ hic ennumerātur, vel cōdēnat⁹ actionib. directis nō cōtrarijs, descēdentibus ex cōtractib. hic ennumeratis, erat ifamis. Annota, directa dicūtur, quæ pupillo aduersus tutorem, mandanti aduersus mandatarium, depositori aduersus depositariū cōpetunt: & nō e regione. Annotato ēt, pactiōne ifamiā cōtrahi: nā q. cūq; ex delicto obnoxi⁹, p̄cio dato paciscit ignominiosus fit.

Ex quibusdam iudicijs damnati h ignominiosi fiūt: veluti furti, vi bonorum raptorū, iniuriarum,

Item alibi vt si creditor negat sibi debitū solutum. Nam postea q̄ sit debitū, probare cogitur: vt ff. de proba. l. cū de indebito. itē possessor negās se possidere: si probatur, perdit possessionem: vt ff. de rei vendi. l. fi. & in Auth. de trien. & se. §. illud. & ibi glo. in verbo possessio. collat. iij. Item aliae: vt ff. de iudic. lege, eum.

ADDITIO. Nota pœnas aliquas, quas patit̄ calūniose negāt: & maximè no. quando aliquis possidet. & negat interrogatus se possidere, quòd perdit possessionem, si de mendacio cōuincatur: vt l. fi. ff. de rei vendi. Auge.

c Est actio. Etiam à principio, non solum inficiatione: vt hic, & I. de actio. §. at ille. Accur.

Item actoris quoque. CASVS. Dixit Iustin. Dñe, vidimus supra qualiter per iuramentum, & pœnam pecuniariā rei temeritas coarctatur: sed de actore quid dicemus? Certe, dicit ipse. nō solū reus, secundum q̄ superius diximus, sed & actor compellitur subire calumniæ iuramentum, Imò plus adhuc dico tibi, & nō solum reus, & actor iurant, sicut diximus, sed etiā vtriusq; partis aduocati iusiurandum subeunt: secundū quod est in alia nostra cōstitutione prouisum. & hæc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumniæ, quę in desuetudinē abijt, qua tenebatur actor, qui temerè litigabat, in decimam partem litis, quod nūquā inuētum est factum esse, vt hic dr̄: sed p his introductum est iusiurandum, & vt in expensis & dānis litis puniatur improbus litigator. h. d. Franc.

d Item actoris. Quasi dicat, non solum reus iurat de calumnia. vt I. eo. §. j. sed etiam actor, vt in cōstitutione nostra dicitur: vt C. de iureiur. propter cal. dan. l. ij. in prine.

e Subeunt. Scilicet q̄ iustum, & fidele patrociniū præstent, vt in cōstitutiona dicitur. Sed tñ in cōsuetudine non habetur, q̄ iuretur, licet lege caueatur: vt C. de iu. l. rem non nouā. § patroni. & facit in Authen. de test. §. fin. col. vij.

f Hæc autem. Scilicet quæ de sacramento calumniæ dicta sunt. I. eod. §. j. supra eodem, §. item actoris. & §. proœmio.

g Actione. Actio. n. quædam erat, qua tenebat̄ actor qui per calumniam litigabat, in decimam partē litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorū in antiquum redijt statū: licet non iure illius actionis, sed p iudicis officium: i vt in Auth. de lit. §. ad excludēdas. col. viij. i Et nota ex hoc. §. & ex dicto Auth. de lit. & ex l. ff. de reg. iur. l. qui iur. §. nemo. & ex l. illud. ff. de pet. hæ. q̄ nisi improbè & calumniosè litigauerit, non debeat cōdemnari in expensis, vt ff. de iu. l. eum quē, & C. de fruct. & lit. expen. l. nō ignorer. licet in C. de iu. l. properandum. §. fin. autē. in distictè dicat victū condemnari victori in expensis. 2 Sed est intelligendum eum iam dicta determinatione, si calumniosè agit. vt in Authentico de iudicijs. §. oportet. collatio. vj.

ADDITIO. Nota ex glos. quòd licet vna l. generaliter loquat̄ tamen p alias leges patit̄ limitationes & restrictiones: & sic lex patitur interpretationem passiuam: vt in lege, prima. §. lex Falcid. ff. ad legem Falcidiam.

Ex quibusdam iudicijs. CASVS. Viso qualiter iureiur. & pęna pecuniaria litigatorū protemitas cōpescat: videndū est qualiter metu infamiæ refrenet. & certè quædā sunt iudicia siue actiones in qbus siquis fuerit damnat⁹, ifamis efficit̄, quas actiones litera enumerat & hoc intellige, qñ directè intentantur: quia tunc & non aliter damnatus in illis efficit̄ infamis. in actiones aūt p socio, q̄ directa est ab vtraque parte, hoc est tam à parte intentantis, q̄ à parte eius ɔ quem intentatur, secus est: & ideo quicunq; sociorum in actione pro socio fuerit condemnatus, Infamis efficitur. Sed tñ scire debes q̄ differētia est inter actiones hic notatas descendentes ex ɔctu, vel quasi: quia non solum illi, qui damnati sunt in actionib. descendētib. ex delicto hic nominatis sūt infames, sed etiā illi, q in illis acti. transigunt: qa crimen videtur cōfiteri qui transigit. in actionibus autem hic nominatis descendentibus ex contractu, vel quasi, solum damnati fiunt infames: non autē illi qui transigunt, hoc dicit. Franc. de Are.

h Damnati. Scilicet suo nomine, nisi puocauerint. nō si pcuratorio: vt ff. de ijs q not. infa. l. furti. § si Instit. Imper. & j quia

Mendaciū facit quē puniri.

† Hic Cicero dictus p Sylla, Vos inquit dij p̄natei testor, me hue integro animo descēdere. Et Fabiue li. xij. nō cōuenire att oratori in illa tueri scelēt.

1 Dic vt ibi p glo. & Ang & vide text. & gl. Bar. Cy. Bal. & Salt. in authē. generaliter. C. de episco. & cle. secundū dicit I. de satisd. §. sed hodie. & Bald. auth. generaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite p sequenda & decima parte litis &c. nō est in vsu. Ang.

2 Expēsarū ɔdēnatio an in distinctè fieri dēat nō attēto an qs iustè, an calumniosè litigauerit, & qs sit stilue Rotæ Romanæ, qd in statutis, q̄ victus victori in expē sit ɔdēnari debeat? plenè per Quint. Mādo. in xj. Quæst. Regn. de subro. nume. 4. ca. 11. & seq.

Adnocati partiū, an debeāt iurare.

quis.& hoc si à iudice ordinario vel delegato sit cō-demnatus, secus si ab arbitro: vt ff. de ijs qui no.infa.l.quid ergo.§.cum autem.versi. ex compromisso.

Snía sup actione famosa an semp infamet.

a Directis. Et ob id tutor conuentus à pupillo, & dānatus infamatur. Idem in alijs directis, secus si ecōtra tutor pupillum faciat condemnari: vt hic, & ff. de ijs q no. infa.l.1. Et nota q in casu etiā ɔ̄trio infamat: vt ff. de ijs qui no. infa.l. furti. §.mandati. Itē not. q quatuor hic ponuntur exempla da maleficijs: & quatuor de ɔ̄ctibus, vel quesi.

'Actiones octo sunt quæ infamant.

b Hoc gl. residuum nō est Ac-cur. Egid.

c Et ista cōtinētur his versib⁹: e iudice damnatos, infames reddit vbique, Quod vi diripitur, iniuria, furta, dolique. Actio mandati, tutelæ, depositique, Directo, si p socio communis vtrique.

Facit ad hunc §. cle. 1. iuncta gl. sup verbo citationes. 1 si. de iudic.

b Sed & pacti. Scilicet precio æris sine iussu prætoris: vt ff. de ijs qui no.infa.l. in actionibus. & l. furti.§ pactus. Accursius.

c Debitor fit. Vt ff. de infa.l. furti. §. finali.

Hinc Plato dialogo octauo de legibus admonet nō eē negligendas leges de in ius voc. putat tñ eam rē esse leniorē, quā vt graué legū latorē multum occupare debeat.

Omnium autem actionū. CASVS. In proemio §. tractat dominus Iusti. qualiter puniatur temeritas litigantium metu infamiæ: hic tractat qualiter punitur temeritas litigātium metu pœnæ pecuniariæ. Vel sic potest cōtinuari. Temeritas quæque consistit in perseuerando improbè litigando: quæq; aūt consistit temeritas in ius vocando. Cum ergo s̄.dixerit dñs Iusti qualiter punitur temeritas litigantium in perseuerando improbè litigando: modo dicitur qualiter punitur litigātis temeritas, quæ est in ius vocādo Di ergo, q principiū instituendarū actionū ab edicto de in ius vocādo pficiscitur, & explanat seipsum in textu, dicēs, q in primis debet aduersarius in ius vocari coram iudice. sed quo ad istam vocationē in ius satis abundè prospexit prætor parentibus, & patronis. Statuit enim, quòd non liceret liberis, & libertis parentes, vel patronos i ius vocare ante, quàm à prætore hoc postulassent, & etiam impetrassent, & sic non sufficit postulare: sed necesse est, q obtineat ante, quàm eos in ius vocent. Si quis autem eorum aliter eos in ius vocaret, statuit in eum pœnam quinquaginta solidorum. h.d Fran.

d Edicit.i. edictum pponit de in ius vocando: vt ff. de in ius vo.l.3.§.prætor.& per totum ti. Accur.

e Dicturus fit. Vt ff. de in ius voc.l.1.

f Honorē. Nota q patribus, & patronis est honor præstandus. & reuerentia: vt h.e, & l. honori. & ff. de obse. à libe. & liber. paren. & petro. præstan. & habetur in l. vt vim. ff. de iust. & iu. Ang.

Luat in corpora, q nō habet i ære.

g Solidorum quinquaginta. Aliàs quasi inofficiosus castigatur si præ inopia pœnam soluere non possit: vt ff. de in ius vocan. l. pen. & fi. Et intellige hoc in emancipatis filijs, alias non posset esse iudicium inter patrem & filium: vt C. de in ius vocan. l. fi. & diximus. s. de act. §. in eum quoque. aīrāt est versi. & in eum. §. pœnales quoque. Item nota hic, quòd aureus pro solido accipitur. cum ff. de in ius vocan. l. si libertus. & l. in eum. dicat Laureorum, & hic dicit solidorum. Itē nota. q septuaginta duo aurei faciūt libram auri, vt C. de susce. & arca.l. quotiescunque. lib. decimo.

Aureus p solido sumitur. Libra auri cōtinet 72. aureos

de dolo: itē tutelæ, mādati, depositi directis, a non ɔ̄rijs actionib⁹. Item p socio, q̄ ab vtraq; parte directa est: & ob id qlibet ex socijs eo iudicio dānatus ignominia notaē. Sed furti quidem, aut vi bonorū raptorū, aut iniuriarū, aut de dolo, non solū damnati notanē ignominia, sed & pacti: b & rectè. Plurimū.n.interest, vtrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit. c

Annota, Iudicia omnia à citatione exordiēda eē.

Omniū † aut actionum instituendarū principiū ab ea parte edicti pficiscitur: qua prætor edicit d de in ius vocando † vtiq;.n.in primis aduersarius in ius vocādus est, idest, ad eū vocādus, qui ius dicturus sit. e Qua parte prætor parentib. & patronis, item parētibus, liberisq; patronorum, & patronarū hūc præstat honorem, f vt non aliter liceat liberis libertisq; eos in ius vocare, q̄ si id ab ipso prætore postulauerint, & impetrauerint: in eum pœnam solidorum quinquaginta g constituit.

TITVLVS XVII.

DE OFFICIO iudicis. *

Iudex debet iudicare secundum ius scriptum, vel consuetudinarium, & sententiam suam secundum naturam actionis propositæ ferre: quod primo ostenditur in noxali actione. Aretinus.

SVPEREST, h vt de officio iudicis dispicia

DE OFFICIO iudicis.

Iste ti. continuatur secundum Ioan. Fab. Quia visum est supra de actionibus, & quia officium iudicis loco actionis aliquando habetur: vt l. actionis verbo. ff de actio. & obli. ideo post actiones ponit de officio iudicis. Vel potest continuari, q iudicium cōsistit ex tribus personis. videlicet ex persona actoris, rei, & iudicis. vt cap. forus extra. de verbo. signi. sed supra dictum est de actionibus, & sic de persona actoris. de excep. & sic de reo: sequitur necessariò videre de tertio: & sic de iudice: & eius officio. Et istam continuationem infert glo. hic in nigro.

Cōtinuatio.

a De officio iudicis grauiter, & copiose disserit Phauor nus philosophus apud Cellium lib. 14. ca. 2. Vide & elegātem admodū tractatū einsdē argumenti Claud. Cantiunculæ.

Diuisio.

a Supereft. Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit generaliter quid spectat ad officium iudicis circa sententiā. Secūdo quid ad ipsum pertinet circa cōdemnationem malorum seruorum. Tertio quid in actione in rē. Quarto quid in actionibus vniuersalibus. Quinto quid in personalibus. Sexto quid in iudicijs diuisorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Et si in rem. Quarta ibi, Et si hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendum. Sexta ibi, Si familiæ erciscundæ.

CASVS. Viso de actionibus quomodo intentantur ab actoribus ɔ̄ reos: superest, vt de offi. iudic. dispiciamus. & in primis scire debes, quòd iudex tenatur ad hoc, vt ipse iudicet secundum leges, vel secundum constitutiones, vel secūdum mores, hoc est s̄m consuetudinem. Et sumus in versi. ideoq; si noxali. Dixi vobis supra, q iudex debet pronunciare s̄m leges: ita patet q dñm conuentum actione noxali condemnare debeat pro delicto serui: & debet eum condemnare in hunc modum: Lucium dominum talis serui Publio Mænio in decem solidos condemno: aut noxam dare permitto: quia leges volunt, q dñs damnum datum à seruo debeat resarcire, vel quòd possit liberari si velit seruum dare pro noxa. Sic.n. vult lex. q damni æstimatio sit in condemnationē, licet noxæ deditio sit in solutionem. Franc.

h Superest. Sed vnde superest? Rñ. quia de actionib⁹ diximus

dizimus & de reis, sequitur, vt & de iudice q̃ sedet in medio dicamus, & eius officio, circa quæ versať.

a In primis. i. principalius, vel inter principalia. Nā primo libellus dand⁹ est: vt C. de lit. cōte. auth. offerať. & causæ examinatio præcedere debet hanc obseruantiam, quæ circa sentētiā adhibetur: vt C. de iud. l. iudices. Vel dic in primis. s. obseruantijs, s. circa sententiā adhibēdis. Nam & alia sunt obseruāda, s. quòd detur in scriptis: vt C. de sen ten. ex breui. reci. l. fina. & sedendo: vt in authent. vt ab illustri. & qui super. §. sancimus. coll. v. Sed hoc est principale, quòd scd̃m legesiudicet, vt hic dicitur. Accur.

b Constitutionibus. Scilicet Imperatorum.

c Moribus. Idest consuetudine, quæ pro lege seruať: vt supr. de iur. natura gentium & ciuili. §. ex non scripto. Sed quid si vnum contrā alteri contradicit? Respond. constitutio legi antiquæ p̄iudicat: vt ff. de legibus & senatuscon sul. l. non est nouum. & cōsuetudo p̄iudicat vtrique, siue sit generalis: vt ff. de legibus, & senatusconsult. l. de qbus, in fin. siue sit specialis in illo loco, scilicet tā tum, præiudicat vtrique: vt ff. commu. præd. l. vēditor. § si constat.

Libellus in causa est dādus.

Sententia i scriptis. & sedēdo ferēda ē.

† In l. milles. §. j. ff. de re iud. non noxā dedere legit sed noxæ dedere. Egid. P r.

Constitutio legē, vtrunque ↄsuetudo vincit. ff. consuetudo est duplex.

mus Et quidem in primis a illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut constitutionibus, b aut moribus c proditum est.

Annota, ea est ratio, nā domino noxali actione cōuento optionē iura concedūt, aut damnū soluēdi, aut seruū noxa dedendo, dāni eui tādi æstimationē.

Ideoq; si noxali d iudicio adit⁹ ē: e obseruare dēt, vt si cōdēnandus vr̃ dñs, ita debeat cōdēnare: Publiū Męuiū Lucio Titio i decē aureos condemno, aut noxam dedere. f †

Iudicis est reū singulari in rē, vel vniuersali actione cōuētū ad rei fructuūq; restitutionē condemnare. qui si malæ fidei possessor fuerit, non mō perceptos fructus, sed & quos percipere potuit, præstare cogitur, q; si bonæ fidei fuerit, cōsumptorū et culpa nō p̄ceptorū nōie nequaquā tenebitur. post litis tamē cōtestationem nihil differt à malæfidei possessore, quo fit, vt omnium fructuum ratio à die litis contestatæ habenda sit.

Et si i rē actū sit corā iudice, siue ↄ̈ petitorē iudicauerit, absoluere dēt possessorē: siue ↄ̈ possessorē, iubere ei g dēt, vt rē ipsā h restituat cū fructibus. i Sed si neget possessor i p̄senti k se restituer̃ posse, & sine frustratiōe videbiť tp̄s restituēdi cā petere, idulgēdū ē ei: vt tñ de litis ęstimatiōe caueat cū fideiussore, si intra tp̄s, qd̃ ei datū est, non restituerit.

In iudicio vniuersali ita fructus veniunt, sicut in singulari: & in vtroque iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur: secus in bona fidei possessore: nisi post litem contestatam. Aret.

d Noxali. idest super. Accur.

e Aditus est. Scilicet iudex.

f Noxam dedere. Scilicet permitto. nā damni ęstimatio tantum est in cōdemnatione: vt ff. de re iud. l. miles. §. j. & ij. alias esset incerta sentētia, quod esse non debet: vt I. de act. §. curare.

ADDITIO De hoc, an iudex debeat ferre sentētiam certam, & an valeat sententia incerta, dic vt p Ang. in d. §. curare.

Et si in rē. CASVS. Vidistis qualiter iudex debeat formare verba sententię in actio. noxa. Sed dñe pro Deo dicatis, si placet, quale debeat esse officiū iudicis inter aliquos i actio. reali? Frater, dicit ipse libenter. Nam aut videt iudex, quòd ferenda est sententia ↄtra petitorē: & tūc nihil aliud incumbit ei, nisi quòd absoluat possessorē: aut videt quòd est ferenda sententia cōtra possessorem: & tunc debet cōdemnare possessorē: vt rem cū fructibus petitori restituat, & teneť cōdemnatus in ista actione reali, incōtinenti rē cū fructibus restituere. sed in actiōe p̄sonali nō teneť incōtinenti rē restituere: sed habet inducias à lege. Sed domine, qd̃ si dicerit possessor condemnatus, quòd non possit rē restituere incōtinenti, & petat temp⁹ restituendi? Frater, si videat iudex, quòd calumniosus sit, & temp⁹ petat frustratoriè, nō dabit ei tempus: & nisi rē restituerit, iurabitur contra eū in litem. si verò frustratoriè nō petat tempus, bene dabit ei iudex tempus intra qd̃ restituat, secūdum quod sibi videbiť: ita tñ, q; caueat p bonos fideiussores, q; si intra tēpus, quod sibi datū est, nō restituat, q; æstimationem litis soluet. h. d. Fran.

g Ei. Scilicet possessori.

h Vt rē ipsam. idē & si in personam. vt si res petatur vt possessa, p actionē, Quod metus causa, vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc à petitione actoris absoluitur, vel condemnať i re petita.

i Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalibus, vt de pomis, & cerasis: & similibus l an vero de industrialibus? Respond. de naturalibus nō: quia illi aut extant: & tunc per rei vendicationē petitur, sicut res ipsa, cum nullus eos bonę fidei possessor faciat suos: vt ff. de vsur. l. fructus. Aut non extant: & tunc non teneť: cum nec habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet: sed condictione sine causa æstimatio debeť: vt ff. si cert pet. l. si & me. & vtroq; casu cessat officiū iudicis, de quo hic agitur: cū iure actionis petantur. Itē de industrialibus non, si à bonæ fidei possessore p̄cepti sunt: qa percipiendo eos, & separando à solo, suos facit & lucrať: vt I. de rer. diui. §. siquis à nō domino, siue habeat titulum, siue nō: vt ff. quibus modis vsufruct. amit. l. si vsufructuarius, & ff. si. reg. l. 4. §. post litē. si autē nō separauit, adhuc ipsius fundi sunt: vt ff. de rei vend. l. fructus. Sed dic de industrialib⁹ hic loqui, q sunt percepti, sed nō consumpti à bonę fidei possessore, nam cū sunt facti possessoris, nō rei vēdicatione, sed iudicis officio petunť. vt hic. & C. de rei vend. l. certum. §. bonæ fidei. Si autē malæ fidei sit, de consumptis tenebiť cōdictione sine causa: de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vēdicatione qua petiť res, sed alia omnino: licet in petitione hæreditatis sit secus: vt C. de rei vendi. l. certū. j. respon. de percipiendis autem teneť officio iudicis: vt j. eo. §. j. versicu. illorū. & ff. de rei ven. l. si nauis. §. fin. Si verò malæ fidei possessor titulū habeat, de consumptis tenetur cōdictione sine causa: de extantibus rei vēdicatione, à percipiendis p̄pter titulum excusatur: vt C. de rei vendic. l. si fundū. nisi in quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur q habet titulum: quod dic vt supra diximus de rerū diuisione. §. siquis à non domino.

k In præsenti. Nota in actione in rē incōtinēti fieri

l Scilicet agatur nō solū si in rem.

2 Quid de oliua, & sylua an dicanť fructus naturales vel industriales: dic quòd dicuntur industriales: sicut seges: vt est textus in l. si seruus seruum. §. si olinā. ff. ad legem Aquil. & ibi doct. Ang.

Possessor malæ fidei quo iure tenetur fruct⁹ restituer.

a Actum est. Et obtentum.
b Vt tamen caueat. Vt ī. eo. §. sed si neget. & ff. ad exhib. l. de eo. §. si post. ver. si iusta.
c Condemnandus. Delato iureiurando in litem. vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

dū iudiciū añ rē iudicatā ītercesserit, rōnē dēt hēre iudex. Quòd si neget re⁹, cū quo ad exhibēdū actū ē, ª i pñti se exhibere posse, & tps exhibēdi cām petat, idq; sine † frustratione postulare videaẽ: dari ei dēt, vt tñ caueat ᵇ. se restiturū. Quòd si neq; statī iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: ɔdēnād⁹ ᶜ sit ī id, qd actoris ītererat, si ab initio res exhibita eēt.

Nunc quid iudici faciē dū incūbat in diuisorijs iudicijs paucis accipe. Si igitur fam. er. iudiciū inter duos, pluresve vertatur, iudicis est, singulas res singulis heredibus adiudicare, etsi vni⁹ res pualeat eundē pro eo quod plures est, certa pecunia cohæredi cōdēnare. Itē si vnius coheredū fructus ex re hæreditaria pceperit, aut male in ea versatus fuerit: eo noīe cohæredib⁹ condēnādus est. Idē per oīa in iudicio cōi diuidundo dicito, ēt si de vna re tantum lis sit: modo cōmodā diuisionē patiatur: quā si non patiatur, permittitur iudicem alteri ex litigatoribus rem ēt totam adiudicare, atque eundē alteri certa pecunia in rei locū inuicem condemnare.

Si familiæ ercisc. iudicio actū sit, singulas res singulis hēdibus adiudicare debet: & si in alterius psona prægrauare videatur adiudicatio: dēt hūc inuicē cohēdi certa pecunia (sicut iā dictū est) cōdēnare. Eo quoq; noīe cohēdi qsq; suo cōdēnādus est, φ sol⁹ fruct⁹ hēditarii fundi pceperit, aut rē hēditariā corruperit, ᶠ aut cōsūpserit. ᵍ Quæ qdē similr īter plures quoq;, q̄ duos cohēdes subsequūt.

In actione cōi diuidūdo, si sint plures res cōes, singulas singulariter iudex adiudicabit: &, si vna plus valet, quā altera, in pecunia cōdēnabit. Si verò vna res sit, q̄ diuisionē non accipiat, adiudicabit vni insolidū, qui cōdēnabitur consocio in pecunia. Are.

Eadē interueniūt, ʰ etsi cōi diuidū. de plurib⁹ reb⁹ actū sit. Quòd si de vna re, veluti de fundo siqdē iste fund⁹ cōmodè regionib. † diuisionē recipiat, partes ei⁹ singulis adiudicare debet. & si vni⁹ ps pgrauare vr: is inuicē certa pecunia alteri cōdemnandus est. Quòd si cōmodè diuidi nō possit: ⁱ veluti, si hō fortè, aut mul⁹ erit de quo actū sit, tunc totus vni adiudicandus est: & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus est.

Si finium regun. iudicio tūc licet iudici ab antiqs agrorū finibus recedere, cū euidentiorib. modis, q̄ hactenus fuissent, nūc distingui nequeant: quo casu, partē ex alterius agro alteri adiudicabit: et eūdem alteri certa pecunia condemnabit: in hoc quoque iudicio etiam vertitur: vt si quis circa fines malitiose quicquā gesserit, vel metiri agros passus nō fuerit, puniēdus sit.

SI finium regundo-

Si familiæ ercisc. iudi. CASVS. Vidimus iā de offic. iudi. in act. simplicibus: modo videamus quale debet eē officium iudic. in act. duplicib⁹: vtputa in iudicijs diuisorijs: & dicit, φ si fam. er. iudicio actū sit inter duos cohæredes: debet iudex, si possit, singulas res singulis hēdib⁹ adiudicare, i. primo vni vnā. & postea alteri alteram. & si aliqua res preciosa, vel magni pcij vni fuerit adiudicata: & ob hoc alter fuerit pgrauatus: tunc debet iudex illum, cui res pretiosa adiudicata ē, alteri in certa summa pecuniæ ɔdēnare: vel qd sibi visum fuerit, facere. Et si vn⁹ hēdum rem hæreditariā corrupit, vel solus fructus alicuius fundi percepit: eo hæredi eo nomine tenetur. & istud iudiciū quodāmodo habet locum inter tres cohæredes, vel quatuor, pluresve, sicut inter duos. Franc de Arei.
d Debet. s. iudex. Accur.
e Dictū est. Supra de act. §. quædam actiones.
f Corrupuerit. No. φ cohæres, qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem cōmunē. tenetur alteri cohære. ī. isto iudiciu. Ang.
g Consumpserit. vt hic. & ff. fam. ercun. l. & puta. §. sed & si dolo.

Eadē interueniūt. CASVS. Iam habuistis de officio iudicis in iudicio fami. ercicū. Sed dñe, pro Deo dicatis, quod est officium iudicis in iudicio cōi diuidundo? Frater, (dicit Iusti.) eodē modo debet se habere ī iudicio cōmuni diuidundo iudex, sicut in iudicio faml. erci. quia si aliq. qbus plures res sunt cōes, intēdant iud. cōmuni diuid. inter se, debet iudex, si plures res sint cōes, vni vnā, alteri alterā adiudicare. Si āt de vna re agit, q cōmodè diuidi possit, eam diuidere debet: & vni vnā partem. & alteri alterā partē adiudicare. Et, si pars vni assignata melior sit quā altera, quæ alteri assignat: tūc dēt iudex eū cui meliorē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ, secundū quod sibi visum fuerit. condemnare. Si autem res cōmodè diuidi non possit, tunc poterit iudex eam totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ condēnare. h. d.
h Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerū. & pecuniæ: vt ī. eod. §. si familię. aut circa dānata in rebus: vt ī. eod. § prox. & ff. com. diui. l. 3.
i Non possit. Nota non posse fieri ᵗ quod sine commoditate fit: vt hic. & ff. de verbor. signif. l. nepos Proculo. itē nota corpus aliud diuiduū: vt fundus, qui diuiditur secundū voluntatem patrisfam. vt ff. de le. 1. l. qd̄ ī rerum natura §. 2. Aliud indiuiduū, vt hō: vt hic, & ff. de vsuc. l. rerum mixtura. in prin.

Si finium regun. CASVS. Iam vidistis officium iudicis circa iudiciū fa. erc. & cōmu. di. Modo videatis qualiter se debet habere iudex in iudicio finiū regū. s. cotā quo est controuersia. Et dicit Iusti. φ iudex ī isto casu debet īspicere, an necessaria sit adiudicatio: quod contingit in vno casu. videlicet, quando fines in tali loco erant positi: quia propter loci naturam sæpius sit con-

† Si ergo frustratoriè petat, concedi à iudice nō debet: vt de dila. l. siue part. Nā præsumitur aduersus eū φ dilatio. nis subterfugit iudiciū: vt in ca. nullus dubitat. de præsū. debetque p hmōi dilationibus frustratorijs puniri in expēsis, si eus & qui frustratoriè appellat. vt in clemen. si ante. de dolo, & contum. vsuræ excurrunt. l. fin. ff. de re iudi. & puniẽ extraordinariè. l. eius. §. nec temere. de appell.

ᵗ Mādos. ī gl. Facu. §. volēter, ī ver. possit, in prī.

† Regio quot modis accipiaẽ Mandos. In gl. Facult. §. Necnon electioni, in ver. capitolinorum.

Corpus ē duplex.

contentio super terminis: veluti, si locus fuerit humidus vel morbosus. Debet. n iudex tunc in alio loco firmo, & solido ponere fines: ita q amplius sup finibus non possit esse contentio & ita ex agro alterius partem aliquam adiudicare alteri: & cũ cui de alterius agro partẽ adiudicauerit, i certa sũma pecuniæ cõdemnare. Et sum in ver. Eo quoq; nomine. Scire debes. q in iudicio finiũ regundorum si quis circa fines aliquid malitiosè fecerit, criminaliter pôt cõueniri. Propter contumaciã etiam debet qs in iudicio isto condemnari quantum visum fuerit iudicanti: veluti, si iudex iussit agros mensurari, vt fines ponantur: & aliquis agros metiri nõ fuerit passus. & sum in versic. Quod autem istis. Iam vidistis, quòd in istis iudicijs duplicibus familiæ erciscun. communi diui. fin. regundor. sæpè illud, quod erat vni, adiudicatur alteri: & alter in quadã summa pecuniæ condẽnatur. modo scire debetis. q quicquid in iudicijs istis alicui adiudicatur, incontinenti fit illius, cui adiudicatur, h.d. Franc.

rum a actũ fuerit: dispicere b debet iudex, an necessaria sit adiudicatio: c quę sanè vno casu necessaria est, si euidẽtioribus finibus distingui agros cõmodius sit, quam olim fuissent distincti. Nã tunc necesse est ex alterius agro partem aliquam alterius agri dño adiudicari. quo conueniens est, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari. Eo quoque nomine condemnãdus est quisque hoc iudicio, q fortè circa fines aliquid malitiosè commisit: verbi gratia, quia lapides finales furat' est, d vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoq; nomine quisque eo iudicio condemnatur: e veluti si quis iubente iudice metiri f agros passus nõ fuerit. Quod autem istis iudicijs alicui adiudicatũ fuerit: id statim eius fit, g cui adiudicatum est.

TITVLVS XVIII.
DE PVBLICIS iudicijs.

Iudicia ex edictis publicis descendẽtia in multis ab actionibus differũt. Et quia vnicuiq; permittitur accusatio, ideo dicũtur publica: quorum pœna aliquando est corporalis: aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aret.

Publica iudicia neq; per actiones h ordinantur, neque omnino quicquã simile i hñt cũ cęteris iudicijs, de qb' locuti sumus, magnaque

a Si finium regundorum. Quo iudicio agitur, vt agris confinibus termini ponantur: sed pro domibus vicinis hoc iudicio non agitur. Si autem sit domus in prędiũ rusticum, agitur vtili finium regun. nõ directa: vt ff. fin reg. l. 2. in princ. & l. sed & loci. §. fi.

b Dispicere. hoc, s. quod sequitur, si euidentioribus &c. Accur.

c Adiudicatio. Facit ff. fi. reg. l. 2. §. fi. & l. 3. & 4. in princip.

d Furatus est. ad quid damnabitur? Resp. quanti in litem iurauerit actor, Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex lege agraria pro qualibet vice, q̃ applicatur fisco: vt ff. de ter. mo. l. agraria. Nec ciuilis tollitur per criminalem: cum ad rei persecutionem altera detur: vt C. quãdo ci. actio præiudi. crimi. l. r. nisi interim donec altera exerceatur: vt ff. de pub. iud. l. si qui.

e Condemnatur. Scilicet ad interesse, delato iureiurando in litem. Accur.

f Metiri. Nota q ille, qui non patitur metiri fundum suum ad mandatum iudicis: vt contumax & inobediens potest puniri. Aret.

Sententia & sm decreti trãsferunt dominium.

g Eius fit. Nota ex sententia iudicis dñiũ transferri. sic est in missione, quæ fit ex secundo decreto: vt ff de acq. pos. l. 3. § fi. & ff. si ex no. cau. aga. l. 2. in fi. & ff. com. di. l. sed si res. quæ sic accipe, si fuerit facta missio per ipsum pretorem. Nam sola snia non facit dñm, sed traditio: vt C. de pac. l. traditionibus & I. de rer. di. §. p traditionẽ & ff de acq. poss. l. iustè. sed qd in rei ven. si res est aliena, & mea pronunciatur, & ex ea cũ mihi traditur? Rñdet' idẽ, eum. n. Publiciana mihi detur, qñ à dño mihi adiudicatur & traditur vt ff. de pub. l. 3. in fi. ergo vbi dñs est, debet ex sententia, traditio me dñm facere: vt ff. de publ. l. quæcunque. Præterea l. videtur expressa: vt ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & si. & ff. de excep. rei iu. l. si iter. in fi. nec obstat, q ibi sit error, ex quo videatur dominium non transire: quia hic error iã reprobari nõ potest iudicij sentẽtia purgatus, à qua non fuit appellatũ. Item nec ob. q sententia lata in actione personali reo absoluto remanet debitor: vt ff. de cond. inde. l. Iulianus. qa illud habet locũ in obligatione, q̃ ẽ res incorporalis, hic autẽ dicimus de dñio rei corporalis, qđ facile & protius pt se separari ab vno & alijs dari, sed non sic in incorporali: vt ff. pro so. l. ea vero.

Dñium rei corporalis facilius pdi-tur, quã incorporalis.

a Addes huic glo. quòd gl. ẽ ipsi contrariã i l. exceptio. ff. de exc. rei iudic. quam sequitur Ias. & Petr. de Bellaper. l. 4. §. iub-tulius. ff. de condi. ob caus. sed gl. hãc approbat hic Bald. ex sententia Bar. in l. Pompo. §. si iussu ff. de acq. pos. idq; per respõ. gl. quam reddit de §. subsili' Et adde specie huius gl. esse decisã p auth. rei iudic. est q̃ p hac glo. ponit in l. statu el. §. j. ff. de statu lib.

DE PVBLICIS iudicijs.

Quia ciuilia iudicia dicta sunt vsque huc, & etiam quadam criminalia, scilicet, circa priuata delicta: vt sup. in prin. huius quarti lib. vsque ad ti. de act. ideo nunc ponit de publicis accusationibus siue iudicijs.

Publica. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit q publica iudicia non habent conformitatẽ cũ priuatis. Secũdo vnde dicta sunt publ. iudi. Tertio ponit in genere. q̃ pęna fit in publicis iudicijs. Quarto sigillatim demõstrat publica iudicia, & pœnas vniuscuiusq;. Secũnda ibi, Publica autem dicta. Tertia ibi, Publicorum iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia.

CASVS. Quæsiui à legislatore, vtrum publica iudicia, idest, publica crimina ordinentur, & constituantur, seu exerceantur p ciuiles actiones, de quib. dictum est? Et ipse resp. & dicit. Carissimi, scire debetis. q alio modo instituuntur, & alio mõ exercẽtur publica iudicia, q̃ actiões. Et dicet aliquis: Domine, quare dicuntur publica iudicia? Frater (dicit ipse) propter hoc: quia cuilibet de populo datur eorum executio. & hoc intelligendũ est, dũ tñ sit habilis ad accusandum, & sm in ver. Publicorũ &c. Scire debetis. q publicorũ iudiciorũ quædã sunt capitalia, & quędã nõ capitalia. Capitalia dicunt' illa p quæ infligit' mors. vel exiliũ ppetuũ, vel ignis, & aq interdictio, vel i metallũ dãnatio. Publica aũt & nõ capitalia sunt, q̃ irrogãt infamiã cũ dãno pecuniario. Frã.

Actionis I factum quatuor sunt genera.

h Neq; p actiones. Imò p accusatiões. A[illegible].
No. q actio datur ad vtilitatẽ partis priuatę, & ciuiliter facit qđ no. Bar. i l. agraria. ff. de term. mo. Ang.

Publica iudicia differũt à ciuilibus.

i Nec omnino quicquam simile. Hoc verbũ nimis largè positum sic intellige: quia in ciuilibus agit', vt aliquid detur actori, in istis aũt nõ, vt aliquid detur

sed

sed vt puniatur accusatus, & ita considerata petitio ne conquerentis, nihil habent simile inspecto fine, nec in principio; cum vnum per actionem, alterum per accusationem instituatur. Nec in exercitio, cum in ciuilibus prohet actor tantum: vt C. de eden. l. q. accusare. sed in criminalibus actor, & reus quandoq;: vt C. de aboli. l. fallaciter. & C. ad legẽ Corneliã de fal. l. vbi. In alijs autem mutasunt similia, nam in vtrisque fit libellus: vt C. de lit. contesta. auth. offerat. & ff. de accusa. l. libellorum. item in vtrisq; de calũnia iurat: vt C. de iure. iur. l. j. in prin. & C. de fide instru. l. vlt. licet quidam dixerunt contra: vt arg. ff. de bo. eo. l. j.

a Et in instituendo. Sed qualiter formatur libellus? Respondet sic, vt cõtineat nomẽ accusantis, & accusati, & crimen: & mẽsem quo cõmissum fuit crimen: & locum vbi fuit commissum: & cõsules sub quibus est admissum. Itẽ dies dati libelli debet inseri: sed dies commissi criminis, vel hora non est necesse: vt ff de accu. l. libellorũ. in prin. & in Auth de exhiben. re. §. suspecto. colla. v. & habet hoc locũ in publico, & i priuato crimine, qñ criminaliter agit: vt ff. de priua. delic. l. fi. Et ista possunt haberi his versibus. Cõsule, mense, die, coram prætore pfessus, Te deferre reum, crimẽ, loca, pone sodalem, Et licet hora, dies. nõ tempus prætereatur. capi. tuę extra. de pcura. Qñq; tñ hæc solennitas nõ est necessaria: vt in leui crimine & notorio: vt ff. de accusa. l. leuia. & C. de accu. l. ea quidem quæ. Et ibidem in casibus, in qbus sine accusatore quis damnari potest: qui, s. casus his legib. no ff. ad legem Iul. de adulte. l. j. §. si publica & C. de test. l. nullũ. & C. de probat. l. pen. & ff. de susp. tut. l. tutor. § præterea & C. de calũ. l. j. & ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. si libertus. & idẽ in notorio crimine: vt diximus per l. C. de accusa. l. ea quidem quæ. & idem in crimine falsi secundũ B. vt C. ad le. Corn. de fal. l. vbi. Sed Ioan. contra, & dicit q ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

b Publica. Hæc est ratio quare dicantur publica, s. quasi populica. sic ῑ. de suspec. tuto. §. consequens, Et intellige. q aliàs possit esse habilis ad accusandum. non aliàs: vt ff. de accu. l. qui accusare.

c Plerunque. Hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit cuilibet tus accusandi: vt in crimine suppositi partus, vbi accusant soli parẽtes: vt ff. ad le. Cor. de fal. l. lege Cornelia. §. j. Item propter accusationem adulterij. quę primo defertur certis personis: vt C. ad leg. Iul. de adul. l. quamuis. secunda. Accur.

d Publicorum. Facit ff. eo. l. ij. Accur.

e Vltimo supplicio. Quod interpretamur mortem vt ff. de pœ. l. vltima.

f Interdictione. Quæ est mors ciuilis: vt ff. de contratab. l. j. in fine.

g Deportatione, vel metallo. Hac pœnas expone, vt diximus ῑ. quib. mo. ius pat. pote. sol. §. cum autem.

h Infamiam. Vt in lege Iul. de vi priua vi ῑ. eo. § item lex Iul. de vi publ.

i Capitalia. Et ista appellantur relegationes. vt ff. eo. l. ij. §. fina.

diuersitas eorũ est, & in instituendo, a & in exercendo. Publica b autẽ dicta sunt: q cuiuis ex populo executio eorũ plerũque c datur. Publicorũ d iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quæ vltimo supplicio e afficiunt homines: vel ẽt aquæ & ignis interdictione, f vel deportatiõe, vel metallo. g Cætera, si quã infamiã h irrogant cũ dãno pecuniario: hæc publica † quidẽ sunt, nõ tamẽ capitalia. i

Crimen lesæ maiestatis publicum & in duob. casib. morte non extinguitur, sed memoria defuncti damnatur.

Publica autẽ iudicia hæc sunt, lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui ꝯ Imperatorẽ, vel rempublicam k aliquid moliti sunt l suũ vigorem extendit, cuius pęna animæ m amissionem sustinet, n & memoria o rei etiam post mortem damnatur.

Ex lege Iulia de adult. ĩ omnib. capitulis est crimẽ publicũ: cuius pœna aliter honestiores, & aliter humiles puniuntur. Aret.

Annota, Humiles grauioribus pœnis plectendos, quam honestiores.

Itẽ lex Iulia p de adulterijs coercendis, quæ q non solum temeratores alienarum nuptiarũ gladio punit, r sed & eos, q cũ masculis s † nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia t etiam stupri flagitiũ punitur, cum quis sine vi, u vel virginem, vel

Publica autẽ iudicia. CASVS. Domine. p Deo ponatis nobis exempla de publicis iudicijs & capitalib⁹. Frater dicit ipse, libenter. vnde dicit ipse: Publicum iudiciũ & capitale est lex Iul. maiest. p quam puniuntur illi, qui ꝯ imperatorẽ, vel rẽpublicã aliqd moliti sunt. Per legem enim Iul. maie. puniũtur tales vltimo supplicio: & etiam eorum memoria dãnatur, qui contra principem aliquid moliti sunt. Franc. de Aret.

k Rempublicam. Scilicet Romanorum. Accur.

l Moliti sunt. Cum effectu: tamen sola voluntas sufficit: vt C. ad legem Iul. maie. l. q̃squis.

m Animæ. Idest, animam corporis, nam anima nõ in hominis, sed in potestate Dei consistit. sic C. de sac. sanc. eccle. l. sancimus. j. in fi. & in gl. penul.

n Sustinet. Idest, inferi. Accur.

o Et memoria. idest dicitur, ẽt post mortẽ pôt accusari: vt bona deferant in fiscũ, & auferant hęredib. tanquã indignis: vt C. ad le. Iul. ma. l. q̃squis. & l. seq. & quod dixi post mortẽ accusari, intelligas in duob. capitulis illius legis: hoc est cũ ꝯ pri. vel ꝯ rempu. Rom est machinat⁹. i. nisus ad malũ, aliàs finit morte, vt cætera crimina: vt ff. ad legẽ Iul. maiest. l. fin. Item lex Iulia. CASVS. Vidistis iam vnũ publicum iudicium: hic ponit dñs Iusti. exemplũ de quodã alio iudicio publico, s. de le. Iul. de adu. quę punit temeratores alienarum nuptiarũ vltimo supplicio, illos qui cum masculis rem nefandã cõmittũt. & nõ solũ puniunt illi, qui adulteriũ cõmittunt le. Iul. de adul. sed ẽt q sine vi virginẽ. vel viduã honestè viuentẽ stuprauerint Si. n. honestus cũ honesta muliere fornicat: patiat publicationẽ dimidiæ partis bo. si autẽ humilis sit, relegabitur.

p Itẽ lex Iulia. s. inter publica iudicia numeratur.

q Quæ. Scilicet lex Iulia de adul. Accur.

r Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet: vt C. de adul. l. quamuis. ij. in fine.

s Cũ masculis. Nã in hoc casu armant iura. vt gladio feriant: vt C. ad legẽ Iul. de adul. l. cũ vir nubit.

t Lege Iul. Scilicet de adul. nam habet hæc lex multa capitula: vt ff. de mi. l. auxiliũ. §. sed vt ad legis. & ff. ad legem Iul. de adul. l. capite quinto.

u Sine vi. Quid si vis. habetur ῑ. eo. §. sinadt p vim. Viduam

Iudicia publica & ciuilia in aliquibus cõueniunt.

Libellus in criminalib. qd continere debet.

† Adde tñ, q non ea oĩa publica iudicia sunt in quib⁹ criminẽ vertit: sed ea ẽt q̃ ex legib. publicorũ iudiciorũ vertunt: vt Iulia. de adul. Corne. de sicca & venef. Pompeia de parricid. Cor. de test. vt ῑ. videbitur.

a Dic ad minus duos: vt j. forma. ff. de censi. & l. si q̃ eius fundi vocabulo. ff. de leg. j. nisi locus esset insignis, & notorius p se: vt l. j. i fi. ff. de dot. præleg. & l. demonstratio in prin. ff. de condi. & demõ. Ang. Partus suppositi & adulterij accusatio non oibus ꝯceditur.

† Contra hos Quis. Mãdo. su p signat. Gratię tertu. de pri natio ver. si. Fortiue pcedere ꝯ sodomitas.

Anima est in Dei pot̃te.

s Dic q in adulterio pœna mortis fuit hodie inuẽta, q̃ non erat olim tpe digestorũ: vt not. gl. in l. qui cum vno. § adul. ff. de re mil. & dicas q i talib. delictis etiã p viã inquisitionis pôt pcedi. vt l. ij. §. si public eo. ff de adul. Angel.

a Viduā. Adijcias, vel puerū. & dic de vidua. & de virgine. nisi sint meretrices, vel lienę ɔcubinę: vt hic subijcit, honeste &c & ff. d adul. l. stoprū. j. rñ. & §. j. ADDITIO. Dic, q hoc procedit de iure ciuili: sed de iure canonico nō ē permissum: vt Cle. ad nostrū de hæreti. § 2. & ibi glo 2. igitur &c. Angel.

b Humiles. Vt sint humiles: vel honesti. dic vt C. de Incest. onp. l. humilē.

c Cū relegatione. Hæc distinctio pœnæ fallit in tribus casibus: in qb' committitur stuprū, & tamen maior pœna imponitur. Primus est siquis in puerū committit: qa tunc gladio ferituг: vt j. eod. §. item. & quādo tutor stuprauerit eā, cuius ē tutor: vt C. si tu. pu. suam. l. 1. Itē si fuerit stuprata aliqua à suo ꝓprio seruo, vt C. de mu q se. ꝓ. se iū xerunt. l. 1. Et nota pœnam stupri esse quinquēnalem: nisi qñ per vim cōmittitur: tunc enim sine pꝛæscriptione temporis potest institui: vt ff. ad legem Iul. de adul. l. mariti. §. quinquennium. & §. fina.

Item lex Cornel. CASVS Supra vidistis duo exempla publicarum ac. adhuc dabo vobis vnū exemplū: videlicet in l. Corne. de sicar. quæ homicidas punit, & etiā eos qui cum telo ambulant hominis interficiendi causa. Sed quæsiui à dño Iusti. Domine, quid est telum? Frater dicit ipse, strictè accipiendo telum, est quod ab arcu emittitur: large tamen loquendo dicitur telum quicquid emittitur, vel de manu, vel de arcu, dum tamen nocere possit. & ponit in litera multa Græca nomina & sum in vers. sicarij &c. Domine Iusti. vnde dicuntur sicarij? Frater à sica, quod est cultrum ferreum vtrinq, scindens. In versi. eadem. l. dicta. iam vidistis vnam leg. Cornel. quæ tractauit de sica. modo videamus aliam, quæ tractat de veneficijs: & lege ista tenentur oēs illi qui artibus odiosis, vel venenis, vel susurris homines occiderunt. & etiam qui mala medicamina publicè vendiderunt. Hoc dicit. Fran.

tur: vt ff. ad leg. Corn. de sica. l. eiusdem. §. legis. & l. pen. Vel dic q persequitur homicidas ferro: qa eos hodie occidimus, vt d. l. eiusdem. §. fi.

ADDITIO. Dic q pœna legis Corneliæ de sic. est mors, vt no. in l. 1. & l. is q cū telo. ff. de sica. Ang.

...cā honestè viuentē ...uprauerit. Pęnā āt eadē lex irrogat stupratorib. si honesti sunt, publicationē partis dimidiæ bonorū: si humiles, corpis coercitionē cū relegatiōe.

Hominē telo. i. quocunque quod manu mittitur, occidens: vel cum telo cā occidendi persequens: lege Cornelia de sicar. punitur. qua lege castigabitur veneficus, vel arte magica hominem occidens; vel malo medicamento publicè occidens.

Itē lex Cornelia d de sicarijs, e q̄ homicidas vltore ferro persequit, f vel eos q hois occidendi cā cū telo ambulant: g Telū aūt (vt Caius noster ex interpretatione legum xij. tabul. scriptū reliquit) vulgò q·dē id appellat, qđ ab arcu mittit: sed & oē significat, quod manu cuiusq; iacit. Seqt ergo, vt lignum, & lapis, h & ferrū hoc noie contineātur: dictū ab eo, quod in lōginquū mittitur, à Græca i voce τηλὲ figuratū. Et sic hanc significationē inuenire possumus & in Gręco noie. Nā qđ nos telū appellamus, illi βέλος appellāt ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Admonēt nos epigrāmata †Xerolopho †vrbis lautissimè scripta. Sicarij aūt appellant à sica, k qđ significat ferreū cultrū. Eadē lege l & venefici m capite dānant, qui artib. odiosis, n tā venenis, q̄ susurris o magicis homines occiderint: p vel mala medicamenta publicè vendiderint.

Lex Pompeia de parricidijs, qua cauetur, q occidēs parentes, vel alios, de qbus hic, singulari pœna plectatur, est publici iudicij. Et committēs delictū in se plus punitur, quàm committens in alio. Are.

Annota, Atrocioribus delictis atrociorem pœnā irrogandam: quandoquidem delicto pœna commensuranda est.

Alia deinde lex asperrimum crimen noua pęna persequitur, quæ Pompeia de parricidijs vo-

g Cum telo ambulant. Licet eos nō occidant: vt C. ad legem Cor. de sica. l. is qui cum telo. Et nota capitula ex quib. aliquis ex lege teneatur: vt ff. ad leg. Corne. de sicar. l. 1. Accur.

h Lapis. Facit supra de interdict. §. qui autem.

i Græca. Significat enim telō, idē quod lōgè. nisi fortè malis substituere telouō: quasi dicas, de lōginquo. quod & Neb. placuit in lexico sui iuris ciuilis, dictione telum: & Bud. in Codice suo Iustin. annotauit. Nos tamen qđ propius accedit, elegimus, quando & ita legit Sypontin'. & post eum Ambrosius Calepinus dictione telum.

k A sica. Vnde videbatur, quòd tantum qui cū sica occiderent, hac lege tenerentur. Sed tamē generalius hodie accipitur sica, & telū per interpretationem: vt j. proxi. §. Est autem sica (vt subijcit) cultellus vtrinque scindens: quem portant peregrini qbq; in baculo quodam: ita qđ non apparet: vnde versus, Mucro latens sica: sicarius inde vocatur.

l Eadem lege. Quæ dicitur Cornelia de sicarijs.

m Venefici. Nam plus est hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere: vt C. de mathemat. l. 1. Accur.

n Artibus odiosis. Idest, artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

o Susurris. Idest, incantationibus. Nam hæc scientia reprobāda est: vt C. de male. & mathema. l. eorū.

p Occiderint. Etiam sine dolo: vt ff. de pœn. l. siquis aliquid 2. §. qui abortionis. Secus in Cornelia: quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa: vt ff. ad leg. Corn. de sica. l. in lege.

Alia deinde lex. CASVS. Adhuc est quædam lex, quæ asperrimum crimen persequitur noua pœna, quia siquis patrem, vel matrem, vel auum, vel proauum, vel aliquem eorum de quibus fit mentio in litera occiderit, debet cædi cū virgis sanguineis: & postmodum consui debet in quodam sacculo, & cum ipso debet poni serpēs viuus. & canis, & gallus gallinaceus, & vipera, & simia: & tunc cum illis animalibus

d Item lex Cornelia. Scilicet computatur inter publica iudicia.

e De sicar. Quare sic dicantur, dic vt j. eod. §. sicarij. Accur.

f Persequitur. i. persequitur eos, qui homicidium fecerunt cū ferro, nec enim p hanc legem occiditur occidēs, sed deportatur: & omnia bona sua publica-

† Aliàs peccatoribus.

Stupri pœna est quinquēnalis.

† Cōcor. e. si perso dñs. iūcta glo. super verb. tex. extra. de homi.

* Hæc gl. nō est Accur. Egid. Per.

* Aliàs desunt. ἀπὸ τοῦ βάλλειν.

† Est qui hoc loco legit ex Xenophōte subijciens. καὶ τὰ ξίφη ἱμῶν ἰσίρετο, λίγχαι, τοξεύματα σφενδόναι, καὶ τελικοὶ λίθοι. atque ita legendū est centet Aonio Augus. lib. emen. 4. c. 5. quę vide.

† Xerolophō, quid sit pulchrè Iprimis Suidas, & post eum Ioā. Rapp. p' annota. posteri. ca 375. & Nebrissen in lexico iuris. cius dictione Xerolophum. Nisi Xeralæpheo malis legere, vt Bu. in suo codice annotauit, vt locū intelligas, in quo apricātes vngebant. q sensus dictiōi lautissime appositissime conueniat. Faustissime.

malibus brutis debet proijci in vicinū flumē, vel in vicinū mare, secundū quod regionis qualitas tulerit vt sic liet feralis angustias daficiat: & omniū clemē torum vsu careat: vt ei cœlū superstiti, & terra mor tuo auferatur. & sum in vers. siquis aūt &c. Iam vidi stis qualiter punit ille qui aliquem de linea descendēti, vel ascendēti interfecerit. Sed certè siquis alias personas sibi coniunctas aliqua affinitate, vel cognatione, de qua dictum est §. proxi. necauerit. per legē Corne. de sicas. simil liter punitur.

catur, qua cauetur, vt si quis parētis, a aut filij, aut oīno affinitatis b eī, q̄ nuncupatione parentū continet, c fata præparauerit: d siue clā, siue palā id ausus fuerit, necnō is, cuius dolo malo id factū est, vel conscius criminis extitit, licet extraneus e sit, pœna parricidij puniatur: & neq; gladio, neq; ignibus, neque vlli alij solēni pœnę subijciatur, sed insutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, vipera, & simia & iter eas ferales angustias comprehensus, ſm quod regionibus † qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem f proijciatur: vt omni elementorum vsu viuus carere incipiat: & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Siquis autem alias cognatione, vel affinitate coniunctas sibi personas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit. g

Publici iudicij crimen legis Corneliæ de falsis cēsetur: qua tenetur quicūque aliquid de ijs, quæ ex primūtur in textu, cōmiserit: et pœna eius in seruo est vltimum supplicium, in libero deportatio. Aret.

Itē lex Cornelia de falsis, quā ēt testamentaria h vocatur, pœna irrogat ei, qui testm̄ vel aliud instrumentū i falsum scripserit, k signauerit, recitauerit, l subiecerit, vel signū m adulterinū fecerit, sculpserit, expresserit sciens, dolo malo: Eius q; legis pœna in seruos vltimum supplicium n est: quod etiam in lege de sicarijs & bnficijs seruat: i liberos verò deportatio. o

Vim cōmittens cū armis aliter, q̄ virginē rapiēdo, deportabitur: si sine armis tertiæ partis bonorum publicatione damnabitur. Sed per vim virginē, vel monialē rapiēs, vel p̄stās opē, capite punitur. Aret.

Itē lex Iulia de vi publica, seu priuata aduersus eos exorit, q vim vel armatā, vel sine armis cōmiserint. Sed siquidē armata vis arguat: deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur. si verò sine armis, in tertiam partē p

a Parentis. Accipe parentes, & filios vsque in infinitū: vt ff. de in ius voc. l. quiq. §. fina. & l. sed si hac. §. liberos. Accur.

b Affinitatis. Aliās affinitatis, & aliās affectionis. Accur.

c Continetur. Sed qui sunt hi, qui hac appellatione continentur? Respon. superiores, & inferiores, vt diximus. Itē collaterales: vt fratres consobrini. & patrueles. & proximiores eis. Item affines quidā, vt vaur, nutrus, gener, vitricus, priuignus, socer. & etiam patronus: vt ff. eo. ad legē Pompeiam de parrici. l. j. & l. sed sciendum. & l. cū pater. Accur.

d Pręparauerit. Forte & si non occiderit. secundū P. & facit pro eodem. ff. eod. ad l. Pompe. de parric. l. j. in fin. vel dic illū specialem casum.

e Extraneus. No extraneum plus puniri: quā si ipse occidisset: vt hic, & ff. eo. l. vtrum & l. si sciens.

f Vel in amnem. idest. flumen. vel si hæc vicina nō sunt bestijs subijciatur: vt ff eo. l. pe.

g Sustinebit. Sed nonne & qui superiores personas occidit, hac. l. Cornelia tenetur? Videtur quòd sic: vt ff eod l j sed contra. C. eod. l. j. Dic ergo, quod hac l. Cornel. tenetur, sed non accusatur. Vel dic secūdū m Ioan. q tenetur eadem pœna scilicet capitali: sed maior hic imponitur.

Item lex Cornelia. CASVS. Iam vidistis multas actiones publicas: adhuc ponit vnā actionē publicā videlicet, siquis falsum instrumentū, vel testimoniū scripserit, vel signauerit, vel subiecerit. l. Cor de fal. punitur: ita q si seruus est, vltimo supplicio affigetur. si verò liber est, deportari debet. Franc.

h Testamentaria. Ideo sic dicta: quia de testamento falso ibi agitur.

i Instrumentum. Scilicēt emptionale, vel alicuius contractus Accus.

k Falsum scripserit. Et ita veritatem mutauit, vt in authen. de instru. cau. & fi. ... in. col. vj.

l Recitauerit. No contra ... hent instrumē ... ecuras alia ... ostendiā, & ... ostendūt, ... tant. & copiā ... : quia incidunt in falsum, vt hic. & l. j. §. is qui. ff. ad leg. Corne. de fal coniuncta. l. qui testamentum. Accursius.

m Signū. Idest sigillum, quod in testa apponitur: vt §. d test §. postea. iam signum quod chartis imponitur, vt qnq. facilius fiat cōparatio ex instrumētis: vt l auth. de instru. cau. & fi § oportet autem. co. vj. Accursius.

n Vltimū supplicium. Quod interpretatur mortē: vt ff de pœni. lege, vltimum.

o Deportatio. Et omnium bonorum publicatio. & sic not. quòd ex eodem cōmisso plus serui, quàm liberi puniuntur, vt hic. & ff. ad legē Corne. de fal. l. j § fina. & ff si ex noxa. caus. aga. l. pen. & ff. de pœn. l. in seruorū. imò & inter liberos magis puniunt minores, quā maiores: vt ff. de incen. rui. nauf. l. Pedius.

Item lex Iulia. CASVS. Iam vidistis multas accusationes publicas, adhuc est quędam accusatio publica, per quam punit violentia. siue publica, siue priuata: quia per legem Iuliā de vi publica punitur quis de vi arma. quia deportatur Per legem autem Iuliam de vi priuata aliquis punitur, q vim fecit sine armis, quòd tertia pars bonorū suorū publicatur. & sum in versicul. Si autem per vim. Supra vidistis de illo. qui commisit stuprum cum vi. vt quia viduā, vel virginem, vel monialē rapuit, vel potes continuare istum §. ad præcedentem sic. in §. p xi. dictū est qualiter punit ille, qui per vim armatā. vel sine armis aliquid alicui abstulerit: modo autē tractat qualiter punitur. ille, qui stuprum cōmittit per vim. Franc.

p In tertiam partē. No. ex maioritate delicti maiorem pœnam imponi. vt hic. & C ad legem Iul. de vi. l. secunda, & facit supra de interdict. §. qui autē, Itē hic damnatus fit infamis. vt ff ad l. Iul. de vi. pri. l. j. ... respon. Accur.

Patricidiū quas personas cōcernit.

† Regionē hic nō prout supra § eadē de off. iud. sed p prouincia, vel regno accipe. p hac inter pretatione vide Mandos. in glo. Facu. §. Nec nō electio nis. in ver. capitolinorū. ver. Aliā etiā interpretatiōnē.

‡ Dic q primam opin. sequtur hic Io. Fa. propter atrocitatē criminis. facit l. si. C. de sicar. & hanc tenet gl. in l. vnic C. qo. Ang.

Sing. gl. ſm Amandl. l fin. ... ad hoc, q si notari mutaue rit signū puniatur pœna falsi.

‡ De sigillo plenissimè p Mandos. in glo. Facul. §. Et proprijū in var. sigillum.

Pœnę diuersificantur ea personarū diuersitate.

Pœna maior maioris delicto debetur.

Sinau-

...norũ suorũ publicatio ...ponitur. Sinautẽ a p vim raptus virginis vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius fuerit ppetratus: tũc & raptores, & ij, qui opẽ huic flagitio dederũt, capite puniunẽ, † sm nostræ constitutionis b definitionẽ: ex qua hoc apertius possibile ẽ scire.

Publicã, sacram, vel religiosam rem furto subtrahens & talibus opem præstans, ex leg. Iul. peculatus, quæ publica est, capite punitur: aliter autẽ ex ea delictum committens, deportatur. Aret.

Itẽ lex Iulia peculatus eos punit, qui publicam pecuniã, c vel rẽ sacrã, d vel religiosam e furati fuerint. f Sed siquidẽ ipsi iudices tẽpore administratiõis publicas pecunias subtraxerint, capitali † animaduersiõe puniũtur: & nõ solùm hi, sed ẽt q ministeriũ g eis ad hoc exhibuerint, vel q subtractas ab his sciẽter susceperit. h Alij verò q in hãc legẽ inciderint, pœnę deportationis i subiũgãtur.

Lex Flauia de plagiarijs quandoque pœnam capitis, quandoque leuiorẽ irrogat, secundùm Ang.

Est & îter publica iudicia, lex Flauia † de plagiarijs, k q̃ iterdũ capitis pœnã l ex sacris cõstõib[9] irrogat, interdũ leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetundarũ, de annona, et residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquã mortis) inferunt. Aret.

Sunt pterea publicã iudicia, lex Iulia de ambitu, m † lex Iulia repetũdarũ, n & lex Iulia de annona, o & lex Iulia de residuis: p quę de certis ca...

a Sinautem. Dixit s. qñ sinẽ vi aliquis commiserit stuprum in s. eod. §. sed eadem, nũc quando ui. Vel continua cum superiori prox. §.

b Constitutionẽ ... de rapto uirginum. l. j. Nõ solum leges superio... Itẽ lex Iulia ... res dicun... tiones publ... etiã accusat... Iul. peculatu... tur accusatio ... ca & hac lege punit̃ ille, qui pecuniam Reipubl. surripuerit & si fuerit iudex, vel magistratus, qui hoc fecerit, pœna capitali punieẽ. & omnes eius complices. Si autem quis extraneus, qui nõ fuerit iudex vel magistratus pecuniã Reipu. surripuerit: ipse & eius cõplices deportari debent. Francis. de Aret.

c Publicam pecuniam. s. ciuitatis Romanę, nõ alteri[9]: vt ff. de fur. l. ob pecuniam. & ff. ad leg. Iuliam pe. l. iiij. § pe.

d Rem sacram. Vt calices. & thuribula q̃ sacra sunt. vt supra de rerũ diui. §. nullius.

e Religiosam. Vt ornamenta sepulcrorum.

f Furati fuerint, vel etiam immiserint, ita q damnificauerint rempublicã: vt ff. ad legem Iuliam peculatus. l. j.

g Ministerium. Idest, adiutorium.

o Susceperint. Scilicet, ad custodiendum.

i Deportationis. Deportantur enim. Et nota, q quinquennio durat hæc actio. vt ff. ad le. Iul. pec. l. peculatus. ...Itẽ est speciale in eo, q contra hæredes inchoentur: vt ad legem Iul. pec. l. fi. Accur.

Est & inter. CASVS. Nõ solũ ista sunt publica iudicia, q̃ vos vidistis: sed & lex Flauia de plagiarijs, quæ interdum pœnam capitis infligit, & interdũ minorem, dicitur publicum iudiciũ. & habet locũ hęc lex, siquis filium alterius surripuerit, & eũ vendiderit. talis enim magnam plagã parentibus infert. Idẽ est, si seruum alienũ surripuerit & distraxerit. Frãc.

k De plagiarijs. Ideo sic dicta. quia orbato patre filio, vl dño seruo, hęc lex punit orbãtẽ, siue talẽ plagã inferentẽ. habet enim locũ, qñ aliquis distrahit alienũ seruũ. vel filium, ita quod pater vel dñs nõ potest rehabere, vt ad leg. Fla. de pla. l. j. & l. legẽ. & l. eũ. & l. pe. § fi. Item tenetur, qui liberũ hominẽ de loco in locũ transportat: vt C. ad legẽ Fla. de pla. l. qm. & hoc si dolo facit: non aliter: vt ff. ad leg. Fla. de plag. l. legis Flauiæ. Itẽ hac lege tenet̃, siquis seruum in fuga cõstitutum vendat, ita vt emptio statim teneat: vt C. ad legem Fla. de plag. l. in fuga.

l Capitis pœnã. s. maiorẽ: aliqñ minorẽ capitalẽ, cũ capitalis alias fit minor, aliàs maior. Nã ingenu[9] nobilis in metallũ damnat̃, ignobilis gladio ferit̃. seru[9] vel libertus bestijs subijcit̃: vt ad le. Fla. de pla. l. fin. & ff. ad leg. Fla. l. fi. in fine. Itẽ quædam ciuilis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie: ut ff. eo. l. fi.

Sunt præterea. CASVS. Scire debetis. q oĩa ferè iudicia publica, de quibus tractatũ est à prin. istius ti. usq; huc, sunt publica, & capitalia. Modo autẽ est tractatur[9] Iustinia. de quibusdam iudicijs, q̃ sunt publica, sed nõ capitalia: & enumerat ea in litera. Prima est lex Iul. de ambitu. Secũda est lex Iulia repetũdarũ. Tertia est lex iul. de annona. Quarta est lex Iul. de residuis. Quando autem, & in quib[9] casibus locum habeant istę leges, plenè habes nota. in glo. j. istæ autẽ leges minorem pœnam, quam capitalẽ inferũt eis, qui pcepta earũ siue earum iudicia neglexerint Franc.

m Lex Iulia de ambitu, q̃ habet locum in quatuor casibus. Primo, siquis dederit clam pecuniam, vt aliquẽ sortiatur honorem nõ in ciuitate Romana: nã ibi cessat hæc lex, cum princeps ibi eligat: vt ff. ad legẽ Iul. de ambitu. l. j. in prin. Ideo dixi clã: quia palã potest: vt ff. de pol. l. j. & ff. de offic. pręt. l. Barbarius. Secundo habet locum qñ quis stat in magistratu vltra annũ: vt C. ad l. Iul. de ambi. l. j. Tertio. siquis ingredit̃ domum iudicis cognoscentis de causa criminali: vt ff. ad le. Iul. de amb. l. j Item quarto, siquis iudex nouum vectigal instituerit. & est pœna centũ aureorum: vt ff. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed i casu deportat̃ qñ scilicet bis idem officiũ continuè est assecutus: vt C. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed fallit in assessore: vt C. de asses. l. licet. itẽ in proconsule: vt ff. de of. procon. l. antepe. Vel dic ibi, sex fascibus, Idest. sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur.

n Lex Iulia repetundarum. Quæ habet locũ, qñ iudex p pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt ff ad leg. Iul. repet. l. j. § 4. v. vj. & vij. Esculentum tamen potest accipere iure veteri: dũmodo nõ nimis magnũ: vt ff. de off. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi qñ deficeret salariũ: vt in Auth. vt iu. sine quoquo suf. §. scriptũ est exemplar huc[9]. ver. quapropter. ibi aut si nõ est. col. ij. pœna aũt huius legis est ciuilis i quadruplũ: vt. C. ad le. iu. repe. l. j criminalis extra ordinem: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. lex iulia. §. hodie.

o Lex Iulia de annona. Hæc lex locũ habet, quoties quis facit, vt annona carior sit: & est pœna in xx statuta aa. aureorum: vt ff ad leg. Iul. de annona. l. ij.

p Lex Iulia de residuis. Et hæc lex habet locum, qñ aliquid superfuit ex aliqua administratiõe publica, & ipse in vsũ suũ ouertit, cui erat illa administratio cõmissa: vt ff. ad leg. Iul. pecu l. ij. & iij. & §. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius, quã debe...

† Cõcor. ca. peruenit. idcta gl. j in fi. extra. de adulte. & stup.

No. dili... gẽter hũc locũ, qui vult iudices ita delinquẽtes vna cum adiutoribus pœna corpalis naturalis q. mortis plecti: qd vult text. l. j. C. eod. licet gl. illic exponat p deportatiõe quod pugnat enim hac. & illa litera: vt hic no. lo. de Pla.

† Dic idẽ in adulterio. & stupro: vt nota gl. s. e. § ij. regulariter sr durat per annos aa. l. querela. cũ ibi no. C. de fal &c. Ang.

† Phaniã vocãt hãc legẽ Beroald[9], Perot[9], Castellian[9] Cotta: Flauiã vero (id quod magis placet) Põponius Lætus vir gratis sug dignissi-m[9] Flauio quodã tribuno ple-bis. In ff. Fl. lex Fania dicit̃. à Theophilo vero Fabia.

† Qui est affectatu honoris crimẽ. Distat ãt ab ambitione, q ambitus i actu sit, ambitio verò in animo. Cęterum quod iura ciuilia pa... rẽ dicũt, iura can. simoniã appellãt. Lex Iulia de ambitu i quatuor casib[9] habet locũ.

Dicit lo. Fa. q hoc nõ est verũ, vt l. in eos. ff. de iure. & in Auth. vt iudic. sine quoquo suf. per totum. & ff. de mu. & honor. l. existimatione. in autẽ dic pro honore sine administratione consequendo hñ dari. nõ autem cũ administratione: secundum Barto. & Ang.

Lex Iulia repetũdarum.

Lex Iulia de annona.

Lex Iulia de residuis.